

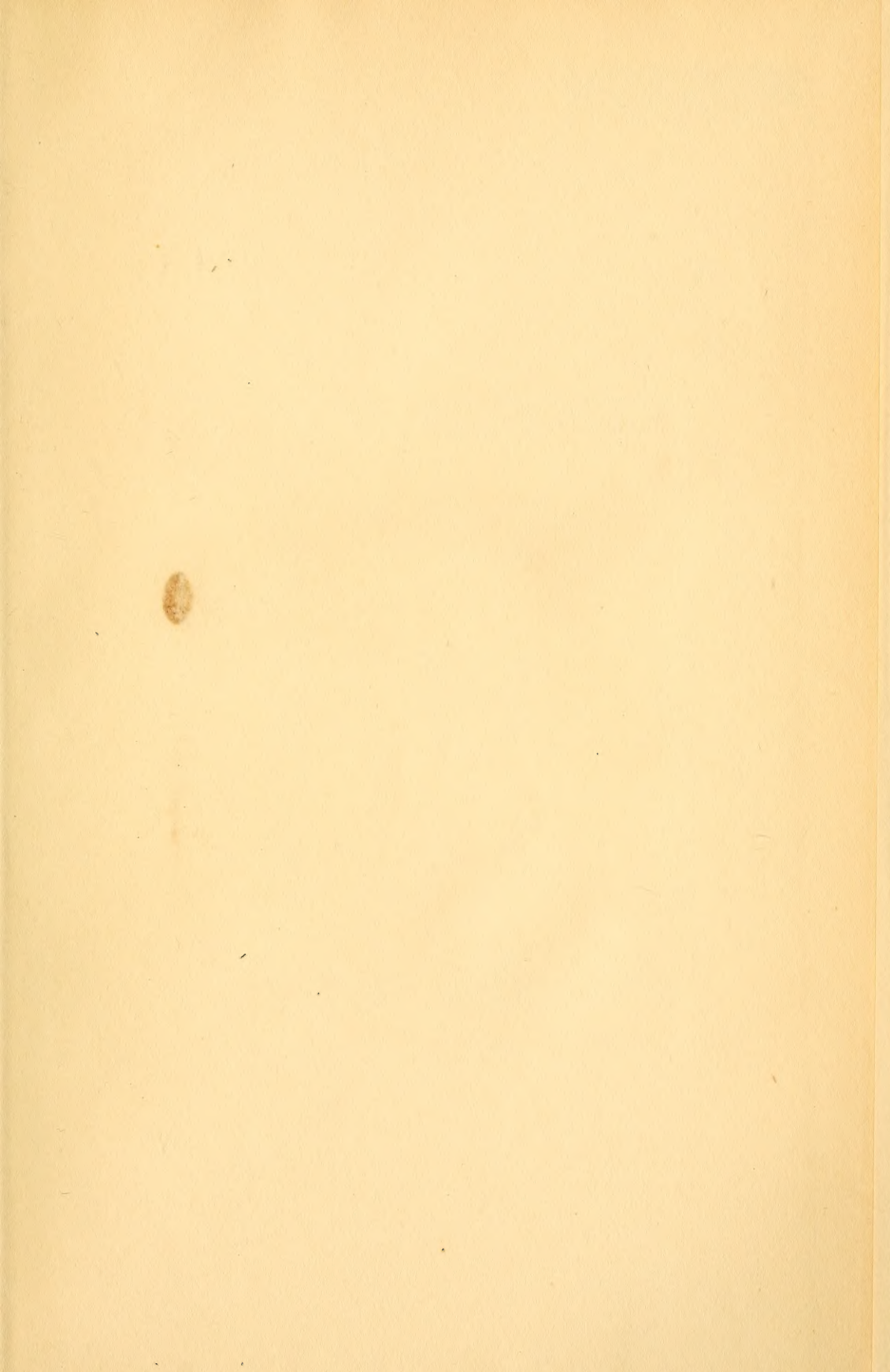
3 9097 00959186 9

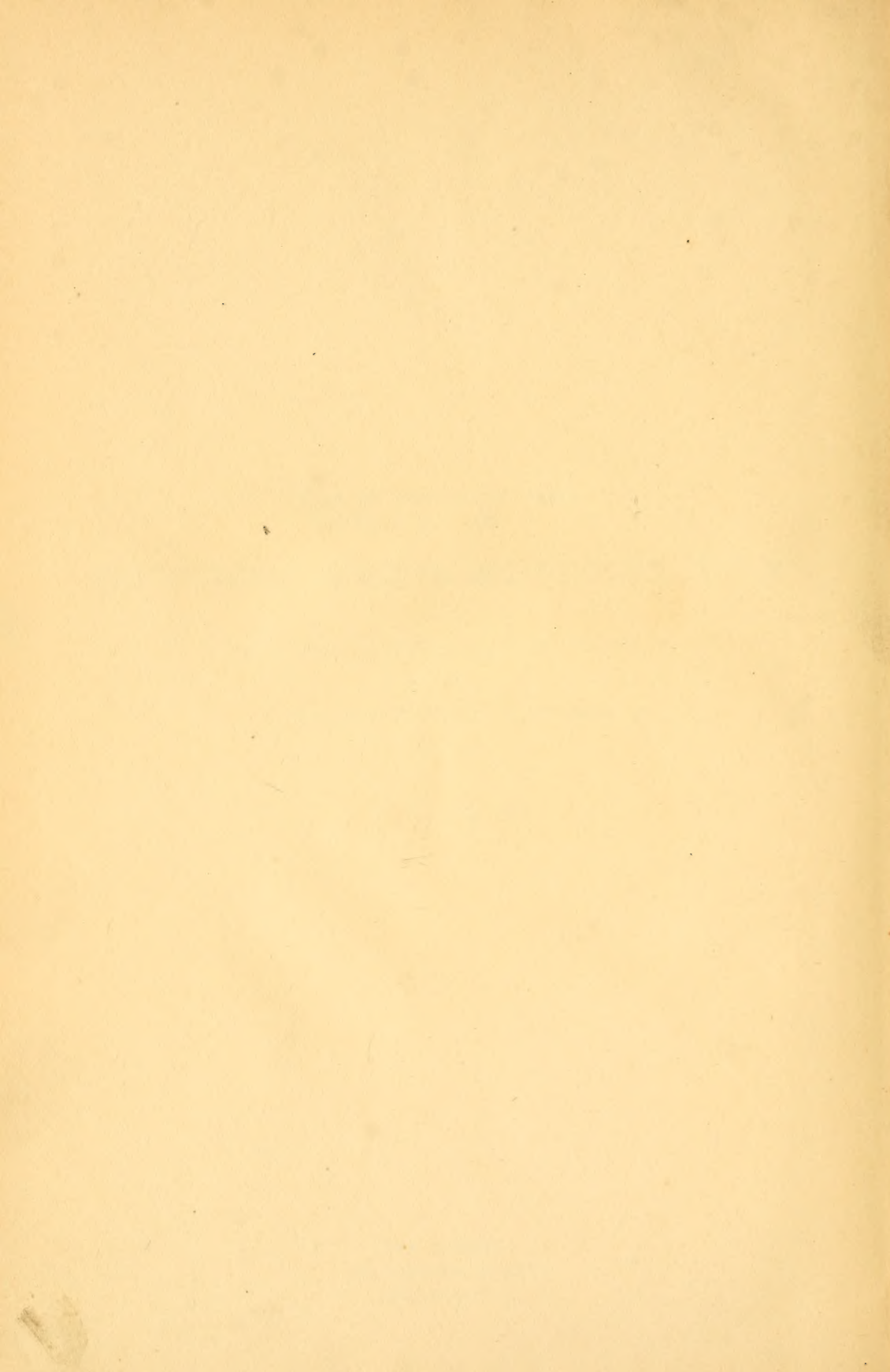
*The Morris Rosen
Collection*

Gift To
BRANDEIS UNIVERSITY
1952

„די צוקונפט“

א וויסנשאפטליך-סאציאליסטישע מאנאטשריפט

ארויסגעגעבן פון די „צוקונפט פרעס פעדעריישאן“

רעדאקטירט פון מאָרריס ווינמסעווסקי

1908

DIE ZUKUNFT
141 DIVISION STREET
NEW YORK, N. Y.

PJ 5/11

T7

1908

אינהאלטס-פערצייכנים פון

יאהרגאנג 1908

עדיטאָריאַלס:

748	דיסטרקט — דר. נ. סירקין	69	ביום קבר פון א. גאלדפאדען — דר. ה. זאלאטארעף
	די ארכיווער און די ארכיווער פראגע אין דער פאלטער געשיכטע — ש. א. אייזענשטאט	131	קארל מארקס — מ. וו.
762		197	גריגארי גערשניי — דר. מעריסאן
	וויסענשאפטליכע ארטיקלען:	263	ניכטערע מאיגעדענקען — מ. וו.
	דער קלאסענקאמפף אין דער געשיכטע פ. ד.	329	דער רעזולטאט פון שיקאגא — מ. וו.
	דער תלמוד — דר. א. גינזבורג — 604, 727	397	די „צוקונפט“ צוקונפט — מ. וו.
	דאס ליעבעלעבען ביי פלאנצען — 78, 168, 203, 341, 403, 478	465	קאדליון איז דער פריינד — מ. וו.
	דר. א. וויינשטאק — 302, 944, 485, 146	529	דער הייצער — מ. וו.
	די לופטשיף און די צוקונפט — ב. האפמאן — 677	593	לעא טאלסטאיי — דר. ה. זאלאטארעף
	די גאנצע וועלט רעט לשון-קדש — דר. ספיוואק — 555	659	גוטסקוויט, פרומקייט — ראבערט האנטער
		721	איז דאס ניט א שאנדע? — מ. וו.

סאציאליזמוס, סאצ. בעוועגונג און סאציאלפאליטיק.

	קרויזסען און די סאציאליסטען — ב. פייגענבוים	13, 121	נייע שטרעמונגען אין סאציאליזמוס
	די אידישע ארויסטאקראטיע — מ. לאזארסאן	36	וואסמאסט
55	אין דער ליטעראטור וועלט — בן-יקיף — 186, 251	142	מאקסימוס און נאטורליסטישע שטאט — צביון
236	ביאליק — ס. ק. שנעעפאל	146	דיאלעקטיק — מ. זאמעטקין
318	דער מאדערנער פראמעטעאוס — בן-יקיף	151	ווערטהעטהעאריע — ל. ב. בודין
367	יהודה שטיינבערג — מ. לאזארסאן	156	מאטעריאליזמוס — אלדזשערנאן ליע
	נייע שטרעמונגען אין דער ליטעראטור	173	וועדער וועגען קרויזסען — יצחק אייזיק
435	— צביון	199	דער סאציאליזמוס אין ענגלאנד — מ. מיער
517	שלום אש'ס שבתאי צבי — צביון	225	וועדער וועגען קרויזסען — יצחק אייזיק
540	אברהם רייזען'ס נאוועלען — ס. ק. שנעעפאל		די פאליטישע לאגע און די דעמא-
573	סאנין און פרייע ליעבע — יעקב מילך — 634, 688		קראטישע פארטיי — ל. ב. בודין
688	דאס פאלק און די קונסט — צביון	399, 467, 599, 666, 229, 336	
722	שלום-עליכם — נאסראזל		די נאצ. קאנווענציע פון דער ס. פ.
252	אין דער ליטעראטור וועלט — לעאנטיעף	271	ה. סלאבאדין
300	די אידישע ליטעראטור — צביון		דער סך-הכל פון דער רוסלענדער
	די יונגע האבען דאס ווארט — סאראצקי, סלאנים	306, 352	רעוואלוציע — מ. מיכעלזאן
392	די ארכיווער אין דער מוזיק — וו. עדליון	331	דער ליבעראליזם אין דייטשלאנד — צביון
416	שלום-עליכם — נאסראזל	346	דער סאציאליזמוס — וויליאם לייזערסאן
722		363	פאליטישע קאנקאמיע — דר. פ. ליפשיץ
	קולטור געשיכטליכע, ביאגראפישע און אנדערע ארטיקלען:		די סאציאליסטישע קאלאניע „ניו הארמאני" — א. ש. זאקס
	ראבערט אָווע'ס וועלט-אנשוואונג — א. ש. זאקס	408	דער היסטארישער מאטעריאליזמוס און די אידען אין'ס אלטער-טהום — מ. מיכעלזאן
8	ראבערט אָווע'ס אלס רעפארמער און סא-ציאליסט — א. ש. זאקס	441, 510	דער שלום ווארט און דער קרויזס-פראגע — ב. פייגענבוים
71	די שטודענטען-בעוועגונג אין רוסלאנד וואלדימיר ש.	456	— יצחק אייזיק
41	די פאליטישע ענטוויקלונג פון די פער-אייניגטע שטאטען — יצחק אייזיק	457	סאציאליזמוס און טאלעראנץ — מ. מיכעלזאן
	די ערשטע אידישע שולען אין גאליציען — גרשם באדער — 1, 99	580	דער נירנבערגער פארטייטאג — ה. בורגין
113, 182	מאקס און דארווין — דר. אב. קאספע	630	סאציאליזמוס און פרויהייט — בן-יקיף
139		646	רעפובליקאנער און דעמאקראטען — ה. בורגין
		662	די פאליטישע לאגע אין דייטשלאנד
		724	צ.ס. און דער אינטערנאציאנאל
		745	—

מאָרקס אין דער אינטערנאַציאָנאַלע	
די טראַגיק פון אַ צוריסענע נשמה	ה. שליטער
די פרוי אינ'ם אַלטערטהום —	גרשם באַדער
דר. סאַפיע באַגאַטין	531
סען סימאָן — א. ש. זאָקס	535, 483
סען סימאָן און קארל מאָרקס — א. ש. זאָקס	609
בלעטער פון דער ארץ. בעוועגונג —	קונטרס
גראַניכערונגען — מ. ווינטשעווסקי	566, 693, 740, 699
גערעכטיגקייט צו באַרגנדעס'ן —	117, 244, 383, 423, 497, 562
יצחק אייזיק	756
ערצעה לונגען, דראַמאַטישע און סאַטירישע סקיצעס.	
אין אַ שטורמידער נאַכט — ל. קאַברין	21, 105
צושלאַגענע געדאַנקען פון אַ משוגענעם פילאָזאָף — מ. ווינטשעווסקי	30
וידוי — י. ד. בערקאוויטש	49
צום ראַנד — אַליגין	85, 177
אין גן-עדן — מ. גאַלפערן	162
דער גאַלדענער — יהודה שטיינבערג	209
אַ סמאָוקער — יעקב גאַרדין	220
דער מאַטאַרמאַן — ז. ליבין	288
דער מושלם — י. ד. בערקאוויטש	294
מאָמענטען — יענמע סאַרדאַצקי	310
אין הקדש — י. ד. בערקאוויטש	357
דאָס אַלמע, אַלמע ליעד — מ. בלינקין	375
ערוואַכט — אלכסנדר קאַפּעל	429
קעלט — מ. ווינטשעווסקי	453
באַקונין — ל. קאַברין	490
אַ דראַמאַ — מ. בן־אליעזר	507
אימפעט — י. ת. ברענער	545
די לעצטע מאַסקען — ארטור שניצלער	617
דאָס איז דער מענש — יעקב גאַרדין	627
דער זיעג — מ. בן־אליעזר	683
מוי'ן וואַנדער שמעקען — מ. דאַנצין	704
דער ריווקאַנט — מרגליות	732
דער „גראַף“ און די „גראַפינע“ —	
מ. בן־אליעזר	752
געדריכטע:	
שפיעל, מיין פיעדעל — ה. רויווענבלאט	35
עס גיבען אין לעבען — יואל סלאנים	60
פאראנכט — יוסף טונקעל	77
לאַז זיין ווינטער — מנשה גאלפערן	84
דאָס ליעד פונ'ם פאלק — מ. גאַרקי	92
אַ סאַנגעט — מ. ווינטשעווסקי	161
אַ דועל — יהואש	166
פערוועלקטע בלומען — יהואש	222
היינט און אמאל — יואל סלאנים	243
האַפנונג — ש. ז. רובין	250
כ'בין אַ פייער־דאַרן — י. אדלער	275
טהוו — ה. רויווענבלאט	292
למות גרשוני (העברעאיש) — ה. אימבער	322
ניט דער אינציגער — יהואש	350
אַ לאַמיר געניסען — אַננאַ ראַפאַפאַרט	374

713	ראבערט האנטער	499	שלמה אייגענסאן
"	פעלפס סטאקס	528	דער היצער
714	מאָריס הילקוויט	541	אברהם ריווען
716	דזשיקאב פענקין	592	טאלסטאָי
719	שלום עליכם	658	ווילהעלם וויטלינג
742	גרינבערג	713	וויליאם מוילי
		"	מאָס פֿין

275, 434, 534, 682, 755	אדלער
762	אויגענטאט
822	אימבער
85, 177	אלגין
707	אַרטמאַן
531	באגאטין
113, 182, 313	באדער
475	באראן
151, 229, 336, 399, 467, 599, 666	בודין
630, 662	בורגין
575	בלוינקין
507, 683, 752	בן-אליווער
186, 252, 318, 846	בן-יוקיר
96	בעהאר
49, 294, 357	בערקאוויטש
545	ברענער
84, 162	גאלפערן
220, 627	גארדין
92	גארקי
78, 168, 203, 281, 341, 403, 478, 604, 727	גינזבורג
704	דאנצנים
659	האנטער
677	האפמאן
277, 654, 717	ווינטרוב
449, 503, 584, 641	ווינטטאָק
453, 459, 465, 497, 522, 529, 562, 589, 650, 674, 699, 709, 720, 740, 768	ווינטשעווסקי
30, 61, 117, 127, 131, 161, 190, 244, 256, 263, 323, 329, 383, 394, 397, 423	זאָלאַטאַראַף
69, 593	זאמבארט
86	זאמעטקין
146	זאָקס
8, 71, 408, 483, 535, 609	זשוטלאַווסקי
265	טונקעל
77	יהואש
166, 223, 350, 428, 476, 626, 686, 744	יצחקדאניוויק
1, 99, 173, 225, 457, 756	לאזארסאן
55, 367	ליבין
288	ליע
156	ליפשיין
363	ליווערסאן
346	לעאנטויעף
251	מאנצרייער
489	מיוער
199	מיכעלזאָהן
306, 352, 441, 510, 580	מילך
573, 634	מעריסאן
197	מרגלית
732	נאסר-אזל
722	סאָרדאַצקי
310, 388	

(זעה פירדזש 66).

קונסט אין וויסענשאפט

צוקונפט, יאנואר, 1908.

No. 1.

JANUARY, 1908.

Vol. XIII.

די פאליטישע ענטוויקלונג פון די פעראייניגטע שטאטען

פון יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי.

צענטראליסטישע און פעדעראליסטישע שטרעבונגען נאך דער רעוואלוציאן.

לאנד. די דעלעגאטען האבען געהאט דיוועלבע מאכט, ווי די דעלעגאטען צו די אינטערנאציאנאלע קאנגרעסען פון די אייראפעאישע מדינות שפעטער, אין דעם 19טען יארהונדערט. אין דער דעקלעריישאן און אינדעפערענדענס שטעהט, „אז דיווע פעראייניגטע קאלאניעס זיינען און על פי יושר מוזען זיי זיין פרייע און אונאבהענגיגע שטאטען.“

די דעקלעריישאן און אינדעפערענדענס טראגט די דאטע פון דעם 4טען דזשוליי, 1776; עס זיינען אוועק צוויי יאָהר, איידער דער קאָנ-גרעס האָט אויסגעארבייט און אָנגענומען די „ארטיקלס און קאָנפֿעדעריישאָן“, דאָס הייסט די יסודות, אויף וועלכע די אונאבהענגיגע סטייטס פעראייניגען זיך. ווי יעדער אינטערנאציאנאלער פארטרעטאנט, זיינען די ארטיקלס און קאָנפֿעדעריישאָן „אריינגעטראָטען אין קראפט נאָך דעם ווי זיי זיינען אָנגענומען געוואָרען פון אלע סטייטס אין 1781. אין די 5 יאָהר, וואָס זיינען אוועק זינט דער דעקלעריישאָן און אינדעפערענדענס ביז די ארטיקלס און אלע סטייטס, האָבען די פעראייניגטע שטאַטען גאָר ניט געהאַט קיין שום צענטראלע רעגירונג. דער „קאָנטינענטאַלער קאָנגרעס“, וואָס

ין דער צייט, ווען די אמעריקאַנער קאָלאָניעס האָבען נאָך געהערט צו ענגלאנד, איז יעדע קאָלאָניע געווען אַ בעזונדערע מדינה. זייער פאָליטישע פערבינדונג איז בעשטאַנען אין גאנצען אין דעם וואָס זיי האָבען אלע אנערקענט כלומרשט די הערשאפט פון דעם ענגלישען קעניג. טהאטזעכליך איז די הערשאפט נאָר געשטאַנען אויפ'ן פאפיר. ווען די קאָלאָניעס האָבען זיך ערקלערט פאר אונאבהענגיג, איז מיט דער פאפירענער קעניגליכער הערשאפט אויך געוואָרען אַן ענדע. יעדע קאָלאָניע איז געוואָרען אַ פאָלקס אונאבהענגיגע רעפובליק מיט אַן אייגענער רעגירונג, וואָס איבער איהר איז קיין העכערע מאכט ניט געווען. די פאָלקאמע פאָליטישע אונאבהענגיקייט פון די סטייטס האָט געדויערט פינף יאָהר.

דער קאָנגרעס, וועלכער האָט ארויסגעלאָזט די „דעקלעריישאָן און אינדעפערענדענס“ (אונאבהענגיקייטס-דעקלעראַציע) איז געווען איינפאך אַ צוזאַמענפאַהר פון דעלעגאטען, וועלכע זיינען געשיקט געוואָרען פון די לעדזיסלאַטיוו (די פארלאמענטען) פון די קאָלאָניעס, וואָס האָבען רעוואָלטירט געגען ענג

סע פון דעם קאנגרעס זיינען ערוב געווען די רע-
גערונגען פון די סטייטס.

דאס איז געווען דער אָנפאַנג פון דעם פער-
באנד, מען האָט זיך באַלד אַרומגעזעהן אין דער
פראקטיקע אז אזא מין אָרגאַניזאַציע איז נישט
צוגעפאַסט געווען צו די בעדערפניסען וואָס זיי-
נען ענטשטאַנדען פון דער פּעראַייניגונג פון די
קאָלאָניעס פאר דעם קאמפף געגען ענגלאנד.
אויף אויסצוהאַלטען די רעוואָלוציאָנערע אַרמעע
זיינען נויטיג געווען גרויסע מיטלען, אָבער דער
קאנגרעס האָט נישט געהאַט קיין מאַכט צו בע-
שטייערען דעם פּאַלק אַליין, ער האָט געמוזט
אַנקומען צו די רעגירונגען פון די סטייטס. די
רעוואָלוציע איז אַרויסגעקומען צוליב די אינ-
טערעסען פון עטליכע געזעלשאפטליכע גרופען.
די סימפּאַטיע צו דעם אויפשטאַנד איז שוין גאָר
פון אָנהויב ווייט נישט געווען אַלגעמיין. אַ גרוי-
סער טייל פון דעם פּאַלק האָט קיין עקאָנאָמיי
שען אינטערעס נישט געהאַט אין דעם קאמפף;
אין דעם פּאַליטישען אָרגאַניזמוס פון די קאָ-
לאָניעס האָט די רעוואָלוציאָן אויך קיין וויי-
טיגע ענדערונגען נישט געמאַכט. דעריבער זיינען
א היבשע העלפט פון די קאָלאָניסטען געבליבען
טריי צו דעם קעניג. דער ענטהוויאזמוס פון די
„פּאַטריאָטען“ (*) איז גיך אָבענקיהלט געוואָ-
רען. דער עולם האָט זיך פשוט אויפגעהערט צו
אינטערעסירען מיט דעם קאמפף. די לעדזשיס-
לייטשורס האָבען זיך געוויזען זעהר קאַרג, ווען
עס איז אויסגעקומען צו געבען געלד; אַנג האָט
דעמאָלט נאָך געהערשט די נאַטוראַליזירטע
שאפט און געלד איז געווען אַ גרויסע זעלסטענ-
הייט. די נויט איז געווען זעהר גרויס, דער
קאנגרעס האָט דעריבער בעשלאָסען אַנצונעהמען
די צאָהלונגען אין לעבענסמיטעל, אבער דאָס האָט
אויך נישט געהאָלפּען; די הכנסות זיינען אַריי-
געקומען זעהר שוואַך, אזוי ווי פריהער. קיין
גוטע וועגען איז אויך נישט געווען, דעריבער פלע-
גען די לעבענסמיטלען פערשפּעטיגען מאָנאַטענ-
לאַנג. חוץ דעם האָט דיווערסיטעטס געגעבען אַ
גוטע געלעגנהייט צו לאַטכונעס, און אין דעריין
זיינען פערמישט געווען די אַפיצירען פון דער
רעוואָלוציאָנערער אַרמעע.

נישט האָבענדיג קיין רעגעלען אינקאָס, איז

(*) „פּאַטריאָטען“ האָבען זיך גערופען די, וואָס
זיינען געווען פאר אונאַבהענגיקייט.

האָט דעמאָלט געהאַלטען זיינע סעסיעס, איז גע-
ווען נישט מעהר ווי אַ קאָמיטע, וואָס איז אָנגע-
שטעלט געוואָרען פאר אַ ספּעציעלען צוועק: צו
פיהרען מלחמה געגען ענגלאנד. ער האָט זיך
פערנומען מיט אַלצדינג, וואָס די אומשטענדען
האָבען געפאַרדערט. טהאטזעכליך איז ער גע-
ווען נישט מעהר ווי אַ בעראטענדע קערפּער-
שאפט, וואָרים זיינע בעשליסע האָבען נאָר דאָן
געקענט אויסגעפיהרט ווערען, ווען די רעגיע-
רונגען פון די פארבינדעטע רעפובליקען האָבען
זיי גוט געהייסען. אין דער פראקטיקע האָבען
די רעגירונגען פון די סטייטס גרעסטענטהיילס
גאָר נישט געוואָלט וויסען פון די פּאַרשלעגע פון
דעם קאנגרעס. די אַרטיקלס אָוו קאָנפּעדעריי-
שאַן האָבען גאָר נישט איבערגעביטען אין דער
לאַגע, זיי האָבען איהר נאָר אָנגעטאָן אַ געזעצ-
ליכען בגד. די אויפגאַבען פון דעם קאנגרעס
זיינען בעשרענקט געווען אויסשליסליך אויף
אויסווערטיגע פּאָליטיק. יעדע מדינה האָט איי-
געהאַלטען איהר סואווערעניטעט און איהר
אונאַבהענגיקייט; נאָר „צו פערטהיידגען און
צו בעוואָרענען בשותפות זייערע פרייהייטען“,
האָבען זיי אַלע געבילדעט אַ „שטייפּען פריינד-
ליכען פערבאַנד“ און האָבען זיך פערפליכטעט
„צו העלפּען. איינע די אנדערע געגען געוואָלט
אָדער ווען מען וועט אויף זיי אָנפאלען.“ פון
דעסטוועגען זיינען די פּעראַייניגטע שטאַטען
געבליבען אַ פּעראַייניגונג פון אונאַבהענגיגע
מדינות, נישט איין פערדעראטיווע מדינה. מיט
צוויי יאָהר נאָך דעם ווי די אַרטיקלס אָוו קאָנ-
פּעדעריישאָן זיינען גוט געהייסען געוואָרען פון
אַלע סטייטס, האָט דער קאנגרעס געשלאָסען
פרידען מיט ענגלאנד; אין דעם טראקטאַט, וואָס
איז אָנגענומען געוואָרען, ווערען אויסגערע-
כענט מיט די נעמען אַלע דרייצעהן „פרייע,
סואווערענע, און אונאַבהענגיגע מדינות“, אַלס
די צידים צווישען וועלכע עס איז געשלאָסען
געוואָרען דער טראקטאַט.

יעדער סטייט איז בערעכטיגט געווען צו
שיקען פון צוויי ביז זיבען „דעלעגאַטען“ צו דעם
קאנגרעס, אָבער זיי האָבען אַלע צוזאַמען געהאַט
נאָר איין שטימע. אויף וואָקיישען צייט האָט
דער קאנגרעס געהאַט דאָס רעכט אויסצוקליי-
בען איין דעלעגאַט פון יעדען סטייט אין די קאָ-
מיטע פון די סטייטס, אויף צו פיהרען די טעגלי-
כע געשעפטען. אָבער אויסצופיהרען די בעשלי-

גרעס; ארויסרופען די מיליז האבען זיי מורא געהאט, זי וואָל ניט צושטעהן צו די סאָלאַר-טען. די איינוואָהנער האָבען אָנגעקוקט די דע-מאָנסטראַציע גאַנץ גלייכגילטיג. דעם קאָנגרעס איז געלונגען צו בעהאַלטען זיך און אַנטלויפען אויף יענעם זייט דעלאווער. דער אַנטלאָפּענער קאָנגרעס פון די פעראייניגטע שטאטען איז ווי עס איז מיט מזל אָנגעקומען קיין פרינסטאָן און דאָרטען זיינען זיי אויפגענומען געוואָרען אין דעם קאלעדזש.

דיזע געשיכטע איז נאָר געווען דער אַנ-הויב פון פיעל ערנסטערע טראַגעדיע, וועלכע האָט זיך אָנגעהויבען נאָכדעם ווי די פעראייניגטע שטאטען האָבען געמאַכט שלום מיט ענג-לאַנד. אין דער צייט פון דעם קריג, ניט האָר בענדיג מיט וואָס צו בעצאָהלען די סאָלאַר-טען, האָט דער קאָנגרעס בעשטימט צו געבען יעדערען פון זיי אַ שטיק לאַנד פון די, וואָס האָט געהערט צו דער רעגירונג. דאָס האָט ארויסגערופען העפטיגע פראָטעסטען אין די לערזשיסלייטשורם און אַ פיינדיכען געפיהל פון פאַלק צו די סאָלאַר-טען. עס איז איבעריג דאָ צו בעווייזען, אז עס איז ניט געווען קיין יושר, וואָס די בעפעלקערונג האָט זיך אזוי פּערהאַל-טען צו די לייטע, וואָס האָבען יאָהרענלאַנג גע-ליטען אין דעם קאמפף פאר די אונאבהענגי-קייט פון זייער לאַנד. די ארמעע האָט אין גי-כען געזאָלט פארנאנדערענלאָזען ווערען; דע-ריבער האָט זיך אין דער אַרמעע אָנגעהויבען אַן אַגיאַטאַציע צו גונסטען פון אַ מיליטערישער מאָ-נאַרכיע. דיזע פלענער האָבען געפונען אונטער-שטיצונג ביי דעם בענקער מאָריס, וועלכער איז געווען דער פּינאַנץ-אַגענט פון דער רעגיר-ונג און האָט פארטראַטען די אינטערעסען פון די שטאַטס-קירעדיטאָרען. דער איינציגער פאַ-סענדער מאַן, וואָס זיי וואָלטען איהם געקענט מאַכען פאר אַ קעניג, איז געווען וואשינגטאָן, ווייל ער האָט זיך געמאַכט אַ גרויסען נאָמען אין דער מלחמה און איז געווען אַלגעמיינ בעליבט צווישען דעם פאַלק. אָבער ווען מען האָט איהם דערצעהלט דעם פלאן, האָט ער זיך מיט ענט-ריסטונג אָפּגעוואָגט דערפון. צעוואריזמוס אָהן אַ צעזאָר איז אונמעגליך; אַז וואשינגטאָן האָט זיך אָפּגעוואָגט, זיינען די מאָנאַרכיסטישע פלע-נער געוואָרען צו נאָר נישט. אָבער די עקאָנאָ-מישע אינטערעסען, פאר וועלכע עס איז נויטיג

דער קאָנגרעס געצוואונגען געווען צו באַרגען געלד און ארויסגעבען פאפיער-געלד אויף צו דע-קען די הוצאות. געוועהנליך, האָט דער ווערט פון די פאפיער געלד גענומען פאלען און פאלען און צום סוף פון דער מלחמה האָט זי אין גאנ-צען אָנגעוואָרען דעם ווערט.

דער קאמפף פון די אמעריקאנער קאָ-לאָניעס געגען ענגלאַנד איז נאָר ניט געווען קיין גלייכער. די קעניגליכע ארמעע האָט געצעהלט פינף און זעבעציג טויזענד מאַן. וואשינגטאָן'ס ארמעע האָט קיינמאָל ניט איבערשטיגען איין דריטעל פון יענער צאָהל; פון אַ מיליטערישען שטאַנדפונקט, איז זי נאָר קיין ארמעע ניט גע-ווען. עס זיינען געווען באַיעוואיאַ דרוזשינעס פון פראָסטע פויערים. מען האָט זיך געפיהרט דאָרטען נאָר היימיש, און דעם ווירדזשיניער אַריסטאָקראַט און געוועזענעם קעניגליכען אָפּ-ציר דזשאָרדזש וואשינגטאָן האָט עס נאָר ניט געשמעקט. יעדער פלעגט קומען און אוועקגעהן ווען עס האָט זיך איהם פּערגלויסט. זומער, אין אַרבייטס-צייט, פלעגען די סאָלאַר-טען זיך אומ-קעהרען אהיים צו אַרבייטען אין די פּעלדער. פון אָנהויב מלחמה זיינען פיעלע אַריין אין די רע-וואָלוציאָנערע ארמעע, ווייל עס האָט זיי גע-טריבען דער כוואַטסקער גייסט, עס האָט זיך געוואָלט עקסייטמענט, אָבער ווען דער קאמפף האָט זיך פּערצויגען, איז זיי אויסגעקומען צו ליידען זעהר ביטער. ניט זייענדיג צוואַמענגע-בונדען דורך דיסציפלין, איז די ארמעע זעהר גיך צוגאנגען זיך. עס איז וואשינגטאָן אויס-געקומען זעהר שווער איינצוהאַלטען די וועניגע איבערגעבליבענע אין דעם קרימישען מאָמענט. די שטימונג פון דער ארמעע איז צום סוף גע-ווען זעהר אַ רעבעלישע. אין 1783 האָבען זיך צוואַמענגעקליבען אין פּילאדעלפּיאַ אכציג סאָל-דאטען, צו מאַכען זיך האַרץ האָבען זיי גענומען אַ גוטען טרונק, און זיי זיינען אַלע געגאנגען מיט זייערע ביקסען, אונטער דעם קאָמאַנדיר פון זייער סאַרדזשענט צו דער הויז, וואו דער קאָנגרעס האָט אָפּגעהאַלטען זיינע זיצונגען, און האָבען גענומען שליידערען שטיינער אין די פּענסטער, פאָדערענדיג זייער געהאַלט; זיי האָ-בען געסטראשעט, אַז זיי וועלען פּערכאפּען דעם גאַנצען קאָנגרעס פאר אַ משכן און וועלען צו-טראָגען די טרעזשורי. די פּילאדעלפּיער רעגיר-ונג איז ניט בכח געווען צו העלפּען דעם קאָנ-

סוחרים און שיפס-אייגענטימער. אָבער דער קאָנגרעס האָט גאָר נישט געקענט געבען ענגלאַנד פאר די פרווילעגייס, וואָס דער אמעריקאנער האַנדעל האָט נויטיג געהאַט. פערקעהרט, צווייג גען ענגלאַנד נאָכצוגעבען דורך אַ הויכען אייגן פיהרס-צאָהל איז אויך געווען אונמעגליך, וואָס רים דער קאָנגרעס האָט קיין שום מאַכט נישט געהאַט איבער די צאָהל-פאָליטיק פון די סטייטס. טהאָטזעכליך, האָט זיך דעמאָלט איין סטייט אָבגעצאָמט מיט צאָהל טעריף פון דעם אנדערען, וועהרענד דערזעלבער סטייט פלעגט לאָזען פריי אימפאָרטירען ענגלישע וואַראַרען.

בקיזור, עס איז קלאָר, אז אַ גרויסער טייל פון די האַנדעלסלייט און פון דער אינדוסטרי-עלער בעפעלקערונג האָבען נויטיג געהאַט אַ צענטראַלע רעגירונג. פערקעהרט, די פאָדערונג אז יעדער סטייט זאָל פערבליבען פאָליטיש אָבגעזונדערט פון די איבריגע, האָט גע-שטאַמט פון עקאָנאָמישער אָפגעשטאַנענקייט. די גרויסע מאַיאָריטעט פון דער בעפעלקערונג זיינען געווען פאַרמערס. כמעט אלץ, וואָס אַ פאַרמער האָט געדאַרפט אויף צום לעבען, האָט ער פראָדוצירט פאר זיך אליין אויף זיין פארם; ווען איהר ווילט דאָס אָנרופען מיט אַ וויסענדיג שאַפטליכען נאָמען, הייסט דאָס, אז צווישען די פאַרמערס האָט נאָך געהערשט די נאַטוראַל-ווירטשאַפט. די בעלימלאכות האָבען געאַר-בייט פאר די אַרומיגע פאַרמערס; אלץ, וואָס מען האָט געדאַרפט, האָט מען געקראָגען אויף דעם נאָהענטסטען מאַרקעט. דער האַנדעל צוויי-שען די סטייטס איז געווען זעהר קליין. די אייגן וואָהנערשאַפט איז געווען צווישפרייט זעהר שוין טער, אומעטום איז געווען פרייע לאַנד, עס איז פאַר קיינעם נישט נויטיג געווען צו זוכען אַ נייעם פלאַץ אין אַ ווייטען געגענד. די גאנצע וועלט האָט זיך געענדיגט פאר דעם פאַרמער מיט זיין קאונטי. אין דעם יאָהר 1783, ווען די פעראייניגטע שטאַטען האָבען געמאַכט ירוּם מיט ענגלאַנד, האָבען פאר דעם גאנצען פער-קעהר צווישען ניו יאָרק און באָסטען, אי פאר ריזענדיג, אי פאר סחורה, געקלעקט צוויי דילי-זאַנסען אַ טאָג. אלע צוואַנציג מיל פלעגט מען בייטען די פערד, און ווען דער וועג איז געווען אַ גוטער, פלעגט מען מאַכען פערציג ענגלישע מיל (זעכציג וויאָרנט) אַ טאָג. אין אַ שלעכטען וועטער פלענען די פאַסאָזשירען מוזען אַרויס-

געווען צו האָבען אַ שטאַרקע רעגירונג, האָבען ווייטער געווירקט אין דער זעלבער ריכטונג, ווען מען האָט שוין געמאַכט שלום מיט ענג-לאַנד.

בעת די פעראייניגטע שטאַטען האָבען געפיהרט קריעג מיט ענגלאַנד, זיינען געווען צעהנדליגע טויזענד „טאָריס“, וואָס זיינען טריי געבליבען צום קעניג. צו ראַטעווען זיך פון די פיינדליכע פאָלקס-דעמאָנסטראַציעס, זיינען זיי געצוואונגען געווען צו עמיגרירען. דאָס זיינען גרעסטענטייילס געווען רייכע קויפלייט און בענקערס, וועלכע זיינען געווען פארבונדען מיט ענגלאַנד צוליבע ביזנעס. זייערע בעלי חובות האָבען אויס פאַטריאָטישער בעגייסטערונג, פערשטעהט זיך, אויפגעהערט צו צאָהלען די אַנטלאָפענע פעררעטהער. די ריעל עסטייט פון די פעררעטהער איז אריינגעפאלען אין די הענט פון די פאַטריאָטישע בירגער. ווען די פעראיי-ניגטע שטאַטען האָבען געמאַכט שלום מיט ענגלאַנד, האָבען זיי גענומען אויף זיך אומצור-קעהרען דעם אייגענטהום צו די אַנטלאָפענע בריטישע אונטערטאָנען. אָבער עס איז אַ סך לייכטער געווען דאָס צוצוואַנגען, איידער אויס-צופיהרען. די עפענטליכע מיינונג אין אמעריקא איז געווען פיינדליך צו ענגלאַנד, און ווען עס פלעגט פאַרקומען אין קאָרט אַ קיים צווישען אַן אמעריקאנער און אַ טאָרי וועגען אַ פראָ-פערטי, טו האָט דער טאָרי געהאַט וועניגער שאַנ-סען פאר אַן אמעריקאנער דזשורי. די ענגלישע רעגירונג האָט זיך בעקלאָגט, אז די פעראיי-ניגטע שטאַטען פאָלגען נישט דעם טראַקטאַט, און זי האָט דערפון געמאַכט אַ תירוץ צו בלייבן בען אין די פאַרטס אויפ'ן גרענעץ פון דעם גע-ביט פון די אינדיאנער. דאָס איז געווען אַ גרויסער הויז פאר די אמעריקאנער פּעל-הענדל-לער, ווייל דער האַנדעל מיט די אינדיאנער איז דאָרדף איבערגעגאנגען צו די ענגלישע סוחרים.

אין דער צייט פון דעם קריג האָבען די ענגלישע קרייסערס רואינירט דעם האַנדעל צווישען ניו ענגלאַנד און זעסט-אינדיא; דער שיפס-בוי אין ניו ענגלאַנד איז דאָרדף אין גאנצען געפאלען. איהר האַנדעל האָט געפאָ-דערט עס זאָל געשלאָסען ווערען אַ האַנדעלס-טראַקטאַט מיט ענגלאַנד, וואָס זאָל בעזייטי-גען די בעיטרענקונגען געגען אמעריקאנער

איינע צו די אנדערע. דער אונטערשייד פון רע-
ליגיאן, פון שפראך, פון נאציאנאליטעט און פון
דעם גאנצען סאציאלען סדר זייערען האבען זיי
נאך מעהר דערווייטערט איינעם פון אנדערן.
די האלענדישע בעפעלקערונג פון ניו יארק האט
נאך גערעדט האלענדיש; אין פענסילוויניא איז
די איינוואהנערשאפט געווען העלפט א דייטשע,
אין דעלאווער איז די בעפעלקערונג געווען א
שוועדישע. די קאטאליקען פון מערילאנד און די
קוויקערס פון פענסילוויניא האבען געהאט
גוטע אורזאכען ניט צו טרויען די פיוריטאנער
פאנאטיקער פון ניו ענגלאנד. די פלאנאטארשע
אריסטאקראטיע פון ווירדזשיניא האט געקוקט
מיט פעראכטונג אויף די קרעמערלאך פון ניו-
ענגלאנד, די יענקיס, און יענע האבען, ווי
פראסטע מענשען, פיינט געהאט די לידינג-
הער, די שקלאפענהאלטער פון די סויטה. די
שנאה האט נאך געשטאמט פון ענגלאנד: די
פיוריטאנער האבען געמוזט אנטלויפען צילעב
די פערפאלגונגען פון דער אריסטאקראטישער
ענגלישער רעגירונג. מיט א יאהר דרייסיג
שפעטער האבען די ענגלישע אריסטאקראטען
געמוזט אנטלויפען פאר דער פיוריטאנישער רע-
וואלוציאן, זיי האבען זיך בעזעצט אין וויר-
דזשיניא און מיט דער צייט זיינען זיי געווארען
פלאנאטאקארס.

עס איז גאנץ נאטירליך, אז יעדער סטייט
האט געזוכט צו בעוואַרענען זיין אייגענע אונ-
אבהענגיקייט, וועלכע זיי האבען געוואונען נאך
עטליכע יאהר קריגע.

קריכען פון דער פוהר און העלפען די בעלי-
עגה'ס ארויסשלעפען די רעדער פון דער טיר
פער בלאטע. נאך א וואך רייזע פלעגט דער פא-
סאזשיר קומען א צובראכענער, א צוטרייסעל-
טער קיין ניו יארק. דאס איז געווען דער צו-
שטאנד פון די וועגען אין דעם ציוויליזירטעסטען
טהייל פון די פעראייניגטע שטאטען. אין די
סויטה זיינען אפילו קיין דיליזשאנסען אויך ניט
געווען. די וועגען האבען געטויגט נאך אויף צו
רייטען. די פערבינדונג איז געווען דערהויפט
מיט'ן וואסער. אכסניות זיינען געווען זעלטען
און שלעכט; אין איין חדר זיינען געוועהנליך
געשלאפען א האלב טויז אורחים. די רייזע פון
סויטה קאראליינא קיין באסטאן האט גערויערט
אזוי לאנג ווי קיין יוראָפּ. פערשטעהט זיך,
פלעגט מען רייזען זעהר זעלטען.

די פאסט פון פילאדעלפיא קיין ניו יארק
פלעגט אוועקגעהן דריי מאָל א וואך, פון ניו
יארק קיין באסטאן צוויי מאָל א וואך, פון בא-
לטימאר ווייטער סויטה איין מאָל א מאָנאט.
ווען איינער פלעגט קריגען א בריעף, איז דאס
געווען א גרויסע פאסירונג פאר דעם גאנצען
געגנט. אונטער אזעלכע אומשטענדען האבען די
צייטונגען געהאט נאך א לאקאלען לעזער-
קרייז; די סירקולאציע איז געוועהנליך ניט
איבערשטיגען צוויי הונדערט קאפיעס. די
ערסטע מעגליכע צייטונג איז געגרינדעט געוואָר-
ען אין 1784.

אין אזא צושטאנד זיינען די איינוואהנער
פון פערשיעדענע סטייטס געווען גאנץ פרעמד

ראבערט אָוען'ס וועלט-אנשיאונג

פון א. ש. זאקס

פון דער נאטירליכער אָרגאנישער צוואמענוצ צונג, וואָס איז בכלל ביי פערשידענע מענשען קיין גרויסע אונטערשידע נים פאראן, און, צווייטענס, פון דער אומגעבונג, פון דער סביבה, וואו דער מענש האָדעוועט זיך אויף, וואו ער בעקומט זיינע איינדריקע, די קראפט און שטאַף צו זיין נע מיינונגען, איבערצייגונגען און כמילא אויף צו זיינע מעשים. אויב די נאטור גיט דאס מאַטעריאל און דעם בוי פון'ם אָרגאניזם, גיט די געזעלשאפט, די סביבה א דרך, א ריכטונג צום אָרגאניזם'ס טהעטיגקייט. עס איז נישט קיין וויי לענספרייהייט, די בחירה, די ברירה ליעגט נים ביים מענשען אין רשות, דער מענש איז נים א בעל הבית אויף זיין כאראקטער, דער כאראקטער טער ווערט אויסגעבילדעט דורך די אויסערליכע בעדינגונגען, דורך די סביבה — דאָס איז דער יסוד פון אָווען'ס אנשיאונג.

„די רעליגיאָן בערהט אויף דער איינבילדונג, אז יעדער מענש בעשטימט אַליין זיינע געדאַנקען, זיין ווילען און האַנדלען. מיין אייגענעם נאָכדענקען האָט מיר איבערגעפיהרט צו א גאַנץ אנדער מיינונג. מיין שכל לעהנט מיר דאס מיינע אייגענשאפטען זיינען מיר געגעבען געוואָרען פון דער נאטור און אז מיין לשון, רעד לינגיאָן און מדות זיינען א פראָדוקט פון דער געדענקען, וואו איך בין ערצויגען געוואָרען.“ אין אַנאָנדער אָרט: „יעדעס קינד קען מען ער ציהען אין יעדער שפראך, יעדעס געפיהל, יעדעס גלויבען, ווי ווייט דאס איז נים סותר דער מענשליכער נאטור.“

האָט אָבער דער מענש נים קיין פרייען וויי לען, זיינען אלע זיינע געדאַנקען און מעשים אבהענגיג פון דער נאטור און דער געזעלשאפט, ד. ה. פון אורזאכען, וועלכע ליגען אויסער איהם, טאָ קען איך איבערהויפט איהם נים פערזאָנט וואַרטליך מאַכען פאר זיי. עס איז לעבערליך צו בעשטראפן אָדער צו בעלאָהען מענשען פאר אַזעלכע מעשים, וועלכע ער איז בעגאנגען, ווייל ער איז געווען געצוואונגען זיי צו בעגעהן. ווייל איך דער מענש זאָל זיין גוט און וואויל, זאָל

איבערצייגונג, אז די וועלט און אלעס, וואָס אין איהר איז פאראן, ווערט רעגירט נים פון גייסטער, וועלכע שטעהען למעלה מן הטבע, איבער דער נאטור, אזוי ווי די אמונה לערנט אונז נור אז די נאטור ווערט רעגירט דורך אייגענע, דורך נאטורלעכע, וועלכע לייגען אין'ם תוך, אין וועזען פון איהר גופא, אז קיין נסים און איבערנאטירליכעס איז איבערהויפט נים פאראן — דיזע איבערצייגונג פיהרט דירעקט צום געדאַנקען, אז אויך דער מענש, וועלכער איז נים אנדערש ווי א טהייל פון דער נאטור, זיין לעבען, זיין טהאָן און ווירקען, איז נים אונטערוואָרפן אונטער א געוויסען ווילען, א געוויסער השגחה, א פערבאָרגענעס אונזוכטבארען גייסט, נאָר פערקעהרט, דער וויי לען פון מענשען און כמילא אויך אלע זיינע מעשים, וועלכע זיינען נים אנדערש ווי א פערקערונג פון'ם ווילען, זיינען א פראָדוקט, א פועל יוצא פון געוויסע עהרליכע סבות, פון נאטירליכע אורזאכען. דערפון איז געדונגען, אז דער מענש קען נים זיין א בעל בחירה, וואָס זאָל קענען „אויסקליבען צווישען שלעכטס און גוטס“, ווי די אמונה זאָגט אונז; דוקא פערקעהרט, דער מענש האָט נים קיין פרייען ווילען, אן אייגענעם רצון, ביי איהם ליגט נים די ברירה דאָס יא צו טהון און יענעס נים. דער מענש איז נים אנדערש, ווי א מעכאנישדענקענדע מאַשין נע, וועלכע קען נים פון זיך, מיט'ן אייגענעם ווילען ארבייטען אזוי אָדער אנדערש. אזוי ווי דאס ווירקען, די ארבייט פון דער מאַשין איז אבהענגיג, ערשטען, פון די עלעמענטען, פון וועלכע זי איז אויפגעבויט און צווייטענס, פון דער אויסערליכער קראפט (דורך לופט, דאמף, עלעקטריציטעט און אזוי ווייטער) דורך וועלכער זי ווערט געטריבען, מוז אויך דער כאראקטער, די אייגענשאפטען פון'ם מענשען, דאס ווירקען, זיין אבהענגיג, ערשטענס, פון די אינדיווידועלע, פון'ם פיזיאָלאָגישען קערפער בוי,

וואו ער מוז אלעס ערפילען וויא א גולם אָהן אן אייגענעם רצון, האָט ביי אַ וועלט'ן גאָד מעהר פערשטארקט די מעכאנישע אנשוואונג אויף די נאטור אין דעם מענשען. „דעם מענש-ליכעם כאראקטער — איז אָווען איבערצייגט — קען מען פראָדוצירען אזוי ווי סחורות. דורך אַ גוטער ערציהונג קען מען אויך גוטע מענשען בעקומען“.

„דורך געוויסע בעדינגונגען קען מען צוגע-וואוינען דעם מענשען צו לעבען אין וועלכער עס איז ניט לאַנד אָהן ארמוטה, אָהן פערברעכען און אָהן שטראפען, ווייל דיוע אלע אונגליקען קומען פון דער שלעכטער ערציהונג, פון דעם, וואָס מען פערשטעהט ניט די טבע פון מענשען... אינ'ם מענשען קען מען ענטוויקלען בעליעביגע געפיהלען, אייגענשאפטען און אַ בעליעבי-גען כאראקטער.... פון דער נאטור איז דער מענש ניט שלעכט און ניט גוט, אלעס איז אַבעהנגיג פון די אויסערליכע בעדינגונגען.... די סבה פון אלע שלעכע אין דער געזעלשאפט איז די אנוויי-סענהייט, וואָס ווערט איבערגעגעבען בירושה פון איין דור צום צווייטען דור, און דער פאל-שער מיינונג, דאָס מענשען ארבייטען אליין אויס אין זיך זייער כאראקטער....“

די איצטיגע אָרהונג, וועלכע בערוהט אויף דאָס רעכט פון פריוואט אייגענטום אויף די פראָדוקצאַנס-מיטל, וואו די קאָנקורענץ, דער קאמפף פון אלע געגען אלע איז דער מיטעל-פונקט, ארום וואָס אלעס דרעהט זיך, וואו דאָס האווענען, די נאָכיאַגעניש נאָך פרנסה איז דער אינהאַלט פון לעבען, וואו ביי יעדער אונטער-נעהמונג ליגט מען אין איין פחד, אין איין שרעק, אפשר וועט יענער ארויסכאפען — אין דיעזער אָרדנונג, וואו דער מענש איז אַ קנעכט ביי דער מאשינע, איז קיין וואונדער ניט, אז עס ארבייטען זיך ביים מענשען אויס שלעכטע זיטען, ווי שנאה, קנאה, אונדזלדזאמקייט. דאָס מאטעריאַל, פון וואָס דער כאראקטער ווערט אויסגעארבייט, די איינדריקע פון דער סביבה קענען אנדערע זיטען ניט בעשאפען. „פון דער צייט, ווען מען האָט איינגעפיהרט אין די פאב-ריקען מאשינעס, האָט מען אויפ'ן מענשען אַנ-געפאנגען צו קוקען, ווי אויף אַ טפּל-זאך, ווי אויף אַ מאשינע פון צווייטען גראד. מען האָט אָנגעפאנגען מעהר זיך צו בעקומערען מיט

קיינעם קיין בייז ניט טהאָן, מוז איך בעזייטיגען די אורזאכען, וועלכע צווינגען איהם צו טהאָן שלעכטס, איך מוז איהם בעשאפען אזא סביבה, געבען אזא ערציהונג, איהם שטעלען אין אזוינע געזעלשאפטליכע בעציהונגען, וועלכע רייצען ניט, ערגערען ניט און רופען ניט ארויס קיין שלעכטע געפיהלען — און דער מענש וועט אויפהערען צו זיין אַ בעל עולת. ווען מען וועט בעזייטיגען די בעדינגונגען, וועלכע צווינגען דעם מענשען צו זיין שלעכט, וועט ער קיין מאָל קיין בייזעס ניט טהאָן, דען די אייגענע אינטערעסען — איז אָווען איבערצייגט — שטעהען ניט נור אין קיין ווידערשפּרוך מיט די אינטערעסען פון אנדערע, נור פערקעהרט, דאָס גליק פון יעדען איינציגען בעשטעהט נור אין'ם גליק פון גאנצען כלל. ווען דער מענש קומט צום שכל — מיינט אָווען — זעהט ער איין, אז זיין אינדיוידועלעס, פריוואטעס גליק וואקסט נאָך אויף אזוי פיעל, אויף וויפיעל ער שטרעבט דאָס גליק פון'ם גאנצן צען כלל צו פערגרעסערען. דאָס גליק פון'ם כלל איז שוין כולל אין זיך דאָס גליק פון יחיד.

כנוגע דער בעפעלקערונגס-טעאָריע פון מאַל-טום, וועלכע בעהויפטעט, אז צווישען די מענ-שען, אזוי ווי אין דער גאנצער נאטור, איז פא-ראן אַ קאמפף צוליב דעם דאזיגן, ווייל אין דער נאטור איז ניט פאראן חינוח פאר אלע וועלכע ווערען געבוירען, זאָגט אַ וועלט'ן : „מ א ל - ט ו ס. האָט רעכט, ווען ער זאָגט, אז די בעפעל-קערונג פון דער וועלט מוז זיך שטענדיג צופא-סען צו דעם סך הכל פון דער נאָהרונג, וואָס ס'איז פאראן, ער האָט אָבער ניט געזאָגט, ווי פיעל מעהר נאָהרונג וואָלט מען פון'ם זעלביגען באָדען קענען געווינען, ווען אנשטאָרט אַן אונ-וויסענדעם, שלעכט-אָרגאניזירטעם פאָלק, וועט די ארבייט דורך אינטעליגענטע, פלייסיגע הענ-דער אויסגעפיהרט ווערען. די ארבייט ווי עס ווערט איצט אויסגעפיהרט צו דער ארבייט, ווי עס דארף און קען ווערען אויסגעפיהרט, פערהעלט זיך ווי איינס צו דער אונגעליכקייט“. אויסער דעם איז אַ וועלט'ן איבערצייגט, אז די גרויסע פאָרטשריטע פון דער כעמיע וועלען אונז אין דער צוקונפט געבען די מעגליכקייטען קינסט-ליכע ערנעהרונג אויס דער לופט צו בעקומען. די לאנגזיעהריגע בעשעפטיגונג אין פאבריק, וואו אלעס קומט פאָר מעכאניש, וואו דער מענש איז ניט מעהר ווי אַ טהייל פון דער מאשינע,

אָווענ'ען קיין ספק ניט, אז די געזעצגעבער ווע-
לען זיך ניט אָבזאָגען זיי דורכצופיהרען אין
לעבען. „איך בין איבערצייגט, אז ניט דער קעניג,
ניט די מיניסטערען, ניט דער פארלאמענט, ניט
איינע פון די רעליגיעזע און פאליטישע פאר-
טייען זיינען ניט גענויגט צו דער שרייענדער
אונזעכט איבערצולאָזען די איינריכטונגען און
געזעצען, אזוי ווי זיי זיינען איצט.“

דיזע לייעבע און צוטרוי צו אלעמען, וועלכע
טהאָגען אויף זיך דעם נאָמען מענש, דיזענען גלויב-
בען אין דעם גוטען ווילען פון די „גרעסטע“ און
די „שטארקסטע“ איז אונזער אומאָפיסט אויף
זיין גאנצעם לעבען געבליבען געטריי. עס איז
דעריבער קיין וואונדער ניט, אז דיזענער גרוי-
סער מענשענפריינד האָט זיך ביי יעדער געלע-
גענהייט, אויב נור עס האָט געקענט ארויס-
קומען א טובה פאר די ליידענדע מענשהייט,
געווענדעט מיט שריפטען, בקשות און עצות ניט
בלויז צו די רעגירערע און הערשער, נור אויך
צו די קאפיטאליסטען.

ווי נאָאָוו דאס איז געווען!

צו זיי האָט ער זיך געווענדעט! ער האָט
געבעטען ביי די וועלכע רחמנות אויף די שאָף!

מיר וועלען זיך בענוצען מיט דער געלע-
גענהייט אָנצואווייזען אין אלגעמיינע שטריכען
אויף די אונטערשידע צווישען דעם אומאָפיסטי-
שען און וויסענשאפטליכען סאָציאליזם.

די אומאָפיסטען-סאָציאליסטען האָבען אָנ-
געווענדעט די מעטאָדישע מעטאָדע פון פאָר-
שען און דענקען. זיי האָבען יעדע ערשיינונג
בעטראכט אין שטעהענדען צושטאנד, ווי זי
זעהט אויס אין דער רגע, ווען מיר דענקען ווע-
נען דעם, ניט אין צוזאמענהאנג מיט די ארומיגע
בעדינגונגען, נאָר אָבערזענדערט, אָבערסיען פון
דער ארומיגער וועלט, אזוי ווי אן איינציגער
רינג, וועלכער האָט קיין שייכות ניט און איז
ניט פערבונדען מיט איבעריגע רינגען. די אומאָ-
פיסטען האָבען זיך ניט גערעכענט מיט דער
צייט און מיט דעם אָרט, וואו און ווען די ער-
שיינונג קומט פאָר און דעריבער זיינען זייערע
אויספיהרונגען געווען גאנץ אנדערע, ווי יענע
פון די וויסענשאפטליכע סאָציאליסטען, וועלכע
האָבען אָנגעווענדעט אין פאָרשען די דיאלעק-
טישע מעטאָדע.

דאס רעכט פון פרוואט אייגענטום אויף

האָלץ, מעטאל און רויהע מאַטעריאַל, איידער
מיט דעם קערפער און נשמה פון מענשען.“

צו קען מען אָבער די סביבה איבער-
אנדערשען?
יא! ענטפערט אָווען.

די סביבה, די געזעלשאפט און איהרע איינ-
ריכטונגען, געזעצען און מנהגים בעטראכט
אָווען פאר אַ מעכאנישען אָרגאניזם, די רעדער
פון וועלכען עס קענען, לויט אונזער רצון און
פערלאנג, אין יעדער צייט איבערגעשטעלט און
איבערגעאנדערשט ווערען. דאס „סאָציאלע
סיסטעם“ קען, לויט אָווען'ס איבערצייגונג, אזוי
אוינגעאָהרענט ווערען, דאס זי זאָל פראָדוצירען
א גרעסערע מאָס מענשליכעם גליק. דערצו איז
נאָר נויטיג די מענשען זאָלען „קומען צום שכל“
און איינזעהען, אז די איצטיגע אָרדנונג טויג
ניט און אז עס איז נויטיג צו בעשאַפֿען אַנאָדער
סביבה, אַנאָדער געזעלשאפט-סיסטעם. אזוי
ווי די מאַטעריאליסטען פון 18-טען יאָרהונד-
ערט, איז אָווען געווען דער איבערציי-
גונג, אז די סביבה ווערט בעשאַפֿען דורך די גע-
זעצען, וואָס זיינען פון זייער זייט „ניט אַנ-
דערש, ווי אַ פערקערפערונג פון די מיינונגען
און איבערצייגונגען, וועלכע הערשען אין דיזער
צייט ביי די מענשען. דערפון איז געדונגען, אז
אויב די מענשען ווילען נור, זיינען זיי אימ-
שטאנד ארויסצוגעבען אנדערע געזעצען, בעשאַ-
פֿען אַן אנדער סביבה, אזא, וועלכע זאָל פראָ-
דוצירען, ערציהען מענשען מיט גוטע כאַראַק-
טערען.

ווער איז מחויב צו ראטעווען די מענשהייט
פון'ם טיעפען עלענד און שמוץ, אין וועלכע זי
איז פערזונקען? אויף וועמען ליגט דאס חוב
איבערצואנדערשען די איצטיגע בעדינגונגען,
די הערשענדע אָרדנונג, די איצטיגע סביבה?
— די זעלביגע מענשען, וועלכע ציהען פאר
זיך נוצען פון איצטיגער אָרדנונג! — ענט-
פערט אָווען גאנץ ערנסט.

די קלוגע און אויפגעקלעהרטע דארפֿען נאָר
אויפווייזען אלעמען, ווי גרויס עס איז די גויסה
און עלענד פון פיעלע מיליאָנען מענשען, און
די הערשער פון דער וועלט — האָפט אָווען —
וועלען אויסשרייען: „אזוי קען לענגער ניט
בלייבען, עס דארף און עס מוז אנדערש זיין!“
אויב מען זאָל נור אויפווייזען גוטע מיטלען, ווי
צו בעזייטיגען די מענשליכע אונגליקען, איז ביי

סביבה, ד. ה., די סביבה איז די אורזאכע און דער כאראקטער פון מענשען דער יוצא, די פאלגע, טאָ ווי קען מען פערלאנגען פון מענשען איבערצואונדערשען די סביבה? ליגט דען דאָס אין זיין רשות? נעמען מיר ווידער אָן, אז דער מענש מיט זיין שכל קען יא ווירקען אויף די סביבה, זי איבערצואנדערשען; די איבערצייגונגען, הייסט עס, זיינען די אורזאכע און די סביבה דער יוצא, טאָ ווי אזוי קען מען בעהויפטען, אז דער מענש איז אבהענגיג פון דער סביבה? די סביבה רעגירט מיט'ן מענשען און די מענשען רעגירען מיט דער סביבה — ווי שיקט זיך דאָס? דאָס די סביבה גופא, און די געזעצען, דורך וועלכע זי ווערט בעשאפען, הענגט נישט אָב סתם אין דער וועלט אריין פון פרייע ווילקירליכע איבערצייגונגען און קען במילא נישט ווילקירליך זיין יעדע בעדינגונגען, און יעדער צייט איבערגעאנדערשט ווערען, דאָס עס זיינען פאר ראן אָביעקטיווע געזעצען, וועלכע וויר פון ארויס די סביבה און אז דער מענש מוז דער ריבער מיט דיזע אָביעקטיווע געזעצען זיך רעדענען — דיווער אמת איז ערשט ענטווערעט געווארען פון קארל מארקס.

עס איז אונז אונבעגרייפליך, פאר וואָס די אומאָפּיסטען איז געבליבען אונפערשטענדליך די אידעע פון קלאסען־אמפא.

די אומאָפּיסטען האָבען געמיינט (דיזע מיר נונג איז אן און פיר זיך געווען ביי זיי גאנץ בערעכטיגט, ווייל, ווי שוין אויבען געזאָגט, זיי האָבן בען געלעבט, ווען דער קאפיטאליזם איז נאָך נישט געווען אזוי שטארק ענטוויקעלט), אז עס איז פאר ראן איין אלגעמיינע סביבה, וואו אלע מענשען בעקומען גלייך זייערע אייגנדיקע, און וויבאלד, אז דאָס מאטעריאל, פון וועלכען די כאַראַקטערען ווערען אויסגעארבייט, איז פון איין זאָרט, זיינען במילא די איבערצייגונגען פון אלע מענשען אין דער געזעלשאפט בכלל אויף איינע און די זעלבע. אז עס איז פאראן אן אנטאגאניזם אין די אינטערעסען און במילא אויף אין די איבערצייגונגען צווישען פערשידענע קלאסען, אז עס זיינען פאראן בעזונדערע קלאסען־אידעעס טערען, האָבען זיך די אומאָפּיסטען נישט פאָרגעשטעלט.

קארל מארקס האָט אונז אָבער געמאכט די גרויסע ענטדעקונג, אז די סביבה מיט איהערע

די פראָדוקצאָנס־מיטלען — האָבען אונז די אומאָפּיסטען איבערצייגט — איז נישט אן אונדערניגטע נויטווענדיגקייט פון'ס מענשען'ס נאטור, און וויבאלד אז דיזעס געזעץ בריינגט מיט זיך זעהר פיעל צרות, מוז עס אָהן שום שאלות ומענות בעזייטיגט ווערן. מיט די ארומיגע געזעלשאפטליכע בעדינגונגען, וועלכע האָבען געפיהרט צום געזעץ פון פרווואט אייגענטהום, האָבען די אומאָפּיסטען זיך נישט געקומערט און דעריבער האָבען זיי אין דער פאָדערונג מבטל צו זיין פרווואט־אייגענטום זיך נישט געלעבט דערמיט, צו זיינען יענע בעדינגונגען נאָך פאר ראן אָדער זיי זיינען שוין בטל געוואָרען. זיי האָבען געשטעלט א פראגע: „ענטוועדער אָדער, אָדער יא, אָדער ניין, אָדער גוט, אָדער שלעכט; אייגענטום איז אַבסאָלוט נוצליך, אָדער אַבסאָלוט ישעריף. דאָס איינע און די זעלבע ערשיינונג איז אבהענגיג אייך פון אַרומיגע ערשיינונגען און בעדינגונגען און דעריבער — אין אונזער פאל פריי וואט־אייגענטום — קען זי אין איין עפאָכע זיין שעדליך און אין אן אנדער עפאָכע, ווען די ארד מיגע בעדינגונגען זיינען אנדערע, גאָר זיין נוצליך אָדער פערקעהרט, האָבען זיך די אומאָפּיסטען נישט געקענט פאָרשטעלען, און דעריבער האָבן זיי געטענה'ט, אז פרווואט־אייגענטום מוז און קען אין יעדער צייט פערביטען ווערען אויף קהל'שע אייגענטום. די דיאלעקטישע מעטאָדע פון די וויסענשאפטליכע סאָציאליסטען איז זיי געווען אונבעקאנט.

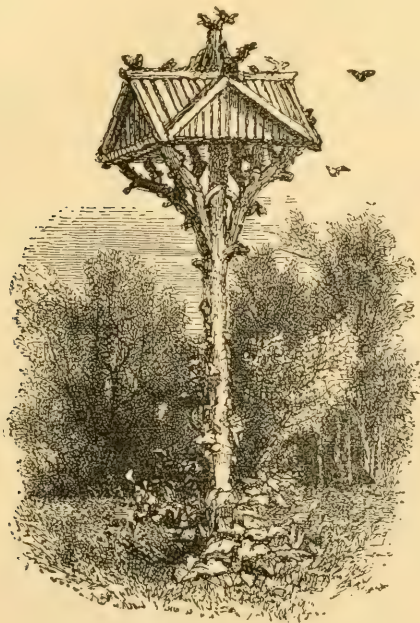
ווייטער. די איבערצייגונגען, מיינונגען. — דער כאראקטער פון מענשען איז א רעזולטאט פון דער אומגעבונג, פון דער סביבה. די סביבה קען, ווען מענשען זאָלען נור קומען צום שכל, איר בערגאנדערשט ווערען, ווייל די סביבה איז נישט אנדערש, ווי א רעזולטאט פון די געזעצען, וועלכע זיינען פון זייער זייט אבהענגיג פון די איבערצייגונגען. די סתירה איז קלאָר. די איבערצייגונגען זיינען די סביבה און די סביבה ווידער ווערט אויפגעבויט פון די איבערצייגונגען. אָט איז דער פער'כשוף־טער, קריין, אין וועלכען די אומאָפּיסטען זיינען פערקראַכען. ממה נפשך, איז דער מענש מיט זיין כאראקטער, מיט זיינע איבערצייגונגען אבהענגיג פון דער

אין גאנץ פערשיעדענע וועל-
טען, ריידען אויף גאנץ אנדערע לשונות און
שטרעבען צו גאנץ אנדערע ציעלען — דער רע-
זולטאט דערפון איז דער קלאסען-
קאמפא, וואס הערשט אין
דער געזעלשאפט.

אָט פון דיווען קלאסען-קאמפא, וואָס האָט
ערשט געקענט ווערען פערשטענדליך נאָך דעם,
ווען מאַרקס האָט אונז געוווּזען, אז די עכטע
קראַפט, די אמת'ע אָביעקטיווע בעוועגער פון
דער געשיכטע, זיינען די פראָדוקטיווע קרעפ-
טען, האָבען די אַוטאָפּיכטען געהאַט זעהר אַ
קליינע השגה. עס איז דעריבער קיין וואונדער
ניט, דאָס אלע זייערע פּרעדיגען, זייערע אידעען
זיינען געבליבען ניט מעהר, ווי אַ אַוטאָפּיע,
וואָס האָט אין לעבען ניט געקענט פּערווירקליכט
ווערען.

ראָבער אָווענ'ס אונשטערבליכער
נאָמען איז אָבער ניט אין דער טעאָריע,
זאָנדרען אין דער פראַקטיק. אָט צו
דיווער פראַקטישער ארבייט פון דעם
גרויסען אַוטאָפּיסט קעהרען מיר זיך איצט צו.

געזעצען, איינריכטונגען און מנהגים ווערען
ארויסגערופען דורך אָביעקטיווע פאקטארען פון
דער געשיכטע און אז די זעלבע קומט
ווע פאקטארען זיינען נישט
אנדערע, ווי די פראָדוקטיווע
קרעפטען פון דער געזעלשאפט. די זעל-
פראָדוקטיווע קרעפטען צושפאלטען די געזעל-
שאפט אויף פערשיעדענע טיילען. אויף
פערשיעדענע קלאסען מיט
פערשיעדענע אינטערעסען, זיי בעשא-
פען ניט איין סביבה, זאָנדרען איין
ניגעסביבות, די איינציקע, דאָס מאַ-
טעריאל, פון וועלכען דער כאַראַקטער פון מענ-
שען ווערט אויסגעבילדעט, איז ניט פאר יעדען
קלאַס איינע און דיזעלבע: דאָס ווענדעט זיך
אָן זייערע שייכות צו די פראָדוקטיווע קרעפטען,
וועלכע האָבען זיי, די קלאַסען, ארויסגערופען. די
איבערצייגונגען, די זיטען, די שטרעבונגען זיינען
דעריבער אין יעדען קלאַס פערשיעדען. די קלאַ-
סען הערען זיך אויף איינע די אנדערע צו פער-
שטעהן, ווייל זיי בעקומען זייערע איינציקע פון
פערשיעדענע סביבות, לעבען

קריזיסען און די סאציאליסטען

(אן ענטפער אויף דעם ארטיקל פון יצחק אייזיק, אין די „צוקונפט“ פון דעצעמבער.)

פון ב. פייגענבוים.

4) וואָס עס איז אין אמת'ן די אורזאכע פון קריזיסען.

איך וועל בעטראכטען די פיער זאכען פונקט פאר פונקט:

1. וואָס סאציאליסטען זאָגען.

יצחק אייזיק גיט איבער, „קורץ גערעדט“, וואָס ער זאָגט אז סאציאליסטען זאָגען וועגען קריזיס'ן, אָט אזוי:

„קריזיסען קומען פון איבערפראָדוקציע און אונטערקאַנסומפציע. עס איז פאראן א מיינונג, אז אָט אזא קריזיס מוז סוף כל סוף מאַכען אַן ענד דעם קאפיטאַליזמוס און אינסטאַלירען די סאציאלע רעוואָלוציע.“

ער זאָגט אין אן אנמערקונג, אז די מיינונג איז זעהר הייס אויסגעשפראַכען געוואָרען אין דעם רוסישען ס. ד. זשורנאַל „פראַוודאַ“. אבער דאָס, זאָגט ער, איז נאָך גאָר ניט. אויב ברענגען בעווייזע, אז סאציאליסטען זאָגען אזוי, וואָלט מען געדארפט ברענגען די גאנצע סאציאליסטישע ליטעראַטור, זאָגט ער.

רוסיש לעז איך ניט און איך קען ניט ענטפערן פאר די „פראַוודאַ“. אבער פאר „די גאנצע סאציאליסטישע ליטעראַטור“ שטעל איך מיך פער-אנטוואָרטליך, אז אין איהר געפינט זיך ניט קיין איינע פון די צוויי ערקלערונגען: ניט אז קריזיסען קומען פון איבערפראָדוקציע און אונטערקאַנסומפציע, (אין דעם זינן ווי מאַרקס זאָגט, אז דאָס איז ניט ריכטיג), און ניט אז אזא קריזיס מוז אינסטאַלירען די סאציאלע רעוואָלוציע!

נאטירליך, עס ווענדט זיך וואָס מען רופט סאציאליסטישע ליטעראַטור. אונזער פריינד יצחק אייזיק וויל דורכאויס, אז די סאציאליסטישע ליטעראַטור זאָל זיין אן אָפּענע לאַנקע, וואו אַלע ציעגען און קעלכער און בהמות זאָלען זיך קענען פריי אַרומטרייבען. אז ניט שרייט ער „צענוור!“ נו, איבסעלע אזא פרייהייט האָר בען מאַכען בהמות געהאַט אויף אונזערע ליטעראַרישע לאַנקעס. וואָס-זשע קענען מיר טהון,

ער פינאנציעלער קריזיס, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען אין אַמע-ריקא אין די באַנקען און זיך פערשפרייט ביסלעכווייז אויף די אינדוסטריע און דעם האַנדל, האָט שיער פערטשעפעט דעם סאציאליזמוס אויף. וועגנסטענס האָט אונזער פריינד יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי געוואָלט אַריינשלעפען דעם קריזיס אין סאציאליזמוס אַריין. ער האָט געזוכט צו בעווייזען, אז דאָס וואָס סאציאליסטען האַלטען פאר די „סאמע אמת'ע תורה פון קארל מאַרקס“, איז בעצוג אויף די אורזאכע פון קריזיסען, איז גאָר ניט אמת און ניט קיין תורה און ניט פון קארל מאַרקס! עס איז גאָר „א כלבול אויף דעם גרוי-סע געלערנטען“ צו זאָגען, אז אזא תורה איז פון איהם!

דאָרף מען נאָך מעהר קריזיס אין סאציאליזמוס, ווי אז עס ווערט בעווייזען, אז די סאציאליסטען האָבען געפרעדיגט אַ תורה, וואָס איז אַ גרונדפאלש, אי גאָר פערקעהרט פון די אמת'ע תורה פון זייער רבי'ן?

נאָר, הלואי וואָלט קוירטעליו און מאָרגאן אזוי גרינג געקענט אוועקנעהמען דעם קריזיס פון קאפיטאַליזמוס, ווי גרינג מען קען איהם אוועק-נעהמען פון סאציאליזמוס.

* * *

פיער פונקטען זיינען דאָ אין יצחק אייזיק'ס ארטיקל, וועלכע מיר דארפען בעטראכטען. די איבריגע פונקטען פון זיין אָבּהאַנדלונג וועלען מיר לאָזען צורוח. די פיער פונקטען זיינען:

1) וואָס סאציאליסטען גיבען געוועהנליך אַן אַלס די אורזאכע פון די קריזיסען און וואָס זיי האַלטען פאר די סאמע אמת'ע תורה פון מאַרקס'ן.

2) אז מאַרקס אַליין זאָגט גאָר, אז דאָס איז פאַלש.

3) דער שכל, פאר וואָס דאָס איז פאַלש.

דאָס האָבען מיר אימער פּראָפּאָגאַנדירט. און דאָס לייקענט ניט קארל מאַרקס.

און דאָך איז ניט אין גאַנצען פאַלש, און אונטערקאַנזומפּציאָן איז אויך אן אורזאכע פון קרויסען!

לאָמיר דאָס ערקלערען עס זאָל זיין פער-טענדליך פאַר יעדען:

„איבערפּראָדוקציע“ הייסט, אז מען אַרבייט אָן מעהר סחורות ווי עס איז דאָ קונים אויף זיי.

„אונטערקאַנזומפּציאָן“ הייסט, אז די מאַסען קריגען ניט צו פערברויכען אַלץ דאָס וואָס זיי אַרבייטען אָן.

דאָס שיינט אַלזאָ צו זיין צוויי זייטען פון איין זאַך. אז מען אַרבייט אָן מעהר סחורות ווי עס איז דאָ קונים אויף זיי איז דאָך דאָס נאָר, ווייל די מאַסען קריגען ניט די מעגליכקייט צו זיין קונים אויף די גאַנצע סחורה וואָס זיי אַרבייטען אָן. און אויב מען זאָגט, אז איינס איז די אורזאכע פון קרויסען, זאָגט מען דאָך דערמיט, אז דאָס אַנדערע איז אויך די אורזאכע. אזוי שיינט עס. און פון אַ געוויסע זייט בע-טראַכטעט איז דאָס ריכטיג. אבער פון אַן אַנדערע זייט בעטראַכטעט איז דאָס פאַלש. און דאָס איז וואָס מאַרקס זאָגט.

דען וואָס הייסט די „אורזאכע“ פון אַ זאַך? מען זאָגט למשל, אז שלעכטע לופט איז די אורזאכע פון שווינדזוכט. איז דאָס דען אבער די איינציגע אורזאכע? די „הויפט-אורזאכע“ איז, דאכט זיך, דאך גאָר די לונג. ווען דער מענטש וואָלט קיין לונג ניט געהאַט, וואָלט ער דאך געוויס קיין לונגען-שווינדזוכט ניט גע-קראָגען. ווייטער איז דאך אַן אורזאכע דאָס בלוט. אָהן בלוט, וואָלטען די שווינדזוכט-באַצילען ניט אַרײַן פון די שלעכטע לופט אין די לונג אַרײַן. ווייטער איז אַן אורזאכע די בעזונדערע נאטור פון דעם מענטשען. והא ראיא, ניט אַלע מענטשען קריגען דאך שווינדזוכט אין די שלעכטע לופט. דער מענטש מוז פריהער האָבען אַ „פּרעדיספּאָזיציע“ דערצו. און אזוי זיינען דאָ נאך ווער ווייסט וויפיל אורזאכען. זוכענדיג גרינדליך, וועט מען געפינען, אז כמעט יעדע פּאַסירונג אין דער וועלט איז מעהר אָדער וועניגער אַ טהייל-אורזאכע פון יעדע אַנדערע פּאַסי-רונג אין דער וועלט.

נאָר וואָס דען מיינט מען, ווען מען זאָגט „די אורזאכע“? מען מיינט דערמיט אזוי:

ווען זיי האָבען איבערגעלאָזט די לאַנקע ניט גאַנץ ריין? אבער אין די שריפטען פון אַלע פּערזאָנלעכע סאָציאַלעמאָקראַטישע שרייבער געפינט זיך דאָס ניט.

איך שרייב שוין אַלײַן אויך איבער סאָציאַ-ליזמוס באלד 25 יאהר און איך ווײַס, אז איך בין אימער געווען זעהר פאָרויכטיג ניט אזוי צו שרייבען; און ווען איך האָב אַ מאָל געהערט אונזערן אַ ניט גענוג געלערנטען אַגיטאַטאָר זאָגען עטוואָס עהנליכעס, האָט עס מיר געשטאָ-כען אין די אויערן. און ווען איך האָב נור געהאַט די געלעגענהייט, האָב איך איהם גע-זאָגט, אז ער מאַכט אַ טעות.

און דאָך איז דער טעות ניט אזא סכנת נפשות אויך. דען פון אַ געוויסע זייט בע-טראַכט, איז דאָס גאָר קיין טעות ניט. אָט וועל איך דאָס בעווייזען, יעדען פון די צוויי פונקטען בעזונדער.

א. — איבערפּראָדוקציע און אונטערקאַנזומפּציאָן אַלס קרויס-אורזאכע.

אונזער פריינד יצחק אייזיק טהוט דאָ איין קלייניגקייט: ער זאָגט, אז מיר געבען אַלס אור-זאכע פון קרויס — איבערפּראָדוקציע; אבער שטילענערדייט קלעפט ער צו דערצו דאָס ווער-טעלע, „און אונטערקאַנזומפּציאָן“, אזוי ווי דאָס וואָלט געווען איינס, און רוקט אונז דאָס אַרײַן אין זאך, אזוי ווי יוסף הצדיק האָט אַרײַנגערוקט אין דעם זאך פון זיינע ברודער זיין גאָלדענעם בעכער, מיט וועלכען ער פלעגט מאַכען כישוף... און דאָן כאַפט ער אונז ביײַן האַנד, אז מיר האָבען אַ גע׳גנב׳עטען בעכער אין זאך: קארל מאַרקס אַלײַן האָט געזאָגט, אז עס איז פאַלש צו זאָגען, דאָס אונטערקאַנזומפּציאָן איז די אור-זאכע פון קרויסען!

אבער קיינער פון די געלערנטע סאָציאַ-ליסטען האָט בשום אופן ניט געקענט זאָגען, אז די אורזאכע פון קרויס איז איבערפּראָדוקציע „און אונטערקאַנזומפּציאָן“; דען אונזער רבי פריעדריך ענגעלס האָט אונז אָהן אַ שיעור מאָל זעהר שטאַרק אַרײַנגעהאַקט אין קאָפּ, דאָס עס איז פאַלש צו זאָגען, אז אונטערקאַנזומפּציאָן איז די אורזאכע פון קרוי-זיס. מיר האָבען פון איהם געלערנט, אז נאָר איבערפּראָדוקציע און ניט „אונטערקאַנזומפּ-ציאָן“ קען מען ערקלערען פאַר איין אורזאכע (אויך ניט „די“ אורזאכע) פון קרויסען. און

זאכע, „ווייל פאפיער איז ליכט“, וויבאלד מיט די פראגע מיינט מען, פאר וואס פליהט עס יעצט יא און פריהער ניט.

פונקט אזוי איז מיט די קריזיסען:

ווען מען פרעגט: „וואס איז די אורזאכע פון די קריזיסען?“ קען מען מיינען צוויי זאכען: ערשטענס, פאר וואס זיינען נאך היינט קריזיסען און פריהער זיינען אזעלכע סארטען קריזיסען ניט געווען? און צווייטענס קען מען מיינען, פאר וואס זיינען נאך קריזיסען אין די קאפיטאל-ליכטישע אָרדנונג און אין אַ סאציאליסטישע וואָלטען זיי ניט געווען?

אויב מען מיינט די ערשטע פראגע, איז פאָלש צו זאָגען, אז „אונטערקאָנומפּציאָן“ איז די ערקלערענדע אורזאכע. דען, ווי ענגעלס זאָגט: ביז אהער אין דער וועלט־געשיכטע איז אויך געווען אונטערקאָנומפּציאָן; קיין מאָל האָבען די אַרבייטער נאָך ניט אַליין געקראָגען צו פערברויכען די גאנצע פרוכט פון זייער אַרבייט. עס איז „א שטעהענדע געשיכטליכע ערשיינונג זייט יאהר־טויזענדע“, זאָגט ענגעלס.

און דאָך זיינען פריהער אזעלכע קריזיסען ווי היינט ניט געווען. דעריבער שרייט ענגעלס געוואלט, אז עס איז אַבזאָלוט פאָלש צו זאָגען, דאָס אונטערקאָנומפּציאָן איז די אורזאכע פון קריזיסען. (אנטי די־הרונג, דריטע אויפלאַגע, זייטע 308-307). און דאָס איז אויך דער זינן פון די ציטאטע פון מאַרקס'ן, וואָס יצחק אייזיק ברענגט, — ווי מיר וועלען ווייטער זעהען.

דעריבער זאָגט ענגעלס — און אזוי זאָגען פאָרויסגיג און שרייבען אלע אונזערע געלערנט־טע אַגיאטאָרען — אז נאָר איבערפראָדוקציאָן, און ניט אונטערקאָנומפּציאָן, קען זיין אַן ערקלערענדע אורזאכע פון קריזיסען, וועלכע טרעפען נאָך היינט און האָבען ניט געטראָפּען פריהער. מיט „איבערפראָדוקציאָן“ מיינט מען די נאטור פון־היינטיגע קאפיטאליסטישע פער־יאָדע, צו יאָגען און צו טרייבען די בעשאַפונג פון סחורה יעדער פאר זיך אָהן אַ ברעג, ניט וויסענדיג פריהער, צי וועט מען קענען אזוי פיעל פערקויפּען, ניט האָבענדיג קיין בעסטעלונגען אָדער זיכערע אויסזיכט אויף בעסטעלונגען פאָראויס, — וואָס עס איז אין פריהעריגע פעריאָדען ניט געווען. דאָס, נאָר דאָס, און ניט אונטערקאָנומפּציאָן איז וויסענשאַפטליך ריכטיג, אַלס די ערקלערענדע אורזאכע פון

לונגען האָבען דאָך אלע מענטשען; בלוט אויף. פּרעדיספּאָזיציע צו שווינדרוכט האָבען א סך פאַלאַצען־בעוואָהנער אויף. און דאָך קריגען אַ סך וועניגער פון זיי שווינדרוכט, ווי די אַרימע לייט. וואָס־זושע איז די אורזאכע פון דעם אונטערשיעד?

אָט דאָס איז עס, וואָס מען מיינט, ווען מען פרעגט „וואָס איז די אורזאכע?“ און אויף דעם איז דער ענטפער: שלעכטע לופט איז די אורזאכע פון דעם אונטערשיעד צווישען די אַרימע לייט און די פאַלאַצ־בעוואָהנער, אין דער פערשפרייטונג פון שווינדרוכט צווישען זיי.

דאָס איז די ריכטיגע אורזאכע, ווען מען האָט אין זינען דיעזען אונטערשיעד. ווען אבער מען וועט רעדען וועגען דעם, פאר וואָס פון צוויי איינוואָהנער פון איין צימער האָט איינער יא געקראָגען שווינדרוכט און דער אנדערער ניט, וועט ווידער זיין פאָלש, ווען מען וועט זאָגען, אז די אורזאכע איז שלעכטע לופט. וואָרום די שלעכטע לופט אַטעמען זיי דאָך ביידע־דיזעלכע. שלעכטע לופט איז אַן אור־זאכע, אבער ניט פון דיעזען אונטערשיעד. דאָ מוז שוין זיין די אורזאכע אנדערע פעהלערן פון דעם שווינדריכטיגען.

דאָ זעהען מיר, אז צו דיזעלכע זאָך קען מען מוזען אָנגעבען פערשידענע ערקלערענדע אורזאכען, ווען מען האָט אין זינען פערשידענע פערגלייכונגען. די ערקלערענדע אורזאכע, וואָס וועט זיין ריכטיג אין איין פערגלייכונג, וועט זיין פאָלש אין אַן אנדערע.

פאר וואָס פליהט די שטיקעל פאפיער אין דער לופטען? דער ענטפער אויף דעם וועט זיך ווענדען אָן דעם, וואָס די פראגע בעדייטעט. אויב די פראגע וועט בעדייטען: פאר וואָס דאָס פאפיער פליהט יא און א שטיינעדעל ניט? וועט דער ענטפער מוזען זיין: „ווייל דאָס פאפיער איז גרינג“. אויב די פראגע וועט מיינען, פאר וואָס האָט די שטיקעל פאפיער פריהער ניט געפליגען? וועט דער ענטפער מוזען זיין: „ווייל עס בלאָזט אַ ווינד“. אורזאכען זיינען טאקע ביידע, אי דער ווינד, אי די ליכטיקייט פון פאפיער. אבער דאָך וועט דער ענטפער „ווייל דער ווינד בלאָזט“ זיין פאָלש, וויבאלד מיט די פראגע „פאר וואָס פליהט דאָס פאפיער“ מיינט מען, פאָר וואָס נאָר דאָס פאפיער און די שטיינעדעל ניט. און אזוי ווידער וועט, פערקעהרט, זיין פאָלש אָנצוגעבען אַלס ערקלערענדע אור־

ווי איבערפראדוקציען אין אייניגע וויכטיגע פא-
כען סחורה בריינגט קודם צו א קריזיס אין דיזע
פאכען, און דאס גיט דעם ערשטען
שטויס צו א נאנצע רייע פון שטערונגען,
וועלכע רופען ארויס איינע די אנדערע, און
זיי אלע צוזאמען מאכען ערשט דעם
קריזיס אלגעמיין.

אט ווי היינדרמאן ערקלערט דאס: (דזשאנ-
סאן'ס ענסיקלאפעדיע, ארטיקל „סאשיא-
ליזם“, פון מיר איבערזעצט אין די „צוקונפט“
1897, אלזא מיט 10 יאהר צוריק!)

„אין דיזע קאפיטאליסטישע אָרדננג איז דאָ
ניט איינגעפיהרט, אז מען זאל אויסרעכענען, ווי-
פיעל מען וועט פון דעם ארטיקל קענען אויס-
בריינגען, און אלע פאבריקאנטען זאלען אָנמאכען
צווישען זיך, אז מעהר ווי מען דארף זאל מען ניט
אָנארבייטען: דאָס געהט דאָך ניט; וואָס געהט אוי-
נעם אָן יענער? זיי קאָנקורירען דאָך און יעדערער
לאָזט אָנארבייטען גוטס אויף וואָס די וועלט
שמעהט און האַפט, אז ער וועט שוין כאַפּען אלע
קונים. נו, מוז דאָך ביי אַזא „הוהא“ אָהן אַ טאָלק
אַ מאָל ווערען צופיעל אָנגעארבייט. און ווען עס
קומט נאָר אזא צייט אין איין פאָך, הויבט עס אָן
צו געהן אַט אזוי: איין גרויסער קאפיטאליסט קריגט
פלוצלינג קיין קונים ניט אויף זיין סחורה; ער
הויבט אָן צו שטופען זיין סחורה אויפ'ן מאַרק
ארויף און וויל פערקויפּען פאר וואָס פאר אַ פרויז
עס איז, אבי געלד, אנדערע דערשרעקען זיך און מו-
זען אויך טהאָן דאָס אויגענע. פון אלע זייטען
נעהמט מען זיך שטופען צו פערקויפּען. דערווייל
הויבט זיך דער האַנדעלס-עולם אָן צו שרעקען, און
וואו איינער האָט נאָר עפעס געלד אָפצונעהמען,
יאָגט מען זיך אָפצונעהמען. יעדער יאָגט זיך, נאָר
באָרעם געלד אַרײַנצוציהען, עפעס אזוי ווי מען
לויפט מציל זיין פון אַ שרפה, אין די גוטע צייטען
בעט מען זיך מיט געלד וויפיעל איהר ווילט, אבי
גיט סחורה; איצטער גיט מען אויך שוין אַוועק
סחורה וויפיעל איהר ווילט, אבי גיט געלט; אין די
גוטע צייטען איז געלד „גאָר נישט“ אַנטקעגען
סחורה, איצטער ווערט שוין סחורה „גאָר נישט“ אַנט-
קעגען געלד. סחורה ווערט בחצי חנים, אויף געלד
ווערט אַ יקרות. און ווען עס ווערט אזא געכאַפּערני
אויף געלד, איז וועה צו דעם, וואָס קען פונקט ניט
אויסצאהלען אלע פעליגע חובות! טראסק! קראַך!
באַנקראַט!

„נו, קיים מאַכט איינער באַנקראַט, איז דאָס

מאָנכע קריזיסען — אַלס די ערקלערענדע אור-
זאכע פון דעם, וואָס אַזעלכע קריזיסען קומען
פאַר היינט יא און פריהער ניט. (דאָס זיינען
ניט מיינע חקירות, פערגעסט ניט. דאָס שרייבט
ענגעלס זעהר פיעל מאָל.)

דאָך, ווען אַן איינפאַכער סאָציאליסטישער
אגיטאַטאָר האָט אין זינען צו פערגלייכען די
היינטיגע צרות מיט אַ סאָציאליסטישע אָרדננג;
ווען ער רעדט ניט וויסענשאַפטליך, נאָר אַגיטאַ-
טאָריש; ווען ער טראכט ניט וועגען ערקלערען
דעם אונטערשייד פון די פריהעריגע פעריאָדען
מיט די היינטיגע, נאָר ער וויל ערוועקען צאָרן
געגען די היינטיגע קרומקייטען, — דאָן טראכט
ער זיך: איז דען אַ חסרון וואָס עס איז דאָ צו-
פיעל גוטס? און האָט דען דער אַרבייטער שוין
אַלעס וואָס ער דארף און דאָך איז דאָ צופיעל?
און וועט דען ניט אין אַ סאָציאליסטישע אָרד-
נונג מענען אָנגעארבייט ווערען צופיעל? אַן
איבערפראדוקציען? וועט דען דאָס זיין אַ
חסרון? און אין דיזענען פערגלייך, טראכט ער,
אַז די היינטיגע צרה איז דאָך נאָר, וואָס די אַר-
בייטער קענען ניט קריגען אַלץ וואָס זיי דארפען;
אַלזאָ — אונטערקאָנומפציען!

אין דיזענען צוזאמענהאַנג איז עס ניט
פאַלש. יצחק אייזיק'ס ציטאטע פון מאַרקס'ן
ליקענט דאָס ניט אָב. אדרבא, זי בעשטעטיגט
דאָס נאָך. ווי מיר וועלען ווייטער זעהען.

* * *

און ווען די געלערנטע סאָציאליסטען זאָגען, אַז
איבערפראדוקציען ברענגט ארויס קריזיסען,
זאָגען זיי דאָס אויך ניט אויף דעם אופן ווי
יצחק אייזיק שטעלט דאָס פאַר.

ערשטענס, זאָגען זיי ניט, אז אין אלע
סחורות מיט אַ מאָל ווערט פלוצלונג צופיעל,
ב ל ו י ז דורך דעם, וואָס די אַרבייטער קרי-
גען ניט גענוג געלד אָפצוקויפּען אלע סחורות.
צווייטענס זאָגען זיי ניט, אַז די איבערפראדוק-
ציען איז שוין אַליין די י ר ע ק ט די אור-
זאכע פון דעם קריזיס אין אלע פאכען.

זיי צייגען, ערשטענס, ווי די איבערפראַ-
דוקציען קומט דער עיקר פון די „אנארכישע נא-
טור פון די קאפיטאליסטישע פראדוקציען“,
דאָס הייסט פון דעם, וואָס. מען אַרבייט היינט
אָן אָהן אַ טאָלק, אונבערעכענט וויפיעל עס וועט
זיך פון יעדען אַרטיקל סחורה
לאָזען פערקויפּען. און זיי צייגען, צווייטענס,

פונקט : צו זאגן סאציאליסטען, אז אזא קרויזיס וועט „אינסטאלירען די סאציאלע רעוואלוציאָן?“ דאָס האָט שוין לאַנג בערנשטיין בעהויפֿט טעט, אז אזוי זאָגן די סאציאליסטען. אָבער קויטסקי, בעבעל, ליעבנקעכט, און אלע אונזערע געלעהרטע האָבען דאָס ענטשיידען געליקענט, און בערנשטיין האָט אין זיינע ענטפערס ניט געקענט בריינגען קיין איין דייטליכען בעווייז דערויף, טאָקי פון די „גאנצע סאציאליסטישע ליטעראטור“.

וואָס אונזערע געלעהרטע זאָגן יא וועגען א „קרויזיס הגדול“ איז דאָס פאָלגענדע, וואָס איך זען איבער וואָרט ביי וואָרט פון קויטסקי :

„עס איז קלאָר, די קאפיטאליסטישע פראָדוקציעסווייזע ווערט אָן אונטערגליבקיג פון דעם היינטיגן סאציאלישען מאָמענט אָן, אין וועלכען עס וועט זיך ארויסשטעלען, אז דער מאַרק קען זיך ניט מעהר אזוי שנעל אויסברייטען ווי די פראָדוקציע, דאָס הייסט, אזוי באלד ווי די איבערפראָדוקציע וועט ווערען כראָניש... — צו אזא צושטאנד מוז עס אָבער קומען, ווען די עקאָנאָמישע ענטוויקלונג וועט ווייטער אזוי אָנגעהן ווי ביז אָהער. דען דער אויסלענדישער ווי דער אינלענדישער מאַרק האָבען זייערע גרענעצען, אָבער די אויסברייטונג פון די פראָדוקטען איז פראַקטיש אָהן א גרענעץ. דערמיט איז ניט געזאָגט, אז עס וועט אַמאָל זיין א פּעסער, האַרטער גרענעץ, וואו די קאפיטאליסטישע מאַשינערי וועט זיך מיט איין שטויס אָבשטעלען. (אלאז, איינסטאלירונג פון סאציאלע רעוואלוציאָן דורך א קרויזיס הגדול). ניו, אזא גרענעץ קען די עקאָנאָמישע ענטוויקלונג קיין מאָל ניט דערגרייכען. עס איז אַן עלאָסטישער גרענעץ; אָבער ער ווערט וואָס ווייטער אלץ דריקענדר. איין פונקט, פון וואָגען אָן דער מאַרק וועט זיך אָבסאָלט ניט מעהר קענען אויסברייטען, וועט מען קיין מאָל ניט דערגרייכען. אָבער די קאפיטאליסטישע אָרדנונג וועט סוף כל סוף מווען אַלץ מעהר און מעהר ווערען איינגעברענגט.“

דאָס, — צייגט ער ווייטער, — פערגרעסערט דאָס פראָלעטאריאט און פערשארפט דעם קלאַסענאָמפּף. און אַט דאָס, דער פאָליטישער קלאַסענאָמפּף, וועט „אינסטאלירען די סאציאלע רעוואלוציאָן“.

איך האָב ניט געפונען „אין די גאנצע סאציאליסטישע ליטעראטור“ קיין איין איינציגען

ווי איין ציגעל, וואָס פאלט ארויס פון א קופּה : פון אלע זייטען נעהמט עס קראכען : קיינער וויל ניט מעהר געטרויען ; יעדער נעהמט אָב געלד וואו ער קען נאָר ; נייע סחורות איינצוקויפּען קריגט מען שוין מורא ; יעדער היט זיך די בויגער און האַלט פּעסט זיינע פאַר גראַשען. נו, מוז מען דאָך די פאבריקען פערמאכען, טויזענדער ארבייטער ארויסווארפּען אויף די גאס צו שטארבען פאר הונגער און דאָ קומט א טויטקייט, אַ שטילקייט, א קרויזיס ! הונגער, נוט, יסורים, מענשען טהוען זיך א מעשה אָן ! מאַרדען, גנבה, רציחות ! פאמיליעס ווערען צורבראָכען, אַרענטליכע מענשען מווען ווערען פון צרות שיכורים, גנבים, קארטען־שפּיעלערס, שלעפּערס ; די גאסען ווערען פול מיט טרערען, די לופט מיט זיפֿ צען, מענשען פאלען ווי די פליגען און חשך, חשך, חשך אומקעמט !“

ווי מען זעהט, איז דאָ, ערשטענס, ניט געזאָגט, אז די איבערפראָדוקציע קומט בלויז פון דעם וואָס די ארבייטער קענען ניט אלץ אָבקויפּען — דאָס הייסט פון „אונטערקאָנומוציאָן“ — נאָר דער עיקר פון די „אנאָרכישע נאטור פון די קאפיטאליסטישע פראָדוקציע־אָנסווייזע“ — פון דעם וואָס מען ארבייט אָן סחורות משוגענער הייט, אָהן אַ טאָל, ניט בערעכענט וויפּיעל מען וועט פון יעדען מיין סחורות קענען פערקויפּען. צו דעם וועט שוין ניט העל־פען, וואָס יצחק אייזיק טענה'ט, אז די קאפּיטאליסטען קענען קויפּען. זיי מעגען טויזענדער מאָל קענען, אָבער מעהר ווי זיי דארפּען פון געוויסע אַרטטיקלען וועלען זיי פאַרט ניט קויפּען. און, צווייטענס, איז דאָ ניט געזאָגט, אז פון אלע סחורות בכלל ווערט צופּיעל און דאָס אַליין שטעלט שוין אָב אלע פאבריקען. ניו, דאָ איז נאָר געזאָגט, אז ווען אין אייניגע וויכטיגע פאכען ווערט צופּיעל פון די מינים סחורות, וואָס מען בעשאַפט אין זיי, קומט עס צו באַנקראַטען אין דינע פאכען. און דינע באַנקראַטען גיבען אַ שטויס צו פינאַנציעלע טראַבעלס מאַכען ערשט דעם קריזיס אלגעמיין, אין אלע פאכען.

מיר וועלען שפּעטער זעהען, ווי געגען דינע ערקלערונג זיינען אלע יצחק אייזיק'ס איינזענדונגען נאָר ניט גילטיג.

ב. — דער קרויזיס הגדול.

יעצט לאָמיר בעטראַכטען דעם צווייטען

וואנען נעהמט זיך פלוצלונג א בעזונדערס גרויסע אונטערקאנומציאן? מינט ער אלזא דערמיט, פונקט ווי ענגעלס, אז די ערקלערנדע אורזאכע קען נאר זיין פון דער אנדערער זייט, אויפ'ן אנדערען פאלוס פון דזעלבע זאך: א יר בער פאר א דרוק צי אן. מען האט אזוי לאנג אָנגעארבייט ניט קוקענדיג וויפיל מען וועט קענען דערפון פערקויפן, ביז עס איז געווארען ענדליך צופיל.

און דאָ קום איך צו א העכסט וויכטיגען פונקט, וועלכען איך בעט דעם לעזער צו שענר קען גאנץ בעזונדערע אויפמערקזאמקייט. איך האב דאָ כמיש א שרעקליכע שחיטה פאר פריינד יצחק אייזיק.

איך וועל אייך צייגען ווי פריינד יצחק אייזיק האט דאָ געבראכט א ראיא, וועלכע קוילעט גאר אין אמת'ן אוועק זיין צד!

דען וואָס ברענגט יצחק אייזיק ארויס אין זיין גאנצען ארטיקל? ער בריינגט ארויס, אז קיין אונטערקאנומציאן איז גאר ניטא, דען אויב די ארבייטער קענען ניט קויפן די פראדוקטען, טאָ קויפן די קאפיר טאליסטען. „דער פערברויך פון אלע אנדערע זאכען, חוץ עסען, האט גאר קיין גרענעץ ניט,“ זאגט ער. „די קאפיטאליסטישע קלאסע פערברויכט דעם גאנצען מעהרווערט...“ אלזא, איז אין גאנצען פאלש, אז עס איז גאר דאָ ווען עס איז אונטערקאנומציאן. אָט דאָס ברענגט דאָך ארויס יצחק אייזיק. און אויף דעם ברענגט ער א ראיא פון קארל מארקס, וואו ער זאגט, אז וואָס? אז די אונטערקאנומציאן אין א קריזיס איז אזוי ווייט זעלבסט פערשטענדליך, אז עס איז גאר א טויטאָלאָגיע?

דאָס איז דאָך פונקט פערקעהרט ווי יצחק אייזיק וויל בעווייזן!!!

שטעלט זיך פאר, אז איהר ווילט בעווייזן זען, אז אן ארבייטער איז גאר קיין אביון, ניט, ברענגט איהר מיר א ראיא פון איינעם, וואָס האָט געזאָגט, אז עס איז א טויטאָלאָגיע צו זאָגן, אז אן ארבייטער איז אן אביון, ווייל אז מען זאגט נאר ארבייטער, ליגט שוין אין דעם אליין דער פאקט, אז ער איז אן אביון! איז דאָס א ראיא? אדרבה, מיט דעם האָט דאָך יענער גאר געזאָגט, אז דער ארבייטער איז אזוי ווייט אביון, דאָס עס איז גאר איינס מיט זיין נאטור אלס ארבייטער!

סאָציאליסטישען שרייבער, וואָס האָט ערגעץ געשריבען ניט אזוי, נאר ווי יצחק אייזיק זאָגט! (וועגען די „פראוודא“ זאלען ענטפערן די וואָס לעזען רוסיש).

2. לייקענט מארקס אונזער בעהויפטונג וועגען איבערפראדוקציאן?

אצינד, אז מיר האָבען אָבעגעבען אינער ברודער יצחק אייזיק זיין כישור-בעכער, וואָס ער האָט אונז צוגעוואָרפן אין זאָס אריון, כדי אונז צו כאַפּען ביי אַ גנבה — איך מוין דאָס וואָרט „אונטערקאנומציאן“ — איז דאָס אויס גנבה! זיין בעווייז, אז קארל מארקס אליין זאָגט בפרוש, אז אונטערקאנומציאן איז ניט די אורזאכע פון קריזיסען, טרעפט אונז דאן ניט מעהר. דען מארקס זאָגט דערמיט בלויז גענוי דאָס זעלבע, וואָס ענגעלס זאָגט, — ווי מיר האָבן בען אויבען געזעהען, — און וואָס מיר אלע זאָגן אימער.

וואָס איז עס, וואָס יצחק אייזיק בריינגט פון מארקסען? ער צייגט ווי מארקס שרייבט, אז צו זאָגען, אז די קריזיסען קומען פון דעם וואָס עס פעהלען צאהלונגס-פעהליגע פערברויכער פון די סחורות, איז א טויטאָלאָגיע.

א „טויטאָלאָגיע“ הייסט, אן ערקלערונג, וואָס ערקלערט גאר ניט, נאר זאָגט דאָס זעלבע מיט אנדערע ווערטער: למשל, מען זאָל זאָגען: „פון וואנען קומט אַרימקייט? פון דלות.“ אָדער: „וועמעס זוהן איז ער? א טאטענס.“ ווען מען זאָגט „אַרימקייט“ זאָגט מען דאָך דער-מיט שוין סיי ווי סיי „דלות“. ווען מען זאָגט „זוהן“, הייסט עס דאָך סיי ווי סיי „טאטענס“. אָט אזא דומע ערקלערונג, וואָס ערקלערט גאר ניט, הייסט א „טויטאָלאָגיע“.

יצחק אייזיק מינט פיעללייכט, אז מארקס מינט דאָ, דאָס די טויטאָלאָגיע בעשטעהט אין דעם, דאָס ווען מען זאָגט „קריזיס“ זאָגט מען דאָך סיי ווי סיי „אונטערקאנומציאן“, אלזא, ערקלערט דאָך דאָס גאר ניט. ווען מארקס וואָלט דאָס געמיינט, וואָלט דאָס אויך נאר בע-שטעטיגט וואָס ענגעלס זאָגט. דאָס וואָלט נאר געקענט הייסען, אז די אונטערקאנומציאן איז ניט דער ערשטער נדער מאַמענט אין די קריזיסען, ווייל א קריזיס הייסט סיי ווי סיי א צייט, ווען מען קען ניט פערקויפן די סחורות, און די פראגע בלייבט דאָך ווייטער, פון

יאָהר 10-12 פריהער. שפעטער האָט ער זיך אי-
בערצייגט, אז דאָס איז נישט ריכטיג.

אבער עס הויבט זיך גאָר נישט אָן! עס איז
גאָר קיין ווידערשפּרוך נישט. דען אז איבערפּראָ-
דוקציען איז יא אַן אורזאכע פון קרויסען זאָגט
מאַרקס אין די שפּעטערע שריפטען אויך, און
איד האָב שוין בעוווּזען, דאָס איבערפּראָדוקציען
איז אייגענטליך גאָר די אנדערע זייט פון. אונז
טעריקאָנומיעציען; גאָר נישט די ע.ר.ק.ל.ע.ר.ע.נ.
דע זייט, ווען מען וויל ערקלערען, ווארום זיי-
נען פריהער קיין מאָל נישט געווען אזעלכע סאָר-
טען קרויסען. אונטערקאָנומיעציען איז דאָך אלע
מאָל געווען. און גראדע איידער א קרויס קומט,
הויבט זיך דאָך גאָר די קאָנומיעציען פון די מא-
סען. אלזאָ, מוז מען ערקלערען, אז די היינטיגע
יאָגענדיגע איבערפּראָדוקציען איז די אורזאכע.
אָבער דאָך בלייבט דאָך א פאקט, אז ווען די
קאָנומיעציען פון די מאסען וואָלט נישט געווען
בעשרענקט דורך זייער אָרימקייט, וואָלט די אי-
בערפּראָדוקציען פאָרט נישט געווען „איבער“!

עס איז דאָך אזוי איינפאך און אזוי לייכט
צו פעשטענען! די פּראָדוקציען און די קאָנומ-
ציען זיינען צוויי וואָגשאַלען. די וואָגשאַל „פ“
איז אימער געווען שווערער ווי די וואָגשאַל
„ק“. פּלוצלונג ווערט אָבער דאָס גלייכגעוויכט
נאָך מעהר געשטערט. צוויי אורזאכען קענען זיין
אויף דעם: (1) ווייל אין די וואָגשאַל „ק“ נעהמט
מען אראָב געוויכט אָדער (2) ווייל אין די וואָג-
שאַל „פ“ לייגט מען צו געוויכט. פרעגט איהר,
וואָס איז די אורזאכע? זאָגט מען אויך: אז
איהר וועט זאָגען, אז די אורזאכע פון די יעצ-
טיגע נאָך גרעסערע שטערונג פון גלייכגעוויכט
איז דאָס, וואָס די וואָגשאַל „ק“ איז „צו לייכט“
געגען „פ“, וועט דאָס זיין פאלש אלס ערקלע-
רונג, דען „צו לייכט“ איז זי דאָך פריהער אויך
געווען. ווייטער איז גאָר א פאקט, אז אין „ק“
האָט מען גאָר נאָך צוגעלייגט געוויכט. אלזאָ,
קען די אורזאכע פון די נייע שטערונג פון גלייכ-
געוויכט גאָר זיין דאָס, וואָס אין „פ“ האָט מען
נאָך פיעל מעהר צוגעלייגט געוויכט. אָבער פון
דעסטוועגען בלייבט דאָך אַלץ ווייטער „דער
לעצטער גרונד“ פון די שטערונג פון גלייכגע-
וויכט דאָס, וואָס „ק“ איז צו לייכט. ווען מען
זאָגט אין איהר לאָזען צוקומען אזוי פיעל גע-
וויכט, ווי אין „פ“, וואָלט דאָך געוויס געווען א
גלייכגעוויכט!

* * *

דער אמת איז, אז דאָס וואָרט „טויטאָלאָג-
גיע“ גייט דאָ אייגענטליך גאָר אויף דעם אויס-
דרוק „צאהלונגספעהיגע קאָנסומענטען“. מאַרקס
מיינט צו זאָגען, אז ווען מען רעדט אין די קאפי-
טאָליסטישע אָרדנונג וועגען „קאָנסומענטען“,
מיינט מען שוין ממילא גאָר אזעלכע, וואָס זיי-
נען פעהיג צו בעצאָהלען. דעריבער איז דאָ א
„טויטאָלאָגיע“ צו זאָגען „צאהלונגספעהיגע
קאָנסומענטען“. אזוי זאָגט מאַרקס אויסדריק-
ליך אין די עטליכע שורות, וועלכע יצחק אייזיק
האָט אויסגעלאָזען און אויסגעפילט דעם „חסר“
מיט עטליכע פינטלעך.

גאָר אין דער זאך ענדערט דאָס גאָר נישט.
סיי ווי סיי זאָגט מאַרקס דאָרטען, אז אונטער-
קאָנומיעציען איז נישט די ערקלערענדע אורזאכע
פון קרויסען. גאָר וואָס דען מיינט ער קען יא
זיין אן אורזאכע פון קרויסען? א י כ ע ר
פ ר א ד ו ק צ י אָן. דאָס וואָס אלע סאציא-
ליסטען זאָגען אימער.

אז איבערפּראָדוקציען איז יא אן אורזא-
כע פון קרויסען, זאָגט מאַרקס אויף א סך ער-
טער. בערנשטיין, וועלכער שטעלט
צוזאמען די אלע ציטאטען
פון מאַרקסען, וואָס יצחק
אייזיק בריינגט, בריינגט אָבער דא-
געגען מעהרערע ציטאטען, וואו מאַרקס זאָגט,
אז איבערפּראָדוקציען איז יא אן אורזאכע פון
קרויסען! דיזע ציטאטען בריינגט יצחק אייזיק
נישט!

אויף איין אָרט זאָגט זאָגאר מאַרקס, אז
טאקי אונטערקאָנומיעציען איז
דער לעצטער גרונד פון אלע ווירטוששאפטליכע
קרויסען:

„דער לעצטער גרונד אלער ווירטוששאפטליכען
קרויסען בלויבט אימער די ארמוטה אונד קאָנומ-
ציענס-בעשרענקונג דער מאסען געגענאיבער דעם
טרייבע דער קאפיטאליסטישען פּראָדוקציען די
פּראָדוקציענסקרעפטע זאָ צו ענטוויקלען, אלס אָב נור
די אבאָלוטע קאָנומיעציענס פעהיגקייט דער געזעל-
שאַפט איהרע גרענצע בילדע“. (קאפיטאל, 3טער
באנד, 2טען טייל, ז. 21).

בערנשטיין זאָגט, אז דאָס איז כמעט (צימ-
ליך) א ווידערשפּרוך געגען דעם וואָס מאַרקס
זאָגט ערגעץ אנדערש. און ער ערקלערט דאָס
יערמיט, וואָס דאָס האָט מאַרקס געשריבען א

און מאַרקס'עם אנערקענטער נאָכפאלגער
קויטסקי האָט אין זיין „עהרפּורטער פּראָגראַם“
א גאַנצען ספּעציעלען קאפיטעל מיט דעם איי-
בערשריפט „די בראַנזשע איבערפּראָדוקציען.“
* * *

יעצט בין איך פּערטיג מיט די ערשטע
העלפּט, מיט די פּראַגע: וואָס די סאָציאַליסטען
זאָגען אין אמת'ן אין מאַרקס'עם נאָמען וועגען
(מאַנכע) קרויזיסען און צו זיי מאַכען דערמיט „א
בלבול“ אויף זייער רבי'ן. איך האָב בעוויזען,
אז א בלבול מאַכט גאָר יצחק אייזיק אויף
ביידע.

יעצט אָבער בלייבט די אנדערע העלפּט, די
וויכטיגסטע:

יא, מאַרקס אַליין זאָגט טאַקי דאָס זעלבע
וואָס אלע סאָציאַליסטען זאָגען אין זיין נאָמען,
נעמליך, אז איבערפּראָדוקציען, וואָס קען נישט
פּערקויפט ווערען, ברענגט קרויזיסען; אָבער
יצחק אייזיק מאַכט דאָך עפעס גאָר חוץ פון
דעם געדאַנק; ער בעווייזט דאָך עפעס, אז דאָס
קען גאָר נישט זיין, אז דאָס איז אין גאַנצען א
גרויסע דומהייט! אויב מאַרקס זאָגט טאַקי אויך
אזוי און עס איז נישט קיין „בלבול“ אויף דעם
גרויסען געלערענטען, „דאן איז עס דאָך א סך
ערגער ווי א בלבול, דאן איז עס דאָך גאָר אן
אמת'ע שאַנדע פאַר דעם גרויסען געלערטען, אז
ער רעדט אַזעלכע נאַרשיקייטען! איז דער גרוי-
סער געלערנטער גאָר אזא דומקאַפּ, אז ער פער-
שטעהט נישט וואָס יצחק אייזיק קען אזוי לייכט
בעווייזען?

דאָס וועל איך בעהאַנדלען אין אן אנדער
אַרטיקעל, אויב דער רעדאַקטאָר וועט מיר געבען
רשות און גאָט געזונד און לעבען.

וואו איז דאָ דער ווידערשפּרוך?

* * *

עס איז אַלץ נישט אמת, אז די ערקלערונג פון
קרויזיסען דורך איבערפּראָדוקציען איז „א בלבול“
אויף דעם גרויסען דענקער מאַרקס. ער האָט
דאָס אַליין אזוי ערקלערט. און אזוי האָט עס
אויסדריקליך ערקלערט זיין מיטאַרבייטער ענ-
געלס אין זיין „אנטי-דיהרינג“, 14 יאָהר פאַר
מאַרקס'עם טויט, און מאַרקס איז געווען פאַל-
קאם איינשטימיג דערמיט.

„די גרויסע אינדוסטריע, זאָגט דאָרטען ענ-
געלס, וועלכע טרױבט זיך ארום אויף דעם גאַנצען
ערד-קוגעל זוכענדיג קונים, בעשרענקט אין איהר
אייגענעם לאַנד די קאָנוומיציען פון די מאַסען
אויף א הונגער-מינימום און גראבט זיך דער-
מיט אונטער דעם אייגענעם מאַרק.“ (ז. 295).

און אזוי געהט ער ווייטער און ווייטער צו-
גענדיג, ווי איבערפּראָדוקציען פיהרט, א י-
בער דעם וועג פון פֿינאַנצ-
קרויזיסען און קרעדיט-ר-
בעלס, צו אַלגעמיינע קרויזיסען, און ער קומט
צום שלום, דאָס „דער כאַראַקטער פון דיזע קרי-
זיסען איז אזוי שאַרף אויסגעפּרעגט, אז פוריע
האָט שוין אין זיי גלייך דערקענט דעם כאַראַק-
טער פון קרויזיס-דורף איבער-
פלוס און האָט זיי בעצייכענט מיט זיין
פראַנצויזישען אויסדרוק „קרויז פּלעטאַריק“
(זייטע 297, דריטע אויפלאַגע, ביי דיעטץ).

אַלץ, וואָס ענגעלס האָט געשריבען ביי
מאַרקס'עם לעבען, איז געווען מיט די פאַל-
שטענדיגע איינשיטמיגקייט פון מאַרקס'ען. אַל-
זאָ, קען דאָס נישט זיין „א בלבול“ אויף דעם גרוי-
סען דענקער.

אין א שטורמדיגער נאכט

פון לעאָן קאַברין.

פייערלעך פון יענע פענסטער ווינקען אויף צו
אונז, ווי פער'כשוף'ט...

מיר ריידען ניט, זיצען ביי דער אָפענער
פענסטער, קוקען אין דער העלער נאכט אריין,
טראכטען און חלום'ן...

רופט זיך אָפּ פּלוצים מיין פריינד :

— ווי שעהן די נאטור איז, אפילו ווען זי
איז אזוי צוקאלעמטשעט, ווי דאָ ביי דיר אין
בראָנוויל'...

שפעטער דערהערט זיך פון ערגעץ ווייט—
ווייט א דונער...

א ווינטעל טהוט א ווייזע... דער אלטער
בוים ניט ווייט פון פענסטער, וואו מיר זיצען,
הויבט אָן זיך צו שאַקלען און דבקה'ן, און
מורמלען, ווי אן אלטער, פרומער איד וואָלט
תהילים געזאָגט... איבער דעם קלאָרען, העלען
פנים פון דער לבנה טראָגט זיך פערביי פער-
גנב'עט א שוואַרץ וואָלקענעדעל... די לבנה טהוט
זיך א כאַפּ, ווי צושראַקען, און רוקט זיך אָפּ פון
איהם א ביסעל ווייטער... דאָס שוואַרץ וואָל-
קענדעל שטעהט א וויילע פערקמורעט, דאן
לאָזט ער זיך אוועק ווייטער, ווייטער, בעהעפט
זיך באלד מיט אן אנדערען, א גרעסערען און א
שוואַרצערען, וואָס קומט אָן איהם אַנטקעגען פון
דער אנדער זייט, און דאן לאָזען זיי זיך ביידע
אוועק געארעמט און נעהמען זיך שלינגען דעם
קלאָרען הימעל, שלינגען איהם און שלינגען... די
לבנה נור מיט א שטיקעל קלאָרען הימעל אויף
דער אנדער זייט בלייבט נאָך דערווילע
ניט פערשלינגען...

דער ווינד ווערט שטאַרקער, נעהמט ריידען
מיט רוגוז... אַט האָט ער זיך ארויפגעוואָרפען
מיט אן אימפעט אויף א שטיקעל גרעט, וואָס
הענגט אויף א שטריק אונטער מיין פענסטער,
פאַטשט עס מיט א מין רציחה אויף אלע זייטען,
רייסט עס ארויף און אראָפּ און דרעהט עס
ארום שטריק...

— א שטורם קומט! — מאַכט מיין פריינד
דער דיכטער.

די לבנה אויפ'ן מיטען הימעל שטריימעט

ין אן אבענד לעצטען זומער
זיצט ביי מיר אין בראָנוויל
מיין פריינד נ, א בעגאבטער
אידישער דיכטער.

אויסער אונז ביידען איז
אין צימער מעהר קיינער ניטאָ.

מיר זיצען נעבען אן אָפענע פענסטער און
קוקען ארום אין דרויסען...

געגען אונז ציהט זיך אין דער לענג און אין
דער ברייט אן אָפענער, פרייער, ניט פערבויר-
טער פלאץ... דאָ און דאָרט שטעהט אן אלטער
בוים און זיינע מעכטיגע צווייגען מיט די גרי-
נע בלעטער סוד'ען זיך...

די אלטע, איינציגע בוימער, צוואוואָרפען
ווייט איינער פון'ם אנדערען, זיינען אן אנדער-
קונג פון יענע גוטע צייטען, בעת בראָנוויל האָט
געהאַט מעהר אידישע ציגען, ווי אידישע
אסטאָרס...

היינט זיינען אפילו יענע איינציגע בוי-
מער אויף פערשוואונדען פון געגען מיין פענס-
טער, און דער אָפענער, פרייער ברייטער פלאץ
איז פערשפאַרט און פערשטיקט אין ענגע טע-
נעמענטהייזער...

אָבער אין יענעם אבענד פאַראַיאָהרען זי-
מער, ווען מיין פריינד דער דיכטער איז ביי
מיר געזעסען, זיינען נאָך געווען איינציגע בוי-
מער געגען מיינע פענסטער און דער ווינד האָט
נאָך דאָרט גענוג פרייען פלאץ געהאַט, אויף צו
שפיעלען זיך, אויף צושפרייטען זיינע ברייטע,
מעכטיגע פליגלען...

דער אבענד איז פון אָנפאַנג א שעהנער, א
ליכטיגער. די לבנה, א פולע, א רונדע, א זיל-
בערנע, קוקט אראָב פון'ם הימעל געגען מיין
פענסטער און כישוף'ט די לופט און די ערד מיט
איהרע העלע צויבער-שטראַהלען... אלעס ארום
קוקט אויס העל, ווייט... פער'חלום'ט-ווייט...
די גראַז, די בוימער, ווי מיט א זילבערנעם
שטויב בעשאַטען... דאָרט, ווייט-ווייט, שטעהען
אין דעם ווייסען שיין פון דעם העלען אבענד א
פאַר הייזער מיט בעלויכטענע פענסטער און די

ער ענטפערט ניט, נעהמט ארויס פון א קעסטעלע א סיגארעט, פערזיכערט מיט א נער-וועזער בעוועגונג, נעהמט אריין דעם סיגארע-טעל אין מויל, זויגט איהם, ציחט אין זיך דעם רויך נאכאנאנד, אין איין אטמהם, געהט אוועק אויף דעם אנדער זייט, ווייט פון פענסטער, זעצט זיך דאָרט אוועק אין א ווינקעלע, רויכערט און זיין פנים איז אויפגערגעט, און די שווארצע שעהנע אויגען זיינע קוקען צומישט, צומאָרגען... זעה איך, אז מיט מיין פריינד איז עפעס ניט גלאט און פרעג איהם, וואָס אזוינס האָט איהם אויפגערגעט...

קוקט ער מיך אָן מיט זיינע צומישטע אוי-גען און ענטפערט ניט... און אין דיווער צייט דערהערט זיך נאָך א ווילדערער יאָמער פון דעם ווינד, א לאנגער, לאנגער יאָמער, וואָס שטארבט אָפּ אין דעם רוישען פון דעם רעגען...

— אָרעמע ראָזא... פערפֿלוקטעם לעד-בען! ... פוי, עקעלהאפט! מורמעלט דער דיכ-טער, שטעהט אויף פון אַרט א נערוועזער, מיט א בייזען אויסדרוק אויף זיין שעהן פנים, רוי-כערט מיט כעס און הויכט אָן צו געהן איבער'ן צימער אויפגערגעט הין און צוריק.

ווענד איך זיך נאָך א מאָל צו איהם: — וואָס איז דער מעהר? וואָס ביזטו אזוי אויפגערגעט געוואָרען?

שטעלט ער זיך פלוצים אָפּ, טהוט זיך א קעהר צו מיר און רעדט ארויס צווישען פער-שעצטע ציינער:

— דאָס לעבען איז אזא שורקע און די מענשען זיינען אזוינע שוויינען! שוויינען זיי-נען מיר אלע, ניט מעהר ווי פאָדלע שוויינען! — וואָס האָסטו זיך מיט א מאָל דער-מאָנט?

— דער שטורם, דער יאָמער פון דעם ווינד האָבען מיך אָן דעם דערמאָנט — שעפעצט ער און. אין זיינע שעהנע שווארצע אויגען טונקט זיך אָפּ אזא טיפער צער...

אין דיווער צייט פלאמט אויף א בליץ גע-גען פענסטער, באלד נאָך איהם צופלאצט א רוי-נער מיט אזא קראק, אז דאָס גאנצע הויז מיט די פענסטער טהוט זיך א טרייסעל. דער ווינד יאָמערט שטארקער, מיט לענגערע, ווילדערע טענער...

— דו הערסט אָט דעם שטורם? — טהוט

מיט די שווארצע וואָלקענס... אָט באַפען זיי איהר אריין אין זייערע שווארצע לאַפעס און אָט רייסט זי זיך ארויס פון זיי...

עס ווערט דונקלער, פינסטערער... די פאָר-היווער, וואָס האָבען ניט לאַנג ארויסגעקוקט דאָרט ווייט-ווייט אונטער דעם שיין פון דער העלער, פער'כשוף'טער נאכט, זיינען איצט פערשוואונדען אין דער ווייטער פינסטערניש... די פייערלאך נור פון זייערע פענסטער בליישען ארויס דורך דעם הויש, ווי אויגען פון הונגער-ריגע וועלכע אויס א דונקעלען וואַלד...

די לבנה איז אויפ'ן סוף פערשלונגען. עס ווערט נאָך פינסטערער.

א בליץ פלאמט אויף, בעלויכטעט יענע פאָר היווער, וואָס דער פינסטערער תהום פער-שלינגט ווידער אין דער זעלבער רגע, און עס דערהערט זיך א שטארקער דונער שוין נעה-טער...

דער הויש וואקסט, וואקסט... הימעל און ערד שווארץ... נור די בליצען, בעגלייט פון דר-נערען, שניידען דורך פון צייט-צו-צייט דיווען הויש, ווארפען זיך ארום, ווי פייערדיגע שלאַנד-גען, איבער א טיפען, שווארצען תהום...

— טראַק — טראַק — טראַק טראַק!!! צושיט זיך א דונער, ווי פון א קאנאנע אויסגע-שאַסען, און דער רעגען טהוט א גאס מיט א רוי-שען און געפילדער...

מיר שפרינגען אויף און פערקלאפען די מענסטער.

— אהא, א נישקש'דיגער שטורם! — מאכט דער דיכטער און זיינע שעהנע, שווארצע ברענענדיגע אויגען שמייכלען.

דער שטורם ווערט. שטארקער, "די בליצען און דונערען" אָפטער און דער ווינד צושפיעלט זיך, קלאפט אין די פענסטער, רייסט דעם דאך, ריטשעט, וואַיעט, יאָמערט, ווי א ווילדע חיה... פלוצים טהוט דער דיכטער א ציטער. זיי-נע שווארצע אויגען הויבען אָן קוקען, ווי צו-שראָקען, זיין לעבער שווארצ'הן/עוודיגער פנים מיט דעם שעהן שווארץ בערדעל בעציהט זיך ווי מיט א וואָלקען. ער טהוט א פיהר מיט א האנד איבער זיין שעהנעם שווארץ געקרויזטען מאָפּ און מורמעלט:

— פוי, טיפּעל, ווי עס מאַכט מיך נער-וועזן...

— וואָס איז? — פרעג איך?

זאפט'יג און זודיג און איהר ביוסט האָט בע-
מיש'ט....

איך געדענק דעם איינדרוק, וואָס זי האָט
אויף מיר געמאכט דאָס ערשטע מאָל, אז איך
האָב זי דערזעהען.

איך בין געגאנגען זעהן דעם צימער אויפ'ן
טאפּ-פלאַך. אין קאָרידאָר האָב איך דערהערט
א העלע, זילבערנע שטים, וואָס האָט געזונגען א
שמוציג לייערעל, זעהר א שמוציג, פון יענע,
וואָס מען זינגט ביי אונז אין די מוזיקהאַלס....
די שטים האָט געקלונגען העל און ליכטיג, פול
פייער, און די ווערטער פון'ם לייער, פול שמוץ
און שאַנד....

איך קלאַפּ אָן אין טיר. א פרוי, פון מיר-
טעלע יאָהרען, מיט א פאָר שוואַרצע ברענענ-
דיגע אויגען, מיט שוואַרצע, צופאטעלטע האָר,
מיט א רויט, פערשוויצט פנים, עפענט מיר און
פרעגט, וואָס דארף איך. ערקלעהר איך איהר, אז
איך בין געקומען פרעגען וועגען צימער. בעט זי
מיך אריינגעהן. איך געה אריין אינעווייניג. אן
אַרעם, אָבער ריין שטוב.... די פרוי האָט געהאל-
טען אין מיינען דער ארבייט, זיינען די הענד
ביי איהר פייכט און רויט, ווישט זי זיי מיט'ן
פארטוף, וואָס איז ארוםגעבונדען מיט א שניר-
רעל ארום איהר טאַליע. אן אנגענעמע פרוי,
קענטיג א מאָל געווען א גרויסע שעהנהייט,
רעדט צו מיר אזוי פריינדליך....

זי פרעגט מיך אויס, ווער און וואָס און
פון וואנען איך קום.... איך ענטפער איהר....
דערהערט, אז איך בין א אידעשער דיכ-
טער, שעחמט זי זיך ניט צו פרעגען, אויב איך
וועל אין פאָראויס קענען איינצאָהלען פיר דעם
מאָנאַט רענט.... האָב איך זי פערזיכערט, אז
יא....

און די גאנצע צייט, וואָס מיר שטעהן און
ריידען, קלינגט יענע שטים פון א הינטערשטען
חדר, קלינגט העל און ליכטיג, פול פייער, און
די ווערטער פון'ם לייער, וואָס די שטים זינגט,
זיינען פול שמוץ און שאַנד....

— אַי, איציק — איציק — איציק! אַי,
איציק מיט דעם סמיט-טשיק! — טאי-יאָר-
יאָ, טידעל-טידעל-דום! נעהם מיך, איציק,
שטאַרק ארום! טאי-יאָ-יאָ-יאָ! — קאכט און
זירט און ברענט אין יענער העלער שטים, וואָס
הילכט פון א הינטערשטען צימער....

— מיין טאכטער זינגט עס, מיין ראָזעלע

ער זיך א כאפּ מיט אן אויסדרוק פון שרעק
אויפ'ן פנים: — ער דערמאָנט מיך אָן א שרעק-
ליכע טראגעדיע, אין וועלכער איך האָב גע-
שפּיעלט די ראָלע פון דער בייזער, שלעכטער
קראַפט.... ער דערמאָנט מיך, אז איך בין א
שוויין, א פאָדלער שוויין....

איך קוק אָן איהם פערוואונדערט, זעה, אז
עפעס מוטשעט איהם שטאַרק און שמעה צו צו
איהם, ער זאָל מיר דערזעהלען, וואָס מוטשעט
איהם.

— איך זאָג דאָך דיר, אז דער שטורם דער-
מאָנט מיך אָן א טראגעדיע, אין וועלכער איך
האָב געשפּיעלט די ראָלע פון א שוויין, פון א
נידערטערשטיגער בעסטיע.... איך וועל דיר דער-
זעהלען....

אין אין א וויילע ארום האָט ער אָנגעהווען
דערזעהלען וועגען די טראגעדיע, וועלכע דער
שטורעם אונדער נאָמער פון'ם ווינד האָבען
אויפגעוועקט אין זיין מוח און נשמה....

— מענסט עס בענוצען פאר אן ערזעה-
לונג פון דעם ווירקליכען לעבען — מאכט ער
— איך וועל זי-לעזען... איך וויל טאקי האָבען
פיר זיך א שפיגעל, אין וועלכער איך זאָל זעהן
מיין שוויינישען פּרעזיר....

* * *

און ער האָט אָנגעהויבען:
דאָס איז געווען מיט עטליכע יאָהר צוריק.
איך-האָב דאָן געוואוינט אויף הויסטאָן סטריט
ביי אן אַרעמען אידישען פערלער אויף א טאפּ-
פלאַך.
דער פערלער האָט געהאַט א בתיכחה'ע,
ראָזא.

א מאָדע יעהנהייט געווען: א הויכע,
שלאַנקע ברונעטקע, מיט א רייצענדען ביוסט,
מיט שוואַרצע פייערדיגע אויגען און מיט האָר
וואָס, אז זי האָט זיי צולאָזען, האָבען זי צוגע-
דעקט, ווי מיט א שוואַרצען, סאמעטענעם פלעד,
ביז דער טאַליע....

א מיידעל — א ברען געווען, א שטיק פלאַד-
כענדיג פייער, וואָס די נאטור האָט פערשלאָסען
אין א שעהנעם, שלאַנקען גוף פון א פרויענ-
צימער.

פון איהרע שוואַרצע אויגען האָט דאָס
הייסע לעבען געשפּריצט און געקאכט, און גע-
בריהט.... איהרע רויטע ליפּען זיינען געווען

דער פער'כישופ'טער שיפער מיט זיין שיפעל ווערען פון זיי פערשלאנגען....

זי האט אויך געהאט יענעם געוואלדיגען כישוף פון דער שענהער לאַרעליי און ניט איין שיפער וואָלט פערנעסען די געפאהר, באַקור קענדיג זיך אויף איהר....

זי הויבט אָן צו זינגען שטיל, פיר זיך: איציק, איציק, איציק, איציק! אַי, איציק מיט דעם סמיט-שיק!" און פערלאָזט דעם צימער.

די שענהע לאַרעליי האָט געוויס געזונגען מיט אַ מעהר זויבערער און פאָעטישער שפּאַך, אָבער די שטים פון יענער האָט זיכער נישט געקענט קלינגען מיט מעהר פייער אין ליידענשאפט, ווי ראָזאַ'ס....

— אַט דאָס איז דער צימער — אַ ליכטיגער פענסטער, אַ זעלטענהייט אין ניו יאָרק — הער איך דאָן ווי אין חלום איהר מאַמעס קול, נו, ווי געפעהלט אייך?

איך טהו זיך אַ כאַפּ ווי פון שלאָף: — יעס, יעס, — מורמעל איך — איך נעהם איהם... און איך בלייב דאָרט וואָוינען.

דעם זעלבען אבענד נאָך בעקען איך זיך מיט איהר.

איך זיין אין מיין צימער און לעז מאַפּאַ-סאַנ'ס אַ בוך, הער איך אַ קלאַפּ אין טיר. איך רופּ זי אריין. זי בלייבט שטעהן אין טיר, קוקט יין דאָרט אויף מיר מיט איהרע ברע-נעדיגע אויגען און שטיינעלט האַלב פער-שעהמט.

— די מאַמע פרעגט, אויב איהר ווילט טהעע? — זאָגט זי מיט אַ העל קול.

— אויב איהר ווילט אזוי פריינדליך זיין — מאַך איך.

— שור! — טהוט זי זיך אַ כאַפּ, כאַפּט אַ שנעלען בליק אין דעם רונדען בראַנזענעם שפּיר געל, וואָס הענגט אויף דער וואַנד איבער מיין קאַפּ, פערריכט זיך דעם דיקען שוואַרצען קנויל פון איהר צאַפּ אהינטען און לויפט טאַנצענדיג ארויס....

אין אַ וויילע ארום קומט זי אריין מיט אַ גלאָז טהעע, שטעלט אַוועק אויפ'ן טיש. איך הויב אויף די אויגען אויף איהר און קען נישט אויסהאַלטען איהר פייערדיגען קוק.

— וואָס לעזט איהר עס? — ווענדעט זי זיך פלוצים צו מיר.

— מאַפּאַסאַן — ענטפער איך, עטוואָס

— מאַכט די פרוי צו מיר מיט וואַרעמקייט אין קול — זי איז דאָרט אין דעם צימער, וואָס איך וויל אייך אָפּגעבען. קומט, איהר וועט איהם אָנקוקען....

זי געהט מיר ווייזען דעם צימער. איך געהינטער איהר... געגען אונז שטראָמט די העלע, פייערדיגע שטים.

— ראָזעלע, קען מען אריינגעהן? א יונגערמאַן וויל אָנקוקען דעם צימער.

דאָס זינגען ווערט איבערגעריסען און אַ העלער זילבערנער קול רופט זיך אָפּ:

— יעס, מאַמע!... די פרוי געהט אריין אין יענעם צימער, איך הינטער איהר....

און אריינגעגאַנגען אין צימער, בלייב איך שטעהן, ווי אַ בעצויבערטער ביים טיר. איך דערפיהל אויף זיך אַ פאָר שוואַרצע קאָבעדיגע אויגען, וואָס שיטען, דוכט זיך, אויף מיר פונקען.... איך זעה פאר זיך דעם שענהסטען טרוים, פארקערפערט אין פלויש און בלוט.... איך זעה פיר זיך דעם סימבאָל פון לעבען, פערקערפערט פון אַ מייסטער-האַנד אין אַ יונגער אידישער מידעל....

זי שטעהט פאר מיר מיט צושטאַמענע, פער-שוואַרצע האַר, וואָס וויקלען איין איהר יונגען שלאַנקע קערפער ביז דער מאַליע, קאמט זיי מיט אַ לאַנגען בראַנזענעם קאַפּ, און אויף איהר ברוין, רונד, יונג פנים איז נאָך פערגליוועט דער אויסדרוק פון בענייסטערונג פון דעם פרי-הערדיגען זינגען, איהרע ליפען, פולע און ראָזע-ווע, זיינען עטוואָס פונאנדערגעפענט און וויי-זען ארויס קליינע ווייסע ציינדעלאַך און איהרע שוואַרצע אויגען, וואָס קוקען אויף מיר, שיטען ליכטיגע פונקען....

געדענקסטע ביי היינע די לאַרעליי?....

איבער דעם טייך רהיין זיצט דאָרט דאָס שענהסטע מידעל אויף אַ שפיץ באַרג, בעגאָ-סען מיט די רויטע שטראַהלען פון דער פער-געהענדער זון, זיצט און קאמט זיך איהרע גאָל-דענע האָר מיט אַ גאָלדענעם קאַפּ.... קאמט זיך און זינגט... עס פאָהרט פארביי אַ שיפער אין אַ קליין שיפעלע איבער'ן רהיין. דערהערט ער דאָס זינגען, דערפיהלט ער אזא וועה, אזא בעני-קעניש.... הויבט ער אויף די אויגען צום באַרג, דערוועגט ער זי און פערנעסט זיך, אז ארום איהם בושעווען די כוואַליעס פון רהיין.... און

מיר פון יענע, מיט וועלכע זי האָט געטאַנצט און ווי אזוי זי האָט געטאַנצט... טאַנצען האָט זי לייעב נור מיט איינעם, מיט אַ געוויסען מאָרים...

מיט יענעם צו טאַנצען — דערצעהלט זי מיר — איז אַ וואַהרער פֿלעזשור. אָה, מאָרים איז אַ ריכטיגער דזשענטעלמאַן... הענטעלאָך האָט ער, ווי ביי אַ לייד... אזוינע ווייכע און ווייסע, און וואַרעמע. און נעהמט ער זי אָן ביים טאַליע, דאכט זיך איהר, אזוי ווי ער וואָלט זי געלאָסעט ווייך, וואַרעם און צאָרט, אַט אזוי ווי אַ בייבי!... אָה, איהר וואָלט, דאכט זיך, קיינמאָל ניט מיאוס געוואָרען מיט איהם צו טאַנצען...

און יעדעס מאָל, אז זי דערצעהלט מיר פון מאָריםען, פיהל איך אזא טיפּע בענקעניש אין דער נשמה און ביסלעכווייז ערוועקט זיך אין מיר אַ שנאה צו יענעם אונבעקאַנטען מאָר ריסען....

און איינמאָל פרעג איך ביי איהר:

— ראָזע, איז דער מאָרים עפעס אַ שעה נער יונגעראַן?

— אָה, ער איז אַ ביוט! — מאכט זי, און טהוט מיך אַ בריה מיט די אויגען.

— ער איז אָבער ניט קיין אנשטענדיגער יונגעראַן — רייסט זיך ביי מיר אַרויס געגען מיין אייגענעם ווילען.

זי צולאכט זיך מיט איהר העל קול און פרעגט:

— איהר קענט איהם?

— ניין — מאַך איך — אָבער אַ יונגער מאַן, וואָס געהט אין דענסינג סקול, וועלכער האָט ניט קיין ערנסטערע אינטערעסען אין לעבן — אזא יונגעראַן געפעהלט מיר ניט...

— אָבער מיר געפעהלט ער — מאכט זי מיט אַ גנב'ש שמייכל.

— פאַר וואָס געפעהלט ער אייך? — פרעג איך און פיהל אזא שווערדיקייט אויפ'ן האַרצען.

— מיט איהם איז מיר פרעהלאָך... ער איז נור אַביסעלע טו פרעש...

— טו פרעש?

— אין טאַנצען איז ער טו פרעש... ווייסט איהר — ערקלערט זי מיר מיט התפעלות — אין טאַנצען קען מען זיין שרעקליך פרעך...

פערוואַנדערט, וואָס זי אינטערעסירט זיך מיט מיין לעזען.

— אזוי הייסט די געשיכטע? — פרעגט זי.

— ניין, אזוי הייסט דער שרייבער.

— אַ אידישער שרייבער?

— ניין, צו זיין גליק, אַ פראַנצויזישער. איהרע ברענענדיגע אויגען קוקען מיך אָן פערוואַנדערט.

— איהר לעזט פראַנצויזיש?

— ניין. איך לעז איהם אין דייטשער איבערזעצונג.

— עפעס שעהנע געשיכטעס?

— אָה, יע, זעהר שעהנע — שמייכל איך.

— לאָזט זעהן — מאכט זי — איך וויל זעהן, ווי קוקט אויס דייטש.

נעהמט דעם בוך פון מינע הענד און הויבט עס אָן צו בלעטערען. דאָס בוך איז איינלויטערט מיט פיקאנטע בילדער... עסט זי זיך איין מיט די אויגען אין די בילדער און אויף איהר שעהן פנים צוגיסט זיך אַ פאַרב, אויף איהרע פולע ליבען שפיעלט אַ האַלב פערשעהמטער שמייכל, און איהר הויכער ביוסט אונטער'ן ווייסען יאקעל הויבט זיך אָן בעוועגען.

— שעהנע פיקטשורס — מאכט זי — און קוקט איבער מיין קאָפּ אין שפיענעל אויף דער וואַנד. לייגט אַוועק דעם בוך אויפ'ן טיש, טהוט מיך אַ בריה מיט די אויגען, זאָגט „גוד נאכט“ און געהט אַרויס פון מיין צימער.

* * *

עס געהען אַוועק אַ דרייפיער וואַכען. אין פערלויף פון דער דאָזיגער צייט ווער איך מיט איהר נאָהענט בעקאַנט.

זי אַרבייט אין אַ שאַפּ ביי העמדער. פערדענט ניט שלעכט. פון איהר פערדענסט גיט זי דער מאַמען דריי דאָלאַר אַ וואָך, דאָס אייביג ריגע געהט ביי איהר אַוועק אויף קליידער, אויפ'ן דענסינג סקול און אויף אנדערע פער-געניגענס....

אין דענסינג סקול געהט זי פיער מאָל אַ וואָך. דאָס טאַנצען איז ביי איהר דאָס לעבען. זי אליין, דאכט זיך, איז אַ לעבעדיגער, פייער דיגער טאַנצן... און קומט זי אַהיים פון דעם טאַנצען, פליהט זי אין שטוב אַריין, ווי אַ פרייה לינג-שטורם, פרעהליך און לעבעדיג, זודיג און ברענענדיג, פלאם-פייער... דאן דערצעהלט זי

און אלעס ארום מיר איז דאן אזוי ווארעם און פרעהלאך, אזוי העל און ליכטיג, ווי איהר גע- לעכטער, ווי דאס בלישצען פון איהרע שוואר- צע, פייערדיגע אויגען...

און געהט זי אוועק אין דענסינג סקול, דאן קען איך ניט רוהען... דאן מאַלט זיך פאר מיר, ווי זי טאנצט דאָרט מיט דעם מיר אונבעקאַנ- טען מאָרישען... ווי ער איז פרעך מיט איהר בעת דעם טאנצען... ווי ער קושט זי דאָרט אין א פערבאָרגענעם ווינקעלע, ווי ער דריקט זי צו זיך און זוכט „פייערדיגע מענשעלאך“ אין איהרע ברענענדיגע אויגען, און עס ערוועקען זיך דאן אין מיר די אייפערדזוכט און די ליי- דענשאפט.

איך הויב אָן צו טראכטען, ווי אזוי רייסט מען זי אוועק פון דענסינג סקול און ווי אזוי מאכט מען זי זאָל מיט מיר, מיט מיר נור אריין, בערבֿרגענען זי אבענדען... ווען איך וואָלט זי געקענט פּעראַנטערעסירען אין לעזען ביכער מיט מיר!

רייד איך א מאָל איבער מיט איהר טא- טע-מאמע וועגען דעם... עס וואָלט א סך גליי- כער געווען — זאָג איך — אָנשטאָט ראָזע זאָל אין דענסינג סקול געהן, זאָל זי בעסער א גוט בוך לעזען. דאן וועט זי זיך גייסטיג ענטוויק- לען. זי וועט מעהר מענש ווערען...

זיינען זיי מיט מיר איינפערשטאנדען. אורדא וואָלט אזוי גלייכער געווען. היינטיגע צייטען דארה א מיידעל זיין געבילדעט. פון טאנצען וועט ראָזעלע קיין בילדונג ניט קרי- גען... אין סקול איז ראָזעלע ניט געגאנגען... ווען זיי זיינען אין אמעריקא געקומען, איז דאָס קינד אלט געווען צוועלף יאָהר און באַלד האָט מען עס אין שאפ געשיקט, געלד פערדינענען... ווען איך, אזא געבילדעטער יונגעראַן, א שרייבער אין די צייטונגען, זאָל זי אין מיינע הענד אריינגעהאט, וועל איך פון איהר א לייט מא- כען... וואָרים א קאפ האָט זי א שד'ישען — ריידען מיט התפֿעלות טאטע-מאמע — און ווען איך וועל מיט איהר לערנען, וועט זי גיך ווערען א געבילדעטע.

— אוי, ווען זי, אזא פארשוין — מאכט מיט ליבע און קול איהר מאמע — וואָלט נאָך געווען א געבילדעטע, וואָלט זי געווען איינע אין א וועלט!

— אמת — כאפט אינטער ראָזעלע'ס טא-

אך דערפיהל, ווי דאָס בלוט טהוט מיר א זעין אין פנים.

היינט ווארום טאנצט איהר מיט איהם?

— אָה, עס איז א פלעזשור מיט איהם צו טאנצען — מאכט זי און לאכט.

— קושט ער איך א מאָל? — פרעג איך און פיהל, ווי דאָס בלוט צינדט זיך אין מיר אָן.

אָה, דהאט איז נאטחינג — ענטפערט זי מיט נאאויטיטעט אין קול.

— נאטחינג? — רופ איך זיך אָפ. כאפ אן איהרע ביידע הענד און ציה זי צו צו זיך.

זי וועהרט זיך ניט, קוקט נור מיט איהרע פי- ערדיגע אויגען אין מיינע און לאכט, לאכט העל און זורדיג. ערשט ווען איך וויל זי קושען און זי דערפיהלט דעם הייסען אטמהעם פון מיינע ליי- פע, טהוט זי זיך א כאפ און א ריכ פון מיינע ארעמס...

— לאָזט! איהר טהוט מיר וועה!

זי שפרינגט אָפ פון מיר און קוקט אריין אין שפיענעל.

— איהר זעהסט עפעס אין מיינע אויגען פייערדיגע מענשעלאך? — טהוט זי זיך האלב

א קעהר צו מיר, מיט איין פייערדיג אויג צום שפיענעל און מיט דער צווייטער צו מיר: —

איך זעה דאָרט ניט קיין מענשעלאך... און

מאָרים זעהט יא מענשעלאך, פייערדיגע מע- שעלאך, אין מיינע אויגען... אימערצו, ווען ער

טאנצט מיט מיר, צו ווען ער קושט מיך... און ביי

אויך?...

זי טהוט זיך א קעהר צו מיר אין גאנצען, קוקט מיר אריין פון ווייטען אין די אויגען און

שרייט אויס מיט התפֿעלות:

— דאָ! דאָ! אָט זעה איך! זיי טאנצען ארום אין אייערע גנב'שע אויגען! א סמן, אז

איהר זיט פערליעבט... איך? כא, כא, כא!

און, צולאכט זיך מיט איהר העל, זורדיג העלעכטער, לויפט זי ארויס פון מיין צימער...

* * *

נאָך עטליכע וואָכען געהען אוועק. איך פערליעב זיך אין איהר. דאָס לעבען איז מיר

אנגעווייליג אָהן איהר. איז זי אין הויז ניטאָ, געפֿין איך זיך פון בענקעניש קיין אָרט, און אלעס ארום מיר, דאכט זיך מיר דאן, איז אזוי

מאָל, אנגעווייליג און פינסטער... איז זי אָבער יא דא אין הויז, פיהל איך זיך אזוי נליקלאך,

זי מיר נאך, ווי איך זינג אונטער דער נאָז, און
איחרע קאכעדיגע אויגען שפּריצען מיט גע-
לעכטער....

איך האָב א נייעם ליַעד געשריעבן —
רוף איך זיך אָפּ, און מיר גלֹסט זיך אזוי זי
ציציהען צו זיך: ווילט איר הערען, ראָזע?
— שור, וואָזי נאָט? ... וואָרט אויס א
ווילינקע. איך וועל נור דעם קאָם נעמען און
זיך פּערקאמפּען.

זי לויפט אַרויס, קעהרט זיך באַלד צוריק
מיט א לאַנגען קאָם, שטעלט זיך אוועק געגען
בראָנזענעם שפּיעגל איבער מיין קאָפּ און
נעמט זיך קאמפּען.

— נו, יעצט וויל איך הערען.

לעז איך איר איבער דאָס ליַעד.

— נו — פרעג איך — ווי געפּעהלט אייך?
— איך האָב דאָך נאָך אין גאנצען עס ניט
געהערט—מאכט זי מיט ערנסטער גאָלדווייטעט.
— וואָס הייסט?

— איר האָט עס דאָך נאָך מיר ניט פאַר-
געזונגען. ווי זינגט מען עס? — פרעגט זי.
— איך האָב עס ניט געשריעבן פיר זיך
גען, נור פיר לעזען....

— פיר לעזען? — פרעגט זי איבער, און
לויגט צו — פערדרעהט זיך אויער מח! ... איך
בין ניט אזא נאָר, ווי איר דענקט... איך וויל
אויף אזוי גוט, ווי איר, אז ליַעדער ווערען גע-
מאכט אויף צו זינגען און ניט אויף צו לעזען...
עס העלפט ניט מיין ערקלערען איר, זי
בלייבט זיך פּעסט ביי איר, אז וויבאלד מען
זינגט עס ניט, איז עס גאָר נישט קיין ליַעד.

— און ווי געפּעהלט אייך, ווי איך האָב
פאַרגעשטעלט דאָס מיידעל אין דעם ליַעד? —
פרעג איך דאן.

— ווייס איך!

— און די ליַעבע?

וועלכע ליַעבע? טהוט זי זיך א
כאָפּ.

— אָט די, פון וועלכע עס ווערט גערעדט
אין דעם ליַעד?

— זינגט איר משוגע? נו איר מיינט,
אז איך בין משוגע? — מאכט זי שוין האַלב
ברוגז — פליס, כאָטש איך בין ניט געבילדעט,
פון דעסטוועגען אזא נאָר, וואָס פערשטעהט אין
גאנצען גאָר ניט, בין איך ניט! וואָס ליַעד
ווען ליַעד? וואָס ליַעבע — ווען ליַעבע? איר

מע מיט ניט וועניגער ליַעבע אין קול — איינע
אין א וועלט! א קאמפּאָזיטער, זי, ראָזעלע? ... א
מיידעל א מוזיק, א ברען, פלאַמפּייער!

זיי קוקען איבערהויפּט זעהר פריינדליך
אויף מיין פריינדשאפט צו ראָזעלען. זיי פער-
האַלטען זיך צו מיר מיט גרויס דרך ארץ. ערש-
טענס, צאָהל איך פּינטליך פיר מיין צימער.
צווייטענס, בין איך א שרייבער און זיי לעזען
אָפּט מיין נאָמען אין די צייטונגען; און, דרי-
טענס — ווי עס האָט זיך שפּעטער ארויסגעווי-
זען — קוקען זיי אויף מיר, ווי אויף ראָזעלעס
בעשערטען....

אין דעם זעלבען אבענד זיין איך ביים טיש
אין מיין צימער און ארבייט. איך שרייב א גאָס
דיכט, וואָס איך האָב אנגערופען „צו איר...“
אין דיעזען געדיכט בעזינג איך איר שעהנקייט
און מיינע געפיהלען צו איר... איך פיהל זיך
ווי אין א הלום, שרייב און זינג זיך אונטער
דער נאָז, ווי מיין טבע איז, בשעת איך ארבייט
מיט א ברען... דאָס געדיכט געלינגט מיר און
איך בין אין גאנצען פול מיט דעם גליק פון בע-
הייסטערטען שאַפען.

פּלוצים, ווי איך זיין אזוי ארוינגעטאָן אין
מיין ארבייט, א בעהייסטערטער, א גליקליכער,
דערפיהל איך אויף מיינע אויגען צוויי וואַרע-
מע, צארטע, גלאטע הענד. איך טהו זיך א כאָפּ,
ווי פון א טיפּען שלאָפּ.
— ראָזע! ...!

עס ענטפערט מיר א העל, זורדיג געלעכ-
טער, איר געלעכטער...

טהו איך א כאָפּ אירע ביידע הענטעלאך
פון מיינע אויגען ארונטער, טהו זיך א קעהר
און קוק זי אָן.

און זי שטעהט געגען מיר מיט די פּעך-
שוואַרצע האָר צושטאמען איבער אירע באַקען,
איבער אירע רונדע פלייצעס, ביז איבער דער
טאליע ארונטער, — שטעהט און לאַכט, און
אירע ווייכע צייהנער בלייזען, ווי פערל, און
אירע בעקלאך פלאַמען, לייכטען ארויס, ווי
דייטע פייערדיגע בלומען, פון צווישען די צולאך
זענע האָפּ, וואָס רינגלען ארום איר פנים, ווי
א שוואַרצע ראָהם...

— וואָס איז עס מיט אייך? — ברעכט
זי אונטער איר געלעכטער — איך קום אריין,
איר הערט ניט... זיצט זיך און שרייבט און
ברישטעט: „העיהע-הינור-העהע!“ — מאכט

אין דער פינסטערניש פון דער נאכט הינטער די פענסטער פון דעם צימער, וואו מיר זיצען, רוישט דער רעגן, הילכט דער דונער און פיר ערדיגע בליצען בליאסקען און לעשען זיך... מיין פריינד דער דיכטער הויבט אויף ווי דער דעם קאפ און דאן דערצעהלט ער ווייטער מיט נערוועזיטעט אין קול:

— איך האב דאן ניט ערווארטעט אזא סוף...

איך האב זי ליעב געהאט, ליעב געהאט איהר געלעכטער, איהרע אויגען, איהר לעבעדיג קייט. אלענפאלס פערזאנליקען זי אויפ'ן לעבן לאנג האב איך דאן אוראי אין זינען ניט געהאט....

איבערהויפט האב איך דאן נאך, דאכט זיך, די בעסטע אין זיך ניט געפיהלט... איך האב זיך נור געמוטשעט, בעת זי איז געגאנגען טאנצען אין דענסינג סקול מיט דעם אונבעקאנט טען מיר מאריסען, און בין גליקליך געווען, ווי א אינגעל, בעת זי איז מיט מיר געזעסען... דאן האב איך נור געוואלט זי זעהן, דעם זורדיגען בליק פון איהרע שווארצע אויגען אויף זיך פיהר לען און איהר העל קול הערען — דאס אלעס און ניט מעהר! ... אין א זעלמענעם פאל נור, בעת זי דערצעהלט מיר פון איהר טאנצען מיט מאריסען, ווערט אין מיר אונרוהיג. דאן וואלט איך וועלען זי צופרעסען צו זיך און דריקען, דריקען; איך בעהערש זיך אָבער, רייס נור ארונטער א קוש פון איהרע זאפטיגע, ראָזעווע ליפען, און איך בין ווידער רהיג און גליקליך מיט איהר אנוועזענהייט, מיט דעם זורדיגען בליק פון איהרע שווארצע אויגען און מיט איהר ליעב — א מאָל קינדערש און א מאָל גנב'ש — שמייעלע...

זי וויל זיך לערנען מעהר ווי איך האב ער-ווארטעט פון אזא לעבעדיגען כאַראַקטער. איך לערען זי שרייבען אידעש, און מיט וואָס פיר א חשק זי שרייבט נאָך מיין „אפיהר"... און זאָג איך איהר א מאָל, אז זי שרייבט גוט, דאן איז זי גליקליך, דאן שטראהלט א הייסע פרייד פון איהרע שווארצע קאכעדיגע אויגען, דאן שפיער געלט זי זיך מיט איהר שרייבען, לויפט ארויס מיט שמחה צו איהר טאטע-מאמען, ווייזט זיי איהר שרייבען מיט גרויס התפעלות, און לויפט אריין צוריק אין מיין צימער מיט דער זעלביגער התפעלות, און נאָך איהר איהר טאטע, און

וועט מיך ניט פערבלאָפען! זאָגט מיר בעסער: דער טאטע האָט מיר דערצעהלט, אז איהר ווילט מיר מאַכען פיר א געבילדעטע... איז עס אמת? — יא, אמת. וואָלט איהר וועלען זיין א געבילדעטע?

— אויב איך וואָלט וועלען? — פרעגט זי איבער — וואָס'רע מיידעל וויל עס ניט זיין געבילדעט? אוראי וואָלט איך וועלען זיין א גע-בילדעטע...

— וועט איהר דאן אויפהערען צו געהן אין דענסינג סקול? — פרעג איך.

— פאר וואָס זאָל איך עפעס אויפהערען צו געהן אין דענסינג סקול?

— ווייל א געבילדעטע מיידעל געהט ניט אין קיין דענסינג סקול...

— ניט אמת — מאַכט זי — איך קען מיידלאך, וואָס קומען אין דענסינג סקול אפילו מיט דיקע ביכער אויך...

בקיזור, איך טענה מיט איהר אזוי און אזוי, עס העלפט ניט — דעם טאנצען וויל זי ניט אויפגעבען אפילו פאר דעם פרייז צו זיין א „געבילדעטע" אויך ניט...

— דעם טאנצען וואָלט איהר שוין אויפ-געבען — מאַך איך — נור מאַריסען קענט איהר ניט אויפגעבען. ניט אמת?

ענטפערט זי מיר מיט א פרעהליכען גע-לעכטער.

— ראָזע — פרעג איך דאן — זאָגט מיר דעם אמת: מיט וועמען איז איך אנגענועהמער צו פערברענגען, מיט מיר, צו מיט מאַריסען? אַנשטאָט צו ענטפערען, שטעלט זי ארויס מיר א שפיץ פון איהר ראָזעווען צינגעלע, און צולאכט זיך נאָך העכער מיט איהר העל קול.

— זאָגט מיר דעם אמת, ראָזע! — שטעה איך צו צו איהר...

— אוי, פערדרעהט זיך אליין דעם קאָפ! — ענטפערט זי.

קורץ: אויפ'ן סוף מאכען מיר אָפ, אז צוויי אבענדען זאָל זי געהן אין דענסינג-סקול, די איבריגע אבענדען זאָל זי מיט מיר זיצען און לעזען, און בילדען זיך.

* * *

מיין פריינד דער דיכטער ווערט אויף א וויילע אנשוויגען און לאָזט ארונטער דעם שווארץ-געקרויזטען קאָפ...

אין דרויסען הוליעט נאָך דער שטורם...

זאל געווען גאר אנאנדערער און איך אליין וואלט זיך איצט אזוי ניט געמוטשעט, ניט גע- פיהלט זיך אזא פאדלער שוויין!....

אבער אנגעהן מיט איהר אזוי ווייטער האב איך ניט געקענט. גאנץ אונבעמערקט פיר מיר אליין האט די ווילדע חיה אין מיר ערוואכט, די נידערטרעכטיגע בעסטע... דאן האב איך זיך פערלארען... דאן האב איך רוחיג ניט געקענט ויצען נעבען ראזען... איהרע קאכעדיגע אויגען, איהרע שווארצע האר, איהר ווייסער צארטער נאקען, איהר יונגער, רונדער ביוסט, זי אין גאנץ צען, אין גאנצען, — האבען מיר גע'כישופ'ט און געטומעלט, געוועקט אין מיר פייערדיגע, ווילדע פערלאנגען און שענדליכע, נידערטרעכ- טיגע געדאנקען...

די חיה אין מיר איז געווארען שטארק און פרעך, האט געקוקט אויף ראזע'ן מיט איהרע פייערדיגע אויגען און מיך איינגערעדט מיט איהר פלאמענדיג שעפען:

„זעה, ווי שעהן זי איז! איהרע שווארצע אויגען, ווי זיי קאכען... איהר הייסער, יונגער בוזים... איהר יונגער שלאנקער קערפער... ביי איהר איז פערבארגען די פייערדיגסטע, די זי- דיגסטע ליבעכע... געה זיך זי אויף, זיך זי אויף, און בערויש זיך מיט איהר!“

און אין די נעכט, בעת איך בין אויף מיין בע- טעל געלעגען, האט די חיה אין מיר געשעפעט נאך זידיגער, נאך ברענענדיגער... דאן האט ראזא'ס בילד געשוועבט פיר מינע אויגען און מיט מינע געדאנקען האב איך צו איהם גע- רעדט, וואס די חיה אין מיר האט מיר בעפילען צו ריידען... און איך האב געקוישט און גע- האלט, געדריקט און געשטיקט די אבשפיעגלונג פון ראזא'ן, און אין מיר האט געקאכט און גע- זאדען, און די חיה און מיר האט אלץ מעהר און מעהר טראומפירט און מיין גאנצען „איך“ אין איהר פייערדיגע לאפעס אריינגענומען!....

(שלוס פאלגט).

שפעטער די מאמע, און זיי ביידע זיינען צופרי- דען, און זיי ביידע פרעהען זיך, לויבען איהרע גוטע פעהיגקייטען, איהר שארף קאפ און גיבען מיר אָנצוהערעניש, אז אם ירצה השם, מיט גאט'ס הילף, וועט זי אין מינע הענד ווערען א מענש, א ציערונג פיר א לייטישען יונגענמאן... איך לעז פאר פיר איהר די בעסערע ווערק פון אונזער אידישער ליטעראטור און זי הערט זיך צו מיט אלע איברים... אלע מאָל פיהלט זי מיט מיט די געשילדערטע העלדען אין דעם ווערק... לעבט דורך מיט זיי זייערע ליידען און פריידען און פרעהט זיך מיט זייערע פריידען, און א סך מאָל וויינט זי איבער זייער טרויער- גען שיקזאל... און א סך מאָל דערזעהלט זי מיר, אז זי קען ניט שלאפען, ווייל דער צו דער אב- דערער העלד פון דער ערצהלונג פערפאלגט זי, טראגט זיך פיר איהרע אויגען, „ווי א לעבער- גער“; און א מאָל דערזעהלט זי מיר, אז איהר האט זיך גע'חלום'ט, אז זי אליין איז די אָדער יענע העלדין פון דער פאָרגעלעזענער ער- צעהלונג...

יעדע פאָרגעלעזענע ערצהלונג מאכט אויף איהר א טיפען איינדרוק, צוברענט איהר רייכע פאנטאזיע...

אזוי לויפט פערביי א מאָנאט. זי האט ביי מיר א גרויסע פעולה געהאט. זי קען שוין א אידישען בריעה שרייבען, פערשטעהט שוין, אז ליעדער ווערן געשרייעבן ניט נור פיר'ן זינ- גען אליין, אז די בעסטע ליעדער ווערען גאר אין גאנצען ניט געוונגען, און קוקט אויף מיר מיט גרויס דרך ארץ, ווייל איך שרייב, ווי זי מיינט, די „בעסטע ליעדער“. די דענסינג סקול בע- זוכט זי יעצט אויך אָנשטאט צוויי איינמאָל אין וואָך...

זי וואָלט אין גיכען אין גאנצען געוואָרפען די דענסינג סקול, ווען איך וואָלט מיט איהר אזוי ווייטער אָנגעגאנגען... דאן וואָלט איהר... שיק-

צושלאגענע געדאנקען

פון א משוגענעם פילאזאף.

ווען די הארץ איז אלל-ראיט. *

מיט די רייך — קימערט זיך היינטיגע צייטען
ניט זעהר פיעל וועגען אידישע הערצער און
קוקט אין זיי ווייניג-וואס אריין, און האַרנט
זיי ווייניג-וואס אויס, מחמת אַניט וואָלט ער
עפעס געטאָן פאר די צובראָכענע, פערקלעמ-
טע הערצער פון די אַרימע, אונגליקליכע מאַ-
מעס אין רוסלאַנד, וועלכע פיהלען היינט פון
ווייטען די ברענענדיגע וואונדען פון זייערע
קינדער, וואָס זייער בלוט גיסט זיך אויף דעם
מזבח פון זייער שטיף-פאָטערלאַנד, א לאַנד,
וועלכע זאָגט צום אידען: „טערפֿי זשידאָק, קא-
ליעקאָי בודעש“ און... און טאָמער קומסטו
צוריק מיט איין פוס אין פאַרט-אַרטור און מיט
די אנדערע אין ווילנא; טאָמער קומסטו צוריק
מיט א לאָך אין זייט, מיט א ריב, מיט אַן אויג,
אַן אויער ווייניגער ווי פריהער, וועט מען דיר
דערפאַר געבען אַן אַטסטאַווקע מיט א טאָרבע...
בין ווידער פערקראַכען.

ער, הייסט עס, דער דאָקטאָר מיינער,
האָט אויסגעהאַרנט מיין הארץ.

„אייער הארץ, זאָגט ער, איז אַלראַיט!“
דאָס איז געווען, פאַר אייער כבוד רעדענדיג,
בשעת איך בין געלעגען. קראַנק אויף ראַמאָ-
טעס, און די גרעסטע סכנה איז בעשטאַנען אין
דעם וואָס מיין הארץ האָט, ניט פאַר אייך גע-
דאַכט, געקענט אָנגעריהרט ווערען. די הארץ...
אַה, ווארט א ווילינקע, איך מוז אייך דער-
צעהלען א שפּאַס פון יענע צייט... בשעת איך
בין געלעגען קראַנק.

איין טאָג ליג איך מיר אזוי בהרחבה...
אויסגעצויגען ווי די גאנצע אויף די חזנות, אָדער
ווי די אמונה אויף די אונטערנעהייט... ליג איך
מיר אזוי אויפֿן רוקען... מיין רוקען איז גראַד
אַלראַיט; איך האָב איהם קיינמאָל ניט געבוי-
גען, ניט זיך בוקענדיג, ניט אימיצען טראַגעדי-
דיג — בין ניט קיין ארבייטער וואָס שלעפט
אויף זיך די רייכע, ניט קיין שנאָרער, וואָס
בוקט זיך פאַר זיי... בקיצור, אָט ליג איך מיר

די הארץ אייערע איז אַל-
ראַיט! האָט ער צו מיר גע-
זאָגט... יע, אַלראַיט... נו,
איהר ווייסט דאָך מסתמא
אַלע, וואָס אַלראַיט הייסט:
דאָס איז אַן ענגלישער
שטיפשוועסטערקינד פון אונזער ליטווישען
„נישט-קשה“, א מיין תירוץ אויף אַלע
קשיות, א שטייגער ווי דער עבדים היינט, אָדער
דער סאַלדאַטסקער „זנאָט-נע-זנאָי“, אָדער ר'
ירוחם'ס: אָט זעהט איהר דאָך...“ נור לאָמיק
ניט פערקריעכען.

„די הארץ אייערע, מאַכט ער, איז אַל-
ראַיט... ער, דאָס איז, פערשטעהט איהר מיך,
דער דאָקטאָר מיינער... מיינער — נו, דאָס
רעט זיך אזוי: א דאָקטאָר איז קיינעם'ס ניט,
— ניט אייערער, ניט מיינער; ער איז ניט א
„האנד“ אין א פאבריק, ער איז ניט אימיצענ'ס
א מענש, ער גיט ניט אוועג זיין ארבייטס-
קראַפט אויף פראַקט; ער קומט און גיט און
נעמט און געהט. א מאָל איז וואָס ער נעמט
חשוב'ער ווי דאָס, וואָס ער גיט, א מאָל פער-
קעהרט... ווי א מאָל; אָבער לחלוטין קענט
איהר איהם ניט האָבען, ניט לחלוטין, ניט אויף
פראַקט...“

בקיצור, „די הארץ אייערע, זאָגט מיין
דאָקטאָר, איז אַלראַיט.“ ער האָט איהר, לאָ-
מיך אייך זאָגען, גוט אויסגעהאַרנט... דער
בוהן-לכבות אליין וואָלט דאָס בעסער ניט גע-
קענט... מחשבות'ן! ער, כביכול, דער אוי-
בערשטער אין הימעל — ניט זינדיגען זאָל מען

(*) דויער ארטיקלעל איז געשריבען געוואָרען
אין דער צייט פון דעם רוסישען קריגע מיט יאַפּאָן.
צולויב געוויסע גרינדען איז ער געבליבען ניט גע-
דרוקט און ער ערשיינט איצט צום ערשטען מאל. —
דער ארטיקלעל איז אדרעסירט צו אידישע לעזער
אין רוסלאַנד.

„פאטערלאנדסלאָזער געזעללע“, ווי דער מטורף וואָס קיניגט איבער פרייסען און קייזערט אים בערן גאנצען „טייטשעשען ביידעם“ וואָלט מיר גערופען ווען ביסמארק וואָלט מיר נישט ארויס-געטריבען פון דייטשלאנד א לאנגע צייט איז דער ווילעלם און איך האָבען געהאט א געלע-גענהייט בעקאנט צו ווערן, מחמת ער איז נאָך דאן ארומגעלאָפען אין קורצע מאַייטקעס און פלעגט נאָך נישט האָבען די טבע צו שפיעלען די ראָלע פון די מויז איבערן צימבעל אויף דעם „אייראָפּעאישען קאָנצערט“, אָדער די נאטור טאָגטעגליך צו בעווייזען מיט אותות ומופתים אז ער איז א נאר...

אָבער וואָ האָלט איך? אַה, יא! איך וואונדערט ווי אזוי א מענטש איז דורכגעגאנגען אזוי פיעל גלגולים אין אזוי פיעל מדינות; א מענטש וואָס האָט אין פלוג נישט קיין פאטער-לאנד און נישט קיין מוטערשפראך.. נישט גענוג פאטערלאנד פאר א גאנצען קבר, נישט גענוג מוטערשפראך פאר א מענהלשון א גאנצען, אן אייגענעם... איך וואונדערט, בקיצור, ווי אזוי א מענטש, וועלכער האָט נישט קיין היים, קען בענקען א היים? !...

מיר אויך...

און די קשיא איז אין גרונד נאָך הארבער ווי איהר מיינט. א מאָל פלעגט מען זאָגען, אַז דערע זאָגען נאָך עד היום: *ubi bene ibi patria* מאַכט דער טייטש, וואו מיר איז גוט, דאָרטען איז מיין פאטערלאנד... דאָס איז, איך בעט אייך איבער אייער „כבוד“, אויף ליטאין. דעם לשון פערשטעה איך, למשל, אזוי גוט ווי גאָר נישט, אָבער מיר ווילט זיך, אז איהר זאָלט מיר נען, אז איך פערשטעה, כדי אז איהר זאָלט פאר מיר בושה האָבען... פאר דאָקטוירים, אפ-טייקערס און געוויסע שרייבער האָט מען אבי-שיי צוליעב די אונפערשטענדליכקייט פון זייער לשון... אין שרייבען אָדער פערשרייבען. היינט אָבער איז אייגענטליך שוין קיין פאטערלאנד נישט, מחמת די אייזענבאָהנען האָבען אָבער-שאפט דעם גרענעץ און דער טעלעגראף מיט זיין שוואַגער דעם טעלעפאן האָבען פערניכט טעט דעם מהלך, און די וויסענשאפט האָט ארוינגעבראכט א נייעם גייסט, וועלכער האָט בעוויזען אז נישט דער זעקסשפיציגער מגן-דוד און נישט דער פיער-שפיציגער צלם זיינען נישט

אזוי אויפ'ן רוקען און קוק ארויף ציצו... קוק ארויף-ציצו איז בין אידען אין די בלוט א מין צווייטע טבע; רק ער קוקט ארויף, אין דער הויף, א מאָל צום רבנו של עולם, א מאָל צו זיינע געזאלבטע, צום רוסישען „קיסר“, צום טערקישען סולטאן, צו די וואָס האָבען צו פער-דינגען אונגאנדא, אָבער אלץ למעלה הימנו, ארויף-ציצו, צו די הויף-געשטעלטע, די הויכע, די העכערע, די העכסטע, די אלער-העכסטע, די אלער-אלער-העכסטע ביז אין דעם זיבעטען הימל אריין... רק אין דער הויף קוקט דער איד, רק ארויף-ציצו, און דערווייל קלייבען זיך אן ארום זיינע פיס גאנצע פולקען שרצים ורמשים, דאָ אונטען, דערווייל פערקריכט ער אויף דערנער, פערזינקט ער אין זומפען, געהט ער אראָב פון וועג און... אָבער נישט דאָס בין איך אויסען.

נו, אַט ליג איך מיר אזוי אויפ'ן רוקען; ליג און קוק ארויף צום באַלעקען צו, קוק און זעה גאָר נישט, חוץ א ציוויליזירטען, גאָזאָוען הענגליכטער, וועלכער לייכט איצט ביי טאָג נישט, ווייל מען דארף זיין ליכט נישט, א שטיי-גער ווי מען דארף נישט דעם זוהר הקדוש וואו עס איז דאָ אמת'ע אויפקלערונג... קוק ארויף און זעה גאָר נישט און קלער גאָר נישט עטוואָס צו זעהן, חוץ אפשר ערגעץ-וואו א שפּין, אָדער א פליג א פאראזיט... מחשבות'... וואו די קליינווארגס, די פאראזיטען, קענען זיך דאָס א ביסעל ארויפווידעווען! וואו א לויב וועט נישט צוקומען, וועט אייך דערגרייכען א שפּין, אָדער א פליג...

און מיט א מאָל פערבענק איך זיך אהיים! יע, דיר נישט, מיר נישט, אהיים!

אויך קומט דאָס געוויס פאָר האמעטנע, ניו? א איד, קלערט איהר, וואָס איז מגולגל געוואָרען אזוי פיעל מאָל, וואָס איז געוואָרען — אָהן גוזמאות — פון א לשון-קדש'דיגען בחור א רוסיפיקאנטער העברעער, דערפון א פערטייטשטער רוס, דערפון א פראנצויזישער טייטש, דערפון אן אנגליזירטער פראנצויז, דערפון אן אמעריקאניזירטער ענגלענדער, דער-פון א אידישער אמעריקאנער — דאָס אלץ מיט דעמיטשע, האַלענדישע, בעלגישע, שווייצערישע שטוב אויף די שטיוועל; א מענטש, וועלכער איז שוין פון יאָהרען און יאָהרען אן אינטער-נאציאָנאלער תיקון-שבוועת אויף צוויי פיס, א

פערשטיינערטע פישקניידעל, מיט א רויטע בע-
יאָהרענטע פאצוילקע, מיט אַן אַלטען לוח, מיט
אַן אַלאַבלע פון אויסגעדיענטע ספאָקלען, מיט
אַ שטיקעל טריעהוואַקס, מיט ווערעמדיגע אר-
בעס פאר (אָדער פון) א קאַלעקאָטקע, מיט א
תפילת-הדרך'על, מיט א מלמד'ישע צופלינקע,
מיט א פּעקעל ציצית, מיט א געוועזענע פאָד-
ניצקע, מיט ברעקלעך און די אינגעווייט פון א
צוגעברענטען המן-טאש, חוץ אפשר אויף א פער-
לעגענעם בריעה, וועלכען ער האָט בעדארפט
איבערגעבען דעם ווילקאמירער בעל-עגלה ארום
חנוכה-צייט און נאָך עפעס אזוינס.

אַרעמע צודולטע שעפּסעלעך! מיינט ניט,
אז אויף האָב זיי פיינט... אָה, אויף ווייס, מען
האָט די צוטומעלטקייט אין זיי אריינגעפאָ-
גראָמעוועט, אריינגעקישעוועט, אריינגעהאָ-
מעלט; מען האָט אין זיי בידים אויפגעוועקט
די אידישקייט און איינגעשלעפּערט די מענש-
ליכקייט; און יעל געגען סיסרא לעבט ביי זיי
און העסע העלפּמאן געגען סענדער השני איז
פאר זיי טויט.

און זיי מיינען אז א רעוואָלוציאָנערע בע-
וועגונג קען זיך דרעהען — אזוי ווי די ערד,
אויף וועלכע מיר וואָוינען — מיט א דאָפּעל-
טען גאַנג: אי אַרום די אינטערנאַציאָנאַלע זון,
וועלכע בעלייכט אַלע פעלקער צוגלייך, אי
ארום איהר, די ערד'ס, אייגענעם נאַציאָנאַלען
אַקס... אַקס, ברודער זעצער, אַקס מיט א פתח
אַלף און ניט מיט א קמץ אונטער איהם; טאָד
מער זעצט איהר דאָס אויס מיט א קמץ —
„נאַציאָנאַלען אַקס“ — ווערט מיר א געוויסער
אידישער שרייבער אין רוסלאַנד אַן אייביגער
שונא... אָבער וואו האַלט אויף?

אָה, אויף ווייס, דער איד איז ניט ער-
גער פאַר'ן פּאָלאַק, פאַר'ן אירלענדער, פאַר'ן
אונגאַר, פאַר יענע אַלע נאַציאָנען און נאַציאָנ-
כעלעך, וועלכע זיצען אין עסטרייך ווי אין גע-
האַקטע וואונדען; דער איד האָט פונקט אזא
רעכט צו זיין א פּאָלק ווי יעדער אנדערער,
אָבער, קינדער, דער איד איז ניט א בוים אין
דעם וועלט-גאַרטען, ער איז א צווייג אויף דעם
בוים פון יעדע מדינה און ער טראָגט אָפּט די
פיינסטע פרוכט (פון דעם גרויסען ברעסלאָווער
לאַסאַל ביז דעם יונגען האַמעלער אַגראַנאָו)
און... אָה, ווי גיט מען אויף דאָס צו. פער-
שטעהן! דער איד איז אַלערליי אידען, מיט

דאָס וואָס טיילט פאַנאָנדער מענשען אין פעל-
קער און ראַסען...

אָבער ווי דאָס זאָל ניט זיין, עס בענקט
זיך אַהיים און ווען אויף זאָג „אַהיים“ מיינ אויף
דערמיט ניט דעם זעלבען ארטיקעל ווי מיינע
אַרימע ברידער, די עהרליכע, צודולטע צאן
קרשים, וועלכע רופען זיך סאַציאַליסטען-נאָ-
ציאָנאַליסטען, דאָס הייסט, מענשען, וועלכע
קעמפּפּען אַלס ארבייטער געגען די קאפיטאַלי-
סטען, צו זיי זיינען גוים אָדער אידען, און
קעמפּפּען דאן אַלס אידען געגען גוים צו זיי
זיינען קאפיטאַליסטען אָדער ארבייטער; דאָס
הייסט, מענשען וועלכע שטעהען מיט איין פוס
אין דעם קלאַסענקאַמפּף און מיט דעם אנדערען
אין דעם ראַסענקאַמפּף; דאָס הייסט, מענשען
וואָס זאָגען מיט איין האַלבע מויל: מיר זיי-
נען געגען יעדען גרענעץ, געגען יעדע צוגלידע-
רונג, מיר זיינען וועלטברודער, מיר ווילען האָד
בען אין דער אַלטער וועלט א מין פּעראַיינגטע
שטאַטען פון אייראָפּא און אמע'ע ברידער-
ליכקייט צווישען אַלע ראַסען אין די פּעראַיי-
ניגטע שטאַטען פון אמעריקא, און זיי זאָגען
דאן מיט די אנדערע האַלבע מויל: „מיר ווי-
לען אריינבלאָזען א נייעם לעבענסאַטעם אין
די טויטע, טרוקענע, מאַרכלאָזע ביינער פון די
אַלטע, פערטערקעוועטע מדינה, וועלכע פלעגט א
מאָל, ווי מען זאָגט, רינען מיט מילך און מיט
האַניג (אפשר ווייל דאָרטען פלעגט זעלטען-
ווען זיין רעגען-וואַסער: פאר גויט עסט מען
ווייסברויט!), און מיר ווילען האָבען אַן איי-
גענע מלוכה.“

אָה, יא, אַן אייגענע מלוכה! ביי א פּאָלק
פון אינטערנאַציאָנאַלע אידען, ביי א נאַציאָן
פון קאָסמאָפּאָליטען, ביי א דור-הפלגה לעולם
ועד (אין פערמאַנענץ, בלע"ז) פון מענשען,
וועלכע רעדען אַלערליי לשונות, און האָבען
אַלערליי זיטען און מנהגים, א מדינה וואָס
וואָלט אויסזעהען ווי עסטרייך אין א טלית און
תפילין, א מדינה מיט מדינה'לעך, מיט פעלקער
מכל המינים, א מדינה מיט אזא מין מישמאַש
און ערבריר אינעוועניג ווי א מאָל אין קאָוונאַ
ר' לייבע פאַק'ס קעשענע א פרייטאג נאָך האל-
בען טאָג ארום פורים-צייט, ווען דאָרטען —
אין קעשענע — פלעגען זיך רוהען פריעדליך
אין איינעם: א פושקע שמעקטאבאַק, מיט א
טרוקענע גאַמעלעקע פון היימישע קעז, מיט א

דארטען לכל הפחות געבאָרען ווערען! אין בער-
נע'ס צייטען, אין לורוויג בערנע'ס צייטען, אין
די צייטען פון דעם ערסטען גרויסען פרייהייטס-
קעמפער (מורע היהודים) לורוויג בערנע,
פלעגט מען אין פראנקפורט אים מאַכן ניט לאַ-
זען אידישע קינדער חתונה האָבען, יעדענפאלס,
ניט מעהר ווי פופצעהן פאַר פאַלק א יאָהר,
בכדי אז אידען זאָלען אזוי ווייט ווי מעגליך
ניט קענען געבאָרען ווערן... בקיצור, איך האָב
גענומען בענקען אהין, וואו איך בין געבאָרען
געוואָרען און וואו איך וואָלט על פי יושר גע-
דארפט שטארבען... יא, שטארבען, ווען ניט
קעמפערנדיג צוליעב מיינע גרויע האָר, צוליעב
מיין שוואַכען גור, אפשר טאָקע אויך, ווייל מיר
וואָלט געפעהלט דערצו דער מוטה... ווייל אין
מיינע יאָהרען האָט מען אין מינסק נאָך ניט
געזעהען אזעלכע אידישע ארבייטער וואָס זי-
צען אין טורמע אלס מיאטעזשינקעס גענען די
ממשלת הודון פון צאָריומוס און געלדיומוס...
וואָס זאָלען, זיצענדיג אין טורמע אָנצירען
הנרות הללו בעת די בשורה פון פלעהווע'ס
טויט קומט אָן, די בשורה אז ער, פלעהווע, דער
פעלדמארשאַל פון דעם אשמראַ'ס באַטאָליאָ-
נען איז, ווי אמאָל אליהו הנביא ארויפגעגאָנגען
גען אין דער הויך אין א פייערדיגע קארעטע
(אַהן פערר, מחמת מיר לעבען אין פערדלאָזע
צייטען) צום עולם שכולו טוב צו.

כסדר אזוי: איך האָב געבענקט אהיים,
אהין וואו איך בין געבאָרען געוואָרען און וואו
איך וואָלט על פי יושר געדארפט שטארבען,
הגם מיר וואָלט אפשר געפעהלט דער מוטה צו
שטארבען אין קאמפא. מיר וואָלט זיך געוואָלט
אוועקלעגען מיין אלטע קאָפּ צווישען די געפא-
לענע חשמונאים-קינדער, וועלכע די נייע צייט
האָט בעשאַפען, וועלכע דער „בונד" האָט אויס-
געהאָדעוועט און דער טיראן האָט אויסגעקוי-
לעט אין די צייטען ווען ער האָט געהאט די
אויבערהאָנד.

האָב שוין געהאלטען ביין איינדרעמלען
ווען די טיר האָט זיך פלוצלונג געעפענט מיט
א גערויש אזוי ווי א שטורם-ווינד וואָלט איהר
איינגעבראָכען...

וואָס קען דאָס זיין? האָב איך ביי זיך
געטראַכט, זיך רייבענדיג די אויגען.

„שרעק זיך ניט, זיידע, דאָס בין איך..."
— האָט מיין אייניקעל אויסגעשריען, און זיך

אלערליי פערגאנגענהייטען, מיט אלערליי
אידען, מיט אלערליי טראַדיציעס, מיט אלער-
ליי פאָליטישע אומשטענדע... בעט א קלאָרען
פילאָזאָף (מיר דאכט, איך בין ווירקליך ניט
אין גאנצען ביין זינען: זיין אין אמעריקא און
„מאָד" ניט קיין געלד...) וועט ער אייך דאָס
ערקלערען, איך ווייס גור פון ר' לייבע פאק'ס
קעשענע און...

הייסט עס, יע, וואו בין איך געבליבען
שטעהן... בין לא עליכם... ווארט, לאָמיר נעמען
א שמעק טאבאק... איהר ניעזט א ציקאוועס,
ביין שמעקען טאבאק? דאָס איז דאָך אויך
א מין פולווער, מעהר ניט א פולווער וואָס
שיסט ניט, א שטייגער ווי אונזערע טאטעס
„שפּוף חמת" איז געווען א שטאָך אין הארצען
דעם פרייז, וועלכען ער האָט ניט געפיהלט...
נו, און איהר האָט זיך, משמעות, דאָך שוין צו-
געוואָוינט צום שמעקען פולווער... איהר ניעזט
שוין ניט מעהר... לאָדו, זשיטאָמיר און האָמעל
בעווייזען אז איהר ניעזט שוין ניט מעהר... א
מאָל ניעזט איהר ניט מחמת די פולווער דער-
נעהט ניט ביז אייער נאָז ווי דאָס האָט פאסירט
פאר-אי-יאָהרען אין ביאליסטאָק... יע, אין ביא-
ליסטאָק ווען זיי האָבען אין וואָלד אָנגעהאל-
טען א מיטינג און אין וואָלד זיינען הינטער די
בוימער געלעגען בעהאלטען געפאנצערטע, בע-
וואפענטע, געלערנטע ווילדע חיות בצורת אדם,
וועלכע האָבען אָנגעגריפען די יונגע מענער און
פרויען אויף אַזא'ן אופן, אז די פולווער איז
צום נאָז ניט צוגעקומען, ווייל מען האָט זיי גע-
מאָרדעט און פערוואונדעט פון הינטען און די
טראַווע קינדער זיינען געפאלען ווי געשניטענע
זאָנגען אין פעלד, מיט'ן פנים אראָב, מיט די
פרייהייט אין הארצען, מיט א כפּל-שמונה-די-
גען פלוק אויף די ליפּען פאר די ווילדע טירא-
ני, מיט א שטראָם פון פרישע, ווארימע, לע-
בעדיגע בלוט, וועלכע איז געפלאָסען פון די
פרישע וואונדען אין זייערע רוקענס... יא, רר-
קענס, די מאַכדי חבלה פון רוסלאַנד האָבען גע-
שאַסען אין רוקען... האַלט! איצט ווייס איך
וואו איך בין שטעהן געבליבען בעת איך האָב
דעם לעצטען מאָל פערבלאָנדזעט...

הייסט עס, ליגענדיג אויסגעצויגען אויפ'ן
רוקען האָב איך גענומען בענקען אהיים...
אהין, וואו איך בין געבאָרען געוואָרען...
מחשבות'! א גליק, כלעבען, וואָס מען לאָזט

וועלכע העלפֿען איהם בעקעמפֿען די שוואַרצע באַנדע, עס געפינען זיך בלינאוואַס, וועלכע שטארבען פֿאַר אונז, עס געפינען זיך בלעס, וועלכע בענשען אונז היינט און געקומען זיינען זיי אונז שילטען מיט אַ מעת־לעת צוריק... און מען האָט אַבשאַי פֿאַר ישראל'יק דעם קעמפֿער, פֿאַר יודעל־גבר, וועלכער שטעהט היינט אויסגעגלייכט און שטאַלץ — בלומה זקופֿה און מיט אַן אויסגעשטעקטען אָרעם ווי... דער אויבערשטער אין דער הגדה...

זאָג איך.

„יע, ברורע טויה, ביד חזקה... דו שמייר כעלסט, זיידע?“

— קינד, דאָס ווייס איך אַלץ... עופֿה'לעך אין די וויגען ווייסען היינט אַלץ וואָס דו דער־צעהלסט מיר דאָ... איך לאָז דיר רעדען ווייל איך האָב ליעב דיין הייליגע התפֿעלות, וועלכע איז אזוי זעלטען דאָ אין אמעריקא. דו זאָג מיר, אויב דו קענסט אַן אנדער זאָך: דו ווייסט, אַז דאָרטען, אין רוסלאַנד, האָט דער אַנטי־סעמיטיזםס אויסגעקאָדעוועט אַ פֿאַר־טיי, אַ סעקטע... ווי דו וועסט זיי רופֿען, וועל־כע הייסען סאַציאַליסטען־נאַציאָנאַליסטען. דו ווייסט אַז זיי האָב איך אַי פֿינט אַי האָלד, אָבער... דאָס איז דאָ ניט אַהין ניט אַהער. איז וואָס איך וויל ווייסען איז אַט וואָס:

ביין קאַמפֿע נעגען די יטור'ע פינטער־נים נעגען די מלאכי הבלה זיינען זיי געווען... וואו? אין ארץ ישראל, אין אונגאַרן, אין ארץ טאַפֿיא, אין טרויס־לאַנד, אָדער אין רוסלאַנד, אויף דעם קאַמפֿער־פֿלאַץ, אין דער שרעקליכער ווירקליכקייט לעבען זייער גרויסען ברודער — זייער גרויסען שטייער־ברודער — דעם בונד? „יע, יע, זיידעניו! אין קאַמפֿע, לעבען איהם; פֿיעלע פון זיי קעמפֿענדיג פֿאַר די בע־פֿרייאַונג פון רוסלאַנד, אזוי ווי...“

— זיי וואָלטען זיך געריכט דאָרטען צו בלייבען־וואָוינען — שמייעל איך אונטער... איצט, זוניקע, הער וואָס איך וועל דיר זאָגען. — אין דער צייט ווען איך בין געלעגען אין ראַמאַטעס מיט אָבעננומענע הענט און פֿיס, האָט מיר דער דאָקטאָר געזאָגט: די האַרץ איי־ערע איז אָלראַיט און כל־זמן די האַרץ איז גאנץ איז קיין סכנה ניטאָ. מען קען מאַרשירען אָהן פֿיס, מען קען שלאָגען אָהן הענט כל זמן די האַרץ איז גאנץ.

ניט נעמענדיג קיין צייט אָבצוכאַפֿען דעם אָטעם, האָט ער גערעדט מיט דעם ניגון פֿון די עשרת בני המן אין דער מגילה, דאָס הייסט, מיט די־זעלביגע האַיילענעס. די ווערטער זיי־נען איהם געלאָפֿען פון מויל, שפּרינגענדיג איי־נער אַיבער דעם אנדערען ווי ניט־טומים צו יזכור, אָדער בערזענמעקלעך ווען עס מאַכט זיך אַ מלחמה, אָדער פֿרייסלעך ווען עס בעווייזט זיך אַ ברענענדיגע שוועבעלעך, אָדער... גענוג! „שרעק זיך ניט, זאָגט ער, זיידע, דאָס בין איך און — אָה! זיידעניו! פעטערבורג איז אויפגעשטאַנען תחית המתים און מאַסקווע ריהרט זיך און אָדעס און וואַרשוי און לאָדז און האָמעל און גאַנץ ליטא און גאַנץ פּוילען... יע, גאַנץ פּוילען, גאַנץ ליטא, זיידע... עס פֿלאַ־קערט אומיטום... די פֿרייהייט.“

— „די פֿרייהייט, העלף איך איהם אויס, איז אַרויס פון טורמע...“

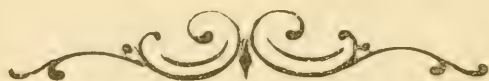
„אויס־הום, מאַכט ער, אַרויס פון טורמע און גאַנץ רוסלאַנד זעהט אויס אזוי ווי אויף דער מדינה וואָלטען מיט אַ מאָל די שטריק גע־פֿלאַצט, ווי אויף שמשון הגבור, ווייל זי, די מדינה, האָט זיך אויסגעצויכעט פון איהר לאַנד גען שלאָף, האָט זיך אויסגעצויגען און האָט אַ שטאַרקען ניצו געטאָן...“

— און ישראל'יק? פרעג איך איהם.

„אין פֿראַנקט, אין די ערסטע רייהען, דער דגל מחנה יהודה איז בעפֿאַרבען רויט מיט אַר־בייטער־בלוט... און אָה, זיידע! זיי ווילען ווי־דער מאַכען דעם אידעלע פֿאַר'ן שיעור לעזאָל... דער רעוואָלוציאָנערער ים בריווט, די גאַנצע וועגערונגס־שיף האַלט ביין אונטערגעהן און זיך דאַרפֿען אַ יונה... אָבער, זיידע, ישראל'יק לאָזט מיט זיך ניט שלאָגען קיין כפֿרות, ער וועהרט זיך... ער בעט זיך ניט מעהר, ער זאָגט ניט מעהר קיין תהילים, ער פֿאַלט ניט מעהר אַרין אין ארון קדש — ער וועהרט זיך, ער ניט אַ קלאַפֿ פֿאַר אַ קלאַפֿ און חוץ וואָס ער העלפט אויסרייסען מיט'ן וואַרצעל די טיראניי בכלל, חוץ וואָס זיין האַנד איז דערביי יעדעסמאָל, ווען פרעה קריגט מכות, ד ע ר ק ע מ פ פ ט ע ר ז י י כ י כ ע ר ע כ ט ע אין רוסלאַנד...“

— נו, און... הייסט עס... ווייל איך איהם פֿדענען, אָבער ער הערט ניט און מאַהלט: „אין עס געפינען זיך ריסען, קריסטען,

און די הענט מענען טאָן מעשים תּעוועים
 אין די פּיס מענען פּערקריכען אין האַצע־פּלאַך
 צע, אָבער אזוי לאַנג ווי די האַרץ איז אַלראַיט,
 וועט פּריהער אָדער שפּעטער דער אמת קומען
 צו זיין רעכט און די פּערפּאָגראַממע, פּער-
 בלאַנדזעטע כּשר'ע שפּעסעלעך וועלען זיך
 אויסברייבען די אויגען און שטעלען אויף אַ
 העלען באַדען אן וועלען דערלאנגען אַ האַנד
 איחב, זייער גרויסען שטארקען ברודער, וועל-
 כּען זיי האַסען היינט אזוי.

שפּיעל, מיין פּיעדעל...

פון ת. רויזענבלאַט.

נאָך אַ רימפעל, נאָך אַ נגון,
 שפּיעל מיין פּיעדעל — ניט געשוויגען;
 זינג מיין חבר, מיין געטרייער,
 מיט דעם אַלטען יוגענד־פּייער,
 זאָל דיין נגון שרפּה'ען, ברענגען,
 אַז קיין איינער ניט דערקענען
 זאָל אין טומלענדער מרידה,
 דאָס דו שפּיעלסט עס איצט דיין ודוי...

נאָך אַ נגון, נאָך אַ ליעדעל,
 שפּיעל־זשע האַרציגער, מיין פּיעדעל;
 שפּיעל, אַט קומען די מבינים,
 זעהסט, דיין מיה איז ניט כּחנם;
 אַט הער צו נאָר, ווי די קענער
 מעסטען, וועגען דינע טענער,
 הערסט, דיין ווערט ווי הויך זיי שאַצען!
 איצטער סטונעס — צייט צו פּלאַצען...

נייע שטרעמונגען אין סאציאליזמוס

(פון ווערנער זאמבארט. *)

פראנצויזישער זשורנאליסט זשארוזש סארעל, וועלכער האָט אַרויסגעלאָזען אין יאָהר 1897 אַ בראַשורע אונטער דעם נאָמען „די סאָציאליסטישע צוקונפט פון די סינדיקאטען“. פון דאָן אָן האָט ער איבערגעגעבען זיינע אנשויאונגען אין אַ מאַסע ביכער, בראַשורען און צייטונגען, און ווערט אנערקענט היינט אַלס דער מאַרקס פון דער נייער לעהרע, וועלכע ווערט שוין בע- צייכענט אין פילע ערטער אַלס „סאָציאליזמוס“. זיין לעצטעס ווערק, וועלכעס איז ערשינען היינטיגען יאהר, טראָגט אַ מערקווירדיגען נאָמען „די דעגענעראַציע פון דעם קאפיטאליזם“.

מוס און סאָציאליזמוס. אויסער דעם האָט סאָ- דעל אויסגעשפראַכען זיינע געדאַנקען אין אַ גרויסע רייע אַרטיקלען אין זשורנאַל „די סאָצי- יאליסטישע בעוועגונג“, וועלכער איז געגרינדעט דעם געוואָרען אין 1899 פון הובערט לאַגאַרדעל, און וועלכער ווערט בעטראַכט היינט אַלס דער גייסטיגער מיטעלפונקט פון דער גאַנצער פראַנ- צויזישער סינדיקאליסטישער בעוועגונג. זיינע אַרויסגעבער און זיינע הויפט - מיטאַרבייטער זיינען די פעהיגסטע פערטרעטער פון דער נייער לעהרע אין גאַנץ פראַנקרייך.

איך האָב שוין געזאָגט פריער, אז דיזע לעהרע איז אויפגענומען געוואָרען מיט גרויס ענטהוואַזמוס פון די איטאליענישע סאָציאליס- טען. צווישען זיי זיינען די בעדייטענדסטע די יונגע ליטעראַטען אַרטור לאַבריאַלאַ און ענרי- קאָ לעאַנע. זייערע הויפט-שריפטען זיינען: א. לאַבריאַלאַ, „ריפאָרמאַרעוואָלוציאָנע סאָצי- יאליע“, 1904; ע. לעאַנע, „2 סינדיקאליזמאָ“, 1907. ביידע זיינען די פיהרער פון צוויי זשור- נאַלען. לאַבריאַלאַ פון דעם „פאָגען ליבערע“ און לעאַנע פון דעם „דעווינירע סאָציאַלע“.

פון די דייטשע סאָציאליסטען אין זאָווייט איך ווייס, דער אנהענגער פון רעוואָלוציאָנערען סינדיקאליזמוס ראָבערט מיכעלס. (דער אַנאַרכאָ סאָציאליזמוס פון פריעדעבערג און אנדערע דייטשע „לאַקאליסטען“ איז ניט דאָס זעלבע

עהערנד אין אַלע קולטור- לענדער פליעסט דער סאָציאליזמוס אין אַ פעסטען און זיכערען שטראָם, האָבען זיך אין דעם אייביגדיג- גען פראַנקרייך בעוועזען נייע קוועלען פון סאָציאליסטישע טע- אָריען, וועלכע עס לוינט זיך צו בעטראַכטען, ווייל זיי זיינען פיעלייכט. אים שטאַנד צוצוגע- בען דעם לאַנגזאַמען פולס פון דער סאָציאליס- טישער בעוועגונג אַ ביסעל נייעס לעבען. איך מיינ דאָ דעם זאָגענאנטען רעוואָלוציאָנערען סינדיקאליזמוס.

די ערשטע זאַך וואָס עס פאַלט אונז אויף אין דער נייער בעוועגונג איז איהר נאָמען. אזוי ווי אונטער דעם וואָרט דאַרפען מיר ניט פער- שטעהן קיין טרייד-יוניאָן, ווי דאָס טהוען די לאַטיינישע פעלקער. די הויפטזאַך אָבער וואָס מיר ווילען איז, צו פערשטעהן דעם אינהאַלט פון דיזער נייער בעוועגונג.

איך וויל דאָ בעמערקען, אנבאָרהא, אז די טעאָריע פון דער נייער בעוועגונג איז נאָך דורכאויס ניט פאַלשטענדיג, אזוי ווי איהרע הויפטגרינדער אַליין זיינען נאָך אויף ניט אין אַלע פונקטען איהרע אייניג.

די היימאַט פון דער נייער לעהרע איז פראַנקרייך. פון דאָרטען איז זי איבערגעטראָגען געוואָרען אין איטאַליע, וואו זי האָט זיך גיך איינגעוואָרצלעט. אין אנדערע לענדער געפינען זיך אויף אַ היבשע ביסעל אנהענגער פון דיזער לעהרע, די הויפט פערטרעטער אָבער איהרע זיינען פראַנצויזען און איטאַליענער, און זאָ ווייט איך קען זיי, זיינען זיי לעבענסוויירדיגע, פיינע, געבילדעטע מענשען.

די סינדיקאליסטישע ליטעראַטור אין וועלכער מען קען זיך ערקונדיגען איבער דעם באַראַקטער פון דער נייער ריכטונג, איז ניט גרויס. דעם ערשטען שריט האָט געמאַכט דער

(*) איבערזעצט פון דיומיט.

קערונג. דאדורך אבער הערט זי אויף צו זיין א ריינע ארבייטער-פארטיי, א ריינע קלאסען-פערטרעטונג. א בעוועגונג וואס מישט זיך אין פאליטיק מוז פלאך ווערען אויך צוליעב דעם, וואס זי וויל קריענען, ווייניגסטענס, א שטיקעל מאכט. דאס קען זי אבער פועל'ן בלויז דורך פארלאמענטארישען קאמפף און זי מוז דערפאר אננעהמען אן אפארטוניסטישע פאליטיק, ד. ה. צו מאכען פשרות, קאמפראמיסען, אום צו דער-גרייכען צו א געוויסען ערפאלג, ניט קימערנדיג זיך דאביי, אויב עס קומט איהר אויס אויך אבצוזאגען זיך פון איהרע לעצטע פאדערונגען.

די סינדיקאליסטען בעטראכטען אלזא דעם רעוויזאניזמוס, דעם רעפארמיזמוס און מילעראניזמוס אלס א נויטיגע פאלגע פון א פאליטיש-פארלאמענטארישע ארבייטער-בעווע-גונג. אויף די רעוויזאניסטען קוקען זיי מיט בעסערע אויגען ווי אויף די ארטאדאקשע מארק-סיסטען. די ערשטע, זאגען זיי, זיינען ווייניג-סטענס עהרליך און קאנקעווענט, וועהרענד די אנדערע זיינען אויסער זייער פערזאנלעכע געגען די רעוואלוציאן, אויך אונעהרליך. זיי זיינען געווארען פערברוגערליכט ווי אנדערע ראדי-קאלע פארטייען, אין דערוועלבער צייט אבער לאזען זיי ניט ארויס פון זייער מויל די רעווא-לוציאנערע פראזען. ענדליך אבער זעהען די סינדיקאליסטען אין דעם פארלאמענטאריזמוס א געפאהר פאר די פראלעטארישע בעוועגונג, ווייל דורך איהם ווערט געבילדעט אן אויבער-שיכט פון „אינטעליגענטען“, פון א פיהרער-קלאס, וועלכער פערלירט ביסלעכווייז זיין בע-ריהונג מיט דעם פראלעטאריאט און ווערט אונפעהיג דאדורך צו פערטרעטען די שטימונגען פון דעם ארבייטער פאלק. ער קען נאך זאגאר ווערען א שונא פון דער ארבייטער-בעוועגונג, ווייל דינע זוכט צו בעזייטיגען אלע אויסביי-טונגען, די „אינטעליגענטען“ אבער, פיהרענ-דיג דעם רעדעל פון דער פארלאמענטארישע-פאליטישער בעוועגונג, זיינען פערזאנלעכע-סירט אז די אויסבייטונגס-פעהרעלטניסע זאלען זיך האלטען, אזוי ווי זיי מאכען דערפון א לעבען.

דאס אבער וואס דער סאציאליזמוס ווערט פערזומפט איז א שווערע געפאהר אי פאר דעם ארבייטער-קלאס, אי פאר די מענשהייט. דער ארבייטער-קלאס ריזיקירט צו פערלירען דעם ריכטיגען בעוואוסטזיין פון זיינע

וואס סינדיקאליזמוס.) אזוי ווי מיכעלס האט זיך איבערגעקליבען אויף שטענדיג אין איטאל-יען און שרייבט אויסשליסליך אין איטאליעניש און פראנצויזיש, קענען מיר בעטראכטען זיינע ווערקע אלס א טהייל פון דער פראנצויזישער און איטאליענישער ליטעראטור פון סינדיקא-ליזמוס.

וואס זיינען אבער די סינדיקאליסטישע אידעען זעלבסט?

דער ערשטער, וויכטיגער טהייל פון די סינדיקאליסטישע לעהרען איז קריטיק: קריטיק-קירען די הערשענדע ריכטונגען אין דער סאציא-ליסטישער בעוועגונג. די קריטיק נעהמט איהר אויסגאנגס-פונקט פון דער בעאבאכטונג, אז דער סאציאליזמוס „דעגענערירט“, ד. ה., אז ער ווערט שוואך, פלאך, פויל, מיט איין ווארט — בירגערליך, אז ער פערלירט זיין קראפט און איז בערייט יעצט א פשרה צו מאכען מיט יעדער רעפארם-בעוועגונג. שולדיג אין דעם איז קודם כל דאס, וואס ער איז פערקראכען צופיעל אין דער ריכטונג פון פאליטיש-פארלאמענטא-רישע טהעטיגקייט. אין דעם ריינעם פאליטיציז-מוס און פארלאמענטאריזמוס ליגעט, נאך דער מיינונג פון די סינדיקאליסטען, די געפעהרליכע זרעה, וועלכע האט געפיהרט צום פוילונגס-פראצעס, פון וועלכען עס ליידעט יעצט אזוי שטארק די סאציאליסטישע בעוועגונג פון אונ-זער צייט. יעדע בעוועגונג, וועלכע פאלט אריין אין דעם זומפ פון פארלאמענטאריזמוס, מוז פלאך ווערען. יעדע פארטיי וואס מישט זיך אין פאליטיק און פארלאמענטאריזמוס, מוז זיך סטארען ביי די וועהלער צו קריגען וואס מעהר שטימען פאר די אייגענע קאנדידאטען און דורכבריינגען וואס מעהר דעפוטאטען, דאס פיהרט איהר אבער אויך אונבעדינגט דערצו, אז זי זאל מילדער מאכען איהר פראגראם, כדי די צאהל פון איהרע אנהיינגער זאל ווערען גרע-סער, ד. ה. מיט אנדערע ווערטער, די פארטיי מוז אוועקנעהמען פון איהר פאליטיק די הארט-קייט און די שארפקייט, כדי צו געווינען דא-דורך א סך נאכלויפער.

אן ארבייטער-פארטיי, וואס לויפט אין וואלה-קאמפף, מוז האבען די טענדענץ צו ער-קלעהרען זיך פאר א דעמאקראטישע פאלקס-פארטיי, ווייל זי קען ניט ביישטעהן דעם נסיון, צו וועלען פערטרעטען די אינטערעסען פון אלע געדריקטע שיכטען און גרופען פון דער בעפעל-

לעטארישע אינטערעסען, אָהן קיינע שום „טע-אָרען“. זי פערדיענט דערפאר מעהר בעאכטונג ווי אירגענד וועלכע סאָציאליסטישע דאָגמא, ווייל זי איז דער אונמיטעלבארער, ריכטיגער אויסדרוק פון דאָס, וואָס די „לוינ-אַרבייטער“ שאפט דאָרף און מוז טהאָן.

די נייע ריכטונג הייסט דערפאר סינדיקאַט-ליזמוס; ווייל זי וויל אויפבויען די גאַנצע פראָ-לעטארישע בעוועגונג ניט אויף סאָציאליסטישע דאָגמען, זאָנדרען אויף די פראָסטע טהאטזאכע פון דער געווערקשאפט. אנטקעגען דעם קינסט-ליכען, שוואכען פארטיי-סאָציאליזמוס וויל זי ענטוויקלען דעם „סאָציאליזמוס פון די אינסטי-טוציאנען“, ד. ה. די איינריכטונגען פון פראָלע-טאריאט, וועלכע זיינען ענטשאַטאנען פון זיך אליין. „דער כאַראַקטעריסטישער צוג, דער אינ-ערליכסטער פילאָזאָפישער גייסט פון סינדיקאַט-ליזמוס לייענט אין דעם, וואָס ער גיט די פולסטע בעדייטונג דעם פאקט פון דער אָרגאַניזאַצאָן און די איינצעלנע אידעאָלאָגיע“ (לעאנע).

די געווערקשאפט האָט אָבער פאר די מאָ-דערנע סאָציאלע בעוועגונג די הויפט-בעדייטונג ניט נאָר דערפאר, ווייל זי איז דער איינ-ציגער טרעגער אין דער געגענווארט, זאָנדרען אויך צוליב דעם, ווייל זי שטעלט פאַר מיט זיך די צעלע פון דער נייער סאָציאליסטישער גע-זעלשאפט, וועלכע האַלט זיך יעצט אין בילדען: אין דער צוזאַמענשליסונג פון געווערקשאפטען און פּעדעראַציאנען, וועלכע האָבען זייער מיטעל-פונקט אין די ארבייטער-בערען, דארפן מיר זעהן די פאַרם, אין וועלכער עס וועט זיך אויפ-בויען די צוקונפטיגע געזעלשאפט.

מען דארף זיך ניט איינרעדען די דומהייט, אז די נייע געזעלשאפט קען אויפגעבויט ווערען אויפ'ן וועג פון פערשטאטאליכונג, אָדער אויפ'ן סיסטעם פון שטאַטס-און געמיינדע-פראָדוצירונג. נאָרישער ווי אזא געדאַנקען דאָרף מען ניט, דען דאן וועט דאָך עקזיסטירען אייגענטליך דיזעלכע בירגערליך-קאפיטאליסטישע פראָדוק-ציאנס-ווייזע און דיזעלכע געזעלשאפטס-סטרוק-טור מיט אייניגע ענדערונגען.

די זעלכע הערשאפטס-סיסטעם וואָלט פערבליעבען דאן אי אין דער פראָדוקצאָן, אי אין דער שטאַטאליכער פערזאָללעכונג פון בעאמ-טע. אַנשטאט איין הערשאפטס-סיסטעם און אַ ביוראָקראטיע וואָלט אויפגעטראָטען אַן אנדערע. טאָ וואָס וואָלטען מיר דאמיט געוואונען? אונ-
זע

כפּעציפישע קלאַסען-אינטערעסען, ווייל די סאָציאליסטישע פארטיי וויל יוצא זיין אי פאר גאָט אי פאר לייטען. און די גאַנצע מענשהייט ריזיקירט צו פערלירען דעם גרויסען נוצען, וואָס זי האָט געקענט ער-וואַרטען דורך די היסטאָרישע מיסאָן פון פראָ-לעטאריאט: צו מאַכען אינגער און נייער די גאַנצע וועלט.

דער פאָליטישער סאָציאליזמוס האָט ניט קיין כח אריינצוגעבען דער וועלט אַ נייעם טאָן, ער איז בלויז אַ פערברייטונג און פערלאַגעמיי-נערונג פון דער בירגערליכער קולטור.

ווייל מען אָבער אויסמיינען די געפאָהר, אין וועלכע עס געפינט זיך די סאָציאלע בעווע-גונג פון דער געגענווארט, דאן בלייבט אונז קיין אנדער וועג, ווי צו בעפרייען איהר פון דעם פלאָגטער פון פאָליטישען סאָציאליזמוס, צו מאַכען איהר פאר אַ ריינע קלאַסען-בעווע-גונג, וועלכע פערטרעט ריינע פראָלעטארישע אינטערעסען און בעוועגט זיך אין ריין פראָלע-טארישע פאַרמען, דאמיט איז דאָס ציעל גע-שטעלט קלאָהר פאר די אויגען: דאָס איז — די בעזייטיגונג פון דעם גאַנצען קאפיטאליסטי-שען וועזען, קורס כל פון דער קאפיטאליסטישער פראָדוקצאָנס-ווייזע. פונקט אזוי קלאָהר איז אָבער אויך דער וועג, אויף וועלכען די בעוועגונג דאָרף געהן: זי מוז אָננעהמען די פאַרמען, וועל-כע עס פאַכען אויסשליסליך פאר איהר.

אזוי ווי דער פאָליטישער סאָציאליזמוס איז נאָר אַ פאַרמע פון קאפיטאליזמוס, אזוי האָט ער אויך גע'ירש'ענט פון איהם און פון זיין פערטרעטערין, דער בורזשואַזיע, די פאַרם פון קאמפּף: די פאָליטישע פארטיי. דיוע ספּעציפישע טהעטיגקייטס-פאַרם פון די בירגערליכע אינטערעסען קען ניט ווערען די טהעטיגקייטס-פאַרם פון די פראָלעטארישע אינטערעסען. די פראָלעטארישע אינטערעסען דאָרף זיין די געווערקשאפט, די טרייד-יוניאָן, דער ארבייטער-סינדיקאַט. ווייל מען די סאָציאליסטישע בעוועגונג ווידער מאַכען פאר אַ ריינע פראָלעטארישע קלאַסען-בעווע-גונג, דאָרף מען מאַכען די געווערקשאפט פאר די טרעגערין פון דער בעוועגונג. די פאָליטישע פארטיי פון די סאָציאליסמען דאָרף מען אין גאַנצען אָבשאַפען. די געווערקשאפט איז טהאט-זעכליך אַ ריין פראָלעטארישע אינסטיטוציאָן, וועלכע איז בעשאַפען געוואָרען אויס ריין פראָ-

זער ציעל איז דאך גראדע די בעזייטיגונג פון דער ביוראקראטישער גליעדערונג אי אין שטאטט אי אין פאבריק, דיעזעס ציעל קען אבער ער רייכט ווערען נור דאן, ווען די טרעגער פון דער פראדוקציע זאל ווערען די זעלבסטשטענדיגע אויטאנאמישע ארבייטער-פערזענלעכע, וועלכע וועלען האבען זייערע געווערק-פערזאנלעכע און ניט צולאזען, אז אין זייער געשעפטען זאלען זיך מישען שטאטטס-ארגאנען. דאן אבער, ווען די ארבייטער-פערזענלעכע וועלען איבערנעמען די גאנצע ווירטשאפטליכע פונקציע, וועט דער שטאטט, וועלכער האט אויף זיך יעצט די ארבייט צו פערבינדען די איינצעלע פראדוקציע-אונטערזאצן, און מאכען פון איהר אן ארגאניזאציע, וועלכע זאל איהם געבען די מעגליכקייט צו דיענען די אינטערעסען פון דער בורזשואזיע, — דיזער שטאטט וועט דאן מעהר ניט עקזיסטירען.

ווי וועט אבער געשעהן דיזער איבערגאנג פון א קאפיטאליסטישער געזעלשאפטס-ארגאניזאציע צו א סאציאליסטישער? געוויס ניט אין די פארמען, וועלכע אונז האט געלערנט דער אלטער מאדעסטיזמוס. זיכער ניט אויף דער לאנגזאמער אומבילדונג פון דער בעשטעהענדער ווירטשאפטסווייזע אין א סאציאליסטישער. די סיני דיאליסטישע ערווארטען דעם סאציאליזמוס ניט פון דעם קאנצענטראציע-אונטערזאצן-פראצעס, ניט פון דעם אקומולאציע-אונטערזאצן-פראצעס, ניט פון דער פער-אריזאציע פון די קאסען. אין געגענטהילף, די עלעמענטען וואס זיינען נויטיג פאר א סאציאלע רעוואלוציע צו ענטוויקלען זיך זעהר שטארק אין פראספעריטעטס-צייטען.

וואס זיינען אבער דיזע עלעמענטען? ריכטיג גענומען איז דא נור איין טרייבענדער, שעפ-פערטיגע קראפט: דער רעוואלוציע-אונטערזאצן פון דעם פראלעטאריאט. אין איהם ליגעט די מעגליכקייט צו ברעכען די אלטע פראדוקציע-אונטערזאצן געזעלשאפט-פארמען. אין איהם ליגעט אבער די מעגליכקייט צו שאפען א נייע פראדוקציע-אונטערזאצן. דיזע וועט אבער געבויט ווערען אין א נייער מאדאל: דער מאדאל פון דער ענטגעלעכטער אויפגעפערונג צוליב דאס וואהל פון דער מענשהייט. אזא געזונט איז געווען ביי די סאלדאטען פון דער רעוואלוציע-נערער ארמיי אין די יאהרען פון 1792 ביז 1794. דאן איז יעדער סאלדאט געגאנגען מיט דער גרעסטער פריידע אין געפאהר, ניט האבענדיג

אין זיין קיין פערגעלטונג, קיין פערזענליכען נוצען, אויסער דעם אידעאל פון פרייהייט. דער סינדיקאליזמוס בויט אלסא זיינע צוקונפטס-האפנונגען אויף דער ענערגיע פון ווילען, אויף דער בעזייטיגונג, אויף דער לעבע צו טהאטען. דערפאר איז זיין מאטטא ניט: אין אָנפאנג איז געווען דאס וואָרט, די טעאָריע, די דאָקטרינע, דאָס דאָגמא, זאָגערען — אין אָנפאנג איז געווען די טהאט. דאמיט ענדיגען זיך אבער אויך די גרונדציגע פון זיין פראקטישער פאליטיק. עס דארף פערמיעדען ווערען אלץ, וואס עס קען פערדוראכען יענעם רעוואלוציע-נערען ווילען. מעהר פאר אלץ ווענדען די סיני דיאליסטישע זייער אויפגעקומענע אויף דער ענטוויקלונג פון די געווער-פערזאנלעכע, אזוי ווי זיי דארפען דאך ווערען די טרעגער פון דער רעוואלוציע-נערער בעוועגונג. דערפאר איז ניטא פאר דער רעוואלוציע-אונטערזאצן קיין געפעהרליכערע זאך ווי די פערבינדענדיג פון דיזע רעוואלוציע-אונטערזאצן זעלבסט. צו פערבינדענדיג פיהרט אבער אלץ, וואס מען רופט אן געוועהנליך „גע-ווערקשאפטליכע פאליטיק“. דאס סיסטעם, אלסא, וואס די ענגלישע טרייד-יוניאנס האבען אויסגעבילדעט: קאסעס, שיעסגעריכטע, טא-ריה-פערטרעגע א. ז. ו. א רייכער געווערק-פערזאנלעכע ווערט א בעל מורא און ציטערט פאר א קאמפף. ער ווערט צוגעמאכט פאר די אריי-סטע ארבייטער-שיכטען, ער ווערט קארפארא-טיוו, ענגהערציג. דערפאר דארף מען זיך סטא-רען צו גרינדען אינדוסטריע-פערזענלעכע און צו זאמענשליסען זיי אין פעדעראציען, אום צו ווירקען דאדורך גענען דעם טענדענץ פון קארפא-ראטיוויזמוס. דערפאר דארף מען ניט קיינע נדבית, קיינע סטרייק-קאסעס, קיינע פערזיכע-רונגס-קאסען. אויסערדעם דארף מען אויס-מיידען אלע מיטלען, וועלכע קענען זיין ניצליך דעם סאציאלען פריעדען: קיינע קאמפראמיסען אין פארלאמענט, קיינע סאציאלע רעפארמען, קיינע הומאניטערע איינריכטונגען, וועלכע שטא-מען פון דעם „סאציאלען גייסט“ און זיינען בעשטימט איהם צו שיצען; איבערהויפט קיינע „הומאניטעטס ביזנעס“, זאגערען קאמפף ביז אויף מעסערס! נאך דער קאמפף איז אין שטאט איינפואהלעך די שטעפער-שע קראפט פון דעם ארבייטער און פון דעם אונטערנעמע-ר. זייער דער אונטערנעמער ווערט אויך שוואך

גרופען, וועלכע דארפן זיך אָנבאָטען פרייוויליג צו העלפֿען זייערע סטרייקענדע ברודער.

און ווען יעדער כטריק איז אים שטאנד אויפצולעבען די רעוואָלוציאָנערע ליידענשאפט, איז דער גענעראל־סטרייק נאָך פיעל, פיעל מאָל מעהר אים שטאנד עס אויפצוטאָן, ווייל אין איהם איז אויסגעלאָשען יעדער געדאנק וועגען ענגהערציגע, "קאָרפּאָראַטיוויסטישע געשעפטס־פּאָליטיק. דאן ערשיינט דער פּראָלעטאריאט אלס אַ קלאס און די שלאכט־אַרדנונג איז דאן ניט מעהר פון איינצעלנע ארבייטער געגען איינ־צעלנע אונטערנעהמער, זאָנדערן אַ קאמפּה פון קלאס געגען קלאס. יעדער גענעראל־סטרייק איז אויף אזא אופן אַ מין מאַנעווער צו דער גרויסער ענטשיידונגס־שלאכט. ווייל דער איבערגאנג פון דער היינטיגער קאפיטאליסטישער אָרדנונג צום סאָציאַליזמוס וועט געשעהן דורך אַ גענע־ראַל־סטרייק. יא, ביי די סינדיקאליסטען איז דער גענעראל־סטרייק אזא געוואלטיגע מאכט, אַז די גאַנצע גאולה דאַרף קומען נור דורך איהם.

ווען דער פּראָלעטאריאט וועט מאכען זיין לעצטען פערזוך אריינצונעהמען אין זיינע הענד די פּראָדוקציאָנס־מיטעל, וועט זיך דער שטאַט שטעלען נאטירליך אויף דער זייט פון די קאַפי־טאַליסטען, און דערפאַר איז נויטיג צו צוברע־כען זיין מאכט מיט יעדען מיטעל. אזוי ווי זיין הויפט־קראפט לעגט דאָך אין דער ארמיי, דער־פאַר איז נויטיג, פריהער ווי אלץ, צו פיהרען אַ פּראָפּאַגאַנדא געגען מיליטאַריזמוס. דער אַנטי־מיליטאַריזמוס שטעהט דערפאַר אין ענגסטער פערבינדונג מיט'ן סינדיקאליזמוס, וועמעס הויפט־געדאנקען איך האָב דאָ איבערגעגעבען אָהן פארטייליכקייט און אָהן קריטיק.

עס איז צייט יעצט צו נעהמען צו דיזער נייער ריכטונג פון סאָציאַליזמוס אַ געוויסע שטעלונג, אויסצושפרעכען אַן אורטהייל איבער זיין וועזען און זיין בעדייטונג פיר טהעאָריע און פּראַקטיק פון דער סאָציאַלער בעוועגונג.

און אָבגעלאָזען ווען ער קעמפט ניט. דאדורך ווערט דער פּאַרטישריט פערלאנגזאמט און דאָס איז אַ חסרון אויך פאַר דעם ארבייטער. אין די אינטערעסען פון דער מענשהייטס פּאַרטישריט לעגט די פּראָלעטארישע געוואלט־פּאָליטיק. היינטיגע צייטען איז נאָך וויכטיגער ווי אלע מאָל דעם קאמפּה ניט אָבצולאָזען, ווייל יעצט ווערען געמאכט גרויסע אנטערנעגונגען אוועק־צושטעלען אנטשטאט דעם סאָציאַליזמוס דעם סאָציאַלען פריעדען. אַט דאָס זיינען די געדאַנקען פון סאַרעל איבער די ראָללע פון געוואלט אין דער געשיכטע.

פון דער אנדער זייט דאַרף געטאָן ווערען אלץ, וואָס עס קען שטאַרקען דעם רעוואָלוציאָר־נערען ווילען, אלעס וואָס קען בעווייזען דעם פּראָלעטאריאט זיין קלאַסען־געגענזאַץ צו דער בירגערליכער וועלט, אלעס וואָס קען פערשטאַר־קען זיין האס געגען די בירגערליכע וועלט און איהרע טרעגער. דאָס בעסטע מיטעל דערצו אין די געגענווארט, איז — דער סטרייק. דורך איהם ווערט יעדעס מאָל פון דאָס ניי אויפגעלעבט דער האס צווישען פּראָלעטאריאט און דער בורזשואַ־זיע, דורך איהם ווערט די שנאה צווישען זיי ביידע אויפגעפרישט און בענייט. ער ענטוויי־קעלט אָבער אויך אין דעם פּראָלעטאריאט די אייגענשאפטען, וועלכע זיינען איהם נויטיג פאַר די אויספיהרונג פון דער רעוואָלוציאָן: סאָלידאַר־ריטעט, אָפּפערמוטה, בענייטערונג און ענטהו־רזיאַזמוס. דער סטרייק דאַרף אָבער ניט גע־מאכט ווערען ספּעציעל אלס אַ געשעפטס־אויס־בעסערונג, זאָנדערן ער דאַרף געמאכט ווערען פרייוויליג דורך דעם פּעראייניגטען ווילען פון די אויפגערייצטע מאכען. ער דאַרף ניט געמאכט ווערען מיט אַ קלאָרער בערעכנונג אויף דעם אָבגעשפּאַרטען געלד און די סטרייק־קאַסען, זאָנ־דערן ער דאַרף רוהען אויף די פעהיגקייטען פון פּראָלעטאריאט, אויסצוהאלטען נויט, און אויף די אָפּפּערוויליגקייט פון אנדערע ארבייטער־

די שטודענטען בעוועגונג אין רוסלאנד

(1905—1907)

פון וולאדימיר ש.

נאך'ן טויט ווערט מען קלוג... אונזער „צא" ריסטישע" רעגירונג האלט זעהר שטארק פון ריזען שפריכווארט. זי האט זיך ערשט שפעטער ארומגעזעהן, אז איהר ארבייט בריינגט איהר גאר ניט אזעלכע גרויסע טובות, אז האלטען אפצן די אוניווערזיטעטען איז פיעל גלייכער. ווי סענדיג אבער, אז ביי די פריהערדיגע בעדינגונג גען איז אונמעגליך צו בלייבען, שטרענגט זי אן איהרע לעצטע כחות צו פארמולירען אן אומגעלומפערטע אווטאנאמיע, אבגעפליקט און אבגע-האקט פון אלע זייטען.

אידער אבער די אונפעהיגסטע רעגירונג פון דער גאנצער וועלט האט זיך בעשלאסען אויף דעם טריט, האט שוין די שטודענטענשאפט, וועלכע איז אין איהר גרעסטע טייל שוין אריין אין די סאציאליסטישע פארטייען, בעשלאסען פאלגען דעם רוף פון די סאציאליסטישע פארטייען, הויפטזעכליך די סאצ. דעמ. פארטיי, דעם רוף, וועלכער איז בעשטאנען אין דעם, אז מען זאל עפענען צוריק די אוניווערסיטעטען (סענט-יאבער, 1905), פערבאפען זיי אויף רעוואלוציאנערן אופן און גרינדען סטאטוטען פון א פריי-ען אוניווערסיטעט. ס'איז נאך דאכיי געווען א קאמפף צווישען די ביידע פארטיי-שטרעמונגען ביי די שטודענטען: די סאציאליסטען רעוואלוציאנערען זיינען געווען פאר'ן באיקאט פון דעם אונעווערסיטעט, די רוסלענדער ס. ד. פארטיי און בונד פאר די ערעפונג פון'ם אוניווערסיטעט, און אויסנוצען איהם אויף רעוואלוציאנערע ציע-לען. די ס. ד. שטרעמונג האט געהאט א גרויסע מעהרהייט און האט געזיגעט.

פון דעם מאמענט אן הויבט זיך אן דאס שעהנ-סטע בלעטעל אין דער געשיכטע פון דער שטור-דענטשאפט אין רוסלאנד. ביים עפענען די אוני-ווערזיטעטען האט די שטודירענדע יוגענד אפגע-בוקל'ט, ערקלערט פארן גאנצען לאנד, אז זי געהט אין אוניווערזיטעט ניט צוליב דילמודים, נור בלויז צוליב דעם קאמפף פאר די רעוואלוציאן. „דער

נהויבענדיג פון די „גוטע" צייט פון'ם „גוטע" מיניסטער באגאליעפאוו „עליו השלום", וועלכער האט געגעגעבען דעם „בעריהמטען" בעפעהל צוצור-נעמען אלע שטודענטען אין קאזארמע, אנטאן זיי אין סאלדאטקע מונדירען און אוועקשטעלען אונטערן ביקס, הערט ניט אויף דער דופק פון שטודענטען-לעבען צו קלא-פען מיט א שטארקע אינטעסיוויטעט. דער בע-פעהל האט ארויסגערופען אן ענטפער. באגאליע-פאוו האט געקראגען א קויל פון קארפאווטשען.

אלס אן אמת-שטודענט-אישי-אקאדעמישע, ארגאניזירט זיך די בעוועגונג אין'ם קאמפף פאר די אווטאנאמיע פאר די אוניווערסיטעטען. אבער שוין אין אנהויב אן געהט די בעוועגונג טריט אין טריט מיט'ן קאמפף פון רוסלענדער פראלעטאר-יאט, זי נעמט אן א פאליטישען כאראקטער, טיילט איין די שטודענטען-קארפאראציע, פאר-מולירט די שטודענטען-פאדערונגען אין א העל-פאליטישען קאליר און ענדליך צוקומענדיג צו די היסטארישע יאנווארטען, פערמאכט די בעווע-גונג אלע אוניווערזיטעטען, ווארפט ארויס צעהנ-דליגע טויזענדער יונגע לעבענס אויף'ן גאס, שטופט זיי אריין אין די ברייט-אויסגעשפריי-טע ארעמס פון דער רעוואלוציע. די גרויסע מענשען-מענגע פון יונגע, איידעלע און בעגייס-טערטע שטודענטען ווערט פערשפרייט אין די שטעדט און שטעדטלעך, דערפער און דערפאלעך פון גאנץ רוסלאנד און הויבט אן ענערגיש צו פיהרען פראפאגאנדא און אגיטאציע צווישען די ארבייטער, בויערן און סאלדאטען. די רעגירונג אליין האט בעשאפען א לאגע, ביי וועל-כער אלע שטודענטען זיינען ניט געווען קאנ-צענטירט אין עטליכע פונקטען, ניין, זי האט זיי אליין געהאלפען זיך פערשפרייטען איבער דאס גאנצע גרויסע רוסלאנד, זיי האט זיי אליין גע-מאכט גרינגער צו פערשפרייטען די „קראמאלע", צו וועקען פון שלאף די אבגעשטאנענע מאסען.

אָרגאַנען פון זעלבסטפערוואלטונג, וועלכע בע-
קומען שפעטער דעם נאָמען „סאָוועט סטאַ-
ראָסט“, „צענטראַל אָרגאַנען“ א. ז. וו.

אויפ'ן רעוואָלוציאָנערען וועג בעשאַפט
זיך פאקטיש די שטודענטענשאַפט אייגענע
זעלבסטשטענדיגע אָרגאַנען פון זעלבסטפער-
וואלטונג, אויפ'ן רעוואָלוציאָנערען וועג פראָ-
קלאַמירט זי די אוניווערסיטעטען, אַלס טעמפ-
לען פון דער פרייער וויסענשאַפט. אין דער
זעלבער צייט אָבער זאָגט אַרויס דרייט און
אַפּען די שטודענטענשאַפט, אז ביז וואָנען עס
פלאַקערט דער קאמפּף אויף לעבען און טויט פון
פראָלעטאַריאַט מיט דער רוסלענדישער זעלבסט-
הערשונג, איז דער גרעסטער זינד זיך צו בע-
שעפטיגען מיט שטודירען פון וויסענשאַפט, איז
דער גרעסטער זינד ניט מיטצוקעמפּפּען אַט
דעם גרויסען קאמפּף, ניט אַנצושטרענגען אַלע
קרעפטען, אַלע מיטלען, אַלע מעגליכקייטען פאַר
די רעוואָלוציע, פאַר די פרייהייט, פאַר דאָס
פאַלק...

עס ווערען וויעדער אָרגאַניזירט קאָלאָסאַ-
לע מיטינגען, אָרגאַניזאציאָנסקאסען, מעדיצין-
נישע פאַסטען א. ז. וו., א. ז. וו. עס ווערט געקליי-
בען איבער דאָס גאַנצע לאַנד געלד... דאָס לע-
בען קאָכט אין די אוניווערסיטעטען מיט ענער-
גיע....

אַלס אָבקלאַנג פון דער יונגער, שטאַרקער,
לעבענספאַלער בעוועגונג, פון די געהויבענע
שטודענטענבעוועגונג פאַנגען אָן צו בויען זיין
ערע פּינסטערע נעסטען די שטודענטישע שוואַר-
צע מאַה'דיגע אָרגאַניזאציעס, די גרופּען, „אַקאַ-
דעמיסטען“, וועלכע, האָבענדיג פּינוד די רע-
וואָלוציע שנאָת מוֹת, ערקלערען דעם אוניווער-
סיטעט פאַר'ן אָרט פון וויסענשאַפט און נור
וויסענשאַפט, שטעמפלען מיט פעראַכטונג און
שאַנדע די בעסטע, שענהסטע און גרויס-גרעסטע
טייל פון דער שטודענטענשאַפט... און פרובירען
מיט דאָנאָסען, אַנטיסעמיטישע פראָקלאמאַ-
ציעס, אפילו מיט די ערגסטע זלוולים און אָפּט
מיט דראַקעס צו קעמפּפּען גענען דעם טראַדי-
ציאָנעלען „זשידישטודענט“. אָבער די הוּליגאַ-
נישע שטימען זיינען געווען קול מורא במדבר, זיי
האָבען אפילו ניט געקענט צוזאַמענקלייבען אַ
קליינע גרופּע צווישען די שטודענטען. פעראַכ-
טונג איז געווען דער ענטפער פאַר דיזע שוואַר-
צע באַנדע... מיט באַיקאָט איז געווען גע'חתימ'עט
די קליינטישקע, אָבער פּינסטערע מחנה.

אוינווערסיטעט אַלס ברענענדער און לייכטענ-
דער זייל פון דער רעוואָלוציאָן — ווערט איצט
דער לאָזונג. די שטודענטענשאַפט עפענט
ברייט די טירען פון אוניווערסיטעט פאַר דאָס
גאַנצע לאַנד. עס הויבט זיך אָן די לויכטענדע
צייט פון די גראַנדיעזע פאַלקס-מיטינגען, פער-
זאַמלונגען, לעקציעס, רעפּעראַטען אין די ווענד
פּונ'ם אוניווערסיטעט. עס ווערט בעשאַפּען אַ
העל פלאַמענדער פרייער אינזעל אין דעם מדבר
פון פערשקלאַפונג און אונטערדריקונג. גאַנץ פער-
טערבורג, גאַנץ מאָסקווע, גאַנץ קיעוו זיינען אי-
בערגעווען אויף די מיטינגען. דאָס איז געווען
אַ קאָלאָסאַלע אויפּלעבונג!...

די סאָצ. דעמ. טאַקטיק האָט זיך אַרויסגע-
וויזען פאַר ריכטיג און ווער קען וויסען וויפּיעל
רעוואָלוציאָנערע ענערגיע האָבען אַריינגעקאָסען
אין די ברייטע פאַלקס-מאַסען אַט די מיטינגען
פאַר די אָקטאָבער-טעג! ביז די אָקטאָבער-טעג
כמעט דויערען אַט די מיטינגען אין אַלע אונט-
ווערסיטעטען-שטעט. די הויפט-בעזוכער פון
זייע מיטינגען זיינען די אַרבייטער, קליין-בור-
זשוואַזיע, סאָלאַדאטען... עס פלאַקערט פאַנאַדער
אַ דיסקוסיע צווישען די ס. ר'ען, קאדעטען,
„דערגרייכער“, און די ס. ד., וועלכע זיינען אין
דעם גרעסטען טייל די בעלי-בתים איבער דיזע
מיטינגען.

די גרויסע שטודענטענבעוועגונג ציהט צו
זיך צו די אַלגעמיינע אויפּמערקזאַמקייט. די צאָל
רישע באַשיבאַזוקען שטערען פריהער ניט דיזער
פערדעכטיגער בעוועגונג, אָבער זיי זעהען זיך
אַרום און הויבען אָן צו מאַכען אַנפאַלען... ניט
לאַנג אָבער קענען זיי זיך טרויסטען... אין עט-
ליכע טעג אַרום שלאָגט אויס דער גרויסער, מעכ-
טיגער היסטאָרישער דונער... עס הויבט זיך אָן
דער אַלגעמיינער קאָלאָסאַלער אָקטאָבער
סטרייק.

איבער די ווענד פון פעטערבורגער אונט-
ווערסיטעט פלאַטערט שטאַלץ די רויטע פאַהן,
אין דער אַולא פּונ'ם אוניווערסיטעט ווערט
אויף שטיקלעך צוריסען דער פאַרטערט פּונ'ם
רוסלענדישער דעספּאָט — ניקאָלאַי 2. די שטוד-
ענטענשאַפט העלפט נאָך שטאַרקער, נאָך
ענערגישער, נאָך אינטענסיווער דעם רוסלענדישער
פראָלעטאַריאַט אין זיין גרויסען היסטאָרישען
קאַמפּף מיט'ן אבסאָלומיזם...

אין דערזעלבער צייט הויבען זיך אָן צו
בילדען די שטודענטישע אָרגאַניזאציעס — די

רעקטאָר און פּראָרעקטאָר פון אוניווערסיטעט און אָבערזאָגט פון זייער אַמט.

פאַר דעם גאַנצען יאָהר 1906 זיינען די למוּדים נישט געגאַנגען נאָרמאַל, אפילו אין איין אוניווערסיטעט אויף נישט. די למוּדים האָבען גאַנץ איינפאַך נישט געקענט געהן נאָרמאַל, ווייל די פּאָליציי האָט געפונען, אז זי האָט גאָר די דעה אין די אוניווערסיטעטען. מען קען נישט נישט דערמאָנען ביי דיזער געלעגענהייט דעם מאַסקאווער גראַדאַנאַטשאַליק, דעם בראַווען גענעראַל ריינבאַט, וועמענס נאָמען איז בע-וואוסט נישט נור אין מאַסקווע אַליין. אַט דער העלד האָט זיך נישט געשעמט אפילו אריינצו-פיהרען חיל אין אוניווערסיטעט, פערמאכען דעם אוניווערסיטעט, ווען דאָס האָט זיך איהם געגלויבט און עפענען איהם ווידער, ווען ער פלעגט בעקומען א פאפיער פון פעטערבורג. נישט קענענדיג פארהיג ווערען מיט דעם אוני-ווערסיטעט, האָט דער קלוגער רעגירער נאָך דער בעוואוסטער עקספּראַפּיאציע אין מאַסק-ווער אוניווערסיטעט, זיך אין גאַנצען ענטזאגט צו „בעשיצען“ דעם אוניווערסיטעט און האָט געשריבען דעם רעקטאָר, אז ער נעהמט פון זיך אַראָב די פּעראַנטוואָרטליכקייט פאַר דער אַבראַנע פון איהם.

נישט פיעל בעסער איז געווען אין פעטער-בורגער פּאָליטעכניקום. דאָ האָט מען אריינ-געפיהרט חיל, געמאכט אן אָביסע און מען האָט כלמרשט געפונען באַמבעס. דער דירעקטאָר גא-נאָרין איז געווען איבערגעגעבען צום משפּט. זיין אָרט איז געווען אוועקגעשטעלט דורך די שטודענטען אונטער'ן באַיקאָט.

א גליקליכע אויסנאַמע האָט מיט זיך פאַר-געשטעלט דער פעטערבורגער אוניווערסיטעט, וואו די למוּדים האָבען זיך דעם גאַנצען אָקא-דעמישען יאָהר (פון אויגוסט, 1906, ביז יוני, 1907) געפיהרט מעהר אָדער ווייניגער נאָר-מאַל. פאַר די גאַנצע צייט איז דער אוניווער-סיטעט נישט געווען פערמאכט. אמת, דער פע-טערבורגער אוניווערסיטעט האָט אויף נישט איינמאַל געהאַט די עהרע פון אָביסעקען און אַרעסטען. דעם 4טען פעברואַר, 1907, האָבען די באַשיבוזקען געמאכט אן אָבלאָווע אויף די 11טע אודיטאָריא, וואו עס האָבען זיך געפונען, לויט די ידיעות פון דער פּאָליציי, א קאָנפערענץ פון 8. ר'ען. ביז איצט שטאַכטען נאָך פיעלע פון די אַרעסטירטע אין די פעטערבורגער קא-

די צופּוילטע, פערדומפּפּענע אונערבארמ-ליכע צאָרישע רעגירונג האָט זיך אין גאַנצען פערלאָרען, זי האָט נישט געוואוסט ווי צו דער-שטיקען דיזע מעכטיגע בעוועגונג. אפילו נאָך איהר פינסטערען דעצעמבער-זיעג איז איהר דאָך נישט געפּלען געווען פערמאכען אלע אוני-ווערסיטעטען. אגב דאָס איז נישט איכריג שעהן פאַר מערב אייראָפּא, פאַר וועלכע מען האָט שוין טרומייטערט אין די רעגירונגס-פריינד-ליכע פרעסע, אז אין רוסלאַנד איז מען נאָך דעם דעצעמבער אויפּשטאַנד געוואָרען שטיל און פרום. און אין מיטען אזא רוהיגקייט — פערמאכטע אוניווערסיטעטען!... מען דארף געהן אויף קליינע הנחות, מען דארף מאכען א קליינעם קאָמפּראָמיס... אגב, איז מען נאָך אַליין ווייט, ווייט נישט געווען זיכער אין נצחון... און אַט האָט די רעגירונג מיט א מאַל געבאָרען א יאמערליכע, אָבערשניטענע, אונ-זיניגע אוטאָנאָמיע, פון וועלכע עס „שמעקט“ זעהר בולט דער ריח נחות פון דער אַבראַנער אָבטיילונג פון פּאָליצייאישען צירקעל און נאָך אזעלכע „עכט-רוסישע“ איינריכטונגען, אָבער נור נישט מיט אן אוטאָנאָמיע פון א פרייען אוני-ווערסיטעט.

אַט דער אונערבארעמליכער רעסקריפט האָט שוין געפונען אין אוניווערסיטעט גופא א זעהר גוט איינגעריכטעטע אוטאָנאָמיע, דורך די שטודענטען אַליין געשאפּען. די שטודענטע-שאפט האָט געפיהרט דעם קאמפּף מיט די רא-טען פון די פּראָפּעסאָרען און אין די ערטער, וואו די מעהרהייט פון די פּראָפּעסאָרען זיינען געווען שוואַרץ מאה'דיג געשטימט, דאָרט איז אויסגעקומען צו פיהרען א ביטערען קאמפּף אין קיעוו, למושל, וואו עס שוועבט נאָך דער פינסטערער גייסט פון פינסטערען פּראָפּעסאָר פיכנאָ, דעם רעדאקטאָר פון זיין נישט ווייניגער פינסטערען „קיעוואינין“, האָט מען געדארפט אויסשטעהן א שווערען און הארטען קאמפּף פאַר די אוטאָנאָמיע.

דאָס זעלבע קומט אויף פאַר אין איצטיגען אידישען גן עדן אויף דער וועלט, אין דער שטאָדט פון שרעקען און טוידט — אין אָדעס. דאָ הערשט אונבערגענצט איבער דעם אוני-ווערסיטעט די ווילדע, אכזריות'דיגע חיה קויל-בארס, וועלכער האָט געמאַכט זיינע אָפטע אָבלאָוועס, אָביסעקען און אַרעסטען. ענדליך זיינען געווען איבערגעגעבען צום געריכט דער

ארבייט איז זעהר שווער, פערוויקעלט און פער-
אנטווארטליך. דער סטארקסטארדאט ווערט
אויסגעקליבען פון יעדער פאקולטעט בעזונדער,
אויף יעדע 250 מאן — איין סטארקסטאט. פאר
די וואהלען קומען פאר וואהל-פערזאנלעכע,
אויף וועלכע עס ווערט געפיהרט היים די וואהל-
אגיסטאציע. יעדער פארטיי שטעלט ארויס
איהרע קאנדידאטען, די פארטייפארשטעהער-
שאפט אין סטארקסטארדאט ווערט געפיהרט
נאך די פראפארציאנעלע סיסטעם פון גער, ביי
דעם סטארקסטארדאט עקזיסטירט א ספעציעלע
קאמיסיע אויף ארויסצוגעבען הילפע די נויט-
בעדירפטיגע שטודענטען. דאס ביורא, אדער
פרעזידיום פון סטארקסטארדאט געהט אריין
אין ראט פון די פראפעסארען, וואו ער קעמפט
פאר פערשיידענע אויסבעסערונגען אין זין פון
דעמאקראטיזם.

אין אנהייב פון 1906 איז געווען אויס-
געקליבען אין סטארקסטארדאט 35 שטודענטען.
די גרעסטע צאהל שטימען האבען בעקומען די
ס. ד. („באלשעוויקעס“, „מענשעוויקעס“ און
בונדאווזעס). די 35 סטארקסטעס האבען זיך
פערטיילט לויט זייער פארטיי אנגעהעריגקייט
אויף פאלגנדען אופן: 22 ס. ד. (פון זיי 6
בונדאווזעס), 5 ס. ד., 1 „טרודאוויק“, 3 פ. פ.
ס., 3 קאדעטען און 1 אונפארטייאישער. אזא
לינקע צוזאמענשטעלונג פון סטארקסטארדאט
האט זיך גלייך אָנגערופען אויף די אויפנאמע
פון אידען אין פעטערבורגער אוניווערסיטעט. א
דאנק דער מיה פון סטארקסטארדאט זיינען אין
1906 געווען צוגענומען אלע אידען, וועלכע
האבען נור אָנגעגעבען זייערע פאפירען
אין פעטערבורגער אוניווערסיטעט, ניט קוקענ-
דיג אויף דעם בארזארישען געזעץ פון דער רע-
גירונג וועגען דער 3 פראצענטיגער „נאָרמע“.

אלס א פארויזענדער פון סטארקסטארדאט
איז געווען אויסגעקליבען א רוסישער שטודענט,
א. ס. ד., דאָראַשענקאָ, וועלכער איז באלד גע-
ווען ארעסטירט וועגען דעם דעצעמבער-
אויפשטאנד (דער בעריהמטער פראצעס פון די
„42“) און אָבער'משפט אויף 1½ יאָהר קרע-
פאסט. נאך דעם ארעסט פון דאָראַשענקאָ איז
געווען אויסגעקליבען פאר א פארויזענדען א
איד, א בונדאווזען, י. שצופאק, וועלכער בלייבט
שוין אויף די גאנצע צייט פארויזענדער, ביז די
בארמהערציגע רעגירונג האט צוגענומען די אר-

זאמעטען, פיעלע זיינען ארויסגעשיקט אויף
„פאסעלעניע“ אין די ווייטסטע מקומות.

א צווייטען מאל האט זיך די פאליציי
אריינגעריסען אין מיטען נאכט אין אוניווער-
סיטעט, האט געמאכט אן אָביסס און צוגענומען
אויף 1500 רובעל לעגאלע ביכער, וועלכע עס
האבען פערקויפט די סטודענטען פאר'ן בענע-
פיט פון זייערע פארטייען. איז דער קיך פון אר-
ניווערסיטעט. יעדע פארטיי האט אין אונז-
ווערסיטעט געהאט א טיש, אויף וועלכען עס
האט זיך פערקויפט די פארטיי-ליטעראטור,
(בונד, רוסלענדער ס. ד., פוילישער, לעטישער,
נ. ס., „טרודאוויקעס“, ס. ד. א. ז. ו.).

ניט קוקענדיג אויף די אָביססען און
ארעסטען איז פון דעסטוועגען דורכגעגאנגען
מעהר אדער ווייניגער נאָרמאל דאס שטודענ-
טען-לעבען ביז ענדע פון די למודים דעם 6טען
יולי, 1907.

* * *

אויף דאס לעבען פון פעטערבורגער אונז-
ווערסיטעט, אויף זיין „סאָוועט סטארקסט“
איז ווערט זיך לענגער אָבזישטעלען, שוין צו-
ליעב דעם אליין, וואָס דער פעטערבורגער
„סאָוועט סטארקסט“ איז דער טיפישסטער פאר
גאנץ רוסלאנד, זיין אָרגאניזאציע און פארמע
דיענט אלס א ביישפיעל פאר אלע אוניווערסי-
טעטען. דאס לעבען אין דאָ ברייטער, איז דאָ
אינטערעסאנטער, יעדע (קלענסטע) בעוועגונג
אין פעטערבורגער אוניווערסיטעט דיענט אלס
סיגנאל, אלס דירעקטיווע פאר אלע אוניווערסי-
טעטען פון גאנץ רוסלאנד. אויב, ווי מיר האָ-
בען שוין אויבען געזאָגט, דאס לעבען פון פע-
טערבורגער אוניווערסיטעט אין אקאדעמישען
1906—1907טען יאָהר איז דורכגעגאנגען נאָר-
מאל, איז דאס נור א דאנק די פערדיענסטען
פון דעם „סאָוועט סטארקסט“ אין פעטער-
בורגער אוניווערסיטעט, וועלכער האט סעריעז,
מיט טאקט און מיט שכל ערפילט זיין שווערע
און פעראנטווארטליכע ארבייט.

דער סאָוועט פון די סטארקסטעס אלס א
לעגאלע איינריכטונג האט זיך געגרינדעט אין
ענדע פון 1905-טען יאָהר. דער „סאָוועט
פון די סטארקסטעס“, אדער קירצער,
דער „סטארקסטא-ראט“, איז אן אָרגאן
פון דער שטודענטישער זעלבסטפערזאמלונג,
וועלכער פיהרט אן מיט דער גאנצער ארבייט,
וועלכע קומט פאר אין שטודענטען-לעבען. די

דיקאלגעזאָנענער מענש — באַרגמאַן, דאָס זעלבע אויך דער פראַרקטאָר ברין. די שוואַר-צע מאה'דיגע פראַפעסאָרען האָבען מיט א וויל-דער בייזקייט אָנגעפאלען אויפ'ן סטאַראַסטאַ-ראט, שרייענדיג, אז „פערשיעדענע בונדען“ האָבען אריינגעכאפט דעם אוניווערסיטעט אין זייערע הענד און שטערען פיהרען די שטודיען אין אוניווערסיטעט. די שוואַרצע מאה'דיגע שטודענטען, וועלכע זיינען געווען א קליינע

ניווערסיטעט-אוטאָנאָמיע און מיט דעם אויך צושטערט זיין אָרגאַן דעם „סטאַראַסטאַראט“. דעם סטאַראַסטאַראט קען מען ניט בע-טראַכטען נור אלס א פראַפעסיאָנעלע שטודענ-טישע אָרגאַניזאַציע, ניין, ער איז דער גאנצער און פאקטישער אָנפיהרער אין דעם יאָהר, אויף וועלכען מען קלייבט איהם אויס. אין 1906-1907, שוואַרצען און כמאַרנעם יאָהר, אין וועל-כען די רעגירונג האָט זיך פערשטאַרקט און

יעקב שצופאק

דער געוועזענער פרעזידענט פון „סאָוועט-סטאַראַסט“ אין פעטערבורגער אוניווערסיטעט (א בונדיסט).

גרופע, האָבען באַיקאָטירט דעם סטאַראַסטע-ראט, האָבען איהם בעשאַטען מיט זלזולים און רכילות. ביים סטאַראַסטע-ראט האָט זעהר גוט פונקציאָנירט א שטודענטען-געריכט, וועלכער האָט פערנומען דעם אָרט פון דעם אמאָליגען דיסיפלינאַר מישפט, וועלכער איז בעשטאַנען פון די פינסטערסטע רעאַקציאָנערען פון די פראַ-פעסאָרען. דער שטודענטען מישפט איז געווען

זיך געשטעלט פאָלקאם אויף ביידע פיס, ארי-בערשפרייזענדיג איבער פאַראַמירען פון מענש-ליכע קרבנות, האָט מען געדארפט אויסשטעהען א בעזונדער שווערען קאַמפּף. ער האָט געפיהרט אן אינערמירליכען קאַמפּף מיט דעם פראַפעסאָ-רען-ראט. ער האָט פערשטאַנען צו פיהרען דעם קאַמפּף מיט ערפאָלג. דעם ערפאָלג האָט אויך מיטגעהאָלפּען דאָס, וואָס דער רעקטאָר פון או-ניווערסיטעט איז געווען אן עהרליכער און רא-

זעהר פאפולער ביי די שטודענטען און האט גע-
האט אלע מאָל זעהר פיעל ארבייט.

פאר דעם 1906—1907 יאָהר איז פאָרגע-
קומען אין אוניווערסיטעט אן אונגעהויער גרוי-
סע צאָהל פערזאָמלונגען און הויפטזעכליך ארביי-
טער-פערזאָמלונגען. דאָס האָט ניט ווייניג גע-
האָלפֿען דער ארבייט פון די אָרטיגע פארטייען,
ווייל, ווי עס איז בעוואוסט, איז אין רוסלאַנד
מאכען א פערזאָמלונג ניט אזוי גרינג.

מיט דער פאָרבערייטונג פון די פערזאָמ-
לונגען, ארויסגעבען קוויטען אויף זיי, האָט אָנ-
געפיהרט א ספעציעלע קאָמיסיע ביים סטא-
ראַסטאָראַט. די פערזאָמלונגען זיינען פאָרגעקו-
מען ביי פולער אָרדנונג און ניט זעלטען האָט
מען געקענט געפינען פון 2000 ביז 3000 אר-
בייטער 12—11 אהר ביי נאכט אין אוניווער-
סיטעט. אלע אוידיטאָריעס זיינען געווען גע-
פאקט מיט די ארבייטער, ביי וועלכע עס פלעגט
דאָ פאָרקומען מאַסאָוועס, דיסקוסיעס, רעפּע-
ראַטען, לעקציעס א. ז. וו.

ניט זעלטען פלעגען פאָרקומען אָלגעמיינ-
שטודענטישע, "סחאָמדקעס" פון 5000—6000
מאָן (אין גאנצען איז אין אוניווערסיטעט ביי
10,000 שטודענטען), אויף וועלכע מען פלעגט
ניט נור רעדען וועגען ספעציעל שטודענטישע
ענינים, נור טאקי זעהר אָפט וועגען פאָליטישע
פראגען. אין דעם יאָהרצייט פון 17טען אָקטאָ-
בער איז פאָרגעקומען א קאָלאָסאלער מיטינג,
אויף וועלכע עס זיינען א חוץ די שטודענטען
געווען אויך זייטיגע מענשען. אין טאָג פון ער-
עפֿנונג פון דער צווייטער דומע, דעם 20טען
נאָוועמבער, האָט בעשלאָסען דער סטאָראַסטא-
ראַט אָרגאניזירען א גאנצע רייע פאָלקס-מי-
טינגען אין אוניווערזיטעט. דאָס איז געווען
זעהר א ריזיקאלער שריט, ווייל דער גראדא-
נאָטשאַלניק האָט שוין ניט איינמאָל אָנגעזאָגט,
אז אויב עס וועט זיך נור געפינען איין זיי-
טיגער מענש אין אוניווערסיטעט, וועט ער אהין
אריינפיהרען חיל. נאָך א לאנגע און ערנסטע
בעשפּרעכונג, האָט דער סטאָראַסטע-ראַט בע-
שלאָסען פון דעסטוועגען צו פייערען די דומע-
ערעפֿנונג און האָט ברייט אַלעמען איינגעלאָרען
צו קומען 4 אהר אין אוניווערסיטעט. דער
פערפאסער פון דיזע ציילען איז אויך ארויסגע-
טראָטען אויפ'ן מיטינג, לויט די איינלאָדונג פון
סטאָראַסטע-ראַט.

דאָס איז געווען א מאַיעסטעטיש-פראכט-

פאָלער בילד... אָנהויבענדיג פון'ס בנין פון
דער גאָסדוראסטווענער דומע, וואו מען האָט
פרעהליך בעגעגענט די דעפוטאטען, האָבען
גרויסע קופעס מענשען איינע נאָך די אנדערע
געשפּאַרט זיך אין אוניווערסיטעט; אלע אוידי-
טאָריעס, דעם אַקטזאָאל, אלע קאָרידאָרען אין
אלע ערטער, וואו עס האָט זיך נור געקענט
אריינרוקען א מענש, איז געווען געפאקט מיט
מחנות מענשען. אונגעליך איז געווען דורכצו-
קריכען דורך דיזע גרויסע מענשען-מענגע.

דעם מיטינג האָט געעפֿענט דער פרעזי-
דענט פון סטאָראַסטע-ראַט, ח. שצופאק, און
אָפֿען ערקלערט, אז אין אוניווערסיטעט, ווי אין
די פריהערדיגע ליכטיגע צייטען, געפינען זיך
ווידער „זייטיגע מענשען“, און ניט ווייניג. „אין
נאָמען פון סטאָראַסטאָראַט, אין נאָמען פון
דער גאנצער שטודענטענשאַפט ערקלעהר איך
וויילאָמען אין אוניווערסיטעט דאָס פאָלק...“ א
טויזענד-שטימיגע בראַוואָ האָט בעדעקט זיינע
ווערטער. דערנאָך לעגט פאָר דער פרעזידענט
אָנהויבען דעם היסטאָרישען מיטינג מיט געזאָגט
פון דאָס ליעד: „מיר זיינען אלס קרבן געפא-
לען“... צעהנדליגע טויזענדיגע שטימען זינגען
דעם טרויער-מארש... די שפאָנונג האָט דער-
גרייכט דעם גרעסטען גראד... אין א שעה ארום
זיינען די ערשט אויסגעקליבענע דעפוטאטען פון
דומע מיט אַלעקסיסקי בראש, געווען אין אוי-
ווערסיטעט. מען בעגעגענט זיי מיט גראנדיעזע
אַוואַציעס... אָט דער קאָלאָסאלער מיטינג,
אָדער ריכטיגער געזאָגט, אָט די מיטינגען, ווייל
אין יעדע אוידיטאָריע איז געווען א בעזונדערער
מיטינג, האָבען געדויערט ביז 10 אהר אין
אבענד. עס זיינען אין דעם טאָג איבערגעווען
איבער 30 טויזענד מאָן. 10 אהר אבענדס
האָט זיך אַלעס בשלום געענדיגט... די פאָליציי
האָט דאָס אַלעס גוט געוואוסט, אָבער זי האָט זיך
ניט בעשלאָסען אריינצומישען... אין עטליכע
טעג שפעטער איז ארויס א „פראָקלאַמאציע“ פון
גראדאָנאטשאַלניק, אין וועלכער ער ערקלערט,
אז דעם 20 פעברואַר איז עפֿעס אין אוניווערסי-
טעט פאָרגעקומען, אז ער וועט דאָס מעהר ניט
דולדען...

די זיצונגען פון סטאָראַסטאָראַט פלעגען
פאָרקומען איינמאָל און צייטענווייז צוויי מאָל
אין וואָך, אָפֿען פאר אלע סטודענטען. זעהר
זעלטען פלעגען פאָרקומען פערמאכטע זיצונגען.
דאָס איז געווען אן אייגענארטיגער פארלא-

אין געפאהר, א באנדע זיידעס האָט זיך אונז טערטחעניג געמאכט אלע פראָפעסאָרען, ארייַן געכאַפּט אלץ אין זייערע הענד און קאָמאנדעווען איבער'ן גאָצען אוניווערסיטעט, מען לערנט ניט און מען פערנעהמט זיך מיט אויסארבייטען באַמבעס, די שטודענטען האָבען אלליין געמאכט עקספּראַפּיאציעס אין אוניווערסיטעט פון פערטערבורג און מאַסקווע א. ז. וו., א. ז. וו. די ווילדע שווארצע מאַה'דיגע אַרויסטרעטונגען געגען די שטודענטישע אויטאָנאָמיע, האָט געפונען אַן אַבקלאַנג אין די ביוראָקראַטישע קרייזען, און נאָך אין דער צייט פון דער צווייטער דומא (אַפּריל מאָנאַט), האָט אַ גאַנצע גרופע מיטגלידער פון „גאָסדאָרסטווע" נעם סאָוועט" געמאכט א „זאַפּראָס" דעם בילדונגסמיניסטער — אויב ער ווילט וואָס פאַר אַ מעשׂים עס טהוען זיך אָב אין אוניווערזיטעט, און אויב יא, טאָ וואָס רעכענט ער צו טהון דער צו און צי ער האָט אָנגענומען מיטלען אויף עוקר מן השרש זיין די קראַמאַלע. זיי האָבען פאַרגעלעגט צוצונעהמען די שטודענטישע אויטאָנאָמיע, איינפיהרען וויעדער דעם דיסציפלינאַר געריכט און אַרעסטירען דעם סטאַראַסטער-ראַט, אָבערבען צום משפּט דעם רעקטאָר מיט'ן פּראָ-רעקטאָר א. ז. וו. נור אַ דאַנק דער ענערגישער אַרויסטרעטונג אין „גאָסדאָרסטווענעם סאָוועט" פון די פּראָפעסאָרען, וועלכע ווערען אויסגעקלייבן פון די אוניווערסיטעטען, אזוי, למשל, פון די פּראָפעסאָרען מאַקסימ קאַוואַלעווסקי און דאָוויד גריב, איז דער „זאַפּראָס" דורכגעפאלען, און די „אמת"-רוסישע און „עכט" רוסישע פון גאָסדאָרסטווענעם סאָוועט האָבען געקראָגען אַ מפּלה. זייער שוואַרצע אַרבייט האָבען זיי פון דעסטוועגען געפיהרט ווייטער... כאַראַקטעריסטיש איז אָבער, וואָס דער צענטראַלער פונקט פון דער בעשולדיגונג איז געווען דאָס, וואָס די שטודענטען לערנען נישט קיינע וויסענשאַפטען, פערנעהמען זיך מיט פאַרלייט, מאַכען באַמבעס, וועלכע מען נוצט שפּעטער אויס אויף עקספּראַפּיאציעס.

דאָס מאַכען באַמבעס און די אלע אַנדערע אַזעלכע בלבול'ס, איז געווען איינע פון די פרעכטסטע און שענדליכסטע בעהויפטונגען, שוין גאנץ איינפאַך דערפאַר אלליין, וואָס פאַר מאַכען באַמבעס האָט מען גע'משפּט מיט די מיליטער-און פּעלדגיריכטען און ניט זעלטען האָט מען פער'משפּט פאַר אַזעלכע מעשׂים צום טויט. די

מענט, די ס. ד. פון סטאַראַסטער-ראַט פלעגען אויך אריינגעהן אין די אלגעמיינע ס. ד. גרופע פון די שטודענטען און פלעגען זיך אונטערוואַרפן אונטער זיינע בעשליסע, נעמענדיג אויף זיך דעם חוב דורכצופיהרען אָט די בעשליסע אין סטאַראַסטער-ראַט. דאָס ביוראָ פון דער ס. ד. שטודענטישער גרופע מיט די ס. ד. מיטגלידער פון סטאַראַסטער-ראַט פלעגען בילדען די זאָגעטע פלענאַר-זיצונגען, וועלכע זיינען געווען מחויב דורכצופיהרען די בעשליסע פון דער ס. ד. און זיינען געווען פעראַנטוואָרטליך פאַר די דורכפיהרונג. פון סטאַראַסטער-ראַט פלעגען זעהר אָפט מוזען אַרויסטרעטען די חברים, ווייל זיי זיינען אויך געווען פאַרטיי-מיטגלידער און פלעגען נעהמען אַ טהעטיגען אַנטייל אין דער אַרבייט פון דער אַרטיגער אָרגאַניזאַציע. זיי פלעגען ווערען אָפט אַרעסטירט, זיי פלעגען אָפט מוזען פאַהרען אין די „פאַרטיי-קאָמאנדיראָוו-קעס" אין פערשידענע אַנדערע שטעט. אויף דעם אָרט פון די אַרויסגעטראַטענע חברים פלעגט מען אויסקלייבען נייע. צווישען אָט די זיינען געווען צוויי פרױענציער, איינע דינע שטיינבערג, אַ בונדאוועק, די טאַכטער פון בער וואַסעטן י. שטיינבערג.

מיר האָבען אויבען געזאָגט, אז דער סטאַראַסטער-ראַט איז געווען פאַפּולער צווישען אלע שטודענטען, ער האָט אויך בעקומען אַ שם אין דער געזעלשאַפט. זיין טעטיגקייט האָט אָבער אויך געבראַכט גרויסע נוצען דעם פּראָלעטאַריאַט. די פערטערבורגער שטודענטשאַפט האָט אין דעם יאָהר געוויס ערפילט זיין חוב. דער סטאַראַסטער-ראַט איז געוואָרען אזא מאַכט, מיט וועלכע אפילו די רעגירונג, וועלכע האָט איהם פאַרמעלט ניט אנערקענט, פלעגט איהם פאַקטיש יא אנערקענען. ניט איינמאָל האָט דער גראַדאאַט-טשאַלניק, און וועגען קלענערע ברואים איז דאָך שוין ניטאָ וואָס צו רעדען, געפיהרט מיט איהם אונטערהאַנדלונגען, גערעכענט זיך און געמוזט זיך רעכענען, מיט דעם סטאַראַסטער-ראַט, ווי מיט אַ לעגאַלע איינריכטונג, וועלכע בעזיצט אַ מאַכט.

פאַר די גאַנצע צייט פון זיין עקזיסטענץ, האָבען די פינסטערע כחות פון דער שוואַרצער מאַה, געפיהרט מיט איהם אַ שווערען קאַמפּף. זייערע ליב-אָרגאַנען „רוסקאיע זנאַמיא", „מאָס-קאָווסקא וויעדאָמאָסטי" א. ז. וו. האָבען די גאַנצע צייט געשריען: „דאָס פאַטערלאַנד איז

דער ציעל פון דער רעאקציע איז געווען אָפּען און קלאָר. דערשטיקען די אויטאָנאָמיע און פּערוואַנדלען וויעדער דעם אוניווערזיטעט אין אַ פּאָליצייאיש-ביוראָקראַטישע קאָזאָרמע און מאַכען די שטודענטען פאַר משרתים פון דער זעלבסטטהערשונג. ערשט נאָך דעם פּונאָדער-טרייבען די צווייטע דומע, בעשליסט זיך איצט די קאָזאָצנע אָרדע צו מאַכען דעם פּערברעכערי-שען שריט. דעם 11טען יוני 1907 געהט אַרויס אַ רעסקריפט, וועלכער נעהמט צו ביי די שטודענטען דאָס, וואָס עס איז געווען ערקעמפּט דורך אַ ביטערען, בלוטיגען קאמפּף... דער 11. יוני 1907! דאָס איז אַן עטאָפּ, דאָס איז אַ ווענדפונקט, דאָס איז אין שטודענטען-לעבען דאָס זעלבע, וואָס אין לעבען פון די אונגליקליכע רוסלענדער פּעלקער דער 8טער יולי 1906 (דאָס פּאַנאָדעריאָגען פון דער ערשטער דומע און דער 3טער יוני 1907 (פּאַנאָדעריאָגען פון דער צווייטער דומע און דער נייער וואַהל געזעץ). דער 11טער יוני איז אַ שוואַרצער זכרון-טאָג אין דעם פינסטערען מאַרטינאָלאָג פון די שטודענטישע פּערפּאָלגונגען.

די רעגעלען פון 11טען יוני איז אַ שוואַרצע מצבה נאָך די מערדעריש-דער'הרג'עטע יונגע שטודענטישע אויטאָ-נאָמיע. נאָך די „רעגעלן“ דאַרף דער רעקטאָר אָנזאָגען פריהער דעם גראַדאָאַטשאַליק וועגען יעדע פּערזאָנלונג, כדי מען זאָל וויסען ווען צו שיקען פּאָליצייסטען אויף די פּערזאָנלונג, וועלכע איז שפּעטער געוואָרען פּערביטען מיט אַ בעאַמטען פון אינערען-מיניסטעריום מיט אַן „אונז-ווערסיטעטען-צייכען“... נאָך די „רעגעלען“ איז מעהר ניטאָ קיין סטאַראַסטער-ראַט, נאָך די „רע-געלן“ איז וויעדער איינגעפיהרט געוואָרען דער דיסציפלינאַר-משפט פון די פּראָפּעסאָרען (וועגען וועלכע מיר האָבען אויבען גערעדט), וועלכער האָט איינגעשלאָנגען אונזערהלגע קרבנות... עס בעקומט זיך אַ בוקעט, וועלכער איז געווען צו-זאַמענגעשטעלט פון די ערנסטע בלומען פון דער הענקערישער פּראַקטיק. די רעגירונג האָט אויסגעוואַרט דעם מאָמענט... דער שלאָג איז גע-געבען געוואָרען געראַדע אין דער צייט פון וואַ-קאַציע, אין דער צייט, ווען דער סטאַראַסטער-ראַט איז געווען פּאַנאָדערגעפּאָהרען, אין דער צייט ווען מען האָט ניט געקענט ערוואַרטען דעם נוי-טיגען וויעדערשטאַנד.

רעגירונג האָט אָבער ניט איין פּראָצעס אַזאַ געקענט פּערפיהרען. ווייטער איז אויף אַ מיאוס'ער בלבול דאָס, וואָס מען האָט ניט גע-לערנט. פּערקעהרט, גראַדע אין דעם 1906-1907 יאהר האָבען די שטודענטען מעהר ווי אין אַלע לעצטע יאָהרען געלערנט. אפילו נאָך ניט קיין ליבעראַלע פּראָפּעסאָרען פלעגען אויף בע-הויפטען אַז זיי געדענקען שוין ניט אַזאַ יאָהר אין וועלכען די שטודענטען זאָלען מיט אַזוי פיעל התמדה שטודירען. די אוידיטאָריומס זיינען געווען איבערפילט מיט די צוהערער, אַ גרויסער פּראָצענט שטודענטען האָט געהאַלטען עקזאַמען און אויסגעהאַלטען. אין דער הינזיכט איז פשוט געווען אַ מזל ברכה יאהר. די אַלטע שטודענטען האָבען ניט געקענט זיך אָבואַונדערן. דער פּראָפּעסאָר ברוין האָט מיר געזאָגט אין אַ פרי-וואַט-געשפּרעך, אַז ער איז טיעף פּערוואַונדערט פון דער פליסיגקייט פון די שטודענטען. פּראָ-פּעסאָר האַדסקי האָט געשריבען אין „טאָוואַ-רישין“ (אין נומער פון 15-16 יולי. איך האָב ביי זיך איצט ניט דעם נומער), אַז ער גע-דענקט שוין פון זיין גאַנצע פּראַקטיק ניט, אַז די שטודענטען זאָלען מיט אַזאַ חשק זיך אַרויפ-וואַרפען אויף די וויסענשאַפטען. אַזאַ שטרעבען צו דער שטודיע ערקלערט זיך גאַנץ איינפאַך דערמיט, וואָס שוין זייט דריי יאָהר, אַז די שטודענטישע יוגענד האָט ניט געקענט זיך לער-נען, זי האָט זיך אויסגעהונגערט נאָך בילדונג, אַגב האָט טאַקע דער פּולס פון געזעלשאַפּטליכען לעבען אָנגעהויבען צו קלאַפּען שוואַכער און שוואַכער. די כוואַליע פון לעבענס-קאַמפּף פיר אַ נייען לעבען איז טיעף אַראָבעגעוואָנען. אַט דער שטילשטאַנד אין דער רעוואָלוציע האָט אַ וואָרף געטאָן דעם בעסטען טהייל פון דער שטודענטענשאַפט צום ביכעל, האָט איהם גענויטיגט זיך פּערטראַכטען און שטאַרק פּערטראַכטען זיך אויף די אורזאַכען פון דער רעוואָלוציע, איבער די אורזאַכען פון זיין ענטוויקלונג און דעגראַדיר-רונג, פּערגלייכען די גרויסע רוסלענדער רעוואָלוציע מיט די מערב-אייראָפּעאישע, ערלערנען דאָס אַלץ וויסענשאַפּטליך, ערווערבען זיך קענטניסע, ערווערבען זיך בילדונג. פון דעם אַלעס קען מען זעהן וואָס פאַר אַ ממשיכות עס האָבען געהאַט אַט די אַלע פרעכע, באַדענאָזע גרילצערענען פון די שוואַרצע מאַה'ניקעס. שוין לאַנג איז ניט געווען פּעררעגיסטרירט אין אוניווערזיטעט אַזוי פיעל וויסענשאַפּטליכע אַרבייטען.

וידוי

(געווינדעמט מיט לאזארבאנען.)

פון י. ד. בערקאוויטש.

טאָווען קאפּטאָן, וועלכע איז געשטאנען אין א ווינקל און אלץ געטאפט מיט די פינגער א גרויסען קנאָפּ ביי זיך אויף דער ברוסט — אלע טראכטען איצט פון דעם אונפערמיידליכען טויט, וואָס לוירעט אַרויס פון הינטער דעם קראנקענס קאָפּ, פון הינטער זיינע לאַנגע ווילד־צוואַקסענע האָר.

די מאמע האָט אָפּגעזיפּט און איז שטיל, ווי אַ שאַטען, אַרויסגעגאַנגען פון צימער. אין אַ ווילע אַרום האָט זי זיך וויערער בעוויזען ביים טיש מיט אַ טעלער רויטע עפּעל און מיט אַ בעהאַרצט שמיכעלע אויפ'ן אלטען טרויער־גען פנים.

— זיי וועלען אפשר מאכען ברכה?

שאַפּיראָ האָט זיך איבערגעקוקט מיט דער מיידעל. ער האָט אָפּגעשמיכעלט שוואַך מיט יענעם צוקרימט גלייכגילטיג שמיכעל, וואָס בעד ווייזט זיך אויף פערטריקענטע שטארבענדע ליפּען.

— מאמע! לאָז זי שוין היינטיגס מאָל

עסען אָהן ברכה...

די מאמע איז רויט געוואָרען, פערשעמט אַראָפּגעפֿאַזט דעם קאָפּ, געטאפט אַ ווילע דעם גרויסען קנאָפּ ביי זיך אויף דער ברוסט און האָט אונבעמערקט זיך אַרויסגעמאַכט פון צימער. דענסטמאָל האָט דער חולאַ זיך אויפּגעהויבען עטוואָס פון'ם געלעגער, אַ קוק געגעבען קלאַראַ'ן אין פנים אַריין און אַ זאָג געטאָן:

— אַ מאָדנע פּאַלק די אלטע מאמעס! מיט די גוטסקייט, מיט די געטרייהייט, מיט די אל־טע ברכות...

דערנאָך, אז ער האָט זיך וויערער געלייגט און צוגעהערט זיך ווי שטיל עס איז אין שטוב, האָט ער ניט אַראָפּגענומען די אויגען פון דעם מיידעל'ס שען צאָרט געזיכט, וואָס שמיכעלט איצט אַקעגען איהם שטוב, מיט אַ מין טרויער און ווייכקייט, מיט אַ מין ריהערנד ווארים בעד־דיערען פון אַ יונגער איבערגעגעבענער שוועס־

יינמאָל אין אַ שעהנעם פריה־לינגס־טאָג איז קלאַראַ סעמד יאָנאוואַ אַריינגעקומען מבקר חולאַ זיין שאַפּיראָ'ן — אַ שווינדזיכטיגער יונגערמאַן, וועלכער האָט זיינע לעצטע

געזעהלטע טעג פערבראכט ביי זיין אלטע מאַמע אין שטוב. אויך איצט, ווי יעדעס מאָל, ביים אַריינגעהן אין אַט דער שטוב, איז דאָס מיידעל צוגעקומען צום בעט אויף די שפיץ־פינגער, ווייך און פאָרויכטיג, האָטש דער קראַנקער איז געלעגען וואַכענדיג און געקוקט פאַר זיך מיט אַ פאַר גרויסע מיעדע אויגען. אין צימער האָט געשמעקט מיט אַ מאָדנעם ריח, אַ וואַרימען, אַ פערלעגענעם, אַ ריח, וואָס לאָזט זיך שטענדיג פיהלען אין אַ שטוב, וואו אַ חולאַ ליגט אָפּ אַ לאַנגע צייט אָהן האָפּנונג. נאָר איצט, אז דאָס מיידעל איז אַריינגעקומען פון דרויסען אַ פרישעם, אַ יונגעס, און האָט אַראָפּ־גענומען פון זיך איהר מאַנטעל מיט'ן היטעלע — האָט אויך אין דעם צימער אַ שלאַג געטאָן דער פרישער און געזונדער אַטעם פון פריה־לינג. און ערשט איצט איז פערשטענדליך גע־וואָרען דאָ, אין דער איינזאַמער שטוב פון'ם קראַנקען, פאַר וואָס איז עס דער טאָג אזוי שעהן און אזוי שטיל, פאַר וואָס גיסט עס די זון אָהן אויפּהער איהר צארטען שוין דורך די פענסטער.

נאכדעם ווי קלאַראַ סעמיאָנאוואַ האָט זיך געגריכט מיט דעם חולאַ און נאכדעם ווי זי האָט געזעהן דעם קרענקליכען ברען אויף זיינע ביינעריגע אָפּגעזעהרטע באַקען, דעם מיעדען צוברעקעלטען שטומען גלאַנץ אויף זיינע אויגען, האָט זי זיך אוועקגעזעצט אויף אַ שטוהל, נאָהענט צום בעט, און האָט געשוויגען. דאָס איז געווען אַ שווער, דריקענדיג שוויגען, און גע־פיהלט האָט זיך, אז אויך שאַפּיראָ, אויך דאָס יונגע מיידעל, אויך די מאמע — אַ קליינע אל־טע אויסגעטריקענטע אידענע אין אַ דיקען וואַ־

טיג, ווי זי וויל איהם אנגענעהם מאכען, אָבער בען איהם איהר גאנצע צערטליכקייט און רחמנות. אַ לאָק שוואַרצע האָר איז געפאלען אויף איהר אויפגעטרעט פנים און אין גאנצען האָט זי אויסגעזעהען אין דער מינוט פונקט ווי זי פיהלט איהר גרויסע שולד אקעגען דעם קראנקען, דערפאר וואָס זי איז אזוי יונג און פריש און רייצענד. דענסטמאל האָט שאַפיראָ געוואָלט אויסשטרעקען זיינע הענד צו איהר און אויסרופען שטילערהייט: „ווי שעהן און מילד דו ביסט, שוועסטער!“ — נאָר ער האָט זיך דערמאָנט, אז ער איז קראַנק, אז זיינע הענד זיינען דיין, מאָגער, האָריג.... און ער האָט שטיל גענומען ריידען:

— איך האָב אייך געוואָלט זאָגען, קלאַראַ סעמיאָנאָוואַ.... איך האָב אַ קוק געטאָן איצט אין פענסטער. דער הימל איז אזוי לויטער, די לופט אין דרויסען — אזוי פריש און צארט. איך פיהל עס. איך זעה פון ווייטען, ווי עס בלייז הען שוין אויף די בויער.... דאָס איז אלץ בייר טאָג. אָבער ביינאכט, ווען איהר וואָלט וויסען... בשעת מיין מאַמע לעשט אויס דאָס ליכט... די שטיקענדע פינסטערניש, די מורא'דיגע שטיל-קייט.... קיינער נישטאָ.... איינער אליין מיט מיין קרענק, מיט אָפענע אויגען... אַ מיעדער, אַן איינזאמער אין היטץ און אין שווייס... אַך! ער האָט וועהמוטהיג אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנד אין לופטען. דאָס רעדען האָט איהם מיער געמאכט, ער האָט געפיהלט, אז אלץ וואָס ער האָט איצט געזאָגט, איז איבעריג און אלט. נישט דאָס וויל ער אויסדערצעהלען פאר דער יונגער פרוי. דאָס וואָרט, וואָס ער וויל זאָגען איצט, אין זיינע לעצטע דונקלע טעג, בעדארה אָבזאשען דאָס האַרץ, ריין מאכען עס, און קלאָר, און ווייז, ווי אין זיינע פריהצייטיגע ווייז טע לויטערע קינדערייאָהרען...

— אַך, קלאַראַ סעמיאָנאָוואַ.... איצט טראכט איך: ווי וואונדערליך דאָס לעבען איז! אַט האָב איך אָפגעלעבט, אָפגעארבייט, אָפגע היצט זיך... און איצט, — אז איך ליעג אַ מאָל אויפ'ן בעט מיט פערמאכטע אויגען, קלינגט מיין לעבען אָפ אין מיינע געדאַנקען ווי איין אלט נאָריש ליעל, מיט וועלכעס מען שלעפערט איין אַ קאפּרוינע קינד: „ערגעץ אויף אַן איינ-זעל, ערגעץ אויף אַ ברעג ים, האָט געלעבט אַ מאָל אַ פישער“.... איך-טראכט איצט וועגען מיין לעבען גאנצע טעג און נעכט, און איך זעה

טער. זיין האַרץ איז איהם פול געוואָרען מיט יענעם גוטען זעלטענעם געפיהל, וואָס פלעגט אין איהם אויפּוואכען שטענדיג, בשעת דאָס מיידעל איז געזעסען נעבען זיין בעט.

— ס'אַראַ שעהער טאָג היינט איז! — האָט זיך קלאַראַ שטיל אָנגערופען. זי איז צו געגאנגען צום פענסטער, צונויפגעלעגט די הענד אויף דער ברוסט און פון דאָרטען געקוקט אויפ'ן קראַנקען. שאַפיראָ האָט זיך אויך אויפגעהויבן בען, פערריסען דעם קאָפּ צום פענסטער און דערזעהן דעם שעהנעם העלען פריהלינגס-טאָג, דעם ברייטען שטראהלענדיגען הימעל, דעם קלאָץ פון'ם ברונען, וואָס וויעגט זיך אום הין און הער אין דער קלאַרער לופט, די טרוקענע זאמדיגע ערד, די נאָקעטע בויער, ווי זיי בע-וועגען זיך ערגעץ אין דער ווייטען פאוואָלי, ווי אין אַ חלום. אַ זיסער וועהטאָג האָט איהם גע-נומען נאָגען אין האַרצען, עפעס. אזעלכעס, ווי אַ שטיל טרויעריג געבעט, האָט ביי איהם פער-כאפט דעם אַטמהעם. איהם האָט איצט ניט באַנג געטאָן, וואָס ער, אַ קליינינקער, אַ פער-צעהרטער, געהט אויס אין יונגען פריהלינג, אין זונענשיין, און פרישע ווינטלעך, וואָס קלאַפען אָן די פענסטער. נאָר באַנג האָט איהם געטאָן, וואָס אַט געהט אונטער זיין לעצטער טאָג און ער וועט פערגעסען זאָגען דעם מיידעל עפעס אַ גוט, אַ וואַרט, וואָרט, אין וואָס ער וועט אַריי-לעגען זיין נשמה, זיין פערלאָרען לעבען, די טיעפע הייליגע טרויער, וואָס האָט שוין מעהר קיין טרייסט און האָט קיין האָפנונג ניט.

— קלאַראַ סעמיאָנאָוואַ....

דאָס מיידעל האָט צו איהם אַ ציטער גע-טהאָן. אפשר דערפאר, ווייל איהר נאָמען האָט מאָדע אויסגעקלונגען אין דעם שטילען צימער, און אפשר — ווייל מאָדע האָט אויסגעזעהן איצט אויף זיין געלעגער דער חולה אליין, מיט די אויסגעשטרעקטע דינע מאָגערע הענטלעך, מיט דעם אויסגעוויגט געל קליין פנים'ל, וועל-כעס קוקט ארויס פון די ווילד-צוואוואקסענע האָר, מיט דעם מיעדען צוברעקעלטען גלאַנץ אין די אויגען, וואָס דערמאָנט אָן דעם גלאַנץ פון צושטויסען גלאַז אונטער אַ זונענשטראהל....

— פיעליכט איז אייך שווער צו זיצען?

דעם קראַנקענס קאָפּ האָט זיך אַראָפּגע-לאָזט אויף דעם קישען. ער האָט געקוקט אויף קלאַראַ'ן מיט'ן שטילען גלאַנץ אין די אויגען, געקוקט און געזעהן ווי זי איז גוט און פאַרויב-

נען געקומען, האָבען זיי אלץ גענומען מיט שטורם און דראַנג. איצט, דאכט זיך, קומט זי שוין אָפּ אין סיביר... שעהן איז געווען דאָס מיידעל, יונג שלאַנק און קרעפטיג, און א פאָר אויגען האָט זי געהאַט — פּעך-שוואַרצע, פּויער-שיסענדע. איך — מיין האַרץ פלעגט אין מיר אַבשטאַרבען, בשעת זי איז פאַרבייגעגאַנגען אונזער פענסטער. דאָס האָט זי מיך דערנאָך אריינגעפיהרט אין דער בעוועגונג. צום אָנהויב האָט זי נאָר איין אויג אויף מיר געוואָרפֿען: אַ קליינשטערטעלדיג בלייך אינגעל, לייכט ביכ-לעך און ווייסט נאָך נאָר נישט... אויף מיר אָבער האָט איהר אויפּמערקזאַמקייט אנדערש געווירקט. אין האַרצען האָט ביי מיר אויפגע-בלייט א ניי געפיהל, איך בין אומגעגאַנגען אין אַ נעבעל און געוועבט חלומות, פון וועלכע איך האָב פריהער ניט געוואוסט. דאָס איז געווען ביי מיר אַ מורא'דיגער סוד... איך געדענק קלאָר דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך האָב געהאַט די מעגליכקייט צו זעהן זי אין דער נאָהענט. זי איז דענסטמאָל אריינגעקומען צו אונז אין שטוב ווע-גען עפעס אַ נדבה פאַר אַ ביבליאָטעק און האָט מיך געטראָפֿען זיצען איבער אַ בוך. דאָס פנים האָט זיך מיר מאַדנע אָנגעצונדען, נאָר די אוי-גען האָב איך טיפּע אײַנגעגראָבען אין בוך, נישט אַ מאָד געטאָן אפילו מיט אַ ברעם. איך בין כלומרשט געווען שטאַרק פערטיעפט אין אַ הוי-כען ענין. איך האָב זאָגאַר אַרויסגערופֿען אויף מיין פנים אַ מין קאַלטע העויה, ווי אײַנער זאָגט: „ווייס איך דאָרטען! געקומען עפעס אַ מיידעל און 'שטערט צו לעזען'...“ פון דענסטמאָל אָן האָב איך אָנגעהויבען 'שלעפֿען אַהיים מורא'-דיגע דיקע אונבעקאַנטע ביכער, דאכט זיך, נישט גרינגער ווי קאנט. שטונדען לאַנג פלעג איך אָפּזיצען איבער אַן אָפּען בוך, שטעהן אויף איין שורה, ווארטען מיט אַ מיעד פערחלשט האַרץ, בעטען גאָט עס זאָל וויעדער געשעהן אַ נס און דאָס מיידעל זאָל זיך אַ צווייטעס מאָל בעוויי-זען ביי אונז אין שטוב וועגען אַ ביבליאָטעקע. וויפילע מאָל פלעג איך מיך אויפּקאַפֿען ביי-נאכט אויף מיין געלעגער און אַרויסקוקען אין פענסטער ביים שוין פון דער לבנה. איך האָב גע-ווארט מיט אַ קלאַפֿענדיג האַרץ, אַז אַט-דאָס ווע-לען זיך אײַפֿן בראַטיאָר לאָזען הערען איהרע ניכע דרייסטע טריט און איהר גרוי קלייד וועט אַ שווינדעל טהאָן פאַר מייןע אויגען. איך האָב געזאָגט, אַז זי געהט אַ מאָל שפּעט ביינאכט

ארויס, קלאַרע סעמיאָנאָווא... אַ מאָל ווילט זיך מיר אויסשריינען: ס'איז ליגען! ס'איז פאַלש! וואו איז איצט מיין לעבען? וואו איז מיין ארבייט, מייןע שטרעבען — זיי זאָלען מיין האַרץ איצט ליעב זיין, זיי זאָלען אָנפילען מיין האַרץ מיט וועה און בעדויערען, וואָס איך געה אויף אייביג אוועק פון זיי?... נישטאָ. אלץ האָט זיך אויסגעוועכט ביי דעם גוסס'ען מענשען...

דאָס מיידעל האָט צוגערוקט איהר שטוהל געהנטער צום בעט און האָט זיך אָפּגערופֿען: — איך פערשטעה אייך. איהר רעדט פון אונזערע אידעאַלען... אָבער עס איז דאָך אונז-מעגליך, אַז אַ מענש, בשעת ער איז קראַנק, זאָל האָבען אין זינען...

— ניין, נישט דאָס! נישט דאָס! — האָט שאפיראָ געזאָגט שטיל, פערדריסליך, און אַ מאָד געטאָן מיט דער האַנד. קלאַרע האָט איהם אָנגעקוקט פערוואַנדערט און געווארט. אין אַ וויילע ארום האָט שאפיראָ ווייטער גערעדט:

— איך ווייס נישט, פאַר וואָס עפּים האָט זיך מיר היינט פערגלוסט אייך דערצעהלען פון מיין לעבען... איך האָב געזעהן ווי איהר זיינט געשטאַנען ביים פענסטער אַקעגען דער זון און איך האָב אַ טראכט געטאָן: אָט וועל איך שטאַרבען, און נאָך מיר וועט פערבלייבען דער פריהלינג, דאָס יונגע גראָז, וואָס הויכט ערשט אָן צו שפּראַצען און צו גרינען. איהר זיינט עס דער סימן... און מיר האָט זיך פלוצים פערגלוסט, אַז איהר זאָלט וויסען פון מיין לעבען מעהר ווי-פיעל איהר ווייסט, איהר זאָלט וויסען דעם אמת... ווער ווייסט, אפּשר שפּעטער, העט-ווייט אין אייער לעבען, וועט אַ מאָל אויפּוואַכען צוויי-שען אייערע זכרונות אויך אַ געדעכעניש וועגען מיר. איך האָב אַ מאַמע, איז זי אלט און פער-צאָרענט און וועט נישט לאַנג בלייבען נאָך מור. איהר אָבער זיינט נאָך יונג און געפּעסטעט ווי אַ קינד... דאָס לעבען איז ביי אייך — אידעאַלען. אַ מאָל האָט דאָס זעלבע וואָרט אויך געבלייזט פאַר מיר און געבלענדט מייןע אויגען איך זאָל ניט זעהן, אַז איך בין געבוירען אַ שוואַכער מענש, אַ מענש... איך געדענק, אַ מאָל בין איך געווען אַ אינגעל... אַך, וואָס פאַר אַ היציגע נאַרישע צייט ס'איז דענסטמאָל ביי מיר געווען! אָנגע-הויבען האָט זי זיך דערמיט, וואָס צו אונז אין שטערטעל האָט מען פערשיקט פון דער גובער-ניע איינס אַ מיידעל. דאָס מיידעל איז געווען פון יענע חברים'פּיאָנערען, וואָס וואו זיי זיי-

טערטע וועגווייזערין, א בליהענדע, א רייצענדע, ווי אין א מזרח-לעגענדע, מיט די געדיכטע שווארצע האָר, מיט דעם פעך-שווארצען ברען אין די אויגען, מיט דעם בייגזאמען קעהר אין דער שלאנקער פיגור. און איך — איך בין א פערפאלענער, איך געה אויס נאָך איהר, איך אטהעם איין איהרע טריט, איך האָב מיך אָפגע-זעגענט מיט דער גאנצער וועלט צוליב איהר. איך שלאָף נישט קיין נעכט. מיין מטושטש'ער בליק בלאַנדזעט ביינאכט אין בלייכען אויסגע-שטערענטען הימעל — בייטאָג, אויף דער ערד, האָב איך קיין האָפנונג ניט.... איך בין מתפלל פאר גאָט, אין וועלכען איך האָב שוין לאַנג אויפגעהערט צו גלויבען. איך האָב אָבער קיין מוט נישט ענטדעקען איהר אפילו דאָס מינ-דעסטע, וואָס עס טהוט זיך אָפ. אין מיין האר-צען. סטייטש, ווי אזוי? איך האָב זיך גע-שעמט פאר זיך זעלבסט. איך האָב זיך גע-שעמט, וואָס איך דער צייט, בשעת די גאנצע וועלט דארף אריינטרעטען אין א ניין שאַפונג, איבערגעבען זיך צום שטורעם, לאָזען זיך געוהן אויף קירוש-יהושע — האָב איך מיך פערשפאָרט מיט מיין בשר ודם, מיט מיינע אייגענע קליינע ערדישע פערלאנגען און חלומות.... ווי איז דאָס מעגליך אזוינס? עס האָט זיך געמאַכט וויפיל מאָל, וואָס איך בין געוואָרען ביי זיך אין די אויגען קליין און אומוירדיג און האָב בעשלאָג-סען, אז זי טאָר פון דעם סוד קיינמאָל ניט וויסען. און אזוי האָט זיך עס טאָק אויסגע-לאָזט: אין א יאָהר ארום איז זי פערשוואונד-דען געוואָרען פון מיר אויף אייביג, נישט האָ-בענדיג דעם קלענסטען פערדאכט אויף מיר. א קיילעכדיג יאָהר האָב איך געביסען מיין קישען פאר וועהטאָג, א קיילעכדיג יאָהר האָב איך געארבייט מיט איהר פאר דער וועלט, בשעת די גאנצע וועלט איז מיר אָהן איהר נישט ניהא געווען. איך האָב נאָך דענסטמאָל געהאַט א יונג געזונד הארץ, וועלכעס האָט געשריען, און איך האָב עס טוירט געמאַכט....

שאפיראָ האָט פלוצים גענומען ריידען שאַרף און ערביטערט, פונקט ווי ערשט אין דער מינוט האָט ער דערפיהלט אין גאנצען די טיפ-קייט פון דער עולה, וואָס מען האָט איהם אָפגע-טאן אין זיין לעבען. געדאַכט האָט זיך, אז אין אלע יענע פינסטערע און שטומע נעכט, וואָס ער איז אויסגעלעגען איינער אליין אן אויסגע-

פון דער ארבייט... דאָס גאנצע שטערטעל פלעגט שוין שלאָפען, נאָר איך איינער אליין האָב אריינגעקוקט אין די בלייכע שטומע נעכט, גע-שלעפט די קאָלדע אויף די אָנגעשטערענגטע מיעדע אַסלען און שטיל געציטערט. איינמאָל, אין אזא מינוט, האָט זי זיך פלוצים בעוויזען ביי מיין פענסטער אין דער בעגלייטונג פון א יונגענמאן אין א פייעריגרויט העמד. זי איז געגאנגען גיך און עפעס שאַרף גערעדט. איך האָב געזעהען אין דער ווייטען ווי זי האָט זיך א קעהר געמאָן צום יונגענמאן און האָט זיך היל-כיג צולאכט. דאָס דאָזיגע געלעכטער איהרס האָט נאָך א לאַנגע צייט געקלונגען אין דער בלייכער דורכזיכטיגער לופט פון דער לבנה-נאכט. אז עס האָט אָנגעהויבען צו טאָנען, האָב איך איינגענורעט מיין פנים אין דאָס אָפגע-קיהלטע קישען, איך האָב עס געביסען, איך האָב געוויינט וועהמוטיג, טרייסטלאָז.

שאפיראָ איז אויף א וויילע אנשוויגען גע-וואָרען און שטום געקוקט מיט זיין צוברעקעל-טען גלאנץ אין די אויגען אויף קלארא סימאָ-נאווא. ער האָט געפרופט א שמייעלע טאָן אויף זיינע קינדערשע נאָרישקייט, נאָר דאָס שמייעלע האָט מאָדנע געציטערט אויף די אויפ-גערעגטע פערטריקענטע ליפּען.

— נאָהענט בעקענט האָב איך זיך מיט איהר אין אָנהויב פריהלינג, אין יענער וועלט, וואוהין מען האָט מיך אריינגעבראכט, איז נאָך געווען פרעמד פאר מיר און ניי און צוציהענד. איך בין געווען שכור ווי פון יונגען, נאָך שויר מיגען וויין. נאָך איצט, אז איך זעה א לבנה-נאכט אין אָנהויב פריהלינג, אין דער שטיל-קייט, אויף דער פערפרייענער גאס, קלאַפּען ערגעץ רעדער פון איין איינציגען וואָגען, יונגע לייט מיט פרישע פנימער לויפּען אין דער נאכט אריין, ריידען עפעס היציג און מאכען מיט די הענד — דערמאָן איך מיך אָן אונזערע נעכט, אָן סטודענטישע היטלען, רויטע העמדער, פיי-סאַרעוואָס ביכער מיט זייער שטייפקייט און דייטליכקייט, מיט זייער דרייסט.... ביי אונז איז דענסטמאָל נאָך אלץ געווען יונג און פריש: „באַזאַראָו“.... דאָס ווילען.... די מאכט פון'ם ווילען.... פריי געלעבט זאָל ווערען... שאַנדע די שוואכע און הינטערשטעליגע.... די וועלט — איז א פאבריק, דער עיקר לעבען — איז אר-בייט, ארבייט, ארבייט.... פאָראַוויס פאר דעם אלעם איז דרייסט געגאנגען א שעהענע בעגייס-

בריעה: „בני היקר שאחבה נפשי“. איך האָב דערצעהלט וועגען זיין טויט פאר מייענע חברים. אייניגע האָבען מיך אויסגעהערט קאלט-בלוטיג און אייניגע האָבען אפילו ניט געהערט און ווייטער גערעדט דאָס זעלבע, וואָס נעכטען און אייערנעכטען. עס האָט זיך אָנגעצונדען אין מיר אַ פייערדיגע בעליידיגונג, איך האָב גע-נומען ריידען צו זיי ערביטערט, זיינען זיי צו-גאנגען פון מיין צימער און געלאָזט מיך אליין. ביינאכט, בשעת איך בין געלעגען אויפ'ן בעט צוזאמען מיט מייענע אַ חבר, האָב איך אוועק-געדריעהט פון איהם דאָס פנים און גענומען וויי-נען הויך אויפ'ן קול. איך האָב זיך פאַרגע-שטעלט מיין מאַמע, אַ וויסטע, אַן עלענדע, ווי זי שטעהט איצט אין מיטען נאכט איבער'ן בע-טעל פון איהרע קליינע שלאָפּעדיגע יתומים'לעך. און דאָ, פערוואָגעלט פון דער היים, שטעה איך, איהר עלטער קינד, אַ דערוואַקסענער בחור, אין מיטען אַ חברה פון אנדערע דערוואַקסענע בחורים און טענה מיט אַ פערטריקענטען, היי-זעריגען האַלץ, אַז דאָס לעבען איז נישט גוט, דאָס לעבען בעדאַרף אנדערש ווערען, די מענש-היינט ליידט... מיין חבר האָט זיך אַלץ גע-דריעהט אויפ'ן בעט, געבורטשעט, און מיט אַ מאָל איז ער אַראָפּגעשפרונגען אַ צורייצטער אויף דער ערד, אויסגעזידעלט זיך און גענומען רויכערען פאַפּיראַסען אין דער פינסטער... איך בין אנשוויגען געוואָרען. עפעס אַ מאָדנער עלענד איז מיך פלוצים בעפאַלען און אויפ'ן האַרצען איז מיר אזוי קאלט געוואָרען!

קלאַראַ סעמיאָנאוואַ איז אויפגעשטאַנען פון שטוהל איין אויפגערעגטע און איז שטיל איבערגעגאנגען צום פענכטער. די זון האָט שוין געהאַלטען ביי אונטערנעהן, די לופט האָט זיך פערדונקעלט. אַקעגען די פענסטער, אויף דער וואַנד, האָבען זיך אויסגעלייגט די ערשט-אַנגע-קומענע שאַטענס. אויסגעקומען איז איצט דאָס לעבען אזוי וואונדערליך, אזוי אומגעלומפערט, אזוי פערפלאָנטערט. די פראגען זיינען אַ סך: און דער ענטפער איז ווייט, און איבער דעם אַלעם הענגט איין גרויסע ביזע איראַניע... דער קראַנקער האָט שווער געכאַפט דעם אַטעם און האָט אויפגעהויבען די הענד אין דער הויך; עס האָט זיך געדאַכט, ווי ער וואָלט איצט, אין די פאַרנאַכטיגע שאַטענס, שטום געקלאָגט און גע-בעטען איהר זיינע טעג, וואָס זיינען געגאנגען פערלאָרען אָהן לעיבע, אָהן בעדויערען, אָהן שיי-

פייגטער מיט זיין קרענק און געשוויגען און גע-זעהן אַקעגען זיך די אויגען פון'ם טויט — האָט ער עס אויסגעוועכט אַט דעם שווערען און ביטערען געדאַנק און אָנגעזויפט איהם מיט זיין גיפט און זיין בלוט.

— און וואָס איז געוואָרען פון מיין לעבען דערנאָך, אז איך האָב פערלאָזען אויף יאָהרען-לאַנג מיין שטיל רוהיג שטערטעל און עס האָבען זיך אָנגעהויבען ביי מיר טעג, פערהילטע אין רויך? עס טרעפען ביי מיר איצט מינוטען... גאָט מיינער! גאָט מיינער! וואָס האָט צוגעגע-בען מיין האַרצען אַט די גאַנצע היטן-קעפּער, אַט די אַלע צאפּלענישען, אַט דאָס אומוואַנדע-רען פון איין וועג צום צווייטען, אַט דער גאַנ-צער הריהא פון מיין לעבען צווישען מייענע חברים? וואָס האָט דאָס געגעבען מיין האַר-צען? מיר האָבען געקעהרט וועלטען... איהר ווייסט נאָך נישט, ווי עס לעבט אונזער חברה אין דער גרויסער וועלט. קנאַקענדיגע ווער-טער, היציגע וכוחים, ברענענדיגע מחות אין רויך, אין קאַלטען געבעל... אָנגערויכערטע צי-מערען, צעקאַשמעטע בחורים, פערעלטערטע אי-דישע מוידלעך, מיט פנימער ניט-צופריעדענע, ניט אויסגעשלאָפענע, וועלכע זוכען אין הערבסט-צייט זייער יונגען פערלאָרען-געגאַנגע-נעם פריהלינג... און אַלע ריידען, יעדע צונג שליפט זיך, חור'ט איין דאָס לאַנג-בעוואוסטע, דאָס לאַנגדערעסענע, די נשמה גאהרט נאָך אַ נייעם ברייטען וועג, וואו דאָס מיעדע אויג זאָל קענען אַפּרוהען, און וועט איהם קיינמאָל נישט געפינען. ריידען רעדט מען אַלץ וועגען לע-בען... וואָס זשע איז אזוינס דאָס לעבען? איך האָב צו אַלעמען גערעדט „דו“, איך האָב גע-שלאָפען מיט זיי אין איין בעט, מיר האָבען גע-שניטען ביים עסען פון איין ברויט, און צוויי שען אַלע מייע פרוינד האָב איך נישט געפיר-נען איינעם, וואָס זאָל וועלען מיט מיר אָפּגעהן אין אַ ווינקעל, איך זאָל איהם אויסדערצעהלען די ספּקות פון מיין האַרצען, איך זאָל צו איהם רעדען, מיט אַן אנדער שפּראַך, מיט אנדערע ווערטער, וועלכע מיר האָבען ביז אהער נאָך נישט איינגע'חור'ט. איך דערמאן מיך: איינ-מאָל האָב איך בעקומען אַ בריעף פון דער היים, אַז מיין פאָטער איז געשטאַרבן. מיין פאָטער איז געווען אַ שטילער איד, מיט ווייכע, גוטע פערטראכטע אָיגען. ביז די לעצטע טעג פלעגט ער מיר אַלץ שרייבען אין זיינע לישון-קורשע

שטארבען — וואָס וויינט ער אויף דער תורה, וואָס בלייבט פאר די לעבעדיגע?...

— אָבער דאָס איז דאָך פאנאטיזמוס!...
— האָט דאָס מידעל ניט ווילענדיג זיך אָפגע-
רופען, אין גאנצען א פערוואונדערטע, א צו-
מישטע...

שאפיראָ האָט נישט געענטפערט. ער איז
געלעגען שטום, אונבעוועגט. קלארא האָט אויף
א ווילע צוגעמאכט די אויגען. זי האָט געוואלט
ברענגען אין אָרדנונג איהרע אויפגערעגטע גע-
דאנקען. אז זי האָט זיי צוריק געעפענט, איז
שוין פינסטער געוואָרען ארום און ארום, גלייך
ווי נאָר וואָס איז עפעס אויסגעלאָשען געוואָ-
רען אין דער לופט. ביים בעט פון'ס קראנקען
איז געשטאנען זיין מאמע.

— מאַטעלע, אפשר אָנצוינדען פייער? דיר
שארט דאָך אין דער פינסטער...

— מאמע, היינט וועסטו דו זיצען נעבען
מיר ביז וואנען איך וועל איינשלאָפּען... ביז
וואנען איך וועל איינשלאָפּען...

— איך וועל זיצען, איך וועל זיצען, מיין
זוהן...

שטעטער, אז קלארא סעמיאָנאָוואַ איז
אוועקגעגאנגען, איז די אלטע נאָך אלץ געשטא-
נען ביי איהר זוהנס בעט א שטילע, א פער-
טרויערטע, און אלץ געטאפט דעם גרויסען קנאָפּ
ביי זיך אויף דער ברוסט.

— דו האָסט ניט בעדארפט אזוי פיעל
רעדען, מיין זוהן...

דער קראנקער האָט געקוקט צעטראָגען אויף
דעם לאַמפּ. ער האָט מאָדנע קרום א שמייכל
געמאָהן.

— הא, נישט בעדארפט רעדען? טאקי
אזוי, טאקי אזוי... איין אלט לעדעל... ערגיץ
אויף איין אינזעל, ערגיץ אויף א ברעגים, האָט
געלעבט א מאָל א פישער...

ער האָט זיך מיט א מאָל אוועקגעזעצט, א
ווילע אָנגעקוקט די דערשראָקענע מאמע מיט
שטארע קאלטע אויגען. דערנאָך האָט ער זיך
אומגעקעהרט מיט'ן פנים צום קישען, געכאפט
זיך מיט די קליינע דינע הענטלעך אָן דעם וועג-
טעל פון בעט און גענומען בליפען מיט די שפי-
ציגע אַקסלען דאָס לעצטע גוסס'ע בליפען.

נונג, איצט האָט ער שוין גערעדט שטיל, גלייכ-
גילטיג און מיעד.

— איהר ווייסט ניט, קלארא סעמיאָנאָו-
ווא, די געדאנקען פון א מענשען, וואָס שטארבט
אוועק און דאָס לעבען שטעהט הינטער איהם
וויסט און טרוקען. וויסט און טרוקען... וואָס
זאָל איך בעדויערען, אָן וואָס זאָל איך מיד דער-
מאָנען אין מיינע לעצטע טעג, אז עס זאָל אין
מיר א ציטער טאָן די נשמה? גאָר נישט... א
נאָריש ליעדעל... הערט, איינמאָל א זומער-
פארניכט — איך בין שוין דענסטמאָל ארוי-
געגאנגען אָהן האָפנונג מיט מיין שטעקעל אין
די שטילע גאסען פון שטעטלעך — בין איך
אריינגעגאנגען אין א שוהל. מיד האָט צוגעצוי-
גען דער גרויסער עולם אידען, וואָס האָט זיך
געקליבען אהין אין א מיטוואָכדיגען טאָג. דאָרט
האָט געזאָגט א מגיד, איינער א בלייכער בליי-
דער יונגערמאן, א בעריהמטהייט. ער האָט גע-
פייערט פון דער בימה, וואָס די תורה געהט איי-
טער, די שוהלען ווערען פער'חרוב'ט, עס קלינגט
שוין מעהר נישט גאָט'ס קול פון די אָפּגע-
בית'המדרש פענסטער אין דער גאס אריין.
יענקעלע, דאָס קאפּריזונע ציטעריגע קינד גאָט'ס,
ווערט פערטריבען פון ביידע טישען... טרויעריג,
בעהארצט האָט געקלונגען דער טאָראָווער
ניגון פון דעם בלייכען בלינדען יונגענמאן איי-
בער דער שטילער בעצויבערטער ע"ה בערדיגע
אידען מיט די אויסגעצויגענע פערוואונדערטע
פנימער. איך בין געשטאנען נעבען איינעם
איין אלטיטשקען, א קליין אויסגעטריקענט
שנעווייס אידעלע, וואָס האָט די גאנצע צייט
געהאלטען אויסגעשטעקט זיין שפיציג בערדעל
אין דער וועלט אריין און מאָדנע קינדריש גע-
פינטעלט אין לופטען מיט זיינע רויטליכע
אויסגעלאָשענע אויגען. און מיט א מאָל האָב
איך בעמערקט, ווי אָט דער אלטיטשקער האָט
אונטערגעשפארט אויפ'ן שטענדער דעם קאָפּ
מיט ביידע הענד און פון זיינע אויגען האָבען גע-
נימען קאפּען טרערען, א טרער נאָך א טרער...
איך האָב מיד דענסטמאָל שטאַרט פערוואונ-
דערט און שטאַרק פערטראכט: וואו האָט זיך
גענומען ביים שנעווייס אידעלע די טרערען?
ער געהט דאָך אוועק אהיים זיך לעגען און

די אידישע אַריסטאָקראַטיע

פון מ. לאַזאַרסאָן

און ניט אַכטענדיג אויף דעם, וואָס דאָס גאַנצע אידישע פּאָלק האָט דורכגעמאַכט אַ לאַנגע רייַהע פון ערנידערונגען און בעליידי-גונגען אין דער אויסערער וועלט, וואָס האָט געדאַרפט פערניכטען אלע שפּורען פון אידישען יחוס, איז דאָך פערבליבען אין דער אידישער גאס די וואַנד, וועלכע טהיילט אָב די „מיוחסים“ פון די „פּראָסטע“.

נאָר אין די לעצטע יאָהרען, ווען די אידישע וועלט האָט זיך אַ שטאַרקען טרייסעל געמאַן, און אין אלע ווינקעלעך איז געוואָרען אַן איבער-קעהרעניש, איז אויך אין אונזער „אויבען-אָן“ פאַרגעקומען אַ פערענדערונג, וועלכע לאָזט זיך שטאַרק פיהלען.

עס איז צום בעדויערן, וואָס אונזערע שרייבער פערזעהען דיעזע ערשיינונג (ווי פיעלע אַנדערע), וועלכע די נייע צייט האָט אַרויס-גערופען.

דאָ וויל איך אָנצייגען אויף אייניגע גוטע פּראָבען, וועלכע זיינען געמאַכט געוואָרען אין אונזער נייע ליטעראַטור אין דיעזער הינזיכט.

1.

דער ערשטער, וואָס האָט געפרובט שיל-דערן דעם קאָנפליקט צווישען דעם „אויבען-אָן“ מיט דעם „הינטערן-בימה“ (וואָרום אייגענטליך האָט אונזער אַריסטאָקראַטיע געהאַט די העכ-סטע פּרווילעגיעס נור אין בית מדרש), איז אונזער גרויסער פּאָעט ח. נ. ביאַליק.

ניט אלע ווייסען פון זיין מייסטערהאַפּטע ערצעהלונג: „אַריה בעל גוף“ (*).

דאָס איז אַ זעלטענער בילד פון אַ פּראָס-טען אידען, וועלכער געפינט אין זיין גראַבקיט איז זיין גאנצען לעבענסגליק, אי עס שטערט איהם הנאה צו האָבען פון זיין רייכקייט.

(*) „אַריה בעל גוף“ (ספור) מאַת ח. נ. ביאַליק, וואַרשא, תרס"ו, הוצאת „ספרות“. איבערזעצט אין אידיש פון בן-שלמה אין „דאָס פּאָלק“, 1906.

עוועהנליך בעהויפטעט מען, דאָס ביי אידען איז נאָר ניטאָ קיין אַריסטאָקראַטיע. אין איינעם פון זיינע אַרטיקלען פּרעגט י. ל. פּרין האַלב-ערנסט, האַלב-איראָניש: „ווער איז ביי אונז די שמעטענע פון דער געזעלשאַפט און ווער איז די זויער-מילך?“

ווירקליך, אין דער אינערער אידישער וועלט, טיעף טיעף אין דער פּאָלקס-נשמה, איז איינגעוואָרצעלט די אלטע איבערציינונג, אז „כל ישראל בני מלכים הם“ (אלע אידישע קינדער זיינען פרינצען); די אויסערע וועלט וויעדער, די וואָס רעכענט די אידען פאַר אַ „ניעדרדיגע ראַסע“, מאַכט קיין אונטערשייד ניט צווישען די אידישע שטענדע: מעג אפילו דער איד שטאַמען פון גאונים און זיין אויסגעקאָנ-טען פון רבנים, מעג ער אפילו הייסען „לוריא“—בלייבט ער אַלץ אַ „יודע“.

דאָך דאַרף מען פיעל ניט זוכען צו בעוויי-זען, אז אידען האָבען אויך זייער אַריסטאָקראַטיע, וועלכע האָלט זיך אָנגעזונדערט און קוקט פון אויבען אַראָב אויף די „פּראָסטע“ פאַמיליעס. ווער ווייסט ניט די ראָלע וואָס עס שפיעלט נאָך עד היום דער „יחוס“ אין דער אידישער גאס?

פערשטעהט זיך, אז דער אָנפאַנג פון אַ אידישע אַריסטאָקראַטישע פאַמיליע איז אַנ-דערש ווי ביי די אומות העולם. ביי „זוי“ איז געוועהנליך דער שטאַמפאַטער פון אַ יחסנ'דיגע פאַמיליע אַ בעריהמטער דעספּאָט; ביי „אונז“ יחסנ'ט מען זיך מיט אַ זיידען אַ גאון, וואָס האָט פערקלונגען די וועלט. דער רעזולטאַט איז אָבער איינער און דערזעלבער: דער נעסט, וואו איינמאָל איז דאָרט געבאָרען געוואָרען אַן אַדלער, פערבלייבט אויף דור דורות פערדאדעלט, מעגען נאָכדעם בעוואָהנען דעם נעסט אזוינע פויגלען, וואָס קענען הויך ניט פליהען און האָ-בען אין זיך קיין טיפּ אדלערייטעם.

שטעהן לאנג שמונה עשרה און קוואקען אויף „קאָקשען-קורש“. אזוי וועניגסטענס בעריהמט ער זיך און וויל איינערדען, אז „עס ווילט זיך איהם גאָר ניט זיין“, פאני בראט“ מיט די „פאָמפּעס“, מיט די אָנגעבלאָזענע אינדיקעס. דאָך, ווען אריה בויט אויס אַ נייע שטוב, געפינט ער פאר נויטיג צו בעטען שבת אויף קידוש אלע גבירים און די שעהנע אידען. יענע טהוען איהם אַ טובה און קומען צו איהם. אריה און איבערהויפט זיין ווייב ווילען אַרויסווייזען „פיינקייט“. צום אונגליק איז דער קוגעל, וואָס מען דערלאנגט צום טיש אויף פערבייסען, ניט אויסגעבאקען, און קיינער נעהמט איהם אין מויל ניט.

די מעשה מיט'ן רויחען קוגעל ווערט בע- קאנט אין שטאָדט, אלע לאכען פון אריה'ן, און ער איז אויף זיך אין כעס, פאר וואָס האָט ער פארבעטען צו זיך די „מיוחסים“, צוליעב וואָס האָט ער עס געדארפט. און עס ברענט אין איהם אַ פייער פון שנאה און נקמה צו די אלע „שעהנע אידען“, און ער שטילט זיין הארץ מיט די דאָזיגע געדאנקען: „דער יחוס זייערער איז היינט בלאָטע. אמאָל איז עס עפעס געווען, אבער היינט איז דאָס אַ גראָשען ניט ווערטה. אמת, איך אריה בין אַן עס-הארץ, איך בין פער- רעכענט ווי אַ ממזר, זאָגאר מיינע „קליינגערס“ העלפּען מיר ניט... דעם גאנצען לעבען בין איך ווי אין חרם ביי אידען. דערפאר אָבער וועט מיין „קאנדידאט“ (אזוי רופט ער זיין האַלב- געבילדעטען זוהן) שפיעלען אַ ראָליע... היינט טיגט יאָהרען געהט אָן אַן אנדער מין יחוס.“

אין דיזע ווערטער הערט איהר אַ פראָטעסט פון אידישען „המון“ געגען די ערניערדיגענדע לאגע, אין וועלכע ער האָט אָבערגעבט דורות- לאנג. איהר פיהלט אַ שטרעבען צו נעהמען נקמה פון די „מיוחסים“ פאר אלע בעליידיגונג- גען און ערביטערונגען, וואָס דער „המון“ האָט געהאט אויסצושטעקן.

דער פראָסטער אריה איז אָבער ניט אים שטאַנד צו פערשטעקן, אז די צוקונפט אין דער אידישער וועלט געהערט ניט צו זיין „קאנדידאט“, צו דעם „האלבען-אינטעליגענט מיט די פענסע, מיט די פערדרעהטע וואָנסען אַ לאַ פאַן לאָמפּעדריצקי, מיט די פוילישע מאַ- ניערען“. די אידישע אינטעליגענטען, די גאנצע און די האַלבע, די „נייע אַרסיטאָקראַ- טיע“, וועט ניט פערנעהמען דאָס אָרט פון די

פון איין זייט איז אַריה אַ מגושמ- דיגער מענטש, וועלכער טענה'ט, אז „געזונד דארף מען זוכען אין שייסעל“, און ער זוכט און געפינט. קיין גרעסערן פערגינגען ווייס ער ניט, ווי „צו ראנגלען זיך מיט שטארקע גוים אין מאַרק און בייקומען זיי“. פערברענגען האָט ער ליעב מיט די בעל עגלות און „שיטען מיט ווערטלעך און גראַבע וויצען, אז אלע זאָלען לאכען“.

נאָר פון דער צווייטער זייט איז ער אַ שרעקליכער טרום. „דערזעהט ער אַ לוי, רוקט ער זיך אָב, ווייל ער ציטערט פאר'ן טויט“, צעהנדליגע יאָהרען וואָהנט ער אין אַן אלטע קליינע שטיבעל, כאַטש ער איז גענוג רייך, ווייל ער שרעקט זיך אַרויסצוגעהן פון זיין „מול'דיגע שטוב“, וואו ער איז רייך געוואָרען.

אַריה איז זעהר אבערגלויביש. דער „רבי“ און דער מכשף, דער „גוטער איד“ און דער טאָטער, דעם רבינ'ס „ברכה“ און די אלטע גויה'ס „שעפטשען“ — שטעהן ביי איהם אויף איין משקל.

פאר גאָט האָט ער מורא. „איהם וואָלט ניט ארען, גאָט זאָל זיך גאָר ניט מישען אין זיינע געשעפטען, ניט גוט און ניט שלעכט. אין גאנצען פערנעסען אַן איהם“. דאן וואָלט ער זיך געפיהלט גאנץ גוט, ווארום ער האָט גענוג קרעפטען בייצוקומען אלע זיינע געגנער.

אין נאטור איז אריה אַ טיפ פון „אַ קולאק“, וועלכער שטעלט זיך ניט אָב פאר קיין זאך. ער קימערט זיך וועניג, וואָס „די קליינע ווערים“, די אַרעמע האַלץ-סוחרים, שילטען איהם דער- פאר וואָס ער צוקוועטשט זיי מיט זיין גרויסער לאַפּע. זיין וועלט-אנשוואונג איז אַ גוט בעקאנטע: „דער עיקר איז די „מטבע“. ווער עס האָט די „קליינגערס“ לעבט אויף דער וועלט, ווער עס האָט זיי ניט — ליעגט אין דר'ערד.“

דער פערפאסער שילדערט פיעלע אויס- געצייכענטע סצענעס פון דעם אַרט לעבען און דענקען פון זיין העלד, נאָר איהר בעמערקט, אז קיין סימפאטיע האָט ער צו איהם ניט. אריה בעל-גוף איז צו גראַב, צו פיעל „חאס“, אום ער זאָל ערוועקען צו זיך ביי אַ אידישען שרייבער גוטע געפיהלען.

אין שטאָדט האַלט מען אריה'ן פאר אַ „פוער“, און די שעהנע בעלי-בתים לאכען אָב פון איהם, כאַטש ער איז רייך. נאָר ער פון זיין זייט „האָט פיינט אלע שעהנע אידען, וואָס

„גאט האט אויפגעהערט צו בעוואָהנען די הויכע הימלען און האלטען זיך מיט דער תורה; גאט כביכול האט אַראָבענידערט און איז גע- וואָרען דער גאט פון די הענר און דער שווערער אַרבייט. ער געפינט זיך ניט היינט אין די הויכע ספערען און די אדעלע וועלטען, נאָר דוקא אין די הייזלעך פון פראַסטע אידען, וואָס פערמאָגען ניט קיין רוחניות און האָבען קיין זכות-אבות אויך ניט.“

דאָרטען אין דער שטאָרט לאָדזאנע איז געוואָרען א „יורד“ דער גביר רב מנשה'לע. פון דעם „לע“ קענט איהר שוין פערשטעהן, אז דאָס איז געווען א יחזן בן יחזן, א איד — גאָלע זייד און אטלעס.

דאָגענען איז אויפגעקומען און רייך געוואָר- רען איינציק הירש, א שמיעד'ס א זוהן, וועלכער האט אין דער יוגענד אויך געקלאַפט מיט'ן האַמער, נאָר שפעטער האט ער גענומען האַנדלען מיט פערד און איז געוואָרען א גביר. איצט איז ער א גאנצער שטאָרט-פיהרער.

איינציק הירש, דער נייער גביר, האט אויך פיינט פון האַרצען, אזוי ווי אריה בעל-גוף, אלע געצערטעלטע אידען, די מענשעלעך וואָס געהן אויף די שפיץ פינגער און רעדען שטענדיג פון הימעל-זאכען.

ער האט ליעב „עולם הזה“ און וויל הנאה האָבען פון זיין רייכקייט. נאָר זיין אמביציע איז גרעסער ווי ביי אריה בעל גוף. איהם איז וועניג, ווי יענעם, אונטער די אויגען חזק צו מאַכען פון די „פעמפיקעס“ וואָס „גלאַצען מיט די אויגען“. ניין, איינציק הירש וויל זיך פאַר- מעסטען מיט די אמאָליגע „תקיפּים“, אַרויס- וויזען זיי זיין מאַכט און „אַברעכענען זיך דער- פאַר, וואָס „שטאָרט“ האט איהם געוואָלט אין די יונגע יאָהרען אָבעגעבן פאַר א זעלנער.“

זיין אמביציע דערנעהט אזוי ווייט, אז ער בעשליסט ניט אנדערש צו נעהמען פאַר א שנור דעם יחסנ'ס אינגסטע טאָכטער. שטעלט זיך פאַר: איינציק הירש דער שמיעד וויל טהון א שידוך מיט ר' מנשה'לע מרגליות! „ער ווייס דעם טיעפען אָברונד וואָס געפינט זיך צווישען איהם און יענעם. ער פערשטעהט, אז דאָס איז הימעל-שרייענדר. נור דערפאַר טאָקע ווילט זיך עס איהם. איינציק הירש וויל אויספיהרען זאָ אַזאָ, וואָס די וועלט זאָל ערשטוינט ווערען.“

און ער פיהרט טאָקע אויס.

אין דעם קאפיטעל וואָס הייסט: „אנקת

אלטע. די יעניגע אינטעליגענטען, וואָס האל- טען זיך ווייט פון דער אידישער גאס, זיינען דאָך פרעמדע און ווייסען גאָר ניט פון אידישע ליידען און פריידען. נאָר די וואָס בלייבען ביי אונז און נעהמען אַנטהייל אין אידישען לעבען, זיינען אונטערגעוואָרפען אין אלץ וואָס בער לאַנגט צו אידישקייט אונטער די „אלטע אריסטאָקראַטען“. זיי ווערען ניט ערנידערויגט און בעליידיגט ווי זייער טאטעס און זיידעס, אבער זיי פיהלען זייער שוואַכקייט און פאלען אַראָב פאַר די מיוחסים, „וואָס קענען לערנען“. זיי האָבען ניט די ערביטערונג פון אריה בעל גוף און אויך ניט די הכנעה פון אן ארימען פראַסטען אידען, און רעריבער שטרעבען זיי ווייט-אויס „אריינצוקריכען אין יחוס“.

גיכער געהערט די צוקונפט צו די איבריגע אריה'ס קינדער, וועלכע האָבען גע'ירשנ'ט פון טאטען זיין ענערגיע און לעבענספעיהיגקייט, נור זיי בעזיצען מעהר קולטור פאַר איהם.

2.

מעהר פאָעטיש און טיעפער דורכגעפיהלט איז א צווייטע ערצעהלונג אויף דיזער טהעמאַ פון מ. י. בערדיטשעווסקי, מיט דעם נאָמען: „דער געגענווערטיגער דור.“ (*)

אין אלגעמיין איז דיזעע ערצעהלונג א עלעגיע אויף דעם אונטערגאנג פון דער אריסטאָ- קראַטישער וועלט. קענטיג, אז דעם פערפאַ- סערס הארץ איז פול מיט סימפאטיע צו דיזער וועלט „פון זייד און סאַמעט און אטלעס“. נור אין אייניגע ערטער דערמאָהנט ער פאַרביי- געהענדיג דאָס אונרעכט, וואָס איז געטאָן געוואָרען צו די „פראַסטע אידען, וועלכע זיינען געווען דער אונטערשלאַג“ פון געזעלשאַפטליכען בנדר.

ער שילדערט די איבערקעהרעניש, וואָס איז געוואָרען אין לאָדזאנע, ווי דאָרטען זיינען געוואָרען „עליזנים לְמַטָּה ותהתונים לְמַעַלָּה“. (די אויבערשטע אַרונטער און די אונטערסטע אַרויף) „ניט נאָר די אויסערליכע זייט האט זיך געענדערט, ניט נאָר די וואָס קענען ניט קיין עברי זיינען היינט געוואָרען די גאנצע שטאָרט- פיהרער און די דעהאָגער, ווייל זיי האָבען די פרנסות און די געלד, נאָר אין דעם אינערליכען לעבען איז עפעס פאַרגעקומען...“

(*) מ. י. ברדיטשעו: „דור הולך“, מאסף „הזמן“, תרס"ג.

שטארבען אָב און ווערען געבוירען — דער פּראָ-
צעס, וועלכען מיר רופען אָן „לעבען“.

3.

די צוזאמענשטויסונגען איבערגעוואַלט פון
די ערווייטערטע וועלטען, וועלכע רופען ארויס
„קאטאסטראפֿען“, זיינען צום גלויב ניט אזוי
אָפט, אָקוראט ווי די וואולקאנישע אויסברעכונג
גען און די ערדציטערנישען אין דער נאטור, וואָס
האָבען אויך דעם רעזולטאַט: די אויסגלייכונג
פון פערשיעדענע פאָרמען אויף דעם ערדקוגעל.
אין דעם אַלטעגלייכען לעבען, ווי אין דער
נאטור, אזוי אין דער געזעלשאַפט, בעמערקען
מיר אַ לאַנגזאַמע אבער אַ שטענדיגע ענדערונג
פון דער אַרומיגער סביבה. שטילערהייט טהוט
זיך דאָס לעבען זיינס און בעשאַפט אַלערליי
קאָמבינאַציעס פון דעם צוזאמענמישען דאָס
אַלטע מיט דאָס נייע.

אזא שטיק אַרבייט פון לעבען גיט אונז
שלוס אַז אין זיין ערצעהלונג: „די יאָמישע
טאָכטער“ (*). דאָס איז איינס פון די בעסטע
קונסטווערקע, וועלכעס אַז האָט ווען-עס-איז אַז
געשריעבען. אזוי איינפאַך, אזוי פּראָסט, אזוי
ניט שרייענדיג — און דאָך אַ גרויסאַרטיגער
פאָעטישער בילד, פון וועלכען איהר קענט זיך
זאָט ניט אָבקוקען.

שלוס אַז טראָגט אונז אריבער אין זיין
„שטערטעל“ אַ שבת בייטאָג, ווען מיר קענען
זעהן די איד'ישע וועלט אַם קלאַרסטען. ער
פיהרט אונז אַרײַן צו אַ בכבוד'יגען בעל הבית,
ר' יעקב גאָלדמאַן. ווילט איהר וויסען, וואָס
פאַר אַ ראָליע דיווער איר שפּיעלט ביי זיך אין
שטערטעל, קוקט זיך צו צו דיווער סצענע:

„דער עלטערער זון, מאַטעלע, האָט מיט דרד-
אַרץ פערצעהלט די „פּאָליטיק“ פון דער „הצפירה“
און ר' יעקב גאָלדמאַן איז געזעסען אין קאפּעל און
צומאָכענדיג איין אויג, מיט קאָפּ אויסגעהאַרצט,
וואָס דער זון פערצעהלט. און געדאַכט האָט זיך,
אז עס איז גענוג, אז דער אַלטער זאָל דאָס צווייטע
אויג צומאַכען, און דאָס ערשטע זאָל זיך אויפ-
עפענען, די גאַנצע פּאָליטיק זאָל זיך מיט די פיס
אין דער הויך איבערקעהרען.“

ניט נאָר פרעמדע, אויך די שטוב'יגע
האָבען גרויס דרד-אַרץ פאַר'ן אַלטען ר' יעקב,
וועלכער איז ניט רייך, נאָר ער פערמאָגט עט-

אסיר“ (א קרעכץ פון אַ געבונדענעם) שילדערט
מ. י. בערדיטשעווסקי די גאַנצע אינערליכע
מלחמה, וועלכע עס קומט פאַר אינ'ם האַרצען
פון דעם אַלטען אַריסטאָקראַט, ביז ער מוז זיך
אונטערגעבען. דער לעזער מעג ניט האָבען קיין
שום סימפּאַטיע צו די אַריסטאָקראַטיע אין אַל-
געמיין, נאָר ער מוז געריהרט ווערען זעהענדיג
דעם פערצווייפּעלטען אַלטען, ווי ער שטעהט
מיט פערווייטערטע אויגען און צעוויינט זיך.

„עס ליגעט איהם דער חלף אויפ'ן האַלז, עס
האַלט דערביי, אז ער זאָל באַנקראַטירען און
דערצו נאָך זאָל מען ביי איהם אָבנעהמען זיין
הויז. און אויף דער עלטער זאָל ער דארפֿען זיך
וואַלגערן, פערוואַגעלט ווערען.“

דאָס ברענגט איהם מיט צו ווערען אַ מחותן
מיט אייזיק הירש'ן.

„נאָר זיין נשמה איז צערריסען אויף שטיק-
לעך, זיין האַרץ איז פערקוועטשט ווי מיט צוואַנג-
גען, ער פיהלט, דאָס אַן אונגליק איז איהם גע-
שעהן, ער איז טיעף בעליידיגט, פערשעהמט,
צובראַכען אויף אייביג...“

מיט די עלטערע קינדער האָט רב מנשה'לע
מרגליות געוויס געמאָן יחוס'שדוכים, און זיין
אידעלע פאַמיליע איז נאָך מעהר פעראַדעלט
געוואָרען. איצט פאַר זיין מוזיקע נעהמט ער
גדליה אייזיק הירש'ס... פערפלעקט די משפּחה,
פערפאַטשקעט דעם יחוס!

ער האַלט עס ניט אויס. אַלע איבריגע
געוועהנען זיך וויעס-איז צו. פון אָנפאַנג האָט
שטאַדט געקאָכט דערמיט. נאָר ביסלעכווייז
האָט מען זיך בערוהיגט. אַן ערדציטערניש
מאַכט אָן אַ חורבן; נאָר עס געהט אַוועק אַ
ביסעל צייט און מענשען נעהמען זיך וויעדער
צו דער אַרבייט. רבי מנשה'לע אַליין קען ניט
שלוס מאַכען מיט זיין שיקזאַל. אין דעם טאָג
פון זיין טאָכטערס חתונה נעהמט ער זיך דאָס
לעבען...

פאַר מיר זיינען דאָ ניט וויכטיג די אייג-
צעלהייטען פון דיווער ערצעהלונג, וועגען וועלכע
מען קען פיעללייכט עטוואָס אָנמערקען. דער
בילד פון לעבען אין גאַנצען גענומען, וועלכען
איהר זעהט דאָ, איז אזוי טיעף בעטראַכט און
אזוי האַרציג געמאָלט, אז ער ערוועקט ביי אייך,
אויסער גענוס פון קונסט, פיעלע, פיעלע געדאַנ-
קען איבער די וועלטען, וועלכע וועלען און
שפּראַצען, ווערען חרוב און ווערען געבויט,

(*) „די איד'ישע ביבליאָטעק“, פון י. ל. פריד,
תרכ"ד.

אויגען געקוקט, ווי פרעגענדיג, צי זאגט ער נישט עפעס גראַבס, און טהוילמאָל, אז מאַמעס האָט זיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַ נישט־פאַסענדיג וואָרט, האָט זי איהם אַרױנגערופּען אין אַ צווייטער שטוב און, אַננעהמענדיג איהם פאַר'ן קנאַפּ פון פאַלשאַ, אַזוי געזאָגט:

— זעהסט, מאַמעס, עס פאַסט נישט! בױ לױטען אין „געזעלשאַפּט“ דאַרף מען זיך צו האַלטען מער „אַנשטענדיג“. מען דאַרף בעטראַכטען יעדעס וואָרט, וואָס מען וויל זאָגען. וואַרום זעהסטו, מאַמעס, עס איז דאָך נישט שעהן צו זאָגען עפעס נישט־פאַסענדיגס אין אַ געזעלשאַפּט. פערשטעסט דאָך אַלױז...

די הויך „דייטשע“ ווערטער: „געזעלשאַפּט“, „אַנשטענדיג“, וואָס האָבען זיך זעהר עדעל פון רחל'עס מויל אַרויסגעגלייטשט, האָבען אויף איהם אַ ליעבע שרעק געוואָרפּען, און ווי אַ קליין קינד האָט ער זיין פעהלער דערקענט.

אויף אזא אופן ווערט מאַמעס „דרעסירט“ ביי ר' יעקב'ן אין שטוב, ביז ער נעהמט איבער בייסלעכווייז די נויטיגע אויסערליכע אייגענ־שאפטען, וועלכע זיינען איהם מקרב צו די „שעהנע אירען“. דער שווער מיט די שוואַך־גערם האָבען שױן פון איהם נחת:

— „א ו ז ע ר מאַמעס איז אַ גאַנץ קלוגער“... און זיינע אַמאָליגע „חברים“ ווערען איהם, נישט־בעמערקענדיג, פרעמד און ווייט:

„ער ווייסט נישט ווי און ווען דאָס איז געוואָרען, נור די אַמאָליגע חברים האָבען איהם אויפגע־הערט צו זאָגען „דו“.

— זאָל מאַמעס אַזוי גוט זיין געבען אויף אַ האַלב קערן האבער — זאָגט צו איהם שלמה מלאך (זיין געװעזענער גוטער־ברודער).

און קיינער וואונדערט זיך נישט אויף דעם, קיינעם ווארפט זיך עס נישט אין די אויגען. אלע זיינען איבערצייגט, אז אנדערש קען עס נישט זיין.

מאמעס איז נישט קיין „העלד“ ווי אייזיק הירש, וואָס נעהמט אין אַלמע פעסטונגען און בעצווינגט דעם „שונא“. ער געהט זיך זיין וועג מיט פעסטע טריט, און אָהן מיה עפענען זיך פאַר איהם די טהורען פון די „אַדעליגע שלע־סער“, וועלכע זיינען שױן נישט ווי אַמאָל אַב־געוונדערט פון דער וועלט.

נאָך וועניגער איז מאַמעס גלייך צו אריה בעל־גור, וועלכער האַלט זיך ווי אַ בער אין זיין בערלאַגע און בעוועגט זיך שווער. מאַמעס איז

וואָס, וואָס רינגעלט איהם אַרום מיט עהרפורכט און אַכטונג. נאָך דיזער מענטש איז שױן „ריינט־וועלטיג“:

„ר' יעקב זוכט נישט קיין וואויל־לערנער, קיין בעל־יחוס, ער זוכט זיך אן איידעם... פאַר זיין רחל'ע אַ תּהו, אַ בעל פרנסה.“

די נייע צייט האָט אויף איהם געוויקלט. ער וויל זיין אייגענעם יחוס אויסבייטען אויף געלד. ער האַלט, אז „יחוס“ איז אויף אַן ארטיג קעל וואָס געהט אָן אין מאַרק. פאַר זיך אַלױז האָט ער איהם גענוג, און ער זוכט נישט איינצו־קויפּען נאָך. נאָך אויב אימיצער וויל האַנדלען יחוס, איז ר' יעקב בערױט צו מאַכען געשעפט, אַבי אַ גוטען פרייז. און אַ בעלן געפינט זיך. דאָס איז אַ יונגער פוהרמאַן מיט'ן נאָמען מאַמעס.

„ניט לאַנג איז מאַמעס געווען אַ שמויסער.“ „אין אַ קורצע צייט ארום קויפט ער אַ וואָגען און ווערט אַ בעלי־חבת פאַר זיך.“ „עס געהט אַוועק אַ יאהר, מאַמעס איז שױן אַ סוחר, כאַפּט פינגער־און־צוואַנציגער אַ גמולות חסד ביים ערשטען בעסטען בעל הבית. מאַמעס'ן געטרויט מען, ער איז אַ פערדינענער.“

כל זמן מאַמעס איז פריי, לעבט ער צוזאַמען מיט „חברה“ און איז אַ גוטער־ברודער. „מאַמעס טהוט נישט אַרױן די האַנד אין קאַלטען וואַסער אָהן חברה. און טאָמער טהוט ער עפעס אַ פעהל לער, אז ער פאַהרט אַלױז אויפ'ן מאַרק און שאַפט זיך אין אַן „עקסטרעם קאָזאַק“ אָדער אַ „בלונדען לײב“, בייזערט מען זיך אויף מאַטעס'ן. — „קוקט נור אָן דעם סוחר! אַ גאַנצער בעלי־חבת געוואָרען! פאַהרט זיך אויף מערק און שאַפט זיך העלדען.“

אַט דיזער „דעמאָקראַטישער“ מאַמעס קומט אָן פאַר אַן איידעם צו דעם „אַריסטאָקראַט־טישען“ ר' יעקב גאָלדמאַן. מיינט איהר אפּשר, אז מאַמעס פיהלט זיך שלעכט, נישט אויף זיין אָרט, און עס קומען אַרויס קאָנפליקטען. האָט איהר אַ טעות. אלע אין שטערטעל האַלטען פון מאַמעס'ן „דעם בריה“ און זיינען צופרידען מיט'ן „גוטען שדוך“ וואָס ער האָט געטאָן. „נישט קיטע, זאָגען אַלע, רחל'ע (ר' יעקב'ס טאָכטער) וועט איהם מאַכען פאַר אַ לײט“. און ווירקליך:

„רחל'ע האָט איהם אויפגענומען מיט גוטען פון דער הויך, האַלב ברוגז־דיג, האַלב מיט אַ גוט געלעכטעריל. אז מאַמעס האָט מיט וועס גערעדט, אין זי איז דערביי געווען, האָט ער איהר אין 18

א, „קאמעדיע“; ביי בערדיטשעווסקי'ן זעהט
איהר א „דראמא“; שלום איש, דער פאָעט, דער
מאהלער, האָט געשאפן א לעבענס־בילד.
איהר קוקט און פערטראכט זיך וועגען די קרעפֿ-
טען פון לעבען, וועלכע ארבייטען אין דער שטיל
און שאפן אלט־נייע וועלטען, אלט־נייע
מענשען.

א „קולטורנער“ מענש, וואָס קען זיך לייכט צו-
פאסען צו א נייע ספערע.
דאָס לעבען, דאָס היינטיגע לעבען, שאפט
ניט קיין גרויסע צאָהל „אריה'ס“; נאָך וועני-
גער וועט איהר בעגעגענען טיפען ווי „אייזיק-
הירש“; „מאטעס'ן“ טרעפט איהר אָפט צווי-
ען אלע קלאסען מענשען.
ביאליק'ס ערצהלונג שטעלט מיט זיך פאָר

עס גיבען אין לעבען...

פון יואל סלאנים.

עס גיבען אין לעבען מעת־לעת'ן, ווען פוסט
פיהלט זיך די הארץ פון אן אומעט געקוסט,
און פינסטער איז דאן מיר אליין אויף דער וועלט;
עס שרעקט מיך די נאכט און עס פרייט מיך די קעלט;
איך זעה ניט דעם זון־אויפגאנגס פרעהליכען שיין,
עס דאכט מיר די וועלט איז פול אייביגען פיין,
עס דאכט מיר, אפילו די שמייכלענדע בלוס
גיסט אויס פון איהר הארץ נור א מתים־פארפוס,
עס דאכט מיר אפילו דער לוסטיגער מאי
געהט שטיל אין אן עלענד — א בענקשאפט פערביי...
די גאנצע נאטור פערמאסקירט זיך אין שפיעל,
און טרויערט און קרענקט זיך און וויינט אין דער שטיל...

אָה, דאן פיהל איך בענקשאפטען טיעף אין מיין זעעל
צו פליהען אוועק פון דער פינסטערער וועלט,
הויך הויך און אהין וואו עס שיינט אייביג העל,
הויך הויך און אהין צו דעם הימעל־געצעלט,
אין גאט'ס אייגען הויז, וואו עס לייכט און עס גלאנצט,
וואו עס בליהט א גן־עדן פון ענגלען פערפלאנצט,
דארט שטארבט אָב דער אירדישער „איך“ און דער „מיין“,
וואָס דייעט איז מיין און וואָס מיינט איז דיין.
דארט ווער איך א טהייל פון דער גאט־הייט אליין,
און שוועב אום אין עדעלסטע ריינהייט און שעהן.
אָה, דארט גליהט די יוגענד אין מאי נאכאנאנד,
הויך הויך און אהין אין גאט'ס אייגענע לאנד...

רעדאקציאנעלע נאטיצען

„ארבייטער“ למשל, אונטערשטיצט פון א גאנצן קליינע צאָהל (פערזענלעכע מעסיד קליינע צאָהל) מענשען האָט זיך אויך בעקלאָנגט אויף א דורכ-פאל, אָבער דאָרטען האָט מען ביין דורכפאל געמאכט צוויי מאָל אזוי פיעל געלד ווי מיר האָבען צעגעלעגט. מיטמעות דאָרטען איז געווען ענטהוואַמוס, אָפּפערטויליגקייט, לוסט צום אַר-בייטען פאר א גוטע זאך, וועלכע ביי אונז האָט געפעהלט.

ווער איז אין דעם שולדיג? אפשר די רע-דאקציע, אפשר די אַרויסגעבער, אפשר דער אַל-געמיינער שטאַנד פון דער בעוועגונג, אפשר דאָס וואָס דעם זשורנאַל פעהלט אן אַמט'ע פאָלקס-פערזאָלטונג, אפשר די טהאַטזאך וואָס פאָלקס-פערזאָלטונג ביין אַרויסגעבען פון סאָציאַליס-טישע פּעריאָדישע שריפטען איז ביז איצט ביי אונז איבערהויפט קיין גרויסער ערפאָנג ניט געווען, אפשר דיעזע אלע זאכען צוזאַמען. אָב-ער ווער און וואָס אין דעם זאָל ניט זיין שולדיג, אונזער לאַגע איז היינט אזעלכע, אז וועהרענד פון איין זייט איז די „צוקונפט“ געזיכערט מיט איהר עקזיסטענץ דורך איהר גרויסען לעזער-קרייז, קען זי ניט ווערען דאָס וואָס זי וואָלט דארפן זיין, ווייל חוץ א הייפּעלע מענשען קימערט זיך קיינער ניט אַרום איהר און דאָס פאָלק, צו וועלכען זי געהערט, בעהאַנדעלט זיין „פּראָפּערטי“ ווי דער אַפיקורוס זיין חלק לעולם הבא, דאָס הייסט: האָב איך — נעם איך, אַניט איז אויך רעכט. זעהר טהייער איז זיין חלק ביי איהם סאָיי ווי סאָיי ניט.

אונטער אזעלכע אומשטענדען וואָלט געווען פּראָסטע שאַראַטאַנסטוואַ צו מאַכען גרויסע פּלענער — און הויכע פערשפּרעכונגען און מיר קענען דערפאַר נור זאָגען :

לאָזען די, וואָס דער זשורנאַל איז זיי לייעב און טייער צושטעהן צו איהם און מאַכען, אויב זיי קענען, די פאָלקספּערזאָלטונג פאר א ווירק-ליכקייט און די רעדאקציע וועט טאָן דאָס וואָס זי קען פון איהר זייט צו פערבעסערען די „צו-קונפט“.

מיט דעם היינטיגען העפט הויבט זיך אן דער זיעכעטער יאָהרגאַנג פון די „צוקונפט“ זינט זי איז אויפגע-קראַפט. שטאַנען תחת המיתים אין יאָנואַר 1902 אונטער דער רעדאקציאָן פון גענאָסע דר. קאַספּע.

מיט די פינגערעס יאָהר, וועלכע דער זשור-נאַל אונזערער האָט עקזיסטירט פריהער (ביז דעם יאָהר 1897) איז היינט שוין פאַראַן צוועלף בענדער „צוקונפט“. דיעזע האָבען אין זיך — ווי קריטיש מען זאָל זייער אינהאַלט ניט בע-טראַכטען — א גאַנצע מאַסע בעלעהרענדען מאַטעריאַל פון פערשיעדענע מינים. אין א בע-סער, אָרגאַניזירטע סאָציאַליסטישע בעוועגונג ווי אונזערע איז דאָ אין אַמעריקאַ, וואָלטען פולע „סעסס“ זיך איינגעפונען אין יעדער ביב-ליאָטעק פון יעדען סאָציאַליסטישען אידישען לעזעצימער אין יעדער שטאָדט. לויט ווי די בע-וועגונג שטעהט — און זי שטעהט, ליידער! — היינט ביי אונז. איז דאָס ניט דער פאַל, אָבער אפילו אונטער די היינטיגע אומשטענדען גע-פינט מען וועניגסטענס איינצעלנע יאָהרגענגע „צוקונפט“ אין פיעלע לעזעצימערן אין'ם לאַנד.

און אָנפאַנגענדיג א נייעם יאָהרגאַנג פיהלט זיך א בעדירפנים זיך דורכצורעדען מיט די לעזער, צו מאַכען פלענער, זיך צו „נעהמען א פיהר“ אויף דעם קומעדיגען — יאָהר, ווי מען זאָגט.

נון, דורכרעדען קענען מיר זיך, און דערצו זיינען פיעל ווערטער ניט נויטיג, אָבער מאַכען פלענער, און געבען הכטחות וואָלט געווען איינ-פאך אונעהרליך.

אין דעם לעצטען נומער האָבען מיר גע-זאָגט, אז גאָרדינ'ס „אַמט'ע קראַפט“ (געשפּיעלט פאר די צוקונפט אין אַדלער'ס טהעאטער דעם 12טען דעצעמבער) וועט בעווייזען אונזער אַמט'ע קראַפט. דאָס האָט זיך ווירקליך בעווייז-זען: מיר האָבען צום אַווענד צוגעלעגט געלד, אַנישטאָט צו מאַכען געלד.

מען טרויסט זיך דערמיט וואָס די צייטען זיינען שלעכט, וואָס אַנדערע פאלען אויך דורך, אָבער דער טרויסט איז א פוסטער: דער היגער

נאך א פאר ווערטער וועגן
סינדיקאליזמוס, זיך. אונזער ארטיקל אין
עראינערונגען, דיזען נומער וועגן דעם
פאלעמיק. סינדיקאליזמוס איז גענומען

פון א דייטשען זשורנאל. ער שטאמט פון פרא-
פעסאך ווערנער זאמבארט'ס פערער און אזוי
ווייט ווי ער געהט האט ער ניט געקענט זיין
געיטריעבען אונפארטייאישער און עהרליכער.
זאמבארט איז אימער צופערלעסיג כל זמן ער
שילדערט, צוגליעדערט און לעגט פאנאנדער.

מיר וועלען אבער אין דעם פרט פון קרי-
טיק איבער'ן סינדיקאליזמוס געבען דאס ווארט
א מארקסיסט, אנטשטאט צו איבערזעצן זאמ-
בארט'ס איבעריגע ארטיקלען. דאס וועט, דאכט
זיך, זיין דער בעסטער פלאן. דער געגענטשאנד
איז אזוי וויכטיג אז עס וועט גלאט ניט שאמען
צו האבען ארטיקלען פון פערשידענע שרייבער
וועגן איהם.

די „עראינערונגען“ פון מ. ווינטשעווסקי
וועלען פארטגעזעצט ווערען; נעכסטען מאנאט
וועט זיך אנטפאנגען דער צווייטער טהייל. די ער-
אינערונגען וועלען ניט מעהר הייסען „זשורנאל-
ליסטישע“. זיי זיינען דאס אין גאנצען פון אונ-
זער הייביק און געווען און וועלענדיג זיך האלטען
ביין ווארט „זשורנאליסטישע“ האט דער שריי-
בער אפט געליטען פון דער ענגער ראמקע.

אויף גענאסע פייגענבוים'ס ארטיקל ווע-
לען מיר האבען יעצט איינזיק'ס ענטפער אין דעם
נעכסטען העפט „צוקונפט“. די דעבאטע האפען
מיר וועט אנגעפיהרט ווערען אויף אזא אופן,
אז דער אמת וועט ארויסקומען און פערזענליכע
אנגריפע. שפעטער וועט גען. פייגענבוים, אויב
ער וועט וועלען, קענען געבען דעם צוגעזאגטען
פאזיטיווען ארטיקל איבער די קריזיסען.
ליידער איז דאס א ברענענדע צייטפראגע
און מעג גוט דיסקוטירט ווערען.

מאסענמאד דריי מאל אין צייט פון פיער-
צעהן טעג זיינען דעם מאנאט
קוילענגרעבער געטוישעט געווא-
רען אין אמעריקאנישע קוילען-
גרובען. אין וועסט ווירדזשיניא, אין אלעבאמא
און אין פענסילוואניא זיינען אונטער דער ערד
פאר דער צייט בערגאבען געווארען ניט ווייני-
גער ווי טויזענד נפשות, טויזענד ארעמע ארביי-

רערענדיג בדרך כלל, מוז
מען זאגען, אז אזעלכע אונ-
טערנעמונגען ווי אן אונטער-
שטיצונגס-בענעפיט פאר די
בעוועגונג.

„צוקונפט“ וואלטען פון אונ-
זער הייביק און געווען זיכער צו האבען אן ערפאלג ווען
דער בעשלוס פון די ראטישעסטער קאנווענציע
וואלט ענערגיש דורכגעפיהרט געווארען. דייט-
ליכער גערעדט הייסט דאס, אז ווען עס וואלט
געלונגען צו שאפען אן אמעריקאניש-אידישע
סאציאליסטישע ארגאניזאציע, וועלכע זאל סיס-
טעמאטיש אנפיהרען די פראפאגאנדא פון סא-
ציאליזמוס מינדליך און שריפטליך צווישען די
אידען אין אמעריקא, דאן וואלט די „צוקונפט“
גאנץ נאטירליך געווען זייער זשורנאל, פאר
וועלכען זיי וואלטען געהאט צו זארגען.

מיר זאגען: „ווען עס וואלט געלונגען“ ניט
מחמת עס שיינט צו זיין ערגעץ א צווייפעל
וועגען די מעגליכקייט דעם בעשלוס אוסצופיה-
רען, וועניגסטענס אין די וויכטיגסטע, פונדא-
מענטאלע פונקטען. דאס צו זאגען וואלט שוין
דערפאר אליין געווען איבעריג, ווייל אין גרונד
גענומען האט אן אגיסטאציאנס-ביורא עקס-
טירט „אפ-סטייט“ דריי יארה פאר דער קא-
ווענציע מיט דעם צוועק צו אראנזשירען לעק-
טשורס און לעקטשורס-טורס פאר אלע ארומיגע
שטעט פון — לאמיר זאגען — באפאלא, אריי-
נעהמענדיג קאנאדא און שטאטען וועסט פון
ניו יארק. און דאס איז דער פונדאמענטאלער
פונקט.

ווען דא ווערט גערעדט בלשון „ווען“, איז
דאס דערפאר ווייל לאקאל ניו יארק האט אזא
אידישע ארגאניזאציע פערבאטען. די אידישע
דיסטריקטען האבען פערלאנגט א רעפערענדום-
אבשטימונג וועגען דער פראגע און דער וואוט
וועט ערסט ווערען בעקאנט ווען די „צוקונפט“
וועט זיין אין דרוק אדער זאגאר שוין ארויס פון
דרוק.

צי דער רעפערענדום וועט אויספאלען צו
גונסטען אדער געגען דעם ביורא, יעדענפאלס
וועט די זאך זיין אויפגעקלערט, און מיר וועלען
צו דער פראגע צוריקקומען.

און יאהר־אין, יאהר־אויס געהט דאָס פּאָלֶק צום שטימקאָסטען און קלייבט זיך אויס אַמאָל אַ רעפּובליקאַנישען שינדער, אַמאָל אַ דעמאָקראַטישען שופּט.

אַ מוילעזעל וואָס בלאָזט אויף קאַלטע
דער שרייבער פון דיזע נאטיצען, זייענדיג אַ מענטש וואָס שטעהט (דאָס איז שוין דער מול זיינער אַזעלכער) מיט איין פוס אין דער אַרבייט־ערבעוועגונג און מיט דעם אַנדערן פוס אין דער קאפיטאַליסטע־בעוועגונג, האָט צוריק מיט אַ יאהר זעקס דורכגעמאַכט די פּאָלגענדע ערפאָהרונג:

אַלס בעאַמטער פון אַ קוילענגרובענעזעל־שאפט האָט ער אייןטאָג בעזוכט אַ קוילענגרוב אין זעסט־ווירדזשיניאַ, טאַקע ניט ווייט פון מאָ־נאַנגאָ, וואָ דער אונגליק האָט דאָ ניט לאַנג פאַסירט. אויף אַ קליינעם עלעקטרישען טראַלי־וועגעלע איז מען געפאָהרען אַן ערך פון אַנדער־האַלבען מייל אונטער דער ערד. ערטערווייז איז דער טונעל געווען אזוי ניעדריג אז מען האָט זיך געמוזט גוט איינבויען אום ניט צו שעדיגען דעם שאַרבען. אין דיזע ערטער איז, חוץ דעם, געווען דער דראָט פון די טראַלי־ליניע אזוי ניעדריג, אז מען האָט זיך געמוזט היטען ניט צו קריגען אַ „שאַק“.

„זעהט איהר, האָט זיך דאָ דער סופער־אינטענדענט אָבערופען צום שרייבער, אָט דיזער אָרט עראינערט מיך אָן אַ שפּאַס און אויב איהר ווילט קענט איהר איהם אויף האָבען.

„איהר זעהט דעם קרייזוועג וואָס פיהרט צו יענעם רום? (צימער — אזוי רופען זיי אַן איינגעגראָבענעם אָרט, וואו מען אַרבעט און וואָס געהט אַראָב ווי אַ קווערשטראַסע פון דעם הויפט־טונעל מיט דער טראַלי־ליניע). אהין געהט מיט יעדער לאַדונג אַ מוילעזעל (אַ „מייל“), אהין און צוריק. דיזער מוילעזעל האָט זיך איין טאָג אָנגעשטויסען מיט'ן קאַפּ אָן דעם דראָט וואָס הענגט דאָ אזוי ניעדריג און... און וואָס מיינט איהר?“

— איך ווייס ניט. דערזעהלט. „און איצט איז יעדען טאָג דערזעלביגער שפּאַס. דער מוילעזעל געדענקט דעם „שאַק“, און קוים קומט ער אויף דיזען אָרט, שטעלט ער זיך אָב און כאַטש צוזאַקס איהם געהט ער ניט ווייטער.“

טער, לאָזענדיג הונדערטער אלמנות און טויענ־דער יתומים.

און וואָס? און גאָר נישט.
יאהר איין יאהר אויס פערשלינגען די אַמעריקאַנישע גרובען דורכשניטליך 1200 מענ־שען; יאהר איין יאהר אויס געהען אויף דעם מזבח פון קאפיטאַל, דעם איינעם פון צעהנדליגע מזבחות, קרבנות אָהן אַ שיעור און אָהן אַן ערך; יאהר איין. יאהר אויס אונטערוכט מען דיזע אונגליקען און מען געפינט, אז האַבזוכט האָט דאָ בעאַנגען מאַסענמאָרד און קיינער ריהרט זיך ניט. אין קול ואין עונה!

און מיר לעבען דאָס אין אַ רעפּובליק, און מיר האָבען אַן ערוועהלטען פּרעזידענט, ניט אַ גע־ירש'טען קיסר; און אונזער העררשער פון פּאָלקעס גנאָדען געוועלטיגט איבער אונז נור 4, העכסטענס 8 יאהר, און מיר דארפֿען ניט וואָר־טען אויף זיין טויט אום פון איהם פטור צו ווערען.

און דאָס פּאָלֶק מאַכט דאָס כלומרשט אַליין די געזעצע פון דער מדינה — דאָס פּאָלֶק הייסט דאָס דורך זיינע געוועהלטע געזעצמאַכער.

און דאָך שטיקען די לאָקאַמאָטיווען, און דאָך שליינגען די קוילען און אַנדערע גרובען, און דאָך דערטרינקען שלעכטגעבויעט שיפען טויענ־דער, צעהנדליגטויענדער מענטשען יאהר־יעהר־ליך, חוץ וואָס די פאַבריקען, די טראַליקאָרס און די שרפות פערניכטען מענשליכע לעבענס אָהן אַ שום נויטווענדיגקייט דערצו.

ניט נור ריהרט זיך ניט די געזעצפאַבריק, ניט נור זיינען די ריכטער מבטל אלע „גוטע“ געזעצע, ווען זיי ווערען על פי סבה, אָדער אין צייט פון אונגעוועהנליכען שרעקליכען אונגליק, אַמאָל שוין יא געמאַכט, — ניט נור דאָס, נור טאָמער ריהרט זיך דער מיינער, וואָס זעהט קיינ־מאָל ניט די ליכטיגע זון דורכ'ן גאַנצען ווינטער, טאָמער מאַכט ער אַן ערנסטען סטרייק, טאָמער ווערט ער אונרוהיג האָט ער געגען זיך זיינע אייגענע געוועהלטע מעיאָר'ס, גובערנאַטאָרס, פּרעזידענטס. און די זעלביגע צייטונגען, וועלכע מעלדען דעם טויט פון 500 קוילענגרעבער אין וועסט ווירדזשיניאַ, מעלדען אויך אז פּרעזידענט רוזוועלט, דער רעפּובליקאַנישער פּרעזידענט, האָט געשיקט טרופען חייל געגען מיינערס קיין נעוואַ־דא, פונקט ווי מיט יאהרען צוריק האָט דער דער־מאָקראַטישער פּרעזידענט קליוועלנד געשיקט חייל געגען אייזענבאָהן־אַרבייטער קיין שיקאַגאָ.

אייביג אלס פערשיקטע אין סיביר; 9 אויף פיער יאהר קאטאָרגא מיט אייביג סיביר; 10 אויף אייביגע פאָסעלעניע אויף אין סיביר און אזוי ווייטער.

צווישן די ערסטע אַכט געפינען זיך מענער ווי צעריטעללי און שאפאָרדזשע, וואָס זייערע נעמען זיינען גוט בעקאנט פון די דעבאטען אין דער צווייטער דומע.

וואָס אַנבעטריפט די „אייביגע“ פאָסעלע-ניע קען זיך דאָס אַרויסווייזען אַ שעהן ביסעל וועניגער „אייביג“ ווי דער רוסישער טיראָן מיינט.

טשאַיקאָוסקי און די באַבושקא
און אין דער זעלבער צייט ווי דיזער ברוטאלער אורטהייל איז אויסגעשפּראַכען געוואָרן, האָט די סאָמאָדערושאַ-ווייזע אָנגעשפּיעלט דער מענשליכקייט און דער ציוויליזאציע אַנאָנדער שפּיצעל.

זי האָט פערשפּאַרט אין דער פעטער-פּאַזל פעסטונג דעם וועטערען פון די רוסישע פּאָלקס-בעוועגונג ניקאָלאַי טשאַיקאָוסקי און די גרויס-גרויע באַבושקא יעקאטערינאַ ברעשקאָווסקא, זי, וועלכע האָט אין דער צייט פון אַ גאַנצען דור אַריבערגעטראָגען אַלע ליידען און אַלע עינוים, וואָס אַ רעגירונג, ווי די רוסישע קען אויס-טיילען אַ פּרייהייטס-קעמפּפּער.

עפעס אזוי ווי זי, די רעגירונג, וואָלט פיהלען אז זי האָט געקוילעט און ניט דערקוילעט, האָט זי אַריינגענומען אין איהרע שרעקליכע לאַפּעס דיזע פרוי אום איהר ענדליך אין גאַנצען צו דערשטיקען.

און צו פּראָטעסטירען געגען דיזע שטערלי-כע שטיקעל טיראניי האָבען זיך אַ גאַנצע רייהע פון איינפלוסדיכע אַמעריקאַנער צונויפגענומען, — צו פּראָטעסטירען, דאָס הייסט, צו פרובירען בעאיינפלוסען די רוסישע רעגירונג.

די שתדלנים זיינען מייסטענס מענער און פרויען, וועלכע זיינען בעקאנט געוואָרען מיט ניקאָלאַי טשאַיקאָוסקי און יעקאטערינאַ ברעש-קאָווסקא, און מיר אַלע האָפען, אז די שתדלנות וועט זיין ערפאָלגרייך.

אלאָ, אזוי פיעל שכל האָט געהאַט אַ מויל-זעל. איז נאָך נויטיג צו לערנען דעם מוסר-השכל? איז נויטיג אויסצוטייטשען וואָס דער מויל-זעל וואָלט געטאָן מיט זיין וואָנט ווען ער וואָלט איהם געהאַט? די מיינערס פון וועסט-ווירדזשיניאַ העלפען אויסקלייבען זייערע אויס-בייטער פון יאהר צו יאהר, ניט אַכטענדיג אויף די „שאַקס“, וועלכע זייערע ברידער קריגען און זיי אַלליין פיהלען אַלע לייעבע יאהר. — צו יענער צייט איז דאָרטען, אין וועסט ווירדזשיניאַ, גע-ווען אַ ריכטער, וואָס וועגען איהם האָט זיך אַ גרובענבעזיצער ביי אַ גאָז וויין בעריהמט, אז די קאָרפּאָרטישאַנס האָבען איהם מיט זיינע אינ-דוּשאַנגנישאַנס געגען סטרייקענדע אַרבייטער פונקט אזוי זיכער אין קעשענע ווי זיי האָבען זייערע רעוואָלוציערס אין „שווערע“ צייטען.

דיזען ריכטער האָבען אַרבייטער געהאַלפּען ערוועהלען, וועהרענד דער סאָציאַליסטישער טיקעט פלעגט קריגען אין דער געגענד עמליכע צעהנדליג שטימען.

אַ שפּאַט-געריכט; אַ באַרבאַרישער אורטהייל
די רעאָקציע אין רוסלאַנד בושעוועט וואָס אַ טאָג מאַוים'דיגער, — „דער ים — ער ברויזט, און וויל זיין אָפּפּער האָבען“.

און ער שליינגט, און ווערט ניט זאט. אזוי זיינען דעם 14טען פון דיזען מאָנאַט איבער-געגעבען געוואָרען צו די בייזע כוואָליעס פון דער קאָנטר-רעוואָלוציע 37 מאַן פון די סאָציאַל-דעמאָקראַטישע דעפּוטאטען אין דער צווייטער דומע. „גע'משפט“ האָט מען זיי אויף אַזא'ן אופן אז דער פּריגאָוואָר איז געווען פאַרטיג איידער דער משפט האָט זיך אָנגעפאַנגען. דיזער שפּאַט-געריכט איז אָנגעפיהרט געוואָרען הינטער גע-שלאָסענע טירען און ניט נור דאָס פובליקום איז דערביי ניט געווען, זאָנדרען די געאורטהיילטע אויך ניט. אונזערע בראַווע גענאָסען האָבען זיך נעמליך ענטזאגט צו קומען אין געריכט-זאַל אַרײַן, אזוי ווי דער פּראָצעס וועט פּערהאַנדעלט ווערען בשתיקה, אויסשליסענדיג דעם עולם און — וואַהרשינליך — אויך די פרעסע.

און פון די פער'משפט'ע 37 מאַן געהען 8 אויף פינף יאהר אין קאטאָרגע און דאָן אויף

העררשער אז דער שטורם קען ניט אָבגעשטעלט ווערען דורך דעם אַראָבענהמען פון דער וועטער-פענדעל, און אז דער זיגער וועט זיך ניט אָב-שטעלען בלויז דורך דעם וואָס מען וועט אַראָב-נעהמען די ווייזער. און האַלטענדיג די ווייזער פאַר די בעוועגער פון דער אַוהר און די וועטערפענהנדעל פאַר דער מאַכערקע פון דעם שטורם מיינען זיי אז די אַוהר-בעוועגונג איז אָבגעשטעלט, אז דער שטורם איז איינגעשטילט אין דעם אויגענבליק ווען זיי ווערען פטור פון די ווייזער און די פענהנדעל.

מרה-שחורה'דיג פיהלט זיך ביים אַריינ-קומען פון דעם 1908טען יאהר, אבער מיר זיינען סאַציאַליסטען און מיר ווייסען אז אונזער צייט קומט, אז אונזער שטונדע מוז פריהער אָדער שפעטער שפּאַנגען.

טרויעריג קענען מיר זיין; קיינמאָל ניט פערצווייפעלט.

דער „מאַרגענשטערן“ מיר האָבען געקראָגען צוגעשיקט די פּאַל-גענדע קאַרעספּאַנ-דענץ, וועלכע רעדט

פאַר זיך: —

וויילנא, דעם 8טען דעצעמבער, שפּעט אין דער נאַכט איז געקומען פּאַליציי און זשאַנדאַר-מעריע אין דעם לאָקאַל פון דעם נייעם בונדיסטי-שען וואָכענבלאַט „דער מאַרגענשטערן“, האָט אויפגעבראַכען די איינגאַנגסטהיר, אַראָבערירען די שלעסער פון די קאָמאָדען און שרייבטישען פון דער רעדאקציאָן און צוגענומען אלעס, וואָס דאָרטען האָט זיך געפונען.

אין דער זעלבער נאַכט איז געוועזען אין שטאדט אַ מאַסע הויזוכונגען און עס זיינען אַרעסטירט געוואָרען 12 פּערזאָן, וועלכע זיינען אין פּערבינדונג געשטאַנען מיט דער רעדאקציאָן פון דעם נייעם אָרגאַן. אונטער זיי געפינען זיך: דער שריפטשטעלער גאַזשטאַנסקי (געווען אויס-געשטעלט אַלס קאַנדידאַט פון בונד אין דומאַ), די צאהנערצטיין אַננאַ ראָזענטהאַל (אַ געוועזענע קאַטאַרוזשאַנקאַ), פייסאַכזאַהן, לאַזאַר און רעווע-קע עפשטיין, אַבראַם און דאָראַ קאַסטיילאַנסקי. די איבריגע נעמען זיינען נאָך ניט בעקאַנט. אין שטאדט האָט דער אַרעסט געמאַכט אַ רוים.

וואָס זאָל מען זאָגען וועגען די דריטע דומאַ, וועלכע איז צונויפגעקומען אונטער דיזע אומשטענדען, אין אזא צייט?

עס איז קיין ספק ניטאָ אז די רעאַקציע שפּרייזט אַרום אין דעם דריטען רוסישען פאַרלאַמענט ביר רמאַ, שטאַלין ווי אַן אינדעק — פאַר דער שחיטה? פיעללייכט — אבער שטאַלין, כאַל-דערנדיג אויפ'ן קול, זיך בלאָזענדיג אזוי ווי די וועלט וואָלט געווען דעם דאָזיגען אינדעק'ס.

און אזוי איז אויך קיין שום צווייפעל ניטאָ, אז ניט אַכטענדיג אויף אַלע פערברעכען פון ניקאָלאָי'ס ממשלה געגען איהרע אייגענע „אַס-נאַנוניע“ זאַקאָנעס, געגען איהר „קאַנסטיטוציע“, זיצען דאָך אין דער דריטער דומאַ אַ מאַן צוואַנציג סאַציאַל-דעמאָקראַטען, בערייט צו קעמפּפּען, ווי זייערע פער'משפּט'ע ברידער און פאַרטייגנענאַסען, ניט נור געגען דעם באַרבאַרי-שען, בלוט-בעפלעקטען צאַרזומם, זאָנדערן אויך געגען די לוינשקלאַפּעריי פון דעם אַרבייטער-קלאַס פון רוסלאַנד אזוי גוט ווי פון אַלע אַנדערע לענדער.

וואָס וועט זיין זייער שיקזאַל? וואָרט אויף זיי אויך סיביר, מיט קאַטאַרגאַ, מיט קיי-טען, מיט שרעקליכע ליידען? ווער ווייס? זיכער איז אז דאָס אַלעס וועט זיי ניט אָבשרעקען פון טהון זייער פּפּליכט.

וואָס די טיראַניי טיראַנען פון אַלע לענדער פערשטעהט און פון אַלע צייטען לעבען קיינמאָל ניט אין דער זעלבער איינביל-

דונג, אז מען קען אַ גרויסע פּאָלקס-בעוועגונג דערשטיקען דורך דעם וואָס מען דערשטיקט דעם קול פון דעם פּאָלקס'ס שליח-צבור.

קיינמאָל און אין ערגעץ פערשטעהען זיי ניט, אז אַן אמת'ע בעוועגונג קען ניט דערוואָר-גען ווערען מיט דער אונטערדריקונג פון די פיהר-רער, ווייל אזא אמת'ע בעוועגונג ברענגט אַרויס אימער נייע, אימער פרישע קרעפטע, וועהרענד אַ געמאַכטע, אַן אויפגעבלאָזענע בעוועגונג דאַרף מען ניט דערשטיקען, ווי מען דאַרף ניט לייקענען אַ חלום, ווי מען דאַרף ניט בעקעמפּפּען אַ מיא-טעזש אויף דער בינהע.

קיינמאָל און אין ערגעץ בעגרייפּען ניט די

קונסט און וויסענשאפט

ערקלערונג צום בילד

(די ציפערן, ווי צום ביישפיל, 1564—1475 בעדייטען די יאהרען פון געבורט און טויט)

1. מייכל אנדוועלע, איטאליענער מאלער און בילדווער. 1564—1475.
2. פיראס, גריעכישער בילדווער, געבארען 500 בעפאר קריסטוס.
3. פלאטא, גריעכישער פילאָזאָף. 348—429 בעפאר קריסטוס.
4. אריסטאָטעל, גריעכישער פילאָזאָף. 322—384 בעפאר קריסטוס.
5. סאָקראַטעס, גריעכישער פילאָזאָף. 399—469 בעפאר קריסטוס.
6. ארכימעדעס, פיזיקער און מאטעמאטיקער. 212—287 בעפאר קריסטוס.
7. דירע, דייטשער מאלער. 1528—1471.
8. ראפאעל, איטאליענישער מאלער. 1520—1483.
9. אייזיק ניוטאן, ענגלישער נאטורפארשער, מאטעמאטיקער און פילאָזאָף. 1727—1642.
10. קופערניק, דייטשער אסטראָנאָם. 1543—1473.
11. גאלילעא, איטאליענער פיזיקער. 1642—1564.
12. וואָלטער, פראנצויזישער שרייבער און פילאָזאָף. 1778—1694.
13. רוססא, פראנצויזישער שרייבער. (געב. אין דער שווייץ). 1778—1712.
14. לודוויג פיערבאך, דייטשער פילאָזאָף און פרויענקער. 1872—1804.
15. קאנט, דייטשער פילאָזאָף. 1804—1724.
16. קארטעזיוס (דע קארט), פראנצויזישער פיזיקער. 1650—1596.
17. העגעל, דייטשער פילאָזאָף. 1831—1770.
18. שפינאָזא, פילאָזאָף. 1677—1632.
19. לאַסעל, דייטשער סאָציאליסט.
20. ענגעלס, מאַרקס'ס מיטארבייטער. 1895—1820.
21. מאַרקס, בערגינדער פונ'ם וויסענשאפטליכען סאָציאליזמוס. 1883—1818.
22. מיינער, קריסטליכער „סאָציאליסט“. 1525—1490.
23. טאָמאס מאָרוס, ענגלישער שטאַטסמאַן און שרייבער (אומטאָפישער סאָציאליסט). 1535—1478.
24. גאבעל, פראנצויזישער סאָציאליסט. 1797—1760.
25. סען-סימאָן, פראנצויזישער אויטאָפישער סאָציאליסט. 1825—1760.
26. פוריער, פראנצויזישער אומטאָפישער סאָציאליסט. 1837—1712.
27. הערוענג, דייטשער רעוואָלוציאָנערער דיכטער. 1875—1817.
28. ראַבערט אָוען, ענגלישער קאָמוניסט און קאָאָפּעראַטאָר. 1858—1771.
29. ווילהעלם וויטלינג, דייטשער סאָציאליסט. 1871—1808. (געשט. אין ניו יאָרק).
30. קאבע, פראנצויזישער סאָציאליסט. (געשט. אין סט. לואיס, אַמעריקאַ). 1856—1788.
31. לעסינג, דייטשער דיכטער. 1781—1729.
32. שעקספיר, ענגלישער דראַמאַטורג. 1616—1564.
33. געטהע, דייטשער דיכטער. 1832—1749.

אברהם גאלדפאדען

No. 2.

FEBRUARY, 1908.

Vol. XIII.

פיי'ם קבר פון אברהם גאלדפאדען

פון דר. ה. זאלאטארעף.

אידישען טהעאטער אין רוסלאנד דאך זוכה גע-
ווען צו האבען א זעלטענעם פערגעניגען פון אן
אלטען קינסטלער; שוין אין דער צוועלפטער
שעה פון זיין לעבען האט ער געזעהען אויף דער
ביהנע דאס לעצטע ווערק פון זיין שעפפונג
„בן-עמי“, וועגען וועלכען ער האט מיר א מאָל
געזאָגט: „מיט דעם ווערק וועל איך שליסען
מיין לעבענס-ארבייט, דערנאָך וועל איך אוועק-
לייגען די פערדער פאר יונגערע מענשען צו ענט-
וויקלען וואָס איך האָב אָנגעהויבען.“

און דער פערגעניגען צו זעהען דאָס לעצטע
ווערק אויף דער ביהנע איצט, און מיט ערפאָלג,
האָט באמת געדארפט זיין א זעלטענער פערגע-
ניגען פאר דעם אלטען דיכטער, ווייל, נאָך וואָס
זאָל מען לייקענען, דאָס שיינע קונסט-קינדעלע
— דאָס אידישע טהעאטער — וואָס אברהם
גאלדפאדען האָט געשאפן אין רוסלאנד, איז
שוין לאנג ארויסגעוואקסען פון דעם וויגעלע,
אין וועלכען ער האָט עס געכאָוועט און געוויגט
און געזונגען, ווי א צארטע מאמע, זיסע ליעדע-
לעך, געשעפפט פון דער פאָלק'ס נשמה און בע-
גייסטערט פון די התלהבות פון זיין אייגענער
דיכטער-זעלע.

דאָס קינדעלע איז אויסגעוואקסען אין א
שעהנער בליהענדער מיידעל, וועלכע ענטוויי-
קעלט זיך ראש אין א פראכטפאָלער יונג-פרוי.
און אברהם גאלדפאדען — דער גרינדער פון דעם
אידישען טהעאטער אין רוסלאנד און ערשטער
אידישער ביהנען דיכטער, האָט אין די לעצטע

די קברים פון די אלטע
קעמפער פאר דער אידיש-
זשארגאנישער ליטעראטור און
אידישער טהעאטער - קונסט
איז צוגעקומען דער פרישער
קבר פון דעם אידישען פאָלקס-

דיכטער און גרינדער פון דעם אידישען טהע-
אטער אין רוסלאנד — אברהם גאלדפאדען.
אין דעם עלטער פון 67 יאָהר איז ער דאָ-
נערשט אַג, דעם 9טען יאנואר געשטאָר-
בען ארומגערינגעלט פון נאָהענטע פריינד און
פערעהרער. דאָס אידישע פאָלק האָט אין איהם
פערלאָרען איינעם פון זיינע עלטעסטע און
אפשר אויך פאָפולערסטע פאָלקסדיכטער. ווי
עס פאסירט מיט אידישע דיכטער און קינסט-
לער האָבען די גרויסע מאסען פון דעם פאָלק
זיך פיעל מעהר בעטייליגט אין דער לוייה פון
דעם דיכטער — אין דעם צוטיילען איהם דאָס
„לעצטע רעכט“ — מיט פארדא און גלאָריע פון
א גאסען פראָצעסיע, ווי זיי האָבען זיך אינטע-
רעסירט מיט די לעצטע יאָהרען פון זיין לעבען,
ווען ער איז שוין געווען אלט און שוואַך און
האָט געדארפט אָנקומען צו דער שטיצע פון די
הערער און אומען, וועלכע ער אליין האָט אין
זיינע יונגע יאָהרען, אין דעם אייפער און בע-
גייסטערונג פאר דער אידישער טהעאטער-
קונסט, געפארעמט און אויסגעקאָסטען אלס
קינסטלער און שווישפיעלער. פון דעסטוועגען
האָט דער אלטער דיכטער און גרינדער פון דעם

ניט אין דער דראמאטישער קונסט איז גאָלדפאדען דער גרויסער אידישער דיכטער און ניט מיט דער מאַס פון דער היינטיגער ענטוויקלונג פון דער דראמאטישער קונסט איבערהויפט קען מען, אָדער דארף מען, זיינע קרעפטען מעס-טען. די צייט, אין וועלכער אברהם גאָלדפאדען האָט געגרינדעט דאָס אידישע טהעאַטער, דער געשמאַק פאר דראמאטישער קונסט פון דעם פּאָלק, צו וועלכען ער האָט זיך מיט דעם טהע-אַטער געווענדעט, די שוועריגקייטען, וועלכע עס איז איהם אויסגעקומען אויסצושטעלען אין דער ענטוויקלונג פון דעם טהעאַטער ניט נור אלס א טעמפל פון קונסט נור אויך אלס א שולע פאר'ן פּאָלק — דאָס זיינען אלע וויכטיגע מאָמענטען, מיט וועלכע דער געשיכטשרייבער פון דער אידי-שער דראמא וועט זיך געוויס א מאָל דארפן רעכענען, ווען ער וועט אָבערען גאָלדפאדענען זיין עהרען-פלאַץ אין דער ערשטער עפאָכע פון דעם אידישען טהעאַטער און ערשטער דראמא-טישער דיכטונג. גרויס איז גאָלדפאדען אלס א דיכטער ניט ווען ער אמוזירט אין „די קוני-לעמעלס“, אָדער אין „שמענדריק“, ניט ווען ער פרעדיגט אין „קאבצענוואָהן עט הונגערמאן“, אפילו ניט אין דעם ראָמאנטישען פּאָלקס מעשה'לע „שולמית“, אָדער אין דער אמת'ער טראגעדיע פון דעם אידישען פּאָלק „בר כוכבא“, גרויס איז ער ווען ער ריהרט אָן די סטרונעס פון דער פּאָלקס נשמה אין דעם פּאָלקס ליעדעל. ווען ער וויינט איבער די ליידען פון די אונגליקליכע און רופט צו רחמנות זיין פּאָלק אין א „אוי, איהר אידען, בני רחמים“, ווען ער וועקט זיין פּאָלק און רופט מיט א מעכטיגער שטימע, וועלכע האָט יאָהרען לאַנג געהילכט אין יעדער פאָרטגעשריטענער שטוב אין רוסלאַנד „שמעה אויף, מיין פּאָלק, עס איז שוין טאָג;“ ווען ער בעזונגט די גרויסקייט פון זיין פּאָלק אין דעם טראדיציאָנעלען „ראָזונקעס מיט מאַנדלען“, אָדער ווען ער בעקלאַנגט דעם אויביגען וואנדער-רער מיט דעם וועה געשריי, וואָס הערט זיך נאָך ביז היינטיגען טאָג אין אלע עקען פון דער וועלט: „א איד ביזטו, געה, ווייטער געה!...“ א וועה געשריי וואָס הערט זיך און קלינגט אָב אין א ווילד-משונה'דיג ווידערקול אין יעדער אידישער נשמה.... דאן איז ער אין זיין אמת'ער גרויסקייט — דאן בעט ער זיך אויס א ווארימע נעסט אין דעם בוועס פון זיין פּאָלק אויף לאנגע און לאנגע דורות....

עטליכע יאָהר פון זיין לעבען דאָס שעהנע מיידל — די אידישע ביהנע און די אידישע דרא-מע גאר פשוט ניט דערקענט.... אָפּטמאָל פלעגט זיך מיר אויסווייזען, ווען מיר פלעגען רעדען דערפון, אז איך האָב אין זיינע אלטע אויגען געזעהען יענע גרויסע טראגעדיע פון א קינסט-לער-זעלע, וועמען זיין אייגענע קונסט האָט נאָך ביים לעבען ווייט-ווייט אריבערגעוואקסען. דאָס האַרץ, דאָס אלטע האַרץ, דוכט זיך, האָט זיך געפרעהט און אָנגעקוואַלען וואָס דאָס מיידל ערער קינד בליהט אזוי און וואקסט אזוי און ווערט אזא שעהנע רייצענדע יונגפרוי, אָבער די נשמה האָט גענאָגט, געוויינט און געבליטעט פון דעם בעוואוסטזיין, אז דאָס שיינע, רייצענדע מיידעל וועט שוין קיין מאָל ניט געהן געארעמט מיט דעם גרייזגרויען אלטען אין די גערטנער פון די מוזען....

דערפאר איז דער ערפאָלג פון זיין לעצט ווערק „בן-עמי“ ביים פּאָלק געווען פאר'ן אַל-טען דיכטער דאָפּעלט טייער. האָט געמעגט די קונסט ווייט אריבער' וואקסען זיין גייסט, האָט זי געמעגט זיך אויפהויבען אויף אזעלכע הויכע האַריוואַנטען, צו וועלכע זיין דראמאטישע קונסט האָט קיינמאָל ניט געקענט דערגרייכען, די ליעבע אָבער פון דעם פּאָלק צום אלטען דיכ-טער איז געבליבען אזוי שטארק ווי א מאָל.

היינט, ווי א מאָל, שעצט דאָס פּאָלק אברהם גאָלדפאדען אלס דעם גרינדער פון דעם אידישען טהעאַטער; דעם קעמפפער, און זיינע ערשטע פיעסען געגען דעם פינסטערען פאנאטזום, דעם חסידים, און דעם פוסטען אידישען יחוס; ער שעצט אין איהם דעם דיכטער וואָס האָט דער ערשטער פון א אידישער ביהנע גערופען צו ליכט און בילדונג, געלערענט דאָס גוטע און פארשקאַלטען דאָס שלעכטע ניט צוליעב דעם אָדער יענעם בעגריף פון קונסט, אָדער אויפגאבע פון קונסט, נור פשוט ווייל דאָס זיינען געווען די פאָדערונגען — דער רוף פון יענער צייט און זיין דיכטערישע נשמה האָט די פאָדערונגען אויפגע-הויבען און צוטראַגען צווישען פּאָלק. ווי אזוי? אין דער פאָרמע פון א מעשה'לע, פון א קאָמי-שען עפיזאָד, פון אן אינטריגע פאָרגעשטעלט אויף דער ביהנע און בעפוצט מיט פּאָלקסליד-לעך, וועלכע האָבען זיך ביז היינטיגען טאָג איינגעוואַרצעלט אין דער זעלע פון טויזענדער און טויזענדער פון דעם פּאָלק.

ראבערט אָוען אלס רעפארמער און סאציאליסט

פון א. ש. זאקס

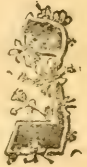
1. די רעפארם-ארבייט אין ניו-לאנארק.

אלע מענשליכע געפיהלען. פערברעכער, באַסיאקעס, שכורים, בעטלער — אַט פון וועמען די ניו-לאנארקער בעפעלקערונג האָט זיך געבילדעט. אום דיוע אונדיסציפלינירטע, צולאָזענע, אונקולטיווירטע מאַסע צו דער אַרבייט צו נויטען, פלעגן מוזען אָנגעווענדעט ווערען די גרעסטע שטראַפֿען.

די שנאה פון די ניו לאַנארקער אַרבייטער געגען די בעלי־בתים איז געווען, זעלבסטפֿער-שטענדליך, געוואַלטיג גרויס. זי האָט אבער ניט געפיהרט צו אַ רעגעלמעסיגער אָרגאַניזאַציע פון די אַרבייטער, וועלכע זאָל קענען אָפֿען אַרויסטרעטען, אַלס אָרגאַניזירטע מאַכט געגען דער שענדליכער עקספּלאָאטאַציע פון די אונטער-נעהמער — דערצו זיינען די אַרבייטער נאָך ניט געווען רייַה און ענטוויקעלט. די אונזופֿרעדענדיג הייט פון די אַרבייטער פלעגט זיך אויסדריקען אין נוקם זיין זיך אָן די פאַבריקאַנטען דורך אַב-טהון פערשיעדענע פערבאַרגענע, „שפיגלעך“ און „שמד־שטיקלעך“, און ווען די מאַס פון ערגער נים פלעגט איבערפֿילט ווערען — אין אָפֿענע, סטיכנע געוואַלטטהאַטען, וועלכע פלעגן וועניג וואָס פערבעסערן די לאַגע.

און אַט אין אזא פּינסטערען, פערלאָזענעם, אונאַויפֿגעקלערטען פערוויילדעטען ווינקל האָט ראַבערט אָוען געקויפֿט די בוימוואָהל־פאַבריק. דיוע אונטערנעהמונג האָט אָוען געקויפֿט ניט מיט דער דעה „געשעפט צו מאַכען“, אום צו קענען בעקומען גרויסע רוּחים — אזא ציעל וואָלט ער אויך געקענט עררייכען אין מאַנשעסטער — נור מיט דער אַבזיכט צו מאַכען אַ פּראָב, אָן עקספּערמענט פיר זיינע טהעאָריען איבער די אויסבילדונג פֿונ'ם מענשענס כאַראַקטער. אין ניו־לאַנארק האָט אָוען געפונען דעם פאַסער־סטען אָרט, וואו דורכצופיהרען אין לעבען זיינע, אין מאַנשעסטער ערוואָרבענע, איבערצייגונגען. און זייענדיג דורכגענומען מיט דעם וואונש צו בעווייזען, אז די אַלע שלעכטע מדות פון די

ניו־לאַנארק, אַ קליין שטערטעל אין שאַטלאַנד, האָט געהאַט אין זיך צוויי—דריי טויזענד איינוואָהנער, דורכאויס אַבוינים. די גאַנצע שטערטעל האָט געצויגען איהר חיונה דורך די בעשעפטיגונג אויף

די פאַבריקען. וואָס פאַר אַ מין לעבען עס האָט געקענט זיין ביי דער ניו לאַנארקער בעפעלקער־רונג, איז לייכט צו בעגרייפֿען, ווען מען דער־מאָנט זיך די שכירות פאַר פאַבריק־אַרבייט און די איבריגע בעדינגונגען, וועלכע האָבען אין יענער צייט געהערשט. ניו־לאַנארק איז געווען דער מיטעלפֿונקט, וואו עס זיינען זיך צוזאַמען געקומען און האָבען זיך קאַנצענטרירט אַלע שלעכטע פערדאַרבענע זייטען פון דער פאַבריק־אַרבייט סיסטעם, זי האָט אין זיך אָנגעשפּיגעלט אַלע שרעקען פון דער אונבערגרענצטער עקס־פּלאָאטאַציע און רויב. די גאַנצע בעפעלקערונג איז בעשטאַנען פון אַ צוריקגעגאַנגענעם, אויס־געמאַטערטען מין מענשען, וואו עס האָבען זיך איינגעוואָרצעלט אַלערליי שמיי, אויסגעלאָסענדיג הייט, קראַנקהייטען און נאָך אזוינע מיני פֿורעניות. 25 פּראָצענט פון אַלע אַרבייטער זיינען געווען קינדער, געקויפֿטע ביי די כלי קודש פון די קירכען. דאָס זיינען געווען אמת'ע ווייסע שקלאַפֿען, מיט וועלכע מען האָט זיך בע־גאַנגען אָהן אַ שום חרפה און בושה, ווי מיט פשוט'ע אַרבייטס־פיה. צווישען דיוע אונבע־שיצטע קינדער, וועלכע פלעגן מוזען אַרביי־טען 12 און מעהר שעה אַ מעת־לעח, זיינען געווען ניט וועניג זעקס־און זעבעניגעהיגע עופֿה'לעך. די דערוואַקסענע אַרבייטער זיינען בעשטאַנען פון אַלע מעגליכע „געוועזענע“, אַרויסגעוואָרפענע פון דער געזעלשאַפט, מענשען, ביי וועמען די הונגעריגע שטאַלענע גרויזאַמע מאַשינעס האָבען ניט כלוין פערצעהרט דעם קערפֿער, נור אויך פערוואונדעט און צוקאַליע־טשעט די נשמה, פערדאַרבען און פערטיליגט

ארבייטער און זיך צו איבערצייגען אין דעם אמת'ן גוטען ווילען פון זייער אונטערנעמער, און הערען אויף צו שטערען אונז'ען אין זיין שטרעבען צו בעזייטיגען די שרעקליכע בעדינגונגן, גען, אום צו פערעסערען די לאגע פון זיי און זייערע קינדער. א פאקט, וואס איז פארגעקור מען מיט אייניגע יאהר שפעטער, ווען אונז'ען האט אָנגעהויבען זיין רעפארם-ארבייט, האט ענדליך פערטריעבען ביי די נירלאנארקער ארבייטער דעם לעצטען שאטען פון חשד. דורך א גרויסע מאָס אמעריקאנישע בוימוואָהל, מיט וועלכער דער אמעריקאנישער מאַרק איז געווען איבערפילט, איז ראָבערט אונז'ען געצוואונגן גען אָבצושטעלען די פאבריק אויף פיער חדשים. פיר דיוע גאנצע צייט האט ער זיינע ארבייטער די פולע שכירות געצאָהלט. אזא אויסערגעווענהייט, פיר יענער צייט, גוטהערציגקייט, האט בעזייטיגט ביי די ארבייטער די לעצטע געדאנקען פון מיסטריווען צו זייער בעל הבית.

ניט בעגעגנענדיג קיין ווידערשטאנד פון די ארבייטערס זייט, פאנגט אונז'ען אן דורכצופיהרען זיינע פלענער. ער פערקירצט דעם ארבייטס-טאָג, העכערט די שכירות, פערלענערט די קינדער-ארבייט, פיהרט איין שולען, וואו צו לערנען לעזען און שרייבען, לעגט אן גרויסע ביבליאָטעקען, ריכטעט איין קהל'שע קיכען, פיהרט איין קאָאָפּעראַטיווע געשעפטען, וואו די ארבייטער זאָלען בעקומען נאָהרגנס-מיטעל פריש, גוט און וואָלוועל, אָרדענט איין מעדיצינישע הייל פיר קראנקע, אַלטער-פערזענלעכע, אונטערשטיצונגס-חברות, בעזייטיגט די פערשידענע שטראָפּען, פיהרט א גאנצע רייהע פאָר-לעזונגען איבער זיטען-לעהרע, מאָדאָ, א. ז. וו. דער פּוֹלע יוצא פון די נייע רעפארמען און איינפיהרונגען איז געווען, אז די ארבייטער זיינען עפעס ווי ניי געבוירען געוואָרען. דער פריערער אזוי פערוואַלדעטער און צובישעוועטער ווייז קעל ניו לאַנארק, פון וועלכען מען איז געלאָפּען ווי פון א פּעסט האט זיך אָנגעפאָנגען אויסצורייכענען מיט דער קערפערליכער און גייסטיגער ענטוויקלונג פון זיינע איינוואָהנער, דורך זייערע פריעדליכע און זיטליכע לעבען, דורך זייערע אידעאלע שטרעבונגען און נייגונגען. נירלאנארק איז געוואָרען א ביישפּיעל, א מוסטער פאר אלע אנדערע פאבריק-ארטען. די ארבייטער, וועלכע זיינען פריהער געווען בעוואוסט אלס אויסוואור-פען פון דער געזעלשאפט, האָבען געקראָגען א

נירלאנארקער איינוואָהנער זיינען ניט אנדערש, ווי א רעוואָלטוט פון די אינערליכע אומשטענדען, אין וועלכע זיי איז אויסגעקומען צו לעבען, איז די ערשטע ארבייט פון אונז'ען, גלייך נאָך זיין בעזעצן זיך דאָרט, געווען, איבערצוגעדערען די אויסערליכע בעדינגונגען.

דיוע אויפגאָבע איז אָבער געווען ניט קיין לייכטע.

צוליב דעם גרויסען בערעכטיגטען מיסטריווען, וואס די ארבייטער האָבען געהאט צו יעדען פאבריקאנט בכלל, און די נירלאנארקער, אלס שאַטלענדער, געגען דעם „ענגלענדער“ בכלל, איז געווען פאר אונז'ען אונמעגליך זיך מייב צו זיין און דורכצוגעדען זיך מיט די ארבייטער איבער זייערע פערלאנגען און פאָרדערונגען. אין יעדען פערזוך פונ'ם נירלאנארקער אונטער-נעמער זיך צו דערנעהנטערן צו די ארבייטער, האָבען די לעצטע געזעהן א פניה, א הינטער-געדאנק. זיי האָבען אונז'ען חושד געווען, אז ער מיינט דורך שווינדעל זיי צו פערנארען. דאָס גאנצע ביזהעריגע לעבען מיט די אונזעהליגע ערפאָהרונגען האָבען די ארבייטער בעוויזען, אז די פאבריקאנטען זיינען מיט אלע זייערע מעשים נור אויסען זייער אייגענע טובה, און וועלען קיין מאָל ניט טהון א זאך, וואס זאָל זיי ניט עפעס אריינברענגען אין קעשענע.

אייניגע יאהר איז אויסגעקומען אונז'ען צו קעמפּען כדי צו בעקומען דעם צוטרויען פון דער נירלאנארקער בעפעלקערונג, אָהן וועלכע יעדע רעפארמע וואָלט געווען אונמעגליך דורכצופיהרען. נור די אונגעהויערע געדולד און די בעזיכערטע מאַכט, מיט וועלכע אונזער העלד איז געווען בעשאַנקען פון דער נאטור, זיינען געווען אים שטאַנד דורכצוברעכען די אייזערנע וואַנדר, מיט וועלכער די ארבייטער האָבען זיך פערשטעלט פון די אונטערנעהמערס טובות. און נור די גרויסע קרבנות, וואס אונז'ען האט געבראַכט אין די נוצען פון די ארבייטער, האָבען איהם געקענט ריין מאַכען פונ'ם חשד, וועלכען די ארבייטער האָבען אויף איהם געהאט. „קיין מאָל, ערצהלסט אן אונפאַרטייאישער מענש פון אונז'ען צייט, האט קיינער ניט אָנגעווענדעט אזוי פיעל מיה און ארבייט אום גליקליך צו מאַכען זיין פאַמיליע, וויפיעל ראָבערט אונז'ען האט אָנגעווענדעט, אום אויסצובעסערען די לאגע פון זיינע דאָרף-מענשען.“

ביסלעכווייז, שריט פאר שריט פאנגען די

געזען, וואס רעגולירט די קינדער-ארבייט אויף די פאבריקען. מיט דזען געזעץ פאנגט זיך אן די ארבייטער-געזעצגעבונג אין ענגלאנד, וועלכער האט זיך געצויגען אייניגע צעהנדליג יאהר און האט זיך נאך א הארטעקעגען און ענערגישען ווידערשטאנד פון די הערשענדע קלאסען, געענדיגט מיט דעם נצחון פון די ארבייטער, דורך דעם בעוואוסטען ביל פון 1847, איינצור פיהרען דעם 10-שעה'דיגען ארבייטס-טאג.

פון דער צייט, ווען אָוען האט איבערגענומען די געשעפטען אין נירלאנדארק, איז ער געווארען דער מיטעלפונקט פון אלע נייע שטרעכונגען. „עס זיינען געווען סאציאלע אידעען נאך פאר אָוען, — זאגט איינער א פארשער — ער איז אבער געווען דער ערשטער, וועלכער האט דאס צוגעפאסט צום לעבען.“ ער האט דזע נייע פערלאנגען און אידעען צוגעגעבען א געוויסע פארמע, בעצויגען מיט הויט און בלי, און אריינגעבלאזען א רוח חיים. א האלבען יאהרהונדערט נאך דעם, ווען אָוען'ס אָנועהען צווישען די גרעסטע און שטארקסטע איז פער-דונקעלט געווארען, האט ניט אויפגעהערט צו קלינגען אין די פארלאמענטען און אין דער עפענטליכקייט, ווי א לעגענדע, דער אמאליגער גלאנץ פון נירלאנדארק.

2. רעפארט און אלס סאציאליסט.

אין דעם לאנגיעהריגען נירלאנדארקער פער-רייז איז אָוען געווען ניט מעהר ווי א סאציאל-רעפארמער, א פילאנטראפ, וועלכער האט געוואלט איבערצייגען, אז איבערבלייבענדיג אין די גרענצען פון דער הערשענדער אָרדנונג, וואס איז געגרינדעט אויף פרייוואט-אייגענטהום, קען מען דורך רעפארמען עררייכען זעהר גרויסע נוצען פאר די ארבייטער, אָהן שום היזק פאר די פאבריקאנטען. אין זיין קהל'שער און ליטערא-רישער טעטיגקייט האט ער זיך דאריבער גע-סטארעט צוצוהיען אויף זיין זייט געזעצגעבער און קאפיטאליסטען, צו בעווייזען די נויטווענדיגקייט פון רעפארמען אין די ארבייטער-בעדינגונגען, וועלכע קענען די אייגענע עסקים פונ'ם קאפיטאליסט נור נוציג זיין. פון סאציאליסטישע איבערצייגונגען — פון דער אנשיואונג, אז אונזער געזעלשאפט מוז איבערגעבויט ווערען אויף אנדערע יסודות, אז דאס פרייוואט-אייגענט-הום מוז פערביטען ווערען אויף קהל'שע, הערען

נאָמען דורך זייערע מערקווירדיגע רוחיגע און פריעדליכע מנהגים. אָוען'ס נאָמען האט אָנ-געפאנגען צו קלינגען איבער דער גאנצער וועלט. צוויי טויזענד געסט, דארונטער ניט וועניג גער-מיינטע און געזאלבטע הערשער, פלעגען יעהר-ליך בעזוכען ניו לאנדארק און פלעגען מיט גרויס התפעלות בעוואונדערען דעם מוסטערהאפטען סדר אויף דער פאבריק און דאס געמיטהליכע לעבען פון די ארבייטער. פון ארבע פינות העולם פלעגט מען קומען צום „בעל שם“ אָוען, וועלכער פלעגט אזוי ווי מיט כשף אויסווארצן לען די שלעכטע און פערדארבענע מידות פון מענשען און פערוואנדלען זיי אין מאַראליש און פיזיש געזונדע.

מערקווירדיג איז געווען דאס, וואס דזע אלע רעפארמען האָבען ניט נור מיט געשעדיגט דעם געשעפטליכען ערפאלג פון פאבריק, עס איז ניט בלויז ניט פערקלענערט געווארען דער ריוח, נור, פערקעהרט, די רעפארמען האָבען מיט געוויקט, דאס די הכנסות זאלען אונגעהויער הויך שטייגען. אין 1798 האט אָוען די פאבריק געקויפט פאר 60 טויזענד פונט שטערלינג, אין 1812 איז זי ווערטה געווען 200 טויזענד פונט שטערלינג, מיט א ריינעם יעהרליכען ריוח פון 24 טויזענד פונט שטערלינג.

די גרויסע, אונגלייבליכע רעזולטאטען, וועלכע זיינען דערגרייכט געווארען אין ניו לאנדארק, האט נאך מעהר פערפעסטיגט אין אָוען'ען די איבערצייגונג, דאס דורך סאציאלע רעפארמען איז מעגליך פון אָנפאנג ביז'ן סוף איבערצוגעדערן דעם כאראקטער פון מענשען, און ער נעהמט זיך מיט אן אונערמיידליכער ענערגיע דזע איבערצייגונג צו פערשפרייטען דורך ווארט און שריפט.

אויך אין פראקטישער הינזיכט האט אָוען, דורך זיין רעפארם-ארבייט, געוויקט ניט בלויז אין נירלאנדארק, נור ווייט, ווייט איבער די גרענצען פון דער קליין-שטעטעל. אין ענגלאנד האט זיך אָנגעהויבען א גרויסע בעוועגונג פאר ארבייטער-געזעצגעבונג. אלס א בעווייז פון דער דורכפיהרבארקייט און פרוכטבארקייט פון ארבייטס-רעפארמען, האָבען די אנהענגער פון דזער בעוועגונג שטענדיג אָנגעוויזען אויף נירלאנדארק. אָוען אליין איז געווען איינער פון די פיהרער אין דזער בעוועגונג. א דאנק זיין אָפטען ארויסטרעטען אין עפענטליכע לעבען, איז אין 1818 דורכגעפיהרט געווארען דאס

פערלייכטערען נור בײַ אַ געוויסען גראד די נויט און דעם עלענד, מען קען אָבער נישט דורך זיי בעזויטיגען, אויסווארצלען די אַרמום און די איבריגע אונגליקען. ווען דען יסוד פון אַ בנין איז פערפֿולט, פעראַלטעט, וועלען לאַטעס וועניג וואָס העלפען. וויל איך האָבען אַ שעה נעם בנין, מוז איך קודם כל זיך נעהמען פאר'ן פונדאמענט, אז נישט וועט מיין אַרבייט וועניג וואָס נוצען ברענגען. אונזער ביזאָציאליסטישער רעפֿארמאַטאָר ווערט אַ סאָציאַליסט. ער לעגט פֿאַר איינצופיהרען אזא מין אָרדנונג, אין וועלכער עס זאָלען נישט זיין פאַבריקאַנטען און אַרבייטער, העררען און דינער, רייכע און אַרימע. די אַלטע אָרדנונג מיט דער סיסטעם פון פריוואַט־ווירטשאַפֿט, וואו עס הערשט די אונאָיפהערליכע קאָנקורענץ־זווישען די אונטער־נעהמער; די אָרדנונג, וואָס איז געגרינדעט אויף געדונגענע, געקויפטע אַרבייט־קראַפֿט, וואו מענשליכע ענערגיע, כח, האָרעוואַניע ווערט פערקויפט, ווי אַ סחורה — די אָרדנונג מוז בטל ווערען און מוז פערביטען ווערען אויף אַ סאָציאַליסטישע. דאָס רעכט פון פריוואַט־אייגענ־טום אויף פראָדוקצאַנס־מיטלע מוז פערביטען ווערען אויף קהל'שע אייגענטום, די פרייע קאָנ־קורענץ, וואָס פיהרט צום קאמפֿא פון אַלע געגען אַלע — אויף אַן אָרגאַניזירטע, פלאַנמעסיגע, געאָרדנעטע ווירטשאַפֿט־סיסטעם, די געדונג־גענע אַרבייט — אויף די אַרבייט פאר זיך און די נוצען פֿונ'ם גאַנצען כלל.

„אָנשטאט אויסצוגעבען גרויסע סומען געלד פֿאַר אַרבייטסלאָזע — איבערצייגט אָוען זיינע קאָמיסאַנס־חברים — איז פיעל צוועק־מעסיגער די אַרבייט אזוי צו אָרגאַניזירען, עס זאָל אַרבייטסלאָזיקייט איבערהויפט נישט קענען פֿאַרקומען.“ ווייטער לעגט אָוען פֿאַר, אַ פראַקטיש סאָציאַליסטישע, אָדער בעסער, קאָמוניסטישע (*) אָרדנונג צו פערווירקליכען.

(*) אין אָוען'ס סאָציאַליזמוס, ווי אויך אין דעם סאָציאַליזמוס פון די איבריגע אומפֿאַסטען, זיינען געווען נויטווענדיג קאָמוניסטיש־אַנאַרכיסטישע עלעמענטען. דער סאָציאַליזמוס שמרעכט נור צו פערגעזעלשאַפֿטליכען, איבערגעגעבען דעם קהל די פראָדוקצאַן, דאָס שאַפֿען פראָדוקטען, אין דער צייט ווען דער קאָמוניזמוס פערלאַנגט דאָס זעלבע אויך פֿאַר דעם געברויך. דיזע בעגריפען זיינען אין יענע צייטען נאָך נישט געווען אָבערשטוילט.

מיר דאָס ערשטע מאָל ביי אָוען'ען אין יאהר 1817, אין זיין געדענקשריפט (דאָקלאד), וואָס ער האָט צוגעשטעלט דעם „קאָמיטעט צו אויס־פֿאַרשען די מיטלען, ווי צו פערבעסערען די לאַגע פון דער אַרימער בעפעלקערונג אין ענגלאַנד.“ דיזער קאָמיטעט איז געווען אַרויסגערופען דורך דעם שווערען אינדוסטריעלען קריזיס, וואָס האָט אַרומגעכאַפט גאַנץ ענגלאַנד. די אונט־מיטעלבאַרע רעזולטאַטען פון אַ קריזיס: אַר־בייטסלאָזיקייט מיט אַלע איהרע בעגלייטער: הונגער, נויט און עפידעמיע האָבען אָנגעפאַנגען אכזריות'דיג צו הערשען. גרויסע הונגעריגע אַרבייטער־מאַסען האָבען אָנגעפאַנגען צו בונטע־ווען אין אַלע גרויסע אינדוסטריעלע צענטערען. פון הונגער, ערגערניס און שנאה האָבען די אַרבייטער אָנגעפאַנגען חרוב צו מאַכען די פאַבריקען, ברעכען די מאַשינעס, אונטערצינדען די סקלאַדען פון די סחורות. עס האָבען אויך נישט געפעהלט גרויסע דעמאָנסטראַציעס, וואו עס פלעגען פֿאַרקומען צוזאַמענשטויסען מיט דער פּאָליציי און מיליטער, וועלכע פלעגט זיך נישט אָבזאָגען אָנצוואווענדען אַלע מעגליכע קאַלטע און הייסע געוועהר „אום איינצושטילען די אונט־רוהען.“ אזא מין „איינשטילען“ האָט אָבער, ווי בעוואוסט, די מאַסען זעהר וועניג בערוהיגט, פערקעהרט, דער כעס געגען דער הערשענדער אָרדנונג איז געוואקסען אַלץ. שטאַרקער און שטאַרקער. די בעזיצענדע קלאַסען האָבען אָנגעפאַנגען שטאַרק צו ציטערען איבער זייער האָב און גוטס פֿאַר דעם ציבונטעוועטען, ציבונטעווע־טען המון, און זיינען געווען געצוואונגען אָנצו־פאַנגען עפעס וואָס טהון פאר די מאַסען. נאָך אַ גאַנצע שקליא וטריא איז בעשלאָסען געוואָרען: צו בילדען אַ קאָמיטע, וועלכע זאָל אויס־פֿאַרשען און זוכען מיטלען, ווי צו בעקעמפֿען דעם גרויסען דל־ות און צוזאַמען מיט דעם אויך איינצושטילען דעם כעס פֿונ'ם צוריצטען הונגע־ריגען המון.

אָוען, אַלס מיטגליעד פון קאָמיטעט, וועל־כעס איז בעשטאַנען פון די בעקאַנטעסטע און אנגעזעהענסטע מענשען אין ענגלאַנד, איז דאָ צום ערשטען מאָל אַרויסגעטרעטען מיט אַ פראַקטישע אַרויסצורייסען מיט'ן וואָרצלען די גאַנצע הערשענדע ווירטשאַפֿטליכע אָרדנונג און איהר אוועקשטעלען אויף אַנדערע יסודות.

מיט רעפֿארמען און איינציגע אויסבעסע־רונגען — האָט זיך אָוען איבערצייגט — קען מען

פון „קאמיטעט“ האבען געגעבען צו אונז'ס פראיעקט, איז איבריג צו רעדען. דאס חוק-מאכען פון די קאמיטעט-מיטגלידער האבען איהם אבער וועניג וואס געקעמערט. אונז'ס וועג דעם זיך מיט זיין פערזאנלעכע פראיעקט די-רעקט צו דער געזעלשאפט גופא. און פון יענער צייט האט זיך אונז'ס געזען אבערגעבען דעם סאציאליזמוס. ער ווערט א היציגער און אונז'ס ערמועדליכער אגיטאטאר פאר זיינע אידען, ער שרייבט אן אונגעהויערע צאהל פאמפליעטן, ארטיקלען, בראשורען, מאכט איבעראל מיט'ן גען, האלט לאנגע און הייסע רעדעס, דיסקוטירט פייעריג מיט זיינע געגנער און ארגאניזירט אלע מעגליכע פעראיינען און חברות, אום צו פער-ווירקליכען זיינע פלענער.

די הערשענדיקע קלאסען, די „אויבערשטע פון דער געזעלשאפט“, וועלכע האבען אונז'ס אין אפפאנג נור גלייכגילטיג אויסגעלאכט, פאנגען אן אלץ מעהר און מעהר זיך פיינדרליכער צו פערהאלטען צו זיין טהעטיגקייט. דער רייכער פאבריקאנט און פילאנטראפ, וועלכער האט פריער אזוי גע'ש'ט אין דער וועלט, פערלירט אלץ מעהר זיין אונזעהן, יא, מען האט זאגאר אונגעפאנגען אויף איהם צו קוקען, ווי אויף א געפעהרליכען און שערליכען משוגענעם פאנטאז-זיאַר. א תהום, וואס איז געווארען אלץ טיפער און ברייטער, האט זיך געבילדעט צווישען אונז'ס זעלסט און די „געבילדעטע“ געזעל-שאפט. זיין גוטע און שעהנעם נאמען, וואס ער האט זיך ערווארבען אלס פאבריקאנט אין ניו-יאָרק, ווערט בעשמוצט, דורך שמוציגע לשון הרע און רכילות. די גוטע פריינד קעהרען זיך אָב, פיעלע פון זיי זיינען איהם געווארען די ערגסטע שונאים.

אבער דאס אלעס האט אונזער אפאסטעל פון דער נייער אמונה וועניג וואס אָנגעשרא-קען. די גרויסע שנאה, וואס די רייכע און בע-טיטעלטע האבען געגען איהם ארויסגעוויזען, פיהרט איהם צום געדאנק פון דער מאדערנער סאציאל-דעמאקראטיע, אז די ארבייטער זיינען די איינציגע, וועלכע זיינען פעהיג זיינע אידען און פלענער צו פערווירקליכען.

אין יאהר 1819 ווענדעט זיך אונז'ס צום ערשטען מאל אן די ארבייטערע קלאסען מיט אן אויפרוה, וואו ער ווייזט אויסדריקליך און בפירוש, דאס גור די ארבייטער אליין, דורך זייער קלאסען-לאגע, זיינען אים שטאנד דאס

„יעדער שטאט — זאגט דער פראיעקט — מוז איינריכטען לאנדווירטשאפטליכע און אינ-דוסטריעלע געמיינדען. די בעפעלקערונג פון יעדער געמיינדע דארף ניט דערגרייכען העכער ווי 1500 מענטשען. די מיטגלידער דארפען וואנהען אין איין בנין און מיט אייגענע קרעפ-טען בעארבייטען די געמיינדע לאנד, אן ערך פון 1000—1200 אקער. די ווירטשאפטליכע אר-בייט מוז אויסגעפיהרט ווערען בחברותא אויפ'ן השבון הקהל, אין וועמעס רשות עס געהען איבער די פארטיג-אויסגעארבייטע פראדוקטען. יעדע פאמיליע האט איהר פריוואט-דירה אין קהל-שטוב. די קינדער, עלטער פון דריי יאהר, ווערען אויפגעהאדעוועט דורך די געמיינדע, וועלכע האט אויך אן אלגעמיינע קהל'שע קיך, וואו יעדער בעקומט זיין מיטאָג. די געמיינדע איז מחויב אויסצוהאלטען אלע איהרע מיטגליד-ער, פארערנדיג פון יעדען מיטגלידער צו אר-בייטען לויט זיינע כחות און פעהיגקייטען.“

די נוצען פון אזא מין ארגונג וועלען זיין אונז'ס געהויער גרויס: „אזוי ווי די גאנצע פראדוקציע וועט זיין גרויס ארגאניזירט, וועט מען איינ-שפארען זעהר פיעל ארבייט, און די נויטווענד-דיגע ארבייט אליין וועט ווערען שפארעוואנדער, פראדוקטיווער. אויף דעם אופן וועלען די גע-מיינדעס בעקומען די מעגליכקייט צוצושטעלען זייערע מיטגלידער כל טוב, אלע מיני תענוגים און בעקוועמליכקייטען, וועלכע זיינען ביי אינ-טיגער ארגונג אונמעגליך.“

דורך דיזע געמיינ-דעס — מיינט אונז'ס — וועט ביסלעכווייז, אָהן געוואלט-טהאטען און אָהן, פאר וועמען עס איז, שטארק, די געדונגענע ארבייט אויפהערען און „קאָאפּעראטיווע געמיינדעס“ (אזוי רופט זיי אונז'ס) וועלען פערנעהמען זייער אָרט. די לעצטע וועלען ווערען די איינציגע פארמען פון די ווירטשאפטליכע אונטערנעהמונגען. די קאפי-טאלען, וועלכע לייענען אָהן נוצען; די ארבייטער, וועלכע זיצען אָהן ארבייט, און די ניט בע-ארבייטע חלקים לאנד, וועלען דורך דיזע גע-מיינדעס קענען גוט אויסגענוצט ווערען. דער דלות ווערט פערשוואונדען, ווייל די פראדוק-טיווע קרעפטען פון דער געזעלשאפט, וועלכע ווערען איצט ניט גוט פערנוענדעט דורך דעם, וואס די ווירטשאפט איז ניט גוט ארגאניזירט, וועלען קענען איינגעארדענט ווערען לויט א בעשטימטען פלאן אין די נוצען פונ'ם כלל.“

וואס פאר אן „הסכמה“ די מיטגלידער

זעלשאפט, וועלכע איז דורכגעדרונגען מיט עלענדר, פערברעכען און אויסגעלאסענהייט, אז אויך די רייכע דארפן שטרעבן דערצו.

אָווען'ס אַ תלמיד בעהויפטעט, אז זיין רבי איז אלע מאָל געווען פעסט איבערצייגט, דאָס די קאָאָפּעראַציע איז אַ געזעלשאַפט, וואו עס פּערדיענען ניט בלויז די אַרבייטער, נור אויך די פּאַבריקאַנטען. „די, וועלכע ווילען דורכ־פיהרען די נייע אידעען אין לעבען — האָט גע־זאָגט אָווען אויף אַ קאָנגרעס — מיינען ניט ווע־מען עס־איז ביזנעס צו טהון, זיי פּערלאַנגען ניט, מען זאָל עטוואָס אָנבנעמען ביי די רייכע שוין דערפאַר, וואָס זיי האָבען די מעגליכקייט צו בע־שאַפּען אַ סך מעהר רייכטום, וויפּיעל מען קען פּערברויכען.“

דאָס גלויבען אין מענשענס גוטען ווילען איז געווען כאַראַקטעריסטיש פיר די אומאָפּ־טען בכלל און אָווען בפרט. די ליעבע צו יעדען, וועלכער טראָגט אויף זיך דעם נאָמען מענש, האָט אָווען'ען אויך ניט דערלאָזען צו פלאַנצען אַ שנאה אין איין קלאַס געגען צווייטען. די מלאכים, וועלכע זיינען אַרויס פון זיין שופּר, האָבען געהייסען „שלום“, „ליעבע“ צווישען אלע מענשען, אָבער ניט „קאמפּף“. ניט זייענדיג איבערהויפט קיין פריינד פון צאנקערייען און שטרייטיגקייטען צווישען מענשענקינדער, איז אונזער אומאָפּ־טעט אויך געווען אַ קליינער בעלן פון סטרייקען צווישען אַרבייט און קאפּ־טאַל. ביים אַגריקולטור פאַר די גרינדונג פון אַרבייטער־פּערזאָנלעכקייטען, וואו ער איז לעבענסלאַנג געווען אַ פיהרער, האָט אָווען אין דער זעלבער צייט איבערצייגט, אז די אויפגאבע פון דיווע טרייד־יוגיאַנס דאַרף בעשטעהן ניט אין פיהרען אַ קאמפּף מיט די אונטערנעמענער, נור אין אונ־טערהאַלטען פערשידענע היפּס־חברות און אין קלייבען מיטלען צו גרינדען אייגענע קאָאָפּעראַ־טיווע אונטערנעמונגען. אויך אין די קאָנזומ־פּעראַיינען, פאַר וועלכע אָווען האָט אזוי פּיעל געאַרבייט, דאָס ער האָט געפונען פאַר נויטיג אַרויסצוגעבען פאַר דיווען צוועק אַן אָפּציעלען אָרגאַן: „דער עקאָנאָמיסט“, האָט אונזער מענ־שענפריינד ניט געזעהן אַ קאמפּפּ־מיטעל, נור אַ פריעדליכע וואַפּע, ווי אויסצובעסערען די לאַגע פון די מיטגלידער, זיי זאָלען מיט אייגענע מיטלען קענען שפּעטער בויען די צו־קונפּט, אָהן אַ שום שאַדען פאַר די קאפּיטאַ־ליסטען.

„נייע סיסטעם“ — די סאָציאַליסטישע געזעל־שאַפט צו בויען.

דיווער אויפּרוף איז ניט געווען קיין קול קורא במדבר. וואָס מעהר די רייכע קעהרען זיך אָב מיט פּעראַכטונג פון אונזער סאָציאַליסט, אלץ מעהר אַנהענגער געפינט ער צווישען די אַרימע. די סאָציאַליסטישע אידעען, וועלכע זיינען געבליבען אָהן אַן ערפּאָל, ווען אונזער ערהאַבענער אידעאַליסט האָט זיך געווענדעט צו מלכים, הערשער און פאַבריקאַנטען, האָבען גע־פונען אַ דאנקבאַרען באַדען, ווען ער האָט זיך מיט זיי געווענדעט צו די אַרבייטענדע מאַסען. צעהנדליגע טויזענדער ענגלישע אַרבייטער ווע־רען דורכגעדרונגען מיט אָווען'ס אַנשיואונגען און ווערען זיינע בעגייסטערטע אנהענגער. די ענגלישע פּראָלעטאַריע הערען מיט גרויס התלהבות די דרשות פונ'ם רייכען פאַבריקאַנט, וועלכער האָט זיך אָנגעזאָגט פון זיין קלאַס און זיינע פּריווילעגיעס, אום צו בעשיצען און פּער־טהידייגען די שוואַכע און אונטערדריקטע. וואָס גרעסער עס וואַקסט די שנאה, וואָס טיפּפער עס ווערט דער אָבגורנד צווישען אָווען'ען און די הערשענדע קלאַסען, אלץ פעסטער ווערט דער בונד, אלץ וואַרימער ווערט די ליעבע צווישען איהם און די ברייטע לידענדע מאַסען אַרימע און פּערמוטשעטע, וועלכע האָבען געזוכט אַן אויסוועג פון דער ביטערער לאַגע.

אָבער ניט קוקענדיג אויף דעם אלעם, איז, ווי שוין געזאָגט, די טהעאָריע פונ'ם קלאַסענ־קאמפּף אונזער אומאָפּ־טעט געבליבען פּרעמד. ער האָט תמיד בעהויפטעט און איבער־צייגט, אז זיינע פלענער וועלען די רייכע קיין שאַדען ניט ברענגען. „ביי אַ קאָאָפּעראַטיווער סיסטעם — פּרעדיגט אונזער העלד מיט היץ — געווינען אלע, אלעמען וועט ווערען בעסער. די אַרבייטער וועלען, פּערשטעהט זיך, געווינען מעהר אַלס די בעלי בתים, ווייל די לאַגע פון אלעמען וועט אויסגעגליכען ווערען. אבער אויך די קאפּיטאַליסטען וועלען גאָר ניט אָנוועהרען. דאָס לעבען אין דער נייער וועלט, וואו עס וועט הערשען פרייהייט, ברידערליכע ליעבע, גליק און וואוילטאָג, וואו דאָס פּאָלקסרייכטום וועט, אַ דאנק דער אָרגאַניזירטער אַרבייט, זעהר פּיעל וואַקסען, וואו די מענשען וועלען זיי אזוי שעהן און־גוט ערצויגען — דיעזעס לעבען וועט זיין אזוי פּיעל גליקליכער, שעהנער און ערהאַבענער פאַר דעם לעבען אין דער געגענווערטטיגער גע־

אלץ די אייגענע צרה, ניט פערשטאנען די אמת'ע געזעצען פון דער היסטאָריע — דעם קלאסענקאמפף!

וואָלט אונזער אידעאָליסט געוואוסט די טהעאָריע פונ'ם קלאסענקאמפף, וואָלט ער, פער- שטעהט זיך, אויך געוואוסט דעם פשוט'ען אמת, אז יעדע רעגירונג אין דער איצטיגער אָרדנונג דריקט נור אויס די אינטערעסען פון א געוויסען הערשענדען קלאס, און קען ממילא זעהר וועניג גוטעס טהון די אונטערדריקטע ארבייטער-מאסען, ער וואָלט אויך דאן גע- וואוסט, אז איינצופיהרען סאָציאַליסטישע רע- פארמען איז נור מעגליך, ווען די פאָליטישע מאכט געפינט זיך אין די הענד פונ'ם פראָלעטא- ריאט, און די ערשטע בעדינגונג דער פראָלעטא- ריאט זאל בעקומען די פאָליטישע מאכט איז א דעמאָקראַטישע סיסטעם, ווען די רעגירונג ווערט געוועהלט פונ'ם גאנצען פאָלק.

כאָראַקטעריסטיש פאר די אוטאָפּיסטען- סאָציאַליסטען, און ממילא אויך פאר אוען, איז די גלייכגילטיגקייט צום דעמאָקראַטיזם — צו דער פאָרדערונג, אז די פאָליטישע מאכט זאל איבערגעהן צום גאנצען פאָלק. אין די צוואַנ- ציגער יאָהרען איז אין ענגלאַנד געווען א בע- וועגונג אויסצובעסערען די וואהל-סיסטעם. געגען דיזער בעוועגונג, ווי אויך געגען דער פאָ- ליטישער בעוועגונג פון די 30ער און 40ער יאָהרען — געגען טישאָרטיזם, איז אָוען אַרויס- געטרעטען אלס געגנער. לויט אָוען'ס מיינונג האָט די פארמע פון דער פאָליטישער מאכט זעהר א קליינע בעדייטונג בנוגע דער עקאָנאָמי- שער לאַגע פון די פאָלקסמאסען אום צו פער- ווירקליכען סאָציאַליסטישע אידעען. „בנוגע דער קאָאָפּעראַטיווער סיסטעם — זאָגט אָוען אויפ'ן קאָנגרעס פון זיינע אנהענגער, 1832— איז א קליינע נפּקא מינה, צי די רעגירונג איז דעספאָטיש אָדער דעמאָקראַטיש.“

פאַרנאכט

די פלאנצונגען צוריסען פון מוין האַפנונגס-פריידען און פערשוועכט...

אַפניד ציהט זיך לאַנג

און שלענגעלט זיך נאָך מיר א שווארצער שטעי,

א שלאַנג

פון אַפגעלעכטע טעי,

אַהן פאַרבען און אַהן גלאַנץ...

א קראַנץ

פון וועלקע בלומען, דאַרע בלעטער,

און פון צובראָכען טוידטע געטער

א כתמים טאַנץ...

איך רויס מוין בליק מיט אַנגסט אַוועק

און קוק פאַראויס :

עס פאַלט מוין שאַמען לאַנג און שווארץ

און אומגעלומפערט גרויס,

און פילט מוין האַרץ

מיט דעמירונג און שרעק...

עס שטומט דער טריל פון נאכטיגאל,

עס גלויזערט טוידט דער וואַסער-קלאַנג,

א פוילער ווינטעל שפיעלט זיך אויפ'ן לעצטען

שטראַהל פון זונען-אונטערגאַנג.

יוסף טונקעל.

איך האָב מוין פרוהלינגס טרוים פערזעהרט,

איך האָב מוין זומער-גליק פערראטען...

אין גרינעס וואלד דורך ליכט און שאַמען,

אין מאָרגענס פראכט פון שטראַהל און טהוי,

אין זאנפטען פעלד פון בלוס און בלאַם,

אין מילדען רויזען אראַמאַט —

בין איך געגאַנגען....

איך האָב זיך צו דער סאַמעט גרינע ערד

געטוליעט און געדריקט,

ווי צו דעם בוזעס פון א יונגע שעהנע פרוי.

איך האָב די בלומען דופט געזויגען,

די צארטע בליטהעלאך געפליקט,

און צו דער ערד געבויען

די גאָלדען זאַנגען...

און אין די זומער נעכט

האַט מיך מוין ליעבסטע אויסגעקוסט,

אין זיסען שלומער מיך פערוויגט,

און אויסגע'חלום'ט האָב איך מוין גן עדן...

און פערוויסמעט האָב איך מוין גן עדן,

פערזעהרט די בלומען פון מוין יוגענד לוסט,

דער תלמוד

פון דר. א. גינזבורג.

1.

מעהר ער איז פערפאָלגט געוואָרען. מיט אמת'ן מסירת נפש, צו וואָס דאָס אַלטער מאַרטירער-פאָלק איז פון לאַנג געוואוינט, האָט עס גע-טראָגען מיט זיך דעם תלמוד דורך פייער און וואַסער, דורך די אַלע נעג'ד'ן, דורך די אונ-צעהליגע גלותים וואָס ער האָט דורכגעמאַכט אין זיין לאַנגען וואַנדערער-לעבען צווישען די פעלקער.

מיט בלוט און טרערען, מיט אידישע בלוט און טרערען, זיינען די בלעטער פון דיוען מערק-ווירדיגען בוך דורכגעוויקט און אָנגעזאַפט. און דיוע בלוט און טרערען האָבען עפעס ווי דורך אַ נס זיי גראַדע פעהראַרטעוועט, פער-שטיינערט, פערוואַנדעלט אין שטאַל און אייזען, פון וועלכע דאָס אידישע פאָלק האָט געשמירט זיינע כלי'זין, יענע וואַנדערבאַרע כלי'זין מיט וועלכע עס האָט מלחמה געהאַלטען פאר דעם קיום האומה, פאר די נאַציאָנאַלע עקזיסטענץ. דער תלמוד איז געוואָרען די פעסטונג, וואו דער איד האָט זיך פערבאַרגען, בעהאַלטען פון זיינע שונאים; אונטער זיינע דיקע מויערען, וועלכע האָבען איהם אָנגעצאַמט פון דער אַרומיגער וועלט, האָט דער איד זיך געפיהלט זיכער, גע-שיצט. אונטער דיוען גייסטיגען כינעזישען מויער האָט דאָס אידישע פאָלק זיך געשאַפען אַן אייגענע וועלט, וואו עס האָט געהאַפט, גע-הלומ'ט און געליטען — געליטען, ניט פיהלענ-דיג די ליידען.

* * *

איז דאָס אידישע פאָלק גערעכט געווען דערמיט, וואָס עס האָט אזוי שטאַרק און מיט אזוי פיעל שווערע קרבנות אָנגעהייט דעם תלמוד? האָט עס דער תלמוד פערדינעט, איז ער ווערטה דיוע אַלע שוידערליכע אָפּפער? וואָלט ניט געווען בעסער פאר דעם אידישען פאָלק, פאר דער גאַנצער מענשהייט, ווען די אידען וואָלטען ניט מיט אַזאַ מורא'דיגער גבורה פערטהיידעט דיוען משונה'דיגען בנין, וועלכען מיר רופען תלמוד? דיוע אַלע שאלות קען נור

עס מוז פון זיין פאָלק, פון דעם אונגליקליכען אידישען פאָלק, וועמעס גייסט עס האָט איהם בעשאַפען, האָט דער תלמוד. ווי זיין פאָלק, אזוי איז אויך דער תלמוד פערפאָלגט און פעהראַסט געוואָרען לאַנגע, לאַנגע בלוטיגע יאָרהונדערטע. צו שרייבען די געשיכטע פון די פערפאָלגונגען פון תלמוד — הייסט צו שריי-בען יענע לאַנגע אונענדליך טרויעריגע און שרעקליכע געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק אין די פינסטערסטע פון די פינסטערע יאָרהונדער-טע פון דער מענשליכער געשיכטע.

און אויך ווי זיין פאָלק איז דער תלמוד פעהראַסט און פערפאָלגט געוואָרען דערפאר, וואָס די אויסערע וועלט, די „ליעבע“ קריסט-ליכע וועלט, האָט ניט פערשטאַנען און ניט גע-וואוסט זיין גייסט; האָט ניט פערשטאַנען, ווייל זי האָט ניט געוואָלט און דאָרום ניט גע-קענט פערשטעהן. דער תלמוד איז פער'משפט געוואָרען איידער מען האָט איהם אונטערווכט, פעראָרטטהיילט געוואָרען אונטער די אויגען, אָהן עדות און אָהנע צו הערען וואָס ער האָט צו זאָגען, מיט וואָס ער קען אויף זיך מלמד זכות זיין.

ווי טויענדע פון זיין פאָלקס בעסטע קינדער איז אויך דער תלמוד ניט איין מאָל נדון געוואָרען לשרפה; ניט איין מאָל איז ער גע-פיהרט געוואָרען מיט גלח'ישען פאַראַד און פאַמפּ אויף דעם אויטאָדע'פּע, און ניט איין מאָל האָבען די קריסטליכע גייסטליכע פון אַלע שאַטירונגען זיך שוין געפרעהט, אַז אַט האָבען זיי ענדליך פערניכטעט זייער ער'י-שונא, דעם אבי אבות הטומאה, דעם פערפאָלכטען תלמוד. אבער יעדעס מאָל איז זייער שמחה געווען אומ-זיסט. גמרות, פיעלע גמרות, גאַנצע בערג גמרות האָבען זיי פערברענט, דער תלמוד איז אבער יעדעס מאָל נצול געוואָרען. דאָס אַלטע עם קשה עורף, דאָס האַרטנעקיגע אידישע פאָלק, האָט דעסטאָ מעהר געהייט דעם תלמוד, וואָס

נאטור; דאָס איז דאָס, וואָס עס ווערט אָנגערופען דער אַנטראָפּאָמאָרפּאָלאָגיסם.

לאַכען פון דעם, „אתה בחרתנו" יום" פון אירגענד וועלכען פּאָלק, הייסט פשוט נישט פערשטעהן די בעדייטונג דערפון. יעדער יחיד איז ביי זיך אין די אויגען אַ תקיף, אַ גאנצער מאַכער, ווייל דאָס לעגט אין דער טבע פון דעם „איד"; און וואָס מעהר ענטוויקעלטער ער איז, אַלץ מעהר זוכט ער אַן אינהאַלט צו זיין לעבען, ער פרובירט געפינען די בעדייטונג פון זיין לעבען און ער ארבייט זיך אויס אַן אידעאַל. דער אויסערער וועלט, „לא בשמים היא", דאָס איז נישט אין הימעל פון וועמען עס איז בעשאַפּען געוואָרען מישש ימי בראשית אַלס אַן אַכסאָ-לוטער אמת: דאָס איז אַ פּראָדוקט פון דאָס ריין מענשליכע אין לעבען, פון די נייגונג אין דעם מענשליכען שכל אריבערצוטראָגען זיינע מענשליכע בעגריפע אין דער נאטור, זוכענדיג תכליתים און כוונות דאָרטען וואו זיי זיינען גאָר נישט, זוכענדיג אַן אינהאַלט צום לעבען, ווען עס איז אין דער אמת'ן גאָר נישט מחויב צו האַבען אַן אינהאַלט, ווען עס איז אין תוך אינהאַלטסלאָז.

און אזוי ווי די מענשליכע בעגריפע און מחשבות האַלטען זיך אין איין ענדערן און בייטען — דורך גאנץ נאטירליכע אומשטענדען — און אזוי ווי די סומע פון מענשליכען וויסען און פערשטעהן ווערט אַלץ מעהר דורך די טויזענדיגערדיגע ערפאָהרונג, מוזען זיך דאָרום נויטווענדיגער ווייזע אויף בייטען און ענדערן די בעשטימטע פאָרמען פון די מענשליכע שטרעבונגען און אידעאַלען. און אזוי קומט עס וואָס די אידעאַלען פון נעכטען ווערען פערשפּאַטעט און פערוואָרפען היינט, און די היינטיגע וועלען פונקט אזוי פערשפּאַטעט ווערען מאָרגען. די מענשהייט האַלט אין איין בויען און אין איין פערניכטען טעמפלען; זי מאַכט הרוב די טעמפלען פון נעכטען און בויט אויף זייער אָרט נייע, וועלכע וועלען שפעטער אין זייער צייט אויף פערניכטעט ווערען. געטער ווערען צובראָכען און געטער ווערען געשאַפּען, אזוי איז עס געווען, אזוי איז עס און אזוי וועט עס מסתמא זיין עד סוף כל הדורות, ביז וואָס מענשען וועלען בלייבען נור מענשען און וועלען דאָך וועלען זיין געטער.

יעדעס געזונטעס פּאָלק, פונקט ווי יעדער

פרעגען אזא איינער, וועלכער האָט פשוט קיין ידועה נישט וועגען געשיכטע אין אַלגעמיין.

אין לעבען פון פעלקער ווי אין לעבען פון דעם איינצעלנעם, קען מען איבערהויפט קיין שאלות און קיין קשיות נישט פרעגען. מענשען לעבען, ווייל זיי האַבען אַ לעבענס-טריעב, ווייל, ווי דער תלמוד דריקט זיך אויס, „בעל כרחך אתה חי". זיי לעבען אָהן שום טהעאָריען און חשבונות, אָהן שום פאָראַויס בעשטימטע ציעלען און תכליתים; קיינער לעבט נישט פאר קיינעמס וועגען — דאָס לעבען איז נור אַ פאַקט. און מענשען פיהרען זיך אויף אזוי און נישט אַנדערש, ווייל נור אויף אזא אופן און נישט קיין אנדערען קענען זיי זיך בעסער צופאַסען צום לעבען, צו די סביבה אין וועלכער זיי לעבען, צו די אַרומיגע נאטור אין וועלכער זיי געפינען זיך, צו די אַלע טויזענדע גרעסערע און קלענערע אומשטענדען מיט וועלכע זיי מוזען קומען אין צוזאַמענשטויס. מענשען לעבען אזוי, ווי זיי קענען אַם בעסטען גובר זיין אין דער מלחמה פאר דעם קיום, אין דעם קאמפּף אומס דאָזיין. און דאָס זעלבע איז אויף מיט פעלקער. יעדעס פּאָלק האָט מלחמה פאר זיין נאַציאָנאַלען קיום, נישט ווייל עס האָט אין דער ווירקליכקייט אירגענד וועלכע ציעלען אָדער תכליתים, נישט ווייל די „השגחה העליונה" האָט איהם געגעבען אַ בעשטימטע מיסיאָן צווישען די איבריגע פעלקער, נישט ווייל עס איז אין דער ווירקליכקייט קייט אַן „אתה בחרתנו" פּאָלק, נאָר גאָר פשוט ווייל עס וויל לעבען, ווייל עס האָט אין זיך דעם טריעב צו לעבען, ווייל, „בעל כרחך אתה חי" און, ווייל עס לעבט, וויל עס און מוז וועלען לעבען דוקא זיין אינדיווידועלען נאַציאָנאַלען לעבען, ווי עס פאַסט זיך פאר איהם אַם בעסטען, וואו זיין נאַציאָנאַלער „איד" איז אַם שטאַרקסטען בולט.

און ווייל עס וויל לעבען און דוקא אזוי לעבען ווי עס פאַסט זיך פאר איהם אונטער די געגעבענע אומשטענדען אַם בעסטען, זוכט עס אויף תכליתים, פאנגט עס אויף אַז צו זוכען מיסיאָנען אין זיין לעבען, געפינט אידעאַלען און ווערט דאָן ביי זיך אין די אויגען אַן „אתה בחרתנו" פּאָלק — אין אנדערע ווערטער, עס זוכט אַן אינהאַלט צו זיין לעבען. דאָ קומט אַריין דער ריין מענשליכער עלעמענט, וואו דער מענש זוכט אַריינצוטראָגען זיינע מענשליכע בעגריפע און מחשבות אין דער אויסערער

אנדערע ווערטער, אום צו זיין קלערער: אין דעם אינסטינקטיווען שטרעבען פון דעם אידישען פאלק צו ערהאלטען זיין "איד" האָבען דיזע אלע קרבנות געמוזט זיין אלס פאלגען פון אורזאכען. די פראגע דארף גע-שמעלט ווערען: וואָס אזוינס געפינט זיך אין תלמוד, אז עס האָט בייגעטראָגען דערצו, וואָס דאָס אידישע פאלק קענען מנצח זיין אין דיווער שרעקליכער מלחמה? אין וואָס ליגעט די גבורה פון תלמוד, זיין שטארקייט, אז ער האָט געקענט דיענען און האָט לאַנגע יאהר-הונדערטע געדיענט אלס אַן אונבעוויסנבארע פעסטונג פון דעם אידישען פאלק.

אום דיווע פראגען צו פערענטפערען, מוז מען זיך נעהענטער בעקענען מיט דעם געבוי און אינהאלט, מיט דער ענטשטעהונג און דער ענט-וויקלונג פון דיווער מערקווירדיגער ענציקלאָפּעדיע פערדיע, איינע פון די ערסטע ענציקלאָפּעדיען אין דער אלגעמיינע-מענשליכער ליטעראטור.

* * *

ביז איצטער, ד. ה., ביז די לעצטע עטליכע צעהנדליג יאָהרען, איז דער תלמוד, אין אל-געמיינ רעדענדיג, בעטראכט געוואָרען פון צוויי פערשידענע, אין גאנצען געגענעזעצטע שטאנדפונקטען, וועלכע זיינען ביידע צוגלייך געווען פאלש. דער ערסטער איז געווען: דער אַריס-בחור'ש רעליגיעזער שטאנדפונקט; דער צווייטער: דער אפיקורסיש פריידענקער'שער. די ערסטע זיינען אַרויס פון דעם שטאנד-פונקט, אז דער גאנצער תלמוד מיט אלע זיינע מפורשים, און די די מפורשים צו די מפורשים, און אפילו, "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש" — אלעס וואָס אַ שניפּישאָקער רב'ל וועט ווען עס איז אָנשרייבען, איז שוין געגעבען געוואָרען צו משה'ן פון בארג סיני; אז אלעס איז דאָרום הייליג און טהייער און עס קען דערפון גאָר ניט געענדערט ווערען. דער תלמוד איז קדשי קדשים און ער ענטהאלט אין זיך אלעס וואָס דער מענש-ליכער שכל קען און דארף וויסען, מען דארף נור וויסען ווי אזוי עס דאָרטען צו געפינען. דיווע מענשען האָבען דורות לאַנג געלעבט מיט די בעגריפע פון לאַנג פערשטאָרבענע צייטען, ניט פיהלענדיג און ניט וויסענדיג אַז זיי בלאָנדזשען אייגענטליך אַרום אויף אַ עולם התהו, אויף אַ וועלט וואָס בעלאַנגט ניט צו זיי.

ניט וועניגער פאלש און נאָריש איז אבער דער אנדערער עקסטרעם, די מיינונג פון די זאָ-

געזונטער יחיד, ווען עס קומט אויף אַ געוויסע מדרגה פון קולטור, פאנגט עס אָן צו זוכען אַן אינהאלט צום לעבען, אַ מיסיאָן, אַ אידעאַל. ס'איז נאָריש, אמת, אבער ס'איז מענשליך. און יעדעס פאלק געפינט זיך זיין מיסיאָן, זיין כלומרשט'דיגע שליחות אויף דער וועלט; יעדע פון זיי מיינט, אז עס איז בעשאַפען געוואָרען מיט אַ צוועק צו פערשפרייטען זיין קולטור אויף דער גאנצער מענשהייט. יעדעס פאלק איז ביי זיך אין די אויגען אַן "אתה בחרתנו" - פאלק. אזוי איז דאָס ענגלישע פאלק, דאָס דייטשע, פראנצויזישע, דאָס רוישע און אזוי ווייטער, און אזוי איז אויך דאָס אידישע. דער "אתה בחרתנו'ים" איז ניט נור אַן אידישע אייגענ-שאַפט, ער איז דאָ ביי אלע פעלקער — עס איז אַ ריין מענשליכער באַראַקטערצונג. די פאַרמע אין וועלכער עס דריקט זיך אויס האָט זיך גע-ביטען און עס האָלט זיך אין בייטען, אבער דער עצם בלייבט און מוז בלייבען, כל זמן עס בליי-בען פעלקער, כל זמן עס זיינען דאָ נאציאָנאַלע אינדיווידואליטעטען, וועלכע ווילען לעבען אלס אַזעלכע.

דער אתה בחרתנו'ים איז לעכערליך? מעגליך, אבער דאָן איז דאָס גאנצע מענשליכע אין לעבען לעכערליך, דאָן איז דאָס מענשליכע שטרעבען צו אידעאַלען איבערהויפט לעכערליך, וואָרום דער אתה בחרתנו'ים פון אַ פאלק, גאנץ גלייך אין וועלכער פאַרמע עס דריקט זיך אויס אין אַ געגעבענע צייט, איז אין תוך גענומען ניט עטוואָס אנדערעס, אַלס דער תירוץ אויף די שאלה, וואָס לאָזט ניט רוהען די פאלקס-נשמה — צו געפינען אַן אינהאלט אין לעבען.

* * *

ניט צו איז דער תלמוד ווערטא די אלע קרבנות וואָס דאָס אידישע פאלק האָט געבראכט פון זיינעטוועגען, דארף דאָרום זיין די שאלה. דיווע שאלה מוז פערענטפערט ווערען מיט אַ גרויסען "יא". דאָס אידישע פאלק האָט אין דער מלחמה פיר דעם קיום האומה אינסטינקט-מיון געמאָן דאָס, וואָס עס איז געווען פאר איהם אַם בעסטען דיווען קיום צו ערהאלטען. פון דעם נאציאָנאַלען שטאנדפונקט, אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקען, האָבען זיך, הייסט עס, די דאָזיגע אלע רדיפות און ענוים געלוינט אבי די נאציאָנאַלע אינדיווידואליטעט זאָל ניט פערניכטעט ווערען, זאָל זיך ניט צומישען און פערשווינדען אין די אַרומיגע פעלקער. אין

בעהויפטען, אז דאָס וואָס עס געפינט זיך אין תלמוד, דאָס דער גאנצער חלל איז פול מיט מוזיקן, האָט מען עס געמיינט די מיקראָבען, יענע קליינע מוזיקן, וועלכע פילען אָן די גאנצע לופט און זיינען די אורזאכע פון אַלע עפירעמיי-שע קראַנהייטען. אי וואָס די גאנצע מעשה מיט די מיקראָבען איז ערסט אַן ענטדעקונג פון די נייעסטע וויסענשאַפט, און אז יענע מענשען האָבען דאָך דערפון ניט געקענט וויסען — בלייבט אַ קשיא! דאָס זעלבע קען מען אויך זאָגען וועגען די דינים פון טומאה וטהרה אין ביבעל און אין תלמוד, וועלכע מאַכע ווילען ערקלערען מיט די נייעסטע בעגריפע פון דער סאַנאַטאַציאָנס וויסענשאַפט. (*) דער אמת איז אבער, אז יענע מענשען האָבען טאַקע געגלויבט אין פשוט'ע מוזיקן, און אז די דיני טומאה וטהרה זיינען גאָר אין זייער אורשפרונג אַרויס פון דעם „טאָבו“ בעגריף, וועלכער איז געווען פערשפרייט צווישען אַלע אַלטע באַרבאַרישע און האַלב-באַרבאַרישע פֿעלקער, און האָבען לכתחילה מיט דער סאַנאַטאַציאָן, ווי מיר פער-שטעהען עס היינט, גאָר ניט געהאַט צו טהון.

נון, האָבען זיך אין די לעצטע עטליכע צעהנדליג יאהרען געפונען אַזעלכע מענשען, וועלכע האָבען גענומען שטודירען דעם תלמוד פון אַ גאנץ נייעם שטאַנדפונקט — פון דעם קולטור-היסטאָרישען. זיי זיינען ווייט פון דעם געדאַנק צו בעטראַכטען דעם תלמוד אַלס עטוואָס הייליגעס, אַלס עטוואָס, וואָס איז און דאַרף זיין מאַסגעבענד פאַר אַלע צייטען אויף דור דורות. ניט נור גלויבען זיי ניט, אז דער חבור פון שניפישקער רב איז געגעבען געוואָרען אויפ'ן באַרג סיני, נור זיי ערלויבען זיך צו צווייפלען אין די גאנצע מעשה מיט דעם באַרג סיני: אין דער הינזיכט זיינען זיי גרעסערע אפיקורסים ווי די אפיקורסים גופא. אבער אין דער זעלבער צייט פעהלט זיי דער פאנאטי-שער האס און די ווילדע שנאה פון די אפיקורסים, וועלכע מאַכט די לעצטע בלינד צו דעם אמת. דיעזע נייע פאָרשער וואַרפען ניט מיט שטיינער אויף די ארונות פון די פער-גאַנגענע דורות, זיי שפריצען ניט מיט גיפט און גאַל אויף זייערע קברים. זיי זוכען צו פער-שטעהען יענע צייטען, צו בעגרייפן דעם גע-

גענאנטע אפיקורסים און קאזיאָנע פריידענקער. זיי האָבען פון זייער זייט פערשריען דעם תלמוד אַלס אַ ווערק וואָס ענטהאַלט אין זיך אַל-דאָס בייז, וואָס איז פול מיט אַלע ווירדלייטען און נאַרישקייטען, מיט אַבערגלויבען, כשוף און בבא מעשיות; אַלס אַ ווערק וועלכעס איז טאַקע באמת אַ מצוה גדולה צו פערברענען. די חכמי התלמוד האָבען זיי בעטראַכט אַלס פערברעכער, שווינדלער און בעטריגער, וועלכע האָבען דיעזע אַלע זאַכאָוואָניעס אויסגעטראַכט כדי צו פער-דומען דעם עולם און דורך דעם איהם צו קענען פערשקלאַפּען. לויט זייער מיינונג האָבען די חכמי התלמוד זיך נור עוסק געווען אין געפינען וועגען און מיטלען צו מאַכען דעם עולם אַלץ נאָ-רישער און נאַרישער, כדי איהם צו קענען בע-הערשען. יענע קלאַסע „פריידענקער“ זיינען בכלל געווען מיט דער מיינונג, אז רעליגיאָן, אַלע רעליגיאָנען, איז נור שווינדל און בעטרוג, אויסגעטראַכט פון חרטומים, גלחים און רבנים. דיעזע אַרימע פריידענקער האָבען געהאַלטען אין איין בעשולדיגען און בעשמוטצען די מענשען פון די לאַנגפערשטאַרבנע דורות נור דערפאַר, ווייל זיי, יענע מענשען, האָבען געהאַט אנדערע בעגריפע און מחשבות, אנדערע מיינונגען און אַנזיכטען, ווי דאָס האָבען דיעזע אפיקורסים גופא, וועלכע לעבען אין גאנץ אנדערע צייטען, אונטער גאנץ אנדערע אומשטענדען.

צווישען דיעזע ביידע עקסטרעמע אַנזיכטען איבער דעם תלמוד, האָט זיך אויך געפונען אַ כּתה, אַ טהייל פון די „משכילים“, וועלכע האָבען, אמת, שוין גאנץ גוט איינגעזעהן, אז די „חכמות“ פון דעם תלמוד זיינען נאָך ניט דער לעצטער וואָרט אין דער וויסענשאַפט און פילאָ-זאָפיע, אבער אין דער זעלבער צייט האָבען זיי געפרובירט פערענטפערן די נאַרישקייטען, וועלכע געפינען זיך דאָרטען, אויף אַזאָ וועג, אז זיי זאָלען זיך צופאַסען צו די חכמות פון די היינטיגע צייטען. דאָס זיינען די כלומרשט-דיגע ראַציאָנאַליסטען.

דיעזע מענשען האָבען געטאָן איין קלייניג-קייט: זיי האָבען אַריינגעלעגט אין די מילער און אין די מחות פון די לאַנגפערשטאַרבנע אַזעלכע בעגריפע און געדאַנקען, וועלכע יענע האָבען גאָר בשום אופן ניט געקענט האָבען, ניט האָבענדיג דערצו דאָס נויטיגע וויסען. אַזוי, צום ביישפּיעל, האָבען זיך געפונען אַזעלכע „חכמים“, וועלכע האָבען זיך ניט געשעהמט צו

(*) די וויסענשאַפט, וואָס בעשעפטיגט זיך מיט פעהרטיגען קראַנקהייטען.

נעחמען אין אנבעטראכט די פאָלגענדע וויכטיגע פאקטען:

(1) אז דער תלמוד איז ניט איין ווערק וואָס איז פערפאַסט געוואָרען פון איין מחבר, וועלכער בעהאנדעלט איין בעשטימטען ענין, זאָנדערן, אז ער איז אַ גאַנצע זאַמלונג פון פיעלע ווערקע, וועלכע זיינען געשריעבען געוואָרען פון פיעלע מענטשען, וועלכע בעהאנדלען פיעלע און פערשיעדענע ענינים, און אז מען מוז און מען דארף דארום דאָרטען ניט זוכען איין גאַנציקייט ובפרט

(2) אז דיזע אלע שרייבער און מחברים האָבען ניט געלעבט אין איין צייט, אונטער איינע און דיזעלכע "אומשטענדען"; אז דיזע אלע ווערקע זיינען געשריעבען געוואָרען אין פערלויף פון פיעלע יאהרהונדערטע, אונטער דעם איינפלוס פון פערשיעדענע פאָליטישע און סאָציאלע אומגעבונגען. אזוי, למשל, זיינען מאַכע פון זיי געשריעבען געוואָרען אונטער די הערשאַפט פון די גריכען; אנדערע וויעדער אין דער צייט, ווען דאָס אידישע פאָלק האָט געהאַט מעהר אָדער וועניגער פאָליטישע זעלבסטשטענדיגקייט; מאַכע אונטער דעם דריקענדען יאָך פון די רוימער, און אנדערע וויעדער, אַלס פאָלעמיק געגען די נייע אידישע סעקטע — די קריסטען; מאַכע אין דער צייט פון דעם שרעקליכען חורבן, ווען די גאַנצע אידישע אומה איז געווען אין געפאהר פערניכט טעט צו ווערען, און אנדערע וויעדער שוין נאָכ'ן חורבן, ווען דאָס אידישע פאָלק האָט אָנגעפאַנגען זיין גלות-לעבען צווישען די פעלקער. עס איז אויך קלאָר, אז דיזע אלע ענדערונגען האָבען אויף פערשיעדענע אופנים געווירקט אויף די נשמות, אויף די געמיטהער פון די שרייבער אפילו פון איינעם און דעמזעלכען דור, און זיי האָבען עס אויך אויף פערשיעדענע וועגען אויס-געדריקט.

(3) אז דער לשון פון דעם תלמוד איז ניט איינער און דערוועלבער: איין טהייל פון איהם, דער וויכטיגסטער טהייל — די משנה, איז געשריעבען אויף אַ מעהר אָדער וועניגער ריינעם לשון קודש, וועהרענד די גמרא, אָדער דער פירוש אויף דער משנה, איז געשריעבען אויף אַראַמיש-כאַלדיאישען דיאַלעקט, די דא-מאַלסדיגע אידישע פאָלקס-שפראך. פיעלע פון די אידיאַמען פון יענער שפראך זיינען אונז ניט אין גאַנצען קלאָר און דארום זיינען אונז

דאַנקעגאנג פון יענע מענטשען, אריינטראכטען זיך אין זייער וועלטעל.

קוים שטעלט זיך איינער אויף דעם קולטור-היסטאָרישען שטאַנדפונקט, מוז ער גלייך איינ-זעהען, אז "דור דור ודורשיו", אז יעדער דור האָט זיינע געלערנטע, זיינע בעגריפע, זיין וועלט-אנשוואונג. ער פערשטעהט גלייך, אז מען קען ניט פאָרדערען פון זיי, דאָס זיי זאָלען האָבען די זעלבע מיינונגען און געדאַנקען, די זעלבע שטרעבונגען און אידעאלען וואָס די מענ-שען פון אַ פיעל שפעטערע צייט, פון אַ צייט מיט גאַנץ אנדערע בעדינגונגען פון לעבען האָבען אויסגעארבייט. און אויב יעמאַנד פאָר-דערט עס יא, און ווערט נאָך ביז דערפאר, וואָס יענע מענטשען האָבען אנדערש געטראכט, איז ער במחילה אַ נאַרד און פשוט מעשה עם הארץ.

און קוים שטעלט מען זיך אויף דעם קולטור-היסטאָרישען באָדען, ווערען די אלע בנינים פון די משכילים-ראַציאָנאַליסטען ממילא צופאַלען. מען דארף ניט פערענטפערן, מען דארף ניט מלמד זכות זיין אויף יענע מענטשען דערמיט, וואָס מען לעגט אריין פרעמדע כוונות אין זייערע ווערטער; יענע מענטשען זיינען ניט געווען קיין נביאים און האָבען ניט געוואוסט און ניט געקענט וויסען דאָס וואָס מיר ווייסען היינט. זיי האָבען דארום גאָר ניט געקענט מיר נען און זאָגען, ווי מיר מיינען און זאָגען היינט. זיי האָבען געזאָגט דאָס, וואָס זיי האָבען גע-מיינט, דאָס וואָס זיי האָבען געטראכט, און אויב זיי האָבען ניט געמיינט און ניט געטראכט דאָס וואָס מיר טהוען, איז עס פשוט דערפאר ווייל זיי האָבען געלעבט אין אנדערע צייטען, אונטער אנדערע אומשטענדען, און האָבען בעסער ניט געוואוסט.

דאָס איז דער איינציגער, היסטאָריש ריכ-טיגער שטאַנדפונקט פון וועלכען דער תלמוד, פונקט ווי אירגענד וועלכער אנדערער וויכטיגער בוך, פונקט ווי אירגענד וועלכע אנדערע וויכ-טיגע ערשיינונג אין דעם לעבען פון אַ פערגאַנג-גענער צייט, קען, דארף און מוז געשטודירט ווערען. מען דארף ניט לעבען מיט יענעם שטאַנדפונקט, אבער מען דארף אויך ניט אַרויפ-צווינגען אויף זיי אונזער אייגענעם קוק. דאָס איז דער איינציגער וועג, וועלכער וועט זיין אי-אמת, אי עהרלעך, אי גערעכט צום תלמוד.

און אזוי שנעל ווי מען שטעלט זיך אויף דיזען היסטאָרישען שטאַנדפונקט, מוז מען גלייך

קומען צו בעהאנדלען דיזע אינטערסאנטע אב-טחילונג פון תלמוד. לעת עתה וועט זיין גענוג צו בעמערקען, אז דיזע אנדוט האָבען לחלוטין גאָר נישט צו טהון מיט די „הלכות“. דאָס זיינען פערשידענע פאָלקס-מעשה'לעך, פראָדוקטען פון דער פאָלקס-פאָעזיע; צובראָכע-נע שטיקלעך פון געשיכטע, ווי די פאסירונגען האָבען זיך אָבגעשפיעגעלט אין דער פאָלקס-נשמה און פאנטאזיע; פערשידענע משלי-חכמים, עפיגראמען, וואָס פערשידענע געלעהר-טע האָבען אָנגעשריבען אין פערשידענע ציי-טען, וועלכע האָבען ענטהאלטען אַ מוסר השכל, עטהיישע אָדער עסטעטישע לעהרען; קינות אויף דעם חורבן פון דער אומה און איבער-נאטירליכע פאנטאסטישע האָפנונגען וועגען די ערווארטעטע גליקליכע צוקונפט פון דעם אויס-ערוועהלטען פאָלק ישראל. דאָ און דאָרט גע-פינען זיך אויך קורצע אבהאנדלונגען וועגען ריין ספעקולאטיווע פראגען, ווי די שייכות פון גאָט צו דעם מענשען און וועגען דעם כאראקטער פון גאָט, די פראגע פון ידיעה און בחירה, די פראגע פון שכר ועונש און פון אַ לעבען נאָכ'ן טויט, תחית המתים און משיח א. ד. ג. אין דיזען אוצר פון פאָלקס-פאָעזיע, צווישען דיזע פיעלע פערל האָבען זיך אריינגעכאפט פיעלע נאריישע, גראָבע, מנוסח'דיגע מעשיות וועגען שדים און רוחות, כשופ און אנדערע אבער-גלויבעריי; משונה'דיגע חזמאות, איבערטריע-בענע מליצות, פערשידענע ווילדע דרשות פון בעלי דרשנים און זאָגאר נבול פה. אבער אין דעם זיינען גיכער שולדיג די רעדאקטערע פון תלמוד.

(7) די לעצטע רעדאקטערע פון תלמוד, רבינא ורב אשי, האָבען ניט פערשטאנען די גרויסע היסטארישע אויפגאבע וואָס זיי האָבען געהאט פאר זיך, וועניגסטענס, זיי האָבען איהר פערשטאנען אנדערש ווי מיר איצטער. זייער קוק אויפ'ן תלמוד איז געווען דער אַריי-כחור'ש רעליגיעזער. דער גרויסער כבוד וואָס זיי האָבען געפיהלט צו די אַלטע, די קדושה מיט וועלכע זיי האָבען בעטראכט יעדען קונטרס, יעדען פער-שריעבענעם וואָרט פון זייערע פאָרגענגער, האָט געבראכט דערצו, וואָס זיי האָבען אין תלמוד אריינגעשטעלט אַלעס, וואָס זיי האָבען געפונען, פיעלעס, וואָס אנדערע בעסערע רעדאקטערע וואָלטען ארויסגעלאָזען. זייער ליבע צו אַלע אַלטע קונטרסים האָט צווישען די איבריגע אויך

פיעלע פון זייערע מאמרים און שפריכווערטער ניט פערשטענדליך.

(4) אז אין יענער צייט איז רעליגיאָן געווען ניט נור אַ טחיל פון געזעלשאפטליכען לעבען, זאָנדערן איינע צוזאמענגעבונדען, אַרגאָ-ניש צונויפגעוואקסען מיט איהם, אזוי, דאָס מען קען איינס פון דאָס אנדערע ניט אָבטהיי-לען. דאָס גאנצע געזעלשאפטליכע לעבען, אַלערליי מעגליכע ציוויל-געזעצע וועגען די פער-העלטניסע פון מענשען צום מענשען אין דיני נפשות און אין דיני ממונות, די שייכות פון דעם מאן צו דער פרוי, זיינע פערפפליכטונגען צו איהר און די קינדער, די חובות פון דער פרוי צום מאן א. ד. גל. אַלעס דאָס האָט געקראָגען אַ רעליגיעזע פארבונד, אָבזאָהל עס האָט מיט דער רעליגיאָן גופא גאָר קיין דירעקטען צו-זאמענהאנג ניט געהאט.

(5) אז דער תלמוד, זייענדיג אַ פראָדוקט פון יענער צייט, טראָגט דאָרום אויך דעם זעל-בען כאראקטער, וועהרענד אין דער אמת'ן גיט זיך דער תלמוד אָב פערעהעלטניסמעסיג פיעל כיעהר מיט אַלגעמיין וועלטליכע ענינים, מיט דעם געזעלשאפטליכען לעבען בכלל, אַלס מיט ריין רעליגיעזע פראגען. דער תלמוד איז פרי-הער פאר אַלץ אַ פראקטישער, טרוקענער געזעץ-בוך, וועלכער בעהאנדעלט אַלע מעגליכע און אונמעגליכע פראגען פון געזעץ אין אַלע זיינע צווייגען און גיט זיך ניט אָב מיט קיינע ספער-קולאטיווע, ריין פילאָזאָפישע אָדער רעליגיעזע פראָבלעמען. עס איז מערקווירדיג, אז אין דער גאנצער משנה, ווי געזאָגט דער וויכטיג-סטער טחיל פון תלמוד, געפינט זיך כמעט גאָר ניט וועגען דיזע פראגען. פערעהרט, די משנה פערבאָט זיך צו בעשעפטיגען מיט אַזעלכע ענינים און עס פסק'נט: „אין דורשין במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחוד“ (הגיגה, דף י"א). עטוואָס וועגען דיזע פראגען געפינט זיך אין דער „אגדה“, וועלכע דער רעדאקטאָר פון דער משנה, רבי יהודה הקדוש, האָט אבער אין גאנצען איגנאָרירט אין דעם צוזאמענ-שטעלען פון זיין ווערק, וואָס האָט זיך בעשעפ-טיגט נור מיט'ן געזעץ. און דאָס פיהרט אונז צו נאָך אַ וויכטיגען פונקט.

(6) אויסער די „הלכות“ אָדער פראגען פון געזעץ געפינט זיך אויך אין תלמוד (אין דער גמרא, ניט אין דער משנה) אַ חלק פון „אגדות“ אָדער „הגדות“. אונז וועט נאָך אויס-

וואָס אַנבעלאַנגט צו די „אגדות“ איז די מיינונג פון מאַנכע פאַרשער, אז פיעלע פון זיי, אויב ניט אלע, זיינען אַריינגעשטעלט געוואָרען אין תלמוד שוין נאָך זיין חתימה, אין אַ שפּעטערדיגע צייט אַלס רבינא און רב אשי.

* * *

האַבענדיג דיזע אלע אויבען־אויסגערעכענ־טע פונקטען אין זינען, קען מען ערסט דאן צו־טרעטען צום שטודיום פון תלמוד, וואָס איך וועל פֿרובירען אין די נעקסטע ארטיקלען.

געבראַכט דערצו, וואָס זיי האָבען צוריק אַריינגענומען אין תלמוד די אלע „בריתות“, וואָס דער פיעל בעסערער רעדאקטאָר, ר' יהודה הקדוש, האָט אַרויסגעלאָזען פון זיין „משנה“, דערמיט זאָגאר צושטערענדיג זיין כונה צו געבען דעם אידישען פאָלק אַ משנה ברורה — אַ קלאָרע געזעצגעבונג. ס'איז אויך די שולד פון די רעדאקטערע, וואָס דיזע אלע ענינים זיינען צומישט אין איין קאשע אַהן שום טעם און סדר, אָדער, בעסער געזאָגט, אין זייער דאמאלס־דיגען אַריענטאַלען סדר.

לאַז זיין ווינטער...

פון מנשה גאלפערן.

און די היץ דאַרט שטיקט מיך
זומער דאַפעלט מעהרער.
און אין גאס דער שטויב איז
גאָר ניט אויסצוהאַלטען,
און די נאַכט אין בעד־רום
איז נאָך מעהר פערשאַלטען.
שרצים רייסען שטיקער,
לופט — דערשטיקט צו ווערען,
האַליעסט — און פון זעלבסטמאָרד
פאנגסטו אָן צו קלערען....
יא, פון שנעע אין דרויסען
האָב איך קנאַפע צרות,
כ'דארף דעם זומער סאָי ווי
האַבען אויף כפרות.

„ס'פאַלט אַ שנעע אין דרויסען“ —
האָב איך קנאַפע צרות,
כ'דארף דעם זומער סאָי ווי
האַבען אויף כפרות.
אז די בלומען זיינע
קען איך קיינמאָל שמעקען;
אויף זיין גראַז דעם גרינעם
קאָן איך זיך ניט שטרעקען.
און זיין פויגעל־שירה
הער איך קיינמאָל זינגען;
און זיין פליגקען היישריק
זעה איך קיין מאָל שפּרינגען.
אימערצו אין שאפּ נאָר
ביי דער ארבייט שווערער,

צום ראנד

(נאָמיצען פון א געוועזענעם מענטשען.)

פון אלגין

כע מען דארף אראָבנעהמען וואָס גיכער, כדי דאָס בלוט זאָל ניט ווערען אין גאנצען פערדאָר-בען. טאָ געהט זשע, און לאָזט אונז צו רוה. אזוי האָב איך דאמאָלט גערעדט.

מ'האָט מיר אפלאָדירט. די ארבייטער — עטליכע הונדערט — זיינען געווען הוילע התלחכות. מ'האָט מיך ארויסגעטראָגען פון'ם זאָל אויף די הענד.

אייגענטליך, ווען האָט מען מיר ניט אפ-לאָדירט? א הונדערט קעפיגע בעשעפעניש פיהלט קיינמאָל ניט און זעהט קיינמאָל ניט דאָס, וואָס ס'וועט זעהן אן איינצעלנער מענטש. ס'מעגן אינוועניג ביי דיר אין הארצען זיך רייסען הינד, ס'מעג דאָרטען שמארצען, ווי א ברענעדיגע וואונד, אבי דו רעדסט נאָר קלאָהר און קיילעכ-דיג — דאָס איז גענוג. וואָרום די מאַסע ברענגט מיט זיך איהר אייגענע התלחכות, די מאַסע וואַרעמט אָן זיך אליין מיט איהר אייגענעם פיר-ער. זי וויל דו זאָלסט איהר ריידען דאָס, וואָס זי האָט לייעב. דיין אייגענע נשמה געהט איהר קיינמאָל ניט אָן. זי וועט זעלטען דערפיהלען א פאַלשען טאָן.

נאָר ניין. פאַלש בין איך קיינמאָל ניט גע-ווען. דאָס איז ריכטיג. איך אליין האָב שטענדיג געגלויבט אין דעם, וואָס איך האָב גערעדט. איך בין געווען איבערצייגט, אז דאָס וואָס מיר טוה-ען, איז דאָס בעסטע און דאָס ערעלטסטע, וואָס מען קען נאָר טהאָן.

איינ פּינטעלע איז אָבער פון דעסטווע-גען געווען ניט אזוי. כ'האָב געדארפט געווען זאָגען: איהר געהט, איהר קעמפט, ניט מיר. וואָרום איך... איך האָב דאָס שוין גע-פיהלט דעמאָלט אויך...

„מיר געהען! מיר ברעכען!“ געוויס — „מיר“. אלע צוזאמען. צעהנדליגע, הונדערטער טויזענד. נעהמט אראָב פון א גאנצער מחנה איינעם אָדער לעגט צו איהר צו איינעם — די מחנה בלייבט אלץ א מחנה. איהר וועג בלייבט

עהן איז דאָס לעבען און הער-ליך דער קאמפף — אָבער וועה איז צו דיר, אז דו האָסט ניט קיין כח...

האָסט ניט קיין כח —

טאָ געה, רוה זיך אָב. זאָלסט

ניט בלייבען — און אויס. אזוי איז דאָס בעסטע. איך אליין האָב גערעדט וועגען דעם וויר-פיעל מאָל אזוי שטאַלץ, אזוי זיכער. אויף מיין שטערען איז געלעגען דער אָבגלאַנץ פון'ם פייער, וואָס האָט געברענט ארום און ארום.

איז דאָס געווען נאָר אַן אָבגלאַנץ? ניין. אין מיר אליין, האָב איך געפיהלט, איז געווען א קאָביגער קוואַל. אין מיינע אויגען פלעגען זיך אָנצינדען אמת'ע, ניט קיין אָבגעשפיעגעלטע פונקען.

איך געדענק — דאָס איז געווען אין נייר-שטאָרט, נאָך סבית. ס'זיינען געקומען די בעליר-בתים, חשוב'ע אידען; געקומען מיט אומעטיגע אויגען און ציטערדיגע קניה. געבעטען: וואָס טוהט איהר? איהר שאַדט נאָר דעם כּלל. איבער אייך געהט דער צאָרן ארויס אויף דער גאנצער עדה און שניידט אלעס ווי א קאָסע דאָס גראָז. וואָס האָב איך זיי דאמאָלט געענטפערט? איך האָב זיי געשמיסען אין פנים אריין מיט די ווער-טער פון'ם פּאָס: ווער עס האָט מורא אָדער ווער עס האָט א ציטערדיג האַרץ — זאָל זיך אומקעהרען אהיים און זאָל ניט שוואַך מאַכען דאָס האַרץ פון זיינע ברידער די קעמפּפער. מיר זיינען שטאַרק און מיר געהען בעוואַפּענט אין פעלד פון מלחמה. איהר זייט די שוואַכע, ביי אייך איז קיין כח ניטאָ — טאָ געהט אייך, בע-האַלט זיך, פערקריכט אין דער נאָרע. בעסער וואָלט איהר גאָר אין גאנצען פערשווינדען פון'ם פנים פון דער ערד, וואָרום וואָס פאַר א שעהנ-קייט ברענגט איהר דעם לעבען? וואָס פאַר א טהויערע שטיינער פאַסט איהר איין אין דער קרוין פון דעם לעבען? שימעל זייט איהר אויף'ן גוף פון דער געזעלשאַפט, א פוילע הייטעל וועל-

געצונדען אלע ווילע פאר די אויגען אַ וואונדער־ליכע וועלט. און עס פלעגט זיך דאכטען, עס גלייבט מיט פייער דאס הארץ און עס ווערט פערהאַרטעוועט, ווי איינען אונטער'ן האמער.

טאָ פאר וואָס זשע בין איך גלייך ניט גע־גאנגען אַהין? פאר וואָס האָב איך געווארט אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר? וואו איז געווען די קראפט? אַ, איך האָב געהאַט אַ גוטען ענטפער. איך האָב זיך אַלײן געקענט איינריידען, אַז איך בין גערעכט. איך האָב געלערנט. איך בין געשטאַנען, בײַם קוואַל פון דער וויסענ־שאפט. איך האָב בעוואַפֿענט מיט קענטנישען מיין קאַפּ, איך האָב אויסגעריסטעט מיט די שטאַלצעסטע אידעען מיין גייסט. איך האָב גע־וואָלט זיך אַריינמישען אין קאַמפּף אַזוי, אַז איך זאָל וויסען, פערשטען, פערלאנגן. אַלציינג טריט, קענען אַליין קוקען דעם לעבען אין די אוי־גען און פערשטעהן זיין פערלאנג. אַלציינג אַרומנעהמען מיט'ן שאַרפען געדאַנק: וואָס ס'איז געווען און וואָס עס דאַרף זיין.

בין איך דען ניט געווען גערעכט? צו זיינען ניט נאָך מעהר געווען גערעכט די טו־זענדער יונגע, אמת יונגע און אמת לעבעדיגע מענשען, וועלכע פלעגן גלייך זיך וואַרפען אין פייער מיט'ן גאַנצען כּרען פון זייער אונרוהיגער נשמה און אוועקגעבען אין גאַנצען וואָס זיי האָבען פערמאָגט, אוועקגעבען ניט טראַכטענדיג, ניט וואַרטענדיג, אוועקגעבען זייער אַיף, זייער ליכע, זייער פערגאַנגענהייט און צו־קונפט? ווער האָט ווירקליך געפיהלט דעם היי־זען אַטהעם פון לעבען: זיי אָדער איך? ווער איז געווען מעהר גייסטיגער אַריסטאָקראַט, מעהר אויסדרעוועהלעכער: זיי מיט זייער אונמיטל־

באַרען געפיהל צו איך מיט מיינע חשבונות? איז דאָס ניט אַ בעווייז, אַז פון אָנהויב אָן איז ניט געווען אין מיר די אמת'ע לעבענס־קראַפט? איז דאָס אַליין שוין ניט גענוג צו דערקענען, אַז איך בין אָהן לעבען אַרויס אויף דער סצענע פון'ם לעבען?

אָבער צו וואָס טויגען מיר די בעווייזען? צו ווערט פון זיי גרינגער? ... צו קענען זיי עפעס פערענטפערען?

איך אַליין האָב דאָס פריהער ניט געוואוסט. נו, און ווען איך וואָלט יאָ געוואוסט פון אַנ־הויב אָן, וואָלט ניט געווען דאָס אייגענע וואָס איצט?

עטליכע שעהע טעג האָב איך איבערגע־

דער זעלבער, ווי פריהער. פאַרוואָס זאָל מען ניט זאָגען: מיר געהען?

יא, בין איך, הייסט עס, ניט געווען פאַלש? טאָ פאר וואָס זשע בין איך ניט געקומען צו דער מאַסע, פאר וואָס האָב איך זיך ניט מודה געווען אָפען פאר אלעמען: אַזוי און אַזוי, ברי־דער, אַט אַ דאָס ליגט ביי מיר אין האַרצען, אַט אַ דאָס קרענקט מיך און מאַטערט מיין נשמה. ווילט איהר מיך אַזוי ווי איך בין — איז גוט. ווילט איהר ניט — טאָ האָט ניט קיין טענות. פון אַ קאָליקע וואָס קענט איהר פערלאנגען? אָבער האָט אין מיר ניט קיין טעות.

פאר וואָס בין איך אַנטלאָפֿען? ... און וויע־דער צוריק — וואָס וואָלט געהאַלפֿען רעדען? מען וואָלט דען פערשטאַנען? בייסענדיגע ווער־טער וואָלט איך געהערט אַרום און אַרום. און זיי וואָלטען געווען גערעכט. איך קען שענקען אַ קאָליקע אַ נדבה — מיין רחמנות. אָבער עקעל־האַפט איז ער מיר דאָך: איך קען ניט בעהער־שען מיין געפיהל און איך דאַרף ניט. וואָס טויגען קאָליקעס אין לעבען?

ווען איז דאָס אייגענטליך געוואָרען? ווער ווייסט? ביסלעכווייז, יעדען טאָג אַ טראַפֿען, יעדען טאָג אַ־טראַפֿען האָט זיך אַריינגעגאַסען אין האַרצען, ביז מיט אַמאָל עס האָט זיך אַרויס־געוויזען, אַז דאָס האַרץ איז אין גאַנצען פער־גיפֿטעט... ביסלעכווייז. קענט איהר אָנווייזען דעם טאָג, ווען אַ מענש ווערט אַלט? דאכט זיך, היינט איז ער פונקט אַזאַ מענש, ווי געווען נעכ־טען, דער הילוק איז גאָר ניט צו מערקען. מאָר־גען וועט ער זיין פונקט אַזאַ מענש, ווי היינט. סך־הכל איין טאָג. אָבער טהוט אויף איהם אַ קוק שפּעטער מיט עטליכע יאָהר? אַלט איז ער, פערשוואונדען די פרישקייט, פערשוואונדען דער מונטערער קוק. אַלט געוואָרען דער מענש. ער געהט צו זיין קבר.

האָב איך דען יא אַמאָל אַ יוגענד געהאַט? איך האָב געגלויבט, אַז איך בין יונג. גע־לעבט אין אויסלאַנד, געגרייט זיך צום לעבען. דאָרט, אין דער היים, האָט עפעס גערוישט און געפאַרפֿעלט זיך אונטער דער ערד. דאָס בעסטע און דאָס לעבענס־פּעהיגסטע, וואָס ס'איז געווען אין לאַנד, איז אַראָב אונטער דער ערד; דערפאַר פלעגט די ערד אלע ווילע זיך וויעגען און ציטע־רען און אין דער לופט האָט געשמעקט מיט אַ שטורעם. ס'האָט געצויגען אַהין. ס'האָט זיך אַנ־

אן איינגעהאלטענער שוידער טהוט א פליה אי-
בער די געדיכטע רייען. עפעס ווי א שאַרף
צווישען בלעטער אין וואַלד. און פלוצלונג:
„פאַרווערטס, חברים! אָנפאלען, ניט וואַרטען!“
מען געהט, מען שפאַרט, מען לויפט, ביסען
קנאַלען, פויקען קלאַפּען, טריט היילכען, שטיינער
פליהען, עס הערט זיך א קרעכץ. עפעס איז רויט
דער וועג, עפעס וויעגט זיך די לופט אַרום און
אַרום. און מען געהט, און איך געה אויך, איך
געה פעסט און זיכער, די נשמה זינגט, דאָס
האַרץ קלאַפּט ווי א שטאַרקער האַמער, אין די
אויערען שפיעלט א הערליכע מוזיק. איך בין
שטאַרק, איך בין יונג און מונטער, איך געה מיט
אַלע, איך בין א טהייל פון דעם גרויסען חיל,
זייער זעל איז מיין זעלע...

פאַר וואָס בין איך ניט געשטאַרבן יענעם
טאָג. מענשען וואָלטען אויסגעקריצט שעהנע
ווערטער אויף מיין מצבה. מען וואָלט אָנגעשרי-
בען מיין נאָמען ניט נאָר אויף פאַפיר, מען
וואָלט איהם אוועקגעשטעלט אין א הייליגען
ווינקעל פון'ם האַרצען. נאָך מיט איין טעות
מעהר וואָלט געווען אויף דער וועלט.

פאַר וואָס בין איך ניט געשטאַרבן? אי-
בער מיין טויטען בעט וואָלטען זיך אָנגעבויגען
טרויעריגע, ליעבענדע פריינד. נאָך מיין מטה
וואָלט נאָכגעגאַנגען דער שטומער קומער. יונגע
שטימען וואָלטען געוואַנגען דאָס פייערליכע
טרויערליכע, און בלומען, רויטע, לעבענספולע
בלומען וואָלטען געשימערט אַרום מיין גרוב.
קינדערשע חלומות! וואָס וואָלט איך דער-
פון געהאַט, איך, דער פיהלענדער, שטרעבענ-
דער, ווילענדער מענש, דער מענש מיט דעם גליי-
הענדען, קאָכניגען געדאַנק, וואָס וואָלט איך דער-
פון געוואוינט? וואָס וואָלט מיר דערפון
געבליבען? וואָס איז דאָ אויף דער וועלט א-
זוינס, וואָס זאָל מכפר זיין דעם טויט?

אָט פאַר דעם געדאַנק כאַפּט אָן א שוידער.
שרייען ווילט זיך און קלאַפּען מיט די הענד
אָן די פעסטע שוואַרצע וואַנד, וועלכע שטעהט
פאַר דיר און מאַכט חוזק.

איך קען ניט... אַליין, מיט א קאַלטען
חשבון, אויסגערעכענט אַלצדינג אַפריהער, אָב-
געכאַסטען יעדען טריט, אָבערוואַיגען יעדער
פיצעלע — אַליין געהן און וויסען, קלאָהר און
זיכער וויסען, אַז דו געהסט צו דיין טויט, אַז דו
געהסט צו איהם אַליין, אַלע מאָל געהנטער, אַלע
מאָל מעהר אָבשניידענדיג פון דעם קורצען לע-

לעבט אין מיין טעות. זיי ליגען איצט ווי בליי
אויף זכרון.

ערשט אַז ס'האָט אָנגעהויבען ווירקליך
פלאַקערען אַלצדינג, ערשט אַז ס'האָט אָנגעהוי-
בען קלינגען פון איין עק וועלט ביז דעם צוויי-
טען דאָס קול פון די געפלאַצטע קייטען, ערשט
אַז טויבע האָבען אָנגעהויבען הערען און טויטע
זיך בעוועגען, האָב איך פערלאָזט מיין „אַריס-
טאָקראַטישע“ הויכקייט, מיט מיינע ביכער, מיט
מיינע שריפטען, און געקומען אַהין, צו זיי, צו
די, וואָס האָבען מיט זייער וואַרעמען בלוט
צושמאַלצען דאָס אייביגע אייז. און א י ד בין
געווען דער קאָפּ! זיי זיינען נאָך מיט מיר גע-
ווען שטאַלץ! וואָס פאַר בליצען עס פלעגען
פליהען פון די אויגען, ווען איך פלעג זיי רעדען
וועגען דעם, וואָס זיי האָבען געהאַט. וואָס
פאַר שטראָמען פון ליכטיגער פרייד פלעגען זיך
גייעסען און גייעסען, ווען איך פלעג ענטפּלעקען
דאָס, וואָס ס'האָט ביי זיי אין האַרצען גע-
קלונגען און געציטערט. וויפיעל הענד פלעגען
זיך שטרעקען צו מיר מיט בעגייסטערונג, מיט
ליעבע, מיט ענטזיקונג, מיט ניט קיין אויס-
געשפּראַכענע דאַנקגעפיהלען. צו מיר...

מען דארף דאָס זאָגען קלאָהר און שאַרף:
איך האָב מורא פאַר'ן טויט. איך האָב גענוג
נאָכגעשפירט נאָך זיך אַליין, איך גיב זיך אָב
אַ קלאָהרען דין וחשבון וועגען דעם, וואָס איך
זאָג. איך האָב מורא פאַר'ן טויט. ווען ס'זאָל
אויסקומען טהאָן אַזאָ זאָך, וואו איך זאָל וויסען
פון אַנהויב אָן קלאָהר און דייטליך, אַז דאָס וועט
מיר אונפערמיידליך בריינגען דעם טויט, וועל
איך ניט טהאָן אַזאָ זאָך. איך וועל דאָס ניט
קענען טהאָן.

איך האָב ניט מורא צו געהן מיט אַלעמען
אויף א געפעהרליכען טריט. איך האָב ניט מורא
פאַר אַן אָפּענעם מאַסען-קאַמפּף. איך געדענק
אונזער גרויסען טאָג פון אויפשטאַנד. אַ שמאָ-
לער וועג. פאַרענט אַ וואַנד פון אויסגעשטעלטע
ביסען. רעכטס און לינקס פון דער ווייטענס
אָטריאדען מיט גרייטען געוועהר. און אין מיטען
צעהן-טויזענד מענשען מיט פּאָהנען פאַראַוים.
— „צוגעהט זיך!“ — מען שווייגט. — „געהט
צוריק, איך וועל שיסען!“ די מאַסע שטעהט ווי
צונויפגעשמאַלצען אין איין לייב. — „געהט צו
ריק, איך בין אייך מתרה דאָס דריטע מאָל!“ —
פויקען קלאַפּען, א טרומייט שפיעלט א סיגנאַל.

קענדיג אויף דעם פערבאָט. קומען ביד רמה, האַלטען זיך ביז לעצט.

דער מיטינג האָט געדארפט זיין מאָרגען אין דער פריה. און פאַרנאָכט זיינען צו מיר געקומען משה'קע דער גארבער און עלטשיק דער געלער און פינקע נטע'ס. זיי ווילען זיך האַלטען אָן עצה. מאָרגען ווילען זיי זיך שטעלען אויף'ן וועג נעבען צירקעל, וואו עס געפינען זיך די קאָזאָקען. ווען יענע וועלען זיך נעהמען פאַר-רען צום פלאַץ, וועלען זיי פערבינדען מיט זיי אַ געפעכט. פריהער פרופען שיסען מיט רעוואָל-ווערען; ווען יענע וועלען ניט אָבטרעטען, וועלן זיי וואַרפען אין זיי דריי באַמבעס פון דריי זייטען. כל זמן זיי וועלען לעבען, וועלען זיי זיי ניט צולאָזען צום מיטינג.

זיי זיינען זיך געקומען עצה'ן מיט מיר! איך בין דאָך דער געניטער, דער ווייסער, דער אויפגעקלעהרטער, איך וועל זיי-זאָגען, ווי אַם בעסטען צו טהאָן. איך... איך האָב שוין דעמאָלט געפיהלט, וואָס איך בין. יעדער וואָרט זייערס האָט מיר געשניטען מיין לייב. יעדער קוק האָט מיך געברענגט ווי מיט פייער.

ברידער, וואָס טהוט איהר, וועמען פרעגט איהר, וועמען שעצט איהר! וואָס בין איך גע-גען אייך. וואָס בין איך געגען אַ לעבעדיגען מענשען. ברידער, ווען איהר וואָלט זעהן, וואָס עס טהוט זיך אינווייניג ביי מיר, וואָלט אַ קאַל-טער שוידער אייך דורכגענומען פון קאַפּ ביז די פיס. ליידיג איז דאָרט. אַ שאַלעכץ פון ווער-טער איז געבליבען. „אויף לעבען און טויט!“ „אויף לעבען און טויט!“ אייזער געהט צום טויט אין קאַמפּ פאַר'ן לעבען. אייזער האָב מורא פאַר מיין לעבען. איך מיט אייך קען ניט געהן. איך ווייס: מען דאַרף געהן. איך קען ניט, איך קען ניט...

אָרגאַניזאַציע און מאַסען-בעוועגונג. רעד-וואָלוציאָנערע קאָנספּיראַציע און די ברייטע רוישענדע גאַס. איינס אָהן אַנדערען איז אונז מעגליך. דאָכט זיך, אַזוי פשוט און קלאָר. מיר זיינען געווען שטאַלץ מיט איינעם פון אונזערע חברים, וואָס זעכס יאָהר נאָכאַנאַנד האָט ער זיך געהאַלטען אויף זיין פאַסט. זעקס יאָהר איז אַ מענש געשטאַנען אין דער מיט, געהאַלטען די פאָדים פון דער בעוועגונג אין זיינע הענד. וואָס ווייטער צום „מיט“ — אַלץ גרע-

בענס-פאָדים, וואָס געפינט זיך ביי דיר אין דער האַנד, — און אַלץ אַלץ, מיט דעם אייגע-נעם ווילען — ניין, דאָס קען איך ניט און דאָס וועל איך ניט טהאָן. פאַר קיין שום פרייז. דערין האָב איך שוין ניט קיין טעות. איצט ווייס איך דאָס שוין.

און אַז מען האָט אַזא שכן אין האַרצען, דאַרף מען געהן, אָבטרעטען, פערשווינדען. אויס! וואָס גיכער אַ סוף.

ס'איז דאָ אַזוינע חיות, וואָס ווען זיי דער-פיהלען שוין דעם טויט, פערקריכען זיי אין אַ ווינקעל, אין אַ נאָרע, אין אַ העק, אַזוי אַז קיין לעבעדיגער נפש זאָל זיי ניט קענען געפינען און שטעקען דאָרט אין צרות אַזוי לאַנג, ביז זיי געהען אויס.

אַזוי איז דאָס בעסער.

„אויף לעבען און טויט! אויף לעבען און טויט!“ די מאַסען האָבען אָבגעשטעמפּעלט די דאָזיגע ווערטער מיט בלוטיגע צייכענס אויף דער ערד פון אונזער לאַנד. דער טויט איז גע-וואָרען אַ שטענדיגער בעגלייטער פון דער מאַסען בעוועגונג. דער טויט געהט ניט אַראָפּ פון די ליעפּען ביי די קעמפּפער.

„אויף לעבען און טויט.“ עס איז ניט נאָר קיין קלינגענדע ווערטער. ס'איז די טהאַט. „לעבען אין פרייהייט, שטאַרבען אין קאַמפּ“... „פון אונזערע קברים וועט אויפ-שטעהן נקמה.“ וויפיעל מאָל האָב איך אַלץ געזאָגט די דאָזיגע גרויסע ווערטער. און ווי פעסט עס פלעגט אַרומנעהמען די נשמה אַ מעכ-טיג געפיהל. און אַז זיסע קעלט פלעגט זיך אַ גאָס געבען אין האַרצען.

ביז איך האָב דערפיהלט, אַז איך זאָג ניט אמת. ביז דער געדאַנק איז צייטיג געוואָרען אין מיר....

זיי האָבען גאָר ניט געפיהלט. פאַר זיי בין איך געווען דער זעלביגער, וואָס פריהער. דער געוואונשטער, דער געליעבטער, דער פייער-פלאַמעדיגער רעדנער, דער פיהרער, דער קאַפּ. אַלע פלעגען מיר בעגעגענען ווי אַ נאָהענטען פריינד. אַלע.

ס'האָט געדארפט זיין מאָרגען דער מיטינג אויף'ן פלאַץ. פאָליציי האָט פערבאָטען: מען וועט שיסען, אויב מען וועט קומען. די שטאָרט האָט זיך געווינגט. דער צאָרן איז געווען גרויס. מ'האָט בעשלאָסען צו פערזאָמלען זיך, ניט קר-

פיהלט אין זיין הארצען נאָר דעם שוואַכסטען אָבגלאַנץ פון פערגעניגען: „איך בין בעוואָהר רענט, מיך שיצט אַ געדיכטע וואַנד“. וועה איז צו איהם, ווען ער איז נאָר ניט זיכער, אז ער וועט קענען יעדע מינוט פערבייטען זיין פריי-ווילענירטע לאַגע אויף דער לאַגע פון דעם לעצט-טען אין דער מאַסע. אַלץ איינס: ער מעג זיין דער בעסטער קאָפּ, ער מעג זיין דער נויטיג-סטער קעמפפער — אַלץ איינס, ער האָט שוין פערשוועכט זיין אַרבייט, ער האָט פערפלעקט דאָס ווייסע קלייד פון זיין כהונה. ער האָט פער-קויפט זיין בכורה פאַר אַ געפיהל פון ניעדער-טרעכטיגען פערגעניגען. ער מעג שוין אַרבייטען מיט דעם גרעסטען פלייס, ער מעג שוין אויפ-טהאָן אין זיין פאַך די וואונדערליכסטע מעשים — אַלץ איינס. דער שטעמפּעל פון קין וועט שוין ליגען אויף זיין שטערען, און זיין אַרבייט איז שוין די אַרבייט ניט פון אַן אייגענעם מענשען. ער איז שוין אַן אָבגעהאַקטע גליעד פון דעם גרויסען קערפער. ער איז אַ פער-רעטהער.

איך האָב לייעב דאָס לעבען, איך האָב לייעב צו פיהלען, אז איך לעב, אז איך אַטהעם, אז איך קען זיך ריהרען. איך האָב לייעב צו קוקען מיט מיינע אויגען, און מיך פרעהט, וואָס איך קען מיט זיי גליטשען איבער גאַסען און פלע-צער, איבער מענשען און חיות, איבער בלומען און בוימער. איך האָב פשוט לייעב דאָס לעבען ווי די חיה אין וואַלד, ווי דאָס פויגעלע, וואָס באַדט זיך אין דער לופט.

איך האָב לייעב דאָס לעבען. איך ווייס דאָס פון לאַנג. איך האָב ניט איינמאָל גערעדט צו מיינע פריינד: שטעלט אייך פאַר, אז איך בין פער'משפט צו פערטריבען ווערען פון צוויי-שען מענשען אין אַ מדבר, אין אַ ברייטע, זאַמ-דיגע, וויסטע מדבר. אין מיטען דער מדבר שטעהט אַ הויכער סלופ, און אויף דעם סלופ דאַרף איך שטעהן אַליין, יאָהרענלאַנג, ביז'ן סוף פון מיינע טעג. שטאַרקע ווינטען וועלען זיך וויקלען מיט אַ צאָרנדיג ברומען אַרום מיר, ביזע פויגעלען וועלען קומען און רייסען מיין לייב מיט זייערע קראַלען, און די זון פון אויבען וועט באַטען מיין קאָפּ און איהם שטעכען מיט טויזענדער שפיעזען. שטעלט אייך פאַר, אז מען פרעגט מיך: וואָס וויל איך בעסער, דעם טויט אָדער אייביג שטעהן אויף'ן סלופ. — איך וואָלט

סער די פאָרויכט, געדיכטער דער מאַנטעל פון סוד, אַלץ ווייטער פון ווירקליכען לעבען. מען-שען שטעהען הויך און אָבגעזונדערט, כדי די ערשטע בעסטע פיהל זאָל זיי ניט קענען דער-לאַנגען.

אזוי איז דאָס נויטיג. אַ מענש אַ פיהרער, אַ מענש וואָס בעלויכט מיט זיין גייסט דעם גרויסען שטראָם פון דער מאַסען-בעוועגונג, דאַרף ניט אומקומען, פערשווינדען, ווי אַ קליי-נינקער טראָפּען אין דעם דאָזיגען שטראָם. אַ מענש, וואָס שיט פונקען פון זיין פייערדיגער פערדער, טאָר ניט פערבייטען די פערדער אויף אַ געווענהליכען האַמער. אַ מענש, וואָס איז אַליין עפעס אַ גאַנצעס, אַ נויטיגעס און אַ וויכטיגעס אין לעבען, קען און דאַרף זיך ניט פערמישען מיט טויזענדער אזוי, אז ער זאָל ווערען אַ טויזענדרהלק, אַ ברעקעל, אַ נישטיגער טהייל פון אַ גאַנצען.

אמת. דאָס איז אַלץ אזוי לאַגיש. דאָס שטעהט אַלץ געשריבען אין די כללים פון רע-וואָלוציאָנערער מאָראַל.

מענשען-פיהרער דאַרפען זיך ניט שטעלען אין גאַס גלייך מיט'ן לעצטען פון דער מאַסע. די מאַסע אַליין, ווען איהר וועט זי פרעגען, וועט זי דאָס ניט דערלאָזען. די מאַסע דאַרף זיי און דעריבער וועט זי זיי היטען.

גוט. אָבער בעטראַכט ווידער צוריק די נשמה פון'ם פיהרער! יאָהרענלאַנג שטעהן אָבגעטהיילט, אָבגעזונדערט פון'ם פראַקטישען רעוואָלוציאָנערען לעבען, פון דער רעוואָלוציאָ-נערער טהאָט! יאָהרענלאַנג הייצען דעם קע-סעל, צובלאָזען, צופאַכען דאָס פייער — און קיינמאָל ניט זיין דאָרט, וואו די מאַשין אַרבייט, וואו די שאַרפע צייהנער פון די זעגען, שניידען זיך אריין מיט אַ גרילץ אין דעם לייב פון'ם אייזען, וואו דער שוואַרצער האַמער לאָזט זיך אַראָב מיט כח און צופלעטשט דעם פונקען-שפריצענדיגען שטאָהל-קלאַץ. יאָהרענלאַנג... ווייסט איהר וואָס עס קען געשעהן אין אַ משך פון יאָהרען אין'ם מענשליכען האַרצען? גלייך-לייך איז דער שטאַרקער, וועלכער טראַכט ניט פון זיך, וועלכער לעבט און אַטהעמט מיט דער אַרבייט. גלייךלייך איז דער, וועלכער איז זיכער אין זיך, וועלכער ווייסט יעדען טאָג, יעדע שעה, אז ער איז גרייט צו בעגעגענען זיך מיט'ן טויט אָהן אַ שרעק, אָהן אַ שוידער.

אָבער וועה איז צו דעם, וועלכער דער-

אויסערוועהלט דאָס צווייטע. וואָרום ליידען הייסט — לעבען, ליידען הייסט — זיין, און דער טויט איז אַ פינסטערער תהום, ניוו, ער איז ערגער פון אַ פינסטערען תהום, וואָרום דעם תהום פיהל איך, דער תהום איז עפּים, דער טויט איז גאָר נים, דער טויט איז נים-זיין. בעסער דאָס ערגסטע זיין, איידער גאָר נים, וואָרום צווישען דעם ערגסטען, דעם שוידערהאפטסטען זיין און דאָס נים-זיין איז אַן אונענדליכער מהלך, איז אַן אונטערשייד אָהן אַ ברעג. נאָך מעהר: מען קען זיי גאָר נים פּערגלייכען, וואָרום ס'איז ניםאַ צווישען זיי קיין שום קרובות.

מיך פלעגט שטענדיג אַנבאָפּען אַ שוידער, ווען איך פלעג הערען פון זעלבסטמאָרד. ניםאַ אזא פּיין, וועלכע זאָל מכּפּר זיין דעם טויט. ניםאַ אזא לעבען, וואָס זאָל זיין ערגער פונ'ם טויט. ווארום ס'איז אַ טעות: דער טויט איז נים קיין אַברוה! ווען איך רוה, פיהל איך, אז איך רוה, האָב איך פון דעם רוהען פּערגלייכען. אין טויט איז שוין ניםאַ קיין „איך“, ניםאַ קיין פיהלען, אין טויט איז אלעס אויס. און אָט פאר דעם „אויס“ נעהמט אַן אים.

איינער זיצט צוואנציג יאהר אין אַ קעלער אונטער דער ערד, פערשלאָסען אויף אַ שלאָס. ער איז געווען יונג, ווען מען האָט איהם אַריינגעפיהרט אהער, זיינע האָר זיינען איצט שוין געוואָרען ווייס און מיט די הענד קען ער אָנ-טאָפּען די קנייטשען אויף זיין פנים. זיינע הענד זיינען שוואַך און זיינע אויגען זעהען שוין נים גוט אין זיין טונקעלען לאָך. ער ווייסט, אזוי וועט ער דארפן זיצען ביז זיין לעצטען טאָג. וואָס-זשע ווארט ער? פאר וואָס מאַכט ער נים קיין סוף מיט איין מאָל? — וואָרום ער לעבט! וואָרום ער פיהלט דאָס לעבען. וואָרום אַרום איהם שוועבט די גאַנצע וועלט פון זיינע עראינערונגען און חלומות, פון זיינע וועה-טאָגען און ליידען, וואָרום איין מאָל אין טאָג קוקט אַריין אַ שוואַכער אָבגלאַנץ פון אַ זונען-שטראַהל אין זיין פינסטערע תפיסה, וואָרום ער הערט יעדען טאָג די טריט פון דעם וועכטער, ער הערט, ווי עס פאלען טראָפּען וואסער פון דעם באַלקען דאָרט אין ווינקעל, ער זעהט די שוועמלעך, וואָס וואַסען אויף די ווענד פון זיין קעלער, ער פיהלט די ערד אונטער זיינע פיס און די וואונדען, וואָס די קייטען האָבען אָנגעריבען

אויף זיין קערפער. ער פיהלט, ער לעבט — ער איז! און ווען ער וועט שוין בלינד ווערען אינגאַנצען, וועט ער אַלץ נים אויפהערען צו פיהלען, צו לעבען, צו זיין. ער וועט אַלץ זיין רייכער, אונענדליך רייכער פון אַ טויטען, ווארום אַ טויטער איז נים, אַ טויטער איז גאָר נים. אַ קליין וועלטעל, דאָס קלענסטע, דאָס אָרעמסטע איז אונענדליך מעהר, ווי גאָר נים קיין וועלט.

איך האָב ליעב דאָס לעבען. נאָך מעהר האָב איך מורא פאר'ן טויט!

אמת. און זיי — יענע, וואָס געהען אויף טויט, זיי האָבען דען נים ליעב דאָס לעבען, זיי שוידערט דען נים פאר דעם טויט? און פונדעסטוועגען געהען זיי דאָך...

וואָרום צווייערליי ליעבע צום לעבען איז דאָ אינ'ם מענשליכען גייסט. שטארקער פון דעם טויט קען זיין די ליעבע, טיעפער פון טיעפסטען אָברונד. איינער האָט ליעב דאָס לעבען, ער האָט ליעב די האַרמאָניע פון די לעבענס-געפיהלען, ער האָט ליעב די שעהנקייט, די פראַכט פון דער שעפּפונג. און ער קען נים ליידען, ווען מען טראָגט אַריין אַ ריח פון קבר אין דעם דופט פון זיין בליהענדען גאָרטען, ער קען נים ליידען, ווי מען מאַכט שמוציג און עקעלהאפט די לויטערע, קריסטאָלענע וואַסער אין טיף, ער קען נים צוועהען, ווי האַרטע שטריק שניידען זיך אַריין אין אַ בליהענדען, יונגען און קראַפטפאָלען קערפער, ער קען נים איבערטראָגען, ווען מען מאַכט פינסטער און טריב דעם שעהנעם פנים פונ'ם לעבען. און ער מוז טהון! ער מוז טרייבען דאָס פינסטערע, דאָס העסליכע, ער מוז אָבראָמען דעם שמוץ און דאָס מיסט פון זיין גרינעם פעלד, ער מוז צענעהמען די שטיינער און אַרויסלאָזען פון תפיסה אויף דער ליכטיגער זון זיין שוועסטער, זיין כלה — דאָס יונגע און פּרעהליכע לעבען. און אין דער אַרבייט זיינער אַליין איז דאָס לעבען. און וואָס שווערער די שטיינער, וואָס ברענענדיגער די אַרבייט, אַלץ שטארקער קלאַפט אין איהם דער פולס פון דעם לעבען, אַלץ פּרעה-ליכער, בעגייסטערטער זינגט אין איהם דער יונגער יום-טוב פונ'ם לעבען. און עס קומט אַ צייט, ווען איין איינציגע מינוט טראָגט אַרויף דעם מענשען אויף אזא הויף פון לעבענס-לויסט און לעבענס-קראַפט, איין איינציג פינטעלע איז

זייער ווילען איז אזוי שטארק, אז ער איז גובר דעם טויט.

דער חוב איז ניט קיין זייטיגער מושל, ניט קיין פרעמדער טיראן, וועלכער שטעהט מיט א בייטש איבער אייך און טרייבט אייך אומ-ברחמנות: טהוט אזוי און ניט אנדערש. דער חוב איז מיין אייגענער פרייער רצון, מיין אייגענער אויסערוועהלטער וועג: אזוי וויל איך און אזוי טהו איך.

און אז איך וויל ניט? ...

אָט דאָ ליגעט די קללה. ווען איך וואָלט טאָקי באַמט ניט געוואָלט! ווען איינער איז בלינד פון געבוירען אָן, קענסטו איהם ניט איינ-רעדען, אז די רויזען אין גארטען זיינען שעקן. קענסט איהם ניט פערצויבערען מיט די פארבען פון א בילד. קענסט צו איהם ניט האָבען קיין טענות.

איך בין אָבער ניט בלינד! איך זעה און ווייס, וואָס מען דאַרף טהון. און איך קען ניט...

צו קען איך טאָקי ניט? צו אפשר וויל איך ניט? ווי אַ טרום אַ סאָלדאַט וואָס קעהרט דעם רוקען צום שונא?

וואָס בין איך: אַ קאָליקע צו אַ פשוט'ער טרום?

כולל אין זיך אזא מאַסע, אזא רייכקייט פון געפיהלען, וויפיעל אַן אנדערער וועט ניט איבער-לעבען אין הונדערטער יאהרען. אין אזא מינוט פערליערט שוין דער טויט זיין גאנצע אימה, דער טויט אליין ווערט דער שעהנסטער נצחון פונ'ם לעבען, דער טויט אליין ווערט די העכסטע מדרגה, אויף וועלכער עס דערהויבט זיך דאָס לעבען. פון אַ הויכען באַרג זעהט מען אַרום און אַרום, וואָס ס'איז געווען און וואָס עס וועט זיין.

מענשען טרענען ניט צוליבע יענעם, נאָר צוליבע זיך אליין. מענשען טראכטען ניט וועגען קומענדע דורות, נאָר וועגען זייער אייגענער נשמה, וועגען די בעדירפנישען פון זייער אייגענעם גייסט. מענשען בויען ניט דעם בנין פון צוקונפט צוליבע דער צוקונפט — וואָרום וואָס איז זיי די צוקונפט, וועלכע זיי וועלען ניט זעהען, וואָס איז זיי דער גלאַנץ, וועלכער וועט ניט שיינען אויף זייער קאָפּ, וואָס איז זיי די לויב און די עהרע, וועלכע זיי וועלען ניט קענען געניסען. זיי בויען דעם בנין דער-פאר, וואָס די אַרבייט פון בויען איז פאַר זיי אַ פערגניגען, וואָס זי בעלויבט און בעשעהנט זייער לעבען. אזוי ווילען זיי און אזוי טהוען זיי — און אין דעם געפינען זיי דעם ציעל פון לעבען.

(שלום פאַלגט).

דאס ליעד פון פאלק

(Пѣсня о Соколѣ)

פון מאקסימ גארקי.

וואו געלעגן איז
איינגעדריעהט דער שלאנג,
א פערוואונדעטער
פאלק אראכגעשמיצט,
פון דעם הימעלס-צעלט,
פול מיט בלוט בעדעקט.
מיט א דומפפן שריי
איז געפאלען ער,
און געשלאגען זיך
מיט די וואונדע ברוסט,
אין די אַנמאַכטס-וואוט
אַן דעם האַרמען שטיין....

שטאַרק דערשראָקען זיך
אַנפאַנגס האָט דער שלאנג,
און פערקראַכען גיך
אַן אַ זייט געשיקט;
נאָר פאַרשטאַנען גלייך
האַט ער, אז דער פאלק
האַט צו לעבען קוים
אַ מינוטען דריי....
און צום וואונדען פאלק
צוגעקראַכען נאָהנט
איז ער, און געזאָגט,
קוקענדיג אויף איהם:
„וואָס, דו שטאַרבסט, דאכט זיך?“
און געענטפערט האָט,
אויס-אַטהמענדיג טיעף,
איהם דעם פאלק:

איך שטאַרב! —

דאָך ס'קורצע לעבען
האַב גוט פערלעכט איך....
איך ווייס, וואָס גליק איז....
געקעמפט גאָר טאַפער,
געזעהן דעם הימעל....
ניט זעהן אזוי נאָהנט

אויף גאַנץ הויכע בערג,
אין א פעלזען-קלופט,
איז אַ שלאנג ארויף,
זיך אַהינגעלעגט,
אין אַ קנויל פערדריעהט,
און אין ים געקוקט.

אויף דעם הימעל העל
האַט די זון געשיינט,
און געברענט האַבען
און געדאַמפּט די בערג,
און געטראָגען זיך,
ביז צום הימעל, האָט
זייער אַטהעם-צוג.

און געשלאגען זיך
אַן אַ פעלזענשטיין
האַבען, קעמפּפּענדיג,
וועלען אַהן אַ שיעור.
און אין פינסטערניס,
איבער'ן פעלזען-קלופט,
האַט געטראָגען זיך
דאָרט אַ בערגען-שטראָם,
ברויזענד, שפּריצענדיג,
שטרעמענד צו דעם ים.
און געווען איז ער
פול מיט ווייסען שוים,
מעכטיג, גרייזען-גרוי;
און גערוישט האַבען
שטיינער פאלענדיג,
שניידענדיג דעם באָרג;
בייז און שטורמדיג
איז אין ים אַריין
דער שטראָם וואָוענדיג.

פלוצלונג איז אין די
שטילע פעלזען-קלופט,

אז אויפן הימל
איז גוט צו לעבען,
ווען ער אזוי קרעכצט!
און פארגעלעגט האט
דעם פרייען פויגעל
דער שלאנג גוט-הארציג:
„דו גיב א שיעב זיך
צום ברעג פון פעלזען
און שפרינג ארונטער.
קען זיין די פליגלען
וועלען א הויב מאן
דיך אין די לופטען,
און דו וועסט קענען
א קליינע ווילע
אויף דין ארט לעבען!“

דער פאלק ט'געפאלגט איהם,
ער איז מיט דרייסקייט,
מיט שרעק און פריידע
אזעק צום אַבגורנד.
אויף שטיילע פעלזען,
זיך, קוים בעוועגענד
איז ער צום ברעג צו.
האט אויסגעברייטערט
די פליגלען אָפּען,
האט איינגעצויגען
דעם אַטהעם אין זיך,
בעטראכט ארום אַלץ
מיט קלאַרע בליקען,
און דאן ארונטער
אין טיעפען אַבגורנד.

און, ווי א שטיין פלינק,
פון פעלז צו פעלזען,
איז ער געפאלען,
די פליגלען ברעכענד,
די פעדערן שמרייבענד...
און גיך פערקאפט האט
דער וועל פון שטראם איהם,
דאס בלוט געוואשען,
אין שוים געקליידעט,
און פארטגעצויגען
אין ים, אין גרויסען.

דאָרט איז געגאנגען
דער קאמפף, ווי שמענדיג,

וועסט דו איהם קיינמאל,
דו אַר'מע בריאה!“ —

— „וואָס איז דער הימל?
אן אַרט, א פוסטער...
וואָס דאָרף איך דאָרטען?
מיר איז אויך דאָ גוט...
אי, פייכט, אי וואַרעם!“
אזוי ט'געענטפערט
דעם פרייען פויגעל
דער שלאנג געלאָסען,
און האָט אין האַרצען,
ביי זיך, געשמייכלט
איבער דעם פויגעל
און זיינע טרויערען.

ער האָט געטראכט זיך:
„פליח'ן, אָדער קריכען, —
דעם ענד ווייס יעדער...
מיט ערד בעשאַטען
וועלען זיין אַלע.“

דאָך ניט אזוי האָט
געטראכט דער פויגעל.
ער'ט אויפגעשוידערט,
זיך אויפגעהויבען,
און מיט די אויגען
בעטראכט די פעלד-קלופט:
דורך גרויע שטיינער
ט'געשמרעמט דאָס וואַסער,
די לופט איז דאָרטען
געוועזען דריקענד,
ארום אַלץ פינסטער,
פערפוילט און עקליג...

און אויסגעשריען
האָט ס'וואונדער פויגעל
פול שמערץ און אימה
מיט'ן לעצטען כח:
„אַ! נ'איינציג מאל נאָר
אין הימלע שטייגען!...
דעם פיינד צום קערפער
צום וואונדערן, דריקען,
זאל מיט מיין בלוט ער
זיך זאט אַנזופען.
אַ! וויפיעל ווערט איז

דאָס גליק צו קעמפּפּען!“ —

דער שלאנג ט'געטראכט זיך:
קען זיין ס'איז אמת,

א וואָרף געגעבען
זיך אין די לופטען;
געגלאַנצט אין זון האָט
א שמאַלע שלאַנג-באַנד.
דער פראָסטער אמת,
אז פליהען קען ניט,
ווער ס'קריכט נאָר שטענדיג,
איז פרעמד געווען איהם.
און דרום געפאלען
איז ער אויף שטיינער,
דאָך.... ניט גע'הרג'עט
איז ער געוואָרען;
א קליינע ביסעל
נאָר זיך צושלאָגען.

ער האָט צולאָכט זיך:
„נ, יעצט איז קלאָר מיר
אין וואָס די פראַכט ליעגט
פון הימעל פליהען!
זי ליעגט — אין פאלען!....
א, דומע פויגלעך!
פרעמד איז די ערד זיי,
זיי קענען איהר ניט;
אן אומעט כאַפט זיי
ווען זיי דאָרט ווילען;
דרום שטרעכען זיי אלץ
אין הויכען הימעל,
און זוכען לעבען
אין הייסען מדבר.
דאָרט איז אלץ ליידג.
ס'איז דאָ דאָרט ליכט פיעל,
דאָך פעהלט דאָרט עסען,
אויך האָט קיין שטיצע
דאָרט אונזער קערפער.

צו וואָס די שטאַלצקייט?
צו וואָס דער פאַרוואָרף?
נאָר צו בעדעקען
דערמיט, די דומהייט
פון זי'רע וואונשען?
מיט זיי פערשטעלען,
פון פרעמדע אויגען,
די אייג'נע שוואַכקייט
אין קאמפף פון לעבען?

א, דומע פויגלעך!
ניין, ניט בעטריגען

געהערשט האָט דאָרטען
דער שטאַרקער שטורעם,
און זיך צושלאָגען
אן פעלדען-שטיינער
האַבען די וועלען,
אַהן ראַסט, אַהן אויפּהער....
דער טויטער קערפער
פון יונגען פויגלע
האַט אין דעם ים זיך
שוין ניט געזעהן מעהר....

און אין די פעלד-קלופט
איז לאַנג געלעגען
דער שלאַנג פערזונקען
טיעף אין געדאַנקען.
זיין קאַפּ, דער שוואַכער,
האַט ניט בעגריפען
דעם טויט פון פויגלע,
זיין דורשט צום הימעל
איז פרעמד געווען איהם.
א בליק געוואָרפען
האַט ער ארויף דאָן
צו יענער ווייטקייט,
וואָס ציהט צו שטענדיג
די אויג פון יעדען,
וואָס טרוימט נאָך גליקען.

„וואָס האָט געזעהן, דאָרט,
דער טויטער פויגלע,
אין יענעם מדבר,
אַהן סוף, אַהן אָנהויב?
פאר וואָס פארדארבען
אזעלכע טרוימער
אונז אונזער שטימונג?
וואָס איז די ליעבע,
דער דורשט, צום הימעל?
וואָס זעהען זיי דאָרט?
איך קען דאָך לייכט זיך
דאָס אלץ דערוויסלען,
מען דארף נור נעהמען
זיך צייט אַ ביסעל,
און אויך אַ פליה טאָן
אין זייער הימעל.“

און ניט געטראַכט לאַנג
האַט ער, פערדרעהט זיך
גייך אין אַ רינגעל,

געציטערט האָבען,
פון דיזע טענער,
די שטילע פעלזען,
און זעלבסט דער הימעל
האַט אויך געציטערט
פון ס'ליעד, דאָס שטאַלצע:

— דעם טאפּפערנס וואהנזין
קלינגט אונזער לויב-ליעד!
דעם טאפּפערן וואהנזין
געהערט דאָס לעבען!
א, דרייסטער פלאַק, דו!
אין קאמפף מיט שונאים
ביסט דו פערבלוטעט...
דאך זיין אַ צייט וועט —
און יעדער טראַפּען
פון דיינע בלוטען,
וועט, ווי אַ פונק דאָן
אויפברענגען שטירמיש
אין נאכט פון לעבען!
אין פיעלע הערצער
אין יונגע, דרייסטע,
וועט זיך ערוועקען
אַ דורשט, אַ שטאַרקער,
נאך ליכט און פרייהייט...
דו ביסט געשמאַרבען!...
דאך אין די לעדער
פון דרייסטע דיכטער,
פון שטאַרקע גייסטער,
וועסטו זיין שטענדיג
אַ לעבענד ביישפיעל,
אַ שטאַלצער אויפרוף,
צו ליכט און פרייהייט!
דעם טאפּפערנס וואהנזין
קלינגט אונזער לויב-ליעד! —

איבערזעצט אויס דעם רוסישען פון ליליפומ.

וועט איהר מיר מעהרער
מיט אייערע רעדעס!
איך ווייס אליין אליין,
וואָס ס'איז אין הימעל!...
געזעהן איהם האָב איך,
אין איהם געוועזען,
איהם אויסגעמאַסטען,
געפיהלט דאָס פאלען,
דאך — ניט צו'הרג'עט
האָב איך מיין קערפער;
נאָר פעסט געוואָרען
איז יעצט מיין גלויבען
אין אייג'נעם כח.

יא, די וואָס קענען
די ערד ניט לעבען,
די מעגען רוהיג
זיך זעלבסט פערנאַרען...
איך — ווייס דעם אמת,
אין זייער אויפרוף
וועל איך ניט גלויבען.
פון ערד ערשאַפּען,
פון ערדען לעב איך."
און איינגעדערהט זיך,
האַט ער אַלס קנולכעל,
און אין די פעלדקלופט
געלעגט זיך רוהען...

אין העלען גלאַנץ האָט
דער ים געלייכטעט,
און האָט געטראָגען
צום ברעג די וועלען;
דאָרט האָבען רוישענד
זיי זיך צושלאָגען.
דאך אין דעם רויש האָט
געהערט אַ ליעד זיך
פון שטאַלצען פויגעל;

די בעשרענקונג פון די אימיגראציע

פון מענועל בעהאר

וואָרען און אין באַסטאָן האָבען די צוהיצטע קעפּ פערברענט אַ מאַנאַסטיר. אין 1852 איז דיווע בעוועגונג געוואָרען אַ פּאָליטישע מאַכט און אין יאהר 1855 האָבען זיי שוין געוואונען די וואָהר לען אין גאַנצע 9 שטאַטען; מיט אַ יאהר שפעטער זיינען זיי שוין געווען אָרגאַניזירט אין אַ נאַציאָנאַלע פּאַרטיי מיט'ן נאָמען די אַמעריקען פּאַרטי, און האָבען אַרויסגעשטעלט מילאַרד פיללמאָר אַלס זייער פרעזידענטשעל קאַנדידאַט. אבער מיט אַלע זייערע שטאַרקע אַנשטרענגונגען, זיינען זיי דורכגעפאלען. און די „נאַציאָנאַלע פּאַרטי“ האָבען גענומען פאלען אין זייער קראַפט און איינפלוס. דערווייז איז אונטער געקומען די וויכטיגע פראגע פון דער שקלאפּעריי און זי האָט צו זיך צוגעצויגען אַלע מוחות, און אויף אזא אופן איז דעם פאַלקס אויפּמערקזאַם קייט אַוועקגעריסען געוואָרען פון דער אימיגראַציע אַינאָם-פראגע.

ביי די ענדע פון די זעכציגער יאָהרען זיינען שוין די אימיגראַנטען געוואָרען געוויינטלעך געמיינט, ווייל דאָס לאַנד האָט פערלאָרען פיעלע, פיעלע מענשען אין דער מלחמה פאר די בעפרייאונג פון די שקלאפּען, און קיינע בעשרענקונגען זיינען ניט געמאַכט געוואָרען געגען די אייראָפּעאישע אימיגראַציע, אָבוואָהל די כינעזישע פראגע האָט יא געבאדערט די לעגאַציע פלאטורען און דאָס פובליקום.

דער קאַפּ-שטייער

אין 1882, ווען די גרויסע אידיש-רוסישע עמיגראַציע האָט זיך אָנגעפאנגען נאָך די פאַרגאָסען פון דעם זעלבען יאהר, האָט מען דאָן אָנגענומען אַ געזעץ אַרויפצולעגען אַ שטייער פון 50 סענט אויף יעדען אימיגראַנט. דאָס איז געווען דער ערשטער ביישפּיעל פון אזא מין געזעץ אין די אַמעריקאַנער לעגיסלאַטורען.

מען מוז דאָ צוזעציען, אז דיווע שטייערען זיינען ניט געווען געמאַכט מיט דער אַכזיכט פון בעשרענקונג, נאר אום צו דעקען די אויסגאַבען אויף די עמיגראַנטען האָספיטעלער, אינספּעקטאָר

ייט דער געבורט פון די פעראייניגטע שטאַטען האָט דאָ אימער עקזיסטירט אַ וואונדער צו בעשרענקען די אימיגראַציע, וואשינגטאָן האָט געדוקט קרום אויף אימיגראַנטען, וואָס זיינען ניט קיין גוטע בעלי מלאכות, און איז אויך געווען דאָגעגען, אז פרעמדע זאָלען האַלטען רעגירונגס-שטעלען, אַ חוץ לאַפּאָיעטען נאַטירליך. דער סימפּאטישער דזשעפּערסאָן איז נאָך מעהר געווען געגען דער אימיגראַציע, און ער האָט זיך געוואונען, אז דער אַקעאן זאָל ענטשטעהן ניט פון וואַסער, זאָנדרן פון פייער, כדי קיינע נייע אימיגראַנטען זאָלען ניט קענען קומען אין אַמעריקא.

אזוי לאנג אָבער ווי די אימיגראַציע איז בעשטאנען פון מענשען פון דיוועלבע ראַסע און די זעלבע רעליגיע, ווי די אַמעריקאַנער, איז נאָך אַלץ געווען צו דערליידען.

די Know-Nothing בעוועגונג

דער גרויסער הונגער אין איירלאַנד פון יאהר 1846 איז געווען די אורזאַכע פון אַ שטאַרקער עמיגראַציע, און דער האַס צו די נייע אָנגעקומענע האָט מיט אַ מאָל געגעבען אַ פלאַקער אויף און האָט אַרויסגערופען אַ גאַנץ ערנסטע בעוועגונג. אַ געהיימע סאָסיעטי האָט זיך געגרינדעט און אין אַ גאַנץ קורצע צייט האָט זי זיך פערשפּרייט איבער פיעלע אַטלאַנטישע שטאַטען. דער נאָמען פון דער געזעלשאַפט איז געווען Know-Nothing, — „ווייס גאָר ניט.“ יעדער מיטגליעד איז געווען פערפליכטעט צו ענטפערן אויף אַלע פראגען, „איך ווייס גאָר ניט.“ אבער איין זאַך וואָס זיי האָבען יא גוט געוואוסט, איז געווען צו פערפאַלגען די קאַטאָליקען, די איירישע. אין צייט פון יאהר 1850-1845 זיינען די שטאַטען ניו יאָרק, פעניסילוויניאַ און אַנדערע, געווען די ביהנען פון ערנסטע ראיאָטען און העצערדיגע געגען די איירישע. אין פילאדעלפּיא, צ. ב., זיינען צוויי קאַטאָלישע קירכען אין גאַנצען פערניכטעט גע-

א בירגער, אבער זי איז ניט נויטווענדיג צו די האָרעפּאַשנע אַרבייט. אַ חוץ דעם איז דער עקזאַמען און איבריגע זאַך, ווייל נאָך דער סטאַ-טיסטיק זעהן מיר, אַז דער פּראָצענט פון בעז-גראַמאַטנאָסט צווישן די אימיגראַנטען-קינדער איז קלענער ווי ביי די קינדער פון די אַרטיג-געבאַרענע. דיוע עקזאַמיניישען-פאַרדערונג געפינען מיר אין אַלע דריי פאַרגעשלאָגענע בילם.

די אינספּעקציע אין אייראָפּאַ.

די צווייטע פאַרדערונג וויל, אַז די אימיגראַנטען זאָלען אונטערזוכט ווערען פון אַמעריקאַנער דאָקטוירים אין אייראָפּאַ, נאָך איידער זיי זענען זיך אויף דער שיף. דיוע פאַרדערונג איז שעדליך פיר די אימיגראַציע, און אַ חוץ דעם איז זי נוצלאָז, ווייל אַ גאַנץ גוטע אינספּעקציע ווערט געפיהרט פון יענער זייט ים דורך די אַגענטען פון די שיף-קאָמפּאַניעס, און זיי זיינען אינסטרואירט ניט צו פערקויפּען טיקעטס צו לייטע, וועלכע וועלען מוזען צוריקגעשיקט ווערען. דיוע צווייטע פאַרדערונג געפינט זיך אין בוינעט'ס ביל.

אויפּיהערונגס-פּאַספּאָרט.

סענאַטאָר לאַטימער פאַרדערט אין זיין פאַרשלאָג, אַז יעדער אימיגראַנט זאָל מוזען האָבען אַ מין סערטיפיקייט פון גוטע אויפּפיה-רונג, גע'התמ'עט פון די היימישע טשינאוויני-קעס און בעשטעטיגט ביים אַמעריקאַנער קאַנ-סול. דיוער געזעץ וואָלט געווען אַ גוטער ביסען פאַר די אויסלענדישע טשינאוויניקעס, און דורך כאַבאַר וואָלטען אַלע קרימינעלע אינדיווידואַלס פון אייראָפּאַ געקענט קריגען אַזעלכע סערטיפי-קייטס פיעל לייכטער, ווי די איינפאַכע, אָרענט-ליכע אַרבייטער. די בעסטע קלאַסען מענשען פון רוסלאַנד, וועלכע האָבען העכערע פּאָליטישע און רעליגיעזע אַנשיואונגען און זיינען טאַקע דאָרום אזוי פערהאַסט ביי דער רעגירונג, וואָל-טען קיין מאָל ניט געקענט קריגען קיין כאַראַק-טעריסערטיפיקייט. אַ חוץ דעם וואָלטען איי-ניגע לענדער גערן געשינקט אַזעלכע פּאַספּאָרט טען צו זייערע גנבים, שווינדלער, בעטלער אום פון זיי פטור צו ווערען. עס איז קיין צוויי-פעל, אַז די אידען פון רומעניען און רוסלאַנד וואָלט ניט לייכט אָנגעקומען צו קריגען פאַר זיך די נויטיגע סערטיפיקייטס.

רען, א. ז. וו. אין 1893 האָט מען שוין דעם שטייער אויפּגעהויבען אויף צוויי דאָלאַר מיט'ן אויסרעד, אַז די 50 סענט קלעקען ניט אויף די אויסגאַבען. און אַבוואָהל פון דעם נייעם טעקס האָט זיך אָנגעקליבען מיליאָנען אין דעם אימי-גראַנטען-פאַנד, האָט פון דעסמוועגען רעפרעזענ-טאַטיוו גאַרדנער פון מאַסאַטשוסעטס, אַריינגע-בראַכט אין דעם 59טען קאָנגרעס אַ ביל צו העכערען דעם שטייער אויף גאַנצע 40 דאָלאַר. אַ דאָנק די „ליבעראַל אימיגריישאַן ליגע“ און די „פערדעראַציען פון די אידישע אָרגאַניזאַציען“ איז ער געצוואונגען געוואָרען אַרונטערצולאָזען פון דיוער סומע. און דער נייער אימיגראַציענס-געזעץ פון דזשולאָי 1907 האָט געמאַכט די „קאָנטינענטאַל“ 4 דאָלאַר, און אין היינטיגען קאָנגרעס האָט מען זי שוין פערגרעסערט אויף 5 דאָלאַר.

אזוי ווי די סומע איז אונגעפער 3—4 מאָל גרעסער ווי די אימיגראַנטען-אויסגאַבען, דאַרף מען דאָריבער דאָס בעטראַכטען אַלס אַ וואונט צו הינדערן די אימיגראַציע.

דער יעצטיגער אימיגריישאַן-געזעץ גיט דעם אימיגראַנט קיין שום רעכט צו אַפּעלירען צום קאָורט, ווען ער ווערט פערדאַמט פון די אינספּעקטאָרען אויף צוריקגעשיקט צו ווערען.

די בעמיהונגען פון די יעצטיגע

„בעשרענקער“.

צו יעצטיגער צייט ליגען פאַר'ן קאָנגרעס דריי בעשרענקונגס-בילם. די פערפאַסער פון דיוע בילם זיינען: סענאַטאָר לאַטימער פון סויט קאַראָליינאַ; קאָנגרעסמען בוינעט פון אַלאַ-באַמאַ (ביידע מעמבערס פון די אימיגראַציענס-קאָמיסיען) און קאָנגרעסמען גאַרדנער, דער אַנ-פיהרער פון די אימיגריישען „בעשרענקער“ אין די האַוז אָוו רעפרעזענטאַטיווס, געראדע ווי זיין שווער, סענאַטאָר לאָדזש, איז דער פיהרער פון די בעשרענקער אין סענאַט.

איינער פון די פאַרגעשלאָגענע געזעצע פאַרדערט אַן עקזאַמען, ד. ה., אַז די אימיגראַנט טען מוזען קענען לעזען אין זייער מוטער-שפּראַך די אַמעריקאַנער קאָנסטיטוציען. דאָס איז אַ נוצלאָזע שוועריגקייט. אונזער לאַנד דאַרף די אימיגראַנטען אום צו ברוקירען די גאַסען, בויען די סאָבוויס, די אייענבאַהנען, א. ז. וו. גראַ-מאַטנאָסט איז אַן און פיר זיך אַ גוטע זאַך פאַר

אנדערע בעשרענקונגען.

בוירעטט אין זיין בילל שלאגט פאר, אז אלע אימיגראנטען, וועלכע זעהן אויס בלאס אדער שוואך זאלען צוריקגעווינען ווערען. דיווער געזעץ וואלט געגעבען די אינספעקטארען די מאכט אוועקצושיקען אלע סטירעידזש פאסאר-זשירען, ווייל נאך די מאטערנישען פון א דריטער קלאססיריזע און נאך די צרות, וואס די ארימע עמיגראנטען האבען געהאט אויסצושטעהן אין רוסלאנד אדער רומעניען קענען ביי זיי, פער-שטעהט זיך, די באקען ניט זיין רויט.

נור 50,000

לאטימערס בילל, וועדער, ווייל האבען, אז נור 50,000 מענשען פון א נאציאן זאלען קענען אריינקומען אין א יאהר.

אין די אויבענדערמאנהטע דריי ביללס זיינען צווישען אנדערע בעשרענקונגען נאך דא אזעלכע, וואס פארדערען (1) דאס צוריקווייזען פון אזעלכע אימיגראנטען, וועלכע זיינען געקור מען אהער מיט דער הילף פון א שטאט אדער פון זייערע פריינדע; (2) דאס צוריקווייזען פון מאנסבילען, וועלכע האבען ניט צו צייגען 30 דאלאר, און פון פרויען, ווען זיי בעזיצען ניט קיין 20 דאלאר; (3) דער סידאלאריגער, "קאפ-טעקס". די פיערטע בעשרענקונג בעשטעהט פון א הויכע געדרשטראף אויף די שידקאמפאניעס, ווען זיי וועלען ברענגען אזעלכע אימיגראנטען, וועלכע וועלען מוזען צוריקגעשיקט ווערען.

די "בעשרענקער"

עס איז שווער צו גלויבען, אז די "נאך-נאטהינג" - געזעלשאפט איז אויפגעשטאנען תחת המתים און פיהרט אן, ווי מיט 50 יאהר צוריק, איהר געהיימע אדער אפגעניגט אינאיינעם. דער פאקט איז אבער, אז טאקע נור דער נאמען איז אבגעשטארבען, אבער די געפיהלען און דער גייכט זיינען די זעלבע ווי דאן. דער איינציגער אונטערשייד איז אין דעם, וואס די "נאך-נאטהינג" זיינען געווען נור איין געזעלשאפט, און יעצט ווערען די בעשרענקונגס-אידעען גערעדט פון אונגעפער 80 פערשידענע, מעהר אדער וועניגער שטארקע ארגאניזאציען, קלאבס און סאסייעטיס, וועלכע זיינען צושפרייט איבער'ן גאנצען לאנד, און האבען א פיעל שטאר-קערען איינפלוס ווי די אמאליגע, "נאך-נאטהינג".

צווישען די שונאים פון די אימיגראציען קען מען צעהלען פיעלע פון היגע-געבארענע

ארבייטער און אויך פיעלע אימיגראנטען. "די אימיגריישען רעסטריקשען לעגע" פון באסטאן, איז די שטארקסטע ארגאניזאציע פון אלע, און זי פערפאלגט איהר צוועק גאנץ אפן; דער ענג-הערציגער פערטיין פון די "דזשינאקאר-ארדער" און יונייטעד אמעריקען מעקעניקס" ארבייט בשתיקה צו דערשטיקען די אימיגראציען. זיי זאגען, אז זייער ארדער קאנטראלירט אנדערע האלבען מיליאן שטימען און אז זיי קענען שלאג-גען יעדען קאנדידאט, וועלכער געפעלט זיי ניט. גאנץ איינפערשטאנדען מיט זיי זיינען די "ריילראד באדערהוד", "די פארמערס יוניאן" און דזשארדזשיא, "די דאטערס און אמעריקא" און פיעלע אנדער איינפלוסרייכע ארגאניזאציען.

די פערטהיידגער פון אימיגראציען

ביז ניט לאנג צוריק איז דא ניט געווען קיינער, ווער עס זאל זיך שטעלען אנטקעגען דער בעשרענקונגס-אגיאציען. אבער אין דער צעמבער 1905 איז די ערשטע אויפגעטרעטען די "פערדראציען פון די אידישע ארגאניזאציע" נע"ן פון מאסאטשועטס. עטוואס שפעטער זיינען געגרינדעט געווארען די "פערדראציען פון אידישע ארגאניזאציען" פון ניו יארק, און די "ליבעראל אימיגריישען לעגע". און טאקע אין יוני 1906 זיינען די אלע ארגאניזאציען געד-שטאנען פערטייניגט און האבען מיט ערפאלג בעקעמפט אין די האוז און רעפרעזענטאטיווס א בילל, וועלכער איז שוין מיט א מאנאט צוריק איינשטימיג אנגענומען געווארען אין סענאט. אין מאנאט פעברואר 1907 איז דער "ליבעראל אימיגריישען לעגע" געלונגען צו בעקעמפען דעם פארשלאג פון אן אימיגראנטען-עקזאמי-ניישען.

אבער ניט קוקענדיג אויף דעם ערפאלג פון דיווער לעגע, בלייבט נאך אלץ א סך צו טהון. די בעשרענקער, ווי מיר האבען געזעהן, האבען שוין אריינגעבראכט דריי געזעץ-פארשלעגע אין קאנגרעס. אום צו ווירקען געגען זייער טהעד טיגיקייט איז נויטיג, אז די פריינדע פון אימי-גראציען זאלען זיך פערטייניגען און אויסדריי-קען די עפענטליכע מיינונג, און אלעמען ווייזען, אז אהן אימיגראציען קען דער פראגרעס פון דער רעפובליק זיך ניט בענעהן. און די אידען ספע-ציעל דארפען ארגאניזירען אלע זייערע קרעפטען. און אויב זיי ווילען מען זאל זיי הערען, מוזען זיי זיך אלע צוזאמענענהמען.

די פאליטישע ענטוויקלונג פון די פעראייניגטע שטאטען

פון יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי.

דער אָנפאַנג פון אַ צענטראַל-רעגירונג.

מיט האָט די מאכט פון קאָנגרעס געקראָגען אַן עקאָנאָמישען פונדאמענט.

דער קאָנגרעס האָט נויטיג געהאַט די מזומנים באַלד, ער האָט ניט געקענט וואַרטען ביז וואַנען די ווייטע לענדער וועלען בעזעצט ווערען פון פּיאָנערען. דעריבער האָט זיך גע- גרינדעט אַ קאָמפּאַניע קאָפיטאַליסטען, וועלכע האָבען אָבגעקויפט אונגעהויער גרויסע שטיקער לאַנד אויף צו פערקויפּען זיי שפעטער אויף דעם אינסטאַלמענט-פלאַן צו קאָלאָניסטען. אין יענער קאָמפּאַניע האָבען געהאַט שערס די גרעסטע כלל-טהווערס פון יענער צייט. אום צו בעשיצען איהרע אייגענע אינטערעסען, האָט די קאָמפּאַניע אָנטיירט דערפאַר, אז די גאַנצע רעגירונגס-מאכט איבער דער טעריטאָריע זאָל ליגען אין די הענד פון קאָנגרעס.

צו יענער צייט, מוזט איהר וויסען, איז פאָרגעקומען אַ ביטערער קאמפּף צווישען די פערשולדעטע פארמערס און די מלוות. עס איז צוגעגאנגען זעהר שטורמדיג, די פויערים האָבען בעפאלען די קאָרטס און די לאָיערס. דעריבער האָבען די לאַנד-ספעקולאַנטען מורא געהאַט, אז אויב די קאָלאָניסטען וועלען קריגען אויטאָנאָ- מיע, וועלען די קרעדיטאָרען וואָס וואָהנען ניט אין דער טעריטאָריע, מוזען אָנקומען צו דער לאַסקע פון זייערע בעלי חובות, ווייל אליין וועלען זיי דאָך קיין וואָוט ניט האָבען.

די פערוואַלטונג פון די טעריטאָריעס איז בעשטימט געוואָרען דורך די לאָאָ פון 1787; זי בלייבט נאָך דער עיקר אין קראפט עד היום. דער גאָווערנאָר און די דזשאָדזשעס ווערען אָנגעשטעלט אין די טעריטאָריעס פון דער צענטראַל-רעגירונג, די איינוואָהנער האָבען דאָרין קיין דעה ניט. די געזעצגעבענדע מאכט אין די טעריטאָריעס געהערט דעם קאָנגרעס; דאָס איז אין דער טהעאָריע, אין דער פראַקטיקע האָט

אין איך האָב אייך שוין דערצעהלט, איז דער צוזאַמענהאַנג צווישן שערס די סטייטס באַלד נאָך דער בעפרייאונג פון ענגלאַנד געווען גאָר אַ שוואַכער. יעדער סטייט האָט געלעבט פאַר זיך און האָט ניט געוואָלט וויסען פון דעם אַנדערן.

אבער דער קריגע מיט ענגלאַנד האָט נויטיג געמאַכט אַ צענטראַלע רעגירונג, וואָס זאָל האָבען אַ שטיקעל דעה אין געלד-אַנגעלעגעהייטען. דער קריגע האָט געקאסט געלד און אין דער צייט פון דער רעוואָלוציאָן איז דער קאָנגרעס געווען זעהר קורץ אין געלד. עס איז אויס- געקומען שטענדיג צו באַרגען. ווען מען האָט געמאַכט שלום מיט ענגלאַנד, האָבען די, וואָס האָבען געליהען געלד אויף די רעוואָלוציאָן, גע- נומען רעדען אז עס איז צייט מען זאָל זיי בע- צאָהלען.

ווארויזשע נעהמט מען געלד? דער קריגע האָט ראַיאָנירט אלע געשעפטען און אין געלד זיינען אלע געווען קורץ. העכערן די טעקסעס איז געווען אונמעגליך. אבער דאָס רוב פון די סטייטס האָבען געהאַט גרויסע וויסטעניסען אַ ביסעל ווייטער אין די וועסט, אויף יענעם זייט פון די אַלעגענזשע בערג. די לענדער האָט מען געקענט פערקויפּען און דערפון האָט מען גע- קענט מאַכען אַ היבש ביסעל געלד.

דריי סטייטס וואָס האָבען קיין אייגענע לענדער אין די וועסט ניט געהאַט (ניו דזשירזי, דעלאווער און מערילענד), זיינען בעשטאַנען דאָ- רויף, אז יענע וויסטעניסען זאָלען איבערגעגעבען ווערען צום קאָנגרעס. מען האָט זיך וועגען דעם אַ צייט געאַמפּערט, אבער צום סוף האָבען די איבריגע סטייטס צוגעשטימט דערצו. די גאַנצע אָבגעטרעטענע טעריטאָריע איז געשטעלט גע- וואָרען אונטער די מאכט פון קאָנגרעס. דער-

וועגן אזא צענטראליזירטען שטאט האט מען נאך פראקטיש אין יענער צייט ניט געקענט רעדען, עס האט זיך געהאנדעלט אום דעם עס זאל ווייניגסטענס זיין א צענטראלע רעגירונג מיט א געוויסע מאכט.

די פערדעראליסטען זיינען געווען די פער-טרעטער פון די ביזנעסלייט און פון דעם געלד-קאפיטאל; פאר זיי איז נויטיג געווען א צענט-ראלע רעגירונג. זיי זיינען געווען די טרייב-קראפט פון דער קאנווענשאן. די אפאזיציע האט פערטראכטען די אינטערעסען פון דער לאנד-ווירטהשאפט, זיי האבען געוואלט אז אלצדינג זאל בלייבען ווי בעפאר. אבער ווי שטארק דער אונטערשייד איז געווען, אין איין זאך זיינען ביידע פארטייען, חוץ עטליכע דעלעגאטען, גע-ווען אייניג: זיי האבען ביידע געזוכט צו בע-ווארענען דורך די קאנסטיטושאן די פאליטישע מאכט פון די גבירים. דער פיהרער פון די פער-דעראליסטען אלעקסאנדער האמילטאן איז ענט-שיעדען געווען פאר אן מאנארכישע רעגירונג, אלס קאמפראמיס אבער האט ער פארגעשלאגען אז דער פרעזידענט זאל אויסגעקליבען ווערען אויף זיין גאנצען לעבען. די מאיאריטעט פון דער קאנווענשאן האבען געהאט די דעמאקרא-טיע אזוי שטארק ווי ער, אבער זיי האבען געפר-נען אז א פלוטאקראטישע אליגארכיע (דאס הייסט א רעגירונג פון א קליינער קליקע נגידים) איז א סך גלייכער פאר זיי, איידער איין מאן זאל האבען די גאנצע מאכט.

די דעלעגאטען האבען אזוי מורא געהאט פאר דעם פאלק אז זייערע זיצונגען זיינען פאר-געקומען הינטער געשלאסענע טהירען, אלע זיינען פערפליכטעט געווען צו האלטען בסוד וואס מען האט דארטען גערעדט. ווען די קאנ-ווענשאן האט זיך געענדיגט, האט מען די פרא-טאקאלען איבערגעגעבען וואשינגטאן, ער זאל זיי האלטען, און זיי זיינען פערעפענטליכט גע-ווארען נאך מיט פופציג יאהר שפעטער, ווען אלע דעלעגאטען זיינען שוין געווען טויט.

די צוזאמענשטעלונג פון דער קאנווענשאן איז געווען זעהר עהנליך צו דער דריטער דומא: די דעלעגאטען זיינען געווען שקלאפענהאלטער און רייכע געשעפטסלייט. די ראדיקאלע פיהרער פון דער רעוואלוציאן, ווי דזשעפרסאן אדער אדאמס, זיינען צווישען די דעלעגאטען ניט געווען. אנדערע וואס האבען אין 1776 גערעדט זעהר ראדיקאל, זיינען אין די עלף יאהר געווא-

דער קאנגרעס געשאפען לעדזשיסליטשורס אין די טעריטאריעס און זיי געגעבען דאס רעכט צו מאכען געזעצען; די לעדזשיסליטשור ווערט אויסגעקליבען אזוי ווי אין די סטייטס, אבער זי טאר ניט מאכען קיין לאך, וואס קען „בע-שרענקען די קראפט פון קאנטראסטען“. דיווער פונקט איז דערנאך אריין אין די קאנסטיטושאן פון די פערדאייניגטע שטאטען און אין די שפעטערע קאנסטיטושאנס פון די סטייטס. דער צוועק זיינער איז געווען צו בעווארענען די אינטערעסען פון די מלוות געגען זייערע ארימע בעלי חובות און געגען די רעגירונגען אליין, וואס זיינען געווען איבער'ן קאפ אין שולדען. אלזא האט מען אבגעריסען א גרויסע טעריטאריע פון די סטייטס און געשטעלט זי אונטער די מאכט פון דער צענטראל רעגירונג.

דאס איז געווען דער ערסטער שריט. באלד נאך דעם, נאך אין דעמזעלבען יאהר, איז איינ-גערופען געווארען א קאנווענשאן (אן אויטשרע-דיטעלע סאבראניע!) אויף אויסצוארבייטען א פלאן פון א צענטראלער רעגירונג. די קאנ-ווענשאן איז צוטהיילט געווען אין צוויי פאר-טייען. די הערשענדע פארטיי האט זיך גערופען „פערדעראליסטען“, דער נאמען אבער האט בע-דייטעט אקוראט דעם היפוך דערפון, וואס מען פערשטעהט אלגעמיין אונטער יענעם נאמען.

די אמעריקאנער „פערדעראליסטען“ פון יענער צייט זיינען געווען צענטראליסטען. זיי האבען געוואלט שאפען וואס מען רופט אין דער שטאטס-ווירטששאפט א „בונדעס-שטאט“ אין דער שטעלע פון א „שטאטען-בונד“, וואס האט דעמאלט עקזיסטירט אין אמעריקא. א שטאטען-בונד איז א פערבאנד פון גאנץ אונ-אבהענגיגע מדינות פאר אויסווערטיגע געשעפ-טען; די צענטראל-רעגירונג פון דעם שטאט-טען-בונד איז ניט מעהר ווי א קאמיטע פון די סטייטס פאר אזעלכע געשעפטען; זי האנדעלט נאך מיט די סטייטס אלס קערפערשאפטען, צו די בירגער האט זי קיין שייכות ניט. א בונדעס-שטאט איז פאר געוויסע אנגעלעגענהייטען איין איינציגער שטאט, און וואו עס האנדעלט זיך אום אזעלכע געשעפטען וואס געהערען צו איהם, האט די צענטראל רעגירונג דירעקט צו טהאן מיט די בירגער, ניט מיט די סטייטס.

נאטירליך, אין פערגלייך מיט רוסלאנד אדער פראנקרייך, איז א בונדעס-שטאט נאך אויך ניט קיין צענטראליזירטער שטאט. אבער

צוואנציג דאָלאַר אויף יעדען מאָן, יעדע פרוי און יעדען קינד איז געווען א שווערע לאַסט. אָבער די קאָנגרעס־לייט און זייערע פריינד האָבען איינגעקויפט די פאפירלאך פאר א גארנישט און ווען דער געזעץ איז פאסירט געוואָרען האָבען זיי אָן דעם געשעפט געמאַכט שטיקער מיט גאָלד.

אין אונזער צייט איז דער פונקט פון דער קאָנווענשאַן אז די לאָאָ טאָר ניט בעשרענקען די קראַפט פון קאָנטראַקטען, זעהר אַפט אויס־גענוצט געוואָרען צו ערקלערען פאר אונגלייטן אלע לאָאָס וואָס זוכען צו בעשרענקען דעם אַרבייטסטאָג, ווייל, טענה'ן די קאָורטס, ווען דער אַרבייטער בעדינגט זיך מיט אַ באָס צו אַרבייטען צוועלף שעה אַ טאָג און די לאָאָ זאָגט איהם: ניין, דו טאָרסט ניט אַרבייטען מעהר ווי צעהן שטונדען, — הייסט דאָך דאָס אז די לאָאָ בעשרענקט די קראַפט פון קאָנטראַקטען.

די פעראייניגטע שטאטען האָבען גע'ירש'ענט זייערע געזעצען פון ענגלאַנד, אָבער אין ענגלאַנד מעג דער פארלאַמענט בעשרענקען די צאָהל אַרבייטס־שטונדען. וואָס דער שטאַט טאָר זיך ניט אַריינמישען אין דעם פערעהעלט־ניס צווישען קאפיטאַל און אַרבייט אין אַמעריקא, איז אַלזאָ דער ערשטער געווינס פון דער אַמעריקאַנער „רעוואָלוציאָן“!

די קאנסטיטושאָן פון די פעראייניגטע שטאטען.

דער קאמפף צווישען די פערעראליסטען און די וואָס האָבען געוואָלט מאַכען די סטייטס גאנץ אונאַבהענגיג האָט זיך געענדיגט מיט אַ קאָמפּראָמיס וועגען דער אָרגאַניזאַציע פון דער פאָלקספערטרעטונג. ווי איהר ווייסט, האָבען די קאנסטיטושאָנס פון די מעהרסטע סטייטס אַנד גענומען פאר זייערע לעדזשליטישורס דעם פלאַן פון צוויי קאמערען. די געזעצעגענדע קערפערשאפט פון די פעראייניגטע שטאטען, דער קאָנגרעס, איז אויך איינגעריכטעט געוואָרען אויף דעם זעלביגען פלאַן; דערביי אָבער האָט מען די אונטערהויז, די האַוז אָו רעפרעזענטאַיטיווס, אָרגאַניזירט נאָך דעם פרינציפ פון די פערעראליסטען, און דעם סענאַט נאָך דעם פרינציפ פון די אויטאָנאָמיסטען. די גאנצע לאַנד איז איינגעטיילט געוואָרען אין גלייכע דיסטריקטען און יעדער דיסטריקט ערוועהלט איין פערטרעטער אין קאָנגרעס; און יעדער

רען זעהר קאנסערוואטיוו. דער גייסט פון דער קאָנווענשאַן איז אויך געווען אזוי רעאַקציאָנער ווי אין דער דריטער דומא. דער בעסטער בעווייז איז וואָס אין דער קאנסטיטושאָן, וואָס זיי האָבן בען אויסגעאַרבייט, האָבען געפֿעלט אלע גאר ראנטיעס פון רעליגיאָנס־פרייהייט, פון רעדע פרייהייט, פון פרעס פרייהייט; קיינער איז ניט געווען זיכער געגען אַרעסט אין זיין הויז און דאָס רעכט צו פאָדערען אַ דזשורי איז אויך ניט גאראַנטירט געווען פון די קאנסטיטור־שאַן. דערפאר אָבער האָט די קאָנווענשאַן גע'לעגט אַ פערבאָט געגען אלע געזעצען וואָס זוכען צו „בעשרענקען די קראַפט פון קאָנטראַק־טען“. דאָס איז געווען אַ שריט צום אויסקויר־פען פון די פאפירען וואָס זיינען אַרויסגעגעבען געוואָרען פון דעם קאָנגרעס אין דער צייט פון קריעג געגען ענגלאַנד, ווען ער איז געווען ענג אין געלד. די פאפירענע געלט האָט אין גאנצען אָנגעוואָרען איהר ווערטה; אין דער צייט פון קריעג האָט אַ פאָר שטיוועל געקאָסט זעקס הונדערט דאָלאַרס, צום סוף האָט מען די פאפיר־געלד אין גאנצען אויפגעהערט צו נעמען. נאָך דעם אָבער ווי עס האָט זיך צוזאַמענגעקליי־בען דער ערשטער קאָנגרעס וואָס איז ערוועהלט געוואָרען אויף דעם גרונד פון דער נייער קאָנ־סטיטושאָן, האָט מען אַריינגעבראַכט אַ ביל אַז די רעגירונג פון די פעראייניגטע שטאטען זאָל אויסצאָהלען די רעוואָלוציאָנערע חובות. נאטירליך, האָט מען דערביי גערעדט אז אַ קאָנ־טראַקט איז הייליג, אַז די עהרע פון דער נאַציאָן און איהר קרעדיט פערלאַנגען זי זאָל בעצאָהלען איהרע חובות. די געגנער אָבער האָבען אויף דערויף געענטפערט, אַז אין דער אַמט'ל איז די פאפיר־געלד געווען ניט מעהר ווי אַ סאָרט טעקס: איבערגעהענדיג פון האַנד צו האַנד, האָבען די פאפירלאך ביסלאַכטווייז אָנגעוואָרען זייער ווערטה, אויף דעם אויפן זיינען די הוצאות פון דער מלחמה פערטיילט געוואָרען צווישען דעם גאנצען פאָלק. אַנערקענען דעם לעצטען אייגענטימער פון די פאפירלאך פאר בערעכטיגט צו קריגען בעצאָהלט די גאנצע סומע וואָלט גע'הייסען שענקען איהם אַ מתנה און צווייגען דעם גאנצען פאָלק נאָך אַ מאָל צו בעצאָהלען די הוצאות פון דער מלחמה. די גאנצע סומע פון דעם חוב האָט בעטראָפֿען פינף און זיבעציג מיליאָן דאָלאַר און די גאנצע בעפֿעלקערונג איז געווען סך הכל דריי מיליאָן מענשען; פינף און

פיער יאָהר איידער דער גאנצער סענאט קען זיך איבערבייטען.

צווישען די „פאָטערס פון דער רעפובליק“, ווי די קאזיצאנע אמעריקאנער היסטאריקער רור פען די פערפאסער פון דער קאנסטיטושאָן, זיי נען די מאָנארכיסטישע אידעען געווען זעהר שטארק. איינפיהרען א מאָנארכיע האָבען זיי ניט געוואגט אויס מורא פאר'ן פאָלק, זיי האָבען זיך געמוזט בענוגענען דערמיט, וואָס זיי האָבען דעם פרעזידענט געגעבען די מאכט פון א מאָר נאָרד. פאר א מוסטער האָבען זיי גענומען דעם ענגלישען קעניג, אָבער ניט די קעניגליכע מאכט ווי זי האָט עקזיסטירט אין דער פראַקטיקע צו יענער צייט, נאָר דעם קעניג ווי ער איז פאָר געשטעלט געוואָרען אין דער טעאָריע, אין דעם בעקאנטען בוך פון דעם ענגלישען יוריסט בלעק סטאָן. בלעקסטאָן איז געווען א פערקאכטער מאָנארכיסט; ער האָט בעשריעבען די ענגלישע מאָנארכיע אזוי ווי זי האָט עקזיסטירט פאר דער ענגלישער רעוואָלוציאָן פון 1688. אין ענג לאַנד ווערט אלציינר רעגולירט דורך מנהג, און דאָרטען איז טאקע אמת אז א מנהג ברעכט א דין. דער מנהג זייט דער רעוואָלוציאָן פון 1688 האָט אוועקגענומען פון דעם קעניג זיין גאנצע מאכט; דער פארלאמענט האָט פערקאפּט ניט נאָר די געזעצעגעבענדע מאכט, אָבער אויך די עקזעקוטיווע. די עקזעקוטיווע אין ענג לאַנד ליעגט אין די הענד פון א קאבינעט, וועלכער בעשטעהט פון מיט גליידער פון דער מאַיאָריטעט אין פארלאמענט. דער קעניג אין ענגלאַנד איז ניט פערזאָנלעך אַרײַן, דאָס הייסט מען טאָר פון איהם ניט פאָר דערען קיין דין וחשבון, אָבער דאָס איז דער פאר וואָס ער „רעגירט“ נאָר דורך זיין קאבינעט, און דער קאבינעט, דאָס הייסט די מיניסטערען, זיינען פערזאָנלעך אַרײַן פאר דעם פארלאמענט און טהוען וואָס דער פארלאמענט וויל. מיט הונדערט און פופציג יאָהר פריהער פאר דער אמעריקאנער רעוואָלוציאָן האָט דער ענגלישער קעניג געהאט דאָס רעכט ארויפלעגען זיין וועטאָ אויף די אַקטען פון פארלאמענט, אָבער ענדע אַכטצעהנטען יאהרהונדערט האָט מען שוין דערפון לאַנג פרגעסען: אין דער פראַקטיקע איז עס אונמעגליך, וואָרום די פראַקטיקע פון געזעצען ווערען אריינגעבראכט פון דעם קאבינעט און דער קאבינעט איז דאָך אימער ניט מעהר ווי א פערטרעטער פון דער מאַיאָריטעט אין פארלאמענט.

סטייט, אַלס אַזעלכער, שיקט צוויי פערטרעטער אין סענאט. די אונטערהויז האָט אַלדאָ געזאָלט פערטרעטען די אינטערעסען פון דער גאנצער נאַציאָן און דער סענאט האָט געזאָלט בעוואָרענען די אונאַבהענגיקייט פון יעדען סטייט. די קאָנגרעסלייט ווערען ערוועהלט דירעקט פון די בירגער, דערמיט ווערט אויסגעדריקט די נאַציאָנאַלע אידעע, וואָס אַלע בירגער געהערען צו איין נאַציאָן; די סענאטאָרען, פערקעהרט, פערטרעטען דעם סטייט, דעריבער ווערען זיי ערוועהלט פון דער לעדזשיסלייטשור פון דעם סטייט.

ווער מעג זיין א וואוטער, דאָס האָט די קאנסטיטושאָן איבערגעלאָזען פאר יעדען סטייט ער זאָל וועגען דעם אַליין בעשטימען; די קאָנגרעסלייטשען פאָדערט נאָר אז די קאָנגרעסלייט זאָלען האָבען דעמוועלכען צענו ווי די דעפוטאטען אין דער אונטערהויז פון דער סטייט לעדזשיסלייטשור. אין יענער צייט האָט נאָך עקזיסטירט א פערמעגענס-צענו אין אַלע סטייטס, און די סענאטאָרען האָבען געמוזט האָבען א גרעסערען פערמעגען איידער די אַסעמבלי לייט. די סענאטאָרען פון די פערזאָנלעכע שטאַטען ווערען ערוועהלט דורך ביידע הייזער פון דער לעדזשיסלייטשור; אַלדאָ האָט מען זיך געריכט אז די סענאטאָרען וועלען רעפרעזענטירען די רייכע קלאַסע. אויף דעם אופן האָט מען אין דעם סענאט פערזאָנלעכע דעם פערזאָנלעכע, ווי מיר פערשטעהען איהם היינט, מיט פלוטאָקראַטיע (די הערשאַפט פון די רייכע).

צו פערזיכערען דעם איינפלוס פון דיזער קאנסערוואטיווער קאמער, האָט מען פאר איהר בעשטימט א לענגערען טערמין, זעקס יאָהר; און דערמיט איז מען נאָך אויך ניט געווען צופרידען: אין פאָל די עפענטליכע מיינונג זאָל זיך איבערבייטען, וואָלט דאָך דער סענאט אויך געקענט אין גאנצען איבערבייטען זיין פנים; דעריבער האָט מען בעשטימט אז אַלע צוויי יאָהר ווערט ערוועהלט נאָר איין דריטעל פון דער גאנצער צאָהל סענאטאָרען. זאָל למשל זיך איבערבייטען די שטימונג אין לאַנד און א נייע פארטיי זאָל קריגען אין יעדען סטייט א מאַיאָריטעט, דאָס וועט זיך אַברופען אויף דעם סענאט ערשט אין א יאָהר אָדער צוויי אַרום, ווען עס וועלען פאַרקומען די וואַהלען פון נייע סענאטאָרען; אָבער עס וועט נאָך אוועקגעהן

„די אמעריקאנער רעגירונג איז מעהר עהנליך צו א גרופע מיניסטארען וואס שטעהען ארום דעם צאר, איידער צו דעם ענגלישען אָדער דעם פראנצויזישען קאבינעט“.

זייענדיג נאנץ אונאבהענגיג פון דעם קאנ- גרעס, האָט דער פרעזידענט דאָס רעכט פון אַ מאָנאָרך אַרױפצולעגן זיין וועטאָ אויף די אַק- טען פון דער געזעצגעבענדער מאַכט — פון קאָנגרעס. און די פרעזידענטען בענוצען זיך זעהר אָפּט מיט דער מאַכט. דער קאָנגרעס מעג מיט אַ מאַיאָריטעט פון צוויי דריטעל אין יעדער קאַמער נאָך אַ מאָל אָננעהמען דעמועלעבן גע- זעץ, און דעמאָלט בלייבט ער שוין אין קראַפּט אָהן דעם פרעזידענט'ס חתימה. אָבער עס איז לייכט צו זעהן אז דאָס קען זיך טרעפּען זעהר זעלטען. געוועהנליך, ווען דער פרעזידענט לעגט זיין וועטאָ אויף אַ געזעץ, איז דערמיט געענ- דיגט, בל זמן ער בלייבט פרעזידענט.

די איינציגע בעשרענקונג פון דעם מאָנאָר- כיסטישען פּרינציפ אין דעם פרעזידענט'ס אַמט בעשטעהט אין דעם וואָס ער ווערט ערוועהלט אלע פיער יאָהר. זייט וואַשינגטאָן'ס צייטען איז געוואָרען אַ מנהג אז קיין פרעזידענט קען נישט בלייבען אין אַמט מעהר ווי צוויי טערמינען. אָבער די קאָנסטיטושאָן פּערהינדערט נישט אז אַ פרעזידענט זאָל דיענען מעהר ווי צוויי טערמי- נען נאָכאַנאַנד. אין די לעצטע דרייסיג יאָהר איז שוין עטליכע מאל געווען די רייד אז עס איז צייט צו ברעכען מיט דעם מנהג. ווען גענעראַל גראַנט איז געווען דעם צווייטען מאל פרעזי- דענט איז געווען אַ שטארקע בעוועגונג צו גונסטען פון אַ דריטען טערמין פאַר איהם, אָבער זיין אַדמיניסטראַציע איז געווען אזוי קאָרופּט און די אונזוצופרידענהייט מיט דעם מיליטערישען רעזשים אין די סייטה איז געווען אזוי שטאַרק, אז די רעפּובליקאנער פּאָליטיקער האָבען מורא געהאַט איהם אויפצושטעלען אַ דריטען מאל, כדי זיי זאָלען נישט דורכפאלען ביי די וואַהלען. טהאַטענעליך זיינען זיי טאַקע דורכ- געפאלען אין 1876, אָבער דורך שווינדעל איז דער רעפּובליקאנער קאנדידאַט הייז ערקלערט געוואָרען פאַר פרעזידענט. אין 1900 באַלד נאָכ- דעם ווי מאַקקינלי איז ערוועהלט געוואָרען דעם צווייטען מאל, איז דער ענטהוויאָזמוס פון די קאפיטאַליסטען געווען אזוי גרויס, אז זיי האָבען אויפגעהויבען אַ הורע פאַר אַ דריטען טערמין פאַר מאַקקינלי. אין 1904 האָבען די קאָנסערוואַ-

די פערפאַסער פון דער אמעריקאנער קאנ- סטיטושאָן האָבען צוריק איינגעפיהרט אין די פעראייניגטע שטאטן די קעניגליכע מאכט פון דער דינאַסטיע סטיוואַרט, אין דער פערזאָן פון דעם פרעזידענט.

דער פרעזידענט פון די פעראייניגטע שטאטן שטעהט בראש פון דער עקזעקוטיווע און איז גאָר אונאבהענגיג פון קאָנגרעס. טהאַט- זעכליך איז ער פונקט אזוי אונפעראַנטוואָרט- ליך ווי אַ קאָנסטיטוציאָנעלער מאָנאָרך. אין דער טעאָריע קען ער גע'משפט ווערען ווען ער איבערטערט זיין מאַכט. די אַנקלאַגע מוז געבראַכט ווערען פון דער אונטערהויז פון קאָנגרעס, און די קאָרט פאַר וועל- כע ער ווערט גע'משפט איז דער סענאַט. צו פער'משפט'ן איהם איז נויטיג אַ מאַיאָריטעט פון צוויי דריטעל.

דער איינציגער טרייעל פון אַ פרעזידענט האָט שטאַטגעפונען אין 1868, די אומישטענדען זיינען געווען אזעלכע ווי זיי קענען זיך געוועהנ- ליך נישט טרעפּען. דזשאַנסאָן, וועלכער איז עלעק- טעט געוואָרען פאַר ווייט-פרעזידענט צוזאַמען מיט לינקאָלן און איז געוואָרען פרעזידענט נאָך לינקאָלן'ס טויט, האָט געשטאַמט פון די סייטה. עס איז געווען באַלד נאָך דעם בירגער- קריגע, ווען דער קאָנגרעס האָט נאָך געפיהרט אַ ביטערען קאַמפּף מיט די סייטה און גאנץ סייטה איז נאָך געווען אין קריגעסציטשאַנד. דזשאַנסאָן איז בעשולדיגט געוואָרען אז ער האָט אויף אַ פערברעכערישען אופן געשטערט דעם קאָנגרעס אין זיין טהעטיגקייט אין די סייטה. פונדעסטוועגען אפילו דעמאָלסט, אין דער הייז פון קאַמפּף, האָבען זיך נישט געפונען קיין צוויי דריטעל מאַיאָריטעט צו פּעראורטהיילען דזשאַנ- סאָנען. היינט צו טאָג, אונטער דער הערשאַפט פון דעם פאַרטייסיסטעם, זיינען די פונקטען פון דער קאָנסטיטושאָן וועגען אַנקלאַגען געגען דעם פרעזידענט געבליבען נישט מעהר ווי אויף'ן פאַפיר. צו דער זעלבער צייט אָבער, אז דער פרעזידענט איז כלומרשט פּעראנטוואָרטליך פאַר די אַדמיניסטראַציע, קען שוין זיין קאבי- נעט נישט זיין פּעראנטוואָרטליך, וואָרום זיי טהוען וואָס ער הייסט זיי.

דער בעריהמטער ענגלישער געלעהרנטער און פאַרלאַמענטאַריער ברייט (דער איצטיגער ענגלישער אַמבאַסאַדאָר אין וואַשינגטאָן), זאָגט אין זיין בוך וועגען דער אמעריקאנער רעפּובליק:

ווערט דער פרעזידענט ערוועהלט פון דעם רעפֿ-
רעזענטאנטען־הויז.

דורך אַט דעם וואהל־סיסטעם האָט די קאָנ-
ווענשאַן געהאָפּט צו שאַפּען אַ קאָנסערוואַטיווע
קערפערשאַפּט, וואָס האָט געזאָלט שטעלן הויך
איבער דער מאַסע וואוטערס און ערוועהלען אַ
פרעזידענט נאָך אַ גענויער בעראַטהונג איבער
די מעלות פון די קאנדידאטען. אין דער פראַק-
טיגע איז דער כיטרער פלאַן געבליעבען אויפֿן
פאפּיער. וועגען דעם וועלען מיר רעדען גע-
נויער אין די ווייטערע אַרטיקלען.

די ריכטערליכע מאכט אין די פּעראייניג-
טע שטאַטען, לויט דער קאנסטיטושאָן, גע-
הערט דער סופּרים קאָורט. זי איז שוין גאָר
אונאַבהענגיג פון דעם פּאָלקס־וויילען. די דזשאַ-
דזשעס פון סופּרים קאָרט ווערען אָנגעשטעלט פון
פרעזידענט אויפֿן גאַנצען לעבען; זיי קענען
אַראָבגעזעצט ווערען נאָר דאָ, ווען זיי ווערען
פּער־משפט פון דעם סענאַט אויף דעמוועלביגען
אופן ווי דער פרעזידענט. אין דער פראַקטיקע
האָט זיך דאָס אַרויסגעוויזען אַקוראַט אזוי אונ-
מעגליך, ווי צו פּער־משפט'ן אַ פרעזידענט.

די טאַטעס פון דער אַמעריקאַנער קאנסטי-
טושאָן האָבען געזוכט צו מאַכען פון דער רע-
גירונג אזא מעכאַניזמוס וואָס איין טהייל זאָל
צוריקהאלטען דעם. אַנדערען, און אלע טהיילען
זאָלען אויף דעם אופן אימער בלייבען אין
גלייכגעוויכט. דאָס רופּט זיך אויף ענגליש דער
סיסטעם פון „טשעקס ענד באַלאַנסעס“. די
אונטערהויז פון קאָנגרעס האָט געזאָלט זיין צענ-
טראַליסטיש, זי ווערט צוריקגעהאלטען פון דעם
סענאַט, אין וועלכען יעדער סטייט האָט אַ
גלייכע צאָהל שטימען. כדי דער סענאַט זאָל
זיך ניט איבערגעהענען, האָט ער קיין אינציאָל
טיווע ניט אין דעם בודזשעט. ביידע קאַמערען
פון דעם קאָנגרעס זיינען בעשרענקט דורך דעם
פרעזידענטס וועטאָ. פון דעם אַנדערן זייט איז
די מאַכט פון דעם פרעזידענט בעשרענקט
דורך דעם סענאַט, וואָרום אלע מיניסטאַרען
און וויכטיגע רע בעאַמטע קענען אַפּאָינטעט
ווערען פון דעם פרעזידענט נאָר מיט דער צו-
שטימונג פון דעם סענאַט. און איבער זיי
אַלעמען שטעהט די סופּרים קאָורט.

טיווע דעמאָקראַטען געוואָלט אויפשטעלען קלייור-
לענד'ן אַ דריטען מאָל. אין אָנהויב פון רוז-
וועלטס צווייטען טערמין האָט מען אויך גע-
רעדט וועגען אַ דריטען טערמין פאַר איהם, און
זיינע אויסזיכטען זיינען געקוילעט געוואָרען
נאָך דורך דעם היינטיגען קרויזס. צווישען די
הערשענדע קלאַסען זיינען פאַראַן פיעלע וואָס
וואָלטען געווען העכסט צופריעדען צו האָבען
אַ פרעזידענט ווי דיאָס אין מעקסיקאָ, וואָס
זאָל בלייבען אין אַמט איין טערמין נאָך דעם
אַנדערען, אזוי לאַנג ווי ער לעבט, ווען זיי
וואָלטען קענען קריגענען אַ פרעזידענט
וואָס זאָל זיין נאָך זייער גוט.

צווישען די סענאַטאַרען און קאָנגרעסלייט
זיינען פאַראַן אזעלכע וואָס זיצען שוין דאָרטען
צו צוואַנציג, דרייסיג און אפילו פערציג יאָהר.
איינע פון די שווערסטע פראגען וואָס
זיינען פאַרגעקומען פאַר דער קאָנווענשאַן איז
געווען, ווי אזוי דער פרעזידענט זאָל ערוועהלט
ווערען. דער פרעזידענט זאָל ערוועהלט ווערען
דורך אַלגעמיינע שטימערעכט, אזא זאך האָט
זיך אפילו די ראדיקאַלסטע פערטרעטער פון
די פּאָלקס־רעכטע אויסגעוויזען פאַר אַ הלום.
די קאָנווענשאַן האָט געזוכט אזא וואהל־סיס-
טעם אז די פּאָלקס־מאַסע זאָל קיינמאָל קיין
איינפלוס ניט האָבען אויף די עקזעקוטיווע.
צו דעם צוועק האָט מען איינגעפיהרט דעם צוויי-
קלאַסען־סיסטעם פאַר די פרעזידענטען־וואהל.
יעדער סטייט ערוועהלט עלעקטאָרס (וויבאָר-
שציקעס, ווי היינט אין רוסלאַנד), און די עלעק-
טאָרס ערוועהלען שוין דעם פרעזידענט. יעדער
סטייט האָט אזוי פיעל עלעקטאָרס וויפיעל ער
האָט קאָנגרעסלייט און סענאַטאַרען צוזאַמען.
אין יענער צייט איז געווען זעהר שווער צוזא-
מענצוקומען זיך פון פערשיעדענע סטייטס;
דעריבער האָט מען בעשטימט אז די עלעקטאָרס
פון יעדען סטייט פאָהרען זיך צוזאַמען אין
זייער הויפטשטאָרט און שטימען אָפּ בעזונדער;
די רעזולטאַטען פון די אָבשטימונגען ווערען
אַריינגעשיקט אין סענאַט, און דאָרטען צעהלט
מען שוין די שטימען. ווען עס זאָל זיך טרעפּען
אז עס זיינען פאַראַן עטליכע קאנדידאטען און
קיינער האָט קיין מאַיאָריטעט ניט, דעמאָלט

אין א שטורמדיגער נאכט

פון לעאָן קאַברין.

(שלום.)

איך דארף פאר איהר אזוינע ערצהלונגען ניט לעזען; אז זי איז נאך ניט רייז גענוג, צו פער- שטעהן די שעהנקייט אין זיי, די טיעפע פאָעזיע פון לעבען אין זיי, — דאָך לעז איך פאר איהר גור אזוינע ערצהלונגען, די חיה אין מיר צווינגט מיך זיי צו לעזען פאר איהר!...

און צו ריעזע ערצהלונגען הערט זי זיך צו נאך מיט מעהר חשק, ווי צו די פריהערדיגע, און בעת זי הערט זיך צו, שפריצען איהרע שווארצע אויגען פייערדיגע פונקען, דאָס פנים צופלאמט זיך און זי אטהעמט היים און ווידג... ריעז ערצהלונגען לאָזען אויך איבער אויף איהר א טיעפען איינדרוק און די געשילדערטע העלדען אין זיי פערפאלגען זי אויך אין שלאָפ... איך פערפאס שמוציגע ליעדער און לעז זיי פאר איהר פאָר, זי האָט פון זיי הנאה... איך דערצעהל איהר פון די העמערען אין דעם אל- טען גריכענלאַנד, פון די שעהנע פריסטערינס, וואָס האָבען געדיענט אפּראָדיטאָן, דער געמין פון ליעבע און זינד, און דערצעהל עס מיט פייער, מיט ברענענדיגע ליידענשאַפט, שילדער עס אלעס פאר איהר מיט די ברענענדיגסטע פארבען, וואָס ווערען געבאָרען אין מיין צו- היצטער פאנטאזיע, אין מיין צורייצטען בלוט.

און זי הערט זיך צו צו דעם, און איהר רייכע פאנטאזיע צוהיצט זיך אויך און דאָס פייער, וואָס טלייעט אין איהר בלוט, פלאַקערט אויף, צוברענט זיך און פערברענט זי אין גאנ- צען...

איצט האָט זי מיך אויך שוין א מאָל גע- קושט און אין דענסטיגסקול האָט זי וויעדער אָפּט גענומען לויפּען...

צייטגעווייז וואכט אויף דער מענש אין מיר, הויבט מיך אָן צו מוטשען און מאכען פאָרווירפּע: „שטייטש, וואָס טהוסטו? נעהמסט אַן אונשולדיג, אונוויסענד מיידעל און פער- דארבסט זי... וואָס וועט שוין זיין, אז די בעסטע אין דיר וועט זיך שוין אָנעמטיגען?

יצט, בעת זי שרייבט אין מיין צימער, טראכט איך שוין ניט מעהר פון איהר ארבייט, נור פון איהר אליין... קוק איך שוין ניט מעהר אויף איהר שרייבען, נור אויף איהר ווייסען, צאָר- טען נאמען מיט די פוכאָזע הערעלעך אונטער דעם שווערען, שוואַרצען קנופּ האָר, אויף איהרע רונדע שולטערען, אויף די ראָזעווע אויערען, אויף איהר פנים מיט די רויזען אויף די באַקען, אויף די פולע, ראָזאָווע, זאפטיגע ליפּען און אויף איהר יונגען בויזס, וואָס בעוועגט זיך מיט אזא כישוף, און עס ציחט מיך צו איהר, ציחט מיך מיט אַן אייזערנער קראַפט...

איצט קוש איך זי יעדען אבענד, קוש זי ווילד, משוגע, עס זיך איין אין איהרע זאפטיגע ליפּען און זויג, און וויג... אָבער דאָס קושען זי בערוהיגט מיך שוין ניט מעהר, ווי פריהער... איצט פיהל איך א ברענענדיג פערלאנג, זי זאָל מיך אויך קושען... וויל זי אָבער ניט. איך זי — יא, אויס דרך ארץ פאר מיר, און וויעדער מסתמא, וויל זי קוקט אויף מיר, ווי אויף איהר צוקינפטיגען חתן... אָבער מיך קושען — דאָס קען זי ניט, דאָס וויל זי ניט.

— ראָזע, נו, טהו מיך א קוש, כאָטש איינ- מאָל! — בעט איך זיך ביי איהר...

— אז איך קען אָבער ניט! — ענטפערט זי און לאכט מיט איהר העלען קול — נו, גענוג אייך די נאָרישקייטען... ווי דערעסט עס אייך ניט?... לעזט פאָר בעסער עפעס!...

און שפעטער לעז איך פאר איהר, און דאָס, וואָס איך לעז איצט פאר איהר, טראָגט א גאנץ אנדער כאַראַקטער, האָט א גאנץ אנדערען צוועק... איך לעז איהר פאָר ערצהלונגען, וואו מיט ברענענדיגע פארבען ווערען געשילדערט די געשלעכטליכע פעהרעלטניסע צווישען מאַן און פרוי...

איך קען מיר ניט העלפּען. איך ווייס, אז

אן ערצעהלונג פון דעם לעבען אין אלטען גריי-
כענלאנד... די מאכט פון שעהנקייט אויף די
אלטע גריעכען איז אין יענער ערצעהלונג גע-
שילדערט, פון פרויען-שעהנקייט...
איך לעז:

„עס איז געווען א גרויסער יום טוב ביי
די אלטע גריכען... א גרויסער עולם מענער און
פרויען האָט זיך אויפ'ן ברעג ים פערקליבען, אום
צו פייערען זייער יום טוב מיט קרבנות צו די
מעכטיגע געטער... דער עולם האָט אויף די
פריסטערס געווארט... דער ים האָט געזונגען און
זיינע כוואַלעס האָבען זיך מיט דעם זאמדיגען
ברעג געשפּילט... די גאָלדענע זון האָט פון
דעם בלויען טיפּען הימעל מיט איהרע בלאַס-
קענדיגע שטראַהלען ארונטערגעשמייעלט,
לכבוד דעם גרויסען יום טוב.

און פלוצים איז פון צווישען עולם ארויס-
געטראָטען א יונגע פריסטערין, אפּראָדיטא'ס,
דער געטין פון לייעבע און זינד... און שעהן איז
זי געווען, די יונגע פריסטערין, ווי א מלאך פון
דעם בלויען, יום טוב'דיגען הימעל... און פאר
די אויגען פון דעם גאנצען פאָלק האָט זי איהרע
קליידער פון זיך ארונטערגעוואָרפּען און איז אין
ים אריין זיך באַדען...

און אז דאָס פאָלק האָט דערזעהן די בלענ-
דענדיגע שלאַנקע גליעדער איהרע פון אן אונ-
שטערבליכער געטין, די אונפּרעהילטע שעהנ-
קייט איהרע, בעשטראַהלט און בעלויכטען פון די
פרעהליכע זונענ-שטראַהלען, — האָט עס דאן
אָן זיינע קרבנות פּערגעסען און אָן זיינע פריס-
טער, האָט זיך אויף די קניע געוואָרפּען, די
הענד צום הימעל אויפּגעהויבען און האָט גער-
מען זינגען א לויב-געזאַנג צו דער געטין פון
לייעבע און זינד, פון שעהנקייט און פּערגע-
ניגען...“

איך זען עס איבער און שפּעטער, ווען זי
קומט פון דער ארבייט, לעז איך עס פאר איהר
מיט ערקלערונגען...

זי הערט זיך צו... איהרע אויגען ברענען
און זי אטהעמט הייס. א לאנגע צייט שווייגט
זי און איהר זורדיגער בליק איז געריכטעט אויפ'ן
בראָנזענעם שפּעגעל איבער מיין קאָפּ.

דאן מהומט זי זיך א כאפּ:

— איז עס אן אמת'ע געשיכטע, ניט קיין
אויסגעטראכטע?

— געוויס אן אמת'ע...
— זי האָט זיך טאָקי אויסגעטאָן נאָקעט

וואָס וועט דאן זיין? וואָס וועט פון דער מייד-
דעל ווערען?!

אין אזוינע מאָמענטען מוטשע איך זיך
זעהר שטאַרק. אן אמת'ע מלחמה קומט דאן
פאַר אין מיר צווישען דעם מענשען און דער
חיה... דער מענש טענה'ט, זידעלט די חיה, פער-
שילט די ווילדע בעסטיע, און די חיה ענטפערט
אויף אלעס מיט איהר פייערדיג שפּעצען: „ביי
איהר איז דאָס אמת'ע, דאָס הייסע גליק... זוף
עס אויף, בערויש זיך מיט איהם און טראכט ניט
פון שפּעטער!“

און א מאָל מאַך איך טאָקי ביי מיר אָפּ,
צו פאָלגען דעם מענשען, אנטלויפּען פון דעם
הויז אין גאנצען, אום ניט צו זעהען זי, אום זי
צו פּערגעסען, פּערגעסען... דאן אָבער קומט זי
אריין אין מיין צימער, און אויס! אויס מענש,
אויס טענות, אויס כוחות... איך זעה זי פאר
זיך, איהר פנים, איהרע אויגען, איהר יונגען,
שלאַנקען קערפּער, און איך פּערגעס זיך, פערליר
זיך וויעדער אין די פייערדיגע לאפּעס פון דער
חיה! און דאן לעז איך וויעדער פאר ראָזע'ן די
ברענענדיגע סצענעס, און וויעדער ווארף איך
דעם פייער אין איהר יונג בלוט, דעם ווילדען
פייער!.....

אין פערלויף פון דיעזער צייט ווערט דאָס
מיידעל זעהר פרעך אין איהרע געשפּרעכען מיט
מיר, רעדט מיט מיר אָפּען... דערזעהלט מיר
פּערשיעדענע פיקאַנטע געשיכטען פון שאפּ און
פון דענסקינג סקול, און איהר פנים און איהרע
אויגען קריגען זעהר א פּרעכען אויסדרוק.
פריהער האָט זי אויך א מאָל אויסגעקוקט פרעך,
אָבער יענע פרעכקייט איז געווען א נאָאיווע,
אן אינסטינקטיווע, וואָס איז אָנגעווייזעט גע-
ווען פון שאפּ און פון דענסקינג סקול — די איצ-
טיגע אָבער איז געווען אן אויסגערעכענטע
פרעכקייט, אזא, וועלכע האָט קאָקעטריט, צוגע-
ווינקט, געמאַכט מינעלאַך, געשפּרונגען אין די
אויגען, און וועלכע איז ארויסגערופּען געווען פון
איהר צוהיצטער פאַנטאַזיע און פון איהר אויפ-
געברויזטען בלוט...

אונטער אנדערע אומשטענדען וואָלטען
אזוינע פרעכע מינעס און אָפּענע רייד פון אזא
יונגער מיידעל מיך געקעלט, איצט אָבער זי-
נען זיי מיר געווען אנגענעהם, שטאַרק אנגע-
נעהם....

* * *

איינמאָל לעז איך אין א דייטשען זשורנאַל

אָפענער פענסטער פון מיין צימער רייסט זיך אריין פון צייט־צו צייט דאָס אָפהילכען פון מענשישע טריט איבער די טראָטואַרס... די נאכט איז א שעהע, א מילדע... א פולע לבנה שוועבט איבער דעם הויכען טענעמענט־הויז געגען מיין אָפענעם פענסטער... איך זיין ביים פענסטער, דעם קאָפּ ארויסגערוקט אין די העלע נאכט אריין, קוק אויף דער לבנה און טראכט פון ראָזע'ן, וועלכע טאַנצט דאָרט מיט מאָרריסען אין דענסניג סקול, טאַנצט דאָרט מיט איהם און קושט זיך מיט איהם, און די אייפערזוכט מוטשעט מיך און די ליידענשאַפט... די היה אין מיר דרעהט מיך און קארטשעט מיך אין איהרע פייערדיגע לאַפּעס... פאר וואָס איז זי נאָך נישט? ... מיט מאָרריסען איז איהר אנגענומען צו טאַנצען, ווי מיט מיר צו פער־ברענגען — טראכט איך מיר... איך דערמאָן זיך אויף איהרע קושען... אפשר קושט זי מאָרריסען נאָך מיט מעהר פייער, ווי מיך?

ווער איז דער מאָרריס? איז ער שעהן?
אך, ווארום קען איך אויך נישט טאַנצען!
איך הער זיך צו צו דעם שעפצען פון דער העלער נאכט, צו וועל איך נישט דעהערען ראָז־זע'ס טריט? דאָרט הילכען טריט... איך טהו זיך א צאָפּעל, קוק ארונטער צום טראָטואַר — נישט זי! וועדער א הילכען פון טריט, און וויער דער נישט זי! און אזוי מוטשע איך זיך א לאַנגע, לאַנגע צייט, הער זיך צו צו די טריט פון די פארבייגעהער, טראכט פון איהר, מאַהל זיך פערשיעדענע בילדער, שענדליכע בילדער, און די חיה אין מיר ווערט אלץ פרעכער און ווילדער... אויפ'ן סוף דערזעה איך זי... זי געהט צו צום הויז. נישט אלץ, נור מיט א יונגענמאָן... דאָס מוז זיין מאָרריס! עס טהוט מיר א אַק אין האַרצען... איך טהו זיך א כאַפּ פון'ם פענס־טער, שטעל זיך אָב אָן א זייט און קוק ארויף טער אויף זיי פער'גנב'עט...

זיי ריידען עפעס... ער איז נאָך גאָר א יונגער מאַן, א פראַנט, מיט א פאַנאַמע־העט אויף'ן שפיץ קאָפּ, מיט א ווייס טיכעלע ארום האַלז און מיט'ן רעקעל אויף אן ארעם... ער האַלט זיך מיט איהר זעהר פאַמיליאַר, דאָ כאַפט ער זי אָן פאר אן ארעם און דאָ לויפט ער אָפּ פון איהר, קענטיג ער רייצט זיך מיט איהר... און אונטער דעם העלען שיין פון דער לבנה,

פאר אלע מענער... פשוט נאָקעט? עס קען נישט זיין!

— ווארום קען עס נישט זיין?
— זי וואָלט זיך געשעהמט...
— זי איז אָבער געווען אזוי שעהן — מאַך איך — זי האָט זיך נישט געדארפט שעהמען...
— פון דעסטוועגען... אוי, איך גלויב נישט — טהוט זי זיך א כאַפּ — עס איז א באַבער־מעשה! א פרוי וועט זיך נישט אויסטאָן נאָקעט, ווען איין מאַן איז דערביי, היינט ווען נאָך א סך מענער... ווייס איך, בלאָף! ...
— אין גן עדן איז חוה שטענדיג ארומגע־גאַנגען נאָקעט — זאָג איך...
— דעזעהלט עס אייער באַבען — מאַכט זי, צולאכט זיך און ווינקט פרעך צו מיר מיט די ברענענדיגע אויגען: — איהר, מענער, וואָל־טען עס אוראי געגלייכט צו זעהן... אָבער אין די נע־עק! — ווייזט זי מיר א פינגער אויף איהר נאָקעט, און לאַכט, לאַכט זורדיג און פרעך. איך טהו זי א כאַפּ אָן ביי די הענד און ציה זי צו צו זיך.

— געהט אַוועק! — שרייט זי און לאַכט — געהט אַוועק! איך האָב מורא פאר די פיי־ערדיגע מענשעלאַך אין אייערע אויגען... אַט־אַט־זיינען זיי שוין דאָ! לאָזט אָפּ! ...! האַס־האַס, איך טהו א בים! ...!

און א קוש געטהאָן מיך מיט פייערדיגע ליפּען אויף די אויגען, רייסט זי זיך ארויס פון מיינע הענד און אַנטלויפט.

ביים טיר שטעלט זי זיך אָפּ און זאָגט:
— פון דעסטוועגען וואָלט איך אויך וועלען זיין אזוי שעהן, ווי יענע אין דער געשיכטע דאָרט... אלע מענער וואָלטען פאר מיר דאָן די כּפּרה געווען... אוי, וואָלט עס געווען שעהן!
— איהר וואָלט זיך אָבער געשעהמט?

זי צולאכט זיך און ענטפערט:
— אז מען וואָלט זיך נישט בעדארפט שעה־מען, וואָלט איך זיך אויך נישט געשעהמט... באַי־באַי! — לייגט זי צו און מאַכט צו מיר מיט א האַנד — היינט געה איך אין דענסניג סקול טאַנ־צען מיט מאָרריסען... באַי־באַי! ...
און זי לויפט ארויס.

* * *

יענע נאכט איז זי געקומען אהיים פון דעם סינג סקול זעהר שפּעט — ארום האַלב נאָך איינס... איהר טאַטע־מאַמע האַבען שוין לאַנג געשלאָפּען. אין שטוב איז שטיל. דורך דער

— זי היט אונז.. דאכט זיך, זי האלט אייך פאר מיין חתן און דאך די לעצטע צייט, ווי נור איך געה אריין צו אייך, באלד גנב'עט זי זיך צו צו דער טיר... איך האב עס שוין עטליכע מאל בעמערקט... פאר וואס האט זי מורא, זאגט מיר? — צולאכט זי זיך פרעך, פערלאפט זיך, ברעכט אונטער דעם געלעכטער און פערשטעלט זיך וויעדער מיט א האנד דעם מויל.

מיר ווערט שטארק אונאנגענעם פון דעם, וואס איך דערווייט זיך, אז איהר מאמע קוקט אונז נאך און דאס ערשטע מאל ריפעט ראזע'ס פרע-כער געלעכטער מיר אויפ'ן הארצען... עס דאכט זיך מיר, אז מיט איהר געלעכטער רייסט זי אויף איהר מאמעס אויגען, אז אין איהם הערט זי, איהר מאמע, מיינע ווילדע פערלאנגען און מיינע שענדליכע ניעדערטעכטיגע געדאנקען. א ווילע שווייג איך. דאן רופ איך זיך אָפּ:

— ווער איז דער יונגער מאן, וואס האט אייך בעגלייט? מאָרריס?

זי טהוט זיך אַ כאַפּ:

— איהר האט איהם געזעהן?

— יא. און וואס האט ער אייך אזוינס גע-ווויזען? ער געפעהלט מיר ניט, אייער טענצער! — רייסט זיך ביי מיר ארויס.

— איך געפעהל אייך בעסער? — מאכט זי און ווינקט צו מיר פרעך...

— פוי! ווינקט ניט אזוי צו מיר מיט די אויגען, עס איז ניט שעהן! — רייסט זיך ביי מיר איצט ארויס פון ערגערניש, וואס עס האט אין מיר ערוועקט דאס, וואס איך האב זיך דער-וואוסט, אז איהר מאמע קוקט אונז נאך, און דערצו נאך דאס געפיהל פון אייפערזוכט צו מאָרריסען....

— אזוי? אייך געפעהלט ניט, ווי איך ווינק צו אייך? אָה מאי! גוט ניט, מיסטער!... און זי וויל ארויסגעהן.

כאפ איך זי אָן ביים טאליע און האלט זי אָפּ.

— ווארט אויס, ראָזא... אנטלויפט ניט... זאגט מיר, וואס אזוינס האט ער אייך געווויזען?

— איהר ווילט וויסען? אין דהי נעק! נו, לאָזט מיך אָפּ! זייט ניט קיין חזיר! אז אייך געפעהלט ניט, ווי איך ווינק, דארפט איהר צו מיר ניט קריכען און ביי מיר גאָר נישט פרעגען... און איך וועל אייך גאָר ניט זאָגען! — טהוט

דאכט זיך מיר, ווי ער וואלט מיט איהר כישוף געטריעבען...

דאן זעה איך ווי ער נעהמט ארויס פון א הינטערשטער קעשענע א ווייס פּעקעלע, קוקט זיך ארום אהינטער און אויף אלע זייטען און דערלאנגט איהר עס... זי לויפט אָפּ אָן א זייט מיט דעם, קוקט און קוקט א לאנגע, לאנגע צייט און פלוצים טהוט זי א וואָרף צוריק דאָס פּע-קעלע, צולאכט זיך הויך אין דער שטילער, הע-לער נאכט אריין און פערשווינדט גלייך אין טיר פון הויז.... ער בעהאלט דאָס פּעקעלע ביי זיך אין דער הינטערשטער קעשענע, לאָזט ארויס א שניידענדיג פיף און פערשווינדט....

איך דערהער איהרע טריט אויף די טרעפּ, זעץ איך זיך אוועק ביים טיש מיט א בוך אין האַנד, דרעה ארויס מעהר דעם ברענער, זי זאָל בעמערקען, אז איך שלאָף ניט און ווארט, זי זאָל צו מיר אריינקומען.

אין א ווילע ארום קלאפט זי אָן אין מיין טיר.

— איהר שלאָפט ניט?

— ניין, קומט אריין.

אין דער זעלבער צייט דערהערט זיך פון דריטען צימער דאָס פערשלאָפען קול פון איהר מאמען:

— וואס שלעפסטו זיך ארום אזוי שפעט? געה שלאָפען, ראָזע!

— אָט גלייך, מאמע! — ענטפערט ראָזע, עפענט די טיר פון מיין צימער און גנב'עט זיך אריין אויף די שפיץ-פינגער, און איהר פנים ברענט פלאם-פייער בעת דעם, און איהרע אוי-גען שמייכלען, קוקען אזוי פרעך....

— ווארום עפעס אזוי שפעט?

— כ'ווייס? פערטאנצט זיך! — מאכט זי און שטיקט אין זיך דאָס געלעכטער.

— וואס לאכט איהר?

— אָט גאָר נישט, אזוי זיך!

און זי קען זיך לענגער ניט איינהאלטען, שיסט אויס מיט א געלעכטער און פערשטעלט זיך דעם מויל מיט א האַנד.

— איז נאך ניט צייט צו שלאָפען? — דערהערט זיך וויעדער איהר מאמע'ס קול — זי איז גאָר משוגע! צולאכט זיך אין מיטען נאכט!

— אָט געה איך שלאָפען, מאמע, אָט באלד! — זאגט ראָזע, ווינקט צו מיר גנב'יש מיט די אויגען און לייגט צו מיט א שטיל קול:

וויס! ... און דיוע אלע געדאנקען און געפיהר
לען בעלייכטען די שענדליכע ראָלע, וואָס איך
האָב ביו איצט געשפּיעלט אין דעם פּערדאר-
בען זי.... איך דערמאָן זיך אָן דעם גוטען איינ-
פלוס, וואָס איך האָב אויף איהר געהאט אין אַנ-
פאנג, בעת איך האָב אָנגעפאנגען צו לערנען
זי שרייבען און לעזען.... איצט וואָלט זי געקאָנט
זיין אהיבש ענטוויקעלטע מיידעל... איך וואָלט
זי געהייראטעט און מיט איהר גליקליך געווען...
און אויפ'ן סוף, נאָך אַ לאנגען מוטשען
זיך, מאַך איך ביי זיך אַב פעסט, אז איך וועל
ווייעדער אָנהויבען צו לערנען מיט איהר, ווי א
מאָל, וועל ווייעדער זי ענטוויקלען, אלס א גייס-
טיג-געוונדע פרוי.... אז דאָס וועט מיר געליי-
גען, צווייפּעל איך גאָר ניט. דאן וועל איך מיט
איהר חתונה האָבען...

און מערקווירדיג! אז איך בעשליס עס ביי
זיך, ווער איך מיט א מאָל רוהיג און אויפ'ן
הארצען ווערט מיר אזוי לייכט....

* * *

אויף מאָרגען פאר נאכט לויפט זי אריין
צו מיר מיט התפעלות:

— איהר ווייסט, וואָס מיר האָט זיך די
נאכט גע'חלום'ט? — דערצעהלט זי מיר — אז
איך בין אַט יענע שעהענע מיידעל פון יענער גע-
שיכטע.... און איך באָד זיך אין ים אין קוני-
איילאַנד א נאקעטע, און מאָריס, און איהר,
און א סך, א סך מענער שטעהען אויף די קניע
פאר מיר....

איצט איז עס מיר אונאנגענעם צו הערען
פרעג איך ביי איהר, צו זאָל איך עפעס פאר
איהר לעזען.

— ווהאי נאט? גאָ עהער!

לעז איך פאר איהר פאָר א גוטע ערצעהר
לונג, וואו עס ווערט געשילדערט די ליידען פון
אן ארבייטער-מיידעל, וועלכע פערלירט איהר
יוגענד ביי דער מאַשין אין פאבריק....

גענעצט זי בעת איך לעז... פריהער אין די
ערשטע צייטען, בעת איך האָב מיט איהר אַנ-
געפאנגען צו לעזען, וואָלט זי פון אזא ערצעהר
לונג געוויינט און איצט גענעצט זי!...

— אה! — ברעכט זי מיך אונטער — וואָס
פיר א באַכע-מעשה לעזט איהר דאָרט? ... האָט
איהר שוין קיין בעסערעס?

הויב איך אָן איהר צו ערקלערען, עס הויבט
זיך גאָר ניט אָן! ... זי וויל דוקא — טענה'ט זי —
פון די לעבעדיגע געשיכטען!...

זי זיך א כאפ, רייסט זיך ארויס פון מיינע הענד
און טהוט מיך א בריה מיט די אויגען.

— נו, פערצייהעט מיר, ראָזע....

— נעווער!

— נו, איך בעט איך!...

— זאָגט, אז א הונד האָט געבולען....

— נו, זייט דאָך ניט קיין קינד....

— איך בין ניט קיין קינד. די מאַמע

זאָגט, אז מיר איז שוין לאנג צייט חתונה צו
האָבען — מאַכט זי און ווינקט ווידער צו מיר
פרעך מיט די אויגען.

— נו, איהר וועט מיר זאָגען, ראָזע?

— אָבער אז איהר שטעהט צו! וועלל, ער

האָט מיר געוויזען... כא! כא! כא! — צולאכט
זי זיך.

— נו, דערצעהלט דאָך א מאָל!...

— איך האָב מאָריסען דערצעהלט וועגען
די נאקעטע פרוי פו יענער געשיכטע, האָט ער

מיר געוויזען א גאנצען פעקעל בילדער פון....

— שמוציגע בילדער?!

— טהו איך זיך
א כאפ און דאָס בלוט טהוט מיר א זעין אין
קאפ....

זי טהוט א קוק אויף מיר מיט א שמייעלע
און דאָס פנים איז ביי איהר וויעדער א שטיק
פייער און איהרע שווארצע אויגען שיטען פונ-
קען... די ווילדע חיה אין מיר הויבט אָן צו
גוואלדעווען און בושעווען....

איך ווייס ניט, וואָס עס וואָלט שפעטער
געווען... נור אין דיווער מינוט דערהערט זיך א
קלאפ אין מיין טיר און דאן ראָזע'ס מאַמעס
בייז קול:

— וועסט געהן שלאָפּען, הולטאיקע דו?!

ראָזע טהוט זיך א כאפ:

— גוט נאָט!

און זי לויפט ארויס פון מיין צימער.

און אז איך בלייב דאן אליין, מוטשע איך
זיך.... דער געדאנק, אז יענער האָט איהר געווי-
זען שמוציגע בילדער, לאָזט מיך ניט רהען,
צורייצט אין מיר די ווילדע חיה און וועקט אויך
אויף אין מיר דעם מענשען, וואָס איז נאָך אין
גאנצען ניט געוונקען... מיר ווערט קלאָר, אז יע-
נער זוכט ביי איהר דאָס זעלבע, וואָס איך... איך
פיהל זיך בעליידיגט.... בעליידיגט פאר זיך
אליין... איך דערפיהל, אז איך מיט מיין ניי-
דערטרעכטיגען וועקען די ליידענשאפט אין
איהר, טרייב זי אין די ארעמס פון יענעם מאָד-
ריסען.... דאן איז זי פערלאָרען.... פאר מיר גע-

— איהר ווייסט, אז איך ליעב אייך...
 — נו, וואָס בין איך שולדיג?
 מיר ווערט קאלט פון איהר ענטפער, דאָך
 רייך איך ווייטער:

— איך וואָלט גליקליך געווען, ווען איהר
 וואָלט איינגעווייליגט צו זיין מיין פרוי...
 צולאזט זי זיך הויך אויפ'ן קול מיר אין
 פנים אריין און מאכט:

— דאָס גליק קענט איהר אין אייער לע-
 בען ניט האָבען, פאר באַי!
 — ווארום ראָזע?
 — ווארום? — פרעגט זי איבער מיט א
 גנב'יש שמייעלעלע און לייגט צו: — ווייל איך
 האָב שוין א חתן.

מיר טהוט א ברען אין מח.
 — מאָרריס? — פרעג איך מיט א פער-
 שטיקט קול פון אויפגענונג.

— און אז ער? יא, איך ווייס, אז איהר
 האָט איהם ניט ליעב... נו, איז וואָס? וועל
 איך מיט איהם חתונה האָבען און ניט איהר!
 און צולאזט זיך פרעך מיט איהר העל גע-
 לעכטער, לויפט זי ארויס פון מיין צימער.

קורץ: איצט ווייס איך שוין, ווער איז
 די קראפט, וואָס רייסט זי אוועק פון'ם הויז...
 און ביזנעס געפיהלען ערוואכען אין נשמה
 צו איהר, צו יענעם און צו מיר אליין, ווארום
 איך בין ניט שטארק גענוג, אום זי ארויסצוריי-
 סען פון מיין הארצען... איצט זעה איך דאָך
 שוין, אז זי איז פאר מיר פערלאָרען!... און א
 נייער געדאַנק קומט דאן מיר ארויף אויפ'ן זי-
 נען, אז אייגענטליך בין איך גאָר ניט די אמת'ע
 אורזאך פון דעם, וואָס איהר נשמה איז איצט
 אזוי פערקריפּעלט... אז ער, מאָרריס, איז גאָר
 אין דעם שולדיג... ער האָט זי געקענט פריהער
 פון מיר און סייזוי וואָלט ער זי מיט דער צייט
 פערקריפּעלט...

און אָן דיווען געדאַנק כאַפּ איך זיך אָן און
 ענטוויקעל איהם אַלץ ברייטער און ברייטער
 און וועג איין מיין געוויסען...

מאָרריס איז דער אמת'ער שולדיגער... און
 אפשר ליעבט ער זי טאקע אויף אן אמת, און
 וועט מיט איהר חתונה האָבען? איך קען איהם
 דען? איך ווייס איהם דען?

ביי דעם געדאַנק, אז זי וועט חתונה האָ-
 בען מיט מאָרריסען, טהוט מיר וועה, שטאַרק
 וועה, דאָך אָבער איין זאך ווערט מיר קלאָר, אז
 איצט האָב איך ניט וואָס צו קלעהרען מעהר

און מיט אַמאָל הויבט זי זיך גאָר אויף פון
 אָרט און ערקלערט מיר, אז זי דאַרף וועמען
 זעהן, אַ חברתה איהרע, און פערלאָזט מיין
 צימער...

יענע נאכט איז זי געקומען אַהיים נאָך
 איינס און איז צו מיר אפילו אין צימער ניט
 אריינגעגאַנגען...

אויף מאָרגען די זעלבע געשיכטע. און אזוי
 נאכט'אין נאכט'אויס אין פערלויף פון א וואָך.
 פערברענגט א וויילע ביי מיר אין צימער. איך
 לעז פאר איהר. זי גענעצט, זאָגט, אז איך האָב
 זיך שוין אין גאַנצען אויסגעוועכט. דאן געהט
 זי אוועק פון הויז און קומט אַהיים שפעט נאָך
 האלבע נאכט...

איהר טאַטע-מאַמע ווילען עס ניט ליידען,
 מאכען זיי סקאַנדאַלען, שרייען אויף איהר און
 פאַטשען זי אויס. ענטפערט זי זיי צוריק מיט
 זידלערייען, סטראשעט, אז זי וועט אין גאַנצען
 אוועקגעהן פון זיי, אויב זיי וועלען איהר שטע-
 רען צו געהן, וואו און ווען זי וויל. מיט'ן לעזען
 הערט זי זיך אויף גאָר אין גאַנצען צו אינטע-
 רעסירען און און די לעצטע עטליכע טעג פער-
 קוטט זי ניט אפילו אין מיין צימער...

איך מוטשע זיך, פראוואו מיט איהר טענה'ן
 — עס העלפט אָבער ניט, מיר ענטפערט זי
 אויך פרעך.

איך פיהל, אז עפעס רייסט זי זיך אוועק
 פון'ם הויז, פון איהר טאַטע-מאַמען, עפעס,
 וואָס איז שטאַרקער פון אונזער אלעמענס בע-
 טען, פון די זידלערייען און פעטש, און דיווען
 שרעקליכען „עפעס“ האָב איך אליין בעשאַפּען,
 פערפיהרט פון דער ווילדער בעסטיע אין מיר...
 און איך מוטשע זיך, און לייד די שרעקליכסטע
 יסורים!...

אָה, וואָס וואָלט איך איצט ניט געגעבען,
 אז איך וואָלט זי ווידער אונטער מיין אייג-
 פלוס אריינגעקראָגען!...

איך ליעב זי דאָך אזוי!... ווי האָב איך
 אזוי געקענט פערקריפּען די נשמה פון דער,
 וואָס איך האָב אזוי ליעב?!

און טעג גאַנצע און נעכט לאַנגע טראכט
 איך, ווי אזוי ראטעווע איך זי פאר איהר אליין
 און פאר מיר...

איך בעשלים פאַרשלאָגען איהר, זי זאָל
 מיט מיר הייראַטשען...

און איינמאָל, באַלד נאָך סאַפּער, רופ איך
 זי אריין צו מיר אין צימער און זאָג:

טהאָן.... ער איז אוועקגעפאָהרען!... איהר זייט א קלוגער, א געבילדעטער מענטש.... גיט מיר אן עצה, האָט רחמנות... איך קען קאָן איהם ניט לעבען... איך וויל קאָן איהם ניט לעבען... איך וועל זיך עפעס אָנטהאָן....

— ש—ש... וויינט ניט! איהר וועט אויפֿ-וועקען אייער טאטע-מאמען... ווער איז אוועק-געפאָהרען?

— מאָרים! — וויינט זי און קרעכט.

— מאָרים?!

צו מיין שאַנד, מוז איך מודה זיין, אז די-זע שטיקעל נייעס האָט מיך דערפֿרעהט, האָב עס אָבער ניט ארויסגעוויזען איהר....

— וואָס הייסט, ער איז אוועקגעפאָהרען?

— היינט בין איך געקומען אויף זיין לאַזשי — וויינט זי — איז ער נישטאָ. פרעג איך זיין מיסעס, זאָגט זי מיר, אז ער האָט אין גאנץ צען פון איהר אוועקגעמופט קיין פילאדעלפֿיא. אוי, איך וועל משוגע ווערען!

— אפשר וועט ער נאָך קומען צוריק?

— ניין. איך ווייס, אז ניט. ער וואָלט מיר אַ לעטער געלאָזען, אויב ער וואָלט גע-טראכט צו קומען....

— נו, וואָס וויינט איהר נאָך איהם? אזוינע חברה-לייט פארדיענען ניט קיין לייעבע און קיינע טרערען — מאַך איך — פֿערגעסט איהם... אז מען וויל, קען מען פֿערגעסען... איך ווייס עס פון פראַקטיק — וויל איך איהר געבען אַנצוהע-רעניש, אז איך האָב אויך געקענט פֿערגעסען אָן מיין לייעבע צו איהר.

— איך קען ניט פֿערגעסען. איך לייעב איהם אזוי, אזוי.... איהר ווייסט? — שעפעצט זי ארויס מיט שרעק — איך בין... איך בין... געווען זיין ווייב און בין — שוואַנגער!... זי פאלט צו צום טיש, דריקט דעם שטערען אין טיש, ציטערט אויף מיט די אקסעלען און שטיקט דעם געוויין.

מיר טהוט א ברען אין מוח. דאָס גאנצע צימער, פֿערגאָסען מיט די מאַטע שטראַהלען פון דער לבנה, דרעהט זיך און טאַנצט פֿאר מיינע אויגען. א היבשע צייט קען איך קיין וואָרט ניט אויסריידען.

אין א וויילע ארום קום איך צו זיך און פרעג ביי איהר:

— זייט ווען? זייט ווען זייט איהר... זיין... ווייב?...

פון איהר און אז די די בעסטע זאך איז ארי-בערצוקלייבען זיך אויף אן אנדער קווארטיר. איך הויב אָן צו זוכען א קווארטיר. דערווייל פֿערלויפט נאָך א מאַנאַט.

* * *

עס איז געווען אין דער נאכט איידער איך האָב זיך אריבערגעקלייבען אויף די נייע קווארטיר.

איך ליג אויף מיין בעטעל און קען ניט איינשלאָפֿען. אלעס, וואָס איך האָב דורכגע-לעבט פֿאר דער גאַנצער צייט מיט ראָזע'ן און דורך ראָזע'ן, לעב איך דורך איצט ווידער... די בענקעניש, די משוגענע ליידענשאַפט, די גע-דערטרעכטיגע געדאַנקען און געפיהלען, די גע-וויסענפלאַנעניש, — אלעס, אלעס לעב איך איצט ווידער דורך, די לעצטע נאכט פֿאר מיין אריבערקלייבען זיך אויף די נייע קווארטיר. איך קען ניט שלאָפֿען... די נאכט איז א שעהנע, א העלע.... נגען דער אָפֿענער פֿענסטערל שוועבט די לבנה א פֿערטראַכטע, בענקט, דוכט זיך, נאָך וועמען... מיין צימער איז אַנגעפילט מיט איהרע מאַטע שטראַהלען, ווערט, דאכט זיך, דערטרונקען אין דעם מאַטען ליכט... עס מוז שוין זיין ווייט נאָך האַלבע נאכט....

פֿלוצים דערהער איך א שאַרף הינטער מיין טיר און דאן א שטיבל קלאפען.

— ווער איז עס? — פרעג איך.

— איך — דערהערט זיך ראָזע'ס שטיבל קול, וועלכער קלינגט עפעס אזוי מאַדנע.

איך פֿערוואונדער זיך: ווי קומט עפעס, וואָס זי קלאפט אין מיין טיר... אזוי לאנג האָט זי צו מיר אפילו ניט אריינגעקוקט... איך כאַפֿ עפעס אַרויף אויף זיך און עפען די טיר.

און זי קומט אַרײַן און ציטערט מיט'ן גאנץ צען קערפֿער, און איהרע אויגען קוקען צומישט און צושראָקען.

— וואָס איז דער מעהר, ראָזע?

שווייגט זי, קוקט אויף מיר מיט איהרע צו-שראָקענע אויגען און איך בעמערק, אז איהר איז שווער צו ריידען. פֿלוצים טהוט זי זיך א צאפֿעל מיט'ן גאנצען קערפֿער און צוכליפעט זיך אזוי רחמנות'דיג, ווי א הילפֿלאָזעס קינד... — וואָס איז דער מעהר, ראָזא? — כאַפֿ

איך זי אָן ביי א האַנד.

— אוי! איך בין אזוי אונגליקליך — כל-י-

פעט זי און ווישט מיט א טיכעל די שעהנע אוי-גען: — איך ווייס ניט, וואָס איך זאָל יעצט

די מענשען, וואָס געהן צורפּוס, בעהאַלטען זיך אין די האַללס פון די האַטלען און רעסטאָראַנען, פון די טהעאטערס און אנדערע געביידעס, לויפּען אונטער די לייזונגעטע דעכלעך פון די קראַמען...

איך לויף אויף אַרין אין אַ האַל פון אַ האַטלע... שטעהט דאָרט אין אַ ווינקל אַ יונגע, אידישע פרויענציער, שיכור, מיט געפארבטע באַקען און מיט ברענגענדיגע אויגען... איהרע שוואַרצע האָר זיינען צוואַנציקע אויף אלע זייטען, שלענגלען זיך אין צופאַלטעמע קלאַקענס אַרום איהר האַל, אַרום איהרע באַקען פון אונטער אַ שטרייכער הוט, וואָס איז ביי איהר אַרונטערגעפאַהרען אויף אַ זייט קאַפּ... די קליינע דער איהרע זיינען אין אונאַרדנונג, און פון יעדע פאַלד פון זיי שרייט, דאכט זיך, אַרויס דאָס עלענד, די שכרות, די פרעכע אויסגעלאַסענע הייט, וואָס שעהמט זיך שוין ניט פאַר קיינעם און פאַר'גאָר נישט... נעכען איהר שטעהט אַ שיכור'ער מאַטראָז... און זי שמייכלט צו איהם מיט איהרע שוואַרצע, פער'שכור'טע אויגען, קלאַפט איהם איבער'ן פלייצע, שלעפט איהם פאַר'ן ארעם, קריכט צו איהם זיך קושען און שאַקעלט זיך אויף די פיס...

טראכט איך מיר:

אַן אונגלייכע געפאַלענע אידישע פרוי. דער מאַטראָז שטויסט זי אָב פון זיך, געהט אַרויס פון האַל און פערשווינדעט אַ שיכור'ער אונטער'ן שטורם...

דאן בלייבט די שיכור'ע יונגע פרוי מיט מיר אין האַל, געהט זי צו נעהנטער צו מיר, מאכט צו מיר: „העללאַ, מייק!“ און שמייכלט, און ווינקט צו מיר...

פּלוצים טוהט זי אַ ציטער און אַ כאַפּ זיך צוריק, אזוי ווי זי וואָלט פאַר זיך דערוועגן עט וואָס שרעקליכעס, און אינסטינקטיוו טוהט זיך אויף אַ טרייסעל...

דאן ווערען איהרע אויגען גרויסע, גרויסע, אויסגעלאַצטע, און אַ לאַנגע צייט קוקט זי אויף מיר אָהן אַ וואָרט אויסצורידען... נור דער פנים איהרער צוקט, צוקט, אָט ווי דער בלייז אויף דעם פינסטערען הימעל, און אין גאַנצען טרייסעלט זי זיך, ווי אַ פערוועלקטע בלאַט אונטער דעם ווייזען פון אַ שטאַרקען ווינד...

— איהר דערקענט מיר? — שטעצט זי אַרויס הייזעריג — איך בין דאָך ראָזא! ... יא, איצט דערקען איך זי, דערקען דאָס

דיזער געדאַנק מוטשעט מיר, איך פיהל, און איך מוז עס וויסען...

— זייט יענע וואָך, בעת איהר האָט מיר די געשיכטע געלעזען וועגען דער נאָקעטער מיידעל, וואָס האָט זיך גבאָדען אין ים און זייט ער האָט מיר געוויזען יענע בילדער... דאן ערשט האָב איך דערפיהלט, ווי משוגע איך ליעב איהם און אָהן איהם קען איך ניט לעבען...

— דאן ערשט? ! — האָב איך אַרויסגע-קרעכצט — דאן ערשט? !

ווי איך וואָלט מיט אַ דובינע איבער'ן מוח געקראָגען!

איצט ערשט איז מיר קלאָר געוואָרען, און איך האָב געהאַלפּען יענעם פערפיהרען דאָס מיינע דעל, וואָס איך האָב ליעב געהאַט... ניין, ניט געהאַלפּען, נור מיט מיינע אייגענע הענד האָב איך זי אין יענעם'ס שמוציגע ארעם אריינגע-שטויסט! ...

מערדער! פערפיהרער — יאמערט א פער-צווייפלט קול אין מיין נשמה...

— איך וויל פאָהרען קיין פילאדעלפּיא וויינט זי ווייטער — האָב איך קיין געלד ניט... ער מוז דאָרט זיין ביי זיין קווינע... איך ווייס איהר אדרעס...

איך האָב דאן געהאַט מיין אייגענס צעהן דאָלאַר, גיב איך איהר עס אוועק.

אויף מאָרגען פאָהרט זי אוועק קיין פילאדעלפּיא, איך אויף מיין נייע קווארטיר אין האַרלעם...

* * *

עטליכע יאָהר זיינען פערנאנגען...

אינמיטל אין אַ זומער פאַר נאכט געה איך אַ היים. איך וואָוין דאן אין דער פערטער סטריט צווישען צווייטער און דריטער עוועניו. געה איך איבער דער בויערי. דער הימעל איז שוואַרץ, פערבמורעט. אין לופט פיהלט זיך אַ שטורם. די מענשען איילען... די עלעקטרישע קאַרס טראָגען זיך, אַנטלויפּען דאכט זיך אויך, פון דעם אַנקומענדיגען שטורם, און קלינגען... די עלעקטרישע לאַנטערנעס ברענגען העלער אונטער דעם שוואַרצען הימעל.

צווישען דעלענסים און ריווינגטאָן סטריט ברעכט אויס דער שטורם. אַ גוס רעגען, בעגלייט פון דונערען און בלייצען און פון אַ יאמערען פון'ם ווינד. די עלעקטרישע לאַנטערנעס לעשען זיך און בלישצען ווידער אויף, שטריימען מיט'ן שטורם...

נע, הער נור איהר שיכור'ן געלעכטער, וואָס
הילכט אריבער דעם דונער...
— איך האָב זי געטריבען ניט נור צו מאָ-
ריסען, נור נאָך נידעריגער, נידעריגער.... —
ענדיגט מיין פריינד און לאָזט ארונטער נידריג
דעם קאָפּ.

* * *

אין דרויסען בושעוועט נאָך דער שטורם...
אין דער פינסטערניס פון דער נאכט הינטער
די פענסטער פון דעם צימער, וואו מיר זיצען,
רוישט דער רעגען, הילכט דער דונער און פיער-
דיגע בליצען בליאסקען און לעשען זיך....
און מיר דוכט זיך אויך, אז אין דעם שטורם
טראָגט זיך די שענהע, אונגליקליכע ראָזע, דער
קרוב פון מענשליכע ליידענשאפטען, און זי
לאכט דאָרט מיט איהר שיכור'ן געלעכטער,
לאכט, לאכט....

מיידעל, וועלכע איך האָב אזוי ליעב געהאט און
איבערגעפיהרט!

— ראָזע! — ווערט פערשטיקט א קרעכץ
צווישען מיינע ליפּען...

און מיט א מאָל גלייכט זי זיך אויס מיט'ן
גאנצען קערפּער, הויבט אָן ווידער צו שמייכ-
לען און מאכט צו מיר:

— קומט, לאַנדסמאן, מיר וועלען אויס-
טרינקען... קא—א—ט....

איך לאָז זיך לויפּען... פון מייַן אייגענעם
געוויסען וויל איך אנטלויפּען... און זי לאכט
הינטער מיר מיט א שיכור'ן געלעכטער, לאכט...
איך לויף, און איבער מיר די דונערען, די בלי-
צען, דער יאמער פון'ם ווידער, דער גוס רעגען...
איך פיהל עס אָבער ניט, איך זעה עס ניט, איך
הער ניט, איך הער ניט דעם הילכען פון'ם דר-
נער.... איך זעה נור זי א שיכור'ע, א פערלאָרע-

די ערשטע אידישע שולען אין גאליציען

(א קאפיטעל קולטור געשיכטע פון 1787 ביז 1806)

פון גרשם באָדער

עהנליך צום דייטשען — און מען האָט פון דעם
געקענט אַרויסלערנען, אז ווען די פּוילישע אידען
זיינען געבליעבען ביי זייער אלט־דייטש לשון פון
פאַר 500 יאהר, איז עס א סימן, אז די אנהענג-
ליכקייט זייערע צום פּוילישען שטאַטסוועזען
איז גאָר א שוואכע און מען קען פון זיי מאכען
גוטע „עסטרייכער“...

אזוי האָט די עסטרייכישע רעגירונג
געטראכט און האָט זיך דאָרדען ענטשלאָסען, די
גאליצישע אידען אַנדערש צו בעהאַנדלען און
בעסער אומצוגעהן מיט זיי, אידער מיט די
אידען אין בעהמען און מעהרען. נור די גאליצישע
אידען אליין האָבען גאָר ניט געוואוסט, וואָס עס
איז אייגענטליך מיט זיי געשעהן. ביי דער
איבערנאָהמע פון גאליציען איז ניט געווען קיין
שום מלחמה. אָהן דעם מינדעסטען בלוט-
פערגיסען האָט דאָס עסטרייכישע מיליטער בע-
זעצט דאָס לאַנד, ווי ווייט עס האָט זיך נור
געלאָזט, און עס האָט זיך קיינער ניט פרובירט
אקעגען צו שמעלען אָדער אפילו צו פּראָטעסטיר-

פּוילישע מלוכה איז שוין דאָמאלס
געלעגען אין דער גסיסה. זי
האָט זיך נאָך געראנגעלט
אין איהרע לעצטע טויטען
קעמפּע, אידער עס איז איהר
אויסגעגאנגען די נשמה...

איז שוין געווען נאָך דער ערשטער טיילונג פון
דער מדינה, ווען עסטרייך, פרייסען אין רוס
לאַנד האָבען געשניטען פאַסען פון'ם פּוילישען
שטאַט און צוגענומען פאַר זיך די שענהסטע
חלקים. אונטער דעם אויסרייך, אז מען דאַרף
אויפּהירען אָרדנונג אין לאַנד, האָבען זיי בע-
זעצט מיליטעריש דריי גרויסע חלקים פון דער
פּוילישער מלוכה, און עסטרייך איז געוואָרען
אייגענטהומערין פון גאליציען. בזה
האופן האָט עסטרייך בעקומען א פּראָווינץ
מיט א שטאַרקער אידישער בעפעלקערונג,
וועלכע איז איהר אויך נישט אונליעב געווען,
ווייל די פערקעהרס־שפּראַכע פון דער דאָזיגער
בעפעלקערונג, דער אידישער זשאַרגאָן, איז

אין דייטשלאנד האָט שוין געהערשט דער מענדעלזאָהן־שער גייסט, וועלכער האָט אויך גע- האָט זיין איינפלוס אויף וויען און פראַג. נור די אידען אין גאַליציען זיינען געווען ווי אָבגעשני- טען פון דער גאַנצער וועלט, גלייך דאָס לאַנד זאָל זיין אַרומגערינגעלט מיט אַ כינעזישער מויר- ער. אין אַנדערע לענדער האָט דער נייער דור געקעמפט געגען דעם אַלטען און האָט שוין געהאַלטען נאָהענט ביים זיעג. נור דאָ אין גאַ- ליציען האָט זיך נישט אָנגערופען דער מינדע- סטער אָבקלאַנג פון דעם אַלעמען. דאָ האָט יענע פּעריאָדע פון „שטורם און דראַנג“ געפונען איהר אויסדרוק אין דער מחלוקה צווישען חסידים און מתנגדים. דעם בעל־שם'ס חסידות „האָט גע- קעמפט געגען דעם ווילנער גאון'ס תורה און די בעכטע קעפּ האָבען פערבראכט זייער צייט צו בעווייזען, אז חסידים זיינען עובר זמן קריאת- שמע, ווייל זיי דאווענען שפעט, און זיי זיינען אויך עובר על דברי חכמים, ווייל זיי זיינען משנה דעם מנהג פון זייערע עלטערען און ווילען פלוצים איינפיהרען „נוסה ספרד“. אין דער ער- ביטערונג געגען דעם חסידזמוס, וואָס האָט זיך מיט יעדען טאָג מעהר אויסגעברייטעט אין גאַ- ליצישע שטעט און שטעטלעך, האָט מען אויך אָנגערופען די היָלף פון דער רעגירונג, און אַ „הויף־דעקערט“ פון 1875 האָט אויסדריקליך פערבאָטען אלע חסידישע שריפטען אין גאַלי- ציען. דריי יאָהר פריהער האָט שוין דאָס בית- דין אין קראָקויע פּענעמליך מחרים געווען דאָס חסידות און זיינע אַנהענגער, און דעם ערשטען חסידישען מנין האָט מען צוטריבען אַס יום־כּפור מיט פּאָליציי־געוואָלט.

פון אַ השכלה־בעוועגונג ווי אין דייטש- לאַנד, פראַנקרייך אָדער אפילו אין בעהמען, איז דאָ אין גאַליציען — ווי איבערהויפט אין אלע פּוילישע פראָווינצען — דאָמאַלט גאָר ניט געווען די רעדע. די פּוילישע יונגע לייט האָבען אין אויסלאַנד וועלטען איבערגעקעהרט. שלמה מיימון, שלמה דובנאָ, אהרן יאָראַסלוי, יהודה ליב בן זאב וכדומה זיינען אין דער פרעמד בע- ריהמט געוואָרען. אין דער פּוילישער היים איז אלעס שטיל געווען. דאָ איז געווען די גאַנצע וועלט ווי פערשלאָגען מיט ברעטער. אפילו אין קאַמפּה געגען מענדעלזאָהן איז גאַליציען שטיל געווען. פּוילישע רבנים זיינען טאקע געווען די ערשטע אָנפיהרער פון'ס קאַמפּה. די דאָזיגע

רען מיט אַ וואָרט. עס האָט זיך אויך ניט אין ערגעץ בעמערקט קיין שום שטערונג אינ'ם לעבען. אין זעלבען טאָג האָט מען געגעסען פריהשטיק אַלס פּוילישע אונטערטאָנען און מיטאג האָט מען שוין געגעסען אַלס „עסט- רייכער“. קיינער האָט ניט בעקומען צו פיהלען די ענדערונג און די אידען נאָך וועניגער, ווייל די עסטרייכישע רעגירונג האָט זיך פאַרגענו- מען, זי זאָל אין דער התחלה ניט אָנפיהרען קיינעמס רעכטע אפילו אויף אַ האָר.

ערשט שפעטער האָט די עסטרייכישע רע- גירונג אָנגעהויבען איינצופיהרען צוביסלעך אָרדנונג אינ'ם לאַנד, און ביי דער דאָזיגער אָרד- נונג האָבען די אידען נור פראָפּיטירט, ווייל דאָס ערשטע איז געווען, אז יעדער פרייז און יעדער מאַגיסטראַט זאָל נישט מעהר זיין קיין זעלבסט- הערשער איבער לעבען און טויט פון'ם איד. דאָן האָט די עסטרייכישע רעגירונג אַריינגעבראכט אלע אַלטע אָרדנונגען פון'ם לאַנד אין אַ געוויסע פאָרם מיט עסטרייכישע נעמען, נור געענדערט האָט זי גאָר נישט, העכסטענס עפעס אַ קלייניג- קייט, וואָס האָט זיך אפילו נישט בעמערקט. זי האָט גוט פערשטאַנען, אז די מנהגים פון אַ לאַנד, וואָס האָבען זיך איינגעבירגערט אין דער צייט פון עטליכע דורות, לאָזען זיך ניט אזוי לייכט ענדערן. ספּעציעל אונטעריהרט האָט די רעגירונג געוואָלט לאָזען די אינערליכע איינ- ריכטונגען פון די אידישע קהלות. זי האָט גוט געוואוסט, אז כל זמן די פּוילישע רעגירונג האָט עקזיסטירט, האָט זי זיך אויך קיינמאָל ניט גע- מישט אין די אינערע אידישע פּערהעלטניסע. ווי באַדל די אידען האָבען נור געהעריג געצאָהלט זייערע שטייערען, האָט זיך שוין די פּוילישע רעגירונג מעהר ניט געקומערט וועגען זיי. דער- ביי האָט מען אפילו אין די פּוילישע רעגירונגס- קרייזען בעקומען חשק, איינצופיהרען רעפּאָרמען אין'ם אידישען לעבען. ס'איז אָבער תמיד געבלי- בען נור ביים חשק. מען האָט עס ניט ערנסט גענומען און עס איז אויך קיינמאָל ניט דורכגע- פיהרט געוואָרען.

לסוף האָט זיך אָבער די עסטרייכישע רע- גירונג אַנדערש איבערגעלעגט און האָט זיך פלוצים ענערגיש גענומען, רעגולירען די אינערע פּערהעלטניסע פון די גאַליצישע אידען — און דאָס ערשטע איז געווען, וואָס זי האָט געוואָלט רעפּאָרמירען דאָס שול-וועזען.

שולען און א מאסען-גרינדונג פון אייגענע קהל'שע שולען. אין גאליציען אבער האט זיך נישט קיין האנד געריהרט. קיין שום קהלה האט דא אפילו נישט פרובירט נעהמען זיך גרינדען א שולע פיר אידישע קינדער, קיין שום אידישער טאטע האט אויך נישט געשיקט זיין קינד אין קריסטליכע שולען. די רעגירונג האט איבער דעם ארויסגעגעבען יעדעס מאל נייע פערזאנלעכע נונגען, אויף צו צווינגען די אידישע קינדער צום שול-בעזוך. ס'איז אבער אלצדינג געווען בחנם.

קיינער יאזעף, וועלכער האט אינצווישען איבערגענומען די מלוכה נאך דער מוטער'ס טויט, האט אבער די זאך זעהר ערנסט בעהאנדעלט, און אזוי ווי ער האט געזעהן, אז אלע ביז-העריגע פערזאנלעכע וועגען דעם שול-בעזוך פון די אידישע קינדער אין גאליציען האבען גארנישט געוויקט, האט ער ארויסגעגעבען א שטרענג געזעץ, צו גרינדען בעזונדערע שולען פיר אידען, וואו אידישע לעהרער זאלען אונטער-ריכטען. ער האט געמיינט, אז דער עיקר סבה, וואס אידען שיקען ניט זייערע קינדער אין די עפענטליכע שולען, איז נור, ווייל זיי האבען מורא, איבערגעגעבען דעם אונטערייכט פון זייערע קינדער צו קריסטליכע לעהרער. ער האט געבאט נישט פערשטאנען, אז א אידישער לעהרער פון בעהמען אדער מעהרען מיט א פאריק און א צאפ (לויט ווי די דייטשען האבען דא-מאכט געטראגען), מיט א גענאלט פנים און אהן פאות, איז ביי גאליצישע אידען א סך ער-גער ווי א פשוט'ער גוי.

נאך דער גרינדונג פון די אידישע שולען האט ערשט די רעגירונג געמוזט אויסטראכטען פערשידענע מיטעל, די אידישע קינדער זאלען וועלען בעזוכען די דאזיגע שולען. די רעגירונג האט אויסגעגעבן חתונה צו האבען, ווי באדורף א יונגער מאן אדער א מיידעל וועט זיך נישט אויסווייזען, אז זיי האבען געענדיגט די שולע. און אזוי ווי מען האט געזעהן, אז אידען גיבען זיך עצות און פערשאפען זיך צייגניסע, כאטש זיי בעזוכען גאר נישט קיין שולע, האט מען שפעטער נאך פערשארפט די דאזיגע פערזאנלעכע נונג, אז עס געניגט נישט מעהר קיין צייגניס, נור מען מוז טאקע אפאלעגען א פריפונג פון לעזען און שרייבען, זאנכט טאר מען נישט חתונה האבען. נור אזוי ווי געלד שלאגט מויערען דורך, האט „זיין ליבער נאמען“ געהאלפן אין דער

רבנים זיינען אבער געווען אזעלכע, וואס האבען שוין געוואוינט אין דייטשע שטערט, ווי למשל: ר' יחזקאל לאנדאו אין פראג, ר' רפאל כהן אין אלטונא, ר' הירש חריף אין פירטה און ר' פנחס הלוי הורוויץ (דער בעל הפלאה) אין פראג-קפורט. ערשט אין עטליכע יאָהר שפעטער האט זיך אָנגעהויבען ווייזען א בלאסער שיין פון אויפקלעהרונג צווישען גאליצישע אידען. בראָדיר-ער אידען האבען אָנגעהויבען פיהרען א גרויסען וועלט-האנדעל און דער ערשטער בראָדיר-ער סוחר, וואָס איז געפאָהרען אין געשעפטס-אָנגע-לעגעהייט קיין בערלין און האָט עס געפונען פיר נויטיג, צו מאַכען דאָרט א בעזוך ביי מענ-דעלזאָהן, איז געווען שלום קראַכמאַלניק, דער פאָטער פון נחמן קראַכמאַל. אָט דער בעזוך פון קראַכמאַלניק ביי מענדעלזאָהן האָט פערזאָר-זאכט, וואָס די ערשטע קונים פון מענדעלזאָהן'ס חומשי-איבערזעצונג אין גאליציען זיינען געווען אין בראָדיר.

אם 16טען יולי 1776 האָט די קייזערין מאַריאַ-טערעזאַ ארויסגעגעבען די ערשטע פער-אָרדנונג, וואָס מיט זיך אין די אינערע אָנגע-לעגעהייטען פון די גאליצישע אידען. אָט די פער-אָרדנונג בעשרענקט דאָס רעכט פון די אידיר-שע „חרדים“, רעגולירט די לעהר-געגענטשטענדע, וואָס און ווי אזוי די מלמדים זאלען אונטער-ריכטען, און פיהרען איין, אז מען זאָל אין יעדען חדר לעהרען דייטש לעזען און שרייבען. אין דער ערוועהנטער „אידען-אָרדנונג“ איז אויך גע-שאפן די שטעלע פון א לאַנדערב פאר גאליציען, און אָט דעם לאַנדערב האָט מען איבערגעגעבען די אויפזיכט איבער אלע חדרים. 9 יאָהר שפּע-טער ווערט דיעזע אָרדנונג אָבעגענדערט. די רע-גירונג ערלויבט די אידישע קהלות, זיי זאלען גרינדען אייגענע „נאָרמאַל-שולען“. עס ווערט אויך ערלויבט, אידישע קינדער זאלען מענען בעזוכען עפענטליכע שולען. און די אויפזיכט איבער דעם אידישען שול-וועזען ליגט שוין ניט מעהר ביים רב אין די הענד, נור ביי דער פאָלי-טישער בעהערדע.

דאָס מין „בעויליגונג“ פון דער רעגירונג, צו גרינדען אייגענע שולען אָדער צו בעזוכען עפענטליכע שולען, האָט אין אנדערע עסטרייכ-שע פראָווינצען ארויסגערופען א שטארקע אַנ-דראַנג פון אידישע קינדער אין די עפענטליכע

זיין צייט נור מיט ש"ס און פוסקים. ערשט ביי 18 יאָהר האָט ער אָנגעהויבען לערנען דייטש, און נאָכדעם ווי ער האָט זיך אַרומגעוואַלגערט יאָהרען-לאַנג אין פערשיעדענע שטעט, האָט ער אויסגעהאלטען עקזאמען פון פילאָזאָפיע אין דער אוניווערזיטעט פון פראַג און דער מיניסטר-טער האָט איהם געוואַלט ערנענען אלס „קאָרע-פעטיטאָר“ (אונטער-לעהרער) אויף דערוועלכער אוניווערזיטעט. נור קייווער יאָזעף האָט די ערנע-נונג נישט געוואַלט בעשטעטיגען, טראָצדעם וואָס ער איז זאָנסט ציעמליך טאָלעראַנט געווען געגען אידען. דערפאר האָט איהם די רעגירונג געגעבען די אינספּעקטאָר-שטעלע פון די אידישע שולען אין גאליציען.

ווען ער איז אָנגעקומען קיין לעמבערג, האָר-בען איהם לעמבערגער אידען מקבל-פנים געווען ווי א „מסית ומדיח“, וואָס איז בכלל „מורדין ולא מעלין“. שלעכטס טהון האָט מען איהם מורא געהאט, עס זאָל נישט דאָן אַרויסקומען עפעס אַ בילבול אויף אידען, האָט מען איהם אזוי פשוט „באָיקאָטירט“. קיינער האָט איהם נישט געוואַלט פערדינגען קיין דירה צום וואוי-נען און קיינער האָט איהם נישט געוואַלט פער-קויפּען קיין עסען. אימליכער האָט זיך בער-שטרעבט, צו פערביטערען איהם דאָס לעבען, ווי ווייט מעגליך. טראָצדעם האָט ער זיך תיכף גענומען צו זיין אַרבייט מיט דער גרעסטער ענערגיע — און דער „שעמאָזימוס“ פון 1787 (פון'ס ערשטען יאָהר, וואָס די שולען זיינען נור געגרינדעט געוואָרען) ווייזט שוין אויף אַ מאַסע שולען אין גאליציען, דהיינו: אין לעמבערג, גראָדעק, אָשפּיצין, ווישניץ, ניוסאָדנעץ, דוקלא, טאַרנאָוו, יאַראָסלאָוו, זאַמאַסין, זשאָלקיעוו, קול־קאָוו, ראַוואַרוסקא, דעמביץ, רזשענאָוו, פּשע-וואָרסק, ראָוואַדאָוו, סאַנאָק, דאָבראָמיל, פּשעמיסל, קריסטינאָפּאָל, סאַקאָל, בעלז, בראָדי, זלאָטשעוו, פאָדאָמיען, זבאָראָוו, זאַלאָסצע, ברעזנא, פאָדאָויע, ראָהאָטין, טאַר-נאָפּאָל, טרעמבאָוואַל, גרזימאָלאָוו, זבאָראָוו, בודזנאָוו, זאַלעשטשיק, יאַזלאָוועץ, טשאַרמ-קאָוו, בוטשאַטש, סטאַניסלאָוו, טיסמיעניץ, קאָ-לאָמעא, קוט, נאָדוואָרנא, סטריא, זידאָטשאָוו יאַראָסלאָוו און דאָלינא.

„גזרה“ פון די פּרופּונגען, אזוי ווי ער האָט פריער געהאַלפּען ביי דער „גזרה“ פון די צייגניסע — און אידען זיינען נישט געגאנגען אין קיין שולען.

די גרעסטע דאגה, וואָס די רעגירונג האָט געהאט ביי די גרינדונג פון די אידישע שולען, איז געווען די ערנענונג פון איין „אינספּעקטאָר“, וואָס זאָל די דאָזיגע שולען בעאויפזיכטיגען. מען האָט אויך געהאט אין זינען, צו ערנענען אַ קריסט אויף דעם דאָזיגען פאָסטען, ווייל עס האָט זיך נישט אזוי שנעל געטראָפּען דער פא-סענדער איד. ענדליך האָט זיך דאָך געמאַכט די געלעגנהייט, צו געפינען אַ אידישען קאָנדיראַט אויף אינספּעקטאָר אין דער פּערזאָן פון דעם בעקאָנטען הערץ האַמבערג.*

הערץ האַמבערג, וועלכער הייסט דאָ אין'ס פאָלקסמונד „דער שנייצען-פרעסער“ און לעמבערגער אידען דערזעהלען זיך נאָך פון איהם ביז היינטיגען טאָג, ווי ער איז אַמאָל געזעסען אום תשעה באב אויף דער גאס ביי דער שוהל-אונטער דעם שוין פון פיער פאָליציי-זעלנער און האָט געגעסען ברויט מיט שנייץ פון חלב-ליכט, כדי יוצא צו זיין אכילת טרפות אין אַ תענית... אַט דער פארשוין איז געווען אַ מענש, וואָס האָט זעהר פיעל מיטגעמאַכט אין זיין לע-בען. אינערליך איז ער געווען גאנץ ענטפּרעכער דעם פון'ס יודענטהום און האָט עס פשוט פיינד געהאט. אַ צייט פון פיער יאָהר (1778 ביז 1782) איז ער געווען הויז-לעהרער ביי משה מענדעלזאָהן אין בערלין. נור ער האָט זיך נישט געקענט דאָרטען האַלטען. פיעלע היסטאָריקער ווילען איהם אויך צושרייבען די שולד, וואָס מענדעלזאָהן'ס קינדער האָבען זיך געטויפט נאָך זייער פאָטער'ס טויט.

ביז 18 יאָהר האָט האַמבערג פערבראכט

(* איבער הערץ האַמבערג איז שוין פיעל מאל געשריבען געוואָרען אין פערשיעדענע לשונות. נור די בעסטע ארבייט איבער האַמבערג איז אין פויליש פון בעקאָנטען היסטאָריקער מאיר באלאבין, גימ-נאזיאלי-אינספּעקטאָר אין לעמבערג.

עראינערונגען

פון מאַררס ווינטשעווסקי

צווייטער טהייל

1.

א קורצע הקדמה — דער עסיג'מענש — פאַר'ן ארויסגעהן אין גלות — זשאַרגאַנישע שרייבעריווען — אַן אונשולדיגער פעליעטאָן — אליקום צונער — די מלחמה צווישען דעם „הקול“ און דעם „המליץ“

בלייבט זויער און א שטענדיגע פערקרימעניס ביז דעם לעצטען אַטהעם-צוג.

און אזא זאך האָט ווירקליך פאַסירט. עס איז דאָ אַ אידישער שרייבער, וועלכער איז צו 28 יאהר געוואָרען אַן אויטאָביאָגראַף און איז פון יענעם טאָג אַן אַ ליטעראַרישער עסיגצאָפּער, ריכטיגער אַן עסיג'מענש, וועלכען קיין צוקער און קיין האַניג אין דער וועלט וועט נישט מאַכען וועניגער זויער און פערזויערט, וועט מעהר נישט מאַכען געניסבאַר אָהן אַ פערקרימעטען פנים. און אַריינגעטאָן האָט ער זיך אין דעם עסיג ווייל ער האָט זיך אַליין (צו 28 יאהר) שוין געהאַלטען פאַר אַ נפטר וואָס מוז אַיינגעמאַכט ווערען אין זויערקייט אויב ער זאָל נישט אָנ-הייבען צוקראַכען צו ווערען, אָבערענדיג פון זיך אַ מתים-גערוד.

ווער איז דאָס? נו, פאַר מיר איז נישט וויכטיג איהם אָנצורופען ביין נאָמען. וועט ער זיך אַליין אָברופען, דאָן וועט איהר איהם דער-שמעקען נאָך זיין עסיג'גערוד נאָך, און אייער נאָז וועט אייך זאָגען וועמען איך מיינ, אַ שטיי-גער ווי שייקע פייפער אין ווילנאָ פלעגט אויף דער עלטער, שוין זייענדיג בלינד, מיט'ן חוש הריח טרעפּען וואו דער שולחיה איז. „איך געה נאָכ'ן עיפּוש נאָך“, פלעגט ער זאָגען.

טאָמער אָבער טרעפט איהר נישט, איז אויך קיין סכנה נישט. וואָס איך בין דאָ אויסען געווען איז פאַלגענדעס:

דער לכתחילה'דיגער פלאַן מיינער איז געווען אויפצושרייבען עטליכע קאפיטלען מכוח די אַמאָליגע צייטען, כדי צו ענטפערן אויף די פראגע, אויף דעם בתמיה: וואָרום איך האָב אזוי אָפט צושטערט וואָס איך האָב אַליין גע-שאפּען. צו ווייזען אַז דאָס איז אין אמת'ן קיין מאָל נישט געווען אזוי, האָב איך זיך פערנומען —

ענע פון די לעזער, וועלכע האָבען מיך בעגלייטעט דורך די גאַנצע פונפצעהן חדשים זינט דער ערסטער טהייל פון דיווע עראינערונגען האָט אָנגעהויבען צו ערשיינען, וועלען געדענקען, אַז פון מיין לכתחילה'דיגען פלאַן איז אין אַ גאַנץ קורצע צייט געוואָרען אַ תל עולם.

זיי דאַרף מען אויך נישט אויסטייטשען — און אויב מען טוט דאָס פאָרט איז דאָס נאטיר-ליך צוליעב די נייע לעזער — אַז ווען נישט דער דאָזיגער פלאַן וואָלטען איבערהויפט די עראינע-רונגען נאָך גאָר נישט געשריעבען געוואָרען. בדרך כלל האָלט איך אַז, הויז ווען אַ מענש איז אזוי קרענקליך, אַז ער האָלט זיין טויט פאַר אַ נאָהענטע וואהרשיינליכקייט, האָט ער קיין רעכט נישט זיך צו בעישעפטיגען מיט זיין פערזאָנ-געהייט כל-זמן ער האָט נאָך אונטער די הענד אַ געגענווארט און פאַר די אויגען אַ צוקונפט, ווי וועניג פרוכטבאַר עס זאָל נישט זיין די ערסטע און ווי קורץ עס זאָל נישט זיין די צווייטע.

זיך אָבשטעלען און קוקען אַהינטער אין אַ צייט ווען עס איז פאַראַן אַרום אייך אַ פאָר-ווערטס-בעוועגונג (סאָי לויפּענדיג פון אַ גע-פאַהר, סאָי שטרעבענדיג צו אַ ציעל) איז נישט נור נישט פאַסענד פאַר אַ מענשען מיט לעבען אין איהם, עס איז זאָגאַר געפּעהרליך. לויט'ס ווייב איז נישט געווען די איינציגע, וואָס איז פער-וואַנדעלט געוואָרען אין אַ זאַלציגען זייל דורך דעם וואָס זי האָט זיך אָנגעשטעלט אין מיטען פאָרווערטס-מאַרשירען און האָט זיך פערקוקט אַהינטער. אַ מאָדערנעם אידישען מאַרשירער קען פאַסירען נאָך אַן ערגערע זאך: ער קען נאָכטוענדיג לויט'ס ווייב, זיך פערוואַנדעלען נישט אין אַ זייל פון זאַלץ זאָנדרען אין אַ פאַס עסיג (אויף צוויי פיס) מיט דעם רעזולטאַט אַז ער

און איז אויב געוועזען א עוסק בצרכי ציבור, א גבאי אין בית מדרש, און מיינט איהר אפשר מחמת ער איז אויסגען געוועזען כבוד? חס וחלילה!
ר' פייטלעך האט טאקע אין דער נאטור געוואלט האבען — — —

אומזיסטע עליות!

דער כלל רבתי, ר' פייטלעך איז געוועזען א גרויסע זאך און וועגן מיר וואלטען פון אונזערע חכמים נישט געהאט דעם טרויסט אז תיכף אין דער זעלביגען רגע וועגן איין צדיק ווערט נתבקש בשיבה של מעלה ווערט גלויבט אין אונזערער אויף זיין ארט געבארען, — וואלטען מיר בודאי געדארפט א סך מעהר ווייניג, נאך כהיות אזוי ווי מיר האבען האפענונג צו קריגעריי אנטשאטט איהם איין אונזערן לאמיר בעסטען גאט אז יענער זאל — — —
כאטשע נישט געבארען ווערען!

ר' פייטלעך, ר' פייטלעך,

דו קענסט נעבעך די בייטלעך, נישט מיינענען ביין זייטלעך, זיך לייגענדיק אין קבר.

אין היממעל געה ארויף,

מיט דיונים שיינעם רוף,

און לאז אונז דא דיין גוף,

מיר בערגארען ועדען אכר.

און טאמער גייט דיר גוט,

טא האב אויף אונזער בלוט

רחמנות — זיי זאג גוט!

און טו אונז נור איין טובה

רוף פייטלעך צו זיך

די קארע אלע גיך

און דער מגיד איך

מאך אייך אללעמען איין מצבה!

יתומים זאגט — קדיש!

יגלי איש הרוח.

ווי מען זעהט האט ער געמעגט געשרייען ווערען פון דעם ערסטען בעסטען „הומאריסטי-שען“ ארעס-בחור, וועלכער האט אין זיין גאנצען לעבען נישט געהערט נישט פון מארקס, נישט פון זיין תורה.

* * *

היין די ביידע פעליטאנען (אונטערשרייעבען יגלי איש הרוח) געפין איך בלעטערנדיג אין דעם „קול לעם“ פון 1879 א לאנגען ארטיקל אלס קארעספאנדענט פון קעניגסבערג אין די נומערן 11, 12, 13 און 14, געדרוקט אין מערץ, אונטערשרייעבען בן-נין, און שפעטער אין נומער 22 (פונ'ם 20טען יוני 1879) א קארעספאנדענט פון פאריז מיט דיזעלביגע אונטערשריפט.

דאס איז, אזוי ווייט ווי איך געדענק, מיינ גאנצע אידיש-שרייבעריי פון יענער צייט, אונטערשרייעבען אין 1877 און געענדיגט אין 1879.

דער לשון איז ווי א מאל. אין דעם איבער-געדרוקטען הספד איז די אידיש, דאכט זיך, נישט שלעכט. דאגעגען געפינט זיך אויף דעם סאמע קעפעל פון דעם פעליטאנען, געדרוקט א

בשעת אז מען קומט צו יענעם און ער גיט נישט; ר' פייטלעך די אפפענע האנד האט מען געקענט און — — —

מען איז צו איהם גאָר נישט געקומען!
היינט היינט גמילות חסדים, צו האט גאָר געהאט א שיעור זיין גוט הערן, זיין מוגרטיב, זיין רחמנות אויף איין ארעמאן; צו איז דא איין ארעמאן אין אונזער שטאדט וואס זאל זיך קענען בעקלאגען אז ר' פייטלעך זאל איהם נישט האבען געגעבען, דאס הייסט וועגן מען איז צו איהם געקומען — — —
קללות אָדער קלעפ!

כמה מאל האב איך, רבתי, מיט מיינע אויגענע אויגען געזעהען אז עס פלעגט צו איהם קומען ווער עס איז נאך א נדבה (און די קלייבערס בענוותיגן הרבים דאקטורען אונס דאך טאקע דעם לעבען!) ווי ער האט מאל פאר מאל געעפענט א ברויטעל האנד און איידער יענער האט פאסירט א וויס צו ר' ע' ד' א ווארט האט ער איהם גלויב — — —

ארויסגעווארפן!

ר' פייטלעך האט איבערהויפט שוין אויס-געלעבט זיינע יאהרען, האט געלאזט א שווינעם שם אויף דער וועלט; אז מיט נעמט זיך נאכפאלק צום ביישפיל דערמאנען ווי ער האט געלעבט מיט זיין ווייב עה"ש, געוואלט רבתי, וואו זעהט מען דאס? אקוראט ווי א פאר טייבעלעך האבען זיי ביידע געלעבט, ווי א יונגע פאר פאלק וואס — — —
האלטען זיך ביין גט'!

היינט ווי ער האט דערצויגען זיינע קינדער! צו האט ער זיין חלילה געלאזט ווערען שטודענטס? בערלינציקעס? אפיקורסים רחמנא לצל? חס וחלילה רבתי! מיט תורה און מעשים טובים האט ער זיין דערצויגען און בייתר האט ער זיין געלערנט זיין זאלען גיין אין זיינע וועגען, זיין זאלען לעבען ווי דער טאטע און זיין האבען דאס געטאן און — — —

אזא יאהר זאל זיין זיין!

אוי, רבתי! מיר זעהען טאקע ווי ריכטיג אונזערע חכמים האבען אלעדיגט אבערגעטראגן זיין האבען געזאגט: מי שרות חברות נוחה הימנו האט דער איכטארינגעקען אויך האלט. און מיר האבען דאס פאר אונזער אויגען אז מיר בעטראכטן דעם דבר והיפוכו, כלומר די אונזערע זיין! ווער עס איז בוים רבי"ע א תקיף האבען מענטשן אויך האלט און מיר זעהען פון ר' פייטלעך אז אפילו א דעכטמאד איז פון איהם נישט אוועק-געגאנגען — — —

איידער ער האט בעצאחלט!

איך געדענק נאך די מעשה מיט דעם שוסטער וואס האט איהם פאר עטליכע יאהר אבערגעטראגט א פאר שטיוועל וואס ר' פייטלעך האט בעשטעלט און עס איז די פאדעשווע געוועזען געצאקעט נישט ווי ער האט געוועלט, פון דעסטוועגען האט ער נישט אויס-געטראגט א ווארט און האט ארויסגענומען די געלט פון דער קעשענע און האט דעם שוסטער דער-לאנגט — — —

מיט א שטיוועל אין צורה!

ויהי היום איז ר' פייטלעך געווארען א גלאסנע אין דער אופראווא; די וועלט האט געמיינט אז ר' פייטלעך איז שוין אויסגעוועלט, ווי די למדנים זאגען „לא בסכי טעמא“ וואס דער טייטש דערפון איז: אז אלטע לויט וועגן נישט קלוג, אבער יוין! ר' פייטלעך האט גלויב אנגעטאן זיין פלישענע קאפאטע איז אוועק אין דומא און האט געווינען אז ער האט אויך — — —

א גרויסע מויל!

אויף געלט אויסגעבען איז ער — עס זאל דאס איהם צו קיין גבאי נישט זיין — כל ימיו געוועזען א קנאפער בעל, נאך טרחה האט ער נישט געוואלענעט

איז אויך געווען מיכל גארדאן, יהודה ליב גארדאן'ס ברודער און א געוויסער שלמה ראבי-נאוויץ, וועלכער האט געשריעבען א סאטירישען ראמאן (ראכט זיך) אונטער דעם נאמען „דער געפריצעוועטער איידעם“.

* * *

דאס איז געווען אין „קול לעם“. אין דערזעלבער צייט איז אין דעם „הקול“ אָנגעגאנגען א מלחמה געגען אלכסנדר צערער-בוים, דעם רעדאקטאר פון דעם המליץ.

דר. קאמינער האט זיך אָנגענומען מין קרויודע — צעדערבוים האט עפעס געשריעבען געגען מיר בשעת איך בין געוועסען אין ביס-מארק'ס קעניגליכען האטעל — און ער האט אויך פערטהיידעט דעם „הקול“ בכלל.

אנדערע שרייבער האָבען זיך אַרײַנגעוואָר-פען אין דער מלחמה. ווי ערנסט דיוער קרייג איז געוואָרען קען מען זעהן פון דעם פאָלגענדען טרויעריגען פאקט:

מיט פיער מאָנאַט שפּעטער (אין מאי 1879) איז ראָדקינסזאָהן אַררעסטירט געוואָרען אין קאָוונאַ דורך אַ מסירה, וועלכע איז געווען גע-דרוקט אין דעם המליץ אין אַן אַרטיקעל („בגבורה ולא בשתי“) און דורך דעם וואָס אַ געוויסער אידישער ליטעראַט האָט, אום זיך אָן ראָדקינסזאָהנען נוקם צו זיין, געלאָזט איבער-זעצען אין רוסיש און עס דערלאָנגט „וועמען מען דאַרף און וואו מען דאַרף“. ווען ניט דערזעל-ביגער שלמה פיינבערג, אַרום וועלכען עס איז שוין גערעדט געוואָרען, וואָלט מען ראָדקינס-זאָהנען געמשפּט מיט צעדערבויםען אַלס דעם אינדירעקטען מוסר און אַנאָנדער אידישען לי-טעראַט אַלס דעם דירעקטען. און ווי זאָגט די מגילה? וכדי בזיון וקצף.

וואָך פריהער, די הויך-דייטשע פראזע: „ווינשע איינעם מלמד'ס צום נייען יאהר“.

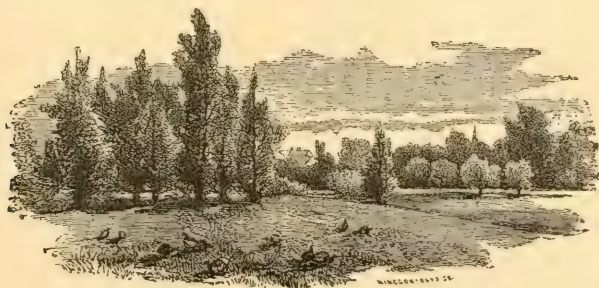
איינער פון מיינע קאָללעגען אין דעם קול לעם, מעהר-נישט אַ פיעל עפטערער שריי-בער ווי איך, איז געוועזען אליקום צונזער. ער האָט אויך אָנגעהויבען צו שרייבען אין ראָדקינס-זאָהן'ס זשאַרגאָן-בלאט אין 1877 און האָט, דאָכט זיך, אויך אויפגעהערט אין 1879.

שרייבען פלעגט ער מייסטענס קאָר-רעספּאָנדענצען פון מינסק, וואו ער האָט דא-מאָלס געוואוינט. זיינע אַרטיקלען זיינען געווען פול מיט דיזעלביגע ליטעכע צום אידישען פאָלק, מיט דיזעלביגע אמת'ע ליטעכע, וועלכע ווייזט זיך אַפט אין די שמייז וואָס זי גיט, און וועלכע איהר געפינט אין זיינע ליטערער, איבער-הויפט ווען ער אליין זינגט זיי, ער מיט זיין זיסען נגון, האַלב געזאָנג — האַלב קלאַג, האַלב גערעדט — האַלב געזונגען, אַמאָל שטייגענדיג און פאלענדיג ווי כוואַליעס אין אַ שטורעם, אַמאָל גלאַט זיך גיסענדיג ווי דער פלוס פון אַ שטילען קוואַל און אימער אַרויסקומענדיג פון אַ גרויסע ליטעכעפולע האַרץ, אימער דערגרייכענ-דיג די הערצער פון זיינע צוהערער.

איך האָב געזאָגט „מייסטענס קאָררעספּאָנ-דענצען“ מחמת אונזער אליקום פלעגט דאָרטען שרייבען געדיכטע אידן.

אין דעם „קול לעם“ פון 1877 געפין איך אין צוויי נומערען זיינע עפיגראמען אַ שטיקלעך צעהן (אין 8 פערזיגע סטראָפּען) וועלכע ער האָט אונטערגעשריעבען „קונע רוזיל מאַיז“, פערדרעהנדיג די אותיות אין אליקום צונזער. איך האָב, ער וועט מיר פערצייהען וואָס איך זאָג אויס אַ סוד פון 31 יאהר צוריק.

צווישען מיינע קאָללעגען פון יענער צייט

קריזיסען און די סאציאליסטען

(אן ענטפער אויף דעם ארטיקל פון יצחק אייזיק, אין די „צוקונפט“ פון דעצעמבער.)

פון ב. פייגענבוים.

3. דער שכל פון איבערפראדוקציען.

פטור ווערען פון סחורות כאָטש בחצי-חנם, הויך בען אָן צו קומען באַנקראַטען נאָך באַנקראַטען. דאָס שלעפּט נאָך זיך די בעוואוסטע צרות אין די פינאַנץ-וועלט, מען בעהאַלט דאָס געלד, מען קריגט מורא צו מאַכען געשעפטען — ביז עס ווערט אַן אַלגעמיינער קריזיס.

איך געדענק, אז אין דעם קריזיס פון 1893 האָבען גרויסע פינאַנציסטען, קאפיטאליסטישע פראָפּעסאָרען פון עקאָנאָמיע און די גרעסטע ביזנעסלייט ערקלערט, אז דאָס איז געווען די אורזאכע פון דעם קריזיס.

און ווייטער זאָגען די סאציאליסטען, אז ארויסהעלפּען זיך פון די שטענדיגע נאטירליכע איבערפראָדוקציען קענען די קאפיטאליסטען נאָר דורך דעם, וואָס זיי זוכען וועלט־מערק, דאָס הייסט ווייטע לענדער וואו צו פערקויפּען זייערע פראָדוקטען. אָבער אין דיוע לענדער ענטוויקעלט זיך מיט דער צייט אַליין דער קאפּיטאליזמוס און עס ווערט דאָרטען אויך צופיעל פראָדוקטען. אויף אזא אופן מוז דער קאפּיטאליזמוס סוף כל סוף זיך אַליין אריינטרייבען אין ענגשאפט, און דערמיט געבען קראפט און שטאַף צו די בעוועגונג, וועלכע וועט איהם סוף כל סוף אַבשאַפּען.

זאָגט יצחק אייזיק, אז דאָס איז אין גאנצן צען פאַלש, צוליעב פאָלגענדע טעמים :

1) ווען עס וואָלט געווען צופיעל פראָדוקט טען, וואָלט נישט געהאַלפּען וואָס מען פערקויפּט זיי אין אויסלאַנד, דען

„כדי די אמעריקאנער קאפיטאליסטען זאָלען קענען פערקויפּען זייערע וואַרען צו די פּוילישער, מוזען די פּוילישער פערקויפּען אויף א גלויבע סומע וואַרען צו די אמעריקאנער. דער אונטער-שייד איז אַזא נאָר אין דעם סאָרט וואַרען וואָס מוזען פערקויפּט ווערען אין דעם היימישען מאָר-קעט. שטעלט זיך וויעדער דיזעלבע פראגע: ווער וועלען זיין די קויפער? ווען די ארכיטעקטלאַסע

י סאציאליסטען זאָגען פון איי-ביג אָן, אז אין די קאפיטאליסטישע אָרדנונג מוזען פון צייט צו צייט קומען קריזיסען פון „איבערפראָדוקציען“. וואָס זיי מיינען מיט דעם אין אמת'ן, האָבן איך געציגט אין

פאָריגען ארטיקל מיט א ציטאַטע פון היינריך מאַן.

מאכענדיג נאָך א מאָל א סך הכל, הייסט דאָס אזוי :

אין די קאפיטאליסטישע אָרדנונג אַרבייט מען נישט כלוויז אויף פאָראַויס-בעשטעלונג, נאָר מען אַרבייט אָן סחורות תּחם אין דער וועלט אריין, האָפענדיג, אז מען וועט שוין פארקויפּען. (וואו עס זיינען שוין ענטוויקעלט טראַסטס, איז דאָס שוין אין אינלאַנד א ביסל אנדערש. אָבער דאָן מאַכען וויעדער די סוחרים בעשטעלונגען נישט זייענדיג זיכער וויפיעל זיי וועלען קענען פערקויפּען.) פערשיעדענע אונטערנעהער מערס קאָנקורירען, יעדער מיינט, אז ער וועט קריגען די קונים און די קאָנקורענטען אוועק-שטויסען. מיט דיעזער האָפנונג לייגען אָבער קודם אַלע אָן סחורות. קיין אַלגעמיינע רעגור-לאַציע פאר די גאנצע פראָדוקציע, אז מען זאָל אויסרעכענען אזוי פיעל קען פערקויפּט ווער רען און מעהר מאַכט מען נישט, איז נישטאָ; דען קיינער קימערט זיך נישט פאַר'ן גאַנצען. יעדער קוקט נאָר פאַר זיך. יעדער טראַכט: אויב בלייבען שטעקען, וועט עס זיין יענער.

די מאַסען בסך הכל קריגען נאָך דערצו נישט בעצאָהלט פאַר זייער אַרבייט דעם גאנצען ווערט פון די סחורה, און זיי קענען נישט אָב-קויפּען די גאנצע מענגע אָנגעאַרבייטע סחורות, מוז א טייל ענדליך ווערען איבריג. און ווען עס ווערט איבריג סחורות אין איין הויפט-וויכטיגען פאָך און מען הויבט אָן וועלען

סטישע פראָדוקציען איז — פראָפּיט. ווען דער פראָפּיט וואָלט געקענט בעשטעהן אין אָנקלויי- בען אוצרות מיט קנעפלעך, שיד, לייווענט, העטס און אלע סחורות, וואָלט אוראי קיין מאָל קיין שום קריזיס נישט געקענט זיין. דען צו יעדע צייט קען יעדער פאבריקאנט לאָזען אַרבייטען פראָדוקטען און געבען די ארבייטער נאָר אַ טייל פון זיי צו פערברויכען און פון די איבעריגע אָנלאָדעווען אוצרות אין זיינע שפייכלערס, אַלס זיין מעהרדעווערטה, זיין פראָ- פּיט, און ווערען אַלץ רייכער און רייכער — אין די פראָדוקטען. דאָס וואָלט געקענט פאָרטי- געזעצט ווערען ביז אייביג, אָדער ביז עס וואָלט נישט געווען מעהר וואו צו לייענען. (מיט וואָס ער וואָלט געשפּייזט די ארבייטער, איז אַן אַנ- דער פראגע.) אָבער די צרה איז, וואָס אַ היינטיגער קאפיטאליסט קען נישט ווערען ריי- כער אויף דעם אופן ווי אַ פאַרצייטיגער פרייז: יענער איז רייכער געוואָרען מיט דעם וואָס ער האָט אָנגעפאַקעוועט זיינע שפייכלערס מיט נאָך קארטאָפּל, נאָך ווייצען, נאָך ריבען, זיינע שטאַלען מיט נאָך פערד, אָקסען, קיה א. א. ז. ו. ביי דעם היינטיגען קאפיטאליסט אָבער האָבען סחורות אַ קנאַפּע ווערדע אַלס פערמעהרונג פון זיין עשירות; סידען ווען ער קען זיי פערקוי- פען פאַר געלד. געלד קען קיין מאָל נישט זיין צופיעל. סחורות זיינען צופיעל, ווען מען קען פאַר זיי נישט מעהר קריענען קיין געלד. ווען יא, זיינען סחורות געלד און זיי קענען אויך קיין מאָל נישט זיין צו פיעל.

שטעלט זיך פאַר, ווען אין די פיליפינען זיינען דאָ גאָלד-גריבע און פאַר די אַמעריקאַ- נער איבריגע קנעפלעך שיקען די פיליפינער קיין אַמעריקא גאָלד פון זייערע גרובען — דאן וואָלט שוין קיין קשיא נישט געווען, „טאָ ווער וועט קויפּען דאָס גאָלד אין אַמעריקא, אויב צו קויפּען די קנעפלעך האָט דער עולם שוין אזוי פיעל געלד נישט?“ — גאָלד דאַרף מען נישט פער- קויפּען. דאָס גופא קען זיך פערמעהרען ביי די קאפיטאליסטען און זייער עיקר צוועק (צו פערמעהרען זייער רייכטומ) קען זיין עררייכט.

וואָס אָבער איז דען אייגענטליך די מציאה מיט גאָלד, דאָס הייסט געלד? די מציאה איז דאָך נאָר, וואָס דערפאַר קען מען קויפּען סחורות. אַלזאָ, איז דאָך ווייטער דער צוועק צו האָבען סחורות, טאָ וואָס דאַרף מען איבער-

קען קויפּען נור אַ טהייל פון דעם היימישען פראָ- דוקט, וועט זי דעם איבריגען טהייל פאַרשט נישט קע- נען קויפּען, צי ער בלויבט אין דעם היימישען מאַר- קעט, צי ער ווערט אויסגעבויטען אויף אויסלענדישע וואַרען.“

(2) דאָס וואָס עס בלויבט פראָפּיט ביי די קאפיטאליסטען, פערניצען זיי אַ טייל צו קויפּען און צו מאַכען נייע מאַשינען און אַנדערע פראָ- דוקציענס-מיטלען, און קאַנאַלען, קריעגס-שיפּען, קאַנאַלען, ביסקען, פולווער, אייזענבאַהנען א. ז. ו. אַלץ זאָכען, וואָס וועלען שפּעטער בריינגען פראָפּיט; און אַ טייל אויף דעם גרויסען לוק- סוס פון די קאפיטאליסטען. און ער קומט צום שלוס, אז „די קאפיטאליסטען-קלאַסע פער- ברויכט דעם מעהרדעווערטה (אין גאַנצען הייסט עס), טיילווייז פערזענליך און טיילווייז פראָדוקטיוו.“

און דאָס, זאָגט ער, איז אויך די מיינונג פון קארל מאַרקס.

מערקווירדיג! איך געפין גאָר אין קארל מאַרקס'עם בוך (קאפיטאַל, צווייטען טייל, זייטע 94 און ווייטער) היבשע עטליכע בלעטער, וואו ער בעווייזט מיט אַ שכל, אז „אַלס איינ- דוסטריעלער קאפיטאליסט איזט זיינע צופוהר פאן וואַרען-ווערטע שטעטס גרעסער אַלס זיינע נאכפראגע נאך וואַרען-ווערטע... וואס פאן דען אייגענען קאפיטאליסטען, גילט פאן דער גאנצער קאפיטאליסטישער קלאַסע.“

און אויף אַן אַנדער אָרט (דאָרטען זייטע 338): „זי (די קאפיטאליסטען) מיסען אַלע איין טהייל איהרעס פראָדוקטס פערקויפּען אַהנע ווי ער דער צוקויפּער.“

אָבער לאָמיר בעסער בעטראַכטען דעם שכל דערפון: כסדר

(1) ווען די אַמעריקאַנער קאפיטאליסטען פערקויפּען צו די פיליפינער די קנעפלעך, למשל, וואָס זיינען צופיעל אין אַמעריקא, מור- זען די פיליפינער, כדי צו האָבען דאָס געלד דארויף, טאַקי פערקויפּען פאַר אַ גלייכע סומע צוקער-שטעקענס, למשל, און אַנדערע סחורות. אָבער דאן הייסט דאָך דאָס שוין, אז די אַמע- ריקאַנער קאפיטאליסטען קענען זייערע קנעפ- לעך אויסבייטען אויף פערשיעדענע אַנדערע סחורות, נו, טאָ הייסט דאָס שוין געמאַכט די קנעפלעך צו געלד, און דאָס איז די הויפט- זאך!

דער איינציגער צוועק פון די קאפיטאלי-

שטענדיגער בייטעניש פון פערשיענע סחורות, דאן הייסט עס, אז זייער רייכטהום פערמעהרט זיך, אפילו ווען עס איז אויף די אלע פערלדראקטען נאך דערוויל ניטא קיין קונים באלד צום פער-ברויכען.

די וועלט האט געוואלדיגע אוצרות פאר-ראטה פון נויטיגע לעבענסמיטלען און רויהע סחורות, וואס קענען בלייבען ליגען און ניט קאליע ווערען. אן אונגעהויערער טייל פון די עשירות פון די גרעסטע מיליאנערען שטעקט אין דעם. ווען דאס פערמעהרט זיך ביי זיי הייסט פאָלשטענדיג, אז זיי עררייכען זייער צוועק פון אָנקלייבען מעהרוערטה, כאַטש דערוויל פערקויפּען זיי דאָס ניט. אָבער אין די אינדוסטריעלענדער קענען זיי דאָס ניט פערמעהרען וויפּעל זיי ווילען (צוליב פער-שיעדענע אורזאכען). דעריבער מאכען זיי קנעפלעך און נאך אזעלכע אינדוסטריעפראַ-דוקטען און זוכען פאר זיי צו קריגען יענע אוצרות פון לענדער ווי די פיליפינען. קריגען זיי, זיינען די קנעפלעך רייכטהום. ווען ניט, זיינען זיי איבערפראדוקט און!

א סך קומט אייגענטליך דאָס געלד אין לענדער ווי די פיליפינען פון דעם וואָס די אמע-ריקאנער א. ז. וו. קויפּען דאָרטען טאבאק-פּעל-דער, אייזען-גרובען, אייזענבאָהן-קאנצעסיעס א. ז. וו. דערפאר גיבען זיי די פיליפינער גוטע געלד. פאר די געלד קויפּען די פיליפינער אמעריקאנער קנעפלעך. די פיליפינער האָבען דאָן ביי דעם גאנצען עסק געוואונען קנעפלעך. די אמעריקאנער אָבער האָבען צוריק זייער געלד און אָנשטאָט קנעפלעך, וועלכע זיי האָבען אין אמעריקא צו קיין פערמעהנען ניט מעהר גע-קענט מאַכען, האָבען יעצט די אמעריקאנער חלקים אין די פיליפינער פּעלדער, אייזען-גרובען, אייזענבאָהנען א. ז. וו. דאָס איז שוין אַלליין פערמעהנען, אזוי גוט ווי אַנ-געקליבענע גאָלד. פון דעם קען שוין ניט זיין „צופיעל“. דאָן לוינט זיך שוין די אמעריקא-נער ווייטער צו פראדוצירען קנעפלעך, דען פאר די קנעפלעך קויפּען זיי זיך אָן אין די פיליפי-נען די אלערליי זאכען, וועלכע זיינען שוין אליין עשירות, אפילו ווען זיי ווערען ניט פערקויפּט צום פערברויכען.

אין די אינדוסטריעלע קאפיטאליסטיש-ענטוויקעלטע לענדער זיינען ניט מעהר דאָ

הויפט פערקויפּען סחורות? זאָל מען אָנקליי-בען אוצרות סחורות!

איז דער תירוץ: אז מען האָט געלד, קען מען קריגען וועלכע מינים סחורות מען וויל נאָר אַלליין; אז מען האָט אונפערקויפליכע סחורות, האָט מען נאָר די און ניט קיין אנדערע. אָט דאָס איז דער גאנצער סוד.

נו, טאָ ווען סחורות קענען נאָר ארויס-בריינגען בייטעניש אויף פער-שיעדענע אנדערע סחורות, הייסט דאָס שוין, אז די סחורות זיינען אליין געלד און זיי מענען זיך שוין פערמעהרען. עס קען שוין דערפון צופיעל ניט זיין.

דען ניט אלע סחורות מוזען דוקא ווירק-ליך פערקויפּט ווערען, כדי אז זיי זאָלען היי-סען רייכטהום. א סך סחורות זיינען רייכטהום, כאַטש מען פערקויפּט זיי דערוויל ניט, נאָר עס איז כּעגליך מען זאָל זיי פערקויפּען. אָדער זיי קענען בלייבען ליגען און מען ווייסט, אז זיי וועלען אייביג זיין א בעדירפניש. מיט אַ קליינעם פערלובט קען מען צו יעדע צייט קריגען א קונה, איינעם וואָס וויל דאָס האַל-טען פאר אן עשירות, צו פערקויפּען ווען עס וועט א מאָל טייערער ווערען.

לערוא באַליע רעכענט אויס, אז איבער די גאנצע וועלט קומט צו יעדעס יאָהר פאר 25 הונדערט מיליאָן פערמעהרטער קאפיטאַל, און אין קעש נאָר ארום 4 הונדערט מיליאָן. אין וואָס בעשטעהט די איבריגע 21 הונדערט מיל-יאָן פערמעהרטער קאפיטאַל? אין זאכען וואָס זיינען תמיד „אזוי גוט ווי קעש“.

תבואות, למיטל, זיינען אייביגע אוצרות. פערלירען קען מען דערביי נאָר אויפ'ן פרייז, אין די שפּעקולאציע. „נאָר ניט ווערט“ איז עס קיין מאָל ניט און קען קיין מאָל ניט זיין. דאָס זעלבע צוקער-שטעקענע און אנדערע פערלדפראַ-דוקטען.

אָט אזעלכע זאכען בעציהט די קאפיטאַל-ליסטיש-ענטוויקעלטע וועלט פון די ניט-ענט-וויקעלטע לענדער. פאר דעם קריגען יענע לענדער געלד, אין האָבען צו קויפּען קאפיטאליסטישע אינדוסטריע-פראדוקטען. די אינדוסטריע פראַ-דוקטען, אז זיי זיינען „צופיעל“ אין די קאפי-טאליסטישע לענדער זיינען זיי גאָר ניט; ווען אָבער דווע לענדער בעציהען פאר זיי אלץ מעהר און מעהר פערלדפראדוקטען, אין א

און ווייטער בלייבט אויך א פאקט, אז אי-
בערפראדוקציען מוז קומען צוליב דעם, וואס
מען לאזט פראדוצירען פיעל מעהר ווי די אר-
בייטער צוזאמען מיט די קאפיטאליסטען, "קע-
נען" קויפן — די ארבייטער צוליב ארימקייט,
און וועגען די קאפיטאליסטען בעווייזט מארקס,
אז עס איז אונמעגליך, דאס די קאפיטאליסטי-
שע קלאסע זאל פערברויכען דעם גאנצען
מעהרוערט. "די קאפיטאליסטישע קלאסע
בריינגט אריין אין דער וועלט פיעל מעהר
סחורות ווי זי קויפט צוריק". די נאטור פון די
קאפיטאליסטישע פראדוקציען איז, אז דער אג-
געקליבענער — ווי די קאפיטאליסטען רופען עס
„אָבערשפּאַרטער" — קאפיטאל זאל זיך אי-
מער פערמעהרען. (אייך האָב ניט קיין פלאץ צו
ערקלערען ווארום. אָבער יצחק אייזיק לייקענט
דאָך דאָס ניט.) אליאָ, איז די פראגע: איז
וואָס בעשטעהט די יעהרליכע
כערמעהרטע „אָבשפּאַרטונג"?
אייך האָב שוין דערמאָנט, אז לערוא באַליע רע-
כענט אויס, דאָס אין א יאהר ווערט אין די
קאפיטאליסטישע וועלט „אָבערשפּאַרט":
2,500,000,000 נייער קאפיטאל און אין גאָלד
קומט צו בלויז 400,000,000. אין וואָס בע-
שטעהט דאָס איבריגע?

יצחק אייזיק זאָגט: אין קאנאלען, קריעגס-
שיפען, האַרמאטען, מאשינען, אייזענבאהנען
א. ז. וו.

געוויס נעהמט דאָס צו א טייל פון דעם
מעהרוערט. און דאָס איז טאקע א טהייל די
אורזאכע, פאר וואָס די לעצטע פראָספּעריטי אין
אמעריקא האָט געקענט אָנהאַלטען אזוי לאַנג
און עס איז אלץ ניט געקומען צו קיין איבער-
פראָדוקציען. עס האָט זיך נעמליך אין די לעצטע
יאהרען גראדע געמאכט א סך גאָלדענע געלע-
גענהייטען פאר אינוועסטמענט פון קאפיטאל
ביי נייע אייזענבאהנען, ביי קריעגסשיפען, ביי
דעם פאנאמא-קאנאל א. ז. וו.

ווייל דער וואקסענדר קאפיטאל האָט זיך
געקענט אָנקלייבען אין די דאָזיגע זאכען, האָט
ער זיך ניט געדארפט כאַפּען אלץ נאָר פאר די
פראָדוקציען פון קאָנום-סחורות, איז עס ניט
געקומען צו קיין איבערפראָדוקציען. דער „אי-
בער" שטעקט יעצט טהיילווייז אין אזעלכע
„סחורות" ווי אייזענבאהנען, קאנאלען א. ז. וו.,
וועלכע מוזען ניט דוקא פערקויפט ווערען, אום

אזוי פיעל מעגליכקייטען פאר פערמעהרונג פון
דיעזע סאָרטען עשירות, אז אלע קאפיטאליס-
טען זאָלען דערפון קענען שעפען זייער מעהר-
ווערט. דער גרעסטער טייל פון זיי מוזען זיך
בעשפטיגען מיט פערמעהרען די אינדוסטריע-
פראָדוקטען. אין דיעזע מוז קומען איבערפראָ-
דוקציען. און ווען זיי קענען פערביטען ווע-
רען פאר נאטורפראָדוקטען און אנדערע
עשירות אין די ניט-ענטוויקעלטע לענדער, (אויף
די „וועלט-מאַרקען"), איז דאָס א רפואה —
פאָרלויפּיג — צו די איבערפראָדוקציען!

איז פערענטפערט דער ערשטער פונקט.
(2) מיר האָבען געזעהען, אז אלס איין
עיקר אורזאכע פון איבערפראָדוקציען ערקלע-
רען די סאָציאליסטען „די אנארכישע נאטור
פון די קאפיטאליסטישע פראָדוקציען" — דאָס
וואָס מען יאָגט זיך צו בעשאַפען מאַסען סחורות
אָהן שום רעגולאציע, אין קאָנזוריענרע אונ-
טערנעהמונגען, וואו יעדער האָפט, אז ער וועט
קריגען די קונים און קיינער קוקט ניט צו אלע
סחורות צוזאמען קענען קריגען גענוג קונים.

אויף דעם איז ניט קיין תירוץ, אז די קא-
פיטאליסטען זיינען קונים אויף לוקסוס און אויף
מאשינען: ווען מען האָט אָנגעארבייט צו-
פיעל בילליגע שאַדדי קליידער, למשל, וואָס נאָר
די ארבייטער קויפּען, און א טייל דערפון
בלייבט אָהן קונים, וועלען דאָס ניט אַבקויפּען
די מיליאָנערען אויף לוקסוס אָדער אויף מא-
שינען צו מאַכען דערפון!

עס איז אמת, אז זינט די טראַסטס רעגו-
לירען די פראָדוקציען איז דיעזע געפאָהר זעהר
שטאַרק אָבגעשוואַכט. אָבער ניט אין גאנצען
אָבערשפּאַרט. וועלט-טראַסטס זיינען דערווייל
נאָך ניטאָ, און אין סחורות וואָס געהען אויפ'ן
וועלט-מאַרק, וואו די טראַסטס פון פערשיעדע-
נע לענדער פיהרען ווייטער א קאָנקורענץ, איז
היינט אויך אַן איבערפראָדוקציען אונפערמייד-
ליך.

אייך קען זיך וועגען דעם ניט פערברייטען.
(א) זעהר טיפע אָנהאַנגלונג וועגען דעם האָט
געשריעבען קייטסקי אין די „נייע צייט" מיט א
יאהר 4 צוריק, אין זיין ענטפער צו טוגאן-בא-
ראַנאָוסקי, וועלכער טענה'ט אין זיין בוך גענוי
דיזעלבע טענות וואָס יצחק אייזיק. טוגאן-בא-
ראַנאָוסקי זאָגט אָבער ניט, אז מאַרקס האַלט
מיט איהם. אדרבה, ער טענה'ט דאָס געגען
(מאַרקס'ן)

בער־פראָדוקציע און טאָקס יא מאַרקס'עם גע-
דאַנק. און יצחק אייזיק זאָגט, אז דאָס איז גאָר
א בלבול אויף מאַרקס'ן!
נאָך איין וואָרט און איך בין צו ענדע מיט
דעזען פונקט:

דער פאָקט איז, אז אמעריקא האָט די
לעצטע עטליכע יאָהר אַרױסגעשיקט פאַר
1,800,000,000 דאָל. סחורות קיין אויסלאַנד א
יאָהר. ביז צום לעצטען קרויזיס מיט 14 יאָהר
צוריק האָט זי ניט מעהר אַרױסגעשיקט ווי פאַר
500 מיליאָן א יאָהר. אלזאָ, איז די פראָספע-
ריטי נאָר מעגליך געווען דורך דעם וואָס דער
אַרױספּוהר פון סחורה אויפ'ן וועלט־מאַרק האָט
זיך אַזוי אונגעהייער, אַזוי קאָלאָסאַל פער-
מעהרט גראַדע אין דעזען יאָהרען. ווי וואָלט
געווען, ווען אויף די 18 הונדערט מיליאָנען
סחורות וואָלט ניט געווען קיין פלאַץ אויפ'ן
וועלט־מאַרק? וואָלט דען ניט געווען פאַר דינע
קאָלאָסאַלע סומע סחורה אַיבער פאַר אַ-
פיעל ווייניגער אַרבייט?

ווי קען דאָס געליקענט ווערען? !
און ווי קען געליקענט ווערען דער פאָקט, אז
דער וועלט־מאַרק איז ניט אונגענדליך? — — —
4. די אמת'ע אורזאכע פון קרויזיס.

איך האָב ליידער ניט קיין פלאַץ און ניט
קיין צייט זיך אַבצושטעלען אויף דעזען פונקט
אַזוי גרינדליך ווי איך וואָלט געוואונשען.
איך וועל עס אלזאָ מאַכען קורץ און זאָגען:
עס איז אמת, אז דער היינטיגער
קרויזיס קומט ניט פון איבערפראָדוקציע. עס
איז א פאָקט, אז עס איז ניט געווען קיין אי-
בערפראָדוקציע איידער דער קרויזיס האָט זיך
אַנגעפאַנגען. עס איז געווען זאָגאַר מעהר אַר-
דערס ווי מען האָט געקענט פערטיג מאַכען און
שיקען.

אַבער דאָס איז ניט געווען, ווייל עס איז
גאָר ניטאָ אין די נאַטור פון קאפיטאַליזמוס
אַזאָ נויטווענדיגע צרה ווי איבערפראָדוקציע.
ניין, דאָס איז געווען, ווייל די טראַסטס האָבען
א ביסעל רעגולירט די פראָדוקציע און אָבגע-
האַלטען די צרה פון איבערפראָדוקציע. און
אויך ווייל אמעריקא האָט זיך אַזוי שטאַרק
פערשפרייט אויפ'ן וועלט־מאַרק. און ענדליך
טאָקס אויך ווייל עס זיינען געווען מלחמות און
אַנדערע גרויסע געלעגנהייטען צו פערשווערן

צו זיין עשירות, דאָס בלייבט עשירות אַזוי ווי
עס איז.

אַבער — קען דען דאָס אַיביג איינ-
שלינגען דעם מעהרװערטה? ניין, און טויענער
מאָל ניין!

אַזעלכע זאכען ווי דער פאַנאַמאַ-קאַנאַל
און קריעגס־שיפען שליינגען נאָר אין אַ קליינעם
טייל פון מעהרװערטה. דער גרעסטער טייל איז
אַריין אין אייזענבאַהנען, נייע פעקטאָריעס און
נייע מאַשינען. אַבער דער צוועק
פון דעם אלעם איז דאָך וויי-
טער נאָר צו בעשאַפן לע-
בנס־מיטלען; היינט אויב לעבענס-
מיטלען אליין מוזען ווערען „צופיעל“, ווי אַזוי
איז מעגליך אין דער וועלט, אז דער „צופיעל“
זאָל אַיביג קענען אָבגעהן אויף בעשאַ-
פונג פון נאָך מעהר פראָדוקציע־מיטלען,
וואָס זייער צוועק איז צו בעשאַפן נאָך מאַ-
סענהאַפּטער און מעהר לעבענס־מיטלען? !

עס איז דאָך פונקט ווי דער בעוואוסטער
שווינדעל מיט דער „ענדלעס טשיין“!

איך האָב ניט קיין פלאַץ און קיין צייט
דאָס נאָך גרינדליכער צו בעהאַנדלען. ווער עס
פערשטעהט דייטש, דעם שיק איך אָב צו די
אויבען־דערמאָנטע ארטיקלען פון קויטסקי.
דאָרט ווערט בעהאַנדעלט זעהר גרינדליך און אי-
בערצייגענד טאָקס אַט דויער פונקט — צו קען
דער גאַנצער מעהרװערטה אייביג פערניצט ווע-
רען אויף די נייע מאַשינען א. ז. ו. קויטסקי
בעווייזט אַבזאָלוט, אז דאָס איז אונמגליך.

עס טרעפען צייטען, ווען עס איז דאָ בע-
זאָנדערס פיעל געלעגנהייט אָצוקלייבען נייעם
קאפיטאַל אין נייע אייזענבאַהנען, מאַשינען
און אנדערע פראָדוקציע־מיטלען. אַזא צייט
זיינען געווען די לעצטע יאָהרען אין אמעריקא.
אַבער „אים גראַסען אונד גאַנצען“ איז בשום
אופן ניט מעגליך, אז דער מעהרװערטה זאָל
זיך אַיביג אָנקלייבען בלויז אין אַזעל-
כע זאכען. דאָס בעווייזט קויטסקי קלאָר ווי
דער טאָג. סוף כל סוף מוז פאָרט די קאפיטאַל-
ליסטישע פראָדוקציע זיך אַריינטרייבען אין
די ענגשאַפט פון איבערפראָדוקציע.

(קויטסקי פערטהיידעט דאָס דערמיט
מאַרקס'עם געדאַנק — געגען באַראַנאָוסקי,
וועלכער בעשטרייטעט מאַרקס'ן גענוי מיט
יצחק אייזיק'ס ארגומענטען. אלזאָ, זיינען
ביידע מודה, אז די נויטווענדיגקייט פון אי-

פיטאל איז איינגעשלאנגען אין פראדוצירטע זאך
בען אזעלכע, וואס קענען ניט
פערקויפט ווערען צום זאפארטיגען
פערברויך און דער קאפיטאל איז דורך דעם
פערנומען! אמת, ער זאגט, אז דאס איז ניט אין
קין לעבענסמיטלען, נאר אין פראדוקציע-
מיטלען, וואס דארפען גאר ניט פערקויפט ווע-
רען צום זאפארטיגען פערברויך. אבער ווארום
האט מען דעם קאפיטאל ניט בעסער אריינגע-
לייגט אין די פראדוקציען פון לעבענסמיט-
לען? ווייל מען האט געוואוסט, אז אזוי פיעל
לעבענסמיטלען וועט מען ניט קענען פארקויפען,
כאטש ווער עס דארף זיי צו פערברויכען איז
ליידער דא גענוג. נו, איז דאס דען ניט אין
גרונד דאס זעלבע וואס סאציאליסטען זאגען
אלע מאָל? דאָ האָט מען בלוז פערמירען
די איבערפראדוקציען פון לעבענסמיטלען,
העלפענדיג זיך מיט א פארלויפגע איבערפראד-
דוקציען פון פראדוקציענסמיטלען, — וואס עס
ברענגט וויעדער דיזעלבע צרה אויף אן אנדער
אופן!

איבריגענס, רופט גראדע קארל מארקס
אליין דעם טראַבעל, וועלכען יצחק אייזיק ער-
קלערט אלס אורזאכע פון דעם היינטיגען קרי-
זיס — דאס רופט מארקס אליין טאקי, איבער-
פראדוקציען — „איבערפראדוקציען אין קאנ-
סטאנטען קאפיטאל“ (זעה קאפיטאל, צוויי-
טען באנד, זייטע 524).

* * *

זייט און פלאץ (און אויך געזונד) האָבען
מיר ליידער ניט ערלויבט צו בעהאנדלען די
וויכטיגע פראגע אזוי ווי איך וואָלט עס געוואונ-
שען. אבער איך האָב, אז פאר דענקענדיג
לעזער האָב איך בעווייזען, דאָס יצחק אייזיק
האָט דאָ אומזיכט געפרופט אריינלייגען דינא-
מיט אין דעם סאמע פונדאמענט פון די געדאַנ-
קען פון סאציאליזמוס, ווי אלע אַרגאניזירטע
סאציאלדעמאקראטישע פארטייען פון דער
וועלט פערשטעהען איהם און לערנען איהם.

דען דעם מעהרווערט אָהן פערמעהרונג פון פראד-
דוקציען פון פערברויכונגסמיטלען.

דער היינטיגע קריזיס איז טאקי געקומען
טיילווייז פון די אורזאכע וואָס יצחק אייזיק ער-
קלערט, און טיילווייז פון שווינדעל-שפעקולא-
ציען. (אפשר וועל איך דאָס א מאָל גרינדליך
ערקלערען אין אן ארטיקעל אין די „צוקונפט“).
אבער דאָס בעווייזט אבזאָלוט ניט, אז די
סאציאליסטישע טעהאָרען וועגען די נויטווענ-
דיגקייט פון קריזיסען. צוליבע איבערפראדוק-
ציען זיינען פאלש.

צו דען אז א שווינדזיכטיגען פאלט א
שטיין אין קאפ אריין און ער ווערט דערפון גע-
הרג'עט, איז דאָס א בעווייז, אז די דיאגנאָזע
פון די וויסענשאפט, דאָס ער מוז שטארבען פון
שווינדזוכט, איז געווען פאלש?

צו דען אז אנדערע אורזאכען האָבען גע-
בראכט א קריזיס איידער עס איז געקומען צו
איבערפראדוקציען, איז א בעווייז, אז עס איז
ניט ריכטיג, דאָס סוף כל סוף וואָלט געמוזט קו-
מען א קריזיס דורך איבערפראדוקציען? —
אז אויך אנדערע אורזאכען, חוץ איבער-
פראדוקציען, בריינגען ארויס קריזיסען, האָבען
די סאציאליסטען אימער געזאגט. זעה, צום ביי-
שפיעל, דעם ארטיקעל פון היינדמאן, וועלכען
איך האָב דערמאנט אין מיין ארטיקעל פון פא-
ריגן מאָנאט; און דעם קאפיטעל „די ווירטה-
שאפטליכע קריזען“ אין קויטסקי'ס „עחרפור-
טער פראגראם“ (16 יאָהר צוריק!) דארטען איז
גערעדט פון א קריזיס גאר דורך אונטערפראדוק-
ציען אויך! (איבערהויפט מעג יצחק אייזיק
דיעזען קאפיטעל פון קויטסקי נאך א מאָל אי-
בערלעזען. ער וועט דאָרט געפינען אנטוואָרט
אויף מאַנכע פון זיינע טענות).

און ענדליך, און נאך אלעמען, איז איי-
גענטליך די אורזאכע, וואָס יצחק אייזיק גיט אן
פאר'ן קריזיס, א ויך איבערפראדוקציען
דוקציען. ער זאגט דאָך טאקי, אז דער
טראַבעל איז, וואָס אן אונגעהויערע מאסע קא-

רעדאקציאנעלע נאטיצען

א פראגע פון סאציאליסטישע אחדות

די פראגע פון פעראייניג
נונג צווישען די אלטע ס.
ל. פ. און אונזער פארטיי
איז אויף דער טאגס-
אָרדנונג. די ס. ל. פ. האט
גענומען די איניציאטיווע, זיך ווענדערדיג מיט
א פארשלאג אויסצוקליבען קאמיטעס פון ביידע
צדדים צו בעשפרעכען די פראגע.

מיט עטליכע יאָהר צוריק וואָלטען פיעלע
פון אונז דאָס געהאלטען פאר א טריק פון דער
ליאַנען אָנצומאכען א מהומה און א נייע שפּאַל-
טונג אין דער ס. ל. פ. — היינט וועט דאָס וואהר-
שיינליך אפילו דער ביטערסטער געגנער פון דער
ס. ל. פ. ניט זאָגען: זייער אבויכט איז זיכער
עהרליך און ערנסט איינפאך דערפאר, ווייל זיי
האַבען קיין אנדער צוקונפט ניט ווי אלס א
טהייל פון דער ס. ל. פ. און פאר זיי איז געווען
כראַזער אריינצוקומען אין אונזער פארטיי ווי
א שותף נאָך אַן אַכטאָף, איידער אלס אַן אַרע-
מער קרוב אין דער מישפּחה, וועלכען מען נעהמט
אריין ווייל מען וויל איהם ניט מבויש זיין.
אַבער וואָס די כונה פון דער ס. ל. פ. זאָל

ניט געוועזען זיין, זיכער איז אז א שפּאַלטונג —
אפּשר ניט קיין אָפּענע און אָפּציעלע, אָבער
טאַקיי דערפאר א געפּהרליכערע — וועט זיין דער
רעזולטאַט פון אונזער פערמאכען די טיר, צו
מיט א „בענג“ אָדער מיט א היפּאָקריטישען
שמייכלע אויפּען פנים, פאר די שלוחים פון דער
ס. ל. פ. — פיעלע ביי אונז ווערען לייכט בער
גייסטערט פאר דעם וואָרט „פּעראייניגונג“, זיך
ניט פרעגנדיג צו איז יעדער זיווג א ברכה פון
גאט און יעדער גט א קללה, אָדער איז דאָס ניט
פיעלליכט צייטענווייז דער געגענוואַר דערפון.
אנדערע וויעדער, קלערען, אז עס איז ווערט
אפילו צו אָפּפערן עטוואָס כדי צו מאַכען א סוף
פון די אייביגע אָנגריפע פון די ס. ל. פ. אויף
די ס. ל. פ. איבערהויפּט אין צייט פון קאמפּיניס.
עס מוז דערפאר ענטשטעהען א „כירגער-
קריגע“ אין אונזער פארטיי ווען דער ענטפער
אויף דעם ס. ל. פ. פארשלאג זאָל זיין א טרוקע-
נער „ניין“.

* * *

א צוויישינדיג- גער שווערד אין דער פראגע

אז די פעראייניגונג איז
נויטיג בעווייזען די ארגו-
מענטען פון די וועלכע
זיינען דאגעגען. דאָס
קלינגט פארדאָקס, אָבער

דאָס איז אמת. לאָמיר זיי בעטראַכטען:
מען זאָגט אונז, ערסטענס, אז די ס. ל. פ.
איז כמעט טויט; צווייטענס, אז אזוי ווייט ווי
זי האט נאָך אין זיך לעבען, איז זי שעדליך צו-
ליעב איהר שטעלונג צו די יוניאָנס און, דריי-

טענס, אז אויב זי ווילל באמת אהדות לאָז זי זיך
אַלס פארטיי „אויפלייזען“ און אריינגעהן אין די
פערשידענע ס. ל. פ. לאָקאַלס ערטערווייז, פער-
זאָנענווייז.

דאָס אַללעס שיינט אונז צו זיין א גוטער
ארגומענט פאר פעראייניגונג. אויב, נעמליך,
די ס. ל. פ. איז כמעט טויט, דאן קען די פער-
אייניגונג נור זיין אַן אונשעדליכע פאַרמאַלי-
טעט, וועלכע מיר קענען לייכט אָננעהמען און
דעמיט אויפּטאָן ווען ניט קיין אנדער זאָך, יעד-
דענפאַלס דאָס, וואָס מיר וועלען אָבגעבען כבוד
דעם בעיהוס פון דעם אינטערנאַציאָנאַלען
קאָנגרעס.

וואָס אנבעטריפט די ס. ל. פ. יוניאָנטאַקיי-
טיק איז זי היינט שוין די טאַקטיק פון פיעלע
גענאָסען פון דער ס. ל. פ. דעם און העיוואוד
שטעהען היינט נאָהענטער צו דעליאָנען ווי צו
אונז אין דעם פרט, און אויב עס איז דאָ א געד-
פאָהר אין דער פעראייניגונג איז זי דאָ פונקט
אזוי גרויס און שטאַרק און פערברייטעט אַהן די
פעראייניגונג אויף. פיעלליכט איז זי איצט
גרעסער.

אַבער אויב דאָס איז ניט אזוי; אויב די
ס. ל. פ. קען ווירקליך אריינברענגען א צער-
שטערענדען שפּאַלטונגסגייסט אין אונזערע
רייזען, דאן וועט דער דאָזיגער גייסט זיין פיעל,
פיעל געפּהרליכער ווען ער וועט אריינקומען
שטילערהייט, ביסלעכווייז, ערטערווייז, מעשה
שמוגלער, (ווי מען פערלאנגט) איידער אָפּען,
נאָך א בעיהאַסענע פעראייניגונג.

די גרינדע דאגעגען זיינען אויף דעם אופן
גרינדע דאפיר. איין זאך אָבער איז זיכער לכל
הדעות: דורכרעדען זיך קען מען יעדענפאַלס,
וואָס דער רעזולטאַט דערפון זאָל גיט זיין און
דאָס איז אייגענטליך אַללעס וואָס די ס. ל. פ.
פערלאנגט.

* * *

א וויכטיגע פאַר- דערונג אין פאַרטיי-טאַקטיק

אינטערעסאַנט איז, אז די
ס. ל. פ. שטעלט היינט
פאַרדערונגען, פאר וועלכע
מען האט אונז ארויסגע-
וואָרפען מיט צעהן יאָהר
צוריק. זי פערלאנגט פאר די מינאריטעט דאָס
רעכט צו מאַכען פראָפּאגאַנדאַ פאר אַזעלכע זא-
כען, מיט וועלכע די מעהרהייט אין דער פארטיי
איז ניט איינשטימיג. אַלזאָ פרייע פרעסע!

נו, אונז קען דאָס נור זיין א ווילקאכענער
פאַרטשירט, וואָס די אבויכט פון דער ס. ל. פ.
זאָל ניט זיין אין בעצוג אויף די נאָהנטע צו-
קונסט. אָפּען גערעט, הייסט דאָס אזוי:

אפילו אין דעם פאל ווען דאָס זאָל האַבען
צו בעדייטען, אז דעליאָן וויל אין דער פעראיי-

דער אימ-
מיגראציעאָנס
פלאַנטער
די וויכטיגקייט פון דיסקומי-
רען פאַרטיי-פראגען איידער
פערטרעטער פון דער פאַרטיי
נעהמען אויף זיך די פערזאנל-
וואַרטליכקייט צו רעדען און
צו האַנדלען אין דעם נאָמען פון די גענאָסען,
ווייזט זיך אַרויס אַם בעסטען אין דעם איממי-
גראַציעאָנס-פּלאַנטער.
אין די אויגען פון די סאָציאליסטישע

No. 3.

MARCH, 1908.

Vol. XIII.

קארל מארקס

דער דענקער און דער טהוער

1908 — 1883 — 1818

(לכבוד זיין 25טן יאהרצייט)

אינלייטונג

ווי די לעזער וויסען פון אונזער אנצייגע אין דעם פעברואר-העפט, פייערט די „צוקונפט“ היינט דעם 25טן יאהרצייט פון אונזער גרויסען לעהרער דורך א צונויפ-שטעלונג פון פערשיעדענע ארטיקלען איבער זיין לעבען, זיינע ווערקע און זיין טהעטיגקייט.

אין דיעזער צונויפשטעלונג (עס איז ניט געווען גאנץ פאסענד עס צו רופען א סימפאזיום: מיר פייערן א יאהרצייט) וועט מען געפינען איין ארטיקל, וועלכען מיר האבען ניט צוגעזאגט. דאס איז „דער מארקסיזמוס און די נאטורוויסענשאפט“, פון צביון. דאגעגען פעהלט דא די ביאגראפישע סקיצע, וועלכע אונז האט געהאט פערשפראכען גענאסע אלעקסאנדער יאנאס. אין דעם לעצטען אויגענבליק לאזט ער אונז וויסען, אז ער האט אין די לעצטע פאאר וואכען געליטען פון אינפלוענצא און האט קאסאם געקענט בעזארגען זיינע מעגליכע ארבייט.

אזוי ווי עס איז שוין ניט געווען קיין צייט צו קריגען אנאנדער ביאגראפיע, האבען מיר בעשלאסען זיך צו בענוגענען מיט די צוויי ביאגראפישע ארטיקלען פון גענ. שליטער אין דר. קאספע, הגם זיי טראגען א ספעציעלען כאראקטער. און בכדי אז די לעזער זאלען וויסען די וויכטיגסטע פאקטען אין מארקס'עם לעבען און אויף דעם אופן בעסער פערשטעהן די קומעדיגע זעקס ארטיקלען, גיבען מיר דא א כראנאלאגישע אויפצייכנונג זינט דעם יאהר 1818, ווען מארקס איז געבאָרען געוואָרען ביז דעם יאהר 1883, ווען ער איז געשטארבען.

דאס איז א מין אינהאלטס-פערצייכניס פון מארקס'עם לעבען.

1818

קארל מארקס געבארען דעם 5טען מאי אין טריער, דייטשלאנד; זיין פאטער איז געווען אן אדוואקאט מיט'ן נאמען היינריך מארקס; זיין מוטער, א אידיש קינד פון האללאנד, האט איהר גאנצען לעבען גערעדט שלעכט דייטש.

1824

זיין פאטער לאזט זיך און זיין פאמיליע טויפען ווען קארל מארקס איז זעקס יאָהר אלט. דער אלטער ווערט דאן יוסטיץ־ראטה. צום שמד, זאגט מען, טרייבט איהם די נויט.

1834

מארקס קומט אן אין דער אוניווערזיטעט פון באָנן צו שטודירען יוריספרודענץ (לאַא). דארטען און שפעטער אין בערלין שטודירט ער אויך געשיכטע און פילאָזאָפיע.

1836

פערליעכט ער זיך אין דזשעני פאן וועסטפאלען און האט מיט איהר חתונה אין זיבעצן יאָהר ארום. זייערע פריינד און פינד זאגען, שפעטער אין איין קול, „אז אזא גליקליכער זיווג האט נור געקענט געמאכט ווערען אין הימעל“.

1842

מארקס ווערט צוערסט מיטארבייטער און באלד דער רעדאקטאָר פון די „רהינישע צייטונג“. זיין פיהרונג פון דעם בלאט קומט די בעלי־בתים פאַר צו ראדיקאל און אין

1843

געהט ער ארום פון דער צייטונג. ער פאָהרט צוועק קיין פראַנקרייך און (צוזאמען מיט אַרנאלד רוגע) גרינדעט ער אין פאַריז די „דייטש־פראַנצויזישע יאָהר־ביכער“. — שטודירענדיג די פראַנצויזישע סאָציאליסטען און פאָליטישע עקאָנאָמיע, ווערט מאַרקס אין דעם יאָהר אַן אויסגעשפראַכענער סאָציאליסט.

1844

ער טרעפט זיך צונויף מיט פריעדריך ענגעלס, זיין לעבענסלענגליכען פריינד. ענגעלס איז אויך אַ מיטארבייטער פון די יאהרביכער. — מאַרקס שטעהט צו צום דייטשען „פאָרווערטס“ אין פאַריז. זיינע שאַרפע אנגריפֿע אויף די פרייסישע רעגירונג מאַכען אז ער ווערט אַרויסגעטריעבען פון פראַנקרייך. — אין

1845

איז ער שוין אין בריסעל (בעלגיען), צוזאמען מיט ענגעלס שרייבט ער דארטען „די הייליגע פאמיליע“ געגען ברונאָ בויער און זיינע חברים.

1846

צום ענד פון יענעם יאָהר שרייבט ער זיין בוך געגען פרודאָן: „דאָס עלענד דער פילאָזאָפיע“ — אַן ענטפער אויף יענעם „פילאָזאָפיע דעם עלענד'ס“; זיין ערסטע וויכטיגע אַרבייט. — דאן קומט אין —

1847

דאָס בעריהמטע „קאָמוניסטישע מאַניפעסט“, פערפאַסט צוזאמען מיט ענגעלס.

1848

די דייטשע רעוואָלוציאָן ברענגט איהם צוריק קיין דייטשלאַנד, וואו ער ווערט דער רעדאקטאָר פון די „נייע רהינישע צייטונג“, פאַר וועלכע עס שרייבט אויך ענגעלס און דער דיכטער פרייליגראַטה.

1849

עס קומט אַן די רעאקציע אין פרייסען און מאַרקס, וועלכער איז שוין פיער יאָהר ניט מעהר קיין פרייסישער אונטערטאָן, ווערט אַרויסגעשיקט אלס אויסלענדער. ער געהט נאָך ענגלאַנד.

1850

דאָ גיט ער אַרויס אַ זשורנאַל, וועלכער עקזיסטירט נישט לאַנג, און ער ווערט דאָן אַ שטענדיגער קאָרעספּאָנדענט פון די ניו יאָרקער „טריביון“ ביי וועלכע ער בלייבט ביז עס הויבט זיך אָן אין אמעריקא דער בירגערקריג.

1852

עס ערשיינט זיין שריפט דער 18טער ברומער פון לואי נאַפּאָלעאָן (זיין שטאַמם-שמרייך) און אין

1853

„די ענטהיללונגען דעם קעלנער קאמוניסטן-פּראָצעסעס“.

1859

מאַרקס גיט אַרויס זיין ערסטען גרויסען נאַציאָנאַל-עקאָנאָמישען בוך : „צור קריטיק דער פּאָליטישען עקאָנאָמיע“. ער בעגרינדעט דאָ דעם היסטאָרישען מאַטעריאַליזמוס.

1864

עס ווערט געגרינדעט די „אינטערנאַציאָנאַלע אַרבייטער אַסאָציאַציאָן“, פון וועלכע מאַרקס איז די נשמה.

1867

ער גיט אַרויס דעם ערסטען באַנד „קאָפיטאַל“, דעם הויפטווערק פון זיין לעבען. (דער צווייטער און דער דריטער באַנד ערשיינען נאָך זיין טויט אין 1885 און 1894).

1881

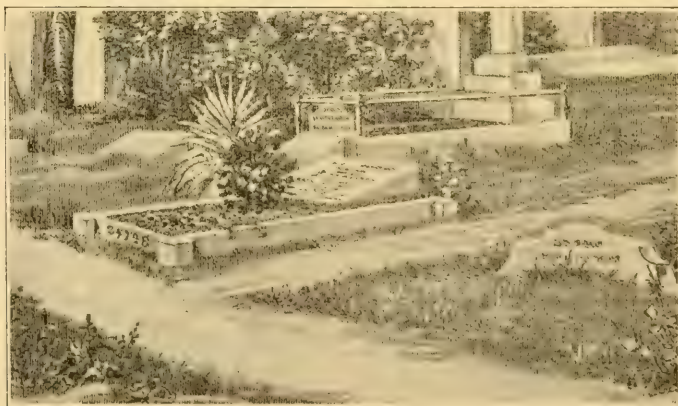
עס שטאַרבט זיין פרוי דזשעני, וועלכע האָט איהם בעגלייט אין אלע זיינע וואַנדערונגען מיט לייעכע און ערגעבענהייט.

1883

דעם 14טען מערץ פון דעם יאָהר שטאַרבט ער אליין. — ער לעבט אין

1908

טויזענד מאַל מעהר ווי מיט 25 יאָהר צוריק ; לעבט אין אלע שפּראַכען ביי אלע פעלקער, ביי פריינד און געגנער.

דער קבר פון דער פאמיליע מאַרקס

הערמאן שליטער

קארל מאַרקס און די גרינדונג פון דער אינטערנאַציאָנאַלע

אינטערנאַציאָנאַלע ארבייטער אסאָסיאציע און געגרינדעט געוואָרען אין לאַנדאָן דעם 28טען סעפטעמבער, 1864. די גרינדונג פון דיווער געזעלשאַפט, וועלכע איז, אָהן צווייפֿעל, געווען די בעריהמעסטע פון אלע ארבייטער-געזעלשאַפטען, איז ניט געווען קיין צופאל. ביז צו א געוויסען גראד איז דאָס גע-ווען א פאָרדערונג פון דער צייט. זי איז ענג פערבונדען מיט די אָבגעזונדערטע שטעלונג, וועלכע די ענגלישע ארבייטער האָבען, צוליב זייער אינדוסטריעלער ענטוויקלונג אין יענער צייט אָנגענומען.

דער הויפט-מאָטיוו, צוליב וואָס די פער-זאמלונג אין סענט מאַרטנס האָל, וואו די אינ-טערנאַציאָנאַלע האָט זיך געגרינדעט, איז איינ-בערופען געוואָרען, איז געווען די אויפנעהמונג פון א פראנצויזישע ארבייטער-דעלעגאציע, וועלכע האָט געבראכט אן ענטפער אויף אן אדרעס פון די ענגלישע ארבייטער. דעם אדרעס האָבען די ענגלישע ארבייטער געשיקט צו זיי-ערע פראנצויזישע קלאסען-גענאָסען, און ער האָט זיך בעצויגען צו דער בלוטיגער אונטער-דריקונג פון פוילישען אויפשטאנד אין 1863טען יאָהר. אועלכע אדרעסען האָבען די ענגלישע ארבייטער אין פערלויף פון א פערטעל יאהרהונד-דערט נאָכן אָפט געשיקט צו זייערע קלאסענ-גענאָסען אין אויסלאַנד. זיי זיינען געווען דער אויסדרוק פון דעם געפיהל פון אינטערנאַציאָ-נאַלע ארבייטער-אחדות. אָט דער געפיהל האָט זיך געמוזט בעווייזען צו ערשט אין ענגלאַנד, דערפאר, ווייל דאָרטען האָט די אינדוסטריעלע ענטוויקלונג, ביי די דאָמאָסטיגע בעדינגונגען, דערגרייכט די העכסטע שטופע. אין דיווע אד-רעסען איז צום ערשטען מאל אויסגעדריקט גע-וואָרען דער געפיהל פון אינטערנאַציאָנאַלע ברי-דעליכקייט, וועלכע פעראייניגט די ארבייטער פון אלע לענדער.

אין נאָוועמבער פון 1836 האָט די „וואָר-קינגמענס אסאָסיאציע“, וועלכע האָט זיך קורץ פאר יענער צייט געבילדעט, און וואָס האָט שפעטער, אין דער טשאַרטיסטען בעוועגונג, א גרויסע ראָלע געשפילט, געשיקט אן אדרעס צו די ארבייטער פון בעלגיע. די אורזאכע, וועלכע האָט ארויסגערופען דעם אדרעס, איז געווען פאָלגענדע: אין בריסעל, אין דער הויפט-שטאָרט פון בעלגיע, איז אדעסטירט געוואָרען

אן ארבייטער יעקב קאטץ, דערפאר, וואָס ער האָט צוזאמענגערופען א פערזאמלונג, וואו עס איז ערקלערט געוואָרען די לאַגע פון די ארביי-טער. דאָס געריכט האָט קאטץ'ען פערזאמלונג האָט צו געפגענגנס. אין דעם אדרעס פון די „וואָר-קינגמענס אסאָסיאציע“ איז אונטער אנדערעס געשטאנען: „ברידער, די ערפאהרונג האָט אונז געלערענט, דאָס די אורזאכען פון די משונה'די-גע היפוכים צווישען די נאַציאָנען קומען פאָר, ווייל מיר האָבען צוליב אונזער אונטערנעהייט ניט אָנגענומען קיין שום שטעלונג אין דער גע-זעלשאַפט. אונטערנעהייט איז די אורזאכע, פאר וואָס מיר גלויבען, אז מיר זיינען געבאָרען צו ארבייטען, אום אנדערע זאָלען פון אונ-זער ארבייט געניסען....“ „מיר פיהלען די אונטערנעהייט, אין וועלכע מען האלט אונז יעצט, מיר פיהלען די שקלאפעריי, פון וועלכע מיר האָבען נאָך דערווייל צו ניט די מאַכט זיך צו בעפרייען. אונזער עמאַנציפאציע וועט אבהענגען פון די פערשפרייטונג פון דיווע בע-וואוסטיוו, צווישען די ארבייטערנע קלאסען פון אלע לענדער.“

אויף דיווע ערשטען אינטערנאַציאָנאַלען אדרעס האָבען די בעלגישע ארבייטער געענט-פערט אין אן ענטשפערעכענדער פאָרמע.

אָט דער אדרעס איז געווען דער פאָרלויף פער פון א גאנצע רייע הענליכע ארויסטער-טונגען פון די ענגלישע ארבייטער, וועלכע האָ-בען פריהער, ווי וועלכע עס איז אנדער לאַנד גע-קראַגען צו פיהלען. די ווירקונגען פון קאפיטאַל-ליזמוס. דורך אועלכע ארויסטערטונגען האָבען די ענגלישע ארבייטער פראָקלאַמירט די אינ-טערנאַציאָנאַלע אחדות פון דער ארבייטער-קלאסע געגען דעם קאפיטאַליזמוס.

אין א יאָהר ארום, אין הערבסט פון 1837, האָט שוין די לאַנדאָנער ארבייטער אסאָסיאציע שאָן ארויסגעלאָזען אן אדרעס צו די ארבייטער פון אמעריקא. אין דעם אדרעס פראָטעסטירען די לאַנדאָנער ארבייטער געגען די פיינרליכע האלטונג פון די ענגלישע הערשענדע קלאסען צו דער אמעריקאנישער רעפובליק, אין דעם אדרעס זאָגט זיך: „די טיראנען פון דער וועלט זיינען שטארק, ווייל מיר, די ארבייטערנע מיליאָנען, זיינען ניט פעראייניגט.“ אין דעם אדרעס שטעלט די „וואָרקינגמענס אסאָסיאציע“ די אמעריקאנער ארבייטער פאָלגענדע פראגען: „פאר וואָס ווערט איהר אין אזא גרויסען גראד רעגיערען פון מענשען, וועלכע שפעקולירען אויף

ציעלע דאקומענטען פון די נאָרד-אַמעריקאנישע רעפובליק.

דורך לאַנד גארריסאָן און דורך די עבאָ-ליציאָניסטען זיינען די ענגלישע אַרבייטער שוין אין די פערציגער יאָהרען פון פאָריגען יאהרהונדערט אויפגערעגט געוואָרען געגען די נעגער-שקלאַפּעריי. ווען דער בירגער-קריג האָט אויסגעבראָכען אין אמעריקא, איז אין ענגלאַנד געווען פאָלגענדע סיטואַציען: די ענגלישע אַרבייטער האָבען זיך אין זייער גאנצע מאַסע אָפּען ערקלערט געגען די ווייטערדיגע עקזיסטענץ פון דער שקלאַפּעריי; זיי האָבען זיך גלייך גע-שטעלט אויף די זייט פון די צופאַרשטאַטען.

די ענגלישע בורשואַזיע דאָגמעט, וועלכע האָט אַ דאנק דעם בוימאָנאָ-אינדוסטריע, געהאַט די זעלבע אינטערעסען, ווי די שקלאַפּערי-האַלטערס, איז אָפּען צוגעשטאַנען צו די דרום-שטאַטען; זי האָט זיך אין גאנצען געשטעלט אויף דער זייט פון די שקלאַפּערי-האַלטערס, פאַר וועלכע עס איז געווען גינסטיג די אַלטע אָרדנונג. אויפ'ן שטאַנדפונקט פון דער ענגלישער בורשואַזיע איז אויך געשטאַנען די רעגירונג פון גרויס-בריטאַניע. עס איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז די רעגירונג האָט געוואָלט ערקלערען אמעריקא קריג, אום אָיף, אזא אָפּן צו העלפּען דעם שקלאַפּערי-האַלטערשען דרום. און דאָ זיינען גע-ווען די ענגלישע אַרבייטער, וועלכע האָבען, דורך זייער ענטשיידענע האַלטונג ניט צוגעלאָזען צו אַ קריגע. הונדערטע פון פערזאָנלעכע זיינען צוליב דעם צוזאמענגערופען געוואָרען. אויף אַלע פערזאָנלעכע האָבען די ענגלישע אַרבייטער פראָטעסטירט געגען די קריגערישע פער-לאַנגען פון זייער הערשענדער קלאַסע און געגען זייער רעגירונג. און די ענגלישע אַרבייטער האָ-בען געזעגט. זיי זיינען שוין דאמאָלס געווען אזא שטאַרקער פאַקטאָר, וואס מאַכט, אז ער-קלערען אַ קריגע, אין דער צייט, אזוי ווי האָבען זיך איינשטימיג און ענטשיידען געגען דעם אַרױס-געזאָגט, איז געווען אונזעגלייך. בעגעגענענדיג אזא מעכטיגען ווידערשטאַנד פון די אַרביי-טער, האָבען די ענגלישע פאַבריקאַנטען זיך גע-נומען צו זייערע מיטלען, אום די אַרבייטער צו צווינגען, זיי זאָלען זיך ערקלערען פאַר אַ קריגע. זיי האָבען פערמאכט זייערע פאַבריקען און האָ-בען אויף אזא אָפּן פערגורעסערט די אַרבייטס-לאָזיקייט אין די טעקסיל-דיסטריקטען פון ענגלישען צפון. נאָר ניט קוקענדיג אויף דעם שרעקליכען עלענד, וועלכען דער דאָזיגער שריט פון די פאַבריקאַנטען האָט געבראַכט די אַרביי-טער, האָבען זיי זיך דאָך ניט געלאָזען צווינגען, אַרױסצוזאָגען זיך פאַר אַ קריגע, לטובת דעם שקלאַפּערי-האַלטערשען דרום-אַמעריקא. דער הונדערט-פוס האָט אויסגעבראַכען אין זייערע רייהען, זיי האָבען געזעהן, ווי זייערע קינדער פערזינקען אין אַ לעבען פון שאַנדע, — נאָר זיי האָבען זייערע בלוט-דרושטיגע פאַבריקאַנטען ניט נאָכגעגעבען. ניט נאָר זיי שטעלען זיך ניט

איינער לױכטנאָלױביגקייט? פאַר וואָס האָבען ביי אױך אין לאַנד אזא גרויסען אױנפלוס די אַד-וואָקאַטע, די לאַיטערס, מענשען, וועמענס אינ-טערעסען זיינען אריינצובריינגען ביי אױך קאָ-רופּציען און שטרייטערייען; מענשען, וועלכע זוכען צו פערפלאַנטערען די איינפאַכסטע פרא-גען, פון וועלכע עס הענגט אָב אױער לעבען, אױער עקזיסטענץ? פאַר וואָס איז אזוי פיעל פון אױער פרוכטבאַרען לאַנד קאָנפּיסקירט פון שווינדלערישע באַנקירען און פון עקספּלואַטאַ-טאָרישע קאַפיטאַליסטען, וועלכע מאַנאַפּאָליזיר-רען אַלצדינג, וואָס די נאַטור האָט געמיינזאַם פערטיילט אַלע איהרע קינדער? פאַר וואָס זיי נען אזוי פיעל פון אױערע שטערט, דערפער, אױזענבאַהענען, קאַנאַלען און פאַבריקען געוואָ-רען דער אױגענטהום פון די, וועלכע אַרבייטען ניט? און איהר, וועלכע האָט אַלעס דורך אױער אַרבייט געשאפּען, איהר, אַ דאנק וועמען, אַלעס האָט זיך ענטוויקעלט, פאַר וואָס האָט איהר גאָר נישט?"

די שריפטליכע פערבינדונג, וועלכע די ענג-לישע אַרבייטער האָבען געפיהרט, פאַרנאָנדער-שיקענדיג אדרעסען צו די אַרבייטער פון פער-שיעדענע לענדער פון יאָפּא און פון די פּעראַיי-ניטע שטאַטען, און אויף וועלכע עס איז אין אַן ענטשפּרעכענדער פאָרם געענטפערט געוואָ-רען — אַט דיזע פערבינדונג האָט זיך געצויגען ביז צו די זעכציגער יאָהרען פון פאָריגען יאהר-הונדערט. אין דיזע אדרעסען איז שטענדיג אויס-געדריקט געוואָרען די נויטווענדיגקייט פון גע-מיינזאַמע אַרבייט פאַר די אַלגעמיינע אַרביי-טעריי-אינטערעסען. די פראָלעטאַרישע סאָלידאַ-ריטעט איז דורך זיי אַלץ מעהר און מעהר פער-שטאַרקט געוואָרען. אין אױן אדרעס, למשל, וועלכען די ענגלישע אַרבייטער האָבען געשיקט צו זייערע פראנצויזישע קלאַסענגעגנאָסען אין 1844, איז שטאַנען: „מיר ווענדען זיך צו אױך דערפאַר, ווייל מיר זיינען איבערצייגט, דאָס די אינטערעסען פון אונ-זער קלאַס זיינען אין דער גאַנצער וועלט איינע און די זעלבע.

און די ענגלישע אַרבייטער, פערטרעטענדיג די פראָלעטאַרישע סאָלידאַריטעט, האָבען עס ניט געלאָזען אויפ'ן פאַפּיער. ווען אין די יר-נייטער סטייטס האָט אויסגעבראַכען דער ביר-גערקריגען, וועלכער האָט געבראַכט צו די בע-פרייאונג פון די נעגער-שקלאַפּען, האָבען גלייך די ענגלישע אַרבייטער בעוויזען, אז זיי טרעטען ניט נאָר אין פאַר די מאָדערנע אַרבייטער, זאָנדערן זיי אינטערעסירען זיך אויך מיט די שוואַרצע אַרבייטער, די נעגער-שקלאַפּען פון דרום-אַמעריקא. זיי האָבען זיך גלייך אריינגע-וואָרפען אין קאַמפּף. זיי זיינען אזוי ענערגיש אַרױסגעטראָטען, אז זיי האָבען אַרױסגערופען אַ פערוואונדערונג ביי דער גאַנצער וועלט, און האָבען געפונען אַנערקענונג אפילו אין די אַפּי-

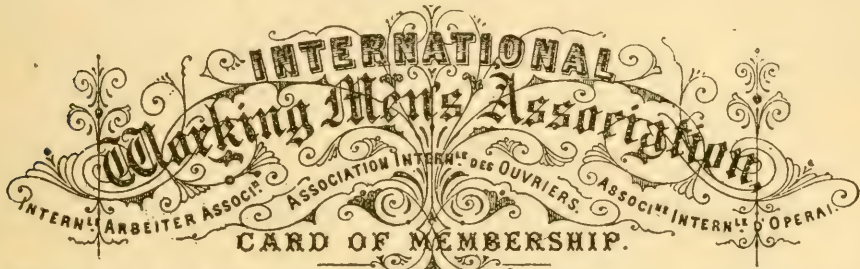
טריבען מיט דעם צוועק, אום זיי זאלען צושטימען צו א קריגע מיט אונז. ביי אזעלכע אומשטענדען, קאן איך מיר ניט אָהאלטען צו בעטראכטען אייערע ענטשיידענע אנשטערנ-גונגען, אלס אַ ביישפּיעל פון העלדענמוטה, וועלכער שטעהט אונאיבערטראָפּען אין אלע צייטען און אין אלע לענדער.

די האַלטונג פון די ענגלישע ארבייטער גענאָיבער דעם אמעריקאנישען בירגערקריגע, דיווע האַלטונג, וועלכע לינקאלן האָט אזוי גע-ריהמט, איז אינדירעקט געשטאנען אין אן ענגע פערבינדונג מיט די גרינדונג פון דער אינטער-נאַציאָנאַלער ארבייטער אסאָסיאַטיאָן.

אויף די זייט פון דרום-אַמעריקא, ווי די הער-שענדע קלאַסען ווילען, נאָר פערקעהרט, לויטער און העכער הערט זיך אלץ זייער פראָטעסט גע-גען יעדער אַריינמישונג פון דער ענג-לישער רעגירונג לטובת דעם שקלאַפּענהאַלטע-רישען דרום.

אין דעם ווידערשטאַנדס-קאמפּף זיינען די ענגלישע ארבייטער געגאנגען אונטער דער פיה-רונג פון מענער, וועלכע האָבען שפּעטער מיט אייניגע צייט געשפּיעלט אַ וויכטיגע ראָלע אין גענעראַלאַטה פון דער אינטערנאַציאָנאַלער ארבייטער אסאָסיאַטיאָן.

די העלדענמוטהיגע האַלטונג פון די ענגלי-

This is to Certify that Cit. H. Jung *was admitted*
a Member of the above Association in September *1864*
and paid as his Annual Subscription for the year 1869 *0. 2. 0.*

R. Shaw *Corresponding Secretary for America.*
Premant *Cor. Sec. for Belgium.* Jules Johanneau *Italy.*
Eugen Dupont *France.* Anthony Zabala *Poland.*
Karl Ukard *Germany.* H. Jung *Switzerland.*
W. H. Meyer *Treasurer.* J. George *Sec. Gen. Council.*

אַ מוטגלעדסקארטע פון דער אינטערנאַציאָנאַלע מיט מאַרקס'עם אונטערשריפט אלס סעקרעטער פון דייטשלאַנד

דאָס געפיהל פון דער אינטערנאַציאָנאַלער ארבייטער אַחדות פון אלע לענדער האָט זיך, איבריגענס, נאָך מיט אַ צייט פרייער אויסגע-דריקט ניט נאָר אין אדרעסען, זאָגנדיגן עס פלע-גען אָרגאניזירט ווערען ארבייטער פערזאָנלונג-גען פון פערשידענע נאַציאָנאַליטעטען. עס זיי-נען אפילו אויך געמאַכט געוואָרען פראָכעס צו שאַפּען אינטערנאַציאָנאַלע ארבייטער-פעראיי-ניגונגען. נאָך אין די פערציגער יאָהרען האָבען זיך געבילדעט אָרגאניזאַציאָנען, וועמעס ציעל איז געווען אויפצוהאַלטען פון ברידעליכע גע-פיהלען פון די ארבייטער פון פערשידענע לענ-דער, און צוזאַמען מיט די ענגלישע ארביי-

שע ארבייטער איז פון דער אמעריקאנער רעגיע-רונג ריכטיג אנערקענט געוואָרען. די ארבייטער פון לאַנדאָן און פון מאנטשעסטער האָבען זיך מיט אדרעסען געווענדעט צום דאמאָלטדיגען פּרעזידענט פון די פּעראייניגטע שטאַטען, צו לינקאלן, אין וועלכע זיי האָבען איהם אויפגע-פאָדערט זיך מעהר ענטשיידען צו נעהמען צום קאמפּף געגען די שקלאַפּעריי. אין זיין ענטפער אויף דיווע אדרעסען האָט לינקאלן בוכשטעבליך פאָלגענדעס געענטפערט: „איבער די ארויס-טרעטונג פון אונזערע אונלעגאלע בירגער פון דרום האָבען די ארבייטער פון יוראָפּ שווערע פערפאָלגונגען אויסצושטעהן. דאָס ווערט בע-

געגעבען, ווערט ער אויפגעפאָדערט, זיך איינ-
ציטמעלען פאר פוילען. אין דער זעלבער צייט
האָבען די ענגלישע ארבייטער אַרויסגעלאָזט אַן
אויפֿרוף צו די פאָרזער ארבייטער, אין וועלכען
זיי פאָדערען זיי אויף צו נעמינזאמע מהעטיג-
קייט. די פאָרזער ארבייטער האָבען צוליב דעם
געשיקט אַ דעלעגאַציע אין לאָנדאָן. אום זיי
צו עמפֿאנגען איז צוזאמענגערופען געוואָרען
דעם 28טען סעפטעמבער, 1864 אין סענט-
מאָרטינס האָל אן עפענטליכע פערזאמלונג,
אויף וועלכע עס זיינען געווען פערטראַטען פער-
שידענע נאַציאָנאַליטעטען.

אויף דער פערזאמלונג איז, אַ חוץ די פאָלי-
טישע אַנגעגענהייטען צוליב וועלכע זי איז
צוזאמענגערופען געוואָרען, גערעדט געוואָרען
אויך וועגען דער אלגעמיינער סאָציאלער לאַגע,
פון די ארבייטער פון פערשידענע לענדער. די
דעבאַטען האָבען בעזונדער, דאָס די אינטערעסען
פון די ארבייטער פון פערשידענע לענדער שטיי-
מען איבעראין, דאָס זיי זיינען אין און די-
זעלבע. דיווע פערזאמלונג האָט אויסגעקליבען אַ
צייטווייליגען צענטראַלאַרטה, וועלכער האָט, אין
אייניגע צייט אַרום, אָנגענומען דעם נאָמען גע-
נעראַלאַרטה. זיין הויפט-קוואַרטיר איז געווען
אין לאָנדאָן. דער גענעראַלאַרטה איז געווען צו
זאמענגעזעצט פון פערטרעטערס פון פערשיע-
דענע נאַציאָנאַליטעטען. דעם גענעראַלאַרטה איז
איבערגעגעבען געוואָרען די פערזאמלונג פון
דער אַסאָסיאַציע, וועלכע האָט זיך געהאַלטען
אין גרינדען. ער האָט אויך געדארפט אויסאר-
בייטען אַן איינפֿירונגס-אָרדעס, אַן אַרט פראָ-
גראַם און אויפֿוואַרפען פאָרלויפֿיגע סטאַטוטען
פון דער אַסאָסיאַציע.

די איטאַליענישע מיטגלידער פון דעם
צייטווייליגען צענטראַלאַרטה זיינען געווען אַנ-
הענגער פון דעם בעריהמטען רעפּובליקאַנישען
פערשוערער און אַניטאַטאָר מאַדזיני. זיי האָבען
פאָרגעלעגט דעם צענטראַלאַרטה אַן אָרדעס, וועל-
כער איז פון מאַדזיני אַליין פערפאַסט געוואָרען.
מאַדזיני'ס אָרדעס איז נאָכ'ן אינהאַלט נאָך גע-
ווען מעהר פאָליטיש, ווי סאָציאַליסטיש, מעהר
בירגערליך, ווי פראָלעטאַריש.

אַבער אַ חוץ מאַדזיני'ס אָרדעס איז אויך
אויסגעארבייט און אריינגעטראַגען געוואָרען אַ
צווייטער אָרדעס, דער איינפֿירונגס-אָרדעס,
פערפאַסט פון קאַרל מאַרקס. מאַרקס איז
אויף דער פערזאמלונג פון 28טען סעפטעמבער
אויסגעקליבען געוואָרען אַלס מיטגליד פון
צייטווייליגען צענטראַלאַרטה. זיין אָרדעס, און די
סטאַטוטען, וועלכע ער האָט אויפגעוואַרפען,
זיינען פון צענטראַלאַרטה אויפגענומען געוואָרען
און האָבען שפעטער געקראָגען די צושימונג פון
ערשטען אינטערנאַציאָנאַלען קאָנגרעס. דער
אָרדעס און די סטאַטוטען האָבען די נייע אר-
בייטער פערבינדונג געגעבען אַן אינהאַלט און אַ
ריכטונג. זיי האָבען די אינטערנאַציאָנאַלע גע-
געבען אַ בעדייטונג. דער זשעניע פון קאַרל

טער זיינען אין די אַרגאַניזאַציען פערטרעטען
געווען פראַנצויזישע, דייטשע און פוילישע אר-
בייטער עמיגראַנטען. אין די פופציגער יאָהרען
האָט זיך אין לאָנדאָן געפונען אַ צענטראַלער
קאָמיטעט פון אַן „אינטערנאַציאָנאַלער אַסאָסי-
אַציע“ דיווע אַסאָסיאַציע איז צום גרעס-
טען טייל בעשטאַנען פון פראַנצויזישע פאָליטי-
שע עמיגראַנטען. זי האָט אָבער אַרגאַניזירט
אַ שטענדיגע פערבינדונג צווישען די פאָליטישע
עמיגראַנטען פון אנדערע לענדער, און האָט גע-
זוכט צו קריגען אַן איינפֿלוס אויף פערשידענע
ארבייטער-קרייזען אין ענגלאַנד. דיווע אַסאָסי-
אַציע האָט געהאַט איהרע ברענטשעס אפילו
אין אמעריקא.

דער געדאַנק פון אַן אינטערנאַציאָנאַלער
ארבייטער-פעראייניגונג, אפילו פון אַן אינטער-
נאַציאָנאַלער אַרגאַניזאַציע, איז, ווי מיר האָבען
געזעהען, אין ענגלאַנד ניט געווען קיין נייעס.
וואָס עס האָט אָבער אַמ דער נייער ארבייטער
אַסאָסיאַציע געגעבען איהר גרויסע בעדייטונג,
איז געווען דער אומשטאַנד, וואָס די פיהרערס
פון די ענגלישע ארבייטער-אַרגאַניזאַציען האָ-
בען גראָד דאמאָלסט געדאַרפט האָבען די
ארבייטער פון קאָנטינענט, און אויסער דעם,
וואָס אַזא רעזענפֿיגור, ווי קאַרל מאַרקס,
האָט די נייע אַרגאַניזאַציע געגעבען אַ אינהאַלט
און אַ ריכטונג, וואָס האָט איהר ווייט, ווייט
אויפגעוויכען איבער די פראָבעס פון דער פראָ-
לעטאַרישער מהעטיגקייט ביז יענער צייט.

דער אמעריקאַנער בירגערקריגען און די
האַלטונג פון די ענגלישע ארבייטער צו די קרי-
גערישע אַבזיכטען פון זייער הערשענדער קלאַ-
סע, האָט די געענזעצט פון די ארבייטער און
קאָפיטאַליסטען אין ענגלאַנד פערשארפט ביז צום
העכסטען גראַד. ווען די קאָפיטאַליסטען האָ-
בען געזוכט צו צוברעכען דעם איינפֿלוס און די
מאַכט פון די ענגלישע טרייד-יוניאָנס, דורך די
אריינפֿירונג פון ארבייטער פון יוראָפּ, גראַד
דאָן האָט זיך געגרינדעט די אינטערנאַציאָנאַלע
ארבייטער אַסאָסיאַציע. זעלבסטפערשטענד-
ליך, אַז זיי געווען צום האַרצען פאר די ענג-
לישע ארבייטער און פאר די פיהרערס פון די
טרייד-יוניאָנס. זיי האָבען אפילו פון איהר
ערוואַרטעט מעהר, וויפֿעל זי האָט זיי, ביי דא-
מאָלסדיגע בעדינגונגען, געקענט געבען. יעדענ-
פאַלס איז די אַרגאַניזירונג פון אַן אינטערנאַ-
ציאָנאַלער ארבייטער-פערבינדונג פאר די ענגלי-
שע ארבייטער-פיהרערס געווען אַ נויטווענ-
דיגקייט.

אַ דירעקטען מאָטיוו צו דער גרינדונג פון
דער אינטערנאַציאָנאַלער ארבייטער-אַסאָסיאַ-
ציע האָט געגעבען דער פוילישע אויפשטאַנד
פון 1863. די לאָנדאָנער ארבייטער האָבען
אוועקגעשיקט אַ דעפּוטאַציע צו לאָרד פאַל-
מערסטאָן, דעם דאמאָלסדיגען אויסווערטניגען
מיניסטער פון ענגלאַנד. אין דעם אָרדעס, וואָס
די לאָנדאָנער ארבייטער האָבען איהם איבער-

נאציאנאלע פערבינדונג פון די גאנצע ארביי-
טערשאפט פון דער וועלט. ער האט ווידעמייערן
געשריבען: „גלייכצייטיג שיק איך דיר דורך
פאסט א קאפיע פון א געדרוקטען אדרעס, וועל-
כען איך האב פערפאסט. דער ניט-לאנג געגרי-
דעטער אינטערנאציאנאלער ארבייטער קאמי-
טעט, אין וועמענס נאמען דער אדרעס איז
ארויסגעלאזען געווארען, איז ניט אהנע בעדיי-
טונג.....“ „אבוואהל איך האב זיך פון יאהר-
רען-לאנג סיסטעמאטיש אָבערזאָגט פון אנטהיל-
צו נעהמען אין אלע אָרגאניזאציען, האב איך
עס דעם מאל אָנגענומען, ווייל עס האנדעלט
זיך אום א געשיכטע, וואו עס וועט זיין מעג-
ליך בעדייטענדיג צו ווירקען.“

און דאס, וואָס די נייגעשאפטע ארבייטער-
פערבינדונג האט בעדייטענדיג געווירקט, האט זי
צו פערדאנקען אזא זשעניע, ווי קארל מארקס.
ער האט איהר אין זיין איינפיהרונגס-אדרעס גע-
געבען אזא פראגראם, און אין די סטאטוטען האט
ער איהר געגעבען אזא פאָרם, וועלכע האט מעג-
ליך געמאכט אלע ריכטונגען, אלע שולען אין
דער ארבייטער-בעוועגונג אויף א געמיינזאמען
באָדען צו פערמיינען.

אין דעם איינפיהרונגס-אדרעס האט קארל
מארקס אונטערגעשטריכען, אז ניט קוקענדיג
אויף די ביישפיעללאזע ענטוויקלונג פון האנדעל
און אינדוסטריע אין די יאָהרען 1848-1864,
האט זיך אין יענער צייט, דאָס עלענד פון דער
ארבייטער-קלאסע ניט פערקלענערט. ער האט
בעוווּזען מיט דאָקומענטען און אָפיציעלע רעדעס
אין האַנד, ווי די ענגלישע ארבייטער זיינען אין
די יאָהרען פון פראַנס פערדייטענדיג צום גרענעץ
פון הונגער און נויט. „די קאטאָרזשיקעס פון ענג-
לאַנד און שאַטלאַנד האָבען זיך פאר זייער צו-
קונפט פיעל ווייניגער צו שרעקען, זיי ווערען
פיעל בעסער ערנעהרט, ווי די לאַנד-ארבייטער
פון ענגלאַנד און שאַטלאַנד און ווי זייערע נעאָ-
סען אין די אינדוסטריעלע דיסטריקטען.“ ווי-
טער האט ער געבראכט אן אָפיציעלען בעריכט
איבער די עפענטליכע געזונדהייט, אין וועלכען
עס זאָגט זיך: „עפענטליכע געזונדהייט פון א
לאַנד — בעדייטעט די געזונדהייט פון די מאַ-
סען.“ און דאָס פרעגט מאַרקס: ווי קענען די
מאסען זיין געזונד, ווען זיי האָבען ניט קיין לע-
בענסמיטלען?“

וועהרענד מארקס האט דעם צושטאנד פון
דעם ענגלישען ארבייטער-קלאס אין דער צייט
פון פראַנספערטי אזוי געשילדערט, האט דער
ענגלישער פינאנס-מייניסטער גלאדסטאָן געהאָל-
טען א רעדע אין פארלאמענט, אין וועלכע ער
האט בעוווּזען, אז אין די יאָהרען פון 1854-
1842 האָבען זיך די אייננאהמען פון די שטיי-
ערען פון לאַנד פערגרעסערט אויף זעקס פראָ-
צענט. אין די אַכט יאָהר פון 1853-1861 האט
זיך דאָס פערזענליכע פון די אייננאהמען
יאָהר 1853 צוואַנציג מאל אזוי פיעל פערגרע-
סערט. דיוע פאקטען זיינען אזוי שטוינענד, אז

מארקס איז עס געווען, וועלכער האט די אינטער-
נאציאנאלע ארבייטער אסאָסיאציען געמאכט
צו א פערבינדונג, פון וועלכע די ארבייטער בע-
וועגונג האט זיך פערשפרייט איבער פערשידענע
נע לענדער, און האט אומעטום געקראָנען א וויר-
קונג און א בעדייטונג.

וועלכע ראָלע האט קארל מאַרקס אייגענט-
ליך געשפיעלט ביי דער גרינדונג פון דער אינ-
טערנאציאנאלע?

אז קארל מאַרקס און זיינע פריינד האָבען
געשפיעלט א בעדייטענדע ראָלע אין קאמפּה,
וועלכען די ענגלישע ארבייטער האָבען געפיהרט
בעת'ן אמעריקאנישען בירגער-קריגע געגען זיי-
ערע הערשענדיק קלאסען, איז א פעסטגעשטעל-
טער פאקט. זיי האָבען אלעס מעגליכע געטהאָן,
אום צו שטארקען די ענגלישע ארבייטער אין
דעם ווידערשטאַנדס-קאמפּה געגען זייערע הער-
שענדיקע קלאסען און געגען זייער רעגירונג. נאָך
מיטטהיילונגען פון פערשידענע קוועלען, איז
אויך ניט צו צווייפלען, אז קארל מאַרקס האט
נאָך מיט א צייט פאר די גרינדונג פון דער אינ-
טערנאציאנאלע אויסגעארבייט א פלאַן, צו שאַ-
פען א פערבינדונג פון די ארבייטער פון אלע
ציוויליזירטע לענדער, אום דעם קלאסענקאמפּה
פון די ארבייטער צו אָרגאניזירען און געגען די
קאפיטאליסטישע געוועלשאפט, געגענדיגער-
צושטעלען אן אינטערנאציאנאלע ארבייטער-
געוועלשאפט.

דיוער פלאַן איז פערווירקליכט געוואָרען,
ווען מאַרקס האט, אין דער ניי- געגרינדעטער
אסאָסיאציען דורכגעפיהרט זיין פראַגראם, ווי
ער האט עס אויסגעארבייט אין זיין איינפיהר-
ונגס-אדרעס און אין זיינע סטאטוטען.

אז קארל מאַרקס האט אָבער פאר די פער-
זאמלונג אין סענט מאַרטין'ס האָל ניט געטראכט,
אז ער וועט דאָרטען דורכפיהרען זיין פלאַן וועגען
אן אינטערנאציאנאלער ארבייטער-פערבינדונג
דאָס איז פעסטגעשטעלט געוואָרען פון די מיט-
טיילונגען פון פרידריך לעסנער, א מיטגליעד פון
גענעראלאַרמא פון דער אינטערנאציאנאלע. לעס-
נער איז אלס פערטרעטער פון דעם קאמוניסטי-
שען ארבייטער-בירגער-פראַיאין אויפגעפאָר-
דערט געוואָרען פון די ענגלישע ארבייטער-אָר-
גאניזאציען און אנטהיל צו נעהמען אין דער
פערזאמלונג פון סענט מאַרטין'ס האָל. ער איז
געווען דער ערשטער, וועלכער האט מאַרקסען
פאָרגעלייגט אנטהיל צו נעהמען אין יענער
פערזאמלונג. א צווייטער בעוווּז וועגען דעם איז
א בריע, וועלכען מאַרקס האט געשריבען צו
איינעם פון זיינע פריינד אין די פערמייניגטע
שטאטעס פון אמעריקא, צו יאָזעף ווידעמייער.
אין דעם בריע שרייבט איהם מאַרקס וועגען
דער גרינדונג פון דער אינטערנאציאנאלע. דער
בריע בעוווּזט אָבער, אז מאַרקס האט זיך פאר
די פערזאמלונג פון 28טען סעפטעמבער ניט גע-
רעכענט, אז גראד דיוע צוזאמענקונפט וועט זיין
דער געבורטס-דאָרט פון זיין געפלאַנטע אינטער-

טעל צו איהם, וועלכער דארף זיך אונטער איהר אונטעררווארפען. צום שלום ווערט דאָרטען ער-קלעהרט, אז „די עמאָנספאציען פון די ארבייטער איז ניט קיין לאַקאָלער, גיט קיין נאציאָנאַלער, זאָנדערן אַן אינטערנאַציאָנאַלער פראָבלעם, וועלכער כאַפט אַרום אלע לענדער, וואו עס עקזיסטירט נאָר אַ מאָדערנע געזעלשאַפט.

מיט זיין איינפיהרונגס-אָדרעס, מיט זיין סטאַטוטען-פראָיעקט האָט קארל מאַרקס, ווי שוין געזאָגט, געגעבען די אינטערנאַציאָנאַלע ארבייטער אסאָיאַציעס אַ פאָרם און אַן איינ-האַלט. אָהן זיי וואָלט זי העכסט וואַהרשיינליך קיין מאָל ניט געקענט דורכפיהרען די גרויסע מיסיען פון דער אָנפאַנגס-פּעראַיאַנינג פון אלע ארבייטער פון דער וועלט. אָהן קארל מאַרקס'ן וואָלט די אינטערנאַציאָנאַלע ארבייטער-אסאָיאַציעס איינשטאַן קיינמאָל ניט געווען די מוטער פון די סאָציאַליסטישע פאַרטייען און בעוועגונגען פון אלע לענדער פון דער וועלט.

מאַרקס'עס גייסט, מאַרקס'עס זשעניע, מאַרקס'עס טהעטיגקייט האָבען מיר צו פערדאָנ-קען, וואָס די גרויסע ווערטער: „פראָלעטאַריעט פון אלע לענדער, פּעראַיאַניגט אייך.“ האָבען גע-וואונען אַן אינהאַלט; נאָר איהם האָבען מיר צו פערדאָנקען, וואָס דאָס פראָגראַם פון דער אינ-טערנאַציאָנאַלער ארבייטער אסאָיאַציעס האָט פון דאָן אָן געמאַכט אזא זיעגרייכע אַרומוואַנ-דערונג איבער דער גאַנצער וועלט.

זיי קומען פשוט פאַר אונגלויבליך....“ דיזע בע-רוישענדע פערמעהרונג פון ריזן און מאַכט, האָט מיטער גלאַדסטאָן צוגעלעגט, „איז אַינ גאַנצען בעשרענקט אויף די בעזיצערנדע קלאַסען פון ענגלאַנד.“

געענדיגט האָט זיך דער איינפיהרונגס-אָדרעס מיט די בעריהמטע ווערטער: „פראָלע-טאַריעט פון אלע לענדער, פּעראַיאַניגט אייך!“ דיזעלבע ווערטער, מיט וועלכע עס האָט זיך פערענדיגט דער קאָמוניסטישער מאַניפעסט פון 1847טען יאָהר.

אין די סטאַטוטען פון דער אינטערנאַציאָ-נאַלע האָט מאַרקס געגעבען די ארבייטער-בע-וועגונג די גרויסע גרונד-זאָצען, וועלכע זיינען פון דאָן אָן געוואָרען דער הויפּט-אינהאַלט פון אלע פראָגראַמען פון די סאָציאַליסטישע פאַר-טייען פון דער וועלט. דאָרטען זיינען געווען אויסגעקריצט די גרויסע מעכטיגע ווערטער, אז „די עמאָנספאציען פון דעם ארבייטער קלאַס איז די זאך פון איהם וועלכסט“; דאָרטען איז געזאָגט געוואָרען, אז „די עקאָנאָמישע אַבהענג-גיגקייט פון די ארבייטער צו די מאָנאָפאָליסטישען פון די ארבייט-ווערקצייג, בעדייטעט די גרונדלאַגע פון דער קנעכטשאַפט אין יעטוויינער פאָרם“; דאָרטען איז געשטאַנען, אז „די עקאָנאָ-מישע עמאָנספאציען פון די ארבייטערנדע קלאַס-סען איז דער גרעסטער ציעל, און יעדע פאָליטי-שע בעוועגונג איז ניט מעהר ווי אַ הילפּס-מי-

ד.ר. אב. קאספער

מאַרקס און דאָרווין

ניט לאַנג אַרויסגעקראַכען פון איהרע וויקעלעך, זי האָט אָנגעהויבען שנעל וואַקסען, און דערפיה-לענדיג איהר צוקומענדיגע מאַכט, האָט זי זיך אָנגעצונדען מיט אַן אמת רעוואָלוציאָנערען, פייערדיגען האַם געגען די אלטע געזעלשאַפט ליכע איינריכטינגען און די גרויסע פריוויילעגיעס פון די העכערע קלאַסען פון די אדעליגע און די קירכע. זיי האָבען זיך בענוצט מיט יעדער אַנגע-לעגנהייט צו בעקעמפּען די עקאָנאָמישע און די מייליטערישע מאַכט פון די הערשענדע קלאַסען פון די פריזים און גלחים. יעדער נייער געראַנק, יעדע נייע ענטדעקונג אין וויסענשאַפט, יעדע נייע לעהרע, וואָס האָט געהאָלפּען צו בעפרייען די מוחות פון די מאַסען פון די גייסטליכע שולד-פריי פון דער הערשענדער קירכע, איז מיט פרייד אויפגענומען געוואָרען פון די בורשווא-עלעמענטען אין יעדע צייטען.

אין די נידריגערע שיכטען פון פאָלק, אפילו

דאָרווין און מאַרקס ווערען געזעט כמעט ביי אלעמען אַנערקענט אלס די גרעסטע און געניאלסטע דענקער פון דעם 19טען יאָהר-הונדערט. די רעוואָלוציאָן, וואָס זיי האָבען אַריינגעבראַכט אין אונזער וועלט-אנשוואונג, די גרויסע איבערקעהר-רעניש, וואָס זייערע לעהרען האָבען אַרויסגעריר-פּען אין די מוחות און אין דעם לעבען פון אלע קלאַסען מענשען, און אין פיעלע הינזיכטען גרע-סער און טיפּער ווי די רעוואָלוציאָן פון קאָפּער-ניקוס'ס און גאַלילעו'ס לעהרען. אין קאָפּערני-קוס'ס און גאַלילעו'ס צייטען האָבען די לאַנד-אייגענטהימער, די גרויסע פריזים, די באַראַנען, די גראַפען, די הערצאָגען, די בישאָפּס א. ז. וו. געפיהרט די גרענדע, פריזים און גלחים זיינען געוועזען די הערשערע, די רעגירערענדע קלאַס-סען. די קאָפיטאַליסטישע קלאַסע איז ערשט

פיטאָל, איז ער דער מעכטיגער הערשער און פיהרער, מאָרגען וועט מאָרגאן, הערדימאן פער- כאפען דעם הייליגען אייגענטהום צו זיך, וועט ער ווערען דער הויפט קעניג. לאַנד איז אומעטום געוואָרען אַ סחורה, ווי אַלע סחורות, די שפּאַ- געלניע לעבעדיגע סחורה פון דער קאפיטאַלי- סטישער אָרדנונג — דער פרייע ארבייטער האָט גענומען שטאַרק וואקסען אין אַלע לענדער פון מערבֿ־אײראָפּאַ. די וויסענשאפט און בעזאָנדערס די נאַטור־וויסענשאפטען, ווי אסטראָנאָמיע, מעכאַניק, פיזיקע און כעמיע פון ניוטאָן'ס צייטען אָן האָבענדיג גע- פונען די ריכטיגע מעטאָדע צו שטודירען די ארומיגע נאַטור ווי זי איז און צו זוכען די אור- זאכען פון איהרע ענדערונגען, פון איהרע בע- וועגונגען, און די אייגענשאפטען פון די נא- טירליכע שטאָפּען זעלבסט און ניט אַ פאַנ- טאַסטישע כוחות און סיבות אויסער דער נא- טור, די איינצעלנע מעטאָדע, וואָס קען ברוי- גען ערפאָלג, האָט אין די קנאַפּע צוויי הונדערט יאָהר געמאַכט ריווע געפאָרשטע, און האָט אין דער קורצער צייט אויפגעטאָן מעהר ווי אין די אַלע פריהערדיגע טויזענדער יאָהרען פון דער מענשליכער געשיכטע — אין די צווייטע העלפט פון דעם 19טען יאָרהונדערט, ווען די זייערייכע קאפיטאַליסטישע קלאַסע האָט שוין ניט געהאַט קיינע אורזאכען צו זיין רעוואָלוציאָ- נער, און פערקעהרט, האָבענדיג פיעלע גרינדע צו שרעקען זיך פאַר איהר אייגען קינד, די ניי- געבאָרענע קלאַסע פון פרייע ארבייטער, האָט גע- זוכט צו איבערצייגען די וועלט, אַז איהר אָר- נונג איז די העכסטע און די לעצטע שטופע פון דעם מענשליכען פראָגרעס, איז די וויסענשאפט וועגען די לעבעדיגע חיות און פלאַנצען און נאָך מעהר די וויסענשאפט וועגען דער מענשליכער געשיכטע געשטאַנען אויף אַ גאַנץ נידריגער שטופע. דאָ האָט נאָך שטאַרק געהערשט די אַלטע מעטאָדע צו פערקריכען אין הימעל אריין און דאָרטען צו זוכען דעם שליסעל צו מיסטער יעזע, געהיימיספאָלע ערשיינונגען, אַנשטאָט צו שטודירען די אייגענשאפטען פון דעם לעבע- דיגען שטאָף זעלבסט און די ארט און ווייזע ווי די ארומיגע וועלט ווירקט אויף איהם, און אין זיי גופא צו זוכען די אורזאכען פון זייערע ענ- דערונגען. אין די וויסענשאפטען האָט נאָך אַלץ געהערשט דער געדאַנק פון בעשאפען ווע- רען, דאָס הייסט, אַז דער פלאַן, די אידעע פון דער זאך האָט עקזיסטירט פאַר דער זאך. דער פלאַן פון אַן אויג, פון אַ פוס, פון אַ האַנד, פון אַ פליגעל, פון אַ האַרץ, דער פלאַן פון יעטוידער מין חיה און פלאַנץ, האָט עקזיסטירט איידער דינע אָרגאַנען זיינען ערשינענען; די אידעע פון גערעכטיגקייט, פון פרייהייט, פון שענהייט א. ז. ו. האָט עקזיסטירט ערגעץ אין הימעל איידער דער מענש האָט זיי אויסגעארבייט אין זיין גע- זעלשאפטליכען לעבען.

אין די היינטיגע העכסט ציוויליזירטע לענדער, הערשט נאָך ביז יעצט די וועלט־אנשוואונג, אַז די וועלט האָט געהאַט איהר אָנפאַנג, אַז עס איז געווען אַ צייט, ווען די גאַנצע נאַטור, וואָס מיר זעהען אַרום זיך, האָט ניט עקזיסטירט, אַז זי איז בעשאפען געוואָרען דורך אַ מאַכט וואָס האָט עקזיסטירט פאַר איהר און וואָס שטעהט העכער איבער די נאַטור. מיט אַנ- דערע ווערטער הייסט דאָס, אַז דער געדאַנק, די אידעע, דער פלאַן פון אונזער נאַטירליכער וועלט האָט עקזיסטירט פאַר איהר; אַז אַלע ער- שיינונגען אין דער וועלט ווערען פערזאָרזאכט ניט דורך די אייגענשאפטען פון די נאַטירליכע געגענשטענדע זעלבסט, נאָר דורך סיבות און פאַנטאַסטישע כוחות, וואָס עקזיסטירען אָנגע- זונדערט פון זיי. מיט הונדערטע יאָהרען צוריק איז דינע וועלט־אנשוואונג געווען די יעניגע, וואָס האָט געהערשט איבעראַל ביי אַלע קלאַסען מענ- שען אויסער אַ גאַנץ קליינע צאָהל פילאָזאָפּען, וואָס האָבען געהאַט אַ גאַנץ קנאַפּע ווירקונג אויף די ברייטערע שיכטען פון מענשען.

די הערשענדע קאטאלישע קירכע, וועלכע האָט בעזאָרגט איהרע מיטגלידער מיט אַזא שעהענעם בכבודיגען לעבען, שטיצענדיג זיך אויף זייערע נאָהענטע פערהעלטניסע מיט'ן הימעל, האָט געהאַלפּען מיט אַלע כוחות אויפצוהאַלטען דינע וועלט־אנשוואונג. אַזוי ווי קאפּערניקוס'ס גאַלילע'ס און ניוטאָן'ס קעהרען זיינען געווען די שטאַרקסטע וואפע געגען די קירכע מיט איהרע הייליגע שריפטען, זיינען זיי עטהוואַסטיש אויפגענומען געוואָרען ביי די, וואָס זיינען גע- שטאַנען אין קאמפּף געגען איהר.

אין די צווייטע העלפט פון דעם 19טען יאָרהונדערט האָט שוין די קאפיטאַליסטישע קלאַסע דערגרייכט אַ גאַנץ הויכע שטופע פון איהר ענטוויקלונג: די עקאָנאָמישע מאַכט פון דער קאטאלישער קירכע איז כמעט אין גאַנצען צושלאָגען געוואָרען. די גרויסע לאַנד־פריצים האָבען שוין ניט געשפיעלט די ערשטע ראָלע אין די מעהר ענטוויקעלטע אינדוסטריעלע לענדער פון אייראָפּאַ, צ. ב. ש., אין ענגלאַנד און פראַנק- רייך; און אפילו אין די ווייניגער ענטוויקעלטע לענדער, ווי דייטשלאַנד און עסטרייך, וואו די יונקערס און לאַנד־מאַנאַטען האָבען נאָך ער- האַלטען אַ גרויסען טייל פון פריהערדיגע ממילא, זיינען דאָך די קאפיטאַליסטישע אינ- טערעסען פון קאָמערציע און אינדוסטריע געווען די הויפּט־אינטערעסען, וועגען וועלכע די שטאַט־רעגירונגען האָבען געזאָרגט אַם מייס- טען. דער הייליגער שיין, וואָס האָט אַ מאָל ארומגערינגעלט די אַלטע מעכטיגע אַמאָליען פון די מאַגנאַטען, איז פערלאָשען געוואָרען. איין הייליגטהום איז נור פערבליבען, די הייליגטהום פון פריוואַט־אייגענטהום; די פערזאָנען אַלס מענשען, אַלס אינדיווידואלען שפּילען דאָ קיין ראָלע נישט. היינט האָט וואַנדערבילט אריינ- געכאַפט אַ גרויסען טייל פון דעם געמליכען קא-

* * *

14טען מערץ, 1883, האָט מען איהם בערגאַבען אויף דעם ליימינגען בערגעלע פון הייגייט, צוואַר מען מיט די אנדערע הונדערט עלענדע און אונ- בעוואוסטע מענשען. לעבען איהם לינגען בערגאָר- בען זיין ווייב און די נאָכעלע, איבערגעבענע, זעלטענע זעלע פון דער דאָרף-פרוי העלענא דעמוט.

אנאליזירענדיג פערזענליכע כאראקטעריז- גע פון דיזע צוויי מעכטיגע געניאלע דענקער, וועלען מיר געפינען, אז מארקס שטעהט אין פיעלע הינזיכטען העכער, זיין גייסטיגע נאטור רייכער און פיעלפאכער פון דארוויין'ס. גלייך ליכערווייזע איז דארוויין געווען א וואָהלאבענ- דער מענטש. אויב ער וואָלט געדארפט זאָרען

די צוויי גרויסע דענקער פון דעם 19-טען יארהונדערט, דארוויין און מארקס, האָבען בע- פרייט די לעצטע וויסענשאפטען, ביאָלאָגיע (די וויסענשאפט פון דער לעבעדיגער וועלט) און סאָציאָלאָגיע (די וויסענשאפט פון דער מענשלי- כער געזעלשאפט) פון דיזע אלטע מעטאפיזישע בעגריפע, און האָבען זיי געמאכט פאר אמת'ע ערפאלגרייכע וויסענשאפטען. ביידע, האלטענדיג זיך פעסט ביי דער איינציגער וויסענשאפטלי- כער מעטאָדע, האָבען צעהנדליגע יאָהרען גע- פאָרשט. דארוויין די פערשידענע מינים חיות און פלאנצען; מארקס דעם געזעלשאפטליכען לעבען, און ענטדעקט אין זיי גופא דעם ריכטיג- גען, ניט דעם הימעלשען מעכאניזם, וואָס ער קלערט ווי אזוי עס זיינען געוואָרען די הונדערט טויזענדער פערשידענע מינים חיות און פלאנ- צען, ווי אזוי עס האָבען זיך ענטוויקעלט אועלכע וואונדערליכע אָרגאנען, ווי די אויג, די לונגען, די האַרץ א. ז. ו. ווי אזוי עס בייטען זיך די פערשידענע פאָרמען פון דעם מענשליכען געזעל- שאפטליכען לעבען, ווי אזוי עס ענטוויקלען זיך די פערשידענע מנהגים, געזעצע, רעגירונגען, די פערשידענע שטרעבונגען און אידעאלען פון די געזעלשאפטליכע גרופען א. ז. ו.

מערקוויירדיג, די צוויי גרויסע ווערקע, וואָס האָבען אָנגעמאכט אזא גרויסע איבערקעהרעניש ניט נאָר אין די וויסענשאפטליכע קרייזען, נאָר אפילו אין די מוחות פון די איינפאכע מענשען, דארוויין'ס ווערק: „ווי עס זיינען געוואָרען די פערשידענע מינים“, און מארקס'ס ווערק: „צור קריטיק פון פאָליטישע עקאָנאָמיע“, זיינען ערשינען אין דעם זעלבען יאָהר, 1859, גארע מיט 49 יאָהר צוריק. די אויפגאבע אלץ פון דיזע צוויי געניאלע ווערקע, וועלכע זיינען עהנ- ליך אי אין זייער שטרענג וויסענשאפטליכער מעטאָדע, אי אין זייער פעסטשטעלען די ענט- וויקלונג לעהרע, אי אין דער ענטדעקונג פון דעם אינערען מעכאניזם, וואָס פערזאָרזאכט די ענט- וויקלונג, צייגט די ריכטיגקייט פון מארקס'ס לעהרע. דארוויין, וועלכער וואָלט פערדיענט צעהן מאָל פערברענט צו ווערען אין גאָלדענע צייטען, איז אין א קורצער וויילע פון 10—15 יאָהר אנערקענט געוואָרען אלס דער גרויסער גע- ניאלער געלעהרטער, די לעהרע האָט געקראָגען זיין נאָמען: „דארוויניזם“. ווען ער איז גע- שטאָרבן, דעם 19טען אפריל, 1882, איז ער בערגאַבען געוואָרען מיט דער גרעסטער עהרע אין וועסטמינסטער עכבי נעבען דעם גרויסען ניוטאָנען. „מאָרקס' איז אָנגעקומען מיט גרוי- סע צרות בוי ער האָט געפונען אן ארויסגעבער פאר זיין ערשטען באַנד „קאָפיטאַל“. זיין גע- ניאלע ווערק איז בעגעגענט געוואָרען מיט פער- אכטונג; און מיט א שטייען טויטשויויגען האָט מען געזוכט צו פערניכטען דעם איינפלוס פון זיינע געניאלע לעהרען. ווען ער איז געשטאָר- בען, מיט א יאָהר שפעטער פון דארווינען, דעם

הויז נו' 28 דיען סטריט, וואו מארקס האָט געשריבען זיין „18טען ברימער“

וועגען א לעבען-מאכען, וואָלט איהם זיין שווא- כער צושטאנד ניט ערלויבט צו פערפאלגען זיינע וויסענשאפטליכע ארבייטען. מארקס האָט גע- לעבט דעם גרעסטען טייל פון זיין לעבען אין גרויסער אַרימקייט. די „אינטערנאַציאָנאַלע“ איז געווען אזוי רייך, אז אָפטמאָל האָט אויסגע- פעהלט געלד אויף פאָסט-מארקען. מארקס איז געווען גוט בעקאנט מיט די לאַנדאָנער פאון-שע- פער. א גרויסען טייל פון זיינע ווערק האָט ער געשריבען אין זיין קליין-צימערל אין דין סטריט, האלטענדיג די קינדערלעך אויף די קניע. דארוויין האָט קיין אנדער שפראכע, אוי- סער ענגליש, ניט געקענט, ער איז געבליבען א ספעציאליסט אין ביאָלאָגיע און געאָלאָגיע, וויי-

איוער גרויסען ווערק איבער קאפיטאל, איך וואלט שטארק געוואונשען ווערטה צו זיין די עהרע און גרינדליכער צו פערשטעהן די טיפע און וויכטיגע וויסענשאפט איבער פאליטישע עקאנאמיע, ווי פער- שיעדען אונזערע גענעשטענדע זאלען נישט זיין, גלויב איך, אז מיר ביידע האבען ערנסט געזוכט צו פערברייטען די ספערע פון וויסען, און דאס וועט זיכער פריהער אדער שפעטער פערגרעסערען דאס גלויב פון דער מענשהייט.

איך פערברייט אייערער,

דארווייז.

מאָרקס בעזיצט אויסער דעם א פינעם בייסענדען סאראקאז, א טיפען גלענצענדען הר- מאָר, וועלכער האָט אין גאנצען געפעהלט ביי דארווייזען. און נאָך אויסער דעם אלעמען איז מאָרקס געווען אן אָרגאניזאטאָר, א פיהרער פון די פינסטערע מאַסען, וועלכע קענען נישט לעזען א ציילע פון זיינע ווערקע.

מיט פולען רעכט קען דער 19טער יאהר- הונדערט שטאַלצירען מיט אזעלכע צוויי ברייל- יאנטענע שטערען, מיט אזעלכע צוויי נאָבעלע אינטעלעקטען, ווי דארווייז און מאָרקס.

טער נישט. מאָרקס האָט געקענט 4 שפראכען, זיין בעקאנטשאפט מיט ליטעראטור איז געווען אונגעהויער. שעקספיער איז געווען זיין ליעב- לינג, ער האָט זיך געפיהלט גליקליך, ווען ער פלעגט זיך בענגענען מיט א מענשען, וואָס האָט פערשטאנען צו שעצען שעקספיער'ן; דארווייז האָט ליעב געהאט צו לעזען אין זיינע רוהע- שטונדען באַבע-מעשות. מאָרקס האָט דער ערש- טער אנערקענט דעם גרויסען טאלאנט פון דעם שפעטער בעריהמטען אקטיאָר הענרי אוירווינג. מאָרקס איז געווען בעלעזען אין פיעלע אנדערע וויסענשאפטען, זיינע פיעלע נאָטיצען איבער כעמיע צייגען, אז ער האָט פערפאָלגט יעדען פאָרטשריט פון דער וויסענשאפט. דער בעוואוס- טער מאַטעמאטיקער סעם מור האָט ערקלערט, אז מאָרקס האָט געמאכט אייניגע נייע ענטדע- קונגען אין מאַטעמאטיק. אין 1873 האָט מאָרקס געשיקט דארווייזען די צווייטע אויסגא- בע פון זיין ערשטען מאָס „דאָס קאפיטאל“ און אַט איז דער ענטפער, וואָס ער האָט געקראָגען פון דארווייזען:

אַקט. 1, 1873.

שהייערער הערר !

איך דאַנק אייך פאר די עהרע מיר צו שיקען

צביון

דער מאַרקסיזם און די נאַטורוויסענשאַפט *

די דיאלעקטיק אין דער געשיכטע. די דיאלעקטיק אין דער נאַטורוויסענשאַפט. — די איינהייט און די נאַטורקערעפטען און די איינהייט אין די נאַטור-עלעמענטען. — מאַטעריע און ענערגיע. — דואליזם און מאָניזם. — דאָס ראדיום און זיין ווירקונג. — די רעוואָלוציע אין דער נאַטורוויסענשאַפט דורך דאָס ראדיום. — די טעאָריע פון גוסטאָו לע באָן וועגען דער איינהייט אין דער געזאַמטע נאַטור.

איינער פון די הויפט-עיקרים פון מאַרקסיזם, וועלכען אונזער גרויסער לעהרער קארל מאַרקס האָט מיט אונצהליגע ראיות און מיט אן אייזער- נע לאָגיק בעוויזען.

נאָר אויב מיר נעהמען אָן, אז אין דעם מענשליכען געזעלשאַפטליכען לעבען עקזיסטירט נישט קיין אויביגער פערגליווערטער צושטאַנד, אויב אונזער געשיכטע איז נור א פליסענדער פראָצעס פון סאָציאלע ענדערונגען, וועלכע זיין נען בעשטימט פון אן איינהייטליכען געזעץ, קענען מיר גלייך שטעלען די פראגע: און ווי איז עס אייגענטליך אין דער גאנצער אי- בריגער נאַטור-וועלט? איז דער מאַרקסיסטישער זאץ נור גילטיג פאר די מענשליכע געשיכטע אָדער אויך פאר די גאנצע וועלט-געשיכטע? איז אויך אין דער גאנצער נאַטור, א חוץ אונזער מענשליכע געזעלשאַפט, נישטאָ קיין אויביגע, אונפערענדערליכע, פערגליווערטע צושטענדען?

ין דער היסטאָריע זיינען נישטאָ קיין אויביגע, אונפערענדערלי- כע צושטענדען, עס זיינען נישטאָ קיין פעסטע רענענע-לי- נייען צווישען די פערשיעדענע צושטענדען, וועלכע די מענש- ליכע געשיכטע האָט איבערגע- לעבט. דאָס גייסטיגע לעבען,

די מאָראַל, אייגענטום, קלאַס און רעגירונג זיין נען אזעלכע צושטענדען, וועלכע ענדערען כסדר זייער פאָרם און זייער אינהאַלט. און די ראַזיגע ענדערונגען זיינען נישט קיין צופעליגע, נאָר זיי זיינען אונטערוואָרפען א שטרענגען איי- ב-הייטליכען געזעץ. — דייער זאץ איז

(*) זעה יאָזעף דינער-דענע „דער מאַרקסיזם און די נייעסטע רעוואָלוציאָן אין דער נאַטורווי- סענשאַפט“.

אין דעם אמת, וואָס האָט אָנגעפאָנגען אזוי שטאַרק שטעכען די אויגען.

א לאַנגע צייט זיינען געשטאַנען די אַרגאָנישע און די אנאָרגאַנישע (ניט-אָרגאַנישע) נאָ-טורוויסענשאַפט ווי צוויי אָבעזונדערטע וועל-טען, וועלכע האָבען קיין צוזאַמענהאַנג ניט צווי-שען זיך. די אנאָרגאַנישע נאטורוויסענשאַפט האָט זיך ווידער געטיילט אויף צוויי קלאַסען: אויף פיזיק און כעמיק, וועלכע זיינען געווען אָב-געזונדערט איינער פון אַנדערען און האָבען זיך זעלבסטשטענדיג ענטוויקעלט. היינט אָבער וועט זיך ניט געפינען אפילו איין געהערטער, וועלכער זאָל פרובירען ציהען א גרענעץ-ליניע ניט נור צווישען כעמיק און פיזיק, נאָר אויך צווי-שען די אָרגאַנישע נאטור-וועלט און די אַנאָרגאַ-נישע. אויב אין די זעכציגער יאָהרען האָט מען געהאַלטען פאַר א בעזונדערע דרייטטיק צו בעהויפטען, אז די אָרגאַנישע קערפער שטאַמען ארויס פון די אנאָרגאַנישע, וועט זיך אָבער היינט קיין געלעהרטער ניט געפינען, וואָס זאָל פרובירען מאַכען אַן אַנטרשיעד צווישען דיזע בייזע קלאַסען. היינט איז פאַר אַלעמען אַן עלעמענטאַרער אמת, דאָס די אָרגאַנישע און די אנאָרגאַנישע וועלט זיינען אונטערוואָרפֿען איין און די זעלביגע געזעצען און אז די אָרגאַנישע קערפער זיינען ניט מעהר און ניט וועניגער, ווי אנאָרגאַנישע פֿערבינדונגען.

דעם ערשטען גרויסען שטויס צו דער אי-בערצייגונג, אז אין די נאטור-קרעפטען עקזיס-טירט א געוויסע איינהייטליכקייט, האָט געגעד-בען דער בעריהמטער געלעהרטער מאַינער מיט זיין זאץ וועגען דער ערהאַלטונג פון ענערגיע. אונטער דעם זאץ פון ערהאַלטונג פון ענערגיע האָט מאַינער אויסגעדריקט דעם געדאַנק, אז די גאַנצע סומע ענערגיע, וועלכע געפינט זיך אין דער וועלט, מוז בלייבען דויעלעכע, זי ווערט ניט ווייניגער און ווערט ניט מעהר. די ענערגיע קען נור ענדערן איהר פאָרם, זי קען איבערגעהן פון איין אָרט אין דער צווייטער, אָבער זי אונט-טערשטע שורה איז, אז די סומע ענערגיע אין דער וועלט איז ניט קלענער געוואָרען און ניט גרעסער געוואָרען. אויב, למשל, א דאמפֿ-מאַשין גיט אונז אַרבייט, קען זי עס נור טאָן אויף דעם חשבון פון די קוהילען, וועלכע עס ווע-רען פערברענט כדי זי צו הייצען. מיר גיבען די מאַשינע ענערגיע אין דעם פאָרם פון קוהילען, און זי גיט אונז אָנשטאַט דעם ענערגיע אין דער פאָרם פון אַרבייט. מיר האָבען דאָ נור גע-מאַכט אַ חלוקה און ווייטער נישט. געווענהליך פערלירען מיר אויך וואָס ביי דעם חלוקה, דען די מאַשין גיט אונז ניט צוריק אזוי פיעל אַרבייטס-ענערגיע וויפיעל מיר האָבען איהר געגעבען קוהילען. א טהייל געהט פערלירען אויף די ריי-בונג פון די מאַשינען-טיילען, א טייל געהט פער-לאָרען אויף ווארימקייט און א טייל פערוואַרט דעלט זיך אין פערשיעדנע גאזען. ס'פערשטעהט זיך, ווען מיר מאַכען דעם חשבון פון דער ענער-

אין אויך די נאטור-געשיכטע א פראָצעס פון בעשטענדיגע ענדערונגען? און אויב יא, זיינען די בעשטענדיגע נאטור-ענדערונגען אויך אונט-טערוואָרפֿען אַזא איינהייטליכען געזעץ, ווי די ענדערונגען אין דעם מענשליכען געזעץ-שאַפטליכען לעבען?

קארל מארקס האָט די דאָזיגע פראגע אין זיינע ווערק ניט בעריהרט. אָבערשטעלט זיך אויף איהר האָט פרידריך ענגעלס אין זיין פאָלע-מיק מיט דיהרינג. אין זיין ווערק „העררן איי-זשען דיהרינגס אומוועלצונג דער וויסענשאַפט“ האָט פרידריך ענגעלס ארויסגעזאָגט דעם גע-דאַנק, אז אויך אין דער נאטור הערשט דאָס דיאַלעקטישע בעוועגונגס-געזעץ, ווי אין דער מענשליכער געשיכטע און אז די אלע ענדערונ-גען אין דער נאטור זיינען אונטערוואָרפֿען איין איינהייטליכען געזעץ.

מען דארף מודה זיין, אז פרידריך ענגעלס האָט דעם געדאַנק, וועלכען ער האָט ארויסגע-זאָגט, ניט בעוויזען, און ער האָט עס אויך אין יענער צייט ניט געקאָנט בעווייזען. אין דעם יאָהר 1877, ווען ענגעלס האָט זיין אויבענדער-מאָנטען בוך געשריבען, איז נאָך די נאטורוויסענ-שאַפט ניט געשטאַנען אויף אזא הויכע שטופע, ווי זי שטעהט איצט. מיר קענען אָבער בער-וואונדערען די דרייטטיקע פון ענגעלס השגחה אין יענער צייט, וועלכע די לעצטע נאטורוויסענ-שאַפטליכע פאָרשונגען האָבען עס ביז צו א געווי-סער מאָס בערינדעט. ענגעלס האָט מיט 30 יאָהר צוריק ארויסגעזאָגט זיין איבערצייגונג, אז די נאטורוויסענשאַפטליכע פאָרשונגען מוזען מיט דער צייט בריינגען דעם בעווייז, אז דער מאַרקסיסטישער זאץ איז ניט נור ריכטיג פאַר דאָס מענשליכע געזעלשאַפטליכע לעבען, נאָר אז ער איז אויך ריכטיג פאַר די גאַנצע נאטור-וועלט. און ענגעלס האָט ריכטיג פאָראַוויסגעזעהן. די לעצטע נאטורוויסענשאַפטליכע פאָרשונגען ברענגען אַלץ ווייטער שטאַרקערע בעווייזען, אז אויך אין דער נאטור איז ניטאָ קיין אויבגינס, קיין פרגרענווערטס, אז אלעס ענדערט זיך און די אלע ענדערונגען זיינען אונטערוואָרפֿען איין איינהייטליכען געזעץ.

א לאַנגע צייט האָבען די נאטור-פאָרשער ניט געקענט געפינען אַן איינהייטליכען צוזאַמענ-האַנג צווישען די אלע ערשיינונגען אין דער נא-טור. יעדע גרופע פון נאטור-ערשיינונגען איז געווען א וועלטלעך פאַר זיך, מיט אייגענע געזע-צען און מיט אייגענע דיסציפלין. און הגם וואָס ווייטער, דורך די אונטערמיטליכע אַרבייט פון פער-שידענע נאטור-פאָרשער, זיינען אַלץ מעהר אָבער-שאַפט געוואָרן די שאַרפע גרענעץ-ליניען צווישען געוויסע קלאַסען פון נאטור-ערשיינונגען, זיינען דאָך נאָך ביז היינט ניט אלע פאָרשער געקומען צו דער איבערצייגונג, אז אַלע נאטור-ערשינו-נונגען זיינען אונטערגעוואָרפֿען איין איינ-הייטליכען געזעץ, און עס וועט נאָך איי-ניגע צייט דויערען ביז אלע וועלען מודה זיין

א נאטור־געזעץ, דאָס דער איבערגאנג פון איין עלעמענט אין אן אדערען. איז אונמעגליך און איינען מוז אויבגי בלייבען איינען און גאָלד מוז בלייבען אויבגי גאָלד. וויפילע עלעמענטען עס געפינען זיך אין דער נאטור איז אונבעקאנט. יעדעס יאָהר ווערען אלץ ענטדעקט נייע עלעמענטען, היינט צעהלען מיר שוין נאָהענט פון 80 עלער מענטען אויב מיר זאָלען אָנגעהמען, אז יעדעס עלעמענט איז טאָקע באַמט אַ בעזונדערער אינדי־ווידיום פאר זיך, וועלכער קען זיך אין אן אַנ־דערן ניט פערוואנדלען, נאָר מוז אויבגי עק־זיסטירען אין זיין מיטגעבאָרענע פאָרם, דאן קען מיר וועגען אן איינהייטליכקייט אין דער נאָטור געוויס ניט ריידען. די לעצטע פאָרשונגען און עקספערמענטען האָבען אָבער צושטערט דעם גלויבען אין דער אינדיווידואליטעט פון די עלעמענטען, עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אז אין דעם גרונדגעדאנק זיינען די אמאָליגע אויסגע־לאַכטע אלכעמיקער געווען גערעכט. אויב קיי־נער האָט נאָך פאָרלויפֿיג ניט געפונען דעם אל־כעמישען, "אבן החכמים", מיט וועלכען מען קען פערוואנדלען איינען אין גאָלד, שטעהט עס אָבער שוין כמעט ווי פעסט, אז אזא מעגליכקייט איז מעהר ניט אויסגעשלאָסען. אַם וועגניסטען פון דעם וויסענשאַפֿטליכען שטאנדפונקט. די לעצ־טע פאָרשונגען האָבען בעוויזען, אז עס איז יא מעגליך צו פערוואנדלען איין עלעמענט אין אַ צווייטען און צוליבע דעם איז מען געקומען צו דער איבערצייגונג, אז די אָבשטאַמונג פון אלע נאטור־עלעמענטען דאַרף זיין פון איין עלער־מענט, און אזוי ווי מען קען ריידען פון דער איינ־הייט פון די נאטור־קרעפטען, אזוי קען מען אויך ריידען פון דער איינהייט פון די נאטור עלער־מענטען.

צו דער איבערצייגונג, אז עס עקזיסטירט די איינהייט פון די נאטור־עלעמענטען האָט געד־בראַכט דאָס עלעמענט ראדיום. בכלל האָט דאָס ראדיום פון זיין ערשטען געבאָרענ־שטאַנ אָנגעד־מאַכט אַ גאנצע צומישעניש אין דער וויסענ־שאַפֿט. די בעזונדערע אייגענשאַפֿט פון דעם ראדיום אַרויסצולאָזען פון זיך אַזעלכע שטראַה־לען, וועלכע האָבען פערשיעדענע כעמישע וויר־קונגען, איז נאָך היינט דעם גאַנצען ניט אויסגע־פאָרשט געוואָרען. מיט דעם ענטדעקונג פון ראדיום האָט מען אָנפאַנגס אפילו אָנגעפאנגען צו צוויפלען, אויב עס איז ריכטיג דאָס געזעץ פון דער ערהאַלטונג פון ענערגיע. פון ראדיום האָט מען געזעהן, אז עס איז פאָראַן אזא עלער־מענט, וואָס האָט בכה אָבצוגעבען פון זיך נענער גיע אָהן אַן אויפהער. אַ קליין פיצעלע ראדיום קען אַרויסלאָזען פון זיך אן אונגעהויער גרויסע צאָהל שטראַהלען הונדערטע יאָהרען נאָכאַנאַנד און מען קען אפילו ניט בעמערקען, אז דאָס פיי־צעלע ראדיום איז עטוואָס קלענער געוואָרען. ערשט שפעטער האָט מען דורך פערשיעדענע עקספערמענטען געקענט פעסטשטעלען, אז דאָס פיצילע ראדיום ווערט דאָך קלענער און אין אַ

ניע, וועלכע מיר קענען בענוצען צו אונזערע צוועקען, האָט אונז די מאַשין געגעבען אַ סך ווע־ניגער ענערגיע, ווי מיר האָבען איהר עס געגעד־נען אין דער פאָרם פון קויהלען. אָבער אין דער נאטורוויסענשאַפֿט מאַכט מען ניט קיין חשבונות נאָך אַ קרעמערשען ביכעל. ווען מיר זאָגען אין דער נאטור־וויסענשאַפֿט, אז קיין ענערגיע געהט ניט פערלאָרען, מיינט מען דאָ נור, אז פון דער סומע ענערגיע, וועלכע האָט זיך געפונען אין די קויהלען, מיט וועלכע מיר האָבען געהיצט די מאַשין, איז גאָר נישט פערלאָרען געגאנגען, גאנץ גלייך, אויב מיר האָבען דערפון נוצען געהאַט, צו ניט. אַ טייל האָט זיך פון די קויהלען פער־וואנדעלט אין אַרבייט־ענערגיע. אַ טייל האָט זיך פערוואנדעלט אין ווארימקייט און אַ טייל אין גאזען. מאַכען מיר דאן דעם סך־הכל און ציהען די אונטערשטע שורה, וועלען מיר געפיר־נען, אז דער חשבון וועט שטימען.

נאָך פעסטער איז געוואָרען די איבערציי־גונג אין דער איינהייטליכקייט פון די נאטור־קרעפטען דורך די פאָרשונגען פון די צוויי גרוי־סע פיזיקער מאַכסוועל און הערץ. מאַכסוועל און הערץ האָבען בעוויזען, אז עלעקטריציטעט און ליכט זיינען איין און דיוועלביגע נאטור־קראַפֿט. דער אונטערשיעד ליגט נור אין דער מענשיכער אויפפאַסונג. ניט אין דער נאטור ליגט דער אונטערשיעד צווישען עלעקטריציטעט און ליכט, נאָר אין די סוביעקטיווע געפיהלען פון מענשען. דיוועלביגע נאטור־ערישניונג פיהלען מיר מענשען אי אין דער פאָרם פון עלעקט־ריציטעט אי אין דער פאָרם פון ליכט און צו־ליעב אונזער אויפפאַסונג מיינט מיר, אז דאָס זיינען צוויי פערשיעדענע נאטור־ערישניונגען, אָדער צוויי פערשיעדענע נאטור־קרעפטען.

שפעטער איז מען נאָך אַ ביסעל ווייטער גע־גאנגען. מען האָט אָנגעפאנגען צו קומען צו דער איבערצייגונג, אז אויך אין די כעמישע פערבינד־ונגען אין אלע זייערע אַרטיגע דאַרף מען זוכען די אורזאכע אין עלעקטריציטעט. און אזוי, טריט פאר טריט, קומט מען אלץ נעהנטער און נעהנטער צו דעם געדאַנק, אז עס עקזיסטירט אן איינהייטליכער צוזאַמענהאַנג צווישען אלע נאטור־קרעפטען, אָדער ווי מען רופט עס קורץ: "איינהייט פון די נאטור־קרעפטען".

נאָר מיט דער איינהייט פון די נאטור־קרעפטען זיינען מיר נאָך צו אונזער ציעל ניט געקומען ווי לאנג מיר האלטען זיך ביי דער אי־בערצייגונג, דאָס די כעמישע עלעמענטען קענען זיך ניט ענדערען. נאָך גאָר ניט לאנג האָבען די כעמיקער געהאַלטען פאר אַ פעסטען געזעץ, אז יעדעס עלעמענט איז שטרענג אינדיווידועל, אַ וועלטלע פאר זיך. נור די אלכעמיקער האָבען געקענט טראכטען וועגען דעם, אז עס איז מעג־ליך צו פערוואנדלען איין עלעמענט אין דעם אַנ־דערען און האָבען געזוכט מיטלען ווי צו פער־וואנדלען איינען אין גאָלד. די וויסענשאַפֿטלי־כע כעמיקער אָבער האָבען פעסטגעשטעלט אַלס

זערע עלעמענטען שטאמען אָב פון אײן אור־עלעמענט.

נאָך בריינגענדיג אלע נאטור־קרעפטען אויף אײן קראפט און אלע נאטור־עלעמענטען צו אײן עלעמענט, זיינען מיר נאָך אלץ צו אונזער ציעל ניט געקומען. מיר האָבען פאָרלויפֿיג נור געבראכט צו דעם דואליזם אין דער נאטור, אָבער ניט צו דעם מאָניזם. מיר האָבען פאָרלויפֿיג נור צונויפגעקאָמטען פון דער גרויסער צאָהל קליינע געטער אין דער נאטור און געמאכט פון זיי צוויי גרויסע געטער: קראפט און שטאָף. איצט דארף פֿען מיר צונויפגעטען די צוויי געטער — קראפט און שטאָף — צו איין גאָט און ערשט דאן וועלן מיר האָבען די איינהייט אין דער נאטור.

צווישען קראפט און שטאָף, אָדער ענערגיע און מאַטעריע איז פון אלע מאָל געצויגען געוואָרן רען א שטרענגע גרענעץ־ליניע. אזוי ווי קערפער און גייסט האָבען אלע מאָל פאָרגעשטעלט דעם דואליזם אין דער אָרגאנישער וועלט, אזוי האָט בען ענערגיע און מאַטעריע אויסגעדריקט דעם דואליזם אין דער געזאמטער נאטור. די מאַטעריע איז אלע מאָל געבראכט געוואָרען אלס די אור־ביגע רוה און די ענערגיע — אלס די אויביגע בעוועגונג. די רוה פון דער מאַטעריע איז נור געשטערט געוואָרען ווען אויף איהר האָט געוויקלט ענערגיע. און ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס מיר זיינען ניט אים שטאַנד אויף וועלכען עס איז אופן צו פיהלען די עקזיסטענץ פון דער מאַטעריע אָהן די ווירקונג פון ענערגיע. אזוי ווי מיר קען נען בשום אופן ניט פיהלען די עקזיסטענץ פון ענערגיע אָהן א צוזאמענהאַנג מיט מאַטעריע, האָט עס דאָך ניט געשטערט די דואליסטישען זיך פֿעסט צו האַלטען ביי זייער טעאָריע, און מאַטעריע און ענערגיע זיינען צוויי פֿערשידענע זאַכען. און אויב אנדערע נאטור־ערשיינונגען האָט מען ניט געקענט ערקלערען דורך דעם דואליזם, האָט מען זיך ניט געפּוילט און מען האָט געפונען דעם געהיימיספּולען עטהער און עס איז דערמיט בעשאַפֿען געוואָרען די הייליגע טראַיעז: מאַטעריע, ענערגיע און עטהער. און דער עטהער איז א מין בעשעפֿעניש, וואָס איז פול מיט סודות. ער האָט קיין גוף ניט און האָט קיין געשטאַלט ניט פון א גוף, דאָס איז רוחניות שברוחניות, און דאָך איז ער עלאַסטיש ווי שטאָהל. דורך דעם עטהער ווערען איבערגעגעבן בען די ליכטי־שטראַהלען פון איין אָרט צו דעם צווייטען און דאָך איז דער עטהער ניט מאַטעריעל, מען קען איהם ניט וועגען און ניט מעסן טען. און אָט מיט דיווער בעשעפֿעניש, וואָס איז פול מיט סודות, ווי דער אידישער גאָט, האָט מען דאָס אויסגעשטאַפט אלע לעכער, וועלכע דער דואליזם האָט מיט זיינע מאַטעריע און ענערגיע ניט געקענט אויסשטאַפֿען.

עס פֿערשטעהט זיך, אז נאָך דער דאָזיגער צווייפֿעלאַפֿטער עטהער האָט ניט געקענט בע־פֿרידיגען די נייע פֿאַרשער, בפרט נאָך, ווען עס איז ענטדעקט געוואָרען דער ראדיום. מען האָט

משך פון עטליכע טויזענד יאָהר וועט פון איהם גאָרישט בלייבען, עס וועט אין גאַנצען אויס־שטראַהלען, און מיט דיווע חשבונות האָט מען אָנגעראטעוועט דאָס געזעץ פון דער ערהאַלטונג פון ענערגיע. נאָך אויב מען האָט געקענט אָב־ראטעווען פון דעם ראדיום הענד דאָס געזעץ פון דער ערהאַלטונג פון דער ענערגיע, האָט מען אָבער פון איהם ניט געקענט ראטעווען דאָס גע־זעץ וועגען דער אינדיוידואליטעט פון די כע־מישע עלעמענטען. דאָס ראדיום האָט צושטערט דעם אַלטען גלויבען אין דער אויביגקייט פון די עלעמענטען, דען דאָס ראדיום האָט מיט זיין איי־גענעם, „אײך“ בעוויזען, אז עס איז מעגליך צו פֿערוואנדלען איין עלעמענט אין אן אנדערען. דאָס ראדיום אַליין האָט זיך געלאָזען פֿערוואנדלען אין א גאַנץ אנדער עלעמענט, ווי העליום! די פֿערוואנדלונג פון ראדיום אין העליום האָט געגעבען א גרויסען קלאַפּ די אַלטע טעאָריע וועגען דער אויביגקייט און פֿערגליווערטקייט פון די נאטור־עלעמענטען. די „אַלט־גלויביגער“ האָבען זיך דערשלאָסן, אָבער זיי האָבען זיך ניט פֿערגלאָרען. כדי צו ראטעווען זייער אַלטען גלויבען האָבען זיי אָנגעפאַנגען מאַכען א „שלעכ־טען נאָמען“ דעם רעוואָלוציאָנער ראדיום, וועל־כער איז געקומען צוברעכען די אַלטע געטער און בעשאַפֿען נייע. די „אַלט־גלויביגע“ האָבען גע־פֿורבירט בעהויפטען, אז דאָס ראדיום אַליין איז גאָר קיין עלעמענט ניט, נאָך עס איז א צוזאמענ־זעצונג פון עלעמענטען, וואָס לאָזט זיך פונאַנט־דערלעגען אויף זיינע גרונד־טיילען ווי יעדער צו־זאמענגעזעצטער קערפער. און עס קען טאקע זיין, אז מיט אַלע דעם ספּץ וועגען דעם יחוס פון ראדיום, וואָלטען די אַלטע מאַטעריע אָנגערעמט וועט זייער אמונה אין די אויביגקייט פון די עלעמענטען, אָבער די לעצטע פאָרשונגען פון דעם ענגלישען בעריהמטען פיזיקער ראמסאָי האָט בען געגעבען נאָך א שטאַרקערען קלאַפּ דער אַל־טער טעאָריע און מען קען זי מעהר ניט רא־טעווען.

דורך עקספּערימענטען מיט ראדיום האָט זיך ראמסאָי אָינגעגעבען צו פֿערוואנדלען קופּפּער אין לִיטאָם. מאַכען א „שלעכטען נאָמען“ דאָס עלעמענט קופּפּער, צווייפֿלען אין זיין יחוס וועט קיינער שוין די העזה ניט האָבען. דאָס עלעמענט קופּפּער איז שוין אנערקענט געוואָרען פאר א זעלבסטשטענדיגען עלעמענט, נאָך איידער עס איז בעשאַפֿען געוואָרען די טעאָריע וועגען דעם אונפֿערנדער־ליכקייט פון די עלעמענטען. און דאָס איז נור אן אָנהויב פון די נייע ענטדעקונגען, וועלכע זייען געמאכט געוואָרען דורך דאָס ראדיום. און אזוי ווי דאָס ראדיום איז שטאַרק פֿערשפּרייט אין דער נאטור, קען מען ווארטען אויף נייע אי־בעראַשינונגען. אלעפּאָלס איז שוין היינט זעהר שטאַרק פֿערברייטעט און מיינונג איז דער וויסענ־שאַפט, אז אויך אין די נאטור־עלעמענטען עק־זיסטירט אן איינהייטליכקייט און אז אלע אונז

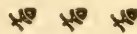
האָט זיך גאנץ קורץ אויסגעדריקט: „די בעווע-
גונג איסט די דאזיינסווייזע דער מאטעריע.“
לע באן האָט נור ברייטער פערטייטשט דעם קור-
צען זאץ פון פרידריך ענגעלס. אלע נאטור-ער-
שיינונגען זיינען בעוועגונגען און דער אונטער-
שיער צווישען זיי בעשטעהט נור דאריין, וואָס
מיר מענשען פיהלען דיזע בעוועגונגען אין פער-
שיעדענע פאָרמען.

מיר זעהען, אז אויך אין דער נאטורוויסענ-
שאפט קומען מיר אלץ נעהנטער צו דער איבער-
צייגונג פון אן איינהייטליכען געזעץ און, אז
אויך אין דער נאטור הערשט דאָס דיאלעקטישע
בעוועגונגס-געזעץ אזוי ווי ער הערשט אין דער
געשיכטע און אזוי ווי דער מאַרקסיזם זעהט אין
אלע סאָציאלע ערשיינונגען נור פערשידענע
פאָרמען פון בעוועגונגען פון די פראָדוקצאָנס-
קראַפטען, אזוי זעהט אויך די נאטורוויסענ-
שאפט אין אלע נאטור-ערשיינונגען בעוועגונגען
פון פערשידענע פאָרמען.

אויך האָב שוין פריהער געזאָגט, אז זעהר
ווייט זיינען מיר נאָך אויף דעם וועג פון אן
„איינהייטליכען גאָט“ ניט געקומען, מיר האָבען
נאָך פאָרלויפֿיג צו טהאָן מיט ראדיאקאטיווע
אויסשטראַהלונגען אָדער מיט פערדיכטעטע
עטהער, וואָס זיינען אונז ווייניג בעקאנט און
ווייניג אויסגעפאָרשט, דאָך זיינען מיר שוין אזוי
ווייט, אז די אויבענדערמאָהנטע השערה פער-
נעהמט שוין איצט א זעהר בכבוד'יגען אָרט אין
דער וויסענשאַפט, וואָס זי האָט לויט איהר על-
טער אפילו ניט געקענט דערוואַרטען. און עס איז
קוין צווייפֿעל ניט, אז די ווייטערדיגע פארשונג
נען וועלען די איינהייט אין דער נאטור
פערשטעלען.

אָנגעפאנגען צו זוכען די איינהייט אין דער נא-
טור, דעם איינציגען גאָט, וואָס איז די סבה פון
אלע סבות, דער וואָס פעראייניגט אין זיך די
ענערגיע און די מאטעריע אין א יין איינהייט.
אמת, מען דארף מודה זיין, אז זעהר ווייט זי-
נען מיר נאָך ניט געקומען אויף דעם וועג פון
דער איינהייט. דאָך קענען מיר בעהויפטען, אז
די נייע השערה ווענען דער איינהייטליכקייט אין
דער נאטור האָט א סך מעהר פערעטענזיעס אויף
אמת, ווי דער דואליזם.

די איינהייטליכקייט אין דער נאטור, די
ערשטע סבה פון אלע סבות ווילען די לעצטע נייע
פאָרשער זעהן אין די ראדיאקאטיווע אויס-
שטראַהלונגען. דער נאטור-פאָרשער גוסטאָו לע
באָן איז דער בעגרינדער פון דיזער טעאָריע און
ער האָט זי אויך מיט פערשיעדענע עקספּער-
מענטען בעוויזען. די צרה איז נור וואָס לע באָן
נעהמט צו דער בעגרינדונג פון זיין טעאָריע אויך
אונזער בעקאנטען עטהער, הגם ער איז ביי איהם
גאנץ אנדערש געשלייערט. לע באָן'ס עטהער
איז אפילו ניט קיין בעשעפעניש פֿול מיט
סתירות, אָבער עס איז דאָך א מין זאך, וואָס
מיר ווייסען ניט, וואָס דאָס איז. לויט לע באָן'ס
השערה זיינען אלע אונזערע עלעמענטען נור
פערדיכטעטע עטהער. אלע עלעמענטען זיינען
בעשאַפֿען געוואָרען פון דעם עטהער דורך בע-
וועגונג, אלע נאטור-קראַפטען, אלע ענערגיען
זיינען ניט אנדערש, ווי פערשיעדענע פאָרמען
אין וועלכע מיר מענשען פיהלען דיזע בעוועגונ-
גען און די מאטעריע איז אויך נור א געוויסע
פאָרם, אין וועלכע מיר פיהלען דיזע בעוועגונגען.
דעם זעלביגען געדאנק האָט אויך ענגעלס
שוין מיט 30 יאָהר צוריק ארויסגעזאָגט. ענגעלס

מ. זאמעטקין

וואָס איז אזוינס דיאלעקטיק?

„אַללעס איסט אונד איסט אויך נישט, דען אַללעס
„פליעט, „איסט אין שטעטער פערענדערונג, אין
„שטעטעס ווערדען אונד פערגען בערגיעפפֿען.“
(פריעדריך ענגעלס איבער העררען
דיהרינג, זייטע 5).

1.

הען אונטער דעם וואָרט „דיאלעקטיק“ אלעס
אין דער וועלט, א חוץ די ריכטיגע בעדייטונג.
היינט ווער שמועסט שוין פון די ספעציאליסטען
סאָציאליסטען-פֿרעסער! און ספעציעל די
שרעקליכע פערניכטער פון דעם מאַרקסיזמוס.
הימעל, עפען זיך! ניט נור איז ביי זיי די די-
אלעקטיק איינזייטיג און פאַלש, זאָגנערן זי
איז אן אונזיין. די פרומע בורשוואַ ערקלערען די
סאָציאליסטען פאר אונמאָראַלע מענשען, צער-

ין דער ראדיקאַלער ליטעראטור
געפינען זיך אייניגע פראזען און
ווערטער, וואָס פיעלע געברוי-
כען און וועניגע פערשטעהן.
דאָס וואָרט „דיאלעקטיק“ האָט
אויך דאָס אונגליק צו זיין איינע
פון זיי. זאָגאר צווישען די
פראַפּעסיאָנאַלע פילאָזאָפֿען געפינען מיר א
שעהן ביסעל אזוינע העררען, וועלכע פערשטע-

רען — זאגט זי אן אמת צו א ליגען? ווי איז דאס דען מעגליך, אז דיזע אלטע, דארע, שוואד כע פרוי האָט געקענט געבוירען אַט דיזען ער-וואקסענעם מאן, וועלכער איז דאך העכער, ברייטער, שטאַרקער פון איהר? אויב איהר זייט נור א ביסעלע א דיאלעקטיקער, וועט איהר זאָ פאָרט איינזעהען, אז אייך וועט וועניג וואָס העלפען אייער תירוץ, דען געבאָרען האָט זי איהם, ווען ער איז נאָך געווען אן עופה'לע. איך צייג אָן מיט'ן פינגער און פאָרדער אן אנטוואָרט אויף מיין פראגע: דיזע אלטע פרוי איז די מורטער פון דיזען שטאַרקען מאן. פרעג איך: האָט אַט דיזע אלטע פרוי געבאָרען אַט דיזען שטאַרקען מאן? צו נין? אויב נין, איז דאָך זיין אייגענע מאמע נים זיין מאמע און איהר ווהן איז נים איהר ווהן, הייסט עס, אז „אלעס איסט און איסט אויך נים“. ווען אָבער יא, הייסט עס, אז דיזער מאן איז געבאָרען געוואָרען אן ערוואקסענער מענש מיט א באָרד און פאות. אייער בעהויפטונג, אז געבאָרען האָט זי איהם נים יעצט, זאָנערן מיט פיעלע יאָהרען צוריק, וועט אייך אויך דאָ ווייניג וואָס העלפען, ווייל דאן האָט זי געבאָרען א פיציקען שרייערלי, וועלכער האָט נאָך אפילו נים געקענט שטעפן דאָס הענטלעלע זיך אין מויל אריין, און איהר וועט דאָך נים וואגען צו בעהויפטען, אז דיזע בייב איז עס דיזער מאן, ד. ה., אז קליין און גרויס, שוואך און שטאַרק, יונג און אלט א. ז. ו. איז איינס און דאָס זעלבע.

דאָס איז איין ביישפיעל פון דיאלעקטיק. אלס אן אנדער ביישפיעל פון דיאלעקטיק קען דיענען אזא פראגע: ווען א פויגעל, א קויל, איין איינצעלנער אטאם פליהט פונקט פון איין אָרט צום אנדערען, געפינט ער זיך אַט אין דער זען מאמענט בלויז אין איין פונקט פון דער שטרעקע צו איין דעם נעקסטען פונקט אויך? אויב אין נעקסטען פונקט אויך, הייסט עס, אז איין איינעם און דעם זעלבען מאמענט קען זיך איינער און דער זעלבער אטאם אָדער פונקט אן זאך געפינען אין צוויי פערשיעדענע פונקטען אין דער שטרעקע, הייסט עס, אז דיזער אטאם אָדער פונקט איז אי דאָ, אי דאָרט. וועט איהר אָבער זאָגען, אז דאָס איז אונמעגליך? אז יעדער פונקט פון מאטעריע קען זיך אַט דיזען פונקט פון צייט געפינען בלויז אין איין פונקט פון שטרעקע, טאָ ווי אזוי איז בעוועגונג מעגליך, ווי קען אן אטאם פון איין פונקט אריינגעפירט אין א צווייטען? ענטפערט נים, אז איין העלפט וועט זיין אין איין פונקט און די צווייטע העלפט אין נעקסטען פונקט: וואָרים דאָס הייסט ווידערהאלען די זעלבע פראגע, נור אַנשטאָט אטאם אָדער פונקט וועלען מיר דאָס מוזען פרעגען וועגען א האלבען אטאם, וועגען בלויז א האלבען פונקט, און זאָ ווייטער.

דיזע און עהנליכע טעהמאס פאר דיאלעקטיק אינטערעסירען אונז נים מעהר, בלויז אלס א

שטערער פון דער הייליגער פאמיליע, אלס פשוט'ע רויכער און מערדער; פון דער אנדערער זייט ווערען מיר, די מארקסיסטען-דיאלעקטיקער, קער, פון אונזערע פריינדע-דיגענער, ערקלערט אלס פשוט פערדיקט, אלס „משוגענע מאניאקען“, „פאר וועלכע די געזעצע דער לאָגיק „ניל-טען נים“, „משוגענע מאניאקען“, וואָס גלויבען גאָר, אז יא און נין, ווייס און שווארץ, טאָג און נאכט איז איינס און דאָס זעלבע; „משוגענע מאניאקען“, וואָס גלויבען גאָר — הערט, הערט! — אז „אלעס איסט און איסט אויך נים“... ווי דער משוגענער מאניאק פריעדריך ענגעלס דריקט זיך אליין אויס.

עס איז קוים נויטיג צו בעווייזען, אז סאָ ציאלסטען זיינען נים קיין מערדער און רויכער; עס איז געוויס שוין מעהר נים נויטיג צו בעווייזען, אז די מארקסיסטען-דיאלעקטיקער זיינען נים קיין ווילדע מאניאקען. עס האָט אָבער די ווערט די צייט און די מיה א ביסעלע זיך אָב-צושטעלען אויף דער פראגע, וואָס איז אזוינס די מאָדערנע דיאלעקטיק?

2.

איין יעדער שפראך געפינען מיר ווערטער, וועלכע האָבען צוויי אָדער דריי פערשיעדענע בעדייטונגען. דער אידישער וואָרט „שטערען“ הייסט א שטערען אין הימעל, דער שטערען אין קאָפּ, און וואָס מען קען איינעם שטערען און זיין ארבייט. א אידיש ווייבעל האָט א מאָל גע-זאָגט: „אייך שווער, אז עס איז מיר שווער אויסצושטעהן פונ'ם שווער“. דער רוסישער וואָרט „קליומש“ הייסט א שליסעל און א קוואל. דער ענגלישער וואָרט „פאָול“ הייסט א פאָליאק און א קלאָץ. אָבער פון דיזע צוויידייטיגקייט פון דעם זעלבען וואָרט קומט קיין שלעכטס נים ארויס: אבי מען וויל נור נים אוממישענע פערדער-הען א מח און מען האָט א ביסעלע פערשטאנד, קען מען שוין ביי דעם אינהאלט פון די רייד פערשטעהן, וואָס מען מיינט: מען דארף נור וויסען וואו דער חמר שטעהט, ווייס מען שוין וואָס ער איז.

דאָס וואָרט „דיאלעקטיק“ האָט אויך צוויי בעדייטונגען. ערשטענס, הייסט עס די קונסט אָדער פעהיגקייט צו דעבאטירען, צו דיסקוטירען, זיך צו גריבלען אין לאָגישע שטיק און צו מאכען קאָנפליקט; אזוי ווי דאָס זיינען אלץ אזוינע זאכען, צו וועלכע עס פאָרדערט זיך א שארפע לאָגיק, ווערט „דיאלעקטיק“ אָפט מאָל געברויכט אין דיזען זינן אויך. אָפטמאל מיינט מען דאמיט פשוט דאָס דענקען, ספעציעל אין בעצוג אויף דעבאטען, דיסקוטירען א. ז. ו. דיזע בעדייטונג פון דעם וואָרט געפינט זיך אין יעדען גוטען ווערטערבוך.

אלס א ביישפיעל פון דיאלעקטיק נעמט א שטייגער אזא פאל: אן אלטע, שוואכע פרוי צייגט אן אויף איהר אייגענעם ערוואקסענעם ווהן, און בעהויפטעט, אז זי האָט איהם געבויר-

טע זאכען, ווי צום ביישפיעל, ווען איין יארד זיידענס קאסט אזוי פיעל און אזוי פיעל, וועלען צוויי יארד קאסטען צוויי מאָל אזוי פיעל; ווען אין אַ געוויסער צייט פערדיענט איין מענש 10 דאָלאַר, וועלען אין דער זעלבער צייט צוויי מענשען פערדיענען 20 דאָלאַר; ווען אַ געוויסער שטרעקע לויפט אַ קאָזאק אָפּ אין 10 טעג, וועלען די זעלבע שטרעקע צוויי קאָזאקען איינלויפן אין צוואַנציג טעג. איז דאָס וואָהר? איהר קענט דאָך ניט בעהויפטען, אז די מאַטעמאטיק שטעלען וואָהרהייטען גילטען נור אין געוויסע פעלעך? אָדער נעהמט אַן אַנדער ביישפיעל: אַ מענש קען אַ געוויסע זאך אויפמאַכן אין 10 מינוט; פרעגט זיך, וויפיל מאָל וועט ער דיוע זאך קען ער אויפמאַכן אין אַ שטונדע?

אַנטוואָרט: זעקס מאָל. איז דאָס וואָהר? צום ביישפיעל, ווען אַ מענש קען זיך אין 10 מינוט נעהמען דאָס לעבען איין מאָל, וועט ער אין 60 מינוט זיך קענען נעמען דאָס לעבען זעקס מאָל?

מיר ווילען דאָ ניט אָנגרייפן די מאַטעמאטיק און מיר ווילען זי ניט פערטהיידען. מיר ווילען דאָ נור זאָגען, אז קיין אוניווערסאלע וואָהרהייטען זיינען ניטאָ. (*) אז אַן אַבסטראַקטע וואָהרהייט איז נור וואָהר אין דער אַבסטראַקציע (אין דער פאָנטאזיע, פאַרשטעלונג) ניט אין דער ווירקליכקייט. די וואָהרהייט איז „קאָנקרעט“ (**). און דאָס הייסט, אז מיר מוזען דענקען וועגען ווירקליכע, ראַיעלע זאכען און פאַקטען; און זאכען און פאַקטען זיינען ראַיעלע און ווירקליך נור אין אַ בעשטימטן אָרט, אין אַ בעשטימטע צייט אונטער בעשטימטע צורשטענדע. (***) פאַר דער אַריפמעטיק איז אַ מענש, אַ זאך, אַ מינוט, אַ מייל א. ז. ו. בלויז אַן איינס, אַ יחיד, בלויז אַ צאָהל. אָבער דער מענש איז ניט בלויז אַ צאָהל, און

הוילע קאָפּנימאָסטק קען עס נאָך האָבען עפעס אַ שטיקלעל נוצען פאַר די, וואָס דארפן שטאַרקען זייערע שוואַכע קעפּ: ווי אַ סך שפּאַצירען, צ. ב. ש. איז נויטיג פאַר פעטע מענשען און טיפּער אַטהעמען פאַר שוואַכע לונגען, זאָנסט ווערען אזעלכע דיאלעקטישע קונצען היינט שוין ניט געשעצט. אַלס די ווינשענס-ווערטהע פעהיגקייט גענוי און פינקטליך צו אַנאַליזירען אַ געדאַנק און אין איהם אַריינצו-דינגען טיעף און ווייט ביז זיינע פערבאָרגענסטע פאַלגערונגען — דיוע טהייערע פעהיגקייט פון מענשליכען גייסט, די דיאלעקטיק, האָט געטאָן, טוהט און וועט טאָן אונזעצבאַרע אַרבייט אויף דעם געביעט פון פאַרשונג און וויסענשאַפט. ווי נאַרשי, לעבערליך, און זאָנאַר שאַרפּע דאָס מיט ברויכען, דאָס שפיעלען זיך מיט דער דיאלעקטיק טיף איז געווען, זיינען אָבער איהרע נוצען פאַר ערנסטע צוועקען פאַר ערנסטע מענשען אונזערע. מיט דיוען גאנץ שוואַכען לויב-געזאַנג צו דער דיאלעקטיק, אַלס שאַרפּע לאָגיק, מענען מיר ענדיגען די ערקלערונג וואָס דאָס וואָרט מיינט לויט דעם ווערטער-בוך. און אין דיוען זין וועלען מיר דעם וואָרט שוין מעהר ניט געברויכען אין דיוען אַרטיקלעל. זאָל זיך דער לעצטער יעצט און גאנצען אַרויסשלאָגען פון קאָפּ דיוע בעדייטונג און דעם וואָרט; פון דער נעקסטער שורה אָן וועלען מיר בעהאַנדלען די דיאלעקטיק אין דעם מאָדערנעם זין ווי מיר פערשטעהען דעם וואָרט און ווי ער ווערט אין די ווערטערביכער ניט ערקלערט. דאָס וואָרט דיאלעקטיק האָט נאָך אַ צווייטע בעדייטונג, וועלכע איז אזוי ווייט פון די ערשטע, ווי דער חמר אין פלאַש איז פון דעם חמר אין שטאַהל, אָדער ווי דער פּאָל (פּאָליאק) קאָפּערניקום איז פון דעם פּאָל (קאָלן) בייס באַרבער שאַפּ. צו דיוער צווייטער בעדייטונג וועלען מיר יעצט איבערגעהן.

3.

אָנהויבען וועלען מיר פון אַ ביסעלע ריינע מאַטעמאטיק. (*)

איינס און איינס איז צוויי. דאָס איז ריכטיג. מיר דארפן דאָ ניט פרעגען, וואָס צוויי, ווען צוויי. עס איז ניט וויכטיג וואָס די צוויי זיינען. און צוויי איז צוויי מאָל אזוי פיעל ווי איינס, ניט קוקענדיג אויף דעם כאַראַקטער, דער נאַטור, די אייגענשאַפטען פון די געזעהל-

(*) וואָרום מיר פאַנגען בעסער ניט אָן מיט מער טאַפּזיק, איז אַן אַנדער פראַגע; דיוער אַרטיקלעל איז ניט קיין היסטאָריע, אָדער, ווי פּרודאָן וואָלט געזאָגט, קיין ביאָגראַפיע פון דער מאַרקסיסטישער דיאלעקטיק; עס איז אויך ניט קיין אַרגומענטאַציע, און דער דיאלעקטישער מאַטעריאַליזם איז פיר לאַזאַפּיש ריכטיג; אונזער אויפגאבע איז בלויז צו ערקלערען וואָס דיאלעקטיק איז אזוינס: צו גוט, צו שלעכט, וואָס איז דאָס?

(*) אויב דעם לעזער איז ליעב פוסטע קאָפּ גימנאַסטיק, טאָ מעג ער זיך פרעגען צו איז דיוע וואָהרהייט אַלליין אוניווערסאל און וואָהר.

(**) דיוער ענערגישער אויסדרוק פון די הער געלשע פּאָזיציע, מוט וועלכען דער געניאלער שטערנישעוויסקי איז אזוי צופרידען, האָלט נאָך אין זיך אַלליין אַ צו גרויסע פאַרציען פון דעם בעריהטען „אַבסאָלוט“; עס איז נאָך אַלץ צו אַבסטראַקט. עס וואָלט זיך אַפּשור אַ מאָל יא געלויבט צו פערנעהמען פלאַץ מיט דעם אונטערשייד צווישען אַבסטראַקטע בעהיפטונגען און אַלגעמיינע געזעצע, און צו זעהען, ווי ווייט אַן אַבסטראַקציע קען זיין אַן אַלגעמיינע וואָהרהייט, — אָבער ניט יעצט. פאַר דיוען אַרטיקלעל וואָלט דאָס בלויז זיין ניט מעהר ווי אַ דעמאָסטיאָ (אין איינצעלהייט).

(***) וועגען דעם צו איז די ווירקליכקייט ווירקליך, צו איז זי נור אַ קענענפּאַציע פון אונזער פּסיחיקע, — וועגען דעם זאָל דאָג'ה'ן די מעטאָפּיריק. אין דיוען אַרטיקלעל אינערעסירט דאָס אונז ניט.

סערטער. אבער וואו איז ער דאן געווען? אין 1859 איז ערשט ערשינען דארוויסן בעריהמ' טער בוך וועגען די „ענשטעהונג פון מינים“. מיט א יאהר פאר דעם האָט דער בעריהמטער וואַלאַס אױסגעדרוקט א שעהן שטיק דארוויס' ניזמוס אין זיינע אן אבהאנדלונג איבער די פערשיעדענע טיפּען חיות. אבער ווער האָט דאן דערפון געוואוסט? אױסער ווי אין די ענגע קרייזען פון די ספעציאליסטען, ווער און וואו האָט דען דאן דערפון געהערט? ניט בעסער איז עס צוגעגאנגען מיט דער עוואָלוציאָנס־טהעאָריע אין אלגעמיין. ספּענסער'ס בוך „די פּרינציפּען דער פּסיכאָלאָגיע“ איז ערשינען ערשט אין 1855; ווער האָט דאן געוואוסט פון זיין סינטעטישער פּילאָזאָפּיע? ווער האָט דאן אַנ־גענומען די עוואָלוציאָנס טהעאָריע, אזוי ווי מיר פערשטעהען זי יעצט? אמת, מען האָט שוין דאן אויך געוואוסט, אז קיין זאך שטעהט ניט אויף אַן אָרט, אז אלעס ענדערט זיך, אז „אלעס איסט און איסט אויך נישט, דען אלעס פליססט“, אָבער די אידעע פון עוואָלוציאָן האָט זיך מיט 50 יאהר צוריק נאָך אזוי ניט איינגעגעסען אין דעם מח פון דעם דענקערען מענשען. לייכט איז געווען טשערנישעווסקי' צו זאָגען „בע־טראַכט די זאך פון אלע זייטען“. אָבער געה טהו עס. ווען די זאך איז גאָר ניט קיין טױטע, ווען זי איז עוואָלוציאָנס־פּעהיג, ווען זי האלט זיך אין איין ענדערען אין איין בייטען. קיינער צווייפּעלט גאָר ניט, אז נאָך אידער א זאך האָט זיך איבערגעביטען, דארפּען מיר זי גוט אונטער־זוכען פון אלע זייטען, און, — גאָט איז אונזער עדות! — אז דאָס אַליין איז א שווערע, שווע־רע אויפגאבע. אָבער איז דען דאָס גענוג? איינע פון די „זייטען“ פון דעם געגענטשאַנד איז גאָר דאָס, וואָס ער האלט זיך אין איין ענדערען. און מיר מוזען אלזאָ אונטערזוכען אונזער גע־גענטשאַנד פון אלע זייטען ניט נור ווען ער ריהרט זיך ניט, זאָנדרען אויך דאן, ווען ער האלט זיך אין ענדערען, ווען ער ביט זיין כאַ־ראַקטער, זיין נאטור און זיין אויסזעהן! צו וואַ־גען אויף זיך צו נעהמען אזא אויפגאבע דארף מען ווירקליך זיין אזא מין „מאניאק“ ווי די אלע געוואנטע, אונרוהיגע קעפּ, וואָס האָבען זיך אוועקגעלאָזט אין די פינטטערע ווינקעלאך פון דער וויסענשאַפט דאָרט אויסצופאַרשען די סעק־רעטען פון דער נאטור.

אָט דיזע וויסענשאַפטליכע אויספאַרשונג פון א געגענטשאַנד אין זיין גאנצען לעבענסלויף; אָט דיזע וויסענשאַפטליכע, גענויע און זאָרגפֿעל־טיגע בעאבאכטונג פון יעדע ענדערונג אין כאַ־ראַקטער און פאַרמע, וואָס דער געגענטשאַנד נעמט אָן אין די פערשיעדענע ווענדונגען פון זיין עקזיסטענץ; אָט דיזע בעטראכטען פון א זאך ניט נור ווי זי איז, זאָנדרען און הויפּטזעכ־ליך אויך ווי זי ענדערט זיך, ווי זי ווערט, — אָט דאָס הייסט דיאלעקטיק.

ווען די ריינע מאטעמאטיק בעטראכט נור צאהל־לען, בעשעפטיגט זי זיך בלויז מיט איין אייגענ־שאפט פון די זאכען, (*) אלע אנדערע איי־גענשאפטען ווערען ניט גענומען אין אנבע־טראכט; — מוזען די שליסע זיין בלויז אב־סטראקטע בעהויפטונגען, וועלכע קענען זיך אפילו זיין גאנץ ריכטיג און מוזען אָבער זיין איינזייטיג.

4.

זאָגט טשערנישעווסקי:

„גאָר אָהן איבערטרױבונג, דארף מען זאָגען, אז מיט דער זאָגענאָנטער שוהלע פון העגעל איז בעשאפּען געוואָרען א גאנץ נייע פּילאָזאָפּישע לעהרע, אין וועלכע די סיסטעמע פון העגעל אַליין.... האָט ערשט געקראָגען איהר זין און בערעכטיגונג, (***) וואָס־זישע האָט דיזע שוהלע געלערענט? וואָס האָט זי געפאַרדערט? דארויף זאָל וויעדער ענטפערען טשערנישעווסקי אַליין:

„דער תוך (פון דיזער לעהרע) בעשטעהט אין דעם, אז דער דענקער מאַר זיך ניט בערוהיגען אויף קיין שום פאָזיטיווען שלום, זאָנדרען ער דארף זיך־בען צו אזא איין דעם געגענטשאַנד נישט.... אזוינע אייגענשאפטען און קרעפטע, וועלכע זיינען דער הויפּך צו דעם, וואָס דיזער געגענטשאַנד זעהט אויס אויפ'ן ערשטען בליק; און, אויף אזא'ן אַרט, האָט דער דענקער געמוזט בעטראכטען די זאך פון אלע זייטען, און די וואהרהייט האָט זיך איהם געוויזען ניט אַנדערש; ווי אלס א רעזולטאַט פון קאמפּף צווי־שען אלערלוי געגענגעזעצטע מיינונגען.“ (***)

אָבער ווי ווייט געהערט דיזע טיעפּזיניגע ווערטער זיינען, זיינען זיי דען גענוג? ער־שעפּען זיי דאָ אונזער אויפגאבע? „בעטראכ־טען די זאך פון אלע זייטען“ — וואָס הייסט דאָס? ניט אין דעם וואָרט „אלע“ ליגט דאָ די שוועריקייט; סיי ווי סיי איז דיזער וואָרט דאָ געברויכט אונפאַרזיכטיג בלויז אלס א פער־שטערקערונג פון דעם זאץ (עמפּאזיס). דיזען זאץ האָט טשערנישעווסקי נאָך געשריבען אין 1856; א האַלבער יאהרהונדערט איז אוועק פון יענער צייט. היינט זיינען מיר אלע עוואָ־לוציאָניסטען; דער דארווייניזמוס האָט שוין לאַנג אויסגעפאַכטען זיינע קליינע און גרויסע מלחמות, און איז שוין לאַנג ארויס א זיעגער — א געלייטערטער, א געשטערקטער, א פערברע־

(*) אויב צאָהל איז איבערהויפּט אן אייגענ־שאפט און ניט בלויז אן עקסלודיוו, א מאָמענט אין דעם פּראָצעס פון אונזער דענקען. (***) טשערנישעווסקי, גאָנאלעווסקי פּעריאָד. זייטע 223.

(***) דאָרטען, זייטע 259. דאָס איז אייגענט־ליך בלויז דאָס, וואָס קלוגע און עהרליכע מענשען מיינען מיט דער בעריהמטער לאָזיק פון וויעדער־שפּריכע, וועלכע שרעקט אזוי איבער אייניגע פון אונזערע פריינדע, די רעוויזיאָניסטען.

דיאלעקטיקער שטעלט זיך א זעהר, זעהר שווערע אויפגאבע: אויסצוגעפינען וואָס א זאך איז, איז זעהר שווער; עס איז נאָך שווערער אויסצוגעפינען ווי אזוי זי ענדערט זיך; נאָך שווערער, וואָס פון איהר ווערט. (פון קיין נבואה ביזנעס איז דאָ נאטירליך קיין רעדע ניט; מיר ריידען בלויז און אויסשליסליך פון די פאָראויס-זאגונגען פון דער פאָזיטיווער וויסענשאפט, ווי מיר זעהען דאָס אין דער אסטראָנאָמיע, מעכאניק, פיזיקע, מעדיצין א. ו. וו.) און ווייל דער דיאלעקטיקער שטעלט זיך א פיעל שווערערע אויפגאבע, קען ער אויך מאַכען גרעסערע פעהלערען; ווייל ער איז אָבער פאָרויכטיגער און אונטערזוכט די ראיעלע פאקטען גענויער און גרינדליכער, האָט ער א בעסערן טשאנס צו מאַכען קלענערע פעהלערען און גרעסערע ענטדעקונגען. הענגעל איז א דיאלעקטיקער און מאַרקס איז א דיאלעקטיקער. איז דער אידעאליזמוס פון הענגעל ריכטיג? צו איז דער מאטעריאליזמוס פון מאַרקס ריכטיג?

מאַרקס בעהויפטט, אז ער האָט דעם הענגעליאניזם, וועלכער איז געגאנגען מיט'ן קאָפּ אראָפּ, צוריק אוועקגעשטעלט אויף די פיס, אויף דעם פעסטען באָדען פון ראיעלער ערקענטניס דער ווירקליכקייט. איז מאַרקס גערעכט, צו איז הענגעל גערעכט? איינער פון זיי איז דאָך אונטערגעכט.

אָבער ניט דאָס איז דאָ די פראגע. מיר האָבן נור געוואָלט אָנווייזען וואָס די דיאלעקטיק איז אזוינס. זי איז די העכסטע און בעסטע מעטאָדע פון וויסענשאפטליכע פאָרשונג.

דערמיט האָבען מיר אייגענטליך ערפילט די אויפגאבע פון דיזען ארטיקעל. עס ווילט זיך אָבער זאָגען נאָך א פאָר ווערטער אין דיזער בעזיהונג. פאר דיזע ווערטער איז קיין מאַרקסיסם, קיין דיאלעקטיקער ניט פערזאנליך וואָרטליך, נור דער שרייבער פון דיזע זיגלען אליין. דער לעזער מעג זיי איינפאך איבער-היפּען.

אין דער פראגע וועגען די פונקציאָנען פון דער דיאלעקטיק און איהר מעטאָדעלאָגישען ווערט, געה איך עטוואָס ווייטער, און טאָקי אויף דעם גרונד פון דער ריינער מאטעמאטיק. קאָדעקט. Z איז Z ; אויך קאָדעקט. און ווען צו איין A קומט אויס (ענטשפּרעכט, קאָרעספּאָנדענט) איין Z וועלען אויף צוויי A אויסקומען צוויי Z אזוי זאָגט די מאטעמאטיק.

איז דאָס וואהר? אלס א פסיכאָלאָגישער מאָמענט, געוויס; אלס א קאָנצעפּציע און אונזער דעקונגס-גאנג איז דאָס אויך וואהר; אלס אן אויסדרוק פון יענער אינטעלעקטועלער טהעטיגקייט אונזערע, וועלכע מיר רופען לאָגיק, איז דיעזער מאטעמאטישער שלום אבסאָלוט קאָדעקט.

אָבער אלס אן אויסדרוק ניט נור פון א גע-

5.

אין וואָס זשע בעשטעהט די מעטהאָדע פון פאָרשונג פון די דיאלעקטיקער? וואָס איז זיין שטאַנדפּונקט? ווי אזוי טרעט ער צו דער אונטערזוכונג פון א געגענשטאַנד?

פריהער פאר אלעמען זעהט ער דעם געגענשטאַנד A מוז ער זיך מיט איהם בעקענען, — ווער און וואָס דיזער A איז. ער מאַכט ראביי די זעלבע אונטערזוכונג ווי יעדער וויסענער שאַפּטס-מאַן; ער מוז דעם A בעטראַכטען פון „אַלע“ זייטען, כדי זיינע שליסע זאָלען ניט זיין איינזייטיג. און ערשט דאָן, אז ער האָט זיך שוין גוט בעקענט מיט דעם כאראקטער, אייגענשאפטען פון דעם געגענשטאַנד ווי ער איז, — ערשט דאָן טרעט ער צו צו דעם נעקסטען שריט אין זיין ארבייט; ער טרעט צו צו דער פאָרשונג פון דעם געגענשטאַנד מיט דעם צוועק אויסצוגעפינען וואָס ער ווערט, ווייל דער דיאלעקטיקער טאָר קיין מאָל פון אויג ניט אויסלאָזען, אז אלעס פליעט, אלעס ענדערט זיך, אלעס געהט און פערגעהט און אז קיין שום זאך בלייבט ניט שטעהן שטיל.

הייבט דאָס, אז א דיאלעקטיקער איז א וויל-דער מאַניאק, פאר וועלכען די געזעצע דער לאַגיק גילטען. ניט? דער דיאלעקטיקער וויל אויס-פאָרשען ניט נור ווי די זאך איז, זאָגנדרן אויך וואָס זי ווערט און אויך ווי אזוי זי ווערט עס. דאָס איז אלעס. דער דיאלעקטיקער בעגעהט נור דעם פערברעכען, וואָס ער שטעלט זיך אויף א שווערערע אויפגאבע ווי געוועהנליך; פאר די שוואכע און שטאַלע קעפּ, ספעציעל פאר אוי-בערפֿעליכע און קאָנסערוואטיווע קעפּ איז אזא ראדיקאַלער, ביז'ן וואָרצלע געהענדער פאָר-שען טאָקי א גרויסער פערברעכען. צו זיין אן עוואָלוציאָניסט ניט נור מיט'ן צונג, זאָגנדרן מיט'ן קאָפּ אויך, צו זיין אן עוואָלוציאָניסט און אויך דענקען ווי אן עוואָלוציאָניסט, — דאָס איז ניט קיין לייכטע און פאָרנאָמע. פיעלע, פיעלע עוואָלוציאָניסטען האָסען אונז דערפאר וואָס מיר ווענדען די עוואָלוציאָניסטישע געדאַנקען אן אויף די געזעלשאפטליכע סיסטעם אויך; און פיעלע קאָפיטאליסטישע אנהענגער און דארווינען און ספעקולירען האָסען אונז דערפאר וואָס צו דער אונטערזוכונג פון דעם קאָפיטאליזמוס טרעטען מיר צו אלס דיאלעקטיקער; ניט נור ווילען מיר אויסגעפינען וואָס דער קאָפיטאליזמוס איז, זאָגנדרן, געדענקענדיג, אז „אלעס איסט אן איסט אויך ניכט, דען אלעס פליסט“, ווענדען מיר אן אונזערע פעהליגקייטען אויך אויסצוגע-פינען וואָס פון דעם קאָפיטאליזמוס ווערט.

איז דער דיאלעקטיקער אונפעהלבאר? גע-וויס ניט. גאָט און די רעוויזיאָניסטען זיינען אונפעהלבאר. אָבער מענשען, וואָס פלידערען ניט און וועלכע פערנעמען זיך טאָקי מיט ווירקליכע אונטערזוכונגען פון ווירקליכע פראַ-בלעבען, מאַכען פיעל פעהלערען; דער

דערש ווי דער איין-און-איינציגער A; ער איז שוין אויס בן יחיד, אויס יחסן; דאָס איז אַ נייע אייגענשאפט, וועלכע ער האָט פריהער נישט געהאט; דאָס ווירקט נאָך אויף איהם זיין חבר, דער צווייטער A אויך; דאָס הייסט ער האָט זיך שוין געענדערט; דאָס איז איין מאָל; 2טענס, האָט דער Z וועלכער סאָאטוועסטט וואָוועט איהם, אויף איהם אויסגעאיבט אַ גע- וויסע בעשטימטע ווירקונג; איז ער שוין דא- דורך געוואָרען אַ געענדערטער אַ צווייטען מאָל; ער איז שוין פאָלגליך אויס A; דיוע צוויי ענדערונגען מאכען פון איהם שוין אַן אנדער זאך, אַן אנדער מאַטעמאטישע גרויס; דאָס הייסט, ער איז שוין גאָר אַ B און איהם סאָאטוועסטטוואָוועט שוין גאָר אַן Y און נישט קיין Z. וואָס דיוער Y איז אזוינס, ווייס איך נישט; דאָס דארף מען ערשט אונטערוזוכען. מיר מוזען אָבער געדענקען, אז ווען אין אַ זאָ פאַר קומט אויס אויף איין A איין Z, וועט פאַר צוויי A געוויס שוין אויסקומען (סאָ) אַטוועסטטוואָווען) נישט צוויי Z זאָנדרען עפעס גאָר-אָן אנדער זאך, גאָר אַן אנדער גרויס.

דאָס איז איינער פון די וויכטיגסטע בע- גריפע פון דער דיאלעקטיק. דירעקט פאָרמולירט געוואָרען איז ער נאָך פון קיינעם נישט. אין סאָ- ציאַלע פראַגען טאָר מען איהם נישט אויסלאָזען פון אויף, זאָנסט קען מען מאַכען אזוינע פעה- לערען, ווי דער זאָגענאנטער אייזערנער געזעץ, ווי מאַטוסעס זאָגענאנטע געזעצע פון בעפעל- קערונג, און זאָ ווייטער. דער בעגריף איז אַ וויכ- טיגער, און מיר האָט זיך דאָ געוואָלט איהם כאַטש פערצייכענען.

וויסע טהעטיגקייט פון אונזער אינערליכען „איד“, נישט בלויז אַלס אַ סוביעקטיווע קאָנ- צעפּצאָן, זאָנדרען אַלס אַן אויסדרוק פון אַ רעפּלעקטען אָביעקטיווען געגענשאַטאַנד, איז דאָס דען אויך וואָהר?

אויף דיוער פראַגע טאָר מען אָהן ווייטערע אונטערוזוכונג קיין אַנטוואָרט נישט געבען. אַ מאָל איז דאָס וואָהר און אַ מאָל נישט. ווען איין יאָרד סילק קאָסט 5 דאָלאַר, וועלען צוויי יאָרד סילק קאָסטען צעהן. דאָס איז געווענליך וואָהר. ווען אָבער אַ געוויסע בעפעלקערונג דאָפּעלט זיך אין 25 יאָהר, וועט זי אין 50 יאָהר זיין פיער מאָל אזוי גרויס (מאַטוס'עס בעהויפטונג)—איז דאָס אויך וואָהר? אפשר יא, און אפשר נישט. אָהן אַ גענויע אונטערוזוכונג קען מען דאָרויף נישט ענט- פערען. וואָרום קען מען נישט?

דאָרויף זאָל ענטפערען טאָקי די ריינע מא- טעמאטיק.

A איז A; אירענער וועלכע ענדער- רונג אין איהם מאַכט איהם אויס A ער ווערט גאָר אַ B. Z וויעדער, קומט דאָך אויס בלויז און אויסשליסליך פאַר A מוז פיר B אויסקומען נישט Z זאָנדרען Y.

פרעגט זיך, צו האָט זיך דאָ אפשר געטראָ- פען עפּים אַז פערענדערונג בשעת עס איז פון איין A געוואָרען די צוויי A; אויב קיין ענ- דערונג איז נישט פאָרגעקומען, איז אונזער מאַטע- מאַטישע בעהויפטונג גילטענער אין דיוען פאַל אויך. אויב אַן ענדערונג איז יא פאָרגעקומען, איז אונזער בעהויפטונג שוין נישט מעהר גילטענער. נון, קען דאָך זיין אזא פאַל. ערשטענס, איז איינער פון די צוויי A שוין עטוואָס אַנ-

5. ב. בודין

די ווערטטהעאָריע 25 יאָהר נאָך מאַרקס טויט

ליטישער עקאָנאָמיע איז זיין ווערטטהאָר- ווערטטהעאָריע, און פון איהר הענגט אָב זיין רוהם אַלס פאָליטישער עקאָנאָם. די פראַגע מוז אַלזאָ לויטען: וואָס האָט מאַרקס אויפגעטאָן פאַר דער ווערטטהעאָריע?

יעצט, 25 יאָהר נאָך מאַרקס'עס טויט, און 40 יאָהר נאָך דעם ערשיינען פון זיין הויפט- ווערק, וואָלט די פראַגע, דאכט זיך, בעדארפט זיין לייכט צו בעאנטוואָרטען. עס הויבט זיך אָבער גאָר נישט אָן. דער קאמפף איבער'ן מאַרקסיזמוס, און ספּעציעל איבער דער מאַרקסיסטישער פאָליטיק-עקאָנאָמישער טהע- אָריע, ברענט יעצט מיט אזא פלאַקער, ווי דאָס „קאפיטאַל“ וואָלט ערשט אַרויס פון דרוק. ניין, דער קאמפף פלאַקערט זיך ערשט יעצט פאַרנאָנ- דער. עס געהט נישט אוועק קיין יאָהר, אין וועל-

אָס איז מאַרקס'עס בעדייטונג אין דער געשיכטע פון דער ווי- סעשאַפט, וועלכע מיר רור- פען פאָליטישע עקאָנאָמיע? מאַרקס'עס פאָליטישעקאָנאָ- מישעס הויפטווערק אַליין פילט אָן פיער די-קלייביגע בינדער, און חוץ דעם „קאפיטאַל“ האָט ער אַנ- געשריבען נאָך עטליכע בענדער איבער דעם גע- גענשאַטאַנד. אין דיוע ווערקע בעהאַנדעלט ער דעם גאנצען בוי פון דער קאפיטאַליסטישער גע- זעלשאַפט, אַפּט אריינלאָזענדיג זיך אין איינ- צעלטימען. פון דעסטוועגען קען די אויבער-גע- שטעלטע פראַגע בלויז בעאנטוואָרטעט ווערען נאכדעם ווי מען שעצט אָפּ זיין ווערטטהע- אָריע. דער מיטעלפונקט פון זיין גאנצער פא-

אונבעצאָהלטען מעהרוערטער, צו וועלכען זיי זיין נעם ניט בערעכטיגט, איז שוין געווען בעקאנט צו די ערשטע ענגלישע סאָציאליסטען פאר מאַרקסען. אויף דעם לעצטען געבייט האָט זיך ספעציעל בעריהמט און בעליבט געמאכט ביי אלע מאַרקס־פרעסער דער בעקאנטער עסטרייכער „סאָציאליסט“ אנטאָן מענגער. אין אַ ספעציעלען בוך, וועלכען ער ווידמעט דיזער פראגע, סטארעט זיך מענגער צו בעווייזען, דאָס די אידעע, אז דעם אַרבייטער קומט דער גאנצער פראָדוקט, וועלכען ער שאפט, ווייל בלויז אַרבייט שאפט ווערט, איז שוין אַרויסגעזאָגט געוואָרען לאַנג פאר מאַרקסען פון די ענגלישע סאָציאליסטען, און מאַרקס האָט דיזע אידעע ביי זיי גע'גנב'עט.

ביידע בעהויפטונגען זיינען דער רעזולטאַט פון אַבזאָלוטער אונקענטנים פון מאַרקס'עם טהעאָריען; ספעציעל פון'עם צוזאַמענהאַנג צווישן שוין די פערשידענע טהיילען פון זיין סיסטעם. עס איז אמת אז ריקארדאָ זאָגט, דאָס דער ווערט פון יעדער וואַרע הענגט אָב פון'עם מאָס אַרבייט, וואָס עס שטעקט אין איהר. עס איז אָבער אויך אמת, דאָס ער האָט מאַכעס מאָל גע'זאָגט גאנץ אנדערס. נון, איז פאר אונז פראגע, אויב ריקארדאָ איז אימער געבליבען קאָנזעקוענט אָדער ניט, גאנץ אונוויכטיג. וויכטיג ווערט דער פאקט, דאָס ריקארדאָ האָט זיך ניט אימער געהאַלטען ביי דער אַרבייטסווערט טהעאָריע צוליב אַ גאנץ אנדערע אורזאכע. דאָס מווען מיר געהן אַ ביסעלע צוריק: אין וואָס בעשטעהט, אייגענטליך, די וויכטיגקייט פון דער אַרבייטסווערט טהעאָריע פאר מאַרקסען? עס איז אמת, אז מאַרקס איז געווען אַ וויסער־שאַפטסמאַן, און אלס אַזעלכער איז איהם די וואַהרהייט געווען טייער. דאָך גלויב איך, דאָס ווען עס וואָלט זיך געבילדעט אַ שולע מאַטעמאטיקער, וועלכע זאָלען בעהויפטען, אז 2 מאָל 2 איז 5, וואָלט מאַרקס זיך ניט אַוועקגעלייגט דעם לעבען, אום צו בעווייזען, אז עס איז בלויז 4, ווי ער האָט עס געטאָן פאר דער אַרבייטסווערט טהעאָריע. די געווענליכע אַנטוואָרט איז, דאָס פאר מאַרקסען איז די אַרבייטסווערט טהעאָריע געווען אַזוי טייער, ווייל ער האָט אויף איהר געבויט זיין סאָציאליזמוס: דאָס די אַרבייטסווערט טהעאָריע איז איהם געווען נויטיג אום צו בעווייזען, אז אלעס געהערט צו די אַרבייט, ווייל זיי בעשאַפּען דעם גאַנצען ווערט פון אלע פראָדוקטען, דאָס הייסט, דעם גאַנצען געזעלשאַפּטליכען רייכטום, און דאָס זיי ווערען אַרויסגעבויטעט פון די קאפיטאַליסטען, וועלכע רויבען פון זיי אַ טייל פון'עם פראָדוקט — דעם זאָגענאָמען מעהרוערטער. וואָלט דאָס געווען ריכטיג, וואָלט אַנטאָן מענגער געהאַט רעכט, בעהויפטענדיג, אז מאַרקס איז רייך געוואָרען פון גנבה. נאָך ריקארדאָ, ווייניגסטענס, איז די אַרבייטסווערט טהעאָריע שוין געווען גאנץ גוט בעקאנט, און די ענגלישע סאָציאליסטען האָבען

כען אַ בעריהמטער פראָפּעסאָר און אַ פאָר דאָר צענטלאַך, וואָס ווילען בעריהמט ווערען, זאָלען ניט אַנשרייבען אַ „פערניכטענדע“ קריטיק גע'גען מאַרקס'ען. נאטירליך, דאָס אליין בעווייזט שוין ווי גרויס זיין בעדייטונג איז פאר דער ווירטענשאַפט, דאָס האַלט אָבער ניט אָב געוויסע אַנוויסערעדע ליטעראַטור פון דער בעהויפטונג, אז מאַרקס'עם טהעאָריען ליגען שוין אויפ'ן היסטאָרישען סמיעטניק. דאָס וואָלט נאָך גע'ווען צו דערליידען: יעדער איינער האָט אַ רעכט אויסצושרייען בפני כל עם ועדה ווי אונוויסענד ער איז. ערגער איז, דאָס וועהרענד מאַרקס'עם נאָמען איז ביי יעדען סאָציאליסט אויף די ליטע, זיינען זיינע טהעאָריען ביי זעהר ווייניגע אין קאָפּ. איך דענק דאָרום, דאָס איך וועל קיין נעם ניט בעליידען, ווען איך וועל יעצט, צו מאַרקס'עם 25 יעהריגען טויט־יובילעאום נאָך אַ מאָל איבערדערזעהלען, אין חרצען, אין וואָס אייגענטליך איז בעשטאָנען מאַרקס'עם אויפטוה פאר דער ווערט־און־מעהרוערט־טהעאָריע. אַנב אורחא וועל איך שוין זאָגען אַ פאָר ווער טער וועגען דער שפּעטערדיגער ענטוויקלונג פון דער טהעאָריע און איהר יעצטיגען שטאַנד.

אין דעם סכסוך איבער דעם מאַרקסיזמוס, וועלכער האָט זיך אָנגעפאַנגען באַלד נאכדעם ערשיינען פון'עם ערשטען באַנד „קאפיטאַל“, אין 1867, און געהט נאָך אָן ביז איצט, מוז מען אונטערשיידען צוויי ריכטונגען: ערשטענס, די וועלכע בעהאַנדעלט די ריכטיגקייט פון די מאַרקסיסטישע טהעאָריען; און, צווייטענס, די וועלכע בעשעפטיגט זיך מיט דער פראגע אויב די טהעאָריען, וועלכע ער האָט פערעפּענטליכט, זיינען זיינע אָדער געבאָרגעטע, געווענליך איז פאר אונז, מאַרקסיסטען, די צווייטע פראגע בלויז אַ נעבענזאך אין דער בעהאַנדלונג פון'עם מאַרקסיזם. אונזער קאמפאז איז פאר די טהעאָריען, וועלכע מיר האַלטען פאר ריכטיג, און ניט פאר'ן רבי'ס כבוד. איך וואָלט זיך דאָרם אויף דער צווייטער פראגע גאָר ניט אָנגע'שטעלט ווען, ערשטענס, דאָס וואָלט ניט געווען אַ יובילעאום־אָרטיקל, אין וועלכען די פערזענליכקייט פון'עם יובילאנט שפּילט נאטירליך אַ גרויסע ראָלע; און, צווייטענס, ווען אַ פערגלייך פון מאַרקס מיט זיינע פאָרגעגאנגער וואָלט ניט גע'ווען נויטיג, אום זיינע אייגענע טהעאָריען זאָלען קלאָר געמאכט ווערען.

די הויפט־אָמאָקען אויף מאַרקס'עם אָריגינאַליטעט אלס עקאָנאָם זיינען בעגרינדעט אויף צוויי בעהויפטונגען: ערשטענס, ווערט בעהויפטעט, דאָס ריקאָרדאָ האָט שוין אויסגעאר־בייט מאַרקס'עם הויפט־טהעאָריע, דאָס דער ווערט פון יעדע וואַרע הענגט אָב פון דער סומע נויטווידיגער מענשליכער אַרבייט, וועלכע עס איז נויטיג אום זי צו פראָדוצירען; ווען, צווייטענס, ווערט בעהויפטעט, דאָס מאַרקס'עם צווייטע טהעאָריע, אז די קאפיטאַליסטען צווינגען די אַרבייטער צו שאַפען פאר זיי אַן

און דיווע שריפטען בעוויזען צוגלייך די בע-
גרענצטהייט פון דיווער שולע, איהר אונפעהיג-
קייט צו ערקלערען דעם ענטוויקלונגסגאנג פון
דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט. דער הויפט-
פונקט, אויף וועלכען דיווע שולע האָט געהאט גע-
בראָכען, איז איהר אונפעהיגקייט צו ערקלערען די
געזעצע פון פראָפיט מאַכען אין דער קאפיטאלי-
סטישער געזעלשאפט. פראָפיט-מאכעריי אין
דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט בערוהט
אויף צוויי הויפט-פאקטען: אלע קאפיטאליסטען
מאכען פראָפיטען, און דער פראָצענט
פון פראָפיט אויפ'ן קאפיטאל, וואָס
ווערט געברויכט אין געשעפט, ווערט
אַלץ קלענער. ווארום מאכען אלע קאפי-

הויז נ' 46 גראפטאן מערדאס, וואו „קאפיטאל“
איז געשריבען געוואָרען

טאליסטען פראָפיטען? און, ווארום ווערט דער
פראָצענטואַל פון פראָפיט אַלץ קלענער? מיט
דער לעצטער פראגע, זאָגט מאַרקס, האָט זיך די
פאָליטישע עקאָנאָמיע אָבערמוטשטעט פון איהר
קינדהייט ביז ריקארדאָ.

זי האָט זיך געמוטשעט, אָבער העלפען האָט
זי זיך ניט געקאָנט, ווייל זי איז געווען געבויט
אויף א פאלשען פונדאמענט. די קלאַסישע פאָ-
ליטישע עקאָנאָמיע האָט אָנגענומען די קאפיטא-
ליסטישע געזעלשאפט-פאָרמע פאר דער אַבזאָל-
טער, „נאַטירליכער“ געזעלשאפטספאָרמע. דאָס
הייסט, אז גאָט האָט בעשאַפען די וועלט אוי,
דאָס די מענשליכע געזעלשאפט זאָל זיך פיהרען
און זיין אייגענעריכטעט אזוי ווי די קאפיטאלי-

שויף לאָנג פאר מאַרקסען בעהויפטעט, שטיצענ-
דיג זיך אויף דיווער טעהעאָריע, דאָס צו די אַרביי-
טער געהערט אלעס, וואָס זיי פראָדוצירען, דאָס
הייסט דער גאנצער געזעלשאפטליכער רייכטהום,
ווייל די אַרבייטער שאַפען דאָך דעם גאנצען
ווערט, און די קאפיטאליסטען בערויכען
די אַרבייטער, ווען זיי גיבען זיי אלס ווידרשטעם
בלויז א טהייל פון'ם ווערט, וועלכען זיי
שאַפען.

ווען דאָס וואָלט געווען ריכטיג, נאַטירליך.
צום אונגליק פאר מעננער'ן און די אנדערע גע-
לעהרטע קריטיקער פון מאַרקסען, און זאָגאר
געוויסע „מאַרקסיסטען“, איז דאָס גאנץ פאַלש.
מאַרקס האָט דעם געדאַנק, דאָס די אַרביי-
טער געהערט דער גאנצער געזעלשאפטליכער
פראָדוקט, ווייל זיי בעשאַפען דעם גאנצען
ווערט, געהאַלטען פאר אַבזאָלוט פאַלש, און
ער האָט דאָרום אויף איהם, נאַטירליך, ניט גע-
בויט, און ניט געקאָנט בויען, זיין סאָציאליסטי-
שע סיסטעם. מאַרקס האָט דיווען געדאַנקען
געהאַלטען פאר נאָאיוו און לעבערליך. ער האָט
ערקלערט, דאָס דער פראָדוקט „געהערט“ צו דעם
יעניגען, וואָס קריגט איהם נאָך די פאָליטיקא-
עקאָנאָמישע געזעצע, אויף וועלכע די קאפיטאלי-
סטישע אָרדנונג בערוהט. און נאָך דיווע גע-
זעצע, ערקלערט מאַרקס אויסדריקליך, קריגען די
אַרבייטער שוין אין דער קאפיטאליסטישער גע-
זעלשאפט אלעס, וואָס עס קומט זיי. נאַטירליך
נאָך דיווע געזעצע. און דיווע בעהויפטונג איז דער
רעזולטאַט פון מאַרקסעס מעהרעווערט טעהעאָריע,
ווי מיר וועלען זעהען שפעטער. מאַרקס'ס מעהר-
ווערט-טעהעאָריע איז אַלזאָ דער היפּך פון דעם,
וואָס די ענגלישע סאָציאליסטען פאר איהם האָ-
בען בעהויפטעט. מאַרקס זאָגט אויסדריקליך,
דאָס דיווער געדאַנקען פון די ענגלישע סאָציא-
ליסטען, וועלכער מיינט אין אמת'ן, אז דער
גאנצער געזעלשאפטליכער פראָדוקט דאַרף גע-
הערען צו די אַרבייטער, איז א פראגע פון מאָ-
דאל, און האָט דאָרום מיט פאָליטישער עקאָנאָ-
מיע גאָר ניט צו טאָן.

אין וואָס אַלזאָ בעשטעהט די וויכטיגקייט
פון מאַרקס'עס ווערט-און-מעהרעווערט-טעה-
אָריע פאר'ן סאָציאליזמוס? דיווע פראגע קאן
בלויז בעאנטוואָרטעט ווערען, ווען מיר וועלען
האַבען ערקלערט, וואָס אייגענטליך מאַרקס האָט
אויפגעטאָן פאר דער עקאָנאָמישער וויסנשאַפט,
ווייל מאַרקס'עס טעהעטיגקייט פאר דער וויסענ-
שאַפט און זיין בעגרינדונג פונ'ם סאָציאליזמוס
איז-איינס און דאָס זעלבע, און דאָס גיט זיינע
תלמידים דאָס רעכט צו רופען זיינע סאָציא-
ליסטישע טעהעאָריע מיט דעם נאָמען „וויסענ-
שאַפטליכער סאָציאליזמוס“.

די קלאַסישע שולע אין דער פאָליטישער
עקאָנאָמיע האָט געפונען איהר בעסטען אויס-
דרוק אין די שריפטען פון ריקארדאָ. דיווע שריפ-
טען ענטהאַלטען דאָס בעסטע, וואָס די עקאָנאָ-
מישע וויסענשאַפט האָט עררייכט ביז מאַרקסען,

ארבייטסקראפט. אָט דאָ מוז דאָרום ליגען דער שליסל צו די אלע געהיימיסע פון דער געזעל־שאפט, אין וועלכער דאָס ארבייטסווערטטהגע־זעץ הערשט. און מאַרקס האָט אונז דיווען של־סעל געגעבען אין זיין מעהרווערטטהעאָריע, וועלכע איז נישט נאר אַן ערגעצונג, זאָגנערן דער עיקר פון דער ווערטטהעאָריע. נאָך דעם אר־בייטסווערטטהגעזעץ איז יעדע סחורה, וואָס קומט אויפֿן קאפיטאליסטישען מאַרק, ווערט אַזוי פּיעל, וויפּיעל מענשליכע געזעלשאפטליך־ניטווערדיגע ארבייט עס קאָסט זי צו שאַפּען. ווען דער, וואָס עס קויפט די סחורה, האָט פאַר איהר בעצאָהלט דיווען פּרייז, האָט ער בעצאָהלט אַזוי פּיעל, וויפּיעל זי איז ווערטטה און זי גע־הערט איהם. ווען דער פערקויפער האָט די זען פּרייז געקראָגען פאַר זיין סחורה, האָט ער געקראָגען דעם גאנצען ווערטטה פון זיין סחורה, אלעס וואָס עס קומט איהם נאָך די גע־זעצע פון דער עקאָנאָמיע, וואָס הערשט אין דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט. די סחורה אר־בייטסקראפט איז אין דיווער הינזיכט נישט אַנ־דערש פון אלע אנדערע סחורות, וואָס ווערען פערקויפט אויפֿן קאפיטאליסטישען מאַרק: איהר ווערטטה איז דאָס, וואָס עס קאָסט זי צו פּראָדוצירען, דאָס הייסט: וואָס די ארביי־טער פערלעבען. ווען אַן ארבייטער קריגט אַלס ווידזשעס גענוג צום לעבען אין דער מאַניער ווי זיין קלאַסע לעבט, האָט ער געקראָגען, אלעס, וואָס איהם קומט נאָך די הערשענדע עקאָנאָמישע געזעצע, און דער קאפיטאליסט, וועל־כער האָט איהם דיווע ווידזשעס בעצאָהלט, האָט נאָך דיווע עקאָנאָמישע געזעצע, נאָכ'ן אר־בייטסווערטטהגעזעץ, אַ רעכט אויפֿן פּראָדוקט, וואָס די ארבייטסקראפט, וועלכע דער ארבייטער האָט דעם קאפיטאליסט פער־קויפט, שאַפט. דיווע ארבייטסקראפט שאַפט אָבער אימער מעהר ווי עס קאָסט זי צו פּראָדוצירען, די ארבייטער פערלעבען אימער וויי־ניגער ווי זיי קאָנען פּראָדוצירען; זיי פּראָדוציר־ען אימער אַ „מעהרווערטטה“: דער פּראָ־פּיט, וועלכען די קאפיטאליסטען מאַכען, אָהנע אָבצונארען איינער דעם אנדערן אָדער די ארביי־טער. דאָס ערקלעהרט אויך וואָרום דער פּראָ־צענט זאָץ פון פּראָפּיט, די פּראָפּיטראַטע, ווי מאַרקס רופט עס, ווערט אַלץ קלענער: די פּראָ־דוקציע און דער קאפיטאליסטישער געזעל־שאפט ענטוויקעלט זיך אויף אַזא אופן, דאָס יעדער ארבייטער ארבייט מיט אַלץ גרעסערע מאַסען קאפיטאַל, און אַזוי ווי דער פּראָפּיט קומט בלויז פון דעם „מעהרווערטטה“, וואָס די ארביי־טער שאַפען, איז נאָטווענדיק דער פּראָצענטזאָל פון פּראָפּיט אַלץ קלענער, וואָס גרעסער די מאַסע קאפיטאַל, אויף וועלכען דיווער מעהרווערטטה ווערט פּארטיילט. מאַרקס האָט אַלץ אַ געשאַפּען די ווירקליכע קא־פיטאליסטישע פּאַליטישע עקאָנאָמיע, דאָס הייסט: ער האָט ענט־

סטישע געזעלשאפט פיהרט זיך און איז איינגע־ריכטעט. די געזעצע פון דער קאפיטאליסטי־שער געזעלשאפט, די עקאָנאָמישע געזעצע, אויף וועלכע זי איז אויפגעבויט, זיינען עוויגע, „נא־טירליכע“ געזעצע. ווען א מענשליכע געזעל־שאפט האָט זיך אַ מאָל געפיהרט, אָדער פיהרט זיך יעצט, אנדערש, איז דאָס בלויז ווייל זי איז אראָב פון, אָדער איז נאָך נישט געקומען צום, דרך הישר, דעם גרויסען קאזיאָנעם וועג, וועלכען גאָט, אָדער די נאטור האָט אויסגעברוקט, אַז אלע מענשען זאָלען אויף איהם געהן, יעדער צו זיין אייגענעם ציעל, אָבער אָהן איינער דעם אַנ־דערען צו שטערען. דיווע אויפפאסונג האָט עס געמאכט גאנץ אונמעגליך, דאָס די קלאַסישע פּאַ־ליטישע עקאָנאָמיע זאָל ענטדעקען די אמת'ע נא־טור פון פּראָפּיט און די געזעצע, אויף וועלכע פּראָפּיטמאָדעריי בעהרט, ווייל דיווע געזעצע זיין נען א טהייל פון דער דינאמיקע פון דער מענשלי־כער געזעלשאפט, דאָס הייסט פון דער פערענדע־רונגס־פּראָצעס פון דער מענשליכער געזעלשאפט, און קאָנען דאָרום בלויז פערשטאנען ווערען ווען די קאפיטאליסטישע געזעלשאפט ווערט אויפגע־פאסט נישט אַלס אַן עוויגע, זאָגנערן אַלס א גליעד פון אַ לאַנגען געזעלשאפטליכען ענטוויקלונגס־פּראָצעס.

אָט דאָ ליגעט דער קערן פונ'ם מאַרקטישען סיסטעם, הן אויף דער עקאָנאָמישער הן אויף דער פּילאָזאָפּישער זייט. מאַרקס האָט פערשטא־נען, דאָס די מענשליכע געזעלשאפט מאַכט דורך אַ לאַנגען ענטוויקלונגס־פּראָצעס, אין דאָס די עקאָנאָמישע געזעצע, וועלכע גיטען צו אירגענד וועלכער צייט קאָנען נישט זיין קיין עוויגע גע־זעצע, זאָגנערן אַזעלכע, וואָס פאסען זיך צו און בעשטימען די געוויסע געזעלשאפטס־פּאַראַם, אין וועלכער זיי הערשען. נאָך מעהר: זיי מוזען נאָך זייער באַראַטער נאָך זיין אַזוי, דאָס זיי זאָלען זיך קאָנען ענטוויקלען פון זיך אַליין אַזוי ווייט, אַז זיי זאָלען זיך אַליין אָבשאַפּען, אָדער ווע־ניגסטענס שאַפּען די מעגליכקייט פאַר זייער אָב־שאַפונג, אום די געזעלשאפט זאָל קאָנען ווייטער פּראָגרעסירען. די קאפיטאליסטישע געזעלשאפט און איהרע עקאָנאָמישע געזעצע זיינען קיין אויסנאָהמע.

דיווע אויפפאסונג האָט מאַרקסען געגעבען די מעגליכקייט ריכטיג צו פערשטעהן די קאפי־טאליסטישע ווערטטהעאָריע — די ארבייטס־ווערטטהעאָריע פון ריקארדאָ און זיינע פאָר־געגנער. דיוועס ווערטטהגעזעץ איז פונקט אַזוי פערענגענליך ווי די געזעלשאפט, אין וועלכער עס הערשט. עס איז דער רעזולטאַט פון די היסטאָ־רישע קרעפטען און אומשטענדע, וואָס האָבען גע־שאַפטען די קאפיטאליסטישע געזעלשאפט. עס מוז היסטאָריש בעטראַכט ווערען, ווען מען וויל עס ריכטיג פערשטעהן. היסטאָריש האָט דיוועס געזעץ געקראָגען זיין גילטיגקייט ווען די ענט־וויקלונג האָט געשאַפּען אַ קלאַסע, וועלכע האָט געבראַכט אַ ספּעציעלע וואַרע אויפֿן מאַרק:

די מעגליכקייט דאס צו טאן. איך וויל דאָ דאָ-
רום בלויז אויפמערקזאם מאכען אויף צוויי וויכ-
טיגע פונקטעס: ערשטענס, איז די עסטעריי-
כישע טהעאָריע א שרית צוריק אין דער ענט-
וויקלונג פון דער עקאָנאָמישער וויסענשאַפֿט,
ווייל זי איז אייגענטליך ניט מעהר ווי א ווי-
דערבעלעכונג פון א טהעאָריע, וועלכע איז גע-
ווען בעקאנט אין דער קינדהייט פון דיווער ווי-
סענשאַפֿט, ניט נור פאר ריקארדאָ, זאָנדערן זאָ-
גאר פאר סמיטה, א טהעאָריע, וועלכע דיווע
צוויי בעגרינדער פון דער עקאָנאָמישער וויסענ-
שאַפֿט האָבען געמוזט פארווארפען, ווען זיי האָ-
בען ווירקליך עטוואָס געשאפֿען און וועלכע זיי
האָבען פון צייט צו צייט געברויכט, ווען זייער
אייגענע וויסענשאַפֿטליכע אַרבייט איז געבליבען
שטעקען אין האָט עפעס ניט געקאָנט ערקלע-
רען, ווייל דיווע טהעאָריע איז אייגענטליך ניט
קיין ערקלערונג פון דעם, וואָס עס קומט פאר
אין דער קאפיטאליסטישער געזעלשאַפֿט, זאָג-
דערן א תירוץ פאר ניט ערקלערען. דער רעזול-
טאט איז, דאָס מיר זיינען יעצט געקומען צוריק
צום זעלבען צושטאנד, וועלכער האָט עקזיסטירט
אין דער פאָליטישער עקאָנאָמיע פאר מאַרקסען:
די פראגע: ווארום מאכען די קאפיטאליסטען
פראָפֿיטען? ווי אזוי מאכען זיי דיווע פראָפֿי-
טען? און ווארום וועלען דער פראָצענטזאץ פון
דיווע פראָפֿיטען אלץ קלערען? זיינען ווייטער
געוואָרען אָפֿענע פראגען, מיט וועלכע יעדער
עקאָנאָם פלאַנט זיך ווידער, און וועלכע יעדער
פון דיווער זאָגענאָנטער „שולע“ ענטפערט אויף
א גאנץ פערשידענעם, אָפֿט פערקעהרטען, אופן.
דען די הויפט-כאראקטעריסטיק פון דער עסטעריי-
כישער „שולע“, וועלכע איז יעצט די איינציגע
יט-מאַרקסיסטישע-עקאָנאָמישע טהעאָריע, וועלכע
סטארעוועט זיך ווייניגסטענס עפעס צו ערקלע-
רען, איז דאָס די הויפט פרינציפען ערקלערען
גאָר ניט. יעדער אנהענגער פון דיווער „שולע“,
ווען ער וויל עטוואָס ווירקליך ערקלערען, האָט
פרייע הענד צו ערקלערען ווי אזוי ער וויל און
ווי אזוי ער קען. די איינציגע פאָדערונג, וועל-
כע דיווע „שולע“ שטעלט צו איהרע אנהענגער,
איז, דאָס זיי טאָרען ניט געבען די ריכטיגע ער-
קלערונג — די מאַרקסיסטישע, ווייל דאָס
שמעקט מיט סאציאליזמוס.

די צווייטע כאראקטעריסטיק פון דער
„נייער“, עסטערייכישער פאָליטישער עקאָנאָ-
מיע, אויף וועלכער איך וויל דאָ אויפמערקזאם
מאכען, איז פאָלגענדע: פונקט ווי די קלאַסי-
שע פאָליטישע עקאָנאָמיע, בעשעפטיגט זיך דיווע
פאָליטישע עקאָנאָמיע אויך מיט „ווייניג-
אב-זאָלע“ געזעצ, וועלכע פערענדערען זיך ניט
מיט דער היסטאָרישער ענטוויקלונג, ווייל זיי
זיינען איינגעווארצעלט אין דער „נאטור“ פון
מענשען. עס איז אָבער פאראן אן אונטערשייד,
און דיווער אונטערשייד איז ניט צום גונסטען
פון דער „נייער“ פאָליטישער עקאָנאָמיע און
צייגט דייטליך דעם באַנקראַט פון דער אָפיציר-

דעקט און ערקלערט די עקאָנאָמישע געזעצ,
אויף וועלכע די קאפיטאליסטישע געזעלשאַפֿט
איז געבויט, און וועלכע ערקלערען אונז דאָס,
וואָס אין איהר קומט פאר. ער האָט ערקלערט
די אלע רעמענישען פון דער קאפיטאליסטישער
געזעלשאַפֿט, וועלכע זיינען געווען א ספר החתום
פאר איהם, און האָט געענטפערט אויף די אלע
פראגען, מיט וועלכע די פאָליטישע עקאָנאָמען
פאר איהם האָבען זיך געפלאַנט.

מאַרקס האָט אָבער אויפגעטאָן נאָך מעהר.
אויפגעקענדיג די ענטוויקלונגס-געזעצ פון דער
קאפיטאליסטישער געזעלשאַפֿט, האָט ער בעוויז-
זען איהר פערזענליכקייט. ער האָט בעוויזען
אז דאָס ווערטע און מעהרעוועהרטע-געזעצ, אויף
וועלכע די גאנצע קאפיטאליסטישע געזעלשאַפֿט
איז אויפגעבויט, מאַכט עס אבזאָלוט אונמעגליך
דאָס דיווע געזעלשאַפֿט זאָל עקזיסטירען אייביג,
דיווע געזעצע אליין וועלען ענדליך מאכען איהר
ווייטערער עקזיסטענץ אונמעגליך, און וועלען
פאָרברייטען די קרעפטע און אומשטענדען,
וועלכע וועלען פיהרען צו איהר אָבשאַפונג און
צו דער שאַפונג פון א סאציאליסטישער געזעל-
שאַפֿט. דאמיט האָט מאַרקס געשאפֿען דעם
וויסענשאַפֿטליכען סאציאליזמוס. מאַרקס'עם
סאציאליזמוס איז אַזאָג ניט, ווי דער סאציא-
ליזמוס פון די ערשטע ענגלישע און אנדערע סאָ-
ציאליסטען, אַז ע ט ה י ש פ אָ ר ד ע ר ו נ ג
אויף גרונד פון ריקארדאָ'ס עקאָנאָמישע לעהרען,
זאָנדערן א וויסענשאַפֿטליכער ב-
ווייז, דאָס די עקאָנאָמישע געזעצע
פון דער קאפיטאליסטישער געזעלשאַפֿט, די
ווערטע-און-מעהרעוועהרטע-געזעצ, וועלכע הער-
שען אין איהר און וועלכע טרייבען איהר ענט-
וויקלונג פאָרווערטס, וועלען ענדליך פיהרען
צום סאציאליזמוס.

קיין וואונדער, וואָס דיווע לעהרע האָט
ארויסגערופֿען צום קאמפֿא אלע די יעניגע, ווע-
לען די קאפיטאליסטישע געזעלשאַפֿט איז
טייער, אָדער א סאציאליסטישע געזעלשאַפֿט
פערהאָסט, און איבערהויפט אלע ווייכהערציגע
און שוואַכעפיגע, וועלכע דענקען, אז
מיט עניות, הכנעה, און איבערהויפט מיט „גור-
טען“ מאַכט מען אימער בעסער ווי מיט „ביי-
זען“, מיט שטינדעס און מיט גאנז.

דער קאמפֿא איז געווען ביטער, און ווערט
אַלץ מעהר פערביטערט פון טאָג צו טאָג. אין
דיווען קאמפֿא האָט די קאפיטאליסטישע קלאַסע
פערלייקענט איהר אייגענע וויסענשאַפֿט, איהר
אייגענע „קלאַסישע“ פאָליטישע עקאָנאָמיע.
אויף די רואינע פון דער קלאַסישער פאָליטי-
שער עקאָנאָמיע האָבען די פערטהידיגער פון'ם
קאפיטאליזמוס אויפגעבויט די זאָגענאָנטע
עסטערייכישע, אָדער סוביעקטיווע, פאָליטיש-
עקאָנאָמישע טהעאָריע. דער פלאַץ ערלויבט
מיר ניט אריינגענועהן אין איינצעלהייטען, אום
גענוי איבערצוגעבען די טהעאָריע פון דיווער
שולע. האָפֿענטליך וועל איך נאָך א מאָל האָבען

איז פראָפּ. קלאַרק, פון קאַלומביא אַניווערזי-טעט, דער גרעסטער עקאָנאָמישער געלעהרטער אין אמעריקא. ער האָט אָנגעשריבען צוויי ביי-כער, וועלכע זיינען זעהר אינטערעסאַנט אין דיווער הינזיכט: „דעם דיסטריביושאַן אָף דעם וועלט“, פאַר 8—9 יאהר, און „עסענטיאַלס אָף עקאָנאָמיק טעאָריע“, וועלכעס איז ערשינען ערשט פאַר אייניגע מאָנאַטען. די ביכער זיינען געמיינט צו געבען די אַנטוואָרטען אויף די פראַגען, וועלכע די קלאַסישע עקאָנאָמיע האָט ניט בעאַנטוואָרטעט, און וועלכע זיינען נאָך עד היום געבליבען אונבעאַנטוואָרטעט פאַר די, וואָס נעמען ניט אָן די מאַרקסיסטישע טעאָריע, און ווילען געבען דיווע אַנטוואָרטען פונ'ם שטאַנדפונקט פון דער עסטערייכישער טעאָריע. אין אַמח'ן אָבער זיינען דיווע ביכער אַ באַנקראַט-ערקלערונג פון דיווער שולע: אַזוי לאַנג ווי קלאַרק האַלט זיך ביי די עסטערייכישע „געזעצע“ קען ער אפילו ניט אָנפאַנגען צו ערקלערען, און ווי ער פאַנגט נור אָן צו געבען אירגענער וועלכע אַנטוואָרט, אפילו אַ פאַלשע, מוז ער אוועקוואַנ-דערען פון דיווע „עוויגע“, „נאַטירליכע“ געזע-צע, וועלכע זיינען דער שטאַלץ פון דער עסטערייכישער פּאָליטישער עקאָנאָמיע. מיט'ן פאַל פון דיווער שולע פאַלט די אָפּיציעלע וויסענ-שאַפטליכע עקאָנאָמיע איבערהויפּט, און די מאַרקסיסטישע טעאָריע בלייבט ניט, פיליכט, דער אַנערקענטער זיעגער, אָבער, ווייניגסטענס, ווי די ענגלישע דריקען זיך אויס: „אין דעם אַנדרויטער פאַסעסיון אָף דעם פיעלער“.

עלער וויסענשאַפט. די קלאַסישע פּאָליטישע עקאָנאָמיע, זייענדיג דער אויסדרוק פון די יור-גענדיקאָרען פון דער קאַפיטאַליסטישער געזעל-שאַפט, פון איהר שטורם-און-דראַנג-פּעריאָדע, האָט אָנגענומען, דאָס די וועלט איז בעשאַפּען געוואָרען פאַר דער קאַפיטאַליסטישער געזעל-שאַפט, וועלכע איז דער עיקר הבריהא. זי האָט דאָרום גענומען די געזעצע פון דער קאַפיטאַלי-סטישער געזעלשאַפט, מיט וועלכע זי איז גע-ווען בעקאַנט און האָט זיי ערקלערט פאַר איי-ביגע וועלט-און-געזעלשאַפטליכע געזעצע. די עסטערייכישע טעאָריע, דאָנענען, איז דער אויסדרוק פון דער אַלטערס-שוועכע פון דער קאַפיטאַליסטישער געזעלשאַפט. איהרע „עווי-גע“ און „נאַטירליכע“ געזעצע האָבען איבער-הויפּט ניט קיין פלייש און בלוט. זיי זיינען אַזוי וואַסערדיג, אַזוי ניט-זאָגענד, דאָס עס מאַכט פאַר דער עקאָנאָמישער וויסענשאַפט איבערהויפּט ניט אויס צו זיי זיינען ריכטיג אָדער ניט, ווייל זיי האָבען גאָר ניט צו טאָן מיט די ברענענדע פראַגען, וועלכע די עקאָנאָמישע וויסענשאַפט האָט צו בעאַנטוואָרטען.

און דאָס לעבען פאַרדערט די אַנטוואָרטען אויף די פראַגען, מיט וועלכע די עסטערייכישע שולע פלאַגט זיך, און שמעט פאַר דער די-לעמא: ענטוועדער גאָר ניט צו אַנטוואָרטען, אָדער צו אַנטוואָרטען אַזוי, דאָס איין אנהענגער זאָל דעם אַנדערען ניט פערשטעהן ווי ביים בויען פונ'ם טהורם פון בבל. איינער פון די לעצטע „נייע“, וואָס האָבען פרובירט צו אַנטוואָרטען,

אלדזשערנאָן ליע

דער היסטאָרישער מאַטעריאַליזמוס

אויף דעם גרונד פון אַמח'ע קענטיס אויפצו-בויען נייע אַלגעמיינע געזעצע. קוקענדיג סיי פון דעם אַקאַדעמישען סיי פונ'ם פראַקטישען שטאַנדפונקט געפינען מיר, אַז די פאַרזעלע איז אַ ריכטיגע און אַז די מאַרקסיסטישע אַנ-שוואַנג איז אויך אַזוי וויכטיג. דער פאַרשער, אין וועמעס אויגען די וועלטגעשיכטע האָט ביז יעצט פאַרגעשטעלט בלויז אַ רייע פון בעדיי-טונגסלאָזע צופעלע — אַ מין „גייסטער-טאַנץ צווישען די וואָלקענס“ — ווי פראַפּעסאָר סמאָל האָט עס ענערגיש אויסגעדריקט — דערזעהט יעצט קלאַר, ווי זיי גרופירען זיך אין אַ פער-שמענדליכע אָרדנונג, נאַטירליך, אויב ער בע-גרייפט נור גוט די וויכטיגסטע פונקטען פון די מאַרקסיסטישע טעאָריע. זיין אינטעלעק-טועלע ערפאַהרונג איז פריהער געווען עהנליך צו דעם, וואָס פאַסירט מיט אַ ריזענדען, וועל-כער האַלט אין קלעטערן אַרויף אַ באַרג צווישען

די קענען מיט זיכערהייט זאָגען, אַז דער וויכטיגסטער טהייל פון מאַרקס'ס אַרבייט איז געווען די ענטוויקלונג און די טעאָריע פון דעם סאָציאַלען פראַגנעס, וועל-כעס ווערט געוועהנליך אָנגעריר-פען די מאַטעריאַליסטישע וועלט-אַנשוואַנג. דיווע אַנשוואַנג האָט אין די סאָציאַלע און היסטאָרישע וויסענשאַפטען פערדוראכט גראַדע אַזא פונדאַמענטאַלע ענדערונג, ווי די ענדערונג אין דער נאַטורוויסענשאַפט, וועלכע איז אַזוי ענג פערבונדען מיט דעם נאָמען פון לאָרד בייקאָן: אַנשטאַט זיך צו פערלאָזען אויף אַלגעמיינע אַבסטראַקטע פרינציפּען און צו פער-טייטשען די פאַקטען פון דער ווירקליכקייט אַזוי, אַז עס זאָל זיך פאַסען, האָט מען זיך בעסער גענומען צוערשט גוט צו כעאָכאָסטען דיווע פאַקטען אין דער נאַטור, און דאָן ערשט

גערעהטע טהאָלען און הויכע פעלזען און זעהט דאָס לאַנד נור שטיקלעכווייז, ניט האָבענדיג קיין גאַנצען געגריף פון דער אַרומיגער געגענד, ביז ענדליך איהם געלינגט אַרױפצוראָפּען זיך אױף דעם שפיץ און דאָן דערוועהט ער די געגענד אין איהר אמת'ע פּראָפּאַרציאָן, אין איהר אמת'ער גרויס. עהנליך דערצו הייבט אױף אָן דער, װאָס בעגרייפט גינדליך דעם מאַרקס־טישען שטאַנדפונקט, צו קוקען אױף דער פּער־גאַנגענער געשיכטע דער מענשהייט מיט גאַנץ אנדערע אויגען. זי הערט אױף פאַר איהם צו זיין „א רייהע פאַסירונגען דעצעהלט פון א איריאט, און אָנגעפילט מיט געפילדער, כעס, אבער מיט װעניג בעדייטונג“ — פערקעהרט, די װעלטגעשיכטע װערט קלאַר און פערשטענדליך און לאָזט זיך װיסענשאַפטליך אונטערזוכען גראדע װי די שטערן אין זייער לויף, גראדע װי די אַלע פערשידענסטע פאָרמען פון דעם אָרגאַנישען לעבען, אָדער װי די כעמישע עלעמענטען און זייערע װירקונגען. אבער די מאַרקסיסטישע טהעאָריע איז ניצליך ניט נור פיר די אינטער־לעקטועלע בעפרידיגונג, פיעל גרעסער איז איהר פּראַקטישער נוצען; זי פערװאַנדעלט די װעלטגעשיכטע אין א װיסענשאַפט, װעמעס לעהרע קען געברויכט װערען אַלס א װעגװייזער פאַר די מענשען אין זייערע געזעלשאַפטליכע פערהעלטניסע. ה ע ג ע ל, װעלכער קען זיין געװיסען זיין בעטראַכט װערען אַלס דער לעהרער פון מאַרקס'ן, גראדע װי דער װעניגער בעדיי־טענדער פילאָזאָף פלאַטאָ איז געװען דער לעהרער דער פון דעם גרויסען פילאָזאָף אַריסטאָטעל — העגעל אַלזאָ אין דער פאָרדערע צו זיין, פילאָזאָף פיעל דער געשיכטע“ לייקענט אָב ענגערגיש, אז די לעהרע פון די װעלטגעשיכטע האָט עטװאָס א פּראַקטישען װערטה. ער זאָגט: „אָפּט ראַטהע מען די הערשער, שטאַטס־מענער און נאַציאָנען זיך צו װענדען צו די ערפאַהרונג פון דער געשיכטע, אבער װאָס די ערפאַהרונג לערנט אונז יא, איז פאַלגענדעס: פערלער און רעגירער רונגען האָבען קיינמאָל ניט געלערנט עטװאָס פון דער געשיכטע און האָבען געהאַנדעלט לױט זייערע פּרינציפּען. דאָס איז געװען גאַנץ װאָהר װען העגעל האָט דאָס געשריבען, אונגעפעהר אין 1830.“*) אבער מאַרקס, אױפּשטעלענדיג די העגעליאַנער פילאָזאָפיע אױף אירער פיס, בעד װײַזט, אז בלױז פאַקטען זײַנען דער פונדאמענט פון אידעען און ניט זיי, די פאַקטען, זײַנען אַן אַכשפיעלונג פון א געהױמיניספולע, אייביגע, אַכסטראַקטע אידעע, — מאַרקס אַלזאָ האָט געפונען די מעגליכקייט איבערצודרעהען העגעל'ס אורטהױלע װעגען דער נוצלאָזיגקייט

(*) זאָגאר אין 1857 בעקלאָגט זיך טהאָמאַס באַקל אין זיין „געשיכטע דער ציוויליזאַציאָן אין ענגלאַנד“, אז די געשיכטע איז נאָך ניט געשטעלט אױף קיין װיסענשאַפטליכען באַדען.

דענע קלאסען פון דער געזעלשאפט אין אייראָפּא אין פערלויף פון צוויי פעריאָדען פון רעוואָלוציאָנערע טעטיגקייט.

די מאטעריעלע וועלט־אנשוואונג ווערט אָפט מיכערפערענטירט פון אונזערע געגנער און, וואָס איז אַם מייסטען בעדיערנשווערטה, אפילו אויך צווישען אונז זעלבסט. זי איז ניט קיין ערנידערנדע פּילאָזאָפּיע, ווי די אַנוויסער דע, פּערביסענע קריטיקער בעהויפטען, און ווי פיעלע איהרע אַנוויסערנדע פּערטהידיגער גיבען זי געגנער דאָס רעכט אזוי צו דענקען; זי איז ניט אַ פּילאָזאָפּיע, וועלכע שטעלט דעם מאָגען העכער פון דעם קאָפּ, די פיזישע אפּעטיטען העכער פון די אינטעלעקטועלע אינטערעסען און די מאָראלע געפיהלען; ניט אַ פּילאָזאָפּיע, וועלכע לייקענט אָב אָדער מאכט חוּם פון אַליץ, וואָס דער געזונטער מענשענפּערשטאַנד בע־טראכט אַלס דאָס העכסטע אין דער מענשליכער נאַטור. אויך ניט בעסער ווערט זי רעפּרעזענטירט דורך די אויסגעדראָשענע, בלויז האַלט וואהרע בעהויפטונג, און דער מענש איז דער פּראָדוקט פון זיינע אומישטענדען, אדער דורך דער וואהרער אָבער ניט גאַנץ פּילאָזאָפּיש־טיעפער בעאָבאַכטונג, אז דעם מענשענס פיזישע בעדייפּניסע זיינען די וויכטיגסטע און מעהר צווינגענד ווי זיינע איינטיגע און אינטעלעקטועלע ווישע, און ווען מיר זיינען הונגעריג אָדער פּערפראַרען קענען מיר ניט אין זיינען האָבען דאָס ערהאַבענע, דאָס וואהרע, דאָס שעהנע.

דער מאַרקסיסט בעהויפטט גאָר ניט, ווי עס קומט אונז אויס מאַנכעס מאָל צו הערען, אז דעם מענשענס טהאַטען זיינען אימער בע־איינפלוסט פון זיינע מאטעריעלע אינטערעסען. וואָס אנבעלאַנגט דער איינצעלנער פּערזאָן איז עס קלאָר, אז דיזע בעהויפטונג איז פאַלש. יעדער פון אונז האַנדעלט גאַנץ אָפט גענען זיינע אייגענע אינטערעסען און זאָגאַר גענען די איינ־טערעסען פון זיין פאַמיליע און זיינע פריינדע, און האַנדעלט, פּערקעהרט, לויט די פאַרדערונגען פון געוויסע מנהגים, אָדער געוויסע מאָראלע אנשוואונגען, צוליב אַ געוויסען סענטימענט אָדער אידעאַל. די בעהויפטונג איז פאַלש אפילו אין בעזוג צו גאַנצע קלאסען מענשען. אין פערלויף פון פיעלע אייהרהנדערטע האָבען גאַנצע קלאסען מענשען, מיט וועניגע, איינצעלנע אויסנאַהמען, געהאַנדעלט דירעקט אין קאַנפליקט מיט זייערע מאטעריעלע אינטערעסען. אַ גאַנץ געניגענדען ביישפּיל קענען מיר נעהמען ביי די שקלאַפּען פון אונזערע זיד־שטאַטען. אָבּוואַהל אין פיעלע פלעצער האָבען די שוואַרצע אויף אזוי פיעל איבערשטונען די ווייסע אין צאָהל, דאָס זיי וואָלטען גלייך געקענט רעוואָלטירען און אויסשלאַכטען זייערע אייגענע טהאַטען, די שקלאַפּענענדער, און זיך בעפרייען, פון דעסמוועגען האָט ניט פאַסירט אין פערלויף פון די 240 יאהר

עס פאַסען זיך בעשטימטע פאַרמען פון סאָציאַל־בעוואוסטזיניגקייט. די פּראָדוקציאָנס־ווייזע אין מאטעריעלען לעבען בעשטימט דעם אַלגעמיינעם כאַראַקטער פון די געזעלשאַפט־ליכע, פּאָליטישע און גייסטיגע פּראָצעסען פון דעם לעבען. ניט די בעוואוסטזיניגקייט פון די מענשען בעשטימט זייער עקזיסטענץ, פּער־קערט, זייער סאָציאַלע עקזיסטענץ בעשטימט זייער בעוואוסטזיניגקייט. אויף אַ געוויסער שטופּע פון ענטוויקלונג קומען די מאטעריעלע פּראָדוקציאָנס־קערפטע פון דער געזעלשאַפט אין צוזאַמענשטויס מיט די עקזיסטירענדע פּראָ־דוקציאָנס־פּערעהלעטניסע, אָדער געברויכענדיג אַ געזעצליכען אויסדרוק, מיט די אייגענטהום־פּערעהלעטניסע, אונטער וועלכע דיזע קערפטע האָבען פרייהער געוויקט. פון ענטוויקלונגס־פאַרמען פון די פּראָדוקציאָנס־קערפטע ווערען דיזע פּערעהלעטניסע גאָר זייערע שטערער, דאָן קומט די פּעריאָדע פון סאָציאַלער רעוואָלוציאָן. מיט דער פּערענדערונג פון דעם עקאָנאָמישען פונדאַמענט, ענדערט זיך מיט אַ מעהר אָדער וועניגער גרויסע שנעלקייט די גאַנצע אונז געהויערע אויבערגעביידע. בעטראַכטענדיג דיזע אומבויטונג, דאַרף מען אימער אין זיינען האָבען דעם אונטערשיעד צווישען די מאטעריעלע ענדערונגען פון די עקאָנאָמישע בעדינגונגען פון דער פּראָדוקציאָן, וועלכע מיר קענען בע־שטימען מיט דער פונקטליכקייט פון נאַטור־וויסענשאַפט, און צווישען די לעגאַלע, פּאָליטי־שע, רעליגיעזע, עסמעטישע, פּילאָזאָפּישע, בקיצור די אַלע אידעאָלאָגישע פאַרמען, אונטער וועלכע די מענשען בעגרייפּען דיזען קאַנפליקט און אונטער וועלכע זיי קעמפּפּען. פונקט ווי אונזער מיינונג פון אַ פּערזאָן לאָזט זיך ניט בעגרינדען בלויז דאָרויף, וואָס ער אַליין דענקט פון זיך, אזוי קענען מיר אויך ניט אורטהיילען אזא איבערגאַנגס־פּעריאָדע בלויז פון איהר אייגענע זעלבסט־בעוואוסטזיניגקייט, פּערקעהרט, דיזע בעוואוסטזיניגקייט מוז איבער ערקלערט ווערען דורך די ווידערשפּריכע פונ'ם מאטעריעלע לעבען לעבען, דורך דעם עקזיסטירענדען קאַנ־פליקט צווישען די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקציאָנס־קערפטע און די פּראָדוקציאָנס־פּערעהלעט־ניסע." -

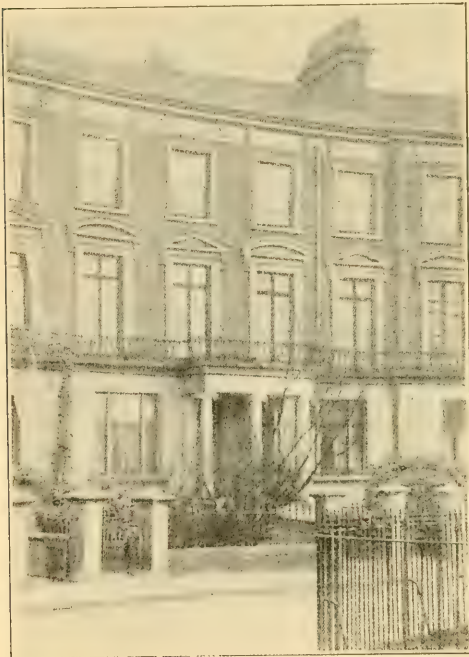
מאַרקס אַליין, ענגעלס, קוויטסקי, פלע־כאַנאָו, לאַפּאַרג און אַנדערע, האָבען דיזע קורצע ערקלערונג נאָך ווייטער אויסגעאַרבעט און איל־לוסטירט מיט ביישפּיעלע פון בעשטימטע היסטאָרישע פּעריאָדען און פאַסירונגען. אין מאַרקס'ס, "קלאסענקעמפּפּע אין פראַנקרייך 1850-1848", דער 18טער ברומיר פון לאַויס באַנאַפּאַרט, "רעוואָלוציאָן און קאָנטרירעוואָל־ציאָן", דייטשלאַנד אין 1848" און, "דער ביר־געריקע אין פראַנקרייך", צ. ב., געפינען מיר דיזען פרינציפּ אָנגעווענדעט אַלס אַ בעלייכטענ־דער בעווייז פון דער אויפֿפיהרונג פון פּערשיע־

אָנפאַנגען דענקען צו ברעכען די געוואָהנהייט פון געהאָרזאמקייט. אבער די עקאָנאָמישע לאַגע פון די שקלאַפּען האָט געשטערט דיזע פּערזאָנען צו האָבען אירגענד וועלכען איינפלוס אויף זייערע מיטברידער. די שקלאַפּען זיינען געווען אָבגעזונדערטע פּערזאָנען, אָהן אַ שום מעגליכקייט צו ווערען זעלבסטבעוואוסט אַלס אַ קלאַס; זיי זיינען געווען פּערשפּרייט אויף טויזענדע פלאַנטאַציעס, אייניגע דאָ, אייניגע דאָרט, אַם העכסטען אייניגע הונדערט צוזאַמען אויף דער גרעסטער פלאַנטאַציע; זיי פלעגן ניט קענען ריזען פון פלאַץ צו פלאַץ און בע-געגענען זייערע מיטברידער און אויסטוישען זייערע געדאַנקען. אַם מייסטען זיינען זיי גע-

פון דער שקלאַפּעריי קיין איינציגער וויכטיגער שקלאַפּען-אויפּשטאַנד. אין צייט פון דער מלחמה פאר די בעפריאונג פון די שקלאַפּען, וואָלט אזא אויפּשטאַנד געקענט פאַראַלזירען די שקלאַפּענהענדלערס רעגירונג, אבער אנשטאט דעם האָבען די שקלאַפּען געהאָרזאָם פאַרט-געזעצט צו קליידען און שפּיזען די אַרמע, וועלכע האָט געפּייט פאַר דער שקלאַפּעריי. די מאַרקסיסטישע טהעאָריע גיט אונז אַן ערקלע-רונג צו דיזען פאַקט, וועלכע איז אין דירעקטען ווידערשפּרוך מיט די מיסערפּרעזענטאַציען פון מאַרקס'עם טהעאָריע.

דיזע מאַרקסיסטישע טהעאָריע פּערנעמט גיט דעם איינפלוס פון די רעליגיעזע, די מאַראַליגעפיהלען, אינטעלעקטועלע בעגריפע און פון די געזעלשאַפּטליכע מנהגים. זי אנערקענט זיי אַלס מעכטיגע קרעפטע אין דער בעשטימונג פון דעם מענשענס אויפּפיהרונג אין דער עפענטליכ-קייט און אויך אין זיינע פּריוואַט-אנגעלעגענ-הייטען, — אזוי ווייט מעכטיג זיינען די קרעפ-טע, אז גאַנץ פאַסט בעוועגען זיי די מאַטעריעלע אינטערעסען פון די איינצעלנע פּערזאָנען. אבער זי געהט נאָך פּיעל ווייטער; זי ערקלערט דעם אורשפּרונג פון דיזע גלויבענס, געפיהלען, אידעען און מנהגים, זי צייגט ווי אזוי זיי אַלע ענטשפּרינגען פון די עקאָנאָמישע פאַזיציען פון די פּערשידענע קלאַסען מיט זייערע פּערשיד-ענע אינטערעסען, מאַניערען, געוואָהנהייטען, אידעען און זייערע שטופען פון קענטניס אָדער אונטערשטעלען לויט נאָך זייער עקאָנאָמישע לאַגע; און זי דייטעט אויך אָן אז דיזע עקאָ-נאָמישע לאַגע פון די פּערשידענע קלאַסען אין אַ געוויסער פּעריאָדע, הענגט אָב, אין גרונד-גענומען, הויפטזעכליך פון די שטופע פון ענט-וויקלונג אין די מאַטעריעלע און אין די מעטאָ-דען פון דער פּראָדוקציע, פון טראַנספּאָרט און אויסטויש צו וועלכע זי האָט ערריכט.

דער פאַקט, וואָס די שקלאַפּען פון דער סויט האָבען אפילו ניט געטרייט זיך צו בעפרייען, קומט, אָהן צווייפּעל, אַרויס פון דעם איינ-געוואָרצעלטען געפיהל וועגען טרייהייט צו זייערע עררען. אונטערטהעניגקייט אין אַ קענעכט איז געווען געשעצט אַלס אַ גרויסע מעלה גיט נור אין די מיינונג פון דעם בעל הבית, זאָג-דערן אויך אין די מיינונג פון די שקלאַפּען גופא. אבער דיזע מעלה האָט געהאַט איהר אורזאָכע: דער נעגער איז ניט געווען אַ שקלאַף, ווייל ער איז געווען אונטערטהעניג; ער איז געווען אונ-טערטהעניג, ווייל ער איז געווען אַ שקלאַף. געד-האָרזאמקייט איז געווען זיין געוואָהנהייט, וועל-כע ער האָט אַן זיך אויסגעאַרבעט דורך די ביישפּיעלע, וועלכע מען האָט פאַר איהם גע-שטעלט פון קינדווייז אָן, און דאָס איז אין איהם פּערשטאַרקט געוואָרען אין אַ מאַראַלען געפיהל. נור די אויסנאַהמען צווישען די שקלאַפּען, האָבען געצווייפּעלט אין די רעכט-קייט פון די שקלאַפּעריי און האָבען געקענט

הויז נ' 41 מייטלאַנד פאַרק ראָד, וואו מאַרקס איז

געשטאַרבן

באָרען און פּערלאָרען געוואָרען אויף איין און דעמזעלעכען פלאַץ. יעדען שקלאַפּ'ס לעבען איז געווען מעהר פּערקניפט מיט זיין ערר'ס לעבען ווי מיט'ן לעבען פון די איבריגע קנעכט, וועלכע ער האָט ניט געקענט און ניט געוואוסט. אַ חוץ דעם ענגען קרייז פון דעם פלאַנטאַציע-לעבען האָט ער גאָר ניט געוואוסט, און אזוי ווי אַגרי-קולטור איז אימער וועניגער גענייגט (מסוגל) צו ענדערן איהרע מעטאָדען, ווי די אנדערע פאַר-מען פון פּראָדוקציע, און ספּעציעל נאָך דער גראַבער סאָרט אַגריקולטור, וועלכע קען געפיהרט ווערען מיט אונגעלערנטע שקלאַפּען-הענד, איז אַלעס אויף די פלאַנטאַציע זיך געגאנגען אויף איין שטייגער. דורות נאָך דורות זיינען פאַר-

ער שעדיגט די אינטערעסען פון זיין אייגענעם קלאס; דער טיפישער לאָהן-ארבייטער האָט דעלט אויף אזא'ן אופן, ווי עס נוצט פאר זיין אייגענעם קלאס, אָבוואָהל אָפט קומט איהם אויס דערביי צו אָפּפערען זיינע פערזענליכע אינטערעסען. דער אונטערשייד אין אויפֿ-פיהרונג און די מאַטיווען, וועלכע פיהרען דער צו, ווי מיר האָבען געזעהן פריהער, קומען אַרויס פון דעם אונטערשייד פון זייער ביידענס לאַגע—פון דעם אונטערשייד ווי זיי ווערען ביידע עקס-פלאַאטירט.

די אייראָפּעאישע פאנשטישזיניקעס פון דעם מיטעל-אַלטער זיינען אין פיעלע הינזיכטען געווען דאָסזעלבע וואָס די שקלאַפּען, ווייל זייער עקאָנאָמישע לאַגע איז געווען כמעט די זעלבע. אבער די מאָדערנע פראָלעמאָרער זיי-נען די נאכפאלגער פון די פאנשטישזיניקעס; ווי אזויזשע זיינען זיי געקומען צו אזא פער-שיעדענעם כאַראַקטער, אזעלכע פערשיעדענע מיינונגען, געוואָהנהייטען, געפיהלען און אירעאָ-לען? די מאַשינעריי און די מאָדערנע מעטאָדען פון פראָדוקציע און טראַנספּאָרטאציע אַנטפערן אויף דיזע פראגען. די ערפינדונג פון שוים פולווער, דרוקעריי, דעם קאמפאס און דעם סעקסאַנט, די נייטוועלדיגסטע אינסטרומענטען, אין א ים-רייזע, די ענטדעקונג פון נייע לענדער, און פאָלגליך די פערגרעסערונג פון דעם האַנדעל און, וואָס איז אַם וויכטיגסטען, די ערפינדונג פון דער דאַמפֿ-מאַשין און אַלע אנדערע וואונדער-ליכע מאַשינען, וועלכע זיינען שוין געקומען נאָך איהר — דיזע ענדערונגען אין דעם פראָדוצירען און טראַנספּאָרטירען פון די וואַרען און דער פאָלגליכער אונטערשייד אין די פאַרמען פון אייגענטהום און אויסטויש זיינען עס געווען די אורזאכע פון די ענדערונג אין די אומשטענדען, וואָס האָבען אַרומגערינגעלט דעם לעבען פון די אַרבייטענדע מאַסען און האָבען זיי פערוואַנדעלט פון געהאָראַמע, שרעקעדיגע קאנסערוואטיווע און אינדיווידואליסטישע פאנשטישזיניקעס אין רעבעלישע, מוטהיגע, פראַגרעסיווע און קאָלעק-טיוויסטישע מאָדערנע פראָלעמאָרער.

אידער דיזע ערפינדונגען און ענטדעקונגען זיינען געמאַכט געוואָרען, איז עס נוצט פאר אונז מעגליך פאר די מאַסען אַרבייטער צו זיין קאָך צענטרירט אין די שטעט. אפילו די יעניגע, וועלכע האָבען זיך ניט בעשעפטיגט מיט לאַנד-אַרבייט האָבען געמוזט וואוינען אין קליינע שטעטלעך אָדער דערפער, אום צו זיין נאָהענט צו דעם קוואַל פון שפּייז, ווייל די טראַנספּאָר-טאציען פון ברויט, פלייש א. ז. ו. איז דאָן געווען זעהר טהייער. און אזוי ווי זיי האָבען געברויכט זעהר איינפאַכע געצייג אַנשטאט די קאָמפּליצירטע מאַשינעריי, האָבען זיי געקענט אַרבייטען יעדער פאר זיך, אָדער אין קליינע גרופּען; דאָס איז געווען נאָנט נאָטירליך. זיי האָבען וועניג גערייזט, אי דערפאַר, ווייל דאָס איז געווען צו טהייער, אי דערפאַר ווייל זיי

איבער אָהן א געלעגנהייט פאר דעם שקלאַפּ צו קריגענען עטוואָס א נייעם געדאַנק פון א מעגליכ-קייט פון אזא סאָציאַלע אומענדערונג, ווי די אַנשאַפונג פון דער שקלאַפּעריי.

לאָמיר אוועקשטעלען אַלס קאָנטראַסט צו דיזען לעבען די אומשטענדען, וועלכע רינגלען אַרום דעם אינדוסטריעלען פראָלעמאָרעט. אין פיעלע הינזיכטען איז דער שיקזאַל פון דעם לאָהן-אַרבייטער גראַדע אזוי שלעכט ווי דעם שקלאַפּס, און מאַנכעס מאַל נאָך ערגער: זיי אַרבייטען שווערער; פיעלע פון זיי עסען ניט, קליידען זיך ניט און וואָהנען ניט בעסער פון די שקלאַפּען; זיי ווערען ניט אויפגעפאַסט אין זייער קינדהייט, אין זייער עלטער און אין זייער קראַנקהייט ווי די שקלאַפּען; אין זייערע לעבענס-מיטלען זיינען זיי וועניגער פערזיכערט; אבער כאַטש זייער לעבען איז ניט בעסער, איז דאָס דאָך א גאַנץ אנדער סאָרט לעבען, און טאַקע דיזער אונטערשייד גיט א גאַנץ אנדער כאַראַקטער דעם גאַנצען קלאַס. טויזענדער און זאָגאַר הונדערטע טויזענדער לעבען זיי צוואַמען אין די שטעט, ניט אָבערגעזונדערט אָדער צו-וואַרפען. זיי אַרבייטען צוואַמען אין די פאַבריק-קען, מינען און אויף די אייזענבאַהנען. יעדענס אַרבייט איז פערבונדען מיט דער אַרבייט פון די איבעריגע. זיי אַנדערנען אָפט פון אָרט צו אָרט, זאָגאַר פון לאַנד צו לאַנד, זוכענדיג אַרבייט. זיי האָבען געוועהנליך קיין פערזענליכען פערקעהר מיט זייערע אַרבייט-געבער; זיי בעזיצען גע-וועהנליך א ביסעל בילדונג, ווייל אָהן דעם וואָלטען זיי ניט געקענט אַרבייטען אין די מאַ-שינען-אינדוסטריע, און ענדליך אַנשטאט די אַגריקולטור, וועלכע שטעהט אויף איין אָרט, אַרבייטען זיי אין אינדוסטריען וואָס גיבען זיי ביישפּעלע פון אונאויפהעלליכע פערענדערונגען. דער דעזולטאַט פון דעם צושטאַנד איז דאָס, אז דער פראָלעמאָרער איז גענייגט צו זיין אויף אזוי פיעל רעבעליש, אויף וויפיעל דער שקלאַפּ איז געווען געהאָרזאָם; אויף אזוי פיעל מוטהיג, אויף וויפיעל דער שקלאַפּ איז געווען דער-שלאָגען; אויף אזוי פיעל שטרעבענד נאָך נייע אידעען, אויף וויפיעל דער קנעכט איז געווען צוגעבונדען צו די אַלטע, און אויף אזוי פיעל גענייגט צו קאָלעקטיווע (געמיינשאַפּטליכע) טהעטיגקייט, ווי דער אַנדערער צו די אינדיווי-דואליסטישע.

די אויפפיהרונג פון יעדען שקלאַפּ און פון יעדען לויז-אַרבייטער איז פיעל בעהערשט פון זיין גלויבען, געוואָהנהייטען, געפיהלען און אידעאַל, אבער דער גלויבען, די געוואָהנהייטען, געפיהלען און אידעאַלען זיינען גרינדליך פער-שיידען אין די ביידע קלאַסען און נייגען זיי דאָרום צו גרינדליך פערשיעדענע אויפפיהרונגען. די אינטערעסען פון ביידע, אי אַלס איינצעלנער מענש, אַלס קלאַסע, זיינען געווען די אינטער-רעסען פון זייערע בעל הבתים, אבער דער טיפֿי-שער שקלאַפּ האַנדעלט אויף אזא'ן אופן דאָס

ענדערונג און דער ביו יעצט אָבערזונדערטער, אונאבהענגיגער בעל מלאכה מוז יעצט ווערען אַ לויז-אַרבייטער ביי די בעזיצער פון די גרויסע קאָמפּליצירטע און זעהר קאָסטבארע מאַשינען. אויך דער קאָפיטאַליסט איז אונטערוואָרפּען אונטער קרעפטע, וועלכע זיינען אונאבהענגיג פון זיין ווילען: ער מוז פיהרען זיינע געשעפטען אזוי, אז זיי זאָלען איהם ברענגען פּראָפּיטען אונטער די עקזיסטירענדע צושטענדע פון דעם וועלט-מאַרק, און לויט די עקזיסטירענדע מעטאָדען, און אויב ניט געהט ער צו גרונד; און ווען די וועלט-מאַרק-קאָנדיציאָנען ענדערן זיך, אָדער נייערע און ביליגערע מעטאָדען ווערען איינגעפיהרט, מוז ער זיך צופאַסען צו זיי, אָדער ער פאַלט. עס מאַכט ניט אויס, וואָס ער דענקט, גלויבט, ווינטשט אָדער פיהלט. די עקאָנאָמישע קרעפטע זיינען שטאַרקער פון זיין ווילען.

האַבען עס פשוט ניט געדאַרפט. די מעטאָדען, מיט וועלכע זיי האָבען געאַרבעט זיינען געבליבען דיזעלבע פיעלע יאהרהונדערטע לאַנג, ביז די ערשטע גרויסע ערפינדונג איז ערשינען און האָט מיט זיך נאָכגעבראַכט די לאַנגע רייהע פון אימער נייע מאַשינען. אבער אזוי באַלד ווי די מאַשין-מעטאָדען זיינען ערפונדען געוואָרען, זיי-נען די מענשען אַריינגעטרעטען אין נייע פער-העלטניסע, „אונפערמיידליכע און אונאבהענגיגע פון זייער ווילען“, ווי מאַרקס רופט זיי. נאָך דעם ווי די דאַמפּף-מאַשין, די שפּין-מאַשין, די וועב-מאַשין איז איינגעפיהרט געוואָרען, האָט שוין קיינער ניט געקענט זיך ערנעהרען מיט זיין שפּין-רעדעל אָדער האַנד וועב-מאַשין. צי האָבען זיי דאָס געוואָלט, צי ניט, זיי האָבען גע-מוזט אנפאנגען געברויכען די נייע מאַשינעריי, אָדער פערלאָזען דעם טרייד; אבער אין די אנדערע טריידס איז פאָרגעקומען די זעלבע אומ-

מ. ווינטשעווסקי

מאַרקס דער זיעגער

(א סאַננעט)

קיין איבערמענש, קיין אונטערגאָט און קיין פּראָפּעט,
איז ער צו מענשענקינדער נור אַלס מענש געקומען;
קיין גאָט-געזאָלבעטער, קיין בעלאַרבערטער פּאָעט,
האַט ער — דער מאַן — אַ שפּראַך אַהן בילדער און אַהן בלומען.

אַ מענשענשפּראַך, אַ דענקער-לשון נור גערעדט,
דערמיט אָבער גאָט מאַמאָן'ס פעסטונג איינגענומען, —
די תּפִּיסה, וואו דער מענש דעם מענש זיין ברודער טרעט,
וואו אין אַ גרוב פון גאַלד זיין גייסט איז אומגעקומען.

קיין איבערמענש; אַ מעכטיגער נור דורך זיין וויסענס מאַכט,
האַט ער, וואָס האָט אליהו'ס מאַנטעל ניט געטראָגען,
אַהן משה'ס שטעקען, אַהן שמשון'ס גבורה אין דער שלאַכט,

און אַהן אַרמעען, לייכט די שוואַרצע קראַפט געשלאָגען,
צוטרייבענדיג די חשך-ברואים פון דער נאַכט,
און מיט זיין העללען גייסט בעגינענדיג צו טאָנען.

אין גן-עדן

(כמעט א מעשה פון יענער וועלט).

פון מנשה גאלפערן.

ערשטער טהייל

1.

— ווייל איך בין ניט געשטאנען צום פריי-
זיוו, אדני ר' מלאך. מיר האָט זיך געדאכט
דער פריסטאווי...
— שישא! — האָט זיך דערהערט פון
דעם נשמות-פובליקום.
אן אנדער מלאך נעהמט מישען א דיקען
ספר. ער לייענט גאנץ הויך:
— ספראווקא נומער די און די. פלטיאל
יצחק. פערלאָזט די זינדיגע ערר צוריק מיט
פערציג יאהר, לויט די יאהרען וואָס זיי צעהלען
דאָרט... געפינט זיך יעצט אין דער זיעבענטער
אבטהיילונג פון גיהנום...
— ביזט דו פלטיאל-יצחק? — פרעגט
וויעדער דער מלאך מיט דער פען אין האַנד, און
ער שמיכעלט איראָניש.
— טאָקטאָטשנאָ! — כאַפט זיך אַרויס
ביי מיר רגילות'דיג, אבער איך דערמאָן זיך און
זאָג צו איהם ווי צו א מלאך.
א פאָאָר מינוט שפעטער האָט אן אנדער
מלאך געמישט אייך א דיקען ספר און האָט פון
דאָרטען געלייענט:
„פלטיאל-יצחק, אַרויסגעגעבען געוואָרען
פון דעם אוצר הנשמות צו א גוף אויף דער
זינדיגער ערד צוריק מיט ניין און דרייסיג יאהר,
לויט די יאהרען וואָס זיי צעהלען דאָרט... זיין
קרעדיט איז גוט — א קאָנדיטאט אין גן-עדן
אריין...“

דאָס גאנצע בית-דין האָט זיך איבער-
געקוקט פערוואונדערט. אלע האָבען א רייד
געטאָן אויף הימעל-לשון, א מלאך האָט עפעס
פערשריעבען מיט מלאך-כתב, און דער פרעזעס
האָט געלייענט:

„די דיעלע ווערט אָבעלעגט ביז מען וועט
מאכען א ספראווקע צו איז דער מת ריכטיג
פלטיאל-יצחק און ס'איז דעם מלאך המות'ס
טעות, אָדער דער נאָמען איז א פאָלשער און
דער מת איז א בראָדיאָנע...“
נאָכדעם האָט דער סניגור מיך אַרויסגענו-
מען אויף ערכות ביז אין משפּט.

3.

אויסגערופט בין איך געווען פון דעם קבר.
עסען האָט מיר ניט געפעהלט. איך האָב אַנ-
געפרעגט די וועגען — און געה.

משל —

איך בין געשטאָרבען און
מען האָט מיך געבראכט צו קבר
ישראל.
— מה שמך? — הער איך
א קול פון אויף דער ערד. מסתם
דער מלאך דומה. עס טהוט
מיר א פליה דורך דעם מח א פאָר טאאים ערשט
פון פאר צוויי וואָכען: עובר געווען אויף „לא
תחמוד“... פערנאכלעסיגט א „ברכו“... א ביסעל
געלעצט אויפ'ן אלטען שטייגער... וכדומה.
דער גיהנום קומט מיר אויפ'ן געדאנק, אי,
האָב איך מורא. דאָרט, אין עולם השקר פלעג
איך אפילו לאַכען דערפון, אויסלעגען עס אויף
חוזק, — אָבער דאָ האָב איך מורא... האָ? —
טראכט איך, אפשר אויף א פרעמדען נאָמען?...
איך האָב עס א מאָל שוין געפרופט. זאָל דאָס
נור געראַטען...
— מה שמך? — הערט זיך פון אויבען
א ביסעל ברוגז'דיג.

איך טראכט נאָך צו. א נאָמען וואָלט איך
באלד געזאָגט, נאָר אויף דער אמת'ער וועלט
געהט דאָך עס אלץ אויף פסוקים...
דער מלאך ווערט ביז: „מה שמך...“
איך לאָז איהם ניט ענדיגען. איך זאָג
איהם א פאָר פסוקים און וואַרט.
„פלטיאל יצחק“ — שטויסט זיך דער
מלאך, און איך הער א פען קריצט, אוראי אויף
א שאַרבען...
ער זאָל כאַטש פערשרייבען ריכטיג,
טראכט איך, נישט ווי אויף דער ערד דער קא-
זיאָנער רב...
2.

איך שמעה פאר דעם בית-דין של מעלה.
דער מלאך דומה — כ'האָב איהם דערקענט
אין קול — גיט מיך איבער און זאָגט עפעס
דערביי; וואָס, פערשטעה איך ניט.
איינער א מלאך מיט א פען אין האַנד
טהוט מיך שטרענג א פרעג:

— פלטיאל-יצחק! דו ביזט עס?

— יא, ענטפער איך מיט ציטערניש.
— פאר וואָס-זושע האָסטו אזוי לאנג גע-
טראכט ווען „מלאך דומה“ האָט דיך געפרעגט?

— האָסטו דערויף אותות ומופתים? —
פרעגט איהם דער פרעזעס.

— יא, ענטפערט דער מלאך המות. ער
נעהמט ארויס א כריעה פון דעם רופא און
לייענט:

"ידידי, שותפי המפורסם מוהר"ר מלאך-
המות, שיחיה."

און נאָכדעם שרייבט ער, אז כפי, אזוי ווי
דער מלאך המות האָט איהם געהייסען אָבשיקען
משה מיכאל'ן, נאָר כפי משה מיכאל גלויבט
ניט אין רופאים און רופט איהם ניט, לכן שיקט
ער אויף יענעם פלאץ פלטיאל יצחק'ן און פאר
זיין טרחה בעט ער איהם, דעם מלאך, ער זאל
זיך משתדל זיין אַ באַלערע אויף כמה חדשים,
מחמת טיפוס—

— גענוג! — האָט איהם דער פרעזעס
איבערגעריסען, — דאָס איז שוין פריוואט-
געשעפט.

און איך האָב געציטערט אין אַ גיהנום-
שרעק: פלטיאל-יצחק, אַ גרויסער טפוש... כל
ימיו געשלאָפּען און געגענעצט... וואָס קען איהם
קומען?...

נאָר איך האָב זיך דערמאָנט אין דער
צווייטער ספראווקע...

5.

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

צווייטער טהייל.

1.

...פאר מיר לויפט אַ קליין מלאך'ל, פאטשט
מיט זיינע פליעגעל און היילט אויף אַ קול:
"סלו! פנו דרך! מאכט פלאץ פאר פלטיאל-
יצחק'ן — ער געהט!"

גליקליך, טראכט איך מיר, ווען פלטיאל-
יצחק דארף ניט מיין פאס, נארט דער רופא
ניט אָב דעם מלאך המות, און איך פאל אריין
מיט מייענע פסוקים ווי קרה. קיין גלגול אפילו
וואָלט מיר שוין אויך ניט געווען געהאָלפּען.

היינט די הצלחה וואָס ס'איז פאר דעם
נייעם קאָזיאָנעם רב... דער אלטער פלעגט זיך
עקשנען אויף אַ אסור, — געווען פון די זשיטאָ-
מירער בטלנים...

איך בין צוגעקומען האָט דער מלאך געעפענט
דעם טויער, די אַרומפליהענדע שווערד האָט זיך
אויף דעם פלאץ אויפגעהויבען און איך בין
אריין.

דער טויער האָט זיך נאָך מיר פערמאכט.
מיר האָט אַ ריס געטאָן אין האַרץ. עפעס ווי
אַ תפיסה...

איך בין שוין ביים ג'עדן. ביים טויער
שטעהט אַ טשאסאָוואַי, ס'הייסט, להבדיל, אַ
מלאך. אַרום פליהט אַ שיין און שווינדעלט אין
די אויגען. מסתם די חרב המתהפכת.

איך וויל אַריינגעהן — דער מלאך שטעלט
מיך אָב. איך נעהם זיך צום טאש. נאָר דאָ
האָב איך זיך דערמאָנט אַז תכריכים האָבען ניט
קיין קעשענעם און דער מלאך ווייסט מסתם ניט
קיין צורת-מטבע...

איך לאָז זיך געהן צוריק און טרעה אויפ'ן
גיהנום טראקט. פון ווייטענס פיהרען צוויי
מלאכי חבלה עפעס אַ קענטליכען פאַרשוין. איך
קום נעהנטער... וואָס הייסט דאָס? דאכט
מיר דעם רב.

יא, ווי געטראָפּען.
— פאר וואָס? — פרעג איך, — סטייטש,
אַ רב?!

— פאר אומזיסטע חומרות, — זאָגט דער
רב, — אַ ביסעל פאר אסור'ן, "היווענס" און
אַ ביסעל פאר אַרויסגעגעבענע, "הכשרים"... נאָר
דער עיקר פאר נאָכשלאָלען... זעהסטו, דארויף
האָב איך זיך גאָר ניט אָבגעשטעלט..."

— אזוי? — זאָג איך — די "פני" פון
שטאָדט פלעגען דאָך עס רעכענען פאר דער
גרעכטער מעלה.

— טאָ, — זיפצט דער רב — זעהסטו דאָך...
— קענט איהר מיר אָבגעבען אַ גערום פון
דער היים? — פרעג איך.

— עט, — מאכט דער רב מיט אַ פרומער
העויה — ס'אר אַ שייכות צו דיין ווייב, צו
דיינע קינדער — אודאי ניט; דיך האָט מען
יא דערמאָנט, ווייל פלטיאל-יצחק האָט גענומען
דיין פאס...

— סטייטש? — חידוש איך זיך — איך
בין דאָך מסתם פערשריעבען צווישען די
נפטרים?

— ניין, — זאָגט דער רב — משום מעשה
שהיה איז פלטיאל-יצחק אַ נפטר, און דו ביזט —
ער ענדיגט ניט. די מלאכי חבלה גיבען
איהם אַ פאָר פייערדיגע שטעקענס איבער די
פלייצעס, און ער ווערט ריהערעוודיגער אויף די
פיס.

איך בלייב שטעהן אַ צומישטער, איך האָב
דאָך מיך טאקע פעררופען אויף פלטיאל-יצחק'ס
נאָמען. זאָל דאָס זיין אַ השפעה פון אונזען?...

4.

איך שטעה וויעדער פאר דעם בית-דין של
מעלה. דער מלאך המות אליין איז געקומען
מיט אַ ראפאָרט.

— דער מת, זאָגט, וואָס שטעהט דאָ לדין
איז בעוונותי טאקע פלטיאל-יצחק. איך האָב
געהאט אַ פקודה אויף משה מיכאל'ן, רק מחמת
גרויס טרדות האָב איך דאָס איבערגעגעבען
איינעם פון מיין מענשען, האָט ער איבער
אַ סבה געשיקט פלטיאל-יצחק'ן אויף יענעם
אַרט.

גלאט, אָהן קשיות, אָהן דעם ברען, בלויז סוגיא. און אלע תירוצים פיהרען זיי אויס אין תיקו תירוצים... ניין. ניטאָ מיט וועמען אַ וואָרט צו רעדען. אלע שמייכלען אפּאַטיש און צופריעדען צוזאַמען.

מיר איז לאַנגווייליג... ענג... עס שטיקט... זאָל כאָטש זיין אַ בלאַט צייטונג. אַ טע- לעגראַמע פון יענער וועלט, אַ ידיעה פון אַ לעבעדיגען נפש... נישטאָ. און — ניט וואָג צו פרעגען. די גן-עדנ'יקעס גלויבען, אז נאָך דעם גן-עדן איז אויס וועלט, בלויז גיהנום...

פייגעל... טאָ וואָס קומט אַרויס פון זיי. צום ערשטען מאָל איז מיר זייער נגון געפעלען. נאָך גענוג... גענוג... אלץ דעם זעלבען נגון? ... כסדר "שירה"?

זאָלען זיי אַ מאָל וויינען... זאָלען זיי אַ מאָל צום טאנצן רופען... ניין, דאָס ניט.

אַז ס'איז גאָר קיין פייגעל ניט — מאַשינען אָנגערעדעטע...

זאָלען קומען וואַראַנעס און היכלען, "קרא!" — דאָס אויך ניט...

אוי, ענג... שטיקענד... אַ גיהנום!... איך געה... איך זוף... — אַ פלויט. אַן

אייביג אַרומפליהענדע שווערד... אַ גרענעץ... ניטאָ וואוהין, כאָטש צוריים זיך... און דאָ וויל זיך אזוי דער גן-עדן זאָל זיין לענגער, ברייטער...

איך זוף חברים, ווי דאָרט. טרייע, וואַרימע, פאַרטיגע אויף אָפּפער... איך וויל אַ מיטאַרבייטער... הילף! וועמען פעהלט עס? ברוגז איז דאָך קיינער ניט...

איך קלאָג זיך פאַר אַ פאַר, אַז איך האָב עצבות, איך פיהל זיך איינזאַם... זיי קוקען אויף מיר מיט אַ בתמיה, טרעטען אָב ד' אמות. דאָס קול מיינס, זאָגען זיי, איז צו שאַרף, — עס גרילצט זיי אין אויער...

איך ווער ביז: "כטייטש? ?!" "וואָס?" כאַפט זיך אויף אַ גן-עדנ'יק פער- שלאַפּען, "ווילסט זיך לעגען? נו, לעג זיך... אַי איז גוט צו שלאַפּען!"...

3.

און עס קומט מיר אַ מחשבה און זיין אַרײַן. מיט שרעק קומט זי, נאָך זי ענבערט... "זאָל איך?" פּרעג איך זיך אַליין אַן עצה.

אָט, ניט ווייט איז דאָס. דאָס ביימעל שטעהט ווי אַ פייערדיגע זיץ, די פרוכטען הענט גען דאָרויף ווי בריליאַנטען, און זיי בעטען זיך אזוי, עס זאָל פון זיי ווער הנאה האָבען...

און ביי מיר אין האַרץ פאַנגט אַן ציהען, רייסען. עס קאָכט באַלד ווי דער ברויזענדער ים, עס זינדט ווי אין אַ פייערבאַרג... עס וויל אויסשיסען...

"ניין!" שטאַרק איך זיך צו בעהערשען — איך וויל ניט... איך וועל פריהער פרעגען דעם מלאַך, וואָס האָט מיר גע'אַסר'ט.

צו מיר איז באַלד צוגעקומען אַ מלאַך מיט אַ פריינדליכען שלום עליכם.

— ווילקאָמען! — זאָגט ער, — זייט אַ לעבער גאָסט ביי אונז. דער גן עדן איז פאַר אייך פריי. פיהלט זיך אין איהם ווי אין אַ גן-עדן. נעהמט ביי איהם וואָס איהר ווילט... נאָך, צייגט ער מיר מיט'ן פליעגעל, אָט דאָרט אין גאָרטען שטעהט אַ ביימעלע, ווי אַ פייער- דיג'ס זעהט דאָס אויס, דאָרויף וואַסען פרוכטען, צו בריליאַנטען זיינען זיי עהנליך, — צו יענעם ביימעלע זאָלסטו ניט צוגעהן, וויל טאָמער פער- גלוסט זיך דיר זיינע פרוכטען צו נאָשען, און דער אסור איז אויף די פרוכטען, — מען ווערט פון זיי איבערגעפיהרט... אַ קיצור ימים...

— איינער, איז מוסיף דער מלאַך שטילער- הייט, האָט אַ מאָל געגעסען, איז ער פער- שוואַרצט געוואָרען דלור דורות...

— וואָס דאַרף איך דאָס? זאָג איך צום מלאַך, מיט מיין גאַנצע, "עולם הזה" בעצאָהלט פאַר גן-עדן זאָל איך דאָס אַליין קאָליע—

— וועסטו שלאַפּען? שלאַגט מיר איבער דער מלאַך, און מיר דאַכט אז ער מיינט ניט דאָס.

— ווי הייסט? פּרעג איך איהם.

— אזוי, זאָגט ער, — אז מען שלאַפּט ציהט דאָס ניט... די פליעגעל זיינע טהוען אַ ציטער און ער ווערט פערשוואַנדען.

2.

..... ניין...

ס'איז ניט מיינער — ס'איז פלטיאל- יצחק'ס גן-עדן... איך... מיר... איך פיהל זיך ניט גוט. עס איז צו שטיל, צופיעל רוח. אַן עולם דרעהט זיך אום אַ גרויסער, אבער פויל, שרעקליך פויל און שלעפּעריג. מען שמעקט טאבאַק, מען ציהט זיך און מען גענעצט... אַ ביסעל האָב איך די צייט פערטריבען נאָכפּרעגענדיג מכה זכיות, מיט וואָס האָבען זיי פערדרינגט גן-עדן.

וועניג זאָנדרעבאַרעס. נאָך געצעהלטע האָבען עפעס אזוינס אויפגעטאָן, וואָס האָט אָב- געמעקט זייערע עבירות און ס'איז נאָך געבליע- בען גענוג פאַר אַ שטאַפּעל אין גן-עדן צו בע- קומען...

דער רוב פון זיי וויינען געווען דאָרט, אין עולם השפל, געניאלע ניט-טהווערס. גע- גענעצט, געשלאַפּען און וויעדער געגענעצט. כּמש אַ דמיון פון גן עדן...

..... און דאָ דרימלען זיי, אָדער זיצען אַנטקעגען דער זון און זיינען נחה פון עפעס... אַ קליינער טהייל פון די פרישגעקומענע כאַפּען אַ ספּראַ, אַ ספר מיט אותיות פון בלויזליכען פייער, אבער עס איז אויך אָהן טעם. עפעס צו

פאלטיגקייט פון דער איינמאל געשטעלטער הארמאניע; איבעל — דאס זיין זיכער, פער זארגט מיט אלעמען...

אונז האט אָנגעפאנגען פעהלען... און מיר האָבען פערשטאנען, אז ווען מען עסט פון די פרוכטען, וואָס מען האָט געהייסען נישט עסען שטארבט מען — שטארבט דאָס וואָס ביז דאָן איז געווען...

דאָך קיין צער נישט געפיהלט. די לוסט האָט אין אונז געוואקסען און אָן אונגעווערעם שטרעבען האָבען מיר דערפיהלט אין זיך און עס האָט אונז געטריבען פון דאָרט, און מיר האָבען דעם ג'ערדן פערלאָזט...

און נאָכדעם — — אבער איך האָב שוין כמעט נישט געהערט. מיך האָט עפעס שרעקליך וועה געטאָן, און איך האָב נאָך מיין אייגענעם שמערץ געפיהלט...

און ערשט שטונדען שפעטער האָב איך דערהערט אדעם'ס לעצטע ווערטער:

„ — — — און די נשמה ציהט כסדר! עס וויל זיך אלץ ניייעס, עס זוכט זיך אלץ אַנדערס...

און ווען איך וואָרף אַ מאָל אַ מירדן, רחמנות־בעמענדענדיגען בליק צום טויער, דונערט פון דאָרט אַ שרעקליכע שטים — „האָסט גע'געסען?!“

5.

איינמאל זיך איך אין אַ ווינקעלע פון גאָר־טען, אונטער אַ שאַטען פון אַן אַלטען בוים, וואָס געדענקט נאָך אפשר אדעם'ס חטא, זעה איך דעם שמש פון ג'ערדן — מסתם אַ מלאך פון די נפילים. — טראָגט אַרויס לוחות און טהיילט די ניי־צוגעקומענע.

מיר אויך אַ לוח. איך הרוש זיך, עפעס גאָר ווי אויף דער ערד.

איך עפען אויף דעם לוח. פאַראַן בלויז איין בלעטעל און דאָרויף שטעהט מיט פייער־דיגע אותיות — „שבת“.

נו, פרעג איך, — און וואָס איז ווייטער? וואו איז די וואָך?

ווי הייסט? ענטפערט דער מלאך מיט אַ שאלה, — שבת. דו זעהסט דען נישט? כסדר שבת. ווי קאן דען אַנדערש זיין?

האָב איך טאָקע קיינעם נישט געוועהן רויכערן און קיין פרוכטען רייסען אויך נישט. מען וואָרט זיי זאָלען אַליין אַראָפּפאלען...

איך זיין און קוק אויף דעם לוח: „כסדר שבת“!

און ווען איך הייב אויף מיינע אויגען שווינדעלט אין זיי אַ ים מיט אָפענע מיילער, וואָס גענעצען און קענען זיך נישט פערמאכען...

אַ לאַנגער, סכנות־דיגלאַנגער גענעץ פון איין סוף — „כסדר שבת“...

און פלוצלונג בליצט דורך אין מיין מח אַ מחשבה זרה, און מיט אַ געוואלדיגען כח עגבערט זי.

4.

אַ סוד האָב איך זיך דערוואוסט. דער מלאך איז נישט קיין געבוירענער מלאך.

ער איז אַ מאָל געווען אַ בשר ודם... „אדם“ איז געווען זיין נאָמען.

„מיר, זאָגט ער, איז געווען בעסער פאַר די אַלע וואָס דאָ איז ג'ערדן. איך בין דאָ געווען מיט איהר... זי איז געווען מיינע... אַ טהייל פון מיר...“

און געבוירען זיינען מיר געוואָרען אויך דאָ, אין ג'ערדן... מיר אפשר פריהער נאָך — ניי, איך קען נישט געדענקען...

און מיר האָבען זיך געפיהלט גוט... בעל־בתים, אַליין. פערשטעהסט, נאָקעט, נישט בע־האלטען זיך... נישט געשעמט... ס'איז אַ גרויסער תנאי פון תנווג הרוחני, — ס'איז דער גרעסטער פערנגיגען...

און דער עיקר, פערשטעהט, — נישט מורא געהאט אז יענע שעהנע בלומען, וואָס בליהען דאָרט ביים לעבענסקוואַל וועט אַנאָר־דערען אויסכאַפּען, אויס — אַברייסען... דאָס איז אויך אַ גרויסער תנאי...

און פון דעם בוימעלע, וואָס אין מיטען, אַט יענעם בוימעלע, האָט מען געהייסען נישט עסען!...

און ווען יא, האָט מען געזאָגט, שטאַרבט מען... מוז מען שטארבען...

וואָלט זי נישט געווען אַריינגעלאָזען דעם שלאַנג אין אונזער ג'ערדן! שלענג זיינען גרויסע בעל־עברה־ניקעס, און מיר האָבען נאָך גאָר נישט פערשטאנען...

מיט איהר האָט די שלאַנג חברותא גע־מאַכט, און זי האָט זיך געלאָזט אָנרעדען...

פריהער פלעגען מיר געניסען נאָך דעם ריח פון דעם עץ החיים און אַ וואַרימקייט פלעגט זיך צוגיסען אין די אברים. דאָס לעבען האָט געשפּראָצט פון דעם זאָפטיגען בוים; מיט דער האַנד האָט מען דאָס געטאַפּט...

האָט זי זיך פון דער שלאַנג געלערנט נישט צופריעדען צו זיין, זוכען עפעס אַנדערש... זי איז טאָקע תמיד נוטה צו אַ שינוי...

דעם מלאך'ס פליענעל האָבען אַ ציטער געטאָן. ביי מלאכים הפנים אויך פאַראַן שווערע זכרונות... ער האָט מיר ווייטער דער־צעהלט:

די ערשטע איז געווען. זי האָט אין זיך אַ לוסט בעישאָפען צו די פערבאָטענע פרוכטען און זי האָט געגעסען. און ווען זי האָט מיר אונטערגעטראָגען איהר אָנגעביסענע פרוכט, האָב איך נישט געקענט נישט עסען!...

און מיט אַ מאָל איז די שטראָה געקומען. דאָס ערשטע האָבען מיר זיך פערשעהמט: מיר האָבען געגריפען אַז מיר זיינען נאָקעט און דאָן האָבען מיר אָנגעהויבען וועלען עפעס אַנדערס, ניייעס. און מיט אַ מאָל איז נאָמאָס געוואָרען די שטילקייט אין ג'ערדן, די אייני־

און א האס ברענט אין מיר ווי א העלליש
פייער, ווען איך דערהער א ביזע שטים ער-
שיטערן דעם גאנצען גן-עדן :
— האסט געגעסען !...
און איך לויף...

מיר איז ענג — מיך שטיקט — איך קען
אין גן עדן מעהר ניט פערבלייבען — מיך
טרייבט פון דארט...
און דער טויער עפענט זיך, די שווערד
טרעט אָב און די כרובים לאָזען אַרונטער זייערע
פליענעל.

און א בתקול לאָזט זיך הערען פון דעם
גן-עדן :
„גלגול וועסטו ליידען — אן עולם התהו
וועסטו געפינען—“

און איך לויף מיט אן אויסגעשריי פון
נצחון : „וועל איך ! זאל איך !“
און מיין שטרעבען פיהרט מיך אוועק ווייט,
ווייט אין דער טיעפער אונענדליכקייט.

„... עסען פון דעם עץ הדעת... נאָר עסען...
מוחל דעם שבת... אלץ מוחל... פריי וויל איך
זיין... אויס גרענצען... כרובים... א ברירה וויל
איך האָבען... א גן-עדן וויל איך שאַפען...
מיינעם... אן אייגענעם...“

און איך שמעה שוין ביים ביימעלע-
און דאָס ביימעלע שאַקעלט מיט זיין מיל-
דען שפיץ, און די צווייגעלעך שושקען זיך עפעס
אזוי צארט און בייגען זיך אונטער דער לאסט
פון די פרוכטען...

און איך רייס אָב אן עפעלע-
און מיט א מאָל וואַסט אויס אין מיין
האַרץ א לוסט, א שאַרפע, א ברענענדע, און א
פרייד פערכאפט מיך אין גאנצען...
און איך עס-

און די זאפט פון דער פערבאָטענער פרוכט
בעשאַפט אין מיר א וואונדערקראפט און א
קאמפפּגייסט און אן אונבערגענצטען ווילען
צו זעגען און הערשען—

א דועל

פון יהואש.

געזיכערט אין דעם שאטען פון דער נאכט,
געגאנגען איז ער האסטיג הינטער איהר...
א שטראסענמיידעל זי, און ער —
א מאן געאכטעט אין זיין קרייז,
א מאן, וואס זיין געוויסען האט
דעם קראמפף פון אונצופריעדענהייט
נאך קיינמאל ניט פערזוכט...

פון פולען בייטעל שענקט ער אומעדום,
צו אימליכען וואס שטרעקט א האנד ;
א גוטער פאטער און א גוטער זוהן,
א טרייער בירגער פון זיין לאנד,
א זייל א פעסטער פונעם וועלט-געשמעל,
געזונד אין קערפער און אין גייסט.

אנאנדער מין איז זי, אנאנדער מין איז ער...
דער מענש איז ער, א זאך פון שאַנד איז זי...
זי טראַגט איהר גוף אוועק אין מאַרק,
און פאָדערט געלד פאַר ליעבע — ער בעצאָהלט,
ניט דינגענדיג, ניט קאָרגענדיג,
מיט פרייער האַנד — נאָך מעהרער ווי זי בעט...

א זומערפויגעל זי, א שעהנס, א חנו'דיגס,
וואס פלאַטערט לוסטיג איהם צוליעב,

און פריהער—שפעטער וועט אין רינשטאָק זיין...
 אַ מייזעלע אַ שפּיעלענדיגס וואָס לעבט פון שמוץ,
 און מאַכט פאַר איהם דעם אויר ריין...
 אַ זיסע זינד וואָס קיצעלט זיין פערלאַנג,
 און פילט מיט עקעל דאָן...

דאָך ניט אויף לאַנג...

כאַלד וועט ער אומקעהרען זיך צוריק אין זיין היים,
 זיין ציכטיג-ריינע היים, זיין הייליגקייט...
 קיין זכר פון אַ פלעק, קיין קערענדעל פון קוים
 פערטראַגען דארט וועט זיין זכרון ניט...
 פערגעסען שנעל וועט זיין די קורצע שטיפעריי,
 און ריין און רוהיג וועט זיין שלומער זיין,
 דער שלומער פון אַ בראַווען מאַן...

דאָס ליכט פון גאָזלאַנטערען איז
 געפאַלען אויף דאָס פּאָר,
 און ביידע האָבען זיך בעקוקט...

דער מאַן מיט חוצפה'דיגען תּאֹוה - בליק
 געוואונקען האָט דער שקלאַפּין פון זיין לוסט...
 אַ חיה - בליק געזויגען האָט
 דעם רונדען פולען גליעדערבוי,
 פון אַ בעצאָהלטען קרבן...

אַ בליק אַהן גלוט, אַהן ליידענשאַפט,
 אַ מיט-מאַש פון נצחון און פון האָס,
 האָט ווי דער שימער פון אַ מעסערקלינג,
 אַרויסגעבליצט פון מיידעל'ס אויג...
 און פראַטעסטירענדיג געשפּעט
 פון זיסען שמייכעל אויף איהר ליפּ —
 אַ שמייכעל פון אַ נאַכגעמאַכטער לוסט...

בעגעהר פון פלייש האָט אין בעגעהר פון געלד
 געפונען זיין געווינשמע פּאָר;
 און פריינדליך, פריידיג איז געווען דער גרום
 פון איהר צו איהם, פון איהם צו איהר...

דאָך שטומערהייד, פערדעקטערהייד,
 געראַנגעלט האָבען זיך צוויי פיינד...
 פעראַכטונג מיט פעראַכטונג האָט
 בעגעגענט און געמאַסטען זיך,
 און אויסגעפאַכטען אַ דועל —
 אַ ה'פּאַקריטישען דועל...

דער תלמוד

פון דר. א. גינזבורג.

2.

תורה שבעל פה און תורה שבכתב.

איז נור אויסגעטראכט פון די „פאלקס-פערדומער“ און „פאלקס-שווינדלער“, ווי אונז זערע „פריידענקער“ האָבען זיך ליעב אויסצור-דריקען.

ווען מיר זאָלען זיך ערנסט און אונפארטיי-איש אריינטראכטען אין דיווער פראגע, וועלען מיר אונפערמיידליך מוזען קומען צום שלום, אז א תורה שבעל פה האָט ווירקליך עקזיסטירט, א טהייל דערפון נאָך פריהער ווי די תורה שבכתב. אין דער ענטוויקלונג פון געזעץ אין דער מענשליכער געזעלשאפט איז דער געשריעבענער געזעץ פערהעלטניסמעסיג א גאנץ שפעטערע ערשיינונג.

די פרימיטיווע געזעלשאפט האָט ניט קיינע געשריעבענע געזעצע. אין יענער געזעלשאפט ווערען אלע בעציהונגען צווישען איהרע מיט-גליעדער רעגולירט און רעגירט הויפטזעכליך דורך די טראדיציאָנען, די מנהגים און די בע-גריפע, וואָס זיי האָבען בעקומען בירושה פון זייערע עלטערן, פון די פריהערדיגע דורות. אמת, דער הויפט פון דער משפחה האָט צו זאָגען איבער דעם לעבען און טוירט פון אלע פאמיליען מיטגליעדער; אמת, זיין וואָרט און ווילען איז די לעצטע דיסטאנץ, אבער ער גופא ווערט בע-איינפלוסט אין זיין אויפפיהרונג, אין זיינע פסקים און אין זיין ווילען פון דער אויפפיהרונג פון די פערשטאָרבענע טאטעס. דאָס זיינען די ערשטע סמנים פון געזעץ, פון ניט-געשריעבענעם געזעץ, אין דער מענשליכער געזעלשאפט.

דיווע ניט-געשריעבענע געזעצע זיינען גלייך בינדענד פאר אלע מיטגליעדער פון דעם שבט אָדער פאמיליע, ווייל זיי אלע שטאמען אָב פון די זעלבע טאטעס. מען דארף ניט פערגעסען, אז דער פרימיטיווער מענש בעטראכט זיינע עלטערן מיט רעליגיעזער מורא און דרך ארץ. דערמיט ווערט אויך ערקלערט די מערקווירדיגע ערשיינונג, וואָס אין יענעם צושטאנד פון דער געזעלשאפטליכער ענטוויקלונג, ווערען אלע געזעצע, אפילו אוועלכע וואָס האָבען אין עצם קיין ברעקעל שייכות ניט מיט רעליגיעזע, דיין ציוויל און קרימינאַל-געזעצע, ערקלערט פון געטליכער אבשטאמונג און קריגען א רעלי-גיעזע פארבונג. די פערשטאָרבענע טאטעס זיינען געטער אָדער, לכל הפחות, געטליך, און דארום מוזען אויך זייערע מנהגים זיין געטליך.

וורה שבעל פה“ הייסט מינדליכע לעהרע, אן איבערגעגעבענע פון מויל צו מויל געזעצעכונג. אונטער דיווען נאָמען קומען אַרײַן אלע יענע דינים און מנהגים, תקנות און גזרות, וואָס זיינען אָנגענומען געוואָרען פון אירישען פאָלק און געפינען זיך אבער ניט אין דער תורת משה, וועלכע הייסט „תורה שבכתב“ — די געשריעבענע תורה.

דיווער נאָמען איז געגעבען געוואָרען דיווער געזעצעכונג צוליב צוויי אורזאכען: ערסטענס, ווייל די אירישע חכמים האָבען דאמאלס טאקע באמת געגלויבט, אז צוזאמען מיט דער געשריעב-נער תורה האָט משה געקראָגען אויפ'ן בארג סני אויך ניט-געשריעבענע געזעצע, וועלכע האָבען די עוברא צו ערגענצען און ערפילען די ערסטע; און, צווייטענס, דאָס וואָס וועהרענד די תורה שבכתב איז געשריעבען געוואָרען אויף אלע מאָל, לרור דורות, און טאָר דארום בשום אופן ניט געענדערט ווערען, טראָגען דאָגעגען די מינדליכע געזעצע נאָר א צייטליכען כאַראַקטער, וועלכע קענען געענדערט ווערען. און ווייל דיווע „תורה שבעל פה“ האָט נור א צייט-ליכע בעדייטונג, טאָר זי ניט פערשריעבען ווערען, זי מוז אלע מאָל בלייבען בעל פה, „דברים שבעל פה אי אתם רשאים לאומרם בכתב“, כדי זי זאָל ניט פעראייביגט ווערען. (מורה נבוכי הזמן, שער י"ג).

פון וואָנען האָט זיך דיווער גלויבען אין א „תורה שבעל פה“ גענומען ביים אירישען פאָלק? איז די גאנצע מעשה דורכאויס שקר, אָדער אפשר ליגעט דאָ ערגעץ וואו א קערנעל פון אמת? און אויב דאָ געפינט זיך א טהייל פון אמת, אין וואָס אייגענטליך בעשטעהט ער? די פראגע דארף ריכטיג פערשטאָנען ווערען: די שאלה איז ניט אויב משה רבינו האָט ווירקליך צוזאמען מיט דער תורה שבכתב געקראָגען אויפ'ן בארג סני אויך די תורה שבעל פה: די גאנצע מעשה מיט משה רבינו, מיט דעם בארג סני און מיט דער תורה זיינען איבערהויפט ניט קיינע היסטאָרישע פאקטען. די פראגע איז: האָבען די אידען געהאָט א „תורה שבעל פה“ צוזאמען מיט דער תורה שבכתב און זאָגט נאָך פאר איהר, אָדער די גאנצע מעשה

זיינען דאמאלס, אין זיין צייט, געווען בעוואוסט ביים פאלק. אין פלעצער בעשטעטיגט ער יענע מנהגים; אין פלעצער בעקעמפט ער זיי און אין אנדערע וויעדער מאכט ער א פשרה, א קאמפראמיס מיט דער טראדיציע וואס איז אָנֵג גענומען ביים עולם. אלע מאל אבער מוז ער האלטען אין אויג די „תורה שבעל פה“ פון זיין פאלק.

דאָס זעלבע האָט אויף פאסירט מיט די אידישע שטאַמען, פון וועלכע עס האָט זיך שפעטער אויסגעבילדעט דאָס אידישע פאלק. נאָך לאַנג, לאַנג צוריק איידער די געזעצגעבונג, וועלכע איז אונז בעקאנט מיט דעם נאָמען „תורת משה“ איז געשריעבען געוואָרען, נאָך לאַנג פריער האָבען זיי שוין געהאַט אַ תורה שבעל פה, לויט וועלכע זיי האָבען זיך אויפגעפיהרט אין זייער געזעלשאַפֿטליכע לעבען. דאָ איז ניט וויכטיג די פראגע, ווען די תורה משה איז געשריעבען אָדער רעדאקטירט געוואָרען, אָדער ווער עס האָט איהר געשריעבען אָדער רעדאקטירט — דאָס האָט מיט אונזער ענין לגמרי ניט צו טהון. וויכטיג איז נור דער פאקט, אז די תורה משה איז געשריעבען געוואָרען האָבענדיג אין אויג די „תורה שבעל פה“ פון אידישען פאלק. אין פלעצער מאכט דאָרום די תורה משה קאמפראמיסען מיט יענער תורה שבעל פה; אין פלעצער בעקעמפט זי איהר און אין פלעצער בעשטעטיגט זי איהר.

מיר וועלען אילוסטרירען מיט ביישפיעלע: די מצוה פון מילה, אז מען זאָל יעדען זכר בעשניידען אויפ'ן אכטען טאָג, איינע פון די וויכטיגסטע מצוות, האָט עקזיסטירט ביים אידישען פאלק נאָך פאר מתן תורה. תורת משה בעשטעטיגט נאָר די מצוה, דערצעהלענדיג, אז צום ערשטען מאל איז אויף איהר פערזאָנט געוואָרען אברהם, דער שטאַם־פאָטער פון פאלק. דער געזעץ וועגען „יבום“, דאָס הייסט אז ווען אַ ברודער שטאַרבט אָהן קינדער, דאָרף דער אנדערער ברודער חתונה האָבען מיט דער אלמנה און די געבאָרענע קינדער דארפֿען זיך רופען אויפ'ן טויטענס נאָמען, איז אויך געווען אַ מנהג ביי די אידישע שטאַמען אויף דאָס אלטע צייטען, ווי מען זעהט עס אַרויס פון די מעשה מיט יהודה'ס זיהן. דיווער מנהג איז עטוואָס געענדערט געוואָרען אין דער תורה משה. אין דער לעצטער דאָרף עס נור טהון אַ לייב־ליכער ברודער, ווערענדיג נאָך דעם מנהג נאָך איז דערוועלער חוב געלעגען אויף אויף די ווייטערע קרובים פון דער פאמיליע, אין פאל ווען די נאָהענטע קרובים ענטזאגען זיך, ווי מען קען עס אַרויסזעהן פון די מעשה מיט רות און בועז.

דער מנהג ניט צו עסען פון דעם „גיד הנשה“ — פון וואנען עס האָט זיך שפעטער, ווען מען האָט ניט געוואוסט וואָס „גיד הנשה“ מיינט, גענומען דער מנהג ביי אידען אין גאַנצען ניט צו עסען דעם הינטערסטען חלק פון דעם

(ספענסער, די פרינציפן פון סאָציאַלאָגיע, צווייטער באַנד, קאפיטעל פיערצען).

שפעטער, ווען דער געזעלשאַפֿטליכער אָר־גאנצום וואַקסט אויס און ווערט דורך דעם מעהר קאמפליצירט; ווען די פערעהלטניסע אין דער געזעלשאַפֿט ווערען מעהר פערפלאַכטערט; ווען פון דער משפחה ווערט אַ שבת, פון דעם שבת — אַ פאלק; ווען די ארט און ווייזע פון קריגען לעבענסמיטעל ווערט געענדערט; ווען פון דעם יענער ווערט אַ פאסטוף, פון דעם פאסטוף — אַן ערד־אָרבייטער און אזוי ווייטער, ווערען געבאָרען, לויט די נייע בעדינגונגען און תנאים פון לעבען, נייע בעגריפע פון רעכט און אונרעכט, פון מין און דיין, נייע ניט־געשריבענע געזעצע וועלכע פאסען זיך בעסער פאר די נייע אומשטענדען.

דיווע נייע מנהגים זיינען אבער אין תוך גענומען ניט אין גאַנצען ניט. זיי זיינען גיכער ענדערונגען, מאָדיפֿיצירונגען פון די אַלטע; זיי ווערען, אזוי צו זאָגען, בעגרינדעט אויף די אַלטע יסודות, אין דעם גייסט פון דעם גע־געבענעם פאלק. מיט דעם אַרייַנטרעטען אין לעבען פון דיווע נייע מנהגים ווערען די אַלטע בשום אופן ניט אין גאַנצען בטול; זיי שפיער לען נאָך אַלץ אַ וויכטיגע ראָלע אין דעם געזעל־שאַפֿטליכען לעבען. עס נעהמט אַ גאַנץ לאַנגע צייט ביז וואנען די דאָזיגע פערעלטערטע מנהגים ווערען אין גאַנצען אָבעגשטאַפט. אין דער ווירקליכקייט בלייבען זיי אפילו נאָכדעם אויף; זיי פערלירען זייער אורשפרינגליכע בעדייטונג און כונה, קריגענדיג אַ גאַנץ אנדער מין. אזוי געהט עס כסדר. עס ציהט זיך איין לאַנגע קייט פון ענטוויקלונג, איין רינג געשלאָגן סען און בעהעפט מיט דעם אנדערען, ביז עס קומט אַ צייט ווען אַ טהייל פון דיווע מנהגים און טראַדיציענעלע געזעצע ווערען פערשריטענע. דאָן קריגען מיר צום ערסטען מאל אַ „תורה שכתב“, אַ געשריעבענע געזעצגעבונג. דער ניט־פערשריטענער טהייל פון יענע מנהגים בלייבט אָבער נאָך אַלץ אין דעם געזעלשאַפֿטלי־כען לעבען און האָט גאַנץ אַפט מעהר בעדייטונג ווי די געשריעבענע געזעצע — דאָס איז די תורה שבעל פה.

דער סך־הכל פון דעם אַלעם איז דיווער: אין דער ענטוויקלונג פון געזעץ אין דער מענשליכער געזעלשאַפֿט קומט פריהער די תורה שבעל פה; די תורה שכתב איז אַ שפעטערע ערשיינונג.

ווייטער, ווען דער געזעצגעבער שרייבט זיינע געזעצע שטעהט ער שטענדיג אונטער דעם איינפלוס פון דער „תורה שבעל פה“, פון די מנהגים און טראַדיציענען פון זיין פאלק, פאר וועמען ער שרייבט זיין „תורה שכתב“, שוין דערפאר אַליין וואָס ער גופא איז נאָר אַ מענש פון זיין צייט און פון זיין פאלק. ווען ער שרייבט זיינע געזעצע, שרייבט ער זיי נור אין בלויס, ווייל די פּרטים, די איינצעלהייטען,

ער האָט זיך בעפעסטטיגט ביים מזבח: פון דאָרטען האָט איהם אפילו דער קעניג ניט גע- קענט נעהמען מיט געוואלט. געגען דיווען מנהג איז אַרויסגעטרעטען תורת משה, לערנענדיג, אז „מעם מזבחי תקחנו למות“.

אין מאַנכע ענינים וויעדער שיינט די תורת משה איינצוגעהן אויף א פשרה, א קאמפראָמיס, מיט דער אָנגענומענער טראַדיציע, ווי צום ביי- שפּיעל מיט די „ערי המקלט“ (די ענטרינונגס- פלעצער). לויט תורת משה דארף דער וואָס האָט געטויטעט א מענשען במזיד בעשטראַפט ווערען מיט'ן טויט; אויב אָבער דאָס איז געטאָן געוואָרען בשוגג, אונגערן, דארף ער אַנט- לויפּען אין די בעשטימטע „ערי מקלט“, וואו די „גואלי הדם“ (די בלוטרעכער) קענען איהם ניט פערפאַלגען. דאָ זעהען מיר, דאָס אַבּוואָהל דער מערדער בשוגג ווערט פרינציפיעל ערקלערט פאַר אונשולדיק, קען ער זיך דאָך ניט שיעצן פון דעם כעס פון די „גואלי הדם“, סיידען ווען ער אַנטלויפט אין די ערי מקלט. דאָס איז געווען א פשרה מיט די אַנזיכטען פון יענער צייט. אין יענער צייט, נעמליך, האָט גאולת הדם, בלוט- ראַכע, געשפּיעלט א גרויסע ראָלע ביי אַלע אַלטע פעלקער. אויף די קרובים פון דעם ערמאָרדע- טען איז געלעגען א מין הייליגער חוב, „אויס- צולויזען“ דאָס פערגאָסענע בלוט; עס איז געווען בעטראַכט פאַר א שאַנדע פאַר דער גאנ- צער משפּחה פון דעם ערמאָרדעטען, ווען פאַר זיין בלוט ווערט קיין נקמה ניט גענומען. אָב- שאַפּען איז גאַנצען דיווע לאַנגדאָיינעוואָרעלעכע טראַדיציע פון „גאולת הדם“, האָט די תורת משה, ווי עס ווייזט אויס, ניט געקענט, און עס האָט זיך בענוגענט דערמיט, וואָס עס האָט געגרינד- דעט די ערי מקלט.

מען קען ברענגען פיעלע עהנליכע ביי- שפּיעלע, אבער דיעזע איינציגע זיינען גענוג צו בעווייזען, אז ביי אידען איז געווען א תורה שבעל פה נאָך לאַנג צוריק איידער די תורת משה איז געשריבען געוואָרען, און אז יענע תורה שבעל פה איז געווען דער יסוד, דער באַזיס, פון דער תורה שבתת. פערלאָזענדיג זיך אויף די תורה שבעל פה, אויף דער טראַדיציע, האָט דאָרום דער שרייבער פון דער תורת משה אויסגעלאָזען פיעלע פרטים, וועלכע זיינען דאמאלס געווען א דבר ידוע ביים עולם.

אזוי, למשל, שטעהט געשריבען „והיו לטוטפות בין עינך“ — און זיי זאָלען זיין צו „טוטפות“ צווישען דינע אויגען. וואָס איז אזעלכע „טוטפות“? עס איז קלאָר, אז די מענשען פון יענער צייט האָבען געוואוסט וואָס „טוטפות“ מיינט, און דערפאַר האָט דער שריי- בער פון דער תורה ניט געדאַרפט ערקלערען. שפעטער אָבער האָט מען עס שוין ניט געוואוסט, און די קבלה, די טראַדיציע, זאָגט, אז „טוטפות“ מיינט תפילין.

וויעדער, אין דער תורה שטעהט געשריע- בען: „ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לזכרותם

קערפער פון א כהמה — האָט עקזיסטירט פיעל פריער איידער די תורה איז געשריבען גע- וואָרען. דער שרייבער פון דער תורה דער- צעהלט נאָך די מעשה, ווי אזוי דיווער פערבאָט איז ענטשטאַנדען, און ענדיגט זיין ספור המעשה מיט די ווערטער: „על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה“ — דעריבער זענען ניט די קינדער פון ישראל דעם גיד הנשה.

די איינריכטונג פון גט'ן זיך איז געווען ביים אידישען פאָלק פאַר תורת משה, ווי מען קען עס לייכט אַרויסזעהן פון דעם לשון אין דער תורה וועגנען דיווען ענין. די תורה זאָגט ניט, אז א מאַן מעג גט'ן זיין פרוי, ווייל דאָס איז געווען א דבר ידוע. די תורה בעהויפטעט נור, אז אויב א מאַן וועט גט'ן זיין פרוי און זי האָט חתונה געהאַט מיט אן אַנדער מאַן, דאמאלס טאָר דער ערסטער מאַן מיט איהר צוריק ניט חתונה האָבען. דאָס לעצטע, דאָס רייסט, איז דער ערסטער מאַן טאָר מיט איהר צוריק ניט חתונה האָבען, איז אַלעס וואָס די תורה איז מוסיף צום אַלטען מנהג. אזעלכע געזעצע, פון וועלכע עס איז צו זעהן, אז דער שרייבער פון דער תורה האָט זיך פערלאָזען אויף אַלגעמיין א בעקאַנטע און אָנגענומענע מנהגים ביים פאָלק, קען מען ברענגען אין די צעהנדליגע. (ווער עס אינטערעסירט זיך מיט דעם, קען עס געפינען אין „זרובבל“, „דור דור וורשיו“ און „מורה נבוכי הזמן“).

די אויבער-געבראכטע ביישפּיעלע זיינען אזעלכע, וואו די תורת משה בעשטעטיגט די אַלטע מנהגים, מאַכענדיג אין מאַנכע פון זיי לייכטע ענדערונגען. אבער גאַנץ אַפּט קומט אויס דער תורת משה צו בעקעמפּפּען די אַלטע טראַדיציען. אזוי, צום ביישפּיעל, איז מיט דעם געזעץ, וועלכער בעהויפטעט, א „מעם מזבחי תקחנו למות“, דאָס הייסט, אויב איינער האָט ערמאָרדעט א מענשען במזיד און ער בע- האָלט זיך ביים מזבח, זאָל מען איהם פון דאָרט אַראָבנעהמען און טויטען. (שמות, כ"א, י"ד). די כונה פון דיווען געזעץ איז צו בעקעמפּ- פען די אַלטע טראַדיציע. עס איז אן אַלגעמיין בעקאַנטער פאַקט, אז ביי אַלע אַלטע סעמיטישע פעלקער איז געווען א מנהג, אז א פערברעכער, און מעג ער אפילו זיין א מערדער, קען זיך רעטען דערמיט וואָס ער אַנטלויפט אין טעמפל, אין גאָטעס הויז. דערמיט קומט ער אַריין אין דעם רשות פון גאָט, און די וועלטליכע מאַכט האָט מעהר איבער איהם ניט צו זאָגען. (ראָד בערטסאָן סמיטה, „די רעליגיעזע פון די סעמי- טען“, פיערטע לעקציע).

אויך ביי די אידען איז געווען דיווער מנהג, אין מלכים א' א. נ. ווערט זאָגאָר דערצעהלט א גאַנצע מעשה וועגען דעם. נאָכ- דעם ווי שלמה איז אַרויס דער זיענער אין זיין קאמפּף מיט זיין ברודער אדוניו וועגען דעם טהראָן, איז דער לעצטער, אויס מורא פאַר שלמה'ן, אַנטלאָפּען „ויחזק בקרנות המזבח“ —

„תורה שבעל פה“, מינדליכע, ניט פערשריבענע געזעצע, וועלכע האָבען, אמת, ניט געהאט די הייליגקייט פון די געשריבענע געזעצע, אבער וועלכע האָבען אין לעבען דאָך געשפּיעלט די גרעסטע ראָלע.

דיוע „תורה שבעל פה“ איז ניט יענע אלטע „תורה שבעל פה“, וועגען וועלכער מיר האָבען גערעדט, וועלכע האָט אַ מאָל געהערשט ביים פּאָלק און וועלכע האָט שפּעטער געדינעט אלס יסוד פאַר דער תורה שבכתב. דאָס איז שוין געווען גאָר אַ נייע „תורה שבעל פה“ און איז בעשאַפּען געוואָרען שוין נאָכדעם ווי די תורה איז פערשריבען געוואָרען.

אין דער ערסטער צייט, ווען די מורא פאַר דעם געשריבענעם וואָרט איז נאָך ניט געווען אזוי גרויס, האָבען די דאמאלסדיגע יוריסטען און געלעהרטע גאָר ניט געזוכט אריינצו'פּשטלען זייערע נייע תקנות אין די ווערטער פון דער געשריבענער תורה. זיי האָבען געאַרבייט מיט מעהר אָדער וועניגער אונאָהענגיקייט; זיי האָבען איינגעפיהרט אַזעלכע „הלכות“ ווי עס האָט געפאַסט פאַר זייער צייט, און ווען עס איז געווען נויטיג האָבען זיי זייערע תקנות געשטעלט עכער ווי דער תורה'ס — „עשו חזק לדבריהם יותר משל תורה“. זיי האָבען זיך געשטיצט אויף דער אויטאָריטעט וואָס די תורה גופאָ גיט זיי, אויף דעם וואָס די תורה לערנט: „על פי חתורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה“ (דברים י"ז, י"א) — איהר זאָלט זיך אויפפיהרען ווי זיי (די שופטים פון יענער צייט) וועלען אייך לערנען.

דיוער טהייל פון דער „תורה שבעל פה“ איז בעקאַנט ביי יאָזעפּוס און אין תלמוד מיט די נעמען „תורת זקנים“, „דברי סופרים“, „תקנות דרבנן“, אום זיי צו אונטערשיידען פון תורת משה.

אין די שפּעטערע אַרטיקלען וועט אונז נאָך אויסקומען זיך געהנטער צו בעקענען מיט דיוען וויכטיגען טהייל פון דער תורה שבעל פה. לעת עתה וועלען מיר נור בעמערקען, אז געגען דיוע נייע תקנות האָט זיך באַלד אויפגעהויבן אַ שטורם פון פּראָטעסט. די געגנער פון דיוע תקנות, און געגנער זיינען זיי געווען צוליעב פיעלע שטאַטמליכע און פּאָליטישע אורזאָכען, האָבען גע'טענה'ט, אז דיוע נייע איינפיהרונגען זיינען געגען דער כונה פון דער תורה, און אז מען מוז זיך האַלטען פעסט אָן די געשריבענע געזעצע, — זיי האָבען זיך געוואָלט האַלטען אָן דעם מעקסט פון דער קאָנסטיטוציע. דיוע געג'נער זיינען עס געווען די „צדוקים“.

אום זיך פון דיוען פאָרוואָרט צו בעפרייען האָט דער אנדערער צד זיך גענומען צו בעווייזען, אז דיוע אלע נייע תקנות לייענען אין דעם זינן פון די ווערטער פון דער תורה גופאָ. ניט ווייל זיי האָבען טאָקע באמת געגליבט, אז די כונה פון דעם פסוק, דער פּראָסטער פשט, איז אזוי, נאָר ווייל די נייע דינים און תקנות זיינען געווען

ונתנו על ציצית הכנה פתיל תכלת“, ד. ה., זיי זאָלען מאַכען ציצית אויף די ברעגען פון זייערע קליידער, און זיי זאָלען אין די ציצית אריינטאָן אַ פאָדים פון תכלת. וואָס איז ציצית? ווי דאָרף מען זיי מאַכען? וויפיעל דארפֿען זיי זיין? ס'איז קלאָר, אז די מענשען, פאַר וועמען די תורה איז געשריבען געוואָרען, האָבען דאָס אלעס גוט געוואוסט. שפּעטער איז נויטיג געווען די טראַדיציע אום דיוע פּראָגען צו ער קלערען און בעשטימען. דער תלמוד זאָגט טאָקע דאָרום, אז אין די מצוה פון ציצית איז נאָר דער עיקר פון דער תורה, — די פרטים זיינען מדרבנן.

נאָך אַ ביישפּיעל: אין דער תורה שטעהט: „ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר“, ד. ה., „איהר זאָלט דעם ערסטען טאָג (פון סוכות) נעהמען אַ שעהנע בויס-פרוכט“. וואָס איז אַזעלכעס אַ שעהנע בויס-פרוכט? אפּשר איז עס גאָר אַן פעל אָדער אירגענד וועלכע אנדערע בויס-פרוכט? אויף אין דיוען פאַל האָבען די מענשען פון דער צייט ווען די תורה איז געשריבען געוואָרען זיכער געוואוסט וואָס דער אויסדרוק „פרי עץ הדר“ מיינט. שפּעטער איז געקומען די טראַדיציע און האָט געזאָגט, אז דערמיט ווערט געמיינט אַן אתרוג.

* * *

די תורה איז פערשריבען געוואָרען און באַלד בעטראַכט געוואָרען אלס הייליג. עס האָבען זיך אַרום איהר גענומען וועבען די אלטע פאָלקס-לעגענדען פון די צייטען, ווען עס האָט זיך נאָך געפונען אין אַ נאָמאַדען-צושטאַנד. די תורה איז געגעבען געוואָרען פון גאט אַליין צו משה'ן, אַן אַלטער לעגענדאַרער פאָלקס-העלד, אויפ'ן באַרג סיני, אַ הייליגער באַרג אין דער מדבר נאָך פון דער צייט, ווען די אידען-בערר אינעם האָבען אַרומגעוואַנדערט אין יענע געגענדען.

די תורה איז הייליג, געטליך; מען קען צו איהר גאָר ניט מוסיף זיין און מען טאָר פון איהר נאָר ניט אַראָבענהמען. זי איז געטליך און קען דאָרום קיינמאָל ניט געענדערט ווערען. זי מוז זיין גוט אויף אַלע צייטען, אויף דור דורות. זי איז, אויסצודרוקען זיך מיט אַ מאָדערנעם וואָרט, אַן אייביגע, אויף אימער-גילטענדע קאָנסטיטוציע.

דאָס לעבען געהט זיך אָבער זיין וועג. עס פערוואַרפט דאָס אַלטע און בויט נייע. עס ווערען געשאפּען נייע בעדינגונגען, נייע תנאים פון לעבען, וועלכע פאָרדערען נייע געזעצע, נייע מנהגים און נייע תקנות. עס קומט פאָר אַ קאמפּף צווישען דער תורה און דעם לעבען, צוויי שטען די אַלטע קאנסטיטוציע און די נייע בע-דירפניסע. פון דיוער מלחמה צווישען דעם לעבען און דער תורה, צווישען דעם טוידטען פּערגליווערטען כוכשטאָב און דעם אימער זיך-בייטענדען לעבען, איז געבאָרען געוואָרען אַ

בליק געזעהען, קען די גאנצע תורה שבעל פה איינגעטהיילט ווערען אין דריי פעריאדען (השלוח, כרך ז') :

(1) די נאטירליכע „תורה שבעל פה“, נאך איידער די תורה שבכתב איז געשריעבען געווארען.

(2) די „תורת זקנים“, „דברי סופרים“ אדער „תקנות דרבנן“, וועלכע האט זיך אויסגעצייכענט מיט איהר זעלבסטשטענדיגקייט, און האט זיך געצויגען איבער א פעריאדע פון איבער צוויי הונדערט יאהר.

(3) דער לאנגער פעריאד, אָנפאַנגענדיג פון א פאָר יאהרהונדערטע פאר דער קריסטליכער צייטרעכנונג ביז די לעצטע רעדאקציע פון תלמוד אונטער רבינא ורב אשי. דיוע פעריאדע, נאטירליך ניט אין אלע צייטען גלייך, קען מען באראקטעריזירען דערמיט, וואס עס ווערען געמאכט אנשטרענגונגען אריינצולעגען די נייע געזעצע אין די ווערטער פון דער אלטער תורה.

* * *

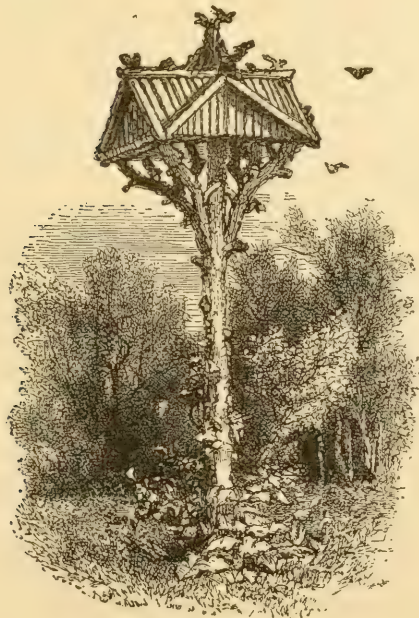
אין נעקסטען ארטיקל וועלען מיר בעהאנדלען די צווייטע פעריאדע.

נוטיג פאר זייער צייט. דער טעקסט פון דעם געשריעבענעם געזעץ, דער פסוק, איז נאך געווען אן אויסרייד, א צוטשעפעניס, אן „אסמכתא בעלמא“, ווי דער תלמוד גופא דריקט זיך אויס. מיט אלע מעגליכע און זאגאר אונמעגליכע מעטאדען און מיטלען האבען זיי אריינגעפישט'לט זייערע נייע געזעצע אין דעם טעקסט פון די אלטע.

אבער וועהרענד אין אָנפאַנג איז עס געווען א נויטיגע וואפע אין די הענד פון די מעהר פראגרעסיווע עלעמענטען אין זייער קאמפף געגען די רעאקציאנערע צדוקים, איז זי, דיוע וואפע, מיט דער צייט מיסברויכט געווארען. ס'איז געווען א שווער וואס האט געשניטען אויף ביידע זייטען : מיט דער צייט איז אויסגעוואקסען דער גלויבען, אז אלע דיוע נייע תקנות און מנהגים ענטהאלטען זיך ווירקליך אין דער תורה, און דער פריהעריגער מיטעל איז געווארען טאקע דער ציעל. מען האט זיך גענומען פישט'לען און גריבלען אין די ווערטער פון די פסוקים, כדי דארט צו געפינען נייע כונות, און גאנץ אפט האט זיך עס פערוואנדעלט אין א מין צייט-פערטרייב, אין א פאפול של הבל.

* * *

ווי מיר האבען אין דיוען קורצען איבער-

וועדער וועגן קריזיסען

(אן ענטפער אויף פייגענבוים'ס ארטיקלען)

פון יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי.

וואָס האָבען סמיכות אויף מאַרקסיזמוס, אַרויס-געגעבען פון דעם פאַרמי-פאַרשטאַנד ספּריט-זעניע קאָזיאַנע פּוצאַט, און גענאָסע פייגענבוים אַליין; עס איז אָבער פאַראַן אויך גאָך אַנאָדער מיין סאָציאַליסט: „אָן איינפאַכער סאָציאַליסטי-שער אַגיאַטאַטאָר“, וואָס „רעדט ניט וויסענ-שאַפּטליך, נאָר אַגיאַטאַטאָריש“, און אָט אַזאַ סאָרט סאָציאַליסט רעדט טאַקע יא וועגען „אונ-טערקאַנומפּציאָן“.

נו, וואָס-זשע איז דער מער מיט'ן בעכער? גענומען האָבען זיי איהם ניט, נאָר זיי האָבען איהם אַליין געבראַכט צוריק? ציהט אויף! אויף דער סאָציאַליסטישער „לאַנקע, דאַרפּט איהר וויסען, פאַשען זיך אַלערליי מינים ליטע-ראַרישע בהמות. (נעהמט ניט פאַר אומנוט, דער משל איז ברודער פייגענבוים'ס). די לאַנקע איז ניט גוט פערצאַמט, און דאָס וואָס עס טרייבען זיך אַרום אין גענאָסע פייגענבוים'ס סטאַדע צוזאַמען מיט די כשר'ע בהמות אַזוינע חיות, וואָס קיין איד זאָל זיי ניט קענען, טו הייסט נאָך ניט, אז ער מוז זיין פעראַנטוואָרט-ליך פאַר דעם היזק ווען זיי קריכען אַריין אין דעם סאָציאַליסטישען גאָרטען און פערדערבען די פערזעהטע וויעה.

דאָס וואָלט געווען נישקשה פון אַ תירוץ, ווען גענאָסע פייגענבוים וואָלט כאַטש דאָ איינ-שוויגען געוואָרען. אבער ער רעדט נאָך רס, און צום סוף קומט אויס ביי איהם, אז די טהעאָריע פון „אונטערקאַנומפּציאָן“ איז טאַקע, וואָס מיינט איהר גאָנץ ריכטיג, הגם אי מאַרקס, אי ענגעלס זאָגען אז זי איז עס ניט. איהר מיינט איך זאָג דאָס צום שפּאַס? אסור, ניט. אָט הערט:

די פּראָדוקצאָן און די קאַנומפּציאָן זיינען צוויי וואָגשאַלען. די וואָגשאַל „א“ איז אימער גע-ווען שווערער ווי די וואָגשאַל „ק“. פלוצלונג ווערט אָבער דאָס גלויכגעוויכט נאָך מעהר געשטערט, צוויי אורזאכען קענען זיין אויף דעם: (1) ווייל אין די וואָגשאַל „ק“ נעהמט מען אַראָב געוויכט אָדער (2) ווייל אין די וואָגשאַל „א“ לויגט מען צו גע-וויכט. פּרעגט איהר, וואָס איז די אורזאכע? זאָגט מען אייך: אז איהר וועט זאָגען, אז די אור-זאכע פון די וועטטיגע נאָך גרעסערע שטערונג פון גלויכגעוויכט איז דאָס, וואָס די וואָגשאַל „ק“ איז „צו לויכט“ געגען „א“, וועט דאָס זיין פאלש אלס

יחר האָט דאָך אוראי געהערט די מעשה וועגען דעם שבת-גוי וואָס אַ איד האָט איהם פער-קלאָגט אז ער האָט צוגענומען ביי איהם פון טיש א זילבערנעם בעכער און האָט איהם פערזעצט אין קרעטשמע פאַר אַ קערבעל? ווי דער גוי האָט זיך פערענטפערט פאַר דעם פאַניע סערזשיא: ערסטענס, זאָגט ער, האָב איך דעם בעכער נאָר ניט גענומען; צווייטענס, האָב איך איהם דעם אידען געבראַכט צוריק אין שטוב אַריין און, דריטענס, האָב איך אָן איהם געקראָ-גען סך הכל דריי גילדען מיט צעהן גראַשען. אַזוי ענטפערט אויף מיין ארטיקלע ברודער פייגענבוים. ערסטענס, בעווייזט ער מיט אַ פסוק פון ענגעלס'ן, אז די ערקלערונג פון קרי-זיסען דורך „אַנדערקאַנסאַמפּשאַן“, דאָס הייסט, דערמיט וואָס דער אַרבייטער קריעגט ניט דעם פולען פּראָדוקט פון זיין אַרבייט, אז דיזע ערקלערונג איז אַ פאַלשע. און כדי איהר זאָלט ניט מיינען אז ענגעלס האָט דאָס נור געזאָגט פון זיך אַליין, מאַכט ער עס נאָך שטאַרקער: ענגעלס האָט דאָס געזאָגט, ווען מאַרקס האָט נאָך געלעבט, און מאַרקס האָט קיין וואָרט ניט געזאָגט להיפך, דאָס הייסט: אמר רב ענגעלס בשמו דרב מאַרקס, האָט רב ענגעלס געזאָגט פון רב מאַרקס וועגען.

איז דאָך דאָכט זיך גאָנץ גוט? צו וואָס-זשע האָט ברודער פייגענבוים געשריבען צוויי ארטיקלען? עס וואָלט ענוג געווען אַריינצו-שרייבען אַ בריוועל צום רעדאַקטאָר, אז יצחק אייזיק, ווי עס איז דאָך אַלעמען בעקאַנט, אז ער איז כל-כבר, איז, אפילו ווען ער האָט שוין איין מאל ריכטיג געזאָגט וואָס עס שטעהט אין דער תורה, האָט ער אויך ניט אַנדערס ווי גע-דאַרפט וואָרפען אַן אומזיסטען כלבול אויף די גאַנצע סאָציאַליסטישע ליטעראַטור, — און יצחק אייזיק וואָלט געבליעבען ווי אַן אָב-געשמיסענער.

אין אַ ביזע שעה אָבער האָט זיך ברודער פייגענבוים צורעגט, און ער האָט אַרויסגערעדט וואָס ער האָט וועגען דעם בעסער געזאָלט שוויי-גען. עס ווייזט אויס, אז עס זיינען פאַראַן „געלערנטע“ סאָציאַליסטען, „פעראַנטוואָרט-ליכע“ שרייבער, ווי ענגעלס, אָדער קוויטסקי,

דערטהאלבען אהער. אלזא, „אונטערפראדוק-ציאן!“ און עס איז אזוי געגאנגען ביז דעם אָנפאַנג פון דעם איצטיגען קרויז. וואָס זאָגט איהר צו דעם?

ווייטער, איבערפראדוקציאן הייסט גאָר ניט דוקא איבערפראדוקציאן פון אזעלכע וואָרטן רען וואָס דער אַרבייטער קען פערזעהרען. צום ביישפּיעל, דער איצטיגער קרויז האָט זיך אָנגעהויבען פון קופער. עס ליגעט איצט אין מאַרקעט אַן ערף פיער הונדערט מיליאָן פונט קופער און עס געפינען זיך קיין קופער ניט. דאָס בעטרעפט, לויט דעם איצטיגען קרויז, ביז פופציג מיליאָן דאָלאַר. זאָל מען די וויירושעס פון אַלע פאַבריק-אַרבייטער העכערען מיט אַ דאָלאַר אַ טאָג, אין איין וואָך מאַכען זיי מיט פופציג מיליאָן דאָל. מעהר ווי היינט, — וועלען זיי די געלד פערספענדען אויף קופער-דראָט?

מען מוז דאָך פערשטעהן, אז איבער-פראדוקציאן האָט גאָר ניט צו טהון מיט דער פערטהיילונג פון דעם פראדוקט צווישען קאפּיטאַליסטען און לאָהן-אַרבייטער. גענאָסע פייגענדיג בױם וויל צושטעלען פאַר עדות קױטסקי'ן און טונאַן-באַראַנאָוסקי'ן, אז ער איז גערעכט, אז ער דערזעהלט ריכטיג וואָס קאַרל מאַרקס האָט געזאָגט. אבער אזעלכע עדות ווערען ניט צו געלאָזען אין קיין קאַרט: צו וואָס דאַרפֿען מיר אז קױטסקי אָדער טונאַן-באַראַנאָוסקי זאָלען אונז דערזעהלען וואָס מאַרקס האָט געזאָגט, אז מיר קענען אויסהערען מאַרקס'ן אַליין? ווען איהר וועט לעזען דעם צווייטען באַנד פון מאַרקס „קאַפיטאַל“ אָהן איילעניס, ניט צו ווייזען אַ לײַ וואָס האַלט ניט פון כיבוד אָב, אז ער איז אַ יונגאַטש, וועט איהר געפינען אויסגערעכענט, ווי אזוי די וואָגשאַל פראדוקציאן איז גלייך מיט דער וואָגשאַל קאָנומפּיציאן, ניט שווערער און ניט לייכטער, און זיי געפינען זיך ביידע אין גלייכגעוויכט. איין האָב דעם לעצטען מאָל גע-וואָלט געשפּאַרען דעם לעזער דעם חשבון, אבער ווען ברודער פייגענבוים זאָגט אז די וואָג איז גאָר אַ פאַלשע, איין וואָגשאַל איז אימער שווערער ווי די אנדערע, מוז איהר בעטען איהר זאָלט נעהמען אַ בלייקע אין האַנד און אויס-רעכענען אַליין.

לאַמיר, ערסטענס, אויסרעכענען, ווי וואָלט עס אויסזעהען, ווען די קאַפיטאַליסטען וואָלטען פערספענדען זייער גאַנצען פראָפּיט. אין דער קאַפיטאַליסטישער געזעלשאַפט פיהרט זיך דאָס ניט, וואָרום די קאַפיטאַליסטען זוכען אימער צו פערגריסערען זייער קאַפיטאַל. אין דעם מיטעלאַלטער, ווען די ערשטע קלאַסע זיינען געווען די פריצים וואָס האָבען געלעבט פון פאַני שטיינע, פלעגען זיי אויסברענגען אַלעס, וואָס זיי האָבען געהאַט און געוועהנליך פלעגען זיי נאָך מאַכען חובות. אלזא, לאָמיר ערסט זעהען, צי די צוויי וואָגשאַלען, פראדוקציאן און קאָנומ-ציאן, קענען בלייבען אין גלייכגעוויכט אין דער

ערקלערונג, דען „צו לויכט“ איז זי דאָך פריהער אויך געווען. ווייטער איז גאָר אַ פאַקט, אז אין „ק“ האָט מען גאָר נאָך צוגעלייגט געוויכט, אלזא, קען די אורזאכע פון די נייע שטערונג פון גלייכ-געוויכט נאָר זיין דאָס, וואָס אין „פ“ האָט מען נאָך פיעל מעהר צוגעלייגט געוויכט. אבער פון דעם וועגען בלויבט דאָך אַליין ווייטער „דער לעצטער גרונד“ פון די שטערונג פון גלייכגעוויכט דאָס, וואָס „ק“ איז צו לויכט. ווען מען זאָל אין איהר לאָזען צוקומען אזוי פיעל געוויכט, ווי אין „פ“, וואָלט דאָך געוויס געווען אַ גלייכגעוויכט!

אלזא, קומט אויס ביי פייגענבוים, אז די וואָגשאַל פראדוקציאן איז אימער געווען שווערער ווי די וואָגשאַל קאָנומפּיציאן, און אזוי איז זי געבליעבען, און דער לעצטער גרונד פון די שטערונג פון גלייכגעוויכט, (עס הייסט פון קרי-זיס) איז וואָס „ק“ (קאָנומפּיציאן) איז צו לייכט. עס איז כ'לעבען ניט שעהן געווען פון ברודער פייגענבוים, וואָס ער האָט געוואָרפען די שולד אויף דעם איינפאַכען סאָציאַליסטישען אַגיאַטאַ טאָר, וואָס רעדט אַגיאַטאַטאָריש און ניט וויסענדיג שאַפּטליך. אָט רעדט ער שוין אַליין „וויסענדיג שאַפּטליך“ און עס איז גאָר קיין אונטערשייד ניט קענטיג פון אַגיאַטאַטאָריש.

ניין, מיין ליטעבער פריינד, די וואָגשאַל פראדוקציאן קען ניט „אימער“ זיין שווערער ווי די וואָגשאַל קאָנומפּיציאן. אייער טעות, ווי דער טעות פון דעם גאַנצען „וואָלגאַרען סאָציאַליז-מוס“, איז וואָס ביי אייך איז קאָנומפּיציאן בכלל אַליין איינס וואָס קאָנומפּיציאן פון דער אַרבייטערקלאַסע. נאָטירליך, איז די גאַנצע פראדוק-ציאן אימער געווען גרעסער איידער די קאָנומפּיציאן פון דער אַרבייטערקלאַסע, וואָרום עס איז נאָך חוץ דעם פאַראן די פערזענליכע קאָנומפּיציאן פון דער ערשטערער קלאַסע (די שקלאפער-האַלטער, די פּעאַדאַלע פריצים, די קאַפיטאַליס-טען), און, צווייטענס, די פראדוקטיווע קאָנומפּיציאן, דאָס הייסט די קאָנומפּיציאן פון מאַשינען און רוייה-מאַטעריאַלען פאַר ווייטערע פראדוק-ציאן. ווען איהר וועט דאָס צורעכענען, איז גאָר ניט געזאָגט, אז די וואָגשאַל קאָנומפּיציאן מוז אימער זיין לייכטער ווי די וואָגשאַל פראדוק-ציאן. עס קען אַמאָל גאָר זיין פערקערט, אז עס פעהלט פראדוקטען פאַר דעם בעדאַרף, — דאָס האָבען מיר, צום ביישפּיעל, געזעהען דאָ אין אַמעריקא אין דעם וויכטיגסטען צווייג פון דער היינטיגער פראדוקציאן, אין דער אייזער-אינדוסטריע: אין די לעצטע עטליכע יאָהר ווען אַ גרויסע אונטערנעהמונג, צום ביישפּיעל, אַן אייזענבאַהן האָט נויטיג געהאַט אייזער אָדער שטאָל, אין דער פאַרמע פון רעלסען, דראָט אָדער בויימאַטעריאַלען, האָט זי עס געמוזט בעשטע-לען מיט אַ יאָהר אָדער אנדערט האַלטען אין פאַראויס, וואָרום אַלע אַמעריקאַנער פּעקטאָריס האָבען געאַרבייט פּולע צייט און האָבען געהאַט אַנגענומענע אַרדערס אויף אַ יאָהר אָדער אַנ-

דער גאנצער יעהרליכער פראדוקט צוזאמען בעטרעפט 9000.

כדי די רעכנונג זאל ביי אייך זיין פאר די אויגען, טו שרייבט זיך אן די ציפערן אויף א שטיקעל פאפיער אט אזוי:

מאטעריאלען וויידזשעס	פראפֿיט	ס"ה
(א) 4000	1000	6000
(פראדוקציע־אָנס־מיטלען)		
(ב) 1000	250	1500
(לעבענס־מיטלען פאר ארבייטער)		
(ג) 1000	250	1500
(לעבענס־מיטלען פאר קאפיטאליסטען)		

איצטער לאָמיר רעכענען. די 250 ווייזט דזשעס פון די ארבייטער „ב“ זיינען פראדוצירט געוואָרען אין לעבענס־מיטלען פאר ארבייטער. די 1000 ארבייטער וועלען מיט זייערע ווייזט דזשעס קויפֿען אַט די לעבענס־מיטלען. די 250 פראָפֿיט פון די קאפיטאליסטען „ג“ זיינען פראדוצירט געוואָרען אין לעבענס־מיטלען פאר קאפיטאליסטען, די קאפיטאליסטען וועלען איינער ביי דעם אנדערען קויפֿען זייערע לעבענס־מיטלען (שאַפּאַאָניע, זייערע דרעסעס, לעיסעס, אויטאָמאָבילען). אַזאָ, 250 „ב“ און 250 „ג“ איז אַראָב פון מאַרק. עס געפינט זיך נאָך אין די הענד פון די קאפיטאליסטען „ב“ 1250 אין לעבענס־מיטלען פאר ארבייטער; זיי פערקויפֿען 250 צו די ארבייטער „ג“ וואָס זייערע וויידזשעס ליגען אין לעבענס־מיטלען פאר קאפיטאליסטען און מיט די געלד קויפֿען זיי יענע 250; אויף דעם אופן האָבען איצט די קאפיטאליסטען „ב“ און די ארבייטער „ג“ יעדע זייערע לעבענס־מיטלען. ווייטער דאָרפֿען די קאפיטאליסטען „ב“ אויף 1000 דאָלאַר פראדוקציע־אָנס־מיטלען און די ארבייטער „א“ דארפֿען אויף 1000 דאָלאַר לעבענס־מיטלען. די קאפיטאליסטען „ב“ פערקויפֿען זייערע 1000 אין לעבענס־מיטלען פאר ארבייטער צו די ארבייטער „א“ און מיט די געלד קויפֿען זיי אַב די 1000 פראדוקציע־אָנס־מיטלען אין וועלכע עס ליגען זיי וויידזשעס פון די ארבייטער „א“. אזוי זיינען מיר פֿטור געוואָרען פון אלע פראָדוקטען וואָס זיינען געמאכט געוואָרען פאר די קאָנומציאָן פון די ארבייטער.

די קאפיטאליסטען „א“ דארפֿען פערקויפֿען זייער 1000 פראָפֿיט, וואָס ליגט אין אַלערליי מאטעריאלען, צו קויפֿען לעבענס־מיטלען; פארקערט, די קאפיטאליסטען „ג“ האָבען 1000 אין לעבענס־מיטלען פאר קאפיטאליסטען, וואָס זיי מוזען אויסבייטען אויף אַלערליי מאַטעריאלען פאר זייערע פֿעקטאָרעס; די 1000 „ג“ ווערט אויסגעביטען אויף די 1000 „א“. בלייבט נאָך די 4000 „א“. דאָס ליגט אין פראדוקציע־אָנס־מיטלען, און עס מוז ווייטער אריינגעלייגט ווערען אין פראדוקציע־אָנס־מיטלען

קאפיטאליסטישער געזעלשאַפֿט, ווען די קאפיטאליסטען זוכען ניט צו פערברייטען זייער פראָדוקציע־אָנס, און דערנאָך וועלען מיר זעהען וואָס קומט אַרויס ווען זיי שפּאַרען אַב אַ טהייל פון זייער פראָפֿיט און לעגען איהם אַריין אין ווייטערע פראדוקציע־אָנס. די ציפערען נעהם איהן פון קארל מאַרקס „קאפיטאַל“.

דעם גאנצען יעהרליכען פראדוקט מוז מען צוטהיילען אין צוויי חלקים: ערסטענס, די פראָדוקציע־אָנס־מיטלען, דאָס הייסט מאטעריאלען וואָס מען וועט דארפֿען פערארבייטען נעקסטען יאָהר, אָבענדיצטע מאַשינען און דערנאָכטע; צווייטענס, וואָס עס נעהם אויף דעם פערזענליכען פערברויך; און דעם חלק קען מען איינזעהן טהיילען אין צוויי חלקים: וואָס די ארבייטער פערברויכען און וואָס די קאפיטאליסטען גיבען אויס אויף זיך אַליין. די ארבייטער פערזעהן רען זייערע וויידזשעס אין גאנצען, און די קאפיטאליסטען, האָבען מיר אָנגענומען, פערזעהרען זייער גאנצער פראָפֿיט. לאָמיר אָנגעהמען, אז דער פראָפֿיט בעטרעפט אזוי פיעל ווי די וויידזשעס. לאָז זיין אַ קאפיטאַל פון 5000 מיליאָן דאָלאַר ליגעט אין דער פראדוקציע־אָנס פון איינע, פוער, מאַשינערי און דערנאָכטע, קורץ פון פראדוקציע־אָנס־מיטלען, און 2500 מיליאָן דאָלאַר אין דער פראדוקציע־אָנס פון לעבענס־מיטלען: 1250 אויף פראדוקטען וואָס די ארבייטער פערזעהרען, און אנדערע 1250 אויף אזוינע וואָס די קאפיטאליסטען פערזעהרען. כדי אונזער רעכענונג זאל זיין וואָס פראָסטער, וועלען מיר אָנגעהמען, אז די מאַשינערי ווערט אין גאנצען אָבענדיצט אין דער צייט פון דעם יאָהר און מיר וועלען זי אריינרעכענען צווישען די מאטעריאַלען. אונזער חשבון וועט אויסזעהן, לִמשַׁל, אזוי:

(א) פערפֿערטיגונג פון פראדוקציע־אָנס־מיטלען:

הוצאות: מאטעריאלען, לאָז זיין 4000, וויידזשעס 1000, צוזאמען 5000.

הכנסות: (צום ענד יאָהר): דער קאָסט פון מאטעריאלען 4000, דער קאָסט פון ארבייטער־קראַפֿט 1000, דער פראָפֿיט אויך 1000, צו זאמען 6000. דאָס ליגעט איצטער אין וואָס רען וואָס קענען בענוצט ווערען פאר מאטעריאַלען פאר דעם נייעם יאָהר.

(ב) פערפֿערטיגונג פון לעבענס־מיטלען פאר די ארבייטער:

הוצאות: מאטעריאלען, לאָז זיין 1000, וויידזשעס 250, צוזאמען 1250.

הכנסות: דער קאָסט פון מאטעריאלען 1000, דער קאָסט פון ארבייטער־קראַפֿט 250, פראָפֿיט 250, צוזאמען 1500.

(ג) פערפֿערטיגונג פון לעבענס־מיטלען פאר די קאפיטאליסטען — נאָך אַ מאָל דיזעלכע רעכנונג ווי אין „ב“.

פאר ארבייטער. וויזשע וועט מען זיך דער- מיט איספראווען?

די ארבייטער „ב“ וועלען מיט זייערע ווייזשעס קויפן די 450 אין לעבענסמיטלען, אין וועלכע עס ליגען זייערע ווייזשעס; די ארבייטער „א“ וועלען מיט זייערע ווייזשעס קויפן די 1000 אין לעבענסמיטלען, אין וועלכע עס שטעקן די מאטעריאלען „ב“; די ארביי- טער „ג“ וועגן אַבקויפן פון די קאפיטאַליסטען „ב“ 300 אין לעבענסמיטלען פון זייערע 450 וואָס עס שטעקט אין זייער פראָפּיט. עס בלייבט ביי זיי אין סטאק אויף 150 לעבענס- מיטלען פאר ארבייטער, וואָס דערווילע האָבען מיר נאָך פאר זיי אויף דאָרויף קיין קאָסטאָמערס ניט.

די קאפיטאַליסטען „ב“ נעהמען די 300 וואָס זיי האָבען געלייט פאר אַ חלק פון די וואַרען, אין וועלכע עס ליגעט זייער פראָפּיט, און קויפן דערמיט אויטאָמאָבילס און זיידענס, אין וועלכע עס ליגען די ווייזשעס פון די ארבייטער „ג“. די קאפיטאַליסטען „ג“ פער- צעהרען זייערע 300 פראָפּיט וואָס איז פראָד- צירט געוואָרען אין אַווינע זאכען וועלכע זיי דארפן, דאָס הייסט, זיי קויפן עס אַב איינער ביי דעם אנדערען. עס בלייבט נאָך צו פער- קויפן די 500 לעבענסמיטלען פאר קאפיטאַ- ליסטען, וואָס אין זיי ליגעט דער ווערט פון דעם מאטעריאַל וועלכען די קאפיטאַליסטען „ג“ האָבען נויטיג אין זייערע פעקטאָריס. זיי פערקויפן עס צו די קאפיטאַליסטען „א“, וועלכע פערצעהרען 500 פון זייערע מויווענד פראָפּיט, און זיי קויפן אַב ביי די קאפיטאַ- ליסטען „א“ מיט די געלד אויף 500 מאטעריאַ- לען. מיט די אנדערע 500 פון זייער פראָפּיט האַלטען זיך נאָך די קאפיטאַליסטען „א“. ווייטער בלייבען נאָך די 4000 וואָס אין זיי ליגעט דער ווערט פון די מאטעריאַלען פאר די גאַנצע אַבטהיילונג „א“, אבער דאָס וועלען די קאפיטאַליסטען „א“ איינער ביי דעם אנדערען אַבקויפן, וואָרום זיי דארפן עס אין זייערע פערקטאָריס.

אַלזאָ, עס איז געבליבען אויף 500 מא- טעריאַלען און אויף 150 לעבענסמיטלען פאר ארבייטער. דאָס רעפרעזענטירט די 650 פראָ- פּיט וואָס די קאפיטאַליסטען-קלאַסע וויל ניט פערצעהרען, נאָר זי וויל עס אַריינלעגען אין נייע פראָדוקציען. דערצו האָט זי נויטיג מאטעריאַלען אויף 500 און 150 דאָרף זי אויס- געבען אויף ווייזשעס. אַלזאָ די קאפיטאַליס- טען פון דער אַבטהיילונג „א“ וועלען איינער ביי דעם אנדערען אַבקויפן די מאטעריאַלען, מיט די 150 וועלען זיי דינגען אַ גרעסערע צאָהל ארבייטער, און די נייע ארבייטער וועלען נעהמען די 150 ווייזשעס און אַבקויפן די 150 לעבענסמיטלען וואָס זיינען געבליבען ניט פערקויפט.

זעלבער אָפּטיילונג. אַלזאָ וועלען די קאפיטאַ- ליסטען „א“ איינער ביי דעם אנדערען אַפּקוי- פען דיזע מאטעריאַלען. די קאפיטאַליסטען „א“, „ב“ און „ג“ קענען איצטער ווידער אָנהויבען די פראָדוקציען אויף דעם נייעם. יאָהר מיט דעמולעביגען קאפיטאַל ווי פאר-איאָהרען.

איצטער לאָמיר נעהמען דעם פאַל, ווען די קאפיטאַליסטען פערספענדען אויף זיך נאָר אַ טייל פון זייער פראָפּיט, דעם אנדערען ליגען זיי אַריין אין געשעפט. וואָס הייסט דאָס, זיי ליגען עס אַריין אין געשעפט? דאָס הייסט, נעקסטען יאָהר וועלען זיי מיט די געלט, אָנ- שטאָט דרעסעס און אַטאָמאָבילס, קויפן איי- זען און קופער און צאָהלען ווייזשעס, פאר וועלכע די ארבייטער וועלען קויפן פאר זיך ברויט.

אַלזאָ, דער יעהרליכער פראָדוקט מוז זיין אנדערס איינגעטיילט, למשל, אזוי:

א) מאטעריאַלען 4000, ווייזשעס 1000, פראָפּיט 1000, צוזאַמען 6000.
ב) מאטעריאַלען 1000, ווייזשעס 450, פראָפּיט 450, צוזאַמען 1900.
ג) מאטעריאַלען 500, ווייזשעס 300, פראָפּיט 300, צוזאַמען 1100.

„א“, „ב“, און „ג“ אין איינעם בעטרעפען דיזעלביגע 9000 ווי פריהער, אבער זיי זיינען אנדערס פערטהיילט.

אַלזאָ פערשרייבט עס ביי זיך אַט אזוי:

א) 4000	1000	1000	ס"ה 6000
ב) 1000	450	450	1900
ג) 500	300	300	1100

5500	1750	1750	9000
------	------	------	------

לאָמיר איצטער אַ קוק טהון וואו ליגעט דער אונטערשיעד. אין דעם ערשטען ביישפּיעל האָבען די קאפיטאַליסטען „א“, „ב“, און „ג“ אָנגעהויבען מיט אַ קאפיטאַל פון 7500, צום סוף האָבען זיי געמאַכט פראָפּיט 1500, און דאָס איז ביי זיי געווען אָבערמאכט צו פער- צעהרען; עס איז פראָדוצירט געווען אין אזעלכע וואַרען. פראָדוקציענס-מיטלען אויף דעם נעקסטען יאָהר האָבען זיי געהאט 6000 1500 אין לעבענסמיטלען פאר ארבייטער. נאָך דעם נייעם פלאַן מאכען זיי אַ פראָפּיט פון 1750, פון דעם קענען זיי אבער פערצעהרען ניט מעהר ווי 1100, וואָרום נאָר אויף אזוי פיעל איז פאר זיי פראָדוצירט געוואָרען. אָנגעהויבען האָבען זיי מיט מאטעריאַלען אויף 5500, צום סוף יאָהר האָבען זיי אבער 6000, דאָס הייסט, עס איז פאַראַן אויף 500 מעהר מאטעריאַלען אויף צו פערגרעסערען די פראָדוקציען. לעבענס- מיטלען פאר ארבייטער איז פראָדוצירט געוואָ- רען אויף 1900, הגם די ארבייטער האָבען פער- דענט דורך דעם יאָהר נאָר 1750; אַלזאָ עס איז פאַראַן איבעריגע אויף 150 לעבענסמיטלען

האָבען געזעהען אז קונדען געפינען זיך יא, ווען די פראָדוקצאָן איז נור ריכטיג אויסגעמאָר- קירט. די פערגרעסערונג פון דער פראָדוקצאָן אין אונזער ביישפיעל בעשטעהט דארין, וואָס די קאפיטאליסטען קויפן אויף 500 מעהר מאַטעריאַלען און דינגען אויף 150 מעהר אַרבייטער. די קאָנומזיצאָן פון די אַרבייטער איז אַלזאָ קלענער ווי יענער טהייל פון דעם פראָפיט וואָס די קאפיטאליסטען קענען ניט פערברייכען, און פונדעסטוועגען, נישטקשה, די איבריגע פראָדוקטען געפינען אַ מאַרקעט אָהן די אַרבייטער. די וואָג איז ריכטיג, ביידע וואָגשאַלען שטעהען גלייך.

(שלום פאָלגט).

צום ראנד

(נאָמיצען פון אַ געוועזענעם מענשען).

פון אַלגין

(שלום.)

פערס, די מענשליכע זעלען, איך וועל לעגען לאַטעס אויף צוריסענע בגדים, אויף צופליקטע נשמות, איך וועל געבען די מענשען רפואות: 20 טראָפּען דריי מאָל אין טאָג. וואָס — איך בין אפשר ערגער פון אַלע? אָט האָט שלמה'קע דער געלער איצט געפונען אַ רהיגען ברעג: אַן אבענד-שול. יעדען אָבענד זיצט ער און לערנט אַלף-בית מיט זיינע תלמידים, יעדען אבענד צוויי שעה. אַלע טאָג אַ בלעטעל, אַלע טאָג אַ קאווע-לעפעלע תורה. און ער איז צופרידען, און די תלמידים זיינען צופרידען, און די חברים קלייבען נחת, און דער „געזעלשאַפט" איז דאָס אַ נוצען. און אז נאָט וועט איהם העל-פען און די פאָליציי וועט ניט שטערען, וועט ער אָבלעבען אזוי צעהן, צוואַנציג, דרייסיג אַהער און וועט אַוועק צו זיינע אַבות מיט אַ גרינג האַרץ און מיט אַ לויטערער נשמה. אַ „נויטי-גער" מענש!... ער האָט ערפילט דעם מענש-ליכען חוב.

פון אזוינע שלמה'קעס בעשטעהט די וועלט.

נאטירליך, אין דעם ביישפיעל ווערט אַנ- גענומען אז קיין שוועריגקייטען צו קריגען געלד איז ניטאָ: כל זמן עס זיינען פאראן קונים אויף דעם גאנצען פראָדוקט, געפינט זיך שוין געלד, וואָרום, ערסטענס, הייבט דאָך יעדער קאפיטאליסט אַן זיין געשעפט מיט געלד, אָט די געלד ליעגט דאָך אימער ערגעץ; און צוויי-טענס איז דאָך פאראן אַ קרעדיט סיסטעם וואָס גיט די קאפיטאליסטען די מיטעל צו פיהרען זייערע געשעפטען אָהן אונטערברעכונג, און אַב- צורעכענען זיך שפעטער. די פראגע איז ניט וואו נעהמט זיך געלד אויף איבערצוקירעווען זיך, נור, וואו נעהמען זיך קונדען? און מיר

ס לעבען מיליאָנען מענשען אויף דער וועלט און ווייסען גאָר ניט, אז עס איז דאָ אזוינע שאלות. פיינע, „נויטיגע" מענשען. זיי טראָגען ציענעל און קנעטען לעהם און גראָבען ערד פאָר'ן בנין פונ'ם לעבען — און אין הארצען ביי זיי איז אזוי רהיג, ווי שבת נאָך מיטאג אין אַ בעל-חבית'ישער שטוב. פיינע, נויטיגע מענשען, געשעצטע און געאכפערטע „גליעדער" פון דער געזעלשאַפט. זיי האלטען זיך יעדער פאר זיין טאטשקע, פאר זיין לאַפאטע, פאר זיין העמערעל. קלאַפ-קלאַפ!... אַ טאָג נאָך אַ טאָג, אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר. קלאַפ-קלאַפ! זיי טהוען פונקט דאָס, וואָס עס איז נויטיג... פאר וואָס זאָל איך ניט טהון דאָס וואָס זיי?

איך וועל זיין אַ לעהרער, אַ שניידער, אַ דאָקטאָר, אַ האַלץ-האַקער, אַ יוריסט, פאר וואָס ניט? איך וועל היילען די מענשליכע קער-

די וועלט איז יונג, ווי א שעהנע יונגע כלה אין איהר חופה-קלייד. דער הימעל שמייעלט, ווי א קינד אין פריהמארגען. די זון שפינט איהרע גאלדענע נעצען, ווי די טרוימען פון א פאָעט אין די טעג פון זיין גליק.

הויך שטעהען די בערג און קוקען אין וואסער אריין. שטיינערנע ריעזען האָבען זיך געראנגעלט, געיאָגט זיך איינער נאָך דעם צווייטען, געוואָרפען זיך מיט ווילדען כח איינער דעם אנדערען אין די אָרעמס, און פלוצלונג געוואָרען פערגליווערט, געבליעבען שטעהן פערטראכט און פערצויבערט — און שטעהען שוין טויזענדער יאהרען. דער וואַלד האָט זיך שטיילענער הייט פער'גנב'עט ארויפגעקראָכען ביסלעכווייז אויף זייערע קערפערס, בעדעקט מיט זיין אונרוהיגען, שוועבענדען קלייד זייערע ריפּען — און דערצעהלט זיי וואונדערסודות מיט זיין שטילער כּשוף שפּראַך. אין די וועלדער, אין די טיעפע היילען, אין די שפּאַלטען פון די פעלזען וואָהנען שלאַנקע פעען — יונגע מעכטער פון די אלטע ריעזען. די האָר ביי זיי איז ווי שטראָמען פון גאָלד, די אויגען ווי שוואַרצע ברייאַנטען, דער שמייעל — א כּשוּרר פון גליק. גאַנצע טעג קלינגען זייערע יונגע שטימען אין די וועלדער אויבען, און די אלטע פעלזען הערען זיך איין און שמייעל לען פאר זיך, ווי אַן אלטער זיידע ווען די קינדער שטיפען.

הויך שטעהען די בערג. צווישען זיי, אין מיטען, האָט זיך אויסגעשפּרייט דער וואַסער-שפּיעגעל. בלאָה איז ער און קלאָר און רוהיג. די זון ציהט אויס איבער איהם א נעץ פון פלי-טערלעך, און זי ציטערט, די נעץ, און פונקעלט און שימערט אַרום און אַרום, און עס דאַכט זיך: א בלאָהער, זיידענער, מיט גאָלד געשטיקטער דעקטוף וועגט זיך שטיל פון דעם ווינד. און די בערג קוקען אריין אין דער קריסטאַלענער וואַסער, און דער הימעל, דער היסער, ליידענ-שאַפטליך גליהענדער הימעל, באָרט זיך אין די קיחלע כּוואַליעס אין מיטען טאָג. ערגעץ ווייט פלאַטערט א ווייסע זעגעל-טוף, ערגעץ ווייט הויבט זיך א זילבערנע, נעבעלשאַפטע, פער-שוואַמענע זייל.

בייטאָג דרעמעלט דאָס וואַסער און ביי-נאַכט לעבט עס אַן אונרוהיג לעבען. די בלייבע לבנה צויבערט און וועקט. ווייסע וועגען ציהען זיך אויס פון דעם וואַסער צו די הויכע

יענע, אויסערוועהלטע, איז דאָ ווינציג. קען דען עמיצער מיך צווינגען איך זאָל געהערען צו זיי?

אָדער איך וועל גאָר קומען צו די אַרביי-טער, די חברים פון אַנדערע לענדער, איך וועל זיי ברענגען מיין מח, מיין האַרץ, מיין געדאַנק און מיין טרייהייט. איך האָב אַ לויטערען געדאַנק און אַ האַרץ פול מיט ליבע און ווייב-קייט. און מיין וואָרט איז שטאַרק און אויס-געהאַמערט און קען שוועבען, ווי אויף קרעפטיגע פליענעל. ליבע ברידער, נעהמט מיך אויף ביי איך, אין אייערע מחנות, אין אייערע געצעלטען. איך וועל אייך ריענען, איך וועל געהן מיט אייך האַנד אין האַנד, איך וועל ביי אייך געפינען אַן אַברוה פאר מיין נשמה. ליבע ברידער נעהמט מיך אויף. ביי איך...

עמיצער שטעהט און לאַכט פון דערווייטענס, און טראָפענס גאָל זיערען אין זיין געלעכטער. וואָס ביזטו געקומען צו אונז — פאר וואָס ביזטו ניט דאָרט, וואו דיין פלאַץ איז — ביי זיך אין דער היים? וואָס געהסטו היטען פרעמדע ווייב-גערטנער, וואָס היסטו ניט דיין אייגענעם גאָרטען? א פּוילער היטער ביזט דו, א פּוילער קנעכט אָהן געטריישאַפט. טאָ געהיזשע, ווער דאָרף דיר? געה ווייטער. האָסט מורא; ווער דאָרף דיר דאָ האָבען?

... עס איז דאָ כּעשפּענשישען וואָס קריעכען אויף אלע פיער, און עס איז דאָ אזוינע, וואָס פליהען. וואויל איז דעם, וואָס קריעכט אלע זיינע יאהרען פאַמעלעך איבער דער וועלט — פון דעם וועג ביז צום קבר. בעסער איז דעם, וואָס קען אויסשפּרייטען זיינע פליגעל און אַרויף אין דער הויך — אהין, וואו עס בלאָזען די אייזונג ווינדען, עס רוישען און הודושען די וואָלענס, עס פונקלען די זונען און די וועלט איז גרעסער און העלער. אבער וועה איז צו דעם, וואָס האָט איין קורצע מינוט אין זיין לעבען געפרופט זיך דערהויבען אַרויף — און דערשראָקען געוואָרען... קריכען און קריכען אין טהאַל און געדענקען, אז דאָרט, ערגעץ אויבען, טהוט שיינען די ליכ-טיגע וועלט, טהוט באָדען דער קערפער אין ליכ-טיגע ימים פון לופט זיינע גליעדער, טהוט קלינק גען ווי ריעזיגע סטרונעס די שטערען-מוזיק...

קריעכען און קריעכען... איך קען ניט, איך קען דאָס ניט מעהר. איך וויל ניט. אויף אזוי פיעל האָב איך נאָך כח.

און ווייך איז דאָס ליכט פון דער זון. איך לעב! איך בין יונג, איך וויל לעבען, איך מוז לעבען! איך וועל עפענען די גאָלדענע טויערען, וואו דאָס גליק וואָהנט, איך וועל אומארמען דאָס ליכט, בלאַנד־פֿאַקטיג גליק און וועל עס צו פֿרעכען פֿעסט צו מיין האַרצען. איך וועל אויס־בויען פון פֿערל א פֿרעכטיגען פֿאַלאַז, איך וועל איהם בעהענגען מיט די גירלאַנדען פון מיינע האַפֿנונגען, איך וועל איהם בערעקען מיט די מעכטיגע פֿליענעל פון מיין וואונש און מיין שטרעבען, און דאָס בלוט פון מיין האַרצען וועט דערוואַרמען די איינזאַמקייט, און רויטע בלוט מען פון ליידענשאַפט וועלען אויפֿעפֿענען זייערע כעכערס און שמאַכטען און לעכצען נאָך טהוין... לעבען דאָרף מען!...

ווען איך וואָלט נאָר געקענט לעבען... ווען איך וואָלט נאָר געקענט בלייבען אליין... אבער ניין! עפעס ווי אַ שאַטען בעגלייט מיך שטענדיג, אומעטום, וואו איך וואַנדער. עפעס ווי מיין צווילינג געהט מיר נאָך אויף יעדען שריט און הערט, וואָס איך טראַכט, און שמייר כעלט. און ווען איך ווער אַנשוויגען, הויבט ער אַן צו רעדען... ווען איך וואָלט נאָר געקענט בלייבען אליין... בלייבען אליין.

דינה שרייבט מיר:

„ווען דו זאָלסט נאָר וויסען, וואָס עס טהוט זיך בין אונז! דאָס איז שוין מעהר ניט קיין קאַמפֿה — דאָס איז פֿאַשט־ער אונזין. דאָס ברענגט ניט קיין נוצען — דאָס שאַדט. צעהנ־דליגע, הונדערטע יונגע און פֿעהיגע מענשען גיבען אָב זייער לעבען: צו וואָס? געווען אַ מלחמה פון טיטאַנען, איצט איז קאַרליקעס געבליעבען. אָהן אַ פֿלאַן, אָהן פֿערשטאַנד, אָהן אַ ציעל. אפילו שעהן איז דאָס ניט. עס דער־וועקט נאָר רחמנות און... עקעל.“

אַט איז דאָס. אַט איז אַ פֿאַסטער צו דער מכה. טרייסט זיך, מענש. זייער אַרבייט איז ניט נויטיג! עס איז געוואָרען אַן איבריגע זאך. טיטאַנען איז מעהר ניט געבליעבען. זייער צופֿריעדען, זיי צופֿריעדען — מעהר בלייבט דיר ניט גאָר ניט.

טרייסט זיך מיט אַט דער קליינליכער טרייסט פון אַ טרום! כאַפּ זיך אָן פֿאַר דעם פֿוילען בעווייז: ס'איז מעהר שוין ניט נויטיג. און זאָג מיט אַן עזות פון אַ גנב, וואָס האָט גוט

שפּיצען פון די שנע־בערעקטע בערג. קולות שווימען, קולות ציטערען איינגעהאַלטען און וויינען, און רוישען און קלאַנגען זיך שטיל. שלאַנקע פֿרויען־געשטאַלטען הויבען זיך פון דעם וואַסער, ברעכען די מאַרמאַר־ווייסע הענד און קוקען צום הימעל מיט שוואַרץ־פֿייכטע אויגען, און עס ליגעט בעהאַלטען אין די אויגען אַ שטומער איינזיגער שמערץ. דער וואַלד ברומט, די כוואַליע פֿליעסקעט אונרוהיג און וואַרפט זיך אויפֿ'ן ברעג, און שלאַנקע מאַרמאַר־הענד שטרע־קען זיך און רופֿען און וואַרטען...

... עס איז געווען אַ העלער, יונגער פֿריה־מאַרגען, ווען איך בין אוועק שפּאַצירען צוויי־שען די בערג. איך בין געגאַנגען אַרויף, אלע־מאָל העכער און העכער. דער וואַלד האָט גע־גריכט, די לופט האָט געגלעט, די זון האָט גע־מונטערט און די הויכע פֿעלזען האָבען גערופֿען פון ווייטען. איך בין געגאַנגען און געגאַנגען. אלעמאָל העכער די בערג, געדיכטער דער וואַלד און פֿרישער און שאַרפֿער די לופט. אַט בין איך אויבען. אונטער מיר, טיעף אונטען, ליגעט דאָס פֿלאַכע לאַנד און ציהט זיך ווייט און ברייט — ביז צום ראַנד פון דעם הימעל. גרין איז דאָס לאַנד, און דערפֿער און שטעדט ליגען צעוואַרפען אויף איהם, ווי קינדער־שפּילעלעך־אויף אַ גרינעם טעפֿיך. אַט ציהט זיך אַ שטראָם ווי אַ טונקלע סטיינגע, אַט ליגעט, ווי אַ שאַטען, דער וואַלד.

רעכטס און לינקס שטעהען ריעזען מיט שטיינערנע שטערענס און אַ ווייסע קרוין פון אייביגען שנע. זיי שווייגען. זיי טראַכטען אַן אייביגען טיעפען געדאַנק. ווייט קוקען זיי — אַהין, אין דער וועלט אַרײַן, וואו עס הויבען זיך שטאַלן זייערע ברידער. טהורעם פון שנע און זיילען און בריקען פון אייז האָבען זיך אויס־געצויגען צווישען זיי און גלאַנצען קאַלט און פֿרעמד. און ביי־נאָך, ווען די זון דערוואַרעמט די גראַד־ווייסע קעפֿ, הויבט זיך אויף אַ לייכטער נעבעל פון די אייביג־קאַלטע פֿעלדער, און עס דאַכט זיך: אַ ווייטהויף געהט אַרויף פון אַ גרויסען מזבח.

איך בין געשטאַנען אַט אויבען און גע־קוקט־אַראָב. די נשמה האָט געקלאַנגען, דאָס האַרץ האָט געקלאַפט מיט אַ שטורם. אוועק'ט, איהר טריבע געדאַנקען, אוועק'ט, חלומות פון דעם טהאָל. זעהט! ווי פֿריי איז די וועלט, ווי ווייט און גרויס איז דער הימעל. זעהט, ווי העל

שענדליכע עזות צו זאגן, אז דאָס איז דער-
קוויקענדער וויין?

אוועק'ט פון מיר, אוועק'ט, איהר שענדר-
ליכע טרוימען! נאָר בלייבען, בלייבען דאָס
וואָס איך בין, נאָר ניט איינשלאָפֿען אויף אַ
ווייכען צוקאָפֿענס. איך לעב נאָך, איך פיהל
נאָך, איך בין נאָך איך.

איך וויל ניט, איך וויל ניט לאָזען פֿער-
בלענדען די אויגען.

נאָר ניין! אומזיסטיגע מורא. איך קען
זיך ניט לאָזען פֿערפיהרען! ער געהט מיר נאָך,
מיין אייביגער שכן, ער איז דאָ, ער שטעהט צו
מיין רעכטער האַנד. ער קוקט מיר אַריין אין
דער נשמה מיט זיינע פוסטע אויגען-לעכער. ער
פאַרעט זיך לאַנגזאָם אין מיין מח.

זיי געגריסט, מיין חבר, מיין פריינד. זיי
געגריסט און געבענשט זאָל זיין דיין קאלטע
האַנד, וועלכע פרעסט צוזאמען, ווי אייזערנע
קלאַמערס, מיין גליהענדען מח, געבענשט זאָל
זיין דיין לעדיגער קוק, וועלכער פליעסט ווי די
שוואַרצע נאכט פון אַן אבגורנד.

זיי מיט מיר! פערלאָז מיך כאַטש דו ניט.

כ'האָב געלייענט אין אַ צייטונג: „טעראַ-
ריסטען האָבען געוואָלט מאַכען אַן אָנפאַל אויף
דעם צירקעל. זיי זיינען געפאַלען אויף אַ נייע
המצאה. מען האָט געמאַכט אזא מין ראָק,
וועלכער איז געווען אינוועניג אויסגעלעגט מיט
אויפֿרייסונגס-שטאָף. די קראַפט פון דער אויפֿ-
רייסונג האָט געדאַרפט זיין אויסערסט שטאַרק.
איין טעראַריסט האָט געדאַרפט אָנטהון דעם ראָק
און אזוי אַריינגעהן אין צירקעל. דאָרט האָט ער
געדאַרפט פֿעראייניגען די דראַמען פון דעם ראָק
מיט די דראַמען פון דער עלעקטרישער בעלייכ-
טונג. די אויפֿרייסונג וואָלט געקענט רואינירען
דעם גאַנצען בנין.“

ווייטער נאָך ניט. איינפאַך, שוידערהאַפט
איינפאַך און שוידערהאַפט לאָגיש: אז שטאַר-
כען — טאָ שטאַרבען מיט חשבון. אַ מענש
טהוט אָן אַ ראָק און געהט זיך רוהיג אַריין אין
צירקעל. ער פֿעראייניגט די דראַמען. אַן אויפֿ-
רייסונג קומט. דער מענש ווערט צוריסען אויף
טויזענדער שטיקלעך. מיט איהם צוזאמען
ווערט הרוב דער בנין.

וואָס טראַכט ער זיך, ווען ער געהט אין
גאס מיט אזא מין ראָק? וואָס פיהלט ער אין
דער מינוט, ווען ער ציהט אויס זיינע הענד נאָך

בעהאַלטען זיין גנבה, זאָג: איך בין גלייך מיט
אַלעמען, איך בין אויך אַ מענש צווישען
מענשען...

מען וועט דיר גלויבען... דו אַליין וועסט
אפשר אויך אָנהויבען גלויבען דערין, ווען דו
וועסט עס איבער'חזר'ן עטליכע מאָל.

שורות נייע געדאַנקען הויבען זיך שוין אָן
ציהען ביי מיר אין קאָפּ. איך האָב זיך שוין
ניט איין מאָל געפרעגט: בין איך טאַקע ערגער
פון זיי? איך, מיט מיין שאַרפען געדאַנק, מיט
מיין רייכער, געפליעגלעטער פאַנטאַזיע, וועלכע
קען אין איין רגע זיך אַריבערטראָגען פון דעם
העכסטען שפיץ באַרג אויף דעם צווייטען, איך,
מיט דער שטראַהלענדיגער, פיעלפאַרביגער
מוזיק, וועלכע קלינגט אַקאָרדען-וויין אין דער
טיפענדיש פון מיין נשמה, אַמאָל שטיל און פֿער-
דומפּען, אַמאָל ברויזענד און הילכענד מיט
טויזענד טרוממיטען? בין איך טאַקע ערגער פון
זיי? איך בין אַ מענש און קיין שום מענשליכע
זאָך אין דער פֿערגאַנגענהייט און אין די היינ-
טיגע צייטען איז ניט פרעמד צו מיין
גייסט! און זיי? ווער זיינען זיי?
קלייניקע מענשעלעך אָהן אַ שטאַרקען
ווילען, וואָס וואָלט איינגעצוימט זייער אונרוהיג
געמיטה, אונרויסענדע, האַלב־פֿערווילדעטע
שטייער־קינדער פון דעם גרויסען קאַמפּף, וועלכע
קענען ניט געוועלטיגען איבער זיך אַליין. זיי
טהוען ניט דאָס, וואָס זיי ווילען, זיי לאָזען זיך
שטויסען, ווי פיה, צו דער שחיטה. זיינען זיי
דאָס די האַרען פֿונ'ם לעבען?

גנבה'שע פייערלעך פון צופריעדענהייט
הויבען שוין אָן אויפֿלייכטען ביי מיר אין דער
זעל. איך ווייס — זיי וועלען אויסלעשען
באַלד, און אַ רויך און אַ שטאַד וועט נאָר בליי-
בען אין דער פוסטקייט, וואו זיי האָבען גע-
ברענט. אַט לעש איך זיי אויס מיט איין מאָך
פון דער האַנד. אזוי וויל איך. אַט פֿערשווינד
דען זיי, ווי די בלאַנדזשענדיגע פייערלעך אויף
אַ זומפּ. אויף זייער אָרט איז געבליבען —
די שאַנד.

פאַלש בין איך ניט געווען ביז אהער —
פאַלש געווען זיך אַליין. וועל איך דאָס איצט
נעהמען איינלאָטעמען די ריחות פון צופוילטע
ביינער אויפֿ'ן ביה־הקברות און וועל זאָגען: דאָס
איז דער ריח פון די טענען־בוימער אויפֿ'ן באַרג
לבנון? וועל איך דאָס טרינקען וואַסער פון אַ
פֿער'עפּוש'טער בלאַטע און וועל האָבען די

חרוב געמאכט פרעמדע. אויף די ווערבע ביים טייך האָט ער אויפגעהאנגען זיין האַרפע. ווי זאָל איך בעוויינען דעם חורבן פון מיין אייגענע נשמה, — מיין איינציגען רייכטהום, מיין איינציגעס פאטערלאַנד? אין וועמעס האַרצען וועט געפינען אַן אַבקלאַנג מיין צובראָכענע האַרפע? מייע פריינד פון דער ווייטענס — איהר, וואָס שטעהט צווישען פלאַמען — צי וועט איהר פערשטעהן מיין וואָרט?

איך שטעה פון דער ווייטענס. איך קען ניט. אייער פלוק וואָלט געווען נאָך אַ טרייסט. אייער צאָרן — אַ שטראַהל פון נחמה. אייער גלייכגילטיג שווייגען, אייער רוהיג פעראַכטען — דאָ לינגט מיין טויט־שטראָף...

איך וועל שטאַרבען. איך ווייס דאָס שוין לאַנג. ביסלעכווייז איז דאָס אויסגעוואַקסען אין מיין נשמה. ניט גיך וועט עס קומען — אבער עס וועט קומען.

איך וועל מאַכען אַ סוף.

פיער־צונגען הייבען זיך פון דאָרט, וואו עס שטעהען מייע ברידער; פיער־צונגען לעקען דעם הימעל און וואַרפען אַ רויטען גלאַנץ. רויט איז געוואָרען די ערד און די גראַזען און די בוימער. אין שרעק האָבען די הייזער זיך צוגעטוליעט, צוגעפאלען צו דער ערד. פיער־צונגען ציהען זיך ווייטער און ווייטער, און שבור'ע, מיט רויטע, אָנגעזאָפטע שאַטענס ציטערן און יאָגען זיך אין טאָנץ.

גלעקער קלינגען. מעשענע פייִלען שיסען דורך די רויטע וועלט און טאַנצען און ווירבלען און הויבען זיך צום הימעל און פאלען און צו שיטען זיך אַרום און אַרום. פון זיי ווערט נאָך ליכטיגער די נאכט.

מענשען שרייען. מענשען איילען מחנות־ווייז, און דעם רויטען פיער טראָגען זיי אין זייערע אויגען, און די רויטע שאַטענס פלאַטערען אַרום זייערע קעפ, און עס קלינגען און זינגען און רוישען און ברויזען זייערע שטימען. זיי איילען.

און עט ווייט, וואו די מדבר הויבט זיך אָן, וואו די פיער־צונגען קענען שוין מעהר ניט דערלאנגען, לויפט ער — דער פעררעטער — ער לויפט געשווינד ווייטער און ווייטער פון די מחנות פון זיינע ברידער. ווייטער און ווייטער, שנעל און שנעלער, אהין צו דער מדבר.

דעם דראָט? וואָס איז ער: אַ וואַהנזינגער, צי דער ערעלסטער טיפ פון אַ מענשען? צי ביידע צוזאַמען? וואו איז די שעהנקייט, וואָס מאַכט פון אַ מענשען אַ גאָט: ביי מיר צי ביי איהם?

איהר, נביאים פון קאמפף און בעפרייאונג, איהר, וואָס רופט צו מלחמה אויף לעבען און טויט, צי פרופט איהר אַמאָל זיך אַראַבלאָזען טיעף אויפ'ן דעק פון דער אייגענער זעל, צי פרופט איהר אַ ריהר געבען דאָרט די אין טונ־קעלע שאַטענס פערוויקעלטע שפיציגע שטיינער און פוילענדע גיעריגע זומפען?

איהר, פון גאָט געזאָלבעט קינסטלער, איהר וואָס צויבערט און זינגט און בעגריסט די אין שטאָל און אין אייזען געקאָוועטע מעכטיגע העלדען — די העלדען פון גרויזאמער ליידענ־שאַפט, גרויסע געפעכטען און הערליכע זיענען, — צי הערט איהר אַמאָל דעם בעהאַלטענעם שוידער, וואָס גליטשט דורך די סטרונגען פון האַרצען און אַטעמט אויף אייך מיט אַ קעלט פון אַ פוילענדער פייכטיקייט?

איהר וואָס רעדט און בעגריסט און פער־הערליכט דעם ערעלען טויט און דעם גרעסטען, דעם איינציגען קרבן, — צי האָט איהר אריינ־געקוקט ווען אין די לעדיגע אויגען פון יענעם — דעם שרעקליכען „עטוואָס“, וואָס שטעהט נעבען אייך אָהן געוועזונג און פרעגט מיט די שווייגענדע, איידקאָלטע אויגען? — די אויגען, זיי האָבען געשוועבט ערגעץ דאָרט, וואו אויף פער־שוואַרצע וואַסערען לויטערט אַ פינסטערע מאַכט אָהן אַ שוין און עס פאָכען און וויעגען זיך שוואַרצע אונענדליכע פליעגל און גלעטען דאָס פנים מיט קעלט.

איהר נאָך יונגע און זיכערע מענשען, איהר, וואָס טרעט ערשט אַרויס אויף דעם וועג. אייער פוס און געפליענעלט, און שטאַלז איז דער בליק און דאָס האַרץ — אַי ווי עס קלאַפט און עס זינגט און עס וואַקסט אין דער ברוסט! איהר געזונדע און זיכערע מענשען, צי ווייסט איהר, ווי עס קריכען און גליטשען זיך ווערים — בלינדע, לאַנגע און קאלטע און גליטשיגע ווערים! צי האָט איהר געפיהלט, ווי זיי נאָגען, צי וועט איהר דאָס פיהלען?...

ביי די טייכען פון בבל איז געזעסען דער נביא און בעוויינט זיין לאַנד, וואָס עס האָבען

שכן און לאכען. נארישער מענש! פאר'ן
טויט האָסטו מורא — דעריבער אַנטלויפטו
צום טויט?

ביי מיין קבר וועט ער שטעהן מיט אויס-
געשטשערעטע צייהנער און לאכען און לאכען...

אין מיטען דער מדבר — א בוים. אויף
דעם בוים וועט זיך אויפהענגען דער פער-
רעטהער.

איך וועל מאכען א סוף. איך אליין.
נעבען מיר וועט שטעהן מיין אייביגער

די ערשטע אידישע שולען אין גאליציען

(א קאפיטעל קולטור געשיכטע פון 1787 ביז 1806)

פון גרשם באַדער

(שלום)

און בראָדי זיינען זיי אלע געווען איין-קלאַסיגע.
דאָן (1792) האָט מען אויך געעפֿענט צוויי מער-
כען-שולען — אין לעמבערג און אין בראָדי.

די ערשטע לעהרער פאר די שולען האָט
מען אָהער געבראַכט פון בעהמען און מעהרען.
דאָן האָט מען דאָ געגרינדעט אַ לעהרער-סעמי-
נאַר, וועלכעס האָט געדאַרפט אַרויסגעבען צעהן
איינשטודירטע לעהרער אַ יאָהר. סעמינאַר-
דירעקטאָר איז געווען אַ געוויסער אהרן פריע-
דענטהאַל, וואָס האָמבערג האָט איהם אויך אָפֿט
איבערגעגעבען די פערטרעטונג אין'ס אינספּעק-
טאָראַט. — אָט דאָס סעמינאַר האָט מען אויס-
געהאַלטען פון דער אידישער „קאָפּ-שטייער“,
וואָס מען האָט געצאָהלט צו 5 גולדען אַ יאָהר
פאַר יעדען קאָפּ. שפּעטער האָט דיזע שטייער
אויפֿגעהערט און מען האָט איינגעפֿיהרט אַ
„טאַקסע“ פון מנינים, וואָס פריוואַטע מענשען
האָבען איינגעריכטעט און האָבען געדאַרפט צאָה
לען דערפאַר צו 25 גולדען אַ יאָהר פאַר יעדען
מנין. און די בעזוכער פון דעם דאָזיגען סעמינאַר
זיינען געווען גרעסטענטיילס „נחותי דרגא“. נור
לעהרער איז פון זיי קיין איינציגער נישט גע-
וואָרען אין די 13 יאָהר, וואָס דער סעמינאַר
האָט עקזיסטירט. צווישען פּאָלק זיינען זיי אויך
געווען פּערהאַסט אויף'ס אויסערשטע, ווייל זיי
האָבען עפענטליך פערלעצט יעדעס רעליגיעזע
נעפֿיחל און האָבען אָבעטהאָן מעשים אשר לאַ
יעשו...

איז אפילו מעהר ווי זיכער, אז אַ
גרויסער טהייל פון די דאָזיגע
שולען האָט נור עקזיסטירט
אויפֿ'ן פּאַפּיער. עס לאָזט זיך
אויך גאָר נישט גלויבען, אז
האָמבערג האָט געזאָלט זיין
בכה, דורכצופֿיהרען אין איין יאָהר די גרינדונג
פון אזוי פיעל שולען. דאָן זיינען די נעמען פון
אַ סך שטערט, וואָס די דאָרטיגע שולען זיינען
אויפֿגעצעהלט אין'ס אַמטליכען שעמאַטיזמוס, אַ
ביסעל פערדעכטיג, ווייל זיי זיינען נאָך היינט
(מיט 120 יאָהר שפּעטער) ווייטער געבליבען
פערוואָרפענע ווינקלען, פּאַנאַמיש און ריקשריט-
ליך, אָהן שולען און אָהן אַ פונק בילדונג. אויף'ן
פּאַפּיער זיינען די שולען אויך געוואָקסען פון
יאָהר צו יאָהר — און מיט פיער יאָהר שפּעטער
ווייזט שוין דער „שעמאַטיזמוס“ אזש 102 איי-
דישע שולען אין גאליציען.

צוגעבען מוז מען אָבער, אז ווען עס האָט
נור אפילו דער צעהנטער טייל פון די אַמטליך
אויפֿגעצעהלטע שולען עקזיסטירט אין ווירק-
ליכקייט, איז עס אויך אַ גרויסע זאך, וואָס האָמ-
בערג האָט אויפֿגעטאָן. וואָרים אפילו אין אונזער
רע צייטען (אין די 90 יאָהרען פון פאָריגען יאָהר-
הונדערט) איז די גרינדונג פון עטליכע באַראָן
הירש'שע שולען אויך אָנגעקומען „מיט חריין“,
מיט בזיונות און מיט די שאַרפֿסטע מחלוקות.
געהייסען האָבען די שולען: „אידיש-דייט-
שע שולען“ — און חוץ די שולען אין לעמבערג

„בעלעבט“ ער איז ביי די גאליצישע אידען. בפרט האָט מען פון איהם אינצווישען ערפאָה־רען, אז ער איז געווען דער ערפינדער פון דער „ליכט־פאכט“ און דער גאנצער אויפמאָה שטאַמט פון איהם. ער איז אויך געווען בעטייליגט ביים אָבדינגען די ליכט־שטייער.

די מעשה מיט דער „ליכט־פאכט“ איז זעהר אינטערעסאַנט: אַ לעמבערגער איד מיט'ן נאָמען זלמן קאָפּלער האָט אַם 24טען סעפֿטעמבער 1795 פאָרגעלעגט אַ פראָיעקט פון ליכט־שטייער, לויט וועלכען יעדע אידענע זאָל דארפֿען צאָהלען צו צוויי קרייצער שטייער פון יעדע ליכט, וואָס מען צינדט אָן אויף שבת און יום־טוב אָדער אויף אַ שמחה. דער קאָפלער אַליין האָט פאָרגעשלאָגען אָבצודינגען די דאָזיגע שטייער ער ביי דער רעגירונג פאר 194,403 גולדען אַ יאָהר. אויף דעם האָט קייער פראַנץ געהייסען פרעגען ביי האָמבערג, וואָס ער וועט זאָגען דאָצו, צי קען נישט אזא מיין שטייער פערלעצען דאָס רעליגיעזע געפיהל ביי אידען. האָמבערג האָט אויף דעם אָבגעגעבען אַ ממזר'שע תשובה בזה הלשון: „אידען זיינען מחויב, צו צינדען ליכט אַם שבת, יום־טוב און חנוכה. אויף חתונות און שמחות טהוט מען עס נור על פי מנהג. ווען מען בעפריעדיגט אַלזאָ די טראַדיציע און מען ערלויבט די אידען, זיי זאָלען אָנצינדען אזוי פיעל ליכט, וויפיעל עס געפעלט זיי, קען מען שוין נישט זאָגען, אז מען פערגוואַלטיגט דאָדורף די רעליגיעזן. בפרט ווי עס איז גלייכגילטיג פאר דער טראַדיציע, צו דאָס ליכט קאָסט נור איין קרייצער אָדער עס וועט קאָסטען דריי קרייזער.“

לסוף האָט זיך גאָר אַרויסגעוויזען, אז האָמבערג האָט דאָדורף אַרויסגעגעבען אזא מיין „גוטאכטען“, ווייל דער פלאַן פון דער ליכט־שטייער איז אַרויסגעקומען פון איהם, דער קאָפּלער איז נור געווען אַ פיגור אין זיין האַנד און ער איז געווען אַ שטיילער שותף צום עסק.

האָמבערג'ס פאָזיציע אין לעמבערג איז אַלזאָ געווען ערשיטערט. דאָ האָט ער נישט געהאַט קיין איינציגען גוטען פריינד און אַלעס האָט אַרויסגעקוקט אויף זיין מפלה. האָט ער זיך אויסגעזוכט פראָטעקציע אין וויען ביי מיניסטער ראַטענהאָזן. אָט דער מיניסטער האָט איהם שוין געוואָלט אוועקענהמען פון לעמבערג און געבען איהם אַ פאָסטען אַלס לעהרער אין קראָקוי, וואו

האָמבערג איז געווען אַ צו גרויסער פרייַד נייסט און האָט געהאַט צו ווייניג טאַקט, ער זאָל קענען געווינען פאר זיך די אידישע בעפעלקער־רונג, מען זאָל איהם ווייניגסטענס קענען דולדען. תמיד האָט ער געלעבט אין געלד־מאַנגעל. דער געהאַלט זיינער האָט איהם נישט געקלעקט אויף אַלע בעדריפניסע, האָט ער געמוזט זוכען זייטיגע פערדינסטען און האָט געריסען געלד, וואו עס האָט זיך נור געלאָזט. דאָדורף האָט ער זיך אויך פערפיינדעט מיט דער לעהרערשאַפט, ווייל ער האָט זיי שטאַרק געדריקט, ער האָט געפיהרט צווישען די לעהרער אַ פראָטעקציע־אָנס - ווירט־שאַפט און מיט דעם כח פון זיין אינספּעקטאָראַט האָט ער זיי אַרומגעוואָרפען אַהין און אַהער און געשיקט פון איין שולע צו דער אַנדערער. ביז איין לעהרער, אַ געוויסער יואל טורנוי, האָט שוין נישט געקענט מעהר אויסהאַלטען און האָט איינ־געגעבען אַ קלאַגע געגען האָמבערג — דירעקט צו דער קייזערליכער הויפּט־אנצעליי אין וויען. זיכערליך האָט דער דאָזיגער טורנוי געשיקט פריהער זיינע קלאַגען צום קרייז־אַמט און צום גובערניום. נור זיי האָבען נישט געהאַלפֿען. האָט ער זיך דאָדורף געווענדעט מיט זיין קלאַגע דירעקט צום קייזער. אין דער קלאַגע האָט דער טורנוי אויסגעזעכענט אַ גאנצן צעטעל חטאים געגען האָמבערג, אז דאָס געלד וואָס ער בעקומט אויף שול־דעקוויזיטען, בעהאַלט ער פאר זיך אין קעשענע; אז ער פערלאַנגט שוחד פון די איהם אונטערגעגעבענע לעהרער און גיט פאר געלד די בעסטע פאָסטען, וועהרענד די אַנדערע, וואָס ער בעקומט גאָר נישט פון זיי, וואַרפט ער אַרום פון איין שטאַדט צו דער אַנדערער. חוץ לזה נעהמט ער געהאַלט גאָר בחנם, ווייל ער לאָזט זיך דאָ פערטרעטען פון אַהרן פריעדענטהאַל, וועהרענד ער זיצט זיך גאנצע יאָהרען אין וויען און שמעקט גאָר נישט אַהער קיין גאליציען.

אויפ'ן קייזערליכען טהראָן אין עסטרייך איז שוין דאָמאָלס געזעסען קייער פראַנץ. ער איז געווען בטבע אַ שטרענגער און האָט נישט געוואָלט ליידען קיין קלאַגען געגען זיינע בעאַמט־טע. ער האָט דאָדורף אָנגענומען טורנוי'ס קלאַגע און האָט געהייסען מאַכען אַ שטרענגע אונטער־זוכונג געגען האָמבערג. דאָס הערענדיג האָט האָמבערג געציטערט, צוריקצופאָהרען קיין גאליציען און האָט זיך געוועהרט דאָגעגען „מיט הענד און מיט פיס“. ער האָט גוט געוואויסט, ווי

פאר נישט פאָלגען. דאָס אייגענע איז געווען מיט אַ שויב אין'ס פענסטער אָדער מיט האַלץ צום הייצען. ערשט נאָך עטליכע גוטע פרעסט פלעגט מען זיך דערמאָנען, אז מען דארף בריינ גען די ערשטע פוהרלעך האַלץ. דאן איז ווייטער געווען אַ לענגערע פּויעז, ביז מען האָט געבראכט די צווייטע וועגלאַך.

מחמת דעם זיינען די שולען כמעט גאָר נישט בעזוכט געווען. טראָצדעם וואָס מען האָט נישט געטאָרט חתונה האָבען אָהן דייטש לעזען, האָט מען זיך שוין געוואוסט צו העלפען, מען זאָל נישט דארפֿען געהן אין שולע. טויזענדער טאטעס האָבען אַרויסגעזוכט פערשיעדענע מי-טעל, צו בעפרייען זייערע קינדער פון'ם שול-בעזוך. און דער וואָס האָט זיך נישט געקענט בעפרייען, איז אויך געגאנגען איין טאָג יא און דריי טאָג נישט. זעהר אָפט איז דאָדורף אויס-געקומען, אז דער לעהרער איז אַליין געזעסען אין'ם שול-צימער אָהן איין שילער. פאר נישט רעגעלמעסיג געהן אין שולע האָט מען אפילו געדארפט צאָהלען שטראַף. נור אזוי ווי קהל האָט בעדארפט איינטרייבען די דאָזיגע שטראַף פען, זיינען זיי געבליבען „טעאָרעטיש“. דאָס קרייזאמט האָט בעשטימט אַ געוויסע סומע געלד אַלס קנס און האָט עס איבערגעבען צו קהל צום איינקאסירען, איז דאן דאָס פאפיער געבליבען ליגען אין דער קהל'שער קאנצללי אָהן שום ווירקונג און די בעשטראָפטע טאטעס האָ-בען זיך געלאכט אין די פּוויסטען.

די תלמידים פון די שולען האָבען אויך נישט געקענט אויפווייזען קיין פאָרטשריט. עס זיינען נישט געווען די ריכטיגע לעהרער, וואָס זאָלען זיין איבערגעגעבען פאר זייער זאָך, און עס זיינען נישט געווען די ריכטיגע תלמידים, וואָס זאָלען וועלען עפעס קענען. דיוער צושטאנד האָט אויך נישט געקענט בלייבען לאנג קיין סוד פאר דער קייווערליכער הויף-קאנצללי. אין די בעריכטע וועגען די יעהרליכע שול-פריפונגען האָט נאטשאַלסטוואַ מודיע געווען קיין וויען, אז די תלמידים פון די אידישע שולען לערנען גאָר נישט און קענען גאָר נישט. האָט דערפאר דער קייוער געהייסען אויסרופען אין אלע שוהלען און בתי-מדרשים אין גאליציען, אז ער איז זעהר נישט צופריעדען פון דעם און עס קענעט איהם זעהר, וואָס די אידישע קינדער ווילען נישט לערנען. ענדליך האָט מען געשיקט פון וויען

מען האָט אויך געזאָלט גרינדען אַ אידישע שולע. דערווייל האָט דער קייוער געהייסען איהם זאָר פאָרט צוריקפאָהרען קיין לעמבערג. ער האָט דאן פאָרגעלעגט אַן ערצטליך צייגנים, אז ער ליידיט אויף רעהאומאטיזמוס, אז ער האָט גע-שוואָלענע פיס און אַן אויגען-ענטצינדונג. דאכט זיך אָבער, אז די קייוערליכע הויף-קאנצללי האָט ווייניג געגלויבט אין דעם צייגנים, ווייל ער האָט זיך נעבאָד געמוזט נאָך גענוג לאנג באַרען, ביז דער שטאַטס-דאטא האָט איהם ענדליך בע-פרייט פון'ם פאָהרען קיין לעמבערג.

אזוי ווי האָמבערג דער אינספּעקטאָר האָט נישט געפונען קיין חן ביי די גאליצישע אידען, אזוי האָבען זיי בעטראכטעט די שולען פאר אַ מין „גורת המלכות“, וואָס מען מוז זי מקבל זיין „באהבה“, ווייל מען האָט נישט קיין אנדער ברירה. מען דארף אָבער טראָצדעם טראכטען, צו ערניעדעריגען זיי אין די אויגען פון'ם פאָלק, ווי ווייט ס'איז נור מעגליך, ביז מען וועט זיי אין גאנצען מבטל זיין פון'ם לאַנד. — אַט דעם פאָרטעל האָבען די גאליצישע אידען בענוצט מיט דעם בעסטען ערפאָלג.

די שול-געביידען זיינען געווען אין קהל'שע הייזער אָדער אין ספּעציעל דאָצו געדונגענע דירות. די ערהאַלטונג פון דער דירה, דעם איי-ווענטאר פון דער שולע און דעם דיענער האָט „קהל“ געדארפט געבען. האָט שוין „קהל“ פער-שטאנען, ווי אזוי די זאָך צו פערמיאסן'. די שול-צימער זיינען געווען געוועהנליך ברודיגע, זעלטען ווען געוואשען, און דאָס נור פאר אַן עקזאמען, ווייל מען האָט ערווארטעט געסס פון קייוער-אמט. דער דאָך איז געווען געלעכערט און אין די קלאסען האָט געהערשט אַן אונבע-שרייבליכע פייכטיגקייט פון רעגען, וואָס האָט זיך אַריינגעגאָסען דורך'ן ברעטער-באלקען. ווע-גען מאכען אַ נייע קלאַסקע צו דער טהיר אָדער רעפארירען דעם אויווען, האָט מען געמוזט צווא-מענרופען אַ „לעהרער-קאנפערענץ“, די לעהרער-קאנפערענץ האָט דאן פערפאסט וועגען דעם אַ ביטע צום קייוער-אמט און דאָס קייוער-אמט האָט ערשט געשיקט אַ בעפעהל צו „קהל“, מען זאָל עס מאכען. ביי קהל האָט מען זיך ווייטער נישט געאיילט, ביז מען האָט נישט עטליכע מאָל געשטורעמט מיט „אורגענצען“, אָדער ביז דאָס קייוער-אמט האָט נישט אויפגעלעגט אַ „קנס“

אין איין ארטיקעל אין דעם ערשטען חלק „בכורי העתים“ (ווייזן 1820) ווערט אָנגעגעבן אַלס אורזאכע, וואָס די אידישע שולען אין גאליציען זיינען געפאלען: די נאפאלעאנישע מלחמות. — עס איז אויך מעגליך, אז עס שטעקט אין דעם אויך א שטיק אמת. נאפאלעאן האָט שטארק סימפאטיזירט מיט פאלען און איידען. האָט די עסטרייכישע רעגירונג מורא גע- האָט, די גאליצישע אידען זאלען נישט ווערען נאפאלעאן'ס אנהענגער און האָט געטראכט אין ערשטער רייהע, צו פערמינדערען דעם איינפלוס פון דער „אינטעליגענץ“, אַלס וועלכע זי האָט געהאלטען די אידישע לעהרער. עס שיינט אַלזא, אז די מורא פאר דעם נאפאלעאנישען איינפלוס איז אויך געווען איינע פון די סבות, צוליב וועלכע דער קייווער האָט מבטל געווען די אידישע שולען אין גאליציען.

אויס א „קאמיסיאָן“, וואָס זאָל גענוי אונטער- זוכען, פאר וואָס די שולען שטעהען אזוי שלעכט. און די דאָזיגע קאמיסיאן האָט אַרויסגעגעבן א „בעריכט“, אז די אידישע שולען אין גאליציען טויגען נישט און בריינגען נישט קיין שום נוצען.

ביי אַזעלכע פעהרעלטניסע האָט די זאך גע- מוזט לעסטיג ווערען אין'ם קייווערליכען הויף און מיט א „דעקרט“ פון'ם 26טען יוני 1806 האָט קייווער פראָנין אויפגעלעזט די אידישע שולען אין גאליציען צוזאַמען מיט דעם לעהרער- סעמינאַר, און זייער „פאָנד“, וואָס האָט דעמאָלס בעטראָפּען 132,460 גולדען אין באַנקאָטען און 126,628 גולדען אין אַבליגאַציעס, האָט די רע- גירונג צוגענומען צום אַלגעמיינעם שול-פאָנד. די לעהרער האָט מען צוטריבען — און גאליצישע אידען זיינען פטור געוואָרען פון א „גזרה“...

אין דער ליטעראַרישער וועלט

פון בן יקיר.

„יונגע“, אז עס זיינען ניט פאראן קיין אנדערע „היליגע“ זאכען אויסער ערצעהלונגען? וויסען זיי דען ניט אז דער מענשליכער פראגראם האט צו פערדאנקען (כאטש אביסעלע, ניין!) יענע זאכען, וועלכע מען רופט „פאזיטיווע וויסענשאפט“? נון, שטעלט זיך פאר אז גאלילעאס, ניוטאן, קאפערניקוס, דארווין, האקסלי, עדיסאן און אנדערע ערפינדער, ענטדעקער און געלעהרטע וואלטען ארויסגעגעבען זשורנאלען פיר זייערע צוועקען, וואלטען זיי אויך געזינדיגט געגען דער שעהנער ליטעראטור? אדער דענקען די „יונגע“, אז די געזעלשאפטליכע לעהרען, דאס וואס מען רופט היסטאריע, סאציאלאגיע, פאליטישע עקאנאמיע און פאליטיק שפיעלען טאקע קיין ראולעט ניט אין לעבען? דענקען זיי, אז ווען די פועלי ציון, צום ביישפיל, ווילען אגירטירען זייערע אידעען (וועלכע זיינען ביי זיי, נאטא בענע, די הייליגסטע), טארען זיי ניט דערמאנען א ווארט אינ'ם „אידישען קעמפפער“ וועגען ציון, וועגען די פאלעסטינא קאלאניעס, וועגען זייערע ערפאלגען און ענטטוישונגען, וועגען די קאנגרעסען, וועגען די האפנונגען און פלענער אויף דער צוקונפט? דענקען זיי אז דער „ארכיטעקט“, וועלכער ווערט אויסגעהאלטען אזוי ווירקליך בלוטיגע סענטען פון איינציעלע ארבייטער, דארף זיך ניט קימערען וועגען די סטרייקס, וועגען די באקאנטע וואס קומען פאר יעדע וואך, דארף ניט אנצייען די ארבייטער דעם „סאציאלען“ אידעאל, פאר וועלכען ער ווערט ארויסגעגעבען? פאר וואס עפעס זיי נען פריז'ס שריפטען אין דער „צוקונפט“ „צינישע קאמפראמיסליכקייט“? מיט וואס איז דאס גארדינ'ס, קאברין'ס, ריוזין'ס ערצעהלונגען ערגער, ווען זיי זיינען געדרוקט אין „די צוקונפט“ ווי ווען זיי וואלטען געדרוקט געווארען אין „די יוגענד“? מיט וואס איז דאס דער „אידישער קעמפפער“ אזא חוטא בעגל, ווען ער האט געדרוקט קאברין'ס, שמואלזאהן'ס, שאפיר'ס, גערקאוויטש'ס, ביאליק'ס, ריוזענבלאט'ס, יחואש'ס און אנדערע צוואקען צוואמען מיט געוויסע סאציאל-פאליטישע, עקאנאמישע, וויסענשאפטליכע אדער פובליציסטישע ארטיקלען? מיט וואס? מען קען האבען טענות אז עס איז דא וועניג פלאץ, אבער וועגען פערברעכען?...

„די מייסטע ווארטפיהרער אין אונזער

יוגענד, צווייטער העפט“ — דאס איז דאס נייעסטע פון דעם נייעם יאהר. דאס איז דאס נייעסטע לויט דעם אינהאלט, דאס נייעסטע לויט דער טענדענץ, דאס נייעסטע לויט...

אבער איך וועל בעסער אנפאנגען פון „מה טוב“.

דאס ביכעל פערנעהמט 32 שעהן-געדרוקטע זייטען. די ערשטע צוויי זייטען זיינען געוויינטלעך צו דער ערקלערונג פון דער רעדאקציע, און דא וועל איך טאקע בעטען דעם לעזער זיך אבישטעלען מיט מיר אויף א וויילע.

אייגענטליך וואלט איך בעדארפט איבערדוקען די גאנצע ערקלערונג: זי איז א מערק-ווירדיגער דאקומענט; זי ערקלערט די אורזאכע פון איין זאך, וועלכע ציהט זיך דורך ווי א רויטער שנירעל כמעט אין דעם גאנצען ביכעל, און וועלכע איך וועל שפעטער אַנרופען ביים ריכטיגען נאמען.

„די יוגענד“, ערקלערט די רעדאקציע, — איז איבערגעגאנגען אין די הענד פון איהרע שרייבער, די „יונגע“ שרייבער, וועלכע ווילען דורך איהר „שאפען פאר דער שעהנער אידישער ליטעראטור פון אמעריקא א זעלבסט-שטענדיגע אייגענע היים“, ווייל די היגע שעהנער ליטעראטור „שטעהט איין אין שכנות ביי דער פרעסע און אלס פרעמדע, אלס שטייפקינד ווערט זי פון איהר בעהאנדעלט.“

פון וואנען איז דאס געדרונגען? גאנץ פשוט: „אונזער פרעסע עקזיסטירט אדער פאר פראפיט אדער פאר פערברייטונג פון סאציאלע (?) אדער נאציאנאליסטישע אידעען; קיין דירעקטען, אינערליכען און עהרליכען אינטערעס פיר ליטעראטור האט אונזער פרעסע קיינמאל ניט געהאט. ביידע, אי די ביזנעס-פרעסע אי די פראפאגאנדיסטישע האבען פיעל געזינדיגט געגען דער שעהנער ליטעראטור; די ערשטע גאר אהן געוויסענסביסע, די צווייטע — מיט צינישער קאמפראמיסליכקייט לשם אידעאל“ (אונטערגעשטריכען פון מיר).

וואס איז דאס? „יונג“ אדער... אדער סתם אונפערזאנטווארטליכקייט פון דער רעדאקציע? דענקען דען ווירקליך די „יונגע“, אז די גאנצע וועלט האט א קיום בלויז, ווייל עס איז פאראן שעהנע ליטעראטור? דענקען דען די

ווערען זייערע אייגענע רעדאקטערע... דאס הייסט שוין, אז מען וויל מאכען א היים ניט פיר קאברין, פינסקי, גאָרדיו, ליבין, ליטעסין, ראָזענפעלד, יהואָש, נאָר פיר די, וועמען דער ביטערער שיקאַל האָט אַריינגעוואָרפֿען אין די גזלנישע הענד פון די היגע רעדאקטערע...

דאָס ערקלערט אונז שוין אויך דעם אינז האַלט פון דעם נייעם ביכעל. מיין גאָט! וואָס פאַר אַ טעמפּער, קראַפטלאָזער וואַהנזין עס ווערט פון דעם! מיט דער אויסנאָהמע פון דעם וואונדערשעהנעם געדיכט „חברים“ פון ה. רויזענבלאַט, וועלכער האָט עפּעס אוי פּער-בלאָנזשעט אין דעם ביכעל, איז אוי יעדער שורה אָנגעשריבען: איך בין ניימאָדיש! זאָגאַר מ'שמואלזאָהן האָט געדענקט אז ער שרייבט פאַר אַ ניימאָדעם זשורנאַל און האָט פּערגעסען זיין געזונדען הומאָר, זיין חוש פון אמת, זיין חוש פון פּראָפּאַציאָן. אַ מאָדנע קאַריקאַטור האָט ער אונז געגעבן, אַ קאַריקאַטור פון אַ לעבעדיגער פּערזאָן, פון לעבעדיגע פּערזאָנען, וועלכע יעדער ווייס און קיינער ווייס ניט. „חרטה“ איז איינע פון די וועניגע מפּליס, וועלכע זיין פּעדער האָט געבאָרען.

דאָן געהן צוויי געדיכטע: ראַלניק'ס „פּאַלעס-מאָטיוו“ און שניידערס „ווינטער“. דער „מאָטיוו“ איז ניט קיין פּאַלעס-מאָטיוו, נאר „זנות-מאָטיוו“ דער „ווינטער“ איז קאַלט, איינזאַלט ניט דערפאַר, ווייל עס פּעהלען הייסע טראַסעקנדע פּראָזען אָדער „שטאַרקע ווערטער“, נאָר דערפאַר, ווייל דער פּאָעט איז געווען זיין „אייגענער רעדאקטאָר“. אַ פּרעמדער רעדאקטאָר טאָר וואָלט איהם, צום ביישפּיל, געזאָגט אז שטורם קען ניט זיין אי „ביוז“ אי „טרויעריג“, אז דיזע צוויי אַדיקטיווען קענען ניט שטעהן צוזאַמען, און דערפאַר זיינען זיינע ערשטע צוויי שורות בלויז ווערטער, וועלכע שטויסען אָב דעם וואָס פּערשטעהט פּאָעזיע. ווייטער איז דאָס גאַנצע געדיכט אין איינקלאַנג מיט די איבריגע ערצהעלונגען, ווי די שאַטענס פון דער נאכט — פינסטער, לעער און איינזאַלט.

מ. י. חיימאָוויץ קען שרייבען; ער האָט אויך אַ חוש פיר דער נאָטור; זיין שפּראַך איז פאַרביג און זאַנפט, אבער ער שרייבט וועגען „שנע-וואָלען“, און זיין ערצהעלונג איז אויך אַ שנע-דיגע, זי צוגעהט באלד ווי שנע, אָהן אַן איינדרוק, נאָר איבערלאָזנדיג אַ קליינע בלאָטע נאָך זיך; די גאַנצע ערצהעלונג איז אַ פאַלשע און זי מאַכט דעם איינדרוק אז זי איז געשריבען געוואָרען בלויז צוליב די ניימאָדנע ווערטער, ווי „שנע, וואָלען, פּעריניכטונג.“ א. ד. ג.

אָהן אַ פּערנלייך בעסער איז מאַני ליב'ס „וואָלען“, די אידע איז בולט און דער אינז האַלט, „שוואַרץ“ ווי ער איז, איז אויסגעדריקט אין אַ קלאַרען ביילד.

פּרעסע זיינען מענטשען, וועלכע ניט מיט עהרליכ-קייט צו דער זאַך, ניט מיט ליכע צו איהר, זיינען זיי (דער „זיי“ איז איבריג) די פאַסענדע פּערזאָנען צו בעשטימען דעם ווערט פון די ליטעראַטישע שפּעפּונגען וועלכע פאַלען צו זיי אַריין.

דאָס איז, מהילה, אַ ליגע! און אז דאָס איז ניט אמת זאָגט עדות טאַקע דאָס זעלבע ביכעל „די יוגענד“. זיי קלאַגען זיך אויף די פאַרטיי-פּרעסע. נון, נעהמט, צום ביישפּיל, ווידער אַמאָל דעם „אידישע קעמפּפּער“, ווער האָט דאָרט געהערשט אין דער קריטישער אב-טהיילונג? — ניט קיין אַנדערער פּויר. ענטוין. נעהמט די צווייטע פאַרטיי-צייטונג „דער צייט-גייסט“, ווער איז דאָרט געשטאַנען אויף דער וואַך? — י. ענטוין! נעהמט די קריטישע אַר-טיקלען אין דער „צוקונפט“: פון וועמען זיינען פיעלע פון זיי געשריבען געוואָרען? — פון י. ענטוין! וואַרום-זשע, מיין ליכע, „יונגע“ אונפּערזאָנטוואָרטליכע רעדאקציאָן, איז י. ענטוין ניט עהרליך און ניט פאַסענד, ווען ער שרייבט אין די אויבערמאָנטע זשורנאַלען און צייטונג-גען, און מיט וואָס איז ער דאָס אַזא יקר המציאות, אַזא כשר'ע אַזא הייליגע נשמה, ווען ער האָט אָנגעשריבען אַ רעצענזיע פיר אייער ביכעל? עס וואָלט געווען ניט מעהר ווי יושר, אז ענטוין, אַלס איינער פון דער „יוגענד“ און, פאַגלליך, אַלס איינער פון דער רעדאקציאָן, זאָל געבען אַן ענטפּער אויף דיזע פּראַגע, און טאַקע שוין אַנב אורחא זאָל ער ערקלערען, וואַרום זיינען דאָס אַנדערע קריטיקער, ווי בעל-מחשבות, לעאַנטיעו, פינסקי א. ד. ג., ניט עהרליך און ניט פאַסענד? אַדברא, זאָלען מיר אויך וויסען!

די היגע זשורנאַלען „זיינען אזוי קאָמפּראַך מיסליך, אזוי פאַרטייאַיש און אזוי אַלט מאָדיש“... כאָטש ביוערט מיר אַן אויער, איך הייב ניט אָן צו פּערשטעהן, ווי אזוי די היגע זשורנאַלען קענען האָבען אַלע דריי אייגענשאַפֿטען, וועלכע שליסען אויס איינע די צווייטע: פילייכט איז דאָס „ניימאָדיש“? אַדברא, איך וואָלט גערן געוואָלט וויסען, ווי אזוי מען קען זיין קאָמפּראַמיסליך און אין דערוועלכער צייט פאַרטייאַיש און אַלטמאָדיש?

אבער מיר וועלען אויסהערען די „יונגע“ אַליין:

„די יונגע אידישע שרייבער האָט שרעקליך דערעסען די רויחה, ציינישע בעהאַנדלונג וועלכע זיי זיינען אויסגעשטאַנען פון זייערע רעדאקטערע און זיי האָבען בעשלאָסען צו ווערען זייערע אייגענע רעדאקטערע.“

אַט דאָ ליגעט דער הונד בעגראבען! ווי האָט געזאָגט דער פּוקס: „די וויינטרויבען זיינען צו זויער“... די „ציינישע בעהאַנדלונג“ פון די רעדאקטערע, וועלכע האָבען צו אָפט געזאָגט... מאַלע ווי וועמען... האָט זיי געטריבען צו

זיינען אויסגעמישט מיט גרופעס אויסווארפע פון דער מענשליכער נאטור; סצענעס פון ריהרענע דער זעלבסטאויפאפפערונג בייטען זיך אויף שוידערליכע סצענעס פון אבשייליכער בלוט-דורשטיגקייט.

עס איז אונמעגליך איבערצוגעבען אין א רעצענזיע'ס בעשרענקטען פלאץ זאגאר דעם מינדעסטען טהייל פון דעם איינדרוק, וועלכען די אויטאביאגראפיע מאכט אויפ'ן לעזער, שוין ניט רעדענדיג וועגען דעם, אז עס איז נאך מעהר אונמעגליך צו געבען א כאראקטעריסטיק פון די פערזאנען און פאסירונגען, וועלכע לואיזע בע-שרייבט. ווי קען מען דאס טהון? די ביכלעך ענטהאלטען און זיך די גאנצע וועלט אָדער, בעסער געזאגט, צוויי וועלטען: אונזער געבענש-טע ציוויליזירטע וועלט און די וועלט פון די אונציוויליזירטע אָדער ווילדע אין נייטאָרעל-לאַנד, ניין, וואו די פערשיקטע לואיזע האָט אָנגע-שטאכטעט עטליכע יאָהר. אויסער דעם איז יעדע פערזאן און יעדע פאסירונג עמאָנאַל מיט אזא אונגעווענהליכען טאָלענט, אז עס וואָלט פשוט געווען א חלול השם ווען איך וואָלט געוואגט אַרויסצוכאָפּען איינצעלנע שטריכען פון גאנצע בילדער.

היינט דער בילד פון לואיזע'ן אליין! עס איז אמת, אז די שרייבערין האָט פערשטאַנען די אויפגאבע פון איהר ווערק; זי האָט פערשטאַ-נען, אז אַן אויטאביאגראפיע מוז אָבשפיעגלען אין זיך דאָס גאנצע אַרומיגע לעבען פון דעם שרייבער'ס צייט, און זי האָט, ווי שוין געזאגט, ערפילט איהר אויפגאבע אויף דעם גלענצענדי-סטען אופן.

רעדענדיג וועגען אנדערע מוז זי אָבער אויך פון צייט צו צייט ווייזען איהר אייגענע נשמה. פיעלע פון אונז האָבען פריהער גע-וואוסט וועגען איהר ראָלע אין צייט פון דער פאָרווערט קאָמונע; פיעלע פון אונז האָבען גע-האט א בעגריף, אָבער בלויז א בעגריף, וועגען איהר העלדישען לעבען, און איהר העלדישקייט איז געוואָרען ביי אונז א נאטירליכע זאך: מיר וואָלטען זיך גאָר ניט געקענט פאָרשטעלען די „מוטער לואיזע“ אנדערש; מיר האָבען זי פער-געטערט אלס מאַרטירערין, און אונז האָט זיך געדוכט אז איהר מאַרטירערטהום איז אויך געווען נאטירליך; מיר האָבען זי ליעב געהאַט ווי א גוטע, ערלעך מוטער און, פונקט ווי קינדער, האָבען מיר בלויז געפיהלט, אבער ניט געזעהן דעם טיפּען שלאָגענדען קוואַל פון איהר ליעבענ-דעם האַרץ. אונז האָט זיך געדוכט אז מיר האָבען פריהער געוואוסט ווי צו שעצען, ווי צו ליעבען, ווי צו פערנעמען און פאר וואָס צו פערנעמען אונזער העלדישע מאַרטירערין. ניין, מיר מוזען לעזען איהר אויטאביאגראפיע, און ערשט דאָן קענען מיר וויסען וואָס פאַר א רעזיגע פאָרקעמפּפערין די ליידענדע מענשהייט האָט פערמאָגט אין לואיזע מישעל.

נון דאָן קומט מיין פריינד יואל סלאָנים: עס שאַרשקעט און זשאַרשעט דעם וואָלד'ס גרויע האַרץ.

איך האָב אַ מאָל געהערט מענשען רעדען וועגען אַ האַרץ קלאַפּעניש, אַ האַרץ טיַאָכקעניש, אַ האַרץ ציטערניש, אָבער אז אַ האַרץ זאָל שאַרשקען און זשאַרשען — דאָס איז טאַקע אַן ענטדעקונג פון דער הייליגער מווע, וועלכע טרייבט אונזער אַרימען יואל'ן צו מלחמה האל-טען מיט'ן שטורעם. איך שפּאַס ניט: איך געה!

דיין קריעגס-רוף, אַ שטורעם,

ער איז מיר ווילקאָמען...

איך געה! איך זיך קום!

רייס זיך און ברומ,

בורע, אַ בורע,

שטאַרקער! שטאַרקער! שטאַרקער!

ווען איך וואָלט ניט אזוי נאָהענט געקענט דעם מחבר פון דיווען פיוט, וואָלט איך געטראַכט איינס פון די בייידע: אָדער ער איז א „ניי-מאָדישער“ דאָן קיכאַט אָדער ער איז אַ פשוט'ער מנזם, וועלכער מיינט ניט וואָס ער זאָגט און שרייבט ניט וואָס ער פיהלט. דאָס איבריגע אין ביכעל איז ניט ווערטא-

דערמאָנט צו ווערען.

דאָס גאנצע ביכעל (מיט דער אויסנאָהמע, ווידערהאַל איך, פון דעם פראַכטפּאָלען געדיכט פון רויזענבלאַט און דעם ציעמליך גוטען געדיכט פון מאַני לייב) איז אַ מערקווירדיגער עקספּאַ-נאַט פון אַ שרייבער-מאַניע און דערצו נאָך אַ דעקאָדענטישע מאַניע, וועלכע דריקט זיך אויס אין דער „וועגנר“ אין אַ זעהר קרענקליכער פאָרם און וועלכע קען ווערען געפעהרליכער, אויב די קריטיק וועט לאָזען „די קינדער זיך שפיע-לען“. דאָס ביכעל איז ניט די „וועגנר“, דאָס ביכעל איז — נעבעל, וואָלקען, שנעע און רויף.

„לואיזע מישעל'ס לעבענס-בעשרייבונג, געשריבען פון איהר אליין“.

פערלאַג „אַרביטער פריינד“, לאַנדאָן.

די פיער טהיילען פון „מוטער לואיזע'ס“ אויטאביאגראפיע, וועלכע זיינען ניט לאַנג ער-שיענען אין אַריש, זיינען איבערעזעצט פונ'ם פראנצויזישען אַריגינאַל פון א. פרומקין, וועמעס נאָמען איז גענוג צו קאווערען פיר די אויס-געצייכענטע און ריכטיגע איבערזעצונג.

די אויטאביאגראפיע איז אַ מאַדערנע עפאָפּע (העלדען-ליעד), וועלכע איבערשטייגט די אַלטע בעריהטע עפאָפּע דערמיט וואָס זי איז ניט קיין פאַנטאַזיע, קיין פאָעטישע אויס-געטראַכטע מעשה, נאָר אַ גאַלעריע פון בילדער, פון לעבעדיגע אָדער שוין געשטאַרבענע פער-זאָנען. אַ מערקווירדיגע גאַלעריע איז דאָס! בילדער פון העלדען און הייליגע מאַרטירער

זי אונז אויך איהרע חברים, די קאמונארען, זייערע האָפנונגען און פֿלענער זיך צו רעמען פון דער וויסמעניש, וואוהין די פראנצויזישע רע־ניערונג האָט זיי פערשיקט.

די פיער טהיילען ענטהאלטען אין זיך בריי־ליאנטענע טיפען, יעדער טיפ איז אַ בעזונדערע סקיצע און יעדער טיפ איז פאר אונז ניי. די שלעכטע, פונקט ווי די גוטע מענשען, וועלכע די פערפאסערין ברענגט אַרויס, צווינגען אונז זיך איינצוטראכטען אין לעבען און זוכען דעם אמת.

איך וואָלט גערן געבראכט אייניגע כאַראַקטעריסטישע אויסציגע פון דעם ווערק. ווען איך האָב דאָס אָבער פרובירט צו טהון, האָב איך געפונען מיינע בליישיפט צייכענס כמעט אויף יעדען בלעטעל פון אַלע פיער טהיילען, וועלכע צייגען אז אַלע בלעטלעך זיינען אינטערעסאַנט, אַלע שפּאַנענד און כאַראַקטעריסטיש. עס בלייבט מיר דאָרום הערצליך צו ראטהען די לעזער צו פערשאַפען זיך אַליין דעם פערגניגען און דורכלעזען דאָס גרויסע ווערק פון לואיזע מישעל.

פיעלע בעשרייבונגען פון איהר לעבען ריהרען דעם לעזער צו טרעהרען: טרעהרען פון פרייד אָדער מיטלייד, טרעהרען פון האָפנונג אָדער ענטטוישונג, טרעהרען פון בעגייסטערונג אָדער פערצווייפלונג, און צווישען דיווע אַלע בעשרייבונגען זיינען אַם מערסטען ריהרענד די יעניגע, וועלכע צייגען לואיזע'ס בעציהונגען צו מענשען, בעזאָנדערס צו איהר מוטער. עפעס אַ מין געטליכע ליעבע איז אויסגעדריקט אין יעדען געדאַנק, אין יעדען וואָרט פון דער טאָכטער, ווען זי רעדט וועגען איהר אַלטער ליידעני־דער מוטער, און מערקווירדיג איז דאָס וואָס זי דערצעהלט דאָס אַזוי זיך, אַגב אורחא, אַליין נישט פיהלענדיג די ריהרענדע צערטליכקייט, וועלכע איהר טאָן דריקט אויס.

איהר אונגעוועהנליכע ליעבע צו מענשען צייגט זיך אויך אַרויס אין צווייטען טהייל, ווען לואיזע ווערט מיט גהוים מסירת־נפש אַ לעה־רעין ביי די ווילדע מענשענפרעסער (קאַניבאַלען) אין ניי־אָלאַדאָניען, וועלכע, ווי עס צייגט זיך אַרויס, בעגרייפֿען שנעלער ווי די ציוויליזירטע, ווער עס איז זעהר פריינד און ווער — זייער פיינד. מיט אַ הערצליכע צערטליכקייט צייגט

רעדאקציאנעלע נאטיצען

געגעבען א זיכערען — צו יענער צייט זיכערען — רייכסטאגס-מאנדאט, איינעם פון די צוויי ברעס-לויער, וועלכע זיינען ביידע פערלארען געגאנגען פאריגעס יאָהר (הגם אין בערנשטיינס דיסטריקט זיינען שטימען גראד צוגעקומען). א מאן ווי גענ. הורוויטש וואָלט דאָרטען געבליבען אין דער פארטיי מיט דער פליכט צו פאָלגען די פארטיי-בעשליסע און מיט דעם רעכט געגען דיעזע בעשליסע צו אגריטירען, ווי בערנשטיין און זיינע חברים טוען היינט אין דייטשלאנד, און האָבען געטאָן די גאנצע לעצטע צעהן יאָהר.

עס עס נישט צו אפּט וויעדערהאָלט ווערען, אז דער סאָציאליזמוס איז נישט קיין אמונה און זיינע לעהרען זיינען נישט פערנאָלעווערטע דאָגמען און זיינע שריפטען זיינען נישט הייליגע שמות, און זיינע טעאָרעטיקער זיינען נישט קיין אונפעהל-בארע פאָבסטען. אָבער און וויעדער און נאָך אַמאָל מוז אין אַלע טאָנארטען, אויף אַלע אופנים, אין צייט, פאר דער צייט און נאָך דער צייט — נאָך אַנאָנד יעדען יונגען פארטיי-גענאָסען געזאָגט ווערען: פארטיי-דיסציפלין הייסט נור פאָלגען דער מאַיאָריטעט, אָבער זי שליסט נישט אויס קעמפפגען געגען די מאַיאָריטעט, אגריטירען געגען איהר; לאָז מענשען שרייבען פאר דיר, ערגעץ-וואו שטימען פאר דיר, אַמאָל זאָגאר עסען — ווי ביי באַנקעטען — פאר און שטאט דיר, אָבער לאָז קיינעם נישט דענקען פאר דיר. טרוי קיינעם נישט אויפ'ן וואָרט אין עניני טעאָריע און טאקטיק: קארל מאַרקס וואָלט דאָס דיר דער ערסטער געזאָגט.

די הורוויטש' די דעבאטע צווישען הורוויטש' הילקוויט און הילקוויט דעם 13טען פעברואר אין קופער יוניאָן דעבאטע

איז געווען אינטערעסאַנט הויפטזעכליך צוליב צוויי זאכען: ערסטענס, דערמיט וואָס אזא דעבאטע איז איבערהויפט פאָרגעקומען און צווייטענס, ווייל זי האָט בע-וועזען, אז די פראָזע מכה דעם וואָס צווישען אונזער פארטיי היינט און דער אַמאָליגער ס.פ. איז קיין אונטערשייד נישט, איז נישט אמת.

וואָס פאר א פארטייט, ווען מען זעהט, געדענקענדיג די אַמאָליגע צייטען, פון אַל-דזשערנאָן ליע, דער רעדאקטאָר פונ'ם ענגלישען סאָציאליסטישען „וואָרקער" אין ניו יאָרק א טאָלעראַנטע, כמעט פריינדליכע בעהאַנדלונג פאר אַ מאן ווי הורוויטש, וועלכען מען וואָלט אַ מאָל בעהאַנדעלט ווי אַ כופר בעיקר, ווי אַן אפיקורס, וואָס אַן עהרליכער סאָציאליסט טאָר אין זיינע ד' אמות נישט שטעהן! ווען מען הערט איהם נישט נור רופענדיג הורוויטש'ען „גענאָסע", זאָנדרען איהם איינלאַדענדיג צו שרייבען זיינע „אפיקורסות" אין דעם „וואָר-קער"! ווען מען הערט, חוץ דעם — און דאָס איז פיעללייכט דאָס וויכטיגסטע — פון דעם זעלביגען ליע די ערקלערונג, אז די סאָציאליסטי-שע פארטיי איז בערייט צו ענדערן איהר טאק-טיק ווען די פעהרעלטניסע אַליין זאָלען זיך אזוי ענדערן, אז דאָס זאָל נייטיג ווערען, אָדער ווען זי וועט זיך איבערצייגען אז זי איז אויף דעם פאלשען וועג!

ווי געזאָגט, מען דארף נור אין געדאנקען זיך צוריק אריבערטראָגען אין די צייט פון דעם „ערסטען חורבן" (דעם אידישען) אין דער ס.פ., ווען „שאט אָפ!" איז געווען דער ענטפער סאי פאר דעם קיקער פון אינעוועניג, סאי פאר דעם פרעגער פון דרויסען און פון אזא האַנדלונג ווי ליע'ס, וועט זיך שטעלען דאָס האָאר קאפּיר.

דער טייוועל: קומענדיג צו דער דעבאטע מיט איהם גופא, וועט דאָ, אין א קורצען און צו איהם נאָטיז, נור מעגליך זיין צו מאַכען א פאָאר קורצע בע-

מערקונגען.

קורס כל מוז מען זאָגען, אז דיעזע דעבאטע, ווי 99 פון הונדערט דעבאטען בכלל, איז געווען זעהר אונבעדייטענד פון דעם שטאַנדפונקט פון נוצען. אויסער אין אזעלכע זעלטענע, ביי אונז כמעט אונדענקבארע, פעלע, וואו צוויי מענשען דעבאטירען איבער א גאנץ (און קלאָר) בע-שטימטע זאך, זיך נישט אריינלאָזענדיג אין ווייטע חקירות און זיך האַלטענדיג שטרענג צום פונקט, איז עס איינפאך אונמעגליך עפעס אויפצוקלערען אין אזא מין וואָרט-דוּעל.

אויסערדעם האָט זיך, ווי מיר גלויבען, דר. הורוויטש פערנומען צו ברייט, איז אַוועק-געגאנגען ערטערווייז צו ווייט און האָט זיך נישט

די וויכטיגקייט דאָס איז, פערשטעהט זיך, פון דענקען ביי לייטען א גאנץ געוועהנ-פאר זיך ליכע זאך. אין דייטשלאַנד, למשל, האָט מען דעם אפיקורס

בערנשטיין טאקע אויף דעם פארטיי-טאָג פון האַנאווער (אין 1898) ניעדערגעשטימט, אָבער מען האָט איהם אויפגענומען בסדר פנים יפות ווען ער איז געקומען אַהיים פון ענגלאַנד; מען האָט געדרוקט זיינע אפיקורסות אין א פארטיי-פערלאַג (פאָבלישינג) און מען האָט איהם

קוועלטש (דער רעדאקטאָר פון „דזשאַסטיס“) איז מיט יאָהרען צוריק „געלאָפֿען“, ס׳איז אין בערגלי, יעדעסמאָל ווען היינדרמאן האָט דאָרטן קאנדידירט, ס׳איז אין וועסטרעם וואו וויל טהאָרן איז פֿאַר אַ יאָהרען געוועהלט געוואָרען צום פֿאַרלאַמענט.

מען וועט זאָגען דאָרטען איז דער ניט־סאָציאַליסט אויף עהרליכער ווי דאָ און אזוי ווייטער. — געוויס, אָבער דערמיט ווערט נור געזאָגט אז דאָ קען אזא זאך ניט לוינען, ניט אז זי איז אַ פערברעכען געגען דעם סאָציאַליזמוס. אָבער אזוי אָדער אזוי דאָרף די פראגע פון „פיוזשען“ אין אונזער זין, בלייבענדיג אויף דעם שטאַנדפונקט פון אונאָבענגיגע פראָלעטאַרישע קלאַסענפאָליטיק, דיסקוטירט ווערען. די דע־כאַטע אין קופער יוניאָן איז געווען אַן אונ־געלונגענער אָנהויב ווייל די פראגע איז ניט ריכטיג געשטעלט געוואָרען, אבער אַ גוטער אָנהויב.

דער פאלל, ווי גערעכט מיר זיינען פֿאַר דער ניעדערפאלל צוויי יאָהרען געווען דאָ אין פון הוירסט ניו יאָרק, זיך שטעלענדיג אנטקעגען דעם געבליק־רויטליכען אַרבייטערפריינד וויליאַם ראַנדאָלף הוירסט, ווייזט זיך איצט אַרויס אלע ליעבע טאָג קלאָרער און דייטליכער. „לייבט איז דער פאל אינ'ם גיהנם אַרונטער“ — זאָגט דער לאַטיינער.

אונזער אַמאָליגער, זייעכען־אכטעלדיגער, אַנאַרַכאָ־סאָציאַליסטישער בראַיען־דעמאָקראַט, האָלט שוין היינט אזוי ווייט, אז ער פערטיידיגט אין זיינע צייטונגען די ניעדערטרעכטיגע ענט־שיידונגען פון דעם וואַשינגטאָנער סופּריס־קאָרט געגען אַרגאַניזירטע אַרבייט אין דעם פרט פון באַיאָקאָט, פון ענטזאָגען אַן אַרבייטער דער־פֿאַר ווייל ער איז אַ יוניאָנמאַן און פון ערקלערען אונקאַנסטאַמוזיאָנעל דעם געזעץ, לויט וועלכען אַן אייזענבאַהן, למשל, איז פעראַנטוואָרטליך פֿאַר אַן עקסידענט צו אַן אַרבייטער.

מען האָט ניט געדאַרפט זיין קיין נביא צו פערשטעקן, אז אַ מענטש אין אזא לאַגע ווי הוירסט, מיט אזא אַרגאַניזאַציע, אזא „לעבער־שטשאַפֿט־א־יראַס“־אַרגאַניזאַציע ווי זיינע, מיט אזא פערזאָנלעכע־היינט־ווי זיינע, מיט אזא געלד־זאך ווי זיינעם, מיט אזא אָפּענע דעמאָגאָגיע ווי זיינע, מיט אזא סענסאַציאָנעלע טעהטיגקייט ווי זיינע, מיט אזעלכע שפּירונגען פון וויקטאָר בער־גער צו מיסטער מוירפי און צוריק פון איהם — אַ מיל־הינטער ערואַרד בערנשטיין א. ז. וו., — מען האָט, זאָגען מיר, לייבט געקענט פאָראַויס־זעהן, אז וואָס פֿאַר אַ פראָגראַם אזא הוירסט זאָל ניט האָבען, וועט ער פריהער אָדער שפעטער פערראַטהען זיינע פרינציפּען אויב ער האָט איבערהויפט אַ פרינציפּ אין זיין פערמענען.

געהאַלטען שטרענג ניט ביים אלגעמיינעם פיוזשען־שטאַנדפונקט, ניט ביי פיוזשען אויס־שליסליך מיט אַרבייטער־אַרגאַניזאַציען. היל־קוויט, דאָגעגען, האָט אייגענטליך ניט געהאַט קיין אַנדער זאך פֿון ווי צו פערטיידיגען די פאָזיציען פון דער פאַרטיי און אזוי ווי די פער־זאַמלונג איז געווען אַ גרויסע, האָט ער וועניגער דעבאַטירט ווי אַגיטירט. מען האָט געדאַרפט האָבען אַ קופּערנעם יצ־הרע בייזשטעקען אזא נסיון און גען. הילקוויט איז מענשליך. ער האָט אַלואַ געמאַכט גוטע „פאָינטס“, און דער עולם האָט אַפּלאָדירט, וועהרענד מאַנכע וויכטיגע אַרגומענטען פון זיין געגנער זיינען געבליעבען אונבעריהרט. איינער פון דיזע „פאָינטס“, למשל, און דער דראַמאַטישסטער, איז געווען פאָל־גענדער:

ה ו ר ו ו י ט ש : אין רוסלאַנד האָבען זאָגאַר שטרענגע סאָצ־דעמאָקראַטען געמאַכט פיוזשען, א. ז. וו.

ה י ל ק ו ו י ט : אין רוסלאַנד אונטער די איצטיגע אומשטענדען, וואָלט איך געפיוזט אפילו מיט'ן טיילוועל!

און דער דאָך האָט זיך געהויבען פון אַפּלאָ־דיסמענטען. פונ'ם עולם זיינען אָבער מאַנכע אוועקגעגאַנגען קלערענדיג, צי געהט מען אַמאָל ניט צום טיילוועל דאָ אין אַמעריקא אַנשטאַט צו געהן מיט אַן אַמאָל אַרבייטער־פאַרטיי? צי קען מען ניט — לבל הפחות אין געוויסע פעלע — זיין אַ שב ואל תעשה, ד. ה., וועניגסטענס ניט מאַכען אָפּפאָזיציע?

די דעבאַטע און אזוי ווי דער געגענשטאַנד אלס אָנהויב איז אַ וויכטיגער, וועלען מיר פון אַ זיך פערגינען אַ פיערטען נאָטיץ. דיסקוסיען דיזע דעבאַטע האָט געהאַט דעם נומ'ן וואָס זי האָט געווינען, אז

פיוזשען מיט אלערליי פאַרטייען מעג היינטיגען טאָג זיין שערליך — און מיר גלויבען אזוי — אבער עס איז גאָר ניט נייטיג זיך איבערצו־למ'ן, אָדער צו שרייען „שמע ישראל!“ ווען מען דער־מאָנט דעם וואָרט פיוזשען. דאָס איז, לכל־הדעות, נור אַ פראגע פון צוועקמעסיגקייט ניט פון טרופות אָדער כשרות. און אזוי ווייט דאָרף מען גאָר ניט געהן.

אין ענגלאַנד איז, ווי דאָ ביי אונז, ניטאָ קיין צווייטער באַלאָט און דאָרטען ווערט מען אויך ערוועהלט פון אַ פֿלוראַליטעט, אַנשטאַט (ווי אויף דעם אייראָפּעאישען קאָנטינענט) פון אַ מאַיאָריטעט, ד. ה. דורך די מעהרסטע שטימען, אַנשטאַט דורך מעהר ווי אַ העלפט שטימען. מיט ענגלאַנד קאָנט זיך, אַלואַ, מאַכען אַ פערגלייך. און וואָס געפינען מיר? די ס. ד. פ., די שטרענגסטע סאָציאַליסטישע פאַרטיי, האָט ביז איצט געפיוזט מיט אַרבייטער, וואָס האַלטען זיך ניט פֿאַר סאָציאַליסטען ס׳איז אין דיוובערי וואו

אלזא, אויב אונזער טאקטיק זאל אויף דער נעקסטער קאנווענציען דיסקוטירט ווערען, דארף מען מיר זעהן אז צווישען די דעלעגאטען זאלען זיין עטליכע גענאסען, וואס האבען א ספק אין די אבסאלוטע ריכטיגקייט פון דער דאזיגער טאקטיק. דארויף דארף מען אויפפאסען, ווייל אנט וועלען געוועהלט ווערען נור קאנסערוואטיווע גענאסען, אזוי ווי זיי האלטען מיט דער מאיאריטעט.

אונזער ערסטע גרויסע ציאנאלע צוזאמענפאָהר, זאל געלעגעהייט זיין עפעס מעהר ווי אן אסיפה פון חסידים ארום ערגעץ א רבי'ן און זאל אויפטון עפעס מעהר ווי בלויז אויסקליבען צוויי מענשען, וועלכע זאלען אונז לייהען זייערע נעמען פאר'ן פרעזידענט-שאפט-טיקעט ביי נאכ'ן קעמפיין — העם דאס איז געוויס נויטיג — אלס קאנדידאטען פאר פרעזידענט און וויס-פרעזידענט, דאן דארפען די דעלעגאטען קומען נישט נור מיט אינסטרוקציען אליין, — אויב מען דארף אינסטרוקציען איבערהויפט. זיי מוזען קומען מיט געוויסע אידעען און איבערצייגונגען, בערייט צו העלפען אויסבויען די סאציאליסטישע פארטיי. א ביסעלע אמת'ע, „רעוויזאניזמוס“ וועט אונז נישט שאדען. טאמער בעט זיך ערגעצוואו א שטאף אדער צוויי, א קליניקעל, א נייע שטיקעל אונטערשלאג אין רוקען; א ביסעלע בעזון פאר ערגעץ א פלעקעלע אין דעם אויבערשלאג — א מאלע וואס, דארף מען קיין מורא נישט האבען. דער טייטשער פארטיי-מאנטעל איז טייערער, און מען קוקט איהם אויך איבער, און טאקע אלע יאהר, נישט אלע פיער יאהר, ווי ביי אונז. נור תכריכים נויטיגען זיך נישט אין פאקטישעקעס און נור מדבר-קליידער וואס מען מיט דעם ערפער; בגדים פון לעבעדיגע ברואים זיינען אנדערס. האט דאס אין געדאנקען, קינדער.

אויף דער קאנווענציען דיסקוטירען, קעמפפען פאר נייע אידעען, געגען נייע אידעען, וויפיעל די הארץ געלויבט! דיווע אידעען פרייער די דיסקוטירען אין די צייטונגען; די העררען רעדאקטערע וועלען פאלגען ליע'ס ביי שפיעל און עפענען טיר און טויער פאר אלע וואס קומען מיט א נייעם ווארט.

און דאן, ווען אויף דעם צוזאמענפאָהר וועלען געפאסט ווערען בעשליסע נאך א רייע דיסקוסיען וועלען די גענאסען זיי פאלגען, און מען וועט ארויסגעהן אין דעם קעמפיין מיט קאמפפלוסט און מיט בעגייסטערונג, בערייט אויסצונעמען די ערסטע גרויסע געלעגעהייט, וועלכע דער סאציאליזמוס האט היינט אין אמעריקא.

רוועלט און בראיער, הורסט און יוהו, די „טאיימז“ און דער „דזשורנאל“ אלע פיהלען

און אט וואס אונזער פארטיי דארף ארויפ-שטעלען אויף דער טאגסאָרדנונג:

צו דארפען מיר זיך שטעלען געגען שמיץ אין סאנ-פראנציסקא, אויב ער לויפט אויף א ריינער ארבייטער-פלאטפארם, נישט אכטענדיג דארויף וואס ער קען זיך בע'גנב'ענען, וועהרענד מיר זיינען געגען הורסט'ען, אפילו ווען ער בלייבט „עהרליך“, מחמת ער שטעהט אויף א נישט-ארבייטער פלאטפארם.

צו דארפען מיר אימער, און אומערדום, און אונטער אלע אומשטענדען „לויפען פאר אפיס“; צו זיינען מיט אנדערע ווערטער, נישט פאראנען פעלע ווען עס וואלט פאר די פארטיי גלייכער געווען צו פעראייניגען אלע איהרע קרעפטע אויף געוויסע דיסקוטירען, אום אויב מעגליך אימיען צו ערוועהלען, אנשטאט אלע יאהר אדער אלע איבער-יאהר אויסצוגעבען פיעל געלד, ענערגיע און לונגען-ארבייט, נור אום צו וויסען צו מיר האבען געוואונען א הונדערט שטימען אדער אזוי פיעל פערלארען.

דיווע און אנדערע פראגען דארפען שטעהן אויף דער טאגסאָרדנונג.

אונזער נעקסטע און אזוי ווי עס ווערען איצט נאציאנאל-קאנווענציען

צו א נאציאנאלע קאנווענציען ציאן פון אונזער פארטיי, וואלט געווען א יושר אז צווישען אונזערע דע-לעגאטען פון ניו יארק זאלען זיך געפינען עטליכע מענשען, וועלכע האלטען אז די צייט איז געקומען דיווע אלע פראגען צו דיסקוטירען. אונזער טאקטיק איז כמעט נאך קיינמאל נישט דיסקוטירט געווארען ווי עס בעדארף צו זיין. יעדעס מאל ווען מען איז צונויפגעקומען האט מען מיט אימה און מיט פחד, שטיל, פון אויבער, א ריהר געטאן דעם פרוכט פון דעם ארון, וואו עס איז געשטאנען דער ספר תורה פון אונזער טאקטיק, אבער דערביי איז עס געבליבען. אין דעם ספר גופו איז קיינמאל נישט געפונען געווארען אן אות צו פיעל אדער אן אות צו וועגן. און צי ער איז געווען מיט אונז, אדער געגען אונז, דריאל צו ליאן איז געבליבען דער דאזיגער וואס האט אראפגעבראכט די צעהן געבאט פון בארג סיני און מיר האבען איהם געפאלגט, און זיינען געגאנגען אין זיינע וועגען, און זיינען געלאפען וואו ער האט געהייסען לויפען, און העם ער איז שוין לאנג געווען אונזער שונא צו, האט שוין לאנג מעהר צו אונז נישט געשריען „צאן קדשים!“ האבען מיר נאך אלץ געענטפערט „מע!“ (און אין א מאמר המוסגר לאמיר אריין'געב'ענען די בעמערקונג, אז צוליב דעם אליין דארפען מיר זיך פעראייניגען. מיט דער ס. 5. פ. מיר וועלען אנדערס נישט פטור ווערען פון דעליקאט'ערשפאט! און דאס איז דורכאויס נישט קיין שפאט).

דעם עקסטען זידוועסט, אנשטאט דעם נאָרד-אָסט, ווי פּינלאַנד.

דאָרטען, דאָס דארף מען איצט שוין קיין צייטונגס-לעזער ניט דערצעהלען, איז דעם מאָנאט פון רעוואָלוציאָנערען גע'הרג'ט געוואָרען דער קעניג דאָס פּעדראָ און זיין יורשעצער. ווי מען זאָגט האָט דער „גאָטזעליגער" מלך פון פּאַרטוגאַל אזוי געפיהרט די גרענדע, אז זיין מיתה משונה איז געווען אַ נאטירליכער טויט — ווי דאָס איז דער פאַל ביי דעם פאַל פון רוסישע געקרוינטע קעפּ.

דאָס אלעס ווייסען איצט שוין אלע און פיעללייכט בעסער ווי דער רעדאקטאָר פון דיוען זשורנאַל, איבערהויפט ווייל ניט יעדער רעדאקטאָר טאָר איז מחויב אלעס צו וויסען, אפילו ניט וואָס געהט פאַר אין גרענד סטריט אַ פּשיטא שוין אין פּאַרטוגאַל.

אויף וואָס עס ווילט זיך אַבשטעלען איז דער אינטערעסאַנטער פאַקט, אז אין אלע פאַר-לאַמענטען פון אייראָפּא האָבען זיך אונזערע גענאָסען געהאַלטען בראַו און ניט אַכטענדיג אויף דעם געשרי: „אנאַרכיסטען!" האָבען זיי ענטוועדער מיט ווערטער, אָדער אָהן ווערטער ערקלערט, אז די סאָציאַלע-דעמאָקראַטיע קען ניט סימפּאטזירען מיט די קרבנות פון זייער אייגענע טיראַניי, הגם סאָציאַליסטען זיינען געגען יעדען קאָרט מאָרד.

ווייטער ווי אלע איז געגאנגען ענריקא פּעררי אין דעם איטאַליענישען פאַרלאַמענט, זיך ערקלערענדיג סאָלידאַריש מיט די וואָס האָבען היינעריכטעט דאָס פּעדראָ, צו זיי זיינען געווען אנאַרכיסטען אָדער רעפּובליקאַנער.

אָוועק אָהן און סטאַליעשניקאָוו איז טויט!
אַן אַבשיעד פּערוואָרפען אין ערגעץ אַ פון אונז... ווינקעל פון אַלאַבאַמאַ, ווייט ניט נור פון זיין היים, זאָנדרן אויך

פון די שטאַט, וועלכע איז שעהענע עטליכע יאָהר פאַר איהם געווען אַ היים, ווייט, הייסט דאָס, זאָגאַר פון ניו יאָרק, איז אונזער גוטער אַלטער גענאָסע זיך שטיללערהייט אָוועקגעגאנגען פון דער וועלט, אויסגעהענדיג ניט פּריוואַט, ווי אַן אָהר ביי וועלכע עס פּלאַצט די ספרושינע, זאָנדרען ווי איינע וואָס מען האָט פּערגעסען אַנצוהיען און זי איז זיך פשוט אויסגעגאנגען מיט די כחות.

אין זיין מעכטיגען, שטאַרקען, גרויסען קערפּער האָט די גוטע, ליכעפּפאַלע האַרץ, וועלכע האָט יאָהרענלאַנג געקלאַפט אין טאַקט מיט דעם פּולס פון די גרויסע מענשליכע בעפרייאונגס-בעוועגונג, אַמאָל לאַנגזאַמער, אַמאָל האַסטיגער, — דיעזע האַרץ האָט זיך ענדליך אָנגעשטעלט און זי קלאַפט ניט מעהר.

און דער אַלטער סטאַליעשניקאָוו איז טויט...

אז עס קומט אונזער יאָהר. אלע סצירענען זיי אויף אונז מיט די ציינער.

קליין-פּינלאַנד'ס אויב אימיער נעטיגט זיך אין אַ בעווייז, אז די ס. פ. דארף נאָך ערסט אָנפאַנגען צו וואַקסען אום צו ווערען

אַ פּאָליטישע מאַכט אין אַמעריקאַ, און דאָס ניט אַכטענדיג דאָרויף, אז זי איז אָרגאַניזירט אַ יעדען פון די פּעראַייניגטע שטאַטען, זאָל אויפֿ-מערקזאַם לעזען די פּאָלגענדע עטליכע ציילען.

פּינלאַנד, וועלכע שטעהט איצט אונטער דער השגחה פרטית פון דעם צווייטען ניקאָלאַי און זיין דריטע דומא, איז, ווי מען ווייס, היינט די מדינה וואו די סאָציאַלע-דעמאָקראַטיע איז אַם שטאַרקסטען. אין דעם פּינלענדישען פּאַרלאָ-מענט זיצען אַכציג סאָציאַלע-דעמאָקראַטען, צוויי שטען זיי 9 פרויען. דער בער, דאָס לאָמיר אַגב אורחא בעמערקען, האָלט שוין די קרומע לאַפּע וויינע אויסגעשטעלט און פריהער אָדער שפּעטער וועט ער געוויס דינע לאַפּע זיינע אַראָבלאָזען אויף קליין-פּינלאַנד און וועט פּרובירען זי מיט איהר גרויסע סאָציאַליסטישע בעוועגונג דער-שטיקען. דאָס איז געוויס מעגליך, הגם דער שטיקט קען נור ווערען זיך אָרגאַניזאַציע, העכסטענס די אָ ענע בעוועגונג, אָבער בשום אופן ניט דער סאָציאַליסטישער געדאַנק, וואָס האָט געשאַפּען דינע בעוועגונג מיט איהרע היינ-טיגע פּאָליטישע אינסטיטוציאָנען.

אָבער ניט דאָס זיינען מיר אויסען.

מען קען מיינען, אז דער גרויסער פּאַרלאָ-מענטארישער זיצע איז דאָרטען פיעללייכט געווען אַ צופאַל, אָדער איינפאַך אַן אויסדרוק פון דעם פּאָלקס אונזערענעהייט, האָט מען אַ טעות. לויט דעם לעצטען בעריכט האָט דאָרטען די פּאַרטיי געהאַט 937 לאָקאַלס מיט 85,027 (פּינפּאונאַכטציג טויזענד!) מיטגלידער, דאָ-רונטער 18,936 פרויען. הויז דעם האָבען גע-הערט צו דער פּאַרטיי 66 פּויערים - אָרגאַניזאַ-ציעס און 457 יוניאָנס. אין 1906 האָט די פּאַרטיי געהאַט אַ הכנסה פון אַ פּערסעל מיליאָן דאָלאַר, מיט 38,000 דאָלאַר מעהר ווי די הוצאה. אויסערדעם האָט זי אלס איהר אייגענטום אין דעם גאַנצען לאַנד 129 הייזער, מיט מעבעל וועלכע איז ווערטה 263,000 דאָלאַר.

דאָס אין אַ מדינה'לע ניט גרעסער ווי מאַסאַטשועטס אין צאָהל איינוואוינער.

פּאַרטוגאַל און די אַ בעוועגונג פון אַנאַנדער-אינטערנאַציאָנאַלע סאָרט און אַ פיעל וועניג-סאָצ. דעמאָקראַטיע גער וויכטיגע פאַר די פּערשפּרייטונג פון אונז-זערע געדאַנקען איז איצט אין פּאַרטוגאַל, אויך אַ קליין לענדלעך אין אייראָפּא, מעהר נישט אין

זוהן (ניט ווי מיר, א שטיפזוהן), דעם ארביי-
טער'ס אן אמת'ער עהרליכער פריינד, אריינ-
געגאנגען אין א פרעמדען קבר און קיינער פון
אונז האט ניט געהאט די מעגליכקייט צוצודריי-
קען די אויגען זיינע, וועלכע זיינען אמאל געווען
אזוי עהרליך, אזוי קלוג און אזוי אפגען פאר דעם
אמת און דאס רעכט...

און דאכט זיך ווי לאנג איז דאס זינט ער
האט דא דעקלאמירט זיינע אייגענע רוסישע
הומאריסטישע זאכען פאר גרויסע פערזאמלונגען
אין ניראירווינג האלל און אנדערס-וואו? און
אידישע ארבייטער, פיעלע פון זיי, יא, די
מייסטע פון זיי, ניט פערשטעהענדיג זיין לשון,
אבער פיהלענדיג אז דא שטעהט א פריינד, א

וועגען אונזערע א פאאר ווערטער וועגען
בילדער צו די די מארקס-ארטיקלען אין
מארקס-ארטיקלען דיווען נומער:

גענאסע שליטער'ס
ארטיקלע איז איבערזעצט געווארען פון „ליי-
פוט“. גענאסע ליע'ס האט איבערזעצט אדעלא
קיען. פון דער איבערזעצערין שטאמט אויך די
אנמערקונג אויף פיידזש 29 (157) וועגען באקל.
ביי די בילדער פון די הייזער, וואו מארקס
האט געוואוינט און געשריבען, שטעהט דער
נומער און די גאס. עס איז פיעללייכט ניט
איכריג צו בעמערקען, אז די דאזיגע הייזער
זיינען אלע אין לאנדאן.

מארקס'עם קבר געפינט זיך אויף דעם בית-
עולם פון האגיט, אויך אין לאנדאן.

אין דיווער שטיקעלע ערד ליעגען חוץ
מארקס'ען אליין, זיין פרוי, וועלכע איז געשטאן-
בען מיט 16 חדשים פריהער (דעם 2טען דעצעמ-
בער 1881); זייער אייניקעל האררי לאנגע,
וועלכער איז געשטארבען דעמועליגען חודש,
זעקס טעג שפעטער און העלענא דעמיטה,
וועלכע האט געלעבט ביי די מארקס'עם דעם
גרעסטען טייל פון איהר לעבען, צוערסט אלס
דיענסט, דאן אבער אלס פריינדיג און קאמפא-
ניאנקע. די קינדער האבען איהר בעטראכט ווי
זייער צווייטע מוטער.

העלענע, אדער „לענכע“ (ווי מען פלעגט
איהר מיט ליעבע רופען אין דער פאמיליע) איז
געשטארבען דעם צווייטען נאוועמבער 1890,
קנאפע 68 יאהר אלט.

מארקס האט אויף דעם קבר ניט קיין
מאנומענט. זיין מאנומענט איז אין זיינע
ווערקע, וועלכע געפינען זיך ביי יעדער ציווילי-
זירטער נאציאן אין דער וועלט.

סטאליעשניקאוו

ניט-איד, וועלכער איז זיי מעהר א ברודער ווי
דער באס זייערער דער איד, פלעגען זיך צוהערען
צו זיינע פארלעזונגען און פלעגען זיי פער-
שטעהן מיט די הערצער וועט ניט מיט די מוחות
און פלעגען אפלאדירען בעטענדיג נאך.

ווייט פון זיי און פון אונז איז אונזער
אלטער פריינד, רוסלאנד'ס א פערוואגאלטער

No. 4.

APRIL, 1908.

Vol. XIII.

גריגארי גערשוני

פון דר. י. א. מעריסאן

עס 18טען מערין — דעם פייערטאג צום אנדענקען פון דער פארזייער קאמונע — האט א קורצער קייבעלגראס פערשפרייט די טיעף-טרויעריגע נאכריכט פון גרעגארי גערשוני'ס „נאטירליכען“ טויט אין אויסלאנד. אונערווארטעט איז געקומען דער דונערקלאפ, און מורא'דיג אוננאטירליך איז אט דער „נאטירליכער“ טויט פון דעם יונגען ריעז, דעם רעוואלוציאנערען גבור, דעם לעבעדיגסטען פון אלע לעבעדיגע קעמפער פאר'ן פאלק!

ווי א ביזער שפאט פון פאלק'ס פינסטערען מזל קלינגט אט דער טויטען-גלאק אין די אויערן. די איראניע פון אט דעם אוננאטירליכען, אונצייטליכען טויט שניידט ווי מיט א שארפען מעסער אין הארצען. גרעגארי גערשוני — וועמעס ענערגישע געשטאלט דערמאנט אונז אין זיין יעדער תנועה פון קאכעדיגען לעבען און שטורמישען קאמף, וועמעס אונערמיעדליכע טהעטיגקייט און ריעזיגער מוטא ברענגט פאר אונזער געדאנקען דעם נאגארע וואסער-פאל — גרעגארי גערשוני, די מעכטיגסטע פיגור פון דער רוסישער רעוואלוציע איז טויט, געשטארבען אין אויסלאנד...

מיר האבען איינמאל פריהער שוין גאר געהאט פערלארען אונזער געטרייען קעמפער גרעגארי גערשוני. אין משך פון די צעהן יאהר פון זיינע אונערמיעדליכע רעוואלוציאנערע ארכיט האט אונזער גערשוני שוין איינמאל אריבערגעלעבט דעם טויט אויך... דער פינד, די דעספאטישע הערשאפט, האט יעמאלס איהר מערדערישע האנד געהאט ארויפגעלעגט אויף אונזער בראווען רעוואלוציאנער. די שטריק איז איהם געווען געלעגען אויפ'ן האלז — דעמאלט האט גרעגארי גערשוני געטראכט נור פון די „זעהר שווערע אפפער וואס דער שווערער קאמף וועט נאך פארדערען, און „די אמונה אז די רוסישע רעוואלוציאנערען וועלען זיך ניט אכשרעקען פאר קיין שווערע שטראף, האט מיר געגעבען די מעגליכקייט — אזוי האט ער דאן געשריעבען צו זיינע חברים — אויסצוהערען גאנץ רוחיג דעם טויט-אורטהייל.“

דער טויט אויף פרייהייט'ס שלאכטפעלד האט אונזער העלד ניט געשראקען. איהם איז נור שווער געווען „ארויסגעריסען צו זיין פון דעם קאמפפס-פעלד אין אזא הייסער

און שטירמישער צייט. "אין זיין זעגען־בריעף צו די חברים האָט ער דאָן געשריעבן: „איך ווײַס, אַז מײַן טױט װעט אײַך פּערשאַפּען אַ שװערען צער, אבער איך גלױב אַז פאַר אונזער זאַך װעט דאָס נײַט זײַן אוננײַצליך. שװער איז געװען צו שטאַרבן די רעװאָלוציאָנערען פון די 70ער און 80ער יאָהרען — זײ זײַנען געװען יחידים. מײַר אַבער אַטאָמען צוזאַמען מיט דעם פּראָלעטאַריאַט און די בױערן, אין אונזער צײַט איז גרינגער צו שטאַרבן..."

די געצוואנגענע אונטעטיגקייט, דאָס האָט איהם געמאַטערט, דאָס איז פאַר איהם געװען דאָס שװערסטע אַריבערצוטראָגען. װעלכע יסורים און שװערע לײדען זײַן לאַנגע פּערהאַפּטונג אין פּעטערפּאַװעלס און אין אַקאַטױ האָט געמוזט פּערשאַפּען זײַן קאַכניגער לעבענס־טאָטיגער נאַטור! אױב דער דמיון איז נײַט בכח זיך פאַר־צושטעלען עפּעס װאָס זאַל האַבען געקענט ברעכען זײַן רעװאָלוציאָנערען גײַסט, איז דאָך נײַט שװער אײַנצוזעהן די שעדליכע װירקונג װאָס די לאַנגע „געצװאָנגענע אונ־טעטיגקײט" האָט געמוזט האַבען אױף זײַן קערפּער. אױף דער פּרײַהײַט האָט ער נײַט געװאָסט פון מײַעדיגקײט. זײַן שטורם־װײַנד אַגײַטאַציאָנס־אַרבייט אַנטלױפּענדיג פון אַקאַטױ, דורך אַמעריקאַ, װאָו זײַן פּערזענליכער מאָגנעטױזם און רעװאָלוציאָנערע ערנסטקײט האָט אונז אַלעמען געהאַלטען געפאַנגען פאַר עטליכע גליקליכע חדשים, צוריק אױפֿ'ן קאַמפּפּס־פּלאַץ אין רוסלאַנד — האָט קײַן סמן נײַט בעװײַזען פון זײַן געבראַכענעם אײַזערנעם געבױ. מײַר זעהען אײַצטער אַז דער אײַמפּעט פון דער רעװאָלוציע האָט מסתמא פּערדעקט אַ שװערען קערפּערליכען פּעהלער, מיט װעלכען דעם צאָר'ס תּפֿיסות בעשענקען רוסלאַנד'ס געטרייעסטע זיח, און דער סוף איז געקומען נאַטירליך... דער מזל פון אַ רוסישען רעװאָלוציאָנער איז לעת־עתה אומצוקומען — אַזױ צי אַזױ — דורך דעם „נאַטירליכען" מלאך המות פון דער רוסישער דעספּאָטיע...

גרעגאָרי גערשױני, בעת אפילו ער איז געשטאַנען אונטערן שאַטען פון דער תּליה, „האָט קײַן טענות נײַט געהאַט צו זײַן שיקזאַל". ער האָט געהאַט אַ שטאַרקען גלױבען, אַז „אונזער נצחון איז נאָהענט; אַז ס'איז נאָהענט די פּאָליטישע און עקאָנאָמישע בעפּרייאַונג פון די אַרבייטענדע מאַסען. דאָס פּאָלק װעט דאמאלס מקיים זײַן די גרויסע פּרינציפּען פון אמת און גערעכטיגקײט און בײַ אַזעלכע גרויסע קינפּטיגע מעשים, איז דען שײַך צו זאָגען, אַז אַ מענשענס לעבען איז אַ ציגרויסער קרבן?"

דער אמת'ער העלד איז תמיד זיך מקריב פאַר די טובה פון דער מענשהייט און האָט קײַן טענות נײַט... זײַן טױט נײַט װעניגער װי זײַן לעבען איז אַ דערמאָנונג, אַ טרייסט, אַן אױפּרוף און אַ דערנעהערונג צו אַט יענער נײַט־װײַטער צוקונפט, װען דאָס פּאָלק װעט מקיים זײַן די גרויסע פּרינציפּען פון אמת און גערעכטיגקײט, פאַר װעלכע די גערשױנ'ס לעבען און שטאַרבן.

גרעגאָרי גערשױני, דער געטרייער זװען פון רוסישען פּאָלק, דער הייסער אידישער ברודער און דער ערגעכענסטער קעמפּפּער פאַר די אַרבייטענדע מאַסען, װעט אײַכניג לעבען אין האַרצען פון דער מענשהייט, מיט װעמעס פּולס זײַן גרויסע האַרץ האָט תמיד געשלאָגען אין טאַקט. און דער 18טער מערץ, דער טאָג פון עראינערונג אָן דעם אַרבייטערס ערסטען נצחון, װעט אײַמער פריש האַלטען דעם אנדענקען פון גרויסען קעמפּפּער, װעמעס לעבענס־פּײַער די אוננאַטירליכע צאָרען־דעספּאָטיע האָט אױס־געלאָשען אין רעכטען מיטען פון זײַן רעװאָלוציאָנערען גלוטה.

דער סאציאליזם אין ענגלאנד

פון מאָרריס מייער.

אויס זייערע ביידענס קאמפפסגעשרייען, פער-
נעהמט יעצט דעם צווייטען פלאץ. אויבענאָן
געפינט זיך דער סאציאליזם. די צייטונגען און
זשורנאלען זיינען פול מיט אַרטיקלען איבער
דזער פראגע. אויף די פובליק פלאטפאָרמען
און אין די פריוואַטע געשפרעכען פון פאליטיקער
און פון סתם מענשען ווערט איבער איהר דעבאַ-
טירט, טויזענדער ביכער און פלוגבלעטער ער-
שיינען איהר צו ערקלערען אָדער בעקעמפפן,
די גאנצע בעפעלקערונג, אלע מענשען פון אלע
קלאַסען בעשעפטיגען זיך מיט דעם סאציאליזם
און מעהר פון אלע אנדערע בעשעפטיגט זיך
מיט איהר דער ענגלישער אַרבייטער־קלאַס.
2000 סאציאליסטישע מיטינגען ווערען אָב-
געהאלטען יעדע וואָך אין דזיען לאַנד, די מיטינג-
גען ווערען בעזוכט פון הונדערט טויזענדער פראָ-
לעטאָריע, וועלכע נעהמען אויף מיט בעגייסטער-
רונג די סאציאליסטישע לעהרען און צוטראָגען
זיי אין יעדען ווינקעלע פון לאַנד. אין די וואָרק-
שאַפּס און די פאבריקען, אויף די פעלדער און
אין די מינס, אין די היימען פון די אַרבייטער
און אין די פובליק־פלעצער, איבעראַל קלינגט
דאָס סאציאליסטישע וואָרט, אומעטום דרינגט
אריין דער סאציאליסטישער געדאַנק.

דער פארטשריט וואָס דער סאציאליזם
האַט געמאַכט אין ענגלאַנד איז געווען צו פער-
דאַנקען דער ענטשטעהונג פון דער אַרבייטער-
פארטיי און דער מאַכט וואָס זי האָט בעקומען
ביי די אַלגעמיינע וואַהלען פון 1906, ווען 29
פון איהרע קאנדידאטען זיינען אויסגעוועהלט
געוואָרען (צום ערשטען מאל אין אזא גרויסע
צאָהל) אלס דעפוטאטען אין ענגלישען פארלאַ-
מענט. דער רעזולטאַט פון די וואַהלען אַליין איז
געווען אַ פארטשריט פונ'ם סאציאליזם. „דער
זיעג וואָס די אַרבייטער האָבען געהאַט בעדייטעט
די אַריינציהונג פון דעם סאציאליזם אלס אַן
אָרגאַניזירטע מאַכט אין דעם פאליטישען לעבען
פון לאַנד“, אזוי האָט די בעקאַנטע „דיילי טעלע-
גראַף“ ערקלערט אין איהרען אַ עדיטאָריעל און
דזיע ערקלערונג איז געווען פאלישמענדיג ריכטיג.

עס פערשטעהט זיך, אז די ענטשטעהונג
פון דער אַרבייטער־פארטיי און די מאַכט וואָס
זי האָט בעקומען זיינען ניט געווען זאכען, וואָס
זיינען אַראַבעגעפאלען פונ'ם הימעל. די אָביעקט-
טיווע קרעפטען פון דער געזעלשאַפּט, די פראָ-
דוקצאַנס־פערזעהעלטניסע און די קלאַסען־דיפע-

צוקונפט איז פאר אונז קלאָר:
די יעצטיגע פערשידענהייט
צווישען די אַרבייטער־דרויהען
וועט מיט דער צייט פערשווינד
דען. די אַרבייטער וועלען ענד-
ליך אָנהויבען צו פערשטעהן ניט
נור זייער מאַכט און זייער לאַגע,
נור אויך זייער ראָלע אין דער געשיכטע.
זיי וועלען מוזען אנערקענען, אז זייער
איינציגער אידעאל קען זיין דער סאציא-
ליזם, מחמת נאָר ער קען אַבשאַפן אלע
שלעכטיגקייטען פון דער געזעלשאַפּט, נור
ער קען ברענגען די פאלישמענדיגע גאולה
פון אלע צרות און ליידען, דאָן וועלען אלע
אַרבייטער און סאציאליסטישע אָרגאַניזאַ-
ציען זיך פעראייניגען אין איין גרויסע
מעכטיגע „פעראייניגטע סאציאליסטישע
אַרבייטער־פארטיי“ און דערמיט וועט אָב-
געשלאָסען ווערען די געשיכטע פון דער
איבערגאַנגס־פעריאָדע אין דער ענגלישער
אַרבייטער בעוועגונג: זי וועט פאלישמענ-
דיג האָבען דורכגעגאַנגען דעם לאַנגען וועג
פון דעם אַלטען טרייד־יוניאָניזם צו דעם
מאָדערנעם סאציאליזם.

דערמיט האָב איך געשלאָסען מיינעם אַן
אַרטיקל „די אַרבייטער־בעוועגונג אין ענגלאַנד
פאר די לעצטע 25 יאהר“, וואָס איז ערשינען
אין דער „צוקונפט“ פון אפריל און מאי 1906.
דאָס וואָס קומט יעצט פאר אין ענגלאַנד
בעשטעטיגט פאלישמענדיג מיינע ווערטער. דאָס
וואָס איך האָב דעמאָלט געזאָגט, ווערט איצט
מקוים.

אין קיין שום לאַנד פון דער וועלט האָט
דער סאציאליזם פאר די לעצטע צוויי יאהרניט
געמאַכט אזעלכע ריעזיגע פארטשריטע ווי אין
ענגלאַנד. די פּעסטונג פון די בורזשואַזע טהעאָ-
ריען איז ענדליך עראָבערט געוואָרען; דאָס לאַנד
וואו מען האָט געגלויבט, אז עס איז קיין פלאץ
פאר דעם סאציאליזם ניטאָ, איז יעצט אונטער
דער ממשלה פון דעם סאציאליסטישען געדאַנק.
די גאנצע פאליטישע אטמאָספערע פון ענגלאַנד
איז פול מיט דעם סאציאליזם. אלע אנדערע
פראַגען זיינען פעררוקט אין הינטערגרונד, זאָ-
נאר די פראַגע „פרי טרייד אָדער פראַמעקישען“,
וואָס פערקערפערט אין זיך די פראַגראַמען פון
די צוויי אַלטע היסטאָרישע פארטייען, ליבעראַ-
לען און קאָנסערוואַטאָיען, און וועלכע דריקט

רענצען האָבען דורך זייער ווירקונג דאָס פער-
אורזאכט.
די צייטען ווען ענגלאַנד איז געווען די
איינציגע מאַכט וואָס האָט געהאַט אונטער זיך
די מעכטיגע וואַנד פון שטאַל און אייזען, די
אינדוסטריעלע פראָדוקצאַן, און האָט שטיצענ-
דיג זיך אויף איהר בעהערשט דעם וועלט-
מאַרקעט — די צייטען זיינען שוין פערשוואַנד-
דען. ענגלאַנד איז שוין נישט מעהר קיין בת-
יחידה, זי האָט שוין קאָנקורענטען און מעכטיגע
קאָנקורענטען, וועלכע רוקען איהר אלץ מעהר און
מעהר אַראָב פון דעם בכבוד'יגען פלאץ וואָס זי
האָט פערנומען; און איהרע פאָרשטעהער —
די הערשענדע קלאַסען פון דיווען לאַנד, האָבען
אויפגעהערט צו זיין וואָס זיי זיינען אַמאָל
געווען: ליבעראַל, ראדיקאַל, סאָציאַל רעפאָר-
מאַטאָריש... און וואָס נישט — עס לוינט זיך זיי
נישט מעהר! זיי זיינען געוואָרען הינט מיט
ציון, וואָס זוכען אויפצוהאלטען כאַטש אין
לאַנד זייערע פאָזיציעס און רעכנען זיך נישט
מיט די נויטווענדיקייטען, ווינשע און פער-
לאַנגען פון די אַרבייטערמאַסען.
דעם צוטרויען וואָס די ענגלישע אַרבייטער
האָבען געהאַט צו די הערשענדע קלאַסען, מיינענ-
דיג אז זיי וועלען פון די הערשער בעקומען אלעס
וואָס זיי וועלען פאָרדערען, נישט בעמערקענדיג,
אז גראַדע דיווע מיינונג האָט ענטוויקעלט ביי זיי
א שטרעבונג צו פאָרדערען נור דאָס, וואָס זיי
קענען פון די הערשער בעקומען... אַט דיווער
צוטרויען איז דורך די אויבענדערמאָהנטע אור-
זאכען פערשוואַנדען. דער ענגלישער אַרבייטער-
קלאַס האָט זיך אָנגעפאַנגען אַרומזעהען וואו ער
איז אין דער וועלט. ער האָט אויפגעהערט צו
זיין דאָס רייטפערד פון די בורשוואַזע פאָליטי-
קער. ער האָט זיך ערקלערט זעלבסטשטענדיג
און אונאָבהענגיג און האָט אָנגעפאַנגען פיהרען
זיין אייגענע פאָליטיק, און אַט דאָס ברייטעט
אויס זיין סאָציאַלען אַקטיוואַט. ער זעהט פאר
זיך א גאנץ נייע וועלט, עס ערוועקען זיך אין
איהם ווינשע פיר א נייעם און פרייען לעבען און
ער-פאַנגט אָן פיהרען דעם קאמפף דיוועס לעבען
צו עראָבערן.
דער אָנפאַנג פון דעם אונאָבהענגיגען פאָלי-
טישען קאמפף פון די אַרבייטער ווערט בע-
טראַכט פון די קאָנסערוואַטאַרען אַלס די וויכ-
טיגסטע ערשיינונג אין דעם פאָליטישען לעבען
פון לאַנד, זייט דער פאָרלאַמענטאַרישער רעוואַ-
לוציע פון דעם 17טען יאָרהונדערט און עס
שיינט מיר, זיי זיינען אין דער הינזיכט גאָר נישט
אונגערעכט.

* * *

די מיינונגען וועגען דער אַרבייטערפאַרטיי
זיינען ביז יעצט געווען פערשיעדען. אנדערש
האָבען געדענקט איבער איהר די קאָנסערוואַטאַר-
רע, אנדערש די ליבעראַלען. פיעלע סאָציאַל-
ליסטען, איבערהויפט די סאָציאַלדעמאָקראַטישע
פערדראַציאָן האָבען אויך איבער איהר א מאָדענע

די צייטען ווען ענגלאַנד איז געווען די
איינציגע מאַכט וואָס האָט געהאַט אונטער זיך
די מעכטיגע וואַנד פון שטאַל און אייזען, די
אינדוסטריעלע פראָדוקצאַן, און האָט שטיצענ-
דיג זיך אויף איהר בעהערשט דעם וועלט-
מאַרקעט — די צייטען זיינען שוין פערשוואַנד-
דען. ענגלאַנד איז שוין נישט מעהר קיין בת-
יחידה, זי האָט שוין קאָנקורענטען און מעכטיגע
קאָנקורענטען, וועלכע רוקען איהר אלץ מעהר און
מעהר אַראָב פון דעם בכבוד'יגען פלאץ וואָס זי
האָט פערנומען; און איהרע פאָרשטעהער —
די הערשענדע קלאַסען פון דיווען לאַנד, האָבען
אויפגעהערט צו זיין וואָס זיי זיינען אַמאָל
געווען: ליבעראַל, ראדיקאַל, סאָציאַל רעפאָר-
מאַטאָריש... און וואָס נישט — עס לוינט זיך זיי
נישט מעהר! זיי זיינען געוואָרען הינט מיט
ציון, וואָס זוכען אויפצוהאלטען כאַטש אין
לאַנד זייערע פאָזיציעס און רעכנען זיך נישט
מיט די נויטווענדיקייטען, ווינשע און פער-
לאַנגען פון די אַרבייטערמאַסען.
דעם צוטרויען וואָס די ענגלישע אַרבייטער
האָבען געהאַט צו די הערשענדע קלאַסען, מיינענ-
דיג אז זיי וועלען פון די הערשער בעקומען אלעס
וואָס זיי וועלען פאָרדערען, נישט בעמערקענדיג,
אז גראַדע דיווע מיינונג האָט ענטוויקעלט ביי זיי
א שטרעבונג צו פאָרדערען נור דאָס, וואָס זיי
קענען פון די הערשער בעקומען... אַט דיווער
צוטרויען איז דורך די אויבענדערמאָהנטע אור-
זאכען פערשוואַנדען. דער ענגלישער אַרבייטער-
קלאַס האָט זיך אָנגעפאַנגען אַרומזעהען וואו ער
איז אין דער וועלט. ער האָט אויפגעהערט צו
זיין דאָס רייטפערד פון די בורשוואַזע פאָליטי-
קער. ער האָט זיך ערקלערט זעלבסטשטענדיג
און אונאָבהענגיג און האָט אָנגעפאַנגען פיהרען
זיין אייגענע פאָליטיק, און אַט דאָס ברייטעט
אויס זיין סאָציאַלען אַקטיוואַט. ער זעהט פאר
זיך א גאנץ נייע וועלט, עס ערוועקען זיך אין
איהם ווינשע פיר א נייעם און פרייען לעבען און
ער-פאַנגט אָן פיהרען דעם קאמפף דיוועס לעבען
צו עראָבערן.
דער אָנפאַנג פון דעם אונאָבהענגיגען פאָלי-
טישען קאמפף פון די אַרבייטער ווערט בע-
טראַכט פון די קאָנסערוואַטאַרען אַלס די וויכ-
טיגסטע ערשיינונג אין דעם פאָליטישען לעבען
פון לאַנד, זייט דער פאָרלאַמענטאַרישער רעוואַ-
לוציע פון דעם 17טען יאָרהונדערט און עס
שיינט מיר, זיי זיינען אין דער הינזיכט גאָר נישט
אונגערעכט.

דער פארלאמענטארישער גרופע פאר. דיווען יאהר, האָט זי איהם בעגריסט, טראָץ דעם וואָס ער בעלאנגט צו דעם, אזוי צו זאָגען, רעכטען פליגעל — ער איז פון די וואָס ערקלערען זיך ניט עפענטליך פאר'ן סאציאליזם.

הויז דער ס. ד. פ. פארברעייטעט זיך נאָך אָנצושליסען אין דער ארבייטער-פארטיי, די מיינערס פערדרייטען. די מיינערס האָבען ביז יעצט נאָכגעפאלגט דעם אלטען קרומען דרך — זיך נאָכגעשלעפט די ליבעראלען. די 15 דעפוטאטען, וואָס זיי האָבען אין פארלאמענט זיינען געוועסען אויף די בענק פון דער ליבעראלער פארטיי און צוזאמען מיט אייניגע ארבייטער-טערידענגאטען, ווי א. מעדיסאן (דער תכשיט וואָס האָט אלס טריידיינאָניסט בעקעמפפט אונזער פיהרער און חבר היינדמאן ביי די אל-געמיינע וואלען אין בורנליין און ווייווען) — האָבען זיי געבילדעט די ליבעראלע ארבייטער-גרופע. פאָריגען יאהר האָט מען אין דער מיינער פערדעראציאָן גענומען אַ באלאָט: צי זאָל זי זיך אָנשליסען אָן דער ארבייטער-פארטיי. די פיהרער האָבען אָנטימט דאָגעגען און דער רעזולטאט איז געווען 98 טויזענד מיינערס האָבען געשטימט פיר און 110 טויזענד געגען. די פראגע איז אַלזאָ פאָריגען יאהר פערוואָרפען געוואָרען. אין דיווען יאהר איז אבער פילעלס געשעהען, וואָס דערנעהנטערט זיי מיינערס צו אַן אנדער פּרעסע: אויף אין זייט האָבען די פיהרערס געקראָגען אַ הלך אויף דעם טריידיינאָן קאָנגרעס, פאַר וואָס זיי געהען האַנד אין האַנד מיט די אויבענדערמאָהנטע פערדערהער, און דער קאָנגרעס האָט אויסגעדרוקט דעם וואונש, דאָס אַלע ארבייטער-דעפוטאטען זאָלען זיין פער-אייניגט אין דער ארבייטער-פארטיי; אויף דער צווייטער זייט זיינען די זעלבע פיהרער ניט בע-האַנדעלט געוואָרען גענוג העפליך פון די ליבע-ראלען, מען האָט זיי געלאָזט פיהלען, אז זיי זיינען נאָכשלעפערס, אז זיי שטעהען ניעדריגער, ווי די זעלבסטשטענדיגע ארבייטער-דעפוטאטען, און דאָס האָט זיי אַ ביסעלע קלוגער געמאַכט. אַ הויז דעם האָט זיך די מיינער-פערדעראציאָן פערגרעסערט און גראדע מיט אַזעלכע עלעמענטן, וואָס זיינען מעהר קלאַסענכעוואוסט.

געוויסע מיינער-יוניאָנס, וואָס זיינען ביז יעצט ניט געווען פערדעריט מיט די אַריינ-האָבען זיך דאָס יאהר אָנגעשלאָסען אין דער פערדעראציאָן. אין דיווע יוניאָנס געוועלטיגט דער סאציאליסטישער גייסט, דער צד פיר פער-אייניגע זיך מיט דער פארטיי האָט דערפאר אונגעהויער געוואקסען. די פראגע פון פער-אייניגונג וועט ווידער אַ מאָל באַקאָמירט ווערען אין מאי און עס איז כמעט ווי זיכער אז דער

צער געזעלשאַפט, און פאָלשטענדיג בע-פרייען די ארבייט פון דער הערשאַפט פון קאפיטאליזם און לאנדלאָרדיום, דורך דער פערוואָרפונג פון סאציאלער און עקאָנאָמישער גלייכהייט צווישען ביידע גע-שלעכטער.

אמת, די צווייטע רעזאָלוציע פער-פפליכטעט ניט יעדען מעמבער פון דער ארבייטער-פארטיי צו זיין אַ סאציאליסט, זי איז בלויז אַן אלגעמיינע פרינציפען-ערקלערונג, אבער זי איז געווען קלאָרער, דיטליכער און אויך ווירקזאמער און ניצליכער ווי די ערשטע רעזאָלוציע.

די רעזאָלוציע פון די „פיהער סטיינערס יוניאָן“ וואָלט געוויס אַרויסגערופען אַ שפאַל-טונג אין דער ארבייטער-פארטיי, אויב זי וואָלט געפאָסט געוואָרען. די עלעמענטען, וועלכע זיינען נאָך ניט סאציאליסטיש, אָדער וועלכע האָבען פאָרלויפֿיג נאָך ניט דעם מוטה זיך צו ערקלערען עפענטליך פאר'ן סאציאליזם, וואָלטען געמוזט די פארטיי פערלאָזען און אַט דאָס טאָקי האָט אַרויסגערופען אַ גרויסע געגנערשאַפט געגען איהר. ווען זי איז געקומען צור אַבשטימ-מונג האָבען ניין-צעהנטעל פון די פערטראַטענע ארבייטער, און עפעס נאָך מעהר, געשטימט דאָ געגען און זי איז דורכגעפאלען. מערקווירדיג איז געווען דער יובעל אין דער ברוזשואַזער פרעסע, „דער סאציאליזם בעגראָבען“, האָבען זיי טאראַראַמעוועט, נור ווי גרויס איז געווען זייער ערשטוינען דעם צווייטען טאָג, ווען די רעזאָלוציע פון די „מאשינבויער יוניאָן“ איז דורכגעאָנגען מיט אַ גענוג בעדייטענדער מאַיאָ-ריטעט. „אַ דראַמאַטישע ענדערונג“, האָט די ברוזשואַזע וועלט ווידער טאראַראַמעוועט, און זי האָט זיך געלאָזט נביאות זאָגען, אז די פארטיי וועט זיך צושפאַלטען. אבער ווי לעכער-ליך און נאָריש זיינען איהרע האָפנונגען געווען! די פארטיי איז יעצט מעהר פעראייניגט ווי ווען-עס-איז בעפאָר, און נאָך מעהר, זאָגאר די עלעמענטען, רעכטע און לינקע, וואָס זיינען געשטאַנען ווייט פון איהר, פאָרברעייטען זיך יעצט אַריינצומאַרשירען אין איהרע רייען.

די פיהרער פון דער ס. ד. פ. האָבען זיך אַרומגעזעהען, אז זייער מיינונג איז געווען אַ געפעהלעט און זיי זיינען בערייט זיך ווידער אָנצושליסען אין דער ארבייטער-פארטיי. עס איז מעהר קיין ספק ניט, אז אויף דער יעהר-ליכער קאָנפערענץ, וואָס די ס. ד. פ. וועט האָבען דיווען אַפּריל אין מאַנשעסטער, וועט די פראגע דיסקוטירט ווערען און עס איז כמעט זיכער, אז עס וועט געשלאָסען ווערען זיך צו פער-אייניגען. פאָרלויפֿיג האָט די „דזשאַסטיס“, דער אַפּיציעלער אָרגאַן פון די ס. ד. פ. אויפֿ-געהערט צו שיטען פּעך און שוועבעל (*) אויף די פיהרער פון דער פארטיי, ווי זי פלעגט דאָס טהון בעפאָר, פערקעהרט, ווען ער נעמט דאָס און אויסגעוועהלט געוואָרען אלס פרעזידענט פון

(*) גען. מויער שווייט אונז דאָ אַ ביסעלע מגזם צו זיין. „דזשאַסטיס“ האָט זי אַפט קרי-טיקירט, אבער קיינמאָל ניט מיט שוועבעל און פער-די רעד.

וועט ביי זיי רויבען יעדע מעגליכקייט צו לעבען. אט, למשל, ער וויל אָבשאַפּען דאָס איין מענש זאָל בערענען דעם צווייטען, ער וויל, אז עס זאָלען מעהר ניט זיין קיין משרתים און קיין דיענסטען; נון, אין ענגלאַנד זיינען פאַראַן לערך 500,000 הויזדיענסטען און משרתים, וואָס וועט פון זיי ווערען, ווען דער סאָציאַליזם וועט קומען? ער וועט זיי אַרויסוואַרפּען אויף די גאַסען, זיי וועלען ניט האָבען צו וועמען זיך צו געהען פערדינגען און זיי וועלען שטארבען פון הונגער און עלענד..."

א צווייטער, אַרנאָלד פאַרסטער, געוועזענער קריענס-מיניסטער, ערקלערט: „דער סאָציאַליזם אין אַן אונגליק; וואָס וועלען דעמאָלט טהון די מענשען, וואָס האָבען ליעב צו טהיילען צדקה? דער סאָציאַליזם זאָגט, אז ער וועט אָבשאַפּען אַרימקייט; טאָ אז עס וועלען ניט זיין קיין אַרימע, אויף וועמען-זשע וועט מען רחמנות האָבען? דער געפיהל פון רחמנות וועט געטויטעט ווערען, ווי ביי ווירעל חיות..."

אין אמת'ן אָבער האָבען די קאָנסערוואַטאָרען מיט זייערע מיסיאָנס-וועגען וועניג וואָס ערפאַנגן. די סאָציאַליסטען קוקען זיי נאָך וואו זיי געהען, און ווען זיי קומען ערגעץ אָן, פער-טהיילען זיי אונזער אויפּרופּע און פּלוג-שריפטען און פערוואַנדלען די קאָנסערוואַטיווע מיטינגען אין סאָציאַליסטישע. די קלוגערע פון די קאָנ-סערוואַטאָרען האָבן זיך אין דער לעצטער ניט אַרומגעזעהען און זיי האָבען אָנגעפאַנגען שרייען, אז די „מיסיאָנס-וועגען“ האָבען ניט ווערטאָ דאָס געלד וואָס זיי קאָסטען אָב... זיי ערקלערען, מען דאַרף זוכען אַנדערע מיטלען — וואָס פאַר אַנדערע מיטלען, ווייסען זיי אַליין ניט. זיי פיהלען בחוש, אז דער טייפּעל אַליין וועט זיי אויך ניט העלפּען.

ווי געזאָגט, ביז דער קאָנפּערענץ אין הול האָבען נור די קאָנסערוואַטאָרען אָנגעפיהרט סיסטעמאטיש דעם קאמפּף, יעצט זיינען אויך די ליבעראַלע אַרויס אין פעלד. תיכּה נאָך דעם וואָס די היסטאָרישע רעזאָלוציע איז געפאַסט געוואָרען, האָט די ליבעראַלע צייטונג „דיילי קראָניקל“, די אַפיציעלע צייטונג פון דעם יעצ-טיגען מיניסטעריום, צושיקט א געהיימע אַנ-פראַגע צו די סעקרעטע פון די ווינאָנס, צי די מיטגלידער האָבען בעאויפּטראַגט די דעלעגאַטען צום קאָנפּערענץ צו שטימען פאַר דער בע-טרעפּענדער רעזאָלוציע, אָדער זיי האָבען בע-נוצט זייער אייגענע מאַכט און ווילען. דאָס איז געווען אַן איינפאַכע שטיק פּראָפּאָגאַנדע. די „דיילי קראָניקל“ האָט בקומען א קלאַפּ איבער די צייער, איהר אינטעריגע איז אויפ-געדעקט געוואָרען. די גרעסטע צאָהל סעקרע-טערע האָבען איהר גאָר ניט געענטפערט, און די וואָס זיינען ניט געווען פויל צו שרייבען, האָבען איהר געזאָלט: „מאָינ יור אַז ביינעם..."

די אַרבייטער-פאַרטיי געהט זיך איהר וועג. זי לאַכט זיך אויס פון אַלע אַנשטרענגונגען וואָס

בעשלוס וועט זיין צו גונסטען דער פעראייניגונג. מיט דעם אָנשליסען זיך פון דער ס. ד. פ. און די מיינערס פערעראציאָן צו דער אַרבייטער-פאַרטיי, ווערען כמעט אַלע סאָציאַליסטישע און אָרגאַניזירטע אַרבייטער קרעפטיג פעראייניגט, און וואָס פאַר אַ מאַכט דאָס וועט זיין, קען מען זיך קוים פאַרשטעלען.

* * *

די ענגלישע בורזשואַזיע, מיט איהרע ביידע פאָליטישע פאַרטייען, פיהלט וואָס פאַר אַ מעכ-טיגער שונא עס ערהויבט זיך געגען איהר. דער פעלץ ציטערט אויף איהר פאַר שרעק, נור זי מאַכט זיך האַרץ, זי האָט דעם דעגען געצויגען און מיינט, דאָס עס וועט איהר געלינגען איהם צו בעקעמפּפּען. ביז דער קאָנפּערענץ פון הול איז דער קאמפּף געגען סאָציאַליזם אפילו נור געפיהרט געוואָרען סיסטעמאטיש פון די קאָנ-סערוואַטאָרען; די ליבעראַלען האָבען אזוי, ווען-דייט-ווען, געהאַלטען אַ דרשה געגען אונזער אידעאָל, פלענען זיך אבער בענוגענען בלויז מיט דעם בילען אויף דער לבנה. זינט דער הול'ער קאָנפּערענץ זיינען זיי אויך אַרויס אין פעלד.

די קאָנסערוואַטאָרען האָבען ביז יעצט גע-גרינדעט אייניגע קערפערשאפטען מיט דעם ספּעציעלען ציעל צו בעקעמפּפּען דעם סאָציאַ-ליזם. אַ פראָמינענטען פלאַץ צווישען דיזע שוואַרץ-מאה'דיגע קערפערשאפטען פערנעהמט „די בריטיש קאָנסטיטושען ליעג“, אין איהר שפיצע שטעהט אַ איד, קעפטין זשעסעל, אַנדערע אירישע יחסנים, דער אוניווערסיטעט-פראָפּעסאָר מאַגנוס, דער כלל ישראל פערזאָרגער, לאָרד ראַטישילד און אַנדערע זיינע טהעטיגע מיטגלידער... זיי ווילען עס דערמיט וואַהר-שיינליך טהון אַ טובה די אַרימע אירישע בע-פלעקערונג פון ענגלאַנד... וואָס, ניט?! דיזע קערפערשאפטען האָבען אַרויסגעשיקט אין לאַנד 20 מיסיאָנס-וועגען געגען סאָציאַליזם. אויף יעדע וואָגען געפינט זיך אַן אַנטרייבער, אַ לעקטשורער און אַ מאַן וואָס קען אומגעהן מיט אַ פאָנגאַראַף און אַ סינעמאטאָגראַף. ער האָט ביי זיך אַ פאָנגאַראַף מיט אַריינגעדערטע רעדען פון לאָרדען, געוועזענע מיניסטאָרען און סתם קאָנסערוואַטיווע פאָליטיקער געגען סאָציאַליזם; ער האָט אויך אַ סינעמאטאָגראַף מיט זיך, וואָס שטעלט פאַר קאריקאַטורען געגען סאָציאַליזם. א. ז. וו. דיזע וועגען פאָהרען אַרום אין יעדער שטאָרט און דאַרף און איבעראַל ווערען צו-טהיילט אויפּרופּע און פּלוג-בילעטער, און די לעקטשורערס, פאָנגאַראַפּס און סינעמאטאָגראַפּס אַרבייטען אויף וואָס די וועלט שטעהט.

אַלס ביישפּיעל, וואָס פאַר אַ „קלוגע“ אַרגומענטען אונזערע געגנער געברויכען, קען דינען די אַריינגעדערטע און פון דעם פאָנגאַ-גראַף אַרויסגעפייטע רעדע פון לאָרד דונערווען. צווישען אַנדערעס זאָגט ער: „דער סאָציאַליזם וועט אונגליקליך מאַכען טויזענדער מענשען, ער

זי האָט יעצט אויסגעוויקלט אַ „טריידס־דיספּיוט אקט“, א „קאָנסאַמפּשען־אַקט“, אַ „אַלד איידוש ענד דיסאַביליטי פענשאַנס“, אַ „אַן אַכט שמונד־דען אַרבייטס־טאַג“, אַ „אַנעמפּלאָיער אַקט“, אַ „אַנטי סוועטיג אַקט“ א. ז. וו., א. ז. וו. איבער די בעדייטונג פון דיעזע פאַרדערונגען אַ צווייטען מאָל.

די בורזשואַזיע מאַכט. זי שטעלט איהר אַלע מאָל אַרויס נייע פאַרדערונגען און קריצענדיג מיט די ציין מוז די בורזשואַזיע איהר נאָכגעבען פיעלעס פון דעם וואָס זי פאַרדערט. די בורזשואַזיע מיינט צו שטילען איהר אַפּעטיט. עס איז אבער גראַדע פערקעהרט: וואָס מעהר די אַרבייט מער־פאַרטיי בעקומט, אַלץ מעהר וויל זי האָבען.

לאַנדאָן, פעברואַר, 1908.

דער תלמוד

פון דר. א. גינזבורג.

13

עזרא וסיעתו און די אנשי כנסת הגדולה

שיכטע אַזעלכע פעלע, וואו דאָס פּאַלק זאָל געהן דיענען „אלהים אחרים“, ווי דאָס האָט פאַסירט אזוי אָפּט אין די צייטען פון ערסטען בית המקדש. דאָס זיינען געווען זיי. די „אנשי כנסת הגדולה“, וועלכע האָבען לויט דעם תלמוד „חזקו, ותקנו, ואזנו את התורה“ — זיי האָבען פערשטאַרקט, פערבעסערט און פערפאַלקאַמענט די תורה.

די פּאַליטישע לאַגע פון די אָקאָרסט צוריק־געקומענע אידען פון גלות איז געווען זעהר אַ טרויעריגע, און ניט וועניגער טרויעריג איז אויך געווען זייער עקאָנאָמישע לאַגע. די „גרויס־מוטהיגע“ פערזויער, וועלכע האָבען נאָך זייער זיעג איבער בבל, ערלויבט די אידען זיך צוריק־צו קעהרען צו דעם לאַנד פון זייערע עלטערן, האָבען אָבער זיי ניט געגעבען קיין פּאַליטישע זעלבסטשטענדיגקייט. אַרץ ישראל איז געוואָרען אַ פערזישע פּראָווינץ, אָנשטאַט וואָס זי איז פריהער געווען אַ פּראָווינץ פון בבל. די אידען זיינען געצוואונגען געווען צו צאָהלען שווערע צינזען צו די פערזיער, וואָס האָט זיי גאָר אין גאַנצען פעראַרעמט. די איינציגע זאַך וואָס די אידען האָבען יא געקראָגען פון די פערזיער איז געווען רעליגיאָנס־פרייהייט, די פרייהייט פון געוויסען. זיי האָבען אויך געקראָגען דורך גרויסע שתדלנות די ערלויבניס אויפצובויען פון דאָס ניי דעם בית המקדש; מען האָט די אידען זאָגאר בעפרייט פון תבואה־צינזען און די יאהרען פון שמיטה. אבער דאָס איז בשום אופן ניט געווען אַ ספעציעלער חסד פאַר אידען; די זעלבע ערלויבניס האָבען געקראָגען אַלע בע־זעגטע פעלקער. אזוי, צום ביישפּיל, איז אויך געגעבען געוואָרען די ערלויבניס צו די

ווישען די מעהר אָדער וועניגער גרויסע פערזענליכקייטען, וועלכע האָבען זיך צוריקגעקעהרט אין ארץ ישראל, פערנעהמט ע ז ר א, וועלכער איז בעקאַנט מיט דעם נאָמען „עזרא הסופר (עזרא דער שרייבער) אָהן א ספק דעם וויכטיגסטען פּלאַץ, דעם סאַמע אויבער־אָן. ער און זיינע חברים, „עזרא וסיעתו“ זיינען עס געווען די יעניגע וועלכע האָבען געלעגט דעם פונדאַמענט, דעם יסוד, צו דעם בנין פון היסטאָרישען יודענטהום — פון יענעם יודענטהום וואָס האָט פאַרט־געזעצט זיין ענטוויקלונג אין אַ מישך פון פיעלע, לאַנגע דורות און וועלכער האַלט זיך נאָך עד היום טראָץ די אַלע רדיפות און שמדות וואָס דאָס אידישע פּאַלק האָט געהאַט אויסצושטעהן. צווישען די איבריגע איז ער אויך געווען דער גרינדער פון יענער גרויסער קערפערשאַפט, וועלכע איז בעקאַנט מיט דעם נאָמען „אנשי כנסת הגדולה“ (די מענער פון גרויסען סינאָד) און וועלכע האָט אַריינגעשפּריצט נייעם בלוט אין דעם יודענטהום, וועלכע האָט אַרטיפּגעצויגען פלייש און אַריינגעבלאָזען אַ גישמה אין יענע אויסגעטריקענטע ביינער, וועלכע דער נביא יחזקאל האָט געזעהן אין טהאַל. דאָס זיינען געווען „עזרא וסיעתו“ און שפּעטער די „אנשי כנסת הגדולה“, וואָס האָבען, ווי דער תלמוד דריקט זיך אַלעגאָריש אויס, „געשאַכטען דעם יצר הרע פון געטצען דענקט“; דאָס זיינען זיי געווען וואָס זיי האָבען איין מאָל פאַר אַלע מאָל אויסגעוואַרצעלט די פרעמדע געטער פון דעם אידישען פּאַלק. פון דאמאלס אָן געגענט מען שוין מעהר ניט אָן אין דער אידישער גע־

האָבען פון איהר ניט געוואוסט. די כהנים האָבען געטאָן מיט דער תורה וואָס זיי האָבען געוואָלט; האָבען גע'פסק'ענט די דינים ווי עס האָט זיך פאר זיי בעסער געלוינט. די כהנים האָבען געטראַכט די תורה פאר זייער אייגענטהום, און דורך דעם האָבען זיי ניט נור געהערשט איבער'ן פֿאַטטע, פּאַלק, נור זאָגאר איבער די קעניגע און פירסטען.

דער קאמפף געגען די כהנים איז שוין אמת געפיהרט געוואָרען נאָך פריהער פאר עזרא'ן. ירמיה (אליין א כהן) זידעלט זעהר שטארק די כהנים (ירמיה, ד' 5) מיכה שרייבט: „וכהניה במחיר יורו“ (מיכה, ג') — די כהנים לערנען די תורה ווי מען בעצאָהלט זיי. הושע רופט זיי „חבר כוהנים“ — א באַנדע כוהנים.

צפניה קלאַנט: „כוהניה חללו קודש; חמסו תורה“ (צפניה, ג') — איהרע כוהנים האָבען געשענדעט די הייליגקייט; זיי האָבען גערויבט די תורה. דויער קאמפף האָט געבראכט אויך געוויסע רעזולטאטען, דען אין דעם קעניג יאשיה'ס צייטען האָט מען ענדליך ארויסגעקראָ-

גען די תורה פון די כוהנים'ס הענד, און מען האָט זי פאַרגעלעזען פאר דעם פאַלק (מלכים, כ"ב). עזרא האָט דווען קאמפף אייגענטליך ניט מעהר ווי פאַרטגעזעצט, אָבער מיט פיעל מעהר ערפאַנג ווי אלע זיינע פאַרגענגער צו זאמען. דערצו איז ער געווען די פאסענדסטע פערזאָן; ערסטענס איז ער אליין געווען א כהן און האָט גאנץ גוט געוואוסט די תורה; צווייטענס, איז ער געווען א סופרמאָהי, א גיכער און גוטער שרייבער, וועלכער האָט געקענט שרייבען קאָפיעס פון דער תורה, און אויף אזא אופן איהר פערשפרייטען צווישען פאַלק. דערצו האָט ער אויך געהאט די הילף פון זיינע חברים, וועלכע זיינען אויך געווען „סופרים מהירים“, גיכע און גוטע שרייבער. מען דארף ניט פערנעסען, אז אין יענער צייט איז געווען זעהר א גרויסע זעלטענהייט צו געפינען איינעם וואָס קען שרייבען, ובפרט נאָך דערצו א „סופר מחיר“. די וואָס האָבען געקענט שרייבען זיינען געוועהנטליך געווען די געלערנטע, די געזעצגעבער און די פיהרער פון פאַלק.

עזרא'ס ערסטע ארבייט איז אַלזאָ געווען ארויסצורייסען די תורה פון די הענד פון די כהנים, וועלכע האָבען איהר מאָנאָפאָליזירט. ער האָט דאָרום איינגעפיהרט, אז מען זאָל פאַרלעזען די תורה פאר דעם גאנצען פאַלק און זי ערקלערען אויף די שפראַכע פֿון פאַלק „מפרש ושום שכל“ קלאָר און דייטליך. און ניט נור אום שבת און יום טוב, ווען דער עולם האָט צייט זיך אַבצוגעבען מיט גייסטיגע ענינים, נור אויך אום מאָנטאָג און דאָנערסטאָג, די מאַרק-טעג און די בית-דין טעג (ווען די געריכטען זיינען אָפּען), ווען דאָס פאַלק קומט צוזאמען אויף די מערק. אין דויער הינזיכט איז עזרא'ס קאמפף עהנליך צו דעם קאמפף פון לוטשהר געגן דער קאטאלישער קירכע; דער לעצטער האָט

„כותים“ אָדער „שמרונים“ צו בויען זייער בית המקדש אויפ'ן באַרג גריזים.

אין אלעם איבעריגען זיינען די אידען גע'בלעבען די זעלבע שקלאַפּען נאָך דער „גאולה“ ווי פאר דער גאולה. ווי טרויעריג און הערצ'רייסענד קלינגט דער קלאַנג פון די לויים, וואָס זיינען ניט לאַנג צוריקגעקומען פון גלות: „הנה אנחנו היום עבדים; והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה. ותבואתה מרבה למלכים, ומבהמתנו עלינו בחטאתינו, ועל גווהונו מוֹטְרִים, ומבהמתנו כרצונם, ובצרה גדולה אנחנו.“ (נחמיה, ט, 3-5) — מיר זיינען היינט קנעכט; קנעכט זיינען מיר אויף דעם לאַנד וואָס דו האָסט געגעבען צו אונזערע עלטערן צו געניסען פון איהר פרוכט און גוטס. די תבואות פון דעם לאַנד זיינען צו די מלכים וואו דו האָסט אויף אונז געגעבען. פאר אונזער זינד; אויף אונזערע קערפערס געוועלטיגען זיי; מיט אונזערע פיה טהוען זיי וואָס זיי ווילען; מיר זיינען אין א גרויסער צרה.

עס איז קלאָר, אז אונטער אזעלכע אומ'שטענדען האָט מען גאר ניט געקענט חלומ'ען פון יענע גלענצענדע צוקונפט, וועלכע די נביאים האָבען פערשפראָכען דעם פאַלק, ווען ירושלים וועט זיין דער מיטעלפונקט פון דער וועלט, וואו אלע פעלקער וועלען ציהען; ווען אלע פעלקער וועלען אנערקענען דעם אידישען גאָט און דער אידישער תורה; ווען דער אידישער קעניג פון מלכות בית דוד וועט געוועלטיגען איבער פּעל'קער; ווען קעניגע און פירסטען וועלען זיין דיענער ביים פאַלק ישראל; ווען גערעכטיג'קייט וועט הערשען איבעראל און וויסענשאפט וועט אָנפיהלען די גאנצע וועלט ווי'א וואסער בעדעקט דעם ים. יענע זיסע הבטחות האָבען אויסגעוויזען ווי פאַנטאַסטישע ווילדע חלומות ווען מען האָט נור א קוק געטאָן אויף דער טרויעריגער ווירקליכקייט. מען האָט ווילענדיג, ניט ווילענדיג, געמוזט אָבשטופּען יענע גליק'ליכע צייטען אויף א ווייטע צוקונפט, אויף א לעתיד לבוא, אויף משיח'ס צייטען, ווען די אמת'ע גאולה וועט ערסט פאַרקומען.

און דערווייץ? וואָס בלייבט צו טהון דערווייץ, כדי דאָס אידישע פאַלק זאָל ניט אונ'טערגעהן, כדי דאָס אידישע פאַלק זאָל קענען אריבערגענגען די שלעכטע צייטען, ווארטענדיג אויף די גוטע, און עזרא האָט זיך גענומען אויפ'צובויען א גייסטיגע פּענסיאָנע, וועלכע זאָל שיצען דעם פאַלק אין אן עת צרה און זאָל אָפ'היטען זיין נאַציאָנאַלע גאנצקייט.

די ערסטע און וויכטיגסטע זאך וואָס ער האָט אויפגעטאָן איז געווען צו דעמאָקראַטיזירען די תורה, בעקאנט צו מאכען דאָס גאנצע פאַלק מיט איהר אינהאַלט און איהרע לעהרען. ביז דאמאלס איז די תורה געלעגען אין די הענד פון די כהנים, אין די הענד פון די פריעסטרען, קאסטע, און דאָס פאַלק, אפילו די קעניגע,

אן אנדער סכנה: פון דער געפאָהר זיך צו צומי-
שען מיט די אַרומיגע שכנים און זיך צוריק אומ-
קעהרען צום געצענדענסט. ער האָט דאָרום
גוזר געווען:

(1) אז מען טאָר זיך נישט מתחתן זיין מיט
פרעמדע פֿעלקער. לויט תורה משה גילט דער
פערבאָט פון געמישטע הייראטען נור אויף די
זיעבען פֿעלקער, וואָס האָבען זיך אויפגעהאָלטען
אין ארץ ישראל, איידער די אידען זיינען אַהין
אַנגעקומען. עזרא אָבער האָט פערבאָטען אַלע
געמישטע חתונות, אפילו מיט די „שומרונים“,
א פֿרעמדער שטאַם, וועלכער האָט געהאָלטען פון
תורה משה. (דעזער איבערגעאייילטער, ענג-
שאַווינסטישער אַנגעטאָן פֿון עזרא'ן האָט גאנץ
טהייער געקאָסט דעם אידישען פאָלק. די
„שומרונים“ אָדער „כותים“ זיינען געבליבען
אייביגע דם שונאים פון דעם אידישען פאָלק,
און האָבען איהם אין פֿערקלייף פון אייניגע
יאהרהונדערטע אַנגעטאָן גרויסע צרות.) עזרא
איז געווען זעהר שטרענג אין דיווען הינזיכט:
ניט נור האָט ער פערבאָטען געמישטע חתונות
אין דער צוקונפֿט, זאָנערען ער האָט אויך
געפֿארדערט, אז אַלע די וואָס האָבען שוין
פרעמדע ווייבער, זאָלען זיך מיט זיי שידען און
זאָגאר זיך אָבזאָגען פון די קינדער, וואָס זיינען
געבאָרען געוואָרען פון אַזעלכע חתונות. די
יעניגע, וואָס האָבען עס נישט געוואָלט טהון,
זיינען אַרויסגעיאָגט געוואָרען פון קהל און זייער
אייגענטום איז קאָנפֿיסקירט געוואָרען. (זעה:
עזרא, י').

(2) לויט דער מיינונג פון מאַנכע היסטאָרי-
קער האָט עזרא אויך איינגעפיהרט, אז אַלע
אנדערע לענדער זיינען טמא. אין עזרא געפינט
זיך ווירקליך א פֿאַר מאָל דער אויסדרוק „טומאת
הגויים“.

(3) אום זיך נאָך מעהר צו דערווייטערען
פון די „שומרונים“ האָט ער געבויטען דעם אַלט-
העברעאישען „אַל־בית“ („כתב עברי“) אויף
דעם „אַשור־ישען“, דעם „כתב אשורי“. די
„שומרונים“ האָבען נעמליך געשריבען די תורה
אויפֿ'ן „כתב עברי“, און כדי זייער עטוואָס
געפֿעלשטע תורה בנוגע דעם באַרג גרזיום, זאָל
מיט דער צייט נישט אַנגענומען ווערען פֿאַר דער
אידישער תורה, האָט עזרא איינגעפיהרט, אז
מען זאָל שרייבען די תורה אויף דעם כתב
אַשורי; אין אַלמעדיכען געבען, אין „דברי
הדיוט“, איז געבליבען דער אַלמער כתב עברי.
(4) אום אויסצוהיטען ווייטעווע ענדערונגען,
טעותים און פֿעלשונגען אין דעם קאָפֿירען פון
דער תורה, האָבען „עזרא וסיעתו“ איינגעפיהרט
דעם „קרי“ און „כתיב“, ד. ה., וו ער דאָרף
געלייכענט ווערען און ווי עס איז אין דער ווירק-
ליכקייט געשריבען.

ביים איבערשרייבען קאָפֿיעס פון דער תורה
האָבען די „סופרים“ דאָ און דאָרטען געפונען
פֿעלצער, וואו דער געברויכטער וואָרט אין
טעקסט איז נישט געווען דער ריכטיגער אָדער דער

אויף אַרויסגעריסען די ביבעל פון די הענד פון
דעם פאָכסט און זיינע בעהעלפֿער, און האָט זי
איבערעצט אין דייטש; ער האָט אויך גע-
קעמפֿט געגען די אויטאָריטעט פון די גלחים,
אז נור זיי האָבען צו זאָגען איבער די „הייליגע
שריפטען“. עזרא'ס זיעג איז אבער געווען
מעהר פאָלקאָמען אַלס לוחע'ר'ס; דער קירכען-
פרינציפ איז זייט דאָן אין גאנצען פֿערשוואַנדען
פון אידישקייט. די תורה איז פֿריי פֿאַר יעדען;
יעדער וואָס לערנט תורה איז אַ גלייכער יחסן
אין ענינים פון אמונה און דאָרף נישט אַנקומען
צום פֿריעסטער. דער אידישער „גאָטעס־מענש“
איז נור א „רבי“, אַ געלעהרטער אין דער תורה
און האָט נישט קיין בעזונדערע הייליגקייט. „ממזר
תלמיד חכם קדם לכהן גדול עם הארץ“ —
א תלמיד חכם, אפילו ווען ער איז אַ ממזר,
איז וויכטיגער פֿאַר דעם כהן גדול, וואָס איז אַן
עם הארץ. דער עיקר איז די קענטניסע און
דער תורה.

עס פֿערשטעהט זיך, אז די כהנים האָבען
נישט אזוי לייכט, גאָר אָהן אַ קאמפֿף, אויפֿ-
געגעבען זייערע קלאַסע־אינטערעסען. שוין
פֿיעל שפּעטער טרעפֿען מיר נאָך אַלץ דינע
מלחמה. זי ווערט געפיהרט פון די „צדוקים“
(די פֿאַרטיי פון די כהנים, די פֿאַרשטעהער פון
דער אַריסטאָקראַטיע) און די „פרושים“. די
לעצטע האָלט שטאַל און איינען פֿאַר „עזרא
וסיעתו“ און זיינע נייע איינפיהרונגען, וועהרענד
די צדוקים ווילען פון זיי נישט וויסען און נישט
הערען, און זוכען נור צו ערהויבען די מדרגה
פון כהונה פון פֿריעסטערטהום.

אום דעם שטאַלץ פון די כהנים אין גאנצען
צו צוברעכען, האָבען „עזרא וסיעתו“ און די
„אַנשי כנסת הגדולה“ איינגעפיהרט די תפילות.
עס זיינען געבויט געוואָרען פֿערזאמלונגס-
פֿלעצער (בתי כנסיות) אין אַלע שטעט, וואו
דאָס פאָלק פֿלעגט זיך צוזאַמענקומען און בעטען
ביי גאָט דירעקט, אָהן דער פֿערמיטלונג פון די
כהנים און אָהן די קרבנות. די גאנצע וויכטיג-
קייט פון די צערעמאָניעס אין בית המקדש האָט
דורך דעם פֿיעל פֿערלאָרען.

דאָס איז נאָך געווען וועניג. „עזרא
וריעתו“ האָבען איינגעפיהרט, אז די אַלע דינים
פון „טומאה“ זיינען גלייך פֿאַר אַלעמען, פֿאַר
דעם פֿאַרשטעט פאָלק פונקט אזוי גלטיג ווי פֿאַר
די כהנים. טהיילווייז זיינען „עזרא וסיעתו“
בעאיינפלוסט געוואָרען פון די פֿערזייער, וואו די
דינים פון טומאה זיינען געווען פֿיעל שטרענגער
ווי ביי די אידען. אבער די הויפֿט־כונה שיינט
געווען צו זיין איינמאָל פֿאַר אַלעמאָל פֿעסטער
שמעלען דעם פֿרינציפ, אז דער כהן איז בשום
אופן נישט קיין העכערער וועג ווי א פֿראַכטער
מענטש, אויסער וואָס אנבעלאַנגט די „עבודה“, די
גאָטעס־דיענסט, אין בית המקדש.

אויסער דיווען אינערליכען קאמפֿף געגען
דער וויכטיגקייט פון דער כהונה, האָט עזרא
אויך געמוזט זעהען צו פֿערהיטען דאָס פאָלק פון

ריכטען; זעהט צו האָבען וואָס מעהר שילער; מאַכט אַ צאָם צו דער תורה.

דיווער לעצטער פרינציפ פון „וועשו סיג לתורה“ איז געווען דער וויכטיגסטער. דערמיט איז אריינגעבראכט געוואָרען אַ נייער עלעמענט אין דער געזעצגעבונג, אַן עלעמענט וועלכע האָט געבראכט פיעלע ווינשענס-ווערטע און אויך פיעלע שלעכטע רעזולטאטען. דערמיט איז געגעבען געוואָרען רשות, ניין, עס איז זאָגאר געלעגט געוואָרען אַ חוב, צו די תלמידים חכמים פון יעדען דור איינצופיהרען נייע געזעצע, אויב זיי געפינען אז דיווע נייע געזעצע זיינען נויטיג צו ערהאלטען די אַלטע. און מיט דיווער פרווילעגנע האָבען זיך זעהר פיעל, מאַנכעס מאָל שוין צופיעל, בענוצט ניט נור די „אנשי כנסת הגדולה“, נור אויך די חכמים פון די שפעטערע צייטען, און האָבען אָנגעמאכט „גדרים“ און „סיגים“, און סיגים צו סיגים גאָר אַהן אַ סוף.

* * *

די אלע פערשידענע תקנות און סיגים וואָס עזרא וסיעתו, און שפעטער די „אנשי כנסת הגדולה“ האָבען געמאכט זיינען זעהר פיעל, און זיי געפינען זיך פערשפרייט איבער'ן גאנצען תלמוד, וואו זיי זיינען בעקאנט אונטער די נעמען „דברי סופרים“ און „תקנות דרבנן“, א. ד. ג. ברענגען זיי אלע איז כמעט אונגעגלייך און אויך ניט נויטיג אין אזא אַרבייט ווי דיווע. איך וועל דאָרום דאָ נור ברענגען די יעניגע, וועלכע זיינען אַם מייסטען באַראַטערירט מיט דערביי וועל איך זיך הויפטזעליך בענוצען מיט די פאָלגענדע ווערק: „מורה נבוכי הזמן“, „דור דור ודורשיו“, גרעטץ און „התלמוד“ פון תלמודי. (א) גרויס געווינט איז געלעגט געוואָרען אויף שבת. אין דער תורה שמעט נאָר אז מען טאָר נישט טהון קיין שום „מלאכה“ אום שבת. וואָס אַזעלכעס ווערט געמיינט מיט דיווע וואָרט? נון, האָבען זיי אויסגערעכענט ניין און דרייסיג סאָרט אַרבייטען, וועלכע זיינען פערבאָטען געוואָרען צו טהון אום שבת. דערביי איז אויך פערבאָטען געוואָרען האַנדלען, אַבואָהל עס ווערט ניט איינגעשלאָסען אין דעם וואָרט „מלאכה“. אַסור מהם וממכר בשבת מדרבנן — דערפערבאָט צוהאַנדלען אום שבת איז נורמדרבנן. אין די צייטען פון ערסטען בית המקדש, ווען דאָס אידישע פאָלק האָט זיך בעשעפטיגט נאָר מיט ערדאַרבייט איז אזא פערבאָט ניט נויטיג געווען, ווייל דאָס פאָלק האָט פון האַנדלען סאי ווי סאי וועניג געוואוסט. שפעטער אבער, ווען דער האַנדל איז פערשפרייט געוואָרען, איז דיווער פערבאָט געוואָרען נויטיג. (נחמיה, י"ג.) פיעלע זאכען זיינען פערבאָטען געוואָרען צו טהון אום שבת, „משום שבות“, ד. ה., ניט דערפאר ווייל זיי זיינען בכלל מלאכה, נור ווייל אין אַ רוהע-טאָג דאַרף מען עס ניט טהון, ווי צ. ב. רייטען אויף אַ פערד. צוליב דיווע אור-

פאסענדער. זיי האָבען זיך אָבער ניט ערלויבט צו מאַכען ענדערונגען אין דער תורה, און זיי האָבען דאָרום געלאָזען אין דעם טעקסט דעם „כתב“ (ווי עס איז געשריעבן), דערביי אָבער האָבען זיי אויך צוגעשטעלט דעם וואָרט, וועלכע האָט זיי געשיינט צו זיין דער ריכטיגער — דעם „קרי“. זיי זיינען געווען אזוי פאָרוויכטיג אין דיווער הינזיכט, אז זיי האָבען זאָגאר גע- צעהלט די בוכשטאבען און ווערטער פון דער תורה, אום קיין איינציג פערערד וואָרט זאָל אַהין ניט אריינגעקומען. אַס איז געווען אַ זעהר שווערע אַרבייט, וועלכע האָט אָבער דערפאר געבראכט גרויסע נוצען, ווייל נור דורך דעם איז עס געלונגען צו פערהיטען די תורה פון פיעלע פערלונגען און טעותים, וועלכע זיינען כמעט אונפערמיידליך געווען אין אזא צייט, ווען פון דרוקען האָט מען נאָך גאָר קיין אַהענג ניט געהאט. דערצו האָבען זיי אויך איינגעפיהרט, אז די בוכשטאבען מנצפ'ן זאָלען ביים ענדע פון וואָרט גענערדערט ווערען ווי, צום ביישפיעל, מ-ם-נ-ל.

(5) זעהר פיעל איז אויך אויפגעטאָן געוואָרען פאר דער ווידער-אויפֿלעבונג פון דער נאציאָנאַלער שפראַך, העברעאיש, וועלכע איז טהיילווייז גערגעסען געוואָרען אין גלות (זעה נחמיה, י"ג). די נייע העברעאישע שפראַך האָט שוין מעהר ניט געהאט דעם גלאַנץ וואו די פאָעטישע שעהנקייט פון די ערשטע נביאים, דערפאר איז זי אָבער געווען רייכער אין אויס- דריקע און אין בערגיג.

(6) עס זיינען געגרינדעט געוואָרען אַקאדע- מיען (בתי מדרשות), וואו די תורה איז שטודירט געוואָרען לויט די פירושים פון די סופרים. די אויפגאבע פון דיווע בתי מדרשים איז געווען אַ דאָפֿעלטע: צו פערשפרייטען די ידיעת התורה, די קענטניסע פון געזעץ, ביין פאָלק, און אויך אויסצובילדען די יוריסטען, וועלכע זאָלען קענען פערנעמען ריכטער-שמעלען. ביז דאמאלס זיינען דאָס רוב די כהנים געווען די ריכטער; איצטער איז נור נויטיג געווען צו זיין אַ תלמיד חכם אום צו ווערען אַ ריכטער. און ריכטער זיינען דאמאלס נויטיג געווען נאָכדעם ווי עזרא האָט געקראָנען די ערלויבניס פון דעם פערזישען קעניג צו ערנענען ריכטער אין יעדער שטאָרט (זעה עזרא ז. כ"ה; מורי נבוכי הזמן, שער י' י"ג). די געריכטס-הייער זיינען געווען צווייערליי: אַ ביהדיין של ג', וועלכער איז בעשטאָנען פון דריי ריכטער, און אַ ביהדיין של כ"ג — פון דריי און צוואַנציג. און עטליכע דורות שפעטער, נאָך דעם אונטערגאנג פון דער „כנסת הגדולה“, האָט זיך אויך געבילדעט אַ העכסטער געריכט פון איין און צויעציג — דער „סנהדרין הגדול“. דאָ אויפגאבען פון דיווע יורי- סטישע באַקאָלטעמען זיינען געווען ווי עס ווערט איבערגעגעבען אין „אבות“. פאָלגענדע: „ההו מתונים בדיו, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סיג לתורה“ — זייט פאָרוויכטיג און געלאָסען ביים

„קנין במשיכה“, ד. ה., עס איז נאך וועניג וואָס איינער בעצאָהלט פאר דער געקויפטער סחורה, דערמיט ווערט זי נאך נישט זינע; זי מוז אריבערגעטראָגען ווערען פון דער פערקויפער'ס רשות צו דעם רשות פון דעם קויפער, „כדי שלא יאמר לו נשרפו היטף בעליה“ — כדי ער, דער פערקויפער, זאָל איהם, דעם קויפער, נישט קענען זאָגען, דיינע ווייץ זיינען פערברענט געוואָרען.

נאָך אַ תקנה איז געמאַכט געוואָרען, אז „ד' אמותיו של אדם קונה“ — די פיער איילען פון אַ מענשען קויפען פאר איהם, ד. ה., אז דער זיין פון אַ מענשען אין אַ הפקר-פלאץ איז גענוג, אז דער פלאץ זאָל ווערען זיינער. דיוע נייע תקנה איז געווען נויטיג דאמאלס, ווען פיעלע פון די פערלער אין ארץ ישראל זיינען געווען הפקר, ווייל זייערע אמת'ע בעלי בתים זיינען געטויט געוואָרען אין דער צייט פון די מלחמות אָדער געבליבען אין גלות. דער בעגריף אז דריי יאהר האלטען אַ פערל איז שוין אַ „חוקה“ און דאָס לאנד בעלאנגט צו דעם בעל החוקה, איז, העכסט וואהרשייליך, אויף אַ פראָדוקט פון יענער צייט.

דער פערבאָט צו נעהמען פראָצענט איז פיעל פערשטארקט געוואָרען. נישט נאר איז פערבאָטען צו נעהמען דירעקטע פראָצענט, און מען לייגט יעמאנדען געלד, זאָנדרן שוין אויף פערבאָטען געוואָרען צו האָבען אירגענד וועלכע רוחים, אירגענד וועלכע „טובת הנאה“ אויף אירגענד וועלכע וועג. דאָס איז בעקאנט אין תלמוד אונטער דעם נאָמען „רבית דרבנן“ אָדער „אבק רבית“ (זעה בבא מציעא ס. ס"א).

עס איז איינגעפיהרט געוואָרען אַ שבוּעה אין געוויסע סכסוכים פון געלד-פראגען, אז איינער פון די צדדים אָדער ביידע דארפן שווערן, דאָס זייערע בעהויפטונגען זיינען אמת. דאָס איז בעקאנט אין תלמוד אונטער דעם נאָמען „שבועת היסוד“.

געוויסע קלאסען מענשען זיינען גע'פסל'ט געוואָרען אלס עדות ווי, צום ביישפּיעל, געמבלער, פראָצענטניקעס און „סוחר שביעית“ (די מענשען, וואָס פלעגען אין די שמיטה-יאָהרען אָנזאמלען די תבואות, וואָס זיינען געווען פריי פאר אלעמען, ווי פערקויפער. די אַרימע לייט פלעגען דורך דעם זעהר פיעל ליידען). שפעטער, אין די צייטען פון די רוימער, האָט מען אויף די „מוכסים“ די ציגונען-קלייבער, גע'פסל'ט אלס עדות. (זעה סנהדרין, כ"ד, כ"ה). (ד) אין „דיני נפשות“, אין קרימינאַל-געזעצע, זיינען איינגעפיהרט געוואָרען זעהר וויכטיגע רעפארמען. די פרימיטיווע געזעצע פון תורת משה זיינען כמעט אין גאנצען אָבערשאפט געוואָרען, און אויף זייער פלאץ זיינען אַרויסגע-וואקסען נייע, מעהר מענשליכע, עדילערע בעגרי-פע וועגען פערברעכען אין שטראָף. די „סופרים“ האָבען די אלטע געזעצע אַרויסגעשטוישט אויף אזא וועג, וואָס האָט זיך מעהר געפאסט מיט די נייערע בעגריפע. אזוי, צום ביישפּיעל

זאכע, „משום שבות“, זיינען זיי אויף פערבאָטען געוואָרען אום יום טוב.

דאגעגען האָבען זיי אין פיעלע הינזיכטען לייכטער געמאַכט דעם שבת; ווי צום ביישפּיעל, אין דער תורה שטעהט „אל יצא איש ממקומו ביום השביעי“ — קיינער זאָל נישט אַרויס פון זיין אָרט דעם זיבענטען טאָג. די כונה איז פון אָנפאנג געווען, אז אום שבת זאָל מען נישט געהן קלייבען דעם „מן“, ווייל מען וועט איהם נישט געפיענען. שפעטער האָט מען עס אבער פערשטאַנען, אז מען טאָר טאָק נישט אַרויסגעהן, און זיי האָבען דאָרום איינגעפיהרט דעם „עירוב“. דאָס זעלבע איז אויף מיט דעם „לא תבערו אש“ — איהר זאָלט נישט אָנצינדען קיין פייער, וואָס די „שומרונים“ און שפעטער די „צדוקים“ (און איצטער די קאראאימען) האָבען טאָק פערשטאַנען, אז מען דארף זיצען אין דער פינסטערניס דעם גאנצען שבת. זיי האָבען דאָרום איינגעפיהרט, אז עס איז גאָר אַ מצוה אָנצוצינדען ליכט אויף שבת, נישט אום שבת נאטירליך.

(ב) פיעלע תקנות זיינען איינגעפיהרט גע'וואָרען אין פאמיליען-לעבען. עס איז איינגעפיהרט געוואָרען „שניות לעריות“. אין דער תורה איז אויסגעזעכענט אַ צאָהל פון קרובה שאפטען מיט וועלכע מען טאָר נישט חתונה האָבען, דיוע הייסען „עריות“; די „סופרים“ אָבער האָבען פערבאָטען אויף די צווייטע מדרגה פון דיוע קרובה-שאפטען סאי מיט אַ דור כדי הער סאי מיט אַ דור שפעטער. דיוע הייסען „שניות עריות“ — די צווייטע צו די עריות (זעה: יבמות, כ').

עס איז אויף איינגעפיהרט געוואָרען חופה וקדושין. דערמיט איז חתונה געשטעלט גע'וואָרען אויף אַ רעליגיעזען יסוד, וועהרענד זי איז פרייער געווען נאָר אַ ציווילע איינריכטונג. די קדושין מיט „כסף“, איז דאמאלס נאר געווען אַן איבערבלייבענדיג פון דעם אלטען מנהג, ווען דער פאָטער האָט געהאט דאָס רעכט צו פער-קויפען זיין טאָכטער פאר געלד.

אויף זיינען געלעגט געוואָרען שוועריג-קייטען אין דעם גט'ן זיך. די גע'ט'ע פרוי האָט געמוזט קריגען אַ סומע געלד, כדי זי זאָל האָבען פון וואָסען צו לעבען. די תקנה איז געמאַכט געוואָרען „די אירישע טעכטער זאָלען נישט זיין הפקר“.

דערצו זיינען איינגעפיהרט געוואָרען תקנות פאר די מינדעריעהריגע (קטנות). ידער פאָטער איז מחויב צו שפּיען און קליידען זיינע מינדער-יעהריגע טעכטער. אויב מען האָט חתונה גע'מאַכט אַ מינדעריעהריגע, מען זי אוועקגעהן פון איהר מאן, אויב ער געפּעלט איהר נישט, ווען זי ווערט אַ „בגרות“, און זי דארף גאָר קיין גט נישט האָבען.

(ג) אין די דיני ממונות זיינען איינגעפיהרט געוואָרען פיעלע נייע און וויכטיגע געזעצע, וועלכע האָבען זיך געפארדערט אין יענער צייט. אזוי, צום ביישפּיעל, איז איינגעפיהרט געוואָרען

זיינען נאטירליכערווייזע איינגעפיהרט געוואָרען הונדערטער איבער הונדערטער נייע תקנות און הלכות. זיי זיינען אבער צושפרייט איבער דער גאנצער גרויסער תלמוד'ישער ליטעראטור און שום אירגענדר וועלכען היסטאָרישען סדר, אזוי, אז עס איז אונמעגליך צו וויסען אויף בעשטימט, וועלכע פון דיזע נייע איינריכטונגען שטאַמען אָב פון יענער עפאָכע, און וועלכע שטאַמען אָב פון שפעטערע צייטען.

עס איז אָהן שום ספק, אז פיעלע פון די געזעצע און מנהגים, וועלכע זיינען בעקאנט אין תלמוד מיט דעם נאָמען, "הלכה למשה מסיני" זיינען איינגעפיהרט געוואָרען פון עזרא'ן און די אנשי כנסת הגדולה, אָבוואָהל מאַנכע פון זיי שיינען צו זיין פון אַ שפעטערע צייט. אלע די מנהגים און הלכות, וועמעס אָבשטאַמונג די תלמודיסטען האָבען ניט געוואוסט אויף קלאָר, האָבען זיי גערופען, "הלכה למשה מסיני". (זעה: מורה נבוכי הזמן, שער י"ג; דור דור ודורשיו, פרק עשירי.)

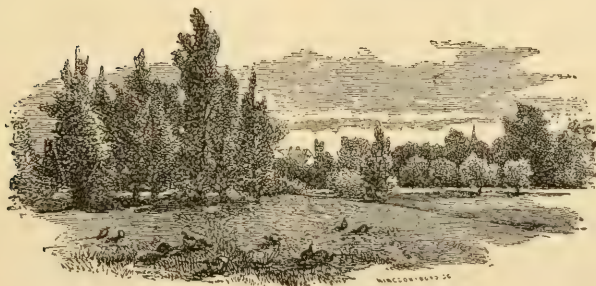
דער כאַראַקטעריסטישער צוג פון דיזע אלע אלטע הלכות בעשטעהט אין דעם, וואָס זיי ווערען ניט אַריינגעשפאַרט אין דעם מיין פון דער געשריעבענער תורה דורך פערשיעדענע פשט'לעך און לאַגישע דריידלעך. דיזע מעטאָדען זיינען איינגעפיהרט געוואָרען ערסט שפעטער, ווען די צדוקים זיינען אַרויסגעטראָטען, אין דעם נאָמען פון דער תורה שבכתב, געגען די נייע הלכות און תקנות.

* * *

אין נעקסטער אַרטיקל וועלען מיר זיך נעהנטער בעקענען מ'ט די מחלוקת צווישען די צדוקים און די פרושים.

איז געוואָנט געוואָרען אז, "עין תחת עין — זהו ממונו", ד. ה., עס ווערט ניט געמיינט מען זאָל אַרויסנעהמען אַן אויג פאַר אויג, זאָנדערן אז מען זאָל בעצאָהלען דעם געשעדיגטען דעם ווערט פון זיין אויג. דאָס זעלבע איז אויך געוואָנט געוואָרען וועגען דעם דין, "וגם בעליו ימות" — און אויך דער אייגענטימער פון דעם "שור המועד" זאָל געטויטעט ווערען, אז דאָס מיינט נור אַ געלד'שטראַף. דאָס זעלבע איז אויך געוואָנט געוואָרען וועגען דעם געזעץ, "וקצותה את כפה" און אזוי ווייטער.

די טוידט'שטראַף איז טהעאָרעטיש גע- בליעבען אין קראַפט, אבער אין דער פראַקטיק האָט זי כמעט ניט עקזיסטירט. די שפעטערע תלמודיסטען זיינען אוועק אזוי ווייט אין דיזער הינזיכט, זיי האָבען געפאַרדערט אזעלכע אונ- מעגליכע איינצעלהייטען פון די עדות, אז עס איז פשוט געווען אונמעגליך צו פעראורטהיילען אַ פערברעכער מיט דער טוידט'שטראַף. עס איז געגאַנגען אזוי ווייט, אז אַ בית-דין, אַ געריכט, וואָס האָט פעראורטהיילט צום טוידט איינעם אין זיעבציג יאהר, האָט מען גערופען "בית-דין סטלנית" — אַ מערדערישעם געריכט. דיזע אייניגע ביישפיעלע וואָס איד האָב דאָ געבראַכט זיינען גענוג, אום צו געבען דעם לעזער אַ מעהר אָדער וועניגער קלאָרען בעגריף פון דער טהעטיגקייט פון עזרא וסיעתו און זייערע נאכ- פאלגער די, "אנשי כנסת הגדולה". מען דארף אבער ניט פערגעסען, אז דאָס איז געווען אַ גאנץ לאַנגע עפאָכע, וועלכע האָט זיך געצויגען פון עזרא'ן ביז דעם זיעג פון אלכסנדר מוקדון איבער פערזיען, ווען ארץ ישראל איז צום דריטען מאל אַריבער אין פרעמדע הענד און איז געוואָרען אַ גריעכישע פראָווינץ. אין אזא לאַנגער צייט

דער „גאלדענער“

(א מעשה, האלב אמת, האלב אויסגעמראכט, וואס איז זיך פערלאפען אין א שמעטעל אהן א נאמען.)

פון יהודה שטיינבערג

א.

צוויי אַרעמע לייט.

ברייטפלייציגער, גערעדט פון'ם בויך ארויס, און האָט אויסגעוויזען פופציג יאָהר אַזט; דער מיט'ן שראם אָבער איז געווען א קליינס, א דאָרס, גערעדט אויף א בייזקול, און האָט אויסגעוויזען פינף־זעקס און דרייסיג יאָהר אַלט. — איך וואָלט וועלען אַנקומען צו אַן עושר! דאָס איז א פאַלק, וואָס לייזט א גאנצע וואָך פון ליידיג־געהן! דערטאַפט עס א פרעמד דען מענשען, האָט עס ליעב אויסצופרעגען: „פון וואנען? וואוהין? וואָס הערט זיך נייעס?“ און נייעס — האָט עס ליעב צו הערען פון אלע־דינג; נור ניט פון זיך.

— נו, איז וואָס?

— איז דאָס, אז דו קאָנסט עסען און דער־צעהלען, אז זיי זאָלען אוועקלייגען די לעפעל און האַלטען אָפען מויל און אויערען.

און גאָט האָט זיי ביידע אויסגעהערט.

דער עולם — נאָכ'ן דאוונען — געביטען זיך פארנאנדער מיט'ן גוט שבת — האָט מען זיך ארומגעקוקט איבער'ן גאנצען מערב: „נשטאָ קיין לייטישער אורח — בעקלאָגט זיך יעדער אין געדאַנקען — אז ניט קיין איד־ישראל־איד, צו א סאָלדאַט פון די „פוימעני־קעס“, צו א נשרה פון בריסק, צו א גר צדק, צו אַן אייניקעל — זאָל כאָטש זיין אזוי גלאַט א לייטישער איד! ניין ניטאָ!“ ווער עס קוקט נאָר אַן דאָס פאַרעל אויף דער באַנק, מאַכט אוועק מיט דער נאָז: „מישטיינס געזאָגט! אויך מיר שבת־דיגע אורחים!“

אין בריה״ל וואָס זאָל מען טאָן? מען האָט פארניצט די אורחים, ווי זיי זיינען שוין. דער קרומער איז אויסגעפאלען צו יוסעל מאַ־נפֿעקטורשטשיק, א איד — אַן עושר דוקא, נאָר ער איז גראדע שלעפּעריג געווען; געכאַפט און אָפּגעגעסען, און אַרויסגעלאָזט דעם אורח.

דער מיט'ן שראם איבער'ן פנים איז אַנ־געקומען צו אַן ארעמאן — א נאמן ביי דער תכסא. געהאַט זיך דוקא ענגונג אַנצועסען; אפילו געשלאַפּען דאָרט; נאָר ער האָט געליטען אַן אונגליק: צו פערלאָרען, צו מען האָט אַרויסגענומען פון דער קישענע — א גאַנץ רובעל מיט דרייסיג קאָפּיקעס! כמעט פון אַ גאנצער וואָך צונויפגעקליבען. ער ווייסט אפילו

וויי אַרעמע לייט זיינען פרייטאג־צונאַכטס געזעסען אויפ'ן מעריב־באַנק, און האָבען געדאוונט, מען זאָל ענדיגען דאָס וועט מען מן הסתם רופען אויף שבת. איינער איז געגאנגען אויף שטאַלצען, און עס קען זיין, ער איז טאַקי באַמט געווען קרום אויף איין פוס; דער צווייטער האָט געהאַט א שראם איבער'ן פנים, איין אויג א ביסעל גרער סער פון'ם צווייטען; איין שפיץ באָרד קירצער פון דער אנדערער; און רבילות־ניקעס, בייזע צינגער פון צווישען אַרעמע לייט האָבען געדאוונט, אז דאָס איז איהם געבליבען א זכר פון'ם ווייב. זי האָט איהם אויסגעפליקט איין זייט באָרד, און איידער זי איז געקומען צו דער אנ־דערער זייט, איז זי דערווייל געשטאַרבן. ביידע זיינען געזעסען ניט אַהן גדרות, ווייל זיי האָבען געוואָרפען איין אויג איבער דער קלויז, און האָבען געזעהען, אז מעהר קיין אַרער מע לייט איז ניטאָ. מען וועט זיך היינט רייסען איבער זיי! צוויי אַרעמע לייט איבער א קלויז מיט בעלי־בתים! און עס ווערט דערווייל א קלעהרעכטס, צו וועמען זיי קענען אריינפאלען.

— איך וואָלט מיר געוואונשען אַנצוקוקן מען צו אַן אַרעמאן, זאָגט דער מיט'ן שראם איבער'ן פנים; ווייל ביי איין עושר, גאָט זאָל ניט שטראָפען פאר די רעד, תכף נאָך דער המוציא, כאַפט מען אַראָב די קויליטשען; די ריענסט שניידט אַן שטיקלעך קויליטש אויף א טעצעל. דער גאנצער קויליטש זייערער, משטיינס געדאוונט, איז אויפגעבאָזען! פערדערען! ס'האָט קיין זעט ניט; אלע פון שטוב זיינען זאָט, און גלויבען ניט אויב אימיצער איז הונגעריג! כאַטש דו זעהסט פאר דיר אַל'דעם גוטס, געהסט דו אוועק הונגעריג; ביי אַן אַרעמאן, וואָס דו עסט שוין דאָרט — מיט א פולען בויך געהסטו אוועק!

— ביזט א אינגעל, כאַטש דו האָסט שוין זוכה געווען א ווייב צו קבורה ברענגען — שפעט אויס איהם דער קרומער.

ער האָט באַמט אויסגעוויזען ווי א אינגעל געגען קרומען: יענער איז געווען א הויכער, א

טראכטען, און פיהלען דעם טעם, וואָס א מענש פיהלט, ווען ער הויבט אָן אויפ'ן געלענער אייג צוריקמלען, און פיהלט, אז ער הערט אויף צו פיהלען זיך.

שבת נאָכ'ן דאוונען, ביי דער סעודה, צווישען „פיטשע מיט יוד“, האָט זיך יוסעל גענומען צום אורח.

— פון וואנען קומט א איד?
— עט, פון וואנען קומט ניט א איד? פון דער וועלט!
— וואָס הערט זיך עפעס נייעס אויף דער וועלט?

— וואָס קען זיך הערען? מלחמות רק!
— אזוי!... ווער מיט וועמען? וואו?
— אטליכער מיט אטליכען! אומערדום... אמעריקא מיט קיטיי, מיט'ן ענגעל!... קיין בייך סען שוין ניט געדאכט! מען שיסט גאנצע בערג און אינזלען!

— אזוי! נו, און אידען? מכה פרנסה?
— אידען — אודאי אויף דער וועלט איז דאָ אי אזוי, אי אזוי.
— עפעס דאָ גבירים? גרויסע, גאָר גרוי-סע גבירים אויף דער וועלט?
— אויב עס איז דאָ? — פרעגט איהר!
פון ר', „אנטשייל דעם גאָלדענעם“ האָט איהר מסתמא געהערט!

— וואָס פאר א ר' אנטשייל? — פרעגט יוסעל, און לעגט אַזעלכע דעם לעפעל. פריידע שפאָרט אונטער דעם קאָפּ מיט איין האַנד, קראַצט מיט איין לך לעפעל אונזער'ן אויער און שטעלט אויס א פאָר איגען אויפ'ן אורח.
ניט געהערט גאָר? — פערוואנדערט זיך דער אורח, און צעהלט געדיכטער די לעפעל אין מויל אריין — טאַקע באמת ניט געהערט? — אסור חזיר! איך זאָג — ניין, הייסט עס — ניין!

דער אורח האָט זיי אָנגעקוקט פערוואונדערט; עס האָט זיך געוויזען, אז ער קאָן עס ניט גלויבען... ער האָט זיך אָנגעהויבען צו איי-לען מיט די לעפעל, גלייך ער דארף משלים זיין צו א מספר, און ענדליך האָט ער זיך אָנגעווישט די וואַנצעס, און גענומען דערצעהלען:

— ר' „אנטשייל דער גאָלדענער“ איז א איד א גוואלדיגער מיליאנער! זיינע פערד שטעהען אין א גאָלדענעם שטאַל, און טאַקי אָט דורך דעם שטאַל רופט מען איהם „דער גאָלדענער“. ער אליין זיצט אין א בערשטינע הויף! קיין לאַמפּען איז ביי איהם ניט איינגעפיהרט: ס'הענגט אין מיטען שטוב א מין דימענט, איז פון איהם שוין גענוג ליכטיג; נאָך וואָס-זשע זאָל אין אמת'ן אומזיסט אויסברענען קער-סין אלע נאכט? ס'דאָך אן אמת'ער בעל תשחית!

יוסעל מיט פריידען ציהען קוים דעם אַטהעם פון פערוואונדערונג.

— נאָר דאָס איז נאָך גאָר ניט: א בעל צדקה איז דאָס — אין לשער! כ'האָב ניט לאַנג

ניט וועמען הושר צו זיין, ווייל עס וואָהנט דאָרט אין שכנות א משרת פון א קלייט! „ווער ווייסט, ווער פון זיי האָט זיך גע'ס'ט מיט'ן „רובעל דרייסיג?“

— ביזט ווערט, איך זאָל דיר געבען מיט מיין שטאַליז איבער'ן קאָפּ! מוסר'ט איהם אין דער פריה דער קרומער. — שליס-מוז איינער! אנדערע נעמען עפעס צו פון'ם טיש, וואו זיי עסען; און ער לאָזט נאָך איבער! און מיינסט, עס הארט מיך אזוי שטאַרק דיינס?! כאַפט דיך א רוח, א צרה, א האַלערע! פשוט, מיך הארט, פאר וואָס זאָלען זיי זיך ווארגען דער-מיט? בעסער שוין — אין וואסער פארלירען!

שבת אין דערפריה צו דער סעודה, איז יוסעל כונופּעקטורשטיק — אויסגערופען אויסגעשלאָפּען פון א לאַנגער ווינטער-נאכט — דאָס איז געווען א איד אן עושר, געהאט א גרויסע קלייט, אָדער פינקטליכער גערעדט, זיין ווייב האָט געהאט א גרויסע קלייט. אין דער קלייט קען מען אריין נאָקטע און ארויסגעהן אָנגעטאָן פון קאָפּ ביז די פיס. איין חסרון נאָר, וואָס מען דארף דערפאר געלד צאָהלען. ער האָט אפילו אין דער וואַכען לעבט אן אורח, ווייל פון דעם „פאָלק“ הערט מען זיך אן מעשיות פון דער גרויסער וועלט, פון יענער וועלט, וועלכע ער האָט נאָך אין זיין לעבען ניט געזעהען, אויסער וואָס א מאָל אין חלום. זייט ער לעבט, איז ער נאָך פון'ם שטעדטעל ניט ארויסגעפאָהרען; אפילו נאָך סחורה פאָהרט „זי“. אין דער וואַכען, אז עס איז קיין פרוין נישט, ליגט ער איבער ביי דעם שטעטליכעניי קעס אויף די לאַדען; פארשעלפט זיי א מאָל צו זיך, הערט פון זיי מעשיות; אז ניט — דער-צעהלט ער זיי; קיין מאַנגעל אין מעשיות ליידיט ער ניט: אז עס לאָזען זיך אויס די, וואָס ער האָט געהערט — טראכט ער אויס נייעס; און אויסגעטראכטעס דארף ער נאָר איין מאָל דערצעהלען — ווייזט זיך איהם שוין ביים צוויי-טען מאָל אויס, אז עס איז ניט קיין אויסגע-טראכטעס... ער האָט דאָס ערגעץ געהערט אויף זיכער. דאָס איז געווען א שוואכקייט פון'ם גאנצען שטעדטעל כמעט: צו הערען וואונדער-ליכע מעשיות; נאָר ביי איהם האָט עס גע-גרייכט צו א קראנקהייט, א ספאזמע. דאָס ווייב, פריידיטשקע (דער „חציצוחר“ פלעגט מען זי רופען) — פלעגט אפילו פיינד האָבען זיינע „פוסטע מעשיות, אויף וואָס די וועלט שטעהט“, נאָר אז די מעשה פלעגט שמועסען פון גרויסע געלטען, פון א גרויסען געווינס, אָדער אן אונגעווערע ירושה — פלעגט זי ווילד הנאה האָבען. זי פלעגט אויף כלומר'שט זיך זעצען ביים קעסטלע צעהלען דעם פרוין, נאָר מיט'ן אויער — געצויגען אהין, אויפ'ן לאָדען, וואו עס פליהען „טויזענדערס“, ווי פער-דערען! און אז עס פלעגט דערגרייכען צו גאָר גרויסע ציפערען, וואו זי האָט שוין קיין בע-גריף, קיין השגה ניט — פלעגט זי זיך פער-

און זונטאג אין דער פריה האָט ער עס דער-
צעהלט ביי זיך פאר'ן לאָדען צווישען שבתים
און זיינע משרתים. אורא האָט ער עס שעהנער
און פינקטליכער פון'ם קרומען אורח דער-
צעהלט: ער האָט געזאָגט פינקטליך, וויפיל
שיפען ער פערמאָגט אויפ'ן ים, וויפיל קיסרים
זיינען איהם שולדיג געלד, וויפיל טויזענדער
דער קומשער נעמט ביי איהם א יאהר, און נאָך
א סך, וואָס דער קרומער האָט איבערגעפיהרט.
דעם סימן אויפ'ן פנים אָבער האָט ער קיינעם
ניט איבערגעגעבען, נור — זיינע משרתים: „ווי
א זאך מאַכט זיך... לאָזען זיי וויסען. זיי זיינען
דאָך אין קלייט מעהר פון מיר!“

ב.

א טרויעריגער שבת און א פרעהליכער זונטאג

יענער צווייטער אָרעמאן האָט פערבראכט
א טרויעריגען שבת. דערפאר איז דער „זונטאג
אין דער פריה“ נאָך טרויעריגער געווען: דער
פראָסט איז גרויס, דער שנעע איז טיפּע; ער
איז כמעט באַרוועט, די קאָפּט איז לעכערדיג;
דער ווינד בלאָזט א צוגלייפּט דורכ'ן האַלז און
די אויסגעריבענע עלעכטבויגען; און ער געהט
אזוי אויף דער שטאָרט אָבמאכען כאַטש צוריק
דאָס פארלאָרענע „רובעל-דרייסיג.“
איינגעצויגען, איינגעקאָרטשעט, געטרי-
בען פון ווינט און שנעע — איז ער פערבייגע-
גאנגען ביי א גרויסע קלייט, וואו ער האָט זיך,
ניט ווילענדיג, אָבערשטעלט: עס הענגען דאָרט
טולופעס (פעלצען) בערענע, וועלפּענע, פיזעם!
ביכער!

— „אך! דאָרף עס גוט זיין איינצואוויק-
לען זיך אין אזעלכע ווייכטישקע געדיכטע
האַר! ... ענגענג אַרומנעמען זיך! ... אריינלע-
גען די הענד אין די אַרבעל! ... טעם גן עדן!
כאָטש אויף א שעה... כאַטש אויף א פערטעל
שעה! ... כאַטש פינף מינוט!“

עס פאלט איהם איין א געדאנק: „דאָס איז
דאָך צו פערקויפּען! איך קאָן אריינגען אַז-
מעסטען א טילופ... גלייכען זיך... דינגען זיך,
און ניט אויסגלייכען זיך... דערווייל וועל איך
זיך א ביסעל דערווארימען! ווער קאָן וויסען,
צו דאָרף איך באמת מיינע: צו נין? דארפּען
— דאָרף איך אורא? וואָס דען? אַז אָנעמטאָר
נענער דאָרף א טילופ? אַי, געלד? סיי ווי זאָר-
גען די גבירים, אַז די אָרעמע לייט האָבען פער-
באָרגענע קניפּלעך!“

דער פלאן געפעהל'ט איהם, אין ער געהט
אריין, הייסט זיך דערלאנגען עפעס א גוטען
טילופ.

משרתים ווינקען זיך איבער; קוים וואָס
ווי האַלטען זיך איין פון לאכען. מען הויבט
זיך אָן אריינגאָזען אין קלייט-ווערטלעך, זאָגען
חכמות: א וואָס פאר א טילופ וויל כבוד? פון
וואָס פאר א פרייז מיינט מעלד? טייל פער-

געגעסען ביי איהם שבת... מיני פיש! מיני
צימעסען! ... אַך, ס'ברעכט מוחות! און אז
כ'האָב אָבעגעסען, האָב איך געמוזט מיטנעהר
מען דעם גאלדענעם לעפעל, וואָס כ'האָב געג-
ען מיט איהם! ... „סטויטש, וואָס רעדט איהר,
טענה איך, ר' אנטשעלע! איהר זאָלט מיר גע-
זונד זיין! ס'האָט דאָך א פנים, ווי גע'גנב'עט!“
— עט, זאָגט ער, אזוי איז ביי מיר דער מנהג:
אַן אורח, אז ער עסט ביי מיר, מוז ער דעם
לעפעל מיטנעמען!“ איך האָב איהם פערקויפּט,
און חתונה געמאכט א מיידעל!
„איי, איי, איי!“ — שטעלט יוסעל
אויף מויל און אויערען.

— דאָס איז נאָך ניט אין גאנצען דער-
צעהלט דער קרומער — אָט הערט ווייטער: ר'
אנטשיל דער גאלדענער טהוט אזוי פיעל חסדים,
אזוי פיעל צדקות, ניט נאָך מיט אידען, נור
אפילו מיט „עסירב“ — אז ער איז בעשטעקט
און בעהאַנגען מיט אזוי פיעל מעדאלען, מיט
אָרדערס, אז ער האָט שוין ניט מעהר וואו אויפ-
צוהענגען! ... ממש — זיי בייגען איהם צו דער
ערד — אָט די מעדאלען! ... איך דערפאר טאקע
האָט ער אויפגעהערט מיט נדבות, כדי ער זאָל
חס ושלום ווידער קיין מעדאל ניט בעקומען!
ער האָט אומיסטען אָבערגלאָזט די הינד פון די
קייטען, כדי עס זאָל שוין קיין אָרעמאן ניט
אריינקומען! ... ס'א מענשט אָבער, וואָס קען
פאָרט ניט לעבען אָהן חסדים, אָהן מעשים
טובים, און דאָ איז'ס ווייב, לאַ עלינו, זיך גע-
פעהלט; קינדער איז ניט געבליבען — איז ער
געפאלען אויף אַן המצאה: אָנגעטאָן זיך אין
שמאַטעס, האָט ער זיך געלאָזט אויף דער וועלט.
ער געהט אין די הייזער. זעהט ער אַן אונגלייך
ליכען, שענקט ער א זשמענע געלד און ווערט
פערשוואונדען; רופט איהם א שטייגער אַן
אָרעמאן אויף א וועטשערע, פעלירט ער דאָרט
אויף כלומר'שט א בייטעלע געלד; גיט מען עס
איהם אָב — לייקענט ער, ס'ניט מיינס! אלא
מאכט מען א שווייג, ווערט ביי איהם פערציר
כענט: דער אָרעמאן, הייסט עס, איז א גנב;
אלא מאי רופט איהם אַן עושר און גיט איהם א
גוטע וועטשערע, שרייבט ער א הויס זיינע קאני-
טאָרען, אז דעם און דעם זאָל מען מאכען א
גרויסען קרעדיט; און אזוי איז ער פול אומע-
טום, און קיינער ווייסט ניט!

— או! או! או! — ערשטוינען מאן און
ווייב; וואָס אויף א וועלט פערלויפט זיך!
יוסעל האָט זיך פערטראכט: — זאָגט זשע נאָר,
— כאַפט ער זיך אויף ווי פון'ם שלאָך; איהר
זאָלט מיר געזונד זיין, איהר האָט דאָך געגע-
טען שבת ביי איהם, קאָנט איהר ניט זאָגען
עפעס א סמן אין איהם? ווי א זאך מאכט זיך...
מען קען וויסען? ... אפשר קומט ער צו אונז.

— ער האָט א שראם איבער'ן פנים —
פאלט דעם קרומען איין פלוצלונג צו זאָגען.
א גאנצען שבת האָט יוסעל געהאלטען אין
איין ריידען פון ר' אנטשיל דעם גאלדענעם!

זעצט געוואָרען: „אָנגעטראָגען שנעע אויף די געוועקסעלטע פּאַלען!“ נאָר זי האָט געהאַלטען פּיסן: זי ווייסט אויך ווען צו שווייגען.

דער אָרעמאָן האָט זיך גאָר מחיה געווען; א טייערער איבערביסען דאָס איז! איין חסרון נאָר, וואָס די לימינע!... זויערס מאכט אפּע-טיט... און די בולקע איז א ווייסע, א פרישע... האָט גאָר קיין זעט ניט!...

— וועט איהר אפשר קויפּען ביי מיר נאָך מלבושים? וואָס איז — נאָר א טיפּ? —

— איך האָב אָבער קיין געלד ניט!

— נישט-קשה: אייערס א קוויטעל איז גענוג...

— א קוויטעל? מהיכי תיתי, אפילו צוויי.

אנטשיל דער קבצן איז אין פינה מינוט

איבערגעטאן, אויסגעקליידט געוואָרען —

גלייך אויף דאָס ניי איבערגענעהט! ער האָט

זיך דערוועגן אין שפיגעל, האָט ער געוואָלט

דאָס היטעל אראַבכאַפּען; נאָר ער האָט נעבעך

לאַנג געזוכט דעם דאָשיק און האָט איהם ניט

געטראָפּען אויף זיין אָרט: ער האָט פּערגעסען,

אז מען האָט איהם אָנגעטאָן א ביכער מיטצעל

אויפ'ן קאַפּ.

די זאך, פּערשטעהט זיך, האָט מען דער

ווייל געהאַלטען בסוד סודות: אזא זאך איז

גלייכער, וואָס וועניגער די שטאָרט וועט ווי-

סען דערפון; נאָר די משרתים און די פיער

ווענט האָבען געוואוסט. נאָר, אפנים, אַט די

פיער ווענט האָבען ניט געהאַלטען קיין צונג,

און באלד איז דאָס גאנצע שטערמעל געשטאַנען

ארום יוסעל'ס קלייט, געווארט, געצויגען זיך

אויף די שפיץ נעגעל, כאַטש א קוק כאפּען אויף

דעם וואונדערליכען ר', אַנטשיל דעם גאָלדענעם,

וועלכער פאַהרט ארום אויף דער וועלט פער-

שטעלט אין אָרעמע קליידער, נאָר וועלכען די

קעלט מיט דער נעמץ האָבען געצוואונגען, ער

זאָל זיך אויסגעבען פאר יוסעל'ן.

נישט קשה, האָבען קרעמערס געזאָגט

ניט אָהן קנאה: ער וועט אָבעקען א ביינרעל

— יוסעל אונזערער!

— ס'וואָלט כדאי געווען, זאָגט א קרע-

מער, בסוד אריינצושיקען א פאַסקוויל איהם

אַליין אין דער יד אריין! זאָל ער וויסען, אז

יוסעלע שאַהראי האָט איהם „איבערגעזעצט“.

נאָר יוסעל איז ניט קיין פתי; דערוועגן

אזא עולם אין דרויסען — האָט ער אָנגעזוכט

פון זיינעם וועגען א סטאַנציע ביי זיינעם א

שוואַגער, וואו ער איז געווען זיכער, אז מ'וואָ

וועט זיינע שונאים ניט צולאָזען. ער האָט

מורא געהאַט איהם תכּה איבערפיהרען, נאָר

דער אָרעמאָן האָט דערוועגן אזא עולם, האָט

ער זיך א ביסעל דערשראָקען:

— וואָס קוקען זיי עס אזוי אויף מיר? —

פרעגט ער.

— זייט רוהיג, ר' אַנטשיל. — טרייסט

איהם דער בעל הבית: איהר האָט אוראי אן

איבערטראַכט פאר מעדאַלען מיט אָרדערס?

שמעלען מיט א ביסעל דייטש: „האָט איהר מינצע?"

נור „איצעל דער קומי" איז פּערהילצערט

געבליבען. ער לויפט צו צום בעל הבית, און

רוימט איהם איין אין אויער: „קוקט נאָר אָן

דעם אָרעמאָן! איהר זעהט זיין שראם?"

— נו, איז וואָס? שוטה! ענטפערט איהם

יענער, ניט וועניג פּעראינטערעסירט. א שראם

צו א שראם איז ניט גלייך!

— טאקי ווייל א שראם צו א שראם איז

ניט גלייך. — זאָג איך איך דאָס, ענטפערט

יענער, דער אָרעמאָן האָט געגעסען שבת ביי

מיין שכן, און האָט פּערלויורען א בייטעלע

געלד!

יוסעל האָט זיך אויפגעכאַפּט פון'ם אָרט,

און האָט זיך גענומען בעטראַכטען דעם אָרע-

מאן: — נו, האָסטו עס אפשר געפונען? האָסט

עס אָנגעגעבען?

— אָבעגעבען? ! ניין!

— הולטאָ! בייזערט זיך יוסעל שטי-

לערהייט.

— וואָס רעדט איהר, ר' יוסעל! איך וואָלט

עס דען געווען צוגענומען? איך ווייס ניט, וואָס

הייסט א פּרעמדער גראַשען? נאָר פשוט:

ראשית-האָב איך איבערגעקלערט, פון וואנען

איז געדרונגען, אז עס איז זיינס? „רובעל-

דרייסיג" איז דאָ אויף דער וועלט? ! שנית

האָט מיך טאקי א פּערדראָס גענומען, ווי טראַגט

עס א איד געלד ביי זיך אום שבת?

— נו, פארפאלען! מאַך א שווייג! זאָל

ער טראַכטען אויף יענעם! געהיב איהם א

גוטען טיפּ, און זאָג א פרייז! פער-

שטעהסט? עס איז קיין שום ספק ניט! ער איז

עס!

משרתים הויבען אָן דערלאָנגען טיפּפּעס;

דער אָרעמאָן מעסט אָן איינעם, וויקעלט זיך

אין איהם איין, עס גלויבט זיך איהם שוין ניט

אויסגעטאָן. איז דאָ אַרעמאָן אויף א מקח: יוסעל

טראַגט איהם צו א בענקעל: „מיט דעם מקח

וועלען מיר זיך שוין צוגלייכען, נאָר זייט אזוי

גוט: איך דארף פּריון פּערשרייבען: ... יערען

מיט'ן נאָמען... ווי הייסט מעלעו?

— אַנטשיל הייס איך, נאָר...

א שוידער איז יוסעלען איבערגעלאָפּען אי-

בער'ן לייב: „דאָס איז ער זיכער; א כשר'ע

מציאה אין שטוב אריין!" ער קאָן זיך קיין אָרט

ניט געפונען.

עס פאַלט איהם איין א געדאַנק: איהר

וואָלט אפשר דאָ ביי אונז פּעסעס איבערבייסען?

פרעגט ער דעם אָרעמאָן מיט דרך ארץ.

— אָך; פאר וואָס ניט? ענטפערט יע-

נער פּרעהליכער; אבי איהר וועט נאָר געבען!

געדאווענט האָב איך שוין!

אויף יוסעל'ס וואונק האָט מען אריינגע-

כאַפּט א פּוּדעלע סערדעלען, א לימינע מיט א

פרישע בולקע. ער האָט איהם אריינגעפיהרט

אין זאָל אריין. פריידע איז אָקאַרשט ניט צו-

און ער האָט ווידער געטראַכט, אז דער ר' יוסעל איז אַ קלוגער איד, אַ חכם-עתיק. ער ראַט איהם, ער זאָל שוין דאָ אין שטערטעל בלייבען אויף תמיד... זעהר אַ גלייכער איינפאל! וואָס טויג איהם אַן אנדער שטאַט? איז דען דאָ ערגעץ נאָך אזוינע מכניס אורחים, ווי דאָ? ...! איין זאך נאָך האָט איהם איבערגעשלאָגען: ער האָט דאָ „רובעל-דרייסיג“ נאָך נים אָבער מאַכט, און אַצונד, אָנגעטאָן אין אזא טיילוף, אין אזוינע שטיינעל מיט קאלאָשען, וועט איהם שווער זיין אָבצומאָכען דעם שאַדען: קיינער וועט איהם קיין נדבה נים געבען, גיכער וועלען אנדערע אָרעמע לייט ביי איהם נדבות מאַנען... און ער איז מיט זאָרג אנשלאָפֿען געוואָרען... אין שטערטעל אָבער האָט מען דערצעהלט וואונדערליכע זאכען פון ר' „אנטשיל דעם גאָל-דענעם“. איינער האָט דערצעהלט פאר זיכער, אז ער ווייס, גלייך ווי ער ווייס זיינע צעהן פינף גער, אז ביי ר' אנטשילען אין דער היים, ווען אַן אָרעמאן לייגט ביי איהם איין דעם נדן פון זיינע קינדער, שטעהט ער שוין אויס אלע חתונה הוצאות, חוץ וואָס ער גיט אַ גרויסען דרשה געשאַנק.

אָרעמע לייט האָבען אָנגעהויבען שרוכים טאָן און געטראָגען דעם נדן צו „ר' אנטשילען“; און אַ סך גבירים האָבען זיך אָנגעהויבען אויס-צורעכענען, אז ביי אַ פינגטליכען חשבון קענען זיי אויך הייסען אָרעמע לייט... און מענען אויך נהנה זיין פון „ר' אנטשילען“, און האָבען אויך אָנגעהויבען טראָגען זייערע גרויסע נדנ'ס צו ר' אנטשילען.

ר' אנטשילען האָט זיך נאָך מחיה געווען. איין חסרון נור, וואָס, דאכט זיך, לויט זייערע האַלבע ווערטער, וואָס זיי האָבען דאָ גערעדט, ווייזט אויס, אז זיי וועלען אַ מאָל קומען אָב נעהמען די געלדער... „אז ווידער אָבעמען, נאָך וואָס-זשע גיבען זיי מיר?“ נור צוריק-צורוועגס גערעדט, האָט ער זיך געטרייסט, וועלען זיי דען קומען מיט אַ מאָל אלע אין איין טאָג צוריק אָבענהמען? ס'וועט פאָרט עפעס ביי מיר אויך בלייבען, און אפשר וועט אלע מאָל צוקומען נייע....

איהם איז איינגעפאלען אַ געדאַנק: אַרומ-געהן אויף דער שטאַט קאָן ער אַצונד נים, מען וועט איהם נים געבען. און אַ ביסעל גלוסט זיך איהם טאַקיי נים פון דער וואַרעם אין דער קעלט ארויסגעהן. נאָר ביי דער, וואָס זיי קומען צו איהם אהיים, קאָן ער דאָך מאַנען, זיי וועלען איהם געבען; ס'איז לייטעשע מענשען מיט אידישע הערצער! דער איינפאל איז באַמט געווען נים קיין שלעכטער: „אָך“, „אָך“, „אָך!“ האָט זיך אָנגעכאַפט יעדער פון די אריינקומענדיגע, ביי וועלכע ער האָט געמאָנט „א נדבה“: „פאר וואָס נים?“ „מיר זיינען אויך אידען! כאַטש מיר זיינען קליינע מענשעלעך!“ „כלעבען, אַקענען ר' „אנטשילען דעם גאלדענעם“ — וואָס זעהען מיר זיך אָן?! ביהנען, קליינע ביהנען, אַקע-“

— א יא... אפילו פאר גלאט אַ רויטען קאלנער! ...!

— רוחיג, רוחיג, ר' אנטשילען — שלאָגט איהם יענער איבער; ביי אונז איז אַ פראָסט איריש שטערטעל! נישט קיין איינפיהר „מע-דאלען מיט אָרדערס“....

— אזוי? זעהר גוט!

— איך וועל אייך אריינפיהרען דאָ צו מיי-נעם אַ שוואַגער.... זעהר אַ גוטע סטאַנציע. איהר וועט זיך דאָרט אויסרוהען.... וואָס טויג די פערשטעלטע שפיעל? ... איהר זאָלט מיר קיין פאראיבעל נים האָבען, וואָס איך מיש זיך אריין אין אייערע סודות.... איהר זעהט דאָך, מיר וויי-סען שוין אין גאנצען.... ס'איז גלאט נים פאר אייער כח.... משטוינס געזאָגט — דאָס געהן אין די הייזער און וואַלנערן זיך ביי פרעמדע טיר שען, אויף פרעמדע געלעגערס! מען קען צוויי-שען אַחינו-בני ישראל פשוט.... אָפֿען „טאָן“ די גרעסטע זאכען און אפילו אַ דאַנק נים הערען! ...!

— וועט מן דאָרט געבען עסען? פרעגט ר' אנטשילען אַ ביסעל פערזאָרגט.

— כיד המלך! וואָס אייער האַרץ וועט נאָך גלוסטען!

— נו, קומט-זשע!
יוסעל האָט איבערגעפיהרט דעם גאסט צום שוואַגער, וואו מען האָט איהם אָבעגעבען די בעסטע צימערען, און געשטעלט אַ שומר ביי דער טיר, נים אריינצולאָזען קיינעם „אָהן דעם אורח'ס ערלויבניס“; און אויפ'ן אויער איז אָנ-געזאָגט געוואָרען — „נים צוצולאָזען קיין שום מאַנופאַקטאָרשטיק“.

ג.

מען טראָגט נדבות אַהיים.

ליגענדיג נאָך אַ זאטע וועטשערע אין אַ וואַרעמען צימער אויף ווייכען בעט-ציג, האָט זיך דער קבצן איינגעטראַכט אין געדאַנקען און האָט געפונען, אז, ראשית, איז דער קרעמער, ר' יוסעל, אַ וואַוילער איד, אַ מכניס-אורח, און דארף זיין אַ בעל-שפע אין קלייט, ווארים אז ער געטרויט יעדען אָרעמאן אפילו; און גיט נאָך צו אזא איבערבייסען צום פרוין, דארף איטלי-כער זיך רייסען צו איהם אין קלייט אריין, — שנית, איז דער בעל הבית פון דאנען ממש אַ צדיק! וואָס פאר מיני מאכלים מען גיט דאָ אָרעמע לייט! מען קאן זיך אפנים ביי'ן עושר אויך אַ מאָל אָנעסען אויף זאט!

און ער האָט ווידער געפונען, אז אַ וואַרע-מער טיילוף מיט נייע מלבושים — אבי גאנצע, אָהן לעכער — איז אַ גרויסער תענוג פאר אַ מענשען, און פאר אַן ארעמאן איז עס נאָך נוי-טיגער ווי פאר אַן עושר; ווייל אַן אָרעמאן גע-פינט זיך נעבעך שטענדיג אונטער'ן הימעל, אויף אלע רעגענס, אלע שנעען, אלע ווינטען, די קעלט האָט אויף איהם מעהר שליטה.

— דער שראם אויפ'ן פנים פאסט איהם אזוי! — זאגט אן אנדערע, גאָר ווי צוגעמאָס־טען; עס קאָן זיין, ער האָט זיך איהם אומי-טען געקאָזט מאַכען.

— וואָס פאַר אַ שאַרפע אויגלעך ער האָט! געפינט אַ דריטע! — מיט איין מאָל קוקט ער אָן צוויי מענשען!

— די אויגען ציהען ווי מאַגנעטען!
— גאָלדענע צוויי אויגען!

— ער איז אין גאנצען אַ גאָלדענער מענש!

— אז וואָויל איז דער, וואָס וועט אין זיינע הענד אַריינפאלען.

עס האָבען זיך געפונען טייל עזות'דיגע גבירים, וואָס האָבען געפרופט אונטערשיקען אַ שדכן; נאָר קיין שדכן האָט זיך נישט אונטער-געשטעלט אַריינצוגעהן, און דאָ דארף מען זיך פאַר'גאָב'לעך פאַר'ן שומר, וועלכער היט די טיר, עס זאָל נישט אַריינגעהן אַבידווער!

איין שדכן נאָר, אַ וואָוילער יונג, וואָס האָט געקאָנט אַ פּויל עזעל מיט אַ שלאָפּעדיגען בער צוגיפּהירען, און וועלכען האָט טאָקע דערפאַר גערופען „עזעלבער“ — האָט זיך אונטערנעמען אויף דעם שטיקעל אַרבייט.

און אזוי ווי „עזעלבער“ האָט זיך פאַראַוויס אויסגעמאַלט, אזוי גרינג איז איהם געגאָנגען. ר' אַנטשיל דער גאָלדענער איז אזא ענו, אז ער האָט זיך גאָר נישט געגלויבט, אויב עפעס אַ מיי-דעל וועט וועלען געהען טאָקע פאַר איהם.

— חתונה האָבען — ענטפערט ר' אַנטשיל: — מהיכי תיתי, איז אַ אידישע זאך, נאָר ווער וועט מיר דען געבען זיין טאָכטער?

און „עזעלבער“ האָט דאָס ערשטע מאָל אין לעבען געדאַרפט בענוצען שבועות אויף אַן אמת: „ביי מיין באָרד און פאָת, ביי מיין לעבן, ביי מיין ווייב און קינדער; ביי אַ ספּד שווער איך, ר' אַנטשיל, אז ווען איהר זאָלט אַלע מיידלעך פון שטאָרט וועלען, וואָלטען זיי אַלע געגאָנגען אונטער איין חופּה מיט אייך.

„ווי קען מען עס נישט וועלען אזא גביר, אזא פאַרשוי, קיין ביז אַזוי, ווי איהר זיינט!

וויילט איהר אָרעמע, וויילט איהר רייכע, פון גאָר די רייכסטע, צו אַפּשן וויילט איהר גאָר דעם רב'ס מיידעל? צו אַפּשן וויילט איהר גאָר אַ „מאָמעל“! איז דאָ ביים דאָקטאָר... אַ קענעווער דינע אַ געוואָלד! קוקט אויף ברילען, און טראָגט אַ שטעקעלע! ממש — אַ מאַנסכיל! אַט לאָז איך אייך איבער אַ צעטעל — יעדער נאָך זיין פערמעגען מיט זיין נאָמען, מיט זיין ציפּער נאָן. אַט דאָס איז פון אָרעמע לייט, גאָר מיוחסים, איך בין אייך דאָ צווישען זיי, און איהר קלייבט זיך אויס! מאָרגען וועט איהר: מיר זאָגען תשובה. איך האָב אייך פּערגעסען צו זאָגען:

עס איז דאָ צווישען זיי „גאָר — שעהנע“ און „שעהנע“ און „א ביסעל שעהנע“ — קיין מיאוסע פערמאָג איך גאָר נישט! די „שעהנע“ זיינען דאָ געצייכענט מיט אַ שטריכעלע... די „גאָר שעה-

גען אַ גרויסען בער!“... נור אַרעלפּיכען — איטליכער נאָך זיין כּח איז מחויב צו געבען.

און איטליכער האָט געגעבען נאָכ'ן כּח און איבער'ן כּח... מען קען זיך דאָך נישט מאַכען אַ ייגיינערש פנים, ווען ר' אַנטשיל אליין מאַנט אַ נדבה! ווער ווייטט אויף וואָס? אויף הכנסת כּלה, צו ביקור חולים, צו קבורת מת מצוה.... „אויף וואָס אזא גביר קען מאַנען אַ נדבה!“... ר' אַנטשיל האָט אויף דער נאָכט איבערגעצעהלט די נדבות און איז העכסט צו-פרידען געבליבען: אזא נדבה האָט ער אפילו אין חלום נישט געזעהן! די נאָרגעלדער האָט ער נישט געוואָלט צעהלען, ווייל זיי זיינען איהם נישט אזוי בעקומען; ער האָט נאָך געהאַט אַ שטיקעל מרה-שחורה, טאָמער וועלען זיי פאַרט אלע אין איין טאָג מיט אַמאָל צוריק פאַדערען, אָבער נדבה-געלד וועט מען דאָך אַודאי צוריק נישט מאַהנען! „דאָס איז מיינס אויף תמיד“, טרויסט ער זיך, און דעריבער האָט ער עס גע-צעהלט, און האָט זיך גאָר נישט געקאָנט זאָט אָנ-צעהלען.

„אַ טייער מיטעל דאָס איז! טראַכט ער זיך; זיצענדיג אין דערהיים און מאַכען אזא נדבה! איך בין ביז היינט נאָך נישט געפאלען אויפ'ן שכל דאָס מיטעל צו פּרוואַווען! אי עס איז גרינגער, אי מען מאַכט מעהר.

ער האָט זיך געגעבען דאָס וואָרט מעהר אין די הייזער נישט צו געהן, ער וועט דארפּען אַ נדבה, וועט ער זיך מאַכען אין דער היים. דאָס הייסט: אַט דאָ איז דעם צימערעל, וואו עס איז אזוי וואַרים און מען גיט עסען און טרינקען, און מען ברענגט נאָך געלד אויף.

ה.

ר' אַנטשיל ווערט אַ חתן.

שדכנים האָבען זיך אָנגעהויבען ברעכען די מוחות איבער „ר' אַנטשיל דעם גאָלדענעם“. סטייטש, אזא אַלמאָן זאָל נישט אויסזוכען אַ כּלה דאָ אין שטעטעל! אמת, לויט זיין רייכקייט, זיינע אוצרות (און קויר אַרעם רייך איז ער דאָך פּשיטא אַ גרויסער געלערענטער אויך) קען מען איהם דאָ קיין גלייכען נישט צוקלייבען; נאָר דערויף איז ער דאָך „ר' אַנטשיל דער גאָלדע-נער“ מיט זיינע גוטע מעשים טובים! איהם שטעהט אָן צו נעמען דוקא אַן אַרעם מיידעל, גלאַט פאַר רחמנות! און אַרעם הייסען דאָך אפילו די גרעסטע גבירים אַקעגען איהם! מען דארף אַ טאָפּ טאָן! אַ קשיא אויף אַ מעשה? למאן האָט ער זיך דאָ ביי אונז געזעצט! גע-לאָזט בערשטיגענע פּאַלאַסטען מיט גאָלדענע שטאָלען, און זיצט דאָ אין אַ נומער! אויף מסתמא פאַר רחמנות!

אין שטאָרט צווישען מיידלעך האָט מען אויך געשטאָק גערעדט פון'ם גאָלדענעם אַלמאָן: „דאָס ערעלקייט ליגט איהם אויפ'ן פנים“ — האָבען טייל געזאָגט.

בעסטען: עס האָט זיך אָנגעהויבען לעבען א מחיה'דיגען לעבען. דער שווער האָט איהם דעם נדן ניט גע'סילוק'ט, וואָרים, וואָס איז שייך סילוק'ן? סיי ווי האָט דער שווער ברעה נאָך דער חתונה מאַכען ביי איהם אַ שטיקעל הלאַה, טו צו וואָס־זשע געבען און צוריקנעהמען? ס'איז דאָך אַן איבריגע טרחה! נאָר וואָס קעהר זיך אָן נדן מיט לעבען? לעבען האָט זיך געלעבט פיעל בעסער, ווי מיט יענער. ר' אַנטשיל זעהט ערשט אַזינד, אַז אַן עושר איז א סך גרינגער צו זיין, ווי אַן אָרעמאן.

דאָס יונגע ווייבעל מיט'ן לאַנגען נאָמען איז פּלוצלונג ווי פערשטומט געוואָרען! זיצט רַק מיט'ן פנים צו דער וואַנד! מיט אימליכען רעדט זי אזוי פריינדליך, נאָר צו איהם קוקט זי עפעס מיט פערמאכטע אויגען. צו איז זי ברוגז? נאָר וואָס איז שייך ברוגז? יענע, זאָל זיין אָבגעשיידט, פלעגט אויך אַ מאָל ברוגז ווערען, נו, פלעגט זי דען שווייגען? פלעגט זי דען אזוי קוקען? פערקעהרט: פלעגט א סך רעדען! און מיט קיינעם ניט, נור מיט איהם! און מיט וואָס פאר אַ פייעריגע אויגען זי פלעגט קוקען! אַך, עס פלעגט זיין אַ מורא! נאָר דאָ איז פערקעהרט! מורא איז ניטאָ וואָס צו האָן בען, נאָר פאָרט, עס איז אפשר נאָך ערגער.... עס איז סקוטשנע....

ביז דער סוד איז ארויס; זי האָט זיך איינגעשפּאַרט: זי האָט אַן אָרעמען קרוב, וויל זי, ער זאָל איהם אָנשטעלען אלס געשעפטס־פיהרער ביי זיך.

צוליבע וואָס מען מאַכט אָן אזא רעש מיט אזוי פיעל הו'ן? פערוואַנדערט זיך ר' אַנטשיל; כ'האָב געמיינט, זי וויל מיך קעפען! ממה נפשך: בין איך טאָקי אַן עושר, אזוי ווי זיי זאָגען, דאָרט איך דאָך טאָקי אַ מענש! וואָרום וואָס איז שייך אַן עושר אָהן אַ מענש? אַן עושר אליין דאָרט האָבען אַן אנדערען — אַ מענש ביי זיך!... איז דאָך באַמט גלייכער איהר קרוב איידער אַ פרעמדער.

און גאָריל „דען ואכירם“ — מאַדאָס גאָלדענער'ס אַ קרוב, איז געוואָרען געשעפטס־פיהרער ביי ר' אַנטשיל דעם גאָלדענעם. דאָס איז געווען אַ אידעל, אַ קליינס, אַ פאַרריסענס, אַ דאָרס. מען פלעגט אויף איהם זאָגען, אַז ער דארט אויף ממה נפשך: הערט ער, אַז אימיצער האָט פערדיענט געלד, דארט ער פון האַרצוועה־טאָג; הערט ער ווידער, אַז אימיצער האָט אָנגע־וואָרען געלד, הערט ער אויף צו עסען פאַר גרויס שמחה, און דארט ווידער אַ מאָל. דעם טיטעל „דען־ואכירם“ האָט ער בעקומען, ווייל ער פלעגט זיך מיישען אין אַלע שטאָרטשישע אינ־טערעסען און אפילו אין אינטערעסען פון יחידים. נישט געטראָפען אין שטעדטעל איין איד זאָל דעם אנדערען אין טאטען אריין שיל־טען, און גאָריל זאָל פון דער ערד ניט אויסוואַק־סען אין דער מיט און אָנגעהמען זיך פאַר איי־נעם, כּדי אָנצופאַלען אויפ'ן אנדערען. ניט גע־

נע“ — מיט אַ קיילעכדיג רינגעלע... די איבער־ריגע האָב איך ניט געצייכענט.

ר' אַנטשיל האָט זיך גענומען קוקען אויף דעם צעטעל, און האָט זיך גיך צוגעקליבען אַ זוג, ער האָט דערביי אַ גלייכען חשבון געמאַכט: וועלען, זאָגט עזעלכער, ווילען זיי מיך אלע. גבירים, זעה איך, איז דאָ וועניגער ווי געמיינע; גבירים מיוחסים — נאָך ווייניגער; גבירים מיוחסים מיט שעהנע מיידלעך — גאָר, גאָר וועניג! קבצנים פראַסטאָקעס מיט מיוסע מויר דען איז דאָ, זעה איך, גאָר אַ סך. אַז איך וועל נעמען אַ מיוסע מויר ביי אַ קבצן אַ פראַסטאָק וועלען יענע אלע איבעריגע זי מקנא זיין! ווע־לען זיך נעבעך שטאַרק מצער זיין — איז גליי־כער אַ שעהנע ביי אַן עושר, אַ מיוחס — וועט ווייניגער קנאה זיין.

מילא מיט'ן זוג איז ער שוין פארטיג, נאָר איהם האָט פערנומען אַן אנדער געדאַנק: ער האָט היינט געהערט פון עזעלכער'ן, אַז ער, אַנטשיל, איז אַ גרויסער גביר; עזעלכער איז אַ קלוגער, ער ווייסט אַלציינד; ער זאָגט, מסתמא ווייס ער וואָס ער זאָגט. און איך האָב דערפון ביז היינט ניט געוואוסט! גערעכט געווען, ביילע מיינע, אַ גוטען זכות זאָל זי טראָגען, ווען זי פלעגט זאָגען „גאָלדען קעלבעל“; איך ווייס ניט פון גאָר ניט, טאָקי נור אַ קעלבעל! עס ליגט דאָך באַמט ביי מיר אזוי פיעל געלד! איז־וואָס? דאָס וועט מען אַ מאָל אָפּנעמען, און יענעם איז נדב־הגעלד? ווער־זשע ווייס? מסתמא איז ביי אלע גבירים אזוי!.... און אויפגעלייגט פון דעם נייעם, וואָס ער איז געוואָר געוואָרען, האָט ער מיט אַפּעטיט גענעסען וועטשערע און געלייגט זיך שלאָפען — אַן עושר!....

ה.

ר' אַנטשיל האָט חתונה געהאַט.

ר' אַנטשיל האָט צו מזל חתונה געהאַט, מיט די שעהנסטע מיידעל פון'ן שטאָרט. אין דער תּהילה איז ער געווען זעהר צופרידען; איין חסרון נאָר, וואָס זי רופט זיך מיט זעהר אַ לאַנגען נאָמען: יע—זי—זא—ווע—טאָ. אַ גאָנצער „על חמא“, צו אַלדיר־שוואַר־יאָהר! ער האָט נאָך אַ מאָל דעם נאָמען ניט ארויסגערעדט, ניט צו פאַרהיקען זיך. און צו וואָס דאָרט מען דאָס? ניט גלייכער בקיצורדיגען! „יאחנע“ — און שוין! פראַסטער און ריינער! נאָך איין חסרון געווען: זי האָט זיך איינגעשפּאַרט ניט אנדערש נאָר די שפיין באָרד אָבשערען! ווייסט זיי דער שוואַרצער עפעכער, וואָס זיי האָבען נאָר שלִיטה צו די בערר! יענע, מיינע רייד זאָלען איהר ניט שווער זיין, האָט אויסגעפליקט איין עק באָרד — פראַסט מיט די ידיים; די האָט זיך פערנומען אויפ'ן אנדערען שפיין באָרד, אויף כלומר'שט מיט אַ שערעל! אַן אונגליק נאָר! עס רייסט דאָס האַרץ! וויפיעל יאָהר די באָרד וואַקסט שוין!“ ווייטער איז אלעס געווען אַס

מען דערצעהלען אין שטאָרט, „רעדט קורץ און טיפּזיניג. עס ווײַזט זיך דיר אויס, ער ענטפערט דיר ניט צו דער זאך... עפעס ווי א רעטער-ניש... א מאָל ממש בטלנות... נאָר די דארפסט דיר גוט ברעכען דעם קאָפּ ביז דו געפינסט די טיפּע כונה פון די געצעהלטע ווערטער!... און אז מען האָט זיך געבראָכען דעם קאָפּ, האָט מען געפונען....

ר' אַנטשיל'ס נאָמען האָט זיך צוואוואקסען אויף דער וועלט, ביז עס האָט שוין ניט געדלעקט קיין אָרט; ער האָט זיך אַרויפגעוואקסען אויף אלע בלעטער. קאַרעספּאָנדענטען האָבען זיך מיט איהם שטאַרק אָנגעגעבען, איבערגעצעהלט זיין קאַפיטאַל, און בעשריבען זיינע „פרינציפּען און שטרעמונגען“, זיינע הויכע אידעען, אין וועלכע ווי געוועהנליך איז, צוויי קאַרעספּאָנדענטען זיינען זיך קיינמאָל ניט צורנויפגעקומען.

א מאָל האָט זיך פּערוואַלגערט א אירישע בלאַט צו ר' אַנטשיל'ען אין דער האַנד אַרײַן. דאָס איז געווען על פי השגחה, ווייל עס איז דאָך ניט קיין דרך הטבע, א אירישער גביר זאָל זיך אָנקערען מיט א איריש בלאַט, און עס האָט א שוין געטאָן פאר זיינע אויגען זיין אייגענע צורה.

א ממזר-קאָפּ! פער'חדוש'ט ער זיך: אזוי געזונד מיך אויסגעמאָלט! אפילו די אויגען מיט'ן שראם! גרויסע קעפּ פאַראַנען אויף דער וועלט, און ער לייענט דאָרט וואָס איז אָנגערשריבען, וועגען איהם.

— „זיינע צדקות זיינען אין לשער! און אַלץ אויף מתן בסתר! קיין נברא ווייסט ניט, ווען און וועמען ער גיט! און בעניגט זיך ניט דערמיט וואָס ער אַליין גיט, ער רייסט די הויט ביי די קליינע כבירים'לעך, וואָס רייבען זיך אַרום איהם! ביי יעדען מאָל וואָס ווער פון זיי קומט צו איהם אַרײַן, מוז ער לאָזען א נדבה, היינט — זיין חכמה איז גאָר ניט צום בעשרייבען! זיין בעלזענעקייט, זיין געזונדער שכל!“

ר' אַנטשיל'ע קוקט זיך אַרום און זיין פנים שיינט פאַר שמחה. דאָס האָב איך ניט אָנגעהויבען צו וויסען, — פּערוואַלדערט ער זיך: פאַר קיין נאָר האָב איך מיך קיינמאָל ניט געהאַלטען; האָטש זי, זאָל א גוטען זכות טראָגען, פלעגט דרינגען מיט אותות ומופתים, אז איך בין א „גאָלדען קעלבעל“, מייענע יויד זאָלען איהר ניט צו שווער זיין, זי איז געווען א האַלפּעריגע. פון כעס האָט זי געזאָגט, וואָס נאָר אין מויל אַרײַן ס'איז איהר געקומען! — נאָר אז איך בין א חכם און א געלעהרטער, האָב איך ניט אָנגעהויבען צו וויסען. די וועלט אפנים איז תופס א מענשען בעסער, ווי דער מענש זיין אַליין. דערויף איז עס א וועלט — ניט קיין יחיד!

און גאָדל'ס עצה האָט גאָר ניט געהאַלפּען: ר' אַנטשיל'ס געשעפטען האָבען געוואקסן סען וואָס גרעסער און גרעסער. מען האָט גע-

ווען איין משפט ביים געריכט, גאָדל'ס זאָל דאָרט קיין עדות ניט זיין. — איך קען קיין עולות ניט ליידען — פלעגט ער ערקלערען זיין ווייב, ווען זי פלעגט איהם מוסי'רן, פאַר וואָס ער קרייגט זיך מיט יעדען, און מאכט זיך אומזיסטיגע שונאים. — איך קאן ניט ליידען, אז איך זעה אן עולה, ניט ווייל איך האָב רחמנות אויפ'ן גערויכטען, אויף יענעם איז א מצוה! לאָז ער וויסען! נאָר פאַר וואָס קומט עס דעם רויכער, ער זאָל פערדיענען!

א פעהיגער יונג דערצו איז ער אויך געדווען. זיין פעהיגקייט איז בעשטאנען דאָריין, וואָס ער האָט פערמאָגט א ווייב מיט א קאַרג טוצען קינדער. דאָס האָט איהם פעהיג געדאכט צו אלעמען. ער האָט אין אמת'ן געדעפנט גוטע געשעפטען אויף זיין פרינציפּאל'ס נאָמען; פאַרבונדען זיך אין האַנדעל מיט אַנדערע געשעפטספיהרערס, ווייל ר' אַנטשיל'ס נאָמען האָט אַרויסגעוואקסען פון'ם שטערטעל אַרום אין דער גאַנצער געגענד. עס האָט געקלונגען די וועלט מיט זיין רייכקייט און זיינע גרויסע צדקות. און מעהר ווי אַלץ — זיין פראַקטטיק: „פיהרט זיך קוים'קוים, ווי א קליינער עושר“ — האָט מען דערצעהלט אויף דער וועלט.

גאָדל'ס האָט אָנגעהיט ר' אַנטשיל'ס פערדיענען, ווי, להבדיל, א גוטער הונד. אויף „ווי ווייניג צו געבען און ווי מעהר צו נעמען“ איז ער תמיד געווען א בריה, אז יענעם אונזער פירדענקייט ברענגט דעם צווייטען ריוה — האָט ער פון לאַנג געוואוסט, און וואָס דאָרף דען יעדער קאנטאָר מעהר, ווי די צוויי כללים? (א) „ווי וועניג געבען און ווי מעהר נעמען“, און (ב) „יענעם אַרויסלאָזען ווי מעהר אונצופירדען?“ גלייכצייטיג געשעפטען האָט ר' אַנטשיל'ס געמאַכט. דאָס פערמעגען פון'ם שטערטעל און פון אלע אַרומיגע שטערטעלעך איז געלעגען אין גאָדל'ס הענד.

גאָדל'ס האָט אפילו א טראכט געטאָן ער זאָל פאַרלעגען דעם פרינציפּאל, ער זאָל איבערפיהרען אַהער זיינע אַוצרות, וואָס ער האָט אויף דער גרויסער וועלט אונטער פערשיעדענע פירמעס. נאָר ער האָט זיך בערעכענט: אז דאָס קאַפיטאַל וועט זיך נאָך מעהר פערגרעסערען, וועט מען דאָ אפּשר דארפּען נאָך מענשען אין געשעפט!... וואָס'זשע טויג איהם נאָך א איד? נאָך א קונעל זאָל זיך דאָ רעדען ביי ר' אַנטשיל'ען? גלייכער זאָל עס דאָרט ליגען און וואַקסען, דערווייל פיהלט זיך דאָ, ברוך השם, קיינמאָל קיין מאַנגעל אין געלד.

און סוחרים האָבען אָנגעהויבען אַרײַנקוקן מען צו ר' אַנטשיל'ען, איהם שוואַל בעצה זיין. און א מאָל פערלאָזען זיך איהם אין זייערע סכסוכים; אז מען פלעגט אַרויסגעהן, פלעגט מען זיך ברעכען דעם קאָפּ צו געפינען דעם געדאנק, די טיפּע חכמה, וואָס ליגט אין זיין ענטפער: „ר' אַנטשיל' דער גאָלדענער“, פלעגט

— נו, דאָס בין איך דאָך! ענטפערט ר' אנטשיל.

— ניין, ס'קען נישט זיין! יענער איז אנהערש! יענער קוקט קאסע, און איהר קוקט אזוי שארף! ... יענער האָט געהאט אַ שראם איבער'ן פנים, און איהר... האָט אַ מולקנייטש איבער דער באק! ... זיי קוקען זיך פאנאנדער אין די פנים'ער און דערקאנען זיך:

— אי, קרומער! וואָס טהוסטו?
— זעה נאָר, טאָקי באמת אנטשעלע! וואָס טהוסטו, אנטשעלע?

— אָט וואָס איך טוה! האָ'זיך מיטש גע-ווען, געפרופט בייטען די פרנסה, געווארען אַן עושה, און האָב גאָר נישט שלעכט געמאכט. איך האָב דאָך אויך, קרומער! וואָס טויג דיר קבצנות? גלויב מיר! אַן עושר איז אַ סך גרינגער צו זיין!
— דיר איז עס גרינג אָנגעקומען — ענטפערט יענער — נאָר ווייסטו פאר וואָס? דאָס בין איך שולדיג דאריין! איך האָב זיך גאָר אזוי ווייט נישט מתכון געווען! מיר האָט זיך פער-גלויבט אויסצושטיטען מיין קעסטלע ליגענס פאר אַ בעל הבית, וואו כ'האָב געגעסען שבת, אַנ-דערצעהלט איהם פון ר' אנטשיל דעם גאָלדע-נעם, און אז יענער האָט זיך געפרעגט אויף סמנים, ווי אזוי דערקאנט מען דעם ר' אנטשילען, איז מיר פלוצלונג איינגעפאלען צו געבען דיינע סמנים.

— אזוי גאָר? ... לאַכט ר' אנטשיל; — נו, אצונד וועסטו זיי אויסזאָגען דעם אמת?
— ווער וועט מיר דען אצונד גלויבען?
שומה! ס'איז פארפאלען, פג'ר'סט אַן עושר! אפילו דו וועסט דעם אמת דערצעהלען, וועט מען דיר אויך נישט גלויבען!
— מיר אפשר נישט, אָבער דיר! אז מ'האָט דעמאָלט געגלויבט, איז דאָך אַ קלידומער, אז מ'וועט דיר איצט גלויבען.

— ניין, פשוט: ראשית, ווייל אַ ליגען גלויבט זיך גיכער, ווי אַן אמת; אַ ליגען איז תמיד שעהנער, ווי אַן אמת — הערט מען איהם בעסער; און דערפאר גלויבט מען איהם גיכער. שנית, האָבען מענשען אַ גרויסען אינטערעס, זאָלסט דוקא זיין אַן עושר. זיי דארפען נישט דיין געלד, וועלכעס פערמאָגסט באמת נישט; זיי דאר-פען דאָך. אין זכות פון דיין נאָמען פרעסען זיי „אָנבייסען מיט וועטשערע“, מאכען חתונה קינדער, און האלטען ארום זיך מענשען. איצט וועסטו זיי פלוצלונג גאָר דערצעהלען, אז דו ביזט גאָר „אנטשיל קעלבעלע“! זיי וואָלטען דאָך דער'הרג'עט, און וואָלטען גערעכט געווען; וואד-רום פאר וואָס ווילסטו זיי אלע דער'הרג'ענען?
— טאָקי גערעכט! ס'אַ רחמנות אויף זיי!
היינט פאסט פאר מיר נישט, איך זאָל אויסזאָגען, מחמת איך בין אַ חכם (דו ווייסט?) איך בין געוואָרען די לעצטע צייט אַ חכם, אלע בלעך טער שרייבען עס) נו, טהוט דען אַ חכם אזוי?
— יא, חכם מיינער! וואָס-זשע וועסטו מיר האָמטש געבען דערפאר?

מוזט נייע מענשען אריינשטעלען אין נייע גע-שעפטען, וועלכע האָבען זיך געמוזט עפענען. און מענשען — וואָס ווילען דען? מענשען ווילען, אז דאָס געשעפט, ביי וועלכען זיי דיע-נען, זאָל מצליח זיין, זאָל קיינמאָל ח' נישט אומ-פאלען! ווארום דאָס געשעפט זאָל ח' פאלען, ווערען זיי די ערשטע געבראָכען פון פרנסה! אַ קלייניגקייט פרנסה פאר אַ איד פון ווייב און קינדער! דעריבער זיינען מענשען אָפּטמאָל גע-טרייער די געשעפטען, ווי דער בעל הבית אליין, ווייל זיי זיינען מעהר איינגעשטעלט פון'ם בעל הבית. דער בעל הבית ווערט דאָ אָן געלד, און זיי — פרנסה, דער בעל הבית ווערט נוזק — זיי ווערען געבראָכען! ר' אנטשיל'ס געשעפט טען האָבען זיך אויך דערפאר גוט געהיט, און האָבען שטארק געוואקסען. נישט אזוי אין כח אריין, ווי אין דער ארבייט. זיינע וועקסלען האָבען אָנגעשפארט אומעטום. דאָך האָט ר' אנטשיל זיך געפיהרט מיט די נדבות, ווי ער האָט זיך תמיד געפיהרט: גענומען אלץ ביי יעד-דען אַ נדבה, און יענעם געלד, וואָס אין קאסע, האָט ער נישט אזוי שטארק געליעבט. יענע איז דאָך אלץ אועלכע, וואָס מען דארף אַ מאָל אָב-געבען, נדבה-געלד — איז לויטער מיינס, טרויסט ער זיך נאָך היינט אויך, און דאָס געלד פלעגט ער טאָקי האלטען. ביי זיך.

נאָר מעהר ווי דאָס פערמעגען, האָט גע-וואקסען זיין חכמה און זיין עבילרעמקייט; זיינע ווערטלעך זיינען געוואָרען עובר לסוחר; פלעגט רופען יעדער זאך מיט זיין נאָמען — נאָר ווי אַ פאָעט; צווישען די עליות, אַ שטייגער, האָט „מפטיר“ געהאט אַ נאָמען „קאָדע שמואל'ן“, שישו און שלישו — א „גוטע ווע-טשערע“, די איבעריגע עליות — „לונג און לע-בער“. אין יענעם שטערטלע רופט מען נאָך היינט אויך די עליות מיט יענע נעמען. היינט זשע אַ מבינות אויף אתרוגים ער האָט בעקר-מען! און אויף טליתים; היינט אויף ציהרונג און רויכווארק. בקיצור ער האָט געלעבט אַ גר-טען טאָג. —

אַ מאָל שטעהט ער ביי זיין פענסטערעל און געזעצט, פלוצלונג הערט ער עפעס אַ רויש ביי דער טיר, דאָרט האָט זיך געריהען אַן ארץ-מאן אריינצוגעהן, און מען האָט איהם נישט אריינגעלאָזט. ער האָט זיך דערמאנט אַן זיינע אלטע חברים און האָט זיך פערבענקט נאָך זיי. האָמטש עטליכע ווערטער וואָלט ער וועלען ריר-דען מיט אַן אָרעמאן! האָמטש ווייזען יענעם וואָס פאר אַ גליק ער האָט צו קבצנות! ער האָט גע-הייסען צולאָזען דעם אָרעמאן, ער האָט איהם אריינגענומען צו זיך אין צימער אריין. יענער האָט זיך איינגעקאָרטשעט מיט גרויס דאָך אריין, קוים וואָס די אויגען אויפגעוויבען.... „ניט צו איך דאָס איך“, רעדט ער קוים היינט, און מען הערט: „איך דארף צו „אנטשיל דעם גאָלדע-נעם קעלבעלע.“

דיך ערשט נעכטען געזעהען טאנצען מיט מיידל
לעך אויף א פארשפיעל!"

— א רוח אין דיין טאטען! ענטפערט איהם
יענער: טאקי דערפאר טאגן איך דאך, ווייל
איך בין קרום; מיר איז גרינגער צו טאנצען, ווי
גלייך צו געהן!

אן אנדערער קרומער איז געקומען אין כעס
אריין, און האָט געוואָרפֿען די שטאַלצען איינעם
אין קאָפּ אריין, און פון כעס האָט ער פֿערנעסען
און אָנגעהויבען גלייך צו געהן.

אין יענעם טאָג, אז מוטערס האָבען
ארויסגעלאָזט די קינדער אויף דער גאס, האָבען
זיי אָנגעזאָגט: „קינדערלעך, הינקט צו א ביל
סעל! אז מען וועט איך פֿרעגען, זאָלט איהר
זאָגען: „מיר זיינען קרומע“; אז מען וועט איך
פֿרעגען: ס'איז טאָג?“ זאָלט איהר זאָגען:
„נאכט“; — „די טאטע מאמע לעבען?“ זאָלט
איהר זאָגען — „געשטאַרבען.“

וואָס האָט מען געבעך צו יענע מאמעס?
זיי האָבען געהאַפּט, אפשר וועלען זייערע קינד
דער ווערען יורשים! האָפען פֿאַר גענאָגען לייט
איז א גוטע זאך, און קאָסט דערצו קיין געלד
ניט.

און אידען פון דער קלויז, און אידען אויף
דער גאס זיינען געגאנגען און געהונקען; דאָס
גאנצע שטערטעל האָט פֿלוצלונג אָנגעהויבען
הינקען! אפילו דער דאָקטאָר און, להבדיל, דער
דין האָבען אויך אָנגעהויבען הינקען. און ביידע
האָבען זיך געלאָזט געהן איינער צום אנדערען,
און האָבען זיך בעגעגענט אויפ'ן וועג. דער דין
איז געגאנגען בעטען דעם דאָקטאָר א רפואה
צום לינקען פוס, וואָס איז פֿלוצלונג קרום גע-
וואָרען... און דער דאָקטאָר איז געגאנגען פֿרע-
גען דעם דין: אויב הינקען טאָר מען אויך מעהר
ניט ווי א תחום שבת.

נאָר ניט אין הינקען אליין איז געווען גע-
ווענדט! דער עיקר איז א ליגען זאָגען. די
אפוסטרופים האָבען אָנגעהויבען רופֿען די
קרומע איינציגווייז. עס האָבען זיך אָנגעהויבן
בען די ליגען: איינער האָט דערצעהלט, אז ער
האָט געזעהען א פֿאָר פֿאַלק איז זיך געגאנגען
גט'ן צום רב, ווייל איהר פֿאַטער האָט א גאנצען
הונדערטער פֿון'ם נדן אָבערסיען; האָט דער רב
געפֿרעגט: „וויפֿעל ווילט איהר מיר געבען,
פֿאַר'ן גט?“ „פינף, צוואַנציג קערבלעך“,
— ענטפֿערט דער גרוש. דער רב האָט קיין סך
ניט געטראַכט, ארויסגענומען פינף און זיבעציג
רובעל און געגעבען דעם יונגען מאן: „נא“,
זאָגט ער: „מיט'ן פינף און צוואַנציגער, וואָס
דער גט דאָרף קאָסטען, האָסטו שוין א הונדער-
טער נדן, און לאָז דער מזבח ניט וויינען אויף
מיין קאָפּ.“

דער עולם האָט א שמייעל געטהאָן:
„נישט קיש פון א ליגען, נאָר לאָמיר הערען
אנדערע!“

איינער האָט דערצעהלט: ער האָט געזעהן
צוויי מלכדים שטעהען איבער איין בעל הבית

— וואָס זאָל איך דיר געבען? אפשר
וויכטו, קאָן איך זעהן, מען זאָל דיר אריינ-
נעהמען פֿאַר א מענטש אין מיינע געשעפטען!

— משוגע בין איך דען? אלס מענטש וועל
איך דאָך דארפֿען עפעס טאָן! וואָס קאָן איך
דען ניט בעשטעהן, דיינע מענטשען זאָלען טאָן,
און איך זאָל ביי זיי עסען א פֿארטיגען אָנ-
בייסען?

— נו, קאָן איך דיר פֿערזאָגען אלע שבת
מיט א גוטער עליה!

— אחכם, א חכם און פֿאַרט א קעלבעל!
די גוטע עליה איז דערפֿאַר נאָר גוט, ווייל
גבירים האָבען זי פֿערבאָפּט! אז דו וועסט אָנ-
הויבען רופֿען קבצנים צו דער עליה, וועט זי
וואָלוועל ווערען!

— וואָס־זשע דען זאָל איך דיר געבען?
— אָט! סיי ווי האָסטו קיין קינדער ניט!
מאָך מיך פֿאַר דיין יורש!

— וואָס־זשע? האָסטו דען כדעה מעהר
פון מיר צו לעבען?

— אוראי! פֿשוט מחמת דיר בעהאנדלען
דאָקטוירים, און מיך ניט!

— און איך האָב גערעכענט פֿערקעהרט;
כ'האָב דיר אפילו געוואָלט צוואַנגען צו זאָגען
משניות נאָך דיר! ווייסט, אז איך קען שוין
משניות? אזוי פון זיך.... כ'ווייס ניט פון ווען,
פון וואָס — נאָר איך קאָן!
די אלטע צוויי גוטע ברידער האָבען זיך
אָנגערעדט, אָנגעשמועסט ביז זיי האָבען זיך צו-
שיידט.

ר' אנטשיל האָט קיין סך נאָך דעם טאָקי
ניט מאַריר ימים געווען, א חכם, א חכם, און
האָט זיך פֿאַרט בענאָרישט: גענומען און גע-
שטאַרבען. נאָכ'ן טויט האָט מען געפונען א
צוואה, אין וועלכער עס איז געשטאנען, אז זיין
איינציגער יורש פון זיין פֿערמעגען איז א קרר-
מער אָרעמאן, פון וועלכען ער ווייסט ניט דעם
נאָמע. ווייל מען פֿלעגט איהם אנדערש ניט
רופֿען: ווי „קרומער“, נור כדי עס זאָל קיין
אנדער קרומער ניט קומען אויסנאָרען די ירושה,
גיט ער אָנאָיף איהם סמנים: ער איז א גרוי-
סער „לינגער“: על כן, ווען א קרומער וועט קר-
מען, זאָל מען איהם פֿערהערען און ליגען זאָגען,
ווער פון זיי ס'וועט זאָגען א גרעסערען ליגען,
זאָל בלייבען יורש. און שטאַדט־לייט האָבען
געפֿאַלגט „צואת־המת“; געלאָזט אויסרופֿען אין
אלע בתי מדרשים און שוהלען, אז בכך, ווער עס
איז געלייטעליגט פון גאָט ב"ה, און איז אי א
קרומער, אי א לינגער, זאָל ער קומען צו דער
פֿראַגע. עס האָט זיך פֿאַר צונויפֿגעלייבען א
מחנה פון קרומע, טייל געבוירענע, אמת־קרומע,
טייל געמאַכטע; די זאך איז ניט צוגעגאנגען
אָהן קריגעריי. די געמאַכטע קרומע וויינען אָנ-
געפֿאַלען אויף די אמת־קרומע און יענע האָבען
אויך ניט געשוויגען: „דו, גנב, דו ממזר! —
שריט געבעך א קרומער פֿון'ם האַרץ ארויס! —
וואָס מאַכסטו זיך פֿאַר קרום? איך האָב דאָך

דאס הייסט א ליגען! קיין גרעסערער פון דעם ליגען קאן שוין נישט זיין! ער איז יורש!

דער קרומער איז געבליבען יורש.

נאך אז מען האט גערופען די כוכאָלטערס און מען האט געעפענט די גרויסע ביכער, האט מען געזעהען, אז דאס פערמעגען, וואָס איז געבליבען, טראָגט קוויטקוים די חובות צו בער צאָהלען, מיט גאר-גאר א קנאָפּער עסקא. עס איז נאָך געבליבען עפעס א בינטעל געלד פון אַבגעריבענע מטבעות, און דאָס, ווייזט אויס, איז געווען נדבֿהגעלד. דער קרומער איז געבליבען יורש פון'ם בינטעל. דער עולם האט זיך אָנגעהויבען פערשעמט און פֿערוואונדערט אַבצורוקען; נאך דער קרומער האט זיי אָנגעדעלט: „רבותי!“ זאָגט ער, „אז עס איז שוין געקומען דערצו, אז א ליגען צאָהלט זיך אזוי טייער, בעצאָלט זשע מיר פאר מיין ליגען!“

— פאר וועלכען ליגען! דו ביסט דאָך שוין בעלאָהנט! ביסט דער יורש פון'ם בינטעל נדבות! ניין! פאר אן אלטען ליגען. די נדבות, זעהט איהר, קומען מיר סיי ווי, ווייל זיי זיינען שוין ביי מיר אין דער האַנד. נאך א ליגען האָב איך אייך שוין געזאָגט גאנץ לאַנג.

דער קרומער האט זיי דערצעהלט די מעשה פון אָנהויב.

דער עולם האט זיך איבערגעקוקט פֿער-וואונדערט. זיי האָבען עטליכע מינוט געשוויי-גען; ווייזט אויס, זיי האָבען זיך געוואָלט איר בערצייען, אויב דער קרומער נאָרט זיי נישט אָב. און אז זיי האָבען זיך גוט איבערצייעט, אז דער קרומער נאָרט זיי איצט נישט אָב — האָבען זיי אלע מיט איין קול ארויסגערעדט: „שקן! ווער מען דערצעהלט? וואָס דערצעהלט? וואָס-זשע? ביסט שוין קליגער פאר א גאנצער שטאָדט?“

— ניין! חברה! ס'ווייזט אויס א משוגע-נער! איהר זעהט נישט? טרייבט איהם ארויס!

— א משוגענער! בנאמנות, א משוגע-נער!.....

און קריגען זיך: דער שרייט: „ניט אייער קינד איהם אין חדר — נישט מיר! ער קאן בעסער פאר מיר!“ יענער האט געשריען: „גלויבט איהם נישט, דעם נגב, דעם שקרן! נישט איהם אייער קינד! דאס פערמאָג נישט אין קאָפּ, וואָס ער — אין נאָגעל!“ און אז בעלי בתים האָבען געהערט זייער עהרליכקייט, האָבען זיי געכאָפּט און אָפּגעגעבען דאָס פאָריל אלע אַבגעריסענע און נישט בעצאָלטע שכל לימוד'ן. די צוויי מלמדים זיינען געוואָרען גבירים אין יענעם טאָג.

דער עולם האט אוועקגעמאכט מיט די נע-זער: „א מלמד'עשער ליגען! דערצו, וואָס דארף ער נאָך אריינמישען בעלי בתים אין דעם?“ און סך זיינען טאָקיי גוט ברוגז געוואָרען. איינער האט דערצעהלט: ער האט געזעהן א אידישען סופר, וואָס לאחר מותו האט מען איהם בעגראָד בען אין אויגענע תכריכים. איינער דערצעהלט: ער האט געקאָנט א בעל-עיסקא, וואָס האט פאָר'ן טויט געשיקט רופען זיינע קלינטען און האט יעדען אַבגעגעבען, וואָס ער האט ביי זיי גענומען איבערגעבן, איין חסרון איז נאך געווען, וואָס דער פערמעגען האט נישט געקלעקט. איינער דערצעהלט: ער האט געזעהן א יונג ווייבעל, וואָס האט פיינד געהאט ציהרונג מיט פּוצונג. הכלל, ליגען, שקרים וכובים האָבען זיך געשיט פון אלע זייטען, ביז צו ענדע האט זיך דורכגעשטופט א קרומער, א אמת-קרומער א כל-מוסרער.

עס איז געוואָרען שטיל. עפעס פיהלט יעדער, אז דער קרומער וועט זאָגען א'ן אמת'ן ליגען — רבותי! הויבט ער אָן: איהר זאָלט ווי-סען, רבותי! הויבט ער אָן: הערט! איהר זאָלט וויסען, אז ר' אנטשיל דער-גאלדענער, עליו השלום, איז א גרויסער קבצן, א ווילדער דלות'ניק געווען; און נאָריש איז ער געווען ווי א קאלב! ניין, ווי אן עהרליכער איד!

עס האט זיך ארויסגעריסען א לאכען פון הונדערטער מיילער: — בראווא, בראווא! אט

א „סמאָוקער“

(א ניו יארקער סינקעט)

פון יעקב גארדין.

1.

אָנגעבויגען צו איהם און האָט אין אפאָמיליאָרען טאָן געזאָגט: „בראָדער, די פאַרשטעלונג וועט זיך אָנפאַנגען אין אַ פיערטעל שטונדע אַרום. נאָך נישט אלע מיידלעך זיינען דאָ און מיר וועלען דארפֿען וואַרטען...“ ער, אום צו האַלטען זיך אלס אַן אייגענער, האָט אָנגעשלאָגען זיין פייפּ מיט טאָבאַק, האָט זי פערדויכערט און אַרייַז געשטעלט אין זיין מויל אין דער קריס און צי געגעבען זיין פנים אַ שייגעצוואַטען אויסדרוק. אבער אין דער צייט וואָס ער רויכערט און וואַרט אויף דער פאַרשטעלונג, וועלען מיר דערוויילע דערצעהלען, ווער ער איז, וואו ער איז, און ווי קומט ער אַהער.

2.

זיין נאָמען... וואָס איז דער חילוק ווי זיין נאָמען אַ? דאָ אין ניו יארק איז זיין נאָמען לעגיאָן — נישט איין לעגיאָן, דאָ איז ניו יארק האָבען מיר לעגיאָנען און לעגיאָנען אזעלכע ווי ער. ער האָט אַ גרויסען געשעפט פון האַלב־זיל־בערע און בעזילבערע זאַכען. און ווייל ער איז אַ סימפּאַטישער מענטש און פיהרט זיך אלס אַנ־שטענדיגער סוחר האָט ער פיעל קרעדיט, פיעל קונים און איז רייך. נאָך גאָר נישט לאַנג האָט ער געוואָהנט דאָן־טאָון, האָט זיך אינטערעסירט מיט שעהנע לשון־קודש־דיגע מליצה, מיט אַ גוטען אירדישען ביכעל, מיט אַ שעהנע אירדישע דראַמאַ, מיט אַ גוטען אַרטיקל אין אַ אירדישע ראדיקאַלע צייטונג. ער האָט געפיהרט אַ רוהיגען שטילען לעבען, ווי אַן איינפאַכער פראָז ווינציאַל, און האָט זעהר וועניג געוואוסט פון דער גרויס־שטאָדטישער „ציוויליזאַציע“. ער האָט נישט געדענקט פון קיין אנדערע פרויען און האָט נישט געקענט קיין איינע, אויסער זיין שוואַרץ־האַלדענדיג ווייבעל, איז נישט געגאנגען ערנעירונג אָהן איהר, און איז געווען אַן אמת־ער ב־בית. די חכמות פון זיינע קינדערלעך האָבען איהם אינטערעסירט מעהר פון אלע חכמות אין דער וועלט, און דאָס פערנגיגען צו זיצען אין דער היים איז געווען דאָס גרעסטע פערנגיגען, פון וועלכען זיין קלינישטעמעלדיגער מוח האָט געקענט האָבען אַ בעגריף. איצט וואָהנט ער אַפֿטאָון.

יא, ער וואָהנט אַפֿטאָון און רעדט שוין ענגליש, אָדער וועניגסטענס, דייטש. ער בעזוכט שוין נור ענגלישע טעהאַטערע, און טאַקע דוקא

ען ער איז אַ זינגער 9 ביינאַכט אַריינגעגאנגען אין דעם לאַז־גען שפּאַלען זאָל, איז ער גע־בלעבען שטעהן אַ פערוואונ־דערטער. אלעס וואָס איז געווען אין צימער איז געווען איינ־געוויקעלט אין גאַנצע וואַלקענס פון ערשטיקע־דען רויך. איבער'ן רויך האָט זיך געטראָגען אַ געטומעל פון פיעלע שרייענדיגע שטימען און אַ הילכיגער צינישער געלעכטער. עטליכע הונד־דערט מענער זיינען געזעסען אין פערשיעדענע פאָזען, האָבען געפיהרט אַ פרייען שמעס, און האָבען גערויכערט. וועניגע פון זיי האָבען גערויכערט סיגאַרען, דער גרעסטער טהייל האָט גערויכערט פון איינע און דיוועלכע ביליגע היל־צערנע, „פייפקעס“. די אויפזעהר פון דער אונ־טערנעהמונג האָבען איהם, אלס נייעם גאַסט, זעהר פריינדליך אויפגענומען, האָבען איהם געגעבען אַ שטוהל אין די ערשטע רייהען, ער זאָל בעסער הערען און זעהען, און דער „רויכער־מייסטער“. האָט איהם באַלד דערלאנגט אַ היל־צערנע טרובקעלע, ווי ביי די איבריגע געסט, און אַ קליינעם פאַקעט מיט ביליגע טאַבאַק. ווען ער האָט זיך אַ ביסעלע פערוואונגט פון זיין ערשטע ערשטוינונג, האָט ער זיך אָנגעהויבען אַרומקוקען. געגען איהם איז געשטאַנען אַ הויכע הילצערנע פלאַטפאָרמע, וועלכע איז געווען פערדראַפירט מיט אלטע געלע פאַרהאַנגען. איין ווינקעל פון דער פלאַטפאָרמע איז געווען אָבעטהיילט מיט אַ שפאַנישען שירם. אַן אַן אנדער ווינקעל איז געשטאַנען אַן אלטע צובראַכענע פיאַנאָ. אויף דער פלאַטפאָרם וועט היינט פאַרקומען, ווי מען האָט איהם פערזיכערט, עטוואָס איבער־ראַשענדרעס. ארום איהם זיינען געזעסען בעקאַנ־טע און אונבעקאַנטע ביזנעס־לויט, ריעל עסטעיט בראַקערס, פראַפעסיאָנעלע מענישען, פערמעגליכע סטאַרקיעפערס. זעהר וועניג בעיאָהרענטע מענ־שען, פיעל יונגע בעלי־בתים און נישט וועניג בחורים, אָך גאָר אינגלעך. אלע לויטער אידען, מיט אירדישע, אַם מייסטען יאָהודישע נעזער, מיט אירדישע אויגען, מיט אירדישע מינעס. אלע האָבען גערעדט הויך, איינער דעם אנדערען איבערשלאָגענדיג. אלע האָבען גערעדט נור „ענגליש“ מיט אַ אירדישען אָדער דייטשישען אַקצענט... איינער פון זיינע שכנים האָט זיך

ווייסט עס גאר נישט! אים ירצה השם פורים וועלען מיר זיך אויך אמוזירען. איהר וועט האבען וואס צו הערען און וואס צו זעהען... פון דעם וואס איהר וועט זעהען, וועלען אייך די אויגען פערפלאמט ווערען און פון דעם וואס איהר וועט הערען, וועט אייך קלינגען אין די אויערען.

ער האט זיך געפיהלט זעהר שלעכט, ווען ער האט היינט פערלאזען זיין היים. אין שטוב ביי איהם איז געווען ליכטיג, פרעחליך, יום טוב'דיג. אָבוואָהל ער איז כמעט אַן אויפֿ-געקלעהרטער, האָט ער דאָך געגעסען צום סאפער אידישע געפילטע פיש, קרעפלעך מיט פלייש און אנדערע אידישע דעליקאטעסען. זיין שוויגער האָט איהם געשיקט זאגאר המחטאשען. זיינע קינדער האָבען געזונגען און געלאכט, זיין שווארצ'חנ'עוודיג ווייבעל איז געווען אזוי שעהן אויסגעפוצט... ער וואָלט געוויס בעסער גע-בלעבען אין דער היים — אבער די פליכטען צו דער געזעלשאפט! און אויסער דעם, די „ברידער“ וועלען מיינען אז ער האָט מורא, אז ער שעהמט זיך און זיי וועלען לאכען פון איהם. איצט ווייסט איהר שוין פאר וואס מיר זעהען איהם דאָ מיט אַ פייפּ אין מויל און מיט שלעכטע געפיהלע אין הארצען. אויטאמאטיש רויכערט ער איין טרובקע נאָך דער אנדערער. דער שלעכטער טאבאק, די פערניפטעמטע אטמאָ-ספערע ווירקט אלץ מעהר און מעהר אויף זיינע נערווען, און ער ווערט ווי פער'שכור'ט און בעטויבט.

3.

ענדליך ערשיינט אויף דער פלאטפארם דערזעלבער „בעאמטער“, פון דער לאָדזש, וועל-כער האָט נאָך גאר נישט לאנג עקזאמינירט אונזער גאסט, אויב ער איז זוכה צו זיין אַ מיטגליד פון דעם גרויסען אָרדען, אויב ער גלויבט אין גאָט, אויב ער האָלט פון רעליגיאָן און לייקענט נישט אָב די אונטערבליקייט פון דעם מענ-שענס זעעלע, — איצט ערקלערט דערזעלבער בעאמטער, אז אלע מאמעלען זיינען שוין דאָ, אז די פאָרשטעלונג פאנגט זיך באלד אָן און אז דער סורפרייז פון אבענר, די קרוין פונ'ם פראָ-גראם קומט צום לעצטען.

די פאָרשטעלונג פאנגט זיך אָן. עס געהט ארויס אַ יונגע אידישע מיידעל און זינגט אַ שמוציגען קופלעט. זי שטרענגט אָן אלע איהרע קרעפטע צו בענייטערען איהרע צושיינער. זי לאַדעט איין אויף דער פלאטפארמע פליכעוואטע, מיאס'ע לאָדזשען-ברידער און קושט זיי אין זייערע פערשוויצטע פליכען... נאָך דעם קומט אַן אנדערע, אַ דריטע. די טעמפע-ראַטור וואקסט און אין איהם וואקסט אַ געפיהל פון עקעל געמישט מיט ניגיויערע. אויף דער פלאטפארם טרעט ארויס אַ בעיאָהרענטע שווערע אידישע פרוי. איהר שטימע איז איבערגערוסען, רייסט זי איהר האַלז און איהר האַרץ. זי לאַכט פרעך און אַלעס אין איהר

אין אַ טאָקסידאָ מיט ווייסע הענדרשקעס. נאָכ'ן ספּעקטאַל געהט מען מיט די נייע בעאמטע אין גרויסאַרטיגע רעסטאָראַנען, וואו מוזיק שפּיעלט, לוקסוס גלאַנצט און געלד פליהט, אלעס אויפ'ן הויכען שטייגער. פון אָנפאַנג שעהמט ער זיך אַ ביסעל פאַר די לאַקסען און פיהלט זיך אונגעקוועם, אבער ביסלעכווייז געהט ער אַרײַן אין טאָן. די נייע פריינדע שלאָגען ביסלעכווייז אַרויס פון איהם דעם פראָוויציאָ-לען גייסט און מאַכען איהם פאַר אַ „ציוויליזיר-טען“ מענשען. זיי לערנען איהם שפיעלען אַ פאָקער און פעהרהאַלטען איהם שפּעט ביי אַ קערטיל. די נייע פריינדע האָבען איהם אויך געמאַכט פאַר אַ מיטגליד אין אַן אַריסטאָקראַ-טישע לאָדזש, וועלכע בעשטעהט אויסשליסליך פון פערמעגליכע ביזנעס-לײַטע, ריעל-עסטייט-ניקעס, לאָיערס, פינאַנסיסטען און פאָליטיקער. די הויפּט-אויפגאַבע פון דזער לאָדזש איז — געבען איהרע מיטגלידער אַ גורמאס דורך באַנקעטען, הוליאַנקעס און אנדערע „עסטעטי-שע“ אונטערנעהמונגען.

אויף דעם לעצטען מיטינג פון זיין לאָדזש איז געמאַכט געוואָרען אַ פאָרשלאָג, אז דער געווענהלכער יעהרליכער סמאָקער פון דער לאָדזש זאָל שטאַטפּינדען פורים. ווי עס זאָל נישט זיין, האָט דער לאָדזש-ברודער געזאָגט, מיר זיינען דאָך אידען און פורים איז אַ יום טוב. זיין פאָרשלאָג איז אויפגענומען געוואָרען מיט גרויס בענייטערונג און שטירמישע אפלאָדי-מענטען.

— וואָס איז מיט זיי די שמחה? — האָט געפרעגט אונזער נאָך אלץ נישט אין גאנצען „ציוויליזירטע“ נייער מענטש. דאָ האָט איהם אַ ברודער געגעבען די דאָזיגע ערקלערונג: אויפ'ן סמאָקער קומען נאָר מיר, די מענער. די קאָמיטע וועט איינלאָדען מיידלעך, וועלכע וועלען אינאָם אמוזירען. שאַ, שרעקט אויך נישט! האָט איהר דען נישט געהערט, ווי רייכע חתנים פאַר דער חתונה געבען זייער אבישע-דעס-אבענר צו זייערע פריינדע די בחורים? דער גרעסטער טהייל אין דעם פראָגראַם פון אַזאַ אבענר איז אַ מיידעל אין מוטער חוה'ס קאָסטיום, וועלכע ווערט דערלאָנגט אין אַ קייק, און וועלכע טאַנצט נאָך דעם אויפ'ן טיש אַ הומשיקוטשי טאַנץ. אין די רייכע קלובען ווערען אָפט געגעבען סמאָקערס מיט אַזעלכע פראָגראַמען. וואָס דאָרטען קומט פאַר איז שווער איבערצודערשעהן לען. די מיטגלידער פון אַזעלכע קלובען זיינען בעריהמטע מענשען, סאָלדאָט באַנקיערען, גרויסע פאָליטיקער. זיי קרוינען דאָס בעסטע וואָס עס גיעבט אויפ'ן מאַרקעט. אָבער דאָס קאָסט טהייער. עס איז דאָ אַזעלכע אַגענטען, וואָס שטעלען צו די דאָזיגע „פערפארמערס“... די אַגענטען נעהמען זעהר טהייער פאַר אַזאַ סחורה, אבער די מיידלעך קומט אָן זעהר וועניג. אין ניו יאָרק ווערט יעדען אַבענר געגעבען צעהנדליגע אַזעלכע פאָרשטעלונגען, און איהר

קאנאן, עס איז א פאנטאסמאגאריע, עס איז
 נישט קיין ווירקליכע ערשיינונג, עס איז אן איינ-
 בילדונג וואָס משוגעים ערפינדען אין זייער
 פיעכער; עס איז נישט קיין ליידענשאפט, עס איז
 א העלישער פייער, עס איז שוועבעל און פעך
 פון סדר און עמורה; עס זיינען נישט בעוועגונג-
 גען, נאר קאנוואלסיען פון עפילעפסיע; עס
 זיינען נישט פאָזען, נאר דאָס ציטערן פון היסטע-
 ריע; עס איז נישט זשעסטען, עס איז די אנאָניע
 פון א דערשטיקטען. עס איז דאָס פערדאָרבענ-
 סטע, דאָס אוננאטירליכסטע, דאָס קראנקהאפ-
 טעסטע, דאָס מיאוס'טע וואָס עס האָט געקענט
 געשאַפּען ווערען פון דער פערדאָרבענער פאנטא-
 זיע פון אויסגעלאסענע מענשען, וועלכע ליידען
 פון פסיכאָפּאַטיע סעקסואַליס, פון מאַניאַ
 עראַטיקאַ, פון א ווילדע פאַראַקסיוזמאַ פון זנות,
 פון בעסטיאַלע, אונמענשליכע תאוה!

דאָס בלוט האָט זיך צוקאָכט, די ניעד-
 ריגסטע אינסטיקטען האָבען ערוואַכט, אלע
 זיינען געקומען אין עקסטאַז, פיעלע זיינען אויפ-
 געשפרונגען פון זייערע פלעצער, יונגע און אלטע
 האָבען געהירזשעט ווי ווילדע פערד.

זיין קאָפּ איז געווען צודולד און טרערען
 האָבען איהם געשטיקט אין האַלז, ווען ער איז
 מיט אייניגע, „ברידער“ נאָכדעם געגאנגען אין א
 רייכען רעסטאָראַן עסען און טרינקען. ער האָט
 געטרונקען קאקטיילס און שאַמפאַניער, אָבּוואָהל
 ער האָט נישט געקענט פערשטעהן, וואָס איז מיט
 איהם די שמחה... ער האָט געלאַכט שטאַרקער
 פון אלע אָבּוואָהל איהם האָט זיך געוואָלט
 וויינען. ער האָט גערויכערט א סיגאַר נאָך א
 סיגאַר, אָבּוואָהל זיין קאָפּ איז געווען אָנגעגאַסען
 ווי מיט בליי... ער האָט געוואָלט פון רעסטאָראַן
 געהן אַהיים צו זיין שוואַרץ-ה'עוורדיגע ווייבעל,
 וועלכע איז געשטאַנען א ריינע, א צארטע פאַר
 זיינע אויגען אין איהר שעהנעם יום-טוב'דיגען
 קלייד, אבער זיינע, „ברידער“ האָבען איהם ער-
 קלערט, אַז פורים ביי-נאכט, נאָך „אַז“ פאַר-
 שטעלונג געהן אַהיים, הייסט האַנדלען מעשה
 גרינהאַרן. אין דיזער נאכט איז ער צום ערשטען
 מאָל אין זיין לעבען געוואָרען א פאַלקאָמען
 „ציוויליזירטער“ מענש. די גרויסע ציוויליזירטע
 שטאָדט ניו יאָרק איז איצט געוואָרען זיין לייב-
 ליכע מוטער — זי האָט איהם אויפ'ס ניי
 געבאָרען.

וויינט. איהר שעהנהייט איז פערשוואונדען,
 געהמט זי מיט חוצפה און אויסגעלאסענהייט.
 זי איז האַלב נאַקעט. פאַר די עטליכע דאָלאַר
 וואָס זי קריעגט היינט, שטעלט זי אַרויס איהר
 פיעל געשענדעטען קערפער... מען בענגענט זי
 מיט שמוציגע און בעליידענדיגע בעמערקונגען,
 זי ענטפערט מיט שמוציגע גלייכווערטלעך, מיט
 עקעלהאפטען ניבול פה, מיט אונגלייבליכען
 ציניזם... ער רויכערט מעכאניש זיין ליולקע און
 דענקט: אַזאָ בעיאָהרטע אידישע פרוי וואָלט
 דאָרט, אין דער היים, געזעסען איצט ביי דער
 סעודה צווישען אנשטענדיגע געסט. זי וואָלט
 געהאַט א היים. זי וואָלט שוין געוויס געהאַט
 א זון א חתן, אָדער א טאכטער א כלה און
 וואָלט ערווארטעט פון איהרע קינדער נחת און
 נחמה... און דאָ, געהט זי אַרויס און ברעכט
 איהר קערפער און רייסט איהר נשמה פאַר די
 דאָזיגע מענשען, וועלכע שרייען ווילד און
 לאַכען, ווען מען דארף וויינען... עס געהען
 אַרויס נאָך אנדערע, וועלכע האָבען נאָך מעהר
 חוצפה און דערצעהלען נאָך שמוציגערע געשיכ-
 טען. קיין צוויידייטיגקייטען איז דאָ נישטאָ —
 זיי רופען אָן יעדע זאַך מיט'ן ריכטיגען נאָמען.
 די אוידיענץ קומט אַריין אין התלהבות, די
 פייפקעס רויכערן זיך פלייסיגער, די אויגען
 גלאַנצען פייערדיגער. אן איירישע שיקע מיט
 א פלאַטציגע נאָז חזנ'ט זיך מיט א שטימע פון
 א ביס-באָס... די צובראָכענע פיאַנאַ קלאַפּט
 פאַרטאָ, די גאַנצע קהלה זינגט צוזאַמען מיט די
 „פרימאָדאָנעס“: „האַני באָי“, „סאַקראַמענט-
 טאָ“ „טשינגא-לינג“ און „מאַרויטש“ און
 „האַריגאַן“. די וואָס קענען נישט דעם פויט
 אויסוועניג קריגען געדרוקטע מחזורים'לעך. עס
 איז טאַקע א ריכטיגער פורים און — והעיר שושן
 צהלה ושמחה!...

ענדליך, שפעט אין דער נאכט, קומט דער
 לעצטער נומער, דער לאַנגערוארטעטער סור-
 פרייז פונ'ם אבענער, די קרוין פונ'ם פראַגראַם...
 עס געהט אַרויס אויף דער פלאַטפאָרם א יונגעס,
 שעהנעם מעדכען, מיט א ליידערדען אונשוילדיגען
 פנים, מיט גרויסע פערטראַכטע אויגען, אין זעהר
 א שעהנעם ציגיינערשען קאָסטיום. זי פער-
 שטעלט שעהמעדיג איהר געזיכט און ווארט. די
 פיאַנאַ שפיעלט א ליידענשאפטליכען טאנץ און
 דאָס יונגע מעדכען פאַנגט אָן טאַנצען. עס איז
 נישט קיין טאנץ, נישט קיין הוטשירקוטשי, נישט קיין

איהם אויס, אז די פראספעריטי פון די לעצטע יאהרען איז, "נאך מעגליך געווען דורך דעם וואס דער אויספיהר פון סחורה אויפ'ן וועלט-מארק האט זיך אזוי אונגעהייער, אזוי קאלאסאל פער-מעהרט גראדע אין דזע יאהרען."

אכטצעהן הונדערט מיליאן דאלאר איז א גוזמא געלד, הלאזי וואלט איך מיט פיגענבוימען געהאט כאטש איין פראצענט דערפון, וואלטען מיר שוין ביידע געווען אלדרייט! אבער ווען איהר בעטראכט דאס אין פערגלייך מיט דער גאנצער פראדוקציע פון לאנד, זעהט דאס אויס גאר אנדערס. ערשטנס דארף מען ניט פער-פערנעסען, אז אמעריקא עקספארטירט דאך תבואה און אנדערע רויהמאטעריאלען אויך. ווען איהר רעכענט נאך די אויספיהר פון פאבריק-פראדוקטען, האט זי בעטראפען אין 1805 ניט קיין גאנצע ניו הונדערט מיליאן (\$894,490,254). צווייטענס אבער האט אין אויסלענדישע מאנאפאקטור-ווארען אויף דעמאלטען יאהר אמעריקא אריינגעפיהרט \$575,000,000 אלזא איז זי דורך דעם אויס-ווערטיגען האנדעל פטור געווארען אין גאנצען פון \$319,000,000. דאס מאכט אויס עפעס מעהר ווי דריי פראצענט פון דער גאנצער פרא-דוקציע. פערשטעהט איהר שוין ווי מען קען דערמיט ראטעווען א לאנד פון איבער-פראדוקציע!

היינט לאמיר פערגלייכען ווי עס זיינען גע-וואקסען די פראדוקציע און די אויספיהר. אין 1905 איז די אויספיהר פון פאבריק-פראדוקטען געווען מיט \$91,000,000 גרעסער ווי אין 1900, און די איינפיהר מיט \$105,000,000, אלזא איז דער נעט עקספארט קלענער געווארען מיט \$14,000,000. צו דערזעלבער צייט איז דער ווערט פון דער אמעריקאנער פאבריק-פראדוקציע גרעסער געווארען מיט איבער דריי ביליאן דאלאר (\$3,391,000,000). אלזא, עס איז קלאר ווי צוויי מאל צוויי, אז די אמעריקאנער פראספע-ריטי איז גאר אונאבהענגיג געווען פון דעם אויסלענדישען מארקעט.

איך האב געמאכט די רעכנונג נור פון פאבריק-פראדוקטען. איך וויל אייך ניט פער-מאטען מיט חשבונות, איך וואלט אייך געקענט ווייזען אז דער רעזולטאט וואלט געווען דער-זעלבער ווען מיר וואלטען פערגלייכען די גאנצע פראדוקציע (עס הייסט פארמער וואס מיינס אויך) מיט דעם גאנצען עקספארט. וואס אלע קאפיטאליסטישע לענדער זוכען אויסלענדישע מארקעטס, דאס איז א פאקט, אבער עס האט קיין שייכות ניט מיט קריזיסען. יעדער איינצענער קאפיטאליסט זוכט אויסצור-ברייטען זיין געשעפט; ווען די קאנקורענץ איז שטארק אין דעם היימישען מארקעט, זוכט ער קאסטאמערס אין דעם אויסלענדישען מארק. איין קאפיטאליסט קען דאס אבגליטען, אבער

אייגענע ווארען, טו וואס איז דער תכלית פאר דעם אמעריקאנער קאפיטאליסט, וואס אנשטאט זיינע היימישע קנעפלעך וועט ער זיך מוזען האל-טען מיט פיליפינער צוקער-שטעקעס, אז עס איז ניטא ווער עס זאל עסען דעם צוקער אין אמעריקא? די ארבייטער קענען ניט און די קאפיטאליסטען ווילען ניט.

דארויף האט פיגענבויים געפונען דעם היכטיגען ענטפער:

"א סך קומט אייגענטליך דאס געלד אין לענדער ווי די פיליפינען פון דעם, וואס די אמעריקאנער א. ז. וו. קויפען דארטען טאבאק-פעלדער, אייזענ-גרובען, אייזענבאהן-קאנצעסיעס א. ז. וו. דערפאר געבען זיי די פיליפינער גוטע געלד. פאר די געלד קויפען די פיליפינער אמעריקאנער קנעפלעך. די פיליפינער האבען דאן ביי דעם גאנצען עסק געוואונען קנעפלעך. די אמעריקאנער אבער האבען צוריק זייער געלד און אנשטאט קנעפלעך, וועלכע זיי האבען אין אמעריקא צו קיין פערמעגען ניט מעהר געקענט מאכען, האבען יעצט די אמעריקאנער חלקים אין די פיליפינער פעלדער, אייזענ-גרובען, אייזענ-באהנען א. ז. וו. דאס איז שוין אליין פערמעהער, אזוי גוט ווי אונגעקליבענע גאלד. פון דעם קען שוין ניט זיין, "צופיעל".

לאמיר זייע בעטראכטען, וואס עס קומט דא פאר. די קאפיטאליסטען לעגען אריין זייער מעהרוערט און אויסלענדישע אייזענבאהנען, אייזענ-גרובען, טאבאק-פלאנטאציעס און דער-גלייכען, אלזא אין פראדוקציע-מאטעריאלען, איין נייע קאפיטאליסטישע אונטערנעהמונגען. דאס האב איך דאך געזאגט, און דאס האט פיגענ-בויס אביגעשטריטען. ער האט גע'טענה'ט, אז סוף כל סוף מוז דאך די פערמעהרונג פון אייזענ-באהנען, קאנאלען, פעקטאריס, מאשינען דיענען צו בעשאפען לעבענסמיטלען; און, "אויב לעבענסמיטלען אליין מוזען ווערען צופיעל, טו ווי אזוי איז מעגליך און דער וועלט — האט ער געפרעגט — אז דער צופיעל זאל אייביג קענען אבגעהן אויף בעשאפונג פון נאך מעהר פראדוק-ציענסמיטלען?"

איז דער תירוץ, אז וואס עס איז ניט מעגליך, "אין דער וועלט" איז מעגליך אין אויס-לאנד.

די צרה מיט פיגענבוימען איז דזעלבע ווי מיט די עקאנאמיסטען פון וועלכע מארקס זאגט, אז וואס זיי ווייסען ניט קלאר, דאס מאכען זיי אוועק מיט א, "און אזוי ווייטער". זיי שטעלען א טאטשקע דארטען וואו זיי האבען געזאגט ערסט אנהייבן זייער אונטערזוכונג.

לאמיר אקארט אויסרעכענען וואס איז די בעדייטונג פון דעם אויכווערטיגען האנדעל אין אזא קאפיטאליסטיש לאנד ווי אמעריקא. פיגענבויים דערזעהלט, אז דער אויספיהר פון אמעריקא האט בעטראפען די לעצטע צייט יעהרליך \$1,800,000,000 און עס קומט ביי

„אריינלענען דינאמיט אין דעם סאמע פונדאָט מענטש פון די געדאנקען פון סאציאליזמוס, ווי אלע ארגאניזירטע סאציאלדעמאָקראטי־שע פארטייען פון דער וועלט פערשטעהען איהם און לערנען איהם“, ווייזט דאָס, אז זיי פערשטעהען איהם אנדערס ווי קארל מאַרקס. גוט וואָס פייגענבוים איז דאָס וועניגסטענס צו לעצט מודה געווען; פון אָנהייב האָט ער זיך בעקלאַגט אז איך האָב זיי אריינגעלעגט אין זאָק אַ בעכער'ל ווי יוסף בנימין'ען.

ווען איהר מיינט, אז עס האנדעלט זיך דאָ נור אום אַ ריין־וויסענשאפטליכער פראגע, טו מוז אייך אויסקומען זעהר מאָדע: וואָס קאכט מען זיך דאָ אזוי? דער ריכטיגער וואָס אבער איז, אז עס געהט דאָ אום די זאָגענאנטע „סאציאלע רעוואָלוציאָן“. מען גלויבט אז די קריזיסען מוזען ווערען רק גרעסער און גרעסער, ביז וואנען די קאפיטאליסטישע ווירטהשאפט וועט אין גאנצען ווערען באַנקראַט. אָט דעם באַנקראַט וויל מען צונויפֿינדען מיט דעם קלאַסענקאמפּף, דערצו פאסט זיך זעהר גוט די מעשה וועגען „אונטערקאָנומיציאָן“. דעריבער האלט מען זיך אָן איהר אזוי פעסט. די ענט וויקלונג פון די טראַסטס הרג'עט אַוועק די איינ־רעדעניש אז די קריזיסען מוזען ברענגען דעם באַנקראַט פון דעם קאפיטאליסטישען סיסטעם. די טראַסט רעגולירען די פראָדוקציאָן, ניט נור אין דעם היימישען מאַרקעט, נור טאקע שוין אין דעם וועלט־מאַרקעט, ביז אַ געוויסען גראַד, אויך, כאַטש פייגענבוים זאָגט זיך אַוועק, אז קיין „וועלט־טראַסטס זיינען דערווייל נאָך ניטאָ“. דער אויבֿער־טראַסט איז אַ וועלט־טראַסט; דער טאבאק־טראַסט איז אַ וועלט־טראַסט, וואָס האָט פערבינדונגען אין ענגלאַנד, אין דייטשלאַנד, אין יאַפּאַן; דער בליי־און זילבער־טראַסט איז אַ וועלט־טראַסט; די שיף־קאמפאניעס זיינען פערבונדען אין אַ וועלט־טראַסט. מיר לעבען נאָך ביים אָנהייב פון דער טראַסט־ענט־וויקלונג, אבער מיר זעהען שוין איצטער אז זי רעפארמירט „די אַנאַרכישע נאַטור פון דער קאפיטאליסטישער פראָדוקציאָן“. די טראַסטס קאנטראָלירען שוין היינט די בענקס און דעם גאנצען געלד־סיסטעם. מיר האָבען געזעהן אין דעם איצטיגען קריזיס אז די צאָהל בענקס וואָס האָבען געפעהלט איז געווען ניט צו פערגלייכען קלענער, ווי ביי דעם קריזיס פון 1893. פאַר־וואָס? ווייל די טראַסטס האָבען געהאַט דעם כח צו פעהיטען די פאניק זאָל ניט ווערען אַלגעמיין. ווען עס וועט ווייטער געהן אזוי — און פארוואָס זאָל עס ניט געהן אזוי? — איז אַ סברה, אז די טראַסטס וועלען בכח זיין צו רעגולירען אי די פראָדוקציאָן, אי די צירקולאַציאָן, עס זאָל גאָר ניט קומען צו קיין קריזיסען, הייסט דאָס, אויב אזוי, איז גור באי סאציאליזמוס?

ווען אלע קאפיטאליסטען פון דער גאנצער וועלט טהוען דאָסזעלבע, ווערט פון אלע היימישע מאַרקעטס איין וועלט־מאַרקעט. אז עס געהט ניט אין דער היים, העלפט שוין יעמאָלט ניט אַוועקפאַהרען צו דער שוועסטער, ווי יענע אידענע האָט געזאָגט.

פייגענבוים וויל זיך אויסדרעהען דערמיט וואָס מאַרקס זאָגט אויך, אז איבערפראָדוקציאָן פיהרט צו קריזיסען. אזוי ווי אימיעזער וואָלט דאָס געלייקענט! אבער „איבערפראָדוקציאָן“ איז ניט דיזעלבע זאָך ווי „אונטערקאָנומיציאָן“. איבערפראָדוקציאָן קומט ניט דערפון, וואָס דער אַרבייטער קרעגט ניט דעם גאנצען פראָדוקט פון זיין אַרבייט, נאָר פון גאָר אַנדערע אור־זאכען. כל זמן איין קאפיטאליסט פראָדוצירט ניט וויסענדיג פון דעם אַנדערע, מוז אַמאָל זיין צופיעל וואַרען, אַ מאָל צו וועניג. דערמיט איז נאָך אבער ניט ערקלערט, פארוואָס איבער־פראָדוקציאָן מוז פיהרען צו אַ קריזיס. אַ פאַר־צייטיגער פריץ איז קיינמאָל ניט בלדלות גע־וואָרען דערפון וואָס ער האָט אָנגעקליבען צו פיעל תבואה, צו פיעל בחמות, צו פיעל לייווענט — פייגענבוים דערמאנט דאָס אַליין. פאַר־וואָס־זשע איז עס פאַר די קאפיטאליסטישע קלאַסע אַ צרה, ווען זי האָט פון יעדער זאָך צו־פיעל? וואָס איז די נפקא מינה פון דער פאַר־צייטיגער פריץ־ישער ווירטהשאפט צו דער קא־פיטאליסטישער? דער אונטערשייד איז אין דער קאפיטאליסטישער צירקולאַציאָן. די אויפפאכע צירקולאַציאָן פון וואַרען אין די פארייטיגע יאהרען האָט ניט געקענט פיהרען צו אַ קריזיס, ווייל יעדער איינצעלנער קויפט און פערקויפט איז געווען אָבערזונדערט פון אלע אַנדערע. ווען איין וואַרען האָט ניט געפונען קיין קויפער, האָט דאָס ניט געשטערט צו פראָדוצירען און פערקויפען אַנדערע. אבער דער קאפיטאליזמוס ציהט אריין אלע וואַרען אין די צירקולאַציאָן און מאכט די פראָדוקציאָן אַב־גענגיג פון דער צירקולאַציאָן. ווען אַ טהייל פון די פראָדוצירטע וואַרען ווערען ניט פערקויפט, ווערט אָבערהאלטען דער גאנג פון דער צירקולאַציאָן, און דאָס וויעדער שטעלט אָב די פראָדוקציאָן, און מיר האָבען אַ קריזיס. אַלזאָ, ניט די איבערפראָדוקציאָן איז די אורזאכע פון קריזיסען, נאָר די קאפיטאליסטישע צירקולאַציאָן.

מיט אַ פאַר פסוקים פון מאַרקס'ן, ארויס־געריסענע פון זייער צוזאמענהאַנג מיט דעם גאנצען, וויל פייגענבוים בעווייזען, אז די ער־קלערונג וואָס איך האָב געגעבען וועגען די קריזיסען שטאַמט פון מיר אַליין. איך דאַנק איהם פאַר דעם כבוד וואָס ער גיט מיר דערמיט אָב, איך בעדויער אָבער אז איך האָב עס ניט פער־דיענט, וואָרום מאַרקס האָט עס שוין לאַנג פאַר מיר אויסגעשפראָכען. אויב דאָס הייסט

די פאליטישע לאגע און די דעמאָקראַטישע פארטיי

פון ל. ב. בודין

וועלען ניט ווערען דער אָפּפער פון די „משוגעת“ פון סאָציאליזמוס.

אבער דאָ ניט לאנג איז געקומען א פער-ענדערונג. פון איין זייט האָבען די געגנער פון סאָציאליזמוס גענומען שטארק שמועסען, אז די פונדאמענטען אי פון די ערשטע „גרויסע“ פאָליטישע פארטיי, אי פון די צווייטע, ווערט אויפֿגעפּרעסען פון דעם חלאת — סאָציאליזמוס. אים מייסטען, אָבנאָהאל ניט אויסשליסליך, ווערט דאָס גערעדט פון די דעמאָקראַטישע פארטיי. און פון דער אנדערער זייט, האָבען איינגע-סאָציאליסטען, ספּעציעל די יעניגע, וועלכע האלטען זיך פאר די „פראַגרעסיווע“ אין דער בעוועגונג, ד. ה., די יעניגע סאָציאליסטען, וועלכע האַרמאָנירען ניט מיט די אַרטאָדאָקסישע אָדער מאַרקסישע אבטהיילונג פון דער בעוועגונג. דיווע סאָציאליסטען האָבען אַלזאָ אויסגעדריקט די ערוואַרטונג, אז די דעמאָקראַטישע פארטיי וועט זיך אוועקרייסען פון דעם „פּלוטאָקראַטי-שען“ עלעמענט, וועלכער האָט דאָרט ביז יעצט געהערשט און וועט אָנגעהמען אַ ראַדיקאלע פראַגראַמע, און וועט ענדליך ווערען אַ ריינע „אַרבייטער“ אָדער סאָציאליסטישע פארטיי.

מר. ה. ג. וועלס, דער גוט־בעקאנטער ענגלישער פערפאַסער און פאביאנער סאָציאליסט, לאַכט זיך אויס אין זיין נייעם בוך „די צוקונפט אין אמעריקא“ פון די „וויסענשאַפֿטליכע“ נביאות וועגען דער צוקונפט. בשעת ער רעדט, ווי עס שיינט, פון דעם סאָרט „וויסענשאַפֿטליכע“ נביאות, מיט וועלכען ער האָט זיך פריהער אליין בעריהמט געמאַכט, קען דער יעניגער, וועלכער איז בעקאנט מיט די געגענטייגנע ליטעראַטור פון די דעבאַטען צווישען די פער-שיעדענע אַבטהיילונגען פון די סאָציאליסטישע בעוועגונג, ליכט דערזעהן דעם שטאַך, וואָס ער גיט דעם מאַרקסישען סאָציאליזמוס (טעכניש אָנגערופען „וויסענשאַפֿטליך“) פאר די מיינונג, אז עס איז נויטוענדיג צו האָבען נור אַ דורך און־דורך אַרבייטער־פארטיי, אָרגאַניזירט מיט דעם צוועק דורכצופיהרען די פולע פראַגראַם פון דעם קאָלעקטיוויסטישען סאָציאליזמוס. עס קען קיין צווייפל ניט זיין, אז דער סאָציאליסט פון מר. וועלס טיפּ ערוואַרטעט גאנץ וועניג פון אַ בעזונדערע אַרבייטער אָרגאַניזאַציע און ער-

אָס וועט ווערען פון דער דעמאָ-קראַטישער פארטיי? וועט זי זיך ענטוויקלען אין אַ סאָציאַליסטישע פארטיי? דיווע פראַגען אינטערעסירען היינט ניט נור די פאָליטישע נביאים, נור אַלע ערנסטע מענשען, וועלכע האָבען בעאַכטעט דעם וואַקס פון דעם סאָציאליזמוס אין אייראָפּא און האָבען זיך גע-שטעלט די פראגע, אין וואָס פאַר אַ פאַרמע וועט די סאָציאליסטיש־פאָליטישע בעוועגונג ערשיינען אין דיווען לאַנד. וועט די אַרבייטער־קלאַסע פון דיווען לאַנד גרינדען אַן אייגענע פארטיי, וועלכע וועט זיך גלייך שטעלען אויפֿן סאָציאַליסטישען באַדען, אָדער וועט דער סאָציאַליז-מוס אריינדרינגען אין איינע פון די אַלטע פאָליטישע פארטייען און זי שטופענווייז פּערוואַנדלען אין אַ פאָלשטענדיג־סאָציאַליסטישע פארטיי? און אז דאָס לעצטע זאָל געשעהן, האָט מען גערעכענט, אז די פארטיי, וועלכע די סאָציאַליסטען וועלען פאנגען, וועט זיין די דעמאָ-קראַטישע.

די אמעריקאנער סאָציאַליסטען, וועלכע זיינען מייסטענס אָנהענגער פון קארל מאַרקס האָבען אימער גע'טענה'ט, אז די אמעריקאנער אַרבייטער־קלאַסע קען גאָר נישט ערוואַרטען פון די אַלטע פאָליטישע פארטייען, און מוזען בויען אויפֿן ניי אַן אייגענע פארטיי, אויב זיי ווילען עררייכען עפעס אַן ערפאָלג אויף דעם פאָליטישען פּעלד. ווי די אַלטע פאָליטישע פארטייען זיינען היינט געבויט קען די אַרבייטער־קלאַסע פון איהר ניט ערוואַרטען קיין וויכטיגע פאָליטישע רעפאָרם און קען ניט ערוואַרטען אַריינ-צוקריענען איינע פון די אַלטע פאָליטישע אָרגאַניזאַציען אום אָנצופילען דאָס אַלטע פאַם מיט נייעם וויין, אום זיך צו בענוצען מיט דעם פאָליטישען מעכאַניזם פאר איהרע אייגענע צוועקען. די קאפיטאַליסטישע פאָליטישענס, וויעדער, לייקענען אָב די בעשולדיגונגען פון די סאָציאַליסטען, אז זיי יאָגען זיך נאָך די אַרבייטער און, זיערלענדיג די סאָציאַליסטען און די „אַרבייטער העצער“ פאר זייער גרינדען אַ ספּעציעלע אַרבייטער־פארטיי, שטימען זיי איין אין דער מיינונג, אז קיין איינציגע פון די „גרויסע“ פארטייען

גלייך וויכטיגע צווייגען : געזעצגעבענדע, עקזע-
קוטיווע און געריכטליכע צוזאמען מיט די זאך
געזאנטע סיסטעם פון „קאנטראלע און געגענ-
קאנטראלע“ (משעקס ענד בעלענסעס) איז בע-
שריעבען געווארען פון פיעלע אויסלענדישע און
היימישע שרייבער. קען מען דאך דענקען, אז
אונזער רעגירונגס-סיסטעם ווערט אים וועניג-
סטען אין דער היים גוט פערשטאנען. עס
הייבט זיך גאר ניט אָן. עס איז א זעהר טרוי-
ריגע און בעדערנסווערטהער פאקט, דאָס די
קלאַהרסטע כאַראַקטעריסטיק פון אונזער רעגיר-
ונגס-סיסטעם, דער כאַראַקטערצוג, וועלכער
צייגט אַרויס אַם בעסטען די פרינציפּען, אויף
וועלכע די סיסטעם איז געגרינדעט, און וועלכער
איז אין דער זעלבער צייט דער קוואַל פון מעג-
ליכע רעוולטאטען, די געריכטס-אבטהיילונג,
ווערט ניט פאַלשטענדיג פערשטאנען. עס איז
וואָהר, אַז פיעלע שרייבער האָבען זיך שטאַרק
אַבגעשטעלט אויף די לאַגע פון „עהרע און אייג-
פלוס“ פון די ריכטער, וועלכע זיי האָבען צו פער-
דאנקען דער אונגעוועהנליכער מאַכט צו ערקלע-
רען געזעצע אונקאנסטיטוציאָנעל, אַ מאַכט,
וויילכע איז אונגעוועהנליך און האָט אַבסאָלוט
קיין גלייכען צו זיך ניט. אבער דיווע אונ-
געוועהנליכע מאַכט איז ניט גאנץ קלאַר געמאַכט
דעם לעזער, אַז ער זאָל קענען בעגרייפּען איהר
פולע בעדייטונג, און געוועהנליך, ווערט דער
מאָטיוו פון איהר עקזיסטענץ אויף ניט ריכטיג
ערקלערט.

עס ווערט געוועהנליך בעהויפטעט, אַז
איבער דעם פערדראַטיווען כאַראַקטער פון די
אמעריקאנער רעגירונג מוזען, ערשטענס, די
שטאַטען בעשיצט ווערען געגען די מאַכט-
עראַבערונג פון די צענטראַלע רעגירונג און,
צווייטענס, אום צו פערזיכערען די צענטראַלע
רעגירונג פון צו ווערען דער אָפּפער פון פינדר-
ליכע געזעצע פון די איינציגע שטאַטען, אָדער
צו ווערען בעשעדיגט אין איהר מאַכט און אין
איהרע רעכטע. לויט די קאָנסטיטוציאָן איז די
ריכטער געגעבען געוואָרען די מאַכט צו ערקלע-
רען אונקאנסטיטוציאָנעל יעדען שטאַטס-אָדער
צענטראַלען געזעץ, וועלכער איז אָנגענומען גע-
וואָרען ניט לויט די פערדראַלע קאָנסטיטוציאָן.

אַבוואָהל דיווע מיינונג איז עטוואָס פאַקטיש
בעגרינדעט, פון דעםטוועגען איז זי גענצליך ניט
ריכטיג. ערשטענס איז די מאַכט פון די ריכטער
צו ערקלערען געזעצע אונקאנסטיטוציאָנעל, ניט
ענטגאָמען פון די קאָנסטיטוציאָן, ווייל
זי איז אין ערגעץ ניט געגעבען געוואָרען אין די
קאָנסטיטוציאָן זעלבסט, און אויף איז זי קיינמאָל
ניט געגעבען געוואָרען צו די ריכטער דורך אַ
בעשטעהענדען געזעץ לויט די קאָנסטיטוציאָן.
און עס איז איינע פון די וואונדערס אין דער
געשיכטע פון דיווער נאַציאָן, אַ נאַציאָן וואָס
דאַכט זיך, ציטערט אזוי שטאַרקט איבער איהר
פרייהייט, דאָס זי אליין בעשטימט פאַרזיכטיג

ווארטעט זעהר פיעל פון די לאנגזאמע פערוואנד-
לונג פון די דעמאָקראטישע פארטיי צו דעם
סאָציאליזמוס.

אבער דיווע מיינונג בעלאנגט ניט נור צו די
פאביאנער סאָציאליסטען. אין די „נייע צייט“,
דער הויפט-אָרגאַן פון דעם „אַרטאָדאָקסישען“
מאַרקסישען פליענעל פון די דייטשע סאָציאַל-
דעמאָקראטישע פארטיי, איז ניט לאנג צוריק
ערשינען אַן ארטיקל פון אַן אלטען אַמעריקאַ-
נער מיטאַרבייטער, מר. פיליפ ראפאפארט פון
אינדיאַנאַפאָליס, אין וועלכען עס ווערט אַמאָ-
קירט די „דאָגמאַטישע“ און אַלט-מאָדיש מיינונג
פון די אַמעריקאַנער סאָציאַליסטען, אַז די אלטע
פארטייען אין דיווע לאנד שטעלען מיט זיך פאַר
איינע, די קאפיטאַליסטישע קלאַסע; און די
אַנדערע, די מיטעל-קלאַסע, און אַז די ארבייטער
מוזען שוין דאַרום זיין אָרגאַניזירט פאַליטיש
אין אַ בעזונדערע קערפערשאפט. מר. ראפאפארט
בעהויפטעט, אַז די עקזיסטירענדע סאָציאַליסטי-
שע מיינונג אין די פעראייניגטע שטאַטען, אַז
די דעמאָקראטישע פארטיי איז די פאַרשטעהערין
פון די מיטעל-קלאַסע, איז ניט ריכטיג. אים
געגענטהייב, ער דענקט, אַז לויט נאָך די יעצטיגע
סמנים, קען מען מיט זיכערהייט גלויבען, אַז זי
וועט זיך שטופענווייז פערוואנדלען אין אַן
אַרבייטער-סאָציאַליסטישע פארטיי.

זיינען די האַפנונגען און די שרעק פאַר די
צוקונפט פון די דעמאָקראטישע פארטיי פאַקטיש
בעגרינדעט? טראָץ דעם שיינבאַרען ראדיקאַ-
ליזמוס פון אַ געוויסע אבטהיילונג פון יענער
פארטיי, ספּעציעל אין די איםט, מוזען מיר
ענטפערן אויף דיווע פראגע מיט אַן ענטשידענ-
עם גיין. (דיווער ענטפער איז ניט דער
רעזולטאַט פון פאַראויס בעשטימטע מיינונגען,
ווי אזוי עס דאַרף געהען די היר-
סטאָרישע ענטוויקלונג פון אונזערע
פארטייען אין אלגעמיין, און די דע-
מאָקראטישע ספּעציעל, נור דאָס איז אַ גענויע
אונטערוכונג פון די געשיכטע און פון דעם
יעצטיגען צושטאַנד פון דער דעמאָקראטישער
פארטיי.) מיר לעגען פאַר פיר אונזערע לעזער
די מאָטיווען פון אונזערע שליסע.

1.

די קאנסטיטוציאָן און די געריכטס- אבטהיילונג.

פיעלעס איז געשריעבען געוואָרען איבער
די איינריכטונג פון דעם אַמעריקאַנער שטאַט
און איבער דעם געשריעבענעם גרונד-געזעץ, מיט
וועלכען די רעגירונג ווערט רעגולירט. דער
דאָפּעלטער כאַראַקטער פון אונזער שטאַט,
וועלכער האָט איינגעטהיילט ניט נור דאָס רעגיר-
רען נור זיין העכסטע מאַכט צווישען די גאַנצע
נאַציאָן און יעדען בעזונדערען שטאַט, איז
מעהרערע מאָל בעשפראַכען געוואָרען. די איינ-
טהיילונג פון די רעגירונגס-מאַכט אין די דריי

פערװעלקטע בלומען

פון יתו"ש.

וויפיעל פערשוועגען האט מיין מויל,
וויפיעל געזאגט דיר ליגען,
וויפיעל פערשווענדעט בלומענרייד —
און אלץ אום דרך צו קריגען...

וויפיעל אליין זיך אכגענארט,
מיט קלינגענדיגע נעמען
פון „ליעבעס-פלאם" און „זעעלענבונד" —
אום מיך זאל ניט פערשעמען

מיין אונגעצאהמטע ווילדע לוסט —
די לוסט פון אלע טהיערען...
אום מיין געוויסען זאל קיין זינד,
מיין זינד קיין פלעק ניט שפירען...

פערלאשען לאנג איז יענע פלאם,
דער נעבעל איז פערגאנגען,
און איך און דו, מיר זיינען קוויט...
דאך גיפטען מיך ווי שלאנגען

די הימעל-שפראך מיט וועלכע כ'פלעג
מיין ערד-אינסטינקט בעשיינען,
דאס טהיער אין מיר, וואס איך מיט קרענין
פון לארבער, פלעג בעקרוינען...

צושמאלצען האט אין איין מעטאל,
פון ליידענשאפט דער ווילדער ברען,
דאס ריינע גאלד פון אידעאל,
די פסולת וואס אין מיר געווען...

פערבלענדעטע לוסט האט ניט צושיידט
גן-עדן ליכט פון גיהנום בראנד,
און מיסט און פערעל ווילדערהייט
צונייפגעמישט מיט פיעבערהאנד...

סארטיר איך איצטער און פרוביר
פאנאנדערדריכלען יענעם קנויל,
און זוך איך טיעף און טיעף אין מיר —
דאן נעהמט מיך אן א וויסטער גרויל...

וואו בליי, וואו גאלד, וואו קויט וואו גלאנין —
 איך זעה ניט מעהר דעם חלוק איצט,
 די תאוה טראגט דער ליעבע'ס קראנין,
 און ס'ריינסטע איז מיט זינד בעשפריצט...

וואו ס'וואלט דאס ביליגסטע געקלעקט,
 האב איך דאס טהייערסטע געצאָהלט,
 וואו זילכער וואלט געווען צופיעל,
 האב איך געשאנקען לויטער גאלד...

איך פרעג ניט אויב דו שולדיג ביזט,
 וואס געהסטו מיך אין גאנצען אן? ...
 נאר איך... איך האב אין פעניג-שפיעל,
 דוקאטען איינגעשטעלט אין קאן...

און דו צו פרומות צוגעוועהנט,
 האסט רענדלעך ניט געקענט דערוועהן,
 און ס'איז מיין בעסטער די מענט-שטיין,
 ביי דיר א גלאז-קארעל געווען...

דו האסט פערברויכט ניט וויסענדיג,
 אלס קופערמינצע מיין דוקאט,
 דו האסט געוואונען גארנישט — איך
 פערלארען אלץ וואס כ'האב געהאט...

דער טויט, אין מארך-מוזעאום
 לאזט שעהנע בילדער איבער,
 עס וואקסען וואונדער-פלאנצען,
 ארויס פון מתים-גריבער...

וואס איך בעקלאג האט קיין מאל,
 ניט לעבען אנגעפאנגען,
 וואס איך בעוויין דאס זיינען
 פערקריפעלטע פערלאנגען...

איך האב מיין וואונש נאך שטראהלען,
 געשטילט מיט גיהנום-פונקען,
 איך האב מיין דורשט נאך נעקטאר,
 מיט זומפענקויט פערטרונקען...

און ווען אוועק ווי רויך איז
 די שכרות פון בעגעהרען,
 געהאט האב איך ניט וועמען,
 צו שענקען מיינע טרעהרען...

קיין מת וואס ס'הערץ בעטרויערט,
 קיין גליק וואס איז פערגאנגען...
 א בושה בלויז און וועהטאג
 וואס רייסט דאס הערץ מיט צוואנגען...

וועדער וועגן קריזיסען

(אן ענטפער אויף פייגענבוים'ס ארטיקלען)

פון יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי.

(שלום)

קייט. איך וויל אז דער לעזער זאל דאס קלאר פערשטעהן.

קומט א זונטאג צו אונז אין מינסק, אין גרויכען מארק, אויף טרעצקער בארג. א פויער ברענגט א וואגען האלץ און פערקויפט איהם פאר א פאר קערבלעך, מיט דעם געלד געהט ער צווישען די קראמען און קויפט זיך א פאר שטיוועל. וואס האט פאסירט? האלץ איז א נויטווענדע זאך און שטיוועל זיינען אויך א נויטווענדע זאך, א „געברויכסווערט“, ווי דער טייטש זאגט. דאס האלץ אבער, הגם א נייטיגע זאך בכלל, איז נישט נויטיג געווען גראד פאר יענעם פויער, און די שטיוועל, וואס זיי זיינען אויך א נויטיגע זאך בכלל, זיינען נישט נויטיג געווען פאר יענע קרעמערקע. דורך דעם קויפען און פערקויפען אין מארק האבען דאס האלץ און די שטיוועל איבערגעביטען זייערע פלעצער, און איצטער האט דאס ווייבעל האלץ אויסצוהייעצן די שטוב און דער פויער שטיוועל צו טראגען. דערמיט האט זיך דער האנדעל גע- ענדיגט, יעדער האט דאס וואס ער דארף, יעדער האט א געברויכסווערט, מיט וועלכען ער וועט שוין מעהר נישט האנדלען, ער וועט איהם פער- צעהרען.

יעצט טראגט זיך אריבער אין אמעריקא. די פילאדעלפיא ענד רעדינג אייזענבאהן האט אריינגעלעגט איהר געלד אין קוילען-גרובען. די קוילען פערקויפט זי און איהר קאפיטאל קומט צו איהר צוריק וועדער אין דער פארמע פון געלד מיט א צוואואקס, א „מערווערט“, ווי מארקס רופט עס. דאס געלד קען זי וועדער אריינלעגען אין געשעפט, וואס דער פויער האט עס מיט זיין פאר שטיוועל נישט געקענט טהון. מיט וואס וועט די רעדינג האנדלען? צי עס וועט זיין קאזינקעס מיט מאנדלען, וואס דאס איז די בעסטע סחורה, וועדליג פייגענבויםען, — צי עס וועלען זיין קוילען, געז, עלעקטרישע בע- לייכטונג, קופער, בליי, — דאס מאכט פאר איהר גאר נישט אויס, אבי עס זאל טראגען מעהר ווערט. דער מסחר בעשטעהט דארין וואס מען בייט געלד אויף געלד און מען מאכט דערביי מעהר געלד.

יך האב אייך שוין געוויזען דעם חשבון ווי אזוי די קאפיטאל-ליסטישע פראדוקציע קען זיך אויסברייטען פון איין יאהר צום אנדערען, און דאס גלייכ- געווייט זאל נישט געשטערט ווערען.

די אויסברייטונג פון דער קאפיטאליסטי- שער פראדוקציע צייכענט זיך אויס דערמיט וואס דער „שטענדיגער“ קאפיטאל, דאס הייסט, דער חלק וואס ווערט אויסגעגעבען אויף מאטע- ריאלען, מאשינען און בילדינגס ווערט רק גרעסער. אזוי איז עס געגאנגען זינט דעם אָנ- הייב פון קאפיטאליזמוס עד היום הזה. וואס וועט אָבער זיין דער סוף דערפון? פרעגט פייגענבוים.

„דער צוועק פון דעם אלעם“ — מאכט ער (ס'הייסט פון אייזענבאהנען, נייע פעקטאָ- רים און נייע מאשינען) „איז דאך ווייטער נאָר צו בעשאַפֿען לעבענסמיט- לען; היינט אויב לעבענסמיטלען אליין מוזען ווערען „צופיעל“, ווי אזוי איז מעגליך אין דער וועלט, אז דער „צופיעל“ זאל אייביג קענען אָבגעהן אויף בעשאַפֿונג פון נאָך מעהר פראָ- דוקציענס-מיטלען, וואס זייער צוועק איז צו בעשאַפֿען נאָך מאַסענהאַפֿטער און מעהר לעבענסמיטלען? !“

אָט דארין ליגעט טאקע אייער טעות, מיין פריינד, וואָס איהר מיינט, אז דער צוועק פון דער קאפיטאליסטישער פראדוקציע איז די בע- שאַפֿונג פון לעבענסמיטלען. הונדערט מאָל אפשר חור'ט איבער מארקס אין זיין „קאפיטאל“ אז דארין גופא בעשטעהט דער אונטערשייד צווישען דער קאפיטאליסטישער פראדוקציע וואָס און דער פראַסטער וואַרען-פראדוקציע וואָס האט עקזיסטירט פאר דעם קאפיטאליזמוס, — וואָס דער ענדצוועק פון דער פראַסטער וואַרען- פראדוקציע איז דער געברויכסווערט פון דער וואַרע, וועלכע ווערט אויסגעביטען אין מארק, וועהרענד דאגעגען דער ענדצוועק פון דער קאפי- טאליסטישער פראדוקציע איז דער מעהר- ווערט. פייגענבוים זאגט אויך נאך די ווערטער, אבער ער האט זיי אליין נישט גוט צו-

מאכט ניט אויס מעהר ווי דער פראדוקט פון עטליכע מאנאט. ווען עס בלייבט ליעגען דער פראדוקט פון א גאנצען יאהר אין ערגעץ א צווייג פון דער אינדוסטריע, שטעלען זיך אב די רעדער.

לאמיר איצטער אויסרעכענען וויפיל בע-טרעפט דער מעהרונערט פון דער קאפיטאליסטן-קלאסע. לויט דעם לעצטען צענזוס פון פעקטאריס, האָט דער פראדוקט פון דעם יאהר 1904 בעטראָפֿען \$9,800,000,000, דאָס הייסט אַן ערך צעהן ביליאָן. דער מעהרונערט האָט אויסגעמאַכט \$1,660,000,000, דאָס הייסט אַן ערך פֿון אַ זעקסט-הלק, אָדער דעם פראָדוקט פון צוויי מאָנאַט. אין דער אמת'ן איז דאָס אַ סך גרעסער, וואָרום די מאַנופֿעקטורערס שאַצן געווענליך אַב זייערע פראָדוקטען, פֿאַר דעם צענזוס, פֿיעל ניעדריגער ווי זיי זיינען ווערט. אבער לאָמיר נעמען זייערע ציפֿערן. ווען זיי זאָלען פֿערספֿענדען איין העלפט און אַנקלייבען אין זייערע ווערזייער די אַנדערע, וועט זיך אין דער צייט פֿון צוועלף יאהר אַנקלייבען אַ גאנצער יעהרליכער פראָדוקט. וואָס וועלען זיי טהון דערמיט? עס וועט ווערען אַ קרויז, זאָגט פייגענבוים. נו, און ווייטער? זיי וועלען דאָך ניט אָנהייבען ווייטער פראָדוצירען, איידער זיי וועלען דאָס ניט פֿערצעהרען. שטעלט זיך וויעדער די קשיא: ווער וועט דאָס פֿערצעהרען? די אַרבייטער האָבען עס ניט פֿערמאָגט צו קוין פֿען אפֿילו דעמאָלט, ווען יעדער האָט געהאַט אַ דזשאַב, און איצטער ווען עס איז אַ קרויז און זיי געהען אַרום ליידיג, קענען זיי דאָך אורדיי ניט קויפֿען קיין איבריגע; די קאפיטאליסטען זיינען דאָך אפֿילו אין גוטע צייטען קיין קאנסטערנץ ניט (אזוי לערנט דאָך פייגענבוים), כּפֿרט נאָך אין דער צייט פֿון אַ קרויז, ווען זיי לאָזען שטעהען זייערע פעקטאריס, דארפֿען זיי דאָך געוויס ניט אזוי פֿיעל ווי אין דער צייט ווען עס איז געווען ביז. טו ווערזישע וועט דאָס אלץ אַבקויפֿען, כדי מען זאָל וויעדער קענען אָנהייבען פראָדוצירען פֿאַר אַ נייעם קרויז? עס איז אַ חידוש וואָס די וועלט האָט זיך שוין לאַנג ניט אָנגעשטעלט.

דאָרויף האָט פייגענבוים אַ פֿערטיגער תירוץ: וואָס די קאפיטאליסטען קענען ניט פֿער-קויפֿען אין דער היים, פֿיהרען זיי אַרויס קיין אויסלאַנד. זעהר שעהן. אבער וואוהין, אין אויסלאַנד? אין די קאפיטאליסטישע לענדער זיינען דאָך אומעטום פֿאַראַן מעהר אייגענע פֿאַר-דוקמען, ווי דער היימישער מאַרקעט קען פֿער-שלינגען (עס הייסט, אזוי קומט אויס נאָך פייגענבוים'ס טהעאָריע), בלייבען אַלזאָ די ריק-שטענדיג לענדער ווי כינאַ, אינדיע, פֿערסיען, אַפֿריקאַ, וואָס האָבען קיין אייגענע קאפיטאליסטישע פראָדוקציען. איז אבער ווייטער אַ קשיא: מיט וואָס וועלען זיי קויפֿען די אימ-פֿאַרטירטע וואַראַען? אויב מיט זייערע

פֿערשטעהט זיך, אין אַן ענטוויקעלטער קאפיטאליסטישער געזעלשאַפט טראָגט דער קאפיטאליסט ניט קיין לעדערנעם בייטעל ביים גארטעל מיט קופֿערנע צעהנערס, ווי מלכה די פוטערטרעגערקע (אויב איהר געדענקט איהר). אַן אַקאונט אין אַ בענק הייסט אויך קעש.

ווי לאַנג קען זיך דאָס אבער האַלטען? סוף כל סוף קען קומען אַ מאָמענט, ווען עס וועט שוין ניט זיין אין וואָס אַריינצולעגען דעם מעהרונערט, מיינט פייגענבוים, אַזעלכע מאָ-מענטען טרעטען איין פֿון צייט צו צייט, און דאָס זיינען די קרויזען.

די קאפיטאליסטען, מיינט ער, האַלטען רק אין פראָדוצירען אַזעלכע זאַכען וואָס עס איז פֿאַר זיי ניטאָ קיין מאַרקעט, זיי קלייבען אָן, געוואלדיגע אַוצרות פֿאַרראַט פֿון נויטיגע לעבענסמיטלען און רויחה סחורות וואָס קענען בלייבען ליעגען און ניט קאָלירע ווערען. אַן אונגעהייערער טהייל פֿון די עשירות פֿון די גרעסטע מיליאָנערען שטעקט אין דעם."

מילא וואָס אין דער היינטיגער געזעלשאַפט איז דאָס אַ זאָך דער אונגעליכקייט, מוז זיין קלאָר פֿאַר יעדען איינעם וואָס דענקט זיך אַריין אין דעם צווייטען באַנד פֿון מאַרקעס, "קאפי-טאל". דער קאפיטאַל מוז אימער צירקולירען, בייטען זיין פֿאַרמע. די קאפיטאליסטען קענען אַנקלייבען אַוצרות פֿון שעהנע קונסטווערקע, טהייערע בגדים, זעלטענע מעבעל, — דאָס אבער איז ניט אַ טהייל פֿון זייער קאפיטאַל, דאָס איז וואָס זיי האָבען פֿאַרספֿענדט פֿאַר זיך. אבער ווען זיי וועלען אַנקלייבען רויחה מאַטעריאַלען אָדער מאַשינען, טו איז דאָס אַ טויטער קאפי-טאַל, — מיט וואָס וועלען זיי ווייטער פֿיהרען זייער פראָדוקציע? פֿערגעסט ניט, אַז מוזומל'ע געלד איז פֿאַראַן נור זעהר אַ קליינע סומע אין פֿערנליך מיט דער יעהרליכער פראָדוקציע. מען קען דערמיט אויסקומען נור דערפֿאַר, וואָס די פראָדוקטען ווערען שטענדיג אויסגעביטען אויף געלד און געלד וויעדער אויף פראָדוקטען, און מיט דעמעלבען דאָלאַר קען מען קויפֿען און פֿערקויפֿען דורכשניטליך אויף פינף און צוואַנציג דאָלאַר וואַראַען. אבער ווען דער קאפיטאליסט האָט פֿערספֿענדט דעם דאָלאַר אויף וואַראַע און די וואַראַע בלייבט ליעגען, מוז ער דאָך קריגען ערגעץ אַנאָדער דאָלאַר אויף צו פֿיהרען ווייטער די פראָדוקציע. אבער דער געלד-קאפיטאַל פֿון דער קאפיטאליסטישער געזעלשאַפט האָט דאָך אַ געוויסען גרענעץ. ווי אזוי וואָלט די קאפיטאַל ליסטישע קלאסע געקענט רק פֿערבינדען איהר קאפיטאַל און נאָך אלץ פראָדוצירען ווייטער?

דער פאקט איז, אַז דאָס קען מען זיך איינ-רעדען ווען מען זיצט אין בית המדרש און מען שאַקעלט זיך איבער אַ בלאט מאַרקס. ווען איהר וועט אַ קוקט טהון אין די סטאַטיסטיקע פֿון דער פראָדוקציע, וועט איהר זעהען אַז דער גאַנצער פֿאַרראַט פֿון די וויכטיגסטע וואַראַען

קענען שטערען די אקציען וואס שטרעבט צו בעשעדיגען דעם State Guo (דעם צושטאנד ווי ער איז). ווען די מאיאריטעט פון פאלק איז קאנסערוואטיוו, ד. ה. אונטהעטיג, האבען די ריכטער זעהר וועניג געלעגנהייט אויסצואיבען זייער מאכט. פון דעסטוועגען איז זיי מיט דינע וועניגע געלעגנהייטען צו אקציען אזוי פיעל געלונגען אויפצוהווען. מען קען זיך שוין לייכט פארשטעלען וואס עס וואלט פאסירט, ווען די לאגע זאל זיין פונקט פערקעהרט: די מאיאריטעט פון פאלק זאל זיין אויף דער זייט פון פראגרעס און די מינאריטעט אויף דער זייט פון די רעאקציען, ווי זי האט די געוואהנהייט צו זיין. אזא מין ספעקטאקל איז געווען פארגעשטעלט ביים צווייטען שטרייט, וועלכער האט זיך געענדיגט מיט דעם ברודערקריגע, פון וועלכען עס וועט ווערען גערעדט שפעטער.

און אזא ספעקטאקל איז אונז בעשערט צו זעהען אין דעם קומענדיגן קאנפליקט צווישען די ארבייטערקלאסע און די קאפיטאליסטישע, אין דעם קריגע פון די ארבייטער פאר זייער בעפרייאונג. עס קען קיין צווייפל ניט זיין אין דעם פאקט, אז ווען די קרעפטע פון רעאקציען און קאנסערוואטיוזמוס וועלען ווערען געשלאגען, וועלען זיי, אין יעדען צוזאמענשטויס, אפערירען צו די קאנסטיטוציען און וועלען פרובירען אוועקשטעלען דינען געאכטעטען און פיעל מיטברויכטען דאקומענט צווישען דעם ווילען פון פאלק און די רעאליזאציען פון דינען ווילען. און עס קען ווייטער קיין צווייפל ניט זיין, וואו די ריכטער וועלען זיך געפינען אין דינען קאמפף. דער קאמפף פלאץ וועט זיין עטוואס איבערגערוקט, אדער ריכטיגער, אויסגעברייטערט. ער וועט ניט פערבלייבען בלויז מיט די פערדראטיווע קאנסטיטוציען, ווייל די שטאאטס-קאנסטיטוציען, ווי אונזער ציטירטער געלערנטער קאנסטיטוציען-אויטאריטעט טהיילט אונז מיט, זיינען בעזאנדערס פאסענד פאר די בעשיצונג פון „די אייגענע הומס-רעכטע“. צו די ריכטער וועט געגעבען ווערען א פיעל ברייטערע געלעגנהייט, ווי זיי האבען ווען-עס-איז געהאט, זיי וועלען זיך פיעללייכט שפאלטען, אבער מען קען מיט זיכערהייט זאגען, אז די ריכטער, אלס א גאנצע קערפערשאפט, וועלען אויסאיבען זייער גרויסע און וואקסענדע מאכט געגען דעם פראגרעס און געגען די ארבייטערקלאסע.

וואס וועט דאס פאלק פון די פעראייניגטע שטאאטען טהון, ווען זיין בעשלוס צו געבען דער ארבייטערקלאסע איהרע רעכטע, אין גאנצען אדער טהיילווייז, וועט געשטערט ווערען פון די ריכטער, ווי עס מוז זיך זיכער טרעפען? נור די צייט אליין קען ענטפערן אויף דעם!

קאנסטיטוציען און נאך די קורצע און פארבלאזע אדמיניסטראציען פון דושארדש וואשינגטאן און דושאן עדעמס, זיינען טאמאס דזשעפרסאן און זיין פארטיי, וועלכע זיינען געווען די ביטערסטע שונאים פון יעדע צענטראליזירטער רעגירונג, און דארום טאקע זיינען זיי געשטאנען פאר א פינקטליכע (ד. ה. בעגרענצענדע) אויסטייטונג פון די קאנסטיטוציען, — זיינען זיי ערוועהלט געווארען צום אכט מיט אן אונגעהויערע מאיאריטעט און האבען געהערשט אונגעהערט און אונאונטערבראכען א פיערטע יאהרהונדערט. דזשעפרסאן האט זיך אפט גאנץ קרעפטיג אויסגעדריקט געגען מארשאלס אויסטייטונגען די קאנסטיטוציען. פון דעסט-וועגען האט מארשאל פארגעזעצט צו טייטשען די קאנסטיטוציען אויף זיין אייגענעם שטייגער, ד. ה., אין תוך איבערקעהרנדיג די רעגירונג, נאך די מיינונג פון דזשעפרסאן און די מאיאריטעט פון פאלק פון די פעראייניגטע שטאאטען. און ניט דזשעפרסאן און ניט דאס גאנצע פאלק האבען איהם געקענט אבשטעלען. אין דינען אונגלייכען שטרייט צווישען דעם פון די קאנסטיטוציען געבונדענעם פאלק און די אונפערצוימטע ריכטער, האט דאס ריכטערטום געזעגט, ווי עס האט געמוזט זענען אונטער די אומשטענדען. עס פערשטעהט זיך, אז מיט דעם ענדליכען זינג האט מען צו פערדאנקען דעם פאקט, וואס אין דינען שטרייט איז די ריכטער-אבטהיילונג געשטאנען גראדע אויף דער זייט פון פראגרעס פון די עקאנאמישע צושטענדע, אזוי, אז דאס פאלק האט סא ווי סא געמוזט פערלאזען זיין פאזיציען. אבער דער מאמענטאנער זינג פאר די ריכטער איז געקומען פון זייער גינסטיגע פאזיציע אין אונזער פאליטישע סיסטעם.

נאך א פונקט צו געדענקען אין דינען בעציר הונג איז פאלגענדע: אין דינען ערשטען שטרייט צווישען די ריכטער און דאס פאלק זיינען די ערשטע געווען פיעל געשטערט דורך די זאגנדיג בארע צושטענדע פון דעם שטרייט. געוועהנליך שטעהען די ריכטער אויף דער זייט פון די קאנסערוואטיווע עלעמענטען אין דעם פאליטישען שטרייט, וועלכע זיי דארפען ענטשיידען, אבער אין דינען שטרייט זיינען זיי געשטאנען אויף די פראגרעסיווע זייט. דאס האט זיי געשטערט ארויסצוצייגען זייער מאכט, ווייל זייער זאגנדיגער מאכט בעשטעהט אין דעם ניעדער-ווארפען דאס וואס דאס פאלק טהוט אויף. אליין האבען די ריכטער קיין איניציאטיווע מאכט, זיי זיינען אין זייער פונקציען א קאנסערוואטיווע, געגאטיווע, בעשיצענדע קראפט, זיי קענען ניט צווינגען קיין אקציען, אבער זיי

ביאליק

פון ס. ק. שנעפאל

ער איז זייער „נביא“, דער אָנזאָגער פון דער נייער זעלבסטשטענדיגער אידישער צוקונפט; דען ער איז, נאָך זייער מיינונג, דער אמת'ער מלֹכִין, וואָס בעקלאַנט מיט פאַלקס־טרערען דעם חורבן־האומה, דעם גלות־לעבען פון'ם אידישען פאַלק, און ער, וויעדער, איז דער אמת'ער טרייסטער, וואָס טראַגט דעם טרייסט־וואָרט אויף זיינע ליפען, אז עס וועט קומען דער טאָג, עס וועט שלאָגען די שעה...

פאר אונז, דענק איך, פאר וועמען ביא'ליק'ס „נביאות“ — אויב עס איז אלגעמין ריכטיג דיעזע בעהויפטונג — האָט זעהר אַ קנאָפּען ווערט, איז וויכטיג אָבער און כדאי צו פערשטעהן, אריינצורדינגען אין די אינערע וועלטען, אין'ם קרשיקדשים, פון אזא גרויסע פערזענליכקייט, ווי ביאליק, און אַ קוק טאָן מיט אַ נישטערער אויג, וואָס אייגענטליך ליגט בעהאַלטען אין די אַ מאָל בליצענדע און שטורמ־דיג צאָרנדיגע פערזען און אַ מאָל צארטע און לאַסצענדע, ווי אַ מוטער־האַנד, מילדע שורר־לעך, מיט וועלכע די גרויסע דיכטער־פּעדער האָט אונז אזוי רייך בעשאָנקען.

עס איז גרונדפאַלש, לויט אונזער מיינונג, צו בעטראַכטען ביאליק'ן אלס „נביא“, אלס דיכטער, וואָס געוויסע פאַליטישע אָדער קול־טורעלע אידעען זיינען די בעוועגנדע כחות, וועלכע ערוועקען און ריהרען די סטרונועס פון זיין וואונדער־האַרפע. עס איז פאַלש דאָרם, ווייל דאָן, זייענדיג אַ מוסר־זאָגער פון טרויער, זאָגט וועלכע זינע דיכטונגען ניט געקענט זיין אזוי קינסטלעריש אויסגעהאַלטען, אזוי פּרעכ־טיג אויסגעטאַקט און אויסגעשלייפט — אזוי מיר זיקאַליש — מיט אייניגע אויסנאמען — פער ענדיגט אין זייער גאַנצקייט. ווען מיר לעזען ביאליק'ן, ווייסען מיר ניט וואָס פּרעהער צו בעי וואונדערען, צי די פאַרם, די פאַרבענשפיעל פון זיין אויסערגעווענליך רייכער שפּראַך, וועלכע פון אַ טויט־פּערגליווערטען לשון־קודש פער־וואנדעלט זיך אין זיינע הענד אין אַ בויגזאמע און געהאָרט־פליסיגע ליטעראַרישע שפּראַך, ווי ער איז ממש מחיה מתים די לאנג פער־שטאַרבנע, מיט שטויב און שימעל פערוואק־סענע ווערטער, אריינבלאָזענדיג אין זיי אַ רוח־חיים, אריינבריינגענדיג אין זיי זייערע און ניט קיין פּרעמדע נשמות; צי ווי שאַפּענדיג זיין אייגענטימליכע שפּראַך, שאַפט

אָס מיר זאָלען ניט דענקען, וואָס פאַר אַ מיינונג מיר זאָלען ניט האָבען וועגען די פאַקטאָרען, וועלכע האָבען אַרויסגערופען די מאָד־דערנע העברעאישע ליטעראַטור צום לעבען, מוז מען צוגעבען, אז די הויפט־טרעגער, שעפּפער און טאַג־געבער פון דיעזער מערקווירדיגער לי־טעראַטור זיינען מענשען מיט טאַלאַנט אין פולען זין פון דיעזען וואָרט. מאַנכע פון זיי וואָלטען אָהן צווייפּעל געווען אַ ציערונג אין אירענער וועלכער שעהנער ליטע־ראַטור. און דעם עהרען־פּלאַץ, דעם אויבער־אָן אין דיעזער זאָנערבאַרער וועלטלע פון קינסטלער, וועלכע האָבען זיך, אינגאָרירענ־דיג די ברייטע פאַלקס־מאַסען, וואָס פערשטע־הען זיי ניט און קענען זיי ניט פערשטעהן, איינגעשלאָסען אין די ד' אמות פון זייער איי־גענעם טרויערען און בענקען, האַלטענדיג אין איין בויען פער'כשוף'טע צויבער־שלעסער כמעט ווי פאר זיך אליין, פערנעהמט ח. נ. ביאליק.

ביאליק איז אַ ריעזען־ערשיינונג אין'ם באָד־דענלאָזען „אידישען“ לעבען. אין דעם וויסען זאמדיגען מדבר האָט פּרִיצלונג, איבער נאכט, אַרויסגעשפּראַצט אַ גרויסאַרטיג רייצענ־דופֿט טענדע בלוס.

אז ביאליק איז איינער פון די גרעסטע — אויב ניט דער גרעסטער — אידיש־העברעאיש־שע דיכטער, צווייפּעלט קיינער ניט.

עס עקזיסטירען נור מיינונגס־פערשידענ־הייטען, וואָס אייגענטליך האָט ביאליק בעשאַפּען, וואָס וויל ביאליק, אזוי צו זאָגען, מיט זיינע שעפּפונגען; צי ער שאַפט בעוואָוסט לאַזלשם שאַפען בלויז, אָדער, ווי מאַנכע מיר נען, איז דער גרויסער דיכטער ווילענדיג־ניט־וילענדיג טענדענציען: — דאָס הייסט, פאַר די אויגען פון זיין שעפּפּערגייסט לייכט שמענדיג אַ געוויסער אידעאַל, און ער איז אימער בעאיינפלוסט פון דיעזען אידעאַל, ער שטרעבט נאָך וואָס מעכטיגער און וואָס דייטליכער אויסצורדיקען דעם אידעאַל'ס ווילען.

נאַציאָנאַליסמען, אנהענגער פון דער צוויי־טער מיינונג, האַלטען מייסטענס ביאליק'ן פאר זייער נאַציאָנאַל־דיכטער; זיי בעהויפטען, אז

וועבען די פאָדריס פון זיין שיקואל; עס איז מעהר ווי נאטירליך, וואָס ביי ביאליק'ן געפינען זיך לעידלעך — און ניט גאָר פון די געלונגענע, אגב — וואָס שמעקען מיט „חלום-התחיה“, אָבער די גרונדשטימונג זיינע איז, פערקעהרט, פול גיפט און יאוש. פאר די, וואָס לעזען העברעאיש, איז גענוג צו דערמאָנען זיין „אָבן הציר העם“, „שירה יתומה“, „הרהורי לילה“, „דבר“, „אכן גם זה מוסר אלהים“ א. ד. ג. (מיר האָבען ליידער ניט פון זיי קיין איבערזעצונגען) פאר אונזערע לעזער וועלען מיר בריינגען איי-ניגע אויסזיגע פון איינעם פון די געזעהלטע געדיכטע, וואָס ביאליק האָט געשריבען אין אידיש. (עס איז נויטיג דאָ אס פלאץ צו בע-מערקען, אז אמת גרויס איז ביאליק נור אין

ער צו דערזעלבער צייט די אמת גרויסע אידישע קונסט כמעט פון אלערליי מיני פארמען, פאר בען און קלאנגען, וואָס די מאָדערנע וועלטליכע פאָעזיע פערמאָנט נאָר. זייענדיג א „נביא“ (אין דעם זין ווי מאנכע נאציאנאליסטען פערשטע-הען עס אלס „משורר התחיה“) ביי וועמען דער הויפט-צוועק איז דער מוסר-השכל, די פראָפא-און די פאָרם א טפל, א נעבען-זאך, פאר וועמען, מיט איינעם וואָרט, עס איז נור וויכטיג וואָס צו זאָגען, אָבער ניט ווי צו זאָגען, וואָלט ביאליק בשום אופן ניט געקענט דערגרייכען צו אזא הויכע שטופע פון קונסט; ער וואָלט אויך דאָן קיינמאל ניט זיין ביכלת אזוי שפאָנענד צו-שמידען צו זיך די אויפמערקזאמקייט און איי-

ביאליק

העברעאיש. די אידישע געדיכטע זיינע גי-בען זעהר א קנאפען בעגריף פון ביאליק'ן. אין דיעזער ארבייט אונזערער זיינען מיר אָבער גע-צוואונגען צו בענוגענען זיך מיט ביאליק'ס אידישע דיכטונגען און מיט אייניגע, וואָס די אידישע איבערזעצונג האָט זיי ניט אין גאנצען פערדאָרבען.)

דער דיכטער איז געשיקט פון גאָט, צום אידישען פאָלק, אום צו זאָגען איהם „ראָם לעצטע וואָרט“ (דער נאָמען פונ'ם געדיכט) און אָט וואָס ער האָט צו זאָגען:

טערעסע פון מענשען, וואָס האָבען קיין געמיינ-שאַפֿטליכעם ניט מיט'ן שעהנעם ציוניסטישען חלום. —

אמת, ביאליק פיהלט אס שטארקסטען די אונענדליכע ליידען און קלאָגען, די אונערטרעג-ליכע צרות און יסורים פונ'ם אידישען בעל-הבית, אָבער ער זעהט אויך צו דער זעלבער צייט די קליינליכקייטען, דעם קאָפּיקענעם לע-בען פונ'ם אידישען קרעמער, וועלכער איז פיעל-לייכט בכוח צו חלום'ן, אָבער ניט ווירקליך צו

וועלכע איז נאך פריש אין זיין זכרון, און די נייע ארומיגע וועלט, וואָס האָט זיך מיט שטורם און דראַנג אריינגעריסען אין איהם און פער-ניכטעט נאָכאנאנד אונבאַרמהערציג זיינע אל-טע געטער. ער איז אַלזאָ צווישען צוויי פיר-ערען, וועלכע רייסען און ציהען איהם אהין און אהער. נאציאנאליסטען פון אלערליי שאַטיר-רונגען ווילען די צוויי געגענזעצליכע פיינדליכע וועלטען פערציניגען אין דער טהעאָריע, אָבער דער אידישער בעליהבית, וואָס לעבט אין דער ווירקליכקייט און ניט אין דער טהעאָריע, פיהלט אַם שטאַרקסטען — אויב ער ווויס ניט, פיהלט ער ווייניגסטענס, — אז דאָס איז אונ-מעגליך אזוי גוט ווי עס איז אונמעגליך, לאָמיר זאָגען, צו פערציניגען טאָג מיט נאכט, מזרח מיט מערב. און ער וואַרפט זיך פיבערהאַפט, ווי אין כּה־הקלע, פון איין עקסטרים צום צוויי-טען: אָט איז ער אין גאנצען פול יאוש און, א פערצווייפּעלטער און ענטטווישטער, זעהט ער קיין צוקונפט ניט פאַר'ן אידישען פּאָלק, ער שרייט אויס מיט גאַל און גיפט: „אכן הציר העם“, „היתעורר המת, היזדעזע המת?“ וכדומה, און אָט אין אַ וויילע שפּעטער זעהען מיר איהם טרוימען וועגען אַ אידישען אייגענעם אָבערצאַממען ווינקעלע און ער רופט מיט עק-סטאַז אויס: „למתנכדים בעם“, „מקראי ציון“ א. ד. ג.

די וועלט־אנשוואונג, אמת, פון'ם אידי-שען בעליהבית שפיעגעלט זיך אָפּ אין ביאליק'ס ווערק, אָבער קיין פּרעדיגער, קיין וועגווייזער, איז ביאליק קיינמאָל ניט געווען.

ביאליק איז אויך דער דיכטער פון'ם אל-טען איינגעפונדעוועטען בעליהבית, וועלכער האָט אין דעם „נוי־עדישים“ און אין די „בצל'ים וקשואים“ געפונען זיין לעבענס־בעגעהר. ער האָט שוין כמעט אין גאנצען שלום געמאַכט מיט'ן גלות און דער „לירושלים עירך“ בלייבט ביי איהם נור אין סדר, ער דערמאָנט עס סתם אזוי זיך ביים דאוונען, ווי ער דערמאָנט „קטרת“, למשל, און נאָך אַזעלכע שטיקלעך, וועלכע דאָס מויל רעדט ארויס ניט וויסענדיג וואָס. פערקעהרט, דיעזער בעליהבית איז שטאַרק צופרידען מיט זיין חלק־עולם־הזה, וואָס ער האָט געקראָגען ביי פאַניערגנג אויף דער וועלט. ווען איהר רעדט מיט איהם ווער גען „ציון“, שמייכלט ער אונטער בשעת מעשה, האַלטענדיג אייך פאַר אַ נאָר אָדער פאַר אַ האַלב־מטורף. און אין אמת'ן צוליעב וואָס און צוליעב ווען דאַרף ער האָבען די דאָזיגע „ציון“, אז ביי איהם איז דאָ פאַראַן אַר״י ישראֵל, נאָטירליך, ווען מען טשעפט איהם נאָר ניט. ביאליק האָט פערקערפערט אין פיעלע פון זיינע ווערקע דיעזען מגוש'דיגען בעליהבית. אָט האָט איהר איינגע אויסצוגע פון נאָך אַ געדיכט זיינעם, וועלכען ער האָט געשריבען אין אידיש — וואָס איז שוין יעצט,

איך בין צו אייך פון גאָט געשיקט;
ער האָט געזעהן, איהר ווערט דערשטיקט;
ער האָט געזעהן, איהר פוילט און פאַלט,
איהר ווערט פון טאָג צו טאָג מעהר אַלט;
און אָבערלאָזט האָט זיך די האַנד
און אויסגעלאָזט האָט זיך די מאַכט —
און גאָט האָט זיך אָן אייך דערמאָנט
און ער האָט מיך צו אייך געבראַכט.

ער האָט איהם געשיקט, מיינענדיג, אז נור ווי ער, דער פרייהייטס־גייסט, וועט זיך בע-ווויזען —

און איהר וועט אויפשטעהן מיט אַ מאָל!

אָבער —

איצט שמעה איך אונטער אייער טיהר —
און אָבערנומען איז מוין לשון;
עס הענגט אַ שווערע נאָכט אויף מיר —
מוין פונק, מוין ליכט איז אויסגעלאָשען.
מיך האָט בעגלעגנט שפּאַט און שאַנד,
איהר האָט פאַר מיר די טיהר פערמאַכט —
און אָבערשטויסען איז גאָט'ס האַנד
און גאָטעס וואָרט איז אויסגעלאָכט....
איך האָב שוין מעהר קיין שפּראַך פאַר אייך —
פאַר אייך איז פרעמד און טויט גאָט'ס שפּראַך.

און: —

נאָר ווויסט, איהר אונגליקליכע, ווויסט —
איך האָב ניט מעהר פאַר אייך קיין טרייסט,
איך האָב אַ וואָרט אַ שרעקליך וואָרט...

ווייטער: —

און גאָט האָט מיר געזאָגט אזוי:
דאָס לעצטע מאָל שריי אויס איין „אוי!“
און גיב אַ קרעכץ צום לעצטען מאָל,
אז ציטערען זאָל באַרג און טהאַל,
און נעם זיך אָן מיט גאַל און זאָג
הערט, טויבע, הערט!
עס געהט אַ טאָג,

איך לאָז ארויס אַ זון פון רעכט
און וועל די וועלט מיט ליכט בעגיסען —
נאָר איהר אַלליין וועט בלייבען קנעכט....

און גאָט זאָגט איהם:

איצט געה אַראָפּ

צום טעפּער'ס הויז און קויף אַ טאָג,
און טהו אַ וואָרף, און זאָג דערביי
שטאַרק הויך, אז ווערערט זאָל הערען:
„אָזוי וועט איהר צובראַכען ווערען.“
און רויב ניט מעהר, ניט ווויזן, ניט שריי,
בויג'אָן דעם קאָפּ און ווער פערשטומט —
ער געהט, דער טאָג, ער קומט, ער קומט....

די „תוכחה“, ניט וואהר?

* * *

ביאליק איז דער דיכטער פון'ם מאָדערנעם אידישען בעליהבית, וואָס טראָגט אין זיך צוויי פערשיעדענע וועלטען: די אַלטע אידישע וועלט, וועלכע ער האָט נאָר וואָס גע'רש'ענט און

די געוועהנליכע שטערבליכע. איינער פון דיעזע זעלטענע צופעלע האט זיך דא נישט לאנג געטראָג פֿען ווען איינער פון די גוטבעוואונטע אויטאָ-ריטעטען אין די קאנסטיטוציאָנעלע געזעצ-געבונג האט זיך אזוי אויסגעדריקט:

„אויב מיר האָבען צו פערדאנקען אונזער מוטערלאַנד (ענגלאַנד) פאר די ערפינדונג פון די קאנסטיטוציאָן אלס פּעססונג פאר'ן פאָלק געגען די עקזקוטיווע, דאן בעלאנגט צו אונזערע פאַרפֿעטער די גרויסקייט פון פערהיטען אויך דאָס פאָלק געגען די לעגיסלאַטור, און אויך געגען דעם מיסכרויכען פון אַ רעגירונג אָדער אַ געזעץ וואָס זיי אליין האָבען געמאַכט, און דאָס אלעס אויף דעם גרונד פון אַ מינימום (דאָס קלענסטע ביסעלע) פרייהייט, וואָס די פראקטישע האט אונז שוין בעוועזען אלס נויטיג פיר דעם ענגליש-אַמעריקאנער פאָלק, לויט דעם, ווי זיי פערשטע-הען וואָס פרייהייט איז. פרובירט זיי נעבען וועניגער ווי דאָס, וועלען זיי נעהמען קעמפֿען.

„דאָס וואָס די דעמאקראטיע, וועלכע האָלט אין איהרע הענד די לייצעס פון די רעגירונג, און וועלכע איז צום ערשטען מאל אין דער געשיכטע בעוואוסט אין איהר קראפט צו שאַפֿען געזעצע, סטארעט זיך צו אלעס ערשטען זיך זעלבסט איינצוהאַלטען מיט שטאַטס און נאַציאָנאַלע קאנסטיטוציאָנען, בעווייזט אַ קלוגשאַפט און כמעט אַן איבערמענשליכע זעלבסט-בעהער-שונג, פאר וועלכע עס עקזיסטירט בלויז אַ היסטאָרישע ערקלערונג. דיעזע ערקלערונג ליגעט נישט נור אין די טויזענד־האָריגע רעזיאָנע, וועלכע, מיר דענקען גערן, מאַכט דאָס ענגליש-שפּרעכענדע פאָלק אונגעוועהנליך אין זיין מאַכט זיך זעלבסט צו רעגירען; עס איז דאָ אַ פיעל בעסימטערע אורזאכע, וועלכע ווערט וועניגער קלאָר פערשטאַנען און זעלטענער דערמאָנט. דאָס איז, אין קורצען, געווען דער וואונט פון דעם אַמעריקאנער פאָלק, דעשמענס, צו פער-היטען זיין פרייהייט פון אַ מעגליכע אַריסטאָ-קראטישע אָדער אויטאָקראטישע (זעלבסט-הערשענדע) נאַציאָנאַלע רעגירונג, וועלכע זיי האָבען דאמאלס געהאַלטען אין שאַפֿען און, צווייטעס, דער וואונט פון די בעזיענענדע קלאָסען, פון די פערדראַליסטען זעלבסט, צו פער-היטען זייערע רעכטע געגען די עבען געשאַפֿענע אַלמעכטיגע שטאַטס לעגיסלאַטור...

„די היסטאָרישע וויכטיגקייט פון אונזער קאנסטיטוציאָן ליגעט נישט אין דעם וואָס זי איז אַנגעשריעבן, אָבער אין דעם וואָס זי פער-קערפערט אין זיך די ערשטע בעמיינונג פון אַ פאָלק צו קאָנטראָלירען זיין אייגענע רעגירונג נישט נור אין די האַנדלונגען פון זיינע דיענער אָדער דעפארטאַמענטען, נור מאַקע די רעגיר-רונג גופא, און נישט נור איהרע האַנדלונגען, נור אויך די געזעצע וואָס זי מאַכט...

„אונזער קאנסטיטוציאָן, פון דעסוועגען, איז אַ געשריעבענע און עס איז גאַנץ מעגליך,

די עמטער פון יעדען עפענטליכען אַנגעשטעל-טען, אַז זי אליין האָט ערלויבט ריכטער אַרייַן-צוקריגען אַזאַ מאַכט, די ווירקונגס-קראַפט פון וועלכער איז איינפאַך שוידערהאַפט! אַזוי ווי דיעזע מאַכט ווערט געברויכט אָהן אַן ערלויבניס פון די פערדראַלע קאנסטיטוציאָן, זיינען טאָק די פערדראַטיווע ריכטער נישט די איינציגע וואָס געברויכען זיי. זאָגערבאַר ווי דאָס זאָל נישט אויסזעהן, אָבער יעדער אונבעדייטענדער ריכ-טער אין לאַנד, ווי בערענצט זיין מאַכט זאָל נישט זיין אין אלעס אַנדערן, האָט פון דעסוועגען די גרענצלאָזע מאַכט צו ערקלערען אונקאנסטי-טוציאָנעל אַ וויכטיגען געזעץ. און מיר זעהען טאַקע אַ מאָדע בילד, ווי אַן אונבעדייטענדער ריכטער, וועלכער האָט נישט קיין רעכט צו ענט-שיידען אַ קייס העכער פון 500 דאָלאַר, אָדער אַרױפֿלעגען אַ שטראָף העכער פון 10 דאָלאַר, ערקלערט פאַר אונקאנסטיטוציאָנעל אַ געזעץ, וועלכער איז אַנגענומען פון די לעגיסלאַטור און בעשטעטיגט געוואָרען פון די עקזקוטיווע פון דעם שטאַט. אַ געזעץ קען אויך ערקלערט ווערען אונקאנסטיטוציאָנעל, ווען ער איז, נאָכ'ן ריכטער'ס מיינונג, אַ שטערונג צו אַ פונקט פון די פערדראַטיווע אָדער שטאַטס-קאנסטיטור-ציאָן. און דיעזע מיינונג איז אַם מינדעסטען בערענצט, מען האָט זיך איהר געלאָזט פער-שפרייטען אונגעהויער ברייט, און דאָס מיט-ברויכען פון די ריכטער איבער דער לעגיסלאַ-טורען, ווען אַ געזעץ געפֿעלט זיי נישט, אָדער, ווען נאָך זייער מיינונג, ער איז אין ווידערשפּרוך מיט די קאנסטיטוציאָן, האָט אַנגענומען אונגלויב-ליכע פאַרפאַרציאָנען. דיעזע שיינבאַר ער-שטוינענדע און אונערקלערבאַרע לאַגע, ווערט פון דעסוועגען גאַנץ קלאָר און פערשטענדיג, ווען מיר נעהמען אין אַנבעטראַכט אַ געוויסען פרינ-ציפ, וועלכער האָט געריכטעט די גרינדער פון די רעפּובליק, פערפאַסענדיג די קאָנ-סטיטוציאָן, און אין איהר שפּעטערדיגער פער-טייטשונג, אַ פרינציפ, וועלכער ווערט קיינמאָל נישט דערמאָנט פון די פיערטען דושלאַי אַראַמאָ-רען, און ווערט אזוי אויך זעלטען ווען דערמאָנט, אָבער וועלכער האָט געהאַט אַן ענטשיידענדען איינפלוס אין צייט פון די פערפאַסונג פון די קאנסטיטוציאָן און האָט איהם נאָך עד היום נישט פערלאָרען. דיעזער פרינציפ איז: די פורכט פאַר דעם פראַסען עולם און פאַר דעם גע-ברויך וואָס ער וואָלט געמאַכט פון זיין קראַפט, ווען מען זאָל איהם נישט איינזאָלען. דיעזער וויכטיגער קאנסטיטוציאָנעלער פרינציפ איז אַנ-ערקענט געוואָרען פון יעדען גרויסען שטאַטס-מאַן און יוריסט, אָבער ער ווערט זעלטען אויס-געדריקט, סיידען ווען מען בעדעקט איהם מיט אַ מלבוש פון יוריסטישע פאַרמולען, און איז בע-האַלטען אונטער אַ מאַסע הויכקלנגענדע ווער-טער. אָבער עס טרעפט זיך פאַרט, אַ מאל, אַז זיין שטראַהל טהוט אַ שוין אין די אויגען פון

די זיכערהייט פון דעם מענשענס לעבען. אלס רעזולטאט פון די פיעלע בעשעדיגונגען און טויט־פעלע דורך די סטריט־קארס שטייגט די צאָהל פון די קלאַנגען געגען די קארקאמפאניעס אין די פיעלע טויזענדער, און אזוי ווי קיין ריכטיג געזעץ איז נישט צו צווינגען א שניעלע פערהאנדלונג פון זעלכע קלאַנגען, זיינען די קארט־קאלענדאר־רען אָנגעפאקט מיט זיי, און עס איז אונמעגליך, אז א קלאַנגע פון דיווען סאָרט זאָל פערהאנדעלט ווערען פאר צוויי, און אין פיעלע פעלע, פאר דריי יאהר. דאָס לוינט זיך, פערשטעהט איהר, שטארק פאר די באהן־קאמפאניעס, ווייל אין פיעלע פעלע פערלערט דער קלענער, אין דער לאַנגער צייט צווישען דעם צופאל און די געריכט־פערהאנדלונגען, יעדע שפור פון זיינע עדות, און אויב די עדות זיינען יא, זיינען זייערע עראינע־רונגען פון דעם צופאל געוועהנליך אזוי אונקלאָר, דאָס עס איז זעהר שווער פאר א קלענער עפעס צו געווינען אונטער די געזעצע, וועלכע זיינען באַזונדערס אויף דער זייט פון די אייזענבאהן־קאמפאניעס. קינדער און די פאָרשטעהער פון געשטארבענע זיינען דאָרום ביז יעצט געווען אין א גינסטיגע לאַנג, ווייל זייערע קלאַנגען האָבען געקענט אויסגעהערט ווערען מיט פערהעלטניס־מעסיג קורצע אַבזאָרטונגען. א פאָר יאהר צוריק האָבען די באהן־קאמפאניעס פון ניו יאָרק, וועלכע זיינען יעצט פערזייניגט אין א טרעקשען־טראַסט, מיט א מאָל גענומען אונטערזוכען דאָס רעכט פון קינדער און די פאָר־שטעהער פון געשטארבענע, צי האָבען זייערע קלאַנגען דאָס רעכט אַם אלעס ערשטען אויף דעם קאלענדאר פון די קאָרטס. און אַבזאָהל דיווער געזעץ עקזיסטירט אין זיין יעצטיגער פאָרמע זייט צוואַנציג יאהר, און די פאָרציגע פאר אַנדערע קלאַנגען, וואָס די קאָרטס האָבען געמאכט האָבען שוין געשטימען אין צעהנדליגע טויזענדער, איז עס די אייזענבאהן־קאמפאניעס פאָרט געלונגען צו קריגען פון די געריכטען אַן ענט־שיידונג, וועלכע ערקלערט, אז אלע די פריהעריגע פאָרציגע זיינען געווען ניט ריכטיג, און דער געזעץ ווערט אויסגעטייטשט אזוי, אז ער ווערט אַבסאָלוט נוצלאָז. די לעגיסלאַטור פון דעם שטאַט ניו יאָרק האָט באַלד דורכגעפיהרט א געזעץ, וועלכער האָט די קינדער און די פאָר־שטעהער פון פערשטארבענע צוריקגעגעבן די פריוילעגיע, וואָס זיי האָבען פריהער געהאט, און האָבען דאָס געשריבען אין אזא שפראך, וועלכע זאָל ניט קענען פאַלש ערקלערען ווערען, אבער די געריכטען האָבען דאָס ערקלערט אונטער אַבסאָלט־טויציאָנעל אויף דעם ספעציעלען גרונד, דאָס עס שמערט די ספעציעלע רעכטע (פרע־ראַגאטיווע) פון די ריכטער! דיווע שטוינענדע קאנסטיטוציאָנעלע לעהרע האָט ערקלערט, אז די ריכטער פון די פערלעצונגען, וועלכע קומען בעזיצען פריוילעגיע, וועלכע שטעהען העכער פון דעם ווילען פון פאָלק און וועלכע

אז דיווער שרייבען האָט איין מאָל פאר אלע מאָל אויסגעשלאָסען אלעס דאָס, וואָס אין די קאָנ־סטיטוציאָן שטעהט ניט — אלעס, פון אונזערע מאָראַלע בעגריפע ביז די פרינציפען פון די ערקלערונג פון אונאבהענגיקייט.

וואָס מען זאָל ניט דענקען פון דיווע זאָגן דערבארע פרייהייט פון דעם ענגליש־אמעריקאנער פאָלק, ווי זיי פערשטעהען עס, וואָס פאר א פעהלערען די בייסענדע קריטיקער זאָלען ניט געפינען אין דער לאַגיק אָדער די מעטאפיק פון דיווע „ערהאבענעס“ בעגריף פון א פרייהייט, וועלכע האַלט אַב דאָס פאָלק פון געברויכע זיין פרייען ווילען, קען מען, פון דעסטוועגען, ניט אַבלייקענען דעם פאָקט, אז די אַמעריקאנער קאנסטיטוציאָנען זיינען געמאכט געוואָרען און זיינען נאָך ביי יעצט א צוים אויף די דעמאָקראַטיע און א צוים אויף דעם אַמעריקאנער פאָלק אין דעם געברויך פון זיין פרייען ווילען, כדי צו בעשיצען די בעזיצענדע קלאַסען. יעצט ווערט שוין קלאָר, פאר וואָס דאָס אַמעריקאנער פאָלק האָט זיך אונטערגעגעבן אונטער די אוורפֿאַטיע (מאכט־מיסברויכען) פון דעם ריכטערטהום, אזא אוורפֿאַטיע האַרמאָנירט מיט די שטרעבונגן פון די פערפאסער פון די קאנסטיטוציאָן און שפיענעלט אַב גאנץ גענוי דעם גייסט פון די קאנסטיטוציאָן. ווייל קיין אַנדערע קערפער־שאפט פון מענשען וואָלט זיך נישט געפונען, אויף וועלכע מען האָט זיך געקענט פערלאָזען, אז צוליעב די אינטערעסען פון די פערמגליכע קלאַסען זאָלען זיי צווימען און איינהאַלטען דאָס פאָלק אזוי פיעל (און זאָגאר אַ ביסעל מעהר) ווי די קאנסטיטוציאָן ערלויבט זיי. און די ריכטער פון די פערזייניגטע שטייטער ערפילען טאקע די פליכט, וועלכע מען האָט זיי אנפער־טרויעט: זיי געהען ערשטוינענד ווייט אין די בעשיצונג פון די אינטערעסען פון די בעזיצענדע קלאַסען דירעקט געגען דעם אויסגעדריקטען ווילען פון פאָלק. זיי ערקלערען פון צייט צו צייט פאר אונקאנסטיטוציאָנעלע זעלכע בעהויפֿ־טונגען, וועלכע געבען זיי מעהר אויטאָקראַטישע מאכט פון אירגענד וועלכען טיראן. אַט האָט איהר א קליינעם ביישפיעל.

אין דעם שטאַט ניו יאָרק איז דאָ א בעשטעהענדער געזעץ וועלכער לויטעט, אז ווען א קינד אָדער א פאָרשטעהער פון א געשטארב־בענעם ברענגט א קלאַנגע אין געריכט דארף די קיים ווערען אויסגעהערט פאר אלע אַנדערע קייסעס. אונטער וועהענליכע אומישטענדען האָט דאָס געזעץ קיינעם ניט געהאָרט. אבער אין די לעצטע יאהרען איז דיווער געזעץ געוואָרען אין ניו יאָרק זעהר וויכטיג אין איין סאָרט קלאַנגען, נעמליך: אין קלאַנגען געגען די קאר־קאמפאניעס פאר די פערלעצונגען, וועלכע קומען דורך זייער אַבסאָלעטיקייט. די סטריט־קארס ווערען געטריעבען אהן א שום אינטערעסע פאר

די מיינונג אין דיווען לאנד וועגן די פאסענדרע מעלות פיר א ריכטערס אמת און וועגן די פא-ענדע מעטאָדע צו וועהלען די קאנדידאטען פיר דיווען אמת. די געצענדענערשישע פער-עהרונג פון דעם דורכשניטליכען אמעריקאנער צו די קאנסטיטוציאָנאַלע און גוט בעקאנט. דיווע געצענדענערשישע איז אויסגעשפּרייט געוואָרען אויף צו די ריכטער, וועלכע זיינען די כהנים גדולים פון דיווען קאנסטיטוציאָנאַלע. דאָס דיענען ביים מוזע פון די איינציגע, קאָנ-סטיטוציאָנאַל און בעזאָדערס די פערגעטענע פון די ריכטער. אַלס איהרע כהנים, איז פון די רייכע פלייסיג איינגעפלאַנצט געוואָרען אין די מאַסען, אום צו בעשיצען דאָס, „אייגענטהום“ געגען די פלינדערונג פון דעם פאָלק אין די פאָרמע פון א געזעץ פון זיינע פאָרשטעהער אין לעגיסלאטיווע האַללען פון קאָנגרעס אָדער פון די שטאַטס-לעגיסלאטורען.

דער אמת פון די ריכטער איז אַרומגעריב-געלט געוואָרען מיט אַ מין שכינה. „דער ריב-טער איז אונפעהלכאַר“. עס איז א „גערעכט-פערזאָנלעכע“, אונזער אייגענע פאָרמע פון „מאיעסטעט-בעלידיגונג“ צו קריטיקירען די ריכטער. דאָס איז איינע פון די קוריאָזיטעטען פון אונזער פאָליטישער סיסטעם, איינע פון די קליינע, דאָך גרויסע זאכען, וועלכע דעקען אויף די פונדאמענטען פון א פערדרעהטע און פער-פלאַנטערטע געביידע. אין דער צייט וואָס אין אנדערע לענדער, וואו די מאיעסטעט איז א קאָנ-סטיטוציאָנאַלע אָדער אונבעגרענצטער מאָנאַרך, ווערט די „מאיעסטעט-בעלידיגונג“ בעטראַכט אַלס א געוועהנליכער פערברעכען, פאר וועלכע דער שולדיגער ווערט בעשטראַפט נאָך די גע-זעצען פון בעטרעפּענדען לאַנד. אין דיווען לאַנד אבער, וואו זיין „מאיעסטעט“ איז דער ריכטער, איז די „מאיעסטעט-בעלידיגונג“ אן אויסער-געוועהנליכער פערברעכען, און דער שולדיגער פערלירט דאָס רעכט צו א פּראָצעס מיט אַ דזשורי אָדער אַלע אנדערע פרייהייטס-פערזאָנלע-כע, מיט וועלכע אונזערע גוטערשיגע געזעצע בעשיצען דעם געוועהנליכען פערברעכער. געוויס קיין פּראָצעס דאָרט מען גאָר נישט אום צו פער-אורטהיילען אַ מאַן פאַר אַזאַ פערברעכען. אַלס אַן ענטשולדיגונג פאַר די פערניכטונג פון די געזעצע, וועלכע, נאָך זייער מיינונג, ריהרען אָן די „אייגענטהומס-רעכטע“, האָבען אונזערע ריכטער שוין אזוי פיעל מאָל וויעדערהאַלט די פאָרויסגיגיקייט פון די קאנסטיטוציאָנאַלע צוצונעה-מען דאָס, לעבען, פרייהייט און אייגענטהום און א ריכטיגען געזעצליכען פּראָצעס“, אז זיי האָבען אַזש פערנעמען, אז די קאנסטיטוציאָנאַלע שטעלט אַוועק אין דעם זעלבען זאץ דאָס וואָרט „פריי-הייט“ פאַר דעם וואָרט „אייגענטהום“. נאָך מעהר, עס געהט זיי אַרויס פון זכרון, אז דאָס וואָרט „פרייהייט“ איז דאָרט גאָר אַן גאנצען דערמאָנט אַם וועניגסטען, אז עס האַנדעלט

דאָס פאָלק קען אונטער קיינע אומשטענדען נישט פערניכטען אָדער פערקלענערן. איינע פון די פונדאמענטאַלע פרווילעגיען איז די מאַכט צו וועטאָ'ן יעדע לעגיסלאַציאָן אונטער דעם אויכרעד פון נאָכזוכען אויב זי איז קאנסטיטוציאָנאַלע. עס איז שוין לאַנג אנערקענט געוואָרען אין די פערזאָניגטע שטאַטען, אז דאָס נאכפּרעגן אויב א געזעץ איז קאנסטיטור ציאָנעל איז אַ ריינע פאָליטישע פראגע, וועלכע הענגט אָב פון דעם, צי האָט אַ געוויסע לעגיסלאַ-טור דיעלכע אנשוואונגען און די זעלבע מיינונג גען מיט די ריכטער, וועלכע משפּט'ן זיי. דאָס איז פיעלע מאָל אָפּען בעהויפטעט געוואָרען פון די בעסטע שרייבער און ווערט כמעט גאָר נישט צוגעדעקט פון די טראַכטפער-פאטריאָטען און היפאָקריטען.

דיווע מאַכט צו וועטאָ'ען קען אָבער נישט פערגלייכט ווערען צו די איינפאַכע, געוועהנליכע וועטאָ-מאַכט פון דעם פערזידענט פון די פער-אייניגטע שטאַטען איבער די פערדראַטיווע לעגיסלאַציאָן, אָדער פון די גובערנאטאָרען פון די שטאַטען איבער זייער בעזונדערע שטאַט-לעגיסלאטורען, אַ ביל, וואָס ווערט געוועטאָ'ט פון דעם עקזעקוטיוו, קען נאָך, אונטער געוויסע אומ-שטענדען, דורכגעפיהרט ווערען, נישט קוקנדיג אויף זיין וועטאָ. אָדער דער ביל קען ווערען נאָך אַ מאָל דורכגעפיהרט ביי די צווייטע סעזיאָן פון די לעגיסלאטור און נאָך פיעללייכט בע-שטעטיגט פון די נעכטע עקזעקוטיווע. און אזוי ווי די עקזעקוטיווע ווערט אָפּט אויס-געוועהלט (די צייט פון אָנהאַלטען זייערע שטע-לען איז פון 1 יאהר ביז 4) איז די געשיכטע אַ גאנץ געוועהנליכע. נאָך מעהר, ווען אַ וויכטי-גער געזעץ איז גע'וועטאָ'עט געוואָרען פון אַן עקזעקוטיווע (דאָס אַליין איז אַ זעלבענהייט אין דיווען לאַנד, וואו די מאַיאָריטעט פון די לעגיס-לאַטור און די עקזעקוטיווע בעלאַנגען געוועהנליך צו איינע און די זעלבע פארטיי) ווערט ביי זיין נאכפאלגער די בשטעטיגונג אָדער די צוריק-ווייוונג פון דיווען געזעץ נישטווענדענדיג-ווייזע אַ שטרייט-פונקט פיר די נעכטע וואהלען פון דעם עקזעקוטיווען אמת, און דער קאנדידאט איז שוין געבונדען צו זיין פלאטפאָרמע און צו זיינע פער-שפּרעכונגען.

אבער דאָס איז נישט דער פאַל מיט די ריכ-טער. די פערדראַטיווע ריכטער ווערען נישט אויסערוועהלט, זיי ווערען בעשטימט פון דעם פערזידענט אויפ'ן גאנצען לעבען. פיעלע פון די שטאַטס-ריכטער ווערען אויך בעשטימט, און די יעניגע, וועלכע זיינען שוין יא געוועהלט ווערען געוועהנליך ערוועהלט אויף אזא לאַנגע צייט, דאָס עס איז כמעט ווי אויפ'ן גאנצען לעבען. אָבער נאָך שטאַרקער פון די אַבסאָלוטע אונאַבענגיקייט פון די ריכטער פון פאָלק, איבער וועלכען זיי הערשען מיט נאָך אַ שטאַר-קערע מאַכט ווי גאָט'ס — נאָך שטאַרקער איז

אָנגענומען געוואָרען אין דיווען לאַנד, פריהער בעוויליגט געוואָרען פון די ריכטער אַ הויז נור איינע, וועלכע האָט אַריבערגעשפּאַנט זייער וועטאָ, אבער דערצו האָט מען געמוזט געברויכען דעם ברודער־קריגע. אבער וועגען דעם אַן אנדערס מאָל. דאָ איז בלויז געניגענד צו ציהען די אויפֿמערקזאַמקייט צו דעם פּאַקט, דאָס דוּשאַן מאַרשאַל, דער העכ־טער ריכטער פון די פּער־שטאַטען פון 1801 ביז 1835, פּערנעחט, נאָך די אלגעמיינע אינטעליגענטע מיינונג, דעם ערשטען פּלאַן צווישען די „פּעטער פון דער נאַציאָן“, וועלכע האָבען צוזאַמענגעשמועדט אלע פּערשיעדענע עלעמענטען פון די פּערשיעדענע קאָלאָניס און טעריטאָריעס אין איין גאַנצעם אַן אַבוואָהל ער האָט ניט געהאַלפּען מאַכען די קאָנ־סטיוציאָן, האָט ער זי פּערטייטשט.

אזוי דארף עס טאָקע זיין. די קאָנסטיטוט ציאָן פון די פּעראַייניגטע שטאַטען איז גע־מאַכט געוואָרען אום צוזאַמענצוהאַלטען אַם מייסטען די פּאַרמער־עפּעקערונג, וועלכע האָט געדאַרפט האָבען נור אַ שוואַכע צענטראַלע רעגירונג, וואָס זאָל נור האָבען פּאָליציי־קראַפט, אום צו בעזאָרגען אַ נאַציאָנאַלע בע־שיצונג. עס איז וואָהר, דאָס די מורד־שטאַטען האָבען געהאַט שטאַרקע און וואַסערנדע קאָמער־ציעלע און מאָנאָפּאָטורנע אינטערעסען. אבער זיי זיינען געווען אונבעדייטענד אין פּערנאָלייך מיט די אַגריקולטורנע אינטערעסען און האָבען דאַרם געמוזט זיך בעניגען מיט עטוואָס איידער גאָרניט. אַ הויז דעם, איז די צייט גלייך נאָך דער מלחמה מיט ענגלאַנד און איהר טיראַנישען קעניג, און די צייט גלייך פאַר די פּראַנציווישע רעוואָלוציאָן, ניט געווען קיין גינסטיגע אום אָנצונועהמען אַ צענטראַליזירענדע קאָנסטיטוט ציאָן. די קאָמערציעלע און מאָנאָפּאָטורנע אינ־טערעסען פון לאַנד וועלכע זיינען שנעל געוואָקסען, האָבען באלד אויסגעפונען, אַז די קאָנסטיטוציאָן, לויט זי איז פּערשטאַנען געוואָרען פון די מייסטע פון איהרע פּערפאַסער, איז גענצליך ניט צופרידענשטעלענד. און מען האָט גע־דאַרפט פילע פּשטלען אום זי צוצופאַסען צו זייערע בעדירפניסע. און דוּשאַן מאַרשאַל איז דאָס געווען דער, וואָס האָט „אויסגעטייטשט“ די קאָנסטיטוציאָן, אָדער ער האָט איהר אַם וועניג־סטען געגעבען איהר קלאַסישען אויסדרוק. דער־מיט ערקלערט זיך זיין היסטאָרישע וויכטיגקייט. עס איז ווערט דאָ צו בעמערקען דעם זעהר בערייטונגספאַלען אומשטאַנד, אַז דיוועס פּשטלען פון די קאָנסטיטוציאָן אום צו פּער־אייננען די נאַציאָן און פּערגרעסערען און פּער־שטאַרמען די קרעפטע פון די צענטראַלע רעגיר־ונג איז געמאַכט געוואָרען פון דוּשאַן מאַרשאַל געגען דעם ווילען פון די מאַיאָריטעט פון פּאָלק פון די פּעראַייניגטע שטאַטען, לויט ווי עס איז געווען אויסגעדריקט פון טאָמאַס דזשעפּערסאָן און זיין פּאַרטיי. נאָך דעם אָננעהמען פון די

זיך פון דעם גרויסען פּערברעכען פון „געריכטס־פּעראַכטונג“. דער פּערברעכער ווערט ניט גע־משפט דורך „געהעריגען פּראָצעס פון געזעץ“, נור ער ווערט בעשטראַפט גלייך אויפ'ן פּלאַן פון דעם זעלבנען ריכטער, וועמעס מאַיעסטעט ער האָט בעליידיגט!

עס איז ניט מעהר ווי נאָטירליך, אַז די מאַסען, וועלכע מען האָט געמאַכט גלייכע, אַז דאָס אלעס איז ריכטיג, זאָלען לייכט גלייכען אין די לעהרען, אַז די פּריעסטער וועלכע דיענען אין טעמפל פון די קאָנסטיטוציאָן שטעהען „העכער פון אַ פּאַרטיי“ און דאַרפֿען גוט בע־זאָרגט זיין מיט דעם טערמין פון זייער אַמט, אום זייערע מוחות זאָלען ניט געשטערט זיין אין צייט פון זייער בעשעפטיגונג מיט'ן געדאַנק פון אַ נייע וואָהל אָדער אַפּאָינטמענט. מיט אנדערע ווערטער, אַז זיי זאָלען ניט דאַרפֿען, דורך די פּורכט פאַר'ן פּאָלק'ס צאָרן זיך צוהערען צו זיינע פּערלאַנגען. אַלס אַ רעזולטאַט פון אלעם דעם נפֿיגען מיר אַן אונגאַרמאַלעס און וועהפּאַלעס בילד ווי די גרעסטע פּאָליטישע מאַכט אין דיווען לאַנד איז אוועקגעשטעלט גע־וואָרען אויף אַן „אָהנע־פּאַרטיי“ פּעדעסטאַל, זיכער און פעסט, ווייט אַרויס פון די הענד פון פּאָלק!

אַז די געריכט־אבטהיילונג איז די גרעס־טע פּאָליטישע מאַכט אין דיווען לאַנד ווערט ניט געצוויפּעלט פון די יעניגע, וועלכע פּערשטעהען די געשיכטע. אפילו נור אַ קורצער איבערבליק פון די געשיכטע פון די פּעראַייניגטע שטאַטען צייגט קלאַר אַרויס דעם פּאַקט, אַז אלע אונזערע פּאָליטישע פּראַגען ווערען ענדליך פּאַרמאַל רערוצירט צו קאָנסטיטוציאָנעלע פּראַגען, וועלכע די ריכטער מוזען ענטשיידען אזוי, אַז עס קומט אויס, אַז אלע אונזערע גרויסע פּאָליטישע פּראַגען, יעדע נאָך איהר רייע נאָך, נאָך דעם ווי זי איז דיסקוטירט און דעבאַטירט און אויס־געפאַכטען געוואָרען אין דעם פּאָלק פאַרום און אין דעם אויפֿווער פון געגענזייטיגע אינטע־רעסען און אידעען, און נאָכדעם ווי זיי זיינען פון פּאָלק בעשלאָסען געוואָרען, זיינען זיי ענד־ליך פאַרגעבראַכט געוואָרען פאַר דער האַכגעבאָ־רענער, „אונפּאַרטייאַישער“ ערפּערשאַפט, די ריכטער, און זיי האָבען אימער ענטשיידען צו גונסטען פון אייגענטומער, און געוועהליך צו גונסטען פון קאָנסערוואַטיווע אייגענטומער. אין די נאַנצע צייט וואָס די קאָנסטיטוציאָן איז אָנגענומען געוואָרען, האָבען די קאָנסערוואַטיווע ערעמע־רען, די פּאַרשטעהער פון די אַלטע עקאָנאָמישע צושטאַנדע, געטריבען צו שטעלען די קאָנסטיטוט ציאָן צווישען לאַנד און דעם פּראָגרעס יעדעס מאָל, ווען זיי זיינען בעזעגט געוואָרען אין דעם שטרייט צווישען די פּאַרטייען, וועלכער איז אַרויסגעקומען פון די עוואָלוציאָן פון די עקאָנאָ־מישע לאַגע פון דיווען לאַנד. דאַרום איז יעדער גרויסע געזעץ־פּאַרשלאַג, וואָס איז ווען עס איז

„אריה בעל גוף“, „משלנו“, שירתנו הצעירה.“
 נור מיר פרעמענדירען ניט, פערשטעהט זיך,
 מיט איין ארטיקעל אויסצושעפען די גאנצע
 שעהנקייט און פארבעררייבקיט פון זיין פיעל-
 פאכען טאלענט. מיר ווילען בלויז, אז דער לע-
 זער זאל דערווייל כאטש האבען אן אלגעמיינעם
 בעגרייפ פון ביאליק'ן. דער דיכטער איז פער-
 העכטניסמעסיג זעהר יונג, ער איז אין זיין
 העכסט-בליהענדען צושטאנד, ער לעבט און
 שאפט — און ביי א געלעגעהייט וועלען מיר
 זיך נאך אומקעהרען צו דיעזער העכסט אינטער-
 רעסאנטער פערזענליכקייט.

און די בעסטע און ערעלסטע קינדער
 פון'ם אידישען פאלק האבען געלעבט א דאנק
 זייער „התמדה“, „א לעבען וואס איז שוין לאנג
 בטול, און קריכט ווי א שפין אויף א וועג וואס
 איז וויסט“. און צוזאמען מיט'ן דיכטער, איז
 בערלעבענדיג יענע פינסטערע צייט, פרעגען
 מיר: „רבנו של עולם! אויף וואס געהט לאבוד
 די רעזיגע קראפט?“

ביאליק איז דער גרעסטער אידישער דיכ-
 טער, וואס האט געשילדערט דאס גלות-יודענ-
 טהום בכלל און דאס אידישע קליין-בירגערטום
 בפרט. ער האט אויך געשריבען בעלעטריסטישע
 און קריטישע זאכען פון גרויס וויכטיגקייט, ווי

אמאל און היינט

פון יואל סלאנים.

אין פריהלינג, פריינד, אין פריהלינג,
 דאן האב איך ניט געוויינט,
 די זון האט דאן געווארעמט,
 די בלום — די וועלט בעשעהנט,
 די פייגעלעך געזונגען,
 לוסטיג, פריש און ניי,
 איך בין פון שטאדט אנטלאפען
 אויף פליעגלען ריין און פריי,
 אהין וואו מילדען צויבער
 האט גאט אליין פערשפרייט,
 און היינטער מיר געלאזען
 דעם עלענד און די נויט...

נור היינט, א היינט, דער פריהלינג
 איז לאנג, מיין פריינד, אוועק...
 עס בלאזט ניט מעהר קיין זעפיר,
 א שטורעם ברומט, א שרעק...
 די וועלט איז הויל און נאקעט,
 די בלום איז לאנג פערדארט,
 די פייגעלעך, זיי האט מען
 אין תפיסה לאנג פערשפארט,
 די קראהען נור, די שווארצע,
 זיי שילטען אין איין טאן...
 עס וויינט מיין הארץ... אך, זאג מיר,
 זאג יעצט מיר וואס צו טהאן? ...!

עראינערונגען

פון מאַרריס ווינטשעווסקי

צווייטער טהייל

2.

א גרוס צו צעדערבויען — ווידער א שינוי השם — מוין ערסטער ליטערארישער מסחר — וועלט-פאליטיק, וועלט-מאָרק און נודנעס — וואָס אין מאָגען בלויבט — אונזער אַריסטאָקראַט — אַן איבערראַשונג אויפֿען ישיב — אין דער פּאָליציי — ביין פרעזידענט — ענדליך פֿרוי! — שייַלאַק.

.

 און אזוי ווי איך בין ניט אזוי קלאָר ווי
 דו, הויכער, ערהאַבענער צעדערבויען, אין די
 זידעל און קללות-שפראַך פון מאַרקווייבער,
 מוז איך שליסען. איך ווינט דיר און
 אלע וואָס געהערען צו דיר לעבען און גליק כדי
 דו זאָלסט חלילה ניט געצוואונגען זיין צו האָבען
 דיין חיונה פון מסירות, רחמנא לצלן, און איך
 פערבלייב דיין פערעהער, וואָס אַכטעט דיר
 לויט נאָך דיין פערדיענסט נאָך.
 יגלי איש הרהוה."

ווי געזאָגט, דאָס איז געווען דער שוואַכסטער
 פון די פעליעטאָגען, אבער צוגלייך דער שטאַרק-
 סטער נאָך זיין ווירקונג נאָך.
 אויף דיעזע פעליעטאָגען האָט זיך מוין
 טהעטיגקייט ניט בעשרענקט.
 איך האָב אָנגעהויבען אינ'ם "הקול" א
 נייע סעריע אַרטיקלען אונטער דעם נאָמען
 "על האבנים" (אויפ'ן ברעכשטול), — א נאָמען
 וועלכער האָט געזאָלט אַנדייטען די קומענדיגע
 געבורט פון א נייע צייט.

אין דיעזע אַרטיקלען זיינען דיסקוטירט
 געוואָרען, אזוי ווי דער סאָציאליזמוס איז איצט
 שוין געווען אין דייטשלאנד אויך פערבאָטען,
 ווילענספּרסיריהייט, די פרויענפראַגע און אַנדערע
 זאכען. די ברייטקייט, מיט וועלכער איך האָב
 געזוכט צו בעווייזען, אז דער מענטש איז ניט קיין
 בן-בחירה, דאָס הייסט, אז ער האָט ניט קיין
 פרייע וואָהל, צו טון וואָס ער וויל און צו האַנד-
 לען אזוי אָדער אַנדערס, — דיעזע ברייטקייט מיינע
 איז פעלליכט געווען א ביסלעך ניט נאָך מוין
 וואָס נאָך אין יאָהרען און בילדונג, אבער די
 אַרטיקלען גופא זיינען געווען ניט שלעכט.
 שפעטער האָבען זיי זאָגאר אַרויסגערופען אַן
 אינטערעסאַנטע דיסקוסיאָן צווישען א געוויסען
 נפתלי חלוי, אַרום וועלכען איך וועל אין קורצען
 רעדען, און מיר.

דאָס זיינען געווען אין גאַנצען זיעכען

אָר מוין אַרויספאָהרען פון
 פרייסען האָב איך געשרייען,
 חוץ די זשאַרגאָן-פעליעטאָגען,
 אַרום וועלכע עס איז גערעדט
 געוואָרען אין דעם פאָריגען קא-
 פיטעל, דריי פעליעטאָגען אין
 העברעאיש. ווי די אַמאָליגע
 אינ'ם, "אספת חכמים" זיינען דיעזע דריי און
 צוויי אַנדערע אין דעמזעלביגען יאָהר (1879)
 געווען אונטערגעשרייען, "יגלי איש הרהוה".
 אליין אָבער האָבען זיי איצט געהייסען ניט
 "חזיונות", זאָגערן "לקוטים", וואַהרשיינליך
 כדי מבבל צו זיין דעם שטן (דעם צענזאָר).
 פון דיעזע אלע אַרטיקלען איז דער

שוואַכסטער געווען דער שטאַרקסטער. דאָס
 איז נעמליך געווען אַ גאַנץ קורצער פעליעטאָג
 אונטער דעם נאָמען "תשובה מספקת" (א גענר-
 גענדער ענטפער) געדרוקט אין נ' 14 הקול
 פונ'ם 23טען פעברואַר 1879, אויף די אַדרעס
 פון העררן צעדערבויען, דעם בעל "המליץ".
 דער אַלטער הערר האָט מיך געהאַט אָנגעזיך
 דעלט — פאַרבייגעהענדיג — אין זיין בלאַט
 און איך האָב זיך מיט איהם, אָבערעכענט
 אין דעם דאָזיגען פעליעטאָג.

ער איז אזוי קורץ, אז איך קען ניט בער
 שטעהן דעם נסיון איהם צו איבערזעצען.
 פריהער אָבער מוז איך בעמערקען, אז הערר
 צעדערבויען האָט מיך גערופען, "עזות-מחוצה
 פנים" און זיך אליין, "השומר אמת לעולם"
 (אייביגער היטער פון דער וואַהרהייט).

אַט איז דער גאַנצער פעליעטאָג:

א געניגענדער ענטפער.

פון דעם עזות מחוצה פנים
 צום אייביגען וואַהרהייטס-היטער.

"אונד מיט דיעזעס לומפגעניגענדעל
 מוס איך מיך הערומשלאגען.

(בערנע)

"געעהרטער הערר!

.

שטענדיג... טרעפט זיך! אבער ער — מיר, אי ער, אי מיר, צאָהלען... ביידעס אין איינעם, דאָס איז אַ נס בתוך נס, דאָס איז וואונדער באַרער ווי דער צבת בצבת — דער צוואַנג אין דעם צוואַנג פון בריאת עולם, פון וועלכע דער פרק רעדט.

הער ראָדקינסזאָהן האָט פערשטאַנען אז דאָ בעט זיך אַן ערקלערונג, אַ ויש לישב ברוחא. — „אַט הערש'זשע, זאָנט ער, איהר וועט מיר שרייבען דעם „על האָבנים“, שענע עט-ליכע המשכים (פאַרשטעלונגען) און אַמאָל אַ יגלי (אַזוי פלעגט ער רופען מייענע פעליעטאַנען אונטערשריבענע יגלי איש הרוח — משוגעת בלע"ז) און.. איהר פערשטעהט..."

ער האָט זיך, געדענקט איך, אַ וויילינקע גע-קווענקעלט און האָט דאָן אונגעפער דיוע ווערטער אַרויסגעבראַכט:

— „און... הייבט עס... צוויי קראַספּעדענ-ציעס אַלע וואָך...“ — דער „הקול“ פלעגט ער-שיינען צוויי מאל אַ וואָך און הער ראָדקינס-זאָהן, זאָל עס איהם צו קיין גנאי ניט זיין, האָט זיך קיינמאל ניט אויסגעלעזנט אויסצולענען אָדער אויסצושפּרעכען ריכטיג דאָס וואָרט קאָ-רעספּאָנדענט, אָדער קאָרעספּאָנדענט.

„יע, יע!“ האָב איך אונטערגעכאַפט, ווערענדיג נייגערדיג צו הערען זיין פאַרשלאָן אויסגערדיקט אין מטבעות.

— „וועל איך איך שיקען 20 מאַרק אַ חדש... יע... אין פאַרן, האָט ער אויסגערעכענט אויפ'ן שטעל, איז דאָס 25 פראַנק.“

דאָס הייסט אויף אונזער היגען לשון פינף דאָלאַר אַ חדש!

פאַר צוויי „קראַספּעדענציעס“ מיט אַן אַרטיקעל און אַמאָל אַ משוגעת נאָך דערצו אַ דאָלאַר מיט עפעס אַ וואָך! איך האָב אַ שמייעלע געטאָן.

מינט איהר דאָך אפשר, אז מיר האָט זיך דאָס געדאַרפט אויסווייזען לעבערליך וועניג און, הייסט עס, דערפאַר האָב איך דאָס אונטער-געשמייעלט. אַ טעות, רבותי! איך האָב פשוט ניט געגלייבט אז ער וועט מיר, ריכטיגער: אז ער — מיר וועט אפילו אַזוי פיעל געבען.

און דאָ גלייך צו ענדיגען מיין ערסטען ליטעראַרישען מסחר מען איך אייך זאָגען, אז געשריבענע האָב איך פאַר'ן „הקול“ דורכ'ן גאַנצען יאָהר, אָבער געקראָנען האָב איך דעם ערסטען חדש, צום סוף פון דעם חדש, נאָך דעם חדש, 20 שטאַט 25 פראַנק, דאָן נאָך אַ פינפערל און דערמיט האָט זיך די ערד צוגעשלאָסען.

אָבער געשריבענע האָב איך „פאַריזער בריעפּע“ ווי ער... (מיין אונטערייכבאַרער בערנע) אַליון, מעהר נישט דו בריעפּע מייענע זיינען ניט געווען אפילו פון מיינע בעסטע שרייבע-רייען... ליידער, ניט, אפילו פון מייענע ניט. משמעות פאַר געלד שרייבט זיך ניט.

* * *

אַרטיקלען, געדרוקט אין 6 נומערען „הקול“ צווישען דעם 16טען מערץ און דעם 11טען מאַי. משמעות האָט דער צענזאָר און ווילנא דער-שמעקט אין זיי טרופות, מחמת הער ראָדקינס-זאָהן האָט גענומען משנה שם זיין גלייך ביים דריטען אַרטיקעל. פון „בן-נץ“ איז געוואָרען „בן-ציון“ און „על האבנים“ איז פערוואנדעלט געוואָרען אין „שאלת-הנשים“.

איך געברויך דעם וואָרט „וואַהרשיינליך“, ווייל גענוי ווייס איך דאָס ניט. דעם טאָג וואָס דער ערסטער אַרטיקעל (על האבנים) איז גע-דרוקט געוואָרען, האָב איך זיך געזעצט אויפ'ן שיף קיין דענעמאַרק.

* * *

אין דעם פרט פון פרנסה בין איך געווען אַ געבראָכענער מענטש.

פאַהרענדיג קיין פראַנקרייך מיט ניט מעהר פראַנצויזיש וויפיעל אַ מענטש קען דערנעגן כמעט אַהן אַ לעהרער אין קאָנואַ, האָב איך נאָטירליך וועניג וואָס אויסצוכענען געהאַט צו מאַכען אַ לעבען אין פאַריז. עס איז אמת, דער אַלטער פיינבערג האָט מיר מיטגעגעבען 400 מאַרק (100 דאָלאַר) און קליידער האָב איך געהאַט מעהר און בעסערע ווי אַ סאַציאַליסט פון יענע צייטען, ווען אַלע זיינען געווען אידעאָליסטישער ווי היינט, האָט געהאַט אַ רעכט צו האָבען. אָבער ווי לאַנג קען מען לעבען מיט אַזאַ קאַפיטאַל? און דאָ רעדט מען שוין גאָר ניט דערפון אז מען איז ניט גע-פאַהרען אַליון און מען האָט ניט געקענט לעבען פאַר זיך אַליון... וואָס הייסט דאָס איך האָב, ווען פאַהרען — פאַהרען מיר זאָלכע-פיערט? און וויעדער אַמאָל איז אמת, אז צוויי פון אונז האָבען רייכע, דאָס הייסט כמעט רייכע עלטערן, אָבער איידער וואָס ווען... און ביים אַרויספאַהרען איז ביי מיר (דעם קאָנזאַנטיני פון די פיער אַרויסגעטריעבענע) טאקע מעהר ניט געווען ווי אַ שמייענשאַפטליכער פערמעגען פון 600 מאַרק, ער איז אַריינגעכנענדיג פיינבערג'ס פייניקייט. שלעכט!

ראָדקינסזאָהן האָט דאָס איינגעזעהן. — „ווייסט איהר וואָס?“ — זאָנט ער צו מיר אַ טאָג אָדער צוויי פאַר'ן אוועקפאַהרען.

„ניין, זאָג איך.“ — „איך וועל איך זאָגען, מאכט ער. מהיום והלאה, פון היינט-מאָל אָן, דאַרפט איהר קריענען בעצאָהלט פאַר אייער שרייבען. יע, בעצאָהלט... פון וואָנען דען וועט איהר דאָרטען לעבען אין פאַריז...? בעצאָהלט!“

איך האָב איהם אָנגעקוקט זיך צו איבער-צייגען אז ער רעדט דאָס ניט פון הייז, צי איז ער ניט חליה אַראָב פון זיינען... מילא ער צאָהלען — לאָז שוין זיין, הנם דאָס איז אויך ניט נאָטירליך. מיר צאָהלען און פאַר שריי-בען... נו אַמאָל וואָס עס פאַסירט אין דער וועלט, עס געהט דאָך ניט אַליין כּדרכ השבע... ניט אַליין, ניט אימער, ניט אונטער אַלע אומ-

די פארענצטע, איהר האָט רק דעם שרעקליכען וואסערדיגען מויער פאר די אויגען: א טורמע, כלעבען! א שווימעדיגער אָסטראָג!

אָבער איך חלום ניט לאַנג. מיין פראָזאָ-אוישער מאַנען מאַכט אַ מיאטעזש און צושטערט די גאנצע שעהנע פאנטאזיע. איך בין אין גאנצען אין די אייזערנע לאַפּעס פון די שרעק-ליכע ים-קראַנקהייט, — שרעקליך דורך איהר פאַסקודנעקייט, ניט דורך איהר געפעהרליכקייט, שרעקליך דורך דעם וואָס זי מאַכט דעם לעבען עקלדיג, נורדע, חלשות'דיג. דאָס איז ניט אַ לעבענסגעפאָהר, וועלכע קען זיין אַמאָל אינעם טערעסאנט, פּעטעטיש; דאָס איז, איהר ווייסט עס, זאָגאר פּעלליכט גוט פאר אייך, אבער איהר וואָלט בעסער זיין טויט... איהר וואָלט יעדענפאלס שוין זיין בעסער אויפ'ן וועג צו סיביר איידער, אויף דעם אופן, אויפ'ן וועג צו פראַנקרייך. נאטירליך, דאָס איז נור דעם ערסטען מאָל און פּעלליכט רעדט זיך דאָס נור אזוי. —

* * *

און אויף מאַרגען בין איך שוין טאָקע וויעדער אַ מענטש מיט אַלעמען צוגלייך. נאָך בלייבט אַ ביסעל איבעלקייט אין מויל, עפעס ווי נאָך אַ מחלוקה מיט אַ גראַבען יונג, אבער עס ווילט זיך שוין וויעדער ניט נור לעבען, זאָנדערן אויף שרייבען.

און איך זען זיך אוועק און הייב אָן צו שרייבען מיין ערסטע, "קאָרעספּאָנדענץ" פאר'ן "הקול", וועלכע ערשיינט אין נומער 23.

איך פאָן אַ מיט אַ בעשרייבונג פון מיין ים-קראַנקהייט, דערזעהל דער וועלט, דאָס הייסט מיין וועלטעלע, די לעזער פונ'ם "הקול", ווי אזוי איך האָב אַלץ אַרויסגעבראַכען און פערזיכער די פריישישע פּאָליציי אַז פון די אַלע גוטיגקייטען, מיט וועלכע זי האָט מיך אָנגעפילט, וועט גאָר ניט אַנקומען דעם פראַנצויז, דעם שונא פון פרייסען, ווייל אַלץ איז אויסגעבראַכען געוואָרען אין דעם באַלטישען ים אַרײַן. שאַדע, רוה איך אויס, וואָס אַ מענטש קען ניט אַרויסברעכען איינע געזינגענע געדאנקען און בעטראַכטונגען ווי מען ברעכט אויס שפּייז פאר אַ פּאַנאָרע! וואָס קען איך טהון — ליַעבע פּאָליציי, דאָס געהט ניט! און דאָ האָט פאַסירט דאָסעלעכע, וואָס מיט די אויבענ-צייטערע "תשובה מספקת" צו ציערער בוימען: נאָך היינט דערמאָנען מיר לעזער פון יענער צייט אָן דעם ערסטען בריעף, אזא איינע דרוק האָט געמאַכט אַ קלייניגקייט, בעת בעסערע זאכען זיינען געבליבען אונבעמערקט.

אויב איהר האָט ניט מורא פאר אַ פאַראַ-דאָקס, וועל איך אייך עפּעס זאָגען:

עס פאַסירט זעהר אַפּט אין דער ליטעראַ-רישער וועלט, אפילו אין העכערע קרייזען ווי די, איז וועלכע איך האָב זיך בעוועגט אין דעם יאהר 1879, אַז דעם עולם בלייבט אין מאַנען גראד דאָס וואָס אַ שרייבער האָט אויסגעבראַכען. — און נאָך עטוואָס:

אויפ'ן שיף האָבען מיר זיך געזעצט דעם 16טען אויגוסט. בעגלייט האָבען אונז הויז אייניגע פון מיינע פיעלע גוטע פריינד, שעהנע עטליכע דעטעקטיווס מיט דעם קרימינאַל-אינספּעקטאָר בראַש. מיט עטליכע טעג פריהער האָט מען אונז אַלע פיער פאַטאָגראַפירט אין פערשיעדענע פּאָזען אויף דעם חשבון פון די קייזערליך-קעניגליכע רעגירונג.

די פאַרטערטען זיינען געבליעבען ביי דער פּאָליציי, וועהרענדר די אַריגינאַלען זיינען זיך לאַנגזאַם געשוואַומען צו דענעמאַרק צו.

יא, לאַנגזאַם — מחמת מיר זיינען גע-פאָהרען אויף אַ פראַכטישן. דאָס האָט, אַ שטיי-גער, פרייסען עקספּאָרטירט. אַבער פראָדוקציען אין דעם אַרטיקעל סאָציאַליזמוס, אַ "פאַבריקאַנט" פון וועלכען עס איז, הפנים, געווען אין ביסמאַרק'ס אויגען, צופיעל אין דייטשלאַנד און צו וועניג אין ענגלאַנד: די פּאָליטיק רעגולירט דעם וועלטמאַרק.

אונזער פאָהרען איבער דענעמאַרק אַרום און אַרום דעם צפון פון אייראָפּא דורך עטליכע ימים איז נאטירליך, געווען, אַן אונזין פון דעם שטאַנדפונקט פון "ראַפיד טראַניז", אבער ווי איך האָב שוין ערקלערט (*), האָבען מיר ניט געטאָט פאָהרען דירעקט, ניט, למשל, איבער האַמבורג קיין לאַנדאָן, אָדער איבער בערלין קיין פאַריז. מען האָט אונז געפיהרט אַרום און אַרום, זעקס טעג איבער'ן ים, ווי דער אויבערשטער האָט געפיהרט אונזערע אבות אבותינו אַרום און אַרום דורכ'ן מדרבן, אַנשטאט דירעקט איבער אַרץ פלשתיים, הגם ביי אונז איז ניט געווען וואָס מורא צו האָבען אַז מיר וועלען חרטה האָבען אויף די גאולה און וועלען צוריקגעהן קיין פרייסען, ווי אונזערע עלטערן קיין מצרים. אונז וואָלט בעגלייט אויפ'ן וועג ניט אַ נישט-וואָס-אַנצומאַפּענדיגער פייער-רוייל מיט אַ וואָלקען-זייל, נור אַ קעניגליך-פרייסישער קאָנואָי, אַ ממשות'דיגער בעגלייטער, אָנגעפילט ניט מיט רוח הקודש, זאָנדערן מיט גרונטאָווע דארע קישקע, קארטאָפּעל און ביער. הויז דעם איז פרייסען געווען דעמאָלט און איז עס טהיילווייז נאָך היינט, ניט אַכטענדיג דאָרויף וואָס ביס-מאַרק איז שוין 18 יאהר טויט און 10 יאהר בעגראָבען (נאָך דעם 1890טען יאהר, ווען ער איז אַראָב פון בענקעל איז זיין לעבען קיין לעבען ניט מעהר געווען — דאָס פערשטעטה זיך!) איז פרייסען אַ מין מצרים אונטער איין גרויסע פּאָליצייסקע, "פיקעלהויב" אַנשטאט אונטער פיראַמידען, און איז מען דערפון אוועק, קעהרט מען זיך שוין ניט מעהר אום צוריק.

אַלזא, מיר פאָהרען אויף אַ פראַכטישן. מיר פאָהרען לאַנגזאַם. איך פער'חלום זיך.

אַ שיף מיט'ן ים אַרום און אַרום — והמים להם חמה, רעכט און לינקס, פון פאַרענט און פון הינטען — איהר קענט ניט געהן ווייטער ווי

(*) זעה קאָפיטעל 15 אין דעם ערסטען טהייל.

המ... קאנארקלער, א שטייגער —
זינגען, קלינגען, קנאקען, שאלען...

און דער בעל־הבית דערצעהלט אונז
באריכות, ווי ער כאפט א בעל הבית'ש, "דרע-
מעל" אין זיין גארטען.

אָבער

טרעפֿטישע וואָס איך בין אַ בעל'ן
טאָן, אַ שטייגער, מיט מיין גארטען?
באלד אַם ירצה השם נאָך תּמוז —
נעם איך — רוים אַרום די פּרוכטען....

ראשית וועל איך אָט די ווינטיל
פון דעם בוים מחולה בעטען,
און וועל האַלב מיט בראַנפֿען, "שטעלען"
און מיט צוקער האַלב אָנשיטען.

ווישניאק, הייסט דאָס, ווי איהר ווילט —
ווילט איהר זיסען, ווילט איהר שטאַרקען...
כאַפּטישע ניט, איצט לאַמיר נעהמען
אָט די פערשקיס וואָס ביים פאַרקען....

אָט די פערשקיס, ווי איהר זעהט זיי,
באלד ווי נור זיי ווערען פארטיג,
פרעגעלט, "מיינע" אוינגעמאַכטס —
אָבער אוינגעמאַכטס גרויסארטיג....

און ער דערצעהלט מיט, "סלינע" אין מויל
ווי זיין פלונז'טע מאכט נאכהער פאווידעל פון
די פלוימען, ווי זי פרייהט זיי כדבע'דיג צוויי
מעתיילעט אין'אן עמערטאָפּ אין אויווען, ווי
זי רייכט זיי מיט אלערליי געווינצען — און עס
ווערט פאווידעל טעם גינעדן; ווי זי מאַרנירט
די באַרען, און אַנב גיט ער איהר אַ פריינדליכע
עצה, אויב נור איהר ווילט זיין עכט צופריעדען
פון אייערע, "מאַרנירטע באַרען", זאָלט איהר
למען השם טאָן, ווי זי, זיין פאַניע, טוט, היינט,
איהר זאָלט פריהער דעם עסיג איבערוידען, און,
פערשטעהט זיך, "אז מיט צוקער, מיט געווינצן
און לאַרבער בלעמער", נאָר די באַרען גופא
זאָלט איהר דאָרט אריינלייגען ערשט שפעטער,
"גאַנצערהייט, זעהט־זשע, נור אָנבעשיילטע מיט
די שטעקעלעך אפילו" — און איהר מענט שוין
זיין בעוואַרענט עס וועט ניט צוקערען חלילה.
נאָך די באַרען, פערשטעהט איהר, קומען די
עפעל. און ער איז איהר מסביר ווי, "זיינע"
מאַכט עפעל־צימעס, קוגעל און קנישעס צום
פערבייטען. מיינט איהר אפשר דאָס איז
גאָר? פע, אזוי זאָגט ער, איז מעשה פרעסער!
דוקא, "פון די שעהנסטע עפעל שטעלט ער
עפעלקוואס דריי פעסער". און ווייסט איהר,
בעמערקט ער איהר אַנב אורחא, שבת נאָך'ן
שלאָף אין אַן אָסיען־טאָג, למשל, ווען עס ווילט
זיך אַ גענעזן טאָן אָדער אַ ניט טאָן במחילה און
ווי אויף צו להכעיס — עס גענעצט זיך ניט און
עס ניסט זיך ניט, דאן, ווייסט איהר דאָך

אגב, אַ ביבליאָגראפישע זעלטענהייט; עס איז
געווען געדרוקט אין די ערשטע נומערען פון'ם
פעטערבורגער, "פריינד" — אין וועלכער מיר
זעהען דעם בעל־הבית פון קאָפּ ביז די פיס:

מיין גארטען.

ווילט איהר, אפשר, זיין אַ בעל'ן
אַנקוקען מיין שעהנעם גארטען —
זייטישע מוחל, קומט ארויס,
קוקט איהם אָן — אָט שטעהט ער דאָרטען!

אָהן אַנ'הרע גרויס און רייך —
כ'אָב איהר, אוינער אין דעם שטערטעל.
זעהט נאָר ווי עס קוועלט אין איהם
יעדער בוים און יעדער בלעטעל;

אויסגעצוואַגען פון דעם מהוי,
פון די שטראַהלען אויסגעבאָדען,
שטעהען בויער אלערליי
מיט די פירות אָנגעלאָדען.

שווערע עפעל, רויטע עפעל
בויען צו דער ערד די צווייגען,
און די באַרען — זעהט נור באַרען —
היינען שטיל זיך דאָרט און שווייגען....

שוואַרצע ווינטיל בלונצלען עפּיס
ממזר'ש גנב'ש ווי מיט אויגען...
נור, און פלוימען — אָט די פלוימען —
מיט אַ בלויען הויך בעצויגען....

היינט די פערשקיס — אוינמאַל פערשקיס!
פּובלע, הערוג, פּויש און אוידעל
פונקט ווי קיילוביגע בעקלען
פון אַ פופּענהייטעגייג מיינער....

יא, אַ דאַנק זיין ליעבען נאָמען,
כ'אָב אַ רייכען, שעהנעם גארטען!
אָהן אַנ'הרע אָנגעפאַקט
פירות, פּרוכט מכל הסאַרטען.

כ'אָב איהם, אָט דעם שעהנעם גארטען,
ס'זאָל איהם קוין ביז אויג ניט שאַמען,
ליעב דאָס לעבען; שייך לעבען? —
כ'אָב איהר עפעס ווי אַ שטעטען....

זומער־לעב, נאָך מיטאָג, היינט:
נאָך אַ יויד און נאָך געבראַטענס,
נעהם איהר און פערשטעק זיך טיעף,
און צולויג זיך דאָרט אין שטעטעס

ברויטליך אָט אַ דאָ, למשל,
אוינער'ן באַרייכערעם דעם גרויסען...
מיני פּויגלעך אלערליי,
שדים ווייסען ווי זיי הייסען —

קין לעבעדיגערען בילד פונ'ם איינגעפונדענעם דעוועטען מגוש'דיגען אידישען בעל-הבית האָבען מיר נישט אין דער אידישער ליטעראטור. ביאליק האָט אלזויטיג געשילדערט און געמאָהלען דאָס אידישע קליין-בירגערטום; דער דיכטער אָבער האָט צוגעגעבען צו די אלע לידער און טרויער, צו דעם אידיש-אליסט'ישן קענסליכען בענקען פון'ם יונגען בעל-הבית'ל און זיין איבערטרעבענעם יאוש, א טיעף-פאָר עטישען צויבער און אוניווערסאלע קראפט. ער האָט איהם א הויב געטאָן אויף זיינע אָדלער-פליגעל וואָלקען-הויך און מיט זונען-שטראַהלען האָט ער בעלזליכען זיין נשמה אין איהר גאנצע נאָקטקייט, מיט איהר לויטערקייט און פלעקען. דאָס גרויסע — פיעליכט צו גרויסע — בענקען-דורשט און דאָס שוואַרצע יאוש גיפט האָט ער צוזאמענגעגאָסען, צוזאמענגעשטאָלצען אין זיין פורעם, אין זיין געשטאַלט, און אין דאָס אָפּענע גלות-וואונד געוואָרפּען.

נור נישט דאָס אליין אָבער איז ביאליק'ס הויפט-פערדינסט. ביאליק האָט אויך רייכער געמאַכט די ליטעראטור מיט פיעלע אויסגעציי-כענטע נאטור-בילדער און לירישע דיסטונגען, וועלכע וועלען פערנעהמען — און מיט רעכט — זעהר א בכבוד'ען אָרט אין אונזער נייער פאָנזיע. לידער האָבען מיר נישט פון זיי קיין איבערצוגענגען אין אידיש. מיר וועלען וואַר-טען בוי עס וועט קומען ביאליק'ס אמת'ער אי-בערזעצער (אָדער פיעליכט דער דיכטער אליין) און וועט פאָנאָדערעפּענען דיעזען אינהאַלטס-רייכען פערזענלעכע בוך פאר'ן אידישען פוב-ליקום. פאָרלויפּיג וועלען מיר וועגען זיי שוויי-גען — מיר ווילען נישט, אז אונזער לעזער זאָל אונז גלויבען אויפ'ן וואָרט.

און חוץ די אלע זיינע פערדינסטען וועט ביאליק פערבלייבען אלס איינער פון די גרעסטע אידישע פאָלקס-דיכטער צוליבע זיינע אונ-שטערבליכע מאָנומענטען, וואָס ער האָט גע-שטעלט פיעלע געזעלשאַפטליכע ערשיינונגען פון'ם אידישען לעבען. אייניגע פון דיעזע ער-שיינונגען זיינען שוין פערשוואונדען אין דער עוויגקייט און נור דער שפור פון זיי איז נאָך פערבלייבען; איבער אייניגע פון זיי „שוועבט נאָך ארום דער טויט-שרעק און פאָכעט מיט א קאַלטען שוואַרצען פליגעל און פריהרט די וואָרצלען פון די האַר אין קאָפּ“.

און אויף צוויי פון דיעזע פאָלקס-מצבות, וועלכע מיר האָבען אין אידיש, נעמליך, „אין שחיטה-שטאָרט“ און „דער מתמיד“, וועלען מיר זיך אַבשטעלען.

די „אין שחיטה-שטאָרט“, וועלכע דער דיכטער אליין האָט איבערזעצט פון'ם העברע-אישען, איז איינע פון זיינע קונסט-ווערק, וואָס האָבען א גרויסען היסטאָרישען ווערט. דאָס איז א פייערדיגע, „פאָגראַם-פאָעמא“, וואו די גאַנצע שוידערהאַפטע שרעקען און ווילדע

מסתמא, פערגלויסט זיך אייך עפעס... זיסעס צו זויערס, ווייסט איהר נעבעך אליין נישט, טאָ ווייסט-זשע, א ביסעל קוואַס מיט א קיסליצע איז דאָ א הענוג. און ענדיגענדיג ווי זיין פאָניע ווערט פאָרטיג מיט גאט'ס הילף מיט זיין גאָרטען, הויבט ער ערשט אָן געבען אייך צו פערשטעהן וואָס אן ערך טוט ער ווינטער מיט די אלע מאכלים זיינע און ווי זיי „וועלען מירצה-השם, מיון שטוב ווינטער זומערדיג מאַר-כען“; ווי ער איז מכבד די גוטע ברידער זיינע, וואָס קומען אין א ווינטער-אבענד מאכען א קערטעל:

מילא רעדט מען נישט פון טהוי,
קיבלער, קארזשיס, פאָדען, טאָטען
און כדומה דאָרט געבעקסען —
נאכדעם — יעמוד מיון גאָרטען!

און אין איין מינוט וואָקסט אויס
אויף מיון מיש אין מיטען ווינטער
באָרן, פלוימען, פערשקיס, וויינישיל —
און סע ווערט, ווי זאָגט מען, מונטער....

באָרען — מיינט מען איינמאָרענירטע!
וויינישיל — מיינט מען ווייניק שוואַרצען;
פלוימען, פערשקיס — הייסט פאָוידלע
און כדומה איינגעמאכטעסען.

און דער עולם כאַפט זיך צו —
שטערנס שוויצען, פוסקעס קנאַקען,
און מען אַרבייט לאַנג, געשמאַק
און מען רייכט אויף ביידע באַקען.

עפּים אויך די לויכט, די ווארים
ווערען פּרעהליכער, געשמאַקער,
און מיון בליצט אַפּ, דוכט זיך, ברענט נישט
מיט אַ פלאַם, נאָר מיט אַ פלאַקער.

אויך די צינגלעך ווערען שאַפּער,
און סע בליצט אַ שפיציג ווערטיל,
פּאָלד — נישט אויסגערעדט זאָל זיין —
געטשט מען איבער צו'ן אַ קערטיל....

און פערטועפט מיט זיי אין איינעם
אין געווינסען און אין שאַדען —
הער איך איינער, ווי סע קלאַפּט מיר
שטילערהייט אַ בויס אין לאַדען:

„בעל-הבית! אוי, מיר איז פינסטער!
„בעל הבית! אוי מיר איז ביטער!
„נאָקעט בין איך און דער ווינט שמויסט
„מיך אַליון מיט מיינע ריטער“....

כאַפט מיך אָן ביים האַרצען און מות,
מישענדיג דאָס מעשיל קאַרטען,
אַ קליין קרעכציל: „נעבעך, נעבעך“,
אַ רחמנות אויף מיון גאָרטען!....

גראַם-בילדער, „וואָס לעכערען דיין קאָפּ, פער-
ברענען דיר דיין מוח און טויטען דיר אייביג
דיין נשמה“, ניט נור „לעבענס, גאנצע לעבענס
צובראכענע אויף אייביג ווי א שאַרבן“ מאַהלט
אונז דער גרויסער דיכטער. ער שילדערט דעם
ערשטען קישינעווער פאָגראַם, זיין געזעל-
שאַפּט ליכע בעדייטונג אלס פאָ-
גראַם, וואו

יסורים פון'ס פאָגראַם-טייפּעל זיינען אזוי
קינסטלעריש-מעכטיג געשילדערט, דאָס לעזער-
דיג דיעזע מייסטערוערק לעבען מיר איבער —
אויב מיר האָבען געהאט דעם גליק עס ניט אי-
בערצולעבען אין דער ווירקליכקייט — אלע
מורא'דיגע בילדער, וואָס נור די ווילדע פאָ-
גראַם-חיה איז אימזשאַנדע אַרדוּסצורופען
אין'ס מענשליכען דמיון. און ניט נור פאָ-

...דיינע ברודער, חשמונאים יורשים
די אייניקלעך פון אויביגע קדושים,
אין יעדער לאַך צו דריי מנינים האָבען
אין יענעם שחיטה-טאָג זיך אויסבעהאַלטען
און גרויס געמאַכט מיין (גאָט'ס) נאָמען....
אַנטלאָפּען ווי די מייז, בעהאַלטען זיך ווי וואַנצען
און ווי די הינד געשטאַרבען... און צו מאַרגענס
איז פון זיין שטוב אַ זעהן אַרויס און האָט געפונען
אין מיסט זיין טאָמענס פּאָר.... וואָס-זשע וויינסטו, מענש?
צו וואָס פערדעקסטו מיט די הענד דיין פנים? —
קריטץ שטאַרקער מיט די צויהן און פלאַטץ פאר וועהטיג!

און גרויס איז זיין צער און צאָרן, און ער פרעגט:

די שאַנד איז זעהר גרויס, און זעהר גרויס דער וועהטיג —
און וואָס איז גרעסער? — זאָג שוין, דו, בן-אדם!
ניין, שווייג בעסער....

און —

געהענדיג צוריק — נעם מיט, בן אדם,
אַ טהייל פון צער מיינעם, פון שטילען וועהטיג
און מיט איהם אויס מיט צאָרן-גיפט און ווארף איהם
אין שוים פון די נאָך-לעבעדיגע מתים....

און צו דאָס אַרמזעליגע פאָלק, וואָס האָט נאָך דאָן ניט געהאט קיין מוטה
אַרדוּסצושטעלען זיך געגען דעם ווילדען שונא, זאָגט ער: —

צום בית הקברות מיט די טאַרבעס, שלעפּער!
אַהינצו, געהט, גראַבט אויס די ווייסע ביינער
פון אייערע קדושים'ס פרישע קברים,
שטאַפּט אַן די טאַרבעס, יעדערער זיין טאַרבע,
און לאָזט זיך אין דער וועלט אַרײַן, און שלעפּט זיך
פון שטאַדט צו שטאַדט, וואו ערגעץ אַ יריד
און אונטער אַלע פרעמדע הויכע פענסטער
זינגט הייזערדיגע בעטלערשע נגונים,
און רחמים בעט, און שנאָרעט אויס, און שווינדעלט
ווי ביז אַהער, מיט אייער פלויש און בייז.

און ער פערענדיגט זיין פייער-און-פלאַם פאָעמא מיט זיין געוועהליכען גיפט
און יאווט —

און איצט גענוג. אַנטלויף, דו מענש, אַנטלויף אויף אייביג!
אין וויסטען מדבר לויף — און ווער משוגע!
צוריים אויף טויזענד שטיקער דיין נשמה
און ווארף אַרויס דיין האַרץ פאר ווילדע הינד;
און לאַז דיין טרעהר אַראַבפאלען אויף הייסע שטיינער
און דיין געשריי זאָל אינשלינגען דער שטורעם....

ווען ענטוויקעלט אין'ם אידישען פאלק; און דער איבערגעבענסטער לערנער, וועלכער האָט זיך אויסגעצייכענט מיט זיין אָפּפּערווייליגקייט צו בעגראַבען זיך לעבעדיגער הייד אין די פיער ווענד פון בית המדרש, אויף דער גרויסער גמרא, האָט דערפאר זיין שרר געקראָנען אויף דער וועלט, מען האָט איהם מוכה געווען מיט'ן זעהר געהערטען נאָמען „מתמיד“, א טיטול, וואָס ניט איינער פון די ישיבה'ניקעס האָבען איהם מקנא געווען. און דיעזען „מתמיד“ האָט ביאליק גע- שטעלט אַן אייביגע מצבה. ער האָט מיט זיין געוועהנליכער קינסטלער-קראפט בעוויזען אונז זיין נשמה, אין איהרע אלע איבערלעבעניסען. אַט — (איבערזעצט פון י. י. שוואַרץ, פערלאַג „קעמפפער“, ניו יאָרק. עס פעהלט אין מאַנכע שטעלען פון דער איבערזעצונג ביאליק'ס טיעף-פּאַעטישע קראפט. קיין בעסערע איבערזעצונג גען פון ביאליק'ן אָבער האָבען מיר ניט) —

„דער מתמיד“ ענטהאַלט אין זיך א זעהר בעדייטענדען שטיק פאַלקס-נשמה. עס ווערט בעריהרט איינע פון די ערשיינונגען אין'ם אידי-שען לעבען, וועלכע איז שוין כמעט ווי פער-שוואונדען און וואָס האָט געהאַט איי דער נאָ-הענטער פערזאנלעכקייט אַן אונגעהויער גרויסע ווירקונג אויף די בעסטע און ערעלסטע קינדער פון'ם אידישען פאַלק. דאָס איז איינער פון די הויפט-פאַקטאָרען, וועלכע האָבען פערוואנדעלט דאָס אידישע פאַלק אין אַן „עם-הספר“, אין אַ פאַלק, וואָס האָט גוטויליג בעגראַבען און דער-שטיקט זיין לעבענס-נענום, דאָס לעבען גופא, אונטער'ן גרויסען אונגענדליכען באַרג פון אַלעליי מינים ספרים און ספרים'לאך; מיר ריידען דאָ וועגען דעם אסקעטיש-אידעאליסטי-שען תורה-לערנען לשמה, ניט פרעגענדיג צוליעב ווען און צוליעב וואָס, יומם ולילה, טאָג ווי נאכט, וואָס איז אזוי קראַנקהאַפט-שטאַרק גע-

דאָרט ווייט דורך אַ פענסטער עס וויעגט זיך אַ שאַטען אַהער און אַהין אין אַ חושך בעצויגען;
און ס'טראָגט זיך אַ גגון, אַ וויינענדער גגון,
וואָס נעהמט אַן ביים האַרצען אין שטילקייט פון נאכט:
דאָס זעהסטו אַ מתמיד וואָס האָט זיך אין תפיסה,
אין פינסטערער תפיסה, גוטויליג פערמאַכט!

און —

„אוי, אוי, אמר רבא, אוי, תנו רבנן!“
זיין וועלט עקזיסטירט נור פאר איהם אין ישיבה
און ס'לויכטען איהם מויענדער זונגען אין ווינקעל
און ס'בליצען מיט ליכטיגע פונקען די אויגען
און פול מיט בעגייסטערונג וויעגט זיך דאָס יונגעל.

און לערנענדיג אַריבער זיינע כחות, האָט ער דערשטיקט אין זיך אַלע זיינע

נאַטירליכסטע געפיהלען און פערלאַנגען: —

„אוי, אוי, אמר רבא.... און דאָס וואָס עס שרייט דיר
דאָס לעבען מיט הונדערטער מויענדער שטימען,
האַסטו פון דאָס אלעס אזוי ווי אַ שטומער
און טויבער, אַ בראַק נישט געהערט, נישט פערנומען.
און דאָס, וואָס עס שרייט דיר דיון קראַנקע נשמה
פון טרוק'נעם האַלז זאָ פארמאָטערט, פערשעהמט,
און ס'געהען דיר ביסלעכווייז אויס דיינע קרעפטען,
האַסטו נאָך ביז היינט גאָר איהר קול ניט געהערט... —
און האָסטו יעדען קלענסטען פערלאַנג פון נשמה
מיט ד'אויגענע הענד אין זיין יוגענד דערשטיקט;
און יעדוידער בלום, וועלכער שפּאַצט דאָרט בעהאַלטען,
האַסטו אַהן רחמנות צוריסען צופליקט.
ביז וואָן ס'איז דיון זעלע פערמאָטערט געוואָרען
און איז איינגעשלאָפען, פעהונגערט, בעטריעכט
מיט אַ דורשט, מיט אַ לוסט, וואָס איז קיינמאָל בעפרידיגט —
ניט זי האָט — קיין צווייטער האָט איהר ניט געליעבט....

אין דער ליטערארישער וועלט

א שעה געדרוקטער קליין ביכעל פון א ניין טויזענד ווערטער מיט דעם נאָמען „ווייבער“, אַ פּאַעמאַ פון מאיר בלינקין. 45 זייטען קליין פּאַרמאַט, לאַנדאָן, 1908. פּרייז 8 סענט.

קינ'ס „ווייבער“, און די ערצהעלענדע זייט פון דעם ביכעל, איז אויך זעהר א קורצע. די „ווייבער“ פון די פידוואָרקעס פון דער שטאדט פערעיאסלאָוו זיינען די ברויטגעבער פון זייערע פאמיליעס. זייערע מענער זיינען אידען לערנער און פון מסחר ווייסען זיי ניט. זייערע ווייבער האַנדלען מיט דעם פויער, קויפֿען און פערקויפֿען אויפֿ'ן מאַרק. די ענערניע פון די ווייבער האָט די פידוואָרקעס געמאַכט צו זיין זאַמער און רייכער ווי די אידען פון פערעיאסלאָוו. מען קוקט דאָרום אויף די ווייבער מיט אַכטונג און דאָס רופֿט אין זיי אַליין אַרויס א געפירל פון ווירדע און שטאַלץ צו די טראַדיציעס פון דעם פידוואָרקער מאַרק. „דאָס וואָס זייערע קינדער, איבערהויפּט זייערע טעכטער, זיינען אזוי זויבער; דאָס, וואָס קיינע האָט נאָך קיינמאָל, אין א גוטער שעה צו רעדען און אין א בייזער שעה צו שווייגען, קיין ממזר, הונד דערט מאָל נישט-דאָ-געראַכט, ניט געהאַט, ווי עס קומט פאַר אין אַנדערע שטעט — דאָס איז ביי זיי געווען די העכסטע מדרגה פון גליק און נצחון.“

און די ווייבער האָבען זיך דערוואוסט, אז דאָס אונגליק האָט פאַסירט: אַכט וואָכען פאַר דער חתונה בעט דער חתן פינגר הונדערט רובעל מעהר נדן און אז ניט — וויל ער ניט. די כלה אבער איז אין אומשטענדען, וואָס זי מוז וועלען. דאָס האָט שווער געטראָפֿען די פידוואָרקער ווייבער. „נאָך פון בענינען, אז עס ברויזט און קאַכט, זירט און רעש'ט ווי אין גיהנום צווישען די ווייבער. נישט פאַר פרנסה אַמפֿערן זיי זיך; נישט קיין פרנסה ליעגט זיי היינט אין זינען. עס איז זיי אַזוינס פערגאַנגען, אז זיי האָבען אַז זיך פערגעסען. זיי שטעהען א גאַנצע מחנה צונויפֿגעדריקט ווי הערינג און רעדען און טענה'ן מיט הייז און מיט פייער. זיי שעהמען זיך קוקען גלייך איינע די אַנדערע אין די אויגען, אַקוראַט ווי זיי וואָלטען געווען די שולד אין דעם גרויסען צער... א גרויס אונגליק, א גרויסע שאַנדע, א געל-שוואַרצער פלעק האָט בעדעקט אַלעמענס קעפֿ. די טומאה האָט זיך אַריינגעריסען אין זייער הייליגטחום און האָט עס פּערזאָנווירדיגט.“ זיי זוכען מיטלען צו העלפֿען און געפינען זיי ניט. געלד האָבען זיי ניט גענוג און ווען זיי וואָלטען עס צוזאַמענגעקליבען, ווער וועט זיי זיכערען, אז עס וועט זיי אַזא שאַנדע נאָך א מאָל ניט טרעפֿען. זיי געהען אַלע צוזאַמען פּרעגען אַן עצה ביי דעם דאָקטאָרס פרוי, וועלכע איז שטענ-

פאַעמאַ וועגען ווייבער אין כלל און ניט וועגען איינציגע פראָד דוקטען פון מין ווייב איז ניט אַן אַפּטע ערשיינונג אין דער אידישער ליטעראַטור. וועגען טייבעלע און פייגעלע, וועגען רייזעלע און בלימעלע איז פיעל געזונגען און נאָך מעהר געשריבען געוואָרען אין אַלע שפּראַכען. יעדער פון אונז האָט געקניעט ביי זיין מזהב און אַלע האָבען געדענט דער עבודה זרה. איטליכער האָט צו זינגען זיין אייגען ליעד פון פאַלשע געמער און צושטערטע מזבחות, און פיעלע זוכען נאָך נייע געצען, וואָס זאָלען היילען זייער קראַנקען געמיטה.

פון א פאַעמאַ וועגען ווייבער אין כלל אבער ערוואַרטען מיר עפעס נייעס. אַפּשור וועט דער דיכטער אונז דערצעהלען אין וואָס עס בעשטעהט דאָס געהיימניס פון געשלעכט אין דער וועלט: מעגליך אז ער האָט אַריינגעקוקט אין יענעם קאָכעדיגען קעסעל פון ליידענשאַפטען און נאטירליכער השגחה, וואו דער ספיריט פון געדשעכט ווערט געזיערט און געקלערט, פיעל-לייכט אויך וועט דער דיכטער אונז צופיהרען צום דעם שווערען טונקעל-פורפורנעם פרוכת און מיט א פּעסטער האַנד פאַר אונז שטיל אויפֿ העבען א ברעג פון פאַרהאַנג, און מיר וועלען דערוועהן דאָס קריסטאָלענע געפֿעס און וועלכער עס געפינט זיך די נשמה פון דער פרוי. אַלע פאַרבען פון רעגענבויגען זיינען דאָרטען בעהאַל-טען און זיי לייכטען דורך דעם געשליפענעם קריסטאַל, צו יעדען מענשען מיט אַן אַנדער קוליער. און מיר האָפען, אז אַפּשור וועלען געלדעגעבע אין טונקעל-גרינע שטראַהלען אַרויסלייכטען פאַר אונז זיך פלעכטען און א באַנד אַרום אונזערע בענקענדע הערצער.

אבער ניט אויף הויכע, אונגעשטראַהלטע בערג פיהרט אונז דער דיכטער און ניט צו טיפֿע וואַסערן איינגעוויקעלט אין געהיימניס, נור צו דער פּעסטער ערד אויף וועלכער מענשען ראַנגלען זיך מיט דעם לעבען; ניט ווייבער אַלס געשלעכט און ניט אַלס א קינסטלערישער מיטעל פון ערלעזונג בעהאַנדעלט בלינקין אין זיין ביכעל — נור די ווייבער אַלס א געזעלשאַפטליכע גרופֿע פון א געוויסען אָרט און א געוויסער צייט איז דאָס טהעמאַ פון דער פאַעמאַ. נור זעהר א קליינער טהייל ווייבער לעבען אזוי ווי בלינ-

סיפור דערצעהלט אין טונקעלע נעכט. די שטאדט פערעיאסלאוו ווערט דאמאלס נור א נאָמען פאר פיעלע אנדערע שטערט און די פידוואַרקער „ווייבער“ ווערען די מוטערס פון פיעלע געשלעכטער. דער עפעקט פון דער ער-צעהלונג אויף דעם לעזער איז צו פערדראַנקען דער שפראַך וועלכע, ווי אַ לויפערנער וואסער, שלעפט אלעס מיט זיך.

בלינקין בענוצט די נאטור, די זון און די וואַלקענס, די בויער און די פייגעלעך מיט צוטרויערן מיט די מענשען אין זייערע ליידען. אָפּט זעהען מיר די נאטור נור דורך אונזער שטימונג, און ווען אונז איז טרויעריג מיינען מיר, אז זי איז אויך טרויעריג. מען דאַרף אבער ניט פערגעסען, אז דער לעזער מוז אויך פיהלען, אז דער אונגליק איז אזוי גרויס, אז אפילו די נאטור דאַרף מיטפיהלען. ווי אבער ווען ער פיהלט, אז מען איז די זון און די שטערען אומ-זיסט מטרין? דאָס צייגט, אז עס פעהלט נאָך דעם פערפאַסער, ווי די מייסטע אידישע שריי-בער, דאָס ריכטיגע געפיהל פאר דעם מאס פון ערשיינונגען. דאָס זעלבע קען מען אויך זאָגען וועגען זיין זעהר בילדערייכע שפראַך. די בילדער ווערען גענוצט און אַ מאָס, און עפּטערס זיינען זיי צו ברייט אָדער צו שטאַרק פאַר זייער צוועק. דאָס אלעס קומט געוועהנליך מיט דער צייט און מיט דער לאַנגזאַמער ענטוויקלונג פון קינסטלערישען געשמאַק.

דערווייל אָבער זאָגט אונז דאָס קליין ביכעל אז דער פערפאַסער האָט בעווייעזען גענוג פעהיג-קייט און ווייניג ווערטער צו בעשפיענעלען זיין טאַלענט.

מ. לעאָנטיעף.

דיג געווען גוט צו זיי. זי מיינט אויך, אז מען דאַרף זעהען אַזעלכעס זאָל זיך מעהר ניט טרעפּען, און די ווייבער רופּען אויס אַ חרם אויף דעם חתן, אויף זיינע אייגענע און נאָהענטע פריינד, ביז דער חתונה, אויף דער כלה און אויף דער חתונה.

ניט גאַנץ נאַטירליך קומט מיר אויס דער ווייבערשער חרם און צו פיעל וויכטיגקייט שרייבט צו דער פערפאַסער צו דער גאַנצער פאַסירונג. דאָס קען אָבער אויך זיין דערפאַר, ווייל דער קוק פון די „ווייבער“ אויף דער וועלט און אויף וואָס איז רעכט און שלעכט אין איהר, איז אזוי פיעל פערשיעדען פון אונזער קוק. מעגליך אז די פידוואַרקער ווייבער האָבען גע-פיהלט, אז עס פאַלען די זיילען פון דעם בית-המקדש, וואָס זיי פלעגען אויפהאַלטען מיט זייערע פערפאַצעוועטע הענד. אבער דער ווערט פון בלינקין'ס ביכעל ליעגט ניט אין דער פאַסירונג וואָס ווערט דערצעהלט, וועלכע איז גאַנץ שוואַך, נור אין דער בעשרייבונג פון דער פיזישער און גייסטיגער סביבה פון די פידוואַרקער ווייבער.

די איינצעלנע ווייבער זיינען דאָ ניט כאַראַקטעריזירט, אבער די ווייבער אין כלל מיט זייער מאַרק, זייער דענקען און זייערע אידעאַלען זיינען געמאַלען פאַר אונז מיט לעבעדיגע, נאָך צו לעבעדיגע פאַרבען. שטאַרקע קינדער פון דער ערד זיינען זיי מיט זייערע מעלות און חסרונות, און זיי ווערען אונז ליעב מיט דעם ליאָר פון מאַרק און דעם גערוד פון דער ערד. וואָס עס מאַכט די קליינע ערצעהלונג פאַר אַ פאַעמאַ, איז די שפראַך און דער קלאַנג אין איהר. עס הערט זיך אין דער פראָזא פון דעם ביכעל אַפּטמאַלס אַן אָבקלאַנג ווי פון אַן אלטען

צייטען בייטען זיך און מיר בייטען זיך — דער „זשאַרגאָן“ ווערט הילויג. — „אינזיק שעפּטעל“ פון ד. פינסקי, פערבייגע הענדיג. — ז. ליבין'ס ערצעהלונגען. — י. אדלערס „זכרונות“.

שעהעט עטליכע מיליאָן אידען; ווי לאַנג איז דאָס, אז די פאַלקס-פריינד פון אלע שאַטירונג-גען און קלייזלעך פלעגען מיט הכנעה און מיט אַ שמייעלע פון אַ שולדיגען טענה'ן, אז די אידישע שפראַך איז טאַקי אַ פערזעהעניש, רחמנא לאל, אבער מען מוז זיך מיט איהר בענוצען פיר אַ געוויסע צייט, אלס אַ מיטעל צוצוקומען צו די מאַסען.

שטעלט אייך פאַר וואָס פאַר אַ געוואַלטי-גער שריט פאַרווערטס עס איז געווען פאַר די פערטהידידיגע פון „זשאַרגאָן“, ווען זיי האָבען די שפראַך אָנגעהויבען צו רופּען ביים ריכטיגען נאָמען: „אידיש“, ערקלערענדיג דערביי אז די

צייטען בייטען זיך און מיר בייטען זיך. דער רוימער האָט פילייכט אונגערן אויסגעדריקט די אידעע, וועלכע איז היינט צו טאָג אָנגענומען ביי אלע גע-לעהרטע און דענקער, — די אידעע פון עוואָלוציאָן. אלעס בייט זיך, אלעס, אפילו די מיינונגען איבער „זשאַרגאָן“.

ווי לאַנג איז דאָס, זינט אַן אינטעליגענטער מענש האָט געקוקט מיט פערזאכטונג, — איך וועל, דוכט זיך, ניט איבערטרייבען, ווען איך וועל זאָגען: מיט עקעל — אויף דער שפראַך פון

נאציאנאלע ביבליאטעקע", וועלכע האָט נור וואָס אַרױסגעגעבען ד. פינסק'ס דראַמאַ „אייזיק שעפּטעל" און ז. ליבין'ס געקליבענע סקיצען.

„אייזיק שעפּטעל" איז איינע פון די בעסטע ווערק פון דער מאָדערנער וועלט־ליטעראַטור און פערדיענט אַ בעזונדערען אַרטיקעל, וועלכען דער רעדאַקטאָר וועט געוויסן בעשטע־לען ביי איינעם פון זיינע מיטאַרבייטער.

וואָס אַבעלאַנגט ליבין'ס סקיצען וועט זיין גענוג דער פּלאַץ פון אַ רעצענזיע, פשוט דערפאַר ווייל דאָס גאַנצע ביכעל בעהאַנדעלט ניט קיינע פּראָבלעמען, קיינע פערזענליכע סיטואַצאַנען. עס איז פאַראַן אין ביכעל איין העלד מיט פערשיעדענע נעמען און פערשיעדענע פּראָפּער־סיעס. פּאַדאָלקין דער שטעפּער פון קינדערשע הויזעס איז דערזעלבער סלאַוואַצקי דער העמד־על־נעהער און אברהם דער היטעל־נעהער און מאיר דער פאָרירער א. ז. ו. ו. אַלע רעדען זיי מיט דערזעלבער שפּראַך, וועלכע ליבין בעזיצט, אַלע שרייען זיי אויס: „איך שטאַרב, איך שטאַרב!" אָדער „אוי וועה איז מיר, איך בין גאָר אַ טויטער מענטש!", אָדער „אוי ביטער! ווי ביטער איז צו זיין אַן אָרומאַן!" א. ד. גל. אבער פונקט ווי מיר ווייסען ניט די נשמה פון פאַדאָלקין און סלאַוואַצקי, פונקט אזוי ווייסען מיר ניט די נשמות פון די העלדען פון „צעהן יאהר", פונקט אזוי ווייסען מיר ניט די נשמה פון דימיטריי, וועלכער זעהט פאַר זיך דעם טויט און חלומ'ט ווי אברהם דער היטעל־נעהער, פון זיין אייגענער לוייה. ליבין'ס העלדען האָבען קיין נשמות ניט; ער האָט, פיעלייכט אונגערן אבער כאַראַקטעריסטיש פאַר ליבין'ען, אויסגעדריקט זיין בליק אין דעם שפּאַס „אַרבייטער און קעלבער", — ער זעהט פאַר זיך בלויז קעלבער, אַרבייטער וואָס ליידען בלויז קערפּער־ליך, עס ברעכט זיי דער רוקען, עס שטעכט זיי אין די זייטען, עס האַקט דער קאַפּ, די פיס קענען זיך שוין ניט ריהרען, אַ ביטערער הוסט האָט זיך צוגעשטעפּעט, אבער דאָס איז אַלץ גשמיות. די רוחניות, די פּסיכאָלאָגיע פון זיינע העלדען, דריקט זיך אויס אין אַ קעלכערשער פאָרמע: אין זייער מורא פאַר'ן טויט.

ליבין האָט טאַלענט, ער האָט אָריגינאַלי־טעט סיי אין דער פאָרמע, סיי אין דער שפּראַך; אבער ליבין'ען דוכט זיך, אז איבער זיין קאַפּ הענגט אַ שווערד און ער האָט מורא אויפצורייבען זיינע אויגען אַרויף אָדער וואַרפען אַ בליק אָן אַ זייט: ער קוקט אַלץ אַראָב, ער קוקט אַלץ אויף איין פינטעלע, און ער זעהט אַלץ איינגעבויגענע, איינגעהויקערטע, שרעקעדיגע געשטאַלטען, אבער ניט קיין מענשען, ער זעהט ליידען, ער זעהט טרערען, ער זעהט אבער ניט דעם אויסדרוק פון די אויגען, וועלכע פּערגריסען די טרעהרען, און דערפאַר איז ביי איהם דער „בוים" פון אַ פערשטיקטען הויף אין

אידישע שפּראַך, אידעש, האָט פונקט אזא רעכט צו לעבען און צו וואַקסען ווי אַלע גו'ישע שפּראַכען, און עס איז אַ גרויסער פערברעכען פון די וואָס ווילען די שפּראַך טויטען מיט געוואלט. די אידישע שפּראַך איז שוין דערמיט אנערקענט געוואָרען ניט אַלס אַ טעמפּאַרערע, אין גלות צור געטשעפּעטע, נאָר אַלס נאַציאָנאַלע שפּראַך, פיר וועלכע יעדער פרייהייטס־ליבענדיגער דער און קאַמפּפּעהיגער מענטש דאַרף און מוז קעמפּפּען. די אידישע שפּראַך איז דערמיט אנערקענט געוואָרען אַלס לעבעדיגע.

דאָס איז געשעהן ערשט נעכטען. און היינט? היינט וויל מען שוין אויף דער אַמאָליגער דיענסט אַנטהויל אַ קרוין פון אַ מלכה, טאַקי נור ווי עס קען זיך פערלויפּען אין אַ מעשה. די אַלטע אידישע שפּראַך, העברעאיש, איז שוין לאַנג ערקלערט טויט, אבער מיר האָבען זי געהאַלטען געפאַלמעסט און שטאַליצירט מיט איהר זייט טויזענדע יאהרען, ווען, פונקט ווי יעדער מת ביי די פרימיטיווע פעלקער, איז זי ביי אונז געוואָרען הייליג. היינט וויל מען די קרוין פון העברעאיש אַרויפֿלענען אויפ'ן שטערן פון דער לעבעדיגער אידישער שפּראַך: אידיש זאָל שוין זיין ניט נור אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך, נאָר טאַקי אַ ציערונג, אַ שטאַלץ, אַ הייליג־קייט.

מיר האָבען זיך היינט געביטען, אבער איך האָב שטאַרק מורא, אז אַ געניטער דאָקטאָר וואָלט געפונען זעהר ניט קיין גוטע סימפּטאָמען: געזונד פאָלק קוקט אויף זיין שפּראַך מיט נאַטירליכע אויגען און וויל ניט מאַכען פון איהר עטוואָס איבערנאַטירליכעס, הייליגעס! אַ געזונדען פאָלק וועט נאָר ניט איינפאַלען אזא געדאַנק, פונקט ווי עס וועט אַן אמת־געזונדען מענשען ניט איינפאַלען צו מאַכען אַ קולט פון זיין געזונד.

עס וואָלט געווען זעהר טרויעריג, ווען די נייע „בייטעניש" פון איינצעלנע פערזאָנען וואָלט געווען דער אויסדרוק פון פאָלק. לויט אַלע מאַנים צייגען אָבער, געהט זיך דאָס פאָלק יעצט מיט זיין נאַטירליכען וועג, און אין קיין צייט האָבען זיך אירען ניט געשאפּען אזוי פיעל אידישע קינסטלער, אזוי פיעל קענער פון דער אידישער נשמה, פון דער אידישער גאָס א. ד. גל. דער אידישער רענעסאַנס, די אידישע אויפֿלעבונג, די אידישע טרוימען און פאַנטאַזיען, די אידישע צרות און וועהטאָנען, — אַלעס ווערט אויסגעקריצט אין דעם נייעם ספר הזכרונות: אין דער אידישער בעל־עטריסטיק און פאָעזיע.

פערלאַגען און פערלאַגען ווערען געשאפּען אום צו פערשפּרייטען דעם נייעם גליטען פון אונזער צייט, און אויך די אַלטע געשעפּטע פערלאַגען גיבען יעצט אַרויס מעהר ביכער ווי אירגענד ווען בעפאָר.

ווי אימער צייכענט זיך אויך יעצט אויס דער פערלאַג פון הערר יעוואַלענקאָ, די אינטער־

און וועלכער בעהאלט זיך אין קאָרדאָר פון אַ הויז, ווען ער דערזעהט אַ לאַנדסמאַן, „וואָס קען איהם נאָך פון אמאָליגע יאָהרען“.

פון די ביליגסטע זאכען אין ביכעל זיינען: „אַרבייטער און קעלכער“; „די טערקען“; „פיר ראָגאַזין'ס איין אַקטיגע דראַמאַ“.

אין אַלגעמיין, אויב מען קען ליבין'ען ניט אַנרופען דער פאָעט פון דעם אידישען אַרבייטער־לעבען, קען מען איהם אבער מיט רעכט אָבעגעבען אַן עהרען־פלאַץ צווישען די וועקער פון די אַרבייטער. אויב דאָס ביכעל פערדיענט ניט געלויבט צו ווערען אַלס קונסט־ווערק, האָט עס אבער אַ גרויסע ווערט, צוליב די פיעלע ערצעהלונגען, וועלכע צווינגען דעם אַרבייטער צו דענקען און אַנאַליזירען זיינע אייגענע געפיהלען.

* * *

דער פערלאַג „מאָדערנע ליטעראַטור“ פון באָסטאָן האָט אַרויסגעגעבען אין אַ פראַכט־פאַלער אויסגאַבע „דער ר'ס „זכרונות“, — אַ זאַמלונג פון 14 שירים, מיט אַ פאַררעדע פון ד. פינסקי.

דאָס ביכעל איז זעהר גוט אויפגענומען געוואָרען כמעט פון אַלע אידישע צייטונגען אין אמעריקא און בעזאָגערס אין רוסלאַנד. דער פּעטערסבורגער „פריינד“, און די „ראָמאַן־צייטונג“ האָבען אָבעגעגעבן אַדלער'ס ווערק אַ זעהר שעהנעם פלאַץ, מען קען זאָגען, אין מורח־וואַנד אַינ'ם מעמפּעל פון אידישער פּאָעזיע.

ניט אַוועקגעהענגדיג די מעלות פון די „זכרונות“, רעכען איך אָבער פאַר מיין פּפליכט אָנצוצייגען אויף די חסרונות, וועלכע קיינער פון די קריטיקער האָט ניט בעמערקט אָדער ניט געוואָלט בעמערקען. דער גרעסטער חסרון פון די מעהרסטע פון אַדלער'ס לייעדער איז, וואָס זיי זיינען ניט קיין פּאָעזיע, נאָר אויסגעשטעלט אין אַ פּאָעטישער פאַרמע, ד. ה., אין קורצע שוורע־לעך.

נעחמט, צום ביישפּיעל, „פרייטאג צו נאכט“:

„איך דערמאָן מיך אויף די צייטען פון די זיסע, פון די לייעכע קינדער־יאָהרען, ווען דער טאטע האָט געלעבט נאָך, און די גוטע, גוטע מאמע, און די ברידער, און די שוועסטער זיינען אַלע נאָך צוזאַמען (געווען?) אין דער היים; ווי מיר (פלעגען?) זיצען אין (?) אַ שבת ביי דעם גרויסען טיש, דעם לאַנגען (צו וואָס דאָרף מען „דעם לאַנגען“ איז דעם „גרויסער“ ניט ענגוג?), און די מאמע קוקט מיט לייענשאפט אויף די קינדער, אויף דעם טאַטען, און איהר פנים שטראַהלט פון נחת... אַך, פערשוואַנדען זיינען יענע קינדער־יאָהרען ווי אַ טרוים...“ א. ז. וו.

די שעהנקייט און שטאַרקייט פון דיזער ער־אינערונג געווינט נאָר ניט, ווען די ווערטער זיינען אויסגעשטעלט, ווי ביי אַדלער'ן:

מאָנגאָמערי סטריט פונקט אזא „העלד“ ווי רחל פון „די צוויי תנאים“. און דערפאַר האָט ליבין ניט בעשאַפען קיין איין כאַראַקטער, קיין איין טיפּ.

ליבין האָט אַ שם פאַר זיין הומאָר. אין דעם, נייעם ביכעל איז דער הומאָר פון דעם סאָרט, וועלכען אַלע געפאלענע מענשען בעזיצען: עס איז אַ הפּער־הומאָר, אַ הומאָר פון ציניקער, אַ הומאָר וועלכער רופט אַרויס ניט קיין געלעכטער און ניט קיין טרעהערען, נור וואָס צווינגט דעם וואָס לעזט זיינע אַ „הומאָריסטישע“ זאך גראַדע אין דער הויך צו פיהלען זיך ניט גוט. נעהמען נעהמט זיך דאָס דערפון, וואָס ליבין איז זעהר סוביעקטיוו, יעדע שורה זיינע איז דורכגעפיהלט, דורכגעלעבט, אבער ניט דורכגעדענקט, און ווען עס פערגלויבט זיך איהם אמאָל מאַכען אַ שפּאַס איבער זיך אַליין, איבער זיינע אייגענע געפיהלען, איבערטייט ער יעדע קלייניגקייט, און עס קומט אַרויס אַ קראַנקער געלעכטער, פון וועלכען מען מוז זיך אָבקירעווען.

צווישען די עטליכע און פערציג סקיצען, וועלכע דאָס ביכעל ענטהאַלט זיינען אויך פאַראַן אייניגע, וועלכע בעהאַנדלען ניט נור די פיזישע ליידען פון אַרבייטער ביי דער מאַשין. אין די ערצעהלונגען, „נישט ווי וועסט פאָהרען“, „נעכט טען און היינט“, „א געווינשטער און גליקליכער טויט“ דערצעהלט (ניט ער מאַהלט) ליבין וועגען די צוגעבונדענהייט פון די אמעריקאַנער אירען צו זייער אַלטע היים — רוסלאַנד. אין די מעשינות (אַנדערס קען איך זיי ניט רופען), „א בלוט־גע האַכציט“, „דער ציוניסט“, „עלאָזאָ“ זיך דערקאָנען“ וויל ליבין צייגען דעם אַנטי־סעמיטיזם דאָ אין אמעריקא. דיזע ערצעהלונגען זיינען ניט בעסער און ניט ערגער פון זיינע מעהרסטע אַרבייטער־ערצעהלונגען; זיי זיינען אויפגעשריעבען גלאַט און קורץ, עס פעהלט אָבער אין זיי ליבין'ס עפיהל, ליבין'ס ברען, און זיי לעזען זיך ווי גאַנץ גוט אָנגעשריעבענע בעריכטען אין אַן ענגלישע צייטונג פון אַן ענג־לישען רעפּאָרטער...

די בעסטע און אָריגינעלסטע סקיצען פון ביכעל זיינען: „שטעלפערטרעטער פאַר אַ הולח“; „פון וועמען ער האָט זיך בעהאַלטען“; „די אַרויסגעטריבענע קעניגע“; „מיין נייער העלד“; „די צוויי תנאים“ און „צווישען מענשען“.

די ערצעהלונג „פון וועמען ער האָט זיך בע־האַלטען“ איז געשריעבען אין דעם כאַראַקטער־ריסטישען ליבין'שען סטיל: לייכט, האַרציג און אומעמיט. זי צייכענט זיך ניט אויס מיט איהר שעהנקייט און ניט מיט איהר קונסט, אבער אין דיזער סקיצע איז ליבין'ען מעהר ווי אומעטום געלונגען צו צייגען איין מאָמענט אין לעבען פון אַ „יורד“, פון אַ היימישען מיוחס און געהויבע־נעם מענשען, וועלכער איז בערייט אויסצירן שטעהן אַלע פורעניות פון אמעריקאַנער לאָופערס

אויפצואפפערן, וואָלט ער דער ליידענשאפט פון דעסטוועגען ניט ערלויבען, אז זי זאל איהם פער- דרעהן און א זיט זיין האלוקע, אָדער צורומש- קענען דעם באָרד דורך א צו ענטהוואַסטישען קול.

מיך האָט ער, דאכט זיך, ליעב, אבער ער קען מיר ניט פערצייהען מיין שרייבען העברע- איש און אידיש, די פלעקען אויף מיין ראָק און מייע אידישע חברים.

איז ער אן איבערגעבענער סאָציאליסט? שפעטער האָב איך אין דעם געצווייפלעט, וואהרשיינליך מיט אונרעכט. איצט, אָבער, דאָ אויפן שיר, גלויב איך נור, אז ער דארף זיין אזוי איבערגעבען ווי ערגלייכער, אָבער צום געהן אויף א באַרריקאדע וואָלט איהם געוויס שטערן די וואהרשיינליכקייט פון פערשטויבען דעם אויבערראָק. בנוגע צו דער סאָציאלער רעוואָלוציאָן, דארף זי נור קומען אין אן עסטע- טישער פאַרמע, עפעס אזוי מיט א פריגישע מוצקע אויפ'ן קאָפּ, מיט א גאָלדענעם גארטעל אַרום די לענדען, מיט א שילד און א פאַנ- צער ביי זיך, מיט א העראָלד פאַראויס און א פאַזש ביי איהר שלעפּפּע, און ניט רעדענדיג, חלילה, קיין אידיש, וועט ער זיך מיט איהר פּרעהען, וועט ער זי, די רעוואָלוציאָן, הערצליך בעגריסען.

וועגען איהם וואָלט איך געהאט זעהר פיעל צו דערזעהלען ווען איך וואָלט געשרייען ניט פּאָליטיש-ליטעראַרישע עראינערונגען, זאָג- דען א אויטאָביאָגראַפיע. יעדענפאַל, וועלען מיר זיך מיט הורווי- טשען נאָך טרעפּען.

* * *

דער צווייטער און דער לעצטער טאָג אויפן שיר איז דער 18טער מערץ! מיר שטעהען אויף גאנץ פריי. די מאַ- טראָזען ארבייטען, זיי בערייטען משמעות פאַר די אויסלאָדונג פון די פרייסישע סחורה און זייער ניגון וועקט אונז אויף.

דאָס איז אן אונבעשרייבליכער „ניגון“ אין אן אונבעשרייבליך קאָמיש-שעקליכע שטימע. ער איז קורץ און מאָנאָטאָנע, הויבט זיך אן אין א מין מאַומ'ליגען יללה-קול און ענדיגט זיך אין א שירלעך קוויץ. ער ווידערהוילט זיך אַלע ווילע און גרילצט אין די אויערען ווי א באָר פון, כאַפט איך אן, בתהיענות, וועלכע רופען די רשעים צוריק אין גיהנם אריין א שבת פאר נאכט, נאָך אַנאנד שרייענדיג, „ישובו רשעים לשאול! ישובו רשעים לשאול!“

עס איז זעקס א זייגער אין דער פריה און זייער שוידערהאפטער מאַטראָזע-פּזמון אַנאָג סירט דאָס איצט דעם 18טען מערץ 1879; דעם אכטען יום הזכרון פון דעם פאַריזער קאָמונע, דעם 31טען געדענקטאָג פון דעם בערלינער אויפשטאנד, דעם טאָג, וועלכען מען האָט מיט א יאָהר צוריק געפיערט אין דער קעניגסבער-

און דאָס זעהענדיג, געפינען זיך שרייבער, וועלכע קאָרמענען לכתחילה זייערע לעזער מיט נורדעם... מיט דעם אויסנום און דעם אויס- וואורפ פון זייער אונטערלייב. און דאָס בלייבט אינ'ם מאָגען, ליידער!

אויפ'ן שיר פיהלט זיך שוין דער טעם פון דעם קומעדיגען זיין אין דער פרעמד, צווישען מענשען וועלכע רעדען אן אונפערשטענדליכען לשון. מיר פרובירען זיך אונטערהאלטען מיט די דענישע מאַטראָזען און עס געהט ניט. מייע פריינד קויפּען ביי זיי ליימענע פיפּקעס, אבער מיר פרובירען אין זיי רויכערן טערקישען טאבאק, און מיר, וועניגסטענס, ווערט פון דאָס ניי נורדע. און פערלאָזענדיג די מאַטראָזען קומען מיר פיער צונויף אין אונזער „קעבין“. איינער לייענט טשערנישעווסקי'ס „אנטראָפּאָלאָגישען פרינ- ציפּ“; אַנאנדער האַט אין מ'ה אריין ענגלישע ווערטער, קאָנזירענדיג מיט א דריטען, וואָס יענער האָט שוין אין טורמע אָנגעפאנגען צו יטאַפּען זיך מיט ווערטערביכער; א פיערטער פאַכציירט א ציעגענוואָלע צום שפיעלען ביי- טאָג.

* * *

צווישען אונז פיער איז הורוויטש אין פיעלע בעציהונגען דער אינטערעסאַנטעסטער. ער האָט זיך געהאָדעוועט אין „טיעה- ראָסייע“, איז א שעהנער בלאַנדין, מיט א זעל- טען פיינעם באָרד, וועלכער וואָלט דערגרייכען דעם לעצטען קנעפל פון דער וועסט ווען מען זאל איהם לאָזען וואַסען, און ער האָט בלויז אוינגען. זיין גאָז נור איז עפעס צו אידיש- לענגליך און דאָס איז מיין פריינד'ס „אונגליק“, ניט קלענער ווי ביי לאָרד בירראָן'ען דער הינקע- ריגער פּאָ.

הורוויטש איז אן אסימילאַטאָר. מעהר ווי דאָס, ער איז זעהר אונצופריעדען מיט זיין אייגענע אידישקייט און שטאָלצירט דערמיט וואָס ער איז כמעט א גוי אין דעם פרט פון ניט וויסען די נפאק מינה צווישען תשליך און גומל- בענישען. ער קאָן זיך אויף אידיש ניט אונטער- שרייבען און דאָס מאכט איהם זיין לעבען זיס. ער וואָלט שוין געווען אין גאַנצען פריי פון דעם פערפליכטען ציל-האַלפּים, האָט ער אבער א גאָז!

ער איז אונזער אַריסטאָקראַט. דלות איז פאַר איהם, ניט ווי פאַר אונז, שרעקליך אונד- בעהוועט, זאָדערן ניט ישהן, ניט עסטחעטיש. ער ליעבט צו עסען גוט און איז א מבין אויף מאכלים. זיינע אַלטע בנדים בלאָזען נאָך פון זיך, געדענקענדיג זייער רייכע אביטאָמונג, זייער אַמאָליגען פרייז און זייער בעשעפער. זיינע שטיוועל מעג פעהלען גאַנצקייט און דריי- פערטעל פון די קנאפּעל, אבער ניט דער גלאַני. ער האָט האָלד פרויען אויך ווי אן אַריסטאָ- קראַט. ער פערנעסט קיינמאָל ניט אן זיך. ער קען ניט ליידענשאפטליך ליעבען, אבער אפילו ווען ער וואָלט זיין גענוג פערליעבט אום זיך

ארבייט, איז ער, ווער ווייס, א סאציאליסט? מיר בעגעגענען א דענסטמיידעל מיט א קער בעל אין האנד — ביידע, די מיידעל און דער קערבעל, זעהען אויס נעט און זויבער ווי די גאסען אליין. דאָס געהט מען אין מאַרק, אָבער וואָרום אזוי-פריה? מיר בעגעגענען עטליכע סאָלדאטען אין רויטע יאקען, מיט שפּאַר געס ביי דער זייט, מיט דריי-עטאָזשיגע פער צענדעל הוטלען, וואָס זעהען אויס ווי א קאָמבי-נאָציע פון פּוראשקעס מיט קוגעל-טעפּ אויף זיי, פון וועלכע עס וואַסען אַרויס קאָשענע פער דען. דאָס, ערקלערט אונז דער בעגלייטער, זיינען ליב-גוואַרדיצעס, זיי קומען איצט פון דעם קעניגליכען שלאָס.

באלד געהען מיר פאַרביי א שעהנעם בנין און מיר ערפאָהרען אז דאָס איז דער דענישער פאַרלאַמענט, דער „פּאַרלאַמענט“ און אונז חלומט זיך נאָך ניט, אז אין עטליכע-אין-צוואַנציג יאָהר אַרום וועלען דאָרטען זיצען 24 סאָ-ציאליסטען, ווי אונז לענט זיך ניט אויפן שכל, אז קאָפּענהאַגען וועט אַרום די צייט זיין א שטאָרט צו א גרויסען טהייל פערוואַלטעט פון סאָציאַל-דעמאָקראַטען.

דאן קומען מיר צו אן אלטען בנין, וועלכע מען שטעלט אונז פאָר אלס דעם קאָפּענהאַגע נער פאָסט אָפּיס און אונז דאכט זיך אז שטאַרק זיך איבערצונעהמען האָבען זיי דאָ ניט מיט וואָס. א פאָסט אָפּיס, קלער איך, דאָרף זיין עפעס א שעהנע זאך אפילו אויפן פנים. פאָרט א קהל'שע האַלב-סאָציאַליסטישער געשעפט.

מיר מאַרשירען ווייטער, טרעפּענדיג אויפן וועג וואַרניט-וואו א סטאַטוע אָן א זייט, אָדער א פּאַליצייסקען אויף זיין „ביעט“, אָדער א פּראָנט, וואָס געהט מסתמא שלאָפען נאָך א פרעהליכע נאכט, צוגעבראכט אין דעם פער-אינגיטען טעמפל פון דעם גאָט באַקכום און די געטין ווענוס...

מיט א מאָל גיט אונז אונזער פיהרער צו פערשטעהן, אז מיר זיינען אָנגעקומען, אז מיר זיינען דאָ. דאָס איז די פּאַליציי.

מיר קומען אריין אין א גרויסען זאַל. מען לאָזט אונז וויסען, אז מיר זיינען אַרעסטאַנטען, אָבער, וואָס עס זאָל ניט זיין „פּויל אין דער מדינה דענעמאַרק“, היינט ווי אין פרייז האַמלעט'ס צייטען, העפליך איז מען דאָרטען אויף יעדענפאל, און כמעט גאָסט-פריינדליך.

„איהר האָט נאָך ניט געפריהשטיקט?“ זאָגט מען צו אונז מיט א פּראָנעצייכען אין דער שטימע.

מיר ענטפערן ניין. עס נעהמט ניט לאַנג, ברענגט מען אונז א פריהשטיק, וועלכער איז זעהר איינפאך, אָבער ער שמעקט זעהר גוט. הורוויטש אַ מבין פון דערהיים אויף קאָפּע און זעמעלעך, דריקט אויס זיין פּאַלקאָמענע צופרידענהייט, מיר אלע שטימען איין מיט איהם.

גער בירגער-ערסורסע מיט האַרמאָניש-שעהנע מוזיק, אין א בענייטערטער פערואַמלונג, אין א פייערליך-יוסטוב'דיגע שטימונג, מיט א וועלט פאר זיך, וועלכע וואַרט אז מען זאָל זי ערָאָבערן....

און מיר טהוען זיך אָן און קומען אַרויס אויפן דעק (אויף דער פּאַלובאַ) און זופען זיך אָן מיט די ריינע, פרישע מאָרגענלופט, פון וועל-כע עס פיהלט זיך. דאָס זאָלצוואַסער אַרום, דער קומעדיגער פריהלינג, דער אַקאָרשט פון שלאַף אויפגעוואכטער טאָג און דער צופלוס פון ענט-הוויאָמוס, וואָס קומט פון דעם 18טען מערץ.

און באלד הויבען אָן זיך צו בעוועגען אונז זערע צינגער און אפּשור וואָלט עפעס געזאָגט ווערן וועגען די בערדיטונג פונ'ם טאָג, אָבער עס בעווייזט זיך אָן אונערוואַרטעטער גאָסט.

די צינגער ציהען זיך צוריק, אָבער דער פאר עפענען זיך גרעסער אונזערע פערוואַנדער-טע אויגען.

אונז פאַרשטעללענדיג דעם גאָסט, זאָגט דער קאָפיטאָן, זיין אונטערפיהרער:

„דיעזער הערר איז א רעפּרעזענטאַנט פון די דענישע רעגירונג; ער וויל מיט אייך רעדען.“

דער אונטערפיהרער געהט אוועג צו זיין ארבייט און דער גאָסט ווענדעט זיך צו אונז מיט די פּאַלגענדע קורצע און העפליכע אַנ-שפּראַכע:

„מיינע העררען, מיר וועלען באלד זיין אין קאָפּענהאַגען. איך בין צוגעקומען אַהער אויף א קליינעם דאָמפּ-באָט. ווען מיר קו-מען צום ברעג וועט איהר אזוי פריינדליך זיין מיך בעגלייטען צו דער פּאַליציי.“

מיר פרובירען איהם אויספרעגען און דער העפליכער פּאַליציי-אַגענט ערקלערט אונז, אז ער האָט אונז געזאָגט אלץ וואָס ער ווייס.

נישטקען פון א קבלת-פנים אין דער הויפט-שטאָרט פון קליין-דענעמאַרק!

מיר זיינען ניט קיין גרינע און פערשטע-הען אז דאָס האָבען מיר צו פערדאַנקען דעם הערר'ן אָסטאָ ביסמאַרק פון שעהנהויזען.

און דאָ קומט דאָס שיה אָן צום ברעג. עס איז אַרום זיעבען א זייגער אין דער פריה.

* * *

מיט א נייעם קאָנוואַיי מאַרשירען מיר צו א נייעם פּאַליציי-ביראָ, פיעללעכט צו א נייע טורמע.

דער פריהמאָרגען איז נאָך צו קאַלט פאַר'ן פריהאָהר, אָבער שעהן גענוג. די זויבערע גא-סען פון קאָפּענהאַגען, נאָך שטיל פון יעדען גע-שעפטס-גערויש נאָך כמעט פוסט און פערלאָזען, שיינען אונז צו עמפּפאָנגען פערשלאַפּענער-הייט.

מיר מאַרשירען, זיך אונטערהאַלטענדיג (אויף דייטש) מיט אונזער בעגלייטער. מיר בעגעגענען אַן ארבייטער וואָס געהט צו דער

נאָווייז נישט אזוי אלט ווי צוקראַכען און ער האָט גערעט אַ לשון — דייטש — וועלכער איז נישט אזוי שלעכט ווי געבראַכען. (מען וועט ענטד שולדיגען דעם צופעלאַיגען גראַם).

ער ווענדעט זיך צו אונז און האָבענדיג צורעכט געמאכט זיינע ספאָקולען, וועלכע זיך נען עפעס נישט געווען אין ערגיז אַ פרט „אין אָרדנונג“, זאָגט ער:

„מיינע הערערען, איך... איך הער, דאָס זי געלד האָבע... גוט, זאָ ווען זי פערספּעקען צו רעספּעקטיר אונזער געזעץ, זי קען היער אין אונזער לאַנדע בלייבע.“

מיר בעדאנקען זיך פאר די פריינדליכ-קייט, אָבער, ערקלערען מיר, נאָך די ערסטע פראַכע פון דענישע הכנסות-אורחים, וועלען מיר שוין בעסער בלייבען ביי אונזער בעשלוס צו פאָהרען ווייטער — קיין ענגלאַנד.

מיר געהען ארויס פון איהם פריי. מאָרגען פריה וועט מען אונז ווייזערען אונז-זערע פאספאָרטען, וועלכע פרייסען איז פריינד-ליך גענוג געווען אונז צו געבען און מיר וועלען קענען געהן ווייטער.

פאָרט אַ יום-טוב, אונזער 18-טער מערץ! מיר זיינען ענדליך פריי.

עפעס לעצט זיך נאָך אונז, פון דעסטווע-גען, נאָך. דאָס איז אונזער שמעטערלינג. ער איז מיט אונז נאָך נישט פארטיג.

„מיינע הערערען!“ זאָגט ער.

מיר קעהרען זיך אום און ער ערקלעהרט אונז אז אזוי ווי מיר זיינען פרעמדע אין דענע-מאָרק, קען ער אונז אויסהעלפען. ער וועט אונז גערן ווייזען אלע מערקווירדיגע זאכען אין שטאָדט. און — דערלאַנגט ער זיך אַ כאַפּ — כמעט אין גאנצען פערנענען! דאָ ליעגט אינ'ם האַפּען אַ רוסישע פאנצערשיט... איהר וועט גער-וויס עס וועלען זעהן, ניין?

מיר האָבען, נאטירליך, אזוי פיעל פאטרי-אַטיזמוס נישט געהאט. עס איז געוויס נישט נוי-טיג אויסצוטייטשען, אז דער בחור איז געווען נאציאָנאָל גענוג צו האָפּען, אז מיר וועלען זיך לאָזען אריינפיהרען דירעקט אין פאסטקע-אריין.

זיך האָבענדיג אָנגעסמאיינעט די פלינגע-לעך צום לעצטען מאָל, האָט ער געהאט דעם שכל צו פערשווינדען.

* * *

איצט האָבען מיר זיך אַ לאָז געטאָן אי-בער'ן שטאָדט.

מיר האָבען זיך געפונען אַ גאסט-הויז, וועלכע איז ענדליך שוין נישט מעהר געווען אַ טורמע, און פון דארטען איז מען געגאנגען זעהן אלץ וואָס איז געווען צו זעהן. אין דעם פאסט אָפּיס, וועלכען איך האָב פריהער נור געזעהען פון דרויסען, האָב איך געענדיגט מיין ערסטען רייזע-בריעף צום „הקול“ און האָב אוועקגעשיקט עטליכע אנדערע בריעף און פאסטקארטען.

דערווייל קומט צו אונז צו אַ מאָן, וואהר-שיינליך אַ דעטעקטיוו, און ווייזט אונז די כאַ-ציאליסטישע טעגליכע צייטונג פון קאָפּענהאַ-גען („סאַציאַל-דעמאָקראַטען“), וועלכע עקסיר-סטירט נאָך ביי היינטיגען טאָג.

ביסלעכעווייז ערפאָהרען מיר, אז מען וועט אונז ארויסשיקען פון דענעמאָרק, אויב מיר האָבען נישט פון וואַנען צו לעבען; אז מען וועט אונז ארויסשיקען אלס „וואנאבונדען“ (בראָ-דיאנעס) כדי מיר זאָלען נישט פאלען דענעמאָרק צו לאַסט!

„ארויסשיקען פון דענעמאָרק“ איבערזעצט זיך אין אונזערע מוחות מיט די ווערטער: „אריינשיקען אין רוסלאַנד“. עס ווערט זייער אויפגע האַרצען.

זעהר זייער. דאָ זיינען מיר גאָר אין גאנץ צען אין דער פרעמד. דאָ האָבען מיר נישט קיין גענאָסען און קיין פריינד, קיין קרוב און קיין גואָל. דאָ קען מען מיט אונז אָבטאָן אלץ וואָ. מען וויל און האַטש שריי ווי וקיים.

* * *

דער מאָן, וואָס האָט אונז צוגעטראָגען די סאַציאליסטישע צייטונג, דרעהט זיך ארום אונז ארום ווי אַ שמעטערלינג ארום אַ פלאַם און פערברענט זיך, נעכעך, אלע וויילע די פלינגע-לעך. עפעס וויל ער, אָבער ער ווייס נישט ווי צו אונז צוצוקומען, זיך נישט מאַכענדיג צום נאָר-רען. ער פערליערט נישט די געדולד און איז נישט קיין בעל-מפונק: ער שליינגט אראָב אפילו די דירעקטע בעליידיגונג. מיר זיינען דאָ פון דעסט-וועגען אזוי איינגעהאלטען ווי מעגליך. דערווייל פיהרט מען אונז אריין אין אַ קאמער איבער'ן הויף.

ארום 2 אַזויגער נאָך האלבען טאָג קומט אַ שטינאָווייז און איז אונז מורידע אז באלד קומט אָן דער פאליציי-פרעזידענט און מען וועט אונז צו איהם אריינברענגען.

„וויפיעל האָט איהר געלד?“ פרעגט ער. — „גענוג, ענטפערען מיר, אום צו קומען קיין ענגלאַנד — 600 מאַרק.“

„געהערט דאָס אייך אלעמען?“ — „יא, ענטפער איך, אלעמען צו גלייכע חלקים, נור איך בין דער קאסירער.“

ער טוט אַ שאַקעל מיטען קאָפּ און געהט אוועק.

זיי האָבען מיטמעות געהאַפּט, אז מען וועט ביי אונז קיין געלד נישט געפינען, וועניגסטענס, נישט גענוג, און דאָן וועט מען אונז ארויסשיקען אלס טרעמפּס.

דער הערר פאליציי-פרעזידענט האָט אויף זיך פלאָזט ווארטען ביז 4 אַזויגער נאָכ-מיטאָג.

ארום די צייט ערשיינט דער אויבענדער-מאָנטער שמעטערלינג און נעהמט אונז צום אָדון הגדול אין צימער אריין. דאָס איז געווען אַ בעיאָהרענטער טשיי-

געוויס, שעקספיר איז א גאט, און געמער זיינען אונפעהלכאר, און אלע זאגען אזוי, און איך בין איינער פון די דאזיגע אלע, אבער.... ווי זאגט דער פאניע: „יעמו שוטקא, א נאם זשוטקא“. אונזערע שטעקערס און זייערע שטעקערלאך פילאזאפירען ניט, און סיגנאר שאיילאק, איבערהויפט ווי דער דענישער אקטיאר שפיעלט איהם, איז פאר זיי דער אמת'ער איד, דער אמת'ער הויטשינדער, פלייש-שניידער און בלוטזויגער, און ווען מען דארף אונז געבען די תוכחה, גיט מען איהר אונז אהן א פילאזאפישען פירוש.

דעם נעקסטען טאג זיינען מיר אויף דיזעל-ביגע שיף ארויכגעפאָהרען און זיינען אין א טאג פיער ארום אָנגעקומען אין לאַנדאָן.

פון לאַנדאָן האָבען מיר געזאָלט קומען אין פאריז.

„פריי!“ איז געווען דער אינהאלט פון אלע. ענדליך פריי!

אזוי גרויס איז געווען די שמחה, אז איך בין מיט איינעם פון מיינע חברים אוועג דעם אָווענד אין טהעאטער, וואו מען האָט געשפיעלט שעקספיר'ס „קויפמאן פון ווענעדיג“ (שאַייר לאַק). פונ'ם שפיעלען בין איך, אזוי ווייט ווי איך געדענק, זעהר נתפעל גיט געוואָרען.

שוין גיט רעדענדיג דערפון, וואָס דער אקטיאר, וועלכער האָט געשפיעלט שאַיילאק, איז ארומגעלאָפּען אויף דער סצענע ווי א פער-סב'טע מויז, שרייענדיג ווי א בעזעסענער און ארבייטענדיג מיט אלע איברים ווי דער מענש-אַרקעסטער וועלכען איהר זעהט אמאָל אין גאס שפיעלענדיג אויף אלע אינסטרומענטען — שוין גאָר גיט רעדענדיג דערפון, איז מיר שאַיילאק גלאט קיינמאָל גיט געווען צום הארצען.

האָפנונג

פון שלמה ז. רובין.

גלות-לאַנג ציהט זיך דאָס לעבען,
די האָפנונג אליין גיט נור קרעפטען
צו וואַרטען.

די וועלט פון געשעפטען,
די טרייבקרעפט פון איצטיגען שטרעבען
איז שוואַך פאר די האַרץ וואָס קען פיהלען
צו וועלען יעצט לעבען.

כליז דער שטראַהל,
וועלכער בלייבט אויס די נאָכט, איז דער קוואַל,
פון וואַנען מיר שעפען דעם ווילען.

מיננעצאָפּאָליס, מיננ.

אין דער ענגער דושנער נאָרע,
צו דעם רבי'ן פרק זאָגען....
אָדער „צו א זילבער-וואַלקען“ :

אַט, אין דיעזען
אַלמען הייזעל
זיצט מיין אַרמע
טרויע מאַמע,
מיט פערוויינטע
קראַנקע אויגען

און מיט קנייטשען אויף דעם פנים, און
מיט בלאַסע טויטע ליפען, און א האַרץ מיט
טיעפע וואונדען — אן אלמנה א פערזאָרגטע —
— ווען דו וועסט, אָ, זילבער-וואַלקען, זעהן מיין
ליעבע גוטע מאַמען, גרים איהר האַרציג אין מיין
נאָמען...“ א. ז. וו.

דאָס אלעס איז זעהר שעהן, גאַנץ פיין פון
דעם בענקענדען זוהן, אבער דאָס אלעס קען
געזאָגט ווערען אין פראָזא, און אַדלער האָט דאָס
ווייסקליך געזאָגט אין פראָזא, און איך האָב מורא
אז עס וואָלט אַדלער'ן אנגעקומען גאַנץ שווער
נאָך א מאָל אויסצושטעלען די שורה'לעך, וועלכע
איך האָב איבערגעמאַכט אין א פראָזאאישער
פאָרמע, און נאָך שווערער וואָלט איהם געווען
צו געבען א טעם, וואָרום ער האָט זיי אויס-
געשטעלט אין דעם און ניט אין אן אנדער
אָרדער.

אין אַלגעמיין זיינען אָבער די „זכרונות“
אן עכטי-פּיזשער אויסדרוק פון פאָלקס-פּאָעזיע,
פון דעם סטיל, מיט וועלכען קאַלצאַוו האָט זיך
בעליעכט געמאַכט ביים רוסישען פאָלק. קאַל-
צאַוו'ס „נו, טאשטיסיא סיווא“ איז אין
פאָעטישען זיין פיעל שוואַכער און בלאַסער ווי
אַדלער'ס „אין חדר“ אָדער „שבת בין השמשות“.

בן-יקיר.

איך דערמאָן מיך
אויף די צייטען
פון די זיסע,
פון די ליעבע
קינדעריאָהרען,
ווען דער מאַמע
האָט געלעבט נאָך,
און די גוטע,
גוטע מאַמע,
און די ברידער,
און די שוועסטער
זיינען אלע..... א. ז. וו.

אָדער אין דעם זעלבען שיר :
נאָך דעם עסען
נעמט דער מאַמע
זינגען זמרות ;
און זיין זיסער,
ווייכער נגון
קלינגט מיט שמחה....

אָדער אין „א שבת ביי-טאָג“ :

און די מאַמע רוימט די כלים
פון דעם לאַנגען טיש אַרונטער
און פערשפּרייט דאָס רויטע טישטוך
מיט די לאַנגע שעהנע פרענדלעך,
טוט זיך אָן דאָס ווייסע פאַרטוך
אויף דאָס פאַפּעלאַמע קלוידער,
אויף דעם קאַפּ דאָס זיידען טיכעל,
זעצט אַוועק זיך ביי דעם פענסטער
און הויבט אָן דעם תּומש ליינענען
מיט אַ האַרציג-שטידען נגון.

איך לויף ארום אין געסעל —
אין דעם געסעל טרעף איך אייניקען,
אונזער שכן'ס איינציג אינגעל —
און מיר געהען אין דעם חדר,

רעדאקציאנעלע נאטיצען

זיין פיער יאָהר זיינען זינט יענעם
תחיית המתים טאָג פערנאנגען.

און זיין טויט דערוויל האָט זיך איבער-
געקעהרט אַ וועלט. דער

פערפלוכטער פון מיליאָנען צינגער — פלעהווע —
איז עקספערדירט געוואָרען אהין וואו סיפיאנין
איז געווען; דער מאַסקעווער זעמססוואָצוואַ-
מענפאָהר איז געקומען אַ מאָנאט פיער שפעטער;
דאן דער 9טער יאנואר 1905 מיט גאפאן און
דעם גרויסען קיזערליכען מאסענמאָרד; דער
טויט פון סערגיי מיט פיער וואָכען שפעטער;
דער פאטיאָמקין-מאסעזש אויפ'ן ים; דער
גענעראל-סטריק און די אָקטאָבער-טעג.

און די פרייהייטס-זון איז אויפגעגאנגען
און אונטערגעגאנגען, און דער ערסטער רוסישער
פארלאמענט איז צונויפגעקומען און פאנאנדער-
געטריעבען געוואָרען, און אַ צווייטע דומא איז
געוועהלט געוואָרען, אין וועלכע דריי טויז פון
גערשונ'ס חברים זיינען אַרין, און איז דאן
אויף צוואַנג געוואָרען.

פלוצלונג איז פון זיין איבערדער-ענדיגען
קבר אַרויסגעקומען, דער לעבעדיגער-ענאָבער
גערשונ, עפעס אזוי ווי ער וואָלט פערלאָרען די
געדולד צו שטארבען לאנגזאם, פון טאָג צו טאָג,
צאָלל ביי צאָלל; אַ שטייגער אזוי ווי עס וואָלט
פראָמעטעאוס'ן מיאוס געוואָרען צו בלייבען אַז-
געקויט אָן דעם פעלז וואו דעם ביזנעס גייער'ס
שנאָבעל רייסט איהם טעגליך אַרויס זיין אונט-
שטערבליכע האַרץ און ער, דער מיטאָן, וואָלט
זיך מיט איין רוס אַיצט אָבערזיסען, וואָלט מיט
איין שפרונג אַריינגעשפרונגען אין די פרייהייט
אַרין.

און ער איז געקומען צו אונז, אַ גאָסט פון
יענער וועלט; און אונגלויביגע מענטשען האָבען
אָנגעהויבען גלויבען אין נסים; און די פיינד-
ליכע ברודער האָבען זיך פערזייניגט ביי זיין
קבלת פנים; און די פארטייען זיינען דאָרטען
געוואָרען אונפארטייאַיש; און הערצער פער-
שלאָסענע, פערזאָרטעוועטע אָדער מיט פעטם
איבערגאָסענע האָבען זיך געעפענט, זיינען
ווייכער אָדער פרייער געוואָרען.

אויף מאָרגען איז זיך אַלץ געוואָרען צוריק
ווי געווען, אָבער עטוואָס, ערשטרוויז, אין אַ
געוויסען זין איז פאָרט געוואָרען אנדערס.

דער מיטאָנענשפרונג האָט זיין אַרבייט
געטאָן, ווען אויך ניט אין גאנצעם...

דער מיטאָנענשלאָפ אויך.

און אַ יאָהר איז אוועק.

דער זייגער איז געווען אָבעלאָפּען און אין
די אויגען, וועלכע האָבען, ווי טורטשאַנינאָוו

גערשונ' דאָס איז געווען דעם 10טען
פאָר פיער מערץ 1904.

יאָהרען דער פראָצעס, וואָס האָט
געדויערט אַ גאנצע וואָך איז
געווען צו ענד. די גע'משפּט'ע זיינען פער'משפּט
געוואָרען.

גע'משפּט האָט מען פינף נפשות: דריי
מענער, איין פרוי און אַ פעררעטהער. די דריי
מענער זיינען געווען גערשונ, מעלניקאָוו און
וויצענפעלד; די פרוי — רעמייאָניקאָוו און
דער פעררעטהער — גריגאָרעו, אַ טהיער
בצורת אדם: ספּק חיה, ספּק בהמה.

פער'משפּט זיינען געוואָרען: צום טויט
גערשונ, מעלניקאָוו און דער מוסר, צו פיער
יאָהר קאטאָרגא וויצענפעלד, וועהרענד רעמייא-
ניקאָוו איז אָבענקומען מיט אַ לייכטערע
שטראַף.

פיהלענדיג די וויכטיגקייט פון גערשונ'ס
לעבען, האָט זיך וויצענפעלד געווענדעט צו
איהם מיט דינע ווערטער:

„אָה, ווי גערן וואָלט איך זיך געביטען מיט
איין מיט די שטראַפּען!“

יענער האָט, ווי עס שיינט, געשוויגען.

גערעדט האָט טורטשאַנינאָוו, מעלניקאָוו'ס
אדוואָקאט. ער האָט געהאט אַ גרויסע, לאנג-
יאָהריגע ערפאָהרונג אין פאָליטישע פראָצעסען.
ער האָט, צווישען פיעלע אנדערע, פערטהייריגט
דעם אונפערגעסליכען באַלאַמאשעוו.

און טורטשאַנינאָוו האָט געזאָגט:

„פון אַלע פאָליטישע, מיט וועלכע מיר איז
אויסגעקומען צו האָבען צו טהון אין אַ געריכט,
האָט גערשונ אויף מיר געמאכט דעם שטארק-
סטען איינדרוק, הויפטעכליך דורך די פאָל-
שטענדיגע רוע, מיט וועלכער ער האָט געקוקט
דעם טויט גלייך אין די אויגען.“

גערשונ, צוריקקומענדיג אין זיין געפּענג-
ניס, האָט אויפגעשריעבען אַ ליעבעפאָלען
בריעף אים זיך צו געזעגענען מיט זיינע חברים,
מיט דער רעוואָלוציאָן און מיט דער וועלט.

אין זיין בריעף האָט ער מנחם-אָבל געווען
זיינע חברים, אויפגעמונטערט די רעוואָלוציאָן
און פראָפעזייט דער וועלט אַ גליקליכערע
צוקונפט.

אבער דער טויט איז ניט געקומען. צו דער
מיראן האָט מורא געקראָנען, צו דער טויט האָט
זיך פערשעמט — גערשונ איז פערשיקט
געוואָרען צו שטארבען ביסלעכווייז.

י. שטיינבערג דעמועלביגען טאג ווען מיר
און דאָס האָבען אין ניו יאָרק מספיד
יודענטהים געווען גרינגארי גערישני איז
פון רוסלאנד אָנגעקומען די
טרויעריגע בשורה פון אַנאָדער פאַרדער-צייט
גען טויט.

עס איז געשטאַרבן יהודה שטיינבערג,
פון וועמעס געניאלע פּעדער מיר האָבען אין דעם
היינטיגען נומער די סאַטירע: „דער גאַלדענער“.

ערשט מיט עטליכע וואָכען צוריק האָט אונז
דיועס ווערק געבראַכט ה. לובאַרסקי, דעם פּער-
פאַסער'ס א פריינד, זאָגענדיג אז יהודה שטיינ-
בערג האָלט ביין שטאַרבן, און אז זיין פאַמיליע
איז אין אַ שרעקליכע נויט. עס האָט זיך דאָן
ביי אונז אויפגעלעגט א פלאַן צו אַראָנזשירען

האָט אונז דערצהעלט, געקוקט דעם מלאך המות
ניט ווינקענדיג, איז אויסגעגאנגען דאָס ליכט.
איצט, דעם 18טען מערץ 1908 איז פּערוועגעלט
געוואָרען דער בריעף, וואָס ער האָט געשריבען
מיט פיער יאָהר פריער.

א שוואַרצע חתימה אויף אַ רויטע כתיבה,
עהנליך צו די שוואַרצע שלייפּען אויף די רויטע
פלאַנען אין דעם גרויסען זאַל וואו מיר האָבען
איהם מספיד געווען.

און ביי זיין טויט היינט, ווי ביי זיין תחיית
המתים פאַר-איאָהרען, איז אויף אַ וויילינקע
וויעדער פּערנעסען געוואָרען דער פאַרטייען-
קאַמפּף, דער ברודער-האַס און די קליינע — אין
מאַנכע פּעלע: קליינליכע — מיינונגספּער-
שיעדענהייטען.

ד.ר. זשימלאָוו די לעזער פון דער „צוקונפֿט“
סקי נעקסטען וועלען זיך ניט דאַרפֿען בע-
מאַנאָט נוגענען מיט דעם געפיהלפּאַל-

לען אָבער קורצען נעקראָלאָג
אין דיוען נומער פון ד.ר. מעריסאָן און מיט די
פאַאר נאָטיצען, וועלכע זיי האָבען דאָ גורוואָס
געלעזען.

אונז האָט צוגעזאָגט אַן אויספיהרליכען
אַרטיקל איבער גערישני'ס לעבען און טהעטיג-
קייט. ד.ר. זשימלאָווסקי, וועלכער איז ניט נור
איינער פון דעם פּערשטאַרבנעם חבֿר'ס אינ-
טימסטע פריינדע, זאָגנדיג אויך דער פעהיגסטער
רעפּרעזענטאַנט פון זיין פאַרטיי אין אַמעריקאַ.

און רעדענדיג וועגען זיך, וועלען מיר דאָ
גלייך זאָגען נאָך אַ פאַאר ווערטער וועגען די
„צוקונפֿט“ בכלל און דעם קומענדיגען נומער
בפרט.

אין דעם לעצטען אויגענבליק האָט, צוליבען
טעכנישע גרינדע, געמייזט אָנגעלעגט ווערען
ביו'ן נעקסטען מאָנאָט אונזער פריינד ליבין'ס
אַ איין-אַקטער „דער מאָטאַרמאַן“ און אַ געדיכט
פון ה. רויזענבלאַט. דיוע ביינע זאכען זיינען
שוין געזעצט. אַנדערע אַרטיקלען, נאָך דערווייל
ניט געזעצט, האָבען אויך געזאָגט ערשיינען
דיוען מאָנאָט, אָבער עס איז ניט געווען קיין
פלאַץ.

און דאָך איז „די צוקונפֿט“ שטאַרק פּער-
גרעסערט געוואָרען, הונט עס איז ניט צוגעקומען
קיין איין איינציגער בלאַט פאַפּיער. דורך דעם
געדיכטען זאָן געווינען די לעזער יעדען מאָנאָט
פריהערדיגע 14 פיידזשעס לעזעשטאָף.

נאַטירליך פּערגרעסערט דאָס די הוצאה,
און אויב מיר וועלען עס ניט קענען אויסהאַלטען
וועלען מיר מוזען זיך אומקעהרען צו די אַלטע
פאַרמע.

יהודה שטיינבערג

אַ ליטעראַריש-מוזיקאַלישען אָווענער, וואו די
סקיצע האָט געזאָלט פאַרגעלעזען ווערען נאָך
איינער זי ערשיינט אין דער „צוקונפֿט“. די
פאַרלעזונג האָט אויף זיך גענומען אונזער פריינד
רובין, וועהרענדיג יעקב גאָרדין האָט פּערשפּראַכען
צו בעשפּרעכען די סאַטירע אין אַ קורצען
פאַרטראַג.

יהודה שטיינבערג איז ניט געווען קיין
פאַרטיי-מאַן. דער מחבר פון די „ספּורי חסידים“,
„שיחות חסידים“ און אַנדערע טאַלענטפּאַלע ער-
צעהלונגען איז געווען פריער פאַר אַלץ אַ סאַטיר-
ריקער און אַ נאָוועלליסט. אין העברעאיש און

און איין טאג איז געקומען א ירמיה, וועלכער האט די שטיינער געגעבען א פאָעטישען לשון; וועלכער האט דעם קלאַנג געגעבען ווערטער; וועלכער האט פון דעם ווערטער מיט דעם לשון צונויפגעשטעלט א גרויסע מגילה פון גזירת אָדעס, און די גזרה מיט איהרע כהלות זיינען פאר אלעמען קלאַר געוואָרען און מען האט כמעט פערנעסען אָן קישונעו און מען האט זיך דערמאָנט אָן דעם צווייטען חורבן. דער ירמיה פון דיעז שוידערהאפט-וואונדערבארע מגילה איז געווען יהודה שטיינבערג. אַט איהם בעקלאָנגען מיר איצט. — און ווען דיעז ציילען ווערען געשריבען ווערט אונז צוגעזאָגט א שילדערונג פון דעם פערשטאָרבענעם פאר'ן קומענדיגען נומער. דער ירויבער וועט זיין מ. לאַזאַרסאָן, וועלכער האט מיט א פאָאר מאָנאט צוריק פון זיך געלאָזט הערען אין דער „צוקונפט“.

נאָך וואָס דער 25טער יאָהרצייט יוסטוב וועגן פון קארל מאַרקס האט אַרויס-קארל מאַרקס גערופען ניט נור אזעלכע אַרטיקלען ווי מיר און אונזערע

געזונטגס-גענאָסען האָבען געדרוקט. א געוויסער „שוהט בן הרב“ (אַלזאָ אַ כשר'ער איד לכל הדעות) און א היגער עדיטאָר ריעל-שרייבער אינ'ם „טאגנעבלאט“ האָבען אָנגעגריפען מאַרקס'ען אַלס אַן אַנטי-סעמיט.

זאָגען מוז מען, אז וועהרענד דער היגער גענער פון מאַרקס רעדט ווי אַ הרויט, ווי אַ מענש, וועלכער האט עפעס געהערט און ווייס ניט וואָס, איז דער שיקאַנאַר „שוהט בן הרב“ אַ שרייבער וואָס ווייס וואָס ער רעדט און דריקט עס אויס אין אַ ליטעראַרישע פאָרמע. אויך מאַכט ער זיך ניט לעכערליך רעדענדיג דירעקט פון מאַרקס'עם אַנטיסעמיטיזם, ווי דאָס טהוט אונזער שכן דאָ אין ניו יאָרק.

צו דער צייט, נעמליך, ווען מאַרקס האט געשריבען זיין אַרטיקל „צור יודענפראַגע“, אַלס ענטפער, אַנב אורחא, אויף ברונאָ כרויער'ס אַנגריף אויף די אידען, איז ער געווען 25 יאָהר אַלט. ער איז ערסט דעם יאהר געוואָרען אַ סאָציאַליסט. ער איז זיכער נאָך דאָן אַליין ניט געווען קיין „מאַרקסיסט“. איצט איז אזוי:

ווען מען זאָגט, ווי דאָס טהוט דער שוהט פון שיקאַנאַ, אז מאַרקס האט גע'פסק'נט אזוי אָדער אזוי און מיר, בלינדע שעפסען, פאַלגען, צי דער פאַסטוף פיהרט אונז אויף אַ גרינע לאַנקע, אָדער אין אַ שמוציגען זומפ אַרין, פער-געסט מען, ווייל עס לוינט זיך צו פאַרגעסען, אז אין יענעם יאהר (1848) האט דער פאַסטוף נאָך ניט געהאט קיין סטארע און איז איבערהויפט נאָך קיין פיהרער ניט געווען; אז דער רב האט נאָך ניט געהאט קיין סמיכה, שוין גאָר ניט צו רעדען וועגען האָבען אַ שטעטלע.

אידיש האט ער געשריבען פאר אלעמען. דאָ אין ניו יאָרק זיינען זיינע קאַרעספּאָנדענצען ערשינענע אין דעם „פאָרוערטס“, אין דער „וואַרהייט“ און אין דעם „צייטגייסט“. פיעל-לייכט אויך אין די קאָנסערוואַטיווע צייטונגען.

די אונטערנעהמונג פאר זיין פאַמיליע, וועלכע איז אויסגעפיהרט געוואָרען נאָך דעם פראַגראַם (מיט איין אויסנאָמע: עס האט אויסגעפעהלט איין מוזיקאלישער נומער), איז געווען אָנגעצייגט אין אַלע צייטונגען. נאָך מעהר, ווען דער קאָנצערט האט שטאַטענפונען איז שוין געווען בעקאנט שטיינבערג'ס טויט. מען האט, אַלזאָ, געהאט אַ רעכט צו ערוואַרטען אַ גרויסען עולם. געקומען זיינען אַ פאַרשויין 50 ביז 60 (מיט טיקעטס) און דער רעזולטאַט איז געווען אַ טרויעריגער אָווענד אין יעדער הינזיכט.

אזוי עהרט דאָס יודענטהום זיינע גרויסע, טאַלענטפאַלע שרייבער און דיכטער! די שאַנדע איז גרויס און די וואָס פיהלען זי, וועלען זיך אַברופען מיט סובסערפשענס אין די צייטונגען.

דער מקוֹנן דעם 30טען אָקטאָבער 1905 פונ'ם האט דער גענעראַל-סטרייק אָדעסער קלאַג געבראַכט די רעוואָלוציאָן אין רוסלאַנד אויף איהר העכסטער מדרגה. די סאָמאָדערושאַווע האט זיך ענדליך אונטערגעגעבען און פון דעם טיראָן'ס האנד איז אַרויסגעפאַלען דער קנוט.

דעם קנוט האט מען אָבער ניט פערניכטעט. איהם האט אויפגעהויבען די שוואַרצע מאה און, זיך בעוואָפּענדיג מיט דינע סאָמאָדערושאַווע, ראַמאַנאָו'שע וואַפע-האַט זי זיך אַ לאָז געטאָן איבער דער מדינה,

„ניעדער מיט דער טיראָני!“ האט גע-שריען דאָס פאָלק, בעגייסטערט פון דעם גרויסען זינג.

„ניעדער מיט דער רעוואָלוציע און מיט די זשיודעס!“ האט געענטפערט דער קנוט.

אין אָדעס האט עס זיך ספּעציעל פונאַנדער-געבושעוועט און די געפאַלענע סאָמאָדערושאַ ווע האט זיך געמאַכט אַ וואַנע פון אידישע בלוט, וועלכע די אָדעסער מלאכי-חבלה האָבען געליעפערט נאָך פעטערבורג. ריינע, וואַרעמע בלוט...

און מיר דאָ האָבען דורכ'ן טעלעגראַף ער-פאַהרען די שרעקליכע איוב'בשורות איינע נאָך די אנדערע, טאָג פאר טאָג, און אזוי גרויס זיינען געווען די קינות און אזוי קורץ די בשורות אז מיר האָבען געפיהלט גיכער ווי פערשטאַנען וואָס די ברוקשטיינער פון אָדעס, די רויט-געפאַרבעטע ברוקשטיינער האָבען געהאט צו דערצהלען, אבער זיי זיינען געווען אָהן לשון, ווי די גע-פאַלענע אויף זיי.

זיינען מלאכים אהן פליעגלען פון מיכאל'ס דעפארטמענט אינ'ם זיעבעטען הימלעל.
אן אנטייסעמיט איז א מענטש, וועלכער געפינט פגימות און חסרונות און פערדאָרבענ' הייטען ביי אידען, ווי עס האָט זיי געקענט געפינען סאי ירמיה הנביא סאי קארל מאַרקס, אבער ער בענוגענט זיך ניט דערמיט. ער געהט ווייטער: ער פערלאַנגט, אז צוליעב די דאָזיגע פגימות און חסרונות זאָלען אידען בלייבען אָדער ווערען פאָליטיש ענטרעכטעט; זאָלען אידען געהאַלטען ווערען ווי מצורעים מהיז למהנה; זאָלען אידען ווערען פערפאָלגט און פערטריעבען פון ציוויליזירטע לענדער; זאָל אויף אידען ניט זיין קיין דין און קיין דיין ווען די שוואַרצע מאַח קומט ערגעצוואו ארויס געגען זיי מיט המן'ס שלאַכטרוף: „להשמיד, להרוג ולאבד!“.

דאָס, נור דאָס, לעבער ווערטער-וואַרפער, איז אן אנטייסעמיט.

דערווייל בענוצען מיר די געלעגענהייט אונזערע לעזער צו בעשענקען מיט א נייעם בילד פון קארל מאַרקס, וועלכען מיר נעהמען ארויס פון די דייטשע „נייע צייט“.

די סאָציאליסטען-פּרעסעריי האָט אַלזאָ עטוואָס גוטעס זיכער אויפגעטאָן: די לעזער קריגען א בילד פון דעם „רכיף“ ווי ער האָט אויסגעזעהן בעת ער איז אַלט געווען א יאָהר פערציג.

אויב אונז סאָציאליסטען און ניט סאָציאַליסטען האָט אימיצער מיט יאָהרען צוריק געקענט מאַכען פאַר אַסימילאַטאָרען איז דאָס געווען גיכער די „יודענפריינדע“ בערנע און היינע, ווי דער „אַנטיסעמיט“ מאַרקס, וואָס זיין אַרטיקל איז גאַנצע 60 יאָהר געווען אַ ביבליאָ-גראַפישע זעלטענהייט, וועלכע קיין סאָציאליסט אין הונדערט-טויזענד האָט ניט געהאַט די מעגלעכקייט צו זעהן. אַלגעמיין בעקאַנט איז די דאָזיגע „יוגענדשריפט“ פון מאַרקס ערסט געוואָרען דורך מעהרינג'ס איבערדרוק, 20 יאָהר נאָך מאַרקס'עם טויט.

וואָס הייסט ערוואַרטענדיג אַזעלכע און אַנטי-עהנליכע אַנגריפּע אויף מאַרקס, סעמיטיזמוס? האָבען מיר געהאַט געפלאַנט אן אַרטיקל אין דער צונויף

שטעלונג פון פאָריגען מאָנאַט איבער „מאַרקס און די יודענפראַגע“. מיר האָבען דערצו איינ-געלאָדען אונזער אַלטען פריינד ליַעסין, וועלכער איז בעקאַנט אַלס אַ סאָציאליסט מיט וואָס מען רופט אַ וואַרעמע אידישע האַרץ. ליידער איז איהם, דורך קראַנקהייט אין הויז, ניט מעגליך געווען דעם אַרטיקל צו שרייבען.

געשריעבען וועט אַזא אַרטיקל אָבער נאָך ווערען, צי פון איהם צי פון אַן אַנדערן. איילען זיך איז אַיזט ניטאָ וואָס, מחמת דער היגער סאָציאליסטען-פּרעכער האָט זיין ענטפער גע-קראָגען פון דער „וואַרהייט“ און מעניא דיומא איז די זאך שוין ניט מעהר.

אַ בעמערקונג בעט זיך דאָ וועגען דעם אַנטיסעמיטיזמוס בכלל.

מענשען (און ניט נור קאַנסערוואַטיווע „פּעניאַליינערס“, זאָנדרען זאָנאַר עהרליכע, פערנינפטיגע שרייבער) וואַרפען זיך אָפט אַרום מיט ווערטער, ניט וועלענדיג, אָדער ניט קענענדיג דינע פערשטעהן וואָס די ווערטער האָבען צו בעדייטען. די רעזולטאַטען זיינען געווענהליך דורכפאלגה'דיגע.

וואָס הייסט אַנטיסעמיטיזמוס?

הייסט דאָס אַלץ וואָס ווערט געזאָגט געגען אידען, ניט אַכטענדיג ניט אויפ'ן מאַטיוו, ניט אויפ'ן ניגון, ניט אויף דעם זאָגער? איז יעדער אן אַנטיסעמיט וואָס זאָגט, אז אידען זיינען פראַצענטיקע און האָבען אַנדערע פעהלער? איז יעדער, וואָס ווייזט אויף דעם אידען אַז אונטערצינדען אַ הויז צוליעב אינשורענס קען פיהרען צו בלוטיגע יודענהעצען, א צורר-היהודים?

אויב אַזוי, דאָן איז ישעיה בן-אַמון, ער און ירמיה און כמעט אַלע נביאים און אַלע גרויסע פּרעדיגער פון הושע הנביא ביז יצחק ערטער, — דאָן זיינען זיי אַלע אַנטיסעמיטען, געגען וועלכע שטעקער און אַהלוואַרדט, ראָש-פאָר און דרומאָן, סאוואָרין און קרושעוואַן

„ערשטענס, זאגט ער, איינמאל אין א מאנאט צו שרייבען פיר א זשורנאל קענען מיר קריגען די בעסטע קרעפטע פון די אידישע שרייבער, ווייל עס קען לוינען צו בעצאלען דעם יעניגען, ער זאל קענען נאכדענקען, שטור דירען און ניט דארפן שרייבען בלויז, ווייל מען דארף אויפשרייבען, און מיר וואלטען גער האט עטוואס צו לערנען דערפון; צווייטענס, זיינען מיר ניט געבונדען, ווי אין א צייטונג, וואס מען קען געבען פאר'ן אויטסיידער פובליקום און וואס ניט. עס פאסירט פיעלע פעלע, פראגען וואס אינטערעסירען בלויז מעמבערס פון ארבייטער רינג, און בלויז פיר מעמבערס קען עס ערקלערט ווערען, און פאר קיין פאל ניט צו פרעמדע; דריטענס, לעזט ניט יעדער איינער אלע צייטונגען, דאריבער קענען בלייבען ארטיקלען ניט בעוואוסט, ווען אזעלכע ארטיקלען זאלען שוין זיין. א זשורנאל קען אבער גרייכען צו יעדען איינעם צו הויז. יעדער מעמבער האט א גאנצען מאנאט צייט צו לעזען און צו וויסען וואס עס טהוט זיך אין זיין ארגאניזאציע. עס וואלט פערמיעדען פיעלע צווייטיגקייטען אין די ברענטישעס און עס וואלט אויך געהאלפען צו פערשטארקען די ברענטישעס, בעסער צו ארגאניזירען זיי אינעווייניג. עס וואלט אריינגעגעבען א נייעם לעבען, א נייע טהעטיגקייט, מער בערס וואלטען זיך אָנגעפאנגען צו אינטערעסירען, און דאס וואלט אויך בייגעהאלפען צו דעם אלגעמיינעם וואוסס פון ארבייטער רינג.“

דער שרייבער אליין גיט אָבער צו, אז עס וואלט אויך פראקטיש געווען צו דיסקוטירען די פראגע: „צי וואלט עס געווען פאסענד אריינצוגען אין א פערבינדונג מיט דער „צוקונפט“ צו האָבען דאָרטען א בעזונדערע אבטהיילונג. דאָס, נאטירליך, וואלט אונז פערשפאָרט פיעלע ארבייט פון עקספּעדיציען א. ז. ו., דערפאר וואלטען מיר דאן געווען געצוואונגען צו מאַכען אזעלכע ארענדזשמענטס, אז יעדער מעמבער זאל ערהאלטען א „צוקונפט“. — (דאָס זיינען דעם שרייבער'ס ווערטער.)

פיעל לאָזט זיך זאָגען וועגען דעם און פיעל לייכט איז נאָך איצט ניט צו שפעט, ווען מען וועט אויסנוצען די טעגליכע פרעסע.

דאָרף דער ציאָנאליקאָנווענציען פונ'ם ארבייטער רינג אַרבייטער רינג, וועלכע וועט אָבערהאלטען ווערען אין פילאדעלפּיא פון דעם 7טען ביז דעם 10טען מאי, וועט זיין איינער פון די וויכטיגסטע צוזאמענפאָהרען פון דויער אָרגאניזאציען. שוין היינט קען דער „ארבייטער רינג“ בעריכטען א גלענצענדען פראָגרעס, וואָס דריקט זיך אויס אין די ציפערן:

188 ברענטישעס,

15,000 מעמבערס,

85,000 דאָלאַר קאפיטאַל.

אבער דיווע ציילען ווערען געשריעבען זעקס וואָכען פריהער ווי דער צוזאמענפאָהר וועט צו שטאַנדע קומען און אין זעקס וואָכען צייט קענען (און וועלען) דיווע ציפערן בעדייטענד אויס-וואַקסען. עס איז ניט אונמעגליך, אז דעם 7טען מאי אין פילאדעלפּיא וועט די צאָהל פון ברענטישעס אַרבייטערשייגען 200; דאָס איז זאָגאר וואַהרשיינליך.

אין דעם נעכסטען נומער „צוקונפט“ וועלען מיר האָבען אן אויספיהרליכען ארטיקל וועגען דעם אַרבייטער רינג'ס קאָנווענציען. דערווייז ווילען מיר נור בעמערקען, אז וויכטיג וועט די קאָנווענציען זיין ניט נור דורך דעם גלענצענדען רעפאָרט פון דער עקזעקוטיווע, זאָנדערן אויך דורך די דיסקוסיען פון די פיעלע וויכטיגע פראגען אויף דער טאגס-אָרדנונג.

און דאָ מוז מען בעדויערן, וואָס די דאָזיגע פראגען ווערען ביים אַרבייטער רינג, ווי ביי דער פארטיי, ווי ביי די אמעריקאנישע יוניאָן קאָנגרעסען, קיינמאל ניט דיסקוטירט וועניג-סטענס פיער חדשים פריהער, כדי אז די דעלעגאטען זאלען קומען צום צוזאמענפאָהר האָבענדיג די מעגליכקייט צו רעדען צו די פערשיידענע פונקטען אויף דער טאגס-אָרדנונג אויף אן אינטעליגענטען אופן.

אָט, צום ביישפּיעל, הויכט גענאָסע וואָלאָס אויף די וויכטיגע פראגע פון שריפטליכע פראָפאגאנדא אין דעם „צייטגייסט“.

ער האלט אז דער אַרבייטער רינג האָט בעדאָרפט האָבען אן אייגענעם זשורנאל און זיינע ארגומענטען זיינען הויפטזעכליך די פאָלגענדע:

פעהלער-פערבעסערונג.

אין ווינטשעווסקי'ס עראינערונגען דארף שטעהן אויף היידיש 52 (246) אין די צווייטע ציילע פון אויבען: 16טען מער צו אָנשטאָט 16טען אויגוסט.

(פון וואלטער קריון)

לכבוד דעם ערסטען מאי

No. 5.

MAY, 1908.

Vol. XIII.

ניכטערע מאי-געדאנקען

די רעזאלוציאן פונ'ם פארזיצער אינטערנאציאנאלען קאנגרעס, דורך וועלכע דער ערסטער מאי איז געווארען אן ארבייטער־יום טוב איבער דער גאנצער וועלט איז בעשטאנען פון דריי פאראגראפן.

אין דעם ערסטען איז געווען ענטהאלטען דער בעשלוס צו ארגאניזירען אין „אלע לענדער און אין אלע שטעט" א דעמאנסטראציע מיט דער פארדערונג אז דער ארבייטס־טאג זאל אומעטום זיין ניט לענגער ווי 8 שעה.

אין דעם צווייטען טהייל איז געזאגט געווארען, אז אזוי ווי די אמעריקאנער „פעדעריישען אוו לייבאר" האט אויף איהר סענט לואיז'ער קאנגרעס פון דעם יאהר פריהער (1888) בעשלאסען צו מאכען דעם ערסטען מאי פאר אזא טאג פון ארבייטער־פארדערונגען, זאל דאס דער ערסטער מאי זיין דער טאג פון דעם דאזיגען אינטער־נאציאנאלען יום טוב.

דער דריטער פונקט האט איינפאך אנגעוויזען, אז יעדע מדינה זאל דעם ערסטען מאי פייערן לויט נאך די לאקאלע פערזענליכע.

ווי מען זעהט, האט דער ערסטער מאי געקראגען זיין כאראקטער אלס ארבייטער־יום טוב אין אמעריקא און דאס אייגענמליך נאך פריהער ווי אין דער רעזאלוציע שטעהט. אזא בעשלוס איז געפאסט געווארען נאך פאר דעם סענט־לואיז'ער קאנווענטיאן פון 1888, אין 1884 אין שיקאגא און אין 1885 אין וואשינגטאן ביי נאציאנאלע קאנווענשענס פון די פעדעריישען אוו לייבאר.

* * *

פון יענער צייט אן איז די היגע פעדעריישאן לאנגזאם געוואקסען אין דער ברייט, ווערענדיג אליין פלאכער און פוסטער וואס ברייטער זי איז געווארען, און דער פועל יוצא דערפון איז, אז היינטיגען טאג האט זי אין זיך פלאצן פאר צוויי מיליאנען ארבייטער, אבער אין איהר גרויסען מעכטיגען גוף איז ניטא קיין נשמה אין איהר הארצען איז כמעט שטיל דער דופק און וואס מעהר ארט זי פערנעהמט אין דער וועלט אליין וועניגער לאזט זיך אנזעהן איהר עקזיסטענץ.

און אזוי ווי דינע ארגאניזאציע איז פארט די איינציגע וויכטיגע ארבייטער־קערפערשאפט דא אין לאנד, איז דער ערסטער מאי, הגם אן אמעריקאנער א געבארע נער, אומעטום א לעבעדיגע זאך — לעבענדיג און בעלעבענדיג — אומעטום, חוין אין דיוער געבענשטער מדינה. דעם מאי־טאג'ס פאטערלאנד וויל פון איהם איצט מעהר ניט הערען און ניט וויסען, און די היגע ארבייטער זיינען זיך משמח מיט א „לייבאר

דע", וועלכען זיי האָט געגעבען דער קלאַם וואָס הערשט איבער זיי און איז גרויס און שטאַרק געוואָרען דורך זייער פּאָליטישע מאַכטלאַזיגקייט, דורך זייער עקאָנאָמישע שקלאַפּעריי, דורך זייער אינטעלעקטועלע אונענטוויקעלטקייט.

זיי פּייערן אַ יום טוב, וועלכען מען האָט זיי געגעבען כדי זיי צו האַלטען אַבגעזונדערט פון זייערע ברידער אין דער אַלטער וועלט און די אַרגאַניזאַציע, פון וועלכער עס שטאַמט אונזער מאַיטאָג, האָט איהם דאָ אין אַמעריקאַ אַליין פּערראַטען און פּערלאָזען. די „פּעדעריישען“ מיט איהר דיקען בויך, איהר ענגער ברוסט און איהר פוסטען מח, דינענט עבודה זרה, גלויבט אין פאַלשע נביאים מיט שמואל גאָמפּערס בראש.

* * *

און ביי אונז? וואָס זאָל מען זיך נאָררען, דער ערסטער מאַי איז ביי אונז אַליין אויך אַביסעל וואַכעדיג געוואָרען, און דער אינטערנאַציאָנאַלער ענטהוויאָזמוס איז ביי די אַמעריקאַנער סאָציאַליסטען אויך אַבגעקיהלט געוואָרען, און די אַמאָליגע ניו יאָרקער מאַסען-דעמאָנסטראַציעס זיינען היינט צווישען די געוועזענע זאַכען, וועלכע זיינען ערגעץ-וואו פּערשריעבען אויף אַ ספר, וואָס שטעהט אין ערגעץ אַן אַלמער, אַרומגענומען מיט שטויב, אפשר פּערוועכט מיט שפינוועכס און דער נייער דור ווייס פון זיי ניט מעהר, און פּערשטעהט ניט מעהר וואָס דאָס איז אַזוינס געווען אין די גרויע אַלטע צייטען פון פאַר צעהניאָהרען...

אַבער דאָס האָט אַנדערס ניט געקענט זיין. כל זמן ווי די גרויסע מאַסע אַרגאַניזירטע אַרבייטער וועט שטעהן פון ווייטען, ניט וועלענדיג וויסען פון די וועלט-ערלעזענדע סאָציאַליסטישע בעוועגונג, וועט דאָ אין אַמעריקאַ דער אַמאָליגער ענטהוויאָזמוס ניט קענען אויפשטעהן תּחת המתים, וועט דער מאַי-יום טוב דאָ בלייבען אַן אונ-נאַטוראַליזירטער אויסלענדער, הגם ער איז, ווי געזאָגט, אין אַמעריקאַ געבאָרען געוואָרן.

און די ברייטע מאַסען וועלען לאַנג פון ווייטען ניט מעהר בלייבען שטעהן. דער קאַפיטאַליזמוס מיט זיינע שטענדיגע אַנגריפּע אויף די רעכטע פון אַרבייטער, פון איין זייט און די וואַקסענדע סאָציאַליסטיש-אַרגאַניזירטע בעוועגונג פון דער אַנדערער זייט, מוז אין קורצען אַריינברענגען די היגע לעגיאָנען אין די אינטערנאַציאָנאַלע בעוועגונג, צי שמואל הנביא פון דער פּעדעריישען וועט וועלען אָדער ניט.

* * *

פיעל קען געטאָן ווערען אין דעם פרט אויף אונזער שיקאַגאָער נאַציאָנאַל-קאָנווענציען.

די פראגע פאַר אונז דאָרף זיין: ווי נוצען מיר אויס די איצטיגע געלעגענהייט צו פערברידערן די צוויי מיליאָנען יוניאָנלייט מיט זייערע ברידער אין דער גאַנצער וועלט, זיי מאַכענדיג סאָלידאַריש מיט די סאָציאַליסטישע פאַרטיי, וועלכע האָט היינט איבער פערציג טויזענד ציעלבעוואוסטע, קלאַסענבעוואוסטע מיטגליעדער, אַרגאַניזירט אין כמעט אַלע שטאַטען פון אונזער מדינה?

פרעציווער און דייטליכער אויסגעדריקט דאָרף די פראגע פאַר אונז זיין: וואָס זאָלען מיר טהון בכדי אז די היגע יוניאָנס זאָלען ענדליך קריעגען דעם שכל, וועלכען די ענגלישע האָבען געקראָגען מיט עטליכע יאהר צוריק אונטער דיזעלבע פּעהעלמניסע, איבערהויפּט, אַזוי ווי דער היגער נור-יוניאָניזמוס איז אייגענטליך אַ נאַכאַהמונג פון די אַמאָליגע ענגלישע יוניאָן-טאַקטיק.

וועט אונזער קאָנווענציע אין דיזען פרט עטוואָס אויפּטאָן, דאָן וועט אין קורצען דער ערסטער מאַי צוריקקומען צו דער מדרגה, וועלכע ער האָט דאָ, מעהר ווי אומעטום, געדאַרפט האָבען עררייכט.

גערשונ

פון דר. ח. זשימלאָווסקי

ביז די העלדען פון די אידישע רעוואָלוציאָנערע פארטייען אין אונזערע טעג.

שטעלען מיר אוועק גערשונ צווישען דער גרויסער מחנה פון אידישע העלדען, בעמערקען מיר, אז אויך דאָ פערשווינדט ניט זיין גלאַנץ, אז אויך דאָ רוקט זיך שאַרף און בולט אַרויס זיין געשטאַלט צווישען די געשטאַלטען פון זיינע חברים-העלדען.

אבער נאָך אַ גרעסערע גרופע אפילו ווי דאָס אידישע פאָלק, קען און וועט פערלאַנגען, אז גערשונ זאָל צוגערעכענט ווערען צו איהר. דאָס איז די אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַליסטישע אַרבייטער פאַרטיי פון דער גאַנצער וועלט. גערשונ'ס אידעאַל איז געווען דער סאָציאַליזם. צוליעב איהם האָט ער געלעבט און געשטריטען, פון איהם האָט ער געזויגען זיין העלדענמוטה. גרויס איז די צאָהל פון העלדען, פון פיהרערנע גייסטער, וואָס דער אַלגעמיינליכער סאָציאַליזם האָט אַרויסגעשטעלט. און אויך צווישען זיי פערליערט זיך ניט גערשונ'ס פיגור.

מיר האָבען געפרוּאווט אויסמעסטען גערשונ'ס גרויס, אַוועקשטעלענדיג איהם אין אַלץ גרעסערע און וויכטיגערע גרופען פון העלדען און האָבען געפונען, אז ער בעשטעהט אומעטום זיין שטערמעל.

זיינען מיר שוין געקומען צום סוף?

מיר ווילען אַ פראוואו טהון אויסמעסטען איהם מיט דער גרעסטער מאָס, וואָס מען מעסט אַ העלד. נאָך אַ גרעסערער, ווייטערער און טיפערער הימעל, איידער דער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַליזם, פערשפרייט זיך איבער אונזער קאָפּ. דאָס איז דער הימעל פון דעם אַלגעמיינליכען פראַגרעס, פון יענעם גרויסען און הייליגען פראַצעס, וועלכען קארל מאַרקס (אָדער אַפּשער פריערדיק ענגעלס, — איך געדענק שוין איצט ניט אויף קלאָר) האָט אין די יונגע יאָהרען אנגערופען די געשיכטע פון דעם, ווי אזוי דער מענש ווערט אַ מענש. הייליגע, אייביג-לייכטענדע שטערן לייכטען אַט אויף דעם הימעל, — דאָס זיינען די העלדען פון דער מענשהייט. און שטעלט מען אוועק גערשונ אפילו צווישען זיי, הויבט מען איהם אויף אַ דער מדרגה פון אַ שטערן אין דעם הימעל פון דעם אַלגעמיינליכען פראַגרעס, זעהען מיר, אז זיין שיינ, אז די שטראַהלען, וואָס געהען אַרויס פון זיין נשמה, זיינען ניט בלאַסער איידער די שטראַהלען פון יענע שטערן,

ערשונ האָט געהערט צו דער פארטיי סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען. די פארטיי איז נאָך זעהר יונג און פון דעסמוועגען האָט זי אין אַ משך פון אַ לפי ערך זעהר קורצער צייט אַרויסגעשטעלט אַ גאַנצע שורה העלדען: דען: באַלמאַשעוו, סאַזאַנאָוו, סיקאַרסקי, קאַליאַעוו, ספירידאַנאָוו און נאָך אַ סך נעמען, סיי די וואָס זיינען שוין אַריינגעטראַגען אין דעם פנקס פון די „הרוגי מלכות“ און סיי די, פון וועמען דער עולם הויבט נאָך גאָר ניט אָן צו וויסען. שטעלט מען אוועק גערשונ אין די שורה פון די סאָציאַל-רעוואָלוציאָנערע העלדען, זעהען מיר, אז ער איז בלי שום ספק איינער פון זייערע גרעסטע, אויב ניט גאָר דער גרעסטער.

גערשונ האָט אַבער געהערט ניט נור צו דער פארטיי סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערען. ער געהערט צו דער געשיכטע פון דעם גרויסען בעפרייאונגס-קאמפף וואָס רוסלאַנד פיהרט אנטקעגען זיין רעגירונג שוין באַלד אַ הונדערט יאָהר. אין דעם משך פון אַ גאַנצען יאָהר-הונדערט האָט יענער בעפרייאונגס-קאמפף געשענקט דער געשיכטע פון רוסלאַנד אַ גאַנצע משפחה פון העלדען, אנגעהויבען פון די דע-קאַבריסטען, — ביי אויף אונזערע טעג. שטעלען מיר אוועק גערשונ צווישען אַט די גרויסע מחנה, צווישען די פעסטלעך, רעליגיעזעס, קאַראַקאַ-זאָוו, טישערנישעווסקיס, לאָווראָוו, זשעליאַבאָוו, לאַפאַטנינס, א. ז. וו. — צווישען די ריעזען, יעדער אין זיין פאָך און צייט, — זעהען מיר אז אויך דאָ ווערט גערשונ ניט בלל בששים, אז ער פערנעמט אויך דאָ זיין געשטימטען פלאַץ, — אַ גרויסער צווישען גרויסע.

פאַראַן אַבער נאָך אַ גרעסערע גרופע, וואָס האָט אַ רעכט צו פאָרדערען, אז גערשונ זאָל צו-גערעכענט ווערען צו איהר. גערשונ איז אַ קינד פון דעם אידישען פאָלק. דאָס אידישע פאָלק האָט אין אַ לאַנגע שורה פון דורות אַריינגעבראַכט אַ מחנה פון העלדען, פון משה רבינו אָן, — דעם ערשטען „סטרייך-פיהרער“, ווי הערמאַן גרויף האָט איהם אנגערופען, דעם ערשטען טערראָריסט, וואָס האָט דער'הרגעט דעם מצרי פאַר זיין פייניגען די אידישע אַרבייטער, — דורך די קריגע'פיהרער, נביאים, גע'לערנטע, דענקער, „הרוגי מלכות“, געמאַטערטע „על קדוש השם“ — העלדען פון געדאַנקען, פון רחמנות, פון „ואהבת“ און פון „מסירת נפש“,

א זומפ, אזוי גוט וועט אם ירצה השם זיין א זומפ דארטען, וואו עס וועלען זיי שרים, — וואָס פאַר אַ שעהנע אָרדנונג די שרים זאָלען ניט וועלען איינפיהרען אין לעבען. און עס איז ניטאָ קיין אנדער סגולה ארויסצוטרעטען די ביזנעס רוחות פון דעם מענשען און דער מענש' ליכער נשמה, סידרען די שטרענגזיטליכע זעלבסטערציהונג פון דעם מענשען צולעב אָט דעם זיטליכען אויפ'ס ניי געבאָרען ווערען. אויף דערויף איז דאָ דער אייביגער טיעפער הימל פון דעם מענשליכען פראַגרעס און קולטור און די אייביגע גלענצענדע שטערן פון די העלדען פון דער מענשהייט. זייער לעבען מוזען מיר שטודירען, אין זייער נשמה מוזען מיר זיך פערטייעפען, ניט נור צולעב דער עסטהעטישער הנאה, וואָס אין אונז רופט אַרויס זייער שעהנ' קייט, נור כדי אַריינצונעהמען אין זיך זייער רוח הקודש, וואָס שטראַהלט פון זיי אַרויס, און מיט זיין הילף אַראָבשווענקען פון זיך דאָס געמיינע און ניעדריגע, וואָס דער שד האָט איבערגעלאָזען אין אונז. צולעב דיזער אויפ' גאבע דאַרף מען ניט וואַרטען אויף דער סאָציאַל ליסטישער רעוואָלוציע; דאָס ווערט געמאכט דורך אַן אינדיווידועלע רעוואָלוציע, דורך אַ גרויסע איבערקעהרעניש אין דער אייגענער נשמה, און אַ נעדרדיגע, וואָס דער שד האָט אונז די גרויסע שטערן אויפ'ן הימל פון דער מענשהייט.

פאַר אונזער דור, פאַר אונזער יוגענד איז דער גערשניגטער דער נאָהענטסטער. אַלץ איינס, צי מיר ווילען זיין סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערע, אָדער סאָציאַליסטען און אַן אנדער מין, אָדער אַפּש גאָר קיין סאָציאַליסטען ניט; עס איז ניט קיין נפּקא מינה אין וואָס עס זאָל בעשטעהן דער מקור חיונה פון אונזער גייסט' גען לעבען. וויכטיגער פאַר אַלץ איז דערהויבען זיך צו אַזא מדרגה, אַז דער מקור חיונה זאָל זיין ניט דאָס קלייניקע אָנגעשוואַלענע "איד", נור אַן ענין, וואָס שטעהט ברומא של עולם, אין די העכערע ספּערען פון דעם מענשליכען לעבען. מען זאָל האָבען אַ אידעאַל און מען זאָל לעבען פאַר זיין אידעאַל אַקוראט אזוי, ווי גערשניג האָט געלעבט פאַר זיינעם.

* * *

עס איז נאָך ניט געקומען די צייט צו שרייבן בען גערשניג'ס ביאָגראַפיע. זיין גרויסער חלק איז דער בעפרייאונגס-ארכיטעקט, וואָס איז געמאָן געוואָרען אין די לעצטע צעהן יאהר אין רוסי' לאַנד, וועט קענען אָבעשנאָצט ווערען ערשט דאמאלס, ווען אַלע דאָקומענטען פון דער רוסי' סייער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג וועלען קענען געדרוקט ווערען. דער פּועל יוצא פון זיין ארכיטעקט איז צונויפגעגאָסען אין איין שטראָם מיט די רעוואָלוציאָנען פון די אַלע אנדערע רעוואָלוציאָנערע פאַקטאָרען, וואָס האָבען אַרויס-

וואָס מען רופט זיי שטערן פון דער ערשטער קלאַס.

צולעב וואָס דאַרפען מיר אָט דעם הימלע מיט די גלענצענדע שטערן פון די העלדען פון דער מענשהייט?

עס איז ניט איבריג אָבצושטעלען זיך אַ וויילע אויף דעם ענין. ער האָט אַ גרויסע שייכות צו דעם, וואָס מיר וועלען זאָגען וועגען דער בעדייטונג פון גערשניג'ס לעבען.

אַ טהייל דענקער אין דעם אַכטצעהנטען יאהרהונדערט האָבען געוואָלט האָבען, אַז דער מענש ווערט בעשאַפען פון דער נאטור אַ מלאַך, נור די מענשליכע אומשטענדען, צווישען וועלכע ער לעבט, מאַכען פון איהם אַ שד. אָט די דענקער האָבען ניט בעמערקט דעם אינערליכען ווידערשפּרוך אין זייער געדאַנקען: די מענש' ליכע אומשטענדען ווערען געמאכט פון דעם מענשען, און אויב דער מענש איז אַ מלאַך פון דער נאטור, איז אַ גרויס וואונדער ווי אזוי דער מלאַך בעשאַפט אַזא סביבה, וואָס קען אַרויס-ברענגען מענשען-שרים.

אַן אנדער טהייל דענקער האָט געגלייבט אַז דער מענש איז פון דער נאטור בעשאַפען ניט קיין מלאַך און ניט קיין שד, — ער איז ווי אַ ווייס בלאַט פאַפּיער, אויף וועלכען די אומד-שטענדען מאַהלען אַ שעהן אָדער העסליך בילד.

עס איז ניט דאָ דער אָרט אויפצואווייזען די פאַלשקייט אויף פון דעם געדאַנק. דער אמת איז, אַז דער מענש איז געקומען אויף דער וועלט אין דער פאַרם פון אַ חיה רעה (פון אַ שד) און אין דעם משך פון זיין ציוויליזאַציע און בילדונג האָט ער זיך גענומען ביסלעכווייז אויסמענשליכען, אַראָבוואַרפען פון זיך דעם שד, די חיה רעה און דערנעהנטערן זיך צום מלאַך, ד. ה., צו יענעם אידעאַל פון אַ מענשען, וואָס האָט גענומען לעבען טיעף אין זיין נשמה. מען זאָגט, די אומד-שטענדען מאַכען דעם מענשען. עס איז אבער אַקוראט אזוי ריכטיג צו זאָגען, אַז דער מענש מאַכט די אומשטענדען. מענש ווי אַן אומשטענדיג דען זיינען אזוי צונויפגעגאָסען איינער מיט דעם אנדערען — ניט אָבצורייסען. וואָס פאַר אַ לעבען מען פיהרט, אַזא מענש איז מען, און וואָס פאַר אַ מענש מען איז, אַזא לעבען פיהרט מען. עס איז דעריבער די פראגע וועגען די אומשטענדען נאָך וויכטיגער, אָדער, וועניג-סטענס, אַקוראט אזוי וויכטיג ווי די פראגע וועגען דעם מענשען גופא. מיר, סאָציאַליסטען, איבערהויפט פון דער מאַטעריאַליסטישער ריכטונג — האָבען וועניג וואָס געטראכט וועגען די מענשען. מיר האָבען הייס געגלייבט, אַז ווי נור מיר וועלען אומבייטען די אומשטענדען, אזוי וועט אויפ'ן שטעל פון דער סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט אַרויספלאַטערן דער מענש, ווי אַ מלאַך מיט זיכער-ריינע, שנעל-ווייסע פליגע-לעך. דער אמת אבער איז, אַז אזוי גוט, ווי עס זיינען דאָ שרים דאַרטען, וואו עס איז דאָ

א רוישישען שפיאן ביז צו דער דיפלאמאטישער קונסט, וואָס ער האָט בעוועזען צונויפנענדריג אין רוסלאַנד און אויסלאַנד אלע סאָציאליסטישע רעוואָלוציאַנערע גרופען, וואָס האָבען, ווי דער שטייגער איז, זיך געבלאָזען איינע אַנט-קעגען די אנדערע, האָבען געהאט זייערע אייגענע צענטראַל־פיגורען מיט די זיי געהעריגע פּריוואַט־שוועגלעך — אין אלץ אַט דעם האָבען זיך אָבערשפּיעגעלט די פּערשידענעסע ווייטען פון זיין רייכער נאטור.

די עראינערונגען וועגען דאָס אלעס וועלען אונז אויסמאָהלען גערשונ'ן דעם אָרגאניזאטאָר, גערשונ'ן דעם פּראָפּאגאנדיסט, גערשונ'ן דעם דיפלאמאט און גערשונ'ן דעם אָנפיהרער פון דער באַעוואיאַ אָרגאניזאציע.

אָבער הינטער אַט דער אַרבייט פון גערשונ'ן ליגעט דער קוואַל, פון וועלכען זי איז געפלאַכטען — גערשונ'ן'ס נשמה. זי האָט יעדער געקענט אויסגעפינען אין איהר גאַנצקייט, ווער עס האָט נור געהאט דאָס גליק צו זיין אַ געוויסע צייט מיט איהם צוזאַמען און די זכיה צו געפינען אָפּען פאַר זיך די טהויערען פון איהרע קדשי קדשים. זי צו מאָהלען דאָרף מען נישט זיין בעקאַנט מיט אלע זיינע מעשים און אויפֿ טהועכצען אין דעם רעוואָלוציאַנערען קאַמפּף, און דעריבער וואָלט אַיך אייגענטליך געקאַנט נעהמען אויף זיך די אויפגאַבע פון אַזאַ מאָהלער, ווען מיר וואָלט דערצו ניט געפעהלט גאָר אַ קלייניגקייט — דער גרויסער טאַלענט פון אַ גרויסען דיכטער.

אִיך וויל אָבער אַ פּראַוואו טהון וועניגסטענס איבערגעבען דעם הויפט איינדרוק, וואָס גערשונ'ן'ס נשמה האָט איבערגעלאָזען אויף מיר. שטענדיג, ווען אִיך האָב געטראַכט וועגען די פּסיכאָלאָגיע פון גערשונ'ן, האָב אִיך געהאט דעם איינדרוק, אַז אלע זיינע געדאַנקען, אלע זיינע געפיהלען און אלע זיינע אימפּולסען זיינען צו יעדער רגע געשטאַנען אונטער אַ שטרענגע קאָנטראָלע פון אַ שטאַרקען, קלוגען און ערעלען ווילען. וועגען זיינע געדאַנקען־אַרבייט האָט איינגער, אַ נאָהענטער פריינד פון אונז ביידע, זיך אויסגעדרוקט, אַז ביי גערשונ'ן אין מח פלעגט שטענדיג ווי אַרבייטען אַ מין כעמישע וואָג, וואָס וועגט אָב אלע מאָמענטען פון אַז ענין אויף אַ הונדערטעל גראַד, און אִיך געפין, אַז אַט דער פּערגלייך איז זעהר אַ געראַטענער אפּיל און די מאָמענטען, ווען זייענדיג מיט די חברים אין דעם געשפּרעך, בעת עס ווערט צונויפגעמישט ערנסטעס און וויציגעס, פלעגט ער אליין אַריינקליקען אין געשפּרעך אַ פאַר שווערע, ניט געלענדע, אָבער שטאַרק טרע-פּענדע וויצען, פלעגט מען אויך קענען געמער-קען אויף זיין פנים, ווי די כעמישע וואָג טהוט זיך דאָרט אין מח איהר אַרבייט, און בעת ער פלעגט אַרויסזאָגען זיין סוף מיינונג וועגען אַ געוויסען ענין, פלעגט אין איהר ניכר זיין אַט

גערופען די גרויסע ערד־ציטערניש פון די יאהרען 1905—6, די ערד־ציטערניש, וואָס איז מעהר ניט געווען ווי אַן אַנזאָג, אַז דער רוישישער וואַלקאן הויכט באַמט אָן זיך פונאנדערשפּיע-לען. אָבער אויב אין דעם פּועל יוצא פון גערשונ'ן'ס אַרבייט איז ניט אַזוי גרינג צו דער-קענען גערשונ'ן'ס פּערזאָן גופא, איז אין דער אַרבייט פון גערשונ'ן אָבערשפּיעגעלט געוואָרען זיין גאַנצער כאַראַקטער, די גאַנצע גרויס פון זיין נשמה. די קינפטיגע ביאָגראַפיע וועט זיך געוויס אָבישטעלען אויף זיין אַרבייט. דערווייל אָבער קען זי ניט מיטגעטהוילט ווערען פאַר'ן גרעסערען עולם, ווייל זי איז צום טהויל פּער-בונדען מיט פאַרטיי־סודות, און טהויל אָבער לעבט זי אין די עראינערונגען פון זיינע חברים. אִיך שטעל מיר פאַר וואָס פאַר אַ רייכער אוצר פון פּסיכאָלאָגישע און היסטאָרישע פאַקטען עס וועט זיין די ביאָגראַפיע פון גערשונ'ן, וועלכע לעבט איצטער צוריסענערהייט אויף פיזלעך אין דעם זכרון פון זיינע פריינד. אַ שאָר, וואָס אייניגע פון זיי זיינען שוין ניטאָ, און האָבען אַוועקגעטראָגען מיט זיך אין קבר אויף אייביג שטיקער פון גערשונ'ן'ס לעבען. ניטאָ קאַליאיעוו, ניטאָ שווייצער, וואָס האָבען געקענט גערשונ'ן גראַד אין דעם אינטערעסאַנטעסטען מאָמענט פון זיין לעבען, אין דעם מאָמענט, ווען ער האָט שטיין אויף שטיין געבויט דעם אָרגאַניזאַ-ציאָנס־בנין פון דער פאַרטיי סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאַנערען. אַט אין דער אַרבייט גער-שונ'ן'ס שטעקען שוין ספּעציפיש גערשונ'שע המצאות, פלעגער און איינפּלעלע.

פון די געהוימט מינט, וועלכע ער האָט עקסטרע אויסגעטראַכט פאַר דעם צענטראַל-קאָמיטעט פון דער פאַרטיי ביז צו דעם רעזעפט פון אַ בעסערען אויפרייס־שטאָף, וועלכען ער האָט בעראַטען צוזאַמען מיט די פאַרטיי-כעמיקער; פון די קורצע ווערטער, וועלכע ער פלעגט אַרויסשטעלען כמעט ווי אַ בעפּלע פון אַ ביראָקראַט ביז די לאַנגע, שטונדען־לאַנגע, טאָג־לאַנגע געשפּרעכען, וועלכע ער האָט גע-פיהרט מיט מענשען, אויף וועמען ער האָט געפונען פאַר נויטיג, „אָנצוועצען זיך“, און מיט דעם בלאָז פיער פון זיין אַראַטאָרישען טאַלענט און פּראָפּעגאַטישען געמיטה אויסצוברענגען אין זיי אלע פּסולת פון אַנטירעוואָלוציאַנערע געדאַנ-קען, כדי עס זאָל איבערבלייבען מעהר ניט, ווי דאָס ריינע גאָלד, פון וועלכע ער, דער גאָלד-שמידע האָט געהאַמערט די אָרגאַניזאַציאָן פון דער פאַרטיי און די באַעוואיאַ אָרגאַניזאַציע; פון דעם קליינעם סאַראַקסישען ווייז ביז דער מיט פיער־צונגען רעדענדע פאַרמע, „דער צוי-מען־ברעכער“; פון די קליינע פובליציסטישע שטעלען אין זיינע ברעפּע צו די פריינד ביז די זעלטען שטאַרק געשריבענע לייט־אַרטיקעל אין דער „רעוואָלוציאַנאַר אַראַסיס“; פון די קליינע המצאָלעך, ווי צו פיהרען פאַר'ן נאָז

צו די אויבערשטע פון כריין אין דעם געזעל-שאפטליכען לעבען. פערגליכען מיט זייער נשמה קענען מיר ערשט דעמאלט אָבשאַצן די הויך פון גערשונ'ס גאנצקייט און איינהייט.

גאנצקייט און איינהייט מאכט נאך ניט פון א מענשענעם נשמה א העלד פון דער מענש-הייט. איינהייטליך און גאנץ קען אויך זיין די נשמה פון א שטראסענרויבער. כדי אן איינ-הייטליך גאנצע נשמה זאל ווערען די נשמה פון א העלד פון דער מענשהייט, דארף נאך צו איהר צוקומען די ערהאבענקייט, דאס וואס קען ניט אנדערש אויסגעדריקט ווערען, סידען מיט דעם גאנצען הייליגן ייט. עס דארף זיין א נשמה, אין וועלכער די פאָרשטעלונג וועגען דעם אייגענעם „איד“ ווערט פערזונקען אין א פאָרשטעלונג פון א גרעסערען ענין, וואָס ציהט צו צו זיך, ווי א מאַגענט אלע שטראַהלען פון דעם געדאנקען, אלע פונקטן פון ליעבע און האס, דעם גאנצען שטורם פון דעם ווילען, און אזא נשמה איז געווען ביי גערשונ'ס. זי איז געווען א שטיק רוח הקודש, אריינגעריסען אין אונזער זינדריגער וועלט, א שטיק יענע וועלט, וואָס בע-ווויזט אונז אז די יענע וועלט איז אייגענטליך א טהייל פון אונזער וועלט, נור דער העכסטער, דער בעסטער טהייל. איך רעכענע, אז יעדער איינער פון דערגרייכען צו יענעם העכסטען טהייל, ווען ער נעהמט אויף זיך טובל צו זיין זיין נשמה אין דעם ים פון די גרויסע נשמות, וואָס האָבען אונז איבערגעלאָזען די העלדען פון דער מענשהייט, און אָבצואוואַשען זי פון דעם שטויב און שמייז, וועלכע דער שטראָם פון דעם וואַכערדיגען לעבען וועצט אויף איהר אָן.

* * *

גערשונ'ס דער מענש דארף זיין אונז סאָציאַליסטען נעהנטער כמעט איידער אלע העלדען פון דער מענשהייט. ער איז מיט אלע זיינע געדאנקען און געפיהלען א קינד פון אונזער צייט, צונויפגעוואקסען אין אלע זיינע נערווען מיט די פראָבלעבען, וואָס פלאַגען אונזער מענש-הייט און וואָס קניפען זיך אלע צונויף אין דעם איינאיינציגען פראָבלעם — אין דעם סאָציאַליז-מוס. עס פערשטעהט זיך, אז דער סאָציאַליזם דארף פאר אונז זיין ניט נור א מיטעל, ווי צו פערענטפערן די סאָציאַלע נויטען, ער דארף זיין דער גרונדפרינציפ פון א נייער רעליגיאָן, וואָס מוז ארייננעהמען אין זיך אלע הומאנע עלעמענטן פון אלע אלטע מענשליכע רעליגיאָנען און בעלייכטען זיי מיט דעם שיינ פון דעם איצטיגען פראָלאַרישען און וויסענשאפטליכען געדאנק. א רעליגיאָן, דאָס הייסט ניט נור אן ערקלערונג פון דעם וואָס עס איז און ווי עס איז, נור אויך א שטרענגער בעפעהל פון דעם, וואָס עס זאל זיין און ווי עס זאל זיין אין אלע וויכטיגע פרטים פון מענשליכען לעבען און דערצו נאך א הייסער גלויבען, אז דער מענש וועט סוף כל סוף אָנהיי-
די פונקטליכקייט און ריינקייט פון גערשונ'ס לאַגישען דענקען.

די לעזער פון זיינע „עראינערונגען“ קענען געפיען א שוואַכען ביישפיעל פון ארבייט פון גערשונ'ס לאַגיק אין דער שנעלקייט מיט וועל-כער ער האָט אין דער פעטערפאָוועלס פעסטונג ארויסגעפונען, אז ביים קיסר איז געבאָרען א יורש עצה. און אָט מיט דעם קלאָרען פער-שטאנד איז געווען פערברונדען א גליהענדר היים פיהלענדר הארץ און א שטאָהלענער ווילען.

די שעהנקייט פון גערשונ'ס נשמה איז בעשטאנען ניט צו א קליינעם טהייל אין דעם, וואָס מוז, געפיהל און ווילען זיינען געווען צונויף געגאָסען ווי אין איין שטראָם. א גאנצקייט און איינהייט וואָס איז זעהר וועלטען איצט צו טרעפן ביי אידישע יונגע לייט, האָט ארויס-געשטראַהלט פון גערשונ'ס נשמה. האָט גערשונ'ס מח מיט זיין כעמישער וואָג אויס-געפונען, וואו דער אמת איז, (וועניגסטענס פאר איהם גופא), האָט זיך דאָס הארץ תיכף ומיד אָנגעצונדען מיט א גלוטיגער ליעבע צו דעם אמת און מיט א גלוטיגען האס צו איהרע שונאים. און דאָס קאָנצענטרירטע געפיהל פון ליעבע און האס איז תוך כדי דבור אריין אין די אָדערן פון זיין ווילען און איז געוואָרען צו אן אייווערנעם הארטען „מוז“, וואָס האָט געווירקט, ווי א פאטום אויף אלע זיינע מעשים. עס האָט דיקטירט איהם נור איין וועג און אין דעם וועג האָט ער, נאָך די געזעצען פון זיין אייגענער נאטור, געמוזט געהן מיט א שטאַלץ ערהויבענעם קאָפּ.

דארף איך זיך אריינלאָזען אין א קהירא, אויף וואָס פאר א מדרגה עס שטעהט א נשמה, ווען זי איז אין אלע איהרע טהיילען גאנץ און איינהייטליך? אויב ווער עס איז האָט נאָך ניט קיין ריכטיגע השגה אָט פון אזא מדרגה, זאל ער זיך, צום ביישפיעל, פאָרשטעלען דאָס הארץ פון א סאָציאַליסט, וואָס איז צו דער אייגענער צייט א פאבריקאנט אָדער פון אן אנארכיסט, וואָס האַנדעלט מיט ריעל עסטייט. בעת דער מח מוז זיי טענה'ן, אז זיי טהוען אן ארבייט, וואָס געהט להפך צו דעם, וואָס זיי מוזען האַלטען פאר אמת, ציהט זיי זייער הארץ אויף וועגען, וועלכע זיי מוזען האַלטען פאר פאלש און אנווירדריג. א ריס, א צושפאָלטענקייט אין זייער גאנצער נשמה ווערט די טראַגעדיע פון זייער לעבען. אויב זיי האָבען גענוג שטארקע געפיהלען, וואָס זאלען קענען צונויפגערעסט ווערען צו א טראַ-גישען מאַכענט. עס פערשטעהט זיך, אז איך ברענג דעם משל ניט כדי צו זאָגען מוסר דעם סאָציאַליסטיש - פאבריקאנטיש - אנארכיסטיש - ריעל - עסטייטישען עולם. איך האַלט בכלל זעהר וועניג פון דער ווירקונג פון „מאָראַל-טראַגייטען“, ווי נישטע דריקט זיך אויס. איך וויל פשוט אָנווייזען אויף דעם פאקט, אז עס זיינען דאָ אזעלכע מענשען, וואָס געהערען דאָך

זעצט זיך גערשונ אריין מיטפער אויף דעם ווייכען דיוואן, ווארפט ארויף א פוס אויף א פוס און קוקענדיג אויף מיר מיט א בעזונדער מילדווארעמען בליק הייבט ער אן:

„נו, און איצטער וועל איך מיט אייך רעדען א פאר ווערטער וועגען אונז אידען...“
ער האָט געוואוסט, אז אין דעם אויסלענדישען „סאָיוז רוססקי סאָציאַליסטן רעוואָלוציאָנערן“, מיט וועלכען ער האָט דורך מיר געפיהרט אונטערערדונגען, בין איך געווען דער איינציגער נאָציאָנאַלער איד. ער איז געווען בעקאנט מיט די אלגעמיינע געדאנקען וועגען אירישען נאָציאָנאַליזם, וועלכע איך האָב מינדליך פערטהידיגט אין מיין פראָפאגאנדא צווישען דער שטודירענדער יוגענד אין דער שווייץ. מיט די פרטים אבער און דעם נייען נאָציאָנאַלאַידישען געדאנק איז ער געווען וועניג בעקאנט.

ער האָט מיר מיט א שמחה דערצעהלט, אז אין רוסלאנד האָט זיך געבילדעט א גרופע אירישע סאָציאַליסטען רעוואָלוציאָנערען, אז די גרופע האָט איהם געבעטען אויסארבייטען א מאַניפעסט אין איהר נאָמען, און אָט דעם מאַניפעסט האָט ער געבראכט מיט זיך, איך זאָל עס ארויסגעבען אין אויסלאנד מיט א פאָרוואָרט, אויב איך וועל געפינען, אז די גרופע געהט אין ריכטיגען וועג. עס איז שווער איבערצוגעבען דאָס געפיהל פון פרייד, מעהר נאָך, פון ענטהער זיאָם מיט וועלכען איך האָב גענומען אין די הענד גערשונ'ס מאַנוסקריפט, זיין אויפרוה צום אירישען פאָלק, זיין ערקלערונג צו די איבריגע פעלקער אין רוסלאנד. אבער שטארק איז געווען מיין געמטווישונג ווען איך האָב גוט דורכגענומען דעם מאַנוסקריפט. אין איהם האָב איך געפונען פיעל ליעבע צום אירישען פאָלק — א גאנצע ים פון ליעבע און שטאַלץ, אבער דער פועל יוצא פון דער ליעבע איז געווען מעהר ניט, ווי דער איין איינציגער מאָגערער געדאנק, אז אירען זיינען שוין גענוג רעוואָלוציאָנער, אז זיי אליין קענען זיך ניט בעפרייען און אז זיי מוזען אָנ' ווענדען אלע זייערע כחות, כדי צו העלפען מאַכען דעם גוי פאר א רעוואָלוציאָנער, כדי צו דער געהנטערן די רעוואָלוציאָן אין רוסלאנד, וואָס וועט זיי ברענגען בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג. אויף מאָרגען האָב איך איהם איבערגעגעבען צוריק דעם מאַנוסקריפט און געזוכט צו ער קלערען איהם, אז אזא פראָגראַם שטעהט שוין א סך הינטער דעם פראָגראַם פון „בונד“, און אז אפילו דאָס פראָגראַם פון „בונד“ קען ניט אין גאנצען בעפריידיגען דעם, וואָס איז באמת א נאָציאָנאַלאַידישער סאָציאַליסט. עס איז דעריינער פאר מיר אונטערגליף צו העלפען אזא פראָגראַם ניוואַציע, וואָס וויל קאָנטורירען מיט'ן „בונד“. אלץ, וואָס איך האָב אויסגעפיהרט מיט מיינע רייד, איז געווען, אז גערשונ האָט זיך אָנגעקאָנט פון צו גרינדען אַט די סאָציאַליסטיש-

בען מענשליך צו לעבען אויף דער וועלט, און די רעליגיאָנע סאָציאַליזם לערנט איהם. און די רעליגיאָנע פון דעם סאָציאַליזם לערנט אונז ניט נור ווי צו לעבען אין דער געזעלשאַפט, נור אויך מיט וואָס אָנצופילען אונזער אייגענע נשמה און ווייזען איהר א וועג צו די העכסטע ציעלען, וועלכע זי קען שטעלען פאר זיך. גערשונ דעם מענש איז ניט אַכצושיידען פון גערשונ דעם סאָציאַליסט. דעריבער וועט זיין לעבען, ווען אפילו עס קען זיין א ווייגווייזער פאר אלע מענשען, דאָך בעזאָנדערס הייליג און טהייער זיין דעם סאָציאַליסט.

און נאָך טהייערער און ליעבער וועט עס זיין פאר דעם אירישען סאָציאַליסט, ביי וועמען גערשונ וועט מוזען ווערען אלץ מעהר און מעהר איינגעבאָקען אין האַרצען, ווייל גערשונ איז געווען ניט נור א גרויסער מענש, נור אויך א גרויסער איד. איך מיין דערמיט ניט צו זאָגען נור, אז ער האָט אין זיין גאנצען כאַראַקטער בולט אויסגעדרוקט געוויסע מעלות פון אירישען פאָלק, מעלות, וואָס געהען האַנד אין האַנד מיט געוויסע זייערע אייגענע חסרונות. גערשונ איז געווען ניט נור אַביעקטיוו א איד, ד. ה., אין דעם גאנצען בוי פון זיין נשמה זיינען געווען אויסגעדרוקט די אירישע בעשאַפונגס-כחות, נור ער איז אויך געווען סוביעקטיוו א איד, ד. ה., ער האָט גאנץ גוט געוואוסט און פערשטאנען, אז ער איז א קינד פון אירישען פאָלק, אז ער געהערט צו איהם און אין זיין קאמפף פאר די בעפרייאונג פון דער מענשהייט מוז ער קודם כל טראַכטען וועגען דער בעפרייאונג פון זיין אייגען פאָלק. און ער האָט זיין פאָלק געליעבט מיט גאנצער גלוט פון זיין פיינעריגער נשמה. די זייט פון גערשונ'ס לעבען — גערשונ דעם איד — איז דעם גרויסען עולם וועניג בעקאנט. עס איז מיר אויסגעקומען דאָ אין אמעיקא צו הערען, אז א סך מענשען האָבען אויפגענומען זיינע איריש-פאטריאטישע ערקלערונג אין אמעריקא, ווי א מין דיפלאמאטישען שפיעל, מיט וועלכען ער האָט געוואלט „נעהמען אויף זיכער“ (ווי מען דרייט זיך אויס אין אמעריקא) דעם אמעריקאנער עולם. איך לייקען ניט, גערשונ איז געווען א גרויסער דיפלאמאט, אבער א רעוואָלוציאָנערער דיפלאמאט, ד. ה., אזא צו וועמען כל-יזין עס געהערט ניט קיין ליגע. און קיין זאגען דאָס, אין וואָס מען גלויבט ניט. וואָלט אָבער דער עולם געהנטער בעקאנט געווען מיט גערשונ דעם אידען, וואָלט ביי זיי גאר ניט אויפ'ן זין ארויפגעקומען, אז ער מאַכט דאָ וועלכע עס איז „אירישע אָנשטעלען“. זיי וואָלטען געוואוסט, אז זיינע איריש-פאטריאטישע רייד זיינען א קלאַרער אויסדרוק פון זיין איריש-פאטריאטישען פיהלען.

איך דערמאָהן מיר דעם ערשטען טאָג פון אונזער בעקאנטשאַפט אין בערלין. נור וואָס אָבערערט מכה די אלגעמיינ-רוסישע ענינים,

נערען אריינגעטראטען אין אפיציעלע אונטער-רעדונגען מיט א אידישער ארגאניזאציע (די י. ס. א. פ.) און גערשני האט גענומען אויף זיך צו פיהרען, אין דעם נאמען פון צ. ק. אלע אונטעררעדונגען מיט דער פארטיי. ער איז אויך געווען א שטארקע שטיצע פאר די אידיש-נאציאנאליסטישע עלעמענטען אין דער פארטיי, וואס האבען געמוזט א געוויסע צייט פערטהיי-דיגען זייער פאזיציע אקעגען די אנטאלען פון א אידיש-קאמפאליטישען פליגעל, וואס איז פון העלער הויט ארויסגעוואקסען אין איהר.

אבער ווי עס זאל ניט זיין גערשני'ס מיינונג בנוגע צו דער צוקונפט פון דעם אידישען פאלק, איינס איז געווען קלאר, אז ער גיט אוועק זיין לעבען פאר א קרבן ניט נאר פאר דעם סאציאליזמוס בכלל ניט נאר פאר די גרויס-רוסישע רעוואלוציע, נור ספעציעל און איבער-הויפט פאר דאס אידישע פאלק און אז זיין „אידזיין“ לעגט אויף איהם ארויף גרויסע התחייבות'ן אין זיין רעוואלוציאנערען ארבייט גופא.

קלערער פון אלץ האט זיך עס אויסגעדריקט אין זיין ענטפער צו מאקאראו'ן, וואס איז גע-קומען צו איהם אין דעם נאמען פון פלעווע צו זאגן איהם בעגנאדיגונג פון דער טויט-שטראף, אויב ער וועט נור מרוצה זיין אפיציעל צו ערקלערען, אז ער איז געווען א מיטגליד פון דער באַיוואיא ארגאניזאציע. גערשני האט איהם ערקלערט די רעוואלוציאנערע טעמים, פאר וואס ער קען ניט אָננעהמען אזא געשענק און צום סוף האט ער געזאגט: „פאראן נאך א פונקט: איך בין א איד. איהר, און אלע די וואס זיינען גענוג נאריש צו גלויבען אייך, טענה'ן שטענדיג, אז אידען זעהען בכל הכחות אויסצומיידען סכנת נפישת, אז מחמת פייגהייט וועלען זיי זיך אויסדרעהען פון דער תליה. נוט! איך וועל אייך בעווייזען אידישע פייגהייט. איהר זאגט, אידען קענען ניט מעהר ווי בונטעווען; איך וועל אייך ווייזען, ווי זיי קענען שטארבען. זאגט אייער פלעווע: האנדלען און דינגען זיך איז ביי אונז ניטא וועגען וואס. לאז ער טהון זיינס, איך האב מיינס געטאן“.

ווער עס קען גערשני מוז ניט-וועלענדיג אויסמאלען אין זיין דמיון זיין שטאלץ-פריידיגע געשטאלט, בעת ער האט געשליידערט מאקא-ראו'ן אין געזיכט זיין רעוואלוציאנער-אידישען אויסרוף צום קאמפף, און מיר דאכט, אז אין גערשני האט שטענדיג געלעבט א מין קינדיש-שטיפערישע פרייד פון דעם געדאנק, אז ער וועט זיי ווייזען, ווי אידען שטארבען...

שעהן שטארבען איז געווען איינער פון די העכסטע ציעלען, וועלכע א מענטש דארף זיך שטעלען נאך דער מיינונג פון גערשני. שעהן שטארבען הייסט, אז דער לעצטער מאמענט פון לעבען זאל זיין דער לעצטער אקארד פון א גאנצער ראפסאָדיע. אבער דערפון זאל מען ניט

רעוואלוציאנערע אידישע ארגאניזאציע, אז ער האט איינגעזעהען, אז די פאליטיק פון דער גאנצער פארטיי בנוגע צו דעם „בונד“ דארף זיין א פריינדליכע און א ברידערליכע. (דאס פער-האלטען פון דער פארטיי סאציאליסטען-רעווא-לוציאנערען האט זיך איבערגעביטען ערשט דא-מאלס, ווען דער צ. ק. פון „בונד“ האט פלוצלונג פעררעכענט פאר זיין חוב צו קעמפפן אקעגען אונז נאך שארפער און מיואם'ער, איידער דאס האט געטאן די „איסקרא“ עליה השלום. אבער אויך דאמאלס האט דער צענטראל ארגאן פון דער פארטיי. די „רעוואלוצ. ראָססיא“, געזוכט לכל הפחות אויסצומיידען א פאלעמיק מיט'ן „בונד“).

עס האט זיך מיר ניט איינגעגעבען אין יענער צייט אריבערצוציהען גערשני אויף דעם שטאנדפונקט פון דעם נייעם אידישען נאציא-נאליזמוס. ער האט מיך אויסגעהערט מיט גרויס אויפמערקזאמקייט, און א טרויעריגער וואלקען איז געלעגען אויף זיין פנים. „דאס איז מיר אלץ ניי, האט ער געזאגט, איך ווייס ניט צו איך וועל האבען גענוג צייט דאס צו שטודיר-רען. מיט'ן הארצען אבער סימפאטיוז איך מיט אייך אין גאנצען.“ און ער האט פעסט געדריקט מיין האנד.

איך ווייס ניט וועלכע ערקלערונגען גער-שוני האט דא אָבעגעבען וועגען מיין נאציאנא-ליסטיש-אידישע אָניטאציע אין אמעריקא. איך ווייס אבער, אז מען האט איהם אזעלכע פראגען געשטעלט, און, ווי איך האב זיך דערוואוסט אין רוסלאנד, האט ער אויסגעדריקט זיין גאנצע סאלידאריטעט מיט די געדאנקען, וואס איך האב געהאלטען פאר א חוב צו פערטהיידען אין אמעריקא.

אין פינלאַנד האב איך איהם געפרעגט וועגען דעם און ער האט געענטפערט: „אזוי אונדז פאלאמאטיש בין איך ניט געווען, ברודער, אלץ, וואס איך האב געזאגט איז געווען, אז דר. ה. זשיטלאָווסקי איז א סאציאליסט-רעווא-לוציאנער און איך בין אויך א סאציאליסט-רעוואלוציאנער, דעריבער האט ער ניט געקענט זאגען אזעלכע זאכען, וואס קענען געהן להפך צו אונזער פראגראם אָדער מיט וועלכע איך זאל ניט קענען מסכים זיין“.

אין דער צייט פון זיין געפגענגנים האט ער ניט געהאט קיין מעגליכקייט נאך א מאָל צו שטודירען די אידישע נאציאנאלע פראגע און בנוגע צו דער פראגראם איז ער געגאנגען ניט ווייטער, איידער דאס אפיציעלע פראגראם פון דער פארטיי, וואס אנערקענט די נאציאנאלע גלייכברעכטיגונג פון אלע פעלקער אין רוס-לאנד און רעכענט דאס אידישע פאלק פאר א גלייכברעכטיגע נאציאן. אבער מיט זיין הארצען איז ער נאך זיין קומען פון אמעריקא געוואָרען נאך געהנטער צו אונז. אין יענער צייט איז דער פארטיי סאציאליסטען-רעוואלוציא-

מיר בעריהרען דא א פונקט, וואס איז שוין שייך צו גערשוני דעם רעוואלוציאנער. דאס איז דאס הויפטקאפיטאל פון זיין ביאָ גראַפיע, וואס קען אָבער ליידער ניט אָנגעשריבען ווערען איצטער.

שטעהענדיג מיט די געדאנקען אויפ'ן פרישען קבר פון אונזער ברודער און חבר, פער-בייסען מיר דעם צער פון זיין פריהען אוועק געהען פון אונז, און מיר זאָגען מיט שטאַלץ: „דיין שטויב גיבען מיר איבער דעם שטויב, אבער דיין גייסט האָסטו אַליין אויפגעהויבען צו דער הויף פון יענע הימלען, וואו עס גלענצען די אייביגע שטערען — די העלדען פון דער מענטשהייט.“

דרינגען, אז גערשוני האָט ליעב געהאט דעם טוידט צוליעב דעם טוידט אַליין און צוליעב זיין שעהנקייט. איך געדענק נאָך א וואָרט גערשוני'ס, וועלכעס ער האָט מיט זיין טיעפער העלדישער פשטות אַרויסגעזאָגט כמעט אגב אורחא אויף דעם טאמערפארסער צונויפ-פאָר פון דער פארטיי: „חברים געדענקט: מיר דארפֿען שטארבען ניט נור שעהן, נור אויף קלוג!“ דערמיט האָט ער געוואָלט זאָגען, אז בלויז די שעהנע העלדישקייט אין טוידט איז ניט גענוג, א רעוואלוציאנער זאָל זיך וואַרפען אין זיינע אָרעמס. שטארבען דארף מען דאמאלס, ווען דער טוידט קען ברענגען נוצען און אויב דאָס לעבען איז ניצליכער, איז דאמאלס א פער-ברעכען אוועקצואוואַרפען עס צוליעב העלדישער שעהנקייט.

די נאציאנאלע קאנווענציע פון דער סאציאליסטישער פארטיי

פון הענרי ל. סלאבאדין

טענעס, 1; טעקסאס, 9; יוטא, 2; ווער-מאָנט, 1; ווירדזשיניא, 1; וואשינגטאָן, 8; וועסט ווירדזשיניא, 1; וויסקאנסין, 10; וויאָמינג, 3.

דיזע דעלעגאטען וועלען פערטרעטען די 40,000 מיטגלידער און די 400,000 וואָוטערס פון דער סאציאליסטישער פארטיי. די קאנווענ-ציע וועט נאָמינירען די קאנדידאטען פון דער סאציאליסטישער פארטיי פאר פרעזידענט און ווייס-פרעזידענט און וועט דיסקוטירען און אָננעהמען א שטעלונג אין פראגען פון פרינ-ציפ און טאקטיק, וועלכע פאָרדערען יעצט אויפ' מערקזאמקייט. נור אין די פראגען איבער סאציאליסטישע פרינציפען, פראָפאגאנדא און אָרגאניזאציע וועלען די פעהאנדלונגען פון דער נאציאנאלער קאנווענציע ניט זיין בינדענד. ווייל אלע רעוואלוציאנען פון דער קאנווענציע וועלען ערשט איבערגעגעבען ווערען צו א רעפערענדום וואָט פון אלע מיטגלידער פון דער פארטיי, וועלכע זיי וועלען אָננעהמען אָדער פערווארפען.

אבער אזוי ווי אויף דער פאָרדערונג פון

נאציאנאלע קאנווענציע פון דער סאציאליסטישער פארטיי וועט זיך צוזאמענקומען אין שיקאגא דעם 10טען מאי. זי וועט ענטשטעהען פון 218 דע-לעגאטען; יעדער שטאַט וועט זיין רעפרעזענטירט פון די פאָל-

גענדע צאָהל דעלעגאטען:

אלאבאמא, 2; אַריזאָנא, 2; אַרקענסאָ, 6; קאליפארניא, 12; קאליפארניא, 4; קאליפארניא, 2; דעלאווער, 1; פלאָרידא, 1; דזשארדזשיא, 1; איידאהא, 3; אילינאָי, 14; אינדיאנא, 4; איאָווא, 5; קענזעס, 5; קענ-טאָקי, 1; לואיזיאַנא, 1; מעין, 2; מערי-לענד, 2; מאַסאַטשועטס, 10; מישיגען, 4; מינעזאָטא, 10; מיסיסיפּי, 1; מיזורי, 7; מאָנטאַנאַ, 7; נעבראַסקאַ, 1; נעוואַדאַ, 1; ניו העמפּשייר, 2; ניו דזשירזי, 6; ניו-מעקסיקא, 1; ניו יאָרק, 19; נאָרט קאַראָ-ליינאַ, 1; נאָרט דאַקאָטאַ, 2; אָהיאָ, 9; אַקאַהאַמאַ, 12; אַרעזאָן, 5; פענסילוועי-ניע, 13; ראָד איילענד, 1; סויט דאַקאָטאַ, 2;

און דער געשיכטע פון די סאציאליסטישע פאר-
טייען אין אמעריקא זיינען שוין אלע מעטאדען
און שטעלונגען צו די טריידיוניאנס איינגע-
מאך אויסגעפרובירט געווארען. איך פארדער
אויף, אז אימיצער זאל מיר אָנצייגען, וועלכע
זיינען עס די שטעלונגען וועלכע די סאציאלי-
סטישע פארטיי האָט נאָך ניט אויסגעפרובירט.
עס איז געווען אויסגעפרובירט אלעס: א גענצ-
ליכע אונטערוואַרפענהייט פון דער סאציאלי-
סטישער בעוועגונג צו די טריידיוניאנסטישע;
די פארדערונג, אז די טריידיוניאן בעוועגונג
זאל זיך אונטערוואַרפען צו דער סאציאליסטי-
שער; דאָס מיטעל צוואַמענצושטעלען די
ביידע בעוועגונגען אין איינע, און די שטעלונג
פון אַבסאָלוטע נייטראַליטעט צווישען די ביידע.
אין איהר בעמיהונג צו פאנגען די טרייד-
יוניאנסטישע בעוועגונג, איז די סאציאליסטי-
שע פארטיי שוין דורכגעגאנגען די גאנצע רייע
פון אלע מעגליכע שטעלונגען. אבער אלעס
אומזיסט. די סאציאליסטישע זיינען נאָך אלץ אזוי
ווייט איינע פון די אנדערע ווי פריהער.

איז די איינציג נאָך שטעלונגען רעכט
אָדער ניט? איך דענק, אז עס איז ניט רעכט.
און לאַמיר איך זאָגען וואָרום.

זייענדיג בעוואַפּענט מיט דער אידעע פון
קלאַסענקאמפּף, האָבען די סאציאליסטען שנעל
אויסגעפונען, אז די טריידיוניאן בעוועגונג איז
אין תּוך אַרײַן דער ריינסטער אויסדרוק פון דער
טהעאָריע פון דעם קלאַסענקאמפּף אין זײַן פּראַק-
טישער ווירקונג. ענטציקט פון זייער ענטרעקונג,
האָבען זיי גלייך אָנגעפאנגען צו אידעאליזירען
דעם טריידיוניאניסט אלס דעם טרעגער פון דער
הויכער אידעע. יעדער טרייד יוניאניסט איז
פאַקטיש אַ שטרייטענדער סאציאליסט, אַלײַן
ניט וויסענדיג דערפון. אבער דאָס לעצטע איז
באַר פערעסען געוואָרען און די סאציאליסטען
האָבען גענומען פאַרדערען פון דעם טרייד-
יוניאניסט, אז ער זאל פערוורקליכען דאָס, וואָס
די סאציאליסטען ערוואַרטען פון איהם. אבער
דער טריידיוניאניסט האָט עס אימער פער-
פעהלט צו טהון. און א געוואלדיגע רעאַקציע
איז דאָרום פאַרגעקומען אין דעם מח פון דעם
סאציאליסט. דער טריידיוניאניסט איז ניט
נאָכגעקומען די סאציאליסטישע ערוואַרטונגען,
איז עס אַלזא אַ סימן, אז ער קען ניט אויספירן
רען די סאציאליסטישע אידעע. דער קלאַסענ-
קאמפּף איז אַ סאציאליסטישע טהעאָריע, איז
אַלזא די טריידיוניאן-בעוועגונג, אַן און פיר זיך,
(פיר ענד סימפל) ניט די ערפילערין פון דעם
פרינציפ פון דעם קלאַסענקאמפּף. נידער מיט
פיר ענד סימפל טריידיוניאנס און האָך
לעבע דער, סאשעליסט טרייד ענד לייבאָר
אַלײַענס! זאָלען די, פיר און סימפלער בער
קעמפּפן קאפיטאַל מיט קאפיטאַל. די ס. ט.
ענד 5. א. וועט אויפרייסען די קאפיטאַליסטישע

צוואַנציג לאַקאַלע אָרגאַניזאַציאָנען, אין פינף
אָדער מעהר שטאַטען אָדער טעריטאָריען, אָדער
פון אַ קלענערע צאָהל אָרגאַניזאַציאָנען, וועלכע
האָבען אַ מיטגליעדערשאפט פון וועניגסטענס
צוויי טויזענד קען אַזא רעפערענדום פאַרגעשלאָ-
גען ווערען צו יעדער צייט און אויף יעדע פראגע
לויט נאָכ'ן זאץ 11, אבסטיילונג 1 פון דער קאָנ-
סטיטוציאָן פון דער סאציאליסטישער פארטיי,
וואָלט אויפ'ן ערשטען בליק אויסגעקומען, אז
עס איז ניט נויטיג צו פעררופען אַ נאַציאָנאַלע
קאָנווענציאָן, אַ חוץ צו נאָמינירען קאנדידאַטען
פיר פרעזידענט און וויס-פּרעזידענט, און דאָס
אויף וואָלט געקענט געטאן ווערען דורך אַ
רעפערענדום. אבער דאָ האָבען מיר נאָך אַ
פאַל וואו לאָגיק און פאַקט שטימען ניט איין.
ווייל אזוי ווי אלע פעהאנדלונגען פון די נאַציאָ-
נאַלע קאָנווענציאָן ווערען געוועהנליך בעשטע-
טיגט פון דעם רעפערענדום-וואָט, האָבען זיי
שוין דאָרום די גאנצע מאַכט פון ענדליכע בער-
שליסע. געוויס האָט אַ נאַציאָנאַלע קאָנווענציאָן
די מאַכט אָבצושאַפּען די בעשטישע פון דעם
רעפערענדום אויף איהרע האנדלונגען, אָדער
איהם גאָר אין גאנצען אָבשאַפּען. נור עס איז
זעהר וואַרשיינליך אז קיין קאָנווענציאָן וועט עס
אין דער נאָהנטער צוקונפט ניט טהון. פאַרביי-
געהענדיג, אַט האָט איהר אַ פּראָבלעמע פאַר
אונזערע פאַרטייגריבלעך: די נאַציאָנאַלע קאָנ-
ווענציאָן האָט דאָס רעכט אָבצושאַפּען דעם
רעפערענדום, אבער דער רעפערענדום קען אויף
אָבשאַפּען די נאַציאָנאַלע קאָנווענציאָן. וועלכע
פון די ביידע איז די העכסטע מאַכט?

אָבער די גרויסע מאָראַלע מאַכט, וואָס
איז פערבונדען מיט די האנדלונגען פון אַ נאַציאָ-
נאַלע קאָנווענציאָן איז ווערטער זיי צו בעטראַכט
טען אין זייער פערגאנגענהייט און אויך אין
זייער צוקונפט. וואָס וועלען אַלזא זיין די
פראגען, וועלכע וועלען פאַרקומען ביי דער נעכ-
סטער נאַציאָנאַלער קאָנווענציאָן? אַם אלעס
ערשטען און אַם וויכטיגסטען וועט זיין די
פראגע פון שטעלונג פון דער סאציאליסטישער
פארטיי צו די טריידיוניאנס. וואָס וועט די
שטעלונג זיין? אָדער צי דארפן מיר גאָר אין
גאנצען אָננעמען אַ שטעלונג? זייט דעם אָנ-
פאַנג פון דער סאציאליסטישער בעוועגונג דאָ
אין לאַנד, איז מען געווען שטאַרק בעשעפטיגט
אויסצוטראַכטען פיעלע „בעסטע“ שטעלונגען
צו דער טריידיוניאניסטישער בעוועגונג, און
מען איז געווען גראַדע אזוי פליסיג זוכענדיג
מיטלען ווי זיי צו ענדערן אויף „נאָך בעסערע“
שטעלונגען. אויב עס איז נאָך דאָ ערגעץ אזא
סאציאליסט, ביי וועמען אין קאפּ איז פאַראַן
אַזא מין שטעלונג צו אַ טריידיוניאן בעוועגונג,
וועלכע איז נאָך ניט אויסגעפרובירט געוואָרען
פון דער סאציאליסטישער בעוועגונג אין אמערי-
קא, וואָלט איך געווען ענטציקט צו הערען דער-
פון. איך האָב דעם מוטא צו בעהויפטען, דאָס

נאלע קערפערשאפט, וואָלט די סאציאליסטישע פארטיי זיי געווען געגעבען דויעלעכע שטיצע ווי יעצט, ווען זיי זיינען אין די א. פ. אָו. 5. אבער די ס. פ. דאָרף זיך ניט מישען און ניט דאממען די ברוערי וואָרקערס יוניאָן צוזושטעלן אָדער אָב-צוטרעטען פון די א. פ. אָו. 5.

איך וויל דאָ זאָגען אייניגע ווערטער איבער אינדאסטריאליזם. די ערשטע אָרגאניזאציע פון טרייד יוניאָן האָט שטאטגעפונען מיט פיעלע יאָהרען צוריק. עס איז נאָך געווען געגען דעם געזעץ צו אָרגאניזירען יוניאָנס, און די ארבייטער טער וואָס האָבען זיי אָרגאניזירט זיינען ארעסטירט געוואָרען און זיינען געשטאָרבען אויף דער תליה. עס זיינען דאמאלס ניט געווען קיין פראָפּעסאָרען אָדער גלחים, וועלכע זאָלען וועלען אָפּפערן מיט זייער פעל אום צו לערנען די ארבייטער זיך אָרגאניזירען. האָבען די ארבייטער, אין זייער אונטערנעם, זיך געטראַכט, אז דער בעסטער וועג איז זיך צו אָרגאניזירען נאָך דער מלאכה נאָך, ד. ה., שניידער מיט שניידער, שוסטער מיט שוסטער, סטאָליאַר מיט סטאָליאַר, א. ז. ו. און אזוי זיינען טאָקע די יוניאָנס טהאטוועליך פערבליעבען ביז'ן היינט טיגען טאָג, א חזון דעם וואָס זיי זיינען מעהר צושפרייט און זיינען אָרגאניזירט נאציאנאל און אינטערנאציאנאל. און אזוי איז עס זיך גע-גאנגען ביז די קלוגסטע מענער פון דער וועלט האָבען זיך צוזאמענגענומען אין שיקאַגאָ און האָבען ערקלערט, אז די יוניאָנס נאָך דער מלאכה נאָך האָבען שוין לאנג איבערגעלעבט זייער נילצליכקייט, און מוזען פערשונדענען. דויע קלוגע מענער האָבען אויסגעארבייט א פלאן פון אָרגאניזאציע און האָבען בעפולען די ארבייטער צו אָרגאניזירען זיך לויט זייער פלאן נאָך. אבער די טריידיוניאָנס, יעדע נאָך איהר. מלאכה נאָך, האָבען זיך פאָרטגעזעצט צו עקזיסטירען און ענטוויקלען זיך ניט קוקענדיג אויף דעם מאַניפעסט, וועלכער האָט זיי שוין אָנגעזאָגט דאָס לעבען, און די ארבייטער האָבען גענצליך איגנאָרירט דעם „בעריהמטען“ פלאן. וואָס האָט דאָ אזוינס פאסירט?

דער אינדאסטריאליזם איז א געזונטער פרינציפ און פערנעמט יעדעס מאָל אלץ מעהר פלאץ צווישען די עקזיסטירענדע טריידיוניאָנס. אין קורצען גערעדט, בעשטעהט דער אינ-דאסטריאליזם אין פאָלגנדעס: אלע ארבייטער, וועלכע ארבייטען ביי א געוויסע ארבייט זאָלען בעלאנגען צו איין יוניאָן. צום ביישפיעל, ווען א מאַשיניסט אָדער אַן אינדזשעניער ארבייט אין א שניידערפאַבריק, אויפאָסענדיג דאָרט אויף די מאַשינען אָדער די אינדזשינס, דאָרף ער און די שניידער בעלאנגען צו איין און די וועלכע יוניאָן, און דאָס וועלכע דארפן טהון די בעלי העגלות, וועלכע פיהרען די ארבייט פון ווערהויז אין פאַבריק, און צוריק. די הערשענדע מאַכט פון די א. פ. אָו. 5. איז געווען געגען אינ-

סיסטעם מיט דעם פולווער פון רעוואָלוציאנערע אידעען — און די ס. ט. ענד 5. א. איז געווען אזוי פול מיט פולווער, אז אין גיכען איז זי אליין אויפגעריסען געוואָרען אויף שטיקלעך. די ס. ט. ענד 5. א. איז געווען א פערזוך צו אונטעריאכען די טריידיוניאָן-בעוועגונג צו דער סאציאליסטישער בעוועגונג — עס איז ניט געלונגען. א שטיק צייט זיינען די סאציאלי-סטען פון דויען לאַנד, וועניגסטענס די מאַיאָרי-טעט פון זיי, פערבליעבען אָהן א שטעלונג צו די טריידיוניאָן-בעוועגונג. די סאציאליסטען זיינען געווען צופרידען און די סאציאליסטישע בעוועגונג איז געוואקסען. מען האָט שוין גע-נומען האָפען, אז די שטעלונג-זוכערי וועט ביס-לעכווייז אָבשטארבען, ווען פלוצלונג האָט אימ-צער ווייטער ענטדעקט דעם מאַנגעל אין א שטעלונג, און שטארק דערציטערט דעריבער האָט ער שנעל א ווינק געטאָן צו די איבריגע סאציאליסטען. און טאָקע באלד האָבען פיעלע סאציאליסטען זיך געגעבען א כאַפּ צו דער ארבייט אום אויסצוטראַכטען א שטעלונג — די „אינדאסטריעל וואָרקערס און די וואָרלד“ איז דאָס דער רעזולטאט דערפון. דויע שטעלונג, אלס אזעלכע, איז ניט געווען קיין שלעכטע, נור מיר האָבען זיך ארום איהר ניט געהאלטען, און די א. ו. ו. איז אַוועק אַהין וואו די ס. ט. 5. א. — וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט. און פון דעמאָלט אָן האָט די מאַיאָריטעט פון די סאציאליסטען פון דויען לאַנד שוין ווייטער פריי געאטהעמט. עס איז דאָ א טריידיוניאָן-בעוועגונג, א שטארקע, א בליהענדע; עס איז דאָ א סאציאליסטישע בעוועגונג א וואַקסענדע און א שטייטענדע, און דעריי איז ניטאָ קיין שפור פון א „שטעלונג“ וואָס זאָל אָנמאכען א רוגז. אבער עס הערט זיך שוין, אז גענאָסע קאָלעפעל איז שוין ווייטער בעשעפטיגט זוכענ-דיג א נייע שטעלונג.

עס איז א פאקט אז דעם גרעסטען טהייל סאציאליסטען איז נאמאס ומאוס געוואָרען די אלע „שטעלונגען“. די סאציאליסטישע פארטיי וויל ניט האָבען קיין „שטעלונגען“. זי האָט עס אויסגעדריקט אין די טריידיוניאָן-רעוואָלוציאָן, וועלכע איז אָנגענומען אויף דער שיקאַגאָ קאָנ-ווענציען א. 1904. דאָס הייסט, ניט, אז די סאציאליסטישע פארטיי איז פערפאליכטעט צו אונטערשטיצען די א. פ. אָו. 5. געגען אלע אנדערע קערפערשאפטען, ווי אונזערע פריינדע פון די א. ו. ו. הייטשען עס אויס. אבער עס הייסט יא, אז די סאציאליסטישע פארטיי אונ-טערשטיצט די טריידיוניאָנסטישע בעוועגונג, וואו נור זי געפינט זי. אויב די ברוערי ארביי-טער יוניאָן וואָלטען ניט געווען צוגעשטאנען צו די א. פ. אָו. 5. אָדער ווען זיי וואָלטען אַ-שטאט דעם זיך פעראייניגט מיט די וועסטערן פערדעיישע אָו מיינערס און אנדערע ווירקליכע יוניאָנס, אום צו אָרגאניזירען א נייע נאציא-

האָט ניט געקענט פאַרקומען סיידען פון, ביי און דורך דעם איינציגען צענטער.

אבער די סאָציאליסטישע בעוועגונג פון דעם לאַנד, אַ לאַנד וועלכעס איז אזוי רייך מיט אַמאָטירישע ערפינדונגען און פאַרטלען פאַר אייביגע בעוועגונג, און פאַר סקווערען דעם צירקעל, איז ענדליך אַריבערגעוואַקסען די פער-
יאָרע פון די געהיימע צענטערן פון די נשמה רעמונג און פון אויסגעמאָסטעטע פלאַנען פאַר די עמאַניפּאַציע. די סאָציאליסטישע בעוועגונג איז געוואָהר געוואָרען, אַז דעמאָקראַטיע איז דער פונדאמענטאַלער און הערשענדער פרינציפ פון דעם סאָציאליזם, און אַז דער פרינציפ: „די בעפרייאַונג דער אַרבייטער איז די זאכע דער אַרבייטער זעלבסט“, דאַרף ניט געבעטערט ווערען. דאָס האָט אַנדערש ניט געקענט זיין, ווייל די סאָציאליסטישע פאַרטיי איז געמאַכט און געבויטע פון אַרבייטער. און ווען אפילו סאָציאליסטישע אַרבייטער קענען אַראָבענפיהרט ווערען פון וועג, קען עס אָבער לאַנג אזוי ניט אָנהאַלטען. די אַרבייטער האָבען איינגעפיהרט אַ געוויסע שטופע פון דעמאָקראַטיע און אויטאָ-
נאָמיע אין די פערזאָנלעכע פון דער סאָציאַ-
ליסטישער פאַרטיי. דער ווילען פון די רענק און פּייל איז געוואָרען די הערשענדע מאַכט. דער שטאַטס-אָרגאַניזאַציע איז געגעבען געוואָרען פּייל אויטאָנאָמיע געגענאָיבער דער געגענאָ-
לער אָרגאַניזאַציע; די לאָקאַלען געגענאָיבער די שטאַטס-אָרגאַניזאַציע און די דיסטריקט-
טען, געגענאָיבער די לאָקאַלען. אויטאָנאָמיע איז געוואָרען אַן אָרגאַנישער חלק פון די אָרגאַני-
זאַציע און די סאָציאליסטישע פאַרטיי און דאָס ווערט שוין יעצט ניט מעהר געצוויפּעלט. עס איז קיין אורזאכע ניטאָ צו גלויבען, אַז די קאָנ-
ווענציען וועט אוועקגעהן פון דער טאַקטיק.

נאָך אַ צווייטע וויכטיגע פראגע, וואָס וועט וואַהרשיינליך פעהאנדעלט ווערען אויף דער קאָנווענציע, איז: אָרגאַניזאַציע פונ'ם שטאַנד-
פונקט פון נאַציאָנאַלעטע און שפראַכע איבער-
לאָוענדיג צו איהרע מיטגלידער און אָרגאַניזאַ-
ציען די אונגעגענטלעכע פרייהייט צו אַגייט-
רען און אָרגאַניזירען אין יעדער שפראַכע, האָט די סאָציאליסטישע פאַרטיי ביז יעצט ניט אַנ-
דערקענט קיין סיסטעם פון אָרגאַניזאַציע, אַ חוץ די טעריטאָריאַלע. מיט דער פערזענלעכע פון
דער צאָהל פון ניט-ענגליש שפּרעכענדע סאָציאַ-
ליסטען איז די טענדענץ צו אָרגאַניזירען פונ'ם
שפראַך-שטאַנדפונקט אלץ געוואַקסען שטאַרקער
און שטאַרקער, יעדע נאַציאָנאַלעטע אָרגאַני-
זירענדיג זיך בעזונדער. אייניגע גענאָסען זיינען
געגען דויער טענדענץ, און אַט דאָס זיינען
זייערע רעזאָנען. לאָמיר נעהמען, צום ביישפּיעל,
די אידען, אזוי ווי מיר זיינען מעהר בעקאַנט
מיט די צושטענדע פון די אידען ווי פון אַנדערע
נאַציאָנאַלעטע. כמעט אלע אידען, וואָס
טרעטען אַרײַן אין די סאָציאליסטישע פאַרטיי

דאָסטריאַליזם, ווייל עס איז דאָ יונגאָנס פון
מאַשיניסטען, אינדזשיניערען, בעלי עגלות, און
אזוי ווייטער, און יעדע האָט אַ דעה איבער
איהרע אייגענע מיטגלידער. אינדאָסטריאַליזם
ענטהאַלט אין זיך אַנדערע פראַקטישע שוועריג-
קייטען, אבער מען קען זיי בייקומען. די שטאַר-
קע נאַציאָנאַלע יונגאָנס, ווי די יוניטעד מיין
וואָקערס, די ברויער וואָקערס, די
אינטערנאַציאָנאַל טיפּאָגראַפיקאַל יוניאָן
פיהרען אַרײַן דעם אינדאָסטריאַליזם
טראָץ דער אָפּאָזיציע און ערווייטערן די שווער-
ריגקייטען. נאָך מעהר, זיי האָבען דאָס געטאָן
איהרען לאַנג איידער די קלוגסטע לייטע פון דער
וועלט האָבען זיך פערזאָמלעט אין שיקאַגאָ, און,
אָנבאַפּענדיג דעם פרינציפ פון אינדאָסטריאַליזם
ביים עק, האָבען זיי איהם אביאָוועט אלס זייער
אייגענע ערפינדונג, און האָבען באלד אוועק-
געדונערט צו די דערמאָנטע יונגאָנס, אַז זיי
זאָלען זאָפּאַרט שווערען אונטערטעהעניגקייט צו
דעם ניייערפונדענעם אינדאָסטריאַליזם, און
אויב ניט פאלען זיי אַרײַן אין אַ חרם. צום
גליק אבער איז ניט די סאָציאַליסטישע און ניט
די טרייד-יוניאָניסטישע בעוועגונג אַרײַן-
געדעהט געוואָרען אין דעם פלאַנטער.

די סאָציאַליסטישע פאַרטיי, אלס אזעלכע,
פרובירט אפילו ניט צו קאָנטראָלירען די טרייד-
יוניאָן בעוועגונג. זי לאָזט זאָגאַר איבער צו די
סאָציאַליסטישע מיטגלידער און די טרייד-
יוניאָנס צו פיהרען דאָרט אַלײַן די סאָציאַלי-
סטישע פראָפאַגאַנדאַ, און איהר גלויב, אַז די
נעכסטע נאַציאָנאַלע קאָנווענציען וועט פער-
שטאַרקערען דיעזע טאַקטיק.

* * *

אויף די מעטאָדען פון אָרגאַניזאַציע וועט
די קאָנווענציע זיך מוזען עטוואָס אַבשטעלען.
עס איז געווען אַ צייט, וואָס דער הערשענדער
פרינציפ פון אַן אָרגאַניזאַציע אין די סאָציאַ-
ליסטישע פאַרטיי איז געווען: צעטראַליזאַציע.
עס האָט געדאַרפט זיין אין מעכטיגער צענטער,
וועלכער האָט קאָנטראָלירט דעם וויכטיגען
סעקרעט פון בעפרייען די אַרבייטערקלאַסע.
יעדער, וועלכער האָט געוואָלט אַנטהײל נעהמען
אין דער פראָפאַגאַנדע, האָט פריהער געמוזט
שווערען אונטערטעהעניגקייט צום מעכטיגען צענ-
טער מיט'ן נאָמען, די נאַציאָנאַלע עקזעקוטיווע.
דער גרויסער פרינציפ: „די בעפרייאַונג פון די
אַרבייטערקלאַסע מוז זיין די אַרבייט פון די
אַרבייטער זעלבסט“, איז אַמענדירט געוואָרען
ער זאָל בעדייטען: „די בעפרייאַונג פון דער
אַרבייטערקלאַסע איז די קלאַסע-בע-
וואָוסטע אַרבייט פון דער אַרבייטער-
קלאַסע“. און אזוי ווי עכט ריינער קלאַסענ-
בעוואָוסטזיין איז געווען נור צו קריעגען ביי
דעם איינציגען צענטער, פאָלגט שוין לאַגישער-
ווייזע, אַז קיין שום בעפרייאַונג פון די אַרבייטער

זיינען יונגע לייטע מיט א העכערע אינטעליגענץ און אמביציען. זיי ערלערנען זעהר שנעל די ענגלישע שפראך און נעמען איבער די אמעריקאנער מאניערען און מעטאדען אין דער פאליטיק. דיעזעס צו פערשטארקען איז די פפליכט פון די סאציאליסטישע פארטיי, אבער זי ווערט ניט פערשטארקט, ווען די אידען ווערען אָבעטהיילט פון די אנדערע נאציאנאלעמעטען.

די יעניגע וואָס האַלטען פון בעזונדערע אָרגאניזאציען ברענגען אויך א שטארקע אַרגומענט, ערקלערענדיג, אז אַזעלכע אָרגאניזאציען נען קענען פיעל מעהר אויפטהון, פראָפאגאנדירן ערנדיג יעדער צווישען זייערע אייגענע נאציאנאלעמעטען. מען מוז אבער אין אַבעטראכט נעמען, אז שפראך־אבטהיילונג ווערט ערלויבט און עקזיסטירט זאָגאַר יעצט אויך. די פראגע וואָס די נאציאנאלע קאנווענציע וועט וואהרן שיינליך מוזען פעהאנדלען איז, אויב מען זאָל זיי ערלויבען זיך אָרגאניזירען אין שטאַטס און נאציאנאלע אָרגאניזאציען אַבעטהיילט פון די יעצט עקזיסטירענדע טעריטאריאלע אָרגאניזאציען.

די קאנווענציע וועט אָהן צווייפֿעל דיסקוסירן אַיבער אימיגראציען. וואָס די קאנווענציע זיצן וועט בעשליסען אין דיווערס אנגעלעגענהייט וועט קיין גרויסען פראקטישען ווערטא ניט האָבען, אזוי לאנג ווי די סאציאליסטישע פארטיי איז ניט פערטרעטען אין קאנגרעס. אבער ניט וועניגער זיינען מיר פעראינטערעסירט אין די פעהאנדלונג פון דער קאנווענציע. די אינדיווידועלע מיינונגען איבער אימיגראציען ווערען דירעקט בעשטימט. פון די נאציאנאלע און ראסע־אינטערעסען. די היגע געבאָרענע סאציא-

ליסטען זיינען ציעמליך דאפיר, אז מען זאָל עטוואָס בעשרענקען די אזיאטישע אימיגראציען, די אויסלענדישע־געבאָרענע סאציאליסטען זיינען געגען דעם. אבער ניט איינע פון די ביידע זייטען קען זיך בעריהמען, אז דער סאציאליזם איז אויף זיין זייט. מיר, אידען, האָבען גאָר ניט געגען דער אזיאטישער אימיגראציע, ווייל מיר קומען מיט די כינעזער און יאפאנעזער אין קיין בעריהרונג. אבער לאָמיר זיך פאַרשטעלען, אז דאָס וואַלטען זיין מיליאָנען רוסען, פון דעם שוואַרצ־מאה'דיגען סאַרט, וועלכע וואַלטען גערדאָפט פערפלייצען די פעראייניגטע שטאַטסען, וואַלטען מיר געקענט, אויב ניט סימפאטיזירען, וועניגסטענס פערשטעהן אונזערע אמעריקאנער גענאָסען. אבער דיווע פראָבלעמע איז פון אזא ווייטגרייכענדע גרויסקייט, אז איך נעמען זיך יעצט ניט אונטער צו דיסקוטירען איהר אויבער־פֿלעכליך.

די קומענדע קאנווענציע וועט אין איהר צוזאַמענשטעלונג זיין מעהר אמעריקאניש ווי אירגענער וועלכע פון די פריהערדיגע קאנווענציען נען. ווייל די סאציאליסטישע פארטיי איז שטאַרק אמעריקאניש. מיר, אויסלענדער, און גענאָסען פון די איסט, דארפען דאָס ניט פער געסען. די צייט, ווען די איסט, אָדער די איסט־סייד, האָט קאנטראָלירט די סאציאליסטישע בעוועגונג, איז שוין אַוועק און וועט זיך שוין קיין מאָל ניט אומקעהרען. אונזער ביסעל איינ־פֿלוס קענען מיר האָבען נור מיט אונזער חלק אַרבייט. און נאכדעם ווי יעדער פון אונז וועט זיך האָבען אויסגעשפראַכען, און די קאנווענציע וועט האָבען בעשלאָסען, מוזען מיר אַלע נאָכ־קומען איהרע בעשליסען, ביז דער נייער געלעגענ־הייט.

די קאנווענציע וועט אָהן צווייפֿעל דיסקוסירן אַיבער אימיגראציען. וואָס די קאנווענציע זיצן וועט בעשליסען אין דיווערס אנגעלעגענהייט וועט קיין גרויסען פראקטישען ווערטא ניט האָבען, אזוי לאנג ווי די סאציאליסטישע פארטיי איז ניט פערטרעטען אין קאנגרעס. אבער ניט וועניגער זיינען מיר פעראינטערעסירט אין די פעהאנדלונג פון דער קאנווענציע. די אינדיווידועלע מיינונגען איבער אימיגראציען ווערען דירעקט בעשטימט. פון די נאציאנאלע און ראסע־אינטערעסען. די היגע געבאָרענע סאציא-

ב'בין א פייער-דאָרן...

פון י. אדלער

מיט מיינ העליש־פלאַקער
וועל איך תמיד ברענגען —
אין די ווילדע פלאמען
וועט איהר מיך דערקענען!

אויב די שונאים מיינע
וועלען מיך בעשפּייען,
וועט זיך דאָן דער פלאַקער
און דער בראַנד בענייען!...

כ'לייכט אין וויסען מדבר
ווי א פייער־דאָרן...
ברענגען וועט דאָס פייער
ביז איך געה פערלאָרען.

ס'וועט דער ווילדער פלאַקער
איך א בשרורה זאָגען:
ווען די נאכט זיך ענדיגט
און עס הויכט אַן טאָגען.

דער פילאדעלפיער צוואמענפאהר פון'ס ארבייטער רינג

פון י. ווינטרויב

האָנאַר, 62,457; נייטס אָף פיטיעס, 289,708; נייטס אָוו מאַקאַבייעס, 51,106; ליידעס אָוו דעם מאַקאַבייעס אָוו דעם וואָרלד, 100,372 דאָלאַר.

דאָס איז בלויז א קליינער טייל פון די אָרדערס. איך וועל שוין דאָ ניט רעדען וואָס די אינשורענס קאָמפאַניעס קאָסט צו קריגען נייע ביזנעס. גענוג וועט זיין אָנצוצייגען, אז ווערענד אין דיזע אָרדערס ווערט גערעכענט בלויז 3 דאָלאַר פון 1000 דאָלאַר אינשורענס פאר מענדזשימענט עקספענסעס, ווערט די אינשורענס קאָמפאַניעס גערעכענט 33 און איין דריטעל פון יעדע 1000 דאָלאַר אינשורענס פאר עקספענסעס.

די אָרגאַניזאַציעס-אַרבייט אין אַן אָרדען איז זעהר וויכטיג.

ווערענד אָבער פאר אנדערע אָרדערס איז די אָרגאַניזאַציעס-אַרבייט וויכטיג בלויז פון איין שטאנדפונקט פון ביזנעס, איז די פראגע פאר דעם ארבייטער רינג א דאָפּעלטע וויכטיגע. ערשטענס, איז דער ארבייטער רינג אַן אינשורענס געזעלשאַפט, אינשורט לעבעדיגע בע-שעפעניסען. און די ריזיקע פון אינשורען א לעבעדיגען בעשעפעניס איז א בעשטימטע. יעדער מענטש וועט מוזען שטארבען. די אינשורענס וועט מען מוזען צאָהלען, און מען מוז אריינקריי-גען נייע קרעפטען, ווער עס זאָל העלפען טראָגן דיזע ריזיקעס. ווען דער ארבייטער רינג, אַלס אינשורענס אָרגאַניזאַציע וועט ניט אריינקריגען יעדען יאָהר נייע מעמבערס, און די מעמבערס וואָס זיינען פאַראַן וועלען ווערען עלטער, דאן וועלען די ביזנעס ווערען גרעסער. דאָס וואָס עס דאַרף איצט עטוואָס קאָסטען א מעמבער פאר די עקספענסעס אריינצוקריגען נייע מעמבערס, איז ניט מעהר ווי אַן אינוועסט-מענט, אז די שפעטערדיגע יאָהרען זאָל איהם ניט קאָסטען טייערער.

אַן אינוועסטמענט, וועלכע ברענגט גוטע אינטערעסעס.

דער ארבייטער רינג אַלס סאָציאַליסטישער און ארבייטער אָרדער האָט אָבער א צווייטע אויפגאַבע, די אויפפֿלערונג פון די אידישע אר-בייטער מאַסען. און נור דאן קען דער ארביי-טער רינג זיין ערפֿאָלגרייך אין דיזער וויכטיגער ארבייט, ווען די איינצעלע וואָס שטעלען צו-

ו דער צייט ווען דיזער ארטיקל ווערט געשריבען זיינען נאָך ניט בעוואוסט אַלע פראגען, וואָס די קאָנווענשאַן פון ארבייטער רינג וועט דארפֿען פֿערהאַנדלען. די עקס. קאָמ. האָט אַרויסגעשיקט אַ פאָרלויפֿיגען טאַגעס-אָרדנונג און איצט קומען אריין רעקאָמענדירטע אַרבעטס-ברענטעס.

עס איז קיין פראגע ניט, אז פיעלע ברענ-טשעס וועלען אריינשיקען וויכטיגע רעקאָמענ-דירשענס, וועלכע וועלען ווערט זיין פֿערהאַנד-לעכ צו ווערען.

פאָרלויפֿיג זיינען אריינגעקומען ווייניג רע-קאָמענדירטע פון א פראקטישען ווערט. איך וועל דאָ ניט בעשפּרעכען אזא רעקאָמענדירטע, אז דער ארבייטער רינג זאָל בויען ליכטיגע און גע-זונדע טענעמענט-הייזער ארום ניו יאָרק, אָדער צו גרינדען א קאָמוניסטישע קאָלאָניע א. ז. ו. ו. איך וועל זיך אָבשטעלען אויף בלויז 4 פראגען, וואָס דארפֿען ווערען פֿערהאַנדעלט. צוויי פון די פראגען דארפֿען בעשליסען דעם ווייטערדיגען פראָגרעס פון ארבייטער רינג, איין פראגע די צו-קונפט פון ארבייטער רינג אַלס אינשורענס אינסטי-טוציאָן און די 4טע פראגע בעהאַנדעלט אַ נייעם סאָרט בענעפיט. איך גלויב, אז דיזע פיער פרא-גען זיינען זעהר וויכטיג, מען זאָל זיי שענקען אויפֿמערקזאַמקייט.

די ערשטע פראגע איז וועגען אָרגאַניזאַט-ציעס-אַרבייט. דיזע פראגע איז פֿערהאַנדעלט געוואָרען ביי די לעצטע עטליכע קאָנווענשאַנס. בעפֿאַר איך וועל בעשפּרעכען די וויכטיג-קייט פון דער פראגע, ספּעציעל פאר דעם אר-בייטער רינג, וועל איך אָנצייגען אויף די גרויסע סומען געלד, וואָס זיינען געשפּענדט געוואָרען פון פיעלע אָרדענס פאר דעם צוועק אריינצוקריי-גען נייע מעמבערס בלויז אין יאָהר 1906.

ראַיעל בענעפיט סאָסייטי האָט געקאָסט 39,300 דאָלאַר; מאָדערן בראָדערהוד אָוו אמע-ריקא, 96,120; ניישאַנעל פראָטעקטיוו ליזשייאָן האָט געקאָסט 178,386; ניישאַנעל יוניאָן, 59,672; מיסטיק וואָירקערס אָדדריי וואָרלד, 36,573; פראָטעקטיוו האָם סירקעל, 83,587; ראַיעל ליגע, 27,701; ראַיעל נייבאָרס אָף אמעריקא, 27,764; נייטס און ליידעס אָוו

אָרגאַניזירט. און דאָ קומט די פראגע, וואָס קען איין אָרגאַניזירטער אויפטאָן? וועהרענר אין גרייטער ניו יאָרק איז פאראן ארום 80 ברעני טשעס, קען אן אָרגאַניזירטער אויסקומען צו זיין 1 מאָל אין 3 מאָנאַטען ביי א ברענטש. דאָס איז גוט, אז די ברענטשעס וואָלטען געמיטעט אין פערשיעדענע טעג. איז אָבער די צרה, וואָס פאסט אלע ברענטשעס האַלטען זייערע מיטל-גען פרייטאג און שבת אבענד. און וואו זיינען נייע סאָסייעטיס? און וואו זיינען די 90 ברעני טשעס אין קאָנטרי?

אָנשטעלען, ווידער, מעהרערע אָרגאַניזירערס, איז פערבונדען מיט גרויסע עקספענסעס. דיעז פראגע דארף גרינדליך בעשפראַכען ווערען און א מיטעל אויסגעפונען ווערען.

* * *

א צווייטע פראגע, וועלכע איז פערבונדען מיט אָרגאַניזירטעס-ארבייט, איז שריפטליכע אַגיאַציאָן, אויך א פראגע, וועלכע איז די-קור טירט געוואָרען ביי אייניגע פריהערדיגע קאָנ-ווענשאַנס.

אז דער ארבייטער רינג דארף האָבען שריפטליכע אַגיאַציאָן, זיינען פאסט אלע איינ-פערשטאַנען. עס פרעגט זיך נור, אין וועלכע פאָרם.

א טהייל פערשטעהען. אונטער שריפטליכע אַגיאַציאָן פאָפולער צו מאַכען דעם ארבייטער רינג צווישען די ברייטע מאַסען, און דאָס קען נור געטאָן ווערען דורך דער פרעסעס, טעגליכע און וועכענטליכע סאָציאליסטישע און אנארכי-סטישע צייטונגען. און נור אזא שריפטליכע אַגיאַציאָן קען ברענגען גוטע רעזולטאַטען; וועהרענר ענד א צווייטע טייל בעהויפטעט, אז פאָפולער צו מאַכען דעם אר. רינג צווישען די ברייטע מאַסעס, עס איז וויכטיג, אז די מעמער בערס, וואָס זיינען שוין פאראן, זאָלען זיין בעד קאנט מיט דעם אר. רינג אין אלע איינצעלהייט טען, אז נור דאן קען אן אָרגאַניזאַציאָן מאַכען פראַגרעס, ווען די מיטגלידער האָבען צוטרויען צו דער אָרגאַניזאַציאָן, און צוטרויען קענען זיי האָבען, ווען זיי זיינען מיט דער אָרג. בעקאנט. עס איז וויכטיג, אז יעדער מעמבער זאָל יעדען מאָנאַט וויסען דעם צושטאַנד פון אר. רינג אין אלע הינזיכטען: די פינאַנציעלע לאַגע, אלע איינקויפּטע און אויסגאבען א. ז. וו.

וועהרענר אין די צייטונגען קען מען גע-בען בלוז אן אלגעמיינעם איבערבליק וועגען אר. רינג, קען מען אָבער אין א זשורנאַל געבען א פאָלשטענדיגען רעפאָרט אין אלע איינצעלהייט טען. איין טייל לייקענט אָב אין גאנצן צען די וויכטיגקייט פון אן אייגענעם אָרגאַן פאר דעם ארבייטער, וועהרענר די צווייטע טייל ליי-קענט אין גאנצען אָב די וויכטיגקייט פאָפולער צו מאַכען דעם ארבייטער רינג צווישען די בריי-טע מאַסען לעזער פון טעגליכע און וועכענטליכע צייטונגען.

זאמען דיזע גרויסע מאַסע אירישע ארבייטער, וועלען זיין אין זיינע רייהען אלס מיטגלידער. ווען דער ארבייטער רינג האָט איצט איבער 15 טויזענד מעמבערס, מענער און פרויען, איז דאָס טאָק א גרויסע צאָהל. ווען מען פערגלייכט אָבער דיזע צאָהל צו דער מאַסע אירישע ארביי-טער און פאָרגעשטירטענע מענשען אין די פער-אייניגטע שטאַטען און קענעדע, זעהט מען, אז די צאָהל איז זעהר א קליינע.

דער ארבייטער רינג מוז און קען די צעהנדליגע טויזענדע אַרויסציהען פון דעם איינפלוס פון די קאָנסערוואטיווע סאָ-סייטיס, לאַדזשעס און חברות.

אום דאָס אָבער צו טהאָן, פאָרדערט זיך ארבייט, שווערע ארבייט.

נייע מעמבערס קומען אריין אויף צוויי וועגען: דורך דעם וואָס מען אָרגאַניזירט נייע ברענטשעס, און דורך דעם וואָס מעמבערס אין די עקזיסטירענדע ברענטשעס שאַלען פאָר נייע קאנדידאַטען. אום צו אָרגאַניזירען נייע ברענטשעס פאָרדערט זיך ארבייט, און שווערע ארבייט. אום די מיטגלידער זאָלען פאָרשלאָ-גען נייע מעמבערס, דארפען זיי זיין פעראינטע-רעסירט אין ברענטש. פעראינטערעסירט קען א פערזאָן זיין דאן אין א סאָסייטי, ווען ער קומט צו מיטיגען; ווען אלעס, די מיטינגען, ווי די פי-נאַנסען, פיהרען זיך אין אָרגאניזירט; ווען די ברענטש טהוט וויכטיגע און ניצליכע ארבייט פאר די מיטגלידער און פאר דער בעוועגונג. און אום א ברענטש אוועקצושטעלען אויף א גר-טען באַדען, פאָרדערט זיך ארבייט.

און עס שטעלט זיך א פראגע, ווער זאָל דיזע ארבייט טאָן. קען מען פערלאַנגען פון אן עקזעקוטיווע מיטגלידער, ער זאָל אָפּפערען זיין גאַנצע פרייע צייט פאר דעם אר. רינג? קען מען פערלאַנגען פון אן עקז. מיטגלידער, אז נאָך א טאָג שווערע ארבייט, ווער ביי פיזישע ארבייט און ווער ביי ביזנעס, זאָל יעדען אבענד-נעך אויף מיטינגען? פיהרענדיגע דער פאמיליע, פרוי און קינדער? אויסער געזונד, קאסט עס אויך געלד. מען דארף פערשטעהן, אז ווען א מענ-שען קומט. אויס יעדע נאכט צו זיין ביז 1-2 אהער אויף מיטינגען, קען ער בייטאָג ניט אר-בייטען, אָדער קען ניט מאַכען אזוי פיעל אר-בייט, וויפיעל ער דארף מאַכען.

און די פראגע שטעלט זיך, אויב דער אר. רינג דארף פערלאַנגען אועלכע אָפּפער.

און ווער זאָל טאָן דיזע וויכטיגע אָרגאַני-זאַציאָנס-ארבייט?

פערשיעדענע מיינונגען זיינען ביי די לעצטע קאָנפערענצעס וועגען דעם אויסגעשפראָ-כען געוואָרען, פערשיעדענע בעשליסע זיינען גע-פאסט געוואָרען, און די פראגע איז אלץ ניט גע-לייזט, און, ווי עס שיינט, וועט ביי דיזער קאָנ-ווענשאַן אויך זיין שווער צו לייזען די פראגע. איינע פון די מיינונגען איז, צי האָבען אן

הונדערט בעפאר קריסטענטהום*) אין אלטען גריכענלאנד פלעגט מען זיי רופען „טהיר אזעם“. זיי זיינען אָרגאניזירט געוואָרען פאר דעם צוועק צו קלייבען נדבות און מאכען יום טובים פאר די געטער. זייענדיג פערזאנליכע פאר פערגעניגען, פלעגן די מיטגלידער אויך בעזירט קען און שטיצען איינער דעם צווייטען אין צייט פון קראנקהייט, און מאכען א לווה מיט גרויסע צערעמאניעס נאָך'ן טויט.

צו געהן צוריק צו דעם ריכטיגען אורשפּונג פון די „פרענדלי סאָסייעטיס“ וועט אונז אוועק-פיהרען צו דער געשיכטע פון אלטערטהום.

דער וויכטיגער פונקט איז, אז די „פרענדלי סאָסייעטיס“, ווי מען זעהט זיי איצט אין ענג-לאנד, האָט א נאטירליכע שורש געמיינשאַפֿט-ליך מיט די טרידייוניאָנס אין די אלטע מיר-טעל-אלטערליכע ארבייטער גילדס. געגענווייטיגע אונטערשיצונג איז געווען די אויפגאבע פון ביידע, און עס איז געווען גאנץ נאטירליך, אז ביידע זאָלען זיין פערזאנליכע אין איין אָרגאניזאציע. פאר א לאנגע צייט זיינען די ארבייטער-גילדס געווען אימזשאַנדע צו טאן די ארבייט, וואָס האָט זיך געפאַרדערט פון ביי-דעם, פון די טרידייוניאָנס און פרענדלי סאָ-סיעטיס. מיט דער צייט איז א צוטיילונג גע-וואָרען אונפערמיטליך. די אורזאכע פון דער צו-טיילונג איז לייכט צו פערשטעהן. די טרייד-יוניאָנס זיינען קאמפּפּאָזאציען, און די פרענדלי סאָסייעטיס זיינען פרידליכע. די ערשטע מוז זיין אָרגאניזירט נאָך די טריידס, און די לעצטע נאָך דיסטריקטען.

ווען די גרויסע סאָציאלע ענדערונג איז פאַרגעקומען, ווען די אינדוסטריעס האָבען זיך אָנגעפאַנגען ענטוויקלען, איז די ארמוטה פון פאָלק געוואָרען זעהר גרויס. דאן האָט די געזעל-שאַפֿט איבערגענומען א טייל פונקציאָנען פון דער קירכע, סאָ ייעטיס זיינען געוואָרען גע-גרינדעט פאר דעם צוועק צו שטיצען אַרומע.

צדקה סאָסייעטיס זיינען דאָס געווען, גע-זעלשאַפֿטען צו אונטערשטיצען און העלפֿען אַרומע און קראַנקע.

אין אָנפאַנג פון אכטצענטען יאָרהונד-ערט פאנגט זיך אן א בעוועגונג, אז דיוע גע-זעלשאַפֿטען זאָלען ניט זיין קיין אונטערשטי-צונגס, נאר פערזיכערונגס-סאָסייעטיס. יעדער

נאָך מיין מיינונג זיינען ביידע וויכטיג: דער אר. רינג מוז האָבען אן אייגענעם אָרגאן און מוז אויך בענוצען די טעגליכע און וועכענט-ליכע פרעסע.

* * *

איצט קום איך צו דער דריטער וויכטיגער פראגע.

אין ניו יאָרקער לעדזשיסלאַטשור איז אריינגעבראכט געוואָרען א ביל, אז יעדער אָרדער מוז אָננעמען די „נייטשאַנעל פראטורנעל קאָנ-גרעס“, שטערבליכקייט טאָבעלע (מאָרטאָליטי טייבעל) אלס א באַזיס, וויפֿעל יעדער מעמבער מוז צאָהלען דיום פאר טוידטען-בענעפיט (לייף-אינשורענס).

נייע אָרדערס, וואָס זיינען נאָך נישט אינ-קאָרפּאָרירט, האָבען נאָך ניט די ערלויב-ניש פון אינשורענס דעפארטמענט צו עקזיסטי-רען, זאָלען קיין ערלויבניש ניט קריגען, סיידען זיי וועלען אָננעמען די „נייטשאַנעל פראטורנעל קאָנגרעס רייט“, אלטע אָרדערס, וואָס האָבען שוין די ערלויבניש צו עקזיסטירען פון פרי-הער, מוזען דיוע רייטס אָננעמען פון אלע נייע מעמבערס, וואָס וועלען אריינקומען פון דעם ערשטען יאָנאר, 1912.

אין דער צייט, ווען דיוע ציילען ווערען גע-שריבען, איז נאָך ניט בעוואוסט, אויב דער פאָר-געשלאָגענער בילל וועט ווערען א געזעץ. עס שיינט, אז יא, ווייל שטארקע קרעפטען ארביי-טען פאר דעם געזעץ. דער קאָמיטאָנער אָו אינ-שורענס פון ניו יאָרק סטייט האָט רעקאָמענדירט דיוען געזעץ לעצטען יאָהר, און היינטיגען יאָר-ווידער. דער נייטשאַנעל „פראטורנאל קאָנגרעס-און די „אסאָסיאטעד פראטורניטיס אָו אמע-ריקא“ ארבייטען פאר דיוען געזעץ, און אויב ער וועט ניט אָנגענומען ווערען דיוען יאָהר, וועט ער אָנגענומען ווערען נעקסטען יאָהר, אָדער מיט א יאָהר שפעטער.

אום צו פערשטעהן, וואָס מען מיינט מיט „נייטשאַנעל פראטורנאל קאָנגרעס טייבעל אָפּ מאָרטאָליטי“ אלס א באַזיס פאר אסעסמענט-רייטס, און וואָס די כטייט לעדזשיסלאַטשור איז זיינען פערזיכערט, אָדער וואָרען מען פערזיכערט זיי צו מאכען געזעצען, ווער עס זיינען די טרייב-קרעפטען, אז אזעלכע געזעצען זאָלען ווערען דורכגעפיהרט, — אום דאָס אלעס צו פערשטעהן, איז נויטיג צו געבען א קורצען איבערבליק איבער אינשורענס אָרדערס אין אַלגעמיין אָדער, ווי זיי הייסען אין אמעריקא, „פראטורנאל אָרדערס“ און אין ענגלאַנד „פרענדלי סאָסייעטיס“.

די אמעריקאנער פראטורנאל אָרדערס שטאמען פון די ענגלישע „פרענדלי סאָסי-עטיס“.

סאָסייעטיס מיט אזא כאַראַקטער האָבען עקזיסטירט צוויי דריי יאָהר

*ABB LANDIS. Friendly Societies and Fraternal Orders.

A. C. STEVENS. Cyclopaedia of Fraternities
J. M. BEARNREITER. English Associations
of Workmen.

ABB LANDIS. Analysis of Fraternal So-
cieties.

FRANKLIN NOBLE. Thoughts for the
Occasion.

Proceedings of the The National Fraternal
Congress.

417.696 מעמבערס, איז געבליבען מיט 234.952 מעמבערס דעם 1טען יאנואר, 1907. דער ניישיאָנעל פראטירנעל קאָנגרעס איז א פערבינדונג פון פיעלע אָרדערס אין די יונייטעד סטייטס. דיווער קאָנגרעס האָט זיך געגרינדעט אין יאָהר 1887 פאר דעם איינפאכען צוועק צו פערטוידיגען געמיינשאַפֿטליך זייערע אינטערעסען. איצט זיינען אין ניישיאָנעל פראטירנעל נאָל קאָנגרעס פערטראַטען 58 גרויסע אָרדערס פון יונייטעד סטייטס.

נאָך פיעלע יאָהרען אונטערזוכונגען וועגען די צוקונפט פון די אָרדערס אַלס לעבענס־פער־זיכערונגס־סאָסייעטיס, אָדער ווי עס הייסט, „פראטירנעל סאָסייעטיס“, האָבען זיי אין יאָהר 1898 אָנגענומען א טייבלע פון רייטס, וואָס יעדער מעמבער פון א בעשטימטען עלטער דארף צאָהלען א יאָהר.

די רייטס זיינען אויסגערכענט נאָך די טויטענפעלע, לויט די עקספירענס פון די אָר־דערס פאר א צייט פון פיעלע יאָהרען.

דער פלאץ אין „צוקונפט“ איז בעשרענקט, אום צו ערקלעהרען די טהעאָריע, אויף וועלכע די רייטס זיינען געבויט.

אז אַלע אָרדערס זאָלען האָבען דיזע רייטס פון צאָהלונגען פאר טויטענ־בענעפיט, און ניט קלענער, האָבען זיי בעשלאָסען צו רעקאָמענדירען די לעדזשיסליטשורס פון די פערשיידענע סטייטס, און ארבייטען דאָפיר, אז דאָס זאָל ווערען א געזעץ, אז קיין אָרדער זאָל ניט טאָרען האָבען קיין קלענערע רייטס, און דער רעזולטאט איז אַן 13 סטייטס האָבען עס שוין פאר א געזעץ. און יעדע יאָהר קומען צו נייע סטייטס, וואָס נעמען דאָס אָן, און הייטיגען יאָהר איז דאָס אויך פאָרגעשלאָגען געוואָרען אין ניו יאָר־קער לעדזשיסליטשור.

דאָס געזעץ, וואָס איז פאָרגעשלאָגען אין ניו יאָרקער לעדזשיסליטשור, ווי געזאָגט, בע־ציהט זיך ניט נור אויף נייע אָרדערס; אויך די אָרדערס, וואָס עקזיסטירען שוין, וועלען פון דעם 1טען יאנואר, 1912 ניט טאָרען ארייננעמען קיין נייע מעמבערס מיט קלענערע צאָהלונגען, ווי די, וואָס איז אָנגענומען פון ניישיאָנעל פראטירנעל קאָנגרעס, ד. ה., אויב דער געזעץ וועט ווערען אָנגענומען, וועלען די נייע מעמבערס פון אר.ב. רינג, ווי פון אַלע אנדערע אָרדערס, וואָס וועלען אריינקומען פון דעם 1טען יאנואר, 1912, דאָר־פון צאָהלען טייערער, ווי די אַלטע מעמבערס.

וואָס וועט דאָן זיין דער ערזולטאט?

די מעמבערס וואָס קומען אריין איצט, לויט די סיסטעם פון ארבייטער רינג, צאָהלען א „פאָסט מאָרטעם“ אסעסמענט, ד. ה., וויפיעל טויטענפעלע עס איז געווען אין פערגאנגענעם קווארטאל, אזוי פיעל ווערט אסעס אויף די מיטגלידער. די מעמבערס וואָס וועלען אריי־קומען פון דעם 1טען יאנואר, 1912, וועלען צאָה־לען יעדען מאָנאט א געוויסע סומע אין פאָראויס,

מיטגלידע זאָל צאָהלען א בעשטימטע סומע א וואָך אָדער א מאָנאט און זאָל דאָפיר קריגען א בעשטימטע סומע א וואָך אין צייט פון קראנקהייט אָדער טויטענ־פאל.

אין 1829 פאנגט זיך אָן צו אינטערעסירען דער שטאַט מיט דיזע סאָסייעטיס, און מען פאָנגט אָן צו ערפאסען געזעצע.

די מעמבערס פון די סאָסייעטיס זיינען דאָן בעשטאָנען פון 2 סאָרטען. עס זיינען גע־ווען סאָשיעל און בענעפישערי מעמבערס; די סאָשיעל מעמבערס זיינען געווען פון דער מיטעל־קלאַס, וואָס האָבען געצאָהלט גלייך אָדער נאָך מעהר ווי די בענעפישערי מעמבערס און האָבען קיינע בענעפיטס פון די סאָסייעטיס ניט גענומען; וועהרענדיג די בענעפישערי מעמ־בערס זיינען געווען פון דער אָרימער קלאַס.

מיט די שפעטערע ערנטוויקלונג פון די סאָסייעטיס קומען זיי צו דער שטופע פון אינ־שורענס סאָסייעטיס.

דער ערשטער אָרדער אין יונייטעד סטייטס מיט אַן אינשורענס פלאַן, איז געווען דער „ענשיענט אָרדער יונייטעד וואָרקמען“, און איז געגרינדעט געוואָרען אין יאָהר 1868.

די צאָהלונגען זיינען ניט געווען אויסגע־רעכענט אויף א וויסענשאַפֿטליכע באַזיס, אזוי ווי די ענגלישע פרענדלי סאָסייעטיס האָבען זיי אָנגענומען דעם פלאַן פון „קורירנט קאסט“, ווי־פיעל עס איז געווען אויפגאבען, אזוי פיעל אונז געפעהר זאָל יעדער מעמבער צאָהלען.

ווען אין די ענגלישע פרענדלי סאָסייעטיס זיינען געווען מעהר ווי 60 פראָצענט סאָשיעל מעמבערס, וואָס האָבען געצאָהלט און קיין טויטען אָדער אנדערע בענעפיטס ניט גענו־מען, איז געווען גענוג צו דעקען די פערלירטען, וואָס די סאָסייעטי האָט גע־האט, ווען זיי זיינען געוואָרען עלטער, און די שטערבעפעלע האָט זיך נאטירליך פערגרעסערט. זיי זיינען אָבער געווען געצוואונגען אָנצונעמען א בעשטימטע רייט, וואָס יעדער מעמבער דארף צאָהלען נאָך דעם, ווי די צאָהל פון סאָשיעל מעמבערס זיינען געוואָרען קלענער. ווען זיי טוען דאָס ניט אין צייט, וואָלטען די סאָסייעטיס געמיינט אונטערגעהן.

די אמעריקאנער פראטירנעל אָרדערס האָבן בען ניט געלערענט פון די ערפאהרונג, וואָס די ענגלישע סאָסייעטיס האָבען געהאט. אזוי לאנג, ווי די סאָסייעטיס זיינען געווען יונג, זיינען די שטערבעפעלע געווען ווייניגער און די צאָהלונג גען קלענער. ווען דער אָרדער און אויך די מעמבערס זיינען געוואָרען עלטער און די שטערבעפעלע עפֿטער, האָבען זיי געמוזט אָנ־נעמען זעהר גרויסע רייטס פון צאָהלונגען, און דער רעזולטאט איז געווען, אז דער זעלבער אָר־דער „ענשיענט אָרדער יונייטעד וואָרקמען“, וואָס האָט דעם 1טען יאנואר, 1901, געהאט

דאָס וועט העלפֿען, אַז סײַ די אַלטע, סײַ די נייע מעמבערס וועלען צאָהלען אַן „אַרדענס-אַסעסמאַנט“, עס וועט נישט זײַן קײן צוויי אָר-דערס אין אײנעם, און די נייע מעמבערס ווע-לען העלפֿען צאָהלען די טױרטענפֿעפֿט פֿאַר די אַלטע.

די פֿראגע איז זעהר אַן ערנסטע און מוז גרינדליך בעשפּראַכען ווערען, ווייל, ווי געזאָגט, אויב דיזער פֿאַרגעשלאָגענער געזעץ וועט נישט אָנגענומען ווערען דיזען יאָהר, וועט ער אָנגע-נומען ווערען מיט אַ יאָהר שפּעטער. אָנגענומען ווערען וועט ער, ווייל שטאַרקע קרעפטע אַרביי-טען דאָפֿיר.

* * *

די דריטע וויכטיגע פֿראגע איז עקסידענץ בענעפֿיט. נײַנציג פֿראַצענט מיטגלידער פֿון אַרבייטער רינג בעשטעהען פֿון אַרבייטער, וואָס זײַנען אונטערוואָרפֿען אונטער אומשטענדען צו פֿערלירען אַ האַנד, אַ פֿוס בײַ דער אַרבייט. אמת, אַז דער אַרבייטער רינג בעשטעהט פֿון אַי-דישע אַרבייטער, און אַידישע אַרבייטער זײַנען נישט בעשעפֿטיגט בײַ אַזעלכע ריזיקאַלישע טריידס, ווי קוילען-מײנס, אײזענבאַהנען סוויטשמען א. ז. וו. דאָפֿיר אָבער איז פֿאַראַן אַ גרויסער פֿראַצענט פֿײַנטערס, קאַרפּענטערס, רופּערס און עהנליכע בעשעפֿטיגונגען. און אויב אַ מעמבער פֿון אַר. רינג, בײַם טרייד אַר-פּענטער אָדער אַ פֿײַנטער, קען אַרונטערפֿאַלען פֿון 6 טען פֿלאַך און גע'הרג'עט ווערען אויף טױרט, קען ער אויף אַרונטערפֿאַלען פֿון דריטען אָדער צווייטען פֿלאַך און אויסברעכען אַ פֿוס, אַ האַנד, א. ז. וו.

וואָס קען טאָן אַ פֿײַנטער, למשׁל, ווען עס פּעהלֿט איהם אַ האַנד? וואָס קען טאָן אַ שניי-דער, ווען צוליב קראַנקהײט שניידט מען איהם אַב אַ פֿוס? וואָס קומט אויס צו טאָן די פֿרוי מיט קליינע קינדערלעך, ווען אַ מיטגליד פֿון אַר. רינג ווערט בלינד? אַרבייטען קען ער נישט. אמת, ווען ער איז קראַנק, קריגט ער קראַנקע-בענעפֿיט, אָבער, ערשטענס, קריגט ער בלויז 12 וואָכען אַ יאָהר, און, צווייטענס, ליגט דאָך נישט אַ מענש, וועמען מען האָט אָנגעשניטען אָדער ער האָט זיך אויסגעבראַכען אַ פֿוס, אײביג אין בעט.

עס בלייבט נור פֿאַר אַזעלכען צו געהן אַי-בער די הייזער, ווען ער האָט פֿון זײַנע אַרבייט פֿריהער נישט געקענט אָבשפּאַרען עטליכע דאָלאַר. די עקזעקוטיווע רעקאָמענדירט, אַז אַ גע-וויסע סומע זאָל ווערען געגעבען צום מעמבער אין פֿאַל פֿון אַן עקסידענט, ווען אַ מעמבער פֿער-לירט אַ האַנד, אַ פֿוס, אָדער ביידע ענד אָדער ביידע פֿיס, אָדער ווען אַ מיטגליד ווערט בלינד אויף ביידע אויגען, און עס זאָל דערבײַ די מיטגלידער נישט קאָסטען טייערער.

נישט קוקענדיג דאָרויף וויפֿעל טױרטענפֿעפֿע עס וועלען פֿאַרקומען. אויף די נייע מעמבערס וועט מען נישט קענען אַרױפֿלייגען אַן אַסעסמאַנט פֿאַר טױרטענפֿעפֿע פֿון די אַלטע מעמבערס, ווייל זײ צאָהלען דאָך אַ געניגענדע סומע אין פֿאַראַווס; פֿאַר טױרטענפֿעפֿע פֿון די אַלטע מעמבערס וועט מען קענען אַסעסען נור די אַלטע מעמבערס, און דער רעזולטאַט וועט זײַן, צוויי אָרדערס אין אײנעם.

דאָס מאַכט נאָך נישט אויס. די צרה וועט אָבער קומען שפּעטער, ווען די אַלטע מעמבערס וועלען ווערען עלטער, די טױרטענפֿעפֿע וועלען זיך נאָטירליך פֿערמעהרען, די בילס וועלען ווע-רען אונגעהייער גרויס. קײן יונגע קרעפטען, ווער עס זאָל העלפֿען טראָגען די בילס, וועט דאָך נישט קענען צוקומען, און ווען פֿון די אַלטע מעמבערס וועלען זיך אָבשטעלען, למשׁל, 5, און אײנער פֿון די 5 וועט שטאַרבֿען, וועט אויף די איבעריגע 4 אויסקומען צו צאָהלען צו 100 דאָלאַר יעדען. און ווען דער לעצטער מעמבער וועט שטאַרבֿען, וועט נישט זײַן, ווער עס זאָל צאָהלען.

ווען דער געזעץ וואָלט נישט ווערען פֿאַרגעשלאָגען און אָנגענומען וואָלט נישט אויסגעמאַכט. דער אַרבייטער רינג איז אַ יונגער אָרדער. דער טױרטען-רייט איז זעהר קליין און דורכשניט קומט אויס די טױרטענפֿעפֿע צווישען 2 און 3 מעמבערס פֿון יעדע טױזענד מעבערס אַ יאָהר. נייע מעמבערס, וואָס העלפֿען טראָגען, קומען צו, און דער אַר. רינג וואָלט נאָך געהאַט אַ זיכערע עקזיס-טענץ פֿון אַ 50 יאָהר, עס וואָלט פֿילייכט אויס-געקומען צו צאָהלען עטוואָס מעהר, מען וואָלט געדאַרפט פֿערגרעסערען אַ ביסל דעם רעזערוו. קוים אָבער ווערט דיזער פֿאַרגעשלאָגענער געזעץ אָנגענומען, דאן איז די פֿראגע אַן ערנסטע, דאן מוז דער „פּאַסט מאָרטעם“ אַסעסמאַנט פֿאַר טױרטענפֿעפֿט אָנגעשאַפֿט ווערען. איך זאָג פֿאַר טױרטענפֿעפֿט, ווייל די אנדערע בענע-פיטס קענען בלייבען אימער ווי עס איז: ווי-פֿעל עס איז געווען אויסגאַבען, אזוי פֿיעל צו-טיילען אויף די מיטגלידער.

אָבער פֿאַר טױרטענפֿעפֿט מוז אָנגע-נומען ווערען אַ בעשטימטע, אַ סטענדערד רייט, וויפֿעל יעדער מעמבער זאָל צאָהלען אַ מאָנאַט אָדער אַקוואַרטאַל.

וועהרענד פֿאַר די נייע מעמבערס פֿון 1912 און ווייטער, מוז די רייט זײַן לױט די יאָהרען פֿון פֿערוואָן, ווען ער ווערט אַ מעמבער, וועט זײַן גענוג פֿאַר אַ אַלטע מעמבערס אײן רייט פֿאַר אַלע, אָהן אונטערשייד פֿון עלטער; וועהרענד פֿאַר די נייע מעמבערס פֿון 1912 און ווייטער מוז די רייט זײַן לױט די רייטס פֿון נײַשאַנעל פֿראַטירנעל קאָנגרעס, וועט פֿאַר די אַלטע מעמ-בערס זײַן גענוג אַ קלענער רייט, לאָמיר זאָגען 6 סענט אַ מאָנאַט פֿאַר יעדע 100 דאָלאַר אײנ-שורענע.

קאנסערוואטיווער עלעמענט זאל אריבערשטייגען דעם ראדיקאלען.

עס שטעלט זיך די פראגע: וואס קען מען טאן? פערשפרייטען ליטעראטור? דאס טוט מען! אבער ניט אלע לעזען! אראנזשירען לעקטשורס? זיינען אבער קיין לעקטשורס ניטא. די פראגע איז אן ערנסטע. די ניישיאנעל באארד אוו דירעקטארס פון ארץ. רינג גלויבט, אז זי האט א פלאן. איך ווייס ניט, אויב דער פלאן איז פראקטיש אדער ניט. איך בין ניט גאנץ בעקאנט מיט איהם. איך ווייס אבער איין זאך, אז עפעס מוז געטאן ווערען.

און אם לעצט וויל איך נאך איין פראגע בעשפרעכען, און דאס איז, נעמליך, וועגען די קולטורעלע ארבייט פאר די מיטגלידער פון ארץ. רינג. די ניישיאנעל באארד אוו דירעקטארס האט רעקאמענדירט א פונקט צום טאנעם-ארד נונג: „עדיוקיישאנעל ביורא“, און וועלען זייער פלאן פארלייגען ביי דער קאנווענשאן. די פראגע וועגען די קולטורעלע ארבייט איז זעהר א וויכטיגע.

ווען מען וועט ניט זארגען פאר די גייסטיגע ענטוויקלונג פון די מיטגלידער, דאן קען א מאָל דער ארבייטער רינג שטעהן אין געפאהר, אז א

דער תלמוד

פון דר. א. גינזבורג.

4.

די צדוקים און די פרושים

וואס עקהרט צוריק פון א זיענרייכע מלחמה, די גאנצע דאמאלסדיגע וועלט ביי זיינע פיס, איז אלכסנדר אריין אין לאנד יהודה. מיט הכנעה און עניוות, געקליידעט אין די בגדי כהונה, בעגלייט פון די „יקירי ירושלים“ מיט שופרות אין זייערע הענד, האט איהם — לויט דער לעגענדע — שמעון הצדיק מקבל פנים געווען.

זיי האבען זיך ביידע בעגעגענט — האבען זיי דאמאלס פערשטאנען, אז צוויי וועלטען זיינען געקומען אין צוזאמענשטויס? האבען זיי בעגריפען, אז צוויי כמעט געגענעזעצטע קולטורען זיינען געקומען אין בעריהרונג?

די ערסטע בעגעגנים איז יעדענפאלס געווען א פריערליכע. אבער דיזער פריעדען האט אָנֵגעהאלטען נור א קורצע צייט: די מלחמה איז געווען אונפערמיידליך און זי איז באלד געקומען. די „אנשי כנסת הגדולה“ האבען גאנץ לייכט געקענט „שעכטען דעם יצר הרע פון געצען דענסט“, אבער זיי זיינען געווען מאכטלאז געגען דער גרויסארטיגער גריכישער קולטור, וועלכע האט גענומען אונטערגראבען די סאמע יסודות פון אידישען לעבען; די „כנסת הגדולה“ גופא איז צופאלען געוואָרען.

די אלע סיגים און גדרים, גזרות און תקנות, וועלכע האבען געהאט די עוכבאד צו ערהאלטען די גאנצקייט פון דער נאציאָן, טאקע דיזע ניי

ריעדליך, רוחני, אָהן שום מלחמה איז דאס לאנד יהודה אריבער געגאנגען אין די הענד פון די גריכען. שוואַך און קליין, אָרעם און ניעדערגעשלאָגען איז דאס אידישע פאָלק דאמאלס געווען אויף דעם לאנד פון זיינע עלטערן.

אזא פאָלק האט גאָר ניט געקענט חלומ'ען צו שטעלען זיך געגען דעם אונבעזיגער בארען אלכסנדר מוקדון, וועלכער האט צו-שמעטערט אפילו די גרויסע און מעכטיגע מלוכה פון די פערזיער. עס איז זעהר מעגליך, אז די אידען האבען זיך זאגאר געפרעהט מיט אלכסנדר'ס נצחון איבער די פערזיער, בעטראכט טענדיג עס פאר גאָט'ס פינגער. יעדענפאלס האבען זיי דערביי גאָר ניט געהאט וואָס צו פערליערען, וואָרום וואָס איז דער חלוף, ווער עס וועט זיין זייער הערשער? מיט וואָס איז דער פערזישער יאָך בעסער אלס דער גריכישער?

די איינציגע זאך, וואָס די אידען האָבען דאמאלס פערלאנגט איז געווען: די פרייהייט צו דינען זייער גאָט אויף זייער אייגענעם דרך, די פרייהייט פון גלויבען. און דאָס האט זיי אלכסנדר מוקדון בעוויילגט, ניט זעהענדיג אין דעם קיין סכנה צו זיין וועלטליכע הערשאפט.

שטאַלי, מיט'ן גרעסטען גלאַנץ און פראַכט, אַרומגערינגעלט מיט זיין גרויסע סוויטע, א גבור

צו פערדראנקען די אריסטאקראטישע העללעניסטען מיט די העללעניסטישע כהנים גדולים, האָט די סיריש-גריכישע רעגירונג זיך גענומען אַרײַנמישען אין די ענינים פון דער אידישער אמונה. די דאָזיגע פאָלקס־פעררעטהער האָבען פשוט פער'מוסר'ט די אידישע תורה, אַז זי לערנט שנאה און פעראַכטונג צו אַלע אנדערע פעלקער, און אַז מען דאַרף דאַרום מיט געוואָלט צווינגען די אידען צו פערלאָזען דיזע שערליכע לעהרען. און די מסירות האָבען געהאַט זייער ווירקונג: עס האָבען אָנגעפאַנגען די שוידער־ליכע רדיפות און גזרות, וועלכע האָבען עררייכט זייער העכסטע מדרגה אין די צייטען פון דעם „משוגענעם אַנטיכוכס“ און וועלכע האָבען זיך געענדיגט ערסט דאָן, ווען די חשמונאים זיינען אַרויס די זעגער אין דעם גרויסען בעפרייאונגס־קאַמפּף.

זייער פערביטערטער קאַמפּף געגען אַלץ וואָס איז אידיש, וואָס די העללעניסטען האָבען אָנגעפיהרט, האָט אַרױסגערופען אין לעבען די פאַרטיי פון די „חסידים“. די לעצטע זיינען, ווי עס איז געוועהנליך דער פאַל אין פאַרטיי־קעמפּפּע, אַוועק צום אנדערען עקסטרעם. עס זיינען געשאַפּען געוואָרען נאָך מעהר נייע סינים און גדרים, וועלכע האָבען געהאַט די אויפגאַבע צו דערווייטערען די אידען פון דער גריכישער קולטור. דער האַס געגען אַלעס וואָס איז גריכיש איז געוואָרען אַלץ גרעסער און גרעסער. די גריכישע שפּראַך, גריכישע נעמען, גריכישע שפּיעלען און „חכמת יונית“ בכלל איז געווען טרפּה פון חזיר. מען האָט פערשלאָמען יעדען וואָס לערנט חכמת יונית. די אַלע מאַמרים און אגדות אין תלמוד, וואו די גריכישע קולטור ווערט שאַרף אָנגעגריפּען, שטאַמען אָב פון יענע צייטען.

די חשמונאים האָבען געזיגט. דאָס אידישע פאָלק האָט ניט נור געקראָנען זיין רעליגיעזע פרייהייט, נור אויך געוויסערמאַסען זיין פאָליטישע זעלבס־שטענדיגקייט. דער בית המקדש איז גערייניגט געוואָרען; דער „שקין משומם“ איז אַרױסגעוואָרפּען געוואָרען; די העללעניסטישע כהנים גדולים זיינען פער־יאָגט געוואָרען. פיעלע פון די העללעניסטען זיינען אַרויסגע'הרג'עט געוואָרען; פיעלע זיינען אין גאַנצען אַוועק פון ארץ ישראל אין די דער־בייאָגע גריכישע פּראָווינצען — דאָס לאַנד איז רױן געוואָרען פון די העללעניסטען. מיט דעם פערשווינדען פון די העללעניסטען זיינען אבער אויך די חסידים אַראָב פון דער־בימה: זיי זיינען מעהר ניט נויטיג געווען. מיט דעם אנפאַנג פון דער חשמונאים־הערשאַפט טרעפּען מיר מעהר ניט די נעמען פון דיזע בירדע פאַרטייען.

דאָס לעבען פון פאָלק האָט זיך אָבער ניט אָבעשטעלט. די אורזאַכען וואָס האָבען אַרויס־גערופּען די מיינונגס־פּערשידענהייטען זיינען

איינפיהרונגען גופא האָבען אַרױסגערופּען די שטאַרקסטע און ביטערסטע פאַרטייקעמפּפּע, וועלכע האָבען געשטעלט אין סכנה דעם גאַנצען קיום פון דער אומה.

דער אויסערליכער גלאַנץ פון דער גריכישער קולטור; דער פרייער און פרייליכער לעבען פון די גריכען; זייערע שעהנע מאַניע־רען, זייער שפּילען אין די אַמפּי־טעאטערע האָבען געהאַט אַ געוואָלדיגען איינפלוס אויף פיעלע פון די אידישע יונגע לייט, הויפּט־זעכליך אויף די רייכע יחסנים, וועלכע זיינען צוליב זייער געזעלשאַפטליכער און פאָליטישער לאַגע געשטאַנען אין נעהנטערע ביציהונגען מיט די גריכישע מאַכטהאַבער. דיזע האָבען געבילדעט די העללעניסטישע פאַרטיי.

אבער וועהרענד פון אָנפאַנג האָבען די העללעניסטען געקעמפּט געגען די איבריגע חומרות, געגען דער צו גרויסער אָבגעזונדערט־קייט פון דעם אידישען פאָלק, געגען די נייע גזרות און קנות, געגען די זאָגענאַנטע „תורת זקנים“, זיינען זיי מיט דער צייט אַלץ וווייטער און וווייטער אַוועק פון דעם יודענטום: זיי זיינען געוואָרען שונאים פון דער אידישער תורה בכלל, פון דער גאַנצער אידישער קולטור. זיי האָבען זאָגאַר געזוכט צו עקעמפּפּען די אידישע נאַציאָנאַליטעט; זיי האָבען געזוכט זיך גענצליך צו אַסימילירען מיט די גריכען.

די נייע העברעאישע שפּראַך איז פער־ביטען געוואָרען אויף די גריכישע, וועלכע איז געוואָרען די שפּראַך פון די אַריסטאקראַטען. זיי האָבען גענומען ביטען זייערע אידישע נעמען אויף גריכישע: פון „ישוע“ האָט מען געמאַכט „יאָזאָן“, פון „חנין“ — מענעלאַס. זאָגאַר די העברעאישע נעמען פון די שטערט האָט מען פערביטען אויף גריכישע: פון „רבת־עמון“ איז געוואָרען פילאדעלפּיא; פון „הר מואב“ — אַראַפּאַליס, און אזוי ווייטער.

אין די אַמפּי־טעאטערע האָבען די שפּיע־לען שטאַנענפונען אום שבת — דאָס האָט די העללעניסטען ניט אָבגעהאַלטען: זיי האָבען מחלל שבת געווען. ביי די שפּיעלען פלעגט מען דאַרפּען געהן נאָכעם, און די גריכען פלעגען אָבלאַכען פון די אידישע יונגע לייט וואָס זיי טראָגען אויף זייער ליב אַ צייכען פון אידיש־קייט. דאָס איז געווען גענוג אורזאַכע, אַז די העללעניסטען זאָלען אויפהערען מל צו זיין זייערע קינדער, און די שוין גע'מל'טע פלעגען זיין „מושיכי ערלה“.

עס איז געקומען אזוי ווייט, אַז די העללע־ניסטישע כהנים גדולים, וועמעס אויפגאַבע עס איז געווען צו זיין די היטער פון דער אידישער אמונה, האָבען נאָר געצוואונגען די אידען מיט געוואָלט צו פערלאָזען זייער גלויבען. פיעלע פון די אידישע געלעהרטע זיינען געטוידעטע געוואָרען נור דערפאַר, וואָס זיי האָבען זיך גע־האַלטען פּעסט אָן זייער אידישקייט.

מעהר ניט דיוע אַנטי־נאַציאָנאַלע אַגיטאַציע, וועהרענד דער קאמפף גענען דער „תורת וקנים“ געגען דער זאָגענאנטער „תורה שבעל פה“ ווערט פאַרטגעזעצט מיט דער זעלבער ביטער־קייט. די צדוקים האָבען ניט בעקעמפּט דעם יודענטהום אַלס אַזעלכען; זיי האָבען אויך ניט, בדרך כלל, בעקעמפּט די אידישע נאַציאָנאַלי־טעט. זיי האָבען נור בעקעמפּט אַ בעשטימטן טען יודענטהום — דעם יודענטהום פון די פרושים.

* * *

ווען אייגענטליך די צדוקים זיינען אַרויס־געטרעטען אַלס אַ פאַרטיי, און וואָס דיווערסאָרען בעדייטעט, איז ניט אין גאַנצען קלאָר. די שפּעטערע תלמודישע האָבען דעם ענין אין גאַנצען פּערפּלאַנטערט, ווייל זיי זיינען ניט געווען בעקאנט מיט דער היסטאָריע פון יענע צייטען. אין פּיעלעס זיינען אבער אויך שולדיג די פּערשיידענע קריסטליכע צענוערען פון דעם תלמוד, וועלכע האָבען אוועקגעשטעלט דאָס וואָרט „צדוקי“ דאַרטען וואו עס האָט געדאַרפֿט שטעהן „מין“. מען טרעפט דאָרום אַן אין תלמוד גאַנץ אָפט די טענות פון די „מינים“* אין דעם מויל פון אַ צדוקי. (שבת, קט"ו).

וועגען דער אבשטאַמונג פון די צדוקים ווערט אין תלמוד (אבות דרבי נתן) דערצעהלט פּאָלגענדע מעשה: אַנטיגנוס איז סוכו האָט גע'דרשנ'ט פאַר זיינע תלמידים: „אַל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנס לקבל פרס“ — איהר זאָלט ניט זיין ווי די שקלאפּען וואָס דיענען זייער הערן פיר דאָס שטיקעל ברויט. דיוע הויך עטהישע לעהרע איז שלעכט פּער־שטאַנען געוואָרען פון צוויי פון זיינע תלמידים. „הייסט עס“, האָבען זיי שפּעטער. „אַז אויף יענער וועלט איז ניטאָ קיין שכר ועונש, טו וואָרום זאָל מען ניט לעבען אַ גוטען טאָג אויף דיווער וועלט. זיי זיינען דאָרום אַרויסגעטרעטען און געגרינדעט צוויי נייע סעקטען — די צדוקים און די ביתותים“.

דיוע מעשה פון דעם תלמוד האָט אָבער אַ גאַנץ קנאַפּען היכט־אַרישען ווערטה. אַנטיגנוס האָט, לויט דער טראַדיציע, געלעבט נאָך פאַר דער צייט פון די העללעניסטען און די חסידים, און זיינע תלמידים האָבען דאָך ניט געקענט ווערען די גרינדער פון די פאַרטייען, וועלכע זיינען ענטשטאנדען פּיעל שפּעטער. דאָן איז דאָ צונויפגעמישט געוואָרען די צדוקים מיט די ביתותים, וועהרענד די לעצטע זיינען געווען פּיעל שפּעטער, אין די צייטען פון הורדוס דעם גרויסען, און האָבען זיך גערופּען נאָך דעם נאָמען פון דער פאַמיליע ביתות, פון וועלכע הורדוס האָט געמאַכט כהנים גדולים אויף דעם פלאץ פון די ערמאָרדעטע חשמונאים.

(* די מינים זיינען עס די אידיש־קריסטליכע סעק־טען. הויפטזעכליך די גנאָסטיקער, די „יודעים“.

מעהר אָדער וועניגער נאָך געבליבען די זעלבע, עס זיינען דאָרום ענטשטאנדען נייע פאַרטייען אויף די אַלטע יסודות. אמת, די מיינונגס־פּערשיידענהייטען זיינען שוין מעהר ניט געווען אזוי שאַרף און בולט, דער קאמפף ניט אזוי האַרטגעקעגן, דער האָט ניט אזוי ביטער, אבער פאַרטייען האָבען דאָך עקזיסטירט. דיוע פאַרטייען זיינען עס — די צדוקים און די פרושים.

צוויי הויפט־שטרעמונגען זיינען געווען צו בעמערקען אין דעם דאמאלסדיגען לעבען פון דעם אידישען פּאָלק, וועלכע האָבען זיך איינע די אנדערע סתם געווען. איינע איז בעשטאַנען אין דעם, אַז די אידען זאָלען ווערען גלייך מיט די אַלע אַרומיגע פעלקער, וועלכע זיינען געווען אונטער דעם איינפלוס פון דער גריכישער קול־טור. די אנדערע, דאָגעגען, האָט געשטרעבט דערצו, אַז די אידען זאָלען בלייבען אַן „עם לבדר ישכון“, אַן אבגעזונדערטעס פּאָלק מיט זיינע אייגענע מנהגים און דינים, מיט זיין אייגענעם אַרט לעבען, מיט זיין אייגענע קולטור, און דאָרום זיך וואָס מעהר און מעהר דער־ווייטערען פון אַלעס וואָס עס איז פּרעמד, הויפט־זעכליך פון אַלעס וואָס עס איז גריכיש.

דיוע שטרעמונגען האָבען זיך פריהער אויס־געדיקט אין דעם העללעניזם פון איין זייט און אין די „חסידים“ פון דעם אנדערען. שפּעטער, אונטער עטוואָס געענדערטע אומשטענדען, האָבען זיי זיך אויסגעדיקט אין די „צדוקים“ און די „פרושים“. און וועהרענד די מיינונגען פון די צדוקים קומען זיך צוזאַמען אין פּיעלע הינזיכטען מיט די מיינונגען פון די העללעניז־סטען, זיינען די לעהרען פון די פרושים כמעט די זעלבע ווי די לעהרען פון די חסידים. די צדוקים זיינען געלאָסענע העללעניסטען; די פרושים וועניגער פּערברענטע חסידים. אין ביידע פעלע זיינען עס געווען די מיוחסים און די רייכע, וועלכע האָבען געוויבט די פּרעמדע קולטור, וועהרענד די שייכטען וואָס זיינען געשטאַנען נעהנטער צום פּאָלק, צום המון עם, האָבען זיך געהאַלטען פּעסט אַן דער אייגענער פּאָלק־קולטור.

דורך דעם זיעג פון די חשמונאים האָט דאָס אידישע פּאָלק ניט נאָר געוואונען זיין רעליגיעזע פרייהייט, זאָנדרן צום טהייל אויך זיין פּאָלי־טישע זעלבסטשטענדיגקייט. די נייע הערשער פון דעם אידישען פּאָלק האָבען זאָגאר גע־שטרעבט צו מאַכען פון דעם לאַנד יהודה אַ וועלטליכע מאַכט. עס פּערשטעהט זיך, אַז אונטער דיוע אומשטענדען איז געווען פשוט אַן אונמעגליכקייט צו פיהרען אַ פּראָפּאגאַנדאַ, וועלכע זאָל בעצוועקען די פּערניכטונג פון די אַקאָרט געוואונענע נאַציאָנאַלע זעלבסט־שטענדיגקייט; וואָס זאָל פּרעדיגען די אַסימיל־ירונג פון דעם אידישען פּאָלק מיט די אַרומיגע פעלקער. ביי די צדוקים געפינען מיר דאָרום

צייטען פון די חשמונאים (מורה נבוכי הומו, דור דור ודורשיו, גרעטץ און דארנבערג).

* * *

די אלע חלוקי דעות צווישען די פרושים און די צדוקים קענען איינגעטהיילט ווערען אין די פאלגנדע גרופען:

- (1) וועגען דער הנהגה פון דער מלוכה, ד.ה., וועגען דעם שטאַטס־לעבען.
- (2) אין וויער פילאָזאָפיע און מאָראַל.
- (3) אין די רעליגיעזע צערעמאָניען.
- (4) אין קרימינאַל און ציוויל געזעצע.

וועגען דער הנהגה פון דער מלוכה: די ערסטע חשמונאים זיינען נור געווען נשיאים און כהנים גדולים. זיי האָבען נאָך נישט געהאט די העזה זיך צו קרוינען מיט'ן טיטל „מלך“ און זיך געהען די קעניגליכע מאַכט, אַבוואָהל דאָס לאַנד יהודה איז שוין מעהר נישט געווען אונטערוואָרפֿען אונטער דער הערשאַפט פון די גריכען. די ערסטע חשמונאים האָבען פשוט מורא געהאט, אַז דורך אַזאַ געוואָלטען שריט וועלען זיי ערוועקען געגען זיך דעם צאָרן פון פֿאָלק, וועלכער האָט געהאַנגען אַ שטאַרק אַנטי־מאָנאַרכיסטישע ערציהונג דורך די „אַנשי כנסת הגדולה“, די „חסידים“ און שפעטער די „פרושים“. נישט ווייל אלע דיוע לעהרער פון פֿאָלק זיינען געווען רעפּובליקאַניש אין דעם זינען ווי מיר פערשטעהען עס אַיטער, נור ווייל זיי האָבען אַוועקגעשטעלט די תורה אַבער אַלץ יעדער וואָס האָט געלערנט די תורה און גע'פֿאַלגט איהרע כּעפּעהלע איז שוין דערמיט גופא געוואָרען גלייך בערעכטיגט מיט'ן כּהן גדול, נישא אָדער קעניג. עס איז געווען אַ פֿאַלשטענדיגער דעמאָקראַטיע, וואו נור גאָט און זיין וואָרט, די תורה, האָט געהאַט צו זאָגען: עס איז געווען אַ מין געטליכע רעפּובליק. און אויב דאָס פֿאָלק וואָלט אויף זיך גענומען די הערשאַפט פון אַ קעניג, האָט ער געמוזט זיין דער לאַנגער־וואַרט טעטער „משיח בן דוד“, דער גאָט־געוואָלטער קעניג פון דער פאַמיליע דוד, וועלכער דאַרף מיט זיך פערקערפערן די געטליכע גערעכטיגקייט אויף דער ערד. און ערסט ער, דיוער אמת'ער ערלעזער, וועט ברענגען די אמת'ע גאולה און וועט צוריקקעהרען צום אידישען פֿאָלק זיין שטאַלץ און גלאַנץ. די חשמונאים, וועלכע האָבען קיין שום שייכות נישט געהאַט מיט דער פאַמיליע דוד, האָבען דאָרום די ערסטע צייט אפילו נישט גע'חלומ'ט צו ווערען מלכים. עס איז זאָגאר מעגליך, אַז זיי גופא האָבען געוואַרט און געהאַפט אויף דעם בן־דוד.

די ערסטע חשמונאים זיינען געווען פרושים און האָבען זיך געפירט לויט די לעהרען פון די תורת זקנים. אזוי שנעל אבער ווי זייערע נאכ־פֿאלגער האָבען זיך ערוואָרבען דורך זייערע נצחונות איבער די בענאכבאַרטע פעלקער אַ גרעסערע מאַכט, זיינען זייערע בעציהונגען צו

מאַנכע פון די נייע היסטאָריקער ווי, צום ביישפּיל, גייגער, בעהויפטען, אַז דער נאָמען צדוקים שטאַמט פון דעם נאָמען צדוק, דער כּהן גדול, וועלכער האָט געלעבט אין שלמה המלך'ס צייטען. די פאַמיליע „צדוק“ האָט געהאַט די כּהונה גדולה אין דער גאַנצער צייט פון דעם ערסטען בית המקדש און אויך אין צווייטען בית המקדש ביז די צייטען פון די חשמונאים, וועלכע האָבען פערנומען זייער פֿלאַץ. דיוע „צדוקים“, די אַלטע אַריסטאָקראַטיע, זאָלען זיך שפעטער האָבען פערזייניגט מיט די חשמונאים, די נייע אַריסטאָקראַטיע, אום צוזאַמען צו בעהערשען דעם פֿאָלק. דיוע השערה לעגט זיך וועניג אויפ'ן שכל, ווייל עס איז דאָך אונגלויבליך אַז די נייע אַריסטאָקראַטיע, די חשמונאים, זאָלען זיך רופען מיט דעם נאָמען פון דער אַלטער אַריסטאָקראַטיע, אויב עס זאָל שוין אפילו זיין מעגליך, אַז צוויי דינאָסטיעס זאָלען קענען לעבען בשלום איינע מיט די אנדערע.

אַ גאַנץ אנדערע אינטערעסאַנטע ערקלערונג וועגען דער אַבשטאַמונג פון דיוע נעמען גיט פּראָפּעסאָר דארנבערג (משא ארץ ישראל). ער בעהויפטעט, אַז דער וואָרט צדוקים שטאַמט פון דעם וואָרט צדוקים — די גערעכטע. די צדוקים האָבען זיך נעמליך גע'רופען צדוקים, ווייל זיי האָבען געגלויבט צו טהון אלעס וואָס גערעכט איז, און האָבען אויס־געמיעדען צו טהון אלעס וואָס מען טאָר נישט. זיי ווילען אַבער נישט טהון לפנים משורת הדין, זיך אַבצוהייטען פון זאכען וואָס מען מעג נאָכ'ן דיין יא טהון. זיי ווילען נישט אנערקענען די נייע גדרים און סיגים — זיי ווילען נישט זיין פרושים (אַבענזונדערטע, אַבערהייטע). דער אמת'ער נאָמען פון דער פאַרטיי איז אַלזאָ „צדוקים“, און נור זייערע געגנער האָבען זיי גערופען „צדוקים“ כדי פון זיי הווען צו מאַכען. דאָס זעלבע האָבען געטאָן די צדוקים, וועלכע האָבען אָנגעגריפֿען זייערע געגנער, רופענדיג זיי פרושים (בטלנים) און זאָגאר „מכת פרושים“ — די פרושים־מכה.

ביי די שפעטערע תלמודיסטען זיינען ווירקליך ביידע נעמען סאי „צדוקי“ סאי „פרושי“, נור שימפּפּווערטער. מיט דעם וואָרט צדוקי ווערט בעצייכענט אַמאָל סתם אַן אַפיקרס און אַ כּופּר, אַן אנדערס מאָל אַ גנאָסטיקער און וויעדער אַמאָל אַ הפּקר־מענש. מיט דעם וואָרט „פרושי“ ווערט אַפּט בעצייכענט אַ בטלן, אַ פאַנאָטיקער און אויך אַ צבעק.*

אַבער וועהרענד עס זיינען פאַראַנען מיינונגס־פערשידענהייטען וועגען דער בעדייטונג פון דיוע נעמען, זיינען דאָגעגען אלע היסטאָריקער מסכים, אַז די צדוקים זיינען אַריסטאָקראַטישען אַלס פאַרטיי ערסט אין די

(* זעה סוטה כ"ב: ת"ר שבעה פרושין הן וכו')

די מלכות און לאז די כהונה צו אמת'ע כהנים, ווייל דיין מוטער איז געווען א געפאנגענע אין די צייטען פון אנטיוכוס... עס האט זיך אבער ארויסגעשטעלט, אז דער חשד איז געווען א פאלשער. דער קעניג איז נאטירליך געווארען זעהר בייז און האט געפארדערט, אז מען זאל יהורא בן גידרא'ן בעשטראָפֿען. די פרושים האָבען גע'פסק'נט אז איהם קומט נור מלקות, ווי יעדען וואָס איז מוציא לעז אויף זיין חבר. דאָס איז ינאי'ן גאָר ניט געפעלען געוואָרען: צו בעלידיגען דעם קעניג און דעם כהן גדול איז, הייסט עס, ניט קיין גרעסערע זינד ווי צו בע'לידיגען א פראָסטען מענשען, און איז דאָרום געוואָרען א צדוקי, פערפאלגענדיג די פרושים. (סנהדרין, י"ט.)

די אנדערע מעשה איז פאלגענדע: דעם קעניג ינאי'ס א קנעכט האט גע'הרג'עט א מענ'שען. שמעון בן שטח האט געשיקט צום קעניג ער זאל קומען צו די סנהדרין שטעהן צום געריכט, ווארענדיג די לעצטע אונטערדעסען, אז זיי זאלען דעם קעניג ניט נושא פנים זיין. דער קעניג איז געקומען און האט זיך געזעצט. „קעניג ינאי“, האט אויסגערופען שמעון בן שטח, „שטעל זיך, און הער וואָס די עדות האָבען צו זאָגען געגען דיר.“ ינאי האט זיך בעלידיגט און האט געענטפערט: „אויב די איבריגע ריכ'טער וועלען עס מיר אויך הייסען טהון, וועל איך עס טהון.“ און ער האט זיך געקעהרט צום רעכטען זייט, האָבען זיי געשוויגען; האט ער זיך געקעהרט צום לינקען זייט, האָבען זיי אויך געשוויגען. ר' שמעון בן שטח האט דאן גע'שאלטען די ריכטער פאר זייער פייגהייט. (סנהדרין, י"ט.)

דיוער דעמאָקראטישער גייסט פון די פרושים האט עס זיי אזוי בעליעכט געמאכט ביים פאלק, ניט קוקענדיג אויף דעם וואָס דאָס פאלק האט געהאט זעהר פיעל צו ליידען פון זייערע משונה'דיגע חומרות. די פרושים האָבען געקעמפט פאר דעם פרינציפ פון גלייכהייט פיר דעם געזעץ, אפילו ווען עס האנדלעט זיך וועגען דעם נשיא און כהן גדול. זיי האָבען ניט געוואלט צוגעבען, אז דער הערשער זאל האָבען מעהר פריוויילעניגען ווי א געווענהליכער בשר ודם. דאָס פאלק האט אינסטינקטיוו געפיהלט, אז די פרושים זיינען זינע פריינד, די פער'טהיירדיגער פון זיינע רעכטע, און עס האט זיי דאָרום מוחל געווען די אלע חומרות, די אלע שוועריגקייטען, וואָס זיי האָבען אויף איהם ארויפגעלעגט. אזוי שנעל דאָרום ווי די חשמונאים פאמיליע האט זיך פעראייניגט מיט די צדוקים און האט אָנגעשאפט די איינריכטונג גען פון די פרושים, האט זי, דיוע פאמיליע, אלץ מעהר און מעהר פערלאָרען דעם אָנזעהן אין די אויגען פון פאלק.

* * *

די פרושים געענדערט געוואָרען. דאָס איז געווען אונפערמירליך, ווייל ניט נור זיינען די לעהרען פון די פרושים געווען געגען די אינטער'רעסען פון דער חשמונאים דינאסטיע, זאָנדרען אויך געגען די אינטערעסען פון דער גאנצער בעאמטען-קלאסע און דער אַריסטאָקראטיע, פאר וועלכען עס האט זיך בעסער געלוינט א מלכות. די לעהרען פון די צדוקים זיינען דאָגעגען געווען ווי אָנגעמאָסטען פאר די נייע אומשטענדען, פאר דער נייער ריכטונג אין דעם פאָליטישען לעבען.

די ערסטע זאך האָבען די צדוקים ניט געגלויבט אין משיח'ן, וועלכער דארף אָב'שטאמען פון דער דוד פאמיליע. דאָס איז געווען ווי געוואונשען פאר די הערשזוכטיגע שטרעבונג'ען פון דער נייער חשמונאים-דינאסטיע. זיי, די חשמונאים, קענען אלץ אויך ווערען מלכים. זיי קענען נעהמען די לייצעס פון דער רעגירונג אין זייערע אייגענע הענד, און רעגירען אזוי ווי זיי געפינן פאר נויטיג.

ווייטער, די כהנים ווערען בעטראכט אלס א פריוויילעגירטע קלאסע, אלס מענשען וועלכע שטעהן אויף א העכערע מדרגה. די אלע דינים פון טומאה זיינען דאָרום הויפטזעכליך גילטיג נור פאר די כהנים. דאָס האט זעהר געשמיי'כעלט די חשמונאים, וועלכע זיינען געווען כהנים. אגב האט עס געגעבען א מעג'ליכקייט אָבצושאפען די טומאה אויף חוץ לארץ, וועלכע די „חסידי“ האָבען איינגעפיהרט אין זייער קאמפף געגען דעם העלענזימוס. דאָס איז געווען א גרויסער געווינס פאר דער ענטוויק'לונג פון דעם פאָליטישען לעבען פון לאַנד, דען מיט דער אָבשאַפונג פון דיוער גזרה איז מעגליך געוואָרען צו מאַכען פאָליטישע און עקאָנאָמישע אָבמאָכונגען און פערבינדונגען מיט אנדערע פעלקער און לענדער.

צוויי מעהר אָדער וועניגער היסטאָריש'ע ריכטיגע מעשיות געפינען זיך אין תלמוד וועגען יענער צייט, וועלכע כאַראַקטעריזירען גאנץ גוט דעם פאָליטישען קאמפף וואָס איז דאמאלס פאָרגעקומען צווישען די פרושים און די צדוקים. די ערסטע מעשה לויטעט בעסער אזוי: דער קעניג ינאי (*) האט זיך צוריקגעקעהרט פון א מלחמה, דורך וועלכע ער האט געוואונען זעכציג שטעט. ער האט דאן געמאכט א סעודה אויף וועלכע ער האט איינגעלאדען אלע חכמים. ביי דער סעודה האט אַלעזר בן פועירא פער'מוסר'ט דעם קעניג: די פרושים האָבען א הארץ אויף דיר. האט זיך דאָרט געפונען אן אַלטער פרוש יהורא בן גידרא, וועלכער האט געזאָגט: „קעניג ינאי, זאל זיין פאר דיר ענעג

(*) ביי יאָזעפוס געפינט זיך אויך די זעלבע מעשה, אבער אנשטאט ינאי המלך ווערט זי דער'צעהלט אויף יוחנן הורקנס. דער נוסח פון יאָזעפוס איז די ריכטיגע.

לכתחלה פערפאסט געוואָרען פון א צדוקי, און ערסט שפעטער געענדערט געוואָרען: „דאָס וואָס טרעפט דעם מענשען און דאָס וואָס טרעפט די בהמה איז איינס; ביידע שטארבען זיי און איין, „רוח“ האָבען זיי אלע. עס איז ניטאָ קיין יחוס פון דעם מענשען איבער דער בהמה — אלעס איז נאַריש. אלעס געהט אין איין פלאץ; אלעס קומט פון דער ערד און אלעס געהט צוריק אין דער ערד. ווער ווייס עס, צו דער מענשליכער, „רוח“ געהט אין דער הויך און דער רוח פון דער בהמה געהט אַראָב אונטען אין דער ערד?“

זייערע אַנזיכטען איבער שכר ועונש איז אויך אַם שאַרפּסטען אויסגעדרוקט אין קהלת: „א לעבעדיגען הונד איז בעסער ווי א טויטען לייב. אמת, די לעבעדיגע ווייסען אז זיי וועלען שטאַרבן, אבער די טויטע ווייסען דאָך גאָר נישט; זיי האָבען שוין נישט אויף וואָס צו וואַרטן; זיי זיינען שוין לאַנג פּערגעסען. זייער ליבע, זייער האַס, זייער קנאה איז לאַנג פּערלאָרען; זיי נעהמען מעהר קיניגמאַל קיין אַנטהילל און אלעס וואָס פאַסירט אונטער דער זונד... אלעס וואָס דו קענסט טהון מיט דין קראַפט זאָלסטו טהון, וואָרעם און גרוב, וואוהין דו געהסט איז ניטאָ קיין טועכץ, קיין רעכנונג, קיין וויסען און קיין חכמה.“

די מאָראַל פון די צדוקים איז אַלזאָ געווען אַ ריין עפיקורעאישע: אַרויסצונעהמען פון לעבען וואָס מעהר פּערגעגנגען. די תורה איז נור געגעבען געוואָרען, כדי די מענשען זאָלען קענען לעבען גליקליך, רוהיג און צופריעדען אויף די ער וועלט. און אויך דאָ האָבען די צדוקים געהאַט די תורה אויף זייער זינט, וועלכע פּערשפּרעכט נור עולם הזה'דיגע גוטס, ווי לאַנגע יאָהרען, גערעמעניס און פריעדען, פאַר גוטע מעשים. די צדוקים פלעגען דאָרום לאַכען פון די פרושים, „וועלכע האָבען צרות אויף דער וועלט, כדי זיי זאָלען גאָרנישט קריגען אויף יענער וועלט, און אַליין פלעגען זיי לעבען אַ גוטעם טאָג און זיך, בענוצען מיט גאָלדענע און זילבערנע כלים.“ (אבות דרבי נתן, פרק ה').

דיווערסעפיקורעאישע מאָראַל איז אבער לויט איהר נאטור נאך נאָר אַן אַריסטאָקראַטישע. זי קען נור גילטען פאַר די רייכע און פאַר די זאַמע. די מאַסען, דער גרויסער רוב פון פאָלק האָט סאָ ווי סאָ נור צרות, און דאָקות, און יסורים אויף דער וועלט. פאַר די פאָלקס-מאַסען איז די פּערשפּרעכונג פון דער תורה צו זיין גליקליך אויף דיזער וועלט געווען אַ מין חוזק מאַכען. מען האָט דאָרום געמוזט די איינפאַכע פּסוקים פון דער תורה ערקלערען אזוי, אז זיי זאָלען זיך פאַסען אויף אַ יענע וועלט, „למען ייטב לך לעולם שכולו טוב“ — ד.ה. כדי עס זאָל דיר גוט זיין, מיינט עס, אויף דער וועלט וואָס איז דורכאויס גוט. מען האָט געמוזט בעשאַפּען, עס האָט זיך שוין אַליין בעשאַפּען, אַ יענע וועלט

אין זייער פילאָזאָפיע און מאָראַל: דער יסוד אויף וועלכען די צדוקים האָבען בעגרינדעט זייערע מיינונגס-פּערשידענע הייטען איז בעשטאַנען אין דעם, אז אלע אנדערע שריפטען און טראַדיציאָנען אויסער די געשריעבענע תורה פון משה'ן זיינען נישט הייליג און בינדענד. דערפאַר איז זיי געווען אזוי לייכט זיך אָבצוואַנען פון דער פאַמיליע דוד און פון אַ צוקינפטיגע גאולה, וועגען וועלכע עס ווערט אין דער תורה משה גאָר נישט גערעדט. צוליב דעלעב אַרואַכע האָבען זיי אויך לייכט געקענט אָבלייקענען אין אַ לעבען נאָכ'ן טויט און אין תחית המתים, וועלכע ווערען אין דער תורה גאָר נישט דערמאָנט.

די פרושים זיינען דאָרום געצוואונגען געוואָרען אַריינצו'פּשט'לען דינע אלע אמונות אין די ווערטער פון דער תורה גופא. מען געפינט גאנץ אַפּט אין דעם תלמוד די פראגע פון א צדוקי, „מנין לתחית המתים מן התורה?“ — וואו שטעהט אין דער תורה אז די טויטע וועלען לעבעדיג ווערען, אָדער „אמריתו ששכבי חיי“ — איהר זאָגט אז די טויטע ווערען לעבעדיג, און באלד דאָרויף געפינט זיך אַ פּשט'ל אָדער אַ קל וחומר, וועלכער פּרובירט בעווייזען, אז תחית המתים איז יא דערמאָנט אין דער תורה. דאָס זעלבע איז אויך מיט'ן ערוואַרטע-טען משיח, וועלכער ווערט אַריינגע'פּשט'לט אין די ברכה פון יעקב צו יהודה'ן.

אז די צדוקים האָבען פון דינע אלע אמונות נישט געהאַלטען, געפינט מען אויך ביי יאָזעפּוס'ן און אין נייען טעסטאַמענט. אזוי, צום ביישפּיעל, דערצעהלט דער שלח פאָל, אז ער האָט זיך אַרויסגעדרעהט פון די סנהדרין נור דורך דעם, וואָס ער האָט גע'טענה'ט, אז ער איז אַ פּרוש און גלויבט אין תחית המתים, און דאָרום פאַר ישוע געקענט לעבעדיג ווערען נאָכ'ן קרייצגיגען. (מפעלות השליחים, כ"ג.)

זייערע אַנזיכטען איבער „השארית הנפש“ געפינען זיך אין מאַנכע שטעלען פון דעם תלמוד ווי, צום ביישפּיעל, „שנא, חטוף ואכול, חטוף ואשתי דעלמא דאזלינין מיניה כהילולא דמי“ — יונגעראַמן, כאַפּ און עס, כאַפּ און טרינק, וואָרעם די וועלט פון וועלכער מיר געהען איז געגליכען צו אַ התונה. אָדער: „בני, אם יש לך היטב לך, שאין בשאול תענוג ואין למוות התמחה; ואם תאמר אניה לבני חוק, בשאול מי יגיד לך? בני האדם דומים לששבי השדה, הללו נוצצין והללו נובלין“ — ד.ה. מין קינד, אויב דו האָסט אין דיר גוט; דער טויט קומט זיכער און אין קבר איז קיין פּערגעגנגען ניטאָ. און טאַמער ווילסטו עס לאָזען פאַר דינע קינדער, וואָס וועט עס דיר העלפען אין קבר. די מענשען זיינען ווי גאָז, די בליהען און די וועלכען. (עירובין, נ"ד.)

אַם קלאָרסטען געפינט זיך עס אָבער אין קהלת, וועלכער איז, לויט גרעט'ן און האַופט,

געהערט צו די כהנים; די פרושים האָבען דאָגעגן בעהויפטעט, אז מען דארף זי פער- ברענען.

* * *

אין קרימינאל און ציוויל- געזעצע: די צדוקים האָבען געהאט א „ספר גזרתא“, אַ מין געזעץבוך, לויט וועלכען זיי פלע- גען פסק'ענען אלע קרימינעלע פערברעכען. די פרושים האָבען אַזא געשריעבענעם געזעץבוך ניט אנערקענט. זיי פלעגען זייערע פסקים אָנהענגען אָן דער תורה, און בעהאַנדלען יעדען פאל בעזונדער. די שטראָפּען פון די צדוקים האָבען זיך אויסגעצייכענט מיט האַרטקייט און ברוטאליטעט, וועהרענד די פרושים זיינען געווען זעהר מילד אין דיזער בעציהונג. דיזער „ספר גזרתא“ פון די צדוקים איז פערברענט געוואָרען, ווען די פרושים האָבען צוריקגעקראָנען די מאַכט. דאָס פאַלק האָט יענעם טאָג, ווען דאָס האָט פאַסירט, געמאַכט פאַר אַ יום טוב. די צדוקים האָבען ניט אנערקענט די „תורת זקנים“ און האָבען דאָרום זיך פּעכט געהאַלטען אָן די פרימיטיווע געזעצע פון תורת משה. זיי האָבען דאָרום געלערנט, אז „עין תחת עין“ מיינט טאָקע אַן אויג פאַר אַן אויג, און דאָס זעלבע אויך וועגען די אנדערע עהנליכע געזעצע.

זייער האַלטונג צו די שקלאָפּען איז געווען אַ פיעל ערגערע ווי די דאָזיגע פון די פרושים. די צדוקים האָבען געשטעלט די שקלאָפּען אויף דער מדרגה פון בהמות, ווי דאָס האָבען געטאָן די גריכען. זיי האָבען דאָרום געלערנט, אז דער בעל-חיה דארף בעצאָהלען פאַר דעם שאַדען וואָס דער שקלאָפּ טהוט פונקט ווי ער דארף צאָהלען פאַר דעם שאַדען וואָס זיין בהמה טהוט. די פרושים זיינען געווען געגען דיזען שטאַנד- פונקט.

מען קען דאָ ברענגען נאָך מעהרערע ביי- שפיעלע פון די מיינונגס-פערשידענהייטען צווישען די צדוקים און די פרושים אויף אלע געביעטען פון לעבען, אבער דיזעז זיינען גענוג, אז דער לעזער זאָל קריגען אַ מעהר אָדער וועניגער קלאָרען בעגריף וועגען יענע בייזע פאַרטייען און זייער טהעטיגקייט. דער עיקר איז אָבער, וואָס די צדוקים האָבען ניט אַנט- ערקענט אלס הייליג קיינע אנדערע שריפטען אויסער דער תורה. די פרושים זיינען דורך דעם געצוואונגען געוואָרען אַריינצו'פּוטל'ען זייערע אלע נייע דינים און תקנות אין די ווערטער פון דער תורה.

ווי אזוי זיי האָבען עס געטאָן, און וועלכע מעטאָדען זיי האָבען געברויכט, וועלען מיר זעהן אין נעקסטען אַרטיקלע.

מיט אַ לעבען נאָכ'ן טוידט, וואו דער צדיק ווערט בעליונט און דער רשע בעשטראָפּט. נור דאָס אליין האָט געקענט זיין אַ געניגענדע תשובה צו דער אייביגער, גרויסער שאלה פון „צדיק ורע לו“, רשע וטוב לו — וואָרום לעבט זיך דעם שלעכטען אַזוי גוט, וועהרענד דער צדיק ליידט אַזוי פיעל. דיזע פראַגע האָט שוין לאַנג צוריק ניט געלאָזען רוהען די מוחות פון די נביאים ווי חבקים און ירמיהו; זי ווערט אויך בעהאַנדעלט אין איוב. די תורה דאָגעגען, לויט ווי די צדוקים האָבען איהר פערשטאַנען, ד. ה., לויט דעם פראָסטען פשט, האָט אויף דעם קיין ענטפער ניט געגעבען.

* * *

אין די רעליגיעזע צערעמאָ- נייען: די צדוקים האָבען געהאט איין וויכטיגע אויפגאַבע פאַר זייערע אויגען, און זי איז געווען: צו דערהעכערען דעם אָנזעהן און דעם יחוס פון דעם כהונה-שטאַנד. זיי האָבען דאָרום געזעהן, אז דער פראָסטער עולם זאָל וואָס וועניגער אַנטהייל נעהמען אין די פערשידענע רעליגיעזע צערעמאָניען. וועגען דעם, אז זיי האָבען בע- הויפטעט, דאָס פיעלע פון די דינים פון טומאה זיינען נור געזאָגט געוואָרען פאַר די כהנים, האָבען מיר שוין גערעדט. מיר וועלען דאָ נור ברענגען אייניגע ביישפיעלע, פון וועלכע מען קען לייכט אַרויסזעהן זייער כונה:

(1) זיי האָבען ניט אנערקענט דעם מנהג פון „נסוך המים“ און „חבוט הערבה“, אין וועלכע דאָס גאַנצע פאַלק האָט אַנטהייל גענומען. ביים פאַלק איז דער ערסטער מנהג געווען אזוי טהייער, אז עס איז שיער ניט געקומען צו אַ רעוואָלוציאָן, ווען דער קעניג ינאי האָט דיזען מנהג מבזה געווען.

(2) דעם „קרבן תמיד“ האָט מען, לויט דער מיינונג פון די צדוקים, געקענט קויפּען פון די נדבות פון די יחידים, וועהרענד די פרושים האָבען געלערנט, אז די געלד אויף דעם דארף גענומען ווערען פון דעם אוצר פון דעם בית המקדש. די צדוקים האָבען פשוט געוואָלט, אז די כהנים זאָלען האָבען אַ גרעסערע הכנסה.

(3) אַרום דער „פרה האדומה“ האָבען זיך, לויט די לעהרען פון די צדוקים, געדארפּט בע- שעפטיגען נור די כהנים, וועלכע זיינען אלס קלאָסע מעהר הייליג. דאָגעגען האָבען די פרושים געלערנט, אז אויף אַ ניטרכה, א „זר“, מעג זיך בעשעפטיגען ביים פערברענען און צוואַמענקלייבען די אש.

(4) די צדוקים האָבען געלערנט, אז די „מנחה“ וואָס ווערט געבראַכט מיט'ן קרבן

דער מאַטאַרמאן

(איין אַקטער)

פון ז. ליבין.

ב א נ ע ט. וואָס רעדטסטו, עליס? אַ קאַר וואָרט אויף מיר; איך האָב נור פיער מינוטען צייט, דאַרף איך נאָך צולויפֿען צום סטייבעל.
ע ל י ס. וועט די קאַר וואָרטען נאָך עטליכע מינוטען.

ב א נ ע ט. די קאַר קען וואָרטען. וואָס פערשטעהט אַ קאַר.... אָבער דער „סטאַרטער“, דער סופֿעראַינטענדענט? דאָס זיינען דאָך מיין נע באַסעס....

ע ל י ס. די באַסעס דייע מעגען אויף אַ וויילע אָפּוואָרטען.... דער מאַטאַרמאן איז אויך אַ לעבעדיגער וועזען... ער פיהלט קעלט און הונגער פונקט ווי יעדער איינער....

ב א נ ע ט. יעס, עליס, הונגעריג-בין איך צום טויט... און דורכגעפראָהרען בין איך ביז דעם מאָרק פון די ביינער.... כאַטש אַ וואָר רימען טרונק טאָן.... אָבער איך האָב נור פיער מינוטען צייט.

ע ל י ס. איין סעקונדע, באַנעטעל... אַט גיב איך דיר אַ גלאָז הייסע קאַפּע און אַ שטיקעל פוטערברויט....

ב א נ ע ט. אָבער אום גאָטעס ווילען, עליס, שנעלער. קנאַפּע פיער מינוטען געבליבן בען.... דער „סטאַרטער“ וועט דאָרט קעהרען אַ וועלט....

ע ל י ס. האָסט איהם אין דר'ערד.... (מאָסט פאַר איהר מאַן קאַפּע.)

ב א נ ע ט. (בעמערקט, אז עליס איז אָנגע-טאָן צו געהן און פרעגט) ביסט וואו געווען? אָדער דו ווילסט ערגעץ וואו געהן?

ע ל י ס. איך בין געווען.
ב א נ ע ט. וואו?

ע ל י ס. אין די שעפּער. אַרבייט גע-זוכט....

ב א נ ע ט. נו, וואָס טהוסטו דאָס, עליס? ווען דו זאָלסט אין שאַפּ געהן, וואָס וועט ווערען פון אונזער ליליען? ווי אזוי וועט אונזער מיין דעלע אויסקומען אָהן אַ מאַמען....

ע ל י ס. דו וועסט זיין אין דער היים.
ב א נ ע ט. איך? איך וועל זיין אין דער היים, און דו וועסט געהן אין שאַפּ? נאָ, עליס, דאָס זאָל קיינמאָל ניט זיין.

ע ל י ס. איך האָב מורא פאַר דיין דזשאַב.... ווען דו וואָלסט געהאַט געזונדע אוי-גען.... ווייס איך ניט.... אָבער דייע אויגען, באַנעט, דייע אויגען, שרעקען מיך....

פערזאָנען.

באַנעט, אַ מאַטאַרמאַן, עטליכע און דרויסן יאָהר. עליס, זיין פרוי, זעלבער עלטער. לילי, זייער מוידעלע, אַכט יאָהר אַלט. אַ פערלעך פון סקווירטס און קינדערשע זאַכען.

(עס איז אַ ווינטער-טאָג. די ביזנעס שטעלט פאַר אַ געוועהנליכען צימער פון אַ מענעמענט הויז. ביים אויפגאַנג פון'ס פאַרהאַנג איז אין צימער קיינער ניטאָ. פרויע. עס הערט זיך ווי אימיצער שליסט אויף די טיר. עליס טרעט אויף. די פרוי איז אַרומגעגאַנגען אין די שעפּער זוכען אַרבייט, און זי קוקט אויס מיעד און פערמאַטערט; בעטראַכט דעם צימער און רעדט פאַר זיך.)

ע ל י ס. אוי, וועה איז מייןע יאָהרע, וואָס פאַר אַ הקדש עס איז אין הויז! (קוקט אַריין אין אייווען) אַ דאַנק גאָט, וואָס דער פייער איז ניט אויסגעגאַנגען. אָט וואָלט איך געהאַט אַ דזשאַב דעם אייווען צו מאַכען פון דאָס ניי. (דער זייער שלאַגט דרוי) אָט האָסטו דיר, שוין דריי דער זייער, לילי קומט באַלד פון סקול און איך האָב נאָר נישט צו געבען איהר עסען. (טהוט זיך פאַרגאַנצער, דערוועהט אויפֿן ביוראָ באַנעט'ס וואָרעמע גאָזעס, און רעדט מיט פערדרוס) נו, ווי געפּהלט עס וועמען? באַנעט'ס גלאָזעס! פערגעסען נעמען זיי! אין אזאַ טאָג פיהרען די קאַר אָהן גלאָזעס! עס איז דרויסען אזוי קאַלט! וואָס טהוט מען? ווי אזוי זאָל איך איהם די גלאָזעס צושיקען? ער וועט די הענד אָפּפריהרען. (עס דערהערען זיך טריט) אַהא, באַנעטעל קומט.... איך שטעל זיך פאַר, ווי גוט איהם איז געווען צו פיהרען די קאַר אָהן גלאָזעס.... (באַנעט קומט אַריין. זיין געזיכט איז שטאַרק אָנגעפראָהרען פון ווינד און פראַסט.)

ב א נ ע ט. אוי, ווי דאָ איז וואָריס, אַ פערגעניג!

ע ל י ס. האָסט פערגעסען די גלאָזעס, באַנעטעל.

ב א נ ע ט. יעס. איך האָב שיער מייןע הענד אָפּגעפראָהרען. האָסט וואו געזעהען די גלאָזעס?

ע ל י ס. אָט זיינען זיי.

ב א נ ע ט. (כאַפט די גלאָזעס און לויפט) גוד באָי, עליס!

ע ל י ס. וואוהין פליחסטו? עס עפעס, טרינק עפעס!

וועלט ניט.... דערשפיר איך א ווינד, ווערען מיר די בלוטען פערנלייכערט פאר שרעק.... (טהוט זיך א באפ) זעה נור, ווי איך האָב זיך פער-רעדט.... און די קאר ווארט דאָרט.... (ווארפט דאָס עסען און לויפט צום טיר.)

ע ל י ס. באַנעט, דערטרינק די קאַפּע!
ב א נ עט. איך קען ניט, עליסעל.... וואָס רעדסטו? די קאר ווארט.... (לויפט צום טיר. לילי קומט איהם אַנטקעגען.)

ל י ל י. (מיט שמחה) אָה, פאַפּאַ! מאַי דיער פאַפּאַ!....

ב א נ עט. לילינקע, טעכטערל.... (באַפּט דאָס קינד האַלדען און קושען.)

ל י ל י. פאַפּאַ, איך האָב דיך אזוי לאַנג ניט געזעהען.... ווען דו קומסט און ווען דו געהסט אַוועק, שלאָף איך.... איך האָב געבעטען מאַמען, זי זאָל מיך אויפֿוועקען, וויל זי ניט....

ב א נ עט. קינדעלע, וואָס פאַר א פער-געניגען עס איז צו הערען, ווי דו רעדסט.... דיין זיסער זילבערנער קול'כעלע.... נו, ווייז שנעלער, מאַמקע.... נאָך א מאָל אַנמושען דיינע שענהע אויגעלעך.... שוין לאַנג אין זיי ניט אַריינגע-קוקט. (קושט דאָס קינד ליידענשאַפֿליך אין די אויגען אַרײַן.) גוד באַי, מאַמאַ!

ל י ל י. סטיי איי ליטל מאָר, פאַפּאַ!
ב א נ עט. איך קען ניט, מאַמאַ.... איך קען ניט.... עס איז מיר געבליבען אין מינר טעלע, און איך האָב צו לויפען פינף בלאַק ביז'ן סטייבעל.

ל י ל י. נעם די קאר, פאַפּאַ.
ב א נ עט. נארעלע, איך דאַרף ניט נע-מען די קאר, די קאר נעמט מיך.... גוד באַי! גוד באַי! (לויפט אַרויס פון הויז.)

ע ל י ס. (שרייט איהם נאָך) ווען וועסטו היינט קומען?

ב א נ עט. (הינטערן קצענע) אזוי ווי אימער, האַלבע נאַכט.

ל י ל י. (מיט א זיפּז) און איך וועל ווייטער שלאָפען....

ע ל י ס. יעס, מיין קינד, אן דו וועסט שלאָפען.

ל י ל י. און וואו ביסטו געווען, מאַמאַ?

ע ל י ס. פון וואַנען ווייסטו, אז איך בין וואו געווען? קומסט דאָך ערשט פון סקול!

ל י ל י. איך בין שוין לאַנג פון סקול גע-קומען. ביי אונז איז היינט געווען „רעפּיר דיסמיסל“, זיינען מיר אַרויס פון קלאַס צוויי א זייגער.

ע ל י ס. נו, וואָס זאָגסטו צו דעם? אויף מיינע גליקען.... וואָס-זישע האָסטו געטאָן, לילינקע?

ל י ל י. איך האָב צוויי מאָל אין טיר געקלאַפּט....

ע ל י ס. (מיט לייענע און רחמנות) מיין טעכטערל טייערע, ביסט הונגעריג, מאַמעניו מיינע?

ל י ל י. נאָ, מאַמאַ. איך האָב געגעסען

ב א נ עט. א, הער אויף צו ריידען.... זאָג בעסער, וואו איז לילי?

ע ל י ס. נאָך פון סקול ניט געקומען.

ב א נ עט. הלאוי קומט זי אונטער.... שוין א וואָך, אז איך האָב ניט געהערט איהר זיסע שטימעלע. געה איך אַוועק צו דער אַרבייט, שלאָפט זי נאָך; קום איך פון דער אַרבייט, איז זי שוין אין בעט.

ע ל י ס. און ווען דו וואָלט וויסען, ווי זי בענקט נאָך דיר; אַרעמע, עט געהט איהר דאָס הערצעלע אויס!

ב א נ עט. ווען איך זאָל נאָך עטליכע טעג צו איהר ניט רעדען, ווער איך משוגע.... איך קען דאָס ניט אויסהאַלטען.

ע ל י ס. גיב אָפּ דעם דזשאַב, באַנעט.

ב א נ עט. וואָס רעדסטו, עליס?

ע ל י ס. שוין.... אָט די מינוט.... לאָז די קאר ווי זי איז. געה נישט מעהר אַרונטער....

ב א נ עט. איך רעכען ערשט משוגע ווערען, און דו ביסט שוין משוגע....

ע ל י ס. נאָ, נאָ, באַנעט, איך בין ניט משוגע.... יעדען טאָג, ווען דו געהסט אַוועק צו דער אַרבייט, בין איך אָהן אַ האַרץ פאַר שרעק.... דיינע אויגען, באַנעט! דיינע אויגען!....

ב א נ עט. דאָרפסט זיך ניט שרעקען.... מיר דאכט זיך, מיינע אויגען ווערען געוואָוינט צו דער סטריט.... מיר דוכט זיך, איך האָב בער סער אָנגעהויבען צו זעהען. מורא האָב איך נור פאַר א ווינד. ווערט נור א ווינד, ווערען מיינע אויגען מיט א טומאן פערצויגען.... און איך זעה גאָר נישט.

ע ל י ס. (מיט שרעק) באַנעט!... איך האָב מורא! גיב אויף דעם דזשאַב! איך האָב מורא עס זאָל עפעס אן אונגליק ניט פאַסירען.... מיר איז אזוי שווער אויפ'ן האַרצען. (גיס איהם קאַפּע, ברויט; ער עסט, טרינקט שטענדיגער הייד, אין איילעניש.)

ע ל י ס. זעץ זיך צו א וויילע; עס ווי א מענטש.

ב א נ עט. (וועגט זיך מיט די ביסענס) קיין דריי מינוטען ניט געבליבען, און איך דאַרף נאָך לויפען אַזא מהלך.... כאַטש איין בליק טאָן אויף ליליען! קריג איך נור א דזשאַב אַלס קאַנדוקטאָר, גיב איך דאָס אָפּ.... אָבער דער וויילע מוז מען.... מען איז מיט א קליין קינד.... מען מוז לעבען אויף דער וועלט....

ע ל י ס. איך וועל דאָס ניט אַריבער-טראָגען.... דיינע אויגען.... דיינע קורצזיכטיגע אויגען שרעקען מיך....

ב א נ עט. נו, וואָס זאָל מען טאָן? איז בעסער געווען, אז אין הויז איז קיין שטיקעל ברויט ניט געווען?.... (הערט זיך צו, אין זיינע אויגען בעמערקט זיך שרעק.)

ע ל י ס. וואָס איז, באַנעט?

ב א נ עט. דאכט מיר, עס ווערט א ווינד.... פאַר א ווינד האָב איך מורא.... די אוי-גען פערלויפען מיט טרערען, און איך זעה די

מאנטעלע איז אלט... ענד אי פיהל סא קאלד...
מיימיץ האט די מאמא אויך געקויפט א נייען
מאנטעלע...

פ ע ד ל ע ר. (צו דער קינד) קום נור
אהער, דארלינג, איך וועל דאס דיר א מעסט
טאן. (טהוט אן דעם קינד פלינק דעם בגד'ל) אוי,
ווי גוט! אזוי ווי צוגעשניטען פאר איהר, און
עס פיט צו איהר אזוי פיינ... (עלס, לילי און
דער פעדלער חדושי'ן זיך מיט דעם מאנטעלע).

ל י ל י. (בעט זיך) מאמא, קויף מיר
דאס!

ל י ל י. געה, נארעלע, דו דארפט ניט.
ל י ל י. (דורך טרערען) זעה, מאמא....
ל י ל י. (צום פעדלער) וואס קאסט עס?
פ ע ד ל ע ר. גלויבט מיר, ביליגער איי-
דער איהר רעכענט. דריי דאלאר!

ל י ל י. דריי דאלאר! עס איז שוין
גאָר ניט אזוי ביליג.

פ ע ד ל ע ר. אי, וואס רעדט איהר?
זעהט נור, זאלט איהר מיר געזונד זיין, זעהט די
ארבייט.... זעהט די וואסערע, דאס איז דאך
ריינע וואָל! ווען איך קריג דאס ניט אין אַקושען
סייף, וואָלט איהר פאר אזא בגד'ל בעדארפט
בעצאהלען גוטע פינף דאלאר, אויב ניט מעהר
נאָך!

ל י ל י. אין מיינע אויגען איז דאס ניט
ווערט אפילו קיין צוויי דאלאר.

פ ע ד ל ע ר. איך, מיין ווייב און מיינע
קינדערלעך זאלען אזוי נישט קרענקען, ווי איהר
קענט עס קריגען פאר צוויי דאלאר.

ל י ל י. טהו אויס, לילי.
ל י ל י. מאמא....

ל י ל י. טהו אויס, נאר!

ל י ל י. (דורך טרערען) מאמא.... מיר
איז אָהן א מאנטעלע אזוי קאלט... אי עס ע

שינסט טו גאָט סקול....
ל י ל י. (צום פעדלער) פאר וויפיעל

גיט איהר דאס אָפ?

פ ע ד ל ע ר. וויפיעל רעכענט איהר
געבען?

ל י ל י. צוויי דאלאר.

פ ע ד ל ע ר. איך וועל אייך זאָגען דעם
אמת. ביי מיר כאפט ניט קיין הארץ אויסצו-
טאן דאָס פון אייער קינד... וועלל, נו, וועל איך
שוין היינטיגען מאָל ניט נתעשר ווערען. (צו
דער מיידלעך) פערניץ דאס געזונדערהייך, מיין
קינד.

ל י ל י. (צו דער מוטער, מיט פרייד) גע-
קויפט, מאמא?

ל י ל י. געקויפט, געקויפט....

ל י ל י. טייעריקע מאמא.... (קושט
די מוטער).

ל י ל י. געזונדערהייט זאָלסטו עס צו-
טראָגען....

ל י ל י. מאמא, ווען פאָהרט פאפא פאר-
ביי אונזער קאָרנער?

דינער נעקסט דאָך ביי מיימו'ס מאמא. אָה,
מאמא, ווי הער איי ניס דינער... פאָטייטעס
ענד טשאפס ענד פלוימען...

ל י ל י. און אז מאמא מאכט טשאפס,
וויילסטו ניט עסען; אין דער פרעמד איז אלעס
געטימאק.

ל י ל י. וואו ביסטו געווען מאמע?

ל י ל י. דיין מאמע, קינדעלע, איז אומד-
געאנגען אין די שטעפער זוכען ארבייט.

ל י ל י. אויף וואָס דארפסטו ארבייט?

ל י ל י. איך וויל פערדיענען, מיין קינד.

ל י ל י. דער פאפא פערדיענט דאָך?

ל י ל י. אוי, מיין טעכטערעל, פון דעם
פאפא'ס פערדיענסטען, ווערט ביי דער מאמען
פערקיהלט די בלוט אין די אָדערען.

ל י ל י. אי דאָנט אָנדרעסטענד יו, מאמא,
אר יו טאָקינג אבאָוט?

ל י ל י. דיין טאטע, מיין מיידעלע, טאָר
אויף דער קאר נישט ארבייטען; ער טאָר ניט

זיין קיין מאָטאָראַמאן. דיין טאטע האָט שלעכטע
אויגען... און ווען אין דרויסען איז א ווינד

אָדער עס איז קאלט, ווערען ביי איהם די אויגען
מיט טרערען פערלאָפּען, און עס פיהרט די קאר

א בלינדע מענש.... יעדען טאָג, ווען דיין טאטע
געהט אַוועק צו דער ארבייט, איז ביי איהם די

הארץ פערשטאָרבען פון שרעק, און ווער ער
קומט אַהיים, לויבען מיר ביידע און דאנקען

גאָט, וואָס קיין אונגליק איז ניט געשעהען, אוי,
מיין טעכטערעל, פאר די צוויי חדשים, וואָס

דיין טאטע ארבייט אויף דער קאר, איז ער על-
טער געוואָרען אויף צעהן יאָהר.

ל י ל י. מאי פור, דיער פאפא! (מען
קלאַפט אין טיר).

ל י ל י. קאם אין! (עס קומט אריין א
פעדלער מיט א גרויסען באַנדעל אויף זיך).

פ ע ד ל ע ר. וואָגיגען דאָ אירען?

ל י ל י. ווער דען, אז ניט אירען?

פ ע ד ל ע ר. עס איז דאָך ניט דאָן
טאן. דאָ אין די בראַנקס וואָגיגען א סך קריס-

טען. געה האַנדעל מיט גוים! (נעמט פון זיך
ארונטער דעם באַנדעל) איך זעה, איהר האָט,

קיין עין הרע, א שעהנע טעכטערעל.

ל י ל י. לעבען און געזונד זאָל זי זיין
ביי מיר.... זי איז דאָך די בעסטע אין סקול.

פ ע ד ל ע ר. (נעמט פארנאָנדער דעם באַנ-
דעל) פאר אזא גוטער מיידעלע האָב איך א

גוט מאַנטעלע. גוט, שעהן און ביליג. (נעמט
ארויס פון באַנדעל א קינדערישע מאַנטעלע, שפּיגלט

זיך מיט דעם) ווי געפעהלט איך אזא מין
שטיקעל סחורה?

ל י ל י. (מיט תפעלות) אָה, האו ניס!
האו לאָויל!

פ ע ד ל ע ר. עס וועט זיין ווי אָנגעמאָס-
טען אויף דעם קינד.

ל י ל י. מיין טאָכטער האָט א מאַנ-
טעלע....

ל י ל י. נאָ, מאמא, איך האָב ניט. מיין

איהר מיינט אפנים, איהר האָט זיך פֿערקליבען ערגעץ צו די ווילדע אין אפריקא?

— אָבער איך מוז איצט...

— תירוצים וועט איהר זאָגען אייער באָר בען.... איך וועל איך נישט לאָזען. זיצען דאָ אליין — איהר מענט זיין זיכער! איך האָב מיר מיין כלל: דו מענטש זיך זיין דער גרעסטער פֿיליסוף, אָבער וויבאלד מע בעדאָרף עפֿים נע־מען אין מויל. העיהע! איך מיינ, אין אלגע־מיינ, פֿון'ס שטאַנד־פֿונקט....

ער האָט אַריינגעשלאָפֿט מיט געוואלד דעם סטודענט אין עס־צימער, וואו דאָס גאנצע גע־זינד איז געזעסען ארום טיש, ביי א קאכעדיגען סאמאָוואַר. געזעסען זיינען: דער אלטער בעל־הבית, זיין ווייב און צוויי טעכטער, פון וועלכע די עלטערע איז עס געווען שלמה זלמן'ס שוואַרצ־הנעוודיג ווייבעל. דער אלטער, א קליין אי־דעלע, א דינס, א טרוקענס, א ציכטיגס, מיט א גרויליך ציעגיש בערדעל, האָט דענ־טמאָל געגעד־סען וועטשערע. ער איז געווען אין גאנצען פערטיעפט מיט'ן פנים און מיט די הענד אין א טעלער מיט פיש, אין וועלכע ער האָט געארבייט מיט צוויי גאָפֿעל. נאָך יעדען ביסען האָט ער אויפגעהויבען דעם קאָפּ צו דער סטעלי צו, אויסגעווינגט דעם זאָפּט פון די ליפּען און מיט אלע צעהן פינגער צוקאמט דאָס קליינע ציע־גישע בערדעל זיינס. דאָס אלעס פלעגט ער דורכמאַכען אין איין רגע אזוי משונה געשווינד, פונקט ווי ער וואָלט געהאַט ברעה אין דער צוויי־טער רגע אויפשטעהן אין ערגעץ אנטלויפֿען. די אלטע, א שוואַרצע, דיקע אידענע, איז געזעסען אַקעגען איהר מאן אויף דער ווייכער סאָפּקע מיט אויפגעלייגטע הענד אויפֿ'ן האַרצען און מיט א ליכטיג נחת־שמיכלעל אויפֿ'ן פעטען פנים. די עלטערע טאכטער האָט גענעהט קינד־דער־העמדלעך אויף א האַנד־מאַשין, און די אינד־גערע האָט אָנגעקאַסעט מיי אלעמען, גענומען די צייטונג אין האַנד און זיך פֿערקליבען אין א ווינקעל. די באַקען האָבען ביי איהר מאָדנע געפֿייערט.

מען האָט זיך צורעדט. די ערשטע האָט אָנגעהויבען די דיקע אידענע, וועלכע האָט געד־פרעגט ביי פֿערעלמוטער, צי קען ער דעם שטאַדט־דאָקטאָר'ס זוהן, דעם סטודענט. פאר וואָס פרעגט זי דאָס? ווייל היינט איז ער געד־ווען ביי איהר קינד קראָם. איז דאָס א פֿאַרשוין און אן ערעל קינד! שטיל ווי א טויב! דער עיקר — איין עדעל קינד: דינגט זיך נישט, בעד צאָהלט גלייך וויפֿעל מען זאָגט איהם. היינט זיין געהן, זיין שמעהן, זיין בוקען זיך — א מחיה, א גאָט'ס בענטשונג... מען פאקט איהם איין א פעקעל טאַבאַק מיט הילזען — ער באלד א בוק: „מאַרסי“... מען עפענט איהם אויף די טהיר, מען לאָזט איהם ארויס, נעמט ער אַזאָפֿ דאָס היטעל און שאַקעלט צו מיט'ן קאָפּ... נישט אומזיסט, אפנים, שיטען אויף איהם אויס די

כען דעם חשבון דאָ, ביים סטודענט אין צימער. אין טיר האָט זיך בעוויזען א יונג ווייבעל, א שוואַרצע־הנעוודיגס, מיט אן אָבערערענט פנים. זי האָט פֿערשעמט א קוק געגעבען אויפֿ'ן סטודענט און געזאָגט מיט א הנעוודיג שמיכלעלע: — פאר וואָס זאָלסט דו זיי שמערען ביי זיי אין צימער? אפשר וויל גאָר דער הערר סטודענט אַפֿרוהען?

— איך שטער? — האָט זיך שלמה זלמן צור־שריען אויף זיין ווייב. — געה ארויס פון דאָנען, געה, ווייל דו קענט'סט שמערען, נישט איך! געה, געה, אז איך וועל אָפּמאַכען דעם חשבון, וועסט דו איהם קומען געהמען. „שטערען!“ געהערט א ביסעל א וואָרט פון א נאָרישע אידענע? מענשען זיצען און פֿערבריינגען, זאָגט זי — „שטערען“... געה, געה. מענטש זיין רוהיג, אז דאָס, וואָס איך מיט'ן סטודענט רעדען, איז נישט פאר דיין קאָפּ!

אז דאָס ווייבעל איז אוועקגעגאנגען, האָט שלמה זלמן ארויסגענומען פון קעשענע זיין מונדשטיקעל, אריינגעשטעקט עס צווישען די צייהן און גענומען צימלען אויף דעם מיט א פינגער.

— איהר, הערר פֿערעלמוטער, ווייזט אויס, רויכערט זעהר וועניג. איך האָב א טבע, אז איך שרייב עפֿים — מוז איך רויכערען...

2.

אָבענד־צייט, אז פֿערעלמוטער האָט געקוד־מען צו זיך אויף דער קוואַרטיר און האָט אָנגעד־צונדען א ליכט, האָט זיך געלאָזט הערען פון די נאָהענטע צימערען א גערעדעריי, אויסגעמישט פון פֿערשיעדענע שטימען. אָפּטמאָל פלעגען אלע אנשוויגען ווערען — דענסטמאָל האָט זיך געהערט נאָר שלמה זלמן'ס שטימע, א רוהיגע, א צופריעדענע, א הערשענדע. פֿערעלמוטער האָט נאָך קיין צייט נישט געהאַט ארומצוקוקען זיך ביי זיך אין צימער, ערשט די טהיר האָט זיך געד־עפענט און שלמה זלמן איז אריינגעקומען, קייד־ענדיג עפֿים־אין מויל, און האָט איהם א נעם געד־טאָן ביי דער האַנד.

קומט, הערר פֿערעלמוטער, טרינקען מיי. דער סטודענט האָט געפרובט זיך ארויס־מאַכען פון זיינע הענד און האָט אָנגעהויבען שטאַמלען:

— ניין, ניין... א דאנק! איך... איך קען איצט ניט. איך דאַרף...

— נורנא! דערצעהלט מיר קיין מעשות נישט!... האָט זיך אָנגערופֿען שלמה זלמן און געפאַטשט איהם אין פֿלייצע גאָר פֿריינדליך. — אדרבא, קומט אריין, וועלען מיר טרינקען מיי און וועלען פֿערבריינגען א ביסעל... קומט, איך האָב דאָרטען פאר איך צוגעגרייט א ריר־סיסע צייטונג, טאקי מיי אַייגענע צייטונג, וואָס מען שיקט מיר פון פעטערבורג. וואָס־זישע,

שלמה זלמן איז געבליבען שטעהן אָפּהער-
דיג און בעליידיגט, פונקט ווי מען וואָלט איהם
אונטערגעהאַקט די פליגלען. ער האָט גענומען אַ
שטוהל, צוגעזעצט זיך צום סטודענט, ביטער אַ
שמיכלעל געטאָן און אריינגעזיפצט איהם אין
אויער אַרײַן:

— פאַנאַטיזם... דער פינסטערער פאַ-
נאַטיזם!

פערעלמוטער האָט אָפּגעטרונקען זיין מיי,
בעדאנקט די שוואַרצע דיקע אידינע פאַר איהר
פריינדליכקייט און האָט זיך אויפגעהויבען פון
טיש. שלמה זלמן איז אויפגעשפרונגען פון זיין
אַרמ.

— וואָס הייסט? איהר געהט שוין גאָר
אָוועק? וואָס איילט איהר זיך? איהר האָט דאָך
נאָך גאָר ניט געזעהן מיין פאַנגאָראַף!

— וואָסער פאַנגאָראַף? — האָט דער
סטודענט געפרעגט פערוואונדערט.

אַנשטאַט אַן ענטפער, האָט שלמה זלמן אַ
קאָמאָנדרעווע געטאָן צו זיין שוועגערין:

— עטיל, גיב אקאַרשט אהער דעם פאַנגאָ-
ראַף, וואָס איך האָב געבראַכט פון וואַרשוי!
אַבער שנעל!

אין אַ וויילע אַרום האָט מען אַראָפּגע-
בראַכט אַן אַלטען ביליגען פאַנגאָראַף מיט פער-
שטאַלצוועטע גומענע הערדערהלעך. אלע האָ-
בען זיך אַרומגעקליבען אַרום טיש און אויפ-
געקראָם בעטראַכט, ווי שלמה זלמן שטעלט
קונציג אָן די וואונדערליכע זינג-מאַשין. שלמה
זלמן'ס ווייבעל האָט אויפגערוימט דעם טיש,
עמל איז געווען רויט און אויפגערגעגט, ווייל
איהר איז גראָד אויסגעקומען זיצען נעבען דעם
סטודענט. אפילו דער קליינער טרוקענער אל-
טימשיקער איז אויך געווען אויפגעלעבט: אין
זיינע אויגען האָט געשיינט אַ דין שמיכלעלע,
פון וועלכען מען האָט דייטליך אַרויסגעזעהן, אַז
איצטיגס מאַל איז ער גרייט נאָכגעבען און טאָן
דער וועלט אַ טובה.

שלמה זלמן האָט אַרומגעטאַנצט אַרום אלע-
מען מיט אַן ערנסט שטרענג געזיכט, אויסגע-
זעצט אלעמען אַרום טיש און אָנגעקאָגט, אַז קיין
דער זאָל זיך נישט דערוועגען אַרויסנעהמען די
הערלעך פון די אויערען, ביז וואנען ער וועט
נישט הייסען. די נעמען פון די „שטיק“ האָט
ער אויסגעלייענט הויך אויף אַ קול, געקוועטשט
דערביי יעדעם רוסישע וואָרט מיט גרויס כונה
און מאָדנע געקרימט דאָס פנים. פערעלמוטער
האָט די גאַנצע צייט געשמיכלעלט מיט זיינע
ווייכע אויגען און האָט, פון דעסטוועגען, גע-
פאַלגט אלץ, וואָס מען האָט איהם געהייסען.

אויסגעהערט אלע ליעדעלעך פון דעם פאַ-
נגאָראַף ביז'ן סוף, איז דער סטודענט אוועקגע-
גאַנגען צו זיך אין צימער אַ מיעדער, אַן אויס-
געפייניגטער, מיט אַ טומעל אין קאָפּ און מיט אַ
גערויש אין די אויערען, און האָט זיך אַ וואָרף
געטאָן אויפ'ן בעט אין די זאַכען. אויפ'ן טיש

ערלעטערען גאָר דאָס געלד! ווען גאָט וואָלט זי
געבענשט מיט אַ זוהן, וואָלט זי קיין סך נישט
געטראַכט, און וואָלט איהם, בלי נדר, געמאַכט
פאַר אַ סטודענט... וואָרום עס לוינט זיך טאַקי
צו זיין אַ סטודענט! וויפיל, אַ שטייגער, נעמט
דער הערר סטודענט פאַר אַ שטונדע? אַדאָי
פינף רובעל, אויב נישט מעהר?...

גערעדט האָט דאָס אלעס די דיקע שוואַר-
צע אידינע פאַוואָלי און געצויגען, מיט אַ זיסע
און פריינדליכע מינע אויפ'ן פנים, און געזעהן
האָט מען, אַז זי קוועלט אליין אָן און פרעגעלט
זיך אין יעדען איינציגען וואָרט, וואָס זי לאָזט
אַרויס פון איהר מויל.

שלמה זלמן האָט דערווייל אַ מינוט נישט
געקענט איינרוהען. דאָ האָט ער אוועקגענומען
ביי דער שוועגערין די צייטונג, אַרויפגעכאַפט
די פענסע אויף דער נאָז, גענומען לויפען מיט
די אויגען אַרויף און אַראָפּ איבער'ן בלאַט, און מיט
אַ מאַל אויסגעגלאַצט אַ פאַר אויגען פאַר וואונד-
ער און פאַר שרעק, געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און
געשמוצערט מיט די ליפּען: „מאַצ-מאַצ-מאַצ“...
און דאָ האָט ער זיך צוגעכאַפט צום אלמערל
מיט די ביכער, דעווכט פעיס דאַרטען מיט אַ
צוטראַגען פנים און צום סוף געלאָזט וויסען אלע-
מען הויך אויף אַ קול, אַז ביי איהם איז פערפאַ-
לען געוואָרען אַ גאַנצער אַוצר מיט טהייערע ביי-
כער. וואו האָט געקענט אַ שטייגער אַהינקומען
אַזאַ טהייער בוך ווי „באַסני קרילאָוו“, וואָס
האָט איהם אָפּגעקאַסט אַ מטמון (מיט גאָלד)?...

— וואָס רעדט איהר אַ מח דעם הערר
סטודענט מיט אייערע בבאָ-מעשות וועגען דעם
דאָקטאָר'ס זוהן? — איז ער ענדליך אָנגעפאַ-
לען אויף דער שוויגער. — געפונען וואָס צו רע-
דען וועגען אַ סטודענט! איהר קענט איהם רען,
וואָס איהר לויבט איהם אזוי? איהר האָט
איהר אפנים עקזאַמינירט?... מילא, אַזעלכע
מענשען ווי מיר, אַז מיר רעדען, פערשטעהען
מיר דאָך, וואָס איז אַזעלכעס, „מעדיצין“, אָבער
וואָס ווייסט איהר? געכאַפט אַ וואָרט
„מערסי“!... אַ צאַצקע אַ ביסעל! איך ווייס
אויך טויזענד ווערטער אַזעלכע...

איצט האָט אויך דער אַלטער געפונען פאַר
נוטיג אַריינצושטעלען זיין וואָרט. ער האָט
אָפּגעשטויסען פון זיך דאָס טעלערעל מיט די
פיש, אויפגעהויבען דעם קאָפּ צו דער סטעלי,
אַ קאָם געטאָן דאָס בערערעל מיט אלע צעהן
פינגער און אַ זאָג געטאָן מיט אַ הייזעריג קול,
נישט קוקענדיג דערביי אויף קיינעם:

— וויראייס איך וואָס!... מעדעצין...
שמעדעצין... סטודענטען... ענטען - פענטען...
אַ טהייערע מציאה! בעט ביי מיר אַ געכאַקטע
ציבעלע!...

אָפּגעזאָגט דאָס, האָט דער אַלטער אַ בלאָז
געטאָן פון זיך מיט די ליפּען, צוגעשאַרט צוריק
דאָס טעלערעל מיט די פיש און ווייטער גענומען
אַרבייטען מיט ביינע גאַפּעל.

מיין כלל: א פיליסוף, א קאפּטמענט, טהוט אלץ אויסגערעכענטערהייט. אפנים, ס'איז נישט אזוי לייכט צו זיין א פיליסוף? העהע! איך מיין, אין אלגעמיין... אפילו כדי צו פערשטעהען די פיליסופים, בעדארף מען זיין נישט אבי ווער! און טאקי מיט דעם מעג איך מיך בעריהמען: פערשטעהן — פערשטעה איך זיי דורך און דורך...

נאך אזעלכע דבורים האט דער סטודענט זיך אונטערגעגעבען זיין ווייכען כאראקטער, ארויסגענומען פון קעשענע א פאפיראס און דער לאנגט דעם אידעל אהן ווערטער. יענער האט באלד פעררויכערט און האט זיך צוועצט בהרחבה אויפ'ן פערבעטען בעט, געלאזט מיט פערגעניגען דינע פעדילמעך רויך פון מויל און גענומען דערזעהלען א לאנגע מעשה, וואס האט מיט איהם אליין פאסירט איינמאל אויף דער ריזע. איינמאל, פאָהרענדיג קיין ווארשוי, האט ער זיך צוזאמענגעטראָפּען אין וואַגאַן מיט איינעם א גרויסען דאָקטאָר א מפרסם. דאָס איז געווען איינער פון יענע גרויסע דאָקטוירים, וואָס לכתחילה האָט זעהר שווער צו דערקענען ווער זיי זיינען: דאָס רוב זיינען זיי קלייניטשקע, דאָ רינקע און איינפאך געקליידעט. אמת, דערמיט מעג ער זיך בעריהמען: ער, אז ער דערזעהט אזא פויגעל, בעדארף מען איהם שוין קיין פינ' גער און מויל נישט אריינלייגען. ער דערקענט באלד נאכ'ן פליעך... און אזוי איז אויך געווען מיט יענעם דאָקטאָר: ער האָט נאָר בעדארפט דערזעהן, ווי איינער זיצט עפּים און לייגעט א לאטיינישע צייטונג און קרימט מיט דער נאָז... ביזט דו דאָך אונזער א ברודער! בקיצור, וואָס זאָל ער א סך בריווען — זיי האָבען ביידע פער פיהרט א שמועס, אט טאקי פונקט אזא שמועס ווי איצט, מיט דעם הערר סטודענט. א וואָרט פאר א וואָרט — זיי זיינען געוואָרען נפש אחת, ממש ווי לייבליכע ברודער. אז עס איז געקור מען צום געזעגענען זיך, האָבען ביים דאָקטאָר זיך געשטעלט טרערען אין די אויגען. ביי איהם אליין אויך... בטבע האָט ער זעהר ליעב אזעלכע מענשען, אין אלגעמיין, פון'ס שטאַנדפונקט... יא, ער האָט עפּים פערנעסען דערזעהלען: זיי האָבען געטראָקען צוזאמען נישט וואָרט א וויילע, אפּשער איז דאָס געווען נישט קיין מיל, נאָר ביער? דאָס איז שוין א מעשה פון כמה יאָהרען! איצט דערמאָנט ער זיך: דאָס איז טאקי געווען ביער... א סימן האָט ער — זיי האָר בען ביידע געהויבען די גלעזער, א מנהג, וואָס מען געברויכט ביי ביער, נישט ביי מיי... נאָר נישט דאָס איז ער אויסער דערזעהלען. אויסען איז ער — די פאפיראסען... א פאפיראס האָט איהם געגעבען יענער דאָקטאָר, וועט ער דעם טעם נישט פערנעסען ווייל ער וועט לעבען! נא, אזעלכע פאפיראסען זעהט מען שוין היינט גאָר ניט: צוזאנציג קאָפּיקעס א שטיק. און אפּשער טאקי די גאנצע דרייסיג... העהע!

שטעלט זיך אויף די קניע און גענומען שלעפען פון קלומעק א בוך נאך א בוך, בעטראכט אויפ' מערקזאם זייער בונד, אריינגעקוקט אין די שער-בלעטער און אויסגעלייענט הויך אויף א קול זייערע נעמען: „געשיכטע דער ארבייטער בעוועגונג אין ענגלאנד“, „אלזא שפראך זארא-טובטרא“, „די אגראר-פראגע“, „געשיכטע דער פילאָזאפיע...“ ביים נאמען פון'ם לעצטען בוך האָט דאָס אידעל מאָדנע, כמעט מיט וואונדער, א קוק געגעבען אויף דעם סטודענט, דערנאָך איז איהם דאָס פנים אין גאנצען ליכטיג גע-וואָרען, ווי בעגאסען מיט זונגענטראהלען. ער האָט א דרעה געטאן מיט'ן קאָפּ, א קנאק געגע-בען מיט דער צונג און מאָדנע שלעמיש א וואונק געטאן מיט די אויגען צום סטודענט: „עֵהֶע-הע!“

דער סטודענט פערעלמוטער האָט זיך האַס-טיג אויפגעהויבען פון דער ערד, איבערגעלאָזט דעם קלומעק מיט די ביכער ביים אידעל אין די הענד און אליין האָט ער גענומען מיט אימפּעט אויסקלאָפּען זיין קישען מיט דער בלויער קאָלדע. נאָך די קלעפּ, וואָס ער האָט אריינגעלייגט אין זיין בעטגעוואנט, איז געווען דייט'ליך צו זעהן, אז עס פערדריסט איהם זעהר שטארק, וואָס ער האָט א ווייכען כאראקטער און וואָס דער קליינוואוסקיסער יונגערמאנטישק האָט א פנים ברעה צו פערבלייבען דא אין ציר מער אויף שטענדיג. דענסטמאל איז ביים סטודענט געבליבען דער הסכם צו אָנשטעלען א ברוג פונטער פנים, שווייגען ווי א שטומער און גאָר נישט געטפערען דעם דאָזיגען אידעל. געמאכט צו רעכט דאָס שטעל, האָט ער ארויס גענומען פון קעשענע א פאפיראס, א קוק געטאן ביז אויף דאָס אידעל, וואָס האָט נאָך אלץ גע'בעליבתי'וועט ארום די ביכער, און מיט א שרעקליכען כעס א רייב געטאן א שוועבעקע. דער יונגערמאנטישק האָט זיך געשווינד אויפגע-הויבען פון די ביכער און איז פערשוואונדען גע-וואָרען פון צימער. אין א וויילע ארום האָט ער זיך אָבער ווידער בעוויזען. ער האָט געהאַל-טען צווישען די צייהן א ביינען מונדשטיקעל, געצימבעלט איבער דעם מיט א פינגער און גע-פייפט דעם סטודענט אין פנים אריין:

— דאָס איז אן אמת'ער א ווארשעווער... פון העלפאנט'ביין...

דערזעהען, אז דער סטודענט פערשטעהט ניט זיין מיין און שווייגט און ריהרט זיך ניט פון ארט, האָט ער ווידער אריינגעשטעקט דאָס מונדשטיקעל צווישען די צייהן און ווידער גע-נומען צימבליען.

איך וואָלט א בעלן געווען פערזוכען אייערען א פאפיראס. ס'איז אינטערעסאנט, פערשטעהט איהר מיך, אין אלגעמיין, פון'ם שטאַנדפונקט... איהר היט דאך אָפּ מסתמא די היגיגע? א שאלה א ביסעל! מען זעהט דאָס ארום פון די אויגען... איך האָב מיר

ארויסגעלאָפֿען פון צימער און באלד האָט ער זיך אומגעקעהרט מיט אַ בלאַט-ציטונג אין האַנד. ער איז צוגעגאנגען צום סטודענט, וועל-כער איז געשטאַנען איבער'ן טיש אן אָנגע-ברוג'טער, און האָט איהם אָנגעוויזען מיט'ן פינגער ערגעץ אונטען אין דער צייטונג:

— אַט אַ דאָ. איהר זעהט אַ ה"א? דאָס מאַכט: „הערר“. דאָס שרייבט מיר סאָקאַלאָוו אזוי... ווייטער: „ש—ן מ—ג“, דאָס מאַכט: „שטן מקטרג"... דאָס בין איך... דאָס הייסט, נישט איך, נאָר דער פסודאָנים מיינער. איך האָב נישט געוואלט אונטער'האָלען מיין נאָמען, די „חברה קדישא" זאָל זיך דערפון נישט דער-וויסען... נאָר די גאנצע שטאָרט האָט סיי ווי געוואוסט דערפון, העהע! ווייטער: „מיר קע-נען נישט בעגרייפֿען אייער כונה, זי איז צו טיעף פאר אונז". איהר פערשטעהט ווערטער? ...! דאָס האָב איך אזא ריגולות, וואָס איך שרייב טיעף, מיט אַ סך שווערע ווערטער פון דעם מחזור אַרויס... אן עבירה, וואָס איהר פער-שטעהט נישט קיין העברעאיש!

דאָס אידעל האָט געקוקט אויף דעם סטודענט מיט אזא ליכטיג פנים און מיט אזעלכע שטראַלענדע גלייכליכע בעקלעך, אז מען האָט געזעהן, ווי עס קומט איהם צו אַ שטיק געזונד. דער סטודענט האָט גערופֿען אַ טראַט געטאָן צו איהם, אז כאפּ פּעטאָן פון זיינע הענד די צייטונג און אַ שמייץ געטאָן מיט איהר אויפ'ן בעט. אין דעם אויגענבליק האָט זיך געעפֿענט די טהיר פון שטוב און פון קאָרידאָר האָט זיך דערהערט אַ קול פון אַ ווייבעל:

— שלמה זלמן, וואו ביזט דו? ווייטער נישטאָ איהם... מען דאַרף מאַכען דעם פרייט-טאָג'ס חשבון, און ער איז ערגעץ נעלם געוואָר-רען! גוואלד, רבנו של עולם! די פריסטאָוויכע וואָרט דאָך אין קראָם! וואו איז ער? נו, אַ מענש, אַ מענש...

— שאַ, שאַ, ליאַרעם דאַרטען נישט! איך בין דאָ, ביים סטודענט! — שלמה זלמן האָט ברייט צועפֿענט די טהיר און זיך געשטעלט מיט'ן פנים צו פערעלמוטערען.

— מען לאָזט פשוט ניט אויסרעדען קיין וואָרט מיט אַ מענשען! אָהן מיר קענען זיי זיך נישט אַ קעהר טאָן — אלץ די בוכהאַלטעריע! איהר מיינט, אז נאָר די בוכהאַלטעריע? און ווער פיהרט די אדמיניסטראַציע, אויב נישט איך? אז עס קומען אריין גימנאַזיסטען און מען דאַרף מיט זיי פיהרען אַ שמועס אין רוסיש — איז טאַק איך און איך! וואָרום צולאָזען צו זיי מיין ווייב אָדער מיין שווער, וועלען זיי דאָך מאַכען אַ תל פון דער גאנצער גראמאַטיקע! ...!

דערנאָך האָט ער אַרויסגעשטעקט דעם קאַפּ דורך דער טהיר און אָנגעשריען אויף דאָס ווייב:

— וואָס-זשע שטעהסט דו דאַרטען? קום אריין, גיב אהער דאָס קאָנטאַבּוך, איך וועל מאַ-

פערעלמוטער איז צוגעגאנגען צום אידעל און זיך אוועקגעשטעלט פאר איהם מיט אַ פינגער טער שטום געזוכט. אַ וויילע איז ער אזוי גע-שטאַנען, געקוקט אויף דאָס אידעל און געפיהלט, ווי עס ווערט איהם נישט-גוט, ווי עס נאָגט איהם מאָדנע ביים האַרצען. דערווערען, אז יע-נער זיצט זיך רוחיג, בהרחבה אויפ'ן בעט און שמייכלט מיט אַ גלייכליך שיינענדיג פנים, האָט ער זיך מיישב געווען און איז אַרויסגעגאנגען פון צימער און אַ האק געטאָן מיט דער טהיר. אַ פאָר מינוט איז ער געשטאַנען אין דעם פינגער-טערען קאָרידאָר אַ פערזאָרנטער, מיט פינסטער רע געדאַנקען, און האָט אלץ געזוכט אַ תרופֿה, ווי אזוי צו פטור ווערען פון אזא אָנשיקעניש, ווי דאָס אידעל. ער איז אַריינגעקומען צוריק אין צימער מיט אַ פעסטען בעשלוס, געמאַכט דערביי אַ שטרענג גזלניש פנים און זיך געווענ-דעט צום יונגענמאַנטיש:

— איך מוז אייך זאָגען, אז איך בין איצט זעהר פערנומען...

דאָס אידעל האָט שוין לאָנג געהאַט אויס-גערויכערט דעם פאַפּיראַס. איצט האָט ער גע-האַלטען צווישען די ציהן דאָס ליידיגע מונד-שטיקעל און געפֿיפֿט מיט דעם צום סטודענט אין פנים אַריין. ער האָט איהם געענטפערט:

— איהר דאַרפט עס מיר גאָר ניט זאָגען: איך פערשטעה אלליין, אז איהר זענט זעהר פער-נומען... ס'איז דען עפֿים אַ שפּיעלכעל — האָבען צו טאָן מיט פיליסופיה און מיט היסטאָריע? און נאָך וואָס פאַר אַ היסטאָריע — פון ענג-לאַנד! ...! אונז בעדאַרף מען קיין פינגער אין מויל נישט אַריינלייגען; מיר ווייסען... אַ קלייניגקייט — מאָרד-אַרבייט! איך מין, אין אלגעמיין, פון'ם שטאַנד-פונקט... דיר ווילט זיך דוקא פאָהרען מיט דער באַהן — טאָ זיך טאָג ווי נאכט, ברעך דעם מח און געפֿין אויס, אז „עלעקטערע" איז דאָס און דאָס, „לאָקאמאָטיוו" — דאָס און דאָס... וואָס דאַרפֿען מיר רעדען וועגען פיליסופיה — אַמעהר לאָמיר נעמען אן אַנדער חכמה, אויך זעהר אַ שאַרפע. איך מין „היסטאָריע-גרעטץ"... איך טענה מין זאָך: נישט אלע קאָנען פערשטעהן „היסטאָריע-גרעטץ". איהר פערשטעהט העברעאיש? איך זעה נאָך אייערע אויגען נאָך, אז איהר פער-שטעהט ניט קיין העברעאיש... איך, אז איך גיב אַ קוק אויף אַ מענשען! ...! ווייסט איהר דאָך מסתמא אויך ניט, ווער איז סאָקאַלאָוו? אן עבירה, כלעבען... אַט וועל איך אייך בעווייזען, וואָס דער רעדאקטאָר סאָקאַלאָוו האָט מיר גע-ענטפערט אין „בריעפֿקאסטען". איהר ווייסט דאָך מסתמא, וואָס איז אזעלכעס „בריעפֿקאסטען"? איך מין, אין אלגעמיין, אזא מענש, ווי איהר, פון דער אמת'ער ציוויליזאציע... איך וועל אייך איבערזעצען וואָרט ביי וואָרט אין ריין רוסיש.

דער יונגענמאַנטיש איז אויף אַ וויילע

איין איינציג טראפען טהוי,
איין טריעף פון הימעל־זאפט —
און וויעדער פרישט זיך אויף
אין מיר די בליהונגס־קראפט.

און ווי די רויו פערשלינגט
דיין טהוי, אזוי וועל איך ;
און ווי די רויו מיט דאנק
צו דיר — דאן שליסען זיך.

2.

ס'איז נאכט. א פערשלאָסענע ליעגט זיך די רויו,
בעהאלטען אין פעלד־גראז אין טיעפען ;
זי שלומערט און הערט ניט, ווי איבער איהר קאפ
פון הימעל די טהוי־טראפען טריפען.

זי שלומערט און זעהט ניט, ווי רונד ארום איהר
די טהוי־טראפען ציטערנדיג בליצען ;
זיי האבען פערלאזען דעם הימעל, אבי
איהר עדעלעם הארץ צו בעזיצען.

איצט ליעגען די טראפענדלעך טהוי אויף דעם פעלד
פון נאכט - מרה־שחורה בעגאסען ;
זיי זיינען געקומען צו שפעט : ס'האט די רויו
דאס הארץ איהרס געהאט שוין געשלאסען...

3.

לאנגזאם האט די נאכט איהר לעצטען
בלויזען חלום אויסגעטרונקען ;
אויף דעם מזרח שלאגט דער מארגען
אויס די ערשטע ראזען־פונקען.

כ'הייב די אויגען אויף — פערגאנגען
אין דעם הימעל אלע שטערען ;
כ'לאז אראפ מיין בליק — אנטגעגען
ליעגט דער גרינער סטעפ אין טרערען.

אויף דעם סטעפ צווישען מיליאנען
צארטע קווייטעלעך און גראזען
ליעגט א טרער מיינס, וואס דאס אויג האט
אין דער נאכט אראפגעלאזען.

נאך אט שטרעקט די זון אויס זשעדנע
איהרע לאנגע שטראהלען־פינגער,
קלייבט אויף יעדען דריבנעם טהוי־טרער —
און די טרער פון אבל־זינגער ?

„ניט בעריהר זי ! דען א כמארע
וועט מיט חשך דרך בעדעקען...
א, צו וואס א מאג א העלען
פון דער אייביגקייט פערמעקען ? !“

דער מושלם

פון י. ד. בערקאוויטש.

1.

האָט זיך אָבער נאָך אַלץ ניט געריהערט פון'ם אָרט, געשטאַנען אין טהיר א גליקליכער און שטיפערדיש אונטערגעוואָרפֿען אויף א פינגער דאָס זילבערנע קייטעלע פון'ם זייגער.

— איהר האָט מיר עפעס צו זאָגען ?
— זאָגען ? — דאָס אידעל האָט זיך ווייך

אריינגעגלייטשט אין חדר אריין. — אוי-או! ... מיר וועלען נאָך זאָגען און וועלען נאָך רעדען, אים ריצה השם! איך מיינ, שפעטער, מיט דער צייט, אז מיר וועלען געהענטער בעקאנט ווערען אין אלגעמיין.... אזעלכע מענשען, ווי מיר, וועלען שוין געפינען וועגען וואָס צו רעדען, הער! איך מיינ, אונזערע ברידער, אין אלגעמיין, פון דעם שטאַנד-פונקט... אפשר איז איך אַנ גענעהם, הערר פערעלמוטער, צו רעדען רוסיש ? ביטע, פאָזשאַלויסטא, מיט'ן גרעסטען הדרת הכבוד! איך פערשטעה און רעד רוסיש ווי אַן עכטער רוס, נאָך דער גראַמאַטיקע נאָך... האָט אויב איהר ווילט, וועט איהר באלד הערען!

פערעלמוטער איז אין דער צייט געשטאַנען איבערגעבויען איבער זיין קלומעק און האָט ארויסגענומען פון דאָרטען זיינע ביכער. ער האָט אויפגעהויבען צום יונגענמאַנטישק זיינע ווייכע שמיכלענדיגע אויגען און א פרעג געטאָן:

— אזוי ? איהר רעדט רוסיש ווי אַן עכטער רוס ?

דעם סטודענט האָט זיך שטאַרק פערוואָלט טרייבען אַ ביסעל קאַטאַוועס מיט דעם דאָזיגען יונגענמאַנטישק. דערצו אָבער בעדאַרף מען האָבען חוצפה, און ווייל ער האָט געהאַט זעהר אַ ווייכען כאַראַקטער, האָט ער איהם נאָר גע-שמעלט אַ קליינע פראַגע:

— מעג איך פרעגען, וואָס איז אייער בע-שעפטיגונג ?

— שייך זאָגען בעשעפטיגונג ? איהר ווייסט דאָך, אונזערע ברידער... מען לייענט, מען שרייבט. נאָר אין אלגעמיין, פון'ם שטאַנד-פונקט, בין איך אַ בוכהאַלטער. איך זיין מיר אין שטוב און פיהר די בוכהאַלטעריע.... אין אלגעמיין, הייסט עס... קאָמיר אַקאַרשט אַ קוק געבען, וואָס איז דאָרטען ביי איך פאַר אַ ביי כער ? היסטאָריע ? מאַטעמאַטיקע ? געאָגראַפיע ? פראַקלאַמאַציע ? נישקשה, נישקשה, איהר מענט מיר זאָגען, הערר פערעלמוטער! מיר פער-שמעהען עפּים אויך אין די זאַכען, העהע! ער האָט זיך צוגעשטאַרט צום סטודענט, גע-

ערעלמוטער, א יונגער סטודענט מיט אַ ווייכען כאַראַקטער און מיט ווייכע שעמענדי-דיגע אויגען און מיט אַ ווייך צאָרט בערדעל, איז געקומען מיט זיין בלויער קאָלדע און מיט'ן קלומעקעל אויף דער נייער קוואַרטיר, וואָס ער האָט געדונגען. די טהיר האָט איהם געעפֿענט איינער אַ קליינוואַוקסיגער יונגער מאַנטישק אין פענסע און אין אַ קיילעכדיגער זיידענער יאַרמאַקע, מיט עפּים אַ ביכעל אונטער דער פאַכווע. דערוועהן דעם סטודענט, האָבען די פענסע בייים יונגענמאַנטישק אַ שוין געטאָן, און ער האָט פֿרעהליך אויסגע-רופֿען:

— אַה, דער הערר סטודענט, הערר פֿערעלמוטער! איך זיין שוין און וואַרט אויף אייך אזוי לאַנג!

פערעלמוטער איז דורכגעגאַנגען דורך אַ פינסטערען קאָררידאָר צו זיך אין צימער אריין. דערהערט, אז דער יונגענמאַנטישק געהט איהם נאָך מיט ווייכע טריט, האָט ער זיך אָפֿגעשטעלט ביי דער טהיר און איהם פֿערוואַנדערט אַנ-געקוקט.

— איהר זיינט דען דער בעליהבית דאָ ?
— איך מיינ, אז מען קאָן זאָגען אזוי.... ווער שמעסט פאַר אייך, וועט דער בעליהבית געוויס זיין — אַיך!

— וואָס הייסט ? און ווער איז דער אַל-טער, ביי וועמען איך האָב געדונגען די קוואַרטיר ?

— עט, פאַרהאַן וועגען וועמען צו רעדען... דאָס איז דאָך מיין שווער!

דער סטודענט האָט מאָדנע פֿערוואַנדערט בעטראַכט דאָס דאָזיגע אידעל. אַ קליינוואַוקסיגער סיגער, אַ קיילעכדיגער, מיט אַן אָפֿגעפאַשעט שיינעדיג פֿנימעל, מיט פֿערברוימטע גליקליכע בעקלעך, מיט אַ שוואַרצן פֿערקאַמט בערדעל, מיט אַ זילבערן קייטעל אויף דער ברוסט, איז ער געשטאַנען אין טהיר און געשמיכעלט צום סטודענט דורך די פענסע אזוי ברייט און אזוי ליכטיג, פונקט ווי עס וואָלט איהם אין דער מינוט אַ שטיק געזונד צוגעקומען. פֿערעלמוטער האָט זיך אָנגעבויען איבער זיין קלומעק און האָט איהם געוואָלט צעבינדען און ברענגען אין אָרד-נונג די נייע קוואַרטיר. דער יונגענמאַנטישק

פאָהרען אַ מאַן, האָט זיך אַ ביסעל אָבגעטאָן...
 דעם מאַטאָרמאן האָט מען אַרעסטירט...
 ע ל י ס. (די סקוירט פאַלט איהר אַרויס פון
 די הענד) נאָ, מיכטער, איך דאַרף ניט קיין
 סקוירט... (ניט איהם צוויי דאלאַר) נאָט
 איך, וואָס איך קומט און לאָזט מיך צופרידען.
 פ ע ד ל ע ר. נו, דאַרף מען ניט... (פער
 פאַקט דעם באַנדעל) האָט איך אַ גוטע... נעקסט
 דאָר וואָונען אויך אידען?
 ע ל י ס. (אונגעדולדיג) אידען, אידען!
 פ ע ד ל ע ר. גוט באו! (אב.)
 ע ל י ס. (פערבלייבענדיג אויף אַ קלוינער
 ווילעל שווער פערטראכט) נאָ, עס מוז זיין אַ
 סוף. איך האָב מורא... איך וועל איהם מעהר
 צו דער אַרבייט ניט לאָזען געהן, וואָס גאָט וועט
 געבען, דאָס וועט זיין. איך טאָר איהם ניט
 דערלאָזען צו אַן עקסידענט! און דעם מאַטאָר
 מאַן האָט מען אַרעסטירט... דעם אונגליקליכען
 מאַטאָרמאן... עפעס אזוי ווי דער מאַטאָרמאן
 וואָלט עס וועלען הרג'ענען אַ מענשען... (פער
 טראכט) און מיר ליגט אין קאָפּ האַנדלען מאַנ
 טעלעך, שפיעגלען זיך מיט סקוירטס... איין מאָל
 אין טאָג אַ שטיקעל טרוקען ברויט עסען, און
 ניט דערלאָזען אַ מאַן צו אזא אונגליקליכע
 פּרנסה. (עס דעהערט זיך, ווי אימינער לויפט
 האַסטיג איבער די טרעפּען. זי הערט זיך צו, איהר
 פנים ווערט פלוצלונג בלאַס. זי לויפט צום טיר.)
 דאכט זי, מיין באַנעט... וואָס לויפט ער אזוי?
 (עפענט די טיר, קוקט אין האַל אַריין) דו,
 באַנעט?
 ב א נ ע ט. (הינטער'ר טענע) איך...
 איך... (לויפט אַריין האַסטיג אין צימער. זיין
 געזיכט איז שרעקליך בלאַס. פון פנים רינט איהם
 בלוט, אויך פון קאָפּ רינט בלוט. דער העט, די
 קליידער צופליקט און צוריסען. ער רעדט קיין איין
 וואָרט ניט, פערשליסט די טיר, כאַפט אַרויס דעם
 שליסעל און בעהאַלט עס אין פאַקעט.)
 ע ל י ס. (מיט אַ שרעקליכען היסטערישען
 אויסגרייז) באַנעט, וואָס איז געשעהן?
 ב א נ ע ט. איך האָב אַ קינד אַריבער
 געפאַהרען!...
 ע ל י ס. אוי! ווי אזוי?
 ב א נ ע ט. (מיט ווילדע בליקען) דו?
 דו? די פּרעגסט אויך ווי אזוי?
 ע ל י ס. אוי, אַן אונגליק. (וואַרפט אויף
 איהם אַ בליק) ביי דיר גיבט זיך בלוט פון פנים,
 פון קאָפּ אויך!... (ברעכט אויס אין אַ יאמער)
 וואָס האָט מען מיט דיר געטאָן?..
 ב א נ ע ט. שטיינער געוואָרפּען, געשלאָג
 גען... צורייסען אויף שטיינער געוואָלט...
 (הערט זיך צו; זיינע בליקען ווערען נאָך ווילדער)
 זיי געהען אַהער... זיי געהען אַהער... זיי ווילען
 מיך דער'הרג'ענען... דו הערסט... זיי געהען אַי
 בער די טרעפּע... (לויפט צו אַ ענקסטער) זאָל
 איך שפּרינגען פון ענקסטער... אין יאָר אַריין?
 (עפענט די ענקסטער.)
 ע ל י ס. (אין טויט שרעק, האַלט איהם אָב)

ע ל י ס. באַלד, מיין קינד, וועט ער פער
 ביפּאָהרען.
 ע ל י ס. וועל איך זיך שטעלען אַנטקע
 גען איהם און צייגען, ענד פאַפּא וויל בי כאָ
 גלער.
 ע ל י ס. שטעה, מיין קינד, אויפ'ן סייד
 וואָס... נור ניט אין מיטען דער גאַס.
 ע ל י ס. אַה קאָרס אויפ'ן סיידוואָק...
 איך וועל מאַכען מיט'ן האַנד, וועט ער מיך דער
 זעהען... ענד פאַפּא וויל בי סאָ גלער... כאָ
 גלער... (גליקליך) אוי אז פאַפּא וועט מיך ניט
 דערקענען?
 ע ל י ס. ער וועט שוין דערקענען...
 ע ל י ס. ענד פאַפּא וויל בי סאָ גלער...
 סאָ גלער... (לויפט אַרויס פון הויז, טאַנצענ
 דיג פאַר פרייד.)
 פ ע ד ל ע ר. איהר האָט, קיין עין הרע,
 אַ שעהן קינד.
 ע ל י ס. קיין ביז אויג זאָל איהר ניט
 שאַדען.
 פ ע ד ל ע ר. (קוקט אַריין אין באַנדעל)
 און פאַר זיך עפעס אַ רעכטע סקוירט ווילט
 איהר אפּשר האַנדלען? איהר זעהט דאָך שוין,
 אז איך בין אַ ביליגער מענטש.
 ע ל י ס. אַי, לאָזט מיך צופרידען...
 פ ע ד ל ע ר. (נעמט אַרויס פון באַנדעל אַ
 סקוירט) קוקט נור אָן אַ סקוירט. זעהט, ווי
 רייך דאָס איז... נעמט, טהוט נור אַ מעסט...
 ע ל י ס. אַ שעהנער דאַנק. איך דאַרף
 ניט קיין סקוירטס...
 פ ע ד ל ע ר. וואָס איז שייך, מען דאַרף
 ניט? אַן איבעריגע סקוירט שאַדעט קיין מאָל
 ניט. און גלויבט מיר, ווען איך וועל איך זאָל
 גען דעם פרייז, וועט איהר דאָס צוכאַפען בלינד
 דערהייט.
 ע ל י ס. (בעטראכט די סקוירט) וואָס
 קאָסט אזוי סקוירט?
 פ ע ד ל ע ר. צוויי דאָלאַר ניין און פער
 ציג סענט. וואָן פרייז!
 ע ל י ס. מאַהלט איך, איהר וועט אָבער
 בען ביליגער.
 פ ע ד ל ע ר. הייסט עס, איהר ווילט פון
 מיר כסדר איך זאָל נאָך אַ מאָל שווערען ביי
 מיין ווייב און קינדער.
 ע ל י ס. ווער הייסט איך שווערען?
 איך הייסט איך ניט שווערען... (בעטראכט די
 סקוירט.)
 פ ע ד ל ע ר. נו, מיסעס, איהר קענט זיך
 דינגען... נור אומזיסט פערהאַלט מיך ניט... איך
 דאַרף נאָך פאַהרען אַהיים... און דער פאַהרען
 דאון טאון נעהמט אַ גוטע שעה אויפ'ן זייגער...
 נעכטען האָב איך זיך מיט דעם פאַהרען אָפּגע
 באַדערט צוויי שטונדען, אַן עקסידענט גע
 טראָפּען!
 ע ל י ס. (טהוט זיך אַ כאַפּ) אַן עקסי
 דענט? וואָס פאַר אַן עקסידענט?
 פ ע ד ל ע ר. די טריין האָט איבערגע

מיינעלע, ווי אונזער ליילי, א מיינעלע אין א ווייסען מאנטעלע...

ע ל י ס. (איחר געזוכט קרימט זיך אויס פון טויט-שרעק. זי גיט א פערצווייפלטען אויס-געשרוי. לויפט צום מיר, וויל עפענען, קען ניט, שרייט ווילד) דער שליסעל? וואו איז דער שליסעל? ...!

ב א נ ע ט. (מיט א שטילער, אבער שרעק-ליכער שטימע) וואו איז ליילי?
ע ל י ס. דער שליסעל! ...! (ברעכט די מיר.)

ב א נ ע ט. ליילי! ...! וואו איז ליילי?
ע ל י ס. האסט זי איבערגעפאָהרען...
ב א נ ע ט. א וויסער מאנטעלע... דאָס איז ניט ליילי...

ע ל י ס. (ריוסט די האַר פון'ס קאפּ) מיין קינד... מיין ליילי... ליילי... (ברעכט די מיר. עס הערען זיך פיעלע טרויט.)

ב א נ ע ט. (אזוי ווי משוגע) ניין... דאָס איז ניט ליילי... (געפינט דעם שליסעל, שליסט די מיר.)

ע ל י ס. מיין קינד... מיין ליילי... (די מיר עפענט זיך. עס קומען ארויף פיעלע מענשען. א פאליסמאן טראָגט אויף די הענד ליילי'ס איבער-געפאָהרענעם קערפערל.)

ע ל י ס און ב א נ ע ט. ליילי! ...! (ווארפען זיך ביידע מיט יאמער-געשרויען צו דער טויטער קינד.)

(פאָרהאַנג.)

באנעט... וואָס ווילסטו טאָן? וועסט דער-הרג'עט ווערען! ...!

ב א נ ע ט. זיי וועלען מיך אויף שטיקער צורייסען! ...!

ע ל י ס. (הענגט זיך איהם אויפ'ן האַלז) בערוהיג זיך... קיינער געהט ניט... וואָס ביזטו שולדיג, באנעטעל? ...!

ב א נ ע ט. (צומישט) אונטער די רע-דער... אונטער די רעדער... וואָס זאָל איך טאָן? (היסטעריש) מענש, איך קען ניט לעבען, איך קען דאָס ניט אויסהאלטען... אונטער די רע-דער...!

ע ל י ס. (ברעכט די הענד) ווי אזוי? ווי אזוי האָט עס פאסירט?

ב א נ ע ט. רעד ניט... פרעג ניט... איך ווייס ניט... איך ווייס ניט... איך האָב נור געזעהען, ווי עס איז אונטער דער קאר געפלויען. ווייטער געדענק איך גאָר ניט. איך געדענק נור, ווי מען האָט מיך געכאַפּט שלאָגען, ווי מען האָט מיך פון קאר ארונטערגעשלעפּט. איך בין ניט שולדיג, עליס, איך בין ניט שולדיג... (וויינט היסטעריש.)

ע ל י ס. אוי, אָן אונגליק... אפשר וועט דאָס קינד בלייבען לעבען?

ב א נ ע ט. (ווילד) אונטער די רעדער... איך האָב געהערט, ווי עס טראשצט... (היסטע-ריש) איך קען ניט לעבען... לאָז מיך, איך וועל געהן צו זיי... זאָלען זיי מיך אויף שטיקער צו-רייסען... מיך אַרט ניט... מיך אַרט ניט... איך האָב דער'הרג'עט א קינד, א קליין קינד... א

טהו"י

(מיט אַכטונג ק. מרמר געווידמעט)

פון ה. רויזענבלאט.

1.

ווען פריעדליך פאלט אראב
די נאכט אויף באַרג און מַהאַל,
דאָן עפענט זיך מיין האַרץ
און יאמערט אויפֿען קול.

א — שמאַרקער גאָט! — ניט לאָז
פערטריקענען ווי שמרוי
דאָס עדעלע אין מיר
און שענק אַ טראַפען טהו"י!

געפאלען איז אויף מיר
דעם מאַג'ס צוגליהמער שטויב,
זיין היץ, זיין דורשט, און דאָך,
מיין גרויסער האַרר, איך גלויב —

בעוואפענט. און עס איז דאך א פאקט, אז צווישען די שרייבער פון די אומות העולם בעגעגענען מיר דאך א סך וועניגער עס-הארצות, ווי צווישען אונזערע אידישע שרייבער, ווייל ביי זיי, ביי די אומות העולם הייסט עס, וועט זיך זעלטען ווערע-איז נעהמען צו דער פערדער, ווען ער בעזיצט אזא בילדונג ווי אונזער א אידישער שרייבער.

און אט אין דעם, אין דער אנוויסענהייט פון אונזערע שרייבער, אין זייער מאנעלהאפטע אויסבילדונג, זאל מען זוכען די שוואכקייט פון אונזער ליטעראטור. טאלענטען געפינען מיר צווישען אונזערע אידישע שרייבער גאר נישט אזוי וועניג. אויב מען זאל רעכענען נאך דער פראג פארציע האבען מיר אפשר אין אונזער ארימער ליטעראטור מעהר טאלענטען, ווי אנדערע נאציאנען, אונז פעהלט נור געבילדעטע טאלענט-טען. און אט אין דיעזע מאנעלהאפטע בילדונג פון אונזערע שרייבער שטעקט אויך דער סוד, וואס זיי זיינען אזוי לייכט אין געוויכט און פליהען ביי דעם ערסטען קליינעם ווינטעל גראד צו די וואלקען ארויף. דאס לעבען אין די וואלקענס איז וועניגער פערוויקעלט, דארטען איז איינפאכער, דארטען שטעהן נישט אויף דער טאגעס-ארדנונג קיין ברענגענדע פראגען, וועלכע פארדערען אן ענטפער. אין די וואלקענס וויקעלט מען זיך אין א שלייער פון סודות, סודות וועלכע פארדערען נישט, אז מען זאל זיי טרעפען און מען קען זיי נישט טרעפען, אין וואלקען פערוואנדעלט זיך יעדער שרייבער אין א סוד פאר די וועלט און א סוד פאר זיך אליין און מיט זיין אינערליכער פוסטקייט און לייכט-קייט שוועבט ער זיך ארום אין דער לופט גרינג ווי א פערדערעל, וואוהין דער ווינד טראגט איהם נור, און ער דוכט זיך איהם, אז ער איז נישט קיין פערדערעל, נור א מלאך און אז נישט דער ווינד טראגט איהם, נור אז ער פליהט עס מיט זיין אייגענעם רצון וואוהין ער וויל און דעם ווינד מאכט ער עס אן מיט זיינע פליגלען...

און אז עס קומען אונזערע יונגע שרייבער און רעדען אונז וועגען א קולטור-רענסאנס, קענען מיר נור זאגן: ווארט א וויילע, קינדער, מיט אייערע טאלענטען וואלט איהר אפשר שאפען א קולטור-רענסאנס, אבער נישט מיט אייער בילדונג. לערנט, שטודירט, בעוואפענט זיך מיט די נויטיגע וויסענשאפטען, וואס א שרייבער, א וועג-ווייזער דארף האבען, דאן וועט איהר נישט בלויז פליהען אין הימעל, נור עס וועט אייך אויך ציהען צו דער ערד, ווייל איהר וועט דאן די ערד בעסער פערשטעהן און אויך די מענשליכע געזעלשאפט, וואס געפינט זיך אויף איהר. און דאן — דאן וועלען מיר באמת קענען רעדען פון א קולטור-רענסאנס. אין דער אידישער גאס.

קען פון אונזערע אידישע שרייבער ארויס וואקסען א איבסען? — געוויס נישט. כדי צו זיין א איבסען דארף מען האבען נישט נור זיין טאלענט נור אויך זיין בילדונג. איבסען איז נישט נור א קינסטלער נור אויך א פארשער, א פילאזאף. איבסען שטעלט ארויס נייע פראג-בלעמען און וויל שאפען נייע פארמען אין לעבען, נור כדי צו קענען ארויסשטעלען נייע פראבלע-מען, דארף מען שטודירען די אלטע. אז מען וויל שאפען נייע פארמען אין לעבען, דארף מען וויסען פאר וואס די אלטע טויגען נישט.

דער שרייבער, דער קינסטלער, דער פאקט, זאגט מען אונז, איז נישט נור דער מאהלער פון לעבען, נישט מען ער פערציכענט דאס, וואס איז פארען און וואס אונזער אויג קען זעהען, נור ער איז אויך א שעפער, ער שאפט נייע וועלטען, נייע אידעען. קענען מיר אבער אזוינס אויך ערווארטען פון אונזערע אידישע טאלענטען? אויף וועלכע נייע ענטפלעקונגען, אויף וועלכע נייע פראבלעמען קענען מיר ווארטען פון אונזערע אידישע שרייבער, וואס דעם גרעסטען טהייל פון זיי פעהלט די אלער עלעמענטארסטע ידיעות פון אזעלכע וויסענשאפטען ווי, למשל, סאציאל-לאגיע, ביאלאגיע, היסטאריע, פילאזאפיע, נאציאנאל-עקאנאמיע און דערגלייכע, שוין אב-גערעדט פון אנדערע וויסענשאפטען. נישט קענען די גרונדלאגען פון דער מענשליכער געזעל-שאפט, נישט וויסענדיג וואס דער מענשליכער גייסט האט אין פערשיעדענע צייטען געשאפען, נישט פערשטעהענדיג די געזעלשאפטליכע פראג-בלעמען, וועלכע שטעהן אויף דער טאגס-ארדנונג, קען דער גרעסטער טאלענט קיין לעהרער און קיין ווענווייזער פאר די מענשהייט נישט זיין.

עס איז אינטערעסאנט צו בעמערקען דעם פאקט, אז צווישען אונזערע אידישע בעלעטרי-סטען איז אפילו איינער נישט, וואס זאל בעזיצען אקאדעמישע בילדונג. איך מיינ דא נישט צו זאגען, אז געבילדעט קען נור יענער זיין, וואס האט געענדיגט אן אוניווערזיטעט. מיר ווייסען גאנץ גוט, אז עס זיינען דא גענוג עס-הארצים אויך צווישען זיי, וועלכע שרייבען פאר זייער נאמען די צוויי בוכשטאבען דר, מען דארף אבער דערביי אין גאנצען נישט אראבמאכען מיט'ן האנד די אקאדעמישע בילדונג. דער אקאדעמיר-קער האט דאך פאר די אייניגע יאהר, וואס ער איז געווען אין אוניווערזיטעט, געהאט די מעג-ליכקייט זיך צו בעקענען מיט דער וויסענשאפט. דער אקאדעמיקער האט דאך אבגעגעבען עטליכע יאהר פון זיין לעבען אויף בילדונג און אויב עס האט זיך נאך איהם גע'חלום'ט, אז ער וועט זיך אין לעבען בעשעפטיגען מיט ליטעראטור, האט ער אויך געוויס שטודירט די ענייגע וויסען-שאפטען מיט וועלכע א שריפטשטעלער מוז זיין

דער סך-הכל פון דער רוסלענדער רעוואָלוציע

פון מ. מיכלאָזשן

1.

דויערט נאָך, צו ניט. די רוסלענדער רעוואָלוציע איז דאָך ניט קיין נאָדעל, וועלכע מען זאָל קענען פערלירען און ניט בעמערקען. ביז ניט לאנג האָט נאָך די גאנצע אייראָפּעאישע פרעסע געהאט א ספעציעלע אבטהיילונג מיט דעם גרויסן טיטעל: די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד. און אין דער זעלבער צייט האָבען מיר געקענט לייענען ארטיקלען, פיעל מאָל זאָגאר פון פראַ-מינענטע רעוואָלוציאָנערען, אז אין רוסלאַנד איז שוין לאנג ניטאָ קיין רעוואָלוציע. איהר האָט גע-הערט, מען זאָל אין א צייט פון טעלעגראף אָהן דראָסען ניט קענען דערנעהן אויף זיכער צו די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד איז געענדיגט, צו ניט. דער וואונדער וואקסט נאָך מעהר, ווען מיר הע-רען, אז אין רוסלאַנד גופא, אלזא דאָרט, וואו די רעוואָלוציע איז פאָרגעקומען, ווערט געפיהרט דער זעלבער וכו'. און דאָס פון מענטשן, וועלכע האָבען אליין בייגעלעבט די גאנצע רעוואָלוציע, וועלכע זיינען זאָגאר געווען אין איהר, „פיהרער“ אין פאָפולערען זינען פון דיווען וואָרט.

אזוי זעהט עס אָבער אויס נאָר אין פֿלוג. אין דער ווירקליכקייט איז די פראגע א וויכ-טיגע און יעדענפאלס קען מען זי ניט אויפלעזען מיט בריינגען עדות. ווייל די רעוואָלוציע איז ניט א יין פאקט, נאָר א גאנצער קנויל פון די פער-שיעדענסטע, מעהר און ווייניגער וויכטיגע פאק-טען. אין דער רעוואָלוציע, ריכטיג ווי אין יעדער סאָציאלער ערשיינונג, ווארפען זיך אין די אויגען די פאָלגען און ניט די אורזאכען, ווייל די ערשטע קען מען זעהן און די צווייטע דאָרף מען פערשטעהן. ווייל, ענדליך, דיווע אלע עדות האָ-בען געשטעקט אקטיוו אָדער פאסיוו אין דער דאָזיגער רעוואָלוציע און זיינען אונטער דעם איינפלוס פון געוויסע פאקטען און פאסירונג-גען, וועלכע האָבען מיט זיי א נאָהענטען אָדער א ווייטען שייכות. א פריץ, א פויער, א פאבריק קאנט, אן ארבייטער און אן אינטעליגענט, — יעדער איינער האָט צו דערזעהלען עטוואָס אַנדערש פון דער רעוואָלוציע, ווייל יעדער פון זיי האָט עטוואָס אַנדערש געזעהן און עטוואָס אַנדערש האָט צוגעצויגען זיין אויפמערקזאמקייט.

אין דער ווירקליכקייט איז די פראגע, צו האָט זיך די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד געענדיגט, ענג פערבונדען מיט א צווייטיגע שטרייטע פראגע: וואָס איז געווען די רעוואָלוציע, אָדער, ריכטיגער געזאָגט, וועלכע סאָציאלע און פאָלי-

רויסע סאָציאלע ערשיינונגען רופען ניט שטענדיג ארויס וויכטיגע און ערנסטע דיסקוסיעס — דאָס קומט אויפ'ן זינען, ווען מען בעטראכט די דיסקוסיעס, וועלכע זיינען פערבונד-ען מיט אזא רעזיגע סאָציאלע ער-שיינונג, ווי די גרויסע רוסלענדער רע-וואָלוציע. מענטשען האָבען ליעב צו רעדען וועגען איינצעלהייטען, קלייניגקייטען, ווייל עס איז לייכטער זיי צו בעגרייפען, ווייל מען דארף צו זיי ניט צילענען קיין גרויס מאָס, ווייל מען קען זיך אין זיי גריבלען און אפילו זיך זעלבסט אָב-געפיענען... עס איז שוין אָבער צייט, צו ווארפען אן אלגעמיינעם בליק, צו בעטראכטען די רוס-לענדער רעוואָלוציע אין איהר גאנצקייט מיט איהרע אקטיווען און פאסיווען, מיט איהרע אור-זאכען און פאָלגען. און דאָ שטויסען מיר זיך אָן אין א גאנצע רייהע פון שטרייטע פראגען. לאָמיר זיי בעטראכטען כסדר.

די ערשטע פראגע איז ביז ניט לאנג געווען, צו איז די רוסלענדער רעוואָלוציע געענדיגט, אָדער זי דויערט נאָך. דיווע פראגע האָט פערנר-מען א שעהן ביסעל צייט אויף די לעצטע צווא-מענפאָרען פון אלע סאָציאליסטישע פאָרטייען אין רוסלאַנד, דערמיט האָט מען זיך בעשעפטיגט אין דער גאנצער רוסלענדער פרעסע און אויף פערזאמלונגען.

אויפ'ן ערשטען בליק איז עס זעהר שווער. מען קען נאָך פערשטעהן, ווען היסטאָריקער שטרייטען וועגען אן אלטען היסטאָרישן פאקט. איינער זאָגט, אז דער פאקט האָט פאסירט און א צווייטער בעהויפטעט, אז ניט. דאָס וואונד-ערט אונז ניט, ווייל מיר ווייסען, אז ביידע היסטאָריקער שרייבען וועגען א פאקט, ביי וועל-כען זיי זיינען ניט געווען דערביי און אז ביידע פערלאָזען זיך נאָר אויף געשריבענע, טויטע עדות, וועלכע קענען זיך דאָך סותר זיין. מען קען נאָך זאָגאר בעגרייפען, ווען א היסטאָריקער זאָל קומען צום שלום, אז „איוב לא היה ולא נברא, אלא משל היה“. אבער ווי קען מען עס זיך שטרייטען וועגען א פאקט — און נאָך וואָס פאָר א פאקט — ווי די גרויסע רוסלענדער רע-וואָלוציע, וועלכע איז פאָרגעקומען נעכטען, פאר אונזערע אויגען? וואו קען מען נאָך ווי אין דיווע פאל זאָגען: נתיב ספר ונחזה, לאָמיר פרעגען אונזערע חברים פון רוסלאַנד, צו די רעוואָלוציע

טעליגענץ אין, אזוי צו זאגן, אריינגעקאכען אין זיך, זי האט זיך איבערגעגעבען איהרע אייגענע מאטערעלע אינטערעסן און כדי אויס צופילען די פוסטקייט פון דער נשמה האט זי זיך אָנגעכאפט אָן דעם מיסטיציזם, וואו יעדער יחיד איז אַ וועלטלעך פאר זיך. יעדע נשמה איז אַ וועלט מיט סודות און די גאנצע וועלט איז אַ סוד שב־זר. דער אינטעליגענט גריבעלט זיך אין די סודות פון זיין אייגענע נשמה און אין די סודות פון דעם עולם הנשמות און דערמיט פערטויבט ער די גייסטיגע פוסטקייט, דערמיט פילט ער אויס דעם גרויסען חלל, וואָס ביי איהם איז געבליבען נאָך דער רוסישער רעוואָלוציע. דער שרייבער קען זיין נור אַ פראָדוקט פון זיין צייט און ער שאפט די גייסטיגע שפייז, וועלכע פאָר דערט זיך אין זיין צייט. גאונים, נביאים, וועלכע קענען זיין העכער פון דער סביבה, אין וועלכער זיי לעבען, האָבען מיר אין אלע צייטען געהאט וועניג.

יא, מען קען פון אונזערע אידישע שרייבער ניט פערלאנגען, אז זיי זאָלען בלייבען אויף דער ערד, בעת זייערע חברים, די רוסישע שרייבער, שוועבען אין די וואַלקענס. דאָס איז אמת, אבער נאָך ניט דער גאנצער אמת. ביי דויער געלעגנ־הייט קענען מיר פרעגען: ווי קומט עס אז נור אין די וואַלקען פליהען אונזערע אידישע שרייבער נאָך זייערע רוסישע חברים, פאר וואָס זיינען זיי ניט גאָנגעגאנגען, אָדער כאַטש נאָכגעקראַכען זייערע רוסישע חברים, בעת זיי זיינען געגאנגען מיט פעכטע טריט אויף דער ערד? וואו זיינען אלע אונזערע אידישע קינסטלער געווען אין דער צייט פון דער רוסישער רעוואָלוציע, ווען זייערע רוסישע חברים האָבען בערייכערט זיך די רוסישע ליטעראטור מיט קונסט ווערק און וועלכע עס שפיעגעלט זיך אָב דאָס שטורמדיגע לעבען פון יענער צייט? וועלכע קונסטווערק האָבען אונז זעע אידישע טאלענטען, וואָס שוועבען איצט אין די הויכע הימלען, אונז געגעבען פון יענע שטורמדיגע טעג, וועלכע מיר רופען די רוסישע רעוואָלוציע? האָט די רוסישע רעוואָלוציע געהאט צו וועניגע פאָעזיע אין זיך, אז די „גרויסע“ געטליכע מוזען פון אונזערע אידישע קינסטלער האָבען פון איהר ניט געקענט בער גייסטערט ווערען? איז דען דער קאמפא אין דער אידישער גאס געווען אזוי וואַכערדיג, אזוי פראָזאאיִש, אזוי שאַבלאָן־ארטיג, אז ער האָט ניט געקענט אָנרעגן אונזערע יונגע שרייבער, וואָס האָבען אזעלכע גרויסע פרעטענזיעס, דאָס זיי זאָלען כאַטש וואָס עטוואָס ערנסטעס אָנ־שרייבען. אַם וועניגסטען האָט דאָך די רעוואָלוציע ציע געהאט כאַטש אזוי פיעל פאָעזיע אין זיך ווי דער פערשמאָלצענער חסידישער גארטעל, פון וועלכען ה' נוגע איז אריין אין אזא עקסטאז... ניטאָ איין בעגאבטער רוסישער שרייבער, אָנ־הייבענדיג מיט אנדרעויוו'ן און גאָרקי'ן און ערניגענדיג מיט'ן אויסגעשפראַכענסטען דעקא־

זיין פערשפילעט און אז דאָס היטעל זאָל זיצען ניט אויף אַ זייט. אַי וואָס ניט נור דער קנעפעל איז ניט פערשפילעט, נור עס פעהלט דער גאנצער שינעל, און ניט נור דאָס היטעל זיצט אויף אַ זייט, נור אויך דער קאָפּ איז אויף אַ זייט, אָדער עס איז גאָר קיין קאָפּ ניטאָ — דארויף איז דער שרייבער קיין דרדקי מלמד ניט, וואָס זיצט מיט אַ טייטעל. די קונסט פון שפאָרען בעשטעמט דאָרין, אז מען מוז אייך אוועקשטעלען אַ פלאַקען פערשליערט מיט סודות און איהר זאָלט זיך אליין מיט אייער אייגענעם כח הדמיון פאָרשטעלען אַ סאָלדאט מיט ניט פערשפילעטע קנעפלעך און מיט אַ היטעל אויף אַ זייט, און איהר טאָרט אַ וואָרט ניט רעדען.

איך וויל דאָ ניט אין מיין אַרטיקעל שרייבען אַ רעצענזיע איבער די אלע „קונסט־ווערק“, וואָס אונזערע יונגע טאלענטען האָבען אַרויסגעלאָזען די לעצטע צייט אויפ'ן אידישען ליטעראַרישען מאַרק. איך האָב נור געוואָלט אונטערשטרייכען דעם פאַקט, אז שטארקע 90 פראָצענט פון אלע ליטעראַרישע שטעפאָנגען אין דער אידישער ליטעראטור פון דער לעצטער צייט זיינען סימבאָליש, מיסטיש און דעקאָרענ־טיש. און דער דאָזיגער פאַקט איז אַן אינטערעסאַנטער און בעלעהרענדער, וועלכער איז ווערטה, אז מען זאָל זיך אויף איהם עטוואָס לענגער אָבשטעלען.

מען קען זאָגן, אז די סבה דערפון, וואָס אונזערע יונגע שרייבער זיינען אלע, ווי איין מענש, אוועקגעקראַכען אין די הויכע הימלען, אין וועלטען פול מיט סודות און האָבען איבער געלאָזען די זינדיגע ערד פאר די „נייערדיגערע“ ברואים, איז אַן איינפאַכע: וואָס די רוסישע שרייבער קאָען, טהוען די אידישע שרייבער שפיען. ווען די רוסישע שרייבער האָבען זיך אוועקגעלאָזען קריבען אין די וואַלקען, קענען די אידישע דאָך ניט בלייבען אויף דער ערד. די רוסישע ליטעראטור מוז האָבען אַן איינפלוס אויף די אידישע, וועלכע געפינט זיך מיט איהר אין שכנות. די רוסישע שרייבער, וועלכע האָבען גענומען מיט זייער פערדער אזא גרויסען אַנטייל אין דער רוסישער רעוואָלוציע, האָבען נאָך איהר אונגליקליכען אויסגאנג געמוזט אַריינפאַלען אין אַ מין אפאַטיע, אין דערוועלביגער אפאַטיע, וואָס דער רוסישער בירגער איז אַריינגעפאַלען. די רוסישע געוועלשאפט פיהלט נאָך דעם גרויסען אונגליקליכען קאמפא אַ מיעדקייט אין די גליעדער. דער אָרגאַניזם איז אָנגעשוואַכט, ער איז ניט פעהיג אין דער איצטיגער צייט צו אַן ערנסטע אַנשטרענגענדע אַרבייט. עס ווילט זיך אַ ביסעל ליעגן אויפ'ן ווייכען דיוואַן פאַנ־טאזירען וועגען אנדערע וועלטען, ניט וועגען דער בלוטיגער ערד. די אינטעליגענץ, וועלכע האָט זיך אזוי אָבענעמאָרט אין איהרע אָפּגאנגען, וואָלט כּכּלל וועלען פערגעסען אָן אליין, וואָס אין די לעצטע פאַר יאהר איז פאַרגעקומען. די אינ־

מען קיין היסטארישע ערשיינונגען ניט פער-
שטעהען. און ווער עס האט זיך ניט בעוואפענט
מיט דער „טרופענער השכלה“ קען אין אזעלכע
מאמענטען קיין אנדער אָרט, ווי זיך צונויף-
מישען מיט דער מאַסע, ניט פערנעהמען. און
דאָס האָבען טאָקע אויך געטאָן אונזערע אידישע
קינסטלער. אין דער שטורם-צייט האָבען מיר פון
זיי ניט געהערט, זיי האָבען זיך צונויפגעמישט
מיט דער גרויסער מאַסע און צוזאמען מיט איהר
האָבען זיי געטאָפט אין דער פינסטער.

עס דאַרף פאַר קיינעם קיין סוד ניט זיין,
אַז צווישען אונזערע אידישע טאַלענטען, איך
מיינ דאָ די בעלשטיסטע אונזערע, איז, אַ חוץ
פּרץ, כמעט איינער ניטאָ וואָס זאָל בעזיצען
אַן אלגעמיינע אייראָפּעאישע בילדונג, ווי מיר
זיינען עס געוועהנט צו זעהן ביי די נישט-אידישע
שרייבער. מיר האָבען צווישען אונזערע אידישע
שרייבער אזעלכע עס-הערצים, וואָס זיינען
פּרעמד פון יעדער עלעמענטאַרער בילדונג אפילו.
אין דער רוסישער ליטעראַטישער משפּחה האָט
זיך איין גאָרקי אַריינגעמאַכט אַן עס-האַרץ.
אבער גאָרקי'ס איצטיגע עס-האַרצות הלאי איהר
אונזערע אידישע שרייבער געזאָגט געוואָרען.
גאָרקי האָט זיך ניט געלאָזען פערבלענדען פון
זיין גרויסען טאַלענט, ער האָט געשטאַנען, אַז
כדי צו זיין אַ וועגווייזער, אַ לייכטענדער
שטערן, איז טאַלענט אַליין נאָך וועניג. כדי צו
קענען אַן אנדערען בעלעהרען, מוז מען ערשט
אַליין לערנען. און גאָרקי האָט געלערנט און
שטודירט און האָט פון זיך דעם עס-האַרץ פער-
טריעבען. האָבען עס אָבער אויך געטאָן אונזערע
אידישע שרייבער?

ווען שלום עליכם האָט געפרובט נאָכמאַכען
אַ דראַמאַ „צווייטע און צווייטע“ פון אידישען
לעבען, אויף דעם שניט פון דער רוסישער דראַמאַ
„וואַנישעס קינדער“, און האָט אין איהר אַרויס-
געפיהרט אויפ'ן סצענע די אידישע יוגענד, איז
מעהר ווי אַ פּלומפּע קאַרקאַטור ביי איהם ניט
אַרויסגעקומען. און ניט ווייל זיין טאַלענט
האָט זיך אָבגעזאָגט איהם צו דינענען, נור פשוט
זיין עס-האַרצות האָט עס געבראַכט דערצו. ווען
שלום עליכם וויל אַרויסשטעלען אַ אידישען בחור
אַ סאַציאַלדעמאָקראַט, דאַרף דאָך כאַטש שלום-
עליכם אַליין וויסען עפעס פון דער סאַציאַל-
דעמאָקראַטיע; נור אזוי ווי שלום-עליכם האָט
פון מאַרקסיזם און פון דער סאַציאַל-דעמאָקראַט-
טיע קיין שום השגה ניט און אזוי ווי פון אַנאָר-
כיום האָט ער יא וואָס-עס-איז געהערט, אבער
ער ווייס ניט, אַז דאָס איז אַנאַרכיזם, לעגט ער
אַריין אין מויל זיין סאַציאַלדעמאָקראַטישען העלד
אַלע אַנאַרכיסטישע ווערטער, וואָס ער האָט
אַ מאָל געהערט און ער געהט אַראָב ביי איהם
פאַר גוט געלד. אזא מין עס-האַרצות וועט איהר
ביי אַ נישט-אידישען שרייבער בשום אופן ניט
געפינען, און שלום-עליכם איז דאָך פון אונזערע
גרולים!

דענט סאַלאָגוב, וואָס זאָל ניט האָבען אַריי-
געטראָגען אין דער רוסישער ליטעראַטור וועל-
כען עס איז קונסטווערק פון דער רעוואָלוציאָנס-
עפאַכע. און אויף איצטער, אונטער דער הער-
שאַפט פון מיסטיציזם און סימבאָליזם שעפען
דען ניט די רוסישע שרייבער זייער הויפּט
מאַטעריאַל פון דער רעוואָלוציע? האָט דאָך
סאַלאָגוב אין זיין לעצטען דעקאַדענטישען
ראַמאַן ניט געקענט זיך אָבזאָגען אויסצונוצען
אַלס מאַטעריאַל די רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג.
וואָס האָבען אָבער אונזערע אידישע שרייבער
נאָכגעלאָזען אין דער אידישער ליטעראַטור פון
דער רייכער רעוואָלוציאָנס עפאַכע? וואָס האָט
אונזער גרויסער פּרץ פאַר יענע צייט מיט זיין
טאַלענט אונט געגעבען? וואָס האָט שלום אש
אין דער אידישער ליטעראַטור געלאָזען פאַר אַ
זכרון פון דער רוסישער רעוואָלוציע? פּרץ
האָט געפלאַכטען זיין „גאַלדענע קייט“, שלום
אש האָט בעשאַפען זיין „אַל נקמות“ און אונזערע
איבריגע אידישע שרייבער האָבען אָנגעשריעבען
עטליכע, אָפּט ניט געראַטענע, פעליטאַנען,
וועלכע האָבען אפילו נאָך זיך קיין שפור ניט
געלאָזען.

און ווען איך חור איבער מיינ פראַגע: ווי
קומט עס, אַז אונזערע אידישע שרייבער ווילען
נאָכפליהען זייערע רוסישע חברים אין הימעל
און האָבען אפילו ניט געפרובט נאָכקריכען זיי
אויף דער ערד? קען איך נור ענטפערן: נאָכ-
פליהען אין הימעל איז פאַר אונזערע אידישע
שרייבער אַ סך לייכטער, ווי נאָכקריכען אויף
דער ערד. זיך איינווויקעלען אין אַ שלייכער פון
סודות, שוועבען אין דער לופטען, וואַרפּען פון
אַלע זייטען גאַנצע סנאַפּעס משונה/דיגע אונ-
פערשטענדליכע ווערטער, צונויפשמעקעווען
געהיימניספולע פראַזען און זאָגען, אַז אין זיי
זיינען פערבראַנגען סימבאָלען, פערשפרייטען
אַרום זיך אַ טומאן פון מיסטיציזם, אַז מען זאָל
די ווייסע וועלט ניט זעהן, איז פיעל לייכטער
ווי טרעטען מיט די פיס אויף דער ערד און
קוקען דעם לעבען גלייך אין די אויגען און עס
פערשטעהן. שטודירען דעם „אין“ איז אַ סך
לייכטער, ווי שטודירען דעם „יש“.

די רעוואָלוציע האָט ניט געקענט בעגרייפן
רען אונזערע אידישע שרייבער און האָט ניט
געקענט בעפרובטען זייער שעפּפונגס-קראַפט,
ווייל אונזערע אידישע שרייבער מיט זייערע
„גרויסע“ געטליכע מוזעס זיינען געווען צו קליין
צו בעגרייפן אַזא גרויסע וועלט-ערשיינונג.
אונזערע אידישע שרייבער זיינען צו וועניג אינ-
טעליגענט, צו וועניג געבילדעט, אַז זיי זאָלען
קענען אַרומנעהמען אַזא גרויסע עפאַכע ווי די
רוסישע רעוואָלוציע. ביי אזעלכע גרויסע ער-
האַבענע היסטאָרישע ערשיינונגען דאַרף אַ שריי-
בער זיין בעוואַפענט ניט מיט אַ פערשמאַלצער-
נעם חסידישען גאַרטעל נור מיט דער טרוקענער
השכלה, ווייל אָהן דער „טרופענער השכלה“ קען

טרוקענער, פראָזאאישער השכלה, גראַד דעם
צרט געפינט וואַלדעק פאַר ליטעראַריש פאַלש.
„און ניט דאָס פערדריסט מיר“ — זאָגט
וואַלדעק — וואָס בערגמאַן און טהיילווייז לאַה
שטימען ניט מיט'ן היסטאָרישען אמת — מיר
טהוט באַנג, וואָס זיי פערראַטען דער אינגסטער
לאַגיק, ערלויבט מיר צו זאָגען, דער מוזיק פון
דער דראַמע.

היינט דערגעה אַ טאַפֿל! וואָס איינער
לויבט אין הימעל, לעגט דער אַנדערער אין דער
ערד. עס איז נאָך גוט, וואָס אין דער אַלגעמיינ
נער אָבשעצונג פון דער דראַמע שטימען די
ביידע קריטיקער. נ. ניגער און וואַלדעק איבער
אין. ביידע געפינען, אז „די גאָלדענע קייט“
איז אַ קונסט־ווערק און מיר מוזען זיי גלויבען.
וואָס טהוען מיר אָבער למשל אז ה' א. גרין אין
„פריינד“ הויבט אַרײַן דעם אידישען פּאָעט
יהוּאַש אין זיבעטען הימעל און וואַלדעק אין
„מאַרגענשטערן“ לעגט איהם אַרײַן צעהן קלאַפֿ-
טער אין דער ערד?

און, אז איך לעז די לאַנגע פירושים, אין
וועלכע מען ערקלערט מיר די סודות און די
רמזים, די פינטלעך און די שטריכעלעך פון
אונזערע נייע ליטעראַרישע ווערק, שטעלט זיך
מיר די פראַגע: און וואו איז אייגענטליך מיינע
אייגענע מבינות? צי דען איך, אַלס לעזער,
טאָר דאָס טאָקען ניט פערשטען די נייע
ליטעראַרישע שעפּפונגען פון אונזערע אידישע
שרייבער? און איך וויל זיך בשום אופן ניט
רעכענען פאַר דעם ערגסטען לעזער אין דער
אידישער גאַס. קיינער וועט עס ניט אָננעהמען
פאַר אַ העזע פון מיר, ווען איך וועל זאָגען, אז
אין דער אידישער גאַס זיינען פאַראַן אַזעלכע
לעזער, וואָס פערשטעהען נאָך וועניגער פון מיר.

ה' וואַלדעק, וואָס הויבט פּרײַז'ס „גאָלדענע
קייט“ אין זיבעטען הימעל און בעגראַבט
יהוּאַש'ס טאַלענט טיעף אין דר'ערד, ערגערט
זיך זעהל שטאַרק אין דער „נייער צייט“ איבער
איינעם אַ קריטיקער, וואָס האָט זיך ערלויבט
אין „צוקונפֿט“ צו זאָגען וועגען שלום אַש'ס
ווערק, אז אין זיי פעהלט די איינפאַכקייט און
די קלאַרהייט, אז תמיד שוועבט ער אין די
הימלען און ער זאָגט צו אונזער שרייבער:

„וועניגער הימעל און מעהר ערד, הערר אַש!“

ה' וואַלדעק מיינט, אז אין די ווערטער פון דעם
קריטיקער אין „צוקונפֿט“ ווערט אויסגעטריקט
אַ געוויסע קונסט־פּיאָזאָפּיע, וועלכע פאַרדערט
פון יעדען שרייבער, אז ער זאָל זיין אַ דרדקיר
מלאַך, וואָס האַלט אַ טייטעל אין האַנד און
לערנט. דער שרייבער דאַרף זיין איינפאַך און
קלאַר, פרימיטיוו און פאַפּולער, בעלהתביש און
בעלהערערד, ער טאָר ניט געברויכען אַ וואָרט,
וואָס איז ביז איהם געווען פרעמד, בילד, וואָס
נעהט אַרײַם מאַגד וואָסכעדיגקייט, אַ געדאנק,
איבער וועלכען מען האָט נאָך ניט אָנגעשריעבן

מאַנאַטש־שריפטען“*) דערמיט, וואָס „פון היינט
אָן — ווען פּרײַז האָט אונז בעוועזען ווער דער
„ביאַלער“ איז — איז דער „חסידים“ שוין
מעהר ניט אַ „יון מצולה“, וועלכע דער מתנגד,
דער „כריסקער רב“ דאַרף אויסטרוקענען מיט
זיין פּלפּוק און דער משכיל — מיט זיין מעכאַני-
שער בילדונג. פון היינט אָן איז דער חסידים
אַ הויכער, מיט ליכט און הערליכקייט בעגאַסער
נער באַרג, אַ דונערנדער און זינגענדער סיני,
וואו עס גרייטען זיך פאַר אונז נייע, ניט פון
קאַלטען שטיין, נאָר פון פייער און דימענטען
אויסגעהאַקט לוחות!“

און די התפעלות פון ש. ניגער ווערט אַלץ
גרעסער ביז ער קומט אַרײַן אין אַזאַ עקסטאַז,
אז ער בעהויפטעט:

„פון היינט אָן איז דער חסידים איינע פון
די טייערסטע און רופענדסטע זייטען אין אונזער
לאַנגען, ווי אַלע גלות'ן, ספר הזכרונות.“

„פון היינט אָן איז דער חסידים אַ פּראָ-
טעסט געגען דער ניכטערקייט, טרוקענקייט און
פּראָזא פון אונזער לעבען, — געגען דעם
מתנגד'ס תורה און דעם משכיל'ס חכמה!“

אַזאָ: עס לעבע דער חסידים, „דער מיט
ליכט און הערליכקייט בעגאַסענער באַרג“!
ניערדער מיט דער ניכטערקייט און מיט דער
טרוקענער חכמה! — דאָס האָט ש. ניגער
אַרויסגעלעזען אין פּרײַז'ס „גאָלדענע קייט“. אויב
פּרײַז האָט טאַקע דאָס געוואָלט זאָגען, וואָס
ש. ניגער מיט זיין אויפגעוואכטע חסידישע
נשמה לעגט איהם אַרײַן אין מויל, ווייס איך
ניט. עס קען זיין אז יא און עס קען זיין אז ניט,
וואָרום, אַ חרפה אָן אַ זייט, איך מוז מודה זיין,
אז איך האָב „די גאָלדענע קייט“ ביז איצט נאָך
ניט זוכה געווען גוט צו פערשטעהן. איך האָב די
נייע סימבאָליסטישע, ראַמאַנטישע און מיסטישע
דראַמאַ ניט גוט פערשטאַנען אויך נאָך דעם, ווי
איך האָב געלעזען דעם לאַנגען פירוש איבער
איהר פון וואַלדעק אין דער „נייער צייט“*)
וואו ער ניט אונז צו פערשטעהן דעם פשט פון
דער „גאָלדענער קייט“ און ער קנעלט מיט אונז
זעהר געוויסענהאַפֿט, אויף גאנצע 10 זייטען
פון זאַמעלבוך, ער פערטייטשט אונז
יעדער פסוק וואָרט אין וואָרט, אָבער נראָד דער
אַרט פון פּרײַז'ס דראַמאַ פון וועלכען ש. ניגער
איז אַרײַנגעקומען אין אַזאַ התפעלות, דער אָרט
וואו לאה קומט צוריק פון דר. בערגמאַן דעם
משכיל און וואַרפט זיך אין די אַרעמס פון
חסידים דאָ וואו ש. ניגער זעהט דעם גרויסען
נצחון פון דעם „מיט ליכט און הערליכקייט
בעגאַסענעם באַרג“, דער חסידים איבער דער

*) ליטעראַרישע מאַנאַטש־שריפטען. רעדאגירט
דורך: ש. גארעליק, א. וויטער, ש. ניגער.
וויילנא, 1908, זייטע 100.

*) „די נייע צייט“, זאַמעלבוך, העפט נומ. 1,
וויילנא, 1908.

דע הילף. אין יעדען ווערק פון פריז'ן וועט איהר געפינען א סך גאלדענע שורות און דאס איז פאר אייך גענוג. מיט פריז'ן, הייסט עס, קענען מיר אלענפאלס דאך צופריעדען זיין, א חוץ זיינע פאסיקלעך, פינטעלעך, ליניעס, רמזים און סודות גיט ער אונז אויך אמת'ע פערל, ניט פערהילט אין א שלייער פון וואלקענס. וואס טהוט מען אבער מיט פריז'עס נאכטענצער, וואס האבען א חוץ זיינע פאסיקלעך און פינטעלעך פון איהם קיין אנדער זאך ניט גע'ירש'עט? אויב איך בין ווי עס איז מחויב צו ברעכען דעם מח אויף א כוד אדער א רמז פון א גרויסע טאלענט ווי פריז, בין איך עס אבער געוויס ניט מחויב צו טהון אויף די סודות און די רמזים פון אונזערע מעהרערע אידישע שרייבער, וועמענס טאלענטען עס ליגען נאך אין א גרויסען ספק. אויב א יונגער שרייבער מיט א מסופק'דיגען טאלענט קומט צו מיר א פערשלייערטער אין א וואלקען פון סודות, ארומגערינגעלט מיט א ים אויב פערשטענליכע ווערטער און מליצות, קען זיך ביי מיר גאנץ לייכט דערוועקען א ספק אין האר-צען, אז דער שרייבער ווייס ניט וואס ער רעדט און ווייס אפילו ניט ווער עס האט איהם פערשלייערט. אויב דער רעאליזם איז געווען א מאל שארק און מעכטיג, אויב דער נאטוראליזם האט געהאט אזא גרויסען איינדרוק אויפ'ן לעזער, איז דאס נור געווען דער נאטוראליזם פון גרויסע טאלענטען, דער נאטוראליזם פון די מסופק'דיגע טאלענטען איז געווען א סך עהנ'ליכער צו ציניזם, צו נבול'פה. אויב דער מיסטי-ציזם, סימבאליזם און דעקאדענטיזם פון אונזערע גרויסע שרייבער פיהרען אונז אריין אין אן אטמאספערע פון אונבעקאנטע, גרויזיגע שטימונגען, אויב זיי רייצען אונזער כח הדמיון דורך נעבעלהאפטע סודות, אויב זיי וועקען אין אונזער הארצען משונה'דיגע, אונבעקאנטע געפיהלען און אין אונזער פארשטעלונגס-קראפט, אין אונזער פאנטאזיע — שרעקעדיגע, אוננאטירליכע בילדער, אויב דער מאדערניזם מיט זיין גאנצער ווילדקייט האט אויף אונז דאן א געוויסע וויר-קונג, איז דאס נור דער מאדערניזם פון די גרויסע טאלענטען. ווען די קלייניקע טאלענטעלעך הויבען אבער א נאכצוארענטען און זיינען אונז מכבד מיט זייער מאדערנע, "קונסט", קען עס קיין אנדער פנים, ווי פון משוגעת, ווי רעדען פון הייז ניט האבען. וואס מעהר אונפערשטענד-ליכע ווערטער, וואס וועניגער צוזאמענהאנג צווי-שען איין ווארט און דעם צווייטען, וואס מעהר ווילדקייט און משונה'דיגקייט אין די וויסדריקע, וואס מעהר שטריכעלעך און פינטעלעך, וואס מעהר סודות און רמזים, אלס סימבאליסטישער און דעקאדענטישער איז עס. און טאמער וועט איהר זאגען, אז איהר פערשטעהט ניט די סודות און די פינטעלעך, וועט אייך ענטפערן דער שרייבער, אז איהר זייט א סאלדאטסקער דיאדאק, וואס פערלאנגט אז דער קנעפעל זאל

קיין בראשורע, א פארם, וואס שטימט ניט מיט שאבלאן.

אויב דער קריטיקער אין „צוקונפט" האלט זיך טאקע פאר די דאזיגע קונסט-פילאזאפיע, וועלכע וולאדעק גיט אונז איבער, איז דער הייליגער צאָרן פון ה' וולאדעק געוויס א גערעכ-טער. ה' וולאדעק איז געוויס גערעכט, ווען ער זאגט, אז אזעלכע קריטיקער מיט אזא קונסט-פילאזאפיע שפיעלען אין דער ליטעראטור די ראָלע פון סאלדאטסקע „דיאדקעס". זיי ווייסען נור צו שרייען: דאָ איז א קנעפעל ניט פער-שפילעט, דאָ איז דאס היטעל אָן א זייט און דאָ געהט צו פריי די פוס. יא, דאס איז אלץ ריכ-טיג, אבער וואָס זאָלען מיר זאָגען אויף דעם שרייבער, ווען ער לאזט אונז הערען דורך א וואלקען פון סודות, אז דער אלטער פערשמאָל-צענער חסידישער נארטעל איז א הייליגער פרוכת, אונטער וועלכען עס ליגען בעהאלטען אלע אונזערע הייליגקייטען? און וואָס זאָלען מיר זאָגען אויף ש. נוגער דעם קריטיקער, וואָס האָט געטראָפּען פריז'ס סודות אין דער „גאלדע-נער קייט" און האָט מיט אזא התפעלות געכאָפּט אָט דעם אלטען פערשמאָלצענעם חסידישען נאָר-טעל, דעם איצטיגען נייען פרוכת און האָט איהם אויסגעשפרייט אויף א קופע מיסט און וויל אונז איינרעדען, אז דאָס איז ניט קיין קופע מיסט, נאר א „הויבער, מיט ליכט און הערליכקייט בע-גאסענער בארג, א דונערנדער און זינגענדער סיני"? און אויב עס איז יא ריכטיג, אז א שרייבער דארף ניט זיין קיין דרדקי מלמד מיט א טייטעל אין האַנד, דארף ער אבער אויך ניט זיין קיין חסידישער רבי, וואָס צו זיין תורה מוז מען האָבען א חזון, אז ניט קען מען זיין ניט פער-שטעהן. אמת, עס זיינען אפשר דא יחידים כגולה, וואָס פערשטעהען דעם רבי'נס סודות אָהן א חזון, נאָר לאַ כל אדם זוכה. דער גרעסטער טהייל לעזער מוז אָנקומען צו אזעלכע חזורים ווי נוגער און וולאדעק, וואָס האָבען זיך איי-נגערעט, אז זיי זיינען די אמת'ע פערשטעהער פון סימבאליזם, מיסטיציזם און דעקאדענטיזם.

נאָר מיט פריז'ס סודות און רמזים וואָלט נאָך זיין א קליינע צרה. עס טרעפט זעהר אָפט, אז מען פערשטעהט ניט פריז'ס א ווערק אָהן א חזון, דערפאר אבער פערשטעהט מען ביי איהם איי-געלעגט שורות. ביי פריז'ן איז אין יעדען ווערק זיינעם אויסגעשפרייט אזוי פיעל פערל, אז איהר קענט זיך בענוגענען מיט די איינציגע פערל ניט פערשטעהענדיג דעם גאנצען ווערק. ווען איהר פערשטעהט ניט דעם גרונדגעדאנק פון פריז'ס א ווערק, דארפט איהר זיך דאס הארץ ניט אָבעסען, לייענט די איינצעלע שורות און האָט פון זיי הנאה. זוכט ניט קיין צוזאמענהאנג צווישען די שורות, איהר וועט עס אָפט אָהן א חזון ניט קענען געפינען, און בעסער איז איבער-הויפט ניט געהן צו א חזון, נעהמט פון פריז'ן דאָס, וואָס איהר קענט נעהמען אליין אָהן פרעמ-

לעהרער גליעבאָוו פון גימנאזיע: „געדינגער הער, איך זעה ארויס שוין לאנג פון אייער בוך האלטערע, אז איחר האָט אַ שאַרפֿען קאַפּ. פֿרובט טרעפֿען אָט די און די פֿראגע! אלע גימנאזיסטען האָבען זיך שוין אָנגעמוטשעט מיט איחר... מיינט איחר, איך האָב נישט געטראָג פֿען? איינס און צוויי! אָט ווי איך רעד מיט אייך. אין איין האַנד האַלט איך דאָס גלאָז טיי, און אין דער צווייטער — אַ בלייפֿער. אַ קלעהר געטאָן, אַ שרייב געטאָן — און פֿאַר טיג... דער לעהרער גליעבאָוו פון גימנאזיע איז שיער נישט אַראָפּ פון זינען פֿאַר וואונדער. ער האָט זיך אַ וואָרף געטאָן אויף מיר ווי אַ משוגע, נער, און ווען איך זאָל מיך נישט געווען היטען, וואָלט ער געוויס צובראַכען דאָס גלאָז! שאַ, ווארט אַ ווילע, איך דערמאָן מיך איצט: דאָס גלאָז איז טאָקי צובראַכען געוואָרען אויף ברעק־לעך... צוקאַלעטשעט מיר אַ האַנד... „געדינגער הער שאַפֿיר, האָט ער מיר געזאָגט, אַן עבירה, וואָס איחר זיינט נישט קיין גימנאזיסט! פֿון אייך וואָלט געוויס אַ מאָל אַרויסגעקומען אַ גרויסער פֿראַפּעסאַר!“... מיט די ווערטער! און איך — זאָל דאָס מיך אַהרען אַ האָר! איך טרינג מיר רויגן מיין טיי און לאָך מיר. אַ מציאה אַ גרויסע — טרעפֿען אַזעלכע פֿראגען! ווען איך וואָלט נאָר חשך געהאַט, וואָלט איך אַפֿילו דייטש געקאָנט. איינמאָל, פֿאַהרענדיג קיין וואַרשוי, האָב איך מיך בעקענט מיט איינעם אַ דייטש. אליין איז ער, דאָכט זיך, געווען אַ פֿראַפּעסאַר...

דער סטודענט פֿערעלמוטער האָט זיך פֿלוצים איבערגעקעהרט האַסטיג אויף דער צווייטער זייט, מיט'ן פֿנים צו דער וואַנד, און איינע גענוערט דעם קאָפּ אין קישען. ער האָט שטיינע צוגעמאַכט די אויגען און האָט געפֿיהלט, ווי עס ציטערען ביי איהם הענד און פֿיס, ווי אין פֿיעכער.

— אַה, איחר ווילט שוין אזוי פֿריה שלאָפֿן פֿען? שלאָפֿט, שלאָפֿט... איך האָב אַ טבע זיך לייגען נישט שיהער פֿון צוועלף אַ זיגער. דאָס רוב זיין איך ביי מיין פֿאַמעניק דעם פֿאַטאָגראַף און הער, ווי זיין ווייב רעדט פֿראַנצויז. אונזער אַ ברודער מוז האָבען ציוויליזאציע. איך מיין אין אַלגעמיין, פֿון'ס שטאַנדפּונקט...

ענדליך איז שלמה זלמן אַרויסגעגאנגען. פֿערעלמוטער האָט זיך באלד אויסגעטאָן, פֿערלאָרן שוין דאָס ליכט און זיך געלייגט שלאָפֿען. אַ לאַנגע צייט האָט ער זיך געדריעהט פֿון זייט אויף דער אנדערער, ביז וואַנען ער איז אנדערע מעלע געוואָרען. ער איז שוין געווען אַריינגעפֿאלען אין אַ געשמאַקען שלאָפֿן, נאָר מיט אַ מאָל האָט ער דערפֿיהלט, ווי נאָהענט נעבען זיין בעט האָט מען אָנגעצונדערן אַ שוועבעלע. ער האָט זיך אויפֿגעכאַפֿט און גענומען פֿינטלען מיט אָנ־געווייטגיגע אויגען. פֿאַר איהם איז געשטאַנען שלמה זלמן, אין גאַנצען אַ ווייסער, אַ באַרוויסער, און האָט עפֿים געזוכט מיט אַ ליכט

האָט געברענגט דאָס ליכט מיט אַ גלייך שטיל פֿייערלי און האָט שוואַך בעלויכטען די העלע ווענד פֿון צימער. און וויל דאָס פֿייערלי האָט געברענגט גלייך און שטיל און האָט נישט אַ ציר טער געטאָן, איז דעם סטודענט געוואָרען מאָדנע טרויעריג אויפֿ'ן האַרצען, און ער האָט געטראַכט דאָס, וואָס עס טראַכטען אלע סטודענטען, בשעת זיי קומען אָן אויף אַ נייע קוואַרטיר: אז ער איז עלענדיג, אז ער פֿערמאָגט נישט מעהר ווי אַ בלויע קאַלדערע, אז אין דעם לעבען איז זעהר ווייניג פֿרייד פֿאַרהאַן... וכדומה אַזעלכע מחשבות זיינען געקראַכען דעם סטודענט אין קאַפּ. דער וויל האָט ער געכאַפֿט אַ דרעמעל און האָט נישט בעמערקט, ווי די טהיר האָט זיך געעפֿענט. שלמה זלמן איז אַריינגעקומען אין צימער, ציר געשטעלט אַ שטוהל צום סטודענט'ס בעט, אַוועקגעזעצט זיך און געזאָגט:

— דאָרטען האָב איך מיט אייך נישט געוואָלט מאַכען קיין שמועס פֿאַר מיין שווער. נאָר פֿשוט: עס העלפט איהם נישט קיין רעד — אַ פֿאַנאַטיק... איך האָב מיר מיין כלל: איך קען מיר גלויבען אין „יענער וועלט“, און פֿון דעסט וועגען בין איך אַ מענש, וואָס האַלט מיט די ציוויליזאציע. וואָס זאָגט איחר? אַפֿשר גלויבט איחר נישט אין „יענער וועלט“; איך פֿערשטעה אַזעלכע מענשען אויך... האַטש די פֿילר סופֿים זאָגען דוקא, אז מען זאָל יאָ גלויבען. וואָס ראיט — אַריסטו, וואָס איז געווען דעם רמב"ם'ס אַ תלמיד... איחר האָט נאָך אַ פֿאַפֿיראַס?

ער האָט געהאַלטען דאָס מונדשטיקעל צוויי שעהן די צייהן און געפֿייפט דעם סטודענט אין פֿנים אַריין.

פֿערעלמוטער האָט זיך אַ הויב געטאָן פֿון בעט און אַריינגעקוקט דעם יונגענמאַטשיק אין פֿנים מיט אַפֿענער און טיעפֿער שנאה. דערנאָך האָט ער אַ וואָרף געטאָן דעם קאָפּ אויפֿ'ן קישען, צוגעמאַכט די אויגען און האָט אַרויסגערעדט מיט אַ שוואַכע שטימע, אַין וועלכער עס האָט זיך געהערט מיעדקייט און געבעט:

— געדינגער הער! דער קאָפּ טהוט מיר וועה....

געזאָגט האָט ער עס אין רוסיש. שלמה זלמן איז געוואָרען אויפֿגעלעבט.

— אַדרבא, אַדרבא... רעדט טאָקי רוסיש מיט מיר! פֿאַזשאַלויסטא... „געדינגער הער“ — גוט געזאָגט! איך וועל אייך דערצעהלען אַ מעשה, אז פֿונקט מיט אזא לשון רעדט צו מיר דער לעהרער גליעבאָוו פון גימנאזיע אויך! ער שרייבט צו מיר בריעף טאָקי מיט די ווערטער: „געדינגער הער... איינמאָל טרעפט זיך, איך זיין מיר אזוי זונטאָר ביים לעהרער גליעבאָוו פֿון גימנאזיע, זאָגט ער צו מיר, אָט פֿונקט ווי איחר איצט: „געדינגער הער שאַפֿיר, אַפֿשר וועט איחר קענען טרעפֿען אַ פֿראגע אין דער מאַטע־מאַטיקע?“ — מהיכא תיתי, זאָג איך, לייגט אַרויס אויף דער טעלער. מאַכט ער צו מיר, דער

ביים סטודענט פערעלמוטער. ער האָט זיך מיט אַ מאָל אוועקגעשטעלט אויפ'ן בעט, ווי הויך ער איז, אויסגעגלעצט אַ פּאָר שוידערהאפטע אויגן גען, געכאפט זיך ביים קאָפּ, און ציטערענדיג אין גאַנצען אין אַ פיעכער פון שנאה און צאָרן האָט ער אויסגעשריען אויסער זיך אין רוסיש אויף אַ שרעקליכען, אונגאַטירליכען קול :

— פּשאָאָאָ! ...!

אין האַנד ביי איהם אין די קליידער, וואָס זיי נען געלעגען אויפ'ן שטוהל.

— איך בין געקומען נעהמען ביי אייך אַ פּאָר פיראַס, קען איך נישט געפינען... אַ מאָדנע זאָך! אז מען ליגט און מען טראַכט וועגען פילוסופיה, ווילט זיך רויכערען. דאָס זעה איך ארויס פון זיך אליין. איך האָב אַ געוואָנהשאפט...

נאָר דאָ האָט פּאַסירט אזוינס, וואָס איז נאָר קיינמאָל נישט געווען קיין געוואָהנשאפט

די אידישע ליטעראטור און איהרע שרייבער

(א קריטישער איבערבליק)

פון צביון.

מען. עס קען זיין, אז דער וואוקס פון די אידישע ליטעראטור אין רוסלאנד און דאָס אויפ'ן קומען פון נייע טאלענטען איז לויט דער פּראָ-פּאַרציע נאָך אַ ביסעל צו גרויס. דער אידישער לעזער, וואָס שטעהט נאָך, אזוי צו זאָגען, אין דער ערשטער סטאדיע פון זיין ענטוויקלונג, קען זאָגען: השפּעת עלינו רוב טובה שאיננו יכולים לקבלה. בפרט נאָך, ווען דער גרעסטער טהייל פון דער נייגעשאפטענער ליטעראטור איז פון דעם מין, וואָס נור מעהר אינטעליגענטערע לעזער זיינען מסוגל זי צו פערשטעהן און דאָס אויך ניט אלע מאָל. אין דער נייער אידישער ליטע-ראטור האָבען די דעקאדענטען און סימבאָליסטען זיך פונאָדערגעלעגט מיט אזא הרחבה, אז כמעט דעם גאַנצען פּלאַץ פערנעהמען זיי און אָפּט בעשאַפּען זיי אונז אַזעלכע נייע ווערק, וואָס אפילו אַן אינטעליגענטער לעזער קען זיי ניט פערשטעהן אָהן אַ ברייטען פירוש. איך וויל נעהמען דעם ערשטען בעסטען ביישפּיעל — „די גאַלדענע קייט“, פון אונזער גרויסען י. ל. פּרץ וועלכע האָט זיך געדרוקט אין „צוקונפט“. פּרץ נישט זיך געוויס ניט אין מיינע סמיכות, אז איך זאָל זאָגען אויף איהם, אז ער איז אַ גרויסער טאלענט, איך אָבער פון מיינ זייט און אַ סך אנדערע צו מיר נויטיגען זיך אין אַ פּרץ, וואָס זאָל שרייבען אזוי, אז מיר זאָלען איהם פער-שטעהן. פּרץ'ס דראַמאַ „די גאַלדענע קייט“, וואָס איז פול מיט סודות און רמזים, האָט געקענט ארויסרופען אַ בעזונדערע ציגענע תּפּעלות ביי ש. נוגער פון די „ליטערארישע

ין דער אידישער ליטערארישער וועלטעל אין רוסלאנד איז שוין אַ צייט מיט יאָהרען אזוי לע-בעדיג ניט געווען. אונזערע יונגע שרייבער האָבען די איצ-טיגע תקופה אין אידישען לעבען געקרוינט מיט דעם „קולטורירענעסאנס“. אויף וויפּיעל דער נאָמען איז ריכטיג און צוטריפענדיג, וויל איך ניט שמייטען. מען קען זיין אַן אפיקורס און ניט גלייבען, אז דאָס קולטורעלע אויפֿלעבען פון אַ פּאָלק בעשטעהט אין דעם, וואָס אויפ'ן ליטערא-רישען מאַרק האָבען זיך אָנגעפאנגען בעווייזען מיסטיקער, דעקאדענטען, סימבאָליסטען מכל המינים, וועלכע ווילען אונז איינרעדען, אז די אמת'ע קונסט, די אמת'ע ליטעראטור און די ריינסטע און העכסטע ענטפלעקונגען פון מענש-ליכען גייסט זיינען נור די נייע העכסט-מאָדער-ניסטישע און מיסטרעיוזע ליטערארישע שעפּונגן גען פון דער לעצטער צייט. איך לאָז דעריבער פאַרלויפּיג דעם „קולטורירענעסאנס“ אין דער אידישער גאַס אַן אַ זייט און וויל זיך אַ ביסעל נעהנטער צוקוקען צו די אידישע ליטעראטור פון דער לעצטער צייט און צו איהרע שרייבער, די זאָגענאָמע שעפּפער פון דעם „קולטורירענע-סאנס“ אין דער אידישער גאַס.

אז די אידישע ליטעראטור איז פאר דער לעצטער צייט רייכער געוואָרען אין ליטערארישע ווערק און אין מעהר אָדער וועניגער טאלענט-פולע שרייבער, דאָס קען קיינער ניט בעשטריי-

די טראגיק פון א צוריסענע נשמה *

פון גרשם באדער

יצא צו זיין חלול שבת פאר די רוימער, מיינענדיג דערביי, אז פאר א גרינגער ארכייט וועט זיי גאט וועניגער שטראפען, האָט זיי אלישע ניט געלאָזט נארען דעם קייזערליכען בעפעהל און אויסווכען זיך א גרינגע ארכייט, נור ער האָט אַליין אָנגעוויזען די רוימישע בעאמטע, אין וואָס פאר מלאכות אידען לערנען זיך א „היתר“ און וועלכע זיי בעטראכטען פאר דורכאויס אונערלויבט אים שבת... האַרדיאן האָט פערבאָטען צו „לערנען“, און אלישע איז אַליין אַרומגעגאַנגען אין די בתי מדרשים, אויס שפּאַנירען די בחורים, וואָס פּאַלענען נישט דעם קייזערליכען בעפעהל און האָט זיי געלאָזט הרג'ענען, זאָגענדיג: „צו וואָס פערברענגט איהר דאָ אייער צייט אין בית-המדרש? וואָלט נישט גלייכער געווען, איינער פון אייך זאָל ווערען בוי מיין טער, איינער אַ סטאַליע, אַ איינער אַ יעגער און איינער אַ שניידער?“ זעהר שווער, צו בעגרייפּען היינט אזא מין פערזענליכקייט. אכטצעהן הונדערט יאהר לעגען צווישען אונז און יענעם דור, אין וועלכען אלישע בן אבויה האָט געלעבט. עס איז אַלזאָ אונז געמיין שווער מען זאָל וועלען געהן היינט אַרויס-געפינען די בעזענדיגנדיג פון אירגענער וועלכער טהאט פון דאמאלס. בפרט ווען דער תלמוד האָט זעהר וועניג קוועלען פאר זיין לעבענס-בעשרייבונג, און דאָס וואָס עס איז דאָ אין תלמוד, איז אויך נישט מעהר קאָנטראָלירבאר, וויפּעל אמת עס איז דאָ אין דעם און, וויפּעל עס איז צוגעדיכטעט אויף זיין חשבון. איין מאַמר זיינעם האָט ר' יהודה הנשיא אַרײַנגענומען אין דער משנה, און ווען זיין תלמיד ר' מאיר האָט נאָכגעזאָגט עפעס אַ דין אין זיין נאָמען, ברענגט איהם דער תלמוד אונטער דעם טיטעל „אחרים אומרים“. די געגנערשאפט צו אלישע איז געווען אזוי ווייט, אז ר' יהודה הנשיא האָט אויך נישט גערעכנט דערמאָנט ר' מאיר'ס נאָמען, טאָמער האָט ער דעם מאַמר גענומען ביי אלישע בן אבויה, און דאָרט וואו ר' מאיר'ס דעה איז סותר די דעה פון ר' יהודה אין וועלכער עס איז הלכה, פסק'ט די משנה (דאָס הייסט: ר' יהודה הנשיא) ווי ר' יהודה זאָגט און נישט ווי ר' מאיר, ווייל מען האָט תמיד אַרײַנגעפיהלט פון יעדען וואָרט זיינעם, ווי ווייט אלישע האָט איהם בעאיינפלוסט. עס האָט איהם דאָרף נישט געהאָלפּען דאָס ריהמען, אז ער האָט פון דער געפונענער מילגרוים אויפ-געגעסען נור דאָס אינוועניגסטע און האָט די

טראַגעדיע געוויסע פּעריאָדען אין גרויסע פּאָלקס-אונגליקען, אין וועלכע עס טרעפט זיך, וואָס איינער פון די בעסטע ווערט פלוצים אונטערן זיין פאָלק, קעהרט איהם דעם רוקען און פערבינדעט זיך גאָר מיט זיין ישונא. עס איז דאָן די העכסטע שטופע פון זעלישער טראַגיק, ווען איינער וואָס האָט כל ימיו געאַרבייט פאר אַ געוויסער אידעל, ווערט פלוצים איבערגעקעהרט אין זיינע מיינונגען, העלפט מיטבעקעמפּען דאָס אלטע אידעאל און רואינירען דעם בנין, וואָס ער האָט אַליין מיט-געהאַלפּען ביי זיין בוי.

צום מעהרסטען געפינען זיך אזעלכע טראַגישע פיגורען ביי אידען, מעהר ווי ביי אנדערע פּעלקער. ביי יעדער קאטאסטראָפּע, וואָס אידען האָבען דורכגעמאַכט וועהרענר זייער לאנגער ליידענס-געשיכטע, טרעפען זיך צו עטליכע פון דעם מין — און איינער פון זיי איז אויך געווען דער תנא אלישע בן אבויה, אָדער ווי ער ווערט אָנגערופּען אין תלמוד מיט דעם צו-נאָמען „א.ת.ר“. ער איז אויך געווען איינער פון די בעסטע און איז פלוצים אונטעריי געוואָרען זיין פאָלק, האָט איהם געקעהרט דעם רוקען און האָט זיך פערבונדען מיט דעם ישונא געגען די אייגענע בריווער.

געבאָרען אין דער צייט פון חורבן בית שני און אויפגעצויגען אין דער צייט פון די גרעסטע פערפאָלגונגען אויף אידען, וואָס זיינען פאָר געקומען נאָכ'ן חורבן ביז צום אויפשטאַנד אין ביתר, האָט ער געלעבט „צוריקגעצויגען“ פון אלעמען אין זיינע „ד' אמות של הלכה“, און מען בעגעגנט ניט זיין נאָמען אין ערגעץ פאר דער מלחמה פון בריכותבא און אויך נישט בשעת מלחמה. ערשט שפעטער, וועהרענר די פערפאָלגונגען פון קייזער האַרדיאן — נאָך בר' כוכבא'ס אויפשטאַנד — זעהט מען איהם אויפ-טרעטען — אלס פעררעטהער פון זיין פאָלק. האַרדיאן וויל אידען מעביר זיין פון זייער אמונה און אלישע האָט איהם געהאָלפּען דערצו. האַרדיאן'ס מענטשען האָבען געוואונגען די אידען, זיי זאָלען אַרבייטען אום שבת. האָבען זיך די אידען אויסגעזוכט גרינגע אַרבייטען,

(*) „אלישע בן אבויה“, דראַמא אין פיער אַקטען פון יעקב גאַרדון. ניו יארק, 1907. (אינטער-נאַציאָנאַלע ביבליאָטעק פערלאַקאָמפאַניע.)

דער דעה, אז זיין טאכטער האט זיך געלאזט פערפיהרען פון א רוימער.

אָט דאָס איז אלעס, וואָס מיר ווייסען פון אלישע בן אבויה — און פון דעם ביסעל שטאָף האָט יעקב גאָר דין געמאכט א קינסטל לעריש דראַמאַ. פון דעם ביסעל האָט ער אַב געמאָלט מיט אַ מיטטער־פינזעל אַ פּרעכטיג דראַמאַטיש בילד, ווי עס קען גאָר בעסער נישט זיין, צו אידעאליזירען אַזאַ פיגור, וואָס די טרוקענע היסטאָרישע פאַרשונג מוז זי אַבמאָלען שוואַרץ און אַנטיפאַטיש.

גאָרדין פערזעצט אונז אין יענע שטירמישע צייט, לאָזט אונז בעגלייטען דעם העלד אויף אלע זיינע וועגען און מיטפיהלען די גרויסע טראַגיק פון זיין צוריסענע נשמה. דאָך זיינען די עראייניגטע גאָר פשוט'ע, וואָס וויער גלייכען שפיעלט זיך אַב טעגליך פאַר אונזערע אויגען. מיט אַ פּראָפּעטיש אויג זעהט גאָרדין אלעס, וואָס האָט זיך דאמאלס בעוועגט אינ'ם אירדישען לעבען און מאַלט עס אַב געטריי, אַזוי אַז מיר פיהלען גאָר נישט די 18 הונדערט יאהר, וואָס לייענען צווישען דאמאלס ביז היינט, און עס וויל זיך נור דאכטען, אַז די אלע מעשיות זיינען פאַרגעקומען טאקי אין אונזערע צייטען און מיר האָבען זיי מיטערלעבט. דאָס איז אויך די גרויסע קונסט פון גאָרדין'ס דראַמאַ, וואָס האָט פערשטאַנען אונז צוגעגלייך צו מאַכען אַזאַ ווייט פון אונז אַבגערוקטע פיגור, מיר זאָלען זי פערשטעהען און בעגרייפּען מיט אַלע איהרע חסרונות און מיט אַלע איהרע מעלות. דערביי ווערט ער נישט אונטריי דער היסטאָרישער וואַהרהייט אפילו אויף אַ האָר און געהט נישט אוועק קיין ישרים פונ'ם געשיכטליכען וועג.

דער אינהאַלט פון גאָרדין'ס דראַמאַ איז בקיצור אַזוי:

אלישע בן אבויה איז א רייכער מאן, וואָס זיין פאטער האָט איהם איבערענעלאָזט אַ פער־מעגען. ער האָט אַ פרוי, אַ שלעכטע, ב"ת בורית איז איהר נאָמען, אַ מין, אַ סאָנטיפע, ווי סאָקראַטעס האָט געהאַט. אין הויז ביי איהם מאַכט מען ליטעראַרישע צוזאַמענקניפּטע, אויף וועלכע מען טרינקט וויין און מען עסט פירות און האַניג־געבעק, דאָביי לעזט מען האַמער'ס געדיכטע און מען טוישט אויס מיינונגען און געדאַנקען. אין דעם הויז פערקעהרען מערסטענס טהייל'ס רוימער, אַ אידענפריינדליכער גרעק און צוויי פון די ערשטע קריסטען (מינים), שמעון הנזיר און טוביה האַביוני.

פאַראַנען אַ מיינונג, אַז אלישע בן אבויה האָט זיך בעקעהרט צום קריסטענטום. גאָרדין האָט איבערדעם גוט געטאָן, וואָס ער לאָזט אלישע'ן אַ ביסעל איראָנאיש רעדען אַקעגען דעם קריסטענטום, ווייל זיין רעדען וווייזט, אַז ער איז ווייט פון זייערע דעות.

שלאַכטן אוועקגעוואָרפּען (רמון מצא, תוכו אכל וקליפתו זרק), ווייל עס האָט איהם קיינער נישט געגלייבט...

וואָס די סבה פון אלישע'ס אַבפאַל איז געווען, ערצעהלט די גמרא, אַז ער איז געווען איינער פון יענע פיער גרויסע מענטשען, וואָס זיינען „אריינגעגאנגען אינ'ם גאָרטען“ (נכנסו לפרדס), דאָס הייסט: זיי האָבען זיך פערטיעפט אין דער גריעכישער פילאָזאָפיע און זייערע אויפפאַסונגען פון אמונה האָבען בעקומען אַ שטאַרקען דרוק. דאָן ווערט דערצעהלט, אַז אלישע האָט אויך געזעהן די צונג פון ר' חוצפית המתורגמן, וואָס די רוימער האָבען אַבגעשניטען, ווי אַ חויר האָט זי אַרומגעשלעפט אין מיסט. אויף דעם האָט ער געפרעגט די קשיא: „די צונג וואָס האָט געשיט פערל, זאָל אַצינד לעקען שטויב?“

אָט דאָס, הייסט עס, איז געווען די ערשטע סבה, וואָס אלישע בן אבויה איז פערצווייפלט געוואָרען, צי עס לוינט זיך גאָר צו ליידען צוליב אירדישקייט; צי וועט נישט בעסער זיין ווען אירדען וועלען אויפגעבען וויער אמונה און אוועק־וואָרפּען זייער תורה, פאַר וועלכער עס לוינט זיך גאָר ניט צו שטאַרבען. ווי אַ זעלבסטמערדער, ציעט איהן אין זיין פערצווייפלט זיין נאָהענט־טע פאַמיליע מיט זיך, ווען ער זעהט קיין אַנדערען אויסוועג, און וויל זיך נישט בעגניגען דערמיט, וואָס ער מאַכט אַן עק פון זיין אייגען לעבען, פונקט אַזוי דאָס זיך אלישע און אבויה נישט בעגניגט מיט זיין אייגענעם אַבפאַל, נור ער האָט געוואָלט מ'טציעהען מיט זיך דאָס גאַנצע אירדישע פאַלק. און ווייל דאָס איז איהם נישט געלונגען, האָט ער אָנגעהויבען צו פערפאַלגען זיינע ברידער מיט אַ מין טראַגישער שנאה. דאָס האָרן האָט איהם וועג געטאָן צוצוקוקען ווי זיינע ברידער ליידען צוליב דער אמונה, האָט ער נאָך פער־אורזאכט דורך זיינע מסירות די פערגרעסערונג פון זייערע צרות, מיינענדיג, אַז ער פער־מואָסט זיי דאָס אירדישקייט און איז דאָרף מקרב זייער יטועה פון אַלע נויטען, וואָס זיי ליידען.

נאָך אלישע בן אבויה'ס טויט האָבען די חכמים געוואָלט אָנטהון בזיונות זיין טויטען גוף. האָט ער ר' מאיר נישט צוגעלאָזט. ער האָט געשריען, אַז דאָס ספר תורה מוז מען בערגאָבען צוזאַמען מיט זיין מענטשלעך, אַז לכבוד דעה נשמה פון אַזאַ מענטש, מוז מען אויך צור טהיילען לכבוד דעם זינדיגען גוף. שפעטער איז זיין טאכטער געגאַנגען צו ר' יהודה הנשיא, ער־זאָל זי מפרנס זיין אינ'ם זכות פון איהר פאטער. דאָן ווערט אויך ערוועהנט אין תלמוד אַהרן זון ר' יעקב (בר־ברתיה דאלישע) אַלס הנאָל און מען ווייסט נישט, וואָס זיין פאטער איז געווען. עס איז אַלזאָ דאָ אַ „סמך“ פאַר

אויגען, פלעגנען נור אויפלייכטען ווען ער פלעגט זי דערזעהן — צוויי זונען פלעגנען אויפגעהן. ווי לייעב ער האט זי געהאט! דעם זויס פון איהר קלייד פלעגט ער קושען, די הענד, די האר, און אזוי צערטליך, אזוי ערעל, אזוי ווייך... שפעטער פלעגט ער זי מיט ברייע פערווארפען, ריעהרענד פערבענגטע, ליידענשאפטליכע ברייע. ווער האט דען צייט געהאט איהם צו ענטפערן... מאשא זיפט: „וואלט זי זיי איצט גע- האט!“ זי קוקט און שפיעגעלע אריין, א ביטערער שמויכעל פערקרימט איהרע ליפען: „איצט שוין סאי ווי סאי צו שפעט“...

אבער. א קליינער, לענגליכער צימער, גרויע ווענד, אן אלט אייזערן בעטעל, א לאמער טישעל, אן אלטער שטוהל, אן עטאזשערקע מיט ביכער. אויפ'ן טישעל שטעהט א קליינער לאמפ, וועלכער ברענט מיט געלען, דונקעלען שוין. מאשא שפאנט אונרוהיג איבער'ן צימער. „די נעכט, די נעכט,“ זיפט זי שווער, „וואו טוט מען זיך אהין! אה, ווי די איינזאמ- קייט דרייט, ווי עס נאגט און דריקט!“ זי בעטראכט דאס צימער: „וואס פאר אן ארעמקייט, ברומט זי אונצופריעדען, און דאס איז דער סוף פון אלץ... דער לוי פאר אלץ...“ זי שטעלט זיך אָב ביין פענסטער. אנט- קעגן פענסטער ברענט העל א לאמפ, זי עסט איין דאָרט איהר בליק — דאָרט וואָהנט סאָלאָר מאָן מיט אַנושקאַל. פאַר די ווייסע פאַרהענג- לעך בעוועגען זיך שאַטענס — וואָס טהוען זיי איצט? ... א וועהטאָג פיהלט אַן איהר הארץ. ווי אין א טויבען-נעסט זיצען זיי ביידע... דאָס יונגער-פייער בעלייכט זייער היים... זיי לעזען איצט געוויס א לעבאפטען, אויפגעגענדען ראָמאַן... ניטאָ קיין בראַשורען, קיין וועלט פראַגען, קיין פאָליטיק... זיי האָבען זיך אין גאַנצען ענטזאָגט פון דער „אַרבייט“... אזוי בעדאַרף צו זיין... געניסען דאַרף מען פון דער יונגער... ניט צוברעקלען זי אויף אַלערליי גרויסע קלייניגקייטען...

דער וועהטאָג נעמט אַרום שטאַרקער איהר הארץ. זי פרעסט צו איהר הייסען שטערן צו דער קאַלטער שויב. זי קוקט אין דער נאכט אריין. עס ווערט איהר נאָך אומעטיגער — דונקעלע כמאַרעס ציהען זיך אויפ'ן הימעל, ציהען זיך, ציהען זיך, אָהן א תכלית, אָהן א ציעל... זי פערטראכט זיך אין איהר פערגאַנג- געהייט, זי זוכט מיט וואָס אַנצואוואַרעמען איהר פערפראַגענע נשמה... מיט וואָס דורכ- צורייסען דעם געדיכטען טרויער-נעבעל וואָס האָט איינגעהילט איהר גייסט... זי געפינט אכער ניט. די טראַיערונגען זיינען טרויעריגע, ביטערע, טויט-שרעק, פערפאַלגונג, געפענגניס, הונגער-שטרייק, פערצעהרענדע קעלטען, ביטערע איינזאַמקייט, פערלוסט פון נאָהענטע און לייעבע, הורא, טומעל, קריגע... און גליק? ניין, מאַמענטען נור, דער אָבגאַנג נור פון גליק!...

מאָמענטען פערשווינדען ווי א בליץ און די געדיכטע, גרויזאמע פינסטערקייט בלייבט... מיט איינדראָרן האָט זי זיך אויפגעטראָפּען אין אן איינזאַמען דאָרף. אויפ'ן אנדערן טאָג האָבען זיי זיך שוין געקושט... א זעלטענעם כח האָט ער געהאַט צו פאַנגען א הארץ! א ריטער- געשטאַלט האָט ער געהאַט, און אויגען — פיער- שפיענדע! ווי לייעב זי האָט איהם געהאַט! ווי איהר הארץ האָט לאנג געבענקט נאָך איהם, כאַטש די „אַרבייט“ האָט דאָרויף קיין צייט געלאָזט! א פאָר וואָכען שפעטער איז זי אַנט- לאָפּען פון דאָרף. מיט איהם האָט זי זיך מעהר ניט אויפגעטראָפּען.

מיט „גרישאַן“ האָט זי זיך בענגענט אין ק. זי געדענקט, עס איז דאמאלס א הייסער זומערטאָג געווען. ער איז געגאַנגען אָנגעטאָן אין א ווייסען לייווענטענעם רעקעל. א מיידעל- שען געזיכט האָט ער געהאַט, א צאָרטע, א ראַזיגען, און אקעגען ווייסען רעקעל האָט עס נאָך צאָרטער אויסגעזעהן. א גאָלדענע שפראַ- צונג האָט זיין פולען, יונגען פנים בעזוימט, געדיכטע דונקעל-בלאָנדע האָר האָט ער געהאַט און אויגען — גרויסע, בלויע, קינדליאונשול- דיגע. זי האָט די גאַנצע צייט געקוקט אויף איהם און איהר הארץ האָט געקלאַפט בשעת זי האָט בענגענט זיין בליק. אין אַווענד האָבען זיי זיך געשיפט אין א „לאָדקע“: קיין קווארטיר איז ניט געווען און מען האָט געדאַרפט זיך דורכרעדען. די נאכט איז געווען א העלע, א ווארימע, דער טייך גלאַט ווי א שפיעגעל און בעגאַסען מיט זילבערנע לבנהליכט. קיינעם האָט זיך ניט געדערט. אלע האָבען דערהילט א זיסע בענקשאפט נאָך עפעס אונבעקאַנטעס... בערל דער סטאַליאַר האָט זיך צוגעטוילעט צו ריבעז דער זאָקענמאַכערין; פייגין, דער „אינג- טעליגענט“ האָט אומגעאַרעמט די יונגע ריי- זעלע, א גימנאַזיסטקע פון פינפטען קלאַס, און זי, מאשא, האָט אליין ניט געפיהלט ווי אזוי איהר האַנד איז געקומען אין גרישאַס... ער האָט זי אזוי געדריקט... א זיסער ציטער האָט דורכגענומען איהר ליב.

אויף מאָרגען האָט מען זי אַרעסטירט. שפעטער האָט זי זיך זעלטען דערמאָנט אָן איהם. די „אַרבייט“ האָט איינגעשלונגען אלעס. אין א צייט אַרום האָט זי געהערט, אז ער איז אומד- געקומען אין א צוואַמענשטויס. זי געדענקט ניט, צי האָט זי איהם געשענקט א בעזונדערען טרער... און ווי האָט זי זיך געטראָפּען מיט עפשטיינען? אין א פערוואַרפענעם שטעדטעל איז איהר אויסגעקומען צו פערברענגען א פאָר וואָכען. ער איז געווען איינער פון די „נפשות“ וואָס זי האָט „געשאַפּען“. שפעטער איז ער א בעריהמטער טהוער געוואָרען. „א פאַעטישע נשמה האָט ער געהאַט אַט דער עפשטיין!“ און זיינע אויגען זיינען געווען אזעלכע טיפע, פער- חלוס'טע, טרויעריגע, ווי עס וואָלט זיך אין זיי אַכגעשפיעגעלט דער וועלט-טרויער; זיי, די

זי הייבט אן שרייבען. זי שרייבט האסטיג, פליסיג, שיעבערהאפט גיך, גלייך ווי די פערדער זאל דארפן איהם רופען, בעטען: קום, מין פריינד, גיכער, גיכער קום צו מיר...

פלוצאונג פערציהט א דונקעלער שאטען מאשא'ס געזיכט, זי ווארפט אוועק די פערדער און הויבט אן האסטיג אומצוגעהן איבער'ן צימער: „גאָר פערנעסען... גאָר פון זינען ארויס...“ — מיט א צייט צוריק האָט איהר איינער איבערגעגעבען, אז מאסי האָט זיך פער- אייניגט מיט בערטא'ן.

צו שפעט, צו שפעט! ... קלאָגט דאָס האַרץ. זי קוקט זיך איין אין שפיגעלע, ווי זי זאָל וועלען בעשטעמיגען איהרע רייד. זי הויבט אן שפּריי- זען איבער'ן צימער נערוועזער און אונרוהיגער, דאָס האַרץ קלאָפט אונגעהויליך, אין די שלייפען שלאָגט, שלאָגט, די פיס ברעכען זיך, די טרערען וואַרען אין האַלז... זי פאלט אָהן כח אויפ'ן אייזערנעם בעטעל, דאָס בעטעל טהוט א סקריפ, עהנליך צו א קרעכץ און אין שטילען, גרויען צימער הערט זיך א צייט לאַנג א שטילער, טרויעריגער יאז'דיגער געוויין...

אז מאשא וויינט זיך איבער, פאלט איהר ערשטער בליק אויפ'ן סטעליע: דאָרט איז פאַראַן א „קראַק“, א לאַמפּ אויפצוגעגען. זי קוקט לאַנג דאָרויף. קיין שטריק פעהלט איהר ניט... קיין מורא פאר'ן טויט האָט זי אויך ניט! זי האָט פאר'ן טויט קיין מורא ניט געהאט אפילו דאמאלס, בשעת זי איז נאָך יונג געווען, בשעת דאָס לעבען האָט איהר נאָך אזוי פיעל צו געזאָגט... פון זעלבסטמאָרד האַלט זי אַב אַן אנדער זאך: דער וואָרס פון ספּקוט האָט זיך שוין לאַנג איינגעגעסען אין איהר האַרץ, דער צווייפּעל האָט שוין לאַנג איינגעגראָבען זיינע שאַרפע נעגעל אין איהר מאַרץ... זי האָט אויפ- געהערט גלויבען אין מענשליכען גליק... אין לינדערונג פון מענשליכע ליידען... זי האָט אויפגעהערט גלויבען, אז אפילו די ריעזיגסטע „אַרבייט“ זאָל האָבען א מאַכט צו פערווישען די מענשליכע נשמה-ליידען... און אין נאָך און נאָך זאָכען האָט זי אויפגעהערט גלויבען... און דאָרום האָט זי אינעם חרטה אויף דאָס ביסעל גליק וואָס די יונגער האָט איהר געקענט געבען, און וואָס זי האָט מיט איהר אייגענער האַנד צו שטערט... און דאָרום וויינט איהר דאָס האַרץ אויף נאָך טויזענדער און טויזענדער איהר גלייכען... און דאָרום מאַכט זי ניט א סוף צו זיך... — זי וויל לעבען צו פערמיטען די מענשען פון ווייטערדיגע עולות און פעהלערן... זי וויל דיענען פאַר א לעבעדיגען ביישפּיעל פון אליין צושטערטען גליק...

שיקאגא, מערץ, 1908.

ווי קען עס הייסען גליק, אז עס איז אזוי קורץ? וואָס פאַר א טעם קען האָבען די פרי, אז נאָך איידער זי ווערט צייטיג פליקט מען זי פון בוים אַרונטער? ...

מאשא'ס בליק פאלט ווידער אויף דעם אקעגענדיגען פענסטער. דער לאַמפּ איז שוין דאָרט אויסגעלאָשען, די שוויבען גלאַנצען גע- היימיספּול אין דער פינסטערער נאכט. מאשא'ן דוכט זיך, אז דאָרט, הינטער די דונקעלע שוויבען, טהוט זיך עפעס גרויסעס, געהיימיספּולעס און ערהאַבענעס... זי דריקט פעסטער די שלייפען צו דער קאלטער שוויב. „וואָלט זי איצט געהאַט איינעם פון איהרע פריהעריגע! וואָלט איצט געווען אייזדאָר מיט זיין ריטער-געשטאַלט, צי גרישא מיט דעם גאָלדענעם זוים אַרום פנים, צי עפשטיין מיט זיינע טרויעריג-פער'חלומ'טע אויגען... טיעף אין וואַלד וואָלט זי מיט איהם אנטלאָפּען... ווייט, ווייט פון שטאָרט, פון מענשען, פון געזעלשאַפט... זי וואָלט זיך גע- וואָרפען אין זיינע אַרעמס, און זי וואָלט געלעגן לאַנג, לאַנג... ביז איהר מיעדער גייסט וואָלט זיך אָבערווהט... ביז איהר דורשטיגעס האַרץ וואָלט זיך אָנגעזעטיגט מיט ליבעלע...“

מאשא זיפצט שווער אָב, קעהרט זיך אוועק פון פענסטער, הויבט אן אומגעהן איבער'ן צימער. א קלעמענדע אַנגסט דריקט איהר גאַנצעס וועזען, טרערען וואַרען אין האַלז. פלוצאונג שטעלט זי זיך אָב פאר'ן עטאזשעקע, אויפ'ן אויבערשטען פאך בעמערקט זי א טינט און פערדער שטעהן. א געדאַנק בלייבט איהר אויף אין קאפּ: זי וועט שרייבען א בריעף צו אימיצען, זאָל אימיצער קומען צו איהר... זי זעצט זיך ביים טישלעך, מאַכט גרעסער דעם פלאַם פון לאַמפּ און מאַכט זיך צורעכט צום שרייבען. זי קלייבט אין געדאַנק צו וועמען זי זאָל שרייבען. קיין סך צו קלייבען האָט זי ניט: כמעט אלעמען האָט זי פערלירען פון אויג. זי שטעלט זיך אָב ביי מאסי'ן. בשעת זי איז געווען אין ב. פלעגט איהר נאָכגעהן ווי א שאַטען, — עס האָט ביי זעלבסטמאָרד געהאַל- טען. זי האָט זיך אויף איהם ניט אומגעקוקט. עפעס איז ער געווען א מאָדערנ, „אומגעלומפער- טער“ און דערצו האָט ער נאָך א קרוימע אויג. זי האָט ליבע געהאַט די „אויסערוועהלעטע“, די העלדישע, וועלכע האָבען איהר דאמאלס ניט געפעהלט... איצט פערנעסט זיך מאשא אן זיין „אומגעלומפערטקייט“, און אן זיין קרום אויג. עס שטעלט זיך איהר פאַר זיין שעהנער ווייסער שטערן, זיין קאפּ קרויזע האָר, זיין אינטעליגענ- טעם געזיכט און איהר האַרץ הויבט אן האַסטי- גער צו קלאפּען... ער וועט געוויס קומען, יאָכצט דאָס האַרץ, די איינזאַמקייט וועט מעהר ניט דריקען... עס איז נאָך ניט פערפאַלען אַליץ... זי וועט נאָך געניסען ליבעלע און גליק...

וואָלטען געוואָרען אזוי בעוואוסטזיניג צו אַרגאָניזירן די רעוואָלוציע, וואָלט שוין קיין זאך נישט געשטאַנען אינ'ם וועג פון זייער זיעג. אז די רעוואָלוציע איז געווען אַ מאַסאָווע דאָס זיינען אַלע מורדן. פון מאַרקסיסטישען שטאַנדפּונקט איז עס גאַנץ נאַטירליך, ווייל די בעוואוסטזיניגקייט פון די אַרבייטער-מאַסען וואַקסט צוזאַמען מיט דער קאַפיטאַליסטישער ענטוויקלונג. און פאַרדער, רען, אז ביי אַ פּערזענלעכעם סייסטישן קליינע אינדרוסטריע זאָלען דער פּראָלעטאַריאַט אין רוסיאָ לאַנד און די פּראָלעטאַריזירטע פּויערס זיין אזוי הויך קלאַסענבעוואוסט — הייסט פאַדערען, עס זאָל פאַסירען אַ נס...

דערמיט ערקלערט זיך דער געוואָלדיגער פּראָלעטאַרישער באַראַקטער פון דער רעוואָלוציע, איהרע שאַרפע פאַרמען און טענדענצען. עס איז אויך גאַנץ נאַטירליך, וואָרום די בעוועגונג האָט גלייך פערלאָרען דעם פּאָליטישען באַראַקטער און האָט זיך אויסגעגאָסען אין אַ שטראָם פון עקאָנאָמישע סטרייקס. די אונבעוואוסטזיניגע מאַסע פערשטעהט בעסער איהרע עקאָנאָמישע אינטערעסען ווי די פּאָליטישע.

די ווירקליכע רעוואָלוציע האָט זיך געענדיגט זעהר שנעל. ווען מען האָט געוואָרפֿען די באַמבע אין הויז פון סטאָלין, האָט ער געזאָלט זאָגן, אז די באַמבע צייגט די שוואַכקייט פון דער רעוואָלוציע. און ער איז געווען גערעכט. אין דער צייט פון דער ווירקליכער רעוואָלוציע, פון דעם מאַסען-קאַמפּף זיינען דינע, "העלדענטהאָטען", וועלכע זיינען אַרגאָניזירט מעהר פאַר די גאַלעריע און טרעפּען געוועהנליך אונשולדיגע, פערשוואַנדען געוואָרען. דער פּאָליטישער טעראָר איז שטענדיג אַ בעווייז פון שוואַכקייט, אַ בעווייז, אז די, וואָס פיהרען איהם אויס, גלויבן בען נישט אין אַ מאַסען-בעוועגונג, אזוי ווי דער עקאָנאָמישער טעראָר איז אַ סתירה פון אַ בעוואוסטזיניגען עקאָנאָמישען מאַסענקאַמפּף.

די רעוואָלוציע אין רוסיאָ לאַנד האָט עס פאַל-שטענדיג בעשטעטיגט.

אין נעקסטען אַרטיקל וועלען מיר ריידען וועגען די ראַליע פון די פּאָליטישע פאַרטייען אין דער רעוואָלוציע און וואָרום איז די רעוואָלוציע געפאַלען.

ז. וו. אין איין הינזיכט האָט זיך די בורשוואזיע אין רוסלאַנד געפיהלט נאָך בעסער, ווי די בורשוואזיע אין מערב איראָפּא. נעמליך, אין בעזוג צו דער אַרבייטער-פּראָגע. אַ דאנק דער דעספּאָטישער רעגירונג מיט איהרע ווילדע געוואָלד-טהאַטען און אַ דאנק דער פינסטערניש און אונ-וויסענהייט פון די ברייט-מאַסע אַרבייטער-מאַסען, וועלכע די צאָרישע רעגירונג האָלט קינסטליך איין, האָט די בורשוואזיע אין רוסלאַנד יאָהרען לאַנג כמעט נישט געוואוסט פון קיין אַרבייטער-בעוועגונג.

דערפאַר אָבער האָבען די שלעכטע און שעדליכע זייטען פון דער אלטער פּאָליטישער אָרד-נונג זיך אין גאַנצען אָנגעשלאָגען אויף דעם פּראָלעטאַריאַט און פּויערס. דינע קלאַסען האָבן געליטען גלייכצייטיג פון דעם קאַפיטאַליסטישען פּראָצעס, געגען וועלכען זיי קענען זיך נישט פערטיידיגען און פון דעם אלטען ביוראָקראַטיש-פּריציפּסיסטישעם, וועלכער ציהט פון זיי ארויס די לעצטע סאָקען. דער פּראָלעטאַריאַט האָט נאָך ביז דער רעוואָלוציע נישט געהאַט קיין רעכט צו סטרייקען, אַרגאָניזירען א. ז. וו. רעכט, אָהן וועלכע דער פּראָלעטאַריאַט איז אָהנמעכטיג געגען דער בורשוואזיע. די פּויערס זיינען אַרונטער-געפאַלען אונטער דעם נאַטירליכען פּראָצעס פון פּראָלעטאַריזירונג, די גרעסטע טייל פון זיי זיינען שוין לאַנג געוואָרען אַביונים און די רעגירונג האָט זיי נאָך אַלץ געהאַלטען אין בעליי-גען מיט נייע דירעקטע און אינדירעקטע נאָלאָגען.

עס פערשטעהט זיך, אז אַם ווייניגסטענס האָט געוואָלט אַרגאָניזירען אַ רעוואָלוציע די בורשוואזיע און אַם וועניגסטענס האָט געקענט אַרגאָניזירען אַ רעוואָלוציע די ברייטע פינטערע רוסלענדער מאַסע פון פּויערס און פּראָלעטאַריער. די בורשוואזיע האָט זיך די גאַנצע צייט געוואָלט אויס-גלייכען מיט דער רעגירונג; זי האָט די גאַנצע צייט מעהר מורא געהאַט פאַר דעם פּראָלעטאַריאַט, ווי פאַר די רעגירונג. דער פּראָלעטאַריאַט און די פּויערס האָבען נישט געקענט אַרגאָניזירען די רעוואָלוציע, ווייל, שוין אָבער-רעדט דערפון, צו מען קאָן גאָר אַרגאָניזירען אַ מאַסע-רעוואָלוציע, ווען די דאָזיגע קלאַסען

מאמענטען

(סקיצע)

פון יענטע סערדאצקי

אן אנדערען אויף זיין אָרט וואָלט מאַשאַ אָנגעזעענעלט. וואָס איז זי דען אַ סאַלאַך דאַמע, אַ קוקלע איז זי, אַז זי זאָל היטען איהר שעהנקייט? פריערמאנען אָבער פלעגט זי נור צוואוואָרפען אַ גרינגשעציגען בליק. דאָס האָט געהייסען: וואָס איז דאָ צו רעדען מיט אַ צור באַכענע נשמה, מיט אַ פּעסימיסט?

איצט דערמאָנט זיך מאַשאַ אָפּט פריער-מאָן'ס רייד. „וואָלט זי איהם געפאָלגט“, קלעמט דאָס האַרץ אין איהר. ווי נעטהיג זי וואָלט איצט בעדראַפט איהר יוגענד און שעהנקייט!

אַ זאָגנערבאָדע צייט איז געקומען. די מענשען, ענטטווישטע, מידע, צובראָכענע פון שרעקליכען קלאַפּ, האָבען זיך אַ וואָרד געטאָן איינס דאָס אנדערע אין די אָרעמס. און פאאַר'ן זיינען זיך אַלע צופאַלען, עפעס ווי זיי וואָלטען וועלען פערטרינקען אין געשלעכטליכען פער-באַנד דעם ביטערען יאוש; אָדער ווי די נאַטור אַליין וואָלט זיי צווינגען איהר אָבצוגעבען אַ נייע מענשען-מאַסע פאַר די אַלטע, וועלכע דער קאַמפּף האָט איינגעשלונגען...

אַלע זיינען צופאַלען אין פאאַר'ן. פאָוועל האָט זיך פּעראייניגט מיט בעללאַ'ן, אַ וואונדער-שעהנע פאאַר; סאָלאַמאָן איז זיך צוזאַמען-געגאנגען מיט דער געלער אַנזשאַק'ן און אפילו מאַסע דער בלאַנדער, וועלכען מען האָט גערופען מיט'ן צונאַמען „דער קאַלטער“, „אוכאזשעוועט“ אויך פאַר סאַניאָ'ן און מען זאָגט, עס האַלט שוין גאָר נאָהענט.

מאַשאַ נור איז געבליבען אַליין: די נייע קלעפּען זיך נישט, און די אַלטע בעקאַנטע זיינען שוין לאַנג נישט. אנדערע זיינען אומגעקומען אין שטורם, אנדערע זיינען אזוי צווייעט און צושפרייט איבער דער וועלט.

פריהער פלעגט איהר מיט די נייע בעקאַנטע צוזאַמענבינדען די „אַרבייט“, איצט, אז די אַרבייט ציחט זיך שוואַך און נאכלעסיג, פיהלט זי זיי פאַר פרעמדע צו זיך, פאַר ווילד-פרעמדע... זי פיהלט זיך אין דער גרויסער וועלט איינע אַליין. „וואָלט זי נאָך יונג געווען...!“

און אַ זיפּן שפאַרט זיך אַרויס פון איהר פער-קלעמטער ברוסט. זי דערמאָנט זיך אָן איהר יוגענד, זי גריבעלט זיך אַהער פּערגאַנגענ-הייט, זי זוכט דאָרט און זוכט. זי געפינט פער-שיערענע גליקליכע, שעהנע מאָמענטען, דאָס מאַכט זי נאָך אַבער טרויעריגער — די שעהנע

גרויסע בעוועגונגס-מאַשין האָט בעקומען אַ קלאַפּ, איז קאַליע געוואָרען און זיך אָנגעשטעלט. די טויזענד-צאָהליגע שרייפער-לעך — די מענשען, האָבען זיך אויך אָנגעשטעלט, און יעדער האָט זיך אומגעקוקט וואו ער

געפינט זיך ערגעץ אין דער וועלט.

עס האָט זיך אויך אומגעקוקט „מאַשאַ“. בשעת מאַשאַ איז אַריין אין דער בעוועגונג, האָט זי, אַ חוץ איהר בעצויבערנדע רעדענס-קראַפּט, אויך פערמאָגט אַ הויכע, שטאַלצע, שעהן געפאַרמטע געשטאַלט, אַ קאַפּ פער-שוואַרצע געבויגענע האָר, אַ צאַרט-דאָזיגען גע-זיכט און אַ פאַר רונדע, שוואַרצע ענערגיש-ליידענשאַפּטליכע אויגען.

איצט איז מאַשאַ'ס הויכע געשטאַלט מאָגער און איבערגעבויגען, דאָס געזיכט איז בלייב און איינגעפאַלען, פון די פער-שוואַרצע האָר איז געבליבען אַ קליין בינטעל, דורכ-געשטרייפּט מיט גרויע, די רונדע אויגען זיינען טיעף אין קאַפּ אַריין און אונטער זיי ציהען זיך ברוינליכע רעדער.

מאַשאַ איז דורכגעגאנגען, ווי מען זאָגט, „אַלע אבטהיילונגען פון גיהנום“. אז זי דער-מאָנט זיך איצט ווי פיעל זי האָט דורכגעמאַכט, וואונדערט זי זיך, ווי אזוי צעהלט זי זיך נאָך צווישען די לעבעדיגע.

מאַשאַ האָט קיינמאָל נישט בעמערקט דאָס פערשווינדען פון איהר שעהנקייט און יוגענד, אזוי ווי קיינער האָט עס בעמערקט — ווער האָט דען צייט געהאַט צו קוקען אָדער טראַכטען וועגען אַזעלכע זאַכען? בעמערקט האָט עס נור איין פריערמאָן, וועלכען די בעקאַנטע האָבען געהאַלטען פאַר אַ שטיקעל „פּעסימיסט“, און וועלכער האָט זעהר ליעב געהאַט מאַשאַ'ן

„די בעוועגונג עסט זי אויף!“ האָט זיין האַרץ געוויינט, קוקענדיג ווי זי ווערט וואָס פון טאָג מעהר איינגעפאַלען. פיעל מאל האָט ער זיך נישט איינגעהאַלטען און געוואָרענט זי: „מאַשאַ“, פלעגט ער זיך בעטען, „זעה וואָס עס ווערט פון דיר, ווי דו זעהסט שוין אויס!“

מאַשאַ פלעגט איהם שמיכלענדיג אָנ-קוקען. „וואָס זאָל מען טהון?“ פלעגט זי פרע-גען מיט אַ לייכטען שפאַטן.

„היט דיין שעהנקייט, מאַשאַ; דיין יוגענד האַלט אָן. עס וועט דיר אַ מאל צו נויץ קומען.“

מעכטיגע קאפיטאליסטישע ענטוויקלונג מיט די צוויי מעכטיגע קלאסען: בורשוואזיע און פראג-לעטאריאט. פאר זיי איז די גאנצע רעוואלוציע געווען אן איבערראשונג, א ניט קאנסע-קווענטער קאפריוז פון דער רוסישער געשיכטע.

עס איז דא אבער אן אנדער בעגריף פון דער רעוואלוציע: „די מענשעוויקעס“, דער בונד און די פ. פ. ס. (לינקע) בעהויפטען נעמליך, אז דער הויפט-פאקטאָר, אָדער, ריכטיגער, דער איינציגער פאקטאָר אין דער רעוואלוציע איז דער מאַסען-קאמפּאָנענט גענען דער רעגירונג. און דאָס זיינען: גענעראל־סטריקען, גרויסע כּוּמַר כּינע מיליטער־בונטען, וועלכע קומען פאַר אין א סביבה פון אונגעהויער סימפּאטיוזירענדע עפענטליכע מיינונג.

און צווישען דזע בידע עקסטרעמע וועלט־אנשוואונגען שטעהן די „באַלשעווי-קעס“, וועלכע בעהויפטען, אז א רעוואלוציע מוז זיך טאקע שטיצען אויף די מאסען, אָבער זי דארף ווערען „אָנגעפיהרט און אָרגאַניזירט“ זיך פון דער פארטיי, אלזא, פון יחידים. פאַר זיי דארף דער קאמפּאָנענט אויף די באַריקאַדען ווערען דורכגעפיהרט מיט א מיליטערישע די-סיפּלין און פאַרבערייטעט ווייניגסטענס אזוי ווי די יאפּאנעזער האָבען עס געמאָן ביי דעם קאמפּאָנענט מוקדון...

איצט קענען מיר שוין פערשטעהן, ווארום עס איז געווען אזוי שווער צו ענטפערען אויף דער פראגע, וואס האט זיך די רעוואלוציע אין רוס-לאנד געענדיגט, צו ניט, ווייל יעדע פון די אוי-בענדערמאנטע פארטייען האָבען פערשטאנען עטוואס אנדערש אונטער דעם וואָרט רעוואלוציע. איינע האָבען אונטער דזע וואָרט פערשטאנען גרויסע סטיכיינע מאסען-קעמפּפּע, ווי עס זיינען געפיהרט געוואָרען זייט די בלוטיגע דעמאָנסטראציע פון נאַפּאָן ביו די „אָסטאַבערג“ און פּלעכאנאָוו, וועלכער האָט שוין אזא טבע, ווי פיעל אנדערע גרויסע מענשען, אז ער זאגט ניט נאָך שטענדיג דאָס וואָס אלע זאָגען איצט, — פּלעכאנאָוו איז געווען דער ערשטער, וועלכער האָט ערקלערט גלייך נאָך די „אָסטאַבערג-טעג“, ווען עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען דעם, צו מען דארף נעהמען אן אַנטהויל אין די וואַהלען צו דער ערשטער דומא, אז די רעוואלוציע איז צו ענדע, אז מען דארף זיך נעהמען צו רעאליזירען ווי ווייט מעגליך די רעוואלוציע פון דער רעוואלוציע.

פערקלערט ווידער זיינען געקומען די פ. פ. ס. און האָבען בעוויזען, אז די רעוואלוציע האלט גאָר אין רעכטען ברען, ווייל די אָנפאַלען, די אטענטאטען פאנגען זיך איצט אָן. וואָס ראיא, האָבען זיי דאָך אָרגאַניזירט אין פּוילן (בלוטיגע מיטוואָך) און גע'הרג'עט אין רוסלאנד 3 גובערנאטאָרען און 2 פּאַליציי־מייס-טערס. און ווייל די דאָליע פון יחיד, פון איינ-ציגען העלד איז אין א פערקעהרטער פראג-

טישע פאקטאָרען האָבען געשפּיעלט די הויפט-ראָלע אין דזער רעוואלוציע און וועלכע די צווייטע; וואָס איז געווען די ליכטיגע זייט פון דער רעוואלוציע, די פּאָליטיקע, די ניצליכע, און וואָס די פינסטערע, די גענאטיווע, די שיערליכע.

און דאָ האלטען מיר שוין ביי דעם רעכטען מיטען פלאַנטער. מיר טרעפּען זיך דאָ מיט צוויי גוט־בעקאַנטע שטות, מיט צוויי געגענגעזעצטע וועלט־אנשוואונגען. פון איין זייט די סאָצ. דער מאָקראטישע אנשוואונג, וועלכע שטיצט זיך אויף דעם יסוד פון וויסנשאפטליכע אָנצייג-ליזם; פון דער צווייטער — די קליינבירגערליכע, פּסיכאָלאָגישע־ענטמימענטאלע אנשוואונג, וועלכע איז געבויט אויפ'ן סענטימענט און אפּער-לירט נאָר צום הארצען. און דער חלל צווישען זיי איז אָנגעפילט מיט א ניט בעשטימטע מאסע, וועלכע ריהרט זיך אָן מיט איין זייט פון סאָציאַל-ליזם און מיט די צווייטע אין קליינבירגערליכען אַוטאָפּיום און איז א קאריקאַטור פון בידען. נאָר לאָמיר עס ערקלעהרען מיט קאָנקרעטע ביי-שפּיעלען.

די „רעוואלוציאָנערע פראקציע פון פ. פ. ס.“, צ. ב. ש., בעהויפטעט נאָך איצט, אז קאָנ-פּיכקערען א מאָנאָפּאָל און טויטען עטליכע פּאָ-ליציאנטען איז פאַר דער רעוואלוציע מעהר ווערט, ווי צעהן מאסען־דעמאָנסטראציעס. פאַר איהר איז די געשיכטע פון דער איצטיגער רעוואלוציע אין פּוילען די געשיכטע פון איהר „קאמפּפּס-אָרגאַניזאציע“. זי איז איבערצייגט, אז די רעוואלוציע איז געפאַלען, ווייל ניט איר בעראל זיינען געווען אזעלכע „קאמפּפּס-אָרגאַניזאציעס“ און ניט איבעראל האָט מען אָנגע-ווענדעט אזוי ברייט דעם פּאָליטישען און — לאָמיר צוגעבען — עקאָנאָמישען טערמין, ווי אין פּוילען.

די סאָציאַליסטישע־רעוואלוציאָנערע ווידער מיט זייערע סאטעליטען שטעהען פּעסט ביי זייער מיינונג, אז דער טויט — זעלבסטפער-שטענדיק דער אונגאַטירליכער טויט — פון א סערגי אָדער פּלעווע האָט אין דער רעוואלוציע מעהר געווירקט, ווי דריי גענעראל־סטריקען. פאַר זיי איז די געשיכטע פון דער רעוואלוציע, ריכטיג ווי אין די געווענהליכע בורשוואזע גע-שיכטעס, פול מיט וימת וימלוד; דער האָט אָר-גאַניזירט, יענער האָט געטויט, דער האָט ווידער אָרגאַניזירט און ז. ו. דאָס איז איין וועלט־אנשוואונג. ווי וואהרע אַוטאָפּיסטען האָבען זיי פערזעהן די ווירקליכקייט. דאָס האָבען זיי גע-טאָן, דערמיט האָבען זיי זיך יאָהרען־לאַנג בע-שעפּטיגט און דערפון האָבען זיי גע'חלום'ט. און זיי האָבען, פערטייפּט אין אַוטאָפּיסטישען חלום, גאָר ניט בעמערקט, אז זיי צוואמען מיט זייער גאנצע טהעטיגקייט זיינען שוין לאַנג אָב-גערוקט אָן א זייט, אז דאָרט אין דער וואָהר הערשען אַלמעכטיגע פאקטאָרען, פון וועלכע זיי האָבען יאָהרען לאַנג ניט געוואלט וויסען, די

קאמפף, אין וועלכען די נייע עקאנאמישע פראָ-דוקצאָנס-מיטלען צושטעמערען און פערניכטען אלע קייטען און שטערונגען, וועלכע האָבען נאָך געקענט שטערען אין זייער רעזשער ווייטערער ענטוויקלונג. אזוי איז געווען אין אלע ביזנעס-ריגע רעוואָלוציעס. וואָס גרעסער עס זיינען די מניעות, וועלכע די נייע עקאנאמישע פראָדוקצאָנס-מיטלען בעגעגענען אין דער הערשענדער פאָליטישער אָרדנונג, אלץ שטארקע און גע-וואלדיגער מוז זיין דער צוואמענשטויס צווישען זיי. דאָס איז איינס.

ווייטער ווייסען מיר, אז אלע ביזנעס-ריגע רעוואָלוציעס זיינען געווען בלינדע, סטוכיינע, ניט אָרגאניזירטע קעמפפע צווישען די נייע און אלטע קלאסען. ווארום? — ווייל די פולע אָדער זאָגאר גרויסע בעוואוסטזיגקייט פון אַ קלאס קען פאָרקומען נאָר אין דער ליכט, ערשט נאָך זיין כאַטש טיילווייזער בעפרייאונג. אין דער פינסטער, אונטער'ן פאָליטישען און עקאנא-מישען יאָך קען ווערען בעוואוסטזיגט א יחיד, אָבער ניט א גאנצער קלאס.

די רוסלענדער רעוואָלוציע איז פאָרגעקומען אין עטוואָס אנדערע בעדינגונגען. די צאָרישע רעגירונג האָט שוין לאַנג פריהער זיך גענומען צופאַסען צו דער עקאנאמישער איבערקעהרונג, וועלכע איז ביסלעכעווייז פאָרגעקומען פאר איהרע אויגען אין רוסלאַנד. זי האָט אָבגערוקט פון איהר וועג די גרעסטע שטייגער און זאָגאר פיעל געוואַרנט, אז דער קאפיטאַליזם זאָל זיך ראש ענטוויקלען. זי האָט געמילדערט די סתירות, די געגענועצע צווישען דער אלטער און נייער וועלט אין רוסלאַנד. און דאָס איז איהר אַ לאַנגע צייט געלונגען. זי האָט עס אָבער געקענט טאָן נאָר ביז אַ געוויסען גראַד און ביז אַ געוויסער צייט, ווייל די רוסישע רעגירונג איז דאָך געווען אַן אָרגאנישער טייל פון דער אלטער, עקאנאמיש-אָבעלעכטע וועלט, וועלכע האָט זיך ניט גע-וואַלט אונטערגעבען. די רעוואָלוציע האָט זיך פיעל אָבערצוגעגען, אָבער זי איז געקומען.

עס פערשטעהט זיך, אז אויך די בור-זשואַזיע אין רוסלאַנד האָט ניט געהאַט זיך אזוי פיעל צו קלאָנגען אויף די רעגירונג, ווי די בור-זשואַזיע אין מערב אייראָפּא פאר די רעוואָלוציעס. און שוין אָהן אַ פערגלייך בעסער האָט זיך איהר געלעבט אין רוסלאַנד נאָך מיט יאָהרען צוריק ווי דער בורזשואַזיע אין פראַנקרייך פאר די גרויסע פראַנצויזישע רעוואָלוציע. וואו נאָר עס איז ניט געווען קיין געגענוואַ צווישען די אינטערעסען פון דער בורזשואַזיע און דעם ריי-כען אדער, האָט די רעגירונג זעהר געשטיצט און געשטיצט די בורזשואַזיע. זי האָט איינגע-פיהרט הויכע צאָהל-טאַריפען, צו בעשיצען דעם רוסלענדער פאַבריקאַנט און דער אויסלענדישער קאַנקורענץ; זי האָט געבויט טייערע אייזענ-כאָהנען, געשטיצט די בורזשואַזיע מיט קרעדיט, געגעבען איהר גרויסע, טייערע בעשטעלונגען א.

פאַרציע צו אַ שטאַרקער מאַסען-בעוועגונג, ד. ה., אז וואָס מעהר עס פאַלט די מאַסען-בעוועגונג, אלץ שטאַרקער ווערט די ראַליע פון איינצעלנעם — האָט מען די ראַזיגע טערראָריסטישע אָרגאַ-ניזאַציעס נאָך דער רעוואָלוציע פיעל בעסער גע-הערט.....

די „באַלשעוויקעס“ ווידער האָבען זיך גע-האַלטען ביי זייערס און גע'מ'ענה'ט, אז דאָס אלץ וואָס איז געווען ביז די קאטאַבר-טעג איז נאָך ניט קיין „ווירקליכע“ רעוואָלוציע, ווייל ביז אהער איז געווען אַ סטיכיינער, בלינדער צו-זאמענשטויס צווישען די ברייטע פאַלקס-מאַסען, און אז איצט „דארה“ זיך אָנפאַנגען אַן אָרגאַני-זירטע, פלאַנמעסיגע, לויט דעם געשריבענעם רע-צעפט געפיהרטע רעוואָלוציע.

און דאָ מוזען מיר אַ ביסעל פערלויפן ווייטער. אין צווייטען ארטיקעל וועט אונז אויס-קומען צו בעהאַנדלען די פראגע וועגען דער ראַליע פון די סאָציאַליסטישע פאַרטייען אין דער רוסלענדער רעוואָלוציע. דאָ ווילען מיר נור מאַכען אַ קליינע בעמערקונג, וועלכע בעט זיך זעלבסט פון דעם אויבען געזאָגטען.

מיר האָבען געזעהען, אז די סאָציאַליסטישע פאַרטייען זעלבט האָבען זיך אַ לאַנגע צייט ניט קלאָרגעמאַכט זאָגאר אין דעם תוך פון דער רע-וואָלוציע; מיר האָבען געזעהען, ווי עס האָט גע-הערשט אַ וואהרער דור הפלגה אין בעגריעף ווע-גען די וויכטיגסטע פאַקטאָרען פון דער רעוואָ-לוציע. (און אין דעם פרט זיינען זאָגאר די „מענשעוויקעס“ און דער בונד אַ נ פ א נ ג ס ניט געווען קיין אויסנאַהם.) דאָס אלעס, דוכט זיך, איז דער בעסטער בעווייז, וואָס פאר אַ בליינע ראַליע די סאָציאַליסטישע פאַרטייען, דער קליינער, בעוואוסטזיגער און אָרגאַניזיר-טער טייל פון פראַלעטאַריאַט האָט געשפיעלט אין דער רעוואָלוציע...

נאָר לאָמיר זיך אומקעהרען צו אונזער פראגע. מיר האָבען גערעדט וועגען אַ סאָ-דעמאָקראטישען בעגריעף פון דער רוסלענדער רעוואָלוציע. מיר זיינען אָבער שולדיג דעם לע-זער אַ בעגרינדונג און מיר ווילען ניט, ער זאָל אונז גלויבען אויפ'ן וואָרט.

וואָס איז אזוינס אַ רעוואָלוציע? — דאָס איז אַ קאמפף פון נייע קלאסען פאר די עקאנא-מישע און פאָליטישע הערשאַפט. ווען עס קומען פאָר גרויסע, אדיקאַטאָלע ענדערונגען אין דער פראָדוקציע, וועלכע טרעפען זיך אָבער מיט גרוי-עם שטערונגען אין דער פאָליטישער עקזיסטי-רענדער אָרדנונג; ווען עס קומט אויף אַ נייער קלאס, וועלכער שפיעלט שוין פאַקטיש די וויכ-טיגסטע ראַליע אין דער עקאנאמישער וויסענ-שאַפט, וועלכער איז אָבער ווייטער פאַריאַכט און אונטערדרייט פון די אלטע, אָבעלעכטע קלאַ-סען — דאן מוז פריהער אָדער שפעטער קומען צו אַ רעוואָלוציע, צו אַן ענטשיידענדער קאמפף צווישען דער אלטער און נייער וועלט, צו אַ

אויף מיינע הענד, שווערע משאות אויף מיון מוח... זעהסט, איך האלט מיך קוים אויף די פיס, זעהסט? און אין הארצען נאָגט און נאָגט, און דער קאפּ האט גאָר נישט פּערגעסען. עס שווינדעלט אַ ביסעל, אָבער ער האט גאָר נישט פּערגעסען. (מאָכט אַ פּאָר שריט נאָר לייוויק'ן, וואַקעלט און פאלט מיט'ן קאפּ צום שראַנק.)

אלע מענשען זיינען זיך שוין צוגאנגען. זיין פרוי און די שכנות שלאָפען שוין. פלוצים דערהערט זיך אייזיק'ס קול: „ביילע, איך האָב אויפגעגעסען דעם מישיאָק"... איך האָב עס נישט געוואָלט. ביילע, איך וויל עס נישט!"... אייזיק האָט זיך פער'ס'ט מיט דעם מישיאָק, וואָס איז געלעגען אונטער'ן שראַנק. און דער פאָר-האנג פאלט צום דריטען און לעצטען מאָל.

3.

דאָס איז די קאנווע, אויף וועלכער פינסקי האָט אויסגעוועכט זיינע מייסטערהאַפּטע ביל-דער פון מענשען. אייזיק איז אַ אידישער אר-בייטער; פינסקי האָט איהם געפונען אין דער אידישער גאס און האָט איהם געלאָזט אין זיין סביבה. פינסקי האָט אָבער טיעף אריינגעקוקט אין דער נשמה פון אייזיק'ן און האָט אונז גע-צייגט פיעל מעהר ווי זיין אויסערליכען אויס-זעהן, פיעל מעהר ווי זיין אידישע נאטור. פינסקי האָט פאר זיך דערוועגן אַ מאָדערנעם פראַמעטהעאום, וועלכער איז באלד צוגעשמידט געוואָרען צום קעלער-גרוב פון דעם אלמעכטי-גען אונדזרמנות'דיגען מאַמאָן. פינסקי האָט פאר זיך דערוועגן אַ ריעז, אַ ריעז אין גייסט און אין ווילען, וועלכער ווערט געשלאָסען אין תהום אריין פון די קייטען פון קאפיטאליזמוס; פינסקי האָט פאר זיך דערוועגן דעם אויפשטעהענדען פראַלע-טאריער, פון וועלכער נאציאָן ער זאָל ניט זיין, דעם שאַפערנען גייסט פון דעם ארבייטער, וועל-כער ווערט דערשטיקט פון דער אייזערנער האַנד פון רויב און אונגערעכטיגקייט. לייוויק איז דער-שטיקט געוואָרען אָהן אַן ערנסטען קאמפּף, אייזיק האָט געקעמפּט יאָהרען לאַנג, יעדע נאכט, יעדע פרייע סעקונדע האָט ער געקעמפּט מיט זיין אייגענער אונטערנעמונג, מיט זיינע אַרומיגע, מיט זיין פרוי. דער נאָר! וואָלט ער געווען רייך, וואָלט ער געווען אַ באַנקר'ס אַ זון, ווי דער איינזשיניר מאַנידסאָן, וואָלט ער געקענט „אויסטראַכטען מאַשינעס" און נישט זיין מטישטש און נישט זיין מבולבל, און נישט דער-שטיקט ווערען פון זיינע אייגענע אידעען. אַט אַ דאָ איז די גרויסע דראַמאַ, ניט די אידישע בלוין, נאָר די וועלטלירעאמא. עס קומען נישט פאָר קיין שטורעם, עס קומט נישט פאָר בלוט-פער-גיסונג, עס קומט נישט פאָר קיין אונגעזעצליכע רציחה, — עס קומט בלוין פאָר אַ קלייניגקייט: דער גרויסער מענש, דער אמת'ער שעפּפער ווערט צוקוועטשט אונטער דער משא פון זיינע אייגענע געפיהלען. קאפּערניקוס, גאלילעאוס, ספינאָזא האָבען געליטען איבער די פינסטערניש,

הען שפּענדלעך און רעדלעך, צו רעדענדיג דערבוי: יעצט קען איך געהן, יעצט קען איך געהן.

אייזיק ווערט פערשוואַנדען אויף אַ גאנץ צו טאָג און אַ גאנצען אַבענד. מען זוכט איהם איבעראַל. זיין ווייב לויפט צו גאָלדינען, פאלט אויף די קניע און בעט מען זאָל איהר זאָגען, וואו אייזיק איז, דענקענדיג, אז ער האָט איהם גע-לאָזט אַרעסטירען; זי לויפט איבעראַל און יא-מערט. איהר שמעלט זיך פאָר אז ער איז משוגע געוואָרען אָדער, אז ער האָט זיך אוראי-דאָס לעבען גענומען. אלע ארבייטער פון זיין ווערקשטאָט האָבען איהם געזוכט און איהם ניט געפונען. בלוין איין בערע, וועלכער איז אליין געווען אַן אָפּטער אריינגעהער אין די שענקען, האָט געהערט, אז אייזיק איז געווען אין איין שענק אין עס שטאָרט און האָט זיך דאָרט אָנ-גע'שבור'ט.

ענדליך קומט אייזיק אהיים. די ארבייטער ווילען איהם בערוהיגען און פרעגען איהם אויס, וואו ער איז געווען.

אייזיק, איך בין געוועזען אין גרויסען וואַלד. גלויב פון ווערקשטאָט בין איך געגאנגען אַהין. דאָס הייסט, איך האָב נישט געוואָלט גראדע אַהין. נאָר איך בין געגאנגען. איך האָב גראדע געהן, איך האָב געמוזט געהן. געהן, געהן, געהן... איך האָב געמוזט געהן. איך בין געגאנגען איבער די גאַסען. און אזוי בין איך ארויס אין וואַלד. אין די גאַסען איז מיר געווען אזוי איינג; אין די גאַסען האָב איך גאָר נישט געקאָנט טראַכטען, נאָר אז איך בין ארויס אויף דאָס פרייע פעלד, האָב איך מיך דערפיהלט פריי, גרויס און ברייט. און דענסטמאָל איז מיר געוואָרען אזוי שווער אויפ'ן הארצען. שווער, שווער, שווער... דער קאפּ האָט אָנגעהויבען קענען טראַכטען, פערשטעקט. און איך האָב דער-פיהלט, און איך האָב דערפיהלט!... איך האָב מיך דערפיהלט פאר אַ תום, וואָס איך האָב צובראָכען מיין פרעס און מיין מאַשינע... און אין הארצען האָט מיך געגאָט און גענאָגט דאָס, וואָס איך קאָן נישט, דאָס וואָס איך קאָן נישט! פערשטעקט, איך וויל און קאָן נישט. און איך קאָן דאָר יא! פער-שטעקט, איך ווילס, אז איך קאָן דאָר יא!... איך האָב אויפגעהויבען די הענד אין פרייען פעלד און אָנגעהויבען שרייען, שרייען, שרייען! — וואו... פאר די אויגען זיינען מיר געשטאַנען די פרעס און די פעטליכע-מאַשינע, צובראָכען, צושטאַכענע, צו... צו... מיין פרעס מיט מיין מאַשינע... דאָס טרינקען האָט מיך נישט בעפרייט. עס נאָגט און נאָגט אין מיר... פערשטעקט. איך האלט מיך קוים אויף די פיס און דער קאפּ איז מיר קלאָר.

לייוויק. וועסט דיר אויסשלאָפען, וועסטו מאַרגען אַנדערס פיהלען.

אייזיק. דאָס קענסטו זיך אויסשלאָפען. איך — נין. איך וועל מיך ניט אויסשלאָפען. מאַרגען און איבערמאָרגען און איבערמאָרגען וועט מיך נאָגען און עסען און פּרעסען דאָס וואָס איך קאָן נישט, דאָס וואָס איך קאָן נישט. קייטען ליעגען

ליכט און דאדורך איז זי אזוי גרויזאם, אזוי שוין דערליך. * * *

דער פלאץ ערלויבט מיר ליידער ניט זיך אָבשושטעלען אויף די איבעריגע פערזאנען אין דער דראמא, און אויף דער קאנסטרוקציע פון דער דראמא גופא, וועלכע איז לויט איהר פאָר מע א מוסטער פון קונסט. איך וויל אָבער אויף א פאָר מינוטען זיך אָבשטעלען און קלאָר מאַכען איין פונקט, כאַטש די פריהעריגע זייטען פון מיין ארטיקל האָבען איהם שוין אינדירעקט בעהאַנג דעלט. די דראמא קומט פאָר נישט אין דעם, וואָס איינציק אָדער דוּשאַהן אָדער דוּשאַזעף נעהמט איין מישיאק, פונקט ווי אין איבסען'ס „גייסטער" קומט די דראמא ניט פאָר אין דעם מאַמענט, ווען אַסוואַלד ווערט משוגע. די דראמא, די ריכטיגע לעבענס-דראמא קומט קיינמאָל ניט פאָר אין איין מאַמענט, די דראמא קומט פאָר און ענטוויי קעלט זיך אין א מישף פון יאָהרען און יאָהרען, און ווען מיר רעדען וועגען א לעבענס-דראמא, שטעלען מיר זיך ניט אָב, אויב דער העלד האָט זיך צום סוף געשאַסען אָדער ער האָט חתונה גע-האַט. אונז איז וויכטיג וואָס האָט געבראַכט דעם העלד אָדער די העלדין צום סוף. און אין דיזען פאַל פון „איינציק שעפטעל" איז אויך די דראמא ניט אין דעם, וואָס ער האָט גענומען מישיאק שכור'ערהייט אָדער נישטערעהייט, נאָר אין די אומשטענדען, אין די סאַציאַלע פערהעלטניסע פון אונזער צייט, וועלכע האָבען געבראַכט דעם גייכטיגען ריעז שעפטעל צו אזא סוף. נאָך איין קליינע בעמעהונג. די שפראך ליידעט אין אייניגע פלעצער דורך דעם וואָס זי איז פערדייטשט אָדער לאָקאַל.

איבער'ן פאנאטיום פון זייערע צייטמענשען. איינציק ווערט משוגע, איינציק נעהמט זיך דאָס לעבן, ווייל מען לאָזט איהם ניט צו צו דער ליכט, ווייל מען האלט איהם מיט געוואלט אין דער פינסטערניש, ווייל דער עגאאזם פון'ם קאפיטאַל ליסט לאָזט איהם ניט דורכשלאָגען מיט זיין איי-גענעם קאָפּ די פינסטערע וואַנד, וועלכע טיילט איהם אָב פון דער לעבער זון. דער בעל-הבית נעהמט ביי איהם צו זיין ערפינדונג, דער בעל-הבית ווערט פעטער פון יעדען טראָפען בלוט, וועלכע דער ערפינדער פערלירט אויף זיין אר-בייט, אָבער דער בעל הבית האָט מורא איהם אָב צוקאָזען אויף א פאָר טעג פון זיין וואַרקשטאַט, ערשטענס, וואָרום זאָל זיין אַרבייטס-שטוהל אין וואַרקשטאַט זיין ליידג און, צווייטענס, האָט ער מורא אָבצולאָזען דעם ערפינדער פונ'ם טאָמער וועט ער די נייע מאַשין פערקויפען צו אן אנדער רען. און דער ערפינדער פיהלט דאָס; דער-ער-פינדער ווייס דאָס, און ער אַרבייט דאָרום ביי-נאכט און ער ברענט אויס מעהר קעראַסין ווי פיעל ער קרייגט פאר זיין ערפינדונג. אָבער זיין „איך" קעמפט אין איהם, זיין נייע אידעע איז שטאַרקער פון חשבונות, און ער גיט זיך איבער צו זיין לעבענס אידעאל כאַטש אויף א פאָר טאָג, ער הערט ניט, ער פיהלט ניט, ער וויל ניט הערען און וויל ניט פיהלען קיין זאך, און ווען ער טהוט דאָס, העבט דאָס לעבען ארום איהם, דער קאפיטאַליסט, די אונגלייכעייט, די אונגלעכע-טייגקייט, צו קעמפפן נאָך שטאַרקער, — און דער אויסברוך מוז קומען.

א שטילע דראמא, אָבער אן אונפערמייד-

לְמֹת יִגְרִשׁוּנִי

מאת נפתלי הערץ אימבער, בעל "התקוה"

נִפְלֵת חֵלָל, גִּבּוֹר חֵיל,
עַל אֲדַמַּת גִּבֹּר בְּאַרְץ-נִכְרִיָּה;
שִׁמְשֹׁךְ קִבֵּר וַיִּבֹּא לַיִל,
עַל מוֹתֶךָ נִפְשָׁנוּ הוֹמִיָּה.
לְחִמָּתָּ בַּעֲזוֹ בְּעַד תּוֹרַת הָאֲדָם
גִּבֹּר מִמְּשַׁלֵּת אֶרֶץ רוֹסִיָּה;
יָד הַצָּר, יָד אֲכֻזָּרִיָּה
עָמוּ וְעָמֶךָ בְּאֶף רָדָם.
יְחִי מִתִּיד, מִקְבָּרָם יִקְיָמוּ
הַחֲלָלִים נִפְלוּ בְּאַרְץ צִיָּה;
גַּם תַּחְרוּת, דִּגְלָךְ יִרְמֹו
וּדְרוֹר יִקְרָא בְּאַרְץ רוֹסִיָּה.
יְחִי מִתִּיד, כְּמוֹךְ נִפְלוּ,
מִיַּד הַצָּר, מִמְּשַׁלֵּת רוֹסִיָּה;
נִפְשָׁם בְּנִפְשֶׁךָ עוֹד תִּחְיֶה,
וּבְהִיבֵל-הַכְּבוֹד צִלְמֵיכֶם יִפְסְלוּ.

מוטה, כאָטש איין בליק פון סימפאטיע, כאָטש איין בלאַסעס וואָרט פון האָפנונג! און דאָ האָט ער שוין דריי טעג ניט געגעסען און ניט גע-
שלאָפען. די נערווען זיינען אויפגערייצט, דער ווילען פאַראַלאַזירט; אַן ענטווישטער, אַ פער-
שפּאַטעטער לאָזט ער זיך אָנרירען פון בערע
דעם ארבייטער און טרינקט אויס אַ גאנצע
סאַראַקאוואַשקע שנאַפּס. דאָס ווירקט אויף
זיינע נערווען: טרעהרען, טרעהרען פון ביטערע
ענטווישונג, פון רחמנות צו זיך אליין, צו זיינע
געפענטעטע כחות, צו זיין געשמידטען טאַלענט,
זידיגע טרעהרען אויף דעם קבר פון זיינע בעסטע
און שענהסטע האָפנונגען טרייסלען זיין גאנצען
קערפער. און אין דיזען מאָמענט קומט אַ דער
בעל־חבית גאָלדן, וועלכער איז אזוי אויף אויפ-
געבראַכט אויף אייזיק'ן, און בעלידיגט איהם
שענדליך: „האָט זיך אָנגעזויפּען ווי אַ חזיר
און ליגענט...“ „איז געקומען, האָט זיך אָנגע-
שכורט...“ אייזיק ווערט ענדליך ארויסגע-
בראַכט פון געדולד און ענטפערט אַב גאָלדן'ען:

אייזיק. מיר דאַרפט איהר נישט רעדען וועגען
אַנשכור'ן זיך. דאָס רעדט אייער אַרקע.
גאָלדן. דו עזות מחוצף פנים! דו שטיק
שויגאַץ!... דו וועסט שוין ביי מיר מעהר נישט אַר-
בייטען.

אייזיק. איך טראַכט עס שוין. אָבער איהר
וועט מיר צוערשט אַוועקגעבען מוין פרעס מיט מוין
פעטליצעס מאַשינקע.

גאָלדן. דיין פרעס מיט דיין מאַשינקע?
פאַר דיין פרעס מיט דיין מאַשינקע האָט מען דיר בע-
צאָהלט גוט געלד.

אייזיק. מאַכט אַ בעוועגונג...
גאָלדן. זיינע מאַשינעס זאָל איך איהם
אַוועקגעבען! זיינע איז עס. אַז איך האָב דיר בע-
צאָהלט, זיינען זיי מיינע, נישט דינע.

אַרקע. (גאָלדן'ס זוחן) זיין פרעס און
זיין מאַשינקע! די מורא'דיגע ערפינדונגען, גרויסע
קאַפּשטיק! האָסט בעוויזען, וואָס דו קאַנסט, גע-
פאַרקעט זיך און געפאַרקעט זיך דריי טעג...

אייזיק. קאַפּשטיק — דו קענסט בע-
סערע?

אַרקע. פּששש... אָבער וואו איז דיין נייע
מאַשינע?

אייזיק. איך פרעג ביי דיר, דו קענסט בע-
סערע?

אַרקע. אָבער דיין נייע מאַשינע וואו איז?
גאָלדן. וואָס רעדסטו מיט איהם? געה,
יאַשקע, רוף שמערלען, זאָג איהם, אז דער שטול
איז לעדיג. ער קען שוין קומען זעען זיך אַר-
בייטען. — אָט וועט זיין גענוג צו רעדען.

אייזיק. (שטעהט אויף, קנעפט זיך צו דעם
רקעל און העבט אַן לאַנגזאַם צו געהן און דער מיר,
בעגלויט פון איהם בערוהיגענדע לייטוויק און
זעליג, פלוצלונג גיט ער זיך אַ לאַז צו דער פרעס,
העכט זי אויף, ווארפט זיך ארויף אויף די פעטלי-
עס-מאַשינע און טרעט זי מיט די פיס, אַז עס פלי-

אַ מאָל אויפהערען צו רעדען, אָדער ווען די
קליינע גישינקע ווערט אַנגעשטויסען פון דער מיר-
טער און פאַלט צו דער ערד מיט אַ געוויין, אַז
זי וויל עסען, אַז ער שטעהט אויף, געהט צום
שראַנק און אָבשינידענדיג אַ שטיקעל ברויט,
דערלאַנגט ער עס דעם קינד. אין אזעלכע סע-
קונדען ווערט אונז דער שווייגענדיגער אייזיק
אזוי נאָהענט! מיר זעהען דאן פאַר זיך ניט
קיין מאַניאַק און ניט קיין עגאָאיסט: פאַר אונז
שטעהט אַ מאַטירער, וועלכער ליידעט אימער
און שטענדיג, אַ מאַטירער מיט אַ פיהלענדעס
האַרץ אָבער מיט אַן אייזערנעם ווילען. און, לע-
זער, עפענט ניט די עזעס סצענע אויף פאַר אייערע
אויגען אַ בילד מיט פערשידענע פאַרבען?
זעהט איהר ניט אַ מענשליך האַרץ גע-
טאָטשעט און גענאָגט פון ווערים, קעמפּענדיג
מיט עטוואָס אונזיכטבאַרעם, וועלכעס מען רופט
נשמה? זעהט איהר ניט ווי די איינציגע טראַג-
פענס הייסע בלוט ווערען פערגליווערט און לע-
גען זיך ווי אַ שווערע מיט איהר דער ברוסט,
אויף די נערווען, אויפ'ן מוח?

אַך, אָט אַ דאָ אַ, אָט אַ דאָ אַ! ווען אַ דאָ אַ
וואָלט אויבגעקומען גוט, ווען אַ דאָס רעדעלע
וואָלט זיך צוגעפאַסט צום שרייפּעלע!... און אַ
ליכטיגער ווארימער זייל שטראַהלט ארויס פון
זיין נשמה, צושמעלצט צוריק דאָס פערגליווערטע
בלוט, און מאַכט דעם אינערליכען קאַמפּף נאָך
שטאַרקער, אינטענסיווער, אַ קאַמפּף פאַר לעבען
און טויט!

און אייזיק האָט געמוזט געהן צוריק צו
דער ארבייט! אָהן דער מאַשינקע איז ער גע-
גאַנגען אין ווערקשטאַט, ווייל דער בעל־חבית
האָט געסטראַשעט, אַז ער וועט צונעמען אַן אַנ-
דער ארבייטער אויף זיין פּלאַץ, און דאָס ווייב
איז שוין אויך געוואָרען אַ ביסעל צו ענערגיש.
אין איינע פון די ביטערסטע מינוטען פון אינער-
ליכען קאַמפּף האָט ער זיינע אייגענע לוחות צו
דער ערד געוואָרפּען.

די גייסטיגע אַטמאָספּערע אין ווערקשטאַט
איז אַ גיפטיגע פאַר אייזיק'ן. אָנפאַנגענדיג פון
דעם בעל־חבית גאָלדן, וועלכער האָט אַרוי גע-
קוקט אויף אייזיק'ס נייע מאַשינקע אום נאָך ריי-
כער צו ווערען דורך אייזיק'ס מאַרף און בלוט,
און ענדיגענדיג מיט דעם לעצטען ארבייטער,
האַבען אלע ניט נור ניט פערשטאַנען אייזיק'ס
נשמה, נאָר האָבען אַפּען און אָהן צערעמאָניעס
חזוק געמאַכט פון איהם, ווארום ער וויל זיין אַן
„אויסטראַכטער“. בלויז איין ארבייטער, לייטוויק,
וועלכער האָט אַליין אינגעלויבט געהאַט אַ נייגונג
צו מאַלעריי, האָט געפיהלט, „אַז עס ליגענט שוין
אַזוינס אין דעם מענשען“, וואָס ציט איהם גע-
גען זיין ווילען, און אַז אייזיק'ן האָט עס געצוי-
גען צו וועלען זיין אַן „אויסטראַכטער“.

אייזיק זיצט אין ווערקשטאַט, ער הערט
אַלע וויצען אויף זיין רעכנונג, זיין האַרץ איז
פערוואַנדערט, — אַך, כאָטש איין וואָרט פון

שטארבען — און ער נעהמט גיפט. וואָלט כאָטש געווען דאָס קינד נעבען איהם, זאָגט ער אין זיינע לעצטע מינוטען, וואָלט נאָך זיין לעבען געהאט אַ זין. איצט אָבער, אז ער איז אליין אויף דער וועלט, פרעגט ער זיך: „צוליבע וואָס און צוליבע וועמען זאָל איך לעבען?“ — ווען ער זאָל האָבען נעבען זיך. א מענטש, צוליבע וועמען עס איז כדאי צו לעבען, האָט ער נאָך גענוג קראַפט און ענערגיע, צו קעמפּפּען פאר זיין גליק און פאר זיינע מענטשן-דעכטע. אז ער איז אָבער אליין געבליבען, וויל ער נישט מעהר קעמפּפּען, לעבען אָהן א צוועק, ליידען און נישט וויסען פאר-וואָס און צוליבע וואָס, ווייל אזא לעבען איז ערגער פון'ס טויט.

אין די לעצטע מינוטען קומט אַן ר' מאיר. נישט קוקענדיג אויפ'ן חרם, ציהט עס איהם צו זיין רבי'ן. אלישע זאָגט איהם, אז ער האלט שוין ביי די לעצטע מינוטען, אז ער וועט שטארבן. פאר'ן טויט געלינגט איהם נאָך צו זעהען זיין נעמי. זי האָט חרטה געהאט, וואָס זי איז אוועק פונ'ם פאָטער. גאנצע טעג האָט זי געוויינט פאר בענקעניש אהיים. טוביה האביונ, וואָס האָט פערקעהרט ביי אלישע אין הויז, האָט זי צוריקגעבראכט. אלישע'ס גע-שריי, ווען נעמי איז אוועק, האָט איהם געטרירט בען, ער זאָל נאָכגעהן די לעגיאָנען און נישט צוריקקעהרען פריהער, ביז ער וועט ניט נעמ'ן מיטברענגען מיט זיך.

ר' מאיר זעהט, אז אלישע בן אבויה האלט ביים שטארבען, רופט ער דעם ראש הישיבה און אן עדה אידען. און דער ראש הישיבה בעט אלישע: „שטארב נישט ווי א פרעמדער, ווי אחר, שטארב ווי א איד! קענסט דיר נאָך אומקעהרען צו דיין גאט און ווידער אנערקענען זיין תורה הקדושה.“ — אלישע זאָגט אָבער, אז ער האָט נישט געוואָלט לעבען ווי א נאָר און וויל אויך נישט שטארבען ווי א נאָר. איין אוי-גענבליק, זאָגט ער, איז איהם נאָך געבליבען צו לעבען, וויל מען איהם פאר דעם אויגענבליק מא-כען פאר א ליגנער?...

אלישע בן אבויה שטארבט אָהן תשובה און דער ראש הישיבה זאָגט:

„ווי אחר האָט ער געלעבט און ווי אחר איז ער געשטארבען. צו קבורת ישראל קען ער נישט קומען. ער איז פערלאָרען! איהם וועט דער בית-דין של מעלה נישט משפט'ן!“...

ר' מאיר גיט אָבער א געשריי:

„איהר האָט א טעות! א גרויסער איד איז געשטארבען און ווי א נשיא בישראל וועט ער נקבר ווערען! רבי ומורי! איך דעק דיר צו מיט מיין מאַנטעל און זאָל פון זייערע אויגען פער-דעקט ווערען דאָס, וואָס האָט ערוועקט זייער קנאה, האָט און צאָרן! איך שריי צו די הימל לען און פרעג: אויב זיי וועלען וואַגען דיר דאָרט שולדיג צו מאכען אָהן א משפט? משפט'ן דאָרף

פון שטאָרט מיט זיינע לעגיאָנען, און בעצאָהלט נישט אלישע'ן דעם חוב פון 10 מויוענער גאָלד-שטיקע, וואָס ער האָט ביי איהם גענומען אויף זיין עהרענוואָרט פון א פאָטריציער. ער נעהמט איהם נאָך מיט די איינציגע טאָכטער זיינע, נעמי. זי האָט פאלש אויסגעמיטשט איהר פאָטער'ס אלמענשליכע פילאָזאָפיע, וואָס ער זאָגט, אז א איד און א רוימער איז גלייך. — און זי איז נאָכגעלאָפּען דעם רוימער, ווי עס האָר בען געטהאָן א סך אידישע מיידלעך אין צייטען פון ערנדירגונג און פערפאָלגונג.

דער קוועיטאָר ביווערט זיך, וואָס אלישע פערלאָנגט ביי איהם דאָס געלד. ער האָט גע-קענט יעדען טאָג זיי ברענען, שינדען פון זיי לעבדיגעהייד. די הויט, מאכען זיי פאר שקלא-פען. ער האָט עס אָבער נישט געטהאָן, ווייל ער האָט גערעכענט אלישע'ן פאר אן אנשטענדי-גען מענטש און האָט ביי איהם גענומען דאָס געלד אויף אַ „אנשטענדיגען וועג“. ער האָט זיך אזוי פאלן יאָהר געפלאָגט אין יודעא, דאָרף ער קומען צוריק קיין רוים מיט גאָלד, שקלא-פען און מיט אלעם גוטען, ווייל ער דאָרף לעבען ווי א פאָטריציער. לסוף האָבען די אידען די העזה, צו מאַהען ביי איהם דאָס געלד.

און ווייל דער קוועיטאָר גיט נישט אָב דאָס געליהענע געלד, קען שוין בתכורית נישט מעהר אויסהאלטען ביי איהר מאן. זי וויל נישט זיין צוואמען מיט איהם אין חרם, ווייל עס איז א חטא און א שאַנדע, צו בלייבען מיט א מענטש, פון וועלכען גאָט און לייט האָבען זיך אָבער-קעהרט. דאן אנטלויפט נעמי מיט דעם קוויט-טאָר. א סך אידישע מיידלעך האָבען זיך גע-לאָזט פערפיהרען פון די רוימישע לעגיאָנען און נעמי צווישען זיי. דאָס הערענדיג, לאָזט זיך אלישע נאָכלויפּען דער טאָכטער, אפשר וועט ער זי נאָך קענען צוריקקעהרען. דערוויייל בע-נוצען די אידען די געלעגנהייט, מאכען דאָרט אן א חורבה ביי אלישע אין גאָרטען און ציג-דען אונטער דאָס הויז.

לסוף פערלאָזט איהם בע א טא. עטליכע מאָל האָט זיך ביי איהם געבעטען, ער זאָל איהר שענקען ליעבע. ער האָט אָבער נישט גע-וואָלט. ער האָט זי אפילו געסטראשעט, אז זיין ליעבע וועט זי פערברענען, ווי די זון פערברענט א צאָרטע בלום, ער וועט זי צוברעכען, ווי א שטורם-ווינד צוברעכט א יונגען בוים. און זי האָט זיך אלץ געבעטען: „פערברען מיך! צו-ברעך מיך!“ טראָצדעם וויל ער נישט איהר ליעבע אָננעהמען. נור דעמאָלט, ווען די פרוי איז אוועק פון איהם און די טאָכטער איז אנטלאָ-פען, וויל ער שוין יא איהר ליעבע, וויל זי ערשט ניט, ווייל זי האָט זיך פערשריבען צו דער קרויסטליכער געזעלשאַפט, צו די „אביונים“, און האָט זיך „פעהרייראטה מיט גאָט“, ווי זי זאָגט.

דאָרדך פאָסט אלישע דעם ענטשלוס, צו

במלח, מען זאל קענען אָבשאַצן זיין בעדייטונג. יעדער טיפּ און יעדער כאַראַקטער־צוג איז גענוי דורכגעדאכט ביז דער קלענסטער קלייניג־קייט. יעדער מאַמר און יעדע סענטענץ איז אַ פּילאָזאָפּישער שאַץ פון אונערמעסליכען ווערטן. איבערפליסיג זיינען נור די מאַמרים אין בעצוג די פרויען־רעכטע און די צוקונפֿט־פּראָפּע־ציאָאָנען וועגען קריסטענטהום.

מען דיר, אָבער ווער? די וואָס זיינען ווערטן דינע ריכטער צו זיין. מיר נישט! מיר נישט!

זעהר שווער איבערצוגעבן בקיצור דעם תוכן פון'ס דראַמא אין זיין גאנצער קינסטלערי־שער שעהנהייט. יעדער שטריך און יעדעס וואָרט איז אַ קונסט־לייטונג פאַר זיך און מען וואָלט געדארפֿט אַלצדינג אָנשרייבן מלח

לעמבערג.

דער מאָדערנער פּראָמעטהעאוס

(א קריטישער איבערבליק איבער „אייזיק שעפּטעל“, ארבייטער דראַמא אין 3 אַקטען פון דוד פינסקי, ארויסגעגעבן פון א. י. יעוואלענקא, ניו יאָרק.)

פון בן יקר.

„ביטאָפּיסאַטעל“ איז זעהר אַ גרויסער: מיט זיין בעגאבטען אויג זעהט ער וואָס עס קומט פאַר אין דעם לעבען פון זיין פּאָלק פון זיין צייט און אין ווערטער־בילדער שרייבט ער די געשיכטע פון אַלע כאַראַקטעריסטישע בעגעבעניסן, פון אַלע טיפּישע פּערזאָנען און פון דעם הערשענדיגן גייסט פון זיין צייט. א „שרייבער־ערצעהלער“ הויבט זיך זעלטען אויף איבער די אַקסלען פון אַ דורכשניטליכען אינטעליגענטען מענשען פון זיין צייט. ער זעהט דאָס, וואָס כמעט אַלע זעהן, ער לאַכט און שפּאַט פון דעם וואָס כמעט אַלע געפֿינען פאַר נאַריש אָדער לעי־כערליך, ער פּרעדיגט דאָס, פאַר וואָס דער דורכ־שניטליכער אידעאָליסט ווערט בעגייסטערט. דער בעסטער מוסטער פון אונזערע אירישע „שרייבער“ פון דעם אַלטען דור איז דער זיידע מענדעלע און זיין תלמיד שלום עליכם, פון דעם נייעם דור — אברהם רייזין.

אַ קינסטלער, פּערקעהרט, שטעהט העכער פון זיין קרייז, און זיין אויג נעהמט דורך ניט נור דאָס אויסערליכע, דאָס אָפּענע לעבען פון זיין פּאָלק, ער דרינגט אריין טיעף אין דער נשמה, אין די פּערבאָרגענע ווינקלעך פון יעדעם „איך“.

אויב א „שרייבער־ערצעהלער“ איז דער היסטאָריקער פון געוויסע מאָמענטען פון זיין פּאָלק'ס לעבען, איז אַ קינסטלער דער נביא, דער לייטענדיג גייסט פון דער מענשהייט. דער

ין מיין ארטיקעל „אין דער לי־טעראַרישער וועלט“ אין דעם אפריל נומער „צוקונפט“ האָב איך פּערבייגעזעהנדיג דערמאָנט דוד פינסקי'ס דראַמא „אייזיק שעפּטעל“, וועלכע איז ניט לאָנג ערשינענען אין איריש אין בוך־פאָרם, כאַטש די דייטשע לעזער האָבען שוין געהאַט דאָס בוך אין איבערזעצונג זייט 1904.

„אייזיק שעפּטעל“ איז איינע פון די בעסטע ווערק פון דער מאָדערנער וועלט־ליטעראַטור, — דאָס איז געווען מיין בושטעבליכע בעמערקונג וועגען דער דראַמא. דער צוועק פון דיזען אַרטיקעל איז מיין בעמערקונג, אָדער, ווי אַ שרייבער פון די אומות העולם וואָלט געזאָגט, מיין טהעזיס צו בעווייזען.

די בעלעטריסטען און דראַמאטורגען קענען איינגעטיילט ווערען אין צוויי מינים: שרייבער־ערצעהלער און שרייבער־קינסטלער. דער גרעס־טער טייל פון די בעלעטריסטען און דראַמאטורגען פון יעדען לאַנד זיינען „שרייבער־ערצעהלער“ — (דער רוסישער טערמין „ביטאָפּיסאַטעל“ איז אַן אויסגעצייכענטער). די „שרייבער־ערצעהלער“, נאטיירליך, ווערען איינגעטיילט אויף בעגאבטע, טאַלאַנטפולע און אויף טאַלענט־לאָזע. און דיזען פאַל אינטערעסירט מיך אָבער בלויז דער טאַלאַנטפּאָלער „שרייבער“. דער פּער־דיענסט „פון א „שרייבער־ערצעהלער“, פון א

ווען עס האָט גאָר קיינער נישט קיין אינטערעסע פאַר אזעלכע אויסערגעווענהליכע גייסטער. דער „ראש הישיבה“ (*) קומט איהם איבער דעם מוסר'ן, וואָס ער לעזט ספרים חיצונים, גוי'שע ביכער, וואָס ער מאַכט שמחות, וועהרענד די בלוט-דורשטיגע רוימער ערלויבען נישט צו פייערן די אידישע ימים-טובים, צו היטען שבת, צו מאַכען תּונוּת נאָכ'ן אידישען מנהג און צו מל'ן די קינדער. די רוימער ערלויבען נישט אידישע כלות זאָלען זיך בעפּוצען מיט בלומען, און ער זיצט זיך צווישען פאַלמען, ווי קיינמאָל גאָר נישט.

— מיט וויינען און זיפּצען — ענטפערט אלישע — קען מען דעם צווייטען זעהר וועניג העלפּען.

און דער ראש הישיבה פרעגט ווייטער: — וואָס דארף דער איד די גוי'שע חכמות? איז וועניג דאָ צו לערנען אין דער תורה הקדושה? — זעהסט? — ענטפערט אלישע — דער בעכער מיט וויין קעהרט זיך נישט איבער, ווייל דער פונדאמענט איז שווערער פונ'ם וויין מיט'ן בעכער. איהר אָבער גיסט אין אייער בעכער צו פיעל דינים, הלכות, מצות, סייגים, מנהגים... און דער פונדאמענט איז צו גרינג.

ענדליך פרעגט דער ראש הישיבה:

— ווילסטו זיין א איד ווי אלע אידען?

אלישע ענטפערט נישט.

אינצווישען מאַכט זיך א קליינע עפיוזאָדע מיט א געפאלענער פרוי, וואָס וויל זיך שיצען פאַר איהרע פערפאָלגער ביי אלישע אין הויז. די עפיוזאָדע דערמאָנט זעהר אָן מאַריא מאַגדאַלענא פון „נייעם טעסטאמענט“, איבערהויפט דאָס שפּעטערע פּערעהעלטניס פון אַט דער געפאַלענער פרוי (כעאַטאַ איז איהר נאָמען) צו אלישע'ן. די פּערזאָן איז אָבער זעהר געשיקט איינגעפלאַכטען אינ'ם דראַמאַ. עס הייסט, אז אלישע האָט געהאַט אומגאנג מיט אויס געלאַסענע פרויען, האָט גאָרדין אויך דיווען מאַמענט מיסטערהאַפט אידעאליזירט.

דער ראש הישיבה זעהט, ווי אלישע נעהמט צו די געפאלענע פרוי, ווערט ער אין כעס און זאָגט: „אמאָל פלעגט מען אזעלכע פרויען פער-ברענען אויפ'ן פייער, היינט איז מען זיי מכנים אורח...“

אויף דעם ווערט אלישע נישט ביז און שרייט ניט, ווי עס הייסט אין „נייעם טעסטאמענט“: „ווער עס פיהלט זיך אונשולדיג, זאָל אויף איהר ווארפען דעם ערשטען שטיין“. נור ער ווענדעט זיך צו דער געפאלענער פרוי און זאָגט איהר: „קינד, פאל ביז זיך נישט אראָב!“. די נאטור

„אונזער איצטיג לעבען — זאָגט דאָרט אלישע — שאַפט מערקווירדיגע מענשען מיט ערשטוינליכע לעבענס-אנשוואונגען. איינער וויל טוידטען די געפיהלע פונ'ם לעבען, פער-ניכטען דעם מענשענס גייסט און געדאַנק. פון דער אידישער פרומקייט איז אויסגעוואקסען א טונקלער גלויבען פון זעלבסט-פערניכטונג. דעם אנדערנס אנשוואונג איז שוין ניט אזוי טרויעריג. ער מאַכט זיך לוסטיג איבער זיינע אייגענע צרות און שמעלט זיך אַליין א פייג אונטער דער נאָז.“

די יונגע קריסטען ווארפען אויף אלישע'ן א נעץ און ווילען איהם אריינכאַפּען אין דער חברה. ער איז אבער א „כופר“ און חכמה'ט זיך כסדר גענען גאָט. דאָס דאָזיגע חכמה'נען זיך זיינס קומט ביי איהם אפילו אויס אָהן שום כעס, נישט ווי ביי אזא אַרט פערצווייפּעלטען, וואָס נעהמט זיך קעמפּפּען גענען „כביכול“. דער גאַנצער גלויבען איז שוין ביי איהם, דאַכט זיך, אן „איבערוואַנדערנער שטאַנדפּונקט“, א נעכטיגער טאָג, דאָרדער שטעלט ער נור פייגען און מאַכט געפּעפּערטע וויצען גענען גאָט. אפילו ווען ער ווערט דאן ביז, ווען דאָס הארץ טהוט איהם שרעקליך וועה און שמען הנזיר קומט צו איהם מיט דער עצה, ער זאָל זיך ווענדען צום „פריינד אין הימעל“, נעהמט ער עס אויך מעהר סאַרקאסטיש און אָהן גאָל.

אינ'ם לאַנד האָט דאמאלס געהערשט דער רוימישער „קוועזיטאָר“, און ער לייט ביי אלישע'ן זעהן טויערנע גאָלדשטיקע, דאָס לעצטע ביסעל געלד זיינס. דער קוועזיטאָר גיט איהם דאָס עהרענוואָרט פון א „פאַטריציער“, אז ער וועט איהם דאָס געליהענע געלד אָבגעבען, ווי באלד די אַרימע אידען וועלען געלעבן, אָהן גויט און צוואַנג, איינצאַהלען זייערע צינזען, וואָס זיי דארפּען צאָהלען פאַר דער רוימישער שטאַטס-קאַסע. זאָנסט, האָט דער קוועזיטאָר געסטראַשעט, וועט ער זיין געצוואונגען צו זאמלען דאָס געלד דורך געוואלט, גרויזאמקייט און בלוט-פּערגיסען. און ווען די רוימער געהען איינמאָהנען צינזען פון אידען, האָט אלישע גוט געוואוסט, הייבט עס: מאַרטערען, ברענען אויפ'ן פייער, שניידען שטיקער פלייש, אריינ-שלאָגען די תּפּלין אינ'ם מאַרד — און דאָס האָט ער געוואלט פערמירען. צוליב אָבּהיטען די אמונה, האָט ער אַליין געהייסען, אָנטהון אידען צרות. האָט מען זיי אָבער פּערפאַלגט אַלס מענשען, איז ער גרייט געווען, צו העלפּען מיט דער לעצטער פּרוטה זיינער, אָבּצוראַטעווען זיי פון צרות.

דריטען, אין דער אידישער גאס האָט זעלבסטפּערישטענדרליך קיינער נישט געקענט בעגרייפּען אלישע'ס מעשים. זיין אייגען בני-בית האָט איהם ניט פּערשטאַנען, האָבען איהם פּרעמדע אורדיי נישט געראפּט פּערשטענען. בפרט נאָך אין אזא צייט פון צרות און רדיפות,

(*) דאָ האָט גאָרדין א קליינעם טעות, ווייל דער מאָלט זיינען נאָך ניט געווען קיין „ראשי-הישיבות“. דאָס אינסטיטוט פון ישיבות איז פיעל שפּעטער געגרינדעט. עס דארף אלזא הייסען ענטוועדער „נשיא“ אָדער „אב בית דין“.

האָט בעשאַפּען די פּרוי, זי זאָל זיין מוטער, שוועסטער און געלייבטע. א געפאלענע פרוי האָט די מוטער-נאטור נישט בעשאַפּען. מענשען ווענדען אָן פריהער אלע מיטלען, דו זאָלסט פאלען און רופען דיך נאָכדעם מיט פּעראכטונג געפאלענע...
שפּעטער, ווען מען צווינגט די אידען, זיי זאָלען מחלל שבת זיין מיט ארבייט, קומען זיך ווייטער די אידען צוזאמען, אויס'טענה'ן זיך מיט אלישע', וואָס ער מיינט אייגענמליך, ווייל ער טרעט אידישקייט מיט די פיס.
אויף דעם ענטפערט אלישע: „דאָס אידיש-קייט פיהלט נישט קיין וועהטאָג, ווען איך טרעט עס מיט די פיס און פיהלט נישט קיין פרייד, ווען איהר לויבט עס. איהר בעסער קימערט אייך וואָס וועניגער פאר אידישקייט און וואָס מעהר פאר'ן לעבעדיגען איד, וועלכער ליידט און פיהלט...“
— גאָט'ס הויז איז חרוב — זאגט דער ראש הישיבה — און דו טרויערסט נישט. און אלישע ענטפערט איראָניש אויף זיין שטייגער:
— ביים גרויסען גאָט, וועלכער האָט אלע מילכות, אלע הימלען און אלע וועלטען, ביי איהם איז חרוב געוואָרען א שטוב, דאָרף איך קליין מענשעל טרויערן?
— צוזאמען מיט'ן בית המקדש — זאגט דער ראש הישיבה — איז געפאלען גאָט'ס תורה און זיינע הייליגע געבאָט.
דאָ ווערט שוין אלישע אין כעס. — די צו בעהאנדעלנדע פראגע און די פערזאָן פונ'ם ראש הישיבה זיינען איהם צו ערנסט, ער זאָל זיי אַבקומען מיט זיין געווענהליכער איראָניע. דער ראש הישיבה האָט אָנגעריהרט דעם צארטעס-טען נערו פון זיין אינערער איבערצייגונג, די איידעלסטע סטרונוע פון זיין צוריסענע נשמה — און ער האָט איהם ענדליך אַרויסגעבראכט פון די כלים.
— פאר וואָס דערלאָזט עס גאָט? — פּרעגט ער — א שטערבליכער שטוב אלעס, זיינע געזעצע זאָלען ניט פאלען. און פאר וואָס האָט ער געשוויגען? דער אונגליקליכער ברייכבאָ און הונדערט טויזענד אידען זיינען ערמאָרדעט געוואָרען, בעשיצענדיג זיינע הייליגע געבאָט — פאר וואָס האָט ער ניט געהאַלפּען? ר' עקיבא איז געווען א מאַרמאָרנע זייל פאר דער תורה הקדושה, פאר וואָס האָט ער דערלאָזט, מען זאָל איהם מיט אלע זיינע תלמידים אויסשלאַכטען ווי שאָף? ר' חוצפית המתורגמן האָט זיין לעבען לאַנג מיט זיין צוג ערקלערט און געגעבען צו פּערשטעהן די מיינונג און בעדייטונג פון דער תורה. פון דעסטוועגען ווען די רוימער האָבען זיין צוג אַרויסגעריסען און געוואָרפּען פאר די הינט, האָט ער נישט געשיקט זיינע דונערן און בליצען, צו בעשטראָפּען דיזע הענקער און מערדער!... עס שטעהט אין דער תורה: „ווען

דו געפינסט א נעסט, זאָלסטו די מוטער אוועק-שיקען און די קליינע פייגעלעך זיך נעהמען, והארכת ימים, דערפאר וועסטו לאַנג לעבען“, און איך האָב געזעהן ווי איינער האָט געמאָן פונקט פערקעהרט, ער האָט די מוטער גענומען און די קליינע פייגעלעך אוועקגעוואָרפּען, און דאָך לעבט ער ביז איצט און איז געוונד ווי א פערד. א צווייטער אָבער האָט געמאָן ווי מען דאָרף, ער האָט די מוטער געלאָזט און די קליינע פייגעלעך צוגענומען, איז ער דוקא אויף דער שטעל אַראָבעפאלען און דער'הרג'עט געוואָרען. וואו איז אַלזאָ דער „והארכת ימים“? אייער אונגליק איז, וואָס איהר זאָרגט נור פאר גאָט, דערפאר קענט איהר נישט זאָרגען פאר זיך. איהר האָט נור זיין אויפגאבע: צו בעשיצען גאָט, צו רעטען זיין תורה, צו טהון זיינע געבאָט, אַליין וואָגט איהר נישט, זאָגט א געדאנק צו האָבען. יעדע קלוגע און נאָרישע זאך, וואָס איהר אַליין טראכט אויס מיט אייערע געהירן, איז גאָר געגעבען געוואָרען פון גאָט אויפ'ן באַרג סיני... איך קוק אַלע דער צוקונפט און זעה, די נאכוועלט וועט זיין דאנקבאר די גרייכען, ווייל זיי האָבען געשאפּען גרויסע פאָעטישע און פילאָזאָפישע ווערק. די אידען וועט מען נישט דארפּען דאנקבאר זיין, ווייל פאר וואָס קומט עס זיי? זיי האָבען דאָך אַליין גאָר נישט געשאפּען. גאָט האָט אויפגעשריעבען ישעיה'ס בוך, גאָט האָט געזונגען שיר השירים, גאָט איז דער דיכטער פון דוד'ס פּסאַלמען, גאָט איז דער אויטאָר פון איוב. וועלען זיי ביי אייך צונעמען גאָט דעם מחבר מיט אלע זיינע חבורים און אייך וועט מען פאר אייער פאָעזיע, אייערע פּראָפּען, אייערע הימנען, אייערע משלים בעצאָהלען מיט שנאה, רציחה, פער-אכטונג און שפּאַט!...

ביי אזעלכע מיני דבורים האָבען די אידען ניט געקענט בלייבען קאַלט און גלייכגילטיג. דער ראש הישיבה, וועלכער איז שוין דורך זיין אמט בעשטימט געווען, אויפצוטערטען געגען אזעלכע דעות, בעקלאָגט זיך נעבעך, וואָס אידען האָבען פערלאָרען די מאכט און מען קען נישט מעהר בעשטראָפּען אַזא מין כן-אדם, ווי איהם קומט. ער לאָזט איבער דעם אויס זיין כעס און קללות און חרמות: אחר ביזטו און אחר וועט זיין דיין פערשאַלטענער גאָמען. פון דור צו דור וועט זיין דיין נאָמען לחרפה ולשמצה. יעדער איז וועט אנטלויפּען פון דיר ווי פון א פּעסט. קיין מגע ומשא וועט קיינער פון אונז מיט דיר ניט האָבען, ווייל פערשאַלטען זאָל זיין דער איד, וואָס וועט שטעהן אין אחר'ס ד'אמות...“

און דאָס פאָלק בעגניגט זיך נישט מיט די דאָזיגע קללות און חרמות. זיי נעהמען זיך צו-זאמען, אונטערצויינען אלישע'ס הויז. חוץ דעם ווערט ער נאָך בעשטראָפּט אויף אנדערע אופנים: דער רוימישער קוועזיטאָר ציהט אָב

רעדאקציאנעלע נאמיצען

פייערן ניט די פערגאנגענהייט מיט איהרע קברים (אפילו ניט די הייליגסטע) ווייל מיר לעבען אין דער צוקונפט מיט איהרע האַפנונגס-פאָלגרינע בלעטער, וועלכע צייגען אָן דעם קור מעדיגען הערבסט מיט זיינע פולע פאָלעס פרוכט פאר די גאנצע מענשהייט. דערפאר איז דער טויט פון מאַרקס, דער 18טער מערץ (ווען די נייע צייט האָט מפיל געווען די פארזינער קאָמונע) און אנדערע אזעלכע יאָהרצייטס-טעג ביי אונז ניט קלענערע ימים-טובים ווי דער ערסטער

אונזערע מיט א קורצע צייט צוריק, בשעת מיר ימים האָבען געפייערט דעם פינף-און-טובים צוואנציגסטען יאָהרצייט פון קארל מאַרקס, האָט אונז א אירישע ביר-גערליכע צייטונג געמאכט דעם פאָרוואָרף, וואָס מיר סאָציאליסטען האלטען דוקא ניט אירישע ימים טובים. ספעציעל אונפערצייהליך האָט אונזער קריטיקער געפונען דאָס וואָס ביי אונז דערמאָנט מען זיך אָן א מאַרקס, א לאַסאל ודומיהם, וועהרענד אנדערע גרויסע היסטאָרישע

מאי: יעדער פון אונזערע טרויערסטע איז אי א סיום אי א התחלה, דער סוף פון איין קאפיטעל און דער אָנהויב פון אַן אנדערן. אָבער אזוי אָדער אזוי — אונזערע אויגען בליקען אי-מער אין די צוקונפט, ניט אין די פערגאנגענע הייט. נאָך אונז ער יציאת מצרים וועט שוין מעהר קיין גלות און קיין חורבן ניט זיין.

* * *

דער איד און דאָ נאָך א וואָרט וועגען אין דער דעם גרויסען אינטערנאציאָנאַלען אינטערנאַ-יוסטוב. מיר אידען דארפען ניט ווערן בטל בששים צווישען די פעל-קער כדי זיך צו פערזייניגען מיט זיי, שעדליך פאר די סאָציאליסטישע בעוועגונג איז דער שאָך

פערזענליכקייטען, „פונ'ם יודענטהום“ קומען אונז קיינמאָל אויף די געדאנקען ניט ארויף. דערויף וואָרט לייכט געווען צו ענטפערן: „יו אר אנאָדער“. מען וואָלט למשל נור בעי-דארפט דעם הערן קריטיקער פרעגען, וועמעם געבורטסטאָג אָדער יאָהרצייט (חיון פיעללייכט גדליה'ם דורך א תענית) די נאציאָנאליסטען פייערן. אזוי ווייט ווי מיר ווייסען, פאלט קיין נעם, אפילו פון די פרומע צווישען זיי, ניט אין צו מאַכען פאר א יום טוב, למשל, דעם זעבעטען אָדער, וועלכער איז, ווי מען זאָגט, אי משה רבינו'ס געבורטסטאָג אי זיין יאָהרצייט. און ווער רעדט אַרום שפינאָזא, משה מענדעלסאָהן אָדער אנדערע אירישע גדולים.

אָבער מיר דארפען אזא תירוץ ניט. דער אמת איז, אז מיר, סאָציאליסטען,

4365	2200	7969	24
3213	600	8840	25
3945	1600	10015	26
4254	1800	11209	27
5466	4200	12473	28
5790	3800	14158	29
8151	2800	15286	30

אין סך הכל האָט דער אר.ב. רינג אויסגע- צאָהלט 24800 טויטענענעפיט און 49,626 ד. קראנקענענעפיט. הויז דעם איז אין די 3 יאָהר אויסגעצאָהלט געוואָרען קבורה־בענעפיט 4595 דאָל. וועהרענד די אדמיניסטראציע האָט גע- קאָסט 22575 דאָל. און קאָנווענשענס 6734 דאָל.

אינטערעסאנט איז דערביי אז די קאָסטען פון דער פערוואלטונג, וועלכע זיינען אין די לעצטע דריי יאָהר געשטיגען פון 6350 דאָל. אויף 7260 און זיינען געווען 8966 אין דעם פערגאנגענעם יאָהר, זיינען פון דעסמוועגען אין פראָפארציע צו די מעמבערס געווען (אין דורכ- שניט) 22 א האַלב סענט אין 1905, 21 סענט אין 1906 און קנאָפּע 17 סענט אין 1907 פער קוואַרטאַל אויף יעדען מעמבער.

דאָס הייסט אז די קאָסט פון אדמיניסטראַ- ציע ווערט אימער גרעסער אין סך הכל אָבער אימער קלענער פער מעמבער וואָס מעהר מיט גלעדער עס קומען צו.

* * *

געזעץ און ביי דער אונטערזוכונג פון די אָרדנונג אין מעטראָפאָליטען גאָסען - באַהן אַמעריקאַ דאָ אין ניו יאָרק האָט זיך ארויסגעשטעלט אז עס זיינען פערווענדעט געוואָרען גרויסע סומען (אין די הונדערטער־טויזענדער אַרײַן) אויף דעם פאָלגענ- דען צוועק:

אונטערצוקויפֿען רעפּובליקאנישע און דע- מאָקראַטישע פּאָליטישענס; צו קאָרומפּירען די אַסעמבלי אין אַלבעני און דעם באָאָרד אָוו אַל- דערמען אין ניו יאָרק; נושאַ חן צו זײַן ביי דעם רעפּובליקאנער באָס אָדעלל און ביי מױרפּי, דעם הױפּטמאַן פון די רױבערבאַנדע אין טעמעני- האָל.

סענאטאָרען, אַסעמבלי־מען, אָרטיגע טשיי- נאַוויקעס, גרויסע און קליינע „לידערס“ האָבען געשפּיעלט די ראָלע פון פּיאָווקעס אויף דעם גוף פון די מעטראָפאָליטען געזעלשאַפּט.

וואָס הייסט קאָנסטיטוציע צווישען פריינד? ווער קימערט זיך אַרום געזעצע? אמת, גערעכטיגקייט, עהרליכקייט — וועמען אינטע- רעסירען אַזעלכע אַלטמאָדישע זאַכען? עס איז דאָ א פראָקוראַר און ער האַלט פערמאַכט די אויגען, עס זיינען דאָ געזעצמאַכער, זיי האַלטען אָפֿען די הענט — אָפֿען און אויסגעשטעלט.

און דאָ וואונדערט מען זיך אז מענשען קריגען א פעראַכטיג פאר דעם „געזעץ“ און רעבעלירען געגען די „אָרדנונג“. אונזיניג איז

וויניזמוס מיט זיין „שפּוך חמתך על הגוים“, ניט דער נאַציאָנאַלער כאַראַקטער, ניט די נאַ- ציאָנאַלע אייגענטהומליכקייטען, די היסטאָרישע טראַדיציאָנען.

„מיר דארפֿען זיך ניט אָבזאָגען פון אונזער פאַלקסכאַראַקטער (פאַלקסטהום) פון אונזער לשון, פון אונזערע זיטען. ווער און וואָס צווינגט אונז דערצו?... אויפגעבען מיר נור אונזער נאַציאָנאַלע בעשרענקטהייט, דעם שאָוויניזמוס.“ דיעזע ווערטער האָט אויגוסט בעבעל גע- זאָגט אין א רעדע פאר די בערלינער שטודענ- טען, געהאַלטען דעם 14 דעצעמבער 1897, און זיי דריקען אויס אונזער נאַציאָנאַלען פראָגראַם. אָבער, ווי געזאָגט, בלייבענדיג אידען, קע- נען מיר, מוזען מיר, וועלען מיר, אַלס סאַציאַ- ליסטען, בלייבען אינטערנאַציאָנאַל. דער דגל מחנה יהודה, געטראָגען אין דעם פרייהייטס- קאַמפּף צווישען אַלע אנדערע לעגיאָנען מיט זייערע פּאָהעס, מוז זיין א רוטער, א פראָלע- טאַרישער — דער דגל פון דעם אידישען אַרביי- טער־קלאָס.

דאָס איז אַלעס.

* * *

דעם אַרביי- צו דעם בעל־הערענדען ארטיקעל מער רינג'ס פון גענ. וויינטרויב וועגען דעם צוזאַמען- אַרבייטער רינג אין דיעזען נור פאַהר מער האָבען מיר געהאַט ברעה צוצוגעבען פיעלע אינטערעסאַנטע ציפערן, וועלכע שטאַמען פונ'ם אָפּיס. ליי- דער איז געוואָרען די „צוקונפט“ פול און איבער- פול איידער מען האָט זיך אַרומגעזעהן און עס האָט געמוזט בלייבען אויף נעקסטען חדש מ. לאַזאַרסאָנ'ס אַרטיקעל איבער יהודה שטיינ- בערג, אן אַרטיקעל פון פריוואַטדאָצענט דר. ליפשיץ און ציריך (שווייץ), גענ. בודין'ס פאַרט- זעצונג, אן ענטפער פון יואל סלאָנים אויף בן- יקר'ס קריטיק (אַלע אויפגעזעצט), שוין גאָר ניט רעדענדיג וועגען מ. ווינטשעווסקי'ס עראי- נערונגען, אַרום וועלכע מען האָט אפילו ניט גע- טראַט טראַכטען. און אין דעם לעצטען מאָמענט האָט געמוזט אָבעלעגט ווערען אויף נעקסטען מאָנאַט אַנזא רעפּאָרט'ס געדיכט.

מיר וועלען דאָ, פון דעסמוועגען, אונזערע לעזער געבען עטליכע ציפערן וועלכע ווייזען ווי אזוי דער אַרבייטער־רינג איז כסדר געוואקסען, ניט געהענדיג ווייטער צוריק ווי דריי יאָהר — 12 קוואַרטאַלען — פון דעם 19טען ביז'ן 30טען (פון יאנואר 1905 ביז דעצעמבער 1907).

אויסגעצאָהלט			
קוואַטער	מעמבערס:	טויט. בענ.	סיק. בענ.
19	6746	600	2802
20	6777	1000	3135
21	7114	2200	2769
22	7417	2600	2790
23	7688	1400	2946

„סאנדיי סקול“, אבער ניט א פרומע פאר קינדער, ווי אונזערע היגע „גאטספארקטיגע“ סאנדיי סקולס, זאגנערן א סאציאליסטישע פאר ארבייטער.

דיווע שולע איז, נאטירליך, ניט קיין נייע אויפטהוואונג, ווייל אזעלכע אינסטיטוציאנען זיינען שוין לאנג דא אין דייטשלאנד און אין עכטרייך און אפילו מיר דא אין ניו יארק האבען אזא ארבייטער-בילדונג-אנשטאלט אין דער היגער רעדנ סקול.

דיווע אונטערנעהמונג אין בעלגיע איז אינ-טערסאנט דערמיט, וואס דארטען קניפט זיך איצט אן די פאלקסבילדונג (אין סאציאליזמוס) אן דעם חוט המשולש פון פארטיי, יוניאנס און גענאסענשאפטען (קאאפעריישענס) וועלכער עקזיסטירט שוין.

ספעציעל אינטערעסאנט זיינען אויך מאנכע איינצעלהייטען אין דער דאזיגער גריי-דונג, פון וועלכע מיר וועלען ארויסכאפן צוויי: צו דעקען די קאסטען וועט די פארטיי געבען פון זיך אן אונטערשיצונג, אבער צוויי סענס א וואך וועלען צאחלען די שילער. דיווע צוויי סענס וועלען געהן אויף ביכער, בראשורען א. ז. וו.

דאס איז איינס. א צווייטער און דער וויי-טיגסטער פונקט איז דער פלאן צום ענדע יאהר צו האלטען עקזאמען אין סאציאליזמוס און ארויסצוגעבען סערטיפיקייטס צו די וואס האבען זייער עקזאמען אויסגעהאלטען.

ווען מען בעדענקט אז דא ביי אונז איז גענוג צו האבען א גלאטע צונג אום צו זיין א „לעקטשורער“ און א טראקטירענדער צי מען פער-שטעהט דעם סאציאליזמוס צי ניט; ווען מען בעקלערט נאך דערצו וויפיעל שארען עס האבען געבראכט אין פריהערדיגע יאהרען אזעלכע דרשות פון געוויס עהרליכע, ערגעבענע, גוט-מיינענדע גענאסען, אבער, ליידער, מענשען וואס זיינען געווען „אינוועניג רויה הגם פון אויבען צוגעברענט“, — ווען, זאגען מיר, מען בעקלערט דאס, קען מען לייכט פערשטעהן וואס פאר א גליק פאר די בעוועגונג אזא שול מיט אזא יעהר-ליכען עקזאמען וואלט זיין ביי אונז און וועט זיין אין בעלגיען.

* * *

ארגאניזירער אין בעלגיע זיינען די קאא-וועקשטיינס פעראטיוע פעראיינען ביז איצט געווען דאס וואס האט די אר-בייטער-בעוועגונג פון יענעם

לאנד אויסגעצייכענט פון דער בעוועגונג אין אנדערע לענדער. אין דיווע קאאפעריישענס, ווידער, האבען געשפיעלט די הויפטראלע די גענאסענשאפטליכע בעקערייען און אנדערע לעבענסמיטעל-געשעפטען, ניט נור געבענדיג דער פארטיי א הכנסה, נור אויך פערזארגענדיג יעדען ארבייטער און ארבייטער-פריינד מיט

דער סארט פראפאגאנדא דער טהאט, וועלכען מיר האבען דא ניט. לאנג געזעהן אויף יוניאן סקווער, אבער לייכט צו פערשטעהן.

* * *

א שטאאטס-ענדליך האט זיך געפונען אין געפעהרליכער דער אלטער אייראפא א מדינה, וואס האט אריבער-געטרומפט רוסלאנד אין דעם

פרט פון מענשענפערפאלגונג. דאס וואונדער-בארע לאנד איז רומעניען, וועלכע האט איברי-גענס, אויך אין דעם פרט פון ענטרעכטען אידען, ביז איצט אימער אריבערגעשמוגען אונזער שטייער-פאטערלאנד. דערביי איז די פערפאל-גונג א לעכערליכע. רומעניען האלט נעמליך אין איין פערטרייבען סאציאליסטען. טאג-טעגליך קומען פאר אזעלכע פעלע. פאטערס ווערען אבערעיסען פון קינדער, יונגע לייט און מיידלעך מוזען פערלאזען זייערע עלטערן. דא ניט לאנג, למשל, האט מען פון רומעניען ארויס-געשיקט אלס שטאאטס-געפעהרליכע סאציאלי-סטען א אינגעל מיט א מיידעל, כמעט נאך קינדער.

אבער אט איז וואס האט אונז אריינגעצוואונג-גען די פערדער אין דער האנד:

א בארבער איז אויסגעוועזען געווארען דער פאר וואס ער האט בעגאנגען דעם פערברעכען צו ראזירען (שיווען) סאציאליסטען אויף !!! און ניט אכטענדיג אויף דאס אלעס, ווערט אין רומעניען, ווי אומעטום, די בעוועגונג שטאר-קער וואס פון טאג.

* * *

פינלאנד א פרעהליכע שטיקעל נייעס אימער קומט פון אנאנדער קליינע פארווערטס מדינה'לע אין אייראפא: פון פינלאנד. דארטען עקזיסטירט

א „ריטערארישע געזעלשאפט“, וועלכע קריענט פונ'ם לאנדטאג, דעם פיננישען פארלאמענט, א יעהרליכע אונטערשיצונג פון 12,000 דאלאר. היינטיגען יאהר, וועט, ווי עס ווערט געמערדעט, דיווע סומע פערוענדעט ווערען אום צו איבער-זעצען „דאס קאפיטאל“ פון קארל מארקס אין די פיננישע שפראך.

דאכט זיך א קלייניגקייט, אבער עס וואלט שווער זיין צו געפינען עטוואס וואס זאל בעסער כאראקטעריזירען דעם געזונדען, סיסטעמאטי-שען פארטשריט פונ'ם סאציאליזמוס ווי דיווע שטיקעל נייעס.

* * *

א נייעס אין בעלגיען, ווידער א קליינע איי-ארבייטער-ראפעאישע מדינה, צייגט ארויס בילדונג איהר פראגרעס, וועלכער איז ניט וועניגער סיסטעמאטיש און

גרינדליך אויף אנאנדער אופן. אין בריסעל ווערט איצט געגרינדעט א

(2) דורך פובלישינג אסאסיאישענס, (3) פון דער פארטיי.

אז ביז יעצט זיינען אימער, אדער כמעט אימער, געווען ערפאלגרייכער די ערסטע ווי די צווייטע און די צווייטע ווי די דריטע איז קלאר פאר אלעמען.

איז אבער דא אפאל געווען א שפאלטונג אין דער בעוועגונג, אין וועלכע די פארטיי ארגאניזאציע ("פיל" און "אבערנבלאט") האבען געקעמפט אויף טויט און לעבען געגען די "פאלקסצייטונג" מיט איהר ענגלישען ארגאן דעם "ווארקער" און דעם אידישען "פארשערס" וואס זיי זיינען געווען דאס אייגענטהום נישט פון דער פארטיי, זאגערן פון אסאסיאישענס.

פון יענע מחלוקות איז ביי דער ס. ל. פ. געבליבען א בכיה לדורות אז פאבלישינג אסאסיאישענס זיינען א סכנה פאר'ן סאציאליזמוס און אז די פרעסע מוז געהערען צו דער פארטיי, שוין גאר נישט רעדענדיג וועגען פריוואט פערזאנען א שטייגער ווי ווילשייד און ווילאנד, הגם זיי זיינען פארטיימיטגלידער.

דאס איז אבער נישט געבליבען ביי דער ס. ל. פ. אלליין. דאס איז בירושה איבערגעגאנגען צו אונז — צו דער ס. פ. און איבערהויפט די אינגערע גענאסען זיינען אש לחבה געגען אימיצען, וועלכער וואגט זיך צו שטעלען געגען דעם הייליגען "פארטי אונערשיפ" און דעם פרעס, אויף טייטש: די פארטיי איז די בעל-הבית'טע פון דער פרעסע, נישט וויסענדיג אז ביי דער אלטער ס. ל. פ. האט דאס געהאט צו בער דייטשען: די פרעסע איז די בעל-הבית'טע פון דער פארטיי.

עס איז געווען צו בעוואונדערן ווי מענשען, וועלכע ווייסען אז דער "ווארקער" האט פיער מאל אזא גרויסען דעפיציט זינט ער איז דאס אייגענטהום פון דער פארטיי, מאכען געוואלטען ווען זיי דוכט זיך אז עס איז דא א געפאהר אז א סאציאליסטישע אסאסיאישען קען חלילה פער-כאפען אזא פראפערטי וואס טראגט אריין א ריינעם... פערלוסט פון עטליכע טויזענד דאלאר א יאהר!

צו אימבער'ס העברעאישען געדיכט בעט זיך א בעמערקונג, וועלכע כאראקטעריזירט גערשני.

מען האט איהם פארגעשטעלט אונזער פריינד אימבער אלס דעם ערפאסער פון די נאציאנאליסטישע פאלקסהימנע, "התקוה", בשעת ער, גערשני, איז געווען דא אין ניו יארק. "וואס האלט איהר פון מיין התקוה?" האט אימבער געפרעגט גערשני.

— זי איז גוט — האט ער געענטפערט — אבער צו איהר דארף מען האבען א ביסל.

ברויט, נישט רעדענדיג פון אנדערע מינים פראד וויאנט, וועלכע איז עהרליך געבאקען, אין זויבערע בעקערייען, דורך יוניאנאברייטער.

נישט ווילענדיג האט יעדער סאציאליסט געד'מוזט דענקען דאראן, הערענדיג אדער לעזענדיג (אין די דייטשע, "פאלקסצייטונג", די איינציגע צייטונג וועלכע האט דערצו א שטענדיגען רעד-פארטער) געג. וועקשטיינס רעפארט אין די סענ-טראל פערדרייטער יוניאן, זונטאג, דעם 26טען אפריל.

"פערפולטע מיין וואלגערן זיך ארום אין די לעכער פון די קעלערס, וואו ברויט ווערט געבאקען; קיינס ווערען געמאכט מיט פוילע אייער און מיט כעמישע שטאפען צוליב עקא-נאמיע; אין פיעלע ערטער ארבייטען מענשען אין בעקערייען ביז 18 שעה אין א מעת-לעת; פון זיי וואוינען פיעלע אין די דאזיגע הויהלען, שמוציג און ענג, און ביי זיי הויבט זיך דארטען אן דער רהומאטיזמוס און די אויסצעהרונג. על פי יושר וואלטען הונדערטע פון דיזע בעקע-רייען געדארפט געשלאסען ווערען ווען נור צום שוין פונ'ם פובליקום אליין."

אזא טיעפען איינדרוק האט, ווי עס שיינט, גענאסע וועקשטיינס שילדערונג געמאכט אויף די דעלעגאטען, אז די סאניטעט (געזונדהייטס-) קאמיטע איז אינסטרואירט געווארען צו פערלאנגען שוין פון דעם טענעמענט-הויז דעפארטמענט.

בעסער ווי גאר נישט, נאטירליך. אבער ווען מיר אידען וואלטען נישט געווען אזוי אונ-פעהיג צו אונטערנעמען און אויספיהרען קאנ-סטרוקטיווע ארבייט (און דאס האט גענוג קלאר געמאכט דער סוף פון אונזערע קאאפעריישענס) דאן וואלט אין דעם אידישען הויפט-קווארטאל פון ניו יארק געווען נישט פיעל שווערער צו האבען זויבערע פאלקס-בעקערייען ווי עס איז אין בעלגיען.

* * *

די פארטיי ביים לעצטען מיטינג פונ'ם און די גענעראל קאמיטע פון דער סא-סאצי-פרעסע ציאלסטישער פארטיי אין ניו יארק איז היים און העפט'יג דיסקוטירט געווארען די פראגע צו דער וועבענט-ליכער ארגאן "סאשעליסט" (געוועזענער "וואר-קער") זאל ווערען פעראייניגט מיט די נייע טעג-ליכע צייטונג, וואס דארף ארויסקומען נעכסטען מאנאט אדער נישט.

דיזע פראגע וואלט נישט געהאט אפילו קיין גרויסע לאקאלע בעדייטונג ווען נישט דער פאל-געדער אויפשטאנד:

צייטונגען ווערען ארויסגעגעבען אויף אריי-אויפנים: (1) דורך פריוואט-אונטערגעהמער,

יודזשין וו. דעבס

No. 6.

JUNE, 1908.

Vol. XIII.

דער רעזולטאט פון שיקאגא

אונזער פארטיי-פארלאמענט אין שיקאגא איז צונויפגעקומען און פאנאנדער-געגאנגען און דער רעזולטאט איז דאס וואס טהאמאס באקל האלט פאר דאס איינציג גוטע וואס א געזעצגעבענדע קערפערשאפט קען איבערהויפט אויפטוהן און דאס איז — גאר נישט. אויף אידיש, אין יענע אידענע'ס ווערטער, הייסט דאס: ניט שרייב און ניט מעק, לאז זיין ווי פאר-איזאהרען איז געווען.

עס איז דא פאר אונז ניט וויכטיג צו אונטערזוכען אויב באקל, די אידענע און מיט ביידען אלע אנארכיסטען האבען רעכט; פון אונזער שטאנדפונקט געוויס ניט. זיכער איז אבער אז דארטען וואו רעזאליציאנען, ד. ה. פארטיי-געזעצ, ווערען אריינגעבראכט אין א נאציאנאלע קאנווענציען, ד. ה. אין א פארטיי-פארלאמענט, אהן א טיעפע און ברייטע פרייהערדיגע דיסקוסיען אין דער פארטיי-פרעסע, אהן געהעריג אויסגעארבעטע רעפעראטען, וועלכע ווערען געהאלטען ביין קאנווענציען פון רעפערענטען וואס האבען די פראגען שטודירט, — אונטער אזעלכע אומשטענדען אלזא איז א סך גלייכער אז מען לאזט אלץ בלייבען ווי געווען.

דאס איינציגע וואס, אזוי ווייט ווי מיר קענען זעהן, איז געווען א יוצא מן הכלל איז דער בעישלום צו האבען קאנווענשענס אין דער צוקונפט אלע צוויי יאהר אנשטאט ווי איצט אלע פיער יאהר. אלזא, עטוואס דאך אויפגעטאן!

* * *

אבער אויב, וועט מען אפשר פרעגען, עס איז ניט מעגליך צו ערווארטען קיין ניצליכע טהעטיגקייט פון אזעלכע צוזאמענפארהרען ווי אונזערע, דאן וואלט דאך זיכער געווען גלייכער אז מיר זאלען צונויפקומען וואס זעלטענער און דערפאר איז גאר ניט אזא שמחה וואס עטוואס נייעס איז אין שיקאגא דאך אויפגעטאן געווארען.

דאס איז אבער א טעות. די וויכטיגקייט פון אלע קאנגרעסען און איבערהויפט סאציאליסטישע, בעשטעהט ניט אין דעם, וואס זיי טוהען אויף, זאנדערן אין דעם צוזאמענקומען גופו. זייער ווערטה איז ניט אזוי פיעל א געזעצמאכענדער ווי א פראפאגאנדיסטישער.

זינט די סאציאליסטישע בעוועגונג איז ארויס פון איהרע ווינדעלעך ווייסען אלע, אז קאנגרעסען קענען ניט דעקערטירען זאכען, פאר וועלכע די צייט איז נאך ניט געקומען און דארף ניט דעקערטירען דאס, וואס איז שוין רייף צום אראב-

פאלען פונ'ם בוים דורך א בלאז פון א ווינד, אדער א שאקעל מיט דער האנד. אלץ וואס זיי קענען אויפטוהן איז פאסען בעשליסע אין אלע פעלע וואו עס זיינען דא מיינונגס-פערשידענהייטען אין טאקטישע פראגען, אבער דאס אויך נור דאן ווען זיי זיינען, ווי געזאגט, לאנג, און גוט, און פיעלזייטיג דיסקוטירט געווארען. איז דאס ניט דער פאל, דאן קען דער דעלעגירטער איבערהויפט ניט רעפרעזענטירען זיינע וועהלער ניט וויסענדיג ווי זיי דענקען איבער די דאזיגע פראגען, און דאן שטימט ער ביין צוזאמען-פאָהר נור אלס יחיד, ניט אלס פארשטעהער, ניט אלס שלוח צבור.

ווען אָבער פיעל קען ניט אויפגעטאן ווערען אין דיווען פרט, איז דאך גוט (און ווערטה אלץ וואס דאס קאסט) אז די גענאסען פון אלע ארבע כנפות הארץ אין אזא מדינה ווי אונזערע, וועלכע איז פאנאנדערגעווארפען איבער אזא געוואלדיג-גרויסען שטח לאנד; וועלכע האט אין זיך אזוי פיעל פערשידענע ראסען און נאציאנאלי-טעמען; וועלכע האלט נאך אין וואקסען, פון יאהר צו יאהר ענדערנדיג איהר פנים, זאלען זיך צונויפטרעפען וואס עפטער, זאלען זיך דורכרעדען, זאלען בעקאנט ווערען און זאלען די איינצעלנע הייליגע פייערלעך, וואס ברענען אין יעדען בעזונדער, צוזאמענברענגען, און פון זיי מאכען איין גרויסען פלאם פון ענטהוואזמוס, פון התלהבות, וואס ווערט נאך דעם אלץ גרעסער, וואס מעהר עס צוטהיילט זיך, וואס וואקסט געבענדיג, ווי דאס וויסען און די ליעבע.

* * *

אייניגעס פון דאס, וואס איז דא געזאגט געווארען איז פאר די „צוקונפט“-לעזער קיין נייעס ניט. עס איז אָבער נויטיג געווען דאס אויסצוטייטשען און עס וועט אויך כדאי זיין נאך א מאל צו בעריהרען די פאלגענדע צוויי פונקטען:

דער בעשלוס, לויט וועלכען מען וועט ערסט זיך נעהמען שטודירען די אימיגרא-ציאנס-פראגע, איז א גוטער. ער האט צו בעדייטען, ערסטענס, „ניט שרייב און ניט מעק“ — לעת עתה און, צווייטענס, אז מען ערקענט אן, הגם אביסעלע צו שפעט, אז מען האט זיך אומזיסט געאיילט צו נעהמען א שמעלונג.

דיזע איילעניס אונזערע איז געווען ניט נור לעכערליך דערמיט, וואס מיר (פון דער ס. פ. אין אמעריקא) זיינען די איינציגע פארטיי (חוץ די שפאנישע) וואס האט פאר-לויפג נאך ניט איין איינציגען רעפרעזענטאנט אין דעם פארלאמענט פונ'ם לאנד און דערפאר איבערהויפט קיין שום דעה ניט, נור אויך אט צוליעב וואס. עס איז שוין פון יאהרען דא ניט געווען אזא קליינע איינוואנדערונג און אזא גרויסע אויסוואנדערונג ווי איצט. וואו אלזא, איז דא די דרינגליכקייט צו ענטשיידען די פראגע?

דער צווייטער פונקט, וועלכען אונז ווילט זיך בעריהרען, קען אויסגעדריקט ווערען אין צוויי שורות.

דער טיקעט: דעבס און הענפארד איז דער בעסטער אונטער די אומשמענדען; נור „דעבס און הייוואוד“ וואלט אפשר געווען בעסער, אבער אזוי ווי הייוואוד האט זיך צוריקגעצויגען, איז קיין בעסערער ניט דענקבאר.

מיט אונזער פאָהן אין דעבס'עס האנד דארף מען קענען רעכענען אויף א גרויסען פארמארש אין דעם קריעג פאר פרייהייט און רעכט.

דער ליבעראליזם אין דייטשלאנד און דער וואהל-קאמפף צום פרייסישען לאנדטאג

פון צביון.

1.

זעהר א וויכטיגע פאליטישע ראָגע אין דייטש-
לאנד און זי האָט ווירקליך ליבעראלע פאליטיק
געטריעבען. אָבער דאָס איז געווען נור אַ מאָל.
איינזשען ריכטער, דער פיהרער פון די פרייזיניגע,
וואָס איז אין די ערשטע יאָהרען פון זיין פאָלי-
טישע טהעטיגקייט געווען אזא שטארקער אָפּאָ-
זיציאָנער פון ביסמארק'ן און זיין רעגירונג, איז
געווען אַ גאנץ אנדערער ריכטער אין זיינע לעצ-
טע יאָהרען. ביסלעכווייז איז איינזשען ריכטער
אליין רעכטער און רעכטער געוואָרען און מיט
איהם אויף די פרייזיניגע פארטיי. די פאליטי-
שע ענטוויקלונג פון דייטשלאנד האָט געפיהרט
די פרייזיניגע פארטיי צו אַ פאליטישען באַנ-
קראַט און די פרייזיניגע לאַ די, וואָס זיי האָבען
ניט אָנגעווענדעט קיין מיטלען דעם באַנקראַט
צו פערזינדערען, נאָר זיי זיינען איהם אַליין
נאָך צו הילף געקומען. דייטשלאנד, דאָס
מוסטער-לאַנד פון קלאַענקאמפף און פארטיי-
דיפערענצירונג האָט געגעבען אַ בעזאָנדערס
גלענצענדען ביישפּיעל, אז דאָרט, וואו עס עקזי-
סטירט אַ שטארקע סאָציאַל-דעמאָקראַטישע
פארטיי קען מעהר קיין ליבעראלע פארטיי קיין
קיום ניט האָבען. די ליבעראלע פארטיי אין
דייטשלאנד איז געווען אזוי לאַנג שטארק, זי
האָט אזוי לאַנג געשפּיעלט אַ פאליטישע ראָלע,
ווי לאַנג די סאָציאַל-דעמאָקראַטישע פארטיי איז
שוואַך געוועזען. וואָל ווייטער אָבער די סאָציאַל-
דעמאָקראַטישע פארטיי איז געוואָקסען און
שטארקער געוואָרען, וואָס ווייטער די סאָציאַל-
דעמאָקראַטישע פארטיי האָט בעקומען מעהר
מאכט און איינפלוס אין לאַנד, וואָס גרעסער
ס'איז געוואָרען די מורא פאַר'ן „רויטען גע-
שפּענסט“, אַלץ שוואַכער איז געוואָרען די ליבע-
ראלע פארטיי און אַליין וועניגער ליבעראל איז
זי געוואָרען. די ליבעראלע זיינען געקומען,
אזוי צו זאָגען, צווישען האַמער און אַמבאָם:
פון איין זייט די סאָציאַל-דעמאָקראַטישע און פון
דער אנדערער זייט די רעאָציאָנערע פארטייען.
פאַר אַהיין און אַהער - פאליטיק איז קיין אַרט
ניט געבליעבען. אַ זעלבסטשטענדיגע, אונאָב-
הענגיגע פאליטיק האָבען די ליבעראלע מעהר
ניט געקענט פיהרען, זיי האָבען זיך געמוזט
וואַרפען צווישען די רויטע סאָציאַל-דעמאָקראַטען

ווי דעם לעצטען פארטיי-טאָג פון
די דייטשע ליבעראלען, וועל-
כער איז פאָרגעקומען אין
פראַנקפורט ענדע אפריל פון
דויען יאהר, זיינען דר. באַרט,
גערלאַך, פראַפעסאָר ברעטאָנאָ
און נאָך אנדערע בעקאנטע פאַר-
טיי-פיהרער ארויסגעטרעטען פון דער ליבעראלער
פארטיי. דער עקסלינקער פליגעל פון דער
דייטשער ליבעראלער פארטיי האָט זיך ענדליך
דאָך פון איהר אָנגעריסען און וועט, העכסט
וואַהרשיינליך, בילדען אַ נייע, אַ ריין דעמאָקראַ-
טישע פארטיי, ד. ה., צו די פערשידענע
ליבעראלע פארטייען, וועלכע עקזיסטירען אין
דייטשלאנד, וועט צוקומען נאָך איינע אַ נייע,
עס קען זיין, אז זי וועט זיין זעהר אַ סימפּא-
טישע, אָבער אַ ספּא, אויב אויף לאַנגע יאהר.

דער פאקט, וואָס דר. באַרט, פראַפעסאָר
ברעטאָנאָ, פאָן גערלאַך, ברייטשייד, און זייערע
אָנהענגער זיינען אַרויסגעטרעטען פון דער פאַר-
טיי, איז ניט זעהר קיין וויכטיגער, ניט קוקענדיג
אויף דעם, וואָס ער האָט געמאכט גרויס אויפ-
זעהען אין דייטשלאנד. פיעל וויכטיגער איז
דער פאקט, וואָס אין גאנצען זיינען אַרויס-
געטרעטען פון דער ליבעראלער פארטיי קוים
צוויי צעהנדליג! אויפ'ן פארטיי-טאָג אין
פראַנקפורט זיינען געקומען נאָהענט פון 300
דעלעגאטען און צווישען זיי האָבען זיך נאָר
געפונען קוים צוויי צעהנדליג וואָס געהערען צו
די עקסלינקע ליבעראלע, וועלכע ווילען באמת
פיהרען אַ ליבעראלע פאליטיק און ניט טאנצען
נאָך דער דודקע פון די פרייסישע ונקער. דער
פאקט, וואָל פון דער פרייזיניגער פארטיי, נאָכ-
דעם ווי זי האָט געפיהרט דאָס לעצטע יאהר
אזא רעאָציאָנערע פאליטיק, זיינען אַרויס-
געטרעטען אזוי וועניג מיטגליעדער איז זעהר
בעלעהרענד און באַראַקטעריסטיש פאַר די פאָלי-
טישע ענטוויקלונג פון דייטשלאנד בפרט און
פאַר אנדערע קאפיטאליסטישע לענדער בכלל.

די דייטשע ליבעראלע פארטיי, אָדער ווי זי
רופט זיך „פרייזיניגע פארטיי“, איז אַ מאָל באמת
ליבעראל געוועזען. אַ מאָל, אין איהרע האַניג-
חדשים, האָט די פרייזיניגע פארטיי געשפּיעלט

פרייזיניגע קיין מאָל קיין רייד ניט געקענט זיין. שוין דער צושטאנד אליין, וואָס די פרייזיניגע פארטיי בעשטעהט פון פערשיעדענע געזעל־שאפטליכע שיכטען און עלעמענטען, וועלכע האָבען ניט אלע מאָל איינע און דיעלכע אינ־טערעסען, איז גענוג געווען, אז זי זאל ניט קענען טרייבען קיין אויסגעהאלטענע, קאָנזעקוענטע פאָליטיק. דערצו איז נאָך געקומען די מורא פאר די „רויטע געפאהר“, פאר וועלכע יעדע בורזשואזיע אין דער וועלט האָט מורא, ווי אַ פרומער איד פאר'ן מלאך דומה, און בפרט נאָך די דייטשע בורזשואזיע, וואָס קען דיענען אלס מוסטער מיט איהר קלאַסענבעוואוסטזיין און מיט איהר שנאה צו די סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. די פרייזיניגע פארטיי האָט זיך געוואָרפען אהין און אַהער. פון איין זייט איהר פרייהייטליכע פראָגראַם, איהרע אלטע טראַדיציעס און פון דער אנדערער זייט די מורא פאר די פרייהייט; איהרע קאפיטאליסטישע מיטגלידער, וועלכע עקזיסטירען דירעקט פון עקספּלאַטאציע האָבען זיך געצויגען נאָך רעכטס, איהרע מעטגלידער אבער, וואָס עקזיסטירען ניט פון אַ דירעקטע עקספּלאַטאציע, ווי דאָקטוירים, יוריסטען, א. ד. ג. האָבען זי געשטימען נאָך לינקס. עס האָט זיך אָנגעפאנגען א „וויטרזע“. איינשט ריכטער האָט אַ קירעווע געטאָן נאָך רעכטס און באַרט האָט אַ שלעפּ געטאָן נאָך לינקס. ריכטער האָט געוואָרפען אייגעלעך צו די נאציאָנאַל־ליבעראַלען און זיי געמאכט ח'נדלעך און באַרט האָט פרובירט מאכען קרוב'ה שאַפט מיט בערנ־שטיינען, דעם סאָציאַל־דעמאָקראַטישען רעוויז יאָנאָיסט. די פרייזיניגע פארטיי האָט זיך אָנגעפאנגען שפּאַלטען, עס האָט אָנגעפאנגען פאלען פון איהר שטיקערווייז. דער פאסטאָר נאומאן האָט אָנגעפאנגען אָרגאַניזירען אַ סאָציאַל־ליבעראַלע פארטיי מיט אַ זעהר ראדיקאַלע פראָגראַם, נאָך געענדיגט האָט זיך דערמיט, וואָס די לינקערע מיטגלידער זיינען געווען קאָנזעקוענט ביז צום סוף און זיינען אוועק צו די סאָציאַל־דעמאָקראַטען און דער רעסט, וואָס איז געבליעבען, האָט קוים געקלעקט אויף אַ מזומן צום טיש צו געהן. מיט דער צייט האָט זיך נאומאן אַ רעכט ביסלע אָנגעקיהלט און ער האָט זיך אָנגעפאנגען פיהלען גאַנץ בעקוועם אין דער פרייזיניגער פארטיי, גענען וועלכע ער האָט אליין געקעמפט.

עס איז בעזאָגנערס כאַראַקטעריסטיש פאר די פאָליטישע ענטוויקלונג פון דייטשלאַנד דער פאקט, אז וויפּילע מאָל מען האָט די לעצטע יאָהרען ניט פרובירט בילדען אַ בורזשואזע ראדי־קאַלע פארטיי, האָט זיך עס אַלץ ניט איינ־געגעבען. דער סוף פון אַזעלכע ראדיקאַלע פאר־טייען איז דער, וואָס דער לינקערער פליגעל געהט אוועק צו דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע און דער ריכטער — צו דער רעאקציע. עס העלפען ניט די אלע חקירות און די טענות פון איינצעלנע

און די שוואַרצע רעאקציע, אַ מאָל העלפען די און אַ מאָל די אנדערע, און עס פערשטעהט זיך, אז וואָס שטאַרקער עס איז געוואָרען די „רויטע געפאהר“ אַלץ עפּטער האָבען די ליבעראַלען געהאַלפּען דער רעאקציע, ביז זיי האָבען זיך אין גאַנצען געשטעלט אין איהר דיענסט.

די פרייזיניגע פארטיי אין דייטשלאַנד איז אַ מאָל געווען די פאָרשטעהערין פון דעם גרויס־קאפיטאַל, זי האָט פערטרעטען די אינטערעסען פון די אינדוסטריעלע און פון די באַנק־באַראַנען. די בערזע האָט געהערט דעם פרייז. די פריי־זייניגע האָבען געדאַרפט פיהרען דעם קאמפּף געגען די דייטשע יונקער, די דייטשע אַגראַריער, וועלכע האָבען זיך פון זייערע אלטע פעאַדאַלע פריוילעגיעס ניט געוואָלט אָבזאָגען. דער קאמפּף האָט געמוזט געפיהרט ווערען אין די אינטערעסען פון די פאַבריקאַנטען און פון די באַנק־פינאַנסיסטען, וועלכע האָבען זיך אליין געיאָגט נאָך פריוילעגיעס און וועלכע האָבען זיך גענויטיגט אין אַ מעהר פרייהייטליכע רעגיר־ונגס־סיסטעם, ווי דאָס האָבען געוואָלט די יונקער. נור דער קאמפּף פון די אינדוסטריעלער געגען די אַגראַריער האָט אזוי לאַנג געקענט גע־פיהרט ווערען אין דעם נאָמען פון פרייהייט, ווי לאַנג עס איז ניט געווען קיין שטאַרקע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פארטיי, ווי לאַנג עס זיינען ניט געווען קיין אמת'ע קעמפּפער פאר פרייהייט. ווי אָבער עס האָט זיך אָנגעפאנגען הערען די מעכטיגע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע שטימע אין לאַנד, האָבען זיך די אינדוסטריעלער, די כלומר־דינע קעמפּפער פאר פרייהייט, געכאַפט צוים שכל, אז די פרייהייט איז אַ שטעקען, וואָס האָט צוויי עקען. פרייהייט איז טאַקע גוט, כדי צו בעקעמפּפּען די אַגראַריער, אבער פרייהייט איז זעהר שלעכט, ווען עס בענוצען זיך מיט איהר די פראַלעמאריע אין קאמפּף מיט די אינדוסטריע־לער. די גרויס־אינדוסטריעלער זיינען טאַקע געווען די ערשטע, וועלכע האָבען זיך אָנגעזאָגט פון ליבעראַליזם און זיינען אוועק פון די פריי־זייניגע. שוין בעסער שלום מאכען מיט די פעאַדאַלע יונקער און זיי שענקען זייערע אלטע פריוילעגיעס איידער צו געבען פרייהייט דעם פראַלעמאריע — האָבען זיך די פאַבריקאַנטען געטראַכט. דאָס פראַלעמאריע מיט זיין סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פארטיי איז פאר דעם פאַבריקאַנט דאָך געפעהרליכער, ווי דער יונקער. פערלירענדיג די גרויס־אינדוסטריע־לען און די פאַבריקאַנטען בכלל, איז די פריי־זייניגע פארטיי געבליעבען די פארטיי פון דער בערזע, פון די געל־באַנקען און פון אַ גרויסען טהייל אינטעליגענץ, וואָס האָט פערשטאַנען זיך גוט איינצואָרדנען אין דער איצטיגער קאפיטאַל־ליסטשיער געזעלשאַפט. די פרייזיניגע פארטיי איז געוואָרען אַ פארטיי, וועלכע פיהרט אַ פאָלי־טיק פון האַנד אין מויל. פון אַן אויסגעהאלטענע פראָגראַם, פון פעסטע פרינציפּען, האָט ביי די

פאליטיקער, וועלכע בעווייזען, אז עס מוז געד
גרינדעט ווערען א ראדיקאלע פאלקס-פארטיי,
וועלכע זאל אויספילען דעם חלל, וואס געפינט
זיך צווישען די עקס-לינקע און די עקס-
רעכטע. עס קען זיין, אז אנדערע הקירות און
טענות זיינען צום טהייל גערעכטע, אבער דער
צושטאנד ענדערט זיך זעהר וועגניג דערפון. אין
געגענטהייל, וואס ווייטער ווערט דער חלל אלץ
גרעסער. די גרעניץ-ליניע, וועלכע טהיילט אב
די סאציאל-דעמאקראטיע פון די אנדערע פאר-
טייען ווערט אלץ שארפער, און שוין היינט בע-
שטעהען צוויי שארף אבגעטהיילטע לאגערן
איינער געגען דעם אנדערען, צווישען וועלכע עס
געפינט זיך א טיפער תהום, וואס לאזט זיך נישט
פערשיטען כחשט אויף א קווינט.

דער פאקט, וואס די פרייזיניגע פארטיי
האט געקענט שליסען א בלאק מיט די קאנסער-
וואטיווע און אנטיסעמיטען און צוזאמען ארביי-
טען א גאנצען פארלאמענטארישען סעזאן, בע-
ווייזט קלאר און דייטליך, אז אין דייטשלאנד
עקזיסטירט נישט מעהר קיין ליבעראלע פארטיי
און מען דארף וויסען, אז די דייטשע קאנסער-
וואטיווע פארטיי איז פון א גאנצן אנדערן טיג
געקאממען, ווי אלע אנדערע קאנסערוואטיווע
פארטייען אין קאנסטיטוציאנעלע לענדער. דער
דייטשער קרויטיאנקער איז נישט דאס, וואס דער
ענגלישער קארד. די קאנסערוואטיווע פארטיי
אין ענגלאנד איז לכל הדעות ליבעראלער פון דער
דייטשער פרייזיניגער פארטיי. מיט די ענגלישע
קאנסערוואטיווע זאל מען גאר נישט פרובירען
פערגלייכען די דייטשע. נאכער וועט פאסען דער
פערגלייך מיט די „רעכטע“ פון דער רוסישער
דומע. און מיר דיוע דייטשע שווארצע-מא-
ניקעס האבען די פרייזיניגע געשלאסען א בלאק!
איך האב שוין פריהער בעמערקט, אז נישט
וויכטיג איז דער פאקט, וואס בארט, גערלאך,
ברייטשייד, ברעטאנא און נאך אייניגע זיינען
ארויסגעטרעטען פון דער פרייזיניגער פארטיי,
נור וויכטיג איז דער פאקט, וואס אזוי וועגניג
זיינען ארויסגעטרעטען. דאקטאר ברייטשייד
האט געוויס נישט איבערגעטריבען, ווען ער האט
געזאגט אויף דעם לעצטען פראנקפורטער ליבע-
ראלע קאנגרעס, אז דער בלאק פון די פרייזיניגע
און פון די קאנסערוואטיווע האט נור איין ציעל
פאר זיך — צו עקעמפפערן די סאציאל-דעמא-
קראטיע און צו פערגרעסערען די רעאקציע אין
לאנד. נור דער זעלביגער ברייטשייד, וואס האט
געוואוסט, צוליעב וועלכען ציעל דער בלאק איז
בעשאפען געווארען, און דאך אזוי לאנג געבליבען
אין דער פרייזיניגער פארטיי און איז ערשט
ארויסגעטרעטען פון איהר, ווען זי האט פער-
לארען יעדעס ברעקעל בושה אין איהר פאליטיק.
דאס בלייבען אין אזא פארטיי איין טאג אפילו
איז שוין נישט קיין איבריגס גוטער אטעסטאט
פאר אן עהרליכען דעמאקראט. דער לינקער
פליגעל פון דער פרייזיניגער פארטיי האט זיך נור

דאן אבגעשפאלטען, ווען די פארלאמענט-
פראקציע פון די פרייזיניגע האט געשטימט פאר
דעם פאראגראף 7 פון דעם נייעם פערזאניס-
געזעץ, וועלכען די דייטשע רעגירונג האט
אויסגעארבייט. דער פאראגראף 7 פערזעהרט
צו רעדען אויף עפענטליכע פערזאמלונגען אין א
פרעמדע שפראך, די פערזאמלונגס-שפראך מוז
זיין נור די דייטשע. און נישט קוקענדיג אויף
דעם, וואס אזא אויסנאחמס-געזעץ איז געגען די
גרונד-פרינציפען פון ליבעראליזם, נישט קוקענדיג
אויף דעם, וואס אין דער פאראגראם פון די פריי-
זיניגע איז בפירוש געשריבען אז קיין אויס-
נאחמס-געזעץ געגען וועלכע-עס-איז גרופע טאג
נישט צוגעלאזען ווערען, האבען דאך די פריי-
זיניגע אין בלאק מיט די קאנסערוואטיווע גע-
שטימט פאר דעם דערמאנהטען פאראגראף. און
דיווער פאראגראף האט אין גאנצען פערניכטעט
דאס פערזאמלונגס-רעכט פון דער פוילישער
בעפעלקערונג אין דייטשלאנד און האט געגעבען
א גרויסען קלאפ דער גאנצער ארבייטער-
בעוועגונג. עס איז פאר קיינעם קיין סוד נישט
געווען, אז דער פאראגראף 7 איז אריינגעבראכט
געווארען פון דער רעאקציאנערער פרייזישער
רעגירונג געגען די פוילען מיט וועלכע זי האלט
אן אונאויפהעריכע מלחמה און פערפאלגט זיי
אויף שרית און טריט. עס איז אויך פאר אלע
מען קלאר געווען, אז דער פאראג. 7 איז געריכ-
טעט געגען דער ארבייטער-בעוועגונג, הויפט-
זעכליך אין די גרויסע אינדוסטריע-בעצירקען,
ווי אין דעם רוהר-געביט, וואו די ארבייטער-
מאסע בעשטעהט פון פערשידענע נאציאנען און
שפראכען. די פרייזיניגע האבען עס אלץ גע-
וואוסט, דען די סאציאל-דעמאקראטיע, וועלכע
האט דיווען פאראגראף בעקעמפט מיט דער גרע-
סטער ענערגיע, האט נישט איין מאל ערקלערט
אין רייכסטאג וועלכע רעזולטאטען דער דאזיגער
רעאקציאנערער פאראגראף וועט ברענגען פאר
די פערזאמלונגס-פרייהייט, דאך האט די גאנצע
פרייזיניגע פראקציע, מיט דער אויסנאחם פון
4 מיטגלידער געשטימט פאר דיווען פאראגראף!
און די אננאחמע פון דיווען פאראגראף איז געווען
אבענגיג נור פון די פרייזיניגע, דען מיט זייערע
שטימען האט זי די מעהרהייט בעקומען, און
אויך דאן וואלט דער לינקער פליגעל זיך נישט
אבגעשפאלטען פון דער פרייזיניגער פארטיי,
ווען דער פראנקפורטער פארטייטאג וואלט א-
נגענומען די רעזאליציע, וואס די לינקע האבען
אריינגעטראגען. בארט, גערלאך און ברייטשייד
האבען פערלאנגט, אז דער פארטייטאג זאל זיך
אויסשפרעכען געגען אזא פרינציפעלנאזע
אנטי-דעמאקראטישע פאליטיק פון דער איצטי-
גער פרייזיניגער פארטיי און פון דער פרייזיני-
גער פראקציע אין פארלאמענט, דער פארטיי-
טאג האט אבער מיט א געוואלטיגע גרויסע
מעהרהייט געשטימט געגען אזא רעזאליציע, דאן
ערשט זיינען די לינקע אוועק.

מינען נור, אז זיי זיינען זעלבסטשטענדיגע
הערשער, אין גרויסע גענומען זיינען זיי נישט מער
און נישט וועניגער ווי ווילהעלם'ס גובערנאטארען.
אין דער פאליטיק פון פרייסען מוז א באדענער,
א באיערער, א שוואב זיין נישט וועניגער פער-
אינטערעסירט ווי א פרייסער, דאס איז קלאר.
עס איז דעריבער קיין וואונדער נישט, וואס דער
קאמפף פאר אלגעמיינע, דירעקטע און געהיימע
וואהלרעכט צו דעם פרייזשישען לאנדטאג איז
געווארען אן אלגעמיינע מלוכה-פראגע פאר
גאנץ דייטשלאנד. די דעמאנסטראציעס,
וועלכע זיינען פארגעקומען מיט אייניגע חדשים
צוריק וועגען די פרייזשישע וואהלרעכט האבען
גערעגלט נישט קיין ארטיגען כאראקטער. ווען
עס זאל ערקעמפט ווערען דאס אלגעמיינע
וואהלרעכט פאר דעם פרייזשישען לאנדטאג וועט
דאס זיין א קאלאסאלער זיענע פאר די פרייהייטס
בעוועגונג אין גאנץ דייטשלאנד. עס איז דער-
ריבער אויך קלאר, וואס די דייטשע סאציאל-
דעמאקראטישע האט קאנצענטרירט איהרע גאנצע
ענערגיע אין דעם קאמפף פאר דאס פרייזשישע
וואהלרעכט. דער קאמפף פון דער סאציאל-
דעמאקראטישע איז אבער זעהר א שווערער. די
דייטשע סאציאל-דעמאקראטישע, וועלכע האט זיך
אין א משך פון יאהרען צוגעוועהנט צו פיהרען
הויפטוועלכך א פארלאמענטארישע, לעגאלע
קאמפף, האט זיך דאס מאל געמוזט ווענדען צו
דעם שטראסען-קאמפף, צו א קאמפף, וואס די
דייטשע סאציאל-דעמאקראטישע האט זיך וועניג
צוגעפאסט. זי האט זיך אבער דאך געמוזט
נעהמען צו אזוי פארמע פון קאמפף, ווייל קיין
אנדער אויסוועג האט זי נישט געהאט. דאס
וואהלרעכט צום פרייזשישען לאנדטאג איז אפשר
דאס רעאקציאנערסטע אין דער וועלט. אלע
הגרות וואס א וואהלרעכט קען נור האבען
האט דאס פרייזשישע אין זיך אריינגענומען. אויך
האבן דא נישט דערה איבערצוגעבען די פרייזשישע
קאנסטיטוציע און די פרטים פון פרייזשישען
וואהלרעכט. עס וועט גענוג זיין צו בעמערקען,
אז אין פרייזשישען לאנדטאג געפינט זיך נישט
אפילו איין סאציאל-דעמאקראטישער פערטרער-
טער! דאס פרייזשישע וואהלרעכט איז אזוי
רעאקציאנער קונציג צונויפגעשטעלט, אז די
גרעסטע פארטיי אין דייטשלאנד, די סאציאל-
דעמאקראטישע מיט איהרע נאָהענט פון 2 מיל-
יאָן וועהלער, וואס זי האט אין פרייסען קען
נישט מיט איהרע אייגענע קרעפטען דורכפיהרען
איהרע א קאנדידאט אין לאנדטאג. פיהרען
אלאז א פארלאמענטארישע קאמפף פאר דאס
אלגעמיינע וואהלרעכט אין פרייסען האט די
סאציאל-דעמאקראטישע נישט די מעגליכקייט שוין
פשוט צויעלע דעם טעם אליין, וואס די טהירען
פון פרייזשישען פארלאמענט זיינען פאר איהר
פערשלאסען. די איינציגע פארלאמענטארישע
„קעמפפער“ פאר דאס אלגעמיינע וואהלרעכט
אין פרייסען קענען זיין נור די פרייזשינגע, זיי

מיט דעם אויסטריט פון די מעהר דעמאקראט-
טישע עלעמענטען האבען די פרייזשינגע לחלוטין
אויפגעהערט צו עקזיסטירען אלס ליבעראלע
פארטיי. דער ליבעראליזם אין דייטשלאנד איז
אין גאנצען טויט. דער פאקט איז שוין געווען
פון לענגער בעקאנט, דעם פראנקפורטער פארטיי-
טאג איז נור אויסגעקומען דעם פאקט צו קאנ-
סטאטירען און איהם צו פערשרייבען אין דער
געשיכטע, און דאס האט ער אויך געטאן. איצט
בלייבט נור אַבצואווארטען א קורצע צייט וואס
פאר אן ענטפער די ברייטע מאסע וועהלער, די
שטימגעבער, הייבט עס, וועלען ענטפערן אויף
די פאליטיק פון די פרייזשינגע. אין עטליכע
וואָכען ארום דארפן פאָרקומען די וואהלען צום
פרייזשישען לאנדטאג און פון די וואהלען וועט
מען קענען זעהן, אויב דאס דייטשע פאלק איז
מסכים צו דער רעאקציאנערער פאליטיק פון די
פרייזשינגע, אָדער עס וויל האָבען א ווירקליכע
פרייהייטליכע פאליטיק, פאר וועלכע עס
קעמפט די דייטשע סאציאל-דעמאקראטישע, נור
די וואהלען צום פרייזשישען לאנדטאג פערדיענען
אז מען זאל זיי אביסעל נעהנטער בעטראכטען.

2

פרייסען איז די שטיצע פון דער רעאקציע
אין דייטשלאנד. אלעם שלעכטעם, אלעם
רעאקציאנערעם אין דייטשלאנד שטאמט פון
פרייסען. פון דער גרויסער צאהל פערדעראטיווע
מלוכות פון וועלכע די דייטשע אימפעריע איז
אויפגעבויט, איז פרייסען די גרעסטע און האט
דעם גרעסטען איינפלוס. אויף יעדען פרייען
שריט, אויף יעדען פרייען הויך לעגט פרייסען
ארויף איהר רעאקציאנערען שטעמפעל. דער
פרייזשישער לאנדטאג שפילט אלענפאלס נישט
קיין קלענערע פאליטישע ראָלע פאר דייטשלאנד,
ווי דער אלגעמיין דייטשער רייכטאג. בילאוו
דער רייכספאנצלער איז צו דעזעלביגער צייט
דער ערשטער מיניסטער אין פרייסען און וויל-
העלם דער קעניג פון פרייסען איז קיינער פון
דייטשלאנד. און אויב עס האט אפשר נישט קיין
אלגעמיינעם מלוכה-אינטערעס וואס פאר א
וואהלרעכט עס עקזיסטירט, למשל, אין באדען,
ווייטעמבערג, אָלדענבורג צו די דאָרטיגע לאַנד-
טאגען, האט עס אָבער אָהן שום צווייפל אן
אלגעמיינעם מלוכה-אינטערעס וואס פאר א
וואהלרעכט עס עקזיסטירט צום פרייזשישען
לאנדטאג. אויב נישט יעדען דייטשען בירגער
קען אינטערעסירען ווי די פאליטיק ווערט גע-
מאכט אין אזא קליינע מלוכה-לע ווי די רע-
אקציאנערע אָלדענבורג, איז אבער יעדער
דייטשער העכסט פעראינטערעסירט אין דער
פאליטישער לאגע פון פרייסען, ווייל סוף כל סוף
איז די פרייזשישע פאליטיק אין דער לעצטער
שורה אויף די אלגעמיין דייטשע פאליטיק, און
גאנץ רייכטיג האט איינער געזאָגט: די פער-
שיעדענע קעניגע און הערצאגען אין דייטשלאנד

געקומען. די פלאטפארמע פון וואהלקאמפף וועט זיין דאס אלגעמיינע וואהלרעכט. די סאציאלדעמאקראטיע, וואס האט זיך אזוי ענער-גיש גענומען צום קאמפף פאר דאס אלגעמיינע וואהלרעכט אין פרייסען האט געוואונען די סימ-פאטטיע צווישען די ברייטעסטע שיכטען אין פרייסישען פאלק. אז די שטימענצאל פון דער סאציאלדעמאקראטישער פארטיי וועט ביי די קומעדיגע וואהלען צום לאנדטאג אונגעהויער גרויס אויסוואקסען, אין דעם צווייטעלסט איצט קיינער ניט. די פרייזיניגע ווייסען עס אזוי גענוי ווי צוויי מאל צוויי איז פיער און זיי ליעגען אין איינע שרעק. די סאציאלדעמאקרא-טיע האט ארויסגעלאזן אן אויפרוה: ווער עס מיינט ערנסט מיט דער פארדערונג פון אל-געמיינע וואהלרעכט, דער זאל געהן מיט אונז! ווען די פרייזיניגע וואלטען געמיינט ערנסט מיט זייער פארדערונג אלגעמיינע וואהלרעכט, האבען זיי זיך געמוזט אנטליכען צו די סאציאל-דעמאקראטען אין דעם איצטיגען וואהלקאמפף, קיין אנדערע קאמפפס-חברים אין פרייסען קענען זיי ניט געפינען. נאך די פרייזיניגע מיינען ניט ערנסט מיט זייער פארדערונג, דאס ווייסען זיי אליין, דאס ווייסען נאך בעסער די סאציאל-דעמאקראטען און דאס ווייס האט זיך פרייס-שע פאלק. די פרייזיניגע האבען מורא פאר דאס אלגעמיינע וואהלרעכט און קענען זיך ניט אנטליכען אין קאמפף צו דער סאציאלדעמא-קראטיע, זיי וועלען גיכער שטיצען די רעאקציא-נערע פארטייען געגען די סאציאלדעמאקראטען, העם אז שרנט קען זיי פיהרען צו א פאלשטענ-דיגע ליקווידאציע.

דער קאמפף פאר דאס אלגעמיינע וואהל-רעכט אין פרייסען האט געשאפען זעהר אן אוי-בעקוועמע לאגע פאר דער פרייזיניגע פארטיי. דאס אלגעמיינע וואהלרעכט איז פאר די פריי-זיניגע א מלאך המות און דאך מוזען זיי ארויס-טרעטען אין וואהלקאמפף אונטער דער פאָהן פון אלגעמיינע וואהלרעכט. לויט דער פלאטפארמע דארפען זיי זיך פערזינליכען אין וואהלקאמפף מיט דער סאציאלדעמאקראטיע, באמת אבער וואלטען זיי וועלען, אז די קאנסערוואטיווע זאלען זיעגען, ווייל די קאנסערוואטיווע זיינען זייערע נאטירליכע קרובים, ביידע פערפאלגען איין ציעל: ניט דערלאזען די פאלקסמאסען בעקומען פון אזא אינערען ווידערשפרוך מוזען די פרייזיניגע ברעכען האלז און נאקען אויף אלע אופנים.

די וואהלען צום פרייסישען לאנדטאג איז א יום הדין פאר דער פרייזיניגער פארטיי. אז ער זאל זיך אָבלייפן גיכטיג, האפען אפילו ניט די גרעסטע אָפטימיסטען פון די פרייזיניגע. אין א ניעדערלאגע צווייטעלסט קיינער ניט, דער שטרייט איז נור ווי גרויס די ניעדערלאגע וועט זיין.

האבען מעהרערע דעפוטאטען אין פרייסישען לאנדטאג. אבער אזא אָך און וועה צו אזעלכע קעמפפער! דאס האט טאקע אויף בעוויזענען זייער „קאמפף“ מיט אייניגע חדשים צוריק און מיט וואס פאר אן עניוּת זיי האבען אראָב-געשלאנגען דעם שפיי אין צורה, וואס בילאָוו האט זיי געגעבען.

די פרייזיניגע האבען אין גרונד גענומען אליין מורא פאר דאס אלגעמיינע וואהלרעכט ניט וועניגער ווי די קאנסערוואטיווע. די פריי-זיניגע ווייסען גאנץ גוט, אז זייער מלאך המות איז די סאציאלדעמאקראטיע, און קוים זאל איינ-געפיהרט ווערען אין פרייסען דאס אלגעמיינע וואהלרעכט. וועט די שטארקסטע פארטיי אין לאנדטאג זיין די סאציאלדעמאקראטישע. און גאנץ ריכטיג האבען די קאנסערוואטיווע גע-ענטפערט די פרייזיניגע, ווען זיי האבען אָב-געפאנגען רעדן וועגען אלגעמיינע וואהלרעכט אין פרייסען — איהר מיינט דאך אליין ניט ערנסט מיט אייער פארדערונג אלגעמיינע וואהל-רעכט — האבען די קאנסערוואטיווע צו די פריי-זיניגע געזאגט: — איהר האט דאך אויף מורא פאר די „רויטע געפאהר“ ניט וועניגער פאר אן אנדערען, אייער גאנצע פארדערונג איז דאך ניט מעהר ווי אן אַנטשטעל, איהר ווייסט גאנץ גוט, אז די פארדערונג וועט במילא ניט אָנגענו-מען ווערען, היינט וואס אַרט אייך, אז איהר בלייבט פיינע מענשען פאר אייערע וועהלער און איהר קענט זאָגען, אז איהר עמפפער פאר די פרייהייט פון פאלק. וואו ראה, וואו די מאכט ליעגט אין אייערע הענד, אין די מוניצי-פאליטעטען, וואו איהר האט די מעהרהייט, האט איהר אליין געשטימט געגען דאס אלגעמיינע וואהלרעכט! די פרייזיניגע האבען איינפאך ניט געהאט וואס צו ענטפערן אויף די רייד פון די קאנסערוואטיווע, ווייל עס זיינען דאך פאראן מעהרערע פאקטען, וואו די פרייזיניגע האבען געשטימט געגען דאס איינפיהרען פון אלגעמיינע וואהלרעכט אין די מוניציפאליטעטען. זייער טאקטיק האבען די קאנסערוואטיווע זעהר ריכטיג אָנגעשעצט און עס איז קיין צווייטעל ניט, אז אזעלכע פרייזיניגע, ווי פאכנעקע, וואיסער און גענאסען האבען זיך אין הארצען שטארק דער-פרעהט, ווען זיי האבען דערהערט פון בילאָוו א קלאָרען ענטפער, אז וועגען אלגעמיינע, די רעקטע און געהיימע וואהלרעכט פאר פרייסען קען קיין רעדע ניט זיין. נאך ניט אלץ וואס מען טראכט אין הארצען קען מען ארויסזאָגען. מיט'ן מויל מוזען די פרייזיניגע שרייען, אז זיי פארדערען אלגעמיינע וואהלרעכט, בפרט נאך ווען עס שטעהען פאר אין אייניגע וואכען ארום די וואהלען צום לאנדטאג אין פרייסען.

די וואהלען אין פרייסישען לאנדטאג וועלען זיך דאס מאל אָבשייטעלען אונטער אזא העפט-גען קאמפף, וואס איז נאך ביז איצט ניט פאר-

די פאליטישע לאגע און די דעמאקראטישע פארטיי

פון ל. ב. בודין

2.

די פערטייטשונג פון דער קאנסטיטוציאן. די דעמאקראטישע פארטיי און די אמעריקאנער פרייהייט.

טע פאליטישע פראגען, אין וועלכע מען האט געמוזט אריינפראווען די עקזיסטירענדע פאליטישע פראבלעמען אום צו שאפען פאליטישע בעטראכטונגען און אפיציעלע פארטייפרינציפן. דארף מען די קאנסטיטוציאן פערשטעהען אין „שטרענגען“ זינן פון וואָרט, ד. ה., שטרענג „געגען“ די צענטראלע פעדעראטיווע מאכט, אָדער מען מעג איהר געבען א „פרייע“ פערטייטשונג? אזוי ווי די קאנסטיטוציאן איז א געשריבענער גרונדגעזעץ, מעג די רעגירונג וועלכע איז דורך איהר געשאפען געוואָרען, בעזיצען נור די מאכט וועלכע איז אויסדריקליך געגעבען און אויסגערעכענט אין דעם דאָקומענט, אָדער האָט פיעלייכט די רעגירונג, ווי יעדע אנדערע רעגירונג, געוויסע, אלגעמיינע רעכטע, וועלכע האָבען פאר די פערפאסער פון דער קאנסטיטוציאן שוין געמוזט זיין זעלבסטפערשטענדיק, און אויך אזעלכע רעכטע, וועלכע מען קען ארויסציהען פון געוויסע ספעציעלע בעוויליגונגן. און וואָס איז געוואָרען פון די שטאַטמען, וועלכע האָבען עקזיסטירט פאר די אָננעהמונג פון דער קאנסטיטוציאן? זיינען זיי אין גאנצען פערשלונגען געוואָרען דורך דינע נייע נאציאָן, דאָס פאָלק פון די פעראייניגטע שטאַטמען פון אמעריקא? אָדער בעזיצען זיי נאָך אלץ זייער אונבעהערשטע זעלבסטשטענדיגקייט, ווי שותפים צו דינען, „פערטראָג פון פעראייניגונג“? דאָס זיינען געווען די פראגען נאָך דער אָננעהמונג פון דער קאנסטיטוציאן. דאָס זיינען געווען די פראגען איבער די פערשיעדענע פאָליטישע מיינונגען, ווען דינע נאציאָן האָט זיך געהאַלטען אין פאַרמירען. אבער די ענדליכע פאַרמירונג פון דעם פערבאַנד, וועלכע איז ענטשטאַנען דורך דעם מערקווירדיגען עקאָנאָמישען וואוקס פון דינען לאַנד, און וועלכע איז פאַרמעגלעך געוואָרען דורך די פערמיטלונג פון דעם שווערד, האָט ניט געמאַכט אַן ענדע צו דינע פראגען, האָט ניט אויפגעלעזט דינע פראָגלעמען, ווייל נאָך זייער נאטור נאָך זיינען זיי אונאויפגעבאר.

עס איז שוין דערמאָנט געוואָרען פריער, ווערען אלע פאליטישע פראגען, וועלכע ווערען אויפגעהויבען אין דעם לויף פון דעם היסטאָרישען פראָגרעס פון דינער נאציאָן, סוף כל סוף פאַרמעגלעך רעדורצירט צו קאָנסטיטוציאָנעלע פראגען. עס איז דאָרום געווען גאנץ נאטירליך, זאָגאר אונטערמיידליך, אז די שפאַלטונג אויף פארטייען און אויף פאליטישע טהעאָריען זאָלען פאַרמעגלעך פאַרקומען ביים פערטייטשען פון די קאנסטיטור ציאָן. די ערשטע צוויי פארטייען אין דער אמעריקאנער געשיכטע זיינען געווען די פערדעראליסטען און די אַנטיפערדעראליסטען. די לעצטע איז שפעטער גערופען געוואָרען רעפובליקען-דעמאקראטישע פארטיי. דינע צוויי פארטייען זיינען פאַרמירט געוואָרען אין דער צייט, ווען די פראגע פון אָננעהמען די קאנסטיטוציאן איז געלעגען פאר דעם אמעריקאנער פאָלק. די פערדעראליסטען האָבען געוואָלט אַ צענטראַליזירטע רעגירונג מיט גענוג מאכט, און די אַנטיפערדעראליסטען האָבען געוואָלט אַ שוואַכע צענטראַלע רעגירונג. ווען די קאנסטיטוציאן איז ענדליך אָנגענומען געוואָרען אין איהר יעצטיגער פאַרמעגלעך האָט דער אונטערשייד אין דער פאַרמע פון די צוויי פארטייען, וועלכע זיינען דערווייל פאר דער צייט שטאַרקער געוואָרען, זיך אויסגעדריקט אין די פראגען וואָס אייגענטליך בעדייטעט די נור וואָס אָנגענומענע קאנסטיטוציאן. וואָס איז געווען דער כאַראַקטער פון די צענטראַלע, נאציאָנאַלע רעגירונג, וועלכע איז עבען געשאפען געוואָרען דורך די קאנסטיטוציאן? וואָס זיינען געווען די רעלאַטיווע מאכט און רעכטע אונטער דער קאנסטיטוציאן פון די נאציאָנאַלע רעגירונג און פון די בעזונדערע שטאַטמען? וואָס פאר אַ כאַראַקטער האָט געטראָגען די פערבינדונג וועלכע איז געשאפען געוואָרען דורך די קאנסטיטוציאן און אויף ווי ווייט געהט די רעכט פון דער רעגירונג פון דינען בונד? דאָס זיינען געווען אַבסטראַקט

זיי זיינען בלויז אַן אַבענדערונג פון דער

עקזיסטירט זייט די אָננעהמונג פון דער קאָנ-
כטיטוציאָן. דער פלוס פון דעם אַנדערען שטראָם
איז געווען מערערע מאָל אונטערבראָכען. עס
האָבען עקזיסטירט פערשידענע פארטייען אין
פערשידענע פעריאָדען פון אונזער געשיכטע,
יעדע פיגורירענדיג פאַר אַ געוויסע צייט אויף
דער סצענע אַלס די אַנדערע „גרויסע פארטיי“.
יעדע פון דיזע גרויסע פארטייען האָט, נאָך איהר
רייזע נאָך, פאַרטגעזעצט, אין איין פאַרמע
אָדער אַנאָנדערע, די טראַדיציאָן פון „פרייע
פערטייטשונג“. נור אזוי ווי זיי זיינען אַרויס-
גערופען געוואָרען, יעדע נאָך איהר רייזע נאָך,
דורך ספּעציפישע בעדירפניסע פון דעם ווירק-
ליכען לעבען, איז אין זיי דער עלעמענט פון
ריין קאָנסטיטוציאָנעלער פערטייטשונג ניט אזוי
שטאַרק אויסגעדריקט ווי אין דער דעמאָקראַטי-
שער פארטיי.

די דעמאקראטישע פארטיי האָט דיווען צוג-
פון קאָנסטיטוציאָנעלע פערטייטשונג געהאט
אויף זיך אָנגעשטעמפלט קלאָרער ווי די אַנ-
דערע פארטייען איבער דעזעלבער אורזאָכע
וואָס האָט איהר פערשאַפט איהר אונאונטער-
בראָכענע עקזיסטענץ. איהר כאַראַקטעריסטי-
שער צוג איז דאָס, וואָס זי איז אַ פארטיי פון
אַ פּאַזיטיווען — אַן אַפּאָזיציאָן געגען דעם
פאַרוערטסדיגאנג פון דער צייט; דאָס איז די
פארטיי פון קאָנסערוואַטיוזם, און צייטגענוויי-
ז פון רעאַקציען. דער קאָנסערוואַטיוזם איז אַ
שטערנדיג, פאַרטוהרענדע מאַכט, און אין
דיווען לאַנד, ווי עס איז שוין פריהער ערקלערט
געוואָרען, איז די „קאָנסטיטוציאָן“ דער לעצטער
עיר מקלט פון יעדען קאָנסערוואַטאָר און רע-
אַקציענער, גראַדע ווי דער פאַטריאַטיזם איז אין
דר. דוּשטאַנאָ'ס נומבּעקאַנטע פראַזע, דער
לעצטער זיכערהייטס-פּלאַן פון דעם שופט. מען
דאַרף אימער געדענקען דאָס די קאַפיטאַליסטי-
שע קלאַסע פון דיווען לאַנד האָט אָנגעפאנגען
איהר עקזיסטענץ פון דעם בורזשואַנעם אידעאָ-
לאָגישען שטאַנדפונקט, כמעט אונטער אידעאלע
צושטענדע: עס איז דאָ ניט געווען קיין פּעאַ-
דאַלע קלאַסע, עקאָנאָמיש, און קיינע פעאַדראַלע
אָדער האַלב-פעאַדראַלע אַנשטאַלטען, פּאָליטיש.
די אָנגענומענע קאָנסטיטוציאָן איז געווען פאַר-
מירט צו דיענען די בעדירפניסע פון דער אַגרי-
קולטור דעמאָקראַטיע. אום צו מאַכען דאָס
לאַנד די אַלדערנע מדינה פאַר דעם קאַפיטאַלי-
סטישען אַגריקולטוריסט האָט מען נור געדאַרפט
אַז אַלעס זאָל בלייבען ווי עס איז, און די קאָנ-
סטיטוציאָן זאָל בלייבען וואָס זי איז געווען,
ד. ה., מען זאָל האַלטען די אָנגעגריפענע נייגונג
פון די קאָמערעיאַליזאַטאָנפאָקטאָרע אינטערעסען
אונטער אַ צוים. די קאָנסטיטוציאָן זאָל
שטרענג געמייטשט ווערען. די דעמאָקראַטישע
פארטיי איז געווען די פּאָליטישע אַרגאַניזאַציע
פון די אַגריקולטורעלע עלעמענטען פון לאַנד.
דערמיט ערקלערט זיך איהר וואונט איינציג
האַלטען די געגענוואַרט — מאַכענע מאַל צוריק

אַלגעמיינער פראגע איבער דעם כאַראַקטער און
רעכט פון דעם שטאַט — פראגען, וועלכע
וועלען קיין מאָל קיין ענדליכע ענטשיידונג ניט
האָבען. די פראגע איבער דעם כאַראַקטער,
פונקציאָנען און טיכטיגקייט פון שטאַטס קען
פערנעמפערט ווערען נור היסטאָריש, ד. ה., מיר
קענען צופריעדענשטעלענד ענטפערן, ווי אזוי
די פראגע איז געענטפערט געוואָרען פון צייט
צו צייט אין דער טהעאָריע אָדער אין דער
פראַקטיק. אבער די פראגע קען ניט בעשטימט
געלייזט ווערען, ווייל צו ענטפערן זי שליסליך
וואָלט געהייסען צו געפינען אַ פאַרמולא פיר
דער ענדליכער שטופע פון דער מענשליכער
ענטוויקלונג, דאָס איז שוין אַן און פיר זיך
אַן אונמעגליכע און נאָרישע פאַראויסזעצונג,
ווייל אונטער דעם פערשטעהט זיך דאָס אויפ-
הערען פון מענשליכען פראַגמעס.

אבער יעדער היסטאָרישער מאַמענט האָט
זיין אייגענעם ענטפער צו דיזע פראגען. יעדע
נייע שטרייטענדע מאַכט אין דער געשיכטע פון
דער מענשליכער געזעלשאַפט האָט איהר אייגע-
נע ענטשיידונג צו דיזע פראַבלעמען. דאָרום
טאַקע איז די בעזונדערע פאַרמע, וועלכע די
אַלגעמיינע פראַבלעמע אין דיווען לאַנד האָט
אונטער די בעזונדערע צושטענדע אָנגענומען,
געבליבען שטעהען, אין דער גאַנצער צייט פון
אונזער עקזיסטענץ אַלס נאַציאָן, אָבוואָהל די
פראַבלעמען פון ווירקליכען לעבען, וואָס דיזע
נאַציאָן האָט פון צייט צו צייט געהאַט פאַר זיך,
דער מאַטעריעלער אינהאַלט פון די אידעאָלאָ-
גישע פאַרמע, האָבען זיך אימערוועהרענדיג
געענדערט. אין אָנפאַנג פון אונזער נאַציאָנאַל-
לען לעבען, ווען די פראגע איז געשטאַנען צוויי-
שען די פאַרסגעמינדעטע, וועלכע האָבען געוואָלט
אַ שוואַכע רעגירונג, און די קאָמערץ און מאַנר
פאַקטור געמינדעט, וועלכע האָבען געדאַרפט
אַ צענטראַליזירטע רעגירונג, איז דאָס געווען
ניט מעהר און ניט וועניגער ווי אַ פראגע פון אַ
שטרענגע אָדער פרייע עקזיסטענצ שונג און די
קאָנסטיטוציאָן. שפעטער, ווען די פראגען,
וועלכע האָבען געברויכט אַן ענטשיידונג אין
ווירקליכען לעבען, זיינען געוואָרען מעהר קאָמ-
פליצירט, זיינען די פראגען פון קאָנסטיטוציאָ-
נעלע אויסמיטשונג אויף געוואָרען מעהר פער-
פלאַנטערט. פון דעסוועגען איז קלאָר אַן בע-
מערקען צוויי ריכטונגען פון פערטייטשונג.
ארויסשטרעמענדיג פון דיזע צוויי קוואַלען:
שטרענגער פשט, אָדער פרייע פערטייטשונג.
אין אַלגעמיין קען מען זאָגען, אַז צו יעדער
געגעבענער צייט זיינען דיזע צוויי טענדענצען
געווען דערפערענטיג דורך די צוויי גרויסע
פארטייען פונ'ם מאַמענט. אבער מען קען דאָס
זאָגען מיט שטרענגער וואַהרהייט נור פון איינע
פון די צוויי טענדענצען, נעמליך פון די שטרענג-
פערטייטשונג טענדענץ, וועלכע איז אימער רע-
פערענטירט געווען דורך דער דעמאָקראַטישער
פארטיי, די איינציגע פארטיי, וועלכע האָט

און דער אלגעמיינער לויף פון פאסירונגען איז געווען אזעלכער, אז די פרייע פערטייטשונג האָט נישט חן געווען אין די נאָרטה מיט איהרע קאָמערציעל-אינדוסטריעלע אינטערעסען, און די שטרענגעפערטייטשונג, אין די סויט, מיט איהרע אגריקולטורנע אינטערעסען.

נאָך אַ פונקט צו געדענקען איז דיווער בע-ציהונג איז פאָלגענדער: די שטרענגפער-טייטשונג פון די אגריקולטורנע סויט און איהר פארשטעהערין די דעמאָקראטישע פארטיי, איז ניט געווען בלויז אַ פראגע פון פערהעלטניסע צווישען די פערדראטיווע און די איינצעלנע שטאַטסדעגירונגען. דאָס איז ניט געווען בלויז אַ פראגע פון צענטראלע געגענאיבער לאָקאלע רעגירונג, ווי אייניגע וואָלטען עס געוואָלט פארשטעלען. די ווירקליכע פראגע איז געווען פיעל ברייטער און האָט געהאט מעהר בע-דייטונג: די דעמאָקראטישע פארטיי האָט גע-וואָלט, ווי נור מעגליך, וועניג רעגירונג, אָהן אונטערשייד צו דאָס איז אַ צענטראלע אָדער לאָקאלע, פערדראטיווע אָדער שטאַטסרעגיר-ונג. איהר גרעסטער און איינפלוסרייכסטער

פיהרער איז געווען טאָמאַס דזשעפערסאָן. זיין אידעע פון רעגירונג איז געווען די אידעע פון די ערשטע מדרגות פון דעם קאפיטאליזמוס, פון דער שטורם און דראנג פערקאָרע פונ'ם קאפי-טאליזמוס, וועלכער האָט נאָך געמוזט בעקעמפ-פון דעם אָנגעלעבטען פעאָדאליזמוס, — די אידעע פון דעם קאפיטאליזמוס, וועלכער האָט געהערשט אין די פאָרטגעשריטענסטע חלקים פון אייראָפּא און דער לעצטער העלפט פון דעם אכטצעהנטן יארהונדערט — אז וואָס וועגט גער רעגירונג, דער טאָג בעסער. דזשעפערסאָן'ס הייליגער רבי איז געווען רוססאָ. דאָרום אַ זיין קאָציאלער אידעאַל — אַ ריין אגריקולטורנע געמיינדע, און זיין פאָליטישער אידעאַל — אַ געמיינדע אָהן רעגירונג. ער האָט געקוקט מיט פערדאכט אויף אלע ניט-אגריקולטורנע בעשעפ-טיגונגען, און אויף יעדע רעגירונג. זיינע אידעען פון קאנסטיטוציאָנעלע פערטייטשונג זיינען געווען דער רעזולטאט פון זיינע אַל-געמיינע אידעען איבער רעגירונג. גלויבענדיג, אז וואָס וועגיגער רעגירונג, אַלץ בעסער, האָט ער געוואָלט, אז די קאנסטיטוציאָן זאָל פער-טייטשט ווערען שטרענג געגען דער רעגירונג. און אזוי ווי די צענטראלע רעגירונג איז דאָס טאָקע די אמת'ע רעגירונג, און וואָס מעהר אַ רעגירונג איז לאָקאליזירט, אַלץ וועניגער איז זי אַ רעגירונג, און אַלץ וועניגער שאַנסען האָט זי אויף איהר ענטוויק-לונג און אויף צו פערבאָפּען מעהר מאַכט, דאָרום איז ער געשטאַנען, ווי נור מעגליך, פאַר איינצעלנע שטאַטסרעגירונגען געגען די נאַציאָ-נאַלע רעגירונג.

דאָס איז אבער ניט דער בעזונדערער סאָרט שטרענגפערטייטשונג, וועלכער האָט זיך ענט-וויקעלט שפעטער אונטער דער בייטש פון שקלא-

אויפבויען די פערנאנגעהייט — און דאָרום טאָקע דער שטרענגפערטייטשונג כאַראַקטער.

אן אנדערער צוג פון די דעמאָקראטישע פארטיי, דער רעזולטאט פון די זעלבע אורזאכען, איז געווען איהר שטאַרק-פערוואנדשאפט מיט די סויטה. אָבוואָהל די דעמאָקראטישע פארטיי האָט געהאט אָנהענגער אין גרויסע צאָהלען איבער דעם לאַנד אפילו אין איהרע ערגסטע צייטען, פון דעסמוועגען זיינען די סויטה שטאַטען אימער געווען, און זיינען עס יעצט נאָך, איהר גרעסטע קראַפט. די אורזאכע ליעגט אין דעם אונטערשייד פון די עקאָנאָמישע ענט-וויקלונג פון די פערשיידענע סויט און נאָרד אבטהיילונגען פון לאַנד. אין צייט פון דער אָנהענג פון דער קאנסטיטוציאָן איז די סויט געווען אין גאַנצען אגריקולטורעל: די נאָרד, אָבוואָהל שטאַרק אגריקולטורעל, האָט זי אבער געהאט שטאַרקע קאָמערץ און מאַנאָפאָקטור אינ-טערעסען. זייט די קאנסטיטוציאָן איז אָנ-גענומען געוואָרען זיינען די קאָמערץ און די אינדוסטריע אין די נאָרד געוואַקסען מיט אַ אימער פערגרעסערטער שנעלקייט, און די סויט איז ביז ניט לאַנג געשטאַנען כמעט אין גאַנצען שטיל. די דעמאָקראטישע פארטיי, זייענדיג די פארטיי פון די אגריקולטור עלעמענטען פונ'ם לאַנד איז זי נויטווענדיגערווייז אין די סויט געווען אַם שטאַרקסטען פון איהר אָנפאַנג אָן, און איז אזוי פערבלעבען אין לויף פון איהר גאַנצער געשיכטע. שפעטער-צו, האָבען אנדערע ריין לאָקאלע און טעמפאָרערע אורזאכען, גראַדע ווי טראַדיציאָנען, געמאַכט פון די דעמאָקראטי-שע פארטיי פאַר די פארטיי פון די סויט.

דאָס הייסט אָבער ניט, אז די דעמאָקראַ-טישע פארטיי אָדער די לעהרע פון שטרענג פער-טייטשונג האָבען זיך בענגיגט נור מיט די סויט. די דעמאָקראטישע פארטיי האָט געוואונען אנהענגער אין דער פערשיידענע חלקים פונ'ם לאַנד ווייל זי איז פון צייט צו צייט אַרויס-געטרעטען פאַר פערשיידענע בעזונטע פרא-גען. מאַנכעס מאל זיינען דיווע פראגען געווען גאַנץ נעטראל אין בעצוג צו איהר פונדאמענטאלען פרינציפ פון פערטייטשונג, און מאַנכעס מאל האָבען זיי געהאט נור אַן ערווייטערטע שייכות, אבער זייער ענטשיידונג איז דורך דעם פרינציפ בעאיינפלוסט געוואָרען, צו איין דאָס געווען קאנסעקוענט צו ניט. און די נאָרטה איז אבער אויך ניט געווען איבריג קאנסעקוענט אין איהר אלגעמיינעם שטאַנדפונקט פון ליבעראלער פערטייטשונג. ווען די מאַטעריעלע אינטערעסען האָבען דאָס געפאָדערט איז יעדער טהייל פון לאַנד געווען ברייט אויפצואַפּפערן דירעקט אָדער אינדרעקט איהר קאנסעקוענטקייט און אָנצוגעהמען, לויט ווי עס האָט זיך געלוינט צו איהרע אינטערעסען, די פרינציפען פון שטרענגע אָדער פרייע פערטייטשונג. גליקליכערווייזע האָט די זאכע דער קאנסעקוענטקייט געזיעגט,

פארמירער פון דער קאנסטיטוציאן האבען ניט אָנגעהויבען צו וויסען. פון דעסטוועגען איז די פולע בעדייטונג און געפאָהר פון דיווער אמעריקאנער קאנער פרייהייט ערשט געוואָרען קלאָר, ווען דער גרויסער קרויז איז דער אמעריקאנער געשיכטע איז דערגרייכט געוואָרען. אזוי לאַנג ווי די שטרענגפערטייטשונג עלעמענטען זיינען געווען ניט מעהר ווי אונפריינדליך צום פראָגרעס, אבער ניט ענטשלאָסען פיינדליך, און די ריכטער-אבטהיילונג איז גראַדע געווען פריינדליך צו די פראָגרעסיווע געזעצ, און פאָלגליך פרייפער-טייטשעריש, איז די נאציאָן געוואָקסען און פראָ-גרעסירט טראָץ אלע פראָטעסטען פון דער דעמאָ-קראטישער פארטיי און פון די פריינד פון פרייהייט.

באלד איז געקומען דער גרויסער קאמפף איבער דער שקלאפעריי, דער גרעסטער פאָקט פון אונזער געשיכטע, איידער די ארכיטער-רעוועגונג איז ערשינען. דיווער קאמפף האָט אויפגעדעקט די גאנצע געפאָהר פון שטרענג-פערטייטשונג און פון די שטאַטסערעכטע ווי אויך פון די אויסנעהמליכע רעכטע וואָס אונזער ריכטערטהום בעזיצט. דאָ איז ניט דער פלאַץ אריינצוגעהן אין אַ דיסקוסיאָן איבער די עקאָ-נאָמישע צושטענדע, וועלכע האָבען געפיהרט צום גרויסען קאמפף איבער דער שקלאפעריי. וואָס אונז אינטערעסירט דאָ איז, איז דער פאָקט, אַז די דעמאָקראטישע פארטיי, די בעזאָנדערע פער-טהידיגעריין פון דער אמעריקאנער פרייהייט, איז געשטאַנען פאר שקלאפעריי; און איהרע פרינציפּען, וועמעס אבזיכט איז געווען ספעציעל צו בעשיצען דיווע פרייהייט, זיינען געברויכט געוואָרען אלס די אידעאָלאָגישע מיטלען, און דאָס ריכטערטהום אלס די פאָליטישע מיטלען אויפצוהאלטען און אויסצוברייטען די מאַכט פון די שקלאפער-רעגירונג. ווען דער קאמפף האָט זיך שוין גוט געהאַט צוברענגט, האָט ער זיך גאָר ניט קאָנצענטרירט אַרום דער פראַגע, אויב שקלאפעריי איז אַ גערעכטע זאָך אָדער ניט. אויף אזא שטרייטפונקט וואָלטען די שקלאפערנבעזיצער פערלאָרען זייער קאמפף אַ סך פריהער, ווי זיי האָבען איהם פערלאָרען. די לייטע דירעקט פערזאָנלעכע רעסירט אין שקלאפער-ריי, און וועלכע האָבען געגלויבט אין איהר אַז געבאָרענער גערעכטיגקייט, זיינען שוין געווען אין דער פערשווינדענדער מינאָריטעט. דער קאמפף איז דאָרום ניט געפיהרט געוואָרען אויף דעם פונקט, נאר אויף דער פראַגע, אויב די נאציאָן, אלס אזעלכע, האָט דאָס רעכט צו שטערען די שקלאפעריי, אָדער, אויב די סויט זאָל בעסער ניט געשטערט ווערען פון אויסערע אינפליסע און זי זאָל זיך אליין פערוואָלטען איהרע „בעזונדערע אינסטיטוציאָנען“ — צו געברויכען די פיינלינגערעס פראַגע פון די רעד-נער פאר שקלאפעריי. דער געשרי איז אויפ-געהויבען געוואָרען געגען „צענטראַליזאציאָן“ און „פערדעראַטיווען אנגריף“, פאר „שטאַטס-

פעררי, וועלכער האָט פאָרגעשטעלט אלס איינס און דאָסזעלבע די שטאַטסער-רעכטע אין אַ טהעאָריע וועלכע איז אויסגעארבייט מיט פיעל טעכנישע קונסט און יוריסטישע געלערנטקייט דורך „קאלהון און אנדערע פאָרשטעהער פון שקלאפעריי. עס איז וואָהר, אַז זיי האָבען געגרינדעט זייער ארגומענט-הויפטזעכליך אויף דעם צעהנטען אמענדמענט צו דער קאנסטיטור ציאָן, וועלכע איז דורכגעגאנגען אויפ'ן פער-לאַנג פון דזשעפערסאָן און זיינע נאכפאלגער, וועלכער ניט די פערשידענע שטאַטען אלע רעכטע, וועלכע זיינען ניט דייטליך גשאַנקען געוואָרען צו דער נאציאָנאלער רעגירונג, און אויך ניט גאנץ דייטליך ענטזאגט געוואָרען צו די שטאַטען. דיווער אמענדמענט צייגט, אַז דזשעפערסאָנען איז גאָר ניט געווען וויכטיג די אויבערהערשאַפט פון די שטאַטען, וועלכע איז שפעטער אזוי טהייער געוואָרען דער דעמאָקראַ-טישער פארטיי, נור ער האָט איינפאָך געוואָלט די נאציאָנאלע רעגירונג — אַ רעגירונג נאָך זיין געדאַנק נאָך — זאָל האָבען אזוי וועניג מאַכט ווי נור מעגליך. ווייל דיווער אמענד-מענט לאָזט דיווע רעכטע איבער ניט נור פיר די שטאַטען אליין, זאָנדרען פיר די שטאַטען אָדער פיר'ן פאָלק. מיט דיווער אונגעשטימט קייט צו וועמען אייגענטליך דיווע רעכטע גע-הערען ענדיגט זיך די געשיכטע וואָס אַז בעטרעפט דזשעפערסאָנען: אין יענעם מאָמענט האָט ער געהאַלטען אין פאָרמירען די נאציאָנאַל-לע רעגירונג און ער איז געווען זיכער נור אין איין זאָך — אַז די נאציאָנאַלע רעגירונג זאָל ניט בעזיצען דיווע רעכטע. און ווייטער האָט ער זיך ניט געוואָלט גענוי אויסשפרעכען. ווען די פראַגע איז געשטעלט געוואָרען, צי זאָלען די שטאַטסער-רעגירונגען צו בעזיצען, פלעגט ער טענה'ן, אַז זיי אויך ניט, נור אַז דיווע רעכטע מוזען געהערען דעם פאָלק, ד. ה., אַז דערווייל עקזיסטירען זיי ניט סידען דאָס פאָלק וועט זיי געוויילגען. טאָמאס דזשעפערסאָן און די דע-מאָקראטישע פארטיי זיינען אויף אזא אופן געוואָרען די פערטהידיגע פון פרייהייט. פריי-הייט פון דעם שטאַט געגענאיבער די צענטראַל-לע רעגירונג, פרייהייט פון דער געמיינדע געגענאיבער די שטאַטס-רעגירונג, און פרייהייט פון דעם אינדיווידואל געגענאיבער יעדע רע-גירונג ווי ווייט נור מעגליך.

עס האָט זיך אָבער באלד אַרויסגעשטעלט, אַז די אמעריקאנער פרייהייט, וועלכע דזשע-פערסאָן און די דעמאָקראטישע פארטיי האָבען געזוכט צו בעשיצען מיט דער פערמיטלונג פון דער קאנסטיטוציאָן, ענטהאַלט געוויסע זאָנדער-בארע כאַראַקטעריסטישע. עס איז באלד קלאָר געוואָרען, אַז יעדע פארמע פון פראָגרעס איז געווען אונקאנסטיטוציאָנעל, ווייל קיין אויס-דריקליכער בעפעהל איז נאטירליך ניט געגעבען געוואָרען אין די קאנסטיטוציאָן ווי אזוי צו האַנד-לען מיט זאכען און צושטענדע, פון וועלכע די

קאנסטיטוציאן, פערבאטען דעם קאנגרעס אָבצור-שאַפֿען די שקלאַפֿעריי אין דעם דיסטריקט אָו קאָלומביא און אין די טעריטאָריען, וועלכע זיינען פון דער קאנסטיטוציאן אויסדריקליך גע-שטעלט געוואָרען אונטער די קאנטראָלע פון דער פֿעדעראַטיווער רעגירונג. אבער ביי דעם האָט זיך דאָס געריכט ניט אָבגעשטעלט. ער האָט ערקלערט (גלייך ווי איהם וואָלט זיך געוואָלט מאַכען צום גרעסטען נאַרען די לעהרען פון די דעמאָקראַטישע פּאַרטיי, וועלכע ער האָט בע-שיצט) אז טאַקע דיזע פרייהייט און דיזע שטאַטס־ערעכטע האָבען געשטערט די שטאַטען זעלבסט אָבצושאַפֿען די שקלאַפֿעריי ביי זיך אַליין. דיזע ענטשיידונג האָט קלאָר געמאַכט, אז אַזוי לאַנג ווי די קאנסטיטוציאן עקזיסטירט אָדער, אַם וועניגסטען אַזוי לאַנג ווי זי איז „שטרענג“ פערטייטשט, איז די שקלאַפֿעריי פֿער-זיכערט, און ניט נור אַלס „בעזונדערע אינסטי-טוציאָנען“ פון דער סוימ, נור, אין פרינציפ אַם וועניגסטענס, (ווייל אין דער פראַקטיק האָבען זיך די „בעזונדערע אינסטיטוציאָן“ אוי-טער דער סויט ניט געלויבט) איבער אַלע פֿער-אייניגטע שטאַטען. אַזוי ווי די ריכטער-אבטהיילונג איז די אַלערהעכסטע פּאָליטישע מאַכט פון דעם לאַנד, האָט זי שקלאַפֿעריי גע-קענט אָבגעשאַפט ווערען נור דורך דעם רוף צו וואַפֿען. דיזער רוף איז געקומען פֿיער יאהר שפּעטער. און מען האָט געמוזט אויסשטרייטען איינעם פון די גרעסטע ברודער־קריגע אין דער געשיכטע, איידער מען האָט געקענט די קאָנ-סטיטוציאָן אַזוי אַמענדירען, אז מען זאָל קענען אָבשאַפֿען די שקלאַפֿעריי.

ליידער אָבער האָט דער ברודער־קריגע ניט אויסגעהיילט די ראַדיקאַלע פֿעלערן פון אונזער פּאָליטישער סיסטעם: די אוננאַטירליכע און פֿערעלטערטע (אנאַכראַניסטישע) אויטאָקראַטיע פון דעם ריכטער־האָם. אונטער אונזער יעצטי-גער פּאָליטישער סיסטעם, ווי עס איז שוין בע-וועזען געוואָרען אין דעם קאַמפּף איבער דער שקלאַפֿעריי, וועט קיין וויכטיגע סאַציאַלע פראַגע ניט געלייזט ווערען אָהנע רוף צו וואַפֿען. עס בלייבט ערנסט צו: אָפֿען, אז ווען דער נעכסטער אונפֿערמידיליכער רוף צו וואַפֿען וועט קומען, וועט מען גוט זעהען, אז אַ פֿריערליכער פּראָגראַם זאָל שוין מעגליך ווערען כאַטש אין דער צוקונפט.

רעכט“, „לאָקאַלע רעגירונג“ און די אנדערע, וועניגער־בדייטענדע בעשיצונגס־ענגלען פון דער אַמעריקאַנער פרייהייט. אַלעס, נאַטירליך, האָט זיך געשיצט אויף די שטרענג־פֿער-טייטשונג פון דער קאנסטיטוציאן, צו וועלכער מען האָט זיך געווענדעט אַלס דעם לעצטען שיערסגערעכט אין דער פּאָליטיקאַל־ענאַלער פראַגע, גראַדע ווי מען האָט זיך געווענדעט צו דער ביבעל אַלס צו דעם לעצטען שיערסגערעכט אין דעם מאָראַלען פונקט, וואָס די פראַגע האָט אין זיך ענטהאַלטען.

אין דיזען שטרייט איז די סויט געווען גע-שטיצט פון דעם ריכטער־האָם. דאָס איז אָבער פון דעסטוועגען ניט געווען געניגענד פאַר די סויט. אין דער נאַטור פון דיזען קאנפליקט, ווי אין אַלע אנדערע גרויסע קאנפליקטען, איז שוין געלעגען די נייגונג צו אַ קרויס. די נאַציאָן האָט ניט געקענט עקזיסטירען, „האַלב־שקלאַ, האַלב־פֿריי“. דער „אונאונטערדריקבאַרער קאַמפּף“ האָט אָנגעהויבען צו קומען צו אַן ענדע, ניט דורך די בעמיהונגען פון דער „פֿרייער“ האַלבֿער נאַציאָן, אויסצוראָטען די שקלאַפֿעריי פון דער סויט, נור דורך די בעמיהונגען פון די שקלאַפֿענבעזיצער צו שטערען די „פֿרייע“ נאָרט אָבצושאַפֿען איהר אייגענע שקלאַפֿעריי. ווי זאָנדערבאַר עס זאָל ניט אויסזעהן, איז דאָס פון דעסטוועגען אַ היסטאָרישער פאַקט, אז די אַנ-גענגער פון „האַם רול“, „לאָקאַלע רעגירונג“ און „שטאַטען־רעכט“ האָבען געשטרעבט אַריינצוצווינגען די שקלאַפֿעריי, די „בעזונדערע אינסטיטוציאָנען“ פון דער סויט, אין די נאָרט־שטאַטען, וואו די שקלאַפֿעריי איז שוין געווען אָבגעשאַפט, און די שטרענג־פֿערטייטשונג איז געווען געברויכט אַלס דער מיטעל צו מאַכען, אז די צענטראַלע רעגירונג זאָל צווינגען די שקלאַ-פֿעריי אויף די פֿרייע שטאַטען. און דיזע בעמיהונגען פון די שקלאַפֿענבעזיצער זיינען זיי געלונגען דורך די הילף פון די ריכטער. אין יאהר 1857 האָט דער אָבערגערעכט פון די פֿער-אייניגטע שטאַטען אַרויסגעגעבען זיין בעריהמ-טען שַענדליכען פסק אין די דרעד סקאַטש קייס. און דיזען פסק האָט דאָס געריכט ערקלערט דורך אַ געקניצעלטען אַרגומענט, אז די פרייהייט פון דעם אַמעריקאַנער פּאָלק און די רעכטע פון די בעזונדערע שטאַטען זיך זעלבסט צו רעגירען ווי עס איז זיי גאַראַנטירט פון די פֿעדעראַטיווע

דער תלמוד

פון דר. א. גינזבורג.

5.

די מעטאדען צו פארשען די תורה.

האָבען ניט זעלטען געמאכט חזק פון די שטאַלצע „בעלי הלכה“ מיט זייערע ענדלאָזע געזעצע און פּלפּולים. זיי זיינען געווען צוויי גאנץ פער- שיעדענע סאָרטען מענשען מיט פערשיערענע אויפגאבען און ציעלען: טרוקענע יוריסטען פון איין זייט און בעגייסטערטע פאָעטען פון דעם אנדערען. און דאָך, ווי זאָנדרבאר דאָס זאָל ניט אויסקומען, זיינען די מעטאָדען, וועלכע זיי האָבען געברויכט אין זייערע „פאָרשונגען“ געווען כמעט איינע און די זעלבע.

לעת עתה וועלען מיר זיך בעשעפטיגען נור מיט דעם מדרש הלכה.

די „מדות שהתורה נדרשת בהן“, ד. ה., די מעטאָדען ווי די תורה ווערט געפארשט קענען איינגעטיילט ווערען אין צוויי הויפט-גרופען:

(1) אין ריין לאַגישע, וואו דער נייער געזעץ ווערט בעגרינדעט אויף ריין לאַגישע יסודות, און

(2) אין שפראַכליכע, וואו דער נייער געזעץ ווערט בעגרינדעט אויף די אייגענטימליכקייטען פון דער שפראַך און וועלכער א בעשטימטער פסוק איז געשריבען. אַן איבריגער וואָרט, אן איבריגער אות, א געוויסער אויסדרוק, א וויערעהאָלונג, און דערגלייכען איז גענוג אום ארויסצודרינגען א נייען געזעץ אָדער נייע איינ- צעלהייטען אין אַן אַלטען געזעץ.

מאנכע פון דיזע מעטאָדען זיינען שוין געווען בעקאנט אין גאנץ אַלטע צייטען. די אידישע געלעהרטע זיינען וואהרשיינליך בעאיינ- פלוסט געוואָרען פון דער אריסטאָטעל'שער לאַגיק, מיט וועלכער זיי האָבען זיך בעקענט. צווישען דיזע עלטערע מעטאָדען געפינט זיך אויך דער „קל וחומר“, וועלכען אפילו די צדוקים האָבען אנערקענט (ידין, פרק ד', משנה ז'). אנדערע דאגעגען זיינען פראָדוקטען פון א שפּעטערע צייט.

דער ערסטער אין וועמעס נאָמען עס ווערט געגעבען אַ קלאַסיפֿיצירונג פון דיזע „מדות“ אָדער מעטאָדען איז הלל הזקן. ביז זיין צייט האָט מען זיך הויפטזעכליך געפיהרט לויט ווי די פארשטעהער פון די סנהדרין האָבען גע- האט בקבלה, טראַדיציאָנעל, פון זייערע פאָר- גענגער. די אַלע טראַדיציאָנעלע געזעצע און מנהגים זיינען דאמאלס געווען גוט בעקאנט, און

אין שוין בעמערקט געוואָרען אין פאָריגען אַרטיקעל, אז דער קאמפּף וואָס עס האָט זיך אָנגעפאנגען געגען די נייע איינריכטונגען, געגען דער „תורת זקנים“, האָט גע- בראַכט דערצו, וואָס מען האָט געזוכט אַריינצוברענגען דיזע אַלע איינריכטונגען אין דעם זין פון די ווערטער פון דער תורה גופא. דורך דעם האָט מען געמיינט צו פערזיכערען און פערפעסטיגען דעם אָנזעהען פון דער „תורה שבעל פה“ ניט נאָר אין די אויגען פון פאָלק, זאָנדרען, אויף אין די אויגען פון איהרע גענגער.

אום דיזען צוועק צו עררייכען איז אבער דער איינפאכער זין פון דער תורה, דער פראָסטער פשט אַליון, ניט געווען גענוג. עס איז נויטיג געוואָרען זיך צו גריבלען אין די ווערטער, אויסגעפינען זייער טיעפערען מיינ, אויספארשען די ווייטערע כונה פון פסוק — דאָס האָט געהייסען „דרש“, פארשונג. מען דארף אבער ניט פערגעסען, דאָס אָבזאָהל מען האָט זיך שטאַרק אָבגעגעבען מיט'ן זוכען דעם טיעפער- רען זין פון פסוק, איז דענאָך ניט פערוואָרפען געוואָרען די אויגעשיינליכע בעדייטונג. דער כלל איז דאָרום: „הדרשה תדרוש ואין המקרא יוצא מדי פשוטו“ — זאָל די פארשונג פארטאגנעצט ווערען, אבער דער איינפאכער זין פון דעם פסוק קען ניט גענעדערט ווערען.

צוויי סאָרטען „דרש“ געפינען זיך אין תלמוד: איינער הייסט „מדרש הלכה“, די פארשונג פון געזעץ, און ווערט געברויכט אום צו בעגרינדען אָדער ארויסצודרינגען א געוויסען געזעץ (הלכה) פון פסוק. דער אנדערער הייסט „מדרש אגדה“ אָדער הגדה, און ווערט געברויכט אום ארויסצונעהמען טאָקע פון דעם זעלבען פסוק גופא א מוסר השכל, א עטהישע לעהרע אָדער א נייען געדאנק.

דיזע ביידע סאָרטען דרשנים אָדער פארשער זיינען ווייט ניט אַלע מאָל געווען פריינדליך צווישען זיך. די „בעלי הלכה“ האָבען זיך בע- טראַכט אַלס פיעל העכער ווי די „בעלי האגדה“ און האָבען געקוקט אויף די לעצטע מיט פער- אכטונג. די בעלי האגדה פון זייער זייט וויעדער

איילען פון הלכה. דיוע טהעטיגקייט פון די פרושים האט הורדוס'ן וועניג געקומערט און ער האט זיי דארום געלאזען צורוח. הלל הזקן איז גראדע געווען די פאסענדסטע פערזאן פאר אזא מיין טהעטיגקייט. א רהיגער, שטילער, גוטער מענש, וועלכער האט פיינט געהאט זיך צו מישען אין פאליטיק; א מענש, וועלכער האט געווען דעם העכסטען ציעל אין לעבען אין דער פער-עדלערונג און פערפיינערונג פון דעם מענשען גופא; ווער עס האט געהאט נור איין-איינציגע אויפגאבע — צו לערנען לעבע צום צווייטען, אט אזעלכער איז געווען הלל הזקן, א מיין גראף טאָלסטאָי פון יענע צייטען. פאר אזעלכע סאָר-טען מענשען שרעקט זיך די הערשיג געוועהנליך ניט צופיעל... הורדוס האט איהם, ווי עס ווייזט אויס, געקענט פערטראָגען, און הלל הזקן איז געוואָרען דער נשיא.

* * *

די מעטאָדען, וועלכע הלל הזקן, אלס נשיא, האט איינגעפיהרט אין דער פאָרשונג פון דער הלכה ווערען דערמאָנט אין אבות דרבי נתן (פרק ל"ו), און זיי זיינען זעבען אין צאָהל. שפעטער האט ר' ישמעאל געמאכט פון זיי דריי-צעהן. די צוויי און דרייסיג מדות פון ר' אליעזר זיינען געוויסע הוספות, וועלכע האָבען מעהר צו טהון מיט דעם „מדרש אגדה“.

די ערשטע מדה איז קל וחומר. קל מיינט לייכט; חומר מיינט שווער, הארב. דער געדאנק דערפון איז, אז פון א לייכטע זאך קען מען לערנען אויף א שווערע, ד. ה., אויב די לייכטע זאך איז פערבאָטען מוז די הארבערע זאך אודאי פערבאָטען זיין, אפילו ווען דער פערבאָט אויף דער לעצטער איז ניט דערמאָנט.

לאָמיר עס אַלסטרירען מיט אַ ביישפּיעל: שבת ווערט בעטראַכט אלס הייליגער ווי יום-טוב. אלעס דאָרום וואָס איז פערבאָטען צו טהון אום יום טוב איז אודאי פערבאָטען צו טהון אום שבת. אין דיוען פאל איז יום טוב דער קל (די לייכטערע זאך) און שבת דער חומר (די הארב-ערע זאך); אז אלעס וואָס איז פערבאָטען צו טהון אום יום טוב איז אודאי פערבאָטען צו טהון אום שבת, איז דער לאָגישער שלום פון דער לייכטקייט פון יום טוב און דער הארבקייט פון שבת.

יעדער קל וחומר, ווי אירגענד וועלכער סיל-לאָגיסם, בעשטעהט פון דריי טהיילען: פון צוויי גרונדזעצע אָדער הנחות און איין שלום אָדער פּוּל־יוצא. אין אונזער געגעבענעם ביישפּיעל וועט זיין אזוי:

(א) די ערסטע הנחה: יום טוב איז לייכטער אלס שבת.

(ב) די צווייטע הנחה: א געווי-סער פערבאָט איז גילטיג אויף יום טוב.

(ג) דער פּוּל־יוצא: דער פערבאָט מוז אויך זיין גילטיג אויף שבת.

מען האט זיך ניט געדארפט קליגען זיי צו בע-גרינדען מיט אלערליי שכל'דיגע המצאות.

דאן אָבער האָבען זיך אָנגעפאָנגען אונ-רוהיגע צייטען אין דעם לאַנד יהודה. עס האָט זיך אָנגעפאָנגען די אונגליקליכע מלחמה צווישען די צוויי חשמונאים ברידער יוחנן הורקנס און אריסטובול אַיבער דער מלוכה. דער רוימישער אדלער איז גערופען געוואָרען אלס דער עהרליכער פשרה-מאכער מיט דעם רעזול-טאט, אז דאָס אידישע פאָלק האָט אויף אלע מאָל פערלאָרען זיין זעלבסטשטענדיגקייט, פאלענדיג ענדליך אונטער דעם אייזערנעם יאָך פון די רוימער.

יענע שוידערליכע, לאַנגע און בלוטיגע ברודער-מלחמה, אין וועלכע פיעלע טויזענדער אידען האָבען פערלאָרען זייער לעבען און דאָס גאנצע לאַנד איז שיער חרוב געוואָרען, האָט זיך געענדיגט דערמיט וואָס די גאנצע חשמונאים-דינאַסטיע איז אונטערגעגאנגען. די אידישע מלוכה איז אַריבער אין די הענד פון א פרעמדען; דער זון פון א געצוואונגענעם גר, אן אדומי, הורדוס דער שרעקליכער, אָדער דער גרויסער, איז געוואָרען דער אידישער קעניג.

דאָ איז ניט דער פלאַץ צו געבען אַ באַראַק-טעריסטיק פון דיוען הורדוס דעם גרויסען, וועל-כער איז אין פיעלע הינזיכטען געווען עהנליך צום רוסישען צאר אייוואן דעם שרעקליכען. דאָ איז נאָר נויטיג צו בעמערקען, אז דיוער הורדוס האָט ניט ליעב געהאט צו מאַכען לאַנגע מחזקות מיט זיינע שונאים. ניט נאָר האָט ער געטויטט אלע חשמונאים, אפילו זיין אייגענע ווייב, כדי עס זאָלען זיך ניט בעווייזען נייע פרעסענדרענטען אויף דער מלוכה, נאָר ער האָט אויך ערמאָרדעט אלע געלעהרטע פון דעם סנהדרין. ער האָט זיי ניט געקענט מוחל זיין, וואָס לאַנג צוריק, ווען ער איז נאָך געווען גענעראַל אין גליל, האָבען זיי איהם געוואָלט פּעראורטהיילען צום טויט. ער האָט זיך מיט זיי אָבגערעכענט אויפ'ן שוידער-ליכטסטן אופן, ווען ער איז עולה לגדולה געוואָרען.

עס פערשטעהט זיך, אז אזא שרעקליכע מהומה-צייט איז ניט געווען גינסטיג פאר דער פאָרשונג פון דער תורה. די תלמידים חכמים זיינען אונטען/רגעט געוואָרען, און אונזער פון דעם סנהדרין איז געפאלען, פיעלע הלכות זיינען פערגעסען געוואָרען, און עס האָט געהאַלטען, אז „די תורה זאָל פערגעסען ווערען“, ווי דער תלמוד דריקט זיך אויס, „כיון הלל הזקן האָט איהר צוריקגעבראכט פון בבל“.

ווען הלל הזקן האָט זיך צוריקגעקעהרט אין ארץ ישראל איז דאָס לאַנד שוין געווען מעהר אָדער וועניגער בערוהיגט. די פרושים, וועלכע האָבען הורדוס'ן קיינמאָל ניט אנערקענט און איהם שטענדיג גערופען „עבדא“ (שקלא), האָבען זיך אין גאנצען אָבגערוקט פון פאָליטישען לעבען און האָבען זיך בעגראָבען אין די פיער

אויסדרוק אין דער תורה, אָהנע דערביי ארויס-צוברענגען א נייען געזעץ; און צווייטענס, עס ווערען פערנליכען צוויי פערשידענע געזעצע אין דער תורה, וועלכע געטהאלטען אין זיך דעם זעלבן אויסדרוק, כדי די אלע איינצעלהייטען וואָס ווערען געזאָגט וועגען איינעם זאָלען אויך גילטען אויף דעם צווייטען.

דער ערסטער אופן הייסט „למוד סתום מן המפורש“ — מען לערנט דאָס אונבעוואוסטע פון דעם בעוואוסטען. אין דער תורה, צום ביי-שפּיעל, שטעהט געשריבען: איחר זאָלט פייני-גען אייערע לייבער אום יום כפור (תענו את נפשתיכם). די פראגע איז וואָס מיינט דער וואָרט „תענו“, מיט וואָס זאָל מען די לייבער פייניגען? נון, געפינט זיך א פסוק, וואו עס שטעהט געשריבען „ויענך וירעבך“ און ער האָט זיך געפייניגט און געהונגערט. אין יענעם פסוק איז קלאָר אז „ויענך“ הייסט הונגערען. דער וואָרט „תענו“ אַלזאָ וואָס שטעהט ביי יום-כפור מיינט דאָרום אויך הונגערען: יום-כפור אַלזאָ טאָר מען ניט עסען.*

דער אנדערער אופן פון „גזרה שוה“ קען אַם בעסטען אילוסטרירט ווערען מיט פאָלגענדער-מעשה וואָס געפינט זיך אין תלמוד (פסחים, ס"ו): ע' האָט געטראָפּען, אז פסח איז אויס-געפאלען אום שבת. די „בני בתירא“ וועלכע זיינען דאמאלס געווען די נשיאים האָבען ניט געוואוסט די הלכה, צי מעג מען מקריב זיין דעם קרבן פסח אום שבת אָדער ניט. הלל הזקן, וועלכער איז דאמאלס אָנגעקומען פון בבֿל האָט גע'פסק'עט אז מען מעג דורך די פאָלגענדע „גזרה שוה“:

„נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד
מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת
אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת.“

ד. ה., עס שטעהט, מען זאָל שעכטען דער קרבן-פסח אין דער צייט, און עס שטעהט אויך, אז מען זאָל שעכטען דעם קרבן-תמיד אין דער צייט; אזוי ווי דער „אין דער צייט“ וואָס איז געזאָגט געוואָרען ביין קרבן-תמיד אויך דוחה שבת, אזוי איז אויך דער „אין דער צייט“ פון קרבן-פסח דוחה שבת.

עס פערשטעהט זיך, אז אועלכע אנאָלאָגיען פון אויסדריקע האָט געקענט זעהר אָפט מיט-ברויכט ווערען, און די תלמודיסטען האָבען דאָ-רום געפונען פאר נויטיג צו בערגענצען דעם

(* אָט איז די תלמודישע פאָרמולע וועגען זינען ענין:

„נאמר כאן תענו את נפשתיכם
ונאמר להלן ויענך וירעבך
מה להלן עיני רעבון

אף עינו שנאמר כאן עינו רעבון.“ (יבוא ע"ד)

עס פערשטעהט זיך, אז אין יעדעם סילאָגאָם קען דער פועל יוצא נור דאָן זיין ריכטיג, ווען די הנחות זיינען ריכטיגע; אויב די לעצטע זיינען פאלש, קען מען לאָגישער-ווייזע בעווייזען אלע אונמעגליכקייטען. דער חסרון וועט זיין ניט מיט דער לאָגיק, נור מיט די גרונדזעצע אויף וועלכע דער לאָגישער בנין איז אויסגעבויט.

דאָס זעלבע איז מיט א קל וחומר. עס מוז פריהער זיין זיכער, אז די ביידע זאכען וועגען וועלכע עס ווערט גערעדט שטעהען איינע צו די אנדערע אין די בעציהונג פון גרינגערען צום האַרבערען. ווען, למשל, אין אונזער ביישפּיעל פון יום טוב און שבת וואָלט געקענט בעווייזען ווערען, אז אין איינעם אָדער מעהרערע פונקטען איז יום טוב האַרבער אַלס שבת, ווערט דער גאנצער קל וחומר פערוואָרפען. וואָרום קוים איז מעגליך, אז יום טוב איז האַרבער אין איין פונקט, קען ער דאָך אויך זיין האַרבער אין א צווייטען פונקט. ווען א קל וחומר ווערט אויף אזא אופן פערוואָרפען, איז עס בעקאנט אין תלמוד מיט דעם טעכנישען נאָמען „פרכא דדינא“.

אין תלמוד געפינט זיך זעהר אָפט גאנץ ווילדע קל וחומר'ס, וועלכע ווערען אָבער טאקע באלד דאָרטען גופא פערוואָרפען, ווייל די הנחות ווערען בעווייזען צו זיין ניט ריכטיג. אין די פאָלגים וואָס קומען דערביי פאָר, ווייזט זיך אָפט ארויס זעהר פיעל לאָגישער שאַרפזין.

די תלמודיסטען האָבען גאנץ גוט איינגעזעהן די מעגליכקייט פון אַלערליי סאָפיסטישע קל וחומר'ס און האָבען דאָרום בערגענצט די בעדייטונג פון דיוער מעטאָדע אין בעצוג צו די אַרױסגעדרינגענע געזעצע. די בערגענצונגען זיינען דריי:

1 „דיו לבא מן הדין להיות כנדון“ — דער אַרױסגעדרינגער געזעץ דאָרף ניט זיין האַרבער אויף דער האַרבערער זאך, ווי עס איז דער אַרױסגעלער געזעץ אויף דער לייכטערער. אין אונזער געגעבענעם ביישפּיעל פון יום טוב און שבת, קען דער פערבאָט אויף שבת ניט זיין שטארקער ווי עס איז דער פערבאָט אויף יום-טוב.

(2) „אין עונשין מן הדין“ — פון א קל-וחומר קען מען נור אַרױסדרינגען א פערבאָט (אן איינער), אבער ניט קיין בעשטראָפונג.

(3) „אין דנין קל וחומר מהלכה“ — פון א טראַדיציאָנעלען געזעץ קען מען דורך א קל וחומר ניט אַרױסדרינגען קיין נייען געזעץ.

די צווייטע מדה איז גזרה שוה. די ווערטערליכע איבערזעצונג פון גזרה שוה וועט זיין א „גלייכער טהייל“ אָדער א „גלייכער בע-שלוס“. די מעטאָדע בעשטעהט אין דער אַנאָ-לאָגיע פון גלייכע אויסדריקע אין פערשידענע פלעצער פון דער תורה. טעכניש ווערט דיוע מדה געברויכט אין תלמוד אויף צווייגערליי אופנים: ערסטענס, צו ערקלערען א ניט קלאָרען

שעדיגטער און סאי דער שעדיגער מעגן אריינ-
קומען

אזוי איז אויך יעדער פלאץ וואו סאי דער
געשעדיגטער און סאי דער שעדיגער מעגן
אריינקומען (דארף דער אומגערענדיגער מערדער
אנטלויפן אין די ערי מקלט)

ארויסגענומען פון דיוען כלל זיינען אבער
יענע פלעצער וואו דער בעשעדיגטער קען ניט
אריינקומען, דארטען איז דער אומגערענדיגער
מערדער אין גאנצען פריי.

אין דעם גענעבענעם ביישפיעל ווערט גע-
מאכט דער בנין-קאב פון איין פסוק, און ער
הייסט דארום „בנין-קאב מכתוב אחר.“ א בנין-
קאב קען אבער אויך געמאכט ווערן פון צוויי
פסוקים, ד. ה., צוויי אייגענעלע געזעצע קענען
אויך ווערן גענערענדיגט. דאס איז בעקאנט
אלס די פיערטע מדה און רופט זיך: „בנין-קאב
משני כתובים, א גענערענדיגטע פון צוויי
פסוקים.

ווען א בנין-קאב ווערט געמאכט פון צוויי
פסוקים, ווערט פריהער בעוועזען מיט וואס זיי
אונטערשיידען זיך איינער פון דעם אנדערע;
דאן ווערט בעוועזען די כאראקטעריסטישע
אייגענשאפטען, וועלכע זיי ביידע בעזיצען.
דיוע כאראקטעריסטישע אייגענשאפטען זיינען
עס די אורזאכען, ווארום א געוויסער געזעץ איז
גילטיג פאר זיי ביידע גלייך. דער פועל יוצא
דערפון וועט זיין, אז אלע די פעלע וועלכע בע-
זיצען די זעלביגע כאראקטעריסטישע אייגענ-
שאפטען בעלאנגען צו דער זעלבער קאטעגאריע,
און דער גענעבענער געזעץ איז דארום אויך
גילטיג פאר זיי.

די תלמודישע פארמולע איז דאן:

„לא הרי זה כהרי זה ולא הרי זה כהרי זה
הצר השוה שבהן —————
אף כל —————“

דאס הייסט, דער איז ניט גלייך צו יענעם,
און יענער איז ניט גלייך צו דעם
ביידע אבער האבען פאלגענדע אייגענשאפטען—
פאלגליך, אלע פעלע וואס האבען די זעלבע איי-
שאפטען — — — און אזוי ווייטער.

די פינפטע מדה איז „כלל ופרט“ און „פרט
וככלל.“ „כלל“ מיינט א גענעראליזאציע; „פרט“
מיינט א ספעציפיקאציע. א געזעץ איז געשריע-
בען בדרך כלל, ווען ער האט אן אלגעמיינעם
כאראקטער און איז גילטיג אויף פיעלע עהנליכע
פעלע; א געזעץ דאגעגען איז געשריעבען
בדרך פרט, ווען ער איז גילטיג נאך אויף איין
געגעבענעם פאל.

אין דער תורה געפינען זיך פיעלע געזעצע,
וועלכע באהאנדען זיך אן מיט א כלל און ענדיגען
זיך מיט פרטים, מיט איינצעלע פעלע; עס
געפינען זיך אויך אזעלכע געזעצע וואס פאנגען

געברויך פון דער גזרה שוה אויף די פאלגענדע
וועגען:

(1) אום צו מאכען א גזרה שוה, מוז כלל-
הפחות איינער פון די גלייכע אויסדריקע זיין
איבריג. דאמאלס הייסט עס „מופנה מצד אחר“
— ליידע פון איין זייט; ווען די ביידע אויס-
דריקע זיינען איבריג איז נאך בעסער, און עס
הייסט דאמאלס א „מופנה משני צדדים.“
(2) „אין אדם דן גזרה שוה מעצמו“ —
קיינער האט קיין רעכט ניט ארויסצוריינגען א
דין פון אן אייגענער גזרה שוה; זי דארף זיין
בעקאנט און איבערגעגעבען בקבלה פון די פרי-
הערדיגע דורות.

די דריטע מדה איז בנין אב. די
ווערטליכע איבערזעצונג וועט זיין „דער געבוי
פון א הויפט-געזעץ“, א גענעראליזאציע. דער
געדאנק דערפון איז, אז א געוויסער ספעציעלער
געזעץ ווערט געמאכט אויף א הויפט-געזעץ, ד. ה.,
ער ווערט גענעראליזירט, כדי ער זאל אויך גילטיג
זיין אויף אלע עהנליכע פעלע. דערצו איז נור
נוטיג, אז מען זאל אויספארשען די בעגרינדונג
פון דעם ספעציעלען געזעץ; און אויב דיזעלבע
בעגרינדונג קען אויך זיין גילטיג אויף אנדערע
פעלע, ווערט דער זעלבער געזעץ געלעגט אויף
יענע אלע פעלע.

לאמיר נעהמען א ביישפיעל:

אין דער תורה שטעהט געשריבען, אויב
איינער וועט געהן מיט זיין חבר אין וואלד האקען
האלץ און די האק וועט ארויספאלען פון זיין
האנד און טרעפען דעם חבר, וועלכער וועט דער-
פון שטארבען, דארף דער מערדער אנטלויפן
אין די ערי מקלט, ווייל ער האט עס געטאן
אומגערן. די תלמודישע האבען פון דיוען
געזעץ געמאכט א בנין-קאב און האבען אויס-
גערעכענט פיעלע עהנליכע פעלע, וואו דער אומ-
גערענדיגער מערדער דארף אנטלויפן (זעה: מכות,
אלו הן הגולין). אנאליזירענדיג דעם
געזעץ אין דער תורה, זיינען די תלמודישע
געקומען צום שלום, אז דער אומגערענדיגער
מערדער דארף נור דאן אנטלויפן אין די ערי-
מקלט, ווען דער מאָרד האט פאסירט אין אן
עפענטליכע פלאץ, און א פלאץ וואו דער ער-
מארדער האט געהאט א רעכט אריינצוגעהן,
און דער מערדער האט געדארפט זיין פארוויכטיג.
ווען אבער דער אומגערענדיגער מאָרד האט
געטראפען אין דעם רשות פון דעם מערדער, איז
ער אין גאנצען אונשוולדיג, ווייל ער האט דאך
ניט געקענט ערווארטען ביי זיך א פרעמדען
מענשען. אט איז די תלמודישע פארמולע:

„מה היער רשות לניזק ולמזיק לכנס לשם
אף כל רשות לניזק ולמזיק ליכנס שם.
יצא חצר בעל הבית שאין רשות לניזק לכנס שם.“

ד. ה., אזוי ווי דער וואלד (וועלכען די תורה
ספעציפיקירט) איז א פלאץ וואו סאי דער גע-
שעדיגטער און סאי דער שעדיגער מעגן אריינ-
קומען

די זעקסטע מדה הייסט „כיוצא בו במקום אחר“. די ווערטערליכע איבערזעצונג דערפון איז „עהנליכעס דערצו אין אן אנדער פלאץ“, און דאס מיינט, אז א געוויסער פסוק ווערט ער קלערט דורך דעם, וואס אין אן אנדער פלאץ געפינט זיך עהנליכעס צו איהם, וואו די כונה קומט ארויס קלעהרער.

די זיבעטע מדה איז „דבר הלמד מענינו“, א זאך וואס מען לערנט פון זיין ענין. ווען א ווארט אָדער אן אויסדרוק פון זיין ענין. ווען א אין נים אין גאנצען קלאָר, דאָרף מען איהם פערשטעהן נאָכ'ן סדר פון דעם ענין וועגען וואס עס רעדט זיך.

* * *

הלל הזקן'ס זייענע מדות זיינען די גרונד-מעטאָדען, וועלכע ווערען געברויכט אין תלמוד צו ערפארשען און בעגרינדען די נייע געזעצע. אויף דעם יסוד פון דיזע מדות האָט ר' ישמעאל אויסגעארבייט די בעקאנטע „שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן“ (די דרייצעהן מעטאָדען ווי די תורה ווערט אויסגעפארשט). דער אונז טערשיער איז א גאנץ קליינער, ביי ר' ישמעאל'ן זיינען נור דאָ עטליכע וואריאציען אויף דער מדה פון כלל ופרט.

די צוויי און דרייסיג מדות פון ר' אליעזר זיינען, ווי עס איז שוין געזאָגט געוואָרען פריער, הויפטזעכליך גילטיג פאר דער אגדה, אבער אויך זיי ענטהאלטען אין זיך די דרייצעהן מדות פון ר' ישמעאל.

אויסער דיזע געפינען זיך אויך אנדערע מעטאָדען, וועלכע זיינען געשאפן געוואָרען שפעטער. די מייסטע פון יענע זיינען דיין שפראכליכע: געוויסע ווערטער ווי צום ביי-שפיעל „רק“ (נאָר), „גם“ (אויך), „את“ (מיט), וועלכע זיינען אין תוך גענומען נאָר בייווערטער און קענען נים האָבען קיין ספעציעלען מין, ווערען דענאָך פון מאַנכע תלמודיסטען בענוצט, אום אַרויסצוריינגען נייע געזעצע. מיט דיזע מעטאָדע האָט זיך הויפטזעכליך בענוצט ר' עקיבא. זיי זיינען אבער בשום אופן נים בינדער פאר אלעמען, און מאַנכע תלמודיסטען ווילען זיי נים אנערקענען, טענה'נדיג אז „דברה תורה כלשון בני אדם“ — די תורה דריקט זיך אום ווי מענטשן רעדען.

מיין כונה איז נים געווען דאָ צו געבען א פולע אבהאנדלונג וועגען די „מדות שהתורה נדרשת בהן“. דאָס וואָלט אפשר געווען אינטערעסאנט, אבער דאָס איז א גאנץ שווערער און ברייטער ענין. איך וויל אָבער האַפּען, אז מיר איז געלונגען צו געבען דעם לעזער א מעהר אָדער וועניגער קלאָרען בעגריף וועגען די תלמודישע מעטאָדען, וועלכע זיינען גאָר נים אַזוי נאָריש ווי מאַנכער קען מיינען.

זיך אָן מיט פרטים, מיט איינצעלנע פעלע, און ענדיגען זיך מיט א כלל, מיט א גענעראליזאציע. די ער-טע פאָרמע הייסט כלל ופרט — פריהער קומט דער כלל און דערנאָך דער פרט; די אנדערע פאָרמע הייסט פרט וכלל — פריהער קומט דער פרט און דערנאָך דער כלל.

די תלמודיסטען נעהמען אָן, אז איבעראל וואו דער געזעץ פאנגט זיך אָן מיט א „כלל“ און ענדיגט זיך מיט א „פרט“, איז די כונה פון דעם געזעצגעבער צו בעגרענצען דעם געזעץ, אז ער זאָל נור זיין גילטיג אויף דעם פרט. אויפ'ן תלמודישען לשון הייסט עס: „כלל ופרט — אין בכלל אלא מה שבפרט“.

פאָלגענדער ביישפיעל וועט עס ערקלערען: אין דער תורה שטעהט געשריעבען: „א מענש פון אייך, ווען ער וועט וועלען ברענגען א קרבן פון בהמות צו גאָט, זאָל ער פון רינדער און שאף ברענגען זיין קרבן“. ווען א תורה זאָגט „בהמות“ איז עס א „כלל“ — אלע סאָרטען בהמות; ווען זי זאָגט ווידער „רינדער און שאף“ איז עס א פרט, עס ווערט ספעציפֿיצירט, וועלכע סאָרטען מען מיינט מיט דעם וואָרט בהמות. די תלמודיסטען קומען דאָרום צום שלום „בקר וצאן אמרתו לך ולא חיה“ — נאָר רינדער און שאף מענטשן ברענגען פאר א קרבן, אבער נים קיינע אנדערע חיות. (*)

ווען דער געזעץ פאנגט זיך אָן מיט א „פרט“ און ענדיגט זיך מיט א „כלל“ נעהמען דאָגעגען די תלמודיסטען אָן, אז די כונה פון דעם געזעצגעבער איז געווען צו גענעראליזירען, פערלאַנגעמיינען, דעם געזעץ. דער געזעץ איז דאמאלס גילטיג נים נור אויף דעם פרט, נור אויף אלעס וואס קען אַריינקומען אין דעם כלל. אין דיזען פאל איז דער פרט נור א ביישפיעל. אויף דעם תלמודישען לשון וועט עס הייסען „פרט וכלל — נעשה הכלל מוסריה על הפרט ומרבינו הכל“.

פאָלגענדעס איז א ביישפיעל פון פרט וכלל:

אין דער תורה שטעהט געשריעבען: „און אזוי זאָלסטו טהון צו זיין עזעל, און אזוי זאָלסטו טהון צו זיין קלייד, און אזוי זאָלסטו טהון צו אלעס וואס וועט ביי דיין ברודער געהן פער-לאָרען“. ווען די תורה רעדט וועגען אן עזעל אָדער א קלייד איז עס א פרט; ווען זי זאָגט ווייטער „צו אלעס וואס וועט ביי דיין ברודער געהן פערלאָרען“ איז עס שוין א כלל. די תלמודיסטען בעהויפטען דאָרום, אז מען דארף אומקעהרען צום אייגענטימער נים נור א פער-לאָרענעם עזעל אָדער א פערלאָרענע קלייד, זאָגן דערן אירגענדר וועלכע אנדערע זאך (זעה בבא מציעא, כז, אין דער משנה).

(*) דער וואָרט „בהמה“ אין העברעאיש לעגט זיך אויך אויף חיות.

דער סאציאליזמוס

פון וויליאם לייזערסאן.

זיין פראקטישע פראגראם.

צעהן יאָהר איז ניט גענוג, אום דער חלום זאָל ווערען א ווירקליכקייט, אָבער ווער עס בעאָב־אכטעט דעם גאנג פון די פאסירונגען, צווייפֿעלט גאָר ניט אין זיין אלמעהליגער פֿערווירקליכונג. לאָמיר אויף א ווילע בעטראַכטען די צייט, אין וועלכער מיר לעבען. „די וועסטערן ציוויליזאציע“, זאָגט פֿראַפֿעסאָר רוישענבוש, מאַכט דורך אזא מעכטיגע און ציעלבעווואוסטע עוואָלוציאָן, וועלכע האָט צו זיך אין דער געשיכטע קיין גלייכען ניט. און איהר אָנקומען איז געווען אונפֿערמיידליך. די רעליגיעזע, פּאָליטישע און אינטעלעקטועלע רעוואָלוציאָנען פון די לעצטע פינף יאהרהונדערטע, וועלכע האָבען בעשאַפֿען די מאָדערנע וועלט, האָבען געמוזט זיך נייטווענדיגער־ווייזע אויסדריקען אין די עקאָנאָמישע און סאָציאלע רעוואָלוציאָן, וועלכע שטעהט אונז יעצט פֿאַר.

„עס איז איבעראַל צוגעשטימט, אז דיווערסאַציאלער קרויס איז די אלער־וויכטיגסטע אויפגאבע פון אונזער דור. דאָס אינדוסטריעלע און קאָמערציעלע לעבען פון די פֿאַרטגעשריטענע נאַציאָנען ליגט יעצט אין געבורטס־וועהען. אין דער פּאָליטיק ווערען אלע אישוס און מעטאָדען איבערגעשטעלט און איינגעאָרדענט לויט דעם, ווי די סאָציאלע בעוועגונג געהט פֿאַרווערטס. צווישען די דענקער זיינען אלע יונגע און סעריעזע מוחות פֿערטיעפט אין דער לעזונג פון סאָציאלע אויפגאבען. אפילו די ליטעראַטור און די קונסט צייגען אָן, גראדע ווי קאָמפּאָזיטאָנעלען, אויף דעם מאָנעטישען פּאָליאָס פון אונזער אלעמענס געדאַנק — די גרויסקייט און די פֿרייע האַנד פון דעם קאָנצענטרירטען קאַפיטאַל אויף איין זייט, די אונאָנהענגיקייט, אינאיינעם, די מאַראַלע געזונדהייט און די פּאָליטישע מאַכט פון'ס פֿראַסטען עולם אויף דער אנדער זייט, פֿערשפּרעכען א לאנגען שווערען קאַמפּף צווישען די שטרייטענדע קרעפטע, וועלכעס מעג מיט רעכט שרעקען דאָס האַרץ פון'ס אַמעריקאַנער פּאַטריאָט.“

היינט צו טאָג טרעטען די סאָציאליסטען אויף מיט א בויענדער פראַגראַם, א וויסנשאַפֿטליכע פראַגראַם, געגרינדעט אויף די פונדאמענטאַלע פאַקטען, אויף וועלכע עס האלט זיך די עקוסיטירענדע סאָציאלע אָרדנונג. איהר צוועק איז איינצופיהרען געדעכטיגקייט, אויף אום צו עררייכען איהר ענדליכען צוועק, וויל זי

יי דער קאָראָנאַציע פון דעם יעצט טיגען קייזער פון רוסלאַנד האָט א קליינער, אַלטער מאַן איהם צוגעבראַכט די גליקווינשע און די אונטערטעניגקייט פון דער טווער. גובערניע. און אלס ער האָט זיך צו איהם גענייגט, האָט

ער געזאָגט:

„אייער מאַיע־טעט, ווען וועט רוסלאַנד האָבען א קאָנסטיטוציע?“

דער צאָר האָט אויף דערויף געגעבען צוויי אַנטוואָרטען. ער האָט געזאָגט: „דאָס איז א נאַרישער חלום.“ און דאן האָט ער דעם אל־טיטשקען פֿערשיקט קיין סיביר.

מיט צעהן יאָהר שפּעטער איז אין דער זעלבער שטאָרט פֿאַרגעקומען די ערעפֿונגס־צערע מאָניע פון דער ערשטער רוסישער דומא. איידער די דומא נעמט זיך נאָך פֿערהאַנדלען געשפּעטען, שטעהט אויף איינער פון די פויער־מיטגלידער. ער פרעגט ניט קיינעם ערלויב־ניס. „איך פֿאַרדער אן אַמענסטעי!“ שרייט ער אויס און נאָך דעם האַלט ער א בעגייסטערטע רעדע.

די צייט אַלואַ האָט געבראַכט איהר ראַכע. צעהן יאָהר האָבען פֿערוואַנדעלט דעם נאַרישען חלום אין א ווירקליכקייט. און אין דער קאָנ־סטיווציאָנעלער פֿערוואַמלונג קלינגט צום ערשטן מאל די שטימע פון דעם זעלבען אַלטען, גרויען פֿערשיקטען, פֿאַרדערנדיג די בעפֿרייאַונג פון די קעמפּפֿער פֿאַר דער הייליגער זאַכע.

ביי דער לעצטער פֿרעזידענט־וואַהל אין דיווערסאַנד האָבען א האַלבע מיליאָן אַרבייטער געשטעלט די פראגע: — „ווען וועט שוין די אינדוסטריע קיינער איהר קאָנסטיטוציאָן? ווען ווערט שוין דער אַרבייטער עקאָנאָמיש פֿריי? ווען וועלען מיר שוין ענדליך האָבען די אינדוסטריעלע דעמאָקראַטיע? און 7,000,000 אנדערע אַרבייטער איבער דער גאַנצער וועלט פרעגן היינט צו טאָג די זעלבע פראגען.

די אינדוסטריע מאַנאַרכען, די קעניגע פון די קוילען, אייזען און שטאַל ענטפּערען: „עס איז א נאַרישער חלום“, און פון די געלערענטע עקאָנאָמיסטען קומט דער ווידערקול: „עס איז א נאַרישער חלום.“

אָבער — „דער חלום, וואָס א נאַציאָן חלום'ט, געשיעהט אימער.“ עס קען זיין, אז

וועלכע האָבען פריהער געדיענט צו רעגולירען אונגערעכטיגטען, די קאָנקורענץ און אן אונד אבהענגיג מיטעל־קלאַסע ווערט אונפערמייד־ליך פערשוואונדען. אויף זייער פלאץ זיינען ערשינען גיגאנטישע טראַסטען און מאָנאָפאָליעס אויף איין זייט, און אויף דער אנדערער זייט ענטוויקעלט זיך ביי אונז א פאָלק אָהן אייגענ־טום, א פאָלק, וועלכעס מוז פערקויפן זיין אר־בייט צו אנדערע, אום צו קענען עקזיסטירען.

צו אטאקירען דיעזע גרויסע טראַסטען און מאָנאָפאָליעס איז ארויסגעוואָרפענע ארבייט, צו רעגולירען זיי איז פרוכטלאָז, צו פערניכטען זיי איז גראַדע אזוי אונמעגליך, ווי עס איז עקאָנאָמיש אונראַטשאַס. מעכטיגע אָרגאניזאָציעס פון קאפיטאַל זיינען ניט קיינע צופעלע. זיי זיינען די אונפערמיידליכע רעזולטאטען פון אונזער עקאָנאָמישער סיסטעם. זיי זיינען געדווען נויטווענדיג צום ענטוויקלען די אונגע־היערע קוואלען פון אונזער לאַנד, צום אָרגאניזירן רען די אינדוסטריען, וועלכע ברענען אונזערע קוילען און קעראַסין, וועלכע געברויכט אונזער אייזען, שטאַל און אנדערע מינעראלען פון ער־קויפן צו דער וועלט דאָס, וואָס מיר קענען שוין אליין ניט געברויכען. זיי אליין זיינען עס געווען אימיטשאַנדע צו ציהען באהנען איר בער אונזער קאָנטינענט און ענטוויקלען די גרויסע אימפעריע פון די וועסט. זיי האָבען פערוואנדעלט די וועסט אין די תבואה שפייכ־לער און אין דעם פלייש־מאַרק פון דער וועלט. זיי האָבען אויסגעבויט שטערט, שטאטען און גאנצע דיסטריקטען פון אונזער לאַנד. א דאנק זיי, האָבען מיר יעצט געדיכט בעפעלקערטע גע־מיינדעס דאָרט, וואו עס איז פריהער געווען א גרויסער מדבר.

אָבער די זעלבע מאַכט, וועלכע האָט פרי־הער געקענט בעשאַפן דיעזע געמיינדעס, קען זיי יעצט פערניכטען. צו רעגולירען די אויס־איבונג פון דיעזער מאַכט, איז א נאָרישע אידעע. דער קאָנצענטרירטער און אָרגאניזירטער קא־פיטאַל איז שטארקער פון דער רעגירונג. ער רעגולירט דעם רעגולירער.

ווען די רעגירונג פרובירט צו בעשטראָפֿן פערן זיינע פערברעכען, מאַכט זי אן א פאַניק, און ווען אַרדימקייט, הונגער און נויט שמעהט אונז פנים אל פנים, קען דאָס געבעסערט ווע־רען ניט פון דעם פרעזידענט און ניט פון דער רעגירונג, נור דורך דזש. פיערפאָנט מאָרגאַן. אָט ווי עס האַלט מיט אונזער פרייהייט. דער פרעזידענט איז געצוואונגען ארויסצולאָזען שפעציעלע בריעף און מעסעדזשעס צו וואַרע־נען די קאָרפאָראַציעס ניט אַרונטערצונעהמען די פרייזען און אַריינשליידערען דאָס פאָלק אין נויט, כדי זיי אויפצוהעלען געגען דער רע־גירונג.

עס איז אונטערטעגליך, זאָג איך, אז אַזאָ אונגעהייערע מאַכט, אז דאָס וואהלאַהבען

געברויכען די נאטור־געזעצע, וועלכע רעגירערען די סאציאלע עוואָלוציאָן.

דער געוועהליכער געזעצעבער האנדעלט אונטער א געפעהרליכע מיספערשטענדניס. ער דענקט, אז אלע אונזערע אינסטיטוציאָנען האל־טען זיך אויף צוויי פרינציפן — פרייע קאָנ־קורענץ און פרוואַט־אייגענטום. עס איז וואהר, אונזער קאָנסטיטוציאָן און אונזער רע־גירונג זיינען געגרינדעט אויף דיעזע צוויי פרינ־ציפן. אָבער ווען מיר בעטראַכטען די עקאָנאָ־מישע אקטיוויטעט פון אונזער געזעלשאַפט, גע־פינען מיר, אז די ווירקונג פון דיעזע פרינציפן איז בערגענצט; און זיי ווערען אלץ מעהר און מעהר איינגעצוימט דורך די עוואָלוציאָן פון דער אינדוסטריע.

מיר געפינען יעצט, אז אונזער פראָדוק־טיווער קאפיטאַל איז קאָנצענטרירט אין גרויסע קערפערשאפטען און ווערט בעזיצט פון פער־העלטיסמעסיג ווייניגע פערזאָנען. זעקס און צוואַנציג מענשען אין דיעזע לאַנד קאָנטראָלירען צוויי הונדערט און פינף און צוואַנציג אינדוסט־ריען, וועלכע בעזאָרגען אונזערע נויטווענ־דיגסטע בעדערפניסע. פאר דעם געוועהליכען מענשען אַריינצומערטען אין קאָנקורענץ מיט דיעזע אינדוסטריעלע ריעזען איז אן אונמעג־ליכקייט.

מיר זעהען ווי אונזער רייכטום קלייבט זיך צוואַמען אין די הענד פון די ווייניגע. אין פראָצענט פון אונזערע פאמיליען בעזיצען מעהר אייגענטום ווי די איבעריגע ניין און ניינציג פראָצענט. די מיטעל־קלאַסע, וועלכע איז געווען דער וויכטיגסטער טייל פון אונזער נאציאָן, ווערט אָהן רחמנות צוושמעטערט פון די אונד באַרמהעריגע עקאָנאָמישע געזעצע. א אימער גרעסערע און גרעסערע צאָהל פון זיי ווערט אַריינגעשליידערט אין דעם קלאַס פון לוינ־אר־בייטער. דער צענזוס צייגט, אז די דורכשניט־ליכע סומע געלד פון א לוינ־אַרבייטער איז 480 דאָלאַר א יאָהר. וויפיל אייגענטום, דענקט איהר, קען אזא מענש אָנזאמלען?

ווען מען בעטראַכט, אז די פינף און זיבציג ביז פינף און ניינציג פראָצענט פון די מענשען, וועלכע לעבען יעצט אין די שטערט, בעזיצען ניט די היימען, אין וועלכע זיי וואָהנען, אז נור איין און דרייסיג פראָצענט פון אונזער פאָלק קענען זייערע היימען אָנרופען זייער אייגענס, אז אין דער צייט פון אונזער גרעסטער פראָספעריטי האָבען מיר געהאט 10,000,000 מענשען, ד. ה. א צעהנטעל פון אונזער בעפעלקערונג, וועלכע האָבען געקענט נאָהענט צום ברעג פון אַרדימקייט. ווען מען בעטראַכט אָט דיעזע פאקטען, זעהט מען שוין ווי בעדייטונגסלאָז עס ווערען פאר די מאַסען פון אונזער פאָלק די ווערטער פון רעכטע פון פרוואַט־אייגענטום און פרייע קאָנקורענץ.

עס ווערט שוין אַלזאָ קלאָר, אז די קרעפטע,

איז א פראקטישע פאליטישע פראגראמע. מען דארף זיין פארוויכטיג און שטופענווייז עס איינפירן. וואו נאך די צושטענדע זיינען צייטיג, וואו נאך עס איז פאליטיש נוצליך, דארף די שטאדט, דער שטאט, אדער די נאציאן פאר גרעסערען זיין אייגענטום און די ארמיניסטרא-ציאן ברויך איבערנעמען צו זיך די נייע אינ-דוסטריע. דער צוועק, צולייב וועלכען דאס דארף געטאן ווערען — און דאס זאל מען איר מער אין אכט נעמען — איז ארויסצורייסען פון פרווואטהענט די מאכט פון אונטערדריקונג און צו פערגרעסערען דעם אלגעמיינעם וואהלזיין.

די סאציאליסטען גיבען צו, אז עס איז מעגליך, אז א געזעלשאפטליכע אינדוסטריע זאל מעכאניש ניט געהן אזוי גוט, ווי א פרי-וואטאינדוסטריע. און דאס זעלבע איז מיט א רעפובליק. זי איז אן ערגערע רעגירונג-מאשין, ווי אן אונבעשרענקטע מאנארכי. מיר דורפן דיווע שלעכטיגקייט, אבי נור צו געווינען פא-ליטישע דעמאקראטיע. און דאס זעלבע מעגן מיר טאן, אום אויסצובלייבן אינדוסטריעלע מאנארכיע אויף אינדוסטריעלע דעמאקראטיע.

די פראגע, אויב די פראגראם פון דעם סאציאליזם וועט טויגען, דארף מען נאך ניט דעקומירען. זי ווערט שוין געברויכט אין יעדען לאנד אויף דער גאנצער וועלט. יעדען מאן מוז די געמיינדע, אום זיך צו בעשיצען, אָננע-מען נייע פונקציאנען. אין אונזערע געמיינ-שאפטליכע שטראסען, פארקס, שולען, אונד-ווערסיטעטען און אין דעם פאסט איז שוין דער סאציאליזם איינגעפיהרט. ניט איינעם פון אונז וואלט איינגעפאלען דאס אלעס איבער-צוגעבען אין פרווואטהענד. וואס אנבעלאנגט מיר נען, באהענגען, טעלעגראפן, טעלעפאנען, גע-אן עלעקטרישע זאמלען, מיט דעם צווייפלען מיר נאך וואס צו טאן. אָבער דאס הייסט נור, אז פאר דעם יעצטיגען מאמענט איז נאך ניט נוצליך צו סאציאליזירען דיווע אלע זאכען. אין איראקא האט מען עס שוין יא געטאן. דאָר-טען וואלטען זיי ניט אויפגעגעבען זייערע נא-ציאנאלע און שטאטס סיסטעם פון טראנספאר-טאציאן און קאממוניקאציאן, זייערע מינוצי-פאלע טראמוויען, בעליכטונג, זאמלען, טע-נעמענדייזער און מילך סטאנציאנען, גראדע ווי מיר אונזערע סאציאליזירטע אנשטאלטען.

דער פראגראם ליגט אויפ'ן וועג פון סאציאלע קאאפעראציאן אין די פראדוקציאן, אין פאר-טיילונג און אין געברויך. לאמיר דארום אָנ-נעמען דעם פרינציפ, אז די קאנטראלע און דאס אייגענטום זאלען שוין ווערען סאציאל און קא-פראטיוו. אזוי שנעל ווי אן אינדוסטריע, אָדער א געזעלשאפטליכע ניצליכקייט, אָדער א געשעפט ווערט אזוי גרויס, אזוי מעכטיג, אז עס קען ווערען געברויכט דורך זיינע אייגענטי-מער אלס א מיטל פאר אונטערדריקונג אָדער עקספּלאוואציאן, זאל עס באלד איבערגענומען

אָדער די אַרימקייט, דאָס לעבען אָדער טויט פון א פאָלק זיך געפינען אין פרווואטהענד, זאגאר אין די הענט פון דעם גוטגעזיגטען דעספאט. אין אזא צושטאנד איז דאָ נור איין אויסוואהל.

אָנשטאָט דעם קאָנצענטרירטען קאפיטאַל און מאכט אין ווייניגע הענד, אָנשטאָט די פרווואט מאָנאָפאָליעס, מוזען מיר איינפירען פאר טובת הכלל געזעלשאפטליכע מאָנאָפאָליעס, געזעלשאפטליכע אייגענטום. און דאָ האָבען מיר דעם סאציאליזם.

דאָס וואָרט סאציאליזם ענטהאַלט אין זיך א דאָפּעלטע בעדייטונג, וועלכע מען דארף זאָרגפֿעלטיג אונטערשיידען. עס בעדייטט א געזעלשאפטליכע אָרגאָניזאציע און וועלכער די גע-רעכטיגקייט איז שוין איינגעפיהרט, אָבער עס ענטהאַלט נאָך א וויכטיגערע בעדייטונג.

הויפטזעכליך איז עס א מעטאָדע, ווי אזוי צו קריגען גערעכטיגקייט, א פרינציפ ווי אזוי צו האַנדלען. דעם סאציאליזם אלס א פראקטישע פראגראם פון סאצי. רעפארמעקעניגערניט אי-נגאָרירען. ער איז שכל'דיג, וויסענשאפטליך און אין צוזאמענהאַנג מיט'ן סאציאלען פראגראם. אלע נייעסמע פאסירונגען זיינען געשעהן ווי די סאציאליסטישע פילאָזאָפיע האָט פאָראַרויס-געזעהן.

דער סאציאליזם, אלס א פראקטישע פראג-ראם שטרעבט צו אלעם ערשטען איינצואַרד-נען א געזעלשאפטליכען גלייכעוויכט. די מאַיאָריטעט קען ניט לאַנג פארבלייבען אייגענ-טומלאָז און ניט אריינפאלען אין דער מאכט פון די מינאָריטעט. דער וויכטיגסטער צוג פון דעם סאציאליזם איז צו פארהיטען, אז איי-נער זאל ניט ווערען דער בעל-הבית איבער דעם קוואל פון פראדוקציאן, און געברויכען זיין מאכט אום צו עקספּלאוואטירען אַנדערע מענשען. דער סאציאליזם וויל איבערגעבען אלע נא-טירליכע מאָנאָפאָליעס אין די הענד פון דעם שטאַט.

די געזעלשאפטליכע אנשטאלטען מוזען ווערען דאָס אייגענטום פון דעם פאָלק. זייער בעזיצונג פון פרווואט אייגענטומער גיט די איי-גענטימער די מאכט צו מעקסען די געזעל-שאפט, און דאָס איז געגען דעם צייעק, פאר וועלכען זיי זיינען בעשאפען געוואָרען.

און דאָן מוזען ענדליך אלע קינסטליכע מאָנאָפאָליעס, טראַסטען און כלומרשטידיגע מאָ-נאָפאָליעס, וועלכע זיינען געוואָרען א געפאָהר און א מיטל פון אונטערדריקונג אין די הענד פון זייערע אייגענטימער, איבערגענומען ווערען פון דער גרויסער מאסע.

דאָרגעשטעלט אויף דיווע אופן, שיינט דער סאציאליזם צו זיין אן אונגעהויערע אונ-טערנעמונג. און אין אייערע מוחות הויבען זיך, אָהנע צווייפל, אויף אונבעקעמפכארע געגען-איינווענדונגען. אָבער געדענקט, אז דאָס

דעם בעריהמטען בעלגישען סאציאליסט וואנ-דערוועלדע: „אין איינע פון זיינע פאָעמען צייגט אונז וויקטאָר הוגאָ דעם האַלב-גאָט סא-טיר פון דעם באַרג אַלימפוס. אַ שוואַרצער, מיט פערוואַקסענע האָר, הויבט ער זיך אויף אין דער שטאָלצער פערזאָנלונג פון די געטער. זיי בע-גריסען איהם מיט שימפפערעיען. ער ענטפערט מיט אַ טראַציע, בייםענדע ליעד. מערקורי דערלאַנגט איהם זיין פלייטע, אפאָלאָן, אַ בע-זענטער, שטרעקט איהם אויס זיין לירע. דאָס רעוואָלוציאָנערע ליעד הויבט זיך ווי אַ וואַקסענ-דער געשריי צו דער וועלכונג פון הימעל און דער זינגער אליין וואַקסט זיך פאָנאָדער, און דער גרענצלאָזער וועלט-רוים דרינגט אריין אין זיין שוואַרצען געשטאַלט; די גאנצע וועלט שטעהט אויף און שללידערט ארונטער דעם טהראָן פון יופיטער.

„איז דער סאציאליזמוס ניט דער סאטיר פון דער לעגענדע פון די יאהרהונדערטע? צו-ערשט, ווען ער ערשיינט, איז ער שוואַך, און ווי ער, בעדעקט מיט שמוץ, פערוואַקסען מיט האָר און פעראַכטעט. שפעטער, ווען ער הויבט אָן צו וואַקסען, האָט מען שוין מורא פאר איהם. און קוקט ווי ער וואַקסט נאָך אַלץ; ער נעמט די פלייטע פון מערקורי, ער כאַפט די לירע פון אפאָלאָן, ער נעמט אין זיך אריין אלע קרעפטע פון קונסט און וויסענשאַפט; ער שטייגט אויף פאר די אויגען פון דיזע, וועלכע האָבען זיך געהאַלטען פאר אונשטערבליך, און ארויפטרעטענדיג מיט זיין פוס אויף זייער טהראָן, וועט ער אין דער פולקייט פון זיין מאַכט, אין זיין צייט, אויסשרייען: „איהר מוזט אלע פערשווינדען, איך בין פען; אויף דייענע קניען, יופיטער!“

ווערען פאר דער בעטרעפליכער געזעלשאַפט. אַט דאָס איז דער פרינציפ ווי צו האַנדלען — די פראַקטישע פראָגראַמע פון דעם סאציא-ליזמוס.

די נוצען, וואָס וואַלטען ארויסגעקומען פון דער אָננעמונג פון דיזער פראָגראַמע, זיינען לייכט צו זעהען. עס וואַלט אויף דעם פראַק-טישסטען אופן צוריקגעגעבען דעם פאָלק דאָס אייגענטום, וועלכעס איז אוועקגערויבט געוואָ-רען דורך דער ווירקונג פון די עקאָנאָמישע געזעצע.

ער וואַלט אוועקגעראַמט אַ מאַכט פון אונטערדריקונג און קאָרופּציאָן, וועלכע איז גרעסער פון אלעס אין דער וועלט. ער וואַלט פארהיט פון דיזע שלעכטיגקייטען, וועלכע מיר בעקעמפּען אומזיכט פון יאָהרען לאַנג. די גע-זעלשאַפט וואַלט ניט אָפּגעשטעלט דעם וואַקס פון איהרע קינדער מיט פריה-צייטיגע ארבייט. זי וואַלט ניט געצוואונגען די מוטער פון איהרע צוקינפטיגע דורות צו ארבייטען לאַנגע שטונ-דען אין די מיללען און אין די פאבריקען. זי וואַלט אָבערהיט איהרע מענשען פון אַרימקייט, פון צופיעל ארבייט, פון געפעהרליכע און אונגע-זונדע בעשעפטיגונגען. די פראָגראַמע פון דעם סאציאליזמוס וואַלט געמאָן אלעס דאָס — און נאָך מעהר. זי וואַלט פערפאָלשטענדיגט דעם פראָגרעס פון דעמאָקראַטיע. מיר האָבען שוין אינטעלעקטועלע, רעליגיעזע און פאָליטישע דע-מאָקראַטיע. דער סאציאליזמוס איז די פראַק-טישע פראָגראַמע פאר די אינדוסטריעלע דע-מאָקראַטיע.

פיעלייכט דענקט איהר נאָך אַלץ, אז דאָס אַלעס איז אַ חלום. אָבער די סאציאליסטען גלויבען אין דעם. און דיזער גלויבען איז אויסגעדריקט אין פראַכטפאָלע ווערטער פון

ניט דער איינציגער

פון יהושע.

איצט, ווען די שאַטענס קריכען שוין,
מיט שלאַנגען-טריט צו זיינע פיס,
זיין פולען ודוי גיסט ער אויס פאר מיר...
און אפשר וועט זיין ודוי זיין
דער ווידערקלאנג פון טויזענד אנדערע,
וואס דריקען ערגעץ שטומערהייט...

זיין ודוי? — ניין! ... ס'איז קוים דאס רעכטע וואָרט.
חרטה — זאגט ער — האָט ער ניט...
האָט קיינמאל ניט געהאָט די פרייע האַנד,
צו זיין דער האַר פון זיינע זינד,
און שלעכטס טהון נאָך זיין הערצענסלוסט...
אין אויער תמיד, איהם געסוויסטשעט האָט,
די שאַרף-פערשפיצטע בייטש פון נויטה,
מיט טייפעלשען בעפעהל...

פאַרבראַכען האָט ער ווייל ער האָט,
אין שוואַכען ציטערדיגען לייב,
קיין לייבען-גבורה ניט געהאָט...
געזינדיגט האָט ער, ווייל ער איז
קיין העלד-מאַרטירער ניט געווען,
קיין שמשון און קיין פראַמאַטהייט...

די וועלט וואָס איהם צוערשט זיך האָט ענטפלעקט,
דאָס איז געווען די שטיוועל-זויהל,
וואָס איבער איהם, דעם וואָרעם, האָט געדריקט...
און האָט ער ווען אַ שטערענדעל געזעהן,
אַ בלאַהען הימעל-שטרייף, אַ לעגנע גראַז —
פאַסירען פלעגט עס על פי סבה בלויז,
ווען ס'פלעגט דער שוך זיך אויפהויבען אַ האַאר,
און ער פלעגט כאַפען פון דער זייט אַ בליק...

דער עיקר אַבער איז געווען די זויהל,
אַ שטאַרקע שעהנע דיקע לעדער זויהל,
פאַר איהם, אַ קליין כעשעפענים,
דאָס מוסטער-בילד, דער העכסטער אידעאל,
פון גרויסקייט און אַלמעכטיגקייט...

אַקעגען שוך זיך שטעלען? ... איהם,
אַ ווערעמעל, ווי האָט אַזוינס
געקענט צומאָל גאָר איינפאלען? ...

פיעל לייכטער און פיעל זיסער-איז
 געווען צו ליעגען אונטער איהם,
 און חלום'ען אז פון א ווארעם קען,
 א קנאפעל ווערען מיט דער צייט,
 און דאן... דאן טראמפלען מיט געשמאק,
 און זיין א שוך מיט שיד צוגלייך...

און ס'האט דער ווארעם ניט געפלוכט,
 ניט פראטעסטירט צומאל,
 נאר אלץ געטרוימט פון שטיוועל-קראפט,
 ווי שעהן, ווי גרויס, ווי אלמעכטיג זי איז...

און ס'האט דער ווארעם ניט בעקלאגט
 דעם גורל זיינעם אינ'ם שטויב —
 בעקלאגען וואלט געהייסען דאך,
 פערליערען יעדע האפענונג,
 צו זיין אליין אמאל א זייהל...

און אלט געווארען איז דער ווארעם שוין,
 געקייקעלט זיך א לעבענס-לויף אין שטויב,
 און נאכגעמאכט דעם קנאפעל אין געדאנק,
 ערווארטענדיג א גלגול ווען עס איז —
 דעם גלגול פון א ווארעם אין א שוך...

און איין מאל האט דער ווארעם זיך דערוואוסט,
 אז ערגעץ איז פאראן א ווארעם-בונד,
 וואס פלוצט און שילט און פראטעסטירט,
 אקעגען זייהל און קנאפפעל-שקלאפעריי...

דאן האט דער ווארעם גיהנום-פיין דערפיהלט.
 זיין גאנצער שטיוועל-חלום איז
 צופלויגען ווי א זייפענבלאז...
 און בארג-שווער איז געווארען איצט,
 דעם קנאפעל'ס טראמפלען איבער איהם,
 און מורא'דיג געוועזען איז דער פלוך,
 פון אלטען ווארעם, וועלכער האט,
 א גאנצעם לעבען ליעגענדיג אין קויט,
 דעם שוך-טיראן בעוואונדערט פאר זיין מאכט,
 און איהם אלס מוסטער-בילד געשמעלט...

דער סך-הכל פון דער רוסלענדער רעוואָלוציע

פון מ. מיכלאָזאָן

2.

ציעס. און די איצטיגע שוואַרץ-מאה'דיגע דומא אפילו איז דאָך א געזעצגעבענדע אינסטיטוציע. און מיר וואָגען זיך צו בעהויפטען, אז זי איז וועניגער רעאקצאָנער פאר דעם פריישישען לאַנדסטאָג. (געוויס זיינען די דאָזיגע אלע פריי-הייטען זעהר קליין אין פערגלייך מיט די פריי-הייטען, צו וועלכע מיר זיינען צוגעוועהנט אין אייראָפּא און אמעריקא. אָבער אויך דאָרט, מיט דעם אויסנאָם פיעלייכט פון אמעריקא, זיינען זיי עראָבערט געוואָרען לאנג נאָך די רעוואָלוציע, שטופענווייז אין פריעדליכען, קאָנסטיטור-ציאָגעלען קאָמפּאָ.

וואָס איז אַלואַ איצט אין רוסלאַנד? ווי דיפּינירט מען די איצטיגע פּאָליטישע אָרדנונג אין רוסלאַנד? — אויף דעם ענטפּערן מיר, אז אין רוסלאַנד ערשט איצט אַן אַבסאָלוטיסטיש-קאָנסטיטוציאָנעלע אָרדנונג. אויפ'ן ערשטען בליק זעהט עס אויס ווי אַ פּאַראַדאָקס, ווי אַ פּעראַייניגונג פון צוויי געגענגעזעצטע בעגריפּען, פייער מיט וואַסער. דאָס שטאַמט אָבער נאָר דערפון, וואָס דויע ערשיינונג איז פאַר אונז אַ גאַנץ נייע, אָהן וועלכע ער איז ביישפּיעלען אין דער געשיכטע. אַזא פּרעמדע ערשיינונג איז געווען אַמאָל אויך די פריישישע פּאָליטישע אָרדנונג, וועלכע מיר רופּען מאָנאַרכיסטיש-קאָנסטיטוציאָנעלע. אין דער צייט פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע זיינען געווען אין אייראָפּא נור צוויי אַרט רעגירונגען: די בורזשואַזע רעגירונג, ווי פראַנקרײך, ענגלאַנד און אמעריקא, אין וועלכע די פּאַרלאַמענטע האָבען געהאַט די גאַנצע מאַכט, און די פּעאַדאַלע רעגירונג, ווי פרייסען, עסטרייך, רוסלאַנד א. ז. ו. וואו עס האָט געהערשט אַלמעכטיג דער אַבסאָלוטיזם. דאָן האָט זיך אויסגעוויזען, אז צווישען דויע קלאַסען קען נישט זיין קיין שלום, קיין אויסגלייך. מיט דער צייט אָבער האָט די בורזשואַזיע פּערלאָרען די לעצטע פּערדענען פון אַפּאָזיציע, אין וועלכע זי האָט זיך אנפאַנגס געפּוצט און האָט געשלאָגן אַ פּרעידען מיט איהר אַלמטען שונא, מיט די פּעאַדאַלען געגען איהר נייַעם שונא, געגען פּראָלעטאַריאַט. היינט וואונדערט עס אונז שוין נישט, ווייל מיר ווייסען, אז די בורזשואַזיע איז פּעאָהיג צו די שענדליכסטע קאָמפּראַמיסען, ווען עס האַנדעלט זיך נור וועגען איהרע קלאַסען-אינטערעסען. און דעריבער דאַרף אונז אויך נישט וואונדערן, ווען מיר זעהן,

ווי האָט געדויערט די רוסלענדער רעוואָלוציע, אבער טיעף זיינען די צייכענס, וועלכע זי האָט איבערגעלאָזען. נישט אלע וויי-סען עס אבער און זעהר וועניג פערשטעהען, וואָס דאָס בעדייט טעט. נאָך דער צייט פון איבערגעטריבענעם אָפּטימיזמוס איז אָנגעקומען די צייט פון איבערגעטריבענעם פּעסימיזמוס. די לעצטע צייט טרעפט מען זיך אָפט מיט דער מיינונג, אז אין רוסלאַנד איז אַלעס צוריק ווי אַ מאָל, ווי פאַר די רעוואָלוציע. אַנדערע געהען נאָך ווייטער און בעהויפטען, אז איצט איז אין רוסלאַנד פיעל ערגער, ווי עס איז געווען פריהער. ספּעציעל זיינען די מיינונגען פאַפּולער אין אויסלאַנד, וואו מען אינפאַרמירט זיך וועגען רוסלאַנד נור דורך די צייטונגען. און די צייטונגען זיינען די לעצטע צייטען פיל מיט נייעס וועגען תליות, ארע טען און פערפאַלגונגען. רעדען אַלואַ וועגען אַ קאָנ-סטיטוציע אין רוסלאַנד, ווען עס בויען זיך דאָרט טאָג טעגליך צעהנדליגער תליות, ווען עס ווערען ארעסטירט און פערשיקט טויזענדער מענשען, קומט אויס זעהר קאָמיש.

געוויס, קיינער בעהויפטעט נישט, אז רוסלאַנד איז אַ קאָנסטיטוציאָנעלע מלוכה מיט די מערב-אייראָפּעאישע מלוכות צוגלייך. דאָס איז גאָר איבריג צו בעווייזען. פון דער צווייטער זייט אבער איז נישט וועניגער לעכערליך איבער-טריבען די בעהויפטונג, אז די פּאָליטישע אָרדנונג אין רוסלאַנד איז איצט ערגער, אָדער אז זי איז דויעלכע, ווי פאַר דער רעוואָלוציע. אַ גאַנצע רייע וויכטיגע פאַקטען בעווייזען, אז דאָס היינטיגע רוסלאַנד איז נאָר עטוואַ אַנדערשט ווי דאָס אַמאָליגע, און אז עס איז מעהר עהנליך צו די מאָנאַרכיסטיש-קאָנסטיטוציאָנעלע מלוכות פון מערב אייראָפּא, ווי צו דעם אַמאָליגען רוסלאַנד. אין רוסלאַנד איז איצט דאָ אַ געוויסע פרייהייט פון פרעסע, וועגען וועלכע מען האָט פריהער אפילו נישט גע'הלומ'ט; אין רוסלאַנד מעג מען איצט סטרייקען, וואָס איז פריהער געווען אַ פערברעכען; טראָץ אַלע שטערונגען פון דער אַדמיניסטראַציע זיינען דאָ און ענטוויקלען זיך אין רוסלאַנד הונדערטער לעגאַלע פּראָפּעגאַנדעלע פּעראַיינען, קאָאָפּעראַטיווען און פערשידענע אַנטריגסטע קולטורעלע אינסטיטור

ווי לייכט און ווי שנעל די בורזשואזיע אין רוס' לאנד האט געמאכט יד אחת מיט דער אבסאָליר טיפטישער צארישער רעגירונג, ווי זי האט זיך גלייך בעהאלטען אונטער די פליענלעך פון דער רעאקציע צוזאמען מיט די אלע אלטע רעאקציע-נערען. פאר פיעלע איז עס געווען אן איבער-ראשונג, אָבער זיי זיינען זעלבסט אין דעם שולדיג, ווייל זיי האָבען ניט געקענט דעם וועזען, די נאטור פון דער בורזשואזיע. קיין מעטאר-מאפאָזע, קיין געשטאלט-ענדערונג איז פאר די בורזשואזיע ניט צו שווער. ווען עס שמעקט נור מיט נוצען פאר איהר קעשענע. און מיר קענען ברענגען נאך א ביישפּיעל פון דער נייעסטער געשיכטע. אין עסטרייך און ספעציעל אין גאליציען איז געווען זינט יאהרען א ראדיקאלע פאָלקס-פארטיי; זי האט די גאנצע צייט געדרייט א קאמפף געגען די גרויסע פריצים. און איהר פראגראם איז געווען מיט קליינע ענדערונג גען א קאפּיע פון אונזער מינימום-פראגראם. איצט ניט לאנג האט די דאָזיגע פארטיי געשלאָסן עס אן אַבמאָך מיט די רייכע פריצים און איז איבער גאנגען געוואָרען גלייך מיט זיי רעאקציע-נער. דאָס זעלבע האט פאסירט, ווי עס איז בעקאנט, מיט די פערשידענע „פּריוויזינגע“ פארטייען אין דייטשלאנד און עסטרייך. דאָס אלעס דארפן ניט פערגעסען ספעציעל די, וואָס בעקומען קעלבערנע תּהפּעלות פון די פערשידענע בורזשואזע אַדיקאָלע פארטייען אין לעגען אויף זיי גרויסע האָפּנונגען. אין דער ווירק-ליכקייט האט די ראדיקאלסטע בורזשואזע פארטיי מעהר שייכות מיט די רעאקציע-נערסטע, ווי די מעסיגסטע סאָציאַליסטישע פארטיי. דאָס צייגט די געשיכטע פון דעם לעצטן טען יאהרהונדערט אין מערב אייראָפּע און דאָס בעשטעטיגען אויף די לעצטע פאליטישע פאסירונגען אין רוסלאנד. די קאדעמען האָבען אויס-געגראָבען א טיעפע קלאַסענגרוב צווישען זיך און אלע סאָציאַליסטישע פארטייען, די מעסיגע ניט אויסגעשלאסען פון זיי. און האָבען פערשאַמען די גרוב, וואָס האט זיי א געוויסע צייט געטהיילט פון די עקסטרים רעכטע.

מיר האָבען געזאגט, אז אין רוסלאנד הערשט אן אבסאָלויטיסטיש-קאנסטיטוציאָנעלע אָרדנונג. דעם אבסאָלויטיזם דארף מען ניט בע-ווייזען. אין פערלויף פון יאָנאר און פעברואר האט מען פערארטעהיילט צום טויט (מעהרסטענ-טהייל פאר באַנדיטן) 417 פערזאָנען און מען האט היינענדיקטעט פון 193. פיעל גרעזען איז די צאָהל פערארטעהיילטע אויף קאטאָרגע, אַרעסטאַנטסקי ראַטעס און פאָסעלעניע. דער אבסאָלויטיזם איז אזא כּמשת'דיגע זאך, אז יעדער פיהלט איהם. ניט אזוי קלאָר איז די קאנסטיטוציאָנעלע זייט. דער סך הכל פון דער רוסלענדער רעוואלוציע טהיילט זיך, להלן אונז זען מיינונג, אויף צוויי טהיילען: אויף א גענע-טיווען, דאָס וואָס די רעוואלוציע האט געשאדעט

דאָס איז דער וויכטיגסטער זיעג פון דער רעוואלוציע. פון דיווען קלאַפּ קען זיך די צא-רישע רעגירונג ניט אויסהיילען, און אין דער היינטיגער האט זיך אין רוסלאנד נאך ווייניג געדערט זייט די רעוואלוציע. פון דעם קלאַפּ

3.

די רוסלענדער רעוואָלוציע האָט געבראכט עטליכע וויכטיגע עראָבערונגען. אבער זייער צאָהל איז יעדענפאלס זעהר קליין און איז אונ- בעדייטענער קלענער, ווי מען האָט ערווארטעט. מיט וואָס ערקלעהרט זיך עס. געווענהליך זוכט מען שולדיגע. נאָך די גרויסע מפלה, וואָס רוס- לאַנד האָט בעקומען אין דער לעצטער מלחמה, האָט אויך די צאָרישע רעגירונג געזוכט שול- דיגע. דאָ ניט לאנג האָבען מיר געזעהען, ווי דאָס מיליטער-גערעכט האָט פער'משפט די רוס- טישע גענעראלען און ארמיראלען צום טויט. אלס די שולדיגע אין די מפלות פון דער רוס- שער ארמעע. אין דער אמת'ן אָבער איז שטע- סעל, געבאָטאָוו און ז. וו. געווען ניט ערגער און ניט בעסער פאר די אנדערע ניט נאָר רוסישע גענעראלען, נאָר אויך פאר די יאפאנישע. דער אומשטענדען, מיט א גוט-אָרגאניזירטער ארמעע, מיט פאטריאטישע-גייסטע זעלנער, אויפגעטאן די זעלבע וואונדער וואָס א קוראקי, און קוראקי וואָלט אין רוסלאַנד געמוזט אונ- טערגעבען פאָרט ארטהור. דאָס זעלבע איז אין אונזער פאל. מאנכע זוכען שולדיגע אין די סאָציאליסטישע פארטייען. זיי זיינען שולדיג, זאָגען זיי, אין דעם, וואָס די רעוואָלוציע איז אזוי שנעל געפאלען, ווייל זיי האָבען פערגעסען דעם הויפט-ציעל, די מפלה פון צאָריזם, און האָ- בען זיך בעשעפטיגט מיט ווייניגער וויכטיגע זא- כען, מיט עקאָנאָמישע כטרייקס. דערמיט האָ- בען זיי געוואָלט אָבשטויסען פון דער רעוואָ- לוציע די בעזיצענדע קלאַסען און געבראָכען די רייחען פון דער רעוואָלוציע. ריידען אזוי, הייסט זוכען א שטעסעל פון דער רוסלענדער רע- וואָלוציע, הייסט, ניט וועלען אריינדרונגען אין איהר וועזען, אין די וויכטיגע פאקטארען איהרע. די סאָציאליסטישע פארטייען אין רוסלאַנד, אַלזאָ אין א מלוכה, וואו זיי האָבען ניט געהאט די מעגליכקייט צו פיהרען אן עפענטליכע בריי- טע אגיטאציע, האָבען פאקטיש זעהר א בע- שרענקטען איינפלוס אויף די ברייטע ארביי- טער-מאסען. ווען מיר זעהען, צ. ב. ש, אז די ברייטע ארבייטער-מאסען רופען זיך אָב אויף דעם אָפּל פון די סאָציאליסטישע פארטייען, איז עס ניט, ווייל די מאסען האָבען פערשטאנען און זיך דורכגענומען מיט דעם סאָציאליזם, נאָר ווייל די דאָזיגע פארטייען האָבען פערשטאנען און זיך דורכגענומען מיט די מאָמענטאלע שטי- מונג און פאָדערונגען פון די מאסען. ווער עס פערשטעהט דאָס ניט — און דאָס טרעפט זאָ- נאר אין די סאָציאליסטישע פארטייען — דער האָט שפעטער א ביטערע ענטטוישונג. די סאָ- ציאליסטישע פארטייען אין רוסלאַנד האָבען ניט ארויסגערופען די רעוואָלוציע, זיי האָבען איהר זאָגאר ניט פאָרגעזעהען. די זעלבע רוס- לענדער ס. ד. ארב. פארטיי, וועלכע האָט שוין

מוז די צאָרישע רעגירונג פריהער אָדער שפע- טער אומקומען, און דאָס איז די וויכטיגסטע אורזאכע, וואָרום די צאָרישע רעגירונג וויל בע- קומען אן אויסערליכען אויסזעהען פון א קאָנ- סטיטוציאָנעלע רעגירונג. זי וויל צוריק בע- קומען און פערפעסטיגען איהר אמאָליגען אוי- טאָריטעט. דאָס איז דער וויכטיג-טער זיעג, אָבער ניט דער איינציגער. עס פעהלען אויך ניט קיין פאָזיטיווע עראָבערונגען, געוויסע רעכט און פרייהייט, וועלכע די בעפעלקערונג האָט די רעכט בעקומען פון דער רעוואָלוציע, און די וויכטיגסטע פון זיי איז געוויס די פרעסע און די דומא. וואָס מען זאָל ניט זאָגען וועגען צו- שטאנד פון דער היינטיגער פרעסע אין רוס- לאַנד, איין זאך מוז מען צוגעבען, אז די איי- טיגע פרעסע איז הימלע- ווייט פרייער פון דער אמאָליגער. די פרייע פרעסע איז אין רוסלאַנד זעהר פערפאלגט, אָבער זי עקזיסטירט. און די דומא? — אָבער אויך די דומא געווינט א גרויסען ווערט, ווען מיר פערנגליכען זי מיט דעם פריהערען צושטאנד. די דומא איז נאָך זאָגאר איינצ א טריבונע פאר די סאָציאליסטישע און אפאָזיציאָנערע און — ווי רעאקציע- נער זי איז ניט — שפיעלט שוין איינצ א גרויסע ראָליע אין רוסישען פאָליטישען לעבען.

מיר האָבען געזעהען, אז די היינטיגע פאָ- ליטישע אָרדנונג אין רוסלאַנד איז ווייט אוועק פון דער אלטער פאר-רעוואָלוציאָנערער פאָלי- טישער אָרדנונג. פון דער צווייטער זייט איז קלאָר, אז זי איז גאנץ ווייט פון די אייראָפּע- אישע קאָנסטיטוציעס. עס איז דעריבער קאָ- מיט צו וועלען אָנווענדען אין רוסלאַנד א רי- היגע קאָנסטיטוציאָנעלע טאקטיק. די אבסאָל- טיטישע זייט פון דער רעגירונג פאָרדערט א פיעל שאַרפערע טאקטיק. אָבער עס איז אויך לייכטזיניג צו בעהויפטען, ווי דאָס טהוען די ס. ר., רעוואָלוציע פ. פ. ס. און טיילווייז די „באָלשעוויקעס“, אז מען דארף זיך אומקעהרען צו די אמאָליגע אונטערערדישע אגיטאציע-אנס- טאקטיק. דאָס איז אין ווידערשפּרוך מיט די אלע קאָנסטיטוציאָנעלע עראָבערונגען, וועלכע די רעוואָלוציע האָט איבערגעלאָזען. די טאק- טיק פון דעם רוסלענדער פראָלעטאריאט מוז זיך צופאסען צו די רוסישע אומשטענדען, ווי משונה'דיג זיי זאָלען ניט זיין. די רוסישע רע- וואָלוציאָנערען מוזען אונבעדינגט פערווארפען פרינציפיעל וועלכע עס איז טערראַרי-טישע אקטען, וועלכע זיינען א סתירה פון אן עפענט- ליכער מאסען-בעוועגונג. אן אנגעלאָדערטער בריי- נינג איז לעכערליך אין דער צייט פון דער רע- וואָלוציע, ווען עס געהען אריבער אויף די זייט פון פראָלעטאריאט א טהייל זעלנער מיט ביי- סען און זאָגאר מיט האַרמאטען, ער איז אָבער אונבעדינגט שערליך נאָך די רעוואָלוציע, ווען ער קען איבערשרעקען ניט די רעגירונג, נאָר די בעפעלקערונג.

גען, ניט ערפינדען דעם סאציאליזם, נאָר
ענטדעקען איהם.

כלייבט אלץ ווידער די פראגע, ווארום
האָט די רעוואלוציע געפיהרט נאָר צו אזעלכע
קליינע פאליטישע ערקערונגען? מיר וועלען
ניט זוכען קיין שולדיגע, מיר וועלען זוכען
אורזאכען. און די אורזאכען ליגען אין
דער סאציאלער סטרוקטור פון רוסלאנד, אין
דעם צושטאנד פון איהר עקאנאמישער ענטוויק-
לונג. מיר זיינען דאָ ניט איממטאנע צוליב
פלאַנצמאנגעל, אריינצולאָזען זיך אין ברייטע
אויספיהרונגען וועגען דעם סאציאלען צושטאנד
פון דעם היינטיגען רוסלאנד, כאָטש דאָס איז
דער בעסטער מיטעל צו מאכען דעם ענין גאנץ
קלאָר. מיר מוזען זיך דעריבער שטיצען אויף
בעהויפטונגען, וועלכע זיינען שוין עפענטליך
לאנג בעגרינדעט געוואָרען. מיר בעהויפטען,
נעמליך, אז די רעוואלוציע אין רוסלאנד האָט
דעריבער ניט דערפיהרט צו דעם פולען בור-
זשאַווע זיעג צו אַ פולע בורזשאַווע קאָנסטי-
טוציע טראָן דעם, וואָס דער אנגריפע געגען
צאָריום איז געווען אַן אונגעהויער מעכטיגער
און די בעדינגונגען פאר דעם זיעג זיינען געווען
זעהר גינסטיגע — ווייל די בורזשואַ
אזיע איז נאָך ניט געווען
אויסשטאַנד איבערצונעמען
די רעניגערונג אין איהרע
הענדל. מיר וועלען עס ערקלערען. ווי ווייט
מיר ווייסען פון דער ביזעהיגער געשיכטע, האָט
געהערשט שטענדיג פאליטיש דער קלאָס, וועל-
כער האָט געהערשט עקאנאמיש, וועלכער האָט
געשפּילט די הויפט-ראָלע אין דער סאציאל-
לער ווירטשאַפט פון דער מלוכה. אזא איז גע-
ווען דער קלאָס פון די פעאָדאלען ביז די רעוואָ-
לוציעס אין מערב אייראָפּאָ. מיט דער צייט
אָבער האָט זיך דער קאפיטאליזם אריינגעד-
ען אין דינע לענדער און האָט זיי בעהערשט.
און די פערלעסטע מיטעלס
קליינע מלוכות איז די בורזשאַווע
גלייך געוואָרען דער וויכטיגסטער קלאָס, האָט
בעקומען דעם געהעריגען אויטאָריטעט און האָט
מיט רעכט אויסגעצויגען די האַנד צו די רעניג-
רונג. ווען עס האָבען אויסגעזעצט די רעוואָ-
לוציעס, האָט שוין די בורזשאַווע געהאט אזא
מאכט, אז אלע אנדערע קלאָסען האָבען פער-
שטאנען און אנערקענט איהר רעכט צו די רע-
ניערונג. זי ווידער האָט געקענט נעמען אויף
זיך די אחריות, וועלכע איז פערבונדען מיט
יעדע רעניערונג, ווייל זי האָט געוואוסט, אז זי
און נאָר זי קען גלייך אויסהיילען די מלוכה פון
די וואונדען, וואָס די אלטע איבערגעלעבטע פאָ-
ליטישע אָרדנונג האָט איהר געמאכט. און מיר
דערמאָנען ווידער דאָס, וואָס מיר האָבען גע-
שריעבען אין פאָריגען אַרטיקלעל, אז אַ הער-
שענדער קלאָס מוז זיך שטיצען אויף אַן אירע-
אלאגיע, אויף אַן איבערצייגונג, אז ער קען און

מיט צעהן יאָהר צוריק בעגרינדעט טעאָרע-
טיש די רעוואלוציע אין רוסלאנד, האָט איהר
ניט פאָרגעזעהען פראקטיש. און די צענ-
טראַלקאמיטעטען פון ר. ס. ד. א. פ., „בונד“
און פ. פ. ס. זיינען געווען ניט ווייניג איבער-
ראשט פון דער רוסלענדער רעוואלוציע, ווי פון
דער רוסיש-פאליטישער מלחמה. מיר וועלען
בריינגען צוויי פאקטען. אין דער צייט פון די
גרויסע ערשטע גענעראל-סטריקס זיינען די
צענטראַלקאמיטעטען פון די וויכטיגסטע סאָ-
ציאליטישע פארטייען (אונטער אנדערע פון
בונד) זאָגאר ניט געווען אים שטאנד צוליב
טעכנישע שווייגקייטען, ווי דער באַהן-סטריק,
ארויסצוגעבען וועלכע עס איז דירעקטיווען.
נאכדער ווידער, ווען אלע ס. ד. פארטייען
האָבען אין דעצעמבער, 1905, אונטערגעשרי-
בען דעם בעריהומטען אויפֿרוף צום אויפשטאנד,
איז זייער אויפֿרוף געבליבען טויט. אין ערש-
טען פאל האָבען די מאסען געהאנדעלט אָהן די
פארטייען, אין צווייטען זיינען די פארטייען גע-
בליבען אָהן די מאסען. די ראָלע פון סאָציא-
ליסטישע און בכלל פאליטישע פארטייען איז
גרויס פאר און נאָך דער רעוואלוציע, ווייל דאָן
שטעהען זיי אונזעהנד אויפֿ'ן פלאַץ און ציהען
אויף זיך די גאנצע אויפֿמערקזאמקייט; אונ-
בעדייטענד קליין אָבער איז און מוז זיין זייער
ראָלע בשעת די רעוואלוציע, ווען דער פראָלע-
טאריאט טרעט ארויס אויף די גאס אין זיין
מאסע. דאָן דעצידירט זיין מאָמענטאלע שט-
מונג און זיינע מאָמענטאלע פאָדערונגען; ווייל
די ברייטע מאסע איז ניט בעוואוסטזיניג און
קען זיך אין איהרע מעשים ניט ריכטען לויט אַ
ווייטגעהערנדען פלאַן. אין דער רוסלענדער
רעוואלוציע זיינען פאקטיש די סאציאליס-
טישע פארטייען געגאנגען פאר די גרויסע
מאסען, נור נאָך זיי. און ווי ווייט אַ פארטיי
איז ניט נאָכגעגאנגען די דאָזיגע ארבייטער-מא-
סען אין זייערע שטרעבונגען און פאָדערונגען,
האָט זי געשטאנד ניט דער רעוואלוציע, נאָר זיך
זעלבסט. עס קען פיעלייכט פיעלע ניט שמע-
קען, ווייל די רעוואלוציע פערלירט דערביי אויף
איהר צויבער, אָבער דערפאר ווערט זי נאטיר-
ליכער. דער סאציאליזם קען ניט אריינדרין-
גען אין די מאסען מיט אַ מאָל, דורך אַגיטאציע.
דער סאציאליזם דרינגט אריין אין די מאסען
ביסלעכווייז און דאָן ניט פון אויסענווייניג,
נאָר פון אינעווייניג, ניט דורך אַגיטאציע, נאָר
דורך די גרויסע ענטוויקלונג פון קאפיטאליזם,
וועלכע דרינגט די מאסען ארויסצושטעלען סאָ-
ציאליסטישע פאָדערונגען, ניט וויסענדיג אָפּט-
מאָל זאָגאר, אז דאָס זיינען סאציאליסטישע
פאָדערונגען. די אויפגאבע פון די סאציאלי-
סטישע אַגיטאטאָרען, פון די סאציאליסטישע
פארטייען איז, אויפצוהעקען די סאציאליסטישע
זייט און בעלייכטונג פון די דאָזיגע פאָדערונג-

וועט דורכפיהרען די נויטיגע רעפארמעס. אזא אידעאלאגיע איז דאָרט געווען, ווייל די בור-זשואווע איז עס פאקטיש געווען ביכולת צו טאן. זי האָט איינגעפיהרט געוויסע ברוזשואווע פרייהייטן; זי האָט בעפרייט דעם פויער פון דער פעאַדאלער נעץ און האָט איהם געגעבען די מעגליכקייט זיך צו פראַלעטאריזירען, און האָט איינגעפיהרט די רוהע, די „אַרדנונג“, וועלכע איז אזוי נויטווענדיג פאר יעדע בור-זשואווע. נאטירליך זיינען דיזע אלע רעפאר-מעס געווען האַלביגע, אויבערפלעכליכע און מאַ-מענטאנע. און קודם כל האָבען זיי אלע גע-האט איין הויפט-ציעל, צו פערלייכערען דער בורזשואווע, צו פיהרען איהר שענדליכע אויס-בויטונג. מאַנכע פון דיזע רעפארמעס זיינען נאָר געווען העסליכע לאַמעס אויף די אַלטע לעכער, אָבער אויף דאָן איז עס געווען גענוג, דאָן איז עס געווען א פאַרשריט, א פראַגרעס, און דאָס איז גענוג.

נאָר אנדערש אָבער איז געווען אין רוס-לאַנד. טראָץ די אונגעהויער הויכע קאפיטאַלי-סטישע ענטוויקלונג אין רוסלאַנד איז די בור-זשואווע צוליב דעם קאָלאָסאַ-לען שטח פון דיזער מלוכה פערהעלטנעסמעסיג א שוואכערקלאַס. דער קאפיטאַליזם האָט דורכגעדרונגען גאנץ רוס-לאַנד, אָבער ער האָט עס נאָך נישט בעהערשט. די ווירקונג זיינע איז שוין איצט אין רוסלאַנד אן אונגעהויער גרויסע, די ווירקונג איז דערווייל אָבער מעהר א שעדליכע, ווי א נוציגע. דער קאפיטאַליזם האָט שנעל רואינירט די נאטיר-ליכע לאַנדווירטשאפט. ער איז אָבער נישט גע-ווען אים שטאַנד און וועט נאָך נישט זיין אים שטאַנד א לאַנגע צייט צו בעשעפטיגען זאָגאר די גרעסטע טייל פון די פראַלעטארישע פויערים. איין גרויסע פאַבריק קען אומברענגען די נאטירליכע לאַנדווירטשאפט פון א גאנ-צען געגענד. זי איז אָבער נישט ביכולת צו געבען אלעמען ארבייט. אין דעם איצטיגען גרוי-עקאָנאָמישען קריזיס, וועלכער הערשט די לעצטע צוואנציג יאָהר אין רוסלאַנד, איז שולדיג אייגענטליך נישט נאָר די צארישע רעגירונג. טיילווייז איז ער א רעזולטאַט פון דער פערניכ-

טונג, וועלכע עס שפרייט ארום זיך אין די פרי-מיטווע לאַנדווירטשאפטען יעדע ענטוויקלונג פון קאפיטאַליזם. אין רוסלאַנד איז אלזאָ די בורזשואווע נישט נאָר נאָך איצט זעהר שוואַך ווי זי דארף זיין פאר אזא ריעזיגע מלוכה, נור זי איז אויף דערווייל אָהנמעכטיג געגען די סאָציאַלע חולאַת'ען, וועל-כע הערשען איצט אין רוסלאַנד, זי איז זאָגאר נישט אים שטאַנד ארויפצולייגען די בורזשואווע לאַמעס, צו ברענגען א מאַמענטאַלע ערליכטע-רונג. מיר וועלען ברענגען א קאָנקרעטען ביי-שפּיעל. די וויכטיגסטע פראגע אין רוסלאַנד איז איצט די אגראר-פראגע, די פראגע פון די הונדערטער טויזענדער פויערים, וואָס האָבען צו ווייניג ערד אָדער וועלכע בעזיצען שוין גאָר קיין ערד. אויף דיזע פראגע, וועלכע די צארישע רע-גירונג קען נישט אויפֿלעזען, האָט אויף די בור-זשואווע איצט נישט וואָס צו זאָגען. ווען הער-צענשטיין האָט זיך אין דער ערשטער דומא אוועקגעשטעלט מיט זיין אגראר-טעאָריע געגען גורקא, דעם צארישען מיניסטער, איז צווישען זיי נישט געווען קיין גרויסער אונטערשייד. די קאדעטען האָבען נאָר איינגעהילט זייער אָהנ-מאַכט אין אומפּיסטישע פראַיעקטען, אָהן וועלכען עס איז רעאַלען יסוד. און ווען די רע-גירונג וואָלט דאָמאַלט פארבעטען הערצעני-שטיין אין מיניסטעריום און בעפעהלען איהם, דורכצופיהרען זיין פראַיעקט, וואָלט ער געווען אין דער זעלבער פערלענגעהייט, ווי די רעגיר-ונג געפינט זיך מיט איהרע פראַיעקטען.

די בורזשואווע האָט דעריבער נישט געקענט אריינגעהמען די רעגירונג אין איהרע הענד, ווייל עס האָט איהר געפעהלט דער נויטווענדי-גער אוטאָריטעט, די אידעאָלאָגיע, די איבער-צייגונג, אז זי וועט פערריכטען דאָס, וואָס די צארישע רעגירונג האָט קאָלע געמאַכט.

די צארישע רעגירונג האָט ארויסגעלאָזט די לייצעס פון איהרע הענד, עס איז אָבער נישט געווען און עס האָט אַין די איצטיגע בעדינגונ-גען נישט געקענט זיין ווער, וואָס זאָל די לייצעס אוועקעהמען.

און דאָס האָט ביז א צייט געראטעוועט די צארישע רעגירונג.

אין הקדש

פון י. ד. בערקאוויטש.

א.

קאמפאניע טיידט־דערשראקענע אידען האָבען לויפֿענדיג זיך פֿער־קליבען ווייטערנען אין די הינד־טער־שטאָדטיגע גאסען, וואוהיי־זערוינען שיטער און קאָדען צו־נעמאכט, וואו עס ציהען זיך לאַנגע פֿוסטע גערטנער מיט איינזאמע פֿערקלאַטע בוימלעך, פֿערשאַטענע מיט שניי, און גרויסע בייזע הינט בילען שטרענג און פֿרעמד הינטער די טהויערען....

מאנסבילען, ווייבער און קינדער זיינען שטעהן געבליבען אין דער פֿרעמד מיט פֿער־כאפֿטע אַטעהעמט, ארומגעקוקט זיך אין דער פינסטער איינס אויף דאָס אנדערע ווי פֿער־בלאָנדעטע, טאטעס געשלאפֿען קליינע קינדער פֿאר די הענד, געטוליעט זיי צו די קניע און נישט געוואוסט וואוהין ווייטער צו געהן.

פון אויבען איז געווען א פינסטערער, א קאלטער אויסגעשטערענטער הימל, און מורא־דיג שטיל איז געווען אין די פֿערוואָרפענע פֿרעמדע גאסען. און געדאכט האָבען זיך אלץ פון הינטען, ערגעץ פון דער ווייטען, מאָדנע פֿערשיקטע קולות מיט געשרייען. שוואַרצע "שאַטענס האָבען געשראָקען... האָט אימיצער אַ הוסט געטאָן, איז אַ שוידער איבער דאָס לייב דורכגעגאנגען: ווער האָט עס?....

האָט זיך אויסגעפֿונען איינער אַ יונגער־מאן אין בלויע ברילען און אין אַ טוליעל מיט אַ קאָראָקוליען קאָלנערעל, און דער דאָזיגער יונגערמאן איז געווען בלייך און עס האָט איהם געטרייסעלט אַ צאָהן אָן אַ צאָהן — איז ער גע־פֿאלען אויף אַ המצאה:

הערט אידען, פֿאָלגט מיך, דער בע־טער אָרט איז אין הקדש. לאָמיר געהן אין הקדש! דערוועגן די אויסגעשטעלטע שטומע אוי־גען, איז דער יונגערמאן מיט'ן קאָלנערעל גע־וואָרען תקיף ביי זיך, און באלד טאקיי האָט ער אַ נעם געטהאָן פֿאר די הענד צוויי אינגלעך, גאָר ווילד־פֿרעמדע אינגלעך, און האָט אַ זאָג געטהאָן פֿעסט:

— קומט, קינדער, אין הקדש!

האָבען זיך אלע שטום אַ לאָז געטהאָן געהן נאָך איהם. עס זיינען געגאנגען אירען, אלטע אידען מיט גרויע בערד, עס זיינען געגאנגען ווייבער, פֿערקלאַטע ווייבער אין פֿאטשיי־לעס, ביי וועלכע דאָס קליפען איז שטעהן גע־

בליבען אין האַלץ, עס זיינען געגאנגען קינדער, קליינע קינדער מיט איבערגעשראָקענע שטומע, פֿערוואָנדערטע פֿנימלעך... און ער אלליין, דער יונגערמאן אין די בלויע ברילען, איז געגאנגען פֿאָראַויס, ווי אַ פֿעלדמאַרשאַל, פֿעסט און בע־שלאָפֿען אויף אלץ, געפֿיהרט פון ביידע זייטען די צוויי ווילד־פֿרעמדע אינגלעך פֿאר די הענד — און בשעת מעשה האָט ער שרעקליך געצויגן טערט און די ציהן האָבען זיך ביי איהם גע־טרייסעלט. דאָס איז גראָד געווען אַ יונגער־מאן, וועלכען גאָט האָט באַוויליגט מיט אַ האַרץ און מיט געפֿיהל, און געהענדיג פֿאָראַויס און פֿיהלענדיג הינטער זיך אַן עדה אידען מיט בע־טריבעט פֿנים'ער, מיט בערד, גרויע בערד — האָט איהם דאָס האַרץ שטאַרק פֿערקלעהמט, אַ סטרונע האָט זיך אין איהם צעשפּיעלט און עפֿעס האָט אינוועניג ביי איהם געוויינט: אַט האָט גאָט איהם אויסדערוועהלט אַ וועגווייזער פֿאַר זיין פֿאָלק, פֿאַר זיין אומגליקליך פֿאָלק, אין דער פינסטערער פֿחדים'דיגער נאכט....

האָבען זיך אין מיטען וועג טרערען גע־שטעלט ביי'ם יונגענמאן אין די אויגען — — —

ב.

צוגעקומען צום הקדש האָבען די אידען גע־פונען דאָס טהויער פֿערשלאָסען, די קאָדען צו־געמאכט, אין הויף איז געווען טיידט־שטיל. דאָס גאנצע גרויסע הויז האָט אויסגעזעהן פֿער־לאָזען און אויסגעשטאַרבֿען, נאָר די פֿערוועלק־טע פֿערפרוירענע בוימלעך אינ'ם גערטעל, הינטער דעם הויכען פֿאַרקאָן, האָבען זיך טרוי־עריג בעוועגט. שטיל איז געווען אַרום און אַרום — האָבען די הערצער שטאַרקער געקלאַפט און קינדער האָבען אויף שרעק זיך געטוליעט צו די קניע פון די עלטערען. אַ מאָדנער וויל־דער געדאַנק איז ארויף אויפ'ן זינען: מעגליך, אז אין דער גרויסער מהומה זיינען אויפֿגע־שטאַנען די חולים פון זייערע קראַנקע בעטען און צולאָפֿען זיך אין דער ווינטער־נאכט אין איינע העמדער ווייטדווייט, ערגעץ אויסער דער שטאָדט, אין אלע עקען....

— עפענט!

דאָס קול האָט געציטערט אין דער פינס־טער, נאָר קיינער האָט פון אינוועניג נישט גע־ענטפֿערט. דענסטמאָל האָט דער אנפֿיהרער, דער יונגערמאן אין די בלויע ברילען, זיך מיישבֿ

— אלע קומען אהער צולויפן! עס איז שוין דא גענוג: דער „דאָכטאָר“, זיין ווייבעל, דאָס פאָנישעל זייערס. אָט נאָר וואָס איז דער פערלשער אריינגעקראָכען מיט זיין נאָר-צען הויזגעזינר אין קעלער אריין בעהאַלטען זיך. פאר וועמען האָט ער זיך דאָ דער-שראָקען?...

— אידען, איהר הערט? — האָט זיך בע-גייסטערט דער איד, וואָס האָט געקויפט פאר דריי יאָהר אַ העהערעל אויף פּסח, און די שטימע האָט ביי איהם אויף געציטערט פאר פרייד. — איהר הערט, אידען, צי ניין? דער ערל לומר'ט, אז מאָטע דער רופא איז אויך דאָ! ער האָט שוין אויסגעפונען אַן אָרט ערגעץ אין קעלער... קומט, וואָס שטעהט איהר?

עס איז געוואָרען אַן איילעניש מיט א שטו-פערריי מיט אַ קלעטערדיי איבער דעם פאַרקאָן. מען האָט נישט געהערט דעם „דוואָרניק“, וועל-כער האָט אלץ גע'טענה'ט, אז דער דאָכטאָר האָט איהם בעפּוילען קיינעם נישט אריינצולאָ-זען. מען האָט איהם אלץ איינגעבעטען מיט גוטע, ווייכע רעד:

— האַרצעלע, גברילענקע, מיר וועלען דאָך דאָ גארנישט נישט טהון... וואָס, מיר זיינען דען חיליה מערער? מיר זיינען דאָך אידען... נישט מעהר ווי אויף איין מינוטקעלע... למאי דער פערלשער? ער איז דאָך אויך אַ איד ווי אלע אידען... איי וואָס, ווי קומען מיר אין הקדש? איז ערשטענס, האָבען מיר יעדער ביי זיך אין שטוב אַ צדקה פּושקע, וואו מיר וואַרפען אריין אלע פרייטאג און קאָפּיקע אויפ'ן הקדש; והשנית, לאָז זיך דיר דאכטען — עלעזיי מיר זיינען קראַנקע...

— איך בין טאָק, נישט פאר אידך גע-דאכט, נישט מיט אלעמען. איך מוין, הייסט עס, דער מאָגען מיינער... אַ פאַסקורדנער מאָגען ביי מיר, נישט פאר אידך געדאכט... — האָט זיך פערענטפערט איינער אַ איד אַ מלמד שוין אויף יענער זייט פאַרקאָן, אין הויז, בעת מעשה נאָכגעטאנצט נאָכ'ן עולם אידען און זיך ארומ-געקוקט הינטען אויפ'ן אַנגע'ברוגט'טען „דוואָר-ניק“ מיט פערשולדיגטע אויגען.

אין קאָרדיראָר האָבען זיי געטראָפּען דעם דאָקטאָר'ס פרוי — אַ הויכע דאמע, בלייך ווי קרייד, מיט צעוואָרפענע האָר. זי האָט פער-בראָכען די הענד און זיך אַ לאָז געטהאָן מיט אַ מאָדנעם קוויטש צום מאָן, וועלכער איז גע-שטאַנען ערגעץ אין אַ ווינקעל איינגעקאָרטשעט און נידערשלאָגען און געדריקט צו זיך דאָס אינגעל זיינס, אַ קליין גימנאַזיסטעל מיט שוואַר-צע דערשראָקענע אויגען. באַלד אָבער האָט זיך אַרויסגעוויזען, אז זיי האָבען אַ גראָבען טעות געהאַט: דער ערשטער איז אריינגעקומען דער יונגעמאַן אין די שטוב ברילען, נאָך איהם האָט זיך בעוויזען אַ אידענע מיט אַ פיצעל קינר, דערנאָך — דער גאנצער עולם אידען. האָט זיך די בלייכע דאמע בערוהיגט אַ ביסעל

געווען, געמאַכט האַרץ, איבערגעקלעטערט שטיל, אין איין ציטערניש, דעם הויכען פאַר-קאָן און זיך גענומען פאַרויכטיג קלאַפּען אין אַ לאָדען. עס איז איבערגעגאנגען אַ פאַר מינוט אין האַרצעקלאַפּעניש. האָט אַ סקריפּ געטהאָן אַ טהיר ערגעץ הינטען, עס האָט זיך געהערט אַ פערשטייט קינדערש געוויין, שטילע דערשראָ-קענע קולות האָבען זיך עפּעס געשושקעט, דער-נאָך — גיכע טריט ערגעץ ווייט, טיעף אינ'ם הויז. אין אַ וויילע אַרום האָט זיך בעוויזען אַ הויכער פויער מיט אַ הוילען קאָפּ, אין אַ קורץ פעלצעל און אין גרויסע שווערע שוואַלינקעס. דאָס איז געווען דער „דוואָרניק“. ער איז גע-גאנגען פאַמעליכען, פּויל, קוים געשלעפּט די פיס. צוגעקומען נאָהענט צום יונגעמאַן האָט ער איהם מיט אַ מאָל אַ כאַפּ געטהאָן ביים קאָל-נערעל און שטרענג אַ פרעג געטהאָן:

— אַ טי כטאָ טאָקאָ? (ווער ביזט דו אוינער?)

האָט דער אונגליקליכער יונגער אנפיהרער אין דיבליוע ברילען אַנגעהויבען פלאַטערען, ווי עס פלאַטערט אַ בלאַט, און מחמת ער איז גע-וואָרען זעהר צוטומעלט, האָט ער עפּעס שטום געמאַכט מיט די הענד, אלץ אַנגעוויזען אויף די דערשראָקענע אידען, וואָס זיינען געשטאַנען הינטער'ן טהויער ווי איינער זאָגט: „דאָס זיי-נען זיי שולדיג...“ דער „דוואָרניק“ האָט איהם אָפּגעלאָזט, רוהיג בעטראַכט פון דער ווייטען די אידען, וועלכע האָבען זיך פאר שרעק גענומען רוקען אויף הינטען, און פּויל, קוים שלעפענדיג די פיס, איז ער אונטערגעקומען צום טהויער. אין דער פינסטער איז שווער געווען צו זעהן צי שמיכעלט ער, אָדער ער איז בייז:

— אַ שטאָ, זשידיק, נאָשי אשטשע ביזט?

(וואָס, אידען, און זע ער שלאָגען נאָך?) האָט זיך צווישען דער קאָמפּאניע אידען גראָד געפונען איינער, וואָס האָט געקענט דעם „דוואָרניק“ נישט פאַר קיין שלעכטען גוי, האָט ער זיך געווענדעט צו איהם מיט אַ געבעט:

— הער אויס, שטעלאָוויטשי, גברילאָ לע-בען, וואָס איך וועל דיר זאָגען. געדענקט, אז איך האָב ביי דיר אַמאָל געקויפט אַ העהערעל אויף פּסח? דאָס איז שוין אַ מעשה פון אַ יאָהר דריי צוריק. איך געדענק עס אַקוראט ווי איי-טער, אַ רויט העהערעל. געווען דוקא אַ פעט העהערעל... טהו זשע, גאָלובטישיק, אַ טובה. מיר זיינען דאָך געבען גאָר נישט שולדיג. מיר זיינען עהרליכע אידען... זאָג אונז דעם אמת: ווער געפינט זיך דאָ איצט אין הקדש? מיר זיינען דאָ מיט קליינע פּיסקליאטעס, גאָלובטישיקעל, גברילאָ סערדצע...

דערהערט אַזעלכע ווייכע רעד מיט אַזא געבעט און מיט אַזעלכע גוטע אלטע זכרונות פון אַמאָל, איז ביי גברילאָ'ן דאָס האַרץ ווייכער געוואָרען. ער האָט זיך געקראצט אין פאַטיל-ניצע, געהאַט אַ שטאַרקען ישוב'הדעת און אונ-טערגעבורטשעט:

לאזט די רויטע, פערטרויערטע פנים'ער צו דער ערד... ביסלעכווייז האבען זיי אָנגעהויבען פאָ- וואָלי בעקוקען די קראנקע אָפגעצעהרטע מענ- שען מיט די דאָרע העלזער, וועלכע זיינען אלע געזעסען אויף די בעטלעך אָנגעטאָהן אין וויי- סען. מען האָט זיך געפיהלט עפעס זעהר נישט גוט אין די ווינקלען, אויפ'ן האַרצען איז געווען קאלעמוטנע, עפעס האָט געדריקט און האָט גע- נאָגט. עס האָט געשמעקט מיט רפואות און קארבאָל-טראָפּענס, ס'איז געווען היים און שווער צו עטהעמען...

דער יונגערמאן מיט'ן קאלנערעל האָט אָפ- געשטעלט זיינע בלויע ברילען אויף אַ מיידעל, אַ קראנקע אויף שווינדוכט, וואָס איז געזעסען מיט אַ פערביטערט קליין פנים'ל, מיט פערבי- סענע דינע ליפעלעך, און אויף די איינגעפאָ- לענע בעקלעך האָט זיך ביי איהר צושפיעלט יענע רויטליכע פארב, וואָס צושפיעלט זיך ביי בעליידיגטע קינדער. האָט עס דעם יונגענמאן אָנגענומען שטארק ביים האַרצען און געטראכט האָט ער, אז דאָס דאָזיגע מיידעל איז נישט קיין פראָסט מיידעל: זי איז בעסער פון אלע- מען און אומגליקליכער פון אלעמען. און עלענד איז זי דאָ, זי האָט נישט קיין ברודער און האָט נישט קיין שוועסטער — און אז „יענע" וועלען קומען און אלע וועלען זיך צולויפּען און דאָס מיידעל און מען פערנעסען, וועט ער זיך אָפ- שטעלען מיט איהר און וועט בעשיצען זי. — „אָדער מיר אַ טוירט, אָדער אייך אַ טוירט" — אזוי וועט ער „זיי" זאָגען...

און דעם יונגענמאן האָט זיך פּערוואָלט, אז דאָס מיידעל זאָל אויך וויסען פון זיינע גוטע געדאַנקען, איז ער צוגעגאנגען צו איהר בעמעל און האָט זי בערוהיגט:

— שרעקען זיי זיך נישט, פרייליך, בערוהי- גען זיי זיך... דאָס זיינען מאַנסבילען!

דאָס מיידעל האָט זיך אַ ביסעל פּערוואָונ- דערט און אַ קוק געגעבן אויף איהם קאלט, מיט פערביסענע ליפעלעך. דערנאָך האָט זי זיך אָפגעקעהרט פון איהם און געזאָגט מיט אַ קרומע מינע צו איהרע אַ שכנה:

— אזוי ווי מען וואָלט זיינע „מאַנסבילען" גערופּען אהער...

אין דער זעלבער צייט האָבען אויך די אי- בעריגע הוליס געקוקט פון זייערע בעטלעך ווילד, פּערוואָונדערט און מיט חשד אויף די געזונדע מענשען, וואָס האָבען זיך אריינגעריסען אהער אין גרויסע ווארימע פעלצען און פאַטשיילעס פון דער קאלטער פינ-טערער נאכט, אָנגע- באַכט מיט זיך ווינט און פרישקייט פון גאָר אַן אנדערער וועלט... געקוקט האָבען אלע, אויסער עטליכע אלטע אידען פון „מוישב זקנים", וואָס האָט זיך געפונען אין דעם זעלבן הויף. זיי זיינען געשטאַנען צו דער וואנד, אָפגעזונד- דערט פון דעם גאַנצען טומעל און שרעק, „גע- זאָגט" עפעס שטילערהייט און געשאַקעלט זיך, און זייערע גרויסע שוואַרצע שאַטענס אויף דער

און מיט אַן אונצופריעדענער מינע געפּרעגט די אידען:

— אַ, דאָס זיינט איהר גאָר? אַבי מיר האָבען זיך דאָ דערשאַקען!... ווי נעמט מען עס און מען שרעקט אזוי איבער מענשען ביז צום טוירט? אַ איד איז דיר גאָר קיין קאַטאָ- וועס נישט!...

דערזעהען אָבער פאר זיך די מחנה פער- שולדיגטע פנים'ער מיט די געדיכטע בערד, וועלכע האָבען זיך געטוילעט ביי דער טיר ווי שטומע פּעריאָגעטע שפּעלעך, האָט זי שוין וויי- כער געזאָגט:

— נו, וואָס זשע שטעהט איהר? קומט אריין! זאָגט, וואָס הערט זיך דאָרטען אין שטאָרט?

— אוי, וואָס זאָל מען הערען, מאַדאם! וואָס ווילט איהר מען זאָל הערען? הלאז וואָלט מען נישט געהערט דאָס, וואָס מען הערט!... מען שלאָגט נעבאָך אידען!

ג.

האָט מען אויף דאָס ניי פערשלאָסען דאָס טהויער, פערמאַכט די טהויערען פון ביידע זיימען קאָרירדאָר, און געזונדע זיינען אריינגעקומען בעהאַלטען זיך צווישען קראנקע. דער יונגער- מאן אין די בלויע ברילען האָט אַלץ געקאמאכ- דעוועט מיט'ן דאָקטאָר אויף ריין רייטש, מען זאָל אריינגעמען גברילאָ'ן צו זיך, אין מיטען, פאר אַ משכון...

— דער פרעכע קערל, וויסען זיע, הער- דאָקטאָר, איזט... — האָט ער אַלץ גע'טענה'ט און געמאַכט דערביי מיט די הענד.

דאָס איז געווען אין דער „גרויסער פאַלא- טע", וועלכע עס האָט בעלויכטען נאָר אַ קליין לעמפּעל. בשעת דער דאָקטאָר מיט'ן פעלד- שער זיינען געקומען צולויפּען אָהן אַטעהם, בלייכע און האַלביטוידטע פאר שרעק, און די דאָקטאָרין האָט גענומען ארומלויפּען מיט צע- וואָרפענע האָר איבער די צימערען פון די קראנקע און געמאַכט געוואַלדען, איז געפאַלען אַ פחד אויף די הוליס, און חיים וואָלף, דער „מענש", אַ משרת אין הקדש, האָט געמוזט אלע בעטלעך איבערטראָגען אין דער „גרויסער פאַ- לאַטע", פון וועלכער די פענסטער האָבען ארויסגעקוקט אין הויף אַריין. מען האָט אויס- געלאָשען אלע לאַמפּען, און די קראנקע האָבען זיך צוועצט אויף זייערע בעטלעך מיט אָנגע- שטעלטע פנים'ער, געקוקט אין דאָס האַלב פינס- טעריש ווילד, מיט גרויסע מיערע אויגען, און האָבען געוואַרט...

אריינגעקומען זיינען די געזונדע שטיי, שעמענדיג, פּאָוואָלינקע זיך צושטעלט אין די ווינקלען, ארומגעקוקט זיך פאָרויכטיג אויף די קראנקע. מאַנסבילען האָבען זיך אַלץ געמאַפט ביי די לאַצען, אונטערגעהוט דערביי עפעס מיטונה, אוננאטירליך. ווייבער האָבען זיך גע- נומען שנייצען די פערקלאָגטע נעז און אראָפּג-

מען צוגעדריקט אזוי, אז זי האָט נישט געהאט וואו צו שטעהן. האָט זי קיין אנדער בריה נישט געהאט און האָט זיך געמוזט אנדערע-צען אויף דעם בעטעל. דאָס איז אָבער גראָד געווען דאָס בעטעל פון'ס מיידעל, וועלכע איז קראַנק אויף שווינדוכט. האָט זיך דאָס קליינע אָפגעצעהרטע פנים'ל אָנגעצונדען ווי א פייער. וואָס איז דאָס? ? ס'א העזע א ביי-טעל! נישט געפונען קיין אנדער אָרט, וואו אריינצוהאָפּען זיך, נאָר אין מיין בעטעל!..... — איך וועל ביי אייך דען אָפּבייסען א שטיקעל בעטעל? — האָט זיך פערענטפערט דאָס מיידעל אין'ס וואַטאָוען קאָפּטעל און איז געבליבען זיצען אויף איהר אָרט.

— אוועק פון דאָנען — האָט זיך צושריען דאָס קראַנקע מיידעל און איהר קליין פנים'ל האָט זיך אויף אויסגעקרימט פאר כעס. — איהר האָט געהערט א ביסעל? זי האָט זיך דאָרט דערשראָקען פאר'ן טויט, איז זי געקומען אהער און אריינגעזעצט זיך מיט די גראַכע באַקען אין מיין בעטעל!.....

— וואָס איז דאָ אזוינס געשעהען? וואָס איז? — איז אונטערגעקומען דער יונגערמאן אין די בלויע ברילען, שטארק גיעריג אויף א שטיקעל ארבייט.

— איך ווים? — האָט זיך פערענטפערט דאָס פערשעמטע דיקע מיידעל און איז רויט געוואָרען, מחמת דער יונגערמאן האָט אויף איהר געקוקט דורך די בלויע ברילען. — איהר איז אפנים קאָגד די וועלט. זי האַלט שוין, דאָכט זיך, ביי'ס טויט. — איך ווים נאָך קיין צייט נישט געהאט ענדי-גען די ווערטער, ווי דאָס קראַנקע מיידעל האָט זיך צו איהר א וואָרע געטהאָן מיט די דארע טרוקענע הענד און איהר דערלאָנגט א פייעריגען פאָטש אין פנים אריין.

— דו... דו... גראַכע! ! דער טומעל אין פאלאטע איז געוואָרען נאָך גרעסער, חיים וואָלף „דער מענש“ האָט אָפּ געלאָזט דעם באַרוויסען בחור, זיך געמאכט א וועג און איז צוגעקומען זעהן, וואָס דאָ איז אזוינס פאָרגעקומען. דאָס מיידעל אין'ס וואַטאָוען קאָפּטעל איז געשטאָנען מיט אן אויסגע-פאָטשט רויט פנים, אראָפּגעלאָזט די אויגען, און האָט אַלץ געקוקט אויף איהרע אייגענע ציטע-רענדיגע פינגער, ווי זי וואָלט דאָ בענאָנגען א גרויס פערברעכען. און דאָס קראַנקע מיידעל איז געזעסן אויפ'ן בעטעל און געציטערט, ארומגעקוקט זיך אין אַלע זייטען ווי א צוריי-טע, און די אָנגעצונדענע אָפגעצעהרטע בעקלעך האָבען ביי איהר געפלאָמט. פלוצים האָט זי זיך צוכליפּעט.

— וואָס זיינען זיי געקומען אהער? וואָס פערקריצען זיי מייענע יאָהרען?...

— וואָס טאָקי זיינען זיי געקומען אהער? — האָט זיך אָפּגערופען פון א בעט א שוואַרצע אידענע מיט א גראַב קול, ליגענדיג אויפ'ן קי-

וואַנד האָבען זיי נאָכגעמאכט....

אייער א בחור מיט א גענאָלטען קאָפּ און מיט א שרעקליך אָבעצעהרט פנים'ל קענטגי, נאָר וואָס איבערגעקומען א שווערען טיפּוס, איז גע-זעסען אויפגערגעגאנגען אויף זיין בעטעל, געביסען נערווען די האַנד און אַלץ עפעס געקוקט אויף אן איינגעהאָרבעטע אַלטע אידענע אין א צורי-סענער פאָטשילע מיט א קליין פנים פון א קינד. די אידענע איז געשטאָנען ביי א וואַנד איינגעהויקערט און געקוקט פערטראַכט און פערזאָרגט מיט איהרע רויטע פערוואַנדערטע אויגען אין לופטען אריין. האָט זיך צו איהר פלוצים דער קראַנקער בחור געווענדעט מיט שרעק און געזאָגט:

— איהר ווייסט — „זיי“ וועלען קומען אהער אויך....

עס איז געוואָרען מיט א מאָל שטיל אין דער גאנצער פאלאטע. אַלע האָבען זיך א קעהר געטהאָן צום קראַנקען בחור.

— יאָ... — האָט ער געשטאָממעלט און אין די אויגען האָט זיך ביי איהם בעוויזען א מאָדנע פייערעל. ער האָט זיך איינגעבויגען צום קישען און גענומען זיך עפעס פאָרען מיט ציטעריגע פינגער. באלד האָט ער ארויסגע-שלעפט פון דאָרטען א פאָר צוקנייטשטע, צו-ריבענע הויזען מיט אן אַלט צוריסען רעקעל. אַרונטערגעלאָזט זיך אונטער דער קאָלדער מיט די שמאָטעס, האָט ער זיך עפעס גע'עקשנ'ט דאָרטען, געבאָרעט מיט די פיס, שווער גע-אַטהעמט דערביי, און א שווייס האָט איהם בע-גאָסען. אין א וויילע אַרום האָט ער פון זיך אַראָפּגעוואָרפען די קאָלדע און זיך אַראָפּגע-לאָזט אן אָנגעטהעווענער אויף דער קאָלדער ערד מיט ציטעריגע הענד און פיס. אַלע וואָס אין פאלאטע האָבען געקוקט אויף איהם מיט שרעק: וואָס מיינט ער עפעס צו טהאָן?

דער בחור האָט געפרובט נעכען א פאָר טריט מיט באַרוויסע פיס, נאָר דער קאָפּ האָט זיך איהם באלד פערדרעהט, די אויגען האָבען איהם אָנגעהויבען צו שווינדלען, האָט ער זיך פלוצים, צו אַלעמענס שרעק, אַראָפּגעלאָזט און געזעצט זיך אויף דער ערד.

— איהר ווייסט? ער איז פון זיינען... — האָט זיך אָנגערופען עפעס א קראַנק ווייבעל ערגעץ פון א ווינקעל — איך זאָג אייך!

עס איז אַריינגעקומען חיים וואָלף „דער מענש“, א הויכער שוואַרצער איד, מיט א שטרענג פנים, אין א רויטער שאל. ער איז צוגע-גאָנגען צום בחור, וואָס האָט געציטערט אויף דער ערד, און האָט איהם א נעהם געטהאָן פאר דער האַנד.

— דו, זאָג מיר, וואָס איז דאָס פאר א שטיק? האָ! ! מאַרש אין בעט אריין!

עס איז געוואָרען א טומעל מיט א גער-דער. מען האָט זיך אָנגעהויבען שטופען, עפעס א קליין קינד האָט זיך פונאָנדערגעוויינט. א דיק מיידעל מיט א וואַטאָוען קאָפּטעל האָט

דער קראנקער באַרוויסער בחור, וואָס איז נאָר וואָס אויפגעשטאַנען פון אַ שווערען מיפּוס, האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן דער טהיר, צוגעלייגט אַן אויער און איז אזוי געבליבען שטעהן אויס-געצויגען ווי אַ פּערגליווערטער. מיט אַ מאָל האָט ער זיך אַ קעהר געטהאָן צום גאַנצען עולם מיט אַ מאָדנעם שטרענג פנים גלייך ווי ער וואָלט זיך בעשלאָסען אויסזאָגען דעם מוראָדיגען סוד, וואָס ער האָט פון אַלעמען בעהאַלטען :

— שאַ! "זיי" געהען שוין, דאכט זיך...

— וואָס? וואָס? וואָס? — — —

דער קליינער גימנאַזיסטעל איז געבליבען אין מיטען שטעהן, אויפגעשטעלט אַ פאַר גרויסע אויגען. פלוצים איז ער צוגעלאָפּען צו די קראַנקע און האָט אָנגעהויבען טופּען מיט די פיסלעך, געוויינט און געריסען פון זיך די האָר: — שטיל... שטיל... אזוי ווי איהר וואָלט געשטאַרבן... אָט וועלען מיר זיך אַלע ציווע צען... שטיל וועלען מיר זיצען... זיך נישט ריהרען... מיר ווייסען גאר נישט... מיר זיצען זיך גלאַט אזוי, שטיל... וועלען זיי אריינקומען, וועלען זיי דערוועהן: מיר זיצען שטיל... שטיל... מיר ריהרען זיך נישט... וואָס זעט? וועלען זיי שלאָגען? פאַר וואָס וועלען זיי שלאָגען? זיי וועלען נישט שלאָגען...

דער יונגער גימנאַזיסטעל האָט אויפגעהערט רייסען פון זיך די האָר און איז געשטאַנען פאַר'ן פּערוואַנדערטען שטילען עולם. עפעס ווי אַ צויבער האָט זיך דורכגעטראָגען איבער'ן ציי-מער און האָט אַלעמען דורכגענומען, סיי גע-זונדע און קראַנקע, און אַלע האָבען געווארן — אַדער מיר וועלען זיך גאָר לייגען שלאָ-פען... — האָט גע'טענה'ט דאָס אינגעל מיט אַ ברען אין זיינע שוואַרצע אויגען. — מיר שלאָ-פען אַלע... שטיל... מיר זיינען געשטאַרבן... געווען קראַנק און געשטאַרבן... וועלען זיי אריינקומען און זעהן... מיר זיינען שטיל... מיר שלאָפען... אַלע געשטאַרבן... קיינער, קיינער וועט ניט אויפהויבען דעם קאָפּ...

אין פאַלסטע איז געוואָרען שטיל, שרעק-ליך שטיל, אזוי אז עס האָט זיך געהערט, ווי הערצער קלאָפען האַסטיג. און אַ צויבער האָט בענומען אַלעמען, פון קליין ביז גרויס — מען האָט פאַוואָל, קוים געריהרט מיט די איבערס, זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד, געלעגען מיט פערמאַכטע אויגען, געטוילעט די קלאָפּענדיגע הערצער צו דער קאַלטער פאַדלאָגע. דער קליינער גימנאַזיסטעל האָט זיך געלייגט נעבען זיין מאַמע, פערמאַכט די גרויסע שוואַרצע אויגען און געציטערט אין איהרע זורדיגע הענד...

און אז עס האָט זיך די מיר אויפגעפּענט — איז אריינגעקומען דער פּעלרשער מיט זיין הויזגעזינד: אַ ווייב, צוויי אינגלעך מיט אַ דרוי יאָהריג קינד. אַ שוידער איז זיי דורכגע-גאַנגען איבער דאָס לייב, דערוועהנדיג די טוידט-שטילע עדה אידען אויסגעלייגט אויף דער ערד: קיינער האָט נישט געעפּענט אַן אויג,

שען. — דער רוח האָט זיי אָנגעטראָגען... טאָ-מער וואָלט מען געשלאָפען אַ ביסעל... אַ גאנץ צען טאָג נישט צוגעמאַכט מיט קיין אויג... נאָ דיר! געקומען און אָנגעפאַלען אויף אַ קראַנק קינד... טופּ וואָלען זיי ווערען!

דאָ האָט זיך דאָס שווינדוכטיגע מיידעל שוין מעהר נישט געקענט איינהאַלטען. זי איז צוגעפאַלען מיט'ן פנים צום קישען און זיך צור-כליפּעט הויך אויף אַ קול, היסטעריש. עס האָט זי אין גאַנצען געוואָרפּען, און איהרע קליינע דאַרע אַקסעלעך האָבען זיך געטרייסעלט אין קאַנוואַלסיע.

זיינען די געזונדע אנשוויגען געוואָרען, גע-בליבען שטעהן פּערגאפּטע און פּערוואַנדערטע, ארומגעקוקט זיך שטום איינס אויף דאָס אַנ-דערע, און אַ פנים האָבען זיי געהאַט, פונקט ווי זיי וואָלטען דאָ בעגאַנגען אַ גרויס פּערברעכען. אויפ'ן האַרצען איז געווען קאַלעמוטנע, עפעס האָט געדריקט און האָט גענאָגט. וואוהין האָט עס זיי גאָט פּערוואָרפּען אין דער שרעקליכער נאכט?...

— פּע, אַ פאַסקורנע פאַלך! — האָט חיים וואָלף, "דער מענש" אויסגעשפּיגען און אָפּגע-טראָטען אָן אַ זייט.

ד.

און אז דער טומעל איז געוואָרען גרויס, די קראַנקע האָבען געבונטעוועט אויף זייערע בעטלעך און געטריבען די געזונדע, די שוואַרצע אידענע אויסגענאָסען אַ קריגעל מילך דעם יונגעמאַן מיט די בלויע ברילען אין פנים אריין, קליינע קיינער האָבען געקוקט דערשראָקען, גע-וויינט און געשלעפט די מאַמעס פאַר די פאַר-טוכער, זיי זאָלען אוועקנעהן פון דאנען, און אין פאַלסטע איז געוואָרען ענג און שווער צו עטהע-מען, — איז אריינגעקומען דער הויכער, "דוואָר-ניק" אין'ם קורצען פּעלצעל און האָט מודיע געווען:

— אין שטאַדט ברענט!

איז געוואָרען דער טומעל נאָך גרעסער. די קראַנקע האָבען געקריצט מיט די צייהן און גע-שריען הויך:

— געהט ארויס! געהט ארויס! וואָס וויר לען זיי, די גזלנים — מען זאָל קומען און אונז טערצינדען דעם הקדש? געהט ארויס!... עטליכע יונגע לייט האָבען זיך אַ וואָר גע-טהאָן אין די פינסטערע חדרים זעהן די שרפה, אומגעקעהרט זיך דערשראָקענע, בלייבע: יא, עס ברענט! אַ רויטער הימעל, פונקען פליהען אין דער לופטען, עפעס פּערשטיקטע געשריי-טראָגען זיך...

די דאָקטאָרין איז ארומגעלאָפּען אין דעם טומעל ווי אַ געריהרטע. נאָך איהר איז נאָכגע-לאָפּען איהר זוהן, דער קליינער גימנאַזיסטעל, אַ בלייכער, מיט גרויסע דערשראָקענע אויגען. ביים קינד אין מח האָט אַלץ געגעבערט אין געראַנק: זאָל ווערען שטיל... זאָל ווערען שטיל...

צווישען די בעטלעך. אלע האָבען געשלאָפֿען. דער יונגערמאן איז געשלאָפֿען מיט די בלויע ברילען אַרויף, אָנגעשטעלט אויף צוקאַפֿענס דאָס קאראקוליענע קאַלנערעל. ביי דער קראַנ-קער מיידעל האָט זיך אַ פאַרב צושפּיעלט. אויף די אָפֿגעצעהרטע בעקלעך און דאָס קליינע פנים'על איז געווען פערביטערט. אין שלאָף האָט זי נאָך מעהר אויסגעזעהען ווי אַ קינד, וועלכעס מען האָט בעליידיגט. נאָר איינער איז ניט געשלאָפֿען: דאָס איז געווען דער קראנקער באַר-וויסער בחור. - ער איז געשטאַנען ביי דער טהיר, צוגעלייגט אַן אויער, זיך איינגעהערט און גע-ווארט....

דער קליינער מאָגערער אַלטימסקער האָט אַ וויילע געקוקט אויף די שלאָפֿעריגע, אויפֿגע-הויבען דעם קאָפּ צו דער סטעליאן אַרויסגעלאָזט אַ לאנגען טיעפען זיפּץ, וואָס האָט אָפֿגעקלונ-גען עפעס ווי אַ מאָדנער קוויטש.... און שטיל, שטיל ווי אַ שאַטען, איז ער צוריק אַרויפֿגעקראָ-כען אויף זיין בעטעל, געלעגען מיט אָפֿענע אויגען פערטראַכט.

די פאַלאַטע האָט בעלויכטען אַ קליין לעמ-פעל. גרויסע שוואַרצע שאַטענס זיינען פער-גליווערט געוואָרען אויף די ווענד.

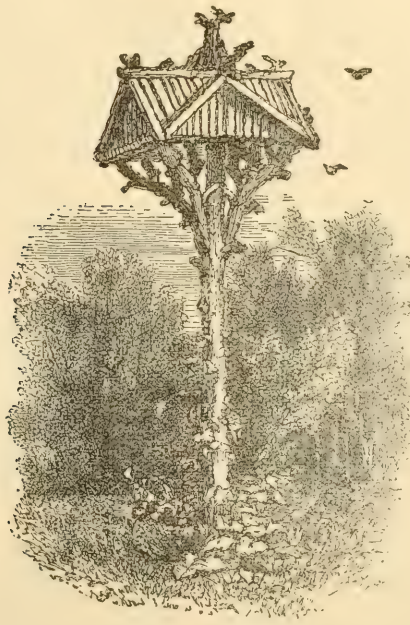
אין דער פריה, בשעת אַ דונקעלער שיין פון פריהמאָרגען האָט אַריינגעקוקט דורך אַ שפּאַלט פון אַ לאָדען אין הקדש אַריין, איז דער אַלטימסקער אויסגעגאַנגען.

נישט געריהרט מיט קיין איבר, נישט אויפֿגע-הויבען דעם קאָפּ... נאָר פערשטאַנען האָבען די ניי-אַריינגעקומענע, אז מען בעדאַרף שווייגען. דאָס דריי יאָהריגע קינד, ביי דער מאַמע אויף די הענד, האָט געקוקט מיט זיינע קינד-דערשע רוחיגע אויגען און האָט אויף געשוויגען: אין די פאַך שעה, אז מען האָט איהם אין קעלער דאָס מויל פערשטאַפֿט, האָט ער פערשטאַנען, אז מען בעדאַרף שווייגען....

שטיל איז מען געלעגען, און אז מען האָט די אויגען שטייף צוגעמאַכט, האָט מען געזע-הען: אַ רוימען הימעל, גרויסע פונקען פליהען אין דער לופטען, ערנעץ ווייטווייט טראָגען זיך אַרום פערשטיקטע קולות און געשרייען, מענ-שען לויפֿען, מענשען יאָגען זיך...

ה.

אין מיטען נאַכט איז איינער אַן אַלטימס-קער, אַ טרוקענער, אַ דאָרינקער, אויף וועלכען מען האָט אין הקדש געזאָגט, אז ער איז אלט הונדערט יאָהר, שטיל אַראָפֿגעקראַכען פון בע-טעל. אַ גאַנצע נאַכט, בשעת עס איז געווען דער טומעל, איז ער געלעגען רוהיג אויף זיין בעטעל מיט'ן קליין שיטער בערדעל אַרויף, און האָט געשוויגען, געווען פערנומען מיט זיינע אַלטע גסיס-מחשבות, גלייך ווי ער וואָלט גאָר נישט געהערט און גאָר נישט פערשטאַנען. איצט האָט ער שטיל, שטיל ווי אַ שאַטען, זיך געלאָזט

דער קלאסענקאמפף אין דער געשיכטע פון די פאליטישע עקאנאמיע

פון דר. פ. ליפשיץ.

(פריוואט דאָענט פאַר פאליטישע עקאנאמיע אין דער אוניווערזיטעט אין בערן.)

דאָס הייסט די איינטיילונג פון דער געזעלשאפט אין קלאסען מיט פערשידענע אינטערעסען, דעריבער איז דער קלאסענקאמפף דער גאנצער אינהאלט פון דער ענטוויקלונג פון דער ווירט-שאפטסאָרדנונג, און דורך דעם איז דער קלאסענקאמפף דער אויסגאנגספונקט פון דער גאנצער געשיכטע פון דער פאליטישער עקאנאמיע. ערשט דורך דער טהעאָריע פון דעם קלאסענקאמפף קען מען ריכטיג די געשיכטע פון דער פאליטישער עקאנאמיע פערשטעהן. אָהן איהר, דאָס היינט, אָהן די טהעאָריע פון קלאסענקאמפף, איז די געשיכטע פון דער פאליטישער עקאנאמיע גאנץ דונקעל, אונערקלערליך און אונפערשטענדליך. מיר וועלען דאָס פרובען צו בעווייזן אויס דער געשיכטע פון דער פאליטישער עקאנאמיע זעלבסט.

1.

די ערשטע סיסטעם אין דער געשיכטע פון דער פאליטישער עקאנאמיע איז דאָס מערקאנט טייל סיסטעם. פריהער האָט מען געמיינט, דאָס דיוועס סיסטעם האָט געגלויבט, אז די עשירות פון יעדען לאַנד הענגט אָב פון דער מאַסע פון געלד, וועלכע עס האָט. דאָס איז אָבער נישט ריכטיג. היינט ווייס מען שוין, אז דאָס מערקאנט יסעם האָט דאָס נישט געמיינט. נאָר עפּעס אנדערש: די עשירות הענגט אָב אין יעדעם לאַנד פון דעם אויסענ-האנדעל. און ווען דאָס איז אזוי, איז דאָך קלאָר גענוג, אז יעדע מלוכה מוז מיט אלע כחות זיך מאַטערעל, אלע מיטעל אָנ-צואווענדן כדי צו פערגרעסערען דעם אויסענ-האנדעל, ווייל דורך דעם ווערט מען רייך און גליקליך.

אויף דעם ערשטען קוק קען דאָ שיינען, אז עס האָט גאָר נישט וואָס צו טאָן מיט דעם קלאסענקאמפף. דאָס איז אָבער פאַלש, מען מוז טיפּער קוקען, פשוט זיך „גראַבען“ און דאָן דער-זעהט מען אויף איינמאָל דאָס ריכטיגע ליכט, ווי עס וועט זיך אויך באלד ארויסשטעלען. מיר מוזען אָבער ערשט נאָך אייניגע געדאַנקען ער-קלערען, כדי צו מאַכען דאָס בעגרייפליכער און

לץ האָט זיין געשיכטע. אויך די וויסענשאפטען האָבען זייער געשיכטע און עס איז זעהר אינ-טערעסאַנט צו לערנען, ווי א וויסענשאפט ענטוויקעלט זיך, בילדעט זיך אויס, צווייגט זיך פאַנאַנדער, פערקאַפט פיעלע אנדערע צווייגען פון דעם מענשליכען לעבען און וויל אלץ פון איהר שטאַנדפונקט, דאָס הייסט פון דעם שטאַנדפונקט פון א וויסענשאפט, ער-קלערען און מאַכען בעגרייפן אויך אנדערע ער-שיינוגען, וועלכע, ווי עס דאַכט זיך, געהערען גאָר נישט צו איהר. צו שטודירען די געשיכטע פון די וויסענשאפטען הייסט: שטודירען די גע-שיכטע פון די געדאַנקען, פאַרשטעלונגען און סיסטעמען פון דעם גייסט, וועלכער האָט בע-וועגט די מענשהייט אין איהר געשיכטליכען פראָצעס.

אָבער דיווע געדאַנקען, פאַרשטעלונגען, זיי-נען נור „נשמות“, זיי מוזען האָבען א גוף, א חומר, מיט וועלכען זיי מוזען זיך פערבינדען: אָדער נאָך מעהר: לעבען איז נור מעגליך, אמת'ער לעבען, נישט קיין לופטלעבען, ווען די פאַרשטעלונגען האָבען א ממשות, א קיום אויף דער וועלט, ווען דיווע פאַרשטע-לונגען בעריהרען דאָס לעבען פון מענשען אויף דער וועלט. און דעריבער קענען מיר נאָר דאָן ריכטיג פערשטעהען די געשיכטע פון די פאליטישע עקאנאמיע, ווען מיר ווייסען גוט די געשיכטע פון דער ווירטשאפט, ווייל די אידעען, די פאַרשטעלונגען און טעאָריעס פון דער ווירט-שאפט פון די מענשען זיינען אראָפּגעצויגענע פעלכלאך פון דעם ווירקליכען גוף, פון דער ווירטשאפטסאָרדנונג, אין וועלכער עס האָבען זיך ענטוויקעלט דיווע פאַרשטעלונגען.

אָבער נישט דאָס אליין, דאָס הייסט נישט די ווירטשאפט-לעהרען אליין זיינען ענג פער-בונדען מיט דער ווירטשאפטסאָרדנונג: אויך די מאָראַל, דאָס רעכט, די פאליטיק, די רעליגיאָן ווערען בעאיינפלוסט פון דער ווירטשאפטסאָרד-נונג. און אזוי ווי די גרונדלאגע פון דער ווירטשאפטסאָרדנונג איז די קלאסע-אָרדנונג,

ער הערשט איבער אלע קלאסען, ווייל זיינע פאָרדערונגען זיינען אויך די אָבעקטיווסטע, ווען מען פערגלייכט זיי מיט אנדערע. די אל-געמיינע ענטוויקלונג וועט דורך דעם דעם באַראַקטער פון דעם קלאַס אָנגעהערן. און אזוי ווי די ווירטשאַפֿטספּאַרדנאָג איז אַן אָרגאַניזם, זי איז אָרגאַניזירט, און ווען נייע פּאַר-מען ענטוויקלען זיך, מוז די אָרגאַניזאַצאָן זיך פערענדערען, דעריבער מוז אויך די רייבונגען צווישן די קלאַסען אויפשמעהן, ווייל די קלאַסען האָבען פערשיעדענע אינטערעסען, זיי זיינען פערשיעדען אָרגאַניזירט, זיי זיינען אויך שטענדיג אין מלחמה און די מלחמה בעוועגט זיך נאָך דער ריכטונג פון די אינטערעסען. און אזוי ווי דער היסטאָרישער פּראָצעס איז נישט אנדערש ווי א שטענדיגע פערענדערונג פון די ווירטשאַפֿטספּאַרמען און די ווירטשאַפֿטספּאַרמען פון זייער זייט בעוועגען זיך פון דער בעוועגונג און ענטוויקלונג פון די קלאַסען-אינטערעסען — דעריבער איז די געשיכטע פון דער מענשליכער ווירטשאַפֿט, אָנגעהויבען פון דער צייט, ווען עס האָט אָנגעפאַנגען צו הערשען דאָס פּריואַט-אייגענטום, די געשיכטע פון דעם קלאַסענקאַמפּף. דעריבער איז די געשיכטע פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע אלס וויסענשאַפֿט נישט אנדערש אלס די אבסטראַקטע פּאַרמול פון דער געשיכטע פון די פערשיעדענע טהעאָריעס, וועלכע האָבען זיך אויפגעבויט אויף דער גרונד-לאַגע פון דעם ווירטשאַפֿטליכען קלאַסענקאַמפּף. דאָס מערקאַנטיליסטיסעם זאָגט: דער אויסלענדישער האַנדעל איז דער עיקר פון די עשירות אין יעדעם לאַנד, דאָס הייסט, אַנ-דערש געזאָגט, די שטאַדטישע בורזשואַזיע, די פאַבריקאַנטען, סוחרים און סתם אונטערנעה-מער זיינען אַ גליק פאַר די גאַנצע געזעלשאַפֿט; דעריבער מוזען זייערע פערלאַנגען, זייערע פּאַר-דערונגען שטענדיג זיין אַ מאַסשאַט פאַר די גאַנצע פּאָליטיק. נאָך דעם איז קלאָר, אז אין דער מלחמה צווישן אַדעל און בורזשואַזיע (דער אַדעל האָט נישט געוואָלט אָפּגעבען זיינע פּריוועלעגיעס, די בורזשואַזיע האָט גע'טענה'ט, אז נור פלייס און ארכייט אליין מוז זיך דינען אום אַבזושעצן דעם ווערט פון יעדעם קלאַס אין דער מדינה), מוז די מלחמה העלפֿען דער בורזשואַזיע, ווייל דאָס געשעפט פון דער בורזשואַזיע איז דער יסוד פון דער עשירות אין דער מדינה, "יחוס אבות", וועלכען עס האָט דער אַדעל, איז גאָר נישט, דער עיקר איז ארכייט, האַנדעל, דאָס הייסט, אונטערנעה-מונג. די בורזשואַזיע האָט דעמאָלט פּראָקלאַ-מירט גלייכערעכטיגונג אין געגענ-זאץ צום יחוס אבות פון דער אַדעל. אונטער ארכייט האָט מען דאמאָלט פערשטאַנען דעם גע-ענזאץ פון "יחוס אבות", דאָס הייסט פּריוועלע-גיעס, וועלכע בערוהען אויף "זכות אבות", אָבער נישט אויף פערזענלעכע פערדיענסט, אונטערנעה-

אלגעמיינ-פערשטענדליכער.

די ווירטשאַפֿטספּאַרדנאָג בלייבט נישט איי-ביג. זי ענדערט זיך, ענטוויקעלט זיך, בילדעט זיך אויס, קורץ זי בעוועגט זיך שטענדיג. דורך די בעוועגונג און ענדערונג קומען פאַר געוויסע קלאַסען-רייבונגען, ווייל די ספערען פון די עקאָנאָמישע אינטערעסען ביימען זיך אום, עס פערשווינדען און ווערען לעבעדיג נייע און אלטע פאַרמען. און אזוי ווי קיינער וויל זיין פלאַץ נישט פערלאָזען בשלום, דעריבער מוזען פיעלע רייבונגען פאַרקומען, בשעת די פער-שיעדענע כחות קומען אין געגענזאץ, אין מלחמה. ווער עס איז שטאַרקער, יענער איז גובר, פיהרט אויס, וואָס ער וויל. אָבער דיוע קראַפט איז נאָך אַבהענגיג פון אזעלכע בעדינגונ-גען: פון דעם אָביעקטיוו-מוס אין די פאַרדערונגען, וועלכע דער קלאַס אָדער די גרופע פון די אינטערעסען שטעלען. יעדער ווייס, אז בשעת אַ קלאַס אָדער אַ גרופע פערלאַנגט עפעס פון דער געזעלשאַפֿט אָדער פון דער מלוכה, אז מען זאָל כדומה למשל עפעס מאַכען פאַר זיי, קען מען געפינען אין די פאַרדערונגען סוביעקטיווע אָביעקטיווע זייטען. דאָס הייסט: איין טייל פון די פאַרדערונגען זיינען נור גוט און פון נוצען פאַר דעם קלאַס אליין, פאַר זיינע סוביעקטיווע זייטען, א צווייטער טייל אָבער איז אויך ניצליך פאַר די גאַנצע געזעלשאַפֿט, פאַר דעם כּלל, ער איז אַביעקטיוו. עס איז קלאָר, וואָרום שרייט יעדער קלאַס, בשעת ער פערלאַנגט עפעס פון דער מלוכה אָדער פון דער געזעלשאַפֿט, אז זיינע פאַרדערונגען און בקשות זיינען אלע גוט לטובת הכלל, אָביעקטיוו גוט, ווייל דורך דעם קען ער בעסער עררייכען זיין צוועק; און יין פערלאַנג-גען וועט דאן געוויס ערפילט ווערען, ווען עס וועט זיך איהם איינגעבען צו בעווייזען, אז זיי נע בעהויפטונגען זיינען ריכטיג. אין דעם שטעקט שטענדיג די קלוגע פּאָליטיק פון די פערשיעדענע קלאַסען און זייער קאַמפּף וועגען די הערשאַפֿט, דאָס איז אויך די קלאַסענ-פּאָליטיק, צו בעווייזען דעם אָביעקטיוו-מוס פון די פאַרדערונגען.

און אזוי, ווי שוין געזאָגט, די ווירטשאַפֿטספּאַרדנאָג איז שטענדיג אין בעוועגונג, נייע גרופען און שיכטען פון אינטערעסען-פערטרעטער פערשווינדען און שטעהען אויף, דעריבער וועט מען בעגרייפֿען, דאָס אונטער די פאַרדערונגען, וועלכע פערשיעדענע קלאַסען שטעלען, וועט אויך א טייל פון אַביעקטיווע פאַרדערונגען זיך שטענדיג געפינען: דאָס זיינען די פאַרדערונגען, וועלכע פאַסען זעהר גוט פאַר די אלגעמיינע ענטוויקלונג פון דער געזעלשאַפֿט און דער קלאַס, וועלכע פערלאַנגט, זי איז אויך דער טרעגער פון דעם פּראָגרעס, פאַרשטריט און ער עררייכט דעריבער אַלץ, וואָס ער וויל, ער געווינט די מאַכט פאַר אַ בעשטימטע צייט און

ציאָנען פון דעם אדעל מיט זיינע פריווילעגיעס, זי האָט אריינגעבראכט נייעס לעבען און פיהלען, זי האָט געווים רעוואָלוציאָנזירט, זי האָט אונז בעפרייט פון דעם אסקעטישען וועלט-אויפפאסונג פון מיטעלאַטער און האָט איינמאָל פאר אלע מאָל פּעטגעשטעלט: לעבען הייסט לעבען דאָ, יענע וועלט איז א פּוּטער חלום. די קלויסטער-אויפפאסונג איז דורך דעם אויפ-געריסען געוואָרען פון איהרע אלטע פערזשא-ווערטע זאוויעסע! און די פאַרשטעהער פון דער אמונה האָבען אָנגעהויבען נאָכ-צוגעבען, זיי זיינען געוואָרען וועלטלי-כער, מענטשליכער. די עקשנות האָט געפלאצט, דאָס לעבען האָט בעוויזען, אז עס איז שטאַר-קער פון דער טראַדיציאָן און בלינדען גלויבען אין וואָס מען זעהט ניט און וואָס מען הערט ניט.

אָט אזוי האָט זיך אָפגעשפּיעלט צו יענער צייט דער גאנצער לעבענס-פּראָצעס פון דער געד-זעלשאפט. מיר פערשטעהען דעם גרונד פון דער בעוועגונג, די סבות, ווארום און ווי עס איז געוואָרען, די ריכטיגע בעדייטונג פון דער גאנצער ערשיינונג, וועלכע איז זעהר וויכ-טיג פאר די ענטוויקלונג פון דעם קאפיטאַליזם און דערמיט אויך פאר די ענטוויקלונג פון אונ-זער גאנצער מאָדערנער קולטור.

2.

דאָס ווירטשאפטסלעבען בלייבט ניט גלייך: עס ענדערט זיך שטענדיג אויף אלע זייטען און דעריבער איז עס זעהר נאטירליך, אז נאך דעם מערקאנטיליסטעם איז א נייעס סיסטעם אויפגעשטאַנען, וועלכע איז בעקאנט מיט דעם נאָמען: די פּהיזאָקראטיע אָדער דאָס פּהיזאָקראטישע סיס-טעם. אויך דאָ וועלען מיר באַלד זעהען, וואָס פאר א גרויסע ראָלע האָט געשפּיעלט דער קלאסענקאמפּף.

דאָס מערקאנטיליסטעם איז געווען א סיסטעם פון די אינטערעסען פון דער שטאַדטי-שער בורזשואזיע; די מלוכה האָט זי אָנגע-נומען, כדי צו שיטצען און פּראָטעזשירען די פאַרדערונגען פון דיזען קלאַס. דאָס בעדיי-טעם: די אינטערעסען פון אנדערע קלאַסען, בע-זאָנערס די אינטערעסען פון יענע קלאַסען, וועלכע זיינען געווען אין קאָנטראסט מיט די אינטערעסען פון דער בורזשואזיע, האָבען גע-מוזט ליידען אונטער דעם, ווייל מען האָט זיי אינגאנצירט. זיי האָבען געהאט א געוויסען ווערטער נור דאן, ווען זיי האָבען געקענט דינען די אינטערעסען פון דער בורזשואזיע. עס איז געווען נאטירליך, אז אַן אָפּאָזיציאָן איז אויפגע-שטאַנען, וועלכע איז געווען אונצופרידען מיט דיזער אָרדנונג. דיזע אָפּאָזיציאָן איז געווען גאנץ שטאַרק, זי איז אויפגעשטאַנען אין פער-

מונג און האַנדעל. מען זעהט, אז ביידע קלאַס-ען, דאָס הייסט אדעל און שטאַדטישע בור-זשואזיע פיהרענדיג אן אידעאָלען קאמפּף: י ח ו ס און פערזענליכער פ ל י י ס האָט אָבער דיווער אידעלעך קאמפּף געהאט א ווירטשאפטליכע גרונדלאַגע, דאָס הייסט, די מלחמה וועגען די עקאנאמישע מאַכט, עקאנאמישע הערשאפט. דערפון זעהט מען, ווי די מאַראַל-פּילאָזאָפיע, די עטיק, איז אויך געשטאַנען אונטער דעם איינדרוק פון דעם קלאַסענקאמפּף, ווייל די פראגע פון די ווערטונג-גען זיינען ריין מאַראַלישע פראגען. נאָך מעהר: די גאנצע פּילאָזאָפיע איז געווען צו יענער צייט זעהר שטאַרק בעאיינפלוסט פון דעם קאמפּף. זי איז געווען אבהענגיג פון דעם כאַראַקטער און דער פאַרם פון דעם קאמפּף צווישען אדעל און בורזשואזיע. עס איז קיין צופאַל וואָס די פּי-לאָזאָפיע פון יענער צייט בעגינט צו בעוואונדע-רען די ארכייט און דעם פערזענליכען לייז, די אונטערנעמונג. די עמפירישע פּילאָזאָפיע איז אויך געשטאַנען אין דיענסט ביי דער בורזש-אזיע, ווייל דורך זיי זיינען אלע פריווילעגיעס און „יחוס אבות“ געראדע חרב געוואָרען. א ריכטיגע עמפירישע פּילאָזאָפיע קען ניט ליידען „זכות אבות“ און נאָך אועלכע זאכען.

עס איז נאָך אינטערעסאַנט צו זעהען, ווי דיווער קלאַסענקאמפּף האָט זיך גע-זוכט צו אָביעקטיווירען, דאָס הייסט, די אָביעק-טיווע טענדענצען צו פערקערערען, פערקניפּען און פערבינדען אלע זייטען פון לעבען און ווירטשאפט נאָך א בעשטימטער ריכטונג. מיט אנדערע ווערטער: דער קלאַסענקאמפּף האָט פערשטאַנען פון זיין טענדענץ אלץ אבהענגיג צו מאַכען, זיין לעבען, זיין עקזיס-טענץ איז געוואָרען דאָס לעבען און די עקזיס-טענץ פון אלץ, דאָס הייסט, דער קלאַסענ-קאמפּף איז געוואָרען צו א קאדרינאַל-פראגע, זיינע פראגען זיינען געוואָרען די לעבענס-פרא-גען פון דער גאנצער געזעלשאפט. דער האַנדעל איז געוואָרען זעהר וויכטיג פאר דאָס גאנצע לעבען און דעריבער, ווי עס פערשטעהט זיך פון זעלבסט, איז די פראגע פון „זיין אָדער ניט זיין“ פון דער בורזשואזיע געווען די אייגענע פראגע ווי „זיין אָדער ניט זיין“ פון האַנד-לע. און אזוי ווי דער האַנדעל און זיין ענט-וויקלונג איז געווען זעהר וויכטיג פאר די גאנצע געזעלשאפט, איז עס געווען בעגרייפליך, ווארום האָבען געמוזט די פאַרדערונגען פון דער בור-זשואזיע ערפילט ווערען. די אָביעקטיווע טענ-דענצען פון דער גאנצער ענטוויקלונג זיינען גע-לעגען אין דער ענטוויקלונג פון דער שטאַדטי-שער בורזשואזיע, און דעריבער איז זי דעמאָלט געווען א פּראָגרעסיווער קלאַס, זי איז געווען רעוואָלוציאָנער, זי האָט געהאָל-פען די ענטוויקלונג פון דער קולטור: זי איז אויפגעשטאַנען געגען די פערזעלערטע טראדי-

און האנדעל. דאָס איז דער גרונדענדאנק פון דעם
 פהיזאָקראטישען סיסטעם, אויס דעם קען מען
 לייכט פערשטעהן, וואָס דיזעס סיסטעם וויל:
 בעקעמפונג פון די זכויות, וועלכע האָבען בעקור
 מען די סוחרים און פאבריקאנטען אויף די קאָס-
 טען פון דער לאַנדווירטשאַפט, ווייל דאָס ברענגט
 ניט נור ניט קיין נוצען דער מדינה, זאָגנערן
 אויף שאַדען, ווייל דיזער עקאָנאָמישער צווייג
 איז ניט פרוכטבאר פאר די עשירות פון
 דער מדינה, זאָגנערן נאָר די לאַנדווירט-
 שאַפט, און דעריבער מוז מען פאר איהר מעהר
 זאָרגען. מיט אנדערע ווערטער: דער אַגראַ-
 רישער אינטערעס איז דער עיקר פון
 די עשירות פון דער מדינה, אָבער ניט דער אי-
 דוסטריעלער אינטערעס. און ווען די
 פהיזאָקראטישע פערלאַנגען, אז די מלוכה זאָל
 זאָרגען פאר די לאַנדווירטשאַפט, דאָרף מען
 דאָס אָבער ניט פערשטעהן אין דעם גלייכען
 זינען, ווי ביי דעם מערקאָנטיילס-
 סיסטעם: דער גרעסטער טייל פון די פהיזאָ-
 קראַטען איז בכלל געגען יעדע אריינמישעניס פון
 דער מלוכה אין דאָס עקאָנאָמישע לעבען, זיי
 פערלאַנגען פאָרשטעלונג פריי-
 הייט, דאָס לעבען מוז אַליין פון
 זיך געהן, נאָר איינגעמאכען קליינע
 אויסנאָמען און אין בעשטימטע בעדינגונגען
 ווילען זיי, אז די מלוכה זאָל זיך יא אריינמישען
 אין דאָס עקאָנאָמישע לעבען. אָבער בכלל איז
 דאָס פהיזאָקראטישע סיסטעם דאָס ערשטע
 סיסטעם פון דעם עקאָנאָמישען אָנע-
 בעראַלייט, ווייל ביי דעם מערקאָנטייל-
 סיסטעם האָט די מלוכה זיך צופיעל געמישט
 אין די עקאָנאָמישע עסקים און האָט געשטערט
 און געבונדען די אינדווירדעלע פרייהייט.
 קאָמיר א קוק טאָן וואָס פאר א-
 דעאלע פאָרם האָט דער קלאַסען-קאָמפּאָ-
 נומען אין דיזען סיסטעם און איבערהויפט, ווי
 האָט ער זיך געזוכט צו אָנע-
 רען, ד.ה., זיינע טענדענצען און פאָרדערו-
 גען גאנצן אַלגעמיינ גוט צו מאַכען.
 די פהיזאָקראַטען זאָגען: די לאַנדווירט-
 שאַפט איז דער איינציגער יסוד פון דער
 עשירות; אָבער זיי מאַכען א חלוק צווישען
 דעם גרויסעם טרייב און קליי-
 בעטרייב אין דער לאַנדווירטשאַפט. נאָר
 דער ערשטער גיט א גרויסע הכנסה, ניט דער
 צווייטער. דער קליינע-טרייב און אנפּרוכט-
 באַר, אַנפּראָדוקטיוו. דער גרויסע-
 טרייב אין דער לאַנדווירטשאַפט בעשטעהט
 אין דעם: פרייע ארבייטער, ניט פאָס-
 טשיקעס, די לאַנדווירטשאַפט ווערט בע-
 טריבען מיט קאָפיטאַל, עס איז דאָ א פאכטער,
 וועלכער ווייס גוט דעם עסק. נור די זע-
 לאַנדווירטשאַפט איז דער יסוד פון עשירות.
 מען דאָרף ניט פערגעסען, אז צו יענער צייט
 האָט מען איבעראַל געקלאָגט, אז די פויערים
 זיינען פויל, ארבייטען שלעכט, די לאַנדווירט-

שיערענע שיכטען און ספּערען, זי האָט ניט גע-
 וואָלט זיך איינשטילען, בערוהיגען זיך, ווייל
 די פערביטערטקייט איז געווען זעהר שטאַרק.
 די שטאָדטישע בורשוואַזיע האָט זיך גע-
 ראַנגעלט געגען די פרויעלעניגעס פון אדעל, זי
 איז געווען ראדיקאַל, רעוואָלוציאָנער און האָט
 פערלאַנגט א געוויסע גלייכערעכטיגונג און דעם
 חורבן פון "יחול". אָבער דאָס האָט נור געדויר-
 ערט א קורצע צייט, ביז וואַנען זי, די בורזש-
 אויע, איז געקומען צו פרויעלעניגעס. דער ראדי-
 קאליזם האָט דאן געקראָגען זיין גט.
 זי איז געוואָרען קאָנסערוואַטיוו, האָט
 געזוכט א גרויסע טהייל פון
 איהרע קאָמערעדען אויסצושליסען, ניט צוצו-
 לאָזען, וואו עס קען נור אויפשטעהן קאָנקורענץ.
 עס איז כאַראַקטעריסטיש פאר די בורשוואַזיע,
 ווי זי איז אין דעם נאָך ווייטער געגאנגען פון
 דעם אדעל. דער אדעל האָט פערלאַנגט, אז מען
 זאָל די פערמערע קלאַסען פון די פרויעלע-
 גיגעס אויסשליסען. ניט אָבער טיילען פון דעם
 אדעל זעלבסט. די בורשוואַזיע האָט דאָס גע-
 מאכט בעסער, זי האָט פערלאַנגט, דאָס הייסט,
 דער טייל פון איהר, וועלכער איז רייך געוואָ-
 רען, אז אויך זעלבסט קיין מענשען פון איהר
 קלאַס זאָל ניט האָבען קיין איינגאנג צו צוטריט
 צו אַלע בעשעפטיגונגען אין ווירטשאַפטסלעבען,
 מיט אנדערע ווערטער: איין טייל פון דער בור-
 זשוואַזיע איז געווען געגען דעם צווייטען טייל פון
 דער בורשוואַזיע. און דעריבער קען מען פער-
 שטעהן, אז די אונצופרידענהייט האָט אָנגעהוי-
 בען צו געוועלטיגען אין דעם קלאַס פון דער בור-
 זשוואַזיע זעלבסט. דאָס איז געווען די אָפּאָזיציאָן
 אין אייגענעם לאַגער.
 א גרויסע אָפּאָזיציאָן האָט געמוזט אויפ-
 שטעהן אין די שיכטען, וועלכע געהערען דעם
 לאַנדווירטשאַפטיקען, אַגראַרישען בערוה. מיר
 ווייסען, ווי מען האָט אין פראַנקרייך, ווי אויך
 אין אנדערע לענדער, פשוט חרוב געמאַכט די
 לאַנדווירטשאַפט כדי צו אונטערשטיצען דעם
 האַנדעל און די פאבריקאציען. דעריבער איז
 קלאָר, אז מען איז געווען דערמיט אונצופרידען.
 און אויס דיזען קלאַסענאָמיטערען שטעהט אויף
 דאָס נייע סיסטעם, וועלכעס איז בעקאנט מיט
 דעם נאָמען דאָס פהיזאָקראַטישע
 סיסטעם. דאָס נייע סיסטעם זאָגט: די
 לאַנדווירטשאַפט איז פאָסטיטאָר, זי איז דער
 איינציגער יסוד פון דער עשירות פון
 דער גאנצע מדינה, זי אַליין מאַכט די עשירות,
 ניט דער האַנדעל און ניט די פאבריקאציען. ביי
 דעם האַנדעל און ביי דער פאבריקאציען ווערען
 ניט נייע זאכען געשאפּען, עס ווערען אַלע זא-
 כען נאָר ניי געמאַכט, אומגענדערט, אָבער די
 לאַנדווירטשאַפט שוואַכט, ברענגט זאכען, וועל-
 כע זיינען פריהער ניט געווען, זי אַליין האָט די
 ווירקליכע פראָדוקציע, ווייל די נאטור
 העלפט איהר, דעריבער ברענגט זי איין זעהר
 פיעל, ניט ווי די אינדוסטריע, פאבריקאציען

שאפט טויג דעריבער ניט, זי מוז רעפארמירט ווערען. און דיווע רעפארם האָט געמוזט גע- וויס קומען: די ווירטשאפטליכע פרייהייט, ענטוויקלונג פון דעם עקאנא- מישען לעבען. די פהיזאקראטען האָבען אלץ דאָס פערבונדען אין איהר סיסטעם, ווייל פון זייער טהעאָריע מוז מען שליסען: בעפרייאונג פון די פויערים, איינפיהרונג פון עקאנאמישע פרייהייט, ענטוויקלונג פון דעם קאפיטאליסטי- שען לאנדווירטשאפט, ניט־אריינמישונג פון דער מלוכה אין דאָס ווירטשאפטלעכען — דאָס אַליין קען מאכען יעדע מדינה גליקליך און רייך. דאָס איז געווען דער עיקר פון דיווען סיסטעם, געטראָגען פון די אינטערעסען פון די אגרארישע קלאַסען, גרונדבעזיצער און פאכטער, אין גע- גענזאץ צו דער שטאָדטישער בורזשואזיע, וועל- כע איז פראטעזשירט געוואָרען פון דער מלוכה. די מיטעל, וועלכע דאָס פהיזאקראטישע סיס- טעם האָט אָנגעווענדעט צוליב גובר זיין די שטאָדטישע בורזשואזיע, זיינען געווען די אָביעקטיווע טענדענצען פון דער ווירט-

שאפט־ענטוויקלונג פון דער געזעלשאפט. עס מוז נאָך דערמאָנט ווערען, אז די פהיזאקראטיע איז געבליבען אלס טהעאָריע טייערע ריכטונג, ד. ה., איהרע פרייהייטס- אידיען זיינען אָנגענומען געוואָרען, אָבער ניט די פראקטישע אָנווענדונג. די פהיזאקראטען האָבען געהאלפֿען די ענטוויקלונג פון דער פריי- הייט פון דער בעשעפטיגונג און חורבן פון די צעכען. יעדער מענטש דארף ארבייטען, ווען ער וויל נור, קיינער קען איהם ניט שטערען. אזוי האָט זיך ענטוויקעלט דאָס עקאנאמי- שע לעבען און מיט איהם די טהעאָריעס פון דער פאליטישער עקאנאמיע. דער קלאַסענקאמפף איז געווען די קאָנקרעטע גרונדלאַגע, אויף וועל- כער זיי האָבען זיך ענטוויקעלט, אויפגע- שטאנען און פערשוואַנדען, געלעבט און גע- שטאַרבען. מיר וועלען נאָך ביי אַנאָנדער געלעגענהייט זעהען, ווי גרויס עס איז געווען דער איינפלוס פון דעם קלאַסענקאמפף אויף די געשיכטליכע ענטוויקלונג פון דער פאליטישער עקאנאמיע.

יהודה שטיינבערג

(קריטישע נאטיצען)

פון. מ. לאַזאַרסאָן.

איינלייטונג.

און אָבצושאַצען ריכטיג זיין ליטעראַרישע טהעטיגקייט.

פון איין זייט ווייסען מיר אזוי וועניג, ווי עס לעבען און ענטוויקלען זיך אונזערע קינסט- לער. קיין אויטאָביאָגראפיען און מעמאָראַען שרייבען זיי ניט. זיי ווייסען גוט, ווי עס שיינט, אז זייער פערזאָן אינטערעסירט וועניג דעם אידישען פאָלק. און אַ אידישער שרייבער קען זיך ניט ריהמען מיט טרויע חברים און הייסע פערעהרער, וועלכע זאָלען היטען די עראינערונגען וועגען זייער פריינד און האַלטען עס פאר וויכטיג און הייליג צו פערעווינגען דעם אנדענקען פון דעם, וואָס האָט געארבייט פאר'ן פאָלק. און ווען מיר לעזען די נעקראָלאָגען נאָכ'ן טויט פון די אידישע שרייבער דוכט זיך אונז אויס, אז זיי אלע האָבען דורכגעמאַכט איין און דעמועלכען וועג: געבאַרען אין דלות און אין פינסטערניס, געשטרעבט און געריסען זיך צו ליכט און פרייהייט, שווער געקעמפֿט פאר דער לעבענס־עקזיסטענץ און געשטאַרבען פאר דער צייט.

פון דער אנדער זייט דערדינענט זיך זעלמען

ומ צו פערשטעהן ריכטיג און קלאָר די ווערק פון אַ שריפט- שטעלער איז נויטיג בעקאנט צו ווערען גענוי מיט זיין לעבען און זיין ענטוויקלונג. עס איז שוין געוואָרען כמעט ווי אַן אקסיאָמע, דאָס יעדער פאָעט און דענקער איז אַ פראָדוקט פון די אויסערע לעבענס־דינגונגען, וועלכע לעגען זייער זעגעל אויף זיין שאַפֿען.

און ווען איהר ווילט האָבען אַ פאָלקאָמען בילד פון אַ פאָעט, ניט דורכלאָזען קיין איינ- ציגען שטריך, בעקומען דעם גאַנצען אויסדרוק פון זיין נשמה, דאָן מוזט איהר שטודירען אַלע זיינע ווערק, ווייל נור אַלע צוזאַמען שטעלען צונויף אַ פאָלשטענדיגע לעבענס־געשיכטע. לאָזט איהר דורך עטליכע קאפיטלען, קען זיין, אז די געשיכטע אין אַלגעמיין בלייבט אייך גוט פערשטענדליך, דאָך פעהלט אייך מעהר אָדער וועניגער קלאָרהייט און זיכערהייט.

דערפאר איז אונגעהויער שווער צו צייכנען אַ לעבענס־בילד פון אַ אידישען שרייבער

פראדוקט פון דער צווייטער פעריאדע, ווען די פיזיקאָנאָמיע פון שרייבער איז שוין גוט קענטיג, זיין פיגור איז גענצליך פאָרמירט און ער בעווייזט זיך פאר דער וועלט אין פולען וואוקס. און ווירקליך, אין דיוועס ווערס זעהט איהר שוין ניט נור די אלע אויסערליכע סמנים, דורך וועלכע שטיינבערג'ס טאלענט לאָזט זיך דער-קענען, נור אויך די אלע עלעמענטען, פון וועלכע עס בעשטעהט דאָס וועזען פון זיין שאַפונג, איהר בעמערקט שוין אי די זעלמענע מעלות, פאר וועלכע יהודה שטיינבערג איז אונז געוואָרען אזוי סימפאטיש, אי די בעדייטענדע פעהלערן, וועלכע האָבען ניט דערלאָזען, אז יהודה שטיינבערג זאל פערנעהמען אין דער אידישער ליטע-ראטור אַ בעשטימטען פלאץ, אלס אַ שרייבער וואָס האָט אַרויסגעוועזען זיין „איך“.

די ליטעראַרישע פאָרם פון פאָבעלן איז ניט געווען ביי יהודה שטיינבערג אַ צופעליגע זאך. דיווע פאָרם דריקט אויס אַם בעסטען זיין אינערליכע וועלט. פיעלע, פיעלע פון זיינע שפעטערע ערצהעלונגען און סקיצען שיינען צו זיין נישט מעהר ווי אַ לאַנגער „נמשל“ צו זיינעם אַ פריהערדיגען קורצען „משל“.

דיווע ליטעראַרישע פאָרם בעגענענט זיך היינט זעלטען אין דער ליטעראַטור. עס בענוצען זיך אַמאָל מיט איהר אייניגע שרייבער, נור ערנסט ווערט זי ניט גענומען. די אלטע קלאַסישע פאָבעל-ביכער האָבען זיך איבער-געקליבען פון ביבליאָטעקע אין קינדער-צימער. פאר דערוואַקסענע מענשען האָבען זיי אויפ-געהערט צו זיין דערהער און פיהלער.

דאָס איז ניט דערפאר אַליין, וואָס די מאָראַל פון דיווע פאָבעלן, וואָס איז שוין אלט אַ פאָר טויזענד יאָהר, איז אויסגעוועכט געוואָרען און האָט פערלאָרען דעם אַמאָליגען חן, נור פיעל מעהר צוליעב דעם, וואָס אונזער וועלט פער-שטעהט און בעטראַכט יעדע ערשיינונג אין לעבען אין צוזאמענהאַנג מיט פיעלע אַנדערע ערשיינונגען. עס איז היינט וועניג צו שילטען און זאָגען מוסר דעם וואָלף און בעקלאָגען דעם טרויעריגען שיקאָל פון דער שעפסעלע; מיר ווערען ניט שטארק ענטציקט פון דעם פוקס „חכמות“, אזוי ווי מיר לאַכען ניט פון עזעל'ס „נאָרישקייט“. דאָס גאָנצע לעבען פון וואָלד האָט בעקומען ביי אונז אַן אַנדערע פנים.

די פאָבעל איז דערמיט פסול געוואָרען אין אונזער צייט, ווייל זי איז ניט אים שטאַנד אויס-צוריקען אַ גאָנצע געדאַנק, זי ענטהאַלט מעהר ניט ווי שפּליטערן, ברעקלעך פון איהם. די פאָבעל איז דער אַרט דנקען פון אַ פרימיטיו-ווען מענשען, וועלכער פאַסט אויף אַ ערשיינונג אין לעבען זעהר ענג, לויט די מאָמענטאַנע איינ-דריקע, וואָס זי מאַכט אויף איהם.

נעהמט, צום ביישפּיעל, די בעקאַנטע פאָבעל פון קרילאָוו, וואו דער האָהן ווערט אויס-געלאַכט אלס דומקאָפּ דערפאר, וואָס ער זאָגט,

אַ אידישער שרייבער צו האָבען אַ בוך פון זיינע געזאַמעלטע שריפטען. דאָס רוב בלייבען זיי צווייטע און צושפּרייט אין פערשיעדענע פעריאָ-דישע אויסגאַבען, אזוי דאָס עס איז שווער צו האָבען זיי פאר די אויגען, ווען איהר ווילט מיט זייער הילף מאַלען דאָס בילד פון שרייבער.

בעזאָנדרעם לאָזען זיך דיווע ביידע אומד-שטענדען שטאַרק פיהלען, ווען מיר געהען צו צו יהודה שטיינבערג. זאָגאר צווישען אידישע שרייבער איז זעלטען צו געפינען נאָך אזוינעם, וועלכער זאל זיין אזוי אַרעם אין ביאָגראַפישעס מאַטעריאַל ווי דער פערשטאַרבענער. זיינע סקיצען און קליינע עטיודען זיינען צוואוואָרפען אין פערשיעדענע אידישע צייטונגען און זשורנאַלען.

דעריבער איז מיר אונמעגליך צו געבען אַ פאַלשטענדיגע אַבשאַצונג פון שטיינבערג'ס ליטעראַרישע טהעטיגקייט. מיינע נאָטיצען האָבען נור די אויפגאַבע צו בעקענען דעם לעזער מיט די הויפטווערק פון זעהר אַ סימפאטישע פערזענליכקייט.

1.

דאָס ערשטע ווערק, מיט וועלכען יהודה שטיינבערג האָט דעביוטירט אין דער העברעאישער ליטעראַטור, איז געווען אַ זאַמעל-ביכעל אונטער דעם נאָמען „בעיר וביער“ (אין שטאדט און אין וואַלד). דער פערפאַסער איז דאָן אלט געווען אַרום 30 יאָהר.

געווענהליך טרעטען אַרויס דאָס רוב אַנ-פאַנגען אין דער ליטעראַטור מיט ליעדער (פּאָעטיש הייסט עס: „געדריכטע“), וועלכע ווערען געשריעבען אין דער פריהע-טער יוגענד. אין דיווע פּאָעטישע שאַפונגען ווערען דאָס רוב צום ערשטען בעוונגען די לכּנה מיט די שטערען (וואָס האָבען שוין פון קדמונים אַ חזקה אויף פּאָעזיע). שפעטער אַ ביסעל קומט די ליעבע מיט איהרע „כלומען און דערנער“ און פער-נעהמט דעם וויכטיגסטען פלאַץ אין האַרצען פון יונגען פּאָעט (וועלכער איז זיכער, אז ער מיט זיין האַרץ זיינען דער מיטעלפונקט פון גאָט'ס וועלט). דערנאָך בעווייזען זיך די „פערוועלכטע כלומען“, די בעקאַנטע „בענקשאַפט“, „ענט-טוישונג“, „אפּאָטיע“ (וועלכע זיינען אזוי מאַוס אין דער ווירקליכקייט און אזוי שעהן אין דער דיכטונג).

דיווע ערשטע פעריאָדע פון פּאָעטישער שאַפונג רופט מען געווענהליך די בליהונגס-ציט, נאָך וועלכע עס קומט אַן די צייט פון וואַקסען, פון ברענגען פרוכט, אויב, פער-שטעהט זיך, דער פּאָעט געהערט ניט צו דעם מין, וואָס ענדיגט זיין לעבען נאָכ'ן בליהען.

איך ווייס ניט, צי האָט יהודה שטיינבערג ווען-עס-אז געשריעבען שירים. אַלענפאַלס האָט ער זיי אונז ניט געוויזען, און זיין ערשטער דעביוט מוז בעטראַכט ווערען אלס גייסטיגער

האָט מען גענומען שאַפּען פאַר זיי אַ בעזונדערע יוגענד־ליטעראַטור.

אַנפאַנגס האָט זיך געדוכט, אז דאָס איז אַ לייכטע אַרבייט. מען דאַרף מעהר ניט ווי לייזען ביי אונזערע רייכע שכלים, די אומות, די לעגענדען און געשיכטען, וועלכע זיי דערצעהלען זייערע קינדער, און איבערגעבען זיי אין אידיש פיר אידישע קינדער.

באַלד האָט מען בעמערקט, אז דיזע קינדער־ליטעראַטור בלייבט אין גאַנצען ווייט און פרעמד פון דאָס קליין וועלטלעך פון אידישען קינד. די אלע לעגענדען און פאַנטאַזיעס זעהען אויס דעם אידישען קינד משונה ווילד און ניט צום האַרצען.

דאָן האָבען אייניגע שרייבער זיך געוועגן דעם צום רייכען לעגענדע־שאַץ פון תלמוד און מדרש, און פון דאָרט גענומען די עכט־אידישע בילדער און פאַנטאַזיען און זיי אין אַ פאַסענדער פאָרם אַריינגעבראַכט אין דער קינדער־וועלט. אונזערע האָבען גענומען שאַפּען אַריינגעלע ערצעהלונגען פאַר אידישע קינדער, אַריינדרין גען אין זייער וועלט, זיך צוקוקען צו זייער לעבען, רעדען מיט זייער שפּראַך.

צווישען די לעצטע פערנעהמט יהודה שטיינבערג דעם פאָרנעהמסטען פּלאַץ. אין אלע העברעאישע קינדער־זשורנאַלען פאַר די לעצטע יאָהרען איז שטיינבערג געווען דער פּרוכט־באַר־טער מיטאַרבייטער.

ווען אַ פּעדאַגאָג זאָל לעזען די לעגענדען און קינדער־געשיכטען פון יהודה שטיינבערג, וועט ער געוויס זאָגען, אז פון פּעדאַגאָגישען שטאַנדפּונקט טויגען זיי ניט פאַר קינדער. אין אמת'ן, ווי קומט פאַר אַ קינד צו וויסען פון די טרויעריגע לאַגע פון אידישען פאָלק? צו וואָס דאַרף מען פּעראומערן אַ יונגע נשמה דאָס לעבען מיט די „פּערפּלוקטע פּראַגען“?

אַ פּעדאַגאָג וועט געפינען, דאָס די לעגענדען דען פון יהודה שטיינבערג זיינען צו טיעף אַלעגאָריש, זיינע געשיכטען זיינען וועניג נאַטורליך, זיינע „העלדען“ זיינען צו אַלט און האַנדלען אָפּט גאָר ניט ווי קינדער.

נור אַנדערש וועט אורטטיילען דער, וואָס איז בעקאַנט מיט דער אידישער קינדער־וועלט. דאָס אידישע קינד איז אַזוי ענטוויקעלט, דאָס אַ „פּוסטע מעשה“ נעהמט איהם ניט. אידיש קינד לעבט וועניג אין דער פאַנטאַסטישער וועלט, און ווען איהר ערצעהלט איהם אַ געשיכטע, פּרעגט ער איהר: „דאָס איז אַן אמת“?

יהודה שטיינבערג'ס לעגענדען און געשיכטען וועלן לעזען אַן אידישע קינד מיט פּערגיגען, ווייל זיי ערנעהרען זיין גייסט און זיינען איהם פּערשטענדליך. „וואָס איז אַ קינד אין דער אידישער גאַס?“ — פּרעגט דער זיידע רבי מענדעלע מוכר ספרים, און ענטפּערט: „דער־זעלבער פּערזאָנלעכער איד ווי זיין טאַטע. איהם פעהלט מעהר ניט ווי אַ באָרד“.

אז מיט אַ קערנדעל ווייז וואָלט ער צופריעדענער געווען, ווי מיט דער פּערל, וואָס ער האָט געפונען. מיט אַ פאָר דורות שפּעטער האָט אַן אַנדער פאָקט אויסגענוצט דיזעלעכע פאָבעל צו מאַכען פאָרווירפּע די פּוסטע מוחות, וואָס האַלטען אַזוי טהייער אַ זאָך וואָס ברענגט קיין נוצען ניט און פּערשטעהען ניט, ווי פאָלקאָס גערעכט איז דער האָהן...

די פאָבעלן פון יהודה שטיינבערג זיינען זעהר שאַרפּזיניג, און מאַכען פון זיי ענטהאַלטען טיעפע געדאַנקען און געלונגענע בעמערקונגען. נור אין גאַנצען גענומען מאַכען זיי דעם איינער דרוק פון אַפּאָריומען, שפּריכווערטער, סענטענציען, דאָס זיינען פונקטן, וועלכע קענען ניט צונויפגעקליבען ווערען אין אַ פייער; דאָס זיינען בליצען, וועלכע קענען ניט בעלייכטען די פינטלעכע נאָס; דאָס זיינען מאַכמאָל שאַרפּע שפּיזען, וועלכע האָבען אבער פּערלאָרען זייער ווערט אַלס געוועהר אין אַ צייט פון ביקסען און האַרמאַטען...

דערצו איז יהודה שטיינבערג פון דער נאַטור ניט געווען קיין קעמפּפּער, און זיינע פאָבעלן ענטהאַלטען איבערהויפּט גאַנץ וועניג קהיעגרישעס מאַטעריאַל.

2.

די שעהנסטע און די ערשטע שטריכען פון יהודה שטיינבערג'ס נשמה שפּיעגלען זיך אַב אין זיינע לעגענדען און מעשיות פאַר קינדער. דאָרטען צייגט ער אַרויס די בעסטע אייגענשאַפּטען פון זיין טאַלענט.

ביז די לעצטע יאָהרען האָט מען אין דער אידישער וועלט גאָר ניט געוואוסט פון אַזאָ מיין זאָך וואָס עס הייסט „קינדער ליטעראַטור“. זאָגאר חובש מיט תנ"ך האָט מען געפונען פאַר נויטיג צו לערנען מיט אידישע קינדער ניט חס ושלום ווי „געשיכטע“, נור ווי „תורה“. און ווען דאָס אידישע אינגעל איז אַלט געוואָרען אַכט יאָהר, האָט ער שוין געלערנט „גמרא“.

שפּעטער, ווען די השכלה איז אָנגעקומען אין דער אידישער גאַס און מיט איהר האָט זיך גענומען בעווייזען אַן אָנפאַנג פון אַ וועלטליכע ליטעראַטור, דאָן איז געוואָרען דער „מסתר פאָריו“ („די געהוימניסע פון פאָריו“), אָדער עהנליכע צו איהם, אַ קינדער־בוך.

ערשט אין די לעצטע צייט, ווען עס האָבען גענומען בלאָזען פרישע ווינטען, און די אידישע ליטעראַטור האָט אָנגעפאַנגען צו שפּיעלען אַן ערנסטערע דאָלע אין אידישען לעבען, דאָן האָט מען זיך אַרומגעזעהען, אז אין דעם „פּאַלאַז פון אונזער ליטעראַטור“ פעהלט אין גאַנצען אַ „קינדער־צימער“, אַזוי ווי דער גאַנצער „פּאַלאַז“ איז ניט מעהר ווי אַ „מושב זקנים“...

און וועלענדיג, אז אונזערע קינדער זאָלען זיך ערציהען פאַר דער אידישער ליטעראַטור,

שוועבעל אויף דעם „פינסטערען חסידיומוס“, זאגאר היינט, ווען די השכלה האָט שוין לאַנג פערלאָרען דעם „הימעלשען חן“ און קיניגט שוין ניט אין דער אידישער וועלט, געפינען זיך נאָך גענוג „קלוגע“ און „געבילדעטע“ מענשען, וועלכע ווילען „מאטעמאטיש“ בעווייזען, אז די וואָג און די מאָס פון אידען, וואָס דער חסידיו-מוס האָט אריינגעבראַכט אין אונזער וועלט, בעטרעפען גאָר וועניג.

די היינטיגע ווי די אַמאָליגע פערביסענע „משכילים“ קענען זיך ניט בעפרייען פון דעם טעות צו בעטראכטען דעם ווערט פון יעדער זאך לויט די נאָהענטע און זיכטבארער רעזולטאַט טען וואָס זי האָט געהאַט.

„דער חסידיומוס — טענה'ן זיי — איז אין גרונד אַ לעהרע פון פינסטערניס, והראיה, אז די חסידים זיינען פאנאטיש און „אויסגעוויקטע“ מענשען, וואָס זיינען ווייט פון קולטור.“

נור וועט אימיצער בעהויפטען, אז די טראָפּעס רענען זיינען פון דער נאַטור אונריין, ווייל ווערענדיג אָנגעזאָפּט מיט דעם שטויב פון דער לופט פאלען זיי אַראָב מוטנע? וועט איהר שולדיג מאכען דעם רענען, וועלכער דאָרף אָבפרישען די פערשטיקטע אַטמאָספּערע און מאַכען פרוכטבאר די ערד, ווען פאלענדיג אויף אַ ווייכען באָדען מאַכט ער אָן בלאָטע? האָט דער חסידיומוס אַליין געבראַכט שלעכטע רעזולטאַטען אין דער אידישער וועלט? האָט דען די געמליכע השכלה, וואָס האָט בעפרייט די וועלט, ניט געבראַכט אונגליק, פון נאַציאָנאַלען שטאַנדפונקט, אין דער אידישער גאַס? בעמערקט איהר ניט פיעלע אַנדערע הויכע אידען, וועלכע אריבערקומענדיג צו אונז ברענגען זיי מעהר שאַדען ווי נוצען?

דאָס אַלעס דאָרף ברענגען דערצו צו זוכען די אורזאכע ערגעץ טיעפער, אויסער דעם וועזען פון די בעוועגונגען.

פערשטעהט זיך, אז די אויסגע-רעכענטע שרייבער, די וואָס קומען שטענדיג מיט ציפער איי האַנד, קוקען מעהר נישט אויף די אָפּענע רעזולטאַטען. אַנדערש בעהאַנדלען אבער אזוינע פראגען די פאָעטען און די דענקער.

און ווען די אידישע ליטעראטור האָט גענומען טיעפער און ברייטער פערשטעהן די אידישע וועלט מיט דער אידישער נשמה, האָבען זיך בעווייזען פאָעטען, וועלכע האָבען גענומען פערשטעהן די זאכען וואָס מען רופט „אימפאָנ-דעראבילען“ (אזוינע זאכען וואָס לאָזען זיך ניט וועגען).

דער ערשטער וואָס איז צוגעגאנגען צום חסידיומוס מיט אָפּענערע אויגען איז געווען מ. י. בערדיטשעווסקי. איהם קען מען אָנרופען דעם פאָעט-פּילאָזאָף פון חסידיומוס. ער האָט

און אין דערזעלבער צייט וועט אַ דער-וואַקסענער איד לעזען די „שיחות ילדים“ מיט ניט וועניגער בעגייסטערונג פון זיין אינגעל, וואָרום אויב אין די קינדעריאָהרען האָט דער איד ניט גענאָסען קיין פאָלשטענדיגע קינדהייט, דערפאַר איז איהם פערבליעבען אויף זיין גאַנצ לעבען אַ היבשע מאָס פון האַרציגקייט און געפיהל-פּרזישקייט, מיט וועלכע די יוגענד איז אזוי געבענשט.

איינע פון די שעהנסטע און ריהרענדסטע ערצעהלונגען פון יהודה שטיינבערג: „בימים ההם“ (אין יענע יאָהרען), וועלכע דער פערלאַנג „מוריה“ האָט ארויסגעגעבען פיר די יוגענד, איז צום ערשטען מאל געווען געדרוקט אין „השלח“, אין דעם זשורנאַל פון ערנסטען אַהרדעם...

צי איז עס אַ נאָרמאַלע ערשיינונג? צי וואָלט עס ניט בעסער געווען „צו זיין אַ קינד נור אין דער קינדהייט?“ — דאָס איז אַ פראגע פאַר זיך, מיט וועלכע איד בעשעפטיג זיך דאָ ניט.

3.

מיט זיינע פאכעלן און קינדער-געשיכטען האָט יהודה שטיינבערג זיך ערוואָרבען אַ נאָמען פון אַ וואונדערבארען סטיליסט. איד ווייס ניט ביי וועמען איז אזוי ריכטיג די בעהויפטונג, אז „דער סטיל איז דער מענש“, ווי ביי שטיינ-בערג'ן. דאָס איז ניט קיין געשליפענע און געטאָקטע שפראך, נור אַן איינדרוקספולע און אַ בייגזאַמע. איהר ווערט געטציקט, ווי דער שרייבער צווינגט די האַלב-טויזנטע שפראך אויפ-צולעבען און אויסדריקען די ערעלסטע ניואנסען. זיין לעבעדיגער גייסט האָט איהם געטרע-בען צו שילדערן די וועלט וואָס אַרום איהם. און שטיינבערג נעהמט זיך צו מאַלען בילדער פון יענעם ווינקעל פון דער אידישער וועלט, וואָס ציהט צו זיך אַלץ מעהר און שטאַרקער אונזער אויפמערקזאַמקייט. איד רייד דאָ וועגען זיינע חסידישע לעגענדען און ערצעהלונגען („שיחות חסידים“ און „ספורי חסידים“).

שוין דאָס אַליין, וואָס יהודה שטיינבערג, שטעהענדיג אזוי נאָהענט צו דער חסידישער וועלט און זעהענדיג די אויסערע פינסטערע זייטען פון דיעזע לעבען און טראָגענדיג דערצו אויף זיך די שווערע לאַסט פון דער דאָזיגער ספערע, וועלכע האָט געדריקט זיין גייסט און געשטערט זיין ענטוויקלונג, — האָט ער דאָך אָפּגען אויגען צו בעמערקען די ליכטיגע זייטען פון דיעזע וועלט און אַ פיהלענד האַרץ בע-איינפלוסט צו ווערען פון דער שעהנהייט און ערהאַבענהייט פון דער חסידישער נשמה — שוין דאָס אַליין, זאָג איד, צייגט אויף אַ פאָעטי-שע נשמה, וואָס זעהט דעם „תוך“ דורך דער „קליפה“.

ניט נור אין דער עפאכע פון דער „הימעל-שער השכלה“ האָט מען געגאָסען פער דער

דען, נור ער ענטדעקט דעם אידעאלאזם, אלס א גרונדטאָן פון דער חסידישער נשמה.

זיינע חסידישע ערצהולונגען האָבען אייגענטליך נישט קיין סוּשעט אין דעם געוועהנ'דיגן ליכטן זין פון וואָרט, ד.ה., א פערזענליכע פאסירונגען און האנדלונגען. דאָס זיינען נישט מעהר ווי קליינע עטיווען, וועלכע דער קינסטלער קלייבט אין זיין אלבום, אלס מאָדעל צו א גרויסען בילד, וואָס ער האָט ברעה צו שאַפֿען.

צו וואָלט זיך ווען-עס-איז איינגעגעבען יהודה שטיינבערג'ן צו שאַפֿען א גאנצען בילד, וואָס זאָל אונז בעווויזען און ערקלערען דיזע זאָגערבארע וועלט, אָדער, וואָס לאָזט זיך גיכער גלייבען, ער וואָלט פערבליבען ביי זיינע עטיווען — נור ער האָט מיט זיינע פאָרטערטען פון דער חסידישער וועלט אונז געגעבען א מוסטער פון זיין ארט מאָהלען.

דיזעלעכע „העלדען“, וואָס האָבען נאָך נישט לאַנג, אין דער השכלה פעריאָדע, געדענט אלס קאָרדקאטורען, פון וועלכע מען האָט זיך לוסטיג געמאכט, אָדער אלס סטראַשדילעס, מיט וועלכע מען האָט געשראָקען גרויסע קינדער — אָט דיזעלעכע בעקומען ביי שטיינבערג'ן א פנים פון מענשען, וועלכע פערדינען אפּשער מעהר ווי אַנדערע צו טראָגען דיזען עהרווירדיגען נאָמען. „גדליה“ דער אַרטימער חסיד, וואָס האָט נישט מיט וואָס א טאָג איבערצוקומען, האָט לייער דאָס לעבען, ווייל ער האָט הנאה פון יעדער מצוה. „די וועלט“ איז ביי איהם נישט קיין „אָבקומע-נעש“, וואו א איד ליידיט און האַפּט אויף גוט'ס אויף „יענער וועלט“, נור ער, גדליה, האָט דעם הימל אויף דער ערד.

ווען „זיידעל דער זייגערמאכער“ ווערט בעגייסטערט, אויף זיין שטייגער געוועהנליך, פון ציוניזם, זעהט איהר, אז דער אידעאל איז ביי איהם נישט א ציערונג אָדער א שפּעלצייג, נור די לופט מיט וועלכע ער אטעהמט, דאָס וויכטיגסטע און דאָס הייליגסטע אין זיין ארעמען לעבען.

אז „רבי מאָטעל“ דאווענט זוכט ער נישט אָבצופאַרן די מצוה פון תפלה, וואָס לייענט אויף איהם ווי א יאָך, נור ער טראָגט זיך אריבער אין א העכערער וועלט, אין א וועלט פון הייליגקייט און געטליכקייט.

אָפּט אָבער טהוט יהודה שטיינבערג דאָס-זעלבע וואָס דער ליטווישער שמש (אין איינע פון זיינע סקיצען): ווען די געזעלשאַפֿט פון די הויכע נשמות איז געזעסען שבת נאָך שלש-סעודות און האָט אויסגעזעהען ווי א קאָמפּאָניע פון פרינצען, וואָס זיינען זיך צונויפגעקומען אויף א שיה און לאָזען זיך אוועק ערגעץ ווייט, ווייט — האָט דער שמש אָנגעזונדען פייער, און אַלייז איז געוואָרען וואַכעדיג, און יעדער פון זיי האָט זיך גענומען צו דער גלח'טאָרבע...

צו נאָהענט שטעהט יהודה שטיינבערג צו דיזער וועלט, אום צו קוקען אויף איהר שטענדיג

דאָרטען געפונען די העכסטע און די הייליגסטע וועלט-אנשייטונג.

„נאָך אלע מיינע גייסטיגע וואַנדערונגען און בלאַנדזשענען, נאָך אלע עבודה-זרות וואָס איך האָב איבערגעדענט מיט מיין האַרץ און מיט מיין מוח, נאָך דעם לאַנגען טעות וואָס איך האָב געמאַכט אין בעטראַכטען דאָס לעבען און די וועלט, דעם הימל און די ערד, דאָס ליכט און די שאַטענס — האָט מיר יעצט א שיינע געטאָן א ביסל ליכט פון יענער חסידישער וועלט.“ (ספר חסידים, מ. בערדיטשעווסקי.)

בערדיטשעווסקי זוכט דעריבער די נשמה פון חסידזמוס. ער ווערט בעגייסטערט פון די גרינדער פון חסידזמוס און נישט אונז איבער די טיפּע פאָעטיש-פּיִלִּאָזאָפּישע געדאַנקען פון די ערשטע „צדיקים“. ער רעדט מיט א געוויסען עקסטאַז וועגען זיי. איהר בעמערקט, אז ער קוקט אויף דיזער וועלט פון אונטען אַרױף, דענקענדיג ערנסט, אז צו אזא הויכע מדרגה זיינען נור זוכה „הייליגע און אויס-ערוועהלט גייסטער“.

אַנדערש איז צוגעטראָטען צו דיזער וועלט י.ל. פריץ. איהם האָט בעצויבערט די ראַמאַנטישע זייט פון חסידזמוס. די פאַנטאַסטישע בילדער וואָס שוועבען אַרום דאָרט, בעזאָנערס אַבער די ריינע תּמִימוֹת, וועלכע גרענצט מיט הייליגקייט. זיין „יוחנן דער מלמד“ איז א גלויביגער תּמִימ, זיינע „מקובלים“ זיינען שיינע הייליגע. ער קוקט אָבער אויף זיינע העלדען פון אויבען אַראָב. אין דער הינזיכט איז ער עהנליך צו אן ערוואַקסענעם קינדער-פריינד, וועלכער קומט זיך שפּעלען מיט די קליינע און אויף א וויילע ווערען ווי זיי, רעדען ווי זיי, רעדען מיט זייער שפּראַך, מאַכען זייערע תּנועות און שפּעלען מיט זיי. און ווירקליך דאַרף מען האָבען א קאָלאָסאַלען טאָל לענט נישט צו פערראַטהען זיך דערביי.

נאָך נישט בערדיטשעווסקי, נישט פריץ האָבען צו הויכע מיט געוועהנליכע חסידים. איינער מאָלט דעם הימל מיט די מלאכים פון דער חסידישער וועלט, דער צווייטער ווייזט אונז די שעהנע לאַנדשאַפֿטען, די ריינע לופט און די יום-טובֿ'דיג געקליידעטע איינוואָהנער פון יענער אַראַקאָדע.

דער וואָס האָט געפרובט שילדערען די וואַכעדיגע וועלט פון די חסידים — אָהן שום טענדענצען — איז געווען יהודה שטיינבערג. איהם פעהלט די גאַנצקייט פון די צוויי אויבערערמאָהנטע שרייבער אין זייער מאָלען דעם חסידזמוס. ער האָט נישט די רייכע פאָר-טאָזע פון י.ל. פריץ און אויך נישט די טיפּע וועלט-אנשייטונג פון מ. בערדיטשעווסקי.

ער האָט אָבער די מעלה, וואָס ער זעהט נעהנטער די חסידישע וועלט און שילדערט זי מיט מעהר אמת. ער בעמערקט אי די ליכט אי שאַטענס. ער אידעאליזירט נישט זיינע העל-

זיין פון וואָרט. עס פעהלט אַ בעשטימטער בליק אויפ'ן לעבען און די וועלט, וועלכער צייגט זיך אַרויס פון יעדעס גרויסע ווערק.

יהודה שטיינבערג איז ניט קיין לירישער פּאָעט וואָס „זינגט ווי דער פויגעל זינגט“, עס הייסט, אָהן שום מענדענצען און אידעען. (אָב-וואָהל איך צווייפעל, אויב אַ גרויסער פּאָעט קען זיין אזוי „פויגעלדיג“). אין זיינע ווערק בעמערקט איהר מעהר דעם עפישען פּאָעט, וואָס מאַטערט זיך אַבצודעקען די מאַסע פון לעבען, ער פרובט אַריינדריינגען אין די טיעפעניש פון דער וועלט־דעמעניש, ער וויל פערשטעהן דעם מענשען מיט זיין נשמה. ער איז אָבער וועניג צוגעגרייט אויף אזא אַרבייט.

ער קומט מיר אָפּט אויס ווי אַ שמערנ־זעהער, וואָס פערשטעהט אז יעדער פלאַ נעט איז אַ גאַנצע גרויסע וועלט, נור קוקענדיג אָהן אַ שפּאַקטיוו זעהט ער מעהר ניט ווי קליינע בלישצעדיגע פינטעלאַך. אויסער דעם בעטראַכט ער יעדער שמערען בעזונדער, ניט וויסענדיג דעם צוזאַמענהאַנג פון דער גאַנצער הימעל־סיסטעם.

יהודה שטיינבערג האָט אין פיעלע פון זיינע ערצהעלונגען אָנגעריהרט די אידישע נאַציאָנאַלע פראגע אין דער פאַרם, וועלכע זי מוטשעט אונז. נור ביי איהם קומט זי אויס אזוי בעשרענקט, אזוי קליין, ווי ביי אַ פשוט'ען אידען, וועלכער איז ביי זיך זיכער, אז די אַלע „היינ־טיגע“ זיינען אָדער „להכעיס־ניקעס“, וואָס ווילען טהון אַלץ קאפּויר, אָדער, אונזוויסענדיג, וועלכע פיהרען זיך שלעכט, ווייל זיי איז פרעמד די וורה.

יהודה שטיינבערג האָט געפרובט בעהאַנדלען אין זיינע ערצהעלונגען געזעלשאַפּטליכע פראגען. נור דאָרט צייגט ער אַרויס אזא אונ־בעהאַלפּענהייט, דאָס איהר האָט מיטלייד מיט'ן פּאָעט. איבערהויפּט לאָזט זיך עס שטאַרקער פיהלען אין זיין ראָמאַן „דאָקטאָר אַרלאָוו“. דאָרט שילדערט שטיינבערג דעם צוזאַמענשטויס פון אידעאליזם מיט דעם מאַטעריאליזם, ווי דאָס ערשטע ליידט און געהט צו גרונד אין אונזער מאַטעריאליסטישער וועלט, וואו עס טריאומפֿירען די געמיינהייט און די גראַב־הייט. נור דער אויטאָר, ניט קוקענדיג אויף זיינע קלוגע בע־אַבאַכטונגען, שילדערט אַלעס אזוי פרימיטיוו ווי אין די אַלעטע גוטע צייטען פון סמאָלענסקין, אָהן יענעם ערנסטקייט.

5.

ווער עס איז בעקאַנט מיט שטיינבערג'ס שריפטען, בעמערקט גלייך ווי כמעט אַלעס וואָס ער האָט אָנגעשרייעבען טראָגט דעם כאַראַקטער פון ברוכשיטיקער, פון קליינע טהיילען, וועלכע שטעלען ניט אויף קיין גאַנצע זאַך. עס וואַרפט זיך אַלעמען אין די אויגען, דאָס זיינע ערצהע־

מיט פּאָעטישע בריילען; ווען זיין געפיהל ווערט בעאיינפלוסט פון די שעהנהייט פון אַן ערשיינונג, קומט גלייך נאָכדעם זיין שכל און דיקטירט איהם די אַנאַליזירונג פון דער ער־שיינונג, און דאָן ווערט זי „וואַכעדיג“.

4.

אויסער חסידישע ערצהעלונגען האָט יהודה שטיינבערג געשרייעבען סקיצען און הומאָרעס־קעס אויף פערשידענע טהעמאַס. זיין לעבע־דיגער גייסט האָט בעשאַפּען פיעלע בילדער, וועלכע זיינען גענומען ניט פון אַ פאַנטאַסטישער וועלט, נור אַרויסגעכאַפט פון לעבען. ער דאַרף ניט פיעל זוכען קיין טהעמאַ, פערקעהרט, מיט זיינע אָפּגען אויגען זעהט ער אָהן אַ שיעור ערשיינונגען, וועלכע מאַכען אַ רושם אויף זיין איינדרוקספּאָלע נשמה.

יהודה שטיינבערג'ס שריפטען צייכענען זיך אויס מיט אַ גוטמוטיגן הומאָר. דאָס איז ניט קיין בייסענדיג סאַטירע פון אַ „איבערמענשען“, וועלכער האָט הנאה אויפצודעקען די קליינליכ־קייט און די נויט־קייט פון דער „שטאַלצער און נאַרישער מענשהייט“; דאָס איז אויך ניט דער בעריהמטער הומאָר, וועלכער רופט זיך „לאַכען דורך טרערען“, מיט וועלכען עס צייכענען זיך אויס די פּאָעטען, וואָס האָבען מיטלייד מיט דער „אַרימער אונגליקליכער מענשהייט“.

ביי שטיינבערג'ן איז דאָס איינפאַך דער הומאָר פון זעהר אַ קלוגען מענשען, וואָס פער־שמעהט די וועלט און לאַכט אָפּט, ווייל ער זעהט פיעל לעבעדיקעס, נור ער האָט ניט דערביי קיין „טיעפע כּונות“.

זיין אַרט דערצעהלען איז אַ עכט אידישער: די ערצהעלונג מוז האָבען אַ געדאַנק (אז ניט, „מאי קא משמע לן“ — וואָס דערצעהלט ער?), ניט סתם אַ געשיכטע; צום סוף מוז זיין אַ וויין, אַן איינפאַל, אַ „קלימאַקס“, ווי מען רופט עס דאָ.

אויבען האָב איך דערמאָהנט, אז יהודה שטיינבערג האָט אָנגעפאַנגען צו שרייבען צו דרייסיג יאָהר. פּאָלגלייך, אין דעם פּעריאָד פון לעבען, ווען דער מענש איז שוין פאַלשמענדיג ענטוויקעלט און ער האָט שוין אַ בעשטימטע וועלט־אַנשוואונג און אַן אייגענע לעבענס־פּילאָזאָפיע.

לעזט איהר אָבער די שריפטען פון יהודה שטיינבערג, ווייבט איהר ניט, וועלכע פאַרדערונג גען שטעלט דער אויטאָר דעם לעבען, און צו־לייבט וואָס שילדערט ער די העלדען זיינע.

אמת, ער איז בעגאַבט מיט אַ טאַלענט צו דערצעהלען און איהר הערט איהם גערן אויס. אָפּט בליצט דורך אין זיינע ערצהעלונגען אַ טיעפער געדאַנק, נאָך אָפּטער וואַרפען זיך דורך שאַרפּזיניגע בעמערקונגען און הומאָריסטישע בילדער. אבער דאָס אַלעס איז נאָך וועניג צו מאַכען אַ ווערק פאַר ליטעראַריש אין אַ העכערן

למוד חול". אַט דאָס איז יהודה שטיינבערג'ס יוגענד.

דער נאָך קומען אָן יאָהרען פון זוכען „פרנסה" אין אַ קליין שטעדטעל. פריהער עפענט ער אַ קרעמעל, דערנאָך אז עס געהט ניט, מאכט ער אַ קנעלונג. אין זיינע פרייע שטונדען שרייבט ער פאַר זיך אַמאָהל „א שיר מיט'ן משקל, מיט גראַמען", אַמאָל אַ משל מיט אַ מוסר דערביי. זיינע פאַפיערען מיט די פאַעזיע דיענען אָפּט אויף איינצואוויקלען אַ הערינג אָדער אויף איינצוהייצען דעם אויווען (אזוי דערזעהלט זיך אין זיין ביאָגראַפיע). אַ נס וואָס אין יענעם שטעדטעל פאַלט אַריין אַ געבילדעטער מאַן און „ענטדעקט אַ טאַלענט".

דאָס ערשטע ביכעל פון פאַבעלן איז גע- ווידמעט צו יענעם געבילדעטען מאַן, מנשה היילפערן. אין זיין ווידמונג ווענדעט זיך שטיינבערג צו איהם מיט די ווערטער: „דו האָסט אויפגעוועקט אַן איינגעשלאָפּענע נשמה! דורך דיר איז צושמאַלצען געוואָרען דאָס אייז פון מיין האַרצען! דו האָסט מיר פערשאַפט ליכט און וואָ!"

דורך אזא צופאַל איז יהודה שטיינבערג געקומען אין אונזער ליטעראַטור.

צו פערציג יאָהר געלינגט שטיינבערג'ן אַרויסצורייסען זיך פון זיין פערוואָרפען שטעדטעל און זיך בעזעצען אין אָדעס, אין אַ צענטער פון קולטור. נאָך דאָן — — — איהר ווייסט דאָך פון די צייטונגען, אז אין אָדעס האָט שטיינבערג פיעל געליטען אבער וועגט געלעבט...

ניט ווילענדיג קומט אַרויף אויפ'ן געדאנק די טיעפֿטרויעריגע ווערטער פון אונזער פאַעט, ווען ער בעקלאָגט דעם שיקזאַל פון „מתמיד", וועלכער ברענגט אויס זיין הויכען אידעאַליזם אויף אונפרוכטבאַרע אַרבייט:

— — — ווי שטאַרק און געזונד איז דער קאַרען,

די זריעה וואָס לייענט אין אייער פעלד טיעף בעהאַלטען,

ווי גרויס וואָלט געווען די ברכה, ווען ס'וואָלט איהר

איין איינציגער וואַרמענדר זון-שטראַהל אויפּשפאַלטען,

פיעל וואָלטען מיר גאַרבען מיט שמחה געשניטען, ווען ס'וואָלט אין זיי איין לעבענס-

ווינדעל געבאַקצען.

(ביאַליק).

„זונענשטראַהלען" און „לעבענס-ווינדען" — אַט דאָס וואָס עס פעהלט דעם גאַנצען איר-שען פאַלק און נאָך מעהר זיינע פאַעטען.

לונגען זיינען אָדער ניט קיין בעאַרבייטע אָדער ניט קיין געענדיגטע.

ט ה י ל ו ו י ז ערקלערט זיך עס דער- מיט, וואָס יהודה שטיינבערג, צוליב זיין שלעכטע מאַטעריעלע לאַגע, האָט געמוזט שרייבען „פּאָ זאַקאָז" (טו אָדער). פלעגט קומען אַן ערב יום טוב, האָט שטיינבערג געהאַט אַן אויפטראַג פון אַלע העברעאישע און אידישע רעדאַקציעס צו שרייבען יום-טובֿ'דיגע ערזעהלונגען. און אָפּט פלעגט איהר אַן ערב פסח טרעפּען שטיינבערג'ס זעקס בעזונדערע סקיצען אין זעקס פערשידענע צייטונגען.

נור אַ טעות וועט זיין צו מיינען, אז דאָס איז די הויפּט-אורזאַכע פון שטיינבערג'ס ניט בעאַרבייטען זיינע ווערק. ווען ער וואָלט האָבען מעהר צייט, קען זיין אז זיינע ערזעהלונגען וואָלטען געווען מעהר געשליפּען, מעהר „גע- פאַלט" — ווי מענדעלע מוכר ספרים זאָגט — נור איך צווייפּעל, אויב זיי וואָלטען דורך דעם בעקומען דעם לעבענסגייסט וואָס פעהלט זיי.

דיזער אונגעהויערער פעהלער פון אַ ברייטע וועלט־אנשוואַנג און אַ ברייטען קוק אויף דאָס לעבען איז צו בעמערקען ביי דעם גרעסטען טהייל פון טאַלענטפאַלע אידישע שרייבער. דער געבאַרענער טאַלענט האָט ניט קיין רוים צו פונאַנדערוואַקסען זיך אין דער הויך און אין דער ברייט. (טיעפער ווערט ער יא אַמאָל).

נור אין דער צייט וואָס דער שיקזאַל איז גינסטיג צו אייניגע פון זיי, איז ער אונ- ערבאַרעמדיג צו אַנדערע. ווער ווייט צו מענדעלע מוכר ספרים וואָלט ניט פערפאַסט נאָך צעהן טענדענציעזע ראָמאַנען ווי „האבות והבנים" (עלמערן און קינדער), ווען ער זאָל פערבלייבען ביי זיך אין געבורטסשטאָט „קאַפּוליע". און י. ל. פּרץ וואָלט אויך פיערלייכט פערבלייבען ביי זיינע משכיל'ישע ערזעהלונגען פון דער ערשטער פּעריאָדע, ווען איהם וואָלט בעשערט געווען צו פערברענגען זיינע יאָהרען אין לובלין.

דער מזל פון יהודה שטיינבערג האָט אבער גורם געווען, אז ער זאָל געבאַרען ווערען ערגעץ אין אַ פערוואָרפען ווינקעל אין בעסאַראַביע. זיין שטרענגער טאַטע האָט מורא געהאַט אפילו תנ"ך צו לערנען זיין ווען „ווייל עס קען נאָך פיהרען צו „ביכלעך", וועלכע שאַרען צו חסידות". מיר קענען זיך אַלואַ פאַרשטעלען זיין קינדהייט.

צו זעענענצעהן יאָהר האָט יהודה שטיינבערג שוין חתונה געהאַט, ווייל דער סאַרגורער „צדיק" האָט אזוי געהייסען זיין טאַטען, כדי „דער יונגער מאַן זאָל ווערען טרוד מיט ער-פרנסה וועט ער זיך וועניגער אָבגעבען מיט

א. לאַמיר געניסען ...

(פרייהלינגס-ליעד)

פון אַננא ראפאפארט

פייגעלעך טאנצען און זינגען און פליהען,
בלימעלעך שפראצען און וואקסען און בליהען,
טייכעלעך רוישען און מורמלען און פליסען...
קומט מענשען אלע, א, לאַמיר געניסען!

העלל שיינט די זון איבער וויעזען און פעלדער,
מונטער ערשאלט דער געזאנג אין די וועלדער,
טהאלען און בערג ווארטען אייך צו בעגריסען...
קומט מענשען אלע, א, לאַמיר געניסען!

שעהן איז די וועלט, — פול מיט פראכט און מיט לעבען,
רייכטהום האָט אונז די נאטור פיעל געגעבען,
אבער פאר וועמען, אַט דאָס וויל איך וויסען...
קומט מענשען אלע, א, לאַמיר געניסען!

אלעס איז דא אין דער וועלט אונז צו קוויקען,
שעהנהייט און קונסט און מוזיק — צום ענטציקען.
דאָך ווערען פון זיפצען די הערצער צוריסען!...
קומט מענשען אלע, א, לאַמיר געניסען!

מאכט אויף די אויגען און הערט אויף צו זארגען,
לעבט בעסער היינט און ניט לעגט אַב אויף מאָרגען;
שמופט ניט די צייט, ווייל עס וועט אייך פערדריסען...
קומט מענשען אלע, א, לאַמיר געניסען!

מאכט לויז די הענד, וועלכע זיינען געבונדען,
שמילט אייער וועהטאָג און היילט אויס די וואונדען,
הערט אויף צו קלאַגען און טרערען פערגיסען...
קומט מענשען אלע, א, לאַמיר געניסען!

זוכט ניט קיין יושר — איהר וועט ניט געפינען;
צוברעכט איהר די קייטען — דאָן וועט איהר געווינען.
ניט קוקט וואָס דער שונא איז שטארק און פערביסען...
קומט מענשען אלע, א, לאַמיר געניסען!

פארווערטס! מיר טארען קיין צייט ניט פערליערען.
וואָרט ניט! — גענוג שוין געלאזט זיך פערפיהרען.
מונטער! מיר מוזען דאָס לעבען פערזיסען...
קומט מענשען אלע, א, לאַמיר געניסען!

דאס אלטע, אלטע ליעד...

פון מאיר בלינקין.

הנ'עוורדיג פערקרימט, אז ער האָט זי ווידער גע-
מוזט קושען.

— נו, ביילעניו, געה מאמע מיינע, פער-
שפאר די טיר.

— איך'ל נאָכגעהן, איך'ל נאָך אָנקומען...

— ניין, מאמעלע, קענסט נאָך איינשלאָ-
פען, און ווער ווייסט, ווי א זאך מאכט זיך,
אלעס ליגט אויבען אויף!

— איך וועל ניט איינשלאָפען.

— געה שוין הארצעלע, זעה.

— ס'אמאָדנער! נור זי האָט זיך דאָך
איינגעוויקעלט אין צודעק און אָנגעהויבען
אראָבגעהן פון בעט. — אָבער דו, מאמעלע, געה
פריהער ארויס, אז דו וועסט שטעהן דערביי,
וועל איך ניט געהן.

ער שמייכלט, נור ריהרט זיך ניט פון
אָרט.

ביילע האָט זיך געלאָזט געהן צום טיר.
— דו ווייסט, ביילעניו אז דער קאָסטיום
פאסט דיר.

— אי, מאמעלע, דו ביסט טאקע אין
אמת'ן א חזיר'ל, אוי, געה...

— איך מיין עס ערנסט, אויף מיין וואָרט,
איך זאָל נור טאקע האָבען אזא יאָהר, ווי דו
זעהסט אויס אין דעם קאָסטיום אין מיינע
אויגען.

— נו, אפשר, מאמעלע, וואָלטען מיר זיך
אזוי דורכגעגאנגען שפאצירען? — שפאסט
ביילע.

— אָך, מיט דעם גרעסטען כבוד. ער
שפרינגט צו צו איהר און שטעלט אן זיין אָרעם.
זי טוט אויף איהם א קוק מיט אויגען פול ליבע.
ער כאפט זי האסטיג ארום, קושט זי אין די
ליפע, זיין אויגען און אנטלויפט שנעל.

— זיין געזונד, מאמעלע!...

— זאם זיך ניט, מאמעלע!...

באלד נאָך זיין אוועקגעהן האָט זיך ביילע
גענומען אָנטאן. זי האָט זיך געפיחלט אזוי
גוט, אזוי צופריעדען און גליקליך מיט אלעם,
אז זי ווייסט אליין ניט פון וואָס, און צו וואָס,
נור זי האָט אָנגעהויבען זינגען א פרעהליכען
ניגון. זי האָט אליין געשיקט פערפוצט איהר
הויז, אז אלעס זאָל „זינגען“. קיין דיענסט
האָט זי ניט געוואָלט האלטען, מחמת א דריטע
פערזאן וואָלט שטערען זייער האַרמאָניע.

אויפגערוימט אין הויז, איז זי ארויסגע-
גאנגען אין הויף, האָט זיך געשטעלט אין א

אָטעל שאפיר איז אויפגעשטאנען
זעקס אחר אין דער פריה, און
ווי געוועהנליך האָט ער זיך גע-
נומען קלייבען אין קראָם. ביילע
איז אויך געווען וואַכענדיג, נור
זי האָט זיך געמאכט, ווי איהר
שטייגער איז, ווי זי וואָלט שלאָך

פען זעהר געשמאק.

איבערגעדעקטערהייד מיט דער קאָלדער,
האָט זי דאָך אלעס געזעהן, וואָס מאַטעל
האָט געטאָן. קיין זאך איז ביי איהר ניט צו
שווער געווען, אבי א שטיף טאָן מיט מאַטעלען.
עס איז ביי איהר קיין גרויסער בעטרעף ניט גע-
ווען דורכצורייסען א ברעג אין צודעק, אַרניט,
אזוי פערדעקען זיך קונציג דעם פנים, מען זאָל
מיינען, אז ער איז אין גאנצען פערשטעלט, זי
אָבער זאָל דאָך אלעס זעהען.

זי האָט געזעהן: ווי ער האָט זיך אויפ-
געזעצט, פערלייגט די הענד הינטערען קאָפּ, זיך
געצויגען, געגענעצט, ענדליך אויסגעקנאקט די
פינגער פון די הענט און אָנגעהויבען אָנצוטאָן
זיך.

מאנכעס מאָל, קוקענדיג אויף זיין געזונדער
פלייזע, פון וועלכער, איהר האָט זיך געדוכט, אז
א הייסער אָטעם שלאָגט, איז איהר אָנגעפאלען
א שטארקער השק, ארומכאפּען איהם פון הינד
טען מיט ביידע הענד, ציהען איהם צו זיך צו,
לאנג, לאנג האלטען אזוי, ביז ער וועט זי צעהן
קוש טאָן, און צוזאָגען, אז ער וועט קומען פריער
פון קלייט, — ערשט דענסטמאָל איהם אָפּלאָזען.

אז מאַטעלע איז מיט אלעם פארטיג געוואָר-
רען איז ער צוגעגאנגען צו איהר בעט, האָט זיך
פאָרויכטיג אריבערגעבויגען און לייכט א קוש
געטאָן איהרע ליפען. זי האָט געשיקט אויסגע-
צויגען איהרע ביידע נאקעטע הענד, אָנגעכאפט
זיין געזונדען האַלז און אויסגעשריען מיט
נצהון:

— אהא, זיך אריינגעכאפט...

— דו שלאָפט גאָר ניט? — האָט ער זיך
געוואונדערט.

— זיין א ביטלע, מאַטעלע, לעבען מיר,
געה ניט אוועק אזוי פריה...

— איך מוז ביילעניו, ס'איז א געשעפט,
פערשטעהסט? א געשעפט פאָרדערט, אז מען
זאָל זיך דערצו אָבעבען! — האָט ער זיך פער-
ענטפערט.

— א געשעפט, א געשעפט, נו, און ווען
לעבט מען! און בשעת מעשה האָט זי זיך אזוי

דערביי מיט מילדע בליקען געזוכט זיין הסכמה.
— ווען האסטו, ביילעניו, געגעסען? האט
ער שמייכלענדיג געפרעגט.

— איך... ווארט... איך'ל מיך באלד דער-
מאנען!... דאס עסען, מאטעלע, איז גוט?...
האט זי זעהר ניגערדיג געפרעגט.

— יא! — האט ער געשמייכלעט.
— ניין, טאקע, זאג, מאטעלע, ס'איז דיר
געפעלען?... ס'איז געשמאק?...
— יא, זעהר!...

— ס'האב איך אליין געקאכט — האט זי
מיט א קינדערשען נצחון ארויסגערעדט.
— מאלאדיען, ווי איך בין א איד, ביסט,
ביילעניו, א מאלאדען.

— טאג גיבזשע מיר דערפאר א קוש.
זי האט זיך צוגערוקט נאך געהנטער צו
איהם און געכאפט א קוק, אויב אימיצער קומט
ניט אן.

באלד נאך דעם עסען זיינען זיי אריינגע-
גאנגען צו זיך אין הויז.

ביילע איז צו איהם צוגעגאנגען, האט איהם
ארומגענומען און איינורענדיג דעם קאפ אין
זיין ברוסט, האט זי שטיל געזאגט: „מאטעלע,
נעם מיך צו פון דאנען... איך וויל דאָ ניט
זיין... לאמיר אוועקפארן ווייט, ווייט...
— נו, אויב דו ווילסט, ביילעניו, אז מיר

זאלען ניט זיין ביים טאטען אויף עסט, טאג
נעם צו א מענשען אין הויז, און מיר וועלען
לעבען פאר זיך, ווי דו ווילסט, מיין גאלד.

— ניין, דיר, ניט דאס מיין איך... איך וויל
זיין נור מיט דיר, אלליין, ערגעץ אין אן אנדער
שטאָרט, אין א וואלד, אפילו אין א מדבר, אבי
קינער זאל ניט זיין. איך און דו. איך אליין
זאל דיר בעדיענען, פאר דיר קאכען, באפען,
וואשען... אלץ, אלץ איך אליין, איך וויל זיין
נור מיט דיר אליין!

ער האט זי אויפ'ן שוים גענומען, זיך
אוועקגעזעצט מיט איהר און אָנגעהויבען זי
פארווינגען און צו זינגען, ווי מען זינגט צו א
קליין קינד בעת מען פארשלעפערט עס:

— אַ-אַ-אַ טיי-ביי-ע-ע... אַ-אַ-אַ פירשע-
לע... אַ-אַ-אַ מיין קליין הארצעלע...

א פאָר מינוטען איז זי געזעסען אויף זיינע
הענד מיט צוואמענעשלאסענע אויגען, פער-
שיכור'ט, בעטרונקען פון גליק און ליבע, זי
האט אין זיך איינגעזאפט, איינגעווינגען זיינע
בעזעגונגען, זיין אטעם, זיין שטימע. זי האט
זיך צוגעהערט צו יעדער קלאפ פון זיין ברוסט,
וועלכע האָבען זיך שטארק און מעכטיג אָבער-
פען אין איהר הארצען, אין איהר גאנצעם
וועזען....

— דו ווייסט, מאטעלע, אז איך וועל האָבען
א קינד, וועל איך דיר אויפהערען אזוי שטארק
לייב האָבען, די ליבע צו דיר וועט אריבערגעהן
צום קינד! און דערשראָקען פאר איהרע איר-
גענע רייד, האט זי זיך גלייך פערכאפט: —

זייט און געקליבען תענוג פון איהר אויסערלי-
כען אויסזעהען.

דאָס איז געווען א בעקוועמע איינגעאָר-
דענטע הויז, אָדער ווי זיי אלע האָבען זי גער-
פּען: „דער פליגעל“.

די שטיילע פארבען, מיט וועלכע דאָס הויז
איז געווען געמאלען, האָבען ביי יעדען ערוועקט
אן אנגענעהם געפיהל, און עס האט זיך גע-
דוכט, אז אין אזא הויז מוז אימער הערשען גליק
און ליבע. דער גאָרטען, איבערהויפט די
אלטע אקאציען און וויינישעל בוימער, וואָס האָר-
בען דאָס הויז ארומגערינגעלט, האָבען זעהר
פיעל שטענע מעשיות דרעזעלט, אויף אזא
שפראך, וואָס רעדט נור צום אויג און צו דער
נשמה...

אין וויינישעל בויס, וועלכער האט זיך
פריהער פאר אלע איבריגע געוואָרען אין די
אויגען, מיט זיינע אונגעוואָלדיק כרייטע צוויי-
גען און מיט דעם צווישפאלענעם שטאם, האט
זומער בשעת מען האט אויפגעעפענט די פיער
גרויסע פענסטער אין זאָל, ווייט אריינגע-
שטרעקט זיינע צווייגען, איבערפילטע מיט בלוט-
רייטע וויינישעל.

ווינטער, איינגעהילטע אין פראָסט און אין
שנע, האָבען די צווייגען געראבעלט אין די
שויען, בעקלאָגענדיג זיך אויף דער ביטערער
קעלט. פון גרויס רחמנות צו זיי, האט מען
פעהאנגען אויף דעם גאנצען ווינטער די פענסט-
טער מיט צווייערליי גארדינען, כדי ניט צוצו-
זעהען דאָס גרויסע עגמט נפש...

דער טאָג האט זיך איהר זעהר לאנג גע-
צויגען, פאָרנאכט איז זי געוואָרען נאָך אונגער-
דולדיגער און איז איהם ארויסגעגאנגען בענגער-
נען. יעדענס אויפמערקזאמקייט האָבען איהרע
שעהנע פערליכעטע אויגען צו זיך צוגעצויגען.
אפילו גאָר פרעמדע, וואָס האָבען זי צום ערש-
טען מאל געזעהען, זיינען אויך שטעהן געבליבען
און נאָכגעקוקט דער פרוי, וועמעם בליקען האָר-
בען זיי אזוי געריהרט.

— וואָס האסטו זיך אזוי געווימט, מאָ-
טעלע? — האט זי איהם געפרעגט, ווען ער איז
נאָך געווען אייניגע שפאָן פון איהר.

— איך האָב זיך היינט, ביילעניו, ניט
געווימט!

— נאָך ניט געווימט? דאָס הייסט ביי
איהם נאָך ניט געווימט!

ער האט זי א גלעט געטאָן איבער איהרע
גרויסע, שווארצע קאָקען און האט צוגעגעבען:
„מיין קליינע ביינערקע“....

אז מען איז אריין צו די עלטערן אין הויז,
האט זי אליין שנעל געגרייט צום מיט, אליין
עסען דערלאנגט, מחמת זי איז געווען אייפערדיג,
אז אן אנדערער זאל איהם בעדיענען. „איך
בין אויך א ביסעלע הונגערדיג, מיט דיר צוזא-
מען וועט זיך עסען געשמאקער.“ און זי האט

— לאַמיק הערען, אדרבא.

— ער האָט מיר געזאָגט, אז ער מערקט, ווען ער קומט נור צוגעהן, אזוי געהסטו גלייך אוועק.

— נו, אויף וואָס דארף ער מיר דען? ער קומט דאָך צו דיר.

— נארעלע, עס איז דאָך פאר איהם א בעד ליידיגונג. עס קומט אויס, ווי דו וואָלסט איהם אייגנאָרען.

ביילע האָט א שמייעל געטאָן און צוגע- געבען:

— וואָס-וועט, ער האָט דיר, מאַטעל, גע- בעטען, אז דו וואָלסט זיין פאר איהם א מליץ יושר?

— ניין, טאָקע אין אמת'ן זאָג מיר צו, ביי- לעניו, אז דו וועסט זיין צו איהם פריינדליך. און ער האָט זי דערביי א גלעט געטאָן איבער די האָר.

ביילע האָט אָבעקעהרט איהר קאָפּ פון זיין האַנד און האָט איהם אונצופריעדען גע- ענטפערט:

— איך קען דאָס דיר צוליבע טאָן, אז עס ווילט זיך דיר אזוי. נור זאָג מיר, איך בעט דיר, פאר וואָס אָבער פיהרט ער אויס מיט דיר אלצדינג, וואָס איהם אליין פאסט ניט, צו ער אליין וויל ניט?

— וואָס איז שייך? ער האָט מיר גאָר ניט געזאָגט.

— ער האָט דיר גאָר ניט געזאָגט, איך ווייס. ער האָט אָבער אזוי געזאָגט, אז דו אליין רעדסט שוין. געדענקסטו צוריק מיט עטליכע חדשים, אז מען איז געקומען בעטען געלד אויף צורעכט צו מאַכען דעם פאָסקען פון בית המדרש, האָט ער זיי גאָר ניט געענטפערט. ער האָט זיי נור צוגעשיקט צו דיר. דו האָסט צוגע- זאָגט, און דערנאָך האָסטו ניט געגעבען. מען האָט דיר עטליכע וואָכען רוהען ניט געלאָזט. און ער איז געבליבען דער פיינער מענש. דיר האָט ער נאָך נאָכדעם געזאָגט, אז אויף אזוינע נאָרישקייטען זאָגט מען גאָר ניט צו, ווייל מען דארף ניט געבען.

— איך ווייס, אויף אזעלכע קלייניגקייטען שטעלט זי זיך אָב.

— ביי דיר איז עס קלייניגקייטען, ביי מיר אָבער איז עס גרויסעקייטען און זיי ליגען מיר טיפּ אין האַרצען. זעהסטו, אז מען דארף צו- נעמען א מענשען, איז ער דער בעל-הבית; דארף מען אָבער אָבזאָגען א מענשען, דענסט- מאַל מאַכט ער זיך פאר אויס בעל-הבית און שטעלט דיר ארויס, און דו בלייבסט דער שלעכטער.

א מאַל, ווען מאַטעל איז אוועקגעפאָהרען אויף א יריד און פינקעלשטיין האָט פארנאָכט אריינגעבראכט די שליסלען מיט די ביכער, האָט איהם ביילע געבעטען פערבליבען אויף טי.

ניין, ניין, דיר, מאַטעלע, וועל איך ליעב האָבען תמיד, שטענדיג וועל איך דיר אזוי ליעב האָ- בען, אפילו אז איך וועל האָבען א קינד, א, ווי איך וואָלט וועלען האָבען א קינד, אי, אי....

אין א יאָהר ארום, אז זיי זיינען אראָב פון קעסט, האָט מאַטעל צו זיך אָפּט איינגע- לאָרען זיין שותף אויף מיטאָג אָדער אבענד- ברויט. דענסטמאָל האָט ביילע אָנגעהויבען ווערען אונצופריעדען. דער שותף האָט זי אפילו שטארק פעראינטערעסירט, עפעס יעדעס וואָרט, וואָס ער זאָגט ארויס, איז אזוי ווי צוגעגעלעט. היינט זיין ארט רעדען: שטיקל, אָבערוואָינען יעדען זאָץ און אויסדרוק, און דאָס האָט איהר טאָקי אויף פערדראָסען. עס האָט זי פערדראָ- סען, וואָרום איהר מאַטעלע רעדט ניט אזוי. דערצו האָט זיין אנוועזענהייט געשטערט איהר צולויפּען צו מאַטעלען, זיך אָנהענגען אויף זיין האַלז, שטיפּען מיט איהם... דערצו האָט זיך איהר נאָך אויסגעדוכט, אז מאַטעל ברענגט איהם מיט מיט א כיוון: ער וויל זי רויצען, און זי, פון איהר זייט, האָט זיך געפרובט אָבהאַל- טען, זיין צו מאַטעלען מכלומרשט גלייכגילטיג, זאָל ער זעהן. עס האָט אָבער לאַנג ניט אָנגע- האַלטען, ביי דער ערשטער געלעגענהייט האָט זי זיך ווידער אויף איהם אָנגעהאַנגען און קושענ- דיג און לאַשטשענדיג, איהם פאָרגעהאַלטען אלמאי ער ברענגט אָפּט מיט פינקעלשטיינען.

— הער, מאַטעלע, האָט זי איהם איינמאָל געזאָגט — איך האָב געהערט זאָגען, אז ליעבע ווערט אָבעקעהרט, אונצושוואַכט, אז עס געהט נור דורך א געוויסע צייט, און דער פיינער הויבט אָן ווערען אלץ קלענער. מיר דוכט זיך, מאַ- טעלע, אז עס איז א גרויסער ליגען. איך זאָג, אז אמת'ע ליעבע, שטארקע, ווערט ניט ניט נור ניט אָבעקעהרט, נור, פערקעהרט, זי ווערט נאָך וואָס א טאָג, וואָס א שעה, וואָס א רגע, אלץ שטארקער! ווי זאָגסטו? און זי האָט איהם דערביי אָנגענומען ארום האַלז מיט ביידע הענד.

אַט אזוי, אויף דעם שטענעל פון גליק, זיי- נען טעג נאָך טעג, גאָר אונבעמערקט, נאָך צוויי יאָהר דורכגעפלוגען. דאָס איינציגע, וואָס מען האָט געקענט בעמערקען, איז געווען, וואָס די זאָל- פענסטער האָט די יונגע בעל- הבית'טע אויף ווינטער ניט פעהאָנט גען, און ווען דער ווינט האָט שטארק געטריי- סעלט די צווייגען, איז זי דאמאָלסט צוגעגאָנגען צום פענסטער, זיך אוועקגעשטעלט און האָט לאַנג, לאַנג געקוקט...

— דו ווייסט, ביילעניו, אז פינקעלשטיין בעקאָגט זיך אויף דיר? — האָט איהר מאַטעל א מאַל געזאָגט.

— אויף מיר? פאר וואָס? ...

— יא, מיין גאָלד, אויף דיר, און ער איז גערעכט אויף.

געהערט צו זיין זיסער צארטער שטימע. זי האָט געקוקט אויף זיין לעבעדיגען פנים, אויף זיינע גרויסע, שעהנע אויגען. אונבעקוועם האָט זי זיך א דרעה געמאָן אויפ'ן שטוהל און בעמערקט ניט זיכער: „גוט, יא, אָבער דאָס אלעס בערעך“ טיגט נאָך אַלץ ניט, אז מען זאָל כסדר האלטען אין איין ירדעווען, אוועקגעפאָהרען, געקומען, ווידער אוועקגעפאָהרען...

— דאָס איז עפעס אנדערש — האָט פינג קעלשטיין קוים בעמערקט, א קלוגען שמיכל געטאָן, און האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין פלאץ.

— איחר וועט פיעלייכט דאָ פערבלייבען צו אבענדר-ברויט? נור באלד האָט זי חרטה גע' האָט אויף איהר איינלאָדונג — ווי נאָריש, צו וואָס? אָדער גאָר, אָדער גאָט ניט!

— א דאנק, איך האָב צוגעזאָגט היינט צו מיין שוועסטער קומען. מען וועט מיך ער-ווארטען.

אז פינקעלשטיין איז אוועקגעגאנגען, איז גלייך אריין די דיענסט און געפרעגט:
— מאַדאם, איהר'ט געהן עסען?
— קלאָט מיך צורוה, שפעטער...

איהר ענטפער האָט דער דיענסט איבער-ראשט. אַן ענטווישטע האָט זי א רגע בע-טראכט, נאכדעם זיך א ביזען קעהר געטאָן און איז האַסטיג אַרויסגעגאנגען צוריק.

ביילע איז צוגעגאנגען צום פענסטער, האָט אריינגענומען א צווייג פון א בוים אין האַנד און האָט זי לאנג געדורעהט, געבויגען. פלוצ-לונג האָט זי צו זיך א שטארקען ציה געטאָן די צווייג, און טאקע באלד א שמיץ געטאָן זי פון זיך מיט אזא קראפט, אז אלע איבריגע צוויי-גען האָבען א ציטער געטאָן.

זי איז אוועק פון פענסטער. אייניגע מאָל איז זי דורכגעגאנגען הין און צוריק איבער'ן צימער, שטאַרק פערקלערט. זי האָט זעהר בעוואונדערט זיין טאקט, זיין אַהט רעדען, נור מעהר פון אלעס, די קראפט, וואָס אין איהם. יעדעס וואָרט, וואָס ער רעדט אַרויס, איז אזוי מעכטיג, אזוי שטאַרק. איהר דוכט זיך, אז עס גלייבט שטעהן, ווי א פּעל. און דערצו רעדט ער דאָך אזוי איינפאך, אזוי קלוג. פאר וואָס איז מאַטעל ניט אזוי? פאר וואָס?

אַן אונבעוואוסטער געדאַנק האָט זי אזוי ווי פאר א האַנד צוגעפיהרט צום אַלכום מיט בילדער. זי האָט איהם אויפגעעפענט און צו-פעליג האָט זיך גלייך אויפגעמישט פינקעל-שטיינס בילד. זי האָט דאָס אַרויסגענומען, נאכדעם דעם מאַן'ס, איז צוגעגאנגען נעהנטער צו דער שיין, זיי בעטראכט און האָט זיך פאר עפעס שטאַרק פערשעהמט. זי האָט זיך דער-פיהלט ווי איינער, וואָס קומט אָן אונערווארטעט בעט מען רעדט פון איהם ניט צו גוטען. זי האָט צוריק אריינגעלייגט זי בילדער און זיך געלאָזט אוועקגעהן, באלד אָבער איז זי ווידער

זי האָט געוואָלט מיט איהם עפעס רעדען, נור גראָד האָט זי ניט געפונען וועגען וואָס. ער האָט אויך געשוויגען. זי האָט זיך געפונען אין פערלעגענהייט, און דאָס האָט זי כמעט גע-צוואונגען אָנהויבען צו רעדען וועגען זייער קראַם, וועגען פערשיעדענע שניט-סחורות, ווע-גען וואָס עס איז, אבי רעדען.

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, הערר פינג קעלשטיין, וואָלט אונזער געשעפט שטאַרק גע-ליטען, ווען, צום ביישפּיעל, מען זאָל אויפגע-בען דאָס אַרומפאָהרען אויף ירדען?

— זעהר שטאַרק. ווען מיר זאָלען היינט טיגס יאָהר ניט געווען פאָהרען אויף די אלע ירדען וואָלטען מיר רייכער געווען מיט צוויי טויזענד רובעל, אָבער...

— וואָס אָבער? עס פעהלט אונז דען אויס געלד, צו מיר האָבען אזא שלעכטע סחורה, וואָס נור דער מאַרק קען זי צונעמען? ער האָט א ליכטען שמיכל געטאָן און געענטפערט:

— מיר האָבען גענוג געלד. אונזער סחורה איז זעהר גוט, נור מען מוז. אזוי פאַרדערט דאָס געשעפט.

— איך פערשטעה ניט!
זי האָט א ציה געטאָן מיט די פלייצעס, ווארפענדיג א מיכלען בליק אויף פינקעלשטיין נען. פינקעלשטיין האָט צוגעטראָגען די גלאָז טיי צום מויל, א זופ געטאָן, אוועקגעשטעלט עס צוריק און, אויפהויבענדיג די אויגען צו ביילען, האָט ער איהר אָנגעהויבען ערקלערען, וואָס עס איז אזוינס געשעפט:

— געשעפט, געשעפט, ווערט אָבער-שאצט נאָך דער ברייט און נאָך דעם וואוסס, אָדער ריכטיגער געזאָגט, נאָך דעם אויסערליכען טאראַראם. מען מעג קיין סך ניט פערדיענען, מען מוז אבער א סך פערקויפען. עס איז נייטיג, אז אלע סוחרים און קונים זאָלען וויסען, אז דאָרט.... רודערט זיך, עס קאָכט, עס זיגט. און מען מען זאָגאר דערלייגען, וועט עס קיינער ניט בעמערקען. אדרבא, דער קרעדיט, די רע-נאמע, וועט נאָך בעסער, מיט יעדען טאָג שטעהן העכער. און אָט דערפאר קויפט מען דענסט-מאָל סחורה, ווען מען רייכט זי ניט, און דער-פאר פאָהרט מען אויף איהר ירדען, צו וועלכע מען דערלייגט געלד. מסחר איז ניט אין די הענד פון דעם סוחר, נור אין די מוילעך פון'ם מאַרק... דער עיקר איז, דער אויסערליכער גלאַנץ. עס זאָל שוימען!

אַז פינקעלשטיין האָט געענדיגט רעדען און גענומען די גלאָז אין האַנט אויסצומרינקען דאָס געבליבענע ביסעל טיי, האָט זיך ביילע שטאַרק פערלאָרען. זי האָט דאָך געדארפט איהם עפעס ענטפערען, און זי ווייסט ניט וואָס, ווייל די גאנצע צייט פון זיין רעדען האָט זי ניט אראָבער-נומען די אויגען פון איהם. אָבער ניט צו זיין רעדען האָט זי זיך צוגעהערט. זי האָט זיך צו-

אריינגעקומען נאך די שליסלען, איז שוין ביילע געווען אויפגעשטאנען. זי איז געזעסען אין זאאל ביי אן אפגענעם פענסטער. ער האט זיך העפליך פערנייגט, זאגענדיג „גוט מארגען“ און האט שטיל מיט א בעהאלטענעם שמיכלעל, צו געגעבען: — איהר זעהט עפעס אויס ווי ניט דערשלאפען, מאדאם שאפיר.

— יא, איך האב שלעכט געשלאפען היינט מיגע נאכט — האט זי עטוואס פערשעמט גע- ענטפערט. זי האט דערקענט אין זיין קול, אז ער ווייס זיכער, גלייך ווי ער וואלט ביי איהר אין הארצען געווען, אז דאס האט זי וועגען איהם די גאנצע נאכט געקלערט, און זי האט זיך נאך מעהר פערשעהמט.

— אין דעם מאן'ס אבוועזענהייט טארען יונגע פרויען צופיעל ניט טראכטען — האט ער זיך ערלויבט צו שפאסען, קוקענדיג בשעת מעשה אויף איהר. ער האט זי בעליידיגט. און זי האט איהם געוואלט ענטפערען, אז קיינע לייכט- זינגיקייט ערלויבט זי ניט אויף איהר חשבון. מיט איהר, ווייל, זי מען זאל קיין שפאס ניט טרייבען. אבער גאנען איהר ווילען האט זי אויף איהם א מילדען קוק געטאן, אין וועלכען עס איז טאקע געווען עטוואס פארווארט, אבער דאס האט איהם נאך מעהר מוטה צוגעגעבען, און ער איז געווארען גאר פאמיליאר:

— איהר וועט פילייכט היינט ארויסגעהן אין קראם אויף א פאר שטונדען? — אי—ד א—ן ק—ראם? נאך וואס? ווען געה איך דען? ניין!...

זי האט געענטפערט א ביסעל אויפגע- רעגט, נאך דאך ניט זיכער. זי האט אליין ניט געוואוסט, ווי אזוי זי דארף אייגענטליך האנדל- לען. ער האט אויסגעצויגען צו איהר זיין האנדל, זי האט איהם דערלאנגט איהרע. ער האט זי א לייכטען דריק געטאן.

— צום ווידער זעהן! און ער איז אוועק- געגאנגען.

„דאס איז ניט שעהן פון זיין זייט“, האט זי געטראכט, „וואס הייסט, ער לאדט זי איין אין קראם, ווען מאטעל איז נישט, דאן ווער ער ווייסט נאך, אז זי געהט כמעט קיין מאל ניט, ווען מאטעל איז אפילו יא דא...“ זי האט זיך געד- רעגט, געערגערט און עס האט איהר ווי הנאה געטאן. זי האט זיך געפונען אין אזא צושטאנד, ווען דאס הארץ קלאפט הא-טיגער, ערווארט מענדיג עפעס נייעס, נייגעריגעס, נור מען ווייס ניט, וואס, גוטעס אדער שלעכטעס. געוואוסט האט זי זיכער, אז היינט דארף קומען מאטעל, און ווען ער זאל אפילו קומען האלבע נאכט, וועט פינקעלשטיין זיכער איהם דאן אפוארטען, ווי אימער. און עס האט זי איהר זעהר געד- וואלט, זי ווייס אליין ניט צולייב וואס, אז עס זאל שוין גיכער ווערען נאכט, און זיי זאלען איהם ביידע ערווארטען.

איהר וואונש איז מקוים געווארען. א

צוגעגאנגען צום אלבום האט ארויסגענומען דעם מאן'ס בילד, א קוש געטאן עס, און איז מיט דעם ארויס און א צווייטען חדר. עסען האט זיך איהר ניט געלוסט. זי האט זיך אריינגע- זעצט אין א ווייכען שאקעל-שטוהל, האט צוגע- מאכט די אויגען און זיך אָנגעהויבען פאָרשטע- לען, ווי מאטעל קומט דארט אָפּ אויפ'ן ירד, ער דערעסט ניט, דערשלאפט ניט, און עס האט איהר זעהר געוואלט דערלעבען, אז ער וואלט שוין גיכער געוואלט דערלעבען, אז ער זאל קומען. היינטיגעס מאל וועט זי איהם בער- געגענען נאך הייסער, ווי אימער. פאר וואס — ווייסט זי אייגענטליך אליין ניט. זי פיהלט אזוי. זי האט אין געדאנק איבערגערעכענט אלע גוטע זיטען מאטעל'ס, האט ער איז א סוחר, דאך זעהר אן אינטעליגענטער מענש. א גוטער בטבע, א שטיילער... און נאך א סך גוטע מעלות, פונקט ווי זי וואלט איהם דערמיט ווע- לען פאר אימיצען פערטיידיגען. איהרע רעיונות האבען זי א ביסעל בערוהיגט און זי איז אזוי זייענדיג איינגעשלאפען.

— מאדאם!... מאדאם!... האט זי דער- הערט, ווי אימיצער וועקט זי.

— וואס איז? ווער איז?

— עס וועט איך נאך אָנהויבען צו האקען אין די קרויעס פון אזא געלעגער. עס איז שוין נאך צוועלף.

— יא, דו ביזט גערעכט. זי איז אוועקגע- גאנגען צו זיך אין שלאף-צימער, האט זיך א ווארף געטאן אין בעט מיט די קליידער, אבער מעהר האט זי ניט געקאנט איינשלאפען. זי האט געקלערט, צו זי זאל מארגען ארויסגעהן אין קראם. געוואלט האט זיך איהר דאס זעהר; עס האט זי געצויגען, ווי מיט צוואנגען. זי האט אבער פערשטאנען, אז עס פאסט ניט, ס'איז ניט שעהן. וואס עפעס אין מיטען דערניען? ער וועט זיכער פערשטעהן. און וואס פאר א תירוץ האט זי? זעהר אן אונרוהיגע נאכט האט זי איבערגעלעבט... כמעט ניט געשלאפען און נור געטראכט וועגען פינקעלשטיינען, ווי ער האט תמיד אויף איהר געקוקט, זיינע בליקען האבען זי פערפאלגט, ווי אזוי ער האט זיך פער- האלטען צו איהר די גאנצע פיער יאהר, און וואס פאר א מיינונג ער האט, א שטייגער, געד- קאנט האבען וועגען איהר. אז ער ליעבט זי שטארק, דאס ווייסט זי. זי פיהלט עס... שוין לאנג, אז זי פיהלט עס. אבער... זי האט זיך געדרייט אויף'ן געלעגער, אלע רגע האט זי די קישען איבערגעקעהרט אויף א צווייטען זייט. ענדליך האט זי גאר ארונטערגעשפארט די קאפ- הינטער דער קישען. אזוי איז זי אָנגעלעגען עטליכע מינוטען, און האט אָנגעהויבען דרעמד לען, נור גלייך האט זי זיך מיט שרעק אויפגע- כאפט פון א שטארקען ציטער, וואס איהר גאנץ צער קערפער האט געטאן.

אין דער פריה, ווען פינקעלשטיין איז

ביילע האָט אַ לייכטען ציטער געטאָן. זי האָט אויפגעהערט זינגען און איז געבליבען זייער צען אין דעם זעלבען ארט ווי פריער. פינקעלשטיין האָט ארויפגעלייגט די צוויי טע האַנד אויף איהר צווייטען אקסעל און קור קענדיג אויף איהרע שווארצע, געדיכטע, עטוואָס געגרייזעלטע לאָקען, האָט ער אָנגעהויבען זינגען דעם זעלבען נגון. ער האָט געזונגען שטארקער, רעשיגער, ליידיגעשאפטליכער....

— פינקעלשטיין, ווייסט איהר, אז מײן מאַן האַלט אייך פאַר דעם בעסטען פריינד און חבר?

— מיר זיינען איהם דען שונאים?
זי האָט זיך אויפגעכאַפט פון איהר פלאַץ, איהר פנים האָט געפלאמט און זי האָט ביזן, מיט גאַל, ארויסגערעדט:

— מיר?...
פינקעלשטיין האָט זיך אַ ביסעל פערלאָרען. ער איז אָבערגעגאַנגען אַן אַ זייט, האָט אַרויסגענוג מען אַ פאַפיראַס, מיט כעס אָנגעריבען אַ שווער בעלע, האָט פלייסיג אָנגעהויבען ציהען דעם רויך אין מויל, און טאַקסי גלייך איהם ארויסגע-בלאָזען צוריק.

ביילע האָט פון זייט אויף איהם אַ פאַר מאָל אַ קוק געטאָן, און האָט אַרויסגערעדט ווי פאַר זיך, אונצופרידען: „וואָס זוימט ער זיך אזוי?...“

זיי האָבען מעהר צווישען זיך ניט גערעדט ביז מאַטעל איז געקומען.

אַז מאַטעל איז אַריינגעקומען, האָט זיך ביילע דערפיהלט שולדיג געגען איהם, איהר האָט זיך געדאַכט, אז זי האָט איהם זעהר טיעף בעליידיגט, און זי האָט געטראכט מיט וואָס אזוינס?

ביים אבענד-ברויט האָט זיך איהר געוואָלט זאָגען מאַטעל אין פינקעלשטיינס אנוועזענ-הייט, אז ער זאָל איהם גאָר ניט גלויבען, ער זאָל זיך פאַר איהם היטען, ווייל זי פיהלט, אז עפעס אַן אונגליק, אַ גרויס אונגליק וועט קור מען איבער פינקעלשטיינען אויף זייער הויז. זי ווייסט אָבער אליין ניט, וואָס עס האָט זי אָבער האַלטען, און זי האָט עס ניט געזאָגט.

— אצינד — האָט געשמייכלט פינקעל-שטיין — וועלען מיר געהן אהיים. איהר רהט זיך אויך, רעדט זיך דורך. איך בין שוין דאָ כמעט ווי איבעריג.

רעדענדיג, האָט ער געקוקט אויף ביילען. און איהר האָט זיך געדוכט, אז אין יעדעס וואָרט וואָס ער רעדט ארויס, ליגט בעהאַלטען אַ טיער פער וועהטאָג, אַ פאַרוואורף, איהר ביילען, הלאַמאי זי איז צו איהם אזוי גלייכגילטיג, פרעמד.

בשעת פינקעלשטיין האָט איהר דערלאָנגט די האַנד צום געזענענען זיך, איז ביילע אומע-טיג געוואָרען און האָט ביי איהם געפרעגט: „איהר'ט דאָך מסתמא זיין דאָ מאָרגען?“

פרעהליכער, געזונדער איז ער אריין אין שטוב, האָט העפליך זיין האַנד צו איהר אויסגעצויגען און איהר האָט זיך געדוכט, אז ער האַלט צו לאַנג איהר האַנד אין זיינער, און דאָס האָט זי ווידער בעליידיגט.

— אַזאָ, וועלען מיר אצינד ווארטען אויף אונזער בעל-הבית?

— עס איז זעהר אַן אונאַנגענעמע לאַגע האָט ביילע געענטפערט.

— אבי מען דארווארט זיך, איז גאָר ניט אזוי אונאַנגענעם.

— וואָס מיינט איהר דערימט? האָט זיך ביילע פאַר עפעס געשראַקען.

— איהר ערווארטעט מאַטעל... אמת, מיט גרויס אונגעדולד, אָבער זיכער זיינט איהר, אז ער וועט קומען, ער, שטעל איך מיר פאַר, ער-ווארט שוין איך די שעה, ווען ער וועט קומען און איך זעהען. איך אָבער ווארט און ווארט, און ווייסט גאָט, דער האַר, ווען איך וועל מיך דערווארטען, און צו וועל איך מיך גאָר אין גאָט צען דערווארטען...

ביילע האָט איהם גאָר ניט געענטפערט, גלייך ווי זי האָט ניט געהערט, וואָס ער האָט גע-זאָגט. מיט אַ טיילעפּעלע האָט זי אָנגעהויבען שרייבען אויפ'ן טישטוך, צווינגענדיג שטילער-הייד אַ מעלאַנכאָלישע מעלאָדיע.

פינקעלשטיין איז אויפגעשטאַנען פון אַרט, האָט פערויכערט אַ פאַפיראַס, און אָנגעהויבען אַרוםשפאַצירען הין און צוריק איבער'ן צימער. ער האָט אַ פאַר מאָל אויפגעהויבען די אויגען אויף ביילען, און, זעהענדיג, ווי זי זיצט נאָך אַלץ פערטראכט נערוועז און שרייבט מיט'ן לע-פעלע אויפ'ן טיש, האָט ער זעהר ווייך ביי איהר געפרעגט:

— וויפּעל איז שוין, מאַדאַם שאַפיר, אז מיר קענען זיך?

ביילע איז געבליבען זיצען אונבעוועגט, אָנגעשפאַרט אַן עלענבויגען. זי האָט איהם גאָר ניט געענטפערט און האָט אַלץ פאַרטגעזעצט די אומעדיג מעלאַנכאָלישע מעלאָדיע. די טע-נער זיינען אצינד געווען שאַרפער און טרויערי-גער. עס האָט זיך געדאַכט, אז זי ראַנגלען זיך מיט עפעס, ביהרען אַ שטורמדיגען קאַמפּף. אָט בעקלאָגען זיי זיך, און באלד פראָטעסטירען זיי צאָרנדיג, מיט די לעצטע כוחות, נור די מאכט-לאָזיקייט האָט זיך אין זי דאָך געפיהלט; עס האָט זיך געפיהלט דאָס פערצווייפּעלטע ליעד פון אַ געשלאָגענעם, וועלכער מוז זיך מודה זיין, פאַר זיך זעלבסט, אין זיין שוואכקייט....

— מיר דאכט, אז עס איז שוין אזוי לאַנג, אז מיר קענען זיך... אזוי לאַנג... אַן אייביג-קייט....

פינקעלשטיין איז צוגעגאַנגען צו ביילען, האָט ארויפגעלייגט זיין האַנד אויף איהר אקסעל און נאָך צערטליכער זי געפרעגט: — א יא, ביילעניו, מיר קענען זיך פון אייביג אַן?...

עס האָט זיך מיר גע'חלום'ט, אז איך בין נישט
פינקעלשטיין, נור שאפיר, איהר זיינט מיין פרוי,
און מיר לעבען אזוי גליקליך...

— הערר פינקעלשטיין... לאָמיר זיך נישט
נאָרען, איך פערשטעה אייך. פערנעסט אָבער
נישט, אז איך האָב א מאן, וועלכער לעבט מיך
בעסער, ווי זיין גאנץ לעבען. און איך אכט
איהם אייך זעהר...

פינקעלשטיין איז געבליבען א קורצע
וויילע אין פערלעגענהייט און ענדליך געזאָגט:
אייערע מאָטיווען שליסען נישט אויס מיין רעכט
אייך לעבן צו האָבען. נאטירליך, מיין גרעסטער
גליק וואָלט זיין, ווען איהר... זאָלט מיך אויך...
אָבער דערצו קען איך זיך נישט העלפן. קורץ,
ביילעני, איך לייב אייך... שטארק, מיט דעם
גאנצען פייער פון מיין הארצען... מיט דעם
גאנצען גהינום פון מיין ליידענשאפט...

— רעדט נישט אזוי... פוי...

— רעדט נישט, איך מוז הערען, איהר מוזט
איינמאָל פאר אלע מאָל וויסען דאָס, וואָס עס
לאָזט מיך נישט לעבען, זייט איך האָב אייך צום
ערשטען מאָל דערוועגן, וואָרים איך ווייס נישט,
וואָס דער סוף דערפון קיין זיין.

— עס וועט דערפון גאָר נישט זיין. שלאָגט
זיך ארויס פון קאָפּ. פערנעסט! הערט אויף צו
מיר קומען... אינגאָרירט מיך, אויב איהר ווילט
נישט ברענגען קיין אונגליק אויף אונז אלעמען.

— איך וועל, ביילעני, אויפהערען צו אייך
געהן נור דעמאָלט, ווען איהר וועט מיך אַרויס-
טרייבען, אָבער דאָס קען קיין מאָל נישט זיין, ווייל
מיין הארץ זאָגט מיר, אז איהר לעבט מיך
אויך... איך וועל שוין אייך אויסגעפינען. מיר
וועלען זיך ביידע אויסגעפינען...

ער האָט זיך א ציה געטאָן צו איהר, נור זי
האָט עס בעמערקט, און זיך א ציה געטאָן צוריק.
— זייט א מענש, הערר פינקעלשטיין, איהר
הערט! און ווייסט, אז איך לייב אייך נישט...
איך אכט אייך, ווי א גוטען פריינד!... שעמט
זיך: איהר זיינט זיין חבר זייט צוועלף יאָהר...
— איך מיין חלילה קיין שלעכטס צו טאָן
מיין חבר.

— א טובה ווילט איהר איהם טאָן? א
גרויסע טובה...

— זיך וויל איך טאָן א טובה, און מעהר
נישט.

— הערט מיך אויף צו מאַטערען... וואָס
ווילט איהר פון מיינע יונגע יאָהרען? עס וועט
קיין מאָל גאָר נישט זיין, קיין מאָל! זי האָט
זיך היסטעריש צואוויינט.

פינקעלשטיין האָט געווארט ביז זי האָט
זיך א ביסעל בערוהיגט און איז נאכדעם אוועק-
געאנגען.

ביילע האָט זיך דערפיהלט א סך לייכטער.
א שווערער, דריקענדער שטיין איז פון איהר
הארצען אראָפּגעפאלען. ווען זי זאָל זיך נאָך נישט
פיהלען יאָהרען געגען פינקעלשטיינען, וואָלט שוין

ליגענדיג אויפ'ן געלעגער, האָט ביי איהר
מאָטעל געפרעגט: „האָסטו פון פערבראכט מיט
פינקעלשטיינען?“

ביילע האָט א צאפעל געטאָן. זי ווייס
אליין נישט, פאר וואָס די פראגע האָט זי אזוי
צוטומעלט. זי האָט גאָר נישט דערקענט איהר
מאָנ'ס געווענהליכע גוטמוטיגקייט שטימע. ווי א
גראָבע, פיעל בעדייטענדע איראָניע האָבען זיינע
רעדן געקלונגען אין איהרע אויערען.

— וואָס רעדסטו מיט מיר היינט זינד דו
ביוט געקומען מיט האלבע ווערטער? איך וויל
עס נישט ליידען, דו הערסט!...

— נאָרעלע, וואָס ביוטו אזוי קאפּריוזע?
איך בין דאָך ערשט געקומען, ווען האָב איך
נאָך צייט געהאַט צו רעדען מיט דיר גאנצע רעד?
זיינע לעצטע ווערטער האָבען זי בערוהיגט.
זי האָט איינגענומען איהר פנים אין זיין ברוסט
און זיך שטארק, ליידענשאפטליך צואוויינט.

ער איז געלעגען א פער'צרה'טער, און זע-
הענדיג, אז זיין מיה איז אומזיסט, וואָס
מעהרער ער נעמט זי איין, אלץ שטארקער גער-
ווען ווערט זי, האָט ער עס אויפגעגעבען און מיט
א צוקלעמט הארץ געווארט אויף דער גליקליכער
רגע, ווען זיין שאץ, זיין לעבלינג וועט זיך בע-
רוהיגען.

גאנץ פריה, ווען שאפיר איז אוועקגעגאנגן
גען איין קראָס, האָט ער געוועהן, ווי ביילע
שלאָפט נישט, ווי זי ליגט פערטיפט, פער'צרה'ט.
ער האָט זי אָבער נישט געוואָלט בעלעסטיגען מיט
פראגען, נישט ארויסציהען זי פון איהר וועלט,
וועט זי גיכער רעהיגער ווערען.

באלד נאָך זיין אוועקגעהן, האָט זיך ביילע
אָנגעטאָן. זי האָט זיך געפיהלט שטארק בעליי-
דיגט און נידערגשלאָגען. אן אונגליקליכער
האָט האָט זיך ביי איהר ערנוועקט צו פינקעל-
שטיינען און נאָך א גרעסערער, ביטערערער
האָט צו זיך זעלבסט. זי האָט געפיהלט, אז
פינקעלשטיין וועט באלד קומען, געהענדיג אין
קראָס, וועט ער זיכער אריינגעהן אהער, און
זיינע בליקען האָבען זי שוין פערפאָלט און
אויפגערגעט. זי האָט מודה געווען איהר מאכט
לאַזיגקייט, בעת ער איז דאָ. זי רעדט קיין מאָל
נישט דאָס, וואָס זי וויל רעדען. ווען זי מאכט
איהם אפילו פאָדוירפער, קומט עס ביי איהר
ארויס צערטליך... און דאָס האָט זי נאָך מעהר
אויפגעבראכט. און וואָס קען זיין דער סוף
פון דעם? איהר געפיהל האָט זי נישט אָבגע-
נאָרט. באלד איז געקומען פינקעלשטיין, א גע-
זונדער, א מונטערער, האָט ער איהר זיין קרעפ-
טיגע האַנד אויסגעשטרעקט, און ווילענלאָז האָט
זי צו איהם אויפגעטראָגען איהרע. און דאָס
האָט זי אויך אויפגערגעט.

— וועט איהר זיין א בעלן צו הערען אן
אינטערעסאנטען חלום, מאַדאם שאפיר?

— דערזעהלט.

— שטעלט אייך פאָר אזא נאָרישקייט.

און די געפיהלען און פערלאנגען, וואָס זיין נען איהר ביז אצינד פרעמד געווען, האָבען זי איצט אָנגעהויבען בעהערשען, ניט לאָזען רוהען. אין א זעהר אונבעשטימטער נעץ האָבען זיי זי איינגעהילט. זיי האָבען איהר פערנעבעלט די שוין און געבונדען איהר ווילען. ווי דורך א זיפ האָט זי אויף אלעס געקוקט, און אלע איהרע בעד וועגונגען זיינען געווען נישט פריי, איבער גע- וואָלט און מיט צופיעל אנשטרענגונג.

שווערע טעג און וואָכען זיינען אריבער און זי האָט זיך אלץ ניט געקענט בעפרייען פון דעם אונבעשטימטען, וועלכעס עס האָט זי מיט אזא שטארקער קראפט געצויגען צו זיך...

שרעק און פערצווייפלונג איבערפילען איהר נשמה. פינקעלשטיין האָט איהר נעכטען גע- זאָגט, אז זי זאָל איהם היינט ערווארטען.

די צייט האָט זיך איהר געצויגען מורא'דיג לאַנג. יעדער רגע האָט זיך ביי איהר פערוואנד- דעלט אין א גרויס, שרעקליך גרויס יאָהר.

פאר וואָס קומט שוין ניט פינקעלשטיין? ער האָט געדארפט זיין נאָך פריהער מיט א האל- בע שטונדע. אמת, זי האָט איהם טאָקי אָנגע- זאָגט, אז ער זאָל ניט קומען. זי האָט נאָך גע- שוואַרען, אז עס וועט נאָך ניט זיין. אָבער זי ווייסט דאָך, אז פינקעלשטיין מוז קומען. קיין זאך קען איהם ניט אָבהאלטען...

א שטילער זיפּ פון דער טיר האָט זי ווי פון שלאָף אויפגעוועקט.

זי האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן און דערזעהען פאר זיך שטעהען פינקעלשטיינען.

— נו, ביינעניו, — האָט ער זי גענומען ביים טאָליע — גענוג זיך מאַטערען, און דעם צווייטען... עס מוז, יא, עס מוז געשעהען... ער האָט עס געזאָגט אזוי פעסט, מיט אזוי פיעל זי- כערהייט, אז קיין שום ווידערשטאנד האָט זיך ביי איהר ניט געפונען... זי האָט מיט'ן האַנד אויסגעווישט די אויגען, וועלכע האָבען מיט א מורא'דיגער טעמפּסקייט געקוקט אין דעם אונ- בעשטימטען, און נאכדעם האָט זי איהר בליי- ענעם און פערגליווערטען בליק געווענדעט צו איהם — און נאכדעם?... נאכדעם?... ער האָט זי פעסט צוגעדריקט צו זיך, אָנגע- הויבען קושען איהרע אויגען און גענומען זי אויף די הענד.

פּלוצלונג האָט זי דערפיהלט, אז זי פאלט. זי פאלט און ציטערט פאלענדיג. און וואָס מעה- רער זי האָט עס אָנגעהויבען בעגרייפן, אלץ שטארקער, פעסטער האָט זי זיך געדריקט צו פינקעלשטיינען, ווי זי וואָלט ביי איהם שוין זי- כען. זי האָט איהם געקושט, זיך ביי איהם גע- בעטען, געוויינט... און איז געפאלען אלץ טיע- פער, טיעפער...

נאָך גוט געווען. אייגענטליך ווייס זי ניט מיט וואָס זי איז אונגערעכט צו פינקעלשטיינען. עפעס דוכט זיך איהר אויס, אז זי נארט איהם מיט עפעס, אז אזוי טאָר מען ניט. זי האָט זיך שעהן פערפוצט און איז געגאנגען צום מאַן אין קראָם. עס האָט זיך איהר געלויבט איהם אָנהוי- בען ליבען אזוי שטארק, ווי א מאַל, פערטריי- בען פון זיך די שלעכטע, די בייע געדאנקען האָט זי זיך פאָרגענומען.

די קראָם איז געווען פול מיט קונים. מאַ- טעל האָט זיך גע'כעס'ט, גערעגט, געשריען. און ערשט אצינד האָט זי צום ערשטען מאַל דער- זעהען, וואָס פאר אַ קליינליכער ער איז, ווי דום ער פערהאלט זיך צו מענשען. מען לאכט דאָך אהים אויס — האָט זיך איהר אָבגעדוכט. — נו, ווער קען האָבען אבשיי פאר אזא גולם? דאָס ארומפליהען זיינס, דאָס דרעהען זיך... גאָט, גאָט!...

א ניעדערגעשלאָגענע איז זי אוועק אהיים. זי האָט געפּלוצט די גאנצע וועלט, אויך איהר אייגען לעבען. נאכדעם ווי זי האָט זיך גוט דורכגעריינט, איז איהר געוואָרען עטוואָס לייכ- טער. אַ צאָרט רחמנות געפיהל האָט זיך ביי איהר ג'עדער דערוועקט צום מאַן. אלטע, פער- געסענע זכּות אבות, געווענע מעשות האָט זי אָנגעהויבען ארויסרופען, און דאָך איז איהר האַרץ געבליבען טרוקען און קאַלט. זי האָט ממש געפיהלט, ווי אימיצער וואָלט אלעס ארויסגענו- מען פון איהר האַרצען, וואָס האָט בעלאנגט צו מאַטעלן...

עס האָט זיך איהר זעהר געוואָלט וויסען, צו ווייס כאַטש מאַטעל וואָס ביי איהר אין נשמה קומט פאָר. און אויף דער נאכט האָט זי טאָקע ביי איהם געפרעגט: — זאָג מיר, מאַטעל, דעם אמת, פיהלסטו ניט עפעס אַ קאַלטקייט אין מיינע בעציהונגען צו דיר? ווי פיהלסטו, ליבע איך דיר נאָך איצט אויך, אזוי ווי אַ מאַל?...

— נארעלע, וואָס פאלט דיר איין, וואָס איז שייך? ער האָט דערביי קינדיש געשמיכעלט.

— נאר, שוטה, וואָס לאכט זיך דיר אזוי? — האָט זיך איהר געלויבט אויסשריען, — אָט מיט דעם אָבגעריסענעם נאר פערברענג איך עס מיין וועלט! זי האָט אָבער געשוויגען און נאָר טיעף, טרויעריג אָבענזיפצט.

און ערשט דעמאָלט האָט ביינעלע מיט שרעק, מיט שוידער דערפיהלט איהר מאכטלאַזיקייט. זי האָט געפיהלט, אז עפעס מורא'דיגעס, אויסערגעווענהליכעס מוז מיט איהר פאסירען, און האָט מיט אַ קראַנקהאַטער אונגעדולד ער- ווארטעט, אז דאָס שלעכטעס זאָל שוין קומען. עס זאָל שוין זיין נאכדעם. ווי וועט דעמאָלט זיין? וועט זי ווייטער קענען לעבען?

עראינערונגען

פון מאָררים ווינטשעווסקי

צווייטער טהייל.

3.

לאַנדאָן — איצע קרעאם — אין נפתלי הלוי'ס הויז — דער פשרה־מאכער — איך ווער
בעקאנט מיט יאָהאָן מאַסט — ווער א שרייבער אין זיין „פּרויהייט“ — דער „שאַק“ — דער
קאָמוניסטען קלוב — זי הלומ'ט! —

אָהן די גרויסע הויפּען ווי, למשל, אין רוסלאַנד,
אין פראַנקרייך און אנדערסוואו. שפעטער
האָבען מיר פערשטאַנען אז די דאָזיגע אָבגעזונד-
ערטע גרעסערע ווי קלענערע פאַמיליענוואָהנער
גען האָבען צו בעטייטען — ענגלישע פערזענ-
ליכע פרייהייט, דאָס שטאַלצע וואָרט: „דעם
ענגלענדער'ס הויז איז זיין שלאָס“ אויסגעדריקט
אין ציגעל מיט וואַפּענע. אויך האָבען מיר שפּע-
טער אַרויסגעפונען, אז די פיעלע קוימענס אויף
די דעכער שטעלען פאַר די פיעלע אויווענס
(קאָמינען) אין די צימערן פון די הייזער, ווייל
יעדער צימער האָט זיך זיין קאָמין און יעדער
קאָמין קוקט אַרויס צום הימעל דורך זיין
אייגענעם לעכערליכען קוימען, אַרויסבלאָזענדיג
דעם אייגענעם ספּעציעלען רויך, א שטייגער ווי
דאָס טהוט דאָרטען יעדע איינציגע פון די הונד-
דערטער קריסטליכע סעקטען, וועלכע האָבען זיך
אויך יעדע פון זיי איהר אייגענעם הייליגען וויי-
קעלע, מיט זיין ספּעציעלען קאָמין — מזבח,
וואו עס שמילקעט זיך א שטענדיגער רעליגיעזער
פיערל, וואָס לאָזט זיך אויס אין רויך, שטייגער
דיג צו די וואַלקענס צו...

* * *

קין לאַנדאָן זיינען מיר געקומען מיט איין
איינציגען אַדרעס. דאָס איז געווען דער אַדרעס פון
נפתלי הלוי, וועלכען ראָדקינסזאָהן האָט מיר
געהאַט מיטגעגעבען. איבערלאָזענדיג מייןע
דריי פריינד אין א האַטעל ביין טייך, משמעות
פאַר מאַטראָזען, וואו מיר האָבען זיך מיט
קיינעם ניט געקענט צונויפערדען, האָב איך זיך
א לאָז געמאַן איבער די לאַנדאָנער גאַסען, פרי-
ער קלאָר אויסטרייבענדיג הלוי'ס אַדרעס אויף
א שטיקעל פאַפּיער.

איך בין באַלד געווען אינ'ם אידישען
קוואַרטאַל, אָבער יעדער האָט מיט מיר, עפעס
ווי אויף להכעיס, גערעדט דוקא ענגליש. צום
גליק האָט מען צום רעדען געברויכט די הענד ניט
וועניגער ווי דעם צונג, און איך האָב פערשטאַנען
וואוהין איך דאַרף געהן.

אָרונטער ווייטשעפּעל דורך מאַיל־ענד ראָוד
בין איך לאַנגזאַם געגאַנגען צו העקני צו, אַנב-

ער אריינפאָהר אין לאַנדאָן האָט
אויף אונז אַלעמען געמאַכט א
שווערען איינדרוק. דער פרייה-
לינג, וועלכער איז כמעט
אומעטום מעהר אָדער וועניגער
א פאַעטישער הומבוג, איז אין
לאַנדאָן אן אָפּענער, אונפער-
העהלטער, גאָטפערדאמיטער ליגען.
די ענגלענדער זאָגען:

March winds and April showers
Bring forth May flowers.

אבער איידער מען דערלעבט דאָרטען די מאי-
בלומען קען מען אריינקומען אין אויסצעהונג
און א האַלב טויז' אנדערע וועניגער לעבענס-
געפעהרליכע, אבער דאָך זעהר חיוב'ע, בעל-
הבתישע חלאים רעים ונאמנים — פון די
דאָזיגע זעגענסרייכע מערץ ווינטען און אַפּריל-
רעגענס, איבערהויפּט ווען אַליין שטאַמט מען
פון דער ליטא, וואו די גאַנצע יאָהרען זיינען
אפּשר טאַקע השכ'דיגע, אָבער יעדער פון זיי
האָט זיך פון דעסטוועגען זיין פריהלינג, ווי
וועניג פאַעטיש ער זאָל ניט זיין — אפילו
דאָרטען.

דער 23טער מערץ 1879, דער טאָג ווען
מיר זיינען אָנגעקומען אין די בריטישע הויפּט-
שטאָרט נאָך א פיערטאָגדיג רייזע איבער אַלער
ליי ימים פון קאַפּענהאַגען, איז געווען א זונטאָג,
— אן ענגלישער, פייכטער, פרומער, שבת'דיגער
זונטאָג. דאָס האָט דעם שווערען איינדרוק
אונזערען געמאַכט נאָך שווערער, נאָך דריקער.
דער די גרויסע שטאָרט — די גרעסטע אין
דער וועלט — פון וועלכע מיר האָבען
פאַר זיך געזעהן דעם טהייל ביין ברעג
טעמוע, אַלזאָ א קליינעם טהייל, האָט
אויסגעזעהן אונפריינדליך, כמעט ברוגו און ניט
איבריגס זויבער.

דאָס וואָס האָט זיך פריהער ווי אַליין גע-
וואָרפּען אין די אויגען איז געווען די מאַסע
קליינע קיילעכדיגע, רויטע, ליימענע קוימענס
אויף יעדער פון די אַרומיגע הייזער. דאָן די
הייזער גופא: קליינע צוויי — דריי גאָרנדיגע,

ווען ער איז, נעמליך, געווען אָנגעקומען אַ שעה אנדערטהאלבען שפעטער און האָט פון די קינדער ערפאָהרען, אַז דער יונגער מאַנטשיקעל, וועלכען ער האָט דערזעהן פון ווייטען זיצענדיג אין זאַל, איז „מיסטער“ בן־נץ, איז ער צו מיר צוגעלאָפּען, האָט מיר גוט בעטראַכט פון קאָפּ ביז די פיס, האַסטיג עקזאָמענירענדיג דעם פנים, די קליידער, די שטייגער אַויער מיר און האָט דאָן אויפ'ן קוויטש אויסגעשריען:

„מיסטער, עזי זאנט נישט בן־נץ!“

עס האָט נאָמירליך לאַנג ניט געדויערט און ער ווי די קינדער זיינע זיינען געווען איבער־צייגט, אַז אַיך בין דער אַמט'ער בעל־דבר. אַיך האָב צו איהם געהאַט אַ לאַנגען כריעה פון ראָד־קינסזאָהן, פּול מיט שבחים און זמירות, וועלכען נפתלי הלוי האָט געלעזען מיט גרויס דביקות. דאָן האָב אַיך גערעדט „טייטש“ און טאַקע גאָר ניט שלעכט און דאָס האָט מיין נייעם פריינד אַזוי פיעל בושא איינגעגעבען, אַז ער האָט אַלע ווילע עפעס געהאַט צו זאָגען זיינע בני־בית, מיט זיי רעדענדיג ענגליש, און מיר אַויער דעם אופן ווייזענדיג, אַז „מיר, אַ שטייגער, זיינען אַיך ניט עפעס אַבי ווער... מיר רעדען אַיך ניט אידיש ווייל מיר מוזען... מיר קענען ענגעליש!“ אַ פּאָר ווערטער וועגען נפתלי הלוי גופו. ער איז צו יענער צייט געווען אַ מאַן פון עטליכע און פּראַציג, אַפּשער עלטער, שטאַרק געבויט, אבער ניערדיג אין וואַקס לויט נאָך זיין ברייטקייט.

ער האָט אויסגעזעהן ווי אַ היימישער סוחר, וואָס האָט געהאַט בעסערע צייטען און געפֿינט זיך דאָ איצט אין לאַנדאָן צוליב דעם „פינסטערן שלים־מול“, דאָס הייסט, צוליב פּוילישע קרע־דיטערען.

דאָ אין לאַנדאָן האַנדעלט ער מיט שוץ־וואַרג, שרייבט אַרטיקלען און „ספרים“ און פּערזענלעכע אַ גרויסען טהייל פון זיין חיונה קוילענדיג בהמות און עופות פאַר אידישע קינדער, מחמת ער איז ניט נור אַ שוץ־הענדלער און אַ שרייבער זאָגנדיג אַ שוחד אַויער. ער איז בטבע ניט אַזוי שטאַרק אַ רודף אחר הכבוד ווי אַ מענטש וואָס וויל אַלעמען געפּעלען, אַלעמען — אַלע רעליגיאָנען, אַלע פּאַרטייען, דעם יונגען דור און דעם אַלטען דור, דעם פרייענקער און דעם פּרוּמאַק, גאָט און דער טייטוועל.

אַ אינטערעסאַנטער טיפּ!

וועלענדיג אַלעמען געפּעלען, זוכט ער אַלץ און אַלעמען צונויפצוברענגען. אָט שרייבט ער אַ ספר „תולדות אדם“, אין וועלכען ער כּטערט זיך צו בעווויזען, אַז משה און דאָרווייז זיינען זיך גאָר ניט סותר איינער דעם אנדערן און אַז די דאָרווייזישע „אַבסטאַמאָנ פּונ'ם מענטשען“ שטימט מיט דער מעשה בראשית שילדערונג פון דער בעשאַפונג פון אדם הראשון. דערפון לאָזט ער וויסען דעם גרויסען דאָרווייז און אַזוי ווי דאָרווייז איז אַן ענגלענדער, ד. ה., אַ מענטש,

אורחא אַרויסגעפינענדיג אַז אין לאַנדאָן געהערען אַלע אידישע רעסטאָראַנען צו איין שטייגרייכען מאַן, אַ געוויסען קרעאַם. אַז די רעסטאָראַנען זיינען געווען אידישע האָבען מיר דייטליך גענוג דערצעהלט די דריי אותיות „כשר“ און חוץ דעם דער אידישער נאָמען איצט — איצט קרעאַם.

„דער איצט מוז זיין אַן עושר גדול!“ האָב אַיך ביי זיך בעשלאָסען, זעהענדיג זיין נאָמען מיט דיזעלביגע ווייסע פּאַרזעלאַיענע אותיות אַויער די פענסטער־שויבען פון די עס־היזער, אָבער און וויעדער און נאָך אַ מאָל. עס איז אַ גליק וואָס אַיך האָב יענעם טאָג ניט געשריעבען קיין קאַרעספּאָנדענץ צום „הקול“, וואָרום אַיך וואָלט געוויסן אַויער דעם געבויט אַ גאַנצע גע־לערנטע שרייבעריי וועגען די לאַנדאָנער קאַזי צענטראַציע פון קאַפיטאַל, אין וועלכע אפילו פּראָסטע איצט האָבען שוין אַ גרויסען חלק.

אַיך זאָג: צום גליק האָב אַיך ניט גע־שריעבען, ווייל נאָך דעמוזעלביגען אַווענד האָב אַיך געקראַגען צו וויסען, אַז די אותיות Ice Cream לעזען זיך „אייס קרעם“, ניט איצט קרעאַם און בעטייטען גאָר מאַראָזשענע, ניט קאַפיטאַליסטישע אידישקייט.

* * *

געהענדיג און בלאַנדזשענדיג... מחשבות'ן, דער לעזער דאַרף פּערשטעהן, אַז אפילו יענעם טאָג און אפּשער טאַקע ראָד יענעם טאָג, בין אַיך געגאַנגען איבער די גאַסען ניט ווי אַ געוועהנט־ליכער בשר ודם, וואָס דאַרף אימיצען אויפ־זוכען. ניט אַויער אַ רגע האָב אַיך פּערגעסען, אַז אַיך בין אַ לאַנדאָנער קאַרעספּאָנדענט פון אַ קעניגסבערגער (אַמט טאַקע ניט מעהר ווי אַ אידישע אָבער פּאַרט א) צייטונג, וואָס דער־פאַר אַיך, הייסט עס, געווען מיין פּעליכט צו קוקען און בעטראַכטען אַלעס אַויער מיין גאַנג. נו, בעטראַכטענדיג האָב אַיך זיך, כּדרך הטבע, פּערטראַכט, און האָב, פּערשטעהט זיך, געבלאָנט דזשעט.

אַלואַ, געהענדיג און בלאַנדזשענדיג בין אַיך ענדליך אָנגעקומען צו נפתלי הלוי'ס הויז. האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז ער איז ניטאָ אין דער היים, אַז זיין פרוי לייענט אין קינפּעט און אַז זיינע קינדער רעדען אידיש ווי גוים, הגם זעהר הויך, כּמעט שרייענדיג.

בן־נץ איז, משמעות, געווען אין הויז אַ בעקאנטער נאָמען, אבער די קינדער האָבען קענ־טיג בשום אופן ניט געקענט זיך פאַרשטעלען אַז בן־נץ זאָל זיין אַ יונגער מאַן גאָר אָהן אַ באָרד, אפילו אָהן וואָנסיעס, ניט זעהר פיעל עלטער פאַר זיי אַליין, וועניגסטענס, פאַר דעם עלטערן פון זיי. זיי האָבען מיר דערפאַר אָנגעזעהן מיט מיסטרויאישע אויגען, קלערענדיג אַז איידער וואָס ווען איז גלייכער צו בעהאַלטען די זילבער־נפתלי הלוי אַליין האָט דעמוזעלביגען חשד ניט נור געהאַט, זאָגנדיג איהם אַזוי אויסגעדריקט, אַז אַיך האָב זיך געמוזט פאַנאָדערלאַכען.

אין צייט פון צוויי—דריי טעג בין איך בעקאנט געווארען מיט א מענשען, וועלכער איז געווען גענוי דאס געגענטהייל פון יענעם. ער האָט ניט געקענט זיין ווייטער פון איהם ווען ער וואָלט געוואוינט אין אויסטראַליען אַנשטאָט קנאַפּע דריי (ענגלישע) מייל פון איהם — אין דיזעלביגע שטאָרט לאַנדאָן.

דער מאַן איז געווען יאָהאַן מאָסט, פונקט אזא רעבעל, אזא מאַטעזשניק ווי יענער איז געווען א רודף שלום און א פּשרה־מאַכער; פונקט אזא געגנער פון יעדען „האַרמאָניע דוועל“ אין פּאָליטישע און רעליגיעזע פּראָגען ווי יענער איז געווען דאַרויף אַ בעלן; פונקט אזא שונא צו אינהאַלטסלאָזע פּוסטע פּראָגען ווי יענער איז געווען אַ לעבעהאַבער פון זיי; פונקט אזוי ווייט אַוועקגעלאָפּען פון זיין צייט און פון זיין פּאַרטיי ווי יענער האָט זיך נאָכגעשלאָפּט הינטער זיי.

דער אמת איז, אַז נור אַ מענש ווי לעבער־מאַן אָדער איך, ד. ה., נור אַ מענש וואָס האָט געהאַט דעם סאָציאַליזמוס געמיינשאַפּטליך מיט אַ מאָסט און די העברעאישע שפּראַך — מיט אַ הילף, האָט איבערהויפּט געקענט בעקאנט ווערען פּערזענליך מיט אַזעלכע צוויי מענשען אין איין וואָך.

דאָס איז געווען דעם 25טען אָדער דעם 26טען מערץ ווען מיר אַלע פיער (מרגליות, הורוויטש, אייגענסאָן און איך) האָבען בעזוכט די רעדאַקציע פון דער „פּרייהייט“ אין נומ. 22 פּערסי סטריט (נעבען טאַטענהעם קאַרט ראָוד) און אַביסעל שפּעטער דעם אַלטען קאָמוניסטישען אַרכיטעקט־בילדונגס־פּעראַדן אין נומ. 6 ראָוד סטריט סאָהאָ סקווער.

מאָסט האָט אונז געגעבען זעהר אַ פּריינד־ליכען קבלת פנים. דאָס איז געווען ניט אזוי שטאַרק צוליעב אונזער פּערזענליכע וויכטיג־קייט — מאָסט האָט פון אונז ניט געוואוסט אפילו דאָס, וואָס האָט אונז, יעדענפאַלס מיר, געגעבען אַ שטיקעלע חשיבות אין נפתלי הילף־אויגען — ווי צוליעב דעם פאַקט וואָס מיר זיינען געווען „רוסען“, מענשען, וועלכע זיינען פּערטריבען געוואָרען פון דייטשלאַנד אַלס „נייהיליסטען“.

אַלס דער „טייטש“ צווישען די „רוסען“ האָב איך גענאָסען מאָסט'ס אויפּמערקזאַמקייט אין אַ העכערען גראַד ווי מיינע חברים און נאָך דעמזעלביגען טאָג בין איך געוואָרען אַ שרייבער, ווען איך נור אַ צופּעליגער, פון די „פּרייהייט“, און אַ קורצען אַרטיקל, האָלב לאַכענדיג, האָב איך בעשריעבען אונזער קעניגסבערגער אַררעסט און די אויסווייזונג. יא, האַלב לאַכענדיג, ווייל קיין מענש ביזן פּולען זיינען האָט דעם גאַנצען עסק ניט געקענט געהעמען זעהר ערנסט ניט נור הערענדיג און לעזענדיג, זאָגנערן ממש דורכלעבענדיג אַלץ וואָס איז אַזוי יענעם יאהר (1879) פאַרגעקומען אין רוסלאַנד.

וועלכער איז אַ שטיקעלע נפתלי הילף אין עניני אמונה, ניט אַכטענדיג אויף זיין אמת'ע גרויס־קייט, שיקט ער דעם אידישען פּשרה־מאַכער צווישען דעם אַלטען חומש און דער נייעסטער וויסענשאַפּט אַ דאנק־בריעף פאַר זיין תּלדוּת אַדס. אַז איך קריגע צו לעזען דעם דאָזיגען בריעף גלייך דעמזעלביגען אָווענד איז געווען ניט נויטיג אויסצוטייטשען.

און פונקט ווי ער מישט אויל מיט וואַסער אין רעליגיאָנסזאַכען, איז ער אויך בערייט דאָס צו טהון אין פּאָליטיק. מיינע סאָציאַליסטישע אידעען גראַמען זיך ביי איהם מיט זיין פירוש אויף דעם עין יעקב, אָדער אַן עהנליכען ספר, און דאָס איז אַ צייט ווען דער כלל אז „רעליגיאָן איז אַ פּריוואַט־זאַך“, איז נאָך ניט אַלעמען בע־קאַנט, הגם דאָס איז שוין געשטאַנען אַ יאהר דריי—פיער אין דעם סאָציאַל־דעמאָקראַטישען פּראָגראַם. מיט אַנדערע ווערטער הייסט דאָס, אַז ער איז בערייט, אום אַלעמען צו געפּעלען, צו שפּרינגען קרוש מיט אַ צלם אין האַנד, אָדער צו מאַכען פון די רויטע פּאַהן אַ העמדלע פאַר אַ „רייניקייט“.

העברעאישע שרייבט ער ניט שלעכט, אָבער אויף דעם אַלטען באַמבאַסטישען מליצה־לשון, און שרייבט פון אַלץ אין דער וועלט, כמעט פער־געסענדיג אַן די שיד מיט די שחיטה, הגם ער טהוט דאָס ניט אימער לשם שמים.

אַט איז למשל זיין פירוש אויף דעם אויבן־דערמאָנטען ספר.

דיזער פירוש פּערנעהמט אין גאַנצען אַ בלעטער 8 און דאָס לאָזט ער דרוקען אין ווילנאַ און צובינדען צו דעם ספר גופו, צו אַ בוך פון מעהר ווי פיערהונדערט זייטען. אויפ'ן רוקען לאָזט ער דאָן אַרױפּשטעלען „עין יעקב מיט דעם פירוש פון נפתלי הילף.“ און קויפט דערפון אַ הונדערט קאָפּיעס, וועלכע לאַנדאָנער מייסטערס, גלאַס בתיב און זאָגנאַר אַר־בייטער „צוצוקערן“ דאָס ביי איהם, צאָהלענדיג 5 שילינג אַ ספר, ענטוועדער ווייל ער איז דער שותף, אָדער ווייל ער איז דער מחבר, אָדער ווייל ער איז דער גרויסער סוחר אין שוכולאַרג. דערביי איז ער ניט קיין שלעכטער מענש, איז זעהר אַ גוטער שכן, פאַטער, מאַן און קינד, מעהר נישט אין איהם קעמפּפּען איינער מיט דעם אנדערען צוויי פּרינציפּען, צוויי דורות, צוויי וועלטען, און אזוי ווי ער וויל זיי אימער צונויפּברענגען געגען זייער ווילקען, זעהט ער אויס לעבערליך, ווי עס האָט אויסגעזעהן אין דעם אויבן־דערמאָנטען בריעף צו איהם איינער פון די גרעסטע מענער פון דעם פאַריגען יאהר־הונדערט, טשאַרלז דאַרווין אַליין; ווי עס האָבען אויסגעזעהן צו אַלע צייטען אומער טום אַלע פּשרה־מאַכער דאָרטען וואו פּשרות זיינען ניט מעגליך.

נפתלי הילף איז שוין לאַנג טויט.

* * *

הערצענסקום, א ביסעלע ווארעמקייט פון אן אמדמענשליכע ברוסט... ער זעהט, ער הערט, ער פיהלט דאס אלץ, און אלץ די גשמיות אין זיין וועזען פערשווינדעט... עסען, טרינקען, גע- ניסען? ער וואלט...

„טיק-טיק-טיק!“ וועקט מיך פלוצלונג אויף פון מיין חלום א דרייפאכער קלאפ אין טיר. „הערין!“ שרייט מאַסט.

עס קומט אריין א יונגע פרוי, אין איהרע הענד — א וויסער לענגליכער טאץ, אויפן טאץ — א וויסער, גרויסער טעללער, אויפן טעללער — א לאנגער, רויטער, דרייפערטעל-פונטיגער סטרייך (וועלכען איך רופ נאך: ביפ-שטעקס אויף מיין לשון), — א סטייך, פון וועלכען עס געהט א פארע, און עס הערט זיך א ריחניחות, און עס זעהט זיך אזוי פיעל געזונדע, פראַסטע, שפיעס - בירגערליכע, איכפרהדי-הארץ, אביידערמאָגען-איזרפוליע גשמיות, פראַ-זא, געמיינע, ניעדערטרעכטיגע זאטקייט... אויס חלום! מיין מאַסט איז א גאנץ געוועהנליכער כשר ודם!

איהר לאכט, נין? אָבער פאר מיר איז דאָס אין יענעם אויגענבלויק געווען א שרעקלי-כער „שאַק“.

און אזוי שטארק האָט דער דאָזיגער סטייך מיר צושלאָגען מינע רעיונות, צושטערענדיג מינע איללואיאָנען, מיין העלד-פראַקטאָריע, מאַכענדיג פערשווינדען דעם האַלאָ ארום זיין קאָפּ, מאַכענדיג פערגאַסען זיינע ליידען אין א טויז געפענגניסע, אין א האַלב טויז יאָהרען, אז איך האָב לגמרי ניט בעמערקט די יונגע פרוי, וואָס האָט אריינגעטראָגען דעם סטייך.

* * *

יענעם אָוונד, אָדער פיעללייכט אן אָוונד שפעטער זיינען מיר איינגעפיהרט געוואָרען אין דעם אויבענדערמאָנטען קלוב פֿונ'ם „קאָמור נוסטרישען אַרבייטער - בילדונגס - פּראָגראַם“ אין סאַהאַדסקווער. אויפן וועג האָט מען אונז דערזעהלט אז דעם פּעראַיין האָבען געגרינדעט מיט א יאָהר דרייסיג פריהער (אין 1847) מאַרקס און ענגעלס.

דיזע צוויי נעמען, דאָס איז אמת, האָבען נאָך דאמאלס ניט געהאט פאַר א סאַציאַליסט דעם היינטיגען קלאַנג. מאַרקס'ס לעהרען זיי נען, ווי איך וועל שפעטער ווייזען, דאמאלס נאָך ניט געווען אַלגעמיין אָנגענומען אפילו ביי די אַרטאָדאָקסישע סאַציאַל-דעמאָקראַטען, הגם דאָס קאָפיטאַל (ערסטער באַנד) איז שוין געווען דער שטאַלץ פון דער בעוועגונג, — אזא שטאַלץ ביי סאַציאַליסטען, ווי דער „מורה נבוכים“ ביי פרומע אידען, און פונקט אזוי וועניג געלעזען, און אפשר נאָך וועניגער פערשטאַנען. ענגעלס, וויעדער, האָט נאָרוואָס געהאט אויפגעשריער-שניידען זיין „אנטזיהרינג“, איהם לאָוענדיג ער-שיינען אין פאַרזעצונגען אין דעם ליפּפּיגער פאַרווערטס און ער איז פאַר יענעם דור געווען

און דעם נעקסטען פרייטאג איז ערשינען מיין אַרטיקעל אונטער די קעפּעל „אויס דער שטאַרט דער ריינען פערנונופּט“, אין דעם 18טען אָדער 14טען נומער „פרייהייט“. דער נאָמען פון דעם אַרטיקעל, וועלכער האָט געהאט צו בעדייטען, אז ער קומט פון קעניגסבערג. די שטאַרט, וואו דער פילאָזאָף קאַנט האָט געשריער-בען זיין „קריטיק דער ריינען פערנונופּט“ איז בענוצט געוואָרען כדי אז די פאַליצי, די לעזער, און לאַנדאָנער דייטשע שפּיאָנען קאָלען מיינען; אז די קאַרעספּאָנדענט קומט פון דייטשלאַנד. אגב האָט מען אין יענע צייטען גערן פון אלץ געמאַכט א מיסטעריע און אפילו מוורות האָבען געהאט א קאָנספּיראַטיווען כאַראַקטער.

יענעם פרייטאָג, קומענדיג אין די רעדאק-ציע צו זעהן די „פרייהייט“ — און איך, זינדיג גער מענש, האָב טאַקע געוואָלט זעהן מיין אַרטיקעל — בין איך צונויפגעקומען מיט מאַסט'ן צום צווייטען מאָל, האָב געהאט א געלעגנהייט צו איהם צוצוקומען נעהנטער און האָב דערביי געקראָגען א „שאַק“ ווי פון א „לעבעדיגען דראַקע“.

מאַסט האָט געהאַלטען פאַר זיך עטליכע צייטונגען, דער טיש איז געווען געגרייט צום עסען, די צייט איז אַלזאָ געווען א מין איבער-גאַנספּעריאָדע צווישען אַרבייט און גענוס און מיר האָבען זיך אונטערהאַלטען. ער האָט אויף זיין כאַראַקטעריסטישען אָפּן גערעדט, יעדעס וואָרט א דונערשלאָג, א פערדאמונג, אן אַב-קלאַנג פון הר עיבל, אַדווערט אי צו די פער-פאַלגער אי צו די פערפאַלגטע אין דייטשלאַנד, צו די אכזריות'דיגע וועלכע און די טרוםאָוואַטע שפּעסען איבערהויפּט זייערע פאַסטוכע, אָבער און וויעדער זיי פערגלייכענדיג מיט רוסלאַנד און די רוסען, א „העלדענפאַלש“ פול מיט העל-דעגנהאַטען.

דאָס אלעס וועט קלאָרער ווערן פאַר דעם לעזער פון דעם נעקסטען קאַפיטעל. דאָ איז דאָס אַלץ נור וויכטיג און אַרויסצוברענגען די פאַלגענדע קלייניגקייט:

ווי מאַסט האָט גערעט האָט זיך מיר אַב-גערוכט אז דאָס זעה איך פאַר זיך א מענשען פון אַנאָדער וועלט, איינעם וואָס לעבט און אַטהעמט אין א ריין גייסטיגע אַטמאָספּערע, א מאַן וואָס איז אויסגעטאָן פון אלע תאוות עולם הזה, וואָס איז גלייכגילטיג צו שפּיז און געטראַנק מחמת ער לעבט דאָ פון היילע רוחניות, שוין ניט רעדענדיג דערפון וואָס —

ער, דיזער מאַסט, האָב איך געטראכט, זעהט רק פאַר זיינע אויגען, די מיליאָנען צובראָ-כענע הערצער, די אויסגעדראַטע מוחות און לע-דיגע מאָגענס; ער זעהט די אַרבייטערס עופע-לעך, אין זייער שמוץ, אין זייער פערלאָזענהייט, וואַסענדיג אונטער קללות און העסליכע זיד-לעריי, אָהן פאַטער-שרץ און אָהן מוטערליכע; ער הערט זיי, נאָכאָנאַנד, בעמערדיג עסען, בע-טענדיג א לאַסקע, בעמערדיג א ליכעסבליק, א

מען פון „מין רעדאקטאר“, ניט קלערנדיג אז איך וועל אין צייט פון פינף חדשים צוריקקומען אין לאַנדאָן דארטען צו פערבלייבען גאנצע 15 לאַנגע יאָהר.

ביי א פּענסטער מיט א זאָק אָדער עפעס א שטיקעריי אין דער האַנד איז געזעסען א יונגע פרוי, אויסזעהנדיג נעהנטער צו צוואַנציג ווי צו דרייסיג אין יאָהרען. איך געדענק איהר ניט גענוי, הגם איך האָב זי שפעטער זעהר אָפט געזעהן, אָבער מיר דאָכט אז זי איז געווען א בלאַנדינקע מיט רוהיגע, האַלב־פּערחלומטע אויגען, מיט רעגלמעסיגע געזיכטס־שטריכען, מיטעלמעסיג אין איהר פיגור.

ווען זי איז מיך געוואָהר געוואָרען האָט זי א ציטער געטאָן. איך האָב זי מיטשעות אויפגע־וועקט פון א טיפּעל, אפשר אנגענעהמען חלום.

מיר האָבען זיך געגענויטיג פריינדליך בע־גריסט און, לאַכענדיג, האָב איך זי געפרעגט: — „וואו איז דער הערר סאַציאַליזמוס?“

זי האָט ניט גלייך פערשטאַנען מיין פראגע, זייענדיג נאָך האַלב פערשלאָפּען, האָט זיך אָבער באַלד אנגעשטויסען, אז איך מיין מאָסטען און האָט געענטפּערט:

„אָה, דער האַנט? דער קאָמט באַלד.“

ווי עס ווייזט אויס האָט דער נאָמען „הערר סאַציאַליזמוס“ פאר מאָסטען איהר גע־פּעלען, ווייל דאָס האָט קורצ אויסגעדריקט איהר פרייד און לייד צוזאַמענגענומען; ווייל דאָס האָט קורצ געזאָגט: דער מענטש האָט ניט קיין טאָטען און קיין מאַמען, קיין ווייב און קיין קינד, קיין געפיהל און קיין געדאַנק פאר קיינעם אין דער וועלט חוץ דעם סאַציאַליז־מוס; ווייל דאָס האָט ערקלערט איהר שטאַלץ אין איהם און איהר פּערגעסענהייט. ער איז געווען איהרעלע ווי א פּערזענלעכע אהר, וואָס גע־הערט צו איהר אָבער געפינט זיך אנדערסוואו, געהט אנדערסוואו, ווייזט די צייט אנדערסוואו, ווערט אָנגעצויגען אנדערסוואו און האָט א דופק וואָס קלאַפט פאר אנדערע, פאר פּרעמדע, ווייט, ווייט אוועק פון איהר.

איך האָב גענומען א צייטונג אין האַנד, און האָב זיך געזעצט אין א ווינקלעל לעזען, פיה־לענדיג, אז עס וואָלט געווען גראָב צו שטערען איהר „נאָיערדיגע“ מיט זיך אַליין.

זי האָט זיך צוריק פערטיפט אין איהרע חלומות; איך, אַלץ און צימער, אפשר אַלץ איז דער וועלט, איז באַלד פאר איהר געוואָרען אויסגעמעקט פונ'ם ספר החיים, פּערשוואונדען ווי די לבנה הינטער די וואָלקענס....

אין געדאַנקען זאָגענדיג א פריינדליכען זייטגעזונדן, האָב איך אָהן ווערטער גענומען אָבשיעד פון פרוי קלאַרא מאָסט.

געפיהלט האָב איך אז די הויבט זיך אָן א פאַמיליע־דראַמא, וועלכע קען זיך ענדיגען אַלס טראַגעדיע.

א בעדייטענדע פּערזענליכקייט, אָבער ניט פיעל מעהר ווי היינט איז קארל קאוסטסי.

פון דעסמוועגען איז א קלוב, געגרינדעט פון אזעלכע צוויי מענער, אין מינע געדאַנקען שטאַרק אידעאָלאָגירט געוואָרען אויף דעם וועג קיין סאַהאָ סקווער. אַך, ווי געפעהרליך עס איז צו אידעאָלאָגירען מענטשען און זאכען! אריינקור מענדיג אין קלוב האָב איך געקראָגען נאָך א „שאַק“, הגם ניט אזא שרעקליכע.

אין מאַרקס־אונ־ענגעלס'עם היסטאָרישען קאָמוניסטישען ארכייטער־בילדונגס־פּראָייקט האָט מען פלייסיג געשפּיעלט ביליאָרד און א גרויסער קנאַק פון צוויי בעללער זיך צוזאַמענ־שטויסענדיג מיט א רויטען און איהם אריינטריי־בענדיג אין תּפּלין־זעקעל ערגיין אין א ווינקלעל, האָט בעגריסט מיין אויער, האָט בעליידגט מיין יום־טוב'דיגע שטימונג, האָט מיך, בקיצור, ווידער א מאָל שאַקירט.

דאָס איז אָבער געווען א קול נור פונ'ם ביליאָרד־צימער. פון די אנדערע צימערן האָר בען זיך געהערט אנדערע קולות.

ביין „באָר“ האָבען זיך אָנגעשטויסען ביערגלעזער אין די הענד פון גענאָסענשאַפּטליכע דורשטיגע נשיות בירגערליך פּערגופ'ט.

פון א צימער לעבען דעם בופּעט־רום האָב איך דעהערט א ליידענשאַפּטליכע אָנ־מערלונג פון צוואַנציג אין קרייז. דאָס האָבען געווענע לאַסאַלעאַנער און אייזענאכער גע־שפּיעלט אין זעקס־אונ־זעכציג, אין קאָרטען גע־וויס פיעל מעהר געניצטע ווי די ביכער אין דער ביבליאָטעק.

שטיל איז געוועזען אין דעם לעזע־צימער, וואו מען איז געזעסען ביי צייטונגען, לעזענ־דיג, דענקענדיג, לערנענדיג. דער דיטטער אר־בייטער שפּיעלט טאָקע ביליאָרד און זעקס־אונ־זעכציג, טוינקט טייער, אמאָל מעהר וויפּייל פאר איהם איז גוט, אָבער ער לעזט, ער לערנט, ער דענקט!

און דאָ זינגט ער, דער גוטער מיכעל, זינגט מיט זיין גאַנצען לייב און לעבען, דערביי אויס־זעהנדיג „שטראָס“ און פּלעגמאַטיש, זינגט אזוי „רעגלעכע“ ווי ער דענקט, אויסדריקענ־דיג זיין לאַגישע זעלעלע אין האַרמאָנישע טע־נער. די האַרמאָניע איז זיין „אַרדנונג“ און אַרדנונג איז זיין צווייטע נאַטור, אפשר זיין ערסטע.

עס די מענטשען איז דיעזעם קלוב וועל איך זיך נאָך צוריקהערען.

* * *

אין די ערסטע טעג פון דעם מאָנאַט אַפֿ־ריל האָבען מיר פיער זיך פאַנאָנדערגעשטיילט: הורוויטש און מרגליות זיינען געבליבען אין לאַנדאָן, אייגענסאָן און איך זיינען אוועק־געפאָהרען קיין פאַריז.

איך בין געקומען — צי אַלליין, צי מיט מינע חברים געדענק איך ניט — אבשיעד נעה־

די „יונגע" האָבען דאס וואָרט

1. — יענטע סארדאצק

כסדר: קודם כל הענגט איהר זיך אָן אַן פּרײַם „גאַלדענער קייט". איהר קענט זי ניט פערשטעהן, זאָגט איהר. טאָ ווער, ה' צביון, איז אייך שולדיג, אז איהר זוכט צו פערשטעהן א זאך, וואָס עס איז לגמרי ניטאָ וואָס צו פערשטעהן? ווייסט איהר דען ניט, אז די שווער סטע פילאָזאָפישע ווערק פערשטעהט יעדער אויף וויפיל ער איז אימזשאַנד, און אויב ער פערשטעהט גאָר ניט, איז ניטאָ וואָס צו פערשטעהן. אי וואָס עס געפינען זיך חוזרים און ווילען „פערטייטשען" דאָס אונפערשטענדליכע אין דער „גאַלדענער קייט", אויף זיי קען מען נור בענוצען דעם אַלטען אויסרוף: „גאָט, ווי גרויס איז דיין טהיערגארטען!"...

נאָכדעם טשעפעט איהר אייך אָן, ה' צביון, אָן פערשמאָלצענעם גארטעל — אַן פּרײַם חסידות. ווייס איך וואָס, אפשר זייט איהר גערעכט אין דעם. איך אליין פלעג אויך, די לעצטע צייט אין וואַרשאַ וואָהנענדיג, ניט קענען פערטראָגען דאָס חסידות, וועלכעס איז געוואָרען צווישען די יונגוואַרג אַ מיין „קרוינק": אז עס קלייבען זיך איצט צוזאַמען יונגוואַרג שטעהט אויפ'ן ערשטען פלאַן פון „טאגעס" אַרדנונג" דאָס „באַמקענען" חסידישע נגונים. און זיי מאַכען דערביי אַ מיענע, גלייך ווי די נגונים וואָלטען זיי אַוועקגעטראָגען אין אַלטער טהימליכע, פער'כשוף'טע שלעסער... וועהרענד אויף מיר האָט דאָס געמאַכט דעם איינדרוק, ווי מענשען וואָס האָבען אַרויסגעשלעפט אַ בר־מנן פון קבר פּרעהען זיך מיט איהם, ווייל זיי האָבען קיין לעבעדיגען ניט מיט וועמען זיך צו פּרעהען...

איך בין אָבער געקומען צו דער מיינונג, אז אונזער גרויסער, ערהאַבענער דיכטער, אונזער פּרײַז האָט די פּאַעזיע פון חסידים אליין געשאפּען. אז אין די מינוטען פון געטליכע בעגייסטערונג, ווען פּרײַז וואָלט בעזונגען אַ דאָרן, וואָלט ער זיך אויף אָנגעצונדען און געברענגט און געלויבטען דורות־לאַנג. איך בין זיכער, ווען פּרײַז וואָלט געבאַרען און ערצויגען געוואָרען ביי מתנגדים, וואָלט דער מתנגדים־אבטהיי־לונג געווען בעציערט מיט זיינע שעהע פּאַעטי־שע מעשה'לעך, ווי איצט דער חסידים.

יא, מען קען מיט רעכט זאָגען, אז פּרײַז האָט פון דעם פערשמאָלצענעם גארטעל געמאַכט אַ זיידענעם פרוכת, בעזעצט מיט דימענטען, און אין פרוכת האָט ער זיך אליין איינגעוויקעלט...

שעת ה' צביון האָט גענומען די פערדער אין האַנד צו שרייבען זיין אויבענדערמאָנטען אַרטי־קעל, איז ער געוויס געווען אויפגערגעט פון עפעס אַ נייעם אידישען זאַמעל־בוך. קיין וואונדער איז עס ניט: שטעלט אייך פאָר, אז מען נעהמט אַריין אין האַנד אַ זאַמעלבוך, נו, זאָל זיין „ליטעראַרישע מאָנאַט־שריפטען", דאכט זיך שעהן פאַר'ן אויג, אַ מחיה צו קוקען, אבער אז מען הויבט איהם אָן צו לייענען, פאַלט מען אַריין אין אַ פאַניקע, ווייל מען דארף דאָרט „איבערקומען", וואַנדערער־טרוימען" און „תפילות", וואָס פערנעהמען אַ גרויסע טהייל פון ביכעל, און נאָך צום סאַמע אָנהויב.

יא, קאָלעגע צביון, מען דארף האָבען גענוג שטאַרקע נערווען דאָס אַלעס איבערצוקומען. וואָרום באמת געפינט איהר דאָרט ניט קיין חלומות וואָס זאָלען אייך מיטנעהמען ערגעץ אין אַנדערע וועלטען אַריין, קיין תפילות וואָס זאָלען אייך בעגייסטערען, קיין שטימונגען, קיין ביל־דער, קיין געדאַנקען; איהר געפינט נור אַ ים שעהען ווערטער, אָדער, ריכטיגער געזאָגט, אַ באַרג קאָלירען, צושטויסען גלאָז אויסגעלעגט אַקעגען זון, וועלכער בליישצעט אין אַלערליי פאַרבען און וועהטאָגט די אויגען. און די פאַר־בענמאַסע קלייבט זיך אין קאָפּ אַריין און שטעכט דעם מאַרד ביז צו פערוויירונג.

דאָס איז אַליין אמת. אבער אזוי ווי אַ מענש אין אַן אויפגערגעטען צושטאַנד, געהט שטענדיג אַראָפּ פון דרך הישר, אזוי האָט איהר, ה' צביון, דאָס מאָל אויף געטאָן. איהר האָט אין אייער אויבענדערמאָנטען אַרטיקעל אַרויפ־געוואָרפּען אַ שווערע בעשולדיגונג אויף די אידי־שע שרייבער בכלל און אויף די יונגע בפרט.

איך, אַלס איינע פון די יונגע שרייבער, וואָלט אייך אַפילו ניט בעדאָרפט ענטפערן, און דאָס לאָזען פאַר אַ זייטיגען, פאַר ניט קיין שריי־בער. אבער אזוי ווי איך בין ניט קיין צו גרויסער פריינד פון עטיקעטיגעזעצן, און אזוי ווי איך ווייס, אז קיין אַנדערער וועט זיך ניט אוילען אייך צו ענטפערן, ווייל דער איצטיגער פערביטערטער ענטמישטער עולם פערטראָגט גיכער מלשינות ווי לויב־געזאַנגען — דאָרום קען איך מיר ניט אָבהאַלטען פון צו זאָגען אייך אַ פאַר ווערטער.

גענומען פאר זיין „Тема“ דעם העלד א טער-
ראָסירט, איז עס נור, ווייל אזא איז גרינגער
אָנצוכאָפּען. אבער קריטיקער האָבען בעהיפּט
טעט, אז דער העלד האָט געמעגט זיין א פּרוּוואַט
מאָן אויף. און פּראָקלאַמאַציע-ליטעראַטור איז
אין דער אידישער גאס אויף גענוג געשריבען
געוואָרען. צוויי יאהר כסדר זיינען אלע אידישע
בלעטער און אויפגאבען געווען פול מיט די
דאָזיגע ליטעראַטור. און אויב ס'איז קיין זכר
דערפון ניט געבליעבען, איז עס נור דערפאר
וואָס עס האָבען זיך קיין אידישע פערלעגער ניט
געפונען, וואָס זאָלען אלץ צוזאמענלייבען און
ארויסגעבען, אזוי ווי מען טהוט ביי די גוים.
און דאָס אידישע בלאַט צוזאמען מיט'ן פעליטאָן
זיינען נאָך אין דעם זעלבען טאָג ווען זיי האָבען
„די ליכט דערוועגן“, בענוצט געוואָרען אויף
וויקעלפּאפּיער.

נאָך א בעשולדיגונג פון ה' צביון: „די
רעוואָלוציע האָט ניט געקענט בעגייסטערען די
געטליכע מוזעס פון די אידישע שרייבער, ווייל
זיי זיינען געווען צו קליין צו בעגרייפן אזא
גרויסע וועלט-אנשוואונג, ווייל אונזערע אידישע
שרייבער זיינען צו וועניג אינטעליגענט, צו
וועניג געבילדעט צו קענען ארומנעמען אזא
גרויסע עפאָכע ווי די רוסישע רעוואָלוציע.“ —
א טעות, ה' צביון! אזא גרויסע עפאָכע, ווי די
רוסישע רעוואָלוציע, האָט געהאט כח ניט נור
א אידישער שרייבער ארומצונעהמען, זאָנדרן
יעדער אידישער בחור און מיידעל, וועלכע האָבען
אנטהייל גענומען אין דער בעוועגונג (אחטיוו צי
פאסייוו, דאָס מאַכט ניט). איהר אלליין וועט
דאָך ניט אוועקנעהמען פון זיך, אז איהר האָט
געהאט כח צו „ארומצונעהמען“, צו אייך נאָך
מענטשן אויף; נו, ווי דערלאָזט איהר דאָס,
אז דער „אויבערשטער“ וועט גראד אויסוועהלען
אלע אידישע שרייבער זיי זאָלען זיין אזעלכע
„פוערים“!

בעגייסטערט צו ווערען דערפון, זעהט איהר,
דאָס איז שוין גאר אנדערש. בעגייסטערונג, ווי
איהר ווייסט, קומט ניט פון דער „טרוקענער
היטלעך“, נור פון „פייכטע געפיהלען“. און איך
פרעג טאָקע ביי אייך, ה' צביון, זאָגט איהר מיר,
פאר וואָס איז אונזער גרויסער פּרין, וועלכער,
ווי איהר גיט אלליין צו, בעזיצט אלגעמיינע
איינפאפּעארישע בילדונג, און „טרוקענע היטלעך“
פעהלט איהם אויך ניט און כח ארומצונעהמען די
ערשיינונג פון דער רוסישער רעוואָלוציע, האָט
ער אויך, פאר וואָס איז טאָקע פּרין ניט בע-
גייסטערט געוואָרען און האָט ניט אָנגעשריבען
א גרויסע צו א קליינע ווערק וועגען דעם? ביז
איך וועל אבער קריגען אייער ענטפער דאָרויף,
מוז איך אייך וואָס זאָגען:

דער גרויסער טיעפֿהיילענדער, ווייט-
זעהענדער מענטש קען זיך ניט אָבשטעלען און
זיך בענוגענען מיט דאָ וואָס אלע בענוגענען
זיך. פאר'ן גרעסערען מענטשן, צי איז ער א

ווער עס קרימט איהם אבער נאָך, דער שלעפט
ארויף א טראַנטע אויף זיך ניט קיין פרוכט...
איצט, מיט אייער בעשולדיגונג געגען די
יונגע שרייבער „וואָס טאָנען נאָך זייערע רוס-
סישע שכנים“, ווי איהר דריקט זיך אויס. מיינט
איהר דאָס אין אמת'ן צו זאָגען, ה' צביון, אז די
אידישע שרייבער האָבען גאר קיין אייגענס אין
זיך ניט, און אז זיי מוזען נור נאָכמאָכען די
גוים? מיינט איהר דאָס אין אמת'ן צו זאָגען,
אז מיר אלע האָבען ניט איבערגעלעבט די רעד-
וואָלוציע? אז מיר האָבען ניט געהאט קיין
האָפנונגען? אז אונזער שיה איז ניט צובראָכען
געוואָרען צוגלייך מיט אנדערענס? און אז
איהר אלליין ערקלערט, אז די גוים'שע אינטעלי-
גענץ געפינט איצט א נויטיגקייט אין „הימעל-
פליהען“ פאר וואָס זאָל די אידישע אינטעליגענץ
ניט פיהלען די זעלבע נויטיגקייט נאטירליך, ניט
נאָכמאָכענדיג? די נאטור, ה' צביון, ווייס פון
קיין נאציאָנעל-אונטערשייד. עס איז געווען א
עפאָכע פון גלויבען, פון טעהטיגקייט, און אונ-
ערמיערליכע ארבייט. פון די עפאָכע איז
קיינער ניט אויסגעשלאָסען, די אידישע שרייבער
געוויס ניט. איצט האָט אריינגעטרעטען אַנאָנ-
דער עפאָכע: אונזערע שיפען, אויף וועלכע מיר
זיינען געשוואומען, האָט דער שטורם צובראָכען;
און ביז זיי וועלען צוריק פערדריכט ווערען,
דערווייל איז אויף אונזער רוסישער ערד שטיל,
טויט און יאוש'דיג. און דעריבער, איז יעדער
איינער, ווער עס קען זיך נאָך שאַפּען פליעגלען,
פליהט וואָס העכער פון דער מיאום געוואָרענער
ערד... און קען מען דערפאר בעשולדיגען די
אידישע שרייבער? אַי וואָס זיי זיינען גרינג
אין זייער פליהען? וואָס זיי זינגען איך אַראָב
פערפלאַנטערט נגונים פון אויבען? נו, דאָס
וועט איהר דאָך ניט בעווייליגען צו זאָגען אויף
אלעמען. בשעת שלום אַיש „פליהט ארויף
אויבען“ און, בעזינגט די הימעלען, די וואָלקען,
לכנה, שטערן און זון, דאמאלס זייט איהר דאָך
יא צופרידען. און צו שלום אַיש וועט איהר
געפינען נאָך.

און די גוים'שע דיכטער זינגען אויסשליסליך
אלע שעהן און פערשטענדיג?

נאָך א טענה האָט ה' צביון צו די אידישע
שרייבער, נעמליך: זיי האָבען ניט געשאפּען קיין
„קונסטווערק“ פון דער רעוואָלוציע.

א „קונסטווערק“ פון דער רעוואָלוציע,
ה' צביון, וועט ערשט געשאפּען ווערען יאהר-
עעהנדיגע שפעטער. קען אין רעכטען פייער
געשאפּען ווערען א קונסטווערק פון פייער? און
איך ערלויב מיר צו זאָגען, אז די זאָגענע
„קונסטווערק“ פון גאָרדי און אנדערע, וועלכע
האָבען א שיכות צו דער רעוואָלוציע, זיינען ניט
מעהר און ניט וועניגער. ווי פּראָקלאַמאַציעס,
וועלכע טויגען פאר אַגיסאָציע און זיינען ווייט,
זעהר ווייט פון קונסט. (אויב אנדעריע וואָס האָט

איווער ארטיקלע, אפילו זיי זיינען ווייט ניט קיין עמי הארצים, ווי איהר מיינט.

פרובירט זיך נאך פעהרערען מיט זיי, וועלען זיי אייך אויסרעכענען אלע ביכער וואס זיי האבען אין זיך אריינגעלייענט, די מעהרסטע אין דריי פרעמדע שפראכען, וועט אייך שווער ווערען דער קאפ. זיי וועלען אייך אנהייבען פון „קאנט“ און ענדיגען מיט'ן קלענסטען נאך וועלענדיג שרייבער. אויב ביכער איז אייך וועניג, זיינען זיי בעהאווענט אין קונסט, אין סקולפ'טור, אין מוזיק און אין אלע שבע כחמות שבעולם. און אויב דאס איז אייך אויך וועניג, ווייסען זיי אפילו אלע ביאגראפיעס פון די קינסטלער: ווי פיעל געליעכטע איינער האט געהאט, ווען ער האט געגעסען, געשריעבען, געלעזען, גערויכערט א. ז. וו., און אויב דאס איז אייך אויך וועניג, קען אייך אייך צוגעבען, אז ניט איינער פון די דאזיגע איז אבגעזעסען יאהרען לאנג און גע'זוכערעוועט די „עלעמענטארע וויסענשאפט“, און ווען ניט „אלעקסאנדערקע“ וואס האט זיי גע'מאכט שוועריגקייטען ביים עקזאמען, וואלטען זיי שוין איצט בעזעלען „אקאדעמישע בילדונג“ אויף.

איצט בלייבען איבער צוויי „עמי הארצים“ וואס זיינען דער „דאָרן“ אין אלעמענס אויגען, און אויף זיי לויט זיך טאקע אָכצושטעלען. די דאזיגע צוויי זיינען יונה ראָזענפעלד און א. מ. ווייסענבערג.

נעהמט דעם ערשטען, יונה ראָזענפעלד. מיט דריי יאהר צוריק איז ער נאך געלעגען ערגעץ אין אַ קעלער ביי אַ טאָקאר און געמאכט שטעקע לעץ. ניט נור קיין בילדונג האט ער צו יענער צייט ניט געהאט, נור אויף קיין ברויט, קיין בגד, קיין צימער, קיין חברים און קיין טאטע-מאמע, וואס זאָלען זיך פאר איהם זאָרגען. די אלע זאכען האט ער איצט אויך ניט, קנים אַ ביסלע רויש לייענען ער. און פרובט נעהמט היינט צוזאמען זיינע אלע זאכען, וואס ער האט פאר די דריי יאהר אָנגעשריעבען, וועט איהר זעהען אויב דאס וועט זיך פערשעהמען פאר אנטאן טשעכאוויץ א טאם.

דער צווייטער, א. מ. ווייסענבערג. אויף דריי יאהר ווי ער שרייבט. קיין בילדונג, אפילו רויש ניט צומאָל. (אפשר איצט שוין יא, איך בין אייניגע מאָנאט פון ווארשא) און נעהמט צוזאמען אלע זיינע זאכען, אויב איהר זעהט ניט אין זיי די גרויסקייט און ליכטיגקייט ווי אין דעם פראנצויזישען מאָפאסאן.

יא, ה' צביון, ניט אין די עם הארצות ליעגט אונזער „קלאָג“, נור אין די אָרעמקייט. איך ווייס, קיין נייע אמעריקא ענטפלעק איך פאר אייך ניט, איהר ווייסט עס אַליין, אזוי גוט ווי פיעלע אנדערע ווייסען עס. אבער פאר וואס קוקט איהר אוועק דערפון? פאר וואס זוכט איהר פערליימדונגען אויף אונז ווי א שונא

שרייבער צי ניט, איז וועניג עקאָנאמישע פער'בעסערונג, פאָליטישע פרויהייט א. ז. וו., פאר איהם איז ענטפלעקט די מענשליכע נשמה, די אייביגע פיעלפאכיקע נשמה-ליידען, די פיעל-זייטיגע פערלאנגען, פאָרערונגען און שטרע'בונגען פון מענשענס הארץ, וועלכע ווערען קיינ'מאל ניט ערפילט גענוג און פון וועלכע ער לייט'דעט שטענדיג. און ווייל ער ווייס טאקע סאָציאַל'לאָגע א. ז. וו., א. ז. וו., ווי איהר רעכענט אויס, און ווייל ער ווייס טאקע די „גרונדלאגען פון דער מענשליכער געזעלשאפט“, און ווייל ער ווייס טאקע וואס „דער מענשליכער גייסט האט געשאפען אין פערשידענע צייטען“, און ווייל ער פערשטעהט טאקע „די געזעלשאפטליכע פראָבלעמען, וועלכע שטעהען אויפ'ן טאג-ע'אָרדנונג“, און טאקע ווייל ער ווייס דאס אלעס, דאָרום קען ער זיך ניט אָבשטעלען און בענוגענען מיט דאס וואס אלע... דאָרום מוז ער ווייטער געהן, ווייטער זוכען (אויב ער ווערט נור ניט געפאנגען אין נעץ פון פעסימיזם און גלייכ'גילטיגקייט) און ניט זינגען קיין פאלשע שירה צו אַ גאָט, אין וועלכען ער גלויבט ניט מיט'ן גאנצען הארץ...

צי האט איהר זיך ווען פערטראכט איבער מאָפאסאנס ווערק? אין קיינעם פון זיי איז ניט פאראן קיין ברויט-פראגען און קיינע פאָליטישע פראגען. זיינע העלדען זיינען אלע גלייכ'ליכע באַראַגען און גראַפען, וואָס באַדען זיך אין לוקסוס און גלאַנץ. און דאָך מיט וויפיעל טראַג'דיס איז דורכגעוועבט זיין יעדעס ווערק! ער ענטפלעקט פאר אונז די נשמות פון אַט די גלייכליכע באַראַגען און גראַפען, און מיר זעהען דאָרט די שוידערליכסטע טראַגעדיעס. און איך גלויב, ווען דער גרויסער מאָפאסאן וואָלט גע'לעבט אין רוסלאַנד אין דער צייט פון דער רעוואָלוציע, וואָלט ער אויך קיין „קונסטווערק“ פון דער רעוואָלוציע ניט געשאפען... און אזוי פער'שטעה איך די סיבה פאר וואָס אונזער גרויסער פּרץ האט העררן ציביון און קאָמפּ. ניט צופרידענ'געשטעלט; און אזוי פערשטעה איך אויך די סיבה פון פיעלע פּרין'עס נאָכפאָלגער...

איצט קומט די גרעסטע בעשולדיגונג געגען אונז יונגע שרייבער. ה' צביון בעהויב'טעט, אז מיר קענען קיין גרויסעס, קיין רעכטע זאכען ניט שאַפען, ווייל עס פעהלט אונז ביל'דונג, ווייל מיר זיינען עמי הארצים, א. ז. וו. איך קען אייך בערוהיגען, ה' צביון, אז עס איז נאך ניט אזוי שלעכט, ווי איהר מיינט! אז פּרץ בעזיצט אַלגעמיינע אייראָפּעאישע בילדונג, זאָגט איהר דאָך אַליין. נו, איך קען אייך נאך צו'געבען דוד פרישמאן, הלל צייטלינג, ד. נאָמ'בערג, און נאך אנדערע צו זיי. (זייערע נעמען זיינען ניט פרעמד די אידישע לעזער.) און אפילו די „חלומות“ און „תפילות“ שרייבער, צו'ליעב וועלכע איהר האט אפשר אָנגעשריעבען

געווען וואָס מיט צונעמען. ער געהט, איילענע דיג, צו זיין „וויילא“. דער „רוצענער“ בלייבט טרויעריג. מען בעט איינער ביים אנדערען אַ פאפיראָס, ניטאָ; מען וויל אויסטרינקען אַ גלאָז סאָדא וואַסער, מען שאַקעלט די ליידע טאַשען... נו, איהר ווילט נאָך? מיר דאכט, שוין גענוג...

און איצט, ה' צביון, און איהר אלע בער שולדיגער, פרעג איך אייך, ווי קען ליגענען אין קאפּ צו זוכען בילדונג ביי אזא הונגער? איך פרעג אייך, צו וואָלט גאָרקי, אנדערעו און נאָך אנדערע, צו וואָלטען זיי געוואָרען דאָס וואָס זיי זיינען, אונטער אוועלכע בעדינגונגען ווי אונז זערע? זייט זיך מודה, אז מיר וואָלטען שוין לאַנג געווען אַ כבוד פאר אייך, אז מיר וואָלטען שוין לאַנג געוואָרען דאָס וואָס מיר דארפען ווערען, ווען מיר וואָלטען זיך ניט אזוי געפלאַגט אין אַרימקייט!

אפּשר וועט איהר אונז געבען אַן עצה, ה' צביון, אַן עצה וואָס פיעלע „שרייבער“ פרעסער“ גיבען אונז, אז מיר זאָלען געהן אַר-בייטען? אבער אונמעגליך! זיצען אין פאבריק קען נור דער שרייבער וואָס שרייבט אָן ווען ניט ווען אַ לעדערעל, נישט חוץ צו זיין אין אַ מיינעלעס אויגען. דער שרייבער אבער וואָס האָט אַ ברייטערען וועג פאר זיך, דער קען זיך ניט איינצאָמען גאנצע טעג אין פאבריק, דער מוז זיין פריי. די צייט וואָס ער שאַפט איז ער דאָך געוויס גענומען, און בשעת „די מוזע איז צוקריגען מיט איהם“, מוז ער שפאַצירען, שפּעצן נייע איינדריקע, בעזוכען טהעאטער, פערזאָנלונגען, לעזען, זיך לערנען. איך רעכען, אז אזוי האָט גאָרקי און די איבריגע אויך געטאָן. און דאָס איז אלץ דערפאר וואָס זיי האָבען געהאט די מיטלען דערצו.

איצט, ה' צביון, קענט איהר בעוויליגען צו זאָגען, אז כאַטש דער פאקט איז אַ טרויער-גער, איז עס דאָך אַ פאקט, אז די אידישע שרייבער שטעהען ניעדריגער אין קולטור איידער רעגען וועלכע אנדערע שרייבער. איז עס אויך ניט ריכטיג. די אידישע קינדער צוגלייך מיט די קריסטליכע האָבען געהאָבען געריהונג — די אידישע אין חדר, די קריסטליכע אין די פאָלקס-שולען און גימנאזיעס. שפעטער, אז מיר זיינען אונטערגעוואקסען, האָבען מיר אַליין גענומען דאָס וואָס אונזערע עלטערן האָבען אונז ניט געגעבען. און די אידישע למודים זיינען אויך גערבליכע ביי אונז, וועלכע מען קען אונטער'ן האַנד ניט אוועקמאַכען. דאָס איז איינס, און צווייטענס איז דער אמת'ער קינסטל-לער אַ נביא, אין איהם איז פערבאָרגען אַ שטיק גאָט. און בשעת זיין גאָט, זיין העכערער גיכט הייסט איהם רעדען, און ער נאָך עס אַרויס ניט בעוואוסטזיג, קען מען געדאָס האָבען צו זיין נבואה מעהר צוטרויען, ווי בשעת ער ערט מיט אַ שפראַך און מיט געדאנקען וואָס

ישראל ר' ל און איהר ווילט זיך בעהאַלטען פון אמת?

אָט נאָט אייך בילדער און זעהט אונטער וועלכע בעדינגונגען מיר לעבען און צו דארף מען אויף אונז אָנפאלען?

איין בילד:

עס האָט פונאנדערגעשפרייט זיינע פליגעל, גרויסע מעכטיגע פליגעל, א. מ. וויסענבערג. זיין ערשטע זאך, „די משוגענע אין דאָרף“, וואָלט אנאָדער פאָלק (אפילו אַ נאָרוועגישעס...) מיט די גרעסטע פרייד אויפגענומען און ממילא וואָלט מען זיך שוין געזאָרגט פאר'ן שרייבער. און וואָס האָט וויסענבערג געהאט? פאר די גאנצע דריי יאָהר וואָס ער שאַפט וואונדער-שעהנע זאכען, פאר די גאנצע דריי יאָהר האָט ער קיין דירה ניט געהאט צום וואָהנען, קיין ברויט צו עסען, קיין בגד אַנצוטוהן, און קיין פאפיראָס צום רויכערען, און אויב עס פלעגט זיך איהם שטאַרק וועלען רויכערען, פלעגט ער אויפ-קלייבען די „אָקורקס“ פון דער ערד און זיך בעזעצן דערמיט... און ווער רעדט שוין פון אַ לוקסוס, פון טהעאטער געהן א. ו. ו. ? און צו דעם אלעמען, ווער האָט זיך אויף איהם אומ-געקוקט? ווער האָט איהם מקרב געווען? פריז האָט זיך אַ ביסעל אָדער אַ סך געפרעהט מיט איהם, ער האָט אָבער זיינע אייגענע דאגות. און וואָס קען איין שרייבער פאר'ן אנדערען טהון! און דער עולם האָט אַמאָל איבערגעלייענט און אַמאָל ניט איבערגעלייענט אין בלאַט די זאך, אונטער וועלכע עס איז געווען אונטערגעשריע: בען וויסענבערג'ס נאָמען, און גלייך דעם בלאַט פערטאָן אויף הערינג איינצואוויקלען. און וויי-סענבערג לייענט אין אַ לאָך ערגעץ ביי אַרימע מענשען, שרייבט און הונגערט, הונגערט און שרייבט. און דויעלכע היסטאריע ווי מיט וויי-סענבערג'ן, איז מיט יונה ראָזענפעלד, און מיט משה סטאווסקי, און מיט האשה מרת יענטע און מיט נאָך און נאָך אידישע שרייבער.

האָט איהר איין בילד. ווילט איהר נאָך? נאָט אייך: אַ זומער-פלאַץ הינטער וואַרשאַ, אַ זונענטאָג, שבת, דער צוג פון וואַרשאַ קומט אָן. צווייטע די פיעלע פאסאזשירען שטייגט אויף אַראָב אַ אידישער אַרויסגעבער פון אַ וואָכענ-בלאָט. ער געהט קוים אָב אַ הונדערט טריט פון סטאנציע, ווי ער ווערט אַרומגערינגעלט פון אַ וואָסער דוצענער אידישע „זונען“, „שטערן“ און „קאָמעטען“. בלייכע פנים'ער, פערשמאכטע ליפּען, נערוועזאָנרויגע בליקען, אָבגעטראָגענע קליידער — אָט דאָס זיינען זיי. זיי רינגלען איהם אַרום, אלע וואַרטען אויף געלד, ווער עס האָפט אויף אַ „אָוואַנס“, וועמען עס קומט פאר אַ הונדערט שורות געדרוקט, (מעהר ווי הונד-דערט שורות דרוקט ער ניט), וועמען עס איז שוין „אנגעזעצט“ צום דרוק; אלע ווערען אבער באַלד ענטטוישט. אַ קורצער ענטפער: „ניט מיטגענומען די „קאסע“ מיט זיך.“ (אפּשר ניט

פאר'ן פערדער ביז ער וואלט זיך ניט בעוואפענט מיט די נויטיגע וויסענשאפט, זאג איך איך, אז עס וואלט געווען דא און וועה צו אונז, אויב אונזער געלעבטער שלום אש און נאך אנדערע וואלטען אוועקגעווארפען די פערדער בשעת זייער געמליכער גייסט האט זיי געהייסען רעדען, און זיי וואלטען זיך פערצוימט אין א געוויסען לעהראנטאלט און וואלטען געזוכטעוועט: „דעם מענטשענס גוף בעשטעהט פון ביינער, פלייש, אדערן און הויט... ביינער פלייש, אדערן און הויט“... א. ז. וו.

וואס נאך, ה' צביון? פון די אידישע שרייבער קען ניט ארויסקומען קיין איבסען? ווארט, האט געדולד, דאס אידישע פאלק קינד דעלט נאך. דאס נביאים־פאלק קען נאך און וועט נאך ארויסגעבען גרעסערע ווי איבסענז, זאל עס נור האבען מיט וואס אויסצוהאלטען... און ווער ווייסט, אפשר שטעהען שוין די נייע איבסענז נאך נאָהענט צו איך, נאך איהר זעהט זיי ניט, ווייל אייערע אויגען ווייטאָגען איך פון די בלייטצענדיגע גלאז פון די „הלומות“ און „תפילות“ זינגער, וועלכע איהר און נאך א סך צו איך קרוינען זיי פאר די פארשטעהער פון דער יונגער אידישער ליטעראטור.

און אויף שלום עליכם'ן אפילו גיסט איהר אויס אייער גריס־צארן. וואס איז, דער בונד היסט אין „צווייטע און צושפרייט“ האט ניט ריכטיג גערעדט ביי איהם. דאס מאכט אָבער ניט אויס, די טראגעדיע איז פאלשטענדיג. יעדעס קינד אנטלויפט אין אַנאָנדער ווינקעל און די עלטערן בלייבען אליין, עס מאכט דעם געוויינטען איינדרוק, און דאס איז גענוג.

איצט א פאר פערזענליכע ווערטער. איך קום איך צו דאנקען, ה' צביון, וואס אייער ארטיקעל איז כאַטש קלאָר און דייטליך געשריען בען, דען וואס וואלט מען איך געטאן, אז איהר וואלט זיך אַראַבלאָזען אויף אונז מיט א פיעל־פארביגען נעבעל־שלייער און אונז צו ווייטאָגט די אויגען, ווי די איצטיגע נייע קרייטיקער טהוען? דאמאלס וואלט גאר געווען שלעכט, אפילו ענטפערן וואלט מען איך ניט געקענט.

זיינען דורכגעמישט מיט פרעמדע. איהר געדענקט תנ"ך? (געלערנט האט איהר דאך געדויערט שטודירן האט בעהערשט דער געטליכער גייסט, איז ער גלייך פון הירטען־ביידעל אוועק, זיך אָנגעשלאָסען צו א קאמפאניע נביאים און אָנגעהויבען צוגלייך מיט זיי נביאות זאָגען.

אָט זעהט, פון פריז'עס „גאלדענע קייט“ זייט איהר איצט ניט צופריעדען. איהר וועט ניט לייקענען, אז מיר ליעבען אונזער פריז'ן וואס האט געשריעבען מיט א סך יאָהרען צוריק, אפשר נאך בשעת ער איז געווען „בעוואפערט“ מיט גאר וועניג וויסענשאפט, און ניט דעם איצטיגען פערפאסער פון דער „גאלדענער קייט“, פון צוריק אין דער אלטער היים“ און נאך אזעלכע זאכען. ווי ערקלערט איהר דאס? פריז' ליענט כסדר, דענקט, לעבט, פראקטיצירט, און דאך, און דאך האט ער מיט 15 יאָהר צוריק בעער געשריעבען ווי איצט. און ווער ווייזט, ניט, אז גארקייט האט אונז געשריעבען זיינע בעטע זאכען בשעת ער איז נאך אן „עם הארץ“ געווען?

איך מיינ חלילה ניט אויפצואווייזען, אז בילדונג איז אן איבריגע זאך; אבער, אז בילדונג איז ביי דעם שרייבער די עיקר־זאך, דאס דארף קיינער ניט זאָגען.

אויך האט ה' צביון א טעות, אז ער מיינט דער קינסטלער איז מחויב דעם וועג צו ווייזען, נייע פראָבלעמען צו געבען. וועג ווייזער, לעהרער צו זיין, דאס איז אייער זאך: איהר פיהרט מיט א פאליטישען חשבון מאסען הינטער זיך. דער קינסטלער אבער, בשעת ער שאפט, האט ער די מאסען גאר אין זינען ניט; ער זינגט נור אויס זיינע אייגענע געפיהלען. און אויב די מאסען לויפען איהם נאך, איז דאס ניט זיין שולד. און ניט יעדער קינסטלער האט א גלייכען רוח: אנדערע זיינען וועקער וואס ציהען מיט א בלינד דען כת די מאַען נאך זיך, אנדערע וויעדער זיינען זיג־פויגעלעך וואס פערזיסען אָדער פערביטערען דעם לעבען דורך זייער געזאנג.

דאס וואס איהר זאָגט, אז א גוי'שער שרייבער וואלט די העזה ניט געהאט זיך צו נעהמען

2. — יואל סלאנים.

שער ליטעראטור, מיט קונדס'דיגע קריטיק. עס איז ערשינען דער צווייטער נומער פון „די יוגענד“ און א קרייז־צוג האט זיך אויפ־געהויבען געגען די „יוגענד“, די מאָדערנע, די דעקאָדענטען. אלע פלעדער־מיינ זיינען ארויס פון זייערע נאָרעס, אלע זשאבעס זיינען ארויס פון זייערע שטענדיגע מוטע טייכלעך און זיך געלאזט הערען אין דעם כאַס געגען דעם נייעם וואָרט אין דער אידישער ליטעראטור.

ס איז די לעצטע צייט שטארק אריין אין דער מאָדע אין אונז זערע ליטערארישע — ניט ליטערארישע — צייטונגס־קרייזען, צו בעגעגענען יעדע נייע שטרעמונג אין דער אידישער ליטעראטור, יעדע פראָבע צו שאַפען עפעס נייעס, עפעס פרישעס אין דער ביז יעצט איינזייטיגער אידי-

פאך בעסער יענע „שעהנע ליטעראטור“, וועלכע האט אין זיך א סאציאליסטישען אָדער אַם וועניגסטען אַן אַרבייטער־ענדגלייך. דאָס זאָגן די „יונגע“, און וועט הערר ברויךר אפילו, מיט אַ ריינעם געוויסען דאָס קענען לייענען? וועדער שרייבט די „יונגע“, „אז די וואָרטפיהרער אין דער פרעסע זיינען ניט די פאַלשע פערזאָנען צו בעשטימען דעם ווערט פון די ליטעראַרישע שעפפונגען וואָס פאַלען צו זיי אַריין.“ דאָ שרייט הערר בן יקיר אויס: „עס איז אַ ליגען.“ ווער האָט געשריבען קריטיקען אין אלע צייטונגען און זשורנאַלען — ענטין, דער זעלבער ענטין, וועלכער איז אין דער רעדאקציע פון דער „יונגע“. וואָס איז געשעהן מיט אייך, הערר ברויךר? איז דען איינער וועלכער שרייבט קריטיקען אין אַ זשורנאַל אָדער צייטונג, דער רעדאקטאָר פון דער צייטונג? איז ער דערינענער, וועלכער האָט צו זאָגען וואָס עס זאָל אַריינגעהן אָדער וואָס עס זאָל ניט אַריינגעהן?

אויף דעם סמך פון זיינע אייגענע בעהיפּער טונגען וואָס ער האָט בעשאַפּען און מאַכט אין נאָמען פון דער „יונגע“, פערלאנגט ער דאָן, אז די רעדאקציע פון דער „יונגע“ זאָל איהם ערקלערען, פאַרוואָס פינסקי, בעל־מחשבות און לעאָנטיעווע זיינען ניט עהרליך. צו די אויבער־דערמאָנטע זיינען עהרליך, צו זיי זיינען ניט עהרליך, דאָס איז ניט יעצט די פראגע. די יונגע דערמאָנט וועגען זיי דאָ ניט. זיי זיינען קריטיקער און ניט די רעדאקטערע פון די צייטונגען און זשורנאַלען. געדענקט דאָס, הערר ברויךר. „די יונגע שרייבער ווילען שאַפּען אַן אייגענעם היים פאַר דער שעהנער אידישער ליטעראַטור“, שטעהט אין „יונגע“, דאָס הייסט, אז אפילו ווען קיין זאָך וואָלט ניט געווען פויל אין דעם לאַנדע דענעמארק וואָלט עס אויך געווען נויטיג צו האָבען אַ היים פאַר די ליטעראַטור — אַ ריינעם זשורנאַל געווידמעט צו שעהנע ליטעראַטור. לעבען קען נור אַ ליטעראַטור ווען זי לעבט אויף איהר אייגענעם חשבון, פון די אייגענע קוואַלען. די ליטעראַטור מוז זיין אַ זעלבסט־צוועק און אַ זעלבסט־ציעל. עס איז שוין אַן אַלבעקאנטער פאַקט, אז אזוי ווי דעם מענטשען פערזענליכקייט, אזוי קען אויך די ליטעראַטור, וועלכע ער שאַפּט אין זיינע בע־גייסטערטע מינוטען, זיך נור ענטוויקלען פון זיך און פאַר זיך. די שרייבער וואָלטען זיך וועלען פיהלען ווי כהנים, און ניט ווי איינגעבעטענע, זיי אין די זשורנאַלען אָדער צייטשריפטען. זיי וואָלטען וועלען, אז מען זאָל זיך בעהאַנדלען מיט לעבע, מיט עהרע און מיט ווירדע און ניט מיט קאַלטקייט אָדער לאַזנות. די „מאָדערנע“ ווילען, אז זיי זאָלען קענען שרייבען דאָס וואָס זייערע עסטעטישע ליידענשאַפטען דיקטירען זיי, וואָס פאַר אַן אינהאַלט זייערע שעפפונגען זאָלען ניט

אויך בין זעהר ערשטוינט געווען צו זעהן, אז דער זעלבער טאָן פון קריטיק האָט זיך אויך אַריבער־געטראָגען אין דער „צוקונפט“. מיר האָט עס ווירקליך לייד געטאָן, אז די „צוקונפט“, דער אויפֿציגער אידישער וויסענשאַפֿטליכער און ליטעראַרישער זשורנאַל אין אמעריקא, זאָל בע־האַנדלען די זאָגענאָנטע „דעקאָדענטישע“ שטרע־מונג, וועלכע האָט אַרומגעכאַפּט די גאַנצע וועלט־ליטעראַטור און מיט וועלכער די גרעסע יעצטיגע שריפטשטעלער פון די אומות העולם זיינען אָנגעשטעמט, און וועלכע איז פריהער אין אמעריקא און נאכהער אין רוסלאַנד אַריין און זיך פערשפּרייט אין דער אידישער ליטעראַטור, מיט אזא ניט ערנסטקייט.

הער ברויךר פאַלט אַז מיט אַ שרעקליכען כעס אויף די „יונגע“, אויף די „יונגע“ און איבערהויפּט אויף די ערקלערונג פון דער רעדאקציע פון דער יונגע. און אָנפאַלענדיג, אויף דער ערקלערונג מאַכט ער זיך גאָר ניט־וויסענדיג אָדער פערשטעמט פשוט ניט דעם זין און אינ־האַלט פון דער ערקלערונג.

אין דער „יונגע“ שטעהט געשריבען, אז „די שרייבער ווילען שאַפּען פאַר דער שעהנער ליטעראַטור אַן אייגענעם היים“. דייטליך און לאָגיש גענוג, ניט אמת? ווייטער שטעהט: „אונזער פרעסע עקזיסטירט אָדער פאַר פראָפיט אָדער פאַר פערשפּרייטונג פון סאָציאַלע אָדער נאַציאָנאַלע אידעען. קיין רעדעקטען, אינער־ליכען אינטערעס פאַר ליטעראַטור האָט אונזער פרעסע קיינמאָל ניט געהאַט. ביידע אי די ביזנעס־פרעסע, אי די פראָפאַגאַנדיסטישע האָבן בען געזינדיגט: די ערשטע גאָר אָהן געוויסענעם ביסע, די צווייטע מיט ציינישע קאָמפּראָמיס־ליכקייט לשם אידעאָל.“ וועדער קלאָר און דייטליך פאַר יעדען פערשטענדיגען מענטשען! וואָס טהוט אבער ברויךר? ער וויל ניט פער־שטעהן. ער פרעגט אַ קשיא: צי מיינען די „יונגע“, אז נור צוליב שעהנע ליטעראַטור האָט די וועלט אַ קיום. און נאָכדעם ווי ער רעכענט אויס אַ גאַנצע רייע פון גרויסע נעמען פון נאָך גרעסערע וויסענשאַפֿטסלייטע (צו מאַכען אַן איינדרוק מיט זיין גרויסע ערווייזע), פרעגט ער וועדער, צי די „יונגע“ מיינען, אז „דער איד־שער עקמפּפער“ טאָר ניט דערמאָנען ציון, אָדער די „צוקונפט“ דעם סאָציאַליזם? האָט איז מיט אייך, הער ברויךר! וואו זיינט איהר פערקראַך כען? די „יונגע“ זאָגען דאָך דאָס גאָר ניט. זיי זאָגען, אז איהר מענט שרייבען וויפיעל סאָציאַליזם איהר ווילט, ווי־פיעל ציוניזם איהר ווילט, אבער מעסטען די קונסט מיט דעם סאָציאַליזם אָדער ציוניזם, דאָס זיינען זיי דאָגעגען. זיי ערקלערען אז „אין אונזער פאַרטיי־פרעסע איז מען קאָמפּראָמיסליך לשם אידעאָל“. פערשטאנדען הערר קריטיקער? דאָס הייסט, אז די רעדאקציע טרעט פון יענע צייטונגען אָדער זשורנאַלען ציהען

עם וואָלט זיך באמת געלוינט, פאר דעם בענעפיט פון דעם ווערטאָהען קריטיקער, בעקאנט צו מאַכען איהם וואָס עס איז אזוינס ליטעראַ-טור, וואָס עס איז אזוינס פאַעזיע און דאָן וואָלט ער אפשר פערשטאַנען, אז אַ וואַלד'ס האַרץ איז נישט קיין מענשענס האַרץ, און אז דער בעגריף פון אַ האַרץ אין דער ליטעראַטור, ווערט נישט פערמאָנעט מיט דעם פיזישען בעגריף, אפילו ווען מען רעדט וועגען אַ מענשען, און ער וואָלט דאָן אפשר פערשטאַנען, אז אַ וואַלד האָט בוי-מער, בלעטער און צווייגען און אין דעם רויש פון אַ ווינד גיבען זיי אַרויס אַן אנדער קלאַנג ווי די האַרץ פון אַ פשוט'ן כּשר ודם. ער וואָלט דאָן פערשטאַנען, אז לאַכען קען מען פון אַלעס, אפילו פון יעדע אידעע. אונזערע לאַכען פון סאַציאַליזמוס אזוי גוט ווי פון אַ ליער וועלכע שטעלט פאַר די ערוואַכונג פון דעם איינצעלנעם.

אומעדיג ווערט אויפ'ן האַרצען ווען מען לייענט דורך בן-יקיר'ס, "קריטיק" אויף דער "יוגענד", און ער איז דאָך שוין געווען דער ערנסטערער פון די אנדערע איבערפאַלער פון דער יוגענד.

האַבען. זיי ווילען, אז די ליטעראַטור זאָל נישט זיין קיין פאַקטאָר צו וועלכען עס-דאָס זייטגען צוועק אָדער ציעל. ס'ידען עס זאָל קומען אַלס אַ פאַסיווער רעזולטאַט פון זיין שאַפּען, אבער נישט אַלס זיין ציעל. זיי ווילען נישט זיין קיין רביים, קיין מלמדים, קיין אַגניטאַטאָרס. זיי ווילען זיך נישט מישען אין אַנדערע אנגעלעגענהייטען אויסער אין די אנגעלעגענהייטען פון דער רעפּובליק פון קונסט. דאָס ווילען די "יונגע", הערר בן-יקיר, און פאַר וועמען די "היים" זאָל נישט זיין און וועלכע שרייבער עס זאָלען אין איהר נישט שרייבען איז זי אין אַלע פעלע אַ נויטיקייט און אין די אומשטענדען אין וועלכע די אידישע ליטעראַטור געפינט זיך יעצט אין אַמעריקא, איז זי איינפאַך אַ לעבענט-צוועק.

וועגען די קריטישע מיינונגען פון דעם הערר קריטיקער וויל איך קיין סך נישט רעדען. הערר בן-יקיר ווויזט אָבער דערפאַר אַרויס אַ גרויסע קענטנעס און פערשטענדעניס פון נאטור-וויסענשאַפט, מיט דעם, וואָס ער זאָגט, אז אַ ווינד קען נישט איין טרויערן אין די אנדערע מיינוט זיך בייזערען. גוואַלד, גול, פאַרוואָס? איהר קענט דאָס אפילו זעהן ביי מענשען, כּפרט ביי אַ ווינד.

רעדאקציאנעלע נאטיצען

פון די אונטער-דערמאָנטע צוויי ענגלישע ביכער איז דער צווייטער אַן אַלטער בעקאנטער. רעו. פיטערס איז אזא גרויסער יודענפריינד, אז ער זינדיגט אָפּט אונז לויבענדיג. "אהבה מקללת השורה" איז דאָס וואָס וואָס מאַכט איהם אַמאָל מנום זיין לטובתנו.

דער בוך פון ראָבערט האַנטער איז אַהן שום צווייפּעל אַ מתנה פאַר די אַמעריקאַנער גענאָ-סען, פאַר וועלכע דעם פערפאַסער וואָלט געקומט אַ דאנק ווען ער וואָלט נישט געווען אַ סאַציאַליסט און רעדצו נאָך זעהר אַן ערגעבענער.

מיר וועלען ביידע ביכער נאָך אויספיהרלי-כער בעשפּרעכען. דאָ האָבען מיר נור פּלאַץ צו זאָגען, אז קיין סאַציאַליסט און קיינער וואָס וויל וויסען די געשיכטע פונ'ם סאַציאַליזמוס קען פאַר אַן אָנהויב נישט לעזען אַ בעסערען בוך אפילו אין דייטש ווי ראָבערט האַנטער'ס, "סאַציאַלי-סטען ביי דער אַרבייט".

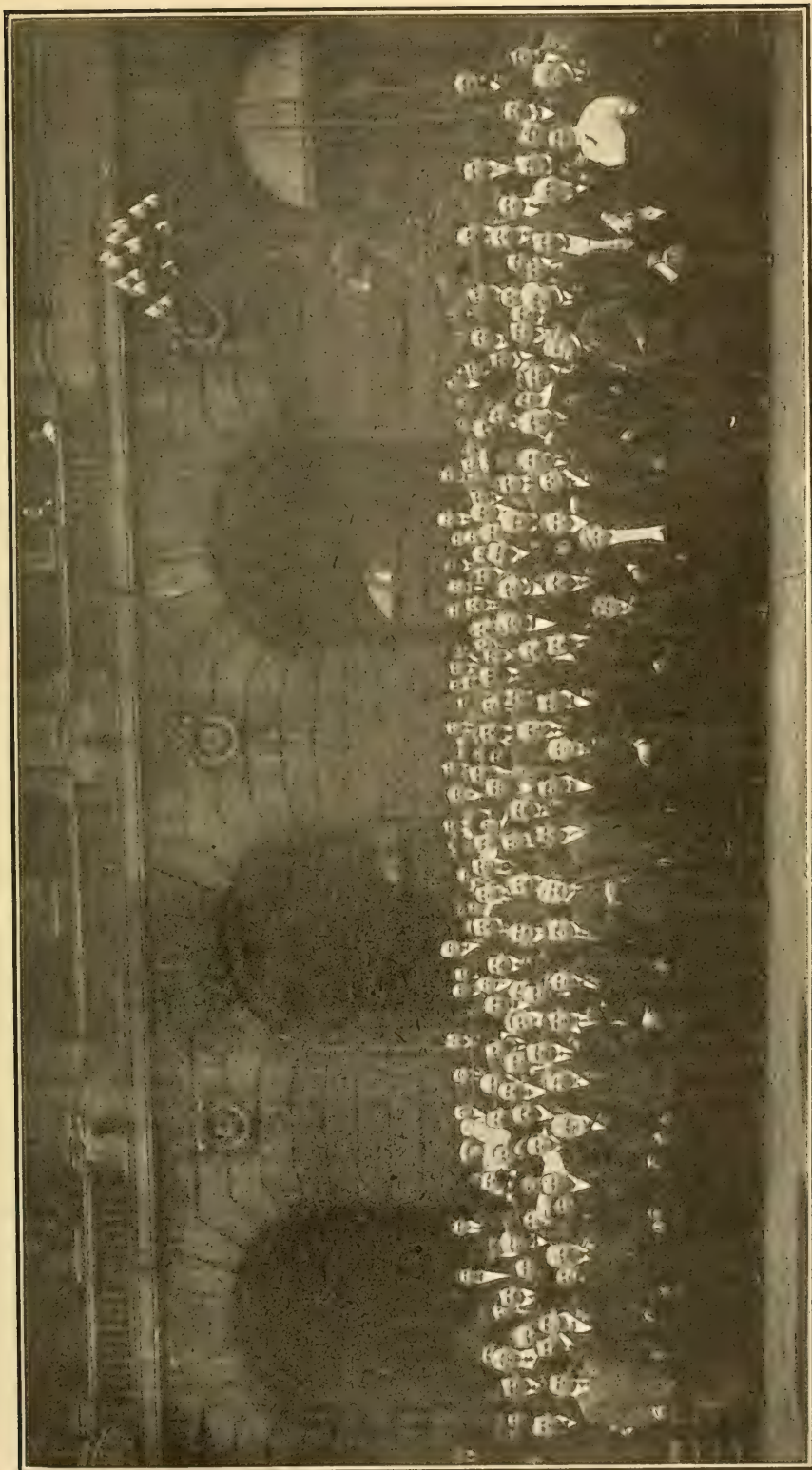
נישט צו מוזען ווידער אָבלעגען אויף נעכסטען מאָנאַט שוין פריהער אָבעלגענטע אַר-טיקלען, זיינען מיר געווען געצוואונגען אין דעם לעצטען אויגעבליק אַרויסצונעהמען גענ. פייגענ-ביים, "לעצטעס וואָרט" אין זיין פאַלעמייט מיט יצחק אייזיק'ן; אָבעלגענען אויף נעכסטען מאָנאַט, הויז דעם, אַ געדיכט פון אונזער פריינד רויזענבלאַט און אויפצואַפּפערן די נאטיצען. דער פאַקט אז די "צוקונפט" פערשפּעטיגט זיך היינט טיגען מאָנאַט איז אַליין שוין גענוג, אום די לעזער זאָלען פערשטעהן אז עס איז געווען אַ צוטומעלעכער הדש.

אַלע אונזערע מיטאַרבייטער און פריינדע, וועלכע האָבען אונז אין דער לעצטער צייט גע-שריבען, בעטען מיר נאָך אַ קורצע צייט זיך צו געדולדען. דער אָפּיס ווערט רעאָרגאַניזירט און אזוי גיך ווי אַלעס וועט זיי און אָרדנונג וועט יעדער קריגען אַ בעפריידיגענדען ענטפער.

וויאָס לייערעסאָן איז אַ סטודענט אין דעם אוניווערזיטעט פון וויסקאָנסין. זיין אַרטי-קל, וועלכער האָט געקראָגען דעם צווייטען פרייז, דרוקען מיר הויפטזעכליך בוך צו ווייזען ווי דער סאַציאַליזמוס פערשפּרייט זיך אַליין מעהר און מעהר אין די הויכשולען פון אַמעריקא. עס איז אַ פריידע צו זעהן אזעלכע ווערטער אין אזעלכע ערטער.

*) SOCIALISTS AT WORK, by Robert Hunter, The Macmillan Company, Price \$1.50

JUSTICE TO THE JEW, by Madison C. Peters, New and Revised Edition, The McClure Co., Price, \$0.75

די דעלעגאטען צו דער שולקא קאנגרעסס פון ד. ס. פ.

No. 7.

JULY, 1908.

Vol. XIII.

די צוקונפט'ס צוקונפט

דאס איז דיעזען מאנאט דער ערסטער און — פאר אונז אליין — דער וויכטיגסטער פונקט אויף אונזער טאגסערדנונג.

און לאמיר גלייך אין אנהויב זאגען ערסטענס, אז די „צוקונפט“ האלט אויף קיין פאל ניט ביים אונטערגעקן; צווייטענס אז עס איז אפילו ניטא די סכנה, אז מען וועט זיין געצוואונגען דעם זשורנאל אונזערען אויף א צייט אכצושטעלען און דריטענס, אז מיר געהען דא ניט אימיצען דירעקט אדער אינדירעקט בעשולדיגען.

בנוגע צו די שולד אין דעם וואס די „צוקונפט“ געפינט זיך איצט אין א שווערע לאגע, איז דער שרייבער פון דיעזע ציילען איבערצייגט, אז די פראגע קען ניט פער ענטפערט ווערען איינפאך דורך דעם וואס מען וועט געפינען א שיעור לעזאזל, אפילו ווען ערגעץ א פערזאן זאל ווירקליך האבען געזינדיגט מעהר פאר אלעמען. די פראגע וועט פריהער אדער שפעטער מוזען געשטעלט ווערען אונגעפעהר אזוי: „איז די פאלקספערזאמלונג ביי צייטשריפטען, אזוי ווי זיי ווערען איצט ביי אונז געפיהרט, מעגליך און ווינשענסווערטה און, אין דעם פאל ווען דער ענטפער איז „ניין“, טו וואס איז דערביי צו טאן כדי אז די צייטונגען זאלען פארט בלייבען ביים פאלק און זאלען דאך זיין ערפאלגרייכער ווי זיי זיינען היינט?“

דא איז, נאטירליך, דערצו ניט דער ארט, אבער די „צוקונפט“ וועט די פראגע בעהאנדלען, בענדענדיג די לאנגיעהריגע ערפאהרונג פון די היגע פרעסע אין דייטש, אידיש און ענגליש.

אונז אינטערעסירט איצט די לאגע פון אונזער זשורנאל גופו. מיר וועלען זי אין עטליכע ווערטער צוערסט שילדערן און דאן ווייזען וואס מיר האבען צו ערווארטען און צו טאן.

די לאגע איז א טראגיקאמישע: מיט א סירקוליישען, וועלכע איז פאר א אידישע מאנאטשריפט זעהר א גרויסע, איז די „צוקונפט“ היינט א בעל חוב א סך א גרעסערער ווי אין די צייט ווען דער לעזערקרייז איז געווען פועל קלענער. מיר זיינען שולדיג געלד גענאסען, ביזנעסלייט און — וואס איז אין א געוויסער הינזיכט ערגער ווי אלץ — אונזערע שרייבער און מיטארבייטער.

ווי אזוי איז דאס געקומען? אויף פערשיעדענע אופנים:

(1) די „צוקונפט“ איז פערגרעסערט געווארען (זי ענטהאלט היינט 25 פראצענט מעהר לעזעשמאטא ווי א מאל), וועהרענד דער פרייז איז ניט געהעכערט געווארען.

(2) אין דערוועלכער צייט איז בעדייטענד געשטיעגען דער פרייז פון פאפיער, זאץ, דרוק און בינדען.

(3) ביסלעכווייז איז אין די לעצטע יאהרען כמעט אין גאנצען ארויס פון דער מאדע דער אמאליגער לשם-שמים ארטיקעל, דער ענטהוויאזמוס (שלא על מנס לקבל פרם) וועלכער פלעגט אין די גוטע אלטע צייטען אויספילען דעם גרעסטען סהייל פון דער „צוקונפט“. קיין גרויסער חסרון איז דאס אפשר ניט.

(4) דערביי האבען מיר געגעבען דעם יאהר פאר א פרעמיע אן אנדערהאלבען דאלארדיגען בוך און הגם געקאסט האט אונז דער בוך פיעל, פיעל וועניגער ווי דער מארקפרייז, איז עס דאך אויסגעקומען צו טהייער, און וואלט העכסטענס פיעללייכט נור דאן געלוינט צו געבען, ווען די סירקוליישען וואלט זעהר, זעהר שטארק געשטיעגען און די הוצאה וואלט דורך דעם אין פראפארציע זעהר שטארק פערקלענערט געווארען. (5) דאן האט זיך, צוליב פיעלע גרינדע, פערשלעפט אונזער נייע פרעמיע. דער שאדען דערפון איז געווען א דאפעלטער: ערסטענס, זיינען די סוכסקריפטאנס נישט אריינגעקומען, ווייל אלע אבאנענטען פון פריהער האבען געווארט אויף די נייע פרעמיע; צווייטענס האט מען פיער חדשים נאכאנאנד געדרוקט פיעל מעהר ווי מען האט בעדארפט, ערווארמענדיג די נישט-אריינגעקומענע אבאנענטען. (6) ועל כולם, די שלעכטע צייט: וועניג אדווערטייזמענטס, שוואכע קאלעקשענס פון מענשען וועלכע זיינען אונז שולדיג און אזוי ווייטער.

ווי מען זעהט איז די לאגע א שלעכטע, אבער נישט קיין פערצווייפעלטע. נאטירליך קענען מיר נישט העכערן דעם פרייז, אבער מיר קענען זעהר בעדייטענד פערקלענערען די אויסגאבען.

די עקאנאמיע טאר נישט געמאכט ווערען אויף דעם קאסט פון די שרייבער, ווייל דערפון וועלען אס ענדע ליידען די לעזער, אבער מיר קענען און וועלען להבא פרקלענערן די קאסטען פון רענט און מענעדזשמענט, וואס דא עקאנאמיזירען מיר גלייך כמעט טויזענד דאלאר א יאהר; מיר קענען, ווען נישט פערגרעסערן די צאהל פון די גוט-צאהלענדע אדווערטייזערס פערקלענערן יענע אבטהיילונג אין דער „צוקונפט“, כדי נישט ארויסצואווארפען געלד אויף איבריגע זאכן, פאפיער און דרוק; מיר קענען זיין עקא-נאמיש און דרוקען נישט פיעל מעהר וויפיעל מיר בעדארפען און א סך אבשפארען אויף דינען וועג.

בקיזור, מיר קענען און וועלען נישט נור עקזיסטירען, זאנדערן האבען א זשורנאל מיט וועלכען מיר זאלען קענען אלע שטאלצירען און וועלכער וועט זיך בעצא הילען.

דערווייל אבער זיינען מיר איבער'ן קאפ אין חובות און פון דינע חובות מוז די „צוקונפט“ בעפרייט ווערען אזוי שנעל ווי מעגליך. דינע חובות וועלען נישט אונטערברענגען די „צוקונפט“, זיי וועלען זי אבער ריס-קרעדיטירען און פיעללייכט פערשלעכטערן איהר אינהאלט. וועמען דער זשורנאל איז לייעב און טייער וועט, האפען מיר, טהון זיין פליכט, זיך אברופענדיג אויף אונזער אויפרוף, ווען אזעלכער וועט ערשיינען אין די טעגליכע פרעסע.

די פאליטישע לאגע און די דעמאקראטישע פארטיי

פון ל. ב. בודין

3.

דער אונגעבראכענער דרום.

די כויט וואלטען ניט געקענט בלייבען אזוי אונבעשטרעפט, ווען ניט די צושטימונג פון דער גאנצער דעמאקראטישער פארטיי, אבער פון א פאליטישען שטאנדפונקט איז דאס לינטישען בלויז א קלייניגקייט אין פערגלייך מיט דער סיסטעמאטישער בערויבונג פון דעם נוגרעם שטימערעכט, וועלכעס ווערט אין די סויט-שטאטען אפיציעל און ערנסט דורכגעפיהרט אין די לעגיסלאטורען און די קאנסטיטוציא-נעלע קאנווענציען. כמעט יעדער סויט-שטאט האט יעצט פערקערפערט אין זיינע ארגאנישע געזעצע א פאזיציאן, וועלכע רויבט פראקטיש אוועק דאס שטימערעכט פון די נוגרעם ניט קוקענדיג אויף דעם ערנסטען פערבאט פון דעם פונדעזענטען אפענדמענט צו די פערדעראלע קאנסטיטוציאן, וועלכע איז אָנגענומען אלס דער רעזולטאט פון דער ברודער-קריגע, אז קיין שטאט זאל ניט אָננעהמען קיין געזעץ צו רויבען דאס שטימערעכט פון א בירגער פון די פראייניגטע שטאטען איבער זיין נאציא-נאליטעט, פארב, אָדער זיין געוועזענעם שקלא-פענצושטאנד. דיזע געזעצע זיינען געווענליך אזוי פערפאסט, אז זייער ריכטיגער צוועק ווערט בעהאלטען אונטער כלומר'שט אונטערדיגע פראצען, אבער דער צודעק פון די ווערטער איז אזוי דין און דורכזיכטיג, אז זיי האָבען קיין מאָל ניט געקענט אימיצען אָבנארען. נאָך מעהר, דיזע געזעצע און קאנסטיטוציען זיינען אָנגענומען געוואָרען נאָך אַן אָפּענע אַג-טאציאָן צו רויבען דאָס שטימערעכט פון דעם נוגער, וואָס איז דיסקוטירט געוואָרען אין עפענטליכע פערזאמלונגען און אין דער פרעסע. דיזע געזעצע זיינען ניט נור אָפּען אָנגענומען, טראָץ די פונקטען פון דער קאנסטי-טוציאָן פון די פראייניגטע שטאטען, אָנ-דערן די געזעצענבערס, וועלכע האָבען געהאָלפּען אָנפיהרען דיזע געזעצע זיינען נאָך פון זייערע שטאטען בעשטען געוואָרען מיט עהרע. צוויי פון די בעוואוסטע פייערבראנדען, צ. ב. טילמאן און וואָרדאמען פערטרעטען יעצט זייער שטאט

ער גרויסער ברודער-קריגע איז אין פיעלע הינזיכטען געווען א דורכפאל. ניט נור האָט ער פערפעהלט אוועקצוראמען דעם גרונד-חסרון פון אונזער פאלי-טישער סיסטעם, ער האָט אויך פערפעהלט אויסצולערנען די דעמאקראטישע פארטיי א ריכטיגע טהעאָריע פון קאנסטיטוציאנעלע פערטייטשונג. עס זעהט אויס, אז די דעמאקראטישע פארטיי, גראדע ווי די בורבאנען, לערנט גאָר ניט און פערגעסט גאָר ניט. זי טרעט נאָך אלץ ניט אָב ווי נור מעגליך פון די שטאטען-רעכטע און פון די שטרענגע פערטייטשונג. און צוזאמען מיט דעם פערלאנג פון שטאטען-רעכטע און דעם שטרענגען פשט, האָט זי נאָך אלץ אָנ-געהאלטען אויף אלע פונקטען איהר רעאקציא-נערען כאראקטער. איינע פון די אורזאכען דערפון איז דאָס, וואָס צוליעב דעם ברודער-קריגע און נאכהער צוליעב דעם קאמפף איבער דעם איבערבויען פון די סויט-שטאטען, איז די דעמאקראטישע פארטיי פערבליעבען, יעצט פיעללייכט נאָך מעהר ווי ווען עס איז אין איהר געשיכטע, די פארטיי פון די סויט. דאָס הייסט ניט, אז עס איז ניטאָ קיין דעמאקראטען אויסער אין דער סויט, אבער דאָס איז דערפאר, ווייל עס איז ניטאָ קיין רעפובליקאנער אין דער סויט, וועניגסטענס קיין בעדייטענדע צאָהל. דיזער צוג איז בעקאנט געוואָרען אין דער אַמע-ריקאנער פאליטיק אלס די „שטארקע סויט“ און איז אונאויסמעקבאר אָנגעשטעמפלט אויף דעם גאנצען כאראקטער פון דער דעמאקראטי-שער פארטיי. מיר זעהען טאקע, אז דעמאקרא-טישע פאליטישענס, אפילו פון די נאָרט אָדער וועסט, וועלכע וואָלטען געדארפט פערזענליך זיין פריי פון דעם איינפלוס פון די געפיהלען און פאָראורטהיילע פון דער סויט, ווינקען צו און פערטהיידענען זאָגאר אָפּע אַזעלכע האַנד-לונגען, וועלכע דערמאנען שטארק אָן די טעג פון שקלאפעריי. די שאַנדלאָזע לינטשערייען פון

אין דעם סענאט פון די פעראייניגטע שטאטען. און אין די נאציאנאלע בעראטהונגען פון דער דעמאקראטישער פארטיי פערנעהמען דיזע שקלאפענהענדלערישע פייערבראנדען דעם ערשטעם פלאץ.

מיר געברויכען אומיסטנע דעם אויסדרוק „שקלאפענהענדלעריש“, ווייל די פערפאלגונג פון דעם ניגער איז ניט נור א פאליטישע, און איז בעצוועקט ניט נור צוצונועהמען פון איהם זיינע פאליטישע רעכטע, זאגנערן זי שטרעבט איהם ארונטערצורדינגען געזעלשאפטליך און עקאנאמיש צו זיין צושטאנד פון פאר דעם ברודערקייט. דאס געברויכען פון זיין שטימ רעכט איז נור א מיטעל צום צוועק. אום ער זאל אויף זיכער פערבלייבען אויף זיין ניעדריגער געזעלשאפטליכער שטופע, צו וועלכער ער איז ארונטערגעדריקט געווארען דורך די נייסטע געזעצגעבונג, דאך מען נור אוועק נעהמען פון איהם דאס פאליטישע מיטעל, אז ער זאל זיך ניט קענען אויפהויבען דורך זיין אייגענע שטרעבונג. אלס א ביישפיל פון דעם ניגער'ס נידעריגען געזעלשאפטליכען צושטאנד אין די סוים איז גענוג אָנצוצייגען די זאָגענאָט טע דוישע קרוי געזעצ, וועלכע זיינע שוין יעצט איינגעשלאסען אין די געזעצליכער אין די מייסטע סוים-שטאטען, אין וועלכע עס ווערט דעם ניגער פערבאטען צו פאָהרען אין דערזעלכער קאר מיט די ווייסע מענשען.

עס איז גאנץ קלאָר, אז אזעלכע האָט ניט געקענט דורכגעפירט ווערען דורך די דעמאָקראטען פון די סוים אלליין, אָהן דער פאליטישער און מאַראַלער צושטימונג פון דער דעמאָקראטישער פארטיי פון דער גאנצער נאציאָן, און עס איז א גאנץ בעוואוסטער פאקט, אז זיי קריינען די ביידע צושטימונגען. צוויי ביישפילע וועלען עס גענוג בעליכטען.

דער פערזענלעכער אמענדמענט צו דער קאנסטיטוציאָן פון די פעראייניגטע שטאטען פאָרדערט, אז ווען א שטאַט געפינט פאר נויטיג צו ענטזאגען אָדער צו פערקירצען דאָס שטימערעכט פון וועלכע ניט איז מעגליכע איינוואָהנער און בירגער פון די פעראייניגטע שטאטען, איין און צוואנציג יאהר אַלט, זאָל די רעפּרעזענטאַטען פון אזא שטאַט אין „דעם אונטערשטען הויז פון קאָנגרעס ווערען רעדיר צירט אין דער זעלכער פּראָפּאָרציאָן, וואָס די צאָהל פון אזעלכע בירגער שטעהט געגענאיבער די צאָהל פון די איבריגע בירגער, איין און צוואנציג יאהר אַלט, פון אזא שטאַט“. דיווער אמענדמענט איז ספּעציפיש אָנגענומען געוואָרען, ווייל מען האָט ערווארטעט א פערזוך פון די סוים-שטאַטען אוועקצורויבען פון די ניגערס דאָס שטימערעכט. און ווען דאָס ערווארטעטע האָט פאסירט, זיינען פילעלע בעמיהונגען געמאכט געוואָרען פון די נאָרד־בירגער צו בעוועגען דעם קאָנגרעס, אז ער זאָל טהון זיין פּאָליטיש

לויט דער קאנסטיטוציאָן, וועלכע פאָרדערט, אז אין אזא פאַל זאָל די רעפּרעזענטאַציאָן פון דעם פערויניגטען שטאַט „ווערען רעדוצירט“, אבער אַלע בעמיהונגען זיינען דורכגעפאלען איבער די געוואלדען וואָס די דעמאקראטען האָבען אויפגעהויבען אין און אויסער דעם קאָנגרעס, אז דיזע קערפערשאפט שטערט די „האָט רולס“ פון די סוים שטאַטען. גראדע ווי די שקלאפעריי פאר דער מלחמה איז ביי דער דעמאקראטישער פארטיי געווען א „בעזאנדערע אינסטיטוציאָן“ פון די סוים-שטאַטען, אין וועלכע דרויסען-מענשען האָבען אין זיך ניט גערעכט מיטען, אזוי איז די בעריבונג פון שטימערעכט און די פערפאלגונג פון דעם ניגער ביי דער דעמאקראטישער פארטיי פון אונזערע צייטען א מין „בעזאנדערע פראָבלעמע“, וועלכע נור די סוים אלליין קען לעזען. דאָרום, פערשטעהט זיך, טאָר דאָס גאנצע לאַנד ניט שטרענען די סוים-שטאַטען אין זייער „פרייהייט“ צו סעלען זייערע „הייסגעשעפטען“, ווי זיי אלליין פערשטעהען עס. דער הויקער אויף דער „אמעריקאנער פרייהייט“, וועלכע די דעמאקראטישע פארטיי האָט גע'פּשט'לט און בעשיצט, האָט אַלואָ אבערגעלעבט דעם ברודער-קריגע.

אָט דאָס איז די פאליטישע שטיצע, וואָס די סוים קריגעט פון דער דעמאקראטישער פארטיי, וואָס אָנבעלאַנגט דער מאַראַלער ערמוטהונג וואָס די פארטיי גיט דער סוים אין איהרע „בעזאנדערע“ אויפלעזונגען פון דער ניגראַ-פראָבלעמע, איז דאָס פאלגענדער כאַראַקטעריסטישער צוג: ערשט ניט לאַנג האָט דער „אונפערגלייכבאַרער פיהרער“ פון דער דעמאקראטישער פארטיי, דער גרויסער „אָדיר קאלער“ וויליאם דזשענינגס ברייען געשרייעבן אַן אַרטיקעל, אין וועלכען ער פערטוהיידט די פרינציפּען פון שטאַטען-רעכטע. צווישען אַנדערעם זוכט ער צו צייגען, אז שטאַטען רעכטע איז נאטירליך, און אַלס א בעווייז דער צו ברענגט ער דעם כלומרש'דיגען פאקט, אז נור די סוים-לייטע קענען פערשטעהען ריכטיג די ניגראַ-פראַגע, און זיי זיינען דאָרום די איינציגע קאָמפּעטענטע פערזאָנען צו ליזען. ביז יעצט האָבען די פערטהיידנער פון דער סוים איבערגעלאָזען דער סוים צו פעהאנדלען איהרע „בעזאנדערע פראָבלעמע“, זיך שטיצענדיג אויף דעם טעכנישען פרינציפּ פון שטאַטען-רעכטע. און דעם „גרויסער אַדיקאָל“ איז געבליבען צו בערעכטיגען דעם פרינציפּ פון שטאַטען-רעכטע זעלבסט מיט דער אויסערדענטליכער פעהיגקייט וועלכע די סוים האָט אַרויסגעצייגט אין דעם בעהאנדלען פון דער ניגראַ-פראַגע.

בעטראכטענדיג די אויפפיהרונג פון דער היינטיגער דעמאקראטישער פארטיי, איז א חוץ אין אייניגע ספּעציפישע פעלע, וואו די עקאנאָ

פון אלע רעאקציעאנערע עלעמענטען פון דעם אמעריקאנער לעבען. מיר האָבען שוין געזעהן ווי די שקלאפענהערשונג האָט זי בעהערשט כמעט פון אָנפאנג פון איהר עקזיסטענץ. שפעטער איז איהר נאָרד־פלינגעל געוואָרען אינמיטן פערבונדען מיט דעם רוימיש־קאטאלישען קלוי־סטער, אַ דאנק דעם גרויסען אירלענדישען עלע־מענט אין איהרע רייהען. דאָס האָט צוגעקניפט צו דער דעמאקראטישער פארטיי אַן אויסלענד־ישע דיפּלאָמאטיע אָדער, פערקעהרט, אַ פאָליטיק אין בעצוג צו די אויסלענדישע נאַציאָנען און די פאסירונגען פון פרעמדע לענדער, וועלכע איז געווען אַבסאָלוט פאָלש פון יעדען דעמאקראטי־שען שטאַנדפונקט, אַ חוץ דעם אמעריקאנישען. אַלס ביישפּיעל קען מען ברענגען דעם פאקט, אַז די דעמאקראטען האָבען ערשטענס ביי יעדער געלעענהייט געשריען, אַז מען דאַרף, פערפלעכט טען דעם עק פון דעם לייב" (ברוטאנישען) און, צווייטענס, פלעגען זיי אימער זיין די ערשטע שרייערס פאר די זאָגענאנטע, "טראַדיציאָנעלע פריינדשאפט" צווישען דיווען לאַנד און רוסי־לאַנד, נאָכדעם ווי די עפענטליכע שטימונג איז געווען איינפערבראכט געגען אַ בעזונדערע גרוי־זאמע טהאט פון דער רוסישער זעלבסט־הער־שאפט. מיר מעגען דערביי אויך דערמאָנען דעם פאקט, אַז אין צייט וואָס די דעמאקראטיע פון אייראָפּא האָט אפּלאָדירט די פראנצויזישע נאַציאָן פאר איהר אַב'גאָט'ן זיך מיט דעם וואַטי־קאן, האָט דער אמעריקאנער סאָרט דעמאקראַטיע זיך פערזאמעלט אין אַ גרויסער מאַסימיטינג און האָט פייערליך פּראָטעסטירט געגען די פער־לעצונג פון די אייגענטהום־סירעכטע פון די רוימיש־קאטאלישע גלחים אין פראַנקרייך, און האָט פערדאמט דאָס פראנצויזישע פּאָלֶק פאר זיין גאָטלאָזיקייט.

אבער ניט נור איז אונזער דעמאקראטיע אימער קרום, ווען עס ריהרט אָן טראַדיציאָנען אָדער רעליגיעזע געפיהלען; דאָס קרום זיין קען מען זאָגען איז שוין איהר טראַדיציאָנעלער צוג. דער אמעריקאנער אַתה בחרתנו איז פיעללייכט דער ערגסטער פון אלע איבריגע אַתה בחרתנו־געפיהלען. פון דעסטוועגען איז און איהם צו בעמערקען גראדען אַן שטאַטירונגען, און די שטאַטירונגען, וועלכע כאַראַקטעריזירען אונזערע ראַדיקאַלען זיינען די ערגסטע פון אלע. און אין די משונה־דיגע געשרייען וואָס די פא־טריאָטען האָבען אַרויסגעלאָזען איבער'ן גאַנצען לאַנד פאר דער שפּאַניש־אמעריקאנער מלחמה, האָבען פון שטימען פון אונזערע, "ראַדיקאַלען" געקלונגען אַם קלאָרסטען.

וויליאַם ר. הורסט, דער גרויסער פיהרער פון די "אולטראַ ראַדיקאַלען" אין דער דעמא־קראטישער פארטיי, דער רויסער, "פריינד פון די אַרבייטער" א. ז. וו., א. ז. וו., האָט זיך אָפּען בעריהמט, אַז ער האָט געשאפּען די מלחמה דער "אונפערגלייכבאָרער פיהרער" האָט ניט

מישע אינטערעסען זיינען דירעקט אָנגעהערט, שווער צו בעשליסען, וואָס איז די אורזאכע און וואָס דער רעזולטאַט: האָט זי איהר רעאקציעאנערע פאָליטיק, כמעט אין יעדער פראגע פון היינטיגען פאָליטישען לעבען, צו פערדאנקען איהר אָנקלעפעניש אן דעם צרה־דיגען פרינציפ פון שטאַטען־רעכטע און שטרענג־גען פשט, אָדער האָט זי זיך אָנגעקלעבט אָן די פאַרצייטיגע קוריאָזיטעטען פון פאָר דער מלחמה איבער איהר רעאקציעאנערע פאָליטיק אין אלע פאָליטישע פראגען, וועלכע דארפּען יעצט גע־לייזט ווערען. איין זאך פון דעסטוועגען איז זיכער, וועלכעס עס זאָל ניט זיין די אורזאכע אָדער דער רעזולטאַט, זיי געהען ביידע האַנד אין האַנד און בעהערשען די דעמאקראטישע פארטיי און אויב עס זאָל נור זיין מעגליך צו מאַכען אַ ריכטיגען אונטערשייד צווישען אַזאַ שלעכטע חברה, וואָלט מען געקענט זאָגען, אַז דער זאָגענאנטער, "ראַדיקאַלער" פליעגעל איז פיעללייכט נאָך ערגער פון דעם ריי־קאנסערוואַטיווען עלעמענט.

ניט לאנג דערויף האָבען מיר געהאַט אַ ביי־שפּיעל דערצו — ווען עס האָט פאסירט דער שענדליכער פאַל מיט דער סאָן־פראנצייסקאַ יאַפּאַנעזישער שולע. איין גאָט ווייס, אַז די רעפובליקאנער האָבען ניט אָנגעטאָן קיין גרויסען כבוד זייער לאַנד מיט זייער אויפפיהרונג אין דיווען פאַל, אבער דאָס בענעהמען זיך פון די דעמאקראטען, און פיעללייכט נאָך מעהר פון די, "ראַדיקאַלע" דעמאקראטען, וועט פערבליי־בען אַ שטענדיגער שאַנדפּלעק אויף אונזער צי־וויליאַציאָן. די קוויטשעריי וואָס זיי האָבען אויפגעהויבען איבער'ן גאַנצען לאַנד אין דער פערטהיידונג פון סאָן פראנצייסקאַ'ס הייליגע שטאַטען־רעכטע, סאָן פראנצייסקאַ'ס אונפער־לעצליכען האָם רול, און פון דעם אמעריקאנער "פּאָלֶק'ס" רעכט זיך צו בעשיצען געגען דער "געלער געפאָהר" און געגען דעם פערפלייצען דאָס לאַנד פון "אונזערע אורעלטערן" מיט נייע־ריגער ראסען, וואָלט אַן אויסלענדער ערשטוינט און ער וואָלט זיך נעהמען רייכען די אויגען און זיך פרעגען, צי איז ער גאָר ניט אין, "הייליגען" רוסלאַנד, אנשטאט, "אין דעם לאַנד פון די פרייע און אין דער היים פון די בראווע". נאָטירליך, די יעניגע וועלכע זיינען בעקאַנט מיט זאכען פון אמעריקאַ האָבען אין דעם גאָר קיין נייעס ניט געזעהן, און דער פאקט וואָס די "ראַדיקאַלע" האָבען אַם פרייטעס געליאָרעמט איז גאָר ניט אין ווידערשפּיטען מיט דעם גאַנצען שפּיעל, פערקעהרט, דאָס איז גראדע געווען דער צוג, וועלכער האָט דאָס אלעס געמאַכט רייזע אמעריקאניש: דאָס איז געווען אָהן צווייפּעל אויף אזוי פיעל דאָס דעמאקראטישע אמעריקאַ, ווי קיינעוואו איז געווען הייליגעס רוסלאַנד. עס איז דער פּלֶד פון דער דעמאקראטי־שער פארטיי, היסטאָריש צו טראָגען די לאַסט

טאנזן פון דעם הייליגען וויטום. די „ראדיקא-
לען“ ווי געוועהנליך שטעהן אין די פאָדערסטע
ריינען. זיי בעהויפטען, אז זיי בעזיצען דעם
אמת'ן „אמעריקאניזם“, מיט וועלכען זיי שטאַל-
צירען זעהר שטארק. עס איז פילעכעדייטענד
אין ריזער הינזיכט, אז וויליאם ר. הורסט האָט
אָנגענומען דאָס וואָרט „אמעריקען“ פאר דעם
נאָמען פון דער אייגענערגינדעטער צייטונג און
האָט דעמזעלכען נאָמען געגעבען אלע זיינע אָב-
געקויפטע צייטונגען. ער האָט יעצט א „ניו יארק
אמעריקען“, „שיקאגא אמעריקען“ א. ז. וו. אין
זיינע לעצטע קאמפיונים אין ניו יארק האָט
מר. הורסט געפאָרדערט די שטימען פון די
וואָטערס אויפ'ן גרונד, אז ער איז אן „אמת'ער
אמעריקאנער“, און שטעלט זיך פאר'ן „אמערי-
קאניזם“, אָהנע פון דעסטוועגען צו ערקלערען
וואָס אייגענטליך ער מיינט דערמיט. איין זאך
איז קלאָר: עס האָט ניט בעדייטעט און עס
קען ניט בעדייטען קיין אַנטי-אימפעריאליזם,
ווייל די דעמאָקראטישע פארטיי, גראדע ווי
מר. וויליאם ראנדאלף הורסט זיינען פערבונדען
מיט דעם אימפעריאליזם: די ערשטע דורך
איהרע טראַדיציאָנען און די אינטערעסען פון
איהר הויפטסיטעקציען — די סייט — און דער
צווייטער — דורך זיין אייגענעם אַתה-בחרתני-
געפיהל און דורך זיינע אייגענע געפילדערן.

עס איז וואָהר, אז אין דעם קאמפיון פון
1900 איז געווען אַ גאנץ שטארקע אַנטי-
אימפעריאליסטישע אַגיטאציע, און די אַניטא-
טאָרס זיינען געווען בריוועניסמען, ד.ה., זיי זיינען
געשטאנען פאר ברייטענע אלע פרעזידענט, אבער
וועגן פון זיי זיינען געווען פאָדערטע. די
מייסטע פון זיי, אויב ניט אלע, זיינען געווען
ניו ענגלאַנד רעפובליקאנער, און אַלד־ליין דע-
מאָקראטען, ד.ה., קאָנסערוואטיווע דעמאָקרא-
טען, וועלכע האָבען בעלאַנגט צו דער דעמאָקרא-
טישער פארטיי איבער איהר פריהערדיגער פרי-
טרייד-פאָליטיק, און וועלכע האָבען זיך געשטיקט
מיט ברייטענע איבער זייער האַס צום איינ-
גרייפערנען אימפעריאליזם און צו רוזוועלט'ן.
עס איז אַ געניגענדע אַנציגונג אויף דעם אור-
שפּרונג פון דעם אַנטי-אימפעריאליזם, ווען מיר
וועלען זאָגען אז זיין צענטער איז געווען
באָסטאָן, מאַסס.

אבער דאָס ביסעל אַנטי-אימפעריאליזם,
וואָס עס איז געווען אין 1900 איז שוין יעצט
טויט, ניט קוקענדיג אויף דעם פאָקט, דאָס דער
„ראדיקאליזם“ פון דער דעמאָקראטישער פאר-
טיי האָט אין דער צייט געמאכט אַוועלכע רעזיגע-
שריטע, דאָס מיר זיינען אַזש אין דער האַפּטונג
אַדער אין דער געפאָהר, דאָס זי וואָל ווערען די
סאָציאליסטישע, אָדער, אַם וועגניסמען, די
אַרבייטער-פארטיי פון די פערזייניגטע
שטאַטען.

געקענט פערדראַפּלען דעם קונץ, האָט ער זיך
בעניגט דערמיט, וואָס ער איז געוואָרען דער
פאָלקאָוויק פון אַ וואָלאַנטירען רעגירענט אין
דער מלחמה. נאָך דער מלחמה, ווען די פראַגע
פון פערטהיילען די עהרע און דאָס אָנגערויבטע
איז פאָרגעקומען פאר'ן אַמעריקאנער פאָלק,
האָבען ווידער די „ראדיקאלע“ אַם העכסטען
געשריען, אז מען דארף אָנהאַלטען אלעס וואָס
מען האָט עראָבערט „מיט דעם בלוט פון אונזערע
פרייע זינן“, און זיי האָבען יעדען שטאַטסמאַן
געטראַשעט מיט אַ פאָליטישען טויט, אויב ער
וועט זיך נור דערוועגען, „אָרונטערצורייסען דעם
פלאַג“ פון דעם יעניגען פלאַץ וואו ער איז
אַרויפגעצויגען געוואָרען דורך „אונזערע וואַפען.“

עס געהט אַרום אַ קלאַנג, אז די דעמאָקרא-
טישע פארטיי איז אַנטי-אימפעריאליסטיש.
דאָס האָט מען צו פערדראַנקען די פיין-
געפוצטע פראַגען אין דער פלאַטפאָרמע,
וועלכע איז אָנגענומען געוואָרען אויף דער
נאַציאָנאַלער קאָנענציען פון דער דעמאָקרא-
טישער פארטיי אין 1900. ווען די „אונפער-
גלייכבארע פיהרער“ האָבען געדענקט, אז דער
אַנטי-אימפעריאליזם וועט זיין אַ בעסערע
„אישו“ און דעםרייספאר דער פרעזידענטשאַפט
ווי די דיסקרעדיטירטע פרייע סילווער אישו.
דער קאמפיון איז געמאכט געוואָרען און פער-
לאָרען געגאנגען און דער אַנטי-אימפעריאליזם
איז פערוואָרפען געוואָרען. אבער אפילו אין
דער צייט וואָס דער אַנטי-אימפעריאליזם איז
געווען די אָפיציעלע אישו פון דער פארטיי, האָט
ער אויך גאָר ניט בעדייטעט אַ חוץ היילע דע-
קלאַמאָציע אין דער פלאַטפאָרמע און אין די
אָפיציעלע דעקלאַראַציענען. אין ווירקליכען
קאמפּ האָבען די דעמאָקראטישע רעדנער גע-
טרייעט אויסצומיידען די אישו, אַ חוץ ווען עס
האָט געקענט בעדייטען „אימפעריאליזם“ אין
דער היים, ד.ה. אַ פערגרעסערונג פון מאַכט
פון דער צענטראַלער רעגירונג. אבער אפילו
אָפיציעל האָט די דעמאָקראטישע פארטיי ניט
פאָרגעשלאָגען קיין ווירקליך אַנטי-אימפעריא-
ליסטישע פראָגראַם. זי האָט ניט פאָרגעשלאָגען
„אָרונטערצורייסען דעם פלאַג“ און אויך ניט צו
פערראַטהען די „ציוויליזירטע מיסיאָן“,
וועלכע איז אַרויפגעלעגט געוואָרען אויף דעם
אַמעריקאנער פאָלק דורך זיין „אונזווייפּעלהאַפּ-
טען שיקוואַל“.

די אורזאכע דערפון איז גאנץ איינפאך:
די דעמאָקראטישע סייט איז דורך-און-דורך
אימפעריאליסטיש. די דעמאָקראטען פון די
נאָרש שפּיעלען נאָכ'ן טאָן פון די סייט און
אַ חוץ דעם זיינען זיי אַזוי בעריהמעריש
פאָטריאָטיש, אז זיי זיינען שוין ממילא
אימפעריאליסטיש. אַן אויסגעשריט פאר'ן
„פלאַג“ איז אימשטאנדע זיי צו געבען דעם

דער תלמוד

פון דר. א. גינזבורג.

6.

שמאי און הלל און זייערע תלמידים.

בית הלל, האָבען דורך דעם אויף אימער אַרױפֿ־געלעגט זייער חתימה אויף דעם גאַנצען כאַראַקטער פון דעם תלמוד. די שפּעטערע תנאים און נאָך שפּעטער די אמוראים האָבען שוין ניט געוואוסט קלאָר די הלכות, און עס זיינען פאַרגעקומען נייע אונענדליכע חלוקי דעות. דער תלמוד איז דאָרום ניט געבליעבען קיין ריינער, קלאָרער געזעצ־בוך; ער איז גיכער געוואָרען אַ מיין זאַמעל־ווערק, וואו עס ווערען דורכגעלױפֿט מערסט און דורכגעפֿלפּולט אַלערליי מיינונגען וועגען ענינים פון געזעץ, אָהנע דאָס רוב צו קומען צו אַ בעשטימטען שלום.

עס זיינען געווען מעהרערע אורזאַכען וואָס האָבען אַרױסגערופֿען דיזע שפּאַלטונג אין די רייהען פון די פרושים גופא. טהייל פון זיי דאַרף מען זוכען אין די סאָציאַל־פּאָליטישע לאַגע פון יענער צייט; אנדערע וויעדער — אין די פערזענליכקייטען פון שמאי און הלל גופא, וועלכע זיינען אויף פערשידענע אופנים געוואָרען בעאיינפלוסט פון דיזע נייע פאַסירונגען.

די לאַנגע מלחמות און רעוואָלוציאָנען אין די צייטען פון די לעצטע חשמונאים האָט שוין ממילא געמוזט פיהרען דערצו, וואָס פיעלע פון די הלכות, וועלכע האָבען ניט געמאָרט פער שריעבען ווערען און זיי זיינען נור איבערגעגעבען געוואָרען פון מויל צו מויל בקבלה, זיינען פער־געסען געוואָרען. דאָן איז געקומען הורדוס דער שרעקליכער, וועלכער האָט ערמאָרדעט דאָס לעצטע ביסעל פון די געבליעבענע תלמידי חכמים, אזוי אז די קבלה, די טראַדיציע, איז אין גאַנצען געוואָרען איבערגעריסען.

דער סנהדרין פון איין און זעכציג, וועלכער איז געווען בעטראַכט אלס די העכסטע אויטאָריטעט אין ענינים פון געזעץ, האָט שוין מעהר ניט געהאַט די גרויסע בעדייטונג וואָס ער האָט געהאַט פריהער. פון איין זייט איז ער גופא צושפּאַלטען געוואָרען אויף צוויי לאַגערען, איינער האָט געהאַלטען מיט דעם „נשיא“ הלל און דער אנדערער מיט דעם „אב בית־דין“ שמאי; פון דער אנדערער זייט האָט הורדוס פון איהם אַוועקגערויבט פיעל פון זיין מאַכט. דער בלוט־דורשטיגער הורדוס וועלכער האָט גע־האַלטען אין איין מאָרדען אונשו־לדיגע מענשען, האָט זיך ניט געקענט פערלאָזען, אז אַזאַ

אַרצייטענס, דערצעהלט דער תלמוד (סנהדרין פ"ח), זיינען ביי אירען ניט פאַרגעקומען קיינע פיעלע מחלוקת, קיינע גרויסע חלוקי דעות בנוגע די ענינים פון געזעץ. אין יעדער שטאדט האָט זיך געפונען אַ סנהדרין פון דריי און צוואַנציג, וואו אַלע שאלות פלעגען ווערען פערענטפערט. אין פאל ווען דער אָרטיגער סנהדרין אין געווען אין ספק, פלעגט די שאלה ענדליך ווערען פאַרגעבראַכט פאר דעם גרויסען סנהדרין פון איין און זעכציג, וועלכער איז געזעסען אין בית המקדש (אין „לשכת הגזית“). דאָרטען פלעגט די פראגע ווערען ענטשיידען לויט דעם פרינציפ פון מאַיאָריטעט: ווי דער רוב פון דעם גרויסען סנהדרין פלעגט פסק'ענען, אזוי פלעגט בלייבען דער דין. זינט עס האָבען זיך אָבער גענומען פערמעהרען די תלמידים פון שמאי און הלל, וועלכע האָבען ניט געלערנט גענוג ("שלא שמשו כל צרכם"), האָבען זיך גענומען מעהרען די מחלוקת און די תורה איז געוואָרען ווי צוויי תורות."

דיזע בעהויפטונג פון תלמוד שטימט פאָל־שטענדיג מיט די געשיכטליכע פאַקטען. עס איז אמת, אז די „תורה שבעל פה" האָט אַלע מאָל געהאַט איהרע שטאַרקע געגנער, פריהער די העללעניסטען און שפּעטער די צדוקים; אבער דערפאר האָט צווישען איהרע אנהענגער און פערטהיירדיגער, צווישען די פרושים, געהערשט אַ פאַלשטענדיגע איינשטימיגקייט. שמאי און הלל זיינען געווען די ערסטע צוויי פרושים, וועלכע האָבען אַרױסגעציגט מיינונס־פערשידענע הייטען אין ענינים פון הלכה.

די מחלוקת און חלוקי דעות צווישען שמאי און הלל גופא זיינען, אמת, געווען זעהר וועניגע, אין גאַנצען נור וועגען פינף הלכות, און אויך דיזע זיינען געווען ניט פון גרויסער וויכטיגקייט (זעה דור דור ודורשיו, פרק י"ח). אָבער די ערסטע שפּאַלטונג איז שוין דורך דעם פאַר־געקומען, און וואָס ווייטער האָבען זיך די מיינונס־פערשידענהייטען אַלץ פערמעהרען, אזוי דאָס ביי זייערע תלמידים (בית שמאי ובית הלל) האָבען זיי דערגרייכט אַריבער דריי הונט דערט (זעה דאָרטען). זיי, די בית שמאי און

דעם עולם, איהם געוועקט צו טהעטיגקייט, צו וויעדערשטאנד ניט נור געגען הורדוס', דעם שקלאף" און זיין דינאסטיע, נור אויך געגען די רוימער, וועמען זיי האבען מיט רעכט בעשודיגט אין אלע צרות. מאכט זיינען אין זייער האס צו דער רעגירונג אוועק אזוי ווייט, אז זיי האבען געפרעדיגט געגען יעדער ארט הערשאפט בכלל; זיי האבען געלערנט, אז "מען טאר קיין נעם ניט רופען "מיין הער" אויסער גאט". אנדערע וויעדער האבען אין די שלעכטע צייטען געזעהן אן, "אתחלתא דגאולה", אן אנפאנג פון משיח'ס צייטען. צווישען זיי האט זיך געפונען דער בעקאנטער יוחנן דער טויפער, וועלכער האט נביאות געזאגט, אז גאט'ס קעניג רייך קומט אן, און האט גערופען דעם עולם צו תשובה.

דיזע פאסירונגען האבען זיך נאטירליך אויך אבערגעפונען אויף דעם אמאל געוועזענעם סנהדרין, וועלכער איז איצט פערוואנדעלט גע- וואָרען אין א מין אקאדעמיע, וואו שמאי און הלל זיינען געווען די ווערטפיהרער. די וויקונג גען וואָס דיזע פאסירונגען האבען געהאט אויף דיזע פיהרער זיינען געווען פערשידענע.

הלל, כטבע א גוטער און שטילער מענטש, א גרויסער מענטשענפריינד און רודף שלום, האט זיך וועגן אָבערגעבען מיט'ן פאליטישען לעבן. הלל איז ניט געמאכט געוואָרען פון דעם שטאַף, פון וועלכען עס קומען אַרויס רעוואָלוציאָנערען, אויף דעם איז ער געווען צו קאלטבלוט, צו פילע איבערלעבט. ער האט גאנץ גוט איינ- געזעהן די אונגעגליכקייט צו פיהרען אן ערפאלג- רייכען קאמפף געגען הורדוס' און זיינע פריינד, די מעכטיגע רוימער; ער האט גאנץ גוט גע- וואוסט, אז אזא רעוואָלוציאָן קען פיהרען צו דעם גענצליכען אונטערגאנג פון אידישען פאלק, און ער האט דאָס געפרעדיגט מעסיגקייט, ער האט דאָס זיך געזוכט צוצופאסען צו די נייע פאליטישע אומשטענדען. ער האט זיך, ווי עס ווייזט אויס, אין גאנצען מיאש געווען פון דער האפנונג, אז דאָס אידישע פאלק זאָל אין גיכען קענען צוריק געווינען זיין פאליטישע זעלבסט- שטענדיגקייט. ער האט געזעהן דעם קיום פון דער אידישער אומה ניט מעהר אין איהר פאלי- טישער זעלבסטשטענדיגקייט, זאָנדרן אין איהר קולטור, אין איהר רעליגיאָן. ער האט דאָס אוועקגעלעגט זיין גאנצע ענערגיע אויף א קול- טורעלע ארבייט. ער איז געווען, ווי הערר תלמודי דריקט זיך אויסגעצייכענט אויס, א "רוחני" (זעה: השלח, כרך ח', התלמוד, פון תלמודי).

אַלס אַזעלכער האָט הלל געהאַט אַ גרויסע נייגונג צו פּשרה־מאַכעריי, צו דאָס וואָס מען רופט אויפ'ן היגען לשון קאַמפּראָמיסלעריי. דיזע נטיה זיינע זעהט מען אַרויס ניט נור בלוגע זיין האַלטונג צו הורדוס', נור אויך אין זיינע רעליגיעזע און מאָראַלע אַניכטען. דער שטרענג-

סנהדרין, וואו עס געפינען זיך אַזעלכע מענטשן ווי שמאי און הלל, וועט זיין א בלינדער ווערק- צייג אין זיינע הענד און סאַנקציאָנירען אַלע זיינע מאָרדטהאַטען. ער האָט דאָס געגרינדעט זיינע אייגענע געריכט־הייזער, א מין אייגענעם סנהדרין, וואו דער פאָרזיצענדער פלעגט זיין דער כהן גדול, איינער פון יענע כהנים וועלכע וועלכע הורדוס פלעגט, ווען ער פלעגט דארפן, ערהויבען צו דיזען הויכען פאָסטען, און אויף וועלכען ער האָט זיך געקענט פערלאָזען. דורך דיזען סנהדרין האָט עס הורדוס דורכגעפיהרט אַלע זיינע שאַנדטהאַטען (זעה: דאָרנבערג, משה ארזי ישראל), דער רעוואָלטאַט דערפון איז געווען, אז דער סנהדרין הגדול האָט כמעט אין גאַנצען פערלאָרען זיין פאָליטישען ווערט און האָט געקראָגען דעם כאָראַקטער פון אַן אַקאדעמיע.

אבער ניט נאָר איז דאָס פאָלק בערויבט געוואָרען פון זיינע פאָליטישע פרייהייטען; אויך די עקאָנאָמישע לאַגע איז געוואָרען אַלץ ערגער און ערגער. אום אויפצוהאַלטען זיין דעםפאָ- טישע הערשאַפט איז הורדוס געצוואונגען געווען צו בילדען אַ שטענדיגע שטעהענדע אַרמיע. ער האָט אָבער גאנץ גוט געוואוסט, אז דאָס פאָלק האסט און פערזאכטעט איהם; ער האָט דאָס ניט געהאַט קיין צוטריען צום פאָלק און האָט זיך געדונגען פּרעמדע סאַלאַרטען. דערצו האָט ער שטענדיג געזוכט געפּעלען צו ווערען די רוימישע הערשער דורך גרויסע און רייכע מתנות; דאָן האָט ער זיך אָבערגעבען מיט בויען נייע גרויסאַרטיגע געביידען. דאָס אַלעס האָט געפאָרדערט פיל גלד, און דאָס האָט געמוזט גענומען ווערען פון דעם אַרימען פאָלק דורך נייע שווערע שטייערען.

די כהנים פון זייער זייט האָבען אויך ניט געשוויגען. זיי האָבען גענומען זייערע תרומות און מעשרות א. ד. גל. פשוט מיט געוואלט, "אַנרייכערדיג אויפ'ן פאָלק זייערע שקלאפּען מיט שטעקענס אין די הענד". דאָס האָט, נאך טירליכערווייז אַרויסגערופען גרויס אַנצופריע- דענהייט ביין פאָלק. איבערהויפט זיינען פער- האסט געוואָרען די "מוכסים" (די שטייערן- קלייבער), וועלכע האָבען זיך ניט ענטזאגט פון די ברוטאַלסטע מיטלען אום אויפצוהאַנהען די צינזען. די "מוכסים" זיינען בעטראכט געוואָר- רען אַלס די ערגסטע מענטשן; דער נאָמען "מוכס" איז געוואָרען אַ שימפּפּוואָרט, און מען האָט זיי זאָגאר גע'פּסול'ט אַלס עדות. דעם האסט צו די מוכסים געפינט מען ניט נור אין תלמוד, נור אויך אין עוואַנגעליום. דאָס פאָלק, אַלס אַ גאַנצעס, איז געווען צו אונטערדריקט, צו אַרעם און יעדערנעשלאָגען, אז עס זאָל קענען דענקען וועגען אַ רעוואָלוציאָן געגען די אייזערנע מאכט פון הורדוס. אבער דאָ און דאָרטען האָבען זיך געפונען צווישען די בערג און אין די הייהלען גרופען פאטריאַטען, וועלכע האָבען געמונטערט

איז געווען א ביזנער און א מעגשענפיינער, ווי מען קען עס ארויסדרינגען פון מאנכע שטעלען אין תלמוד. עס האט מיט ש מ א י געטראפן דאס, וואס עס האט אזוי אפט פאסירט מיט פיעלע אנדערע גרויסע און גוטע מענשען, וועלכע האבען געקעמפט פאר אזא זאך, וואס איז גע- שיכטליך פעראורטהיילט געווען צום טוידט. די שפעטערע דורות האבען זיי נישט פערשטאנען און עס האט זיך וועגען זיי געשאפען אַלערליי לעגענ- דען. ווען וואשינגטאָן וואָלט געוואָרען בעזיענעט אנשטאט צו זיין דער זיענער, וואָלט מסתמא די לעגענדע געהאט צו דערזעהלען וועגען איהם גאָר אנדערע מעשיות, נישט דעם שבה, אז ער האָט קיינמאָל קיין ליגען נישט געזאָגט...

אין זיין פריוואט־לעבען איז שמאי העכסט וואהרשיינליך געווען פונקט אזוי פריינדליך ווי הלל אליין. איינע פון זיינע לעהרען, וועלכע גע- פינט זיך אין „אבות“ לויטעט: — „הוי מקבל את כל האדם בכבוד פנים יפות“ — עמפפאנג יעדען מענשען מיט פריינדליכקייט. אלס א כלל־טהוער האט ער אָבער געהאט גאנץ אנדערע אייגענשאפטען אלס זיין צייטגענאָסע הלל. פריהער פון אלעס איז ער געווען א געגנער פון אירגענדר וועלכע פשרות, דער פרינציפ, דאס געזעץ איז ביי איהם געשטאנען העכער ווי אלעס. די טראדיציע איז געווען ביי איהם הייליג און ער האט פון איהר נישט געוואלט אָבטרעטען אויף א האַרד. דאָס האט שוין אויך געבראכט דער- צו, וואָס ער האט נישט געוואלט אנערקענען די נייע מרות, וועלכע הלל האט דאס איינגעפיהרט אין דער פאָרשונג פון דער תורה. די אלע חלומי דעות פון שמאי און הלל און שפעטער צווישען זייערע תלמידים שטאַמען אַם מייסטען דערפון, וואָס שמאי איז געשטאַנען שטאַל און איינען פאר דער קבלה, פאר דער אלטער טראדיציע, וועהרענדר הלל און זיינע תלמידים האָבען אין דערזעלבער צייט געטראָפן זעהר פיעל געוויכט אויף די „מדות“, און איבעראַל וואו די קבלה איז נישט געווען אין גאנצען קלאָר אָדער האט נישט מעהר איינגעשטימט מיט די נייע בעדירפניסע, פלעגען זיי זיך פערלאָזען אויפ'ן שכל, אויף דער קאָגיק.

שמאי איז נישט געווען איינער פון די יעניגע, וועלכע פרעדיגען וואסער פאר אנדערע און אליין טרינקען זיי וויין. ער האט אויף זיך מחמיר געווען פיעל מעהר ווי אויף אנדערע. ער האט זיינעם א קינד געצוואונגען צו פאסטען אום יום- כפור, און ווען זיין שוור האט געבוירען א אינגל אום סכות, האט ער ארויסגעקוקט די בעט אונטער'ן סכך, כדי דאָס נייגעבוירענע קינד זאָל יוצא זיין מיט דער מצוה פון סוכה (זעה: דור דור ודורשיו).

ער פערשטעהט זיך, אז פאר אונז איצטער קענען אַזעלכע איבריגע חומרות נור אויסווייזען גאנץ ווילד און משונה'דיג. אין יענער צייט אָבער האָבען זיי געהאט א גאנץ וויכטיגע בע-

גער פרינציפ איז פאר איהם נישט געווען וויכטיג, ווען עס האט זיך געהאנדעלט „משום תקון העולם“, צוליבע דעם וואהלזיין פון דער געזעל- שאפט. צוליב דיוען משום „תקון העולם“ האט ער זאָגאר איינגעפיהרט אַזעלכע זאכען, וואָס זיינען געווען אויסדריקליך געגען דער תורה, ווי (ז. ב. דעם פרובול. *)

אַלעמען איז בעקאַנט די מעשה מיט'ן פרעמדען, וועלכער האט זיך געוואלט מגיר זיין בתנאי, אז מען זאָל איהם אויסלערנען די תורה אויף איין פוס, אויף איין כלל. דער סטריקט פרינציפיעלער ש מ א י האט דערפון נישט גע- וואלט וויסען און האט דעם צוקינפטיגען גר ארויסגעטריבען מיט בזיון: מען קען נישט אויס- לערנען די תורה אויף איין כלל; מען מוז אָנ- נעהמען די גאנצע תורה, ווען מען וויל זיין א איד. הלל דאָנעגען האט דאָ געפונען אן אויס- וועג, און האט איהם געגעבען דעם בעריהמט געוואָרענעם ענטפער: „דעלך סני להכריף לא תעביד זו הי כל התורה כולה ואיך פירושה הוא זיל גמור“ (שבת, ל"א) — וואָס דו האסט פיינד זאָלסטו נישט טהון דיין נעקסטען, דאָס איז די גאנצע תורה, די איבריגע איז א פירוש, געה לערן. אין דיוען ענטפער איז געלעגן א שטיק פשרה־מאכעריי, וואָרום עס איז לחלוטין נישט אמת, אז דאָס איז די גאנצע תורה. דער אויס- דרוק גופא איז אויך געווען א שטיקעל פשרה, ווייל די תורה פערלאָנגט פיעל מעהר. זי פאָר- דערט: „ואחבת לרעך כמוך“ — דו זאָלסט ליבען דיין נעקסטען ווי זיך זעלבסט.

אין תלמוד (שבת, ל"א) ווערט דערזעהלט פון נאָך צוויי גרים, וועלכע זיינען פריהער גע- גאנגען צום אלטען שמאי און ער האט זיי ביידען ארויסגעיאָגט מיט חרפות, וועהרענדר הלל האט זיי מגיר געווען. איינער פון די גרים האט זיך געוואלט מגיר זיין בתנאי, אז ער זאָל ווערען א כהן גדול; דער אנדערער וויעדער האט נור גע- וואלט אנערקענען די תורה שבכתב, אבער נישט די תורה שבעל פה. אויך אין דיוע ביידע פעלע איז שמאי געשטאַנען אויפ'ן פרינציפיעלען שטאַנדפונקט, וועהרענדר הלל האט זיך אריינ- געלאָזען אין א פשרה.

עס איז נישט וויכטיג, צו די מעשיות זיינען היסטאָרישע פאקטען אָדער שפעטערע לעגענ- דען; זיי ווייזען יעדעפאלס זעהר באַראַקטערי- סטיש צו פערשטעהן די פערזענליכקייטען און די וועלט־אנשיאונגען פון שמאי און הלל.

* * *

עס איז אַבסאָלוט נישט אמת, אז ש מ א י

(*) לויט דעם דין פון דער תורה דאַרף איינער ביי דעם צווייטען נישט מאַהנען קיין חוב, ווען דער שטעה־יוואָר איז אַריבער. דאָס אַנמליהענע געלד פלעגט אויף אַזא אופן געהן פערלאָרען, אזוי אז דער עולם האט זיך ענטזאָגט צו מאַכען הלאות, הלל האט דאַרם אינגעפיהרט דעם פרובול.

געווען וואָס מעהר צו דערווייטערען זיך פון די בענאכבארטע פעלקער, הויפטזעכליך פון די רויז מער, מיט וועלכע הורדום און זיינע יורשים זיינען געווען גאנץ נאָהענטע מחותנים. מען טאָר ניט עסען זייער ברויט, טרינקען זייער וויין, געברויכען זייער בוימעל, זיך מתחתן זיין מיט זיי. דאָס איז געווען אַ מיין פאָליטישער פראָג טעסט. פאר די תלמידים פון שמאי זיינען דיעזע גזרות געווען אזוי וויכטיג, אז זיי האָבען זיך ניט צוריקגעהאלטען פון צו געברויכען געוואלט געגען די תלמידים פון הלל. די שמאי איטען האָבען אין דיעזע גזרות געזעהען אַ מיטעל פאר דעם קיום האומה און האָבען דערפאר בעטראכט די הלל'איטען אַלס פשוט'ע פעררע טהער, ווייל זיי האָבען ניט געוואלט מסכים זיין אויף דעם. דיעזע גזרות האָבען מעהר געטראָגען אַ נאציאָנאל פאָליטישען כאַראַקטער אַלס אַ רעליגיעזען.

עס פערשטעהט זיך, אז די רעגירונג פון הורדום און זיינע נאכפאלגער האָבען ניט געקענט קוקען גלייכגילטיג אויף אזא מיין טהעטיגקייט, בפרט ווען אַ גרויסער טהייל פון בית שמיא האָבען גענומען אַ שטארקען אַקטיווען אַנטהייל אין אויפנומען דאָס פאָלק צו אַ רעוואָלוציאָן, אַראַבצואוואַרפען פון זיך דעם שווערען יאָד פון דעם פערהאַסטען „אדומי“ מיט די רוימער. טויזענדער און טויזענדער פון זיי זיינען ער מאַרדעט געוואָרען מיט אַלערליי מיתות משונות, אבער, ווי עס איז געזעהנליך דער פאל, אָהן שום ערפאָנג. פון די קברים פון די מאַרטירער זיינען אויסגעוואַקסען נייע קעמפפער. דאָס זיינען געווען די תלמידים פון שמאי, וועלכע זיינען שפעטער געוואָרען די פיהרער פון די רעוואָלוציאָנערען, וואָס זיינען בעקאנט אונטער דעם נאָמען „קנאים“ אָדער צעלאטען. דאָס זיינען זיי געווען די פיהרער פון יענע וואונדער באַרע העלדען, וועלכע האָבען מיט אזוי פיעל אונכעשרייבליכען מוט, מיט אזוי פיעל אונער הערטער גבורה, מיט אזוי פיעל מסירת נפש, גע פיהרט אזוי לאנג און אזוי האַרטעקייט יענע שוידערליכע, האַפנונגסלאָזע מלחמה געגען די אונזעהליגע לעגיאָנען פון די רוימער, וועלכע האָט זיך געענדיגט מיט דעם צווייטען חורבן.

„לויט זיין פרוכט דערקענסטו דעם בוים.“ יענע „קנאים“, וועלכע האָבען ביז זייער לעצטען טראָפען בלוט געקעמפפט פאר דער אונאבהער יגקייט פון זייער פאָלק, זיינען געווען די תלמידים פון שמאי.

יענער צווייפּעלשאפטער העלד ראַגענען, וועלכער האָט זיך, לויט דער לעגענדע, אַרויס גע'גנב'עט פון דער בעלאַגערטער שטאָרט, אום אויסצו'שטעל'ן ביים רומישען גענעראַל די שטאָרט יבנה, וואו מען זאָל קענען לערנען און פערשרייטען די תורה, איז ניט געווען קיין אנדערער ווי רבן יוחנן בן זכאי, א תלמיד פון הלל הזקן.

דייטונג. דאָס איז געווען אַ מיין פראָטעסט געגען דער פשרה-מאכעריי. אין דעם איז גע'לעגן אַ הייסער וואונש צו ערהאַלטען די גאנצ' קייט און די ריינקייט פון דעם נאציאָנאלען טיפ. און דערפאר זיינען די אלע פאָלקס'מנהגים און טראַדיציאָנען בעטראכט געוואָרען פאר היינ' ליג. עס איז מערקווירדיג, אז אין אלע צייטען, ווען דער קיום פון דער גאנצער אומה איז געווען אין געפאָהר, האָבען זיך שטענדיג די אידישע חכמים געזוכט צו בעשיצען דערמיט, וואָס זיי האָבען בעשאַפען. נייע גזרות און איינ' געפיהרט נייע חומרות. אזוי, צום ביישפּיעל, איז געווען דער פאל מיט די „חסידים“, וואָס ווען דער דרוק פון אויסען איז געוואָרען שטארק, האָבען זיי געפיהרט אַקאמפּהמיטרי העלעניסטען, און אזוי איז אויך געווען דער פאל מיט שמאי און זיינע תלמידים, וועלכע זיינען שטענדיג געווען די מחמירים, ווייל זיי האָבען געגלויבט דורך דעם צו פערזיכערען דעם קיום האומה. ביי דיעזע געלעגנהייט איז כדאי צו בעמערקען, אז דאָס איז געווען שמאי, דער גרויסער מחמיר שמאי, וועלכער האָט ערלויבט צו פיהרען אַ מלחמה אום שבת, גראַדע אין דעם פאל איז שמאי געווען אַ מקיל. (זעה: שבת, י"ט; התלמוד פון „תלמוד“; השלח, כרך ח').

דיזער מאַטיוו איז אויך געווען די אורזאכע, ווארום שמאי און זיינע תלמידים זיינען געווען אזוי שטארק געגען גרים: זיי האָבען פשוט גע'וואלט ערהאַלטען די ריינקייט פון דער אידישער ראַסע. עס איז אָהן צווייפּעל, אז דער בעריהמר טער ווערטעל „קשים גרים לישראל כספחת“ — אז גרים זיינען ווי אַ קרעץ אויפ'ן אידישען קער פער, שטאַמט פון די שמאי'איטען. עס איז אויך מעגליך, אז מיט דיעזע שטעלונגן זייערער בנוגע צו די גרים האָבען זיי געוואָלט אויסדרוקען זייער האַס און פעראַכטונג צו הורדוס'ן און זיין דינאַסטיע.

לויט ווי דער תלמוד דערצעהלט האָט צוויי שטען די תלמידים פון שמאי און הלל געהערשט אַ פאָלשטענדיגע פריינדשאַפט (זעה יבמות, י"ג), אַבואָהל זיי האָבען אין פיעלע ענינים ניט מסכים געווען. דאָך ווערט דערצעהלט פון איין פאל, וואו די תלמידים פון שמאי זיינען בע'פאלען מיט זייער שווערדען אויף די תלמידים פון הלל, און האָבען זיי געצוואונגען אונטער צוגעבען זיך. געהאנדעלט האָט עס זיך דאמאלס וועגען די בעריהמטע אכטצען גזרות. צווישען דיעזע גזרות זיינען געווען פיעלע, וועלכע זיינען געווען גאנץ אַלטע, ווי צום ביישפּיעל די גזרה פון טומאה אויף חוץ לארץ. ווען די צייטען זיינען געווען רוהיגע, פלעגט קיינער אויף זיי ניט אכטונג געבען; ווען די צייטען האָבען אבער אָנגעפאנגען צו ווערען שווערער, האָט מען זיי ווידער בענייעט (זעה גרעמין).

די כונה פון דיעזע אכטצען גזרות איז

גילטיג די ערקלערונג, וועלכע איז שוין אויבען געזאגט געווארען, און וועלכע מיר וועלען דא בקיצור ווידערהאלען:

די בית שמאי האבען פריהער פאר אלץ געזארגט וועגען דעם קיום פון דער אומה אויף איהר אייגענעם לאנד. נאך זייער מיינונג קען די תורה נור דאן ריכטיג אָבערהיט ווערען, ווען די אידען וועלען קענען פיהרען זייער אייגענעם נאציאנאל-פאליטישען לעבען. זיי זיינען געווען, ווי הערר תלמודי דריקט זיך אויס, „מדיניים“, זיי האבען געגלויבט אין אן אייגענע מדינה, נור דאמאלס וועט זיך קענען ערהאלטען דער טיפ פון דער אידישער נאציאנאליטעט. דער פאר זיינען זיי שטענדיג געווען די מחמירים אין אלע יענע ענינים, וואס האבען געהאט אלס אויפגאבע די אָבוונדערונג פון דעם אידישען פאלק.

די בית הלל דאגעגען האבען געגלויבט, אז דאס אידישע פאלק קען אין ערגסטען פאל אויך אויסקומען אָהן א לאנד — די תורה אלליין איז גענוג. די רייניקייט פון דער ראסע איז ניט אזוי וויכטיג, גרים זיינען ווילקאמען, און וואס מעהר גרים אלץ בעסער. מען דארף דארום זעהן צו מאכען די תורה מעהר צוגענגליך צו די אלע ארומיגע פעלקער; ניט אזוי דער בוכשטאב ווי די אינערליכע כונה איז וויכטיג. די בית שמאי האבען געוואלט מאכען די תורה מעהר נאציאנאל; די בית הלל — מעהר אוניווערזאל.

דער צווייטער וויכטיגער פונקט, וואס מען מוז נעהמען אין אנבעטראכט ביים וועלען זיך ערקלעהרען דעם גרונד פון דינע מיינונגס-פערשידענהייטען, איז — די „מדות“, וועלכע הלל האט איינגעפיהרט, און ניט מיט אלע פון וועלכע שמאי איז געווען איינפערשטאנדען. שמאי און זיינע תלמידים האבען זיך אין זייערע „הלכות“ פיעל מעהר פערקאצען אויף דער טראדיציע, ווי אויף די מדות. דער שטארק-סטער ארגומענט פון די שמאי'אטען פלעגט זיין: „אזוי און אזוי האבען מיר בקבלה“. געגען דער טראדיציע האבען קיינע שכל'דיגע דריידלעך ניט געקענט העלפען.

די ווייטערע היסטארישע פאסירונגען האבען, אמת, ארויסגעצייגט, אז רבן יוחנן בן זכאי איז געווען גערעכט, אז נאך אלעם דעם האט דאך זיין „קולטורעלער צענטער“ אויס-געהיט דעם אידישען פאלק פון גענצליכען אונ-טערגאנג, אבער כאראקטעריסטיש איז עס דאך... און ווייל הלל'ס תלמידים זיינען געווען אזעלכע גרויסע חכמים און האבען גאנץ קאלט-בלוטיג געקענט זעהן פאראויס, אז די מלחמה געגען די רוימער קען ניט האבען קיין ערפאלג, איז טאקע דארום געבליבען, אז זיי זיינען גערעכט, אז „הלכה כבית הלל“ — דער דין בלייבט ווי בית הלל. די מעהרסטע שמאי'אטען זיינען אומגעקומען אין דער גרויסער מלחמה. יא, „הלכה כבית הלל“ — עס איז געבליע-בען א אידיש פאלק, וואס איז פונקט ווי הלל געווארען דוורכאויס א „רוחני“; א פאלק וואס האט א תורה, אבער האט קיין לאנד ניט.

* * *

א. ה. ווייס, אין זיין בעקאנטען ספר „דור דור ודרושו“, רעכענט אויס דריי הונדערט און זעכצעהן מחלוקת צווישען בית שמאי און בית הלל. א גרויסער טהייל פון דינע מחלוקת זיינען וועגען ענינים פון טומאה און טהרה (פון ריין און אונריין), וואו די בית שמאי זיינען כמעט אלע מאל די מחמירים, ווייל די היפטיכונה פון דינע אלע געזעצע איז געווען, ווי עס איז שוין בעמערקט געווארען, וואס מעהר אָבצוונדערן דאס אידישע פאלק פון די ארומיגע שכנים. דאן קומט וועגען שבת און יום טוב, וואו זיי אונטערשיידען זיך אין צוויי און פופציג הלכות. אויך דא זיינען די בית שמאי די מחמירים אין אלע אויסער זעקס. וועגען ענינים פון אנריקולטור (זרעים), פאמיר-ליען-לעבען (נשים), געלד-פראגען (נזיקין) און קרבנות (קדשים) זיינען שוין די מחלוקת וועניגער. דערביי איז צו בעמערקען, אז די פעלע וואו די שמאי'אטען זיינען די מקילים, זיינען פראפארציאנעל שוין מעהר.

עס איז איצטער נאטירליך אונזענגליך אויסצוגעפינען דעם פרינציפיעלען גרונד פון יעדער מחלוקה בעזונדער. בדרך כלל איז אבער

די סאציאליסטישע קאלאניע „ניו-הארמאניע“

פון א. ש. זאקס

פעסט איבערצייגט, אז די גאולה פון אלע מענש-ליכע צרות קען לייכט קומען, ווען נור די מענשען אליין זאלען דאָס וועלען. און ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס זיינע פראַיעקטען צו פערניכטען דאָס פריוואַט-אייגענטום האָבען ביי זיינע חברים אויסער שפאָט און געלעכטער ניט אַרויס-גערופען, האָט ער זיך בעשלאָסען אליין צו וויי-זען דעם ערשטען ביישפּיעל, און זיך נעהמען צו דער אַרבייט. אין די צוואַנציגער יאהרען פון פאַריגען יאהרהונדערט נעהמט זיך אונזער בע-גייסטערטער סאציאליסט דורכצופיהרען זיין פלאַן מכוּח אל הפועל. ער ברעכט איבער זיין טעהטיגקייט, וואָס איז געווען געווינדמעט די אַר-בייטער און קאָנום-פּעראיינען, פערלאָזט זיין היימאט, ניט איבער די געשעפטען פון ניר-לאַנארק זיין עלטסטען זוהן, און פאַהרט קיין אַמעריקא, צו לעגען מיט אייגענע הענד דעם ערשטען שטיין פאר די „מלוכה פון שלום און ליכע“.

אין אַמעריקא, אין שטאַט אינדיאַנאַ (מעקסיקא) קויפט אָוען פיר 150,000 דאָלאַר 30,000 אַקער לאַנד אין אַ פּערוואַרפּענעם, וועניג בעזעצטען ווינקעל, וועלכער האָט געהערט אַ רעליגיעזער געמיינדע „האַרמאָניע“. משנה השם זייענדיג אויף ניו-האַרמאָניע, איז אָוען צוגעטרעטען צו דער אָרגאַניזאַציע פון דער נייער, שוין לאַנגערוואַרטעטער געזעלשאַפט. דער הויפט-פּרינציפ פון דער נייער געזעלשאַפט איז געווען: „גלייכע רעכטע פאַר אלע ער-וואַסערענע, אָהן אונטערשיעד פון געשלעכט און שטאַנד, און גלייכע פּפליכטען, לויט די גייס-טיגע און קערפּערליכע פּעהיגקייטען.“

אויספיהרליך האָט אַ תּלמיד פון אָוען פאַרמולירט דעם פּראָגראַם פון דער סאציאַלי-סטישער געמיינדע „ניו-האַרמאָניע“, דורך פאַל-גענדע גרונדזעצע (תּקנות):

(1) דער צוועק פון דער אַסאַסיאַציע איז ניט אַרונטערצוברענגען די רייכע אויף דער מדרגה פון די אַרעמע, זאָגנערן אַלעמען צו פער-זאָרגען זעהר פיעל גליק, פיזישע און גייסטיגע רייכטומן.

(2) די קאָאָפּעראַטיווע געמיינדע מוז זיין געבויט אויף די יסודות פון דער אונבעגרענצ-טער פרייהייט. קיינעם מאָר מען ניט נויטען אַריין-אָרער אַרויסצוטרעטען פון איהר.

(3) אלע אַרבייט מוז זיין פרייוויליג; מען מוז זוכען מיטלען, אום די אַרבייט אין דער גע-

עקאָנאָמישע אונגלייכהייט, די אַרזאָכע פון אַלערליי קרענק און כל המיני חולאת'ן, וועלכע בע-לאסטען און שוואַכען אָב אונזער געזעלשאַפטליכען אָרגאַניזם, — האָט זיך פון אייביג אָן געוואָר-פען און געשטאַכען ווי אַ דאָרן

אין די אויגען פון די אמת'ע, ניט פער'צבוע'צע-וועטע פאַלקס-פריינד. עס איז אויך פאַר-קיינעם קיין סוד ניט געווען, אַזשולדיגאין דעם איז דאָס רעכט פון פריוואַט-אייגענטום אויף די פראָדוקצאַנס-מיטעל. שוין דער גריכישער פילאָזאָף פּלאַטאָ האָט איינגעזעהן, אַז אום צו בעשאַפען אַ האַרמאָנישעם, גלייכעס לעבען צווישען מענשען, מוז מען קודם כל פטור ווערען פונ'ם „מיין“ און „דיין“, וואָס שמיעדען צו די מענשען, און לאָזען זיי ניט אַרויס פון די 'אמות פון די קלייניקע, עקאָמיסטישע, וואָכע-דיגע אינטערעסען. אויך אין דעם פערפיינסטער-טען, פערבמאַרעטען מיטעל-אַלטער איז ניט זעלטען אויפגעקומען דער געדאַנק, אַז דאָס מענשליכע עלענד וועט נור דאָן פערשווינדען, ווען די געזעלשאַפט וועט נור זיין געבויט אויף קהל'ישע אייגענטום, אויף סאציאַליסטישע יסודות. עס האָבען אויך ניט געפעהלט פובלי-ציטישע, ווי אויך קינסטלערישע טאַלענטפאַלע שילדערונגען, וואָס זייער צוועק איז געווען צו בעווייזען, אַז אַ סאציאַליסטישער אָרגאַניזם וועט אונזער צרה'דיגע וועלט קענען פערוואַנד-דעלט ווערען אין אַן אמת'ן גן עדן, און די פער-השק'טע, פעראַרעמטע מענשען — אין פרייע, גלייכע בירגער. קיינער אָבער האָט ניט פּריר-בירט דורכצופיהרען פראַקטיש דעם סאציאַליז-מוס אין לעבען. די פערשידענע קריטיקער פון היינטיגען געזעלשאַפט, וועלכע האָבען מיט אַזאַ גרויסע התלהבות געפּרעדיגט פאַר „אַ סאציאַלי-סטישע סיסטעם“ האָבען אין אמת'ן אליין זעהר וועניג אמונה געהאַט אין דעם. אויף דעם סאָ-ציאַליזמוס האָבען זיי אליין געקוקט, ווי אויף אַן „אטאָפּיע“, וואָס קען אין פראַקטישען לעבען ניט פערווינדליכט געוואָרען.

דער ערשטער, וועלכער האָט זיך ניט בע-נוגענד בלויז מיט עצות געבען און אויפשטעלען סאציאַליסטישע פלענער, נור צו רעאליזירען און פערקערפערן דעם סאציאַליזם איז געווען ראָבערט אָווען.

אָוען האָט ניט נור געגלויבט, ער איז געווען

שאפט קען ווערען אויפגעשטעלט דורך די שמו-
ציגע הענד פון די אונפערפאלקאמטע, אונאויפ-
געקלערטע מענשען פון אונזערע דורות.

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז דיזע
טהעאָרעטיש אזוי שעה אויפגעצייכענטע, „קאָ-
מוניסטישע קאלאניע פון גלייכהייט“ האָט פראַק-
טיש אין גיכען געמוזט בטל ווערען.

אויסער אַ קליינער צאָהל ענטהוואַסטען,
בעגייסטערט מיט'ן אמת'ן ווילען מיטצוהעלפֿען
אַזעלכע דורכצופיהרען זיין אידעע אין לעבען,
זיינען די מיטגלידער פון דער קאלאניע בע-
שטאנען פון אַ מין ערב רב, וואָס האָט גע-
שטרעבט בלויז צופריעדענצושטעלען די קליינע
פערזענליכע אינטערעסען, אָהן שום התלהבות
פאר דער גרויסער זאך. אלערליי ספעקולאנטען,
שטרעכער, פוילענצער, בלאָפערס, אייגעננאָציגע,
וועלכע זיינען, ווי מען האָט געקענט פאַראויס-
זעהן, געווען ניט וועניג אין ניר-הארמאניע,
האָבען זיך ניט געקענט אונטערוואַרפען דעם
סדר און דער דיסציפלין, וואָס איז די ערשטע
בעדינגונג פון אזא מין צוזאמנעלעכען. נאָך אַ
קורצער צייט האָבען זיך אָנגעפאנגען אין קאלאָ-
ניע פּעראַיבעלס, רכילות און מחלוקת צווישען
די מיטגלידער. יעדער האָט געוואָלט זיין דער
אויבער-אָן און האָט געוואָלט אין דער קאָמוני-
סטישער געזעלשאַפט דורכפיהרען זיין אינדיוויד-
וועלען ווילען, ניט קוקענדיג צי דאָס איז פאַר'ן
כלל גוט אָדער ניט.

מענשען, וועלכע האָבען בעקומען זייער
ניקה אין אזא סביבה, וואָס איז דורכגעווייקט
מיט אלע קליינליכע תאות און געפיהלען, וואו
די מדות, געוואָהנהייטען, כאַראַקטערען און
ייגונגען האָבען זיך ענטוויקעלט אויפ'ן סמך
פונ'ם קאמפּה פון מענשען צווישען זיך, וואו
די אונבעגרענצטע קאָנקורענץ ענטוויקעלט קנאה,
שנאה צווישען די מענשען, וואו איינער קען דעם
צווייטען ניט אָנזעהן און וואָלט איהם וועלען
לעבעדיגעהייט פערשלינגען — אזוינע מענשען
זיינען ניט פעהיג צו זיין די עשרה ראשונים
פון אזא געזעלשאַפט, וואו די טובת הכלל דאַרף
זיין דער תוך, דער קערן פון אלע פערלאנגען און
שטרעבונגען. דאָס מאַטעריאַל איז נאָך צו פער-
ווילדעט, אונאַריי און קען ניט בענוצט ווערען
אַלס יסוד פון אזא פראַקטפאלער, ערהאבענער
געביידע, אין וועלכער עס דאַרף הערשען שלום,
ליעבע און אהדות. די בעגייסטערונג און אמת'ע
התלהבות פון איינציגע מענשען איז ניט אים
שטאַנד אריינצובלאָזען אַ רוח חיים און אויפ-
לעבען די אויסגעטרוקענטע צורייצטע דורך די
דאגות חיונה מענשען, און ניט געפינענדיג קיין
אַבקלאַנג מוז יעדע בעגייסטערונג אָבגעקיהלט
און אויסגעלאָשען ווערען. אַ בלומען-דארטען
אין אַ פינסטערען, טרוקענעם, פון האַרטען פעלי-
זען בעשטעלענדען מדרג, קען זיין פרישקייט
לאנג ניט אָנהאַלטען, און מוז גיך וועלסקען.
די נייע סאציאליסטישע אָרדנונג פאַרדערט

מיידנע זאָל קיינעם ניט זיין דערווידער; פאר
די אונגעזונדע, ניט אנגענהמע פריקער ארבייט,
זאָל, ווי ווייט מעגליך, אנגעווענדעט ווערען
מעכאַנישע מיטלען.

(4) די פראָדוקטען צו בעפריעדיגען די
פיזיאָלאָגישע און גייסטיגע בעדירפניסע, מוזען
פראָדוצירט ווערען דורך די גאנצע געמיינדע;
יעדער דאַרף טהון די ארבייט, צו וועלכע ער
האָט מעהר נייגונג און פעהיגקייטען אין הסכם
מיט דעם כלל'ס אינטערעסען.

(5) עס מוז זיין קהל'שע אייגענטהום
אויפ'ן באַדען, הייזער און אנדערע אונבעוועג-
ליכע גיטער, ווי אויך אויף די אינסטרומענטען,
רויהע מאַטעריאַל, וואָס איז בעשטימט פאר די
פראָדוציאָן, אזוי אויך אויף אלע אנדערע זאכען,
בעוואוסט אונטערן נאָמען „קאפיטאַל“ אין
ברייטשטען זין פון וואָרט, ד. ה., אַלעס, וואָס
איז נור ניט בעשטימט צום אונמיטעלבאַרען
געברויך.

(6) די פראָדוקטען, וועלכע זיינען בע-
שטימט צום אונמיטעלבאַרען געברויך, וועט מען
בעקומען אין קהל'שע מאַגאַזינען און זיי געהען
איבער אין פרויאַט-דיאָיגענטום אין'ם מאָמענט
פון געברויך. כּונגע די זאכען, וועלכע ווערען ניט
אויף אַ מאָל פערברויכט, ווי די דירות, מעבלע,
קענען זיי אימיצען געהערען בלויז אין דער צייט
פון בענוצונג.

(7) די אינטערעסען פון דער געמיינדע ווערען
אויפגעפאַסט און רעגירט דורך כלל קהל
דירעקט אָדער דורך די יעניגע, וועלכע קהל
וועהלט אויס, בעפאַלמעכטיגט. די רעכטע און
פפליכטען פון אלע ערוואַקסענע מיטגלידער
זיינען גלייך. די פרויען האָבען דיזעלכע רעכטע,
ווי די מענער.

(8) מחלוקת, האַמפּערייען צווישען די
מיטגלידער פון דער געמיינדע ווערען אויס-
געליכען צווישען זיך מיט'ן הסכם פון ביידע
פּעראַינטערעסירטע צידים. שטראָפען ווערען
ניט אָנגעווענדעט. ווען אימיצער אַ מיטגלידער
האָט געטאָן אזא פערברעכען, וואָס מאַכט זיין
ווייטערדיגעס פערבליבען אין דער געמיינדע
אונמעגליך, ווערט ער פון דער לעצטער אויס-
געשלאָסען — די איינציגע שטראָף וואָס קען
אָנגעווענדעט ווערען.

(9) די קינדער ווערען ערצויגען דורך קהל
פון יענער צייט אָן, ווען דער מוטער'ס אויפ-
פאַסען איז שוין ניט נויטיג, דערביי הערען די
עלטערן קיין מאָל ניט אויף צו האָבען די מעגליכ-
קייט אכטונג צו געבען און צו לאַסטשען זייערע
קינדער.

ניטאָ וואָס צו רעדען, שעהן און פראַקט-
פאַל איז געווען די פאַרמע, וועלכע ראַבערט אָוען
האָט געוואָלט צוגעבען זיין קאלאָניע! מען
האָט אָבער געמוזט בעזיצען דעם נאָאווען
גלויבען און די רייכע פאַנטאזיע פון אָוען, אום
צו מיינען, אז אזא צאַרטע, העררליכע געזעל-

אדער שפעטער קומען. דוחה זיין דעם קיין קען מען ניט. אין דער נאטור, ווי אין דער געשיכטע געהט און וואקסט אלעס לאנגזאם, שריט ביי שריט. ארגאנישע ענטוויקעלט זיך איין פערקאד פון צווייטע, איין ארגונג פון דער צווייטער. דער בוים פון סאציאליזמוס קען ניט ווילקירליך אין יעדער צייט און אויף יעדען ארט גע- שטעלט ווערען. ער מוז פאמעלעך אויסוואקסען פון א קליינעם זאמען, וועלכער ענטוויקעלט זיך הגם לאנגזאם, אבער זיכער. אזוי ווי אלעס, וואס וויל ברענגען משיח'ן פאר דער צייט, האט אויך אונז, „סאציאליסטישע ניו הארמאניע“ געמוזט זיך ענדיגען מיט א שווערער ענטטוי- שונג פאר די בעגייסטערטע אידעאליסטען.

„איך האב געפרובט — זאגט אונען אין זיין אבשיידס-רעדע, ווען ער האט אין יוני 1827 „ניו הארמאניע“ פערלאזען — איך האב גע- פרובט דא א נייעם דרך איינצופיהרען, ווייל איך האב געמיינט, אז אמעריקא איז דורך איהער פאליטישע פרייהייט גענוג פארברערייטעט דער- צו. די ערפאהרונג האט געוויזען, אז די פראבע איז נאך צו פריה געמאכט געווארען. די גע- וואנהייטען פון דער אינדיווידואליסטישער סיסטעם זיינען נאך צו מעכטיג אייגענווארצלעט אין אמעריקא, זי זאל טויגען אפילו פאר קליינע קאמוניסטישע גרופעס.“

די ענטטוישונג אין דעם מענשענס קאמור- ניסטישע און חבר'שע געפיהלען איז ביי אונז'ען ניט געקומען מיט א מאל. ניט וועלען אויפ- געבען די איבערצייגונג פונ'ם מענשענס גוטען ווילען און פערלאנגען, האט ער פרייער צוגע- שריעבען די ניט גערעכטע פראבע אין ניו- הארמאניע ריין אויסערליכע סבות: דער ארגא- נזאציאן און דער פארמע פון צוזאמענארביי- טען. „אונז צוטהיילט“, די געזעלשאפט פון גלייכהייט“ אין 20 ביז 30 קלענערע אסאציאציא- נען, וואו די מיטגלידער פון יעדער אסאציא- ציאן זאלען זיין בלויז מענשען פון איין בערע, אום עס זאלען מעהר און בעסער געשאצט ווערען די פעהיגקייטען און נייגונגען פון יעדען איי- ניגן.

דיווער מיטעל האט אין אנהאנג אויסגעווי- זען צו זיין זעהר א גוטער. אונז'ען האפנונגען האבען געשיינט זיך צו פערוויקליכען. איין אויגענבליק האט זיך אויסגעדוכט, אז דער אידעאל פון אונז און זיינע בעגייסטערטע תלמידים ווערט בעצויגען מיט הויט און ביין און בעקומט א ריכטיגע לעבענס-געשטאלט. אט אין וועלכע אנציהענדע פארבען איינער א מיטגליד פון אונז אסאציאציאן בעשרייבט און שילדערט דאס דארטיגע לעבען: „נאך דער ארבייט האבען מיר כמעט אלע אבענד בעלער, קאנצערטען און וויסענשאפטליכע שמועסען. ביי אונז איז פאראן א מערקווירדיגער ארקעסטער, אזוי ווי אויך אנדערע איינריכטונגען אום דאס לעבען צו

אויף א נייעם מענשען, א מענש וועלכע זאל זיין דורכגעדרונגען מיט סאציאליסטישע גע- פיהלען, ביי וועמען די אייגענליכע זאל בער- שטעהען אין דער ברודערליכע, ביי וועמען דאס גליק פון דעם צווייטען זאל אין דער אייגע- נער צייט זיך רעכענען פאר דאס אייגענע גליק. אזא סאציאליסטישער מענש קען אבער ניט בעשאפען ווערען מיט א מאל, ער מוז זיין א רעזולטאט פון א גאנצע רייע מאטעריעלע בער- דינגונגען. ברידערליכקייט, כלל-ליכע און סאציאליסטישע געפיהלען קענען זיך ביים מענ- שען ענטוויקלען אין איינווארצלען נור דאן, ווען די פראדוקטיווע קרעפטען, מיט וועלכע די גע- זעלשאפט פיהרט דעם קאמפא אומ'ס דאזיין, פיהרען דערצו. ראבערט אונען איז געווען געוויס גערעכט, ווען ער בעהויפטעט, אז דער כאראק- טער פון מענשען ווערט אויסגעבילדעט דורך דער אויסערליכער מאטעריעלער סביבה, ער האט אבער געהאט א גרויסען טעות, ווען ער האט געמיינט, אז יעדע שלעכטע סביבה קען מען דורך שעהען, בעגייסטערטע רעדעס גוט מאכען. די סביבה ווערט בעשאפען נור דורך די פארמע פון די פראדוקטיווע קרעפטען און ניט דורך שעהען דרשות. א סאציאליסטישער מענש קען זיך נור דאן ענט- וויקלען, ווען די סביבה איז דורכגעדרונגען מיט סאציאליסטישע געפיהלען, און א סאציאליסטי- שע סביבה קען נור דאן בעשאפען ווערען, ווען די פראדוקטיווע קרעפטען זיינען סאציאליזירט. ראבערט אונען'ס פערזוך איינצופיהרען א סאציא- ליסטישע סביבה אין דער צייט, ווען די פרא- דוקטיווע קרעפטען זיינען נאך ניט געווען אזוי סאציאליזירט, איז דעריבער געווען ניט אנדערש, ווי אן אונאויספיהרליכע אומאפיע. דער נייער טיפ „סאציאליסטישער מענש“ קען ניט בילדלעך בעשאפען ווערען, נור אויפגעהאדעוועט, ערצויגען ווערען דורך די סאציאליזירטע פרא- דוקטיווע קרעפטען. און אז דיווער „נייער מענש“ איז ניט א מין לופטיגע, אויסגעראכטע בער- שעפעניש, וואס האט מיט דער גרויער ווירק- ליכקייט ניט צו טהון, זאגנדרען שוין א געבוירע- נעם קינד, וואס האלט אין וואקסען, ווייזען אונז קלאר די מיטגלידער פון דער אינטערנאציא- נאלער ארבייטער-בעוועגונג, ביי וועמען די ברידערליכע געפיהלען צו אלע יענע, וועלכע פערקויפען זייער ארבייטס-קראפט, זיינען פיעל שטארקער, ווי די קליינע שמאקלע נאציאנאלי- סטישע און שאוועניסטישע תאורות. מיט דער סאציאליזירונג פון דער פראדוקציען ענטוויקעלט זיך און וואקסט דער סאציאליסטישער „צו- קונפט“ מענש. די סאציאליזירונג פון דער פראדוקציען איז א היסטארישע נויטווענדיג- קייט, א פראדוקט פון דער קאפיטאליסטישער ארגונג, און ממילא וועט אויך דער נייער מענש דורך די היסטארישע נויטווענדיגקייט פריהער

און אויפצושטעלען די נייע „סאציאליסטישע סיסטעם“, האט זיך אָוען דערפאר מיט מעהר חשק און מעהר ענערגיע גענומען אונטערשטערקעווען, אונטערבויען די אלטע, שוין פערפולטע וועלט אויף אזא אופן, דאס מיט דער צייט זאל דער געווינשטער בנין פון זיך אויפגעשטעלט ווערען.

צוריקקעהרענדיג זיך פון ניו הארמאניע, דערווייט אָוען א גרויסע צאָהל קאָנווס פּעראיינען, פּערשפּרייט איבער געגלאַנד. דער געאָסענשאַפּטליכער זאָמען, וואָס ער האָט געזייעט פאַר זיין נסיעה קיין אמעריקא, איז אין דער צייט פון זיין אויסערווייזן אויפגעגאנגען און אויסגעוואקסען אין א שטארקען מעכטיגן בויס מיט צווייגען און צווייגעלעך, און דער שוין בערעקט מיט גרויע האָר, „פערלעכטער אין דער מענשהייט“ געהאט זיך מיט יוגענדליך־בעגייסטערטער ענערגיע צו דער ארבייט.

מיט וואָס פאַר א קראַפט און ריהרעוורדיג קייט אָוען האָט אין יענער צייט געארבייט, קען מען זיך פאַרשטעלען פונ'ם פאַלגענדען חשבון, וואָס איינער אן אויטאָר האָט געמאַכט. אין דער צייט 1826—1837 האָט אָוען געהאלטען אַן ערך פון טויזענד עפענטליכע רעדעס, האָט זיך געווענדעט מיט איבער 500 אדרעסע צו פערשידענע קלאַסען פון דער געזעלשאַפט, האָט אָנגעשריבען און פערעפּענטליכט איבער 2000 ארטיקלען און האָט געמאַכט פון צוויי ביז דריי־הונדערט נסיעות.

דורך דיזער אונערמיידליכער פראָפּאָגאנדע און אגיאטאציע איז געלונגען צונויפצוזאמלען און צו פּעראייניגען הונדערטע טויזענדע ענגלישע ארבייטער אונטער דער פאָהן פון דער נייער סאציאליסטישער אמונה. אבער איינציג אליין מיט'ן „גלויבען“ אין דער „סאציאליסטישער צוקונפט“ האָט אזא פראקטישער גייסט ווי אָוען ניט געקענט זיך בעפרייעדיגען. מען האָט גע־מוזט אויסזוכען פראקטישע מיטלע, וועגען, דורך וועלכע מען זאל קענען אריינקומען אין די „נייע וועלט“. דיזע פראקטישע מיטלע זיינען די קאָנווס־פּעראיינען, צו וועלכע אָוען האָט זיך איבערגעגעבען נאך דעם ניט־געלונגענעם פערזוך אין ניו־הארמאניע מיט לייב און לעבען. אָוען האָט ניט אויפגעהערט צו ערקלערען די ארבייט טעריאסען, ווי ווייט די עקאָנאָמישע קראַפט פון פערשידענע מענשען וואַקסט, ווען זיי זיינען פּעראייניגט צוזאמען. אויך קבצנים קענען דורך א שפאַרעוודיגע און אָרגאניזירטע טהעטיגקייט ניט וועניג רייכטוים אויפפאָן. אויב דער ארבייטער האָט ניט א גראַשען ביי דער נשמה, איז ער דאך פון דעסטוועגט אַ עקאָנאָמישע מאַכט אלס קונה, קאָנוומענט. די קרעמער, וועלכע פּערקויפּען דעם ארבייטער ברויט, גרויפּען, פוטער בעקומען א ריוח. דיזע רוחים, ווי קליין זיי זאלען ביי יעדען איינ־ציגען קרעמער ניט זיין, בילדען דאך אין סך־

פּערויסען. אונזערע וויסענשאַפּטליכע און ליי־טעראַדישע פּערוואַמלונגען זיינען אמת ניט אזוינע גרויסע, אָבער דורך די האַרמאָניע און איינשטימיגקייט, וואָס עס הערשט דאָרטען, זיינען זיי פיעל אָנגענעהמער, אלס די פּערוואַמלונגען אין די גרויסע שטעט. דאָס פערברענגען די צייט אין אזוינע פּערגניגענדע און א גוטע בעלאָהנונג פאַר די ארבייט. די פּוילענצער קענען פון אזא זיסע בעלאָהנונג קיין השגה ניט האָבען. פון קלאַוויר געהען אונזערע יונגע פרויען די קיה מעלעקען, אָדער צו דער בעשעפֿ־טיגונג מיט קיך־ארבייט.

„עס קען זיין, אז אויף דעם גאנצען ערד־קוגעל וועט מען ניט געפינען אזא גרויסע צאָהל מענשען אויף איין אָרט, וועלכע זיינען אלע פריי פון פערשידענע פאַראַרטליכע און אבערגלוי־בעריי, פון אלערליי פעהלער פאָליטישע און רע־ליגעזע. מיר האָבען פון פינף ביז זעקס טויזענד בענדער פון די בעסטע ווערק און גענוג צייט אויף צו לעזען און פיהרען וויסענשאַפּטליכע און ליטעראַדישע וכוּחים. פון דעם נייעם דור האָ־פען מיר צו בעשאַפען אזא מענשליכע ראַסע, וואָס וועט זיין מעהר פערפאַלקאָמט ווי יענע, וועלכע האָבען עקזיסטירט ביז איצט, און אויף די חרובות פון דער אלטער געזעלשאַפט האָפען מיר צו בעשאַפען א נייע, וועלכע וועט זיין געבויט אינ'ם הסכם מיט דער נאַטור און די בעדירפניסע פון מענשען.“

צום בעדויערען זיינען אָבער די אויפפיהרונג גען און דאָס לעבען, ווי דאָ ווערט געשילדערט, געווען בלויז איינציגע שטראַהלען און נור אויגענבליקליכע, ניט דויערנדע. אויך דאָ האָבען זיך אָנגעפאנגען פערשידענע סכסוכים און האַמפּערדיגען, דאָס מען האָט ניט געקענט ווערען אייניג צווישען זיך. אלע מיטלען צו בעזייטיגען די מחלוקות האָבען ניט געהאַלפּען. דער קרעפּער איז געווען, ווי שוין געזאָגט, פון אַנפאַנג ביז ענדע פערפולט, דאָס אפילו אזא גרויסער גייסט, ווי אָוען, איז ניט געווען אים שטאַנד אויף לאַנג לעבעדיג צו האַלטען.

אָוען'ס געגענוואַרטס־ארבייט.

די ענטוויקלונגען אין „ניו האַרמאָניע“ האָבען אין אָוען'ען ניט אונטערבראָכען דאָס גלויבען אין סאציאליזם, און האָבען אין איהם ניט אָנגעקיהלט די פלאַמיגע ליעבע צו די אר־בייטערע מאַסען. וואָס מעהר די ערשטע פראָ־בעס זיינען ניט געלונגען, אלץ מיט מעהר הייַז נעהמט ער זיך צו נייע מיטלען, צו נייע פער־זוכען, אום אויסצובעסערען די לאַגע פון דער מענשהייט. אויב די געביידעס פון דער ציר קונפט, פון דער „נייער וועלט“ זיינען חרוב געוואָרען, איז פאַר אונזער העלד נאָך איבער־געבליעבען אַ ברייטע פעלד פאַר געגענוואַרטס־ארבייט, אויסצובעסערען די „אלטע וועלט“; אויב עס האָט זיך ניט איינגעגעבען פון גרונד

ניט געווען פארבערייט, דערצו אויך דורך פיעלע אנדערע אורזאכען. עס איז אבער פארביי א צעהנדליג יאהרען, און דיוע בעוועגונג האט זיך אָנגעפאנגען מיט מעהר פרישקייט און מיט א פיעל שטארקערע מאכט. דער יסוד פון דער אָבערפרישטער בעוועגונג איז געלייגט געוואָרען אין 1844 אין א קליינע שטערטעל ראָמשידעל, וואו 28 ארבייטער האָבען געגרינדעט א קליינע קאָנוםגענאָסענשאַפט מיט א קאפיטאַל פון אייניגע פונט. פון דעם קליינעם אָנפאַנג איז אַרויסגעוואקסען די מאָדערנע מעכטיגע אָפּאַרעטאטיווע בעוועגונג אין ענגלאַנד מיט איבער 1½ מיליאָנען מיטגלידער, צעהנדליגע מיליאָדן נען פונטען אומזאמץ און מיליאָנען פונטען ריוח. מען מוז אמת מודה זיין, אז דיוע בעוועגונג האט ניט בערעכטיגט די האָפנונגען פון אונזער אידעאליסט. זי האט ניט געדענט אַלס „איבערגאנגס־שטופע צו דער נייער וועלט“, פון א מיטעל איז זי געוואָרען א ציעל אן און פיר זיך. דער יוגענדליכער ענטהוואַזם, די גרויסע בעגייסטערונג פאַר'ן סאָציאַליזם, מיט וועלכער די ערשטע ענגלישע גענאָסענשאַפטען זיינען געווען דורכגעדרונגען, איז ביסלעכווייז אָב־גייהלט געוואָרען און פעהלט איצט אין גאַנצע ביי די פראַקטישע מיטגלידער פון דיוע ריע זינע גענאָסענשאַפטען. מען קען דאָך אָבער ניט אָבלייקענען די גרויסע ראָליע, וואָס דיוע געדאָסענשאַפטען שפיעלען אין דער אַרבייטער־בעוועגונג. האָבען דאָך דיוע גענאָסענשאַפטען ניט וועגט מיטגעבראכט צו די זעלבסטשטענדיגע אַרויסטרעטונגען פון דעם אַרבייטער־קלאָס און צום בעוואוסטזיין, אז נור דורך די פער־אייניגונג פון אַרבייטער, קען דער פראַקטישער ריאט בילדען א מאַכט, פאר וועלכע די גאַנצע קאפיטאַליסטישע וועלט וועט ציטערן. און דער בעוואוסטזיין, אז נור די אַרבייטער אַליין זיינען איממשטאַנד זייער לאַגע אַויסצובעסערען, וועט געוויס פריהער דאָרע שפערטער פיהרען. צום כּלל פונ'ם וויסענשאַפטליכען סאָציאַליזם, „דאָס די פאָלקאמע בעפרייאונג פון אַרבייטער־קלאָס איז די זאך פון די אַרבייטער אַליין.“

צוזאַמען מיט די קאָנום־פעראַיינען האָט אויך די געווערקשאַפט־בעוועגונג אָנגעפאנגען מיט רעזענציעס צו וואַקסען. אויך דאָ האָט אָוען געשפיעלט די ערשטע פיעדעל. איבער־הויפט האָט ער פיעל געאַרבייט פאר די אידעע צו פעראַייניגען אַלע געווערקשאַפטען דורך איין צענטער. דיועם שטרעבען האָט געפונען אן אָב־קלאַנג ביי די אנדערע געווערקשאַפט־פיהרער און אין א קורצער צייט זעהען מיר, ווי אַלע געווערקשאַפטליכע קרעפטען זיינען צענטראַליזירט אין די „גרויסע נאַציאָנאַלען“. (אזוי האָט מען גערופען דעם צענטער פון די געווערקשאַפט־טען.)

די סאָציאַליסטישע אַרבייטער, אונטער־שטיצט פון די געווערקשאַפטען, האָבען אָנ־

האַל ניט קיין קליינע סומען. פאר וואָס זאָלען — פערענט זיך — די אַרבייטער זיך ניט פער־אייניגע צוזאַמען, עפענען סטאַרס אויפ'ן איי־גענעם חשבון, אום זיך אַליין צו בענוצען מיט די רוחים?

אבער ניט דאָס פערביליגען דעם פרייז פון די הויפּט־כונה פאר די אַרבייטער־קוננים, איז געווען די הויפּט־כונה פון אָוען'ען, נור די מעגליכקייט צו בילדען א קרן קימת, וואָס וועט מיט דער צייט זיין איממשטאַנד אויך קאָאָפּעראַטיווע־פראָדוקצאַנס־גענאָסענשאַפטען צו גרינדען. פאר אָוען'ען זיינען די קאָנום־גענאָסענשאַפטען ניט געווען א ציעל אן און פיר זיך, ניט אָבצונעהמען דעם ריוח פונ'ם פערמיטלער, פון קרעמער און אָבצוגעבען דעם אַרבייטער איז ער אויסען געווען. די קאָנום־גענאָסענשאַפטען האָט אָוען בעמראַכט בלויז אַלס א מיטעל, אַלס א אינסטרומענט פאר די סאָציאַליסטישע צו־קונפט. די קאָנום־גענאָסענשאַפטען, אויסער וואָס זיי געוועהנען צו דעם „אַרבייטער צו סאָציאַליסטישע, חברות־אדיגע אונטערנעהמונגען, פלאַנצען איין סאָציאַליסטישע געפיהלען, וועלען מיט דער צייט צושטעלען דאָס נויטיגע געלד פאר פראָדוקטיו־גענאָסענשאַפטען, און פראָדוקטיו־גענאָסענשאַפטען פון זייער צייט, — מיינט אָוען — וועלען מיט דער צייט אַרויס־שטופען די פריוואַט־אונטערנעהמונגען און דער סאָציאַליזם וועט אויף דעם אופן פערוורקליכט ווערען.*

די אידעע צו בילדען קאָנום־גענאָסענשאַפטען האָט אין א קורצער צייט געפונען א גרויסע צאָהל אנהענגער און האָט אָנגעפאנגען אין לעבען פערוורקליכט צו ווערען. אין יאהר 1832 האָבען זיך אזוינע גענאָסענשאַפטען גע־רעכענט אין ענגלאַנד איבער 500, פיעלע פון וועלכע עס האָבען געהאט אפילו אייגענע אָרגאַנען. אַלע דיוע גענאָסענשאַפטען זיינען געווען דורכגענומען מיט אָוען'ס גייסט. און האָבען בעמראַכט דיוע פעראַייניגונגען פון די קאָנום־מענטען בלויז אַלס אונטערנעהמונגען, וואָס וועט געבען די מעגליכקייט צו גרינדען פראָדוקטיו־גענאָסענשאַפטען. דיווידעדען זיינען ניט פער־טהיילט געוואָרען, אַלעס איז צוגערונען צום פאָנד פיר די צוקינפטיגע קהל'שע פראָדוקצאַן. אמת, לאַנג האָט דער גרויסער און שטאַר־קער וואוקס פון די אנפאנגס געגרינדעטע גע־נאָסענשאַפטען ניט געדויערט. א גרויסע צאָהל פון זיי זיינען כּטל געוואָרען, צי דורך דעם, וואָס מען האָט ניט פערשטאַנען ווי צו פיהרען, צי דורך דעם וואָס די אַרבייטער אַליין זיינען נאָך

(*) אזוי ווי מיר האָפען אין אונזערע שפערער־דיגע אַרבייטען אויספיהרליכער צו בעשעפטיגען זיך מיט דער פראַגע איבער די פערשידענע גענאָסענשאַפטען, ציהען מיר דיוע אָוען'ס מיינונג ניט אַרונ־טער אונטער אונזער קריטיק. — א. ש. ז.

די ארבייטער-בערזע.

די אידעע פון דער ארבייטער-בערזע האט זיך ביי אונזערע ענטוויקלעט און דער צייט, ווען ענגלאנד האט איבערגעלעבט א שווערען אינדוסטריעלען קריזיס, וועלכער האט, ווי גע-וועהנליך, פערזאנליכט די גרעסטע שמערצען דעם ארבייטער-קלאס. כאראקטעריסטיש פאר די פערזאנליכע קריזיסען איז די איבערפראדוק-צייאן. דער מארק איז איבערפילט מיט אלערליי סחורות, אויף וועלכע עס זיינען ניט פאראן קיין קונים, אין דער צייט ווען פיעלע ארבייטער גע-הען ארום הונגערט, בארפום און נאקעט און וואלטען קענען דיווע סחורות גאנץ גוט געברוי-כען. אין די קריזיס-יאהרען זעהט מען בפירוש די סתירה, דעם ווידערשפארן פון דער קאפיטא-ליסטישער ווירטשאפט: און ענגעהויערער דלות, ארויסגערופען דורך צו גרויסע עשירות. אין די מאנאזינען און סקלאדען פוילען אלערליי פראדוקטען און אויפ'ן גאס ווערען מענשען פער'חש'כט, ווייל זיי קענען דיווע פראדוקטען ניט בעקומען. פון אז אכסא-ליטער איבערפראדוקציע, ד. ה. פון א פאָר-האנדעל-זיין מעהר סחורות, וויפיעל די געזעל-שאפט האט לחלוטין נויטיג, קען אפילו קיין רייד ניט זיין, דען אין א צייט פון א קריזיס זיינען די בעדירפניסע פון דער בעפעלקערונג ווייט ניט כעפריעדיגט. עס איז ליכט צו פערשטעהן, דאס די סחורות געפינען ניט קיין בעלנים, ווייל גראד די יעניגע, וועלכע נויטיגען זיך אין זיי, האבען ניט קיין מיטעל, ווי צו קויפן. אום דיווע צרה צו בעזייטיגען מוז מען קודם כל פער-גרעסערען די מיטעל, די קויפקראפט פון דער בעפעלקערונג. ווי קען מען דאס אָבער צו-שטאנד ברענגען? אָוען קומט צו דעם געדאנק, אז ווען מען זאָל בעזייטיגען פון מסחר דאָס געלד, וואָלט אלעס ריכטיג ווערען, ווען מען זאָל אנשטאט געלד פערזענדעלען פאפירענע ציי-כענס, וואָלט קיין דוחק אין קויפמיטעל — די אורזאכע פון קריזיס — ניט זיין. צוזאמען מיט ריקאדער האלט אָוען, אז דער ווערט פון די סחורות איז די מאָס ארבייט, וויפיעל אין זיי איז פערקערפערט; אויסגעדריקט ווערט דאָס דורך געלד, וואָס פערזאנליכט אלע צרות. אום פון די שלעכטע פאָלגען, וועלכע דאָס געלד ברענגט מיט זיך, זיך צו בעוואָרענען איז נויטיג צו כעשאפט אזא איינריכטונג, דורך וועלכע געלד וועט זיין איבריג; דער ווערט פון די סחורות וועט ווערען אויסגעדריקט אין פאפירע-נע צייכענס, אין וועלכע עס קען קיין מאנגעל ניט זיין. דיווע איינריכטונג האט אָוען א נאָמען געגעבען „ארבייטער-בערזע“.

יעדער האט דאָס רעכט צוצושטעלען אויף דער בערזע צום פערקויף וועלכען עס איז פראָ-דוקט. עקספערטען, מבינים בעזיטימען, ווי גרויס עס איז די מאָס ארבייט, וויפיעל עס איז פערזענדעלע געוואָרען אויף יעדען פראָדוקט

געפאנגען צו פיהרען א הארטנעקיגען קאמפף מיט'ן קאפיטאל. דיווער קאמפף האט אָנגענומען א שארפע פאָרמע דורך די פאָרדערונג פון א מאַקסימאל-ארבייטסטאָג און א מינימאל-אר-בייטסלוין, פאר וועלכע „די גרויסע נאציאנאלען“ האבען מתרה געווען אין פאל, אז די אונטער-נעהמער וועלען ניט בעווייליגען, מיט א גענעראל-סטריק. אָוען האט דיווע פאָרדערונג ניט נור אונטערשטיצט, נור ער איז געגאנגען נאָך וויי-טער און האט מיט זיין גאנצען טעמפערעמענט אָנגעפאנגען צו אגטירען פאר אן 8-שעה'דיגען ארבייטס-טאָג. דיווע העז'דיגע פאָרדערונגען און התראות האבען די ארבייטס-געבער און רע-גיערונג שטארק בעאנדרהיגט. די רעגיערונג פאנגט אן מיט אלע מיטלען צו פערפאָלגען די געווערקשאפטליכע בעוועגונג. דאָס קאָאלי-ציאָנס-רעכט" ווערט דורך מיטונג'דיגע פּיטיס אזוי אויסגעמייטשט, דאָס די ארבייטער האבען וועניג וואָס זיך געקענט דערמיט בענוצען. אַנ-פאנגס 1884 איז די רעגיערונג געגאנגען אזוי ווייט, דאָס זי האט ארעסטירט און פערפיהרט א פראָצעס געגען 6 גאנץ אונשולדיגע ארבייטער. דאָס האט ארויסגערופען א גרויסע אויפגענונג צווישען די ארבייטער. די „גרויסע נאציאנאל-לען“ האבען איינגעקארדענט א ריעזיגע דעמאָנ-סטראַציען פון אלע טרייד-יוניאָנס, אלס פראָ-טעסט געגען אזא מין פאָליטיק. און אן דער שפיצע פון דיווער ארבייטער-פראָצעסאָן, די גרעסטע, וועלכע לאַנדאָן האט ווען עס איז גע-זעהן, בעגעגענען מיר דעם גרויסען אונטערנעמער פון ניו לאַנארק, דעם רייכסטען שפייער פון ענג-לאַנד ראָבערט אָוען! אין א בעגייסטערטער רעדע האט אָוען געבעטען די דעמאָנסטראַנטען אָכצוהיטען די אָרדנונג און ניט צו געפאָלען די הייליגע ארבייטער-זאָך, מיט וועלכער עס איז רהע-שטערונג. דיווע ווערטער זיינען מיט התלהבות אויפגענומען געוואָרען און די מיליען-לאנגע פראָצעסאָן האט מאַרשירט אין א מוס-טעראַפּטער אָרדנונג איבער די גאסען פון לאַנדאָן.

אויסער דיווער דעמאָנסטראַציען האבען די ארבייטער אויסגעדריקט זייער אויפגענונג אין א גאנצער רייע סטרייקס וועלכען האבען, צום בעדויער, צוליעב די מחלוקות און האמפערען אין די אייגענע רייען ניט געענדיגט זיך מיט א זיען פאר די ארבייטער. די געלדמיטעל פון די „גרויסע נאציאנאלען“ זיינען דורך דיווע ניט געלונגענע סטרייקס אויסגעשעפּט געוואָרען, די קרעפטען אָבערשוואַכט, די מיטגלידער פער-מאטערט און אָבערנדיג.

צוזאמען מיט דעם בטל ווערען פון די „גרויסע נאציאנאלען“ איז אויף צורנישט גע-וואָרען נאָך א פערזוך, דורך וועלכען אָוען האט געהאָפּט צו פערליכטערען די לאַגע פון די ליידענדע — מיר מיינען

קונים זיך ניט געפינען, אפילו ווען דער טויש אין אָרגאַניזירט.

די אַרבייטער-בערווע האָט געמוזט טהון איינס פון די ביידע: אָדער אויפֿנעהמען בלוזן יענע סחורות, וועלכע ווערען געפֿאַרדערט און פֿאַר אַזאַ פֿרייז, וועלכען די קונים זיינען מסכים צו צאָהלען — דאָן אָבער וואָלט די בערווע גאָר ניט אויפֿגעטאָן, דען די ניט־געפֿאַרדערטע סחורות וואָלטען סיי ווי סיי ניט געקענט פֿער־קויפֿט ווערען לויט זייער אַרבייטס־ווערט: אָדער די בערווע, אויב זי וואָלט נור געוואָלט ערפֿילען איהר אויפֿגאַבע ניט איבערצולאָזען קיין אונפֿערקויפטע סחורות, האָט בעדאַרפט אַז־נעמען אַלע סחורות אָהן אויסנאָם, לויט דער מאָס אַרבייט, וויפֿעל זי איז פֿערקערפֿערט, ניט קוקענדיג צי ווערען זיי געפֿאַרדערט, צי ניט — דאָן וואָלט זי איבערגעפֿילט געוואָרען מיט ניט־נויטיגע סחורות.

די „אַרבייטער־בערווע“ האָט אָנגעהאַלטען צוויי יאָהר, אַ דאַנק די גרויסע געלד־אונטער־שטיצונגען פֿון פֿערשיעדענע זייטען, ביז זי איז סוף כל סוף אונטערגעגאַנגען, אזוי ווי די איב־ריגע גרויסע אונטערגעהמונגען, דורך וועלכע אָנען האָט געוואָלט ראטעווען די מענשהייט.

שלום.

אזוי זיינען איינס פֿאַר איינס חרוב געוואָר־רען די שעהנע צוקונפֿטס־געביידען, וואָס דער גרויסער מענשענפֿריינד האָט אויפֿגעשטעלט. און וואָס איז דער וואונדער?

די צוקונפֿט מוז, ווי געזאָגט, ביסלעכווייז, שריט ביי שריט, אָרגאַניש אויסוואַקסען פֿון דער געגענוואַרט און קען ניט מיט אַ מאָל איינ־געפֿיהרט ווערען. צו גרויס איז דער ים פֿון אינדיווידואַליזמוס, צו גרויס זיינען זיינע כוואַליעס פֿון שנאה, האס און קליינליכען איי־גענוטצן, עס זאָלען זיך קענען האַלטען קליינע גרינע אינזלען פֿון סאָציאַליזמוס. אין אַ גרוי־סען שטורמדיגען ים פֿון אייגענליכע מוז אַ קליין שיפֿעל פֿון ברודערליכע צו גרונד געהן; זי מוז אונטערגעהן אפֿילו ווען זי האָט אַזאַ גוטען קאַפיטאַל. ווי ראָבערט אָנען. ווען דער באַדען איז פֿעלדענדיג און ניט געאַקערט קענען אפֿילו גוטע זאַמען קיין אַנהאַלט ניט געפינען. אין אַ געזעלשאַפֿט, וואָס איז דורכגעזויגט און דורכגעוויקט מיט שחך, איז פֿאַר'ן אַמת קיין פֿלאַץ פֿאַראַן. אום די קערנער פֿון סאָציאַליזם מוס זאָלען אויפֿגעהן, מוז מען האָבען אַ פֿאַר־בערייטעטען באַדען. דיווער באַדען קען אָבער ניט ווילקירליך דורך איין אָדער אייניגע פֿילאַנטראָפֿען פֿאַרברייטעט ווערען. צו דיווער אַר־בייט קען זיך נור דער פֿראַלעטאַריאַט נעהמען. דאָס באַדען־מאַטעריאַל צום סאָציאַליזמוס ליפֿערט דעם קאַפיטאַליזמוס, בעאַרבייט, גע־זייעט און איינגעוואַרצעלט קענען די סאָציאַלי־סטישע קערנער ווערען בלוז דורך דעם אַרביי־

און געבען דעם אייגענטומער אַרויס דאָרויף אַ בלאַנק, אַ קוויטונג. דיווער בלאַנק קען אויס־געביטען ווערען אויף אַלע מעגליכע פֿראַדוקטען, וועלכע געפינען זיך אויף דער בערווע. אויף דעם אופן וועלען די סחורות טאַקע פֿערקויפֿט ווערען לויט זייער ווערט, לויט דער מאָס אַר־בייט אָהן דער פֿערמיטלונג פֿון געלד. „די אַרבייטער בערווע — האָפֿט אָנען — וועט מאַכען אַ גאַנצע איבערקעהרעניש אין די בעדינגונגען פֿון מאַרק, וועט פֿערמיידען די קריזיסען, וועט בעזייטיגען די אַבהענגיקייט פֿון די פֿראַדוצענ־טען אַן דעם געלד־קאַפיטאַל און וועט ממילא געבען יעדען אַרבייטער די מעגליכקייט זיך צו בענוצען מיט די פֿראַדוקטען און זיין אַרבייט.“ היינט איז דער טעות, וואָס אָנען האָט גע־האַט, זעהר קלאָר. די אונמעגליכקייט צו פֿער־ווענדען פֿערשיעדענע סחורות, וואָס רופֿט אַרויס די קריזיסען, קומט ניט דערפֿון, וואָס עס איז פֿאַראַן וועניג געלד, וועניג קויפֿקראַפֿט, נור פֿון דעם, וואָס די פֿראַדוקציע און אונזער היינטי־גער אָרדנונג איז ניט גוט און פֿלאַנמעסיג אָרגאַניזירט. (*) אָנען האָט געוואָלט אָרגאַניזירען, איינפֿיהרען אַ געוויסען סדר אינ'ם טויש און אין אַמת'ן לייענט די גאַנצע צרה פֿון די קריזיסען אין דעם, וואָס די פֿראַדוקציע איז ניט אָרגאַניזירט. אין היינטיגער אינדי־ווידואַליסטישער געזעלשאַפֿט איז ניט פֿאַראַן אַן אָרגאַניזאַטאָר, אַ געוויסער משגיח, וועלכער זאָל אויפֿפאַסען אויף דעם מעכאַניזם פֿונ'ם שאַפֿען פֿראַדוקטען, אויף די פֿראַדוקציע. דער איינ־ציגער רעגולאַטאָר אין דער פֿראַדוקציע איז דער מאַרק. דער מאַרק איז אָבער אַ בלינדע, סמיכיע קראַפֿט און האָט ניט בבת איינציג אָרדנען די פֿראַדוקציע־מאַשינע אזוי, דאָס יעדער זאָל שאַפֿען בלוז דאָס, וואָס דער געזעל־שאַפֿט איז נויטיג, און בלוז אזויפֿיעל וויפֿעל עס איז דער געזעלשאַפֿט נויטיג. פֿון צייט צו צייט מוז פֿאַרקומען געוויסע שטערונגען אין דער פֿראַדוקציע, אין איין צווייג ווערט אויסגעאַרבייט מעהר ווי עס איז נויטיג און אין אַנאַנדער צווייג — וועניגער. און ווי אין יעדער גרויסער מאַ־שינע, וואו אַלע רעדער און שרייבען זיינען צוויי־שען זיך פֿערבונדען, אָבהענגיג איינע פֿון דער אַנדערער, מוז אויך די גאַנצע פֿראַדוקציע זיך אָבשטעלען, ווען אפֿילו נור איין טהייל, איין צווייג פֿונקציע־אָנרעט ניט רעגעלמעסיג. די שלעכטע אָרגאַניזאַציע אין דער פֿראַדוק־ציע, אַט איז די אורזאַכע פֿון די קריזיסען און ניט דער דוחק אין קויפֿקראַפֿט. ווען איין זאָרט פֿראַדוקטען איז אויסגעאַרבייט גע־וואָרען מעהר וויפֿעל עס איז נויטיג, וועלען קיין

(*) מיט די מעאַרען איבער די קריזיסען האָפֿען מיר אין אַ בעזונדערען אַרטיקל זיך צו בע־שעפֿטיגען. דאָ ווילען מיר נור אוועקפֿעליך בע־ריהרען. — א. ש. ז.

ברייטען פעלד פון סאציאלע רעפארמען, די פאָהן פון וועלכע ער האָט ניט אַרויסגעלאָזען פון האַנד ביז דעם לעצטען אַטהעס-צוג — און אין דעם ליגענט זיין גרויסע היסטאָרישע בעדייטונג פאַר די מענשהייט.

איין טאָג פאַר זיין טויט האָט מען אָנען'ען געפרעגט, אויב ער בעדויערט ניט די גרויסע ענערגיע, וואָס ער האָט פערשווענדעט אין זיין לעבען אויף די אונפֿרוכטבארע אונטערנעהמונג'ן, ווי די מענשהייט צו פערבעסערן. דער גרויס-גרויער בן-מֹות ווערט בעגייסטערט מיט אַ בליק פון אַ נביא, און ענטפֿער: „מיינ לעבען איז ניט געווען אוננוציג. איך האָב דער וועלט געבראַכט זעהר פיעל וואהרהייטען, און ווען זי האָט זיי ניט געאַכטעט, איז עס נור דערפֿאַר, ווייל זי האָט זיי ניט פערשטאַנען. — איך בין געקומען פאַר דער צייט.“

יא, פאַר דער צייט! צו פריה איז אָנען געבוירען געוואָרען. ער האָט געלעבט אין דער צייט, ווען דער קאפיטאַליזם האָט נאָך ניט אויף אַזוי פיעל דיפערענצירט און צושפּאַלטען די מענשהייט אויף קלאַסען, ווען אינ'ם גרויסען מדבר פון דעם געזעלשאַפֿטליכען לעבען זיינען נאָך ניט געווען קענטיג די ריכטיגע וועגען, וועלכע פיהרען אין די „נייע וועלט“. דיזע וועגען האָבן בען ערשט געקענט ענטדעקט און מעהר אויס-געטרעטען ווערען דורך די גאונים פונ'ם צוויי-טען דור — די טהעאָרעטיקער פונ'ם וויסענ-שאַפֿטליכען סאציאַליזם מאַרקס און ענגעלס, און דעריבער איז די אַרבייט פון די וויסענ-שאַפֿטליכע סאציאַליסטען געווען פרוכטבארער, ווי פון די אַטאָפּיסטען.

* * *

די גרויסע שטיק אמת, וואָס האָט זיך פער-קערפערט אין דער געשטאַלט פון ראָבערט אָנען, האָט פערלאָזען דעם עולם השקר דעם 17טען נאָך-וועמבער 1858. ביז דער לעצטער רגע פון זיין יציאת נשמה, האָט דיזער גרויס-ניט אויפֿ-געהערט מיט אַ יונגענדליכע בעגייסטערונג צו טרויעמען פון דער מענשליכער סאציאַליסטישער צוקונפט.

טערקלאַס. דער פראַלעטאַריאַט און ניט קיין אַנדערער קען און וועט ערפילען דיזע הייליגע היסטאָרישע שליחות. דיזע וואהר-הייטען זיינען ראָבערט אָנען, אזוי ווי די איב-ריגע אַטאָפּיסטען, געבליבען אונגעקאַנט, און דעריבער זיינען אַלע זייערע געביידעס געווען ניט מעהר, ווי לופֿט-שלעסער, וועלכע האָבען זיך אין דער געגענווערטיגער ווירקליכקייט ניט גע-קענט האַלטען, אַלע זייערע פלענער, ווי איבערצוגאנדערשען די מענשהייט, זיינען געווען ניט מעהר ווי אַנערררייכבאַרע אַר-טאָפּיען.

אבער ניט אַלע זאַמען, וועלכע אונזער אַפּאָסטאָל פון הייליגען גייסט האָט געווינעט, זיינען געפאלען אויף אַ פּעלזען-באַדען; פיעלע פון זיי זיינען אויפגעגאנגען און אויסגעוואקסען אין אַ גרויסען און מעכטיגען בוים, מיט גרינע, פראכטפאלע בלעטער, וועלכע בעדעקען מיט זייער שאַטען מיליאָנען פער'חש'כ'טע און אויס-געמיטשעטע אַרבייטער. דיזע אויפגעגאנגענע זאַמען זיינען געווען, ווי מיר האָבען געזעהן, אָנען'ס פראַקטישע רעפארם-אַרבייט.

די ראהמען פון אונזער אַרבייט ערלייבען אונז ליידער ניט אויספיהרליך זיך אַבצושטעל-לען אויף דאָס גאַנצע לעבענסווערק פון דיזען גרויסען ענגלענדער. מיר האָבען זיך געמוזט בעגרענצען מיט וועניגע אויסגעקליבענע קא-פיטלעך פון דיזער קינסטלערישער און הויך-בעגייסטערטער ווערק. עס איז ענגען ווען מיר וועלען זאָגען, אז עס איז ניט אויסען געבליבען איין שלעכטע זייט פון היינטיגע אינדוידוואַל ליסטישער געזעלשאַפֿט, וועלכע אָנען זאָל ניט האָבען בעריהרט מיט זיין שאַרפֿער בייסענדער קריטיק; און עס איז ניט פאַרגעקומען איין רעפארמע, סיי אין די קינדער און פרויען אַרבייט, סיי אין דער אַלגעמיינער פאָלקס-ביל-דונג, אזוי אין די אויסבעסערונגען פון די אַר-בייטס-בעדייטונגען בכלל, ווי אויף אינ'ם בעזיי-טיגען פון די שענדליכע שטראָפֿען, אין וועלכע ראָבערט אָנען זאָל ניט האָבען געשפּיעלט די פיהרענדע ראָלע. איבער אַ יובל יאָהרען האָט אָנען געאַרבייט אונערמיטליך אויף דעם

די ארבייטער אין דער מוזיק

שאַרפענטיק'ס „לואיז“ א נייע ערשיינונג אין דער אָפּעראַ

פון וו. עדלין.

„עס איזט נישט דאָס בעוואוסטזיין
דער מענשען, דאָס איהר זיין, זאָג
דערן אומגעקעהרט איהר געזעל-
שאַפטיכעס זיין, דאָס איהר בע-
וואוסטזיין בעשטימט.“
— קארל מאַרקס.

אויף אין דער וועלט פון קונסט — דיוועלבע
וועלט וואָס האָט אונזער בעריהמטען גענאָסע
פֿלעכאָנאָה געמאכט בעקלאָגען זיך, ווען ער האָט
אין 1905 בעטראַכט די בילדער און די סקולפּטור-
רעלע ווערק וואָס זיינען געווען אויסגעשטעלט
אין ווענעציע. אַבוואָהל דאָס וואָס פֿלעכאָנאָה
זאָגט וועגען דער קונסט אין אַלגעמיין, ספּעציעל
ווי ער האָט עס געזעהן אויסגעשטעלט אין ווענע-
ציע, איז גאָנץ ריכטיג, דאָך זיינען דאָ איינ-
צעלנע פעלע, דאָ און דאָרט, וועלכע דייטען אָן
געוויסערמאָסען אויף „די גרויסע סאָציאלע בע-
שטערעכונגען“ פון אונזער צייט; און וואָס מעהר
קינסטלער עס כאַפּען זיך אַרויס פון די אונטער-
שטע שיכטען פון דער בעפֿעלקערונג, אַלץ מעהר
אין צאָהל פּעגערטערען זיך די אייגענעלע פעלע,
וועלכע זיינען אַ צייכען פון דעם שטראָם וואָס
האַלט אין אונטערגראַבען די עקזיסטירענדע
קאָפיטאַליסטישע אָרדנונג. אפילו אין דער
אויסשטעלונג אין ווענעציע האָט פֿלעכאָנאָה
געפונען אייגענעלע פעלע, צווישען די בילדער
און סטאַטוען, וועלכע גיבען אַ בעגריף, אַבוואָהל
אַ ניט קלאָרען, פון דעם בעפֿרייאַונגס-פֿייער
וואָס וואַרמט אזוי פילע פון די הערצער פון די
ארבייטער איבער דער גאַנצער וועלט.

און פון אזא איינציגען פאל אין דער קונסט
וויילען מיר דאָ רעדען, און צוואַר פון יענעם צווייג
אין דער קונסט וועלכער איז ביזוהער געווען פאל-
שטענדיג פערשלאָסען פאר די אונטערדריקטע
און בערויכטע — די קונסט פון מוזיק! דער
איינציגער פאל אין דער קונסט פון מוזיק
וועלכע מיר וויילען דאָ בעשפּרעכען, איז די
אָפּעראַ „לואיז“, פון גוסטאָו שאָר-
פּעטטיע. עס איז די ערנסטע מיינונג פון
דעם שרייבער פון דיע ציילען, דאָס אין דיווער
אָפּעראַ איז רעפֿעקטירט אַן אַבקלאָנג פון יענער
בעשטערעכונג פון דער ארבייטער-קלאָסע, וועלכע
דריקט זיך אויס אין איהר אַלגעמיינער רעבעל-

רייבענדיג אין דער מאַסקווער
„פראוודא“ איבער דער אינ-
טערנאַציאָנאַלער קונסט-
אויסשטעלונג וועלכע איז
אין 1905 אָנגעהאַלטען גע-
וואָרען אין ווענעציע, איטאַלי-
ען, בעקלאָגט זיך גענאָסע
געאָרג פֿלעכאָנאָה אויף דעם, וואָס די מאָדערנע
קונסט איז אזוי אונגלויבליך איינזייטיג, אויף
דעם וואָס זי איז אזוי טויב צו די בעשטערעכונגען
פון דער ארבייטער-קלאָסע.

עס איז זיך אויף דעם ניטאָ וואָס צו וואונ-
דערן, ווי פֿלעכאָנאָה אַליין פערשטעהט זעהר גוט
און ווי ער ערקלערט עס. „די העכערע קלאָסען
געהן ניט ווייטער און קענען ווייטער ניט געהן
ווי שענקען מיטלייד און סימפּאַטעזיע צו די אונ-
טערדריקטע און שלעכט-בעהאַנדעלטע...“
„די בעסטע צווישען די פערטרעטער פון די
העכערע קלאָסען, וועלכע האָבען ניט פערשטאַנען
ווי זיך פאַלשטענדיג אוועקצושטעלען אויף דער
זייט פון דעם פראָלעטאַריאַט, קענען ניט מעהר
ווי ווינשען אַ „גוטע נאכט“ צו די אונטערדריקטע
און בערויכטע. שעהנעם דאַנק אייך, ליבערע
לייטע! אייער זייער איז צוריקגעהאַלטען:
די נאכט האַלט שוין ביים גענדע; עס פאנגט
אָן דער ווירקליכער טאָג...“

אין דעם איז קיין צווייפעל ניט! דער
מאָרגען-שיין זעהט זיך שוין צו אַלעמען וואָס
מאכען זיך ניט בלינד, אָדער וואָס זיינען ניט
פערבלענדעט פון דער קאָפיטאַליסטישער פינ-
סטערניש. וואו מען קעהרט זיך זעהט מען
סמנים פון דעם נייעם לעבען, פון דעם זונען
אויפגאנג, פון דעם טאָג וואָס וועט די אונטער-
דריקטע פרייהייט געבען און די גאַנצע וועלט
דורך דעם גליקליכער מאַכען.

אָבער דיווע סמנים פונ'ם טאָג ווייזען זיך
ניט נור אין דעם עקאָנאָמישען, סאָציאַלען און
פאַליטישען לעבען פון דער געזעלשאַפֿט, אָנדרען

ארבייטערנישען, סוהרים'לעך, פערלערס, טרעמפס און הונגעריגע ארטיסטען, און פון זיי האָט ער געמאכט אַ קונסטווערק — אַן אַרבייט וועלכע פיעלע אנדערע קאָמפּאָזיטאָרס האָבען געהאלטען פאַר אונמעגליך. זאָגאר דער גרויסער רעוואָלוציאָנער אויף דעם געבייט פון אָפּערא, דער אַנטישטערבליכער ריכטער וואָגנער, האָט געהאלטען פאַר אונמעגליך צוצופאַסען גוטע מוזיק צו דעם טאָגטעגליכען לעבען פון דעם דורכשניטליכען מענטש. אבער שאַרפענטישע האָט עס געטאָן. ער האָט בעווייזען אַ נייעם וועג. ער האָט דערמיט אַליין צוגעגעבען נייעם זיך דער געשיכטע פון אָפּערא.

אבער ניט נור אין דעם מאַטעריאַל אַליין איז שאַרפענטיש'ס „לואיז" אַ נייע ערשיינונג אין אָפּערא, זאָגנדיג אויף אין די אַרט און ווייזע ווי דער מאַטעריאַל איז צוזאַמענגעשטעלט. די אַרבייטער וואָס שפּילען אַ ראָלע אין דער אָפּערא רעדען ווי אַרבייטער, האַנדלען ווי אַרבייטער, און שטעלען פאַר מיט זיך אַ רעאַליסטישע בילד פון דער גרויסער אַרבייטער קלאַסע. אין דער אָפּערא קומט עס פאַר קיין בעזאָגנדיגע זאַך. קיינער ווערט ניט ערמאָדעט, קיינער שטארבט ניט, קיינער ווערט ניט וואַהניג, קיין זאך טרעפט ניט וואָס זאָל זיין אויסערגעווענהליך; זאָגאר קיין סטרייק קומט ניט פאַר, קיין דעמאָנסטראַטישע, קיין פערזאָנלעכע פון אירגענד וועלכען זאַרט. עס ווערט ניט מעהר ווי עשילדעט וואָס עס קומט פאַר טאָג טעגליך אין אַן אַרבייטער־הויז, ווי אזוי מען לעבט און ווי אזוי מען ליידעט, ווי אזוי מען רעדט און ווי אזוי מען קומט אויס איינער מיט'ן אנדערן. הויפטזעכליך ווערט מייסטערהאַפּט אַרויסגעבראַכט אין דיזער אָפּערא ווי אזוי צווישען די אַרעכטע, שטענדיגע פּערהאַרגעוועטע לויטשקלאַפּען ענטוויקעלט זיך אַ פּערלאַנג נאָך עטוואָס פּערגינגען, נאָך אַ ביסעל גענוס פון די בעסערע זאַכען וואָס די וועלט פערמאָגט, נאָך אַביסעל מעהר פרייע פּערהעלטניסע צווישען מענטש און מענטש ווי עס איז דאָ אין דער מעכאַניק־פּאַרטיאַליסטישער אָרדנונג.

אָבער אַ הויז דעם דראַמאַטישען מאַטעריאַל און די אַרט און ווייזע ווי דיזער מאַטעריאַל איז בעאַרבייט, איז די מוזיק פון „לואיז" אויף אנדערש ווי אין די אנדערע אָפּעראס; די מוזיק איז אין פּאָסטען איינגעלאָנג מיט דעם גייסט, מיט דעם כאַראַקטער פון דעם דראַמאַטישען סווישעט און מיט די אַרט און ווייזע ווי דער סווישעט איז בעאַרבייט.

לאָמיר עס אַ ביסעל גענויער בעטראַכטען און זעהן ווי ווייט גערעכט מיר זיינען מיט דיזער בעהויפטונג.

ווען מען אַנאַליזירט די מוזיק פון דער גאַנצער אָפּערא „לואיז", פון אָנפאַנג ביז ענדע, זעהט מען אַז שאַרפענטישע האָט זיך בעמיהט צו בעשאַפּען אין מוזיק־טענער, אין טאָן־קאָלירען,

ליאָן געגען די העסליכקייט און שענדליכקייט פון דער יעצטיגער אָרדנונג.

עס איז דעם שרייבער פון דיזע ציילען ניט בעקאַנט, אויב שאַרפענטישע, וועלכע האָט אַליין פּערפאַסט די ליבערעטאָ (די ווערטער) אזוי גוט ווי די מוזיק פון „לואיז", איז אַן איבערצייגטער סאָציאַליסט. דאָס איז יעצט אויך ניט ליכט אויסצוגעפיענען פון איהם דירעקט, ווייל ער געדענקט זיך זיט אַ קורצער צייט אין אַ סאָניאַט־ריום. אבער מען קען עס אָנגעהעמען פאַר זיכער דאָס ער איז אַ סאָציאַליסט אין האַרצען, אַ מאַן וועמעם אַלגעמיינע אַנטישויאָנא איז מעהר אָדער וועניגער דורכגעדרונגען מיט'ן סאָציאַליסטישען געדאַנק און וועמעם געפיהלען האָבען זיך ענטוויקעלט אין אַ מעהר אָדער וועניגער סאָציאַליסטישער אַטמאָספּערע. אין דעם קען קיין צווייפלע ניט זיין. דאָס בעווייזט ניט נור די אָפּערא „לואיז", זאָגנדיג אויך דער גאַנצער לעבען וואָס דער פאַעט־מוזיקער האָט געפיהרט. שאַרפענטישע, וועלכער איז יעצט 44 יאהר אַלט, האָט דעם גרעסטען טהייל פון זיין לעבען פערבראַכט אין מאַנטמארט־יענער קוואַרטאַל אין פאַריז, וואו עס וואָהנען אזוי פיעל אַרטיסטען און אזוי פיעל פּראָסטע אַרבייטער, אזוי פיעל איידעלאָסטען און אזוי פיעל פערברעכער, אזוי פיעל פון די איידעלסטע נשמות און אזוי פיעל וואָס האַנדלען מיט'ן קערפּער, אזוי פיעל פון די בעסטע און ערנסטע עלעמענטען פון דער געזעלשאַפּט. דאָרט האָט ער געוואָהנט ניט אזוי אויס ניט ווי אויס יענע צום פּראָסטען פאַק. דאָרט האָט ער זיך געטראָפּען מיט אַלע די וועמענע לעבען איז אַ שווערער, ביטערער קאַמפּף פאַר ברויט, וועמעס צרות און דחקות, ליידען און שמערץ, זיינען אונגעברענגט ווי די וועלט, וועמעס שווער געטראָגענע יאהרען ווייזען ניט פון קיין נחת און קיין פּערגינגען און אויסוועמעס לעבען עס שטראַהלט זיך אַרויף קיין ביסעל וואַרעמקייט פון דער לייכטענדיגער זון. דאָרט האָט ער שטודירט די מענשליכע נאַטור, דאָרט האָט ער שטודירט די אומישטענדיג אין וועלכע די מעהרסטע מענטשען געפיענען זיך יעצט, דאָרט האָט ער געקראָגען יענע וועלט־אנטישויאָנא, וועלכע שפּיעגעלט זיך אַב אזוי שטאַרק אין זיין גרעסטען קונסטווערק, אין זיין איינציגע אָפּערא „לואיז".

אין „לואיז" האָבען מיר די ערשטע אָפּערא פונ'ם מאָדערנעם אַרבייטער. דאָס איז די ערשטע זאך וואָס גיט דיזען קונסטווערק אַן אנדער פנים ווי אַלע אנדערע אָפּעראס. דער גאַנצער מאַטעריאַל פאַר „לואיז" איז גענומען פון אַרבייטער־לעבען. ניט קיין קעניגע, ניט קיין פרינצען, ניט קיין לאָרדען, ניט קיין גראַפּען, ניט קיין גרויסע דאַמען, ניט קיין קורטעזאַנקעס, ניט קיין אַקטריסעס, אויך ניט קיין געטער און ניט קיין הערלעך שפּילעלען אַ ראָלע אין דיזער אָפּערא. שאַרפענטישע האָט גענומען אַרבייטער,

דעם ריכטיגען ווערט פון „לואיו“ אלס אן אָפּעראַ.

גוסטאוו שארפענטיע איז איינער פון די גאנץ וועניגע קאָמפּאָזיטארס וועלכע גלויבען אז מוזיק האָט אַ סאָציאַלע מיסאָן, און „לואיו“ איז דער בעסטער ביישפּיעל פון זיינע איבער-צייגונגען אין דעם הינזיכט. קונסט פון קונסט וועגען, קונסט אָהן אַ אידעע, אָהן אַ ציעל, האָט פאַר איהם קיין עקזיסטענץ-בערעכטיגונג נישט.

* * *

לאָמיר נור אַביסעל בעסער בעטראַכטען דעם מוזישעט פון דער אָפּעראַ „לואיו“. די האַנדלונג איז איינגעטיילט אין פיער אַקטען, ווי פּאָלגט:

אין דעם ערשטען אַקט ווערט פאַרגעשטעלט די היים פון אַן אַרבייטער-פאַמיליע אין מאַנט מאַרט. אויף דער ביהע זעהען זיך דריי צימער: אַן עס-צימער, אַ קיך און אַ שלאַפֿ-צימער. די פאַמיליע בעשטעהט פון דעם פאטער, די מוטער און זייער ערוואַקטע טאָכטער לואיו. דער פאטער קומט פון דער אַרבייט פאַרנאָכט און מען זעצט זיך עסען סאָפּער. ער ברענגט מיט זיך אַרויף אַ בריעף וואָס ער האָט ערהאַלטען פון זיין פּריוואַטן און יונגער פּאַסאַנטיסט, וועלכער שרייבט זיך צו דער טאָכטער. די מוטער איז אבער געגען דעם שידוך. ער איז אַ פּוסטאָן-פאַסטמאן, וועלכער שלעפט זיך אַרום אין די קאַפּעס, זאָגט זי, און זי וויל פון איהם נישט וויסען. אבער לואיו ליבעט איהם מיט'ן פולען פיער פון איהר יונגער נשמה. איהר ציהט צו איהם, צו דעם סאָרט לעבען וואָס זי שטעלט זיך פאַר זי וועט געניסען מיט איהם, צווישען זיינע חברים, אין זיין פרייערע וועלט ווי זי האָט דאָ ביי איהרע עלטערן; און ווען אויף דעם פערלאנג פון איהר פאטער נעהמט זי לעזען אין דער הויף די צייטונג און איהרע אויגען פאַלען צוערשט אויף די בעשרייבונג פון דעם לוסטיגען לעבען אין פאַריז, גיט פון איהרע אויגען אַ גאַס אַ ים טרעהרען...

דער צווייטער אַקט איז איינגעטיילט אין צוויי סצענען. אין דער ערשטער סצענע ווערט פאַרגעשטעלט אַ קוואַרטעל, ביי וועלכען עס געפינט זיך דער שאַפּ וואו לואיו אַרבייט. עס איז פאַר טאָג. דער מילך-סטענד אויפ'ן קאָרנער איז שוין אָפּען, אַבּוואַהל אויף דער ערד זיצען נאָך עטליכע רעגנ-פיקערס און סאָרטירען פונאנדער די זאכען וואָס זיי האָבען צונגיפּעקליכע. דאָ און דאָרט געהט פאַרביי אַ שכור, וועלכער רעדט צו זיך אליין, אָדער אַ בעקער מיט אַ וועגעל ברויט, אָדער אזוי אַן אַרבייטער וועלכער איילט זיך צו דער אַרבייט. שפעטער הויבען זיך אַן ווייזען פיעלע אַרבייטער און אַרבייטערניען. זשוליען קומט דאָ אַבּוואַרטען זיין געליעבטע לואיו, אום אויסצוגעפינען פון איהר וואָס איז געוואָרען פון זיין בריעף, וועלכען ער האָט גע-

א געוויסע אַטמאָספּערע. יעדער איינער וואָס האָט נור אַ „מוזיקאַלישען אויער“ און הערט די אָפּעראַ מעהר ווי איין מאל וועט דאָס גלייך צור געבען. די אָפּעראַ איז נישט רייך מיט אַריען, מיט ליעדער פון אירגענדר וועלכען סאָרט. אין „לואיו“ איז נישט קיין מעלאָדיע גלאַט אין דער וועלט אַריין. כמעט אלעס מוזיקאַלישעס אין דיווען קונסטווערק שטעלצט זיך צוזאַמען אין אַ שטאַרק אויסגעאַרבייטער אַטמאָספּערע — די אַטמאָספּערע אין וועלכער עס אַטהעמען די איינוואָהנער פון מאַנטמאַרט. אין דיווער אַטמאָספּערע הערט זיך אלע וויילע דער רוה צו אַן אנדער לעבען, דער רוה צו אַ לעבען וואו עס איז דאָ אַ ביסעל פערנגיגען. איהר פיהלט עס אין אייער פלייש און בלוט, אין אייער מאַרק, אין אייער האַרצען, אין אייער גאנצען וועזען — דיווער רוה צופט און שלעפט און ציהט און רייסט, אזוי ווי דאָרט ערגעץ, ווייט אוועק, וואָלט געווען אַ מין צויבער. דיווער רוה, אויסגעדרוקט אין דער מוזיק, איז שטאַרק און קלאָר, און קען פון קיינעם וואָס הערט די אָפּעראַ נישט פערפעהלט ווערען.

וואָס אנדערס איז דאָס ווי דער רוה פון אַ בעסערע אָרדנונג צו די פון אַרבייט-פערשקלאַפֿ-טע מענשען! וואָס אנדערס איז דאָס ווי אַן אויסדרוק דורך ערהאַבענע מוזיק פון דעם פּראָטעסט וואָס ענטוויקעלט זיך אין די הערצער פון אלע היינטיגע אַרבייטער — אַ פּראָטעסט געגען דעם טרוקענעם, פערזאָרגטען לעבען וואָס זיי זיינען געצוואונגען צו פיהרען — אַ פּראָטעסט געגען די עקעלאָסטיאָגיקייט פון דלות, געגען די העסליכקייט פון הונגער, געגען די שענדליכקייט פון שקלאַפּענקייט! וואָס אנדערעס איז די גאַנצע מוזיק פון דיווער אָפּעראַ ווי אַ פערזאָן פון דעם קאָמפּאָזיטאָר צו בעווייזען אז דער איינצעלנער איז נישט מעהר ווי אַ פּראָדוקט פון די אומשטענדען, און אז אומשטענדען זיינען פערזאָנלעך אַרטיקל פאַר דעם רעבעלישען גייסט וואָס ענטוויקעלט זיך אין די הערצער פון די אונטערדריקטע איינצעלע!

פיעלע קענען ביי זיך דענקען אז דאָס איז אַ ביסעל צופיעל געקליימט פאַר דער מוזיק פון „לואיו“, אז דאָס איז צופיעל אַריינגעטייטשט, אז דאָס איז גאָר אַ זאָך וואָס קען נישט זיין. אבער אויב די הויפט-מעל און אַ גרויסע קונסט ווערט איין דאָס וואָס זי קען אַרויסרופען געוויסע געפיהלען און געדאַנקען ביי אנדערע, דאן איז „לואיו“ אַ קונסטווערק איבער דעם וואָס זי רופט אַרויס געפיהלען און געדאַנקען פון רעבעל-יאָן, פון אויפשטאַנד, פון פּראָטעסט, פון אונצור-פריעדענהייט מיט דעם גענוואָרט און פון לוסט צו אַ ברייטערען, זיסערען לעבען ווי מען האָט יעצט. דיווער שפּראַך רעדט די מוזיק, און נור דער אויף וועמען די מוזיק ווירקט אזוי קען אָפּשאַצען

אָנגעלעהנט אויפ'ן אָרעם און קלאַנט אויף די אונדאנקבארקייט פון קינדער. ער קען נישט פער- שטעהן די וועלט וואָס איז אזוי פול מיט צרות, וואָס רייסט אַב קינדער פון עלטערן. מיט מילדע בליקען קוקט ער אויף לואיז, און ווען זי קומט שפעטער אַרויס פון איהר צימער קען ער זיך נישט איינהאלטען פון ארומנעהמען איהר און בעדעקען איהר מיט צערטליכע קוסען. ווי איינגעסעסן זי איז אין זיין האַרצען, אין זיין פלייש און בלוט! זי איז דאָך זיין קינד — זיין קלייניקע, שעהניקע לואיז! זי ענטפערט אבער אויף דיזע צערטליכקייט מיט ביטערקייט. ווארום האלט מען איהר אין הויז ווי א געפאנגענע? ווארום רויבט מען פון איהר דאָס רעכט פון פרוי און מענש? ווארום לאָזט מען איהר נישט געהן צוריק צו איהר זשולען? דאָרט, מיט איהר געלייכטען, איז איהר לעבען — דאָרט ווייס מען פון דעם אמת'ן לעבענסגענוס, דאָרט הערשט אמת'ע ליכע, און מענשען־פרייהייט ווערט אנערקענט פאר אלעמען גלייך. „פארוי! פארוי!“ מורמלען איהר ליפען. זי ווערט בע- רוישט פון איהרע אייגענע רייז, בעצויבערט פון דעם געדאנק דאָס ערגעץ אנדערש ווארט אויף איהר אזוי פיעל פערנגיגען... אַך, וואָס האָט זי מורא? זי איז נישט מער קיין קינד! זי וועט געהן! ... דער פאטער שטעלט זיך איהר אין וועג, אבער זי שרעקט זיך נישט מער פאר איהם, און פאר דער מוטער אויך נישט. זי לאכט פון ביידען. יעצט אָבער ווערט דער פאטער שטאַרק אין כעס. ער עפענט ברייט די טהיר צום גאס און הייסט זיין טאכטער אוועקגעהן פון זיינע אויגען. לואיז ווארט נישט מען זאָל איהר א צווייטען מאָל בעטען. זי לופט אַרויס, איבערלאָזענדיג איהרע עלטערן אין דעם טיעפֿטען קומער.

דערמיט ענדיגט זיך די דראַמאַטישע האַנדלונג — א וויקיליך רעאַליסטישע בילד, פול מיט דעם הומאָר און די טראגעדיע פון טאָג־טעגליכען לעבען.

אין דעם פאָטער האָט שאַרפענטישע געשיל- דעט א טיפישען פראַנצויזישען ארבייטער, קאָנ- סערואַטיוו אין זיינע סאָציאַלע אַנשיאונגען, אבער סימפּאַטיש און באַזאָרעט. ער אַרבייט מיט זיין שווייז און בלוט פאר אַ לעבען, אבער ער איז צופריעדען זאָלאַנג ער האָט אַ היים. זייענדיג ביים עסען אין ערשטען אַקט זאָגט ער צו זיין ווייב צווישען אנדערעס: „איך בין שוין לאַנג געקומען צו דער מיינונג, דאָס ווען איינער האָט נישט קיין איינקונפט מוז ער שווער אַרבייטען, אום אנדערע זאָלען עס האָבען.“ ווען די ווייב זאָגט איהם אָבער, אז וואויל איז דעם יעניגען וואָס האָט אן איינקונפט, זאָגט ער: „און די וואָס האָבען שוין אן איינקונפט — זיינען זיי גליקליכער? גליק, ווי דו זעהסט, איז צו זיין ווי מיר זיינען, ליכעבען איינע די אנדערע, זיין געזונד. דיזען גליק קען פון אונז קיינער נישט אוועקנעהמען... די וואָס זיינען רייך, קענען

שיקט צו איהר פאטער. די געלעגנהייט קריגעט ער, און ווען לואיז דערזעהלט איהם, דאָס איהרע עלטערן זיינען נאָך אַלץ נישט גענייגט איהם צו נעהמען פאר אן איידעם, וויל ער איהר איינ- רעדען אז זי זאָל מיט איהם אַנטלויפען. לואיז פיהלט זיך אונגליקליך. זי קען נישט ענטשיידען צווישען איהם און איהרע עלטערן. זי ליכעבט זיי אלעמען, און מיט אַ האַרץ פול מיט טרויער רייסט זי זיך אַרויס פון זשולען און לויפט אַריין אין שאַפ.

דער שאַפ ווייזט זיך אין דער צווייטער סצענע. צווישען די פיעלע אנדערע מיידלעך זיצט לואיז פערטראכט. איהר נאָרעל אַרבייט מעכאַניש. איהרע געדאנקען זיינען ערגעץ אנדערש... אין דעם געשפרעך פון די אנדערע מיידלעך בעטהייליגט זי זיך נישט. איהרע חבר טעם פערשטעהען נישט וואָס מיט איהר איז דער מעהר, און זיי וויצלען זיך איבער איהר נישט וועניגער ווי איבער די אַריסטאָקראַטקעס, פאר וועמען זיי נעהען די קליידער. פלוצלונג דער- הערען זיך דורך די פענסטער טענער פון מוזיק, קענטניג אז דאָרט עפּינט זיך אַ קאָמפּאָניע מוזיק קאנטען. באַלד דערהערט זיך אויך אַ שטימע זינגען און לואיז דערקענט אז דאָס איז איהר זשולען. פאר די מיידלעך פון שאַפ איז דאָס אַ גאנצע שמחה, נור לואיז פיהלט זעהר שלעכט. זי קען נישט מעהר איינזיצען. זאָגענדיג אז זי פיהלט זיך נישט געזונד פערלאָזט זי דעם שאַפ. גרויס איז אבער די איבערראשונג פון איהרע חבר'טעס ווען זיי זעהען דורכ'ן פענסטער ווי זי געהט גאָר אַב געארעמט מיט דעם מאַן וואָס האָט ערסט געזונגען.

אין דעם דריטען אַקט געפינען מיר שוין די היים פון זשולען און לואיז. אזוי ווי זיי האָבען נישט געקענט הייראטעהן אָהן די צווייטמונג פון די עלטערן, לעבען זיי אָהן די הסכמה פון געזעץ. זיי זיינען גליקליך. לואיז פיהלט זיך ווי ניי בעלעכט. זי האָט נייע פריינד, אַ נייעם אינ- טערעס אין לעבען. עס פעהלט איהר גאָר נישט. די פריינד פון זשולען איבערראשען איהר מיט אַ שמחה. זיי קומען מיט מוזיק און קרינגען איהר אלס די מוזע. עס איז זעהר לעבעדיג. די שמחה ווערט אָבער אונטערבראכען פון דעם פלעצליכען אַנקומען פון דער ניי־געקרוינטער מוזע'ס מוטער. זי איז געקומען רופען לואיז אהיים. דער פאָטער איז קראַנק, זאָגט זי, ער וויינט אַלץ נאָך זיין געלייכטער טאכטער. ער וויל איהר זעהן; און לואיז מיט דער איינשטימונג פון זשולען, געהט צוריק צו איהרע עלטערן אין הויז.

אין דעם פיערטען אַקט זעהט זיך וויעדער די וואָהננג פון דער אַרבייטער־פאַמיליע. לואיז זיצט איהר צימער פערטרויערט און קוקט אַרויס דורכ'ן פענסטער'ל צום גאס. אין קיך דרעהט זיך אַרום די מוטער, וועהרענד דער פאטער זיצט אין הויפֿט־צימער מיט'ן קאָפּ

אין דיזער אָפּעראַ איז פאַרזי מעהר ווי א שטאדט. דער נאָמען איז א סימבאָל פון א לעבען, פון וועלכען מען טרוימט אין די יונגע יאָהרען. קיין וואונדער ניט וואָס אין דריטען אַקט, ווען זשוליען און לאַויז זייען שוין צו זאַמען, רעדען זיי פון פאַרזי מיט די גרעסטע התפעלות. אין דעם וואָרט פאַרזי דריקט אויס דער פאָעט שאַרפענטיע דעם לעבען, פון וועלכען די אונטערדריקטע, די אָרעמע, האָבען קיין שום אַהנונג ניט. פון צייט צו צייט נור רייסט זיך פון זייערע רייהען אימיצער אַרויס און ווערט פערטרונקען אין דעם ים פון תאוה אין וועלכען דער נייער, אונטעקאנטער לעבען שלידערט זיי אַרײַן. לאַויז איז ניט קיין שלעכטע מיידעל. זי האָט ליעב געהאַט איהרע עלטערן. איהר איז נאָאָם דער לעבען אין איהר אָרעמער היים. ווען זי געפינט זיך צוזאַמען מיט איהר זשוליען (אין דריטען אַקט) און געניסט פון דער ליעבע און פון דער פרייהייט, לאַכט זי פון דער אידעע וואָס עלטערן האָבען וועגען די רעכטע איבער קינדער. זשוליען נאטירליך שטימט אַײַן מיט איהר, ער לאַכט פון דער טענה וואָס עלטערן האָבען געוועהנליך, דאָס זיי האָבען מעהר ער פאַהרונג אין לעבען און דערפאַר דאַרף מען זיי לאָזען אויספיהרען אַלעס וואָס זיי ווילען. א שעהנע זאַך איז דיזע ערפאַהרונג, זאָגט ער, וועלכע וויל ניט אַנדערש ווי פערשקלאַפּען אַלעס און אַלעמען, וועלכע איז ניט מעהר ווי א מיטעל צו טראַנזיזירען איבער אַנדערע. ווי היפּאָקרייט טיש דאָס אַלעס איז!

דאָן זאָגט לאַויז: יעדעס קינד האָט א רעכט פאַר זיך אַליין אויסצוקלייבען דעם וועג צום גליק! זשוליען דענקט אויך אַזוי. יעדעס וועזען האָט א רעכט צו זיין פריי, איז זיין מיינונג; יעדע פערזאָן האָט די פפליכט צו לעבען, און בלינד איז דער וואָס זוכט צו דער שטיקען אין זיך די נשמה וועלכע פאַדערט א חלק פון דער וואַרעמער זון, וועלכע פאַדערט א חלק פון ליעבע...

די מעהרסטע סאָציאַלע אידעען, וואָס זיי נען אויסגעדרויקט אין דיזער אָפּעראַ זיינען נאָאויז, רויה, אונענטוויקעלט, אבער אין וועלכע דער אַנדערע אָפּעראַ האָבען מיר עטוואָס עהנליך צו דעם? און פוטשיני'ס, "לאַ באַהעם" ווערען אויך געשילדערט איינוואָהנער פון "לאַטיינישען" קוואַרטאַל אין פאַרזי. אין ביזע'ס אָפּעראַ "קארמען" זיינען דאָ אויך אַרבייטערען. איהר האָט דאָרט אַבער ניט קיין פערזאָן צו שילדערן דעם טאָגטעגליכען לעבען פון אַרבייטער; איהר האָט דאָרט ניט דעם רעאַליזמוס און ניט סימבאָליזמוס וואָס מען קען געפינען אין יעדען אַקט פון שאַרפענטיע'ס ווערק.

* * *

מוזיקאַליש אַזוי גוט ווי דראַמאַטיש איז "לאַויז" א קונסטווערק ערשטען ראנגעס. שאַרפּענטיע האָט אין דעם אַריינגעלעגט זיין לעבען,

מאָרגען זיין אָרעם. מיר וועלען אַבער אימער זיין גליקליך."

דער פאַטער רעדט אַזוי אין א מאַמענט ווען ער איז גוט אויפגעלעגט. זיין מאָגען איז אָנגעפילט. ער נעהמט אַרום זיין ווייב און כאַפט מיט איהר א טענצעל אויף א וויילע.

אַלע פערזאָנען פון דיזער אָפּעראַ זיינען גענומען פון לעבען. עס איז דאָ נור איין אויסנאָמע. שאַרפענטיע האָט אין דער ערשטער סצענע פון צווייטען אַקט אַריינגעשטוקעוועט א סימבאָלישע פיגור, א נאכטוואַנדלעך, וועלכער דריקט אויס לעבענסגענוס, פערגניגען. "איך בין דער פערגניגען פון פאַרזי," זאָגט דיזער נאכטוואַנדלעך ווען ער שטעלט זיך אָב ביי דעם סטענדר וואו א פרוי פערקויפט מילך. "וואוהין געהסטו?" פּרעגט איהם די מילך פרוי, און ער ענטפערט: "איך געה זוכען הערצער, וועלכע ווייסען ניט פון פערגניגען." אויסשטרעקענדיג זיין האַנד צו דעם סענטער פון פאַרזי, זאָגט ער: "דאָרט צו מאַכען לאַכען — דאָ צו פערזייען קנאה — פערענדיגנדיג איבעראַל דאָס רעכט פון אַלעמען נאָרש צו מאַכען זיך." דאָס איז זיין אויפגאַבע. "איך בין די נשמה פון דער גרויסער שטאדט," זאָגט ער.

די אונגליקליכע, אָרעמע, וועלכע שטעלען זיך אַרום איהם און הערען זיך אַײַן צו זיינע רייד, קוקען איהם אָן ווי א מיטגעגעסענער פערשווינדעט. אבער א רעגנפיקער זאָגט צום עולם, דאָס ער קען דעם חברה-מאַן... איינמאַל האָט ער איהם בעגעגענט פיהרענדיג זיין טאָכטער ביי דער האַנד. ער האָט איהר איינגעדערט...

הערענדיג דאָס, זאָגט איינער פון די גאַסען-קעהרערס: "עס איז דער זעלבער אונגליק אין אַלע פאַמיליעס. איך האָב געהאַט דריי טעכטער און האָב זיי ניט געקענט איינהאַלטען ביי זיך, ווער קען זיי בעשולדיגען, ווען זיי געפּעלעט דער גן עדן דאָרט בעסער ווי דער גיהנם דאָ."

א יונגער רעגנפיקער, וועלכע שטעהט דער-בײַ, רופט זיך אָב: "וואָלטען ווייכע בעטען, שעהנע קליידער, ניט בערארפט זיין דאָס איינגעהוהן פון יעדען איינעם?"

שטעמער א וויילע, צווישען אן אַנדער גרופע אויפ'ן זעלבען קאָרנער, דערצעהלט איינע פון די פרויען גאַסען-קעהרערס, ווי אַמאָל האָט זי געפיהרט א גאַנץ אַנדער לעבען, א לעבען פון גענוס, פון פערגניגען. א גן עדן האָט זי געהאַט. א יונגאַטש, וועלכער הערט זיך אַײַן, גיט איהר א פּרעג:

"הערט נור, טאָמער וואָלט איהר מיר געגעבען דעם אָרעם?"

"וועלכען אָרעם?" פּרעגט זי. "פון אייער גן עדן!" ענטפערט ער. די פרוי צייגט אָן אויף דער גרויסער שטאָרט און זאָגט: "עס איז פאַרזי!"

מעהר אָדער וועניגער קלאָר דורך דער מוזיק. ווען מען אַנאַליזירט די מוזיק פון וואַגנער'ס אָפּעראס, דאַן זעהט מען אז עס בעשטעהט פון אַ וואונדערבארע פערבינדונג פון פערשידענע „לייט-מאָטיפען“, וועלכע גיסען זיך אַרײַן איינע אין די אנדערע מיט מערקווירדיגע גלאַטקייט און שעהנקייט. די „לייט-מאָטיפען“ ווערען וויעדערהאַלט אַזוי אָפט ווי עס איז נויטיג אַז זיי זאָלען אויסדריקען דיזעלבע דראַמאַטישע געפיהלען און ליידענישאַפטען, דיזעלבע אידעען און סיטואַציען; און וויעדערהאַלט ווערען זיי אויף פערשידענע אופנים, דאָ אויף אַזא איינ-סטרומענט, דאָ אויף אַן אנדערען, דאָ פון דער מענשליכער שטימע און דאָ פון דעם גאַנצען אָרקעסטער — ווי עס פאַסט נור! אין קורצען, דער „לייט-מאָטיפ“ איז דער שליסל צו די גרויסקייט פון וואַגנער'ס קונסטווערקע — דער סעקרעט פון דער רעוואָלוציאַן אויף דעם געביעט פון אָפּעראַ.

מיט דיזען שליסל האָבען זיך בענוצט כמעט אלע קאָמפּאָזיטאָרס נאָך וואַגנער'; אָבער ווערענער דיזע אלע האָבען זיך בענוצט דערמיט ווי פלאַגיאַטאָרס, מעהר אָדער וועניגער, האָט זיך שאַרפענטיג מיט דעם בענוצט אויף אַן אָריגינעלען אופן. דערמיט האָט ער בעוויזען אז ער איז אַן אויסערגעווענהליכער זשעניע, און ווען זיין קארירערע וואָלט נישט אונטערכראָך כען געוואָרען פון קראַנקהייט, וואָלט ער געלייט סטעט פאַר דער אָפּעראַ קונסט מעהר ווי אלע אלע אנדערע קאָמפּאָזיטאָרס פון יעצטיגען דור. אין „לואיז“ שפּיעלט דער „לייט-מאָטיפ“ אַ בעדייטענדע ראָלע, אַבוואָהל נישט אזא בעדייטענדע ווי אין וואַגנער'ס קונסטווערקע. עס איז אָבער הויפּטזעכליך דורך דעם אַלגעמיינעם גע-ברויך וואָס שאַרפענטיג מאַכט פון דעם אָרקע-סטער, דאָס „לואיז“ אלס אַן אָפּעראַ קריעגט אַ גרויסען ווערט. דער אָרקעסטער אין שאַר-פענטיג'ס הענד איז ווי אַ פינזעל אין די הענד פון אַ מאַלער — ער מאַלט מעהר אויטערליכע סיטואַציען ווי אינערליכע געפיהלען; ער לעגט מעהר געוויכט אויף בעשאַפּען מיט די טענער פון דעם אָרקעסטער אַן אַטמאָספּערע ווי אַריינצוגריבלען זיך טיפּאָ אויף אַן דער נשמה פון יעדען איינצעלנעם וואָס שפּיעלט אַ ראָלע; ער שטרעבט מעהר צו בעווייזען מוזיקאַליש, דאָס אומשטענדען ווירקען אויפ'ן איינצעלנעם און טרייבען איהם אויף אַ געוויסען וועג, איידער צו בעווייזען ווי ווייט דער איינצעלנער איז פער-אַנטוואָרטליך פאַר אַלעס וואָס ער טוהט. קיין וואונדער נישט וואָס שאַרפענטיג זאָגט, דאָס אין „לואיז“ האָט ער נישט מעהר ווי „איבערזעצט“ דעם ליבען אַרום איהם אין ווער-טער און טענער. יעס, „איבערזעצט“ איז פיעל-לייכט דער ריכטיגער וואָרט. די פאַרזינע אַר-בייטער-מיינלעך זיינען איהם העכסט דאנקבאַר פאַר דעם וואָס ער האָט אין דער הויפט-העלדין

זיין גאַנצען שאַפונגס-גייסט, און האָט אַרויס-געבראַכט אַ זאָך וואָס איז ניי און אָריגינעל און וואָס איז אַ מערקווירדיגער שפּיעגעל פון דער צייט און די אומשטענדען, אין וועלכע ער לעבט. מען קען זאָגען אַזא איבערטרייבונג, דאָס מיט איין מעגליכער אויסנאָהמע (שטרויס'עס „סאַלאַמע“) איז זייט דעם טויט פון ריכאַרד וואַגנער, מיט 25 יאָהר צוריק, נישט בעשאַפּען געוואָרען אַזא וואונדערבארע מוזיק-דראַמאַ ווי „לואיז“.

מען מוז שוין אָבער דאָ פאַר איין וועגס זאָגען, דאָס אַזוי ווי אַזא די מאָדערנע סאָציאַלע אומשטענדען וואָלט שאַרפענטיג נישט געקענט אויסאַרבייטען דעם דראַמאַטישען סוזשעט פון „לואיז“, וואָלט ער אַזא ריכאַרד וואַגנער'ס רע-וואָלוציאַן אויף דעם געביעט פון אָפּעראַ נישט געקענט בעשאַפּען אַזא פראַכטפולע מוזיק פאַר „לואיז“. אין וואָס וואַגנער'ס רעוואָלוציאַן בע-טעהט איז דאָ נישט דער פלאַץ צו בעשפּרעכען. עס איז געניגענד נור צו זאָגען דאָ, דאָס וואַגנער האָט אנשטאַט בעשאַפּען שעהנע ליידער אין זיינע אָפּעראס (אָדער מוזיק-דראַמאַס, ווי ער האָט זיי גערופען) זיך גענומען צו בעשאַפּען מוזיק, וואָס זאָל אויסדריקען פאַר'ן אויער דאָס וואָס די דראַמאַ דריקט אויס פאַר'ן אויג. אין אנדערע ווערטער, זיין אויפטהו איז געווען דאָס וואָס ער האָט פערשטאַלען די מוזיק מיט דער דראַמאַ. צוליב דעם האָט ער ענטוויקעלט דאָס וואָס איז צווישען מוזיקער בעקאַנט אלס דער „לייט-מאָטיפ“ (*) — אַזא מוזיקאַלישע פראָזע אין אַ קאָמפּאָזיציאַן, וועלכע ווערט אָפט וויעדער-האַלט — אַזוי אָפט ווי נויטיג אויסצודריקען דעם זעלבען געדאַנק, געפיהל אָדער שטימונג. צום ביישפּיעל: ווי בעוואוסט האָט יעדע דראַמאַטי-שע פערזאָן אין אַ פּיעסע זיינע בעזאָנדערע מעלות און חסרונות, זיינע בעזאָנדערע באַהאַנד-טער-שטריכען. אַלזא, אין וואַגנער'ס אָפּעראס איז דאָ אַ ספּעציעלע מוזיקאַלישע פראָזע, וועלכע באַראַקטעריזירט יעדען פון די הויפט „דראַמאַ-טישע פערזאָנען“, און דיזע פראָזע ווערט אַזוי אָפט וויעדערהאַלט ווי אָפט עס איז פערבונדען מיט דער האַנדלונג יעדער פון די „דראַמאַטישע פערזאָנען“. אָבער נישט נור ווערען אין וואַג-נער'ס אָפּעראס די „דראַמאַטישע פערזאָנען“ באַראַקטעריזירט פון בעזונדערע מוזיקאַלישע פראָזען, זאָגנערן אויף די פערשידענע עלעמענטן טען פון לעבען, ווי ליעבע, האַס, קנאה, שטאַלץ, פורכט, העלדענטימה, בעטרוג, אָפּגעהעציקייט, לויטטיגקייט, טרויעריגקייט, אָפּפערווייגיקייט, און אַזוי ווייטער. אויף דיזען אופן ווערט די גאַנצע דראַמאַטישע האַנדלונג אויסגעטייטשט

(*) „לייט-מאָטיפ“ איז אַ דויטשע פראָזע. עס מיינט דער „הויפט-מאָטיפ“ — די הויפט פראָזע פון דער בעזאָנדערער זאך וואָס דאַרף מוזיקאַליש אויסגעדריקט ווערען.

פערגינגענדערען לעבען. ווי אָפּט טרעפט עס, דאָס מאַנכע פון דיזע שאַפֿ־מיידלעך, ערביטערט פון זייער טרויעריגער לאַגע און טרוקענעם לעבען און בערווישט פון דעם רוה צו דער וועלט פון פער־גניגען, ווארפען אוועק זייער היים, זייערע קרובים, זייער אלעס, און פערשווינדען אין דער גרויסער בעסטיאלישער כוואליע פון שטאָדטישע אויסגעלאָסענהייט — ווי אָפּט! עס איז ניט קיין נייעס פאר די, וואָס קוקען מיט אָפענע אויגען אויף דער וועלט. עס איז ניט קיין סעקרעט. קיינער קען עס ניט פערוועהרען. דאָס איז די טראַגדיע פון מאָדערנעם לעבען, אָדער, ריכטיגער געזאָגט, פון דער קאפיטאליסטישער אָרדנונג; דאָס איז דער פאַטאליזמוס פון דער עקזיסטירענדער סיסטעם; און ווי אַן אמת'ער ארטיסט, אין וועמעס קונסט עס קלאפט דער פולס פון געזעלשאַפֿט־ליכען לעבען, האָט שאַרפענטיע דראַמאַטיש און מוזיקאליש אויסגעדרוקט, אָהן דאבוי עפעס צו פרעדיגען, אָהן אויף דעם צו מאַראַל־זירען, אָהן מיט דעם צו פראָפאגאנדירען.

שאַרפענטיע איז דער ערשטער קאָמפּאָזיט־טאָר וואָס האָט אויף דעם געביעט פון דער מוזיק־קונסט אנערקענט די עקזיסטענץ פון דעם מאָדערנעם ארבייטער קלאָס. אין דער שעהנער ליטעראַטור איז דאָס קיין נייעס ניט. זאָגאר אין דער מאַלעריי און סקולפּטוריי אויף ניט. אבער אין דער מוזיק איז דאָס יא אַ נייעס — אַ גרויסע נייעס; עס וועט אפילו פארבייגעהן אַ לענגערע צייט ביז די גאנצע וועלט וועט דאָס איינזעהן, דאָך איז עס אַ פאַקט, אז פיעלע אייראָפּעאישע קריטיקער בעגרייפּען עס שוין איצט, אַבוואָהל ניט זעהר קלאָר.

אָנג האָט די מוזיק־קונסט געווארט ביז זי האָט אנערקענט די עקזיסטענץ פון דער אַרבייטער־קלאָסע אין דער היינטיגער געזעל־שאַפֿט. דער קאָנסערוואַטיוז אין דיזער קונסט איז אָבער ענדליך געבראָכען געוואָרען, און „לואיז“ אלס די ערשטע „אַרבייטער“ אָפּעראַ איז אַ פראַכטפאָלער ביישפּיעל פון דעם נייעם פעלד וואָס האָט זיך געעפּענט פאר די גרויסע פערטרעטער פון דיזער ערהאַבענער קונסט, וועלכע זוכען אלץ אַ נייעס וועג ווי זיך אויסצוצייכענען און קויפּען דערמיט אונשטער־ליכקייט.

פון זיין אָפּעראַ פאָרגעשטעלט זייער לעבען, זייער שטרעבען און זייערע אומשטענדען. אַ קורצע צייט נאָכדעם ווי „לואיז“ איז אויפֿ־געפיהרט געוואָרען אין דער פאריזער „אָפּעראַ קאָמיק“ (מיט אַן 8 יאָהר צוריק) האָבען פאר איהם די אַרבייטער־מיידלעך פון מאָנטמאַרטער געגעבען אַ באַנקעט, און ביי דער געלעגנהייט האָבען זיי איהם פרעזענטירט מיט אַ מעדאליאָן, אלס אַ צייכען פון זייער ליכענע און אַכטונג. די מיידעל וואָס האָט איהם די מתנה איבער־געגעבען האָט געהאַלטען אַ קורצע רעדע, אין וועלכער זי האָט צווישען אנדערעס געזאָגט:

„מיר באַטען אייך אַז דיזען מעדאליאָן, אויף וועלכען אונזער הערצער האָבען אוועק־געלעגט אונזערע אונטערשריפטען — אויף וועל־כען אַרפּעאוס (*) וועט פאר אייך בעסער אויס־דריקען די געדאַנקען פון אונזערע שוועסטער, זייער דורשט נאָך אַ ברייטערען לעבען און זייער וואונש צו קענען אויך עפעס געניסען פון דער שעהנקהייט פון לעבען. די איינפאַכע גע־שיכטע פון לואיז, אין וועמען יעדע פון אונז דערקענט זיך זעלבסט, דער פערגעניגען פון זעהן זיך געהאַלטען פאר וויכטיג און ווירדיג גענוג צו זיין פאָרגעשטעלט אין דער קונסט און ווערען בעטראַכט פאר עטוואָס מעהר ווי אַרבייט־מאַשינען, אָדער אַ מיטעל צופריעדענצושטעלען תאוה'דיגע לוסט — דיזע אלע זאַכען קריצען אויס אייער נאָמען אין אונזערע הערצער און געדעכטניסע אויף אימער און אימער!“

און דיזע עטליכע ווערטער פון דער דעלע־גאַטין פון די אַרבייטער־מיידלעך ערקלערען פיעל ריכטיגער וואָס פאר אַ מין קונסטווערק שאַר־פענטיע האָט בעשאַפּען, ווי די אמעריקאַנער קריטיקער האָבען ערקלערט ווען „לואיז“ איז אין דיזען לאַנד צוערשט אויפגעפיהרט געוואָרען. די אַרבייטער־מיידלעך שעהמען זיך ניט מיט דער העלדין פון דיזער אָפּעראַ. אין זייערע הערצער איז דאָ דערזעלבער רוה נאָך דעם ברייטערען לעבען, דאָס שעהנערע לעבען, דעם

(*) אַרפּעאוס איז אַ גאָט אין דער גריכישער מיטאָלאָגיע, וועמעס מוזיק האָט געריהרט ניט נור אלע מענשען, זאָגנדרן אויך אלע חיות, און זאָגאר שטיונגער און וואַסערן — אין קורצען, אלעס אויף דער וועלט.

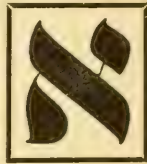
עראינערונגען

פון מאָרריס ווינשעווסקי

צווייטער טהייל.

4

דער צוטומעלטער יאָהר — זונען, לבנות און שטערן אינ'ם געטמאָ — דער אינדעק- מענטש — אַ אידישער גלח: שוואַרץ און ווייס — פאַרזי גיט אונז אַ קאלטען עמפּפּאָנג — בעוועגונג שטיל.

האָסטינגער ריקבליק.

אין דער צייט ווען דער סאָציאַליסטען-געזעץ איז דעם קוטיט געוואָרען אינ'ם רייכס-טאָג, פלעגן מיר, אין דער קעניגסבערגער רוסישער קאָלאָניע, אָפט קלערען וואָס אַ שטיי- גער, וועט די סאָציאַל-דעמאָקראַטיע, די מעכ- טיגע, האַלב-מיליאָנע סאָציאַל-דעמאָקראַטיע, טהון אין דעם פאַל, ווען דער געזעץ-פּראָיעקט וועט דורכגעפיהרט ווערען; ווען ער וועט ווערען אַ געזעץ, וועט אַרויסגעהן פונ'ם רשות פון די לעגיסלאַטאָרען און וועט איבערגעהן אין די הענד פון די פּאַליציי-אַגענטען מיט און אָהן פיקעלי-הויבען: אָפּענע און געהיימע מלאכי חבלה.

וואָס וועט זי אין דיווען פאַל טהון — די גרויסע סאָציאַל-דעמאָקראַטיע? ווען וויל העלם בראַקע האָט אין פאַרלאַמענט אַ קורצע צייט שפּעטער אויסגעשריען, וויר פייפּען אויפ'ם געזעץ, דאָס וואָרט, וועלכעס האָט (ווי די לעזער וועלען געדענקען) עלעקטרי- זירט מיליאָנען מענשען איבער גאַנץ דייטש-לאַנד, האָבען מיר דיווען אויסרוף אָנגענומען פאַר אַן ענטפּער, פאַר דעם ענטפּער פון דער פאַרטיי...

מען וועט פייפּען אויף דעם מויל-קאָרב גע- זען — מאַכט דער טייטש: מען וועט איהם האָ- בען אין דער אדמה.

אָבער דער 21טער אָקטאָבער איז געקומען און איז אוועקגעגאַנגען; דעם סאָציאַליזמוס האָט מען טאָקע אָנגעטאָן אַ מויל-קאָרב; אויף די פרייהייט האָט מען אַרויפגעשטעלט אַ צוואַנג- יאָק; פון דעם דייטשען רעכטס-שיסטאָט איז געוואָרען אַ גרויסע קאָזאַרמע, מיט אַ פינסטערן קאַרצער אינוועניג, מיט די יונגע גלייכהייט אין דעם קאַרצער, וואו שרעקליכע גרויסע מייז און ווילדע ראַצען האָבען פון אלע זייטען גע- גריזעט די הימלישע הייליגע בלוזע אויף איהר... האָט די סאָציאַל-דעמאָקראַטיע געפייפט? האָט זי געטראָצט דער ברוטאַלער געוואָלט? האָט זי זיך קאָטש בעווייזען דורך אַ הינטער-

טהיר ווען דער פאַראַדנער איינגאַנג איז פאַר איהר פערשלאָסען געוואָרען? האָט זי געענט- פערט ווען ניט מיט אַ קלאַפּ אויף אַ קלאַפּ, לבל הפחות מיט אַ מענליכען וואָרט, מיט אַ מוטהי- גען אויסרוף? האָט זי זיך אָבערופען מיט אַ בליצשטראַהל און אַ דונערקראַף אויף די גע- ריכט געוואָרענע פינסטערנים, אויף די דער- שטיקטע פרייהייטס-שטימע?

ניין! איהרע גרויסע קעפּ זיינען צונויפ- געקומען און האָבען אַרויסגעלאָזען די פאַרלאַ- „גענאָסען, לאָזט זיך ניט פראַוואַצירען! — די רעגירונג וויל אָנמאַכען אַ בלוטבאַד — לאָזט זיך נישט אויפּרעגען!“

אָה, ווי קלוג! ווי אַלטקלוג! ווי פראַק- טיש, ווי טאַקטיש, ווי אמת-טייטש! דער גאָט ביסמאַרק איז אַ שטייגער אַ מעכטיגער, געפאַנ- צערטער און בעוואַפענטער אל שדי און וואָס קענען מענשליכע חרטומי מצרים טהון געגען זיינע מכות?

אַ בויג אַרונטער די קאָפּ, מיכעל! לייך און דולד עד יעבר זעם, ביז דער צעהנדליג (פון די מכות) וועט זיין געענדיגט ביז די מאָס וועט זיין פאַרפול, ביז דער ראַכע-גאָט וועט זיין געזעטיגט.

און דערווייץ זיינען מיר אַריין אין טורמע. מיר — און מיט אונז פיעלע הונדערטער אינגערע מענשען צווישען די קרבנות פון דעם נייעם געזעץ — האָבען געקלערט:

נו, די לאַגע איז אַזעלכע, וואָס אונזערע פיהרער האָבען ניט געקענט פאַראַוויסזעהען... דער שרעקליכער מויל-קאָרב-געזעץ האָט זיי צור- טומעלט... נאָך איז די זאָך ניי, נאָך שמערצט דער ערסטער קלאַפּ און די האַנד וואָס דאַרף אָבזעהרען נייע קלעפּ האַלט צו דעם אָרט וואָס טהוט נאָך וועה... ווער ווייס, אפשר פעהלט ניט זיי שכל, זאָנדערן אונז געדולד... אָט... נאָך אין אַ וואָך, אין צוויי אַרומ... לאַמיר וואַרטען...

עס איז אָבער אַריבער דער מאָנאַט נאָך וועמבער, דער מאָנאַט דעצעמבער, עס האָט זיך מיט אונז געזעגענט דער וואַנדערבאַר-עראַייג- ניסרייכער יאָהר 1878 און דער גענעראַלשטאַב

גענוג, דאכט זיך, איז דאָ געזאָגט געוואָרען, אום צו געבען אַ בעגריף פון די שטימונג, וועלכע האָט געהערשט אין אונזערע קרייזען בשעת אייגענסאָן און איך האָבען אַבשיער גענומען פון יאָהאן מאָסט.

און איצט דארף דעם לעזער זיין פער-שטענדליך מאָסט'ס אויפגענונג, זיין „דאָנער-וועטער-געשפרעך“ מיט מיר, אַרום וועלכען עס איז גערעדט געוואָרען אין פאַריגען קאָפיטעל. אבער די שטימונג פון יענע צייט אין אונזערע קרייזען איז נויטיג צו פערשטעהן אויף צו לייעב דעם וואָס וועט נאָך מוזען געזאָגט ווערען אין די קומעדיגע קאָפיטעלען.

* * *

פאַר'ן אוועקפאַהרען פון לאַנדאָן קיין פאַריז בין איך בעקאנט געוואָרען מיט די העברעאישע ליטעראטור פונ'ם לאַנדאָנער

פערהאַלטען מיר (מאַרקס און ענגעלס) זיך צו זיי פאַסיוו, דאָס הייסט מיר האָבען קיין שייכות מיט זיי נישט. האָט מאָסט קומט צו מיר אין הויז ווען-נישט וועל....

„אונזער שטרייט מיט מאָסט האָט דורכאויס נישט דעמזעלבען באַראַקטער ווי דער שטרייט וואָס ווערט געפיהרט געגען איהם פון די ציריכער, „טראַויקע“ דר, העכבער, בערנשטיין, זיין סעקרעטער (עדוואַרד בערנשטיין) און צ. ה. יראָם. מיר טאָדלען נישט מאָסטען דערפאַר וואָס זיין „פּרויהייט“ איז צו רע-וואָלוציאָנער, מיר טאָדלען איהם דערפאַר וואָס זיין צייטונג האָט נישט קיין נור רעוואָלוציאָנער פראַ-רען אַינזאַלעט און נור רעוואָלוציאָנער פראַ-זען. אויך מאָבען מיר איהם נישט קיין פאַרוואָרף וואָס ער קריטיזירט די פאַרטיי פיהרער און דייטש-לאַנד, נור דאָס וואָס ער מאַכט אַן עפענטליכען סקאַנדאַל, אַנשיטאָט די פיהרער ברייטפליך צו זאָגען זיין מיינונג ווי מיר (ענגעלס און איך) טוען....“

(זאָרגע'ס ברייטפולעקסעלע 163—72טער ברייף).

וועגען מאַרקס'עס מיינונג, אַז מאָסט האָט נישט געדאַרפט אַנגרייפֿען בעבעל, לייעקעכט און די אַנדערע פיהרער אין זיין „פּרויהייט“, לאָזט זיך פיעל זאָגען. עס איז, למשל, אַמאָ, אַז יעדער עפענטליכער אַנגריף אויף די פאַרטיי פיהרער, וועלכע האָבען זיך נישט געקענט פערשטיינדיגען, איז געווען צו אַ געוויסען גראַד אַן אונרעכט. דאָגעגען אָבער מוז מען געדענקען, אַז דער הויפטאַנגריף איז בעשטאַנען אין דעם וואָס זיי האָבען פון די „פּרויהייט“ נישט געוואָלט וויסען און קיין אַנדער אַרגאָן האָבען זיי נישט גע-גרונדעט אפילו אַז אויסלאַנד.

קלאַר בעווייזט אָבער מאַרקס'עס ברייף אַז ער און ענגעלס זיינען אויך געווען געגען די פּרויהייט, אַז פאַר זיי איז די „פּרויהייט“ נישט געווען צו רעוואָלוציאָנער, ד. ה., אַז ער און ענגעלס זיינען ביידע אויך געווען געגען די „מעסיגונג“ און די קאָנסערוואַטיווע האַלטונג פון די פאַרטיי פיהרער אין דייטשלאַנד.

פון דער פאַרטיי האָט נאָך — לפנים, וועניג-סטענס — אַליץ געשלאָפֿען. מענטשען געהען הונדערטער ווייז אין גע-פענגניס אַרײַן, מענטשען געהען מאַסענהאַפּט אין גלות אַרויס, און דאָ איז שטיל: אין קול ואין עונה.

און ענלירך קומען מיר אַרויס אויף די פרייע וועלט. עס איז שוין אַוועק אַ קימאַלען פון פינף-זעקס חדשים זינט די שרעקענס-הערשאַפט האָט זיך אָנגעהויבען.

וואָס טהוט די פאַרטיי? אין פעטערבורג ערשיינט אין געהיים די „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ“, דאָרטען קומען אַרויס פּראָקלאַמאַציעס, עס פער-זאַמלען זיך מענטשען און דעמאָנסטרירען אויפ'ן גאַס, מאַכענדיג פון יעדע גרויסע לויז אַ מאַני-פעסטאַציע פון אַ פּאָליטישען תּחית המתים; מאַכענדיג יעדען בוכשטאַב אין יעדער ציילע פון יעדען נומער פון אַזאַ צייטונג ווי די „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ“ פאַר אַ מין שריפט אויף דער וואַנד, וועלכע איז מתרה ומודיע דעם טיראַן, אַז זיינע טעג זיינען געצעהלטע, אַז זיין סוף קומט.

און דאָ איז דייטשלאַנד? אין בערלין? אַלעס איז אונטערדריקט, קיין זאך ריהרט זיך נישט, קיין פּראָטעסט הערט זיך נישט, קיין אַבוועהר, זעהט זיך נישט. קיין פרייער וואָרט ווערט מעהר נישט געדרוקט, מעהר נישט געלעזען, מעהר נישט פערלאַנגט.

מחויץ לאַרץ, ווערט אין בעלגיען אַרויס-געגעבען אַ בלעטעלע (די „לאַנטענע“) פון קאַרל הירש, דאָן אַז וואָסענבלאָט אין לאַנדאָן פון יאָהאן מאָסט, — די „פּרויהייט“. אבער די „פּרויהייט“ ערקענט די פאַרטיי נישט אַן אַלס איהר אָרגאַן, וועהרענדר קאַרל הירש'ס „לאַנטער-נע“ איז צו אונבעדייטענדר צו ווערען אנערקענט. פון זיך אַליין ווידער נישט די פאַרטיי גאָר נישט אַרויס, אַבסאָלוט גאָר נישט.

מיר איז דאָ נישט וויכטיג אַריינצוגעהן אין די פראגע צי די פאַרטיי-פיהרער, אָדער מיר, די יונגע „היצקעפּ“ זיינען געווען גערעכט. זיכער איז, אַז די לאַגע איז געווען אַ צוטומעלטע. דאָס יאָהר דער וויררען — רופט עס פראַנץ מעהרינג אויך זיין פאַרטיי-געשיכטע. זיכער איז איצט אַזוי, אַז מאַרקס און ענגעלס האָבען דאמאָלס סימפּאַטיזירט מיט מאָסט'ען און די היצקעפּ פיעל מעהר ווי מיט בעבעל און לייעב-קנעכט. (*)

(*) אַט איז וואָס קאַרל מאַרקס שרייבט צו פ. זאָרגע, דעם 19טן סעפטעמבער 1879, עלף חדשים ווי דער סאַציאַליסטע-רגעזעץ איז אַריינגעקומען אין קראַפט, ניוון חדשים זינט מאָסט'ס „פּרויהייט“ האָט אָנגעפאַנגען צו ערשיינען און אַ פאַר וואָסען איידער דער ציריכער „סאַציאַלידע-מאָקראַט“, דער אויסלענ-דישער פאַרטיי-אָרגאַן איז ענדליך אַרויסגעקומען: וואָס איז נוגע צו מאָסט און זיינע חברים,

געווען מעהר עהנליך צו די טייטש פונ'ם צאינה וראינה ווי פון געטהע'ס „פויסט“.

דערביי איז ער געווען פרום, אבער — „פער שטעהען זיך מיך וואהל, מיין לעבסטער“ — אויפגעקלעהרט! צווישען די פרומקייט און די אויפקלערונג האט ער ניט, ווי נפתלי הלוי, געזוכט צו מאכען פשרות, זיי זיינען ביי איהם געווען צונויפגעוואקסען ווי דער סיאמער צווייל-לינג. ער האט ניט ערקלערט וויסענשאפטליך די מעשה פון קריעת ים-סוף, האט ניט פרובירט געפינען א היסטארישע סמיכת הפרשה צווישען א חשורוש און סעקרסעס, אדער צווישען דעם פרעה מלך מצרים וואס האט געקריגען די מכות און איינעם פון די רעמס'ל'עס, כדי צו בעווייזן זען... דאס וואס פאר דעם אמת-פרומען דארף מען ניט בעווייזען און פאר דעם אמת ניט-פרומען קען מען ניט בעווייזען. ער איז פשוט געווען א היפאקריט.

שוין דער נאָמען אליין „כהן צדק“ און ניט קאז, ד. ה. כ"ז, ווי עס רופען זיך אין דער סקאזע אלע כהן צדק'ס אין אונזערע מקומות, וואָלט גענוג געווען פאר מיר אום איהם פיינט צו קריגען אלס א בעל גאווה, הויז וואָס דאָס האָט איהם געשטעמפלט אלס היפאקריט. און א בעל גאווה איז ער געווען פון דעם סאָרט, וועלכען מען טרעפט וואַרשיינליך היינט שוין ניט מעהר. צו זאָגען, אז ער האָט ניט געוואוסט ווי דעם קאָפּ צו האַלטען; אז ער האָט געבלאָזען פון זיך; אז ער האָט בעטראכט יעדען איינ-ציגען ווי די נאכט וואָס איז געמאכט גור אום צו ווייזען ווי דער טאָג, דאָס היינט, ער, יוסף כהן צדק, זעהט אויס; אז ער האָט זיך אָנגעבלאָזען ווי אַן אינדעק און האָט פון דער בימה שטאַלץ געבאָלדערט זיינע דרשות — דאָס צו זאָגען איז ריכטיג אלס א בעשרייבונג פון דעם מאַן, אבער זעהר זעהר אונפאַקלאָמען.

א ביסעל גענויער וואָלט איהם כאַראַקטעריזירען אַט, כאַפט אייך אָן, אַזאָ מין קליינקייט. ווען ער האָט אייך געטראָפּען א שבת פאַרנאכט און האָט אייך בעעהרט מיט אַן ענטפער אויף אייער בעגריסונג, האָט ער אייך גלייך געפרעגט צי איהר האָט הנאה געהאַט פון זיין דרשה און, ניט וואַרטענדיג אויף אייער יא אָדער נײַן, וועלכעס איז איהם יעדענפאַלס געווען זעהר אונ-וויכטיג, האָט ער אייך ערקלערט אַ דאָס איז געווען א קונסטווערק „ערסטער גרעסע“ און האָט, א קנייטש טהעננדיג דעם שטערען, אייך דערזעהלט אַז דאָס איז זיין 385-טע פּרעדיגט אין לאַנדאָן כּפּרט און די 496-טע אין ענגלאַנד בכלל.

* * *

יוסף כהן צדק איז דאן שוין געווען אַן על-טערער מאַן אין די זעכציגער. גאווה און היפאקריסטיטעט ביי אַן אַלטען מאַן זיינען אין מיינע אויגען נאָך פּערציהליך: עטוואָס האָט מען אין עטליכע און זעכציג יאָהר אַלס „עפענט“

געהעטאָ, מיט זיי און מיט זייערע ארומיגע... ווי זאָל איך זיי רופען? אפּשר... שטערנס, יא, זייערע ארומיגע שטערנס, מחמת יעדער פון די שרייבער, אונבעדרייטענד ווי ער איז פאַר זיך געוועזען האָט דאָרטען מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ מין זון, וואָס האָט איהר (צווייפּטיגען) מאַנדר, מיט אַ שוין וואָס ער, דער מאַנדר, האָט געהאַט בדרך השפּעה פון זיין מאור הגדול, די זון, און הויז דעם אַ גאַנצען פּולק שטערן און שטערנדלעך, יעדער פון זיי בלישצענדיג אין דער פינסטער און פּערשווינדענדיג אזוי גיך ווי די זון אליין פלעגט ערשיינען אויף דעם ליטעראַרישען פירמאמענט.

עס וואָלט געלוינט זיי אַלע צו בעשרייבען, אבער איך האָב נאָך פאַר זיך אַ גאַנצע רייע פון פּערזאָנען און זאכען פיעל וויכטיגער ווי דיינע.

דערמאָנט מווען אָבער ווערען פון די דריי זונען, הויז נפתלי הלוי, מיט וועלכען אונזערע לעזער זיינען שוין בעקאַנט, דער „רעווערענד“ יוסף כהן צדק און דער שפּעטערדיגער שוהט הירשבוין.

דער לעצטער איז דאמאלס געווען זעהר אַ סימפּאטישע פּערזאָן און, נאָך זיינע נייגונגען נאָך, וואָלט ער זיכער געוואָרען אַ מענשענפּריינד און אַ פּרייהייטסעמפּפער. זיין מוץ האָט איהם אָבער געמאכט פאַר אַ קאָלעגע פון נפתלי הלוי און ער האָט געקוילעט בחמות גסות אַז שטאַט זיי צו בעקעמפּפער. אבער דאָנאָר אַלס שרייבער-שוהט איז ער מיר נאָך געווען אַ צייט לאַנג זעהר לייעב. ווי מען וועט שפּעטער זעהן בין איך כמעט צוליב איהם געקומען צום צווייטן טען מאָל קיין לאַנדאָן.

אינטערעסאַנטער אַלס אַ טיפּ איז געווען דער רעווערענד יוסף כהן-צדק. מיט איהם האָב איך אין עטליכע חדשים אַרום געהאַט אַ גאַנצע מלחמה. אפּשר וועל איך וועגען איהם רעדען אויספיהרליך, אבער ניט אזוי גיך און איך וועל דערפאַר, מיט דעם לעזער'ס ערלויבניס, גלייך דאָ זאָגען עטליכע ווערטער וועגען יוסף כהן-צדק אַלס פּערזאָן.

איהם האָב איך פיינט געהאַט.

ער איז געווען אַ גאליציאַנער, הויך גע-וואקסען, מיט שאַרפע, שפיציגע אויגען, מיט אַ דונקלע געזיכטס-פאַרב, מיט אַ פנים, וואָס האָט אויסגעזעהן מעשה גולן ווען זיין אייגענטימער איז געוועזען ערנסט — און מיט אַ געשאַרענעם גרויען בערדלעך.

אַלס אַ גאליציאַנער איז ער געווען אַן עסטרייכער, אַלס עסטרייכער — אַ טייטש.

אַלס טייטש זיינען זיינע דרושים געווען „פּרעדיגטען“ און ער אליין אַ פּרעדיגער.

אַלס פּרעדיגער פלעגט ער ניט רעדען זאָג-דערן „שפּרעכען“, הגם זיין סגנון הלשון איז

הערען מיט פעראכטונג שוין טויזענדע יאהרען. און איהם, וועלכער פערצייגט א גלאט-ראזיערטע מאָרדע מיט א קרום געבויגענע הארץ; א שנעל-וויסען שליסל מיט א פּעך-שוואַרצען געוויסען; פראזען פון זעלבסט-אויפּפערונג מיט דער איבערצייגונג אז דאָס איז ניט מעגליך, יעדענפאלס ניט פאר זיין געמיינדע — איהם, דיווען אירישען גלח, קען איך אפילו ניט פער-צייחען דאָס וואָס איך וואָלט שוין מוחל זיין דעם רעדערענדיג יוסף כהן זצק.

א אידישער רב איז פאר אונזער איינעם אן איבריגע זאך; א אידישער פריעסטער איז אן עקסלדיגע זאך; א יונגער אידישער גלח איז א פערעכטליכע זאך.

* * *

דעם צווייטען אפריל זיינען מיר אָנגעקומען אין פאריז.

דער ערסטער איינדרוק איז געווען כמעט נאָך אן אונאנגענהמערער ווי ביים אַריונפּאָה-רען אין לאַנדאָן. דער אמת איז, אז פאריז ענט-טוישט אין די ערסטע עטליכע טעג, מהמט מען קומט אהין אין מיט אילוזיאָנען, מיט איבער-טרויעבענע ערווארטונגען. ווי שווער דער ער-סטער איינדרוק פון לאַנדאָן זאָל ניט זיין פיהלט איהר זיך נישט ענטטוישט (דיזאפּאָינטעד) ווייל איהר האָט גאָר נישט ערווארטעט. פאריז אָבער האָט מען אייך געשילדערט אין וואָרט און אין שריפט אלס א מין גן עדן, אלס א שטאט פול מיט שעהננהייט, מיט גראציע, מיט בלומען, מיט קונסט און מיט לויסט, און אזוי ווי דאָס אלעס זעהט איהר ניט ארויסקומענדיג פון דעם „נאָרד-באָהנאָה“ פיהלט איהר אז מען האָט מיט אייך עפעס אזוי ווי געטרייעכען קאמאָועס.

דער האַטעל, אין וועלכען מיר זיינען אראַבעשטענען, איז געווען אן אלטער בנין, ניט עקסטרא רייז, אויף יעדען פאל ניט גן-עדן ארטיג אויסגעפּוצט מיט בלומען און פלאַנצען. פערקעהרט, אנשטאט דופטענדע ראָזען און רע-זעדען, האָט דער נאָז אַרויסגעפונען אז שטישע ריין איז געווען גערעכט רעדענדיג שפעטער מיט צווייטריי יאהר (דאכט זיך אין זיין „זא רובעזששאַם“). וועגען פאריז און זאָנענדיג, אז די גרויסע שטאט ריעכט מיט מענשליכקייט (פאכניעט טישלאָוועטשעסטוואָם).

אין אונזער צימער איז משמעות שוין פון וואָכען ניט געהיצט געוואָרען אן אויווען און די ערסטע נאכט אין פאריז איז געווען אַזעלכע, וואָס מען פיהלט אין די ביינער, זיך צונויפ-דעהענדיג ווי א ווילנער בייגעל, און זיך איבער-קעהרענדיג פון איין זייט אויף די צווייטע און דאָן צוריק אויף די ערסטע, עפעס ווי א משומד וואָס איז זיך מגייר.

אין דער פריה, ארונטערקומענדיג צו פריה-שטיק, האָבען — אייגענסאָן און איך — בע-שטעלט ברויט מיט קאפע, וועלכעס האָט אויס-געוויזען ביליג גענוג פאר אונזער קעשענע.

ליכע פערזאָן“ פאָרט אויפגעטאָן און דאָס קען מען לייכט צו הויך איינשאצען, וואָס דערפון קען זיך ביי יעדען מענשען יאווענען גאווה, הגם ניט אין אזא הויכען גראד ווי ביי דעם מאַן. די היפאָקריטטווע וויעדער איז פערעכטליך גענוג, אָבער מען פערצייחט דאָס קוקענדיג אויף גרוי-וויסע האָר און קלערענדיג אז דער בעל דבר איז פיעללייכט שוין צו אלט צו קעמפּפּען מיט מענשליכע דומהייטען און דערפאר עסט ער טאקע א לינקען אַנבייסען, אָבער ער מאַכט א ברכה אויף די טרופות. און אגב טאָמער איז דעם מלאך דומה'ס דאָפּראָס נאָכ'ן טויט ווירקליך א שטרענגער... ווער קען, נאָך אלע מעשות, וויסען?

פון דעסטוועגען האָב איך דעם אלטען, ווי געזאָגט, פיינט געהאט און כמעט פון דעם ערסטען אויגענבליק אָן.

איהם אָבער אויף קיין פאל און צו קיין צייט ניט אזוי שטאַרק ווי די יונגע אידישע גלחים, וועלכע דער לאַנדאָנער סעמינאָריום פלעגט אַרויסגעבען אלע יאהר.

ספּעציעל איינער פון זיי (זיין נאָמען און זיינע פרימעטעס זיינען דאָ ניט וויכטיג) האָט מיך דאָן און אין די שפעטערדיגע עטליכע יאהר געערגערט דורך זיין עקזיסטענץ. איך האָב איהם אין איין פרט בעשריעבען אין א רייע קופלעמען („דער קריעכער“) אין דעם יאהר 1884, אָבער נור אין דעם איין פרט פון קריעכע-ריי, פארשטעלענדיג א טיפ, וועלכער וואָלט א לעזער פון דיקענס עראינערן אן יוראיאה (אוריה) היעפ.

דאָ, רעדענדיג וועגען היפאָקריטען, זעה איך איהם נור אין זיין ראָלע אלס אידישער גלח.

אָט שטעהט ער אויף א בימה וואָס זעהט אויס ווי א קאנצלעל, אין א מעמפּעל וואָס זעהט אויס ווי א קירך. זיין דאָפּעלטע מאָרדע איז געגאָלט — משה בן עמרם אויף להכעים — און זיין שוואַרצע קאפּאָטקעלע אין פערשפילעט אויף אלע קנעפלעך, ערסטענס אום אויסצוזהען ווי א קריסטליכע דעם צווייטענס אום צו פערשטע-לען ענטוועדער און טליח קטן, וועלכען ער טראָגט, אָדער דעם אָרט וואו דער דאָזיגער טליח קטן האָט בעדארפט זיין און איז נישטאָ.

און דאָ שטעהט ער און פּרעדיגט זיין „סערמאָן“ — אין יעדער מיענע, אין יעדער תנועה, אין יעדען טאָן פון זיין שטימע א פאָל-קאָמענדר גלח, רעדענדיג צו א געמיינדע, וואָס וואָלט נעבעך זעהר געוואָלט זיין קריסטליך גע-באָרען, וועלכע ניט קענענדיג זיין א קריסטליכע קהילה, וויל לכל הפחות אזוי אויסזעהן.

און ער שטעהט און פּרעדיגט, ניט גלויבענ-דיג איז זיינע אייגענע רייד, וויסענדיג אז דאָס וואָס ער פארפאָגאָדירט איז אן אוניון אויב ניט א ליגען, איז א פוסטע פראזע אויב ניט אן אוניון, איז עטוואָס, וואָס די ווענד פון די קירכען

פארזי איז די וועגעלע פון דעם נייעם עוואנגעליום, פארזי האט ביי זיך געזעהן שארל פוריעה און סענסימאן — די צוויי ריעזען פון דעם אָנפאַנג נייענענטען יאהרהונדערט אין דער וועלט פון סאָציאַלע אידעען; דאָ האָט דער „גלח“ לאַמענע, אַ גלח פערשיעדען ווי ווייס פון שוואַרץ פון אונזער כּחן צדק אָדער דעם יונגען קריעכער, געשריעבען זיינע „ווערטער פון אַ מאַמין“, וועלכע קענען פערגליכען ווערען מיט די בעסטע פון אונזערע נביאים; דאָ האָט זשאָרזש סאַן (אַ פרוי בצורת מאַנסביל) געדיכט טעט איהרע סאָציאַלע ראָמאַנען; דאָ זיינען אין צייט פון איין יאהרהונדערט געווען פיער רעוואָלוציאָנען, פון וועלכע די לעצטע, די קאָ-מונע, איז געווען אַ סאָציאַלע, מעהר נישט פאר דער צייט; דאָ האָבען געלעבט און געווירקט קארל מאַרקס און משה העס, לודוויג בערנע און היינריך היינע, ביידע ווערענדיג דאָרטען בער גראָבען, ביידע שטארבענדיג, ווי די קאָמונע איז געבאָרען געוואָרען — פאר דער צייט.

וואַרזשע איז דער סאָציאַליזמוס?

ער איז געווען, אבער האָט זיך ניט געזעהן. אין דער פרעסע איז געווען נור איין איינציג קליינע בלעטלע, אַרויסקומענדיג איין מאל אַ וואָך, אין פאַרלאַמענט איז ניט געזעסען איין איינציגער סאָציאַליסט און אין די איינציגע צוויי ערטער, וואו עס פלעגן זיך פערזאַמלען סאָציאַליסטען האָט מען גערעדט דייטש און רוסיש, מייסטענס דייטש.

איין טאָג אויף אַ שפּאַציער-גאַנג האָבען מיר מיט פריידען דערזעהן איבער דעם טויער פון אַ גרויסען מעכטיגען בנין די ווערטער: „פּרויהייט, גלייכהייט, ברידערליכקייט“.

אונזער פרייד האָט לאַנג ניט געדויערט. מיר האָבען אויסגעפונען, אַז דער בנין איז ניט אַ טעמפלעך ניט אַ מוזעאום, ניט אַ ביבליאָטעק, זאָנדערן אַ טורמע.

זויער איז געווען אויפ'ן האַרצען די ערסטע צייט אין פאַרזי.

מען האָט אונז געגעבען בולקעלעך מיט שיסלען קאפע מיט מילך. אין יעדען שיסעל איז געווען אַ גרויסער הילצערנער עסלעפעל. וואָס איז דאָס?

מיר האָבען אָנגעזעהן ערשטוינט איינער דעם אנדערן, ניט וויסענדיג וואָס צו טהון. אין פלוג דארף מען אין אזא פאל אַריינברעקלען דאָס ברויט אין דער שיסעל קאפע און דאָס עסען מיט דעם הילצערנעם לעפעל. טאָמער אָבער ניט? מען קען זיך דאָ שעהן לעכערליך מאַכען אין די גרויסע וועלט־שטאָרט.

נעבען אונז איז צום גליק געזעסען אַ סאָלדאַט, אַ יונגער קערל אין גרויסע, ברייטע, רויטע פלודערן און איהם האָט מען דערלאָנגט אזא פריהשטיק ווי אונזערען. ער האָט געגעסען ווי אונז האָט דער שכל מחייב געווען און מיר האָבען איהם נאָכגעטאָן.

געשמאַק איז דאָס געווען, אבער איינער געבראָקטע ברויט אין קאפע מיט מילך וואָס מען עסט מיט אַן עסלעפעל וואָלט געווען ניט עסטעהעטיש אין ווענדזענאָלע אַ פשיטא שוין אין פאַרזי.

און איידער מיר האָבען געענדיגט פריה שטיק איז נעבען אונז אוועקגעלעגט געוואָרען אַ בוך, אין וועלכען מען האָט אונז געהייסען איינער שרייבען אונזערע נעמען, אזוי ווי יעדער פרעמד דער דארף אָנגעמעלדעט ווערען ביי דער פּאָליציי 24 שעה נאָך זיין אָנקומען אין פאַרזי.

עס האָט ניט לאַנג געדויערט האָבען מיר אַרויסגעפונען, אַז הנם די רעגירונג איז שוין אכט יאהר אַ רעפּובליקאַנישע, איז נאָך עד היום כמעט יעדער פּאָליציסט, יעדער צווייטער דוואָר-ניק און יעדער דריטער סאָלדאַט אַ באַנאָפּאַר-טיסט און אַ שונא פון רעפּובליקאַנער.

אפּשר איז פאַרזי שעהן, פּרזי איז זיכער לאַנדאָן.

* * *

און דער סאָציאַליזמוס?

ביי די בערג

פון יהושע.

שוין פילט די טהאלען רונד ארום,
א מורא'דיג געטימלע,
און אויף מיין פנים ווארעם פאלט
דער ערשטער טריעף פון הימעל...

איצט בין איך אויך שוין איינגעזאלבט,
און קען זיך היימיש פיהלען,
מיט וואלקען און טיטאנען-בערג,
מיט בלייז און דונער-ברילען...

3.

איצט קומט די שטילע אבענד-שעה,
מיט גאלד און פורפור-פאסען,
און זומער-טאג מיט זומער-נאכט,
זיך קוסענדיג פארקנאסען...

איצט ווערען בלא און גרויס די בערג,
דער טהאל ווערט דונקלער, קלענער,
און ס'הויכט פון ערגעץ-וואו ארויס,
א מעלאדיע אהן טענער...

עס הויכט זיך ווי א ווייהרוך אויף,
דער דופט פון לאנקע בלומען,
און ס'רוחט די וועלט און הייליגט זיך,
אין אבענדגלאנץ אין שטומען...

דענווער, קאלא.

1.

הויכע שווארצע בערג-פארקאנעם
די געשטאלט פון זון פערצאמען,
דורך געדיכטע וואלקען-וועללען
ראנגלען זיך די לעצטע פלאמען...

פארבען און פיגורען נייע,
טויכען אויף און גיך צופליסען;
ריעזענהענד אין בארג פערבארגען,
רוקען ראפטאם די קוליסען...

אבער טויט די טהאלען ליעגען,
אין דער דעמערונג דער מאטער —
וועמענס וועגען דארט אין מערב
שפיעלט דאס נאכט-און ליכט-טעאטער?...

2.

פון יענער זייט די הויכע בערג,
גרייט אן זיך א געוויטער,
עס לויפען אן לעגיאנען-ווייז,
די שווארצע וואלקען-רייטער...

עס בליצט ארויס... עס ציהען זיך,
די שווערדען פון די שוידען,
עס הילכט א ווילדער וועהגעשריי,
פון פעלזען-אינגעוויידען...

ערוואכט

פון אלכסנדר קאפעל.

ר' שמואל, וואו האָט מען געמאַכט אַט דעם זייגער?
— איך ווייס, מסתמא אין אויסלאנד; וואו זאָל מען מאַכען זייגערס?
— אין וועלכער שטאט? פרעגט ווייטער שלום.

— און אז דו וועסט שוין וויסען אין וועלכער שטאט וועט דיר צוקומען נאָך אַ נאָז? — האַט איהם אָב שמואל.

שלום פערקלערט זיך ווייטער.
— ר' שמואל, איהר קענט מאַכען אַליין אַ זייגער פון אָנהויב ביז'ן סוף, די רעדעלעך, די ווייזערס, דאָס ציפערבלאַט? פרעגט ווייטער שלום שטיל.

— נו, לייענט אין דיר חכמה ווי אין אַ קלויסטער! וועלכער מענטש קען דאָס מאַכען אַליין אַ זייגער? דאָס קען נאָר די פאַבריקע. — פאַר וואָס-זשע רופט מען אייך זייגער-מאַכער, וויבאלד איהר קענט קיין זייגערס ניט מאַכען?

— ווייל מען האָט מיר אזוי אַ נאָמען געגעבען!

— און איך האָב געמיינט, אז איך וועל זיך אויסלערנען מאַכען אַ זייגער, אַ גאַנצען זייגער פון אָנהויב ביז'ן סוף, — רעדט שלום טרויעריג צו זיך אַליין.

שלום און זונדלי זיינען געוואָרען אַ ביסעל עלטער. מיט קאכעניש, מיט צרות און מאַטער-נים האָט זיי שמואל, מיט דער צייט, פאַרט איינגעשפּאַנט אין דער אַרבייט. זונדלי האָט געאַרבייט פלינק, מיט איילע-ניש און מיט רעש. שלום דוהיג, שטיל און פער-טייעמ.

— ביזט דו דאָס אַ ביסעל אַ מאַרדניק, אַ נענזע! קומט אַריין אַ זייגער אין דיינע הענד ווערט ער דאָרט פערפאַלען ווי אין ים, לאַכט זונדלי פון שלום'ן.

— מען מוז דאָך בעטראַכטען אַ זייגער, פערשטעהען דעם פעהלער, צוגלידערן איהם און זעהן וואו לייענט די מכה, פערענטפערט זיך שלום.

— אַט אויף די טראַנטעס, אויף די ציבער-לעס אַבזייען שעה'ן-ווייז און דוכנען איבער זיי?!

— דער שכל, דאָס קונסט-שטיק זיינען אין

לום און זונדלי אַרבייטען ביי שמואל דעם זייגער-מאַכער. כמעט אין איין צייט זיינען זיי אָנגעקומען צו שמואל'ן, ביידע יונגע אינגלעך, ביידע אַט ערשט אַרויס פון חדר, ביידע האָבען ניט געוואָלט לערנען, פון ביידע זיינען די מלמדים אויסגע-סען געוואָרען.

זונדלי איז געווען אַ ווילדע בריאה, אַ קונדס וואָס פלעגט מעהר זיין אויף די דעכער ווי אויף דער ערד און אַן עזות פנים אַ גרויסער.

שלום איז גראַדע געווען אַ שטילער, אַ רוהיגער, נאָר אַ חלום, אַ פערטראַכטע נשמה און אַ גרויסער בעל-כיבי; זאָגט איהם דער רבי אַ קרום וואָרט, צוקרימט זיך ביי איהם דער פנים, הויבט אַן פינטלען מיט די אויגען און טרערען גלייכגילטיגע, עפעס קאַלטע און נונדע הויבען אַן קאַפען פון זיינע אויגען ווי פון אַ לעכערדיגע כלי.

די ערסטע צייט האָט שמואל דער זייגער-מאַכער געהאַט צרות אויפ'ן פור פון זיינע צוויי אַרבייטער. זונדלי זיצט ביים טיש ריכטיג ווי אויף פרויזינעס, און אז שמואל געהט אַרויס אויף אַ ווילע פון שטוב הויבט אַן זונדלי קריכען אויף די ווענד און אַנישטעלען אַלע זייגערס אויף צוועלף און עס ווערט אין שטוב אַ ירד'ל: דער אַלטער גרויסער זייגער מיט די שווערע וואָגען הויבט אַן כריפען און סקריפען, דער רונדער זייגער קלינגט היכביג און שאַרט, דער זייגער מיט דער קוקאווע צו'קוק'ט זיך, אַ פאַר זייגערס שפּיעלען אַ „מאַרש" און אַלע איבריגע קלאַפען, קלינגען און קוויטשען.

שמואל, אַ כּאָגערער נערוועזער אידעל ווערט צוטומעלט, הויבט אַן לויפען איבער'ן צימער מיט פערשטאַפטע אויערן.

— משומר, טריפה-ביין, אַ תל וועל איך פון דיר מאַכען! — שרייט ער אויף זונדלען — נאָ דיר אַן אַנשיקעניש אויף מיינע עלטערע יאהרען! נאָר זונדלי שטעהט שוין אויף יענעם זייט שוועל און פרעגעלט זיך פון הנאה, קוועלט אַן פון נחת.

שלום פלעגט יא זיצען ביים טיש אבער פער'חלומ'ט, פערטראַכט. ער זיצט שטיל און פערקוקט זיך דאָ אויף דעם זייגער, דאָ אויפ'ן אנדערן און גיט מיט אַ מאָל אַ פרעג:

— נו, האָט דאָס דיין ציוניסט'ס נעכטען א ביסעל געשטויסען וואסער! הויבט אָן זונדל, א גאנצען מבול מיט וואסער האָט ער נעכטען אויסגעגאָסען.

— אבער שעהן, הייס, מיט בעגייסטערונג האָט ער גערעדט! זאָגט שלום ווייך.

— זופט איהר די זיסע וואסער! צו ארבייטער קומט מען נישט מיט בוימלעל-רעדלעך, מיט ווייכניקע ווערטלעך ווי פובאָווע קישלעך. איך האָב נעכטען געוואָלט א געשריי טהון: בעל-הבית'ל, גענוג צו ווארפען צוקערקעס, מיר זיינען נישט ערשטליכע מיידלעך!

— אבער דאָס לעצטע וואָרט, דאָס לעצטע זיינס איז געווען הימליש! זאָגט שלום בע-גייסטערט.

— דאָס לעצטע וואָרט זיינס איז געווען מים אחרונים. ציוניסטען זיינען כשר'ע אידען, זיי היטען אָב מים ראשונים און מים אחרונים — בריחה איהם אָב זונדל.

— דאָס איז א ליגען! — ציגנט זיך אן שלום, אָבער דו האָסט א צו גראָבע פעלכעל פאַר אזוינע ערלע האַפנונגען און הימלישע חלומות... — חדחא! לאַכט זונדל גיפטיג, — זעהט ווי זיין ציוניסטיש הערצעל צאָפעלט זיך, ווי זיין ארדיישראל נשמה'לע האָט זיך צוטרייסעלט!

שלום ווערט בלאָס פון כעס. ער פערבייט די ליפען און שווייגט. ער קאן זונדלען, ער ווייס אז ער וועט איהם ענטפערן ווייטער, וועלען זיך אָנהויבען שיטען אויף איהם בעליידיגונגען, גיפטיג ווערטער...

זונדל שווייגט א וויילע און הויבט דאָן אן זינגען:

אד, דו ציוניסט'ל, אָד דו שלים-מול,
פערמאָך די אויגען, פעררייס די פאָלעס
און פליה אויף א בעזים גלייך קיין באועל,
און לויז אויס די אידען גיך פון גלות!

שלום גראָבט איין די אויגען אין א זינגער'ל און שווייגט.

זונדלען ווילט זיך, ער חלש'שט פשוט, אז שלום זאָל עפעס ענטפערן, זאָגען עפעס א שאַר-פען וואָרט... ער וואָלט איהם צוטרייסעלט ווי א לולב...

ער פיהלט אז אין איהם וואקסט א שרעקליך-כער האס אין הארצען, ער וואקסט פון טאָג צו טאָג, ווי א שלעכטע, שטעכעדיגע גראָו וואקסט ער, ער צושפרייט זיך, צולאָזט זיך אין זיין גאנצען קערפער...

ער האסט שלום'ען, זיינע רהיגע, פער-חלומ'טע אויגען, ער האסט זיין בלאָסען פנים, זיין מאָגערען קליינעם קערפער, זיין טיעפען מאטאָווען קול, זיינע ביכער וואָס ער לייענט, זיינע רעדנער און זיינע חברים...

אויס'מענה'ן זיך מיט שלום'ען רהיג, גע-לאָסען קען ער נישט. ווי שלום הויבט אָן רעדען ווערט ער באַלד צוקאָכט, דער האס צוטרייסעלט איהם און איהם ווילט זיך צורייסען שלום'ען ווי

אלע זייגערס דיועלכע. דער אונטערשייד איז נאָר אין דעם קאָפערט, אין דעם דעקעל, די גדרים, די מאַשינען זיינען אין אלע זייגערס גלייך. אָט ריכטיג ווי די גדרים פון א מענשען; דער אַרימאָן און דער גניד האָבען דיועלכע גדרים און א דאָקטאָר היילט מיט דיועלכע רפואות דעם רייכען און דעם אַרימען, פילאָזאָפירט שלום.

— אזוי האָט זיך דיר מסתמא גע'חלומ'ט! ענטפערט זונדל, דער דאָקטאָר בעטראַכט טאָקע דעם רייכען חולה א לאַנגע צייט פון אלע זייטען; דעם אַרימען חולה גיט ער א נעהם פאר'ן דופק, הייסט איהם אַרויסוואַרפען דעם צונג פון מויל, גיט א שמיר א רעצעפטעל, נעהמט צו די קאָפיקעס און הייסט זיך איהם טראָגען ווייטער.

— נישט אלע דאָקטוירים זיינען אזוינע. עס זיינען פאַראַן עהרליכע אויך.

זונדלען גיט עס א שטאָך. ער פערשטעמט דעם נמשל.

— דו ביזט א מאַרדניק, דיינע פינגער זיינען ווי פון בליי, קוים וואָס זיי ריהרען זיך, און אויסערדעם א חלום א גרויסער! אז דו וועסט ארבייטען פאַר זיך און דו וועסט נודען און חלומ'ן שעה'ן לאַנג אויף א ציבעלע וואָס קאָסט צעהן גילדענס, וועסט לעגען די ציינער אויפ'ן פאָליצע. אז מען ברענגט אָט די שאַרבנעם, אָט די מיסט-קעסטלעך, גיט מען א דרעה אַהער, א דרעה אַהין, א שטופ די רעדלעך, א וויש מיט דער שמאַטקע, א לעג צום אויער. ער שלעפט זיך — טאָג נאָך דיר דיין ציבעלע און דול נישט דעם קאָפ! — דאָס איז א מכוז, א פסול'ע נשמה, לאַכט דער אַלטער שמואל, וואָס האָט געהערט דעם שמועס, א חברה-מאַן, ביי דער מאַמען אין בויך האָט ער זיך גע'שמד'ט!

זונדל קוקט אויף שלום'ן טריאומפירענד. ער שטעכט איהם מיט שמד-בליקען און פייפט אונטער. ער האָט דאָן פיינד שלום'ען, וואָס רב'לט זיך, מאַכט זיך פאַר א צדיק, דער צבועק!

אין א צייט אַרום זיינען די שמועסען פון זונדלען און שלום'ען געוואָרען ליידענשאַפטליך, נערוועז און שטעכעדיג. זיי האָבען געאַרבייט ביי איין טיש, איין מלאכה און ביי איין בעל-הבית, נאָר זיי זיינען פונאַנדערגעגאַנגען אין פערשידענע פאַרמיעס. שלום איז געוואָרען א רהיגער, זאָנפטר ציוניסט און זונדל' א הייסער פאַנאַטישער סאָציאַליסט.

אין דעם שבת'דיגען טאָג פלעגט זונדל איינשלינגען איין זיך א גאַנצען ים פון ווילדען האַס, בייסענדרע שנאה צו דער וועלט און די גאַנצע וואָך פלעגט ער עס אויסלעדיגען אויף שלום'ען. זונטאָג פלעגט זיך אָנפאַנגען די ריי-סעניש מיט א שרעקליכער העפטיגקייט און ביטערקייט און וואָס א טאָג אלץ שוואַכער און שוואַכער ביז שבת. נאָך שבת קומט זונדל וויעדער א פערגיפטעמער און א שטעכעדיגער.

— א מענטש אהן יום-טובים איז א וואָכער דיגער, א גרויער און א העסליכער, דער קערפער און די נשמה מוזען האָבען יום-טוב. זיי מוזען אַראָבזאָרפען פון זיך דעם שימעל, דעם ברוד וואָס דאָס וואָכעדיגע לעבען לעגט אַרויף אויף זיי, דערט בעגייסטערט שלום.

— מיר אַרבייטער האָבען קיין יום-טובים ניט; אונזער יום טוב וועט ערשט קומען. טאָג צען אויף בעל-הבתי'שע חתונות קענען מיר ניט.

— אין פינסטערען גלות איז דער יום טוב דער איינציגער ליכטיגער שטראַהל. אירען מוזען האָבען זייערע יום-טובים.

— שיט, שיט אַויס די גאַנצע ציוניסטישע חכמה; אירען דארפֿען האָבען א מלוכה, א שפּראַך, א לאַנד, א קייווער, אייגענע תּלנים, אייגענע תּלות, טאָ קויפט-זשע א שקל, גיט פּערציג קאָפּיקעס און מיר ציוניסמלעך וועלען אייך איינהאַנדלען דעם גאַנצען רומעל. מיר זיינען געניט אין שאַכער-מאַכעריי; מיר זיינען קרעמער, פּראָצענטניקעס, בלוטזויגער, שווינדלער! שלאַמט איהם איבער די רייד זונדל.

— דאָס איז א טיראַניי! דאָס איז א רציחה! שרייט שלום. דאָס בלוט כאַפט זיך אַרויף אין זיין בלאַסע פנים און פונקען פּייער אין זיינע אויגען. טרעטען מיט די פיס דעם אירעאל פון א מענטשען איז פּיעל ערגער ווי טרעטען זיין קערפער!

— איהר זיינט ווערטה מען זאָל אייך טרע-טען מיט די פיס ווי ווערים! ווערט זונדל ווילד, און הויבט אָן קלאַפּען מיט'ן קולאק איבער'ן טיש. איהר זייטע פינסטערנים, פּלאַנא טערנים, פאַלשקייט אין די אידישע מאַסען! שלום'ס דרייסקייט ווערט תּיכּה פער-שוואַנדען, די פאַרב פון זיין געזיכט בעהאַלט זיך טיעף, טיעף, די פונקען ווערען אויסגעלאָשען און ער ווערט דער וואָכעדיגער, ערשטאַקענער שלום.

אויפ'ן בירזע, צווישען זיינע חברים פלעגט זונדל כמעט פּערגעסען זיינע געגנער. אויפ'ן בירזע זיינען קיין שלום'ס ניט געווען. דאָרט פלעגט זיך אַריינכאַפּען אין איהם א שטראָם פון געוונדען, פּרעהליכען מוטה. זיינע אויגען האָבען געקומט אויף אלעמען מיט פּערטרויען און ברידערליכע ליבע. ער קלאַפט גוטע יאָמען איבער'ן פלייצע, בעקומט התפּעלות פון יעדען נייען, פרישען וואָרט. ער זוכט אויף גאַלדע'ן, א מיידעל מיט א פאָר פינסטערע מיסטישע אויגען און ווייסע, דינע הענד. ער געהט מיט גאַלדע'ן איבער'ן בירזע. גאַלדע רעדט מיט א רוחיגע, טיעפע בעגייסטערונג, וואָרם, הערצליך, איהר שטימע גלעט איהם ווי די וואַרימע, צערט-ליכע הענד פון א יונגע מוטער...

אין זיין קערפער צוגייסט זיך א וואַרימקייט, א מעכטיגער גלויבען, א גליהענדער פּערלאַנג צום קאַמפּף, צו טהאַטען ערוועקט זיך אין איהם.

א הערינג, בעליידיגען איהם, מאַכען איהם שמערץ...

און ער זוכט עפעס אויף שלום'ען, ער וויל איהם כאַפּען ביי אן עולה. און א מאָל האָט ער ענטדעקט, אז שלום קריצט אַויס אויף יעדען זיגער'ל וואָס ער פּערריכט א קליינעם מנן דוד'ל. — דו פּערשימעלטער ציוניסט'ל, דו פּויוזענ-

דער וואָרעם איינער, וואָס פאַר א רעכט האָסט דו צו קריצען אויף פּרעמדע זיגערס ציוניזמוס? ! האָט זיך זונדל אַרויפגעוואָרפען אויף שלום'ען מיט רציחה. די הענד דאַרף מען דיר אַויס-דרעהען פאַר אזא זאָל!

שלום איז בלאַס געוואָרען און איז געשטאַ-נען דערשראָקען, אזוי ווי מען האָט איהם גע-כאַפט ביי א מיאוס'ע גנבה.

— איך קרייז נאָר אויף אידישע זיגערלעך, האָט ער געשטאַמעלט. נאָר אויף אידישע. אויף גוי'שע קרייז איך ניט.

— ניט אלע אירען זיינען ציוניסטען. דאָס גאַנצע אידישע פּאָלק בעשטעהט ניט פון בעל-הבתי'שע בחורים! האָט זונדל געדונערט.

— אלע אירען האָבען ליכע זייער גערב — דעם מנן דוד...

— מיליר ניט ציינער, דו! איך וואָלט דיר די הענד צורודעהט, ווי א זייערע עפעל וואָלט איך דיך צושלאָגען, ווען דו וואָלסט עס געמאַכט אויף מיין זיגער! שלום פּערטיעפט זיך אין א זיגער'ל און שווייגט.

אמאָל פלעגט שלום ענגסטליך פּרובירען זיך צולאָזען צו זונדלען, בעזאנפּטען איהם און מילדער מאַכען. און אָפט מאָל פלעגט עפעס אזוי ווי פּערוויגען אויף א וויילע זונדלען מיט זיינע ווייכע רייד, מיט זיין טיעפער גלאַטער שטימע. זיין רוישיגעס, קאָכיגעס בלוט פלעגט רוחיג ווערען, דער האַס פלעגט אַנדערמעלט ווערען...

נאָר פּלוצלונג כאַפט זיך זונדל אויף. — גענוג צו גיסען האָניג פון מויל! האָסט ער אָב שלום'ען. די ציוניסטישע תּורה איז א האָניג טייגעל, דאָס איז א בעל-הבתי'שע אכילה. מיר אַרבייטער ווערען ניט זאָט פון אזא אכילה! ביי שלום'ען נעהמט אָב באלד דער לישון, און ער בלייבט שטיל.

אין שלום'ס שטימען, פּער'הלו'מ'טען לעבען האָבען די אידישע יום-טובים געשפּיעלט א וויכ-טיגע ראָלע. פאַר יעדען יום טוב בעווייזט זיך א גלאַנץ אין שלום'ס אויגען, ער ווערט בעוועגלי-כער, פּרעהליכער און אויף דרייסטער. עפעס ווי א גוטער, פּרעהליכער ווינטעלע וואָלט אָנגעהויבען בלאָזען אויף איהם.

זונדל פלעגט עס בעמערקען, און פלעגט טרוקען א זאָג טהון:

— די בעל-הבתי'שע נשמה'לע האָט שוין דערשמעקט א קליינעם נאָרישען יום-טוב'ל.

געשטאנען מיט אַראָבעלעזענע אויגען, עפעס פערשעמט.

— גאָלדע... האָט זונדיל אַלץ געשטאַמעלט צוטומעלט.

— נאָר גאָלדע איז ווי אַ צומישטע אוועק-געלאָפּען.

עס איז שוין געווען שפעט. אויפ'ן בירזע איז שוין קיינער ניט געווען. צוואַמענגערעהט ווי אַ קנויל מיט אַן אַראָבעלעזענעם קאָפּ, אזוי ווי אַ שווערער בליינער הימעל האָט געדריקט אויף איהם, איז זונדיל אַליין געגאנגען איבער דער לעדיגער, לאַנגער גאָס... עפעס האָט איהם גאָלדע צודולט דעם קאָפּ. איהם דאכט זיך, אז ניט ווערטער הארטע האָט גאָלדע געשטען אויף זיין קאָפּ, נור הארטע, שווערע שטיינער.

אַ לייכטער אָפּקלאַנג פון טריט האָט זיך דערהערט איבער דער פינסטערער גאָס.

זונדיל האָט אויפגעהויבען די אויגען און האָט דערקענט גאָלדע'ן מיט שלום'ן. ער שטעלט אָן די אויערן...

— איך אַ שפּיאָן... אַ שפּיאָן... בעסער וואָלט געווען ער זאָל מיך טרעטען מיט די פיס... הערט זונדיל שלום'ס וויינענדע שטימע.

— קיין עהרליכער מענטש וועט דאָס אויף אייך ניט זאָגען, נור אַ ברודיגער מענטש, מיט אַ קויטיגע נשמה קען עס אויף אייך זאָגען... רערט גאָלדע ווייך צערטליך ווי אַ מוטער צו אַ טיעף בעליידיגטע קינד.

זונדיל פיהלט עפעס אַ העפטיגען שמערץ. איהם ווילט זיך ווילד אויסשריען: נײַן, נײַן! פלוצלונג קוקט זיך גאָלדע אַרום, בעמערקט זונדלען און כאַפט שלום'ען אונטער'ן האַנד און ווערט פערפאלען אין אַ זייטיגע פינסטערע געעסל.

זונדיל גיט זיך אינסטינקטיוו אַ לאָז נאָך זיי... נאָר אַ קעלט האָט דורכגעצוקט זיין קער-פער און ער בלייבט שטעהן.

שווייגענד זיינען זיי אויף מאָרגען געזעסען ביי דער ארבייט. זונדיל האָט געארבייט פיער בעריש, די אונטערשטע ליפּ האָט געצוקט און אין זיינע אויגען האָבען זיך געראַנגעלט ווילדע פייערלעך.

אַ שלעכטע, נאָגענדע שטילקייט איז גע-שטאַנען די גאנצע וואָך אין צימער. נאָר די זייגערס האָבען עפעס סאַרקאָסטיש, להכעיס'דיג געפיהרט זייער קאַלטען, פערשימעלטען, גע-שפּרעך — טי-טאָק, טי-טאָק.

שבת, אז זונדיל איז געקומען אין וואָלד אויף דער פערזאמלונג, האָט ער געפונען אַלעמען אין אַ גרויסע אויפגענוג. מען האָט זיך גע-קריענט, געביסען, געשטאַכען איינע די אנדערע מיט שלעכטע, קאַלטע ווערטער...

— גאָלדע איז אַרויס פון אונזער אַרגאני-זאַציע, האָט איינער גיפטיג געזאָגט זונדלען.

אַמאָל, זוכענדיג גאָלדע'ן אויפ'ן בירזע, האָט ער דערוועהן שלום'ען. אַרום שלום'ען זיי-נען געשטאַנען אַ גאנצע רעדעל פון ארבייטער, און שלום האָט גערעדט פאַר זיי מיט זיין רוהי-גען, מאַטאָווען קול.

זונדיל האָט אַ צימער געטאָן, זיינע הענד האָבען זיך אינסטינקטיוו אויפגעלעגט אין צוויי האַרטיע, גרויסע קולאַקעס. ער איז צוגעלאָפּען האַסטיג צו דער גרופע מענטשען און האָט הייזע-ריג געשריען:

— וואָס הערט איהר זיך צו צום ציוניסט'לס דרשה! איהר ווייסט דען ווער ער איז, וואָס ער איז? אַ ציוניסט קען אַלץ זיין, ער איז אויף אַלץ פעהיג... טראָג זיך אָב פון דאנען, כל זמן דינעט ביינער זיינען נאָך גאנץ! שטעה ניט, פיהר מיך ניט אַרויס פון געדולד!

שלום האָט ציטערנד זיך אָנגעהויבען אָב-רוקען, און איז באלד נעלם געוואָרען.

— פּע, זונדיל, פּע! האָט איינער אַ מורמעל געטאָן. נעהמסט און בעליידיגסט גלאַט אַ מענטשען.

— דו קענסט געהן נאָך איהם, דו ביזט אַ פינסטערער יאט, מיט אַ צוקרומטע, צולאַמטע פסיכאָלאָגיע! בריהט איהם אָב זונדיל.

דער פאל צוטראַגט זיך איבער'ן בירזע, און חברה רינגלען אַרום זונדלען.

— אָט דאָס איז אַ ווארימער יאט, קלאַפט איינער זונדלען איבער'ן פלייצע. מיט ציוניסט'לעך איז קורצע דבורים!

— ווי-קומט אַ ציוניסט'ל אויף אַ בירזע פון ארבייטער, ביים כותל מערבי זאָלען די ציוניסטען מאַכען זייער בירזע! לאַכט אַ צווייטער.

— זאָלען זיי זיך בוקען צום סולטאַן!
— קוישען פלעוועס פערבלומיגטע הענד!
— פיווען אויף אלע פיער פאר די בור-זשוען!

— איינשפאַנען זיך אין הערצל'ס קארעמע! פלוצים איז צוגעלאָפּען צו זונדלען גאָלדע, אַ צופלאַמטע, איהר ווייסע, דאָרע הענד האָבען געציטערט...

— דאָס איז אַ סקאַנדאַל, אַ טיראַניי! האָט גאָלדע געשריען, און אין גאנצען זיך גע-טרייסעלט פון אויפגענוג. ווי האָט מען דאָס אַ האַרץ צו בעליידיגען אזוי העסליך אַ מענטשען, צומורשען איהם ווי אַ וואָרים. איהר זיינט קיין סאַציאַליסט, אַ גראָבע בריה, אַ העסליכער מענטש זיינט איהר!

— גאָלדע... האָט זונדיל געשטאַמעלט. ער האָט ניט געגלויבט זיינע אויערען. גאָלדע... וואָס רעדט איהר...

— געהט דיענען אין פאַליציי! האָט גאָלדע געשריען ווילד. איהר זיינט פעהיג אויף אלע ניעדערטערעכטיגקייטען! איך קאן שלום'ן, ער איז טויזענד מאל עהרליכער פאַר אייך! אַרום איז געוואָרען שטיל. אלע זיינען

אינזאמקויט ארבייט ער און אין דער פרייער צייט טראכט זיך איהם, חלומ'ט זיך איהם מאַך נאָטאָנע, נישטערע חלומות... צייטווייז שעהנע און רוהיגע...

דער האַס צו שלום'ען, צו דער וועלט, האָט זיך אָנגעשוואַכט, איז אינגעשלאָפֿען געוואָרען. ניטאָ ווער זאָל איהם וועקען. קיינער בעגיסט איהם נישט, קיינער קולטיווירט איהם נישט און עפעס אויסגעדראָרט, מאָגער ליגעט ער דאָרט אין האַרצען...

אינמאָל שבת, אין אַ זומער־טאָג, האָט זונדל פֿערקלעבען אין וואַלד. ערשטווינגער, ענטציקט האָט ער געקוקט אויפֿ'ן וואַלד, עפעס אזוי ווי דעם ערשטען מאָל אין זיין לעבען האָט ער איהם דערוועהן. בלענדער־שעהנע פֿארבען בעגאָסען מיט גאָלדענע שטראַהלען... יונגע בוי־מעלדך שטעהען קינדיש קאָקעט און לאָזען זיך קושען פֿון די שטיפֿערישע זונען־שטראַהלען. אַ פֿרעהליכער, טויזענד־טעניגער גערודער שטעהט אין לופֿט... אלץ שמייכלעך, האַלזט זיך און קוישט זיך... אַ גרויסער, געזונדער און ריינער שטיק לעבען איז דער וואַלד!

— איך האָב דעם וואַלד גאָר נישט בעמערקט ביז אַהער, קלערט זונדל, עפעס אַ נייער, אַ יום־טובֿ'דיגער איז ער איצט. עפעס ווי אַ ווילדע חיה איז ער געלעגען אַ מאָל און האָט אויסגע־הויכט מיט זיך, גיפט... פֿינסטער איז ער געווען אַ שרעק, אַ פחד איז געהאנגען איבער איהם...

זונדל האָט זיך אוועקגעלעגט אויף דעם פֿרעכטיגען ערד־טעפֿיד און האָט זיך געלאָזען פֿער'כשוּפֿען פֿון דעם זיסען פֿלוידעריי פֿון די בויער, און פֿון די שטיפֿערישע שטראַהלען, וואָס זיינען איהם שעלמיש געקראַכען אין די אויגען, אין מויל...

ער האָט געוואָרפֿען אַ בליק אַרום זיך. — וואָס פֿאַר אַ שעהנער יום־טובֿ, האָט ער געקלערט, אַ לעבענס יום־טובֿ, אלץ לעבט, וואָסס און קאָקעטירט מיט דער זון... פֿון ווייטען האָט ער בעמערקט שלום'ען.

ער איז אויפֿגעשפרונגען פֿרעהליך. — שלום! האָט זיין קול פֿרעהליך אַ הילף געטאָן אין וואַלד, אזוי אז דער וואַלד האָט זיך דערפֿרעהט...

שלום האָט גלייך גענומען געהן צו זונדלען. — שלום, זיי מיר מוחל! פֿערנעם, ברור דער, וואָס עס איז געווען! שלום האָט ענטציקט געדריקט זונדל'ס האַנד.

— שלום, דו וועסט גלויבען צי נישט, איך האָב דעם וואַלד נישט דעראַקאָנט, עפעס אנדערס, אַ נייער, יום־טובֿ'דיגער איז ער איצט, האָט זונדל גערעדט, און זיינע אויגען האָבען גע־שטראַהלט.

— מיר זיינען נישט געגאנגען אין וואַלד ביז אַהער נעחמען ביי איהם וואָס ער פֿערמאָגט —

זונדל איז בלאָס געוואָרען, די קניע האָבען זיך איהם אָנגעהויבען וויעגען, די פֿיס בויגען, אזוי ווי די ביינער זיינען מיט אַ מאָל ווייך געוואָרען.

לאַנג האָט די פֿערזאמלונג געדויערט. אַ פֿערביטערטע, אין גיפט אַ דורכגעווייקטע פֿער־זאמלונג איז עס געווען, יעדעס אונשולדיגע וואָרט האָט יעדען אויפֿגערעגט. עפעס זיינען אלע געוואָרען נאָריש, קליין און געשטאַמעלט האָבען אלע און גערעדט וואָכעדיגע רייד.

זונדל האָט גאָר נישט געהערט. ער איז געזעסען געבען אַ גרויסען בוים פֿינסטער און ניעדערגעשלאָגען. די צווייגען האָבען זיך גע־וועגט איבער איהם פֿיל, אַפֿאַטיש און האָבען עפעס זיך געשוטקעט נאָרישע, שלעכטע סודות... עס איז שוין געווען פֿינסטער ווען ער איז אַרויס פֿון וואַלד. דער הימעל איז געווען בע־דעקט מיט ברודיגע, שווערע וואָלקענס. צייטענ־ווייז פֿאַלט אַראָב אַ גרויסער טראַפֿען, ווי אַ שלעכטער, בלעיידיגער וואָרט... אין דער פֿינסטערניס הערט זיך אַן עלענדע, יתום'דיגע פֿיסקעריי פֿון אַ פֿייגעלע, אַ גלייכגילטיגע, נאָסע קוואַקעריי פֿון אַ זשאַבע. פֿון ווייטען שימערן דערשראָקענע פֿייערלעך ווי אויגען פֿון אַ פֿייגען, קליינעס מענשעלעך... אַן אַרימקייט, אַן עלענד־קייט איז געלעגען אויף אלץ, עפעס האָט זיך די וועלט אינגעוויקעלט אין ברודיגע, אַלטע שטאַטעס.

און זונדלען דוכט זיך, אז ער איז אויך אַרעם און עלענד, עפעס האָט מען ביי איהם מיט אַ מאָל אלץ צוגענומען... עלענד, נאָריש און אינזאם איז ער געבליבען. ער שטעלט זיך אָב, פֿון ווייטען געהען צוויי מענשען.

שלום און גאָלדע לויפט איהם דורך אין קאָפּ ווי אַ בליץ.

ער ווערט צומישט, די אויגען הויבען אָן לויפֿען... ער הויבט אויף אַ שטיק האַלץ און לאָזט זיך ווי אַ צוולטער צו זיי...

דער קערפֿער זיינער שוידערט העפֿטיג, דאָס בלוט גיט איהם אַ קלאַפּ אין קאָפּ, און דאָס שטיק האַלץ פֿאַלט אַרויס פֿון זיין האַנד אויף 'שלום'ס קאָפּ...

— אוי! שרייט אויס שלום און פֿאַלט. זונדל לויפט פֿייג, קליין און ערשראָקען... — לאָבום! באַנדיט! צוטראַגט זיך גאָלדע'ס הייזעריגע שטימע אין דער פֿינסטערער שטילער נאָכט...

* * *

עס איז שוין לאַנג שטיל אַרום זונדלען. שלום ארבייט שוין לאַנג ביי אַנאָנדער בעל הבית. קיין אָרגאַניזאַציע איז נישטאָ. אַ בייזער, צור־שטערענדער גייסט האָט אלע חברים צוטראַגען אין אלע עקען וועלט. ער האָט גאָלדע'ן אויך פֿערטראַגען אין אמעריקא. שוין לאַנג איז זונדל נישט געווען אין וואַלד. אין אַ רוהיגע

זונדיל אויסגעשריען, און האָט געכאַפט שלום'ען
אונטער'ן האַנד און האָט גענומען לויפֿען, שלע-
פענדיג נאָך זיך שלום'ען...

שלום האָט געשמויכעלט זאנפט, רוהיג.
זונדיל האָט געלאַכט הילכיק, פרעהליך און
געזונד...

דער וואַלד האָט אונטערגעכאַפט זונדיל'ס
געלעכטער און האָט צוטראָגען אין אלע פּיער
עקען וועלט.

שעהנקייט, גענוס, ליעבע... האָט שלום זיך פֿער-
טראַכט.

— איך בין דאָך דערוועלבער אַרבייטער,
איך האָב זיך פֿון די אַרבייטער-אידעאלען ניט
אַבגעזאָגט, און איך פֿיהל עפעס אז איך בין ניט
דער זונדיל וואָס געווען.

— עטוואָס האָט אין אונז געשלאָפֿען. האָט
שלום געזאָגט שטיל.

— און איצט איז עס ערוואַכט! האָט

דעם דיכטער'ס וואָרט

פֿון י. אַדלער.

און דאָס בלימעל ציהט צום הימעל,
טרינקט פֿון זונען-קוואַל,
שפּיעלט אין וואַנדערשעהנע פֿאַרבען,
קוסט זיך מיט אַ שטראַהל.

און די בליקען זיינע צינדען
ליעבעס-פֿלאַמען אָן!
קליינע זעלען מאַכט ער גרעסער
מיט זיין נביאָטאָן...

פֿערעלט ער אַרויס אַ שירה
פֿון אַ נייעם מאַי,
קריעגט מען דעמאָלט אַלער-פֿליעגלעך
און עס שוועבט זיך פֿריי...

ווען פֿון דיכטערס האַרץ עס פֿערילט
זיך אַ נביאָוואָרט,
טרילט עס, קלינגט עס, ווי אַ ריינער
הימלישער אַקאָרד...

דעמאָלט בליצען זיינע אויגען
מיט אַ הייליג שיין —
און דאָס הייליג פייער טראָגט זיך
ביז צו גאָט אַליין.

פֿאַלט אַ טרער פֿון זיינע אויגען
גליהענד הייס אַרויס;
אויף דאָס ערטעל, ווי מיט כּישוף
שפּראַצט אַ בלימעל אויס...

טויזענד וועלטען פֿול מיט בלומען
דופּטען דאָן פֿאַר מיר; —
טויזענד זונען, גיך-גאַלד זונען,
שטראַהלען פֿון זיין שיר...

נייע שטרעמונגען אין דער ליטעראטור און „פרייע ליעבע“

פון צביון.

דעם רוסישען לעזער אין רוסלאנד, נור אויף מעבר לים, ביי אייך אין אמעריקא. עס איז צו בעמערקען, אז אין אמעריקא האט מען ארציבאשעו'ס ווערק „סאנין“ גע' קרוינט מיט דעם נאָמען „דעקאדענטישער ראָמאַן“. אייך ווייס ניט, ווער עס איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט אזא ענטדעקונג גע' מאַכט, נור אויב „סאנין“ איז דעקאדענטיש, ווייס אייך שוין ניט וואָס רעאליזם הייסט. גראָד „סאנין“ צייכענט זיך אויס מיט אזא רעאליזם, וואָס נאָך ווייטער געהן, איז אפילו ארציבאשעו אליין שוין ניט אים שטאַנד. און ארציבאשעו איז א שרייבער, וואָס איז כלל וכלל ניט אַב' געהיט אין זיינע אויסדריקען. ער שטעלט זיך נור דאָרטען אָב, וואו די צענזור הויבט איהם אָן צו שוועבען פאַר די אויגען... ווען ארציבאשעו פאנגט אָן צו בעשרייבען די תאווה'דיגע געדאַנ' קען פון דעם אָפּיציר זאָרדוין, ווי ער וועט פער' קעהרען מיט דער שעהנער, שטאַלצער און גע' בילדעטער ליזא איז ער אזוי רעאליסטיש, אז ער פערנעסט אפילו ניט דעם קלענסטען פרט דורכצולאָזען. ביי זאָרדויןען האָט זיך פונ' אנדערגעפלאַקערט די תאווה און ער איז אזוי זיכער אין זיין זיעג, אז ער שטעלט זיך שוין פאַר אין די געדאַנקען, „ווי די שטאַלצע, קלוגע, ריינע און בעלעזענע מיידעל וועט לייענען אונ' טער איהם, אזוי ווי יעדע אנדערע, און ער וועט מיט איהר טהון וואָס ער וועט וועלען, אזוי ווי מיט יעדע אנדערע“. עס פערשטעהט זיך, אז ארציבאשעו האָט געקענט זיין נאָך רעאליסטי' שער, ער האָט געקענט אויסטייטשען קלאָר און דייטליך, וואָס זאָרדוין וועט טהון, אלענפאַר אַב' אבער האָט איהם ניט זיין דעקאדענטיזם אָב' געהאַלטען דערפון... „סאנין“ איז ניט קיין דעקאדענטישער ראָמאַן, פאַר אזעלכען האָט איהם אין רוסלאנד קיין קריטיקער ניט אָנ' גענומען און מען קען איהם אויף ניט אָננעהמען. דער ראָמאַן „סאנין“ געהערט ניט צו דער דע' קאדענטישער, סימבאליסטישער ריכטונג פון דער רוסישער ליטעראטור, נור צו דער עראַטי' שער, סעקסועלער ריכטונג. און ווען די דעקאדענ' טישיסימבאליסטישע בעלעטריסטיק קומט צו אונז אין א וואַלקען פון סודות און מיר ווייסען ניט וואָס די שרייבער פערלאנגען, קומט די

יך האָב שוין אָנגעוויזען אין מיין ארטיקעל „די אידישע ליטעראטור און איהרע שריי' בער“ (מאיהעפט „צוקונפט“), אז ניט אין אלע ריכטונגען האָט די רוסישע ליטעראטור אָן איינפלוס אויף אונזערע אידישע שרייבער אין רוסלאנד. ווען מען בע' טראכט די רוסישע ליטעראטור קען מען אויך זעהן, אז נור די סימבאליסטיש-דעקאדענטישע ריכטונג האָט געפונען אזא ווארימען אָבקלאַנג אין דער אידישער ליטעראטור פון דער לעצטער צייט, בעת די צווייטע נייע ריכטונג פון דער רוסישער ליטעראטור, די עראַטישע, אָדער ריכ' טיגער, די סעקסועלע בעלעטריסטיק האָט כמעט קיין אָבקלאַנג אין דער אידישער ליטעראטור ניט געפונען. ליינענדיג די אידישע ליטערא' טור, וועלכע עס האָבען די לעצטע צייט גע' שאפען אונזערע יונגע אידישע שרייבער, קען מען אפילו קיין שפור ניט געפינען פון יענע נייע ריכטונג, וועלכע עס האָבען געשאפען אין דער רוסישער ליטעראטור די שרייבער ארצי' באשעו, קופרין, קאמענסקי און נאָך אנדערע. דאס נייע ארט שרייבען פון די דערמאָנטע רוסישע שרייבער, דאס מאַהלען די געשלעכט' ליכע ליידענשאפטען, די פרימיטיווע געשלעכט' ליכע אינסטינקטען און דאס סעקסועלע לעבען מיט אזא בעזונדערען רעאליזם, פון וועלכען די רוסישע ליטעראטור האָט פריהער ניט געוואוסט, האָט ארויסגעברענגען א גאנץ נייע שטרעמונג ניט נור אין דער ליטעראטור, נור אויך אין דער רוסישער געזעלשאפט. אויף דער טאגס' אָרדנונג אין רוסלאנד, קען מען זאָגען, שטעהט איצט די סעקסועלע פראגע. אנשטאט דעם, וואָס פריהער האָט די אינטעליגענטע יוגענד אין רוסלאנד מיט אזא פייער דיסקוטירט פער' שיעדענע פאליטישע און פארטייפראגען, ווערט איצט דעבאַטירט די פראגע פון „פרייער ליעבע“, און ניט אין דעם זין, ווי די פראגע איז געשטעלט געוואָרען ביז איצט אין דער סאָציאליסטישער און אין דער אלגעמיינער ראדיקאלער ליטערא' טור, נאָך אין דעם זין, ווי דער העלד סאנין האָט זי געשטעלט אין ארציבאשעו'ס ראָמאַן „סאנין“, וואָס האָט ניט נור פעראינטערעסירט

פערלאנגען וואָלטען זיך ביי איהם ניט ערוועקט, בעת ער קומט אין אזעלכע נאָהנטע בעריהרונגען מיט אזא קאכעדיגע יונגע שעהנע מיידעל, ווי ראָזע איז. אז דאָס זאָל געשעהן האָט די, כנסת הגדולה, וואָס האָט געכאפט דעם יצר הרע איהם געדארפט אויסשטעקען ניט איין אויג, נור טאקע ליידיג אויגען, ווי זי האָט עס אין אָנפאנג געוואָלט טהון...

ניט דורך דעם, וואָס עס דערוועקען זיך אין מענשען געשלעכטליכע ליידענשאפטען ביי געוויסע צופעלע און אומשטענדען, דאָרף מען איהם פערגלייכען צו א חיה, צו א בעסטע. אויב מען קען איהם שוין יא פערגלייכען מיט א חיה איז נור דא, דעם, וואָס ער קען זיינע ליידענשאפטען ניט בעהערשען און בעקעמפּען. און פעראורטהיילען דערפאר קענען מיר איהם אויך נור דא, ווען מען זאָל אקארשט קומען צו א הסכם, אז דער מענש מוז זיין געשלעכטליכען אינסטינקט אונטערדריקען. און אָט טאקע דיזע פראגע האָבען אַרויסגעשטעלט א טייל רוסישע שרייבער אין דער לעצטער צייט און דיזע פראגע זוכט אויך צו פערענטפערען אַרציבאשעוו אין זיין ראָמאַן „סאני“, וועגען וועלכען איך וועל דאָ נאָך רעדען שפעטער.

דער ערשטער אידישער שרייבער, וואָס האָט בעריהרט מעהר אָדער וועניגער ערנסט דאָס פראַבלעם פון „פרייע ליבע“ איז געווען י. ל. פּרץ אין זיין גוט-בעקאנטער „שטריימעל“. נור פּרץ מיט זיין גרויסען טאַלענט האָט געקענט אונטערנעמען אזא געפעהרליכען שריט אין דער אידישער ליטעראטור, וואָס איז נאָך היינט א זעהר גרויסע צנועה, בפרט נאָך אין דער צייט, ווען פּרץ האָט זיין „שטריימעל“ אויף די ווייסע וועלט אַרויסגעלאָזען. מען קען ניט זאָגען, אז אין דער אידישער ליטעראטור האָט מען פון ליבע ניט גערעדט, אדרבא וואָרעם, מען האָט גערעדט זעהר פיעל, אָבער נור פון יענער „קאזיאַנע“ ליבע, די „טאָכטער פון הימעל“, וואָס איז אַראָב אויף דער ערד א צנועה אין א הויב און א שלייער, יענע ליבע, וואָס איז רוחניות שברוחניות אָהן א פיצעלע גשמיות, און דאָס אויך נור בחופה וקדושין כרת משה וישראל. געווענהליך האָט מען אויך געשריבען וועגען ליידענשאפטען, אָבער דאָס זיינען ניט געווען חס ושלום געשלעכטליכע, פיזיאָלאָגישע ליידענשאפטען, נור פור רוחניות. אַרויסצומערעטען אין אזא צנועה־דיגע ליטעראטור מיט דעם „שטריימעל“ האָט מען ניט נור געדארפט האָבען מוטה, נור דער שרייבער האָט אויך געדארפט גלייכען אין זיין טאַלענט. און פּרץ האָט אין זיין טאַלענט זיך ניט אָנגענאָמט. דאָס „שטריימעל“ איז אזוי טאַלענטפול אָנגעשריע-בען, אז כמעט ביי קיינעם, אפילו ביי די גרויסע פרומקעס האָט זיך די האַנד ניט געהויבען אויף איהם א שטיין צו וואַרפען. נור אויב מען האָט אויף פּרץ'ס „שטריימעל“ קיין שטיינער

ערקאָמישע, עסקסעלע בעלעטריסטיק צו אונז מיט גאנץ אָפּענע, קלאָרע דבורים, שוין צו אָפּען און צו קלאָר.

אונזערע אידישע שרייבער האָבען זיך קיינ-מאָל ניט אויסגעצייכענט אין בעשרייבען גע-שלעכטליכע ליידענשאפטען. דער איינציגער שרייבער, וואָס נעהמט אָפט די געשלעכטליכע ליידענשאפטען אלס מאָטיוו, איז לעאָן קאַברין און ער איז טאקע אויך דער איינציגער, וואָס ווייזט אַרויס אין אזעלכע בעשרייבונגען א קינסטלערישען טאַלענט. דער חסרן פון לעאָן קאַברין איז נור, וואָס ער פילאָזאָפירט צו פיעל. מאָהלענדיג די מענשליכע געשלעכטליכע ליידענ-שאפטען, זעהט אין זיי קאַברין ניט מעהר ווי טהיערישע אינסטינקטען, ווי די אויפגאבע פון דעם מענשען, וואָס איז בעשאפטען געוואָרען „בצלם אלהים“ וואָלט זיין נור צו אונטערדריקען און צו בעקעמפּען דעם געשלעכטליכען אינ-סטינקט. ווען קאַברין אַ העלד ווערט בעקאנט מיט א מיידעל, וואָס איז — ווי קאַברין מאָהלט זי אין זיין ערצהלונג „אין א שטורמדיגער נאכט“ — „ווי דער שעהנסטער טרוים פער-קערפערט אין פלייש און בלוט...“ — ווען דער זעלבער העלד קומט מיט דיזער געטליך־שעהנע מיידעל אין נעהנטערע בעריהרונגען און פער-ליעבט זיך אין איהר מיט דעם גלוט פון פייער-דיגע ליבע און ליידענשאפט, ווען די קאכעדיגע אויגען פון ראָזען, איהר פער־שוואַרצע האָר, איהר ווייסער צארטער נאָקען, איהר יונגער, רונדער ביוסט און איהר צאָרטער שלאַנקער קערפער האָבען איהם פער־כשופֿט און געוועקט אין איהם פייערדיגע ליידענשאפטליכע פער-לאַנגען, זעהט קאַברין אין דעם פערלד זיינעם ניט מעהר, ווי א פרעכע חיה, און זיינע פער-לאַנגען זיינען ווילדע, שטענדיכע און ניעדער-טורעטיגע. דאָס איז שוין א ביסעל צו פיעל. ווען קאַברין פערשטעהט אזוי אויסגעצייכענט צו מאָהלען די געשלעכטליכע ליידענשאפטען פון דעם מענשען, ווי ער טהוט עס אין זיין ערצהלונג „אין א שטורמדיגער נאכט“, ווען ער קען אזוי גוט די מאכט פון אָט דיזע ליידענ-שאפטען, דאָרף ער זיך דאָך מיט א ביסעלע מעהר חסד צו זיי פעהראַלטען. צו דען גלויבט קאַברין אין יענער „געטליכער ליבע“, וואָס איז ריין פון יעדער ליידענשאפט? ווייס דען ניט קאַברין, אז סוף כל סוף איז אויך אין דער „געטליכער ליבע“ וואָס ווערט בעזונגען פון אלע פאָעטען און דיכטער, דער הויפט־פאָקטאָר דער געשלעכטליכער מאָטיוו?

די געדאנקען און די פערלאנגען, וואָס האָבען זיך ערוועקט ביי קאַברין העלד נאָך א לענגערע בעקאנטשאפט מיט דער שעהנער ראָזע'ן, זיינען ניט קיין שטענדיכע און ניט קיין ניעדערטורעכטיגע, נור ריין מענשליכע און נא-טירליכע. וואָסער אנשטאט בלוט וואָלט גע-רונען אין קאַברין העלדס אָדערן, ווען אזעלכע

ניט געשאפען ווערען, איז מינסק די ערשטע אויפ'ן פלאץ. אויב אין רוסלאנד האט זיך א מאָל געדארפט בילדען אן אונאבהענגיגע אידישע ארבייטער־פארטיי אונטער זובאטאוו'ס ברכה, איז מינסק געווען די ערשטע שטאדט, וואו די בעוועגונג האט זיך אָנגעפאנגען. נאָר בנוגע צו „פרייע ליבע“ איז מינסק דאָך ניט קיין בת יחידה ביי גאָט. עפעס הערט מען, אז אין אנדערע אידישע שטעטט עקזיסטירען אויף אזעלכע גרופעס ווי אין מינסק. אַלזאָ די איד־ישע גאס איז ניט אויסענגעליבען פון דער נייער „בעוועגונג“, וואָס קומט איצט פאַר אין רוסלאנד אונטער דער יוגענד, אין דאָך געהען די אידישע שרייבער איהר פארביי און פער־שווייגען איהר אין דער ליטעראטור אזוי ווי זי וואָלט אויף דער וועלט ניט געווען.

איך וויל בשום אופן ניט מאַכען אונזערע אידישע שרייבער א פאָרוואָרף פאַר זייער פער־שווייגען די נייע „בעוועגונג“, וואָס קומט איצט פאַר אין רוסלאנד. עס קען זיין, אז זיי טהוען א סך בעסער מיט זייער שווייגען, ווי מיט זייער רעדען. און אויב עס איז טאָקע נישטאָ קיין אנדער לעזונג פון דער פראגע, „פרייע ליבע“ אין דער איצטיגער קאפיטאליסטישער געזעל־שאפט, אַלס די יעניגע לעזונג, וואָס אַרציבאַ־שעו גיט אין זיין ראָמאַן „סאַנין“, דארפֿען מיר אונזערע אידישע שרייבער געוויס דאַנקען, וואָס זיי ווייכען אין גאַנצען אויס די פראגע אין דער אידישער ליטעראטור, אזוי ווי מיר דאַר־פען זיי דאַנקען, וואָס זיי האָבען זיך ניט גע־לאָזען בעיאייפלוסען פון דער נייער רוסישער ליטעראטור און בעשרייבען די געשלעכטליכע פערהעלטניסע צווישען מאַן און פרוי, וואָס ווערט מיט אַזא בעזונדערען חשק געטאָן פון די רוסישע שרייבער אַרציבאַשעוו, קאַמענסקי און אנדערע. מען זאָגט אונז אפילו, אז אין דער קונסט עקזיסטירט ניט דער בעגריף מאָראַל, אזוי ווי דיזער בעגריף עקזיסטירט ניט אין דער נאטור גופא. דער קינסטלער איז פריי אין זיין שאפען און אַלץ, וואָס טראָגט דעם שטעמפל פון קונסט איז ניט פערבאָטען פאַר איהם. אזוי ווי עס איז נישטאָ פאַר די וויסענשאפט אַנשטענדי־געס און אונאַנשטענדיגעס, אזוי ווי מען קען ניט זאָגען, דאָס יענער טהייל פון דער מעדיצין, וואָס בעשעפטיגט זיך מיט נערווען־אנקעהייטען איז מאָראַלישער ווי דער טהייל, וואָס בעשעפ־טיגט זיך מיט געשלעכטס־קראנקהייטען, אזוי ווי מען קען ניט זאָגען דאָס די בילדער פון אַן אַנאַטאָמישען בוך, וואו עס ווערען אָנגעבילדעט די געשלעכטליכע טהיילען, פון מענשליכען קער־פער זיינען ניט קיין אַנשטענדיגע, אזוי קען מען אויך ניט זאָגען אויף דעם קינסטלער, אז ער איז אונמאָראַליש, ניט אַנשטענדיג דערפאַר, וואָס ער מאַהלט דעם אָדער יענעם טהייל פון דער מענשליכער פסיכיקע. אין דער טהעאָריע איז דאָס אַלץ ריכטיג, אָבער אין דער פראקטיק

ניט געוואָרפען, האָט אָבער אויף דער אַנדערער זייט די „פרייע ליבע“ דורך דאָס „שטריימעל“ קיין אָבקלאַנג אין דער אידישער ליטעראטור דאָך ניט געפונען. פריז האָט די פראגע בע־ריהרט, ער האָט אָנגעוויזען אויף א וואונד אין דער איצטיגער געזעלשאפטליכער אָרדנונג, אָבער צו א ווייטערדיגער אויסאַרבייטונג פון דער פראגע איז אין דער אידישער ליטעראטור ניט געקומען, ניט רעכעננדיג י. גאָרדין'ס דראַמאַ „סאַפּאַ“, וואָס איז לויט מיין מיינונג אין דעם פרט פון „פרייע ליבע“ שטאַרק ניט געראַטען, דען וועלענדיג פערטהיידגען „פרייע ליבע“, שטעלט ער זי גראד אין זיין דראַמאַ אַרויס אין א זעהר ניט קיין סימפאטישע פאָרם, און דער־מיט רעדט ער געגען דער „פרייער ליבע“ א סך מעהר ווי פאַר איהר.

בכלל איז ניט זעהר שווער אויסצוגעפינען די כחות פאַר וואָס די פראגע פון „פרייע ליבע“ האָט אין דער אידישער ליטעראטור געפונען אזוי וועניג אָבקלאַנג. עס איז קיין ספק ניט, אז דאָס פאַמיליע־לעבען, וואָס ביי אידען איז אזוי שטאַרק פערטהיילט, האָט גע־האַט א גרויסען איינפלוס אויף די אידישע שרייבער. די לאַגע פון דער אידישער פרוי און איהר גרעסערע עקאָנאָמישע אונזעלכסט־שטענדיגקייט, אַלס די נישט־אידישע, האָט דאָ אויך געוויס פיעל צו אָנגען. נאָר מיין אויפ־גאַבע איז דאָ ניט צו וועלן די סבות פון דער ערשיינונג, איך וויל דאָ נור אונטערשטרייכען דעם פאַקט, אז גראד די פראגע פון „פרייע ליבע“, וואָס אין אַלע ליטעראטורען האָט מען איהר אָנגעגעבען אַזא בכבוד'יגען אָרט, פער־נעהמט אין דער אידישער ליטעראטור כמעט נאָר קיין אָרט ניט. און אויך איצט, ווען די פראגע פון „פרייע ליבע“ פילט אויס זעהר א גרויסען טהייל פון דער רוסישער ליטעראטור, ווען די „פרייע ליבע“ איז געוואָרען א מיין בעוועגונג אין רוסלאנד, דען אויסער דער ליטעראטור האָבען זיך אין מעהרערע שטעטט געבילדעט גאַנצע גרופען, וואו עס ווערט פראָפאַגאַנדירט „פרייע ליבע“ און מייסטענס פראָפאַגאַנדאַ דורך טהאַט... אויך איצט איז אין דער איד־ישער ליטעראטור וועגען דער גאַנצער פראגע כמעט קיין שפור נישטאָ. איך וויל ניט גלויבען, אז די נייע „בעוועגונג“ האָט די אידישע גאס ניט בעריהרט, אז די אידישע יוגענד איז גע־בליבען ביי איהר איהר צניעות און אינטערעסירט זיך בכלל ניט אין אזעלכע פראגען, וואָס עס אינטערעסירט איצט די רוסישע יוגענד. איך גלויב עס ניט, ווייל פאַקטען רעדען געגען דעם. האָט זיך דאָך אין מינסק, אין א כשר'ע אידישע שטאדט, געבילדעט א גרופע פון „פרייע ליבע“, וועגען וועלכער עס האָבען אזוי פיעל געשרייען די רוסישע צייטונגען. מילא מינסק איז שוין אַזא שטאָדט, וואָס האָט שוין אַזא מוֹל, אז וואָס פאַר א נייע בעוועגונג אין רוסלאנד זאָל

טיק דעם אונטערשייד? דערזעלבנער זשור-נאל, „סאָוורעמעני מיר“, וואָס האָט געמאכט דעם טעאָרעטישען אונטערשייד אזוי „שעה“, האָט דאָך אין דער פּראַקטיק דעם אונטערשייד ניט געקענט מאַכען און האָט געדרוקט אַרציבאַשעווס ראָמאַן „סאַנין“, וואָס רייזט און קיצעלט דוקא די פינסטערע געשלעכטליכע אינסטינקטען.

ווען אונזערע אידישע שרייבער ווייכען אויס די נייע ריכטונג פון דער רוסישער ליטעראטור, פערדינענען זיי נור אונזער דאנק. דער וועג איז זעהר אַ גליטשיגער און נור די גרויסע טאלענטען קענען געהן אויף איהם, ניט געשטרוי-כעלט צו ווערען. און אז מיר האָבען ניט קיין גאנץ גרויסע טאלענטען אין אונזער ליטעראטור, איז געוויס. קיין נייעס ניט. עס איז גענוג דורכ-צוליינענען עטליכע ווערק פון די רוסישע שריי-בער פון דער נייער ריכטונג, כדי זיך צו איבער-זייגען ווי געפעהרליך דער וועג איז און ווי פאָרוויכטיג מען דאַרף זיין אויף איהם. מיר נעמען אלס ביישפּיעל שוין דעם מעהרערע מאָל דערמאָהנטען ראָמאַן „סאַנין“ פון אַרציבאַשעוו'ן, וועלכער האָט אָנגעמאכט אזא רעש אין רוסי-לאַנד, אז עס האָט זיך אפילו געבילדעט אַ מיין נייע „כעוועגונג“ מיט דעם נאָמען „סאַנינציי“.

סאַנין, אַרציבאַשעוו'ס העלד האָט אַ שולחן ערוך מיט גאָלע היתרים, פון אסורים ווייס ער ניט און זיי עקזיסטירען פאַר איהם ניט. חטוף ואכול, חטוף ואכול האַי עלמא כבי הלולי דמא, כאפּ מענש און עס, כאפּ וואָס מעהר, ווייל די וועלט איז געגליכען צו אַ חתונה — דאָס איז סאַנין'ס כלל אין לעבען. זיין פּראָגראַם איז קורץ און איינפאָך: האָב מענש הנאה פון דיין קורצע לעבען, געניס פון לעבען אלץ וואָס דו קענסט געניסען, זאָג זיך פון קיין זאך ניט אָב, וואָס דיר קען ברענגען פערנגיגען. וויין און וויינער פערזיסען דעם מענשענס לעבען, אַלזאָ מענש טרינק וואָס מעהר וויין און פערקעהר מיט וואָס מעהר וויינער. אין יעדע שעהנע געזונדע פרויענציעמער זעהט סאַנין נור די נקבה, וואָס קען איהם פערשאפּען פערנגיגען און געבען אַ זיסע מינוט אין לעבען. יעדע פרויענציעמער, וואָס סאַנין געגענעט איז פאַר איהם ניט מעהר ווי אַ געגענטשאַנד, וואָס איז בעשאפּען געוואָר-רען איהם צו שטעקען עטליכע אנגענעמע מינו-טען. ווי פרויענציעמער מעג זיין אפילו זיין אייגענע שוועסטער. סאַנין קוקט אויף זיין אייגענע שעהנע שוועסטער לירא מיט די זעלבע תאוה'דיגע אויגען, ווי ער קוקט אויף יעדע פרעמדע שעהנע פרויענציעמער און ער האלט זיך ניט אָב איהר אַנצובאָטען זיין „פרייע לעבע“, ווי יעדער אנדערער. און סאַנין איז ניט ענגער הערציג, ער גיט די פרויען דאָס זעלבע רעכט, וואָס ער נעהמט פאַר זיך. ער הייסט אויך זיי קוקען אויף יעדען מאַנספּערזאָן ניט מעהר, ווי אויף אַ זכר, וואָס איז נור בעשאפּען געוואָרען צו געבען פערנגיגען דער פרוי. און אויב די

איז עס דאָך ניט אזוי איינפאָך. דעם קינסטלער איז אלץ ערלויבט. אלץ וואָס עס טראַגט דעם שטעמפּעל פון קונסט איז מאָדאַליש, דאָס איז ריכטיג. אבער וואו האָבען מיר די שאַרפע ליניע, וואָס גרענעצט אָב די אמת'ע קונסט פון דער פאַלשער? וואו איז די מאָס מיט וועלכער מיר מעסטען די קונסט? די קונסט'קריטיק געהערט דאָך ניט צו יענע עקזאקטע וויסענ-שאפטען, וואָס קענען אונז איבערצייגען אין דער ריכטיגקייט פון אַן אויפגעשטעלטען טעזיס מיט זיכערע וויסענשאפטליכע בעווייזען. די קונסט-קריטיק איז בכלל ניט קיין וויסענשאפט, אזוי ווי די קונסט גופא איז קיין וויסענשאפט ניט. און מיר וואונדערען זיך כלל ניט, וואָס צווישען קונסט'קריטיקער הערשען וועגען געוויסע ווערק אזעלכע געגענזעצליכע מיינונגען. האָט דען ניט טאַלסטאָי געמאכט עפּר ואפּר פון דעם גרויסען שעקספירען? שעקספיר דער ליטעראטור-קעניג, דער אביראבות הרדאמע, איז לויט גראַף טאַל-סטאָי'ס מיינונג ניט מעהר ווי אַ ליטערארישער פאַרטאטש, וואָס אַ חוץ בדחנות פערמעגט ער ניט! אס בארזיס נפלה שלהבת, אויב אויף אזעלכע ליטעראטור-גאונים ווי שעקספיר קען אזא קינסטלער ווי טאַלסטאָי זאָגען, אז זיי האָבען ניט קיין ידיעה פון דער קונסט און אז זייערע ווערק פערדינענען ניט דעם נאָמען ליטע-ראטור, היינט וואו איז די מאָס מיט וועלכער מיר קענען בעשטימען די קונסט פון אזעלכע ליטעראטען, וואָס האָבען נאָך לאנג ניט אזא סמיכות ווי שעקספיר? און אויב דאָס איז ביי דער קונסט אין אַלגעמיין, איז עס געוויס נאָך שווערער צו בעשטימען דעם גראַד פון קונסט אין אזעלכע, ווערק, וואו עס ווערען בעשריבען די געשלעכטליכע פעהרעלטניסען. דאָ איז דער וועג שוין זעהר אַ גליטשיגער און צווישען אמת'ע קונסט און פאָרנאָגראַפיע איז נור איין שריט.

דער רוסישער זשורנאַל „סאָוורעמעני מיר“, וואו עס האָט זיך געדרוקט אַרציבאַשעוו'ס ראָמאַן „סאַנין“ פערטהיידגט אָקטאוו מירבאָ'ס ווערק „דאָס טאנעבוך פון אַ שטוב'מיידעל“ געגען זיינע קריטיקער. דאָרטען ווערט בע-וויזען ווי פאַלש עס איז די מיינונג פון יענע קריטיקער, וואָס בעהויפטען, אז דאָס ווערק פון דעם פראנצויזישען ראָמאַניסט שמעקט מיט פאָרנאָגראַפיע. „דאָס איז ווייט ניט די-יעניגע פאָרנאָגראַפיע — זאָגט סאָוורעמעני מיר — וואָס רינט מיט אזא שמוץ אַראָב פון דער סצענע אין די גרויס-שטעטדישע קאפּע-שאַנטז-נען... די פאָרנאָגראַפיע פון מירבאָ'ס „טאנעבוך“ רייזט ניט און קיצעלט ניט די אינסטינקטען, זי ווענדט זיך ניט צו די פינסטערע געשלעכט-ליכע אינסטינקטען, זאָנדערן צו די סאַציאַלע געפיהלען פון דעם מענשען.“ טעאָרעטיש איז דאָס זעהר שעהן, אבער וואו איז די מאָס, מיט וועלכער מיר קענען בעשטימען אין דער פראק-

ליידענשאפטליכען רוויש און פיהלט זיך אונגליק-
ליך און ניעדערגעשלאגען, האָט פאר איהר סאני
קיין אנדער טרייסט ניט, ווי דעם יעניגען, וואָס
ער וועט די נאכט, אין וועלכער זיי זיינען זיך
צונויפגעקומען און די גליקליכע מינוטען, וואָס
ער האָט איבערגעלעבט, זיין גאנצע לעבען ניט
פערנעסען. און דערמיט פערלאָזט ער דאָס
אונגליקליכע מיידעל, וואָס האָט איהם געשענקט
די גליקליכע מינוטען, אויף גאָט'ס בעראַט און
געהט זוכען גליקליכע מינוטען ערגעץ-אנדערס-
וואו.

איך געה דאָ ניט איין ווי ווייט סאני איז
א ריכטיגער טיפ פון לעבען און ווי ווייט ארציר-
באשעווי האָט איבערהויפט ריכטיג פאָרגעשטעלט
דאָס פאקטישע לעבען אין זיין ראָמאַן. אויב
מען זאָל גלויבען ארציבאשעווי'ן און זיינע שיל-
דערונגען, בעקומען מיר דעם איינדרוק, אז די
רוסישע אינטעליגענטע יונגער געפינט זיך אין
מאנספערזאָן קוקט אויף יעדען פרויענצימער
ניט מעהר, ווי אויף א נקבה, און יעדע פרויענ-
צימער קוקט אויף יעדען מאנספערזאָן ניט מעהר,
ווי אויף א זכר. ווען ארציבאשעווי'ס א העלד
טרעפט זיך מיט א פרויענצימער, מוז ער ביי
דער ערשטער בעגעגעניש זיך איהר פאָרשטעלען
אין די געדאנקען א נאקעטע, און מעהר ווי וועגען
געשעלעכטליכען פערקעהר קען ער ניט טראכטען.
איך וויל דאָ אויך ניט איינגעהן אויף די איבריגע
פסיכאָלאָגישע מאָמענטען פון ארציבאשעווי'ס
ראָמאַן, וועלכע זיינען נאָך מיין מיינונג דורכ-
אויס פאלש און אויסערסט טענדענציעז, וויכטיג
איז וואָס ארציבאשעווי שטעלט ארויס זיין העלד
סאני דעם גוואַל אַלס אידעאל, אַלס א טיפ, פון
וועלכען מען דארף זיך לערנען לעבען אויף דער
וועלט. ארציבאשעווי האָט אָנגעווענדעט זיין
גאנצען קינסטלערישען טאלענט ארויסצושטעלען
זיין לעבלינג סאני אַלס א העלד מיט אַלע
מעלות. סאני איז ביי ארציבאשעווי'ן א מין בחיר
האנושי: קלוג, שעהן, געבילדעט און ריעזענ-
שטארק. די גאנצע פילאָזאָפיע וואָס מיר הערען
פון סאנינען וועגען, "פרייע לעבע" הייסט עס
איז ארציבאשעווי פילאָזאָפיע, און די גאנצע
פילאָזאָפיע איז אזוי איינפאך, אזוי פשוט, אז
עס עקעלט. "ועהסטו, מענש, א שעהע פרויענ-
צימער, טאָ פערזאָס ניט די מינוט פון איהר
הנאה צו האָבען. האָט זי דיר ניט דערעסען
גלייך ווי דו האָסט בעפרייעדיגט דינע ליידענ-
שאפטען, קענסטו איהר האַלטען ווייטער, האָט
זי דיר אָבער איהר דערעסען, טאָ היים איהר
וואָס יוכער געהן און בעפלעק ניט. די. "היליג-
קייט" פון דער, "פרייער לעבע" ... האָט עפעס
וואָס די פרויענצימער דערפיהלט, אז די, "פרייע
לעבע" וועט האָבען פאר איהר אונבעקוועמע
רעזולטאטען, זאָלסטו זיך, מענש, דערפון דאָס
הארץ ניט אָבעסען. געגען אזעלכע זאכען זיינען
פאראן מעדיצינישע מיטעל. אי די פרוי וויל

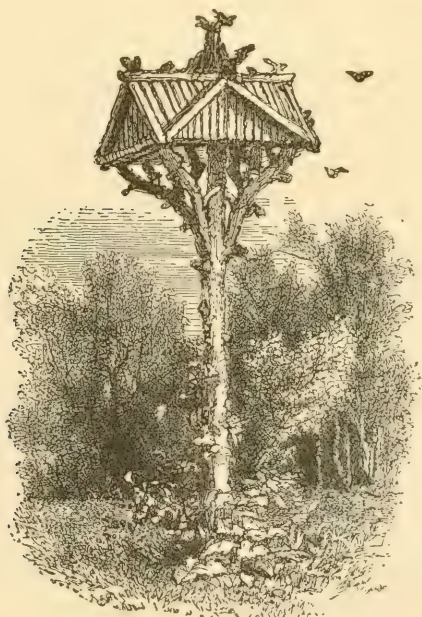
פרויען קוקען אויף די וועלט מיט אנדערע
אויגען, ווען זיי זאָגען זיך אָב זיך אָבצוגעבען
יעדען מאנספערזאָן, וועלכען זיי בעגעגענען,
זיינען זיי, לויט סאני'ס מיינונג, ניט מעהר ווי
פייגלינגע און דומע בחמות. סאני פערשטעהט
אפילו, אז די לאַגע פון דער פרוי אין דער איצטי-
גער געזעלשאַפט איז ניט קיין בעקוועמע, אז
ביי די איצטיגע סאָציאַלע און עקאָנאָמישע בע-
דינגונגען אין וועלכע די פרוי לעבט, איז איהר
זעהר שווער צו האַנדלען נאָך סאני'ס שולחן
ערוך, ער ווייס אויך, אז די שווערע פאָלגען פון
דער זאָגענאָמער, "פרייער לעבע" האָט די פרוי
אויסצוטראָגען אויף איהרע פלייצעס. ער ווייס
עס גאנץ גוט פון דער פראַקסיס מיט זיין אייגענ-
ער שוועסטער לידא, אין וואָס פאר א לאַגע זי
איז געבליבען נאָך דער, "פרייער לעבע" מיט
דעם אָפיציער זאָרודין, ער פיהלט אויך גאנץ
גוט די לאַגע פון דער שעהנער קארסאָווינא,
נאָכדעם ווי עס איז אריבער דער רוויש פון דער
"פרייער לעבע", וועלכע זי מיט סאנינען האָבען
גענאָסען, נור לויט סאני'ס מיינונג איז דאָ
קינער ניט שולדיג. די פרויען דארפן נור ניט
זיין אזוי דום און אזוי פייג און אַלץ וועט שוין
גוט ווערען. אויב די פרוי פאנגט אַן פיהלען,
אז די, "פרייע לעבע" איז ניט אריבערגעגאנגען
פאר איהר אָהן פאָלגען, איז דאָך פארהאן
מעדיצינישע מיטעל אויף דער וועלט, וואָס קענען
אונטערדריקען דאָס נייע לעבען אין אָנפאנג פון
זיין ענטוויקלונג, מען דארף נור זיך ווענדען צו
דער ערשטער בעסטער אקושיערקע אָדער צו
א וועלכען עס איז דאָקטאָר און פאר א גוט וואָרט
און פאר עטליכע רובעל ווערט מען פרוי פון אַלע
צרות... די מיטעל זיינען אפילו אַלטע, בער
קאנטע, וואָס קלענערע העלדען און נאָך קלענערע
פילאָזאָפיען האָבען דאָס שוין לאַנג ערפונדעט און
לאנג פראַקטיקירט אין אלע צירח, נור ביי
איצט פלעגט מען זיך דערמיט שעהמען און דאָס
טהון בסוד סודות, סאני אָבער וויל דאָס איינ-
פיהרען אַלס פרינציפ, כדי די, "פרייע לעבע"
זאָל קיין שום שטרענישען ניט האָבען אויף
איהר וועג אויך איז דער איצטיגער קאפיטאלי-
סטישער געזעלשאַפט. און סאני פערשטעהט
דעם בעגריף פון, "פרייע לעבע" גאנץ אייגענ-
ארטיג. "פרייע לעבע" שליסט אויס ביי סאני
יעדען בעגריף פון פאמיליעלעכען. "פרייע
לעבע" הייסט ביי סאנינען א צופעליגער צוזא-
מענקונג פון א מאנספערזאָן און א פרויענ-
צימער, וואָס האָבען א חיז די געגענזייטיגע
געשעלעכטליכע נייגונג נישט געמיינשאַפטליכעס.
סאני טרעפט זיך מיט קארסאָווינען, א כלה פון
זיין בעקאנטען יורי, אין א שיפעל אויפ'ן טייך,
סאני בעמערקט, אז ביי קארסאָווינען האָבען
זיך ערוועקט ליידענשאַפטען און ער פערזוימט
ניט דעם מאָמענט אויסצונוצען די געלעגענהייט
צו בעגליקען איהר מיט, "פרייער לעבע" ... און
אז קארסאָווינא נישטערט זיך אויס פון דעם

שערסקע מיטעל, איז געוויס מעגליך. און אזא „פרייע ליעבע“ עקזיסטירט אויך. מיר רופען עס נור אויף אונזער לשון „פראַסטימוציע“.... איז אבער מעגליך אמת'ע „פרייע ליעבע“, יענע „פרייע ליעבע“ וואָס שליסט ניט אויס דאָס פאמיליען-לעבען און וואָס דאָרף זיך ניט בע-נוצען מיט סאנינס אקושערסקי מיטעל? אויף דיוער פראגע איז ניט אזוי לייכט צו ענטפערן. אלענפאלס איז די ערשטע בעדינגונג דערצו נוי-טיג, אז די פרוי זאָל סאי אין סאָציאלען און סאי אין עקאָנאָמישען לעבען גלייכגעשטעלט ווערען מיט דעם מאַן. ווען אָט דיוע בעדינגונג וועט ערפילט ווערען, וועלען מיר ערשט דאָן קענען זאָגען, אז מיר שטעהען נאָהנט צו דער לעזונג פון דער פראגע. ביי די איצטיגע בעדינגונגען אבער, ביי דער איצטיגער לאגע פון דער פרוי איז „פרייע ליעבע“ אונמעגליך. ביי די איצטיגע בעדינגונגען קען נור עקזיסטירען די „פרייע ליעבע“, וועלכע סאנין פראַפאָאנדירט, און אזא „פרייע ליעבע“ זאָגען מיר: א דאנק, מוחל...

זיי ניט געברויכען, ביזטו דאָך ניט שולדיג, וואָס זי איז דום.

אבער אזוי איינפאך אין גאָרניט מיט דער „פרייער ליעב“ ווי אַרציבאַשעוואָס העלד מאַכט עס. די „פרייע ליעבע“ פון סאנינען איז ניט מעהר און ניט וועניגער, ווי איינפאכע זנות. ביי דער אמת'ער „פרייער ליעבע“ דארפען עקזיסטיר-רען אַ חוץ די סעקסועלע מאַטיווען אויך אַנדערע. די געשלעכטליכע נייגונגען אַליין פון אַ מאַנס פערזאָן און אַ פרויענצימער איינע צום אַנדערען זיינען נאָך וועניג, אז מען זאָל אזא פערקעהר א נאָמען געבען „פרייע ליעבע“. די „פרייע ליעבע“ וויעדער, ווי מען פערשטעהט זי געוועהנ-ליך, שליסט ניט אויס דעם בעגריף פאמיליען-לעבען, אזוי ווי זי הייסט ניט געהן צו דער אָקור שערקע זוכען מיטלען אויף מפי' צו זיין, כדי די „פרייע ליעבע“ זאָל קיין לעבעדיגע קינדער אויף דער וועלט ניט ברענגען.

איז מעגליך „פרייע ליעבע“ אין דער איצ-טיגער קאפיטאליסטישער געזעלשאַפט? ווי סאנין פערשטעהט „פרייע ליעבע“ מיט אָקור

דער היסטארישער מאטעריאליזמוס און די געשיכטע פון די אידען אין אלטערטום

פון מ. מיכעלאָפּאָן.

עקאָנאָמישע בעדינגונגען, ווי ביי אַ סך אַנ-
דערע דאמאלסדיגע פעלקער. פאר וואס-זשע
האָט זיי פון דעסוועגען געטראָפּען... אַזאַ
מין מוטונג-דיגער מוזל.
דר. ד. פאסמאניק, „די טהעאָריע און
פראַקטיק פון דעם פּוּעלי ציוניזמוס“
ז. 25.

„צו האָבען זיך אונזערע אידישע
מאַרקסיסטען כאַטש אַ פּרוב געטאָן צו ערקלער-
רען די אידישע געשיכטע פון הי-
סטאָריש-מאַטעריאַליסטישען שטאַנדפּונקט?
עס איז קיין שום ספּע גיטאָ אין דעם, אַז ביי
די פאַלעסטינישע אידען זיינען געווען די
זעלבע פאַרמען פון דער ווירטשאַפּט, די זעלבע

מאַטעריאַליסטישען שטאַנדפּונקט. אין דעם
האַט ער שוין אַ גרויסען טעות. לויט אונזער
מיינונג איז די אידישע געשיכטע אין אלע איהרע
פּעריאָדען דער גינסטיגסטער מאטעריאַל, דער
בעסטער ביישפּיעל, וועלכער בעווייזט די ריכ-
טיגקייט און די אויסגעהאלטענקייט פון דער
היסטאָריש-מאַטעריאַליסטישער טהעאָריע. און
דאָס וועלען מיר זוכען צו בעווייזען אין דעם
היינטיגען אַרטיקעל.

וואָס איז אזוינס דער היסטאָרישער מאטע-
ריאַליזמוס? אין קורצע ווערטער לאָזט זיך זיין
אינהאַלט אזוי ערקלערען. דאָס איז אַ טהעאָריע,
וועלכע ערקלערט די ענדערונגען, די ענטוויק-
לונג אין דער מענטשליכער געשיכטע. ער ענט-
האַלט אין זיך צוויי בעהויפטונגען. קודם כל,
אז די היסטאָריע, וועלכע שפּיעלט זיך אָב אויף
דער ערד, אויף דעם שוים פון דער נאַטור, און
אין וועלכער עס שפּיעלען די הויפט-ראָלע מענ-
שען אַלזאָ וויעדער נאַטירליכע וועזען, — אז
די היסטאָריע מוז ערקלערט ווערען אויפ'ן נאָר-
טירליכען, מאטעריאַליסטיש-ענשענשאַפּטליכען
אופן. „היסטאָריע לאַ בשמים היא“ קען מען
מיט רעכט זאָגען, די היסטאָריע קומט נישט פאַר
ערגעץ אין דער לופטען, אָבגעריסען פון דער
ערד און אונאָבענגיג פון די נאַטירליכע קאָנ-
קרעטע געזעצען. ווען מיר בעטראַכטען דאָס
לעבען פון די חיות און בהמות וועט אונז נישט
איינפאַלען צו ערקלערען זייער לעבען, זייער גע-
שיכטע פון אַנאָדער שטאַנדפּונקט, ווי פון דעם
ריין-נאַטירליכען. דער מענטש איז אויך נור אַ
הויך-ענטוויקעלטעם בעשעפעניש, און זיין גע-
שיכטע איז אַ טהייל פון דער נאַטור-געשיכטע.
דאָס איז איין זייט פון דער פראַגע, אבער נישט
אַלעס. די נאַטור און איהר ברייטסטען אומ-
פאַנג האָט געוויס אַ גרויסען איינפלוס אויף די
געשיכטע פון די פעלקער און לעגט ארויף אויף

1.

יין דעם אויבען ציטירטען זאָגן איז
איין בעהויפטונג זיכער אמת,
נעמליך: אז ביי אַזאַ האָבען
די אידישע מאַרקסיסטען נאָך
גאָר נישט געטאָן אין דיעזער ריכ-
טונג, צו ערקלערען די אידישע
געשיכטע, דעם גורל פון איד-
שען פאָלק אין זיין טויזענד יעהריגער עקזיסטענ-
צן פון היסטאָריש-מאַטעריאַליסטישען שטאַנד-
פּונקט. דאָס אַלליין קען נאָך נאַטירליך נישט זיין
קיין בעווייז געגען דעם שטאַנדפּונקט פון
היסטאָרישען מאטעריאַליזם, ווי דאָס וויל האָבען
דר. פאסמאניק. ווי ווייט מיר ווייסען איז
פערנאָכלעסיגט עד היום די פאַרשונג פון דעם
היסטאָריש-מאַטעריאַליסטישען שטאַנדפּונקט נישט
נור פון דער אידישער געשיכטע... דאָס ער-
קלערט זיך טהיילווייז דערמיט, וואָס די מאַרקס-
איסטישע טהעאָרעטיקער האָבען בעהאַנדעלט
ביזהער דעם היסטאָרישען מאטעריאַליזמוס צו
אַבסטראַקט, אָבגעריסען פון וועלכע עס איז
פראַקטישע פראַגען. דאָס איז אבער אַ פאַר-
וואור, וועלכען מען קען מאַכען יעדענפאַלס נור
די מאַרקסיסטישע טהעאָרעטיקער, אבער נישט
מאַרקס'ן און ענגעלס'ן. טהיילווייז אבער ער-
קלערט זיך עס דערמיט, וואָס די טהעאָרעטיקער
פון מאַרקסיזמוס זיינען, מיט קליינע אויסנאָה-
מען, גלייכצייטיג מיטגליעדער פון די סאָצ.
דעמאָקראטישע פאַרטייען, און די לויפּענדע
ברענענדיגע פראַגען ציהען אָב זייער אויפּמערק-
זאַמקייט פון דער לאַנגער טויטער פערנאָנגע-
הייט.

דר. פאסמאניק זאָגט אָבער נאָך מעהר. ער
פערזיכערט מיט טריאומף, אז די אידישע געשיכ-
טע לאָזט זיך נישט ערקלערען פון היסטאָריש-

קען די דאמאלסדיגע אידישע געשיכטע. ווען מיר פערגלייכען אבער די אידען אין אלטער-טהום מיט די אנדערע דאמאלסדיגע קולטורעלע פעלקער און ספעציעל מיט די גריכען און די רוימער, בעמערקען מיר, אז די אידען שטעהען גאר בעזונדער, ווי אין א זייט. די קולטור געשיכטע לערנט אונז, אז יעדעס פאלק איז דורכגעגאנגען אדער געהט דורך דריי גרויסע ענטוויקלונגס-פעריאדען: דעם ווילדען צושטאנד, דעם בארבראישען און דעם ציוויליזירטען. אין ערשטען פעריאד, ד. ה., אין ווילדען צושטאנד, בעשעפטיגט זיך דער מענטש אויסשליסליך מיט נעיען און מיט קלייבע דאס וואס די נאטור גיט איהם דרייטע; אין דער פאמיליע הערשט די מוטער, דאס אייגענטום איז א געמישטשט-ליכעס; אין צווייטען, דאס הייסט בארבראישען פעריאד, בעשעפטיגט זיך דער מענטש שוין מיט פיה-פיערונג, אין דער פאמיליע הערשט שוין דער פאטער, אין שבת — דער פאטריארך, עס קומט דאן אויף און ווערט ביסלעכווייז פער-היליגט דאס פרוואט-אייגענטום; אין דריטען, דאס הייסט אין ציוויליזאציאנס-פעריאד טרע-פען מיר שוין א הויך-ענטוויקלטען אקערבוי מיט א שטאט. נאטירליך זיינען די דאזיגע דריי פעריאדען נור שטארקעמישע בעגריפען, ווייל אין דער ווירקליכקייט זיינען זיי אפמאכל דורכגעמישט, אבער דאס געהער שוין נישט צו דער זאך. אלע דריי פעריאדען, ספעציעל דעם לעצטען, זיינען דורכגעגאנגען זעהר וועניג אלטע פעלקער. דאס אידישע פאלק איז איינע פון דינע וועניגע.

אין דעם ערשטען פעריאד איז דער מענטש נאך אין גאנצען אבהענגיג פון דער קאפריזונג נאטור; ער איז זעהר ארעם, האט זעהר פריי מיטווע כלים און געוועהר, וועלכע זיינען מעהר-סטענטהיילס גענומען גרייטערהייט פון דער נאטור. מעהר ווי דאס האט ער טאקע נאך זיך נישט איבערגעלאזען. א שלעכט-אויסגעשטימטע שטיינערנע האק און מעסער, א שטעקע, א הויל מיט ביינער פון חיות, וואס ער האט געפרעסען און אלס א צוגאב זיין אייגענעם שארבען — דאס איז די גאנצע ירושה, וועלכע דער מענטש אין ווילדען צושטאנד האט אונז געלאזען. זעלבסטערשטענדיג, אז פון די עטליכע קארגע זכרונות, וואס דער ווילדער מענטש האט געלאזען, זיינען נישט ביכולת אפצושילדערן איהם גענוי. אויף דער האק, מעסער ביינער און שארבען זיינען נישט קיין שום שרופטען, שוין דערפאר אליין, וואס דער מענטש האט נאך דאן נישט געקענט די קונסט פון שרייבען. מיר ווייסען נישט דעריבער, צו וועלכע צוקונפטיגע פאלק זיי געהערען. מיר קענען פון זיי דרינגען נור וועגען דער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט אין א געוויסען פעריאד.

גאר אנדערש איז שוין מיט דעם צווייטען ענטוויקלונגס-פעריאד. דער מענטש איז שוין

זיי איהר שטעמפעל. זי ערקלערט אונז די פער-שיידענע צייכענס פון די פעלקער און נאציעס, אבער זי קען נישט ערקלערען די ענדערונגען, וועלכע קומען פאר פון צייט צו צייט אין דעם זעלבען פאלק. ווייל די ווירקונג פון די אויסענ-וועניגע, געאגראפישע פאקטארען זיינען שטענ-דיגע, ענדערן זיך נישט; זיי קענען דעריבער נישט זיין קיין אורזאכע פון ענדערונגען, פון דער ענטוויקלונג. צו דעם איז שוין נויטיג די צווייטע בעהויפטונג, נעמליך: אז דינע ענדערונ-גען, וועלכע קומען פאר אין אלע געביעטען פון סאציאלען לעבען, זיינען א רעזולטאט פון ענ-דערונגען, וועלכע זיינען פארגעקומען אין די פראדוקציאנס-מיטלען, אין די ארבייטס-בעציר-הונגען פון דער געזעלשאפט. דאס הייסט, אז יעדע ראדיקאלע ענדערונג אין די פראדוקציאנס-מיטלען, אין דער ארט און ווייזע, ווי אזוי די געזעלשאפט פראדוצירט און טוישט אויס איהרע נויטיגע בעדערפענישען, רופט ארויס ראדיקאלע ענדערונגען אין די מוחות פון די מענשען, אין זייערע פאליטישע, קולטורעלע און רעליגיעזע בעגריפען, וועלכע פאסען זיך צו צו די נייע עקאנאמישע אומשטענדען.

איצט לאמיר פון דינען שטאנדפונקט בע-טראכטען די אידישע געשיכטע און אלטערטהום, דאס הייסט, ביז דעם צווייטען חורבן, לאמיר זעהען, צי לאזען זיך פון דינען שטאנדפונקט ער-קלערען די וויכטיגסטע ענדערונגען, גרויסע היסטארישע פאסירונגען און די הערשענדע נייטיגע און רעליגיעזע טענדענצען פון דינען, אין דער אידישער געשיכטע וויכטיגסטען פעריאד.

די קוועלען פון דער אידישער געשיכטע פון יענע צייטען זיינען אי זעהר רייך אי זעהר ארעם. פון איין זייט האבען מיר גענויע בעריכטען אין אונזערע הייליגע שריפטען, בעשריעבען אפמאכל מיט אוועלכע אייגענעלייטען און מיט אזא לעבע-דיגקייט, ריכטיג ווי דער היסטאריקער וואלט דינע פאסירונגען אליין איבערגעלעבט. פון דער צווייטער זייט האבען מיר וועגען די דאמאלס-דיגע אידען כמעט גאר נישט קיין ידיעות אין די נישט-אידישע קוועלען, און דאס מאכט זעהר שווער צו אנאליזירען די אלטע אידישע געשיכ-טע, אפצוטהיילען דעם ווירקליכען קערנדעל פון דער לעגענדארער, פאנטאסטיש פאקטישער שאַלעכץ. נישט מיט אלע וויכטיגע פאסירונגען וועלען מיר זיך דעריבער קענען בעשעפטיגען, מיר וועלען רעדען נור פון אוועלכע, וואס זיינען פארגעשטעלט אין אונזער געשיכטע אזוי נא-טירליך, אז זיי קענען דעריבער נישט בעשטרימען ווערען טראץ דעם, וואס זיינען, פיעליכט דורך א צופאל, נישט בעשטעטיגט דורך אנדערע, נישט אידישע קוועלען.

אז די אידען זיינען אין דער צייט, וועלכע מיר בעטראכטען, געווען א הויך-קולטורעלעס פאלק, אין דעם צווייטעלסט נישט קיינער, ווער עס

כען און רוימער; אזוי איז אויך ביי די כינעזער און אזוי איז אויך ביי דעם גרעסטען טהייל אייראפעאישע פעלקער און נאצייעס. די גריעכע, צום ביישפיל, האבען געלאזען אן אונגעהויער רייכע מיטהאלאגיע, א רייכע וועלטליכע ליטעראטור, א הויך-ענטוויקעלטע וויסענשאפט און נאך א העכער-ענטוויקעלטע קונסט. די אלע חורבות פון זייערע גאטס-הייזער, טהערס, טערס, פאלאצען א. ז. ו. זיינען נאך עד היום די בעסטע עדות וועגען זייער הויך-ענטוויקעלטע קולטור. דאס זעלבע איז מיט זייער שעהנער ליטעראטור און וויסענשאפט. דער לעזער ווייס געוויס, אז זיי זיינען דער פונדאמענט, אויף וועלכען עס איז אויסגעבויט געווארען די גאנצע היינטיגע וויסענשאפט און שעהנע ליטעראטור. דאס זעלבע, כאטש אין א קלענערען גראד, זעהען מיר שפעטער אין רוים. די ירושה, וועלכע זיי האבען נאך זיך געלאזען, איז זעהר רייך און אלזייטיג. און דאס צייגט, אז די פעלקער, וועלכע האבען דאס אלעס געשאפן, האבען זיך ענטוויקעלט נאָרמאל, אלזייטיג, האבען געלעבט גוט, גייסטיג און פיזיש.

ווען מיר טרעטען אָבער צו צו דער ירושה, וואָס די אידען האָבען נאָך זיך געלאָזען אין דערזעלבער צייט, ד. ה., זייט זיי האָבען זיך בעזעצט אין ארץ ישראל ביז דעם ערשטען און צווייטען חורבן, ווערען מיר ניט וועניג ענט-טוישט. בשעת ביי די עגיפּטער, גריעכע און רוימער איז געבליבען אן אונגעהויער רייכע צאָהל רעליגיעזע און וועלטליכע לעגענדעס, איז ביי די אידען קיים געבליבען א הייפּעל לעגענדעס, וועלכע זיינען שטארק דורכגעזופט געוואָרן רען דורך דער זיף פון מאָנאָטהעאיזמוס, און ווייטער — געזעצען, חוקים און מנהגים — מעהר נישט. איהר האָט קיים א שיריים פון א וועלטליכע ליטעראטור (שיר השירים און קהלת); איהר האָט נישט קיין זכר פון וויסענ-שאפט, פון פאָליטישע קונסטען. די גאנצע ירושה בעשטעהט אויסשליסליך פון א רע-ליגיעזער ליטעראטור. אָבער אויך די רע-ליגיעזע בעקומט ביי די דאמאָלסדיגע אידען גאָר אן אנדער אויסזעהען. עס ענטוויקעלט זיך א שטרענגער מאָנאָטעאיסטישער גאָט מיט א דע-ספּאָטישען ווילען וועלכען עס איז זעהר לייכט אריינברענגען אין כעס און שווער אבערצובי-טען. עס קומען אויף טענדענצען און שטרעבונ-גען, וועלכע אנערקענען, אז דער גוף איז א תּפֿל און די נשמה דער עיקר, אז די „זינדיגע“ וועלט מיט אלע איהרע נייגונגען איז נאָר א שטיין, א שטערנונג אויף דעם וועג צום אייביגען גליק, צום בעהעפטען אין גאָט.

די וויכטיגסטע אונטערשיידענע צווישען די אידען און די אנדערע פעלקער אין אלטערטום זיינען אלאָ פאָלגענדע: ביי די אידען איז גע-בליעבן זעהר וועניג רעליגיעזע און וועלטליכע לעגענדעס פון די אלטע, פאָרהיסטאָרישע ציי-

וועניגער אָבערנגיג פון דער נאטור, ער בע-הערשט זי שוין זאָגאר. ער איז שוין רייכער און דעריבער רוהיגער וועגען דעם מאָרגענדיגען טאָג. ער דארף שוין ניט פערברענגען זיין גאנצע צייט אויף זוכען חיונה; עס בלייבט איהם גענוג צייט, צו בעאכאכטען די נאטור, ער האָט אונז שוין איבערגעלאָזען אפיעל רייכערע ירושה, ווי זיין ווילדער אורפאטער. דערהויפּט וויכטיג איז אָבער דער פאקט, וואָס נעבען די שוין מעהר פאָלקאמענע געוועהר און כלים האָט ער געלאָזען נאָך זיך א רייכע מיטהאלאגיע, א „היסטאָריע שבעל פה“. ער האָט נאָך ניט קיין שטענדיגען מושב, די קונסט בכלל און די בוי-קונסט בפרט איז איהם נאָך פערמער, ער קען נאָך ניט די קונסט פון שרייבען, וועלכע איז פאר פאסטוכער א ניט זעהר דאנקבארע מלאכה נאָך אפילו אין די היינטיגע צייטען... אָבער דער מענטש פון באַרבארישען פעריאָד איז שוין געווען הויך-ענטוויקעלט און האָט שוין געהאט אן אינ-דיווידועלען גייסטיגען פנים, וועלכער שפיעגעלט זיך דיטליך אָב אין די לעגענדעס, אין די מיטהען, וועלכע ער האָט נאָך זיך געלאָזען. און ווירקליך, אין די גריכישע מיטהען דערקענען מיר שוין די שפעטערע גריעכען, אין די רוימישע — די שפעטערדיגע רוימער און אין די אידישע לעגענדעס וועגען אברהם — די שפעטערדיגע אידען.

אבער אויך אין דיווען פעריאָד וויכט די ענטוויקלונג פון די אידישע שבטים, וועלכע האָבען געבילדעט שפעטער דאָס אידישע פאָלק, וועניג אָב פון דער אלגעמיינער ענטוויקלונג די אַלע אנדערע דאמאָלסדיגע פעלקער. פון זעלבע פאָרמען פון דער ווירטשאפט, א וועלט-עקאָנאָמישע בעדינגונגען — א הויך-ענטוויקעל-טעס נאטאָרישעס לעבען — פיהרען טאקע צו דיוועלכע רעזולטאטען. טראָץ די ספעציעלע פיזיאָנאָמיע פון דעם אידען, עגיפּטער, גריעך און רוימער פון יענעם פעריאָד, וועלכע איז א פראָדוקט פון די אויסערליכע געאָגראפישע בע-דינגונגען, פיהרען זיי אלע אן עהנליכעס סאָציאַ-לעס לעבען. דעריבער זיינען די אלטע לעגענ-דעס פון דיווע אלטע פעלקער אזוי עהנליך אין אינהאלט איינע צו די אנדערע, טראָץ די אונטער-שיידענע אין דער פארמע. די מעשיות פון דעם עין הדעת, קין און הבל, מביה, עקידה, דור הפלגה געפינען מיר כמעט איבעראל און זיי דערזעהען פון דיוועלכע ענטוויקלונגס-שטופען, וועלכע דיווע אלטע פעלקער זיינען דורכגעגאנגען.

גאָר אנדערש אבער איז שוין אין דעם דריטען און העכסטען ציוויליזאציע־פּעריאָד. דער מענטש פערנעהמט שוין געוויסע שטענדיגע פלעצער, ער וואָהנט א שטעטל, עס בלייבט די קונסט און וויסענשאפט און מיט איהר אויך די געשיכטע, אין וועלכער מיר זעהען שוין גענוי די גייסטיגע פיזיאָנאָמיע פון דעם פאָלק אָדער נאצייע. אזוי איז געווען ביי די עגיפּטער, דיע-

ליטערעטור, וויסענשאפט און קונסט, ענטפערן מיר: ווייל די אידען זיינען דאן געווען אַרעם. מיר דארפן ניט פיעל בעווייזן, אז די ענטוויקלונג פון דער קולטור פון א געוויסער נאציע געהט כמעט שטענדיג האנד אין האנד מיט דער ענטוויקלונג פון איהר רייכטום. קולטור, אין ברייטען זין פון וואָרט קען זיך ענטוויקלען נור אין גינסטיגע בעדינגונגען, אין רחבות. נאָך אפילו היינט, ווען מיר האָבען שוין אַבער ירש'ענט אַזא ריעזיגען קולטורעלען פער- מענען, ווען מען דארף די קולטור שוין ניט בע- שאַפן פון דאָס ניי, נור אָנווענדן זי, פראַקטיש דורכפירן, — נאָך אפילו היינט, אָגען מיר, איז רייכטיג דער כלל, אז א קולטור פון א נאציע איז ענג פערבונדען מיט איהר רייכטום. ווען איהר ווייסט, אז א געוויסע מלוכה איז זעהר אַרעם, קענט איהר זיכער שילסען, אז דאָרט הערשט פינסטערניס און פאנאטיזמוס, די געבוירענע שוועסטער פון דלות. ווען אַזוי איז היינט, ווען דער איינפלוס פון איין נאציע אויף די אנדערע איז זעהר גרויס, ווען די קולטור איז, ווי געזאָגט, שוין דאָ און דארף נור אָנגעווענדעט ווערען, — איז ככל שכן אַזוי געווען נאָך אַמאָל, מיט עטליכע טויזענד יאהר צוריק, אין דער צייט, ווען מען האָט די קולטור געדארפט ערשט שאַפן פון אָנהייב; ווען דער איינפלוס פון איין נאציע אויף די אנדערע איז צוליב דעם מרחק, וואָס האָט זיי געטהיילט און צוליב די שלעכטע קאָמוניקאַציאָנס־מיטלען, געווען זעהר אַ קליינער. און ווירקליך, רייכטיג ווי היינט זיינען די רייכטע נאציעס אין אייראָפּא גלייכצייטיג די קולטורעלע, אַזוי איז אויך געווען אין אַלטערטהום. די ווערטער: רייך און קול- טורעל זיינען געווען סינאָנימען, ווערטער מיט איין און דערוועלטער בעדייטונג.

היינט בעשטעהט דאָס רייכטום פון א נאציע אין איהר אינדוסטריע, קאפיטאַל, פאר געלד קען מען דינגען טויזענדע מענשען, וועלכע בויען אוניווערסיטעטען, שולען א. ז. וו., פאר געלד קען מען געבען דער יוגענד א גוטע ערציי- הונג; פאר געלד קען מען ענטוויקלען און שטי- צען די קונסט אין אלע איהרע צווייגען. אין אַלטערטהום איז דאָס רייכטום פון א פאָלק בעשטאנען אין שקלאַפּען; ווען די פראָדוקציאָנס־ מיטלען האָבען זיך אַזוי ווייט ענטוויקעלט אז דער מענש האָט שוין געקענט אויסארבייטען מער וויפיעל ער האָט געברויכט פאר זיך זעלבסט, האָט דער מענש בעקומען א ווערט — פאר דעם צווייטען. דאָן איז אויפגעקומען שקלאַפּעריי. א קרעפטען און מיטלען פאר א יחיד זיינען געגרענצט; ביי דער גרעסטער געראַטענקייט און ענערגיע קען ער בעשאַפן נור אַ בשטיממע, לפי ערך גאנץ קליינע צאָהל רייכטום. גאָר אנדערש איז אבער ביי דעם "שקלאַפּען־סיסטעם". ער קען פערגרעסערן די צאָהל פון די שקלאַפּען אונגעהויער, נאָך וועניג

טען; ביי אידען האָט זיך, מיט קליינער אויס- נאָמע, ניט ענטוויקעלט קיין וועלטליכע ליטע- ראַטור און גאָר קיין קונסט און וויסענשאַפט; ביי די אידען האָט זיך ענטוויקעלט אַ גאנץ אנדערע רעליגיע, ווי ביי די אנדערע דאמאָלסדיגע פעלקער, דער מאָנאָטעאיזמוס, וועלכער האָט אויסגעפילט מיט זיך דעם גאנצען לעבען פון די אידען און, זעלבסטפערשטענדיק, עס איז אויפ- געקומען אַ מעכטיגער קלאס פון כהנים, גייסט- ליכע, וועלכע האָבען בעקומען די אויבערמאכט און אריינגענומען די ממשלה אין זייערע הענד.

2.

מיט וואָס ערקלערט זיך דיזע ערשיינונג? עס איז איבריג פיעל צו פערשפרייטען זיך און בעווייזען, אז מיר האָבען דאָ צו טהון מיט ענדערונגען, מיט אַן אַבוויכונג פון דער פריהע- רער צייט. עס זיינען אפילו דאָ ביי אונז "גע- לעהרטע" און היסטאָריקער, לויט וועלכע, "אַלעס איז אין דער בעסטער אָרדנונג"; יעדעס פאָלק האָט זיך געהאט זיין, "היסטאָרישע מיסיע", אויפגאבע. די אויפגאבע פון די אידען בכּן איז געווען, צו פערשפרייטען דעם מאָנאָטעאיזמוס און אַ הויכע פאמיליע־זיטליכקייט. אבער ערשטענס ווייס די וואהרע וויסענשאַפט ניט פון וועלכע־עס־איז ספּעציעלע אויפגאבען פון גע- וויסע פעלקער. זי לערנט, אז די פעלקער לעבען קורם כל פאר זיך. און אַ מאָנאָטעאיזמוס קען אין לעבען ניט פערטרעטען דעם פלאַץ פון וויסענשאַפט און קונסט — דאָס ווייסען מיר אידען, דוכט זיך, אַס בעסטען. דער מאָנאָטע- איזמוס, ווי יעדע רעליגיע, זאָרגט הויפטזעכליך פאר די נשמה און ניט פאר'ן גוף. די וועלט איז פאר איהם אַ פאָרהוי צו יענער וועלט, בשעת ווען די וויסענשאַפט און קונסט בעשעפ- טיגען זיך טאַקע הויפטזעכליך מיט'ן גוף און מיט אונזער, "זינדיגער" וועלט. צווייטענס, זיי האָבען געגען זיך ניט נאָר דעם געזונדען שכל, נאָר אויך די אידישע, "הייליגע" היסטאָריע. ווייל פון דיזע הייליגע שריפטען ווערען מיר געוואָהר אז עס האָבען געמוזט אריבערגעהן פיעל הונדער- טער יאהרען ביז די אידען האָבען זיך אונטער- געוואָרפן אונטער די הערשאַפט פון דעם שפּע- טערדיגען אידישען גאָט. מיר ווייסען, אז ביז דעם ערשטען חורבן האָבען די אידען ביי יעדע געלעגענהייט פערטוישט דעם שטרענגען צאָרע דיגען גאָט אויף די מילדע, לעבענסלוסטיגע "געצען". די "מיסיע" פון די דאמאָלסדיגע אידען, צו פערשפרייטען דעם גלויבען אין אירי- שען גאָט דערמאָהנט דעריבער אין גאנצען די "מיסיע" פון דעם רוסישען פאָלק, איינצוהאָלטען די "אידען פון אַבסאָלוטזיזמוס"... מיט וואָס ערקלערט זיך אַזאָ דיזע ערשיינונג? אויף דער פראגע ווארום האָבען די אידען דאמאָלס, אין דער צייט פון פאָליטיש־זעלבסטשטענדיגער עקזיסטענץ ניט בעשאַפן קיין וועלטליכע

גאלען (אלט פראנקרייך) א מיליאן געפאנגענע. ניט וועניגער האָט, ווי בעקאנט, מיטום גענומען אין געפאנגנים אידען נאָך דעם צווייטען חורבן. די צאָהל פון די שקלאפען איז מיט דער צייט אין רוים געוואָרען אזוי גרויס, אז די שקלאפען האָבען געוואָרען וועלכען-עס-איז ווערטא און האָבען געדענט פאר אַ שפּיעל אין די צירקען. קעמפּענדיג דאָרט מיט ווילדע חיות וועלכע פלעגן די אונגליקליכע צורייסען אויף שטיקער. נאטירליך האָט מען אזא צאָהל שקלאפען געקענט בעקומען נור אין גרויסע מלחמות. און דאָס איז טאקע געוואָרען איינער פון די הויפט-ציעלען פון די מלחמות. די שטארקע פעלקער האָבען גענור מען שקלאפען, וועלכע זיי האָבען געברויכט, ביר חזקה. קויפּען שקלאפען פלעגן נור די בירגער אין דער גריעכישער און רוימישער מלוכה, וועלכע האָבען ניט גענומען קיין אנטהייל אין דער מלחמה, און די קליינע פעלקער וועלכע האָבען ניט געקענט בעקומען שקלאפען מיט געוואלט.

איז עפעס אַ וואונדער, אז עס האָט זיך דאָרט ענטוויקעלט פילאָזאָפיע און וויסענשאַפט, ווען די פרייע בירגער זיינען פאקטיש געווען פריי פון וועלכע עס איז זאָרג, ארומגערינגעלט מיט כל טוב און האָבען געהאט אזוי פיעל לעדיגע צייט!

3.

גאָר אנדערש איז אבער געווען ביי די דאמאלסדיגע אידען. ביז זיי האָבען זיך בעזעצט אין כנען, זיינען זיי געווען וואונדערנדע פיהר פאסטוכער. זיי זיינען געווען עהנליך צו די בעדואינער, וועלכע וואנדערן נאָך איצט ארום אין די מדבריות און וועלכע זיינען פעברליכען אונפערענדערט אין משך פון הונדערטע יאהרען. זייענדיג אין מצרים האָבען זיי זיך דורכגענומען מיט דער דאָמינירענדיגער הויכער קולטור און האָבען גענומען שטרעבען צו פערנעהמען אַ שטענדיגען פלאץ. זיי האָבען זיך אַ לאַז געטאָן קיין כנען. דאָרט האָבען די אידען געטראָפּען פּעלקער און שטאַמען, וועלכע זיינען געשטאַפּען אויף אַ פיעל העכערער שטופע פון קולטור ווי זיי. דער אַקער-בוי איז געווען דאָרט זעהר הויך ענטוויקעלט. די בערג זיינען געווען בעדעקט מיט וויינטרוי-בען און פרוכטבאומער, קאנאלען האָבען זיך געצויגען אין פיעלע ערטער, און ניט אומזיסט איז דאָס לאַנד געוואָרען אַ „לאַנד פון מילך און האָניג“. די כנענים זיינען אויך געווען בעקאנט אלס גוטע האַנדלערקער און בעזאָרגערס אַלס שמייערען. זיי האָבען פאבריצירט אייזערנע וועגען, געצייג און געוועהר פאר אנדערע פּעלקער. בשעת ווען די אידען האָבען דאָן וואָהר שיינליך נאָך ניט געוואוסט צו בענוצען זיך מיט אייזען. און אין דער מלחמה מיט די פלשתים האָט „קינער פון שאול'ס אַרמעע ניט געהאט קיין (אייזערנע) שווערד און שפיעז אויסער שאול און זיין זוהן יונתן“ (שמואל א, ט"ו). ווען

גער איז אין דער בעציהונג בעגרענצט דער סכום פון כלל-דייכטוים ביי אַ גאנצען פאָלק. מיט דער הילף פון מלחמות קען מען פערגרעסערן די צאָהל פון די שקלאפען אויף מיליאנען ווי מיר האָבען עס טאקע געזעהן אין רוים. און מיר זעהן טאקע, אז נור די שקלאפען האָבען אויסגעבויט די אלע ריעזיגע און שעהנע בנינים, וועלכע מיר בעוואונדערן נאָך עד היום אין מצרים, גריעכעלאַנד און רוים. אין מצרים זיינען אויך די אידען געווען פערשקלאפט און געצוואונגען צו בויען פיתום און רעמסס.

דאָס איז געווען די דירעקטע נויט פון די שקלאפען. עס איז אבער אויך געווען אַ אונדירעקטע: ווייל די שקלאפען האָבען געטאָן די גאנצע פיזישע אַרבייט פון די רייך-געוואָרענע מענשען, איז אויפגעקומען אַ גרויסער קלאס מענשען מיט רוהיגע קעפּ, מיט ליידדיגע צייט, אָהן זאָרג פאר די עקזיסטענץ. די דאָזיגע מענשען האָבען זיך אבגעגעבען מיט גייסטיגע אַרבייט: קונסט און פילאָזאָפיע. פריהער ווען די מענשען האָבען אלע, אָהן אויסנאָמע, געמוזט פערברענגען דעם גרעסטען טהייל פון זייער צייט אויף בעד-זאָרגען די נויטווענדיגסטע לעבענס-מיטלען, איז עס געווען ניט מעגליך.

שקלאפען זיינען אַלזאָ געווען דער דאמאלס-דיגער קאפיטאַל, רייכטוים. ווען מיר לעזען וועגען דער גרויסער אַלזייטיגער קולטור פון די עגיפּטער, גריעכען און רוימער, קענען מיר שליסען גלייכצייטיג, אז די צאָהל פון די שקלאפּען פון די דאָזיגע מלוכות איז געווען אַ אונדירעקטע גרויסע און ווירקליך, די געשיכטע בעשטעטיגט עס. וועגען מצרים, וועמעס געשיכטע איז זעהר אַן אלטע, געפֿינען מיר איצט אויפֿשריפטען אויף די פיראמידען און געבליען בענע הורבות, וועלכע בעשטעטיגען, אז צעהנדליגער טויזענד שקלאפען האָבען יאהרער-לאנג געבויט יעדען פיראמיד און די אנדערע פּאָלאַצען. וועגען גריעכעלאַנד און רוים האָבען מיר שוין און דער געשיכטע גענויערע פאקטען. די צאָהל פון שקלאפען אין גריעכעלאַנד איז געווען אונגעהויער גרויס. 5000 פרייע בירגער פון דער שטאָרט קאָרינטה האָבען בעזעסען 460 טויזענד שקלאפען. אין אַטהענא זיינען געווען 20 טויזענד פרייע בירגער און 400 טויזענד שקלאפען. די צאָהל פון די שקלאפען אין רוים איז געווען נאָך אַ פיעל גרעסערע. ווען רוים האָט איינגענומען דעם אינזעל סארדיניען און פערקויפט די איינוואָהנער פאר שקלאפען, איז געוואָרען אַ ווערטעל: „ביליג ווי אַ סאָרד“. דער רוימישער גענעראַל מאַריוס האָט געפאנגען 90 טויזענד טויטאָנען און 60 טויזענד קימורען. לוקולוס האָט געפאנגען אזוי פיעל מענשען אין די לענדער ארום דעם שוואַרצען ים, אז דער פרייז פון אַ שקלאַה איז געפאלען אויף 4 דראַכמעס (60 סענט). רוימישע היסטאָריקער בעד-הויפטען, אז ויליום צעזאַר האָט גענומען אין

אויסדריקען, מען האָט געדארפט אונגעהויערע אויפֿאַפֿערונג, כדי זיי ביצוקומען. דריטענס, די אידען זיינען ניט געווען אזא קריעגס־פֿאַלק און זייערע געגנער, די כנענים, פערקעהרט, האָבען זיך נאָך ניט אָנגעוועהנט פון דער קריעגס־קונסט, ווייל זייער לאַנד איז געלעגען אויפֿ'ן וועג פון פיעלע וואַנדערנדע פעלקער און זיי האָבען געמוזט שטעהן כסדר מיט די געוועהר ביי די פיס.

דער קאמפֿ צווישן די אידען און די אַרומיגע שכנים איז געווען זעהר אַ שווערער און פערביסענער, אָבער מיט פערשידענעם ערפֿאלג. די אידען האָבען אָנגעהאלטען פיעל גלענצענדע זיענען, אבער ניט אַזעלכע, וואָס זאָלען בעשטימען איבער זייער ווייטערען גורל, וואָס זאָל זיי געבען רוהע איין מאָל פאר אלע מאָל. פערקעהרט, גאנץ אָפט זיינען די אַרומיגע פעלקער געקומען צוריק צו זיך און זיך אָב־גערעכענט מיט די אידען. אַזעלכע פּעריאָדען ווערען אין שופֿטים דערמאָנט קורץ: בימים ההם ופלשתים משלו בישראל—דאמאלס האָבען די פלשתים געהערשט איבער די אידען. עס פערשטעהט זיך, אַז די פלשתים האָבען דאָן אָנגעצאָהלט די אידען מיט דער זעלבער מאָס אָדער נאָך כפֿל כפלים פאר אלץ, וואָס זיי האָבען געמוזט אויסשטעהן פון לאַנג אָן פון די אידען.

די אידען האָבען פאקטיש אין דער גאַנצער צייט, זינט זיי זיינען אַרין אין ארץ ישראל ביז דעם ערשטען חורבן, געהאַט זעהר וועניג גליקליכע מלחמות און נאָך וועניגער רוה. ווייל אויסער די נאָהענטסטע שכנים, די נאַטירליכע שונאים, האָבען די אידען געמוזט פיעל אויס־שטעהן פון ווייטע, גאָר ווייטע פעלקער, ווייל ארץ ישראל איז געלעגען ווי אין קלאַמערן צוויי־שען בבל און אשור און איז געווען דער ציעל פון פיעלע אָנפֿאלען, וועלכע זיינען אזוי בלוטיג בעשריעבען אין דער אידישער געשיכטע און אויף די אויפֿשריפטען אין בבל און אשור.

ביי די אידען האָבען אַלץ געפֿעהלט ביידע בעדינגונגען, אָהן וועלכע עס איז ניט מעגליך צו בעשאַפֿען אַ גרויסע און אַלזייטיגע קולטור: רייכטום און רוהע. רייכטום איז דאמאלס בעשטאנען, ווי מיר ווייסען שוין, פון שקלאַפֿען. פון וואַנען אָבער האָבען די אידען געזאָלט נעה־מען פיעל שקלאַפֿען? אין מלחמות? די מלחמות פלעגען זיי מעהרסטענטהייט פער־שפיעלען. זיי זיינען זעלבסט מאַסענהאַפט פערקויפט געוואָרען אלס שקלאַפֿען. דורך קויר פּען? — דאָס קענען טהון יחידים און אויך גור און אַ בעגרענצטער צאָהל. אזא רעזיגע צאָהל שקלאַפֿען, וויפיעל עס איז דאמאלס געווען גור־טיג, כדי צו קענען בויען פּאַלאַצען און אַנדערע עפענטליכע בנינים, זיינען אידען, נאַטירליך, ניט געווען ביכולת צו קויפֿען. נאָך וועניגער האָבען די דאמאלסדיגע אידען געהאַט רוה, אָהן וועלכע עס קען ניט בעשאַפֿען ווערען קיין קונסט

דאָס איז געווען אין דער צייט, ווען שאול איז געווען קעניג, אַלזאָ ווען די אידען זיינען שוין געווען לאַנג אין ארץ ישראל, איז זיכער אַז פריהער, ווען זיי זיינען געגאנגען ערשט איינ־נעהמען דאָס לאַנד, זיינען זיי געווען נאָך וועניג־גער קולטורעל. דאָ איז ניט דער פלאַץ זיך צו פערשפרייטען מיט בעווייזע וועגען דעם. מיר וועלען נור זאָגען, אַז דאָס איז די אַלגעמיינע מיינונג פון די נייע היסטאָריקער, וועלכע איז בעשטעטיגט פון די לעצטע אויסגראַבונגען און אונטערזוכונגען.*

אַט אויף דיעזע „פערשפראַכענע לאַנד“ האָבען די אידען געוואָרפֿען אַן אויג און געוואַלט עס איינגענעמען. אין אלטערטום און זאָגאר נאָך פיעל שפּעטער האָט עס אָפט פאסירט, אַז וואַנדערנדע, ווילדע פעלקער און שבטים פלעגען זיך וואַרפֿען אויף הויך־קולטורעלע פעלקער און בעהערשען זיי. געצויגען האָט זיי אַהין דאָס רייכטום פון די דאָזיגע קולטורעלע פעלקער. די אָנפֿאלען פלעגען זיי זאָגאר לייכט אַנקומען, ווייל די קולטורעלע פעלקער פלעגען זיך געוועהנ־ליך אַביסעל אָנגעוועהנען פון פיהרען שטענדיגע מלחמות ווי דאָס האָבען געטאָן די וואַנדערנדע פעלקער און זיינען דעריבער געוואָרען פיעל שוואַכער פאר די לעצטע. אַזעלכע אָנפֿאלען זיינען פאָרגעקומען נאָך אויף מצרים, אויף דעם „רייכען תבואה־שפּיכלער“ און יוספֿין, דער אידישער היסטאָריקער, וויל אפילו האָבען, אַז אויך די אידען זיינען אויף אזא אופן געקומען קיין מצרים; עס איז אָבער ניט געלונגען און זיי אַליין זיינען געוואָרען שקלאַפֿען פון די מצרים. נאָך מעהר ברעיהמט זיינען די שפּע־טערדיגע פעלקער־וואַנדערונגען אין אויען אויף כינא אינדיען און פערסיען און אין אייראָפּא אויף רוים וועלכע איז געווען דאָן זעהר אָב־געשוואַכט און האָט ניט געקענט ביישטעהן דעם אָנפֿאל, דעם מכול פון די באַרבאַרישע צפֿונ־דיגע פעלקער. אויף דעם זעלבען אופן האָבען זיך די פיהרערנדע וואַנדערנדע אידען אַ קאָז געטאָן אויף כנען. אויף דעם זעלבען שטייגער, אבער אָהן די זעלבע הצלחה. עס איז אַ פאקט, אַז די אידען האָבען מיט גרויס מיה און אָפּפער איינ־גענומען קוים אַ טהייל לאַנד און עס איז זיי ניט געלונגען צו פערניכטען די אַרטיגע בעפעלקערונג, נור אָבצושטויסען זי אָן אַ זייט. אורזאָכען פאר דיעזער ערשיינונג זיינען געווען עטליכע ערשטענס, ווי מיר ווייסען פון תנ"ך האָבען די אידישע שבטים געפיהרט מלחמה איינציגווייז, בשעת ווען די געגנער האָבען זיך פּעראַייניגט; צווייטענס, האָט די אַרטיגע בעפעלקערונג איבער־שטיגען די אידען אין דער צאָהל ווייל, ווי מיר זעהען אין יהושע, האָט מען געדארפט האָבען גרויסע נסים, אָדער, ווי מען וואָלט זיך היינט

(* זעה „וועגען תורת משה“ פון מ. מיכלזאָהן,

אבער וואס איז א טויט פאר קונסט, וויסענשאפט און וועלטליכע ליטעראטור — אַרעמ' קייט, פאליטישע אונטערדריקונג — איז א קוואל פון לעבען פאר רעליגיע און רעליגיעזע ליטעראטור. נאך היינט קענען מיר לייכט בעמערקען, אז אין די אַרעמע און פאליטיש-אונטערדריקטע לענדער איז דער קלעריקאליזמוס, פאנאטיזמוס און פינסטערקייט אס שטארקסטען, צ. ב., אירלאנד, פרייסיש-פּוילען, שפּאַניען. פערקעהרט, אין די פרייע און רייכע לענדער איז דער קלעריקאליזמוס און פאנאטיזמוס פילע שוואכער. אזוי איז אויך געווען אין אלטערטום. אין די שווערע צייטען וואס די אידען האבען איבערגעלעבט פאר דעם ערשטען חורבן, האט די רעליגיע געהאט דעם בעסטען גרונד און האט אריינגעלאזען טיעף איהרע וואַרצלען. אין שלעכטע צייטען, אין א צייט פון אן אונגליק ווערען געוועהנליך איינצעלנע מענטשען פרום, דאס זעלבע איז ביי גאנצע פערקער: ווען זיי טרינקען זיך אין ים פון ליידען, כאפען זיי זיך אן אן שטרוי פון רעליגיע. די אידען האבען דאן דורכגעמאכט זעהר שלעכטע צייטען, זיי זיינען כסדר בעפאלען געוואָרען פון זייערע נאָהענטע און ווייטע שכנים. זיי האבען כסדר בעדארפט הילף, וועלכע זיי האבען ביי לייטען, אויפ'ן נאטירליכען וועג ניט בעקומען. עס איז אלזא קיין וואונדער ניט, אז זיי האבען זיך אלץ עפטר געווענדעט צו גאט, אז זיי האבען געזוכט הילף אויפ'ן נאטירליכען וועג. און ווירקליך, די גאנצע דאמאלסדיגע רעליגיעזע ליטעראטור איז פול מיט רעצעהולן גען, ווי גאט האט מציל געווען די אידען פון די אויסענוועיגסטע פיגור, אָדער מיט בקשות צו גאט, ער זאל זיי פעהרעטען פון א געפאָהר. די רעליגיע איז אזוי נאך אריינגעדרינגען אין יעדען שפעלטעל פון אידישען אָרגאניזמוס און איז געוואָרען זיין צווייטע נאטור.

און אין ערגעץ האט זיך ניט ארויסגעצייגט אזוי ריכטיג דער בעריהמטער זאץ פון דער קרייטישער ניער סאציאלאָגיע, אז „ניט גאט האט בעשאפען דעם מענטשן, נאך דער מענטש האט בעשאפען זיין גאט“. דער אידישער גאט בייט זיך, ענדערט זיין באראקטער און אויפפיהרונג און פאסט זיך פאָלקאם צו צו דער דאמאלסדיגער אידישער לאגע, צו דעם אידעל'ס געמיט און שטימונג. ער ווערט א שונא פון וועלטליכע פערגניגען, אויף זיין געזיכט בעווייזט זיך ניט קיין שמויכעל, ער האלט זיי אין איין מוסר'ן און וואַרענען. ווי אזוי דאס האט געמוזט דערפיהרען צו א גלויבען אין מעסיאניזמוס — וועלען מיר זעהען אין צווייטען אַרטיקלעל. דאס ווערט נאך קלערער, ווען מיר שטעלען צונויפן דעם אידישען גאט מיט גריעכישען זעאוס און מיט דעם רוימישען יופיטער. די לעצטע האלטען שטארק פון עולם הזה, האבען ליעב א כּוּס (פון געטערוויין), פערברענגען ניט שלעכט מיט

און וויסענשאפט. פון איין מלחמה געגאנגען אין די אנדערע — אין בעסטען פאל, אָדער נאך געוויפצט אונטער דעם יאָך פון עמון, מואב, פלשתים, אשור א. ז. וו. אין דיעזע עטליכע טרויעריגע ווערטער קען מען איבערגעבען דעם אינהאלט פון דער גאנצער אידישער געשיכטע ביז צום חורבן. אין אזעלכע בעדינגונגען האבען די אידען טאקע אפילו נישט געקענט דענקען וועגען קונסט און וויסענשאפט. די לאגע איז געווען אזא ניט גינסטיגע, אז אפילו א רעכטען בית המקדש האט מען ניט געקענט אויסבויען, און דער אידישער גאט האט געמוזט הונדערטער יאהרען רוהען אין א צונויפגעשטעלטען געצעלט (מישכן). ער האט זיך אָבער דערווארט. עס איז געווען ביי די אידען איין איינציגער קעניג, וואס האט איבערגענומען נאך זיין פאטער א שטארקע און רוהיגע מלוכה און האט אָבערלעבט זיינע יאהרען אָהן מלחמות, און אויך אונאב'הענגיג פון די אַרומיגע פעלקער. דאָ איז געווען שלמה בן דוד. און טאקע דער דאָ זיגער מלך שלמה האט זיך גלייך גענומען צו קונסט, צו וועלטליכע ליטעראטור, קורץ, ער האט גענומען געהן אויף דעם זעלבען וועג, אויף וועלכען עס זיינען געגאנגען פאר איהם די געפטרעטע און נאך איהם די גריכען און רוימער. ער האט אויסגעבויט דעם ערשטען בית המקדש; ער האט אויך, לויט די אידישע טראדיציע, גע'זאָלט אָנשרייבען דעם וועלטליכען שיר השירים, מיט וועלכען די שפעטערדיגע רבנים פון תלמוד, האבען ניט געוואוסט וואס צו טון. ווי דער תלמוד זעלבסט דערצעהלעט, האבען די רבנים געוואָלט דיעזע שריפטען פערניכטען; זיי האבען עס אָבער ניט געטאן, ווייל עס איז זיי געלונגען אריינצו'פישט'לען אין די דאָזיגע שריפטען רעליגיעזע געדאנקען און אָבערהמען ביי זיי דורך דעם דעם וועלטליכען באראקטער. אבער דאס איז געווען קוים אן אָנפאנג. ווי ווייט די קולטור איז נאך דאמאלס ביי די אידען געווען ניעדריג, צייגט דער פאקט, אז די בעלימלאכות פון בית המקדש האט שלמה געמוזט אויסשרייבען פון צור; די פעניקער זיינען אלזא געווען די לעהרער פון די דאמאלסדיגע אידען. מיט דער הילף פון שקלאפען, וואס זיין פאטער דוד האט איהם גע'לאָזען, האט שלמה אויסגעבויט אויך עטליכע שטעט (מלכים א', ט.). דאס האט אָבער ניט געדויערט לאנג. גלייך נאך שלמה קעהרען זיך אום פאר די אידען די אלטעשלעכטע צייטען מיט א היבשען צולאָג: מיט אן אינערליכער שפאלטונג.

נאך דעם אלעם, וואס מיר האבען געזאגט, ווערט אויך גענוג קלאָר, ווארום עס האט זיך ניט ענטוויקעלט קיין וועלטליכע ליטעראטור און ככלל קונסט. אין א צייט פון מלחמות, אין שטענדיגען ציטערען פאר די עקזיסטענץ קען קיין וועלטליכע ליטעראטור און קונסט ניט אויפקומען; אין אזא אטמאָספערע קען קיין פרייער גייסט נישט געבוירען ווערען. דאס

געגען זיי האָט מען ניט געוואָלט אַרויסטרעטען, — און ווען זיי זיינען אַרויסגעטרעטען האָבען זיי געהאַט אַ ביטערע מפּלה — זאָגאר קעניגע, ווי דאָס צייגט די זעהר פּאָעטיש בעשריעבענע סצענע פון שמואל און שאול (שמואל א', ח' און ווייטער).

דאָ מוזען מיר זיך דערווייל אָבשטעלען, ווייל מיר האָבען שוין אזוי אויך אָנגעשריבען אַ לאַנגען אַרטיקל. מיר זיינען געקומען צו דעם פּאָלענדישן שלום: די גייסטיגע און רעליגיעזע ענטוויקלונג פון די אידען אין אַלטער-טהום איז אַ רעזולטאַט פון זייער עקאָנאָמישער לעבן לאַגע און ספּעציעל טאָקע פון די ספּעציעלע פאַרמען פון דער ווירטהשאַפט און אַנדערע עקאָנאָמישע בעדינגונגען ווי ביי אַ סך אַנדערע דאָמאָסטיגע פעלקער. ווען עס האָט געהערשט דער שקלאַפּען-סיסטעם האָט דער מאַנגעל פון שקלאַפּען אין אַ לאַנד בעדייטט עט דאָס זעלבע ווי אין דער היינטיגער קאָפּי-טאָליסטישער אָרדנונג דער מאַנגעל פון אַן ענט-וויקעלטער אינדוסטריע. דאָס בעדייטעט די הערשונג פון רעליגיע און פּאָנאָטיזמוס און מאַנגעל פון קונסט, וויסענשאַפט און שעהנע וועלטליכע ליטעראַטור.

וועגען די אַנדערע וויכטיגע פּאָליטישע פאַסירונגען, ספּעציעל וועגען „גלות“, ווי אויך גלויבען אין מעסיאַניזם, וועלכער איז אויפגעקומען אין יענער צייט ביי אידען, אין נעכסטען אַרטיקל.

זייערע געטערישע נקבות, מיט איין וואָרט פונקט ווי די גריעכען און רוימער, וועלכע האָבען דיזע געטער בעשאַפּען. דער אידישער גאָט אָבער איז שטרענג און מרה שחור'דיג, פול מיט צאָרן און מיט געפיהל פון נקמה, ווייל אזוי זיינען שוין דאן געווען די געפלאַנטע אידען. זיי האָבען שוין דאן געשריען צו גאָט „ממעמקים“, פון אָבגורנד פון ליידען און פערפאַלונג.

און צוזאַמען מיט דער רעליגיע קומען איהרע שטענדיגע בעגלייטער און פערדיגער — די גייסטליכע, כהנים. וואָס מעהר די נייע רעליגיע, די רעליגיע פון הימעל שטויסט אַרויס די אַלטע, די רעליגיע פון דער ערד און פער-זיחט זיך ווי אַ געדיכטער נעבעל איבער די גייסטער פון אידישען פאָלק, ווערען אַלץ שטאַר-קער די כהנים מיט די לויס, זיי בעקומען פער-העלטניסמעסיג גרויסע אָבזאַהלונגען (אין נאָ-טור) פון אַלץ, וואָס די ערד האָט אַרויסגעגעבן און דאָס פיה האָט געבוירען. זיי האָבען אויך געוויסע אויסקויפס-געלדער פון מענשען (פּדיון הבן). פאַקטיש איז עס אַלץ געווען דער איינ-ציגער קלאַס, וואָס האָט געהאַט די מעגליכקייט און די אויפגאָבע צו אַרבייטען גייסטיג, צו בעשעפטיגען זיך אונטער אַנדערעם אויך מיט ליטעראַטור. אז זיי האָבען עס אויסגענוצט אויסשליסליך אין רעליגיעזע ציעלען, איז זעלבסטפערשטענדליך, ווייל גייסטליכע זיינען געבליעבען דיזעלבע זינט זיי זיינען אויפגעקומען ביז דעם היינטיגען טאָג... זיי זיינען געוואָרען דער וויכטיגסטער פאַקטאָר ביים פאָלק און

דאס ליעבע-לעבען ביי פלאנצען

פון דר. א. וויינשטאק.

I.

זייער פראצעס פון אן אונאויפהערליכער שטערבליכקייט און געבוירענשאפט, פון אַב-טרעטען פון די אלטע פאר די יונגע, איז אונז בעדינגט נויטיג צו אונטערהאלטען דאָס לעבען בכלל און די לעבענספעיהיקקייט פון יעדען מין בפרט. דאָס איז א מיטעל זיך צו ערהאלטען, ניט אונטערצוגעהן, א זעלבסט-שוץ מיטעל. קיין זאך עקזיסטירט ניט אייביג, אלעס האָט א גרע-נעץ, א בעשטימטען אָרט און צייט, אן אָנפאַנג און א סוף; געוויסע נאטירליכע בלינדע כחות ווירקען אָהן אן אויפהער, און דיזע כחות נוצען אַב, צושטערען און פערניכטען, אלעס, וואָס קומט מיט זיי אין בעריהרונג. אויך די פלאנצען און חיות וואָלטען אין גאנצען אויסגעמעקט און פערשוואנדען געוואָרען פון דער וועלט, ווען די בריאה וואָלט ניט געזאָרגט אָבצופרישען יעדען מין מיט נייע, יונגע קרעפטען, — מיט קינדער. דער אינסטינקט זיך צו פערמעהרען און צו פער-לענגערען דעם מין איז אין גרונד גענומען ניט אנדערש, ווי א רעזולטאט, א פועל יוצא פונ'ם זעלבסט-ערהאלטונגס-אינסטינקט. די קינדער זיינען א פערלענגערונג, א פארטועצונג פון די עלטערן, די ערשטע טראָגען אין זיך דאָס לעבען פון די לעצטע, וועלכע קענען דורך געזונדע און צוגעפאסטע גענעראציען, נאכקומענדע, ווערען אונטערבליקט און לעבען אייביג. ניט אומזיסט זיינען קינדערלאָזע עלטערן אונגליקליך, עלענד, ווייל די טעג זיינען ביי אזעלכע מענשען גע-צעהלט, זייער זיין, עקזיסטירען איז פערבונדען מיט זייער אייגענעם קערפער, וועלכער מוז פריהער אָרע שפעטער אָבשטארבען אין געהעם מיט זיך אויך דאָס לעבען אין קבר. עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז די פארטפלאנצונג, דאָס פרוכפערן זיך, אָדער פשוט'ער, דער גאנצער ענין פון פריה ורכיה איז דער הויפטפונקט, מיט וועלכען אלע צווייגען פון דער ביאלאגיע זיינען בעשעפטיגט, און עס איז כדאי, אפשר זעהר וויכטיג, אויספירליכער דארויף זיך אָבצושטילען.

אין דער צייגונג, אין דער תולדה בכלל (דאָס ענטשטעהען פון לעבעדיגע אָרגאניזמען) אונטערשיידעט מען אַרצייגונג — דאָס ער-שטע, אַרשפרינגליכע ערשיינען פון אירענער וועלכע לעבעדיגע וועזענס אויס דער אונ-לעבע-דיגער, ניט אָרגאנישער נאטור און עלטערן-

יינע פון די וויכטיגע כאַראַקטער-שטריכען, סמנים, מיט וועלכע די לעבעדיגע אָרגאנישע נא-טור אונטערשיידעט זיך פון דער טויטער אונגעוועגליכער נאטור, איז די אייגענשאפט זיך צו פערמעהרען און נאָכצו-לאָזען נאך זיך א מעהר ענטוויקעלטען יונגען דור, וועלכער איז הגם אין געוויסע פרטים אַב-דעריש פון דעם פערגאנגענעם, בכלל אָבער עה-נ'ליך צו די עלטערן, פון וועלכע ער שטאַמט אַב. די קינדער, די נאָכקומענדע טראָגען אין זיך דעם שטעמפּעל, דעם דמות פון די עלטערן; די לעצ-טע גיבען איבער בירושה זייערע אייגענשאפטען סיי די קערפערליכע: די צאָהל און די גרויס פון די אָרגאנען, דעם קאָליר און די פאַרב פון דער הויט, די צאָהל ציינער; ווי אויך גייסטיגע: די פעהיגקייטען, טעמפּעראַמענט, זייער פלאַץ און שטעלונג, וועלכען זיי נעהמען אָן צווישען די איבריגע בעשעפעניסען און אין דער נאטור בכלל.

א דורות-וועקסעל, א אונאויפהערליכע ענט-וויקלונג און פערפאלקאָנינג, געוויסע אלטער-שטופען זעהען מיר בלויז ביי פלאנצען און חיות. די בעגריפע: אלט און יונג, לעבען און טויט, געבוירענשאפט און שטערבליכקייט, עלטערן און קינדער — פאסען זיך ניט פאר די מינעראלען, ווי איבערהויפט אין דער ניט-אָרגאנישער דומם-וועלט.

די אלטע אָרגאניזמען שטארבען אויס, געהען אונטער און פערשווינדען, אום אָבצוטערען גאט'ס וועלטעל אינגערע, שטארקערע, פרישערע און מעהר צוגעפאסטע קינדער, וועלכע ענטוויק-לען און פערבעסערען אינ'ם קאמפף פאר'ן דאזיין אלעס, וואָס זיי האָבען בעקומען בירושה און פערערבען אויף דעם אופן דאָס עלטערן-פערמעגען אין א רייכערן, שטאַרקערן און אויס-געבעסערטען צושטאַנד זייערע נאכקומענדע פערטרעטער. אזוי פיהרט זיך שוין אין דער נאטור. די נייגעבוירענע וואקסען אויס אין יונגע, פרישע און רייפּע אינדיווידואמען, די יונגע ווערען אלט די אלטע, אלס אונזיציגע, אונטויגליכע, ווערען איבריג, שטארבען אָב און רוימען אָב אן אָרט פאר די ענטוויקעלטע קינדער, וועלכע קומט אויס דורכצומאכען דעם זעלבען סדר.

אריינגעבאלאזענע לעבענס-גייסטער, פון וועלכע מיר האָבען קיין השגה ניט.

אין דיווען קאפיטעל ווילען מיר זיך ניט אריינלאָזען אין חקירות פון די פערשידענע היפאָטעזען, השערות, וועלכע זיינען אויפגעשטעלט געוואָרען אום צו ערקלערען די אור-צייגונג. דאָס איז נאָך לכל הדעות א געביט, וואו עס הערשט פאָרלויפֿיג דונקעל הייט און אונז זיכערהייט. אפשר וועלען מיר האָבען די מעגליכקייט דאָס צו טהון אנאָדערס מאָל.

דאָ האָבען מיר ברעה זיך דורכצושמועסען מיט'ן לעזער איבער דאָס, וואָס איז שוין זיכער פּעסענעשטעלט אין דער וויסענשאַפט, מיר ווילען וואַרפען אן איבערבליק איבער די ערשיי-נונגען, מיט וועלכע מיר שטויסען זיך צוזאמען טאָגטעגליך אין אונזער לעבען און איבער די ערקלערונג, פון וועלכע יעדער וועט זיך קענען איבערצייגען, אויב נור ער וויל טיפּער און אויפּמערקזאמער בעאכטען די נא-טור אין איהרע פּיעלפאכיקע פאָרמען און זייטען. מיר וועלן זיך אָבשטעלען אויף די עלטערע צייגונג — אויף דאָס אַרוויסקומען פון קינדער דורך עלטער, אויף די פאָרטפלאַנצונגערשיי-נונגען פון דאָס איינ-נור אין און רייד פון דער לעבעדיגער נאטור — אין דאָס פלאַנצענרייך.

* * *

אויף צווייערליי אופנים, וועגען, פערמעהר רען און פרוכפערן זיך די פלאַנצען: (1) אונגע-שלעכטליך, און (2) געשלעכטליך.

אונטער אונגעשלעכטליכע פערשטעהט מען אזא סאָרט פאָרטפלאַנצונג וואו די נאָכקומענדע קינדער גענשטעהען אָהן אַ זיווג פון 2 עלטער, פאָרטפלאַנצונג. זיי זיינען ניט א רעזולטאט פון לעבע, נור א טהייל פון דער מוטער-אָרגאַניזם. ווען אן אָרגאַניזם וואַקסט אַוועק און ער רייכט אַ געוויסע שטופּע, ער ווערט רייד, טהיילט ער זיך אין צוויי, פיער, אכט אָדער נאָך מעהרערע עהנליכע יונגע אינדיוידואלען. ווען דיווערסע אינדיוידואלען וואַקסען אַוועק און עררייכען די גרויס פון זייער מוטער, טהיילען זיי זיך ווידער, און אזוי מאַכט יעדער יחיד דורך דעם זעלבען סדר. כמעט אַלע באַקטעריען, די פאַראַזיטען, וועלכע פאַראַוואַקסען די אַנטשטענדע קראַנקהייטען, פערמערען זיך דורך טהיילונג, אונגעשלעכטליך. דאָס איז טאַקע די אַרזאַכע, וואָס זיי פערמעהרען זיך אזוי גע-שוין, דען זיי האָבען ניט נויטיג צו זוכען אַ צווייטען, אַ שותף אויפ'ן קינדלעך, זיי קענען זייער פאַמיליע זיך אַליין אויפבויען, אונאַבהענגיג פון פערמערע. אויף דיווען שטייגער פערמעהרען זיך ניט בלויז די באַקטעריען און די אָרגאַניזמען, וועלכע שטעהען אויף דער ניעדריגער סטער שטופּע פון ענטוויקלונג, נור אפילו ביי די קולטור-פלאַנצען, וועלכע דיענען דעם מענטשן אַלס נאָהרונג און ליפערען אַנדערע נויטיגע מאַטעריאַל צום געברויך, איז אזא זאָרט פאָרט-

צייגונג — דאָס ענטשטעהען פון לעבען פון אַנדערע לעבעדיגע אָרגאַניזמען, פון עלטער, וועלכע האָבען שוין אין זיך געטראָגען דעם רוח חיים, דעם לעבענסגייסט פון פריהער.

די אורצייגונג שטעלט נאָך דערווייל פאַר איינע פון די פערבאָרגענסטע סודות פון דער נאטור, וועלכע זיינען נאָך עד היום ניט ענטפּלעקט געוואָרען אפילו פאַר די סאַמע שאַרפסטע און דורכדרינגליכסטע בליקען פון די נאטור-פאָרשער. דאָס איז איינע פון די פינסטערע ווינקלען, וואו די פערשידענע מעטאָפּיזיקער און אידעאליסטען מכל המינים האָבען נאָך די מעגליכקייט זיך אַריינצולאָזען אום צו ווע-בען דאָרטען זייערע געזעצן און צו פערפלאַנטערן דעם געזונדען מענשענפערשטאַנד מיט פערשידענע ראיות און בעווייזע, אז דער פסוק: „ויפה באפיו רוח חיים“ איז ריכטיג און אז די לעבעדיגע נאטור האָט נור געקענט ערשיינען דוקא דורך אַ בעזונדערען געטליכען מאַניפּעסט, וועלכער האָט אין דער פריהערדיגער אונגעלעבעטער סובסטאַנץ אַריינגעפיהרט אַ נייַעס, אַזוינס, וואָס ביז איצט איז ניט געווען, אַ ספּעציעלען גייסט, אַ לעבענסגייסט. אָהן דיווע געטליכע ערשייגונג וואָלט די גאַנצע אָרגאַנישע בעלעבסט נאטור געווען אונמעגליך. וואו ראי, טענה'ן אָט די אידעאליסטען, היינט ווערען לעבעדיגע אָרגאַניזמען ניט ענטוויקעלט יפּון אונלעבעדיגע, נור געבוירען פון פאָרהער לעבענדע. דער מוסר השכל דערפון איז, אז מיר מוזען האָבען אמונה אין די עקזיסטענץ פון אַ ספּעציפישען, אונ-אַבהענגיג פון עס/הר/גייסט, און אַין אן איבערנאַטירליכער אידעע, וועלכע שטעהט „אויסער“ אָדער „איבער“ אונז.

די מעכאַניסטען-מאַטעריאַליסטען, וועלכע זיינען קליינע מאַמיינים אין אונזערע גייסטער און געטער, וואָס זאָלען שטעהן אויסער אונז, און גלויבן נור אין אַזעלכע זאַכען, וואָס מען קען זעהן בחוש, וואָס מען קען ערקענען דורך אונזערע זינעס-אָרגאַנען, זיינע טאַקע אויך מודה, אז ביי היינטיגע נאטירליכע בעדינגונגען איז אונמעגליך די אורצייגונג, אז איצט איז געווען ריכטיג דער כלל: אַלעס וואָס לעבט קומט פון אַן „איי“, דאָס הייסט, אז איצט ווערען אָרגאַניזמען נור געבוירען פון אַנדערע, עהנליכע, אָבער ניט ענטשטאַנען, בעשאַפּען פון דער דומסדוועלט, דאָס צווייגט זיי אָבער ניט אַנצווערקענען נסים, איבערנאַטירליכעס, אונמאַטעריעלעס. דאָס וואָס היינט ענטשטעהען ניט לעבעדיגע וועזען איז קיין ראייה ניט, אז עס האָט קיינמאָל ניט גע-קענט ענטשטעהען, און פערשידענע געלעהרטע האָבען שוין געזוכט צו בעווייזען, אז ביי אַנדערע נאטירליכע בעדינגונגען, אין וועלכע אונזער פלאַנעט האָט זיך אַמאָל געפונען, האָבען לייכט געקענט זיך ענטוויקלען אָרגאַניזמען אויפ'ן איינפאַכען נאטירליכען מעכאַנישען וועג, אָהן די הילף פון גאָט'ס אַריינמישען זיך און אָהן

איינאנדר, און נור דיוע בעפרומטעם צעלע איז אים שטאנד אויסצואוואקסען אין א נייעם אָרגאניזם. אין דיוען פאל זיינען די קינדער א פראדוקט פון א ליעבע-פערעהעלטניס, פון א יווג לעבען צווישען מענליכעס און ווייבליכעס געשלעכט, און טאקע נור דיוע אַרט פון פאָרט פלאנצונג האָט דער פסוק געהאט אין זינען, ווען ער זאָגט: "פרו ורבו", דען ביי דער אונג געשלעכטליכער איז דער, "פרו" ניט א נויטווענד דיגע בעדינגונג פאר'ן, "רבו". און עס איז בכלל א גרויסער טעות צו מיינען, אז די, "פריה" מוז איבעראל בעגלייטען די, "רביה". דאָס איז לאו דוקא.

צווישען דעם אונגעשלעכטליכען און גע- שלעכטליכען אַרט פון פאָרטפלאנצונג איז ניט פאָראן א שאַרפע אָבערגעגאנגענע ליניע. דער גע- שלעכטליכער פערקעהר קומט ניט מיט א מאָל, נור ער ענטוויקלט זיך בסלעכווייז, שטור פענווייז פון'ם אונגעשלעכטליכען. געוועהנ- ליך טאקע קומט פאָר, אז ביי די חיות, ווי אויך ביי די העכער-אָרגאניזמע פלאנצען איז דער אַרט פון פאָרטפלאנצונג א געשלעכטליכער און ביי יענע פלאנצען ווידער, וועלכע שטעהען אויף דער נידעריגסטער שטופע פון דער ענט- וויקלונג — א אונגעשלעכטליכער. אבער אזוי ווי ביי אלעס אין דער נאטור איז אויך דאָ פאָר- אן געוויסע איבערגעגאנגע און ביי פיעלע מינים, יא, זאָגאר ביי איינע און דיועלכע אָרגאניזמען, זעהען מיר, אז זיי פערמעהרען זיך אויף די בייזערליי אופנים. דאָס ווענט זיך אָנדעם וועלכע אַרט עס איז בעסער צוגעפאסט צו די אַרומיגע בעדינגונגען, וואו דיוע בעשעפעניסען געפינען זיך.

* * *

אין די ווארימע העלע פריהלינגסטעג, ווען דער עולם, פערמאטערט און פערמוטשט פונ'ם שווערען האַרטנעקיגען קאספא איבער דאָס שטיקעל ברויט, פאנגט אָן זיך לעכצען נאָך א פרייערען געמיטליכערען לעבען, האָבען מיר די מעגליכקייט ניט בלויז צו פערפיינערן אונזער געשמאק און פערעדלען אונזער געפיהל דורך די שעהנע בעצויבערטע פארבען און האַרמאנישע פאָרמען, און וועלכע די מיט ח'יבעגאסענע נאטור איז אָנגעקלייבט, זאָנדערן מיר קענען אויך בעטראכטען מערקווירדיגע ערשיינונגען, וועלכע פערברייטערן אונזער וויסען, אונזערע קענטניס, פערטייעפן אונזער בליק אום בעסער אַרומי- צו- רינגען און קלערער פערשטעהן דעם מעכאניז- מוס פון דער וועלט.

מיר קאָען איבער דעם שטאדטישען הויז, וואו עס קאָען זיך הערען הערצרייסענדע קרעכ- צען פון גע'רוד'טע או עלענדע, אזוי אויך דעם ניט אָנגענעהמען געפילדער, ווי דעם ניט עסטע- טיישען קלונג פון די מטבעות — אלערליי ביונעס- לייט, כאפּען זיך ארויס פון דער שטיקענדער גע- פרעסטער קולטור גרעג'וואו אויף א פרייע, גרינע קאָנקע, ערקוויקען אונזער גליעדער מיט א

פלאנצונג ניט קיין זעלטענע ערשיינונג. פא- זעמקעס, פאָטיטאָס פערמעהרען זיך געוועהנ- ליך אויף דעם אונגעשלעכטליכען אופן. יעדער צווייג טהיילט זיך אָב פון דער מוטערפלאנצע און ענטוויקלט זיך אין א פאָלקאמען, עכטען אָרגאניזמוס. די קארטאפּעל, וועלכע מיר זיינען און וועלכע גיבען אונז צייטענווייז א גרויסע גערעטעניש, איז ניט א פרוכט, אויך ניט א זאמען ווי, צ. ב., עפּעל, באַרנעס און אנדערע פירות, נור אן אונטערערדישע צווייג, וואָס זעהט אויס אנדערש און האָט אן אנדער פאָרמע פון די געוועהנליכע גרינע צווייגען. נור דאָדורך, וואָס ווי האָט זיך ענטוויקלט און דער פינ- סטער, אָהן לופט און לייכט. יעדען איז אויך ניט אונבעקאנט דערפאָקט, אזווען מען שטעקט אריין אין א באָדען אן אָבערהאקטען געזונדען צווייג פון אונזערע הויכעוויססיגע בוימער בעקומט ער, דער צווייג, אין א געוויסער צייט ארום, וואָרצ- לען אונטער דער ערד, בלעטער און צווייגען אויף דער ערד. און אזוי קען מען בעקומען גאנצע וועלדער אויפ'ן אונגעשלעכטליכען וועג.

א העכערען, מעהר ענטוויקלטען אַרט פון אונגעשלעכטליכער פאָרטפלאנצונג בעגעגענען מיר ביי די פארנען (פאפאראטאניקעס), וועלכע זיינען זעהר פערברייטעט אין אַלע אונזערע ניט- ציטרוקענע וועלדער. אין די אויבענדערמאָנ- טע פעלע קען יעדער בעלעביגער טהייל פון מוטער-אָרגאניזם אויסוואקסען אין א זעלבסט- שטענדיגען אינדיווידואם, מיט דער פאָרט- פלאנצונג בעשעפטיגט זיך ניט א געוויסער טהייל, אָדער א בעשטימטע צעלע. אַינ'ם אָר- גאניזם איז ניט פאָראן אין דיוער הינזיכט אן ארכייטס-פערטיילונג. יעדער צווייג און יעדער טהייל קען טהון דאָס, וואָס אַנאנדער צווייג און אנדערע טהיילען קענען טהאָן. ביי די פארנען איז שוין זאגן אנדערש. דאָ קען ניט יעדערער, וועלכער איז ניט א טהייל, אויסוואקסען און זיך ענטוויקלען אין א יונגען אינדיווידואם. דערצו זיינען פאָראן בעשטימטע, שוין דערצו צוגעפאסטע צעללען, וואָס זיינען בעקאנט אונ- טער דעם נאָמען שפאָרען, און נור דיוע שפאָרען זיך אָבטהיילענדיג פון דער פלאנצע האָבען די פעיהיקייט אויסצואוואקסען און זיך ענט- וויקלען אין נייע אָרגאניזמען. די פאָרט- פלאנצונג איז דאָ שוין הגם געוואָרען א ספּעציאַליטעט פון געוויסע צעלען — פון די שפאָרען-צעלען, אָבער דיוע שפאָרען- צעלען דארפען ניט האָבען די בעריהונג פון אַנ- דערע צעלען אום זיך צו ענטוויקלען אין א נייעם אָרגאניזם.

ביי די געשלעכטליכע פאָרטפלאנצונג איז די ערשיינונג פון קינדער פון נייע דורות נור מעגליך דורך דעם אנטהייל פון צוויי ענטגענע- געזעצטע געשלעכטער, פון א זכר און א נקבה. די פאטער-ציגעל בעפרוכטעט די מוטער-ציגעל, גיסען זיך ביידע צוזאמען און פערשמעלצען מיט

שמאיען און טרייבען זיך סתם ארום הענ-
דום פערדום אָהן אַ שום ציעל און ציוועל. ניט
וועניג אָבער פון דיזע קליינע חברה-לייט יאָגען
זיך איינע נאָך די אנדערע אויף דעם סאָמע
אויסגעלאָעסנדסטען אַרט, באַלד זיינען זיי דאָ,
באַלד דאָרטע, שטייגען אויף אין דער הונד און
לאָזען זיך אַראָב אונטען, שווימען נאָך רעכטס
און קעהרען זיך וויעדער נאָך לינקס, מאַנצען,
שפּרינגען, קאָקעטירען, מאַכען אַלערליי תנועות
און ווייסקעלעך. אַ גאנצן לוסטיגען הולטייאישען
לעבען פיהרען דאָ אַט דיזע קליינינקע בראַוים-
לעך אינ'ם טראָפּען וואַסער!

בעקאַנענדיג זיך מיט די פאָרען-אַלגען ווענדעט
זיך אונזער אויפּמערקזאמקייט אויף די רוהיגערע
עלעמענטען פון דיזען קליינעם זעהר אינטערע-
סאַנטען וועלטלעך. דיזע ניט-שטאַרק-וועגעליכע
אַרגאניזמען אין דער געשטאַלט פון אַ האַלבע
לבנה זיינען שוועסטער פון די לאַנגע גרינע אָדער
ברוינע פּעדעס, מיט וועלכע דער טראָפּען וואַסער
איז אזוי אָנגעפיקעוועט. דאָס זיינען די אייגענע
אַלגען, וועלכע אונטערשיידען זיך פון זייערע
שוועסטער דורך דעם, וואָס זיי בעשטעהען בלויז
פון איין איינציגער צעללע, אין דער צייט ווען
יענע זיינען, ווי שוין געזאָגט, צוזאַמענגעשטעלט
פון אַ גאַנצער רייהע, פון אַ קאָלאָניע פון צעללען.
ביי דיזע איינצעליגע אַלגען קומט פאָר די אונגער-
שלעכטליכע פאָרטפלאַנצונג אויפ'ן איינפאַכסטען
אופן. דער אינהאַלט פון אזא לעבעדיגעוועזען
טהיילט זיך אין צוויי אָדער מעהרערע טהיילען.
יעדער פון דיזע טהיילען טרייבט זיך אַרום אַ
וויילע אונרוהיג אין דעם טראָפּען וואַסער און
וואַקסט באַלד אויס אין אַ פּאָלקאָמען אַלגען-
אינדווירדואום. ווי שנעל און געשווינד דיזע
פערמעהרונג קומט פאָר קענען מיר זיך זעלבסט
איבערצייען, ווען מיר וועלען אַ פאָר מוטנע
טראָפּען פון טייכעל אריינגעבען אין אַ גלאָז
ריינע לייטונג וואַסער און דאָס אַוועקשטעלען
אויפ'ן פענסטער געגען די זון. אויב מיר אונז
טערווען אַ טראָפּען פון גלאָז אונטער'ן מיקראָ-
סקאָפּ גלייך נאָך דעם ווי מיר האָבען דעם פער-
זיך אָנגעשטעלט, וועט מען מוזען האָבען אַ
בעזונדערע צעלחה אויסצוגעפינען כאָטש איין
איינציגע אַלגע. אין עטליכע טעג אַרום אבער
וועט יעדער טראָפּען פון גלאָז וואַסער אונז
ליעפערן אַן עהנליכעס בילד ווי דאָס וואַסער פון
טייכעל זעלבסט. און דאָס איז דעריבער, ווייל
די אַלגען, וועלכע האָבען זיך געפונען אינ'ם
טראָפּען טייך וואַסער האָבען זיך אזוי געפּרובט
פערט און פערמעהרט דורך טהיילונג, דאָס זיי
האָבען מיט זייערע קינדער אין אַ קורצע צייט
דאָס גאנצע וואַסער פון גלאָז אָנגעפילט.

אָבער ניט בלויז דורך טהיילונג קומט דאָ
פאָר די פאָרטפלאַנצונג. אויך אנדערע, מעהר
קאָמפּליצירטע און פערוויקעלטע פאָרמען בעגעג-
נען מיר דאָ. אויב מיר הערען ניט אויף גרינדליך צו

ביסעל פרישע פרייע לופט, וואָס איז ניט אזוי
אָנגעזאפט און אנגעזויגען מיט מענשליכע
אכזריות און ניט דורכגעוויקט מיט די טרעהרען
פון די בעלידיגע און געקרוועטע, זוכען אויף
אַ קליין טייכעל, זעצען זיך אויפ'ן ברעג און
נעהמען זיך צו דער אַרבייט.

אַלס אינסטרומענט דיענט אונז דער מיקראָ-
סקאָפּ — די האַנדגעציג, אָהן וועלכע עס איז
אונמעגליך די נאטור צו ערפאָרשען און מיט
איהר זיך צו בעקענען.

מאטעריאַל צו אונטערווען ליעפערט אונז
אַ טראָפּען וואַסער. איין איינציגער קליינער
טראָפּענדעל מוטנע וואַסער, און גערעכטיגער
פאטער — וואָס פאָר אַ פלאי פלאי! אַ נייע
וועלט עפענט זיך פאָר אונז! פערשידענע
וואונדערליכע פיעלפאַרביגע בילדער ווערען
אויפגעוויקעלט, אזוינע, פון וועלכע אונז האָט
זיך אפילו קיין מאָל ניט גע'הלו'מ'ט. עפעס
דוכט זיך אונז, אַז פערזיגעלעכע, קאָנספּיראַטיר-
ווע וואַרשטאַמען, וואו די געהיימניספולע נאטור
וועט איהרע פערדס און פאכריצירט לעבען און
טויט, האָבען זיך געעפענט פאָר אונז! מיר ווערען
זעלבסטפערשטענדליך שטאַרק איבערראשט און
פער'כשופ'ט, אונזער אויג ווערט צוגעשמיערט,
אבער אונזערע געדאַנקען קענען נאָך ליידער
פון גרויס התפעלות ניט גוט אַרבייטען. אַלעס
מישט זיך, טומעלט און ווימעלט זיך און מיר
ווייסען אין אָנפאַנג אַליין ניט וואָס דאָ איז דער
מעהר.

מיר מוזען זיך אביסעל אויסניכטערן און
בערוהיגען פון די ערשטע התפעלות, געדולדיג
קוקען אין מיקראָסקאָפּ, ביז וואַסען אונזער אויג
פאנגט אָן זיך ביסלעכווייז צו אַרעינטירען און
צו בעקומען געוויסע פאָרשטעלונגען פון אַלעס,
וואָס עס קומט פאָר אין דיזען טראָפּען, ניט גאנצן
קלאָרע וואַסער.

קודם כל וואַרפט זיך אונז אין אויג זעהר
שעהנע גרינע אָדער ברוינע מעהר אָדער וועניגער
לאנגע בענדער, צוזאַמענגעשטוקעוועט פון פיעל
צעללען — דאָס זיינען די זאָגענאנטע פאָדען-
אַלגען, די קלענסטע וואַסערפלאַנצען, וועלכע
ווימעלען מיליאָנען מיליאָנען-ווייז אין יעדען
טייכעל מיט שטעהענדע וואַסער.

דיזע וואַסער-אַלגען זיינען אויך די אורזאכע
וואָס דאָס וואַסער אין טייך האָט טהיילמאָל אַ
גרינעם, טהיילמאָל אַ ברוינעם קאָליר.

ווען דאָס אויג האָט זיך שוין צו דיזע
פאדען-אַלגען צוגעוועהנט פאנגען זיך אָן צו
זעהען אַ גאנצע מאַסע פון אנדערע קלענערע
בעשעפעניסען אין פערשידענאַרטטיגסטע פאָר-
מען און געשטאַלטען: שרויבענאַרטיגע, האַלבי-
רונדליכע, עגול'דיגע, נאָדעל-פערמיגע, קורצן,
אַרגאניזמען פון אַלערליי פאָרמען און אַרטען
הייבען זיך אָן אַרויסווייזען.

מאנכע פון דיזע קליינע געשטאַלטען שווע-
בען פריי אַרום זייערע פלעצער, אנדערע וויעדער

גרויס, פאנגט זיך אָן צו טהיילען און מיר זעהען, אז פון דער שווערסטפארע איז זעהר שנעל גע-וואָרען אַ רייע צעלען, וועלכע בילדען אַ פאדען-אלגע. אין אַ קורצער צייט אַרום בעקומען מיר אַ גרויסע גרינע שליימיגע מאסע, וואָס בע-שטעהט הויפטזעכליך פון די פאדען-אלגען, וועלכע קענען האָבען איהר אורשפּרונג אין דיזען קליינעם מיקראָסקאָפּיזש קוים בעמערקבארען אינהאַלט פון אַן אויפגעבראָכענער צעלע. דאָס אלעס איז די אונגעשלעכטליכע פאָרטפלאַנצונג.

פיעל אינטערעסאנטער און מעהר פּערוויי-קעלט איז די ליטענע, דער געשלעכטליכער פער-קעהר צווישען פלאנצען; און צו דיזע מערק-ווירדיגע ערשיינונגען פון דער נאטור געהען מיר איצט אין צווייטען קאפיטעל איבער.

בעאָבאַכטען אונטער'ן מיקראָסקאָפּ, וועט אונז אָבגילטען צו זעהען פאַלגענדעס: פון איינער, זעהר אַ שעהנער, ציערליכער אלגע, וועלכע איז אויפגעבויט פון אַ רייע צעלען, ברעכט פלוז-לונג איין צעלע אויף און דער אינהאַלט, דאָס פראָטאָפלאַזמא גיסט זיך אַרויס, „שווערסטפא-רע“ (אזוי רופט אָן די וויסענשאפט דיזען אויס-גערונענעם אינהאַלט פון דער געפלאַצטער צעלע), האָט אויפ'ן ענד פינע דינע בעוועגליכע פערדעם ווימפערן אָדער ציילען. מיט דער הילף פון דיזע פערדעם, וועלכע דינען אַלס רודער, שווימט אַרום די שווערסטפארע אין וואסער, ביז וואָנען זי קריעגט אַ געאייגנעטען באָדען פאר זיך, וואו זיך אָבצושטעלען און בעהעפטען. אויף דיזער סטאַנציען פאנגט אָן די שווערסטפארע צו וואקסען, שטרעקט זיך אויס, בעקומט אַ געוויסע

ק ע ל ט

אַ געדיכט אין פראָזא פון דעם יאהר 1893

(ארויסגענומען פון מ. ווינטשעווסקי'ס בוך, וועלכער ערשיינט דיזע וואך).

ווען די וואהרהייט איז געווען פערצויגען מיט וואָלקענס, ווען די פרייהייט איז געווען אומעטום אין שווערע קייטען, און ווען די מענשענליכע האָט אויסגעזעהן פערקאליעט און פערגליווערט. און דאָן — דאָן ווען עס איז ווירקליך געווען צום פערצווייפלען, ווען די האָפנונג איז געווען אַ שוואַך אַי ווייט, וועהרענד די מרהיחורה איז געווען אַי שטאַרק אַי נאָהנט, — דאָן איז פון דעםטווענען מיר אַליין געווען ווארעם אין ברוסט און מיין פולס האָט געקלאַפט האַסטויג און אויף מיין ליפּען האָט געשפּיעלט אַ לוסט-שמייכל, און אַיך האָב געטרייסט מיין אַרימע ברידער. און איצט? איצט ווען יעדער ווינד ברענגט גוטע בישרות, ווען יעדער בוים צייגט אָן אַ נייעם לעבען, ווען די גראַז אויף די לאַנקעס איז פון דאָס ניי פריש און גרין, איצט פיהל אַיך אַ קעלט אין אַלע גליעדער, אַן איינזאמקייט ווי צווישען קברים, וואו עס ליגען בעגראָבען אַמאָליגע האָפנונגען, ווינשע און גרויסע פריידען. און מיר איז קאַלט.

איך בין אַ פּערוואַנעלטער צווישען פריינד און ברידער. די פנים'ער וואָס איז זעה אַרום זיך זיינען ניט די אַלטע; דער האַנד-דרוק

יר איז קאַלט.

דרויסען איז שוין לאַנג פריהלינג, די זון שיינט, דער הימעל איז בלוין, די גאנצע נאטור לעבט. דער בייזער לאַנגער ווינטער מיט זיינע רעליגיעזע טומאנען, מיט זיינע

דיפלאַמאטישע ווינטען, מיט דעם קאָנסערוואַ-טיווען אייז און דעם ליבעראלען שנעע — דער ווינטער איז אוועק און אלעס לעבט, אלעס בלייבט. האָרף! אָט איז אַ פייגעלע וואָס פּיפּצט מיר אין אויער אַרין: האָף, אַלטיג קער, לעב און האָף! נאָך דעם פריהלינג קומט אַ ווארעמער זומער, און דאָן אַ פרוכטבארער הערבסט, און די גאנצע מענשהייט וועט האָבען וואָס צו עסען. נאָך אַ וויילינקע, און פון יעדען זיפּין וועט ווערען אַ פּרעהליכער שמייכל, פון יעדען געוויין אַ געזאנג, פון יעדען טרויער אַ שמחה. לעב, אַלטינקער, לעב און האָף!

און מיר איז קאַלט.

עס זיינען געווען צייטען, ווען אַרום מיר איז אלעס געווען שוואַרץ און פייכט און טויכלע; ווען די לופט איז געווען פּערגיפטעט,

ווערט פערפֿאָרען אויף אַ מאָל און אַ סוף!
 דאָס איז אַ קעלט ווי אין אַ קדחת, ווי אין אַ
 פֿראַקטעסמאָנטיש-גייסטליכער האַרץ, ווי אין אַ
 געזיכט פֿון אַ געוועזענעם סאַציאַליסט, ווי אין
 אַ לאַנדנאָנער תּשׁוּר־פּאַג; דאָס איז נישט אַ
 מאַסקווער פֿראַקט, וועלכער פֿערקאַפט מיט אַ
 מאָל דעם נאָז, די אויערן און דעם אָטהעם, זאָגט
 דערן אַ קעלט וואָס גריושעט און טרייסעלט און
 שוידערט, און מאַכט די וועלט פֿאַר אַ פּוסטע
 חורבה, און די מענשען פֿאַר מתים וועלכע די
 ער נעהמט נישט צו, און די בוימער פֿאַר אונד
 בענוצטע תּליות, און דעם לעבען פֿאַר אַ מתנה,
 וועלכע איז נישט זיכער צו האַלטען ביי זיך און
 צו שווער צום דערטראַגען, און דעם שיין פֿון
 די זון פֿאַר אַ בלענדונג אין די אויגען און פֿאַר
 אַ שטער צום שלאָפֿען. עס דוכט זיך, אז עס
 געהט אַלץ נור ווייל עס איז אָנגעצויגען, אז די
 בעוועגונג איז נור אַ פּיעכער, אז די שענהע
 דרשות זיינען נור אַ מין רעדען פֿון הייל, פֿון
 וועלכע די האַרץ קען פּלאַצען, אבער נישט אָגט
 געוואַרעמט ווערען.

און מיר איז קאַלט.

פֿון וואָנען איז דאָס אַלעס געקומען? בין
 איך אזוי אַלט? זיינען זיי אזוי יונג? קען
 איך מעהר נישט רעדען, אָדער קענען זיי מעהר
 נישט הערען? אָדער איז ערגעץ-וואו דאָ אַ
 בייזער גייסט וועלכער איז מבלבל אונזער
 שפּראַך און פֿערגיסט אונזער ברידערליכען
 לעבען? איך ווייס נישט, איך פּיהל נור, אז מיר
 איז קאַלט. איך זעה נור אז איך שטעה איינער
 אַליין, אַ פֿערוואַנדעטער צווישען גרויסע
 מענשען-מאַסען, אַ פֿערבלאָנדעטער אין בעקאַנטע
 ערטער, אַ פֿערלאָזענער צווישען ברידער. קען
 מען דאָס ערקלערען? איך וועל פרובירען;
 וועל אייך דערצעהלען אַ מעשה... אבער נישט
 היינט... היינט בויגען זיך מיינע פינגער נישט.
 מיר איז קאַלט.

וואָס איך פּיהל איז נישט וואַרעם; די ליעבע
 אַרום מיר איז אַ פֿערפֿאַסטע און אַ געדרוקטע;
 די פֿריינדשאַפט וואָס איך בעגענען טראַגט אויף
 זיך אַ שטעמפֿעל פֿון אַ פּאַבריק; די שטימען
 וואָס איך הער זיינען פֿערשטימט, פֿערשטימעלט
 און פֿערשטעלט. איך האָב נאָך אימער מיין
 אַלטע פּילאָזאָפּיע און מיין יונגען אייניקעל,
 אבער ער איז צו יונג און זי איז צו אַלט. אַ,
 די פּילאָזאָפּיע! זי קען נור צוגליעדערן, צו
 נעהמען און ווידער צונויפֿשטעלען, אבער זי קען
 נישט דערוואַרעמען, זי קען נישט דערפֿרישען, זי
 קען נישט בעלעבען. זי האָט אַ שליסל איבער
 דעם מח אין קאָפּ, אבער נישט איבער די בלוט
 אין די אָדערן..

און מיר איז קאַלט.

זיי פרעגען מיר, וואָרום איך שרייב אזוי
 וועניג. זיי וויסען נישט אז איך בין נישט אַ
 פּילאָזאָף ווי אַלע אנדערע. שפּינאַזא, למשל,
 האָט נור בעדאַרפט צום שרייבען פּאַפּיער, טינט,
 אַ פֿעדער, אַ ביסעל רוה פֿון די אמסטערדאַמער
 אידלעך און פּילייכט אַ פֿאַר אייגענע געמאַכטע
 ברילען: ער האָט נעמליך געשליפֿען חוץ מחות,
 אויך שפּאַקולען-גלעזלעך; פּיכטע וואָלט גע-
 האַלטען „רעדען אַן די דייטשע נאַציאָן“, אפילו
 ווען אַ ווינד וואָלט פֿערטראַגען איהם אַליין
 אָדער זיינע טייטשען אויפֿן פּלאַנעט יופּיטער;
 פּיערבאָך וואָלט געשריעבען געגען אַמונה זיצענ-
 דיג אין טורמע. אבער איך? איך מוז צום
 פּילאָזאָפּירען האָבען אַרום זיך מענשען, וועלכע
 פּיהלען מיט מיר מיט, און ווינען מיט מיר
 מיט, און לאַכען מיט מיר מיט. אזעלכע מענשען
 האָב איך אַמאָל געזעהן, היינט פֿערפֿאַלגען מיר
 זייערע שאַטענס.

און מיר איז קאַלט.

איי, ווי קאַלט מיר איז! און דאָס איז נישט
 צומאָל אַ פֿראַקטעסמאָנטישע קעלט, פֿון וועלכע מען

חנה'לע

פון ה. רויזענבלאט.

און חנה'לע שלאפט ניט און חנה'לע טראכט :
 „עס איז דאך ביי איהם היינט די חתונה-נאכט.
 ער האט שוין אודאי פֿערגעסען אָן מיר.
 אַ קלייניגקייט, עפעס אָן איידעם ביים גביר,
 ביים עושר פון שטעדטעל. און זי איז דאך בלויז
 אַ מיידעל פון סתם אַ קבצנ'ישער הויז.
 און ווער איז מיין טאטע ? דער שמש פון קלויז ;
 און וואָס איז די מאמע ? אַ פשעקאָפּקע בלויז.

און איז ער געקומען אין קלויז אַריין ווען,
 איז ער דאך געקומען צו לערנען. ווי דען ?
 און פלעגט אַמאָל נעהמען איהם לאַנגוויילען דאָרט,
 און ער פלעגט אַרונטער צו רעדען אַ וואָרט
 מיט מיר, צו דער מאמע, נו וואָס-זשע, דערפאַר
 איז אימיצער שולדיג אַז איך בין אַ נאַר ?

מיין בריה'שאפט האָט ער אַנומעלט געלויבט.
 האָב איך שוין, דער „סמאָף“, אויף אַן אמת געגלויבט,
 דאָס ער איז דערמיט עפעס אויסען געווען :
 ער שדכנ'ט צו מיר זיך. אודאי, וואָס דען ?

אין קלויז אַריין וועט ער ניט קומען שוין מעהר.
 אין „בערשאַדער“ שוהל וועט ער געהן מיט דעם שווער ;
 אין גביר'ע ש'ער שוהל... נו, טאָ זאָל ער זיך געהן !
 עס אַרט מיך אודאי, איך קען דאָס בעשטעהן.
 און איך ?... איך וועל דו קא אין הויף אַריין געהן,
 ניט אויפֿהערען גראַד פאַר דער גבירתה צו נעהן !
 און וועל איך איהם דאָרטען בעגעגענען ווען,
 וועל איך איהם בעגריסען גאַנץ סמיעלע, ווי דען ?
 און וועט ער מיך פרעגען : ווי פיהל איך אין גוינד...
 ווי געהט די פרנסה דעם טאטען אַצינד ?
 וועל איך איהם גאַנץ העפּליך בעדאַנקען דערפאַר,
 זיך גאָר ניט „באַלמוטשען“. וואָס בין איך אַ נאַר ?
 איך וועל איהם נאָך פרעגען : „געפעלט דער מאַדאָם
 ס'גענעה מייןס ?“ ער קעהר דאך ניט וויסען מסתם,
 אַז איך האָב פאַר איהר אַלע ציכען געמאַכט,
 די קישען, אויף וועלכע זי רוהט יעדער נאכט. —
 נאַר, וויים איך, מען האט דאך בעצאָהלט מיר דערפאַר.
 און — — שטיל אין דער פינסטער צעוויינט זיך דער נאַר...

דער שלום וואָרט אין דער קרייז פראַגע

1. — פ. פייגענבוים.

ס'האט נאטירליך קיין זין נישט, איך זאל ווייטער דיסקוטירען איבער די קרייז-פראגע. ווי לאנג איז דער שיעור? די אויפ-מערקזאמע לעזער (איך בין שטארק חושד, אז זייער צאָהל איז זעהר קליין...) האָבען אויס-געהערט יצחק אייזיק'ן און האָבען אויסגעהערט מיך — זאָלען זיי בענוצען זייער אייגענעם שכל און אויסגעפינען ווער עס האָט רעכט — יצחק אייזיק צו די גאנצע אָרגאניזירטע סאָציאל-דע-מאָקראטיע פון דער וועלט. אויף יצחק אייזיק'ס „ענטפער“ קען א דענקענדער לעזער געפינען א פאָלשטענדיג ענטיגענדען ענטפער אין מיינע ארטיקלען. דער וואָס האָט נישט קיין גרינדליך-דענקענדען קאָפּ, וועט סיי ווי סיי אויביג קע-נען פערטומעלט ווערען דורך די קאנאנען-קלא-פערירען פון יצחק אייזיק'ס „טיאזשאַלאַאי אַר-טילערא“, אפילו איך זאל הונדערט מאָל ענט-פערען. און דער וואָס האָט א דענקענדען קאָפּ, האָט פאָלשטענדיג גענוג וואָס איך האָב שוין געזאָגט.

אָבער דאָס איז אלץ גערעדט אזוי ווייט ווי עס בעטרעפט ארגומענטען, וועלכע מען קען מיט'ן אייגענעם שכל נאכטראכטען. וואו אָבער עס האנדעלט זיך וועגען פאקטען, קען אפילו דער גרעסטער חכם זיין גענאָרט, ווען מען דער-צעהלט איהם די פאקטען נישט ריכטיג.

ווען יצחק אייזיק וויל זיך בעהויפטען, אז די קאפיטאליסטישע אָרדנונג וואָלט געקענט אייביג א קיום האָבען און קיין מאָל נישט זיך אליין, דורך די נאטור פון איהר פראָדוקציע, דערשטיקען מיט איהר איבערפראָדוקציע — איז דאָס זיין זאך. אָבער אז ער וויל דוקא בעהויפטען, אז אזוי זאָגט מאַרקס, איז דאָס איינפאך א סטייטמענט פון א „פאקט“, וואָס איז נישט ריכטיג, און ווער עס איז נישט אים שטאנדע נאכצולערנען גאנץ מאַרקס, קען קיין מאָל נישט טרעפען צו איז דאָס א פאקט צו נישט. איך מוז דעריבער ערקלערען — און איך רופ אויף אלע מאַרקס-סטודענטען אַלס עדות, סיי אַנהענגער סיי געגנער פון מאַרקס'ן — אז יצחק אייזיק איז דער איינציגער מענטש אין דער וועלט, וואָס בעהויפטעט אזוי! אלע געגנער פון מאַרקס'ן אפילו, וואָס דענקען ווי יצחק אייזיק, קריטיקירען מאַרקס'עם מיינונג, דאָס דער קאפיטאליזמוס טרייבט זיך אליין אריין אלץ מעהר און מעהר אין טראַבעל, דורך די מאַסען-

פראָדוקציע, וואָס וועט סוף כל סוף נישט קענען „פערווערטהעט“ ווערען אין גאנצען. אלזאָ גי-בען זיי צו, אז דאָס איז מאַרקס'עם מיינונג. טוגאנ-באַראַנאָוסקי שרייבט א גאנצען גרויסען בוך געגען מאַרקס'ען אין דעם פונקט. ערשט מיט עטליכע וואָכען צוריק האָט ער דיסקוטירט געגען דינע בעהויפטונג פון מאַרקס'ען אין די „נייע צייט“. קיינער פון די מאַרקסיסטען און פון מאַרקס'עם קריטיקער ענטפערט נישט, אז דאָס איז גאָר נישט מאַרקס'עם מיינונג!

און אום איין מאָל פאר אלע מאָל צו מאַ-כען א סוף צו די טענות, וועל איך דאָ איבער-געבען מאַרקס'עם אייגענע דייטליכע ווערטער וועגען דעם:

„די וואָהרע שראַנקע דער קאפיטאליסטישען פראָדוקציע איז דאָס דאָס קאפיטאל זעלבסט, — איזט דיעם, דאָס דאָס קאפיטאל אונד זיינע זעלבסט-פערווערטהונג אַלס אויסגאנגספונקט אונד ענדפונקט, אַלס מאַטיוו אונד ווערק דער פראָדוקציע, דאָס די פראָדוקציע נור פראָדוקציען פיר דאָס קאפיטאל איזט אונד נישט אומגעקעהרט, די פראָדוקציענס-מעל מיטטעל פיר די שטעטס זיך ערווייטערנדע גע-שטאלטונג דעם לעבענס-פראָצעס פיר די געזעל-שאפט דער פראָדוקציענס זינד. די שראַנקען, איז דער נען זיך די ערשאַלטונג אונד פערווערטהונג דעם קאפיטאליזירטעס, די אויף ענטאויג-נונג אונד פערארמונג דער גראַסען מאַסען דער פראָדוקציע-טען בערוהט (נאָט איך אייער „אונד-טעריקאנומאציע“, ר' יצחק אייזיק!) אליין בע-וועגען קאן, — דויעז שראַנקען טרעטען דאָהער בעשטענדיג איין ווי דער שפּרוד מוט דען פראָדוקציענס-מעטאָ-דען, די דאָס קאפיטאל צו איינעם צוועק אָנווענדען מוט אונד די אויף אונבעשרענקטע פערמעהרונג דער פראָדוקציע, אויף פראָדוקציען דעם זעלבסטצוועקס, אויף אונבעדינגטע ענטוויקלונג דער געזעל-שאַפטיכען פראָדוקטיווקרעפטע דער ארבייט לאָד-שטיווערען מוט, דאָס מיטטעל — אונבעדינגטע ענטוויקלונג דער געזעלשאַפטיכען פראָדוקטיוו-קרעפטע דער ארבייט — גערעט און פאַרטרועהרענדען קאַנפליקט מוט דעם בעשרענקטען צוועק, דער פערווערטהונג דעם פאַרהאנדענען קאפיטאל. ווען דאָהער די קאפי-טאליסטישע פראָדוקציענסווייזע איין היסטאָרישעס מיטטעל איזט, אום די מאַסעריעללען פראָדוקציענס-קרעפטע צו ענטוויקלען אונד דען איהר ענטשפּרע-

און מארק האנא זיינען מסכים צו דיזע, "דומ" הייט" פון אלע סאציאליסטען און פון קארל מארקס, דאס אָהן וועלט־מארק וואָלט קאפיטאַל בשום אופן ניט געקענט פערווערטהען די היי־מישע איבערפראָדוקציען. די וועלט־מארקעטס אָבער קענען נאָר העלפֿען ביז זיי ווערען אליין ענטוויקעלט קאפיטאַליסטיש. אלזאָ, שטעהט יצחק אייזיק איינער אליין אויף דער וועלט מיט זיין חכמה, גענען אי מארקס'ען, אי רוזוועלט'ן, אי מארק האנא'ן, אי אלע סאציאליסטען פון דער וועלט, וועלכע זאָגען, אז אפילו ביי דורך טראַסטס קאָנטראָלירטע קאפיטאַליסטישע פראָדוקציען מוזען אויך פריהער אָדער שפעטער קומען קריזיסען דורך איבערפראָדוקציען, ווען דער וועלט־מארק וועט ניט מעהר העלפֿען!

קענדען וועלט־מארקט צו שאַפֿען, איזט זי צוגלייך דער בעשענדיגער ווי ער שפּר ו ד צווישען דיזער איהרער היסטאָרישען אויפגאבע אונד דען איהר ענטשפּרעכענדען געזעלשאַפֿטליכען פראָדוקציע־פֿערהעלטניסען. (קאפיטאַל, דריי־טער באַנד).

יעצט, ר' יצחק אייזיק, זאָגט זיך געזונטער־הייט, אז מארקס איז אליין אויך אזא דומקאָפּ ווי מיר אלע; אָבער זאָגט ניט מעהר, אז מיר וואַרפען אויף איהם ארויף אונזער דומהייט אַלס מאַרד־בלבול.

איבריגענס, לעזט, זייט מוחל, אין דישעק לאַנדאָן'ס נייעם בוך, "דעי אייראָן היעל" דעם קאפיטעל, "דעי מאַטעהעמאטיקס אָו ע דריעם". דאָרטען וועט איהר זעהען, אז אפילו רוזוועלט

2. — יצחק אייזיק.

קייט, זי איז דער סאמע צימעס פון דעם סאָציאליזמוס;

(3) אז די טהעאָריע איז גאָר קיין ממזר ניט, נור אַ כשר קינד פון מארקס אבינו.

אויף אלע ארגומענטען פון פייגענבויםען האָב איך געענטפֿערט מיט פאקטען, מיט סטאַטיסטיקע, מיט אַ גענויער רעכנונג, וועלכע איך האָב גענומען פון דעם צווייטען באַנד פון מאַרקס'עם "קאפיטאַל". איך האָב, דאכט זיך, קלאָר געמאַכט, אז לויט קארל מאַרקס, שטאַמען די קריזיסען פון דעם סיסטעם פון צירקולאַציען פון קאפיטאַל, ניט פון די פֿערהעלטניסע צווישן שטען קאפיטאַל און אַרבייט אין דער פראָדוקציען. קומט איצטער ווידער פייגענבוים מיט אַ נייעם פסק פון דעם דריטען באַנד, "קאפיטאַל".

אויב איהר ווילט, קען איך אַיך אָנווייזען נאָך אזא פסק אין צווייטען באַנד גופא. אבער וואָס בעווייזט דאָס? העכסטענס, אז מאַרקס האָט זיך אַליין ווידערשפראַכען. ווען מיר ווילען אויסגעפינען וואָס איז דער ריכטיגער עיקר פון זיין תורה, דארפֿען מיר דאָס טהון מיט קאָפּ, מיט אַ קריטישען בליק, ניט אַ שטייגער ווי אַ לאַינער, וואָס גראַבט אויס ערגעץ אַ פסק פון דער סופרים קאַרט, וואָס פאַסט זיך גראד פאר זיין קייס.

פייגענבוים וויל מיט זיין פסק, "אָווער־רולען" דעם גאַנצען באַנד פון, "קאפיטאַל". נו, פייגענבוים ווילס אזוי גוט ווי יעדער אַנדערער אז דער איינציגער טהייל פון, "קאפיטאַל", וואָס איז ערשינענען פאר מאַרקס'עם לעבען, איז דער ערסטער באַנד. נאָך זיין טויט זיינען איבער־געבליבען אַ סך כתבים, וועלכע ער האָט נאָך

פייגענבוים קען זיך נאָך אַלץ ניט בערוהיגען. דעם מאָל וויל ער מיך שטראָפֿען פאַר לייטען מיט אַ פסק פון רבי'ן אַליין. אגב האָט ער אין איילענים פֿערגעסען אָנצואווייזען דעם פיידוש, אבער די טרחה קען איך איהם פֿער־ערסטער אויפֿלאַגע.

מילא, מכה וואָס האַנדעלט זיך? איך האָב געשריבען אַן ארטיקעל וועגען קריזיסען, אין וועלכען איך האָב געזאָגט דריי זאַכען:

(1) אז אין דער סאציאליסטישע ליטעראַטור איז אַלגעמיין אָנגענומען די טהעאָריע פון "אונטערקאָמוניזאָן";

(2) אז די טהעאָריע איז פאַלש;

(3) אז מען וואַרפט אַן אומזיסטען בלבול אויף מאַרקס'ען, ווען מען וויל צודעקען יענע טהעאָריע מיט זיין מאַנטעל.

דארויף האָט פייגענבוים געענטפֿערט: (1) אז איך וויל צוואואַרפען דער סאציאַליסטישע ליטעראַטור אַ גע'אָנב'עטען בעכערל; עס איז ניט וואַהר, אז די גאַנצע סאציאַליסטישע ליטעראַטור האַלט פון דער טהעאָריע פון דער אונטערקאָמוניזאָן; אויב עס געפינען זיך עס־האָרציע צווישען סאציאַליסטישע אַג־טאַטאָרס, איז אויף זייערע רייד ניטאָ וואָס אַכטונג צו געבען; אַמית'ע קענער האַלטען גאָר ניט פון יענער טהעאָריע;

(2) איז זי טאקע, וואָס מיינט איהר גאָר ניט אזוי פאַלש; און זאָגען איך די ריכטיג־

אז עס האלט גאָר קורץ, האָט פייגענבוים האָלט צו שטיצען זיך, „אויף אלע סאָציאליסטען פון דער וועלט“, אז זיי געבען איהם אויך געדעכט. נו, פערשטעהט איהר מיד, אויב „אלע סאָציאליסטען פון דער וועלט“ זאָלען פייגענבוימער, למשל, אויסקלייבען פאר א מיטגליעד פון דעם אינטערנאציאנאלען ביוראָ, האָב איך גאָר נישט דאָגעגען. אבער ווען עס זאָל זיי איינפאלען אַבזושטימען וועגען דער טהעאָריע פון קריזיסען, טו וועל איך פערלאנגען, קודם כל, אז יעדער פון זיי זאָל פריהער כאַטש איין מאָל איבערלעזען די דריי בענדער פון קארל מאַרקס קאפיטאַל. וואָרום עס איז ביי מיר א סברה, אז פון די נייע צוואַנציג טויזענד מעמבערס פון דער היגער פארטיי, וואָס האָבען איינגעזאָהלט זייער אינישיאטישען דיום, זינט דעם לעצטען יאנואר, האָבען נאָך עטליכע קיין צייט נישט געהאט צו בעקענען זיך מיט דעם מאַרקסיזמוס.

דערווייל האנדעלט זיך העכסטענס אום א פאָר צעהנדליג סאָציאליסטישע שרייבער, וואָס האָבען זיך בעשעפטיגט מיט דער פראגע. נו, אין אזא קליינער קאמפאניע וואָלט איך זיך נישט געשראקען צו שטעהן איינער אליין. ווען איך וואָלט געמיינט, אז א וויסענשאפטליכע טהעאָריע קען בעוויזען ווערען דורך עדות, וואָלט איך אייך געקענט אָנווייזען אויף א רייהע אַרטיקלען אין די רוסישע מאַרקסיסטישע זשורנאַלען, „נאָוואַיע סלאָוואַ“ פון 1897 און „זשיון“, וואו עס זיינען אויסגעשפראכען געוואָרען די זעלבע געדאַנקען.

אבער זאָגט מיר, זייט מוחל, קענט איהר מיר אָנווייזען נאָך אויף אַנאנדער וויסענשאפט, וואו טהעאָרעטישע פראגען ווערען ענטשיידען מיט א מאַיאָריטעט?

געוואָלט איבערארבייטען; זיין לעבענספריינד ענגעלס האָט זיי צוזאַמענגעשטוקעוועט, ווי עס האָט זיך געלאָזען, און האָט אַרויסגעגעבען דעם צווייטען און דעם דריטען באַנד.

די מאַנסקריפטען פון וועלכע ענגעלס האָט צוזאַמענגעשטעלט דעם דריטען באַנד זיינען אַלע געשריבען געוואָרען צווישען 1861 און 1865. עס זיינען געבליעבען פון דערזעלבער צייט מאַנסקריפטען, וואו עס ווערען בעהאַנדעלט די פראגען וואָס געהערען צו דעם צווייטען באַנד, אבער מיט יענע מאַנסקריפטען האָט זיך ענגעלס נישט בענוצט, ווייל זיי זיינען פון מאַרקס'ן נאָך א פאָר מאָל איבערגעאַרבייט געוואָרען. דער לעצטער מאַנסקריפט פון דעם צווייטען באַנד איז געשריבען געוואָרען אין 1878, ער איז אַריין אין יענע קאפיטאַלען, וועלכע איך האָב פאָפּולאַריזירט פאר די לעזער פון דער „ציר קונפט“. (איהר קענט דאָס אַלץ געפינען אין ענגעלס' פאָרוואָרט צום צווייטען באַנד).

ווען א מאַן ווי מאַרקס האָלט צוואַנציג יאהר אין איין שרייבען און מעקען, טו איז לייכט צו פערשטעהן, אז אין די איבערגעבליבן בענע פאפיערען זיינען מיר זיך געפינען יטעלען וואָס שטימען נישט מיט זיינע שפעטערע געדאַנקען. ווען מאַרקס וואָלט זיין ווערק פער עפענטליכט אליין, וואָלט ער אפשר אָנגענומען איין געדאַנק אַלס פונדאמענט, און אפשר דעם אנדערן; אבער זיין פריינד האָט זיך נישט געהאַלטען פאר בערעכטיגט צו זיין א צענזאָר איבער זיינע געדאַנקען; ער האָט געקלערט, אז מאַרקס איז א מאַן, וואָס האָט דאָס רעכט די וועלט זאָל הערען וואָס ער האָט געהאט אין זיינע צו זאָגען, איידער עס האָבען זיך ביי איהם פערמאכט די ליפען אויף אייביג.

רעדאקציאנעלע נאטיצען

ווייזענדיג אז בערלין ווערט אלץ רויטער און רויטער.

אנאנדער העכסט אינטערעסאנטער פינקט איז די וואהל פון דר. קארל ליעבקענט. דאָס איז ניט נור דערפאר ווייל ער איז „זיין טאטענס זון“, נור, דער עיקר, צוליב דעם, וואָס וויל-העלם ליעבקענט'ס זון זיצט היינטיגען טאָג אין טורמע פאר זיין בראַשורע געגען דעם מילי-טאריזמוס. ער איז אלץ געוועהלט געוואָרען אויף אזא אופן, אז זיין וואהל איז אַ פראָ-טעסט געגען די ברוטאלע רעגירונג אי אַ בעווייז פון צוטרויען צו דעם „טורמעניק“.

וואָס מען וואָלט געדארפט אביסעלע אויס-פיהרליכער בעשפרעכען איז די פאָלגענדע פראגע:

היות, אזוי ווי דער ארבייטער-קלאס זייענ-דיג כמעט רעכטלאָז, ווייל ער האָט א „וואָט“ וואָס האָט קיין מאַכט ניט, האָט אלליין „אויס-אייגענער קראפט“ בשום אופן ניט געקענט ער-וועהלען די זיעבען גענאָסען, פרעגט זיך: ווער האָט דאָ געהאָלפֿען און וואָרום?

עס איז, נעמליך, קיין צווייפֿעל ניטאָ, אז דער מיטעלקלאס, אָדער אַ טהייל פון איהם האָט דאָ מיטגעהאָלפֿען. עס איז אויף אזוי גוט ווי זיכער, אז דאָס איז געווען דער פארטגעשריטענ-סטער טהייל פון דער ראדיקאלער פארטיי (פרי-הער אונטער דער פיהרערשאפט פון דר. באַרטנ) וועלכער האָט איצט געשטימט פאר די סאָציאַל-דעמאָקראַטען.

די פראגע איז אָבער: צי זיינען דיזע מענשען געקומען צום סאָציאַליזמוס אלס בע-קעהרטע, איבערצייגט-געוואָרענע סאָציאַלדעמאָ-קראַטען, אָדער זיינען זיי ניט מעהר ווי „מיט-לויפער“, ניט מעהר ווי אַן ערב-רב.

די בשעת די „צוקונפט“ האָט קריסטליכע פאָריגען מאָנאט זיך געהאלטען סאָציאַליסטען אין דרוקען, איז דאָ אין ניו יאָרק, אין קארנעניע האָל, אָבגעהאלטען געוואָרען אַ קאָנפֿערענץ פון קריסט-ליכע סאָציאַליסטען. איבער דיזע קאָנפֿערענץ איז שוין פֿערגאַסען געוואָרען פיעל טינט — אידישע, דייטשע און ענגלישע — און זיינען שוין געהאלטען געוואָרען פיעל (קורצע, האַלב-לויטע) דרשות, און כמעט אלע רעדנער און שריי-בער האָבען געזויבט די טהעטיגקייט פון די דאָזיגע קריסטליכע סאָציאַליסטען, אבער מערק-ווייניג! עפעס האָט געפֿעהלט אין די געשריע-

דער זיעג אין פרייסען, וועלכע שטעלט פֿאַר מיט זיך צוויי דריטעל פון דייטש-פרייסישע לאַנד, זיינען צום אָרטיגען פארלאָ-וואַהלען דעם „לאַנדטאָג“, ענדליך געוועהלט געוואָרען 7 סאָציאַלי-טען. צו פֿערשטען ווי אונגעהויער פיעל און אונגעהויער וועניג דיעזער זיעג האָט צו בעדיי-טען, דארף מען געדענקען די פאָלגענדע טהאט-זאכען:

דאָרטען, אין פרייסען, עקזיסטירט אזא מין וואהל-סיסטעם, וואָס לגבי איהם איז דער היינ-טיגער און רוסלאַנד ווען ניט דעמאָקראַטיש, יעדענפאלס אזוינער, וואָס מען האַלטען הויך די קאָפּ און דארף זיך דורכאויס ניט שעמען מיט די דריטע דומא, זיין ליבליכעס קינד. דאָס בעריהמט „דריי-קלאַסען-וואַהלרעכט“ גיט דעם ארבייטער אַ שטימע, אָבער בתנאי אז ער זאָל כמעט ניט קענען ערוועהלען זיינע אייגענע פאָר-שטעהער. דער פועל יוצא איז ביז איצט געווען, אז אין די גאנצע 45 יאהר זינט דער פרייסישער פארלאַמענט עקזיסטירט אונטער דיזען געזעץ, איז דאָרטען קיינמאָל אַן ארבייטער ניט געזעסען. דער סקאַנדאַל קומט ארויס אין זיין גאנצע נאקעטע העסליכקייט ווען מען ווייס, אז למשל, ביי די פאר-יאָהריגע וואַהלען צום רייכסטאג זיינען געפאלען 1,817,000, דאָס הייסט, נאָהענט פון צוויי מיליאָן סאָציאַליסטישע שטימען.

אונטער דיזע אומשטענדען איז דער היינ-טיגער ערפאָג אי גרויס אי קליין. ער איז גרויס ווען מען נעהמט אין בעמראכט די פֿעהרעלטיגע און קליין ווען מען בערעכענט, אז נור אַ האַלב טויז אָדער עטוואָס מעהר סאָציאַל-דעמאָקראַטען דריקען זיך דורך מיט גרויס מאַטערנים אין אַ לאַנד מיט אַ גרויסע סאָציאַליסטישע מינאָרי-טעט, ווערענדיג ערוועהלט צו אַ פארלאַמענט, וואו עס האָבען על פי יושר געדארפט זיצען זייערע 70—60 מאָן.

אינטערעסאַנטע ספֿעציעל אינטערעסאַנט איז פינקטען אין דיזער וואהל דער פאָקט, און פראָגען וואָס בערלין, וועלכע האָט ערוועהלט 5 פון 7 גענאָסען,

ציגט זיך וויעדער אמאָל ארויס אלס אַ סאָציאַ-ליסטישע אונגעזיגבארע שטארקע פֿעכטונג. די לעצטע רייכסטאגס-וואַהלען האָבען שוין קלאָר געוועזען, אז אין דער הויפטשטאָרט פון דייטש-לאַנד זיינען פון יעדע וויי וועהלער צוויי-סאָציאַלדעמאָקראַטען. די איצטיגע לאַנדטאגס-וואהל אונטערשטרייכט דיזע טהאטזאכע, בע-

וואָס זעהט זיך כמעט גאָר ניט; — אז זיי לאָזען זאָגאר צו אירען ביי זיך.

זעהר שעהן! אָבער אויב אזוי איז דאָך ניט וויכטיג די קריסטליכקייט; דארף מען דאָך ניט קיין קריסטליכע תפילות ביי קאָנפערענצען; קען דאָך דער ערסטער קריסט געוועזען זיין משה און בודדאָה און מחמד פונקט אזוי גוט ווי יעזוס; קען מען זיך דאָך איינפאָך רופען רעליגיעזע סאָציאליסטען, וואָס עפעס דוקא, "קריסטליכע".

מיר זעהען, און דאָס מיט אלער אכטונג צו די פרומע גענאָסען, אין דעם אנאָדער זאָך:

מיר זעהען אין דעם וואָרט קריסטליכע א שטילע, "סאָיין" מיט די ווערטער: "נאָ רזשן ניער עפפלאַיי" — אירען, הייסט דאָס, אייך דארף מען דאָ נישט, מיר פערטראָגען ניט דעם ריח פון רעטאָף און ציבילע; פרינציפיעל זייט איהר אונז לייעב, אָבער אין פראַקטיקע ווילען מיר האָבען אונזער אייגענע קלייזעל, ווילען מיר זיין פאר זיך.

ראַכבי ווייז? נו איהם... נאטירליך. מיסטער הילקוויט קומט צו א בעזוך — מהיכי תית! אָבער אלע אירען וואָס פערשטעהען זיך אויף א קאפוליער אָנצוהערענעם וועלען בעסער בלייבען אין דער היים.

עס איז דורכאויס ניט געדורנגען, אז אונז זעהען היגע קריסטליכע סאָציאליסטען וועלען ווערען אַנטיסעמיטען ווי זייערע דייטשע און עסטערייכישע ברודער אין זייערע יונגע יאָהרען. געוויס, מיר פערגלייכען זיי אפילו גאָר ניט מיט זיי, אָבער עס איז גענוג אזוי ווי דאָס איז, אום ביי אונז אידישע סאָציאליסטען, שוין גאָר ניט רעדענדיג וועגען סאָציאליסטען פרידענקער פון אלע נאציאָנאליסטען, אוועק צונעהמען דעם ענטהוויאָזמוס בעת מיר זעהען ווי מענשען פראַקלאַמירען פון דעם, "פּוֹלִיט" אַרונטער דעם מאָדערנעם סאָציאליזמוס. ווער עס פערבריהט זיך אויף הייסע, בלאָט אויף קאלטע.

דער אַרומ דיזעלביגע צייט ווען דאָ ניו יאָרקער איז אָנגעהאלטען געוואָרען די איינווינג קאַל קאָנפערענץ פון די קריסטליכע סאָציאליסטען זיינען ענד-

ליך פארטיג געוואָרען אלע חכנות צו אונזער מעגליכע צייטונג דעם, "איינווינג קאַל". דאָס בלאַט איז ערשינען דעם 30טען מאי, דעם טאָג ווען מען פייערט דאָ אלס דעקאָריישען־דעי, א טאָג פון קברים־אויספּוצונג. א מיין פעלד־מעסטער־טאָג לכבוד די געפאלענע אין די פאַל־טישע מלחמות. מיר זאָגען אַבזיכטליך, "פאַל־טישע" מלחמות, ווייל די טוידטע און פערוואונד־דעטע פון די אידרוסטריעלע מלחמות, די מער־שען וואָס פערלירען ווען ניט א טהייל פון זייער לייב, זייער גאנצען לעבען אין דער פאַבריק, אויף די אייזענבאָהנען, אין די קוילענ־

בענע און גערעדטע ווערטער... ערגעץ א פאַלשער טאָן האָט זיך געהערט אין די ספּיטשעס... מען איז, געוויס, געווען צופריעדען, אָבער מען וואָלט געווען נאָך צופריעדענער ווען עס וואָלט ניט געווען מיט וואָס צופריעדען צו זיין. ווי ערקלערט זיך דאָס:

איינפאָך דערמיט, וואָס טראָגן אלע, "רעלי־גיאָן־איז־פּרווואַט־זאָך־ערקלערונגען" גראַמט זיך קיינמאָל ניט דער סאָציאליזמוס מיט'ן קריסטענ־טחום; לאָזט זיך ניט צונויפברענגען אין א גלייכליכען זיווג דער קאמפף מיט דער תפילה, דער גלויבען אין זיך און אין א קראפט איבער זיך, דער אָרגאניזירען פון אַרבייטער געגען זייערע אויסבויטער מיט דעם פרעמישען אין איין געטליכען איירישיסטי וואָלט גוטע, פרומע קריסטען געגען די שלעכטע ניט פרומע מענשען. די צרה איז נאָך דערצו, וואָס א גוטער קריסט קען זיין א סאָציאליסט, אָבער א סאָציא־ליסט קען ניט זיין א גוטער קריסט. אפילו ווען ער איז אַריינגעקומען א גוטער פרומער קריסט (אָדער איד) אין די בעוועגונג, האָט ער שטודיר־רענדיג דעם סאָציאליזמוס און די געשיכטע — פון אונזער שטאַנדפונקט — און גלאַט זיך אויס־בילדענדיג, געמוזט קומען צו דער איבערצייגונג, אז אפילו אויב עס איז דאָ א גאָט קען ניט זיין קיין השגחה פרטית, און אָהן די השגחה פרטית קען דאָס קריסטענטהום און יעדע אנדערע רעליגיאָן זיך ניט האַלטען א מינוט.

דערפאר — לאַמיר ווידערהאַלען — קען א פרומער זיין ד. ה. ווערען א סאָציאליסט, אָבער א סאָציאליסט קען ניט זיין, ד. ה. בלייבען א פרומער.

דערפאר האָבען די הערצליכע בעגריסער פון דער דאָזיגער קאָנפערענץ געהאַט אזא זייערע מינע, אויסזעהנדיג ווי יענע ווילנער אירענע מיט די בויכועהטאָג בעת זי האָט געשריען הוראה אויף דעם רוסישען קיזער, בעת זיי האָבען הערצליך בעגריסט אונזערע נייע גענאָסען. וואָס איז ראַגענען צו זאָגען? "האָט די "פאַלקס־צייטונג" געפרעגט אין דריי לאַנגע אַרטיקלען.

"גאָר נישט, גענאָסען, ענטפערן מיר, נור עפעס ריימט זיך עס ניט". דאָס איז אלעס.

ווער עס מען זאָגט אונז, אז דיזע קריסט־פערבריהט זיך ליכע סאָציאליסטען שטעהען אויף הייסע... אויף דעם באַדען פונ'ם קלאַ־סענקאמפף "אַל ראַייט"! אז

זיי זיינען מאַרקסיסטען; אז זיי ווילען נור ווירקען אין אַזעלכע קרייזען, צווישען אַזעלכע מענשען וואו, "מיר" האָבען ניט קיין צוטריט; אז זיי פרעדיגען ניט קריסטענטהום צווישען סאָציאליסטען, זאָנדערן נור סאָציאליזמוס צווי־שען קריסטען; אז זייער קריסטענטהום גופו איז אייגענטליך נור דער מאַרקסיזמוס מיט א קליינעם צאָל אויף איהם, א גאנץ קלייניגקען,

געשאפען איז דערשטיקט, דערווארגען, אין בלאטע. דער טעמפעל, וועלכען זי האט געהאט אויפגעבויט פאר די פרייהייט, ברענט; פון זיינע פענסטער, דורך וועלכע דער רעוואלוציאַר גערעדט זונענשיין פלעגט אריינשיינען, שיסען צום הימל ארויף רויטע פלאמען מיט א געדיכטען שווארצען רויך. און עס ברענען די בילדער פון די אמאליגע העלדען, די בילדער וואס האבען געציערט די ווענט, און דער שטאָלצער דאך איז שוין לאנג איינגעפאלען און די פרייהייטס-שכינה שוועבט וויינענדיג ארום די ברענענדע חורבה.

אונזער נערך, „פיעדעלט“ ניט בעת זיין רוים געהט אויף אין פלאמען; ער קען ניט פיעדלען; ער איז כמעט אן אידאָט פון דעם אמאליגען שרעק אין זיינע גליעדער; אידאָטען קענען ניט שפיעלען פיעדעל. אבער שטאָלץ איז ער און — ווי זאָל ער ניט זיין שטאָלץ ביי זיך? אָט קומען צו איהם קעניגע, קסרים, פרע-זידענטען, — צו איהם, וועלכען זיי האבען נאָך מיט א יאהר צוריק געהאלטען פאר א געפאלענעם שטערן, וועלכען זיי האבען א גאנץ קורצע צייט צוריק פערזאכטעט אלס א געזונטענס מויער, פערזונקען אין זיין אייגענעם זומפ, וואָס ער האט ניט געלאָזען רייניגען אָדער טריקענען. און זיי קומען. צוערשט דער זיעבעסטער עדוואַרד פון ענגלאַנד, דער „גוטמיטהיגער הערשער“, — דער פעטער „איזי באָם“ פון גרויס-בריטאניען, ער קומט צום טיראן מיט אן אונטערטעניגען „שעהנעם גוטעם-ארגענ-אייך“. טיעף בוקט זיך דער קעניג פון די פרייעסטע מדינה פאר דעם צר וצורר פון די אונגליקליכסטע און געהט אַוועק.

דאן קומט פאליער, דער פרעזידענט פון פראנקרייך, קומט אויך גוט-יוס-טוב-ביטען, מאכט אויך א פיינעם קניקס, ברענגט אויף א גילדערנעם טאץ די רעפובליק'ס הערצליכע גריסע צום ווייבער-און קינדער-מערדער פון רייסען, פוילען, ליטא און זאמוט.

און איצט קלייבט זיך צו איהם צו פאָרען דער אומרוה ווילהעלם, וואָס קיניגט איבער פריי-סען, קייזערט איבער דייטשלאַנד און פרעזידירט אין דער רעפובליק פון קונסט, ליטעראטור, וויס-סענשאפט און קריעגס-טאקטיק.

אלע ביים טיראן צו די פיס. אלע ביים טיראן מיט די פיס. ביים טיראן פון א רעוואלוציאַן, מיט די פיס אויף זיין גרינעם קבר, אין אונטערטעניגקייט פאר'ן טיראן.

אַ פאַנטאַזיע און עס שיינט אז אלע פינסטערע — איז זי קרעפטען זיינען פערזאניגט דער אמת? מיט דעם אוראייניקער פון דעם ערסטען ניקאלאי, פערזאניגט אזוי, אז ער פיהלט זיך זיכער, שטארק און אונ-בעזענבאר.

גרובען, אָדער אויפ'ן ים (מייסטענס אויף פראכטישען), — פון זיי ווייס מען ניט, זייערע קברים בעזוכט מען ניט, זייער טויט אינטערע-סירט קיינעם ניט און פאר זיי איז „דעקאָריישען דע“ ניט געמאכט געוואָרען.

אָבער דאָס איז נור אַנב אורחא. מיר רעדען וועגען דעם „קאָל“.

אונזער טעגליכע צייטונג אין ענגליש איז ענדליך ערשינען און האט אין די קורצע צייט פון איהר עקזיסטענץ אויפגעטאן צוויי זאכען: זי האט זיך ארויסגעוועזען אלס א צייטונג, א פאָלקאָמענע מאָדערנע צייטונג, מיט אלע מעלות און חסרונות פון אזא בלאט, וואָס דאָס איז זעהר וויכטיג, אפילו די חסרונות — פון דעם אידעא-ליסטישען שטאַנדפונקט — זיינען וויכטיג. דאָס איז ערסטענס. צווייטענס האָט די האַלטונג פון דעם „קאָל“ פאר זיך געוואונען די סימפאטיע ניט נור פון פיעלע וויכטיגע יוניאָנס, נור אויך די סימפאטיע פון דעם היגען צענטראַליקערפער דעם „סענטראַל פערדערייטער יוניאָן“, און דאָס ביי אַ קאָמפראָמיסלאָזע האַלטונג געגען דעם הערן גאָמפערס און זיינע חברים.

דער „קאָל“, הייסט דאָס, איז שוין אן אַרבייטער-בלאט אין דעם פולען זין פונ'ם וואָרט, ער איז דער אָרגאַן פון די אָרגאַניזירטע אַרביי-טער פון ניו יאָרק און איז — און דאָס איז איצט דער עיקר — א צייטונג, ניט א טעגליכער ליטע-לעט 6 פיידוועשע.

חסרונות? געוויס, אָבער לאָמיר נור האָבען א בלאט, און, אזוי ווי דער אינהאלט ענדערט זיך פון טאָג צו טאָג, קענען די חסרונות לייכט אויסגעבעסערט ווערען.

ווער עס וויל זעהן דעם אָנהויב פון דעם סוף פונ'ם קאָפיטאַליזם און דעם סוף פון דעם דאָזיגען אָנהויב, זאָל העלפֿען פערברייטען דעם נייעם אָרגאַן אונזערען.

די געפאלענע דערשטיקט אין בלוט געפינט רעוואלוציאַן זיך די רוסישע רעוואלוציאַן און ניקאלאי אזוי שרעקליך צוטרעטען אונטער די פיס פון דעם גע-קרוינטען תליון, אז ער איז ווידער אויפ'ן פערד.

דער פערוואָרפענער פון אלע געלד-בערזען אין אייראָפּא, דער געשלאָגענער פון הונדערט שלאַכט-טען אין אזיען דער אַטי-נאָך-גאַר-ניט-לאַנג צוריק-אויסגעפייפטער, אויסגעלאכטער, אלגע-מיינ פערדאמטער ניקאלאי נומער צוויי איז היינט ווידער א גאנצער תקיף, א גאנצער יא-טעבע-דאָס.

הויך ויצט ער אויפ'ן פערד — דער רוס-שישער קייזער, זיצט און קוקט ארונטער אויף זיינע קרבנות, די ערמארדעטע מענער, ווייכער און קינדער; קוקט ארונטער, און סצירעט די ציינער, און פאטשט זיך אין בייכעלע, און קנייפט זיך אין בעקעלע און לאכט זיך אין הויפּען אריין... אלץ וואָס די רעוואלוציאַן האָט

„איך וועל דיר העלפֿען!“ האָט אַ פּוריע געענטפּערט — „איך וועל דעם יונגען דור אַב־האַלטען פּונ'ם קאַמפּף אויף אַ צייט.“

גערעדט געטאָן.

זי האָט איהם אַריינגעוואָרפֿען אַ לוסט־פּיעכער אין זיין לייב, האָט ווייך געמאַכט זיינע קרעפּטיגע ביינער, האָט אָבגעשוואַכט זיינע אויגען דורך אָבסצענע בילדער, דורך זנות־ליטעראַטור און...

„דער יונגער דור איז בעזיעגט!“ — האָט זי בעריכטעט. לאָמיר האָפֿען אז נישט, לאָמיר האָפֿען אז דויער ערגסטער מיטעל וועט דעם יונגען דור אויך נור אָבשוואַכען, אָבער נישט בעזיעגען.

צו פּערריכטען צווישען די אַדווערטייז־אַטעס אין מענטש אין די ערשטע פיין־היינטיגען נומער דזשעס פון היינטיגען נומער „צוקונפט“ געפינט זיך אַן אַנצייגע וועגען מ. ווינטשעווסקי'ס ענגלישע בוך (סטאָריעס און דעם סטאָגל) אלס אַ צווייטע פּרעמיע פאַר יעדע לעזער, וועלכע פּערשטעהען ענגליש און וואָלטען וועלען לעזען ווינטשעווסקי'ס ביידע ביכער. דאָס איז נישט גאַנץ ריכטיג.

צוליב געוויסע גרינדע קען דער ענגלישער ביכער נישט זיין קיין פּרעמיע צו ווערען געגעבען מיט דער „צוקונפט“. די מעד־נעדזשמענט האָט דאָס אָנגעצייגט על פי טעות. אויב עס וויל אימיצער קריגענען די ענגלישע שריפטען פון מ. וו. קען ער זיך ווענדען צום פּערפּאָסער אויף די אַדרעס פון דער „צוקונפט“ און עס קריגענען מיט דעם אָנגעצייגטען ראַבאַט, דאָס הייסט, אויב ער איז אַ סובסקרייבער פון דער „צוקונפט“, נישט אַנדערס. — אויך געהמט דער פּערפּאָסער דאָס נישט איבער אלס אַ חיוב, אַ מוז; וועט ער קענען, וועט ער דאָס טהון, אַזויט — נישט.

ווי גיט מען דאָס אין עטליכע קורצע ווער־טער צו פּערשטעהען? לאָמיר פּרובירען דורך אַ בילד: —

די רעוואָלוציאָן האָט געהאַט אלעס אונטער־וואָרפֿען, איז געווען אלעס בייגעקומען. אָבער נישט אין גאַנצען.

פאַר'ן אונטערגאַנג האָט דער טיראַן זיך אויסגעבעטען פון די טיעפעניש פונ'ם גיהנום די הילף פון אייניגע פרייהייט־האַסענדע פוריעס. אשמדאי האָט זיי איינגעגעבען מוטא און קראַפּט צו זייער אונגעוועהנליך שווערע אַרבייט. זיי האָבען זייער אויפגאַבע עהרליך ערפילט. און אַ ציגעל נאָך אַ ציגעל האָבען זיי דורכגעלעכערט אין דעם גרויסען בנין.

נאָך די אַקטאָבער־טעג האָבען זיי פּער־פליצט דעם פלאץ, וואו דער בנין איז געשטאַנען, מיט אידישע בלוט.

אַלעס האָט גענומען וואַנקען, זיך בויגען, אָבער די פרייהייט האָט געהאַפּט.

די פוריען האָבען געטאָן דאָס זייעריגע:

די פּעלדגער־כטען האָבען געשיקט צו די תּליות הונדערטע נאָך הונדערטע העלדישע פּער־זאָנען.

די געפּענגניסע זיינען פול געוואָרען מיט מערטידער.

דער אַלטער טשאַיקאָווסקי איז אַריינגעפאַ־לען צוריק אין דעם טיגער'ס לאפּעס; די באָבע ברעשקאָווסקאָיאַ איז וויעדער אַ טורמעניצע; די מעכטיגע צווייטע דומע איז אויסגעביטען געוואָרען אויף די אָהנמעכטיגע דריטע; דאָס פרייע וואָרט איז וויעדער אונטערגריקט גע־וואָרען; איבער רוסלאַנד פלאַטערט דער שוואַרצער פּלאַג פון דעם גרימיגען טויט.

אַלעס אויס? ניין! האָט די פרייהייט געזאָגט; נאָך איז אַלעס נישט פּערלאָרען. דער יונגער דור וואַקסט אונטער און וועט זיך באַלד וויעדער געהמען צו די וואַפּען.

דער יונגער דור? דער שוואַרציאָהר, דעם קייזערס פריינד, האָט זיך פּערטראַכט.

שלעכט! האָט ער אויסגערופֿען. נאָך איז דאָ געפּאַהר.

הַמִּלְחָמָה בֵּין הַיִּשְׂרָאֵלִים לַחֲמִשָּׁה מֵלְכֵי הַכְּנָעַנִים — אֵלֶּיךָ יְהוָה

No. 8.

AUGUST, 1908.

Vol. XIII.

„קאדלין איז דער פריינד“

די דעמאָקראַטישע פאַרטיי האָט אָבגעהאַלטען איהר צוזאַמענפאַהר אין דענווער קאַלאָראַדאָ. דאָרטען האָט זי נאָמינירט פאַר פּרעזידענט דעם זעהר גוט בעקאַנטען וויליאַם דזשענינגס בראַייען און פאַר וויצע־פּרעזידענט דעם גאָר ניט בעקאַנטען שטריי־כעלע, שטרייכעלע קערן און האָבענדיג אָבעמאָן דיזע שווערע שטיקעל אַרבייט, איז זי זיך פאַנאָנדערגעפאַהרען צום מזרח און צום מערב, צום צפון און צום דרום.

דענווער, די היים פון אונגליקליכע ברוסטקראַנקע מענשען, מייסטענס פּראַלע־טאָריע, האָט מבנים אורח געווען די פאַרטיי פון צוטומעלטע ענגהערציגע מענשען, מייסטענס קליינע בעלי־בתים. צו די ריינע, פרישע לופט פון קאַלאָראַדאָ איז פער־פעסטע געוואָרען אָדער ניט פון די אויסגעהויכטע אויסגעאַטמעהעמטע בודעל־פּאָליטיק פון די פּרינציפּענלאָזע דזשאַב־זוכער — ווייסען מיר ניט, אָבער מיר האָפען, אז די קראַנקע און קרענקליכע קאפיטאַל־אַפּפער וואָס געפינען זיך דאָרטען האָבען דערפון ניט געליטען.

מיר וועלען זיך וועגען דעם ניט ווייטער פערברייטען: פאַר אַ שפּאַס איז דער גאַנצער עסק. נאָך אלעמען צו ערנסט, וועהרענד פאַר אַן ערנסט האָבען מיר נור נויטיג אָנצואווייזען אויף דעם אַרטיקעל אין דיזעזען נומער צוקונפט פון גענ. ל. ב. בודין. פאַר דעם וואָס וועט דעם אַרטיקעל לעזען — און אויפּמערקזאַם לעזען — איז ניטאָ וואָס צוצולעגען מכות דעם וואָס און ווער די דעמאָקראַטישע פאַרטיי איז אָדער וואָס דער אַרבייטער האָט פון איהר צו ערוואַרטען. פאַר דעם אָבער, וואָס לעזט קיין בעלע־הענדען ערנסטען אַרטיקעל ניט, איז אַליין אַרויסגעוואָרפענע רייד.

אלאז ניט דאָס זיינען מיר אויסען. אַרום וואָס עס איז כּדאי צו זאָגען אַ פּאַאר ווערטער איז אַט וואָס: —

* * *

אין זיין ראַמאָן „אַלד קוריאָזיטי שאַפּ“ דערצעהלט דיקענס — און אין זיינע אויס־געטראַכטע מעשיות איז דאָ פיעל אמת — ווי אַזוי די קליינע העלדענמוטהיגע אָבער פיעל־ליידענדע נעללי, אַ קינד מיט אַ שווערע משא אויף דעם רוקען, קומט צונויף מיט צוויי מאַרקשרייער קונצענמאַכער, וואָס פאַהרען אַרום איבער'ן לאַנד מיט אַ באלאָגאָן פון וואַקס־פיגורען. — דיזע צוויי, קאדלין און שאָרט, עקספּלאַטירען דאָס קינד אַזוי ווייט ווי זיי קענען ווייל איהר עהרליכקייט ציעהט צו זיי צו מענשען, וואָס וואַלטען זיך פון זיי אַליין אָבגעקעהרט מיט עקעל און פעראַכטונג.

פון דעסוועגען פערלאָזען זיי די מיידעלע מיט איהר לעבעדיגע לאַסט — איהר עובר־בטלידיגען זיידען — און קימערן זיך זעהר וועניג צו זי עסט, צו זי טרינקט, הויז אפּשר אויף אַזוי ווייט ווי זיי קענען דערפון ציעהען אַ נויז. אויפּען וואָגען, אין די

מערק, פאר'ן חמון איז גוט צו האַבען אזא קינד, אַבער — די אייגענע העמד איז צום קערפער נעהנטער.

מיט אַמאל הויבט זיך אַן צו בעווייזן אַ מעגליכקייט, אז נעלליע קען דורך אַ ריי־כען קרוב ווערן אַ גביר'טע און.... און ביידע, אי קאָדלין, אי שאַרט הויבען אַן זיך נעהנטער צו איהר צוצורוקען, איהר צו ווייזן אַ פריינדליכען פנים און פאַר איהר צו עפענען אַ פריינדליכען וואַרעמען בויזם.

דערביי אַבער איז שאַרט ניט אזא ריידער, ניט אזא פראַזענהעלד ווי קאָדלין. דאָס וויסענדיג, בענוצט קאָדלין די געלעגענהייט זיך נעלליען צו ערקלערן אין ליעבע, איהר צו ווייזן מיט שעהנע, קלינגענדע פראַזען, אז דער אמת'ער פריינד איז אימער געוועזען ער, קאָדלין, ער, נור ער, קיינער ניט חוץ איהם. שאַרט איז אין זיין אַרט אַלל־ראַייט, אַבער דער פריינד איז קאָדלין.

געוויס, ער האָט אַפּט געהאַט אַ געלעגענהייט ארויסצואווייזן זיין פריינדשאַפט, האָט זי געלאָזען אונבענוצט, אַבער.... פרעגט ניט קיין קשיות: קאָדלין איז דער פריינד.

און דאָ אין דענווער האָט קאָדלין אַבגעהאַלטען זיין יעריד און האָט וויעדער אַמאל ערקלערט, אז נעלליע האָט קיין אַנדער פריינד ניט ווי איהם און דאָס זאָגענדיג איז איהם געלאָפּען די שפּאַייַעכץ פון מויל, טראַכטענדיג אַרום נעלליע'ס ירושה, אַרום איהר גרויסקייט און איהר רייכטהום, וועלכע זיינען עפעס ווי איבערנאַכט פון דער ערד ארויסגעוואַקסען.

* * *

קאָדלין? וואַרט אַ ווילינקע! איהם קען מען דאָך... עפעס ווייס מען דאָך אז ער איז ניט בעסער ווי שאַרט.... אז ער איז דערזעלביגער מאַרקשרייער, דערזעלביגער הענדלער אין וואַקספיגורען אַהן הערצער און נשמות.... אז ער האָט נעלליען תמיד נור אויסגענוצט פאַר זיין געשעפט, פאַר איהר גאַרנישט טוענדיג, איהר גאָר־נישט געבענדיג.

האָט גאָט געמאַן אַ נס.

איז געקומען דער עובר־בטלדיגער זיידע איהרער — שמואל הייסט ער, גאָמפערס רופט מען איהם — און האָט געגעבען זיין הסכמה.

ער אליין, ער, וועלכער האָט געזעהן דעם גאַנצען בעטרוג די גאַנצע צייט; ער, וועלכער ווייס, אז קאָדלין און שאַרט זיינען ביידע דיזעלביגע שווינדלער, דיזעלביגע אויסבויער פון אַליץ וואָס איז עהרליך אין ריין פאַר זייערע אונגעהרליכע, אונזויבערע אינטערעסען — ער, דער אַלטער, דער עובר־בטל, בעשעמטיגט אַליץ וואָס קאָדלין בעהויפטעט.

ונמנו וגמרו, אז דאָס איז טאָקע אמת, אז קאָדלין איז דער פריינד.

איצט איז די פראַגע:

וועט דער בעטרוג זיך איינגעבען? וועט — לאָזענדיג דעם משל אַן אַ זייט, פרעגן מיר — וועט וויליאם דזשענינגס בראַייַען, מיט דעם הכשר פון גאָמפערסען, ווירק־ליך קענען איינרעדען דעם אַמעריקאַנער אַרבייטער, אז ער איז דער פריינד? אז ער איז בעסער ווי טאָפּט? אז ער וועט זיין בעסער ווי דער איינציגער דעמאָקראַטישער פרעזידענט זינט דעם בירגער־קריגע — ווי דער אַקאַרשט נפטר געוואָרענער גראַווער קליוועלענד?

וועט דער אַרבייטער וויעדער זיין אזוי דום אז ער וועט ניט פרעגן וואָס די דע־מאָקראַטען האָבען פאַר איהם געמאַן אין אַלע שטאַטען און אין אַלע גרויסע שטעט, וואו זיי האָבען די גאַנצע צייט רעגירט?

וועט דער גאָמפערס־בראַייַען־קאָדלין־בעטרוג געלינגען?

לאַמיר האָפען אז ניט, לאַמיר ווירקען און טאָן אַליץ וואָס יעדער פון אונז קען צו פערוורקליכען דינען האָפנונג.

די דעמאקראטישע פארטיי און סאציאלע געזעצגעבונג

פון ל. ב. בודין

איהר בעפרייאונג נעהמט דאס וואָרט פרייהייט שוין אָן אַ גאנץ אנדערע בעדייטונג, ווי ווען די בורזשואזיע האָט געקעמפט פאַר איהר אייגענע פרייהייט. פיעלע זאכען, וועלכע זיינען געווען אמת'ע שטערונגען פון פרייהייט לויט דער פריהערדיגער בעדייטונג פון וואָרט, פון יענער פרייהייט, וועלכע איז גארנאנטירט דורך אונזערע קאנסטיטוציאנען, זיינען יעצט גראדע פערקעהרט געוואָרען איהרע גארנאנטיעס. און איבער דעם, וואָס מיר האָבען פערענדערט צו שטענדע פון פערקעהר און אויסטויש, איז גאָר געוואָרען נויטווענדיג צו האָבען אַ שטאַרקע צענטראַלע רעגירונג, וועלכע זאָל אויספיהרען די נייע אידעען פון פרייהייט. דאָס רופט נאָך אַלץ דייטליכער אַרויס די פראגע פון פערטייטישען דעם וואָרט קאנסטיטוציאנעל.

מיר האָבען שוין געזאָגט, אז אַלע פאליטישע פראגען אין דער געשיכטע פון די פערטייטיגע שטאַטען זיינען סוף כל סוף געוואָרען פראגען פון קאנסטיטוציאנעלער פערטייטשונג, וועלכע האָבען ערשט געדארפט בעשלאָסען ווערען פון די ריכטער נאָך דעם ווי דאָס פאָלק האָט זיי שוין ענטשיידען. מיר מעגען שוין יעצט זאָגען, אז דיזע אַלע קאנסטיטוציאנעלע קעמפפער זעהען אויס ווי צופעליגע צוזאַמענשטויסע אין פרגלייך מיט דעם שטענדיגען קאנפליקט, וועלכער ערשט אין דיזען לאַנד צווישען דעם פאָלק און די ריכטער. יעדער שריט פון סאציאלער געזעצגעבונג, וועלכער איז דאָ געמאַכט געוואָרען נאָך דעם, ווי דאָס פאָלק האָט בעשלאָסען צו גונסטען פון פראָגרעס, איז ערשט געקומען פאַר די ריכטער, און זיי האָבען שטענדיג פערניכטעט דאָס אַרימע ביסעל פראָגרעס, וואָס איז געמאַכט געוואָרען. די בעשיצער פון די קאנסטיטוציאנען פון די גאנצע מדינה און איינציגע שטאַטען דערלאָזען ניט, אז די אַרבייטערקלאַסע זאָל קריגען פון מיזעראַבלע ברעקלעך אין דער געשטאַלט פון בעשיצונג געגען שטאַרקע אויסבייטונג, וועלכע די קאפיטאַליסטישע לעגיסלאטורען און עקזעקוטיווען האָבען איהר שוין געוואָלט צוואוואַרפען. ערקלערענדיג, אז די אַרבייטערגעזעצגעבונג איז געגען די קאנסטיטוציאנען, האָבען די קאָרטס געשפילט אויף דער געליכטער דורכע פון שטאַטען-רעכטע און שטערענגען פשט אזוי פיעל ווי נור מעגליך, און זאָגאר נאָך אַ ביסעל מעהר,

ער אַלגעמיינער רעאקציאָנערע באַראַקטער פון דער דעמאָקראַטישער פארטיי איז גאָר אַ קליין ינגקייט אין פרגלייך מיט איהר שטעלונג צו די ספעציעלע פראָגען, וועלכע די מאָדערנע אַרבייטער בעוועגונג האָט אוועק געשטעלט אין פראַנט. ניט נאָר איז די דעמאָקראַטישע פארטיי אונפעהיג צו פערשטעהן די אידעאלען און די שטרעבונגען פון די מאָדערנע אַרבייטער-בעוועגונג, זי איז, צוליב איהרע אינערעסען און דורך איהר אידעאלאָגיע, אַבסאָלוט און גרינדליך געגען אַלעס דעם, וואָס די אַרבייטער-בעוועגונג מוז אויסקעמפפן אין איהר אַלגעמיינע קאמפף פיר אַ בעסערע עקזיסטענץ אונטער די הערשאַפט פון קאפיטאַל. דזשיימס באַראַס זאָגט אין זיין גוטבעקאנטען ווערק איבער די אַמעריקאנער רעפובליק, אז די יעצטיגע אַמעריקאנער פארטייען (די רעפובליקאנער און די דעמאָקראַטען) האָבען ניט קיינע פרינציפן. עס איז שוין זעלבסטפערשטענדיק, אז אַ פארטיי אָדער פרינציפן קען ניט זיין ניט קיין סאציאַליסטישע און ניט קיין אַרבייטער-פארטיי. אום צו ווערען אַזאַ פארטיי וואָלט די דעמאָקראַטישע פארטיי צוערשט געדארפט אָננעהמען איינציגע פרינציפן. אבער צי זי האָט יא פרינציפן אָדער ניט, האָבען מיר פון דעסוועגען געזעהן, אז זי שרייט, אז זי האָט זיי יא, און אויב זי האָט שוין יא איינציגע קעבעדיגע פרינציפן, איז זי אבער זיכער בעלעסטיגט מיט טויטע טראַדיציאָנען, וועלכע זי גיט אַרויס אַלס פרינציפן, און אזוי לאַנג, ווי זי האַלט זיך אָן דיזע פרינציפן אָדער טראַדיציאָנען — שטאַטען-רעכטע, „אַמעריקאנער פרייהייט“ — איז זי אַבסאָלוט אונפערראיינבאַר מיט די פרינציפן, אויף וועלכע די מאָדערנע אַרבייטער-בעוועגונג שטעהט, אום צו זיין ערפאָלגרייך, מוז די אַמעריקאנער אַרבייטער-בעוועגונג פטור ווערען פון די שטאַטען-רעכטע, און פון די שטרענגע פערטייטשונג פון די נאַציאָנאַלע און שטאַטען קאנסטיטוציאנען, כדי זי זאָל פריי קענען צוברעכען די „אַמעריקאנער פרייהייט“, וועלכע ווערט זאָ צו זאָגען בעשיצט פון דיזע קאנסטיטוציאנען — די פרייהייט פון אייגענטומע ווי מען פערשטעהט עס יעצט. ווייל מען מוז עס קלאָר פערשטעהען, אז אין דעם קאמפף פון דער אַרבייטער-קלאַסע פאַר

דער בעל הבית ניט פערזאנטוואָרטליך, אויב דער צופאל איז געווען פערזאנטליכע דורך די נאכ- לעסיגקייט פון א מיטגלידער, און אלס מיט- ארבייטער ווערט גערעכענט יעדער וואָס ארבעט פאר דעם זעלבן בעל הבית, וואָס זיין מדרגה אָדער פאָזיציע זאל ניט זיין, ד.ה., אז ווען א ניו יאָרקער ארבייטער פון די ניו יאָרק צענטראַל באַהן ווערט בעשעדיגט דורך א פערזענלעך פון אַן אנדער ארבייטער אין די ניו יאָרק צענטראַל באַהן פון שיקאַגאָ, איז די אייגענשאַפֿט קאָמפּאַ- ניט פערזאנטוואָרטליך, ווייל אלע צעהנדליגע טויזענדער ארבייטער פון די אייגענשאַפֿט זיינען אלע מיטגלידער, און די באַהן-קאָמפּאַניע איז ניט פערזאנטוואָרטליך אויב ער ווערט פער- קריפֿעלט אָדער געטויטעט דורך די נאכלעסיג- פון אנדערע, ווייטער, ווען אַן ארבייטער איז פערקריפֿעלט אָדער געטויטעט ביי זיין ארבייט דערפאר, וואָס זיין עלטסטער האָט איהם ניט געגעבן די ריכטיגע בעפעלע, אז די באַהן- קאָמפּאַניע זאל ניט פערזאנטוואָרטליך, ווייל דער עלטסטער אין די אויגען פון געזעץ איז אויך א מיטגלידער, און אזוי ווי די באַהן-קאָמפּאַניע טהוט אלעס דורך איהרע ארבייטער, און אזוי ווי אין אמת'ן גיבט עס קיין „בעל הבית“, וועל- כער זאל פערזענליך עמוואָס טהון, קען דיער בעל הבית פראקטיש קיין מאָל ניט זיין פערזאנט- וואָרטליך. לויט די „אסאָמפּשען אָו ריסק“ טהעאָריע נעהמט יעדער ארבייטער אויף זיך דעם ריסק, וועלכער איז נאטירליכערווייז פער- בונדען מיט זיין ארבייט. דיעזע טהעאָריע, ווידער, ווערט אזוי אָנגענומען, אז ווען עס קומט אויס א פאַל, ווען פון אלע פערזאנטוואָרט- ליכקייטען קען מען זיך נאָך ניט אָבשאַקלען דורך דער ערשטער טהעאָריע, געלינגט עס שוין זיכער דורך דער צווייטער.

- עס וואָלט גענומען צו לאַנג צו ערקלערען די אלע מעשים טובים פון דיעזע צוויי טהעאָריע- טהעאָריען. עס איז גענוג צו בעהיפטען, אז צווישען דיעזע צוויי, און נאָך מיט דער הילפע פון א דריטער, וועלכע ווערט געברויכט ניט נור פיר ארבייטער, זאָגנערן אויך פאר אלע פערזאנען, וואָס ווערען בעשעדיגט אין א צופאַל, און איז בעקאנט אלס די טהעאָריע פון „קאָנזירבאטארי נעגליזשענס“, בלייבט דער ארבייטער אַבסאָלוט הילפלאז אין פאַל פון אַן אונגליק. דאָס איז וואַהרשיינליך איינע פון די אורזאכען פון אזוי פיעל עקסידענטס אין דיעזע לאַנד.

ווי געזאָגט, די באַהן-ארבייטער ליידען מיי- סטענס דערפון, און פאָלגליך, פון דער שוועלצונג- קייט פון דעם ארבייטער געגען אַזעלכע בעשעדי- גונגען. די מעכטיגע יוניאָן פון די באַהן ארבייטער האָבען דאָרום לאַנג אָנגעפיהרט אַן אַגיאַטאציע פאַר אַ נאַציאָנאַלען געזעץ פאַר די פערזאנטוואָרטליכקייט פון די אייגענשאַפֿט בעלי- בתים, וועלכער וואָלט אַזעלכע דאָס קאָנ-

אבער די „פרייהייט“ האָט די ריכטער צוגע- שטעלט די הויפט-אַמוניציע אין דיעזע קאמפּה- אַרונטערצודריקען די ארבייטער-קלאַסע. און ווי אויף להכעיס איז דער זעלבער פיערזעהנטער אַמענדמענט, וועלכער איז אָנגענומען געוואָרען צו פערהיטען א ווידער-האַנג פון די שוואַרצע שקלאַפֿעריי, געוואָרען דאָס געצייג צו פער- אייביגען די ארבייטער-שקלאַפֿעריי. די קאָנ- סטיטוציאָן, וועלכע איז פון דעם דרעד סקאָט ריכטערטהום פערטייטשט געוואָרען אלס די בע- שיצערין פון די שוואַרצע שקלאַפֿעריי, ווערט יעצט ערקלערט צו זיין די בעשיצערין פון די ארבייטער-שקלאַפֿעריי, אריינרעכענדיג שוין די ברומאלע און עקעלאַפּטע פאַרמען פון דער שקלאַפֿעריי, וואָס אפילו די קאפיטאַליסטישע לעגיסלאַטורען און עקזעקוטיוועס האָבען ער- קלערט פאַר אונבערעכטיגט און ניט נויטיג.

מיט א קורצער צייט צוריק האָט געטראָפֿען איינע פון די בעדייטענספאָלסטע ביישפיעלע, וואָס צייגען אָן, ווי אזוי די ריכטער פערזאנען די געזעצגעבונגען, וועלכע זיינען צו גונסטען פון די ארבייטער-קלאַסע, און וואָס צייגען, אז עס איז כמעט קיין מעגליכקייט ניטאָ פיר א רעהיגע ענטוויקלונג דורך ארבייטער-געזעצע אויף א נאַציאָנאַלען באַזיס, אזוי לאַנג ווי אונזערע יעצטיגע טהעאָריען פון קאָנ-סטיטוציאָנעלע פערטייטשונג וועלען ניט גרינדליך געענדערט ווערען. דאָס איז געווען, ווען דער זאָגנאנטער ריילוועי עמפלאַיערס ליעגליטע ביל, איז דורכ- געגאנגען אין קאָנגרעס אין 1906 און איז ער- קלערט געוואָרען פאַר אונקאנסטיטוציאָנעל אין די געריכטסהיזער. איינע פון די צרות פון די היגע ארבייטער, בעזאָגנערט פון די אייגענשאַפֿט ארבייטער אין דאָס וואָס זיי האָבען אַבסאָלוט קיין מיטעל ניט אין פאַל פון אַן עקסידענט. אונטער די אַלגעמיינע ענגלישע געזעצע, לויט ווי זיי ווערען אָנגענומען און פערטייטשט אין דיעזע לאַנד, איז דער ארבייטער-פראקטיש פריי פון אירגעדעם וועלכע פערזאנטוואָרטליכקייט פאַר די פערלעצונג פון זיינע ארבייטער, אפילו ווען אין דעם איז שולדיג די נאכלעסיגקייט אָדער אונפאַרזיכטיגקייט פון דעם בעל הבית. טעאָרעטיש איז דער ארבייטער-געבער פערפליכ- טעט צו געבן זיינע ארבייטער א זיכערען פלאַץ צו דער ארבייט, און אין פאַל ער טהוט עס ניט מוז ער אויסשטעהן דעם שאַדען פון זיינע אר- בייטער. אין דער פראקטיקע אָבער איז דער ארבייטער אַבסאָלוט הילפלאז אין דיעזע לאַנד, וועלכע איז אזוי פערהימט מיט דער צאָהל פון געטויטעטע און פערקריפֿעטע ארבייטער. דיעזע זאָגנערבאָרע אריינפֿיסטלען פון דער טהעאָריע אין דער פראקטיקע אריין ווערט אויפ- געטאָן פון אונזערע געריכטסהיזער מיט דער הילפע פון צוויי באַרבארישע און פערשימעלטע טהעאָריען, וועלכע דער טייוועל האָט אַ נאָמען געגעבן, „פעללאָ סוירווענט“ און „אסאָמפּשען אָו ריסק“ טהעאָריען. לויט די ערשטע, איז

האנדלונגען פון די-סויט. קינדער אין די צערט-ליסטע יאהרען, אָפּטמאָל ניט מער ווי 6 יאהר אלט, ווערען געצוואונגען ביי די מייזענדער און צעהנדליגע מייזענדער צו ארבייטען צו פופצעהן און זאָגאר אכטצעהן שטונדען אַ טאָג, אונטער די אבשיליכטע צושטענדע. דיוע, בעזאָנדערע אינסטיטוציאָן, די ווערטהע נאכפאלגערין פון דער נענערשקלאַפּעריי, בעשעפטיגט אונגעפעהר אַ מיליאָן קינדער. ווען דער „מאָראַלער געפיהל“ פון דער נאציאָן איז ענדליך „ערשיטערט“ גע-וואָרען (דורך די בעמיהונגען פון סאָציאליסטי-שע שרייבער, מערקט אייך) איז אַן אַנימאציאָן אָנגעפאנגען געוואָרען פאַר אַ נאציאָנאַלען געזעץ צו פערבאָטען קינדער-אַרבייט אין איהר ערגסטער פאָרמע ביי כּחורות פון די אינטער-סטייט קאָמערץ. דאָס איז געווען געציעלט הויפטזעכליך אויף די קינדער-אַרבייט אין די סויט, ווייל די אַרטיקלען צו וועלכע קינדער-אַרבייט ווערט אַם מייסטען געברויכט אין די סויט, ווערען עקספּאָרטירט אין אַנדערע שטאַט-טען און לענדער. עס איז נאטירליך נוצלאָז צו אפּעלירען צו די לעגיסלאטורען פון די סויט-שטאַטען זעלבסט. אין די אַרגומענטען, וועלכע זיינען געבראַכט געוואָרען אין דיוער אַנימאציאָן, ווערט צוגעגעבען פון יעדען, אַז די צושטענדע גענען וועלכע זיי זיינען אָנגענוערט, זיינען סקאַנדאַלעז און אַ נאציאָנאַלע שאַנדע און, אַז אַ מיטעל דערצו מוז שטאַרק געפאָרדערט ווערען. פון דעםטוועגען איז דערווייל נאָך גאָר ניט גע-טאָן געוואָרען, און עס זעהט זיך ניט קיין אויס-זיכט אַז עטוואָס זאָל געטאָן ווערען אין דער נאָהענטער צוקונפט. די אורזאכע דערפון איז, וואָס די עגנער פון אזא געזעץ בעהויפטען, אַז עס וועט שטערנען די רעכטע פון די סויט-שטאַט-טען זיך זעלבסט צו דעווערען, עס וועט שטערנען די זעלבסט-דעווערונג, א. ז. וו., א. ז. וו. בקיצור, עס וועט זיין „אונקאָנסטיטוציאָנאַל“, ווייל עס קומט ניט „שטרענג“ אונטער די אינטערסטייט קאָמערץ פאָרדערונגען פון דער קאָנסטיטוציאָן. און מען מוז צוגעבען, אַז אויב די קאָנסטיטוציאָן זאָל טאקע ווערען „שטרענג“ אויסגעטייטשט, וועט אזא געזעץ, גראדע ווי אַנדערע געזעצע, וועלכע פרובירען צו פערבעסערען די לאַגע, וואָס איז געשאפּען געוואָרען פון די מאָדערנע אינ-דוסטריעלע ענטוויקלונג זיין „אונקאָנ-סטיטוציאָנאַל“. ווייל ווען די קאָנסטיטוציאָן איז אָנגענומען געוואָרען, האָט מען פון זיי נאטירליך ניט געטראכט, און פאָלגליך וועגען זיי זיך ניט פאָרבּערייטעט.

אבער ניט נור די נאציאָנאַלע געזעצעבונג אליין איז מאכטלאָז אום איינצופיהרען אַ פאָלי-טיק פון ווירקזאמע געזעצע. די פערשידענע שטאַטען זיינען גראדע אזוי מאכטלאָז. לויט אונזערע יעצטיגע טעהאַרען פון קאָנסטיטוציאָ-נעלע פערטייטשונג קענען זיי ניט דורכפיהרען

דאַלעזע צושטענדע אין בעזאָג צו די אייזענבאָהן-אַרבייטער.

מען האָט בעהויפטעט, אַז אונטער אונזער יעצטיגער נאציאָנאַלער קאָנסטיטוציאָן, לויט ווי זי איז אימער פערטייטשט געוואָרען, האָט דער נאציאָנאַלער קאָנגרעס קיין רעכט ניט צו מאכען געזעצע איבער באהען אים אלגעמיין. אַ הויז דעם איז עס אַן אבסאָלוצע אונגעליכקייט צו פּוועל'ן ביי יעדען בעזונדערען שטאַט אָנצונעה-מען אזא געזעץ. די נאציאָנאַלע קאָנסטיטוציאָן ניט פון דעםטוועגען דעם קאָנגרעס דייטליך דאָס רעכט צו שאפּען געזעצע אין אלע אַנגעלעגענ-הייטען וואָס אנבעטרעפט דעם האַנדעל צווישען די שטאַטען, און מיט פרעמדע לענדער. אזוי ווי די מייסטע גרויסע באהען לויפּען דורך מעהרערע שטאַטען און זיינען דאָרום פּעראני-טערסירט אין דעם אינטערסטייט קאָמערץ, האָט מען גערעכט אַז מען זאָל דורכפיהרען אַ געזעץ, וועלכער זאָל זיך בעציהען וועניגסטענס צו דיוע ליניעס. עס איז קיין צווייפלע ניט, אַז דער קאָנגרעס האָט דאָס רעכט צו שאפּען געזעצע איבער דיוע באהען, און טאקע נור דורך דיוער מאכט האָט דער קאָנגרעס דורכגעפיהרט אזא וועלכע-ברייטהען געזעץ-פאָרשלאָג וועגען די אייזענבאָהן-אַרבייטער.

נאָך אַן אַנימאציאָן פון פיעלע יאהרען איז דער רייכוועי יוניאָן ענדליך געלונגען צו פּוועל'ן, אַז אַ ביל זאָל אָנגענומען ווערען, וועלכער וואָלט געקענט עפעס פערבעסערן איהר צושטאַנד. דיוער ביל, וועלכער איז בעקאנט אלס „דריי רייכוועי עמפּלאָיערס לאַיבערייטי עקט“ איז אַן און פיר זיך אַ גאַנץ מילדע זאָך, אָבער וועניג-סטענס איז דאָס געווען אַ שריט אויפ'ן ריכטיגען וועג. נור אזוי שנעל ווי דער ביל איז דורכ-געגאנגען, האָבען די קאָמפּאַניעס אפּעלירט צו געריכטיגערען, און איז ערקלערט געוואָר-ען אונקאָנסטיטוציאָנאַל דורך די פּעדעראַלע ריכטער אויף דעם גרונד, אַז די פּעדעראַלעס צווישען די באהען-קאָמפּאַניעס, וועלכע זיינען בעשעפטיגט אין דעם אינטער-שטאַטען קאָ-מערץ, און זייערע ארבייטער, קענען ניט גערע-כענט ווערען אלס אינטערשטאַטען-קאָמערץ זעלבסט, און אזוי ווי די קאָנסטיטוציאָן דאַרף שטרענג פערטייטשט ווערען וועניגסטענס געגען דער ארבייטער-קלאַסע, האָט דער קאָנגרעס קיין רעכט ניט צו מאכען אזא געזעץ.

נאָך אַ ביישפּיעל איז די אַנימאציאָן פאַר אַ נאציאָנאַלע קינדער-אַרבייט געזעץ. די לאַגע פון די קינדער-אַרבייט אין דיוען לאַנד איז וואהרשיינליך ערגער ווי אין אירגענד וועלכען אַנדערען ציוויליזירטער לאַנד, און אין די סויט-שטאַטען איז זי ערגער ווי אויף דער גאַנצער וועלט. די לעצטע אונדערקונגען פון דער לאַגע אין דער סויט האָט אויפגעדיהרט אונזער „מאָ-ראַלע געפיהל“, וועלכער ווערט ניט אזוי לייכט ערשיטערט אין אלגעמיין און ספּעציעל איבער די

געבליכטע בעגרינדונג, אז ער שטערט די פריי-הייט און דעם אייגענטום, און אז ער איז „קלאסען-געזעצעבונג“, וועלכע וואלט מאכען אן אונטערשייד צווישען פרויען, וואס ארבייטען אין די פאבריקען און די פרויען וואס ארבייטען ביי זיך אין דער היים. דער געלערנטער ריכטער וויל האבען, אז אזוי ווי אייניגע פרויען קענען ארבייטען אין זייערע קיכען מעהר ווי זעכצען שטונדען א וואך, און נאך שפעטער ווי ביז 9 אהר אבערס, הייסט עס א שטערונג צו דער גלייכהייט פאר'ן געזעץ פון אלע פערזאנען, און אז דאס הייסט „קלאסען-לעגיסלאציע“ ווי באלד מען זאל די פרויען וואס ארבייטען אין די פאבריקען ניט ערלויבען צו געניסען די זעלבע פרווילעגיען...

אזעלכע ביישפיעלע פון דעם וואס עס ווערט דא בעטראכט פאר איין אורזאכע אדער פאר אן אנדערע, פאר „אונקאנסטיטוציאנעל“, קענען דא געבראכט ווערען פונקט אזוי פיעל, ווי פיעל „ארבייטער געזעצע“ זיינען אָנגענומען געוואָרען. אבער לויט אונזער ערפאָהרונג קען מען מיט זיכערהייט זאָגען, ווי די לעזער וועלען דאָס לייכט אַרויסזעהן פון די געבראכטע ביישפיעלע, אז קיין וואָהרע „ארבייטער“-לעגיסלאציע, שטאַטליכע אָדער נאַציאָנאַלע, איז ניט ערלויבט פון אונזער אָנסטיטוציאָן ווי זי ווערט יעצט געטייטשט. קיינעם וואָלט זיך שוין ניט גע-הלו'ט, צ. ב. פון אַן אַלגעמיינעם געזעץ, נאָך דעם ווי דער העכסטער געריכט אין לאַנד האָט ערקלערט דעם מילדען, רהיגען בעקער-געזעץ פון ניו יאָרק פאַר אונקאנסטיטוציאָנעל. אין דיעזע הינזיכט איז כדאי צו בעמערקען, אז די יעניגע, וועלכע האָבען געהאַלטען דיעזען געזעץ פאַר אונקאנסטיטוציאָנעל האָבען ניט בעגרינדעט זייער בעהויפטונג אויף דער ברייטער טהעאָריע, אז דער שטאַט האָט דאָס רעכט צו רעגולירען די שטונדען פון אַרבייט, ווען דאָס פאַלק האַלט עס פאַר ראַטהאַזעס צו טהון... אין דיעזע לאַנד וואו דאָס פאַלק „האַט געשייט אויפגעשטעלט א צוים אויף זיין ווילען“, לויט נאָך אונזערע גרויסע קאָנסטיטוציאָנעלע אויטאָריטעטען, ווערען אזעל-כע אַרגומענטען בעטראכט אלס רעוואָלוציאָנער... האָט מען אַלזאָ איינשטימיג פערשטאַנען, אז אַן אַלגעמיינע געזעץ, וואָס זאָל רעגולירען די שטונדען פון אַרבייט וועט הייסען אונקאנסטי-טוציאָנעל. מען האָט אָבער געדענקט, אז אַ בעקעריי-געזעץ וועט דורכגעהן איבער די אויסערגעווענהייכע צושטענדע וואָס עקזיסטיר-ען אין די בעקערייען אין די גרויסע שטעט, אין בעזונד צו געזונדהייט, וועלכעס האָט דיעזען טרייד געבראכט אונטער דעם זאָנגענאַמען „פאַליס-געזעץ“ פון שטאַט. דער סופרים קאָרט אָבער האָט איינגעזעהן, אז ווען דאָס זאָרגען פאַר'ן אַרבייטערס געזונד זאָל זיין גענוג אום צו מאַכען אַן אויסנאָמע אין דעם „קאנסטיטוציאָ-נעלען“ רעגעל פון ניט שטערען קאפיטאַל, וועט

אזעלכע געזעצע, וועלכע זאָלען אונטערשטיצען די יעניגע פאַרדערונגען און בעשיצען די יעניגע רעכטע, וואָס די מאַיאָריטעט פון פאַלק האָט שוין בעווייליגט דעם אַרבייטער. ווען די נאַציאָנאַלע געזעצעבונג, דער איינציגער סאָרט וואָס איז אין אַמט'ן ווירקזאַם און פראַקטיש, איז אונטעג-ליך, ווענדען זיך די אַרבייטער נאַטירליך צו די אינדיוידועלע שטאַטען. אין אייניגע שטאַט-טען, וואו די אַרבייטער-בעוועגונג איז שטאַרק, איז זיי געלונגען צו צווינגען די לעגיסלאטורען און די עקזעקוטיווען זיי נאָכצוגעבען אייניגע פון זייערע פאַרדערונגען, אבער די געריכטהייזער האָבען כמעט אימער ערקלערט אזעלכע געזעצע געגען די פערעראַלע אָדער די שטאַטען-קאָנ-סטיטוציאָנען, אָדער געגען ביידע. אָט זיינען אייניגע ביישפיעלע:

א געזעץ, וועלכער איז דורכגעפיהרט גע-וואָרען אין שטאַט ניו יאָרק וואָס רעגולירט די שטונדען פון אַרבייט אין די בעקערייען אין די גרויסע שטעט, איז ערקלערט געוואָרען אונ-קאנסטיטוציאָנעל אויפ'ן גרונד וואָס דער שטאַט האָט קיין רעכט ניט זיך אַריינצומישען אין אַ פּריוואַט-געשעפט, ווייל אזא אַריינמישען זיך איז געגען דעם פיערעהנטען אַמענדמענט צו די פערעראַלע קאנסטיטוציאָן, ווייל עס רויבט פון די בעקעריי בעלי בתים זייער אייגענטום „אָהן א געהעריגען פראָצעס פון געזעץ“. א געזעץ פון שטאַט ניו יאָרק, וועלכער פאַרדערט אז די מוניציפאַליטעטען זאָלען איינפיהרען, אז די קאנטראַקטאַרען זאָלען אין אלע קאנטראַקטען אויף שטאַט-אַרבייט צאָהלען די „געווענהייכע איינגעפיהרטע וויירדזשעס“, און זאָלען זייערע אַרבייטער ניט לאָזען אַרבייטען מעהר ווי אכט שטונדען אַ טאָג, איז ערקלערט געוואָרען אונ-קאנסטיטוציאָנעל אויף דעם זעלבען גרונד. אין דיעזע פאַל האָט דאָס געריכט געדענקט, אז די קאנטראַקטאַרען מעגען ניט צאָהלען די „בעשטע-הענדע וויירדזשעס“, אַבוואָהל אין די קאנטראַקט-טען, וועלכע זיי האָבען געמאַכט מיט די שטעט, האָבען זיי זיך ספּעציעל בעדונ-גען דאָס צו טהון, און האָבען פון דער שטאַט געקריגען אַ קאנטראַקט-פרייז, וועלכער האָט שוין געדעקט אזעלכע וויירדזשעס. אנדערש געזאָגט, די קאנטראַקטאַרען איז ערלויבט צו טרעטען מיט די פיס זייערע אייגענע קאנטראַקט מיט דער שטאַט, אוועקשארען אָן אַ זייט דעם געזעץ פון ניו יאָרק סמיט און דערצו נאָך אַרומטערלאָזען אין פאַקט דעם עקסטרע פרייז, וועלכער איז זיי געגעבען געוואָרען אום צו צאָהלען די „בעשטע-הענדע וויירדזשעס“. א געזעץ פון שטאַט ניו יאָרק, וועלכער איז אָנגענומען געוואָרען אום צו בערגענצען די אַרבייט-שטונדען פון פרויען אין די פאַבריקען אויף זעכציג שטונדען אַ וואָך, און ניט צו ערלויבען די בעשעפטיגונג פון פרויען נאָך 9 אהר אבערס, איז ניט קאנג צוריק ער-קלערט געוואָרען אונקאנסטיטוציאָנעל אויף די

שפעטער זעהן וואָס זיינען אויפן די אינטער-רעסען פון דער דעמאקראטישער פארטיי, אָבער פריהער וועלען מיר געבען אייניגע אילוסטראציעס, וועלכע צייגען, אז די שטאַטטען-דעכטע, שטרענגע-פארטייטשונג טראדיציאָן ווערט נאָך שטאַרק אויפגעהאלטען ביים לעבען אין דער דע-מאקראטישער פארטיי.

דעם 12טען דעצעמבער, 1906, האָט עליז רוט, דער ערשטער מיניסטער אין פרעזידענט רוזוועלט'ס קאבינעט, געהאלטען א רעדע, וועלכע האָט געזאָלט בערעכטיגען די „ראדיקאלע“ פאָליטיק פון רוזוועלט'ס אדמיניסטראציאָן, וועלכע האָט זיך אויסגערייט אין דעם „ריזליזם“ דייט רעגולירשאַן אַקט“ און אנדערע אזעלכע גע-זעצ. אין דער מיט פון זיין רעדע האָט ער געמאכט די פאָלגנדע גאנץ ריכטיגע בע-מערקונג:

„מען קען דייטליך זעהן, אז דאָס פאָלק פון דיווען לאַנד קומט צו דעם בעשלוס, אז אין געוויסע וויכטיגע הינזיכטען זיינען שוין די לאַ-קאלע געזעצע אין די בעזונדערע שטאַטטען נישט מעהר געניגנד פאר די נויטיגע און גערעכטע קאנטראָלע איבער די געשעפטען און טעהעטיג-קייט, וואָס נעמט אריין אלע שטאַטטען, אָב-וואָהל א מאָל האָבען דיווע געזעצע זיך געפאסט פאר א ריכטיגע און גערעכטע רעגולירונג און קאנטראָלע פאר די געשעפטען און די טעהעטיג-קייטען וואָס האָבען זיך איינגעפאנגען אי גע-ענדיגט אין די גרענצען פון יעדען שטאַטט בע-זונדער; און דיווע מאכט פון רעגולאציאָן און קאנטראָלע געהט זיך ביסלעכווייז אריבער אין די הענט פון דער נאציאָנאלער רעגירונג.“

זיך בעזונדענדיג א מאָל מיט איהר מאכט ארויפצולעגען שטייערען, און א מאָל מיט איהר מאכט צו רעגולירען די קאמערצן צווישן די שטאַטטען, נעמט די נאציאָנאלע רעגירונג אויף זיך אויפגעפליכטען, וועלכע די איינצעלנע שטאַטטען קענען אונטער די גענערעטע אומ-שטענדען שוין מעהר נישט ערפילען ווי געהעריג איז. דער פּעדעראלער אנט-טראַסט געזעץ, דער אנט-טראַסטיזם געזעץ, די ריזליזם-דייט גע-זעץ, דער פליישיינספּעקציאָן געזעץ, דער אַלע-אמארגארין געזעץ, דער פּורפּור געזעץ זיינען ביישפיעלע פון דעם צוועק, וואָס דאָס פאָלק פון די פּעראייניגטע שטאַטטען האָט אום דורכ-צופיהרען מיט דער פערמיטלונג פון די נאציאָ-נאלע רעגירונג אויפגעזאכט, וואָס די איינ-צעלנע שטאַטטען-רעגירונגען האָבען עס א מאָל גאנץ גוט געטאן, אָבער יעצט שוין נישט...”

„דאָס איז נאָך נישט אַלעס. דער פּראָצעס, וועלכער וועבט צוזאַמען דאָס לעבען און טעה-טיגקייט פון דעם פאָלק אין יעדער אבטיילונג פון אונזער לאַנד מיט דעם פאָלק פון יעדער אַב-טעל פון דער אבטיילונג געהט אָן און וועט אָנגעהן מיט נאָך מעהר קראפט און ווירקונג. מיר געהען פאָרווערטס אין אַן ענטוויקלונג פון האַנדלע און

דאָס אוועקשטעלען א געפעהרליכען ביישפיעל, און ער האָט דאָרום ערשטיקט יעדען פּערזאָן פון סאָציאַלע לעניסלאַציאָן. מען ברויכט זעהר וועניג דעקונגס-קראפט צו טרעפּען, וואָס וואָלט פאסירט, ווען אַן אלגעמיינער אַרבייטער פּערזאָן-כערונגס-געזעץ אָדער א פּענסיאָן-געזעץ פאר אַלטע לייטע זאָל קומען פאר אונזערע געריכט-הייזער וועהרענד עס הערשט אַנווער יעצטיגע טייטשונג פון דער קאָנסטיטוציאָן.“

אונטער דיווע צושטענדע איז עס נאָך מעהר ווי נוצלאָז פאר די אַרבייטער פון דיווען לאַנד צו קעמפּפּען פאר אַרבייטער-געזעצע נישט קעמפּ-פּענדיג דייטליך, אָפּען און שטייף פאר א נייע טעהאַרע פון קאָנסטיטוציאָנעלע פּערטייטשונג. עס איז א פּשוט'ער אונזין צו פּערלאַנגען פון די אַלטע פארטייען, אז די מענער וועלכע זיי שיקען אין קאָנגרעס און אין די שטאַטט-לעגיסלאַטורען זאָלען דורכפיהרען אזעלכע געזעצע און זיי זאָלען אַריינזעצען מענער אין די עקזעקוטיווע זיי אויס-צופיהרען, נישט פאָרדערנדיג דערביי פון דיווע פארטייען, אז זיי זאָלען אוועקזעצען אויף די געריכטס-שטעהלען אזעלכע ריכטער וועלכע, לויט זייערע קאָנסטיטוציאָנעלע פרינציפּען, האַלטען דיווע געזעצע פאר קאָנסטיטוציאָנעל. ווי עס האַלט יעצט אָן, ערלויבט די אַגיסטאציאָן פאר אַרבייטער-געזעצע אייניגע געשייטע דעמאָנאָגען צו פיגורירען אַלס „אַרבייטער פריינדע“, שטיי-מענדיג אָדער אַרבייטענדיג פאר אַרבייטער-געזעצע, וועלכע זיי וואָלטען די ערשטע בע-קעמפּפּט, ווען זיי זאָלען נישט האָפּען, אז די געריכטס-הייזער וועלען זיי ערקלערען פאר אונז קאָנסטיטוציאָנעל.

מיט אנדערע ווערטער: די אַרגאָניזירטע אַרבייטער פון דיווען לאַנד מוזען אויפהערען צו קעמפּפּען פאר „אַרבייטער געזעצע“, ווי זיי האָבען דאָס געטאָן ביז יעצט, און מוזען פיהרען א סיסטעמאטישע, גוט-בעשטימטע „עריזאָנונג“ אַרבייט, אום צו שאַפּען א שטאַרקע עפּענטליכע מיינונג צום אלעם ערשט צווישען די אַרבייטער זעלבסט, צו גונסטען פון אַן אַרבייטער אַנשווי-אונג אויף דעם שטאַטט און זיינע פונקציאָנען, צו גונסטען פון ברייטע אַרבייטער-פאָליטיק.

אין דיווען קאמפּפּ פאר א מאָדערנע אַנשוויאונג אויפ'ן שטאַטט, אויף מאָדערנע אַר-בייטער פאָליטיק אין שטאַטט, וועלכער וואָלט געמאכט, אז די אַרבייטער-געזעצע זאָלען זיין „קאָנסטיטוציאָנעל“, האָט די אַרבייטער-קלאַסע קיין גרעסערען פינד נישט ווי די דעמאקראטישע פארטיי מיט איהרע רעאקציאָנערע טראדיציאָ-נעלע אידעאָלאָגיע, וועלכע ווערט אויפגעהאל-טען פון די יעצטיגע רעאקציאָנערע אינטערעסען. די דעמאקראטישע פארטיי איז דורך איהר טראדיציאָנעלע אידעאָלאָגיע און איהרע יע-טיגע אינטערעסען דער נאטירליכער פינד נישט נור פון סאָציאַליזם, נור פון יעדע ברייטע פאָ-ליטיק פון סאָציאַלע רעפּאָרם. מיר וועלען

און דארף דורך דער נאציאנאלער רעגירונג, אויב ער קען עס ניט קריגען דורך די שטאטטען רעגירונגען. גאָלד-באַנג און פריזילוויריטס, קאנסערוואטאָרס און „ראדיקאלען“, דאָס „פּאַלק“ פון דער ווע-ט, און דער „שונא“ פון דער איסט — אַלע האָבען געפונען א געמיינ-שאפטליכען פיינד אין די דראַהענדע מאָדערנע געזעצגעבונג און א געמיינשאפטליכע געפאהר אין דער געפאהר פאר די אלטע אָבעגעלעכטע טעאָריען פון קאנסטיטוציאנעלע פערטייטשונג. אין דיזער הינזיכט איז כדאי צו בעמער-קען, אז די זאָגענאנטע „ראדיקאלע“ זיינען פּעלייכט געווען די הייסטע אין זייערע פּראָ-טעסטען געגען די געדראַהעטע אטאקע פון פּאַלק אויף די הייליגע שטאטטען רעכטע; און אז אָגוסטוס טהאָמאס, דער אָראטאָר, וועלכען מר. ברייענס פריינד האָט אויסגעקליבען צו האַל-טען די בעגרייפונגס-רעדע צו דעם גרויסען שטאטטסמאַן, ביי דעם עמפּפאַנג, וואָס מען האָט איהם געגעבען ביי זיין צוריק קעהרען זיך פון זיין ריזע נאָך אויסלאַנד, איז געווען דער ערשטער אנגעזעהענער מאן אין דער דעמאָ-קראטישער פּאַרטיי, וואָס האָט עפּענטליך אויס-געדריקט דער פּאַרטיי'ס האַט צו די געפעהרלי-כע און רעוואָלוציאנערע טעאָריען פון מר. רוט'ס רעדע.

מר. רוט'ס רעדע האָט געפיהרט צו א וויכ-טיגער רעבאטע אין דעם „רידער מענעזין“ צווי-שען מר. ברייענען און סענאטאָר בעווערידזש פון אינדיאנא, איינער פון די רוזוועלט ראדיקא-לען אין דער דעמאָקראטישער פּאַרטיי. דיזע רעבאטע איז אינטערעסאנט דערמיט, וואָס זיי שטעלט אונז צו נאָך מעהר בעווייזט אויף זיי ווייט די דעמאָקראטישע „ראדיקאלע“ זיינען צוגעקלעפט צו די פערשימעלטע טראדיציאנען פון זייער פּאַרטיי, און אונטערשטרייכט דעם אונטערשייד צווישען יענע ראדיקאלען און די „ראדיקאלען“ פון דער רעפובליקאנישער פּאַר-טיי. מר. ברייענען שטעלט זיך אוועק פּעסט אויף די לעהרען פון שטאטטען-רעכטע, און אָבואָהל ער ערקלערט זיך אין סימפּאטיע מיט אייניגע רעפּאָרט געזעצע, פאר וועלכע די „ראדיקאלע“ רעפובליקאנער קעמפּפּען, דענקט ער פון דעסט-וועגען, אז יעדע נויטיגע רעפּאָרטע זאָל דורכגע-פיהרט ווערען דורך אן אמענדמענט און דער קאנסטיטוציאַן אין יעדען ספּעציפישען פאַל, ד. ה., ער האַלט ניט פון איין ברייטען אמענד-מענט צו דער קאנסטיטוציאַן, וועלכע דעקט מיט זיך צו דאָס גאנצע פּעלד פון סאָציאַלע געזעצ-געבונג, זאָנדרן ער זאָגט, אז זאָל נור א גע-וויסער געזעץ ווערט נויטווענדיג, ווען מען מאַכט אן אמענדמענט צו דער קאנסטיטוציאַן, וועלכער זאָל ערלויבען איהם אָנצונעמען. אָבער ווי בעוואוסט, קען די פּעדעראלע קאנסטיטוציאַן אין דער ווירקליכקייט ניט אמענדירט ווערען. זי איז, זייט איהר ענדליכער אָננעמונג, איין מאָל

סאָציאַלען לעבען, וועלכע פיהרט צום אָפּמעקען פון די שטאטטען-ליניען און צום פערקלענערען פון די שטאטטען מאַכט אין פערגלייך מיט דער נאציאנאלער מאַכט; די פערהעלטניסע פון האַנד-לע, וועלכע די רעגירונג קאנטראָלירט און וועלכע איינצעלנע שטאטטען קאנטראָלירען, זייט נען אזוי ענג פערבונדען און די פאנאנדערריי-כונג פון די ביידע איז אזוי אונפראקטיש, דאָס עס איז קלאָר, אז די טענדענץ פיהרט ווירקליך צו דער קאנטראָלע פון דער נאציאנאלער רעגיר-ונג איבער ביידע. נייע פּראָיעקטען פון נאציאנאלער קאנטראָלע ווערען דיסקוטירט; קאָנ-טראָלע איבער אינשורענס, געמיינשאפטליכע געזעצגעבע, קינדערארבייט געזעצע און פיעלע אנדערע אַזעלכע ווערען פּאַרגעשלאָגען, וועלכע זיינען פריהער געווען אין גאנצען איבערגעלאָז-זען דעם בעזונדערען שטאטט.

און דער מיניסטער האָט געשלאָסען מיט די ווערטער: עס קען זיין, אז אין געוויסע פעללע קען אזא קאנטראָלע בעסער אויסגעפיהרט ווערען דורך די רעגירונגען פון די שטאטטען, אָבער דאָס פּאַלק מוזעט מווען קריגען די קאָנ-טראָלע, וואָס עס ברויכט פון די שטאטטען אָדער פון דער נאציאנאלער רעגירונג. און אויב די שטאטטען וועלען פערפעהלען איהר אין דער פאסענדסטער ווייזע דאָס איבערצוגעבען, וועט מען פריהער אָדער שפעטער געפינען אַזעלכע פערטייטשונגען פון דער קאנסטי-טוציאַן, וועלכע וועלען איבערגעבען די מאַכט אַהין, וואו זיי וועט אויסגעאיכט ווע-רען — צו דער נאציאנאלער רעגירונג.

דיזע זעהר שטאטטסמאנישע, און פון דעם מאָדערנעם שטאַנדפונקט, זעהר דעמאָקראטישע ערקלעהרונג, האָט ארויסגערופען אזא געוואלד פון בראַטעסטען פון דער דעמאָקראטישער פּאַרטיי, וועלכער וואָלט אונז זעהר געוואונ-דערט, ווען מיר זאָלען האָבען פּערגעשען, אז די דעמאָקראטישע פּאַרטיי זייגט נאָך אַלץ די מילך פון דער פּאַליטישער חכמה וואָס עס ענטהאַל-טען אין זיך טהאָמאס דזשעפּערסאָן'ס רעגיר-ונגס פּאַרשריפטען פון אָנפאַנג פון דער פראנ-צויזישער רעוואָלוציאַן. געדענקענדיג דעם פאַקט, אז די דעמאָקראטישע פּאַרטיי, אין איהר אידעאָלאָגיע, איבערשטייגט ריף ווען ווינקלען, ווערט שוין דער געוואלד גאנץ פערשטענדליך. און ווען עס ווערט פערשטענדליך, ווערט עס זעהר בעדייטונגספאַל: די דעמאָקראטישע פּאַר-טיי איז אויף דיזען פונקט געוואָרען פּעראייניגט צום ערשטען מאָל זייט קליוועלענד'ס צווייטע לעקשען מיט אַ יאָהר 16 צוריק. די צוריסענע דעמאָקראטישע פּאַרטיי, אַ וואהרער בל פון לשונות זייט די ערשטע נאָמינאציאָן פון בריי-ענען אין 1896, האָט פּלוצלונג געפונען א גע-מיינשאפטליכע שפראך אום אויסצודריקען איהר פּעראכטונג צום געדאַנק, אז „פריהער אָדער שפעטער וועלען געפונען ווערען פארטייטשונג-גען“ אום צו געבען דעם פּאַלק, וואָס ער ברויכט

ציהען אויף אלע נייע פעללע, וואָס אינזער שנעלע עקאָנאָמישע עוואָלוציאָן ברענגט טעגליך אַרויס.

מר. ברייענס מיינונג איבער דער קאָנסטיטוציאָנאָליטעט פון די קינדער־ארכיטעט געזעצ, וועלכער איז פאָרגעשלאָגען פון סענאטאָר בע־ווערידזש (דאָ בעט זיך אַן אינטערעסאַנטע פראגע: אזוי ווי מר. ברייען גלויבט, אז אזא געזעץ איז יא קאָנסטיטוציאָנעל, ווארום־זייער איז דאָס אי נים איהם, אי נים קיין אנדערען „ראדיקאלען“ דעמאקראט נים איינגעפאלען פאָרצושלאָגען (?) ברענגט אַרויס נאָך איין אונגערעכטיגקייט פון אונזער „קאָנסטיטוציאָנאָליטעט“ פלאַנטער. עס קומט אויס, אז ווי באלד נור א נייער געזעץ ווערט פאָרגעשלאָגען און דער אונפערמיטליכער געשייט פון „אונקאָנסטיטוציאָנעל“ ווערט אויפגעהויבען, וואָלט געווען די בעסטע זאך, אז די געזעצעבער, וועלכע זיינען צו גונסטען פון דיזען געזעץ, זאָלען איהם דורכ־פיהרען און איבערלאָזען פאַר די ריכטער צו ענטשיידען. איבער זיין קאָנסטיטוציאָנאָליטעט, אויב זיי מוזען שוין סיי ווי סיי ענטשיידען. אונזער טהאטזעכליכע פראקטיקע צייגט זיך אַרויס גאַנץ אנדערש. עס איז שוין אזוי דער שטייגער, אז די האנדלונג פון די ריכטער מוז פאָרויסגעזעהען ווערען פון די געזעצעבער און זיי מוזען זיך סטארעווען נים דורכצופיהרען אזעלכע געזעצע, וועלכע וועלען מוזען שפּעטער פון די ריכטער ערקלערט ווערען פאַר אונקאָנסטיטוציאָנעל. דער רעזולטאַט פון דעם איז דאָס, אז די גענער פון די נויטיגסטע רעפאָרמען, וועלכע וואָלטען קיינמאָל נים געוואגט אָפּען אַרויסצוטריטען און פערמיטירען די אלטע אונגערעכטיגקייטען, פיהרען אָן זייער שערליכע אַגיטאַציען געגען רעפאָרם פאָרשלאגע, בעהאַל־טענדיג זיך אונטער דעם געאכטעטען מאַנטעל פון „קאָנסטיטוציאָנאָליטעט“. ווייטער, די גע־זעצעבער, וועלכע וואָלטען מורא געהאַט פאַר דער שטראפע פון זייערע וועהלער, וואָלט נים געוואגט צו שטימען פאַר דעם אָנהאַלטען פון אלטע און בעוואַזטע אונגערעכטיגקייטען, אָבער אויף אזאָן אופן וואָגען זיי צו געהן געגען די ווישע פון פאַלקס, בעהויפטענדיג, אז דעם פאַלקס געפאָדערטע געזעצע וואָלטען נאָכ'ן איינפיהרען סיי ווי סיי ערקלעהרעט געוואָרען פון די ריכטער פאַר אונקאָנסטיטוציאָנעל. די פאַלגען פון דיזער אַנאַרכיע זיינען אונבעשרייב־ליך און קיינער ווייסט נים ווער איז דער שול־דיגער, ווער עס איז פעראַנטוואָרטליך פאַר די פאַרטזעצונג פון דיזע אונגערעכטיגקייטען. צ. ב., קיינער קען נים וויסען ווער עס איז שולדיג אין דעם, וואָס דער זעהר נויטיגער געזעץ איבער קינדער־ארכיטעט געהט נים דורך: צי די קאָנסטיטוציאָן, צי די „עהרליכע דעמאקראטיע“, וועלכע דענקען, אז די קאָנסטיטוציאָן ערלויבט עס נים, אָבוואָהל זי ערלויבט עס יא, אָדער די

אין א וויכטיגער אנגעלעגענהייט אמענדירט געוואָרען, און דאָס איינע מאָל איז געווען דער ברודער־קריגע. דאָרום איז מר. ברייען'ס בעהויפ־טונג, אז די קאָנסטיטוציאָן ברויכט אמענדירט צו ווערען, אום דורכצופיהרען געוויסע רעפאָרם־געזעצע, אין בעסטען פאַל, נור א פרומער וואונש, וועלכער ער און אויך יעדער איינציגער ווייסט איז אַכסאָלט נים דורכפיהרבאַר. עס איז פון דעסטוועגען אינטערעסאַנט צו בעמערקען, אז צווישען די ספעציפישע אמענדמענטס, וואָס ער שטעלט אַרויס, איז ניטאָ איינע, וועלכער זאָל ערלויבען נאַציאָנאַלע געזעצעבונג צום דע־גולירען די ארכיטעט שטונדען אָדער א נאַציאָנאַל־לען עמפלאָיערס פעראַנטוואָרטליכקייט געזעץ, אָדער א נאַציאָנאַלען ארכיטעטס אינשורענס געזעץ, אָדער אן אנדער מין געזעץ פון די זעהר נויטיגע סאַציאַלע רעפאָרמען. ניו, קיין איינע ציגע פון דיזע זאכען אינטערעסירען נים אונגער גרויסען ראדיקאלען פיהרער. דאָס איינע ציגע, וואָס אינטערעסירט איהם בעאָנדערט און וועלכעס ער זוכט דורכצופיהרען מיט אן אמענדמענט צו דער קאָנסטיטוציאָן, איז די שטייער־רעפאָרם פון אן אינקאָם טעקס!

אויף סענאטאָר בעווערידזש'ס ארגומענט, אז די שטאַטסערעכטע לעהרע שטערט אויף יעדען שריט צו מאכען אן ענדע פון דער שרעק־ליכער קללה פון קינדער־ארכיטעט אין דער סוויט, ענטפערט מר. ברייען מיט א האלבען מויל, אז נאָך זיין פערזענליכער מיינונג קען מען מיט דיזער אונגערעכטיגקייט האנדלען אזוי, אז מען זאָל נים בעלידיגען די קאָנסטיטוציאָן. ער איז פון דעסטוועגען געוואונגען צוצוגעבען, אז די יעניגע, וועלכע פראָפּיטירען פון קינדער־ארכיטעט, בעהאַלטען זיך אונטער דער לעהרע פון שטאַט־טען רעכטע, אלס זייער הויפט־בעשיצונג, און ווייטער אז פיעלע נים פעראינטערעסירטע דע־מאקראטען גלויבען ערנסט, אז קינדער־ארכיטעט געזעצעבונג איז קאָנגרעס איז אונקאָנסטיטוציאָנעל, און דאָרום זיינען זיי געגען דעם. ער דענקט, אז יענע דעמאקראטען זיינען נים גע־רעכט, אָבער, גראדע זיינען זיי גערעכט, און מר. ברייען איז אונגערעכט, ווי עס איז שוין בע־שטעטיגט געוואָרען פיעל מאָל דורך געריכטליכע בעשליסע: וויבאלד נור די „שטאַטסערעכטע“ ווערט דורכגעלאָזען און א הארטע און שטארקע „שטרענג־פערטייטשונג“ ווערט אָנגענומען, קען כמעט קיין איינציגער פאָרשלאַג פון סאַציאַלער רעפאָרמע זיך ערפאַנגרייך נים דורכשלאָגען קיין וועג דורך די קאָנסטיטוציאָנאָליטעט. די איינע ציגע, רפואה, אזוי לאנג, ווי אונזערע ריכטער מוזען נאָך ענטשיידען איבער די געזעצעבונג, ליעגט אין דעם אָנגעהמען אָפּען און אויסגע־שפראַכען פון א ברייטען רעזעל פון קאָנסטיטוציאָנעלער פערטייטשונג, ברייט גענוג, אז ער זאָל קענען מיט זיך צודעקען דאָס גאנצע פעלד פון אונזער סאַציאַלען לעבען, און זאָל זיך בע־

י'אָס די ארבייטער פאָדערען, ווי צ. ב. ש., דאָס אָבשאַפונג פון די סוועטינג סיסטעם, דאָס פער- באַטען אָדער בעגרענעצען פון אַזעלכע, געפֿענג- ניס־ארבייטער, וועלכע קאָנקורירען מיט די „פרייע“ ארבייטער.

דער זידען איז אינדוסטריעל דער צוריק- שטעהענדסטער טהייל פון אונזער לאַנד און דאָ- רום טאקע אויך סאָציאל און פאָליטיש רעאק- ציאָנער. דער קאפיטאַליזם איז דאָרטען נאָך אויף דער יעניגער שטופע, וואו די פאָרטען פון אויסבייטונג פון ארבייטער, וועלכע ווערען שוין אין די מעהר פאָרטגעשריטענע צושטענדע פון קאפיטאַליזם גערעכענט אלס, „אונגערעכטיגקייט“, זיינען נאָך די אלגעמיינע בעגלייטער פון דער אינדוסטריע. די קאפיטאַליסטען פון דער סויטה ציהען פון זיי א וויכטיגען טייל פון זייערע איינקינסטע, און די יעניגע צווישען זיי, וועל- כע מוזען קאָנקורירען מיט דעם פאָרטגעשרי- טענעם קאפיטאַליזם פון אנדערע טהיילען פון לאַנד, הענגען אָפּ פון דער פאָרטזעצונג פון דיווע אונגערעכטיגקייטען צוליבע זייער אייגע- נער פאָרטזעצונג אויף דעם אינדוסטריעלען פערל.

קינדער־ארבייט, אונגעזונדע צושטענדע ביי דער ארבייט, אונגעהויער לאנגע שטונדען — זיינען אלגעמיינ אין דער סויט און ביז א גע- וויסען גראד זיינען זיי פיעלייכט נויטיג פאר איהר קאפיטאַליסטישער קלאסע, אָבער אין דעם נאָרד־איסט בענוצען זיך נור די „קליינע“ מענשען מיט דיווע, „אונגערעכטיגקייטען“ אין זייער קאמפּפּ געזען די „גרויסע“ מענשען אָדער די טראַקסס. ווי געוועהנליך אונטער אַזעלכע צושטענדע, איז אין דער סויט קוים דאָ א פאָ- ליטישע אָדער אינדוסטריעלע בעוועגונג. דאָ רום איז אין די סויט כמעט נישטאָ קיין מאָדערנע סאָציאלע געזעצגעבונג און עס איז קיינע אויס- זיכטען אויף איהר נישטאָ אין דער נאָהענטער צו- קונפט. די גאנצע קאפיטאַליסטישע קלאסע פון דער סויט קוקט מיט שרעק אויף דער אַני- טאַציאָן פאר סאָציאלע געזעצגעבונג. זי פיהלט זיך נאנץ זיכער אין דער היים און בעטראכט נאָ- טירליך דיווע אַניטאַציאָן אלס א פערזוך פון זייער טיגע מענשען צו פערקירצען זייער „פרייהייט“. און אין דעם ווערט זי אונטערשטיצט פון אלע „קליינע“ מענשען אין לאַנד.

די דעמאָקראטישע פארטיי, ווי געזאָגט, איז אייגענטליך די פארטיי פון דער סויט. מען רעדט פון איהר, אז זי איז אויך די פארטיי פון די „קליינע מענשען“. ביז א געוויסען גראד פון דאָס וואהר. מיט דער אויס- נאָמע פון א געוויסע טהייל פון גרויסע קאפיטאַליסטען הויפטזעכליך מיט באַנק און אנדערע קאָמערצישע אינטערעסען, וועלכע זיי נען פעראינטערעסירט אין פריטיריר, פילען די קליינע קאפיטאַליסטען פון לאַנד, צוזאמען מיט אַלע קאפיטאַליסטען פון דער סויט אָן. די דע- מאָקראטישע פארטיי, ניט אריינרעכענענדיג גע-

יעניגע, וועלכע זיינען טאקע אַליין פעראינטע- רעסירט אין קינדער־ארבייט, נור זיי גיבען זיך אויס פאר „עהרליכע דעמאָקראטען“?

געוויס איז דאָס די שולד פון אַזעלכע „עהר- ליכע“ און „רדיקאלע“ דעמאָקראטען, ווי מר. ברייען, וועלכע דענקען, אז די קאָנסטיטוציאָן מעג פערבאָטען דעם פאָלק צו טאָן דאָס, וואָס עס איז אבסאָלוט נויטיג צו זיין גליק, אָדער אז מען קען מאַכען טויטע און פערשטארצטע קאָנ- סטיטוציאָנען, וועלכע זאָלען דיקטירען אויף אויבן די ריכטונג פון א נאציאָנס לעבען. עס איז זייער שולד, וואָס דאָס פאָלק פון די פער- אייניגטע שטאַטען קען ניט קריגען אָהן א ברר דער־קריגע דאָס, אין וואָס ער נויטיגט זיך אַני- געהויער, און עס איז זייער שולד, וואָס אונזער פאָליטישער לעבען איז אזוי פערפלאַנטערט, אז דעם פאָלק איז שווער אויסצוגעפֿינען זיינע שונאים און צו וויסען וועמען צו בעקעמפּפּען.

פון דעסטוועגען, איז דאָס ניט זייער פער- זענליכע שולד. דאָס איז, זאָ צו זאָגען, זייער היסטאָרישער שולד: דאָס איז דער פעהלער פון די דעמאָקראטישע פארטיי און זיי זיינען עס איהרע טיפישע ביישפיעלע און פארשטעהער. די דעמאָקראטישע פארטיי רעפרעזענטירט, אין איהרע אינטערעסען, און פאָגליך אויך אין איהר אידעאָלאָגיע, אלעס דאָס, וואָס איז קאָנ- סערוואטיוו און רעאקציאָנער אין דעם אַמערי- קאנער עפענטליכען לעבען, און די קינדער־אר- ביטס פראגע איז א ביישפיעל דערצו.

די קינדער־ארבייט, גראדע ווי אַלע אנדע- רע „אונגערעכטיגקייטען“ פון דעם קאפיטאַ- ליזם, זיינען די נאכשלאָפענישען פון זיינע ערשטע שטופען ווען ער איז נאָך געווען אין די הענד פון פעהלענדיגס מעסיג, „קליינע“ מענשען. ווען דער קאפיטאַליזם דערגרייכט צו א פאָרט- געשריטענער שטופע, טרעפט זעהר אָפט, אז דיווע „אונגערעכטיגקייטען“ בלייבען די אייני- ציגע מיטלען, דורך וועלכע די „קליינע“ מענ- שען קענען זיך האַלטען אין דער אינדוסטריע, און אין אַזעלכע פעלע פאסירט אָפט, אז די גרויסע קאפיטאַליסטען ווערען די הויפט־שריייער געגען די „אונגערעכטיגקייטען“, און דעם „אר- בייטערס שלעכטיגקייט“, וועלכע זיי פערארר- זאכען, אין דער זעלבער צייט האַלטען זיך די „קליינע“ מענשען שטאַרק אָן זייער רעכטע צו קאָנקורירען מיט די גרויסע קאפיטאַליסטען, געברויכענדיג די „אונגערעכטיגקייט“ אלס זייער הויפט־אמוניציע אין זייער קאמפּפּ. דאָס איז איינער פון פיעלע פעלע, וואו די אינטערעסען פון די ארבייטער טרעפּען זיך אויף א וויילע צו- זאמען מיט די אינטערעסען פון דעם פאָרטגע- שריטענסטען טהייל פון דעם קאפיטאַליזם. דאָ צ. ב. ש., פון פיעלע פרויען און גלחים פון די העכסטע טהיילען פון אונזער קאפיטאַליסטישען קלאס, צו גונסטען פון א געוויסער רעפאָרמע,

דיזער אידעאָלאָגיע, גראדע ווי א געוויסער טייל פון גרויסע קאפיטאליסטען איז צוגעצויגען צו איהר-דורך איהרע בעהויפטעטע פרייטרייך ניי-גונגען. אי די „קליינע מענשען“, אי די פרייטרייך קאפיטאליסטען זיינען וועזנטליך נור געסט אין דעם לאגער פון דער דעמאָקראטישער פארטיי, און אזוי שנעל, ווי די אנשואונגען פון דער דעמאָקראטישער פארטיי הערען אויף זיי צו געפעהלען, פערלאזען זיי זי, ווי עס איז שוין גענוג דערווייזען געווארען אין די וואהלען פון די לעצטע יאָהרען. אבער עס האלט ניט אזוי מיט דער סוים: די סוים איז שטאָהל און אייזען פאר דער דעמאָקראטישער פארטיי, — ניין, זי איז די דעמאָקראטישע פארטיי אלליין, און אזוי באַלד ווי די יעצטיגע אנשואונגען פון דער דער-מאָקראטישער פארטיי הערען אויף צו פאסען פאר דער סוים וועלען די אנשואונגען זיך מור-זען נעהמען דעם וועג, ווי זיי האָבען עס שוין געטהאָן ווען עס איז געווען נויטיג אין 1904.

וועהנליך די פארמערס און די ארבייטער, וועל-כע האָבען יעצט ניט קיין פארטיי, וואָס האָט ערגיץ א ווערט. עס איז פאראן פון דעסטווע-גען אן אונטערשיעד צווישען די סוים-לייטע און די „קליינע מענשען“ פון דער דעמאָקראטישער פארטיי. דער סוים עלעמענט איז דער אור-שפרינגליכער עלעמענט; ער איז דער הערשענ-דער עלעמענט. אָבער דער אלגעמיינער „קליי-נער מענש“ עלעמענט איז וואָס מען קען אָנריר-פען דער „צוזאמענגעשוואומענער“ עלעמענט. וואָס אנבעטרעפט דער אידעאָלאָגיע פון דער פארטיי, זיינען די צוויי עלעמענטען, היסטאָריש בעטראכט, איינער דער היפף פון'ם צווייטען: די דעמאָקראטישע פארטיי האלט זיך ביי איהר יעצטיגע אידעאָלאָגיע הויפטזעכליך ווייל זי איז א סוים פארטיי, און דיעזע אידעאָלאָגיע איז נאך איהרע טראדיציאָנען און אינטערעסען די אידעאָלאָגיע פון די סוים; און די „קליינע מענשען“ יאָגען זיך אריין אין דער דעמאָקרא-טישער פארטיי נור ווייל זי האלט זיך ביי

ליעבע

פון א. ל. באראן.

צוברענט האָט זיך פלוצלונג
דער פייער פון לוסט,
דאָן האָב איך געטראָגען
אנטקעגען דעם ווינד,
דעם שטורעם דעם בייזען,
מיין ברוסט, ליעבעס קינד,
צום ים דעם צוקאכטען...
געדוכט האָט זיך מיר,
אז שטארקער פון אלעם
איז דאָס, וואָס אָהן שיעור
צוברענט זיך אין האַרצען
ביין מענשען א גרויל...
דאָן האָט מיר, מסתמא,
געטראָפּען די קוהל!

דו פרעגסט, וואָס איז ליעבע,
מיין עלענדעס קינד?
— א מלאך א קליינער
אן אונשולד און בלינד,
אין הענטעל א בייגען
און שיסט אָהן א צאָהל...
אזוי האָב איך ערגעץ
געלעזען א מאָל.
— ווי שיסט דאָס א בלינדער,
ווי טרעפט ער אין ציעל,
און טרעפט גלייך אין האַרצען
ניט ציעלענדיג פיעל?
דאָס ווייס איך ניט, קינד מיינס,
נור ווען אין מיין ברוסט

סאקיא מוני*

פון מערעזשקאווסקי; איבערזעצט פון יהואש

דורך די בערג אויף דונקלע פעלזען-וועגן,
אין אן אַסיען-שמורעם ווילד און וויסט,
פון דער ווייט געוואנדערט האַבען בעטלער,
צו די ברעגעס וואו דער גאַנגעס פליסט.
טראַנטעס האַבען צוגעדעקט די גליעדער,
דאָר פערברוינט פון ווינד און דורכגערעגענט;
צוויי טעג ניט געזעהן קיין פריינדליך דאָך שוין,
צוויי טעג ניט קיין פייערעל בעגעגענט...

פלוצלינג... דורך דעם שוואַרצען שמורעס-טאָנין,
אויפגעשיממערט האָט פאַר זיי אַ גלאַנץ...
ס'שמעהט אַ טעמפעל... און די בעטלער איילען
זיך צו שיצען צווישען זיינע ווילען.
אויפגעטהורעמט דאַרטען אויף אַ טהראָן שמעהט,
סאָקיאַ מוני'ס בילד — אַ שטיין-גיגאַנט,
אויף זיין קאָפּ אַ קרוין פון פארפיר טראַגט ער,
אויף דער קרוין אַ ריעזיגען בריליאַנט...

„ברידער — פון די בעטלער איינער רעדט —
„פינסטער איז די נאַכט און קיינער זעהט;
„ברויט און קליידער פיעל איהר ווילט אליין,
„געבען וועט מען פאַר דעם עדעלשטיין...
„בּוּדדאַ דאַרף איהם ניט... דער הימעל-קעניג
„האַט בריליאַנטען אַהן שיעור,
„אנגעאכטעלט אין די קלאַרע הימלען,
„אין אַ גרויסען בעקען פון סאַפיר...”

אַ סיגנאַל... און אין דער פינסטער שוין
גנב'ען זיך די בעטלער צו דער קרוין...
אבער קוים האָט, טרייסלענדיג, אַ האַנד
אַנגעריהרט דעם הייליגען דיאַמאַנט —

(* סאקיאַמוני איז איינע פון די געשטאַלטען, אין וועלכע בודדאָ דער גאַט-מענש פון די אַלטע הינדוסען ווערט פאַרגעשטעלט.

האָט אַ שטורעם בלייז און דונער־קול,
הילכענדיג אין עכאַס אַהן אַ צאָהל,
אַבגעשלידערט זיי צוריק מיט כעס...
יעדער איז געווען געלעהמט און בלאַס...

אוינער אַבער פון די בעטלער שפּרויזט
שטאַלץ צו בודהאַץ, און ער זאָגט איהם דרייסט :
„אונרעכט האָסטו, האָר פון אלע האַרען,
„אָדער פלעגען אונז די פריעסטער נאַרען,
„מאַלענדיג דיין גומסקייט און דיין ליעבע,
„וועלכע לינדערט אלע שמערצען טריבע,
„און ווי העלער מילדער זונענשיין,
„טרייבט פאַנאָנדער יעדע דונקלע פיין...

„דו זאָלסט שטראַפּען פאַר אַ דימענט־רויב,
„בעטלער ליעגענדיג פאַר דיר אין שטויב?...
„בליצסט און דונערסט, און דער גאַנצער רעש איז,
„אויף אַ הויפּען עלענדע נפשות...
„שעם זיך, שעם זיך, הערשער פונעם הימעל!
„מעכטיג, גרויזאַם, קומסטו מיט געטימעל,
„אַבנעהמען דעם קבצן'ס דאַרען ביסען...
„וועלטען־קעניג, מעגסט דיין בלייז־פּויל שיסען,
„כ'שטעה מיט שטאַלץ פאַר דיר, איך בין דיין גלייכען,
„כ'הויב מיין קאַפּ און בין ניט מעהר דיין קנעכט...
„כ'קלאַג דיך אָן פאַר אלע הימעל־רייכען —
„וועלט־רעגירער, דו ביזט אונגערעכט...

ס'שווייגט דער בעטלער... פלוצלינג פאַר די אויגען
פון די בעטלער איז אַ נס געשעהן,
נאָהנט פון זיי איז איצט דער שטיין געווען...
סאקיא מוני האָט זיך איינגעבויגען,
מיט דער קרוין פון פארפיר, ביז דער ערד...
ע, דער גאָט צו וועמען אַלץ געהערט,
נכנע'דיג און מילד געשמאַנען איז
אויף די קניע — די בעטלער צו די פיס...

האַנטער, ניו יאָרק, יולי, 1908.

דער תלמוד

פון דר. א. גינזבורג.

7.

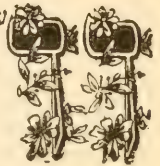
ישוע הנוצרי אין תלמוד.

אנהענגער, דאן ישוע הנוצרי, דיזע אלע זיינען געווען די פראדוקטען פון יענער איבערגאנג-צייט. ווי אין אלע אזעלכע עפאכען, ווען די מענשהייט שטעהט אויפ'ן שיידונגס-וועג, זיינען אויסגעוואקסען אלערליי סעקטען און פארטייען, מאנכע פון וועלכע עס האבען געטראגען א ריין פאליטישען כאראקטער, וועהרענד אנדערע, דא-געגען, זיינען געווען ריין-עטהישע בעוועגונגען. דער יונגער ענטהוואקסטישער טרויער פון דער פערווארפענער שטעדטעלע נצרת האט א פנים ניט געצויגען אויף זיך זעהר שטארק די אויפ-מערקזאמקייט פון זיינע צייט-גענאסען, און דאס איז די אורזאכע ווארום עס ווערט אזוי וועניג גערעדט וועגען איהם אין די עלטערע קוועלען.

דאס קריסטענטום האט זיך גענומען פער-שפרייטען און איז געווארען א געוואלדיגע מאכט שוין לאנג נאכ'ן טויט פון דעם גרינדער, ווען זיינע תלמידים, דורך דעם איינפלוס פון דעם הייליגען פאל (שאול פון תרשיש), האבען זיך גענומען צו פערשפרייטען די "בשורה", דעם עוואנגעליום, צווישען די ארומיגע פעלקער געגען דער אורשפרינגליכער כונה פון ישוע הנוצרי גופא, וועלכער האט געהאלטען אין איין טענה'ן, אז ער איז געשיקט געווארען נור צו די קינדער (מיינענדיג די אידען). זיינע תלמידים האבען צו-נויפגעקליבען די אלע ידיעות וואס זיי האבען געקענט קריגען פון דעם לעבען און טהעטיגקייט פון זייער רבי'ן, האבען עס בעפוצט מיט אלערליי נסים און נפלאות, און עס זיינען דערפון ארויס-געקומען די אלע ערצעהלונגען וואס געפינען זיך אין דעם עוואנגעליום. טהייל פון דיזע מעשיות זיינען אויך בעוואוסט געווען צו די אידען, וועל-כע האבען זיי בעפוצט אויף זייער אייגענעם דרך, ערקלעהרענדיג די אלע נסים און וואונדער דורך כשור און דעם רוח הטומאה.

די אלע מעשיות וואס געפינען זיך אין תלמוד וועגען ישוע הנוצרי, זיינען, ווי עס איז אויך דער פאל מיט די ערצעהלונגען אין דעם עוואנגעליום, געשריבען געווארען ניט פון זיינע צייט-גענאסען, אונדערן פיעל שפעטער; די תלמודישע מעשיות — אזוי שפעט ווי אין דריטען און אין פיערטען יארהונדערט. די הויפט-כונה פון דיזע אלע מעשיות איז געווען א

געגען ישוע הנוצרי, דער אנהענגער מענער גרינדער פון דער קריסטליכער אמונה, געפינט זיך אין תלמוד פערעהעלטנים-מעסיג זעהר וועניג ידיעות, און די יעניגע וואס זיינען פאר-אנען האבען אויך א קנאפען

היסטארישען ווערט.

און ס'איז אויך גאר קיין גרויסער חרש ניט. ישוע הנוצרי איז אין דיזען הינזיכט ניט קיין אויסנאמה. די היסטארישע ידיעות אין תלמוד זיינען בכלל זעהר מאגערע, דערצו ניט איבריגענס פינקטליכע. דער תלמוד איז פרי-הער פאר אלץ א געזעצבוך, וואס בעשעפטיגט זיך מיט געשיכטע דאס רוב נור דאן, ווען א געשיכטליכער פאקט איז נויטיג צו בעגרינדען א געוויסע "הלכה", א געזעץ.

פון די אלע גרויסע נצחונות, צום ביישפיעל, וואס די חשמונאים האבען געהאט אין דער בעפרייאונגס-מלחמה געגען די גריעכען, וויס דער תלמוד נור צו דערצעהלען פון עפעס א לעגענדארע מעשה'לע וועגען א קריגעל בוים-אייל. ווען מיר וואלטען געדארפט לערנען אידישע געשיכטע נור פון דעם תלמוד, וואלטען מיר היינט אפילו גאר ניט געוואוסט, אז עס האט ווען-עס-אין געלעבט א יהודה המכבי. די פאאר מעשיות וואס געפינען זיך אין תלמוד וועגען יוחנן הורקנס און קעניג ינאי בעווייזען נור, אז די תלמודיסטען האבען זעהר וועניג גע-וואוסט וועגען זיי, און עס ווערען דארום דער-צעהלט וועגען איינעם פאסירונגען, וואס האבען גאר געטראפען מיט'ן אנדערען.

דערביי דארף מען ניט פערגעסען, אז ישוע הנוצרי איז ביי זיין לעבען געווען א גאנץ אונ-בעדייטענדע פערזענליכקייט; ער האט גע-שפיעלט א קליינע קאלע און געהאט זעהר א קליינעם איינפלוס אויף דעם לעבען פון פאלק. אזעלכע אגיסטאטארען און פרעדיגער, וואס האבען געזוכט צו פערבעסערען די אונערטרעג-ליכע לאגע פון פאלק, יעדער אויף זיין דרך, זיינען אין יענע העכסט-אונרוהיגע צייטען געווען זעהר פיעל אין ארץ ישראל. יהודה הגלילי און זיינע תלמידים, מנחם דער אסיי און זיינע תלמידים, די קנאים, יוחנן דער טויפער און זיינע

געלעבט צווישען זיך מעהר אָדער וועניגער פריינדליך.

שפעטער, ווען דער היינטיגער עלעמענט האָט געזעגט און דאָס קריסטענטום האָט זיך אין גאַנצען אָבגעריסען פון דעם יודענטום; ווען די אידישע קריסטען האָבען אין גאַנצען פערוואָרפֿען די אידישע תורה און די אידישע נאָציאָנאַליטעט, זיך דורכמישענדיג מיט די פרעמדע, ערסט דאמאלס האָט זיך די שנאה גענומען פערשטאַרקען, און איז געוואָרען נאָך פיעל שטאַרקער, ווען די קריסטען האָבען אָנגעפאַנגען זאָגן אַז פערפאַלגען זייערע אַמאָליגע ברידער — די אידען.

די אַלטונג פון דעם תלמוד צו ישוע הנוצרי גופא איז נאָטירליך ניט קיין צו פריינד־ליכע, אבער אויך ניט אזא פיינדליכע ווי מען האָט געקענט ערוואַרטען. אין די עלטערע לעגענדען געפינט מען זאָגן אַ מעהר אָדער וועניג פריינדליכע שטימונג צום גרינדער פון קריסטענטום.

אין גיטין (*) (נ"ז) ווערט דערצעהלט, אַז איינער האָט דורך דער הילף פון כשופ אַרױס־גערופֿען בלעם'ן פון קבר און איהם געפרעגט, ווער זיינען אויף יענער וועלט די יחסנים, און צי עס לױנט זיך מגייר צו זיין. בלעם האָט געענטפֿערט, אַז די אידען זיינען דאָרטען די יחסנים, אָבער דאָך ראטה ער גענען אירגענד וועלכע פריינדליכע פערבינדונגען מיט די אידען. דאָן האָט דערזעלבער אַרױסגערופֿען ישוע הנוצרי'ן און האָט איהם אויך געשטעלט די־זעלבע פראגען. אויף וואָס ער האָט געענטפֿערט: „די אידען זיינען די יחסנים; זוך זיי צו טהון גוטס און היט זיך פון צו טהון זיי שלעכטס, ווייל ווער עס פערטשעפט זיי שפּיעלט זיך מיט פייער.“ דער תלמוד ענדיגט די מעשה מיט דעם אויסרוף: תא חזי מה בין פושעי ישראל לכביאי אומות העולם! — זעה דעם חלוק צווישען אַ זינדיגען אידען און אַ נביא פון די אומות העולם. ישוע הנוצרי ווערט דאָ בעטראַכט אלס אַ איד (אמת, אלס אַ זינדיגער איד, וועלכער האָט זיך זיין שטראָף), וואָס האָט ליעב זיין פאַלק.

אין יומא (ס"ז) געפינט זיך זאָגן אַ פראגע, וואָס מען האָט געשטעלט ר' אליעזר הגדול: „פלוגי מהו לעולם הבא? — יענער“, צי האָט ער עולם הבא? (עס איז די מיינונג פון די נייעסטע פאַרשער, אַז מיט דיעזען „פלוגי“ ווערט געמיינט ישוע הנוצרי — העתיד, כרך א', ישוע הנוצרי). ר' אליעזר רעהט זיך דאָרטען אַרױס און גיט ניט קיין דירעקטען ענטפֿער, אבער

פאַלעמישע, צו בעקעמפּען די אידישע קריסטען. עס פערשטעהט זיך, אַז מען קען זיך זעהר וועניג פערלאָזען אויף דיזע מעשיות, אום זיי צו געברויכען אלס געשיכטליכען מאַטעריאַל, פונקט אזוי ווי מען קען זיך ניט פערלאָזען אויף די צו פריינדליכע ערצהעלונגען פון דעם נייעם טעסטאַמענט.

די מעשה וועגען ישוע הנוצרי'ס געבורט איז אַ שפעטערע ערפינדונג. זי, דיזע ערצהה־לונג, איז ענשטאַנען ערסט דאמאלס, ווען די קריסטען האָבען אָנגעפאַנגען צו בעהויפטען, אַז ישוע הנוצרי איז געבאָרען געוואָרען דורכ'ן רוח הקדש. געגען דיזע פערזעטערונג איז אַרױס־געטרעטען די אידישע לעגענדע וועגען זיין ניט כשר'ער געבורט. אין תלמוד גופא געפינען זיך יעדענפאַלס זעהר וועניג אנדרייטונגען וועגען דעם. עס איז דאָ כדאי צו בעמערקען, אַז די ערסטע קריסטען, הויפטזעכליך די אידישע קריסטען, האָבען גאָר קיינמאַל ניט געגלויבט אין דער געטליכער אָבשטאַמונג פון ישוע הנוצרי; זיי האָבען איהם נור בעטראַכט אלס דעם משיח, אלס דעם לאַנגערוואַרטעטען ערלעזער. דאָס זיינען געווען די היינטישע קריסטען, וועלכע האָבען איהם גענומען בעטראַכטען אלס גאָט'ס זוהן.

די ערסטע אידישע קריסטען האָבען זיך איבערהויפט זעהר וועניג אונטערשיידעט פון די עכטע אידען. זיי האָבען אָבגעהיט אלע מצוות כמעט אזוי פּינקטליך ווי די פרושים גופא, אין מאַנכע הינזיכטען זיינען זיי נאָך געווען פרימער, האַלטענדיג זיך אָן די מנהגים פון די איסיים (עססעיאַנער), מיט וועלכע זיי האָבען געהאַט אַן ענגע פערוואַנדשאַפט. ישוע הנוצרי אַליין האָט געלערנט, אַז ער איז ניט געקומען אומענדערן די תורה, זאָגנדרן אויף פערשטאַרקערען. ער הייסט זיינע אנהענגער זיין פרימער ווי דאָס זיינען די פרושים (זעה: מתי, ה', כ"א, כ"ב).

אַ לאַנגע צייט זיינען פאַרגעקומען גרויסע מחלוקת צווישען די אידישע קריסטען און זייערע היינטישע ברידער. די ערסטע האָבען זיך גע'מל'ט און ניט געגעסען קיין טרפות, וועהרענד די לעצטע, אונטער דער פיהרערשאַפט פון דעם גע'וועזענעם פרוש, דער הייליגער פאַול, האָבען מבטל געווען אלע מצוות. וועגען דיזע קריגערייען קען מען געפינען געניגענדע שפורען אין די שריפטען פון דעם נייעם טעסטאַמענט גופא, ווי צום ביישפּיעל אין די „מפעלות השליחים“, קאַפיטעל י"א.

ישוע הנוצרי'ס ברודער, דער הייליגער יעקב, האָט געלעבט צווישען אידען און איז געווען זעהר פרום. לויט יאָזעפּוס האָבען די פרושים זעהר שטאַרק פאַרעסטימט, ווען ער איז פער'מישפט געוואָרען צום טויט דורך אַ צדוקי'שען כהן גדול. קורץ, אין די ערסטע צייטען האָבען די אידען און די אידען־קריסטען

(*) די אַלע ציטאַטען וואָס וועלען דאָ געבראַכט ווערען פון תלמוד זיינען מייסטען גענומען פון די „השמועות הש"ס“, אַ קליין ספר'ל, וואו עס געפינען זיך די אַלע תלמודישע מאמרים, וועלכע די צענזאָרען האָבען אַרױסגעוואָרפֿען.

אין מעשה אין תלמוד (סוטה מ"ז) פאנגט זיך אן מיט פאָלגענדען מוסר: „שטענדיג זאָלסטו אָבשטויסען מיט דער לינקער האַנד און מקרב זיין מיט דער רעכטער. ניט ווי אלישע, וואָס האָט פערשטויסען פון זיך גחז"ל מיט ביידע הענד און ניט ווי יהושע בן פרחיה וואָס האָט פערשטויסען פון זיך ישוע הנוצרי'ן מיט ביידע הענד.“ „ווען דער קעניג ינאי,“ הויבט זיך אן די מעשה, „האָט ערמאָרדעט די תלמידי חכמים, זיינען יהושע בן פרחיה און ישוע הנוצרי, זיין תלמיד, אַנטלאָפֿען אין עגיפֿטען, אין אלכסנדריא. ווען עס איז געוואָרען שלום, האָט שמעון בן שטח געשריבען אַ כריעף: פון מיר, ירושלאַם, די הייליגע שטאָרט, צו דיר, אלכסנדריא, מיין שוועסטער. מיין מאַן געפינט זיך ביי דיר און איך בין אַ וויסטע ענוגה. אויפ'ן וועג צוריק זיינען זיי אַריין אין אַן אַכסניא, וואו מען האָט זיי זעהר פֿיין אויפגענומען. יהושע בן פרחיה האָט געלויבט די אַכסניא; ישוע הנוצרי'ן איז מעהר געפעלען געוואָרען די בעל-הבית'טע, און ער האָט געזאָגט: „רבי, זי האָט שעהנע אויגען.“ יהושע בן פרחיה איז בייז געוואָרען, און האָט אויסגעשריען: רשע, דערמיט בעשעפֿטיגסטו דו זיך, און ער האָט איהם אַריינגעלעגט אין חרם. עטליכע מאָל איז ישוע הנוצרי געקור מען און געוואָלט תשובה טהון, אָבער יהושע בן פרחיה האָט איהם ניט עמפֿאָנגען. איינמאָל איז ישוע הנוצרי געקומען, ווען זיין רבי האָט געהאַלטען אין דאוונען. ער האָט אַ מאָד געטאָן מיט'ן האַנד, ער זאָל וואַרטען. ישוע הנוצרי האָט אָבער געמיינט, אז ער שטויסט איהם וויעדער אָב פון זיך, איז אַרויס, אַוועקגעשטעלט אַ ציענעל און דערצו געדיענט.“

די גאַנצע ערצעהלונג האָט ניט קיין ברעקעל היסטאָרישען ווערט. אינטערעסאַנט איז דאָ נור דער פאַקט, וואָס ישוע הנוצרי ווערט בעד טראַכט אלס אַ תלמיד פון יהושע בן פרחיה, וועלכער האָט געלעבט אַ גענויען יאהרהונדערט פאַר דער אָנגענומענער צייטרעכנונג. אַנטלאָפֿען אין עגיפֿטען איז ער ניט צוליעב הורדוס'ן, וועלכע האָט איהם געוואָלט טויטען אלס דעם צוקונפטיגען משיח, ווי דאָס דערצעהלט דער עוואַנגעליום, זאָגנערן צוליעב קעניג ינאי, וועל'כער האָט געוואָלט ערמאָרדען אלע פרושים, און צווישען זיי אויך יהושע בן פרחיה מיט זיין תלמיד ישוע הנוצרי.

אין אַ צווייטע שטעלע אין תלמוד (סנהדרין מ"ג), וואו עס ווערט דערצעהלט וועגען ישוע הנוצרי'ס טויט, ווערט אויך דערמאָנט, אז ער איז געווען אַ קרוב למלכות, אַן אנגעזעהענע פערזאָן אין די רעגירונגס-קרייזען. עס איז קלאָר, אז דאָס האָט ניט געקענט געזאָגט ווערען וועגען דעם היסטאָרישען ישוע הנוצרי, וועלכער איז, פערקעהרט, געוואָרען פערפאַלגט פון דער רעגירונג.

דער פאַקט, אז אזא פראַגע איז גאָר פאַרנעקומען, איז אויך גענוג. אין יענע צייטען איז „עולם הבא“ געווען אַ גאַנץ וויכטיגע אַרטיקל, מיט וועלכען מען האָט זיך גאָר ניט אַזוי אַרומד געוואָרען. ישוע הנוצרי אליין איז אין דיזער הינזיכט געווען גאָר אַ גרויסער קמץ, אַ שטאַר-קער ניט-פערמינער, און ער האָט פערשפראַכען עולם הבא נור צו די, וואָס גלויבען אין איהם. די אלע ידועות וואָס געפינען זיך אין תלמוד וועגען ישוע הנוצרי'ס פערזענליכקייט, וועגען זיין געבורט, זיין לעבען און זיין טויט זיינען זעהר דונקעל. פון מאַנכע שטעלען איז אַרויסצוזהן, אז די תלמודיסטען האָבען צו-זאַמענגעמישט צוויי פערזאָנען און געמאַכט דערפון איינעם: זייער ישוע הנוצרי איז אַ מין צוזאַמענגעשטעלטע פערזענליכקייט, וואָס דאָס איז, בררר אַנב, אויך אָנצומערקען אין עוואַנגעליום.

אין תלמוד ווערט דערמאָנט דער נאָמען ישוע הנוצרי אָדער יש"ו, וועלכער הייסט אויך „בר פנדיא“ אָדער „פנטיא“; דערצו איז אויך דערמאָנט אַ געוויסער „בר סטרא“, וועלכען די שפעטערע אמוראים האָבען אויך אָנגענומען פאַר ישוע הנוצרי, פערטייטיגט געוואָרען עס „בר סטרידא“, דער זוהן פון דער זינדערין (סנהדרין, ס"ז).

דאָ שיינט צו זיין אַ טעות. דיזער בר סטרא איז אין דער אמת'ן גאָר אַ גאַנץ אנדערע פערזאָן. דאָס איז העכסט וואַהרשיינליך געווען יענער נביא, וועלכער האָט נביאות געזאָגט, אז די מויערען פון ירושלים וועלען איינפאַלען. ער איז געקומען פון עגיפֿטען און האָט געהאַט מיט זיך אַ מחנה פון פיער טויזענד אנהענגער. הורדוס פיליפוס האָט זיין גאַנצע מחנה צושלאָגען. עס איז מעגליך, אז יענעם האָט מען נאכדעם גע-כאַפט און איהם פערשטיינערט אין לוד, ווי דער תלמוד דערצעהלט דאָרטען (סנהדרין, ס"ז). ישוע הנוצרי איז גאָר געקרייצטיגט געוואָרען (ניט פער-שטיינערט) ניט ווייט פון ירושלים (און ניט אין לוד).

אויך אין די שריפטען פון דעם נייעם טע-סטאַמענט ווערט דיזער נביא פון עגיפֿטען דער-מאָנט. זיין נאָמען איז תאודא (מפעלות השליחים, ה' ל"א). אין אַן אנדער פלאץ (מפעלות השליחים, כ"א, ל"ח) ווערט דער היי-ליגער פאַרל בעשולדיגט פון אַ גריעכישען קאָ-פיטאן, אז ער איז עס יענער עגיפֿטער, „וועלכער האָט זיך ניט לאָנג צוריק אַרומגעפיהרט מיט פיער טויזענד רוצחים אין דער מדבר.“ די אידישע לעגענדע, און טהיילווייז אויך די קריסט-ליכע, האָבען דאָס אַנטלויפֿען און צוריקסעהערען פון דעם „תאודה“ אָדער „בר סטרא“ פון עגיפֿטען צונעמעמישט מיט דער פערזאָן פון ישוע הנוצרי, וועלכע זאָל אויך האָבען געווען אַנט-לאָפֿען אין עגיפֿטען.

ישוע הנוצרי זאגט (מתי, ו' י"ט, כ'): „זאמעלט נים קיינע אוצרות אויף דער וועלט, וואו דער היישיעריק קען עס פערדארבעטן, און פון וואנען גנבים קענען עס אוועק'נעב'לענען. זאמעלט אייערע אוצרות אין הימעל, וואו נים דער היישיעריק און נים די גנבים קענען גרייכען.“ דער תלמוד דערצעהלט (בבא בתרא, י"א): „עס האט פאסירט, אז דער קעניג מונבז האט אין הונגער יאהרען אויסגעבראכט אלע זיינע אוצרות און די אוצרות פון זיינע עלטערן פאר די הונגעריגע. די פאמיליע זיינע האט איהם גענומען מאכען פארווירפע, און ער האט געענטפערט: מיינע עלטערן האבען בעהאלטען אונטען, איך האב בעהאלטען אויבען... מיינע עלטערן האבען בעהאלטען וואו א מענשליכע האנד קען גרייכען, איך וואו קיין מענשליכע האנד קען נישט גרייכען... זיי האבען בעהאלטען א זאך, וואס ברענגט קיין פרוכט נים; איך — א זאך וואס ברענגט פרוכט... זיי האבען בעהאלטען פאר אנדערע; איך — פאר זיך...“

ישוע הנוצרי לערנט (מתי, ז'): פעראור-טהיילען נים, כדי מען זאל אייך נישט פעראור-טהיילען; ווי איהר משפט אנדערע, אזוי וועט מען אייך משפט'ל.“

דאס זעלבע געפינט זיך אין תלמוד מעה-רערע מאל „במדה שאדם מודר מודרין לו“ — ווי א מענטש משפט אנדערע, אזוי משפט מען איהם אויך.“

דער אויסדרוק „ווארום זעהסטו דו דעם שפענדעל אין דיין ברודערס אויג און זעהסטו נים דעם באלקען אין דייןע אייגענע אויגען“ (מתי, ז'), געפינט זיך אויך אין תלמוד א פאר מאל: „אומר לו טול קיסם מכיו עיניך; אומר לו טול קורה מכיו עיניך“ (בבא בתרא, ט"ז) — ער זאגט איהם, נעהם ארויס דעם שפענדעל פון דייןע אוי-גען; ענטפערט ער איהם: נעהם ארויס דעם באלקען פון דייןע אויגען; אין תלמוד געפינט זיך נאך אן עהנליכער אויסדרוק: „קשוט עצמך ואחר כך תקשוט אחרים“ — פוין זיך און נאכ-הער וועסטו פועלען אנדערע.

די לעהרע, אז מען דארף נישט ענטפערן אויף בעליידיגונגען, געפינט זיך אויך אין תלמוד: „הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים“ און אזוי ווייטער — די וואס וואס ווערען בעליידיגט און בעליידיגען נים, הערען ווי מען זידעלט זיי און זיי ענטפערן נים — זיי וועלען שיינען זייעבען מאל ווי די זון.

ישוע הנוצרי לערנט: „און ווער עס רופט דעם אנדערן, נבל“ (געמיינער), וועט אריינפאלען אין פייער פון גיהנום.“

דער תלמוד לערנט (בבא מציעא, נ"ה): ווער עס רופט זיין חבר א שלעכטען נאמען, קומט פון גיהנום נים ארויס. אין דעם ענין פון פער-שעהמען און בעליידיגען דעם צווייטען איז דער תלמוד זאגאר נאך שטרענגער ווי ישוע הנוצרי (בבא מציעא, נ"ה, ט).

וועגען זיין טוידט גופא ווערט אין מאנכע פלעצער בעהויפטעט, אז מען האט איהם פער-שטיינט (א ריין אידישע מיתה), וועהרענד אין אנדערע, אז מען האט איהם געהאנגען אדער געקרייצט (שוין נים קיין אידישע מיתה).

ווי מען זעהט דערפון ארויס, איז דער גאנצער ענין שטארק פערפאלגנטערט און נים קלאר. איין זאך איז אבער זיכער: די צייט-גענאסען פון ישוע הנוצרי האבען וועגען איהם נים איבער-געלאזען קיינע ידיעות. די שפעטערע תלמוד-כטען וואס האבען וועגען איהם שוין יא געשרי-בען, האבען אבער אליין נים געוואוסט אויף ריכטיג, און האבען, ווי עס ווייזט אויס, צו-זאמענגעמישט אי פערשיעדענע צייטען אי פער-שיעדענע פערזאנען.

* * *

געגען די עטהיישע לעהרען פון ישוע הנוצרי האבען די תלמודיסטען גאר נים געקענט אנווענדען שוין דערפאר אליין, וואס כמעט אלע מאדאלע לעהרען און משלים וואס געפינען זיך אין עוואנגעליום, הויפטזעכליך אין די בעריהמטע „דרשה אויפ'ן בארג“, געפינען זיך אויך צו-ווארפען און צושפרייט אין פערשיעדענע פלע-צער פון דעם תלמוד נים נור לויט דעם אינהאלט נאך, נור גאנץ קאפט מיט די זעלביגע אויסדרוקע און די זעלביגע משלים. דערמיט ווערט נים געמיינט צו זאגען, אז די תלמודיסטען האבען גענומען פון עוואנגעליום, אדער פערקעהרט. דאס זיינען געווען אלגעמיינ בעקאנטע און אל-געמיינ אנגענומענע לעהרען און שפריכווערטער. דער בעלי-דרשן אויפ'ן בארג האט זיי געברויכט אין זיינע דרשות, פונקט ווי עס האבען געטאן די תלמודישע דרשנים.

דא איז נים דער פלאץ זיך צו פערברייטען וועגען די וועגן ענין און צו ברענגען די אלע פארא-לעלע לעהרען וואס געפינען זיך אין תלמוד און געפינען זיך אויך אין עוואנגעליום. וועמען דאס אינטערעסירט, קען עס געפינען אין „דור דור ודרושיו“ (קאפיטעל כ"ד אין די אנמערקונג גען). דאך וועל איך דא ברענגען אייניגע ביי-שפיעלע, טהייל פון וועלכע ווערען אין דעם אויבענדערמאנטען כפר נים געבראכט.

ישוע הנוצרי זאגט (מתי, ו' כ'): „קומט אויף די פויגעל פון הימעל, זיי וויען נים, און שניידען נים, און קלייבען נים אין שפייכלערס, און אייער פאטער אין הימעל שפייזט זיי, איהר זייט דאך טייערער פון זיי.“

ר' שמעון בן אליעזר זאגט (קידושין פ"ג): צו האסטו ווען געווען א חיה אדער פויגעל, וואס איז א בעל מלאכה, און דאך ווערען זיי געשפיזט אהן צו; זיי זיינען דאך נור כעשאפען גע-ווארען מיר צו בעדיענען; איך, וואס בין בעשא-פען געווארען צו דינען מיין שעפפער, דארף אוראי געשפיזט ווערען אהן צו. און אזוי ווייטער.

בעקעמפפט געוואָרען. דער האָט געגען „חכמת יונית“ האָט פון דאָס ניי אָבגעלעבט.

די משנה אין ברכות ל"ג, וועלכע לויטעט: „ווער עס זאָגט (ביי דער תפלה) אויף דעם נעסט פון אַ פויגעל האָסטו רחמנות געהאט“, אָדער „און צו גוטען זאָל דערמאָנט ווערען דיין נאָמען“, אָדער „מיר דאָנקען, מיר דאָנקען — מאַכט מען איהם שטיל“. — דיזע משנה איז געריכטעט געגען די מינים, וועלכע האָבען בעהויפטעט, אז גאָט'ס מדות זיינען נור גוטשקייט און ליבע, און האָבען דערפאר ניט געהאַלטען פון די איבריגע פראַקטישע מצוות. די תלמודיסטען, דאָגעגען, וועלכע האָבען געהאַלטען אז אלע מצוות זיינען וויכטיג, האָבען בעהויפטעט, אז גאָט'ס מדות זיינען אונערקלערבאר און די אלע פערבאָטען זיינען גורות. זאָגען וויעדער צוויי מאָל „מיר דאָנקען, מיר דאָנקען“ (מודים, מודים), האָט אַרויסגערופען אַ חשד אויף דעם זאָגער, אז ער גלויבט אין אַ דאָפּעלטע געטליכקייט.

צוליב די מינים האָט מען אויך איינגע-
פיהרט, „אז גלייך נאָכדעם ווי מען זאָגט „שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחר“ (נאָט איז איינער), זאָל מען אויך זאָגען „ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד“ — געלויבט איז זיין נאָמען אויף אייביג. ד. ה., ער האָט ניט געהאט, האָט ניט און וועט ניט האָבען נאָך איינעם צו זיך.

פארצייעטען פלעגט מען צוזאמען מיט דער קריאת שמע אויך זאָגען די „עשרת הרבות“, אבער מען האָט עס אויפגעהערט „מפני תרעומות המינים“ (ברכות, י"ב), כדי די מינים זאָלען דערפון ניט נעהמען קיין ראיה צו זייער בעהויפט-טונג, אז דיזע צעהן פערבאָטען זיינען דער עיקר.

דאָ בלייבט נור אַנצומערקען, אז דיזער קאמפף איז געריכטעט געווען נור געגען די ערסטע אידישע קריסטען, וועלכע האָבען זיך מעהר אָדער וועניגער בעטראַכט אלס אידען און געלעבט צווישען די אידען. מיט די היינטישע קריסטען זיינען די אידען דאמאלס סאי ווי סאי ניט געקומען אין קיינע בעציהונגען, און האָבען אין זיי ניט געזעהן קיין שום ספעציעלע געפאָהר צו דער עקזיסטענץ פון זייער אייגענער אמונה.

דער קאמפף געגען ישוע הנוצרי און די מינים האָט זיך ערסט אָנגעפאָנגען דאָן, ווען דער היינטישער עלעמענט האָט געקראָגען די אויבער-האנד, דורך דער טהעטיגקייט פון הייליגען פאָל, וועלכער האָט פערוואָרפען אלע פראַקטישע מצוות, און אויף אזא אופן זיך אין גאנצען אָב-געריסען פון אידישקייט. אין דער זעלבער צייט איז אויך ענטשטאָנען דער גלויבער אין די געט-ליכקייט פון ישוע הנוצרי'ס פערזאָן (א ריין היינטישע פאַרשטעלונג). די תלמודיסטען האָבען אין דעם, און מיט רעכט, געזעהן אַ סכנה פאַר דער אידישער אמונה. זיי האָבען אָנגעפאָנגען פיהרען אַ קאמפף געגען דיזע צוויי פונקטען דורך דעם, וואָס זיי האָבען איינגעפיהרט נייע תקנות און גורות, וועלכע האָבען בעצוועקט צו דערווייטערען דעם עולם פון די מינים און זייערע לעהרען.

עס איז פערבאָטען געוואָרען צו האָבען אירגענדר וועלכע מגע ומשא מיט די אידישע קריסטען, זיך מיט זיי מתהות צו זיין, צו עסען פון זייער שחיטה, צו געברויכען זייער ברויט, וויין און בויס-אייל. אַ ספר תורה, וועלכע איז גע-שריעבען פון אַ מין, דאָרף פערברענט ווערען, טהיילווייזע דערפאר וואָס מען האָט זיי חושד געווען אין פעלשונגען.

עס זיינען איינגעפיהרט געוואָרען פיעלע מנהגים; מאַנכע פון די אלטע זיינען פערוואָר-פען געוואָרען, כדי די מינים זאָלען ניט האָבען קיינע ראיות אויף זייערע מיינונגען.

יעדע נייגונג אָדער אָנדייטונג אויף „שתי רשיות“ (דאָפּעלטע געטליכקייט) איז זעהר שטאַרק פערפאָלגט געוואָרען. פון דעם קאמפף צווישען דעם אידישען מאָנאָטעאיזם און דעם היינטישען פאָליטעאיזם, האָט זיך ביי די ערסטע אידישע קריסטען ענטוויקעלט דער גאָט-סטיציזם, וועלכער איז אין פיעלע הינזיכטען עהנליך צו דער טהעאָרעטישער קבלה. אויף אזא אופן האָט מען געזוכט צו ערקלערען די דריי-אייניגקייט און די געטליכקייט פון ישוע הנוצרי'ס פערזאָן. דיזע ריכטונג אין דער פילאָ-זאָפיע, וועלכע האָט געהאט איהר יניקה נאָך פון אַלעקסאַנדרישע שולע, איז זעהר שטאַרק

סען סימאן

פון א. ש. זאקס

ליכקייט און גלייכהייט זיינען צום ערשטען געפלאנצט געווארען און ביז א געוויסען גרענעץ זיך ענטוויקעלט. אויב ענגלאנד, צוליב דער פריהעריגער ענטוויקלונג פונ'ם קאפיטאליזמוס, צוליב אינדוסטריעלער, און שפעטער אויך, גייסטיגער רעוואלוציאן, בילדעט דעם פאדער שטען חיל פון דער סאציאלער, רעפארמאטאן רישער בעוועגונג — די בעוועגונג, וועלכע האט דעם צוועק די אלטעגליכע לאגע פון די ארבייטער טענדע מאסען צו פערגרנגערען, איז דערפאר פראנקרייך פיעל העכער מיט דער ענטוויקלונג פונ'ם טהעאָרעטישען געדאנק און מיט דעם גרויסען ענטהוויאזם פאר די ווייטע צוקונפט. פאר די ענגלאנדער איז כאראקטעריסטיש די רוהיגע איבערלעגונג, די פעהיגקייט שכל'דיג און מיושב'דיג דורכצונעהמען די אלטעגליכע ערשיינונגען, — פאר די פראנצויזען די פייערדיגע התלהבות פאר דאָס שעהנסטע און ערהאבענסטע. אין פראנקרייך ווערען די צוקונפטידיגע אלען בע' שאפען; ענגלאנד ווייט וועגען און מעטאָדען, ווי דיזע אידעאלען צו פערקערפערן און דורכצו פיהרען אין לעבען.

עס איז דעריבער קיין וואונדער, אז איינע און דיזעלבע אידעע, איינע און דיזעלבע שטרע' בונגען טראָגען אין ענגלאנד א גאנץ אנדער כאראקטער, ווי אין פראנקרייך. איין און דער זעלבע אינהאלט קריסטאליזירט זיך אויס אין דיזע צוויי גאנץ פערשידענע לענדער אויך אין גאנץ פערשידענע פארמען.

אזוי ווי אין דער גאנצער אידעען-וועלט, אזוי אויך בנוגע דעם אומאָפּיסטישען סאָציאליזם.

אין ענגלאנד איז געווען דער פאָרשטעהער פונ'ם אומאָפּיסטישען סאָציאליזם דער פראקטי' שער סוחר, דער פיעלפאכער מיליאָנער ראָבערט אָוען; אין פראנקרייך — דער טיעפדענקער דער און גאנצ'ישער פילאָזאָף סען סימאן פון זיין זייט און דער גרויסער בעל דמיון, דער אונ' בעשרענקטער פאנטאזיאָר פוריע פון דער צווייטער זייט — אזוינע מענשען, וועלכע האָבען פון פראקטישען לעבען אין די קליינציגקע וואַכעדיגע מענשעלעך קיין שום השגה. ניט געהאט.

* * *

אין דער גאנצער געשיכטע פון דער מענש' ליכער ענטוויקלונג איז שווער צו געפינען אזא הערליכע, העלשטראַהלענדע געטאָמל, וואו אזוינע פערשידענארטיגע קאָליערען, פארבען און כאראקטערשטריכען זאָלען זיך אזוי האַר-

ער גרויסער אומאָפּיסט ראָבערט אָוען איז, ווי מיר האָבען גע' זעהן, געווען אין דער אייגענער צייט א פראקטישער טהוער, א גרויסער בעל מעשה, ניט בלויז א געפיהל'מענש, נור אויך א קאָפּ'מענש. איבערפילט מיט אן

אונבעגרענצטער האַפנונג צו בעגליקען די מענש' הייט און בעגייסטערט מיט א גליהענדער פאנ' טאזיע „ארויסצוראטעווען די מענשהייט פונ'ם „דול'הויז“, איז דאָך אָבער אָוען געווען דורך און דורך אן ענגלאנדער, ביי וועמען די רוהיגע איבערלעגונג און דער קאלטער ישוב הדעת זיינען די אָנפיהרער און די עצרהגעבער ביי אלע אונטערנעהמונגען. די סאציאלע און ווירט' שאַפטליכע בעדינגונגען, וועלכע זיינען ארויס גערופען געוואָרען דורך די אייגענאָרטיגע נאטיר' ליכע לאגע, האָט געמאכט ענגלאנד פאר די וועגעלע פונ'ם קאפיטאליזמוס און די ענגלאנדער פאר קאלטע, פאָרויכטיגע, מיושב'דיגע אונטער' נעהמער. דיזער קאלטער ישוב'הדעת און דער פראקטישער בליק, וואָס האָבען זיך מדור דורות אויסגעאַרבייט אין ענגלאנד, האָבען אויך גע' לעגט זייער שטעמפעל אויף די אנשוואונגען און טהעטיגקייט פון אָוען, און ווי גרויס די פליעגלען פון זיין פאנטאזיע זיינען ניט געווען, האָט זי דאָך אָבער פאָרט ניט געקענט זיך פיעל ערווייטערען פון דער ערד מיט איהר געגענווערט'יגער גרויער ווירקליכקייט און זיך בענוגענען מיט דעם שווע' בען אין די הימלען. בעגייסטערט פאר דעם צוקונפטידיגע אידעאל, האָט אָוען ניט געקענט גלייכ' גליטיג צוקוקען די ליידען פון דער געגענוואָרט און האָט מיט לייב און לעבען געאַרבייט פאר רעפארמען, פאר דערווייליגע אויסבעסערונגען אינ'ם אלטעגליכען לעבען. יא, די גאנצע הי' סטאָרישע בעדייטונג פון אָוען ליגעט ניט אין זיינע אומאָפּיסטישע טהעאָרען, נור אין זיין פראקטישער רעפארמאטאָרישער טהעטיגקייט.

גאנץ אנדערש אין פראנקרייך.

דער קאלטער ישוב הדעת פון די ענגלאנ' דער איז פרעמד די פראנצויזען, דערפאר איז אָבער ביי די לעצטע זעהר שטארק ענטוויקעלט דער כח הדמיון, די שאַפונגס'קראַפט. איז דאָך פראנקרייך געווען דאָס לאנד, וואו די אלע הויכע מענשליכע אידעאלען זיינען געטשטאנען און געפונען זייער פאסטענדע בעגייסטערונג; האָט דאָך פראנקרייך געליעפערט דעם פרוכטבארען באָדען, וואו די זאמען פון פרייהייט, בירדער-

קראפט און האַפנונגען, זיין האב און גוטס איהר א קרבן געבראכט? הערשט דאך די אידעע שטענדיג איבער איהרע איבערגעבענע אנהענגער דעספאָטיש אָהן א שום רחמנות און אייני זעהעניס, שרייטעט דאך שטענדיג די אידעע שטאַלץ און מעכטיג צו איהר ציעל איבער טויטע און לעבעדיגע און קימערט זיך ניט, וואָס אויפ'ן וועג ווערען צוטרעטען און צוריעבן איינצעלנע אָדער צעהנדליגע עקזיסטענצען! מערקווירדיג איז אָבער דאָס, וואָס ס'ען־סימאָן איז ניט געפאלען א קרבן, נור ער האָט זיך אליין מיט'ן פרייען ווילען געבראכט, דערווייטנדיג זיך, אז אויסער די גרויע, אלטעגליכע, בעל־הבית'ישע אינטערעסען מיט זייער קליינליכען מענשליכען גליק איז נאך פאַראַן אַן אנדער זאָרט לעבען, א לעבען פון הויילע רוחניות, א אידעע־לעבען, האָט זיך ס'ען־סימאָן אָהן א שום ישוב־הדעת אָנגעוואָגט פון אלע זיינע גליקען און זיך אוועקגעלאָזט אויפ'ן גרויסען מדבר פון די פערשיעדענע אונז קלאָהרע וויסענשאַפטליכע סיסטעמען און אַז שוואַנגען זוכען א נייעם וועג, אום צו קומען צו יענעם ציעל, צו וועלכען זיין האַרץ האָט איהם אונטערוואוסט געצויגען; און ענטדעקען צווישן דעם גרויסען מיטדעמאָש פון די הערשענדיג אונז קלאָהרע בעגריפען און טהעאָריען דעם ריכטיגען וועג פונ'ם ריינעם וויסענשאַפטליכען אמת, האָט ער איהם, דעם ניי־ענטדעקטען אמת, אָנגעפאַנגען צו דינען מיט לייב און לעבען, ער איז געוואָרען ניט בלויז א גייסטיגער אָנהענגער, נור זיין אפּפּאָסלעז, זיין שליה, וועלכער האָט זיין גאַנצען לעבען אונאונטערבראָכען ניט אויפגעהערט זיך אַרומצוטראָגען מיט זיין נייער ענטדעקונג ביי פערשיעדענע מענשען פון פערשיעדענע קלאַסען און איבערצייגונגען אום צו געפינען אנהענגער. קיין זאך איז ניט געווען א גייסטיגער אמת, זיין גלויבען און צוטרויען צו זיין אמת'ן האָט אָבערשוואַכען: ניט די פערפאַלגונגען פון די הערשער, ניט דאָס חזק־מאכען פון די געלעהרטע, ניט דער אונז פערשטאַנד פון די אונטערדריקטע. ער איז געווען זיכער אז ער איז גערעכט, אז זיי תורה איז די אמת'ע און דויע איבערצייגונג האָט איהם אריינגענומען קראפט און מומה אויבערצושטאָרן גען די פערשיעדענע קלעפּ, וואָס ער האָט בע־קומען פון דער גרויזאמער ווירקליכקייט.

ווי קליינליך זעהען אויס די פשוט'ע מענשעלעך אין פערגלייך מיט אַזא הויכען גייסט, ווי ס'ען סימאָן!

* * *

געבוירען אין פאריז דעם 17טען אָקטאָבער 1760 האָט גראַף קלודע היינריך דע ס'ען־סימאָן בעקומען אַ עכט אַריסטאָקראַטישע ער־ציהונג. זיין פאטער האָט זיך גערעכענט צו די גרעסטע מיוחסים פון פראַנקרייך (דער יחזקאָה) זיין געצויגען ביז קארל דעם גרויסען. זיין זיידע, הערצאָג ס'ען־סימאָן, איינער פון לואי דעם פיערצענטעם ערשטע מקורבים און ראטה

מאַניש צוזאַמענגעשטעלט און פאַרשטעלען אַזא פראכטפאָלעם געטליכעם בילד, ווי אין דער פערזאָן פון ס'ען סימאָן, וועלכער וועט ווי א טייערער בריליאַנט אייביג לייכטען צווישען דער קליינער צאָהל גייסטיגע פיהרער, אמת'ע וועגווייזער פון דער מענשליכער געזעלשאַפט. עפעס דוכט זיך, אז אין ס'ען סימאָן האָט די נאטור געשיקט דער מענשהייט אַ מתנה, אין וועלכען זי האָט פערשטאַנען צו פערקערפערן די טהייער־טע און זעלטענסטע אייגענשאַפטען, וועלכע געפינען זיך אין איהר פערבאָרגענעם אוצר, אין איהר קדיש קדיש, צו וועלכען א פשוט'ער בשך ודם האָט קיין צוטריט ניט. א מעכטיגע דורכברעכענדיג פאַנטאַזיע, ווי א פיער־שפיינענדיגער וואַלקאָן, פערקניפט מיט א טיעפען נייכטערן וויסענשאַפטליכען פאַרשען, אַן עכט־אַריסטאָקראַטישע, גרויס־אַדעליגע ערצ־הונג מיט ערנסטע דעמאָקראַטישע איבערצייגונג גען, אַן אונטערגענצטער ריטערליכער שטאַלץ און העלרענמוטה מיט דער פעהיגקייט זיך צו ערניערדיגען און בעטען נדבות, אויב נור זיין לעבענס־אידעאל האָט אַזא זאָרט קרבן געפאַר־דערט, א שטענדיגעם פאַרווערט־שטרעבען צו רוהע, צו כבוד און א כח צו ענטזאָגען זיך פון דער גרעסטער געזעלשאַפטליכער שטעלונג, אַן אונערשראָקענער אונטערנעמהער־גייסט אין דער טהעאָריע און א שליס־מזל, אַ לאַ יוצלה אין פראַקטישען, אלטעגליכען לעבען — אַלעס האָט זיך צונויפגעגאָסען און פערשמאַקצען אין דער פערזאָן פון ס'ען־סימאָן, וועלכער האָט אלע זיינע פעהיגקייטען און כחות, זיין רייכטום אין געדעלשאַפטליכע לאַגע אָהן שום חרטה געווידמעט דער מענשהייט. „אין ס'ען־סימאָן — זאָגט איינער פון זיינע ביאָגראַפֿען — איז אויפגע־שטאַנען תחית המתים אַ מיטעל־זעלטערדיגער גבור מיט זיין שטאַלץ, אונערשראָקענהייט, עהרענגעפיהל, לעבע צו כבוד און רוהע און טרייהייט צו זיין דאַמע. אָבער ניט מיט'ן שווערד האָט ער געוואָלט זיין רוהע עררייכען; דעם העלרענמוטהיגען קאַמפּף, וואָס ער האָט געפיהרט, איז ניט געווען בעגלייט מיט בלוט־פערגיסונגען; די פרויענליכע, וועלכע ער האָט זיין גאַנצעם לעבען געדיענט, האָט פון איהם קיין מענשליכע קרבנות ניט געפאַרדערט, ווייל ס'ען סימאָן איז געווען אַ ריטער פון הייליגען גייסט, אַ משיח ד' און דער אמת'ער אמת איז געווען די פרויענליכע, וועלכע ער האָט מיט אַזא מסיירת נפש געליעבט. אַ נביא און אַ ריטער — אָט ווי מען קען כאַראַקטעריזירען אונזער געדאַנקען־העלד.“

ס'ען סימאָן געהערט צו יענע יחירי הגולה, וועלכע זיינען זוכה געווען דער גרויסער אידעע פון סאָציאַליזם גראַד אין פנים צו קוקען און אייביג בעצויבערט צו ווערען פון איהרע פינקעל־דיגע און קנאלענדע שטראַהלען; און וואָס פאַר אַ וואונדער, דאָס ער האָט זיין גאַנצעם לעבען,

די „אני מאמין'ס" און וועט דעריבער פאר קיין פאל מעהר נישט דאווענען און ווייזאָגען. דער פאטער האָט איהם פאר דיזע אונערהערטע חוצפה אַרײַנגעזעצט אין טורמע, פון וואָסן דער יונגער אפיקורס האָט געמאכט פליטה, נאָך דעם ווי ער האָט דעם טורמענאָדוראטעל אַרײַנגעלאָזען אַ מעסער אין זײַט.

אויף דאָ שטרעבען צו ווערען בעריהמט, די ליעבע צו כבוד און די איבערצייגונג, אז אויף זײַן גורל וועט אויספאלען צו ערפילען אַ גרויסע היסטאָרישע אויפגאבע האָט אין סען-סימאן ער וואכט, ווען ער איז נאָך געווען גאנץ יונג. מען דערזעהלט, אז דער יענער איז איהם געווען מחויב יעדען מאָרגען צו וועקען מיט אזא מין פזמון: „שטעהט אויף, הערר גראַף, איהר זײַנט מחויב גרויסע זאכען אויפצוהווען." און אין אמת'ן איז נור וועניגען אין פראַנקרייך געווען בעשערט אזא גלענצענדע צוקונפט, ווי אונזער יונגער גראַף. אבער דיזע גליקליכע צוקונפט מיט די רייכע אידעאלען זײַנען נישט אזוי ניד געקומען. זײ האָבען געלאָזען אויף זיך לאַנג וואַרטען. דעם שטאַלצען גראַף איז געווען בעדערט אריבערצוטראָגען אַ שווערעם, פול מיט נויט און דחקות, לעבען און נור צום סוף, ווען ער איז שוין געשטאנען אויפ'ן שוועל פונ'ם עולם האמת, האָבען זיך דורך די שווערע כּמאָר דעם, וועלכע האָבען בעדעקט זײַן הימעל, אַנדעפאנגען דורכגלייכטען שטראַלען פון גליק, און דעמאָלט ערשט האָט ער עררייכט דעם וועג, וועלכער פיהרט צום טעמפל פון רוהם.

17 יאהר אלט איז סען-סימאן אין גאנצען ארויס פון די לעהרערס השגחה און אַרײַן אין עפענטליכען לעבען.

אזוי ווי אלע ארעליגע קינדער פון יענער צײַט, האָט זיך אויף דער יונגער גראַף צום ערשטן געווינדמעט דעם מיליטערישען דינסט. ער רײַזט קיין אמעריקא, אלס אָפיציער פון פראַנצויזישען קאָרפּוס, וואָס איז געשיקט געוואָרען צו העלפען די אויפגעשטאנענע ענגלישע קאָלאָניען אונטער די קאָמאנדע פון וואַשינגטאָן, אום פאר די פרייהייט פון דעם נייעם לאַנד צו קעמפפּען. בינא יאהר נאָכאנאנד האָט דער יונגער אָפיציער מיט גרויס כבוד מלחמה גע'האלטען געגען די ענגלענדער. ווען דער שלום איז געשלאָסען געוואָרען האָט זיך דער 23 יערהר-גער העלד אומגעקעהרט קיין פראַנקרייך מיט דעם טיטעל פאָלקאָוויג און בעוואָפּנט מיט די העכסטע אָרדענס. אַ גלענצענדע מיליטער-קאָריערע איז איהם פאָרגעשטאנען. עס דויערט נישט לאַנג און סען-סימאן איז בעשטימט געוואָרען אלס קאָמאנדאנט פון אַ זעהר וויכטיגער פעסטונג. זײַן שם און כבוד איז געוואָסען אלץ גרעסער און גרעסער. אלט און יונג האָבען מקנא געווען דעם גליקליכען גראַף. דער איינציגער, וועלכער האָט אָנגעפאנגען צו זײַן אונצופריעדען פון אזעלכע כבודים און אָרדענס, איז געווען

געבער, איז געווען אַ גרויסער טאלענטפולער ליטעראַט און האָט געשפּיעלט זעהר אַ גרויסע ראָלע אין פראַנקרייך'ס פאָליטישען לעבען. זײַנע זכרונות, עראַינערונגען בילדען נאָך היינט פאר אײַנע פון די בעסטע קוועלען צו ערפאָרשען די פראַנצויזישע געשיכטע פון יענער צײַט.

אונזער יונגער הערר איז געווען דער איינציגער יורש פון די אלע טיטלען, כבודים, אויסצייכנונגען און די אונגעהויערע גרויסע נחלאות, וואָס האָבען געהערט דיזער מייסד-דינער פאר מיליע. די עשירות פון דיזער פאמיליע איז געווען אזוי גרויס, אז די יעהרליכע רײַכע הכנסה האָט אויסגעמאכט נישט וועניגער ווי 500,000 פראַנק. אלס לעהרער און ערציהער פאר דעם יונגער גראַף זײַנען געווען געלאדען די גרעסטע מענטשן פון פראַנקרייך, צווישען וועלכע דער בעריהמטער פילאָזאָף פון יענער צײַט ד'אלעקס בערט האָט, ווי עס ווייזט אויס, געשפּיעלט אַ בעזאָנדערע ראָלע אין זײַן ערציהונג. ער האָט אײַנגעפלאַנצט אין יונגערן מח אַן אונערשעפּפּ-

סען סימאן

ליכע ליעבע און בעגייסטערונג פיר העכערע מענטליכע אידעאלען און ערוועקט אַ בעזונדערען אינטערעס פאר דאָ רײַנע וויסענשאַפטליכע פאָרשען.

מיט אָפּענע אויגען האָט מען אַכטונג גע'בען אויף די אַנלאָגען, פעהיגקייטען און נײַ גונגען פונ'ם יונגער אריסטאָקראַט. עס זײַנען געווען יוצר משרתים ואשר משרתים, וועלכע האָבען געזאָרגט אז יעדע קלענסטע בעדירפנים זאָל אויפ'ן בעסטען אופן בעפרייעדיגט ווערען. די אויפציהער און לעהרער האָבען אלעס געלערנט אין דער צײַט און מיט מאָס, קיין זאך איז נישט געפאלען שווער פאר'ן כּן יחיד.

די גרויסע זעלבסטשטענדיגקייט און ענטשלאָסענהייט האָט זיך שוין גאנץ פריה ארויס געוויזען ביי סען-סימאן. קום 13 יאהר אלט איז ער קליפ און קלאָר מודיע זײַן פאטער, אז ער איז געוואָרען אַ כּפר בעיקר, האלט נישט פון

פון מאדריד ביז'ן ים. די רעגירונג איז דערצו מסכים געווען און האָט שוין געוואלט צוטרעטן צו דער ארבייט. מיט אמאל אָבער האָט אויס- געבראָכען די פראנצויזישע רעוואָלוציאָן, וועלכע האָט צוטרעיסעלט דאָס גאנצע דאמאלסדיגע לעבען אין אייראָפּא, און דער רעגירונג איז וועניג וואָס געקראָכען אין קאָפּ אזוינע עסקים.

דיוען הויז, וואָס סען-סימאָן האָט געליטען פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן איז נישט געווען דער איינציגער און דער שווערסטער. אַלס איינער פון די גרעסטע אַדעליגע מייחסים פון פראנקרייך, האָט סען-סימאָן געמוזט טהיילען דעם גורל פון זיין גאנצען קלאַס. זיין גאנצעס פערסענלעכע איז געגאנגען לאיבור; זיינען מיטליען, כבודים און יחוס זיינען פערזונקען און געוואָרען אַ תל צוואמען מיט דער אַלטער אָבערלעכטער אָרדנונג. אבער נישט קוקענדיג, וואָס די רעוואָלוציאָן האָט איהם געמאַכט פאַר אזא יורד איז ער פון דעסמוועגען נישט אויפגעקומען און צוכייזערט געוואָרען. אַלעס, וואָס איהם איז געשעהן, האָט ער מקבל באהבה געווען און האָט זיך אפילו נישט געקלאָגט אויף זיין מזל. „די רעוואָלוציאָן האָט אָנגעפאַנגען — שרייבט ער גאנץ קאלטבלומיג — ווען איך האָב זיך צוריקגעקעהרט קיין פראַנק-רייך. איך האָב קיין אנטהייל אין איהר נישט געוואלט נעהמען, ווייל פון איין זייט האָב איך געהאט די איבערצייגונג, דאָס די אַלטע אָרד-נונג איז שוין פערפויילט און קען זיך נישט לאַנג האַלטען, פון דער אנדערער זייט אָבער האָט מיר אָנגעשטויסען דאָס שמערעכען אַלעס צו פערניכ-טען און חרוב מאַכען.“

ווי ווייט געפעהרליך סען-סימאָן האָט גע- האַלטען די פעאָדאלע הערשונג און ווי טיפּע איבערצייגט ער איז שוין דעמאָלט געווען, אז דאָס פאָלק מוז אַליין געגרינדען און פערוואַלטען מיט זיינע ענינים, ווייזט אונז דער פאָלגענדער פאַסט: איין געמיינדע האָט איהם, סען-סימאָן, אויסגעקליבען פאַר אַ ראש הקהל. דער געווע-זענער גראַף האָט זיך פון דעם כבוד ענטזאָגט אויף דעם סמך, וואָס „דאָס פאָלק דאַרף נישט צו טרויען זיינע אינטערעסען אפילו געוועזענע פעאָדאלען.“

זיצען רוהיג מיט צוזאַמענגעלעגטע הענד און קאַלטבלומיג צוצוקוקען צו אַלעס, וואָס עס קומט פאַר איז נישט געווען פאַר אזא היציגען טעמפּעראַמענט ווי סען-סימאָן, וועלכער האָט אָהן אַ לעבעדיגער, קאָבעדיגער בעשעפטיגונג נישט געקענט אויסקומען, און אונזער פערזאָנלעכער טער גראַף נעהמט זיך נאָך דער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן וויעדער צו גרויסע מסחרים און ספעקולאַציאָנען.

דיוען מסחרים זיינען געפיהרט געוואָרען מיט גרויס צורליחה און סען-סימאָן וואָלט דורך זיי געקענט צוריק ערוועכען אַ גרויסע פער-מענען, ווען נישט זיין שותף, אַ געוויסער גראַף רעדערך, וואָלט איהם נישט אָבערגעלאָזט. זיין

סען-סימאָן אַליין. די אויסצייכנונגען אין מי-ליטער זיינען איהם געוואָרען גאנץ איבערדריסג. אָרדענס און טיטלען האָבען איהם אויפגעהערט צו בעפריידיגען. ער פיהלט אז זיין אָרט איז נישט אין פערשיעדענע גארניזאָנען און אז זיין לע-בענס-אויפגאַבע בעשטעהט נישט אין געבען און נעהמען טרוקענע ראפּאָרטען. דער נישט-אינטע-רעסאָנטער מיליטער-ראַק איז געוואָרען צו ענג. זיין האַרץ זאָגט איהם, אז ער איז עפעס צו גאנץ אנדערס בעשאפּען. „דער קריגע און און פיר זיך, שרייבט סען-סימאָן נאָך אין דער צייט פון אַמעריקאנער קריגע, אינטערעסירט מיך נישט, אבער דער רעוואָלטאָ, דער פועל יוצא פון איהם האָט אַ גרויסע בעדייטונג און נור צוליבע דעם בין איך גרייט, אָהן שום חרטה, די ארבייט צו טראָגען. מיין בערוף, מיין אויפגאַבע אבער, איז נישט אַ סאָלאַרט צו זיין; איך פיהל, אז איך בין צו אַ גאנץ אנדערער, יא, גאנץ ענטגעגענ-געזעצטער טעהטיגקייט, געבוירען. דעם גאַנצן און די ענטוויקלונג פונ'ם מענשליכען גייסט צו בעגרייפן, אום שפעטער פיר די פער-פאָלקסמונג דער ציוויליזאַציאָן צו אַרביי-טען — אַט איז דער צוועק, וועלכען איך מוז דיענען.“

צו וואָס אָבער? צו וועלכער טעהטיגקייט איז זיין לעבען בעשטימט? אויף וואָס פאַר אַ וואפּען זאָל ער זיין שווער, וועלכער איז איהם געוואָרען צו לאַט, אויסבייטען? — דערפון האָט אונזער העלד אַליין אַ קנאַפע השגה גע-האַט. ער זוכט דעם וועג צו זיין לעבענס-ציעל, אבער ער געפינט איהם נישט אזוי לייכט. אַן אינערליכער אונגעוואָוסטער אינסטינקט טרייבט איהם מיט אַן אונגעהויערער קראַפט און דרענגט איהם צו גרויסע טהאַטען, אבער עס קומט איהם אויס צו טאַפּען אין דער פינסטער און ווייט אַליין נישט אין וואָס דיוע, „גרויסע טהאַטען“ בע-שמעהען. די ענערגיע און אַרבייטס-לוסט זוכען אַן אָרט, וואו פערווענדעט צו ווערען, נור געפיר-נען עס נישט. קיין אנדער בריה האָט ער נישט, ווי אויסצופרווירען פראַקטיש פערשיעדענע מלאכות און בעשעפטיגונגען. צום ערשטען האָט ער זיך אַ וואָרף געמאַן צו גרויסע מסחרים און אונטערנעהמונגען.

1785 מאַכט סען-סימאָן אַ נסיעה קיין האַלאַנד, וואו ער האָט אויסגעאַרבייט אַ פראַ-יעקט, ווי אזוי פראנקרייך און האַלאַנד זאָלען מאַכען יד אחת, אום די קאָלאָניען אין אינדיען פון ענגלאַנד אָפצונעמען. דער פלאַן האָט אפילו אויסגענומען, אבער דורך אַ געוויסע סבה איז ער נישט אַרויס מן הכּח אַל הפועל און סען-סימאָן איז געצוואונגען צו זוכען אַנדערע גרויסע אונ-טערנעהמונגען, אום זיין בעדירפנים צו קאָפּ-ברעכענדע געשעפטען צו בעפריידיגען. אַ נייער פלאַן האָט זיך גיך ענטוויקעלט ביי איהם אין מח. ער געהט קיין שפּאַניען און שלאַגט פאַר דאָרטען דער רעגירונג דורכצופיהרען אַ קאנאַל

מיר, אז עס איז שטענדיג פאראן א געוויסע פרוויע, א געוויסע טרייב-קראפט, וועלכע פער אורזאכט אונזער טהון און ווירקען. דיזע טרייב-קראפט איז טיילמאל די קלאהרע נישטערע איבערצייגונג, טיילמאל אן אונבעוואוסטעס, אונ-קלארעס פערלאנגען, וועלכע ענטוויקעלט זיך ביי אונז דורך די קאר אַנדערע אורזאכען און בע-דינגונגען. דאָס אינערליכע פערלאנגען זוכט מיט אלע כחות זיך צו פערקערערן, איבער-צויגען צו ווערען מיט הויט און ביין, בעקומען א געוויסע פאָרם און אָננעהמען א געוויסע אויסער-ליכע ממשות-דיגע געשטאלט. פון דיזע איבער-לעגטע געדאנקען אָדער אינסטינקטיווע געפיה-לען ווערען מיר געדענגט, געטרעבען און אונזער גאנצעס לעבען און טהעטיגקייט איז ניט אנדערש, ווי א פערווירקליכונג פון דיזע אינער-ליכע טרייב-קראפטען. אויך סען סימאן איז גע-ווען געטרעבען פון אן אונגעהויערען, מעכטיגען אָבער אונקלאַהרען געדאנקען צו שאַפן עפעס וואָס נייעס, גרויסעס, וואָס זאָל איבערקעהרען די גאנצע הערשענדע וויסענשאַפט און זי שטע-לען אויף גאָנץ אנדערע יסודות. אן אינערליכע שטימע האָט איהם ניט אָבערגלאָזט און איהם געשיקט „איבערצובילדען די מענשליכע קענט-ניס, פּראַיאַניגען אלע אָנגעוואַנדטע, אַב-געריסענע פערשיעדענע צווייגען פונ'ם מענש-ליכען וויסען און איין איינהייטליכע האַרמאָני-שע גאנצע". ווי אָבער נעהמט מען זיך אזא שליחות אויסצופיהרען? אין וואָס איז בע-שטאָנען די נייע סיסטעם, וועלכע איהם איז אויסגעקומען צו בעגרינדען? דאָס איז סען סימאָנען אַליין נאָך געווען אין גאנצען אונ-קלאַהר. עפעס האָט ער געפיהלט, דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אז איהם וועט אויסקומען נייע וועגען און מענשליכען דענקען צו געפיען, איהם איז אָבער געווען אונבעוואוסט ווי און וועלכע. קיין אנדער מיטעל און אויסוועג איז ניט געווען, ווי זיך צו נעהמען און זוכען. און אזוי זעהען מיר ווי סען-סימאָן, שוין נאָהענט פון פערציג יאהר, געטרעבען און געדענגט פון אן אונבעוואוסטען שטרעבען וויכטיגעס צו שאַ-פּען, קלאָז זיך אַוועק מיט זיין לעבענדיג-שין די פערשיעדענארטיג וואַלעס פונ'ם אונזער-ליכען ים פון דער וויסענשאַפט.

דאָס איז איהם געווענהליך ניט אזוי לייכט אָננעקומען. די פעהיגקייטען זיינען שוין אַב-סעל אָבערשטאָכט געוואָרען, דער זכרון האָט אָנ-געפאנגען צו פערלאָזען און אָנהייבען אין אזא לעטער צו לערנען דעם אלף בית פון די נאטור-וויסענשאַפטען, פון וועלכע ער האָט נאָך קיין שום ידיעה ניט געהאט, איז שוין געווען צו שפּעט. „מיר איז אויסגעקומען גרויסע שווע-ריגקייטען צו בעזייטיגען — זאָגט סען-סימאָן אַליין עדות — מיין קאָפּ האָט שוין זיין בית קיבל אָנגעפאנגען צו פערלירען. איך בין שוין ניט געווען מעהר יונג. פון דער אנדערער זייט

שוטה האָט בעקומען פון עסס אייניגע מיליאָן און סען-סימאָן האָט זיך געמוזט בענוגענען מיט אזא, נאָכ'ן ערך נאָך, קליינע סומע ווי 150,000 פראַנק.

דיזע אונגעהויערע גרויסע עולה האָט סען-סימאָנען וועניג וואָס געקומערט. פערקעהרט, דאָס האָט איהם געדענט פאַר א גוטע בעווייז, אז עס איז פאָראַן א גרויסער אונטערשיעד צווי-שען איהם און אנדערע מענשען. „די וועגען, אויף וועלכע מיר זיינען געגאנגען, האָט ער שפּעטער געשריבען, זיינען גאָנץ פערשיידענע. ער (זיין שוטה גראַף רעדערן הייסט עס) האָט זיך א קעהר געטאָן צו די שמוציגע זומפּען, וואו מאַיאַמאַ, „מאַן", דער גאָט פון רייכטום בויט זיין טעמפל, אין דער צייט ווען איך האָב זיך אויפגעהויבען אויף א טרוקענעם פעלזיגען באַרג, אויפ'ן גיפּעל פון וועלכען עס געפינט זיך דער מזבח פון בעריהמטהייט."

שוין איז דיזער עפאכע פון זיין לעבען האָבען וויסענשאַפטליכע אַרבייטען איהם אָנ-געפאנגען שטאַרק צו אינטערעסירען. אין גאנ-צען אַריינגעטאָן אין זיינע עסקים, האָט איהם דאָך אויף יעדען שריט און טריט ניט אָבערגלאָזט דער געדאַנק פון העכערע לעבענסצוועקען. ער האָט אפילו מיט גרויס חשק געשטרעבט זיך צו בעשאַפּען עשירות, וואָס די רעוואָלוציאָן האָט פון איהם אָבערנומען, אָבער ניט ווייל רייכטום אַליין איז געווען זיין ציעל. „איך האָב גע-שטרעבט צו א פערמעגען, ניט ווייל דאָס איז געווען מיין לעבענדיג-ציעל. א וויסענשאַפטליכע שולע צו גרינדען, מיטאָוואַירקען דעם פאַרט-שריט פון דער וויסענשאַפט און צו פערלייכערען דעם גורל פון דער מענשהייט — אָט וואָס זיינען געווען די אמת'ע אויפגאבען פון מיין אַרבייט, מיין עהרגיין."

דאָס וויסענשאַפטליכע פאַרשען אייגענט זיך אָבער ניט מיט פראַקטישע אינטערעסען. פיהרען גרויסע מסהרים און אין דער אייגענער צייט אויסאַרבייטען א נייע וויסענשאַפטליכע ריכטונג איז אונגעלייך. סען-סימאָן האָט דאָ גור געהאט איין בריה : ענטוועדער רוחניות, אָדער גשמיות, ענטוועדער פיעל געלד פערדינען, אָדער צו שטילען דעם גליהענדען דורשט נאָך דער ריינער וויסענשאַפט. סען-סימאָן בעשליסט זיך פאַר דאָס צווייטע. ער זאָגט זיך אָב פון די מסהרים, וועלכע זיינען פאַר איהם געווען צו פראַקטיש און ער פאַר זיי צו טעאָרעטיש, און בייט אים די קאנטאָל מיט אלע גרויסע רוחים אויף דאָס רוחיגע ציימער פון פילאָזאָפישען פאַרשען. נאָך דיזען שריט האָט סען-סימאָן אויפגעהערט צו בעלאנגען זיך אַליין, נור דער גאנצער מענשהייט.

ווען מיר דרינגען אַריין אינוועניג אינ'ם תוך פון דער מענשליכער נשמה און שפירען נאָך די פאָרגענגע, וועלכע קומען דאָרט פאַר, זעהען

זיך פארבערטייטט צו די געזעלשאפטליכע וויסענשאפטען.

אום דיווע צווייגען פון דער וויסענשאפט צו פערשטעהען, מוז מען בערייכערן די לעבענס-ערפארהונג, מען מוז גוט קענען דאס מאטעריאל, דעם אביעקט, וועלכעס ווערט אין דיווע וויסענ-שאפטען בעהאנדעלט, מען מוז גענוי בעקאנט ווערען מיט דעם מין „מענש“, מיט זיינע ליידען און פריידען, מיט זיין פערלאנגען, וועלען און שטרעבען, מיט זיינע נייגונגען, תאודת און מדות, מיט איין וואָרט, מען מוז בעקאנט ווערען מיט די שטארקע, ווי מיט די שוואכע זייטען פון מענשליכען כאראקטער. דאס בעסטע מיטעל דערצו, פערשטעהט זיך, איז בעקאנט צו ווערען מיט די מענשען פנים אל פנים, פערזענליך. צו דיעזען צוועק מאכט ער זיין הויז פיר דעם מיטעלפונקט פון אלערליי מענשען: אריסטאָ-קראטען, וועלטליכע לייט, קינסטלער, ארטיסטען און סתם מענשען. עס האָט אויך נישט געפעהלט פון דעם מין היפה און סתם מענשעלעך מיט קליינליכע בעגעהרען און פערלאנגען.

אום אָבער צו פיהרען אַ גרויסע בעלי-הבית'שקייט מוז זיין אַ בעל הבית'טע און אונזער העלד האָט צוליעב דיווען צוועק חתונה מיט אַ געוויסער פרייליין פאַן שאַמפּנגראַונד. „מיין חתונה האָבען, זאָגט ער, איז נור געווען אַ מיטעל, אום צו בעקומען ביי די געלעהרטע דאָס, וואָס מיר איז געווען נויטיג, איך זאָל קענען מיינע ציעלען דורכפיהרען.“

אין דיווער צייט האָט זיך אונזער פילאָזאָף אָבערגעבען אויך צו פערשיעדענע תענוגי בשרים, צו קעפערליכע פערנגיגען: בעלער, געזעל-שאפטן זיינען געווען נישט קיין זעלטענע ער-שיינונג ביי איהם אין הויז. אויך דיווע זייטען פונ'ם מענשען לעבען האָט ער געהאלטען פאר וויכטיג צו ערלערנען. אַ מענשען, וועלכער גיט זיך איבער צו אזא וואָרט לעבען אָהן אַ העכערען ציעל פאר די אויגען, נור איינפאַך צוליעב דעם פערנגיגען אליין, האָט סעך-סימאָן זעהר פער-אורטיילט און נישט געאכטעט. „ווען איך זעה אַ מענשען, וועלכער פערשטעהט נישט דעם וועק, וואָס פיהרט צום טעמפל פון דער מענשליכער וויסענשאפט און בעזוכט פון דעסטוועגען די פערשיעדענע פרעהליכע ערטער, וואו די מענש-ליכע תאודת טרעטען נאָקעט, אונפערדעקט אַרויס, די ערטער, וואו אונמאָראַלישע מענשען פלעכטען זייער נעסט אום צו ציהען זייער חיונה — דע-מאָלט וועל איך זאָגען: דיווער מענש געהט צו גרונד, ער געהט אַרויס לתרבות רעה, ער איז נישט אין אַ גליקליכער שעה אויף דער וועלט עקומען. אָבער ווען דיווער מענש איז דורכ-גערונגען מיט אַ טעהאָריע, זיין מין איז איבער-פילט מיט פילאָזאָפישע געדאַנקען, ווען ער פיהרט אזא אַרט לעבען נישט צו בעפריידיגען די קליינליכע תאודת, נור צו וויסען ווי מענשען לעבען, צו אונטערזוכען און צו אונטערשיידען

אָבער האָבען מיר די ווייטע נסיעות און מיינ-ענגער פערקעהר מיט בעלעהרענדע מענשען גרויסע ידיעות און נוצען געבראכט. נישט וועניג האָב איך צו פערדאַנקען מיינ ערציהער ד'אלעמ-בער, וועלכער האָט מיך מיט אַ דיכטע נעץ אַרומגעוועבט, אז קיין איין וויכטיגער פאַקט האָט נישט געקענט אַרויספאלען.“

אזוי זעהען מיר איהם נעבען זיין קלאָהרען בעוואוסטזיין און דער שוועריגקייט פון זיין אויפגאבע דאָס גלויבען און פערטרויען אין זיין אייגענער קראַפט. ער האָט געוואוסט, אז ערגעץ-וואו ליגעט אַ נייער ברעג, אַ נייער אָנ-האַלט פאר די וויסענשאפט און האָט זיך אוועק-געלאָזט זוכען נישט וויסענדיג וואו ער בעדאַרף זוכען, אָבער אין דער טיעפער איבערצייגונג, דאָס ערגעץ-וואו ליגעט אַ טייערער אוצר פער-באַרגען, וועלכער דאַרף נור ענטדעקט ווערען, אום דעם שליסעל פון דער נייער סיסטעם צו בעקומען. „איך האָב געמוזט אָנפאַנגען — שרייבט ער — די פיזישע וויסענשאפטען צו שטודירען, כדי איהר געגענווערטיגען שטאַנד צו בעשטימען און גענוי בעקאנט צו ווערען מיט דעם סדר, ווי די ענטדעקונגען ווערען געמאַכט.“

די וויסענשאפטען האָט סעך-סימאָן אָנגע-פאַנגען צו שטודירען אויף אַ משונה-מאָדענע שטייגער. צו זעצען זיך לעזען דיקע ביכער איז געווען וועניג געדולד און נאָך וועניגער צייט. ער בעשליסט זיך בעקאנט צו ווערען מיט די פער-שיעדענע צווייגען, וועלכע האָבען איהם אינטע-רעסירט, נישט דורך ביכער, נור דורך די אויטאָ-רען, וועלכע האָבען די ביכער געשרייען. ער דינגט אַ דירה נישט ווייט פון פאַליסעניקוס, ווערט בעקאנט מיט די פראַפעסאָרען, לאַדעט זיי איין אָפט צו זיך אין גאַסט, איז זיי מכבד מיט די טייערסטע מאכלים און משקאות און אין דער צייט פון איין געריכט צום צווייטען, בין סעודה לסעודה, פערפיהרט ער מיט זיינע געלעהרטע געסט וויסענשאפטליכע שמועסען איבער די פערשיעדענע ערשיינונגען און געזעצען פון דער טויטער און לעבעדיגער נאַטור. זעלבסט-פערשטענדליך האָט אונזער פילאָזאָף דורך אזא שטייגער גרינדליך מיט די וויסענשאפטען נישט געקענט בעקאנט ווערען, אָבער זיך זעצען און לערנען פון דאָס ניי, ווי אַן איינפאַכער שילער איז שוין געווען צו שפעט און דיווער וועג איז געווען דער קירצעסטער, ווי זיינע בעדירפניסע צו בעפריידיגען.

בעקאנט ווערענדיג מיט די וויסענ-שאפטען, וועלכע ערפאַרשען די אונאַרגאַנישע, מיינטע נאַטור, ציהט ער איבער אין אַ דירה נישט ווייט פון מעדיצינישען פאַקטעס און ווערט בעקאנט מיט די פיזיאָלאָגען, ביי וועלכע ער האָט געלערנט די געזעצע פון די לעבענס-ערשיינונגען. נאָך דעם, ווי ער האָט שוין בע-קומען אַ געוויסע ידיעה אין די פערשיעדענע געביעטען פון די נאַטור-וויסענשאפטען, האָט ער

זיי צו פערווירקליכען און דורכצופיהרען איז לעבען. ער ארבייט מיט גרויס התמדה איבער זיינע אידעען און איבער די ענטוויקלונג פון זיין וועלט־אנשוואונג, אבער די הצלחה האָט זיך פון איהם אין גאנצען אָבעקעהרט. אלע זיינע בעד מיהונגען און טרחות צו אינטערעסירען מיט זיינע נייערעמדעקטע טהעאָריען די געלעהרטע וועלט, האָבען קיין גליק ניט געהאט. די אייגענע גרויסע התפעלות און ענטזיכונג פאר זיינע אידעאלען האָט אויסער אַ געלעכטער ביי קיינעם גאָרניט אַרויסגערופען, זיינע וויסענשאפטליכע ראיות און בעווויזע האָבען קיינעם ניט געריהרט. אין בעסטען פאל האָבען זיינע ערנסטע און תמימות־דיגע איבערצייגונגען ערוועקט אַ מיט־ליידסגעפיהל אָדער רחמנות־געלעכטער. פריהער האָט אונזער פילאָזאָף געמאַכט עקספערמענטען איבער'ן לעבען, איצט נעהמט דאָס לעבען נקמה און מאַכט עקספערמענטען, נסיונות איבער'ן הונגערונג, פעראַרעמטען פילאָזאָף.

אבער אונזער העלד האָט מוטאָיג אַלע נסיונות אויסגעשטאַנען און איז ניט געוואָרען ביי זיך אַראָבעפאלען. ער איז איבערצייגט, אז ער איז געבוירען אום גרויסע זאכען פאר די מענש־הייט צו שאַפֿען, נייע וועגען אין דער וויסענ־שאַפט צו ענטדעקען און אַרמוט, קוועלעניש און דחקות טהוען איהם אפילו ווע, אבער פער־צווייפלען איהם ניט. ער איז זיך ניט נור ניט מיאש פון זיינע אויפגאבען, נור ווערט אַלץ מעהר און מעהר בעגייסטערט פאר זיי. אויב געלד און די געוועהליכע טעגליכע בעקוועמליכקייטען האָט ער אָנגעוואָרען, האָט ער דאָך אָבער אונטער דער צייט ערוואָרבען אַנדערע רייכטהיימער — אַ גייסטאָיגעס פערמעגען, פון וועלכען זיין צוקונפט איז אָבהענגיג. סען־סימאן פרוכירט צום ערשטען מאל אַלע זיינע ידיעות, קענטניסע און נייע געדאַנקען צו סיסטעמאַטיזירען און אונטער־אייין אַלגעמיינעם מיטעלפונקט צו ברענגען.

(שלום פאַלט)

גוט פון שלעכט — דעמאָלט זאָג איך: דיזער מענש מאַכט דורך דעם וועג פון די קליינליכע תענוגים, אום צו געפינען דעם פונקט, וועלכער פיהרט צום מענשליכען גליק.

לאנג האָט אזא שווענדערשישע, ניט אויס־גערעכענטעס לעבען ניט געקענט דויערן. עס איז פאַרביי ניט מעהר ווי איין איינציגעס יאהר און פון דעם גאנצען פערמעגען, וואָס איהם איז גע־בלעבען נאָכ'ן אבטהיילען זיך מיט זיין שותף, גראַף רעדערן, איז אפילו קיין איין פרוטה ניט געבליעבען. סען־סימאן ווערט אַ גרויסער קבצן און גט זיך אָב מיט זיין ווייב, אויף וועלכער ער האָט אָנפאַנגס נור חתונה געהאט כדי צו פיהרען „א הויז“.

דאָ פאנגט זיך אָן פאר סען־סימאָנען אַ לעבען פול נויט, דחקות און ערניערונגען. אַלט איבער 40 יאהר, מאַטערעל אין גאנצען רואינירט, איז אויך פון זיין האָפנונג צו בעקומען אַן אָנהאַלט אין דער וויסענשאפטליכער וועלט גאָר ניט געוואָרען.

אונזער פילאָזאָף, וועלכער האָט געוואָלט אַלעס אַליין דורכמאַכען און אויף זיין אייגענע פערזאָן אַלעס אויספרובירען, איז בעשערט געווען צו מאַכען עקספערמענטען ניט בלויז איבער די מענשליכע ליידענשאפטען, תאות און אַנדערע נייגונגען, נור אויך, אפשר ניט ווילענדיג, איבער די מאַטעריעס, איבער דעם ביטערען קאַמפּף פיר די אַלטעגליכע חיונה, וואָס קומט אויס דעם אָרימען מענשען צו פיהרען.

די צווייטע העלפט פון זיין לעבען איז געווען דער היפּף פון דער ערשטער העלפט. דער פרי־העריגער הויכמוטהיגער נדיב, וועלכער האָט אזוי מקרב געווען געלעהרטע, קינסטלער, אַרטי־סטען און סתם־משכילים, איז געוואָרען אַ שרעק־ליכער יורה, וועלכער האָט פשוט ניט געהאט מיט וואָס אַ טאָג איבערצולעבען.

אין זיין היציגען מה ענטוויקלען זיך פער־שיעדענע פלענער, איינער גרעסער פאר דעם אַנדערן, ער האָט אָבער קיין מיטעל ניט, ווי אזוי

מיינ וועג

און זאָל דער שטורם אונערטרעגליך איז, — זיינע לעצטע כחות פּאַר'ן, שטערען מיר מיין וועג;
און זאָל דער שטורם, די געווייטערן, כאַטש די גאנצע וועלט פערציטערען, געה איך מיר אָהן שרעק.

און זאָל דער הימל ווי פערבמאַרעט זיין און דער וואָלען — ווי פערפארעט זיין אין די ביוזע טעג;
און זאָל פון אויבען גיסען, רעגענען, זאָל דער דונער מיר בעגעגענען, — געה איך מיר מיין וועג.

און ווען דער שטורם אונערטרעגליך איז, און צו געהן דאן שנעל — אונמעגליך איז אין דעם שווערען וועג;
דאן געה איך לאַנגזאָם ווי שפּאַצירענדיג, אָבער פּאַרווערטס, פּראָגרעסירענדיג, ביז איך קום צום ברעג...

א. מאַנפּריעד.

באקוויין

(אויס דער אידישער ארבייטער בעוועגונג אין אמעריקא.)

פון לעאן קאברין.

1.

איהם גענעבען צו פערשטעהן, אז מען מוז אין אמעריקא בעלאנגען צו א יוניאן, ארייט איז מען א סקעב און מען פערדיענט וועניגער. און פערדיענען האט דזשעק געוואלט וואס מעהר, איז ער אריינגעטראטען אין „יונע“. אבער די יוניאן-מיטלען האט ער דאן זעלטען בעזוכט. „דיום“ האט ער געזאגט רעגעלמעסיג דעם קאלעקטאר; אין צייט פון א סטריק פלעגט ער מיט-סטרייקען. דערפאר איז ער געווען דער ערשטער בעלן אויף א מארש מיט מוזיק. מארש שירען איז ביי איהם געווען דער חיות און צו ליעב דעם אלטן וואלט ער, דאכט זיך, צו דער „יונע“ בעלאנגט.

אין כלל איז דזשעק געווען א מענש, וואס פלעגט נותן ווערען פון יעדער קלייניגקייט. אזוי ווי פון א העכסט-אינטערעסאנטען ראמאן, אזוי פון א שעהן טהעאטער-ליעדעלע און אזוי אויך פון א מארש מיט מוזיק, און פון התפעלות האט ער געהאט א טבע צו רעדען שנעל, שנעל, אין איין אטמהען און מיט האלבע ווערטער. איינמאל — געדענק איך — אין א שעהנעם אבענד, איז דזשעק געקומען צו מיר, פערשטעמט, א גליקליכער.

— מארג איז א מארטש... מארטשען... די יונע... פערד... פערד! — האט ער אויס-געשאסען מיט א מאל, אין איין אטמהען און מיט התפעלות.

— וואס?

— די יונע וועט אויף פערד מארטשען. איך אויף א פערד. דריי פערד וועלען מארטשען מיט די יונע און איך אויף א פערד — האט ער געזאגט שוין אביסעל רוחיגער.

פון גרויס שמחה האט דזשעק ניט געוואוסט וואו אהינצומען דעם גאנצען אבענד. ער האט קוים דערלעבט דעם מארגען.

אויף מארגען האב איך איהם געזעהן נעבען יוניאן-לאקאל אויף א ווייסען, דארען פערדעל מיט איינגעפאלענע זייטען, וואס האט געשאך קעלט מיט'ן קאפ און געדערהט מיט זיין אויס-געקראכענעם ווידעל.

דאס פערדעל נעבאך האט זיך קוים גע-שלעפט אויף זיינע אלטע, מיעדע פיס; דזשעק אבער איז זיך געוועסען מעשה העלר ביים פערדעל אויפ'ן רוקען, האט געקלאפט מיט זיינע שטארקע פיס אין דעם פערדעלס איינגעפאלענע זייטען און, קנאקענדיג מיט דער צונג און

יט א יאָהר צוועלף צוריק האב איך געוואוינט אין פילאדעלפיא. דאָרט האָב איך זיך בע-קענט מיט איינעם אַ לאַנדסמאַן מיט'ן נאָמען דזשעק, אָדער יאָנקעלע, ווי עס האָבען איהם גערופען די לאַנדסלייט, וואָס האָבען איהם געקענט פון דערהיים.

אין אמעריקא איז ער דאן געווען אן ערך א צוויי יאהר און האט געארבייט אין א פאבריק ביי פרויען-מאנטלען. פון דערהיים איז ער געווען א שוסטער.

אין א קורצער צייט ארום האט ער זיך מיט מיר אזוי בעפריינדעט, אז ער איז געווארען א שטענדיגער אריינגעהער צו מיר.

דאס איז געווען א הויכער, ברייטער, גע-זונדער בחור מיט א ברייט, פערגרעבט, אבער גוטמוטיג פנים, מיט קליינע לעבעדיגע אייגלעך. אָנגעטאָן איז ער געגאנגען מעשה פראנט. זומער אין א העלען, לייכטען קאסטיום, אין א בלויען, געפינטעלטען העמד, אין געלע, לאקירטע שיכ-לעך און אין א העלען הוט; ווינטער — אין א דונקעלען קאסטיום, אין שווארצע שיך מיט שמאלע געזלעך, אין א ווייסען אויבערהעמד און אין א שווארצער הוט.

ער האט געלעזען אידישע צייטונגען ניט אזוי צוליעב די אלטעגליכע נייעס, ווי צוליעב די שעהנע מעשיות, וואס זיינען דאָרט געדרוקט געווען, און איבערהויפט צוליעב זייערע לאנגע, שעהנע ראמאנען, פול מיט געהיימנים...

ער איז אויך געווען א גרויסער בעלן אויף די ראמאנען-העפטען, האט זיי געלעזען מיט א ברענענדיגען חשק.

איבערהויפט איז ער געווען א מענש מיט זעהר א לעבעדיגען כאראקטער. פרויענציימער האט ער אויך ניט פיינד געהאט, אבער היימישע. וועגען אמעריקאנער חוה'ס טעכטער האט ער גראד ניט געהאט קיין הויכע מיינונג. דאָ-ניצעס אין קליידלעך — פלעגט ער זיי רופען.

אין יענער צייט פלעגט ער זאגען:

— איך האב פיינד בלאַפּס. פיש דארף זיין געפילט, פלייש געבראָטען און א מיידעל ניט קיין דראַניצע...

אן ארבייטער איז ער געווען א גוטער, האט פערדיענט גאנץ שעהן. צו דער „יונע“ האט ער בעלאנגט, ווייל זיינער א לאנדסמאן האט

בילד, האָט ער עס געקויפט דער ערשטער און האָט עס אויפגעהאנגען ביי זיך אין צימער.
מאכט זיך נאָכדעם, אז אין דער זעלבער צייט רעדט ביי די אנארכיסטען אַ ניו יאָרקער רעדנער איבער באקונין. דזשעק איז אוועקגעלאָפֿען אַהין, ווי אַ פער'סמ'טער און, דערהערט אז באקונין איז געווען אַן אנארכיסט, האָט ער גלייך געמאכט מוטה און איז אַריינגעטראָמען אין דער אנארכיסטישער גרופע און איז געוואָרען אַ טהעטיגער מיטגליד.

3.

און, מערקווירדיג! דער זעלבער דזשעק, וואָס האָט זיך ביו אַצינד אינטערעסירט בלויז מיט „געהיימניס“, האָט פלוצים, אז ער האָט אַריינגעטראָמען אין דער אנארכיסטישער גרופע, זיך אַ נעהם געטאָן צו די טרוקענע און שלעכט געטריבענע אידישע אנארכיסטישע בראַשורען און האָט זיי געלעזען מיט אַ מערקווירדיגען געדולד. ער איז געוואָרען איינער פון די טהעטיגער סטע מיטגלידער פון דער גרופע, האָט געטהיילט הענדליכע רעכטס און לינקס; געפערעלט מיט דער אנארכיסטישער ליטעראַטור; צווישעלט די בענק אויף די מאַסענפערזאמלונגען, דער-לאַנגט דעם רעדנער אַ גלאַז און, ווען ביי די אנארכיסטען האָט זיך געמאכט מעהר וויכטיגע ארבייט, ווי למשל, איבערצייגען די סאָציאַל-דעמאָקראַטען „טהאטזעכליך“, אז, די אַנארכיסטען, האָבען רעכט, איז שוין דזשעק גרייט געווען מיט זיינע „שלאַגענדע בעווייזע“, און אַיך וואָלט קיינעם ניט געוואונשען צו פיהלען זיי...

דזשעק האָט זיך איבערגעגעבען דעם אַנאַר-כיוזמוס מיט לייב און לעבען. דעם „פילאָזאָפֿי-שען אַנאַרכיוזמוס“ האָט ער אין גאַנצען אַפּילי נאָך ניט פערשטאַנען, דערפאַר אבער איז איהם קלאָר געוועזען, אז די סאָציאַלדעמאָקראַטען זיינען בורלעך; אז מיט זייער שטיי-קע-טעלע ווילען זיי אָבהאַלטען די סאָציאַלע רעוואָלוציאָן. דאָס איז געווען גענוג, ער זאָל האַסען די סאָציאַל-דעמאָקראַטען, ווי דעם טויט. ער האָט גענומען פראָפּאגאַנדירען דעם אַנאַרכיוזמוס, וואו נור ער האָט געקענט. אין שאַפ, ביי דער מיסעס און אין גאַס. ער האָט אָנגעהויבען צו רעדען גאָר מיט אַנאַנדער שפראַך, מיט אַ נייער, וועלכע ער האָט זיך אָנגעכאַפט אויף די מיטגינגען און פון די בראַשורען...

די פאַבריקאַנטען, וואו ער האָט געאַרבייט, האָבען ניט געוואָלט דולדען אזא געפעהרליכען אַנאַרכיסט ביי זיך אין שאַפ, האָט ער אָפט געקראָגען אָבערזאָגט פון דער ארבייט... אבער דזשעק האָט געטאָן זיינס מיט אַ טעלעפֿון גלויבען אין דער „זאָך“ און אויף די יוניאָן-מיטינגען איז ער אַצינד אויך עפּטער געאַנגען, בכדי ניט צו דערלאָזען דעם איינפלוס פון די פערפלוכטע סאָציאַלדעמאָקראַטען...

שמאָקצענדיג מיט די ליפּען, איז ער אַרומגערי-טען אַרום יוניאָן קאָפּאַל הין און צוריק און האָט זיך געפיהלט אויף דעם זיעבענטען הימעל...

2.

ער האָט אויך לייעב געהאַט צו הערען רעדנער און האָט אזוי גוט און שטאַרק אַפּלאָדירט אַן אַנאַרכיסטישען ווי אַ סאָציאַלדעמאָקראַטישען רעדנער. דעמאָלט האָט ער נאָך ניט געמאכט קיין אונטערשייד צווישען אַן אַנאַרכיסטישען רעדנער און אַ סאָציאַלדעמאָקראַטישען. ביידע האָבען אין זיינע אויגען געוואָלט, אז דער קאַפּי-טאַליסט זאָל זיך צוטהיילען מיט'ן אַרבייטער גלייך — פאַר וואָס ניט? אויף זיין חלק וואָלט דאָך אורדי אויך אויסגעקומען: אַ היבשע אפּוטיקאַ. קורץ און קלאָר! ...

עס האָט אויך געטראָפֿען, אז דזשעק האָט זיך שטאַרק הינגעדיסען פון אַ טאַלענטפולען רעדנער, דאן האָט ער געפאַשט אזוי ביו די הענד האָבען גענומען ברענען און האָט מיט אַלע קרעפטען געשריען צום רעדנער:

— מאַלאַדיעז! מאַלאַדיעז! ...

דיוועס „מאַלאַדעז“ איז ביי איהם געווען דער אויסדרוק פון העכסטע התפעלות. און ווען אזא רעדנער האָט דאן אַפּעלירט צו דער פערזאמלונג, אַריינצוטרעטען אין דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי, אָדער ווען אַן אַנאַר-כיוזמישער רעדנער — אין דער אַנאַרכיסטישער גרופע, איז דזשעק שוין בערייט געווען צו פער-שרייבען זיך; אבער אויפ'ן סוף איז ער אוועק פון דער פערזאמלונג ניט קיין פערשריעבענער, ווייל ער האָט זיך געשעהמט צוצוגעהן צום סע-קרעטער און אָנגעבען זיין נאָמען. און ווער ווייסט? אפּשר וואָלט ער געבליבען ביי זיין נאָמען דזשעק אָדער יאנקעלע און וואָלט געלעבט און געשטאַרבען, ווי פילעל אַנדערע, אונטעמערקט פון דער גרויסער וועלט, ווען ניט אַ צופאַל.

און דער צופאַל איז געווען דער ראָמאַן „די געהיימניס“.

דזשעק האָט איבערגעלייענט „די געהיימ-ניס“ און ער איז אזוי שטאַרק נתפעל געוואָרען פון דעם דאָרטיגען העלד באקונין, פון די מערק-ווירדיגע קונצע, וואָס ער ווייזט דאָרט אַרויס, דאָ אַלס אידישער פערלעך אין דעם קאַלטען סיביר, און דאָ אַלס אַן אויסלענדישער דיפּלאָ-מאַט אין דער פערטראָפּאוועל פער-טונג, — אז ער איז אַ לאַנגע צייט אַרומגעגאַנגען און האָט גערעדט בלויז פון יענעם.

— אָט דאָס איז אַ מאַלאַדיעז, באקונקע! אָט דאָס איז אַ מאַלאַדיעז! — האָט ער דער-צעהלט אין שאַפ די ארבייטער, אין דער-היים זיין מיסעס, וואוירעומען ער האָט נור געטראָפֿען. און שפּעטער, ווען די אַנאַרכיסטען האָבען פון פראָפּאגאַנדא וועגען אַרויסגעלאָזען באקונין'ס

זאל מען דיק, יאנקעלע, מיט דעם אנארכיזמוס, מיט דעם טאריזמוס! אוי, א קלאג, א בראך צו קאלומבוס'ען! טפו!...

און א שפיי געטאן, געהט זי ארויס.

שטעהט זיך דזשעק צופריערדען, מיט א שמויז כעל אויף די ליפען, קוקט דא אויפ'ן טהיר, וואו היינטעל איז ארויס, און דא אויף מיר.

בעמערק איך איהם, אז ער האט זי געדארפט לאזען צורוק, ווערט ער ברוגז'לעך, און מאכט:

— אט דו ביזט טאקע א קאנסעקווענטער אנארכיסט.

פון דיינעטוועגען האט מען געמעגט דאס מויל צושליסען, וואלט דיק ניט געהאט.

ניין, ברודערל — טהוט ער זיך א כאפ מיט הייז —

מען מוז זיי מיט געוואלט אריינשפארען אין די פערפֿינסטערטע מחות... רעדען און רעדען, און

רעדען, ביז זיי וועלען נעהמען פערשטעהן!...

זאג איך איהם:

— איבערהויפט צו רעדען דארף מען דאך פערשטעהען וואס... דו האסט פריהער געדארפט

פערשטעהען דעם דארווייזמוס און זיין שייכות צום אנארכיזמוס, אזינט טהוסטו אן גרויסע

צרות!...

— איך רייך, ווי איך פערשטעה — מאכט ער

שוין גאנץ ברוגז'לעך — איך בין א קאנסעקווענטער

טער אנארכיסט, איך אנערקען ניט קיין אויטאריטעט!...

4.

און ער האט גערעדט וואו און ווען ער האט

נור געקענט. ער האט גערעדט עפעס מיט א הייליגע תהפועלות, מיט א טיעפען גלויבען פון

א פאנאטיקער. די געשיכטע פון אלע בעוועגונגן

גען דערצעהלט אויז פון א סך אזוינע פאנאטיקער, וואס האבען געגלויבט און פראפאגאנדירט

אידעען און זאכען, וואס זיינען נאך פאר זיי אליין געווען דונקעל...

ער איז שוין ניט געגאנגען אזוי אויסגע- פוצט, ווי פריהער. ערשטענס, מחמת ער האט

אזוי פיעל ניט פערדיענט ווי אמאל און, צווייטענס, מחמת ער האט כמעט זיין גאנץ פער- דיענסט אָבערגעגעבן פאר די בעוועגונג.

איך קען זיך פערענסען דעם איינדרוק, וואס ער האט אויס מיר געמאכט אין אבער.

א ווינטער-אבענד, אין דרויסען א שטארקער פראסט. די פענסטער אין מיין צימער זיינען

פערפרארען, מיט קוויטען בעדעקט. אויפ'ן טיש ברענט א לאמפ. איך זיין און טרינק טהע.

דערהערט זיך פלוצים א האסטיגער קלאפ אין מיין טהיר און איידער איך האב נאך צייט

צו זאגען, "אריין", עפענט זיך אויף די טהיר מיט א געוואלט, און דזשעק קומט אריין. אבער, וועה, ווי ער קוקט אויס! דאס פנים צורדאפעט, צו

שלאגען, אונטער די אויגען בלויז פאסען, די הוט צובראכען, און דער קאלנער פונ'ם העמד צוריסען.

שפרינג איך אויף.

צו מיר איז ער געגאנגען, ווי פריהער, ווייל דאן האב איך נאך אויך געגלויבט אין דעם "פילאזאפישען אנארכיזמוס".

איינמאל זיין איך מיט מיין מיסעס, מיינע א לאנדספרוי, און רעד וועגען דער היים. מיין

מיסעס — גיטעל האט זי געהייסען — איז געווען א פשוט'ע, פרומע אידענע, אהן חכמות. קומט

אריין דזשעק, שטארק צוטראגען, מיט דער הוט פעררוקט אויף דער פאטיליניע.

מאכט צו איהם גיטעל:

— נו, יאנקעלע, וואס וועסטו עפעס זאגען גוטס?

דזשעק טהוט זיך א כאפ.

— הא? גוטס? איך האב גוטס, גיטעל

— מאכט ער גאנץ ערנסט — אז איהר, גיטעל, ווילט זיין א מענש און ניט קיין אידענע, דארפט

איהר זיין קאנסעקווענט און קומען אויף אונזער מאטענפערזאמלונג דעם זונטאג. א גרויסער

רעדנער פון ניו יארק וועט האלטען א לעקטשור איבער אנארכיזמוס און דארווייזמוס...

— וואס איז דאס? — פרעגט גיטעל, פער- אינטערעסירט מיט זיינע לעצטע ווערטער,

איבערהויפט מיט "דארווייזמוס".

— וואס הארט איך? קומט, ער וועט עס אייך שוין איבערציגען אויפ'ן וויסענשאפטליכע

כען באדען, פון פילאזאפישע, רעוואלוציאנערע, אנארכיסטישע, קאמוניסטישע שטאנדפונקט!

— ענטפערט דזשעק איין אטהעם, מיט איבערציגונג אין קול.

איז ביי גיטלען נאך אלץ ניט פערענט- פערט די שאלה, און זי מאכט:

— אבער זאג מיר, יאנקעלע, אפריהער וואס דאס איז אזוינס. לאמיר הערען, אויב עס

לוינט זיך גאר צו געהן.

טהוט א קוק דזשעק אויף מיר, אקוראט ווי ער וואלט מיך פרעגען, צי זאל ער איהר ערקלער

רען, צי ניט. באלד אבער טהוט ער זיך א קראץ דעם קאפ און הייבט איהר אן ערקלערען:

— פערשטעהט איהר מיך, גיטעל? אייער

תורה הקדושה זאגט, אז איהר זיינט בעשאפען געווארען פון גאט און טראגט א צלם אלקים,

קומט צו געהן דער דארווייזמוס און זאגט, אז עס איז א געמיינער, ניעדערטערעכטיגער בלאף.

און ווייזט אויף, אז איהר זיינט בעשאפען געוואר- רען פון א מאנקי, דאס הייסט פון א פשוט'ע

אָבערזאנע. נאכדעם קומט צו געהן דער רעווא- לוציאנערער אנארכיזמוס און גיט א טויטקלאפ

איינער נאט און בערגאכט איהם 19 איילען אין דער אדמה... פערשטעהט איהר שוין, גיטעל,

הא?

און דערביי קוקט ער אויף איהר מיט א צו- להבעס'דיגען נצחון.

גיטעל פערברעכט די הענד.

— טפו דיין קאפ, צו דיין לייב און לעבען — שרייט זי אויס מיט כעס — אויך א

לייט געווארען, שילט אויך גאט! אז בערגאכען

און, דאכט זיך, אז נאך אצינד הער איך דאס פערשטיקטע כליפען פון יענעם מערקווירדיגען מענשען...

5.

מיט אמאל האט דזשעק אויפגעהערט צו געהן צו מיר. פרגע איך זיך נאך אויף איהם ביי בעקאנטע, דערזעהלט מען מיר, אז באקונין — אזוי האבען איהם אלע אצינד גערופען — איז יעצט פערנומען מיט מינקען, ער איז פערליעבט אין איהר און זוכט צו שטילען זיין לעבעס-שמערץ ביי איהר...

פרגע איך, ווער איז די מינקע. זאגט מען מיר: א שעהן מיידעל, אן ארבייטערין, נאך א גרינע, ניט לאנג פון רוסלאנד. דערווייל מאכט זיך, אז א „גאסט“ קומט צו פאָהרען פון ניו יארק, א בעוואוסטער סאציאל-ליסטישער רעדנער. ער האלט א לעקטשור אויף דער טהעמא „קארל מארקס“. געה איך אויף אוועק איהם הערען.

דער לאקאל איז געפאקט מיט מענער און פרויען. דער רעדנער — א יונגערמאן אין ברילען — שטעהט שוין אויף דער עסטראדע און רעדט היציג. נעבען איהם זיצט דער פאָרויזענער דער, א בלייכער איד, מיט בלישצענדיגע אויגען און מיט אן אָפען מויל. דער בלייכער איד איז אזוי בענייטמערט פון דעם רעדנער, אז ער קען פון איהם די אויגען ניט אָברייסען און זיין אָפען מויל בעוועגט זיך, אַט אַרויף און אַט אַראָב, אַט עפענט זיך עס ברייט און אַט מאַכט זיך עס האַלב צו, קענטיג, ער זויגט אַריין אין זיך דעם רעדנערס ווערטער מיט א בעזונדערער דורשט. פון צייט צו צייט נור דערמאנט ער זיך אַן עפעס, דאן טהוט ער זיך אַ כאַפּ, מאַכט צו דאָס מויל, רוקט צו נעהנטער צום רעדנער דאָס גלאַז וואַסער, וואָס שטעהט אויפ'ן טיש, קוקט זיך אַרום אויף דאָס פּובליקום אין לאַקאַל, טהוט אַ קלאַפּ מיט'ן האַמער אָן טיש „אַרדע“, צי עס איז רוחיג, צי ניט, און דאן שטעלט ער וויעדער אָן די בלישצענדיגע אויגען אויפ'ן רעדנער, זיין מויל עפענט זיך אויף דאן פון זיך אליין, ווי דורך דעם דרוק פון אַ ספרושינע, און וויעדער בעד וועגט ער איהם אַרויף און אַראָב, און זויגט אַריין אין זיך דעם רעדנערס ווערטער, זויגט און זויגט...

אין לאַקאַל איז שטיל. דער עולם הערט זיך צו רוחיג דורך אַ וואַלקען פון רויך, וואָס ציהט זיך אין רינגעלעך פון סיגאַרעטס, סיגאַרען און טרובקעס אין אלע זייטען... די לופט איז געפרעסט, עס שטיקט... אלע בענק און שטוהלען זיינען פערנומען, בעזעצט. איך בלייב שטעהן ביים אַריינגאנג נעבען טהיר און הער זיך צו צום רעדנער.

פלוצים דערזעה איך דזשעק'ן. ער זיצט נעבען אַ מיידעל ביים וואַנד פונקט געגען מיר. ער בעמערקט מיך אויף און גריסט צו מיר מיט'ן

— דזשעק, וואָס איז דער מער?

איז ער שטארק אויפגערגעט און קען ניט רעדען.

— זעין זיך צו. ווער האָט דיך אזוי צור-שלאָגען?

זעצט ער זיך אויף דער זאָפּע, אבער בלויז אויף איין מאָמענט, באלד שפּרינגט ער אויף פון אַרט, כאַפט אַרויס פון קעשענע אַ פערבלומיגט טיכעל, ווייזט עס מיר און רעדט אַרויס פער-שטיקט און מיט גאַל:

— זעהסט, האָ? זעהסט? זעהסט? אבער דאָס איז נאָר נישט! — שרייט ער אויס פלוצים מיט וועהטאָג און ליידענשאַפטליך: — ניט אזוי נאָך האָט מען אונז געדארפט שלאָגען, טויטען האָט מען אונז געדארפט, טויטען! טרעט טען מיט די פיס, ווי ווערים. אַט אזוי — אַ! אַט אזוי-אָ! — טאָפּטשעט ער צו מיט די פיס און שצירעט מיט די ציינער, אזוי ווי ער וואָלט טאקע אויף ווערים געטראַמען. — מיר זיינען פוילענצען, טויגעניכטסען! אַרבייטען, אויפ-קלערען זיי פוילען מיר. זיך און דערפאַר אַט וואָס זיי טהוען, אַט וואָס! — ווייזט ער אויף זיין פנים און אויף דאָס פערבלומיגט טיכעל אין זיין האַנד.

— ווער? רייך מיט טאַקל!

— זיי, די פינטערע מוחות — ענטפערט ער און אין זיין קול ציטערן טרעהרען — זיי די אונגליקליכע אַרבעטאַרער פון מיין שאַפּ, זיי! אויף איין וואונקט פון דעם באָס, דעם אויסביי-טער, האָבען זיי מיך גענומען שלאָגען... די לעצטע ווערטער זיינע ווערען אונטער-בראַכען פון אַ פערשטיקט כליפען... מיר פערקוועטשט דאָס האַרץ.

— זיי האָבען דיך שטארק געשלאָגען?

— געשלאָגען? — כליפעט ער אַרויס — דו מיינסט, מיך פערדריסט, וואָס מען האָט מיך גע-שלאָגען? אַ האָר נט! לאָז מיך מיך שלאָגען, לאָז מען מיך קוילען, מיך האַרט ניט, מיך האַרט ניט! אָבער לאָזען עס ניט טהון די אַרבעטאַרער, מיינע אייגענע ברידער! — און פאַרוואָס? ווייל איך האָב זיי געוואָלט אויפקלערען... ווייל איך בין אַ קאָנסעקווענטער אַנאַרכיסט... ווייל איך האָב געזאָגט דעם באָס, אַז ער איז אַ בלוט-זויגער, אַן אויסבייטער... דערפאַר האָבען די אייגענע ברידער, די אַרבעטאַרער... אוי, די פינ-סטערע מוחות!...

ער וואַרפט זיך אויף דער זאָפּע, גראַכט איין דאָס פנים אין ווענטעל, כליפעט פער-שטיקט און ציטערט אויף מיט די אקסלען און מיט'ן גאנצען קערפער...

לאַנג, לאַנג האָב איך איהם ניט געקענט בערוהיגען; לאַנג, לאַנג האָב איך זיך אליין ניט געקענט בערוהיגען און נאָך אַצינד, בעת איך שרייב דיזע ציילען, פיהל איך זיך אונטער דעם איינדרוק פון דער דאָזיגער שווערער סצענע

קאפ. דאן ווענדעט ער זיך צו דער מיידעל און רעדט צו איהר עפעס. זי קוקט מיך אן מיט איהרע אויגען, שטילע טויבען-אויגען. פערשטעה איך אז דאס איז מינקע, און איך קוק זיך איין אין איהר. זי איז נאך כמעט א קינד, א יאהר זעבענר צעהן אלט, קוקט אויס, ווי א גרויסע קוקלע, קליין, רונד און ווייס, מיט בלאנדע האר און מיט בלויע, שטילע אויגען, ווי ביי א טויב. זי בעמערקט, אז איך קוק אויף איהר, לאזט זי אראפ די אויגען און דאן טהוט זי זיך א קעהר מיט'ן פראפיל צום רעדנער.

אין א וויילע ארום געהט צו צו מיר דזשעק מיט א שמייכלע.

— וואס זאגסטו — מאכט ער — ווי דער רעדנער בלאפט עס וועגען קארל מארקס'ן ?

— ווער איז דאס די מיידעל ? — פרעג איך — נעבען וועלכער דו ביזט געוועסען ?

— די מיידעל ? — פרעגט ער איבער און זיין פנים הייבט אן צו-שיינען — דאס איז מינקע. זי וועט זיין א גוטע ארבייטערין אין אונזערע רייהען. זי איז זעהר געבילדעט. וואָלסטו הערען, ווי זי רעדט רוסיש. ווארט, איך וועל זי דיר פארשטעלען !

און ער לויפט אוועק. באלד קעהרט ער זיך צוריק מיט מינקען און שטעלט זי מיר פאר.

איהר יונג, רונד פנים'ל איז פעררויטעלט, זי שעהמט זיך עפעס פאר מיר און רעדט שטיל, ניט דרייט.

— איך האב זי שוין לאנג געוואלט ברענגען צו דיר — זאגט דזשעק — זי וויל ביי דיר לייהען רוסישע ביכער.

איך צורירד זיך מיט איהר אויף רוסיש, פרעג ביי איהר, וואס פאר א ביכער וואָלט זי געוואלט לעזען.

ענטפערט זי שטיל :

— איבער אנארכיזמוס. האָט איהר באקאנט'ן אויף רוסיש ?

— איך האָב.

טהוט זיך דזשעק א כאפ מיט התפעלות :

— לייא איהר, ברודער'ל, באקאנט... זאָל זי זיך בעסער בעקענען מיט דעם פילאזאפישען, רעוואלוציאנערען אנארכיזמוס... אביסעל האָב איך אליין זי שוין בעקענט מיט אונזערע פריינד ציפּען.

אין דיזער צייט זאגט דאָרט עפעס דער רעדנער, וואס רופט ארויס אי א טומעל, אי אפלאָדירטענטען.

דזשעק טהוט זיך א כאפ מיט'ן פנים צום רעדנער.

— ליגנער ! בלאָפער ! — שרייט מען פון אלע זייטען צום רעדנער.

— שווייגט אנארכיסטלעך ! — ענטפערן זיי אנדערע קולות.

מען שפרינגט אויף שמוהלען, מען הייבט

זיך אויף די בענק, מען שטופט זיך און מען רוקט זיך צו דער עסטראדע צו. עס הערען זיך דראָ-הענדע שטימען, א קוויטשעריי פון ווייבער, א טומעל, א געפילדער... דער פאָרויצענדער, דער בלייכער איד, שטעהט נעבען רעדנער, קלאפט מיט'ן האמער אן מיט און שרייט „אַרדער". דער רעדנער אליין, אן אויפגערגוטער, שטעהט מיט'ן פנים צום פובליקום און מאכט מיט ביידע הענד צום עולם.

אז דער עולם פערנעהמט וויעדער זיינע פלעצער און עס ווערט וויעדער שטיל, שרייט אויס דער רעדנער :

— און איך זאג איך נאך א מאָל : באקאנט האָט ניט פערשטאנען דעם גאנג פון דער גע-שיכטע !

דזשעק טהוט זיך א טרייסעל. עס הייבט זיך אויף וויעדער א טומעל פון אלע זייטען, געשרייען, זידלערייען און אפלאָדירטענטען. דזשעק הייבט אן צו שרייען, שרייט ארי-בער אלעמען :

— באקאנט האָט ניט פערשטאנען ? פאר וואָס ? ווייל ער האָט ניט געהאלטען פון אייער שטייסקעסטעלע ? בעווייזט, אז באקאנט האָט ניט פערשטאנען ! — שרייט דזשעק און שטופט זיך צו דער עסטראדע : בעווייזט ! איך פאָדער היסטאָרישע ארגומענטען, איך פאָדער !... — זעצט זיך אוועק דאָרט, באקאנט ! — שרייט מען צו איהם פון אלע זייטען.

— איך געהם ניט קיין בלאָפס — שרייט דזשעק און שטופט זיך נעהענט צו דער עסטראדע — זאָלען מיר בעווייזען מיט היסטאָרישע ארגומענטען, אז באקאנט האָט ניט פער-שטאנען !

דער טומעל ווערט נאך גרעסער. פון אלע זייטען שרייט מען און מען פילדערט, מען שפרינגט וויעדער אויף די שמוהלען, אויף די בענק. מאכט פערשטעלען דזשעק'ן דעם וועג צו דער עסטראדע, אבער עס איז ניט אזוי לייכט איהם אָנצוהאלטען און אויפ'ן סוף איז ער דאָרט אויבען, אויף דער עסטראדע ; דער פאָרויצענ-דער וויל איהם ניט לאָזען רעדען, שטויסט איהם דזשעק אן פון זיך און, א קעהר געטאן זיך מיט'ן פנים צום פובליקום, הייבט ער אויף די הענד הויך איבער'ן קאפ און נעהמט שרייען מיט אלע קרעפטען, מאכענדיג צו יעדער פראזע ענערגיש מיט דער אויפגעהויבענער האנד :

— איך פראָטעסטיר — שרייט ער — אלס א קאָנסעקוענטער אנארכיסט פון פילאָזאפישען און רעוואלוציאנערען אנארכיזמוס נעגען דעם ליגנערישען סאָציאל-דעמאָקראַט, וואָס פער-שפרייט פינסטערעניס אין אייערע מוחות !

דערביי מאכט ער מיט דער האנד אזוי, ווי ער וואָלט מיט א האמער איבער א קאָוואַלע געקלאַפט.

— איך פאָרדער איהם אויף — שרייט ער — זאָל ער מיר ווייזען טהאטזעכליך, מיט היסטאָרי-

רוף איך זיך אמאָל אָב צו איהם :
— דזשעק, זאָג מיר דעם אמת : וואָס
האָסטו ליעב אין איהר, די קעמפּפּערין, צי די
מיידעל ?

צולאָסט זיך דזשעק און זי שמייעלט אויך
פערשעהמט.

— איך האָב אין איהר ליעב אַלעס, אַלעס
— מאַכט ער — אויסער איהרע נאַרישקייטען...
— וואָס פאַר אַ נאַרישקייטען ?

— אָט די אַלמטע זאָבאָבאָנעס. זי וויל ניט

חתונה האָבען פריי — מאַכט ער מיט אַן ערנסטע
מינע — זי וויל דוקא חופּה און קרושין...

— איך וויל ניט — מישט זי זיך אַרײַן —
איך ווייס אויך, אַז די ליעבע איז די הויפּטזאַך,

ניט די צערעמאָניעס... אבער איך קען עס ניט
געגען מיין אַלמטע מאַמען... זי וועט עס ניט

איבערלעבען.

— אויב אַ קאָנסעקווענטער אַנאַרכיסט
זאָל וועלען זיך רעכענען מיט דעם, וואָס עס וועט

וועמען אַנאָריהרען, דאַרף ער זיך אָבזאָגען פון
אַלע רעוואָלוציאָנערע טהאַטען — זאָגט דזשעק.

— איך קען ניט. די מאַמע איז ביי מיר
צו טהייער — מאַכט זי ווידער.

— אוי. — קרעכצט אַרויס דזשעק — דאַכט
זיך, אַזאָ געבילדעטע ווי דו ביזט, און ביי דיר

איז נאָך אַזוי פינסטער אין מוח!... אבער גוט,

איך ווייס, אַז דו וועסט אין גיכען איינזעהען,
אַז דו מוזט האַנדלען פּרינציפּיעל אויף דעם

באָדען פון רעוואָלוציאָנערען פּילאָזאָפּישען
אַנאַרכיזמוס...

נאָך אַ געוויסע צייט געהט אַוועק.
איינמאָל קומט דזשעק צו מיר אַלײַן, אָהן

איהר. ער איז צוטראָגען און זעהט אויס
טרויעריג.

פרעג איך איהם, וואָס איז דער מער. וואָס
רום זעהט ער אויס אַזוי.

לאָזט ער אַרונטער דעם קאַפּ און קרעכצט
אַרויס :

— שלעכט. וואָס טהוט מען ? איך געה
אַרום אָהן אַ מוח. איך האָב זי אַזוי ליעב, וויל

זי חתונה האָבען דוקא מיט חופּה און קרושין..
איך זאָג איהר : „מינקע, האָב רחמנות, קום, מיר

וועלען חתונה האָבען אַזוי... איך מוז האַנדלען,
ווי אַ קאָנסעקווענטער אַנאַרכיסט... מינקע, איך

האָב פּרינציפּיעל... און זי ענטפּערט : „דזשעק,
איך האָב אַ מאַמען!...“ וואָס איז עס מיט

איהר ? איך פערשטעה ניט ! דאַכט זיך, אַזוי
איז זי אַ ריכטיגע אַנאַרכיסטקע ; פערשטעהט

אויך, אַז די סאָציאַל־דעמאָקראַטען זיינען בור־
לעס, אַז זיי האָבען נור אין זינען די שטייט

קעסטעלע... און מען מוז מאַכען די סאָציאַלע רע־
וואָלוציאָן... אַזאָ גאָט און שטאַט מוזען גע־

שטירצט ווערען, — פערשטעהט, דאַכט זיך,
אַלעס אַזוי געזונד — טענה'ט ער אַ פערצוויי־

פעלטער און געהט אַרום איבער'ן צימער הין און
צוריק — און דאָך, ווי עס קומט צו אַ רעוואָלוצ־

שע אַרגומענטען, אַז דאָס, וואָס ער זאָגט, איז
ניט קיין בלאָף ; איך פאַרדער איהם אויף אויף
אַ דעבאַטע מיט מיר !

אַ שטורמדיג געלעכטער ברעכט אויס און
אַ רוישען פון אַפּאָלידעמאָנטען... אַלע לאַכען

פון איהם, אַפילו זיינע אייגענע גענאָסען.
— וואַרפט איהם אַרונטער פון פלאַט־

פאַרמע ! — דערהערען זיך קולות פון אַלע
זייטען.

מען וואַרפט זיך צו דער עסטראַדע, אי
זיינע גענאָסען, אי סאָציאַל־דעמאָקראַטען, און

באַלד הייבען זיך הענד... שטוהלען שוועבען אין
דער לופטען, העטס פליהען, פעטש היכען, וויי־

בער קוויטשען... מען לויפט צו די טהייערען, מען
שפּרינגט איינער איבער'ן אַנדערען — עס איז

אַן אמת'ע מלחמה פאַר צוקונפּט־אידעאלען...
מינקע איז בלייך, קוקט מיט צושראָקענע

אויגען צו דער עסטראַדע, וואו דזשעק, אָהן אַ
הוט, אַ ווילדער, שוועכט, דאַכט זיך, איבער

אַלעמענס קעפּ, שוועכט און אַרבייט מיט זיינע
ביידע הענד... זי שטעהט נעבען מיר, דריקט

זיך צו דער וואַנד, קרעכצט : „אוי“, און איהרע
צושראָקענע אויגען און איהר בלייך פנים'ל

שרייען, דאַכט זיך : „זעהט, מען וועט איהם
דער'הרג'ענען ; זעהט, מען וועט איהם דער־

הרג'ענען !“
עס לויפען פאַרביי איהר פרויען און מענער,

טרעטען איהר אָב די פיס ; זי אָבער פיהלט עס,
דאַכט זיך, ניט, שטעהט מיט די אויגען אויס־

גענאָלצט אין דער ריכטונג, וואו דזשעק שלאָגט
זיך, און זי קרעכצט.

אין אַ ווילע אַרום איז נאָך דער מלחמה...
דער עולם איז זיך צולאָפען. דזשעק, מיט אַ

צובראָכענער הוט און מיט אַ צוריסען רעקלע,
געהט צו צו אונז און שמייעלט.

— אוי וועה איז מיר ! — מאַכט מינקע
און פערברעכט די הענד — זעה, ווי דו קוקסט

אויס !
— זיי האָבען געקראָגען פון מיר בעסער.

אך, בלאָפּערס — מאַכט ער מיט היץ — נישטקשה,
מיט אַן אמת'ל רעוואָלוציאָנער האָבען זיי מורא

צו דעבאַטירען !

6.

פון דיזער צייט אָן קומען זיי צו מיר גאַנץ
אַפט, דזשעק מיט מינקען. זי נעהמט ביי מיר

רוסישע ביכער און יעדעס מאָל, ווען זי ברענגט
מיר אָב אַ פרייהערדיג בוך, בעט מיך דזשעק,

איך זאָל מיט איהר רעדען וועגען דעם בוך, וואָס
זי האָט איבערגעלעזען. און רייד איך מיט איהר

וועגען דעם בוך, הערט זיך צו דזשעק צו איהר
רוסיש, און זיין פנים שטראַהלט, און זיינע

אויגען בלישצען מיט ליעבע און גליק, און ער
מאַכט דאָן צו מיר מיט התפעלות :

— זי פערשטעהט, האָ ? זי וועט שוין זיין
אַ גוטע קעמפּפּערין אין אונזערע רייהען.

לאך און פֿעקלאך. אויב איך זאל דאס טהון, היינט ווארום זאל איך שוין נישט ווערען א בלוט-זויגער אויך, אן אויסבייטער? ווארום זאל איך שוין נישט געהן אין שוהל דאווענען אויך? א שעהנער אנארכיסט וואלט איך דאן געווען! א קאנסעקווענטער! א רעוואלוציאנער מיט פרינציפען, מיט אידעאלען! אוי, מינקע, ווי פינכטער איז נאך ביי דיר אין קאפ, ווי פינכטער! — שרייט ער אויס מיט טיפען וועהטאג.

— דזשעק, גלויב מיר, אז מיר אליין וואלט עס נישט אויסגעמאכט. אבער מיין מאמע... — אלזא גוט — כאפט ער אונטער מיט גאל — דיין מאמע, דיין באבע, דיין זיידע, גאט, דער טיפפל! א שווארץ יאהר אויף אייך אלעמען!... האב דא חתונה כרת גאט און שטאמט! בעטריג זיך, בעטריג די וועלט, בעטריג אלעמען, אלעמען!... א קאנדיסעקט ווענטנע אנארכיסטקע! א רירעוורוואליר ציאנער-רירעק! — ציהט ער די ווערטער מיט גאל — דו ביזט א בלאפערקע און דאס אלעס! — טהוט ער פלוצים א געשריי מיט האס.

זי צוואויינט זיך.
— דזשעק — מאך איך — ווי שעהמסטו זיך נישט?

— איך שעהם זיך טאקע, וואס איך האב געדענקט, אז זי איז אויך א רעוואלוציאנערקע. פערבלייב געזונד — מאכט ער און גיט מיר די האנד.

— דו געהסט?

— איך פאָהר.

— וואוהין?

— איך ווייס נישט: נאך ניו יארק, נאך שיי-קאגא, אפילו צום טיפפל אויפ'ן דעק פונמיניעט-וועגען...

דאן ווארפט ער אויף איהר א לאנגען, לאנג גען בליק, קענטיג, ער איז זיך מישב, צי זאל ער זיך זעגענען מיט איהר, צי נישט. טהוט א מאך ענערגיש מיט א האנד, לאזט אראב דעם קאפ און זיפצט זיך טיפה אָב.

ער איז אוועק. מעהר האב איך איהם שוין קיינמאל נישט געזעהן...

ציאנערען טהאט, צו דער חתונה, וויל זי דוקא אי גאט, אי שטאמט!... וואס טהוט מען? וואס טהוט מען? — הער אויס — ווענדעט ער זיך צו מיר — פרוב דו מיט איהר א רעד טהאן. אפשר וועסטו זי קענען איבערצייגען. זי וועט דא באלד זיין. איך קען אהן איהר נישט לעבען, דו פערשטעהסט? איך קען נישט! איך האב שוין געוואלט אויפגעבען זי, איך קען נישט! א ווילע שפעטער קומט מינקע. קוקט אויך אויס ציטראגען און טרויעריג.

איך בעט זי זיצען, זעצט זי זיך אוועק ביים פענכטער און קוקט ארויס אין דרויסען. קענטיג, אז זי מיינט אויס צו קוקען אויף דזשעק'ן, וועלכער געהט נאך אלץ ארום איבער'ן צימער הין און צוריק א פערצווייפלעטער. דאן ווענדט זיך צו איהר דזשעק:

— מינקע, אָט דא, ביי אונזער פריינד, מוזען מיר איינמאל פאר אלע מאָל בעשליסען צי אהער, צי אהין... דו ליעבסט מיר, מינקע, הא? דו ליעבסט מיר?

זי טהוט א קעהר דעם קאפ צו איהם, קוקט איהם אן מיט איהרע טייבען-אויגען און פלוצים פאלט זי צו מיט'ן פנים צום פענסטער און צור וויינט זיך.

ער לויפט צו צו איהר, גלעט איהר איבער די בלאנדע האָר, און רעדט מיט אזוי פיעל ליעבע אין קול:

— נו, וויין נישט, מינקעלע, וויין נישט. האב דיר אויך ליעבע... משוגע ליעבע... אוי, אוי! — פאלט ער צו איהר צו און קוישט זי מיט פייער: — פארוואס ביזטו אזא נאר? קום חתונה האָבען, קום, קום!...

זי רייסט זיך ארויס פון זיינע אַרעמס, קוקט אויף איהם מיט רחמנות, מיט געבעט.

— דזשעק — קרעכצט זי — נישט אזוי, ווי דו ווילסט... איך קען נישט... איך האב דיר זעהר ליעב, זעהר, און דאך... איך וועל עס נישט טהאן מיין מאמען... זי איז אן עלטערע פרוי, א פרומע...

— דאן איז אויס! — שרייט דזשעק — אויס! איך וועל נישט געהן אונטער די שטעק-

עראינערונגען

פון מאָרריס ווינטשעווסקי

צווייטער טהייל.

5.

א דענקווידיגע דעבאטע — פרוי העס: „קיינע געטער, קיינע געצען!“ — מיין ערשטער אויפטריט א קלעגליכער דורכפאל — וויקטאָר דאווע — א שוסטער וואָס זאָגט ניט אַב און אַ איטאַליענישער טיפּ — דער בוכבינדער סאַפּער — מיין ערסטע בעקאַנט־שאַפט מיט פּעטער לאָווראַוו.

און קאַטבילוטסי, דאכט זיך מיר אז ניט נור זיינען ביידע צדדים געווען דענסטמאַל אונז גערעכט — דאָס איז אימער דער פאל ווען און וואו מען היצט זיך — נור אז זיי האָבען איי־גענטליך ניט געקענט זיין אנדערס ווי אונז גערעכט.

כדי איך זאָל זיך קענען מאַכען פערשטענד־ליך וועט מען מיר ערלויבען אויף אַ ווייליניקע צו פערקירעווען אָן אַ זייט.

אונטערדריקטע און ליידענדע מענישען און נאָך מעהר אַזעלכע וואָס זיינען פריהער געווען אונטערדריקטע און ליידענדע, ווערען כמעט קיינמאַל ניט בעאורטהיילט נאָך דעם שכל הישר נאָך, ניט צו גוטען, ניט צו ביזנעס.

זיי ווערען, פריהער פאַר אַלץ, אידעאליזירט

און דאָס סאי פון פריינדע סאי פון געגנער. אי פאַר דיזע אַ פאַר יענע. זיינען זיי אונגעוועהר ליכע מענישען, צו וועלכע מען געהט צו מיט אונז געווענהליכע, מיט אונגאַרמאַלע געפיהלען און פאַרדערונגען. די פערטהיידענער איבערטרייבען זייערע מעלות און די אָנגערייפער זיינען מזגם זייערע חסרונות. יענע דענקען אָן די ליידען און

די אונטערדריקונגען וואָס זייערע פריינדע האָבן בען אויסגעשטאַנען, וועהרענד דיזע, די געגנער, ערווארטענדיג צופיעל פון מענישען וואָס האָבען געליטען, וואָס זיינען, הייסט דאָס, העכערע, גרעסערע און בעסערע מענישען ווי אנדערע, גריי־פען זיי אָן אַלץ העפטיגער און אונבאַרמעהרציי־גער וואָס מעהר זיי האַלטען פון זיי.

חזון דעם רופט אימער אַרויס די פערגעטע־רונג פון איין זייט די צלמים־ברעכעריי פון דער אנדערער זייט. די איבערטרייענע ליכעשאפט מיט איהר בלינדקייט צו פעהלערן ברענגט אַרויס די אונגערעכטע פיינדישאפט מיט אויגען וואָס זעהען וועניג גוטעס און אַלעס ביז.

און די פערבלינדעטע געגנער, ווי די פער־בלענדעטע פערעהרער, פערגעסען צוויי זאַכען: ערשטענס, אז ניט אימער זיינען די ליידענדע, די מערטירער, אויף קליגער און בעסער און פעהיגער פאַר אנדערע און, צווייטענס, אז ליידען און אונטערדריקונג, וועלכע מאַכען שלעכטע מענישען ערגער, מאַכען טאַקע גוטע

ין איינעם פון די צוויי פארווערס סאציאליסטישע לאַקאַלען, אַרום וועלכע עס איז גערעדט געוואָרען אין דעם לעצטען קאפיטעל, איז איין שבת אבענד פאַרגעקומען אן איי־טערעסאַנטע דעבאטע.

אינטערעסאַנט איז זי געווען אי צוליעב דעם ענין, אַרום וועלכען עס איז גערעדט געוואָרען, אי צוליעב אַ געוויסע פערזאָן צווישען די דעבאַטאַנטען.

אויף דער טאַגעסאַרדונג איז געשטאַנען אַ רעזאָלוציע, וועלכע איז געווען צוגעשיקט פון דעם לאַנדאָנער קאָמוניסטישען אַרבייטער־בילדונגס־פעראייין. אין דיזער רעזאָלוציע איז שאַרף געטאָדעלט געוואָרען די פיהרערשאפט פון די דייטשע סאציאַלדעמאָקראטיע פאַר איהר האַלטיג געגען דעם אונטערדריקונגס־געזעץ זינט ער איז אַריין אין קראפט.

פאַר אונז דאָ אין פאַרזי איז געווען די פראגע ווי מיר זאָלען זיך שטעלען צו דיזער רעזאָלוציע, וואָס אין איהר איז לייכט געווען צו זעהן אז דער קול איז דער קול פונ'ם לאַנדאָנער קלוב, אָבער די הענד זיינען די הענד פון יאָהאַן מאַסט. די פראגע איז אַלזאָ געווען: זאָלען מיר אונטערשטיצען דעם בעשלוס פון אונזערע לאַנדאָנער גענאָסען און דערמיט פערדאמען די דייטשע פאַרטיי־פיהרער, אָדער, פערקעהרט, זיי דן זיין לכּף זכות.

די דעבאטע איז געוואָרען היציגער, אויפ־גערעגטער, מעהר פערזענליך פון מינוט צו מינוט. דערביי זיינען דאָן געווען צווישען אונז וועניג פערטהיידענער פון בעבעל, ליכעבנקעט און די אנדערע דייטשע פיהרער, און אפילו זיי, דיזע וועניגע, זיינען אין זייער פערטהיידונג געווען נור לאָויראַרעמלעך. פערענדיג מעהר געגען זייערע אָנגערייפער ווי פאַר די אָנגעגריפענע, טאָדלענדיג מעהר דעם טאָן פון די ספיטשעס ווי זייער אינהאַלט.

און מען האָט זיך געהיצט. איצט, נאָך אזוי פיעל יאהרען, זייענדיג אים שטאַנד די מעשה צו פאָרטוויילען רוהיג

וויילע אזוי ווי איינגעשלאָפֿען און מען האָט געקענט הערען דעם אייגענעם פֿולס.
קורץ איז געווען איהר רעדע און פון א קינסטלערישען שטאַנדפּונקט ניט זעהר געלונגען, אבער צו דער זאך: זי האָט אונז געראטען צו דענקען פֿאַר זיך, ניט צו גלויבען אין אויטאָריטעטען, ניט צו פֿערגעסען מענשען, זיי מענען זיך זיין ווער זיי ווילען, און צו פֿערדאָמען דאָס וואָס איז שלעכט ניט אַכטענדיג אויף די קוועלע פון וואָנען דאָס שלעכטע קומט.

און דירעקט אָנגרייפֿענדיג בעבעל און ליעבקעכט, האָט זי אויסגערופֿען:
„קינדער, האָט איהר קיין גאָט ניט מער, מו זאָלט איהר אויך קיין געזען מעהר ניט האָבען!“

נאָך אַ שטורעם פון אַפֿלאָדישעמענטען, האָט יעדער גענומען פרעגען ביים צווייטען ווער די פֿרוי איז.

דאָס איז געווען אין פֿאַרזי אַן אַלגעמיין געליעכטע און געאַכטעטע אלמנה פון אַ בע-ריהמטען מאַן, וואָס איז דאָן געווען ערסט פיער יאהר טויט. קוקענדיג אויף די שענהע ווייסע האַרד פון די זעכציג-יעהריגע פֿרוי מיט איהר זעכצעהן-יעהריגען ענטהוואָמוס, האָט זיך אויך איצט, וויסענדיג ווער זי איז, דערמאָנט אָן איהר מאַן, דעם גרעסטען פון די וואָס מען פֿלעגט רופֿען פֿילאָזאָפֿישע סאָציאַליסטען; דעם מאַן וואָס האָט מיט-געקעמפֿט, כאָטש ער איז געווען אַ פֿילאָזאָף, אַלזאָ אַ „איש תּם יושב אוהלים“ און דער זיידדייטשער רעוואָלוציאָן פון 1849; וואָס איז דערפֿאַר פֿער'משפֿט געוואָרען צום טויט — בלאַ ראַיה, אויב מען וועט איהם כאַפֿען — און איז געשטאָרבען (אין 1875) אַ מיטגליעד פון לאַסאַלס פֿאַרטיי, צו וועלכער ער איז געווען צוגעשטאַנען אזוי גיך ווי לאַסאַל האָט אָנגעשטאַנען זיין גרויסע אַגיטאַציאָן, און אזוי גיך ווי די אַלגעמינע אַמעסטע האָט איהם געגעבען די מעגליכקייט צוריצוקומען קיין דייטשלאַנד; מען האָט זיך עראינערט אז דאָ שטעהט פֿאַר אונז די אלמנה פון איינעם פון די ערסטע דייטשע סאָציאַליסטען — פון משה העס. אז דער מאַן איז אויך געווען, ניט זייענדיג פֿרום, אַ לעבענשלענגליכער נאַציאָנאַליסט, האָבען די מייסטע ניט געוואוסט און מיר — ראַבינאָוויטש, אייגענשאַט און אויך — האָבען זיך וועגען דעם וועניג וואָס געקומען, אפילו ראַבינאָוויטש דער היינטיגער ציוניסט.

דורך אַ צופֿאַל בין איך געזעסען נעבען פֿרוי העס יענעם אבענד און געהענדיג אַהיים נאָך דעם מיטגליעד האָט זיך מיר די גאַנצע צייט געדאַכט, אז איך בין אַן אַווענד געזעסען אין אַ הייליגען ד' אמות.

* * *

אַ וואָך שפּעטער האָב איך ביי זיך בעשלאָן סען צו פרובירען אַליין עפעס זאָגען „אין דער עפענטליכקייט“, ווען ניט ווערען אַ רעדנער.

מענשען בעסער, דאָס הייסט, נאָכעלער, אבער זיי די ליידען, לאָזען אָפֿט אַ רושם אויף דעם מוח וואָס פֿיהלט זיך יאָהרען און יאָהרען שפּעטער. די אונטערסטע שורה איז, אז מענשען, פֿעלקער און ראַסען וואָס האָבען געהאַט אונז געוועהנליכע, ספּעציעלע ליידען אויסצושטעהן, ווערען פֿאַלש בעאורטהיילט סאַי פון פֿריינדע סאַי פון פֿיינדע, און זעהר אָפֿט שטעלט זיך אַרויס אז דער מליץ יושר מיט זיינע גוזמאות האָט מעהר געשאַדעט ווי דער שטן מקטרג מיט זיינע. מיר אידען קענען וועגען דעם זינגען אַ לאַנגע ליעדעלע מיט אַ טרויעריגען ניגעלע — זעהר, זעהר לאַנג און שרעקליך טרויעריג.

איצט, צוריקקומענדיג צו יענעם מיטינג אין פֿאַרזי, דאַרף איך כמעט שוין ניט אויס-פֿיהרען, אז אין אונזער היציגע דעבאַטע וועגען בעבעל, ליעבקעכט און זייערע חברים האָבען ביידע צדדים געווינדען געגען די ריינע פֿער-נונפט טאַקע דערפֿאַר, ווייל די ביידע גענאָנטע פֿערזאָנען האָבען, חוץ יאָהאָן מאַס, צוגעבראַכט מעהר יאָהרען אין טורמעס, אָבערשניטען פון דער וועלט, פון דעם לעבען, פון זייערע פֿאַמיליען און זייערע געליעכטע פֿריינדע ווי יעדער אַנ-דערער אין דער פֿאַרטיי.

און מען האָט זיך אַפֿשר טאַקע פון ביידע זייטען אַלץ מעהר געהיצט, וואָס מעהר מען האָט געפֿיהלט אז מען איז אונגערעכט, און מען איז געוואָרען אַלץ מעהר אונגערעכט — איינער צום אנדערן — וואָס מען האָט זיך געהיצט.

* * *

די דעבאַטע האָט געהאַלטען ביין ווערען לאַנגווייליג, ווייל קיין נייעס איז שוין פון ביידע צדדים ניט געווען מעהר וואָס צו זאָגען, ווען עס האָט פֿאַסירט דער פֿערזענליכער „אינצידענט“, וועלכען איך האָב אין אָנהויב קאַפיטעל דאָ דערמאָנט.

אימיצער, איך געדענק שוין ניט ווער, האָט אין אַן ענטהוואָסטישע רעדע געהאַט פֿער-טהיידריגט בעבעל און ליעבקעכט און דער גע-מאַכטער איינדרוק איז געווען זעהר אַ שטאַרקער. דאָס וואָלט וואַהרשיינליך ניט פֿיעל גענוצט די געגנער פון די לאַנדאָנער רעוואָלוציע, אבער די ווירקונג איז געווען קלאָר צו זעהן אויף אַלע מענס פֿנים'ער.

מיט אַמאָל האָט זיך אויפגעשטעלט אַן אַלטע, אין שוואַרצ-געקליידעטע, פֿרוי, אַלט אַ יאהר 60 אויב ניט מעהר.

„די בירגערין — אַלע זיינען דאָן אפילו אין דייטשלאַנד, און אַ פֿשיטא שוין אין פֿראַנקרייך, געווען „בירגער און בירגעריןען“: דער וואָרט גענאָסע אַלס אַ מין מיטעל איז דאָן נאָך ניט געווען אין דער מאָדע — אַלזאָ: „די בירגערין, האָט דער פֿאַרזיצנדער אויסגערופֿען, האָט דאָס וואָרט!“

זי האָט דאָס וואָרט גענומען, אין זאָאל איז געוואָרען שטיל, די ליידענשאַפטען זיינען אויף אַ

גענומען טרייסלען, קלאפענדיג א קניע און א קניע, אין קאפ ביי מיר זיינען ארומגעגאנגען מילרעדער, אין די אויגען איז געווארען פינסטער...

„כירגער פארזיצענער!“ האב איך כמעט מיט א קוויטש ארויסגעשטאמעלט און מיט א שפאטענעם פנים, וועלכער האט נישט געהאט זיין גלייכען נישט אין פארזיצענער, האב איך זיך אוועקגעזעצט צוריק, האפענדיג אז מען וועט גלויבען אז איך האב נור געוואלט זאגען, אז איך האב גאר נישט וואס צו זאגען, אז איך האב, א שטייגער, אייגענטליך גאר נישט געבעטען, „אומ'ס ווארט“.

האט מען דאס געגלויבט? האט אימיצער, פערקעהרט, זיך געקאכט אין הויפט? איך בין געווען אזוי צוטומעלט פון מיין שרעקליכע ניעדערלאגע, אז איך האב גאר נישט, קיינעם נישט געזעהן, נישט געהערט.

אהיים בין איך געקומען א געבראכענער מענשט און וואלט געוויינט ווען איך וואלט זיך נישט געשעמט פאר מיינע 23 יאהר. א טרויעריגער דעביוט!

* * *

וועגען דעם נארוואג דערמאנטען ראבינאד וויטש (א״ר) וואלט זיך געוואלט עטוואס זאגען, אבער די צייט איז קורץ. עס וועט גענוג זיין א ווארט.

ער, וועלכער איז געווען א לעהרער אין א פאלקסשול אין פריישיס-פילען (אין זערקאוו) איז ארויסגעווארפען געווארען פון זיין „אמט“ צוליב זיינע סאציאליסטישע אידעען. ער איז געקומען קיין פארזיצענערעט צו אונז. מיר זיינען דאן געווען זעהר אינטימע פריינדע און מיר האט זיך דאן נאך נישט גע'חלומ'ט, אז ער וועט אין וואס'ערע פינף יאהר ארום ווערען א דעזערטיר-רער פון אונזער אידישען פולק אין דער אינטער-נאציאנאלער ארמעע.

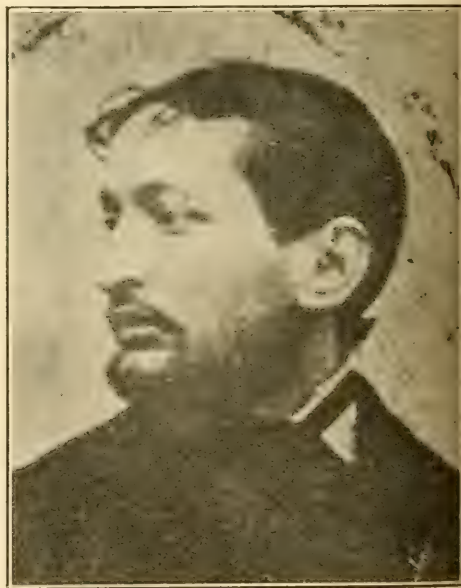
נאך וועניגער וואלט זיך מיר דאס געלעגט אויפ'ן שכל וועגען אנאנדערען פון אונזער ציר-קעל, ארום וועלכען מיר וועט אויסקומען צו רעדען שפעטער. דאס איז געווען א געוויסער פינקענשטיין. א יונגער מאן, מיט עטליכע יאהר עלטער פאר מיר, מיט אן אונגעווענהליכע בע'לעזנהייט. עס איז כמעט נישט געווען א זאך, איבער וועלכע ער האט נישט געקענט רעדען אינ'טעליגענט און לאגיש. אויסגעצייכענט האט ער זיך פון דעסטוועגען פון אלעמען אהן אן אויס-נאחמע אין דער פארזיצענער קאלאניע דערמיט, וואס ער האט פערשטאנען נישט וועניגער ווי 22 שפראכען, פון זיי זעקס צו רעדען און צו שרייבען.

פיעל רעדען קען איך איצט אויך נישט וועגען מיינע אנדערע חברים און בעקאנטע, צווישען זיי מענשען וואס האבען פריהער געשפיעלט א גרויסע ראלע אין דער בעוועגונג און פיעללייכט

אט איז וואס האט פאסירט.

ערגעץ א דייטשער גענאסע האט געהאלטען א פארטראג. מיט דער אבזיכט צו נעהמען אן אנטהייל אין דער דיסקוסיאן נאך דער לעקטשור האב איך געמאכט די גאנצע צייט נאטיצען. ענדליך איז די רעדע געווען צורענד און די דיסקוסיאן אין פולען גאנג.

„לאמיר נור ווארטען ביז דער-אונדער וועט אברעדען“, האב איך ביי זיך בעשלאסען. דער אונדער האט אבערעט, איך האב זיך א הויב געטאן, אבער נישט פלינק גענוג. אנאנדערער האט געקראגען דאס ווארט. נאך איהם וויעדער אנאנדערער און דאן וויעדער איינער. האב זיך אליין נישט האסטיג גענוג אויפגעהויבען. וואס צו זאגען האב איך נאך אימער געהאט, א, יא, זעהר פיעל זאגאר.

שלמה אייגענסאן

עס איז געקומען די צייט ווען קיינער האט שוין מעהר נישט געוואלט רעדען. וואלט איך דאס געוואוסט וואלט איך אפשר געבליבען זיצען... מיין הארץ האט געקלאפט עפעס גאר שטונעך גערווייזט. איך האב זיך צום לעצטען מאל א הויב געטאן און, ליידער, קיינער האט ביי מיר נישט ארויסגעכאפט „דאס ווארט“ און דער פאר-זיצענער, ווייזענדיג אויף מיר מיט'ן פינגער (ער האט נישט געוואוסט מיין נאמען) האט אויס-גערופען:

„כירגער... דינגס-דא... האט דאס ווארט!“

ארעמער כירגער דינגס-דא, ארעמער, ארעמער איך!

מיין הארץ האט גענומען קלאפען נאך האסטיגער ווי פריהער, מיינע פיס האבען זיך

האָט ער דערמיט אַליין אויפגעשטעלט אַ מחיצה צווישן איהם און מיר אפילו אין אנדערע זאָכען און זיין פראָפאגאנדא פאר זיינע אידעען האָט מיר וועניגוואָס בעריהרט.

מאָרקס'ן האָב איך העכסטענס געקענט אַליין אָנגרייפֿען, אַ פרעמדען האָב איך דאָס נישט געקענט „ערלויבן“.

מיט דאווען וועלען מיר זיך אויך נאָך טרעפֿען שפּעטער אין לאַנדאָן. דאָ וועל איך נור זאָגען נאָך אַ וואָרט אָדער צוויי צו געבען דעם לעזער אַ קלאָרערען בעגריף וועגען איהם אַלס פּערזאָן.

ווען נישט זיין קורצזיכטיגקייט, וועלכע האָט געגעבען זיינע אויגען אַן אונאנגענהמען בליק, וואָלט ער געווען אַ בילדשעהנער מאַן. און ער האָט וועגען זיין פנים און זיין אויסזעהען געטראכט: דער שעהנער בלאַנדער באָרד, די האָר אויפ'ן קאָפּ זיינען קיינמאָל נישט פּערנאכטליכע געוואָרען אפילו נישט אין שווערע צייטען. אויף זיך און אַרום זיך האָט ער תמיד ליבע געהאט שעהנע זאכען און ער האָט זיך פּערגונען אַזעלכע מתייערע בילדער וואָס אונז, און דער רוסישער קאָלאָניע, פלעגן זיך פשוט פון זיי שטעלען די האָר קאפּיר. ער האָט זיך פּערגונען אַ בעסערע דירא ווי זיין קעשענע האָט איהם ערלויבט אין לוקסעמבורג און דער דירא.

פּערהיראטא איז ער דאָן געווען מיט אַן „אינטערנאַציאָנאַלקע“, אַן אמאָליגע אַרייטער מיידל, מיט וועלכע ער האָט זיך שפּעטער געטראָפֿען.

פיעלע גליקליכע שטונדען האָב איך צו געבראכט מיט די פאָאר פאַלק, איבערהויפט ווען עס איז געקומען די צייט פון צוויימאָלאַ וואָכיגע מיטאָגיסעס און ביי דאווען פלעג איך אָפט פּערדיענען אַ טעלער זופּ, אָדער אַ טאסע קאפּע.

* * *

און מחשבות'ן! דאָס איז געווען אַ וואונדערבארע צייט אין פאָרזי בעת מען פלעגט עסען צוויי מאָל אַ וואָך און די איבריגע צייט אזוי וועניג ווי מעגליך הונגען! מיין און דיין איז אין אונזער צירקעל געווען כמעט אָנגעשאפט, הגם איך אַליין האָב בשום אופן נישט געקענט ביי זיך פּועל'ן, אין דעם סאָרט קאָמוניזמוס אַריינצונעהמען מייענע עטליכע שווער-ערוואָרבענע ביכער, וואָס דערפאר האָב איך ביי איינעם אָדער צוויי פון מייענע פריינדע געהאט אַ שם פאר אַ „בורזשוי“, ווי מען וואָלט דאָס היינט גערופֿען אין קליין־רוסלאַנד אין ניו יאָרק. געלד, קלייט, דער, אַ העמד אַ מאָל — אַלץ וואָס מען וויל, אבער ביכער? ניין. דאָס איז למעלה מן הטבע...

און אונזער קאָמוניסטישער לעבען איז געווען שעהן, פול מיט פאָעזיע. וואָס איינער האָט געהאט, איז געווען דאָס אייגענטהום פון אלעמען און נור זונטאג, אמאָל מיטוואָך, אין

שפּעטער אויך, נור איך האָב זיי פּערלאָרען פון אויג כמעט פון יענער צייט אָן.

אָבשטעלען וועל איך זיך אויף אַ וויילינקע אויף איין מערקווירדיגע פּערזאָן, וואָס האָט געקענט האָבען אַ גרויסען איינפלוס אויף מיין לעבען און האָט עס זיכער געהאט אויף מאָסט'ס, אביסעל אויף וויליאַם מאָריס'עס. דאָס איז געווען וויקטאָר דאווע.

ער איז געווען אַן אנארכיסט פון באַקונוי'ס חדר און צו יענער צייט האָט זיך איהם שטאַרק פּערוואָלט קענען רוסיש. מען האָט איהם אָנגעוויזען אויף מיר אַלס אַ יונגען מאַן, פון וועלכען ער וואָלט קענען קריגען רוסישע לעסאָנס. גענויטיגט האָב איך זיך צו יענער צייט שטאַרק אין געלד אבער ער האָט מיר אָנגעבאָטען פראַנצויזישע לעסאָנס אַלס געזאַהלט פאר מיינע רוסישע און איך האָב עס מיט פּערגיגען אָנגענומען.

האָט זיך אָבער גלייך ביי אונזער ערסטען לעסאָן געציגט אַ גרויסע שוועריגקייט. ער האָט נעמליך גערעדט זעהר שלעכט דייטש און איך נאָך דערגער פראַנצויזיש. דער פּראַכט־האַנדעל איז געגאנגען זעהר שווער. דערפאר אבער איז זעהר פלאַט געגאנגען אונזער אונטערהאלטונג אין האַלב־דייטש פאַלאַווינא פראַנצויזיש און מיר זיינען גיך און גוט בעקאנט געוואָרען.

דאווע איז געווען אַ בעלגיער פון זעהר אַ רייכע פאמיליע, אַ מאַן מיט אַ בעדייטענדע בילדונג, מיט אַ פיינעם עסטעטישען געשמאַק און מיט אַן אַריסטאָקראַטישען אפּעטיט ביי אַ דעמאָקראַטישען טיש, ווייל זיינע עלטערן האָבען זיך שוין לאַנג געהאט פון איהם אָבענזאָגט און ער פלעגט פּערדיענען זיין חיונה דורך איבער־זעצונגען פון אנדערע שפּראַכען אויף פראַנצויזיש.

מיר איז ער זעהר געפּעלען געוואָרען, הגם זיין אנארכיזמוס איז מיר פאָרגעקומען כמעט מאַוויס'דיג. דאָס איז געווען אַן איבערטריבער־נער באַקונוזמוס, וואָס זיין גרונדלאַגע איז געווען אַ שרעקליכער האַס פאר קארל מאָרקס.

איך האָב אויבען געזאָגט: ער האָט געקענט האָבען אַן איינפלוס אויף מיין לעבען. עס איז ביי מיר איצט קיין שום ספּק נישט, אַז ווען נישט דאווע'ס שנאה צו מאָרקס'ען וואָלט איך צו איהם געוואָרען אזוי נאָהענט אין אידעען, ווי איך בין עס געוואָרען פּערזענליך.

דער אמת איז, אַז אין גרונד האַרצען האָב איך שטאַליצירט מיט די אידישקייט פון מאָזעס העם, קארל מאָרקס, פּערדינאַנד לאַסאַל, יאָהאַן יאַקאָבי און פיעלע אנדערע, הגם אַלס אינטער־נאַציאָנאַלער מענטש האָב איך אַפּשער דערצו קיין רעכט נישט געהאט, וועניגסטענס נישט לויט ווי איך האָב דעם אינטערנאַציאָנאַליזמוס דאמאלס פּערטיטאנען.

ווען, דערפאר, דאווע פלעגט שפּאַצירן פּייער און פלאַם, דערמאָנענדיג דעם נאָמען מאָרקס,

ער איז געקומען קיין פאריז פון דער שווייץ, פון וואנען ער איז געווען ארויסגעטריבען אביסעל פאר זיין סאציאליזמוס — דאס איז דאָרטען דאמאלס געווען אונשווייצערש, אזוי ווי דאָ, מיט יאהרען צוריק אונזאַמערקאניש — אבער דער עיקר פאר א סקאנדאל אין א רעסטוראן ערגעץ־וואו, אין וועלכען ער איז געווען פער־וויקעלט.

אין דער שווייץ האָט ער שטודירט מעדיצין, מיט'ן אַרויספאָהרען האָט זיך געענדיגט זיין שטודיום; ער האָט עס געזאָלט פאַרמזעצן אין פאַריז, אבער די פּוילקייט זיינע איז געווען אין וועג. די עלטערן האָבען, משמעות, געמיינט אז ער שטודירט אין פאַריז, אָדער ער בערייטעט זיך דערצו פאַר, ווייל ער פלעגט קריגען רעגעלמעסיג אין אָנהויב פון יעדען חדש 150 פראַנק. דאָס (30 דאָלאַר) איז, קאָמף אַגב אורחא בעמערקען, אין אונזערע אויגען געווען א גאנצער אייגענס פאַר איין איינציגען זכר — אבער דאָ קומט דער שפאַס, — א טרויעריגער שפאַס, אויב איהר ווילט.

מיט 150 פראַנק אַ חדש פלעגט מען אין יענע צייטען, „גוט“ לעבען און זיין אים שטאַנד צו צאָהלען פאַר'ן לערנען. מאַרקאטעלי (אזוי) האָט ער געהייסען) איז אָבער געווען די גוטס־קייט אַליין און אזוי גיך ווי ער פלעגט קריגען זיין געלד, פלעגט ער צונויפנעהמען כמעט אַלע „איינוואוינער פון דעם אינטערנאַציאָנאַלען הויז ליאָנעני“ און פלעגט זיך אוועקלאָזען הולענען. אין צייט פון 2—3 טעג פלעגט איהם זיין געלד בליעבען עמליכע פראַנקס. מיט דינען געלד פלעגט ער זיך פערשאַפּען פראָוויאנט אויף עט־ליכע וואָכען, דאָס הייסט א צעהנדליג לעבלעך ברויט, א מאסע פרוכט, א פונט מאַכאָ און פלעגט זיך לעגען שלאָפּען, ניט אויפשטעהענדיג בום בעט (זיך אָנצוטהון און ארויסצוגעהן אין גאס) ביז דער סקלאַד פראָוויאנט איז געווען פוסט.

דאָס פלעגט געוועהנליך פאַסירען א סך פריהער ווי ער פלעגט האָבען אויסגערעכענט, מחמת עס זיינען געווען אַרום איהם א שעה ביסעל בעלגים אויף ברויט און אייפּס, און דער פּועל יוצא דערפון איז אימער געווען, אז מאַרקאט־טעללי, וועלכער האָט קיינמאָל נישט געבאָרען און ניט געבעטען, פלעגט מוזען אַרויסקריעכען פון בעט.

זייענדיג זעהר שטאַרק קערפערליך, פלעגט ער לייכט קריגען אַ דוישאַב ביין פיהרען, אָדער ריכטיגער, טראָגען פיאַנאַס, וואו מענשען פלעגען זיך קרוישקען פון איין דירה אויף די אנדערע. מיט די פערדיענטע געלד האָט ער זיך מאַל פאַר מאַל איינגעקויפט זיין ברויט־פאַרראטה ביז'ן ערסטען פונ'ם נעכסטען חדש און האָט זיך דאָן פון דאָס ניי אַריינגעקליעבען אין בעט, וואו ער פלעגט שלאָפּען און לעזען, לעזען און שלאָפּען און אין דער צווישענצייט קאָנען.

פּוילישען רעסטוראַן, ביי א שטיקעל בור־זשואַנע קאַלעס־בראַטען מיט א טעלער אינדי־ווידואליסטישע זופ, אין וועלכע ניט אייגענסאָן, ניט דער „קניאז“ טשערקעסאָו, ניט דער שפּער־טערדיגער פראָפּעסאָר לעאָן, ניט ערגעץ אן אנדער מויל האָט קיין חלק ניט געהאַט, נור דאָן האָט א מענש געפיהלט אז ער לעבט מעשה בהמה, אַט עפעס גלאַט אזוי, פאַר זיך, כאַפּט עס דער קאָדיק!

און ווער רעדט אַרום די בעריהמטע הויז אין נומער 6 אין דער שטראַסע ליאָנעני, וואו איבער א פראַנצויזישען ווייט און ברויט בע־ריהמטען שוסטער האָט געוואוינט סאַפּער, א רויסי־אידישער איינבינדער, אייגענסאָן און איך נעבען איהם, ראַבינאוויטש איבער אונז, דאָן א טייטש און א געבאָרענער רוס און דריי איטאַ־ליענער מיט א שווייצער נעכען זיי — אין סך־הכל א האַלב טויז נאַציאָנאַליטעטען, וואָס דער־פאַר האָט אונז דער אַלטער לאַווראַוו געגעבען דעם טיטעל: „איינוואוינער פון דעם אינטער־נאַציאָנאַלען הויז ליאָנעני“, — א טיטעל, וועל־כען מיר האָבען ווירקליך, הגם האַלב־לאַכענדיג אָנגענומען איין טאָג ווען מיר האָבען זיך אָרגאַניזירט אין א „סאָציאַליסטישע גרופע“ און דער אַלטער האָט פאַר אונז אויסגעאַרבעט סטאַטוטען. פיעל איז פון דער גרופע ניט ארויסגעקומען.

נור געמיינט האָבען מיר גוט. א וואָרט וועגען דעם ווייט־און־ברויט בע־קאנטען שוסטער און וועגען די איטאַליענער גענאָסען.

דער שוסטער איז געווען בעריהמט דערמיט, וואָס ער האָט א שוך אָדער א שטיוועל קיינמאָל ניט אָבענזאָגט דעם לעבען. ניט קענען היילען א קראַנקען שוך? אונז! אזא זאך איז גאָר אין דער וועלט נישט, און וויפיעל לאַטעס אויף לאַטעס, וויפיעל שטיטשע־אויף שטיטשע־עריי א שטיוועל האָט אויף זיך ניט געהאַט און וויפיעל שוסטערס עס האָבען זיך ניט ענטזאָגט פון וועלען אפילו אָנזעהן אזא מין לעדערנע טראַנטע, אונז־זער ישן האָט זיי פערריכט!

וועגען די דריי איטאַליענער איז דאָ פיעל צו דערצעהלען, אָבער מיר ווילט זיך וואָס יאָכער קומען צו לאַווראַוו און איך וועל דערפאַר בקיצור שילדערן דעם עלטסטען צווישען זיי; ער איז געווען א טיפ אין דער בעוועגונג פון די זיבע־ציגער יאהרען און עס לוינט איהם צו קענען.

דער בעל־דבר איז געווען א יונגער מאַן, שטאַרק ווי א ריע, אינטעליגענט און קינדיש־עהרליך. פון דעהייים האָט ער געמוזט זיין א פערצערטעלער בן־יהוד, אויפגעצויגען אין וואוילטאָג. ארבייט האָט ער פיינט געהאַט ווי דעם טויט, און אפילו גייסטיגע ארבייט אין דער בעוועגונג, פראָפּאגאַנדא־אַרבייט האָט ער געהאַל־טען פאַר א שרעקליכע לאַסט, ניט אכטענדיג דאָרויף, וואָס ער איז געווען אן ערגעבענער סאָ־ציאַליסט.

אין טויט קיינמאל נישט אלט־געוואָרענעם מאַן, — איצט, זאָג איך שרייבענדיג דאָכט מיר, אז איך לעב איבער די גאנצע גליקליכע צייט, — לעב זי איבער פון דאָס ניי, פון דעם ערסטען טאָג ביז'ן לעצטען.

און דאָס איז פאר מיר פערזענליך געווען א גליקליכע צייט, וועלכע מיר האָט דאָן געבראכט א גליקליכער צופאַל.

אַט איז וואָס האָט פאַסירט:

אין דער שווייץ איז יענעם יאהר ערשינען א „יאהרבוך פיר סאָציאַל־וויסענשאַפט און סאָציאַל־פּאָליטיק“, וועלכען דער יונגער רייכער קארל העכבערג — דער „גילדערנער פעטער“ פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע — האָט אַרויס־געגעבען און ערדארד בערנשטיין צוזאַמען מיט העכבערג און צ. א. שטראַם פלענען רעדזשירען. דער „גאלדענע אָנקעל“ האָט אין דעם זשורנאַל זיך גערופען דר. ריכטער, — א נאָמען, אונטער וועלכען ער האָט מיט א יאהר צוויי פריהער געגרינדעט דעם דייטשען מאָנאַטליכען זשורנאַל „די צוקונפט“.

לאָווראַו האָט געקראָגען פון דער שווייץ די איינלאָדונג צו שרייבען דעם אַרטיקל איבער רוסלאַנד און די רוסישע סאָציאַליסטישע בעוועגונג פאר דעם סאָציאַל־פּאָליטישען טהייל פונ'ם יאהרבוך. דאָ איז אבער געווען א דאָפּעלטע שוועריגקייט: די צייט איז געווען קורץ און דער אַרטיקל האָט געמוזט זיין לאַנג, פיעל לענגער ווי לאָווראַו אַליין, שוין נישט רעדענדיג פון די אַרויסגעבער, וואָלטען עס וואָלט האָבען און דאָס הויפטזעכליך רעפאר, ווייל דער אלט־טער האָט קיינמאל נישט געקענט שרייבען אויבער פלעכליך און קורץ, מעשה רעפארטער.

דערביי האָט לאָווראַו, וועלכער האָט געקענט דייטש זעהר גוט צו לעזען און צו פער־שטעהן, נישט געקענט דייטש שרייבען. ער האָט זיך גענויטיגט אין אן איבערזעצער און אין דער קאָלאָניע זיינען געווען שעהנע עטליכע מענשען וואָס וואָלטען געקענט איבערזעצען פון דייטש אויף רוסיש, אבער נור איינער וועלכער האָט געקענט פון רוסיש מאַכען דייטש. און איך בין, בענותינו הרבים, דאָס געווען דער איינער.

אין אנהויב האָט זיך מיר אַליין דאָס נישט געלעגט אויפ'ן שכל, ווייל איך האָב קיינמאל פריהער קיין זאך נישט איבערזעצט. אבער — „יאהר זייט דער איינציגער וואָס קען מיר אַרויסהעלפּען“ — האָט פעטער לאָווראַוויש געזאָגט און איך האָב אויף זיך גענומען דעם שווערע אבער אנגענהעמען דזשאב.

אזוי האָב איך געטראכט בעת איך האָב זיך גענומען צו דער אַרבייט. עס האָט זיך אבער באלד אַרויסגעשטעלט, אז דער שווערער אבער אנגענהעמער איז געווען אן אנגענהעמער אבער שווערער דזשאב.

לאָווראַו האָט אין די בעסטע צייטען גע־שריבען אין געלעהרטע לאַנגע און זעהר פער־

אייגענסאָן און איך האָבען איהם אויס־געלערנט טרינקען „רוסישע טיי“. פון אונזער אייגענעם סאַמאָוואַר, אבער ער פלעגט דאָס נישט אימער אָננעהמען.

מיר זיינען ביסל־עכווייז געוואָרען גרויסע טע פריינד. ווער ווייס וואו ער איז איצט דער ליבערער, האַלב־וויילדער, אָבער זעהר אינטעליגענטער מאַרקאטעללי?

אַפט האָב איך אַרום איהם אין שפּעטערע יאָהרען געטראכט, — אָפט און ליבעפאַל, צייט־טענווייז מיט א שמיכל אויף די ליפּען, איר בערהויפט ווען מיר פלעגט קומען פאר די אויגען דאָס אימאַליענישע ווערטעל: „דאָלטשע פאר ניענטע“, — מאַכט דער טייטש: זיס איז אַרומ־צוגעהן לעדיג!

* * *

אין דעם „אינטערנאַציאָנאַלען ליאָנעזשישען הויז“ (כמעט הקדש) איז, ווי די לעזער ווייסען שוין, געווען א געוויסער סאַפּער, א בוכבינדער. דיווער סאַפּער האָט געהאַט א גי־עדן אויף דער וועלט און א גאָט, וואָס האָט מעהר פערדיענט אז א פראָסטער בשר ודם זאָל איהם דיענען ווי א סך אנדערע געמער אימפּאָרטירט פון אזיען. דער גי־עדן און דער גאָט זיינען פאר סאַפּער'ן געווען לאָווראַו'ס הויז און אין איהר לאָווראַו אַליין.

דער אלטער פלעגט דאמאלס האָבען ביי זיך א גרויסען טהייל פון דער קאָלאָניע יעדען מאָנ־טאָג און דאָנערשטאָג. מאָנטאָג אָבער פלעגט לאָווראַו פאַרלעזען (לעקטשורן). דאָנערשטאָג אָבער פלעגט מען זיך ביי איהם צוזאַמענטרעפּען אום אנגענהעם צוצוברענגען אן אבענד.

דאָס אלעס האָבען מיר ערפאָהרען פון סאַפּער'ן און ווי עס האָט זיך שפּעטער אַרויס־געשטעלט, האָט סאַפּער געלעבט פון מאָנטאָג ביז דאָנערשטאָג און פון דאָנערשטאָג ביז מאָנ־טאָג מיט דעם תענוג וואָס ער האָט געהאַט איהם פערדיענדיג און מיט דעם פערגאנגען וואָס דאָרף קומען, איהם ערוואַרטענדיג.

פאר איהם איז געווען א גרויס גליק צו זיין אַרום דעם אלטען, צו מאַכען דעם סאַמאָ־וואַר, צו טהון אַנאָדער אַרבייט דיענענדיג זיין גאָט, דעם גאָט וואָס ער האָט געליעבט בכל נפשו ומאורו, דעם גרויסען, דעם איינציגען...

סאַפּער איז געווען א קרענקליכער מענש און זיין ליבערע האָט אָנגענומען אן אוננאַטירלי־כען, נישט צו זאָגען: איבערנאַטירליכען כאַראַק־טער. אבער ווער האָט געקענט דעם גרויסען אלטען מאן נישט ליבען? ווער וואָלט זיך נישט געשעצט גליקליך פאר איהם עטוואָס צו טהון? און שרייבענדיג דיזע ציילען, — שרייבענדיג מיט דער פערדער אין ניו יאָרק, מיט דער נשמה אין פאַריז, מיט א האַרץ וואָס וואָלט זיך גערן אויסגיסען אויף דעם אכט־יאָהריגען קבר, וועלכער כּהאַלט דעם זיבעטן־און־זייענציג יאָהריגען קינד־פּלאָזאָף, דעם אלטען, אָבער ביי

הויז די קורצקייט פון די צייט און די „לאנגקייט“ פון דעם ארטיקל, האָב איך נאָך געהאט געגען זיך זיין היראָגליפּען-שריפט.

און דער ארטיקל איז געוואָרען שרעקליך לאַנג — גאַנצע פערציג לעקסיקאָן-זייטען — און פון דער שווייץ זיינען כמעט מעגליך גע-קומען ברעפּע און זאָגאר (אויב איך האָב ניט קיין טעות) מעלעגראַמען, בעטענדיג רחמים, אז מען זאָל וואָס גיכער צושיקען דעם מאַנסקריפט. דאָס האָט מיט זיך געבראַכט אז איך האָב כמעט מעגליך געזעהן דעם געליעבעטען אַלטען מאַן ענטוועדער ביי זיך אָדער ביי איהם אין הויז. אבער געשוויצט האָב איך אַ וואָך דריי נאָך אַנאָנד אויף אזא מיין אופן, אז איך וועל עס קיינמאָל ניט פערגעסען.

מיט איהם בין איך נאָך ניט פאַרטיג.

וויקעלטע אָפט פערפלאַנטערטע זעצע. דעם ארטיקל פאַר'ן יאהרבוך האָט ער דערצו נאָך געשריעבען אין גרויס איילענים — בחפזון — און דער סטיל איז-אַרויסגעקומען נאָך שווערער ווי אונטער געוועהנליכע אומשטענדען.

הויז דעם האָט ער געשריעבען אַ כתב-יד, וואָס אפילו געניטע אַלטע זעצערס האָבען ניט לייכט געקענט לעזען. טאָקע אַ קורצע צייט שפּעטער איז ער צו מיר געקומען מיט אַ שולד'י-גען פנים, זאָגענדיג אז איך מוז פאַר איהם קריגען אַן איבערשרייבער פאַר אַנאָנדער מאַנסקריפט, ווייל די זעצער אין גענאָ (זשענע-ווא) האָבען זיך לחלוטין ענטזאגט צו זעצען פון זיין האַנדשריפט.

אַזאָ הויז די לאַנגע, פערוויקעלטע זעצע, הויז מיין אונערפאַהרענהייט אַלס איבערזעצער,

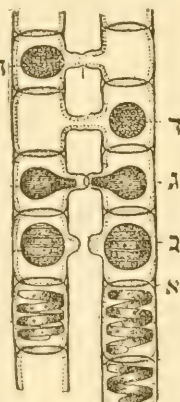
דאס ליעבע-לעבען ביי פלאנצען

פון דר. א. וויינשטאָק.

II.

דער נאָמען ספיראָגירא שטאַמט דערפון, וואָס דער כלאראפיל איז פערשפרייט אין די צעללען פון דיווער וואסער-פלאַנצע אין דער פאָרמע פון ספיראלען.

א — דאָס אויסזעהן פון דער צעללע. ב — דער אינהאַלט פון דער צעללע האָט זיך צוזאַמענגעדערקט און געבילדעט אַנשטאָט ספיראלען א רונדען טראָפען. די הויט פון די צעללע שטרע-קען זיך איינע געגען די אַנד-אַנדערע אום זיך צו בע-העפטען. ג — ווייזט דעם מאַמענט ווען די שויד ווענדע פון די בעהעפטעטע צעללען ווערן דורכגעבראַכען און דער אינהאַלט פון די ביידע צעל-לען פערשטעלט זיך.

ד — דער אינהאַלט פון איין צעללע האָט זיך שוין אַריינגעגאַסען אין די צווייטע.

דאָ זעהען מיר אַזאָ אַ געשלעכטליכען פערקעהר צווישען צוויי פלאַנצען-אַרגאניזמען אויפ'ן סאַמע איינפאַכסטען אופן: צוויי צעללען גיסען זיך צוזאַמען, ווערען איינס און פון דיווע צוויי צוזאַמענגעשטאַנדענע צעללען וואָקסן אַרויס אַ נייער אַרגאניזם. אין דיווען פאַל איז דער אינהאַלט פון די ביידע צעללען אַ גליי-כער. ווייבליכע און מענליכע צעללען זיינען דאָ ניט פאַראַן. עס איז אויך קיין נפּקא מינה ניט צו דער אינהאַלט פון דער צעללע, וועלכע ליגט לינקס, גיסט זיך אַריין אין יענע, וועלכע ליגט רעכטס (ד), אָדער פערקעהרט (ד'). דיווע

עס ערשטען אָנפאַנג פון אַ וווג לעבען פון אַ געשלעכטליכען פערקעהר ביי פלאַנצען בענע-גענען מיר שוין אַט טאָקע ביי אייניגע מינים פון די פאַ-דען-אַלגען, איבער וועלכע מיר האָבען גערעדט אין ערשטען קא-פיטעל. אונטערען מיקראָסקאָפּ קענען מיר דיווען פערקעהר מיט אַלע שפּליטערלעך און איינצעל-הייטען פערפאַלגען. מיר זעהען, ווי צוויי אַלגען-פּעדיס נאָך דעם, ווי זיי האָבען זיך אַ געוויסע צייט אַרומגעטריבען אין וואַסער סתם אין דער וועלט אַריין, לייגען זיך פלעצליך אויס גראד איינער קעגען אַנדערען, פערקלענערען אַלץ מעהר די ענטפערונג צווישען זיך, זיינען זיך שטאַרק מתקרב, ביז זיי ריהרען זיך אַן און עס קומט צו אַ קרוב בשר. אויף דער שטעלע, וואו דיווע פּעדיס בעריהרען זיך, קוועלט די ענטשפּרע-כענדע צעללע פון יעדען פאדען אויף, פערגרע-סערט זיך, בלאָזט זיך אויף, די הייטלעך פון דיווע ביידע צעללען בעהעפטען זיך צוזאַמען, ווערען שפּעטער צוריסען און דער תוך, דער אינהאַלט פון איין צעללע רינט אַרויס און גיסט זיך אַריין אין די צווייטע; דאָס פראַטאפלאַזמא פון די ביידע צעללען פערשטעלעצט זיך, מישט זיך דורך און ווערט איין שטיק, בשר אַחד. נאָך דעם, ווי דיווער אַקט איז פאַרגעקומען, ווערט די פער-שמאַלצענע צעללע אַ זעלבסטשטענדיגעם אונ-אַכהענגיגעם וועזען, טרענט זיך אַב פון די ביידע עלטערן און פאַנגט אַן צו בויען איהר פאַמיליע פאַר זיך, אויף אייגענעם רעכנונג.

די אַבבילדונג שטעלט דאָ פאַר אַן עהנליכען פערגאַנג ביי די וואַסער אַלגע „ספיראָגירא“.

גען זיך מיט א זאפאס פון נעהרשטאף, ליעגען א געוויסע צייט רוהיג און בילדען מיט דער צייט א נייע פאמיליע, וועלכע פיהרט א זעלבסט-שטענדיגען עקזיסטענץ.

די געשלעכטליכע פארטפלאנצונג איז נישט דער איינציגער וועג אויף וועלכען די קוגעל-אלגען פערמעהרען זיך. דיוע נידעריגע ארגאניזמען פערמעהרען זיך געוועהנליך איינער שלעכטליך אי אונגעשלעכטליך. דורך'ן מיקרא-סקאפ וועט אונז נישט זעלטען זיך איינגעבען צו בעאבאכטען פערשידענע קליינע איין מילימעטערדיגע רונדע קערפערלעך, וועלכע האלטען אין זיך איינגעשלאסען אנדערע צו זיך עהנליכע ארגאניזמען. דיוע ארגאניזמען טראגען אין זיך וועדער נאך קלענערע זעלבסטשטענדיגע קערפערלעך. דאס איז א גאנצע קאלאניע, וואו עס לעבען צוזאמען די גרויסמוטער, מוטער און קינד — דריי דורות, וועלכע זיינען ענטשטאנען דורך א געשלעכטליכע פארטפלאנצונג. ווען דער צווייטער דור עררייכט א געוויסע שטופע, ווערט ריף, טהיילט זיך די גרויסמוטער פון דיוער קאלאניע אב און די מוטער און אייניקל בע-העפטען זיך און פערשמעלצען צו איין ארגאניזם. די מוטער און קינד, וועלכע זיינען א רע-זולטאט פון טהיילונג און אונגעשלעכטליכער פארטפלאנצונג, קומען דא אריין אין א נע-שלעכטליכען פערעהלטניס, אום צו בילדען נייע גענעראציען, ניי דורות.

די קוגעל-אלגען זיינען נישט די איינציגע אין פלאנצן-דריי, וואו די ביידע ארטען פון פארטפלאנצונג, די געשלעכטליכע און אונגע-שלעכטליכע, קומען צוזאמען פאר. דער אלעמען בעוואוסטער מאך, וואס איז אזוי פערברייטערט אין אלע אונזערע פייכטע וועלדער, וואלט נישט קענען עקזיסטירען ווען דיוע ביידע פארמען פון פערמעהרונג וואלטען נישט ווירקען צוזאמען און זיך אונטערהעלפען. אין דער פרוכט פון מאך, אדער, ווי מען רופט דאס, אין מאך-קאפסעל, געפינען זיך איין אזוינע ספאָרען, וועלכע וואק-סען אויס נישט אין מאך גופ, זאנדערען אין אן ארגאניזמוס, וואס האט אפילו קיין שום עהנ-ליכקייט נישט מיט דער מאך-קאפסעל. דיוער ארגאניזמוס פערמעהרט זיך אונגעשלעכטליך און בילדעט ערשט צוזאמען מיט די נייגעבוירענע קינדער, וועלכע האבען זיך אָבערטרעט פון דעם מוטער-ארגאניזמוס, דעם עכטען מאך, אויף וועלכען עס זיצען די געשלעכטס ארגאנען. דיוע פערשידענע געשלעכטס ארגאנען קענען טהייל מאך זיך עפניען אויף איין און דער זעלבער פלאנצע, טהייל מאך אָבער זיצען די מענליכע ארגאנען אויף איין פלאנצע און די ווייבליכע אויף א צווייטער. ווען דיוע ארגאנען ווערען בע-נעצט פון רעגען אדער טהוי, עפענען זיי זיך און פון די מענליכע פלאנצען טרעטען ארויס די בעוועגליכע ספערמאטא און זיך אידען (אזוי רופט די וויסענשאפט דיוע מענליכע

פארטפלאנצונג אונטערשיידעט זיך פון דער אונגעשלעכטליכער בלוז דערמיט, וואס דער ניער ארגאניזם — דאס קינד — בילדעט זיך נישט פון איינער, זאנדערן פון צוויי צעללען.

ביי די מעהר ענטוויקעלטע מיקראסקאפיש-קליינע ווא-ערפלאנצען, ביי די יעניגע, וואו דער קערפערבוי איז שוין העכער ארגאניזירט, ביי די קוגעל-אלגען, איז אויך דער גע-שלעכטליכער פערקעהר שוין מעהר ענטוויקעלט. דא זיינען שוין פארהאן ספעציעלע ארגאנען צום געשלעכטליכען לעבען און עס איז פאראן א גרוי-סער אונטערשייד צווישען די צוויי עלטערע-צעלען, וועלכע בעשאפען ביטותפות זייערע קי-דער. יעדע צעלע האט א בעזונדערע גרויס, גע-שטאלט און אייגענשאפט. מיר האבען שוין דא צו טהאן מיט א זיכר און א נקבה, מיט א מע-נליכע און ווייבליכע צעללע. די ווייבליכע צעללע איז פערעהעלטניסמעסיג גרויס און אונגעווענליך, די מענליכע איז, פערקעהרט, זעהר קליין און בעוועגט זיך זעהר שנעל. ווען די מענליכע צעללע ווערט ריף און ראוי צום פער-קעהר לאָזט זי זיך אַוועק זוכען איהר, „צווייטע העלפט“, איהר פלוניט'טע, וועלכע ליעגט, ווי געזאגט, אויף איין אָרט, ווי איין אנשטענדיגעם פרייליין און ווארט ביז אימיצער וועט איהר אויפזוכען און שמאיעט נישט ארום אהער און אהין. טרעפענדיג זיך מיט איהר, „בעשעהרטע“ דיינגט די קליינע זכר-צעללע אריין אין די גרוי-סע נקבה-צעללע און דער אינהאלט פון דער ערש-טער פערשמעלצט זיך מיט דער צווייטער, אָבער נישט פערקעהרט. דער מענליכער ארגאן איז דא אקטיוו, דער ווייבליכער פאסיב. די מענליכע צעללע בעפרוכטעט, די ווייבליכע ווערט בע-פרוכטעט.

די בעפרוכטונג גופא קען פארקומען אויף דרייערליי אפנים. טהייל מאל וואהנען די ביידע צעללען, דער חתן מיט דער כלה, אויף איין קו-געל-אלגע, זיי זיינען צוויי בעזונדערע ארגאנען פון איין און דעם זעלבען ארגאניזמוס. אין דיוען פאל ווערט דער שידוך אָבערטהאן צווישען זיך און די פערשמעלצונג קומט פאר אינעווייניג אין דער קוגעל-אלגע גופא. זיינען די חתנים און די כלות פערטרעטען אויף בעזונדערע אינדיווידו-אומען און נישט פעראייניגט אויף איין אלגע — דאן לאָזען זיך די מענליכע צעללען אַוועק זוכען די ווייבליכע, וועלכע בלייבען זיצען אויף דער אלגע און די בעפרוכטונג קומט אויך פאר אינע-ווייניג אויף דער ווייבליכער אלגע. עס איז אויך מעגליך א דריטער פאל: די ווייבליכע, ווי די מענליכע ארגאנען טרענען זיך אָב פון זייערע מוטער-אלגען, פערלאָזען זייער „הויז“ און די פעראייניגונג קומט פאר אין וואסער, וואו דער פראסטער צופאל האט דאס פארעל צוזאמענגע-פיהרט. דער רעזולטאט פון דיוע בעפרוכטונג איז אלע מאל א וועזען מיט א דרייפאכיגער שאך לעבן. דיוע נייגעבארענע בעשעפעניסען בעזא-ר-

פאמיליען־שוואכקייטען, אלץ ווייניגער האפנונג
איז פאראן, אז דאס אלטע מאטעריאל זאל בע-
נייעט ווערען דורך געזינדערעס און פרישערעס,
און אלץ מעהר שאנסען זיינען פאראן, דאס די
נאכקומענדע וועלען זיין פערקומערט, דעגענע-
רירט און מיט א קורצען לעבענס־דייער; און
פערקעהרט, וואס פרעמדער די צוויי עלטערען
זיינען צווישען זיך, ווי ווייניגער פערוואנדט זיי
זיינען, אלס מעהר געוויסהייט איז פאראן
(זעלבסט־פערשטענדליך, ביי נאָרמאלע בעדי-
גונגען), אז דער קומענדער דור וועט זיין געזונד,
שטארק און פריש. דאס איז טאקע די אור-
זאכע, וואס די ליידענשאפט צווישען ווילד-
פרעמדע איז א סך שטארקער, קרעפטיגער, ווי
צווישען קרובים. וואס מעהר פערשיעדען עס זיי-
נען די אייגענשאפטען צווישען די געשלעכטער,
וואס מעהר ענטגעגענזעצט זיי זיינען, אלץ
גרעסער איז די צוציהונג קראפט, אלץ נאטיר-
ליכער, געזינדער איז דער פערקעהר, די ליכע-
צווישען זיי. „קאנטראסטען ליכענען זיך“ —
עקזיסטירט א ריכטיגער ווערעל; און אין
אמת'ן, ווי באלד אז די ליכענען איז א נאטור-
געזעץ אום צו ערהאלטען דעם מין דורך געזונדע
קינדער, טו מוז די ליכענען זיין שטארקער דוקא
ביי יענע אינדיווידואמען, ביי וועמען עס איז
פאראן גרעסערע אויסזיכטען אויף געזונדע נאכ-
קומענדע און דאס איז, ווען די עלטערען שטעהען
צווישען זיך נישט אין קיין בלוט־פערוואנדט-
שאפט.

אלעמען איז בעוואוסט, אז צווישען די
הערשראפ־פאמיליען פון אייראָפּא געפינט זיך א
גרויסע צאָהל שוטים, אידראָמען, שוואַך־קעפיגע
און אלערליי מכורעת'ן, וועלכע לייגען זיך ווי א
שווערע לאסט אויף'ן פאָלקס־קערפער. די אור-
זאכע דערפון איז, וואס זיי, די פירסטען הייסט
עס, פאסט נישט זיך מתחתן אז זיין מיט שטומ'ע
בשר ודם'ס, מיט נישט מוחסים, מיט אוינע,
וועלכע האבען נישט אין זייערע אָדערען „פירס-
טען־בלוט“. די פירסטען־בלוט איז אָבער נישט
אזא גרויסע מציאה, זי איז פעראלטעט און דע-
גענערירט דורך דעם אונאויפהערליכען אונזוכט,
דורך די חתונות צווישען קרובים, וואס זיי שליו-
סען שטענדיג און דעריבער איז דער פראָצעסען
קאָליקעס און פערזעהעניסען צווישען זיי זעהר
גרויס, נישט קוענדיג דארויף, וואס זיי לעבען
ביי א סך בעסערע בעדינגונגען, ווי געוועהנליכע
מענשען, און האבען א סך מעהר מעגליכקייטען
זיך אויפצופאסען און היטען די געזונד, ווי
אנדערע.

די אונגעשלעכטליכע פאָרט-
פלאַנצונג איז די שענדליכ-
סטע אונזוכט, וואס נור גע-
בעז קען, און אום דאָס צו
בעזייטיגען האָט די נאטור
איינגעפיהרט דאָס זונגלעכען.

ביידע אנטהיילענעמער אין'ם שאפען דאָס קינד,
דער פאָטער, ווי די מוטער טרייען איבערצוגע-
בען זייערע נאָכקומענדע דורות טאקע אַלע
זייערע אייגענשאפטען, זייער גאנצען „איך“,
ווי די געזונדע אָזוי די שוואכע זייטען, אָזוי
אָבער, ווי דאָס קינד איז נישט אימשיטאנד אויפ-
צוגעהמען אַלעס, וואָס דער פאָטער און
מוטער גיבען איהם, ער קען דאָך מעהר נישט אויפ-
נעהמען אָדער פון איינעם אָדער פון צווייטען,
טאָ קומט פאָר, אָזוי צו זאָגען, אַ קאמפף צווי-
שען די פערשיעדענע אייגענשאפטען פון די על-
טערען. ווען איין צד בעזיצט שטארקערע, גע-
זינדערע אייגענשאפטען, ווי דער אנדער צד,
ווערען געוועהנליך פערערבט די בעסערע, ווייל
אין'ם קאמפף צווישען די ביידע עלטערען ביים
פערערבען, זינען געוועהנליך די פעהיגערע. און
אָזוי ווערען דורך'ן געשלעכטליכען פערקעהר
ביסלכווייז בעזייטיגט די אָבענזיצטע, אָבער
שוואכסטע זייטען פון'ם מין און ווערען פערב-
טען אויף געזינדערע און יונגערע, וואָס איינער
פון די ביידע געשלעכטער בריינגט מיט זיך מיט.
דאָס קינד איז נישט דער סך
דאָס די סומע פון די עלטע-
רענ'ם אייגענשאפטען, זאָג
דערען אַ מישונג פון זיי. ביי
גלייכע רענעלמעסיגע בעדינגונגען פערקערפער-
רען זיך אין קינד אלעס, וואָס איז געזונד, פריש
און שטארק ביי יעדען פון די ביידע עלטערען
(מיט אויסנאָמען פון פערשיעדענע אַנטשטעקע-
דע קראַנקהייטען, וועלכע קענען איבערגעגעבען
ווערען בירושה אפילו דורך איין צד).

דאָרוויי'ם ערקלעהרונג אויף די גרויסע
בעדייטונג פון ליכענען אין דער לעבעדיגער נא-
טור, ווערט בעשטעטיגט דורך טהאטאזאכען, וואָס
מיר זעהען טאָג טעגליך אין לעבען. חתונות
צווישען נאָהענטע קרובים, ווי צווישען עלטער-
רען און קינדער, ברידער און שוועסטער, רעכט
נען זיך פאר די גרעסטע זינד נישט בלויז ביי די
ציוויליזירטע פעלקער, נור זיי זיינען שטרענג
פערבאָטען אונטער גרויסע שטראָפּען אפילו ביי
די פעלקער, וועלכע געפינען זיך אין אַ ווילדען
צושטאנד. בלוט־פערוואנדעטשאפט רעכענט זיך
פון אייביג אָן פאר די גרעסטע שאַנדפֿלעקען
און ניעדערטערעכטיגסטע אונזיכטערדיגען. און
נישט נאָר ביי מענשען, אפילו ביי חיות און פלאַנ-
צען האָט די נאטור פאָרגעזעהן, עס זאָל צו קיין
אונזוכט, צו חתונות צווישען נאָהענטע קרובים,
נישט קומען. די העכערע פלאַנצען, ווי מיר וועלען
ווייטער זעהן, זיינען בעוואָפּענט מיט מרד-
ווירדיגע און הויך פערוויקעלטע אפאָראטען אום
די זעלבסט־בעפֿרוכטונג, די „שענדליכע אונזוכט“
צו בעזייטיגען. און מיט אַ פאָלקאמען רעכט.
וואָס גרעסער עס איז די קרובה־שאפט צווישען
פערשיעדענע אינדיווידואמען, וועלכע קומען
אריין אין אַ געשלעכטליכען פערקעהר, אלץ
מעהר און מעהר ווערען איינגעוואָרצלעט די

א דראמא

(א קאפיטל פון א לעבענסגעשיכטע)

פון מ. בן־אליעזר

פשוט'ען אידען אזא געגענשטאנד, וואָס איז איהם אזוי פרעמד?

— א דראמא איז... א פאָרשטעלונג פון מענשליכע ליידען... א צוזאמענשטויס פון אומ־שטענדען...

איך האָב געשטאַממעלט, און געפיהלט האָב איך ווי אויף אַן עקזאמען, ווען דער אינספּעקטאָר טאָר שטעלט מיר אַן איינפאַכע פראגע און איך ווער ציטומעלט, און וואָס מעהר איך רייז אַלץ מעהר פּלאַנטער איך.

— און ווער איז דאָס דער „העלד“, וואָס איהר האָט גערעדט פון איהם מיט יענעם יונגען מאַן?

— א העלד פון א דראמא רופט זיך דער מענש, וואָס שפּיעלט די הויפּט־ראָלע... איך מיינ, דער, ארום וועמען עס קאָנצענטרירט זיך... די צענטראַלע פיגור... דאָס הייסט, דער וואָס פער־אינטערעסירט אונז...

מיד האָט אָבענגאָסען מיט א שווייס. איך האָב זיך געשעהמט צו קוקען אין די אויגען מיין צוהערער, וועלכער האָט אזוי געקנייטשט מיט'ן שטערען, מאַכענדיג אַנשטרענגונגען צו פערשטעהן די „טעפע“ ווערטער מיינע.

— אזוי ? ! — האָט מיין איד אויסגעצויגן דעם דאָס וואָרט, גלעטענדיג דערביי זיין באָרד — איך פערשטעה א ביסעל. א דראמא הייסט א געשיכטע פול מיט צרות, און ווער עס טראַגט דעם שווערסטען פעקעל, רופט זיך דער העלד. הא, דאָס איז עס ?

— כמעט... — האָב איך שמייכלענדיג גע־ענטפערט.

מיין שכן האָט א וויילע געטראכט, דער־נאָך האָט ער א זאָג געטאָן :

— די ערגסטע צרות זיינען די, וואָס מען טאָר קיינעם ניט אויסזאָגען... איהר פערשטעהט ? א מענש טראַגט אויפ'ן הארצען שווערע שטיינער און מוז זיך שטיקען מיט זיי.... ער מוז נאָך מאַכען א מינע, ווי איהם פעהלט כלומרשט גאר נישט... איהר פערשטעהט ?

מערקווירדיג, ווי אזוי אין דיוע מינוטען האָט דער פנים פון דעם אידען בעקומען אזא ערנסטען אויסזעהן, וועלכען איהר בעגעגענט גאר ביי הויך ענטוויקעלטע מענשען.

— אַט לאַמיר נעהמען זיך אַליין... איך האָב מיין אייגענס איין־איינציגען זוהן, כאַטש

ין וואָגאָן דריטען קלאַס, וואו איך בין געוועסען, זיינען געווען וועניג פאַסאזשירען. קיין זאך האָט ניט געצויגען מיין אויפ־מערקזאַמקייט. דער צוג איז געלאָפּען פערביי ברייטע, אָב געשניטענע פּעלדער, וועלכע וואַרפען אויף מיר א מאָדנעם אומעט. דעריבער בין איך געווען צופריעדען, וואָס אין וועג האָב איך געמאַכט בעקאַנטשאַפט מיט א יונגען מאַן, א ליטעראַטור־קריטיקער, וועלכער האָט די גאַנצע צייט געהאַלטען אין איין רעדען וועגען די ליטעראַרישע וועלט. בעזאָנדערס האָט ער אויסגעלעגט פאר מיר די טהעאָריע פון א דראַמאַ, קריטיקירענדיג דערביי פערשידענע נייע דראַמאַטישע ווערק, וועלכע זינדירגען פיעל געגען דער טהעאָריע.

„א דראמא מוז האָבען א העלד — האָט דער קריטיקער גע'מענה'ט — ווען ניט, איז דאָס ניט קיין דראמא ; אין א דראמא מוז געזעהן ווערען האַנדלונג, ליידענשאַפטען, צוזאַמענשטויסונגען, ווען ניט איז דאָס ניט קיין דראמא, א. ז. וו.“

אנטקעגען אונז איז געוועסען א איד אין די מיטעלע יאהרען און האָט זיך איינגעהערט צו אונזער שמועס. אויף זיין פנים איז געווען צו בעמערקען, אז ער מאַכט אין זיין מוח געוויסע אַנשטרענגונגען תופס צו זיין דעם ענין, וועגען וועלכען עס רעדט זיך.

פון אָנפאַנג האָב איך זיך ניט צוגעקוקט צו אונזער שכן אין וואָגאָן. מיר האָט זיך גע־דוכט, אז אין איהם איז ניטאָ קיין זאך, וואָס זאָל איהם אויסצייכענען פון אַלע אַנדערע. נאָך נאָכדעם ווי מיין בעקאַנטער קריטיקער איז אַראָב אויף א באַהן־סטאַנציע און איך בין גע־בליבען אַליין, האָב איך ניט ווילענדיג גענומען בעטראַכטען מיין שווייגענדען שכן, וועלכער האָט געשאַקעלט מיט די ליפּען, געדאווענט מנחה אָדער געזאָגט ברכת הדרך.

איך געדענק ניט גענוי, ווי אזוי עס האָט זיך אָנגעפאַנגען א שמועס צווישען אונז, און שפּעטער אַביסעל האָט דער איד א פרעג געטאָן : — זיט מוחל, ערקלערט מיר, וואָס איז אזוינס דראמא ? די פראגע האָט מיר, דעם אַמט־זאָגענדיג, געשטעלט אין א פערלעגענהייט. ווירקליך, ווי זאָל איך געבען צו פערשטעהן א

דארטען געווען. אין אלע ווינקלעך האָט גע-
שיינט און געלייבטען. איך פלעג זאָגען צו מיין
אלטע: „אונזער אברהם איז טאקע געווען גע-
רעכט. אַ כפרה די טויזענטער פאר אזא גוט
לעבען. מיין ווייב איז פון אָנפאנג געווען גיט
שטארק צופריעדען. איהר קענט דאָך די
ווייבער, זי האָט פשוט גיט פערגיגען חנה די
אלמנה אזא מיצאה, וואָס דער גוטער איידעם
האָט איהר אַ גראַשען גיט געקאָסט. נאָך שפּע-
טער איז זי בעסער געוואָרען, כפרת נאָכדעם ווי
עס איז געבאָרען געוואָרען און אייניקעל. פער-
שטעהט איהר דאָך, אז ער, דער אייניקעל איז
ווערט געווען ביי דער באָבען מיליאָנען, נו, האָט
זי דאָך שוין איהר אברהם'ס גיט...“

— אבער דאָס גליק האָט לאַנג גיט גע-
דויערט. אָט, טרעפט אַמאָל זומער-צייט, עס
איז אזוינע שעהע טעג, ליכטיג און וואַרעם.
מיט אַמאָל ווערט דער הימל פערוואַלקענט און
עס נעהמט געהן רעגענען... אזוי איז אויך אין
מענשענס לעבען. דער אונטערשייד איז, וואָס
ביי דעם מענשען ווען עס פערוואַלקענט זיך,
לייטערט זיך גיט אויס אזוי גיך.

אָנגעהויבען האָט זיך דערפון, וואָס אין
שטעטלע איז אָנגעקומען אַ לעהרערקע פון אַ
גרויסע שטאָט. מען זאָגט, אז זי האָט געקאָסט
טשעט גימנאָזיע. שטענדיג האָט מען איהר
געזעהן זיך אַרומטראָגענדיג מיט ביכער. האָט
זיך מיין אברהם מיט איהר בעקענט. דאָן האָב
איך בעמערקט, אז מיין שווער איז פערטרויערט.
איך פלעג אַריינקומען אין אַווענער, זי יוצט איינע
אַליין. וואו אברהם? — אוועק צו דער
לעהרערקע. מיר האָט דאָס שטארק פערדראָסען.
נאָך וואָס זאָל איך טהון?

— איינמאָל, ווען איך בין פערבליבען
אַליין מיט מיין זון, האָב איך פערפיהרט מיט
איהם אַ שמועס וועגען דעם. פון אָנפאנג האָט
ער צוגעשוויגען. נאָך דערנאָך איז ער אַרויס
מיט לשון: „מען קען צו איהם נאָך גיט האָבען...
איהם ווערט מיאוס יוצענדיג אין שטוב... איהם
ציהט צו מענשען... ער מוז האָבען געזעלשאַפט.“
„גוט, זאָג איך, אבער אויף אַי הַר איז דאָך אַ
רחמנות.“ ענטפערט ער מיר: „איצט זעהט
ער, אז זי איז גיט זיין גלייכען, אז ער האָט אַ
טעות געהאט.“ דאָס האָט מיר שוין פערדראָ-
סען. „וואָס הייסט, זאָג איך, אַ טעות געהאט?“
ענטפערט ער מיר: „איך פיהל גיט קיין שום
ליעבע צו איהר.“ מיר האָט דאָס פערברענט
ווי אַ פייער. דאָס ערשטע מאָל האָב איך מיט
איהם גערעדט מיט אזא כעס. „וואָס מיינסטו,
זאָג איך, עס איז דיר אַ שפּיעלכעלע? פער-
געסט זיך נאָך, אז דו האָסט צו טהון מיט צוויי
נפשות.“ אמת, ער האָט מיר נאָך גיט גע-
ענטפערט אויף דעם. אבער אנדערש איז ער
גיט געוואָרען. און דאָ זעה איך, ווי מיין שווער
געהט אויס וויאָ ליכט.

לויט מיין עשירות האָב איך געמעגט האָבען
מעהר קינדער. נאָר דאָנקען גאָט פאר דעם
איינעם. מילא, מיינט איהר אפשר, אז אַ בן-
יחיד מסתמא איז דאָס אַ קאָליקע? האָט איהר
אַ טעות. דוקא אַ געראַטען קינד, מיט אלע
מעלות. דער כלל איז, אז קיין כלל איז נאָר
גיטאָ. איהר פערשטעהט?

— יא, פון קינדווייז און האָב איך געהאט
נחת פון מיין זון. אין חדר האָבען די מלמדים
פון איהר געקוואַלען: אַ עלוי; אין גאָס האָבען
זיך ווייבער מיט איהם געבענשט; שעהן און
קלוג; און אין שטוב האָבען מיר גיט געהאט
פון איהם קיין צרות: שטיל ווי אַ טויב. דאָרף
מען בעסער?

— שפעטער, ווען ער איז עלטער געוואָרען,
האָט זיך איהם געוואַלט פאָהרען ערגעץ שטודי-
רען. האָט זיך די מאַמע צעוויינט: ווי וועט זי
דאָס קענען לעבען אַ טאָג אָהן איהם? איז ער
שוין פערבליבען צו הוויז. ביי טאָג געגאנגען
אין בית המדרש לערנען, און גאָנצע אַווענדען
געזעסען אין שטוב איבער די היינטיגע ביכלעך.
ער איז געוואָרען אַ גרויסער קענער, אָבער טאקע
פון די גרויסע. איהר פערשטעהט?

— איך פלעג גאָנץ אָפט הנאה האָבען צו
הערען, ווי ער פלעגט נעהמען דערצעהלען וועגען
די ווייטע מדינות... ער איז אויך געווען קלאָר
די געאָגראַפיע ווי אַ איד אין „אשרי“. און איז
געווען פרום אויף דאָס הייסט געפיהרט אַ
אידישען סטאָט. וואָס קען מען מעהר פערלאַנג
נען פון היינטיגע קינדער?

— איך וועל אויך גיט מאַרדך זיין. קיצור
המעשה, מיר האָבען זיך דערוואוסט, אז אונזער
אברהם (אזוי הייסט מיין זון) איז אַן אָפטער
איינגעהער צו חנה די אלמנה. איהר מאַן, עלוי
השלום, איז געווען אַ גאָנץ עהרליכער איד, נאָר
אַ גרויסער אכיון. אַ גליק וואָס עס איז געבליבן
בען נאָר איין קינד, אַ מיידעל. אָט דאָס מיידעל
איז געווען אַ פארשוין, וואָס מען זעהט עס נאָר
גיט. פערשטעהט איהר שוין?

— תחלה, אז מיין אלטע האָט זיך דער-
וואוסט, האָט זי גענומען וואַרפען זיך: סטייטש
און סטייטש, מען רעדט איהם שדוכים מיט דריי
און פיער טויזענד רובעל גיט... נאָר איך האָב
איהר געגעבען צו פערשטעהן, אז היינט איז נאָר
אָנאנדער וועלט... דערנאָך איז געקומען דער
חתן אַליין און האָט פאר אונז געהאַלטען אַ
לאַנגע דרשה, אז נאָר איז בלאַמע, דער עיקר
איז דער מענש, און נאָר מיט פייגעלען (אזוי
הייסט זי) וועט ער זיין גליקליך, וואָרעם נור
הג ליעבע אַליין מאַכט דעם מענשען גליקליך...
איהר ווייסט דאָך, אז די היינטיגע קענען רעדען.
פערשטעהט זיך, אז ער האָט אויסגעפיהרט:
מיל טוב!

— נאָך דער חתונה פלעג איך אַריינקומען
צו זיי אין שטוב אלע טאָג. אַ גן עדן איז

לעבעדיגע אלמנה, זיצט מיט'ן קינד ביי מיר
אין שטוב און זיפצט, שטילערהייד לאָזט זי
ארויס אַ טרעהר. מעהר ניט ווי איך, דער קאל-
טער טאטע (אזוי רופט מיך מיין אלטע), זאָג,
אז מיר אַרט פאַר איהם גאָר ניט. ער האָט זיך
אַליין גענומען די צרות...

— וואָס זאָגט איהר, דאָס איז אַ דראמא,
איאָ? היינט ערקלערט מיר איצט, ווער איז דאָ
דער „העלד“: צי מיין זוהן, צי מיין שנור, צי
מיין ווייב, און אפשר בין איך אַליין דער
„העלד“?

שאַדע, וואָס מיין בעקאנטער ליטעראַטור-
קריטיקער איז דערביי ניט געווען. ער וואָלט
פילייכט געגעבען אַ ריכטיגען ענטפער. איך,
ליידער, האָב עס ניט געקענט טהון.

— וואָס זאָל איך אייך דערצעהלען? עס
איז אזוי ווייט דערגאַנגען, אז איך האָב גענומען
רעדען מיט מיין שנור וועגען אַ גוט... ווי זי האָט
עס דערהערט, האָט זי זיך גענומען רייסען די
האר, וויינען און חלש'ן... בעסער שטאַרבן,
זאָגט זי... איך האָב איהר קוים בערוהיגט...

— איהר ווילט וויסען, וואָס דער כּוּף איז
געוואָרען? דער כּוּף איז, אז שוין דאָס דריטע
יאַהר ווי מיין זוהן וואַלגערט זיך ערגעץ אין
אויסלאַנד... ער מוז דאָרטען ליידען גענוג צרות,
ווארום קיין פערדיענער איז ער דאָך ניט, און ביי
מיר וויל ער ניט נעהמען. אַהיים קומען טראַכט
ער גאָר ניט, מיין אלטע האָט שוין קיין כּח ניט
אָרומצוגעהן פון בענקעניש. מען זעהט, אז עס
פעהלט איהר אַ נשמה. די שנור מיינע, ווי אַ

די זון פערגעהט...

פון יואל סלאָנים.

די זון פערגעהט, די זון פערזינקט
און שפּיעלט אויף מיין געזיכט
מיט רויטען פלאַם... און הילט מיך איין
אין פּורפּור-אבשיידס-ליכט...

איך שטעה פערבענקט, איך שטעה געקרענקט;
אך גאָט, מיין גאָט, וואָרום
פערגעהט די זון, פערשטאַרבט די זון
אין מאַר-פראַכט ווי אַ בלום,

וואָס וועלכט און דאַרבט אין פריהלינגס-צייט
ווען אַלעס גיסט פאַרפּוב,
ווען ס'פרישט און בליהט... פאַרוואָס? פאַר ווען?...
אך שטיל בלייבט אַליין און שטום...

אך שטיל בלייבט אַליין... עראינערונג
ניר סוד'עט שטום מיין האַרץ,
דיין זון האָט אויך אַ מאַל געשיינט,
און יעצט איז זי שטאַק-שוואַרץ...

דער היסטארישער מאטעריאליזמוס און די געשיכטע פון די אידען אין אלטערטהום

פון מ. מיכעלזאָהן.

4.

יינע פון די אורזאכען, ווארום דער היסטארישער מאטעריאליזמוס איז ביזוהער נאך אין אלגעמיין זעהר וועניג אָדער שלעכט פערשטאנען געוואָרען איז דער אומשטאנד, וואָס אין דער געשיכטע לאָזען זיך די אורזאכען

און די רעזולטאטען נישט גענוי אבטהיילען איינע פון די אנדערע. עס איז זעהר שווער און צייר טענווייז כמעט אונמעגליך דורכצופיהרען א גרענעצ־שנור צווישען זיי און צו בעשטימען וועלכע פאסירונגען זיינען די אורזאכען און וועלכע די רעזולטאטען. די שוועריגקייט קומט דערפון, וואָס כמעט יעדע וויכטיגע פאסירונג איז א רעזולטאט און אן אורזאכע צוזאמען, אזוי ווי יעדע מוטער איז גלייכצייטיג זעלבסט א קינד. לאָמיר נעהמען צום ביישפּיעל די רעליגיע. ווי מיר האָבען געזעהן אין די פאָריגע קאפיטלעך איז די רעליגיע א רעזולטאט אנפאנגס פון דער אויסענוועגנסטער נאטור און נאכדער פון די סאָציאלע אומשטענדען, אין וועלכע דער מענטש לעבט. דער אנפאנג פון רעליגיע, דער רעליגיע־זעך געפיהל, וועלכער איז פיעלייכט נאך עלטער פאר דעם סאָציאלען לעבען פון מענטשען, שטעקט זיכער מיט זיינע וואָרעלען אין דער אויסענ־וועניגסטער נאטור. דיוע נאטור האָט דער וויל־דער מענטש פערגעטערט, אזוי ווי ער האָט זי געזעהן. אנדערע געטער האָט דעריבער געהאט דער מענטש אין די הייסע לענדער, אנדערע אין לענדער מיט א מעסיגען קלימאט און וויעדער אנדערע אין לענדער מיט א קאלטען קלימאט. שפעטער אָבער, ווען דער גאנצער מענטש בעפרייט זיך פון דעם אויסשליסליכען איינפלוס פון דער נאטור און ווערט א מיטגליעד פון א מעהר אָדער וועניגער אָרגאניזירטער געזעלשאפט, ווערט אויך די רעליגיע בעפרייט פון דער אויסענוועגנסטער נאטור און ווערט א פראָדוקט פון דער סאָציאלער לאגע. פון א נאטירליכע ווערט די רעליגיע א סאָציאלע. אין די קליינע, אויף משפחות און שבטים צוברעקעלטע פעלקער־לעך בליהט דער פאליטעאיזמוס, דער גלויבען אין פיעל געטער, וועלכע רייסען זיך ארום צוויי שטען זיך נאטירליך אזוי ווי די זעלבע שבטים. ווען עס קומען אויף צענטראליזירטע מלוכות,

ווען די פערשיעדענע פערזאנלעכע שבטים גיסען זיך צונויף אין מעכטיגע, איינהייטליכע פעלקער, פיהרט עס צו דעם מאָנאטעאיזמוס, צום גלויבען אין איין גאָט. די אנדערע קליינע געטער, זיינע קאָנקורענטען, די געטער פון די בעזיגטע שבטים געהען אונטער. אזוי איז געווען ביי די אידען, וואו דער מאָנאטעאיזמוס איז פערפֿעס־טיגט געוואָרען ערשט נאָכ'ן גלות בבל, ווען עס איז פערשוואונדען די צוטהיילונג פון די אידען אויף שבטים; אזוי איז אויך געווען אין גריעכענלאַנד און רויס. אויף די רואינען פון דער רוימישער מלוכה מיט איהר שקלאפען־סיסטעם איז אויפגעקומען די רעליגיע פון קריסטוס, וועל־כער האָט געפרעדיגט גלייכהייט און פרייהייט פאר דעם שקלאף. שפעטער איז דיעזעלבע רע־ליגע פערזאנלעכט געוואָרען אין קאטאליציזמוס, אין א דיענסט ביי דעם פעאָדאלען סיסטעם. און אזוי האָט דער פעאָדאלער סיסטעם, וועל־כער איז געגאנגען פון מערב קיין מזרח אייראָפּא, פון די ראָמאנען און גערמאנען צו די סלאווען, פערציגט זייערע נאטירליכע, צפון־קאלטע געטער און זיי אָנגעוואָרפען דעם קאטאליציזמוס, וועל־כער איז געווען, ווי געזאגט, אן אויסדרוק און סאנקציונירונג פון פעאָדאליזמוס. אזוי איז אויך דער מאַהאמעדאנישער גלויבען געגאנגען נאך דעם בלוטיגען שווערד, נאך דעם פאָליטי־שען קאמפף און ער האָט זיך געמוזט אָבשטעלען ביי די טויערען פון אייראָפּא, וואו די סאָציאלע בעציהונגען, דער פעאָדאליזמוס, וועלכער האָט שוין געהאלטען ביים געבוירען ווערען, האָבען געמאכט גינסטיג דעם באָדען פאר אַנאנדער גלויבען — פאר דעם קאטאליציזמוס. קורץ, עס איז גענוג, צו ווארפען א בליק אויף די געשיכטע און ענטוויקלונג פון רעליגיעס, צו זעהען, אז זיי זיינען מעהר א פראָדוקט פון דער ערד, פון די סאָציאלע בעציהונגען, ווי פון הימעל, פון וואנען זיי פרעטענדירען אלע צו שטאַמען. אבער גלייכ־צייטיג איז די רעליגיע זעלבסט אן אורזאכע און דאָס זעהר א וויכטיגע אורזאכע פון פיעלע ער־שיינונגען אין דעם זעלבען סאָציאלען לעבען. מען דארף זיין בלינד נישט צו וועהן די גרויסע ראָלע, וועלכע די רעליגיע האָט געשפּילעט אין דער גאנצער ביזוהעריגער געשיכטע און וועלכע זי שפּילעט נאך זאָגאר היינט. ספעציעל מיר אידען האָבען אין משך פון די צוויי טויענדער יאהר זיך אַם בעסטען איבערצייגט, אז די רעלי־

פון דער צווייטער זייט אבער זיינען די מלחמות זעלבסט אועלכע וויכטיגע דירעקטע אורזאכען פון פיעל היסטארישע ערשיינונגען, אז פיעלע גרויסע סאציאלאגן (דער וויכטיגסטער צווישען זיי פראפ. גומפלאוויטש) זיינען גרייט צו ערקלערען די מלחמות אלס די שפרינגפערד פון דער געשיכטע. אויך דא אלזא קומט אויף די זעלבע שוועריגקייט. א רעזולטאט און אן אורזאכע, אן אורזאכע און א רעזולטאט; עס איז אלזא א מעשה אהן א סוף און אהן אן אנפאנג, וואס געהערט שוין אין געביט פון דעם אלטען זכוח וועגען דער איי און דער הוה. אזא טהעאריע — זאגען מענשען מיט קלייניקע קעפֿלעך — פערדרעהט נאך מעהר די קאפ, און טהיילווייז זיינען זיי גערעכט. עס איז די אלטע טענה פון „יוסיף דעת יוסיף מכאוב“, — וויסענ־שאפט, ליכט ברענגט מיט זיך פיעל ענטטוישונגן, גען, ווייל זי ענטדעקט די נאקעטע ווירקליכקייט. אין דער פינסטער פערזוישט זיך אלעס און עס ווערט אלץ גלייך. אין א שטאק פינסטערע נאכט איז דער פאלאץ גלייך די דעם קבצנ'ס הייזקע, גלייך און פאָעטיש... די ליכט אבער רייסט ארונטער די פאָעטישע מאסקע און ענט־דעקט פאר אונז א שווער־פערזויעלעס פראָבלעם, וועלכעס איז גאנץ ווייט פון הארמאניע, פון פאָעזיע. נאטירליך איז „ליכטער“ צו ער־קלערען די געשיכטע לויט דעם אלטען סיסטעם פון „וימת וימלך“, אזוי ווי עס איז לייכטער צו ערקלערען דעם גאנצען קאסמאס מיט דעם „וילען פון בורא“. עס איז לייכטער און גלאַטער, דער חסרון איז אבער וואָס עס שטימט ניט מיט דער ווירקליכקייט.

און אין דעם פרט טהיילט די סאציאלאגישע דעם זעלבן גורל, וואָס די אנדערע וויסענ־שאפטס־צווייגען. אויך דארט געפינען מיר דאָס זעלבע. יעדער רעזולטאט ווערט זעלבסט אן אור־זאכע און בילדעט אזוי נאך א רינג אין דער לאַנד גער קייט פון געזעצליכקייט. עס איז אבער דא א וויכטיגער אונטערשייד. מיט די אנדערע וויסענשאפטען בעשעפטיגען זיך ספעציאליסטען, וועלכע לערנען זיך צו דענקען טהעאָרעטיש, אב־סטראַקט, בשעת ווען סאציאלאגישע ווערט נאך ביזוהער בעטראכט צו פראקטיש, די היסטארישע פאקטערן ווערען בעהאנדעלט אזוי ווי מיר געפֿי־נען זיי, פערזויעלעט אין קנויל פון דער פיעל־פארביגער ווירקליכקייט. עס פערשטעהט זיך, אז דערפון קען לייכט ווערען א גרויסער פלאַנט טער. דערביי איז אין דער געשיכטע זעהר שווער צו מאכען פראָבען, אַבזוטטהיילען געוויסע פאקטארען און זעהן זייער ווירקונג, איינציגווייז.

5.

מיר האָבען גערעדט אים וועגען רעליגיע אי וועגען מלחמות, טראָץ דעם וואָס דער אידעע־גאנג וועגען די דאָזיגע צוויי וויכטיגע פאקטארען אין דער געשיכטע איז כמעט דערזעלבער, ווייל זיי שפיעלען ביידע זעהר א וויכטיגע ראָלע אין

גיע מיט איהרע שטענדיגע בעגלייטער: פינ־סטערניס און פאנאטויזמוס איז אזא ממשות'דיגע זאך, אז עס קען פון איהר פערגעהן אין זיבעטען ריפ. ווי מען זאָל ניט ערקלערען די טיפע עקאנאמישע אורזאכען פון די קרייצציגע מיט די פערשיעדענע רעליגיעזע בעוועגונגען פון מיטעל־אלטער, איין זאך קען מען ניט אַבלייטענען, אז די רעליגיע האָט אין זיי געשפיעלט א זעהר בעדייטענדע ראָלע. הייסט עס, אז די רעליגיע איז גלייכצייטיג א פועל יוצא און א סבה, א רעזולטאט און אן אורזאכע. און דאָס צימישט די רעיונות אין די קעפ פון זעהר פיעל מענשען, וועלכע זיינען שוין גענייגט אַבזוטערטען די עקאנאמישע אורזאכען אין דער געשיכטע דעם אויבען־זאָן, אבער וועלכע שרעקען זיך איבער פאר דעם „אינערליכען ווידערשפּרוך“, צו וועלכען דער היסטארישער מאטעריאליזמוס פיהרט כלומרשט.

אָדער לאָמיר נעהמען א צווייטען ביישפיעל, די מלחמות. אין מלחמות זיינען זעהר אן אלטע ערשיינונג און יעדענפאלס עלטער פאר אונזער געשריעבענע געשיכטע. דעם אנפאנג פון די קריעגען דארף מען זוכען אויף דער ניערריכטער שטופע פון דער מענשליכער ענטוויקלונג. זייער אינהאלט, אורזאכע איז דאן דער קאמפא אום דאָס דאזיין. שפעטער, ווען דער מענטש ווערט א מיטגליד פון א געזעלשאפט, ווערט דיזער קאמפא פאר די עקזיסטענץ ווייטער געפיהרט, אמת, שוין ניט דורך דעם איינצעלנעם נור דורך די גאנצע גרופע. יעדע אנדערע גרופע, וואָס שטעהט אין וועג, מוז בעזיעגט ווערען. וואָס געדיכטער עס ווערט די בעפעלקערונג, וואָס ענגער עס ווערט, אלץ עפּטער און אלץ פערבייט־נער ווערען די מלחמות. אין דעם פעריאָד פון שקלאפֿען־סיסטעם ווערען די קריעגען געפיהרט הויפטזעכליך מיט דעם ציעל, צו בעקומען אומ־ריכטע שקלאפֿען, וועלכע זיינען א קוועל פון רייכטום. אין מיטעל־אלטער ווערען די מלחמות געפיהרט מעהרסטענטהיילס צוליעב נייע פראָ־ווינצען, אין וועלכע מען זאָל קענען איינפיהרען דעם פּעאַדאָר־סיסטעם. און אין דער ניין צייטיגער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט פיהרען זיך די מלחמות כמעט אויסשליסליך צוליעב מער פאר די אינדוסטריע. אזוי האָט די פער־אייניגונג פון דייטשלאַנד געמוזט פיהרען צו דער מלחמה מיט פראַנקרייך; ענגלאַנד האָט געפיהרט א מלחמה אין דרום־אפריקא צוליעב די דאָרטיגע נאָלד־גריבער און יאפאן האָט נור וואָס מיט פיער און שווער אויסגעקעמפט פאר איהרע קאפיטאליסטען א מאַרק אין קאָרעא, אזוי ווי די פּעראַייניגטע שטאַטען האָבען עס געמאָן אביסעל פריהער אין קובא און די פיליפינען. דוכט זיך, דאָס איז גאנץ קלאָר. עס איז ניטא אין דער געשיכטע איין קריגע, וועלכער איז ניט גע־פיהרט געוואָרען אויפ'ן באַדען פון עקאנאמישע אינטערעסען, נאטירליך פון דעם הערשענדען קלאַס אָדער שטאַנד.

קראניקער געמוזט פעהלען די נויטיגע אביעקט-טיווקייט, וועלכע איז ניט מעגליך, ווען מען שרייבט וועגען זאכען, אין וועלכע מען איז זעלבסט פערמיטערעסירט, און צווייטענס איז אין דיזע בעשרייבונגען בכלל דא א גרויסע דאזע פאָעזיע, ביבלישע פאָעזיע. אָט נעהמט, צ. ב. דיזע ביבלישע ערצעהלונג, וואו כדרלעמר מיט זיינע מלכים האָבען געפיהרט א קריגע מיט א גאנצע טויז אנדערע מלכים. עס מאַכט אן אימיר פאָנירענדען איינדרוק, די פאנטאזיע האָט א געלעגענהייט צו מאַהלען שעהנע אָדער גרויזאמע בילדער. האָבען אָבער דיזע מלכים, צו זייער אונגלייך, געדארפט אריינגעהן אין וועג אונזער שוועסטער-קינד לויט מיט זיין פאמיליע און זיין פעטער אברהם האָט זיך געמוזט פאר איהם אָנ-נעהמען. און מיר לעזען צו אונזער ערשטוינען ווייטער, ווי ער האָט מיט זיין מחנה פון 300 מאן, אָהן וועלכע עס איז נסים — ווי זיינען נאך דאן ניט געווען אין דער מאָדע — צושלאָגען אויפ'ן קאָפּ דיזע אלע מלכים. היינט קען מען זיך שוין פארשטעלען, וואָס דאָס איז געווען פאר א טויז מלכים.

און ספעציעל אין דער אַלטער אידישער געשיכטע, וועלכע איז זעהר שעהן און הערצ-רייטענד בעשריעבען געוואָרען, איז לייבט צו לאָזען זיך פערפיהרען ערשטענס, אז די אונז-ליקליכע פאסירונגען מיט די אידען האָבען ניט געהאט זייער גלייכען אין דער דאמאלסדיגער געשיכטע און, צווייטענס, צו פערגרעסערען די שטופע פון דיזע פאסירונגען.

אין דער ווירקליכקייט איז דאָס אַלעס, וואָס האָט פאסירט מיט די אידען ביז דעם צווייטען גלות, געווען גאנץ געוועהנליך אין יענע צייטען. אין אידען זיינען געווען א קלייניגקעס פּעלקעלע, וואָס האָט געזעצט געדיכט א גאנץ קליינעם שטח לאַנד. ווי ערדארד מיער רעכענט אויס (*) איז די גאנצע אידישע בעפעלקערונג פאר דעם ערשטען גלות — נאָך פאר דעם גלות פון די עשרת השבטים — געווען פון 220,000 נפשות, וועלכע האָבען פערנומען א שטח פון 4000 קוואַדראַטע קילאָמעטער. אז די צאָהל איז גיכער א צו גרויסע ווי א צו קליינע צייגט דער פאקט, אז דאָס מאַכט אויס ביז 55 איינ-וואוינער אויף א קוואַדראַט קילאָמעטער. און דאָס איז אין א לאַנד, וואָס בעשטעהט אין א גוטע העלפט פון וויסענשישען און סטעפּעס, בעדייטענד גרויסע. עס איז גענוג צו דערמאָד נען, אז שפּאַניען האָט נאָך אין יאהר 1877 גע-האט נאָר 33 איינוואוינער אויף איין קוואַדראַט קילאָמעטער. אין יענע צייטען איז נאָך די פּראָ-דוקטיוויטעט פון ערד נאָך ניט געווען אזוי גרויס, צו קענען אויפהאַלטען אזא פערעהלטניס-

דער גאנצער אידישער געשיכטע. בעטראכטענ-דיג אַלזאָ די אידישע געשיכטע פון דעם שטאַנד-פונקט פון היסטאָרישען מאטעריאליזמוס, מוזען מיר קלאָר בעשטימען, וואָס פאר א פלאץ מיר גיבען אָב די דאָזיגע פאקטאָרען און צי זיינען זיי בכלל א סתירה צום היסטאָרישען מאטעריא-ליזמוס אָדער א פאָלגע פון איהם. אויף דעם ענטפערן מיר: אין דער געשיכטע, אין סאָציא-לען לעבען זיינען דאָ פון לאַנג אָן פאָרמען, אין וועלכע עס פערקערפערט זיך דער אייגענ-ארטיגער פּראָדוקציאָנס-סיסטעם. אזעלכע פאָר-מען זיינען דאָ פיעל: געזעץ, מאָראַל, שטאַט, א. ו. ו. אזעלכע פאָרמען זיינען אויך די רעליגיע און די מלחמות. די פאָרמען בלייבען ביי אלע פּראָדוקציאָנס-סיסטעמען כמעט דיזעלבע, דער אינהאַלט און זיי אָבער איז אנאָדער לויט דעם, וואָס פאר א פּראָדוקציאָנס-סיסטעם עס הערשט אין דער געזעלשאַפט. מיר האָבען עס אויבען בעוועזען, אז די רעליגיע און די מלחמות האָבען בעקומען אנאָדער אינהאַלט, אנאָדער ציעל, ווי נור עס איז אויפגעקומען אנאָדער פּראָדוק-ציאָנס-סיסטעם. דער אינטערעסאנטעסטער ביי-שפיעל פילייכט איז די היינטיגע קאפיטאליסטי-שע אָרדנונג, וועלכע האָט געבראכט מיט זיך די גרויסע רעפארמאציע, ווייל עס איז געווען ניט קיין צופאַל, וואָס די אלע קאפיטאליסטישע לעב-דער זיינען פּראָטעסטאנטיש (ענגלאַנד, אמערי-קא, פרייסען) אָדער יעדענפאלס אַנטי-קאטאָליש (פראַנקרייך). דער קאַלטער, אויסגעערעכענטער, גאָר ניט פאָעטישער רעפארמאטאָרישער גלויבען איז טאַקע ווי א גענויעס בילד פון דער היינטי-גער בורזשאזיע. און דורך די דאָזיגע פאָרמען ווירקט דער פּראָדוקציאָנס-סיסטעם אינדרוקט אויף דעם גאנצען מענש אין זיין אַלזויטיגען לעבען.

אנשטאט אַלזאָ אַן אינערליכען ווידער-שפּורד זעהען מיר א לאַנגע קייט, וואו יעדער רינג געפינט זיך אויף זיין פלאץ, פערבונדען מיט די פריהערע און ווייטערע רינגען.

אויף-דעם אופן האָבען מיר א שליסעל צו פערשטעהען די אידישע געשיכטע. דאָס איז אבער נאָך ניט אַלעס. די מעהרסטע אידישע היסטאָריקער בעטראכטען די אַלטע אידישע געשיכטע פון א איצטיגען שטאַנדפונקט. זיי שטעלען זיך פאָר די דאמאלסדיגע אידען אין זייער איצטיגע לאַגע: שוואַך, פערצווייפלט, אַרומגערינגעלט פון אלע זייטען מיט שונאים, א ציעל צום שפּאַט און האס טראָץ דעם, וואָס זיי האָבען ניט געשטעפּעט א פליעג אויף דער וואַנד. פון אזא שטאַנדפונקט בעטראכט איז די אידישע געשיכטע ווירקליך א גרויסע רעטעניש, וואָס טהאַטט יעדען וויסענשאפטליכען בעריה.

דיזע אונקערטישע שטעלונג שטאַמט דער-פון, וואָס די היסטאָריקער נעהמען אָן די בע-שרייבונגען אין די הייליגע שריפטען ווערטליך, פערגעסענדיג, אז ערשטענס האָט דעם אַלטען

(*) די ענטשטעהונג דעם יודענטהומס, איינע היסטאָרישע אונטערזוכונג, ז. 108 און ווייטער.

פון דער פראפעטישער לירע קלינגט טרויער־
און אהנמעכטיג ביז זי רייסט זיך איבער. די
לירע פאלט ארויס פון די פראפעטישע
הענד, ווערט צובראכען און אויף אייביג
פערשטומט. — עס קומט פרעה נכו, עס
ציהט אן סנחריב און נבוכדנצר מאכט א סוף
צו דער זעלבסטשטענדיגער עקזיסטענץ פון דער
אידישער מלוכה.

אידען זיינען געווען ניט דאס איינציגע
פאלק, וועלכעס דינע ריעזע־מלוכות האָבען צור
טראָטען אויפ'ן וועג צו זייער גרויסקייט. אבער
נאָך די קולטורעלע ענטוויקלונג און צוגעבונדענ־
קייט צו דעם לאַנד זיינען די אידען דאמאלס
געווען זיכער די בעדייטענדסטע און האָבען פער־
נומען דעם זעלבן פלאץ וואָס די גריעכען אין
די שפעטערע רוימישע זיענען.

די האָפנונג בייצוקומען דינע גרויסע
מעכטע גלייך, אין אָפּענעם קאמפף האָט געמוזט
ווערען זעהר שוואַך; קיינער האָט עס ניט
געוואלט פאַרצוזאָגען, ניט ריווקירענדיג בע־
טראַכט צו ווערען אלס פאנטאסט, אָדער גאָר אלס
פערדיקטער. אבער א פאלק קען ניט לעבען אָהן
האָפנונגען. ריכטיג ווי דעם איינצעלנעם מענטש
בעגלייט זיין שטערן פון בטחון און האָפנונג ביי'ן
טויט, אפילו דאן, ווען פון דער זייט קען מען
שוין נישטער זעהען, אז זיין לעבען איז א פראגע
פון עטליכע שטונדען, אזוי קען אַ גאנצן פאלק
ניט לעבען נאציאָנאַל. קיין איין מינוט אָהן אַ די
בטחון אין זיין צוקונפט, אָהן אַ האָפנונג, אז די
שלעכטע צייטען וועלען פריהער אָדער שפעטער
פערביטען ווערען אויף בעסערע. די האָפנונגען
זיינען אַלואַ געבליבען, נור זיי זיינען געוואָרען
אַלץ פאנטאסטישער, אַלץ ווייטער פון דער
וויסנשאַפטיקייט. ווען עס זיינען געבליבען וועניג
האָפנונגען, צו בעזיגען דעם פיידן אין די גאָר
הענטע צוקונפט, צו קומען גענומען גלויבען, אז
ער וועט בעזיגען ווערען אין די ווייטע, גאנצן
ווייטע — באהרית הימים — צוקונפט. ווען
עס האָט געמוזט פאראַלזירט ווערען דער גלוי־
בען, אז מען זאָל דינען פינדל בעזיגען מיט
אייגענע, מיט נאטירליכע קרעפטען, אז אַרויס
געשראָצט אַ גלויבען, אז ער וועט בעזיגען
ווערען דורך פרעמדע, איבערנאַטירליכע קרעפֿט
טען. און דאָ האָבען מיר דעם אנפאנג פון גלוי־
בען אין אַ מישה ד', אין אַ גאָסט־געזאַלעכטען,
אין אַן ערלעזער — אין מעסיאַניזמוס. דינער
גלויבען איז נאָך גאנצן פערשיעדען פון דעם
שפעטערדיגען מעסיאַניזמוס, וועלכער האָט זיך
פערשפרייט צווישען די אידען פאַר און נאָך דעם
צווייטען חורבן, פערשיעדען הויפטזעכליך, ווייל
די רעליגיע פון נאָך דעם ערשטען חורבן איז
אונטער דעם איינפלוס פון דער פערטישער
רעליגיע געוואָרען אַ גאנצן אנדערע ווי פאַר דער
ערשטען חורבן. אבער דער פאָליטיש־עקאָנאָמי־
שער באָדען, אויף וועלכען זיי זיינען אויסגע־
וואקסען איז אַן עהנליכער: דער פערלאָרענער

מעסיאַ געדיכטע בעפעלקערונג. און צו פער־
שפרייטען די גרענצען פון דער מלוכה איז
געווען פאָסט אונמעגליך, ווייל די אידען זיינען
געווען אַרומגענומען מיט אַן אייזערנעם רינג פון
פינדליכע און שטאַרקע געגנער. יעדער פער־
צווייפֿעלטער שטויס פאַרווערטס איז געוואָרען
בלוט־אָבערשפאַרט. די אידען האָבען זיך
אַלואַ געמוזט שטיקען אין די ענגע גרענצען,
און עס איז געוואקסען די סאָציאַלע נויט, אויף
וועלכע די נביאים האָבען זיך אזוי פיעל גע־
קלאָגט.

אין אַזעלכע בעדינגונגען האָט זיך געדערהט
די ראָר פון דער אידישער געשיכטע הונדערטער
יאָהר פאַר דעם ערשטען גלות. ענגשאַפט און
אַרעמקייט אין לאַנד און אַ קאמפּ מיט די
אַרומיגע שכנים אויף די גרענצען, — דאָס איז
דער אינהאַלט איבריגענס ניט נור פון דער דאָר־
מאלכדיגער אידישער געשיכטע.

אבער דאָס אלעס האָבען די אידען נאָך גע־
קענט ביישטעהען. צו עקאָנאָמישע אַרעמקייט
זיינען די קליינע פעלקערלאַך אין יעדע צייטען
געווען געוועהנט. די מלחמות מיט די אַרומיגע
שכנים זיינען געווען גרויליכע, אבער זיי האָבען
ניט געקענט פיהרען צו די פולע פערניכטונג פון
די אידען, ווייל־דינע שכנים זיינען אויך ניט
געווען קיין זעהר גרויסע פעלקער און, אַ דאנק
דער קאָנקורענץ צווישען זיי, האָט מען נאָך
געקענט באלאנסירען און איינהאַלטען די
זעלבסטשטענדיגקייט. די פאָעטישע סטרונע פון
די נביאים קלינגט דעריבער שוין דאן אומעטיג
אבער פעסט. די פראַקטיק פון דער נאָהענטער
פערבאָנענדיגט ניט גענוג אַרומאכען צו גלויבען,
אז דער אידישער גאָט וועט גובר זיין דינע
פעלקער אין די נאָהענטע צוקונפט, מיט קליינע
אנישטערענונגען. די „וועלט־פאָליטיק“ אינטער־
רעסירט נאָך ניט די נביאים, ווייל זי האָט נאָך
די אידען ניט אָנגעריהרט.

נור מיט דער צייט ענדערט זיך דינע לאַגע
— אונגינסטיג פאַר די אידען. אויף דעם אזיאַטי־
טישען האַרצונאָנט נעהמען זיך ענטוויקלען גרוי־
סע, מעכטיגע מלוכות, מלוכות וואָס זיינען גע־
גרינדעט אויף דעם שקלאַפֿע־סיסטעם. עס
טרעטען אַרויס כּטדר די עגיפּטישע, אַסירישע
און באַבילאָנישע וועלט־מלוכות, וועלכע טרעטען
נאכדער אָב דער פערסישער, גריכיש־מאַצעדאָני־
שער און ענדליך דער רוימישער. דאָס זיינען
שוין ניט קיין מלחמות אויפ'ן גרענעץ מיט מעהר
אָדער וועניגער גלייכע שאַנסען. דאָס זיינען
שטרייטען פון אַ ריעזע־מלוכה מיט קליינע,
יגעבט־געוואָפענטע פעלקערלעך, וועלכע מוזען
פאלען און אַרויפֿלעגען אויף זייער האַלז דעם
יאָך. און אזוי מיטש זיך איבער אַ בלאַט נאָך
אַ בלאַט אין דער אידישער געשיכטע, וואָס וויי־
טער אַלץ בלוטיגער און פערצווייפֿעלטער. די
האָפנונג צו זיענען איבער אַזא ריעזיגען שונא
ווערט מיט יעדען טאָג אַלץ קלענער. די סטרונע

זי אויך אויסגענוצט געגען שוואכערע פון זיי. דאס איז די זעלבע ברומאלע מאכט, וועלכע האָט דיקטירט אזא מצוה: „זאָלסט פערניכטען די פעלקער, וואָס דיין גאָט גיט איבער אין דייןע הענד, דיין אויג זאָל זיך אויף זיי גיט ערבאָר מען“ (דברים, ז', ט"ז) און פיעלע עהנליכע פסוקים. איצט זיינען די אידען געווען זעהר און זעהר שוואַך און די ברומאלע מאכט, די נאָהנטע און די ווייטע איז געווען געריכטעט געגען זיי. אבער — מיר דארפן דיווע לאַגע גיט בערטאכטען פון היינטיגען שטאַנדפונקט. אין יענע צייטען, אין די גרויע, האַלביכאַרבאַר־ישע צייטען האָט מען דאָס אַלעס געמאכטען מיט אַ פיעל גרעסערע מאָס און געפיהלט אין אַ פיעל קלענערען גראַד, ווי היינט.

גיסנטיג איז די לאַגע געווען נור פאַר די כהנים, פאַר די גייסטליכע, וועלכע זיינען געקור מען פון בכל בעוואַפּענט מיט אַ גוט־אַרגאַניזירטע רעליגיע. עס איז נאָך גיט געווען קיין זכר פון קיין וועלטליכער מאכט, ווייל די אידען האָבען אַפילו גיט געקענט דענקען וועגען שטעלען אַ ווידערשטאַנד, גייסטליכע זיינען דעריבער גע־בליעבען די איינציגע מאכט; און זיי האָבען זיך טאַקע גענומען פון דער אַרבייט. מיר וועלען נאַטירליך גיט בעשרייבען אויספיהרליך דיווע אַרבייט, ווייל דאָס איז גיט די אויפגאַבע פון היינטיגען אַרטיקל. גענוג ווען מיר וועלען זאָגען, אַז אין דיווע פיעליכט ערגסטער פאַר די אידען צייט האָבען די גייסטליכע אויפגעטאָן אַם מערסטען פאַר די פערפֿעטונג פון דער איד־שער רעליגיע. דער מאָנאָטעאיסטישער גלויבען ווערט דער צענטר, אַרום וועלכען די צושפרייטע אידען זאָמלען זיך; דער דאָזיגער גלויבען מיט זיינע דאָגמאַטען ווערט דער פונדאַמענט, אויף וועלכען די כהנים בויען די געביידע פון דער גאַנצער אידישער עקזיסטענץ. זיי טרעטען גלייך אַרום מיט די גאַנצע שאַרפֿקייט געגען דיווע אַלע, וואָס ערלויבען זיך אָבצואַווייכען פון דיווער רעליגיע מיט איהרע דאָגמאַטען. זיי ווערען גיט דערולדעט אין דער נייער אידישער קאָלאָניע, ווען זיי בלייבען האַרטנעקייט ביי זייערע גיט־אידישע זיטען.

אין אַזעלכע בעדינגונגען האָט נאַטירליך גיט נור גיט געקענט אויפקומען אַ וועלטליכע ליטעראַטור, נור אַפילו די רעליגיעזע איז אויך געוואָרען פראָזאאיש, וואָכעדיג. די נבואה מיט איהר ערהאַבענע פאַעזיע און ריהרענדע הויכע מענשען־געפיהלען איז „נסתלק“ געוואָרען פון די אידען; עס איז שוין געווען צו פינסטער אַפילו פאַר נביאים, פאַר שעהנע רעליגיעזע ליטעראַטור. איהר אַרט פערנעהמט אַ ניעדריגע, פראַקטישע ליטעראַטור, און איהרע שרייבער קריכען אויף דער ערד, בעהאַלטען זיך אין די אַמות פון די טעגליכע קלאָגעדיגע אינטערעסען.

דאָס איז געווען אַ שווערער קרויז, וועלכע די אידען זיינען אויסגעשטאַנען, אַן עקאָנאָמי־שער, פאָליטישער און גייסטיגער, דער שווער־

גלויבען אין די נאָהענטע צוקונפט, דער פער־לאָרענער גלויבען אין אייגענע, נאַטירליכע קרעפטען.

6.

גיט לאַנג איז אויסגעקומען די אידען צו ליידען פון אַסיריש־באַבילאָנישען יאָך. אויף די היסטאָרישע סצענע איז ערשינען אַ נייער העלד, אַ נייע מאַכט, וועלכע האָט צובראָכען און פערניכטעט די ערגסטע אידישע שונאים. דאָס איז געווען כורש, דער קעניג פון פרס. פאַר די אידען, וואָס זיינען געהאַלטען געוואָרען אַלס קרעגס־פּאַנאָנע און בכל האָט אַ שוין געטאָן אַ שטראַהל פון האָפּנונג. עס האָט זיך געדוכט, אַז די ווערטער פון די נביאים וועגען דעם משיח ווערען מקוים. דאָס בילד איז נאָך געווען אַ גאַנץ אנדערס ווי די פראָפעטען האָבען עס גע־מאַלען. די אידען זיינען גיט געוואָרען די הער־שער איבער די גאַנצע וועלט, דער אידישער גאָט האָט גיט פערטריבען די אַלע אנדערע געטער און געצען; עס איז נאָך אַפילו ווייט גיט מקוים געוואָרען די נקמה, וועלכע ער האָט צוגעזאָגט צו נעהמען אין די נעהענטסטע אידישע שכינים און פיינד: אַדום און פלשתיים. אבער דער גרעסטער פיינד, דער צושטערער פון בית המקדש און די הייליגע שטאָרט ירושלים, איז געלעגען בעזעגט און כורש, דער נייער הערשער, איז געווען פריינדליך צו זיין געגנערס פיינד, צו די אידען און האָט זיי ערלויבט צוריקצוגעהן קיין ירושלים און אויפבויען דעם בית המקדש. עס איז זעלבספערשטענדליך, אַז די אידישע מאַסען האָבען אין איהם געזעהען דעם פאָרגעזאָגטען משיח און האָבען גענומען ציהען מיט ענטהער זיאָמום אין ירושלים.

גלייך אבער איז די ווירקליכקייט אַריין אין איהר מאַכט. און די ווירקליכקייט אין ירושלים איז פאַר די אידען געווען זעהר גיט קיין פרעה ליכע. קליין־זאָיען איז שוין אין יענע צייטען געווען געריכט בעזעצט. גלייך אַלזאָ נאָך דעם אידישען גלות האָבען זיך די אידישע שכינים אַרויפגעוואָרפען אויף אַרץ ישראל און פערנומען די בעסטע ערטער. קוים אַ קליינער שטאָט אַרום דעם וויסטען ירושלים איז געבליעבען פאַר די אַמאָליגע הערשער פון דעם לאַנד. די שוועריג־קייטען אין בויען דעם בית המקדש און די מויערן פון שטאָרט זיינען געוואַקסען פון טאָג צו טאָג, ווייל דאָס איז געווען אַבהענגיג פון קאַפּריז פון אַ ווייטען מעכטיגען סאָטראַפּ. און בעפאָר די קאָלאָניע האָט זיך נאָך געקענט בעפעסטיגען איז זי שוין בעלאַסטעט געוואָרען מיט שווערע אַבצאָהלונגען פאַר די פערסישע מלוכה. קורץ די לאַגע איז וויעדער געווען אַ גרויליכע. מען האָט געמוזט נעהמען בויען אַלעס פון דאָס ניי, אבער אַהן די אַמאָליגע יונגע ענערגיע און קראַפט.

אין דער געשיכטע הערשט גיט יושר, גע־רעכטיגקייט, נור די ברומאלע מאכט פון שטאַר־קען איבער דעם שוואַכערען. די אידען האָבען

גאנג. אבער אויך זייער געדולד האָט זיך גע-
ענדיגט. עס האָט זיך אָנגעפאָנגען די מעכטיגע
פאָלקסבעוועגונג אונטער די אָנפיהרונג פון די
חשמונאים. דאָס איז זיכער דער ליכטיגסטער
פונקט אין דער אידישער געשיכטע. ווייל טראָץ
דעם וואָס די מאַטיווען פון דיזער בעוועגונג
זיינען אנפאנגס געווען רעליגיעזע, איז זי נאכ-
הער פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ נאציאָנאַלע
בעוועגונג, וועלכע האָט געבראַכט דעם פאָלק די
פולע פרייהייט, פון אויפֿענווענג און פון אינ-
וועניג, פון אויסגענווענג האָט זי איהם בעפרייט
פון פאָליטישען יאָך, וועלכער האָט געשמאַכט
אויף זיין האַלז הונדערטער יאהר און וועלכער
האָט געמוזט ווירקען דעמאָראַליזירענד אויף זיין
גאנצע ענטוויקלונג. זי האָט איהם אבער אויך
בעפרייט כאַטש ניט אין גאנצען פון אינוועניג,
פון דער אויסשליסליכער געוועלטונג פון די
גייסטליכע, פון די כהנים מיט זייערע טויטע
דאָגמאַטען, בעשאַפּענדיג אַ שטאַרקע וועלטליכע
מאַכט, וועלכע איז איבעראַל און שמענדיג אַ
נוציגע גלייכגעוויכט געגען די מאַכט פון די
גייסטליכע. די וועלטליכע מאַכט לאָזט זיך ניט
בינדען מיט רעליגיעזע שטריק, זי איז אַ לעבע-
דיגע מאַכט, וועלכע ענטוויקעלט זיך. מיר
זעהען לאָז, ווי דיזעלכע בעדינגונגען רופען
אַרויס דיזעלכע ערשיינונגען. די צייט פון די
חשמונאים און שפעטער, ווען עס קומט אויף אַ
שטאַרקע וועלטליכע מאַכט דערמאָהנט אין גאנ-
צען די פריהערדיגע עפאָכע פון שאול און זיינע
קאָנפליקטען מיט די כהנים. און דיזע ערשיי-
נונגען צייגען, אז ווי נור עס איז ערשינען די
מעגליכקייט, האָבען זיך די אידען גענומען ענט-
וויקלען מיט אלע אלטע קולטורעלע פעלקער צו-
גלייך מיט זייערע מעלות און חזרונות.

עס בלייבט אונז נאָך צו רעדען וועגען דער
דאמאלסדיגער עקאָנאָמישער לאַגע פון די אידען
און מיר וועלען קענען געהן ווייטער. ווי מיר
האָבען שוין אויבען בעמערקט איז די בעפעל-
קערונג אין ארץ ישראל נאָך פאר דעם ערשטען
חורבן געווען אזא געדיכטע, אז זי האָט געשאפּען
אַ גרונד פאר אַ שטאַרקע סאָציאַלע נויט. נאָכ'ן
גלות בבל איז דער שטח לאַנד פון דער אידישער
מלוכה געווען קלענער ווי פריהער און די בע-
פעלקערונג איז געוואָרען מיט דער צייט פיעל
גרעסער. דאָס האָט נאטירליך געמוזט אַרויס-
רופען אַן עקאָנאָמישען קריזיס. אמת, די
חשמונאים האָבען פיעל אויסגעצויגען די גרענע-
צען פון דער אידישער מלוכה, אבער ערשטענס
האָבען זיי, ווי געזאָגט, נאָך אלץ ניט דערלאָנגט
די אַמאָליגע גרענעצען. דער גאנצער „נגב" איז
געבליעבען זייט דעם חורבן אין די הענד פון
אַדום; צווייטענס, איז אויך דאָס פערנומענע
לאַנד געווען בעזעצט געדיכט. מיר קומען דאָ
צו אַ פאַקטאָר, וועלכער האָט געשפיעלט פיעל-
לייכט די וויכטיגסטע ראָלע אין דער געשיכטע

סטער קריזיס געוויס אין דער אידישער געשיכטע
בזו יענער צייט. און די אידען זיינען איהם
דורכגעגאנגען. דער אָרגאַניזם פון אידישען
פאָלק איז נאָך געווען פאָלקאם געזונד, ווייל עס
האָט נאָך געשטעקט מיט געזונדע וואַרצלען אין
דער ערד, אין זיין ערד, אין דער נאטור, וועלכע
האָט איהם געהאַט צו דערזעהלען אזוי פיעל
טרויעריגס און זאָגאר פּרעהליכעס. אין אַ
דאנק דעם איז עס אַרויס בשלום פון דעם דריי-
פאַכיגען קריזיס.

די אידען האָבען זיך בעזעצט פעסטער אין
לאַנד. די אונטערגעוואָרפענקייט צו די פער-
נישע מלוכה האָט געהאַט אויסער איהרע אלע
שלעכטע זייטען אויך עטליכע גוטע. זי האָט
פערזיכערט געוויסע רוהיגע צייטען, וועלכע דאָס
אידישע פאָלק האָט זעהר און זעהר געדאַרפט
האָבען. די צווייטע און צווייטע אידען
האָבען זיך ביסלעכווייז צוריק אריבערגעקליבען
אין זייער אלטע היים. באַלד דאָרויף איז די
פערסישע מלוכה אַליין פערוויקעלט געוואָרען
אין אינערליכע און אויסערליכע מלחמות. דאָס
האָט איהר געמאַכט אונגעגלייך זיך צו אינטע-
רעסירען געהערטער מיט די ווייטע מדינות און
האָט ערלויבט די אידען אַבצואַטהמען און קומען
אַביסעל צו זיך. די אידען ווערען גלייכגילטיג
צו דעם פאָליטישען יאָך. זיי סטארען זיך נור
איהם צו פערלייכערען.

דאָ זעהען מיר אַ בעדייטענדע ווירקונג פון
דער רעליגיע, וועלכע האָט זיך צוגעפאַסט צו די
נייע פאָליטישע בעדינגונגען. דיזעלכע רעליגיע,
וועלכע האָט הונדערטער יאהר גערייכט דעם
נאציאָנאַלען שטאַלץ פון די אידען און האָט זיי
איינגעוויקעט מיט שעהע פאָנטאַסטישע ביל-
דער וועגען די קינעטיגע אלטעכטיגע פאָליטישע
הערשונג פון די אידען, ווערט איצט אַ דיענערין
פון די אויטאָטישע דעספאָטען און איהרע כהנים
גדולים לעקען די שטויב פון די גרויסע און
קליינע כאַטראַפּען. זי רופט ניט מיט קיין
וואָרט צו די פאָליטישע בעפרייאַונג, זי זאָגט
ניט צו איהר שטיצע אזוי לאַנג ביז עס געהט
ניט אַריין אין שפיעל די רעליגיע זעלבסט. ווייל
מען דאַרף ניט פערנעמען, אז די רעוואָלוציע פון
די חשמונאים איז אנפאנגס געווען אַ רייך-
רעליגיעזע, אַ קאמפף פאר די רעליגיעזע בע-
פרייאַונג...

אזוי צי אזוי די אידישע בעפעלקערונג איז
געקומען צו זיך, האָט זיך פערמעהרט אין צאָהל,
איז פעכטער געוואָרען אין גייסט, אז עס האָט
גענומען שטרעבען אינסטינקטיוו צו פאָליטישע
פרייהייט. עס האָבען זיך געטוישט די גרויסע
וועלטמלוכות: דעם פלאַץ פון די פערסישע
מלוכה האָט פערנומען די גרעכיש-מאַצעדאָנישע
וועלכע איז שוין אויך לאַנג צופאַלען אויף גרויסע
טהיילען און געהאַלטען ביי אונטערגעהן. און
די אידען האָבען אלץ געטראָגען רוהיג דעם פאָ-
ליטישען יאָך, ניט זעהענדיג פאר זיך קיין אויס-

סטער אויסדרוק פון א מלוכה, וואָס איז געווען געבויט אויף אַ שקלאפען־סיסטעם, איז דאָן געווען אין זיין פֿולער מאַכט און האָט זיך פֿער־שפּרייט כסדר אין אַלע זייטען, טרעטענדיג אויפֿ'ן וועג קלענערע און גרעסערע פעלקער, אַלטע און נייע קולטורען. עס איז ניט געווען קיין מאַכט, וואָס זאָל איהם קענען ווידערשטען. אַ האַלבע דאמאלסדיגע וועלט איז שוין געלענען ביי זיינע פיס, קעניגע און פירסטען זיינען אַלץ עפּטער געלאָפֿען איבער זיינע גאַסען. צוגעבונדען צו די טריאומפֿ־וועגען פֿון זיינע מיליטער־פיהרער. ווי האָט זיך געגען אזא מאַכט, וואָס וואָלט היינט געווען די גרעסטע מלוכה אין דער וועלט, געקענט שטעלען דאָס קליינע אַרימע אידישע פּאָלק, די בעפעלקערונג פֿון וועלכע איז געווען פֿיעל וועניגער פֿון צוויי מיליאָן. עס האָט געמוזט פּאַלען אין דעם ניט־גלייכען קאמפּף און עס איז געפאלען.

ווער עס פערזוכט אָבער דעם טעם פֿון פריי־הייט, דער קען זיך פרייוויליג ניט אונטער־געבען. זיי אידען האָבען דיווע פרייהייט פֿער־זוכט און זיי האָבען זיך דעריבער פערטהיידגט מיט די לעצטע קרעפטען.

דער פּאָליטישער האָרזאָנט פֿון די אידען איז ווידער געוואָרען פינסטער, פיעל מעהר פינסטער, ווי דאָן ווען עס זיינען געקומען די באַרבאַרישע אַססיריער און באַבילאָניער. ווייל רוים איז אויך געווען דער העכסטער אויסדרוק פֿון פּאָליטישע אונטערדריקונג, אונטערעכטיג קייט און רויבעריי. אין דעם פרט האָט זיך שוין דאָן אַרויסגעוועזען ריכטיג די בעהויפטונג, אז די קולטורעלע נאַציעס דרייען די איינגענומענע לענדער ערגער ווי די ניט־קולטורעלע... ביי די אידען איז ווידער געוואָרען חושך. די קולטור רעלע שפּאַרצען זיינען שנעל פערוועלעט געוואָרען אָדער צוטראָטען ברוטאַל מיט די פיס. ווידער האָבען פערנומען דעם אויבען־אָן די כהנים, די פֿלעדערמייז, און די געשטימטע לופט איז דורגעזייגט געוואָרען מיט אַ האַס צום לעבען, צו דער געגענווארט. עס האָט זיך ווידער גענומען פּרשיפּרייטען ראש דער גלוי־בען אין אַ משיח, וואָס וועט אַמאָל די אידען בעפרייען און געבען אזא מאַכט, וואָס זאָל זיי שוין פערזיכערען פֿון יעדע געפאָהר. וואָס קלענער עס איז געוואָרען דער גלויבען אין זעג מיט נאַטירליכע מיטלען, איז געוואָרען אַלץ גרעסער דער גלויבען אין זעג מיט איבערנאַטור־ליכע מיטלען.

און ווען דער משיח פֿון פאר דעם ערשטען חורבן האָט נאָך געקענט זיין אַ מעכטיגער קעניג האָט שוין דער משיח פֿון פאר דעם צווייטען חורבן געמוזט זיין אַ האַלבער גאָט...

און עס איז געווען ניט קיין צופאַל וואָס גראַדע אין דיווער צייט פֿון פּאָליטישער אונטער־דריקונג האָבען זיך ביי די אידען געמעהרט, ווי

פֿון די אידען זייט דאָן אָן ביז דעם היינטיגען טאָג. מיר רעדען וועגען האַנדעל.

ווען די בעפעלקערונג איז געוואָרען צו געדיכט, ווען עס איז געוואָרען אַלץ שווערער איינצוהאַלטען זיך אויפֿ'ן שטיקעל פֿעלד, וועל־כעס האָט זיך טראָץ דעם געזען פֿון יובל געהאַל־טען אין איין ברעקלען, האָבען פיעל אידען עמיר גירט און זיך גענומען צום האַנדעל. דאָס איז געווען מעגליך ערשטענס, ווייל אין די גרענעצען פֿון די רעזיגע מלוכות האָבען די בירגער גע־האַט געוויסע גלייכע רעכטע אָהן אונטערשייד פֿון נאַציע און גלויבען, צווייטענס איז עס אידען ספּעציעל געווען לייכטער, ווייל נאָך פֿון ערשטען גלות זיינען געבליבען אויסערהאַלב פּאַלעסטינאַ פיעל אידישע קאָלאָניס. זיי האָבען אַלואָ אַוויסגעטראָטען אַ וועג פאר די ווייטערע אידישע עמיגראַציע. און דאָס איז געווען די ערשטע אידישע ריין עקאָנאָמישע עמיגראַציע.

די אידען האָבען זיך בעשעפטיגט הויפּט־זעכליך מיט האַנדעל, ווייל דאָס האָבען זיי שוין געטאָן אין דער היים נאָכדעם ווי זיי זיינען צוליבע דעם סאַציאַלען פּראָצעס פֿון פּאַלעסטינאַ־ריזאציע אָבערסיען געוואָרען פֿון דער ערד און אַרויסגעוואָרען געוואָרען אין שטאַט. און די גרויסע מלוכה, וועלכע האָט איינגעשטעלט פּעסטע און זיכערע קאָמוניקאַציע צווישען די פערשידענע פעלקער, איז געווען זעהר גינסטיג פאר די ענטוויקלונג פֿון האַנדעל.

דיווער פאקט האָט געהאַט אַן ענטשיידענע בעדייטונג פאר די דאמאלסדיגע אידישע גייסטיגע ענטוויקלונג. די מעכטיגע גרעכישע קולטור, וועלכע די פאַנאַטישע כהנים האָבען געטריבען דורך די טהיר צוואַמען מיט די גרעכיש־מאַצעדאָנישע אונטערדריקער איז אַריין דורך די פענסטער, געפיהרט פֿון די אידען זעלבסט, וועלכע האָבען זיך בעקענט מיט דיווער קולטור אין איהר געבורט־לאַנד. די אידישע רעליגיעזע פּיאָאָפּיע איז געוואָרען זעהר בע־אינפלוסט פֿון דער פּלאַטאָניש־אַריסטאָטעל־שער פּיאָאָפּיע, מיט וועלכער זי האָט געהאַט, ווי מיר וועלען זעהן אין נעכסטען קאַפיטעל, פיעל געמיינשאַפֿטליכע פונקטען. עס איז געקומען צו אַ גרויסע דערנענטערונג צווישען דיווע צוויי אַלטע קולטורען; עס זיינען שוין זאָגאַר ער־שיענען אידיש־גרעכישע פּיאָאָפּיען. קורץ, די גאַנצע אידישע גייסטיגע ענטוויקלונג האָט גענוי מען געהען אויף דעם אַוויסגעטראָטענעם אַלגע־מיינ־מענטליכען ענטוויקלונגס־וועג. פּאַרצום האָט אַ נייער שטורם אויפגעטרייטעלט די נאָך גאַנץ שוואַכע אידישע פּאָליטישע און קולטורעלע געביידע און האָט זיי פערוואָרפֿען ווידער אין אַ זיט, אין אַ וויסטעניש פֿון טרויער און פֿער־צוויפֿלונג, אויף דעם וועג פֿון גענירען דעם לעבען, אויפֿ'ן וועג פֿון אייביגען בענקען און פֿון קראַנקע, פּרובּטלאָזע פאַנטאַזיעס. פֿון רוים איז דיווער שטורמווייג געקומען. רוים, דער העכ־

ווי נור רוים האָט עס געקענט טהון. די אידען האָבען געזונקען אין די טיפּענישען פון דער הערצרייסענדער פערצווייפלונג. נור איין רע-טונגס-ברעט איז זיי געבליבען און זיי האָבען זיך אָן איהר אָנגעכאַפּט. דאָס איז געווען דער האַנדעל, וואָס האָט שוין בעשעפטיגט צעהנדליגע טויזענדער פון זייערע גלויבענס-ברידער אין די פערשיעדענע פּראָווינצען פון דער רעזיגענער רוי-מישער מלוכה. און דאָס האָט זיי דאָן גערעטעט פון דער פּוּלער פערניכטונג. דיזע גלויבענ-גענאָסען, וועלכע זיינען שוין געווען אין פיעלע ערטער רייד אין געלד און איינפלוס, האָבען אויסגעקויפט טויזענדער אירדישע שקלאפּען און פּערויכערט זיי אַן עקזיסטענץ.

א צווייטען מאָל וועלען מיר רעדען ווע-גען היסטאָרישען מאַטעריאַליזמוס און די איר-ישע געשיכטע אין מיטעלאַטער.

שוואַמען נאָך א רעגען, די פערשיעדענסטע מיסטיקער און מעסיאָניסטען. ענדליך האָט רוים געפונען א גינסטיגע געלעגנהייט צו שיקען אויף ירושלים מעהר מילי-טער און איינגעהמען די הויפט-שטאדט פון דער אירישער מלוכה. זי האָט, לויט איהר שטייגער, חרוב געמאַכט די שטאדט און פערנומען שקלאַ פּען ווי פיעל עס איז נאָר געווען מעגליך. זי האָט זיך מיט די אידען נאָך שטרענגער אָב-גערעכענט דערפאַר וואָס זיי האָבען געוואַנט צו שטעלען אזא שאַרפּען ווידערשטאַנד. אין די צעהנדליגע טויזענדער זיינען זיי דעריבער פּערוויפט געוואָרען פאַר שקלאפּען אָדער גע-שיקט געוואָרען אין רוים צו קעמפּפּען מיט די ווילדע חיות אין רוימישען טהעאַטער און צו ווילען די רוימישע דעמאָראַליזירטע בעפעלקער-רונג. די אידען זיינען דאָס מאָל אויסגעריסען געוואָרען פון זייער לאַנד מיט'ן וואָרצעל, אזוי

שלום אש'ם שבתאי צבי

פון צביון.

ניט געהאַט, ער אז גיכער געווען א מקשה ליכד... און עס איז אויך קיין וואונדער ניט.

די טעמא „שבתאי צבי“ איז פאר שלום אש'ען א צו ערנסטע און דאָס שבתאי-צבי-מא-טעריאל פון וועלכען מען קען בויען א דראמע אָדער א טראגעדיע איז ניט פאר שלום אש'ם כוח. שלום אש'ם האָט א ליכטיגע אויג, ער דער-זעהט אין לעבען און אין דער נאטור אַפּט אַזעל-כעס, וואָס אַן איינפאַכע אויג איז עס ניט מסוגל צו זעהן. שלום אש'ם איז א פאָעט, ער פיהלט פיין און טיעף און פערשטעהט זיינע געפיהלען אויסצורדיקען אין א ווייכע, נאאיווע און פאָ-עטישע שפראך. שלום אש'ם איז אַבער ניט קיין דענקער, און עס איז אַן עולה פון איהם, ווען ער האָט אַזעלכע פּרעטענזיעס... ער קען זיך פאָל-שטענדיג בענוגענען מיט דער מתנה, וואָס גאָט האָט איהם געגעבען און וואָס טויזענדע מעגען איהם מקנא זיין. מיט אַלץ אַבער וויל גאָט, ווי עס שיינט, א אירישען שרייבער ניט בענ-שען....

גרויס איז שלום אש'ם אין זיין „שטערטעל“, דאָרטען, וואו דאָס אויג האָט צו זעהן און דאָס האַרץ צו פיהלען. אין „שטערטעל“ געפינט איהר זעהר פיעל בילדער, וואָס נור שלום אש'ם מיט זיין טאַלענט האָט זיי געקענט מאַהלען און ניט קיין אנדערער; אין יעדען בלעטעל פון „שטערטעל“ געפינט איהר שורות, וואָס זאָגען ערות אויף דעם קינסטלערישען טאַלענט פון שלום אש'ם, שורות, וואָס זיינען פערעל אין דער

לום אש'ם האָט אָנגעשריבען א טראגעדיע „שבתאי צבי“. לעזענדיג דאָס נייע ווערק פון שלום אש'ם, פיהלט איהר, אז דער מחבר האָט שטאַרק גע-האַרעוועט אויף די שורות, און פון א גרויסען טייל שורות פיהלט זיך טאַקע זעהר שטאַרק דער ריח פון האַרעוואַנע-שווייס... דער ריח פון שווייס, ווען ער הערט זיך פון א וויסענשאפטליכען ווערק איז דאָס רוב א מעלה. ביי א קונסטווערק אַבער איז דאָס געוויס קיין מעלה ניט.

די שפראך פון „שבתאי צבי“ איז א גע-הויבענע, איך וואָלט זאָגען, א יום-טוב'דיגע, וואָס מען רופט ביבעל-שפראך. ווען „שבתאי צבי“ וואָלט געשריבען געוואָרען אויף לשון קודש, וואָלט אזא שפראך פאר איהם געוויס גע-ווען איינע פון די גרויסע מעלות, אויב טאַקע ניט די גרעסטע... אויב אַבער אזא געהויבענע, יום-טוב'דיגע שפראך איז א מעלה אין איריש, צווייפּעל איך. מילא דאָס איז שוין געשמאַק זאך, בעמערקען אַבער דאָרף איך, אז ניט אומע-טוב איז די ביבלישע שפראך אויסגעהאַלטען, ער-טערווייז ניט א גרילץ אין אויער א פאַלשער טאָן און די גאנצע אילזויע ווערט פערדראַכען. נאָר, ווען דאָס איז אַלץ געבענוואכען, ווייזען זיי אַבער גענוג אַן אַלס די בעסטע עדות, אז קיין „גרינג האבען“ האָט שלום אש'ם ביי זיין נייען ווערק

אידען האָבען געלעבט רוהיג און זיכער, האָבען זיך קיין משיחים ניט בעוויזען, און ווען זיי וואָלטען זיך בעוויזען, וואָלט אין זיי קיינער ניט געגלויבט. שלום אש אָבער האָט פאַלש פילאָר זאָפירט, ווען ער האָט געוואָלט זעהן א שטיי מונג אין אירדישען פאַלק אין יענער פינסטערער, בלוטיגער צייט גענען דעם „ניט טאָרען“, מיט וועלכען די אירדישע רעליגאָן איז פול. אין אן עת צרה ווערט דאָס „ניט טאָרען“ א סך שטאר קער און הייליגער. דער גרעסטער טייל אסורים און חומרות ביי אידען זיינען אויסגעוואקסען אין די פינסטערע, בלוטיגע צייטען, און די יאָהר רען פון רדיפות און גורות. אין אַזעלכע צייט טען האָט דאָס אירדישע פאַלק יעדען נייען אסור, יעדע נייע חומרה מקבל באהבה געווען. ווען מען וואָלט געפרובט מאַכען קולות און היתרים אין אַזעלכע צייטען, וואָלטען זיי געוויס קיין ער פאַלג ניט געהאט. שבתאי צבי האָט נור דאָן געקענט אָנפאַנגען מבטל זיין דאָס „ניט טאָרען“, ווען דער גלויבער אין איהם, אז ער איז משיח, איז שוין אזוי שטארק געוואָרען, דאָס די תורה האָט „על פּין דין“ שוין געמעגט בטל ווערען.

נאָך מעהר ניט געראַטען איז ארויסגעקער מען ביי שלום אש'ען זיין פילאָזאָפישער עקס-פערסענעל צו פערקערפערען די „זינד“ אין שבתאי צבי'ס ווייב, די נביאה'מע שרה. אז די פרוי פערקערפערט אין זיך די „זינד“ איז בכלל אן אלטע פילאָזאָפיע. אָנהויבענדיג פון דעם פראנצויזישען „שערשעי לאַ פאַם“ און ענדיג גענד מיט דעם אירדישען בחינת נוקבא, איז די פרוי דער שיער לעוואָל, וואו נור א „ויהי“ מיט א צרה. שלום אש האָט טאַקע זיך בענוצט מיט דער אשה שרה אין זיין טראגעדיע. זי האָט שבתאי צבי פאר א גאָט פראָקלאַמירט. זי האָט דאָס „ניט-טאָרען“ מבטל געווען און זי האָט מיט איהר לידענשאפט, מיט איהרע זינד דאָס פאַלק צוורעם נייען גאָט געצויגען. די פרוי שרה איז דאָס געווען, וואָס האָט שבתאי צבי פון וועג אראָפּגעהיט און צוליעב איהרע זינד האָט ער אויף זיין קאָפּ דעם מערקישען טורבאן אָנגעטאָן און האָט אויסגעשריען: אַלץ איז דער איינציגער גאָט און מאַחמעד איז זיין נביא!

זינד וואָלט שוין א גאנצע אידעע מיט שרה'ס איינער שלום אש'ן מוחל זיין, ווען דאָס וואָלט ניט זיין אזוי געמאטערט, און אזוי גע-קוועטשט. שלום אש האָט געוואָלט אויפקלערען די פערזענליכקייט פון שבתאי צבי, ער האָט געוואָלט פערזענטפערען די סתירות אין איהם, ער האָט זיך געמאטערט און האָט איהם ארויסגעשטעלט אין א גאנץ אנדערע בעלייכ-טונג, ווי מיר זיינען געוועהנט געווען צו קוקען אויף דעם היסטאָרישען שבתאי צבי. נאָך אַזוי שטאַט אויפצוקלערען, האָט ער נאָך מעהר פער-פלאַנטערט, און די פערזאָן פון שבתאי צבי איז ארויסגעקומען אין גאנצען מטרופיש.

ליטעראטור און פערזאָנליכע דעם נאָמען פון זייער שרייבער. אין דער צוקינסטיגער איד-שער שול, וואו אירישע הינדער וועלען לערנען די ליטעראטור פון זייער פאַלק, וועלען זיי מיט שלום אש'ען בעקאנט ווערן דורך זיין „שטער-טעל“, אָבער ניט דורך זיין „שבתאי צבי“. די טראגעדיע „שבתאי צבי“, א חוץ וואָס זי איז בכלל ניט געראַטען, איז זי אויך ניט ספעציפיש פאַר שלום אש. איהר דערקענט אין איהר ניט זיין טאַלענט, און ווען אויף „שבתאי צבי“ וואָלט געווען אונטערגעשריבען אן אנדער נאָמען פון א ווילד-פרעמדען שרייבער, וואָלטען מיר געוויס ניט דערקענט, אז מען האָט אונז דאָ אָנגע-נאָרט....

אין „שבתאי צבי“ האָט שלום אש גע-שריבען ניט דאָס, וואָס ער האָט געזעהן און גע-פיהלט, נאָר דאָס וואָס ער האָט אויסגעטראַכט. ער האָט זיך ניט גענוג אריינגעלעבט אין דער עפאָכע פון שבתאי צבי, אז ער זאָל קענען זעהן, וואָס דאָן איז פאַרגעקומען. די פערזאָן נען, וועלכע שלום אש פיהרט פאַר אין זיין טרא-געדיע, זיינען א סך מעהר, אזוי צו זאָגען, דורכ-געטראַכטע, איידער דורכגעפיהלטע, און, ווי שוין געזאָגט, איז דער כח פון שלום אש גרויס גראַד אין זעהן און פיהלען, אָבער ניט אין דענקען.

דער חשק פון פילאָזאָפירען אין זיין „שבתאי צבי“ איז ביי שלום אש'ען אזוי גרויס, אז די גאנצע טראגעדיע ווערט פערשוואומען אין דער פילאָזאָפיע. דער פינאַל פון דער טרא-געדיע, וואו שבתאי צבי, דער גרויסער אלמעכ-טיגער משיח, דער פאַנטאַסטישער אירדישער קע-ניג, וואָס האָט מרעיש ערלמות געווען, געהט אריבער צום איסלאַם, איז באַמט א טראגישער מאַמענט, אָבער ניט ביי שלום אש'ען. דער פיר-נאַל פון דער טראגעדיע איז אזוי בלייב און שוואַך, אז ניט ווילענדיג זוכט איהר א פיערטען אַקט, וואו די טראגעדיע ענדיגט זיך... ווען איך האָב געליענט משה שבתאי צבי אין דער איר-דישער היסטאָריע, וואו דער שרייבער האָט זיך קיין אנדערע ציעלען, ווי איבערצוגעבען היסטאָ-רישע פאַקטען, ניט געשטעלט, האָבען אויף מיר די טראגישע מאַמענטען פון די טרוקענע היס-טאָרישע פאַקטען געמאַכט א גרעסערע און טיע-פערען איינדרוק, ווי די טראגעדיע פון שלום אש'ען מיט זיין דעוהיבענער שפאָרף. בכלל פעהלט ביי שלום אש'ען אין זיין „שבתאי צבי“ די טראגעדיע איבערהויפט, איהר פילט זי ניט. שלום אש האָט גאנץ ריכטיג בעמערקט

דעם היסטאָרישען צוזאמענהאַנג צווישען די גזרות ת"ח ות"ט און דאָס אויפטרעטען פון שבתאי צבי מיט זיין גרויסען ערפאַלג. פאַלשע משיחים זיינען נור דאָן אויפגעטרעטען, ווען די רדיפות אויף אידען זיינען מעהר ניט געווען צו דערטראַ-גען. ווען מען האָט ניט מעהר געקענט גלויבען אין לעבען, האָט מען געגלויבט אין ניסים. אין די גוטע אירדישע צייטען, אין יענע עפאָכען, ווען

זיך אויס ביי רייזינ'ען אין דער אויפֿוואַכונג פון ד' געשלעכטליכע אינסטינקטען. לאה פערפיהרט א געשפרעך מיט איהר ארבייטאָרקע בייִלקע, און ווי אן עלטערע חבר'טע פערלאַנגט זי פון איהר, אז זי זאָל דערצעהלען ווי זי „פערבריינגט זיך“ מיט איהר „ער“, און בייִלקע לאָזט זיך לאַנג ניט בעטען און דערצעהלט... פון בייִלקע'ס דערצעהלען צופאַלקערען זיך די ליידענשאפטען ביי לאה'ן אלץ מעהר און מעהר און זי בעט זיך ביי בייִלקע, אז זי זאָל ווייטער דערצעהלען, אלץ אויסדרעצעהלען... בייִלקע שעמט זיך, אָבער זי דערצעהלט.

מיט קונסט האָט די גאנצע סצענקע קיין שייכות ניט. א פאַטאָגראַפישע קאָפּיע איז עס אויך ניט, נאָר וואָלט זי כאָטש אַריגינעל געווען! דאָס קושען אין ברוסט, וואָס איז א „מחיה“... האָט שוין לאַנג ארציבאשעו אין זיין „סאנין“ ערפונדער, און אז מען מעג „אלץ“ האָט סאַנין שוין לאַנג געזאָגט... אויב שוין יא נעהמען וואָס ביי ארציבאשעווען, קען מען ביי איהם עפעס „פיקאנטערעס“ געפינען צו „בערריי בערען“ די אידישע ליטעראטור... נור מ'שטיינט געזאָגט א אידישער שרייבער, אפילו זינדיגען כאידבעי קען ער אויך ניט... אז רייזען שלעפט שוין יא ארויס דעם יצר הרע אויף דער סצענע, איז ער ביי איהם אויך כחרם הנשבר... מען זאָגט א מאָל א אידישער יצר הרע! אויף איין אויג, וואָס קלייבט ברעקלעך אונטער פרעמדע טיר שען... שוין בעסער איהם און גאנצען זיך צור רוח און איהם ניט שלעפען אויף די עלטערע יאָהרען אויף דער סצענע און זיך מיאוס מאכען פאַר לייענען...

אויב א. רייזען איז מיט זיין דראמאטישען פראגמענט אויסען געווען צו מאַכען א פראָבע ווי דאָס עראָטישע עלעמענט זעהט אויס אין דער אידישער ליטעראטור, קענען מיר האָפען, אז דאָס איז זיין ערשטע און אויך די לעצטע פראָבע אויף דעם געביט...

* * *

דער ארטיקל פון פר. י. יענטע סעראצקי „די „יונגע“ האָבען דאָס וואָרט“ אין יוני-העפט פון „צוקונפט“, וואָס איז אין גאַנצען געדויערט צו מיר, פאָדערט, אז איך זאָל אויף איהם ענטפערען, און איך בעט דעם רעדאקטאָר אום ענטשולדיגונג, ווען איך וועל ביי איהם רויבען א שטיקל פלאַץ פאַר מיין לעמבער, אין וועלכען איך וועל געוויס קיין נייעס ניט זאָגען. נאָר פריהער א קליינע בעמערקונג. פר. יענטע סעראצקי געברויכט אין איהר ארטיקל גענען מיר צוויי זעהר ניט קיין קארעקטע ווערטער. זי בעצייכענט מינע כעוויפטונגען ווערען די יונגע אידישע שרייבער מיט די ווערטער „כלשינות“, און „פערלוימדונגען“ קען איך בשום אופן ניט פערשטעהן. איך מוז נאָר אָנהעמען, דאָס מיין געהערטע אָפּגאַנגענען פערטייטשט די

און וואָלט שבתאי צבי געווען נור א לע-גענדאַרישע פערזאָן, וואָלטען מיר צו שלום אש'ען קיין טענות ניט געהאַט, יא, ער וואָלט אונז געוויס אויך קיין גרונד ניט געגעבען טענות צו האָבען. פאַר א לעגענדע איז גראַד שלום אש'ם טאַלענט ווי געוואונשען, דאָרטען זעהען מיר שלום אש' דעם פאָעט, דעם קינסטלער, וואו ער שאַפט און דיכטעט. צום אונגליק איז אָבער שבתאי צבי א היסטאָרישע פערזאָן און די גאנצע מעשה שבתאי צבי איז ניט קיין לעגענדע, נאָר א היסטאָרישער פאַקט. אזא מאַטעריאל שוין איז ניט פאַר שלום אש'עס כח און פאַר זיין טאַלענט. פון א פאָעט, א קינסטלער האָט זיך שלום אש' געמוזט פערוואנדלען אין א דענקער און — א דענקער איז ער זעהר א שלעכטער.

* * *

אין א פריהערדיגען ארטיקל אין „צור קונפט“ האָב איך זיך אָבערשטעלט אויף דעם פאַקט, וואָס אין דער אידישער ליטעראטור האָט דאָס עראָטישע עלעמענט קיין פלאַץ ניט געפירט. ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס בכלל האָט די רוסישע ליטעראטור זעהר א גרויסע איינפלוס אויף אונזערע אידישע שרייבער, און דאָס איז אויך נאטירליך, האָט די נייע שטרעמונג אין דער רוסישער ליטעראטור, דאָס בעשרייבען די געשלעכטליכע פערעהעלטניסע צווישען מאַן און פרוי, דאָס עראָטישע ארט שרייבען, קיין אָבקלאַנג ביי די אידישע שרייבער ניט געפונען. איך האָב דעם פאַקט אונטערגעשטריכען און האָב איהם בעגריסט. ווי איך זעה אָבער האָב איך זיך א ביסעלע צוגעאיילט. ווי עס שיינט, איז דאָך ריכטיג דער כלל, וואָס אידען כעוויפטען, אז אלץ וואָס איז פאַראַן אויף דער יבשה איז אויך פאַראַן אין ים...

איך וויל זיך דאָ אָבשטעלען אויף א דראַמאטישען פראגמענט פון אברהם רייזען, וואָס האָט זיך געדרוקט אין נומער 142 „צייטונגיסט“ אונטער דעם נאָמען „שוין שפעט“. דאָס, וואָס דאָס פראגמענט איז בכלל ניט געראַטען איז א נעכטן-זאך. עס איז גראַד נישט דאָס ערשטע מאָל, וואָס א. רייזען שרייבט אן א שלעכטע זאך, און פון מיר וואָלט געווען א גרויסע עולה, ווען איך וואָלט געפאָדערט פון איהם, אז אלץ, וואָס עס געהט ארויס פון זיין פּעדער, זאָל זיין מן המובחר. עס קומט אָפּ פאַר ביי גרעסערע טאַלענטען, ווי אברהם רייזען, אז זיי שרייבען שלעכטע זאַכען. דאָס דראמאטישע פראגמענט „שוין שפעט“ איז אָבער כאַראַקטעריסטיש דער מיט, וואָס מיר זעהען אין איהם די נייע שטרעמונג פון דער רוסישער ליטעראטור, דאָס עראַטישע עלעמענט, וואָס אונזערע אידישע שרייבער בער האָבען ביז איצט אויסגעוויכט.

אין לאה דער נעהמאָרין, וואָס איהר יונג לעבען האָט זי אָבערגעגעבן דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג, וואָלט אויף די פרוי. די אויפֿוואַכונג פון דער פרוי אין דער רעוואָלוציאָנערער דריקט

זען. יא און אזעלכע, וואָס מעהר, ווי אידיש קענען זיי ניט... בכלל איז איבריג געווען מיר צו דערזעהלען וועגען דער „גרויסער“ בילדונג פון אונזערע אידישע שרייבער, אין אלגעמיין קען איך זיי און ווי עס שיינט האָבען מיר ביידע פערשיעדענע מאָסען די בילדונג צו מעסטען...

ווייטער מיינט איהר, פ.ר. י. סעראדאק, אז בילדונג, הגם דאָס איז זעהר א נויטיגע זאך, איז זי אָבער דאָך ניט די איינציגע הויפט־בעדינגונג פאר א קינסטלער. איהר זייט גאנץ גערעכט. מען קען זיין ווי הויך געבילדעט און זיין זעהר א שלעכטער שרייבער. אָבער ווי זאָגט מען פֿעם: וואָס עס קומט צו, קומט ניט אָב. קיין איינציגע הויפט־בעדינגונג איז דאָס ניט, אָבער איינע פון די הויפט־בעדינגונגען איז עס יא. און בין איך דען שולדיג, וואָס ביי אלע אומות העולם האלט מען בילדונג פאר איינע פון די הויפט־בעדינגונגען פאר א שרייבער? אפשר קענט איהר מיר אָנווייזען אויף א גרויסען אייראָפּעאישען שרייבער, וואָס האָט נור אזא בילדונג, ווי אונזער א אידישער שרייבער?

איהר זאָגט מיר, אז „דער אמת'ער קינסט'לער. איז א נביא, אין איהם איז פערבארגען א שטיק גאָט, זיין העכערער גייסט הייסט איהם רעדען, און ער רעדט עס ארויס ניט בעוואוסט־זיניג, קען מען נאך האָבען צו זיין נבואה מעהר צוטרויען, ווי בשעת ער רעדט מיט א שפראך און מיט געדאנקען, וואָס זיינען דורכגעמישט מיט פרעמדע.“ אפשר איז עס אזוי ווי איהר זאָגט, איך וויל גראַד איצט וועגען דעם ניט־שטרויטען, נאָר אויפער משל מיט שאול'ן איז ניט קיין געראטענער. האָבען טאקע אלע געפרעגט: הגם שאול בנביאים? ווען מען האָט איהם דערהערט, זאָגענדיג נביאות. ווי עס שיינט, האָט מען שוין דאן אויך געהאלטען, אז ניט יעדער עס־הארץ קען זיין א נביא... און איז טאקע א סך נביאות איבערגעבליבען פון שאול'ען? אין תנך האָב איך זיי ניט געפונען.

אז די אידישע שרייבער זיינען אַרים, אז דאָס אידיש פאָלק שטיצט ניט זיינע שרייבער, דאָס אַלץ ווייס איך. נאָר דאָס זיינען אַלץ אור־זאכען, וועלכע ערקלערען די ערשיינונג, וואָרום די אידישע שרייבער קענען ניט שמעהן אויף די ועלביגע הויך, ווי זייערע חברים פון אנדערע פעלקער, אָבער דערקענענדיג די אורזאכע, ענדערט זיך נאָך דער פאקט ניט, און איך האָב נור געוואלט אונטערשייטליכען דעם פאקט.

געהן אין פאבריק, הייס איך ניט אונזערע אידישע שרייבער, איך זאָג נור, אז זיי זאָלען לערנען, און גלויבט מיר, קאָלעג. י. סעראדאק, אז דאָס וואָלט זיי נאָר ניט שאַדען... זאָלען נור אונזערע אידישע שרייבער לערנען, וועלעך מיר האָבען אידישע איכסענס און נאָך אפילו גרעסערע ווי איכסען, ווי איהר אַליין ווינט זיך. אָבער לערנען? לערנען!...

פאָזע, ווי דער חסיד'ישער גארטעל? זיינען טאקע באמת אונזערע אידישע שרייבער אזוי גרויס, אזוי טיער־פיהלענד און אזוי ווייטער הענד, אז די רוסישע רעוואָלוציע האָט זיי ניט געקענט בעגייסטערען? האָבען זיך דאָך די רור־סישע שרייבער פון איהר בעגייסטערט! זיינען עס טאקע די רוסישע שרייבער קלענער, ניט אזוי טיער־פיהלענד און ניט אזוי ווייטזעהענד ווי אונזערע אידישע שרייבער?

איהר מיינט, אז „ווען מאָפאסאן וואָלט געלעבט אין רוסלאַנד אין דער צייט פון דער רעוואָלוציע, וואָלט ער אויך קיין „קונסטווערק“ פון דער רעוואָלוציע ניט געשאפן...“ פון וואָס נען ווייסט איהר עס? טאָמער טאקע יא. און אויב אפילו ניט, וואָס וואָלט איהר דערמיט בעדיינען? איהר וועט דאָך ניט זאָגען, אז אלע אונזערע אידישע שרייבערס זיינען מאָפאסאן'ס... איך האָב דאָך געשטעלט די פראגע ניט וועגען איין אידישען שרייבער, נאָר וועגען אלע.

איהר האָט פערטייט אויף מיר, פ.ר. י. סעראדאק, וואָס איך זאָג, אז אונזערע אידישע שרייבער פעהלט בילדונג, אז צווישען זיי געפֿי־נען זיך אויך עמיהאריצן, וואָס זיי פעהלט די אלער עלעמענטארסטע קענטניס. איהר ווילט מיר בעווייזען מיט „פאקטען“, אז מײן בעהויפט־טונג איז פאלש און איהר הויבט מיר אָן אויס־צירעכענען א צעמטל פון געבילדעטע אידישע שרייבער, איהר האָט זיך אָבער ביי די ערשטע דריי אָבענעשטעלט. און אויך פון די ערשטע דריי, וואָס איהר האָט אויסגערעכענט, האָט אין מײן ארטיקל קיין רייד ניט געקענט זיין. דוד פרישמאן איז ערשטענס ניט קיין יונגער שרייבער, נאָר אַן אַלטער, צווייטענס איז ער ניט קיין אידישער שרייבער, נאָר א העברע־אישער. הלל צייטלין איז ערשטענס ניט קיין בעלעטריסט, צווייטענס שרייבט ער הויפטזעכ־ליך העברעאיש. ד. נאָמבערג איז ערשטענס ניט קיין יונגער שרייבער, צווייטענס געהערט ער ניט צו דער קאטעגאריע „הימעל־פליהער“. איהר האָט באמת געקענט אויסרעכענען א לענגערע צעמטל אידישע געבילדעטע שרייבער, נאָר איהר וואָלט זיי מייסטענס געמוזט זוכען צווישען די עלטערע. איך האָב אָבער נור גערעדט וועגען די יונגע שרייבער און נור וועגען אונזערע בעלעטריסטען. איהר ווילט מיר אפילו פערזיכען רען, אז אויף צווישען אונזערע יונגע שרייבער זיינען „כולנו חכמים ונבונים“, אז אפילו קאנט האָבען זיי געלעזען. נו, דאָ איבערשטרייכט אירר שוין א ביסעל, איהר זייט שוין, פ.ר. י. סער־דאצקי, צופילע אריין דער דאָרעל פון א פער־טהידיגער. איך וויל ניט אַנרופען קיין נעמען, ווייל איך וויל קיינעם ניט פערזענליך בעליידיגן, איך מוז אויך אָבער זאָגען, אז צווישען אונזערע אידישע שרייבער זיינען פאראן אזעלכע, וואָס ניט נור, וואָס זיי האָבען קאנט ניט געלעזען, נאָר זיי שרייבען אפילו אידיש מיט גריי־

רעדאקציאנעלע נאטיצען

רייען און אונמענשליכקייטען אפילו ביי אונז אין, "דעם לאנד פון די פרייע, דעם היים פון די בראווע?" האט נישט ערסט נעכטען א ווילדער מאב אין טעקסאס פערברענט אויף א שייטער הויפּען א נעגער און אפילו די צערעמאניע פון א רעכטער און א ריכטער? קומען נישט אבער אן ווידער דאָ ביי אונז פאַר לינטשערייען פון שוואַרצע אין דעם אָנבליק פון דעם הימעל און מערעררייען פון ווייסע אין דער טיעפעניס פון דער ערד? געהען דאָ נישט קינדער הונגעריג אין שול אין דער פריה און זייערע עלטערן פער-שמאכטע צו דער "ברעד-לאין" ביי-נאכט? פא-סירט דאָס נישט אין א לאנד, וואָס קען פערשפיי-זען נאָנץ אַזיען, אפילו ווען זי זאָל האָבען אויסטראַליען ביי זיך אויף קעסט? איז דען דאָ פאַראַן רעכט אָדער גערעכטיגקייט, עהרע און עהרליכקייט, עפעס א גאָט חוץ דעם דאָלאַר, עפעס א טעמפלעל וואָס איז נישט א בערזע, עפעס א מזבח וואָס איז נישט א טאָנבאָנק?

אַה, יא! עס איז דאָ אויף וואָס צו שרייען, מעהר נישט דער נביא פעהלע. עס איז דאָ מיט וואָס זיך צו שעמען, פאַר וואָס קיינער דאַרף נישט וועלען זיין פעראָנטוואָרליך, נור עס פעהלט דער טאָלסטאָי וואָס זאָל אויסדונערן די ווער-טער: "איך קען נישט שווייגען!"

און פאַר וואָס פעהלע ער? ווייל אמעריקא לעבט היינט נישט אפילו אזוי לעבעדיג ווי רוס-לאַנד, מיט אלע אירע אָפּענע וואונדען.

אין א זומפ קען נישט זיין קיין יאסנאיא פאָליאנא. און דערווייל איז אונזער גרויסע, רייכע, בליהענדע מדינה אין פיעלע הינזיכטען נאָך אימער א זומפ. פאָליטיש איז זי דאָס לכל הדעות. אבער זי וועט דאָס נישט בלייבען.

די פאַראַלע איז און דאָס איז וויכטיג צו האַל-
— היינט זיך טען אין אויג איצט אין דער
פאַר'ן זומפ צייט פון א גרויסען וואהל-
קאמפּ, — אין א צייט ווען
די איינציגע פארטיי (אין דעם ברייטערען זין,
ווייל דאָס נעהמט אריין די ס. ל. פ. אויך) וועלכע
האָט ווירקליך פרינציפען און איבערצייגונגען, א
געוויסען ציעל פאַר די אויגען און א זיכערען וועג
אונטער די פיס, נעמליך די סאָציאליסטישע
פארטיי קומט ארויס אין פעהל.

כדי זיך צו פערשפאָרען דעם קאצעניאמער פון מאָרגען דאַרף מען היינט דענקען אָן די ער-פאָהרגונגען פון נעכטען און מעהר ווי אלץ דאַרף מען נישט פערגעסען אַז דער גרעסטער טהייל פון אונזער שלאַכטפעלד איז זומפּיג, וואָס דערפאַר איז ביי אונז דאָ פיעל גרעסער די געפאָהר פון פערזונקען ווערען אין בלאָטע איידער די סכנה גע'הרג'עט צו ווערען פון א טייטליכען קאיי. און ספעציעל דאָ אין אונזער אידישען קווארטאל

אלט-איראָפּאָ די אלטע אייראָפּאָ שיינט צו ווערען וואָס א טאָג לענגער לעוו טאָלסטאָי אלץ פרישער, מונטערער און אינגער. וואוהין איהר זאָלט נישט בליקען זעהט איהר דאָרטען לעבען און בעוועגונג, זעהט איהר די צייט שוואַנגע מיט א נייע וועלט-אָרדנונג. אפילו רוסלאַנד, די אונגליקליכע, פערשאַלטענע מדינה, וועלכע בלוטעט טעגליך פון טויזענד פערשיעדענע וואונ-דען; וועלכע האָדעוועט היינט, ווי עס שיינט, איהרע געדיכטע וועלדער נור כדי אַז ניקאָלאָיען זאָלען נישט אויספעהלען תּליות; וועלכע פראָ-דוצירט אייזען עפעס נור ווי אויף קייטען און האַלט אויף די שוואַרצע ערד אין איהר שוים נור, כדי צו האָבען גענוג קברים פאַר'ן טיראָנ'ס מענשענאָפּפער, — אפילו דינע מדינה, דינע "ארץ מושכלת את יושביה" לעבט אויך, בעוועגט זיך אויך, נעהמט אויך אַן אַנטהייל אין אלט-איראָפּאָס וואונדערבארען פאָרווערטס-מאַרש. מיט קייטען אויף די פיס, דאָס איז אמת; מיט דער רויטער פאהנע אַרונטערגעלאָזען "האַלב-מאַס", געטראָגען פון א פערוואַנדעטען, כמעט פערבלינגען פאָלק; געפענטעוועט און פערמוטשעט — מאַרשירט זי פון דעסטינעגען דאָך פאָרווערטס, צוזאַמען מיט אלט-איראָפּאָס אלע אנדערע טעכטער.

ווען קאראמאזין האָט אויפגעשריעבען זיין געשיכטע פון רוסלאַנד, האָט לודוויג בערנע גע-זאָגט, אַז א פאָלק וואָס קען אויפווייזען אזא היסטאָריקער האָט זיכער א גרויסע צוקונפט.

פונקט אזוי האָט יעדער איינער פון אונז ביי זיך אין האַרצען געזאָגט בשעת לעוו טאָלסטאָי האָט אויפגעשריעבען זיין פראָטעסט געגען די בלוטבעפעלטע טיראניי דאָ מיט עטליכע טעג צוריק, אַז א לאַנד, וועלכע קען אויפווייזען אזא מעכטיגע מאָדאלישע קראפט ווי ריזער אכטציג יאָהריגער גרייז, וואָס בעט ביים דעספאָט דעם טויט, כדי ער זאָל נישט דאַרפֿען לעבען א לעבען וואָס האַלט זיך אויף א תּלית אלס איהר איינ-ציגע שפאָרע, — אזא לאַנד קען נישט זיין טויט, דעם מלאַך המות און אלע הינענס אויף להכעיס. און אין אייראָפּאָס פאָרווערטס-מאַרש האָט רוסלאַנד ווירקליך איהר אָרט.

* * *

עס פעהלט "איך קען נישט שווייגען" — דער מאַן האָט דער מאַן געזאָגט, ער, וואָס רעט אַרויס וואָס רעט אַין יאסנאיא פאָליאנא און ווערט געהערט איבער דעם גאַנצען ערדערגונד. עס איז אמת, וואָס אין רוסלאַנד געהט היינט פאַר איז שרעק-ליך, אָבער איז דאָס רוסלאַנד ווירקליך דער איינציגער גיהנום אויף דער וועלט, אין אַן עולם שכולו טוב? קומען נישט פאַר טעגליך מערער-

אזוי קען זיך אָברוכטען און דאָס קען פיהר רען צו פערצווייפלונג, צו „דיסגאסט“, צום ערגר סטען פעלמיזמוס.

דער אמת איז אָבער, אז אין דעם אידישען קווארטאל (ניט דוקא פון ניו יארק אליין) איז ניטאָ קיין שטענדיגע בעפעלקערונג. ביי אונז געהט אָן אַן אייביגער צופלוס און אָפלוס. היום כאָן וואָרד בבלונגיאָן איז דאָ ניט קיין הוילער ווערטל. דאָ קומט מען אין אידישען קווארטאל אָן, אָבער זעהטען ווער בלייבט דאָרטען וואוינען נאכדעם ווי ער איז געוואָרען אַן אמעריקאנער תושב, אַ בירגער מיט אַ וואָוט. דער טהייל וואָס בלייבט איז דער אַרבייטער וואָס איז אָפט ניט קיין סיטוען, דער קליינער קרעמער, וועלכער נויטיגט זיך אין טעמעני האַלס פריינדיקייט, מחמת ער איז שטענדיג עובר אויף ערגעץ אַ שטאָרט געזען און די פאָליציי איז אין די הענד פון טעמעני און קריגעט פון טעמעני איהר חיות. „דער לאַנגען רעדע קורצער זיין“, איז, אז מיר דארפֿען זיך ניט נארען אַריינגעענדיג אין דעם וואַהלקאמפֿה, ווי מיר דארפֿען ניט פער צווייפלען ווען מיר געפינען נאָך דער וואַהל אַרויס אז אונזערע האָפֿנונגען האָבען זיך ניט פֿערווירקליכט.

מיר דארפֿען אַרבייטען מיט אלע קרעפטען צו ערוועהלען אונזערע קאָנדיטאָנען, אָדער אַ דורכפאל אין דעם אידישען קווארטל בעדייטעט נור, אז אונזער לאַנגיעהריגע אַרבייט טראָגט איהר טהייל פֿרוכט אין אַנדערע ערטער איבער דער גאנצער מדינה.

די היינטיגען יאהר דארף זיין קאָנדיטאָר אַ שטיקעלע אויסזוכט צו פֿון גענ. סטאַרקס ערוועהלען וועיגנעטענס איין אסעמבלימען אין ניו יארק און דאָס איז גענאָסע סטאַקס. אין דעם 8טען אסעמבלידיסטריקט דארף געארבעט ווערען מיט אלע קרעפטען, און אין קיין דיסטריקט איז ניטאָ אזוי פֿיעל פֿרישע, יונגע, אַרבייטסלוסטיגע קראַפט ווי אין דיזען.

אַ ביסעלע האָבען אין דעם לעצטען יאהר אָדער צוויי זיך דאָרטען געפֿיהלט די פאָלגען פון דעם פאַרצווייגטן וואַהלקאמפֿה, אַרום וועלכעם עס איז אויבער גערעדט געוואָרען. אָבער די וואונדען זיינען אזוי גוט ווי פֿעהרילע און דער אַכטער, וואַהרשיניליך דער שטאַרקסטער, דיסטריקט דארף קענען ווייזען וואָס אַרגאָניזאַציע, פֿראַפּאָנאָדאָ און אַ פאַסענדע פֿערוואָן פאַר אַ קאָנדיטאָ קענען היינטיגען יאהר אויפֿהווען. און עס איז קיין צווייפלע ניטאָ, אז ניט אַכטענדיג דאָריף וואָס גענ. סטאַקס איז קיין בעדייטענדער ערדנער ניט, איז ער דער פאַסענדער סטער מאַן אין אונזערע רייהען צו מאַכען אַ גוטען קעמפֿין מיט דער האָפֿנונג געוועהלט צו ווערען. ער איז עהרליך, דעמאָקראַטיש, אַן איבערצייגטער סאָציאַליסט, אַ מענטש וואָס איז

דאָרף מען היינט געדענקען די ביטערע ערפֿאהרונג פון פאַר צוויי יאהרען, יענע אונגליקליכע ערפֿאהרונג, וועלכע האָט כמעט צוריסען אויף שטיקער ווען ניט אונזער אַרגאָניזאַציע, יעדענ פאַלס אונזער אַהדות און די האַרמאָניע אין אונז זערע רייהען.

צו רעדען מעהר קאָנקרעט, וואָלטען מיר וואָרנען אונזערע גענאָסען געגען די איבער טריעבענע קאָמפּיירפֿאַפּעצייאָנען, די דעמאָ ראַליזירענדע וועטען, די שטימען־פֿאַנגעריי „עט עניי־פֿאָייס“, די פֿראַפּעסיאָנערע ליג'ען און ליגענס, די פֿערשיעדענע אַנדערע בודעל־פּאָליטישע מעסאָהדען אין אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישען וואַהלקאמפֿה, וואו קנעפלעך און בענדלעך זעהען זיך אוימעטום קלאָרער און אַלגעמיינער און אָפֿער גער ווי דאָס וואָס זיי דארפֿען מיט זיך פאַר שטעלען — הער סאָציאַליסטישער פֿרינציפֿ און זיין פֿראַפּאָנאָדאָ.

דאָס דארף מען היינט האַלטען פֿעזט אין איין. „היט זיך פֿאַר'ן זוכפֿ!“ דארף זיין די פֿאַרלאַע, היט זיך פֿאַר פּאָליטישע ספּאָרט־שכרות און פֿערמיידעט דעם פֿאַרטיי־קאָצענע יאָמער.

היין דעם געדענקט, אז שטימען שטימט איהר, און צעהלען צעהלען די שטימען אייערע געגנער. וואָרפט זיך ניט אַרום מיט פֿראַפּעציי־אונגען.

ניין: און נאָך וויכטיגער איז צו גען ניט דער שטיין דענקען, אז ווען אונזער פֿראַ פֿון סיופֿוס! פּאָנאָדאָ אין דעם אידישען

קווארטאל טראָגט לפֿנים ניט קיין פֿרוכט, וועיגנעטענס ניט אין דעם מאָס ווי אונזערע „פֿראַפּעסישע פּאָליטיקער“ וואָלטען דאָס וועלען, איז דאָס ניט קיין בעווייז אז אונזער אַרבייט איז „אָרויסגעוואָרפֿען“.

עס איז אמת, צוריקבליקענדיג אויף די פֿערגאַנגענהייט קען אַמאָל דער גרע. טער אָפּטיי מיסט ווערען אָבהענדיג. ווען מען בעטראַכט, אז אין דעם דיסטריקט פון ניו יארק וואָס איז היינט דער 8טער, זיינען מיט צוועלף יאהר צוריק געפֿאלען מעהר שטימען ווי פאַר־אי־קאָהרען און אז דעליאָן האָט געצויגען מעהר סאָציאַליסטישע שטימען אין דעם היינטיגען 9טען קאָנגרעס דיסטריקט אפֿילו ווי הילקווים פאַר צוויי יאהרען (גענוי לאָט זיך קיין צאָהלען־פֿערגלייך ניט מאַכען, ווייל די דיסטריקטען זיינען פון דאָן אָן צושינטען און אַנדערס פֿערטהיילט געוואָרען), — ווען מען בעטראַכט דאָס דאָן רוכט זיך אַ מענישען אָב, — אז דאָס גיסט מען וואַסער אין זיפֿ; אז דאָס הייזעלט מען, ווי אַמאָל אין דער גרינע־שער לעגענדע, דעם שטיין פון סיופֿוס מיט גרויס מיה אַרויפֿבאַרג און קוים עררייכט מען כמעט שוין דעם שפיץ באַרג, קייקעלט זיך דער שטיין צוריק אַראָב און די אַרבייט הויבט זיך אָן פון דאָס נייע.

שאפטען, אויסער, נאטירליך, ווען עס זאל זיך אונזער פארטיי איינגעבען וועמען עס איז צו ערוועהלען.

דערווייל קומט פון ענגלאנד א נאכריכט, וועלכע דארף אריינגעבען האפנונג אויף אן ער פאלג וועניגסטענס אין דעם פרט פון א גרויסען צוואוואקס אין שטימען דיווען הערבסט. נאטירליך זיינען די ענגלישע פערעהעלטניסע זעהר פערשידענע פון די היגע, אבער ענגלאנד איז די איינציגע אנדערע מדינה צווישען די וואס ווערען פארלאמענטאריש רעגירט, וועלכע מען האט אימער געהאלטען פאר א צוויי-פארטייען לאנד, וואו דער וועהלער האט אימער די ברירה נור צווישען די אדער יענע גרויסע פארטיי און וואו עס קען דערפאר א קלענערע דריטע פארטיי ניט אויפהויבען א קאפ. דער הויפט-ארגומענט איז אין דעם אימער געווען דאס, וואס ניט דא און ניט אין ענגלאנד איז נישטא קיין שטיכוואהל, און אזוי ווי די עלעקשען ווערט ענטשיידען גלייך ביין ערבטען וואהלאנג, ווייל צום געוועהלט ווערען איז נור נויטיג צו קריגען די מעהרסטע שטימען פון אלע קאנדידאטען און ניט מעהר ווי א העלפט שטימען (א פלוראליטעט, ניט א מאיאריטעט פון אלע אָבערגעבענע), דערפאר הייסט דאס וויל קיינער ניט שטימען פאר א קליינע פארטיי וואס האט קיין שום אויסזיכט ניט אימיצען צו ערוועהלען.

און דא קומט די נאכריכט, ארום וועלכע מיר רעדען דא.

פאר א לאנדאנער קאפיטאליסטישע צייטונג האט א געוויסער ו. לאָולאָר ווילסאן צוגנויפֿגעקליבען די סטאטיסטיקע פון די לעצטע צוויי יאהר און דאס איז דער, "שרעקליכער" סך-הכל. אין די לעצטע צוויי יאהר זיינען געווען אין ענגלאנד פונפעצעהן וואהלען — געבענוואהלען, צוליב געשטארבענע אדער רעזיגנירטע דעפוטאטען און אט איז ווי אזוי די אמאל אונבעאכטעטע דריטע פארטיי האט זיך ארויפגעארבעט:

אין עלף וואהלען זיינען געגען ארבייטער-קאנדידאטען געלאפען אי קאנסערוואטיווע אי ליבעראל און דער רעזולטאט איז געווען צוויי סאציאליסטישע-ארבייטער ערוועהלט, וועהרענדיג געפאלענע שטימען האבען זיך בסך הכל אזוי פערטהיילט: קאנסערוואטיווע 45,771, ליבעראל 52,397, ארבייטער 33,596.

אין די איבריגע פיער וואהלען זיינען געווען אין פעלד נור צוויי פארטייען: ארבייטער און קאנסערוואטיווע. בעקומען האבען די ערסטע 21,564, די אנדערע 29,983.

אין אלע 15 דיסטריקטען זיינען די שטימען געווען אזוי פערטהיילט: קאנסערוואטיווע 66,754, סאציאליסטישער 55,160, ליבעראל 39,52.

א פירוש, דאכט זיך, איז דא ניט נויטיג.

איבערגעשטאנען א נסיון, איינער, וואס האט געהאט און געקענט קריגען עהרענפאסטען און נאמינאציאנען און איז דענאך היינט מיט אונז, ביי אונז, צווישען אונז. ער האט איינפלוס און געניסט די אלגעמיינע אכטונג און דאס מוזען מיר אויסנוצען אויס דורך זיין ערוועהלונג צו ווירקען מעהר און טיכטיגער פאר'ן סאציאליזמוס.

דעם שרייבער פון דיווע ציילען קימערט זעהר וועניג דער פאסט וואס מרס. סטאָוקס איז „אונזערע". נענ. סטאָוקס דארף ניט געוועהלט ווערען אלס קאנדידאט צו א אידישען סיט, זאגן דערן צו דער אסעמבלי אין אַלבעני און זיין אידישקייט-באיימערקענדיש שפיעלט דא קיין שום ראָלע ניט, חוץ פיעלליכט אויף אזוי פיעל, וויפיעל מרס. ראָואַ פאָסטאָר סטאָוקס מיט איהר אידישע שפראך קען העלפען אויפקלערען איהר מאַס'ן וועהלער.

אפילו דאס וואס דער מאַס איז א רייכער יורש איז פאר אונז דא ניט וויכטיג. דא איז ניט די פראגע צי אונזער קאנדידאט איז אַרעם אדער רייך, זאָנדרען נור וואו און מיט וועמען ער שטעהט אין דעם גרויסען קלאסענקאמפ. איז ער מיט אונז, אויף דער זייט פון די פראָלעטאָר רייע, דאן איז ער, דער רייכער נישטאיד, א פאסערנערער פערטרעטער פון דעם אידישען ארבייטער ווי דער אַרומסטער איד, אפילו ווען ער איז אן אַרבייטער אויב ער שטעהט אין די רייען פון דעם שונא.

דא זיינען מיר ניט קיין מהיפית ליעד: פאר דעם איז אין דער „צוקונפט" נישטא ניט דער אָרט און ניט דער מאַס. גענאָסען וואָרט'עם רעליגיאָן קימערט קיינעם ניט, אפילו דאס וואס ער איז א יודענפריינד שפיעלט דא קיין שום ראָלע ניט און די מאכט פון זיין משעקבוך נאך וועניגער. ער איז צו אונז געקומען פון הורס'ס אויבן אָן. ער האט מיט זיין עהרליכע פערזענליכקייט געצויגען וואָרטס פאר הורס'ס פארטיי, וועלכע האט קיין אידעאל און קיין פרינציפ ניט געהאט, ער וועט זיכער ציהען וואָרטס פאר אונז און יעדער וואָרט, אויב ער איז נור עהרליך פערדינעט, איז אלץ א נאָגעל מעהר אין דעם ארון פון קאפיטאליזמוס.

דער גרויסער פערזען און די טירקיי וועלען פראָגרעס מישמות איצט האָבען פארלאָר אין ענגלאנד מענטען אויף דעם רוסישען מאָדעל — אַלע דריטע דומא — און עס איז נאך ניט אונגעקליד, אז גאר אין קורצען וועט, אויב ניט אין פערזען, יעדענפאלס אין דער טירקיי דער סאציאליזמוס אריינמארשירען אין דעם רעפרעזענטאנטן-הויז פון דער געזעצגעבונג.

און שטעלט זיך פאר אז דאס איז געשעהן, דאן בלייבט קאָלומבוס'עם געבעשטע מדינה די איינציגע, וואו דער ארבייטער-קלאס האט ניט קיין פערטרעטער אין די געזעצגעבענדע קערפער-

גענאסע און וואפעןברודער צו וואקסען און צו געדאיען און זיך צו האדעווען אָהן צער.

צוויי נייע און אזוי ווי מיר האלטען ביי דער אידישער סדרה נייע צייטשריפטען, וויילט זשורנאלען זיך זאגנען וואָרט וועגען אַנאָנדער ערשיינונג — וועגען דעם נייעם זשורנאל „די אידישע צוקונפט“. אויך אין דיר זען פאל וועלען מיר קיין אורטהייל נישט געבען, ווייל עהרליך צו בעאורטהיילען א בוך, אָדער א זשורנאל דארף מען עס אויפמערקזאם לעזען און דערצו איז איצט אין אונזער רעדאקציע דאָ וועניגוואָס צייט. וואָס מיר האָבען צו זאָגען איז פאָלגענדעס:

הערר דר. וואָרטסמאן האָט געהאנדעלט — מיר וועלען נישט זאָגען ליטעראַריש אונאנשטענד דיג, אָבער, יעדענפאלס, נישט קלוג, רופענדיג זיין מאָנאָטשריפט מיט דעם נאָמען „אידישע צור קונפט“ ווען ער גיט זי אַרויס אין א שטאָרט וואו א „צוקונפט“ אין אידיש עקזיסטירט שוין אזוי פיעל יאהרען. מיר זיינען דאָ געוואוינט צו אידישע נאָכאחמונגען פון נישט־אידישע נעמען, אָבער א „אידישע צוקונפט“, הגם דאָס וויל זאָגען די צוקונפט פונ'ם יודענטהום, איז ביז איצט אפילו אין ניו יאָרק נישט געווען דענקבאר. מיר קענען אונזער געהערטען קאָלעגען פערזיכערן, אז די אלטע צוקונפט וועט פיעל וועניגער ליידען ווי די נייע דורך דעם אונגליקליך־ליגעוועהלטען נאָמען. מיר זיינען דערפאר דורכאויס נישט ברוגז אויף העררן דר. וואָרטסמאן און מאַכען אויך דיזע בעמערקונג אָהן כעס אָדער ערגער.

עס איז דאָ אין אמעריקא א פלאץ פאר מעהר ווי איין זשורנאל און ווען דר. זשיטלאָווי סק'ס „נייעס לעבען“ וועט ערשיינען — און דאָס קען זיין א פיעל ערנסטערער קאָנקורענט פאר אונז — וועלען מיר עס מקבל פנים זיין מיט א הערצליכען גליקוואונש פאר א ניצליכע אונטער־נעחמונג, הגם מיר מענען מיט איהר נישט אין אלעס איינפערשטאנדען זיין.

אין דעם פרט פון צייטונגען, ווי אין פיעלע אנדערע פרטים, בעשאפט דער אנגעבאָט דעם פערלאנג און וואָס מעהר צייטונגען עס וועלען זיין אליין מעהר וועלען זיין לעזער פאר אלעמען. אַלזאָ, כן ירכו!

א העכסט אינטערעסאנטער בוך איז דאָ נישט לאַנג ערשינען אין ענגליש. דאָס איז דר. איזראַעל דאווידסאָן'ס „פאָרדאיען אין דער אידישער ליטעראַטור“ (*). ברויכענדיג דאָס וואָרט אידיש אין דעם ברייטערען זין, ד. ה. פערשטע הענדיג דארונטער די ליטעראַטור פון דעם אידישען פאָלק סאי אין אידיש, סאי אין העברע־איש, סאי אין דעם לשון פונ'ם תלמוד.

די שיקאגאָער „הכל תלוי במזל!“ איז א ווערטעל, וועלכער קען צייטענדיג ווייז געפינען פאר זיך מאַמינים „אַר. ה. וועלט“ אפילו צווישען סאָציאליסטען:

עפעס ווילט זיך אין דעם גלויבען. — אונזער ברוך־עראַגאָן, די שיקאגאָער „אַר. ה. וועלט“, איז געבאָרען געוואָרען אין א העמדעלע, און אויב זי וועט האָבען דאָסזעלבע גלויב אין די קומענדיגע צייטען וואָס זי האָט געהאט ביין ערסטען איינטריט אין דעם אידישע־אמעריקא־נישען זשורנאליזמוס, דאָן קען מען איהר פראָ־פעציען א גרויסע העררליכע צוקונפט.

די רעגירונג, נעמליך, פון די יוניטעד סטייטס, דורך איהר גענעראל־פּאַסט־מייסטער האָט, ווי א טעלעגראַמע פון שיקאגאָ האָט מיט א טאָג 10 צוריק געמעלדעט, זיך גענומען אַד־ווערטיזען, ווייט און ברייט בעקאנט מאַכען דעם נייעם אַרגאָן פון די סאָציאליסטישע פאַר־טיי! ווען אימיצען איז בעשעערט א גליק!

זי, די רעגירונג האָט געלאָזט וויסען, אז איידער דאָס בלאַט קען קריגען דאָס רעכט פער־שיקט צו ווערען פער פאָסט אלס „סעקאָנדר קלאַס מייל מעטער“ מוז זי אַרווישיקען אין וואַשינגטאָן א פאַלשטענדיגע איבערזעצונג פון דעם גאָנצן ערסטען און, לאַגיש־ערווייזע, פון יעדען קומענדיגען נומער פון דער צייטונג. מיר זאָגען זי וועט דאָס מוזען פערלאַנגען לאַגיש־ערווייז, מחמת דער אינהאַלט פון א צייטונג קען זיין היינט גוט און פרום און מאָדען כופר בעיקר.

אזא פאָרערונג הייסט ענטוועדער זיך מאַ־כען לעבערליך אויף דעם העכסטען (ריכטיגער, אפשר, דעם ניעדריגסטען) גראַד, אָדער אַניט זיך שטעלען אויף א שטופע פון צענזורע טיראָ־ניי, צו וועלכער נישט נור דער צווייטער, זאָנדערן אפילו דער ערסטער ניקאָלאַי איז נישט דערגאנגען.

אָבער צי אָנקעל סעם'ס פריקאזאטיקעס וועלען בלייבען מיט א נייעם בייטש אויף די פרעס, אָדער מיט א נאָז אין דער ציוויליזירטער וועלט די פראָבע ווערט געמאַכט אויף אונזער נייעם פאַרטיי־אַרגאָן'ס חשבון און קען אין ביידע פעלע דער צייטונג טהון נור נוצען. איינס פון די ביידע: ענטוועדער די רעגירונג, זיך מאַכענדיג לעבערליך און זיך גלייך אונטערגעבענדיג, וועט אונזערע גענאָסען געבען א גרויסע רעקלאַ־מע, אָדער, צווינגענדיג די פאַרטיי צו א קאמפּפּ, וועט זי דער צייטונג העלפען לאַנגזאָם און ביס־לעבבווייז.

דורך א צופאַל האָט דער שרייבער פון דיזע ציילען די נייע צייטונג נישט מעהר ווי אויבער־פּלעכליך דורכגעבליקט און קען דערפאר קיין אורטהייל נישט געבען. אָבער וואָס און ווי דער אינהאַלט פון דער צייטונג זאָל נישט זיין, דער צוועק איז צו פערברייטען דעם סאָציאליזמוס צווישען זיי אידען פונ'ם מידל־וועלט און דער־צו ווינטשט די „צוקונפט“ איהר יונגען קאמפּפּ־

צו נעהמען עטליכע שרייבער בעקאנטע אין אונזערע קרייזען, געפינען מיר די סאציאליסטישע הגדה פון זאלאטקאָף אי אונטער זיין נאָמען, אי אונטער פייגענבוים'ס.

פון אב. מאהאן'ס סדרות איז ציטירט נור איינע אינ'ם, „פאָרווערטס“ פון 1903, און דער ביי איז דעם פערפאסער'ס נאָמען אפילו נישט ריכטיג אויסגעלעגט.

צווישען דר. קאמינער'ס העברעאישע פאָראַדיען פעהלט זיין „שיר היחוד למטבע“ (א שטייגער „א סלאַטקאָף נע פרימיטיב“).

פון ווינטשעווסקי'ס איז ציטירט דער „אלף בית פאר ארבייטער-קינדער“ און די „נייע געזעצ“, וועלכע זיינען נישט פאראַדיען אין דעם פולען זין פונ'ם וואָרט, וועהרענד דער „חד עובדיא“ (חד גדיא) אין זאלאטקאָף'ס הגדה איז נישט ציטירט, ווי אויך אייניגע אנדערע פאראַדיען זיינען אויסגעלאָזען געוואָרען. אזוי, צ. ב., ווייס דער פערפאסער פון „חיים ברבורים“ ווערטער-בוך נור דאָס וואָס איז ערשינען אין דער „צוקונפט“, אבער נישט דעם וויכטיגסטען טהייל, וועלכער איז געווען געדרוקט אין דעם באַסטאָנער אמת. אויך ציטירט ער די „קאלאָקאָטקע“, אבער נישט דעם „שקר“, אויסלאָזענדיג זאמעטקי'ס נאָמען אלס דעם מחבר פון די „פאליטישע עקאָנאָמיע“.

די „ארבייטער-צייטונג“, דאָס „אבענד בלאַט“ און די ערסטע יאהרגענגע „פאָרווערטס“ האָט ער מיטגעטון וועניגוואָס געבלעטערט.

אורטשיילענדיג פון בעקאנטע אויף אונז בעקאנטע זאכען, גלויבען מיר, אז דר. דאוויד סאָן וועט אין דער צווייטער אויפלאַגע קענען בעדייטענד פערבעסערן זיין בוך, — א בוך, פאר וועלכען יעדער ליבעהאבער פון אידישע ליטעראטורגעשיכטע וועט איהם אימער דאנקן באַר זיין.

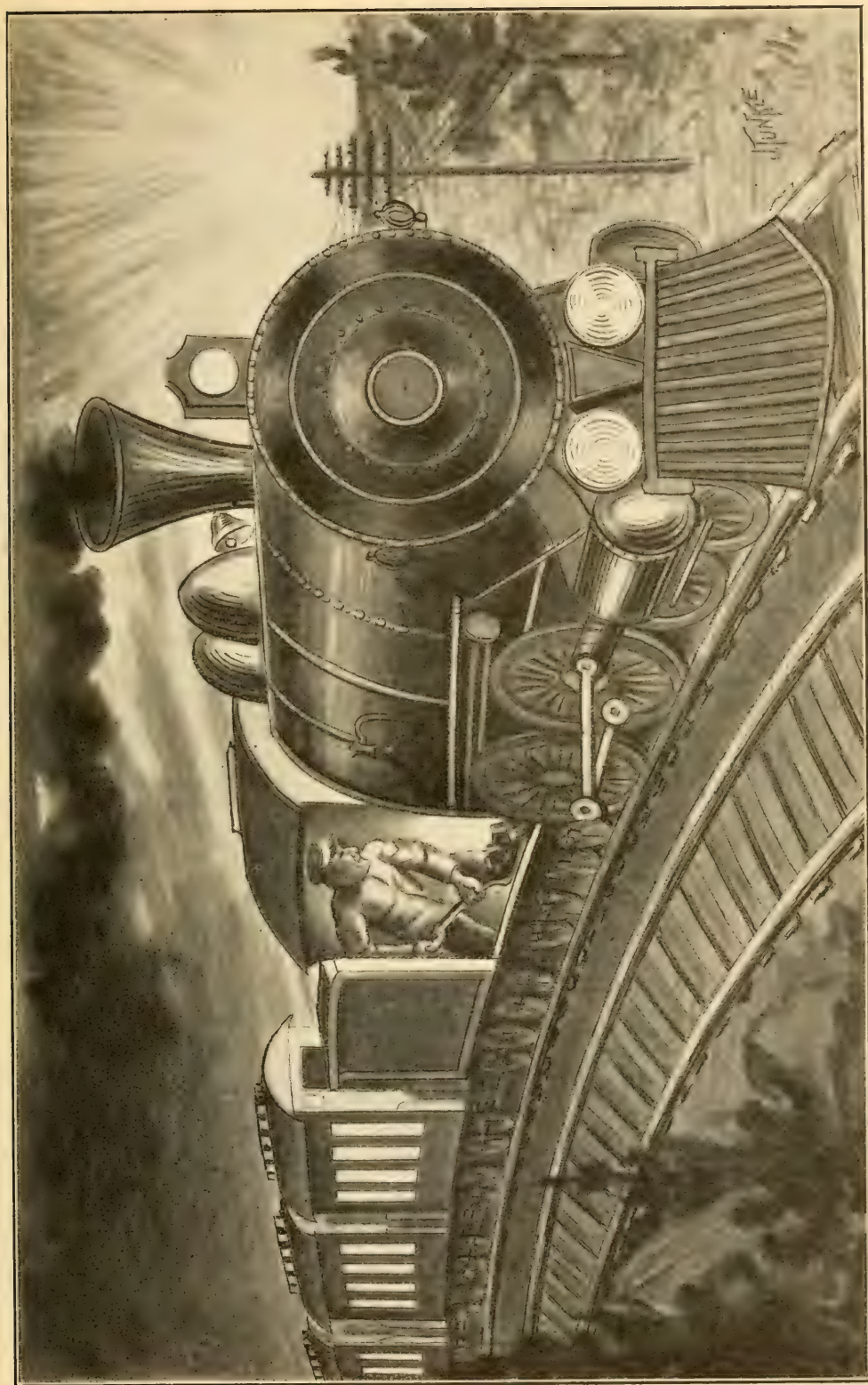
דר. דאווידסאָן ווייזט אין דעם בוך אַן אונגעהויערע מאַסע פון פלייסיגע און אינטעליגענטע ארבייט. זיין פאראַדיען-זאמלונג נעמט אריין נאָכמאָכונגען פון דעם 14טען יאהרהונדערט ביז'ן היינטיגען טאָג און איז אונפארטייג איש און אַביעקטיוו גענוג צו בעהאנדלען „מסכת פורים“ און די אַנארכיסטישע „תפלה זכה“ אלס גלויכערעכטיגטע קינדער פון דעם אידישן שטען ליטעראַטישען גייסט אין דעם דעפארטמענט פון נאָכמאָכונגען. אז ער בעשפרעכט די על-טערע זאכען פיעל אויספיהרליכער איז זעלבסט-פערשטענדליך.

דאָס ווערק איז פון אָנהויב אַן פערפאסט נישט פאר די ברייטע פאָלקס-מאָסען, זאָנדרן פאר מענשען, וואָס האָבען אַ ספּעציעלען אינטערעס אין אידישע ליטעראטורגעשיכטע. געשריבען איז עס אָבער אזוי, אז יעדער איינער ציגער קען דאָרין געפינען אינטערעסאַנטע בלעטער, איבערהויפט יעדער, וואָס איז אַמאָל געווען אַ שטיקעלע משכיל.

עס איז דערפאר צו ערוואַרטען, אז דר. דאווידסאָן'ס בוך וועט ארויסקומען אין אַ צווייטע אויפלאַגע. דאָן וואָלט זיך איהם געלוינט דורכצוזהען דעם זשאַרגאָנישען טהייל אין וועלכען עס זיינען דאָ פערצייכענט גאנץ אונבעדייטענדע נאָכמאָכונגען אין אַדווערטייז מענטס אין היגע צייטונגען וועהרענד פיעלע אַרטיקלען פעהלען און מאַנכע זיינען ענטוועדער נישט ריכטיג ציטירט, אָדער זיי זיינען ציטירט אלס פאראַדיען, נישט האָבענדיג דעם כאַראַקטער דערפון.

*) Parody in Jewish Literature, by Israel Davidson, Ph. D., Columbia University Press, New York, Cloth, \$2.75.

THE FIREMAN

דער היינער

(TO OUR 'GENE)

No. 9.

SEPTEMBER, 1908.

Vol. XIII.

דער הייצער

נאך איז די זון ניט אויפגעגאנגען, אבער זי האלט ביים אויפגעהן.
נאך זיינען די מיליאנען פעסט־איינגעשלאפענע ניט אויפגעוואכט, אבער זיי
ריהרען זיך שוין אונרוהיג, זיי ווארפען זיך שוין פון איין זייט אויף די אנדערע, מאנכע
מיט האלב־אפענע אויגען.

און פעסט זיינען זיי געשלאפען דורך די גאנצע לאנגע, פינסטערע, טרויעריגע
נאכט, וועלכע קומט איצט צו איהר ענד. מען האט זיי געהאט איינגע־שכור'ט מיט א
שלאפטונג געמישט אין פריעסטר־ברויערייען; מען האט געהאט פערדולט זייער
פערשטאנד מיט א פאליטיש־רעליגיעזען עטהער; מען האט זיי געהאט איינגעוואנגען
מיט מזמורים און מיט געזענגע פערפאסט פון מענשען, וואס בעדארפען די ביזע נאכט
אום צו לעבען א גוטען טאג; מען האט זיי איינגעשלעפערט מיט א קריאת־שמע,
אין וועלכע מלאכים זיינען זיי געשטאנען צו דער זייט, צוקאפענס, ביי די פיס, און זיי
האבען צוגעמאכט די אויגען, ניט זעהענדיג די שדים און די מלאכי חבלה, וואס האבען
בענוצט זייער ענגעליכע־שיצטען שלאף כדי צו שינדען זייער הויט, כדי אויסצולעדיגען
זייערע קעשענעם כדי אנצומאן קייטען און קאנדאלען אויף זייערע הענד און זייערע
פיס, כדי צו מאכען הייזער פוסט און קברים פול.

זיי האלטען ביים ערוואכען. די זון האלט ביים אויפגעהן. די ליעבע שמיכעלט
טראומפירענדיג איבער דעם האט, וואס קריצט מיט די ציינער און גלאצט מיט די
אויגען, פאר זיך זעהענדיג זיין אונטערגאנג.

און ווער עס איז אליין שוין ערוואכט דער זעהט ווייט אין מזרח די ערסטע מארגען־
רויטקייט, דערווייל נאך מאט און שוואך, ווי זי ברעכט זיך דורך דורך די נאכט וואס
פערגעט.

* * *

ניין, נאך איז די זון ניט אויפגעגאנגען. נאך שלאפט די גרויסע מאסע, נאך איז
די ווירקונג פון דעם שלאפטונג כמעט אומעטום שטארק.

און דערצו געהט ביי אונז אין אמעריקא די זון גלאט שפעטער אויף ווי ביי די
איראפעאישע פעלקער — פינף שעה שפעטער ווי אין לאנדאן, זיעבען שעה שפעטער
ווי אין בערלין.

און דערצו איז אונזער פאלק אן ערברב, מייסטענס נאך ניט אקקלימאטיזירטע
מענשען, מייסטענס אזעלכע וואס ווערען דא צומומעלט אהן א מהומה, שכור אהן וויין,
און זיינען שלעפער און נאכטוואנדלער אפילו ביי דער ארבייט.

אבער —

דורך די נאכט, ניט אכטענדיג אויף די פינסטערנים, אויף די געפאהרען ארום און
ארום; זיך ניט שרעקענדיג ניט פאר די אייגענע שוואכקייט, ניט פאר די פער־אייניגטע
מאכט פון רויבטהירען און קריעכענדיגע שרצים; ניט בעטענדיג קיין הילף פון אויבען
אדער סימפאטיע פון אונטען, האבען זיך א הייפעלע מענשען צונויפגענומען, האבען
ארגאניזירט א „טריין“ און האבען גענומען געהן דורך די מדינה, וועקען די שלאפערס

און אַנזאָגען די בשורה פון דעם מאָג וואָס קומט אָן — דעם מאָג פון ליכט און לעבע
און לוסט און לעבען פאר אלעמען.

* * *

און די נאכט האָט געלאכט.

לעכערליך קליין האָט אויסגעזעהן דער צוג; אונבעדייטענד איז געוועזען דער
קוילענפאַרמאָס; אויף דעם לאַקאַמאַטיוו האָט זיך געזעהן אן אויסלענדישער
מאַשיניסט מיט אַ פער'חלומ'טען קאַפּ אויף זיך; ווער עס זאָל אונטערגעבען פייער
איז אזוי גוט ווי גאָר ניט געווען; פון סטאַנציע צו סטאַנציע פלעגט דאָ צוקומען אַ
וואַגאָן מיט עטליכע מיטפאַהרער אינעוועניג, דאָ וויעדער אַבקומען; דער קול פון די
וועקער צו די שלאַפערס פלעגט פעהילכט ווערען אין דעם ווינד און דעם וועטער;
ווען ערגעץ-אימיצער פלעגט זיך אַברופען איז דאָס אימער געווען דער אַבקלאַנג פון
די אייגענע שטימע; און ברענמאַטעריאַל האָט אָפּט אויסגעפעהלט חוץ אַ פאַר
מעכטיגע, מוסקעלאַפּטע הענד צו פיטערן דעם פייער.

דער צוג איז געווען קליין און זיין פאַרשטריט לאַנגזאַם, כמעט אונבעמערקבאַר.
און שטילערהייט האָט די ביזע נאכט זיך געקאַכט פאר געלעכטער.

* * *

מיט אַמאַל, אויף איין סטאַנציע איז אין איין וואַגאָן אויפגעשטאַנען אַ מאַן און האָט
געזאָגט:

„ברידער, מיר מאַכען וועניג פאַרשטריט און דער וועג איז נאָך לאַנג און עס וועט
נאָך ניט אזוי גיך בעגינען צו מאַנען.

„און דאָך געהען מיר אויף דעם געראַדען וועג. אונזער מאַשיניסט, אמת, מאַקע
ניט קיין אַמעריקאַנער, איז אפּשר אַביסעלע אַלמ-מאָדיש פאַר אַ מדינה, וואו רויבער
און רינדער שמעלען אַב טריינס — צוליעב האַבזוכט אָדער דומהייט — אַבער דעם
לאַקאַמאַטיוו פערשטעהט ער, מיט יעדען שרייפּעלע און יעדען רעדעלע אין איהם.
אויך ווייסען מיר אונזער ציעל. אַלץ וואָס איז נויטיג איז מאַכען שנעלער דעם גאַנג
און וואַגאָנען וועלען צוקומען און קוילען וועלען זיך געפינען און פאַרווערטס וועט
געהן אַ צוג, וועלכער וועט זיך פערגרעסערן פון מינוט צו מינוט, ביז פון פיעלע
וואַגאָנעס וועלען הונדערטער שטימען זיך צונויפגיסען אין איין קול, און וועלען וועקען
דעם עולם, אויסרופענדיג:

„ברידער, עס מאַגט!“

— האַלט! און ווער וועט זיין דער הייצער ביי אונז? ווער וועט נאָכאַנאָנד אונטער-

געבען פייער?

„איך, אויב איהר ווילט,“ — האָט דער מאַן בעשיידען געענטפערט — „דאָס איז
איברגענס מיין טרייד.“

* * *

און פון דעם אויגענבליק אָן געהט דער צוג דורך די נאכט, ווערט גרעסער און
לענגער.

די וועקער וואַקסען אין צאָהל, ביי זיי שטייגט דער מוטה, די האַפנונג, די זיכער-
הייט פון'ס זיען.

און געליעכט פון אַלעמען שמעהט דער הייצער — דעכס רופט מען איהם — און
גיט אימערצו נייעס פייער, צינדענדיג, דערהיצענדיג, בעלייכטענדיג.

אַנדערע זיינען די וועגווייזער. פון איהם קומט דער ברענמאַטעריאַל.

און דעם צוג אין זיין גאַנג בעגריסט פון ווייטען די זון, וואָס ברענגט דעם
העררליכען מאַג.

די פרוי אין אלטערטהום

פון דר. סאָפיע באַגאַטין

די דאָזיגע בעגרענצונג פון דעם געשלעכט ליכען צוואמענלעכען אויף בעשטימטע גרופעס איז, ווי עס ווייזט אויס, ארויסגערופען געוואָרען דורך פאָלגענדע סיבה: אין דער צייט, פון וועלכער מיר רעדען דאָ, האָט געהערשט די קאָ-מוניסטישע ווירטשאַפט, ביי וועלכער דער שבט, פערנעהמענדיג אַ בעשטימטען שטח ערד, האָט ניט געקענט אַריבערשטייגען אַ בעשטימטע צאָהל פון מיטגלידער. דעריבער האָבען זיך אין שבט אַרויסגעבילדעט בעזונדערע עהעליכע גרופעס, בעזונדערע גרופעס פון מענער און ווייבער, וועלכע האָבען זיך אָבגעטהיילט פון איהם, כדי צו פיהרען אַ זעלבסטשטענדיגען עקאָנאָמישען לעבן. אַגב איז אָבער מעגליך, דאָס מיט דער צייט האָט מען אויך אָנגעהויבען צו פיהלען די שערליכקייט פון די געשלעכטליכע פערעהעלטניסן צווישען נאָעהענטע קרובים און אָנגעהויבען אויסצומיידען זיי. ביי דער בעשריבענער פאָרמע פון דעם צונויפקומען זיך צווישען מענער און פרויען קען מען ניט וויסען ווער איז דער פאטער פון דעם קינד. דערווייזען קען מען דעם קינד'ס אָבשטאַמונג נאָר פון דער מוטערליכער זייט. צו לייעב דעם רעכענען זיך אַלע ניט-ציוויליזירטע פעלקער נאָר מיט דער מוטערליכער ליניע, עס הערשט ביי זיי, ווי עס האָט זיך אויסגעדריקט באַאָפּען, דאָס „מוטערעכט“. צו דער צייט פון דעם מוטערעכט פערהאַלט מען זיך צו די פרויען מיט גרויס אַבשיי. די פרויען שטען הען בראש פון דער משפּחה, נעהמען אַן אַנטהייל אין די וואַהלען פון די שטאַם-פאַרשטעלער, קענען זיין ריכטער. נאָר די קרובים פון דער מוטערליכער זייט קענען בעקומען ירושה. די פרוי איז אונבעריהבאר; טויטען אַ מוטער רעכענט זיך פאַר דער גרעסטער עבירה. אזוי איז געווען ביי אַלע אַלטע פעלקער, ביי די באַבילאָנער, די אַסירער, די עגיפּטער, ביי די גערמאַנען און די גרעקען פון דער פאַרהייטאָרישער עפאָכע די געזעלשאַפטליכע לאַגע פון דער פרוי. איהר עקאָנאָמישע לאַגע איז אָבער געווען ניט אזאָ גלייך ליכע. אַ דאָנק דער מוטערשאַפט האָט מען אויף דער פרוי אַרויפגעלעגט אַזעלכע אַרבייט, ביי וועלכע מען מוז ניט איבערגעהן פון איין אָרט אויף דעם אַנדערען, ד.ה., די שטובאַרבייט. די מאַנספּערזאָנען פלענען זיך אין דיזער צייט פער-נעהמען מיט יאָגד און מלחמה. מיט שטובאַר-בייט איז מען אָבער פערנומען שטענדיג, בעת מיט קריגען און יאָגד קען מען זיין בעשעפטיגט

ער גורל פון דער פרוי איז תמיד געווען ענג פערבונדען מיט דער פאָרמע פון די פערעהעלטניסען, וועלכע זיינען בעשטאנען צווישן שטען מאַן און ווייב, און מיט דער פאָרמע פון דער פאמיליע. צום בעדויערען קען מען אָבער פאַר אַ גרויסען צייט-אַבשניט, דהיינו, פאַר דער גאַנצער פאַרהייטאָרישער עפאָכע, די דאָזיגע פערעהעלטניסען גענוי ניט פּעסטישטעלען. מעהר אָדער וועניגער קלאָר האָבען זיי פאַר אונז גע-מאַכט די פאַרשונגען פון דעם אמעריקאנער מאָרגאַן און דעם באַזעלער פראָפּעסאָר באַ-כאַפּען. ביידע האָבען זיי בעוויזען, דאָס די פאָרמע פון די געשלעכטליכע פערעהעלטניסען און פון דער פאמיליע איז ניט אַלע מאָל געווען די זעלביגע, נאָר דאָס האָט זיך ענטוויקעלט, גע-ביטען.

לכתחלה האָט אין שבט געהערשט די פראָ-מיסוקוויטעט, ד.ה., די אָלגעמיינע צוואמענמי-שונג פון די געשלעכטער, ביי וועלכער אַלע פרויען האָבען געלעבט מיט אַלע מאַנספּערזאָנען און אַלע מאַנספּערזאָנען מיט אַלע פרויען. אָבער מיט דער צייט ווערט דער געשלעכטליכער בונד אַלץ אַ בעגרענצטער. אין איהם הערט מען צו-ערשט אויף צוצולאָזען די אָנגעהעריגע פון פער-שיעדענע דורות אזוי, אז אַ פאָטער קען שוין יעצט מעהר ניט געפינען זיך אין געשלעכטלי-כער פערעהעלטניסען מיט זיינע טעכטער, אַ זיידע דאָרף ניט לעבען מיט זיינע אייניקלעך א.ד.ג. ווייטער האָט דער מנהג פערוועהרט דאָס סעק-סועלע צוואמענלעכען צווישען ליובליכע ברידער און שוועסטער און צווישען אַלע קרובים פון דער מוטערליכער זייט.

אין דער צייט איז אויפגעקומען די משפּחה, אַ סאָציאַלע איינריכטונג, צו וועל-כע עס האָבען געהערט אַלע ליובליכע שוועסטער, שוועסטער-קינדער, גלידשוועסטער-קינדער א.ז.וו. אין איינעם מיט זייערע קינדער און אויך אַלע ליובליכע און ווייטערע ברידער פון דער מוטערליכער זייט. די מיטגלידער פון דער זעלבי-גער משפּחה פלענען התונה האָבען ניט איינע מיט די אַנדערע, נאָר מיט די מיטגלידער פון אַנדערע משפּחות. דערביי פלענען אַלע פרויען פון איין משפּחה לעבען מיט אַלע מאַנספּערזאָ-נען פון דער אַנדער משפּחה און פערקעהרט. אזוי איז וועינגסטענס געווען אין אָנהויב.

קוקען אויף זיין פרוי ווי אויף זיין אייגענטהום, מיט וועלכען קיינער א חוץ איהם טאָר זיך ניט בענוצען.

א ווייטערדיגע סיבה, צולעב וועלכע עס ווערט איינגעפיהרט די שטרענגע עהרליכע טרייהייט מצד דער פרוי איז דאָס נייע ירושה רעכט. דאָס מוטעררעכט ווערט יעצט ארויס געשטופט דורך דאָס פאָטעררעכט, דעם פאָטער ירש'ענען יעצט זיינע קינדער און ניט די קרובים פון דער מוטערליכער זייט, און ער וויל, פער שטעהט זיך, זיין זיכער, דאָס זיינע יורשים שטאַמען פון איהם, זיינען די פאָרמזעצונג פון איהם אליין און ניט פון אן אנדערען.

אַלס דאָס אייגענטהום פון דעם מאן געהט די ווייב נאָך זיין טויט איבער צו זיינע יורשים. אויב דער מאן פלעגט איבערלאָזן קינדער, פלעגט די אלמנה זיך מוזען געפֿינען אין דעם רשות פון דעם עלטערן זוהן, אויב ניט, פלעגט די בעל־הבתים איבער איהר ווערען דעם מאַנס קרובים, וועלכע פלעגט אָדער אליין חתונה האָבן בען מיט איהר, אָדער, כדי צו בעקומען צוריק דאָס געלד, וואָס דער געשטאַרבענער האָט בע־צאָהלט פאר איהר, פערקויפֿען איהר פאר א ווייב צו אן אנדערען.

נאָך דעם אויפקומען פון די גרויסע אזיא־טישע מלוכות איז די מאכט פון דעם פאמיליע־ראש בנוגע צו די פאמיליען־מיטגלידער שטאַרק פערלענערט געוואָרען. די מלוכה און די רעליגיע האָבען גענומען די פרוי אונטער איהר השגחה. עס שטעהט שוין יעצט ניט אין דעם פאָטער'ס ברירה צו פערקויפֿען זיינע טעכטער אָדער צו לאָזען זיי ביי זיך; ער איז יעצט מחויב זיי חתונה צו מאַכען. נאָך דער חתונה געהט די פרוי איבער אין די ממשלה פון דעם מאן, אָבער אויך דאָ פערלאָזט איהר ניט די השגחה פון דעם רעליגיעזען געזעץ. דער דאָזיגער געזעץ טרעט אנב ארויס געגען דעם גט, דער הויפט זינט מען האָט אויפֿגעהערט ווייבער צו קויפֿען און דער מאן האָט אָהן שום היזק פאר זיין קעשענע געקענט איבערבייטען איין ווייב אויף די אנדערע.

אויך געשיצט דער געזעץ די אייגענטהומס־רעכטע פון דער פרוי, געבענדיג איהר דאָס רעכט צו האָבען אן אייגענעם פערמעגען, וועלכער בע־שטעהט פון די מתנות, וואָס זי בעקומט בעת דער חתונה. ביסלעכווייז הויבט די פרוי אָן צו בעקומען אויך א געוויסען, הגם א זעהר קליינעם חלק פון דער ירושה.

ניט קוקענדיג אויף אלעם דעם, האָט זיך די לאַגע פון דער פרוי צו דיזער צייט גיכער פער־ערגערט איידער פערבעסערט, הגם אויך דער מאן האָט אין די מזרח־לענדער נאָך דעם אויפ־קומען פון דער שטאַט־מאַכט פערלאָרען א גרויסען טייל פון זיין פרייהעדיגע בעריי־טונג. אין גאנץ אויער, פון איין עק ביז צום צווייטען, האָלט מען יעצט די פרוי פאר א בע־

נאָר מיט א הפסק. דעריבער פלעגט די פרויען אויסקומען צו ארבייטען א סך מעהר איידער די מענער.

מיט דער צייט ווערען די עהעליכע פער־העלטניסע צווישען גרופעס אלץ אן אונמעגליכע־רע זאך, ווייל דער פערבאָט חתונה צו האָבען מיט קרובים פערשפּרייט זיך לסוף אפילו אויף מחותנים. א דאנק דעם ווערט בכלל אלץ שווער־רעד צו קריגען ווייבער ביי זיך אין שבת און מען הויבט אָן צו פערקאפֿען זיי ביי פרעמדע שבטים. צולעב דעם דוחק אין ווייבער ווערט מען יעצט אלץ מעהר געצוואונגען צו לעבען מיט איין ווייב, הגם דער מאן האָט נאָך א לאַנגע צייט דאָס רעכט (און אויך דעם חשק) צו לעבען אין פיעל־ווייבעריי.

אויך דער גאנצער גאנג פון דער עקאָנאָמ־שער ענטוויקלונג פיהרט יעצט דערצו. לויט דער דאמאלסדיגער ארבייט־סטילונג פלעגט דער מאן מוזען צושטעלען די לעבענסמיטלען און מאַכען דאָס נויטיגע געצייג. דעריבער האָט ער זיך גערעכענט פאר דעם בעל הבית פון זיי און דעריבער איז ער מיט דעם אָנהויב פון דער פיהר ווירטשאַפט און דעם פרוואַט־אייגענטהום אויף דאָס פיה (דאָס איז בכלל געווען דער אָנהויב פון דעם פרוואַט־אייגענטהום) געוואָרען אויך דער בעל הבית איבער דעם נייעם ערנערהונגס־קוואַל.

אָבער כדי צו קענען אונטערהאלטען און פערגרעסערען זיין רייכטהום, נויטיגט זיך דער פאָטער אין דער הילף פון זיינע קינדער און מוז זעהן, אז זיי זאָלען געהערען נאָר צו איהם. דאָס איז אָבער בלויז דאָס מעגליך, ווען די פרוי קומט זיך צונויף נאָר מיט איין בעשטימטען מאַנס־פערזאָן, נור דאן, ווען קיינער א חוץ דיזען מאַנספּערזאָן קען אויף די קינדער ניט האָבען קיין פאָטעררעכט.

יעצט ענטוויקעלט זיך די פאטריארכאלי־שע פאמיליע, בראש פון וועלכער עס שטעהט דער פאָטער און צו וועלכער עס געהערען א חוץ דער ווייב און די קינדער אויך די שקלאפען מיט זייער־הויזגעזינד. מיט דער פאטריארכאלי־שער פאמיליע פערלאָזען מיר די דונקלע סביבה פון דער פאר־היסטאָרישער צייט און טרעטען אריין אין די היסטאָרישע עפאָכע. יעצט קענען מיר זיך בענוצען מיט געשריעבענע מאטעריאלען, און אונזערע ידיעות וועגען די דאמאָלסדיגע פערהעלטניסע ווערן פיעל זי־כערער.

די ווייב געפינט זיך ביי דער פאטריארכא־לישער אָרדנונג גאָר אין גאנצען אין דעם רשות פון דעם מאן; אויב זי לעבט מיט אן אנדערען, האָט דער מאן דאָס רעכט צו בעשטראָפֿען איהר אפילו מיט דעם טויט. דיזע עהעליכע פער־העלטניסע בעפעסטיגען זיך נאָך מיט דער ענט־וויקלונג פון דעם מסחר, ווען מען הויבט אָן וויי־כער צו פערקויפֿען, און דער מאן הויבט אָן צו

פאטערליכער מאכט בעגעגנען מיר אָבער ניט נור ביי די רוימער, זי איז ווי מיר האָבען געזעהן, בכלל געווען דער פונדאמענט פון דער פאטריארך-כאלישער אָרדנונג. די רוימער צייכענען זיך דאָ אויס בלויז דערמיט, וואָס ביי זיי האָט די דאָ-זיגע אָרדנונג ניט אויפגעהערט צו עקזיסטירען אויך נאָך דעם אויפקומען פון דער שטאַטאט-מאַכט.

די לאַגע פון דער פרוי איז אין רויים נאָך די געזעצע נאָך געווען זעהר א טרויעריגע. רעכט לויט האָט די פרוי קיינמאל ניט געהאט קיין איי-גענעם ווילען און האָט זיך שטענדיג געפונען אונטער דער השגחה פון דעם פאָטער, פון דעם מאַן אָדער פון די קרובים; איהר אבהענגיקייט פלעגט זיך ענדיגען נאָר מיט איהר לעבען. אַ גאַנץ אנדערע איז אָבער געווען איהר לאַגע לויט די זיטען. פאר א פעהרייראטער פרוי האָט מען, ווי אין דער פאמיליע, אזוי אויך אויסער איהר, געהאט גרויס אבשיי. זי האָט געקענט נעהמען אן אנטהייל אין אלע מאָהלצייטען און שמהות, האָט געקענט געהן אויף די טהעאטער-פאַרשטעלונגען, אויפ'ן גאַס פלעגען אלע, אויך די גרעס-טע מענער אין דער מלוכה, אָבטרעטען איהר דעם וועג. אפילו אויף די פאָליטיק האָט זי גע-האט אן איינפלוס און פלעגט ניט זעלטען קור-מען אויף די פאָלקס-פערזאמלונגען.

אין רויים האָט געהערשט די שטרענגסטע מאָנאָגאַמיע. די אונגעזעצליכע קינדער האָבען ניט געהאט קיין שום רעכט און פלעגען ניט גע-הערען צו דער פאמיליע. דעם גט האָט דער גע-זען. ניט פערזעהרט, אָבער די אמונה און די זיטען זיינען געווען געגען איהם און פאקטיש פלעגט מען קיינמאל ניט גט'ן זיך. אין א שטאָד פון 500 יאָהר איז אין דער רוימישער מלוכה, ווי עס דערזעהלען די אלטע שרייבער, ניט פאָרגעקומען קיין איין גט.

די פאטריארכלישע אָרגאַניזאַציע פון דער פאמיליע איז פערשוואונדען צו דער צייט פון די אימפעראטאָרען. די מלוכה האָט יעצט פערשפרייט איהר מאכט אויך אויף די ענינים פון דער פאמיליע. דער מאַן און די קרובים האָ-בען שוין יעצט ניט געהאט מעהר דאָס רעכט צו ריכטען די פרוי פאר עהעליכע אונטערייהייט. דאָס דאָזיגע רעכט איז איבערגעגאַנגען צו דער מלוכה. אַנשטאָט די שטרענגע זיטען פון דער אַלטער צייט הויבט אָן יעצט צו הערשען פונעם לויכע אויסגעלאָסענהייט, ווי צווישען די מענער אזוי אויך צווישען די פרויען. די סיבה פון דעם איז דערהויפט געווען דאָס שקלאפענטהום, וואָס האָט זיך אין רויים וואָס ווייטער אַלץ מעהר ענט-וויקעלט. אויף די שקלאפען האָט מען לטוה ארויפגעוואָרפן אויך די גאַנצע ארבייט אין הויז און אפילו די ערציהונג פון די קינדער. אויף די פרויען האָט דאָס שקלאפענטהום געוויקט נאָך ערגער איידער אויף די מענער. די מענער האָבען זיך נאָך פערנומען מיט פאָליטיק, וויסענ-

שעפעניס פון א נידעריגערען מין, וועלכע האָט נאָר איין חוב, איין בערר — וואָס מעהר אָנ-צו האָבען קינדער.

ניט אויף א פולע כעסער איז געווען די לאַגע פון דער פרוי נאָך דעם פערשווינדען פון דעם מוטעררעכט אויך אין דעם אייראָפּעאישען גריכענלאַנד. אויך דאָ איז איהר הויפט-חוב געווען צו האָבען קינדער, אויך דאָ האָט זי געפיהרט אן אונאבהענגיגע, אומעטיגען לעבען. געוואָוינט האָט זי אין א בעזונדערען טהייל פון הויז, וואָס מען האָט גערופען גינעקיי; וואוהין עס האָבען געהאט דאָס רעכט אריינצוקומען נאָר די נאָהענטסטע קרובים. אויפ'ן גאַס צו ווייזען זיך איז איהר געווען ערלויבט נאָר זעלטען און נור מיט א בעדעקטען פנים און זעהר איינפאך געקליידט. מיט פרעמדע מאַנספערזאָנען האָט זי זיך ניט געדארפט בעגעגענען; זי האָט אפילו ניט בעדארפט זיצען ביי דעם פאמיליען-טיש, אויב צום עסען פלעגט קומען א גאַסט. זי עהעליך-כע טריעהייט האָט די פרוי געמוזט אָבטיטען אויף דעם שטרענגסטען אופן; דאָס איז אייגענטליך געווען דער הויפט-ציעל, צוליבע וועלכען מען האָט איהר אזוי אָבעזונדערט פון דער וועלט. פאר אונטערייהייט האָט דער מאַן לויט דעם דין געקענט זיין ווייב טויטען אָדער פערקויפן איהר פאר א שפחה. איבריגענס האָבען די פיין-געבילדעטע גרעקען אויך גאָר ניט געהאט קיין גרויסען חשק צו בעגעגענען זיך מיט די עהרליכע, אָבער אומעטיגע פרויען, וועלכע האָבען ניט גע-האט קיין שום השגחה ניט וועגען פאָליטיק, ניט וועגען קונסט און בכלל וועגען קיין זאך ניט, וואָס האָט אינטערעסירט דעם דאמאָלסדיגען גריכישען מאַנספערזאָן. זייער ליעבע פלעגען די מענער אָבעגעבען די געטערעס — דאָס, וואָס מיר רופען יעצט די קורטיואַנקעס — וועלכע זיינען אָפט געווען געבילדעט און פלעגען נעהמען אן אנטהייל ווי אין די געשפערעכען פון די מענער אזוי אויך אין זייערע מאָהלצייטען. אויף זיי-ערע געזעצליכע ווייכער האָבען די גרעקען לטוה אָנגעהויבען צו קוקען בלויז ווי אויף אן אפא-ראט צום קינדער האָבען, מיט וועלכע מען דארף זיך צונויפקומען נאָר כדי צו בעקומען געזעצ-ליכע יורשים און צוליבע די אינטערעסען פון דער מלוכה.

די שטאַדט רויים האָבען, ווי עס ווייזט אויס, געגרינדעט שבטים, ביי וועלכע עס איז שוין געווען פערשוואונדען די הערשאפט פון דער מוטערליכער ליניע. אין דער רוימישער משפחה האָט געהערשט דאָס פאטערליכע רעכט, לויט וועלכען דעם רשות פון דעם מאַן האָט זיך געפונען ניט נאָר דאָס גאַנצע פרעמד-גען פון דער פאמיליע, נאָר אויך די ווייב און די קינדער, וועלכע דער פאמיליען-הויפט האָט אפילו געהאט דאָס רעכט פאר געוויסע פער-ברעכען צו בעשטראָפען מיט'ן טויט. די דאָזיגע אונבעגערענצטקייט פון דער

שרייבען זיך פאר פראסטיטוטקעס. אלס א פרא-
טעסט געגען דיזען פיהישען מאטעריאליזמוס
האט זיך אין דער רוימישער מלוכה אנגעהויבען
צו פערשפרייטען דאס קריסטענטהום מיט זיין
פעראכטונג און שנאה צו אלע לייבליכע
תענוגים. אבער וועגען דעם איינפלוס פון דעם
קריסטענטהום אויף די לאגע פון דער פרוי ווע-
לען מיר רעדען אין אן אנדער ארטיקל.

שאפט און קונסט. די פרויען, וועלכע זיינען צו
אזעלכע בעשעפטיגונגען ניט געווען געוועהנט,
פלעגען יעצט אָבער זייער גאנצע צייט אויף
ליעבע-זאכען. גט'ען און עהעליכע אונטרייהייט
זיינען יעצט געוואָרען א גאנץ געוועהנליכע זאך.
כדי אויסצומיידען דעם שטראף, וועלכען עס
פלעגט קומען לויט דעם דין פאר עובר זיין די
עהעליכע טרייהייט, פלעגען פיעלע פרויען, צוויי-
שען די רייכסטע דאמען פון רוים אפילו, פער-

אדעס, 1908.

איהר פרעגט ווי לאנג?...

פון י. אדלער

„ווען וועט ער ענדיגען זיין ליעד
דער דיכטער? — איהר פרעגט: „ווי לאנג
וועט קלינגען אין דער לופט זיין שטים,
זיין היים און בענקענדעס געזאנג?“

— כל זמן דער מענטש וועט לעכצען נאך
א גאלד-געבלוממען פריהלינגס-שמראהל,
און פרעמד וועט זיין פאר איהם דאס פעלד
און פרעמדער נאך דער לעבענס-קוואל;

כל זמן דער דונער און דער בליץ
וועט שרעקען הימלען מיט געוואלד;
כל זמן דאס ליעד פון סאלאוויי
פערטרילען וועט דעם גרינעם וואלד;

כל זמן עס וועט פון שמערען-שריפט
אין הימעל זיין געשריעבען דאָרט
א מעשה'לע מיט גאלד צוגלייך,
דער מענטש פערשמעהן וועט ניט א וואָרט;

כל זמן די ערד אַרום דער זון
וועט מאכען אלץ דעם זעלבען גאנג —
ביז דאן, א, ביז צום לעצטען דור,
וועט לעבען, לעבען, זיין געזאנג!...

סען סימאן

פון א. ש. זאקס

(שלוס)

וועט די מענשהייט אין 4 אבטהיילונגען טהיילען. יעדער מענש וועט פיר ניומאן'ס העכסטען ראטה אונטערשרייבען. די פרויען וועט מען דערלאזען אונטערצושרייבען און וועלען אויך אליין קענען געוועהלט ווערען.

דיעזע אונקלאהרע, מטושטש'ע געדאנקען, איבערגעגעבען דורך אזוינע אונפערדויליכע, קרייטישע מליצות, געשריעבען אין א צייט פון א הויכער אונגעוועהנליכער התלהבות, ענטהאלט טען שוין אין זיך די זאמען פון דער נייער אג שוראונג, וואס האט שפעטער געשאפען א נייע עפאכע אין מענשליכען דענקען.

וועגען סען סימאן'ס אנשוואונגען שפעטער. דערווייל וועלען מיר נור בעמערקען, אז דאס ווערק, ווי עס איז געווען צו ערווארטען, האט סען סימאן'ס ניט געגעבען ניט קיין געלד, ניט קיין כבוד.

אבער געלד האט ער נויטיג געהאט צום לעבען. ארומטראגענדיג זיך מיט דער נייער רעליגיאן און די נייע פלענער, האט אונזער ניט אנערקענטער זשעניע ניט געהאט ביי זיך א פרוטה, מיט וואס דעם טאג דורכצוקומען. נאך א לאנגען זוכען האט זיך קוים מיט צרות גע מאכט א שמעלע אין א לאמבארד אלס קאפירער. זיין געהאלט איז געווען 1000 פראנק א יאהר פאר א 9-שעה'דיגען ארבייטס-טאג.

וואס פאר א קאטאסטראפא דאס לעבען קען א מאן טרייבען!

דער אייניקעל פונ'ם גרעסטען קרוב למלכות ביי לאוי דעם 14טען, דער איינציגער יורש פון א הערצאגיקרוין און אן אונגעווער רייכטהום, איז געצוואונגען אינ'ם עלטער פון 50 יאהר צו ארבייטען 9 שעה טעגליך פאר אזא שפאטישען הונגערלוין.

אונזער העלד איז אבער אויפ'ן לעבען ניט ברוגז געווארען און האט אלעס מקבל באהבה געווען. זיין גרויסער אריסטאקראטישער שטאלץ האט איהם אפילו ניט ערלויבט זיך אויף זיין מול צו בעקלאגען. עס וואלט איהם זעלבסט פערשטענדליך זיך איינגעגעבען א בעסערע שמעלע צו עררייכען, אבער ער איז בעסער צו פריעדען געווען אבירוי אבצוקומען, דעם טאג אבצושטופען מיט כליב, אום ניט אויפצוגעבען זיינע פלענער, וועלכע האבען איהם אזוי בע- גייסטערט און אריינגעגעבען מוטה אהן שום רוגז א אלעס צו ערטראגען.

ינ'ם עלטער פון 42 יאהר האט סען סימאן זיין ערשטע ווערק ארויסגעגעבען.

דאס ווערק איז געשריעבען מיט א פלאמענדער בענייסטער- רונג, מיט א שפראך פון א נביא, אהן שום ליטערארישער פארם און סיסטעם, און עס איז זעלבסטפער- שטענדליך, אז עס האט ניט בלויז קיין רושם ניט געמאכט, נור עס איז אין גאנצען אונבעמערקט פארבלייב.

„איך בין נאך יונג — אזוי הייבט אן סען סימאן זיין אויפרוף צו זיינע מיטמענשען — איך האב פיעל געהערט, געזעהן און איבערגע- קלעהרט אין פערלויף פון מיין לעבען און דער צוועק פון מיינע ארבייטען איז געווען אייער גליק. איך האב אויסגעטראכט א פלאן, וועלכער וועט, ווי מיר דוכט זיך זיין ניצליך פאר אייך און איך לעג איהם דא פאר.“ נאך דעם, ווי ער האט פארגעלעגט זיין פלאן, וועלכער האט געמוזט צוליעב דעם קבלה'לשן און אונקלאהרע רמזים בלייבען אונפערשטענדליך זיינע לעזער, קומט אונזער אויטאר אריין אין א מאדנע התפעלות און פאנגט אן גאר אין מיטען-דערינען, אהן א שום שייכות צו די פריהערדיגע, צו רעדען מיט א לשון און נוסח פון א פרידיגער, וועלכען האט האט אריינגעבלאזען א רוח הקודש און געשיקט צו די ערר-מענשען, אונגעפעהר פאלגענדעס: „איז דאס אויפ'ן וואהר, אדער מעהר ניט, ווי א חלום? איך ווייס אליין ניט; אבער איך בין זיכער, אז איך האב ערפאהרען די געפיהלען, פון וועלכעס איך וויל א דין וחשבון אָבעגעבען.“ די נייע וועלט-אָרדנונג איז איהם ביי נאכט-ענט- פלעקט געווארען. א שטימע, שרייבט ער, האט זיך בעוועגט צו איהם אין מיטען דער נאכט, און האט געזאגט: „רוים וועט אויפהערען צו האבען א פרעטענזיע די הויפטשטאדט פון מיין קירך צו זיין; דער פאכסט, די קארדינאלען, די בישאפען, די גלחים וועלען אויפהערען אין מיין זאמען צו רעדען... אלע יענע, וועלכע האבען איינגעפיהרט נייע רעליגיאנען, האבען דערצו בעקומען די מאכט, אבער זיי האבען מיינע מצות און געבאטען ניט גוט פערשטאנען. פערנעהם, אז איך האב ניומאן'ס צו מיין זייט געזעצט און האב איהם די ממשלה און השגחה איבער די איינוואהנער פון אלע פלאנעטען פערטרויט. ער

איז פאראן ביי מיר א סך קראפט, און דיועם בעוואוסטויזן איז פיעל אנגענעמער פאר מיר, ווי אלע אנדערע, וועלכע איך האב אין מיין לעבען געהאט. איך קוק נאכ'ן רוהיג אויף די שווייגריגקייטען, וועלכע איך האב דורכצומאכען און לאך איבער אלע מניעות, וועלכע קענען נאך קומען. אזוי האט איהם די שטאלצע איבער-צייגונג פון זיין גרויסער אויפגאבע נישט געלאזען זיך מיאש זיין און אבהענדיג ווערען.

דער גוטמוטיגער ברויטגעבער דיאָרד איז אָבער אין א קורצער צייט ארום געשטאַרבן און צוזאַמען מיט איהם איז אויך פערשוואונדען סען־סימאָנס לעצטע שטיצע.

וואָס ער האָט דעמאָלט געטראכט און גע-טאָן, ווייסען מיר נישט, פון א קליינעם ברייף פון יענער צייט, געשריבען מיט סען־סימאָנס אייגענער האַנד, קענען מיר זיך פאַרשטעלען, ווי איהם איז אויסגעקומען זיך צו קוועלען נאָך דיאָרד'ס טויט. זייט 14 טעג — שרייבט ער — עס איז ברויט און טרינק וואסער; איך אַרבייט אָהן פייער, און האָב אפילו מיינע קליידער פער-קויפט.

נאָך מעהר ווי הונגער און קעלט האָט אונזער פילאָזאָף געפלאַגט דאָס, וואָס ער האָט נישט די מעגליכקייט געהאַט אַרויסצוגעבען זיינע ווערקע. די פערלעגער און אַרויסגעבער האָבען געקוקט אויף זיין אַרבייט, ווי אויף צו קאַלעטשטעמע געדאַנקען, צומישטע מחשבות פון א נישט־געוונדען מח און האָבען נישט געוואָלט ווייסען פון זיי. ער אַליין, ווי מיר זעהען, האָט אפילו נישט געהאַט מיט וואָס זיין הונגער צו שטילען. די לאַגע איז ביטער. ווי גיט מען זיך אַן עצה? אונזער גרויסער אידעאָליסט מאַכט קיין שהיות נישט און בעשליסט זיך געקאָצט צו מאַכען זיין וועלט מיט זיינע ווערק דורך אַן איינ-פאַכען מיטעל. ער שרייבט איבער מיט'ן האַנד אייניגע עקזעמפלאַרען און צושיקט זיי צו פער-שיעדענע געלעהרטע און אנדערע אנגעזעהענע פערזענליכקייטען. דערביי האָט אונזער מחבר צוגעלעבט פלאַגערען ברייף:

„געדייגטער הער! זייט מיין רעטער, מיין מלאך מושיע. איך שטאַרב פון הונגער. מיין לאַגע גיט מיר נישט די מעגליכקייט אויסצולעגען און איבערצוגעבען מיינע אידעען אויף א פאַ-שענדען שטייגער; אבער די בעדייטונג פון מיין ענטדעקונג הענגט נישט אָפּ פון דעם אופן און דער פאָרם, ווי איך גיב זיי איבער. צי האָט מיר אָבגעקלאָטען א נייעם וועג אין דער פילאָזאָפיע דורכצוטריטען? אָט דאָס איז די פראַגע. ווען איהר וועט זיך מטריה זיין און איבערלייגען מיין ווערק, בין איך געראטעוועט. אָבגעלעבענדיג זיך אין פערלויף פון פיעלע יאהרען צו דער אַרבייט אויפצוזוכען א נייעם וועג אין דער געדאַנקען־וועלט, בין איך געווען געצוואונגען זיך צו דערווייטערען פון דער שולע אין דער געזעלשאַפט. איך האָב געמאַכט אַן ענטדעקונג פון אַן אונגעהויערער וויכטיגקייט...

ביי טאָג פערנומען אין לאַמבאַרד מיט'ן קופירען פערשיעדענע טרוקענע חשבונות און אונאינטערעסאַנטע ציפער, האָט סען־סימאָנס ביינאַכט געאַרבייט, געלערנט מיט גרויס התמדה, סיסטעמאַטאָיירט און געבראַכט אין אָרדנונג זיין גייסטיגס פערמענען. לאַנג צו פיהרען אזא זאָרט געמאַטערטעם לעבען איז אָבער געווען אונ-מעגליך. נאָך 9 שעה שווערער, נישט אינטערע-סאַנטער, פיזישער אַנשטרענגונג, ביי קנאַפּע, אונגעניגענדע נאָהרונג איז א 50־יעהריגען מענ-שען נישט לייכט זיך צו בעשעפטיגען אין דער רוה־צייט מיט טיעפע און חריפות־דיגע געדאַנ-קען. זיין געזונד ווערט שוואַכער פון טאָג צו טאָג, דער קערפער זאָגט זיך אָפּ צו טראָגען אזא שווערעם לעבען. ער פאַנגט אָן צו שפּייען מיט בלוט און פיהלט, אַז זיינע יאהרען ענדיגען זיך. ווער ווייס, וואָס עס וואָלט מיט אונזער נביא געוואָרען, ווען דער צופאַל וואָלט איהם נישט צוזאַמענגעפיהרט מיט זיין אַמאָליגען משרת דיאָרד, וועלכער האָט אויף איהם רחמנות גע-קראָגען און איהם געקומען צו היילף אין דיווער שווערער צייט. דיאָרד האָט געליענט ביי סען-סימאָנס, ווען ער איז געווען בשותפות מיט דעם גראַף רעדערן. פון דעמאָלט אָן האָט דיאָרד פון איהם נישט געהערט און נישט געזעהן, און אָט טרעפט ער אונפערהאַפט זיין אַמאָליגען איידע-לען, געליעבטען הערן אין אזא אונערטרעגליכע לאַגע. דער צושטאַנד פון זיין אַמאָליגען גראַף האָט איהם פאַר'ן האַרץ גענומען און דיאָרד רופט זיך אויס צו געבען זיין הערן א בכבוד'ע דירה, קעסט און אויף אלע אנדערע הצטרכות, אום סען־סימאָנס זאָל האָבען די מעגליכקייט רוהיג און אונגעשטערט צו אַרבייטען איבער זיינע ווערק.

איך האָב — זאָגט אונזער פילאָזאָף אין יענער צייט — דעם פאַרשלאָג פון דיווען בראַווען מענשען אָנגענומען; איך בין ביי איהם. איך וואָהן שוין דאָרטען צוויי יאהר, און אין דער גאַנצער צייט האָט ער נישט בלויז געזאָרגט מיר זאָל קיין זאך נישט פעהלען, נור ער האָט אויך גענומען אויף זיך אלע הוצאות פון מיינע ווערקע, וועלכע איך האָב געלאָזען דרוקען. אין אַן אנדער אָרט: „ער איז דער איינציגער מענש געווען, וועלכען איך קען מיין פריינד רופען.“ וואָס פאַר אַ טרויריגער טיעפער אינהאַלט ליגעט אין דיווע אייניגע ווערטער סען־סימאָנס פער-באָרגען?

אַז ער האָט זיך נישט געפיהלט ניעדערגע-שלאָגען פון די לחם חסד, וואָס ער האָט איצט בעקומען פון זיין אַמאָליגען דיענער, דערוויסען מיר זיך פון איהם אַליין: „מיין געגענווערטיגע לאַגע — ערעהלט ער אונז — איז אייגענטימ-ליך. זי איז צוגלייך טרויעריג און זעהר גליקליך. מיינע ראטהגעבער האָבען דעם צוועק דורך זייערע עצות פון מיר דעם מוטא אַוועקצונעהמען. אבער אין דיווער לאַגע פרעה איך מיר, איך פיהל מיר גליקליך; איך האָב דאָס געפיהל, אַז עס

ביי אונזער העלד. אבער עס הייבט זיך גאָר נישט אָן! דאָ האָט זיך בעזונדערס אַרויסגעווייזן זען אין דער פּוֹלער מאַכט און קראַפט די גרויס-קייט און ערהאַבענהייט פון זיין גייסט. קיין זאָך אין דער וועלט: נישט די גרויסע נויט און עלענד, נישט די קאַלטע גלייכגילטיגקייט צו זיינע וויסנשאַפֿטליכע ענטדעקונגען, נישט די עלטער—קיין זאָך איז נישט געווען אימאַשאַנד צו ער וועקען כאַטש אַ צווייפֿעל אין זיין הויכער אויפֿ-גאַבע און היסטאָרישער שליחות צו בעגליקען די מענשהייט מיט נייע וועגען, וועלכע פיהרען צום אייביגען גליק.

בעטענדיג שטיצע און הילף, ערצעהלענדיג פון זיין גרויסער נויט און דלות, הערט ס'עך סימאָן פון דעסטוועגען נישט אויף זיך צו האַלטן טען פאַר גאָט'ס שליח, בעשטימט פאַר אַ וועג-ווייזער פאַר דער מענשהייט.

זיינעם אַ פלימעניק וויקטאָר ערצעהלט ער מיט גרויסע התפעלות פון די גרויסע אויפֿ-גאַבע און פליכט, וועלכע זייער גרויסע מיוחס-דיגע פאַמיליע איז מחויב צו ערפילען.

„איך האָב אַוועקגעוואָרפֿען דעם שווערד—שרייבט סען־סימאָן זיין פלימעניק—אום זיך צו נעמען פאַר'ן פערדער, ווייל איך האָב געשפירט, אַז די נאָטור ציהט מיך צו גרויסע ציעלע אין דער וויסנשאַפֿטליכער וועלט. די געשיכטע ווייזט אויף, אַז אַלע גרויסע טהאַטען זיינען געטאָן און דורכגעפיהרט געוואָרען דורך די מענ-שען מיט אַ גרויסען יחוס. יענע, וועלכע טראָגען אויף זיך דעם נאָמען „סען־סימאָן“, דארפֿען זיין ביי זיך שטאַלץ דערמיט, וואָס דער מזל האָט זיי אַרונטערגעפיהרט פונ'ם הויכען טהראָן ביז אויף דער מדרגה פון פראָסטע איינפאַכע מענשען.“

ווען סען־סימאָן איז אין דער צייט פון טערראָר געזעסען אין טורמע, האָט זיך ביינאַכט צו איהם בעוועגען קארל דער גרויסער — אזוי דערצעהלט ער — און זאָגט איהם: „זייט די וועלט שטעהט, איז נאָך נישט איין פאַמיליע אויפֿ-געפאַלען דאָס גליק צו בעשאַפען אַ העלד און פילאָזאָף פון דער ערשטער מדרגה; אויפֿ'ן חלק פון מיין פאַמיליע איז דיווער כבוד יא אויס-געפאַלען. מיין קינד, דייענע ערפאַלגע, אַלס פילאָזאָף, וועלען זיין גלייך צו יענע, וועלכע איך האָב עררייכט, אַלס העלד אין פּאָליטיק.“

די אונגעווערע בעגייסטערונג, וועלכע איז אריבער די געוועהנליכע גרענעצען, פאַר וואָס דאָס רוב מענשען האָבען איהם געהאַלטען פאַר אַ האַלבען מישונגענעם, האָט סען־סימאָן נישט געהאַלטען פאַר אַ חסרון, נור פערקערט, דאָס האָט איהם נאָך מעהר איבערצייגט, אַז ער איז אַ בחיר ד'. אַן אנדערע ברענע צו דעם זעלבען פלימעניק וויקטאָר שרייבט אונזער פילאָזאָף: „מישונגען, מיין טהייערער וויקטאָר, איז נישט אנדערס, ווי אַ העכערער גראַד פון גרויסער בע-“

ארייטענדיג לטובת הכלל, האָב איך זיך נישט גע-קימערט מיט מיינע אייגענע עסקים און איך בין דעריבער געקומען צו אזא שלעקליכער לאַגע. איך האָב נישט וואָס צו עסען. איך אַרבייט אָהן פייער. איך האָב אפילו פערקויפט מיינע בנדים, אום צו האָבען די מעגליכקייט איבערצור-שרייבען מיינע ווערק. דאָס שטרעבען צו ווי-סענשאַפט און צום גליק פונ'ם כלל, דער וואונד-צו געפינען מיטלען, ווי צו ראטעווען די אייראָ-פעאישע געזעלשאַפט פונ'ם שרעקליכען קריזיס, אין וועלכען זי געפינט זיך, האָבען מיר אריינ-געבראַכט אין אזא אונגליקליכע לאַגע און דעריבער איז פאַר מיר נישט קיין חרפה צו דער-צעהלען פון מיין אַרעמקייט און בעט שטיצע, אום צו קענען מיין אַרבייט פאַרמאָצען.“

דיווע קינדישע אָפּענהערציגקייט, דאָס נאָאוינע דערצעהלען דברים כחוויתן, אָהן שום הינטערגעדאַנקען, זאָגען בתמימות דאָס, וואָס ער מיינט דורך קלאַרע דבורים, נישט פערשטעלט און זיך נישט רעכענען מיט געוויסע פערשימעלטע כללים פונ'ם בעל־הבית'ישען שולחן ערוך איבער דרך־אריז, איז זעהר באַראַקטערוסטיש פאַר אונזער גרויסען אייגענאַרטיגען פילאָזאָף. ווי ווייט סען־סימאָנען איז איבערהויפט געווען פערמער די מנהגים און אויפֿפיהרונג פון די „דורכשניטס־מענשען“ ווייזט אונז ווייטערדיגער קוריאָז. אין יענער צייט האָט איבער דעם גאַנצען וועלט גע'ש'ט אַ געוויסע פרוי סאַטל אין גענאָ, אַלס די קליגסטע און געבילדסטע פרוי אין אייראָפּא. אָב'נט'ענדיג זיך מיט דער ערשטער פרוי, פאָהרט סען־סימאָן קיין גענאָ צו פרוי סאַטל, וועלכע האָט געוויס פון אונזער פילאָזאָף קיין שום השגה נישט געהאַט, און ווענדט זיך צו איהר מיט אַ פאַרשלאַג פון אונגעפער פאַלגענדען אינהאַלט: „איהר זיינט די מערק-ווירדיגסטע פרויענציימער פון אונזער צייט; איך — דער מערקווירדיגסטער כאַנספּאַרטיין; פאַר וואָס זאָלען מיר טאַקע נישט ווערען מאַן און פרוי? וואָס פאַר אַן ענטפער ער האָט געקענט בעקומען פאַר זיין פאַרשלאַג, איז לייכט צו פער-שטען.“

פון דעם ברענע, וואָס סען־סימאָן האָט צו-געלענט צו זיין ווערק זעהען מיר, אַז דער אייני-קעל פון קארל דעם גרויסען שעמט זיך נישט אויס-צוטרעקען די האַנד נאָך אַ נדבה. דאָס איז נאָך נישט אזא גרויסע צרה. דאָס אונגליק, וואָס קיינער ענטפערט איהם אפילו נישט. נאָך מעהר. ער האָט נישט בלויז קיין שטיצע נישט בעקומען, נור זיינע וויסנשאַפֿטליכע ווערק — און דאָס איז פאַר איהם ערגער, ווי אַלץ — ווערען פון קיינעם נישט געלעזען און געהען אין גאַנצען אונט-בעמערקט פאַרביי. ראַכט זיך, אַז אַלעס האָט זיך צוזאַמענגעקליבען אום צו פערניכטען די איינבילדונג, דעם גרויסען ציטוריען צו זיך, וואָס איז געווען אין אזא גרויסער מאָס ענטוויקעלט

העכער, א סך העכער איבער די גרויע קליינליכע ווירקליכקייט. סען-סימאנס בליק האָט געקוקט זעהר ווייט און האָט די נאָהענטע זאכען, זיינע מיטמענשען, ניט בעמערקט. דאָס איז די אור-זאכע, וואָס אונזער גרויסער אומטאָפּיסט איז אויסגעקומען ביי זיינע צייטגענאָסען זעהר לעכערליך און אונבעהאַלפּען, ווען איהם איז אויסגעקומען זיך צו בעריהרען מיט דער אַל-טעגליכער פּראַקטישער וועלט.

די צייט פליסט, די יאהרען לויפּען און די עלטער האָט אָנגעפאנגען פון זיך צו לאָזען הערען אפילו ביי דעם שטענדיג יונגען סען-סימאָן. דאָס לעבען דורך נדבות פון רייכע בעלי-צדקות איז איהם סוף כל סוף איבערדריסן געוואָרען; דאָס גאָנצען-ברויט איז אונזער אַלטען, קערפּער-ליך-צובראָכענעם, פיזיש אָבעשוואַכטען פילאָזאָף זאָף מאַס ומאָס געוואָרען. שוין איז ער אַלט 60 יאהר און עס פעהלט איהם די נויטיגע רוח און הרחבה און איבערהויפּט אַלעס, וואָס עס איז נויטיג פאַר אַ מענשען אין אזאָ עלטער. די וויסענשאַפּטליכע וועלט, וועלכע ער האָט גע-מיינט מיט זיינע לעהרען איינצונעהמען, איז נאָך ווי פריהער געבליבען גאנץ קאַלט און וועניג געריהרט. די כחות פאנגען איהם אָן צו פערלאָזען. זיין יוגענדליכער מוטה און בע-גייסטערונג איז שוין ניט געווען. אימשיטאנד צו דערטראָגען דעם שווערען יאָך פון די אַלטע, מיט נויט און דחקות דורכגעווינגט, יאהרען. דער יונגער נשמה מיט דער שטענדיג פרישער התלהבות איז אויסגעקומען אָבעצורעמען פאר'ן אַלטען קערפּער. אַ קאַלטער יאוש האָט אָנגעפאנגען צו נאָגען זיין האַרץ. דאָס לעבען איז געוואָרען אונערטרעגליך. און אום פון דיווער פערצווייפלונג ארויסצוקומען בעשליסט זיך סען-סימאָן אין גאנצען פון דיווער וועלט ערלייט צו ווערען און צו מאַכען אַן ענדע מיט זיין געקועלטען לעבען.

אין מערץ 1823 איז אָנגעקומען די בשורה, אז סען-סימאָן האָט זיך ביי-נאכט געשאָסען. דיווע אונערטראַרטעטע ידיעה האָט אָנגעמאכט אַ גרויסע מהומה צווישען יענע, וועלכע האָבען איהם מעהר אָדער וועניגער געקענט. די אייניגע אנהענגער האָבען זיך געוואָרפּען ראַטעווען זייער רבי'ן; זיי האָבען געטאָן אַלעס, וואָס עס איז געווען ביי זיי אין רשות און מאַכט, אום דעם אַלטען פילאָזאָף פון טויט ארויסצורייסען. דיווע צייטיגע הילף האָט געווירקט. סען-סימאָן איז געקומען צו זיך. דער פערזוך איבערצורייסען זיין געמאטערטעם לעבען האָט זיך איהם ניט איינגעגעבען. ער איז בלויז אָבעקומען מיט פערלירען אַן אויג דורך דער קוגעל.

אומקעהרענדיג זיך צוריק צום לעבען, האָט סען-סימאָן מיט אַ נאָך גרעסערער יוגענדליכער התלהבות זיך גענומען צו זיין ארבייט. אבער דאָס מאָל מיט אַ גרעסערען ערפּאָלג. קערפּער-

גייסטערונג און דיווע גרויסע בעגייסטערונג איז נויטיג, אום גרויסע, גבורות'דיגע טהאטען דורכ-צומאכען. אינ'ם טעמפּעל פון רוהם קומען אריין בלויז קאנדידאטען אויף אַ דול-הויז, אָבער ניט אַלע קאנדידאטען אויף אַ דול-הויז קומען אריין אינ'ם טעמפּעל פון רוהם. פון מיליאָנען מענשען גיט זיך נור איין איינציגען איין אריינג-צוקומען — די איבריגע ברעכען די געניס... יעדער גאנצער עלוי איז אַ האַלבער משוגענער, אבער ניט יעדער גאנצער משוגענער איז אַ האַל-בער עלוי — איז אונזער אידיש גלייכווערטעל, אין גאנצען איינשטימיג מיט סען-סימאָן.

מיט פערשיעדענע בקשות איהם צו שטיצען און געבען די מעגליכקייט זיינע ווערק ארויס-צוגעבען, האָט זיך אונזער נאָאיווער פילאָזאָף געווענדעט ניט בלויז צו די געלעהרטע און זיינע קרובים, נור אויך צו מענשען, וועלכע האָבען קיין מנע ומשאַ ניט געהאט מיט וויסענשאַפּט ליכע ענינים. אזוי ווענדעט זיך סען-סימאָן אום שטיצע צו זיין אַמאָליגען שותף גראַף רעדערן, וועלכען ער האָט אַליין געהאַלטען פאַר אַ מענשען מיט אַ געמיינעם כאַראַקטער; אויך צו נאָפּאָלעאָן האָט ער געשיקט זיין ווערק און געבעטען הילף. כאַראַקטעריסטיש איז דאָס, וואָס אַלע דיווע בקשות, צו וועמען זיי זאָלען ניט זיין אַדרעסירט, האָבען געהאט איין און דעמועלעבן אינהאַלט און פאַרם. מיט אַלעמען האָט אונזער פילאָזאָף גערעדט אויף איין און דערזעלבער שפּראַך — מיט זיין געוועזענעם משרת דיאָרדי, ווי מיט נאָפּאָלעאָן. צו אַלעמען האָט ער זיך געווענדעט אַלס אַן אויסגעוועהלטער, אַלס אַן אייניקעל און יורש פון קאַרל דעם גרויסען, וועלכען קיין זאָך אין דער וועלט איז ניט אים שטאַנד צו ערנידעריגען.

צו נאָפּאָלעאָן האָט סען-סימאָן אויך גע-שיקט עצות און אָנגעוויזען מיטלען, ווי אָבצור-שוואַכען געגלאַנד'ס מאַכט אויפ'ן ים. אונזער תמים האָט אָבער ניט בעניגנעט די מיט עצות אַליין, נור ער האָט נאָפּאָלעאָנען איינפאַך מתרה געווען, אז אויב ער וועט ניט טהון, ווי ער, דער אתה בחרתנו'ניק, הייסט איהם, וועט פראַנקרייך זיין אונגליקליך. דער סוף פון אזעלכע עצות איז געווען אַ צירקולאַר פון נאָפּאָלעאָנען צו דער געהייס-פאַליציי, מען זאָל אַכטונג געבען און נאָכשפירען נאָך סען-סימאָנען.

די גרויסע תמימות און דאָס צוטרויען צו מענשען, דאָס גלויבען, אז יעדער מענש, ווער ער זאָל ניט זיין, קען בעגייסטערט ווערען מיט זיינע פלענער, געפיהלען און אידעען, וועט אונז זיין בעגרייפליך, ווען מען שטעלט זיך פאַר, ווי רייך און שטאַרק די איבערליכע וועלט, זיך נשמה וועלט סען-סימאָנס איז געווען. אין זיין מה האָבען זיך שטענדיג געריסעוועט ערהאבענע, שענע פלענער פון דער צוקונפט, וועלכע האָט איהם אריינגעבראכט אין אַ שטענדיגע, הייליגע התפעלות, וואָס האָט איהם אויפגעהויבען

קליין און זיינען ניט געווען אימשיטאנד צו פער-
שטעהען און אָבזשאצען די גרויסע טובות, וואָס
דער פּעראָרעמטער, מאָדנער, „האַלבי-שונגענער“
גראַפּ האָט מיט זיינע לעהרען געבראַכט.

סען-סימאָנס טויט איז געווען אַן אמת'ע
מיתת-בנשיקה, אָהן שום מאַטעריעל, ווי אַן
אמת'ער צדיק האָט ער ביז זיין לעצטען לעבענס-
אַטעם ניט אויפגעהערט צו גלויבען אין דער
פּערזענליכקייט פון זיינע אידעאַלען.

דעם 19טען מאי 1825 איז סען-סימאָן
געשטאָרבן אויף די הענד פון זיינע תלמידים,
וועלכע האָבען אַרומגערינגעלט מיט גרויס לעבע
זייער גרויסען רבי'ן ביז דער לעצטער רגע פון
זיין יציאת נשמה.

ווען סען-סימאָן האָט געשפּירט, אז זיין
סוף איז נאָהענט — ערצעהלט איינער פון זיינע
אנהענגער — האָט ער צוגערופען זיינע תלמידים
פאַר זיין בעט און געזאָגט: „אייד איז בעשערט
צו לעבען אין אזא צייט, ווען גוט אנגעשטרענגט
טע כחות מוזען פיהרען צו אונגעהויערע רעזול-
טאַטען; די פרוכט איז רייע, איהר וועט זי
אַרונטעררייסען. דער לעצטער טהייל פון מיינע
אַרבייטען, „דאָס נייע קריסטענטהום“, וועט ניט
גלייך פערשטאַנען ווערען. מען האָט געמיינט,
אַז די רעליגיאָן מוז פערשווינדען, ווייל דער
קאַטאָליציזמוס איז פּעראָלטעט. דאָס איז אַ
גרויסער טעות. די רעליגיאָן קען ניט פערשוויי-
דען פון דער וועלט; זי מוז נור איבערגעאַנדערשט
ווערען...“ און ווענדענדיג זיך צו זיין לעבסטען
תלמיד: „ראָדריג, פּערגעס דאָס ניט, און גע-
דענק, אַז אום צו טהון גרויסע טהאַטען מוז מען
זיין בעגייסטערט... מיינ גאַנצעס לעבען איז גע-
ווען דורכגעדרונגען מיט איין געדאַנק: „אַלע
מענשען צו פּערזיכערען און אַרויסגעבען אַן
ערבות פיר די פרייע ענטוויקלונג פון זייערע
פּעהיגקייטען...“ עס איז געוואָרען זעהר שטיל
און דער בן מות, שוין איז מיטען דער גסיסה
זאָגט ווייטער: „צוויי מען לעת נאָך אונזער
צווייטער פּובליקאַציע, וועט זיך די פאַרטיי פון
די אַרבייטער בילדען... די צוקונפּט געהערט
אונז...“ ווי ער האָט דאָס געזאָגט, האָט ער
אַרויפגעלעגט די האַנד אויפ'ן קאָפּ און איז גע-
שטאָרבן.

אזוי לעבען און שטאַרבן די גרויסע
נביאים פון דער מענשהייט!

ליך אין גאַנצען אָבגעשוואַכט, בלינד אויף אַן
אויג, איז דעם גרויסען אידעאַליסט ערשט אין די
לעצטע טעג פון זיין לעבען בעשערט געווען צו
האַבען אביסעל נחמה און זיך איבערצייגען, אז
זיין גאַנץ געקוועלטעס לעבען איז פאַרט ניט פאַר-
ביי אומזיסט. זיינע בעגייסטערטע אויפּרופען
און פּערזענלעכע פאַנגען אָו צו געפינען ביסלעכווייז
אַן אָבסלאַנג. עס הייבן זיך אָן צו בעווייזען
אנהענגער פון זיין לעהרע. אמת, די צאָהל
תלמידים איז זעהר קליין אין כמות, דערפאַר
זיינען זיי גרויס אין איכות. צווישען זיינע
תלמידים געפינען זיך שפּעטער אזוי שטאַרק
בעריהמט געוואָרענע מענשען, ווי דער פּילאָזאָף
אויגוסט קאָמט און דער היסטאָריקער אויגור
סטען טיערי. שטראַהלען פון האַפנונגען האָבען
אַנגעפאַנגען זיין לעבען צו בעלייכטען און ער
נעהמט זיך מיט אַ וואונדערבאַרער בעגייסטע-
רונג און אָבגעפרישטע כחות פאַר זיין לעבענס-
ווערק. דער ניטגעלונגענער פּערזענלעכער זיך דאָס
לעבען צו נעהמען האָט איהם די פריהערדיגע
יוגענדליכע ענערגיע צוריקגעגעבען. דאָס הויפט
ווערק פון זיין לעבען, די גרונדגעדאַנקען פון
זיין שיטה, איז נאָך ניט געווען געענדיגט און
אזא מענטש ווי סען-סימאָן שטאַרבט ניט, איי-
דער זיין אויפגאַבע איז ערפילט. צוויי יאהר
איז איהם נאָך אויסגעקומען צו לעבען און אין
דיווער צייט האָט ער דער מענשהייט מוהר גע-
געבען, ווי אין דער גאַנצער צייט פון זיין לעבען.
אין דיווער צייט האָט סען-סימאָן צוזאַמענגענו-
מען די איינציגע צוואוואָרפענע פּעדים, וועלכע
ער האָט פריהער געשפונען און פון זיי אויס-
געוועכט אַ פראַכטפאָלע, סיסטעמאַטישע, האר-
מאָנישע וועלט-אַנשוואַנג, וואָס ווערט גערע-
כענט פאַר איינע פון די טייערסטע קאָסטבאַר-
קייטען אינ'ם טעמפל פון מענשליכען דענקען.
דיווע געאַרדנעטע פּילאָזאָפישע סיסטעם האָט
סען-סימאָן ענטוויקעלט אין זיין בעריהמטעס
ווערק: „דאָס נייע קריסטענטהום“, וואָס איז
טאַקע ערשינען אין דיווע לעצטע יאהרען פון
זיין לעבען.

ווען דיוועס גרעסטע אונפּערענדיגטע ווערק
איז ערשינען, האָט זיך דער גרויסער אומאַר-
פּיסט-פּילאָזאָף אויף אייביג אָבגעשיידעט פון
דער וועלט, פאַר וועלכע ער האָט זיין לעבען
מקריב געווען און פון די מענשען, וועלכע זיינען
נאָך געווען אזוי אונרייף, אונענטוויקעלט, אזוי

אברהם רייזען'ס נאָוועלען

(א קריטישער איבערבליק)

פון ס. ק. שנעעפאל

אין די געמיינשאפטליכע אייגענשאפטען, זאָ צו זאָגען, פון זייער סביבה, נור יעדער פון זיי האָט זיינע ספעציפישע אינדיווידועלע אייגענטימער ליכקייטען.

* * *

רייזען שרייבט ניט קיין לאַנגע ערצעהלונגן גען און אויף דעם געבייט פון דער קליינער ער-צעהלונג איז ער אמת גרויס. ער קלייבט אויס איין מאָמענט, אן עפיוזאדע, אָפּטמאָל אן אונבער-דייטענדען צופאַל וואָס האָט פאַסירט אין לעבען פון זיין העלד, אָדער גאָר אַ „ווייז“, אן איינפאַל, און שטעלט עס פאַר מיט אזוי פיעל אַרטיסטישע קענטנס, מיט אזוי פיעל קראַפט, אזוי מייסטער-האַפט קאָנצענטרירטענדיג און דעם מאָמענט אָדער עפיוזאדע די הויפט כאַראַקטערישטריכען פון דער בעטרעפּענדער פּערזאָן, דאָס עס ענטווי-קעלט זיך און וואַקסט פאַר אייערע אויגען אויס אַ לעבעדיגער מענש, וועלכען איינער זייט אימ-שטאַנד צו בעטראַכטען פון קאָפּ ביז די פיס.

און דערגרייכט האָט רייזען צו אַ קינסטלע-רישער פּאָלקאָמענהייט, סיי אין פאַרם און סיי אין אינהאַלט, אַ דאנק דעם, וואָס ער האָט כמעט שוין אין אָנפאַנג פון זיין שאַפּען געפונען זיין קינסטלערישען „איד“. ער האָט ניט איבער-געשעצט זיינע פּעהיגקייטען.

דאָס געוועהנליכע, אַלטענליכע, וואַכעדיגע וואָס יעדער פון אונז זעהט טאַגטענליך האָט צוגעצויגען זיין אויפמערקזאַמקייט און ער האָט עס בעאָבאַכטעט. און וואונדערבאַר ווי ברייט און ווי טיעף איז זיין בעאָבאַכטונגס-קראַפט אויף דיווען געבייט. ער זעהט, דאָס וואָס זיין אויג איז ביכלע צו זעהן, מיט אַלע איינצעל-הייטען, אין אַלע מעגליכע סיטואַציען. קיין איין שטריכעלע פּערפּעהלט ער ניט צו בעמער-קען. אָט, למשל, דערצעהלט ער אייך פון דאָס וואָס איינער האָט הונדערטער מאָל געזעהן:

„יא, די וועטשערע איז געווען אַ גוטע, די קאַרטאָפּעל איז כּמש צוגאַנגען אין מויל. פון די בעכלעך רעדט מען שוין ניט, ווער ווייסט דאָס ניט, אַז בעכלעך איז אַזאַ מאכל וואָס הילט כּמש און האַרצען!... דערפאַר אָבער האָט די דאָזיגע ווער-טשערע אַ חסרון, וואָס דאָס געפּעס נאָך איינער איז שווער צו דערוואַשען. אַז מען כאַפט זיך גלויב נאָך דער וועטשערע אויסצוואַשען, איז נאָך אַ האַלבע צרה, קען מען זיך נאָך אַן עצה געבן; ווער האָט אָבער צייט צו וואַשען זיי ביי נאַכט? גלויב נאָך

ילט איינער אריינקוקען אין דער ליטווישער שטערטעל, אין דער גראַהער אַלטעגליכקייט פון איינערע אַיינוואַהנער; ווילט איינער בעאָבאַכטען דאָס לעבען און שטערען פון אונז-זערע בעלייבטיג, וואָס זיינען פאַר די לעצטע יאָהרען מייסטענס געוואָרען „וורדים“, חשוב'ע קבצנים, מיט'ן גוף און נפש צוגעשמידט צו די פּערשימעלעכע, פּערזשאַווער-טע קייטען פון זייער נעבענדיגער גוסס'ענדער בעל-הבית'שקייט; ווילט איינער גוט בעטראַכט-טען אַט דיוועס אַרמזעליג וועלכעלע, וועלכע צאָפּ-לענדיג זיך צווישען לעבען און טויט, לעבט זי דאָך איינער פּאָלקסטהימליך פאַטריאַרכאליש לעבען — טאָ לעזט רייזען'ס נור וואָס ערשינענע טריפּטען.*

רייזען איז דער קינסטלער פון דער וואַכע-דיגער אידישער גאָס מיט איינער וואַכעדיגע „מענ-שען און וועלטען“. ער זעהט און פיהלט ווי קיינער פון די אידישע שרייבער יעדע בעוועגונג, יעדע געדאַנקענגאנג פון אַט די קליינע מענשע-לעך, וועמעס לעבען איז אזוי פול מיט ביטערניש און אַרמוטה. ער זעהט דעם דורכשניטליכען ליטווישען איד'ל אין זיין גאַנצען מילכען-וואַקס. און מיט דער האַנד פון אַן אמת'ן קינסטל-לער האָט ער ווי קיינער פאַר איינער געמאַלען ניט נור דעם אַלגעמיינעם בילד, דעם טיפּישען אויסזעהן, פון דער גאַנצער ליטווישער שטערטעל, נור אויך די מענשען, די יחידים. אמת, נויט און דחקות — דאָס איי-גענטליך איז די בעוועגונגס-קראַפט פון אַלע רייזען'ס „העלדען“, אָבער איינער זעהט קלאָר און דייטליך ווי יעדער פון זיי רעאָגירט אויף די דאָזיגע פאַקטאָרען אויף זיין אייגענע שטייגער. די משה'ס, חיים'ס און שלמה'ס וועלכע לעבען אונטער די זעלבע פרי-מיטווע אומשטענדען זעהען אויס אויפ'ן ער-שטען בליק זעהר עהנליך, ווי צוויי טראַפּען ווא-סער, איינער צום צווייטען, אָבער אין דעם טאַקע איז רייזען'ס הויפט-פּערזענלעכע, וואָס זיינע אידעלעך ווערען ניט בטל בשישים, ווי ביי די מייסטע אידישע שרייבער פונ'ם פאַריגען דור,

* צווייטער באַנד: מענשען און וועלטען (ערצעהלונגען) פּערלאַ, „פּראָגרעס“, וואַרשאַ.

ניט ענטפערן. ער מאַלט זיינע פאַרשוינען ווי זיי שטעהען און געהען. און דאָס, וויערער, איז די הויפט־מעלה און דער הויפט־חסרון פון רייזען'ס שאַפּען בכלל. ער פרעטענדירט ניט צו בעהאַנדלען קאָמפּליצירטע פּראָבלעמען, — עס איז ניט נאָך זיינע כּחות.

און, אַלזאָ, קיין שפור. פון דער פּאָליטיש־סאָציאַלער בעוועגונג און די ווירקונג וואָס זי האָט אויף די קעפּ און מוחות פון אונזערע טאַטעס, קיין רמז אויף דעם קאָנפּליקט צווישען די היינטיגע עלטערן און קינדער, וואָס וואָלט געקענט געבען אַ טיפּעלע רייזען'ען זעהר אַ רייכען מאַטעריאַל, קיין זכר פון דער פּאָליטישער און נאַציאָנאַלער ערוואַכונג וואָס קומט פאַר שוין אַ גאַנצן היבשע צייט אינ'ם אידישען

אברהם רייזען.

פאַלס און איהר אונגעהויערען איינפלוס, ניט רעדענדיג שוין דאָס די אַקטיווע עלעמענטען בכלל, די בויער פון דעם אידישען און אַלגעמיינעם בענייטען לעבען, זיינען לחלוטין ניט בע־ריהרט געוואָרען אין רייזען'ס שריפטען.

רייזען, ווי געזאָגט, האָט זיך זיין אייגען ווינקעל: דעם בעל־הבית, דעם יורד, און זיין זוהן, דער האַלב־אינטעליגענט און האַלב־הידוט, וואָס איז מגולגל געוואָרען אין אַ אידישען לעה־רער אָדער פּריקאָזיק; די אַרעמע בעל־הבית'טע און איהר טאָכטער, אַ פּערזענלעכע מויד, געוועהנ־ליך, וואָס שמאַכטעט נאָך ליכעב — דאָס זיינען רייזען'ס „העלדען“. זיי האָט ער טיעף און אַל־זייטיג געשילדערט.

וועטשערע מוז מען אויסבעטען די בעטען. צוליב די בעטען וואָלט אפילו די ארבייט ניט געדויערט; סך הכל געפינען זיך אין שטיבעל צוויי בעטען. דאָס ארבייטען געדויערט אָבער טאַקע דערפאַר, וואָס קיין פיעל בעטען זיינען ניטאָ... און יעדער נאָכט מוז מען אין דער גיך, ווי מען בויט באַרוקאַדען, להבדיל, אויסבויען צו די צוויי נאָך פיער בעטען... און די ארבייט נעהמט אַוועק די צייט און דאָס גע־זונד און דאָס לויב און לעבען"... (זייטע 64).

אָדער, צום ביישפּיעל, דיזע כאַראַקטערי־סטישע שילדערונג:

„און חיים האָט זיך געשטעלט קעגען האַלב צובראַכענעם קליין שפּיגעלע וואָס איז געווען צוגע־שמידט צום וואַנד, האָט אַ גלעט געהאַן מיט ביידע הענד די באַרד, פּערקאַשערט די פּאות, דערנאָך האָט ער אַראָבענומען דאָס היטעל און אַ פיהר געטהאָן איבער איהם מיט דעם ארבעל.

— זעה נאָר, איך בין פון היינטען ניט אויס־געריכען אין קאַלד?

— אַ קשיא! האָט איהם דאָס ווייב געענט־פערט און האָט זיך גענומען איהם קלאַפּען מיט ביידע הענד איבער'ן פלויצע.

— בוי אונז איז, דאָכט זיך, אַ מאָל געווען אַ שטוקעל בערשטיל פון „זאַכען“. וואו איז זי, האָ? — דיר האָט זיך אפּשר גע'חלום'ם! האָט דאָס ווייב געענטפערט, קלאַפּענדיג איהם איבער'ן פלויצע אין רעדענדיג:

— נו, זיך אויסגעריבען אַ ביסעל!
— נו, גענוג שוין צו קלאַפּען! האָט חיים כמעט ווי מיט כעס ארויסגעקערט — איך וועל שוין געהן.“ (זייטע 72).

און אזוי גוט ווי ער זעהט די אומגע־בונג פון דיזען אַרט לעבען, אזוי גוט טיעף און אַלזייטיג זעהט ער די נשמה און פיהלט דעם פולס פון דיזער וועלט'ס.

* * *

און איין גרויסע אונענדליכע טראַגדי־קאָמעדיע הילט איין, ווי אין אַ נעבעל, רייזען'ס בעשעפעניסען: האַלב זאָט און האַלב הונגעריג קאַפּאַשען זיי זיך אין די ענגע דרישנע ד' אמות פון זייער מיזעראַבלען קאַפּיקענעם לעבען, נכנע־דיג מיט אַ מיענע פון שולדיגע, פאַרוואָס זיי זיינען אויף דער וועלט בעשאַפּען, טראַגען זיי שטילערהייט, אַהן שום טענות ומענות, דעם שווערען פּעקעל פון זייערע גרויסע און קליינע צרות, ניט פּרובירנדיג זאָגאַר צו מאַכען די קלענסטע אנשטרענגונג אום פטור צו ווערען פון זייער אונבעקוועמער און אזוי אָפט לעכער־ליכער לאַגע.

וואו ליגענט די אורזאַכע פון זייער פער־טעמפּטקייט און גראָהער גלייכגילטיגקייט צו דעם גאַנצען „אָרום"? ווער און וואָס האָט זיי געמאַכט אזוי אַבהענדיג און אזוי העסליך קליין? — פּרעגט עס ניט, רייזען וועט אייך אויף דעם

חיים איז א תבואה-הענדלער אין א ליט-ווישער שטעדטעל. און פערשטעהט איהר דאך מסתמא אז ער איז ניט קיין ראקספעלער. האָט איהם אויסגעפעהלט א פינגר-אין-צוואנציגער צום יריד, און ווען ער קריעגט ניט די סומע געלד — איז שלעכט. נאך א לאנגען ישוב הדעת מיט זיין פלוצנדיגן זאָל לעבען, האָט ער זיך אָנגענומען מוטא צו געהן צו לייעב בערעס, דעם גביר פון שטעדטעל, מיט וועלכען ער וואוינט אויף איין גאס, און בעטען ביי איהם א גמילת חסד. ער האָט אפילו געוואוסט, אז עס איז ניט מעהר ווי קאלטע פארפעל, אָבער דאך האָט ער זיך געטרויסט: פיליכט וועט לייעב בערעס דוקא זיין אין א גוטער שעה און וועט נותן'ען. ער האָט זיך פערפוצט אין זיין שבת'דיגען אויבער-בנד און געלאָזט זיך געהן צום גביר פון שטעדטעל. עס פערשטעהט זיך, אז ער איז ניט גלייך צווישן צום גביר, אַרומדערהענדיג זיך איבער'ן גאס, האָט ער געמאכט אלערליי השערות, צו געטראכט וואָס צו רעדען, און ענדליך איז ער אריין צום גביר אין שטוב. לייעב בערעס איז געוועסן ביי א גרויסען טיש, איבערגעדעקט מיט א קלאָר טישטוך און האָט געטרונקען טהיי, שמועסענדיג פּרעהליך מיט זיין צעזינדעל. זיי האָבען זיך גענומען צו כעטראכטען חיים'ען. חיים'ען האָט זיך געדאכט, „אז באלד פאלט ער אַנידער“ און ניט-זאָגענדיג קיין גוטען-אבענר, האָט ער ווי אַרויסגעשטאַמעלט:

— „איך בין געגאנגען פארבוי, פערשטעהט איהר מיר, איך זעה איהר זיצט... הייסט דאָס איהר זיט אין דער היים... נו, קלער איך: — מען דאַרף אַריינגעהן... שכנים...“

— „נו, מהיכא-תיתא, מהיכא-תיתא! האָט ליובע בערעס ליעבליך געשמויכעלט, ביז ער איז געלעגער גאט, זען זיך!

חיים'ען האָבען זיך ווי שטיינער פון האַרצען אראָפּגעקוקעלט נאָך אַזאָ ענטפער און קוקענדיג אויף די צוויי יונגלעך האָט ער זיך שטיל אַוועקגעזעצט.

דער גביר האָט געהייסען דערלאָנגען איהם א גלאָז טהיי.

— „א גאנץ גוטער מענש! האָט חיים א טראַכט געגעבען — זאל איהם דער אויבערשטער העלפּען. ער האָט געקוקט מיט דאָנקבאַרע בליקען אויף איהם, עס האָט זיך איהם געוואָלט פאלען דעם גביר אויפ'ן גראָבען האַלז און קושען איהם.“

די דענסט האָט איהם דערלאָנגט א גלאָז טהעלע.

— „טרינק מיט, ווארעניע!“ האָט ליובע בערעס איהם פאַרגעלייגט.

„א טויערער מענש, א טויערער מענש!“ איז חיים איבערראשט געוואָרען, — „ער וועט זיכער לייזען...“

— די האַנדעלסט עפעס? האָט ליובע בערעס געפרעגט.

דאָס לעבען פון רייזענ'ס העלד איז, אַלזאָ, צוזאַמענגעפלאַכטען אויף יעדער שריט און טריט פון קאָמישעס און טראַגישעס. רייזען האָט עס, דאָס קאָמישע און טראַגישע, צוזאַמענגעשטאַל-צען אין זיין פורעם און בעשאַפּען זיין נאָוועלע. „איינגעשלאָפּען איז חיינע מיט א וואויר-לער אידעע: מאָרגען וועט זי, אס ירצה השם, קאָכען אויף מיטאָג אַרבעס מיט קאַרטאָפּעל, עס וועט זיין א „נייס“ און איהר לייעב וועט הנאה האָבען.“ אזוי פאַנגט אָן רייזען זיין ערצעהלונג „וויבערשער שרעק“. דאָכט זיך וואָס? א קלייניגקייט. אמת, אין ליטאָ, וואו דער עולם עסט „זונטאג בולבעס מאָנאטאג בולבעס, דינעס-טאג און מיטוואָך בולבעס א. ז. וו., א. ז. וו.“, איז טאָקע קאָכען אין א מיטען מיטוואָך אַרבעס מיט קאַרטאָפּעל א „נייס“. אָבער הערט ווי ריזער גאַרנישט האָט פּעראַורזאכט א גאַנצע טראַגעדיע אין איהר לעבען:

ווען זי איז אויפגעשטאַנען האָט זי זיך גענומען צום ביסעל אַרבעס וואָס האָט זיך גע-פונען אין איהר בעל-הבת'ישקייט. זי האָט אָב-געשאַרט פון דער גרויסער קופּעלע א קליין קופּעלע און האָט זיך גענומען אויסקלייבען די ווערעמדיגע אַרבעס פון די ריינע. האָט יעדער אַרבעס זעהר פאַרויכטיג איבערגעזעהן, זי זאָל חלילה ניט פּערשפּיעלען יענע וועלט. מיט א מאָל האָט עפעס זעהר שטאַרק אָנגעהויבען צו פינטלען איהר אין די אויגען. לכתחילה האָט זי זיך דערשראָקען פאר דעם געדאַנק, טאָמער חלילה וועט זי ניט בעמערקען די ווערעמדיגע אַרבעס. אָבער אַן אַנדער געדאַנק, א שרעקלי-כערער, האָט זי געמאַכט פּערנעסען אָן די אַרבעס; עס האָט זי א ברען געטאָן אין איהר מח, אז זי איז ערשט אַלט 38 יאהר און די אויגען זיינען איהר שוין טונקעל... און עס האָט זיך איהר גלייך פאַרגעשטעלט, ווען איהר מאן, וועלכער איז נאָך געזונד און יונג, דערווייט זיך וועגען דעם — גט ער זי...“

איהרע אויגען זיינען וואָס א וואָך אַלץ טונקעלער געוואָרען און איהר האָט זיך געדוכט אז איהר לייעב ווערט צו איהר וואָס א טאָג גלייכגילטיגער. בקיצור, איין מאָל האָט זי זיך בעשלאָסען און פּערטרויט איהר „פּעהלער“ דער רבי'צין אין שול. די רבי'צין, אַן אַלטע אידענע, וואָס האָט געטראָגען שפּאַקולען, האָט, פּער-שטעהט זיך, איהר געראַטעהן צו טהון דאָס זעלבע, אָנטהון שפּאַקולען.

— „ניין, רביצין! עס וועט איבערגעהן... האָט חיינע געשטאַמעלט פאר שרעק — איך בין ערשט אַלט 38 יאהר, עס איז נאָך פריה... „מוינער“ זעהט נאָך גאַנץ גוט... איך וועל ביי א דאָקטאָר אַ ברעג טהון... מען זאָגט, עס איז פאַראַן צו אויגען אַזאָ וואַסער... עס ווילט זיך, טהויערע רביצין, ניט ווערען יונגערהייט קיין באָבע, עס ווילט זיך ניט...“ אָדער זעהט ווי רייזען מאָהלט דעם יורד.

— דו געהט שוין אַוועק? האָט לויבע גע-
רעם העפליך געפרעגט.

„אַט איצט אפשר קען איך אַ בעט טהאָן“, איז
חיים'ן אויפגעפאלען צו ראטעווען זיך פֿאַרט — נאָר
אַ קוק טהוענדיג אויף די צוויי יונגעלעך מיט די
ממור'ישע אויגעלעך, וואָס האָבען אזוי ממורש גע-
קוקט, האָט ער מיט גדלות געענטפערט:

— איך מוז! געשעפטען! ניטאָ קיין צייט!...
און לאָזענדיג זיך צום טהיר, האָט זיך חיים'ען גע-
דאַכט, אז הינטען שטעלען איהם אויס די צוויי
יונגעלעך מיט די ממור'ישע אויגעלעך פּויען, צונגען
און לויבע בערעם אלליין שמויכעלט, דאַכט זיך, און
זאָגט זיי:

— גרעסערע, גרעסערע!...
און חיים'ן האָט זיך געדאַכט, אז די פּלויצע
ברענט איהם פון הינטען און ער איז געשווינד
ארויסגעגאַנגען!...

אזוי מאַהלט רייזען די הכנעה'דיגקייט אין
קרענקליכע שעמעדיגקייט פונ'ם יורד.

* * *

די צווייטע העלפט פון די שריפטען איז
מעהרטענטהייט געווידמעט דעם יורד'ס זוהן.
רייזען קען נור די בעל-הבתי'שע שלים-מול'ס,
וואָס האָבען ניט גענוג מוטא און ענערגיע אויף
דורכצושלאָגען זיך אַ וועג אין לעבען. זיי זיינען
אויף אזוי טראַגיקאָמיש ווי זייערע טאַטעס.

אַט האָט איהר אַ יונגענמאַנטישק וואָס
שפּאַציערט ווינטער-צייט אין אַ העלען זומער-
מאַנטעל, און פריהרענדיג פּינאָזאָפּירט ער
בשעת מעשה: גרייף'דיג ווילט זיך איהם געפינען
אַ וועלכענעם-איז היתר אויף טראַגען ווינטער
אַ זומער-מאַנטעל... אָדער אַט האָט איהר אַ פּאַר-
שוין וואָס „פער'משכונ'ט" זיך אליין אויף אַ
גאַנצען טאָג אין אַ קאַפּע-הויז, וואוהין ער האָט
זיך הונגעריגער הייט אַריינגעכאַפט, ניט האָבענדיג
דיג אַ גראַשען אין קעשענע, און האָט זיך געהיייר
סען דערלאָנגען אַ גלאַז טהיי מיט אַ פּאַראַר בול-
קעלעך, וואָס בעטרעפט אַ חשבון פון 20 קאַפּי-
קעס. ער וואַרט ביז וואַנען עס וועט קומען
עפּעס אַ בעקאַנטער און וועט איהם אויסלעזען;
אַט, וויעדער, לעבט איבער איינער פון רייזען'ס
„יונגע" העלען אַ שרעקליכע „טראַגעדיע":

אהרן שטאַנג, אַ פּריאָאָזיק, האָט זיך ענד-
ליך אַרויפגעאַרבייט אויף 30 רובעל אַ חודש. ער
האָט זיך בעסער ניט געוואונשען. ער וואָלט זיך
יעצט הנאה געהאַט פון זיין לעבען. פּאַלט
איהם אָבער אַרײַן אין קאַפּ — לאָזען זיך נעהען
אַ שוואַרצען ראָק; און די „אידע" לאָזט איהם
משיט ניט שלאַפען. דער לעבען איז איהם ניט
ניחא אָהן אַ שוואַרצען סורדוט. נו, דאַנקען גאָט,
שפּאַרענדיג אַ גאַנצן יאָהר פון זיין געהאַלט, האָט
ער אָבערשפּאַרט גאַנצע 50 רובעל מוזמנים און
גלייך בעשטעלט ביים בעסטען שניידער אַ
שוואַרצען ראָק מיט שוואַרצע הויזען. מיט מול,

— ווי דען? האָט חיים ברויט געענטפערט —
מען האַנדעלט אַ דאַנק גאָט, ניט ערגער ווי אלע
סוחרים.

— ווי האַלט איצט האָבער? איז דעם גביר
אויסגעפאלען צו פרעגען.

האָבער איז די לעצטע צייט געפאלען, נאָר
חיים'ן האָט אויסגעוויזען צו זאָגען בעסער, אַז האָ-
בער איז געשטיגען.

— גאַנץ הויך געשטיגען! האָט ער אויסגע-
לאָזען מיט אַ סוחר'ישען טאָן.

— נו, און דו האָסט עפּעס אָנגעגרייט האָבער,
האָט דער גביר ווייטער געפּאַרשט.

— איך האָב גאָר אַ פּיין פּעקעל האָבער,
קאַסט מיר ניט טהויער, גאַנץ ביליג, האָט חיים מיט
מעהר היץ געענטפערט, פּערגעסענדיג בשעת רייזען,
אז ער האָט שוין פון עטליכע וואָכען קיין קערענדי-
דעל האָבער ניט אין שפּויכלער.

— און דו ביזט ביכולת צו „ספּעקולירען"?
האָט לויבע בערעם געפרעגט, — דארפסט גאָר קיין
געלד זיט?

— גאָט צו דאַנקען! האָט חיים שטאַלץ גע-
ענטפערט — געלד האָט מיר קיינמאַל ניט אויסגע-
פּעהלט.

„וואָס רעד איך דאָס? וועה איז מיר!“ האָט
חיים זיך דערשראָקען פאַר זיינע אויגענע ווערטיג-
— ווי אזוי בעט מען איצער לייזען אַ גמילת-
חסד? און חיים האָט געוואָלט צוריק אַ שלעפּ טהאָן
דעם וואָגען, נאָר לויבע בערעם האָט איהם איבערגע-
שלאָזען:

— הייסט עס, דו מאַכסט גוטע געשעפטען,
ביזט אַ שטיקעל גניד...

„מיינע „גנידות" אויף שונאים געזאָגט גע-
וואַרען“, האָט חיים געוואָלט צוריק ציהען, אַ קוק
טהוענדיג אָבער אויפ'ן גביר'ס שווינענדיג פנים,
אויפ'ן בלאָהען קריגעל „וואַרענע“, האָט ער
שטאַלץ געענטפערט:

— גאָט צו דאַנקען, איך האָב זיך ניט אויף
וואָס צו פּעקלאָגען.

„אַט איז דיר אַ גמילת-חסד! האָט חיים'ן
ווי אימוצער אַ זעץ געטהאָן הינטען אין קאַפּ. פּרא-
דעם דו, שוטה!.. וואָס בעריהמסט דו זיך? דער-
צעהל איהם, אז דו דארפסט האָבען צו אולאס (יריד)
אַ פינף-אין-צוואַנציגער — זאל ער דיר ראַטעווען,
זאָג איהם, אז דו פאלסט, אז...“

נאָר חיים איז וואָס ווייטער אלץ מעהר אַרײַ-
געפאלען אין אַ צופרידענעם טאָן, אלץ מעהר גע-
ריהמט זיינע געשעפטען און פּערבראכט מיט'ן גביר,
ווי מיט גאָר אַ גלייכען מענשען!...

פערשטעהט איהר דאָך, אַז באַלד האָט זיך
אונזער תבואה-הענדלער דערפיהלט „אז ער איז
דאָ איבריג“, אז ער האָט ניט אזוי געדאַרפט זיצען,
ניט אזוי געדאַרפט רעדען. און אַ קאַלטער
שווייס האָט איהם בעגאַסען. ער האָט זיך
אויפגעהויבען פון אָרט.

וועהנליכקייט" פערשאפט איהר שמערצען. ניין, ליוזע, "די ציגיינערין", איז טאקע גאָר אַ געוועהנ־ליכע מיידעל, אבער איהר ווילט זיך מיט עפעס לאָזען זיך מערקען, ציהען אויף זיך אויפמערק־זאמקייט פון די אַרומיגע, הויפטזעכליך פון די יונגע לייט; לאָז זיין כאָטש מיט אַ קאָסמיוס פון אַ ציגיינערין, וואָס גיט איהר צו אַ געוויסען חן און רייז. אבער אפילו מיט אזא מין, "אונז צופרידענהייט" איז נור געבענשט די איינציגע ליוזע צווישען ריזען'ס העלדען.

"דער אַריסטאָקראַט", פערקעהרט, איז טאקע דער ווירקליכער אַריסטאָקראַט פון דער אידישער גאָס. דאָס איז אַ טיפּ פון אַ משיכיל־פילאָזאָף וואָס האָט זיך זיין אייגענע וועלט־אנשוואונג און ווייס זיין ווערט. "דער אַרי־סטאָקראַט" איז אַ מייסטער־ווערק, ווי די מייסטע ריזען'ס נאָוועלען, אבער עס איז ליידער די איינציגע אין דעם גאנצען באַנד וואָס בעהאנדעלט אַ מעהר אָדער וועניגער טיעפע נאטור.

* * *

די אָביעקטיוויטעט פון ריזען'ס שאַפען איז צו בעוואונדערען. קיין פאַלשע טענער, קיין גע־קינצעלטע מאָטיווען געפינט איהר ניט אין די פיעלע צעהנדליגער פון זיינע נאָוועלען. עס פליסט מיט לעבען, לעבעדיגעס. עבען, פון יעדען ווערק. ער לאַכט ניט ווען ער דערצעהלט דאָס שפּאַסאָהפּטעסעט און וויינט ניט ווען ער שיל־דערט דאָס טרויעריגסטע — ער מאַלט. און יעדער שטריך זאָגט עפעס, מאַכט בולט'ער דאָס בייל און פערענדיגט איהר האַרמאָנישע גאַנצ־קייט. און מערקווירדיג ווי אויסגעהאַלטען ריזען'ס ערצעהלונג איז. זיין חוש פון פּראָ־פאַרציע מעג דיענען אַלס מוסטער אונזערע יונגע שרייבער.

דער ראָק איז שוין פאַרטיג. נור דאָ פאַנגט זיך ערשט אָן די "טראַגדיע". ביים אָנמעסטען דעם ראָק דאַרף דער ניט־גוטער מעשה שטן אַריינמישען זיך און פערפיהרען אַ שמועס מכוח פלאַמעס. דער שניידער ראַטה איהם ער זאָל למען השם זיין זעהר פאַרויכטיג מיט זיין ראָק, דען "אַ שוואַרצער ראָק איז קיין קלייניגקייט ניט!..." מען דאַרף עס שטאַרק היטען פון פלאַד מעס. און אויף אונזער העלד, וועמען דער שוואַרצער ראָק איז טהייערער ווי זיין נשמה, פאַלט אַ פלאַמען־מאַניאַ, אויב מען קען אזוי זאָגען; עטליכע טעג נאָכאנאנד האָט ער זיך גע־עצה'ט מיט זיינע בעקאנטע און האָט אויסגע־פאַרשט אַלערליי סגולות ווי מען נעהמט אַרויס פלאַמעס; ער קויפט זיך אָן אַ גאַנצען סקלאַד מיט סגולות און "מיט אַ רוהיגקייט פון אַ חכם, וואָס ווייסט אז די צרה וועט מווען קומען, האָט ער געוואַרט מיט די אַלע סגולות אויף דער ער־שטער פלאַמע..."

* * *

דאָס אין אַלגעמיין איז דער לעבען און שטרעבען פון ריזען'ס העלדען. עס געפינען זיך אויך אין דיזען באַנד עטליכע סקיצען פונ'ם אַרבייטער־לעבען, אבער זיי האָבען ניט קיין בעדייטענדען ליטעראַרישען ווערט. אייניגע פון זיי ווי "אין גאָס", למשך, האָבען מעהר שייכות מיט פּראָקלאַמאַציע איידער מיט קונסט. בלוז צוויי סקיצען זיינען לויט זייער איי־האַלט און כאַראַקטער אַן אויסנאָמע: "די צי־גינערין" און "דער אַריסטאָקראַט".

"די ציגיינערין" — דאָס איז אַ געוועהנ־ליכע מיידעל, וועלכע אבער איז ביז קרענקליכ־קייט אונצופריעדען מיט איהר געוועהנליכקייט. עס איז ניט קיין טיעפע נשמה, וואָס בענקט נאָך עטוואָס גרויסעס, ערהאבענעס, און די "גע־

אימפעט

(אויגנדיקע פון א וועג)

געהערט און פערזענליכע פון י. ח. ברענער

1.

דער זון פון אייער דענסטמויד, און מיינע צוויי קאמערעדן: איינער א צוקראכענער, מיט טוט וועהע אויגען און אין בריילעך; דער צווייטער, א גראבינקער, א פעטינקער, מיט א בייכעל אין א גיידערעל. ביידע בעל-הבתי'שע קינדער, קעסט-קינדער ביי א טאטען א מעקלער אדער א קרעמער, און ביידע נאך בחורים, אינטעליגענט-טען און „רעוואלוציאנערען“. דער אונטערשייד נור, וואס דער ערשטער איז שוין געכאפט געווען און שוין „געזעסען“ און שוין ארויסגענומען אויף „זאלאג“ — דער טאטע האט פערקויפט דאס שטיבל און האט איינגעלעגט — און איצט איז דער זאלאג געבליבען און ער איז געפאָהרען קיין אויסלאנד; דער צווייטער, ווידער, איז נאך נישט געכאפט געווען און ווער ווייסט, וואס פאר א מעשים ער וואלט נאך צוקעהרט, ווען נישט דאס שטעהען צום פריזיוו קומענדען אָסיען. דאָ האָבען זיך שוין זיינע עלטערן אַרײַנגעמישט: פאָהר!

איז וואו האלט איך? — יא — זיינען מיר עס געקומען אהין אין שטערטעל צעהן א זייגער אין אָווענער. טפּררר... דער בעל עגלה, וועלכער איז שוין געווען א געניטער אין אַזעלכע נסיעות, האָט זיינע פערד איינגעהאלטען עפעס מיט א מאָדנעם ברום, און נאך איידער מיר זיינען אַרײַן אין שטאָט, זיינען מיר זאַלבעפערט אַראָב, די דריי רייזענדע און אונזער בעגלייטער.

ששש... דער בעל-עגלה האָט געקראָגען וואָס איהם קומט, ער האָט גלייך א שמיץ גע-געבען זיינע „אַדלערס“ און אין פערשוואַנדען אין דער פּינסטערניס. און מיר פיער האָבען זיך געלאָזט געהן אין שטאָט צופּוס, נישט אַלע צוזאַמען, נור פאַר-ווייז: איך מיט'ן בעגלייטער — דאָס ערשטע פאַר; אונזער צוויי פאַרשוינען פון הינטען — צווייטע פאַר.

אין די געסלעך פון שטערטעל האָט גע-הערשט א משונה'דיגע שטילקייט, אן איינגע-האלטען-ברומענדע שטילקייט, א מין פערוואָר-גענע שטילקייט פון א בעלאַגערטער שטאָט. ווער פון אייך עס איז קיינמאָל נישט געווען אין יענע פערוואָרפּענע קליינע שטערטלעך, וואָס אַרום גרענעץ, און האָט אליין נישט איבערגעלעבט יענע שטילקייט, וועט עס בשום אופן נישט קענען בעגרייפּען, פערשטעהען און דורכפיהלען. די

יינען מיר, הייסט עס אַלע אַרײַנגעפאַהרען פון סטאַציע אין יענעם קליין שטערטעל ביינאכט א זייגער צעהן. געווען איז עס, ווי געזאָגט שוין, א פאַרפּסח-צייט, די ערשטע טעג נישט, סוף ווינטער און אָנהויב פריהלינג צוזאַמען. דער גאַנצער וועג פון סטאַציע ביז'ן שטערטעל איז געווען אפילו וועניגער פון א ווערסט פופצעהן, און דאָך האָבען מיר זיך געשלעפט עפעס אַרום א האַלבען מעתלעך. געפאָהרען זיינען מיר שוין אויף רעדער, פער-שטעהט זיך, און דערפאַר האָבען מיר געהאַט צו טהון אי מיט די בלאָטעס, אי מיט די אייזיגע ערטער. דער בעל עגלה אונזערער אפילו האָט זיך שטאַרק גע'בריה'ט און היבש געהאַנדעלט אום צו ברענגען אונז אויפ'ן אָרט בייצייטענס, אבער עס האָט נישט געהאַלפּען. די פערדלעך זיינע האָבען אין זיך געהאַט פיעל סבלנות און זיינען פאַר שמיץ נישט נתפּעל געוואָרען, און אז זיי פלעגען, דורך דער בייטש, שוין יא א הייב טהון זיך און מאַכען פיס, איז דער הייב געווען א אידישער הייב, דאָס הייסט: אויף א מינוט. אויסער דעם איז טאָקע דער וועג געווען א טייטוועלשער, פערדרעהט, פערלאָמט, באַרג און טהאַל, טייכלעך און גריבער, ווי דער וועג אין יענעם געגענד, וואָס אַרום גרענעץ.

און דער „אַלע“, וואָס איך זאָג אייך דאָ, ליעבע רבּותים, מיינט: פיער — דריי פאַרשוין נען „רייזענדער“ און איינער א בעגלייטער, וועלכער האָט געהאַט צו בעגלייטען אונז ביז'ן שטערטעל, אום איבערצוגעבען אונז דאָרט צום „אַריבערפיהרער“ אליין, צו דעם דאָזיגען אַריבערפיהרער, וואָס האָט אונז געדארפּט „אַריבערשמוגלען“ איבער'ן גרענעץ.

דער בחור דער בעגלייטער, דאָרף איך אייך זאָגען, חברה, איז געווען א יונג מיט ביינער, א יאַט, פון יאַטען-לאַנד, הויך און געזונד, געהאַל-טען פון זיך אן עולם ומלואה, נישט איבערגעשראָק קען פון קיין זאך, קאלטבלוטיג אין יעדער הינט זיכט, איבערלעגט אין יעדער תנועה, אַבשטוי-סענד מיט זיין אויסזעהן, און אין גרונד — פיער און פלאם; בקיצור, א מאַלאַדטישינא... נור נישט איהם בין איך דאָ אויסען — אויסען בין איך די „פאַרשוינען“: איך, „איער קנעכט,

האָט חווק געמאכט פון זיין חבר און האָט גע'טענה'ט: וואָס הייסט, מען דארף דאָך געהן און מאַכען אַ סוף. אוועקגעהענדיג האָט אונזער בעגלייטער פערזאָגט, מען זאָל זיצען שטיל, ניט מאַכען קיין גערודער.

די אלטיטשקע האָט אונז אַריינגעפיהרט אין אַ צווייטען צימער, וואָרום טאָמער חלילה געהט אַריין אימיצער, וועט ער דאָך אונז זעהן, און זעהן טאָר מען אונז דאָ נישט. הם מלהזכיר! וואָרום מיר דארפן וויסען, אז די שטערנדיגע אַגענטען און קאָנטראָבאָנדיסטען מוטן יעדען, וואָס געהט ניט דורך דורך זיי, און זייערע „טרופּה'נע" נעזער דערשמעקען שוין יעדע שטיקעל פּאָל'ע סחורה...

איהר קענט, גלויב איך, שוין פערשטעהן, מורי ורבותי, וואָס פאַר אַ נחת מיר האָבען גע'קליבען פון די דאָזיגע רייד. מיר האָבען דאָך אָהן איהר אויף גאַנץ גוט געוואוסט, אין וואָס פאַר אַ געפאַהר מיר געפינען זיך, היינט אַ פשיטא שוין, אז זי האָט אונז אָנגעמאכט די מורא... ניט טויט, ניט לעבעדיג, אַבסאָלוט שטומע, האָבען מיר זיך פערקליבען אין אַלקער'ל, אַ מין שלאָפּצימער, וואוהין די אַלטע האָט אונז צוגעפיהרט, און דאָרט האָבען מיר זיך אוועק'געזעצט אין דער פינטער — אַ לאַמפּ האָבען מיר מורא געהאט אָנצוצינדען — און אין גע'האקטע וואונדען, ציטערנדיג פאַר דעם מינ'דעסמען גערויש וואָס איז צו אַלדערנאָנגען און אין וועלכען מיר האָבען געקענט האָבען עפעס אַ חשד. אז עס האָט זיך דערהערט, אז די טהיר פון ערשטען צימער עפענט זיך, האָבען מיינע צוויי חברים איינגעזען דעם קאָפּ אין די קישעס, ביז די אַלטע איז אַריין און האָט מדיע געווען, אז דער אַריינקומער איז דאָס איהר אלטינקער, איהר מאַן, ער און ניט קיינער אויסער איהם, און אומזיסט איז אונזער פחד.

ענדליך איז צוריקגעקומען אונזער „פּאָסיל'ני" מיט דער בשורה: אז דער אַריבערפיהרער האָט איהם געזאָגט, אז אין דזער נאכט קען מען ניט „געהן", בשום אופן. מען דארף וואַר'טען. דערנאָך האָט ער אָנגעהויבען לאָזען אונז פערשיעדענע אָנאָגעניסען און אזהרות, ווי אזוי מיר זאָלען זיך בעגעהן, האָט זיך מיט אונז צו'זעגענט און איז אוועקגעפאָהרען. און מיר זיינען געבליבען... יא, מיר זיינען געבליבען אויף אונזערע פלעצער נעכטגען...

אַ גייסט פון סכנות נפשות, וועלכער דער'לאָזט ניט צו קיין זיפּץ און פערוועהרט יעדע זילבע, האָט אונז באַלד אַרומגעכאַפּט. עסען האָט זיך ניט געוואָלט. דער געדאַנק אליין פון עסען האָט אין אונז דערוועקט עקעל... יעדער מינדסטער, איבערגעהענדער שאָרף האָט געמאכט צוגעהן אונזערע הערצער, יעדער גרינגסטער ריהר אָן טהיר האָט ערוועקט דאָס האַמער'ל אין אונזער ברוסט, יעדער אַריינגעהענדער אין יענעם צימער, וואָס איבער'ן וואַנד, האָט ביי אונז

לופט איז פול מיט פערדאכט... שא... קיינער געהט ניט... ווער געהט עס דאָרט...?

אונזער הויכער פיהרער האָט עס געמאכט אַ ביסעל אַ וועג! מיט'ן שליאָך זיינען מיר ניט געגאַנגען. מיר האָבען זיך אַרומגעדערהט דורך גערטנער, געקראָכען איבער פלאַנקענס. ש'א... דערווייט זיך אימיצער, אז מיר זיינען דאָ — געהען מיר פערלאָרען. גע'גנב'עט האָבען מיר יעדען טריט, פאַרויכטיג, פאַרויכטיג. די פער'גליווערטע שטיקלעך איין האָבען זיך אָבער גע'בראָכען אונטער די פיס און אונזערע זינדיגע, ציטריגע לייבער האָבען געפלאַמערט...

אַם ענדע — אַ הויף מיט עפעס אַ מויער. שששא... „שטעהט איהר אַלע דאָ, און איך'ל זיך אַריבערכאַפּען אין דער אַנטקעגנדיגער הויז. איהר זעהט, אָט איין יענער הויז, וואָס איבער'ן גאַס. איך'ל אַ קוק טהון, אויב מען קען אייך איצט פערפיהרען אהין." — דיועס האָט אונז אַ זאָג געטאָן דער בעגלייטער אין איין אַטהעם, און איז נעלם געוואָרען.

מיר האָבען זיך אוועקגעשטעלט שטיל, שטיל, צוגעשפּאַרט צום מויער-וואַנד, איינהאַל'טענדיג דעם אַטהעם. אזוי זיינען מיר אָב'געשטאַנען אָהן בעוועגונג אַ היבשע וויילע, ביז מיר האָבען דערהערט: „קומט — שא". דא'מאלס האָבען מיר גע'גנב'עט די גאַס, אַרויף אויף אַ גאַנעק, געעפענט אַ טהיר, פערקראָכען אין אַ פינטערען קאָרידאָר, געטאַפט, נאָך אַ טהיר — און אָט איז שוין דאָס הויז...

אַן אַלטע אידענע, פון אַ יאָהר זעכציג, אַ קלייניטשקע און אַ צונויפגעקארטשעטע, האָט אונז געענטפערט „גוט יאהר" אויף אונזער „גוטען אָווענד", ניט קוקענדיג אויף אונז. זי איז זיך געוועסען אַ געקוקט פאַר זיך מיט אַ מין טעמפלע גלייכגילטיגקייט פון איינעם וואָס איז צו אַלץ צוגעוועהנט. אין דער גלייכגילטיגקייט איז אָבער געווען פערמישט אויך עטוואָס פון פערגליווערטע בעוואונדערונג, פון יענער בע'וואונדערונג, וואָס אַ קליין קינד לעבט איבער ווען עס דערוועהט זיין געשטאַלט אין אַ שפיגעל. באַלד האָט זי זיך גענומען פאַרען אין אַ ווינקעל, וואו עס איז געשטאַנען אַ גרויסע, אומגעלומפער'טע „שטופע" און דערביי זיינען געלעגען מצות פערדעקט מיט אַ ווייסען ליילעך.

אונזער פיהרער, דער ווי ער אַליין האָט ליעב געהאַט זיך צו רופען: „פּאָסיל'ני", האָט גע'דאַרפט צוריקהערען אַהיים נאָך אין דערוועלכער נאכט, און דעריבער האָט ער קיין שיהות ניט געמאכט און איז באַלד אָנוועק צום „איבערפיה'רע", כדי אָבצומאכען מיט איהם דעם געשעפט וואָס פרייהער און — „ס'רוק דאָלאַי" אונזערע דריי נפשות! איין נפשה, די צוקראַכענע, האָט אפילו געפרובט ניט פאָרען איהם אוועקגעהן: סטייטש, ווי בלייבט מען דאָ אַליין אהן אונזער שומר; דער „פּאָסיל'ני" האָט איהם אָבער ניט געהערט, און אויך דער, וואָס מיט'ן גיידערעל,

האָט דאָס דעם ערשטען „איינהאַלטער“ היבש פערדראָסען, און ער האָט אָנגעהויבען בעווייזען מיט שניידענדע ראיות אז ער איז דוקא נישט קיין „טרום“, פערקעהרט, שטענדיג גענאנגען אין פייער... נור וואָס? איצט איז דאָך עפעס אַנדערש... צוליב וואָס זאָל ער איינשטעלען זיין לעבען? ... אי, עס ווילט זיך? — זאָל זיך וועלען...

דערווייַל האָט די טהיר פון דרויסען וויעדער אַ סקריפ געטאָן — און מעהר האָט מען דאָך נישט געדארפט. דער רעדנער איז בלייב געוואָרען ווי קאָלך, און דאָס לעצטע וואָרט איז איהם געבליעבען שטעהן אין האַלץ; דער מוסר-זאָגער האָט זיך פעררוקט אין אַ ווינקלעלע מיט קלאַפּעדיגע ציינער, און איך אליין האָב צוגע-טוליעט דעם אויער צום וואַנד, כדי פונאַנדער-צוקלייבען וואָס איז דאָרטען. אויסגעלאָזען האָט זיך, אז מיר האָבען זיך אומזיסט איבער-געשראָקען: אַ שכנה איז דאָס געווען, לייען אַ טעפּעל. האָבען מיר זיך אומגעקעהרט צו אונזער שטילער „דעכאַטע“, אבער בערוהיגט האָבען מיר זיך נישט ביז די שכנה איז אוועק און איהר קול'כעל איז פערשוואַנדען. עס האָט אַבער געדויערט אַ מינוט, איז אין שטוב אַריין נאָך איינער, און דעם דאָזיגען האָט געראדע נישט געפּעהלט נייגיריגקייט און „בעלנות“ צו דער-געהן וואָס עס טהוט זיך איבער'ן וואַנד. לפיכך, דעריבער האָט ער אַן עפען געטאָן עטוואָס די טהיר פון אונזער צימער און אַריינגעשטעקט אַ נאָז, אַ שטיק באָרד און אַ קוק. נו, מעהר האָבען מיר נישט בעדארפט. אַ נס, וואָס די אַלטעמשיקע האָט זיך באַלד געוואָנען צו בערוהי-גען אונז, אז עס איז גאָר נישט, גאָר נישט. אַ ישיבה'כחור איז דאָס געווען. זיינע מצות

ליעגען דאָ, איז ער געקומען זעהן, וואָס מאַכען זיי. אַ חוץ דעם טאָקע, האָט די אַלטע געזאָגט, פערשטעהט זי נישט, וואָס טהוט זיך מיט אונז. וואָס איז דאָס פאַר אזא פחד? וואָס זיינען מיר זויגיקינער, חדר-אינגלעך? זאָל זי אזוי לעבען, ווי עס איז אַ חרפה און אַ בושה. גוט איז, אז מען היט זיך אָב פון שלעכטס, אבער אלץ דאָרף דאָך האָבען אַ שיעור. אין איהר שטוב, ברוך השם, טרעפט נישט קיין אונגליק. און פאַר וואָס נעהמען מיר גאָר נישט אין מויל פון דער פריה אָן? וואָס, מיר פאַסטען? נעכטען האָבען מיר אויף גאָר נישט טועם טעם געווען. דער אַז מען עס נישט, קען מען נישט לעבען. דער הימלעל לעגט זיך נאָך נישט אויף דער ערד; נישט מיר זיינען די ערשטע, נישט די לעצטע — אבער אַז ער ל כ ע, זאָלען מיר איהר מוחל זיין, האָט זי נאָך נישט געזעהן זינט זי שטעהט און נעהט! ...

— וואָס, למשל, קען מען ביי אייך קריגען צווייטען? — האָט אַן ענדע דער פּויל'כעקיגער אַ פרעג געטאָן, ווי עפעס פאַרבייגענדע. דער, וואָס אין די ברייען, האָט זיך אַם אנפאַנג שטאַרק פערשעהמט אין די טעפעניש

צוגענומען אונזער לעבען. מיר האָבען מורא געהאַט צו זייען, מיר האָבען מורא געהאַט אַרויסצוגעהן, מיר האָבען מורא געהאַט צו שלאָ-פען, מיר האָבען מורא געהאַט צו וואַכען; מיר האָבען מורא געהאַט פאַר דאָס מיאָקען פון דער קאַז, פאַר דאָס שטויסעניש פון דער מצה אין „שטופּע“, פאַר דאָס ברומען פונ'ם אויר, פאַר דאָס פינקלען פונ'ם פענסטער...

אזוי האָבען מיר עס גענעכטיגט דאָרט יענע נאכט!

2.

אויף מאָרגען זיינען מיר אויפגעשטאַנען גאָר פריה. געוואַשען האָבען מיר זיך נישט, קיין טההע האָבען מיר נישט געטרונקען. די גאולה אונזערע איז נאָך נישט געקומען — האָבען מיר געוואַרט אויף איהר. מיר זיינען זיך געזעסען אויפ'ן בעט, אַרומגעגאַנגען איבער'ן אַלקער'ל, שאַ — שטיל — און געשוויגען. צופעליגער-ווייזע האָט דער מיט טומטוייע אויגען דערוועגן דורכ'ן פענסטער אונזער אַלטימשיקען, וועלכער האָט זיך עפעס געפאַרעט אין הויף. ער האָט באַלד פערריכט די ברייען אויפ'ן נאָז און איז צוגעקראַכען נעהנטער צו די שוויבען, אום צו איבערצייגען זיך, אז דאָס איז טאָקע אונזער בעל-הבית און נישט קיין אַנדערער. וואָס'זשע טהוט זיין קאמעראַד, דער בייכיגער בחור? ווערט ער מאָמענטאַן אַ פערצאָפּלעטער, מלא רציחה, אויסער זיך פונ'ם סקאנדאַל: סטייטש, ווי אזוי נעהמט עס אַ קלאָרער מענש און געהט צו צום פענסטער, סטייטש! ... גולן! ... און דער נעכעכדיגער גולן איז טאָקע פערשעהמט אוועק פון פענסטער און האָט געגעבען זיין חבר גע-רעכט...

יא, הייסט עס, זייען מיר זיך ווייטער אזוי שטיל, מיט איינגעהאַלטענעם אָטהעם, אין איין אימת מות פאַר יעדען סקריפ פון דער טהיר אין פאַרערשטען צימער, אין איין ערוואַרטעניש און בענקעניש, ביז עקעל... אַם ענדע אָבער האָט דער וואָס מיט'ן גיידערעל פאַרט נישט געקענט שטום זיין און האָט אָנגעהויבען וואָרטשען...

— שטעלט אייך פאַר — האָט ער געמערמ'ט — שטעלט אייך פאַר... זייען זיך מענשען... קלאָרע מענשען... און — זיך אליין אַרעסטירט. שטעלט זיך פאַר... קיין קאָנוואַי... און דאָך נישט פון אַרט... עס מוז דאָך אין דעם עפעס זיין... איהר ווייט? אייך בין אויס מענש... שוין העכער אַ שעה, אז אייך האַלט זיך איין... אייך מוז אַרויס... אייך מוז... איהר הערט? ... אייך קען שוין מעהר נישט אויסהאַלטען...

דאָ האָט זיין חבר שוין אויף מעהר נישט געקענט אויסהאַלטען און האָט אויסגעדריקט זיין אַבסאָלוטע מיינונג, אז עס איז אַ שאַנדע, אַן אַמל'ע שאַנדע, אַ יונגער מאַן זאָל זיין אזא „טרום“. „שטענדיג דאָרף אַ מענש זיך אַ מענש! דערהערענדיג אזא שטיקעל מוסר געגען זיך,

— די פארשוניגען...
 — די פארשוניגען? ...
 — יא... נעכטען...
 — דאָ...
 — דאָס איז אונזערער, אונזערער —

האָבען מיר דאָ אין צימערל אויך גענומען שפּעטישען.

... און אונזער טהיר האָט זיך געעפּענט און אַ איר פון העכער פּערציג, מיט ברייטע און פּער- קרימטע פּלייצעס און אַ גרויסע קאָלטאָנעוואַטע שוואַרצע באָרד, איז אַרױן צו אונז, שווער, זעהר שווער אָטומענדיג, און מיעדיקייט און פון גילות. די גרויסע שוואַרצע באָרד מיט די גרויסע שוואַרצע שטיוועל זיינען געווען בעדעקט מיט מעהל. מיט אַ מוזה'דיגען גארטעל, ווי אַ גראַבע שטריק פון אַ טרענער, איז ער געווען פּערגארטעלט, און זיין גאַנצער גראַבער, צושטוי- סענער האָט אָנגעבויגענער גוף, האָט געהאַט אַ פנים, ווי אַ גאַנצער באַרג זאַמד וואָלט ליגענען אויף איהם. אין די קנייטשען, וואָס אונטער זיינע אויגען, איז געלענען פּערישע סבלנות, און די אויגען גופא זיינען געווען פּערגאַשענע. איין סעקונדע אַבער האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז איך זעה אין זיי — איך ווייס נישט ווי אויסצורדיקען דאָס — נו, אַז מ'כלית-הנפש אַריבערצוכאַפּען זיך אַיבער'ן גרענעץ און אַריבערצופיהרען אַנ- דערע אַיבער'ן גרענעץ.

דאָס איז געווען אונזער אַריבערפיהרער, אַ פּרוּוואַט אַריבערפיהרער, נישט קיין אַגענט, וועל- כער האָט כל ימיו נור געהאַט צו טהון מיט אַזעלכע לויפּער ווי מיר. זעלבסטפּערשטענדיק, אַז מיינע מיט-ריווענדע האָבען זיך אויף איהם אַרױפגעוואָרפּען פון ביידע זייטען: ווען? ווי אזוי? אויף וואָס פאַר אַן אופן? ווי גרויס איז די געפּאָר?

מיט דעם אויבערשטענס הילף! — האָט אויף אַלץ געענטפּערט דער פּערוואָרענער קול — מען קען פּריהער גאָר נישט וויסען... נישט אָן מיר ווענדט זיך דאָס... נישט אָן מיינע כחות... מיטטיינס געזאָגט, מיינע כחות... יא. נור מיט'ן זעלנער האָב איך שוין אָבגעמאַכט. איך אליין וועל אייך אויך נישט לאָזען אזוי אין דער וועלט אַרױן. איך געה אויך מיט אייך. איך דאַרף אויך אַריבער מיט אייך. יא, איהר זיינט ביי מיר נישט די ערשטע — דאָס וואָס איך טענה — און איך בין נישט קיין אַגענט... ביי מנחה-צייט וועל איך דאָ זיין רופּען אייך... זייט גרייט...

און ער איז אַוועק.

און אַז ער איז אַוועק, זיינען מיינע קאַמע- ראַדען גאָר ביי זיך אַראָנגעפּאַלען. דער „אויס- לעזער" האָט אויף זיי געמאַכט אַן איינדרוק פון אַ טויגעניכטס, במחילה. און זייער ברוגז אויפ'ן „פאַסילני", וואָס האָט אונז פּערשעלפּט אַהערצו, אַ קליין שטערטעל, וואָס מען קען זיך פון דאָנען ערגעץ נישט אַ קעהר טהון, און האָט אונז אַיבער- געגעבען אין אַזעלכע הילפּלאָזע הענר, איז גע- ווער?

פון זיין האַרצען אַיבער זיין חבּר'ס פּרעסעריי אין אַזאַ טאָג און האָט אויף איהם געוואָר- פּען אַ ביווען בליק. דער בליק איז אַבער נישט געווען גאָר קיין ערנסטער. וואָרום אַז די בעל- הבית'טע האָט אָנגעהויבען, אַלס אַן ענטפּער אויף דער פּראַגע, רעכענען אַ צעטעל פון לייכטע מאַכלים, ווי: געקאָכטע אַייער, זויער-מילך, קעז א. ד. גל. איז ער, דער ברילענדיגער, אויך אונטערטעהניג געוואָרען און האָט מיט געוואלט גענומען פּריהשטיקען מיט אונז.

מיר האָבען אָבער נאָך נישט אוספּעיעט אַריינצונעמען דעם ערשטען ביסען — שיששא... ווייטער די טהיר... שווערע אָטמהעם... קרעכ- צען... „גוט מאַרגען" — אַ היזעריגער, מיעדער קול, וואָס אַ מאָל האָט ער, אָהן צווייפּעל, אין זיך געהאַט אַ גראַבקיט, אַי האַרטקייט... ווער איז דאָס? ווער איז דאָס אַרױן? אַוי, ששא... און די מיילער זיינען ביי אונז פול... נישט אויסצו- שפּיען, נישט אַראָבצושלינגען... שיששא...

און דאָרטען — רעדט מען... פון די שווערע אָטמהעם און לאַנגע קרעכצעניש הערט זיך אַ מאַדנע שטימע... עס דוכט זיך, ווי די צונג פון דעם רעדענדיגען איז פּערשרומפּען פון דורשט און שטעקט פון מויל — ווי דער צונג פון אַ משוגע'נעם הונד, און די ווערטער קאַפּאַשען זיך, שלעפּען זיך און ווערען דערוואָרגען אויפ'ן אָרט... — אַה?... — פּרעגט אַיבער די אַלטימשיקע.

— מסירות נפש, בריינע ברכה — שיט זיך פונאַנדער דער דערוואָרגענער קול — מסירות נפש, טענה איך... יא, אָי, יאהרען, יאהרען... אַלץ ביי זיי, אַלץ ביי זיי. די גאַנצע פּרנסה ביי זיי. די וועלט לויפט, די וועלט וואַרפט אַלץ און לויפט — און זיי קלייבען אַלץ אויף. מען קען מיט זיי גאָר נישט מאַכען. אַגענטען — פּשיש — יא. דאָס איז וואָס איך טענה. איך האָב גע- מיינט אַייערנעכטען פּערידענען אַ פאַר קארען ביי די הוטען... גאָט איז מיין עדות — מיט מסירות נפש האָט מען אַריבערגעכאַפּט די הוטען... הוי... זיי האָבען אַבער נישט געלאָזען... די רשעים האָבען נישט געלאָזען... אַ גאַנצע כאַ- ליאַסטער... מופּקרים... מוסרים... — יא.

גאָר רוחיג זיינען מיר נאָך אַלץ נישט; אַבער דער קול, איז קרעכצען און די אָטמהעם פּערקלע- נערען אונזער פּחד.

— אמת, אמת... — זיפּצט די אַלמע — זיי, ימח שמם, זיי הערען קיינעם נישט... אויסער זיי — קיינער נישט...

— אויסער זיי — גאָר נישט! — כאַפּט אונטער דער אַריינגעקומענער — שריי, בעט, עס העלפט נישט... דאָס טענה איך — יא, דאָרטען ביי מיר אין פּאַדריאָד — מען באַקט... מצות באַקט מען... נישט קיין מול ברכה... מען האָרע- וועט ווי די אַקסען... רייזע, רחל, גרונע — ווי די אַקסען... און גאָר נישט!... נו, זיי זיינען דאָ? גיט ער צו פּלוצים מיט אַ ניעדריג קול.

— ווער?

השערות, און פיעלע פאָרשלעגע און אונענדליכע מחשבות, און שרעקדיגע פאנטאזיעס, און מורא'דיגע בילדער — אלעס צוזאמען הייבט זיך אויף ווי א זייל רויף און צומישט זיך און דריקט...

אבער — דאנקען און לויבען! די שווערע אָטהעמס רייסען זיך אַרױן אין שטוב...

— גרייט?

— וואָס איז? מיר געהען שוין?

— יא, מיר געהען אין פרייסען!...

יענעם שטריכעלע, וועלכעס איז געשטאַנען א גאַנצע טאָג אין האַרצען און האָט געוואַרט, האָט זיך אַרונטערגערויסען. הייסט עס, אז די שטונדע האָט געשלאָגען סוף כל סוף. באַלד וועט ווערען קלאָר: לעבען אָדער טויט!

אין וועג האָט אונז ער געזאָגט, אז, דוכט זיך, מיר זיינען עטוואָס צו שפעט. דארפֿען האָט מען געדאַרפט אַרויס מיט אַ האַלבע שעה פריהער. אזוי האָט ער טאַקע אויך איבער גערעדט מיט'ן „זעלנער“. פונקט אין דער ריכטיגער צייט אָבער האָט עפעס אַ בעלה־בית'טע געבראַכט איהם מצה־מעהל צום באַקען, האָט ער ניט געקענט אַוועק. מצות באַקט מען ביי איהם איצט.

אונזער פיהרער האָט געהאַט דאָס זעלבע אויסזעהען וואָס אין דער פריה, נור די מיער־קייט פון זיין פנים און די איינגעבויגענקייט פון דעם אויבערשטען טהייל פון זיין גוף האָט זיך איצט פערמעהרט, און זיינע גרויסע שיד זיינען געווען איצט מעהר פערפאַטשקעט מיט בלאָטע פערמישטע אין מעהל. א גאַנצער האָט ער געהאַט אַ שנעלען, אַ מאַדנע שנעלען, אַ לויפֿענדיגן, אבער דער לויף איז ניט געווען אַ העלד־שער, אַ זיכערער, נור אַ געשווינדקייט פון אַזעלכען, וואָס האָט פאַר גאָר נישט קיין מורא, ווייל ער האָט בעצם ניט וואָס אַנצואוועהרען, ווייל פאַר איהם קען שוין ערגער ניט זיין...

ער איז געלאָפֿען פאַראַוויס און די פריה לינגס־בלאָטע האָט זיך געלאָזט הערען: טיאָפֿ־טיאָפֿ. עס איז געוואָרען גוט נאכט. א דונקעלע קאלטע נאכט. מענשען האָבען מיר בעגעגענט גאַנץ וועניג, אבער יעדער האָט זיך אין אונז זעהר שטאַרק איינגעקוקט. ער האָט אונז געבראַכט ביז'ן עק שטאַרט: אַ שטענעלע רעכטס, אַ פלאַנקע לינקס און פֿעלד פון פאַר רענט. דאמאלס האָט ער געמאַכט א „קרוגאָס" — און צוריק. מיר, געוועהנליך, נאָך איהם. אין זיין געזיכט איז ניט געווען קיין ברעקעל זיכערהייט, נור עפעס אַ מין „אולי ירחם" האָט געשוועבט איבער איהם. ער האָט אונז אויס געזעהן, ווי ער ווייס ניט דעם וועג, אין וועלכען מען דאַרף געהן. ער האָט אונז אויסגעזעהן ווי אַ בלאָנדענדער, ווי אַ בלינדער; און מיר האָבען ווידערגעשפּעניגט געגען איהם אין אונזער האַר־צען, האָבען איהם געשטאַלטען, איהם און דעם „פאַסילני", דעם „פאַדליעז", דעם „איזמיעניק",

וואַסען און געוואַסען. נו, שטעלט אייך פאַר, וואָס גלייכגילטיגקייט איז! גלייכגילטיגקייט האָט שוין ניט איין צרה אָנגעמאַכט. טאַקע אזוי! וועמען האָט די „אַרגאניזאציע" מיט אונז געשיקט? אַ שטיק איין! וואָס אַרט אַ שטיק איין, אז מענשען וועלען דאָ אונגליקליך ווערען? שטעלט אייך פאַר!

די געקאָכטע אייער זיינען פערבליבען ניט קיין געגעסענע.

— וואָס הייסט א „בריה"? — האָט אונזער בעהאַלטערין געענטפערט אויף דער פראגע מכה די קראַפט און כריה־שאַפט פון אונזער „שלימזל" און צי מען קען זיך אויף איהם עפעס פערקלאַרען, — עס איז ווי עס גליקט אָב... אז עס געהט — זיינען אלע בריות... אדרבה, איהר דאַרפט דאָס קען גאָט פאַר'ן צופאַל... ער אליין וועט מיט געהן מיט אייך... אַזעלכעס מאַכט זיך ניט אלע טאָג. בפרט אז ער וועט אייך פיהרען דורך דאָנען, דורכ'ן שטאַרט — האָט עס קיין בע־טרעפֿ... ווי אַ האָר פון מילך... אַ פאַר טריט... וועט ער אייך אָבער פיהרען דורכ'ן טייך — ווייס אייך? אַמאָל גיט זיך דאָרטען אויך איין. און די אַגענטען, מיינט איהר, זיינען בעסער פון איהם?

און די אַלטעטשקע האָט גענומען דערצעהן לען אַ געשיכטע, וואָס איז פערלאָפֿען „סך הכל מיט אַ וואָך צוריק". אַ מעשה נורא מיט איינעם אַ בחור, וואָס די אַגענטען האָבען איהם געשיקט איבער'ן גרענעץ, און ער איז שוין געווען פון יענער זייט, מאַכט זיך מעשה שטן און ער ווערט צוטומעלט און געפֿינט ניט דעם וועג. אזוי האָט ער געבלאָנדזעט און געבלאָנדזעט, אַרומגעדרעהט און אַרומגעדרעהט זיך אַ גאַנצע נאַכט, ביז ער האָט זיך אומגעקעהרט צוריק און איז געקומען ביז צום אייזערנעם קייט...

מיר שטעהען און הערען. די פנים'ער בלאָס, די האָר „דובאַס", די הערצער ווי מיט האַמערס... דאָס וואָרט „גרענעץ" עגבערט אונז דורך אין גאַנצען... דאָס וואָרט „פערפאַלעניש" הווישט אין מוח... מיר לעגען זיך צו, אפשר וועט גרינגער ווערען, אפשר וועט דער טאָג איבערלויפֿען; מיר קענען אָבער ניט לייענען. אונזעגליך. מיר געהען ניט אַוועק פֿונ'ם אָרט און קיין אָרט האָבען מיר ניט. נאָך אַ שעה, נאָך צוויי — און נאָכדעם יענע שטונדע, יענע גרויסע, שרעקליכע שטונדע, ווען מיר וועלען געהן דעם גרענעץ... גרענעץ, גרענעץ, גרענעץ... עס פאַהרט פאַרביי אַ וואָגען און קלאַפט: גרע־גרענעץ... גרענעץ... גרענעץ... גרענעץ... גרענעץ, ווען וועלען מיר זיין איבער'ן גרענעץ?

3.

דער טאָג איז אַוועק. די אַלטע האָט אָנגעזונדען אַ לעמפֿעל פון יענער זייט וואָגד. מיר זיצען נאָך אלץ און טאַקע ווייטער אין דער פינסטער. און מאַדנע געפיהלען, און מישונה'דיגע

יעטע? (אהא, איהר זיינט דא, וואָס טהוט איהר דאָ?)

פאר אונזערע אויגען איז געשטאנען א הויכער סאָלדאט, פון קארזאאול, אין הויכע, פעסטע שטיוועל, אין א קורץ פוטער פעלצלע, און מיט א ביס אױפֿן פלייצע. אה, הייסט עס, מיר זיינען פערלאָרען... אָדער אפשר האָבען מיר א טעות? אפשר איז דאָס גאָר דער, וואָס דארף אונז קומען ראטעווען? ניין... ער קומט און פון דער לינקער זייט... ער לאַכט פון אונז... מיר זיינען פערלאָרען, פערלאָרען... אונזער שרעק איז טאקע געווען ניט אומזיסט... אלעס פונקט ווי ערווארטעט...

מיר האָבען זיך צוגעפרעסט נעהנטער צו דער פייכטער ערד, אויף וועלכער מיר זיינען געלעגען — פיעללייכט וועט פאָראַיבערגעהן דער חלום...

דער סאָלדאט, דערוועהנדיג מיט וועמען ער האָט דאָ צו טהון, ווער עס זיינען זיינע געפאנגענע, איז געוואָרען נאָך מעהר אויפֿ-געלעגט און האָט זיך גענומען רייצען מיט אונז און געהייסען ליעגען רוהיג, ביז ער וועט דורך א שאַס רופען וועמען מען דארף — וועט מען קומען און מען וועט ארעסטירען...

די צונג איז ביי אונז אָבענענומען געוואָרען, נור אונזערע ליפען האָבען נאָך געזשאַוועט ווער-טער אָהן א צוזאמענהאַנג: פּוסטי נאָס... מיט מי טאָס סעביע... זאבלודינס... (לאָז אונז, מיר, מיר אזוי זיך, מיר האָבען זיך פערבלאָנעט).

— ליעגט רוהיג! — האָט דער סאָלדאט בעפֿוילען, און האָט אַראָפּגענומען די ביס פון פלייצע.

דאמאלס האָט מיך עפעס אַ הייב געטאָן און איך האָב געמאַכט פיס.

— שיסען וועל איך! — האָב איך געהערט אַ התראה, ניט וויסענדיג פון וועמען; אויף דארויף האָב איך אַ זאָג געטאָן: „עה...“ און בין אַנטלאָפֿען. איך לויף און מיינע אויערען זיינען אָנגעשטעלט צו הערען דעם שאַס — אבער עס איז שטיל; אַ וועלט פון שטילקייט. אָט איז דאָס סטעזשקעלע דורך וועלכען מען דארף לויפען אין שטאדט. איך האָב ביי זיך געהאַט אַ פנים פון אַ קינד, וואָס האָט פערבלאָנדעט אין די הרי חושף... איין רגע, נור איין קליין רגע'לע, האָט אין מיר אַ בלאַנק געטאָן עפעס אַ מין געפיהל, אַז בדיעבד איז טאָקע גאַנץ גוט אזוי, אַז בדיעבד איז דאָס גאָר ניט אזוי איינציג... אבער באלד איז אָנגעפאלען די אימה, די פינסטערע אימה, און האָט דורכגעדרונגען מיין גאנצען גוף מיט מיינ גאנצער נשמה — און איך לויף און אַנטלויף, לויף און אַנטלויף...

ערשט, אַז איך בין ווײַס-איז געקומען צום שטערמעל, ערשט דאמאלס האָט אָנגעהויבן בען פלאַטערן אין מיר די אַנערקענונג פון מיינ ריכטיגער לאַגע; איך האָב זיך געשראָקען, אַז דער מאַרק זאָל מיך ניט דערקענען... און אַז איך

וואָס האָט אונז איבערגעגעבען אזא „לא יוצלח“ אין די הענד, אזא מענשען, וואָס פאַר געלד איז ער בערייט קוילען אַנדערע מענשען, אונטער-נעהמענדיג זיך אַ זאָך, וואָס ער קען ניט; אזא מענשען, וואָס האָט אפילו קיין שכל ניט פאַר-זיכטיג צו זיין און דער טיאָפֿטיאָפּ פון זיינע איינגעריכטע שיד איז מורא'דיג שרעקליך... דאָך, זעלבסטפערשטענדליך, האָבען מיר זיך גע-שלעפט נאָך איהם. ער האָט אונז פערפיהרט עפעס אין אַ טהיר, האָט אונז דורכגעצויגען דורך אַ לעכעל פון עפעס אַ ביידעל, האָט אונז דורכ-געשמוגעלט דריי, פיער הויפען — פון איינעם איז אַ גויה אַרויס מיט ליידניגע עמערס און ער האָט אויף איהר גאָר ניט געקוקט — אַם ענדע האָט ער אונז אריינגעבראַכט אין אַ באַרשטאָן. פון איבער איהם האָט זיך פערנומען אַ ברייטער אָפּענער פלאַץ. דאָס איז עס? דאָס איז עס — דער גרענעץ? קעפּ פון רייטער ווייזען זיך פון ווייטען — און ווערען ניט...

אַ-אַ-אה... אונזער „איבערפיהרער“ קרעצט. מיר ציהען זיך אויס אויף דער ערד... קראַך... דאָס היימעל פונ'ם אייז ברעכט זיך צוזאַמען מיט אונזערע הערצער... ש״ש-ש״א... מיר הוי-בען זיך אויף... איינגעכויגען, אזוי, אַז ניעדריג גער קען שוין ניט זיין, האָבען מיר קוים, קוים דערפֿוועטן ביז'ן לאָזע-פלאַנקען — אַריבער: אַ טהאַל... אַ שויער רעכטס, אַ סטעזשקעלע לינקס. אַרום דיווער סטעזשקעלע האָבען מיר עס, ווי עס ווייזט אויס, געמאַכט די „הקפות“ די גאנצע צייט...

— נו, „איהר“ בעהאַלט זיך דאָ... לעגט זיך אַנידער אַרום שויער... איך וועל געהן צום גרענעץ... וועל זיך זעהן מיט'ן „זעלנער“ — אויב מען קען...

ווען אַ גזלן הויבט אויף זיין האַק אויף דעם קרבן קלאַפט זיין האַרץ ניט אזוי, ווי אונ-זערע הערצער האָבען געקלאַפט אין יענער מינוט. און דאָך — אַן אינטערעסאַנטע זאָך — האָבען מיינע קאַמעראַדען בשום אופן ניט גע-קענט זיך איינהאַלטען פון בעמערקונגען און שושקענען זיך:

— מען זעהט איהם נאָך ניט...

— וואָס קען מיט איהם זיין?...

— וואָס וועט זיין דער סוף?

— וואו זיינען מיר?...

יערע סעקונדע — אַן אונגענדליכקייט. וואָס איז עס? אַ פינסטערער חלום? אַ קאָשמאַר? מען זעהט דאָך איהם טאָקע ניט! אייביגע מיר נוטען — און קיין פיס... נור, ווער געהט עס פון לינקס? ווער גנב'עט זיך דאָס עפעס פון סטעזשקעלע? אָט נעהנטער, נעהנטער... אָט מאַרשירט ער — און שטעלט זיך אָב... אַ פאַנ-טאַזע? אַ האַלוצינאַציע?... אוי, שווייגט, אַם וועגניגסטען... ציהט זיך אויס אויף דר'ערד... האַלט איין אייער אטהעם...

— אַהא... ווי טוט... שטאָ ווי טוט דיעלאַ-

מיינונג, וואָס מיר זיינען גלייך מיט איהם ניט אַראָב צוזאַמען, וואָרום דאָן וואָלטען מיר געוויס פערסאָנלעכע געוואָרען פון די רייטער, וועמעס קעפּ מיר האָבען געזעהן, ליעגענדיג אויפ'ן אייז אין הויף... און אז אָך און וועה איז איהם!... ער האָט דאָך שוין צוויי מאל געהאַט אזא „דעלאַ" אויף זיך, און אז מען וואָלט איהם איצט ווייטער פערזעצן, וואָס וואָלט געווען מיט זיין גאַנץ הויזגעזינד? מסירת נפש!

— אבער, גוואַלד, וואָס טהוט מען איצט?

— איצט בין איך טאקע געקומען צו אייך. לאָמיר געהן.

— וואוהין?!

— מען האָט זיי געוויס אַרעסטירט...

זוכען יענע... גאָט ווייס וואָס מיט זיי איז...

אז מען האָט מיך אָבערגלאָזען, בין איך באַלד געלאָפּען צום שויער — ניטאָ זיי...

— ניין, ניט אַרעסטירט... דער זעלנער

האָט ניט געשטאָנען. לאָמיר געהן זיי זוכען.

עפעס אַ מין איבערנאַטירליכען כח האָט געהאַט און זיך דיווער „לא יוצלח", און נאָך אַ ביסעל, וואָלט איך שוין אונטערטעהניג געוואָרען זיין ווילען און וואָלט געגאַנגען. איך האָב זיך אָבער פאַרט געשטאַרקט און געזאָגט: איך וועל ניט געהן. ער איז אַליין אוועק. אין אַ פאַר שעה אַרום איז ער צוריקגעקומען מיט גוטע בשורות: מיינע צוויי קאמעראַדען זיינען ביי איהם צו הוין. זייער משוגעת האָט זיי גע-ראטעוועט! דערזעהנדיג, אז דער סאָלדאַט וויל אויף מיר שיסען, זיינען זיי צוטומעלט גע-וואָרען און האָבען איהם אָבענגעגעבן אלעס וואָס זיי האָבען געהאַט. האָט ער זיי לויז געלאָזען. דאמאלס זיינען זיי אוועק פון שויער און האָבען אָנגעהויבען בלאַנדען איבער'ן שטאַט, און אז ער וואָלט זיי איצט ניט אויפזוכען, ווייס איין גאָט וואָס עס וואָלט געווען דער סוף מיט זיי. אבער איצט — דאַנקען גאָט, דאַנקען גאָט.

זיין פנים האָט ניט געשיינט; זיין פנים איז ניט מסוגל געווען צו שיינען. נור די גרויסע קאָלטונגעוואַסער באַרד איז געוואָרען ווי עפעס נאָך גרעסער און נאָך קאָלטונגעוואַסער...

— אבער וואָס וועט זיין איצט?

— וואָס? גאָר נישט. מיט'ן טאָג וועלען

מיר געהן אין פרייסען.

— איך וועל ניט געהן.

דאָס איז שוין געווען ביי מיר אַ שטאַר-קער בעשלוס, איינמאָל פאַר אלע מאָל. אַ מין גזרה. איך האָב זיך דאָך שוין איבערצייגט, אז מען טאָר מיט איהם ניט געהן — היינט וואָס איז די רייז? אבער, פון דער אַנדער זייט, בלייבען, און אפילו אויף אַ קורצער צייט, ביי דער אַלטער אין הויז, האָב איך ניט געוואָלט און ניט געקענט אויף קיין אופן. עס האָט ניט גע-האַלפּען קיין ישוב הדעת, קיין איבערקלערען. איך האָב פאַרט געמוזט מיט געוואַלד געהן מיט

האָב סוף כל סוף אויפגעזוכט יענעם הייזעל און בין אריין אינוועניג, האָב איך זיך שטאַרק פונד-אַנדערגעוויינט.

די אַלטעמטשקע האָט צוגעגרייט וועטשערע. מיין ערזעהלונג האָט זי גאַנץ פיין צוגעהערט מיט אַ שמאַצקען פון די ליפּען און אַ שאַקלען מיט'ן קאָפּ, און אז איך האָב געענדיגט, האָט זי גענומען די אָבערשייטלעכע ציבעלע און צושניטען אויף גאַנץ קליינע שטיקעלעך און עס ארויפ-געטאָן אויף די שטיקעלעך העררינג, וואָס אין שאַקלעל, און האָט אויף דעם עסיג אַרויפ-געגאָסען.

און איך בין פערלירען... אוי, פערלירען אויף אַן אמת... פערלאָרען אויף אייביג... מיט'ן גרענעץ איז שוין פערפאלען... וואו טהוט מען זיך אַהין?

דאמאלס האָט שוין די אַלטעמטשקע צוגעזאָגט שיקען איהר אַלטען, ווען ער וועט קומען פון מעריב, צו געוואָרן ווערען, וואָס איז פאַר געקומען מיט אונזער „אַריבערפיהרער"...

— ווי עס זאָל שוין ניט זיין... איך וועל שוין מיט איהם ניט געהן... איך בין פערלאָרען.

— ניין, דער יונג, ווייזט אויס, האָט ניט געשאַסען — האָט זיך די אַלטע גע'טענה'ט איהרם — מען האָט קיין שאַס ניט געהערט...

ווי מיר שמועסען זיך אזוי — אַהא: די שווערע, שווערע אַטהעמס, די געדיכטע, גע-דיכטע אַטהעמס, די שווערע און די געדיכטע, ווי קיינמאָל ניט ביז יעצט, רייסען זיך אריין אין שטוב, און די ברודיגע שטייוועל טיפּאָפּען: טיפּאָפּען טיפּאָפּען...

— איך בין אַליין שולדיג!... איבער מיר איז עס געקומען... איך האָב פערשפּעטיגט... איבער ביילע דער טישלערינס פוד מצות... אלעס פערנעסען... געדארפט אַרויס פריהער... איידער עס ווערט פינטער... דאמאלס היט מען ניט אזוי... אַ מסירות נפש!...

און דער שווייס גיסט פון איהם, פון גוף, פון שטערען, פון זיינע האַר, פון זיינע קליידער — און זיינע גאַנצע געשטאַלט האָט אַ פנים פון אַ פערד, מיט וועלכען מען האָט געאַרבייט אין אַ מיהל דריי טעג און דריי נעכט נאָכאַנאַד! און ער אַטהעמט און קען ניט רעדען און הערט ניט אויף צו רעדען און צו פערענטפערן זיך און אויפצואווייזען, אז ער איז ווערטא מען זאָל איהם אויך עטוואָס דן זיין לכה זכות, ווייל ער האָט דאָך אונז אַליין ניט געלאָזען און האָט זיך זעלבסט אויך געוואָרפּען אין סכנה... און שרעק-ליך איז זיין ספור המעשה וועגען דעם נס, וואָס ער האָט דאָ געהאַט בשעת ער איז אַראָב אין טהאַל, ד. ה., צום גרענעץ: דאָרט האָט איהם געפונען אַ קאָראָולנער און האָט איהם געוואָלט אַרעסטירען, נור זכות אבות זיינען בייגעשטאַנען און מען האָט איהם געגלייבט אויף זיין הן צדק, אז ער געהט דאָס פּונ'ם נאָהענטען וואַלד... און אַ נס האָט אונז אַלעמען געטראָפּען, לויט זיין

געווען פערשפרייט אויף אלעס און האָט זיך גע-
פיהלט צווישען די פינגער. מיינע שלאָכט-כריס
זיינען געזעסען און האָבען זיך גע'סוד'עט ביי-
נאָנד איבער די „פפליכטען“ און „בעדינגונגען“,
וואָס זיי האָבען אָנצואוואַרפען אויף אונזער
„אָגענט“, און איך בין אויך געזעסען מיט זיי—
אַהן רייד און אַהן געראַנקען. גערוכט האָט זיך
מיר, אַז אלע פּלאַנען פון אלע הערצער און אלע
פורעניות פון דער גאַנצער וועלט האָבען זיך
אויפגעקליבען און פערקליבען אין דעם צימער,
און דאָ זיינען זיי אויפגעשניטען געוואָרען און
צוברעקעלט געוואָרען אויף פינציגענקע שטי-
קעך און פערזייעט געוואָרען אויף אלע ווענד
און אלע כלים, און איך אין גאַנצען בין פער-
דעקט אין זיי, און עס איז ניטאָ קיין אויסגאַנג,
און עס איז ניטאָ קיין אויסלייזונג אויף אייביג.
נעכטען, פינסטער; היינט, פינסטער — אייביג
פינסטערניס... און דער פחד פון שויער איז
אויף מיר אָנגעפאלען, דער פחד פון שויער וואָס
דאָרטען, אין פעלד, און דער פחד פון די מוסריס-
אָגענטען, וואָס דאָ אין שטאָט; דער פחד
פונ'ם מזהבאקען וואָס דאָ אין שטוב, און דער
פחד איבער יענעם מענטשען, אונזער „אריבער-
פיהרער“, וואָס זיין לעבען איז בל געוואָרען
און זיינע כחות האָבען זיך אויסגעלאָזען און
זיין מחות האָט זיך אויסגעוועכט, און זיין גוף
איז צוטרעטען געוואָרען און פעהיג געוואָרען צו
שלעפען יעדען יאָר...

— צוויי א זייגער וועט דער זעלנער אַליין
קומען פיהרען... — האָט ער אונז אָנגעזאָגט אין
א שעה ארום — נו, איצט לעגט זיך צו ערגעץ,
איך וועל אייך שוין אויפוועקען בעצייטענס...
זייט גרייט...

איך האָב גענומען זעהען פאַר זיך עפעס אַ
געלעגער, צונויפגעשטעלט צוויי שטולען און
אונגעלעגט מיין קארטו צוקאַפענס. מיינע
חברים — דאָסזעלבע. מיר האָבען זיך אבער
ניט אוספּיעט לעגען, האָט געשלאָגען איינס
א זייגער. די טהיר פון צימער האָט זיך גענו-
מען עפענען, און יעדער עפען האָט מיטגעבראַכט
א פערבלאָנדעטען שטראַהל ליכטיגקייט פון
דעם בלעכענעם לעמפּעל, וואָס אין פאָדערשטען
צימער, און צוזאַמען מיט'ן שטראַהל, אַן ער-
וואַקסענע מידעל פון דעם בעליהבית טעכטער.
„רייזע, רחל, גרונע“ — האָב איך זיך דערמאָנט
זייערע נעמען פון זייער טאטענס געשפרעך אין
דער פרייה. און דיזע רייזע, ווי אויך רחל און
גרונע, איהרע שוועסטער—זיי אלע זיינען געווען
שעהנע מידעלעך, צייטיגע, איינגעמיעדע, אייני-
געריכטע. ביי זיי אלעמען אויפ'ן קאָפּ איז
געווען אַ כוואליע פון שוואַרצע, גרויסע, פרישע
האַר און פון פאָרענט — א פולע ברוסט און
לאנגע, מיט מעהל-בעדעקטע ברעמען. דיזע
אלע פלעגען אַרױנקריכען אין צימער, יעדע מיט
א פערשטיקען קרעכץ און פאלען, אָנגעטהונג-
נערהייט, איינע אויף אַ זאָס מעהל, די צווייטע

איהם צו זיין וואָהנונג — אויף דערוויילע, לכל
הפחות.

ווי איך בין נור אַריינגעקומען אַהין, זיינען
אויף מיר אַרויפגעשפרונגען מיינע צוויי קאמער-
ראַדען: „אוי! אוי!“ און האָבען שיער גע-
הלש'ט האַלזענדיג מיר, „דער געראטעוועטער
פון אונטער'ן מעסער“. זיי זיינען געזעסען אין
דער פינסטער און האָבען זיך בעראטהען ווי אזוי
זאָלען זיי פאָהרען צוריק אַהיים: דער, צו זיין
„סוד“ און דער, „צום שטעהן“. אבער מעהר
פון זייער בעשעפטיגען זיך מיט פלענער אויף
דער צוקונפט האָבען זיי געהאַט צו טהון מיט די
„וואונדער“, וואָס זיינען זיי געשעהן אין דער
דאָזיגער נאכט. זיי האָבען שטאַרק קאָנקורירט
איינער מיט'ן אַנדערן אין די ערצהלונג פון די
איינצעלהייטען, ווי זיי זיינען „פערשטיינערט
געוואָרען“, ווען זיי האָבען דערזעהן ווי דער
סאָלדאַט האַלט ביים שיסען, ווי זיי האָבען איהם
אָנגעכאַפט ממש ביים האַנד און געזאָגט „נא-
טעבע דענגי“ (נאָדיר געלד!), ווי זיי האָבען
נאָכדעם אַרומגעדריעהט זיך אַרום שויער און
קוים געפונען די שטאָרט און געבלאָנדזט; ווי
אזוי איינער האָט זיי געפונען און געוויזען דעם
וועג, און ווי אזוי זיי האָבען ווייטער געבלאָנ-
דושעט ביז „אונזערער“ האָט זיי געפונען...
און „אונזערער“ האָט זיך פון מינוט צו
מינוט אַריינגעריסען צו אונז אין צימער און
האָט גע'טענה'ט, אַז ער איז דער אומגערעכטער,
אַז איהם, און נור איהם, דאַרף מען אַ לעבעדיגען
צושניידען; צוריקדענדיג זעהען מיר דאָך
אַבער, אַז ער האָט אונז אַליין ניט געלאָזען, אַז
ער איז מיט אונז צוזאַמען געגאַנגען אין
פּייער...

4.

עס איז שוין געווען נאָך האלבע נאכט, און
פון די צימערן, וואָס אויף יענער זייט וואַנד,
האָט זיך נאָך אַלץ געהערט דאָס וועלגערען פון
די מצות, דאָס קלאַפען מיט'ן בלעך, דאָס רעד-
לען היר-היריהיר און דער ברום פונ'ם זעצער:
„פאָדאוואי!... אבער אלע דיזע שטימען און
זילבען זיינען שוין בעגאָסען געוואָרען מיט עפעס
א גייסט פון נייט-דערשלאָפען. מיר דריי זיינען
געזעסען אין דער פינסטערניס, ווי נעכטען אין
דיזענער צייט, און טאַקע ווייטער אין אַ שלאָפּ-
צימער, וועלכעס איז געווען פול מיט שטוביגע
מעבעל, מיט אַ מין מיש-מאַש, אַז אַ קאץ האָט
ניט געהאַט וואו דורכצוגעהן. דאָס וואָס יענע
צימערען זיינען פערנומען געוואָרען פאַר מצה-
באָקען האָט גורם געווען, ווי עס ווייזט אויס, אַז
אַלע המי'לדיגע און ניט המי'לדיגע כלים פון
דאָרטען זאָלען איבערגעפאַקט ווערען אַהער —
דערפון איז אַרויס דיזע קאַשע מיט באָטשווענע:
טישען, בענקלעך, פעסלעך, בעטען, פערעניס,
שטולען, ברעמער, אַלמערס, שפּיעגלען, און אזוי
ווייטער. אַ לייכלעך פון שטוב און מעהל איז

בראכען, אז מיר איז גאר איינפאך פערלארען געגאנגען די פעהינקייט צו פיהלען די פרייהייט וואס פון יענער זייט גרענעץ. יא, די סכנה איז טאקע אריבער; 'לכין' געבליבען לעבען... אבער דיזער לעבען איז עפעס אזוי שווערליך, צרה'דיג, גארנישט'דיג, אז... ס'איז א שאנדע אויסצור זאגען — וואס טווי עס?

מינע מיטליופער זיינען אויך געווען צו בראכען און גרין ווי וואס און ניט געהאט אין זיך, ווי איך, קיין לעבעדיג גליעד. זיי האבען אבער געוואוסט, אז דער מנהג איז, דאס ווען מען פטר'ט אב דאס פעקעל פון גרענעץ ווערט מען מונטער, מען פערגעסט די פערגאנגענהייט און מען נעהמט טראכטען איבער דער גליקליכער צוקונפט. און דעריבער, באלד ווי דער וואס מיט'ן גיידעריק, האט אויפגעהערט צו יאכצען פון גרויס מיעדקייט און אוי'קען: אזוי, מיר זיינען גערעטעט; ווי נור ער האט זיך געטוואס אבגערוהט, איז ער באלד געקומען צו דער איי בערזייגונג, אז מען דארף רעדען איבער'ן „נייען מאמענט“, און רעדענדיג איז ער, מענין לענין, ארויף אויף דער פילאזאפיע פון גרענעץ: צען אין אלגעמיין, און האט אזוי געזאגט: „שטעלט אייך פאר, איין שטיקעל ערד, איז נאך צען — איין שטיקעל ערד“... און ווער ווייסט, ווי ווייט ער וואלט אזוי פערגאנגען אין חקירה, ווען ניט דער, וואס מיט די ברילען, ווערבער האט איהם איבערגעהאקט און אויפגעקראם גע' מאכט, אז ער, וואס מיט'ן גיידעריק, האט אב סאָלט א טעות, וואָרום דער גרענעץ, וואס מיר זיינען אריבער, איז אבסאָלוט ניט קיין קליין שטיקעל ערד, „זאָנדרען“ א פערפראָרענער טייך, וואס האלט מאטעמאטיש ארום א וואַרסט, און „פאָלגליך“ איז ניט קליין די געפאָהר, די געפאָהר פון צו געהן איבער דינעם איין, וואס ברעכט זיך אונטער די פיס. אגב האט דער, וואס מיט די ברילען, א רעכען געטאן אויף די פינגער, וויפיעל מאָל ער איז געפאלען...

אין דער זעלבער צייט איז זיך געזעסען אונזער „אריבערפיהרער“ אויף א קליין בערגעל און האט אויסגערעדעט די זאָקען... דער עגמת נפש, וואס אין זיין פנים, די אייגענעבויגענקייט וואס אין זיין גור, האבען זיך ניט געענדערט. פארטיג ווערענדיג מיט די זאָקען, האט ער אויך גענומען רעדען. און גערעדט האט ער שנעל, צומישט און צוהאקט. דאס איז געווען א מין רוי פון איהם. א מאָגאָלאָג אויף זיין שטיי' גער. ער, ווי מיר זעהען, האט קיין מורא ניט פאר עקלט. בכלל, איז ניטאָ א זאך, וואס ער זאָל פאר איהר מורא האבען. קיין כחות האט ער שוין סיי ווי סיי ניט, און ער האט ניט וואס אָנצואווערען. ניט מיט כח לעכט ער, נור מיט מסירות נפש, מיט אימפעט. דער אימפעט האלט איהם אויף די פיס. אָט האט ער זיך מוסר נפש געווען און האט אונז אריבערגעפיהרט דעם גרענעץ. פאר די פאָר רובעל, וואס ער

אויף א בעט פול מיט קליינע שלאָפענדע קינדער לעך, און די דריטע אויף א פאָר שטולען צו נויפגעשטעלטע. אס ענדע איז געקומען שלאָפן פון אויך די ווירטהיין אליין, א גרויסע און א איילענדיגע אידענע. מיט א כעס'ברען האט זי אראָנגעוואָרפן פון זיך איהר ציצענע ווייסע קאָפטע, און אין דער פינסטער זיינען ענטפלעקט געוואָרען איהרע נאָקעטע פלייצעס. מיר, די פרעמדע מאַנסכילען, האָבען אין איהרע אויגען געהאט א צורה פון חזק, פאר וועמען עס איז ניט שייך צו שעחמען זיך. פריהער, פאר'ן לעגער זיך האט זי א שעפטשע געטאן מיט די ליפּען אנשטאט „המפיל שנה“ עפעס אן אנדער קורצען פסוק:

— אוי, דער מזוהם... פרעה'ס מכות מעגען קומען אויף איהם מיט זיינע געשעפטען... דער מזוהם אליין אָבער האט זיך ניט גע' יאוועט ביז דער לעצטער מינוט. ער האט זיך גאר ניט צוגעלעגט, און דאָ האט זיך נור געהערט ווי ער פאָרעט זיך דאָרטען; ווי ער פאָרעט זיך, דאגה'ט, עוסק'ט. אלעס איז דאָ געווען פערטרונקען אין פאָרעניש, דאגות, עסק. די לופט אין צימער איז באלד זעטויג געוואָרען מיט אנגבטליכען צאָרן און עקעלהאפטען גערוד. עפעס א צרה'דיגער, פיינליכער בתקול פון אומ' יזסטיוגע מיה האט דאָ ניט אויפגעהערט צו הודיען. ססס... א שוואַכע כריפעריי פון שלאָפענדע... עפעס א וואָגען פאָרט הארט ביים פענשטער; ניין, דער וואָגען איז דורכגע' פאָהרען... ססס... איך בין אנדרעמעלט געוואָרען —

— נו, גרייט? קומט, לאָמיר געהן... דער זעלנער איז שוין דאָ געווען... איצט איז דער גאנצער קונץ — אריבער די שטאָרט... מען דארף מען זאָל ניט הערען... איך האָב אויס' געטאן די שטייוועל. איך וועל זיך טראָגען אין די הענדר... איך וועל געהן אין זאָקען... — ער איז ניט קלאָר... האָט געקערעכצט איינע פון די מיידלעך, ניט קענענדיג שלאָפען פון גערודער — אין אזא נאכט אין זאָקען... — לאָזט איהם דעם מזוהם! האָט זיך אויף אָבערופען די בעלה'בית'טע, די ווייב און די מאמע, פון שלאָף — וואָס אַרט אייך? זאָל ער געהן אין זאָקען... זאָל ער געהן אָהן א קאָפּ... א גרויסער הויק... זאָל ער זיך פערקיהלען... זאָל ער האָבען צו טהון מיט זיינע געשעפטען... זאָל ער געהן, דער מזוהם... און דער „מזוהם" איז געגאנגען — און מיר נאָך איהם.

און אז מיר זיינען שוין אריבערגעקומען דעם גרענעץ, מורי ורבותי, בין איך אייער קנעכט, געווען אזוי אָנגעמאטערט, אזוי צו

פאר א ריעזיגע קראפט דאָס האָט! זעהט, ער, מיט די ברילען, איז דאָך אַ קורצזיכטיגער, און איצט, אז עס איז פינסטערליך, זעהט ער דוקא... דאָס הייסט פינסטערניס... שמעלט אייך פאַר!

דער, וואָס מיט'ן גיידעריל האָט גאָר ניט בעמערקט. ער איז געזעסען פערנומען מיט עפעס אויסרעכנונגען און האָט בשום אופן ניט געוואָלט נתפעל ווערען פון זיין חבר'ס קלאָרע ברילען. אין אמת'ן אבער האָט זיך טאָקע באלד דאָרט בעוויזען אַן אַלטער דייטש, אַראָבגעהער דיג פון באַרג. אונזער האַרץ איז עטוואָס פער צאָפֿעלט געוואָרען דערזעהנדיג יענעם דייטש, דיווען ערשטען מענשען פון יענער זייט גרענעץ...

עס האָט קוים געטאָגט, און אונזער אַריבער-פיהרער האָט זיך אָנגעטאָן אַ כּה, האָט אַרייַנגערקט זיינע צופּראַרענע פּים אין די אויס-געקוועטשטע פייכטע זאָקען, האָט אויף זיי אַרופּגעשלעפט זיינע גרויסע בלאָטיגע שטיוועל און האָט זיך אוועקגעשטעלט גרייט. און איידער דער דייטש האָט נאָך צייט געהאַט אונטערצו-געהן צו אונז, איז ער, אונזער אַריבערפיהרער, שוין געווען אַרום איהם מיט אַ שעהנעם קבלת פנים און מיט אַ מאַדנעם נגון אַרויסזאָגענדיג איהם: „גוט מאַיגען“, ד. ה. גוטען מאַרגען, פעטער, ווי איהר זעהט זיינען מיר פון די, וואָס פערדערען זיך ווען גאָט אַליין שלאָפט נאָך, און כּעלות הבוקר האָט איהר אונז שוין דאָ.

האָט פון אונז, וועט ער דאָ קויפען סחורה, און קומענדיגע נאכט וועט ער זיך ווייטער מוסר נפש זיין און וועט געהן צוריק. האָבען מיר געזעהן זיין הויזגעזינד, קיין עין הרע? ער דארף דאָך זיי געבען ברויט, ער מוז דאָך טראָגען דאָס פעקעל — זיי דארפֿען דאָך אלע לעבען אויף דער וועלט. אַט, למשל, לויפען אין זאָקען איבער'ן אייז, איז ניט נאָך זיינע כחות... מיר דארפֿען דערצו ניט פערנעסען, אז ער איז שוין ברוך השם אַי בער פערציג... און דאָך איז ער געלאָפֿען... און נאָך בעסער פאַר אונז, יונגוואַרג... פערשטעהט זיך, אז מען וואָלט דארפֿען לויפען צוויי וויאָרסט, וואָלט ער גע-לאָפֿען צוויי, דריי — דריי... אין פלוג וואָס פאַר אַ ווערט האָט ער? אַן אַלטער, אַ קראַנקער, אַ צובראָכענע כלי... אבער ער דארף לעבען, ער דארף פרנסה, און צרות איז אַ גרויסע זאָך, און נאָך אַ גרעסערע — אימפעט...

אַ ווייטליכער פאַס-האָט זיך פערצויגען אין מורח. דער, וואָס מיט די ברילען, האָט אויפגעהויבען די דאָזיגע ברילען צום האָריזאָנט און האָט געזאָגט, אז ער זעהט, דוכט זיך אַ פרצוף פון אַ מענשען קומט אָן פון ווייטען. און באלד האָט ער טאָקע פון דעם געבראכט אַ ראיא צו די רייד פון אונזער איבערפיהרער וואָס אַר-בעלאַנגט צרות און מסירות נפש און אימפעט און פינסטערניס. פינסטערניס — גוואַלד, וואָס

דער בוים נעבאך

פון ה. רויזענבלאט.

די זונן שטייגט אַלין העכער און העכער,
די היץ ווערט סכנת נפשות,
דעם איינציגען בוים אויף דער לאַנקע
בעפאלט אזא שווערע חלשות.

און שוואַך קוים דאָס אויג קען בעמערקען,
דער בוים נעמט די בלעטלעך בעוועגען.
„רבנונו של עולם, האָב מיטלייד
בעווייליג אַביסעלע רעגען!“

גאָט הערט דאָס געבעט און ער איז זיך
מרחם אַצינד אויף די דארע,
פון הייז האַלדפֿערטרוקענעם צווייגען.
און ס'ווייזט זיך אַ גרוי שטיקעל כּמאָרע.

עס דונקעלט... די היץ פאַלט... און לאַנגזאַם
אַ וואָלקען די זון האָט בעהאַלטען —
אַ בליץ האָט געטאָן — און אויף צווייגען
דעם בוים נעבאך איבערגעשפאַלטען...

די גאנצע וועלט רעדט לשון-קודש

(איבער-איניקס ענטדעקט פון א געלעהרטען אמעריקאנער)

פון דר. חיים ספיוואק

זיין אז עס איז געווען לשון קודש. היתכן אז עס וועט זיין אנאנדער שפראכע? ,מדרש תנחומא, פ' נח). „כה תאמר לבני ישראל“, אָט אזוי זאָלסטו זאָגען צו די קינדער פון ישראל. דאָס וואָרט „כה“, „אַט-אזוי“, מיינט ניט אנדערש נור אז משה זאָל רעדען צו די אידען „אַט-אזוי“, פונקט אין דער זעלבער שפראכע וואָס ער, גאָט, רעדט, אין לשון קודש (מכילתא, פ' יתרו). ווען אברהם אבינו איז געבוירען געוואָרען האָבען אלע מלאכים געוואָלט דאָס קינד אומברענגען, און מען האָט איהם בעהאַלטען אין אַ הייחל, וואו ער האָט געזעהן די זון און די לבנה גאנצע דריי-צעהן יאָהר. אז ער איז אַרויס פון דער הייחל האָט ער גערעדט לשון קודש (*) (יִלְקוּת לֵךְ).

מיט איין וואָרט, די תלמודיסטען, און נאָך זיי אלע אידען, וועלכע דענקען פון דער געבורט און ענטוויקלונג פון שפראכען גלויבען, אז לשון קודש איז די מוטער פון אלע שפראכען, און אז פון איהר האָבען זיך ענטוויקעלט די שבעים לשונות.

עס פערשטעהט זיך, אז די ראיות פון דער תורה קענען נור גילטען פאר די, וועלכע גלויבען אין יעדען וואָרט און אין יעדען אות פון דער תורה. פאר דער וויסענשאפטליכער וועלט האָבען די אלע ראיות, אויסער פון אַ היסטאָרי-שען שטאנדפונקט, כמעט גאָר קיין ווערט ניט. אונז איז נור וויכטיג און העכסט אינטערעסאַנט וואָס די חכמי התלמוד האָבען געוואוסט, אז עס איז דאָ אַ פראגע פון שפראכען און האָבען געהאט מוחה די פראגע צו שטעלען און געבען אויף איהר אַן ענטפער. וואָס דער ענטפער איז ריכטיג אָדער ניט, איז אַ גאנץ אנדערע זאך, דערוויילע האָבען נאָך אפילו די מאָדערנע געלעהרטע ניט גע'פאַס'ענט די שאלה; די געלעהרטע אליין האָבען געביטען זייערע מיינונגען עטליכע מאָל בנוגע צו דער פראגע.

פון דעם חתימת התלמוד ביו"ט ניינטע יאהרהונדערט געפינען מיר זעהר וועניג, כמעט גאָר ניט מכה דער פראגע: פון וואנען נעהמען זיך די שפראכען. נאָך מעהר, מען האָט גאָר אין

ייט דער מענש איז געקומען צום שכל טראָגט ער זיך אַרום מיט דער אַלטער אימער נייער פראגע: מאין באת ולאן אתה הולך — פון וואנען קומסטו און וואוהין געהסטו (פרקי אבות). ווען ער הייבט די אויגען צום הימל, ווען ער קוקט אין די טעפענים פון דער ערד אָדער ווען ער דרינגט זיין בליק אין זיין אייגענע נשמה, אימער שטעלט ער זיך די פראגע פון דעם אָנהויב און סוף פון אלע זאכען.

בנוגע צו שפראכען, האָט דער מענש גע-פרעגט דיזעלבע שאלה: ווינען די הונדערטער שפראכען, וועלכע עקזיסטירען יעצט פערבליע-בען דיזעלבע מששת ימי בראשית און מיט דער צייט וועט די צאָהל פון די שפראכען פערמינ-דערט ווערען, אָדער, פערקעהרט, צום אלעם ער-שטען האָט נור איין שפראכע עקזיסטירט, און פון דער איינער האָבען זיך ענטוויקעלט די אלע מאָדערנע שפראכען.

די אלע אידישע געלעהרטע, די תלמידי חכמים, האָבען אויף אלע פראגען געהאט אַ גרייטען תירוץ, אויף אלעם האָבען זיי געהאט אַ בעשטימטע מיינונג. פון די פיעלע ערטער אין תלמוד און אין מדרש וואו די פראגע פון שפרא-כען-ענטנים ווערט אָנגעריהרט, קען מען דריי-גען, אז דער געגענשטאַנד האָט זיי הפנים שטאַרק אינטערעסירט, דהיינו, זיי האָבען געגלויבט באמונה שלימה אז לשון קודש איז געווען די ערשטע שפראכע אין וועלכע גאָט האָט געזאָגט די ווערטער, „יהי אור“, און אויף וועלכע דער ערשטער מענש און זיין געזינדעל האָבען גערעדט. זייערע בעווייזע האָבען זיי, פערשטעהט זיך, געצויגען פון דער תורה. צום ביישפיעל, אז גאָט האָט געבראַכט חוה'ן פאר אדם'ן אז ער זאָל איהר אַ נאָמען געבען, זאָגט דער פסוק, „לזאת תקרא אשה“, די דאָזיגע זאָל הייסען „אשה“, איז אַ סימן, אז לשון קודש איז געווען די ערשטע שפראכע (מדרש רבה, פ' בראשית). אז גאָט האָט זיך בעראטהען מיט זיין פמליא של מעלה און האָט געזאָגט „הבה נרדה ונבלה את שפתם אשר לא ישמעו איש את שפת רעהו“, לאָמיר געהן און צווישען זייער שפראכע כדי זיי זאָלען ניט פערשטעהן איינער דעם צווייטען — איז פון דאנען בפירוש געדרונגען, אז פאר דעם דור הפלגה האָבען די מענשענקינדער גערעדט איין שפראכע, און אז יא איין שפראכע, מוז דאָך

(*) אין פאָלק גלויבט מען נאָך עד היום, אז מען זאָל אַ קינד אויפבריינגען, אז עס זאָל קיין מאל ניט הערען אַ וואָרט פון אַ שפראכע, וועט אזא קינד צו דער בר מצוה אָנהויבען פון זיך רעדען לשון קודש.

זעצונג האָט אַרײַנגעגעבען אַ חשק זיך נעהנטער צו בעקענען מיט דער שפּראַכע, אין וועלכער די ביבעל איז געווען געשריבען, מיט דעם אָריגינאַל. דער רעזולטאַט איז געווען, אז די חכמי אומות העולם האָבען זיך מיט פלייס גענומען צום לערנען העברעאיש. די בעסטע קאָנקרעט דאַנציעס, ווערטער־ביכער און דקדוקים זיינען געשריבען פון גוים (*). בעת מיר האָבען פערבראכט די צייט אין שרייבען שאלות־תשובות, און פרושים אויף פרושים פון פרושים האָבען די גוים שטילערהייט, אהן שום רעש, פערנומען צו זיך אין די הענד די העברעאישע פילאָלאָגיע.

עס איז אויך אינטערעסאַנט צו זעהן, ווי אזוי די גוים האָבען באמת ליעב געקומען לשון קודש, טאקע אזוי ליעב ווי די אידען אליין. זיי רופען זי מיט דעמועלכען נאָמען — די הייליגע שפּראַכע, און רעדען פון איהר מיט בעניימסער־רונג. זיי האָבען אויך אויפגעמינטערט די אַלטע פראגע פון דעם, אַז העברעאיש איז די מוטער פון אַלע שפּראַכען. גאַנצע ביבליאטיקען האָבען זיי געשריבען מכח דעם. מילא אז תרגום־לשון, אַראַביש, אַסייריש און אנדערע אַרייַנטאַלישע שפּראַכען זיינען קרובים צו לשון קודש, קען מען זעהן בעשיינפערליך. די תלמודיסטען האָבען גאנץ אַפּט זיך בענוצט מיט זייערע קענטניסען פון אנדערע שפּראַכען, פערגלייכענדיג און פערטייטשענדיג די ווערטער פון איין שפּראַכע מיט דער צווייטער. די פראגע איז נור געווען, וועלכע פון די אַרייַנטאַלישע שפּראַכען איז די עלטסטע. איינער אַ תנא, רב, האָט זיך אויסגעדריקט, אז אדם הראשון האָט גאָר גערעדט תרגום לשון (אדער) לשון ארמי, ספר סנהדרין, ל"ח ט"ז). די גוים אָבער, אז זיי האָבען זיך אַ נעהם געמאַן צו דער פראגע, האָבען זיי זיך ניט בענוגענט מיט דעם, אז לשון קודש איז די „געווינערין“ פון אַלע מאָרגענלענדישע שפּראַכען, נור זיי האָבען אַנגעווענדעט אַלע כחות צו ווייזן, אַז אפילו אַלע אייראָפּעאישע שפּראַכען ציהען זייער חיות פון לשון קודש (**).

(*) פון דעם יאָהר 1506 ביז דעם יאָהר 1903 האָבען די גוים אָנגעשריבען איבער פיער הונדערט ספרים אין דקדוק, און די אידען האָבען פון 1557 ביז 1903 אָנגעשריבען קוים איין הונדערט און פופציג גראמאַטיקעס. די בעסטע גראמאַטיקע איז פון דעם גוי געזענזיס. אין העברעאישע ווערטער־ביכער האָבען גוים די איבערשטייגט, און אפילו תלמודישע ווערטער־ביכער האָבען די גוישע געלעהרט מע צוזאמענגעשטעלט.

(**) ווער עס וויל זיך בעקענען מיט דער ליטעראטור פון דער פראגע, זאל נאָכזעהן די פאָלגנדע ביכער:

Friedrich Delitzsch, Studien Ueber indogermanische Semitische Wurzel-Verwandschaft, Lpz. 1873. — McCurdy, Aryo-Semitic Speech. Andover 1881. — Reuss, Gesch. der he. Schriften A. T's Braunschw. 1881.

גאַנצען אויפגעהערט צו לערנען העברעאיש. פון דעם נינטען ביז דעם צוועלפטען יאהרהונדערט איז געווען איינע פון די גלענצענדסטע פּעריאָדען אין דער געשיכטע פון דער ענטוויקלונג פון דער העברעאישער שפּראַכע. סעדיה גאון, אבן עזרא, רמב"ם, רש"י, בן סרוג, דריי מחכים א. א. האָבען פלייסיג געלערנט די העברעאישע שפּראַכע, און האָבען געלענט דעם פונדאמענט פון דקדוק, און געשליפען די רויהע ברייאַנטען און דיאמאַנטען אין זייערע שירים און פּראָזאַ. ווער האָט געהאַט צייט צו פערברענגען אויף אזעלכע נאָרישע שאלות, ווי: פון וואָסען קומען אַרויס שפּראַכען, פון דעם דרייצענטען ביז'ן זעכצענטען יאהרהונדערט האָט מען געהאַלטען אין איין חזר'ן דאָס אַלטע; קיין נייעס אין דער שפּראַכע האָט מען ניט אויפגעטאָן. מיט דעם אָנפאַנג פונ'ם זעכצענטען יאהרהונדערט איז די העברעאישע שפּראַכע אויפגעריכט געוואָרען, אבער צו אונזער שאַנדע און שמאץ מוזען מיר מודה זיין, אז די אַרבייט פון לערנען לשון קודש אַלס אַ שפּראַך, איז איבערגעגאַנגען אין גוים'שע הענד.

דאָס איז געווען דער אָנפאַנג פון דעם פּעריאָדע אין דער געשיכטע פון אייראָפּאַ, וועלכע איז בעוואוסט אונטער דעם נאָמען „רעפאָרמאַציען“. די קריסטליכע וועלט איז געקומען ביסל לעכווייז צום שכל, און האָט אָנגעפאַנגען צו רעבעלירען געגען די שוואַרצע גבורה פון דעם פאַפּסט אין רוים און די פינסטערלינגע, די גלחים. די רעפאָרמען, וועלכע די קריסטליכע וועלט האָט צו פערדאַנקען די שריפטען און פרעדיגטען פון מאַרטין לותרער, זיינען לפנים ניד געווען רעליגיעזע, און נור אין דייטשלאַנד, אבער זייער ווירקונג האָט זיך פערשפּרייט אין אַ קורצער צייט איבער גאַנץ אייראָפּאַ און האָט געהאַט אַ געוואַלטענען איינדרוק אויף דעם לעבען און ווירקען פון אַלע פעלקער, אויף דער ענטוויקלונג פון פרייהייט, וויסענשאַפט, קונסט, מאָראַל, א. א. ו. ו. ביז דער רעפאָרמאַציען האָבען די קריסטען ניט געהאַט די געלעגעהייט זיך צו בעקענען מיט אונזער תנ"ך. עס איז געווען פערבאַטען פון דעם פאַפּסט צו לערנען די תורה; ליינען די תורה האָט מען געמעגט, און דאָס נור אין לאַטיין, אין אַ שפּראַך, וועלכע דער המון האָט ניט פערשטאַנען. זיי האָבען מורא געהאַט אַז דאָס לערנען פון דער ביבעל וועט הילפן שאַרען צום גלויבען אין דער דרייאַיניגקייט. פילאָסאָפּיע אָן הייבט זיך אָן אַ הערליכע פּעריאָדע פון דער דייטשער ליטעראטור און שפּראַכע און אויף אַן ערניאונג פון דער העברעאישער שפּראַכע און ליטעראטור. מאַרטין לותרער האָט געקענט גרינדליך העברעאיש און ער האָט איבערגעזעצט די ביבעל אין אַ פראַכטפאָלען דייטש און האָט געגעבען די געלעגעהייט צום ערסטען מאָל טויזענדער מענער שטען זאָלען קענען קלייבען נחת און האָבען הנאה פון לעזען די ביבעל. דאָס לעזען פון אַ איבער-

זיך א כאפ געמאן צו איהר און מען האט זי ארויפגעזעצט על כסא המלוכה. די העברעאישע שפראכע נעבאך האט בעדארפט אראַבקריכען פון דעם אויבען־אָן, און אַבטערעטען די „שטאַט“ צו סאַנסקריט. אַלע געלערטע מיט איין קול האָבען איינער דעם אנדערען איבערגעשריען, און היינט ווייסען זיי שוין אַלעס, אז ביז אַהער זיינען זיי נישט געווען אויף דעם ריכטיגען וועג, זיי האָבען יאָהרהונדערטע געבלאָנדזשעט, און איצט ברוד השם זיינען זיי געקומען צום ריכטיגן גען שכל. סאַנסקריט איז די מאַמע און אַלע, אַלע שפראַכען פון אייראָפּא זיינען איהרע קינד דערלעך און קינד־קינדערלעך. לשון קודש איז אַראָב פון דער סצענע אַבל וחפוי ראש. אז איין די לעצטע יאָהרען פלעגט זיך אַמאָל אַ גוי דער־וועגען אַ פיפּס טחון, אז טאָמער פאָרט איז לשון קודש אַ ווייטער קרוב כאָטש צו צייגניערדיש אָדער לכל הפחות צו רומעניש, פלעגען די חסידים פון סאַנסקריט קאָמטשען זיך פון געלעכ־טער, אָדער דריי מאָל אויסשפּיען.

אזוי איז דאָס געשטאנען די מעשה ביז ענדע פון דעם יאהר 1907. היינט האָט זיך אַלעס צוריק אַ קערעווע געמאָן.

הפנים די גוים קענען נישט פערטראָגען, אז מיר זאָלען בלייבען די אתה בחרתנו'ס אי פון דער תורה, אי פון זייער גאָט אי פון דעם לשון קודש. אַ געלערטער גוי, דר. עלליסאָן עמער־דרעהק, וועלכער האָט פערבראַכט פיעלע יאָהרען אין לערנען שפראַכען אַריענטאַלישע און אייראָ־פעאַישע, האָט געמאַכט די ענטדעקונג, אז טאָק נור לשון קודש איז די מאַמע־לשון פון אַלע אייראָפעאַישע שפראַכען. ער האָט פערעפּענט־ליכט זיינע ערפינדונג אין אַ פייערהונדערט זייטיגען, פראַכטפאָל געדורקטען בוך (*): „ענט־דעקונגען אין לשון קודש, געליק' (**): גאָטיק' (***) , אַנגלאַסאַקסאָן' (****), לאַטיין' , באַסק' (*****) און אנדערע קאווקאזישע שפראַכען“.

ניט אין זיך די לויטען פון אַ קמין, סגול און מלאיפּס.

*) Discoveries in Hebrew, Gaelic, Gothic, Anglo-Saxon, Latin, Bosque and other Caucasian languages showing fundamental kinship of the Aryan tongues and of the Basque with the Semitic tongues.

Denver, The Herrick Book and Stationery Co.
(**) געליק — די אור־שפראַכע פון אירלאַנד, קאטלאַנד און דעם אינזל מאַנסק.

(***) גאָטיק די אור־שפראַכע פון די פעלקער פון דעם סקאַנדינאַווישען האַלבאינזל (דאניע, שוועדען, נאָרוועגען, איסלאַנד) און די גערמאַנישע שפראַכען וו דינטיש א. ד. ו.

(****) אַנגלאַסאַקסאָן אָדער אַלט־ענגליש, די שפראַכע, וועלכע די פאַרצייטיגע איינוואַהנער אין ענגלאַנד האָבען גערעדט און פון וועלכער די יעצ־טיגע ענגליש איז אַרויסגעוואַקסען.

(*****) באַסק איז די שפראַך פון אַ קליינעם פאָלק, אַן ער פון אַ האַלב מיליאָן מענטשען, וועלכע וואָה־

איך קען גאָר נישט פערשטעהן פאַר וואָס די גוים מאַכען דאָס אַזעלכע אַנשטרענגונגען צו איבערצייגען, אז זייערע שפראַכען שטאַמען פון אַ יחוס'דיגער שפראַך. נישט אנדערש, אז טיעף אין זייער האַרצען פערגינגען זיי אונז נישט וואָס יעזום און זיין מוטער האָבען געוויס פערשטאַנען און וואַהרשיינליך גערעדט לשון קודש. עס ווערט זיי גרינגער אויפ'ן האַרצען מיט יעדען נייעם בעווויז, וועלכען זיי געפינען, אז עס עקזיסטירט אַ פערוואַנדשאַפט צווישען זייער שפראַכע און די שפראַכע אין וועלכע זייער גאָט־מענש האָט געלערנט אליא־בית.

ווער ווייס, טאָמער איז טאָקע מהאי טעמה וואָס נישט איין און איינציגער אירדישער געלעהר־טער האָט זיך אַמאָל בעשעפּטיגט מיט דער פראַגע פון דער פערוואַנדשאַפט צווישען העברע־איש און די אייראָפעאַישע שפראַכען; נישט איין איר האָט אפילו איין מאָל אַרויסגעוויזען זיין נאָנטות אין אויסגעפינען ראיות צו פערשטאַרקע־רען דעם געדאַנק — אַבּוואָהקל, ברוד השם, קיין גרויסע שפראַך־קענער צווישען אירען פעהלט אונז נישט.

די אידישע געלעהרטע האָבען זיך געקלערט, אז עס איז אַ קנאַפּער יחוס פאַר אונז וואָס מיר האָבען געגעבען די קריסטען זייער תורה וועלכע זיי פאָלגען נישט, און האָבען זיי אויסגעלערנט ערדען, און זיי רעדען געגען אונז. ווי דאָס זאָל נישט זיין, די גוים האָבען געהאַלטען אין איין גריבלען זיך אין דער פראַגע און האָבען געשוויצט אויף דער אַרבייט צו פעראייניגען סעמיטען (*) מיט אַריאַנער (**). דורך אַן אַלגעמיינע מוטער־שפראַכע. אפילו דאָ אין אַמעריקא האָט נח וועבסטער, וועלכער האָט אין אָנפאַנג פון דעם 19טען יאָהרהונדערט פערפאַסט דעם בעסטען ווערטערבוך פון דער ענגלישער שפראַכע, געזוכט די וואורצלען פון ענגליש אין די ווערטער פון לשון קודש.

אין אָנפאַנג פון דער צווייטער העלפט פון דעם 19טען יאָהרהונדערט איז געקומען אַן איבערקעהרעניש אין דער לעהרע פון שפראַכען. מען האָט אויסגעפונען אַן אַלטע שפראַכע, סאַנ־סקריט (***) הייסט זי, און אַלע געלעהרטע האָבען

(*) סעמיטען הויסען די פעלקער, וועלכע נאָך דער ביבעל נאָך קומען אַרויס פון שם, דער זוהן פון נח, צו די סעמיטישע שפראַכען בעלאַנגען די העברעאישע (לשון קודש), כאַלדעאיש (תרגום־לשון) אַסיריש און באבילאניש (אשור און בבל) און אַראַביש.

(**) די אַריאַנער אָדער אינדא־אייראָפּעער פאַ־מיליע פון שפראַכען ענטהאַלטען די שפראַכע פון אינדיען אָדער סאַנסקריט, די פערזישע, גרויזישע, אי־טאַליענישע, קעלטישע, סלאַוואַנישע און טיטאָנישע. (***) ליטעראַרישע ווערקע און דער שפראַכע זיי־נען מעהר ווי 3500 יאָהר אַלט. די שפראַכע האָט

יעדעס ענגלישע וואָרט צוגלייכען צו אַ וואָרט פון די אנדערע שפראַכען. פון די ווערטער וועלכע איך האָב דאָ אויבען געבראַכט אלס ביי-שפּיעל קען מען זעהען, אז דער „ס“ איז „וואַסער“ איז געוואָרען אַ „ט“, אין „וואַסער“; דער „פּ“ איז „פּוטער“, אַ „ב“, אין „באַטער“; און דער „מלאָפּס“ און „ט“, אין „מוטער“ און „ברודער“ האָבען זיך פּערענדערט אין אַ „קמץ“ און „ד“ אין די צוויי ווערטער. מען הייבט אָן איינזעהען אז עס איז עפעס ניט קיין משוגעת וואָס די ווערטער זיינען צוקאַלייגטע, אז עס גיבט קלאַנג וועלכען די צונג מאַכט בשעת לעקען; געהאַרבען. דאָס איז איין וועג ווי מען זוכט צו פּעראַייניגען ווערטער פון פּערשיעדענע שפראַכען.

היינט גיבט עס אַ גאַנצע רייע פון ווערטער וואָס מאַכען נאָך נאַטירליכע קולות. דהיינו דאָס וואָרט „לעקען“, אין ענגליש „ליק“, מאַכט נאָך דעם קלאַנג וועלכען די צונג מאַכט בשעת לעקען; דאָס וואָרט דער „טיקטאַק“ פון אַ זייגער, די ווערטער „פאַטש“, „קלאַפּ“, „סוויסטש“, „פּיף“, „קנאַק“, „זשומען“, „מורמלען“, „ניעסען“, „היר-זישען“, „סאָפּען“, „בראַפּען“ א. ז. וו., זיינען ווערטער וואָס מאַכען נאָך דעם נאַטירליכען קלאַנג.

די אַלטע פּילאָלאָגען ווי בוקסטאָרף אין געבעניס און אנדערע זיינען נאָכגעגאַנגען נאָך דעם קלאַנג פון זייערע אויערען, דאָס הייסט, ווען אַ וואָרט אין לשון קודש האָט דעם זעלבען קלאַנג וואָס אַנאנדער וואָרט אין איינע פון די אייראָפּעאישע שפראַכען האָבען די פּילאָלאָגען (שפראַכקערער) באַלד גע'שריכט'ט די ווערטער אַ שידוך און געמאַכט זיי לבשר אחד. מען האָט אויסגעפונען מעהר פון צוויי הונדערט און פופֿציג זעלעכע ווערטער אין העברעאיש וואָס קלינגען ווי די ווערטער אין אנדערע שפראַכען. למשל, דאָס וואָרט „גם“ אין לשון קודש בעטייט „אויף“ אָדער „מיט“, און עס קלינגט אזוי ווי דאָס לאַטײנישע וואָרט „קום“, וואָס בעטייט „אויף“ און „מיט“; „אָב“ אין העברעאיש איז אַ „פּאַ-טער“, און „אוואוס“ איז „פאַטער“ אין לאַטיין; „אריץ“ די ערד, איז אין ענגלישען „אורטא“; אין העברעאיש אַ קינד הייסט „ילד“, און אין ענגליש הייסט עס „לעד“; „ילד“ הייסט שרייען, קלאַנגען, אין לאַטיין איז דאָס „יולולאַ“, אין דייטשען „האַילען“, „לולען“, אין אַרמענישען „לאַל“, אין ענגלישען „יעל“; „זעם“ אין העברעאיש הייסט שומען, פינגען פון מויל (זיין אין כּעס), אין דייטש „שוים“, שוים, פינגען אין ענגליש „סקים“ אָבשימען; „באר“, גראבען, אין לאַטיין „פאַראַרע“, אין דייטש „באַהרען“ און אין ענגליש „באַהר“ איז אויף דער טייטש „גראַבען“; „דמם“, שווייגען, איז אַ שכן צום לאַטיינישען „דאָמאָ“, מאַכען היימיש (וויילדע חיות), צום פראַנצויזישען „דאָמטיי“, מאַכען היימיש, איינשטילען; צום דייטשען

דר. דרעהק זאָגט, אז אלע וואָס האָבען גער אַרבייט אין דער פראַגע, סאי די וועלכע האָבען זיך געסטאַרעט מתחתן צו זיין מיט לשון קודש, סאי די וועלכע האָבען אויפגענומען סאַנסקריט, האָבען „אַלע בייידע“ אַ גרויסען טעות געהאַט, זיי זיינען געווען שטאַק בלינד און זיינען פער-פיהרט געוואָרען. זיי זיינען, אזוי זאָגט דאָקטאָר דרעהק, גרויסע עמיהאָרצין און פערשטעהן ניט אפילו דעם אליף-בית פון ריכטיגער פּילאָלאָגיע. מיר וועלען דאָ איבערגעבען בקיצור אין וואָס בעשטעהט דער חילוק צווישען דער סיסטעמע פון די גוים, וועלכע האָבען פריהער געדענקט צו פערבינדען לשון קודש מיט די אייראָפּעאישע שפראַכען און די סיסטעמע פון דר. דרעהק.

איך וועל מיר ערלויבען אויף דעם אָרט צו זאָגען אפּאַר ווערטער מכּה די אָבשטאַמונג און פּערוואַנדשאַפט פון שפראַכען, כדי צו מאַכען עטוואָס קלעהרער דעם געגענשטאַנד פאַר די יעניגע וועלכע האָבען פּיעללייכט קיינמאָל ניט געדענקט פון אזעלכע פראַגען. איך וועל זיך דאָ בעזונען מיט דעם וואָס אַלע לעזער פון אַ אידישע צייטשריפט פערשטעהען מעהר פון איין שפראַכע און מייסטענטהיילס מעהר פון צוויי שפראַכען.*

ווען אַ גרינער הייבט אָן לערנען ענגליש, ווייזט זיך איהם אויס צום אַלעם ערשטען, אז יעדעס וואָרט איז אַ שפאַנגעל נייע זאך, וואָס האָט גאָר קיין שייכות ניט מיט זיין מוטער-שפראַכע. אין אַ קורצער צייט געפינט ער אויס, אז וואַסער הייסט אין ענגליש וואַטער; פוטער — באַטער; מוטער — מאַטער; ברודער — בראָדער, אין ער הייבט אָן צו פערגלייכען די ענגלישע ווערטער מיט די אידישע. אויב איינער קען דייטש אין פראַנצויזיש, און אויב איינער האָט נאָך דאָס גליק צו קענען לאַטיין און גריכיש, קען ער כמעט

נען נעכען דעם ביקאַשען ים, מהיילוויוז אין פראַנק-רייך און מהיילוויוז אין שפּאַניען. די געלעהרטע זאָגען, אז באַסק איז די יתומה צווישען אַלע שפראַכען, מען האָט ניט געקענט אויסגעפינען איהרע טאַ-טע-מאַמע; זי שמעקט ווי אַ נעבאָלע פאַר זיך. דר. דרעהק ברוינגט שלאָגענדע בעווויזען, אז באַסק איז לשון קודש'ס מאַטער.

(*) אידען האָבען אימער געקענט מעהר פון איין שפראַכע. אין דער צייט פון תלמוד האָבען זיי גערעדט אַראַמיש, געלערנט העברעאיש און פאַר-שטאַנען צו שטענען די שעהנקייט און ניצליכקייט פון אַראַביש, לאַטיין, גריכיש, פערזיש און אַסיריש. „פיער שפראַכען זיינען דאָ. לאַטיין פאַר מלחמה, גריכיש פאַר געזאַנג, פערזיש פאַר קלאַר און יאמער און אַסיריש פאַר תפלה.“ (ירושלמי מגלה פא, ט.) אין די גלות-לענדער האָט אימער דער איד געקענט לשון קודש, אידיש און די לאַנד שפראַכע, די גריכען האָבען פּוינט געהאַט לערנען פרעמדע (באַבאַרישע) שפראַכען. זיי זיינען געווען ביי זיך גדול'דיג, וואָס זיי רעדען די „געטער שפראַכען“.

דעם לאטיינישען וואָרט „סקריבאָ“ שרייבען; „מות“, שטארבען, האָבען זיי געוואָלט צונויפֿ- פיהרען מיט דאָס גריכישע „מאָרטאָס“, דאָס לאטיינישע „מאָרט“ טויט, דאָס דייטשע „מאָרד“ און דאָס ענגלישע „מוירדער“, רציחה; „חלב“, פעט, האָבען זיי צונויפגעשמירט מיט דעם ענגלישען „גליב“, אַ בעל דברן; „צחק“, לאַכען, האָר בען זיי געזאָגט אז עס איז אַ צוויילינג פון „גינגל“ דאָס וואָרט אין ענגליש פאַר „קייכען פון געלעכט“ טער“ און האָבען אפילו קיין שמייכל ניט גע- טאָן; „חרד“ ציטערן איז גוט אזוי ווי „קריידל“ אַ וויגעלע; „פרץ“, צוברעכען, צוריסען האָט אַ סמיכות הפרשה מיט „בוירסט“, אויפברעכען, פלאַצען, און „קסטון“, קליין מיט „טהיין“ דין. אַם כּוּן איז מען מעג צונויפפאַרען אזעלכע ווערטער, איז דאָך אין דער שיעור; אויף אזא אופן קען מען באַהר זאָגען אז „והללקות“ האָט מוליד געווען דאָס וואָרט „יענקי דודל“, הצד השוה שבהם איז אין ביידע ווערטער איז אַ גוף!

דר. דרעהק זאָגט, אז די אלטע פילאָלאָגען האָבען ניט אויסגעפונען קיין איינציגען כּלל, וועלכען די העברעאישע ווערטער מוזען פאָלגען בעת זיי קלייבען זיך איבער אין אַנאָנדער מדינה און ווערען בירגער אין די פערשידענע אייראָ- פעאישע שפראַכען. נאָכגעהען נאָכ'ן אויער אליין, אָהן אַ שום כּלל, און דרינגען פון דעם וואָס דער עק פון אַ וואָרט אין ענגליש אָדער דייטש קלינגט עטוואָס עהנליך צו דעם אָנפאַנג פון אַ העברעאישען וואָרט, אז ביידע ווערטער שטאַמען פון איין מקור, אזא מיין סאָרט פילאָלאָג גיט, טענה'ט דר. דרעהק, פערדיענט ניט צו טראָגען דעם נאָמען וויסענשאַפט.

מיר וועלען איבערגעבען בקיצור אייניגע פון די וויכטיגסטע כּללים (*) וועלכע דר. דרעהק האָט אויסגעפונען, אבער נור אזוי פילע ווי מיר ברעכען אום צו איילאָסטירען די טהעמא.

(א) אלע לשון קודש-ווערטער, וועלכע בע- שטעהען געוועהנליך פון דריי בוכשטאָבן, ווען זיי געהען איבער אין איינע פון די אייראָפעאישע שפראַכען, ווערט פון זיי איינזיכטיגע ווערטער. (ב) אלע קעהל-בוכשטאָבען ווי א, ה, ח, ע, פאלען ארויס, איבערהויפט אַ און ה, אזוי ווי

„רום“, אַ נאָר און אויך „שטום“, און צום ענג- לישען „דאָס“, שטום; „כפל“, צונויפלאַגען, דאָפּלען, איז ווי צוויי טראָפּען וואַסער גלייך צום פראַנצויזישען און ענגלישען „קופּל“, „קאָפּל“ וואָס מיינט דאָסזעלבע; „כפר“ איז דער טייטש צודעקען, נו און וואָס איז דאָס ענגלישע „קאָ- ווער“ — אויך צודעקען; „כרה“ הייסט גראָר בען. די ענגלישע האָבען דאָס געליהען ביי אונז און האָבען פון דעם געמאַכט „קוואַר“, שטיין גריבער; ווער קען זיין אין ספּק אז „נפל“, פאַללען, האָט מפּיל געווען דאָס דייטשע וואָרט „פאַללען“, און דאָס ענגלישע „פאַלל“, וועלכע האָבען דעמוועלכען טייטש ווי אין לשון קודש. אפילו די גריכען און לאטיינער וויסען קיין קיין אַנדער וואָרט ווי „פאַללאָ“ פיר דעם בעגריף פון פאַלען; „שקה“, איז טרינקען אין העברעאיש און די ענגלענדער אז זיי ווילען זאָגען, „איינ- וויגען“ געברויכען זיי דאָס וואָרט „סאָק“. פון וואַנעם דענקט איהר האָבען די דייטשען גענומען דאָס וואָרט „קרעהען (פון אַ האָהן), די פראַנ- צויזען „קריאיי“ שרייען, און די ענגלישע דאָס וואָרט „קראַי“ שרייען און „קראָו“ קרעהען? נאָמי פראָסט פון אונזער וואָרט „קראַו“ רופּען, קרעהען. דאָס לאטיינישע וואָרט „קאָרנו“, דאָס סאַנסקריטישע „קאָרניס“, דאָס דייטשע און ענג- לישע „האָרן“ קומען אלע ארויס פון „קרו“, אַ אַרבה פון וואַנען נעהמט זיך דאָס דייטשע וואָרט „זאָוער“, דאָס ענגלישע „סאָוער“ און דאָס אידישע „זאָווער“ אָדער זויער? — פון דעם וואָרט „שאור“, זויערטייג, הייווען. „יין“, וויין האָט דעמוועלכען קלאַנג אין די איירען און דעמוועלכען געשמאַק אין די מוילעך פון אלע אומות העולם; „פינאָס“ אין גריכישען; ווינום“ אין לאטיינישען; „גיני“ אין אַרמענישען; „ווען“ אין פראַנצויזיש; „וויין“ אין דייטש און אין ענגליש און „ווינאָ“ אין רוסיש.

די ווערטער וועלכע מאַכען נאָך די נאטיר- ליכע קלאַנגען זיינען דאָ גאָר אַ סך אין אלע שפראַכען און מיר וועלען נור ברענגען אייניגע: „אוי“, „אָך“, און נאָך מעהרערע ווערטער פון אויסשרייען פון שמערץ אָדער פרייד; „לָקק“, לעקען, „ליק“ אין ענגליש; „הס!“ „שא“, „האָש שא!“; „בַּקבּוק“ אַ פלאַש (אז דאָס וואָ- סער לויפט אַרויס מאַכט עס דעם גערויש פון בַּקבּוק-בַּק), אין פערזישע „גולגול“, אין ענגליש- שען „באַבּל“, „גורגל“ א. ז. ו. אזעלכע ווערטער וועלכע מאַכען נאָך דעם נאטירליכען גערויש הייסען אַנאַמאַטאָפּאַטיקא.

מיילא אזעלכע ווערטער קען אפילו אַ האַלב טויבער דרעהרען און אַ האַלב בלינדער דער- זעהן, אז זיי וועלען עפעלעך וועלכע זיינען אַרונ- טערגעפאלען ניט ווייט פון בויעמעלע. אבער די אלטע פילאָלאָגען האָבען זיך פערגונען צונויפ- צופאַרען אזעלכע פערזעהענישען ווי דאָס וואָרט „גרוין“, אַ האַלז, מיט דעם ענגלישען וואָרט „גאַלף“ אַרונטערשלינגען; „חרין“, קריצען, מיט

(*) און דאָס איבערגעבען פון די אותיות פון דעם אלף בית אין די ענגלישע בוכשטאָבען (טראַנסליטעראַציאָן) האָט דר. דרעהק אַריינגעבראַכט אַ גאַנץ נייע סיסטעמע, וועלכע העלפט אויס זעהן פילע, אז אפילו די וואָס האָבען ניט פילע שטודירט פילאָלאָגיע קענען „כאַפּען דעם שניט“ אין אַ קורצע צייט. די אותיות א, ה, ח, ע, בעצויכענט ער רעספּעקטיוו מיט דעם בוכשטאָב h, h2, h3, h4, (אזוי ווי אין עכטישע פאַרמולען); די ל און צ דורך z און 2; די ס, ט (סין) דורך s2, s3 און s; די ט, ת און ת (סאָף) דורך t3, f2, t. די אותיות ב, ג, ד, כ, פ, ת מיט אַ דגש דורן צוועצען פון דעם ציפּער 2 צו t, p, k, d, g, b.

12) „יונק“ א זויג-קינד. אין ענגליש „יאנג“, יונג.
 13) „נשק“ קיססען. אין ענגליש „קיסס“ קוס, קיססען, „סאָק“ איינווויגען (דער „נ“ פאלט ארויס, ווי זעהר אָפט).
 14) „ברא“ שאפען, מאכען, „בר א זוהן. אין ענגליש „בי באָרן“, געבוירען ווערען; „בער“ טראָגען.
 15) „גדי“ א ציגעלע. אין ענגליש „קיד“ א ציגעלע (ג און ק פערבייטען זיך אָפט).
 16) „גור“ דער יונגער לייב. אין ענגליש „קור“ א געמישטע פאראדע פון א הונד (די ענגלישע ווערטערביכער ווייסען נישט פון וואָנען עס האָט זיך גענומען דאָס וואָרט „קור“).
 17) „גורן“ א פלאץ צום דרעשען. אין ענגליש „גריין“ תבואה.
 18) „דקר“ שטעכען, דורכשטעכען. אין ענגליש „דענגער“ קינזשאַל.
 19) „הלם“ שלאָגען, קלאַפען, צוברעכען; אויף שטיקער. אין ענגליש „טו ליים“ שלאָגען, מאַכען פאַר א קאָליקע.
 20) „הרה“ זיין טראָגעדיג. אין ענגליש „וואָהר“, נישט קיין אנשטענדיגע פרוי.
 21) „עור“ הויט, פעל, לעבער. אין ענגליש „עיר“.
 22) „עין“ דאָס אויג. אין ענגליש „איי“ אויג (דער לאַנגער נון אַרויסגעפאלען, ווי אָפט).
 23) „פדר“ פעט. אין ענגליש „באָטטער“ פומער.
 24) „פלט“ מציץ זיין פון געפאָהר. אין ענגליש „פאלאָט“, איינער וועלכער פיהרט די שיף אין האַפּען אַריין.
 25) „צד“ א זייט. אין ענגליש „סייד“, א זייט (צ און ס פערבייטען זיך ווי אָפט).
 איך האָב דאָ נור געבראַכט אזעלכע ווערטער וועלכע שטימען מיט ענגליש. איך האָב אויסגעלאָזט אלע אנדערע שפראַכען ווי גריעכיש, לאַטייניש, גאַליש, גאָטהיש, סאַנסקריט, באַסק, פראַנצויזיש, דייטש, שפּאַניש א. ז. וו., אום מען זאָל זעהן ווי אַ לשון קודש וואָרט ווערט אַ בוך בית אין ענגליש מוז מען דאָך לבל הפחות זעהען ווי אזוי דאָס וואָרט האָט געקלונגען און אויסגעזעהן אין אנגלאַסאַקסיש, וואָרום דאָס ווייסען מיר דאָך גאַנץ קלאָר אז ענגליש איז די טאַכטער פון אנגלאַסאַקסיש. מען זעהט נאָך בעסער ווי די פאָרם פון אַ וואָרט ווערט פערענדערט ווען מיר שטודירען דאָס וואָרט אין עטליכע שפראַך בען. די יעניגע וואָס ווילען זיך בעקענען מיט די פילאָלאָגישע קנייטשלעך, שפיצלעך און שכל'ץ פון דר. דרעהק וועלען מוזען זיך בענוצען מיט זיין בוך, וואָרום אז איך זאָל אפילו קאָפירען די אלע שפראַכען, וואָס וואָלט פערנומען אַ סך פלאַץ, וואָלט דאָס נישט געבראַכט קיין נוצען.
 יעדער, וואָס פערשטעהט מעהר אָדער וועניגער לשון קודש, וועט פון די וועניגע ביישפיעלע וואָס איך האָב געבראַכט פערשטעהן, אז דאָקטאָר

דער אַ און ה צום סוף פון אַ העברעאיש וואָרט רעדען זיך. נישט אויס, איז ווען אזעלכע ווערטער געהען איבער אין די מאָדערנע שפראַכען, ברענגען זיי קיינמאָל נישט מיט זיך דעם אַ און ה.
 ג) די קעהל-בושטאָבען א, ה, ח, ע, און די גומע-בושטאָבען ג, כ, ק, ווערען פערוואַנדעלט אין g, k, h אָדער kw, hw אָדער w.
 ד) די וואַרצל-בושטאָבען ו און י, דער וואַרצל-בושטאָבען נ אין אָנהייב וואָרט און ל, מ, נ, ר, פון סוף וואָרט געהען אָפט פערלאָרען אויפ'ן וועג בעת דעם אימיגרירען פון די ווערטער.
 ה) די וואַרצל-בושטאָבען ז, ח, נ, ר, אין מיטען וואָרט פערבלייבען געוועהנליך אין אלע אייראָפּעאישע שפראַכען.
 ו) די וואַרצל-בושטאָבען ז און צ ווערען מגולגל אין st, s, d און t.
 מיר וועלען יעצט געבען אייניגע ביישפיעלע און זעהען אויב די כללים וועלכע ער האָט אויסגעפונען קענען אונז איבערצייגען, אז מען קען דערקענען אין מעהר פון אכט הונדערט לשון קודש-ווערטער, וועלכע ווערען בעאָרבייט אין זיין בוך, דעם מקור פון טויזענדער ווערטער אין פיעלע אייראָפּעאישע שפראַכען.
 1) „דגן“ קאָרן, תבואה, כרויט. אין אנגלאַסאַקסיש „דאָה“, טייג, אין ענגליש „דאָאו“, טייג (דער לאַנגער נון פון „דגן“ איז אַרויסגעפאלען, ווי גאַנץ אָפט).
 2) „דרבון“ אַ שטעקען מיט וועלכען מען טרייבט אָקסען. אין גאָטהיק „דרייבאָן“, טרייבן, בען, אין ענגליש „טו דרייוו“ טרייבען.
 3) „קויז“ אויפּוואַכען, אויפשטעהען תחת המתים. אין ענגליש „גאָהסט“, אַ גייסט (דער „ק“ איז פערוואַנדעלט אין אַ g און דער „צ“ אין אַ st ווי גאַנץ אָפט).
 4) „כלי“, אַ כלי, אַ שיף, אין ענגליש „קיעל“, דער דאָך פון שיף.
 5) „פלאַח“ אַקערען. אין ענגליש „פלאַאו“, אַקערען.
 6) „סער“ אַ שטאַרם. אין אנגלאַסאַקסיש „סער“, אין ענגליש „שאַוער“, אַ גאַס-רעגען.
 7) „שכל“ אין ענגליש „סקול“, גע-שייט.
 8) „זרם“ אַ שטראָם. אין ענגליש „סטרים“ (די „ז“ איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין st ווי גאַנץ אָפט).
 9) „זמיר“ שניט-צייט. אין ענגליש „סאָמער“, זומער (די „ז“ איז פערוואַנדעלט אין s ווי גאַנץ אָפט).
 10) „חטה“ ווייץ. ענגליש „וואַהיט“, ווייץ (דער „ח“ איז פערוואַנדעלט אין wh ווי גאַנץ אָפט).
 11) „עגל“ קיילעכדיג, „עגלה“ אַ וואָגען. אין אנגלאַסאַקסיש „הוועאָגול“, אין ענגליש „הוואַל“ אַ ראָד.

אז „אויף דער וועלט האָט דער יצר הרע צו-טהיילט די מענשהייט אויף זייערע פערשידע-דענע שפראכען, אבער לעתיד לבוא וועט דער רבנו של עולם איינפיהרען גליכהייט צווישען אלע פעלקער, אזוי ווי עס שטעהט געשריעבן אין פסוק (צפניה, ג' ט') „כי אז אהפך על עמם שפה ברורה — איך וועל איינפיהרען ביי אלע פעלקער איין ריינע שפראכע (מדרש תנחומא, פ' נח).“

ווער קען זאגען נביאות וואָס די „שפה ברורה“, די „געלייטערטע שפראכע“ וועט זיין? א רוסיש-אידישער רופא חולים האָט צוגויב-געשטעלט א וועלט-שפראכע, וועלכע ער האָט א נאָמען געגעבן „עספעראנטא“. מען לערנט זי פון איין עק וועלט ביז דעם אנדערען, און די גע-לערטע, די סוחרים און ארבייטער פון אלע לענד-דער לערנען עספעראנטא פלייסג. וועט עספער-ראנטא זיין די שפראכע פון משיח'ס צייטען? ווער ווייס! אבער, אויב דר. דרעהק האָט זיך אָנגעשטויסען אויף דעם ריכטיגען וועג פון דער אמת'ער פערגלייכענדער פילאָלאָגיע, וועט דאָך די „שפה ברורה“ זיין אויסגעקאָממען פון דאָס שעהנסטע און בעסטע פון אלע מאָדערנע שפרא-כען און ממילא וועט זי זיין א פראָדוקט פון לשון קודש. „אלע טייכען קומען פון ים און לויפען צוריק אין ים אריין“. אלע שפראכען, זאָגט דר. דרעהק, קומען פון לשון קודש, און וועלען וואַהרשיינליך צוריק אומקעהרען צו דער שפה ברורה, צו לשון קודש.

דרעהק האָט בעאָרבייט דעם געגענשטאנד פון א גאנץ נייעם שטאנדפונקט. מען קען זאָגען, אז ער איז טאָקע דער ערשטער, וואָס האָט אויס-געאָרבייט וויסענשאַפטיכע כללים פאר דעם שטודיום פון פערגלייכענדער העברעאישער פילאָלאָגיע. אונזערע קריסטליכע פריינד, וועלכע האָבען יאָהרען-לאַנג גע'חלומ'ט פון א התקרבות צווישען שם און יפת מעגען זיך פרהען וואָס זייער חלום וועט, דאָכט זיך, (*) פערוורקליכט. אזוי ווי עס איז דאָך א מנהג אז מען טאָר זיך ניט שידען אָהן דעם וואָס מען זאָל ניט זאָגען א דבר הלכה, וועל איך מסיים זיין מיט דעם, וואָס איך וועל אַנריהרען די פראָגען פון „וואוהין געהסט“, וואָס וועט ווערען דער תכלית פון אלע שפראכען? די חכמים האָבען געזאָגט,

(*) איך זאָג בכיוון „דאָכעץ“; איך האָב דאָ אַ מיון. איך וויל דאָ ניט שפיעלען די ראליע פון א פילאָלאָג. איך קען ניט זאָגען קיין מבינות אויף דר. דרעהק'ס קענטיסע אין גאטחיק, געלליק, סאנסקריט און באסק, מיט וועלכע לשונות ער פערגלייכט לשון קודש. די אלע שפראכען ה"ל זיינען מיר „טער-קיש“. די אייניגע שפראכען, וואָס איך בעזיג, איז נאָך ניט גענוג, אז איך זאָל האָבען די מומה אָדער העזה צו זאָגען א בעשטימטע מיינונג אויף אַזא ריעזען-ווערק. מיר דאָכט זיך, אז דר. דרעהק האָט געמאָכט אַ געוואלדיגע ענדערקונג, און אפשר האָב איך אַ מעות, ווייטער וועלען מיר ווארטען אויף די מיינונגען פון פילאָלאָגען.

דענווער, קאלא.

עראינערונגען

פון מאַרריס ווינטשעווסקי

צווייטער טהייל.

6.

אָווענדען ביי לאַווראַוו — דאַמענפריינד און יודענ־פריינד — די גוטסקייט וואָס טוט וועה — אַ באַנקעט פאַר יאָהאַן מאַקס — מיין אַנגריף אויף יוסף כּהן־צדק — אַ מענטש אָהן אַ מדינה.

געמיטהליכע אונטערהאַלטונגען, וועלכע פלעגן אלע דאָנערסטאָג צונויפברענגען אין לאַווראַוו'ס הויז די מענער און פרויען — מייסטענס יונגע — פון אונזער פאַריזער קאָלאָניע, זיינען געווען אינטערעסאַנט אין אַ סך פרטים.

איך וועל בעריהרען אַ פּאָר פון זיי. קודם כל דעם אַלטענ'ס בעשיידענהייט. יעדער סכסוך, אין וועלכען ער האָט געהאַט וואָס צו זאָגען, האָט מיך דערמאָנט אָן די ווערטער „במקום שאתה מוצא את גדולתו אתה מוצא את ענותנותו“ (וואו דו געפינסט זיין גרויסקייט, געפינסטו זיין בעשיידענהייט), וועלכע דער איד זאָגט וועגען זיין גאָט. ווען איהר האָט געהערט ווי לאַווראַוו האָט עפעס בעהויפטעט אַנטקעגען דעם קלענסטען, דעם אינגסטען צווישען אונז, האָט איהר זיך מאַל פאַר מאַל געוואונדערט איבער דעם טאָן, די הכנעה, די פּראָסטיקייט, מיט וועלכע ער פלעגט אַרגומענטירען. ניט אַכט טענדיג אויף זיין גאונות געגען יעדערן אין צימער, האָט זיך אין זיינע רייד קיינמאָל ניט געהערט קיין אויטאָריטעט, קיין „ווער־בין־איך“ און־ווער־ביזטו“ טאָן, קיין פאַראויסזעצונג, אז איהם דאַרף מען גלויבען אויפ'ן וואָרט, אז מען דאַרף פערשטעהן, אז ער דאַרף וויסען בעסער.

דאָן זיין העפליכקייט.

זי האָט זיך געזעהן סאַי אין זיין בענעהמען זיך צו יעדען איינציגען סאַי אין זיין אַרגומענטירען. און דאָס איז ניט געווען די אַנגלאַזאַקסי־שע העפליכקייט, וועלכע איז אין אלע רוסיש־אידישע אויגען, אַן אונשעלליכער, אַרמלאַזער, אָבער דאָך כמעט עקעלדיגער סאָרט היפאָקריט־סטוואָ, — דער מיין איידעלקייט, וועלכער דער־שטיקט די אייגענע מיינונג, וועלכע דיקטירט אַ „יעס“, וואו דער בעל־דבר וויל זאָגען ניין, רופט אַרויס אַ שמיכעל אויף די ליפּען, אַ „הנני העני ממועש“ אויפ'ן נאָז, אַן ענטשולדיגונג פאַר'ן ניט־איינשטימען מיט'ן געגנער, עפעס אזוי ווי נור אַ גראַבער יונג קען האָבען אַ מיינונג, אַנאָנדער מיינונג, יעס־סער! אַנאָנדער מיינונג, אַן איי־גענע! אָפט הערענדיג אַן אונטערהאַלטונג צווישען צוויי ענגלענדער פון דעם „בעסערען קלאַס“

האָט זיך מיר אָבענדוט, אז די צענזור פון דרויסען וואָס זיי האָבען אין זייער מדינה אָב־געשאַפט, האָט זיך פּערוואַנדעלט אין אַ צענזור פון אינעוועניג און זיי פערשוואַרצען מיט אַ צענזורנעם פעניל די רעבעלישע, ניט־אונטער־טהעניגע שורות אין זייער געשפרעך אזוי גיך ווי די דאָזיגע שורות יאווען זיך שאַרף אויסגע־קריצט אין זייער מח, פיקס און פאַרטיג זיך אויסצושפּרייטען אויף דעם בעוועגליכען, האַסטי־גען, זינדליגען צונג, וועלכען מען קען ניט גענוג האַלטען אין צוויי, וועלכער דאַרף על פי יושר אימער שטעהן אונטער פאָליציי־אויפזיכט.

לאַווראַוו'ס העפליכקייט אין רעדען איז ניט געווען פון דעם סאָרט: ער האָט זיין אייגענע מיינונג אָפט זאָגאַר ליידענשאַפטליך פערטהיי־דיגט, האָט דערביי נור אימער געשאַנעוועט זיין געגנער, אימער רעספּעקטירט דעם געגנערישען צד, קיינמאָל ניט אויסגענוצט יענעם שוואַכ־קייט.

— אזוי אויך אין זיין בענעהמען זיך געגען אַנ־דערע, אין זיין בעהאַנדלען מענטשען. אבער אין דעם איז געווען אַ „קוריאָז“, וועלכען איך האָב שוין דערצעהלט מיט אַ יאָהר אַכט צוריק (אין דעם היגען „פאַרווערטס“, גלייך נאָך לאַווראַוו'ס טויט) און וועל דאָ מיט אַנדערע ווערטער איבער־דערצעהלען.

* * *

ביי די פאַרלעזונגען, אזוי גוט ווי ביי די געמיטהליכע אונטערהאַלטונגען, זיינען אימער געווען פרויען, נאָך יונגע, יונגע און יונגליכע. לאַווראַוו, צו יענער צייט שוין אַ מאַן געהטער צו זעכציג ווי צו פופציג, פלעגט זיי בעהאַנדלען מיט ספּעציעלע אויפמערקזאַמקייט, — זיי „דאַמען“. ער פלעגט זיי העלפען אַנטהון און אויסטהון אַ מאַנטעלע ביין אַוועקגעהן, אָדער ביין אַריינקומען; פלעגט זיי דערלאַנגען דעם שירעם, די הענדשקעס, דעם הוט גיכער ווי ערגעץ אַן אַנדערער, אַ אינגערער, אויב עס האָט זיך איבערהויפט אַזאַ „דאַמענפריינד“, אַזאַ גאַלאַנ־טער סאַציאַליסט געפונען צווישען אונז.

דער אמת איז, אז מיר אלע זיינען געווען „ניהיליסטען“ פון דעם טיפ באַזאַראַוו און — ווער אין זיך, ווער אויפ'ן קול — האָט פּראָטע־

זאגן דערן הינטערן שוועל און אונז, די קינדער פון דער באַלניצע המכונה טשערטא אַסיעדלאַסטי האָט זיך געדאַכט אז די גאולה איז כמעט שוין דאָ און אַט הייבן אָן די ברויט־קראַנקע וויעדער פריי צו אטהעמען, אַט נעהמען די טויבע הערען און די שטומע רעדען, וועהרענד די קאַליקעס ווארפען שוין אַוועק זייערע קולעס, אָדער צינדען זיי אָן צו פערגרעסערען דעם יום־טוב־פייער... אַט, אַט פערשווינדעט, ווי מיט אַ האַנד אַוועק־גענומען, אונזער בלאַסקייט פון פנים, די שוואַכ־קייט פון אונזער קערפער, די אכטצעהן הונדערט יאָהריגע מרה־שחורה און מיר דערלאַנגען זיך אַ הייב אינ'ם וואוקס און... וואָס איז דאָ צו רעדען? עי, סטיאַפּאַק, דאוואי דראַסטיא!

איז... צו וואָס, הייסט עס, דאַרף מען דאָ אונז בעהאַנדלען ווי ניט־נאַרמאַלע מענשען, אויף אונז רחמנות האָבען? דאָס בעליידיגט כמעט, ווי עס דאַרף בעליידיגען די יונגע סאַציאַליסט־קעס דער דערלאַנגען זיי דעם מאַנטעלע, נעהמענ־דיג אין אנבעטראַכט אז זייער עמאַנציפּאַציע — ווי די אידישע — האַלט שוין ביי אַרויסקאַלופּען זיך פונ'ם שאַלעכץ. אַט אַ שטייגער ווי שעריר־דאָן פלעגט זאָגען ווען ער פלעגט עטליכע טעג אַרומגעהן שוואַנגער מיט אַ נייעם טהעאַטער־שטיק:

„מיין קאַמעדיע? פאַרטיג, פאַרטיג! אַלץ וואָס מען דאַרף איז זי אויפֿשרייבען.“
פון דעסטוועגען וועל איך ניט זאָגען אז דאָס אַליין איז געווען די פּסיכאָלאָגיע פון יענע סכסוכים מיט דעם אונפערטליכען פעטער לאַווראַוויטש, אין וועלכע ער פלעגט זיין דער אידישער מלִיץ־יושר געגען איינעם פון די אידי־שע סאַציאַליסטען. וועגען דעם איז דאָ פיעל צו רעדען.

* * *

אין דעם מאָנאַט יולי פון יענעם יאהר האָט דער דייטשער סאַציאַלדעמאָקראַטישער פּעראַיין איינגעלאַדען יאָהאַן מאַקס צו קומען קיין פאַריז. עס איז נעמליך דאָן שוין געווען פאַר אַלעמען קלאָר אז צווישען די סאַציאַלדעמאָקראַטיע אין דייטשלאַנד און איהרע אויסלענדישע צווייג־פּעראַינען, פאַרשטעלענדיג אַ מין מוטערלאַנד מיט קאָלאָניען, וועט פריהער אָדער שפעטער אויסברעכען אַ מלחמה. דער אָנהויב דערצו איז ביי אונז אין פאַריז געווען געמאַכט דעם אָווענד, ווען פרוי העס האָט אַנטהייל גענומען אין אונז זערע דעבאַטען. דער מיאטעזש אין בעלגיע, זענגלאַנד און אין דער שווייץ איז געקומען אַ ביסעל שפעטער. מורא־דיג גרויס איז ער ניט געוואָרען, און די קאָלאָניען, וועלכע האָבען שפעטער געהאַט זייער „פיערטען דזשולאַ“ מיט זייער „דעקלאַריישען אָו אינדעפּענדענס“, מיט זייער פערבייטערטע מלחמה געגען די אַלטע מאַמען אין דערהיים, זיינען ניט אויסגעוואַסען. גרויסע און מעכטיגע, פּעראַייניגטע שטאַטען.“
נור דאָס אַלץ האָט מען נאָך ניט געקענט

סטירט געגען דעם אַלטענס העפליכקייט צו די „כלומר־שט עמאַנציפּירטע“ יונגע פרויען, צו די „מענשען פונ'ם ווייבליכען געשלעכט“... וואָס האָבען אזוי ניעדערטרעטיג הנאה געהאַט פון „פאַלקאָוניק“ לאַווראַוו'ס אויפֿמערקזאַמקייט.

אָבער ניט צום שעהנעם געשלעכט אַליין איז דיווער מאַן געווען און געבליבען ניט גלייכניץ־טיג, ווי די שטרענגע קריטיקער פלעגען זיך אויסדריקען. לאַווראַוו האָט אויך בעהאַנדעלט מיט אַן אונגעווענהליכע צערטליכקייט, מיט אַ ספּעציעלע אויפֿמערקזאַמקייט די אידען און דאָס סאָ אין פרט סאָ אין כלל. און וועהרענד זיין פרויענפריינדשאַפט האָט ווירקליך געמאַכט דעם קען אָן דעם „וואוילגעבאַרענעם“, גוטערצויגענעם פאַלקאָוניק, וואָס האָט די העפליכקייט זיינע איינגעוויגען מיט דער מוטערמילך, איז זיין יודענפריינדשאַפט געזעסען ביי איהם טיעף אין האַרצען, זייענדיג דער ערזולטאַט פון אַ גענויע קענטנים פון די אידישע געשיכטע, צו וועלכע עס איז צוגעקומען אַלץ מעהר סימפּאַטהיע און ליבע, וואָס מעהר דער גרויסער מאַן איז בער־קאַנט געוואָרען מיט די יונגע ענטהוויאָסטישע רעוואָלוציאָנערען צווישען די אידישע קינדער פון זיין דור.

און מעהר ווי איינמאָל האָט מען געקענט זעהן דעם אַלטען אין דער ראַלע פון אַ סניגור, פון אַ פּערטהיידניגער פון אידען, רעדענדיג מיט ליידענשאַפט בעת זיין געגנער איז אַליין געווען איינער פון די אידישע סאַציאַליסטען — אַן ער אָדער אַ זי.

* * *

עס איז מעגליך אז די דאָזיגע אונגעווענהליכע צערטליכקייט זיינע צו אונז האָט געהאַט אין זיך דעם סאָרט בעליידיגונג, וועלכען אַ קאַליקע, אַ טויבער, אַ שטומער, אָדער אַן אנהויב־באַרער קראַנקער מיט אַן אינערליכען פעהלער פיהלט, בשעת מען האָט אויף איהם רחמנות און מען ווייזט עס אַרויס, איהם דערמיט דערמאָהנענדיג, אז ער איז אַ קראַנקער, אז איהם פעהלט אַ פוס, דאָס געהער אָדער דער לשון, אָדער אז ער ליידט פון עטוואָס אינערליך און איז אויף דעם אופן ניט נאַרמאַל, ניט אַ מענש מיט אַלעמען צוגלייך. און דער קראַנקער, וועלכער געמאכט זיך מיט זיין קרייניק, וועלכער וויל בעטראַכט און בעהאַנדעלט ווערען ווי אַ מענש צווישען זיינע־גלייכען, פיהלט זיך אזוי ווי בעליידיגט פון זיין סימפּאַטיזירערס רחמנות, אפֿיטער מעהר ווי פון די וואָס מאַכען און איהם חזק.

און דאָס איז געווען אין דעם יאהר 1879, ווען די פאַגראַמען פון די אכטיגער יאָהרען האָבען זיך נאָך קיינעם ניט געלעגט אויפ'ן שכל; ווען די גרויסע עמיגראַציע פון רוסלאַנד נאָך אמעריקא האָט זיך נאָך ניט גע'חלומ'ט אפילו דעם גרעסטען פעסימיסט מיט די טונקעלסטע ברילען אויף די אויגען; ווען מיר האָבען געזעהן די סאַציאַלע רעוואָלוציאָנן ניט הינטער די בערג,

נאָך דער סעודה, ווען די געסט זיינען אלע געווען פאנאנדערגעגאנגען האָב איך געפרעגט מאַס'ען וואָס ער האלט פון אינזער לאַווראַוו'ן. „דער מאַן — האָט מאַס געענטפערט — וואָלט אויפגעטאָן בעדייטענדיג מעהר ווען ער וואָלט ניט געווען אזוי בעשיידען. ווען ער וואָלט פון זיך מעהר געהאלטען. און דאָן, עפעס אזוי ווי רעדענדיג צו זיך אליין, האָט ער אין אַ ניעדריגערען טאָן בע- מערקט:

„מאָן קאָנן מיטאונטער פערדאמט צו בע- שידענ'ן זיין.“

דעזע ווערטער האָבע אויף מיר געמאכט אַ שטארקען איינדרוק, אָבער לאַווראַוו'ס עניוּת האָב איך נאָך מעהר פערעהרט ווי פריהער.

* * *

אָרום יענע צייט איז אויף אַ וויילע אין מיין העברעאישע טעהטיגקייט אַריינגעקומען אַן אָב- וועקסלונג.

ווי די לעזער ווייסען שוין האָבען מיינע קאָררעספּאָנדענציעס פון פאַרזי אינ'ם „הקול“ זיך קנאַפּ וואָס אויסגעצייכענט סאי דורך זייער אינהאַלט סאי דורך די פאָרמע. אזוי ווי דער סאָציאַליזמוס איז איצט אין פרייסען (און אַ פּשיטא שוין אין ראָדקינסאָו'ס פרייסען!) גע- ווען אונטערדריקט און דער „הקול“, דער אַמאָלי- גער מרעיש עולם איז איצט געווען „ניעדריגער ווי דאָס גרעזעלע, שטילער ווי דאָס וואַסער'ל“ האָט און מיינע שרייבערייען געפעהלט אַ נשמה. אפילו די פעליטמאָנען (די משוגעט'ן פון יגלי איש הרוח) האָבען זיך שוין מעהר ניט געשרייעבען, הגם אין זיי האָט אַריינגעפאַסט דער פערשטער- טער סאָרט שרייבען פאַר מענשען וואָס לייענען צווישען די שורות, ד. ה., אין זיי האָט געקענט אַרומשוועבען די נשמה אָרום דעם לעמפלע, ווי ביי איינעם וואָס ויצט שבעה, זיך לאָזענדיג פיה- לען בלאַ ראיה. דעם ערסטען מאי 1879 איז ערשינענען די לעצטע „משוגעט“, וועהרענד די „בריעה“ האָבען זיך געלאָדעט און געמעהרט, אַהן עין הרע.

אונטער אַזעלכע אומשטענדען האָט זיך דער שד אין מיר צושטופט און איך האָב אויפגעשרי- כען אַ פעליעטאָן אין צוויי אַרטיקלען, וועלכער האָט אַרויסגערופען אַ שרעקליכען שטרעם... אין אַ גלאָז וואַסער, דאָס איז אמת, אָבער דאָך אַ שטרעם.

דאָס איז געווען אַן אונבאַרמערציעג, ביי- סענדע קריטיק אויף דעם ספר „מוסר השכל“ פון יוסף כהן צדק, אָרום וועלכען עס איז גערעדט געוואָרען אין אַ פריהעריגען קאפיטעל.

ווי זאָגען די ווייבער? וואָס איך האָב גע- האט אויף מיין האַרצען, אויף מיין לונג און לעבער; וואָס האָט געזאָלט אויסנעהן צו ביס מאַרק'ן, צו זיין לייב און לעבען, איז אויסגעגאַנג-

פאַראויסזעהן אָרום די צייט ווען מאַס האָט אָנו בעזוכט.

זייענדיג אַ „רוסענפריינד“ איז ער געווען אונזער גאסט אין דעם אינטערנאַציאָנאַלען הויז ליאָנאָניי אין דער צייט וואָס ער איז געווען אין פאַרזי. די עהרע פון שלאָפען מיט איהם אין איין צימער האָט געהאַט אַ יונגער מאַן, וועלכער קויפט היינט געוויס אַן עליה שבתים און אַן אתרוג אויף סכות. דער בעלדבר איז אויך געווען דער איינציגער, וואָס האָט מיט האַנס מאַס אָנגעקלאָפט אַ זיידעל ביער אָן אַ זיידעל ביער, טרינקענדיג, „בורדערשאפט“, וואָס דער פּועל יוצא דערפון איז געווען, אַז זיי האָבען זיך פון יענעם טאָג אָן געזאָגט „דו“ איינער דעם אנדערן — דער צוקינפטיגער אַנאַרכיסט מיט דעם צוקינפטיגען בעל הבית מיט אַ שטענדער אין מזרח-וואַנד פון אַ לאַנדאָנער סינאַגאָגע.

מיר האָבען בעשלאָסען צו געבען דעם גאסט אַ באַנקעט, ביי וועלכען עס זאָלען זיין איינ- געלאָדען הויז די גאַנצע בעפעלקערונג פון נומער 6 ליאָנאָניי שטראַסע, אויך פעטער לאַווראַוו און וויקטאָר דאַווע. אַז דאָ האָבען מיר, ניט ווילענ- דיג, געלעגט דעם פונדאמנט פאַר מאַס'ס שפּעטערדיגען אַנאַרכיזמוס האָבען מיר אַפילו אַ לאַנגע צייט נאכהער נאָך ניט פערשטאַנען. מאַס און דאַווע זיינען געוואָרען גרויסע גוטע פריינד דעמזעלביגען אָווענד.

מיר האָבען אויסגערעכענט אַז דער באַנקעט דאַרף אָנו קאסטען אַ קימאָל פון אַ פראַנק צוואַנציג — גאַנצע פינה דאָלאַר! אַזאָ! אוצר מיט גאָלד איז אין אונזער גאַנצע הויז, אויף אלע פיער עטאַזשען, ביי אלע זעקס נאַציאָנען ניט געווען. וואָס טהוט מען? מען האָט ניט גע- טאָרט קלענער מאַכען די פאַרציע: מענשען קענען דאָך ניט אַוועקגעהן הונגעריגערהייט. האָט מען געאַפּפערט קוואַליטעט. מיר האָבען געהאַט וויענער ברויטלעך, וואַרשט, וויין און מאַקאַ- ראָנעס, אייגענע געקעזטע און געקאַכטע. „גע- ליפּעפערט“ האָט דיזע מאַקאַראָנעס די איטאַליע- נישע נאַציאָן, רעפּרעזענטירט דורך מאַרקאטעל- לי. דאָס איז קיין זעהר פאַראַדנער באַנקעט ניט געווען, אָבער איך אליין האָב אין מיין לעבען ניט געהאַט פיער גליקליכערע אָווענדען, איבערהויפט ווען איך דערמאָן זיך אָן דעם שטאַלצען, מעסע- נעם סאַמאָוואַר אויפ'ן טיש, פון וועלכען עס איז געגאַנגען אַ פאַרע און אין וועלכען די אַני- דערע נאַציאָנען האָבען רעספּעקטירט די קומענדע סאָציאַלע רעוואָלוציאָן אין דעם לאַנד פון שטער- נישעווסקי, הערצען און אונזער אַלמען לאַווראַוו.

דייטש איז געווען די אינטערנאַציאָנאַלע שפּראַך, הגם אָן אַ זייט האָט זיך געהערט פראַנ- צויזיש, רוסיש, איטאַליעניש. אָבער ווער האָט געדראַפט אַ שפּראַך? אָנו אַלעמען האָט בע- זעלט איין אידעע, איין וואַונש, איין האַפנונג, וועלכע האָט זיך אויסגעדריקט, אַהן ווערטער, אין אַ האַנדרוק, אַ בליק, אַ שמייכל, אַ לחיים.

לייכט ווערען מיינער אויב איך וועל איהם ער-ווערבען, אָבער קיינמאָל ניט מיינער ווייל ער איז מיט מיר געבאָרען, אָט ווי מיין צונג. מיין קול קומט צו זיי ניט פונ'ם האַלז, זאָגנערן עפעס אזוי ווי דורך אַ פּאָנאָגראַף און ווי גוט איך זאָל ניט רעדען קומט זיי דאָס פּאַר ווי נאָכגעמאַכט און זיי פערשטעהען מיך אָבער ניט אין גאַנצען. ערוואַרד עווערעט הייל, אַן אמעריקאַנישער שרייבער, האָט געשילדערט אין אַ ראָמאַן אַן עקספּאַטריאַרטען קאַפּיטאַן מיט'ן נאָמען נאָלאַן, וועלכער האָט קיינמאָל ניט געמאַרט אַרויפּשטער לען אַ פּוס אויף זיין פאַטערלאַנד, איבערהויפּט אויף דער יבשה — אזוי איז ער בעשטראָפּט געוואָרען — און איז אויף דעם אופן געבליעבען „א מענש אָהן אַ מדינה“.

אַלס אידישער שרייבער בין איך יענע נאכט צום ערסטען מאל געווען אזא מענש אָהן אַ מדינה און בין עס צו אַ געוויסען גראד געבליעבען ביז'ן היינטיגען טאָג.

איז דאָס אַבסאָלוט שלעכט? געוויס ניט. חוץ וואָס אַבסאָלוט איז בדרך כלל קיין שום זאך ניט, איז אזא לאַגע זאָגאַר גוט פאַר אַ פּראָפּאַ-גאַנדיסט פון די נייע גאולה, פון די אינטערנאַ-ציאָנאַלע אַרבייטער-עמאַנציפּאַציע. „עס איז ניטאָ אזא בייזער ווייז וואָס בלאָזט ניט צו אימיצען עטוואָס גוטעס“, זאָגען די ענגלענדער. אַלזא, אַלס סאָציאַליסט האָב איך אפּשר ניט גע-האַט שטאַרק צו בעדויערן מיין אָבגעריסענקייט פון לאַנד און פּאָלק, אָבער אַלס שרייבער?

פאַר וועמען רעד איך? צו וועמען רעד איך? וואָס פאַר אַ לשון רעד איך? אין דייטש-לאַנד בין איך געווען אין פרייסען. אין פרייסען בין איך געווען אין קעניגסבערג. אין קעניגס-בערג בין איך געווען ביים גרענעץ. ביים גרענעץ בין איך געווען כמעט אין דער ליטאָ — אַ שפּאַן פון מיינע אידעלעך, אַ שפּאַן פון זייערע טיראַנען.

דאָרטען האָב איך געלעזען דייטש און רוסי, סײַ, כדי צו קענען שרייבען העברעאיש אין אידיש, כדי זיך צו מאַכען פערשטענדליך פאַר די וואָס האָבען יענע שפּראַכען ווענגיר-וואָס פער-שטאַנען.

אָבער איצט, דאָ? אין פראַנקרייך אָדער אין ענגלאַנד זיינען ניטאָ קיין אידען, ווענגיר-סטענס ניט „מיינע“ אידען, און זייער שפּראַך איז ניט די, אין וועלכער ישעיה בן אַמּוץ האָט גערעדט און אויך ניט די, אין וועלכער אליקים צונער האָט געזונגען... פאַר זיי האָב איך ניט קיין בשורה, ניט קיין לשון אום זי אויסצודריקען. און וואָס אַ יאהר לענגער — האָב איך גע-פּיחלט — וועל איך אַלץ ווערען ווייטער און פערמדרער פון די מענשען, פאַר וועלכע איך האָב די לעצטע זעקס יאהר געהאַט געשרייען, וועל איך זיי אַלץ וועניגער פערשטעהן...

איך וועל זיי פרוכירען בעשרייעבן און עס וועלען ארויסקומען קאריקאַטורען.

גען צו דעם דאָזיגען ספר, צו זיינע הענד און זיינע פיס...

אזוי פאַפּולער בין איך דערמיט געוואָרען, אז אין דער וואָך ווען דער צווייטער טהייל פונ'ם פעליעטאָן איז אָנגעקומען אָבערדורקט אין לאַנדאָן, האָט זיך געפונען אַן ענטהוויאָסט, וועלכער האָט מיר צוגעשיקט אַ טיקעט צו קומען פון פאַרזי קיין לאַנדאָן און צוריקצופאַהרען. דאָס האָט גע-דאַרפט הירשביין — די לעזער קענען איהם שוין אויך — חתונה האָבען און איך האָב „געמוזט“ קומען צו דער חתונה.

ניט האָבענדיג וואָס אָנצוואווערען, בין איך געפאַהרען, וויעדער אַמאָל אַריבערגעגעהנדיג דעם קאַנאַל לאַמאַנש, וויעדער אַמאָל פול מיט אַמביר-ציעזע פלענער, טרויעריגע עראינערונגען, פּוּשטע קעשענעס און מיט אַ מאָגען וואָס נודעט און ברעכט און שיינט זיך צו ערגערן וואָס ער האָט אייגענטליך גאָר ניט וואָס אַרויסצוגעבען: מען פלעגט איהם ניט איבערשטאַפּען אין יענע צייטען.

* * *

דער קאַנאַל לאַמאַנש (דער אַרבעל קאַנאַל, בלע"ז) איז ענג, איז גאנצען אַ מייל צוואנציג צווישען דאָווער און קאַלעי, אַ מיין, קאַרליק צוויי-שען די ימים פון דער וועלט. מען זאָגט, אז געראדע דערפאַר וואָס ער איז ענג און שמאַל, וואָס די וועלען האָבען אין איהם קיין פלאץ ניט זיך אויסצוצייען, איז ער אַ שרעקליכער כעסן און וואַרפט די שיפען און שלידערט זיי און גיט זעקראַנקהייט אַוועלכע מענשען, וואָס זיך נען אַריבערגעגאַנגען פריש און געזונד איבער דעם גרויסען אַטלאַנטיק.

צו די טהעאָריע וועגען די כוואליעס אין ענגע ערטער איז אמת צי ניט, ווייס איך ניט, אָבער אז וואָס ענגער און שמאַלער אַלץ מעהר כעסן, אַלץ מעהר טיראַן — דאָס איז זיכער אמת בנגע צו אונז ינדיגע מענשען, מיט אונזערע פאַרטייען און זייער פיהרונג.

אָבער ניט אַרום דעם האָב איך דענסטמאָל געטראכט. אפּשר האָב איך דאָס נאָך ניט פער-שטאַנען.

אָט איז וואָס איך האָב ווען איך ניט קלאָר פערשטאַנען, יערענפאַלס שוין אינסטינקטיוו געפיהלט.

אַלס אַ שרייבער בין איך געווען אַ מענש אָהן אַ באָדען אונטער די פיס — ניט נור אויף דעם קאַנאַל לאַמאַנש אַליין. קאַמניער, יהלל, ליזלענבלום און די אַנדערע זיינען געווען אין רוסלאַנד, האָבען געוואונט צווישען די מענ-שען אַרום וועלכע און פאַר וועלכע זיי האָבען געשרייען. איך בין געווען נע ונד, אָבגעריסען פון מיין פּאָלק און פון מיין לאַנד, פערוואָרפען צווישען מענשען, וועלכע איך וויל לייעבען מחמת זיי זיינען מענשען און דערפאַר מיינע כירדער, אבער איך קען צו זיי נישט צוקומען, מחמת די כירדער מיינע רעדען אַ לשון, וועלכער קען פיעל-

אין א קורצע צייט ארום האָט זיך פֿין ווייטען, ביים האָרזאָנט געוויזען אן אויסוועג. עס האָט זיך גענומען בעווייזען דער אידישער ארבייטער אין ענגלאַנד און באלד אויך פֿון יענער זייט אטלאַנטישען אָקעאַן.

דערצו קום איך איצט.

איך וועל פרובירען צו זיי רעדען און מיין קול וועט זיין א שטימע אין מדבר. איך וועל פֿון זיי וואָס וועלען הערען און זייער לשון וועט זיין א נייער, אן אונפֿערשטענדר ליכער.

עס איז פֿאסקודנע צו זיין א מענש אָהן א מדינה!

פלעטער אויס דער געשיכטע פֿון דער אידישער ארבייטער בעוועגונג

פֿון קונטרס

1.

פרעס' און רעדע-פֿרייהייט געווען געוועזליכע איינריכטונגען, און פֿיר די אָרגאניזירונג פֿון ראדיקאלע אָרגאניזאציען האָבען די אידישע יונגע עמיגראנטען נאָך דערצו געקראָגען די הילף פֿון די דייטשע ראדיקאלע, וועלכע האָבען דאָ איינגעוואַנדערט פֿריהער.

פֿערשטעהט זיך, אז אונטער דיעזע אומ' שטענדען זיינען אלע פֿרייגעזאָגענע און ראדי' קאלע מענשען געווען פֿעראייניגט אין איין קרייז. ווי עס איז דער פֿאל מיט יעדער בעוועגונג, אזוי איז אויך די אידישע ראדיקאלע בעוועגונג, אין איהר קינדהייט, בעשטאנען פֿון איין איינ' הייטליכע, פֿעראייניגטע גרופע מענשען. די אונטערשיידע צווישען די פֿערשיעדענע געזעל' שאַפֿטליכע טהעאָריען זיינען דאָן געווען טהע' מאַס פֿאַר טהעאָרעטישע דיסקוסיען און ניט פֿראגען, וואָס דאַרפֿען פֿראקטיש אויסגעקעמפֿט ווערען און צוליעב וועלכע עס זאָלען מוזען אָרגאניזירט ווערען בעזונדערע פֿארטייען. דאָס איז געווען אונגלייכגילטיג שוין דערפֿאַר אַליין, וואָס עס איז דאמאלס געווען בלויז איין סאָרט פֿראַק' טישע אַרבייט: אויפֿצוקלערען די אידישע בע' פֿעלקערונג און איהר אָבצוגעוועהענע פֿון די אלטע, פֿערשימעלטע געוואָהנהייטען, און אום דאָס צו טהון אויף דעם בעסטען אופן, האָבען אלע ראדיקאלע מענשען, ניט אַכטענדיג אויף זייערע אייגענע אונטערשיידע, געמוזט זיין פֿעראייניגט.

עס איז געווען נאָך אן אורזאכע, וואָס האָט געבראַכט צו די איינגיקייט פֿון די אידישע ראדי'

ען די אימיגראציען האָט זיך אָנג' געהויבען אין די 80-ער יאָהרען און מיט דעם אָלגעמיינעם אימ' גראנטען-שטראָם זיינען אַהער אָנגעקומען אינטעליגענטע אידי' שע יונגע לייט, איז עס געווען גאנץ נאטירליך, אז דער קאמפֿ, וואָס איז אָנגעפֿיהרט געוואָרען אין דער אַלטער היים צווישען יונג און אַלט, צווישען ליכט און פינסטערניס, צווישען ראדיקאלע אידעען און אַלטע, פֿערשימעלטע טראדיציען און פֿאַר' אורטהיילע, — אז דיעזער קאמפֿ זאָל פֿאַרט' געזעצט ווערען אין אַמעריקא, וואו די אויסגע' וואַנדערטע אידען האָבען זיך נור וואָס געהאט בעזעצט.

עס איז אבער געווען א בעדייטענדער אונ' טערשיעד צווישען די אומשטענדען אין ביידע מדינות: דאָרטען איז די אַרבייט פֿיר דאָס נייע און פֿרישע און געגען דאָס אַלטע און פֿערשימעל' טע געווען שטרענג פֿערבאָטען און דאָרום האָט מען דאָפֿיר געמוזט אַרבייטען אין געהיים; דאָ איז עס געווען ערלויבט און דאָרום האָט מען געקענט אַגטירען אָפען און פֿריי. דאָרטען איז געווען אַרױפֿגעלעגט א שטרענגע צענזור אויף ראדיקאלע ליטעראטור און א שווערע שטראַף אויף די גרינדער און מיטגלידער פֿון ראדיקאלע אָרגאניזאציען און דאָרום האָט מען די „טריה פֿאַל“ געמוזט לעזען אויף בוידיער און אין קעלערן און זיי (די טריה פֿאַל) פֿערשפֿרייטען געשריבענערהייט; דאָ זיינען אָרגאניזאציען,

אויף צווישען די אידען אין אמעריקא ווערען באקאנט, קאפיטאליסטען און פראלעטאריע, לויט־ארבייטער, פונקט אזוי, ווי דאס איז געווען ביי די אמעריקאנער אליין און יעדען טהיל פון יעדע נאציאן, וואס האט אהער איינגעוואנדערט. די ווירקונג דערפון אויף די יונגע אידישע ראדיקאלע בעוועגונג איז געווען בעדייטענד און ווייטגעהערנד: אנשטאט בלויז צו פרעדיגען ראדיקאלע אידעען, האט מען זיי איצט געמוזט פראקטיש אנווענדען. די געבורט פון קאפיטאליסטען און לויט־ארבייטער צווישען די אידישע אימיגראנטען אין אמעריקא האט ארויפגעבראכט אויף דער טאגס־ארדנונג פון די פראקטישע טעהטיגקייט פון די אידישע ראדיקאלען א נייעם פונקט: די עקאנאמישע ארגאניזירונג פון די אידישע ארבייטער. דויעס האט בעשאפטען א נייע און שארפע מיינונגס־פערשידענהייט צווישן שטען די אידישע ראדיקאלען, וועלכע האט זיך אָנגעהויבען ארויסצואווייזען אלץ שטארקער און שטארקער מיט דעם גאנג פון דער צייט.

חז"ל דעם האָבען די אידישע אימיגראנטען זיך אָנגעפאנגען אלץ מעהר צו אינטערעסירען מיט די ראדיקאלע לעהרען און טהעאָריען. כלל זמן דער פראגרעסיווער קריזיס איז בעשטאנען פון די פערשפרייטער פון ראדיקאלע אידעען און א קליינע צאָהל צוהערער, איז עס געווען נאטירליך, אז די דיסקוסיאָן צווישען זיך זאָל זיין געלאזען און רוחיג; אבער אזוי שנעל, ווי די צאָהל צוהערער האט אָנגעהויבען מאסענהאפט פער־גרעסערט זיך, ווערען, איז עס געווען פונקט אזוי נאטירליך, אז יעדער סארט פרעדיגער זאָל וועלען האָבען דעם גרעסטען איינפלוס אויף די צור־געקומענע אנהענגער. דעריבער האט יעדער סארט טהעאָרעטיקער געשטרעבט צו דער מורח־וואַנד פון דער אינאָנצאָן און פראָפאגאנדא צווישען דויען נייעם, פרישען, גינסטיגעם מאָטעריאל. די דיסקוסיאָן האט אָנגעהויבען צו ווערען ביטער און שאַרף אנשטאט רוחיג און געלאָסען. דאָס האט זיך עפענטליך ארויס־געוויזען, וואָס ווייטער, אלץ שטארקער, דורך די פערזאָמלונגען, וועלכע מען האט צוזאמען אָב־געהאלטען און דורך די שריפטען, וואָס מען האט, פון צייט צו צייט, צוזאמען ארויסגעגעבען.

פון צוויי טהיילען איז דאמאלס בעשטאנען די ראדיקאלע בעוועגונג צווישען די איינגעוואנדערטע אידען — סאָציאל־עמאָקראַטען און אנארכיסטען. די מיינונגס־פערשידענהייט, וואָס האט צווישען זיי עקזיסטירט וועגען דעם אופן, ווי די אינאָנצאָן און פראָפאגאנדא דארף אָנגעפיהרען ווערען, האט אָבגעשטאמט פון זייער פערשידענעם בליק אויף דער געזעלשאפט: די אינסטיטוציאָנען פון רעגירונג, רעליגיע און פרוואַט אייגענטום זיינען גלייך־וויקערנדיק קרעפטע אין דער אויפהאלטונג פון דער איצטיגער געזעלשאפט; דאָרום איז בלויז אזא געזעלשאפט אָרגאניזירט ווערט צו פערנעהמען דעם

קאלען אין אמעריקא — די אידישע ראדיקאלע בעוועגונג אין ענגלאַנד, וועלכע איז דאמאלס בעשטאנען פון אלע אידישע פרייעזאָנענע עלער־מענטען. דיזע בעוועגונג איז געווען בעוואוסט אונטער דעם נאָמען: „סאָציאל־רעוואָלוציאָנער רען“. טהעאָרעטיש זיינען די מיטגלידער פון דיזער בעוועגונג געווען געגען די איצטיגע אָרד־נונג און פאר דער צוקונפט האָבען זיי, אלס אָר־גאניזאציאָן, קיין בעשטימטע פלאטפארמע נישט געהאט. בעשטעהענדיג פון סאָציאל־עמאָקראַטען און אנארכיסטען, האט מען אויף די פער־זאמלונגען אין די שפאלטען פון זייער אָרגאן, דעם „ארבייטער פריינד“, אָגטירט פיר ביידע געזעלשאפטליכע טהעאָריען און, צייטענווייז, אָנגעפיהרט א מיכטיגע דיסקוסיאָן דאריבער.

ווי שוין געזאָגט, האט דיזע בעוועגונג אין ענגלאַנד געהאט א בעדייטענדע איינפלוס אויף די אמעריקאנער אידישע ראדיקאלען. דאָרום האט די היגע אידישע ראדיקאלע בעוועגונג אין אָנפאנג געטראָגען דעם זעלבען כאַראַקטער, ווי די אידישע ראדיקאלע בעוועגונג פון ענגלאַנד און די היגע אידישע ראדיקאלע פרעסע איז געווען ארויסגעגעבן און רעדאָטירט אויף דעמועלבען אופן, ווי דער לאַנדאָנער „ארבייטער פריינד“. אין די „אידישע פאָלקס־צייטונג“, וועלכע האט עקזיסטירט אין אָנפאנג און אין מיטען פון די 80ער יאָהרען און דער „מאָרגענשטערן“ און די „וואַהרהייט“, וועלכע זיינען ארויסגעגעבען גע־וואָרען אין ענדע פון די 80ער יאָהרען, זיינען געווען פערזאָנליכע אלע ראמאטידיגע ראדיקאַל־לע שרייבער, כאַטש די לעצטע צוויי צייטונגען זיינען געווען מעהר אנארכיסטיש ווי סאָציאַל־דעמאָקראַטיש געזאָגען. דאָסזעלבע איז געווען אויף דער פלאטפארמע. מען פלעגט צוזאמען אָגטירען געגען די איצטיגע אָרדנונג, געגען די אלטע, איינגעוואָרצעלטע געוואָהנהייטען פון די אידישע אימיגראַנטען, פיר ראדיקאלע אידעען און פיר די ענטוויקלונג פון דעם גייסטיגען צור־שטאנד פון דער אידישער בעפעלקערונג, שריפט־ליך אזוי גוט ווי מינדליך; און צווישען זיך פלעגט מען דיסקוסירען איבער די פערשידענע טהעאָריען וועגען דער צוקינפטיגער געזעלשאפט.

עס זיינען אָבער אוועק עטליכע יאָהר, וועלכע האָבען נישט פערפעהלט צו האָבען זייער וויר־קונג אויף די איינגעוואַנדערטע אידען און אויף דער יונגער ראדיקאלער בעוועגונג צווישען אידען אין אמעריקא. דאָס האט זיך אָנגעהויבען ארויס־צואווייזען אין פראַקטישען לעבען.

די אימיגראַנטען פון די 80ער יאָהרען האָבן בען זיך אָנגעפאנגען צוצוגעוועהנען צו די פאר־זיי נייע אומשטענדען און פאָרדערונגען, וואָס דאָס האט געפיהרט דערצו, אז דער אלגעמיינער בורזשאַזער גייסט פון דעם אמעריקאנער געזעל־שאפטליכע לעבען זאָל זיי אָנהייבען שטארק צו באַאיינפלוסען. דער אונפערמיינליכער רעזול־טאט דערפון האט געמוזט זיין, אז עס זאָלען

ראדיקאלען בעוועגונג און צו דער אָרגאַניזירונג פון צוויי בעזונדערע געגנערשע פארטייען.

„וואָס ערנער איז בעסער“ — האָבען גע-
זאָגט די אַנאַרכיסטען. דאָס האָט בעדייטעט, אַז
די ערגסטע לאַגע, אין וועלכע די אַרבייטער
וועלען זיך געפינען, וועט פיהרען צו די בעסטע
רעזולטאטען אין בעצוג אויף זייער ענדליכער
בעפרייאונג; אַז צו זיין אין דער לאַגע פון
הונגעריג, היימלאָז און נאָכעט, איז טאָקע זעהר
שלעכט; זי האָט אָבער אויך איהר גוטע זייט:
דער בעגעהר פון פערבעסערונג ענטוויקעלט זיך
אַלץ שטאַרקער, און ניט זעהענדיג קיין אַנדער
וועג, ווי זייער לאַגע צו ענדערן, וועלען זיך די
אַרבייטער נעהמען צום איינציגען מיטעל — צו
רעוואָלוציאָן.

„וואָס בעסער איז בעסער“ — האָבען, דאָ-
געגען, וואָגט די סאָציאַלדעמאָקראַטען. דאָס
האָט בעדייטעט, אַז וואָס בעסער עס איז די
לאַגע פון די אַרבייטער שוין, איצט, אַלץ מעהר
מוטה וועלען זיי קריגען צו קעמפפּען פאַר וויי-
טערע פערבעסערונגען. יעדע פערנעהטע וואונד
אויף דעם אַזוי שרעקליך צוואוואנדעטען קערפּער
פון דער אַרבייטערקלאַסע, וועט דיעזען קערפּער
שטאַרקער מאַכען און איהם געבען אַ געלעגענ-
הייט זיך צו ענטוויקלען אין אינערליכע געוונד-
הייט. אַ פערנערעסערטע שטיקעל ברויט מיט
פוטער פאַר זיך און דער פאַמיליע — אַ פערקלע-
נערטע זאָרג; אַ שעהנערע היים — ליכטיגער
אין די אויגען און קלעהרע אין קאָפּ; גאַנצע
קליידער — אַ פערנערעסערטע זעלבסטווירדע;
וועניגער אַ שטונדע אין טאָג אַרבייטען — מעהר
אַ שטונדע רעקען, לערנען און שטודירען, און
דאָרום מעהר פעהיג אַלס קעמפפּער פאַר דער
ענדליכער בעפרייאונג. פערשטעהט זיך, אַז די
יוניאָנס זיינען פון די סאָציאַלדעמאָקראַטען און
אַנאַרכיסטען בעטראַכט געוואָרען גאַנץ פערשיד-
ען: וועהרענד די אַנאַרכיסטען האָבען ער-
קלערט, אַז די יוניאָנס האָבען אַ ווערטא בלויז
אַלס אַ קאמפּפּ-גרופע, אַלס אַן אַגיאַציאָנס-
ביראָ, אַלס אַ מיטעל צו ענטוויקלען דעם
קלאַסענבאוואוסטען צווישען די אַרבייטער, אַלס
אַ דעמאָנסטראַציאָן און מעהר ניט, האָבען די
סאָציאַלדעמאָקראַטען געזאָגט, אַז חוץ דעם האָ-
בען די יוניאָנס אַ גרויסען ווערטא אַלס אָרגאַ-
ניזאַציאָנען, וואָס קעמפפּען שוין, איצט, פיר די
פערבעסערונג פון זייער לאַגע; וועהרענד די
אַנאַרכיסטען האָבען גע'מטעה'ט געגען דיסיפּלין,
ווייל עס אַונטערדריקט די פרייהייט פון איינ-
צעלנעם, האָבען די סאָציאַלדעמאָקראַטען ער-
קלערט, אַז דיסיפּלין מוז זיין אין יעדע פער-
אייניגונג פון מענשען און ספּעציעל אין אַן אַר-
בייטעריוניאָן, וואָס האָט צו קעמפפּען ניט נור
געגען אַן אָפּענעם שונא — די קאפיטאַליסטען,
נור אויך געגען אַ בעהאַלטענעם און דאָרום פיעל
געפעהרליכערען שונא — די סקעכס.

אַם ענדע פון די 80ער יאהרען האָבען די

פלאַץ פון דער איצטיגער אָרדנונג, וואו עס איז
ניטאָ קיין סימן פון רעגירונג, פרוואַט-אייעגנ-
טהום און רעליגיאָן און וועלכע איז בערענצט
אויף דעם פרינציפּ פון זעלבס-בעשטימונג.
מאַיאָריטעטס-הערשאַפט איז געפעהרליך פיר די
פרייהייט פון איינצעלנעם, און דאָרום טאָר קיין
בעשטימונג פון בעשליסע לויט מאַיאָריטעט אין
אַ פרייע געזעלשאַפט ניט עקזיסטירען. דאָס
איז די אַנאַרכיסטישע וועלט-אַנשיאונג. די
איצטיגע געזעלשאַפט איז בעגרינדעט אויף דעם
באָזיס פון פרוואַט-אייעגענטהום. פרוואַט-
אייעגענטהום איז דאָרום דער הויפּט-אויפהאַלטער
פון דער היינטיגער אָרדנונג. אַלע אַנדערע זיינען
בלויז אַונטערגעאָרדנעטע אורזאַכען. דורך דעם
קאמפּף געגען פרוואַט-אייעגענטהום בעקעמפּט
מען שוין מעלאַר רעליגיאָן אויך, ווייל די לעצ-
טע איז בלויז אַ זייל אין דער געביידע פון דער
היינטיגער אָרדנונג און וועט פאַלען צוזאַמען
מיט'ן פונדאַמענט — פרוואַט-אייעגענטהום. אַ גע-
וויסע סאָרט רעגירונג און מאַיאָריטעטס-
בעשטימונג זיינען נויטווענדיגע איינריכטונגען
אין אירגענד וועלכע געזעלשאַפט, און דאָרום
דאָרף מען זיי ניט בעקעמפּען אין פרינציפּ, נור
זוכען אויפצוקלערען די מאַיאָריטעט און צו ענ-
דערן די רעגירונגס-פאָרמע. דאָס איז די
סאָציאַלדעמאָקראַטישע וועלט-אַנשיאונג. די
זער אַונטערשידע ערקלערט שוין די פאָקטען,
אַז די אַנאַרכיסטען האָבען געזוכט אַנצופיהרען
אַ ספּעציעלען קאמפּף געגען רעליגיאָן, וועהרענד
די סאָציאַלדעמאָקראַטען האָבען ערקלערט רע-
ליגיאָן אַלס „פרוואַטזאַכע“; אַז די ערשטע
האָבען ניט געוואָלט וויסען פון קיין אויטאָריטעט
אָדער רעפּרעזענטאַציאָן, וועהרענד די צווייטע
האָבען עס ערקלערט אַלס נויטווענדיגקייט.

דאָדורך, וואָס עס איז בעשאַפּען געוואָרען
אַ נייע אַרבייט פיר די אידישע ראדיקאלען אין
אַמעריקא אויף דעם עקאָנאָמישען פּעלד, איז ווי
געזאָגט, צוגעקומען אַ נייער שאַרפּער דיסקור-
סיאָנס-פונקט אין זייערע רייהען. ווי דערמאָנט,
איז שוין די דיסקוסיאָן געווען גענוג אָנגעצויגען
צוליעב דעם וואונד פון יעדע אבטהיילונג צו
פערנעהמען דעם הויפּט אָרט אין דער אַגיאַציאָן
און פראָפּאגאַנדא און צו האָבען דעם שטאַרק-
סטען איינפלוס אויף די צוגעקומענע אנהענגער.
די אַרבייט אויף דעם עקאָנאָמישען פּעלד איז
אַבער געווען ניט נור אַן ערצייהנדע (ווי)
דאָס איז געווען דער פאַל מיט דער אַרבייט פון
די אידישע ראדיקאלען ביז יענער צייט, זאָנדערן
אויך אַ פראַקטישע, ווייל דאָ האָט זיך
שוין געהאַנדעלט וועגען אָרגאַניזירען יוניאָנס
און אָנפיהרען סטרייקס. דאָרום איז קיין וואונד
דער ניט, וואָס די דיסקוסיאָן וועגען דיזען פונקט
האָט געפיהרט ניט נור צו אַ פערשאַרפונג פון די
דיסקוסיאָן וועגען אַלע אַנדערע פונקטען, נור
אויך צו די ערשטע שפאַלטונג אין דער אידישער

נור א צוגעווארפענע: די געבילדעטע, ציוויליזירטע דייטשע, "יאהודים" האָבען רחמנות געקראָגען אויף זייערע רוסישע שטעפּפּרידער און האָבען זיי צוגעוואָרפען אַ ביינדעל. דיווער כאַראַקטער פון די שטיצע איז גוט דערפיהלט געוואָרען פון די רוסיש-אידישע אימיגראַנטען און ספּעציעל פון דעם ראַדיקאַלען טהייל. ווען דיווע אימיגראַנטען האָבען זיך, אַלזאָ, דערוועגט אַרויסצוגעהן אין סטרייק געגן זייערע, "וואָהלטהעטער", איז געווען, "הימעל, עפען זיך!" ביי די דייטשע יאהודים, די סטרייקער האָבען זיך נאָטירליך ניט אָבענשראַקען פאַר דיווען אויסברוך פון, "אינ' דיגניישען" פון זייערע, "וואָהלטהעטער" און האָבען פאַרמאָנענעט דעם קאַמפּע נאָך מיט מעהר מוטא און ביטערקייט, ביז די אַרבייטסגעבער האָבען ענדליך נאָכגעגעבען די פאַרדרענגען פון די סטרייקער. (*)

די אַרבייטסגעבער האָבען אָבער די ביטערע פיל ניט געקענט אַראָבשלינגען. זיי האָבען דאָרום די אַרבייטער אַזוי בעהאַנדעלט, אַז דעם נעכסטען יאָר (1891) האָט די יוניאָן געמוזט ווידער ערקלערען אַ סטרייק מיט די בעסטע אויסזיכטען אויף אַן ערפאָלג, ווייל די סטרייקער זיינען געווען פונקט אַזוי בענייסטערט, ווי ביי דעם ערשטען סטרייק.

די ווייטערע ענטוויקלונג פון דיווען קאַמפּע האָט אָבער געמאַכט אַן ענדע צו די גוטע אויסזיכטען. די אַרבייטסגעבער זיינען געווען פער-אייניגט און איינגעשפּאַרט. דאָס וואָלטען שוין די אַרבייטער געקענט איבערקומען דורך זייער פּעראַייניגטער מאַכט. האָט עס אָבער פאַסירט, אַז דורך אַ צופאַל האָבען די באַסעס געקראָגען די הילפע פון דער פּאָליציי, און צו קעמפּפּען געגען ביידע איז די יונגע אידישע קלאָקמאַכער יוניאָן געווען צו שוואַך.

דער צופאַל איז געווען פאַנגענדער: אין דזשעמיקאַ, לאָנג איילענד, איז געווען אַ קלאָוק פאַבריק, וואו עס האָבען געאַרבייט עטליכע סקעבס. די יוניאָן האָט געשיקט פיקעטס אַראָב צונעהמען די סקעבס. דאָס איז די פיקעטס שווער אָנגעקומען, ווייל די סקעבס האָבען זיך ניט געוואָלט לאָזען איבערדענען. עס איז ענדליך געקומען צו ביטערע, שאַרפע אויסדרוקע און כמעט צו קלעפּ. אויף אַן אונערקלעריכען אופן האָט עס געמאָכט, אַז אַ פלעשלע וויטריאַל האָט זיך אויסגעגאָסען אויף דעם פנים פון אַ קליין קינד און דאָס געזיכט איז כמעט אין גאַנצען צוברענט געוואָרען.

מעהר האָט-מען ניט געדאַרפּט. עס האָט זיך גלייך אויפּגעהויבען אַ געשריי אויף די מיט-גליעדער פון דאָס קאָמיטע: "וויטריאַל-וואַר"

(*) "געזעגט! געוואונען! דער גרויסער סטרייק פון די קלאָקמאַכער יוניאָן און ניו יאָרק איז דאָערשיטאָ געענדיגט געוואָרען." — "פרייע אַרבייטער שטימונג", 26טן יולי, 1890.

סאַציאַלעמאָקראַטען זיך אָרגאַניזירט אַלס די "אַכטע ברענטש פון דער סאַציאַליסטישער אַר-בייטער פאַרטיי" און האָבען זיך אָנגעהויבען צו בעטהייליגען אין די וואַהלען. דאָס איז געווען אַזוי ווי אויל אויף פייער אין זייער הייסע און שאַרפע דיסקוסיאָן מיט די אַנאַרכיסטען. די לעצטע האָבען ערקלערט פּאָליטיק אַלס אַ שווייך דעל און בעטונג געגען דער בעהויפטונג פון די ערשטע, אַז די הויפּט-מאַכט פון קאַפיטאַליזם איז קאַנצענטרירט אין פאַרלאַמענט און אין די רעגירונג, און קעמפּפּענדיג געגען פייער מווען מיר אימער ציעלען אין צענטער.

דער סכסוך האָט אָנגעהאַלטען אַ לאַנגע צייט און אַלע מיטלען זיינען אָנגעווענדעט גע-וואָרען, און די ראַדיקאַלען וואָלען בלייבען פער-אייניגט. עס האָט אָבער ניט געהאַלפּען: אויף דער קאָנווענציאָן אין ניו יאָרק, אַנפאַנגס 1890, וועלכע איז פעררופען געוואָרען צו גרינדען אַן אונפאַרטייאישע צייטונג, האָבען זיך 'ביידע אכטהיילינגען פון די אידישע ראַדיקאַלע בעווע-גונג, נאָך אַ שאַרפע און לאַנגע דיסקוסיאָן, אָפּ-ציעל צוטהיילט.

אַנפאַנג מערץ, 1890, איז ערשינען דער ערשטער נומער, "אַרבייטער צייטונג" מיט אַ סאַציאַלעמאָקראַטישע פּרינציפּל-ערקלערונג. די "פרייע אַרבייטער שטימע" איז ערשינען אַ פאַר מאָנאַט שפּעטער. אַנפאַנגס איז געווען אונפאַרטייאיש אָבער בלויז אין דער פאַרמע און דאָס אויך נור אויף אַ קורצע צייט: נאָך דעם פערלויר פון אַ פאַר מאָנאַט האָט די "פרייע אַרבייטער שטימע" אָנגענומען אַן אַנאַרכיסטי-שען כאַראַקטער.

דער קלאָקמאַכער סטרייק פון 1890 איז געווען דער ערשטער וויכטיגער עקאָנאָמישער אַרבייטער-קאַמפּע אין אידישען קוואַרטאַל. פערשטעהט זיך, אַז צוליב דעם אַליין איז שוין דער ענטוויאָזם פון די סטרייקער געווען אונ-ענדליך און די הילפע פון די ראַדיקאַלען פיר די סטרייקער — אַ פּעראַייניגטע און אַ געמיינ-שאַפּטליכע. דערצו, וואָס דיווער סטרייק איז געווען דער ערשטלינג אין אידישען קוואַרטאַל (דורך דעם וואָס, ווי געזאָגט, די סטרייקער זיינען געווען אונענדליך בענייסטערט), איז צוגעקומען אַ וויכטיגע זאַך, וועלכע האָט פערשאַרפט די געגענויטיגע ביטערע געפיהלע צווישען די סטרייקער און די "אַרבייטסגעבער".

די קלאָקמאַכער-שטורעם זיינען דאמאלס מייסטענס בעשטאנען פון דייטשע, "יאהודים". די אַרבייטער, דאָגעגען, זיינען געווען די רוסישע אידען. ווען די אימיגראַציאָן האָט זיך אָנגעפאַנגען אין די 80ער יאָרען, האָבען די דייטש-אידישע איינוואָהנער בעדייטענד געהאַר-פען די אידישע עמיגראַנטען פון רוסלאַנד; אָבער די הילפע איז געווען ניט קיין בירדערליכע,

טרוג? ! אין הויז קען איך נישט זיצען, ווייל מײן הארץ ווערט צוריסען, צוועהענדיג דאָרט דעם חורבן און נויט. וואוהין געהט מען? וואָס טהוט מען? אין מיטען דערינען טרעפט מיר איינער אין געגענווארט פון מר. — — — און זאָגט: „וועט איהר און 75 דאָלאַר נישט געבען, ציהט מרס. — — — צוריק דעם בייל, מרס — — — שיקט מיר רופען, איך זאָל געבען 500 דאָלאַר, אז נישט...“ זאָגט איהר דאָס איבעריגע. און דער זעלבער צייט קומט א מאַן און זאָגט מיר, אז דעם 14טען סעפט, האָט מען שוין אָנגעגרייט אַ פּײַפּער, אום דעם בייל צוריקצוגעווען. (יעצט האָב איך געזעהן, אז דאָס פּײַפּער וואָר פּערפּעקט אום 14טען סעפט.)

פון דער אַנדער זייט זעה איך, אז מענטשען זיי-צען צוויי יאָהר אין די טאַמבס און ווארטען אויף אַ טרויעל און מיט מיינעם איז אויך דאָס זעלבע, נו, וואָס טהוט מען? איהר ווייסט וואָס געפּענגעניס איז? מיט גען — — — האָב איך פּריוואט גען שפּראַכען, אז איך מוז אוועקפּאַרען, ביז מײן טרויעל וועט פּאַרקומען, זאָנסט וועלען מיינע אָבגע-מאַטערטע קרעפטע לאַנגזאַם ווי אַ ליכט אויסגעהן אין פּרײַזן ווארטענדיג אויף אַ טרויעל. איך האָב אויך בעמערקט, אז ווען איך זאָל וויסען, אז ווען איך קום שוין ניעמאָלס צוריק פון סינג סינג, וועל איך צו מײן טרויעל ערשיינען. נו, בין איך האַלט געפּאַהרען, האַלט צופּוס געגאַנגען (אַלץ דורך די בודעל ביזנעס) קיין קאַנאַדאַ.

דאָרט איז נישטאַ פאַר מיר וואָס צו טהאָן, סײַ-דען פּעדלען, צו וואָס איך בין אזוי פּעהיג, ווי צו זיין אַ דעמקטיוו. האָב איך געמוזט נעהמען אַ שיק, וועלכע פּיהרט בהמות נאָך גלאזאַן, מיט דער אבזיכט צו סטאַפּען אין דער קאַנאַדישער פּראָווינק קוועבעק אום דאָרט צו ארבייטען אין דער שטיל, ביז דער טרויעל וועט אויפקומען.

יעצט, אורטהיילט, ארבייטער, ווייל אייער אורטייל איז פאַר מיר וויכטיגער אַלס דער אורטהייל פון דזשאָדזש, פון וועמען איך ערווארט קיין גענאָדע און גערעכטיגקייט. — פון דעם אנפירער'ס בריעף צו דער „ארבייטער צייטונג“, אין דער אויסגאַבע פון 9טען אָקטאָבער, 1891.

— — — „מיר האָבען צו ווייניג פּלאַץ אין דיעזען נומער צו געבען אונזער אורטהייל דייטליך און אויספיהרליך. מיר וועלען נור דאָ אויסדריקען אונזער אינערליכע איבערצייגונג, אז — — — אין געוואָרען אַ ארבייטער פּיהרער, אַ מענעדזשער פון אַ גרויסער ווינאָן, נישט צוליבע זיינע פּעהיגקייט טען און קענטינסע, נור דורך פּערשיעדענע צופּעלע און דורך די גרויסע אונזענסענהייט פון די אידישע ארבייטער-מאַסע. זייטוועג אומשטענדען האָבען איהם ארויפגעבראַכט אויף זיין הויכע פּאַזיציאָן, וואו עס איז נישט געווען זיין אָרט און פון וואָנען ער האָט זיך געמוזט אראָפּקלען.

— — — „איבערהויפּט איז די גאַנצע גע-שיכטע וועגען — — — זעהר אַ טרויעליגע און וואָס ווייניגער מען רעדט ארום איהר, איז, נאָך מײן מיינונג, אַלץ בעסער פאַר די אידישע ארביי-

פער!“ פּאַליציי איז אָנגעקומען און האָט דאָס קאַמיטע אַרעסטירט.

דערמיט האָט זיך עס אָבער נאָך נישט גע-ענדיגט. מען האָט גלייך אָנגעהויבען צו מאַכען האָלסייל-אַרעסטען פון סטרייקער. מען האָט ענדליך אויף אַרעסטירט דעם הויפּט-אַנפיהרער פון סטרייק און מען האָט זיי אַלעמען אַרויס-געלאָזט בלויז אויף בייל.

פערשטעהט זיך, אז אָנצופיהרען אַזאַ קאַמפּף איז געווען ווייט איבער די קרעפטע פון דער יונגער קלאָקמאַכער ווינאָן; די סטרייקער זיינען ענדליך געצוואונגען געווען אויפצוגעבען דעם קאַמפּף און זיך צוריקעווערען צו דער ארבייט.

דיווער סטרייק האָט געלאָזען ביטערע נאָכ-וועהעניס אין דער יונגער אידישער ארבייטער-בעוועגונג. טאָמער איז דער פערלוסט פון סטרייק נישט געווען גענוג, האָט עס נאָך פאַסירט, אז דער הויפּט-אַנפיהרער פון סטרייק האָט גע-לאָזען פאַלען די בייל און איז אַוועקגעפּאַהרע אין קענעדיע, וועהרענד ער האָט אַ-בשרגעקאָזען זיינע קאַמעראַדען פון דער דערמאָנטער פיקעט-קאַמיטע שטאַכטענדיג אין טורמע. די ביטערע געטווישונג פון דער גאַנצער ראַדיקאַלער בע-וועגונג, צוליבע דיע אַנדרונג, איז געווען אומ-זאָ גרעסער, ווייל מען איז ביז דאָן געווען מערק-ווירדיג בעגייסטערט פאַר דיען אָנפיהרער פון סטרייק. (*)

עס האָט אפילו גענומען אַ קורצע צייט און דער אָנפיהרער איז צוריקגעקומען אין ניו יאָרק, אבער דאָס צומרייען צו איהם איז שוין געווען, אויב נישט אין גאַנצען פערלאָרען, וועגיסטענס שטאַרק פערקלענערט. און דער איינפלוס, וואָס דיווע פאַסירונג האָט געהאַט אויף דער גאַנצער עקאָנאָמישער בעוועגונג צווישען די אידישע ארבייטער, איז געווען אונגעהויער שטענדיק. (**)

(*) — טרויעל. אַ סקעב דזשורי אין מאַ-מאַני האַלל קאָרט געפֿינט איהם פאַר שולדיג... וואָס די פּעראַיוויגטע ארבייטער קלייבען זיך צו טהאָן. האַפּטונג אויף אַ נייע טרויעל. — „ארבייטער ציי-טונג“, 18טען מאַי, 1891.

(**) ווען איך בין געקומען בעטען ארבייט, האָט מען מיר געענטפּערט: „וויר האָבען ליידער קיין פּלאַטפאָרע; זאָנסט האָט מען וויר אייך גע-לאָסען האַלטען איין אַגיסטאַציאָנס-רעדע.“ דער-וויילע זיינען שוין אַוועק 7 וואָכען און די מאַ-גענס בעטען עסען אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. די פּרוי שרייט: אַרבייט און יערנעהר די פאַמיליע. אַ קינד איז קראַנק; נישטאַ קיין געלד אַ דאָקטאָר צו רופּען.

פון די צוויי בריעף, וועלכע איך שיק אויך, וועט איהר אויסגעפֿינען, אז מען האָט מיר פּער-שפּראַכען אַ יעהרליכע שטעלע אויף 20 דאָלאַר די וואָך. נור ווי ווערט מען אָן אָגענט, ווען יעדער ווייס, אז עס איז אינפאַכער שווינדעל און בע-

דאס יאהר 1891 איז אין אלגעמיין א גערעטעניס אויף סטרייקס אין אידישען קווארטאל. חוץ דעם דערמאנטען קלאקמאכער סטרייק איז אין פילאדעלפיא אָנגעפיהרט געוואָרען א סטרייק אין זעלבען טרייד. אין ניו יארק איז פאָרגעקומען דער ערשטער קעפּ-מייקער סטרייק און חוץ דעם סטרייקס אויף א קלענערען אָדער גרעסערען אופן אין אנדערע פאכען, וואו אידישע אַרבייטער זיינען געווען בעשעפטיגט. דער ענטהוואַזמוס אין די רייהען פון די אידישע ראדיקאלען איז דאָרום געווען איינפאַך אונענדליך. (*)

אבער אין מיטען פון דער גאנצער בע-גייסטערונג האָט אויסגעבראָכען א סטרייק, וועלכער האָט נישט נור אָבגעשטעלט דעם קאמפּף צווישען קאפיטאַל און אַרבייט אין אידישען קווארטאל און אין גאנצען געמאכט אַן ענדע צו דער בעגייסטערונג, נור האָט אויך בעשאַפּען ביטערע מחלוקת אין די רייהען פון די אידישע ראדיקאלען און א קאמפּף צווישען זיך. דאָס איז געווען דער סטרייק פון די שריפטזעצער אין דער „פרייער אַרבייטער שטימע“, וועלכער האָט אויסגעבראָכען ענדע יולי, 1891.

(*) דעם בעגייסטערטען צושטאַנד אין דער איד-דישער ראדיקאלער בעוועגונג צו יענער צייט קען מען זעהן פון פאָלגענדען נאָטיץ פון די „פרייע אר-בייטער שטימע“, 19טען יוני, 1891: „ווען מען וואַרפט אַ בליק אויף דעם סאַציאַלען שלאַכטפּעלד, זעהען מיר, ווי איבעראַל ערוואַכען די אַרבייטער פון זייער שקלאַפישען היינערפּלעט און פאַנגען אַן צו בעגרייפּען זייערע מענשענרעכטע!“

די ענדע פון דער גאנצער געשיכטע איז געווען נאָך טרויעריגער און קלעגליכער: ווען דער טרייעל איז ענדליך פאָרגעקומען אין אַלבאַני האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז דערוועלבער אָנפיהרער האָט געשיקט אַן ענטשולדיגונגס-בריעף צו דעם גאָווערנאָר פון סטייט. דאדורך האָט זיך דער פּראָצעס געענדיגט דערמיט, וואָס דער גאָווערנאָר האָט דעם אָנפיהרער בעגנאָדיגט. (*)

טער. — פון דעם רעדאקטאָר'ס ענטפער צום בריעף אין זעלבען נומער „אַרבייטער צייטונג“. (*) „אַט איז אַ קאַפּיע פון ענטשולדיגונגס-בריעף: „איד — — — בעט (פעמישען) אכטונגס-פאל אויער עקסעלענץ צו פערציהען מיר מיין פער-ברעכען און מאַך די פאָלגענדע ערקלעהרונג: אוי-סער דיזען מאַל בין איך נאָך קיינמאַל נישט געווען פּעראורטהיילט פאר א פערברעכען. קומענדיג אהער אין 1886 בין איך געוואָרען אַ קניע פענזס מיי-קער צו פערדיענען מיין לעבען. און דאן בין איך בעקאַנט געוואָרען מיט דעם עלענד פון די אַרביי-טער-מאַסען און מיט דער סוועטינג סימעס (דאָ געהט אַ שילדערונג פון דער סוועטינג סימעס). זאָ האָב איך בעשלאָסען צו אַרגאניזירען די אַרבייטער, אָבער איך בין אימער געווען געגען סטרייקס (ער דער-זעהלט אויבצעלהייטען פון פאַסקי'ס סטרייק). איצט האָב איך געעפּענט אין באַסטאָן אַ קלוינע קאַפּע-הויז צו ערנעהרען מיין פרוי און מיינע קינדער. איך האָב קיין ברעקעל בעגרייפּע געהאַט, דאָס מיינ האַנדלונג וואר געגען דאָס געזעץ פון מיין נייעם פאַטערלאַנד, דאָס געזעץ, וועלכען איך האָב אימער געפאָלגט און וועל אימער פאָלגען. — „אַרבייטער צייטונג“ 10טען יוני, 1892.

זון אריפגאנג

פון י. י. שווארץ.

לאנג וועל איך בלאנדזען אין פעלד א פערטראכטער אין טרויער פערזונקען. און חלומ'ען וועט מיר: דארט ערגעץ אין דארף אין א נידעריג שטיבעל מיט אויגען געשלאסענע, נאכט-שווארצע ברעמען, מיט גלאנציקע כוואליעס פון פער-שווארצע האר וואס צושיטען זיך איבער די ראזיגע שולטערען חלומ'ט פון מיר אין איהר אונשולד מיין כשרה אידישע מאכטער און זאנפט אין איהר ליכטיגען חלום בעוועגען זיך שמיכלענד די ליפען און א שעהעוודיג פארב לויכט זיך אב אויף דעם ליכטיגען פנים.

...עס וועלען זיך אנהייבען רייטלען די שפיצען די הויכע פון בערג,

די שווארץ-גרינע גרווע פון וואלד, וועלכער שטעהט פון דער ווייטענס פער'ברוגזא. און דורכלויפען וועט א גערויש ווי א ווייכע און הימלישע תפלה צווישען די גראזען און בלומען, א נאהנטע און העררליכע בשורה: עס געהט אויף א ליכטיגע זון אויף דער ערד!

עס וועלען זיך בויגען די פעלדער פון קארען, פון וויין און פון גערשטען — די קארען מיט בלויענקע בליהמלעך געוועכט, און מיט ראזע — די גערשטען. און מחנות-ווייז וועלען זיך פויגעלעך טראגען אריבער די לאנקעס, אראבלאזען זיך צו דער ערד און פערשווינדען אין גראזען און בלומען און פלוצלונג — פון אונטער די פיס זיך א הויב חלום צום טיעפכליען הימעל מיט פליגעל, בעשפריצטע מיט ליכטיגע זילבערנע פערעלעך נאכט-טהוי און זינגען א לויבליעד דעם קומענדען יום-טוב פון בליהען און לעבען.

...איך וועל אין דעם פעלד אין דעם גרינעם צונויפנעהמען פרישע און שמעקענדע בלומען

און מיט יעדוועדער בלום וועט זיך וועקען א טיעפער געדאנק אין מיין מח און א ים פון געפיהלען, פון ליכטיגע קלארע געפיהלען, אין הארצען. ווייסנדיק בליהמלעך — דאס זיינען די צארטע אונשולדיגע טעג פון מיין קינדהייט קלאר ווי דער אקארישע געפאלענער שנעע אין די וועלדער און ווינטער מיט ווייסע און קלארע מחשבות, מיט זונגע טעג און מיט ברכות פון צערטליכע ליפפען און גלעטען פון ווארעמע הענד און פון ווייכע. רויט ווילדע ראזען מיט שמעטיגע דארענלעך — ס'זיינען די ליידען די ערשטע אין שוידעוועג פון קינדהייט און יוגענד, ווען ס'ווערען די יונגע געפיהלען קאכט און רוישיג אזוי ווי א שטראם וועלכער רייסט זיך אראב אין א טיעפקייט... עס געהט אויס דאס הארץ נאך אזוינס וואס עס ווייס נים אליין זיין בעדייטונג און ס'טריפט דאס הארץ קלייניקע ווארעמע טראפענלעך בלום ווי רובינען. בליהמלעך דונקלע בלויע — נעכט מיט פער'חלומ'טע הימלען און גאלדענע שטערען, מיט וועלדער פער'ברוגזא, וועלכע עס רוישען און רוישען אין ווייטקייט, אין איינזאמער שטילקייט מיט לויכטענדע אויגען וואס רעדען פון ליעבע, מיט האלב נאך פערשעהמטע און ציטערדיג קינדערשע קוסען.

און פלעכטען דאן וועל איך א קראנץ פון די פרישע און דופטענדע בלומען און געהן וועל איך נאכדעם צוריק אינ'ם גרינעם בעוואקסענעם דערפעל, וואו ס'שמעהען די נידעריגע שטיבלעך אין גאנצען בעגאסען אין שיינונג מיט אפענע פענסטער און טהירען ארויס אין די בליהענדע גערטנער, און אנקלאפען וועל איך ביי איהר אויפ'ן פענסטער און זי וועט צו מיר זיך בעווייזען אין פראכט פון איהר שעהנקייט און יוגענד, מיט בלישענדע לויטערע אויגען אין וועלכע עס לויכט זיך נאך אב און עס פינקעלט דער מיידעלשער חלום.

און אנטהוון דאן וועל איך דעם קראנץ אויף די אונשולדיג קינדערשע לאקען און אויף יעדוועדער בלום וועט נאך גלאנצען א טראפען א ריינער פון נאכט-טהוי אין וועלכען עס וועלען זיך אבשפיעגלען בליהענדע פעלדער און וועלדער און פון יעדוועדער בלום וועט ארויסקוקען שטראהלענד א ליכטיגער חלום און וועט ארום איהר ארומשוועבען און וועט איהר דערצעהלען פון ליעבע. און אין ד'אויגען ביי איהר וועט דאן לויכטען א גאלדענער חלום פון ליעבע און אין הארצען וועט גליהען א זון-העלער פויער פון גליק און פון יוגענד.

סאנין און „פרייע ליבע“

פון יעקב מילך

1.

פערשקלאפטע מענשהייט. און דערביי דער צעהלען זיי אונז אזעלכע שרעקליכע זאכען פון דעם „העלד“ סאנין, אז עס איז גאר קיין וואונדער, וואָס דאָס יונגע דור זוכט איהם אזוי שטארק — דאָס יונגע דור, וועלכעס איז אזוי צוגענגליך צו „נייע“ אידעען. די „קריטיקער“ דערצעהלען אונז, אז סאנין בריינגט א נייע „פילאָזאָפיע“ וועגען דעם געשלעכטליכען צור זאמענלעבען; אז ער געהט אזוי ווייט אין דינע נייע „לעהרע“, דאָס ער איז בערייט צו פערקעהרען מיט זיין אייגענע שוועסטער, און די פאנטאזיע פון די יונגע ליטלעך צורייצט זיך, און זיי דענקען מי יודע וואָס ערע סודות זיי וועלען דאָרט דערגעהן.

די ארמע לייט! זיי ווערען אלע ענטטוישט! ווייל פון דעם אלעם איז אין דעם בוך גאר ניט דאָ. איך לייקען עס אָב. סאנין איז ניט קיין געפעהרליכער מענש; ער ברענגט ניט קיין נייע תורה, קיין נייע אידעע, קיין נייעם וואָרט. און די הויפט-זאך, סאנין אליין טהוט קיין שלעכטס ניט; ער איז דער אנשטענדיג-סטער מענש אין דעם גאנצען ראָמאן.

עס איז אמת, דער גאנצער ראָמאן איז דורכגעפלאַכטען מיט אונפערשרעהמטע גראַבירטען; מיט ציניזמוס, וואָס האָבען קיין גלייכען צו זיך; מיט אויסדריקע, וועלכע מען קען ניט ווידערהאָלען צווישען אנשטענדיגע מענטשען. אָבער אין דעם אלעם איז ניט שולדיג סאנין, דער העלד, זאָנדרען ארציבאשעף, דער פערפאָסער פון דעם ראָמאן, דער בעשעפער פון דעם העלד. דאָס הייסט, אז דינע אלע גראַבירטען און ציניזמוס און נבול פה קומען ניט ארויס נויטווענדיג פון סאנין'ס כאַראַקטער, נאר אז דאָס האָט ארציבאשעף איהם מיט א כיון אָנ-געהאנגען. סאנין וואָלט געקענט זיין וואָס ער איז, ער וואָלט געקענט ארויסקומען גראַדע אזוי נאָטור-טריי — נין, ער וואָלט ערשט געווען נאָטור-טריי — אָהן דינע אונדערהערטע גראַבירטען; צום סיפור המעשה זיינען זיי געווען ניט נויטווענדיג.

דינע בעהויפטונג קען ביי מאַנכע אויסקור מען פאראדאָקס. וואָס מאַכט עס אויס, וועט מען פרעגען. צי סאנין איז דער גראַבער יונג, צי ארציבאשעף? אלע ווייסען, אז ארציבאשעף האָט בעשאַפּען סאנינען, און אז סאנין'ס גראַב-הייטען זיינען סוף כל סוף ארציבאשעף'ס? דאָס

יט לאַנג צוריק איז אין רוסלאַנד ער-שיענען א נאָוועלע מיט דעם נאָמען „סאנין“, פערפאָסט פון מ. ארציבאשעף.

דינער ראָמאן האָט אָנגעמאכט אַ קליינעם שטורם אין די ליטעראַ-רישע וועלט. מען שרייבט און מען „פילאָזאָפירט“ איבער סאנין, איבער זיין „פילאָזאָפיע“, זיין לעבען, זיין מאָראַל, זיינע האַנדלונגען א. ז. ו. א. ז. ו. עפעס ווי סאנין וואָלט אראָבגעבראכט אַ נייע תורה פאר די יונדיגע מענשהייט. מען זאָגט זאָגאר, אז אין רוסלאַנד האָבען זיך געגרינדעט גאנצע „סעקטעס“ מיט דעם נאָמען „סאנינצין“.

ביי אונז דאָ, אין אונזער קליין וועלטלעך, שווייגט מען נאטירליך אויף ניט, עפעס אַ קלייניגקייט, סאנין!

די „צוקונפט“ האָט געדרוקט אַן ארטיקעל איבער „סאנין“, געשריבען פון „צביון“; די „א. א. ש.“ האָט געשריבען איבער „סאנין“; דער „פאָרווערטס“ האָט פערעפענטליכט אַ סעריע ארטיקלען; „דער פאָרווערטס“ האָט זאָגאר אָנגעסירט צו פערעפענטליכען דעם גאנצען ראָמאן אין איבערזעצונג, האָט אָבער, איך ווייס ניט פאר וואָס, דעם געדאַנק אויפגעגעבען; און די ערשטע זאך וואָס די שיקאגאָער „אידישע ארבייטער וועלט“ טהוט, איז מוכה צו זיין איהרע לעזער מיט אַן איבערזעצונג (ווי איך הער אַ שלעכטע איבערזעצונג) פון „סאנין“; און די בחורים מיט די מיידלעך, וואָס פערשטעהען רוסיש, האָקען דערווייל אָב די טהירען פון די בוכהנדלער, זוכענדיג סאנין'ען.

אַ גלייכער מענש דינער סאנין! ער האָט איינגענומען די „וועלט“. אלע אינטערעסירען זיך מיט איהם; אלע, ווי עס שיינט, ווילען זיך בעקענען מיט די נייע תורה, וואָס ער האָט צו פערקוינדיגען; אלע ווילען הערען דאָס נייע וואָרט.

וואָס ער תורה טראָגט ער אין זיין שוים? וואָס איז דאָס נייע וואָרט, מיט וועלכען ער וויל בעגליקען די מענשהייט?

די „קריטיקער“ (איך רייך פון די אידישע; די רוסישע זיינען מיר ניט געקומען צום האַנד) — אַלזאָ, די „קריטיקער“ זאָגען אונז, דאָס איז די תורה פון „פרייע ליבע“, וועלכע סאנין איז געקומען פערדיגען צו די פערשמאכטעטע און

טער די קוליסען, און ער איז ניט אויפגעלעגט, קומט אונז דער געשריי פאר לעכערליך. אונזער פאנטאזיע, וועלכע איז אונבעשרענקט, ווערט דא איבערגעהאקט פון דעם אקטיאָר'ס פיזישע קראפט, וועלכע איז בערגענעצט. ביים לעזען שטעלען מיר זיך פאר דעם קעניג ריטשארד ווי א נביא, מיט א כח פון א לעמפערט און א געשריי פון א לייב — דעם כח פון דעם לעמפערט און דעם געשריי פון לייב פערנרעסערען מיר אויך אין אונזער פאנטאזיע, וועהרענד אויף דער סצענע קענען מיר דאס ניט. דאס זעלבע איז מיט איבסען'ס נאָרא. ווען איהר לעזט די דראַמא, שטעלט איהר זיך פאר מי יורע וואָס'ער קראפט עס שטעקט דאס אין דיער פרוי, אָבער ווען איהר זעהט איהר אויף דער סצענע, אוועקגעהענדיג פון דעם מאן מיט א פאטשילקע אויף דעם קאפ און א שווארצע איינפאכע קליידער, פערלירט איהר די העלדין און איהר זעהט פאר זיך נור א שוואכע, היפלאָזע פרוי, וואָס איז אראָב פון איהר גדולה, און אָנשטאָט צו בעוואונדערען דעם מוטא און דעם קראפט פון דער פרוי, בעווערט איהר דא אונגליקליכע, וואָס מוז פערלאָזען איהר הויז און איהרע קינדער. די פיזישע כח שרענקטקייט פון די אקטריסעס האָט איבערגע-שלאָגען אונזער אונבערגענעצטע פאנטאזיע. א קונסט-ווערק קען מען אלץ אַם בעסטען געני-סען, ווען עס וועקט אין אונז די אייגענע פאנ-טאזיע. די פארשטעלונג פון א זאך מאכט א שטארקערען איינדרוק ווי די זאך גופא. דיוועס איז אמת אין אלע הינזיכטען, אויך ביי גראַב-הייטען. יעדער מענטש, ער מעג זיין נאָך אזא צדיק, קען פערטראָגען און הנאה האָבען פון א צינישען ווייז, אָבער נור דאן, ווען איהר גיט איהם דעם ווייז פערשטעלט, מיט אַן אָנצוהע-רעניס, מיט פינטעלעך... נעהמט דעם זעלבען ווייז און צייליגט איהם אויף קליין געלד, און ער עקעלט אָב זאָגאר דעם, וואָס איז ניט אזא צדיק. די פאנטאזיע הערט אויף צו שפיעלען, און דער איינדרוק איז א פערקעהרטער.

מיט „סאנין“, דעם בוך, איז דיוועלכע זאך: אלעס איז דאָרט געזאָגט אזוי דיטליך, אזוי בולט, אזוי אַפּען, אזוי ברוטאל אַפּען, אז ניט נור עס רייזט ניט די נערווען און וועקט ניט די נייגירע, נור פונקט פערקעהרט: עס עקעלט אויך אָב. די פאנטאזיע האָט קיין ארבייט. איהר לענט דאָדורף דעם גאנצען ראָמאַן ווי א פילאָזאָפישע אָבהאַנדלונג (שלעכטע פילאָזאָפיע נאטירליך); איהר קענט אויפהערען צו יעדע צייט, איהר קענט איבערהיפּען בלעטלעך, איהר קענט עס לאָזען אונגעענדיגט. פון אלע העל-דען אין דעם ראָמאַן ווערט אַ תל: לירא געהט זיך דערטרינקען; סעמענאָף שטארבט פון שווינדלונג; זאָרדין שיסט זיך; סאלאווייטשיק הענגט זיך; יורי שיסט זיך; סאנין אליין האָט זיך ניט וואו אַהינצוהוהן, אבער איהר בלייבט

איז ניט נויטווענדיג. דער פערפאסער איז ניט אימער דאָס זעלבע וואָס זיין העלר. דער פער-פאסער שילדערט פערשידענע כאראקטערע, און ער קען דאָך ניט זיין, וואָס אלע כאראקטע-רע זיינען. דער אונטערשייד, נאָך מיין מיי-נונג, בעשטעהט אין דעם, וואָס סאנין איז נור דער אינדירעקטער אויסדרוק פון דעם היינטי-גען צושטאַנד אין רוסלאַנד, דאָס ער איז בע-שאפּען געוואָרען מיט די טענדענץ, ניט צו פרע-דיגען, נור צו פערטהיידגען אַן אונגאַרמאַלען צושטאַנד, אז די „סאנינצו“ זיינען ניט די נאָכ-פאלגער פון סאנין, נור אַ ארציבאשעף האָט געוואָלט געבען א „פילאָזאָפיע“, א בערעכטי-גונג פאר די עקזיסטירענדע סאנינצו. און ווייל סאנין איז בעשאפּען געוואָרען אלס פער-טהיידגונג פאר א פערקעהרטעס, אונגאַרמאַ-לעס און עקעלהאפטעס לעבען, קומט ער ארויס פלאַך, דערט ער גראַב-הייטען, ווען ער דארף עס גאָר ניט, איז ער ביי זיין גאנצער חכמה נאָריש, ביי זיין גאנצע „אויסגעלאסענהייט“ אַן אַנ-שטענדיגער מאן, איז זיין „נייעס“ וואָרט ניט מעהר ווי אלטע אויסגעדראָשענע פראזען, און זיין ציניזמוס, אָנשטאָט צו רייצען די נערווען, ווירקט אבשטויסענד, אָנשטאָט אויפצוירענען די בלוטען, רופט ארויס אַן עקעל...

עס איז שוין פיעל מאל בעמערקט געוואָ-רען, דאָס ביים לעזען א דראַמא האָט מען מעהר פערנדיגען, ווי ווען מען זעהט דיוועלכע דראַמא אויף די סצענע. ספעציעל איז דאָס וואהר מיט די ווירקליך גרויסע דראַמען, ווי שעקספיער'ס געטהע'ס אָדער איבסען'ס. דאָס, שיינט מיר, האָבען מיר צו פערדאנקען אונזער אייגענער פאנטאזיע. דער כח הדמיון פון דעם מענשען איז אונבעשרענקט. מיט אונזער פארשטעלונג קענען מיר פליהען אין די העכסטע הימלען אריין. מיר קענען באַטאָן די אונמעגליכסטע זאכעס, מיר קענען גלויבן דאָס אונגלויב-ליכסטע, קיין זאך שטערט ניט די פאנטאזיע, ווען זי איז מיט זיך אליין. אונזער פאנטאזיע הערט אויף אזוי שנעל, ווי עס מישט זיך אריין די פיזישע קראפט, ווייל די פיזישע קראפט איז גאנץ בעשרענקט. דאָס אונגענדיגע ענדיגט זיך. ווען מיר לעזען אין שעקספיער'ס „רי-טשארד דער דריטער“ אַן אויסגעשריי: „א קע-ניגרייך פאר א פערד!“ שטעלען מיר זיך פאר אין אונזער פאנטאזיע, אז דער מאן וואָלט ווירקליך איבערגעקעהרט וועלטען, ווען ער וואָלט געקראָגען א פערד, אָבער ווען מיר זעהען אויף דער סצענע דעם לעבעדיגען מענשען און הערען איהם שרייען: „א פערד, א פערד, א קע-ניגרייך פאר א פערד!“ מאכט עס אויף אונז קיין איינדרוק ניט; און אז נאָט העלפט נאך, דער אקטיאָר פערטשעפעט זיך, אָדער זיין שטימע איז כריפּלע, אָדער ער האָט זיך מיט א מינוט פריהער צופאַטשט מיט א כאַריסמאַק הינ-

עס מאכט פייגלינגע און היפאָקריטען פון דעם אלטען דור.

און די גאנצע הייראט־סיסטעם אין דער היינטיגער געזעלשאפט, בעהויפטען די סאָציאַל־ליסטען איז אזעלכע. זעלטען ווען מענטשען פעהרייראטען זיך אויס ריינע ליעבע, און נאָך זעלטענער בלייבען זיי צוזאמען אויס ליעבע: עס זיינען מייסטענס עקאָנאָמישע אורזאכען, וועלכע זיינען דער אָנפאַנג און דער צוועק פון דעם הייראטען. עס זיינען מייסטענס עקאָנאָמישע אורזאכען, וועלכע האלטען די אויף אַזא אופן פעהרייראטעטע צוזאמען, טראָץ זייער ווילען, טראָץ זייער געגענווייטיגע האַס.

דאָס אמת'ע פאמיליע־לעבען אָבער דאָרף זיין געבויט אויף געגענווייטיגע ליעבע און אַכ־טונג. און די ליעבע דאָרף זיין פריי, ניט גע־צוואונגען, ניט דורך אבהענגיקייט, ניט מיט קייטען.

פון דיווען פאָלגט, ערשטענס, אז מענטשען דארפֿען זיך פעהרייראטען נור אויס ליעבע, און, צווייטענס, אז ווען אין פעהרליכע פון דער צייט האָבען די בעטרעפֿענדע זיך אויפֿגעהערט צו ליעבען, האָבען זיי ניט נור די רעכט, נור עס איז זייער פֿליכט זיך צו שידדען: און די שיי־דונג דאָרף געמאכט ווערען אָהן שווריקייט.

אויסגעקלעהרט האָבען דאָס ניט די סאָציאַל־ליסטען. ביי אידען איז דאָ א שפּריכוואָרט: „בעסער פיער אין פריידען, איידער צוויי אין ליידען“. די אידישע תורה ווייס אויף שוין דערפֿון: די גאנצע ציוויליזירטע וועלט פראקטי־צירט עס. די סאָציאַליסטען האָבען נור דיווען געדאַנק דערווייטערט און עס בערגינדעט מיט אַ נייעם פּרינציפּ, מיט דעם ריינעם מענשליכען פּרינציפּ.

די אידישע תורה שרייבט פֿאַר דעם גט. עס ווערט אַלזאָ אין דער תורה אנערקענט דער פּרינציפּ פון שידדען זיך. אָבער אין דער תורה קומט דיווע אידעע ארויס פון די אידעע פון פרויען־שקלאַפֿעריי. די „פרייע ליעבע“ אין דער תורה איז איינזייטיג. „און עס מאן האָט גע־נומען אַ ווייב“, שטעהט אין דער תורה, „און ער האָט איהר פיינד געקריגען... „וכתב לה ספר כריתות, ושלחה מביתו!“ וועלכעס הייסט אין אַ פרייע איבערזעצונג, ער קען איהר געבען דעם לויפֿפּאַס און איהר שיקען צום טייוועל. דאָס ווייב קען גאָר ניט טאָן. אויב זי האָט איהם פיינד געקראָגען, מוז זי ליידען, מוז זי איהם ליעב האָבען. די קריסטליכע וועלט, מיט דעם אויסנאָם פון די קאטוילישע קירכע, איז אין דיווע היינטיק פיעל ליבעראלער. דאָ קען שוין דאָס ווייב אויך שיקען דעם מאן צום טייוועל. אָבער דאן מוז איינער פון די צוויי בענען עהע־ברוך. אזוי איז אַס וועגיסטען אין פיעלע פלעצער. אָבער דאָ איז דער פּרינציפּ אַ פעהר־קעהרטער. ניט דער וואָס האָט אויפֿגעהערט צו ליעבען, נור דעם וואָס מען האָט אויפֿגעהערט צו

קאלט. איהר האָט אויף זיי קיין רחמנות ניט, זיי זיינען אויך ניט קיין שאָד; איהר בע־דויערט זיי ניט און זיי פעהלען אויך ניט — איהר זייט מיט זיי קיין מחותן. פּרעמד זיינען זיי אויך געווען, און פּרעמד בלייבען זיי אויך.

ניט בעסער שטעהט עס מיט די „נייע“ „אידעע“ פון „פרייע ליעבע“.

פרייע ליעבע, זאָגען אונז די קריטיקער, איז דער שליסעל צום גאנצען ראָמאַן. זיי קענען דאָך אָבער יענע „פרייע ליעבע“ ניט אַראָבשלינגען, שרייען זיי: זנות! אין אמת'ען האנדעלט עס זיך אין דעם ראָמאַן ניט פון פרייע ליעבע און ניט פון זנות.

די סאָציאַליסטען ריידען מאַנכעס מאָל פון פרייע ליעבע. די געגנער פון סאָציאַליזמוס, די הייליגע מענטשען, וואָס ווילען אויפהאלטען די היינטיגע געזעלשאפט מיט אלע איהרע פעהר־דאָרבענדייטען, פערטייטשען דאָס וואָרט „פרייע ליעבע“ מיט זנות, און זיי מאכען אַ געוואלד, אז די סאָציאַליסטען ווילען צושטערען די הייליגע פאמיליע, ווילען פערניכטען דאָס טייערסטע, וואָס די מענטשען האָבען זיך איינגעשאפט. אָבער דאָס איז אַ בלבול אויף די סאָציאַליסטען. „פרייע ליעבע“ אין מויל פון אַ סאָציאַליסט, מיינט פונקט דאָס פערקעהרטע, ווי דאָס וואָס די שונאים פון סאָציאַליסטען בעהויפטען. עס זיי־נען די סאָציאַליסטען, וואָס בעטולדיגען די גאנצע היינטיגע וועלט אין פראָסטיטוציאָן. זיי זאָגען, אז דאָס צוזאמענלעבען פון מאן און פרוי אין די היינטיגע געזעלשאפט איז אונגאָר־מאָל און אונאַנשטענדיג.

דאָס צוזאמענלעבען פון מאן און פרוי איז נאַטירליך, נאָרמאַל און אַנשטענדיג, ווען צו דעם נאַטירליכען טריעב פון די מענטשען קומט צו ליעבע און געגענווייטיגע אכטונג פון די בעטרע־פערנדע געשלעכטער; עס איז ברוטאַל, גראָב, אונאַנשטענדיג און טהיריש, ווען מעהר ווי דער נאַטירליכער טריעב איז נישט; עס איז עקעל־האַפּט, ווילד און פערברעכריש, ווען איין זייט בעפרידיגט דיווע נאַטירליכע בעדירפניסע געגען דעם ווילען פון דער צווייטער זייט. דיווען סאָרט צוזאמענלעבען רופען די סאָציאַליסטען פראָסטיטוציאָן — פראָסטיטוציאָן, וואו איין טהייל שיקעט זיך צום צווייטען אויף אימער. און ניט נור זאָגען די סאָציאַליסטען, איז אזא צוזאמענלעבען אונגאַראַליש, עס פעהרארזאכט נאָך אַ פערמאַנענטען שאָדען דער געזעלשאפט: עס פיהרט צו דעם, דאָס דאס לעבען פון אַ גרויסען טהייל פון דער מענשהייט איז פעהראר־מערט און פערבייטערט; עס פיהרט צו עפענטלי־כע סאָנדראַלען, צו שברות, צו מאָרד און זעלבסטמאָרד; עס ערנידריגט די מענטשען אין זייער אויגענע ווירדע; עס ווירקט געפעהרליך אויף די מאָראַלע ערציהונג פון דעם יונגען דור;

לעבען געבויט ניט אויף עקאָנאָמישען צוואַנג, נור אויף אונגעצוואונגענע לעבע און געגענויירטיגע אכטונג.

צו רעדען פון סאנין אלס פרעדיגער פון „פרייע לעבע“ איז א גרויסע מיספערשטענדניש. אין דעם בוך איז פון דעם אלעס א וואָרט ניטאָ. עס איז איבערהויפט כאַראַקטעריסטיש פאר סאנין, פאר ארציבאשע, פאר דעם ראָמאַן און פאר די היינטיגע צושטענדע אין רוסלאַנד, וואָס אין דעם גאנצען בוך איז ניטאָ קיין איין פער-הייראטעט פאַר פאַלק, אפילו ניט קיין חתן-כלה. עס זיינען אינגלעך מיט מיידלעך, אָט די אינגלעך מיט מיידלעך, וואָס האָבען זיך פריהער אזוי געקאכט וועגען די רעוואָלוציאָן, און וואָס האָבען יעצט ניט מעהר צו טהאָן ווי צו גען שפאצירען אויף דעם בולוואר, פון צייט צו צייט מאַכען א הולאנקע מיט אָפיצירען — וואָס פיהר לען אויס דעם גאנצען ראָמאַן.

צו רעדען פון סאנין אלס פרעדיגער פון זנות, איז גראדע אזוי פאַלש, ווייל, ווי שוין גע-זאָגט, איז סאנין, מיט דעם אויסנאָם פון יורי, דער אנשטענדיגסטער מאן פון די גאנצע חברה. אז סאנין איז געווען בערייט צו לעבען מיט זיין שוועסטער, וואָלט איך די קריטיקער ניט ראט-הען צו ווידערהאָלען אין זיין געגענווארט, ווייל סאנין איז א געוונדער בחור און ער קען געבען א גוטען רייב אין מאָרדע.

אין אייניגע שטעלען, אמת, זיינען דאָ גראַבע אַנצוהערעניש וועגען קוקען אויף די שוועסטער מיט אויגען פון תאווה, אָבער דיזע אָנ-צוהערעניש, איך ווידערהאָל, קומען פון ארציבא-שעף, ניט פון סאנין. ער גיט אזעלכע אַנצוהער-רעניש און וועגען די שוועסטער. דאָס איז אָבער נאָך איינער פון די פיעלע פעהלערען אין דעם ראָמאַן. דער פערפאַסער פערלאַנגט מען זאָל איהם אלעס גלויבען אויף דעם וואָרט. פון סא-נין'ס כאַראַקטער קומט דאָס ניט אַרויס. דער שרייבער דערצעהלט אונז, אז דער און דער האָט אזוי געדענקט, און דאכיי געברויכט ער אזא שוויינערישע שפראך, אז עס געהט זיך אָן אן עקעל.

קומען פון איין זייט די גראַבהייטען נור פון ארציבאשעף, איז פון דער צווייטער זייט די „פילאָזאָפיע“ פון סאנין אזא פלאכע, אזא אויס-געדראַשענע, און אלט-מאָדישע, אזא מען מוז זיך וואונדערען ווי אזוי אינטעליגענטע מענשען קע-נען זיך אויף איהר אָבשטעלען.

ווער איז סאנין? מיט וואָס בעשעפטיגט ער זיך? וואָס האָט ער געטאָן איידער מיר האָ-בען זיך מיט איהם בעקענט? וואו איז ער גע-ווען אין צייט פון רעוואָלוציאָן? איז ער אן אינטעליגענט, א סטודענט, אן ארבייטער אָדער גאָר א הולגיגן? דאָס אלעס ווייסען מיר ניט. מיר קענען ניט זיין פערזאנלעכייט, מיר ווייסען ניט זיין געגענווארט, און מיר וועלען קיין מאָל ניט דערגעהן זיין צוקונפט. ער פאַלט אַרונטער

לעבען קען פערלאַנגען דעם גוט. ווי די מעשה זאָל ניט זיין: די גאנצע וועלט אנערקענט, אז עס קען קומען א צייט, ווען מאן און פרוי האָבען א רעכט זיך צו שוידען. נו, קומען די סאָציאַלי-סטען און זאָגען: דיזע צייט דארף זיין, ווען מען הערט זיך אויף צו לעבען. דער פאַסט אלליין, אז מען האָט זיך אויפגעהערט צו לע-בען, איז גענוג מען זאָל ניט טאָרען צוזאמען-לעבען.

דאָס הייסט אָבער ניט, אז מען האָט א רעכט אוועקצואווארפען דאָס ווייב, אָדער דעם מאן, אזוי שנעל ווי עס דאכט זיך איהם, אָדער איהר, אז זיי לעבען זיך מעהר ניט. עס איז אמת, עס זיינען פאראן אומשטענדע וואו דאָס צוזאמענלעבען ווערט א פערברעכען. אין די מייסטע פעלע דארפען אָבער די פליכטען זיין פיעל שטאַרקער ווי די „לעבע“. ספעציעל אין די היינטיגע אומשטענדען, ווען די פרוי איז עקאָנאָמיש אבסאָלוט אבהענגיג פון דעם מאן, וואו זי איז אין די מייסטע פעלע הילפלאָז, גע-בונדען מיט קינדער אויף איהרע הענד. עס איז ניט קיין העלדענמוטה, ווען נאכדעם ווי איינער איז פערהייראט עטליכע יאָהר, און דאָס ווייב איז געוואָרען שוואַך, קראַנק און געוועזען מיט עטליכע קינדער אויף די הענד — עס איז ניט קיין העלדענמוטה צו זאָגען: איך האָב מיין ווייב מעהר ניט לעב, און איך האָב קיין רעכט מיט איהר צוזאמענצולעבען; עס איז נישט שוואַך הייט און פייגהייט — די פייגהייט, וואָס זוכט זיך אָבצוטרייסלען פון די אייגענע פליכטען. ווייל, נאָך אלעס איז די טהעאָריע פון „פרייע לעבע“ נור א טהעאָריע, גראדע ווי די לעהרע פון פרויאַטאָייאָגנעטהום. פרויאַטאָייאָגנעטהום איז אונגערעכט, אָבער דאָס מיינט ניט, אז יעדער מעג נאָכ'ענען ביים צווייטען. די סאָציאַלי-סטען צייגען נור אָן, אז אין דער היינטיגער גע-זעלשאַפט איז קיין אידעאָלעך הייראט ניט מעג-ליך, גראדע ווי עס איז ניט מעגליך די אר-בייטער זאָלען ניט ווערען עקספּלאָאטירט. און גראדע, ווייל די אידעאָלעך הייראט איז ניט מעג-ליך, זיינען די פליכטען נאָך שטאַרקער. איז דער צוקינפטיגער געזעלשאַפט, וואו די פרוי און דער מאן וועלען זיין גלייכגעשטעלט אין אלע הינ-זיכטען, וועט דאָס צושיידען זיך ניט זיין אזא עולה, אפילו ווען איין זייט וועט ליידען, היינט אָבער איז דאָס פראקטיצירען פון „פרייע לעבע“ איינפאַך א פערברעכען.

„פרייע לעבע“ מיינט אַלזאָ ניט אזא צו-שטאַנד וואו דער מאן אָדער די פרוי, ספעציעל אָבער דער מאן, האָבען א רעכט אוועקצואוואר-פען איינער דעם צווייטען, ווען זיי פערגלויבט זיך, אז זיי נעהמען אויף זיך ניט קיינע פליכ-טען. „פרייע לעבע“ וויל אַלזאָ ניט צושטערען די פאמיליע, נור אדרבא, זי וויל איהר פערפעסטי-גען, מאַכען איהר רייך, אידעאָל און זויבער; פרייע לעבע מיינט איינצופיהרען א פאמיליען-

בראנפער, קען מען נור קריגען, ווען מען ערפילט געוויסע פליכטען. געניסען דאס לעבען קען מען נישט אליין, מען מוז דאצו האבען געזעלשאפט, און געזעלשאפט צווינגט ארויף געוויסע פליכטען. גענוס קאָן פליכטען גיבט עס נישט; אָדער מען ערפילט פליכטען, אָדער מען קען נישט געניסען. דער וואָס וויל געניסען קאָן פליכטען, דער מוז אין פאָראַויס זיין א שווינדלער און א בעיטריגער, ער מוז פערשפרעכען און נאכהער, דורך ליגען, זיך ארויסדרעהען פון זיינע פליכטען. אין פאל פון צוזאמען לעבען מיט א פרוי, מוז מען אין פאָראַויס זיין א קאלט-בלוטטיגער גולן, א פערדאָרבענער מענש ביו' ביין. עס איז לייכט צו זאָגען אין אזא פאל: דער בחור מיט דעם מיידעל האָבען דיזעלבע פערזאָנלעכקייט, אָבער עס איז נישט וואהר. פון אָנפאנגס אָן זיינען די פאָלגען פאר די פרוי אונגעהייער שווערע, וועהרענד דער מאַן שפיעלט זיך נאָך א מאָל אויס אלס פיינער יונג. סאָנין'ס עצה פון א קרייז מינעלע אָפּעראציען איז גאָר נישט אזא פלייסיג קייט. סאָנין וואָלט גאָר נישט געווען אזא חכם, ווען נאָך יעדען שאַראַטאָנסקען אקט זיינעם, וואָלט ער זיך געמוזט לאָזען מאַכען אן אָפּעראציע, ביי וועלכע מען שפיעלט מיט דעם לעבן. „פילאָזאָפיע“ פון גלייכע פערזאָנלעכקייט וואָרטלעכקייט זעצט אלץ פאָראַויס א פערדאָרבענער, כאַראַקטערלאָזען מענשען. און סאָנין איז דאָס נישט. סאָנין, ווי שוין געזאָגט, איז אפשר דער אנשטענדיגסטער מאַן אין דעם גאנצן צען ראָמאַן. דאָדורך, ווען עס, „קומט אויס דורך צופיהרען די „פילאָזאָפיע“ אין פראַקטישען לעבן, האַנדעלט סאָנין פונקט פערקעהערט. ער האַנדעלט ווי אלע געווענהליכע מענשען. און דאָס בעווייזט, דאָס זוכענדיג צו פערטהיידענען אן אונגאַרמאַלען צושטאנד, וועלכער לאָזט זיך נישט פערטהיידענען מיט קיינע גראַבע ווערטער, האָט אַרציבאַשעב געשאַפּען א שרועליגע מענשען, א מענשען, וואָס רעדט ווי א סאָלדאט און האַנדעלט ווי א דזשענטלמען. געהט אַוועק אַרציבאַשעב'ס גראַבֿהייטען, און סאָנין איז א געווענהליכער אַנשטענדיגער מענשען.

סאָנין האָט א שוועסטער, לידיא, א געזונדע, שעהנע, לעבעדיגע און פּרעהליכע מיידעל. אין דיווער שוועסטער איז פּרעהליכע דער קאָמאָד נאָוויקאָו. לידיא ווייס פון די ליעבע. זי האָט אייגענליך גאָר נישט געגען איהם, און זי וואָלט איהם אוראָי אויך זעהר ליב געהאט, ווען... ווען עס וואָלט זיך נישט אונטערגערוקט דער אָפּערציער זאָרדיין. פון זאָרדיין האָט לידיא נישט זעהר קיין גוטע מיינונג, נאָוויקאָו שטעהט ביי איהר פיעל העכער, אָבער ער איז שעהנער, געזונטער און מענליכער פון נאָוויקאָווען. דערצו איז ער אן אָפּציער, א ראָטע קאָמאָדיר. ער קומט מיט דעם שעהנעם מונדיר, מיט די קליינע קעדיגע שפּאַרען, מיט די פערדרעהטע וואָנסעלעך, אז עס ברענט אונטער איהם. נו, איז זי

ווי פון הימעל. ער קומט ציפּאָהרען, מיר ווייסען נישט פון וואָנען, און ער ווערט פערשוואַנדען מיר ווייסען נישט וואוהין. זיינע יונגע יאָהרען האָט ער פערבראכט נישט אין דער היים. אויף דער פראגע: וואָס ער האָט געטאָן די גאנצע צייט, ענטפערט ער זיין מוטער: „איך האָב געטרונקען, געגעסען, געשלאָפּען, א מאָל געארבייט, און א מאָל גאָר נישט געטאָן.“ ער דערזעהלט ווייטער, אז ער האָט פיעל געליטען, פיעל געהונגערט, געווען פערוויקעלט אין געפּהרליכע רעדן וואָלוציאָנערע אונטערגעהמונגען, און האָט דאָס אַוועקגעוואָרפּען אזוי שנעל ווי עס האָט איהם דערעסען. דאָס אלץ דארפּען מיר איהם גלייכען אויפ'ן וואָרט.

ווי דענקט ער יעצט צו לעבען? „ווי עס איז!“ ענטפערט ער. וואָס דארף ער זאָרגען? עס וועט זיך שוין לעבען! ער איז איבערהויפּט א מענש, וואָס נעהמט זיך נישט פיעל צום האַרץ, א „מלכה בעז דאגה“. איהם אינטערעסירט אפילו נישט צו זיין ערזעהלונג מאַכט אן איינדרוק. דאָס וויכטיגסטע ביי איהם איז: לעבען א גוטען טאָג, הנאה האָבען פון לעבען, עסען, טרינקען, שלאָפּען, זיך לאָזען וואהל געהן מיט מיידלאך — דאָס איז דער צוועק פון לעבען. אלעס אנדערע איז נישט ווערט קיין דרייער. זיין „אָפּענהער-ציגקייט“, זיין גראַבֿהייט, זיין זאָגענאָנטע „פרייע ליעבע“ קומט ביי איהם נישט ארויס צוליבע וועלכע עס איז אידעען, אָדער אידעאלען, אָדער פון אויסגעלאָסענהייט, ניין! צו געניסען שעהנע מיידלאך איז א טהיל פון לעבען, און מען דארף זיך נישט ענטמאנען, ווען עס מאַכט זיך א גוטע געלעגענהייט. בראַנפער טרינקען איז ביי איהם גראַדע אזא אידעאל. פליכטען? אין דעם גלויבט ער נישט. אויב איינער האָט אַנגעטאָן אן אקט מיט א מיידעל, און זי איז בעת מעשה געווען צופרידען, האָבען זיי איינס צו ס'אָנדרע קיינע פערזאָנלעכקייט. אי, די ערעוול'טאטען? די ערעוול'טאטען זיינען דאָך אָפט אַוועלכע, וועלכע מאַכען דעם מאַן קיינע שווייג'קייטען, וועהרענד דאָס מיידעל ווערט פערזאָנלעכקייט אויף'ן גאנצען לעבען? וועגען דעם דענקט ער גאָר נישט. עס איז נישט זיין שולד, וואָס די מענשען זיינען נאָריש און נעהמען אויף זיך צרות. פאר דעם געסטען פאל איז דאָ אן אָפּעראציען.

אזוי שטעלט אונז אַרציבאַשעב פאָר זיין סאָנין: א געזונדער, שטאַרקער מענש, וועלכער וויל געניסען דאָס לעבען, נישט נעהמענדיג אויף זיך די פליכטען פון לעבען — אפילו נישט די פליכטען פון זיין אייגענעם גענוס.

אין דעם אלליין שטעקט אָבער שוין א ווייטערשפּרוד. געניסען דאָס לעבען איז פערבונדען מיט פליכטען. גענוס קאָן פליכטען איז אן אונגמעגליכקייט. שוין דערפאר אליין, דאָס מען מוז זיך דעם גענוס פערשאַפּען. צווינגט ארויף פליכטען. בראַנפער, און סאָנין האָט ליעב א ביסעל

שכור'ט און געשפיעלט אין קארטען ביי זאָרר-
דין אין שטוב, ווען זיין שוועסטער איז געקומען
זיך ערקלערען מיט איהר פארפיהרער, און טראָץ
דעם, וואָס איהם אַרט, דאכט זיך, ניט קיין זאך,
האָט ער פון דעסטוועגען ניט געקענט רוהען. ווען
דער דיענער האָט געמאָלדען, אז א יונגע מיידעל
איז געקומען, האָט ער געוואוסט, אז דאָס איז
זיין שוועסטער לידיא, און ער האָט ניט געקענט
אינגרוהען. ער האָט זיך פער'גנב'עט אונטער
דעם פענסטער פון זאָררדינ'ס צימער, און האָט
זיך איינגעקוקט און איינגעהערט, וואָס דאָרט
קומט פאַר. לידיא, ארויסגעהענדיג, האָט בע-
שלאָסען זיך צו דערטרינקען, אבער ווי עס
פיהרט זיך אין ראָמאנען, האָט זי אזוי לאַנג
„פסיכאלאָגזירט“ ביז, ביז... ביז זי האָט זיך
אנגעשלאָגען אויף איהר ברודער סאנין. און, נאָר
טירליך, ער האָט איהר ניט געלאָזען זיך טריי-
קען. און דאָ הייבט זיך אַן זיין זאָגענאנטע פיר-
לאָזאָפיע. ער זאָגט איהר, און גאנץ ריכטיג, אז
זי האָט ניט קיין אורזאכע זיך צו נעהמען דאָס
לעבען; אז מיט איהר טהאָט האָט זי קיינעם קיין
שלעכטס ניט געטהאָן; זי איז די איינציגע, וואָס
קען ליידען דאָפון, און עס איז ניט קיינעמס
דאָהין וואָס זי האָט געטאָן מיט זיך. דאָס, וואָס
זאָררדין האָט מיט איהר ניט חתונה, איז גראַדע
גוט, ווייל זי דארף וויסען, אז ער איז אַ פאַרד-
און אַ פאַרליעז. אויסער דעם איז זי נאָך אזוי
שעהן און אזוי רייזענדיג, אז עס איז פשוט אַן
עבירה זי זאָל זיך נעהמען דאָס לעבען א. ז. וו.
וואָס זאָל זי אָבער טאָן יעצט? זי קען זיך
דאָף אויפ'ן גאָס ניט צייגען. אויף דעם האָט ער
אַ לייכטע עצה: זיך מאַכען אַ קרימינעלע אָפּ-
ראַציע און זיך פטור'ן פון דעם אונגעבעטענעם
גאָסט, פונקט ווי זאָררדין. ווען לידיא האָט
דערצעהלט זאָררדינען איהר צרה, איז זיין ערש-
טער געדאַנק געווען: איהר געבען געלד, זי זאָל
זיך לאָזען מאַכען אַן אָפּעראַציע. לידיא וויל
אָבער פון דעם ניט הערען. זי קען זיך אויף
אַזאָ זאָך ניט בעשליסען. ביי איהר איז ליכעבער
זיך צו נעהמען דעם אייגענעם לעבען.

וויילסט ניט, זאָגט ער, האָב איך אַן אנדער
עצה. מיר וועלען די גאנצע זאך האַלטען בסוד.
איך וועל זעהן זאָררדין זאָל פון דאָנען אוועק-
פאַהרען, און נאָוויקאוּ זאָל מיט דיר חתונה האָ-
בען. וואָלט זיך דאָך פערליכעט אין נאָווי-
קאוּ'ן, ווען זאָררדין וואָלט זיך ניט געווען אונ-
טערדוקען. און אויב נאָוויקאוּ וועט ניט ווע-
לען, וועט עס זיין זיין אייגענע שולד. ער וועט
קעמפפּען מיט דיזעלעכע פאַראַרטטהילע, אין
וועלכע ער גלויבט אַליין ניט. „ווען ער וואָלט
געווען ווירקליך קלוג, וואָלט איהם ניט געזאָגט,
וואָס דו ביזט מיט יעמאנד געשלאָפּען, ענטשול-
דיג דעם גראָבען אויסדרוק.“

אזוי טענה'ט סאנין מיט זיין שוועסטער.
ער איז, דאכט זיך, גאָר ניט אויס דעם וועג.
די אידעען זיינען גאָר ניט אזוי ניי, און ער איז

אין איהם פערליכעט. דאָס איז אפילו נאָריש
פון איהר, אָבער אזעלכע קליינגקייטען האָבען
מיידלאַך בענאָנגען און וועלען בעגעהן זייט עס
זיינען דאָ און ווי לאַנג עס וועלען זיין אָפיציעל-
רען אויף דער וועלט. דער אָפיציעלער זאָררדין, ווי
געווענהליך אַן אָפיציער, איז אַ גרויסער שאַר-
לאַטאָן. ער האָט לידיא ניט ליכעב, ער ווייס
אפּשר גאָר ניט וואָס הייסט ליכעבען, ער האָט
אָבער אַ שטאַרקע תאוה צו מאַכען די שטאַלצע,
לויסטטיגע און לעבעדיגע מיידעל פאַר „זוינע“. עס
קומט איהם אַזש די סלינע אין מויל אַריין, ווען
ער פאַנטאַזירט פון דעם וואָס וועט פאַרקומען,
ווען לידיא וועט ווערען „זוינע“. און, ווי עס
פיהרט זיך אויף דער וועלט, ער האָט איהר גובר
געווען; און אזוי שנעל, ווי ער האָט איהר גובר
געווען, און אזוי שנעל, ווי ער ווערט געוואָהר,
אז זי איז שוואַנגער פון איהם, וויל ער זיך פון
איהר פטור. און ווען זי זאָגט איהם, אז איהר
איז נור געבליבען זיך צו נעהמען דאָס לעבען,
האָט ער גאָר ניט איינצואווענדען. עס וואָלט
אפּשר טאָקע געווען אַ גלייכע זאך: עס וואָלט
איהם אַראָפּ אַ קלאַפּאָט פון קאָפּ, און ער וואָלט
אויסגעמיידען אַ סקאַנדאַל.

לידיא איז פערצווייפלט. איהר איז פינס-
טער און ביטער. זי קען זיך קיין עצה ניט
געבען. וואָלט זי געווען אַ פערזינלעכע מיידעל;
וואָלט זי אַליין ניט געווען קיין צולאָזענע און
וואָלט זי זיך פערבונדען מיט זאָררדין אויס
ליכעב, וואָל זי וואהרשיינליך געזאָגט ווי
געטהע'ס מיידעל „פאַר דעם געריכט“:

„פון וועם איך'ס האבע, דאס זאג איך אייך ניכט
דאס קינד אין מיינעם לויב, —
פשוט! שפויט איהר אויס, די הויכע דא!
בין דאך איין עהרליך ווייב.

מיט וועם איך מיט טראומע, דאס זאג איך אייך ניכט,
מיון שאטין איז ליכעב און גוט,
טרעגט ער איינע גאלדענע קעטע אס האלז,
טרעגט ער איינעם שטראהענעם חוט.

זאל שפאט און האהן געטראגען זיין,
טראג איך אליין דעם האהן (שאנדע)
איך קאן איהם וואהל, ער קענט מיך וואהל,
און גאט ווייס אויך דאפון.

הער פארער אונד הערר אמטמאן איהר,
איך ביטע, לאסט מיך אין רוה!
עס איזט מיון קינד, עס בלויבט מיון קינד,
איהר גיבט מיר יא ניכטס דאצו —

לידיא איז אָבער ניט קיין פאַרטגעשריטענע.
פון דעם אלעם, וואָס איז אין די לעצטע צייט
פאַרגעקומען אין רוסלאַנד, האָט זי אַפּנים גאָר
ניט געהערט, און דאָס איינציגע, וואָס איהר
בלייבט צו טהון, איז זיך צו דערטרינקען.
סאנין, איהר ברודער, האָט געראדע גע-

געווען א גאנץ פרעמדער, וואָלט זיך שוין גע-
פאסט איהם צו פרעגען: וואָס אַרט דיך איהר
פערגאנגענהייט? נאָוויקאָוו איז אָבער געווען
אין לידיא פערליעבט פון פריהער, זי האָט דער-
פון גאנץ גוט געוואוסט; זי וואָלט געווען מיט
איהם צופריעדן, ווען ניט דער שאַרלאַטאַן זא-
רודין. סאנין האָט זיך פריהער ניט אריינגע-
מישט. יעצט, ווען זי האָט זיך געלאָזט פער-
פיהרן פון דעם שאַרלאַטאַן — יעצט קומט ער
איהם פערדיגען צו זיין ליבעראל.

נאָוויקאָוו לאָזט זיך איינריידען. און פונקט
ווען ער קומט צו לידיא, קומט אויך אריין זא-
רודין. סאנין מאַכט ניט קיין לאַנגע שיהות און
טרייבט איהם ארויס ווי א הונד. און עס איז
קיין וואונדער: זארודין האָט געקענט קאליע
מאכען דעם גאנצען עסק, וואָס סאנין האָט אזוי
כיטער אָבערארבייט.

זיין „פילאָזאָפיע“ האָט ער אלץ אַלץ ניט
דורכגעפיהרט, ווען עס האָט זיך געהאנדעלט
וועגען זיין שוועסטער.

נאָך ווייניגער פיהרט ער דאָס דורך, ווען עס
האנדעלט זיך וועגען איהם אליין:

אין די גאנצע צייט, וואָס מיר קענען זיך
מיט סאנין, טהוט ער קיין עולה ניט. ער רעדט
פון צייט צו צייט גראַבע ווערטער, אַ מאָל
קלוגע, אַ מאָל נאָרישע, אָבער ביים ריידען
בלייבט עס. איין מאָל האָט איהם אָבער גע-
טראָפּען אַן אונגליק מיט זיין בעקאנטע קארסא-
ווינא, זעהר אַ שעהנע מיידעל, וועלכע איז אויך
געווען האַלב אויסגעלאָסען. קארסאוויןא איז
געווען פערליעבט אין יורי. אָבער אין סאנין'ס
געזעלשאַפט האָט זי זיך געפיהלט גאנץ בע-
קוועם. סאנין האָט אָבער אימער געהאנדעלט ווי
אַ דזשענטעלמאַן. איינמאָל דורך אַ ריינעם צור-
פאל, האָט ער איהר ביי נאָכט אָנגעפיהרט
איהם אויף אַ לאַרקע. און דאָן איז גע-
שעהן, וואָס האָט ניט בעדאַרפט געשעהן. אָבער
אין דיזען פאל איז דאָס מיידעל פיעל מעהר
שולדיג געווען פון איהם. און ווי האָט ער
נאכהער געהאנדעלט? באַלד אין דער פריה איז
ער געלאָפּען צו איהר. ער האָט איהר גענומען
אויסריידען, ער האָט איהר געוואָלט פאַרשלאָג-
גען איהר צו געבען זיין נאָמען. ער איז געווען
בערייט צו טהאָן אַלעס פאַר איהר, און ווען דאָס
אַלעס האָט זיך ניט איינגעגעבען, ווייל זי איז
געווען פערליעבט אין יורי, געהט ער ענדליך
אוועק מיט די ווערטער: „אויב איהר וועט זיך
ווען עס איז נויטיגען אין הילפּע, דאָן קומט צו
מיר.“ און נאָך דעם אַלעם, האָט ער זיך ערשט
ניט געקענט געפינען קיין אַרט אין שטעטעל,
און ער פאַהרט אוועק.

נאָך ניט אזוי געפעהרליך. ער געפינט זאָגער
פאַר נויטיג זיך צו עטשולדיגען פאַר אַ גראַבען
אויסדרוק, אַ זאָך, וואָס פאַלט אַרציבאשעפּ'ן
קיין מאָל ניט איין, ווען ער רעדט אליין.

ער געהט ענדליך צו נאָוויקאָוו'ן, און פער-
פערטיגט איהם ביסלעכווייז, ביז ער זאָגט איהם
ענדליך אויס דעם גאנצען אמת. און נאכדעם
זאָגט ער פאַלגענדעס: „הער אויס, מיר איז
אַלץ איינס, צו די וועסט חתונה האָבען מיט
לידיא, צו די וועסט געהן צום טייוועל, אָבער
איך וויל דיר זאָגען: ביזט אַן אידראָט! —
ווען אין דיין שאַרבען וואָלט געווען כאַטש איין
איינציגער גראדער און רייכער געדאַנק, וואָלט
דו דען געווען אזוי געליטען און וואָלט געמאַכט
אונגליקליך זיך און אנדערע נור צוליב דעם,
וואָס א „זי“, אַ פרייע און אַ יונגע, אויסקלייבער
דיג זיך אַן „ער“, האָט געמאַכט אַ טעות, און איז
געוואָרען וויעדער פריי ערשט נאכדעם גע-
שלעכטליכען פערקעהר, און ניט פריהער... איך
זאָג דיר — אָבער דו ביסט ניט דער איינציגער.
איערע אידראָטען, וואָס מאַכען דאָס לעבען אַן
אונגעגליכע טויסה, אָהן וון און פריידע — זיין
נען דאָ אין די מיליאָנען!“ נאָך דיזען זאָגט ער
איהם נאָך עטליכע אמת'ן אויף אַ זעהר גראַבען
אופן, און ענדיגט: „וואָס אַרט דיך איהר פער-
גאנגענהייט? אפנים דיך פערדריסט, וואָס אַן
אנדערער, און ניט דו, האָט איהר בערויבט איהר
אונשולד?“ אזוי אַרום וויל ער איהם איינשמיר
עסען חתונה צו האָבען מיט לידיא'ן. ער פער-
לאַנגט אָבער צו דער זעלבער צייט, אַז נאָוויקאָוו
זאָל זיך ניט איינריידען, אַז ער טהוט עפעס אַ
גרויסע זאָך. ער פערלירט אין דעם גאנצען עסק
— גאָרניט. לידיא איז פונקט דיזעלעכע, ווי
פריהער.

דאָ האָבען מיר ווידער שטאַרקע ווערטער,
גרויסע גראַבהייטען, וועלכע זיינען אָבער נור
ניי מיט זייער גראַבהייט. דאָס וואָס סאנין טהוט
דאָ, טהוט יעדער איינפאַכער מענטש, יעדער פריי
מער איד. ניט מעהר, ער רעדט אַ ביסעל איין-
דעלער.

וואָס טהוט אַ פרומער איד, אַ איד אַ נגיד,
ווען מיט זיין מיידעל טרעפט זיך אַן אונגליק?
ער געפינט אויס אַ יונגען מאַן, איז מוסיה עט-
ליכע טויזענדער, און שטעלט אַ שנעלע חופּה.
דער פרומער איד איז אָבער דאכיי געטריי צו
זיך, און איז פיעל לאַגישער פון סאנין. אַז זא-
רודין דער אָפּציער האָט ניט חתונה מיט לידיא,
פון דעם איז ער צופריעדן, ווייל זארודין איז אַ
פאַרף פאַרליען. וואָס אָבער פערלאַנגט ער
פון נאָוויקאָוו'ן? דער אַרגומענט, וואָס ער גיט
נאָוויקאָוו'ן מעג זיך זיין אין גאנצען אמת, ער
פאַסט זיך אָבער ניט דאָ אַהער. וואָלט נאָוויקאָוו

סאציאליזמוס און טאלעראנץ

פון מ. מיכלזאָהן

טייען. ווי עס איז ביי אונז, אידישע סאציאליזםטען, קען זיך יעדער לייכט איבערצייגען, אויסהערענדיג די מיינונגען זאגאר פון די אינערליכע געגנטעסעסעס סאציאליזםטען. עס איז גאָר איינפאך וואָס אַ מאַן אָן אנדער מיינונג.

די פראגע וועגן אבסאָלוטע טאלעראנץ איז אייגענמליך ענג פערבונדען מיט אן אנדער פראגע, מיט דעם זאגענאנטען געהילעסאציאליזמוס. איהר קענט אָפטמאָל הערען פון סאציאליזםטען וועגען אבסאָלוטע פרייהייט, גערעכטיגקייט. לויט זיי דארפען די סאציאליזםטען זיין די פיינסטע, די בעסטע, די עהרליכסטע מענשען, אן ארט האָבע מעלאכים, וועלכע האָבן בען זיך געפרייט פון זינדיגען קערפער מיט זיינע זינדיגע פאָדערונגען. און ווען דיזע סאציאליזםטען רעדען וועגען דער „מאָגען-פראגע“ האָלטען זיי זיך אין איין פערענטפערען, ריכטיג ווי זיי וואָלטען בעגאנגען א פערברעכען, וואָס זיי האָבען געמוזט פערלאָזען אויף איין מאָמענט דאָס געביט פון אויביגע האַרמאָניע און אידעאָליזמוס און אָנהערען מיט די פיס די שמוציגע ערד מיט איהרע גראָבע פאָדערונגען. איהר טרעפט ביי די סאציאליזםטען, ספעציעל צווישען דער אינטעליגענץ, מיינונגען, וועלכע בעמערקטען דעם סאציאליזמוס אלס אן אידעאָל, אלס אַ נייע רעליגיע, וועלכע טראָגט גליק פאר די גאנצע מענשהייט. אין דיסקוסאָן נען מיט גלויביגע פון די היינטיגע רעליגיעס בעמיהען זיי זיך צו בעווייזען, אז דיזע נייע רעליגיע, דער סאציאליזמוס, איז די בעסטע, די ערעלסטע און די פיינסטע. זיי גלויבן און אויך זייער רעליגיע, אין סאציאליזמוס און אין מאַרקס'ס להבדיל ווי די קריסטען גלויבן אין קאטאָליציזמוס און אין קריסטוס.

פון אַ רעליגיע קען מען אלעס ערוואַרטען. אז שוין יע אָן אידעאָל, זאָל ער שוין גרייכען אין הימעל. פאר זייער סאציאליזמוס איז דער-בער אלץ מעגליך. זיי בעמערקען גאָר נישט, וואָס פאר אַ טהירה דאָס איז מיט דער מאַטעריאליסטישער וועלט-אנשוואונג, לויט וועלכע אלעס קומט פאָר אין דער געשיכטע נאָטורליך, אלס אַ עוולוטאָם פון אַ בעשטימטער מאַטעריעלע אורזאכע. זיי בעמערקען גאָר נישט, אז אויך פיעל אנדערע רעליגיעס זיינען אָנפאנגס געווען פון לויטער אידעאָליזמוס מיט די פיינסטע אידעאָלען, וועלכע זיינען אָבער פער-שוואונדען און אויסגעוועבט, ווי נאָר דיזע רע-

י פראגע איז, ווי פערשטעהען מיר, סאציאליזםטען, די טאלעראנץ, דאָס רעכט פון דער מינערערהייט צו רעדען און האַנדלען געגען די מיינונגען און בעשליסען פון דער מעהרהייט; צו פערשטעהען מיר די טאלעראנץ בע-גרענעצט, ביז אַ געוויסען גראַד, איינגעפאסט אין בעשטימטע ראהמען, אָדער מיר פערשטעהען זי אבסאָלוט, אָהנע אירגענד וועלכע אויסנאָהמען. און ווען מיר פערשטעהען זי בעגרענעצט, שטעלט זיך וויעדער די פראגע, וואו איז דער גרענעץ שוין, וועלכע מען דארף נישט אריבערטרעטען. מיר זאָגען גלייך, אז מיר וועלען זיך דאָ נישט אינטערעסירען מיט דער טאָלעראנץ אין דעם סאציאליסטישען צוקונפט-שטאט. דאָס קען זיך זיין זעהר אנציהערד און אינטערעסאנט, אָבער גאָר ווייניג פראקטיש און אקטועל. דאָן איז דער שרייבער פון דיזע ציילען דער לעצטער, וואָס זאָל זיך האַמפערן וועגען איינצעלהייטען פון דער דאָזיגער צוקונפט. אונז אינטערעסירט דער היינטיגער, אונזער סאציאליזמוס מיט די היינטיגע סאציאליזםטען; און אזוי געשטעלט איז די פראגע זעהר א פראקטישע. לאָמיר נעהמען אַ ביי-שפיעל. מיר טרעטען אַרײַן אין אַ פארװאָהלען קאמפיון. די סאציאליסטישע פארטייען שטעלען קאנדידאטען. געגען די סאציאליסטישע קאנדידאטען טרעט ארויס נאָטירליך די גאנצע בורזשואזע פרעסע. זי איז אָבער נישט אַליין אין אַרױסטרעטען געגען די סאציאליזםטען און זייערע קאנדידאטען. צווישן די געגענען מיט אַרױף אַזעלכע פערזאָנען, ווי יצחק אייזיק און מילער. דער ערשטער שרייבט, אז מען דארף בעסער שטימען פאר ברייען ווי פאר דעכס, דער צווייטער טרעט ארויס זעהר שאַרף געגען די סאציאליסטישע קאנדידאטען צום קאנגרעס און אסעמבלי. די פראגע אַלזאָ איז, ווי דארפען זיך די סאציאליזםטען בעציהען צו דיזע פערשיעדענע קאמפיון גאָרעס געגנער: בעהאַנדלען זיי גלייך אָדער נישט, און ווען נישט, צו דארף מען די לעצטע טאלערי-רען אָדער נישט. דאָן, פערשטעהט זיך, מוז מען ערקלעהרען, אין וואָס דארף זיך אויסדריקען דיזע „אינטאָלעראנץ“. דיזע פראגען זיינען נאָך ביז היינט זעהר דונקעל בעלויכטען אפילו ביי מעהר ענטוויקעלטע סאציאליסטישע פאר-

יא, אזוי איז דער סאציאליזמוס, ווען ער טרעפט צום ארבייטער, אין וועמעס דירעקטע אינטערעסען עס לעגט זיין שנעלע פערזענליכע ליכונג, דער סאציאליזמוס פערבאלאנדזשעט אבער פיעל מאל אויף אין די רייכע הייזער, צו שטודירענדע יונגע לייט. זיי איז שווער צו בעגרייפן דעם סאציאליזמוס אזוי ווי עס בעגרייפט איהם דער איינציגער ארבייטער, ווייל וויער עקאנאמישע און פאליטישע לאגע איז ניט אזא פערצווייפלעכע. זיי קענען נאך מיטפיהלען מיט דעם ארבייטער, רחמנות האבען אויף איהם, נאטירליך זיינען דא זעהר פיעל אויסנאמהען, אבער די מערהייט פון דיעם סאציאליסטען זיינען מעהר סאציאליסטען פון געפיהל, ווי פון איבערצייגונג. דעריבער פאלען זיי אזוי שנעל אָב פון דעם סאציאליזמוס, ווי שנעל זיי זיינען צו איהם פריהער צוגעשטאנען. כמעט יעדען איינציגען פון די עלטערע סאציאליסטען איז אויסגעקומען זיך צו טרעפען מיט „היסע“ אינטעליגענטע סאציאליסטען, וועלכע ווערען אָבער גאנץ שנעל קאלט צו דער פארטיי, צום סאציאליזמוס. דיעם הייסע סאציאליסטען אין רוסלאנד שטעלען עס איצט צו סאני'ס מרה שחורה/ניקעס, אינדרוידואליסטען מכל המינים; אויף זיי שפיגעלט זיך אָב יעדע ענדערונג אין דער פאליטישער טעמפעראטור: אין א גינסטיגע צייט זיינען זיי די ערשטע אין די רייען, אין א רעאקציאנערע די ערשטע צו אנטלויפן. קורץ, זייער ענטמימענטאלער סאציאליזמוס האט אלע אייגענשאפטען, ווי די אנדערע ענטמימענטען. אן ארבייטער פאלט אָב אפטמאל פון סאציאליזמוס, ווען עס ענדערט זיך זיין עקאנאמישע לאגע (ער ווערט א פארמאן אָדער ער נעהט ארבייטער פאר זיך), אן אינטערליגענט פאלט געוועהנליך אָב פון העלער הויט, זיין אוועקגען איז פול מיט סענטימענטען און ביינקענשע נאך אן אידעאל, ווי זיין קומען. דער וויסענשאפטליכער סאציאליזמוס האט ווייניג צו טהאן מיט די געפיהלען און דארף ניט, מען זאל אין איהם גלויבען; מען דארף איהם נאך וויסען.

און ווירקליך וואָלט דער סאציאליזמוס געווען א פראגע פון גלויבען און געפיהל, האָבען דאך געדארפט ציהען צום סאציאליזמוס קודם כל די ארבייטער־פרויען, דער בעסטער מאטעריאל פאר אלע רעליגיעס און געפיהל־פראגען. לסוף זיינען זיי, ווי מיר ווייסען עס, מעהר סטענטהייטלעך זיינע געגנער. דאס ערקלערט זיך נאך דער מיט, וואָס דעם סאציאליזמוס מוז מען פערשטעהן, און דאָס קענען טאקע די פינסטערע פרויען ניט.

ניין, דער סאציאליזמוס איז א טעאָריע, וועלכע מען דארף קריטיש בעגרייפן, אָבער ניט בלינד און איהר גלויבען; דעם סאציאליזמוס מוז מען אויסקעמפפן און א קאמפף קען ניט

ליניעס האָבען זיך אָנגעשטויסען אָן פראקטישען לעבען. נאך דאָס איז א נעכען־זאך. דער עיקר איז, אז דאָס אלעס, וואָס דיזע געפיהל־סאציאליסטען בעהויפטען, קען זיך זיין זעהר שעהן, אָבער מיט דעם וויסענשאפטליכען סאציאליזם מוס האָט עס קיין שייכות ניט.

דער סאציאליזמוס איז ניט קיין רעליגיע, א סאציאליסטישע רעליגיע (ד.ה. דאָס בעטראכטען דעם סאציאליזמוס פאר א מין נייע רעליגיע) איז די לעבערליכסטע און די אונאָריגינעלסטע פון אלע ביזהעריגע רעליגיעס, ווייל זי האָט ניט צו איהר דיענסט דעם אלטען הימעל מיט זיינע צויבער. זי האָט אויך ניט קיין צערעמאניעס, וועלכע זיינען אין א רעליגיע די הויפט־זאך...

דער סאציאליזמוס איז ניט קיין אידעאל. פאר אן אידעאל קען מען ניט און מען דארף ניט קעמפפן, מען קען זיך נור פאסיוו מקריב זיין, ווי דאָס האָבען געהאָן די ערשטע קריסטען און די מיטעלאַטערישע אידען. פאר אן אידעאל דארף מען ניט קעמפפן, ער מוז מיט דער צייט, אזוי מווען גלויבען זיינע אנהענגער, אליין זיינען. קעמפפן אָב ער קעמפפט מען נור פאר מאטעריעלע זאכען, פאר עקאנאמישע און פאליטישע פאך־דערונגען. פאר דעם סאציאליזם איז מוס קעמפפט מען, אָבער מען איז זיך זיך ניט פאסיוו מקריב. ווייל מיר זיינען איבערצייגט, אז אָהן קאמפף וועט דער סאציאליזמוס ניט פערזענליכט ווערען.

דער סאציאליזמוס רעדט ניט צום הארצען, נאך צום פערשטאנד. ווען מיר קומען צום ארבייטער מיט דעם סאציאליזמוס, ווענדען מיר זיך ניט צו זיינע געפיהלען, צו זיין רחמנות. דאָס וואָלט געווען זעהר קאמיש. אויף וועמען זאל ער האָבען רחמנות? — אויף זיך, אויף זיין ווייב און קינדער? ער האָט אויף זיי אָהן אונז אויף גענוג רחמנות. מיר ריידען און מיר דארפן ריידען נאך צו זיין פערשטאנד. מיר בעווייזן זען איהם, אז זיין קלאס בעשאפט אלעס און בעקומט דערפון זעהר ווייניג; מיר בעווייזן איהם, אז ער איז אונטערדריקט פאליטיש און אויסגעבויעט עקאנאמיש און אז דיזע אונטער־דריקונג און אויסבויעטונג איז די קוועלע, די אור־זאכע פון זיינע ליידען. דערפון נאטירליך ציהט זיך א שלום, אן מען דארף מאכען אן ענדע צו די דאָזיגע אונטערדריקונג און אויסבויעטונג און אז דאָס קען מען דורכפיהרען נור נאך א לאנגען און שווערען קאמפף. אלעס פשוט'ע, פערשטענדליכע זאכען. און ווען דער ארבייטער פערשטעהט עס גוט, דאן נעהט ער קעמפפן אין דער איבערצייגונג, אז ער מוז און ער וועט זיך גען, ער געהט קעמפפן, ווייל ער קען שוין מעהר ניט שלעפן דאָס שקלאפישע לעבען.

טערגעוואָרפֿען אונטער דעם בעשלוס פון דער מערהייט. העכסטענס האָבען אייניגע פון זיי פֿערזענליך ניט גענומען קיין אַנטהייל אין דער אַרבייט. דאָס זעלבע קומט פֿאַר אין אלע סאָציאַל־ליסטישע פֿאַרטייען און אין אלע סאָציאַליסטי־שע פֿאַרלאַמענטס־פֿראַקציעס. בערנשטיין איז פֿערזענליך פֿאַר אַ ריי־אָפֿאַרטאָניסטישע מאַקטיק פון די סאָצ. דעמאָקראַטישע דעפוטאטען אין דייטשען רייכסטאג, ער וועט אָבער ניט וואַנען צו שטימען אין רייכ־טאג געגען דער פֿראַקציע־בנוגע צו פֿאַרטיימיטגליעדער אין די פֿראגע אין דער פֿראקטיק שוין לאַנג געלייזט, כאַטש, ווי מיר האָבען בעמערקט, טעאָרעטיש בעהויפטען נאָך פֿיעל גענאָסען, אז מיר זיינען פֿאַר אונבערנעצטע טאָלעראַנץ. עס איז אַ פֿרייהייט פון דיסקוסיע, אָבער ניט אַ פֿרייהייט פון וואָרט. די מיינונג פון דער מערהייט קען זיין פֿאַלש, אָבער פֿאַלען מוז מען איהר. עס איז פֿיעלייכט אַ שטיקעל טיראניי, אָבער עס איז אונז לייעכער די טיראניי פון אַ מערהייט, ווי די טיראניי פון אַ מינדערהייט.

ווייניגער קלאַר איז די פֿראגע בנוגע צו סאָציאַליסטען אָדער סתם אַרבייטער, וואָס שטעט הען אויסערהאַלט די פֿאַרטיי. מען קען הערען אָפֿט די מיינונג, אז די סאָציאַליסטישע פֿאַרטיי האָט דאָס רעכט צו בעפֿעהלען נאָך איהרע פֿאַר־טיימיטגליעדער. מיט דעם זיינען מיר ניט איינפֿערשטאנען. יודיש, געזעצליך האָט זי גע־וויס דוועס רעכט ניט, מאָדאליש אָבער האָט זי יע דאָס רעכט צו בעפֿעהלען ווייט איבער די גרע־נעצען פון איהר אָרגאַניזאַציע. אַ פֿאַרטיי און ספּעציעל די סאָצ. דעמאָקראַטישע פֿאַרטיי קען מען ניט פֿערגלייכען צו אַ מלוכה. די לעצטע האָט דאָס געזעצליכע און מאָדאלישע רעכט נור איבער איהרע בירגער. די סאָצ. דעמאָקראַטישע פֿאַרטיי אָבער עפֿערזענטירט אין אַינטערעסען פון גאַנצען אַרבייטער־קלאַס און דער מלוכה אָהן אונטערשייד, ווי גרויס עס איז די צאָהל פון איהרע מיטגליעדער. איהר פֿראַגראַם איז דער פֿראַגראַם פון אַ גאַנצען אַרבייטער־קלאַס און איהר קאַמפֿע איז דעריבער אויך זיין קאַמפֿע. אין קיין אנדער פֿאַל האָט די פֿאַרטיי ניט קיין עק־זיסטעמ־רעכט. זי ווערט אַ קליקע, אַ סעקטע, אַ הייפֿעל מענשען אָהן אַ צוקונפט. ווען אַן אַר־בייטער טרעט אַרויס אַקטיוו (נישט מיט אַ טעאָרעטישען מיינונג נאָר) געגען דער סאָצ־יאַליסטישער פֿאַרטיי און איהר פֿראקטישען פֿראַגראַם, איז ער אַ פֿערזענליכער פֿון זיין קלאַס, פֿון גאַנצען אַרבייטער־קלאַס. ווייל ער ברענגט שאַד־דען ניט דער פֿאַרטיי, נאָר דעם גאַנצען אַרביי־טער־קלאַס.

לויט אונזער מיינונג אלזאָ איז דער פֿאַקט, וואָס די פֿערזאָן, וועלכע טרעט אַרויס אין צייט פון וואהל־קאַמפֿיען געגען דער סאָציאַליסטישער פֿאַרטיי, געהער ניט צו דער פֿאַרטיי, אַ שלעכ־

געפֿיהרט ווערען אין אַן אַטמאָספֿערע פון סענ־טימענטען.

נאָר ווי באַלד אזוי, מוז זיך דער סאָציאַליז־מוס בעפֿרייען פון די אַלטע אידעאליסטישע בע־גריפֿען און טערמינען, אַן אידעאליסטישע זיין פֿאַר אַבסאָלוצע גערעכטיגקייט. ער קען זיך לאָזען טויטען און וועט ניט ריהרען מיט קיין פֿינגער אין זיין אייגענע פֿערטיידיגונג; אַ סאָצ־יאַליסט קען עס ניט אנערקענען, ווייל דאָס איז אַ סתירה מיט זיין טהעטיגקייט שוין אלס סאָצ־יאַליסט, מיט זיין קלאַסע־קאַמפֿע. אַן אידע־אליסט קען זיין פֿאַר אַבסאָלוצע טאָלעראַנץ; אַ סאָציאַליסט קען עס ניט, ווייל דאָס שליסט אויס איהרענע וועלכע טהעטיגקייט. די אונטערשטע שורה פון דעם אלעם, וואָס מיר האָבען געזאָגט איז, אז מיר, סאָציאַליסטען, אנערקענען נישט קיין אַבסאָלוצע גערעכטיגקייט, אַבסאָלוצע פֿרייהייט און אויך קיין אַבסאָלוצע טאָלעראַנץ. יע, מיר אנערקענען, אז אין געוויסע פֿעלע דאַרפ־מען זייט אונטאָלעראַנט. מיר ווייסען, אז די פֿערשידענע חסידים פון אַבסאָלוציזמוס אין דער פֿרייהייט, וועלען זיך אויף אונז ווארפֿען און שרייען, אז מיר זינד געגען סאָציאַליזמוס. נאָטורליך זינד געגען מיר געגען סאָציאַליזמוס, אָבער ניט געגען אונזער וויסענשאַפֿטליכען סאָצ־יאַליזמוס, נאָך געגען זייער אַוטאָפֿיסטישען, מיט געפֿיהל דורכגעווייקטען סאָציאַליזמוס. נאָך מעהר, אין לעבען, אין סאָציאַליסטישען לעבען עקזיסטירט דויע אונטאָלעראַנץ די גאַנצע צייט, מיר האָבען אלזאָ נאָך בעשטעטיגט די ווירק־ליכקייט.

יעצט קומט די צווייטע פֿראגע: וואו איז דער גרענעץ־שנור פון טאָלעראַנץ, וועלכע מען דאַרף ניט אַרבערטעטען? און דאָ מוזען אונטערשייד־דען פֿאַרטיי־לייט פון מענשען, וואָס שטעהען אויסער דער פֿאַרטיי, פון „אונבאַהענגיגע“. ווע־גען פֿאַרטייגענאָסען די פֿראגע אַ לייכטע און זי האָט שוין איהר טראַדיציע. כמעט אין יעדער סאָציאַליסטישער פֿאַרטיי טרעפֿען זיך אונ־טערשיידענע פון מיינונגען וועגען די פֿערשייד־דענאַרטיגסטע פֿראגען. מיר וועלען נעהמען אַ ביישפּיעל. ערשט מיט אַ יאָהר צוריק האָט מען אין אייניגע רוסלענדישע סאָציאַליסטישע־פֿאַר־טייען דיסקוטירט די פֿראגע וועגען נעהמען אַן אַנטהייל אין די וואהלען פון דער דומא. די מיר נונגען זיינען געווען געטהיילט. ער האָט זיך גע־פֿיהרט אַ ברייטע דיסקוסיע אויף פֿערוואַמלונגען און אין דער פֿאַרטיי־פֿרעסע. ענדליך האָט זיך די מערהייט אַרויסגעזאָגט פֿאַר נעהמען אַן אַן־טהייל אין די וואהלען. די מינדערהייט, וועלכע איז געווען אַ גאַנץ היבשע, האָט נאָך ווייטער פֿער־טהייריגט איהרע מיינונגען, אָבער נאָר ביז אַ גע־וויסע צייט: ווען עס איז אָנגעקומען דער וואהל־קאַמפֿיען, ווען די פֿראגע האָט פֿעללאָרען איהר טעאָרעטישען איסוזעה און איז געוואָרען רייז־פֿראקטיש, האָט די מינדערהייט זיך אונ־

מענשען, נאָר מיט אלע מענשען צוגלייך, מיט זייערע מעלות און חסרונות. אָבער די מעשים פון די פערשידענע „אונאבהענגיגע“ בלייבט אויך אַן עולה און דערצו נאָך אַ נייע עולה.

עס בלייבט אונז נאָך איבער צו ערקלעהרן רעזן וואָס מיר פערשטעהען אונטער דעם, וואָס מיר זאָגען, אז די סאציאליסטען מוזען אַ מאָל, אין אַ געוויסער צייט, זיין אונטאָלעראַנט. וואָס האָבען מיר דאָן צו טהאָן? מיר האָבען דעם מוטאָ צו טראָגען די פּעראַנטוואָרטליכקייט פאר אונזער מיינונג, אָבער ניט פאר די מיספּער-שטענדניסע, וועלכע קענען אין קרומע מוחות ארויסקומען. אונז שטעלט זיך די פראגע פאָר גאנץ קלאָר. אַן אַנארכיסט האָט אַ מאָל אין אַ דיסקוסיע געפּרעגט אַ סאציאליסט: וואָס וועט איהר טאָן אין אייער „צוקונפּטס-שטאַט“?

ווען אַך וועל מיר אַוועקלעגען אין דער ברייט אויף די טרעקס פון אייער טריין? — אָבשטוי-סען? וועל איך מיר ווידער לעגען, אפּשר וועט איהר מיר נאָר טויטען מיט די רעדער פון אייער טריין? — ניין, האָט איהם אַ סאציאליסט גע-ענטפּערט, מיר וועלען אייך ניט טויטען, מיר וועלען אייך נאָר איינשפּאַרען אין דול-הויז. אויך אין אונזער פאל קענען מיר דעם מקשן בערר-היגען, אז מיר וועלען איהם ניט טויטען, ווייל ערשטענס, זיינען מיר געגען טויט-שטראָף אזוי ווי מיר זיינען געגען שטראָף בכלל. מיר זיינען נאָר פאר דאָס רעכט זיך צו פערטהיידענען און מאַכען אונשערליך דאָס שעדליכע. יעדענפאלס הייסט עס: אַ אַ נ ד ל ע ז. ווייל מיר, סאָ-ציאליסטען, זיינען ניט קיין טאָלעראַנטעוועזעס, מיר זיינען אַ פארטיי פון קאמפּף, וועלכע שטויסט אָב אַ קלאפּ מיט אַ קלאפּ. אזוי פערשטעהען מיר אונזער אונטאָל-עראַנץ.

טער היתר. ווען דיזע מענשען אינטערעסירען זיך מיט די מיינונג פון די פאָליטיש-בעוואוסט זינגע ארבייטער, אָרגאניזירטע סאציאליסטען, דאָן דארפּען זיי אונבעדינגט הערען דיזע מיי-נונג, אז אונטער טאָלעראַנץ פערשטעהט מען נאָר די פרייהייט צו פערטהיידענען די מיינונג פון דער מינדערהייט, צו ד ע ד ע געגען דער מיינונג פון דער מעהרהייט, אָבער ניט צו האַנדלען געגען איהר. און דאָס איז בלי ספּק, רופּען די ברייטע מאַסען וועהלער, אין צייט פון וואהל-קאמפּין, זיי זאָלען נישט שטימען פאר די סאָ-ציאליסטישע קאנדידאטען. אזא טהאָט איז אבסאָלוט שעדליך, מיר זאָגען נאָך אַ מאָל, ניט פאר די סאציאליסטישע פארטיי, נאָר פאר דעם ארבייטער-קלאָס.

גוט וועט מען אונז זאָגען, דאָס וואָלט געווען געזאָגט, ווען עס וואָלט געווען איין סאָ-ציאליסטישע פארטיי, עס זיינען דאָך אָבער דאָ צוויי סאָ. פארטייען, וועלכע רייסען זיך ארום צווישען זיך און שטעלען געגען-קאנדידאטען. אויף דעם קענען מיר נאָר ענטפּערען, אז מיר האַלטען טאקע די צושפּאַלטען פון די סאציאליסטישע פארטייען פאר דעם גרעסטען אונגליק פון ארבייטער-קלאָס און אז, לויט אונזער מיי-נונג, איז עס טאקע די וויכטיגסטע אויפגאבע פון דיזע פארטייען. עס איז זיכער, אז די פּעראיי-ניגונג פון די סאציאליסטישע פארטייען וואָלט אין איצטיגען מאָמענט געווען פיעל וויכטיגער פאר דעם ארבייטער-קלאָס, ווי אפילו אַ נאנצער מיליאָן שטימען ביי די איצטיגע וואהלען. אבער — גולה איז דאָך ניט קיין תירוץ פאר גנבה. די צושפּאַלטונג פון די סאציאליסטישע רייהען איז אַ גרויסע עולה — און דאָס איז נאָך אַ בער ווייז פאר דעם וואָס מיר האָבען געזאָגט אויבען, אז די סאציאליסטען זיינען ניט קיין איבער-

דאס ליעבע-לעבען ביי פלאנצען

פון דר. א. וויינשטאק.

III

שותפות'ע ארבייט פון ביידע עלטערן. די מוטער אליין איז אים שטאנד דעם נייעם אָרגאניזם צו ערנעהרען, אויסצוטראָגען און ענטוויקלען ביז דער צייט, ווען ער וועט קענען ווערען זעלבסט שטענדיג. די ליידענשאפט, די אנציהונגס קראפט צווישען די ביידע געשלעכטער ווערט נאָך דער בעפֿרוכטונג שוואַכער, יא, זי הערט אין גאנצען אויף, דען זי איז איבריג און אונזיציק... מיר ווידערהאַלען, דער תמצית, דער תוך פון דעם געשלעכטליכען פערקעהר, דער אַקט פון ליעבע איז דער זעלבער ביי אלע לעבעדיגע אָרגאניזמען, וועלכע פֿרוכפֿערן און פערמעהרען זיך געשלעכטליך. די נאטור פארן איינהייטליך; איבעראל און אומעטום אויף אלע איהרע צוויי גען און געביעטען בעגעגענען מיר איינע און די זעלבע געזעצען, איינע און די זעלבע קרעפטען. דער אינהאַלט פון קאָסמאָס, דער וועלטאַל, איז איינהייטליך, די פֿיעלפאַכיקע, פערשידענע ארטיגע ערשיינונגען זיינען ניט אנדערש, ווי געוויסע פֿאַרמען, אין וועלכע דער וועלט אינהאַלט קליידעט זיך אָן און פערקערפֿערט זיך. דאָס איינציגע, וואָס אונטערשיידעט די העכערע אָרגאניזמען פון די נידעריגערע, איז די אַרט און ווייזע, די מעטאָד און וועגען ווי און דורך וועלכע די בעפֿרוכטונג קומט פֿאַר. די איינריכטונגען, די אַפּאַראַטען וועלכע ברענגען דעם שידוך צווישען „ער“ און „זי“ צוזאַמען, די אופנים, אויף וועלכע די ספּערמאַצעללע זוכט אויף איהר „בעשערטען“ זיינען פֿערשידענע. די געבענזאכען, אַיך וואָלט זאָגען: „די טעכניק“, וועלכע ווירקט מיט און העלפט ביי דער בעפֿרוכטונג — אָט זיינען די זייטען, וועלכע זיינען ביי פֿערשידענע מינים און קלאַסען אָרגאניזמען, פֿערשידענע. וואָס מעהר אָרגאניזירט עס איז דער מין, וואָס העכער ער שטעהט אויפֿ'ן לייטער פון ענטוויקלונג, אַלץ קאָמפּליצירטער און פֿערוויקעל־טער זיינען די געשלעכטס־אָרגאַנען, די אַפּאַראַטען, וועלכע פֿיהרען צוזאַמען די מענלעכע מיט די ווייבליכע צעללען. ניט קוואַליטאַטיוו אין איכות, זאָנדרען קוואַנטיטאַטיוו אין כּמות אונטערשיידען זיך די העכערע פון די נידעריגערע אָרגאניזמען.

וואָס נידעריגער דער מין איז, אַלץ איינפֿאַכער איז זיין אָרגאַניזאַציע, אַלץ לייכטער קען ער פֿאַרדזירט ווערען און אַלץ גרעסער איז די צאָהל קינדער, וועלכע ווערען אויף איין מאָל

ער געשלעכטליכער פערקעהר ביי די העכערע פלאנצען, ווי אויך ביי חיות און מענשען אונטערשיידעט זיך ניט פון די נידעריגערע, פון די עיניגע וואסער־פלאנצען, וועלכע לאָזען זיך מיט דעם אויג קוים בעמערקען. דער פאָרגאנג פון פערקעהר ביים מענשען — דעם מלך פון דער נאטור — איז אין עצם דער זעלבער ווי ביי די קליינע, מיקראסקאפיש קליינע ברואים'לעך, וועלכע ווימעלן מיליאָנען מיליאָנען שטענדיג אין אלע אונזערע אָזערעס, שאָזעלעס, נייט־שטארק פליסענדע טייכען א. ז. ו. דיזער פאָרגאנג בעשטעהט אין דעם, וואָס דער קליינער בעוועגליכער ספּערמאַטאָזאָאיד (זכר־צעללע) דרינגט אריין אין א פֿעהרעלטניסמעסיג גרעסערע אונבעוועגליכע ווייבליכע איי־צעללע (נקבה־צעללע), גיסט אריין דאָרט זיין אינהאַלט און בעפֿרוכטעט איהר. אויב די בעפֿרוכטונג איז פֿאַרגעקומען נאָרמאַל, ביי רעגעלמעסיגע בעדינגונגען — דאָן בעקומען מיר שוין א נייעם פֿערטיגען אָרגאַניזם, וואָס וועט פֿריהער אָדער שפּעטער אויסוואַקסען, אָבטראַגען זיך פון דער מוטער און אַרויס אויף דער ליכטיגער ווייסער וועלט, אום צו פֿיהרען א לעבען פֿאַר זיך, אויפֿ'ן אייגענעם רעכנונג. די פֿערשמעלצונג פון דער איי־צעללע מיט דער ספּערמאַצעללע איז דער ווייבליכער טיגסטער מאַמענט אין דער בריאה בכלל, ווי אין לעבען פון יעדען אינדיווידואם פֿערט. אין דיווען מאַמענט ווערט א נייעם לעבען בעשאַפֿען, א נייערער, יונגערער, שטאַרקערער דור, וועלכער וועט ירש'נען דעם איצטיגען, ווערט אין דער וועלט גערופֿען. אויך די אייגענשאפטען פֿונ'ם נייבעשאַפֿענעם אָרגאַניזם, זיינע אַנלאַגען, כאַראַקטער, נייגונגען, פיזישע און גייסטיגע מעלות אָדער חסרונות, ווערען אין דיווען מאַמענט פון פֿערשמעלצונג בעשטימט. די ליעבע וואָס ווערט מיט רעכט פון די פֿאַעטען אלס היי־לוג בעזונגען, ווערט מיט דיווען מאַמענט ערלעדיגט, אויסגעשעפט. דאָס נייע, יונגע לעבען, דער נייער שפּראַך מיט אלע זיינע אַנלאַגען איז שוין דורך די פֿערשמעלצונג פון די טפה סרוחה פֿאַראַן. דער גורל פון דער נייער בריאה איז שוין אָנגעצייכענט, עס פֿעהלט נור נאָך — דעם עמכריא הייסט דאָס — ענטוויקלונג, ערנעהרונג; דאָס קען אבער אַלץ געשעהן אָהן די

נאטור פראדוצירט איינצעללען און ספעראט צעללען א סך מעהר, ווי פיעל עס איז נויטיג, טאקע לכתחילה אויף איינפאל. ביי די העכערע ווירבעלטהיערע, איז די צאָהל קינדער, וועלכע ווערען מיט אמאָל געבאָרען, וועניג. ביים מען שטען ווערט אין דער רעגעל נור איין קינד געבאָרען, און פערלאָזען זיך ביי אזא שפּאַרעווייגער פראָדוקציע אַויפ'ן צופאַל איז טאָקע ריזיקאָליש פאַר'ן מין. די נאטור האָט זיך דאָ דעריבער בעוואָרענט און האָט בעשאַפּען קונציגע איינרייכ טינגען כדי די מעגליכע ווי די ווייבליכע וויעה זאָל ניט געהן לאַיביר. זי האָט בעשאַפּען אזעלכע געשלעכטס-אַרגאַנען, דורך וועלכע די פערשמער צונג פון „ער“ מיט דער „זי“ זאָל זיין זיכער און די בעפֿרוכטונג קרוב לודאי.

און דיווע פערשידענע אַפּאַראַטען אָדער געשלעכטס-אַרגאַנען, וועלכע ערלייכערען און ווירקען מיט דאָס צוואַמגענומען צווישען צוויי ענטגעגענעזעצטע געשלעכטער, זיינען נאָך מערקווירדיגער איינגעאָרדענט ביי די העכערע פלאַנצען.

* * *

פּסח-צייט, ווען די נאטור וואָרפט פון זיך אַראָב די שוואַרצע וואַכעדיגע ווינטער-קליידער און בעדעקט אלע אונזערע אָנזאָנען, לאָנגעס און פערלער מיט די שעהע, פראכטפולע יום-טוב דיגע דעקעס, געוועבט פון אַלערליי מינים גרינ טען, וועלכע זיינען מחיה אונזער געמיטה, בער צויערען און שטייערען צו אונזער בליק. און עט וואָס שפעטער, אין דער בליטענצייט, ווען די גרינע הילעס ווערען בעשפּרייט מיט די אַלער-ליי אַפּאַראַטען פאַרבנעבליטען, וועלכע ערקוויי קען אלע אונזערע חושים מיט דעם דופטענדיגן אַראָמאַט, מערקווירדיגען ריח ניהות, וועלכע צו גיסט זיך, ווי אַ קאָסטבאַרער געטראַנק אין אלע אונזערע גלידער — דעמאָלט האָבען מיר אים בעסטען די געלעגנהייט בעקאָמט צו ווערען מיט די ליעבע פערעהלעכטיס ביי די פלאַנצען. פרייה לינג איז ניט נור די ליעב-צייט פאר די מענשער קינדער, נור אויך די חתונה-צייט ביי די פלאַנצ צען. די ציערליכע, קיסנטהרייט געפאַרבטע בלומען זיינען אייגענטליך ניט אנדערס, ווי די חתונה-קליידער, מיט וועלכע די פלאַנצען פּרעזענט זיך אויס אום צו געפּעלען זייערע ליעבעס שלוחים — די אינזעקטען, וועלכע שפּיעלען דאָ די ראָלע פון שדכנים און פאָרען צוואַמען די יטטיגע ניט ריידענדע פלאַנצען. די בליטענ-צייט איז די צייט, ווען די פערשידענע געשלעכט טער זיינען זיך מוזוי, שטעלען זיך צוואַמען און בילדען נייע לעבענס און אין די בלומען זיינען פאַראן די געהיימניספולע ווינקעלעך, וואו די ליעבע-פאַרגענגע קומען פאַר.

די בליטהען ליפערן זעהר פיעל מאַטעריאַל און געלעגענהייט ניט נור דעם נאטורפאָרשער, נור אויך יעדען איינפאַכע נאטורפֿריינד, וועלכער שטרעבט מיט די געזעצען און די געהימ-

געבוירען, אַלץ מעהר אין פאַראן די מעגליכקייט, דאָס די „ער“ און די „זי“ זאָלען זיך טרעפּען און אַלץ איינפאַכער איז די טעכניק, די אַפּאַראַט טען, דורך וועלכע די בעפֿרוכטונג, דער ליעבע-אַקט צווישען די צוויי געשלעכטער, קומט פאַר. די מינים פון די איינפאַך-אַרגאַניזמע אינדיווידוּ דאומען שטעהען ניט אין סכנות, זיי וועלען ניט אונטערגעהן אפילו דאָ, ווען ביי אַ סך וועט די בעפֿרוכטונג ניט פאַרקומען; עס זיינען אזוי פיעל פאַראן פון דיווע מינים, אז נאָך דעם, ווען פיעל אַרגאַניזמען וועלען שוין געהען לאַיביר, וועט דאָ בלייבען אַ געוויסע צאָהל אינדיווידוּ אומען, וועלכע וועלען זיך טרעפּען אפילו ביי ניט צוגעפאַסטע אַפּאַראַטען, וועלען זיך פערשמער צען, פראָדוצירען קינדער און ערהאַלטען זייער מין. די אַרגאַניזמען, וועלכע שטעהען העכער אין ענטוויקלונג, זיינען מעהר קאָמפּליצירט, קונצי ציגער געבוירן, זייער צאָהל איז פערעהלעכטיס מעסיג קלענער און די נאטור קען ניט לוקס-טרייבען מיט זיי. זי מוז זאָרגען, דאָס די ענט געענעגעצטע צעללען זאָל זיין בעקוועמער זיך צו טרעפּען, עס זאָל ניט געהן אַ גרויסער צאָהל פערלאָרען, דאָ ווען די נאטור זאָל דאָ ניט זיין שפּאַרעווייג, דאָן איז פאַראן אַ סכנה, אז דער נאנצער מין וועט אונטערגעהן און פערשווינדען. ביי אזוינע מינים זיינען אויך די געשלעכטס-אַפּאַראַטען מעהר פערוויקעלט, קונציגער און מעהר צוגעפאַסט צו די פערעהלעכטיס, ביי וועלכע דעם מין קומט אויס צו לעבען און זיך פאַרט-צופלאַנצען.

אַלס אַילוסטראַציע צו דעם קען אונז דיענען טאָקע דער אייגענער שטאַם, צו וועלכען מיר, מענשען, רחמנא לאל, געהערען. דאָס איז דער שטאַם ווירבעלטהיערע, צו וועלכען עס געהערען אלע חיות, וועלכע בעזיצען אַ חוט השדרה.

ביי די פיש — אַ נעדרדיגע מין פון דיווען שטאַם — זיינען די געשלעכטס-אַפּאַראַטען זעהר איינפאַך. די איינצעללען, (די איקרא פון די פיש בעשטעהט פון די ווייבליכע איינצעללען) אזוי ווי די ספערא-צעללען (די מילך) ליעגען אין בויך. אין אַ געוויסער צייט פון יאהר לעגען אַב אין וואסער די „זי“ זייערע אייער און די „ער“ זייערע ספעראצאָידען און אַ בלינדער צופאַל פיהרט צוואַמען די ביידע ענטגעגענע געזעצטע צעללען צום בעפֿרוכטען. דער פאטער און מוטער דארפּען זיך פערזענליך אפילו ניט בעגעגען. די פיש זיינען זעהר פרוכטבאַר. ביי גוטע בעדינגונגען קען פון יעדען איקרא-קערנדעל אַרויסוואַקסען אַן אַרגאַניזם. אויף איין מאָל קענען זיך אויף דעם אָפּן ענטוויקלען הונדערטע, אפשר טויזענדע אינדיווידואלען, און די נאטור איז גאָר ניט מהויב דערצו צו זיין אזוי פאַר-זיכטיג און איבערצייטערען איבער יעדע איי אָדער פערמאַ. זי קען זיך דאָ פערקלענען בלויז אויפ'ן בלינדען צופאַל. אויב אַ סך אייער וועלען ניט בעפֿרוכטעט ווערען איז אויך קיין סכנה ניט. די

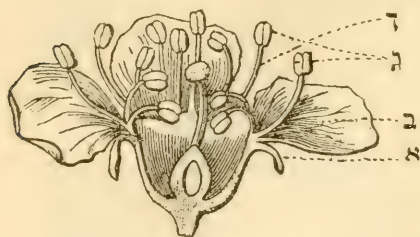
דעם ענין פון פריה ורביה ביי די העכערע פלאנצן צען, וואָס איז איינע פון די אינטערעסאַנטעסטע און פיעל בעלזערענדע ערשיינונגען אין דער נאטור, מוזען מיר פריהער פון אלץ בעקאַנט ווערען מיט דער פאָרמע פון די פלאנצליכע געשלעכטס-אַרגאַנען. מיר מוזען זעהען דעם אַנאַטאָמישען בוי פון די בליטהען, פון וועלכע טהיילען דיזע לעצטע בעשטעהען און ווי זיי זיינען צוזאַמענגעזעצט. צו אונטערזוכען די בליטהען איז זעהר לייכט. דערצו דאַרף מען נישט האָבען בעזונדערע טעכנישע אַפּאַראַטן, מען קען דאָס אלעס טהון מיט די הענט. אלס מאַטעריאַל צו אונטערזוכען קען אונז דיענע די זעהר פערברייטעטע און פיעל בעליבטע בלויע פון אַ ראָזע, ליליע, פיאַלקע אָדער איריגענד וועלכער אנדערע פערלד אָדער גארטען-פלאַנצע.

יעדע געוועהנליכע בלום איז אַרומגערייב געלט מיט אייניגע גרינע בלעמעלעך, וועלכע געהען אַרויס דירעקט פון צווייגעל, אויף וועלכען די בלום זיצט. דיזע גרינע בלעמעלעך, האָבען די פאָרמע פון אַ בעכער. דערפון שטאַמט אויף דער רוסישער נאָמען, "משאשעטסקע". ווען די בלום איז נאָך נישט אויסגעוואַקסען, די בליטהען האָבען נאָך זייערע שעהנע בלעמער נישט פונד אנדערגעוויקעלט, איז זי די בלום הייסט עס, אין גאַנצען איינגעשלאָסען און איינגעטוילעט אין דער טשאַשעטשקע, אָדער ווי מיר וועלען זיך בעסער בענוצען מיט דעם דייטשען נאָמען: אין "קעלך". יענעם צושטאַנד, ווען די בלום איז אין גאַנצען פון אלע זייטען אַרומגענומען מיט'ן קעלך, רופען מיר "קנאַפּעס". שפעטער, ווען די קנאַפּע האָט שוין געטוויקעלט און ענטפּאַלטעט די בלומען-בלעמער, נעהמט דער קעלך נור אַרום די אונטערסטע העלפט פון די בליטהען. די בליטהען זיצען אין קעלך. נאָכ'ן קעלך קומט איין אָדער אייניגע רייהען מערער ווירדיג שעהנע בלעמעלעך, וועלכע קענען זי פערשידענע אַרטיג געפאַרבט: ווייס, רויט, בלוי, העל, א. ז. וו. דיזע בלעמעלעך האָבען אַ זיידענע אָדער אַטלאַס-ווייכע אָבערפלעכע און בילדען אייגענליך דעם הויפט-טהייל פון בלום. דיזע בלומען - בלעמעלעך, ליעפעסטקעס, רופען זיך "די, קראַנע", די קרוין. עס קומט נישט זעלטען פאָר, אז אויף דער קעלך האָט פערשידענע אַרטיג קאָלירען און איז נישט דומא גרין, אזוי ווי זיי קען פאָרקומען, אז די קראַנע קען אויסזעהן, ווי איינפאַכע גרינע געוועהנליכע בלעמער. דאָס זיינען אָבער אַ יוצא מן הכלל, בכלל אין דער רעגל בעשטעהט דער קעלך פון גרינע און די קראַנע פון בונטע בלעמעלעך. די קראַנע מיט'ן קעלך בילדען צוזאַמען, די הילף-איינע געטליכע געשלעכטס-אָרגאַנען, וועלכע איינגעשלאָסען אינוועניג און בילדען דעם פאָרן פון דער בלום. אום נעהענטער בעקאַנט צו ווערען מיט דיזע אָרגאַנען איז ראַטוואָס זיך צו בענוצען מיט די בליטהען פון אַ ליליע. דאָרטען

ניסע פון דער נאטור זיך צו בעקענען, זעהר פיעל צו בעקאַכטען און צו לערנען.

דער געדאַנק, אז אין די בלומען קומט פאָר דער געשעכטליכער פערקעהר און אז דער רעד-וולטאט פון דיזען פערקעהר איז די פרוכט אין זאָמען, דאָס הייסט אַ נייער יונגער אָרגאַניזם, דיזער געדאַנק איז שוין אָנבלייב זעהר אַלט, אבער אלס אַ בעשטימטע וויסענשאַפטליכע לעהרע רעכענט ער אין גאַנצען אַן ערך צוויי הונדערט יאָר. מען האָט שוין לאַנג בעמערקט, אז ביי פיעלע פלאַנצען געפינען זיך צווישען די בלומען, פון וועלכע עס ענטוויקלען זיך נאָכ'ן אָנבליהען פרוכט און זאָמען אַ סך, אזוי צו זאָגען, "פאַלשע" בליטהען, וועלכע צייכען זיך אויסערליך הגם נישט אויס פון די איבריגע, אבער לאָזען נאָך זיך נישט נאָך ביים אָבוועלעקען קיין פרוכט. ביי פיעל מינים פלאַנצען זיינען זאָג גאר דאָ גאַנצע אינדיווידואַלען, וועלכע ברענגען נישט נאָכ'ן אָנבליהען פרוכט. צו דיזע געהערען די אונז בעקאַנטע בוימער: ווידע, יאַסנע און די גארטען-געוועקס קאָנאָפּליעס. מען האָט ווירטער בעמערקט, אז דיזע פרוכט-בליומען קענען נור דאָן איבערלאָזען פרוכט, ווען עס זיינען פאַראַן בשכינות אָדער יעדענפאַלס אין אומ-געענד אויף די, "פאַלשע" נישט פרוכטבאַרע פלאַנצען. ווען מען ערווייטערט די לעצטע, וועלען אויף די ריכטיגע בליטהען קיין פרוכט נישט ברענגען. עס איז נישט געווען שווער צו שטויסען זיך, אז דיזע פאַלשע בלומען זיינען אונטערינגט נויטיג צו בעפרוכטען די ריכטיגע בליטהען. אויפ'ן סך פון דיזע בעקאַכטונגען פלעגט זיין אַ מנהג אין בבל מיט אייניגע טויר-זענד יאהר צוריק צו קויפען די, "פאַלשע" בליטהען פון פאַלשע און זיי אויסהענגען צווישען די, וועלכע ברענגען פרוכט, כדי אַרויסצורופען די פרוכטבאַרקייט פון די לעצטע. דעמאָלט האָט מען דאָס געמאָן נישט וויסענדיג דעם טעם און דעם שכל פון דעם. היינט אבער איז אונז די טהעאָריע פון דיזע אין דער פראַקטיק שוין לאַנג אָנגעווענדעטע מיטלען זעהר קלאָר. היינט ווייסען מיר, אז מיר האָבען דאָ צו טהון מיט בליטהען מענליכע און ווייבליכע. די ווייבליכע בליטהען זיינען די, וועלכע ברענגען נאָכ'ן אָב-בליהען פרוכט; די מענליכע די, וועלכע נוצען נור צור בעפרוכטונג, אָדער ווי מען רופט דאָס "צור בעשטויבונג". נישט ביי אלע פלאַנצען זיצען די מענליכע בליטהען אויף איין פלאַנצע און די ווייבליכע אויף אַ צווייטער. ביי אַ סך פלאַנצען זיצען די מענליכע און די ווייבליכע בליטהען אויף איין און דערזעלבער פלאַנצע, ווי צ. ב. ביי די בעריאָזע, דעמב, סאַסנע, מאַאִיס. מעהרסטענטהיילס זיצען די זכרים און נקבות אפילו אויף איין און דעמוזעלבען בלום. דאָס רוב פלאַנצען זיינען אַדריגונגס'ן הערמאַפראָדיטען—ביידע געשלעכטער זיינען אויף איין בלום. אום צו בעקומען אַ טיפּעפערען איינבליק אין

צעללע מיט א פליסיגען אינהאלט, ארומגענומען מיט צוויי הייטלעך. די אויסערליכע הייטלעך איז דינער, ווי די אינוועניגסטע.

דאס באראקטעריסטישע אויסזעהן פון יעדען בלום.

א — דער קעלך.

ב — די קראנע.

ג — שטויב-בלאט — מענליכער ארגאן.

ד — פרוכטקנאטען — ווייבליכער ארגאן.

ביי די פלאנצען, וועלכע האבען מענליכע און ווייבליכע בליטהען בעזונדער, זיצען די שטויב-בלעטער און דער פרוכטקנאטען נישט אויף איין בלום, זאגנערן אויף בעזונדערע בלומען, טהיילמאל אויף אויף בעזונדערע פלאנצען. די פאלשע „בליטהען“ זיינען דאס די מענליכע בליטהען, וועלכע האבען נישט קיין פרוכט.

בעקאנט ווערענדיג מיט דעם אויסערליכען אנאטאמישען בוי פון די ארגאנען, קענען מיר איצט איבערגעהן צו דעם אייגענטליכען בעפרוכט טונגס-פראצעס, צום פערקערט-פארגאנג.

די וויכטיגסטע טהיילען פון בלום איז זעלבסטפערשטענדליך די איי, וואס לעגט איינע געבערט אינ'ם אונטערשטען העלפט פון ווייבליכען ארגאן, פון פרוכטקנאטען, ווייל אין דער איי געפינט זיך די קייס-צעללע, אויסערדעם די שטויב-קערנער פון די טיצינקעס פון מענליכען ארגאן, וועלכע רופען די בעפרוכטונג ארויס.

אום די בעפרוכטונג זאל צושטאנד קומען, מוזען די שטויב-קערנער ארויפפאלען אויף די נארבע, וואו זיי ווערען פעסטגעהאלטען דורך די קלייניקע הערעלעך און די קלעפיע פליסיגקייט. די גארטיגער, וועלכע רופען ארויס א קינסטליכע בעפרוכטונג האלטען אפט פאר נויטיג אריבערצוטרעגן די שטויב-קערנער אויף די נארבע מיט א פינזל. שפעטער וועלען מיר זעהען דורך וועלכע מיטעל און וועגען די נאטור אליין בעזארגט דאס אריבערצוטרעגן פון די שטויב-קערנער. איצט וועלען מיר אונזער ענין נישט איבערבירענען און וועלען בעסער זעהן, וואס עס קומט פאר מיט די שטויב-קערנער.

ווען מיר זאלען אין א ביסעל וואסער מיט צוגאנגענעם צוקער אינוועניג, אין א צוקער-לעזונג, אריינגעבען דארטען די שטויב-קערנער, וועלען מיר זעהען, אז די קלייניקע קערנלעך

זעהען מיר דייטליך ווי פון מיטען בלום שטרעקען זיך ארויס אייניגע ארגאנען, וועלכע בעשטען הען פון א דינעם שטענגעל, אויף וועלכען עס זיצען צוויי לענגליכע געלע זעקלעך, וועלכע זיינען אין מיטען אזוי ווי פונדער-געשפאלטען. פון דיווען שפאלט שיטען זיך ארויס א סך קליינע צינקע העל-גרינע קערנלעך, א מין שטויב. דיע ארגאנען זיינען די טיצינקעס, אדער, ווי מיר וועלען זיי בעצייכענען, „שטויב-בלעטער“. די זעקלעך, וואו דער שטויב איז בעהאלטען, רופען זיך טאקע „שטויב-זעק“. דער לעצטער און דער וויכטיגסטער טהייל פון בלום איז דער פעסטק אד"ר „פרוכטקנאטען“. דער פרוכטקנאטען איז ארומגערינגעלט פון די שטויב-בלעטער און בילדעט דעם עכטען מיטעלפונקט פון בלום. זיין נאמען האט דער פרוכטקנאטען בעקומען דערפון, ווייל דאס איז דער יעניגער טהייל פון בלום, וועלכער ווערט פערוואנדעלט נאכ'ן אבבליהען אין פרוכט. עס טרעפט אויך, אז אויף איין בלום זיינען פאראן אייניגע פרוכטקנאטען. דער פרוכטקנאטען האט אונגעפער די פארמע פון א פלעשעל און בעשטעהט פון דריי טהיילען. דער אונטערשטע טהייל איז אויפגעשוואלען און בילדעט אינוועניג א לעדיגען רויב, אין וועלכען עס ליגען איינגעבעט איינער, אייניגע אדער א סך גערונדעטע ווייסע קערעלעך — דאס זיינען די אייער. אין דעם איי געפינט זיך די קייב צעללע, דאס איז די יעניגע צעללע, פון וועלכער עס וואקסט נאך דער בעפרוכטונג ארויס דער נייער ארגאניזם. דער אונטערשטער טהייל פערשטעלערט זיך וואס העכער אלץ מעהר, פער-וואנדעלט זיך אין א לענגליכע שמאלע העלזעל, וועלכע טראגט אויף זיך די קעפלע פון פרוכטקנאטען, די זאגענאנטע „נארבע“. די נארבע איז בעדעקט מיט קלייניקע הערעלעך און לאזט ארויס א קלעפיע פליסיגקייט.

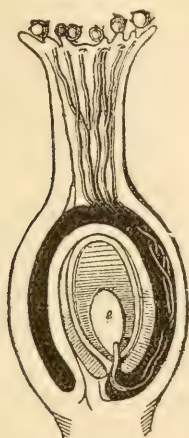
דאס אויסזעהן פון פרוכטקנאטען.

א — דער ארם, וויי עס געפינען זיך די אייער.

ב — די נארבע.

די קלייניקע לעטער זיינען די מענליכע אר- נישט וועלכע בעפרוכטען; דער פרוכטקנאטען, ער ווייבליכע ארגאן, וועלכער ווערט בע- פרוכטעט. די שטויב-קערנער, וועלכע שיטען זיך ארויס פון די שטויב-זעק זיינען די מענליכע זייער. יעדער שטויב-קערן איז א עיגנל'דיגע

שמעלצט זיך מיט דער קוים-צעללע און בע-
פרוכטעט איהר.

פאנגען אן צו וואקסען. דאס וואקסען בעשטעהט
אין דעם, וואס די אינערליכע הייטעל פון דעם
בליטהען-קערן קוועלט אויף, פאנגט זיך אן אויס-
שטרעקען, ברעכט דורך די אויבערשטע הייטעל
און בילדעט א לאנגען שלויף, ווי מיר זעהען דא
אויף דער אבבילדונג.

ווען דיזער אקט פון בעפרוכטונג איז שוין
פארגעקומען, פאנגט די בעפרוכטעטע צעללע אן
זיך צו טהיילען און ענטוויקעלט זיך אין א נייעם
ארגאניזם. די בעפרוכטעטע צעללע, פון וועלכע
עס ענטוויקעלט זיך שפעטער דער נייער ארגא-
ניזם איז, ווי מיר זעהען, אויפגעבויט פונ'ם
מאטעריאל, וואס זי בעקומט פון מעגליכער און
ווייבליכער צעללע, פון פאטער און מוטער. דאס
ערקלערט אונז פאר וואס די קינדער ירשה'נען
די אייגענשאפטען פון זייערע עלטערן.

די פליסיגקייט פון דער נארבע ענטהאלט
אויף א צוקערלעזונג, און ליעגענדיג דארטען
פאנגען די קערנער פון די בליטהען-שטויב אן צו
וואקסען און בילדען דעם לאנגען שלויף. דיזער
שלויף, אין וועלכען עס גיסט זיך אריין די אינער-
ליכע פליסיגקייט, וואקסט דורכ'ן קאנאל, וועל-
כער ציהט זיך דורכ'ן העלזעל פון פרוכטקנאטען,
ביז וואנען ער דערגרייכט די איי. אויפ'ן וועג
טעל פון דער איי לידיגט דער בליטהען-שלויף
אויס די פליסיגקייט, וועלכע דרינגט דורך די
עפונגען פון איי, געהט אריין אינוועניג, פער-

רעדאקציאנעלע נאטיצען

צו ענג און צו שמאל. די פראגע איז אלזא נאכץ נאטירליך: ווי דארף מען ארויסגעהן אין גאס צו דער ארבייט, זיך פיהלענדיג בעשיצט און בעקועם, פערשפילעט און דערביי ניט אזוי שטייף אז מען זאל זיך ניט קענען ריהרען?

אונטער אנדערע אומשטענדען — אפשר ווען די אידישע גענאסען וואלטען געמאן זייער פפליכט — וואלט זיך די „צוקונפט“ געקענט פערגינען א פאאר ארטיקלען אינשטאט א פאאר פאראנאכטע וועגען דיזע פראגע. מיר וועלען זיך מוזען בענוגענען מיט עטליכע קורצע ווערטער — פאר היינט.

אָט וואָס אונז שיינט צו זיין דאָס וויכטיגסטע אין דער אָרגאניזאציאָנס־פראגע.

ווען מען רעדט וועגען אידישע ארבייטער, אידישע סאציאליסטען, פערגעסט מען זעהר אָפט אז דאָ אין אמעריקא איז די זאכלאגע גאנץ אנדערס ווי למשל אין דער ליטא, אין רוסיש־פוילן, אָדער אין גאליציען. דאָרטען קענען סאציאליסטען און ארבייטער מורע היהודים זיין אינטעליגענט אָדער ניט, קענען רעדען בעסער אָדער רעגער רוסיש אָדער פויליש, אָבער אלע זיינען מענשען אויף איין מדרגה און קענען זיין גלייך אָרגאניזירט. ביי אונז איז דאָס ניט אזוי. דאָ האָבען מיר אמעריקאניזירטע, האלב־אמעריקאניזירטע און „גרינע“ אידישע ארבייטער. אין די היגע פארטיי־אָרגאניזאציאנען אַרײַן פאַסען גאָר אין גאַנצען אפילו די ערסטע, די אמעריקאניזירטע און אלע. די האלב־אמעריקאניזירטע נאָך וועניגער און וועגען די גרינע איז, כּדרך הטבע, שוין גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען.

דאָס פערגעסענדיג, קומען דאָ מענשען צו אלערליי ווילדע מיינונגען.

„זאָנדרעבינדעליי!“ שרייען די טייטשען און די אידישע יענקי'ס איבערזעצען דאָס: „פאר זיך שבת!“ און שרייען נאָך העכער.

דערביי בלייבט עס דאָך א טהאטאכע, אז אפילו ווען די אויסגעגרינטע קענען און דארפען זיך אָנשליסען אָן די אָרטיגע אמעריקאנישע אָרגאניזאציאנען, איז דיווער אָנשליסען־זיך זעלטען ווען ניצליך און אמאָל זאָגאר שערליך אי פאר דעם אזרח אי פאר דעם תושב, ווען עס שליסט זיך אָן א גרינער אָן א היגע אמעריקא־נישע אָרגאניזאציאָן, ניט פערשטעהענדיג ניט איהר לשון, ניט איהר פיהרונג, ניט איהרע לאָקאלע בעזירפניסע.

דער קליוועלענדער צוזאמענפאָהר דארף קענען געפינען א וועג ווי אזוי צו פערזייניגען אין א אידיש־אמעריקאנישען בונד (דער וואָרט בונד ווערט דאָ געברויכט אבזוכטליך) וועניג

דער אין עטליכע טעג ארום וועלען: אַגיאַציאָנס אין קליוועלענד צונויפקומען צו ביורא זייער יעהרליכען צוזאמענפאָהר צוזאמענפאָהר פאָהר די ברענטשעס פון דעם אידישען אַגיאַציאָנס־ביורא. די „צוקונפט“ שיקט די גענאסען א הערצליכען גילקוואנש, האָפענדיג, אז זייערע בעראטהונגען און בעשליסע וועלען פיהרען צו א שטארקערע, ענערגישערע און פרוכטבארע פראָפאגאנדא פונ'ם סאציאליזמוס צווישען די אידען און איבער־הויפט די אידישע ארבייטער אין אמעריקא.

„אַגיאַציאָנס־ביורא!“ א בעשיידענער נאָמען פאר א אידיש־סאציאליסטישע פערדראַציע! און דער נאָמען איז א בעשיידענער, ווייל די זאך גופא האָט זיך קליין און מעשה־ענו אָנגעהויבען, ווי עס האָט זיך אָנגעהויבען דער ארבייטער רינג און יעדע אנדערע לעבענס־פערהיגע, ערנסטע אונטערנעהמונג, ווי עס קומט אויף דער וועלט יעדע נאטירליכע געבורט. ראָטשעסטער, סיראקוז און באַפאָלאָ, דריי צענטערס פון אידישע ארבייטער, דער נעהנטער, דער ווייטער, אָבער אלע דריי ווייט גענוג פון ניו יאָרק (און מניו יאָרק תצא תורה!), האָבען זיי, יעדער פאר זיך, ניט געקענט לייכט קריעגען קיין רעדנער, האָבען זיי זיך צו דעם צוועק פער־אייניגט. וואָס פאר יעדען פון די דריי איז צו שווער איז לייכט פאר אלע דריי צוזאמען. א גוטע אידע! — האָבען אנדערע שטודענט גערטראכט און צו די לכתחילה־דיגע דריי שטעמט זיינען צוגעקומען אנדערע פון אָסט און וועסט פון נאָרד און זיד. אליין, פיעללייכט, דאָס ניט מערקענדיג, איז דאָס אַגיאַציאָנס־ביורא אויס־געוואקסען און געוואָרען א אידיש־אמעריקאנישער סאציאליסטישע־בונד, ווי אונגעפער אין דזעלבע צייט, עס איז דאָ אויסגעוואקסען א „דייטש־אמעריקאנישער סאציאליסטישע־בונד!“ די אויפגאבע: פראָפאגאנדא האָט זיך פערצווייגט און חיון „קריעגען רעדנער“ האָט גע־נומען בעשעפטיגען די מוחות די פראגע פון פערבע און ליטעראטור. האלטענדיג טרום דער מיט איז אויך געקומען די אָרגאניזאציאָנס־פראגע, ווען אויך ניט אָפיציעל אויף דער טאגס־אָרדנונג.

וואָס מען דארף די אָרגאניזאציאָנס־פראגע אין קליוועלענד וועט זיכער בעשפראכען ווע־ניט פערגעסען. רען אין קליוועלענד, צו דאָס וועט אָפיציעל שטעהן אויף

דער טאגס־אָרדנונג, צו ניט. דאָס „ביורא“ איז שוין לאנג ארויס פון די ווינדעלעך און אפילו די חדר־אינגעל־בגדים זיינען שוין פאר איהם

סאָציאַליזמוס. אויב אזוי, אבער וואָרום זיך נישט אינמיטעסערען מיט דער „צוקונפט“? און זי איז איצט אין אַ קריטישע לאַגע, הנהיג זי וועט זיכער אַרויסקומען געזונד נאָכ'ן קריזיס.

אין קליוולענד וועט מען וועגען דעם אזוי גוט זיין אַ טראַכט טאָן, — אויב די גענאָסען ווילען נישט האָבען אויף זייער געוויסען ווען נישט דעם אונטערנאָנג פון דער „צוקונפט“ — דערצו וועט עס נישט קומען — אָבער די חובות צו פיעלע אַרעמע, מאַנכע זייטיגע, שרייבער און מיט אַרבייטער, — חובות פאַר וועלכע עס פלאַמט דער פנים בעת דינע ציילען קומען אַרויס פון דער פערדער אויפ'ן פאַפּיר! חובות וואָס האָבען שוין געבראַכט דערצו אַז דער רעדאַקטאָר וואַנט נישט מעהר צו עשטעלען אַרטיקלען און דרוקט אַריינגעשיקטע, זיי בעהאַנדלענדיג ווי דער שפּין בעהאַנדעלט די פליענע וועלכע איז דום גענוג אַריינצופאַלען אין זיין געוועב.

דאָס טאָר אזוי נישט בלייבען!

א פאָר אין דיווען נומער „צוקונפט“ ווערטער פעהלען צוויי אַרטיקלען: דר. וועגען דיווען גינזבורג'ס „תלמוד“ און גע. נומער בודין'ס וועגען די דעמאָקראַטישע פאַרטיי. דער ערסטער האָט זיך פערשפּעטיגט דורך אַ מיספּערשטענדיגס צווישען דעם שרייבער און די רעדאַקציע, ווער רענד דער צווייטער (גע. בודין'ס), וועלכער ווערט יעדען מאָנאַט איבערזעצט פון ענגליש, איז אַריינגעקומען צו שפּעט צוליב דעם וואָס די איבערזעצערין (אונזער גענאָסין אַדעלאַ קיען) איז געווען נישט געזונד.

מיט גע. מיכעלזאָהן'ס אַרטיקעל איז די רעדאַקציע נישט איינפּערשטאַנדען אין פיעלע פרטים. צו רעדען פון מענשען, וועלכע שטעהען פון יענער זייט גרענעץ (אָרום אונזער פאַרטיי), ווייל זיי גלויבען נישט אין איהר טאַקטיק, אַלס „פעררעטהער“ איז קאָמיש. אויך שיינט אונז דער פערפאַסער צו האָבען אַ פאַלשע פאַרשטעלונג פון דיסציפלין און טאַלעראַנץ. וואָלטען מיר, אין דער „צוקונפט“ געגלויבט אין דעם סאָרט טאַלעראַנץ וועלכע ער פערדיגט פאַר די פאַרטיי, דאָן וואָלט זיכער זיין אַרטיקעל נישט ערשינען. אבער מיר גלויבען, אַז יעדע עהרליכע איבערצייגונג האָט אַ רעכט אויס געהערט צו ווערען, ווען זי ווערט אַנשטענדיג און ליטעראַריש אויסגעדריקט, און אין גענאָסע מיכעלזאָהן'ס אַרטיקעל איז אפילו אין דעם וואָרט „פעררעטהער“ נישטאָ קיין בעלידיגונג פאַר ערענז אַ פערזאָן.

אין קורצען וועלען מיר האָבען אַן ענטפער אויף דעם אַרטיקעל.

סטענס אַלע די פריש-אַריבערגעקומענע גענאָסען, וועלכע קענען נאָך צווישען אַמעריקאַנער נישט זיין און ווילען דאָך זיין פערבונדען אָדער פער-אייניגט מיט דער פאַרטיי.

אַז דאָס דאַרף נישט זיין אַ „בונד“ בכל פרטיו ודקדקיו ווי דער „בונד“ אין רוסלאַנד, איז זעלבסטפערשטענדליך, ווייל די לאַגע איז דאָ אַן אַנדערע. אָבער פונקט אזוי זעלבסטפער-שטענדליך איז עס, אַז דער אַמאָליגער קאָסמאָ-פאָליטיזמוס, וועלכער האָט פערלאַנגט, אַז אידען — און טאַקע נור אידען — פון דער פאַרטיי זאָלען בטל בשישים ווערען, איז היינט אַ געוועזענע זאַך. ווען מען וועט דאָס האָבען אין אויג וועט מען קומען צו אַ פערניגפטיגען שלום.

געדענקט מיר האָבען נאָר וואָס געזאָגט: אייער „ווען די גענאָסען וואָלטען געטאָן „צוקונפט“, זייער פליכט“ צו דער „צוקונפט“. גענאָסען! עס וואָלט נישט געשאַדט וועגען דעם אַ טראַכט צו טאָן ווען מען

וועט האָלטען ביין פונקט ליטעראַטור. דער פאַר-אַיהריגער צוזאַמענפאַהר האָט מיט אַ כמעט קינדישע נאַאויטעט בעשלאָסען צו „בעשאַפּען“ אַ אידיש-סאָציאַליסטישע ליטע-ראַטור. אזוי וועניגסטענס איז געשטאַנען שוואַרץ אויף ווייס אין דעם צירקולאַר, אָדער אויפּרוף, וועלכער איז שפּעטער ערשינען. אָרום דעם קענען מיר דאָ ערנסט פיעל נישט רעדען. — אזאָ בעשלוס וואָלט די דייטשע סאָציאַלדעמאָ-קראַטיע אַליין נישט געקענט דורכפיהרען.

אבער איידער וואָס ווען איז דאָך דאָ אַ „צוקונפט“! וואָלט נישט געדויערט מיט דעם אידיש-סאָציאַליסטישען זשורנאַל זיך אַביסעלע צו אינטערעסירען? אמת, מיט אַ יאָהר צוריק האָבען אַלע — דאָרונטער אויך דער רעדאַקטאָר — געמיינט אַז די „צוקונפט“ איז פינאַנציעל אין אַ גוטע לאַגע, אבער בעסער, גרעסער אינהאַלטסרייכער קען דאָך דער בעסטער זשורנאַל ווערען. און וואָס מכה פער-ברייטונג? קען אַן אַגיאַטאַנטיש-ביוראָ ווען עס איז זיין צופריעדען אפילו מיט די גרעסטע סירקוליישען? און דאָן די פראַגע פון פער-וואָלטונג.

ווען די „צוקונפט“ איז אין דעם יאָהר 1892 צום ערסטען מאל אַרויסגעקומען איז דאָס געווען מיט די „אידיש-פערעכענדע סעקציאָנען פון דער פאַרטיי“ (ס. ל. פ.) אַלס איהרע אייגענטימער. איצט האָבען זיך אַלע אָנגעשאַקעלט. וואָרום? און דאָ איז נישט וויכטיג צו בעריהרען די פראַגע צו איז די פאַלקספּערוואַלטונג בכלל אַ גוטע זאַך, אָדער נישט. די וואָס וועלען צונויפ-קומען אין קליוולענד זיינען געווען כמעט אַלע מיט דער מיינונג אַז דאָס פאַלק דאַרף אַרויס-געבען זשורנאַלען וואָס פראַפּאָגאַנדירען דעם

גרופק לעז טאלסטא

No. 10.

NOVEMBER, 1908.

Vol. XIII.

טאלסמאני

פון דר. ה. זאלאטארקאוו

התלהבות. און עס איז געווען א גרויסער מאָ-
מענט... א גרויסער יום טוב.

ניט פיעלע אזעלכע גרויסע גייסטער ווי
טאלסטאני האָט די מענשהייט. ניט פיעל וואָס
האָבען פון דער נאטור אויס פערזאנליכע און
זייער גייסט דעם גרויסען קינגטלער — דעם
מאלער פון בילדער און געשעהעניסען, — דעם
טיעפער דורכזעהער פון דער מענשליכער נשמה
און דעם אונרוהיגען גריכלער איבער דער וועלט-
נשמה... ניט פיעל וואָס האָבען דעם גרויסען
כח צו האלטען דעם אמת ווי א שארפע צוויי-
זייטיגע שווערד איבער'ן קאָפּ און ניט שווינען,
ניט זיך, און ניט די וועלט ארום זיך.
ניט פיעל אזעלכע גרויסע גייסטער האָבען
די מענשען.

אָבער גראד דערפאר שיינט מיר, אז דער
גרעסטער כבוד וואָס מיר קענען איהם אָבער-
— איז צו לערנען איהם, פיהלען און פערשטעהען
איהם. קענען דאָס גוטע אין איהם און דאָס
איבערנעמען; ניט שווינען דאָס שלעכטע אין
איהם און פערווארפען עס... אבער ניט צומאכען
די אויגען איבער דעם גאנצען און אין ווילדער
בעגייסטערונג איבער דעם אמת גרויסען, ווי
געצענדינער, פרגעטערען דאָס שלעכטע ווי
דאָס גוטע, דאָס פאלשע ווי דאָס אמת'ע, דאָס
טונקעלע און קינדערשנאאיווע ווי דאָס קלאָרע
און דאָס טיעפע.

אזוי, שיינט מיר, דאָרף געהערט ווערען אן
אמת גרויסער גייסט.

* * *

טאלסטאני איז געבאָרען און ערצויגען גע-
וואָרען צווישען די הערשער פון דער וועלט. גע-
בוירען פון דעם העכסטען רוסישען אדעל, האָט

אנערשטאג, דעם 10טען סעפטעמ-
בער, האָבען טויענדער אינטעלי-
גענטע מענשען איבער דער גאנצ-
ער וועלט, שטיל אבער מיט
טיעפער עהרענ-געפיהל, געפיערט
דעם 80-יאהריגען יובילעאום פון
דעם ריען פון יאסנא-פאליאנא-
— דעם גרויסען רוסישען שרייבער און דענקער-
ליעוו טאלסטאני.

טהיילווייז דערפאר, ווייל די רוסישע רע-
גירונג האָט פערבאָטען דעם יום-טוב אין רוס-
לאנד, און טהיילווייז דערפאר אויף וואָס טאל-
סטאני אליין האָט אין א ברעפּע צו זיינע פריינד
און פערעהערע געבעטען, אז מען זאָל ניט מאכען
קיין גרויסען ליאָרעם איבער דעם יום-טוב, כדי
ניט אויפצואוועקען קיין קנאה און שנאה צווישען
מענשען, איז דער גרויסער יום טוב דורכגעגאנגען
גען גאנץ שטיל, אביסעל צו שטיל.

אָבער אין דער שטילקייט האָט זיך גע-
פיהלט א העליגקייט.

עס האָט זיך געפיהלט אזוי ווי איבער דער
גאנצער ציוויליזירטער וועלט האָבען די אינטע-
ליגענטע מענשען, וואָס האָבען פערשטאנען דעם
גרויסען קינסטלער און זיין גרויסען גייסט, אראָפּ-
גענומען די היטלען פאר דעם גרויז, און אָפּ-
בויגענדיג די קעפּ שטיל און ניעדריג ווי די
דאָרפּ-פּויערים, דאָרט אויפ'ן פעלד, אונטער
דעם גלאָקענ-קלאנג פון דעם אָבערנעבעט, אין
מילע'ס וואונדערליך בילד — האָבען זיי געלאָזט
דעם גרויסען זקן אריבערטרעטען די גרענעצן פון
די אכציגער און אריינטרעטען אין די ניינציגער
יאהרען פון זיין גרויס לעבען אין דער שטילער
הייליגער סביבה פון זייערע דערשטיקטע

גערסען מיט דעם שטראם פון דעם לעבען, און זי פוצט און זי צאצקט און פאלירט דעם יונגען קערפער, זי זוכט מיט פערדרום אלערליי מיטלען צו מאכען דאָס נישטשעהנע ברייטע פנים מיט דער גרויסער פלאציגער נאָז און די טיפּע אפילו, אָבער דאָך גרויע אויגען — שעהנער און אנגע- נעהמער, ווייל דאָס ווערימל פון אייגענליכע אינוועניג נאָגט און מאטערט צו ווערען דער שעהנסטער, דער בעסטער, דער גאלאנטעסטער קאזואלער. עס ווילט זיך געפֿעלען בעסער ווי אנדערע. לעבען ווילט זיך — טאנצען און טרינקען און הוליען אַזאַרטנער ווי אנדערע; פֿלעכטען ליכע-מעהל'לעך קונציגער ווי אַנ- דערע. עס איז אזוי גוט צו לעבען אין דעם רוים און דער בעטובונג פון ווין, ווייב און געזאגט... און עס לעבט זיך אזוי...

עס לערנט זיך נישט מיט חשק אין דעם קאזאנער אוניווערזיטעט. דער גרויסער אונ- רוהיגער גייסט לאָזט זיך נישט צוימען. דעוועל- בער מענטש וואָס איז שפעטער געוואָרען דער מייסטער פון גרויסע קענטניסע, האָט זיך נישט אונטערגעגעבען דער אוניווערזיטעטישער דיס- ציפּלין, פונקט ווי זיין גרויסער גייסט האָט זיך שפעטער קיינמאָל אין לעבען נישט אונטער- געגעבען דער דיסציפּלין און דעם סדר, דער מאכט און דעם געזעץ פון דעם גאנצען אַרומיגען לעבען.

טאָלסטאָי, צייטענווייז אָנגעזאפט מיט דעם עקעל פון יענעם אַריסטאָקראַטישען לעבען, האָט זיך שוין דעמאָלט געריסען פון דער סביבה וואָס האָט איהם אַרומגערינגעלט; שוין דעמאָלט, אין נישטערע, גריבלערשט מאָמענט האָט ער אָהן מורא זיך געפרעגט גרויסע האַרבע קשיות און פלעגט זיך טיפּע פערטראכטען איבער דעם מענשען, זיין לעבען און זיין טויט און זיין אונ- שטערבליכקייט.

אבער שוין אין יענע יוגענד-יאַהרען איז טאָלסטאָי געווען דער קינסטלער צו אלעם ער- שטען. האָבען געמעגט זיינע געדאַנקען פער- טיפּעפֿען זיך איבער די פראגען פון לעבען און טויט; האָט געמעגט זיין פערשטאַנד הונדערט מאָל בעווייזען איהם, אז די סביבה פון דעם לעבען וואָס ער לעבט איז אַ פערדאָרבענע, אז דער מענטש דאַרף ווערען בעסער — האָט איהם דאָך דאָס לעבען בעהערשט. קוים אָבער האָט זיין נשמה דערפֿיהלט דעם עקעל פון דעם לעבען און האָט געדורשט צו ווערען און צו לעבען אנדערש און בעסער, האָט זיך קיין זאך נישט געקענט שטעלען אין וועג פון זיין מעכטיגען ווילען, און ער האָט בעהערשט דאָס לעבען. און אין דעם דראַנג צו ווערען בעסער און לעבען בעסער, ווייל די אונרוהיגע נשמה איז נישט בע- פרידיגט מיט דעם ראשיגען און אויסגעלאסע- נעם לעבען פון די הויכע קרייזען בליהט אויף די קינסטלערישע קראפט פון זיין שפּעפּערישער זעלעלע.

ער אין די יונגע יאָהרען איינגעזאפט אין זיין נשמה די געוואָנהייטען פון יענעם לעבען און יענער סביבה. פריה איז ער געבליעבען אַ יתום. דאָך איז דאָס קינדערשע נשמה'לע נישט פערוואָגעלט געוואָרען; עס איז געווען אַרומ- גערינגעלט מיט דער צאָרטעסטער ליכעב פון דער פאַמיליע, מיט רייכקייט און מיט וואויל- טאָג. און דאָס קינד האָט ליכעב געהאַט די אויגענע — דאָס שטילע, זיסע לעבען פון אל- דאָס גוטס. שוין דעמאָלט, אין יענע קינדער- יאָהרען, הייבען זיך אָן צו ענטוויקלען אין דער קינדערשער נשמה די גרויסע שטריכען וועלכע מאַלען פאר דער וועלט די גרויסקייט פון טאָל- סטאָי'ען. ווי אַ וויכע זיידענע שוואַם זאפט דאָס קינדערשע נשמה'לע איין די אַרומיגע איי- בריקע פון דעם לעבען און אין די שטילע שטונ- דען פאר'ן שלאָף, נאָך דעם אבענד-געבעט, איי- געוויקעלט אין דער וויכער קאָלדער אויפ'ן פּר- כאַווע בעט חלומ'ט די קינסטלערישע נשמה, אין קינדערשער אונשוילד, זיסע בילדער פון גליק און פון לעבען. דעמאָלט שוין ענטוויקעלט זיך ביים קינד אַ שטאַרקער געפיהל פון אייגענליכע, אַ שטילער פערטייפּען זיך אין דעם אייגענעם אייך, אַ גריבלען זיך אין דער אייגענער נשמה. דאָ איז יאסאָניאַ פּאָליאַנאַ, וואו טאָלסטאָי איז געבוירען. געוואָרען, זיינען אויף דאָ אנדערע מענשען ווי ער און זיינע אייגענע; דאָ לעבט אויך דאָס פּאָלק — די פּויערען, און דער שרעק- ליכסטער קנעכטשאפט און ביטערע אַרימקייט, אָבער דאָס קינד וואָס גיט זיך אין גאנצען אָב מיט זיך אליין נישט מערקט זיי גאָר נישט; זיי עקזיסטירען בעס פאר איהם. ערשט שפעטער ווען די פאַמיליע פאַהרט איבער פון יאסאָניאַ פּאָליאַנאַ קיין קאזאן, צו אַ מוהמע פון דעם העכסטען אַריסטאָקראַטישען קרייז, בעמערקט דער גאונ'ישער בחור'ל אז עס זיינען דאָ נאָך אנדערע מענשען אויף דער וועלט, און אין די שטילע מינוטען, ווען די נשמה פערטייפּט זיך אין זיך, הייבט זי אָן אַרויסקריכען פון איהרע ד' אמות, זי הייבט אָן צו גריבלען זיך איבער דער אַרומיגער וועלט און זי פרעגט זיך: ווער זיינען זיי — די מענשען, ווי אזוי לעבען זיי?

אבער דאָס אַריסטאָקראַטישע לעבען, צו וועלכען טאָלסטאָי האָט געהערט, איז צו שטאַרק געווען. די עצות פון זיין גוטער מוהמע — ווי טאָלסטאָי איז מודה אין זיין ודוי — פערבינדונג גען זאָלסטו מאַכען נישט אנדערש ווי מיט אַ פער- הייראטעטער פרוי; שטרעבען זאָלסטו צו ווערען אַן אַדיטאַנט און דוקא ביים קיסר אליין; חתונה זאָלסטו האָבען פאר אַ רייכער מיידעל, כדי דו זאָלסט האָבען אַ סך קנעכט — אָט די יסודות פון דעם אַריסטאָקראַטישען לעבען פון די הערשער פון דער וועלט, זיינען צו גוט און צו פערפיהערשט אז פון זיי זאָל זיך קענען מיט אַמאָל אַרויסרייסען אַ יונגע נשמה. און די נשמה פון דעם יונגען פּאָלסטאָי ווערט אַוועק-

לונגען פון סעוואסטאָפּאָל⁵. ער מאַהלט זיי, די העלדען און די געשעהעניסען פון זייער לעבען אזוי ווי זיי און זייער רעעלס לעבען האָבען זיך אָבערשפּיעגעלט אין זיין אייגענע נשמה, אבער ער זוכט נאָך אין זייער עקזיסטענץ דעם אמת פון זייער לעבען ניט נור אלס קינסטלער, איהם ווילט זיך אליין וויסען, און עס ווילט זיך איהם דערזעהלען דער וועלט, ווי אזוי זיי לעבען, ווי אזוי זיי פערשטעהען דאָס לעבען און אין וואָס זיי געפינען די בעפרידיגונג פון זייער לעבען. און דערפאר שוין איצט אידעאליזירט דער יונגער קינסטלער די פראָסטקייט און די גאנצקייט פון דער פאָלקס-נשמה. שוין דעמאָלט שיינט צו זיין דאָס ניט-געקניצעלטע, איינפאכע לעבען פון דעם פאָלקס-מענשען דער וועגרוויזער, דער ליכטיגער שטערען פאר דער בלאַנדזענדיגער נשמה פון קינסטלער אליין. אבער זיין קונסט איז שוין איצט, אין די יונגע יאָהרען, גרויס און מעכטיג און זי שאַפט איהם רוהם איבער גאנץ רוסלאַנד און ווען נאָך דער סעוואסטאָפּאָלער קריגע קומט מאָלסטאָי — דער העלדישער אָפּציער פון סעוואסטאָפּאָל — בעגעגען איהם די מיטאנען פון דער רוסישער ליטעראטור ווי אַן אייגענעם. זיין שווערד האָט איהם בעריהמט געמאכט צווישען די הערשער פון דער וועלט; זיין פעדער צווייט שטען די קינסטלער און לעהרער פון מענשען.

אין דעם צענטער פון דעם רוסישע לעבען געהט אָן אַ געוואלטיגע ארבייט. די מיטאנען פון דער רוסישער קונסט און דעם רוסישען געדאנק — די עלטערע פון די 40ער יאָהרען, די אינגערע פון יענער צייט, קינסטלער, דענקער און קריטיקער — קעמפער פון דעם רוסישען פאָלק — גראַבען אינטער די מעכטיגע ווילען פון דעם אלטען פּעאַדראַלען רוסישען לעבען וואָס דריקט און שטימט אַ הונדערט מיליאָנענדיגע מאַסע פון דעם פאָלק — די זיילען ברעכען שוין, דער בעפרייאונגס-קאמפף פון די בויערען זידט און קאָכט, אָבער דער קינסטלער און דער מענטש מאָלסטאָי וואַרפט זיך ניט אַריין אין איהם... ער פערטראכט זיך אין זיך אליין און געהמט כמעט קיין אַנטהייל ניט אין דער גרויסער ארבייט. די גרויסע נשמה איז אונרוהיג, עס בעפריידיגט זי ניט דאָס לעבען, די קונסט, דער קאמפף... זי שטעלט זיך די גרויסע פראגע: ווי אזוי קענען מיר לערנען אנדערע צו לעבען בעסער און זיט ליכער, ווען מיר אליין לעבען שלעכט און פער-דאַרבען... עס טליעט אויף אין איהר דאָס גרוי-סע שטרעבען צו פאָלקאָמענהייט און עס הייבט אָן געבוירען ווערען דאָס בעוואוסטזיין, אז דער פאַרטשריט פון מענשען מוז קומען ניט פון אויסען, נור פון אינוועניג — פון דער אייגענער נשמה. דאָס פאָלק אין דער רעעלער אָבשפּיעגל לונג פון דעם גרויסען קינסטלער'ס נשמה איז ניט דאָס גרויסע פאָלק אין אלע עקען פון רוסי-לאַנד, נור דאָס פאָלק מיט וועלכען ער קומט אין נאָהענטער בעריהונג — דאָס פאָלק אין יאָס-

ער קעהרט זיך אום אהיים צו פערפאָלקאמען זיך און שאַפט זיינע ערשטע דיכטונגען. דאָ ערשט ווערט פאר דעם יונגען מענשען גרעסער דער גאנצער וועלט-קרייז. דאָ ערשט בעזעהרט איהם דער געדאנק, אז ער דארף זאָרגען ניט נור פאר זיך אליין, נור אויך פאר די 700 נפשות, זיינע פויערען, פאר וועלכע ער דארף ענטפערן פאר גאָט.

אין אזוי ענטוויקעלט זיך דער מענטש און דער קינסטלער אין דער היים, אויף קאווקאז און ביי סעוואסטאָפּאָלער קריגע.

אין דער היים — אין דעם שטילען רוהיגען לעבען פון אַ רייכען רוסישען גוטס-בעזיצער און אין דער נאָהענטער בעריהונג מיט דעם רוסי-שען פויער; אויף קאווקאז — אין מיטען פון דער וואונדערבארער נאטור און די הויכע, מיט שנע-בעדעקטע בערג צווישען וועלכע דער מאיעסטעטישער קאזעק „ווי אַ שטאַלצער מיטאן מיט אַ שנע-ווייסע-היטעל“ איז אַ שטילער עדות פון איהר מאכט און איהר פראכט און אין מיטען פון דעם ניט-געקניצעלטען לעבען פון די האלב-ווילדע שטאמען פון קאווקאז, וועמעס לעבען זינגט דער נשמה אַ וואונדערליך ליעד פון דער גרויסקייט און פרייהייט פון דעם אוראלטען מענשען; און ביי סעוואסטאָפּאָלער קריגע — אין מיטען פון דעם קנאל פון קאנאנען און קלאנג פון געוועהר, בלוט און הרוגים פון אונשולדיגע מענשען, וועלכע גלויבען, דוכט זיך, אין די געדאָמטען פון קריסטוס'ען און וואָלטען אין זייער פראָסטקייט געלעבט ווי בירדער, ווען ניט די קליינע, אייגעננציגע ציעלען פון די הערשער וואָס בעהערשען זיי און מאַכען זיי פאר בלינדע כלייזן אין זייערע הערשערשיע הענד.

און דער מענטש, דער אונרוהיגער גריבלער און דער פרעגער פון גרויסע קשיות, גיסט זיך צונויף מיט דעם קינסטלער, דעם וואונדערבארען מאהלער און שעפער פון מענשליכע נשמות, אין דעם יונגען טאָלסטאָי, און ער שאַפט זיין ערשטע אבער שוין גרויסע ווערק „די קינדהייט“, „די יוגענד“, „דער מאָרגען פון אַ גוטס-בעזיצער“, „די קאווקאזישע ערזעהלונגען“, „די קאזאקען“ און די „סעוואסטאָפּאָלער ערזעהלונגען“. דער העלד, דער גרויסער העלד אין די אלע ערזעהלונגען איז ניט דער אָדער יענער מענטש — מענשען און בילדע, גרויסע און בולטע, פערשטעהט זיך, זיינען פאראנען און זיינען געמאָהלען פון דער האַנד פון אַ גרויסען קינסטלער, אבער דער העלד פון אלע ערזעהלונגען איז דער אמת.

דער קינסטלער מאַהלט דאָס לעבען און די נשמה פון זיינע העלדען — זיך, אין דער „קינד-הייט“ און „יוגענד“, די בויערען — אין „דעם מאָרגען פון אַ גוטס-בעזיצער“; טיפען פון קאווקאז, קאזאקען און האלב-ווילדע שטאמען — אין די „ערזעהלונגען פון קאווקאז“; און פון סאָלאַטען און אָפּציערען — אין די „ערזעה-

ציאנערען גייסט פון דער מענשהייט האָט ער קיין מאָל נישט פערשטאנען — און ער האָט דאָס שאַפֿען פון דער עפאָכע פון די דעקאָריסטען אויפגעגעבען. אָבער ווען ער וואָלט בעשאַפֿען נור דאָס ווערק „קריגע און פריעדען“ אליין וואָלט ער געבליעבען דער גרויסער אונשטערבלייכער קינסטלער פון רוסלאַנד. — „דער גרויסער שרייבער פון דער ערד — דער רוישישער“ ווי טורגעניעוו האָט איהם גערופֿען. נישט דערפאר נור ווייל ער האָט אין דעם ווערק געמאָהלען די וואונדערבארע בילדער פון דער שלאַכט ביי באַראַיאַנא, אָדער דאָס פייער פון מאַסקווע מיט דעם פינזעל פון אַ געוואַלטיג גרויסען מייסטער, נישט נור דערפאר ווייל ער האָט דאָרט געמאָהלען הונדערטער פערזאָנען מיט דער טיפֿע קענט נישט פון מענשען, וועלכע איז צו בעוואונדערען — נור מעהר פאר אַליין דערפאר ווייל ער האָט אין דעם ווערק געמאָהלען, מיט געוואַלטיג גרויסע און טיפֿע שטריכען, דריי גאַנצע דורות פון רוישישע לעבען פון דעם האָט אַזוי וואונדערבאר אויפגעפאַסט די נשמה פון דעם גאַנצען פאָלק, ווי נאָך קיינער פאר איהם. מעג די פילאָזאָפֿיע שוין זייט פון דעם ווערק און די מיינונג אַז דאָס לעבען און די געשיכטע שאַפט דאָס פאָלק אָון די גרויסע גייסטער פון דעם פאָלק זיין פאַלש. אַז די גרויסע גייסטער ווערען אַריינגעצויגען אין דעם לעבען און ווערען די בלייזן פון די מאַסען, איז פונקט אַזוי פאַלש ווי די מיינונג, אַז דאָס לעבען און די געשיכטע בעשאַפֿען די העלדען — די גרויסע גייסטער פון מענשען.

פאַלש זיינען ביידע מיינונגען, ווייל דער אמת איז אַז דאָס לעבען און די געשיכטע פון מענשען איז אַזא וואונדערבאר קונסטווערק, אַזא נעץ וואָס ווערט געפלאַכטען פון אַלע וואָס לעבען, אי מאַסען, אי העלדען, איינצעלנע און אַלע. די פילאָזאָפֿיע פון „קריגע און פריעדען“ — ווי די פילאָזאָפֿיע. אבער גרויס, אייביג גרויס וועט בלייבען דאָס ווערק אַלס אַ ליטעראַרישע קונסטשעפפונג, און ווי כמעט אַלע גרויסע ווערק פון דעם גרויסען קינסטלער ווייזט עס אָן אויף זיין נשמה־שטאַנד פון יענער צייט.

נישט דער אמת אליין — נור מיט איהם דאָס פאָלק איז שוין דעמאָלט געווען דער העלד פון טאָלסטאָי'ס לעבען.

אַנא קארענינא איז טאָלסטאָי'ס ריינסטע ווערק אַלס קונסטווערק. דאָ מאָלט דער גרויסער קינסטלער דאָס לעבען פון די הויכע רוישישע קרייזען. די גרויסע, שעהנע בילדער, דער טיפֿער פסיכישער אַנאַליז פון די העלדען און טהיילנעהמער, די סאָציאַל־עטישע פראָבלעמען וועלכע לעבן זיך אויף פון די געשעהענישען אליין און לעזען זיך אויף אָהן דעם קינסטלערס אַריינמישען זיך, שטעלען מיט זיך פאַר די העכסטע שטופֿע פון רעאליסטישער שרעפֿונג. אין ביידע גרויסע ווערק, ווי כמעט אין אַלע זיינע ווערק, זיינען דאָ מענשען וואָס לעבען איבער

נאָיז פאַליאנא. דער גייסט פון דעם רעלענען קינסטלער בעגרענצט דעם גייסט פון דעם שטרענגע בענדען מענשען פונקט ווי שפעטער אין דעם לעבען פון טאָלסטאָי וועט דער גרויסער גייסט פון דעם עטישען מענשען אין טאָלסטאָי'ס פֿרוי ווען צו צווימען דעם גייסט פון דעם קינסטלער... און די אונרוהיגע נשמה פערלאָזט דעם קאמפֿ, ביים פרייע שולען אין יאסנאָיאַ פאַר ליאנא פאר די קינדער פון די בויערען, בעפרייע דיגט זיך נישט, פאָהרט קיין אויסלאַנד צו לערנען דאָס לעבען און דעם פאַרטשירט פון אייראָפּא, קומט צוריק און פאָהרט וויעדער קיין אויסלאַנד און בעפרייעדיגט זיך וויעדער נישט... און ווי האָט זיך דען געקענט די גרויסע נשמה, וואָס האָט געוואלט דעם אמת אין לעבען, בעפרייעדיגען מיט דער ליגנערישער, פאַלישער, פערפֿולטער ציוויליזאַציע אין אייראָפּא? ווי האָבען געקענט אין אייראָפּא פערענטפערט ווערען יענע גרויסע פראגען פון דעם לעבען וועלכע זיינען נישט פער־ענטפערט געוואָרען אין רוסלאַנד? אבער אין אייראָפּא זיינען די גרויסע קשיות נאָך גרעסער געוואָרען און די אונרוהיגע נשמה נאָך אונ־רוהיגער. דאָ, אין פאַרזי, האָט טאָלסטאָי ביי־געוואָהנט דעם פסח פון א פער'משפּט'ן צום טויט און אין זשענעווע איז געשטאַרבֿען דער געליעב־טעסטער ברודער זיינער פון שווינדזוכט. ביידע פאַסירונגען האָבען געמאַכט אַ טיפֿען איינדרוק אויף זיין נשמה.

ווער האָט געגעבען די מענשען דאָס רעכט, צו נעהמען ביי אַ מענשען דאָס לעבען וואָס זיי האָבען איהם נישט געגעבען? — ווער?

אָט האָט ער געלעבט — ער... און אָט איז ער געשטאַרבֿען... וואָס איז דער טויט?... יא, וואָס איז דער טויט?... האָט זיך די זעלע גע־פרעגט.

אָך, וואָס איז דער קאמפֿ פאר מענשען־בעפרייאַונג? וואָס איז דער שטרעבען צו ווערען פאַלקאָמען? וואָס איז דער ווילען צו לעבען בעסער? וואָס איז דאָס לעבען; וואָס איז דער טויט?

און אפשר איז די לייעבע, דאָס שטילע, דאָס זיסע, דאָס העררליכע פאַמיליע־לעבען דאָס וואָס בעפרייעדיגט די זעלע?

און טאָלסטאָי האָט זיך אומגעקעהרט קיין יאסנאָיאַ פאַליאנא און האָט אין 1862 חתונה געהאַט. דאָ האָט ער אין לייעבע און אין וואויל־טאָג פופצעהן יאהר נאָכאַנאַנד געלעבט און גע־שאַפֿען זיינע מייסטער־ווערק — „קריגע און פריעדען“ און „אַנא קארענינא“.

מיט אמת'ער לייעבע אָבער האָט ער נור געשאַפֿען „קריגע און פריעדען“ — די געשיכטע און די עפאָכע פון דעם קריגע אין 1812. געוואָלט האָט ער בעשאַפֿען די עפאָכע פון די דעקאָרי־סטען, אבער דער גרויסער קינסטלער, דער איי־ביגער וואונדערער נאָך דעם אמת האָט נישט געקענט זיין פאַלש צו זיין נשמה. דעם רעוואָלוצ־

און ער האָט געלערנט די פילאָזאָפֿיע — און זיי ענטפערן ניט אויף די קשיות. זיי אויך לעבען אין מורא און אין פערצייפֿונג איבער די רעטעניש פון לעבען און טויט.

און ווי לעבט מען? האָט געפרעגט די נשמה — און האָט ניט אָבגעלאָזט.

און ער האָט געזעהן ווי עס לעבען די רייכע און מעכטיגע אין דעם בלוט און דעם שווייס פון די פעלקער, און ער האָט ניט געקענט אזוי לעבען...

און ער האָט געזעהן ווי עס לעבען די וואָס ווייסען און קענען, אין דער איילויע פון זייערע קענטנים — און ער האָט ניט געקענט אזוי לעבען.

און ער האָט געזעהן ווי עס לעבט דאָס פאָלק אין טיעפען גלויבען און ער האָט געפרוואָווט אזוי לעבען.

אבער ווי גלויבט מען, אז עס גלויבט זיך ניט... און דער גרויסער מענטש האָט שטונדען לאַנג ווי אַ קינד געבעטען צו גאָט. ער איז געגאנגען אין קלויסטער, געלערנט די הייליגע, געהאלטען די מנהגים... אבער זיין גרויסע אמת'ע נשמה האָט ניט איבערגעטראָגען די פאלשקייט און דעם ליגען פון די הייליגע, און שטיל און לאַנג האָט דער גרויסער גייסט געפלאַגט זיך און ווייטער געבעטען.

גאָט, גאָט — האָט ער געשריען. און ווי אמאָל אין גן עדן, ווען די שטימע האָט גערירט פֿען דעם פערברעכער וואָס האָט געגעסען פון עץ הדעת, אזוי האָט איצט דער גרויסער זוכער, דער פערברעכער וואָס האָט געגעסען פון עץ הדעת, אויף דעם גרענעץ פון מישוגעת און זעלבסטמאָרד געבלאָנדעט איבער די וועלדער פון יאסנאָיאַ פאָליאָנא און אין דעם רוים פון די בוימער האָט ער געשריען און גערופֿען: — יהוה, אדני, וואו ביזט, וואָס ביזט, ענטפֿעלעך זיך צו מיר, — און קיינער האָט ניט געענטפֿערט, נור דער רוים פון די בוימער האָט פערשלונגען דעם עכאָ.

אבער אין דעם רעליגיעזען עקסטאז האָט דאָך פאסירט אַנס. דער נס וואָס האָט זיך שוין פון דרויסן יאהר געגרייט אין דער נשמה. ער האָט דערזעהן דעם אמת אין דער ריינער לעהרע פון קריסטוס', און דער דרשה אויף דעם בארג...

לעבען — איז גלויבען, לערנט טאָלסטאָי. ליעבע צום מענטשען, צום נעהנטסטען. ווידער שטעה ניט דאָס שלעכטע. אנערקען ניט קיין הערשער, אנערקען ניט קיין אייגענטום, און געדענק, אז גאָט'ס קעניגרייך איז אין דיר אליין. ווי אזוי די אלטע, טהיילווייז פאלשע און טהייל־ווייז נייע ווייניגענסווערטהע לעהרע קענען פער־ענטפערן די הארבע קשיות פון לעבען, פון טויט, וואָס טאָלסטאָי האָט זיך דאָס גאנצע גרייב לערישע לעבען געשטעלט, מוז מען זיך אָנטהון אַ כח צו פערשטעהען. אָבער אויך דאָ איז

דאָס וואָס דער קינסטלער אליין האָט איבער־געלעבט. אין „קריגע און פריערדען“ האָט פיער בעזאכאָו ענדליך פערשטאנען אז דאָס בעסטע לעבען, דאָס לעבען וואָס האָט אַ ציעל און פער־ענטפערט אלע הארבע קשיות, איז דאָס איינפאָ־כע פאָלקס־לעבען. אין „אנא קארענינא“ ציהט זיך טאקע לעווין אריבער צו זיך אויף די גיטער צו לעבען אַ שטיל און גליקליך לעבען אין דעם פריערדען פון אַ ליעבער פאמיליע... יא, דאָס איז אזוי געווען מיט די העלדען פון די ווערק... אבער מיט'ן דיכטער? דער גרויסער דיכטער האָט אויך אזוי פערשטאנען, און האָט אויך אזוי געטאָן... אבער...

פון די פופצעהן יאהר פון גליקליך לעבען אין אַ ליעבער פאמיליע, שאפערנדיג גרויסע קונסטווערק, האָט ער נור אַ צייט געלעבט רוהיג. זיין נשמה האָט זיך אויך דאָ ניט בערוהיגט... וואָס איז לעבען? וואָס איז טויט? ווי אזוי לעבט מען? ווי אזוי דארף מען לעבען? וואָס וועט שוין זיין, אז איך וועל אָנזאמלען רייכטהיימער און גיטער? אז איך וועל אָנשרייבן בען ביכער? אז איך וועל האָבען אַ גרויסע פאמיליע? און דער טויט?...

אָט איז געשטארבען אַ קינד. אַן אונשו־ל־דיג קינד. צו וואָס איז עס געבוירען געוואָרען — נאָך וואָס האָט עס געלעבט און פאר וואָס איז עס געשטארבען?

שוין די לעצטע טהיילען פון „אנא קארע־נינא“ זיינען געשריעבען מיט צוואַנג און פער־דרוס... צו וואָס? צו וואָס אָט די גאנצע אר־בייט — ווער דארף זי? עטליכע פוסטע פאסני־קעס, ניט מעהר...

און די גרויסע מורא'דיגע קשיות, וואָס זיינען די גאנצע פופצעהן יאהר פון גרויסער שעפֿפונג געלעגען ווי אין אַ הינער־פלעט העבען זיך אויף, ציהען זיך אויס אין זייער מורא'דיגער גרוסקייט, און ווי געשפּענסטער פלאַנטען זיי זיך פאר די אויגען און שרעקען די נשמה פון דעם קינסטלער, און דער קינסטלער איז שוין ניט כּעהר קיין יונגערמאן. ער איז שוין די פופציגער...

ווי אזוי לעבט מען? איז די געוואלטיגע פראגע. ווי אזוי לעבט מען, אז איך זאָל פיהלען אז איך לעב ווי מיין בעשעפער וויל איך זאָל לעבען? ווער איז ער דער בעשעפער פון דער וועלט, און מיין בעשעפער, און וואָס זיינען זיינע ציעלען פון מיין לעבען? ווי אזוי דערנעהנטערט מען זיך צו איהם צו ערפֿילען זיינע ציעלען? — האָט זיך געפרעגט די גרויסע נשמה.

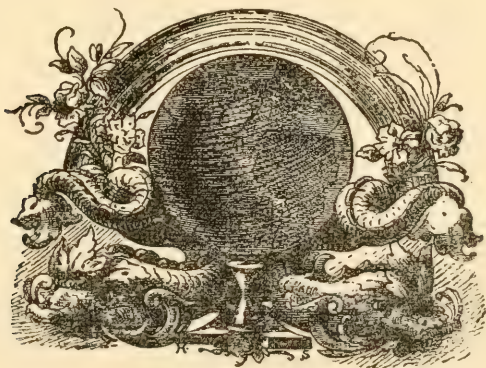
און ער האָט געלערנט די וויסענשאפטען — אבער זיך ענטפערן ניט אויף די פראגען... זיי זיינען זיך גאָר מודה, אז זיי קענען די קשיות ניט פערענטפערן, און זיי ווילען גאָר אז מען זאָל די קשיות ניט פרעגען. אבער ווער הערט זיי דען, ווען די נשמה גארט נאָך אַן ענטפער אויף די פראגען...

טאָלטאָי דער גרויסער קינסטלער פריהער פאר אלעמען. ער פיהלט דאָס וואָס ער פרעדיגט און לערנט און לעבט ווי ער פיהלט. ער פראָ- קלאַמירט זיינע לעהרען איבער דער גאנצער וועלט און שוינט ניט די מענשען פאר דעם לעבען וואָס זיי לעבען. און די וועלט הערט זיך צו צו זיין מעכטיג וואָרט, זי פיהלט אין דעם גרויסען גייסט דעם גרויסען ערנסט וואָס פליסט אין זיין נשמה. אבער דערפאר טאָקע, צוליעב דער גרויסער עמישער קראפט וואָס ער האָט איבער מענשען וועלען די קינסטיגע דורות איהם רופען צום בית-דין פון דער געשיכטע און וועלען פאררעדען דין וחשבון פאר זיין פופציג יעהריגער גלייכגילטיגקייט צו דעם פרייהייטס-קאמפף אין רוסלאנד און ער — וואָס איז אונז שטערבליך וועט דארפן ענטפערן.

זיינען ניט פאר זיינע אויגען געפלאָסען טייכען פון בלוט? זיינען ניט פאר זיינע אויגען די בעסטע זיהן און טעכטער פון רוסלאנד גע- שטארבען אויפ'ן עשאפאָט?

און איצט, „מיט א פוס אין קבר“, זעהט נאך דער גרויסער מענש ניט יענעם אמת, וואָס ער האָט געזוכט דאָס גאנצע לעבען. ער זעהט ניט אז אין דער פאלשער לעהרע „ווידער- שטעה ניט דאָס שלעכטע“ ליעגט די הערשאפט און די קייטען פון מענען. ער זעהט ניט, אז לעבען איז ניט גלויבען, נור טהוען און בעשאַד פען. ער זעהט ניט ביז היינטיגען טאָג דעם טיעפען זינען פון יענער אַריענטלישער מעשה'לע וואָס ער אַליין דערצעהלט און מיר האָבען געלערנט אין די סינדער-יאָהרען.

און עס איז געגאנגען א וואנדערער אין דער מדבר, און א בייזע ווילדע חיה האָט איהם נאָכגעיאָגט און האָט איהם געוואָלט אויפפרעסען, און ער איז אַריינגעקראָכען אין אַן אויסגעטרי- קענטען ברונען צו בעהאלטען זיך פון איהר, האָט ער דערזעהן א שרעקליכען דראַקאָן אויפ'ן דנאָ, מיט אַן אָפען מויל — ער האָט איהם געוואָלט איינשלינגען, האָט ער זיך אָנגעכאפט אַן אַ דין צווייגעל און איז געבליעבען הענגען אין מיטען צווישען דער בייזער חיה און דעם שרעקליכען דראַקאָן... קוים, קוים, וואָס ער האָלט זיך אויפ'ן צווייגעל... און ער דערזעהט אז דעם וואָרצעל פון דעם צווייגעל גרינען צוויי ראטען — איינע אַ ווייסע און איינע אַ שוואַרצע... אַט, אַט וועלען זיי איבערגרינען דאָס צווייגעל און ער וועט אַרונטערפאלען דעם דראַקאָן אין מויל אַריין... און דער אַרימער וואַנדערער האָט זיך דערוויל פערקוקט און דערזעהן צוויי טראָפען האָניג אויף אַ בלעטעל פון דעם צווייגעל און ער האָט זיך צוגעבויגען צום האָניג און האָט איהם דורשטיג געלעקט מיט דער צונג... יא, יענע צוויי טראָפען זיינען מסתמא נור מאַטעריעלע טראָפען האָניג געווען... דער גרויסער קינסטלער און דער גרוי- סער גייסט טאָלטאָי, דער גרויסער וואַנדערער, אין דעם לעבען, האָט אויף אַ בלעטעל פון דעם צווייגעל דערזעהן אַ דריטען טראָפען — אַ גייס- טיגען... און ער האָט אויסגעשטרעקט זיין גרויסע, זיין גאנצע ריעזען-פיגור און לעקט דעם טראָפען האָניג מיט אזא וואַנדערליכען גענוס... צוליעב איהם האָט ער געאַפּפערט זיין קונסט... דעם פרייהייטס-קאמפף פון זיין פאָלק...

די דעמאָקראַטישע פּאַרטיי אין 1900—1906

פון ל. ב. בודין

ניט, איז עס אזוי קלאָהר ווי דער טאָג, וואָלט זי געמוזט נאָמינירען דעם „ראַדיקאַלערען“ הויסטען. אלע דיעזע מאַכערייען וואָלטען ניט געקענט קומען פון די פּראָפּעסיאָנעלע פּאָליטי-שענס, אָבוואָהל זיי זיינען אזוי איינפלוסרייך און העכסט פּרינציפּעללאָז. די אַמט'ע ערקלער-רונג דערצו ליגט אין דער עקאָנאָמישער לאַגע פון די וועהלער פון דער דעמאָקראַטישער פּאַר-טיי. דער סויטה (זידען), ווי שוין געזאָגט, איז דורך זיין ריקשטענדיגער עקאָנאָמישער ענט-וויקלונג, געגען אלע מאָדערנע געזעצגעבונג, וועלכע וואָלט געשטערט איהר אבסאָלוצע פּרייהייט צו עקספּלואַטירען דעם אַרבייטער-קלאַסע. דאָס זעלבע קען מען זאָגען פון איהר צאָהל „קליינע מענשען“ אים אלגעמיין. אָבער פון דער אַנדערער זייט פיהלט דער סויטה, גראַדע ווי אלע „קליינע מענשען“, דעם דרוק פון דער „געלד-מאַכט“ פון'ם נאָרד-איסט, בע-זאָנדערס פון דעם חלק, וועלכער שטעלט מיט זיך פאַר די אייזענבאַהנען. אָבוואָהל די „קליי-נע מענשען“ פון דער נאַציאָן זיינען געגען דעם, אז די רעגירונג זאָל זיי שטערען אין דער פּרייהייט צו עקספּלואַטירען, פיהלען זיי פון דעסוועגען, אז די רעגירונג וואָלט זיי גע-דארפט בעשיצען געגען די „טראַסטס“ און גע-גען דער „געלד-מאַכט“ אין אלגעמיין. מען מוז צוגעבען, אז אין דיעזער שטעלונג איז ניטאָ קיין ברעקעל ווידערשפּרוך. אים געגענטהייל, דאָס איז די קאָגישע שטעלונג פון דעם קאָפי-טאַליזמוס: קאָנזערווענז איז דאָס לעבען פון קאָ-מערץ, ד. ה., פון דעם קאָפיטאַליזמוס; איז עס אַלזאָ די פּפליכט פון דער רעגירונג ניט נור ניט צו שטערען דער קאָנזערווענז, נור זי דאַרף זאָרגען, אז אַנדערע זאָלען איהר אויך ניט שטע-רען. די טראַסטס שטערען איהר אָבער יא, זיי שאַפען אָפּ די „גלייכע געלעגענהייט פאר אלע“, וואָס דער אַמעריקאַנער בירגער פיהלט אונגעשטימט, אז די קאנסטיטוציאָן צאָראַנט טירט איהם, אָדער וואָלט איהם געזאָרפט גא-ראַנטירען. די „קליינע מענשען“ איבער'ן גאנ-צען לאַנד ליאָרמען שוין זייט יאָהרען געגען דער אלעס פערבאָטענער געלד-מאַכט פון דער איסט. פון אָנפאַנג האָבען זיך געהערט די קלאַגען געגען דעם אייזענבאַהן קאָפיטאַל, און אים מייסטען איז דאָס געקומען פון די פאַר-מער פון די ווייץ-פראָדוצירענדע דיסטריקטען, פון'ם נאָרד-וועסט. און די קאָמפּליינטס האָב-ען זיך פּאָליטיש אויסגעדרוקט אין די „פּיפלס

ער מיטונג'דיגער גאַנג פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי אין די צוויי פּרעזידענטיאַל קאַמ-פיינס פון 1900 און פון 1904 און איהרע בעקאַנטיגעמאַכטע פּאָליטישע מיינונגען זינט די לעצטע פּרעזידענטע-וואהל קע-נען ציטומלען א זייטיגען מענ-שען. געוויס, פיעלעס קען זיך ערקלערען מיט דעם איינפלוס פון דעם פּראָפּעסיאָנעלען פּאָלי-טישען, — דיעזען פלוך פון אונזער געזעל-שאַפטיכען לעבען. אין זיין זשעדנעקייט נאָך רויב וואַרפט ער זיך צו אועלכע האַנדלונגען, וועלכע זיינען ערשטוינענער אין זייערע רעזול-טאַטען, און בעזאָנדערס פערדערבליך איז גע-ווען זיין איינפלוס אויף דער פּאָליטישער ריכ-טונג פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי אין די יאָהרען 1900 ביז 1906. דיעזען איינפלוס זיי-נעם וועלען מיר שפעטער אויפ'ן ריכטיגען פלאַץ בעשרייבען; אָבער עס קען קיין צווייפלע ניט זיין, אז ער וואָלט די ריכטונג ניט געקענט ברענגען צו דער שטופע, צו וועלכער זי איז געקומען, ווען עס וואָלט ניט עקזיסטירט א גע-וויסע נייגונג דערצו אין די סאָציאַלע לאַגע און אין די פּאָליטישע איבערצייגונגען פון די עלע-מענטען, וואָס שטעלען צוזאַמען די דעמאָקרא-טישע פּאַרטיי. אין 1900 ווערט אַרויסגע-שטעלט די כּלומרשט „ראַדיקאַלע“ פּלאַטפאָרמע מיט ברייענען אלס קאָנדיטאָן געגען דעם טראַסט-בעהערשטען פּאָטאָקראַטישען מעקינלי, אויפגעקענדיג דערמיט דעם האַס פון די אַפּען-אַנערקענטע קאָפיטאַליסטישע פרעסע פון די נאָרד-אַסטליכע שטאַטען. אין 1904 ווערט אַרויסגעשטעלט דער „זיכערער און קלאָהרער“ פאַרקער, אויף א „זיכערער“ פּלאַטפאָרמע מיט דער אונטערשטיצונג פון דער זעלבער קאָפיטאַ-ליסטישער פרעסע געגען דעם „אונזיכערען“, „בלאָנזענדיגען“ און „ראַדיקאַלען“ רווועלסטען. אין 1906, אין ניו יאָרק, איז אַרויסגעשטעלט דער „סאָציאַליסט“ הויסט, און די קאָפיטאַלי-סטישע פרעסע איז ווידער געגען איהם. (דאָ דאַרף מען געדענקען, אז פאַרקער קומט אַרויס פון ניו יאָרק, און ווען ניט ניו יאָרק, וואָלט ער ניט געקענט קריגען די נאָמינירונג פון ער האָט טאַקע געזיעגט אין ניו יאָרק קאָנטי, וועל-כע איז שפעטער געוואָרען הויסט פּעססונג.) און דאן דער בעשלוס פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי צו נאָמינירען ברייענען, ווייל, אויב

צוהערער אין א נייעם, „ראדיקאלען“ טיפ אין דער אמעריקאנער פאָליטיק, דעם רעפובליקאנער „ראדיקאל“ פון די אינדוסטריעלע געמיינדעס, וועלכער האָט נישט קיין אלגעמיינע ניגונג צו אַ רעגירונגס אריינמישונג, און וועלכער איז בע-רייט צו יעדער צייט צו פעהרגעסען אלע זיינע פיינליכקייטען צום דעם, „פאטערנאליזם“, אבי ער זאָל נור קענען ערפאָלגרייך בעקעמפפּען דעם אַנקומענענען שטראָם פון סאָציאליזם. די „קליי-נע מענישען“ פון דער דעמאָקראטישער פארטיי, און בעזאָנדערס דער סויטה, האָבען זיך דער-שראָקען פאר די געשפּענסטער פון דעם „פא-טערנאליזם“, רעגירונגס אריינמישונג א. ז. וו., וועלכע זיי האָבען אליין ארויסגערופען. די געד-פאהרען פון „ראדיקאליזם“ זיינען געוואָרען אזוי גרויס, אויב נישט גרעסער, ווי זיינע נוצען. די פראָפעסיאָנעלע פאָליטישענס האָבען דער-זעהען, אז זיי קענען דאָס מאָל שוין נישט מאַכען דעם „ראדיקאליזמוס“ פאר א „געווינענדע איד-ש“. עס איז געוואָרען נוצלאָז ארויסצוקומען צום פאָלק געגען רוזוועלטען, וועלכער איז געד-וואָרען זעהר פאָפּולער דורך זיין „קאמפף פאר די רעכטע פון פאָלק געגען זיינע אונטערדריקער, די טראַנסטס“, מיט אַ פּלאַטפאָרמע פון מליצה אויף אַ ראדיקאלען טאָן ווי זייער געוואָהנהייט איז געווען, און מיט אַ קאנדידאט, וועמעס ראד-יקאליזם איז בעשטאנען אין דעם, וואָס ער האָט אַפּט ארויסגערופען דזשעפערסאָנס גייסט פון זיין קבר. אום צו בעקעמפפּען רוז-וועלטען מיט זיין אייגענע וואפען, וואָלט מען געדארפט נאָמינירען אן אמת'ען ראדיקאל. אָבער דאָס וואָלט געהייסען סאָציאליזמוס! פון דעם וואָרט אליין האָט זיי שוין גענומען שויר-דערען.

עס איז גאנץ קלאָר, אז די דעמאָקראטי-שע פארטיי האָט געדיענט פרעמדע געטער: איהר גאנצע רעסונג איז געלעגען אין איהר אל-טער פאָליטיק פון קאנסערוואטיוזם. אָבער דאָ זיינען געקומען די טראַנסטס! עס איז קיין צוויי-פעל נישט, אז דעם פאָלק גלוסט זיך צו רעגולירען די טראַנסטס. האָט מען פרובירט דאָס אלטע, אלטע שפיצעל פון דעם פראָפעסיאָנעלען פאָלי-טישען: אויפשטעלען אַ קאנדידאט, וועלכער איז בעקאנט אלס סימפּאטיזער פון איין זייט פון דער אידש אויף אַ פּלאַטפאָרמע, וועלכע ערקלערט זיך פאר דער צווייטער זייט פון דער זעלבער אידש. האָט מען נאָמינירט דעם אבי סאָלוט „זיכערען און קלאָרען“ פארקער'ן אויף דער האַלב „אונזיכערער און פערריקטער“ סט. לואיסער פּלאַטפאָרמע: אָבער דאָס שפיצעל איז נישט געלונגען, ווען די עפענמליכע מיינונג איז ווירקליך געווען אויפגעוועקט דורך לע-בענס-פראגען. און אַ חוץ דעם, אזא שפיצעל ווירקט געוועהנליך נור דאן, ווען עס ווערט גע-ברויכט פון דער הערשענדער פארטיי: די אָפּא-זיציאָן קען געווינען נור מיט אַן עהרליכען קאָמ-

פארטיי. שפעטער צו, מיט דער ענטוויקלונג פון דער שפעטסטער פאָרמע פון קאפיטאליז-מוס, און מיט דעם וואוקס פון די טראַנסטס, האָט זיך ריעזע אונצופריעדענהייט פערשפרייט אויפ'ן גאנצען לאַנד און האָט זיך געווענדעט געגען יעדע גרויסע אָרגאניזאציאָן פון קאפיטאָל — וועלכע דאָס פאָלק האָט בעטראכט אלס „מא-נאָפאָלען“.

אין 1896 האָט די דעמאָקראטישע פאר-טיי זיך אָבעזונדערט פון דער „געלד-מאכט“ און האָט צו זיך צוגעצויגען גרויסע אבטהיילונג-גען פון די „קליינע מענשען“, דערמיט, וואָס זי האָט אָנגענומען די „זילבעראפיזירטות“ און געמאכט וו. דזש. ברייענען, דעם זילבער אָפּא-טאָל, דעם שונא פון דער „געלד-מאכט“ און דא-רום טאקע דעם „פריינד פון פאָלק“ פאר זיין באנערטרעגער. זיין געגנער, מעק'קינלי, איז געווען די פערקערפערונג פון דער „געלד-מאכט“. מעק'קינלי איז געווען צום צווייטען מאָל נאָמיר-נירט פון דער רעפובליקאנישער פארטיי אין 1900. צו יענער צייט איז די פראגע פון סאָ-ציאלע געזעצגעבונג, אין איהר מאָדערנעם זין, נאָך נישט געווען קיין נאציאָנאלע פראגע. דער האָרזאָנט פון די „קליינע מענשען“ איז נאָך נישט געווען פערדונקעלט מיט דעם איינגרייפן פון'ס שטאַט אין זייער הייליגע פריויליגעיעס, אום צו בעשיצען די „ארבייט“, וועלכע זיי בע-שעפטיגען. בעשיצען דאָס פאָלק פון דער רע-גירונג האָט ביי זיי געהייסען זיך זעלבסט צו בעשיצען געגען דעם דרוק פון די טראַנסטס אָן געגען זייער שטערונג צו די „פרייע געלעגנ-הייט פאר יעדען“, ד. ה., פרייע קאָנקורענץ. דא-רום האָבען זיי עס אזוי שטארק גערופען צו דער רעגירונג... די פראָפעסיאָנעלע פאָליטישענס זיינען ווידער אַ מאָל געווען געצוואונגען צו נאָ-מינירען א „ראדיקאל“ אויף א „ראדיקאלער“ פּלאַטפאָרמע, אום צו האָבען אן „אישו“ אין דעם קאמפיין. און דאָרום טאקע האָט די דעמאָ-קראטישע פארטיי, אָבזוואַהל שוין יעצט אן אויס-געפירטע פון דער פרייזיילבער אפיזירטות, געמוזט ווידער נאָמינירען ברייענען אויף אן אלגעמיינע אנט-י-מעק'קינלי-געלד-מאכט-פּלאַט-פאָרם, פאָדערענדיג, אז די טראַנסטס זאָלען רע-גולירט ווערען א. א. וו.

אין 1904 איז די געשיכטע געווען גאנץ אנדערש. מעק'קינלי איז דערווילי געשטאָרבען און רוזוועלט דער „ראדיקאל“ איז געוואָרען דער פרעזידענט און אויך דער פיהרער פון דער רע-פובליקאנער פארטיי, און אַן עפאָכע פון טראַנס-פערפאָלונג איז איינגעפיהרט געווא-רען פון די רעפובליקאנער אָבער דאָס איז נאָך נישט אַלעס: דער ארבייטער, וועלכע איז ביז יעצט געווען אריינגערעכענט צווישען די „קליינע מענשען“ איז ארויסגערעטען צום פראָנט מיט אייניגע פון זיינע אייגענע וויכטיגע פאָדערונגען און האָט געפונען אַ בעדייטענדיגן

רױלע פון א פאָליסמאן מיט דער מאַכט צו פער-
היטען רוהע־שטערונג. בעזאנדערס ווילט זיך
איהם שטארק, אז די לעגיסלאטור, דאָס גרויסע
געווערקצייג פון „פאטערנאליזם“, זיך מישען
אין פרעמדע זאכען, און אנדערע שלעכטע
טענדענצען, וועלכע פיהרען דירעקט אין דעם
לאגער פון סאָציאַליזמוס אריין, זאָל זיך שטע-
הען פון דער ווייטען. די טראַסס זאָלען ניט
איינגעהאַלטען ווערען דורך געזעצעבונג, נור
זיי זאָלען געבראכט ווערען פאר די ריכטער,
בעזאנדערס פאר די פאָליציי ריכטער, ווייל זיי
בעליידיגען זיין מאַיעסטעט, דאָס אלגעמיינע
געזעץ, און קאנספירירען געגען די הערשאפט
פון איהר קעניגליכער מאַיעסטעט, די קאנקורענץ.
די געריכטסהויזער, וועלכע, לויט אונזער קאָנ-
סטיטוציאָן, מוזען בעשיצען דאָס אייגענטומ
נאָך די געזעצע פון פרייער קאנקורענץ, וועלען
שוין זיכער אויספיהרען די נויטווענדיגע „צו-
מונג“ און — וואָס איז אַם וויכטיגסטען — ווע-
לען עס זיכער טאָן אזוי, אז עס וועט ברענגען
גלאַנץ צו דער פראכטפאָלער הערשאפט פון קע-
ניגן — קאנקורענץ, און אַ בראַך אויף די
שינאים, די סאָציאַליסטען.

דעזע גרויסע ענטדעקונג איז געווען גאנץ
גוט אָפגעשאַצט אויף'ן ריכטיגען פלאץ. דאָס
קען מען ארויסזעהען פון דער שטעלונג פון דער
זאָגענאנטער אונאבהענגיגער פרעסע פון דער
איסט, ד. ה. די קאפיטאַליסטישע פרעסע
„פיוֹר אן סימפּל“, אָה אַ שום פאָליטישע פאר-
טיי נייגונג, אָדער אָהן בעזונדערע אינטערע-
סען. אין 1896 איז דעזע פרעסע ביר אַחת
אריין אין מעק'קינלי'ס לאַגער אום צו בע-
קעמפפּען די געפאָהר פון פרייזוילבער. אין
1900, ווען די פרייזוילבער געפאָהר איז שוין
געווען פאַראַיבער, זיינען אייניגע פון זיי, די
יעניגע, וועלכע האָבען דעם טאָריה געהאַלטען
פאר זעהר וויכטיג, אוועק צוריק און דעם דע-
מאָקראַטישען לאַגער, די גרויסע מאַיאָריטעט
פון זיי איז פון דעסטוועגען געבליבען לאַיאַל
צו מעק'קינלי. אין 1904, איז רעוועלט איז
נאָמינירט געוואָרען פון דעם פובליקאנער, און
די דעמאָקראַטען האָבען עס געמאַכט די גרויסע
ענטדעקונג פון ציומען די טראַסס אָהן דעם
„אריינמישען זיך“ פון דעם קאנגרעס און האָ-
בען נאָמינירט דעם מאַן, וועלכער האָט ער-
קלערט, אז ער האָט ברעך צו האַנדלען לויט
דעזער ענטדעקונג, האָט זיך די גרויסע קער-
פערשאפט פון דער אונאבהענגיגער פרעסע וויע-
דער אַ לאָז געטאָן צו איהר אונטערשיצונג.
און יעצט, אזוי ווי רעוועלט איז שוין געוואָרען
נאָך מעהר „ראדיקאַל“ אפילו ווי 1904, און
בריינען האָט נאָך אַליי ערקלערט זיין טרייהייט
צו דער „לעהר“, אין 1904, איז „דיזעלבע אונט-
אבהענגיגע פרעסע“ געוואָרען איבערפילט מיט
ענטהוויאָזם פאר ברייען אַלס פּרעזידענט אין
1908.

פראַמיסלאָזען קאמפּף. אין דעזער פערלענגער-
הייט האָט די דעמאָקראַטישע פאַרטיי געמאַכט
די צייטונגע ענטדעקונג, אז די טראַסס זיינען
אונגעזעצליך אונטער דעם ענגלישען אַלגעמיי-
נעם געזעץ, ווייל „זיי זיינען קאמבינאַציאָנען
אום צו שטערען דעם האַנדעל“. האָט מען דאָ
רום שוין ניט געדאַרפט קיין נייע געזעצעבונג
אום צו ציומען די טראַסס, און אויב מען זאָל
אפילו יא דארפן, זיינען דער עקזיסטירענדער
שערמאַן־אנטיטראַסטישע צוואמען מיט דעם
אַלגעמיינעם געזעץ געווען גאנץ געניגענד פאר
דעזע צוועק. דעזע ענטדעקונג איז געווען אַ
כשר'ע מציאה פאר דער דעמאָקראַטישער פאַר-
טיי אין איהר טרויעריגער לאַגע: דער „קליי-
נער מענש“ וועט קענען האָבען די טראַסס גע-
צוימט ניט דארפנענדיג געברויכען דעם גע-
פעהרליכען מיטעל צו געהן צום קאנגרעס נאָך
מעהר געזעצעבונג, וועלכעס וואָלט חלילה גע-
שמעקט מיט דעם געפעהרליכען „פאטערנא-
ליזם“ און וואָלט חלילה געשטארקט די אויפזע-
הערישע מאַכט פון דער רעגירונג און אויך אין
אנדערע הינזיכטען געפיהרען די „נאַציאָנאַלע
לעגיסלאטור צו פערנוואַלטעווען די רעכטע פון
די שטאַטען אין בעזונדערע פּערזאָנען“. די
היסטאָריע ערקלערט נאָך ניט ווער עס האָט גע-
מאַכט דעזע גליקליכע ענטדעקונג, אָבער עס
לאָזט זיך הערען, אז ביידע, אי דער „זיכערער
און קאָהרענט“ פאַרקער, אי דער „ראדיקאַלער“
בריינען, האַלטען זיך ארום איהר מיט אַלע קרעפ-
טען. און אפילו ביי דער טראַסטיפראַגע, ביי
וועלכע מען וואָלט מיט רעכט געקענט ערוואַר-
טען, אז די דעמאָקראַטישע פאַרטיי וועט זיין
זעהר שטאַרק ראדיקאַל, קעמפפּען זיי דאָך גע-
גען אַלע בעמיהונגען פון די „ראדיקאַלע“ רע-
פובליקאנער צו קריגען ווירקענדע געזעצעבונג,
— אזוי גרויס איז די מורא פון דער דעמאָקראַ-
טישער פאַרטיי פאר אירענער וועלכע סאָציאַלע
געזעצעבונג.

ווי בעוואוסט האָט דאָס פאָלק זיך אויסגע-
לאַכט פון דער מיינונג פון דעם געלערענטען
יוריסט, וועלכער איז געווען דער קאנדידאט פון
דער דעמאָקראַטישער פאַרטיי, נעמליך, אז דער
אַלגעמיינער געזעץ און די עקזיסטירענדע סטאַ-
טוטען איז גאנץ גענוג אום צו ציומען די
טראַסס, און האָבען מיט אַן אונגעהויערער
מאַיאָריטעט געשטימט פאר רעוועלטען, פון ווע-
מען זיי האָבען ערוואַרטעט די יעניגע געזעצע
בונג, וועלכע די דעמאָקראַטישע פאַרטיי האָט
געהאַלטען פאר געפעהרליך, אָבער זיי האָבען
זי געוואָלט. מר. ברייען שטעהט נאָך אפילו
היינט דאָרט, וואו פאַרקער איז געשטאַנען אין
1904. ער וויל א „צוויי“ פאר די טראַסס, ער
הערט דאָס ניט אויף וועלען. אָבער ער וויל, אז
ניט דער שטאַט זאָל דאָס טאָן, אַלס דער פּע-
טערילכער אויפזעהער, וועלכער זוכט דאָס גוטס
פון זיינע בירגער, נור ער זאָל עס טאָן אין דער

דורך איהר אָרגאניזירטע רעגיערונגס-מאכט, זאָל זיין גוטגערייג צו דער אַרבייטער-קלאַסע און זאָל זאָרגען פאַר איהר טובה, אזוי לאנג ווי זי וועט זיין גוט און פרום און אונטערטעניג. אָבער זי מוז געברויכען איהר גאנצע מאכט, אום אויסצוראטען אונבאַרמערציג אירגענער וועלכען שוין פון א רעוואָלוציאָנערען גייסט, וואָס די אַרבייטער-קלאַסע וועט אַרויסצייגען. אויף דיעזען אופן האָפט מען, אז דער „גוטער“ טהייל פון דער אַרבייטער קלאַסע וועט פער-בלייבען אויף עוויג „גוט“ און דער שלעכטער „אונגעוויינטער“ טהייל וועט פערבלייבען אין שרעק און אין ציטערניש.

דיזע רווועלט'שע פראָגראַמע האָט גע-פונען פיעלע פאָליטישע, סאָציאלע און ליטע-ראַדישע אויסדריקע. צווישען די לעצטע קען מען אַריינרעכענען אַ מערקווירדיגען אַרטיקעל, וועלכער געפינט זיך אין אונזער פאַרנעהמסטען זשורנאַל, „די נאָרד אמעריקאַן רעוויי“, אין מאַי נומער פון יאָהר 1906. יענער אַרטיקעל צייגט אָן בעסער פון אַלע אנדערע אַזעלכע אַרטיקלען, דעם גרויסען פאַרשטרייט, וואָס דער סאָציאַליזם האָט געמאַכט אין דיעזען לאַנד פאַר די לעצטע צעהן יאָהר. אין יענעם יאָהר האָט אונזער יעצטיגער פרעזידענט ערקלערט, אז אַלע בריי-עניסטען זיינען רעוואָלוציאָנערען און סאָציאַ-ליסטען און און מען וואָלט זיי דאָרום געדארפט אַלע אויסשטעלען ביי אַ וואַנד און זיי דערשיי-סען ווי די הינט. אַ שרייבער, וועלכער איז, ווי דער רעדאַקטאָר פון די „נאָרד אמעריקאַן רעוויי“ פּרעזידענט אונז, דער „רעסעסער פּילאָ-זאָף, וואָס לעבט אין די פּעראַייניגטע שטאַט-טען“, זאָגט יעצט, פראָפּאָגאַנדירענדיג רוז-וועלט'ס פאָליטיק, אז די קאָפיטאַליסטען וואָל-טען געדארפט אויסטראַכטען אַזאַ מין מיטעל, מיט וועלכען מען זאָל בעשרענקען זייער אַנד-זאַמלונג פון רייכטום און אָבשטעלען דעם וואַקסענדען אונטערשייד צווישען די קלאַסען און דאָס געפאַהר פון גרויס רייכטום אין דיע-זען לאַנד. ער ערקלערט גאַנץ אָפּען, אז ער גיט די קאָפיטאַליסטען דעם ראַטה פון זייער אייגענע טובה וועגען, ווייל ער זעהט אַרויס, אז אויב זיי וועלען נישט אָבשטעלען די וואַקסענדע טענדענץ פון דער קאָפיטאַליסטישער רייכטום קאָנצענטראַציע, וועט די אַרבייטער-קלאַסע אויפשטעהן אונטער דער אַנפיהרונג פון די סאָ-ציאַליסטען און וועט פון זיי מאַכען שטויב. ער רופט אָן זיין אַרטיקעל „אַן אַפּפּיעל צו די מיליאָנערען“, און קיין צווייפּעל, עס איז אַן אויפרוה, און נאָך וואָס פאַר אַ שטאַרקער אויפ-רוה דערצו. ער שטעלט מיט זיך פאַר דעם גאַנצען טיפ פון די „ראַדיקאַלע“ רווועלטער-פּובליקאַנישע „פאָליטיק“. זיין פאָליטישע תורה איז: „אַפּעלירט צו די קאָפיטאַליסטען פאַר זייער אייגענער טובה, לערנט זיי שכל, אום זיי זאָלען נישט אַוועקנעהן צו ווייט און דערמיט טאקע

מיינט נישט חלילה, אז אפילו אין איינציגער פון דעם קאפיטאליסטישען לאגער שרעקט זיך ווירקליך, אז רווועלט וועט עטוואָס שאדען טאן דער קאפיטאליסטישער קלאסע, אָבּוואָהל איי-ניגע בעזאָגערע „אינטערעסען“ זיינען אין גע-פאָהר בעשעדיגט צו ווערען ביז אין אַ געוויסען גראַד. די קאפיטאליסטישע קלאסע איז נישט בע-אונרוהיגט פון דעם ווירקליכען שאדען, וואָס עס קען זיי געשיען פון רווועלט'ס געזעצגעבונג, אָבער וואָס עס שרעקט זיי יא, איז די טאַקטיק, וואָס ליגט בעהאַלטען אונטער דיזען געזעצ-געבונג, די שטערונג, וועלכע מען וועט דארפן נעה-מען צו דעם אָנקומענדען קאַמפּף מיט'ן סאָציאַ-ליזמוס. די קאפיטאליסטישע קלאסע פון די פּעראַייניגטע שטאַטען איז יעצט צווישפּאַלטען אויף דער פראגע, „ווי אזוי צו בעקעמפּען דעם סאָציאַליזמוס“? צו זאָל זיך די קאפיטאליסטי-שע קלאסע אַוועקשטעלען שטייף געגען דער אַרבייטער-קלאַסע און געגען איהרע פאָדערונגען, און דאָבּי געברויכען איהר אייגענע פאָליטישע מאכט אום נישט צו דערלאָזן, אז די אַרבייטער קלאַסע זאָל דורך זיענע און געגעבענע קאָנ-צעסיאָנען פערשטאַרקט ווערען, אָדער פער-קעהרט, זאָל די אַרבייטער קלאַסע, איבערהויפּט דער אָרגאַניזירטער טהייל פון איהר, ווערען איינגעהאַלטען אום זי זאָל נישט פאַלען אונטער דעם איינפלוס פון דער רעוואָלוציאָנערען סאָ-ציאַליסטישער בעוועגונג, דערמיט, וואָס די קא-פיטאַליסטען זאָלען אַרויסצייגען אַ גרויסען אינ-טערעס אין זייער שיקזאָל און זיי נאָכגעבען אייניגע מיטעלמעסיגע פאָדערונגען? רווועלט און זיינע ראטהגעבער האַלטען פון דעם צוויי-טען איינפלוס פון זיי קומט שוין די רעוואָלוציאָן גלייך אין געזיכט אַריין, סידען עטוואָס וועט געטאָן ווערען אום איינצושיטלען דעם וואַקסענ-דען צאָרן פון דער אַרבייטער קלאַסע, און אום אָבּזושטעלען דעם גאַנג פון דער סאָציאַליסטי-שער פראָפּאָגאַנדאַ. דערפון קומט אַרויס, פון איין זייט, די אָרגאַניזאַציע פון אַזעלכע קער-פערשאפטען ווי די סיוויק פּעדעריישען, וואו „ברודער-ליעבע“ און די תורה פון א „פערשטענ-דיגונג“ צווישען קאפיטאַל און אַרבייט ווערט געפּרעדיגט און פון וואַנען אַ לעבעדיגע שותפות פראָפּאָגאַנדע פון קאפיטאַל און אַר-בייט ווערט אָנגעפיהרט געגען סאָציאַליזם. און פון דעם קומט אויך רווועלט'ס פאָליטישער פאַרשלאָג צו בעווייליגען די „גערעכטע פאָדערונ-גען“ פון די אַרבייטער דורך געזעצגעבונג, ווען נור דיזען פאָדערונגען ווערען געמאַכט אין געהעריגען גייסט פון אונטערטעניגקייט, ווי עס פאַסט טאָקי פאַר רהיגע, „געזעצאָבטענדע“ שקלאַפּען, וועלכע בעמען זיך ביי זייערע בעלי-הבית. זיין מאַטטאָ, אין דער בעהאַנדלונג, וואָס ער האָט געגעבען דער אַרבייטער-קלאַסע, איז: „גוטע ערציי-ג, אָבער שטער ענ ג“. די קאפיטאליסטישע קלאַסע,

פיטאָליסטישער קלאַסע און פון די אויסגעד-
שפּראַכענע פערטהיידניגער פון אונזערע „קליינע
מענשען“.

דער בשותפות'דיגער באַנקעט פון אונזערע
„גרויסע“ און אונזערע „קליינע“ וואָלט פשוט
געווען אַ מהיה, ווען ניט אייניגע ביזנעס פּאַלשע
טענער. עס זעהט אויס, אז דער ענטהוואַזם
פון די „גרויסע מענשען“ פאר ברייענען האָט אַ
ביסעל אָבעקיהלט דעם פייער פון אַ גרויסען
טהייל פון די „קליינע מענשען“ און זיי זיי-
נען בערייט צו געבען דעם וועג דער גאנצער דע-
מאָקראַטישער פּאַרטיי, ברייען, הוירסטען און
אלע אנדערע „ראַדיקאלע“ צוזאמענגענומען.
דער שיקזאל איז גרויזאם און זיין איראָני איז
בייסענדר, קיין צווייפל: אין דעם זעלבען מאָ-
מענט, וואָס מר. פיליפּ ראַפּפּאָפּאָרט'ס ארטיקלע
איז ערשינענען אין דער „נייער צייט“, וואו ער
לויבט ביז'ן הימעל דעם ראַדיקאליזם פון דער
דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, און בעגרייט זי אלס
די צוקינפטיגע אמעריקאנער סאָציאליסטישע
פּאַרטיי, האָבען די פּאַפּוליסטען פון קאנזאס,
די היים פון דעם פּאַפּוליסם און פון דעם דע-
מאָקראַטישען ראַדיקאליזם, געהאלטען אַ קאָג-
ווענציקן, אויף וועלכער זיי האָבען בעשלאָסען
צוצושטעלען צו דער רעפּובליקאנער פּאַרטיי,
ווייל וואָס מר. רוזוועלט איז גראדע דער „רא-
דיקאל“, וואָס איז זיי צום האַרצען אַם בעסטען.
עס זעהט אויס, אז די קאנזאסער פּאַפּוליסטען,
וועמעס „ראַדיקאליזם“, גראדע ווי דער ראדי-
קאליזם פון דעם גאנצען „ראַדיקאלען“ פליענעל
פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, איז ענט-
שטאנען ניט מעהר ווי פון דעם וואונדער צו
„צוימען די טראַקטס“, האָבען אויסגעפונען, אז
רוזוועלט מיינט גאָר ניט אויסצוראָטען אלע
טראַקטס, זאָנדרען, אז ער מיינט נור צו בע-
שטראָפּען די „שלעכטע“, האָבען זיי געקענט
אָנהויבען האָפּען, אז ער וועט האָטש עטוואָס
אויפּטאָן, ווייל פון דער דעמאָקראַטישער פּאַר-
טיי האָט מען גאָר ניט געקענט ערוואַרטען.
רוזוועלט האָט בעוויזען, אז אין זיין מלחמה גע-
גען די טראַקטס, וועלכע ער האָט געהאלטען
פאר שלעכטע, בענוצט ער זיך אַם ווייניגסטען
מיט מאָדערנע וואפּען און מעטאָדען, אין צייט,
וואָס די דעמאָקראַטישע פּאַרטיי איז ארויסגע-
קומען מיט דער פּאָנטאָזע צו „צוימען“ די מאָ-
דערנע טענדענצען צו קאפיטאליסטישער קאָג-
צענטראַציע און קאמבינאציען מיט דער מעכ-
טיגער ווירקונג פון געוויסע פּסוקים פון דעם
„געווענהליכען געזעץ“ און מיט אנדערע קאבא-
ליסטישע אָבשפּרעכונגען.

זיך אליין אָבשניידען די יאָהרען. זיין פּאַלי-
טישע פּראָגראַם איז: ברענגט ניט אַריין די אַר-
בייטער קלאַסע אין כּעס און ניט זיי נאָך זיי-
ערע פּאַרערונגען, ניט קיין וויכטיגע, אויב מעג-
ליך, און זאָגאר אפילו וויכטיגע, אויב מען קען
זיך ניט אנדערס אויסדרעהן (אָבער טאָקע
ערנסט שטערען די קאפיטאליסטישע קלאַסע זאָ-
לען זיי נאטירליך ניט), און אויף אזא אופן
פּערהיט, אז די אַרבייטער קלאַסע זאָל ניט קו-
מען צו קיין פּעצצווייפלונג, ווייל דאָן וועלען
די סאָציאליסטען זיי פּערכאַפּען אין זייערע
הענד אַריין.

רוזוועלט'ס געגנער אין קאפיטאליסטישען
לאַגער, וויעדער, גלויבען ניט אין דער טאקטיק
פון „אָבציהען“, פון קאמפּראַמיסלערייען און
אין קאָנצעסיאָנען. מען קען ניט זאָגען, אז זיי
זעהן ניט פאר זיך די געפאָהר פון סאָציאליז-
מוס. אָבער זיי גלויבען ניט, אז נאָכגעבען איז
דער ריכטיגער מיטעל געגען איהם. גראדע פּער-
קעהרט, זיי גלויבען, אז דורך פּראקטישע קאָג-
צעסיאָנען וועלען זיי, ערשטענס, שאַרפען דעם
אפּעטיט פון דער אַרבייטער קלאַסע און, צוויי-
טענס, וועלען זיי דערמיט אליין שוין אנערקע-
נען דעם „פּרינציפּ“ פון סאָציאליזמוס. זיי
האָבען עס אַ בעשטענדיגען גלויבען אין דער
גוטקייט פון „פּרינציפּען“ און שרייבען צו אלע
„שלעכטיגקייטען און יעצטיגע בורעניגע נור צו
דעם איינפלוס פון די „געפּעהרליכע אַניטאַ-
טאָרס“ מיט זייערע „צערשטערענדע פּרינצי-
פּען“, און דערפאר טאָקע פירכטען זיי פאר
רוזוועלט'ס פּאַליטיק, ווייל זי העלפט אונטער
און מוטהיגט אויף די „געפּעהרליכע אַניטאַ-
ציען“, סאנקציען אירענדיג דינע „צערשטערענדע
פּרינציפּען“. אין דעזעם אלעם ווערען זיי
אויף אַ פּעהיגען אופן אונטערשיטצט פון די
פּאַרשטעהער פון דער מיטעל-קלאַסע, די
„קליינע מענשען“, וועלכע געפינען זיך שטענדיג
אין אַ טוידט-שרעק, אז די „געפּעהרליכע לעהרע“,
וועלכע ווערט געפּרעדיגט פון די סאָציאליסטען
און פון רוזוועלטען זאָלען הילףה ניט אונטער-
גראָבען דעם פונדאמענט פון אונטער דער יעצ-
טיגער אָרדנונג און אויף אזא אופן ביי זיי צו
רױבען די געלעגענהייט אויף צו ווערען שטיק-
לעך מענשען נאָך דעם ווי דאָס געזעץ וועט די
געזעצלאָזע טראַקטס אריבערלעגען איבער דער
קניע און די פרייע קאָנקורענץ וועט צוריק קרי-
גען איהרע גלייכע „געלעגענהייט פאר אלע“.

אַט דעם אלעם האָבען מיר צו פּערדאנ-
קען דעם מאָדנעם פּערנאָמען אויף אונזער פּאַ-
ליטישען הימעל: דער ענטהוואַזם פאר מר.
ברייענען פון אַ גרויסען טהייל פון אונזער קא-

דער תלמוד

פון דר. א. גינזבורג.

8.

יבנה.

פון דער גאנצקייט און אייניגקייט פון דעם פאלק.

דאס איז געווען א געפעהרליכע צייט פאר דעם אידישען פאלק, דער גאנצער קיום פון פאלק איז געשטאנען אין געפאהר. די סכנה איז ניט געווען אזוי פיעל דערפאר, וואס הונדערטער טויזענדער פון די אידישע קינדער זיינען ערמארדעט געווארען און געפאלען אין דער גרויסער רעוואלוציאן געגען די רוימער, וואס צעהנדליגע טויזענדע פון זיי זיינען פערקויפט געווארען אלס שקלאפען און אין די שאנדערהייזער, וואס הונדערט טע פון די בעסטע און ערעלסטע אידישע יונגע לייט זיינען געצוואונגען געווארען צו קעמפפן אויף דער ארענא מיט אויסגעהונגערטע, ווילדע לייבען, כדי צו פערשאפען פערגינגען זייערע פייניגער. ניט אין דעם איז געלעגען די געדאכט: א גאנצעם פאלק קען ניט אויף אזא אופן ווערען פערניכטעט. דיוע אלע גרויזאמקייטען זיינען געווען אונפערמיידליך אין יענע בארבאר רישע צייטען, זיי זיינען געווען א טהייל פון א מלחמה, אויף אזא ברוטאלוויילדען ארט זיינען דאמאלס אלע מלחמות געפיהרט געווארען. די רוימער האבען זייערע אנדערע בעזעגטע פעלקער, זייערע אנדערע קרוינסגעפאנגענע, ניט פיעל בעסער געהאנדעלט אלס די אידישע. מען קען אפילו זאגען, אז די רוימער האבען געדויערט אונטער אונטער ארויסגעצייגט א מין גרויסע מוטע צו די אידען, א טהייל פון וועלכע זיי האבען ערלויבט צו בלייבען אויף זייער לאנד. מיט פופציג יאהר שפעטער איז די אידען זאגאר געגעבען געווארען די ערלויבניס צו בויען פון דאס ניי דעם בית המקדש (זעה גרעמ'ן). די פערפאלגונגען געגען די אידען זיינען פערשטארקט געווארען און אָנגענומען א זעהר שארף פען כאראקטער ערסט נאך דער צווייטער ער פאלגלאזער רעוואלוציאן, וועלכע איז געפיהרט געווארען פון דעם העלדישען ברכוכבא.

ווי געזאגט, ניט אין דעם איז געלעגען די געפאהר. די סכנה איז פיעל מעהר בעשטאנען דארין, וואס די אידען האבען פערלארען דעם צענטער ארום וועלכען זיי זאלען זיך קענען גור פירען און פיהרען זייער אייגענעם, זעלבסטי שטענדיגען לעבען, לויט זייער אייגענער קולטור. אין יענער עת צרה איז געקומען צו הילף

ער בית המקדש איז חרוב געווארען. דער שונא האט אריינגעשטאכען דעם שווערד אין סאמע הארצען פון דעם אידישען פאלק. שוין לאנג, לאנג ווי „ארץ ישראל“ האט אויפגעהערט צו זיין אן ארץ ישראל, א אידישעם לאנד, און איז נור געווארען אן אונבעדייטענדע רוימישע פראווינץ. אבער כל זמן דער בית המקדש איז געשטאנען האט זיך דאס אידישע פאלק נאך אלץ געפיהלט ביי זיך אין דער היים, האט נאך אלץ געהאפט און געלויבט, אז זיי וועלען קומען, זיי מוזען קומען, די בעסערע צייטען, ווארום גאט וועט דאך ניט צושטערען זיין אייגען הויז און פערטרייבען זיינע קינדער פון זייער לאנד. די האנד פון דעם שכור'ן רוימישען סאלדאט, וועלכע האט אונטערגעצונדען דעם גרויסען, פערבטיגען טעמפלע, וואס איז געווען דער שטאלץ פון זיין פאלק, דיוע האנד האט אויך אָנגעמאכט א חורבן אין דער נשמה פון פאלק. די קריעגער זיינען געווארען מוטרד לאז און פערצווייפעלט, דער שיקאזל פון אידן שעה פאלק איז פער'חתמ'עט געווארען.

שוין לאנג, לאנג ווי די קינדער פון אידישען פאלק זיינען געווען אין גלות ביי זייערע שכנים פעלקער — דאס לאנד „יהודה“ איז געווען צו קליין, צו פערארעמט, צו אונטערדריקט, אז עס זאל קענען ערנעהרען אלע זיינע קינדער. די אידען האבען שוין דאמאלס געהאלטען דעם וואנדערשטעקען אין זייערע הענד און אין מאסען עמיגרירט אין סיריע, עגיפטען, רוים, גריכענלאנד און אין אנדערע פרעמדע און ווייטע לענדער. אבער כל זמן דער בית המקדש איז געשטאנען אין ירושלים, האט ער די אלע פער-וואַגעלטע און פערשטויסענע געהאטען צוזאמען, זיי פעראייניגט, זיי געמאכט פיהלען זיך ווי איין גאנצעם, גרויסעם פאלק. אין זייערע גלות לענדער האבען זיי געלעבט מיט זייער לאנד, מיט זייער הייליגער שטאדט, מיט דעם בית המקדש, דער צענטער, דער אידעלער צענטער פון זייער נאציאנאלער קולטור. זייערע הערצער האבען געקלאפט צוזאמען מיט דעם הארצען פון דעם גאנצען פאלק. מיט דעם חורבן פון דעם בית המקדש איז אבער חרוב געווארען דער סימבאל

אין בית המקדש פלעגן די כהנים געהען דוכ'ענען, בענשען דעם עולם, בארפוס; דאס זעלבע איז אויך איינגעפיהרט געווארען אין יבנה. דיעזע און נאך אנדערע תקנות (זעה משא ארץ ישראל, דור דור ודורשיו חלק ב') האבען געהאט די אויפגאבע צו שטעלען יבנה אויף די זעלבע מדרגה ווי ירושלים.

די איינציגע זאך, וואס האט געפעהלט אין יבנה זיינען געווען די קרבנות. אבער די קרבנות האבען שוין לאנג צוריק שוין מעהר ניט געשפיעלט די זעלבע ראָלע ווי אין די אמאָליגע צייטען, אין דעם ערסטען בית המקדש. צו פערדאנקען די נביאים, וואס האָבען געפיהרט אן אנטאָנאָיאָן געגען די קרבנות נאָך ביין ער-סטען בית המקדש, און די פראַקטישע איינ-פיהרונג פון תפלות אַנשטאט קרבנות דורך די „אַנשי כנסת הגדולה“, איז דיווע פאַרמע פון גאָטס-דיינעכט ניט געווען מעהר אזוי בעליבט ביי דעם עולם. רבן יוחנן בן זכאי'ס מיינונג וועגען קרבנות, קען מען אים בעסטען אַרויסזעהן פון פאַלגענדע מעשה (אבות דרבי נתן, פרק ד'): „אַמאָל איז רבן יוחנן בן זכאי אַרויס פון ירושלים און רבי יהושע איז געגאנגען הינטער איהם. זעהענדיג דעם פערוויסטעטען בית המקדש, האָט ר' יהושע אויסגעשריען: „וועה, איז אונז, וואָס דער אָרט וואו די אירדישע זינד זיינען פערנעבען געוואָרען, איז חרוב.“ האָט איהם אויף דעם רבן יוחנן בן זכאי געענט-פערט: „זאָל עס דיר ניט וועה טהון, מיין זוהן, מיר האָבען אן אנדער וועג ווי אונזערע זינד צו פערנעבען, און דאָס איז צו טהון גמילות חסדים.“ רבי יוחנן בן זכאי איז געווען איינער פון די וואָס האָבען בעלאַנגט צו די „בית הלל“. ווי דער גרינדער פון דיווער שולע, אזוי האָט ער אויך אויסגעמייען זיך צו מישען אין פאַליטיק; ער איז געווען צופריעדען דערמיט, וואָס ער האָט אין יענע שווערע צייטען זיך געקענט אָבעבען מיט'ן לערנען און פערשפרייטען די תורה, ווייל די גרויסקייט און די האַפנונג פון דעם אירדישען פאַלק ליגעט נור אין דער תורה. כאַראַקטערי-סטיש פאַר רבן יוחנן בן זכאי איז זיין שפּרוך, וואָס געפינט זיך אין אַבות: „ער פלעגט זאָגען, אויב דו האָסט פיעל תורה געלערנט, שטאַלציר דערמיט ניט, וואָרעם אויף דעם ביזטו בעשאַפּען געוואָרען.“

פון רבן יוחנן בן זכאי גופא געפינען זיך פערהעלטניסמעסיג גאַנץ וועניג הלכות אין תלמוד (זעה דור דור ודורשיו, חלק ב'). אבער זיין איינפלוס אויף דער ווייטערער ענטוויקלונג פון דער „תורה שבעל פה“ איז דענאָך געווען זעהר גרויס, טהיילווייז דורך זיינע נייע תקנות און הויפטזעכליך דורך זיינע גרויסע תלמידים און זיינע תלמידים'ס תלמידים. זיי זיינען עס געווען די זיילען אויף וועלכען דער גאנצער תלמודישער בנין איז אויסגעבויט געוואָרען. פון די וועניגע דרשות פון רבן יוחנן בן

רבן יוחנן בן זכאי מיט זיין ישיבה אין יבנה. זייענדיג איינער פון די וועלכע האָבען ניט גע-גלויבט אין דער מעגליכקייט פון אן ערפאַלג-רייכער רעוואָלוציאָן געגען די רוימער, האָט ער זיך בעצייטענס אַרויסגעקליבען פון ירושלים און זיך בעזעצט מיט אייניגע פון זיינע תלמידים אין יבנה, אַ קליינע שטעטלע ביים ברעג פון מיטעללענדישען ים. ניט גלויבענדיג אין דער מעגליכקייט פון אַ זעלבסטשטענדיגען פאַליטי-שען לעבען פאַר דעם אירדישען פאַלק, אין דער נאָהענטער צוקונפט, האָט ער זיך גענומען צו פערשפרייטען און פערפערטיגען די תורה, אזוי ווי די פרושים האָבען איהר פערשטאנען.

רבי יוחנן בן זכאי האָט אייגענטליך ניט געשאפּען קיין נייעס, ער האָט ניט אַרויסגע-בראַכט קיינע נייע אידעאַלען, וועלכע זאָלען בע-גייסטערען און בעלעבען דעם פאַלק. ער האָט נור געזוכט צו פערשטאַרקערען און פערגרעסערען יענעם גרויסאַרטיגען ייסטיגען בנין, דעם פונד-דאמענט פון וועלכען עס האָבען געלעגט מיט יאהרהונדערטע צוריק די „אַנשי כנסת הגדולה“. ער האָט איינגעזעהן, אז נאָכדעם ווי דער בית המקדש איז חרוב געוואָרען איז געבליבען נור איין-איינציגער צענטער, איין איינציגער מיטעל-פונקט, וואָס קען האַלטען אלע אידען צוזאַמען, און דאָס איז די תורה, די „תורה שבעל פה“, די אייגענאַרטיגע אירדישע קוקטור.

און ער האָט אין דעם קיין טעות געמאַכט. יבנה איז באלד געוואָרען דער נייער צענטער, אַרום וועלכען עס האָט זיך איינגעאַרדנעט דאָס לעבען פון דעם אירדישען פאַלק.

אום צו דערהויבען דעם אנוועזן פון יבנה אין די אויגען פון דעם פאַלק, האָט רבן יוחנן בן זכאי בעהויפטעט, אז יבנה איז פונקט אזוי הייליג ווי ירושלים גופא, און האָט דאָרום דאָר-טען איינגעפיהרט יענע אלע מנהגים, לויט וועלכע מען האָט זיך נוהג געווען אין ירושלים. די ערסטע און וויכטיגסטע בעהויפטונג זיינע איז געווען, אז דער סנהדרין אָדער „בית דין“ אין יבנה איז פונקט אזוי וויכטיג און הייליג ווי דער געוועזענער סנהדרין, וואָס איז געזעסען אין בית המקדש. ניט דער אָרט מאַכט הייליג דעם סנהדרין, נור דער סנהדרין מאַכט הייליג דעם אָרט.

אַלס דער בית המקדש איז נאָך געשטאַנען, פלעגט מען אין ירושלים בלאָזען יאָפּר ווען ראש השנה פלעגט אויספאלען אום שבת, וועהרענד אין די פראָווינציעלע שטעט פלעגט מען עס ניט טהון. רבן יוחנן בן זכאי האָט איינגעפיהרט אז אין יבנה זאָל מען יא בלאָזען שופר אין אזא פאל.

אין בית המקדש פלעגט מען טראָגען דעם לולב אלע זיבעצן טעג, אין די פראָווינציעלע שטעט נור איין טאָג. רבן יוחנן בן זכאי האָט איינגעפיהרט, אז אין יבנה זאָל מען זיך נוהג זיין ווי אין בית המקדש.

זיך בעזעצט אין א פערוואָרפענע שטעטלעך, וועלכע האָט געהייסען „ברור חיל“. דאָרטען האָט ער פערבראכט זיינע לעצטע ביסעל יאהרען, וועהרענד אויף זיין פלאץ אין יבנה איז אַרױפֿ געקומען אלס נשיא רבן גמליאל.

דיווער רבן גמליאל איז ווייט ניט געווען אזא גרויסער געלעהרטער אין דער תורה ווי רבן יוחנן בן זכאי, דערפאר איז ער אבער געווען א גרעסערער יחסן און דערצו נאך א רייכער מאן. דער פאקט וואָס ער איז געווען אן אור־אייניקעל פון הלל הזקן און האָט אָבגעשטאמט פון דער אלטער אידישער דינאסטיע, פון די פאמיליע דוד, האָט איהם פערשאפט גרויס אַנ־זעהען, און פיעל כבוד אין די אויגען פון פאָלקס. דער עולם האָט צוליעב דעם איהם בעטראכט אלס די פאסערנדסטע פערזאָן פאר אזא וויכטיגען פאָכטען ווי די „נשיאות“ איז געווען. מען דארף ניט פערגעסען, אז דער נשיא האָט ניט נור געהאט זע אַזאַנען איבער ריין רעליגיעזע אנגעלעגענהייטען, זאָנדרן האָט אויך בעזעסען א גרויסע מאַכט איבער וועלטליכע ענינים. די פיהרונג פון דעם „הויף“ פון נשיא איז געווען פערבונדען מיט גרויסע הוצאות, אזוי, אז א רייכער מאן האָט זיך בעסער געפאסט דערצו. עס איז אבער אויך זעהר מעגליך, אז די רוימישע רעגיערונג איז דאָ געקומען צו הילף רבן גמליאל'ן אין זיין שטרעבונג צו ווערען דער נשיא.

ווי די זאך זאָל ניט זיין, קיינע גרויסע ענדערונגען האָט רבן גמליאל'ס נשיאות ניט גע־מאַכט אין יבנה. ווילענדיג אָדער ניט ווילענדיג, איז ער געצוואונגען געווען זיך צו האַלטען אָן די טריט פון זיין פאָרגענגער. עס איז אמת, רבן גמליאל איז בטבע ניט געווען אזא ווארימער פאָלקס־מענטש ווי רבן יוחנן בן זכאי, ער איז געווען מעהר אַריסטאָקראַט, דערצו האָט ער אין מאַנכע ענינים נוסח געווען צו די לעהרען פון די שמואליסען, אבער אין דער פראַקטיק האָט ער געקענט גאנץ וועניג דורכפיהרען, ווייל די מעהרסטע אנהענגער און תלמידים פון רבן יוחנן בן זכאי זיינען געבליבען אין דער יבנה'ער ישיבה, און האָבען געהאַט אזא געוואלדיגען איינפלוס אויף די יונגע תלמידי חכמים, אז רבן גמליאל וואָלט גאָר ניט געקענט מאַכען געגען זיין ווען ער וואָלט עס אפילו געוואָלט. דער פאקט איז, אז דיעזע האָבען טאַקע געמאַכט אַ מין רעוואָלוציאָן געגען רבן גמליאל און האָבען איהם פאַר אַ געוויסע צייט אַראָבגעזעצט פון זיין נשיאות.

* * *

יבנה איז געוואָרען דער נייער צענטער פון דעם אידישען לעבען. דאָרטען האָט זיך אויפֿ־געהאַלטען דער „נשיא“, און דאָרטען איז אויך געווען דער פלאץ פון דעם נייעם סנהדרין, דער „בית־דין של יבנה“, די העכסטע געריכטהויז אין לאַנד. אַלערליי פראגען פון געזעץ, הן אין

זכאי, וועלכע געפינען זיך צוואוואָרפען אין דער תלמודישער ליטעראַטור, איז אַרױסצוגעהן, אז ער האָט געלעגט פיעל מעהר געוויכט אויף גוטע מדות, פריינדשאפט, שלום צווישען מענטש און מענטש, ווי אויף די רעליגיעזע צערעמאָניען. אין זיינע דרשות זעהט מען אַרױס אַ ברייטע, מענטשן־פריינדליכע, ווארימע נשמה.

איך וועל דאָ ברענגען אַ פאָאר פון זיינע כאַראַקטעריסטישע דרשות: „אפילו די שטייגער (פון מובח), וועלכע זעהען ניט, און הערען ניט, און רעדען ניט, טאָרען ניט בעריהרט ווערען מיט'ן איינעם, נור דערפאר וואָס זיי מאַכען שלום צווישען די אידען און גאָט. אַ מענטש וואָס מאַכט שלום צווישען מאַן און פרוי, משפחה און משפחה, צווישען איין מענטשען און דעם אנדערען, מעג אוראי זיין זיכער, אז קיין אונגליק וועט איהם ניט טרעפֿען.“

און אַז איז זיינע אַ צווייטע דרשה: „מיט וואָס איז דער אויער אנדערש אלס די אנדערע אברים פון מענטשליכען קערפער?“ (א אידישען שקלאף, וואָס וויל ניט אַרױסגעהן פרוי, ווען זיין צייט קומט, דארף מען לעכערן דעם אויער). „גאָט האָט געזאָגט: דער אויער וואָס האָט מיר געהערט אויסרופֿען אויפֿ'ן בארג סיני: כי לי כל ישראל עבדים“ — צו מיר זיינען די אידען קנעכט, און איז געגאנגען און זיך געקויפט אן אנדער הערר, דיווער אויער זאָל געלעכערט ווערען.“ (קידושין, כ"ב).

אין זיינע בעציהונגען צו די נישט־אידען איז רבן יוחנן בן זכאי געווען זעהר פריינדליך. דער תלמוד דערצעהלט וועגען איהם: „אמרו עליועל רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק“ — מען דערצעהלט אויף רבן יוחנן בן זכאי, אז ער איז אלע מאָל געווען דער ערסטער צו בעגריסען אימיצען, אפילו אַ ניט־אידען. אין ענינים פון צדקה און מענטשען־פריינדליכקייט האָט ער געשטעלט די אידען און די אומות העולם אויף איין מדרגה (זעה: בבא בתרא, י').

ווי אַ ריכטיגער תלמיד פון הלל הזקן, האָט ער זיך אויך זעהר פריינדליך פעהרהאַלטען צו גרים, און האָט זאָגאַר איינגעפיהרט אַ תקנה, וואָס זאָל פאַר די גרים מאַכען ליכטער דעם צוטריט צו אידישקייט.

עס פערשטעהט זיך, אז זיין לעבע צו הלל'ס לעהרען האָט געבראַכט דערצו, וואָס דער בית־דין פון יבנה האָט איינגעפיהרט, אז „הלכה כבית הלל“, דער דין בלייבט ווי בית הלל לערנט. די לעגענדע דערצעהלט, אז אַ בת־קול איז אַרױס און האָט אזוי אויסגערופֿען.

ווי לאַנג רבן יוחנן בן זכאי האָט זיך אויפֿ־געהאַלטען אין יבנה איז ניט קלאָר. איין זאך איז אבער זיכער און דאָס איז, אז ער איז דאָר־טען ניט געבליעבען דער נשיא ביז זיין טויט. צוליעב אורזאכען, וועלכע זיינען אונז ניט אין גאַנצען בעקאַנט, האָט ער פערלאָזען יבנה און

און רבי עקיבא און אנדערע. דיעזע נייע מעטאָדן דען זיינען ניט געווען בעגרונדעט אויף לאַנגשיע יכודות, זאָנדרען אויף די אייגענטימליכקייטען פון דער שפראַך פון דער תורה. עס זיינען גע' ווען אזעלכע, וואָס האָבען אנגעהאנגען גאנצע בערג פון הלכות און דרשות אויף אַן איבריגען אות אָדער וואָרט פון דער תורה. אנדערע דאָ געגען האָבען אין דיוע מעטאָדען ניט געגלויבט, ווייל „דברה תורה כלשון בני אדם“, די תורה רעדט מיט דער שפראַך פון אַ מענשען, וועלכער זאָגט אמאָל איבער איין זאָך צוויי מאל און אזוי ווייטער, און אז דאָרום דאָרף מען ניט אזוי מדקדק זיין מיט דער שפראַך. עס איז דאָ נור נויטיג צו בעמערקען, אז זאָגאר די אנהענגער פון דיוע מעטאָדען, האָבען זיי נור בעטראכט אלס אַ מיטל צום ציעל, צו פּעראייניגען די תורה מיט דעם לעבען.

צו פּעראייניגען די תורה מיט דעם לעבען, דאָס איז אלע מאל געווען די הויפט־אויפגאבע פון די פיהרער פון אידישען פאָלק. דאָס איז געווען דער פאל מיט די „אנשי כנסת הגדולה“, די פרושים אין דער צייט ווען דער בית המקדש איז נאָך געשטאנען, און די חכמים נאָך חורבן. אום דיועס צו עררייכען האָבען זיי זאָגאר אונטער געוויסע אומשטענדען מבטל געווען אַ געזעץ פון דער תורה גופא, אָדער האָבען איהם געגעבען אזא בעדייטונג וואָס זאָל זיך בעסער פאסען מיט דער נייער צייט און די נייע אומשטענדען.

זיי האָבען עס ניט בעטראכט אלס אַ סתירה געגען דער תורה, ווייל זיי האָבען געגלויבט, אז די תורה גופא האָט זיי אויף דעם געגעבען די ערלויבנים. זיי האָבען בעהויפטעט, אז דאָס וואָס די תורה לערנט „און דו זאָלסט קומען צו די ריכטער פון יענע צייטען“, מיינט, אז די תורה גיט די אויטאָריטעט צו די ריכטער פון יעדען דור צו פסק'ענען אזוי ווי עס פאסט פאר זייערע צייטען. זיי האָבען דאָרום אויפגעשטעלט אלס איינעם פון זייערע גרונד־פרינציפען, אז „בית דין מתנין לעקוד דבר מן התורה“ — אַ בית דין מעג אויסרייסען אַ געזעץ פון דער תורה. נאטירליך קען דיוע ערלויבנים נור געברויכט ווערען אין געוויסע אויסנאָהמע־פּעלע, וואו דער פּערוואַרפען פון אַ געזעץ פון דער תורה איז נויטיג טאקע צולעבן דער ערהאַלטונג פון דער תורה גופא. זיי האָבען דאָרום גע'דרושט': „עת לעשות לה' הפרו תורתך“ — ווען די צייט פאררעדט עס פון גאט'ס וועגען (ד. ה. פון דער תורה גופא וועגען), מעג מען מבטל זיין עטוואָס פון דער תורה.

פיעלע פון די נייע תקנות, וואָס האָבען געטראָגען אַ רעליגיעזען כאַראַקטער זיינען איינ־געפיהרט געוואָרען מיט דער כונה צו דערווייטערען דעם עולם פון אַ זאָך וואָס איז פערבאָטען אין דער תורה גופא. פיעלע מלאכות זיינען צום ביישפּיעל פערבאָטען געוואָרען אום שבת נור דערפאר, ווייל ווען זיי וועלען זיין ערלויבט,

וועלטיכע, הן אין רעליגיעזע ענינים, זיינען דאָרטען געוואָרען ענטשיידענע. דערצו האָט זיך דאָרטען געפונען אויף די גרעסטע ישיבה, די גרעסטע אקאדעמיע פון לאַנד, וואו די יונגע תלמידי חכמים (סטודענטען) האָבען זיך פאָר־בערייטעט פאר זייער צוקינפטיגער טעהטיגקייט, אלס לעהרער און פיהרער פון דעם פאָלק אין זיין סאָציאלען און רעליגיעזען לעבען.

איינע פון די וויכטיגסטע אויפגאבעס פון די יבנה'ר אקאדעמיע איז בעשטאנען דערין, צוזאמענצוקלייבען אלע הלכות און זיי אויפ־שרייבען, כדי זיי זאָלען ניט פערגעסען ווערען. הויפטזעכליך איז עס געווען דער פאל מיט אלע יענע געזעצע, וואָס האָבען געהאט אַ שייכות מיט דער „עבודה“ (גאָטעס־דינסט) אין בית המקדש; די „מצוות התלויות בארץ“ — די געזעצע וואָס זיינען בינדענד נאָך אין ארץ ישראל, ווי שמיטה, יובל און דערגלייכע; פיעלע פון די געזעצע פון „טומאה“ און אויף די געזעצע וועגען „דיני נפשות“ (טוידט־שטראַף). דיוע אלע געזעצע האָבען מעהר ניט געהאט קיין פראַקטישע בעדייטונג אין לעבען און זיי האָבען דאָרום געקענט גיך ווערען פערגעסען. די צוזאמענקלייבער פון דיוע אלע הלכות זיינען דאָס רוב געווען אזעלכע מענשען, וואָס האָבען מיט זייערע אייגענע אויגען געזעהען, ווי זיי פלעגען דורכגעפיהרט ווערען אין דער פראַקטיק, ווען דער בית המקדש איז נאָך געשטאנען (זעה דור דור ודורשיו חלק ב' פרק ה').

דיוע צוזאמענגעקלייבענע הלכות זיינען נאָך דאמאלס ניט סאנקציאָנירט געוואָרען אָפיציעל, ד. ה., די „תורה שבעל פה“ איז נאָך דאמאלס אלץ געבליבען אַ „תורה שבעל פה“ — אַ מינדליכע איבערליעפערונג, וועלכע דאָרף ניט פערשרייעבן ווערען. אבער דיוע זאמלונגען זיינען שפּעטער זעהר גוט צורניי געקומען ר' יהודה הנשיא און זיין ישיבה, וועלכע האָבען צוזאמענגעשטעלט די „מישנה“, די ישיבה פון יבנה האָט אנגעגרייט דעם מאטעריאל, פון וועלכע מען די משינה איז אויסגעבויט געוואָרען.

דיוע אלע אַלטע הלכות און אויף די נייע הלכות, וועלכע זיינען ארויסגערופען געוואָרען דורך די נייע אומשטענדען, האָבען געמוזט בעדייטענע ווערען אויף די ווערטער אָדער דעם זין פון דער תורה גופא. דאָס איז געטאָן גע'וואָרען מיט דער הילף פון די „מדות“, וועלכע הָלל הזקן האָט איינגעפיהרט, און וועגען וועלכע עס איז שוין גערעדט געוואָרען אין אַ פריהער־היגען אַרטיקל. צו דיוע אלע מעטאָדען זיינען אויך צוגעקומען מאַנכע גאנצן נייע. דאָס איז איבערהויפט געווען אַ צייט, ווען עס איז אוועק־געלעגט געוואָרען פיעל צייט און ענערגיע אויף די מעטהאָדען ווי צו לערנען די תורה. צווישען דיוע מעטאָדיקער, אויב מען קען זיך אזוי אויס־דריקען, זיינען געווען ר' נחמיה בן חקא, נחום איש גסיו, נחמיה העמסוני, שפּעטער ר' אליעזר

קוקט מען ווי דער עולם איז זיך נוהג. אין גע-
וויסע פעלע ברעכט דער מנהג דעם דין.

ווען די אורזאכע וואָס האָט אַרױסגערוּפֿען
א געוויסע נייע איינפֿיהרונג אין לעבען עקזי-
סטירט ניט מעהר, ווערט אויך די נייע איינפֿיה-
רונג בטל. דערמיט ווערט ערקלערט, וואָס מיר
געפינען אין מאַנכע פעלע, אז איין גזרה איז
איינגעפֿיהרט געוואָרען אייניגע מאָל, ווייל יע-
דעם מאָל ווען די אורזאכע וועלכע האָבען אַרױס-
גערופֿען די גזרה זיינען פֿערשוואַנדען איז אויך
די גזרה בטל געוואָרען. מבטל זיין אַ גזרה קען
אבער נאָר אַן אנדער געריכט־הױז.

דיזע זיינען מאַנכע פֿון די הויפט־פֿרינציפֿען
לױט וועלכע די תלמודיסטען האָבען זיך געריכ-
טעט ביים איינפֿיהרען פֿון נייע געזעצע.

יבנה איז געווען די ערסטע אידישע גרויסע
אקאדעמיע נאָכ'ן חורבן. שפּעטער זיינען די
ישיבות פֿערמעהרט געוואָרען, אבער זיי אלע
האָבען זיך אויפֿגעפֿיהרט אויף די זעלבע גרונד-
פֿרינציפֿען, זיך בענוצט מיט די זעלבע מעטאָדען,
און געהאט די זעלבע צוועקען. אלע האָבען גע-
קראָגען זייער יניקה פֿון יבנה.

וועט מען אויך טהון אזעלכע אַרבייטען וואָס די
תורה האָט פֿערבאָטען.

א צווייטער, זעהר וויכטיגער גרונד־פֿרינציפֿ
וואָס זיי האָבען געהאט ביים איינפֿיהרען פֿון
נייע תקנות און גזרות איז בעשטאָנען אין דעם,
אז מען טאָר ניט פֿערבאָטען אזא זאך, וואָס קען
ברענגען דעם עולם צופֿיעל שאַדען אָדער וואָס
איז ניט דורכפֿיהרבאַר אין לעבען. זיי האָבען
דאָרום געשטעלט אלס אַ כּלל: „אין גזרין גזרה
על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד
בה“ — מען איז ניט גוור אזעלכע גזרות, וואו
די מאַיאָריטעט פֿון עולם קען זיי ניט ביישטעהן.

אויב עס עקזיסטירט א געוויסער פֿערבאָט,
וועלכען דער עולם האָט ניט דורכגעפֿיהרט, דאָרף
מען איהם ניט זוכען דורכצופֿיהרען גענען דעם
וויילען פֿון פּאָלס. אין אזעלכע פעלע איז דער
כּלל: „הנח להם לישראל, מוטב יהיו שוגגין ולא
יהיו מזידין“ — לאָז זיי צורוח, די אידען, זאָלען
זיי בעסער עובר זיין אויפֿ'ן פֿערבאָט ניט וויסענ-
דיג איידער מיט'ן וויסען.

אין א פּאָל, ווען דער געזעץ איז ניט קלאָר,

דער שומר

פֿון ת. רויזענבלאַט.

וואו האָסטו ערגעץ זיך אין וואָלד
בעהאַלטען אַלטער שומר?
אַט זעה דער הערבסט, דער רצחן, מאַכט
א תל פֿון אַלע בוימער.

עס פליקט דער ווינד די בלעטער אַב,
צוברעכט די שענסטע צווייגען.
אַ, זאָג, ווי קענסטו, אַלטימסקער,
דאָס צוקוקען און שווייגען?

* * *

שאַ — שטיל... דער שומר כאַפט איצט וואו
א דרימעל אַ געשמאַקען —
קיין מענטש וועט דאָך ניט קומען איצט
א בוימעל אויסצוהאַקען...

סען סימאן און קארל מארקס

פון א. ש. זאקס

בעמריעב. די אמת'ע טרייב-קראפט פון דער געשיכטע איז ענטדעקט געווארען מיט א דור שפעטער דורך א ניט-קלענערן גאון און פילאָ-זאָף קארל מאַרקס, וועלכער האָט געלעבט אין אזא צייט און אין אזא לאנד, וואו דער קאפּי-טאליזם מיט אלע זיינע גוטע און שלעכטע זייטען, ווי אויך זיין אבהענגיקייט פון די טעכ-נישע ערפינדונגען, איז געווען מעהר ענטוויקלט און קענטיג.

אַבער אויב סען-סימאָנען איז ניט געלונגען צו ענטדעקען די עכטע סודות פון דער מענשלי-כער געשיכטע, וועט דאָך זיין נאָמען ווערען פּעראייביגט און אויסגעקריצט אין דעם אויבער-אָן, אויפ'ן מורחדוואַנד אינ'ם טעמפל פון דער וויסענשאַפט, ווייל איהם האָט זיך צום ערשטען מאל איינגעגעבען אַנאָטאָמיש פונאָדערצוגליי-דערן, אויסצוגעפינען די סבה און דעם יוצא, די אורזאכע און די פּאָלגע פונ'ם געזעלשאַפּטלי-כע לעבען. סען-סימאָן האָט געמאכט די אונ-געהויער וויכטיגע ענטדעקונג, דאָס די געזעל-שאַפט איז צומהיילט אויף קלאַסען מיט בעזונדערע אינטערעסען און אז די פּאָליטי-שע מאַכט געפינט זיך אין די הענד פון דעם עקאָנאָמיש-שטארקסטען קלאַס, וועלכער בע-נוצט זיך מיט זיין מאַכט איינצואַרדנען אלע איינריכטונגען, אינסטיטוטען און געזעצען הויט די פּאַרדערגענגען פון זיינע אינטערעסען. ווען איין געזעלשאַפּטליכע אָרדנונג, איין רעזשים איז אנדערש, ווי אַנאָדער אָרדנונג איז דאָס ניט דעריבער, ווייל די השגחה פרטית וויל אזוי, ווי די מאַמינים האָבען זיך פאַרגעשטעלט, אויך ניט דורך דעם ליכליכען אָדער אונגלייכען צופאָל, אָדער דורך דעם גוטען אָדער שלעכטען ווילען פון וועלכען עס-איז הערשער אָדער סתם איינ-פלוסרייכע מענטשען — דאָס איז בלויז דעריבער, ווייל די עקאָנאָמישע פּערהעלטניסען, די פאַרמע פון דער פּראָדוקצאַן, די מיטלען, ווי צו דעקען די לעבענס-בעדירפניסע זיינע געוואָרען אנדערע די פּאָליטישע פּערהעלטניסע זיינען שטענדיג צוגעפאַסט צו די עקאָנאָמישע, וועלכע ענדערן זיך — אָט איז דער וויכטיגער אמת, וואָס סען-סימאָן האָט אונז מגלה געווען. דיווע ענטדעקונג האָט געוואָרען א קלאָרען ליכט אויף די פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, ווי אויך אויף אלע אנדערע גרויסע פאסיגונגען, וועלכע זיינען פריהער בעטראכט געוואָרען אלס צופעליג, אונפּערהאַפטע ערשיינונגען, וועלכע האָבען גע-

לעבענס-אויפגאבע, וועלכע סען-סימאָן האָט זיך פון דער יוגענד אָן געשטעלט איז געווען: „צו בעגרייפן דעם גאנג און די ענטוויקלונג פון דעם מענשלי-כען גייסט“. דאָרטער איז צו פערשטעהען: די אורזאכע, דורך וועלכע עס ענטוויקלען זיך פער-שיעדנע גייסטיגע בעוועגונגען און ישטרע-בונגען. סען-סימאָן האָט געוואָלט גע-פינען דאָס מאַטעריאַל, פון וועלכען עס וועבען זיך די פערעם פון די פּאָליטישע, ווי אויך רעכטליכע פאַרמען; ווי די לעצטע ענט-שטעהען און פּערגעהען. מיט איין וואָרט, די אויפגאבע פון אונזער בעגרייכערסטען פילאָזאָף איז געווען, צו ענטדעקען די רעדער און אויס-צוגעפינען די טרייב-קראַפט, פון וועלכער דיווע רעדער פון דער געזעלשאַפּטליכער ענטוויקלונג ווערען בעוועגט אין געטריבען. איז איהם דאָס געלונגען?

נור ביז צו א געוויסער מדרגה!

סען-סימאָנען האָט זיך איינגעגעבען צו ענטדעקען די רעדער, וועלכע בעוועגען די געשיכטע פון דער געזעלשאַפט, איהם האָט זיך אָבער ניט איינגעגעבען צו געפ-ינען די טרייב-קראַפט, דורך וועלכע די רעדער ווערען אין גאנג געלאָזען. צו וועניג ענטוויקערט זיינען נאָך געווען די טעכנישע ווי-ענטשאַפטען, צו לאַנגזאַם האָבען זיך געביטען און געענדערט די פערשיעדנע פאַרמען פון דעם קאמפּף מיט דער נאַטור און אפילו אזא שארפער און הריפּות'דיגער מח מיט אזא דורכדרינגענדען טיעפען בליק ווי סען-סימאָן איז נאָך אויך ניט געווען אימסטאַנד אריינצודרינגען אין קדשי קדשים פון דער געשיכטע, וואו דער פּערוויקעל-טער און פּעדרדעהטער קניפּעל פון די געזעל-שאַפּטליכע ערשיינונגען איז אויפגעהאַנגעט. די זאמען פונ'ם קאפיטאליזם זיינען שוין הוב געווען געוועט, אבער זיי זיינען נאָך ניט געווען אויפגעגאנגען און דורכגעריסען דורך דעם באָדען וועלכער האָט זיי פערדעקט מיט א טיעפען שיכט. דער גרויס-בעטריעב איז נאָך געווען אין עמבריאָ-צושטאַנד, וועלכער האָט אקאָרסט אָנגעפאנגען צו וואַקסען און זיינע שלעכטע און שענדליכע פריכטע זיינען נאָך געווען איינגעטוליעט און פערבאָרגען צווישען די בלעטער פון דעמאָלט נאָך הערשענדע פּראָדוקצאַנס-ציווינגען פונ'ם קליין-

זשואזע קלאסען זיינען נאך עקאנאמיש געווען שוואך, ניט ענטוויקעלט און ממילא פאליטיש אונטערדריקט. מיט זייערע אינטערעסען האט מען זיך זעהר וועניג גערעכענט. אין געזעלשאפטליכע האבען זיי געשפילט אן אונטערדייטענדע ראלע.

מיט דער ענטדעקונג פון אמעריקא, וואס האט ארויסגערופען א גרויסע ענטוויקלונג אינ'ם מסחר, איז די בורזשואזיע געווארען אין גאנצען אונאבהענגיק פון די פעאדאלען און זייער עקאנאמישע מאכט און כח איז געווארען אלץ גרעסער און שטארקער. אין דער מלחמה-קונסט פון די פעאדאלען האט זיך די געזעלשאפט אויך אויפגעהערט צו נויטיגען. אין דיווען פרט האט דאס גאנצע ריטערטהום בעקומען א פערניכטענדיקען טויט-קלאפ ניט אויף דעם מלחמה-פעלד, נאר אין דער לאבארטאטאריע פון א מאנאך (אונגע-פעהר, ווי ביי אונז א פרוש). דאס איז ענטדעקט געווארען שייס-פולווער, וואס האט ארויס-גערופען א גאנצע איבערקעהרעניש אין דער מיליטערי-ארגאניזאציע. די מיליטערי-קונסט האט אויפגעהערט צו זיין א חכמה, וואס איז געווען בלויז צוגעגלייך דוקא צו יענע, וועלכע האבען זייער לעבען דערצו פערברויכט, אום עס צו ערלערנען — צו די פעאדאלען. יעדער איינציגער פשוט'ער בשר ודם האט אין א קורצער צייט דיווע חכמה געקענט בייקומען און ניט זיין אן ערגערער סאָלדאט, ווי די מיוחסים פעאדאלען. די פעאדאלען זיינען אין געזעלשאפטליכען לעבען געווארען איבערגע, ווי אז אלטע אָבערשלאָגענע הישענא, האבען געמוזט אָבערטען פאר די וואקסענדע אינדוסטריע. ניט מענטשען פון א גרויסער משפחה, ניט יחוס, נור געלד פאנגט אָן צו ווערען דער הויפט-פונדאמענט פון געזעלשאפטליכען לעבען. די ראלע און בעדייטונג פון דער בורזשואזיע וואקסט אלץ מעהר און מעהר און די פעאדאלען געהען אלץ ניעדריגער און ניעדריגער. די קוועלע פון מאכט איז שוין ניט געלעגען ביי די פעאדאלען, נור ביי די בורזשואזיע. און וויבאלד אז די עקאנאמישע מאכט איז איבערגעגאנגען פון די פעאדאלען צו די אינדוסטריעלער, האט, עלבסמפערישטענדיק, פריהער אָדער שפעטער, אויך די פאליטישע מאכט געמוזט איבערגעהן צו זיי. דאס איז טאקע געשעהן דורך די פראנצויזישע רעוואָלוציע, ענדע דעם 18טען יאהרהונדערט, וועלכע איז געווען ניט אנדערש, ווי א קאמפף פון דער עקאנאמישע אייגענעוואקסענער בורזשואזיע געגען די אָבערלעבעטע, איבריג-געווארענע פעאדאלען, אום ארויסצורייסן פון זייערע הענד די פאליטישע מאכט. די פעאדאלען האבען געמוזט פערשפיעלען אין דיווען קאמפף, ווייל זיי האבען אין לעבען פון דער נאציאָן אָבער-בעליה'תווען און די עקאנאמישע מאכט איז איצט געלעגען ביי דעם, "פאָלק" (אזוי רופט אָן סענסימאָן דעם דריטען קלאס, די בורזשואזיע, צוזאמען מיט

קענט זיין און געקענט ניט-זיין. סענסימאָן האט מיט זיין ענטדעקונג אונז קלאָר געמאכט, אז די גרויסע פאסירונגען זיינען א רעזולטאט פון דער היסטארישער נויטווענדיגקייט און האָרען בען זייער וואָרצל אין די אופנים פון לעבען, אין די פאָרמען, ווי די געזעלשאפט פיהרט איהר קאמפף מיט דער נאטור פאר איהר חיונה. יעדע רעוואָלוציע איז ניט אנדערש, ווי אן איבערגאנג פון דער פאליטישער מאכט פון איין קלאס צום צווייטען, וועלכע איז ביז איצט געווען אונטער-דרייטע פאליטיש, אָבער שוין שטארק ענטוויקעלט עקאנאמיש.

אין מיטעלאטער זיינען די הערשענדע קלאסען אין אייראָפּא, ד. ה. די, וועלכע האָבען געהאט די פאליטישע מאכט ביי זיך אין האַנד, געווען די פעאדאלען — די מיליטערי-אריסטאָקראטיע און די גייסטליכע. פאר וואס איז דאס אזוי געווען? דאס איז דעריבער, ענטפערט סענסימאָן, ווייל דיווע קלאסען זיינען געווען די וויכטיגסטע, די פראָדוקטיווסטע און פון זיי איז אָבערגעהאנגען די נאציאָנאלע און געזעלשאפטליכע קראפט פון יענער צייט.

די אריסטאָקראטיע און די גייסטליכע זיינען געווען די נויטווענדיגסטע קלאסען פון דער געזעלשאפט, ווייל אויף זיי איז געלעגען די וויכטיגסטע פליכט פון יענער צייט — די פליכט מיליטעריש צו שטיצען דאס, אַנד פון שונאיב. די מיטעלאטערדיגע ריטער זיינען ניט געווען פוסט-אויפ-פאסטניקעס, וועלכע האָבען גאָרניט געטאן און ווי כלי קודש געלעבט אויפ'ן חשבון הקהל, נור זייער וויכטיגע, קאסטבארע מיט-גליעדער, אָהן וועלכע די געזעלשאפט וואָלט ניט געקענט אויסקומען. זיי האָבען פערטהיי-דיגט די ארבייטענדע קלאסען, וועלכע זיינען שטענדיג געלעגען אין שרעק און מורא ניט בער פאלען צו ווערען פון א שונא, וועלכער וואָלט געבראכען, געשטאכען און געמאכט א תל פון זייער האב און גוטס.

וואָס איז וויעדער נוגע די גייסטליכקייט, טא איז אין איהרע הענד געלעגען דער אנדערער קוואל פון דער געזעלשאפטליכער מאכט — די וויסענשאפט. אין איהר רשות איז געלעגען דער אוצר פון דעם גייסטיגען פערמעגען, די קענטניס פון מיטעלאטער. די פאליטישע פעאדאלע אָרדנונג האט זיך געהאלטען אין פערלויף פון אייניגע יאהרהונדערטע, ווייל זי איז געווען אקוראט צוגעפאסט צו דעם שטאנד פון די געזעלשאפטליכע עקאנאמישע קרעפטען.

עס איז קיין וואונדער ניט, אז ביי אזוינע בעדינגונגען האָבען די יונקער, די אגראריער געהאט די אויבערהאנד אין דער געזעלשאפט, אז אין זייער רשות האט זיך קאנצענטרירט דער גארנר און באָדען און אז די פאליטישע און רעכטליכע אָרדנונג איז געווען צוגעשניטען אויף זייער מוסטער. די אינדוסטריעלע און בור-

אין פראנקרײך איז גאנץ אנדערש.

די פאלאטע פון די פער'ן האָט זיך נישט געשטיצט אויף אַ געוויסע עקאָנאָמישע מאַכט, זי איז גערופען געוואָרען אין לעבען צולײַכע גע' וויסע פאָליטישע חשבונות און דיפּלאָמאטישע שמד-שטיק, און זי האָט דעריבער געמוזט שפּיעל' לען זעהר אַ קליינע ראָלע. די קאָנסטיטוציאָן אין פראַנקרײך דאַרף זײַן אַ גאַנץ אנדערע, ווי די קאָנסטיטוציאָן אין ענגלאַנד. ביידע שניידען אויף איין מוסטער איז אַן אונזין. די קעניגליכע מאַכט (*) מוז זיך אין פראַנקרײך שטיצען אויף די געזעלשאַפֿליכע קלאַסען, וועלכע זײַנען אַ ממשות'דיגע רעאַלע מאַכט, — אויף די אינ' דוסטריעלער און געלעהרטע.

אַ מערקווירדיגען מיטעל, ווי אַבצומעסטען און צו באַוורטהײלען פּערשידענע סאָציאַלע ערשיינונגען, האָט אונז דאָ סען-סימאָן געגעבן. וויל אײַך וויסען, אויב די אָדער יענע איינרייכ' טונג, די אָדער יענע בעוועגונג, די אָדער יענע פאַרדערונג האָט אַ ממשות און איז לעבעדיג פּעיהג, דאַרף אײַך דאָס נישט בעטראַכטען אַב סטראַקט, לײַט געוויסע כללים פון שכל, לאַגיק, אויך דאַרפֿען מיר זיך נישט לעבענדיק מיט סוביעקט טייער געפיהלען און נייגונגען, נור מען דאַרף חוקר דורש זײַן, אונטערזוכען די עקאָנאָמישע כחות פון דער געזעלשאַפֿט. אויב דײַזע בע' וועגונג שטיצט זיך אויף אַן עקאָנאָמישען יסוד, דריקט אויס אַ געוויסע עקאָנאָמישע רעאַלע מאַכט — דאָן איז זי לעבענספּעיהג, געזונד און וועט מוזען פריהער אָדער שפּעטער זיענען, איז דאָס נישט דער פאַל, דאָן איז אזא בעוועגונג אַב גע'משפּט צום טױט, אזוי ווי אַלע אנדערע פלע' נער, וואָס דער אָדער יענער פאַנטאַזיאָר בילדעט זיך איין אין זײַן אייגענעם מח. נישט אין די מחות פון מעגלישע דאַרף מען זוכען אַן אַב האַלט פאַר אַ געוויסע שטרעבונג, נור אין די עקאָנאָמישע פּערעהעלטניסע פון דער צײַט. און אויך די עקזיסטענץ פון אַ געוויסער בעוועגונג איז אַבענגיג פון די עקאָנאָמישע אינטערעסען, פונ'ם עקאָנאָמישען יסוד, אויף וועלכע זי שטיצט זיך.

דאכט זיך אזוי פשוט און איינפאַך, און דאָך איז דײַזער אליף-בית, וואָס איז שוין ענט' דעקט געוואָרען מיט הונדערט יאהר צוריק דורך אונזער פראַנצויזישען פילאָזאָף און איז דורך די גאַנצע היסטאָריע בעשטעטיגט געוואָרען, נאָך עד היום געבליבען אונפערשטענדליך ביי פיעלע פון אונזערע, איבערהויפּט אידישע קהל-פיהרער, וועלכע פערדערהען און פערפאַלשטערען דעם מח פון אונזערע מאַסען מיט פּערשידענע אַוטאָפּי-

אַלע אנדערע עלעמענטען, וועלכע האָבען דאָן געקעמפּט געגען דעם פּעאַדאָליזמוס).

אויסער דעם, מיינט ווייטער סען-סימאָן, האָ' בען אין דײַזער צײַט זיך אויך ענטוויקעלט די ריינע פאָזיטיווע וויסענשאַפֿטען, וועלכע האָבען צוטריעבען די כמאַרעם און די שוואַרצע וואָל' ענס, מיט וועלכע די קאָמפּאָלישע גלחים און די איבריגע כאַליאַסטערע האָבען בעצויגען דעם הימעל, אַז מען האָט נישט געקענט זעהן די לייכ' טיגע שײַן. אַנשטאַט די גלחים זײַנען די גײס' טיגע פיהרער פון דער געזעלשאַפֿט געוואָרען די געלעהרטע, די פאַרשטעהער פון דער פאָזיט' ווער וויסענשאַפֿט. אָט דײַזע טייערע עקאָנאָמישע און גײסטיגע פערענדערונג, וואָס איז פאַרגעקור' מען אזוי שטילערהייט אָהן ליאַרעם און געפיל' דער אין פערלויף פון אייניגע הונדערט יאהר, האָט געפונען איהר אויסדרוק אין דער פראַנצויז' זישער רעוואָלוציאָן, וועלכע איז געווען אַ הי' סטאָרישע נויטווענדיקייט, אבער נישט אַ רעוול' טאט פון דעם אָדער יענעם שלעכטעם מייניסער אָדער פאַלקס-פיהרער. די פאָליטישע אָרדנונג, צוגעשניטען צו די מאָס פון די פּעאַדאָלען, האָט, ווען די בורשואַזיע האָט זיך ענטוויקעלט אין בעקומען די עקאָנאָמישע מאַכט, אויפגעהערט צו בעפרייעדיגען. און אזוי ווי די פּעאַדאָלען האָבען זיך סומך געווען אויף זייער אַלטער' חוקה און נישט געוואָלט אַרויסלאָזען מיט'ן גוטען ווילען אזא פּעטען ביסען, ווי די פאָליטישע מאַכט, פון זייערע הענד, איז קיין אנדער מיטעל נישט געבלי' בען, ווי אַרויסצורייסען נישט געוואָלט, דורך אַ רעוואָלוציאָן.

יערע קאָנסטיטוציאָן, ענטוויקעלט ווייטער סען-סימאָן זײַן געדאַנק, איז נור שטאַרק דאָן, ווען זי דריקט אויס דעם אינערליכען שטאַנד פון דער געזעל' שאַפֿט. אַ נייע פאָליטישע מאַכט קען מען נישט בעשאַפֿען, מען דאַרף זי נור ענטדעקען, אַב ערקענען, ווען זי איז פאַקטיש שוין פאַראַן. יעדע קאָנסטיטוציאָן, וואָס דריקט נישט אויס אין פערקערפערט נישט מיט זיך די עקאָנאָמישע קרעפטען, וועלכע ווירקען אין דער געזעלשאַפֿט, האָט קיין ממשות נישט און בלייבט נישט מעהר, ווי אַ געביידע, אויפגעשטעלט אויף זאַמיר.

די פאלאטע פון די לאָרדען אין ענגלאַנד שטעלט מיט זיך פאַר אַ ממשות'דיגע פאָליטישע מאַכט, ווייל די ענגלישע לאָרדען פערקערפערען אין זיך אַ געוויסע עקאָנאָמישע מאַכט אינ'ם סאָציאַלען לעבען פון ענגלישען פאַלק. די בע' דייטונג פון דײַזער לאָרדען-קאַמער שטיצט זיך נישט אויף געוויסע טעהאַרען און פאָליטישע קונסט-שטיק פון די אַריסטאָקראַטען, נור פשוט אויף אַ געוויסען רעאַלען עקאָנאָמישען פונדא' מענט. אין די וועניגע הענד פון די ענגלישע לאָרדען איז קאָנצענטרירט דער גאַנצער גרונד און באָדען, וועלכער איז אַ גרויסער עקאָנאָמי' שער פאַסטאָר אין לאַנד.

(*) אַנמערקונג. — מיר דאַרפֿען נישט פּערגע' סען, אַז סען-סימאָן האָט דאָס געשרייענען, ווען אין פראַנקרײך איז געוואָרען נאָך דער רעוואָלוציאָן צור' ריק אַ קעניגהייט.

עפאכע איז דער קעניג געגאנגען האנד אין האנד מיט דער בורזשואזיע, וועלכע איז עקאנאמיש שוין געווען קרעפטיגער, ווי די אדעליגע. וואָלט די רעגירונג אויך ווייטער שכל געהאט און פער-שטאנען, ווי נאכצוגעבען דעם עקאנאמיש שטארקסטען קלאס און ענטגעגענקומען זיינע פאָרדערונגען, דאן איז קיין ספק נישט, אז די ענטוויקלונג פון פראנקרייך וואָלט געגאנגען רע-געלמעסיג אָהן גרויסע שטירמישע פאסירונגען און רעוואָלוציאנען. לואי דעם 15טען האָט זיך אָבער געוואָלט צוריק אויפשטעלען די מיטעל-אַלטערליכע הערשונג פון די פּעאַדאַלען. ער האָט געראטהען זיין בונדעסגענאָס, די בור-שואזיע, און האָט זיך געשטעלט צוריק אויף דער זייט פון דער אָנגעלעבטער אדעלאריסטאָקרא-טיע. די געשיכטע געהט אָבער נישט צוריק אין ווערט נישט געמאכט לויט דעם ווילען פון די הערשער. די בורזשואזיע איז געוואָרען א שטארקער עקאנאמישער פאקטאָר אין דעם לעבען פון דער נאציאָן און די פאָליטישע מאכט האָט זיך געקענט נור שטיצען אויף דער בורזשואזיע. לואי דער 15טער האָט דאָס אָבער נישט פער-שטאנען. ער האָט געמיינט, אז מיט פערשיד-דענע אקאדעמיע און פאפיערענע געזעצען קען מען אוועקנעהמען די ממשלה פון איין קלאס און זי אוועקגעבען דעם צווייטען. דויער פעהלער, וואָס לואי דער 15טער האָט געמאכט, האָט געקאָסט זעהר טהייער די בורבאָנען, וועלכע האָבען נישט געקענט אָבהאלטען די ענטוויקלונג פון דער בורזשואזיע. די פראנצויזישע רעוואָלוציאָן און די איבריגע שפעטערדיגע פאסירונגען זיינען געווען ארויסגערופען דורך דעם קאמפף פון דער נייער אינדוסטריעלער אָרדנונג מיט דער אַלטער אָנגעלעבטער פּעאַדאַלער סיסטעם, אין וועלכע לואי דער 15טער האָט געוואָלט אַריינבלאָזען אַ נייעם רוח חייוס. די בעזיעגעט און בעקעמפפטע אריסטאקראטיע האָט אין דער צייט פון דער רעסטאוראַציאָן (*) ווידער געפרופט אויפצו-שטעלען און ווידערקעהרען זייער אַלטע ווירקונג און בעדייטונג. דויער פערצווייפלטער פערזוך האָט אָבער קיין ערפאָלג נישט געהאט. די ראָלע פון די פּעאַדאַלען אין פראנקרייך איז אויף אַי-מער פערלירען געוואָרען. אין פערלירען פון 15טען יאהרהונדערט האָט זיך די פּעאַדאַלע סיסטעם דעאָרגאַניזירט, געגאנגען אַלץ ריק-ווערט, געוואָרען אַלץ עלטער און שוואַכער און די אינדוסטריעלער, פערקעהרט, זיינען אַלץ געוואקסען, זיך אָרגאַניזירט און געוואָרען מעכ-טיגער און פרישער. עס איז געווען גענוג אַ טאַקטישע, פלאנמעסיגע פיהרונג פון די פאָר-שטעהער פון דער אינדוסטריע, צו מאכען אַן ענטשיידענעם שריט אום אין גאנצען אויפצו-

שטייע פלענער און האפנונגען, וועלכע האָבען קיין ממשות נישט אונטער זיך.

נור נישט דאָס בין איך אויסען.

די פראָדוקציאָן, אָדער, ווי מיר וואָלטען דאָס איצט בעסער זאָגען, דער קאמפף אום'ס דאָ-זיין — מיינט ווייטער סענסיטיוואַ — איז דער תכלית, דער צוועק פונ'ם מענשליכען צוזאמען-לעבען און דעריבער זיינען די יעניגע, וועלכע פיהרען די פראָדוקציאָן, שטענדיג געשטאנען און וועלען שטעהען אן דער שפיצע פון די געזעל-שאפטליכע איינריכטונגען. ביז דעם 15טען יאהרהונדערט איז די ממשלה געלעגען אין די הענד פון די אדעליגע פּעאַדאַלען. דאָס האָט געמוזט אזוי זיין, ווייל די אדעליגע האָבען גע-פיהרט דאן דאָס לאַנד און די פעלד-אַרבייט, וואָס איז געווען די הויפט, אויב נישט די איינציגע קוועלע פון חיונה, אום נישט אונטערצוגעהן אינ'ם קאמפף אומס דאזיין. ביסלעכווייז, אין פּעריאָד פון ערשטען קרייצצוג ביז לואי דעם 11טען, איז געבוירען און זיך ענטוויקעלט א נייער געזעל-שאפטליכער קלאס (דער קלאס אינדוסטריעלער בורזשואזיע), וועלכער איז נאָך שטארקער אויס-געוואקסען אין דער עפאָכע צווישען לואי דעם 11טען און לואי דעם 15טען. אין פערלירען פון דויער צייט האָט דער נייערבורגער און אויס-געוואקסענער בורזשואנער קלאס נישט אויפגע-הערט צו עקמפפען מיט די פּעאַדאַלען און אָב-נעהמען ביי זיי איין פאָזיציאָן נאָך דער צוויי-טער. אזוי ווי די בורזשואזיע איז נאָך פאָרט אין יענע צייטען נישט געווען אזוי מעכטיג, זי זאָל קענען אַליין מיט אייגענע כוחות בעזיענען די פּעאַ-דאַלע הערשונג און האָט זיך גענויטיגט אין א שטארקע אונטערשטיצונג, האָט זי, די בורזשוא-זיע, הייסט עס, געשלאָסען אַן אָבמאָד און גע-מאכט יד אחת מיט דער קעניגליכער רעגירונג. די רעגירונג האָט אָבער געלאָזט זיך גוט בעצאָה-לען פאר איהרע הנחות, וואָס זי האָט געגעבען דער בורזשואזיע אויפ'ן חשבון פון די פּעאַדאַלען. דער קעניג האָט געוואָלט, דאָס די בורזשואזיע זאָל איהם אויסהעלפען אין זיין שטרעבונג צו פערקלענערען און צורנישט-צורמאכען די מאכט, מיט וועלכער יעדער איינציגער פּעאַדאַל האָט זיך בענוצט, אום ארוינצוכאפּען און צו קאָנצענטריר-רען די גאנצע הערשונג ביי זיך אין די הענד. האַנד וואַשט האַנד. דער קעניג האָט מיטגע-ווירקט דער ענטוויקלונג פון די שטערט — די פעסטונגען פון דער בורזשואזיע, אונטערשטיצט דעם האַנדעל, געגעבען אַלערליי הנחות און פרי-ווילעגיען די אינדוסטריעלער און סוחרים, און די בורזשואזיע ווידער פון איהר זייט איז אויך נישט געווען כפוי טובה. זי האָט בעפעסטטיגט די קעניגליכע מאכט איבער די פּעאַדאַלען און גייסטליכע, האָט געגעבען געלד אויף א שטאַר-קען פלאַט און מיליטער, וועלכע איז געוואָרען די שטיצע פון דעם קעניגליכען אבסאָלוטיזמוס. אזוי זעהען מיר, אז אין דער דערמאָהנטער

(*) אין 1815, ווען די קעניגליכע רעגירונג איז ווידער געגרינדעט געוואָרען אין פראנקרייך.

בורזשואזיע און געבוירענע אריסטאקראטיע האָט זיך דער גאנצער קאמפף אָבגעשפּיעלט. דער געגענזאָי צווישן פּראָלעטאריאט און בורזשואזיע איז נאָך נישט געווען אזוי קענטניג און עס האָט נאָך פון דעם קיין רייד נישט געקענט זיין. סען-סימאן, אלס א קינד פון זיין דור האָט זעלבסט פערשטענדליך בלוז געקענט אויסדריקען די אינטערעסען פון דער אינדוסטריע, וואָס ער האָט דאָס בעציערענט מיט'ן נאָמען „פּאָלק“. ער איז געוואָרען איהר אידעאָלאָג — דער אידעאָלָאָג פונ'ם דריטען קלאַס. „אין אלע סען-סימאן'ס ווערקע רעדט זיך נור וועגען דעם קאמפף צווישן די אינדוסטריעלע און די פּעאָדאלע, אבער נישט וועגען דעם קאמפף צווישן דעם פּראָלעטאריאט און בורזשואזיע אינוועניג אין דער אינדוסטריע. פאר סען-סימאן האָט דער פּראָלעטאריאט, אלס קלאַס, וואָס קען שפּיעלען אַ געוויסע ראלע אין דער געשיכטע נישט עקזיסטירט.“

„די שעפּפער פונ'ם אטאָפּיסטישען סאָציאַל-ליזם — זאָגט מאַרקס — האָבען שוין געזעהן דעם קלאַסענקאמפף און האָבען שוין אויך בער מערקט די עלעמענטען, וועלכע וועלען צושטערען און חרוב מאַכען די הערשענדע געזעלשאַפט. זיי האָבען אָבער אינ'ם פּראָלעטאריאט נישט געזעהן אַ היסטאָרישע זעלבסטשטענדיגקייט, זיי האָבען פערזעהן די גרויסע אויפגאבע, וואָס וועט אויספאלען אויפ'ן פּראָלעטאריאט צו ער פילען.“ פרינציפיעל אַלזאָ, אין דער טהעאָריע אויף דעם סדר און גאנג פון דער געשיכטע איז צווישען סען-סימאן און מאַרקס'ן קיין נפאָא מינא נישטא. דער הויפט-אונטערשייד איז, וואָס סען-סימאן איז געשטאנען אויפ'ן שטאַנדפונקט פונ'ם דריטען קלאַס פון דער בורזשואזיע, וואָס איז דעמאָלט נאָך געווען רעוואָלוציאָנער, און האָט דעריבער בכלל נישט אונטערשיידעט צווישן בורזשואזיע און פּראָלעטאריאט, און מאַרקס איז געווען דער אידעאָלאָג פונ'ם פיערטען קלאַס, און דאָס ווידער געפינט די ערקלערונג אין דעם, וואָס זיי, דאָס הייסט סען-סימאן און מאַרקס האָבען געלעבט אין פערשידענע צייטען און פערשידענע לענדער.

עס איז אָבער נאָך פאָלשער די מיינונג פון מאַרקס קריטיקער, וועלכע בעמיהען זיך מיט אלע מעגליכקייטען קלענער צו מאַכען די אונגעהויערע נאָך פיעל גרעסערע בעדייטונג פון קארל מאַרקס, און הערען נישט אויף צו שרייען מאן קאן שטעלן אַן ערשייט, דאָס האָט דאָך שוין אַ צייט פריהער סען-סימאן און זיינע תלמידים געזאָגט. נור אויבערפלעכליכע פּראָפּעגאנדע און נישט ערנסטע געלעהרעטע קענען מיינען, אז דער הויט סטאָרישער מאַטעריאַליזמוס — די ענטדעקונג פון מאַרקס — ווערט אויסגעשעפּט מיט דער טהעאָריע פון קלאַסענקאמפף.

אמת, די טהעאָריע פון קלאַסענקאמפף ווערט דורך דעם היסטאָרישען מאַטעריאַליזמוס פילאָזאָפּיש אויפגעקלערט און וויסענשאַפטליך בער

שטעלען די אינדוסטריעלע סיסטעם און אָבער רייניגען די געזעלשאַפט פון יענע חורבות, וועלכע זיינען נאָך איבערגעבליבען פון יענעם פּעאָדאלען בנין, אין וועלכען אונזערע זיידעס האָבען פארציטען געוואָהנט. דיווער שריט, פון וועלכען סען-סימאן שמועסט, איז געווען די פראנצויזישע רעוואָלוציאָן.

מיר האָבען דאָ אַבזיכטליך זיך אויספיהרן לויף אָבגעשטעלט אויף סען-סימאן'ס געדאַנקער גאנג, אום צו ווייזען, ווי ווייט פאָלש עס איז די פערשפרייטע מיינונג און דער ליטעראַטור, ווי אויך צווישען געלעהרטע, אז די טהעאָריע פון קלאַסענקאמפף, וועלכע בעהויפטעט (1) אז אונזער געזעלשאַפט איז צוטהיילט אויף קלאַסען מיט פערשידענע פאָרדערונגען, בעדייטנדיג אַן שטרעבונגען; (2) אז אין דער גאנצער געשיכטע קומט פאָר אַ קאמפף צווישען פערשידענע קלאַסען איבער די אויבערהאַנד אין דער געזעלשאַפט; (3) אז זייענען מוז שטענדיג דער יעניגער קלאַס, וועלכער איז עקאָנאָמיש שטאַרקער און שפּיעלט די גרעסטע ראלע אין עקאָנאָמישע לער בען פון דער געזעלשאַפט; (4) דיווער זיענען דריקט זיך אויס אין דעם, וואָס די אלע געזעלשאַפטליכע איינריכטונגען און אַנטישטאַלמען: די געזעצן די פאָליטישע און יוריסטישע פאָרמען ווערען צוגעפאסט לויט די פאָרדערונגען און בעדייטנדיג סע פונ'ם קלאַס, וועלכער זייענען און קריעגט די אויבערהאַנד — אז דיווער טהעאָריע איז ענטדעקט געוואָרען דורך קארל מאַרקס. דאָס איז נישט ריכטיג. דער ענטדעקער פון דיווער עפאָכער מאַכענדער טהעאָריע איז נישט מאַרקס, זאָגט דער דער סאָציאַליסטיש-אומאָפּיסט — גראַף סען-סימאן.

דער אונטערשייד צווישען סען-סימאן און מאַרקס'ן בעשטעהט בלויז דאָרין, וואָס סען-סימאן לעבענדיג אין דער צייט, ווען דער גרויס-בעטרייב איז נאָך נישט געווען ענטוויקעלט און דער פּראָלעטאריאט, אלס קינד פון דער גרויס-קאפיטאַליסטישער אָרדנונג, איז נאָך געווען איין קינדערייאַהרען און עס איז נאָך נישט געווען קענטיג זיין מאַכט אין די גרויסע היסטאָרישע שילחות — לעבענדיג אין אזא צייט, זאָגען מיר האָט ער נישט געזעהן דעם גרויסען קאמפף, וואָס עס מוז פאָרקומען אין „פּאָלק“. גופא צווישן אינדוסטריעלע און אַרבייטער, צווישן אַרבייט-נעמער און אַרבייטגעבער. דיווער קאמפף צווישן אַרבייט און קאפיטאַל און דער אינדוסטריע גופא איז געווען אין סען-סימאן'ס צייטען פער-שטעלט און פערמאכטירט דורך דעם שטאַרקערען קאמפף צווישען די בורזשואזיע און פּעאָדאלען, און איז אונזער העלד געבליבען אונגעהאָנט. אין יענער צייט איז דער עקאָנאָמיש שטאַרק סטער קלאַס געווען די אינדוסטריעלע און צו זיי האָט בעדארפט איבערגעהן איצט די פאָליטישע מאַכט, און צווישען זיי טאקע, צווישען די

אינטערעסען פונ'ם עקאנאמיש-שטארקסטע! קלאס — דיעזע ענטדעקונג, ווי אונגעהויער ווייך טיג זי זאל ניט זיין און ווי גרויס איהר פער דיענסט איז אין דער פילאָזאָפיע פון דער געדשיכטע בכלל, האָט דאָך אלץ ניט בעווייזט אלע רעמעניסען, אלע סודות פון דער געזעלשאַפטיכער ענטוויקלונג. אמת, טאָקע, די געדזשעפט איז צוטהיילט אויף קלאסען און אין יעדער פאָקע ליעגט די פאָליטישע מאַכט אין די הענד פון דעם עקאנאמיש-שטארקסטען קלאס, וועלכע דריקט אויס די פאָרמען פון פראָדוקציע, עס בלייבט דאָך אבער אלץ קשה: פאר וואָס ענדערט זיך דער מול פון די קלאסען? ווי קומט עס, אז אין איין דור איז דער עקאנאמיש-שטארקסטער און אנדערער ווי אין אנדערע דורות? דורך וועלכע אורזאכען ענדערט זיך די עקאנאמישע מאַכט פון די פערשידענע קלאסען? אויף דיעזע פראַגען האָבען סענסיטיוואַס תלמידים, די בעריהמטע היסטאָריקער פון יענער צייט — אויגוסטוס טעריי, גיזא און מיניע געענטפערט: אז די עקאנאמישע מאַכט, די אויבער האַנד אין דער פראָדוקציע איז א פועל יוצא פון די מלחמות און עראָבערונגען. צוילעב וואָס ווערען אָבער געפיהרט די מלחמות? פרעגן מיר ווייטער. די מלחמות ווערען געפיהרט צו ליעב עקאנאמישע אינטערעסען פון דעם שטארקסטען קלאס — ענטפערן די היסטאָריקער. עס איז לייכט דאָ צו זעהן דעם גרויסען ווידערשפרוך. די מלחמות און עראָבערונגען זיינען א פועל יוצא פון די עקאנאמישע פערהעלטניסען אין די עקאנאמישע פערהעלטניסען ווידער זיינען א רעזולטאט, א פועל יוצא פון די עראָבערונגען. ווי שיקט זיך דאָס?

דיזער פער'כשופ'טער קריז איז ניט בעדזייטיגט געוואָרען אפילו נאָך דעם, ווען די היסטאָריקער האָבען זיך געווענדעט אום צו בעדזייטיגען דיזען ווידערשפרוך צו דעם מענשענעם נאטור. די מענשליכע נאטור — זאָגען זיי — איז די אורזאכע פאר וואָס איין קלאס ווערט עקאנאמיש שטארקער פאר'ן צווייטען. אבער איינס פון די ביידע: אָדער די מענשליכע נאטור בלייבט אונפערענדערט אין פערליוף פון דער היסטאָרישער ענטוויקלונג, אָדער זי ענדערט זיך יא. אין ערשטען פאל בלייבט אונז אונגעגרייף לייך די היסטאָריע, די ענטוויקלונג, וואָס איז ניט אנדערש ווי א קיט פון פערענדערונגען, דען אויב די סבה איז שטענדיג, אונפערענדערליך, טאָ מוז דאָך אויך דער יוצא אלע מאָ. בלייבען אויף איין אָרט און שטאנד און זיך ניט פערענדערן. ענדערט זיך די מענשליכע נאטור יא, טאָ וואָס פאר א תירוץ איז, דאָס די אורזאכען פון די עקאנאמישע פערהעלטניסען ליעגען אין דעם מענשענעם נאטור. מיר קענען דאָך ווייטער פרעגן איבער די אורזאכען, וואָס רופען ארויס פערענדערונגען אין דער מענשליכער נאטור. אזוי ווי ראָבערט אָוען האָט ניט געקענט

גרינדעט, זי בעקומט דורך דעם א פערלען-שטארקען פונדאמענט, אבער דער היסטאָרישער מאטעריאליזמוס איז ניט איינס און דאָסזעלבע מיט דער טהעאָריע פון קלאסענקאמפף, אזוי ווי זי האָט וועניג צו טהון מיט דעם פאקט, דאָס די פאָליטישע איינריכטינגען מוזען זיין צוגעפאסט צו די אינטערעסען פון דעם קלאס, וועלכער איז עקאנאמיש דער שטארקסטער. מען קען האלטען פונ'ם קלאסענקאמפף און ניט זיין קיין היסטאָרישער מאטעריאליסט.

אום דיעזע טהעאָריע פון קלאסענקאמפף אויפצושטעלען איז ניט נויטיג צו זיין א מאטעריאליסט אין פילאָזאָפישען זין (*) און ווי מיר וועלען טאָקע גלייך זעהן איז סענסיטיוואַ, דער פאטער פון דער קלאסענקאמפף טהעאָריע, ניט געווען א מאטעריאליסט, נאר א אידעאליסט. מארקס האָט זיין אויפפאסט איבער די ענטוויקלונג פון דער מענשליכער געזעלשאַפּט אויפגעשטעלט אויף א מאטעריעלען באַדען; ער האָט אלס פונדאמענט גענומען די מאטעריאליסטישע, מעכאניסטישע אנשיאונגען אין דער פילאָזאָפיע און נור דאָדורך אז די גאנצע טהעאָריע איבער די געזעצען פון דער מענשליכער ענטוויקלונג פערפערטיגט געוואָרען. דאָס אָנווענדען דעם פילאָזאָפישען מאטעריאליזמוס צו ערפארשען די היסטאָריע ערשיינונגען — דעם היסטאָרישען מאטעריאליזמוס איז א פראָדוקט פון מאַרקס'ס טיפּעפּזייניגען געדאנקענגאנג און מיט רעכט איז דאָס פערבונדען בלויז מיט זיין נאָמען.

מיר וועלען דאָס ערקלערען אויספיהרליכער. די ענטדעקונג, וואָס סענסיטיוואַ האָט געדאָלט, אז די געזעלשאַפּט איז צושפאלען אויף קלאסען, וועלכע פיהרען צווישען זיך א קאמפף איבער די פאָליטישע מאַכט און אז דאָס פאָליטישע לעבען איז שטענדיג צוגעשיניטען לויט די

(*) די אנשיאונג, וועלכע זאָגט אונז, אז עס זיינען נישט פאראן כחות איבערנאטירליכע, אזוינע, וועלכע שטעהען אויפער אָדער איבער די נאטור און רעגירען מיט דער גשמיות, מיט דער מאטעריע. דער מאטעריאליזמוס האלט ניט פון ספעציעלע לעבענסקראַפטען, וועלכע האָבען א גאנצן אנדער אורשפּונג, ווי די פיזישע און כימישע געזעצען פון דער אונטערלעכטער ניט ארגאנישער נאטור. די מאטעריאליסטישע, ווי אויך די מאניסטישע אנשיאונג גען בעהויפטען, אז אין דער נאטור, סיי אין דער לעבעדיגער, ווי אין דער אונטערלעכטער, הערשען איינע און דיעזעלבע כחות, איינע און די זעלבע געזעצען. די אידעען, די גויסטיגע ערשיינונגען, זיינען ניט אנדערש, ווי מעהר פערפאלגטערטע, פערוויקעלטע ערשיינונגען פון די פיזישע און כימישע געזעצען דער אונטערלעכטער נאטור.

אויספיהרליך וועגען דעם — אין מיין ווערק „דער היסטאָרישער מאטעריאליזמוס“. פערלא, די וועלט, ווילנא, 1907.

ריסטיש פאר סען־סימאן. דאָס געהט דורך ווי אַ רויטער פאָרם דורך אלע זיינע ווערק. אלע זיינע פאָרדערונגען זיינען געבויט דאָרויף. מיר דערמאָנען זיך, אז שוין אין זיין ערשטעם ווערק האָט ער געפאָרדערט, אז דאָס צוזאמענגעליבענע געלד זאָל צוטהיילט ווערען צווישען די געלעהר־טע און אינדוסטריעלע. די כונה דערפון איז, אז די מאכט איבער דער געזעלשאפט דארף זיין צוטהיילט צווישען די פאָרשטעהער פון די עקאָ־נאָמישע אינטערעסען און די פאָרשטעהער פון דער וויסענשאפט. מיט דעם גאנצען פערזעהר־ליכען און פערגעטערען ניוטאָנען איז סען־סימאן נור אויסען געווען אונטערצושטרייכען די בעדיי־טונג פון גייכט, וועלכער ווירקט זעלבסטשטענדיג אין דער מענשליכער געשיכטע.

דיזע אנערקענונג פון אַ זעלבסטשטענדיגע אידעע־וועלט, פון אַן אונאָהענגיגען גייסט האָט אבער די גאנצע טהעאָריע פון סען־סימאן, וואָס ענטהאַלט אין זיך אזוי פיעל ברייאַנטענע, שאַרפֿזייניגע געדאַנקען, געמאַכט צו גאָריט. דען אויב עס עקזיסטירט אַ זעלבסטשטענדיגער, אונ־אַבהענגיגער גייסט, אַ אידעע־וועלט, וועלכע האָט קיין שייכות נישט מיט די עקאָנאָמישע אומשטענ־דען, טאָ ווי קומט עס, אז די פאָליטישע פאָרמען זיינען צוגעפאַסט צו די עקאָנאָמישע אומשטענ־דען? אום צו פערלאַנגען אַ פערענדערונג אין פאָליטישען לעבען, מוזען דאָך די מענשען קודם כל ווערען איבערצייגט, אז דאָס איז נויט ווענדיג. דער אינהאַלט פון זייער אידעע־וועלט מוז דאָך ווערען אנדערש, ווי פריהער, זיי מוזען דאָך אָנפאַנגען אנדערש צו דענקען, אנדערש צו קלעהרען. איז אבער דער מענשליכער גייסט אַ זעלבסטשטענדיגער פאַקטאָר, וועלכער ענטווי־קעלט זיך לויט זיינע אייגענע געזעצען, טאָ וואָס פאַר אַ לייכטות האָט ער מיט די עקאָנאָמישע אומשטענדיגען? פאַר וואָס מוז די פאָליטישע פאָרם פון לעבען, וואָס איז אייגענטליך נישט מעהר, ווי אַ פאָרדערונג, אַ פועל יוצא פון מעניש־ליכען גייסט, פון זיין איבערצייגונג, פון זיין אידעע־וועלט זיין צוגעפאַסט דוקא צו די עקאָ־נאָמישע אומשטענדיגען?

אומזיסט וואָלטען מיר זוכען אַ תירוץ אויף דיזע פראגען ביי סען־סימאן און זיינע אנהענגער. קארל מארקס און קיין אנדערער האָט דיזען פאָלאַטער פונאנדערעגערענט און האָט ענטווי־קעלט די טהעאָריע — אָנגעפאַנגען פון סען־סימאָנען — אַ שטאַרקע, פערזענלעכע שטאַרקע וויסענשאפטליכע געביידע, וואָס האָט אונז אזוי קלאָר און דייטליך בעליכטעט דעם גאנצן פון דער מענשליכער ענטוויקלונג.

אַלס אַ מאטעריאַליסט אין פילאָזאָפישען זין האָט מארקס נור אנערקענט דאָס ווירקען פון איין פרינציפ, פון איין סובסטאַנץ, פון איין כח, פון וועלכע דער גייסט איז נישט אנדערש, ווי אַ טהייל, אַ פאַרמע פון דיזער סובסטאַנץ, אבער נישט אַ בעזונדערער זעלבסטשטענדיגער כח. אלע

פערענטפערן איבער די אורזאַכען, פאַר וואָס די סביבה ענדערט זיך, אזוי איז סען־סימאן מיט זיינע תלמידים נישט געווען אימפּוטאַנט צו ענט־פערן איבער די אורזאַכען, וועלכע רופען אַזויס די צושפּילטערונג אויף קלאַסען און די עקאָנאָ־מישע ענדערונגען אין דער געזעלשאפט. און נישט קענענדיג ארויסקריכען פון דיזען פער־כישופֿ'טען קרייז איז סען־סימאן ווי זיינע תלמידים ארייַן געפאַלען אין טעותים, וועלכע האָבען פערפלאַכ־טערט און פערדעקט מיט אַ דיקען שלייכער פון ווידערשפרייכע און סתירות דעם אמת'ן וויכטיג־גען קערן פון זיין אנשויאונג. אנשטאט צו זיין קאָנזעקווענט און אויסגעהאַלטען מכח דער וויר־קונג פון די עקאָנאָמישע אורזאַכען אויף דעם גאנצען בנין און געבוי פון דער געזעלשאפט, האָבען זיי געמאַכט פלטה צום אידעאָלאָגיס און געוואָלט זוכען אַ תירוץ אין „מענשענגייסט“, אין דעם גייסטיגען זייט פונ'ם מענשליכען לעבען.

סען־סימאן איז נישט געווען אַ מאָניסט, וועלכער האָט בעטראכט די מענשליכע געשיכטע פון איין שטאַנדפונקט, פונ'ם מאטעריעלען, זאָג־דערן אַ רואַליסט און האָט אנערקענט דאָס וויר־קען פון צוויי פאַקטאָרען, פון צוויי כחות, פון גייסט און מאטעריע, וועלכע ענטוויקלען זיך זעלבסטשטענדיג און געהען זייט ביי זייט ציר־זאמען. זיין גאנצע סיסטעם איז גענרינדעט אויף דיזער צווייזייטיגקייט. מיר האָבען געזעהן אז סען־סימאן זוכט צו ערקלערען די געשיכטע פון מיטעלאַלטער נישט בלויז דורך די מאכט פון די פּעאַדאַלען, אַלס אַן עקאָנאָמישער פאַקטאָר, נור אויך דורך די הערשונג און די אויבערהאַנד פון די קאטאָלישע גייסטליכע, אַלס אַ גייסטיגער פאַקטאָר. ער ערקלערט נישט די מאכט פון די גייסטליכע אַלס אַ פועל יוצא פון דער עקאָנאָמיר־שער מאכט פון די פּעאַדאַלען, ווי אַ מאָניסט דארף טהון, זאָגנדיג ער בעטראכט די מאכט פון די גייסטיגע אַלס אַ זעלבסטשטענדיגע ערשיינונג, וועלכע איז דורך אייגענע, אונאָהענגיגע פון די עקאָנאָמישע אורזאַכען, ענטשטאַנען.

און ווייטער, אַלס פאָרשטעהער פון דער בורזשואַזיע, וואָס איז נאָך דעמאָלט געווען אונ־טערדריקט און דעריבער אַפּאָזיציראַנעל און רע־וואָלוציאַנער געזאַנען, פערלאַנגט נישט סען־סימאן דאָס די פאָליטישע מאכט זאָל איבערגעהן איינ־ציג צו די אינדוסטריעלער אליין, ווי עס האָט בעדאַרפט זיין פון זיין שטאַנדפונקט, זאָגנדיג ער האָט פערלאַנגט, דאָס די פאָליטישע מאכט זאָל צוטיילט ווערען צווישען די אינדוסטריעל־לער, אַלס די פאָרשטעהער פון די גשמיות, פון די עקאָנאָמישע פערעהלטניסע און צווישען די געלעהרמע, אַלס פאָרשטעהער פון די רוחניות, פונ'ם גייסט, וועלכער ווירקט לויט סען־סימאן גאנץ זעלבסטשטענדיג, נישט אָבערגען פון די עקאָנאָמישע פערעהלטניסע. דיזער רואַליזם, דאָס אנערקענען פון זעלבסטשטענדיגע גייסטיגע און מאטעריעלע פאַקטאָרען, איז זעהר באַראַקטע־

גופא פערבארגענע קרעפטען. און זיי, די פראג-דוקטיווע קרעפטען הייסט עס, זיינען די בע-וועגער פון דער ענטוויקלונג. דורך די פערענדע-רונגען אין די פראדוקטיווע קרעפטען, קומען אויף פערענדערונגען אין די עקאנאמישע אומשטענדען, און אין די שייכות צווישען מענשען און דורך זיי ווערט אויף בעשטימט די עקאנאמ-שע מאכט, די אויבערהאנד אינ'ם קאמפף אומ'ס דאזיין פון דעם אדער יענעם קלאס.

נור דיזע ענטדעקונג, דורך דעם היסטארי-שען מאטעריאליזמוס, וועלכע בעשטעהט אין דעם פערווענדען דעם מאטעריאליסטישען שטאנדפונקט און דער פילאזאפיע צו די ער-שיינונגען אינ'ם געזעלשאפטליכען לעבען, בעשטעהט דאס גרויסע פערדיענסט פון דעם פאטער פון דעם וויסענשאפטליכען סאציאליזם. בקיצור:

סען-סימאן איז געווען א דואליסט אין דער פילאזאפיע און א מאטעריאליסט-מאניסט אין דער געשיכטע. דאס איז א ווידערשפרוך, שני הפכים בנושא אחד. צום אידעאליסטישען שטאנדפונקט האט ער געמוזט אנקומען, ווייל ער האט ניט געוואוסט ווי צו פערענטפערן די פראג-גע: פון וואנען עס ענטשטעהט די עקאנאמישע מאכט. דיווער אידעאליזם האט אבער אין גאנצ-צען כליא געמאכט זיין מאטעריעלען בליק אויף די געשיכטע. מארקס, וועמען עס האט זיך איינגעגעבען צו ענטדעקען די בעוועגער פון די עקאנאמישע אומשטענדען, איז געווען אן אויסגעהאלטענער מאניסט-מאטעריאליסט אין דער פילאזאפיע און אין דער געשיכטע.

ערשיינונגען פון גייסט האבען זייער וואורצעל אין דער פערענדערונג פון דער מאטעריעלער סובסטאנץ. אין געגענזאץ צו סען-סימאנען בע-טראכט מארקס די אידעען-וועלט, די אלע גייסט-טיגע שטרעבונגען בלויז אלס אן אבשפיעגלונג, אלס א רעזולטאט פון דער מאטעריעלער זייט פון אונזער לעבען. האט זיך ענטוויקעלט א נייע גייסטיגע שטרעמונג, זיינען אויפגעקומען נייע פארדערונגען, איז א סימן, אז עס זיינען פאר-געקומען פערענדערונגען אין דער אויסערליכער וועלט, אין דער גשמיות. א גייסט אהן מאטע-ריע, א אידעען-וועלט אונאבהנגיג פון דער ממשות'דיגער וועלט איז איבערהויפט ניט פאראן. דיזע אנשויאונג ערקלערט אונז גאנץ גוט סען-סימאן'ס כלל, אז די פאליטישע מאכט, וואס איז א רעזולטאט פון דער געזעלשאפט-איבערצייגונגען און פארדערונגען, מוז זיין צו-געפאכט צו די עקאנאמישע אומשטענדען, וועלכע בעשאפען די סביבה, וואו די איבערצייגונגען און פערלאנגען ווערען אויסגעארבייט. אויף די פראגע: פון וואנען דיזע עקאנאמישע אומשטענד-ען נעהמען זיך, פאר וואס ווערען זיי פערענד-דערט, וואו ליגעט די אורזאכע פון זייער ענט-שטעהען און פערגעהען, פאר וואס ענדערט זיך די עקאנאמישע מאכט און געהט איבער פון איין קלאס צום צווייטען? אויף דיזע פראגען ענט-פערט מארקס: ווייל די מאטעריעלע כלי-זין, די פראדוקטיווע קרעפטען, דורך וועלכע די מענשהייט פיהרט א קאמפף מיט דער נאטור, ענדערן זיך. דיזע מאטעריעלע פראדוקטיווע קרעפטען ענטוויקעלען זיך דורך אייגענע, אין זיי

די לעצטע מאסקען

(דראמא אין איין אקט)

פון ארטהור שניצלער

איבערזעצט פון י. ד. בערקאָוויטש

פערזאנען:

קארל, ראדעמאכער, א זשורנאליסט.

פלאריאן יאקווערט, אן אקטיאר.

אלעקסאנדער וועהנאסט.

דאקטאר האלמישלעגער { דאקטוירים אין האָפּ.
דאקטאר טאָנן

יוליאנא פאשאנדא, א קראנקענוועכטערין.

פלאָריאַן. איהר רעכענט אזוי?
איהר רעכענט? נו, א גוטע נאכט, פריילין
יוליאנא פאשאנדא!

די וועכטעריין. איך האב א מאן.
קין פריילין, איך האב א מאן.

פלאָריאַן. אזוי גאר! און איך האב
נאך נישט געהאט די עהרע צו בעקענען זיך מיט
איינער געמאכל!

די וועכטעריין. איך ווינט איך
ניט אזא עהרע. ער דיענט אין דעם טוידטענ-
הויז.

פלאָריאַן. איך דאנק אייך זעהר,
זעהר! איך האב נאך אהין קין רעקאמענד-
דאציעס נישט.... (צוטריליך) איהר האט גע-
זעהן, פרוי פאשאנדא, דאָס פריילין, וואָס איז
היינט בייטאג געווען ביי מיר?

די וועכטעריין. יא, נאך וואָס
פאר פריילין! אין א רויט היטעלע!

פלאָריאַן. (אין כעס). אין א רויט
היטעלע, אין א רויט היטעלע... דאָס איז מיין
קאללענא! יא! פאר-איאהרען האָבען מיר צו-
זאמען געשפיעלט. אָט דאָס פריילין איז געווען
אין דער ראַלע פון דער הויפט-העלדין, און דער
געלעכטער איז געווען — איינער אונטערטענ-
גער קנעכט. גיט אויף מיר א קוק — דאכט
זיך, א סך ריידען בעדארה איך נישט. — אמת
טאקע, איך האב איהר אָנגעשריבען א פאסט-
קארד... נישט מעהר ווי א פאסט-קארטעל —
האט זי באלד זיך געוויזן! אין טהעאטער
עקזיסטירט נאך טרייהייט. אייך איז דאָס
אפשר וועניג? האט זי מיר נאך צוגעזאגט זעהן
ריידען מיט וועמען עס איז פון די אגענטען ווע-
גען אַננאזשמענט אויף זומער פאר מיר, אבי
מען זאָל מיר גאר ארויסלאָזען פון דאנען. יא,
גנדיגע רעספּעקט פאַן פאשאנדא, ביי א פריילין
מיט א רויט היטעלע קען אויך זיין א גוט הארץ!
עס קען נאך טרעפּען, אז זי וועט ווען עס איז
נאך א מאָל פערנען צו מיר. וועל איך איהר
שוין אָנשרייבען זי זאָל אַנטהון א בלווי היטעלע,
— ווייל פרוי פאשאנדא קאָן נישט פארטראָ-
גען די רויטע פארב!

די וועכטעריין. איך איהר זייט
שוין וויעדער אויפגעשטאנען? און וואָס וועט
דער דאקטאר אָנען? געהט שלאָפּען, געהט!

(ניט קיין גרויסער חדר (א זאָגענאָמע בעזונ-
דערע פאלאטע) אין א האַספּיטאַל. דער חדר פיהרט
צו א גרויסער אַלגעמיינער פאלאטע. אַנשטאַט א
טהיר — א פאַרחאַנג, לינקס אַ בעט. אין מיטען
אַ לאַנגער טיש, אויפ'ן טיש — פאַפּיער, טינט און
פּענער אין דעסגלויכען. צוויי שטוהלען. געבען
בעט אַ לעהנשטוהל, אויפ'ן טיש ברענט אַ לוכט.
קארל ראדעמאכער, אַ מאַן פון איבער פּופּציג
יאָר, זעהר אָפּגעזעהרט, שטאַרק גרוי, זיצט אויפ'ן
לעהנשטוהל מיט צוגעמאַכטע אויגען. פלאָריאָן יא-
קווערט, — אַכט און צוואַנציג יאָר, די אויגען
פינקלען פּיעבעריש. ריין געגאָלט, זעהר מאַגער,
אין אַ לוינענשטענעם האַלצט. יוליאַנאַ, אַ גראַבע,
גוטגערייכט, נאָך נישט קיין אַלטע קראַנקענוועכטער
רין, שרייבט עפּעס בויס טיש.)

פלאָריאַן. (וואַרפט אַפּ דעם פאַרחאַנג,
געהט ארויס פון א שוואַך-בלויכטענער אַלגעמיינער
פאלאטע, קומט צו צו דער וועכטערין). נאָר איהר
טהוט און ארבייט, פריילין פאשאנדא...

די וועכטעריין. איך איהר זייט
שוין וויעדער אויפגעשטאנען? און וואָס וועט
דער דאקטאר אָנען? געהט שלאָפּען, געהט!

פלאָריאַן. סיי ווי קלייב איך מיר
אין שלאָף, אינ'ם לאַנגען... איך קען אויך אפשר
עפּעס העלפּען, לעבען מיינס?

די וועכטעריין. (מערקט נישט).

פלאָריאַן. (גנב'עט זיך אונטער צו ראד-
דעמאכער'ן). קוקט, פריילין פאשאנדא! גיט
זשע א קוק!

די וועכטעריין. וואָס ווילט איהר?
פלאָריאַן. (געהט צו צו איהר). כלע-
בען, מיר האט זיך אויסגעוויזען, אז ער איז
שוין געשטארבען!

די וועכטעריין. ניין, ער וועט
נאך ציגען...

די וועכטעריין. שישטא... אלע
געהען דאך שוין שלאָפּען. (הערט זיך צו).
פלאָריאַן. וואָס איז דאָרטען אזוינס?

אונזער ברודער זיין אין א האָספיטאל איז זעהר ניצליך. איהר מיינט, איך זעלבסט דארף דאָס ניט, דערפאר וואָס איך בין א קאָמיקער? נו, פון דעסטוועגען! דאָס איז מיין אייגענע ענטדע-קונג, הערר ראדעמאכער! (מיט גדלות) נעמט א געזיכט, ווי טרויעריג אָדער אפילו פערשטיי-נערט פון יסורים עס זאָל ניט זיין, — וויבאלד נאָר עס ניט אויף דאָס א קוק דאָס זשעניאלע אויג פונ'ם אַרטיסט — געפינט עס תיכף אין דעם דאָס פּרעהליכע און קאָמישע. אויב איך האָב געזעהן א מענשען ביי דער נסיסה, ווייס איך פונקט זיין פנים, ווי עס זעהט אויס בשעת מען דערצעהלט איהם א שאַרפזיניגע נאָרעש-קייט. אָבער וואָס איז מיט איך, הערר ראדע-מאכער? מוטהיגער! פערלעכט נישט דעם הומאָר! נעמט אַראָפּ אַ מוסר פון מיר! מיט אַ וואָך צוריק איז די לעצטע האָפנונג אויף מיין געזונד ווערען פערשוואונדען געוואָרען, — ניט ביי די דאָקטורים, דאָס איז נאָך ניט געפעהר-ליך אזוי — נאָר ביי מיר אליין. און איצט בין איך פּרעהליך. און איז אַ וואָך אַרום — איז אַ גוטען טאָג מיט דער קאָפּאָט! אַדיע, מיין ווייסער האַלאַט! איך האָב די עהרע צו איינ-לאָדען אייער עקסעלענץ אויף מיין ערשטען ארויסטריט! (הוסט.)

ר א ד ע מ א כ ע ר. נו, איך ווייס ניט, צי עס וועט זיין א מעגליכקייט....

פ ל א ר י א. זאָגט אליין, איז דאָס ניט מאָדנע? ווען מיר וואָלטען געווען ביידע גע-זונד, קאָן זעהר געמאָלט זיין, אז מיר וואָלטען געווען איינס דעם אנדערען שונאים אין ביין.

ר א ד ע מ א כ ע ר. פאר וואָס דען? פ ל א ר י א. איך וואָלט געווען אויף דער בינהע, און איהר וואָלט געשריבען דע-צענויעס און געזידעלט מיך. מיין גאנץ לעבען האָב איך נישט געקענט ליידען די מענשען, וואָס האָבען מיך געזידעלט! אָבער איצט זיינען מיר געוואָרען די בעסטע גוטע פריינד. — זאָגט, ראדעמאכער, מיט אַ וואָך צוריק האָב איך אויך, אַט פונקט ווי איהר איצט, געגלאָצט מיט די אויגען און געקוקט אַלץ אין זיך?

ר א ד ע מ א כ ע ר. אפשר איז ביי מיר עפעס אנדערש.

פ ל א ר י א. ס'איז דאָך לעכערליך! מען דארף נישט מעהר ווי מוטה! איהר ווייסט, ווי איך בין געזונד געוואָרען?

ר א ד ע מ א כ ע ר (קוקט אויף איהם). פ ל א ר י א. נישטאָ וואָס צו קוקען אויף מיר! געוויס, איך בין שוין כמעט ווי גע-זונד! איך האָב נאָר פשוט גענומען און פער-טריבען פון זיך אַלע ביזע מחשבות!

ר א ד ע מ א כ ע ר. ווי זשע האָט איהר עס געטאָן?

פ ל א ר י א. נאָר פשוט! אַלעמען, אויף וועמען איך האָב געטראָגען א האַרץ, האָב איך אין געדאנק גוט אויסגעזידעלט, איינגעטיילט א

די וועכטעריין. איך האָב גע-מיינט, דער הערר דאָקטאָר. (עס הערט זיך ווי עס שלאָגט דער האָספיטאל-זייגער).

פ ל א ר י א. וויפיל? די וועכטעריין. נייען.

פ ל א ר י א. ווער וועט היינט ביינאכט אומגען?

די וועכטעריין. דאָקטאָר האַלמ-שעלנער.

פ ל א ר י א. אה, דאָקטאָר האַלמ-שלנער! איין ערעל-מאן! נאָר ער האַלט פון זיך אַ ביסעל צופילע. (בעמערקט, אז ראדעמאכער האָט זיך אויפגעקאָפּט) גוטען אכענד, הערר פאָן ראדעמאכער!

ר א ד ע מ א כ ע ר (שאַקלט צו מיט'ן קאָפּ).

פ ל א ר י א. (שטעלט פאַר ווי ער איז דאָך טאָר האַלמשלענגער). נו, טהייערער ראדעמאכער, ווי פיהלען מיר זיך היינט? (פונקט ווי ער וואָלט אַראָפּגענומען דעם מאַנטעל און איהם איבערגעבען דער וועכטעריין) זייט אזוי גוט, טהייערע פרוי פאַרשאַנדאָ... איך דאַנק איך זעהר.

די וועכטעריין. (לאַזט ניט ווי-לענדיג) ווי איהר קענט אָבער אַלעמען נאָכ-מאכען!...

פ ל א ר י א. (מיט איין אַנדער טאָג, פונקט ווי ער געהט איבער פון איין בעט צום צווייטען). נישטאָ קיין נייעס? נישטאָ קיין נייעס? גוט—גוט—

די וועכטעריין. פונקט דער דאָך-טאָר! ווען ער וואָלט זיך דערוויסען!

פ ל א ר י א. ווארט אַ וויילע, דאָס איז נאָך גאָרנישט... (פאלט מיט אַ מאָל אויף אַ שטוהל, זיין פנים ווערט אויסגעקרימט פון וועה-טאָג, די אויגען פּערגלאָצט).

די וועכטעריין. גאָט מיינער!

דאָס איז דאָך... פ ל א ר י א. (הערט אויף אַ רגע צו שפּיער לען). נו, ווער איז דאָס?

די וועכטעריין. פון דעם זיעב-צעהנטען בעט... דער סטאַלער, וואָס איז אייערנעכטען געשטאַרבען. אָבער הערט שוין אויף! ס'איז עבירה!

פ ל א ר י א. צוליב וואָס זשע דען לייגט זיך אַוועק אונזער אַ ברודער אין האָס-פיטאל? ווי מיינט איהר, פרוי פאַשאַנדאָ? דאָ קאָן מען זיך עפעס אויסלערנען!

די וועכטעריין. דער הערר דאָך-טאָר געהט! (געהט אַוועק אין דער אַלגעמיינער פאַלאַטע. — בשעת זי ווארפט אַפּ דעם פאַרהאַנג, זע-הען זיך אין דער טיעף פון דער בינהע דאָקטאָר האַלמשלענגער און טאָג.)

פ ל א ר י א. יאָ, יאָ, הערר ראדעמא-כער, איך לערען דאָ.

ר א ד ע מ א כ ע ר. יאָ? פ ל א ר י א. אויף מיין וואָרט! פאר

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. מיין פריינד, מען
מוז דאך אָבער אַ ביסעל צוליידען!
ר א ד ע מ א כ ע ר. ניט וועגען דעם פרעג
איך, דאָקטאָר... איך פרעג ווען וועט שוין זיין
דער סוף? ...

ט א נ נ (זעצט זיך צום טיש, לאַנגווייליגט
זיך און בלעמערט די פאַפּיערען).

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. וואָס רעדט איהר!
(צו דער וועכטערין) ווען האָט ער גענומען די
טראָפּענס?

ד י ו ו ע כ ט ע ר י נ. האַלב אַכט,
הערר דאָקטאָר.

ר א ד ע מ א כ ע ר. איך בעט זיך ביי
איך, דאָקטאָר, האַלט מיר נישט פאַר עפעס אַ
אידיאָט! האָט קיין פאַראַיבעל נישט, דאָך-
טאָר....

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר (אַ ביסעל אונגעדול-
דיג, נאָר פּריינדליך) שטילער, שטילער....

ר א ד ע מ א כ ע ר. נאָר איין וואָרט,
דאָקטאָר... (ענטשלאָסען) מיר איז נויטיג צו
וויסען דעם אמת... נויטיג... צוליב זעהר אַ
וויכטיגע ארזאכע....

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. דעם אמת... איך
בין שטאַרק בעזיכערט... נו... פערשטעהט זיך...
די צוקונפט איז אויף אַ געוויסען גראַד אונז
אַלעמען נישט בעוואוסט... נאָר, איך זאָג נאָך אַ
מאָל....

ר א ד ע מ א כ ע ר. אַך, דאָקטאָר... נאָר
אויב מיר שטעהט פאַר עפעס וויכטיגעס... עפעס
אזוינס, פון וואָס עס הענגט אָפּ דער גורל פון
אנדערע מענשען... און מיין רוה, די רוה פון
מייןע לעצטע גיסהרמינוטען....

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. יאָ... אָבער צי
קענט איהר אפּשר נעמען עס מיר צו פערשטעהן
דייטליכער? (אַלץ פּריינדליכער) נאָר, איך בעט
איך, ווי מעגליך קירצער... איך דאַרף נאָך אומ-
געהן צוויי פאַלאַטעס. איהר דאַרפט דאָך אַליין
פערשטעהן, אז אויב אַלע קראַנקע וועלען נע-
מען... נו, רעדט שוין...!

ר א ד ע מ א כ ע ר. מיר איז נויטיג, דאָך-
טאָר, דורכריידען זיך מיט איין מענשען.

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. אָבער איהר קענט
דאָך איהם אָנשרייבען, אויב דאָס וועט איך בע-
רוהיגען! און מאָרגען פון פיער ביז פינף
וועט איהר איהם זעהן! איך האָב גאָרנישט
געגען דעם.

ר א ד ע מ א כ ע ר. אַך, דאָס וועט זיין
צו שפּעט, דאָקטאָר! מעגליך, אז דאָס וועט
שוין זיין צו שפּעט... איך פיהל עס. מאָרגען
פריה וועט שוין אפּשר אַלץ זיין געענדיגט. מיר
איז נויטיג טאַקע היינט ריידען מיט איהם.

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. דאָס איז אונמעג-
ליך. און צו וואָס איז עס? אויב אז דאָס איז
אזוי וויכטיג פאַר איך, האָט איהר דאָך געקענט
נאָך נעכטען....

חלל, אז דער שוואַרצן יאָהר האָט זיי גענומען!
דאָס מאַכט גרינגער אויפ'ן האַרצען, איך זאָג
אויך, אז גרינגער! איך האָב שוין אפילו גאָנץ
גענוי בעטראַכט וועמען איך זאָל קומען אין חלום
און ווערגען ביים האַלץ, אויב איך וועל שטאַר-
בען. ראשית חכמה — אייערען אַ חבר פון
פען — אייערען אַ בייזער הונד! יאָ, און דער-
נאָך — דעם דירעקטאָר... ער האָט מיר אַראָפּ-
גערעכענט פאַר אַ האַלבען חודש געהאַלט, דער-
פאַר וואָס איך האָב איינמאָל געטריבען קאָטאָר
וועס מיט'ן פּובליקום. דאָס פּובליקום האָט גע-
פלאַצט פאַר געלעכטער — ניט פון דער פּיעסע,
נאָר פון מיר. און דער דירעקטאָר, דאָנשטאָט
מיך צו בעדאָנקען, — נו, וואָרט אַקאָרשיט ביי
מיר, וואָרט! הלואי זאָל זיך ביי מיר נאָך
אויסווייזען אַ טאַלענט צו קומען אין חלום נאָכ'ן
טויט. איך וואָלט אין הימעל זיך גוט אַרויפ-
געאַרבייט אויף אַ בכבודע שטעלע... איך וואָלט
בעקומען איין איינלאָדונג פון די ספּיריטואַלעס.
(עס קומען אַריין דר. האַלמסלעגער, דר. טאַנז און
די וועכטערין).

ט א נ נ (אַ יונגערמאַן, פּערנאַבלעסיגט אַ
בוסעל אין די קליידער, אויפ'ן קאָפּ אַ הוט, אין די
צויהן אַ פּערלאַשענער סיגאַר). איך בעט דיר,
האַלמסלעגער, נאָר ניט גריבעל זיך אזוי!
ה א ל מ ש ל ע ג ע ר (אַ יונגערמאַן, פינגער-
ליך אָנגעטאָן, אַ בלאַנד בערדיל, ענסע, אויף די
אַקסעלען אַ מאַנטעל). ניין, ניין, די מינוט!
ט א נ נ. איינטי געה איך בעסער אַוועק
אין קאַפּע-הויז.

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. איין מינוט.
פ ל אָ ר י אַ נ. גוטען אַבער, דאָקטאָר.
ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. פאַר וואָס עפעס
זייט איהר ניט אין בעט? (צו דער וועכטערין)
פאַרשטאנד!

פ ל אָ ר י אַ נ. איך האָב זיך שוין אויס-
געשלאָפּען, דאָקטאָר. איך פיהל מיך אויסגע-
צייכענט. ערלויבט מיר אייך איינצוצולאָדען
אויף מיין ערשטען אַרויסטריט....

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. (פּערזאָנלעכעסירט
זיך אויף אַ וויילע, דערנאָך קעהרט ער זיך אָפּ) יאָ,
יאָ... (געהט צו צו ראַדעמאַכער'ן) נו, טהייערער
ראַדעמאַכער, ווי פיהלען מיר זיך היינט?

פ ל אָ ר י אַ נ. (מאַכט דער וועכטערין אַ צו-
כען, וואָס האָט אַ שוויכטע מיט זיין קאַפּיערען דעם
דאָקטאָר האַלמסלעגער).

ר א ד ע מ א כ ע ר. שטעכט, דאָקטאָר.
ה א ל מ ש ל ע ג ע ר (קוקט די טאַפּעל,
וואָס הענגט צוקאַפּענס ביים בעט. די וועכטערין
האַלט דאָס לויכט)... 39,4, נו, נעכטען 40?
(די וועכטערין שאַקעלט מיט'ן קאָפּ). עס געהט
אויף אַ דרך... נו, אַ גוטע נאַכט. (ווייל געהן).

ר א ד ע מ א כ ע ר. דאָקטאָר!
ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. וואָס איז?
ר א ד ע מ א כ ע ר. איך בעט איך, דאָך-
טאָר... וויפיעל קאָן זיך עס נאָך ציהען?

אייד, דאָקטאָר, פאָהרט אריבער נאָך איהם, ברענגט איהם אַהער.

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. (קווינקעלט זיך, קוקט אויף דעם זויגער) יאָ, נאָר... אויב איך וואָלט שוין אפילו איינגעוויילגט... זאָגט אליין, הערר ראדעמאכער, ווי קאָן איך עס טאָן... אין אַזא צייט... כ'לעבע, עפעס א מאָדנע זאך האָט זיך אייד פערוואָלט! בעטראכט אליין!

ר א ד ע מ א כ ע ר. איך קאָן מיין פריינד, דאָקטאָר... אַז איהר וועט איהם זאָגען, אַז זיין פריינד ראדעמאכער שטאַרבט אין א קה'שען האָספּיטאַל און וויל זיך זעהן מיט איהם צום לעצטן טען מאָל, וועט ער תיכּה קומען צופאָהרען. — איך בעשווער אייד, דאָקטאָר, פאַר אייד איז דאָס נישט מעהר ווי דורכפאָהרען זיך... וואָס, ניט אזוי? אָבער פאַר מיר...

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. געוויס, מיר איז דאָס ניט שווער, אָבער אויף אייד ווירקט אַזא אויפערענונג זעהר שלעכט.

ר א ד ע מ א כ ע ר. דאָקטאָר, דאָקטאָר! מיר זיינען דאָך עפעס מאַנסבילען! מיט אַ שעה פריהער, צי מיט אַ שעה שפעטער—ס'איז דען נישט אלץ איינס?

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. (בערוהיגט איהם.) וואָס רעדט איהר גלאַט, וואָס רעדט איהר! (נאָך אַ קורצע נאכדענקונג) נו, גוט, איך וועל פאָהרען.

ר א ד ע מ א כ ע ר. (נוייל בעדאנקען.) ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. (מאַכט זיך אַרויס.) פערשטעהט זיך, איך קאָן ניט צוואַנגען, אַז איך וועל איהם בריינגען! נאָר אויב איהר האָלט עס פאַר אזוי וויכטיג... (בעמערקט, אַז ראדעמאכער נוייל איהם ווייטער דאַנקען) גוט, גוט! (קעהרט זיך אַ.)

ט א נ ז. נו, קוים דערלעבט! ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. זיי אַ גוטער ברור דער, טהייערער טאָן, קוק אַרױן אין די איבער ריגע פאַלאַטעס! עפעס וויכטיגעס איז ניטאָ דאָרטען... נאָר אַ פאַר שפּריצונגען... די וועכט טערין וועט דיר שוין זאָגען.

ט א נ ז. וואָס זאָל דאָס הייסען? וואָס איז שוין?

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. עפעס אַ מאָדנע גע- שיכטע! דער אונגליקליכער אַלטער מאַן בעט אַריבערפאָהרען צו זיינעם אַן אַלטען פריינד. ער האָט צו פערטרויען איהם עפעס אַ וויכטיגע זאָך... דו ווייסט וועמען? וועהגאָסטען... דו ווייסט דאָך, דעם שרייבער...

ט א נ ז. און דו פאָהרסט טאַקע? נו, דו הערסט... וואָס ביזט דו, אַ משרת, צי וואָס? די קראַנקע בענוצען זיך פשוט מיט דיין גוטס- קייט.

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. מיין טהייערער, דאָס איז שוין אַ פראַגע פון געפיהל. נאָך מיין מיינונג, איז אַזאַ ענין זעהר אינטערעסאַנט אין אונזער פּראָפּעסיע.

ר א ד ע מ א כ ע ר. (בעשטעהט אויף דאָס זויגער.) דאָקטאָר, איהר זייט שטענדיג געווען צו מיר אזוי גוט... איך ווייס, איך בין איינגע- עקשנ'ט, דאָקטאָר, נאָר ווען דו ווייסט אויף גע- וויס, אַז מאָרגען-איבערמאָרגען וועלען דיך די משרתים אַראָפּטראָגען אונטען אין ווייסע תכריכים, טראַכט דו ניט ווילענדיג, אַז דו האָסט אַ רעכט צו זיין אַ ביסעל איינגע'עקשנ'ט און ניט-צוטרירליך און קאפּריזנע מעהר ווי אַלע אַנדערע!

ט א נ ז. נו, וואָס איז דאָרטען, האַלמ- שלעגער?

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. אַט שוין. איך געה... (אַ ביסעל אונגעדולדיג) אָבער מאַכט עס בקיצור, איך בעט אייד... וואָס ווילט איהר? ר א ד ע מ א כ ע ר. מיר איז זעהר נוי- טיג צו זעהן זיך מיט מיינע אַ פריינד... איינער אַ וועהגאָסט — אַלעקסאַנדער וועהגאָסט...

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. וועהגאָסט? איהר מיינט דעם בעוואוסטען שרייבער וועהגאָסט?

ר א ד ע מ א כ ע ר. יאָ. ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. ער איז איינער פריינד?

ר א ד ע מ א כ ע ר. געווען... געווען... אַ מאָל.

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. נו, טאָ שרייבט איהם אַן אַ צעטלעך.

ר א ד ע מ א כ ע ר. וואָס וועט דערפון אַרויסקומען? ער וועט שוין מיך נישט דערווי- סען קיין לעבעדיגען. מיר איז נויטיג צו זעהן איהם היינט... טאַקע שוין...

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. (פעסט) דאָס איז אונמעגליך, ראדעמאכער, און פאַרטיג! (ווייזט כּדי צו בערוהיגען אייד, וועל איך היינט אַנ- שרייבען דעם הערר וועהגאָסט, איך בין צופעליג בעקאַנט מיט איהם — און וועל איהם ערלויבען בעזוכען אייד מאָרגען אין וואָסער צייט ער וויל.

ר א ד ע מ א כ ע ר. איהר זייט בעקאַנט, דאָקטאָר, מיט דעם הערר וועהגאָסט? (פלוצים) טאָ ברענגט איהם אַהער צו פיהרען — ברענגט איהם צופיהרען!

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. וואָס רעדט איהר, הערר ראדעמאכער, וואָס איז מיט אייד? דאָס איז דאָך שוין...

ר א ד ע מ א כ ע ר. (שטאַרק אויפגערעגט.) איך ווייס, דאָקטאָר, דאָס איז ווילד פון מיין זייט, נאָר איהר זייט דאָך אַ מענש, דאָקטאָר, און זייט מסוגל צו פערשטעהן... ווי אַ מענש... ניט אזוי ווי אַנדערע, וואָס ביי זיי איז אלץ גע- וואוינען און געמאַסטען. איהר ווייסט דאָך, דאָקטאָר — נו, אַז אַ מענש דאַרף מאָרגען שטאַר- כּע, און ביי איהם איז פאַראַן אַן איין-און-איין- ציגער פערלאַנג, פון וועלכען עס הענגט אָפּ אַ סך און אַ סך זאַכען, און איך קען איהם טאָן אַט דעם דאָזיגען פערלאַנג... נו, איך בעשווער

ר א ד ע מ א כ ע ר. אויב איך ווער נאָר געזונד, שווער איך איך, לאָזט מיך נאָר אַרױַ- בערטערטען די שוועל פון האָספּיטאַל, וועל איך זיך וויעדער נעמען... איך וועל וויעדער אָנ- הויבען....

פֿל אָר י אַן. וואָס?

ר א ד ע מ א כ ע ר. קעמפּפּען! יאָ, יאָ, קעמפּפּען! איך וועל וויעדער פרובען. אָ, איך פאַל נאָך ביי זיך נישט אראָפּ, — ניין! איך בין נאָך גאָר נישט אזוי אַלט... בסך הכל פיער און פופציג יאָהר... צי דען האָבען יאָהרען עפעס א בעדייטונג בשעת עס איז פאַראַן געזונד? איך בין נישט קיין קליין מענשעלע, פּלאָצאָיאַן יא- קווערט, גלויבט מיר, נישט קיין קליינס! נאָר מיר איז נישט געגאַנגען... איך בין נישט קלע- נער פאַר איהם, האָטש ער האָט זיך אזוי הויך ארויפגעכאַפּט... איך קען זיך נאָך פאַררערען מיט איהם, האָטש ער האָלט זיך העכער פון מיר, דערפאַר וויל ער האָט געהאַט מעהר הצלחה. (פיעכערש) זאָל ער נאָר קומען... זאָל ער נאָר קומען! גאָט מיינער! איך בעט דיך, פיער און פופציג יאָהר האָסטו דו פערגעסען אָן מיר! גיב- זשע מיר איצט כּח האָטש אויף דאָס לעצטע פיערטעל שעה פון מיין לעבען. בעלזין מיך! לאָז מיך דערלעבען ביז יענער מינוט, ווען ער וועט זיצען פאַר מיר א בלייבער, א פערניכטע- טער... א גאַרנישט אַקעגען מיר, ער זאָל זיך פיה- לען פערשעהמט אויף זיין גאַנץ לעבען... יאָ, טהייערער יאקווערט, איך ווארט אויף דעם פריינד פון מיין יוגענד! פינג און צוואנציג יאָהר צוריק זיינען מיר געווען די בעסטע גוטע פריינד... וויל מיר ביידע האָבען אָנגעהויבען פון איין אָרט, נאָר מיר האָבען זיך געלאָזט געהן אויף פערשיעדענע וועגען: ער האָט זיך ארויפגעהוי- בען אַלץ העכער און העכער, און איך האָב זיך אראָפּגעלאָזט אַלץ ניעדריגער! און איצט ליגט א גרויסער תּהום צווישען אונז — ער איז א ריי- כער מאן, א בעוואוסטער שרייבער, און איך — אן אונגליקליכער זשורנאַליסט, וואָס הויכט אויס זיין נשמה ערגעץ אין א קדש! נאָר דאָס איז גאַרנישט... גאַרנישט... וואָרס איצט שמעהט אָן די מינוט, וואָס איך וועל איהם קענען צו- קוועטשען... און איך וועל עס טאָן! נאָר זאָל ער קומען. היינט, הער- יאקווערט, איז ביי איך געווען א פרוי, וועלכע איהר, איך ווייס דאָך... נאָר ווי קאָן מען פערגליכען יענעם גע- פיהל, מיט וועלכען מען ערווארטעט א געלייכע- טען מענשען, צום ליידענשאפטליכען געפיהל, מיט וועלכען מען ערווארטעט א מענשען, וואָס דו האָסט איהם פיינד, וואָס דו האָסט איהם פיינד געהאַט דאָס גאַנצע לעבען דיינס, נאָר דו האָסט עס פערגעסען צו זאָגען איהם!

פֿל אָר י אַן. איהר רעגט איך מורא- דיג אויף, הערר ראדעמאכער. ביי איך וועט די שטימע פערלאָרען געהן...

ר א ד ע מ א כ ע ר. אָ, האָט קיין מורא

ט א נ. נישטאָ וואָס צו רעדען — א האַפּ פון א מענשען!

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. דו וועסט טאָן? ט א נ. מסתמא. נו, און מיט'ן קאפּע- הויז וועט שוין היינט גאָר נישט זיין?

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. איך וועל נאָך אפּשר אריינקומען. (האלמלשלעגער, טאַנן און די וועכטערין געהען אַוועק).

פֿל אָר י אַן (קומט אַריין). וועגען וואָס האָט איהר עס אזוי לאַנג געשמעסט מיט'ן דאָקטאָר?

ר א ד ע מ א כ ע ר. (אויפּגערעגט, כמעט פרעהליך) ער וועט קומען! ער וועט קומען! פֿל אָר י אַן. (פּעראַינטערעסירט) וואָס? צו איך וועט ווער עס איז קומען? באַלד? ביי- נאכט?

ר א ד ע מ א כ ע ר. יאָ, טהייערער יא- קווערט, איהר וועט זיך גוט צוקוקען... עס וועט אויך זיין עפעס צו לערנען. גיט אכטונג אויף איהם בשעת ער וועט אריינגעהן צו מיר און נאכדעם, בשעת ער וועט נעמען אַוועקגעהן... אָ! (אַלץ מעהר אויפּגערעגט) אַבי נאָר דער- לעבען! אַבי נאָר דערלעבען! גיט מיר ווא- סער, יאקווערט... זייט... אזוי גוט. (נעמט דאָס וואַסער און טרינקט דורשטג) א דאַנק איך... א דאַנק איך... נו, ביז יענער צייט וועט נאָך די מאַשין אויסהאַלטען... (כמעט מיט מורא) זאָל ער האָטש קומען... זאָל ער האָטש קומען... פֿל אָר י אַן. אָבער וועגען וועמען רעדט איהר עס?

ר א ד ע מ א כ ע ר. (פאַר זיך). אָנשריי- בען איהם? ניין, אויף אזא אופן וואָלט איך גאַרנישט... ניין, איך מוז איהם אַליין זעהן... פנים אל פנים....

פֿל אָר י אַן. (אינזרוהיג) הערר ראדע- מאכער....

ר א ד ע מ א כ ע ר. נישקשה, פאַר מיר האָט קיין מורא גיט, ס'איז איבעריג... מיר איז גאָר גרינג... אויף מיין וואָרט, פאַר'ן טוידט האָב איך שוין מעהר קיין מורא גיט... דער טוידט איז נאָר גיט אזוי שרעקליך... נאָר זאָל ער קומען! אָ, פּלאָצאָיאַן יאקווערט, וואָס זאָל איך אזוינס טאָן פאַר איך?

פֿל אָר י אַן. (פּערוואַנדערט) וואָס הייסט? ר א ד ע מ א כ ע ר. עס ווילט זיך מיר זעהר ארויסווייזען איך מיין דאַנקבאַרקייט. דאָס האָט איהר דאָך מיך ארויפגעבראַכט אויף אַט דעם געדאַנק! יאָ, יאָ. איך וועל איך מאַכען פאַר מיין יורש. דער שליסעל פון מיין שרייב- טיש ליגט ביי מיר אונטער קישעל. איהר מיינט, דאָס איז גאַרנישט גיט ווערט? ווער ווייסט, איהר קענט א מאָל א טעות האָבען... עס קאָן זיין, אז דאָרטען ליגען גרויסע ווערק! אויף מיין וואָרט, מיר ווערט אַלץ גרינגער. צום סוף וועל איך גאָר געזונד ווערען!

פֿל אָר י אַן. נו, געוויס.

מטריה געווען נאָר כדי צו זאָגען דאָס אליין. איך וויל דיר זאָגען עפעס אנדערש... עס קאָן זיין, אז דאָס איז אויף אַ געוויסען גראַד אפילו געמיין, נאָר... ווי לייכט עס איז צו זיין אַ גע- מיינער יונג, בשעת דו ווייסט, אז שעמען זיך וועט דיר שוין. סיינדיג ניט אויסקומען מעהר! (שטעהט אויף) הונדערטער מאָל פאַר די לעצטע יאָהרען, בשעת מיר פֿלעגען זיך צופעליג טרעפֿען אויף דער גאס און דו פֿלעגסט מיר גראַסמאטחיג וואַרפֿען עטליכע פֿריינדליכע ווערטער, פֿלעגסט מיך אָנכאַפֿען אַ ווילדער וואונש אויסשריינען דיר דאָס אין פנים אַרײַן! ניט נאָר איך, מיין טהייר ערינקער, קאָן דיר, נאָר אויך טויזענדער אנדערע מענשען, נאָר אויך דיין געליעבט ווייב קאָן דיר בעסער ווי דו מיינסט... זי האָט דיר דורכגעקוקט דורך און דורך נאָך מיט צוואַנציג יאָהר צוריק, אין דעם בעסטען אויפֿבליהען פֿון דיין יוגענד און ערפֿאַלג... יאָ, יאָ, דורכגעקוקט — און איך ווייס בעסער, ווי ווער עס איז אַן אנדערער!... וואָרום אַ צייט פֿון צוויי יאָהר איז זי געווען מיין קעפֿט- ווייב... הונדערטער מאָל איז זי געקומען צוליפֿען צו מיר, וויל זי האָט געקעקלט פֿון דיין פֿוסט קייט. זי האָט געוואָלט אוועקנעמען צו מיר, נאָר איך בין געווען אַרײַם, זי — אַ פֿייגלינג, דעריבער איז זי געבליבען ביי דיר און האָט דיר גענאָרט. אזוי איז געווען בעקוועמער פֿאַר אונז אַלעמען! פֿאַר אַ רײַ אַן. „דו זאָגסט ליגען, אונז גליקליכער!“

ר א ד ע מ א כ ע ר. איך? (ווי אויפֿוואַר כענדיג) אָ, יאָ!... דער שליסעל, יאקווערט, איז ביי איך! אויב ער וועט מיר נישט גלויבען, — איז ביי מיר בריעף אויך פֿאַראַן אין טיש... איהר זייט מיין יורש! און אויסער דעם איז אין מיין שרייבטיש פֿאַראַן פֿערשידענע אוצרות... ווער ווייסט, אפֿשר כדי מען זאָל זיי אָפֿשאַצן, דאַרף מען נאָר איך זאָל שטאַרבֿען! יאָ, דענסט מאָל וועט מען מיך בעדויערען! איבערהויפט, אז מען וועט זיך דערוויסען, אז איך בין געשטאַר- בען אין אַרײַמקייט און אין צרות... און איך שטאַרבֿ אין אַרײַמקייט און אין צרות, פֿונקט ווי איך האָב אָפֿגעלעבט מיין גאנץ וועט! אויף מיין קבר וועט מען רעדען... איהר וועט אויף צו קאוועס אכטונג געבען... געווען טריי זיין פֿפֿליכט, געהאַט פֿעהיגקייטען, געווען אַ קרבֿן פֿון זיין בערור. יאָ, יאָ, און דאָס איז אמת, פֿלאַראַן יאקווערט! פֿון דער מינוט, ווי איך האָב דער- פֿיחלט און זיך אַ בערור, בין איך געוואָרען זיין קרבֿן! איהר ווייסט, פֿון וואָס איך שטאַרבֿ איהר מיינט, פֿון די לאַטיינישע ווערטער, וואָס איז אָנגעשריבען דאָ אויפֿ'ן ברעטעל? — ניין, פֿון ערגערניס, וואָס מיר איז שטענדיג אויסגעקור- מען אָנטאָן זיך פֿאַר'ן פֿובליקום אין אַזעלכע קאָסטיומען, וועלכע איך האָב פֿעראַכטעט! פֿון עקעל, וויל מיר איז אויסגעקומען שרייבֿען אַזעלכע זאַכען, אין וועלכע איך האָב ניט גע- גלויבט — כדי ניט צו שטאַרבֿען פֿאַר הונגער!

ניט! אבי ער וועט נאָר קומען, וועל איך שוין קענען רעדען!

פֿאַר אַ רײַ אַן. ווער ווייסט? ווער ווייסט? — הערט זיך איין, הערר ראדעמאכער, וואָס מיר איז איינגעפֿאַלען אין קאַפֿ... אָט לאַמיר גאָר מאַכען אַ רעפֿעטיציע... יאָ, יאָ, הערר ראדעמאכ- כער, איך שפּאַס ניט! איך זאָג עס גאנץ ערנסט. איהר פֿערשטעהט, אַלץ ווענדט זיך דאָך אָן דעם, ווי מען בעגעהט זיך... וואָס, ניט אזוי? נו, וואָס פֿאַר אַ נומיז וועט איהר האַבען, אויב איהר וועט איהם זאָגען: „דו ביזט אַ ניעדעריגער מענש, און איך האָב דיר פֿיינד.“ דאָס וועט ניט ווירקען. ער וועט אַ טראַכט טאָן: זירעל זיך, וויפֿיעל דאָס האַרץ געלויבט — דו ליגסט אין האַספּיטאַל אין 39 גראַדוס היט'ן, און איך געה מיך רוהיג אוועק שפּאַצירען מיט אַ סיגאַר אין די צייהן!

ר א ד ע מ א כ ע ר. אָ, איך וועל איהם זאָגען עפעס אנדערש! אויב זאָגען איהם, אז ער איז ניעדריג, וועט ער זיך גיך טרויסטען! אָבער אויב זאָגען, אז דאָס גאַנצע לעבען זיינס איז ער געווען לעבעריג פֿאַר מענשען, וועלכע ער האָט אפֿשר ליב געהאַט מעהר פֿון אַלץ אין דער וועלט, — דאָס וועט ער ניט אויסהאַלטען! פֿאַר אַ רײַ אַן. נו, רעדט, רעדט! שטעלט אייך פֿאַר, אז דאָס בין איך אייער פֿריינד!... אָט בין איך פֿאַר אייך מיט אָנגעשטאַפטע קע- שענעס מיט געלד, מיט אַן אָנגעשטאַפטען קאַפֿ מיט גדלות (שפּיעלט) „נו, אָט בין איך, מיין פֿריינד. דו האָסט געוואָלט מיר עפעס זאָגען? רעד!“ נו, נו...

ר א ד ע מ א כ ע ר. (פֿיעבעריש, ווערט וואָס ווייטער און ווייטער מעהר אויפֿגערייצט) יאָ, איך האָב דיר גערופֿען! נאָר ניט צוליב דעם, אויף זענענען זיך מיט דיר פֿאַר אַלעם בעקאַנטשאַפֿט, — ניין, איך האָב דיר גערופֿען צו דערצעהלען דיר עפעס אזוינס, כֹּל זמן עס איז נאָך ניט שפּעט...

פֿאַר אַ רײַ אַן. (שפּיעלט) „דו צינדסט אין מיר אַ די נייגעריגקייט, פֿריינד מיינער! וואָס קלייבסטו זיך דערצעהלען מיר?“ נו, נו...

ר א ד ע מ א כ ע ר. דו האַלט זיך, אז דו ביזט גרעסער פֿון מיר? — קיין גרויסע מענשען, מיין טהייערינקער, זיינען מיר קיינמאָל ביידע נישט געווען... און אויב מיר וועלען זיין עהר- ליך, איז צווישען אונז קיין אונטערשייד ניטאָ! דיין כבוד און דיין גדולה — איז אַ פּאַק מיט צייטונגען, וועלכע וועט צופֿליהען ווי אַ רויף אין דעם טאָג פֿון דיין טוידט. דינע פֿריינד? — אונטערלעקער, וואָס פּויען אויפֿ'ן בויך פֿאַר'ן ערפֿאַלג, נישט-פֿערגינער, וואָס שטעלען דיר שטילערהייט אַ פּייג אין קעשענע, איריאַטען, וואָס אפֿילו פֿאַר זייער כורעם-פֿאַלען ביזט דו צו קליין! — נאָר פֿון דעסמווענען ביזט דו אויף אזוי פּיעל קלוג, אז דו זאָלסט עס אָפּטמאַל אליין פֿערשטעהן... געוויס וואָלט איך דיר נישט

ר א ד ע מ א כ ע ר. איך בין צופריעדען.
מען בעהאנדעלט דאָ זעהר גוט.

ו ו ע ה ג א ס ט. יאָ, דאָס איז געוויס,
דו ביזט אין זיכערע הענד. דער דאָקטאָר האָלט
שלעגער איז זעהר א פעהיגער יונגער ארצט, און
וואָס עס איז נאָך וויכטיגער — אַ וואוילער יונג
גערמאן... יאָ, קיינמאָל דארף מען נישט אָפטיי-
לען די מעלות פון דעם מענשען בכלל פון זיינע
מעלות אלס ספעציאליסט... האָב קיין פאראיבעל
נישט, איך בעט דיר, נאָר פאר וואָס האָסט דו זיך
ניט געווענדעט צו מיר?

ר א ד ע מ א כ ע ר. מיט וואָס ער איין
אופן וועל איך...

ו ו ע ה ג א ס ט. אויב אין דער צייט פון
אַ גאנצען שאַק מיט יאָהרען איז דיר נישט
ארויפגעקומען אויפ'ן געדאנק דיין אלטער גוטער
פריינד, האָסט דו דאָך פון דעסטוועגען בערארפט
וויסען, אז אין אזעלכע אומשטענדען וואָלט איך
יעדענפאלס געווען בערטיי...
ר א ד ע מ א כ ע ר. לאָז עס בעסער, לאָז

עס!

ו ו ע ה ג א ס ט. נו, גוט. גלויב מיר, איך
האָב דיר חליה נישט געמיינט בעלידיגען! נאָר
יעדענפאלס איז דאָס איצט נאָך אויך ניט
שפעט... דער דאָקטאָר האָט האַלמשלעגן זאָגט, אז
די גאנצע פראגע איז דאָ נאָר אין דער צייט, אין
אַ גוטער השגחה... אין עטליכע וואָכען ארום
וועסט דו ארויסגעהן פון האָספיטאל, און דאָס
וואָס בעלאנגט אָן דאָס ווייטעריגע היילען, צו
פערברענגען אין אַ דאָרף...

ר א ד ע מ א כ ע ר. איבעריגע דבורים!
ו ו ע ה ג א ס ט. און וועגען דער דאָזיגער
גער מרה-שחורה דייןער האָט מיר אויך געזאָגט
דאָקטאָר האַלמשלעגער. יאָ... (איהם איז שווער
צו אויסהאלטען ראדעמאכער'ס אָנגעשטעלטען קוק
אויף איהם, נאָר פון דעסטוועגען נעמט ער נישט צו
די אויגען)... יאָ... הייסט עס, האָסט דו מיר גע-
רופען צו דורכשמוסען זיך מיט מיר וועגען
עפעס... איך הער. וואָס שמויכעלסט דו? אַך,
ניין, דאָס שווינדעלט פשוט דאָס ליכט. די בער-
לייכטונג איז דאָ דוקא ניט קיין געהויבענע... נו,
איך ווארט. איך וועל שוין טאקע אזוי זאָגען
דעם דאָקטאָר האַלמשלעגער, אז די ערשטע פינף
מינוטען האָבען מיר נאָר אין גאנצען ניט בער-
נוצט. נו?

ר א ד ע מ א כ ע ר. (שוין עטליכע מאל, אַז
ער האָט האַלט אויפגעשעפּענט דאָס מויל, ווי ער וואָלט
וועלען רעדען. און יעצט שטויבט ער אויף דאָס זעלבע,
נאָר, ווי פריהער, שווייגט ער ווייטער. פויעל.)

ו ו ע ה ג א ס ט. ווי אזוי איז דאָס בכלל
געשעהן? (אַ ביסעל צומישט) די פראגע איז
אפילו אַ ביסעל אונפאַסיג אין דער מינוט. איך
וועל דיר זאָגען דעם אמת, מיר איז עפעס אונבער-
קוועם, ווייל פון ערשטען קוק קען מען מיינען,
אז מיר איז אויסגעפאלען א בעסערען מול. נאָר
אויב צוגעהן צו דער דאָזיגער פראגע פון יענעם

דערפאר ווייל אין מיר האָט געברענט א שנאה,
וואָס איך בעדארף שמירען מיינע שורות פאַר
רױבער, וועלכע האָבען זיך ערוואָרבען א פערמע-
גען דורך שווינדל... און איך האָב זיי געהאַלפּען
אין דעם מיט מיינ טאלענט! איך האָב טאקע ניט
אויף וואָס צו בעקלאָגען זיך: פון דער פּעראכ-
טונג און שנאה צו דער דאָזיגער באַנדע האָב איך
דאָס מייניגע בעקומען — פון דאָס איבעריגע,
צום אימפּליק, גאָרנישט!

די וועכטעריין (קומט אריין). דער
דאָקטאָר געהט.

ר א ד ע מ א כ ע ר. (דערשראָקען) אליין?
ו ו ע כ ט ע ר י ן. ניין, עפעס אַ
מאן געהט מיט איהם.

ר א ד ע מ א כ ע ר. (קוקט מיט טיפע דאנק-
באַרטייט).

פ ל א ר י א ן. נו, בעהערש זיך! שא-
דע, וואָס איך טאָר נישט בלייבען דאָ! (געהט
אויס פון צימער אויף די שפיץ פינגער. עס געהט
אריין האַלמשלעגער און וועהנאסט).

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. דאָ איז דער קראנ-
קער!

ו ו ע ה ג א ס ט. (עלעגאַנט געקלוידיעט, אַ
יאָהר 55, אַ גאנצן געזונדעס אויסזעהן, אַ גרויער
באַרד. און אַ דונקלען מאַנטעל, מיט אַ שטאַק.
דאָ טאקע... אזוי... (געהט צו צו ראדעמאכער'ן,
הערצליך) ראדעמאכער, קען דאָס גאָר גע-
מאָלט זיין? אין וועלכע אומשטענדען, ראדע-
מאכער, אונז קומט אויס וועדער זיך צו זעהן?
מיינ טהייערער!

ר א ד ע מ א כ ע ר. איך בין דיר זעהר
דאנקבאַר, וואָס דו ביזט געקומען.

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. (גיט אַ וואונק מיט'ן
קאָפּ, די וועכטערין דערלאָנגט אַ שטוהל וועהנאסטען)
ערלויבט מיר, הערר וועהנאסט, אלס ארצט, בער-
טען אייך, איהר זאָלט ניט פערבלייבען דאָ
לאַנג... נישט מעהר ווי אַ פיערטעל שעה. איך
וועל אליין אַרויפגעקומען אַהער און וועל אייך בער-
גלייטען.

ו ו ע ה ג א ס ט. איך דאנק אייך זעהר,
דאָקטאָר, איהר זייט אזוי ליעבענסווירדיג...

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. אויב דאנקען, האָב
איך בעדארפט... מען דארף אין זיך האָבען נישט
קיין ביסעל זעלבסט-אַפּפערונג, כדי צו...

ו ו ע ה ג א ס ט. (האָט איהם איבער) אַ,
וואָס רעדט איהר?...

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. דערווייל — צום
וועדערזעהען, הערר ראדעמאכער. (מאַכט צו איהם
פּרוינדליך מיט'ן פינגער, ער זאָל זיך ניט אויפער-
גען, נאכדעם, איבעררעדנדיג עפעס מיט דער וועכ-
טערין, געהט ער אַוועק צוזאמען מיט איהר).

ו ו ע ה ג א ס ט. (די וועכטערין האָט פון
איהם אַראָפּגענומען דעם מאַטעל, זעצט זיך. זעהר
הערצליך) נו, זאָג אליין, טהייערער ראדעמאכ-
ער, וואָס פאַר אַן אידעע איז דאָס דיר אַריינ-
געפאלען לייגען זיך אין אַ קהל'שען האָספיטאל?

ניין, א דאנק גאט! אזוי וואלט מיר גאר אויס-
געקומען שלעכט. דעם אמת זאגענדיג, מיינ
טהייערער, געפין איך אין איהר זיך זעלבסט.
דאס גלויבען אין זיך זעלבסט, בשעת איך הויב
עס אן פערליערען, דעם כח צו ארבייטען, דעם
חשק פון לעבען... און וואס מעהר עלטער דו
ווערסט, אלץ טיפער פיהלסט דו, אז דאס איז
דער איינציגער אמת'ער גוטער פריינד דיינער...
אמת, קינדער... נאך...

ר א ד ע מ א כ ע ר. און וואס איז מיט
זיי? וואס טהוען זיי?

ו ו ע ה ג א ס ט. די טאכטער האט חתונה
געהאט. איך בין שוין א זידע, און א צווייער-
דיגער... יא, יא, איך ווייס, אזיר מיר איז עס
ניט קענטליך. און דער יונגאטש מיינער... דער
יונגאטש... דאס יאהר געהט ער דאך שוין אין
מיליטער-דיענסט, מאכט שוין אן חובות, אט
אנומעלט האט ער זיך געשלאגען אויף א דועל
מיט א יונגען באראן עפעס... עפעס פאר א פרוי
דארטען... יא, מיינ טהייערער, אייביג די זעל-
בע נארישקייטען! דו ווערסט אלט, און דאס
לעבען געהט זיך מיט זיין וועג.

ר א ד ע מ א כ ע ר. יא, יא. (פויזע).

ו ו ע ה ג א ס ט. אלץ, די צייט שטעהט
דאך ניט. איך ווארט. וואס האסט דו מיר גע-
וואלט זאגען? זיי זיכער, — אלץ וואס דיר גע-
לוסט. אפשר אריינגעהן אין דער רעדאקציע
„דער נייער טאג“ איבערשמועסען וועגען דיין
צוריקקומען? ... אבער, — האב קיין פאראיבעל
נישט, וואס איך מאך א רייד וועגען אזעלכע
זאכען, — אפשר קען איך דיר פארלעגען דאס
פערזאמלעטע מעטאל?

ר א ד ע מ א כ ע ר. אף, לאז עס אלץ,
איך דארף גארנישט, גארנישט. פשוט, איך האב
געוואלט נאך א מאל זעהן מיין אמאליגען
פריינד... דאס איז גאר. יא! (שטרעקט איהם
אויס די האנד).

ו ו ע ה ג א ס ט. טאקע אויף אן אמת?
דאס געפעהלט מיר זעהר! נו, און איצט האב
איך, אז דו וועסט געזונד ווערען, וועלען מיר
זיך וויעדער זעהן אפט... (א דריקענדע פויזע,
פון דעם צווייטען זאל הערט זיך דער טיקטאק פון'ם
זיגער).

ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. נו, אט בין איך
שוין! דאכט זיך, ניט שטארק פינקטליך!
ו ו ע ה ג א ס ט. (הויבט זיך אויף ווי א בער-
פרייטער) מיר האבען שוין זיך דורכגעשמועסט.
ה א ל מ ש ל ע ג ע ר. עס פרעהט מיך
זעהר! איך האב, אונזער פאציענט האט זיך
בערוהיגט?

ר א ד ע מ א כ ע ר. (שאקלט מיט'ן קאפ)
איך דאנק אייך, איך דאנק אייך...

ו ו ע ה ג א ס ט. דערווייל — צום ווי-
דערזעהן, מיינ טהייערער. אויב דער דאקטאר
וועט ערלויבען, וועל איך אין א פאך טעג ארום
וויעדער אריינקוקען.

שטאנדפונקט, פון וועלכען מען בעדארף צוגעהן
— איז וועמען מעהר אויסגעקומען איבערלעבען
הארצוועהטאג מיט קאפדערהעניש? אוראי, דעם,
וואס האט מעהר דערגרייכט! דאס איז אפילו
פאראדאקסאליש, אבער אזוי איז עס! אף, ווען
איך זאל דיר נאך נעמען דערזעהלען... אן איי-
ביגער קאמפף, נישט מעהר ווי קאפדערהעניש.
איך ווייס ניט, צי איז דיר בעקאנט די לעצטע
בעוועגונג. מען צורייסט מיך איצט אויף שטי-
קער... און ווער? די יונגע! און וואלט מיינען,
ווי לאנג בין איך געווען א יונגער? איצט ווילט
זיך זיי אלץ אראפוארפען מיך פון טהראן... דו
נעמסט ליינען אט די נייע ווערנאלען, איז ממש
עס קעקלט... וועגען מיר ריידען זיי דארטען פון
דער הויך, איראניש... יא, טרויעריג! עהרליך
געארבייט, עהרליך געשטרעבט, אפגעגעבען אלל-
דאס בעסטע, און אט האסט דו דיר...! דו דאנק
גאט, וואס דו ביזט אן דער זייט פון דעם אלעם.
ווען מען וואלט מיר געגעבען היינט די ברירה
אויסצולייבען, ווען איך וואלט געקענט היינט
אנהויבען מיינ לעבען אויף דאס ניין....

ר א ד ע מ א כ ע ר. נו?

ו ו ע ה ג א ס ט. וואלט איך בעסער גע-
וואלט זיין א פויער, א פאסטוך, א פארשער פון
דעם נאָרד-פאָל, וואס דו ווילסט — אבי נישט
קיין געזעצט! — נאך מיר וועלען נאך זעהן!
ר א ד ע מ א כ ע ר. (מיט א מאַדנע שמוי-
כעלע) וואס, דו קלייבסט זיך צו דעם נאָרד-
פאָל?

ו ו ע ה ג א ס ט. ניין, אין אנהויב פון
דעם נעכסטען סעזאן וועט געהן מיינע א פיעסע.
אט וועלען זיי זעהן, זיי וועלען זעהן! אראפ-
ווארפן מיך וועל איך נישט ערלויבען! ווארט
אקארשט, ווארט! אויב אלץ וועט אס ירצה
השם געהן כשורה, דארפסט דו זיין ביי דער
ערשטער אויפפיהרונג, מיינ טהייערער... איך
וועל דיר שיקען א בילעט, האטשט אייער צייטונג
בעגעהט זיך מיט מיר גאר ניט אנשמענדיג,
כמעט זי שרייבט וועגען מיר גארנישט. די לעצ-
טע צוויי ביכער האט מען גאר פערשוויגען, נאך
דאס בעלאנגט דאך ניט צו דיר! — עט, דאס
איז אלץ נארישקייטען, וואס האבען קיין שום
ווערטע נישט... נו, דערזעהל'זשע שוין! וואס
האסט דו מיר געוואלט זאגען? דיר איז אפשר
שווער צו ריידען הויך, קען איך מיר א ביסעל
נעהנטער זעצען. — המ... (פויזע). וואס וועט
זאגען מיינ ווייב, ווען זי וועט זיך דערוויסען, אז
אונזער אלטער ראדעמאכער איז אין א קהל'שען
האָספּיטאַל? אף, טהייערער ראדעמאכער, דאס
איז בלויז גאוו, ערפלוכטע גאוו... נו מיר ווע-
לען כעזן נישט רעדען וועגען דעם... אנב, מיינ
ווייב איז איצט נישט היע, — זי איז אין אב-
באציע — אלץ קראנק...

ר א ד ע מ א כ ע ר. איך האב, אז נישט
ערנסט?

ו ו ע ה ג א ס ט. (דריקט איהם די האנד)

עפעס א מטבע, האלמשלעגער און וועהגאסט געהען אוועק, נאך זיי די וועכטערין.)

פֿלאָרִיאַן (געהט געשווינד צו ראדער-מאכער'ן). נו, וויזשע איז דאָס צוגעגאנגען? נאָר אַ מאָדנע זאָך, ווי ער קען זיך דאָס האַל-טען קאַלטבליטזיג! איך פערשטעה עפעס אויף אַ מענשענס געזיכט, אָבער אויף איהם האָב איך גאָרנישט בעמערקט. ווי דאָס ער זיך פערהאַל-טען דערצו?

ראַדערמאַכער. (הערט איהם נישט) ווי קליין עס זיינען די מענשען, וועמען עס בלייבט נאָך צו לעבען!

פֿלאָרִיאַן. נו, טאָ וויזשע, הערר ראַדערמאַכער, ווי וועט זיין מיט'ן שליסעל פון אייער טיש?

ראַדערמאַכער. (קוקט זיך צו) פון מיין טיש? — טהוט וואָס איהר ווילט. האָטש פערברענט!

פֿלאָרִיאַן. און די אוצרות און די גרויסע ווערק?

ראַדערמאַכער. די גרויסע ווערק? זאָל זיין אפילו אזוי... דער קומענדער דור עק-זיסטירט אויך פאר די וואָס לעבען... (ווי נביא'יש) אָט איז ער אונטען! אָט געהט ער אין דער אַלע — אין טויער — אָט איז ער אויף דער גאָס! — עס ברענען די לאַנטערנעס, עס פאָהרען קארעטען, — מענשען טראָגען זיך אום היין און הער... (ער שמעט אויף לאַנגזאַם.)

פֿלאָרִיאַן. הערר ראַדערמאַכער! (קוקט זיך איין אין איהם.)

ראַדערמאַכער. וואָס האָב איך פאר אַ שייכות מיט זיי? וואָס אַהרט מיך זיין גליק, זיין זאָרג? איבער וואָס קענען מיר ביידע רעדען? האָ? איבער וואָס? (כאַפט פלאַריאנען פאר דער האַנד...) וואָס האָבען מיר צו טהאָן מיט מענשען, וועלכע בלייבען לעבען?

פֿלאָרִיאַן (אין אימה). אָבער... וואָס געהער זיך עס אָן צו מיר? פאַשאַנדא! (די וועכטערין קומט אָן מיט אַ לויכט.)

ראַדערמאַכער. (לאָזט אָפּ פלאַריאן'ס האַנד) פערלעשט, פאַשאַנדא, פערלעשט... איך בעדאָרף שוין קיין ליכט נישט האָבען! (לאָזט זיך אַראָפּ אויף דעם לעהנשטוהל.)

פֿלאָרִיאַן. אוי, דאנקען גאָט!... (שמעט ביים פאָרהאַנג און האַלט זיך אָן איהם מיט ביידע הענד און רעדט צו דער וועכטערין.) נו, איצט שוין אויף צוריאַמט'ען!

האַלמ שלעגער. געוויס, געוויס. איך וועל שוין הייסען, מען זאָל איך דורכלאָזען אין וואָס'ער אַ צייט איהר ווילט.

וועהגאסט. אָ, פאַר וואָס זאָלט איהר צוליעב מיר מאַכען אַן אויסנאָהמע?

האַלמ שלעגער. פאַשאַנדא!

די וועכטערין (גיט וועהגאסט'ן דעם מאַנטעל.)

וועהגאסט. נו, נאָך אַ מאָל — צום ווידערזעהן! איך ווינט דיר, דו זאָלט אין גיר-כען געזונד ווערען און נאָר נישט אַראָפּפאַלען ביי זיך. (געהט צום אַרויסגאַנג צוזאַמען מיט האַלמשלעגער'ן.)

פֿלאָרִיאַן. (געהט אַרויס פון פאָרהאַנג) גוטען אַבענד, דאָקטאָר, גוטען אַבענד!

האַלמ שלעגער. נאָך אַלץ שלאָפט איהר ניט?

וועהגאסט. ווער איז דער? און וואָס קוקט ער עפעס אויף אונז מאָדנע?

האַלמ שלעגער. אַן אַקטיאָר... אַן אומגליקליכער...

וועהגאסט. יא?

האַלמ שלעגער. ער הויכט גאָר ניט אָן צו פערשטעהן, אַז אויב פיעל — איז אין איין וואָך אַרום וועט ער ליגען אין קבר...

וועהגאסט. יא, יא. (וועהגאסט און פלאַריאן קוקען אַז איינער דעם אַנדערען.)

האַלמ שלעגער. דעריבער טאָקע האַלט איך פאַר איבעריג צו זיין מיט איהם שטרענג. אָט די אַלע פעסטע כללים האָבען פאַר שטערענדע קיין שום זין ניט!

וועהגאסט. גאַנץ ריכטיג... מיך פרעהט זעהר צו בעקענען זיך מיט אייך נעהער-טער און, ווי מען זאָגט, עס, צוקוקען זיך צו אייך אויף אייער פאַסטען. מיר איז דאָס אין אַ סך הינזיכטען זעהר אינטערעסאַנט!

האַלמ שלעגער. נאָר זאָגט, איך בעט אייך, — פערשטעהט זיך, אויב דאָס איז נאָר בעקוועם — אייער פריינד האָט אייך טאָקע געהאַט צו זאָגען עפעס וויכטיגעס?

וועהגאסט. עס הויכט זיך גאָר ניט אָן! אַ מאָל זיינען מיר געווען אין נאָהענטע פעהעלטניסע, האָט זיך איהם פערוואָלט זעהן מיך נאָך אַ מאָל. דאָס איז גאָר! פון דעסט-וועגען, מיין בעזוך, דאכט זיך, האָט איהם שטאַרק בערוהיגט. (זיי יעהען.)

די וועכטערין. אַ גוטע נאַכט!

וועהגאסט. אַך, יא... (גיט איהר

(פאָרהאַנג.)

פערזעלעכע בלומען

פון יהואש.

1.

צו וואס נאך שווערען, ליבנקע? —
די קוסען דיינע ריידען;
צי רעדט מען פון א יענע וועלט
ווען מ'איז שוין אין גן עדן? —

צו וואס מיר שושקען, האלב פערשטיקט,
אז דו וועסט טריי זיין אימער? —
איצט האב איך דאך לייב און זעעל,
דו זיסעס פרויענצימער —

און ווען דיין הערץ וועט ווערען קאלט,
ווען ס'וועט די גלוט פערשווינדען,
צי וועל איך מיט דיין שבועה-שטריק,
צוריק דיר קענען בינדען? —

צי וועל איך אויף דיין וועקסעל דאן
מיין חוב בעקומען קאנען? —
צי וועל איך פון דעם ווינטער'ס פראסט,
די היץ פון זומער מאהנען? —

א שטענדיג מיר אלצדינג זיסנקע,
נאך גיב ניט קיין פערשפרעכען —
וואס שטארקער ס'וועט דיין צוזאג זיין,
אלץ גיכער וועסט איהם ברעכען...

2.

איך האב פאר דיינע דערנער ניט
קיין מורא און קיין אנגסט —
די מורא קריג איך ערשט, ווען דו
בוקעסט ען מיר דערלאנגסט...

פאר דיינע דערנער בין איך שטארק,
כ'האב כלום נאך די והיתר,
און צאפסטו מיר אביסעל אויס,
א דאנק דיר נאך א גרויסער.

און דראפעסטו מיין הויט און פלויש,
איך וועל דערפון ניט שטארבען,
פיעללייכט פערבלייבען וועלען גאר
מיר חנו'דיגע קארבען...

נאר רויזען, רויזען ווען דו ברענגסט,
דאן הויב איך אן זיך שרעקען,
דו זאלסט ניט אין דעם סאמעט-כוס
א טראפען גיפט פערדעקען...

דו זאלסט מיך ניט פערשלעפערען,
און דו אליין וועסט וואכען,
און בינדען וועסט מיר הענד און פיס
און פון מיין שוואכקייט לאכען...

און ווען איך כאפ זיך ווידער אויף,
מיט נישטער-מוטנע אויגען,
דאן וועסטו האכען מארך און קראפט
אין שלאף מיר אויסגעזויגען...

ברוקלין, נ. י.

ECCE HOMO!

(דאס איז דער מענטש!)

פון יעקב גאָרדין

אום פשוט נישט צו דערלאזן, אז די רוסישע און רוסיש-אידישע קראנקהאפטע ריכטונג פון ליטעראַטור זאל קענען געפֿינען אַ מקום מנוחה אויך דאָ ביי אונז. דו אבער ביזט דאָך אַ גוטער און וועסט עס מסתמא דרוקען? טהו, ווי דו פערשטעסט.

(צוזאמען מיט דיעזע ערצעהלונג האבען מיר געקראגען פון יעקב גאָרדין פֿאלגענדען ברעפֿע: „פריינד רעדאקטאָר! דאס וואס איך גיב איבער דאָ האט מיר דערזעהלט מיין יונגער פריינד אלבערט דאָריס, איך וואלט אזא ערצעהלונג נישט געדרוקט,

אז ער האט אליין איינגעבעטען זיין איינציגען גוטען פריינד, ער זאל יעדען אבענד קומען אהער און פערברענגען די צייט ביז ער וועט קומען? ער וויל נישט, זיין נאָריש ווייבעלע זאל פיהלען לאַנגווייליג. גוטער, טהייערער ניקי! אָך, ווען דער ווינטער זאל גיכער פארבייגעהן! אויף די זומערמאָנאטען איז ניקי אַנגאזשירט צו שפיעלען אין אַ גרויסען האַטעל אין אַ שעהנע קאנטרי, ערגעץ אויף די בערג. דאָרט וועט זיך ניקי אויסרוהען און וועט ווערען געזונט. אַרעמער ניקי!

ער הערט דיזעלבע געשיכטע יעדען אבענד, און עס אינטערעסירט איהם זעהר וועניג, וואָס זיין פריינד ניקי וועט טהון זומער, וואָס זיין פריינד ניקי פיהלט און טהוט. „זיין אמת“, אויפריכטיגע פריינדשאפט, זיינע פערפליכט טונגען, זיינע פאָרשטעלונגען פון דעם וואָס מען מעג און מעג נישט, — דאָס אלעס האָט אָבגע טראָטען אין הינטערגרונד און איז פערשוואונדען אין דער בלויער דונקעל הייט פון דיזען פערצויר בערטען צימער, און פון דיזער זעלבער בלויער דונקעל הייט שווימען ארויס יעדען אויגענבליק אין רייזענדיגע רעגעלמעסיגע בעוועגונגען די וואונדערבאר־שעהנע און טיפֿיליש פערפיהרער־שע פאָרמען פון אַ יונגע בליהענדע פרוי.

ער איז אויפגעשטאנען, איז זיך עטליכע מאָל דורכגעגאנגען איבער'ן צימער און האָט זיך אָבגעשטעלט נעבען איהר. זי האָט זיך אויפֿ געהערט וויעגען, האָט מיט אַן אונטערדיג־קאָקע טישער בעוועגונג געבראכט איהרע קליידער אין אַרדנונג און רוהיג, מיט אַ שמיכלעלע געפרעגט: וואָס איז?

— וואָס איז? ... גאָר נישט... איך... האָב אייך געוואָלט פרעגען: ווי אַלט זייט איהר?

— זעהר קיין אַלטע בין איך נאָך נישט... כא! כא! איהר ווייסט דען נישט, אז איך בין 25 יאהר אַלט?

— 25 יאהר? און ווי לאַנג זייט איהר פעהירראטעט?

— שוין זעכען יאהר... איהר ווייסט דען נישט? ניקי האָט דען אייך נישט געזאָגט?

אכט! אין צימער איז ריין, ציכטיג און שטיל. איבער'ן טיש ברענט אַ גאָר רעהר אונטער אַ בלויען אַבאזשור, און איבער'ן גאנצען צימער איז צוגאָסען אַ דונקל־בלויער שיין און אַן אַנ־גענעהמע, פער'חלומ'טע רוהיגקייט. ער זיצט אויף אַ הויכען מאָרדיס־שטוהל און רויכערט פערטראכט. זי זיצט אנטקעגען אויף אַ שאַקעל־שטוהל און וויעגט זיך אין אַ לאַנגזאַמען ריטם. אָט בויגט זיך צו צו איהם זעהר נאָהענט איהר יונגער־שלאַנקער קערפער, און אָט פערשווינדעט ער אין דער בלויער דונקל־הייט. איהרע גרויסע שוואַרצע אויגען זאָלען נישט זיין אזוי רוהיג און גלייכגילטיג, וואָלט מען געקענט גרױבען, אז די דאָזיגע בעוועגונגען פון איהר קערפער איז אַ קאָקעטישע שפיעל, וועלכע בעדייטעט: אָט בין איך, דאכט זיך נאָהענט צו דיר און אָט בין איך ווייט!

דעם גאנצען אבענד האָט זי גערעדט, ער האָט אַם מייסטען געקוקט אויף איהר און גע־שוויעגען. זי האָט נאָך אַמאָל דערזעהלט, ווי גוט און ליבערענד איהר מאַן, איהר „ניקי“ איז; ווי שווער איהר איז צו בלייבען יעדען אַבענד אליין אין דער הייט, און דער אַרימער „ניקי“ דארף זיך שלעפען ווייט מיט זיין וויאָלאַנטשעל אין אַ טהעאטער אויף בראָדוויי. אמת, ער פערדיענט זעהר שעה, אבער ער האָט אַ שוואכע ברוסט. און זיי וויינען דאָ אין אַמעריקא אזוי עלענדר. זיי זאָלען וואוינען אין אַ אירישע געגנט, וואָלט זי אפשר געהאט בעקאנטע. אבער זיין שוואכע ברוסט צווינגט זי צו וואוינען אין אַ געגנט פון פרישע לופט צווישען פרעמדע, גלייכגילטיגע קריסטען. יעדע מינוט האָט זי געפרעגט וויפיעל איז דער זיגער, אום צו וויסען גענוי וויפיעל עס איז נאָך געבליבען צו ווארטען אויף „ניקי“. און נאכדעם, אַבוואָהל עס איז נאָך געווען זעהר פרוי, האָט זי פאָר ניקי'ן צו געגרייט אַ לייכטען סאפער. נאכדעם האָט זי וויעדער דערזעהלט פון ניקי'ס ליבעלע און איבער־געבענהייט. איז זיין זאָרג פאָר איהר נישט גרויס,

איהרע פיס, ווען זי וואָלט ניט געווען אזא עהר־ליכע, אזא טריי־איבערגעבענע פרוי! און אָפּט, ווען זי פלעגט ביינאכט בלייבען אַליין, פלעגט זי געגען איהר ווילען א טראכט טהון: טאָסי פאַר וואָס בין איך ניט קיין מוטער? און דאָן פלעגט זי אַרויסרופען אין איהר זכרון אַלע איינצעלהייטען פון יענעם אבענד און פלעגט פיהלען זיין שטאַרקע אומאַרמונג, זיין הייסען אָטהעם, די בעריהרונג פון זיין קערפער.

זעהר גיך אבער זיינען דיזע נאַרישע געדאַנקען און עראינערונגען פערשוואונדען און פערגעסען געוואָרען — ניקי איז זעהר געפעהר־ליך קראַנק געוואָרען. ער איז ביינאכט געפאָהר רען פון טהעאָטער, פערשוויצטער און אין אַ וואַגאַן פונ'ם „עלעוויטער“ האָט איהם געכאַפּט אַ קאַלטער צוגרוינד — ער האָט געקראַגען לונגען־ענטצינדונג. וואָכען לאַנג האָט ער גע־קעמפּפּט מיט זיין שווערע קראַנקהייט. די ארמע יונגע פרוי האָט געוואכט איבער איהם מיט דעם הייליגן רחמנות פון אַן ענגעל־בעשיצער, מיט די איבערגעבענהייט פון אַ פרוי, מיט די טרייהייט, געדולד און צערטליכקייט פון אַ מוטער, מיט די לייעכע און זעלבסטאויפ־אַפּפערונג פון אַ געליעבעטע... זי איז געוואָרען בלאַס, מאַגער און שוואַך, אבער האָט פון זיך אַליין ניט געוואָלט דענקען. זיינע ווייטע בער־קאנטע האָבען זיי עטליכע מאל בעזוכט און דאָן איז זי געבליעבען אַליין מיט איהר קראַנקען, אַרימען ניקי'. ווען דאָס ביסעל געלד איז אוועק, די וואָלאַנטשעל איז שוין געווען פער־משכונ'ט און די אַרימע עלענדע יונגע פרוי האָט געדראַקט מאַנגעל און נויט, דאָן איז ניקי'ס אַלטער פריינד געקומען. אַלס אַ פערברעכער, אַלס אַ שולדיגער האָט ער אַריבערגעטרעטען די שוועל... מיט אַ שווער געמיטה האָט ער זיך ענטשולדיגט און מיט ביטערע, אויפריכטיגע טרעהרען האָט ער בעטראכט דעם אַרימען, בער־וואוסטלאָזען ניקי'. זי האָט איהם בעגעגענט מיט פריינדשאַפּט און דאַנקבאַרקייט. זי האָט קיין זאך ניט געדענקט. קיין זאך ניט געוואוסט, — פאַר איהר איז געשטאַנען אַ מענש, וואָס האָט לייעב איהר אַרימען ניקי', אַ מענש, וואָס איז געקומען העלפען רעטען איהם פון טויט... ער איז ניט אוועק פונ'ם קראַנקען, ער האָט געהאַל־פען ווארימען וואסער, לעגען קאַלטע קאָמפרעסן, סען, בייטען וועט, בעטען די בעט פאַר'ן קראַנקען. מיט אמת'ע מיטליד און רחמנות האָט ער דעם קראַנקען בעדיענט, געטראָגען אויף די הענד, געלאָפען נאָך איין, אין אַפּטיק, צום דאָקטאָר; האָט מיט אַ יד רחבֿה, ווי אַן אמת'ער פריינד, געגעבען געלד אויף אַלעס, וואָס מען האָט געדאַרפט, און ווען דער דאָקטאָר האָט גע־זאָגט, אז עס איז וועניג האָפּנונג געבליבען, האָט ער פערזעצט זיין גאָלדענעם זייגער, און האָט געבראכט צום קראַנקען אַ פּראָפּעסאָר.

די שווערע שלאָפּלאָזע נעכט פון דער יונגער

— יא, איך ווייס עס. 25 יאהר אַלט... שוין זיעכען יאהר פעהרייראטעט, און נאָך אַלץ אזוי נאַאיוו, אזוי אונערפאַהרען, אזוי קינדיש... — וואָס מיינט איהר דערמיט? — גאָר ניט... איך מוין אזוי אין אַלגעמיין, אַלס פרוי...

זי האָט געקוקט אויף איהם מיט פערוואונד־דערטע אויפגען. ער איז זיך וויעדער דורכגעגאַנגען גען אַ פאַר אַ מאָל איבער'ן שטוב, איז צוגעגאַנגען צו איהר נאָך נעהנטער און האָט מיט אַ געמאַכ־טע גלייכבלייטיגקייט געזאָגט: ליראַ, איהר ווייסט... איהר לייקענט אָב אַ געוויסע טהעאָריע, אין וועלכער קיינער האָט ניט געצווייפּעלט. — וואָס איז דאָס פאַר אַ טהעאָריע? האָט זי רוהיג געפרעגט.

— די טהעאָריע איז, אז אַ יונגע געזונדע פרוי, וועלכע לעבט אָב אזא צייט און האָט ניט קיין קינדער, מוז איהר מאַן אונטריי ווערען. דער נאַטירליכער אינסטינקט פון אַ מוטער איז שטאַרקער פון די אַלע קינסטלערישע מאָראַלע מיינונגען... זי האָט זיך פערשעהמט, האָט פער־ביסען איהר אונטערסטע ליפּעל און האָט זיך אָב־געקעהרט. האָבען דאָס זיינע ווערטער אָנגעצונג־דען אזא פלאַם פיער אויף איהר יונגען געזיכט? אָדער זיין פרעכער, ליידענשאַפּטליכער בליק? ער איז געשטאַנען אזוי נאָהענט נעבען איהר, אז זי האָט געהערט ווי שווער ער אַטהעמט און האָט געפיהלט זיין שטאַרקע אויפּרעגונג. געגען איהר ווילען איז זיין אונרוהיגקייט איבערגעגאַנגען אויף צו איהר. מיט אַ פלינקע בעוועגונג האָט זי אַרויסגערוקט פון הינטער זיך דעם שטול און איז אויפגעשטאַנען. אין דעם אויגענבליק אבער האָבען זי פּלוצלונג אַרומגענומען צוויי שטאַרקע אָרעמס און זי האָט דערפיהלט די פרעכע בעריהרונג פון זיין קערפער. איין אויגענבליק איז זי געבליעבען בעטויבט און אונבעוועגליך, ווי אַ שוואַך פייגעלע בלייבט אין אַ שטאַרקען נעץ, איידער זי קומט צו זיך און הייבט אָן צו שלאָגען מיט די פליגעלעך... די יונגע פרוי האָט זיך אַרויסגעריסען פון זיינע הענד, האָט איהם מיט צאָרן אָבגעשטויסען פון זיך און האָט מיט ענטריסטונג אויסגעשריען: וואָס טהוט איהר דאָס?... איך וויל ניט איהר זאָלט געהן אַהער!... איהר דאַרפט מעהר אונזער שוועל ניט אַריבער־טרעטען! אָרעמער ניקי!

ניקי'ס פריינד האָט אויפגעהערט געהן צו זיי. ניקי האָט זיך זעהר געוואונדערט און האָט דעריבער געבראָכען דעם קאַפּ. זי אָבער האָט ניט געוואָלט דערצעהלען ניקי'ן די אמת'ע אור־זאכע. ערשטענס, האָט זי ניט געוואָלט ערגערן אַ קראַנקען מענשען און, צווייטענס, זי האָט געוואָלט האַלטען דאָס געהוימניס פאַר זיך אַליין. אויף ניקי'ס פריינד איז זי טאָקע געווען זעהר בייז, אבער דענקען וועגען דעם וואָס איז געשהן איז איהר געווען אנגענעהם. אזא שטאַרקער שעהנער מאַן וואָלט געלעגען ווי אַ שקלאַף ביי

ער האָט זיך צוגעבויען צו איהר און האָט שטיל געזאָגט: „פאַר מיר, לידא, דארפט איהר ניט זאָרגען. נור איהר וויינט ניט... אייערע טרערען צוברעכען מיר דאָס הארץ.“ ער האָט גערעדט מיט אַ וואַרעמע אויפריכטיגקייט, און מיט זיינע ליפּען האָט ער אָנגעהויבען אַבטרוקען נען די טרערען פון איהרע בלאַסע באַקען. אין צימער איז געוואָרען שטיל, און נאָך דונקלעלעך. זי איז געלעגען מיט אָפּענע אויגען און האָט געטראַכט, ווי גליקליך זי איז, וואָס זי האָט דאָ כאַטש איין פריינד אין דיזער גרויסער, פרעמדער וועלט...

— אייך איז אזוי שווער צו אטעהעמען... נאָך וואָס דארפט איהר איצט דעם קאָרסעט? האָט ער געזאָגט שוין מיט אַ פערענדערעם שטימע. אין דעם אויגענבליק איז ער שוין געוואָרען אַן אנדערער.

— וואָס האַרט מיר? מיר איז אַלעס איינס, — האָט זי געענטפערט מיט דערוועלבער אַפּאָטיע און נאַאיווע גלייכגילטיגקייט. פּלוצלונג האָט זי דערפיהלט די פּרעכע בעריהרונג פון זיין קערפּער, ווי אַ מאַל, און אַ שוידער איז אַריבער איבער אַלע איהרע גליעדער. אַ געשריי פון שרעק און פערצווייפלונג האָט זיך אַרויסגעריסען פון איהר יונגע ברוסט: „וואָס וויל איהר טהון? ער איז דאָרט!“ אַ געהימע שטילקייט האָט אָנגעפילט דאָס צימער, און אַ ליידענשאַפט ליכער וויספער איז פערשוואַנדען געוואָרען אין דער דונקלעלחייט. נאָך אַמאָל האָט זיך דער הערט איהר שטימע, שוין זעהר שוואַך, וויינענדיג און בעטענדיג: „ניין! ניין! איך בעט אייך!“ און דאן איז ווידער אַלעס געוואָרען שטיל. די פעררעטהערישע, אונטערגרייפליכע, פיעל גע- ווינשטע און נאָך מעהר געפלוכטע געטין אַפּראַדיטא האָט אַראַבגעשוועבט פון איהרע מיסטישע רעגיאָנען, און האָט אַלעס איינגעווי- קעלט אין איהר פייערדיגען מאַנטעל פון ליידענ- שאַפט און לוסט...

און „ניקי“ איז אין דעם צווייטען צימער געלעגען אויף דער ערד איינגעוויקעלט אין אַ שוואַרצען מאַנטעל. נעבען איהם איז געווען אַן אַלטער איד מיט אַ פערשמאַלצענעם תהלים אין האַנד און האָט געדערמעלט. צוקאַפּענס האָט ביי איהם געברענגט אַ סטערנינעווע ליכט, וועלכע האָט שוואַך בעלויכטען נור דעם קליינעם קרייז אַרום זיין קאַפּ... דאָס גאַנצע צימער איז געווען פערזונקען אין אַ שטילע דונקלעלחייט.

פרוי, איהרע טרערען און געבעט, איהר אונ- ערמיעדליכע אויפמערקזאַמקייט און לייעכע האַבען ניט געהאַלפּען, דער אַרעמער ניקי איז געשטאַרבן. איהר פערצווייפלונג, איהר יאמער- געשריי, איהר וויינען און קלאַנגען זיינען געווען אזוי אונענדליך שטאַרק, און איהר שמערץ איז געווען אזוי טיפּ, אז עס איז געווען שווער צו גלויבען, אז זי וועט עס איבערלעבען. „ניקי“ פריינד האָט געקוקט אויף איהר מיט אַ צובראָכען הארץ און פון זיינע אויגען האַבען זיך געגאַסען גרויסע שמערצליכע טרערען. און ווען די אידען פון חברה קדישא זיינען געקומען דעם בר-ימין פערטיג מאַכען, איז איהר וואַהנדיגער קלאַנגען געוואָרען אזוי דריקענדיג שווער, אז דער שטאַרקער פריינד האָט ענדליך אויף אָנגעהויבען יאמערן אויפ'ן קול. מיט געוואַלט האָט ער זי ענדליך אָנגעריסען פונ'ם טויטען קערפּער און זי אַריינגעפיהרט אין איהר צימער. „האָט רחמנות אויף זיך, האָט רחמנות אויף אייערע יונגע יאָהרען“, האָט ער געבעטען און טרערען האַבען איהם געשטיקט. מיט ריינע געדאַנקען, מיט צערטליכער לייעכע פון אַ ברודער האָט ער גערעדט צו איהר, געטרויסט, געבעטען, ביז זי האָט זיך אַביסעל בערוהיגט. און ווען די רע- אַקציע איז געקומען, און זי איז איינגעשלאָפּען מיט אַ שווערען שלאָף, איז ער אויף די שפיץ פינגער אַרויס פון איהר צימער. וויפיעל זי האָט געשלאָפּען האָט זי ניט געוואוסט, נור ווען זי האָט זיך אויפגעכאַפט, האָט זי דערוועהן, ווי ניקי'ס טרייער פריינד האָט שטיל געעפענט די טהיר. אין צימער אין געווען דונקל. ווי זי האָט איהם דערוועהן, האָט זי ווידער אָנגעהוי- בען צו וויינען. מיט אַ בעפעלהנדע שטימע פון אַן עלטערען ברודער האָט ער איהר בעפויילען בערוהיגען זיך. ער האָט צוגעמאַכט די טהיר, האָט זי מיט צערטליכקייט אנדערגעלעגט צוריק אויפ'ן געלעגער ווי אַ קינד, האָט אַראַבגעצויגען די שיד פון איהרע מיערע פיס און האָט זיך נעבען איהר אנדערגעזעצט. זי האָט שטיל גע- וויינט, און ער האָט געגלעט איהרע ווייכע זיידענע האָר.

— איהר, מאַזיע, זייט אויף פיעל אויס- געשטאַנען די לעצטע טעג, האָט זי געזאָגט מיט אַ טיפּענען געפיהל פון פריינדשאַפט און דאַנק- באַרקייט. זי האָט ווידער אָנגעהויבען צו וויינען הויך.

דער נירענבערגער פארטיי טאג

אין דער חלוקי דעות צווישען „צפון“ אין „דרום“ אין דער דייטשער סאָצי-דעמאָקראַטיע.

פון ה. בורגין

דער האַנאוועראנער (1899) און דרעזדנער (1903) פארטייטאג האָבען פערדאמט דעם זאָגענאנטען רעוויזיאָניזמוס, וועלכער שטרעבט צו פערוואנדלען די רעוואָלוציאָנערע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע אין אַ פארטיי פון רע-פאָרמען.

און עהנליכעס קען מען זאָגען וועגען יעדען פון די איבריגע פארטייטאגע. יעדער האָט גע-זאָגט זיין וואָרט, יעדער האָט געלאָזען נאָך זיך אן אנדענקען פאר דער סאָציאַליסטישער בעווע-גונג. און דאָרום בעציהען זיך דאָס די סאָציאַ-ליסטען פון דער גאנצער וועלט צו די דייטשע פארטייטאגע מיט דער זעלבער כמעט אויפ-מערקזאמקייט, ווי צו די אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַליסטישע קאָנגרעסען. און אויך דער יעצטיגער „נירענבערגער פארטייטאג וועט אַ וויכטיגעם וואָרט זאָגען“, ווי דער בערלינער „פאָרווערטס“ דריקט זיך אויס.

דער שווערפונקט, די הויפט־פראגע, איי-בער וועלכע דער נירענבערגער פארטייטאג וועט מוזען זיין וויכטיגעם וואָרט זאָגען, איז די פראגע וועגען פארטיי־דיסציפלין. נאָר בעפאָר מיר וועלען איבערגעהן צו דיזער פראגע, וועלען מיר אין קורצען בעקאָנען דעם לעזער מיט די איבריגע וויכטיגע פראגען, וועלכע שטעהען אויף דער טאָנעס־אָרדנונג און וועלכע אינטערעסירען ניט בלויז די דייטשע גענאָסען. דיזע פראגען זיינען: וועגען וואַנדער־ביבליאָטעקען פאר ארבייטער, דער ערשטער מאַי־פייער, די אַגראַר-פראגע, די גענאָסענשאפט־בעוועגונג און אר-בייט צווישן דער יוגענד.

ווי בעקאָנט, האָט דער ערשטער מאַי פאר די לעצטע יאָהרען אָנגעוואָרען פיעלעס פון זיין אַמאָליגער הערליכקייט. אָנשטאָט צו פייערען דיזען טאָג, ווי עס געהער צו זיין, דורף אַן איין־טאָגנען אַלגעמיינעם סמריק, מיט דעמאָנ-סטראַציעס און רעיוועז ארבייטער־פערזאָמלונג-גען, בענוגען זיך יעצט די ארבייטער מיט אַן אונטערנעהמונג, אַ פערזאָמלונג, אַ קאָנצערט, אין אַבענד צייט, שוין נאָך דער ארבייט... און דאָס טהוען בלויז די „פרימערע“, וועלכע ווילען כאָטש יוצא זיין, כאָטש ווי עס איז מקיים צו זיין די מצוה...

אין די ריזען פון דער פארטיי האָט זיך דאָס דעריבער אָנגעהויבען אַ בעוועגונג אומצו-קעהרען דעם 1טען מאַי זיין פריהעריגע רעוואָ-לוציאָנערע בעדייטונג. דיזע בעוועגונג פאָדערט

ען מיר שרייבען דיזע שורות, קומט אין נירענבערג פאָר דער יעהרליכער פארטייטאג (קאָנווענשאַן) פון דער דייט-שער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. די 4000 מייל, וואָס טהיי-לען אונז אָפּ פון דייטשלאַנד, ערלויבען אונז ליידער ניט שוין איבערצוגעבען גענויע בעריכטען וועגען די לעבאָהאפטע דעבאַ-טען, וואָס קומען יעצט פאָר אויף פארטיי-טאָג. מיר וועלען זיך פאָרלויפֿיג מוזען בענוגען מיט'ן בעשפרעכען פון אייניגע וויכטיגע פונקט-טען, וואָס דארפֿען דאָרטען פערהאנדעלט ווערען. נאָר פריהער אַ פאָאָר ווערטער וועגען דער בע-דייטונג פון די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטי-שע פארטייטאגע פאר דער אַלגעמיינער סאָציאַ-ליסטישער בעוועגונג.

דיזע פארטייטאגע זיינען העכסט בעל־עה-רענד. יעדער פון זיי טראָגט אריין עטוואָס וויכטיגעס, עטוואָס נייעס אין לעבען ניט נור פון דער פארטיי אין דייטשלאַנד, נאָר אויך פון דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג פון דער גאנצער וועלט.

דער ערפורטער, בערלינער, פראנקפורטער, ברעסלאַוער, האַנאוועראנער, ליובעקער, דרעזדנער און אנדערע פארטייטאגע — דאָס זיינען, קען מען זאָגען, וויכטיגע קאפיטלעך אין דער היסטאָריע פון דער אַלגעמיינער סאָציאַליסטי-שער בעוועגונג.

דעם ערפורטער פארטייטאָג, צ. ב. ש., ווע-לען די סאָציאַליסטען פון אלע לענדער נאָך לאַנג געדענקען פאר זיין בעריהמטע „ערפורטער פראָגראַם“.

דער בערלינער (1892) פארטייטאָג און דער האַנאוועראנער (1899) האָבען בעשטימט די שטעלונג פון סאָציאַליסטישע פארטייען צו דער קאָאָפּעראַטיווער בעוועגונג.

די פארטייטאגע אין פראנקפורט (1894) און אין ליובעק (1901) האָבען בעשטימט די רעוואָלוציאָנערע טאַקטיק פון סאָציאַליסטען ניט צו געבען זייער צושטימונג צו די הוצאות והכנסות פון לאַנד (ביורזשעט).

דער ברעסלאַוער פארטייטאג האָט פער-האנדעלט די פראגע וועגען דער ענטוויקלונג פון קאפיטאַליזמוס אין דער לאַנד־אינדוסטריע און האָט פעסטגעשטעלט די סאָציאַליסטישע טאַק-טיק בנוגע צו די ער־ארבייטער.

שוין דער פארטייטאג בעשטימען דעם שיקואל פון די פארטייסקולס. אין די דרום/דיגע שטערט בעמערקט זיך אן אונזערענענהייט מיט דיזע סקולס פאר זייער ריכטונג. „די גאנץ צע ריכטונג פאסט אונז ניט“, קלאגט מען זיך דארט. און דער בערלינער „פארווערטס“, דער צענטראל ארגאן פון דער פארטיי, בעווייזט, אז דאס קלאגען זיך בלויז די רעוויזיאניסטען, ווייל זיי געפינען, אז „די ריכטונג איז פאר זיי צו „ארטהאדאקסאל“.

די דיסציפלין-פראגע איז ענטשטאנען אויף פאלגענדען אופן:

די סאציאל-דעמאקראטישע לאנדטאגס-פראקציען פון באדען (איינע פון די דרום-דייטשע לענדער) האט בעשלאסען הייראקאז צו גע-בען זייער צושטמונג צום ביורזשעט. דיזער בעשלוס איז אין ווידערשפרוך מיט דער רעזא-לוציע, וועלכע איז אנגענומען געווארען נאך אויפ'ן ליובעקער פארטייטאג (1901) און וועל-כע פערפליכטעט די סאציאל-דעמאקראטישע אָבעקארדנעטע אימער צו שטימען געגען דעם ביורזשעט, א חוץ זעלסטע אויסנאםספעללע, ווען עס זיינען פאראן „אין בעזאנדערען פער-העלטניסען ליעגנדיג אויטשטענדע.“

ווי נאך דער בעשלוס פון דער באדישער לאנדטאגס-פראקציען איז בעקאנט געווארען, האט די פארטיי עקזעקוטיווע געפאדערט אן ער-קלערונג וועגען דער אנגעלעגנהייט. אויף דעם האט די עקזעקוטיווע פון די באדישע סאציאל-דעמאקראטען געענטפערט. אז ליידער קען זי קיין ערקלעהרונג ניט געבען, ווייל אויף איהר דזשיאנט מיטונג מיט דער לאנטאג'ס פראקציען איז געשלאסען געווארען פארלויפן צו האלטען די גאנצע אנגעלעגנהייט אין געהיים. די פאר-טיי-עקזעקוטיווע האט מיט צאדן צוריקגעוויזען דיזען „קינדערשען“ ענטפער און בעשטאנען אויף איהר רעכט צו וויסען אלעס, וואס עס קומט פאר אין דער פארטיי. און א פאלעמיק איז ענטשטאנען צווישען דער פארטיי-עקזעקו-טיווע אין בערלין און דער באדישער עקזעקו-טיווע אין מאנהיים. די גאנצע סאציאל-דעמא-קראטישע פרעסע פון דייטשלאנד האט זיך צו-טהיילט אין צוויי צדדים: די פרעסע פון צפון-דייטשלאנד, עס הייסט פון פרייסען, זאקסען, האמבורג א. ז. ו., האלטען מיט דער פארטיי-עקזעקוטיווע; די פרעסע פון די דרום-דייטשע לענדער — פון בייערן, באדען, ווירטעמבערג א. ז. ו. גיבען דער באדישער עקזעקוטיווע גערעכט. די גאנצע אנגעלעגנהייט איז בעקאנט אונטער'ן נאמען דיסציפלין-פראגע. אויף ווי-פיעל די דיסציפלין-פראגע איז אן און פיר זיך וויכטיג, וועלען מיר עטוואס „שפעטער זעהען. פארלויפן אָבער ווילען מיר בעמערקען, אז אין דיזער אנגעלעגנהייט איז פערוויקעלט ניט נאר א דיסציפלין-פראגע. דא האנדעלט זיך ווע-גען א מיינונגס-פערשידענהייט אין א וויכטיג-

אויף די פארטיי אָנצונעהמען מיטלען, דאס דער דייטשער פראלעטאריאט זאל ווידער דעם 1טען מאי אין געשלאסענע ריזען ארויסטרע-טען געגען דער יעצטיגער אָרדנונג. די עקזע-קוטיווע ווערט אויפגעפאדערט ניט צו בענוגען-זיך מיט דערמאנען די ארבייטער, אז עס איז דא אן 1טער מאי אין דער וועלט, נאך זי איז פערפליכטעט אָנצופיהרען א טיכטיגע אג-טאציען פאר דיזען ארבייטער-פיער.

די גענאסענשאפטס-פראגע, עס הייסט די פראגע וועגען פערשידענע קאָאָפּעראטיווע אונ-טערנעהמונגען, איז שוין פערהאנדעלט געווארען אויף צוויי פארטייטאגע. די אגרא-פראגע איז שוין אויך ניט קיין נייע. ווי מיר האָבען שוין בעמערקט, אינטערעסירט זיך שוין מיט איהר די פארטיי פון דעם ברעסלאווער פארטייטאג אן. נאך ביז אהער זיינען דאס געווען מעהר אָדער וועניגער טעהערעטישע פראגען: וואס פאר א פרינציפעלע שטעלונג זאל די פארטיי נעהמען צו דער קאָאָפּעראטיווער בעוועגונג; צו זאל די סאציאל-דעמאקראטישע בענוגענען זיך מיט'ן פראלעטאריאט, אָדער זי זאל טראָגען איהר פראפאגאנדע אויך אין דאָרף, צו די האלבי-פרא-לעטאריזירטע פארמערס, האלבי-זעלבסטשטענ-דיגע בעלי הבתים א. ד. גל.

פאר'ן נירענבערגער פארטייטאג אָבער שטעהן יעצט פאר ריין-פראקטישע פראגען, ווי צו פערבינדען צווישען זיך די פערשידענע פראדוקטיווע-פראקציען פון די דערפער מיט די קאנסום-פראקציען פון די שטערט; אָדער — ווי אויף ווייטער אויסצומיידען די רייכונגען צווישען די האלבי-זעלבסטשטענדיגע פארמערס מיט די שכירות-ארבייטער פון דאָרף א. ד. גל.

מעגליך אָבער, אז די אגרא-פראגע און די גענאסענשאפטס-פראגע וועלען אָפגעלעגט ווערען אויף איבער-איינאיהרענען-פארטייטאג, ווייל עס זיינען יעצט דא מעהר ברענענדע טאגעס-פראגען.

ביז נאך גאר ניט לאנג האט זיך די דייטשע סאציאל-דעמאקראטישע, און ניט נאך די דייטשע, וועניג געקומען וועגען דער ערציהונגס-פראגע. איהר גאנצע אויפמערקזאמקייט איז געווען גע-ווענדעט אויף די ערוואקסענע ארבייטער. ערשט ווען יוגענד-ארגאניזאציען האָבען זיך איבער-אל ספאנטאן גענומען פערשפרייטען, ערשט דאן האט די פארטיי אָפגעשאצט די גרויסע וויכטיג-קייט פון א סאציאליסטישער ערציהונג פאר דער יוגענד. פון דאן אן פיהרט זי, צוזאמען מיט די געווערקשאפטען, אן א טעהטיגע ארבייט צווישען דער יוגענד. אָבער דער נייער פער-איינס-געזעץ, וואס די רעגירונג האט דורכגע-פיהרט אין רייכסטאט, שטערט דער פריער-ענטוויקלונג פון די יוגענד-ארגאניזאציען.

ווי אָנצופיהרען אויף ווייטער די ארבייט צווישען דער יוגענד — וועט דאס יעצט פער-האנדעלט ווערען אין נירענבערג. אגב וועט

דעמאָקראַטיען ווייזט אלץ אַ נייגונג צו מאַכען קאָמפּראָמיסען מיט דער היינטיגער אָרדנונג. די באַדישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אָבגעאָרדנע־טע זאָגען דאָס מעהר אָדער וועניגער אָפּען. אין זייער ערקלעהרונג, וועלכע זיי האָבען ענדליך פּערפּעקטליכט, זאָגען זיי צווישען אנדערע זאָכען פּאָלגענדעס: „... אזוי ווי אין דעם קור מענדען בייזשעט־פּעריאָד וועלען געהעכערט ווערען די געהאַלט פון די בעאַמטע און די שכירות פון די אַרבייטער, שטימט די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּראָקציאָן פאַר'ן בייזשעט...“ אויב דיזע ערקלעהרונג האָט וועלכען עס אין זי, איז עס דעם פּאָלגענדען: „אזוי ווי מיר האָבען דאָ אַ טשאַנס צו בעקומען אַ רעפּאַרמע, מענען מיר געהן צוזאַמען מיט די הערשענדע קלאַסען און מיט דער קאָפיטאַליסטישער רע־גירונג. דער ציעל פון דער גאנצער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער בעוועגונג איז, נאָך דיזער לאָגיק נאָך, נישט מעהר, ווי צו בעקומען רעפּאַרמע. און די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע איז דאָרם נישט מעהר ווי אַ „סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטי פון רעפּאַרמען“, ווי ערואַרד בערנשטיין דריקט זיך אויס.

עס איז גראָד היער אַם פּלאַץ צו ברענגען די שטעלונג פון דער פּאַרטייעקזעקוטיווע צו דער זעלבער בייזשעט־פּראָגע:

„... דער ציעל פון אונזער קאָמפּאַ... אין דעם פּאַללען פון דער היינטיגער פּאָליטישער און ווירטשאַפּטליכער אָרדנונג און אין דער פּאַרגעוועלטשטונג פון די פּראָדוקצאַנס־מיטלען. און דאָרם מוזט איהר אפילו דאן שטיי מען געגען דעם בייזשעט, ווען ער ענטהאַלט די פּאַרערונגען וועגען דער אבטויילונג דער קירכע פון'ם שטאַט, וועגען אינפּיהרען אַ מיליטאַר אָנשטאַט אַ שטענדיגע ארמעע, ווען אפילו דער בייזשעט וואָלט געווען פריי פון הוצאות אויפצוהאַלטען דעם קעניגליכען הויף... אפילו דאן מוזט איהר שטימען געגען דעם בייזשעט... די פּראָגע איז דיזעלבע, ווי אין פּרווואַט־לעבען. דער קלאַסענבעוואוס־טער ארבייטער וועט דאָך אויף קיין פאל נישט אונטערשטימען מיט גילד א פערבאַנד פון אַר־בייטגעבער, וועלכע האָט אַלס זיינע הויפט־אויפגאַבען די שכירות אראָפּצודריקען און די ארבייטער־אָרגאַניזאַציעס צו אונטערדריי־קען... און פונקט אזוי מאַר אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט נישט שטימען פאַר'ן בייזשעט...“

(בערלינער „פּאַרוערס“ פון 26טען אויגוסט). די פּאָלעמיק איבער דער בייזשעט־פּראָגע איז אלץ נאָך און אויסדרוק פון דער לאַנג אָניגער פּאָלעמיק צווישען דעם „סאָציאַל־דעמאָקראַטישע“ פּאַרטי פון דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע און דעם „רעוויזיאָניסטישען“. דער רעוויזיאָניזמוס איז שוין אַ פערעל־טערטע, כראָנישע קרענק, וועלכע די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע האַלט רק אין פּערהיילען.

גער טאַקטישער פּראָגע. דאָס איז שוין צו זען הען פון דעם אַליין, וואָס די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פרעסע האָט אזוי לעבעדיג אויפגענומען דעם קאָמפּאַ צווישען בערלין און מאַנהיים. דער בעשלוס פון דער באַדישער לאַנטאָג פּראָקציאָן איז אַ פאַקט פון אַ גאנצע רייע עהנ־ליכע פאַקטען. נאָך בעפאַר דעם האָט אין שטוטגאַרט, ווירטעמבערג, שטאַטגעפונען אַ קאָנפערענץ פון די לאַנטאָג אָבגעאָרדעטע אין די דרום־דייטשע לענדער. אויף דיזער קאָנפערענץ איז בעשלאָסען געוואָרען, דאָס אין דער צוקונפט זאָלען די סאָציאַליסטישע אָבגעאָרדעטע טע שטימען און זייערע לאַנטאָגען פאַר דעם בייזשעט. אין באַדישע אָבגעאָרדעטע האָבען זיך דאָס אין זייער בעראַטהונג געשטיצט אויף'ן בעשלוס פון דיזער קאָנפערענץ.

אין עטליכע טעג ארום נאָך דעם, ווי עס האָט אויסגעבראָכען דער קריגע צווישען דער פּאַרטייעקזעקוטיווע און דער עקזעקוטיווע פון באַדע, איז בעקאנט געוואָרען, אז דער בייזשעט שער לאַנטאָג האָט איינשטימיג אָנגענומען דעם בייזשעט. איינשטימיג — דאָס הייסט, אז די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּראָקציאָן האָט אויך געשטימט פאַר'ן בייזשעט.

דיזע פאַקטען — די שטוטגאַרטער קאָנפערענץ, די האַנדלונג פון די בייזשעט און באַדישע אָבגעאָרדעטע — ווייזען, אז אין דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטישע עקזיסטירט אַ טיפּע מיינונגס־פערשיידענהייט בנוגע צו אזא וויכטיגע פונקט, ווי צו האַלטען זיך ביי דער בייזשעט־פּראָגע.

דער בייזשעט ווערט געוועהנליך אויפגע־אַרבייט פערטהיידיגט פון דער רעגירונג. און אזוי ווי די רעגירונג פאַרטרעט די הער־שענדע קלאַסען, איז דער בייזשעט נאָטירלי־כערווייזט צוזאַמענגעשטעלט צו גונסטען די אינטערעסען פון דיזעזע קלאַסען, און נישט פון די אַרבייטער. שטימען פאַר'ן בייזשעט הייסט אלץ פאַרשטימען פאַר די קלאַסען־פּאָליטיק פון דער רעגירונג, געבען איהר מיטלען, ווי ווייטער צו פערטהיידיגען די אינטערעסען פון די הערשענ־דע קלאַסען. שטימען פאַר'ן בייזשעט הייסט אויך אויסדריקען צוטרוי צו דער רעגירונג. דער ריכער איז עס דער מנהג אין אַלע לענדער, אז די סאָציאַליסטען זאָלען שטימען אימער גענען דעם בייזשעט. אין'ם בייזשעט קענען זיך געפירן נען זאָגאר אויך אזעלכע פונקטען, וואָס זיינען אין די אינטערעסען פון די אַרבייטער. אין אזעלכע פעלע שטימען, נאָטירליך די סאָציאַליסטען פאַר דיזע פונקטען. אָבער ווי עס קומט צור אבשטימונג פון גאנצען בייזשעט, דאן שטימען זיי דאָגענען. מיט דעם דריקען זיי אויס זייער מיסטרויען צו דער רעגירונג און דורך איהר אויף צו דער אָרדנונג, וועלכע זי פערטרעט.

די האַנדלונג פון די דרום־דייטשע סאָציאַל־

אפט צופריעדען מיט'ן איינפלוס פון צפון, פון פרייסען הייסט עס. נו, און אז סאציאל-דעמאקראטען שרייען: — מיר וועלען ניט דערלאזען בערלין זאל זיך ארוינמישען אין אונזערע היימישע אנגעלעגענהייטען, ווערען זיי אפפאדירט פון דער ברוזשואוער דעמאקראטיע, וועלכע ניצט אויס זייער אונצופריעדענהייט פאר איהרע אייגענע סעפאראטיסטישע צוועקען. די ברוזשואוער דעמאקראטען קלייבען דערביי סתם נחת פון דעם, וואס סאציאליסטען רייסען זיך, און העצען נאך אונטער צו ווייטערדיגע רייסערייען.

עס איז אבער לייכט צו זעהן, דאס מיט דעמאקראטיזמוס האט די גאנצע אנגעלעגענהייט גאָר ניט צו טהאָן. און אויב די רעוויזאָניסטען מאַכען דאָך פון'ם דעמאקראטיזמוס פאר א פאנצער, הייסט עס, אז זיי קעמפפֿען מיט דער הילפֿע פון ניט גאנץ פייער מיטלען.

די ביורושעט-פראגע איז אזא וויכטיגע טאקטישע פראגע, און דער ביורושעט איז אזא וויכטיגער רעוואָלוציאָנערער מיטלעל אין די הענד פון דער סאציאל-דעמאקראטיע, אז ניט די באדישע, ניט בייערישע, און ניט זאגאר די גענאָסען פון גאנץ דרום-דייטשלאַנד האָבען א גרונד צו בעטראכטען די ביורושעט-פראגע אלס א היימישע אנגעלעגענהייט. דאס איז אן אלגעמיינ-פארטייאישע אנגעלעגענהייט, און נאָר אן אלגעמיינ-פארטייאישע קאָנווענשען קען בעשטימען די שטעלונג פון דער פארטיי צו איהר. און אזא אלגעמיינ פארטייאישע קאָנווענשען (דער ליובעקער פארטייטאג) האָט שוין איינמאָל אנגענומען די רעזאָלוציאָן כל זמן דיזע רעזאָלוציאָן איז אין קראַפט, איז יעדער סאציאל-דעמאקראט מחויב איהר צו היטען. און די עקזעקוטיווע, וואו זי זאל ניט זיצען — צי אין בערלין, צי אין שטוטגארט אָדער מאננהיים, איז מחויב אכטונג צו געבען, אז די פערשיעדענע טהיילען פון דער פארטיי זאלען האנדלען לויט זייער רעזאָלוציאָן.

און ווען דיזע עקזעקוטיווע וואָס איז ציט גראַד צופעליגער ווייזע אין בערלין, פאָדערט, אז די באדישע און בייערישע גענאָסען זאלען הייטען די בעשליסע פון דער פארטיי ריהרט זי מיט דעם אויף א האָר ניט אָן די דעמאקראטישע פרינציפֿען.

איבריגענס, דאס איז שוין די טבע פון אלע רעוויזאָניסטען שטענדיג צו אפֿעלירען צום דע-מאקראטיזמוס. עס שטעהט אין פסוק: לא תשא את שם אלהיך לשוא. דער טייטש איז — דער מאָן ניט צו אָפֿט גאָט'ס נאָמען, דערמיט מאַכסטו איהם וואָכעדיג. און די רעוויזאָניסטען טען פון אלע לענדער מיט זייער שטענדיגע אפֿעלירען צום דעמאקראטיזמוס, צי עס פאסט זיך, צי ניט, מאַכען דעם בעגריפע וועגען דעמאקראטיזמוס פאר וואָכעדיג.

קוים ווערט דיזע קראנקהייט פֿערהיילט אויף איין אָרט, בעווייזט זי זיך אויף אן אנדער אָרט. און יעדעס מאָל ערשיינט זי אונטער אן אנדער סימפטאָם. דער רעוויזאָניזמוס טרעט אָפֿט ארויס אויפֿ'ן טהעאָרעטישען פעלד אין א טענדענציעזער קריטיק פון מאַרקס'עם לעהרע. אָבער ער קאָמט זיך אויך פֿיהלען אין פראקטישע פראגען. די רעוויזאָניסטען אַניטירען פאר אַזעלכע פֿלענער, ווי צו געהן מיט א ווייזט צו ווילהעלם'ען, אום צו דערשלאָגען זיך אן אָרט אין פרעזידיום פון רייכסטאג; זיי אַרבייטען אין דער ברוזשואוער פרעסע, וואו ניט ווילענדיג מוזען זיי פֿאַרשטעלען די סאציאליסטישע שטרעבונגען אין גאָר אן אנדער שיין. דער דע-וויזאָניזמוס שטעלט זיך ניט אָפֿ זאגאר פאר רעקאָמענדירען אָפֿמאכונגען מיט רעאקציאָנערע פארטייען, פֿאַרמעלע אָפֿמאכונגען, ווי דאס האָט ניט לאַנג פֿאַסירט אין בייערען, כּי די וואהרען אין אָרטיגען לאַנדטאג. און יעצט ווייזט זיך דער רעוויזאָניזמוס ארויס אונטער דער פֿאַרמע פון א ביורושעט-פראגע. די יעצטיגע ארויסטרעטונג פון'ם רעוויזאָניזמוס איז א געדערהליכערע ווי די פֿריהערדיגע. יעצט טרעט דער רעוויזאָניזמוס ארויס א פֿעראייניגטער, אן אָרגאניזירטער, א סיסטעמאטישער.

מיר האָבען געזעהן, אז די אנהענגער פון דער רעוויזאָניסטישער טאקטיק האָבען זאגאר אָרגאניזירט א קאָנפֿערענץ; און טראָץ דעם, וואָס דאָס איז געווען נאָר א קאָנפֿערענץ, היטען איהרע אַנטהייל-נעהמער שטרענג אָפֿ איהרע בעשליסע. די באדישע אָבגעאָרדעטע זיינען געווען די ערשטע, וואָס האָבען געפֿאָלגט דעם בעשליס פון דער שטוטגארטער קאָנפֿערענץ; נאָך זיי זיינען געקומען די בייערישע; זייער ביי-שפּיעל וועלען כּסתמא נאכטהאן אויף די אָבגעאָרדעטע אין די איבריגע דרום-דייטשע לענדער. דער יעצטיגער צוואַנענשטויס צווישען דעם רעוואָלוציאָנערען פֿליגל און דעם רעפֿאָרמיסטישען בעקומט אַלזאָ אַר א טעריטאָריעלען כאַראַקטער. די רעוויזאָניסטען שטעלען די מעשה פֿאַר אזוי, אז דער צפון, דאָס הייסט, מייסטענס די פרייסישע גענאָסען. טעראָריזירען די גענאָסען פון די דרום-דייטשע לענדער. דאָס זאל זיין אַלזא א קאמפֿע צווישען, צפון און דרום" אין דער פארטיי. און זיי זיינען זעהר „סמארט“, די רעוויזאָניסטען, ווען זיי טרייען פון דער ביורושעט-פראגע צו מאַכען א טעריטאָריעלע „אישו“. וואָרים אויף אזא אָפֿן געלינגט עס זיי צו אפֿעלירען צו דער געזעל-שאַפֿטליכער מיינונג און צו געווינען זאגאר די סימפּאטיע פון פֿיעלע דעמאקראטיש-געזאָנענע עלעמענטען.

דער, וואָס איז בעקאנט מיט דער אייגנער ליכער פֿאַליטישער לאַגע פון די פערשיעדענע לענדער, ווייס, אז דרום-דייטשלאַנד איז דעמאקראטישער, ווי פרייסען, אז דאָרט איז מען

סאנין און „פרייע לעבע“

פון יעקב מילך

(שלום)

ווען יעמאנד זאל מיט איין איינציגעס ווערק וועלען איבערצייגען, אז די קונסט איז ניט קיין בת השמים, וואָס האָט מיט אונזער זינד דיגע וועלט ניט צו טאָן, נור אז זי איז ניט מעהר ווי אן אַבשפּיגלונג פון'ס לעבען; ווען יעמאנד זאל מיט איין איינציגעס ליטעראַר-ישעס ווערק וועלען איבערצייגען, אז דער קונסט לער קען זיך אַרויסהעבען פון זיין אומגעבונג, און אז די ליטעראַטור-קריטיק בעלאנגט הויפט זעכליך צו די אבטהיילונג פון סאָציאַל-פּילאָ-זאָפּיע — דאן, וואָלט ער ניט געקענט אויסוועה-לען קיין בעסערעס ווערק ווי אַרציבאַשעפ'ס „סאנין“. עס איז אונמעגליך צו ריידען פון „סאנין“, ניט בעריהרענדיג דאבוי די צושטענדע אין רוסלאַנד, דער, וואָס קען ניט די צושטענדע אין רוסלאַנד, פאר דעם איז „סאנין“ א בוך מיט זיבען זיעגלען.

אָבער ווען מען בעטראַכט דאָס בוך פון דיווען שטאַנדפונקט, דאן איז סאנין'ס פלאַפּלע-ריי ניט וויכטיג פאר דעם ראָמאַן. דאן איז סאנין אפילו ניט דער הויפט-העלד פון דעם ראָמאַן. דאָס וואָס אַרציבאַשעפ רופט דאָס בוך „סאנין“, מיט וועלכען ער וויל אונז זאָגען, אז סאנין איז זיין הויפט-העלד — מיט דעם בעווייזט אונז דער פערפאַסער נור, אז ער אליין געפּלעט זיך בעסער אלס זיניקער, אלס „גראַבער יונג“. דאָס מאַכט אָבער ניט סאנין'ען פאר די וויכטיגסטע פיגור. דאָס בוך האָט גראַדע אזוי גוט געקענט הייסען „סאנין און יורי“, אָדער „יורי“ אליין, ווייל יורי שפּיעלט גראַדע אזא גרויסע און אפּשר נאָך א גרעסערע ראָלע אין דעם ראָמאַן, ווי סאנין, און זאָגאר דאָס קליינטשיקע, דאָס אידעלע סאָלאָוויטשיק, וועלכען מען זעהט קוים אַרויס, שפּיעלט ניט קיין קליינע ראָלע, ווען ניט אין דעם ראָמאַן גופא, אָבער אין דעם, וואָס ניט דעם ראָמאַן זיין גרויסען ווערט... דעם

וואָס אלעס דעם, וואָס מיר האָבען ביז יעצט געזאָגט, איז לייכט צו זעהן, אז סאנין איז ניט דאָס, וואָס אַרציבאַשעפ האָט געוואָלט פון איהם מאַכען; אז ער איז ניט דאָס, וואָס אונזערע „קרי-טיקער“ זאָגען אינז ער איז. און ניט נור, איז ער ניט וואָס זיי ווילען פון איהם מאַכען, ער קען דאָס ניט זיין. די כלומר'שטע „פּילאָזאָפּיע“ פון „גענום אָהן פליכטען“ איז אזא, וואָס קען נור דורכגע-פיהרט ווערען, און דאָס אויך נור טהיילווייז, ביי א גאנץ פערדאָרבענעם מענשען. און סאנין איז ניט קיין פערדאָרבענער מענש, און ער קען עס ניט זיין. דער גאנצער ראָמאַן וואָלט קיין ווערט געהאט, סאנין וואָלט ניט געווען דער העלד, וואָס ער איז, ווען ער זאל ווערען אַרויס-געשטעלט אלס לופט. אַרציבאַשעפ איז אלזאָ געווען געצוואונגען אַרויסצושטעלען סאנין'ען אלס גוט-הערציגען, אַרענטליכען מענשען, און אלס אזעלכער איז זיין „פּילאָזאָפּיע“ קיין פּי-לאָזאָפּיע און זיין „לעהרע“ קיין שמעק טאבאק ניט ווערט. דאָס פיקאַטע, דאָס אונאַנשטענ-דיגע, דער ציניזם, די גראַב הייטען און וואלאַג-ריטעט, אויף וועלכע דער עולם האָט זיך אָבגע-שטעלט; מיט איין וואָרט: די אלע זאכען, וועלכע, ווי אייניגע מיינען, גיבען דעם בוך זיין ספּעציעלען ווערט, זיינען גראַדע די זאכען, וואָס מאַכען דעם בוך אבשטויסענער, וואָס נעמען אוועק זיין יעדען ווערט. און ווען דאָס ווערק איז ביי אלעם דעם א וויכטיגע ליטעראַרישע ערשיינונג, און דאָס קען מען ניט אַבלייקענען, איז עס ניט צוליעב די זאָגב הייטען, נור צום טראַטץ פון זיי, איז עס ניט צוליעב די „נייע“ לעהרע, נור צום טראַטץ פון איהר... עס איז ניט סאנין'ס „פּילאָזאָפּיע“, וואָס מאַכט דאָס בוך וויכטיג, נור די אינהאַלטס-קלאַסיקייט און האַלטאָזיקייט פון דיער „פּילאָזאָפּיע“; עס איז ניט די „לעהרע“ פון סאנין, נור דער גענצ-ליכער באַנקראַט פון דינע לעהרע, וואָס גיט דעם בוך זיין ווערט. עס איז ניט סאנין'ס חכמה, נור זיין נאַרישקייט; ניט זיין לאַגיק, נור זיין אונקאָנקעווענז; ניט זיין רעדען, נור זיין האַנד-לען, דאָס האַנדלען, וואָס שמעטט אין ווידער-שפּרוך צום ריידען, וואָס מאַכט עס ווערט מען זאָל פון דעם ווערק איבערהויפט ריידען.

מענשען, וואָס זיינען רעוואָלוציאָנער גע-זאָגען, ווערען געוועהנליך בעגייסטערט, ווען מען דערמאָנט זיי דאָס וואָרט רעוואָלוציאָן. זיי בע-טראַכטען די רעוואָלוציאָן אלס דעם ערלענער פון דער מענשהייט, אלס די אורזאכע פון דעם גאנצען מענשליכען פאַרשטריט, אלס די זאך, וואָס וועט אין דער צוקונפט בעפרייען די מענשהייט פון אלע צרות און ליידען, אונטער וועלכע זיי זיינען נאָך יעצט אונטערוואַרפּען. דאָס אלעס מעג זיך זיין גאנץ אמת. מיר פערנע-

אויפצונעמען דעם סטודיום, אָדער זיך אויסצור-
לערנען א מלאכה, אָדער וועלכע עס איז פראַ-
פעסיאָן. דער רעוואַלטאַט איז, ענטטוישונג, פער-
סימיזמוס, אונצופריעדענהייט מיט זיך און מיט
דער וועלט.

דאָס איז די מאַטעריעלע זייטע. ניט בע-
סער שטעטע עס מיט די גייסטיגע זייטע. די
צייטען פון רעוואַלוציאָן זיינען הייסע. מענשען
לעבען מיט די נשמה אין האַנד. די וועלען שלאָ-
נען הויף. די אידעאלען און די אונטערנעמונג
גען זיינען ריזיגע. לעבען איז ביליג, מען געהט
אויף סכנות, טאנצענדיג, און די מענשען וואַק-
סען ביי זיך אויס זעהר גרויס. זיי פיהלען, אז
זיי ריזיקירען מיט זייער לעבען, אז זיי געהען
אויף די תליה פאר ערהאבענע אידעאלען, פאר
די בעפרייאונג פון זייער פאָלק, אָדער זייער
לאַנד, און זיי פערגעסען דאן אָן די אידעאלען,
און די קרבנות פון דעם טאָגנעגליכען לעבען.
און דאָס אַלטעגליכע לעבען קומט ביי זיי אויס
וואַכעדיג, גשמיות'דיג, אונאינטערעסאנט, אייג-
פאָך און גראָב. און ווען זייער אייגענע טהע-
טיגקייט ענדיגט זיך, און ווען עס ענדיגט זיך
מיט א נידערלאַגע, דאן ווערט דאָס גאנצע לע-
בען גשמיות'דיג, פראָסט, אונאינטערעסאנט, דאן
איז נישטאָ צו וואָס צו לעבען... און אזוי ווי דיווער
צושטאנד געהט האַנד אין האַנד מיט די אונפער-
היגקייט און אונמעגליכקייט צו פערדינענען אויף
א לעבען, ווערט דער פעסימיזמוס און די אונ-
צופריעדענהייט אזוי אַלגעמיין, אז ניט נור עס
איז נישטאָ צו וואָס און מיט וואָס צו לעבען, עס
איז אויך נישטאָ קיין כח צו לעבען, און קיין מוטע
צו שטארבען...

די גרעבערע, די פראָסטערע נשמות, וועלכע
זיינען מיטגעשלעפט געוואָרען מיט דעם שטראָם,
און וועלכע האָבען זיך בעטהייליגט אין דער רע-
וואַלוציאָן צוילעב זייער כאַראַקטער פון אוואַר-
טיריסטען, פאר וועמען די געפאָהר איז אנציי-
הענד — אָט דיעזע מענשען וועלען פאר א געוויסע
צייט פרוּבירען צו פערטיבען דיזען צושטאנד
מיט שכרות. זיי וועלען זאָגען ווי שלמה המלך:
הכל הבל! און וועלען אויסנוצען זייערע לעצטע
מעגליכקייט צום פרעסען, זויפען און ניאַרף...
וועהרענד די איידעלערע מענשען וועלען ארייג-
פאלען אין א מרה שחורה, אין א פעסימיזמוס,
אין אן אויפפאלען אין אלע אידעאלען, אין די
גאנצע מענשהייט, אין זיך אליין, ביז זיי וועלען
קומען צום שלום, אז דאָס „לעבען איז ניט
ווערטע צו לעבען.“ עס וועלען דאן ענטשטען
פערשידענע טהעאָריעס, וועלכע קענען זיך ניט
האלטען, ווייל זיי זיינען דער רעוואַלטאַט פון אַן
אונגראַדמאָלען לעבען.

אז דיווער צושטאנד הערשט יעצט אין רוס-
לאַנד, ווייס יעדער אינטעליגענטער מענש. דאָס
גאנצע לעבען איז ארויס פון די זאוויעסעס.
טויזענדע יונגע לייט האָבען זיך ניט צו וואָס
צו נעמען. א י ו י ל ה י ל ה אָ ט ז יך

סען אָבער איין זאָך. מיר פערגעסען, דאָס וועהר
רעגט עס איז אמת, אז די ענדליכע רעוואַלטאַט
טען פון א רעוואַלוציאָן זיינען וויכטיג און
הייל ברונגענד פאר די מענשהייט, איז אָבער די
רעוואַלוציאָן גופא א שוידערליכע אונטערנע-
ה, מונג, א ביטערע ערפאָהרונג, אין בעסטען פאל,
א געפעהרליכע, הגם נויטיגע, אָפּעראַציע, אן
אָפּעראַציע, וועלכע פערשאפט די טהיילענעמער
שווערע שמערצען — אן אָפּעראַציע, וועלכע
שוואַכט אָפּ אויף א לאַנגע צייט דעם גאנצען
געזעלשאַפטליכען קערפער, אפילו דאן, ווען זי
געלינגט, און וועלכע ברענגט טויט און פערוויס-
טונג, ווען זי גיט זיך ניט איין.

דאָס איז ניט קיין אפיקורסות געגען רע-
וואַלוציאָן. דאָס וויל נור מאַכען אן אונטערשייד
צווישען נאָך די רעוואַלוציאָן און די רעוואַ-
לוציאָן גופא, צווישען נאָך א געלונגענע רעוואַ-
לוציאָן, און נאָך א רעוואַלוציאָן, וואָס איז ניט
געלונגען.

און די שליססטע פאָלגען פון א ניט זיענ-
ריכע רעוואַלוציאָן, נאָך מיין מיינונג, זיינען ניט

די קרבנות, זיינען ניט די תליות, זיינען ניט די

טורמעס. גרויזאם און שידערליך ווי דיווע זא-
כען זיינען אין זיך אליין, און פאר די אומגליק-
ליכע אָפּפער, זיינען זיי ווייט גוט אזוי שלעכט

ווי דאָס, וואָס א גאנצער דור, דער דור וואָס האָט

זיך בעטהייליגט אין דער געגעבענער רעוואַלוצ-
יאָן, ווערט דעמאָראַליזירט, רואינירט און פער-
ניכטעט אויף אייביג, קערפערליך ווי גייסטיג,

און וואָס דאָס נאָרמאלע לעבען פאנגט זיך ניט

אָן, ביז עס וואקסט ניט אויס א צווייטער, און

אפער א דריטער דור.

פאר אלעס איז עס די יוגענד.

עס איז נאטירליך, די יוגענד זאָל זיך

אריינארפען אין די רעוואַלוציאָן מיט איהר

גאנצען יוגענדליכען פיוער. און ווען די רע-
וואַלוציאָן ענדיגט זיך מיט א נידערלאַגע, ליי-
דעט דאפון צום מייסטען אָט דאָס יונגע דור.

ניט נור האָבען זיי פערלירען דעם קאמפף, זיי

האָבען אויך פערשפיעלט די יאהרען, אין וועלכע

מענשען פערפערטיגען זיך געוועהנליך צום

קאמפף אומס דאזיין. מיר זעהען דאָס היינט

צו טאָג אין רוסלאַנד: טויזענדע, אפשר צעהנער

טויזענדע יונגע לייט האָבען צוילעב די רעוואַ-
לוציאָן פערשפיעלט זייער לעבען. די סטודענט

טען האָבען אוועקגעוואָרפן זייער סטודיום, אן

דערע זיינען פערטריבען געוואָרען פון די אונ-
ווערזיטעטען. די ארבייטער האָבען אויפגעג-
בען זייער ארבייט. פיעלע האָבען קיין צייט גע-

האט זיך צוצופערטיגען צום אוניווערזיטעט,

אָדער זיך אויסצולערנען אן ארבייט. די רעוואַ-
לוציאָן איז געוואָרען די בעשעפטיגונג פון טוי-

זענדע יונגע לייט. און יעצט, ווען אלעס האָט

זיך דערווייל געענדיגט, און געענדיגט מיט א

נידערלאַגע, זיינען די מייסטע פון זיי צו אַלט

און צו שוואַך, אנדערע ניט צוגעפערטיגט ווידער

שווייגער, צוגעגאנגען צו דעם אפיציער'ס הויז, דעם גאנצען וועג האט סאנן זיך אלץ אוינגעקוקט אויף דעם אפיציער און זיך אלץ מיישט געווען, צו זאל ער איהם נישט צו פראסקען די מאָרדע.

— נו, יא, מאַכט סאנן שוין ביין סאמע הויז, — אויף די וועלט זיינען דא אַלערליי לומפערן! — וואָס הייסט? — האָט מיט ערשטווינג גערפרעגט זאָרדוין, אַנטשטעלענדיג אויף איהם אַ פאַר אויגען.

— גלאַט אַזוי, אין אַלגעמיינעם... און די לומד פֿען זיינען די אינטערעסאַנטעסטע מענטשען...

— וואָס טהוט זיך כּוּמט אויף? האָט זאָרדוין געלאַכט, געוויס, אויף דער וועלט איז גאָר נישט עטוואָס לאַנגווייליגערעס פֿון אַן עהרליכען מענטשען. וואָס איז אַן עהרליכער מענטש? די פּראָגראַמע פֿון עהרליכקייט און טוגענד איז שוין פֿון לאַנג בער-וואוסט און מען קען צו איהם קיין נייס נישט צו-לייגען. נישט גאָר, נישט זאָג ליגען, נישט זיי פֿאַלש, נישט זיי מונח... און די הויפּטזאך, וואָס אַלע דיזע חטאים זיינען איינקארעניקט אין יעדען מענטש: יעדער מענטש זאָגט ליגען, איז פֿאַלש און איז „מונח“ אויף וויפֿעל זיין כּח טראָגט איהם אויס.

זאָרדוין איז מיט דיזען נישט איינפֿער-שטאנען. נאָך איהם קומט אויס, אז עס זיינען דאָ אַרענטליכע מענטשען, אז די גאנצע וועלט איז נישט פֿערדאָרבען. סאנן בעווויזט איהם, אז ער האָט אונרעכט, אז דער צוועק פֿון לעבען איז צו האָבען פֿערגינגען, אז עס ליגט אין דעם מענטש'ס נאטור אַלעס צו פֿערלאַנגען, פֿון קיין זאָך זיך נישט אַבצוהאַלטען, אז אפֿילו אונזלעכע אַרענט-ליכע מענטשען ווי זיי ביידע, זאָרדוין און ער, ווילען אויף אַ מאָל זינדיגען. „יא, זאָגט סאנן, „די לומפֿען — דאָס זיינען די אויפֿריכטיג-סטע מענטשען, דאצו נאָך, די אינטערעסאַנטעסטע, וואָרים צו די מענטשליכע לומפֿעריי קען מען זיך גאָר נישט פֿאַרשטעלען קיין גרענעצן... מיט דעם גרענעצן פֿערגינגען דריק איך די האַנד פֿון אַ לומפֿע...“ און דאביי האָט ער געדריקט די האַנד פֿון זאָרדוין, און, ווי נישט איהם מיינט מען, האָט ער איהם נאכהער געזאָגט: „א גוטע נאכט“ און איז אוועקגעגאנגען.

זאָרדוין האָט נישט געוואוסט, צי ער זאָל די ווערטער אָננעמען פֿאַר ערנסט, צי נישט, און, איך בין זיך מודה, און איך ווייס אויך נישט וואָס צו מאַכען פֿון דיזען געשפּרעך. אַלע זיינע רייד דריקען, דאכט זיך, אויס סאנן'ס שטאַנדפּונקט, אָבער ווי עס זעהט אויס, האָט ער עס נור גע-זאָגט, אום צו קרענקען זאָרדוין, אום איהם צו געבען אַן אַבצוהערעניס, אז ער איז אַ לומפֿע. זאָג גראָבען פֿעהלער, ווי דיזער, וואָלט אַרציבאַשאַע, וועלכער איז נאָך אַלעס אַ בעדייטענדער קינסטלער, נישט געקענט מאַכען. פֿון מיינ אויבענגע-זאָגטען שטאַנדפּונקט אָבער, ערקלערט זיך די זאך לייכט: סאנן'ס לאַגיק איז זיין אונלאַגיק; סאנן איז נאָרמאַל, ווען ער איז אבנאָרמאַל. ער איז נאטירליך געשילדערט, ווען ער האַנדעלט

ניט אויסגעלערענט אַרבייטער, אַ צווייטער טהייל האָט פֿערגעסען צו אַרבייטען, אָדער האָט נישט ביי וואָס צו אַרבייטען. יונגע און שעהנע מיידלעך זיינען פֿערעלטערט און מילאוס געוואָרען, זיי האָבען זיך אָבגעריסען פֿון די אינגערע, זיי האָבען פֿער-לירען זייער געלעגעהייט... צו דער זעלבער צייט הערשט די רעאַקציע. די הויכע אידעאַלען זיינען נישט נור נישט דורכגעפֿיהרט געוואָרען, עס זעהט אויס, אז זיי וועלען שוין קיינמאָל נישט אויסגעפֿיהרט ווערען. און די פֿראגע ענטשטעהט: צו וואָס לעבען? צו וואָס זיך מקריב זיין? פֿאַר וועמען? פֿאַר וואָס? און, פֿון דער צווייטער זייט: ווי קען מען לעבען אזא פּראָגראַמישען, איינפֿאַכען, אַלטעגליכען לעבען, וואָס ברענגט נישט קיין אויפֿרעגונג, וואָס גיט נישט די מעגליכ-קייט צו בענעהן העלדענמחאטען? אָדער די פֿראגע שטעלט זיך גאָר: צו וואָס זיך מקריב זיין? צו וואָס דיזער ליארם? וועמען טהוט מען גוטעס? איז נישט גלייכער צו לעבען אַ גוטען טאָג, עסען און טרינקען און זיך לאָזען וואָויל-גען? יענעם טהוט מען קיין שלעכטס און זיך — גוטס. דער רעזולטאַט איז: פֿון איין זייט פֿערמעהרען זיך די זעלבסטמאָרדען, פֿון דער צווייטע — די אויסגעלאַסענהייט.

אָט דיזען צושטאַנד, דיזען גייסטיגען פֿע-סימיזמוס און קערפֿערליכע צולאָזענהייט, שיל-דערט אַרציבאַשאַע אין זיין ראָמאַן „סאנן“, און דיזע שילדערונג נישט דעם בוך זיין ווערט. אז סאנן רעפֿערענטירט מיט זיך איין זייט פֿון דיזען צושטאַנד, האָבען מיר שוין גע-זעהן. מיר האָבען אויך געזעהן, אז סאנן'ס פּאַזיציע איז נישט קיין אויסנעהאַלטענע, אז ער אליין האַנדעלט אַנדערש ווי ער רעדט. נאָך איז טערעסאַנטער אָבער, אז אין זיין ריידען זאָגאַר אז ער, ווי די „קריטיקער“ וואָלטען גע-זאָגט: „פּסיכאָלאָגיש פֿאַלש“.

סאנן האַלט, אז מען האָט אַ רעכט זיך צו לאָזען וואָהלגעהן מיט מיידלעך. אז פֿאַר די קאָנזעקוענצען איז מען נישט, און מען דאַרף נישט זיין פֿעראנטוואָרטליך. נו, איז ער בעקאַנט מיט איין מענטשען, וואָס האַנדעלט נאָך זיין „פּילאָזאָפֿיע“. דאָס איז דער אַפּיציער זאָרדוין. ער שאַרט זיך צו צו סאנן'ס שוועסטער לידיאַ, און ער האָט אויך ערפֿאַלג. ער פֿי שכל, ד. ה., ער פֿי סאנן'ס שכל, האָט ער גאָר נישט בער-דאַרפט האָבען צו איהם. לאָזט זיך אָבער אויס, אז ער האָט זאָרדוין'ען פֿינדען די ערשטע מינוט אָן. און דאָס מערקווירדיגסטע פֿון אַלעס איז, וואָס זיין גאַנצע לעהרע, די גאַנצע „זאפֿט“ פֿון זיין לעהרע, זאָגט סאנן נור אויף אַ שפּאַס, אום צו געבען זאָרדוין'ען אַ טיפֿען שטאַף. איין אבענד האָט זיך סאנן'ען פֿערגלויסט צו בעגלייטען דעם אַפּיציער זאָרדוין. „סאנן און זאָרדוין זיינען, כּמעט שטיל-

שטעדטלעך, וואו ער איז שוין נישט געווען פון צוויי יאָהר, זיין זעהר סמומנע. אלע קלוינשטעטערטלדיגע מענשען האָט יורי בעטראכט פאר מיטלעמעסיגע באלעבאטן, וועלכע זיינען נישט פעהיג צו פערשטעהן, און וועלכע אינעמערסערן זיך נישט מיט דינע פראגען פון פילאזאפיע און פאליטיק, וועלכע ער, יורי, האלט פאר דאס איינציגע פערניפטיגע און אינטערעסאנטע אין לעבען.

און אזוי איז יורי, פון די ערשטע מינוט, וואָס מיר בעקענען זיך מיט איהם, מעלאנאכאָ ליזש. ער ווייס מיט זיך נישט וואָס צו טאָן. ער אליין איז אזא וויכטיגע פערזאן, עפעס אַ קליי-ניגקייט! און דאָ קען איהם קיינער נישט פערשטעהן. וואָס וועט ער דאָ טאָן אין דעם שטעדטלעך? וואָס'ער זיין האָט אזא לעבען? וואָס'ער דאָלע שפיעלט דאָס לעבען, ווען מען מאכט נישט קיין רעוואָלוציאָנען?

טאָמער איז איהם ווייניג זיין אייגענע מרה שחורה, האָט איהם סעמיאנאָף נאָך צוגע-שמואָלצען. סעמיאנאָף איז אַ געוועזענער סטור-דענט. יעצט איז ער שוויגריכטליך און ער ריכט זיך יעדען טאָג אויף דעם טוידט. איהם געהט נאָטירליך אויך נישט איין דאָס לעבען. ווען ער איז אין געזעלשאַפט, פערנעסט ער זיך, קען ער לאַכען, שטיפען און זיך ווערטלען, אבער ווען ער איז מיט זיך אליין, דאָן פיהלט ער, אז זיין לעבען איז גאר נישט ווערט.

פונקט אזוי ווי סאנין האָט אַהיים בעגלייט זאָרדוין'ען, אזוי האָט יורי איין אבענד בעגלייט סעמיאנאָף. אויפ'ן וועג האָט מען זיך פאנאָני-דערגערעדט. יורי האָט איהם דערצעהלט וואָס פאר אַ וואַזשנער מענשט ער איז, וואָס פאר אַ גרויסע דאָלע ער האָט געשפיעלט צווישען די סטודענטען. דאָן איז ער איבערגעגאנגען צו דעם ווי די רעוואָלוציאָנערע שטימונג צווישען די מאַסען איז געפאלען, „און מען האָט געזעהן, אז ער האָט ערנסט געליטען פון דעם, וואָס ער האָט געזאָגט.“

— איהר האָט געלעזען בעבעל'ס לעצטע רעדע?

— האָט ער געפרעגט.

— געלעזען — האָט געענטפערט סעמיאנאָף.

— נו, וואָס?

סעמיאנאָף האָט געעבען אַ שטארקען, אונצו-פרידענעם מאַך מיט זיין שטעקען.

אַט וואָס איך וועל איך זאָגען — האָט סעמיאנאָף געענטפערט צוטראַגען — איך וועל איך זאָגען, אז איך שטאַרב אוועק.

און ער האָט ווידער געעבען אַ מאַך מיט זיין שטעקען און זיין שוואַרצער שאַטען האָט די בעווע-גונג ווידערהאלט.

— אַט — האָט ער געזאָגט מיט ביטערניס: —

ביו מיר הינטער'ן רוקען שטעהט דער טוידט, יעדע בעוועגונג מיינט היט ער. וואָס איז מיר בעבעל! איין פלוידערזאק פלוידערט זיינס, אַ צווייטער וועט פלוידערען עפעס אנדערש, און מיר, אלץ איינס, איז נישט היינט — מאַרגען צום שטאַרבן.

אונזאַטירליך...

די וויכטיגקייט פון סאנין בעשטעהט אלץ נישט אין זיין נייע לעהרע, וועלכע איז נישט ניי און נישט קיין לעהרע; זיין וויכטיגקייט בע-שטעהט אין דעם, וואָס ער איז דער טיפ פון אַ גרויסען טהייל פון דעם יונגען רוסלאַנד נאָך די נידערלאַגע, וואָס די רעוואָלוציאָן האָט גע-ליטען.

אַ צווייטען טיפ, וועלכער כאַראַקטעריזירט די צווייטע זייט, דעם גייסטיגען עפעסיזמוס, און וועלכער איז, נאָך מיין מיינונג, פיעל וויכ-טיגער, איז יורי סוואַראַזשעץ.

גראדע ווי סאנין, איז אויך יורי נור וואָס געקומען צו פאָהרען אין דעם שטעדטלעך אַרין. אָבער איהם קענען מיר שוין אַ ביסעל מעהר פון סאנין. ער איז געווען אַ סטודענט פון מאַסק-ווער אוניווערסיטעט. נאָך איידער ער איז אַהיים געקומען, האָט ער אין אַ בריעף געשריבען, אז ער איז געזעסען אַ האַלב יאָהר אין טורמע, אז מען האָט איהם אויסגעשליסען פון אוניווערסי-טעט און אז מען שיקט איהם אַרויס „פאַך נאָדאָר פאָליציע“ (אונטער די אויפזיכט פון דער פאָליציע). זיין פאַטער, אַן אלטער, אויס-גערייכטער פאָלקאוויק, וואָס האָט נישט דעם זוהן'ס איבערצייגונג, וואָס בעטראַכט זיין גאנצ-טע העטטיגקייט, אלס קינדישע דומהייטען, האָט די גאנצע געשיכטע זעהר געקרענקט, אָבער ער האָט לייעב געהאַט דעם זוהן, און ער געהאַט איהם אויף זעהר לייעבליך.

יורי האָט זיך גענומען זעהר ערנסט. ער איז נישט געווען קיין אַבידווער. ער איז געווען אַ מיטגליד פון קאָמיטעט. און דערפאַר האָט איהם יעצט, ווען ער איז געקומען אַהיים, די זאך זעהר געקרענקט. ביים אַרויסשיקען פון מאַסקווע, האָט ער זיך געקענט אויסקלייבען, וועלכע שטאַרט ער האָט געוואָלט, און ער האָט זיך אויסגעקליבען זיין היים.

„ער האָט געדענקט, און איהם האָט זיך גע-וואָלט דענקען, אז ער האָט געזאָגט דאָס ערשטע וואָס איהם איז געקומען אין קאַפּ אַרין, אָבער דאָס איז נישט געווען אזוי: יורי האָט זיין גאנצ לעבען אָב-געלעבט נישט פון זיין אייגענע אַרבייט, נור פון דעם פאַטער'ס שטיצע, און איהם איז געווען שרעקליך זיך מיט אַ מאַל צו געפונען איינער אליין, אַהן הילפע, אין אַן אונבעקאַנטען פלאַץ, צווישען פרעמדע מענשען. ער האָט זיך געשייחט מיט דינען געפיהל, און ער האָט דאָס זיך אליין נישט געוואָלט מודה זיין. אָבער יעצט האָט ער געדענקט, אז ער האָט נישט גלייך געטאָן. די עלטערען האָבען נישט געקענט בעגריי-פען אָדער מסכים זיין צו זיינע מעשים, דאָס איז געווען קלאָר. דאָן האָט זיך נאָך צוגעמישט די מאַטעריעלע לאַגע — צו ליגען אויף דעם טאַטען'ס קאַרק אזוי פיעל איבריגע יאָהרען — און דאָס אלעס צוזאַמען האָט אָנגעמאַכט, אז גוטע, הערצליכע און איינשטימיגע בעציהונגען האָט צווישען זיי נישט געקענט זיין. אַ חוץ דעם, כוּז אין זינען קלוינעם

זיך שטארק געאויקט, די אידעע זאל חלילה נישט אנטלויפן פון איהם. ער ארבייט שווער און לאנג, אבער וואס ווייטער ער קריכט אריין אין זיין בילד, אלץ ווייטער איז ער פון „לעבען“. פלוצלונג דערמאנט ער זיך, אז דאס לעבען איז איבערהויפט א טרויעריגע זאך, אז ער וועט נאך מוזען לאנג, לאנג בלייבען אין דיזען קליינעם שטעדטלעך. און דאן — דאן קומט דער טויט, פאלט איהם איין א געדאנק, און א קאלטער שווייס בעדעקט זיין שטערען.

די ענדע איז, ער ווארפט אוועק דאס „לעבען“, און נעמט זיך מאַלעך דעם „טויט“. ער שרייבט אן ארטיקל אין א צייטונג. נאָוויקאָו לויבט דעם ארטיקל, אָבער איהם פערדריסט, פאר וואָס ער האָט עס געשריבען. „נאָ, זאָגט ער, „עס וועלען עס איבערלעזען צווייטדריי אידיקאָטען, וואָס וועט דערפון ארויס-קומען? און סוף כל סוף, צו וואָס איז עס מיין עסק? צו וואָס זיך אין גאנצען שלאָגען קאָפּ אָן וואַנד, פרעגט זיך!“

און ער נעהמט צווייפלען, צי עס לוינט זיך איבערהויפט צו ארבייטען פאר די מענשהייט, צי האָבען די אלע זאכען, ווי רעוואָלוציע און קאָנסטיטוציע איבערהויפט א ווערט? „און זאָל מען ווידער דענקען נור וועגען זיך...? צו וואָס קען איך זיך דערשלאָגען? אין בעסטען פאל, קען איך מיט מיינע טאָלאַנטען און טהאָטען זיך מאַכען בעריהמט, זיך אָנשכור'ן מיט דעם כבוד פון מענשען, נאָך נידריגערע און נישט-ווידיגערע פון מיר — דאָס הייסט, דיזעלעכע מענשען, וועלכע איך קען נישט שעצען, און פון וועלכע צו קריגען כבוד, דארף מיר, איז אמת'ן, נישט אינטעריסירען... און נאָך דעם? לעבען — לעבען ביז צום קבר... נישט ווייטער! און די לאָרבער-קראַנצען וועלען צום סוף נאָך צוואַקסן עסן צום הוילען שאַרבען, אז עס וועט נאָך דער-עסען.“

זיין פעסימיזמוס געהט אזוי ווייט, אז ער נעהמט דענקען פון זעלבסטמאָרד. אָבער ער האָט אויף דעם נישט קיין כח און נישט קיין מוט. ער האָט איבערהויפט נישט קיין כח צו טאן קיין זאך. ער איז פערלאָיעבט פון קארסאָווינא, אָבער ער קען נישט לייענען. ער קען אפילו נישט זינדגען. דיזע קארסאָווינא איז גאר נישט קיין צדקניות, און זי גיט איהם אלע געלעגענהייטען, אָבער ער קען זיך נישט בעגוצען דערמיט. מיט איין וואָרט: ער איז אן איבערנעפיהרטער מענטש. ער האָלט זיך פאר א גרויסען מענשען, מיט טיפע פילאָזאָפיע, מיט הויכע אידעאלען, וועלכע די מענשהייט קען גאר נישט בעגרייפן, אבער ער אליין איז נישט זיכער מיט זיינע אידעאלען. ער צווייפעלט אין די מענשהייט, ער צווייפעלט אין די פרייהייט, ער צווייפעלט אין די מעגליכקייט צו ווערען בעריהמט, ער צווייפעלט אין דעם ווערט פון דעם רוה, ער צווייפעלט אין דעם לעבען און אין די מעגליכקייט צו שטארבען.

— אַט, איהר מיינט, אז דאָס אלעס איז זעהר וויכטיג, — דאָס וואָס האָט פאסירט און דעם אונז-ווערוויסעט, און וואָס בעבעל האָט געזאָגט... און איך דענק, דאָס ווען איך וועט, ווי מיר אויסקומען צו שטארבען, און צו וויסען בעשטימט, אז איהר שטארבט, וועט איך נישט אויפאלען צו דענקען, אז די רעדען פון בעבעל, נישטע, טאָלסטאָי, אָדער פון וועמען עס זאל נישט זיין... האָבען וועלכען עס איז זיין.

אזוי טענה'ט סעמיאָנאָף צו יורי. נאכדער ערקלערט ער, ווי עס ווילט זיך איהם נישט שטאר-בען, ווי ביטער עס איז צו דענקען, אז מען וועט איהם אריינלייגען אין א קאָלטען, פינסטערען קבר; ווי ער וועט ליגען א טויטער און וועט פון קיין זאך נישט וויסען, און דאָ אויף דער ערד וועט אלץ אָנגעהן ווי פריהער: די מענשען ווע-לען ווייטער לעבען ווי פריהער, וועלען אלץ טאן די זעלבע זאכען, גראדע ווי איצט, ווען ער לעבט נאָך, ווי מען וועט פארבייגעהן זיין קבר, זיך אָב-שטעלען צו פערריכטען די בעדיינטיגע, און ער וועט ליגען און פוילען. „וואָס מיר בעבעל, טאָלסטאָי, און מיליאָנען אנדערע קאָמענדיאנט-סקע איינזעלן! האָט סעמיאָנאָף שאַרף און מיט ביטערנישט אויסגעשריען.“

— ווייט זענער, האָט סעמיאָנאָף געזאָגט שטיל — איך געה דאָ אריין“

און זיי זיינען זיך צוגאנגען. דיזער געשפרעך האָט יורי גאר צודרעהט. דאָס ביסעל ליכטיגקייט, וואָס האָט זיך נאָך גע-פונען אין זיין נשמה, איז אין גאנצען אויסגעלאָך שטען געוואָרען. אלעס איז ביי איהם אויסגעקור-מען ווי געשטארבען — די גאנצע וועלט איין גרויסער קבר. און איהם האָט באַנג געטאָן פאר זיין פערנאָגענהייט. די גאנצע ביזוועריגע טהע-טיגקייט, אין וועלכע ער איז געווען אריינגעטאָן מיט זיין גאנצער נשמה, צו וועלכע ער איז גע-ווען אזוי איבערגעבען, און איך וועלכע ער האָט אזוי שטארק געגלויבט, איז איהם יעצט אויסגע-קומען, איז נישט דאָס, וואָס ער האָט בעדארפט טאן.

יורי קען א ביסעל שמירען מיט'ן פינזעל. ער האָלט זיך נאטירליך פאר א גרויסען אר-טיסט. ער שרייבט אויף אין די צייטונגען. אָבער צו וואָס ער נעמט זיך, קומט ארויס קאפּור.

בינדרליכני איז ער בעקאנט געוואָרען מיט קארסאָווינא, זעהר א שעהנע מיידעל, און זי איז איהם שטארק געווען געפעלען. „ער האָט לייעב געהאט אזעלכע הויכע, שעהן געבויעט און פולע פרויען, מיט שעהנע שיממען און צארטע, א ביסעל סענטימענטאלע אויגען“, ווי קארסאָף וויינט איז געווען. דאָס מיידעל האָט איהם אויף א וויילע אזוי ווייט געבראכט צו זיך, אז איהם האָט זיך געוואָלט מאַלען א בילד, וואָס זאל פאָר-שטעלען „לעבען“. ער האָט זיך גענומען צו דער ארבייט, צוגעגרייט א גרויסע ליוואַנד, ער האָט

זיין איך, ערקלערט אויך, אז עס איז נישט כדאי צו לעבען, אָדער מקריב צו זיין דאָס לעבען פאר די מענשהייט, אז עס איז פילעל בעסער צו זע- הען נור זיך צו פערזאָרגען. אָבער דיווער נע- דאנק בעפריעדונג איז איהם נאָך וועניגער ווי די איבריגע געדאנקען, און ער ענדיגט זיין לעבען מיט דעם רעוואָלוציער...

סאנין אליין גיט אַלזאָ דעם ראָמאן נישט זיין ווערט. סאנין'ס „פילאָזאָפיע“ פערקלענערט דעם ווערט. סאנין און יורי צוזאמען מאכען ערשט דעם ראָמאן פאר א וויכטיגע ערשיינונג: סאנין, ווייל ער קען נישט פילאָזאָפירען — יולי — ווייל ער קען נישט לעבען. אָבער סאנין און יורי זיינען נישט די איינציגע. זיי זיינען, אמת, די הויפט-העלדען, אָבער זיי אליין וואָלטען נישט געווען ענגונג צו מאַלען דאָס בילד אזוי בולט, ווי עס איז דאָרט געמאָלען. די שאַטירונגען, די זייטענשטריכען פון אַ בילד גיבען אָפט דעם בילד זיין גרויסען ווערט, און צייגען די קראַפט פון דעם קינסטלער. און ארציבאשעף איז אַ בעדייטענדער קינסטלער. דאָס קען מען פון איהם נישט אוועקנעמען, טראָטץ אַלע פעהלערען, וואָס זיין „סאנין“ האָט. און דאָס האָט ער בע- וויזען מיט זיינע שאַטירונגען, מיט די זייטענ- שטריכען.

פאר אַלעס איז עס סאָלאָוויטשיק. סאָלאָוויטשיק? דאָס קלינגט אידיש. אָבער וועלכער קינסטלער קען דאָס מאַלען דאָס היינטיגע רוסלאַנד אָהן אַ אידען? סאָלאָווי- טשיק שפילט אין דעם ראָמאן, ווי אין דעם לעבען, נור אַ זייטיגע ראָלע, אָבער נעמט איהם אוועק, און דאָס בוך פערלירט אַ העלפט פון זיין ווערט...

סאָלאָוויטשיק איז אַ אידישער יונגער מאַן, אַ נידריגער, אַ דארער, אַ נערוועזער, אַ שוואַ- כער, מיט אויסגעפּוילטע ציינער. ווי עס שיינט, איז ער אַ טעהעטיגער סאָציאליסט. און גראדע אין דעם שטערמעל, וואו אונזער געשיכטע פא- סירט, איז נאָך די בעוועגונג נישט אין גאנצען טויט. ווען מיר זאָלען גלויבען יוריס' שוועס- טער, ליאָלאַ, אַ פרעהליכע, לאכערדיגע און פּוסי- טע מיידעל. זי איז זעהר בעשעפטיגט. זי האָט גאָר נישט קיין צייט זיך צו לאַנגווייליגען. אזוי זאגט זי איהר ברודער יורי.

„עס איז איצט אזא אינטערעסאַנטע צייט“, זאגט זי איהר ברודער, „אז עס איז פשוט אַן עבירה זיך צו לאַנגווייליגען. איך בעשעפטיג זיך יעצט מיט די ארבייטער. דאן פערנעמט מיר זעהר פילע צייט די ביבליאָטעק...“ הכלל, זי איז נאָך אַלץ אין די בעוועגונג. מען האָט פעררופען אַ מיטינג, און דיווער מיטינג איז נאָ- טירליך אין סאָלאָוויטשיק'ס קווארטיר. סאָלאָ- וויטשיק בעזארגט אַלעס. ער רופט איין די פערזאמלונג, ער זעהט עס זאָל אַלעמען זיין בע- קוועם, ער פערשאפט אויך די ארבייטער צום מיטינג. און אז ער האָט אַלעס אויפגעהאַן,

אָבער זיין צווייפּעל איז ויט דער צווייפּעל פון אַ האַמלעט. ער שטעלט זיך נישט קיין גרויסע אויפגאַבען. זיין צווייפּעל איז דער רעוואָלוציאַ- פּון אַ קראַנקע, צוועעהמאָנטע, ענטטוישטע נשמה, וועלכע קען מעהר נישט לעבען. ער נעמט זיך צום סוף דאָס לעבען. אָבער זיין שטארבען איז נור געווען אַ צופאַל. און סאנין בעמערקט גאנץ ריכטיג: אַז פינף מינוט איידער ער האָט זיך געשטאָסען, האָט ער נישט געוואוסט, אז ער וועט זיך שישען. דאָס שישען איז ביי איהם נור געווען אַ פראָבע. ער האָט שוין פריהער איינמאָל פרובירט זיך צו שישען, אָבער דאָס ערשטע מאָל האָט עס זיך נישט איינגעגעבען.

אָט דאָס זיינען די צוויי הויפט-טייפּען אין ארציבאשעף'ס ראָמאן, און ביידע זיי- נען באַראַקטעריסטיש פאר די צייטען און צור- שטענדע אין היינטיגען רוסלאַנד. „איך קוק אויף דיר“, זאגט סאנין צו נאָוויקאוו, „און טראכט זיך: אָט איז אַ מענטש, וועלכער איז אונ- טער אומישטענדען, פעהיג פאר וועלכע עס איז קאנסטיטוציע אין דער רוישישער אימפּעריע צו געהן זיצען אויף זיין גאַנץ לעבען אין שליר- סעלבורג, צו פערלירען אַלע זיינע רעכטע, פריי- הייט, אַלעס... עס געהט איהם גאָר אין לעבען אַ קאנסטיטוציע... ווען מען נעמט אָבער מיט איהם ריידען וועגען דעם, ער זאָל בייטען זיין אייגען ארט לעבען, וואָס האָט איהם דערעסען, און זאָל געהן זוכען אינטערעסע און זין אנדערשוואו, שטעלט זיך ביי איהם באלד די פראגע: און פון וואָס וועל איך לעבען? און צי וועל איך נישט פערפאלען ווערען, איך, דער געזונדער און שטארקער מענטש, ווען איך וועל פערלירען מיין געהאַלט“...

און ווען נאָוויקאוו ענטפערט איהם, דאָס איז אידען, לאכט ער: דו וועסט דאָך מיר נישט איינריידען, אז דיר צייט דאָס הארץ מעהר צו אַ קאנסטיטוציע, ווי צו פערבעסערען דיין איי- גען לעבען.

סאנין לאכט אַלזאָ אָב פון אַלע אידעאלען און קומט צום שלום: הכל הבל! אליין, וואָס מען דארף, איז לעבען אַ גוטען מאָג. אָבער דאָס ווערט ביי איהם נישט דורכגעפיהרט. נישט אין זיין טעהעריקע, נישט אין דער פראקטיק. און צום סוף ווערט איהם אליין פער'מיוואוסט דאָס לע- בען. איין שעהנעם טאָג גנב'עט ער זיך אוועק פון דער היים און פאָהרט אוועק. וואו פאָהרט ער? נישט מיר וויסען, נישט ער אליין ווייס. ער זעצט זיך אריין אין דער האַהן, פאָהרט אָב עט- ליכע סטאַנציעס און — שפּרינגט ארויס פון וואַגאָן.

יורי נעמט אויך צווייפּלען אין די אי- דעאלען פון פרייהייט און קאנסטיטוציע, ער ווייס אָבער מיט זיך נישט וואָס צו טאָן. זיין פער- סימיזמוס איז פון איידעלערען סאָרט, ער בלייבט דאדורך נישט שטעהן ביי זיין איך, ווי סאנין טהוט. יורי נעמט אויך דענקען וועגען

הענדיגקייט איז ער פאלשטענדיג. אגב אורחא, א דאנק סאָלאָווייטשיקען, דערקענען מיר אויך בעסער סאָנ'ען. עס איז אין זיין געשפרעך מיט סאָלאָווייטשיק, ווי מיר ווערען געוואָהר, אז סאָנ'ען איז גאָר ניט אזא געפעהרליכער מענטש.

א צווייטער זייטענשמריך, וועלכער ווארפט א ליכט אויף דעם לעבען אין רוסלאַנד, איז דער מיטינג וואָס יור'ס שוועסטער, צוזאמען מיט איהרע העלפער, האָבען איינבערופען. דער גאנץ צער פּעראַיין איז געמאכט פאר די ארבייטער. דער מיטינג איז ספּעציעל פאר די ארבייטער. נו, קומען אלע צוגעהן: נאָוויקאָו קארסאָווינא מיט איהר חבר'טע דובאַווא, א לעהרערין, אן אַלטע מויד; דער אָפיציער פאן-דייטש, א גרויזער אידיאַט, וועלכער האַלט זיך פאר א טאָל-סטאַנאַנער; יורי, סאָנ'ע, איוואנאָף, מיט איין וואָרט: אלע זיינען דאָ — אויסער די אַרבייטער.

— וואו זיינען אייערע ארבייטער? — פרעגט דער פאָרויזענדער סאָלאָווייטשיקען. — אָט קומען זיי גלייך, ענטפערט סאָלאָווייטשיק. — איך האָב נאָך זיי עקסטרא גע-שיקט.

אלע ווארטען אויף די ארבייטער ענדליך הערט זיך א גערויש, סאָלאָווייטשיק נעמט זיך פאָרען. די ארבייטער געהן. עס עפענט זיך די טהיר און עס קומען אריין די ארבייטער — צוויי מאַן שטאַרק.

— און ווארום איז ניקאָלאָיעוו ניט געקומען? — פרעגט אונצופריעדען גאזישענקא, דער פאָרויזענדער.

— ניקאָלאָיעוו קען היינט ניט קומען, ענטפערט איינער פון די ארבייטער.

— ניקאָלאָיעוו איז טוידט שוין — שלאָגט איבער דער צווייטער ארבייטער.

אז די „ארבייטער“ זיינען שוין דאָ, נעמט מען זיך צום מיטינג. דאָ ערשט ווייזט זיך אַרויס, אז קיינער ווייס ניט דעם צוועק פון דעם מיטינג. עס הויבט זיך אָן א צאנקעריי וועגען די פראַגראַמע. יעדער וויל דעם צווייטען אריי-בערשריען. יעדער וויל ווייזען, אז ער איז גע-בילדעטער פון דעם צווייטען, און די ענדע איז, מען צוגעהט זיך מיט גאָר ניט.

דינער צושטאנד בעווייזט זיך נאָך בעסער ביי יור'ס לויט. יורי האָט זיך געשאָסען. ער איז געווען א וויכטיגער מענטש, א „קאָמיטעט-שיק“, א מאַקסווער סטודענט. די גאנצע שטאַרט וועט אורא קומען צו זיין לויט. אָבער קיינער קומט ניט, אויסער עטליכע יונגע פאָר-לעך, פון דער „בעוועגונג“ און אריינשען דיעזע אלע איז ניט געווען איינער, וואָס זאָל קענען זאָגען א פאָר ווערטער. מען האָט גענומען זוכען איינעם, וואָס זאָל האַלטען א רעדע. אָבער קיינער האָט זיך

שטופט מען איהם און מען שטויסט איהם פון אלע זייטען, ווי געווענהליך. עס געפינט זיך שוין יעמאָנד, און דאָ איז עס גראדע דער פאָרוי-צענדער, וואָס האַלט איהם פאר איבריג, און גיט דאָס איהם צו פערשטען. סאָלאָווייטשיק בער-ליידיגט זיך ניט, איז אלעם מקבֿל באַהבה, אבי נור צופריעדען צו שטעלען. ער איז איבער-הויפט א מענטש, וואָס האָט פיינט קריגע, און וואָס וויל נור זעהן שלום. אָבער ווען ער איז מיט זיך אליין, און סאָלאָווייטשיק האָט קיינעם ניט אַרום זיך אויסער א קינד, דאָן בעפאלט איהם א געוואלדיגע מרה שחורה, אן אונגער הייערער טרויער און בענשאפט, און ער פיהלט זיך דאָן קלענער, שוואכער און הילפלאָזער, ווי ער איז.

וואָס פעהלט סאָלאָווייטשיקען? איז עס די נידעראַגע פון די רעוואָלוציאָן. וואָס דריקט איהם? איז עס זיין עלענד, זיין אונבעהאַלפער-קייט? אָדער איז עס זיין שיקזאָל וואָס איד און דער שיקזאָל פון זיינע מיטראַדען? וואָס מאכט איהם אזוי טרויעריג? מיר ווייסען דאָס ניט. דער פערפאַסער, מיט אַ פיינעם קינסטלערישען טאַקט, זאָגט אונז דאָס ניט. עס שיינט, אלע זאכען צוזאמען דריקען איהם. ער ווייס עס אליין ניט. ער ווייס נור, ער קען ניט לעבען. ער האָט אָבער ניט קיין מוטה צו שטאַרבן. ערשט ווען סאָנ'ע, מיט זיין אָפּענעם ציניזמוס, זאָגט איהם, אז מען דארף קענען שטאַרבן, ווען מען קען ניט לעבען, ערשט דאָן, מאכט ער אן ענדע צו זיין טרויעריגע עקזיסטענץ.

ווי שוין געזאָגט, שפיעלט סאָלאָווייטשיק גאָר קיין האַלט ניט אין דעם ראַמאן, אָבער פאר דעם בילד, וואָס ער גיט פון דעם היינטיגען רוס-לאַנד, אז ער ניט אָבצושעצען. געגענאָבער סאָלאָווייטשיקען פערשווינדען אלע העלדען. ביי אלע פיהלט זיך א שטייפקייט, א געמאכטקייט. פון סאָנ'ע איז אָנגערעדט, ער געהט די גאנצע צייט אויף שטאַלצען, אָבער אפילו יורי מאכט א שווערען איינדרוק. דער צווער פיהלט יעדער פאלט מיט איהם ניט מיט, און אויף זיין טויט פערלירט מען ניט קיין טרער. סאָלאָווייטשיק איז דער איינציגער, וועלכער מאכט אונז ערשט פיהלען מיט זיך זיין טרויער, זיין בענקעניש, ווייל עס קומט דורך אזוי פיעל פערשיעדענע אורזאכען, און ווייל עס איז אזוי אונבעשטימט, ברענגט ערשט אַרויס אן אונזער בעוואוסטזיין דעם גאנצען אָבגורנד, אין וועלכען דאָס לעבען אין רוסלאַנד, און ספּעציעל דאָס לעבען פון די אירישע רעוואָלוציאָנערען, איז אריינגעוואָרפן. עס איז אמת, אויך סאָלאָווייטשיק איז ניט דער אמת'ער העלד. סאָלאָווייטשיק, ווי ארציבאָף שעף שטעלט איהם אַרויס, הגב זעהר סימפא-טיש, איז, ווי מיר שיינט, ניט דער היינטיגער איד, ניט דער אירישער רעוואָלוציאָנער, אבער פאר ארציבאָשעף'ס צוועק, פאר דעם צוועק צו מאַלען דעם אַלגעמיינעם פעסימיזמוס, די אָב-

ענדערן אונזער אלגעמיינעם שלום. און דער אלגעמיינער שלום איז דאס, וואס מיר האבען שוין אייניגע מאל ווידערהאלט: סאנין איז נישט די וויכטיגסטע פערזאן אין דעם ראמאן, זיין „פילאזאפיע“ איז נאריש און פאלש, זיין האנטלעך איז נישט ריכטיג — נישט לאגיש און נישט פסיד כאלאגיש. עס איז דאדורך נאריש צו רעדען פון א סאנין וואס פרעדיגט א נייע מאראל, ווערערנד זיינע גראבהייטען ווערען אבשטויסענד און מאכען קאליע דעם עסטהעטישען גענוס פון דעם ראמאן. אבער סאנין, אהן זיינע גראב הייטען, צוזאמען מיט אנדערע כאראקטערע, גיבען אן אויסגעצייכענט בילד פון דעם היינטיגן גען רוסלאנד. און דאס איז דער איינציגער ווערט פון ארציבאשע'ס ארבייט. אין דינען טהייל האט ער זיך ווירקליך אויסגעצייכענט אלס קינסטלער...

דאס נישט אונטערגענומען. דער עולם איז צוגעשטאנען צו סאנין'ען. ער האט זיך לאנג געלאזט בעמען. ענדליך האט ער איינגעווייליגט:

„מיט יורי'ס טוידט,“ האט ער אנגעהויבען, „איז אוועק נאך א דוראס פון דער וועלט! איין רומער יונג ווייניגער... און דאס איז געווען די ענדע פון זיין רעדע. אייניגע האבען זיך געוואלט כאפען צו איהם שלאגען, אבער ווען זיי האבען איהם אנגעקוקט, איז זיי פערנאנגען דער חשק. און מען מוז געבען סאנין'ען גערעכט: יורי'ס שישען זיך איז געווען אן אקט פון א רומען יונג.

מיר זיינען יעצט אנגעקומען צום סוף פון דעם ראמאן. עס זיינען דא נאך אייניגע קלייניג קייטען, וועלכע עס וואלט געווען כדאי צו בער טראכטען. אבער דיזע קלייניגקייטען קענען נישט

דאס לעבע-לעבען ביי פלאנצען

פון דר. א. ווינשטאק.

IV.

איז דער איינציגער צווישען אלע איבריגע בראים, וועלכער בעזיצט א נשמה, וואס דאס איז א טהייל פון דער געטליכקייט, א חלק אלוה ממעל — אין יענע צייטען, זאגען מיר, האט מען לייכט זיך געקענט בעפריידיגען מיט דער מיינונג, אז אויך די שעהנע בלומען-בלעטער דיענען נור לשם נוי, פון שעהנקייט וועגען און אז זייער גאנצע אויפגאבע איז נור צו בעשעהנען אונזער לעבען.

די נאטור-וויסענשאפטען האבען אבער דיזע פאנטאסטישע איינערדענישען אין גאנצען פער-ניכטעט, די ענטוויקלונגס-לעהרע האט דעם בעל-גאווה'דיגען מענש ארונטערגעשליידערט פון דעם הויכען טהראן, אויף וועלכען ער האט זיך גאר אהן א שום רעכט געזעצט, און איהם געגעבען אנטווערען, אז ער האט זיך נישט מיט וואס איבערצוגעהמען, אז זיין יחוס איז א גאנץ קליי-נער, אז ער איז א חיה ווי אלע אנדערע חיות, און אז נישט נור געטליכעס איז אין איהם נישט פאראן, נור אפילו מענטליכעס... איז אויך דא ביי איהם וועניג און דער ענטפער אז די בלומען זיינען בעשאפען צום גענוס פון מענשען, האט אויפגעהערט צו בעפריידיגען.

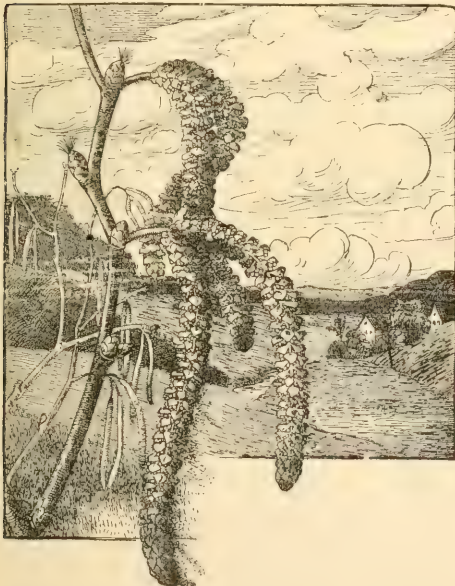
נישט פאר'ן מענשען, נור דער פלאנצע גופא מווען דיענען די פראכטפאלע בלומען-בלעטער,

ין פאריגען קאפיטעל האבען מיר געזעהן, אז די שטויב-בלעטער און דער פרוכטקאטען זיינען די אייגענטליכע געשלעכטס-ארגאנען, וואו עס ליגט די מענליכע און ווייבליכע זריעה. וואס פאר אן אויפגאבע אבער

האבען די איבריגע טהיילען פון בלום? וואס פאר א דיענסט טווען דער פלאנצע די שעהנע, העלע און בונטע קראנען-בלעטער, די לעפעס-קעס, און וואס פאר נוצען ברענגט זייער אנגעהמער אראמאט? אין פלוג ווייזט אויס, אז זייער בעדייטונג איז בלויז אן עסטעטישע. דאס האט די נאטור בעשאפען פאר איהר קרוין, פאר דעם בחיר פון אלע בעשעפענישען, פאר'ן מענשען, ער זאל הנאה האבען פון זיי. אין די אמאליגע צייטען, ווען די אלע אמונה-ספרים האבען נישט אויפגעהערט איינצושלעפערן דעם מענשענס מח מיט אלערליי לויבעזאנגען און איינערדענישען אז כל העולם כולו לא נברא אלא בשבילי (די גאנצע וועלט איז נור בעשאפען געווארען צוליב איהם), אז ער, דער מענש, איז דער מיטעלפונקט און דער צוועק פון דער בריאה, ארום וועלכען די זון און די שטערען אפילו דרע-הען זיך ארום אום צו לייכטען, אז נור דער מענש

וועלכע בעשעפטיגן זיך מיט דיזער קונסט זיינען געווען, — האָט איהר געשיכטע אנגעטוישט, ער צעהלען אונז גאנץ אונצווידויטיג ווענען דעם. די עלטסטע פלאנצען האָבען ניט געהאט און האָבען נאָך אויך איצט ניט קיין בלומען. זיי זיינען געווען און זיינען נאָך ער היום, „ווינד-בלומען“. אלע נאָדעל-ביומער, וועלכע האָבען ניט קיין בלעטער נור נאָדלען, ווי די סאָסנע, טאנע, פֿיכטע א. ז. וו., פערמעהרען זיך אויף דעם אופן. און אז זיי געהערען צו די עלטערע פלאנצען קען מען לייכט בעגרייפֿען, ווען מען זעהט, וויפילע איינפאכער און וועניגער פער-וויקעלט זיי זיינען געבויט אין פערגלייך מיט די בלומען-פלאנצען. אין די ערשטע וואָכען פון פרייהלינג, ווען די צווייגען און צווייגלעך פון די בורקען און די יאסנע ביומער שאַקלען זיך אזוי געהיימיניספול אין דער לופט, וואו זיי פערברייט טען גאנצע וואָלקענס פון גרינע און העל-גרינע צארטע שטויב-קרנדלעך, קענען מיר בעקומען א גוטעם בילד, ווי די אלע פלאנצען פון דער אור-וועלט האָבען אויסגעזעהן אין דער צייט פון פאָרטפלאנצונג. די אלע ווינד-בליטיגע פלאנצען זעהען אויס ווי אָבעשטאנענע, צוריקגעבליבענע וועזענעס, וועלכע האָבען ניט געקענט נאָכהאלטען דעם גרויסען גאנג פון דער ענטוויקלונג און זיינען געבליבען הינטערשטעליג. זיי קענען אונז דעריבער דיענען אלס עדות, ווי די פאָר-וועלט האָט אויסגעזעהן.

אום נעהנטער בעקאנט צו ווערען מיט די יעניגע פלאנצען, וועלכע פערמעהרען זיך מיט דער הילף פון ווינד איז אים בעסטען צו נעהמען אלס מוסטער דעם „האזעלנאס“, א גאנץ געוועהנ-ליכער שטרויך, קוכט, וואָס געפינט זיך זעהר אָפט אויף געוועהנליכע מיט גרינס בעדעקטע

מיט וועלכע דאָס רוב פלאנצען פוצען זיך אויס אין דער חתונה-צייט. דיזע פלאנצליכע חתונה-קליידער זיינען ניט אזוי אַ לוקסוס-זאָך און דיענען ניט אלס ציערונג אום דער פלאנצליכער אינדיווידואם זאָל געפעלען זיין „בעשערטע“. די בלומען זיינען אַ נויט ווענדליגקייט אָהן וועלכע די פלאנצען וואָלטען ניט קענען אריינקומען צווישען זיך אין אַ געשלעכטליכען פערקעהר און די געשלעכט-אַרגאנען גופא וואָל-טען פאר קיין פאל ניט געקענט ערפילען זייער אויפגאבע צו פערלענגערן זייער מין.

דורך דריי וועגען ווערען אריבערגעטראָגען די שטויב-קערנער פון דעם מענליכען אָרגאן צום ווייבליכען: דורך וואסער, ווינד און אינזעקטען. אין ליעבע-שליחים, פערמיטלער, וועלכע פיהרען צוזאמען די צוויי ענטגעגנגעזעצטע געשלעכטער, אום די בעפרוכטונג זאָל פאָרקומען, נויטיגען זיך ניט דוקא יענע פלאנצען, ביי וועלכע די זכר-אַרגאנען און נקבה-אַרגאנען זיצען אויף בעזונדערע אינדיווידואלען, אָדער אויף בעזונדערע בלומען, נור אויך די אנדרגוינס'ען, די יעניגע פלאנצען, וועלכע האָבען אויף איין בלום אי די שטויב-בלעטער אי דעם פרוכטקנאָטען מוזען אויך אָנקומען צו פערמיטלער. מיר האָבען שוין אין איינעם פון די פאָריגע קאפיטלעך דער-מאָנט, אז אינצויכט-חתונות צווישען נאָהענטע קרובים — איז זעהר פערדערליך פאר'ן מין. די קינדער פון אזעלכע חתונות זיינען שוואכע, קראנקע, קריפעלע און פון אַ קורצער לעבענס-דויער. דער גאנצער זין פונ'ם געשלעכטליכען פערקעהר בעשטעהט נור אין דעם וואָס פער-שיידענע אינדיווידואלען מיט פער-שיידענע אייגענשאפטען פערשמעלצען זיך. די שטויב-בלעטער און דער פרוכטקנאָטען פון איין און דעמעלכען בלום שמעמען אין זעהר אַ נאָהענטער קרובע-שאפט, ווי שוועסטער און ברודער, איין מוטער האָט זיי געבוירען און די נאטור האָט זיך בעוואָרענט דורך פערשיידענע איינריכטונגען זיי זאָלען זיך ניט מתחת זיין צווישען זיך. די שטויב-בלעטער פון אַ בלום בעפרוכטען געוועהנליך ניט דעם פרוכטקנאָטען פון דעם זעלבען בלום, נור פון אַן אנדער בלום. עס קומט פאָר אַ געוויסע קרייצונג. די שטויב-קערנער, די מענליכע זריעה, מוזען ווערען ארי-בערגעטראָגען פון איין פלאנצע אויף אַ צווייטע. און אריבערגעטראָגען ווערען זיי אויף די דער-מאָהנטע אופנים.

עס איז געווען אַ צייט, מיט אַ סך, אַ סך מיליאָנען יאהרען צוריק, וואָס אין דער אונ-ענדליכער, מיט אונזער שכל ניט בעגרייפליכער צייט פון דער וועלט-געשיכטע איז דאָס ניט מעהר ווי אַ קליינע וויילע — ווען אלע פלאנצען, אָהן אַן אויסנאָהמע, פלענען זיך פאָרטפלאנצען, נור דורכ'ן ווינד און וואסער. די שטיינער, וועמען די פאָרוועלט, — אין דער צייט ווען ניט די שרייב-קונסט און ניט די מענשענקינדער,

רוב איבריגע גרויסע בוימער און אלע אונזערע געטריידע־ארטען, ווייץ, גערסטען, קארן, א.ז.וו. אזוי ווי דער ווינד קען אויף דיענען דאס וואסער, איבער וועלכע די שטויבערנער ווערען אריבערגעפיהרט פון איין ארט אויפ'ן צווייטען, אלס שדכן, אלס פערמיטלעך צווישען די מענ-ליכע און ווייבליכע געשלעכטער. זעהר מערק-ווירדיג איז, ווי די קערנער גופא האבען זיך צו געפאסט צו די ארומיגע בעדינגונגען. די וועלכע ווערען אריבערגעטראגען דורכ'ן ווינד האבען אין גענענאזיג צו יענע, וועלכע ווערען איבערגעפיהרט מיט'ן וואסער, אזוי לופט זעלדעך, אונגעפעהר ווי די לופטבאלאקען, כדי זיי זאלען זיין לייכטער צו בעוועגען זיך אין דער לופט און זיך ניט פערלאָ-זען אין גאנצען אויפ'ן ווינד.

* * *

די פלאנצען, וועלכע פערמעהרען זיך דורך אינזעקטען, זיינען א פראדוקט פון א פעהרעלט-ניסמעסיג שפעטערדיגע צייט. זיי האבען זיך שוין ענטוויקעלט פון די ווינדבליטהיגע פלאנצען. דער פארטפלאנצונגס-אפאראט איז פיעל קאָר פליצטימער און קונציגער געבויט און זיי האבען די גרויסע פארציגליכקייט פון די פריהעריגע דורך דעם, וואָס אזא מאטעריאל ווי די שטויב-קערנער ווערט בעסער און שפאָרעוודיגער אויס-גענוצט און פערווענדעט. ביי די אינזעקטען פלאנצען געהט ניט פיעל לאיבד. דער גרעסטער טהייל מענליכע זריעה דערגרייכט מיט דער הילף פון אינזעקטען די ווייבליכע ארגאנען פון אנדערע בליטהען און די בעפרוכטונג קומט פאר. אזא עקאָנאָמישע און פערווענדונג פון מאטעריאל איז א גרויסער שריט פארווערטס און דיוע מינים פלאנצען רעכענען זיך פאר די העכערע פארמען. בעשטעהט דאָך די גאנצע ענטוויקלונג נור אין דעם איבערגאנג פון קלענערע פארמען, פון קלע-נערע נידעריגערע מינים צו העכערע מיט א מעהר פערוויקעלטען בוי און מעהר צוגעפאסטע ארגא-נען כדי בעסער אויסצונוצען די נאטירליכע כחות און בעסער צו פערווענדען דאָס וועלט מאטעריאל. דאָס בעוואוסטע געזעץ פון פאָלי-טישע עקאָנאָמישע: „צו דערגרייכען וואָס מעהר נוצען מיט א מעגליך קלענערער פערווענדונג פון ארבייט" איז דער איינציגער תכלית, דער איינ-ציגער צוועק פון דער ענטוויקלונגס-געשיכטע. קוים ווערען ענטדעקט ניי וועגען, קוים ווערען ערפונדען נייע מיטלען, ווי בעסער צו בעפריעד-נען די בעדירפניסע פון לעבען און ווי בעסער זיך פארטצופלאנצען — דאָן מווען די אינדי-ווידואליכע, וועלכע ווילען ניט בלייבען הינטער-שטעליג און שפעטער אין גאנצען אונטערגעהן, זיך אָנפאנגען צו בענוצען און צוצופאסטן זיך צו די נייערערע, מעהר פערפאלקאמליכערע אומ-שטענדען. אין דער אויסערליכער נאטור איז אבער ניט פאראן א געוויסער דענקענדער גייסט, וועלכער זאָל די נייע מיטעל און פארמען איינ-פיהרען מיט'ן אייגענעם גוטען ווילען. אין דער

פלעצער. דער האזעלנוס בלייבט פריהער פון אלע פלאנצען און איז דער ערשטער אָנזאָגער, אז דער פריהלינג האָט שוין ערוואכט.

מיר זעהען דאָ א שטענגעל, אויף וועלכען עס ליעגען דיכט געדענגט אין א קרייז שופענ-ארטיגע בלעטלעך, אונטער וועלכע עס ליעגען געלבע שטויבזעק, צוואַפּענגעפּרעסט און איינ-געקאָרצעט, ווי א מענגע פון קלייניקע פּיציקע עופ'לעך אונטער דעם שוין פון דער מוטערס פלינגעל. אין יעדער קעפעל ליעגען פערבאָרגען טויזענטע פון שטויבזעק, וועלכע האלטען אין זיך איינגעשלאסען די הונדערטע פיינסטע קערנער. אין בליטהע שטויבס אויס הונדערט טויזענד זאָמען, יעדער פון וועלכע קען אויסוואקסען אין אן אינדיווידואל. מיר זעהען ביי יעדען הויך פון ווינד א קליינעם געלבען וואָלקען און אינז-קומט גאָר אויפ'ן זינען ניט ארויף, אז דאָ קומט פאָר די גרעסטע וואונדער, וועלכע מיר קענען זיך פאָרשטעלען. אין דיווען וואָלקען פליהען הויכ-דערטע טויזענדע לעבענס. דאָס זיינען הגם נור די מענליכע זריעה, אבער די נאטור האָט שוין אזוי איינגעקאָרדענט אז פיעלע פון זיי זאלען בעקומען זייערע „בעשערטע" און זיך מזווג זיין. אויף דעמזעלביגען שטרויף זעהן דאָ און דאָרט קליינע פילציגע רויטליכע קנאָסען, ווי וועלכע עס שטרעקען זיך אייניגע רויטע הערעלעך. דאָס זיינען די מיטער. יעדער בליטענשטויבעלע, וואָס פאלט דאָרט ארויף און ווערט געפאנגען וואקסט ארויס אין א זעלבסטשטענדיגער האזעל-נוס פלאנצע.

אויף דעם אופן בלייבט און פלאנצט זיך פאָרט א צעהנטעל פון אלע אונזערע געוויקסע. שטענדיג איז דער אפאראט זעהר שפאָרוואָס גע-בויט. ער ענטזאגט זיך פון די שעהנע בלומען, ער וויל נור פראַקטיש זיין. נור אין איין פונקט איז דאָ די נאטור ניט שפאָרעוודיג און פערשווענדעט פיעל איבריגע מאטעריאל. די קאסטבארע פארטפלאנצונגס-סובסטאנץ ווערט פראדוצירט א סך מעהר, וויפיעל עס איז נויטיג פאר די בעפרוכטונג און פארטפלאנצונג. ווען די אלע ווינדבליטהיגע פלאנצען בליהען, שיט זיך אזוי פיעל שטויב אין דער לופט, אז עמפפונד-ליכע מענטשן בעקומען אָנזאָר א מין „היי-פיעבער". ווען דער מאַרווינד שפרייזט איבער די פערדער און וועלדער נעהמט ער מיט מיט זיך געדיכטע שוועפעל-געלבע וואָלקען פון דיווער פארטפלאנצונגס-סובסטאנץ און נור א קליינער טהייל דערפון פאלט צו פּעלִיג אויף די ווייבליכע בליטהען ארויף, די איבריגע פאלען אָהן א שום נוצען אויף דער ערד. דיווער „שווע-פערלעגען" איז גאנץ גוט בעקאנט די דאָרפס-לייט. ניט וועניג באַבע-מעשיות און פערשידע-דענע אבערגעוויכעריגען זיינען מיט איהם פער-קניפט.

צו די ווינדבליטהיגע פלאנצען געהערען, ווי שוין געזאָגט, אלע נאדעל-בוימער, ווי אויף דאָס

פון איין פלאנצע אויף די צווייטע און אָנפאַנגען צו ערפילען די אויפגאבע פון ווידער. די פלאנצן זענען פון זייער זיט האַבען אויך אָנגעפאַנגען זייערע בעזוכע ענטגעגענצוקומען. אויסער דעם בליטהענשטיב האַבען זיי אויך אָנגעפאַנגען צו פראָדוצירען האַנגי און צוציהען זייערע שדכנים מיט אַ דופטערנען אַראָמאַט, זיי האַבען זיך אויך אָנגעפאַנגען אויסצופוצען אין שענהע בלומען-בלעטער, וואָס עס איז ביי די ווידערבליטהגע אַ גאנץ איבעריגע זאך, מאַכען עקלאַמעס אום בעסער אנצולאָקען און צוצוציהען זייערע געסט. מיר ווילען דאָ ווייטער בעמערקען, אז דאָס „ענט-געגענקומען“ איז ניט פאַרגעקומען, ווייל די בלומען האַבען פערשטאַנען, אז דאָס איז פאַר זיי וויכטיג אום זיי זאָלען קענען פערלענע גערען זייער מין. דאָס ענטגעגענקומען איז פאַרגעקומען דורך דעם נאטירליכען אויסוואַהל. די יעניגע פלאנצען, וועלכע האַבען ניט געהאט קיין שענהע בלומען-בלעטער און ניט פראָדוצירט קיין אַראָמאַט פלעגען טאַקע בלייבען אונטערויכט מיט און זיינען אויסגעשטאַרבן אז קיין זכר אפילו איז פון זיי ניט געבליבען. לעבען האַבען נור געקענט בלייבען יענע, וועלכע פלעגען בעזוכט ווערען פון אינזעקטען. און בעזוכט ווערען פון אינזעקטען פלעגען נור קענען יענע פלאנצען, וואָס האַבען צופעליג גערווייזע געהאט אזוינס, וואָס פלעגט צוציהען די אינזעקטען: שענהע, פאַרביגע בלומען-בלעטער, אָן אנגענהע מען ריח ניהא, א. ז. ו. מיט דער צייט, דורך דעם, וואָס יענע, וועלכע פלעגען דאָס ניט בעזוכט צען פלעגען אונטערגעהן, און די יעניגע אינזעקטען, וועלכע פלעגען ניט בעקומען זייער נאָהרונג ביי די בלומען פלעגען אויך האַבען דעם זעלביגען גורל — האַבען מיר בעקומען דאָס, וואָס מיר האַבען איצט, אַ געוויסע וועקסער-לעבדיגהייט צווישן שיען די בלומען און די אינזעקטען. די בלומען לייערען די אינזעקטען-נאָהרונג און די אינזעקטען ווערען זיינען די לייערע-שלוחים ביי די פלאנצען, זיי טראָגען אריבער די זריעה פון איין געשלעכט צום צווייטען.

די בעציהונגען צווישען די פלאנצען און די אינזעקטען זיינען געוואָרען אזוינע נאָהענטע, דאָס געוויסע מינים אינזעקטען בעזוכען נור געוויסע מינים פלאנצען און דאָס אויסערליכע אויסזעהען פון די אינזעקטען איז אויך צוגע-פאַסט צו דעם קאָליר און דעם גאנצען אויס-זעהען פון די בלומען. עפעס דוכט זיך אז עס הערשט צווישען דינע פאַרשטעהער פון פער-שיידענע רייכען פון דער לעבעדיגער נאטור אַ געוויסער אַבמאָד, אַ קאָנטראַסט, אז זיי, די געוויסע מינים פלאנצען הייסט עס, טאָרען ניט פאַר קיין אַנדערע געסט עפענען זייערע שמעקע-דיגע אפטימליכע נאָהרונגס-קאמערן, אבער דערפאַר זיינען די אינזעקטען געפאליכטעט איבערצוטראָגען די שטויבערנער נור ביי זייער מין, אבער ניט ביי קיין אַנדערע מינים.

נאטור קומט אלעס פאַר בלינד, מעכאַניש, סטיכ-נע. ניט דער רצון פון וועלכען-עס-איז שעפער, בורא, איז די אורזאכע פון פער-פאַלקאמונג, פון פאַרוערטסגעהן, נור דער בלינדער צופאַל. טויזענדע מיליאָנען יאָהרען האָט געדויערט איידער די פערשיידענע צוגעפאַסטע אָרגאַניזמען און פאַרמען, וועלכע בעדעקען אונזער ערדקוגל האַבען זיך אויס-געבילדעט. מיר זאָגען בכיון „אויסגעביל-דעט“ ביסלעכווייז, שטופענווייז און ניט ענט-שטאַנען אָדער אויפגעקומען. מיר האַבען היינט צוגעפאַסטע צו די ארומיגע בעדינגונגען בעשע-פעניסען, ניט דערפאַר ווייל די בעשעפעניסען נופא דורך אייגענע כחות, און מיט'ן אייגענעם שכל אָדער מיט שכל פון אַ געוויסען גייסט האַבען פערשטאַנען, ווי בעסער זיך אָנצור-פאַסען, נור דערפאַר ווייל זיי איז דורך אַ גליק-ליכען צופאַל גראד געלונגען צו ערווער-בען אַזעלכע אייגענשאפטען, אַזעלכע איינריי-טונגען און אָרגאַנען, וועלכע קענען ענטגעגנ-שטעהן די בלינדע אכזריות'דיגע אויסערליכע קרעפטען, וועלכע צושטערען און מאַכען חרוב אלעס, וואָס איז ניט צוזאַמענגעפאַסט.

אויך דער איבערגאנג פון די „ווידערבליטהי-גע“ צו די „אינזעקטען-בליטהיגע“ פלאנצען וואָס קען זיך רעכענען פאַר איינע פון די גרעסטע פאַרשטימע אין דער נאטור-ענטוויקלונג איז פאַרגעקומען צופעליג, מעכאַניש.

ביענען, פליגען, וועספען און אַנדערע מינים אינזעקטען פלעגען ארומשנאָרען אומעטום און איבעראַל צו עקומען עסנוואָרג, אום דאָס לעבען צו ערהאלטען. זוכען איבעראַל פלעגען זיי אויך ניט פערבלילאָזען די קנאַספּען, די בליטהען פון די פלאנצען. דער בליטהען-שטויב איז זיי געווען גאנץ אפטימליך און זיי האַבען זיך אָנגעפאַנגען צו געוועהנען דערצו. אַנדערע ערטער, וועלכע זאָלען לייערען אזוי פיעל שפיז, ווי די בליטהען, זיינען איבערהויפט ניט געווען און די אינזעקטען זיינען סיי ווי סיי געווען אָנגעוויזען אויף די שטויבערנער. אָט אזוי זיינען די אינזעקטען צוליעב די נויט, דעם קאמפא אומס דאָזיגן פון איין זייט און דעם גלייכען צופאַל פון דער צווייטער זייט דער צייט געוואָרען שטענדיגע געסט ביי די בליטהען. ווען מיר דענקען, אז די אינזעקטען פלעגען פלי-הען פון איין בוים אויפ'ן צווייטען אום נאָהרונג צו זוכען און אזוי פון מענליכע אויף ווייבליכע פלאנצען — וואָס דאָס איז זיך זעהר לייכט פאַר-צושטעלען — דאָן וועט אונז ווערען גאנץ קלאָר, אז זיי האַבען געקענט אריבערטראָגען די שטויב

אונז די פערשידענע ארכידען-ארטען, בלומען, וועלכע זיינען בעקאנט יעדען שול-קינד. עס גיבען ביהנען-ארכידען און פליגען-ארכידען. ביי די ערשטע האט די קראנע די פארמע פון א ביהן, ביי די צווייטע — די פארמע פון א פליעג. דאס האבען די בלומען שוין געטאן א נחת רוח זייערע שרכנים-אינזעקטען, זיי זאלען ניט דארפען מורא האבען פאר אנדערע קאנקורענטען. די אנדערע אינזעקטען, זעהענדיג אז די פלאנצע איז בעזעצט פון פליעגע-ארטיגע אדער ביהנע-ארטיגע גע-שטאלטען וועלען זיי גלייך מאכען פליטה און זיך זוכען חיונה ביי אנדערע פלאנצען.

דער סוד פון דער בלומענשעהנהייט איז אונז איצט בעקאנט. דאס איז ניט אנדערש, ווי א געוויסע אפאסאונג צוצוציהען צו זיך אורחים-אינזעקטען און זיי מהני צו זיין מיט זייער שטארקען אראמאט ווי אויך מיט זייער זיסען האניג כדי די אינזעקטען זאלען זיי מיטהעלפען ביי דער בעפרוכטונג. דורך דעם וואס די איינ-זעקטען טראגען איבער די מעגליכע זריעה געהען א סך וועניגער אין איבוד און די פלאנצע זיינען שוין ניט מחויב צו פראדוצירען אזא קאסטבאר-רעם מאטעריאל, ווי די שטויב-קערנער, פיעל מעהר ווי פיעל עס איז נויטיג צו דער ערהאלטונג פון זייער מין. אויף אבפאל, ווי ביי די וויינ-בליטהגע, זיינען די פלאנצען שוין ניט מחויב צו פראדוצירען. די אינזעקטען זיינען בעסערע שלוחים ווי דער וויינ און וואסער.

ווען די בלומען האבען זייער לעבענסצוועק, דאס בעזארגען א נייערע, אינגערע דור דורך בעפרוכטונג, עררייכט, פאנגען זיי אן צו וועלעקען און די שעהנע בלומען-בלעטער פאלען אָב. די פלאנצע דארף שוין ניט מעהר האבען איהר שעהנעם שילד צוצוציהען געסט. האניג אין אראמאט דארף זי מעהר ניט פראדוצירען. א לעבע-פערעהעלטנים איז איצט אונניציג און לעבע-פערמיטלער איבעריג. די אויפגאבע פון לעבען איז ערפילט.

דאס אויסזעהען פון א געווענהליכע פלד-בלום, בעזוכט פון ביהנען.

ווי ווייט דאס ענטגעגענקומען צווישען די בלומען-פלאנצען און אינזעקטען געהט, ווייזען

סאציאליזמוס און פרייהייט

פון ברייקר.

בעהיט מיך, גאט, פון מיינע פריינד, פון מיינע
פריינד וועל איך זיך אליין הייטן.

וואָס דארף זיין דער לאַגישער שלום? אבער
גענו. מיכלזאָהן פערהאַלט זיך, „היימיש“ מיט דער
לאַגיק און לאָזט זי אָן אַ זייט. לויט איהם קומט
אויס, אז ווייל דער סאציאליזמוס איז ניט קיין
בלינדער גלויבען, נאָר אַ וויסענשאפט, מוזען די
וויסענשאפטליכע (ניט די פאנאטיש רעליגיעזע)
סאציאליסטן אויסראַטען בחרב ובקשת יעדען,
וואָס איז ניט איבערצייגט אין דער וויסענשאפט
פון סאציאליזמוס. גענאָסע מיכלזאָהן שרייבט
צו דעם רוימישען פאפסט און דעם רוסישען פאָר-
ביעדאָנאָסצעו, „אייביגע האַרמאָניע און אידעאַל-
ליזמוס“, וועהרענד טשאַז דאָרוויין און העקעל
דארפן מאַכען אַן אַטאָדעפּע. איהר האָט
דאָס ניט געמיינט, גענו. מיכלזאָהן? דאָס איז
אבער וואָס איהר האָט געזאָגט.

„דער סאציאליזמוס, זאָגט גענו. מיכלזאָהן,
רעדט ניט צום האַרצען, נאָר צום פערשטאַנד.“
און ער דערצעהלט אונז, ווי אזוי עס איז לייכט
צו מאַכען דעם אַרבייטער פאַר אַ וויסענשאפט-
ליכען סאציאליסט: ברודערקע, דו ביזט אַ
קנעכט, ביזט אַן אייביגער עבד כנעני, וועהרענד
דיינע העררען באַדען זיך אין דיין בלוט און
שמייסען דייך מיט דיין אייגענער בייטש. „מיר
בעווייזען איהם, אז ער איז אונטערדריקט פאַר-
לייטש און אויסגעבויטעט עקאָנאָמיש און אז
דינע אונטערדריקונג און אויסבויטונג איז די
קוועלע, די אַרבייטער פון זיינע לידען. דערפון
נאָטירליך ציהט זיך אַ שלום, אז מען דאַרף
מאַכען אַן ענדע צו די דאָזיגע אונטערדריקונג און
אויסבויטונג און אז דאָס קען מען דורכפירען:
נור נאָך אַ לאַנגען און שווערען קאַמפּף. אַלעס
פשוט'ע, פערשטענליכע זאכען.
און ווען דער אַרבייטער פערשטעהט עס גוט, דאַן
געהט ער קעמפּפּען אין דער איבערצייגונג, אז
ער מוז און ער וועט זינען, ער געהט
קעמפּפּען, ווייל ער קען שוין
מעהר ניט שלעפּען דאָס שקלא-
פישע לעבען.“

„אַלעס פשוט'ע, פערשטענליכע זאכען“,
א יאָ? און דאָך איז דעם שרייבער'ס מיינונג
פאַלש פון אָנפאַנג ביז'ן סוף. זי איז פאַלש פון
דעם היסטאָרישען שטאַנדפונקט, זי איז פאַלש
פון דעם לאַגישען שטאַנדפונקט און זי איז פאַלש
פון דעם ווירקליכען טאָגטעגליכען שטאַנד-
פונקט.

„מיר בעווייזען דעם אַרבייטער“... מיר
קענען פערגעבען דעם שרייבער וואָס ער פער-

פראַגע ווענען סאציאליזמוס און
טאָלעראַנץ איז אַ גאנץ וויכטיגע.
גענאָסע מיכלזאָהן האָט פרובירט
אין לעצטען נומער „צוקונפט“
צו בעהאַנדלען דינע פראַגע אויף
אַ וויסענשאפטליכען אופן און
איז געקומען צום שלום, אז

טאָלעראַנץ איז שלעכט, שערליך און אַן עולה.
איך ווייס ניט וואָס עס איז געשעהן מיט
גענו. מיכלזאָהן, ווען ער האָט געשריבען זיין
אַרטיקל, צו איז ער געווען „פעררעטעריש“
טאָלעראַנט צו זיין לאַגיק, אָדער ער האָט גלאַט
געוואָלט דורכלופטערן עטליכע „הויכע פראַגען“.
ווי די זאך איז — אָדער זיינע אַרגומענטען
זיינען קיין אַרגומענטען ניט, אָדער זיי רעדען
גענען איהם אליין.

מיר וועלען געהן כסדר, פונקט ביי פונקט.
דער שרייבער צוטהיירט די פראַגע פון
טאָלעראַנץ אין צוויי קאטעגאָריעס: בערגענצטע
טאָלעראַנץ און אַבסאָלוטע טאָלעראַנץ. ביי איהם
קומט אויס, אז אַבסאָלוטע טאָלעראַנץ איז מער
ליך ביי די „געפיהלס-סאציאליסטען“, ביי די
יעניגע, וועלכע קוקען אויף דער סאציאליסטישער
לעהרע ווי אויף אַ רעליגיאָן, וועלכע טראַגט גליק
פאַר די גאנצע מענשהייט“ (די לעזער וועלען
מיר ענטשולדיגען דעם אונגראַמאַטיקאלישען
זאץ — ער איז ניט מיינער). פון אַ רעליגיאָן,
אַלזאָ, קען מען אַלעס ערוואַרטען. „פאַר זייער
סאציאליזמוס איז דעריבער אַליין מעגליך. זיי
בעמערקען נאָר ניט, וואָס פאַר אַ סתירה דאָס
איז מיט דער מאַטעריאליסטישער וועלט-אַנשייט-
אונג, לויט וועלכער אַלעס קומט פאַר אין דער
געשיכטע נאָטירליך, אַלס אַ רעזולטאַט פון אַ
בעשטימטער מאַטעריעלער אורזאכע.“

איז דאָס אַלעס ריכטיג? אין קיין פאַל!
גענאָסע מיכלזאָהן האָט „נאָר ניט בעמערקט“,
וואָס פאַר אַ סתירה זיין וויסענשאפטליכער טאָן
איז מיט... עלעמענטאַרע וויסענשאפט. קען מיר
גענאָסע מיכלזאָהן אָנצייגען כאַטש אויף איין
רעליגיאָן, וועלכע איז ניט נור אַבסאָלוט נאָר
זאָגאר עטוואָס טאָלעראַנט? רעליגיאָן, קומט
אויס נאָך דעם שרייבער, איז טאָלעראַנט אַבסאָ-
לוט, ד. ה., „אָהן אירענדער וועלכע אויסנאָהמען“.
דער סאציאליזמוס איז אבער, לויט דעם שריי-
בער, ניט קיין רעליגיאָן, „דער סאציאליזמוס
איז ניט קיין אידעאַל. דער סאציאליזמוס רעדט
ניט צום האַרצען, נאָר צום פערשטאַנד.“ נו?

נעסט אז דיעזע בעוויווע זיינען ניט קיין אקארשטגעבארענע, אז דיעזע בעוויווע זיינען געגעבען געווארען די ארבייטער צוריק מיט טויר זענען יאהרען; אז די ארבייטער-אגיאטארען פון אלטען רוים און גריעכענלאנד האבען זיך שוין בענוצט מיט די זעלבע בעוויווע און דאך איז די ישועה נאך עד היום ניט געקומען. מיר קענען אבער ניט פערגעבען דעם שרייבער וואס ער פערנעסט דאס די זעלבע בעוויווע האבען געדענט צו בעשאפען אין א משך פון 500 יאהר דריי רעזיגע וועלט-רעליגיאנען: זאראאסטרא-ניום, בודהים און קריסטענטהום. די ארבייטער זיינען געווען פערשקלאפט, אויסגעבוטעט, אונטערדריקט פאליטיש, בערויבט עקאנאמיש, די אינטארנאציע האבען ארגאניזירט יוניאנס, די יוניאנס האבען געפיהרט סטריקס, און די אונטערדריקונג און די רויבעריי איז אנגעגאנגען נאך אין א גרעסערער מאס און אין אן אונמעגליכער פארמע. די ארימע קלאסען זיינען געווען אימער אין טויט-שרעק פאר זייערע לעבענס, יעדער אויפשטאנד איז דערטרונקען געווארען אין טייכען בלוט. און דאן האבען ארויסגע-שפראצט דער גלויבען אין א נייער וועלט (זאראאסטראניזם), די לעהרע פון נירוואנא, רוהע, (בודהים) און דער גלויבען אין „מלכות שמים“ (קריסטענטהום). טראץ דעם וואס קריסטענ-טהום האט געפרעדיגט רחמנות פאר די שנאים, האט ער אבער שטארקער געמאכט דעם האס צו די הערשענדע קלאסען; ער האט בעשאפען א גיהנום צו בעשטראפען און רחמנות די הער-שענדע אונטערדריקער, די גאנצע האפנונג פאר די ארימע איז געווען אין דער צוקונפט, אין עולם הבא, וואו זיי וועלען קריגען זייער פער-דיענטע בעלאהנונג. דאס איז געווען א רעזול-טאט פון די עקאנאמישע אומשטענדען. און די מאסען, גענאסע מאטעריאליסט, די אונטער-דריקטע און אויסגעבוטעטע, האבען זיך צו-געהערט צו די „אלעס פשוט'ע, פערשטענדליכע זאכען“, און האבען אויפגעגעבען דעם קאמפף פאר'ן אירדישע לעבען און אנגעפאנגען א מאר-טירער-לעבען. אט דאס האט איהר פון די „פשוט'ע פערשטענדליכע זאכען“ — פון דעם היסטארישען שטאנדפונקט.

יעצט וועלען מיר זיך בענוצען מיט דער לאגיק. סאציאליזמוס, זאגט גענ. מיכלאזאן, רעדט צום פערשטאנד און ניט צום הארצען. דער ארבייטער, וועלכער האט דאס גליק, אלזא, איבערצולעזען די עטליכע שורות פון דעם שריי-בער'ס ארטיקל, אדער וועלכער האט נאך א גרעסערען גליק צו הערען איהם רעדען אויף א פערזאמלונג און אויסדריקען זייערע „פשוט'ע פערשטענדליכע זאכען“, דאן געהט ער קעמ-פפען אלס איבערצייגטער סאציאליסט. דער אינטעליגענט איז אבער בלויז א סאציאליסט פון געפיהל און ניט פון איבערצייגונג. ווארום? אויב דער סאציאליזמוס, דער וויסענשאפטלי-

כער סאציאליזמוס פאדערט מען זאל איהם בע-גרייפען און פערשטעהען איז, דוכט זיך, קלאר ווי דער טאג, אז אלע וויסענשאפטס-לייט, אלע עהרליכע וויסענשאפטס-מענער וואלטען בע-דארפט זיין סאציאליסטען. וועט איהר מיר איינרעדען אז משה דער העמדעל-נעהער און יאסעל דער שוסטער פערשטעהען טיפער און שנעלער ווי הערבערט ספענסער און דערגלייכע? אויב סאציאליזמוס איז א וויסענשאפט, דאן מוז ער האבען מעהר פראפעסארען ווי ארבייטער אלס נאכפאלגער. צו „בעגרייפען דעם סאציא-ליזמוס“ וואלט דער שטודירענדער יונגער בע-דארפט זיין פיעל לייכטער ווי די ארבייטער. גענ. מיכלאזאן בעשטעהט אבער אויף זיינעם און זאגט, אז די לעצטע „איז שווער צו בעגרייפען דעם סאציאליזמוס אזוי ווי עס בעגרייפען איהם דער איינציגער ארבייטער“. ווארום? און ער ענטפערט: „ווייל זייער עקאנאמישע און פאלי-טישע לאגע איז ניט אזא פערצווייפעלטע“. דאס הייסט, מיט אנדערע ווערטער, אז דער ארבייטער קען שנעל בעגרייפען דעם סאציאלי-זמוס, ווייל ער פיהלט אז ער איז לידט, ווייל ער פיהלט אז ער איז הונגעריג, ווייל ער פיהלט די קייטען פון שקלאפעריי; זיינע געפיהלען ווירקען אויף זיין שכל אויף א געוויסען אופן, ער ווייס אז ער מוז זיך אזוי אדער אנדערש בע-גרייפען פון זיין לאגע. דער סאציאליזמוס ווערט ביי איהם א מיטעל, פונקט ווי דאס קריסטענ-טהום איז ביי זיין עלטער-זיידען געווארען א מיטעל צוריק מיט טויערדער יאהרען. ער העכט אן צו קעמפפן פאר דיעזען מיטעל, פאר זיין צוקונפט אויף דער ערד, ער העכט אן צו גלוי-בען אין זיין זיג און ווייל ער געווינט דאך ביס-לעכווייז, ווייל ער קעמפפט דאך אויס אביסעלע פרייהייט, ווערט ער איבערצייגט אין דעם פולען זיג פון זיין קאמפף אין דער צוקונפט. דער קאמפף קומט אלזא ניט פון דעם וואס דער ארבייטער פערשטעהט בעסער און טיפער דעם סאציאליזמוס, נאר פון דעם וואס ער פיהלט מעהר און שטארקער זיין אייגענע נייטה, פון דעם וואס זיין עקאנאמישע לאגע דיקטירט איהם אזוי צו האנדלען. א סימן האט איהר אז דאס איז אזוי, אז דער ארבייטער „פאלט אב אפט-מאל פון סאציאליזמוס, ווען עס ענדערט זיך זיין עקאנאמישע לאגע“, ווי דער-שרייבער בע-מערקט אליין און זיין ארטיקלע. דאס הייסט, אז דער סאציאליזמוס האט שוין ניט צו טהון בלויז מיט דעם ריינעם קראגען פערשטאנד, נאר טאקי מיט'ן הארצען, מיט די געפיהלען, עס מאכט ניט אויס פון וואנען דיעזע געפיהלען זאלען זיך ניט נעהמען. אויב דער סאציאלי-זמוס איז בלויז א וויסענשאפט, הייסט עס אז דער סאציאליזמוס איז היינט א וויסענשאפט און מארגען אויס וויסענשאפט ביי דעם זעלביגען מענטשען. עס הייסט, אז היינט איז דער ארבייטער א מענטש

ניט אין אן „אטמאספערע פון סענטימענטען“, ניט אין דעם גערויש פון קוילען און הארמאטען, ווערט דער ארבייטער ניט אזוי לייכט „איבער-צייגט“.

ווי מיר זעהן איז גענ. מיכלאָזאָה'ס שטאַנדר-פונקט, אז דער סאָציאַליזמוס איז בלויז אַ וויסענשאַפט, פאַלש פון אַלע זייטען. און דיזע פאַלשע בעהויפטונג איז געווען פאַר איהם נויטיג בלויז, אום צו בעווייזען אז... איינס און איינס איז צוויי. געוויס איז אַ בַּס אַ לֹו ט ע טאַלע-ראַניי ניט אַנערקענט פון סאָציאַליסטען, פשוט דערפאַר וואָס אַבסאָלוצעט איז אַ בעגריף וועל-כער דריקט אויס בלויז אַ געוויסען סימבאָל און עקזיסטירט ניט אין דער ווירקליכקייט אָדער קען, אַם וועגנסטענס, ניט בעווייזען ווערען. אַבסאָלוצע טאַלעראַניי איז אַן אונזין, און קיין אידעאליסט איז ניט און קען ניט זיין פאַר אַ בַּס אַ לֹו ט ע טאַלעראַניי, טראָץ גענאָסע מיכלאָזאָה.

ענטדעקענדיג די אַלטע אמעריקא, אז סאָ-ציאַליסטען דארפֿען ניט דולדען קיין אַבסאָלוצע טאַלעראַניי, שטעלט דער שרייבער די פראַגע: „וואו איז די גרענעץ-שנור פון טאַלעראַניי, וועלכע מען דאַרף ניט איבערטעמען?“ דיזע פראַגע שטעלט ער ניט כּנוגע די פאַרמיטליכ-גליעדער, ווייל „וועגען פאַרמיטליגענאָסען איז די פראַגע אַ לייכטע און זי האָט שוין איהר טראַ-דיציע“. און „כּנוגע צו פאַרמיטליגליעדער איז די פראַגע אין דער פראַקטיק שוין לאַנג געלייזט“.

אַלץ, צוליב וואָס האָט מען בעדאַרפט האָבען דעם גאַנצען „וויסענשאַפטליכען“ אַרטי-קעל? צוליב אַ קלייניגקייט, — צו בעווייזען אז יצחק אייזיק און מיללער זיינען שעדליך פאַר דעם אַרבייטערקלאַס, „ניט פאַר די סאָציאַלי-טישע פאַרטיי“ בלויז, נור טאַקע פאַר דעם גאַנצען אַרבייטער קלאַס, דערפאַר וואָס „דער ערשטער שרייבט, אז מען דאַרף בעסער שטימען פאַר ברייען ווי פאַר דעם, דער צווייטער טרעט אַרויס זעהר שאַרף געגען די סאָציאַליסטישע קאַנדידאַטען צום קאָנגרעס און אַסעמבלי“.

אַ קליינע פאַקטישע בעמערקונג איז נויטיג, אידער מיר וועלען אַנטפּהעמען די פראַגע טהעאָרעטיש. עס איז נישט אמת, אז יצחק אייזיק שרייבט, „אז מען זאָל בעסער שטימען פאַר ברייען ווי פאַר דעם“, ער שרייבט אז מען זאָל בעסער שטימען פאַר פרעסטאָן ווי פאַר דעם. עס איז אויך ניט אמת אז מיללער טרעט אַרויס געגען די „סאָציאַליסטישע קאַנדידאַטען צום קאָנגרעס און אַסעמבלי“ — ער טרעט אַרויס געגען די ס. פ. קאַנדידאַטען און אַרבייט פאַר די ס. ל. פ. קאַנדידאַטען. דאָס הייסט שוין, אז דאָ איז די פראַגע ניט וועגען דעם אַרבייטערקלאַס, נור וועגען דיזער אָדער יענער אַרבייטער-פאַרטיי. איהר גלויבט אז אייער טאַקטיק איז די בעסערע פאַר די ערלייזונג פון

מיט פערשטאַנד און מאָרגען, ווען זיין לאַגע ענדערט זיך, פערליערט ער זיין פערשטאַנד. אַ מאָדנע וויסענשאַפט! האָט איהר אַמאָל גע-הערט אז אַ פיזיקער, כעמיקער אָדער מאטעמא-טיקער זאָל פערגעסען זיין „וויסענשאַפט“, דורך דעם וואָס זיינע עקאָנאָמישע אומשטענדען האָבען זיך געביטען? ווי אַבסאָרד קליינט דאָרום דעם שרייבער'ס זיעגרייכער אויסגעשריי: „דער וויסענשאַפטליכער סאָציאַליזמוס האָט וועניג צו טהון מיט די געפיהלען און דאַרף ניט מען זאָל אין איהם גלויבען; מען דאַרף איהם נור וויסען“.

און אז גענ. מיכלאָזאָה'ס מיינונג איז פאַלש פון דעם ווירקליכען טאַגטעגליכען שטאַנדפונקט, דאַרף איד, דוכט זיך, דעם לעזער ניט דער-צעהלען. די „אַלע פשוט'ע, פערשטענדליכע זאַכען“ ווערען געשריעבען, דערצעהלט און גע-שריען צום אַרבייטער יאהרראַיין יאהרראַיין, טאַגראַיין טאַגראַיין. הונדערטע מענטשן רעדען, שרייבען, פראָפאַגאַנדירען, אַגיסטירען דעם אַר-בייטער — און מען זעהט גאָר ניט, אז ער זאָל ווערען „איבערצייגט“ — דער אַגיסטירטער אַר-בייטער איז פונקט אזוי אין געפאַהר צו פער-קויפֿען זיין כּוורה פאַר אַ טאָפֿ לינזע, פאַר אַ צוגעקאָנט רעפֿארמעלע, ווי דער „אונאָביבער-צייג-טער“. און ווייכט איהר וואָרום? אַט טאַקע צוליב דיזע אַלע „פשוט'ע, פערשטענדליכע זאַכען“. ער ווייס אז ער אַרבייט שווער און ביטער אויף יעדען סענט, און צעהן אָדער צוואַנ-ציג סענט קאַרפֿעיר אַ טאָג וועניגער וואָלט איהם טאַקע געפֿענט די אויגען. ווען דיזער אָדער יענער פאַרלייטשען זאָגט דאָס איהם צו, וועט ער געוויס גיכער וועלען האָבען דאָס שוועל-כעלע אין די הענד אידער די טויב אין הימעל. אויב איהר רעדט, גענ. מיכלאָזאָה, וועגען „פשוט'ע, פערשטענדליכע זאַכען“, דאַרפט איהר פערמאכען די אויגען ניט צו זעהן וואָס עס קומט פאַר פאַר דעם נאָז. דער אַרבייטער געהט גאָר ניט אזוי לייכט אין קאַמפֿע און ווערט גאָר ניט אזוי שנעל איבערצייגט, ווי עס דוכט זיך אין אייער אַרטיקעל.

ענטשולדיגט, מיר זיינען דאָך אייגענע מענטשען און איד וועל אייך זאָגען פון וואַנען אייער מעות נעהמט זיך: איהר מעסט אַלעס מיט דעם רוסישען מאַשטאַב. און דערפאַר זעהט איהר, אז דער אַרבייטער געהט באלד אין קאַמפֿע. אבי ער הערט נור אויס אַ וואַרימע אַגיסטאַציאָנס-רעדע, וועהרענד דער אינטעליגענט וואַרפט זיך אויף אַלע זייטען. היינט איז ער היים — מאָרגען אייז קאַלט. רוסלאַנד איז אַבער קיין ראיה ניט: פון אַ קראַנקען ברענגט מען קיינ-מאָל קיין בעווייז ניט. דער אויפגערגוטער, נערוועזער, אונגאַרמאַלער צושטאַנד פון רוסלאַנד אין צייט פון דער רעוואָלוציאָן האָט צו קיינע אַנדערע רעוואָלוציאָנען ניט געקענט ברענגען. דאָרט אַבער וואו דער קאַמפֿע ווערט אָנגעפיהרט

ארבייטער. אלע אידישע סאציאליסטען וואָס בעלאַנגען, לאָמיר זאָגען, צו די פ. פ. ס. און ארבייטען אַקטיוו געגען דעם „בונד“ דאָר-פֿען, לויט אייער לאָגיק, געבראנדמארקט ווערען אלס פעררעטהער. האָט דעם קוראזש און געהט ווייטער און זאָגט אז אלע סאציאליסטען וואָס וואָהנען אין רוסלאנד מוזען פאָלגען די בעשליסע פון דער רוסישער סאציאלידעמאָקראטיע, כאָטש פיעלע גלויבען גאָר אין די ס. ר. אָדער אין די איבריגע סאציאליסטישע פארטייען.

א פארטיי, ליעבער גענאָסע, איז ניט קיין מלוכה, זי האָט ניט קיין קאָזאקען און קיין ביסלען. צו צווינגען מען זאָל פאָלגען איהרע „בעפהלע“, די איינציגע זאך וואָס א פארטיי קען טהון איהרע מורדים איז זיי אויסצושליסען. ווען דינע מורדים טהוען עפעס געגען די פרינציפ פון בעשליסע פון דער פארטיי, מיט ברויכענדיג דעם צוטרויען פון דער לעצטער, זיינען זיי פעררעטהער. מענשען וואָס שטעהען פון דרויסען, „אונאב-הענגיגע“, וועלכע גלויבען אין די פרינציפען פון דער פארטיי, נור גלויבען ניט אין איהרע פיהר-רע, אָדער איהר טאקטיק, אָדער איהר אויפריכ-טיגקייט, אָדער איהר פראָגראם אָדער וואָס עס זאָל ניט זיין, — אויב זיי טהוען דאָס ניט צוליעב זייערע אייגענע קליינליכע אינטערעסען, האָבען א רעכט צו בעקעמפפֿען די פארטיי און איהרע פיהרער און איהר פראָגראם. איז דאָס אַ נייעס? ווילט איהר שוין אפשר איינפיהרען פארטיי-געזעצ אַנשטאט רעגירונגסגעזעצ? אזוי שנעל ווי א פארטיי העכט אָן צו האַנדלען אויף אַן אופן פון הערשער און בעפהלעך, מוז זי ווערען אַ קליקע פון איינצעלנע, ענגהערציגע און שמאָליקעפֿיגע פאנאטיקער און עגאָאיסטען. א פארטיי קען דאָן ווערען גרויס און שטאַרק, ווען זי לערנט פון איהרע קריטיקער און געגנער, ווען איהר וואָרט איז ניט קיין דאָגמאַ, ווען זי איז טאָלעראַנט גענוג אַנצוערקענען די מיינונג פון אַ געגנער, ווען יענער איז גערעכט און פער-בעסערען די פעהלערען, וועלכע ווערען פון איהר געמאכט.

סאציאליסטען זיינען ניט קיין „איבער-מענישען“, סאציאליסטישע פארטייען בעשטעהען פון מענשען, זיי האָבען זיך וויערע פעהלערן ווי אלע מענשליכע אינטימיטאָנען, אבער זאָלען זיי אויך האָבען די מעלות פון די בורזשואזע פארטייען: זאָלען זיי בעקעמפפֿען זייערע געגנער, זאָלען זיי אָבער ניט ארויפֿלעגען אַ שלאָס אויף זייערע מילעך. סאציאליזמוס וועט דאָן ווערען אַ וועלטמאַכט, ווען אינדווידועלע אינדיאַטור-ווע און אָריגינאַליטעט וועלען בעטראַכטעט ווערען אלס אַ ברכה און ניט זיין אונטער דער צענזור פון געזעצע און בעשליסע.

סאציאליזמוס און פראָגרעס, פראָגרעס איז פרייהייט.

דעם ארבייטער קלאָס; איקס, איגרעק און זעט גלויבען אין זייער טאקטיק. די פראגע איז דאָ ניט אין פרינציפ, נאָר אין די מיטעל. נאטיר-ליך, אין צייט פון מחלוקות רעדט איינער אויס אויפֿן צווייטען אלעס וואָס אין קאָרט. דאָס זיינען פארטיימיטגליעדער. זייטיגע מענשען אָבער, די וואָס קענען בעטראַכטען די לאַגע אָב-יעקטיוו, די וואָס זיינען דורך פערזענליכע קרייזערס אָדער געוואָהנהייטען ניט פערבלענ-דעט, האָבען אַ רעכט, ניין, אַ פפליכט צו זאָגען יעדען וואָס וויל זיי הערען און פאָלגען זייער מיינונג איבער דינען אָדער יענעם קאנדידאט, ד. ה. איבער דינען אָדער יענעם פארשטעהער פון די בעטרעפֿענדע טאקטיקס און ניט פרינציפען. גענאָסע מיכלאָהן וויל אונז אבער איינ-שמעסען, אז „סאציאליסטען אָדער סתם ארביי-טער וואָס שטעהען אויסערהאלב די פארטיי“ (וועלכע?) מוזען פאָלגען די בעשליסע פון די פארטיי-מיטגליעדער. און גענ. מיכלאָהן וויל דאָס אונז בעווייזען וויסענשאַפטליך. א פארטיי איז ניט קיין מלוכה, זאָגט ער. געוויס איז א פארטיי ניט קיין מלוכה. יעדער מענש וואָס גלויבט אין די פרינציפען, דער אויפגאבע און צוועק, אין די מיטעל און טאקטיק פון א פארטיי ווערט פרייוויליג איהרער אַ מיטגליעד, אז ניט — ניט. ביי גענאָסע מיכלאָהן קומט אלעס אויס קאפּיר. אַ מלוכה האָט, לויט זיין מיינונג, „אַ מאָראַלישע רעכט איבער איהרע בירגער“, צי זיי ווילען אָדער ווילען זיך ניט אונטערוואַרפען איהרע געזעצע, וועהרענא פארטיי, וואוהין יעדער איז פריי אריינצוגעהן אָדער צו פערלאָזען זי מיט גוטען ווילען, האָט א „מאָראַלישע רעכט“ איבער דער גאנצער וועלט, און ווער עס פאָלגט ניט איהרע געזעצע איז א פעררעטהער.

„ווען אַן ארבייטער טרעט אַרויס געגען דער סאציאלי-סטישער פארטיי און איהר פראקטישען פראָגראם, איז ער א פעררעטהער פון זיין קלאָס, פון גאנצען ארבייטער-קלאָס.“

וואָס פאר אַן אונזין! אַן אנארכיסט וועט קומען און זאָגען אז דער ארבייטער וואָס טרעט ארויס געגען דער אנארכיסטישער גרופע אין איהר פראקטישען פראָגראם איז א פעררעטהער געגען דעם ארבייטער-קלאָס, און דאָס זעלבע וועל-לען זאָגען די טריידיוניאָסטישע און די אינ-דאָסטיעליניקעס און די פאביאניסטען און די קאָפּערעאָיאָניסטען און די סינדיקאליסטען און אזוי ווייטער, און אזוי ווייטער. וואו איז דאָן דער אמת? לאָמיר נעהמען אַ היימי-שען ביישפּיעל גענ. מיכלאָהן. ווי אויך איז בעקאנט, איז אין רוסלאנד פאראן אַ אידישע סאציאליסטישע פארטיי „דער בונד“, וועלכע קעמפֿט פיר די אינטערעסען פון דעם אידישען

רעדאקציאנעלע נאטיצען

פאָלגען אזעלכע פארטיי־בעשליסע וואָס בעשעפֿטיגט זיך מיט אלגעמיינ־דייטשע זאכען, „ד. ה. מיט זאכען וואָס האָבען אַ נאציאָנאַלע“ בעדייטונג פאר די גאנצע דייטשע אימפעריע. מיט אנדערע ווערטער: די מאַיאָריטעט מעג בעשליסען אז די מינאָריטעט מוז פאָלגען, אבער דינע זאָגט, מיר וועלען פאָלגען אויב מיר וועלען קענען.

וואָס הייסט אין אַ געוויסען זין איז דאָס אַ שפּאַלטונג אַ שפּאַלטונג; דאָס צו ליין אין אַ פארטיי קענען וואָלט הייסען זיך אליין אָבנאָרען. געוויס, די פארטיי אָרגאַניזאַציאָן בלייבט „גאנץ און אונבעשע־דיגט“, אבער אזא גאנצקייט וועלכע לאָזט צו אַז איין טהייל זאָל קענען פאָלגען אָדער ניט פאָלגען דאָס וואָס איז בעשלאָסען געוואָרען פון אלע טהיילען צוזאַמען, איז גאנץ נור לפנים.

דאָס ווערט דאָ פון דעס טוועגען געזאָגט אום צו בעווייזען דעם היפּף דערפון וואָס מען קען אויפֿן ערסטען בליק גלייבען.

היינט, אז אפילו ווען די שפּאַלטונג זאָל זיין פאָרמעל און פאָלקאָמען וואָלט דאָס אויף דורכ־אויס ניט האָבען נאָך זיך די פאָלגען, אויף וועל־כע די געגנער האָפען און פאר וועלכע די גענאָסען שרעקען זיך. און אַט פאר וואָס:

שעדליך איז אַ שפּאַלטונג אויף דער זעל־בער טעריטאָריע. צוויי פארטייען סאָציאַל־ליסטישע אויף דעמועלביגען פלאַץ מוזען זיך איינע די אנדערע שטערען און שטעהן אין וועג, און דאָס אליי מעהר וואָס וועניגער זיי אונטער־שיידען זיך אין פרינציפ און טאקטיק. דאָ געגען קענען גאנץ גוט בעשטעהן, איינע נעבען די אנדערע, אַ זיידדייטשע און אַ נאָררדייטשע כאַציאַלדעמאָקראַטיע, זיך אַבסאָלוט ניט שטע־רענדיג איינע די אנדערע. עס איז וואהר אז אי, למשל, די פרייסען אי די באַייערן האָבען זייערע רעפּרעזענטאַנטען אין דעמועלביגען רייכסטאָג אין בערלין. אבער אזוי ווי דאָרטען זיינען די אינטערעסען פון ביידע לענדער גלייך, וועלען זיי, ווילענדיג אָדער ניט ווילענדיג, אין רייכסטאָג זיין איין איינציגע פארטיי; ווען אויף באַייערן האָט זיך איהר סאָציאַלדעמאָקראַטיע פון פרייסען איהרע.

איבערהויפּט דאָרף מען וויסען, אז די פער־שיעדענע עטליכע און צוואנציג לענדער און לענדערלעך פון וועלכע דייטשלאַנד בעשטעהט, זיינען אויף קיין פאל ניט אזוי פערדייניגט און צונויפגעשטאָלצען ווי מען מיינט. אפילו דאָ אין די ינאטיער

דער „א שפּאַלטונג אין דער דיי־נירענבערגער טישער סאָציאַלדעמאָקראַטיע!“ פארטיי־טאָג איז אַ יאהר־יעהרליכע ערשיי־נונג אין די געלע בלעטער פון די קאפיטאַליסטישע פרעסע ארום דינע צייט פון יאהר, — אַן ערשיינונג פונקט אזוי רעגעלמעסיג ווי דער פאלען פון די געלע בלעטער פון די בויער.

פון יאהר צו יאהר דערהערט זיך דינער גע־שריי איידער דער דייטשער פארטיי־טאָג קומט צונויף און ער ווערט פערשטומט יעדעס מאָל ביי זיין פאנאנדערגעהן. אָבער און וויעדער בעווייזט זיך, אז אונזער פריינד דער שונא האָט זיך אַביסעל צו שטאַרק צוגעאיילט און אז דער וואונש איז וויעדער אַמאָל געווען דער פאטער פונם געדאַנק.

דאָסזעלכע האָט פאסירט דינעס יאהר, אבער ווען אויף די שפּאַלטונג איז וויעדער אַ מאָל „אויסענגעליבען“, איז הייַאיהר ווירקליך געווען דערצו אַ מעגליכקייט און פֿיעלע אלטע גענאָסען האָבען מורא געהאַט, אז עס קען דערצו קומען. אין וואָס דער סכסוך איז בעשטאַנען ווע־לען די לעזער אַרויסגעפינען פון גענ. ברגינ'ס אַרטיקל אין דינען נומער. אין צוויי ווערטער הייסט דאָס, אז די גענאָסען פון זיידדייטשלאַנד האָבען אין באַייערן, באַדען און ווירטעמבורג אין די לאָקאַלע פארלאַמענטען געשטימט צו בעווייליגען זייערע רעגירונגען די פערלאַנגטע סומען פאר די יעהרליכע הוצאות פון די דאָזיגע לענדער, וועהרענדיג די פארטיי, לויט דעם בעשלוס פונם ליבעקער פארטיי־טאָג (1901), איז שטערנ־געגען בעווייליגונג פון ערגעץ אַ בודזשעט, חוץ אין גאנץ ספעציעלע פעלע.

די היציגע דעבאַטע וועגען דעם אין נירענ־בערג האָט זיך געענדיגט אויף דעם פאָלגענדען אופן:

מיט 258 געגען 119 שטימען איז אָנגענומען געוואָרען אַ רעזאָלוציאָן פון בעבעל און אנדערע, בעשטעטיגענדיג דעם אלטען בעשלוס פון ליבעק, ד. ה., אז די פארטיי איז, ווי געוועזען, געגען בודזשעט־בעווייליגונג.

אָבער גלייך ווי דער רעזולטאַט פון די אָב־שטימונג איז בעקאַנט געוואָרען, האָבען 67 זייד־דייטשע רעלעגאַטען אַריינגעבראַכט אַ שריפט־ליכע ערקלערונג, וועלכע זאָגט, אז די פארטיי עקזעקוטיווע האָט ניט דאָס רעכט זיך אַרייַנ־צומישען אין זאכען וואָס זיינען נוגע צו די לאָקאַלע, אינערליכע אָנגעלעגנהייטען פון איינ־צעלנע דייטשע שטאַטען, הום זיי ערקענען אַן אז אַלע גענאָסען זיינען פערפליכטעט צו

גליעדער אריבער 600 טויזענד — „ששים רבוא מכן עשרים שנה ומעלה“!

די פרעסע בעשטעהט היינט פון 71 מעגליכע צייטונגען, וועלכע ווערען געדרוקט אין 58 פארטיי־דרוקערייען, חוץ וועכענטליכע און מאָנאטליכע צייטונגען און מיליאָנען פֿלוגשריפֿט־טען, וועלכע ווערען פֿערטהיילט אומזיסט. — הגם די צייטען זיינען דאָרט ניט בעסער ווי ביי אונז, האלט די צירקולאציע פון די הויפט־פארטיי־בלעטער אין איין וואַקסען. דער בערלי־נער „פֿאָרווערטס“ האָט פֿאַריגעס יאהר צו געקראָגען 8,315 אַבאָנענטען, דעסגלייכען די „נייע צייט“, „די גלייכהייט“ (פרויענצייטונג) און דאָס וויצעבלאט „דער וואַהרער יאָקאָב“.

טורמע און צוכטהויז האָט די אַגיאַציע אַן עקאָסט בסך הכל אַ יאהר צוואַנציג, חוץ 8000 דאָלאַר אין געלד־טראַפּען. שוואַכע פֿאַרטיי־אַרגומענטען זיינען אונז טערשטיצט געוואָרען מיט 30,000 דאָלאַר. אין 385 פון די 397 וואַהלקרייזען אינ'ם דייטשען רייך האָט איצט די פֿאַרטיי שטענדיגע אַרגומענטאָנען.

נעמינד־פֿערטער (אזוי ווי אַלדערמען און דערנלייכען) געוועהלט אויף אַ פֿאַרטיי־טיקעט זיינען דעם יאהר צוגעקומען 935 און אין גאַנצען זיינען היינט דאָ געוועהלטע סאָציאַליסטען נאָהנט פון זעקס טויזענד (5,931). דערביי מוז ניטן געדענקען, אַז דאָרט איז כמעט אין ערגעץ נישטאָ אין געמיינדען אזא אַלגעמיינע וואַהלרעכט ווי צום רייכסטאג.

ועל כולם זיינען דאָ, אויסער דער פֿאַר־טיי, איבער צוויי מיליאָן טרייד־יוניאָניסטען, איבער פֿיער מיליאָן מיטגליעדער און קאָאָפֿעראַ־טיווע פֿעראייניגען און ווען אויך מאַנכע פון די טרייד־יוניאָניסטען און פֿיעלע פון די קאָאָפֿעראַ־טאָרס זיינען נאָך ניט קיין סאָציאַליסטען, בעי ווייזט עס דאָך אַלעס צוזאַמען אַ וואַונדערבאַרען, אַרגאַניזירטען שטענדיגען מאַרש צום סאָציאַ־ליזמוס סאי אין דער פֿאַליטיק, סאי אין דער געווערקשאַפט, סאי אין דעם קאָנסומ־פֿעראייין.

דער אזוי שטעהט עס אין דייטש־„רויטער צוג“ לאַנד, וואָס איהר סאָציאַלי־אַטריאַומאָ־צוג סטישע פֿאַרטיי איז אימער אונזער ליט־שטערן און אונז זער אידעאַל אין דעם פֿרט פון אַרגאַניזאָציע און אויפקלערונג, וואָס פֿאַר פֿעהלערן מיר זאָלען אין איהר ניט געפינען.

נו, און ביי אונז? ווען די „צוקונפט“ וועט זיין אַ פֿאַאר טעג ערשינען וועט דער „רויטער“ עקספֿערסצוג אָנקומען אין ניו יאָרק.

ער איז אַרויסגעפֿאַהרען פון שיקאַגאָ דעם 25טען סעפטעמבער, נאכדעם ווי ער האָט גע־האַט דורכגערייזט 9,000 מייל צווישען דעם

סטייטס האָכען נאָך עד היום דער נאָרד און דער זיד געוויסע אייגענשאַפטען וואָס אונטערשיידען דעם פון יענעם, אַ פֿיטאט שוין אין דייטשלאַנד וואו ביז מיט אַ יאהר 38 צוריק איז געווען ניט נור כמעט אזוי פֿיעל פֿרויסענהאַס אין דעם זידען, ווי למשל אין פֿראַנקרייך, וואָס דאָס איז היער אויך געווען דער פֿאַל, זאָנדערן זיי זיינען געווען שטאַרק פֿערשיידען אין זייערע פֿאַליטי־שע אינסטיטוציאָנען — און פֿאַליטישע פֿריי־הייטען. ווען ניט די אַפֿיציעלע פֿעראייניגונג אונטער איין קייזער מיט איין רייכסטאג וואָל־טען די באַייערן גיבער געקענט בילדען איין פֿאַרטיי מיט די טייטשען פון עסטרייך ווי מיט זייערע ברידער פון פֿרויסען. דאָסזעלבע באַדען און ווירטעמבערג.

פֿיעל איז וועגען דעם נאָך דאָ צו רעדען, אבער עס פֿעהלט פֿלאַץ. (אזוי פֿעראיינגט זיי נען מיר ריזען מאָנאט אין דער „צוקונפט“, אז מיר האָבען געמוזט אַרויסנעהמען די פֿאַלגענדע דריי אויסגעזעצטע אַרטיקלען:

פון קונטרס — אַ צווייטען אַרטיקעל וועגען די אַמאָליגע צייטען אין דער בעוועגונג; אַ וויסענשאַפטליכען אַרטיקעל פון אינזשי־נער האָפֿען (דייטשלאַנד) וועגען פֿליהמאַשינען און

ווינטשעווסק'ס עראַינערונגען, קאפּיטעל 7, פונ'ם צווייטען טהייל.

כדי צו קענען ענדיגען ריזען צווייטען טהייל אין דעצעמבער, וועלען נעקסטען מאָנאט גע־געבען ווערען צוויי קאפּיטלען. דאָס פֿאַרביי־געהענדיג.)

אַ מיר מוזען אויף אַ וויילינ־וואַונדערבאַרער קע צוריקקומען צו דער יאהרעס־בעריכט! דייטשער סאָציאַלדעמאָ־קראַטיע.

אַז ניט אַכטענדיג אויף אַלע „רייבונגען“ פון דרויסען און פון אינעווייניג, געהט דער סאָציאַ־ליזמוס מיט ריענשיכטען פֿאַרווערטס קען מען זעהן פון דעם גלענצענדען רעפֿאָרט, וועלכען דער פֿאַרטיי־פֿאַרשטאַנד (די עקזעקוטיווע) האָט גע־בראַכט צום נירענבערגער קאָנגרעס.

מיטגליעדער וואָס צאָהלען רעגעל־מעסיג דינס זיינען געשטיגען אין צאָהל פון 530,466 ביז 587,336. צווישען ריזען זיינען דאָ פֿרויענעמבערס 29,458 געגען קנאַפּע עלאַ טויזענד פון פֿאַר אַ יאהרען. — די שטאַדט בערלין און אומגעענד האָט איבער 86,000 און האַמבורג נאָהנט פון 35,000 גוטשטעהענדע מעמבערס. די ביידע שטעט אַליין האָבען דריי מאָל אַזוי פֿיעל מיטגליעדער ווי אונזער ס.פּ. דאָ אין אַמעריקאַ. — דאָס איז דער שטאַנד פון דער פֿאַרטיי ביז צום 1טען יולי 1908 און היינטיגען טאָג איז די צאָהל פון מיט־

יורזשין וו. דעבס'עס ערנסטע, מעכטיגע, מאַכ-נעמישע שטימע, דאָן קען מען ערוואַרטען אַ גרויסען זיעג.

אויב ניט, אויב די גענאָסען וועלען זיך פער-לאָזען אויף דעם מול און דעם איינפלוס פון די גרויסע אַגיסטאָציע, ניט אויסנוצענדיג אַרגאָניז-זאָמאַריש דעם דאָזיגען איינפלוס און ניט העל-פענדיג דעם „מול“, דאָן וועט די גרויסע אַגיסטאָציע, מיט די פיעלע קאָלומס אין די צייטונגען אונז וועניג וואָס העלפֿען.

אַז מען קען מיט אַ רעש אין דער פרעסע אַליין גאָר נישט אויפמאַכן, האָט בעוויזענען דער רעזולטאַט פון די וואַהלען אין ווערמאַנט און מעיין, וואו מיר האָבען פאַרלוירן ניט נור ניט געמאַכט קיין פאַרשטריט, זאָנערן מיר האָבען פערלאָרען שטימען לגבי 1904.

נאָטירליך, האָבען מיר געגען ווערמאַנט און מעיין אַרקאַנזאַס, וואו דער וואַהל רעזולטאַט אין געווען זעהר אַ גינסטיגער און עס איז אויך קיין צווייפֿעל נישט אַז אפילו יענע צוויי (קליינע) שטאַטען וועלען זיך צוזאַמענענעמען ביי דער נאַציאָנאַלער וואַהל, וואָס אפּשער טאָקע צוליב איהר האָבען זיי זיך ניט צו שטאַרק אָנ-געשטרענגט ביי די לאָקאַלע סעפטעמבער-וואַהלען.

אַבער ווי דאָס זאָל ניט זיין, זיכער בלייבט אַז צו זיענען אין נאָוועמבער וועט מען מוזען שווער און ביטער אַרבייטען דעם גאַנצען אַקטאָ-בער, אַגיסטירענדיג, אַרגאַניזירענדיג, אויפ-קלערענדיג.

אַ וואָרט וועגען וויכטיג ווי די קאָמפּיין-יאָן פּורעיס'ס מאַכען פּערגעסען אָן די פּורעיס-פּערטיידינג. עס

וואָלט געווען אַן אייביגער פֿלעק אויף אונזער בעוועגונג ווען עס וואָלט זיך איינגעגעבען דעם פּינסטערע מעכטע פון אַמעריקא צו העלפֿען דעם טיראַן פון רוסלאַנד.

מיט אַלע קרעפטען מוז געאַרבייט ווערען אום אַז יאָן פּורעיס זאָל אַרויסקומען פריי, אַלס אַ „ווינשענסווערטער בירגער“ אין אַמעריקא. אַ מענש האָט צוויי הענד און קען בעקעמפּען דעם אַמעריקאַנישען קאַפיטאַל און די רוישישע טיראַניי אין דערזעלבער צייט. איבערהויפּט די יונגע לייט קענען דאָס. לאָז מען דאָס האָבען אין זיין און אימער פאַר די אויגען, ניט פערלירענדיג אַ מינוט, ביז די אַרבייט וועט זיין געקרוינט פון ערפּאָלג.

די טשערנאָוויצער די אידישע שפּראַך-קאַנפּערענץ פּערענען איז צונויפגעקוי-מען אין טשערנאָוויץ, בוקאַווינאַ, האָט דאָרטען „געטאַנט“ און איז זיך פאַנאָדערגעגאַנגען, קיי-

„מיטעל-וועסט“ און דעם שטילען אַקטאָן; נאָכ-דעם ווי דעבס, — אונזער דעבס — האָט געהאַל-טען 187 רעדען, 24 פון זיי ביי נאָכט; נאָכדעם ווי ער האָט געהאַט געזאַמעלט 6,000 דאָלאַר פאַר קאָמפּיין-פּאַנץ; נאָכדעם ווי ער האָט גע-האַט פּערטהיילט אַ מיליאָן פּלוגשריפטען און אנדערע ליטעראַטור — אזוי וועניגסטענס האָט אַהער טעלעפּאָנירט אַ ספּעציעלער קאָרעספּאָנ-דענט פון די היגע „טיימס“, וועלכע איבער-טרייבט געוועהנליך ניט אונזערע פּרעהליכע בשרות.

און אַ טריאומפּצוג איז דאָס געווען, וואָס האָט וואַהרשיינליך זיינעסגלייכען ניט געהאַט אפילו ניט אין דעם פרט פון ענטהוויאָזמוס, שוין גאָר ניט רעדענדיג פון די דורכגעפאַהרענע קאָלאָסאַלע שטרעקען, אין דער געשיכטע פון דער סאַציאַליסטישער בעוועגונג. די ליעבע און די בעגייסטערונג, וועלכע דעבס האָט אַרויס-גערופּען ביי די הונדערטער-טויזענדער מענער און פרויען, וואָס זיינען געקומען הערען איהם און זיינע חברים, עראינערן אָן פערדינאָנד לאַ-סאַל'ס רייזע דורך די רהיין-פּראָווינצען איידער זיין קאָרערע האָט זיך געענדיגט צוזאַמען מיט זיין לעבען.

געוויס, דעבס וואָלט דער ערסטער ערקלערט יענעם פאַר אַ געמיינעם חונט, וואָס וואָלט איהם פּערגליכען מיט דעם גרעסטען אַגיסטאָר פון זיין יאהרהונדערט. דעבס האָט ניט לאַסאַל'ס גרויסע קענטניסע, ניט זיין פּילאָזאָפּישען קאַפּ און ניט זיין אונפּערגלייכע רעדנערקראַפּט.

אבער דעבס האָט אַ וואונדערבאַרע האַרץ, און עס איז שווער צו זאָגען אויב לאַסאַל אַליין וואָלט אונטער דיזעלביגע אומשטענדען אַרויס-גערופּען מעהר ענטהוויאָזמוס.

און דאָ קומט אָן דער „רויטער צוג“ דעם 4טען אָקטאָבער אין ניו יאָרק!

וועט דער איז די פּראגע: וואָס וועט ענטהוויאָזמוס זיין דער רעזולטאַט פון טראַגען פּרוכט? די זעלבע מערקווירדיגען טריאומפּ-מאַרש פון אנדער-האַלבען צעהנדליג-טויזענד מיי? וועט זיך די בעגייסטערונג קריסטאַליזירען אום צו ווייזען אונזער פאַרשטריט דורך שטימען דעם 8טען נאָוועמבער?

איז דער גענטפּער? דאָס וועט אַבהענגען פון אונז אַליין, פון אונזער טהעטיגקייט אין די 5 וואָכען וואָס בלייבען איצט איבער.

אויב די גענאָסען וועלען, אזוי צו זאָגען, דעם ענטהוויאָזמוס אַרגאַניזירען, איהם געבענ-דיג געזונדע פערקערפערונג, אַ ריינעם אינהאַלט; אויב זיי וועלען פּעראייניגען די וואָס דער „רויטער צוג“ האָט צונויפגעבראַכט; אויב זיי וועלען מאַכען פאַר מיטווירקער און מיטהעלפּער די וואָס זיינען בעגייסטערט געוואָרען פון

מיר וועלען זיך דערצו מוזען אליין נעהמען, וועניגסטענס בנוגע צו אונז דא אין אמעריקא. דער ערסטער אויפרופ פון דער „צוקונפט" איז, דאס איז אמת, געבליעבען א קול קורא במדבר, אבער מיר וועלען פרובירען פון דאס ני. קאז נור דער קעמפיין אריבערגעהן.

עס קען אזוי ניט בלייבען, דאס איז זיכער, און מען וועט מוזען אויפוועקען די פיער טעג ליכע צייטונגען אין ניו יארק און די אנדערע אין שיקאגא, סט. לואיס און וואו נאך עס מעגען זיך געפינען אידישע בלעטער. דאן מוז צונויפקומען א שרייבער-קאנפערענץ זיך צו אייניגען לכל הפחות אויף דאס אויסלעגען.

אזוי פיעל אידישקייט דארף זיין ביי אלע ריכטונגען.

נער, משמעות, ווייס ניט מיט וואָס. אלץ וואָס איז דערווייל דאָ בעקאנט געוואָרען איז, אז דר. זשיטלאָוסקי און י. ל. פריז און אנדערע ברילאַנטע רעדנער און שרייבער האָבען אָהן אַ מאַנדאַט פון אימיצען, אָהן אַ בעשטימטען צוועק פאַר די אויגען, געהאַלטען פיינע רעדען וועגען דעם, צי איז אידיש אונזער פאַלקס-שפראַך אָדער אונזער נאַציאָנאַל-שפראַך און... דאכט זיך, ווייטער גאַרנישט.

עס איז אפילו ניט זיכער צי עס איז גאָר אויפגעהויבען געוואָרען די פראגע מכת די אָר-טאָגראַפיע (ספעללינג) אין אונזער אָרעמען לשון, שוין גאָר ניט רעדענדיג וועגען אַן אַל-געמיינע גראַמאַטיק, וועלכע זאָל זיין בינדענד פאַר אלע שרייבער.

דער „ארבייטער רינג“

אין דער אבטהיילונג „ארבייטער רינג“ וועט יעדען מאנאט ווערען געגעבען אויסער אן אלגעמיינעם ארטיקל, וועלכער האט א געוויסע שייכות צום ארבייטער רינג, אויף אן איבערבליק איבער די טהעטיגקייט פון ארבייטער רינג פאר דעם פערזאנלעכעם מאנאט, און דער טהעטיגקייט וואס אנגעלאנגט צו דער אלגעמיינער ארבייטער-בעוועגונג, און פון ארבייטער רינג זעלבסט. פון צייט צו צייט וועט געגעבען ווערען אן איבערבליק איבער דעם פינאנציעלען צושטאנד פון ארבייטער רינג. אין דיווער אבטהיילונג וועט אויף בעשפראכען ווערען געזעצליכע פראגען וועגען סאסיעטיס אין אלגעמיין, אום די מעמבערס זאלען זיך מעהר בעקענען מיט דעם כאראקטער פון אזא ארגאניזאציע פון דער ארבייטער רינג.

צולעב מאנגעל אין צייט פון שרייבער פיר דיזע אבטהיילונג ווערט דיווען מאל געגעבען אן ארטיקל אליין.

פ. ק. א. ר.

ארבייטס-ליוין און פערקירצערען דעם ארבייטס-טאג.

צו פערזיכערען דעם ארבייטער אין צייט ווען ער ווערט אונפעהיג צו דער ארבייט דורך קראנקהייט, אָדער זיין פאמיליע דורך זיין טויט, איז אין מאנכע אייראָפּעאישע לענדער איינגע-פיהרט שטאַטס-אינשורענס.

די אינדאָסטריעל (ארבייטער) אינשורענס אין אייראָפּא איז פערשידענע אין יעדען לאַנד וואו עס איז איינגעפיהרט. די בעסטע פאַרם פון אינדאָסטריעל אינשורענס איז אין דייטש-לאַנד.

געזעצ וועגען ארבייטער אינשורענס אין דייטשלאַנד, זיינען געבויט אויף די פונדאמענטאלע אנשיאונג, אז די ארבייטער-קלאס איז בערעכטיגט צו זיין געניגענד פערזיכערט אין עקאָנאָמישען עקזיסטענץ געגען א געפאָהר, אין דער פראָפעסיע און ארבייט, וואָס אנבעטרעפט דעם לעבען און געזונד, און אז דיזע פאָרדערונג דאַרף געזעצליך גאראַנטירט ווערען.

די געזעצ וועגען ארבייטער אינשורענס שליסט איין אינשורענס געגען קראנקהייט, עקסידענס, אונפעהיג צו ארבייטער, (דורך פערליע-רען א גליעד) און אַלד אירדזש.

אינשורענס וועגען קראנקהייט איז אָנגענו-מען געוואָרען אין 1883. דער צוועק איז צו פערזיכערען א בעשטימטע און געניגענדע הילפע אין צייט פון קראנקהייט, פאר א צייט פון 26 וואָכען.

דער ארבייטער צאָהלט צוויי-דריטער פון די קראנקען בענעפיט און דער ארבייטס-געבער איין דריטעל.

אלע מענשען וואָס זיינען בעשעפטיגט אין פעקטאָריס, אייזענבאָהנען, מיינס און אין אַנדערע אינדוסטריעס, שטאדט-בעאמטע א. ז. וו.

ארבייטער אינשורענס אין אייראָפּא און יונייטעד סטייטס.

די פראָבלעמע פון ארבייטער אינשורענס איז בלוז א טהייל פון דער אלגעמיינער ארביי-טער בעוועגונג. עס איז בלוז א טהייל פון די אנשטרענגונגען וואָס ווערט געמאַכט צו פער-בעסערען די לאַגע פון די, וואָס פראָדוצירען אלע רייכטהייטער אויף דער וועלט.

צו פערבעסערען די לאַגע און אומשטענדען ביי דער ארבייט זעלבסט, איז די אויפגאבע פון די טרייד-יוניאָנס.

צו פערלייכערען די שמערצען, ווען זיי ווערען אונפעהיג צו ארבייטען דורך קראנקהייט, אָדער עקסידענס, איז די אויפגאבע פון ארביי-טער אינשורענס.

אָבצושאפן די אורזאכען פון שלעכטע בע-דינגונגען ביי דער ארבייט, ליידען הונגער און נויטה פון דער פאמיליע אין פאל פון אונפעהיג-קייט צו דער ארבייט דורך קראנקהייט און נויט, איז די אויפגאבע פון סאָציאַליזמוס.

וועהרענד דאָס לעצטע ציעלט צו ענדערן די גאַנצע געזעלשאפטליכע סיסטעם, קומט אבער דעם ארבייטער אויס צו געהן יעדען טאָג אין שאַפ (ווען ער האָט ארבייט), ער איז אונטער-וואָרפען ספעציעלע בעדינגונגען צו ווערען אונ-פעהיג פיר ארבייט, דורך קראנקהייט און אַנדערע צופעלע, דאָס מוז פערזיכערט און אויס-געבעסערט ווערען היינט.

צו פערבעסערען די בעדינגונגען ביי דער ארבייט, איז א זאך פון ארבייטער זעלבסט (אין דער גאַנצער וועלט). די ארבייטער-קלאסע האָט ניט, און קען ניט ערווארטען פון דער הערשענ-דער קאפיטאַליסטישער קלאסע, אז זיי זאלען אָנ-נעהמען מיטלען, למשל, צו פערגרעסערען דעם

פראָפּיט פיר די סטאק־האַלדערס, איז אבער נישט ריכטיג צו זאָגען אז די פראטערנאל אָרדערס זיינען געשאפֿען געוואָרען פיר אַרבייטער אינערשטענס. די פראטערנאל אָרדערס אין אמעריקא זיינען געשאפֿען געוואָרען און בעשטעהען פון דער מיטעל־קלאַס און נישט פון אַרבייטער. אַ זעהר קליינער פראָצענט בעלאַנגט אין זיי אַרבייטער. דער איינציגער פראטערנאל אָרדער צווישן שטען אידען אין אמעריקא וואָס איז געשאפֿען געוואָרען פון אַרבייטער פאר אַרבייטער אינערשטענס, איז דער אַרבייטער רינג.

דער אַרבייטער רינג איז אַ פראטערנאל אָרדער פיר אַרבייטער אינערשטענס.

* * *

דער פראטערנאל אָרדער איז אן אונטער־נעהמונג וואָס איז געשאפֿען געוואָרען פיר אַ בעשטימטען צוועק אין וועלכען מענטשען נויטיגען זיך און זיינען צופרידענע צו צאָהלען דאָפּיר. די סאָסייעטיס זיינען געגרינדעט און עקזיסטירען צו ערפֿולען אַ בעשטימטען דיענסט צו מענטשען, וועלכע נויטיגען זיך אין דיווערסעס, און די עקזיסטענץ און דויערהאַפטיגקייט פון אַ סאָסייעטי הענגט אָב אָן די ריכטיגע און נויטווענדיגע צאָהלונגען פון די וואָס זיינען פער־זיכערט.

די געשעפֿטליכע אידעע פון אינערשטענס, צו פון די קאָמפּאָניעס פאר פראָפּיטען, צו פון די פראטערנאל אָרדערס, בעשטעהט אין אַ קאָנ־טראַקט וואָס ווערט געשלאָסען צווישן דעם איינצעלנעם (דעם מעמבער אָדער פאָליסי־האַל־דער) און דער סאָסייעטי אָדער קאָמפּאָניע, צו בעצאָהלען אַ געוויסע סומע, דאָס קען ווערען פעל־יג צו צאָהלען מאָרען אָדער אין פּופּציג יאָהר אַרום. און דער אידעאלער קאָנטראַקט איז דער, וואָס איז אזוי זיכער אין פּופּציג יאָהר אַרום ווי ער איז זיכער היינט.

האַבענדיג אין זינען דיווערסעס אידעאלען קאָנ־טראַקט, און האָבענדיג אין זינען אז דער אַרבייטער רינג איז אַ פראטערנאל אָרדער וועט זיין די אורזאכע און אין פאקט פערזאָנלעך אַרבייטער פאר די אַגיאַטאָרן וואָס עס וועט ווערען אָנ־געפיהרט. קלאָר צו מאכען אַלע אונבעשטימט־הייטען און זאָרגען פאר'ן עקזיסטענץ אין דער צוקונפט.

וואָרום זאָל מען אזוי זאָרגען פאר'ן עקזיסטענץ אין דער צוקונפט? וועלען מאַכען פער־גען, זאָל די סטייט זאָרגען, ווי עס ווערט געמאָן אין אייראָפּא, אָדער אין וואָס בעשטעסט אין אַלגעמיין די וויכטיגקייט פון דער פראגע?

דער שטאַרק ענטוויקעלטער אינדיווידועלער גייסט פון אמעריקאנער פאָלק, איז די הויפּט־אורזאכע וואָרום אין אייראָפּא איז אין מאַכען לענדער שוין ערקלערט געוואָרען, אז די לאַנד־האַט אַ פליכט צו פערזאָרגען די אַרבייטער אין צייט פון קראַנקהייט, און אין אמעריקא נישט.

מוזען זיין אינערשטע. עס זיינען פאראן זעקס פערשידענע גרופעס פון אינערשטענס סאָסייעטיס. (1) אינערשטענס סאָסייעטיס פון בעשטימט־טע טריידס, און בעשטימטע שטעט.

(2) די אינדוסטריעלע קראַנקען־פאָנדרס אין גרויסע פעקטאָריס.

(3) בוי־אַרבייטער קראַנקען פאָנדרס.

(4) בערג־אַרבייטער קראַנקען־פאָנדר.

(5) גילדי פאָנדרס, און

(6) שטאַדטישע פאָנדרס.

די פאָנדרס, אויסער די שטאַדטישע, ווערען געמענדעוּשד פון קערפערשאַפֿטען וואָס ווערען ערוועהלט ביי אַ יעהרליכען אַלגעמיינען מיטינג פון די מעמבערס אָדער דורך דעלעגאטען.

די צאָהלונגען טאָרען נישט זיין מעהר ווי דריי פראָצענט פון די וויידזשעס, און די מינימום הילפע וואָס ווערט געגעבען, איז מעדיצינישע אויפפאַסונג און אַ העלפֿט פון די טעגליכע וויי־דזשעס, ווען דער קראַנקער קען נישט אַרבייטען. ספעציעלע בענעפיטס ווערט געגעבען צו פרויען אין צייט פון געבורט.

פאר פיונעראַלס ווערט געגעבען 41 מאָל מעהר ווי די בערעכטיגטע טעגליכע קראַנקען־בענעפיט.

אן אַרבייטער, וואָס פערדיענט 6 דאָלאַר אַ וואָך, דאָרף צאָהלען 17 סענט די וואָך און קרינט דאָפּיר 3 דאָלאַר אַ וואָך קראַנקען־בענעפיט און מעדיצינישע הילפע.

וועגען די עקסידענט און אַלד אידוש אינערשטענס וועלען מיר איבערלאָזען פאר אַ צווייטען מאָל. מיר ווילען דאָ נישט בעריהרען די פראגע צו דינע בענעפיטס זיינען געניגענד אָדער נישט. וואָס מיר האָבען געוואָלט, איז אַנצייגען אז אין פיעלע אייראָפּעאישע לענדער זאָרגט די שטאַדט פאר די קראַנקע אַרבייטער, וועהרענד אין די פערזאָניגטע שטאַטען זאָרגט די שטאַדט אזוי פיעל אויך נישט.

און אזוי ווי די אַרבייטער אין דער גאנצער וועלט דארפֿען אַליין פאר זיך זאָרגען צו פער־בעסערען זייער לאַגע ביי דער אַרבייט, אזוי דארפֿען די אַרבייטער פון דיווערסעס אַליין פאר זיך זאָרגען און פערזיכערען זיך פאר אַ צייט פון קראַנקהייט, אַרבייט־אונפֿעהיגקייט און פער־זיכערען די קליינע היפּלאָזע קינדער אין פאָל פון טויט.

צו פערבעסערען די לאַגע ביי דער אַרבייט זיינען געשאפֿען געוואָרען די טרייד־יוניאָנס, און פאר אַרבייטער־אינערשטענס, וואָס קענען נישט צאָהלען גרויסע פרעמיום אין די געשעפֿטע אינערשטענס קאָמפּאָניעס, זיינען געשאפֿען געוואָרען די סאָסייעטיס, די פראטערנאל אָרדערס.

וועהרענד עס איז ריכטיג אז די קאָסטען פון אינערשטענס אין די פראטערנאל אָרדערס איז פיעל ביליגער ווי אין די אַלטע אינערשטענס קאָמפּאָניעס, וועלכע זיינען געגרינדעט געוואָרען פאר

שטעקונג פון דער קראנקהייט ווערט די קראנק-
הייט אריבערגעפיהרט פון א צווייטע שטאדט.
ווען אין פראוידענס קען מען בעשטראפט ווע-
רען פאר שפיען אויפ'ן סטריט, קען מען פראנק
און פריי שפיען אויפ'ן סטריט אין א דערביי-
איגע שטעדטעל.

ווען די פערוואלטער פון טראַי, ניו יארק,
טהוען גאָר ניט אָדער קענען גאָר ניט טהון צו
פערקלענערען די טויטען-פעלע פון קאָנסאַמפּשען,
האָבען די אַרבייטער יוניאָנס אין אָלבאַני אַליין
אויפגעבויט א סאַניטאַריום פאַר קאָנסאַמפּטיווס.
מיר האָבען דאָ געבראַכט בלויו איין ביישפּיעל
צו צייגען, אז אַמעריקא איז זעהר ווייט פון דער
אידעע אז די סטייט זאָל איינפיהרען אַרבייטער-
אינשורענס. מיר האָבען דאָ ניט לאַנג געזעהן
ווי די גאַנצע פרעסע אין לאַנד האָט געגאָסען
פּעך און שוועבעל אויף ענגלאַנד פאַר דעם אָנ-
גענומענעם אָלד איידזש פענשאַן בילל. און
דאָרום מוזען די אַרבייטער אַליין זאָרגען פאַר
זייער צוקונפט. אויף וויפּיעל די אַרבייטער-
אינשורענס איז וויכטיג, וועלען מיר זעהן
א צווייטען מאָל.

י. וו.

עס איז א פאקט, אז כמעט אלע האַספּי-
טעלער אין דיווען לאַנד, ווערען אויפגעהאַלטען
פון פריוואַטע צדקה-אַנשטאַלטען, פון פריוואַטע
נדבות און ניט פון סטייט. עס איז א פאקט, אז
די שטערב-פעלע פון טובערקולאָזיס (קאָנסאַמפּ-
שען) איז זעהר גרויס אין דיווען לאַנד, און די
שטאדט אלס שטאדט טהוט גאָר ניט, אָדער
זעהר וועניג אין קאמפּף מיט דער ווייסער מגפה.
די סאַניטאַריום זיינען דאָס גרעסטע טהייל
פריוואַטע אונטערנעמונגען. עס איז אמת אז
אין מאַנכע פלעצער איז פאַראַן שטאַדטישע סאַ-
ניטאַריום פאַר קאָנסאַמפּטיווס, אבער די
קראנקהייט איז ניט קיין לאַקאלע נור א נאַציאָנאַל-
נאַלע. אויב די שטאדט ניו יארק האָט שוין
איינעם אָדער צוויי סאַניטאַריום, אויב די
שטאדט ניו יארק טהוט שוין עטוואָס צו פער-
היטען אז די קראנקהייט זאָל זיך ניט פערשפּריי-
טען, טהוט אבער גאָר ניט א דערבייאַיגע
שטאדט. עס איז א פאקט, אז אין דער שטעד-
טעל טראַי, ניו יארק סטייט, אין דער גרעסטער
פּראָצענט פון קאָנסאַמפּשען טויטענפעלע פון
גאַנץ ניו יארק סטייט. און ווען מען נעהמט אָן
מיטלען אין איין שטאדט צו פעהריטען די אַנ-

ווילהעלם ווייטלינג
(לכבוד זיין הונדערטסטען געבורטסטאג)

גוטסקייט, פרומקייט און סאציאליזמוס

פון ראבערט האנטער

די וועלכע האבען געלייענט טאלסטא'ס בעריהמטע ווערק „תחית המתים“ געדענקען ווי פרינץ נעכלודאף פערפיהרט די שענהינקע בויערן-מיידעל מאסלאווא, אין דער צייט ווען ער איז אויף בעזוך ביי זיינע מוהמעס. יאהרען פערגעהען און די עראינערונגען פון זיין שענדליכע האנדלונג ווערען פאר איהם אונערטרעגליך, און נאך א רייזע פון דראמאטישע געשעהעניסע בעשליסט ער ענדליך איהר אויפצוזוכען און מיט איהר הייראטשען. זי איז אין פערלויף פון דער צייט געווארען אן אויסגעלאסענע און צום סוף געפינט ער איהר אין א געפענגניס אונטער א מאַרד-כעשולדיגונג.

ווען ער הייבט אן רעדען מיט איהר, ערווארטעט ער, אז זי זאל זיך שעהמען מיט איהר יעצטיגע ארט לעבען. צו זיין איבערראשונג געפינט ער אבער שנעל אויס, אז ניט נור שעהמט זיך ניט מאסלאווא מיט איהר יעצטיגע מדרגה אין לעבען, נור פערקעהרט זי שטאלצירט נאך מיט דעם.

און טאלסטא'י ערקלעהרט די פסיכאלאגיע פון מאסלאווא אויף דעם פאלגענדען אופן: יעדער איינער, כדי ער זאל נור האבען די מעגליכקייט צו האנדלען, מוז ער בעטראכטען זיין בעשעפטיגונג פאר וויכטיג און ניצליך.

געוועהנליך שטעלט מען זיך פאר אז א גנב, א שפיאן, א פראסטיטוטקע, וועלכע אנערקענט איהר מדרגה אין לעבען, שעהמט זיך מיט איהר לעבען. דער פאל איז אבער גראדע א פערקעהרטער. זיי בעשאפען זיך אן אייגענעם בליק אויף דעם לעבען, א בליק וועלכער רעכטפערטיגט זיי אלע זייערע טהאטען.

„כדי אויפצוהאלטען זייער אייגענארטיגען בליק אויף דעם לעבען, האלטען זיך דינע מענשען אינסטינקטיוו נור אין אזעלכע קרייזען, וואו זייער בליק אויף דעם לעבען ווערט אנערקענט און בעשטעטיגט.“

„מיר ווערען איבערראשט ווען מיר הערען פון גנבים וועלכע בעריהמען זיך מיט זייער פלינקייט, פון פראסטיטוטקעס וועלכע שטאלצירען מיט זייער געפאלענהייט, אדער מערדער וועלכע האלטען זיך גרויס מיט זייער ברוטאליטעט. אבער אונזער איבערראשונג קומט נור דערפון וואס מיר געפינען זיך ניט, לעבען ניט אין די קרייזען וואו דינע מענשען לעבען, נור דערפון וואס זייערע קרייזען זיינען זעהר בעגרענצט.“

„קענען מיר ניט בעמערקען דינעלכע ערשיינונג ווען די רייכע בעריהמען זיך מיט זייער רייכטהום, וועלכעס איז בעצם רויב; די קאמאנדירען פון דער ארמעע שטאלצירען מיט זייערע זיעגען, וועלכע זיינען בעצם מאַרדען; און די יעניגע וועלכע פערנעהמען הויכע עמטער זיך גרויסען מיט זייער מאכט, וועלכעס איז בעצם געוואלט?“

„מיר זעהען ניט מיט וואס אייגענטליך דער בליק אויפ'ן לעבען פון די „אויס“ וואורפען פון דער געזעלשאפט“ אונטערשיידעט זיך פונ'ם בליק פון די וועלט-רויבער. דער איינציגער אונטערשייד איז דאך נור אין דעם, וואס די קרייזען פון די וועלט-רויבער זיינען גרעסער און ברייטער און מיר אליין בעוועגען זיך אין זיי.“

מיר סאציאליסטען וואונדערן זיך אמאל, ווי אזוי קענען מענשען נעהמען קליינע

קינדער און צומאלען זייערע לעבענס אין די מיללען. מיר וואונדערן זיך אמאל, ווי אזוי מענשען קענען שיקען מיינערס אין דעם פינסטערען שאכט, וויסענדיג צו גוט, אז מיטלען זיינען ניט אנגעווענדעט געווארען וואס זאלען קענען פערמיידען דעם אונגליק וועלכער ערווארטעט יעדען איינעם פון זיי.

מיר זעהען מענשען, וועלכע בעטראכטען זיך אלס גוטע און עהרעהאפטע בירגער פון לאנד בעשווינדלענדיג און בערויבענדיג אנדערע. מיר זעהען מענשען ווי מר. טעפט און מר. ברייען, געאכטעט אין זייערע קרייזען, אנשליסענדיג און בעפעסטיי גענדיג אויף אונזער פאליטישען לעבען צוויי פערברעכערישע און רויבערישע מאשינען. מיר געפינען א גוטען באפטיסט ווי מר. ראקעלער, א גוטען קאמאליק ווי מר. רייען, א גוטען עפיסקאפאליער ווי מר. מארגאן, א געוויסענהאפטען איד ווי מר. דזשיקאב שיף, אנהייילענהאפטענדיג אין ביזנעס-אונטערנעהמונגען, אין גליטשיגע פינאנציעלע געשעפטען און אין פאליטישע אונטערנעהמונגען, וואס ערשמוינט פשוט יעדען איינעם, וועלכער איז נאך ניט פון זייערע קרייזען.

דאך געפינען דיזע אלע מענשען אז זייערע האנדלונגען הארמאנירען און געהען האנד אין האנד מיט זייער געוויסען. זיי בעטראכטען זייער בעשעפטיגונג אלס א וויכטיגע און א גוטע, און בעריהמען זיך אפילו מיט זייער ניצליכקייט און ווערטה פאר דער געזעלשאפט.

מיר צווייפלען נאך ניט אז דופיו, פלאט, אלדריטש און קענאן זיינען שטאלץ אויף זייערע עפענטליכע טהאטען. עס איז גאנץ וואהרשיינליך אז יעדער איינער פון זיי פערדאמט דעם גנב, דעם שפיאן און די פראסטיטוטקעס, גלויבענדיג אבער אין דער זעלכער צייט אז מאָנאָמענטען דארפען אויפגעשטעלט ווערען לכבוד זיי, פאר די גוטעס וואס זיי האבען געטאן פאר דאס גאנצע לאנד.

נון לאזט זיך יעצט פרעגן די ספעציאליסטען אין מאראלע פילאזאפיע, ווי אזוי זיי קענען ערקלערען אזא פערדארבונג, פערדרעהונג פון מאראלע פרינציפען. האבען די גלחים אין די קירכען, די פראפעסאָרס אין די אוניווערזיטעטען וועלכע עס איז ערקלערונג צו מאכען?

זיי ווייסען אז אויסגעלאסענהייט, רויבעריי, כאפאר, קינדער-ארבייט, מערדערישע טענעמענטס, געפעהרליכע מינען, טויט-פעראורזאכענדע באהענען און קרימינעלע מאשינען „זיינען זעהר ניט מאראליש“.

דאך אויף וואס פאר אן אופן קענען זיי ערקלערען דאס וואס גוטע מיטגליעדער פון קירכען, אנגעזעהענע בירגער, פראמינענטע דושענטעללייט, האלטען אז זייערע פערברעכענס זיינען אין איינקלאנג מיט זייער געוויסען?

ווי עס שיינט האבען מיר צוויי ערליי סארטען מאראלען, יעדע פון וועלכע מיר בענוצען ווען עס פאסט אונז אים בעסטען.

אין מאראל איז דא, וועלכע קאמאנדירט מענשען צו מאכען ערפאלג. און זיי מוזען מאכען אן ערפאלג אין לעבען, געווינען די עקאנאמישע מלחמות אויב זיי ווילען ניט זיין דעגראדירט, ארעם און אונטערדריקט.

עס גיט נאך אן אנדער מאראל, וועלכע שטעלט אונז פאר געוויסע אבסטראקטע פרינציפען, מיר זאלען זיין גוט און פרום, רחמנות'דיג און עהרליך. מיר טארען קיין ליגען ניט זאגען, גנב'ענען אדער מארדען. מיר טארען ניט שעדיגען אדער ערניעדריגען אנדערע מענשען.

דאך אויב עס געפינען זיך יא אויף אונזער וועלט אזוינע מענשען וואס זאגען ניט קיין ליגען, גנב'ענען ניט, מארדען ניט און האבען ניט געמאכט קיין ערפאלג אין די עקאנאמישע שלאכטען, פעראכטען מיר און צווינגען זיי צו ווערען שנאָרער און בעטלער.

און פאר די לייטע, וועלכע מאכען אן ערפאלג אין לעבען מיט דער הילפע פון פער-ברעכערישע מיטלען, זיי בויען מיר מאָנאָמענטען.

די גלחים און די קאפיטאליסטישע פראפעסאָרען פון פילאזאפיע זאגען, אז מאראל האט ניט קיין שייכות, קיין פערבינדונג מיט אונזער סאציאלען לעבען. זיי זוכען ניט קיין וועג ווי אזוי צו ענדערן אונזער געזעלשאפטליכע סיסטעם, זיי שטעלען ארויס זייערע אבסטראקטע מאראלע פארדערונגען פאר דעם פאלק, וועלכעס אבער קען זיי בשום אופן ניט אננעהמען, שרעקענדיג זיך פאר הונגער און נויט.

זיי זאגען צו אונז און צו אלעמען, די פראפעסאָרען און די גלחים, לאזט צורוח

די סאציאלע סיסטעם, לערנט בעסער די מענשען די נויטווענדיגקייט פון א ריינעם לעבען, פון א שטארקע איבערגעבענהייט צו די העכערע מאָראַל.

און די סאציאליסטען זאָגען: איהר בעפעהלט מענשען קיין ליגען נישט צו זאָגען, נישט גנב'ענען, נישט מאַרדען, נישט קארופּטירען די לעדזשיסלייטשורס, נישט טרייבען קיין קאָנקורענצען צו באַנקראַט, נישט עקספּלואַטירען, נישט אויסבויען מענער, פרויען און קינדער אין מינען, מיללען און פאַבריקען, און די גרעסטע בעלאַהנונג קריגען פון אייערע הענד די וועלכע פאַלגען נישט אייער כלומרשט'דיגען בעפעהל.

מיר ווייסען אז דיפּוי, פּלאַט, ראקפּעלער און מאַרגאָן מאַכען אַן ערפּאלג. דאָס שטעלט צופּריעדען זייער געוויסען. זעקס טעג נאָכאַנאַנד, נייַן, זייעבען טעג נאָכאַנאַנד צווייגט אַרויף די וועלט אויף די מענשען איהר מאָראַל: „זייט ערפּאָלגרייך אַדער ווערט פערניכטעט“, דאָס איז איהר געשרי. און אזוי ווי מאַסלאָוואַ מיט איהר זיסען, שעהנעם פּנימ'ל און איידעלע פּיגור, נוצען זיי אויס אַלע פּעהיגקייטען זייערע און בעגעהען אַלע פערברעכענעס, וועלכע זיינען נור נויטיג, כדי צו מאַכען אַן ערפּאלג אין די בעשעפּטיגונגען אין וועלכע זיי זיינען פערנומען.

געדריקט און געפייניגט פון דעם קאמפּף וואָס דער איינצעלנער מוז אַנפיהרען מיט זיין אומגעבונג, מיט זיינע אַרומיגע מענשען, פון דעם צוזאַמענשטויס צווישען דאָס וואָס איז פּראַקטיש און דאָס וואָס איז אידעאליסטיש — זאָגט טאַלסטאָי — „ציה זיך צוריק פון דער וועלט און זיי אונבעפלעקט“.

די סאציאליסטען זאָגען: „בלייב אין דער וועלט, נור בוי איבער די וועלט אויף אַזוינע סאציאלע און עקאָנאָמישע יסודות, וואָס וועלען בעלאַהנען די גוטע מדות, די גוטע אייגענשאַפטען. צושטער די קאפיטאליסטישע מאַכט, וועלכע בעפעהלט איין מענש צו בעקעמפּען דעם צווייטען. נעהם אַוועק די גרויסע בעלאַהנונגען וואָס ווערען יעצט געגעבען צו די וועלט'הערשער און מאַכטהאַבער, מאַך א רעוואָלוציאָן אין דער יעצטיגער אָרגאַניזאַציאָן פון דער געזעלשאַפט און בעלאַהן די קאָאָפּעראַטיווע, די ברידערליכע דיענסטע.“

מענשען וועלכע קענען די איצטיגע וועלט ווייסען, אז זי פּרעגט נישט אויב איהר זיינט גערעכט אַדער אונגערעכט, מאַראַליש אַדער אונמאַראַליש. זי האָט נישט קיין אידעאליסטישע געפיהלען. זי דונערט אויס יעדען פריהמאַרגען: זינק אַדער שוויים מיט דעם פערברעכערישען שטראָם!

און אזוי זיינען דינע אַלע קאפיטאליסטישע מאַראַלע פּרינציפּען נישט פערבונדען מיט וועלכע-עס-איז לעבענס-פאַקטאָרען, און אַפּט נאָך ענטגעגענזעצט צו אַלע איבריגע פאַקטאָרען אין לעבען, אזוי ווי פּרעמדע, אויסלענדישע פּלאַנצונגען וועלכע ווערען קינסטליך אימפּאַרטירט אין נישט פריינדליכע לענדער. זייענדיג נישט פאַסענד פאַר די אומגעבונג, וועלכען זיי און ווערען פערניכטעט.

אבער ווילט איהר האַכען, אז די גוטע אייגענשאַפטען פון מענשען זאָלען ווערען שטאַרקער, קרעפטיגער און פּרעכטיגער? און אויב איהר ווילט, צייגט אייך די נאָטור אַליין שוין אַן דעם ריכטיגען וועג. פערפלאַנצט זיי אין אַ גוטע, פריינדליכע סאציאלע אָרגאַניזאַציאָן, וועלכע וועט זיי געבען די מעגליכקייט זיך צו ענטוויקלען, ווי דער מעכטיגער דעמב, ווען ער איז איינגעפלאַנצט אויף דעם ריכטיגען פלאַץ.

רעפובליקאנער און דעמאָקראַטען

פון ה. בורגין

אויב מען זאל זיי נאָר גלויבען, האָבען זיי גאָר קיינמאָל קיין אנדער אויפגאבע ניט געהאט, ווי אָנצונעמען זיך דעם אַרבייטער'ס קרויווע, און יעצט פאָרערען זיי קרערט דערפאַר.

איז זייער טענה אמת? לאָמיר זעהן. לאָ-מיר אָנהויבען פון דער רעפובליקאנישער פאר-טיי. זי האָט די לעצטע 4 יאָהר געפיהרט די גרענדע. וואָס-זשע האָט זי אויפגעטאָן פאר די אַרבייטער?

אין זיין רעדע, דעם 28טען דזשוליי, אין סינסינאטי, ווען מען האָט איהם אָפיציעל מודיע געווען, אז ער איז נאָמינירט פאר קאנדידאט, רעדט טעפט פון די פיעלע טובות, וואָס די רע-פובליקאנער האָבען אונטער רוזוועלט'ס פרעזי-דענטשאפט געטאָן די אַרבייטער. ער רעכענט אויס: (1) דער „ליבערליטי געזעץ“, עס הייסט, דער געזעץ, וואָס מאַכט די אינטער-סטייט אייזענבאָהנען פעראנטוואָרטליך פאר עקסידענטס מיט זייערע אַרבייטער; (2) דער 8-שטונדען אַרבייטס-טאָג פאר די אַרבייטער פון די קאזיאַנע אונטערנעמונגען; (3) ... אזוי ווי אויף מעהר ווי דיעזע צוויי זאכען האָט טעפט ניט געקענט אָנווייזען, האָט ער סתם אזוי אין דער וועלט אַרײַן גערעדט באַריכות וועגען אַזעל-כע קלאָרע זאכען, ווי אז „דער אַרבייטער און דער באָס קענען זיך לעבען פריינדליך, סיידען ווען עס קומט צום צוטהיילען דעם שותפות'ען פראָפּיט צווישען אַרבייט און קאפיטאַל.“

קיינער צווייפלט ניט, אז די דערמאָנטע צוויי געזעצע זיינען וויכטיגע, נויטיגע געזעצע. אָבער דאָס איז גאָר ניט אזוי פיעל. צוויי גע-זעצע פאר גאנצע 4 יאָהר — ניטאָ מיט וואָס צו בעריהמען זיך. פאר די קאפיטאַליסטען, זעהט איהר, האָבען שוין דער רעפובליקאנישער פרעזידענט און דער רעפובליקאנישער קאָנגרעס אויפגעטאָן א סך מעהר.

אָט א שטייגער בעטראַכט נאָר, וואָס דער זאָגענאנטער 60-ער קאָנגרעס האָט בלויז אין איין סעריע אויפגעטאָן פאר די קאפיטאַליסטי-שע „קרבנות“ פון קרויס. די רעגיערונג האָט אַרויסגעלאָזען אויף 500 מיליאָן דאָלאַר באַנדרס און א סערטיפיקייט אויף 100 מיליאָן דאָלאַר. א גאָלדענער רעגען האָט זיך אַ לאָז געטאָן אויף די ביינקערס, מאַנופאַקטורערס און ביזנעס-לייטע; און דער עולם וועט דערפאַר יעהרליך דארפן צאָהלען צוויי און א האַלבען מיליאָן דאָלאַר פאַרזענט. טאָמער איז דאָס נאָך וויי-

עם דריטען נאָוועמבער וועלען איבער'ן גאנצען לאַנד פאָרקור מען עלעקשעאָנס. דער פרעזי-דענט, דער קאָנגרעס, גאָווער-נאָרס, לעדזשיסלאַטשורס און דזשאָדזשעס זאָגען אונז אַדיע אויף אַלע מאָל. אויף זייערע פֿלעצער וועט דאָס דער פאָלק יעצט דארפן ער-וועהלען אַ נייעם פרעזידענט, נייע געזעצ-געבער און נייע דזשאָדזשעס.

די אַלטע בורזשואַזע פארטייען — די רע-פובליקאנישע און דעמאָקראַטישע, וועלכע מייןען, אז זיי האָבען אַ חזקה אויף רעגיערען אי-בער'ן לאַנד, רייסען די פאָלעס ביים עולם, קאָנ-קורירען איינע מיט דער אנדערער, שיטען מיט פערשפרעכונגען: יעדע פון זיי וויל דאָס גליק-ליך מאַכען די 90 מיליאָן בירגער פון די פער-אייניגטע שטאַטען. די רעפובליקאנישע פאר-טיי, וועלכע איז ביז אהער געשטאַנען ביים ר-דער, פערלאַנגט, אז דאָס פאָלק זאָל מאַכען מיט איהם אַ נייעם קאָנטראַקט אויף די נעקסטע 4 יאָהר; די דעמאָקראַטישע פארטיי אָבער שווערט זיך מיט איהרע הייליגע — טהאָמאַס דזשעפער-סאָן, דזשעקסאָן א. ז. וו. — אז בלויז זי קען בריינגען הצלחה און גליק פאר די פעראייניגטע שטאַטען, און בעט מען זאָל איהר אָפגעבען דעם דזשאַב אויף די נעקסטע 4 יאָהר.

די רעפובליקאנישע און די דעמאָקראַטישע פארטייען זיינען קאפיטאַליסטישע פארטייען און פערטיידיגען די אינטערעסען פון די אָדער יענע גרופפּע פון דעם קאפיטאַליסטישען קלאַס. אויב זיי וואָלטען זיך געווענדט נאָך שטיצע בלויז צו דער קאפיטאַליסטישער וועלט, וואָלט עס געווען אי נאטירליך אי לאָגיש. אוננאטיר-ליך איז אָבער דאָס, וואָס זיי אַפערירען אויך צו די אַרבייטער; אונלאָגיש איז דאָס, וואָס מאַכע אַרבייטער רופען זיך אַב אויף זייער אויפפירן. און ניט נאָר ווענדען זיי זיך, די רע-פובליקאנער און די דעמאָקראַטען, צו די אַרביי-טער נאָך שטיצע, נאָר זיי פאָרערען זאָגאר, זיי מאַנען זייער שטיצע, ווי אַ חוב. זיי טענה'ן, אז זיי האָבען אויפגעטאָן דאָס און יענעס פאר די אַרבייטער; אין זייערע פֿלאַטפאָרמס ריי-דען זיי פריקער זים וועגען אַרבייטער און שמע-לען אַרײַן גאנצע פליינקס פון זיינט וועגען; קיין רעדע לאָזען זיי ניט דורך, וואו זיי זאָלען ניט דערמאָנען דעם אַרבייטער'ס נאָמען, הכלל,

ארבייטער-רגעזעצער, וואָס וועלען קיינמאָל ניט פערזינדליכט ווערען.

דריטענס — און דאָס איז וויכטיגער פאר אלץ. לאָמיר שוין צוגעבן, אז אין רוזוועלט'ס פרעזידענטשאַפֿט איז פֿעהלעטיגסטעס פאר די קאפיטאליסטען ניט אויפגעטאָן געוואָרען פיעל מעהר, ווי פאר די ארבייטער, און אז די דערמאָנטע צוויי געזעצע ווערען שטרענג דורכגעפיהרט אין לעבען. איז אָבער דער וואונדער, וואָס די זעלביגע פאליטישענס, וועלכע זיי נען מרעיש עולם מיט דעם, וואָס זיי האָבען געטאָן פאר די ארבייטער, פארגעסען צו דערמאָן נען, וואָס די ארבייטער האָבען אָנגעוואָרען אונז מער זייער הערשאַפֿט. אויסרעכענען?

אין וויסקאנסין איז אין 1907 טען יאָהר דורכגעפיהרט געוואָרען א געזעץ, דאָס די אייזענבאָהן-טעלעגראפֿיסטען זאָלען ארבייטען ניט מעהר, ווי 8 שעה א טאָג. איז דאָ ניט לאַנג געקומען דעם סופרים קאָרט און האָט מבטל געמאכט דיעזען געזעץ.

די פרייהייט צו בעלאַנגען צו א יוניאָן איז ניט וועניגער וויכטיג, ווי די פרייהייט צו געדענקען פֿרישע לופט. דער קאָנגרעס האָט זאָגט אָנגענומען א ספעציעלען געזעץ, דעם זאָגענאָנט טען ערדמאָן-לאָא, וועלכער פֿערוועהרט א באָס צו פֿערפאָלגען זיינע ארבייטער פאר זייער בעלאַנגען צו א יוניאָן. זיינען געקומען די „אונז פֿאַרטייאַישע“ שופטים פון קענטאָקי, און האָבען אנערקענט דעם ערדמאָן-לאָא פאר ניט-קאָנסטיטוציאָנעל.

די קענטאָקער דזשאָדזשעס האָבען לכל הפחות ניט אָנגעריהרט די יוניאָנס זעלבסט. די קליינלענדער דזשאָדזשעס אָבער האָבען געמאכט נאָך א טריט ווייטער. זיי האָבען גע'פֿסק'ענט, אז אין פאל אן ארבייטער בעקלאָגט זיך אויף זיין יוניאָן, קען דער קאָרט איהר אין גאנצען פארנאָנדעלעזען. מיט אנדערע ווערטער הייסט עס, דאָס ווען נאָר א סקעב אָדער א פינקער טאָן דעטעקטירן וועט וועלען צוברעכען א יוניאָן, וועט ער נאָר דארפֿען איינקלאָגען די יוניאָן, אז זי שטערט איהם, און דער קאָרט וועט שוין צו טרייבען די יוניאָן. גע'פֿסק'ענט האָבען די קליינלענדער דזשאָדזשעס אויפ'ן סמך פון דעם זאָגענאָנטען שערמאן אנט-טראַסט-געזעץ. דער זעלביגער אנערקענט פאר אונגעזעצליך יעדען טראַסט אָדער אנדערען אינדוסטריעלען פֿערבאָנד, וועלכער איז א שטערונג פאר ביזנעס. נ, האָבען די קליינלענדער דזשאָדזשעס געלערענט א גורל שוה און פֿערגליכען די יוניאָן צו א טראַסט....

דער יונייטעד סטייטס סופרים קאָרט פון לאַנד איז אויך אוועק אויפ'ן וועג פון ברעכען און שטעכען די ארבייטער-יוניאָנס. דעם 2טען פעברואַר האָט דער סופרים קאָרט גע'פֿסק'ענט, אז אין פאל פון א סטרייק, קען דער באָס אויפֿ-

האַט רוזוועלט'ס רעגירונג דורכגעפיהרט דעם זאָגענאָנטען קוירענסי בילל, וועלכער גיט די אייזענבאָהנען א רעכט ארויסצולאָזען פֿאָר פיערענע געלד. און פאר די אמת'ע קרבנות פון קריזיס, פאר די גרויסע מאַסען ארבייטער לאָזע, האָט די רעפובליקאנישע רעגירונג מיט דעם רעפובליקאנישען קאָנגרעס א פינגער אין קאָלטע וואַסער ניט אריינגעטאָן.

די רעפובליקאנישע רעגירונג מיט דעם רעפובליקאנישען קאָנגרעס האָבען פֿערגרעסערט דעם בירדזשעט אויף מיליטערישע אָנגעלעגענדיג הייטען אויף אן אונגעהויער גרויסע סומע. ווי ברייען רעכענט אויס, זיינען „מיר“ יעצט בעלי-הוצאות אויף די צע אָנגעלעגענדיג מיט 120 מיליאָן דאָלאַר א יאָהר מעהר, ווי אין 1896-טען יאָהר. און דאָס איז אויך געטאָן געוואָרען ניט פון ארבייטער'ס וועגען, נאָר פאר די קאפיטאָליסטען. מיט איין וואָרט, די צוויי ארבייטער-געזעצע ווערען גאָר בטל בשישם צווישען דער גרויסער צאָהל נחנות, וואָס די רעפובליקאנישע רעגירונג מאַכט די קאפיטאליסטען. דאָס איז איינס.

צווייטענס, האָבען די בעסטע געזעצע קיין ווערדע ניט, כל זמן זיי בלייבען בלויז אויפ'ן פאפיר. און דיעזע צוויי געזעצע זיינען ניט מעהר ווי פאפירענע. דאָס וועט אייך עדות זאָן גען דער זעלבער סעמועל גאָמפערס. גאָמפערס האָט זיך מאַכע מאָל געקלאָגט, אז די ארבייטער, צ. ב. ש., וואָס גראָבען דעם פאנאמא-קאָנאל, ווערען געצוואונגען צו ארבייטען מעהר ווי 8 שעה א טאָג.

וואָס אנבעלאַנגט דעם לייעבלייטיגגעזעץ, שטעהט ער ווי אויף הינהערשע פֿיסלעך, ווי עס איז לייכט צו זעהן פון זיין ביאָגראַפיע. דער לייעבלייטיגגעזעץ, וועלכען דער קאָנגרעס האָט אָנגענומען דעם לעצטען אפריל, איז גאָר קיין נייעס ניט. אזא געזעץ האָט שוין עקזיסטירט פון פריהער. נאָר די דזשאָדזשעס, אויס פריינד-שאַפט צו די קאפיטאליסטען, האָבען אויסגע-פונען א פנימה אויפ'ן געזעץ און גע'פֿסק'ענט, אז ער איז געגען דער קאנסטיטוציאָן. דאָס איז אָבער געווען אזא רציחה, אזא שאַנדע פאר דער וועלט, אז רוזוועלט, טעפט און דער קאפיטאליטישער קאָנגרעס האָט זיך געאוילט דורכצופיהרען א נייעס געזעץ, וואָס זאָל ניט האָבען מעהר יענע פנימה. אָבער ווער קען ערוב זיין, אז די דזשאָדזשעס וועלען ניט אויסגעפינען קיין נייע פנימה? זיי וועלען וויעדער פֿסק'ען דעם געזעץ, און דער קאָנגרעס וועט וויעדער דורכפיהרען א נייעס געזעץ א. ז. וו., א. ז. וו. און פאר וואָס ניט? וויסענדיג, אז „עס זיינען דאָ דזשאָדזשעס אין אמעריקא“, וועלען די רוזוועלטס, די טעפטס, די קאפיטאליסטישע געזעץ-מאכער זיך קענען מיט א לייכטען געוויסען אויספינען פאר די ארבייטער-מאַסען, אלס ארבייטער-פריינד, און אָנגעהמען

האָבען פאר די לעצטע 4 יאָהר אויפגעטאָן פאר'ן ארבייטער...

און די דעמאָקראַטען? זיי קריטיקירען אויך די רעפּובליקאנער, ווייזען אויף אַן, אַז יענע האָבען קנאפּ וואָס געטאָן פאר'ן ארבייטער. זיי פערשפרעכען א סך גוטע זאכען. מען דארף אָבער ניט פערגעסען, אַז פערשפרעכען איז זעהר ביליג. עס וואָלט געווען א גרויסער טעות צו דענקען, אַז א דעמאָקראטישער פרעזידענט, א דעמאָקראטישער קאָנגרעס און דע-מאָקראטישע דזשערושעס וועלען זיך ניט בע-נוגען מיט פערשפרעכונגען און וועלען אויפמאָן פאר די ארבייטער עטוואָס מעהר, ווי די רע-פּובליקאנער.

לאָמיר אָנהויבען פון ברייען'ען. ער איז דער ראדיקאַלסטער מאַן אין דער דעמאָקראטי-שער פארטיי. גאָמפערס האָט איהם זאָגאר געקרוינט פאר אַן ארבייטער-פריינד און לעגט זיך אין דער לענג און אין דער ברייט אום די ארבייטער זאָלען וואוטען פאר ברייענען. און פיעלע ארבייטער בעטראַכטען איהם זאָגאר פאר זייער משיח'ן. דיווען לייבאָר דעו האָט ער אין שיקאַגאָ אַדרעסירט א גרויסע פערזאנלונג פון ארבייטער, וועלכע זיינען געקומען אין אַזא התלהבות, אַז זיי האָבען געשריען: עס לעבע ברייען! גאָט זאָל דיר געבען לאַנגע יאָהר, ברייען! אָבער דיעזער ברייען איז אין דער אמת'ען ניט מעהר ווי א ראדיקאַלער בורזשוא, און אַלס אַ בורזשוא איז ער אינסנקטיוו געגען די ארבייטער. עס איז אַ פאקט, צ. ב. ש., אַז אין זיין וועכענטליכען בלאַט „די קאָמאָנער“ בעשעפטיגט ער ניט קיין יוניאָן-לייט. און אַט דאָ ניט לאַנג האָט הוירסט פערעפּענטליכט אַן אפידיוויט פון די ווינדאָ-גלעס ארבייטער. דער אפידיוויט דרעזעהלט אַזא מעשה: אַ קאָמיר טע פון דיעזע ארבייטער איז געקומען וועגען עטוואָס משתל זיין זיך אין קאָנגרעס. ברייען איז געווען א מעמבער פון דער קאָמיטע, וואָס האָט אויסגעהערט די דעלעגאטען פון די ווינדאָ-גלעס ארבייטער. און דיעזער ברייען האָט פשוט אָנגערופען די דעלעגאטען בעגערס, בעטלער...

ברייען, אַלאָ, קעהרט ווייניג וועגען די ארבייטער. זיינע ליטענאנטען אָבער זיינען שוין אמת'ע ארבייטער-פרעסער. דער זעלבער הוירסט האָט פערעפּענטליכט אַ רעזאָלוציאָן, וואָס האַסקעל, ברייען'ס געוועזענער קאמפּיין טרעזשורער, האָט פאַרגעלייגט פאר אַן אקלאַ-אמער פערבאַנד פון ביזנעס-לייט. אין דיע-זער רעזאָלוציאָן זיינען דאָ אַ פאַר שורות: „אַזוי ווי די יוניאָנס האָבען געמאַכט דעם פרייז פון ארבייט צו הויך, האָט דאָס איז א געפאַהר פאר אונזער שטאַטס...“ און ער לעגט פאַר מיט'לען, ווי צו צוברעכען די יוניאָנס.

ניט קיין גרעסערער ארבייטער-פריינד איז ברייען'ס נייער קאמפּיין - טרעזשורער, מר.

מאָהנען פון דער יוניאָן 3 מאָל אַזוי פיעל, ווי פיעל עס האָבען בעטראַפּען די דעמדזשעס, וואָס ער האָט געלימטען פונ'ם סטרייק.

וועגען דעם, אַז דער זעלבער סופּרים קאָרט האָט מבטל געמאַכט דעם לייגעביליטי געזעץ האָ-בען מיר שוין דערמאָנט.

היינט די אינדזשאַנקשאַנס! די דזשאַ-דזשעס האָבען זיך די לעצטע צייט אַזוי צויר-שעט און האָבען גענומען שימען אַזוי אַפט מיט אינדזשאַנקשאַנס, דאָס דער ארבייטער האָט בפועל ממש קיין מעגליכקייט ניט ניט צו סטרייקען, ניט צו ערקלערען א באַיקאָט געגען דעם פערהאַסטען באָס.

די אונטערשטע שורה איז, אַז פאר די צוויי צרה'דיגע געזעצע, וואָס די רעפּובליקאנער-שע פרעזידענטשאַפט האָט געגעבען (ריכטיגער וואָלט געווען צו זאָגען - האָט צוריקגעגעבן) דעם ארבייטער, האָט זי ביי איהם אוועקגענו-מען א סך רעכטע און פערבעסערונגען, וועלכע ער האָט דורך אַ גאַנצע רייע יאָהרען ווי עס איז ארויסגעריסען פון די הערשענדע קלאַסען. און אַלס צוגאָב האָט זי איהם נאָך געגעבען אַ קרויזס...

נאָך אַ פאַר ווערטער וועגען פרעזידענט רוזוועלט זעלבסט - און מיר זיינען פארטיג. רוזוועלט האָט אַ שם אַלס אַן ארבייטער-פריינדלי-כער פרעזידענט. און דאָך איז אונטער רוז-וועלט'ס פרעזידענטשאַפט קאָלאָרידאָ בע-פארבט געוואָרען פון ארבייטער-בלוט, און אין קאָלאָרידאָ האָבען זיך אָנגעשפּיעלט אוועלכע סצענען, פאר וועלכע בלוז אַ רוסישער זשאַנ-דאר וואָלט זיך ניט שעהמען. און דעם בוטשער פון קאָלאָרידאָ, דזשענעראַל בעלל, האָט דער זעלבער פון רוזוועלט דערהויכט און געמאַכט פאר אַ טשייער פון דזשענעראַל סטאַף.

דער זעלבער רוזוועלט האָט אויך געשימפּט די געפאַנגענע ארבייטער-פיהרער מאַיער, הער-וואַרד און פעטיבאָן, כאָטש ער האָט געוואוסט, אַז מיט זיין שימפּפען פערציהט ער די שטריק איבער זייערע העלזער. ער האָט זיי געשימפּט - פאר וואָס? פאר גאָר נישט. וואָרים דער קאפיטאַליסטישער געריכט זאָגאר האָט קיין שולד אויף זיי ניט געפונען. ער האָט זיי גע-שימפּט בלוז דערפאַר, וואָס זיי זיינען ארביי-טער-פיהרער. ניט פון גאָמפערס'עם חדר.

דער זעלבער רוזוועלט שפּייט יעצט אויף די פעטישאַנס פון הונדערטע טויזענדע אַמערי-קאנער ארבייטער, וואָס פערלאַנגען, דאָס דער לעמישער רעוואָלוציאָנער פאָררען זאָל ניט אי-בערגעגעבען ווערען אין ניקאָלאַ'ס הענד.

נאָך אַ קלייניגקייט. אין גאָלדפיעלד, נע-וואַדא, זיינען פאַרגעקומען סכסוכים צווישען די מיין-ארבייטער און די באָסעס. רוזוועלט האָט גלייך געשיקט מיליטער געגען די סטרייקערס. דאָס איז אַלעס, וואָס די רעפּובליקאנער

טען. אז אָך און וועה, וואָס ארבייט קען שוין ערווארטען פון אזעלכע דעמאָקראטען! דאָס זיינען די זעלכע אַריסטאָקראטישע דעמאָקראטען, וואָס האָבען געקעמפּט פאר די קנעכט־שאַפּט פון שוואַרצע; דאָס זיינען די דעמאָקראטען, וואָס זיינען נאָך יעצט בעריהמט אַלס נעגרען־פּרעסער, אַלס פּאָגראַממטישקעס; דאָס זיינען די דעמאָקראטען, וועלכע בערויבען די שוואַכערע, נעגערשע בעפעלקערונג פון איהרע פּאָליטישע רעכטע; דאָס זיינען די דעמאָקראטען, וועלכע האָבען איינגעפיהרט קנעכט־שאַפּט פון ווייסע, אונטער דער פאַרמע פון דער זאָגע־נאנטער פּיאַנידזש; דאָס זיינען די דעמאָקראטען, וואָס זשאַלעווען ניט די בעסטע געזעצע פאר ארבייט בלוז דערפאר, וואָס זיי ווייסען, אז די געזעצע וועלן ניט דורכגעפיהרט ווערען. און די געזעצע ווערען ניט דורכגעפיהרט, ווייל די „דעמאָקראטען“ גיבען בכיון ניט קיין מיטלען, ווי דורכצופיהרען זיי, די געזעצע, אין לעבען. פון דיעזע דעמאָקראטען און אויך פון אזעלכע דעמאָקראטען, ווי דער ברוקלינער באַס מעק־קערען, וואָס פערטהידיגט אין ניו יאָרק קער סענאט בלוז די אינטערעסען פון דער פער־האסטער סטענדערד אַיל קאָמפּאַני, און ווי דער ניו יאָרקער באַס מוירפי, דער אבי אבות הבור־לערס און דער פיהרער פון דער פערהאסטער טעמעני, — אָט פון אזעלכע דעמאָקראטען וועט דאָס בעשטעהן דער דעמאָקראטישער קאָנגרעס. אזא קאָנגרעס וועט אויפטאָן פאר אר־בייט ניט מעהר, ווי א רעפובליקאנישער. און דאָס זעלכע קען מען זאָגען וועגען די דעמאָקראטישע דזשאָדזשעס. מיר האָבען אוי־בען געבראכט דעם פּסק דין, וואָס די קענטאָקער דזשאָדזשעס האָבען אַרויסגעטראָגען געגען ארבייט. און דיעזע קענטאָקער דזשאָדזשעס זיינען מייסטענס דעמאָקראטען. ווייטער דזשאָדזש פאַרקער, דער געוועזענער קאנדידאט פאר פרעזידענט, איז געווען געגען דעם אפילו, דאָס די דעמאָקראטישע קאָנגרעס וועט זאָל גאָר אָננעמען אַן אַנטי־אינדזשאַנק־שאַן פלייגק...

פון א רעפובליקאנישער פרעזידענטשאַפּט האָט ארבייט אַלזאָ גאָר נישט געהאט, און ניט מעהר קען זי האַפען פון א דעמאָקראטישער.

רידער, דער אייגענטהימער פון דער ניו יאָרק קער „שטאַטס־צייטונג“. די ניו יאָרקער סענאט־פּעדרייטער יוניאָן איז אזוי אויפגע־בראכט געגען רידער'ן, אז זיי פערנעהמען דעם אַמט פון קאמפּיין־עזשורער, האָט זי געוואָלט זאָגאר אויסנוצען פאר א קאמפּיין־איש. און דאָס זיינען דאָך די אנגעזעהענסטע דעמאָקראטען, די פּני, די איינפלוס־רייכסטע פאַרשטעהער פון זייער פארטיי. היינט וואָס גור־טעם קענען שוין די ארבייטער ערווארטען פון דיעזער פארטיי?

מיר האָבען אָנגעוויזען, אז רווועלט האָט געשיקט מיליטער געגען ארבייטער. די גערעכ־טיגקייט פאַדערט אָבער צו בעמערקען, אז א דע־מאָקראטישער פרעזידענט קען דאָס אויך טאָן. אָט דער פערשטאַרבענער קליוולאַנד האָט טאקע געשיקט מיליטער געגען סטריקערס: בעת'ן סטריק ביי דער „פּולמאַן פעלעס קאר קאמפּאַני“ אין 1894טען יאָהר האָט פרעזידענט קליוולאַנד געשיקט מיליטער אין שיקאַגאָ. טראָץ דעם, וואָס דער גאָווערנאָר פון אילינאָאיז איז געווען געגען דעם.

ברייען איז אפילו ראדיקאלער פאר קליוו־לענד'ן. אָבער רווועלט איז דאָך אויך ראדי־קאל, ברייען האָלט זיך דאָך דערפאר פאר זיין גייסטליכען פאָטער און גייסטליכען יורש. און רווועלט האָט געשיקט מיליטער. מען קען דאָרומ זיין זיכער, אז ברייען, וועלכער שווערט זיך אין זיינע רעדעס, דאָס ניט צוברעכען ביי־נעם איז ער געקומען, נאָר צו העלפען אויפ־בויען איהר, אז דיעזער ברייען וועט זיך גע־וויסן ניט ענטזאגען צו שיקען מיליטער אין אַ פּאַל, ווען ארבייט וויל „צוברעכען ביזנעס“.

נאָך לאַמיר שוין ברייען'ען לאָזען צורוח. לאַמיר זיך פאַרשטעלען, אז ער וועט זיין דער אידעאָלסטער פרעזידענט. אָבער ער וועט דאָך זיין ניט מעהר, ווי א פרעזידענט. און וואו זיינען די דזשאָדזשעס? דער קאָנגרעס? זיי זיינען דאָך אויך אזעלכע וויכטיגע צווייגען פון דער רעגירונג, ווי דער פרעזידענט. די דע־מאָקראטישע פארטיי איז שטאַרק איבערהויפּט אין סאומה. און א דעמאָקראטישער קאָנגרעס וואָלט בעשטעהען מייסטענס פון סויט־דעמאָקראַט־

די היירסט קאמפיינס

פון 1905 און 1906

פון ל. ב. בודין

„נאָרט אמעריקען רעוויז“, אין וועלכען עס ווערען געוועהנליך ניט פראָפאגאנדירט קיין „דאָקטרי-נערע“ אנשוואונגען, איז נור וואָס ערשינען און ארטיקלע, געשריבען פון א מאַן, וואָס איז געווען דער שותף פון דוּשאַזעף ה. טשאַטס, דעם געוועזענעם געזאַנדטען פון די פּעראַייניגטע שטאַטען אין ענגלאַנד, און איז יעצט איינער פון די אַדוואָקאַטען פאַר די פאַנאַמאַ קאַנאַל קאָמפאַניע, און וועלכער איז, ווי עס איז לייכט צו גלויבן, ניט שטאַרק דורכגעדרונגען פון דייטשע אָדער אנדערע סאַציאַליסטישע לעהרען, אַלזאָ אין דיווען אַרטיקל מאַכט ער די פאַלגענדע, זעהר בעדייטונגספאַלע בעהויפטונג:

„דיזע אונרוהע און אונצופריעדענהייט, ניט קוקענדיג אויף אונזער אויסערגעוועהנליכער פראָספעריטי, איז געווען און ערשיינונג, וועלכע פערגרעסערט זיך אפילו צווישען די יעניגע קלאַסען אין דער געמיינדע, וועלכע זיינען די איינ-טעליגענטען און די פיהרער פון געדאַנק און טהאַט, און וועלכע קענען קיינמאָל ניט ווערען געפיהרט אָדער פערפיהרט פון דעמאָגאָגישע געשרייען אָדער זשורנאַליסטישע שאַרלאַטאַני-סטוואָ. אונזער געריהמטע פראָספעריטי האָט בעגליקט אים מייסטען דעם לאָהן-אַרבייטער און די רייכע לייטע. דער גרויסער קלאַס פון פראַ-פעסיאָנעלע און געהאַלט'מענער פיהלען גאָר ניט די פראָפאַרציאָנעלע פערבעסערונג, אים געענטהייל, צוזאַמען מיט די גוטע צייטען איז געקומען און אונפאַפאַרציאָנעלע פערגרעסערונג אין די לעבענסקאָסטען, און דיווער וויכטיגסטער עלעמענט פון אונזערע בירגער קריגען ניט קיין חלק פון דעם וואוקס אין די רייכטהיימער, זאָנדערן, זיי ווערען געדריקט דורך דעם אונ-נאַרמלען וואוקס פון דער לאַסט פון דער מאַטעריעלער עקזיסטענץ... ווען דיווע אָבטהיי-לונג פון די בירגער רעדט, מוז איהר שטימע געהערט ווערען. און זיי האָבען געשראַכען. די לעצטע וואַהלען אין ניו יאָרק און אין מאַסאַטשוזעטס, צום ביישפּיעל, האָבען איבער-געלאָזען אויף דער וואַנד מיט גרויסע בוכשטאַבען אָנגעשריבען א מאַדערנע וואַרונג פון מנה, מנה תקל ופרסיין.

„מיר טאָרען דאָס ניט מיט דער האַנד אוועקמאַכען, ווייל עס איז גאַנץ לייכט צו זעהען ווי די אַמט'לע קרעפּטע אין אונזער דעמאָקראַטיע זיינען שוין בעשעפּטיגט מיט דיווער אונ-

זיין אַרטיקלעל אין דער „נייער צייט“ בעשולדיגט מר. ראַפּאַ-פאָרט די סאַציאַליסטישע קאָב-נעטגעלעהרטע אין דעם, וואָס זיי שרייבען דער דעמאָקראַטי-שער פאַרטיי צו דעם כאַראַקטער פון אַ מיטעלקלאַס פאַרטיי, וועלכען זי בעזיצט אין דער אַמט'לע ניט; אבער לויט די אנשוואונג פון אַ קלאַסענגעזעלשאַפט, ענטנומען פון די דייטשע גענאַסען, קענען זיי פאַר איהר קיין אנדער פלאַץ ניט געפינען. פון דעם, וואָס מיר האָבען שוין פריהער דערזעהלט קען מען שוין אַרויסזעהען, אַז מיר וואַלטען ניט געווען בערעכטיגט צו זאָגען אזוי סתם, אַז די דעמאָקראַטישע פאַרטיי איז די פאַרטיי פון דעם אמעריקאנער מיטעלקלאַס. אזא בעהויפטונג וואַלט געציגט אַ ניט-געניגענדע בעקאַנטשאַפט מיט די אַלעליי פערשיעדענע עלעמענטען, פון וועלכע דיווע פאַרטיי איז צוזאַמענגעשטעלט. אבער ווי עס זאָלען ניט זיין די חסרונות פון אזא אונפאַסענדער בעהויפטונג, איז זי נאָך פון דעסטוועגען אַליין דער ריינער אַמט און פער-גלייך מיט דער חכמה, מיט וועלכער מר. ראַפּאַ-פאָרט בעשענקט אונז אין בעצוג צו דער יעצטי-גער לאַגע, אין דער וואַהרשיינליכער ענטוויקלונג פון דער דעמאָקראַטישער פאַרטיי אין אַן אַרביי-טער אָדער סאַציאַליסטישער פאַרטיי. וואָס מען זאָל ניט זאָגען פון דער גאַנצער דעמאָקראַטישער פאַרטיי, קען דאָך קיין צווייפלעל ניט זיין, אַז דיווע אָבטהיילונג פון איהר, וועלכע איז בעקאַנט אַלס דער „ראַדיקאַלער“ פליענעל, איז אין גאַנצען צוזאַמענגעשטעלט אָדער בעהערשט פון מיטעל-קלאַס עלעמענטען און די פאַזען פון איהר נייעסטע ענטוויקלונג, וועלכע דיענען אַלס באַדען פאַר מר. ראַפּאַפּאַרט'ס נביאות פון איהר סאַציאַ-ליסטישער צוקונפט, זיינען בלויז אַן אויסדרוק פון מיטעלקלאַס אונצופריעדענהייטען און שטרע-בונגען. די בעשולדיגונג, אַז די סאַציאַליסטישע „דאָקטרינערען“ שטעמפלען די נייעסטע ענט-וויקלונג אין דער דעמאָקראַטישער פאַרטיי אַלס מיטעלקלאַס-געוועזענען נור דערפאַר, ווייל עס שטימט מיט די אימפּאַריטערע דייטשע בעגריפע פון דער געזעלשאַפט, צייגט אַ טרויעריגע אונ-וויסענהייט אין דעם כאַראַקטער פון דיווע בעוועגונגען, אין די דיסקוסיאָנען, וועלכע זיי האָבען אַרויסגערופען.

לאָמיר צייגען נור איין ביישפּיעל: אין דעם

„דױזע פלאטפאָרמע ווערט יעצט פאַרגע-
לעגט פאר'ן פּאָלק, ווייל פראַקטיש פעהלט יעצט
ע ה ר ל י כ י י ט אין יעדער אבטהיילונג פון
דער שטאדט'ס געשעפטען.“

„די פונדאמענטאלע אידעע פון דער אינדיע פערזענס ליעג איז אונאבהענגיקייט פון באָס־רעגירונג, פון קאָרפּאָראַציעס און קאָנטראָלע, פון לעטצערדער פאַרמיי פון באָס־רעגירונג אָדער קאָרפּאָראַציעס־קאָנטראָלע. אַ מענש, וואָס איז ניט אונאבהענגיג אין לעבען, איז געדאַנק און ביי די וואַהלען, איז ניט דער טיפּ פון אמעריקאנער בירגער, לויט נאָך די האָפּנונגען פון די פּאָטערס פון דיעזל לאַנד. אַזאָ אַ פּרייע שטימע און אַזאָ אַן עהרליכע צעהלונג קען ניט עקזיסטירען קיין פרייהייט, קיין אויסבעסערונג פון אונגערעכטיג־קייטען און קיין איבערענדערונג, וועלכע זאָל שטעלען דאָס פּאָלק העכער פאַר פּריוואַט־אינטערעסען.“

די בעדייטונג פון דיזען פאראגראף איז נאך מער פערשטארקט דורך דעם פאקט, אז שפעטער אין דעם ארטיקל זעהט מען, אז דער שרייבער איז אן ענטהוואסטישער פערעהרער פון פרעזידענט רוזוועלט.

דעם בעסטען בעווייז פון דעם כאראקטער פון דער הויסט־בעוועגונג קען מען געפינען אין איהר אָפּיציעלע און אין איהר ניט־אָפּיציעלע ליטעראטור. דינע ליטעראטור דעקט אויף דעם אמת'ן כאראקטער פון דייזער בעוועגונג, ניט קוקענדיג אויף די דעמאָנאָגיע פון די אמעריקא־נער פּאָליטיק, צו סימפּאטיוזירען מיט יעדער בעוועגונג, אבי מען קען נור כאַפּען שטימען, און צוצוואַנגען אלעס און ערפילען — גאָר ניט. אַלר אַ ביישפּיעל קען מען ברענגען דאָס פּאָלגענדע: איינער פון די אולטרא־קאָנסערוואַטיווע פיהרער פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי איז דער געוועזענער סענאטאָר פון ניו יאָרק, דיוויד ב. הייל. ווען ברייען איז געוואָרען נאָמינירט צום ערשטען מאָל איז זיין קאָנסערוואַטיזם געווען אזוי „געשאַקט“, אז ער האָט זיך אויף מיט צייט צוריקגעצויגען פון דער פּאָליטיק. מיט אייניגע יאָהר שפעטער, אין צייט פון דעם גרויסן סען קוילען־סטרייק, האָט ערדזעלבער הייל, אויף דער קאָנווענשאַן פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי פון שטאַט ניו יאָרק, וועלכע איז אין נאָנעז געלעגען אונטער זיין קאָנטראָלע, דורכ־געפיהרט אַ רעזאָלוציאָן צו נאַציאָנאַליזירען אלע מיטלס. אפילו היינט, וואָס ראַדיקאַליזם איז שוין כּערה אין דער מאָדע, וואָלט נאָך דער ראַדיקאַלסטער פּאָליטישען ניט געוואַגט ערנסט צו מאַכען אזא פּאַרשלאָג. און ווי טאַקע קומט הייל און די דעמאָקראַטישע פּאַרטיי צו אועלכע מאָדנע לעהרען? די ערקלערונג איז גאנץ איינפאך: דאָס פּאָל איז געווען אויפגעצונדען גענעז די קוילען־באַראַנען, און דאָ איז שטאַטט ניו יאָרק זיינע קיין קוילען־מינגען ניטאָ! און אָט האָט איהר אַ גוטען שאַנס צו קעטשען די שטימען פון די ארכייטער און פון זייערע סימפּאטיוזער, ניט זייענדיג געוואונגען צו האַלטען וואָרט. דאָס איז אזא געווענהליכער שפּיעל ביי די פּראָפּאָגאַנדעלע פּאָליטישעס אין דינען לאַנד, אז אַ פּאָליטיקער קען בעסער געאורטהיילט ווערען נאָך זיינע „ספעציפישע פּאַרדערונגען“ און „פערשפרעכונגען“ און ספּעציפישע דורכפיהרערע פראגען, ווי נאך זיינע געשעמיינע פּאָליטישע אָדער סאָציאַלע אויס־לאַפּעכענע לעהרען און אויסעדריקטע מיפּאָטיזען.

נעמענדיג אין אנבעראכט אונזערע
פאליטישע ציטענערע און אונזערע בעזאנדערע
רעגעלען פון פלאטפארם-ביויאונג, זעהן מיר, אז
די פלאטפארמען פון די הויסט-ארגאניזאציען
נען פון 1905 און 1906 (בעקאנט מיט די נעמען:

טערדריקונג. מיט'ן פארמער אינטערעסירט מען זיך דאָרט זעהר שטארק. זיינע מעלות הייבט מען אויף ביז'ן הימעל און מען בעוויינט זיין ביטערען שיקזאל מיט א ים פון ריהרענדע ווערטער. מען מאכט איהם דאָרטען טאָקע ראיעלע פערשפרעכונגען. די „אָרימע לייט“, פערשטעהט זיך, פערגעסט מען דאָרט אויך נישט: א גרויסער טהייל פון די 1906 פלאַטפאָרם איז אָנגעפילט מיט פערדראַמינגען געגען די אונטערעכטיגקייטען, און מיט פערשפרעכונגען פון רעפאָרמען אין דער אויפזיכט, און פערבעסערונגן אין די אונטערעכטיגקייטען פון די באַנקען און פון די גרויסע אינזשערענס קאָמפאַניעס, (וועלכע לאָזען אַרויס פאַליסיס אויף נישט וועניגער ווי \$1,000.00) און נאך אנדערע רעפאָרמען אין וועלכע די אָרימע לייט זיינען אויפ'ן העכסטען גראַד פּעראַינטערעסירט. אבער מיר דארפן נישט דענקען, אז דעם פארמער אליין האָט מען דאָרט אזוי שטארק אין זינען, ניין, יעדע גרופע פון אונזערע בירגער, אפילו די שטאָדט לייט, אבי זיי נעמטהינגען זיך און זיינען ווערטע ספעציעלע געזעצגעבונג קריגען זיי עס. דערפאר פערשפרעכט מען טאָקע קירצערע שטונדען און פערבעסערטע אַרבייטס־צושטענדע פיר דערהער, פאַליסלייטע, פייערלייטע, סטריט־קליינער א. ו. ו.

עס איז לייכט צו זעהען, אז די פערפאַסער פון דיווע פלאַטפאָרמען זיינען אַרויסגעגאנגען פון דערזעלבער פאַליסיק־עקאָנאָמישער חכמה פון דעם אויבער־דערמאָנטען שרייבער אין די „נאָרט אמעריקען רעוויי“, נעמליך: „אז אונזערע כלומרשט־דיגע גוטע צייטען האָבען נור געטראָפּען די אָנהאַנגרייכער און די רייכע; די גרויסע מאַסען פון פראָפּעסיאָנעלע געהאַלטס־מענער פיהלען פראָפּאָרציאָנעל גאָר קיין פערבעסערונג“, און זיי קומען דאָרט אַרויס צו פערבעסערען די שלעכטיגקייטען פון די אונגלייכע פערטהיילונג פון אונזער פראָספּעריטי.

מר. הוירסט איז פון דעסטוועגען געווען נאָמינרט נישט נאר אויף דער פלאַטפאָרם פון דער אינדעפּענדענס ליעג, פון 1906. אין יענעם יאהר איז ער געווען דער קאָנדידאַט פון זיין רעגערע אָרגאַניזאַציע, און פון דער רענעלער דעמאָקראַטישער קאָנווענציע. נאָמינירענדיג הוירסט'ן, האָט דיווע קאָנווענציע איהם פער־זאָרגט מיט א פאַליטישע ערקלערונג פון פרינציפּל פּען, וועלכע לעזט זיך גאנץ אינטערעסאַנט. די וויכטיגסטע כאַראַקטעריסטיק איז דאָרט דער גוט־געפלאַנטער פערזוך צו פערניכטען דעם עפעקט פון מר. הוירסט'ס ראַדיקאַל־קלינגענדע דעקלאַראַציען פון זיין פריהערדיגער פלאַט פאָרמע, און די אויסגעוועהליכע אויפמערק־זאַמקייט, וואָס ווערט דאָרט צוגעטהיילט דעם סאָציאַליזמוס. דיווע פלאַטפאָרם איז אינטערעסאַנט דערמיט, וואָס זי כאַראַקטעריזירט נישט נור דעם גרויסען „ראַדיקאַלען“ פיהרער, וועלכער איז

וואָס זי געברויכט א געוויסע קריגעס־וואַפע וועלכע איז זעהר בעליעכט ביי די קאפיטאַלי־סטען, און איז בעקאַנט מיט'ן נאָמען „אינ־דזשאַנקשאַן“. דיווע פלאַטפאָרמען, וועלכע זיינען צוזאַמענגעשטעלט פון די אולטרא־ראַדיקאַלען פון דער דעמאָקראַטישער פארטיי, זיינען געוויס וואונדערבארע ווערקע און צייגען אַרויס די מערקווירדיגע אונטערעכטיגקייט פון זייערע פער־פאַסער, וועלכע הויבען נישט אָן צו וויסען נישט נור ווי אזוי צו לייזען די סאָציאַל־עקאָנאָמישע אויפגאַבען, נור מען קען זעהען, אז זיי ווייסען זאָגאַר נישט צי עס עקזיסטירען אזעלכע פראָבלע־מען. עס איז נישט צו געפינען דאָרט נישט קיין פראָגראַם פון אַרבייטער געזעצגעבונג און אפילו נישט קיין אָנזעהערעניש דערפון, אז עס וואָס איז נישט רעכט אין דער היינטיגער לאַגע פון די אַרבייטער. ביידע זיינען לאַנג אויסגעצויגענע דאָקומענטען, אָנגעפילט מיט אלגעמיינע מליצה איבער די אונטערעכטיגקייטען פון דער פאַליטי־שער באַסערריי, איבער דער אונטערדריקונג פון געוויסע טראַססס, פול מיט פערדראַמינגען פון אלע מינים מענשען און זאַכען, אבער עס גיבט דאָרט קיין איינציג קריטיקירענדעס וואָרט וועגען די געריכטסהייזער, פאר זייער נישט אויפהערען צו ערקלערען פאר אונקאָנסטיטוציאָנעל יעדען איינציגען אַרבייטער־געזעץ, וועלכער מען האָט ביי די לעגיסלאַטורען פון די צייהן אַרויס־גערעיסען. ניין, קיין קריטיקירענדעס וואָרט אפילו אויף די סקאַנדאַלעזע „גאָווערנמענט ביי אינ־דזשאַנקשאַן“, אַבאָוואַהל דיווע פאָרמוע פון „רעגירונג“ (געוועהנליך נאָך אויסגעאיכט פון פערדעאלע ריכטער), איז אַ אונפערשעמטע און אָפּענע פערגוואַלטיגונג פון די „דעמאָקראַטישע“ פרינציפּען, וועלכע זיי פערעהרען כלומרשט.

די ספעציפישע פאָרדערונגען און פער־שפרעכונגען פון דיווע פלאַטפאָרמען האַרמאָנירען גאנץ גענוי מיט דעם, וואָס איז דאָרטען אויס־געלאָזען. ערשטענס, רעדט מען דאָרט פון דער אלגעמיינער געזעלשאַפט, דאָס הייסט, די מיטעל־קלאַסע אַלס א גאַנצעס: מען זאָגט זיי דאָרט צו אלע בעשיצונגען געגען די באַהענדל־מאָנאָפּאָלען, גאָזמאָנאָפּאָלען און אנדערע „מאָנאָפּאָלען“. אין דיווער בעציהונג איז נישט מעהר ווי רעכט צו דערמאָהנען, אז די „מיוני־סיפּאל־אָנערשיפּ“, וועלכע איז פערשפראַכען געווען אַלס א בעשיצונג געגען דיווע מאָנאָפּאָלען, איז זעהר אונבעשטימט, און זי פערפליכטעט זיך צו גאָר נישט, וועניגסטענס נישט אין דעם יעצטיגען צושטאַנד פון דער אמעריקאַנער פאַליטיק; די איינציגע אויסנאָהמע און דער פלאַטפאָרמע פון 1905 איז די פראגע פון גאז, וועלכער מעיאָר מעקלעלען, הוירסט'ס וויכטיגסטער געגנער אין די קאמפיין פאר דעם אַמט פון מעיאָר, איז געווען אַם שוואַכסטען. דעם ביזנעס־מאַן ווערט אויך פערשפראַכען צו קריגען רעפאָרמען געגען אונטערעכטיגקייטען, און בעשיצונג געגען אויף

געשטאנען אויף איהר, נור אויף די „ריינג ענד פייל“ בעוועגונג, ווייל דיוע פלאטפארם איז אַנר גענומען געוואָרען פון דער רעגעלער דעמאָקראַטי שער אַרגאָניזאַציע און האָט געגעבען די אונר געהויערע מאַיאָריטעט פון שטימען, וועלכע זיינען אָנגעגעבען געוואָרען פאַר מר. הורסמ־אין יענעם עלעקשאַן.

דיוע פלאטפארם איז דורכגעקעמטען מיט האָס צום סאָציאַליזמוס און צו אלעס וואָס שמעקט דערמיט. דער געשפּענסט פון סאָציאַליזמוס שרעקט זי פון אָנפאַנג ביז'ן סוף. זי הייבט זיך אָן מיט דעם פאָלגענדען פאַראַגראַף: „די דעמאָקראַטיע אין ניו יאָרק, אין איהר שטאַטס־קאָנווענציע, פערזיכערט איהר טרוי הייט צו די פונדאמענטאַלע דעמאָקראַטישע פרינציפען, אויף וועלכע דיוע רעפרעזענטאַטיווע רעגירונג פון פרייהייט און געוועזן האָט זיך געהאַלטען אין פאָלשטענדיגער זיכערהייט און אין אונפֿרגלייכבאַרער פּראָספּעריטי אין צייט פון אַ גאַנצען יאָרהונדערט און אַ פיערעל. אין יעצטיגער צייט, ווען צו דער אויטאָריטעט פון דעמאָקראַטיע ווערט פון איין זייט אפּעלירט צו פערטהיידדיגען דאָס רויבען פון די מאַסען דורך אייניגע רייכע מענשען, דורך פאַרטייאישע געזעצ, און פון דער אנדערער זייט, צו געבען איהר הסכמה צו פיעלע רעוואָלוציאָנערע און איבערטריעבענע פאַרשעלעג, וועלכע וואָלטען אונפֿערמיידליך געבראַכט נאָך גרעסערע אונגלייכקייט, ווי די אונגערעכטיגקייטען, וואָס זיי ווילען אויסבעסערען, דאָרום האָלטען מיר עס פאַר נויטיג צו ערקלערען, אז דער גאַנצער דעמאָקראַטישער פּרינציפּ איז ענטהאַלטען אין דעם בעפעל צו יעדען מענשען, אז ער זאָל עסען ברויט אין דעם שווייס פון זיין פנים. מיר גלויבן, אז דעמאָקראַטיע איז בלויז אַן אָנווענדונג, פון דיוען פּרינציפּ צו פאָליטישע אינסטיטוציען נען דורך דער פאָליטישער רעגירונג, מיט דעם איינציגען צוועק צו פערזיכערען יעדען מענשען דאָס רעכט אונגעשטערט צו עסען דאָס גאַנצע ברויט, וואָס ער האָט מיט זיין שווייס ערוואָרן, בען, און בעזיצען בשלום דאָס, וואָס ער האָט מיט זיין אַרבייט בעשאַפען, און ניט צו דערקאָנען, אז אימיצער זאָל עסען אַ ברעקעל ברויט פונ'ם שווייס פון אַן אנדערען אָדער פערבאַפען די קלענסטע זאָל, וואָס איז בעשאַפען דורך דער אַרבייט פון אַ צווייטען מענשעןס הענד.“

דאן נאָך דעם ווי די רעפּובליקאַנער פאַרטיי און דער פּראָטעקטיוו טאַריף ווערען אטאַקירט, אלס די פּעראַנטוואָרטליכע פאַר די טראַנסאַט און קאָרופּציע אין געוועלשאַפטליכען לעבען, ערט זי ווייטער איבער צו שלעכטע רעזולטאַטען, צו וועלכע עס מוז פיהרען:

„אלס דעם אונגלייכסטען רעזולטאַט פון די קאָרופּציע און שווינדעל, וועלכע ערנידערדיגען אונזער פאָליטישעס און אינדאָסטריעלעס לעבען, האָלטען מיר דעם ווייטפערשפרייטען

מיסטרויען און דאָס דיסקרעדיטירען פון דער רעפּובליקאַנער רעגירונג, צו וועלכע זיי האָבען געבראַכט, און וועלכע האָבען געפיהרט דעצי, אז פיעל מענער פון אונזעווייפֿעלהאַפטער עהר־ליכקייט און הייסען פאַרטייזמוס הערען זיך צו געדולדיג, אויב ניט צושטימענדיג, צו די ריין סאָציאַליסטישע פאַרשעלעג, וועלכע מוזען, אויב זיי זאָלען אָנגענומען ווערען, צו ברעכען דעם פונדאמענט פון אַ רעפּובליקאַנער רעגירונג און שמעלען אין געפאַהר די גאַנצע געביידע פון די קריסטליכע ציוויליזאַציע. מיר גלויבען, אז די היילונג פיר אלע דיוע אונגערעכטיגקייטען ליגט ניט אין סאָציאַליזמוס, וועלכער וועט שטאַרק פערטרעסען די מאַכט פון דער רעגירונג און זיי דאָרום טאַקע פערמעהרען, נור אין דער דעמאָקראַטיע, וועלכע וועט זיי אויסהיילען דורך דעם, וואָס זי וועט אויסשליסען די רעגירונג אום זי זאָל זיך גאָר ניט מישען אין זיין פּריוואַט־אינדוסטריע.“

מורא האָבענדיג, וואַהרשיינליך, אז אייניגע מענשען זאָלען ניט אָננעמען פאַר ערנסט די מיוניסיפאַל אָנווערשיפ פּרינציפען פון די קאָנדידאַטען ערקלערונגען, זעצט דיוע פלאטפארם פאַרט און ערקלערט:

„יעדער פאַרשלאָג, אז אַ מוניציפאַליטעט זאָל איבערנעמען די פּערוואַלטונג פון געזעל־שאַפטליכע אינסטיטוציען און פערקלענערען די פרייזען פאַר די לייטע וואָס געברויכען זיי, ניט קוקענדיג דאָרויף וואָס עס קאָסט דער שטאַט, וואָלט געווען אַ פּערזוך צו צווינגען אייניגע מענשען צו ליידען די קעסטען פאַר אנדערע, ווייל די דעפיציטען וועלען מוזען געדעקט ווערען מיט שטייערן, און דאָס וואָלט שוין געווען סאָציאַליסטיש, און דאָרום טאַקע איז עס געגען געדעכטיגקייט און פערדערבנד פיר אַ דעמאָקראַטישער רעגירונג.“

דער מערקווירדיגסטער טהייל אין דער פלאטפארם איז פון דעסמוועגען דער לעצטער פאַראַגראַף, וועלכער אפּעלירט צום פאָלק צו רעטען די קריסטליכע ציוויליזאַציע און בעקעמפּען אלעס וואָס איז פערשטעלטער סאָציאַליזמוס:

„דער פאַקט, וואָס די רעגירונג נעהמט צו די פּראָפּיטע וואָס זיינען בעשאַפען געוואָרען דורך דער אַרבייט פון מאַסען מענשען אום רייך צו מאַכען אייניגע יחסנים, טרייבט יעצט די סאָציאַליסטען צו פאַרדערען, אז די רעגירונג זאָל מאָנאָפּאָליזירען דאָס גאַנצע פעלד פון אינ־דוסטריע און צוטהיילען דעם פּראָפּיט צווישען גאַנצען פאָלק. אויף אזא אופן האָבען די גרויסע רייכטהייטער, וואָס בעגליקען די אנהענגער פון דעם סאָציאַליסטישען הויכען פּראָטעקטירט, אויפגערייזט די פאַרדערונג פיר אַ פער־שפּרייטונג פון סאָציאַליזמוס אויף נייע פעלדער. מיר פערדאָמען דעם סאָציאַליזמוס, וועל־

געוועהנליכע פאסירונג, אָבוואָהל, פיעלייכט, ניט אזוי אונגעוועהנליך אין מיוניסיפאל עלעקשאָן, ווי עס דאָרט זיך אין אלגעמיין. אין דיווע פאל איז די אונגעוועהנליכע ערשיינונג געוואָרען אינעם טערעסאָנטער צולעב פיעלע אורזאָכען. די ערשטע איז געלענען אין דער פערזענליכקייט פון דעם קאנדידאט, און אין זיינע מעטאָדען. מר. הוירסט איז א פיעלפאָכער מיליאָנער. צו יענער צייט איז ער דערצו נאָך געווען א קאָנגרעסמאן, רעפרעזענטירענדיג דעם עכט־טעמעני דיסטריקט פון ניו יאָרק, און געקראָגען האָט ער דעם דזשאב א דאָנק די טאמאני האָל פיהרער. זיינע טעגליכע צייטונגען זיינען געווען די גרעסטע אין ניו יאָרק, וועלכע האָבען וועניג סטענס אין נאָמען געהאָלטען שטרענג פאר דער דעמאָקראטישער פארטיי, — אזוי הויך האָט עס מר. הוירסט געשעצט זיין „לאַיאליטעט“ צו דער פארטיי.

זיינע צייטונגען זיינען געווען די געלסטע פון אלע געלט, און האָבען געהאט די גרעסטע צירקולאציע אין שטאָט. און דויער טעמעני דעמאָקראטישער קאָנגרעסמאן איז ארויס אַם ביטערסטען פון אלע פריהערדיגע קאמפיינע גענען די רעגולער דעמאָקראטישעמעני אָרגאניזאציען. דעם קאנדידאט'ס צייטונגען האָבען געשמוצט אויפ'ן „שרעקליכסטען אופן“ די פיהרער פון טעמעני־האַלל, דורך וועמען ווילען ער האָט געדיענט אין קאָנגרעס. מען האָט פון דער ענגלישער שפראך אַרויסגעזויפט די ערנסטע שימפפוערטער און די בעסטע קארטוניסטען זיינען געווען פערוואָרפֿען מיט אָרדערס אויף די אַבשיליכטע קארטונען.

דער אינטערעסאָנטער פאַקט פון יענעם קאמפיינע איז געווען דאָס, וואָס הוירסט האָט גאָר ניט געוואָלט דעם אַמט פון מעיאָר, נור ער איז „געלאָפֿען“ מיט דעם איינציגען צוועק צו צוברעכען די מאַכט פון טעמעני האָלל, אום צו קריגען די קאָנטראָלע איבער דער דעמאָקראַטישער פארטיי פון ניו יאָרק שטאַט און מיט איהר הילף פערבאָפֿען די דעמאָקראטישע פרעזידענטען־נאמינאציען פון 1908. נאָך דעם איז אַרויסגעקומען זיין סענסאציעאַנעלער אפיעל צו די מאַסען גענען דאָס „רויבערישע רייכטום“, וועלכעס איז רעפרעזענטירט דורך די „מאָנאָפּאָלען“ און „טראַסטען“, און די „ניט־ווייניגער סענסאציעאַנעלע בעשולדיגונג גענען ביידע עקזיסטירענדע פאָליטישע פארטייען, אז זיי זיינען שותפים מיט דעם „רויבערישען רייכטום“ אין דעם „אונטערדריקען פון פאָלק“. דאָס, און ניט די ערקלעהרונג פאר מיוניסיפּעל־אוינערשיפ, האָט איהם געמאַכט די רע־פּוטאציען פון „פריינד פון דעם אונטערדריקען פאָלק“ און פון אַ גרויסען ראדיקאַל. נאטיר־ליך, זיינע מיוניסיפּעל־אוינערשיפ אנשויאונג גען, ווי זיי זיינען פערשטאַנען געווען פון פאָלק, האָבען פיעל מיטגעהאַלפֿען צו זיין פאָר־

כער זוכט צו פערוואָנדלען די רעגירונג אין דעם איינציגען געצייג פון פראָדוקציע, און וועלכער איז ניט מעהר ווי אַ פאַרשלאָג צוריק אויפצובויען די אינסטיטוציען פון אינדוסטריעלע שקלאַ־פּעריי, וועלכע איז נאָך אויסגעמעקט געוואָרען פאר דעם אָנקומען פון דער קריסטליכער ציוויל־זאציע, ווייל דער עסענץ פון דעספאָטיזם איז דאָס איבערגעבען דעם שטאַט די אַבסאָלועט קאָנטראָלע איבער די אינדוסטריען, און פאָלגליך איבער דעם אייגענטהום פון זיינע פראָדוקטען, אין צייט וואָס דער עסענץ פון דעמאָקראטיע איז דאָס רעכט פון יעדען מאַן צו טהון מיט זיין אַרבייט וואָס ער וויל, און צו בעזיצען אלע זיינע פראָדוקטען. מיר גלויבען, אז עס איז גאנץ קלאָר, און אויב די רעגירונג זאָל אויף זיך נעהמען די גאנצע קאָנטראָלע פון פראָדוקציע, וואָלט עס געווען איהר רעכט און פליכט צו צווינגען אלע מענשען צו אַרבייטען פיר איהר נוצען, ווי עס איז יעצט איהר רעכט און פליכט צו צווינגען אלע מענשען זי צו פערטהיידענען; און טריט צוריק צום דעספאָטיזמוס אין דער געצוואונגען פון אַ רעגירונג אָדער פון איינע צעלנע פערזאָנען — איז שקלאַפּעריי.

„בערעריפּענדיג, אז יעדער סאָציאַליסטי־שער פאַרשלאָג — ווי ער זאָל ניט זיין בעדעקט מיט קלינגענדע און פערפיהרערישע פראזען — איז א טריט צוריק צום דעספאָטיזמוס אין דער רעגירונג און צו שקלאַפּעריי אין דער אַרבייט, מוז די דעמאָקראטישע פארטיי אימער זיין אויף דער וואָך, פון איהם אַרונטערייסען די מאַסען און שטרענג איהם אָפּאָניערען.

„אין דויער אָפּאָזיציע זוכען מיר די קאָאָפּעראציע און אַ אונטערשטעצונג פון אלע בירגער, וועלכע פיהלען, אז די אישו פאר'ן לאַנד יעצט איז ניט בלויז אַ קאמפּה פאר דזשאבס אָדער פאר נוצען צווישען די פאָליטישע פאר־טייען, זאָגנדרן, דאָס איז אַ קאמפּה פאר דער קריסטליכער ציוויליזאציע און פאר אַ דעמאָקראטישער רעגירונג, וועלכע איז איהר לעצטע און טיערסטע פרובט.“

דיווע פלאַטפאָרמען כאַראַקטעריזירען גאנץ געניעגענד די בעוועגונג, און אַ ברייטערער איבערבליק איז ניט נויטיג. פון דעסטוועגען זיינען דאָ אייניגע זאכען, וועלכע וועלען וואונדערן דעם לעזער, וואָס איז ניט בעקאַנט מיט אונזערע פאָליטישע מנהגים, און מיר וועלען זיך אויף זיי אַבשטעלען. מיר וועלען דאָרום דאָ אָבעכען אַ גענויע רעכנונג פון די וויכטיגסטע כאַראַקטעריסטישע פון די ביידע קאמפיינעס, ווי מיר זעהען זיי פון דער נאָהענט.

דער ערשטער קאמפיינע איז געווען דער מערקווירדיגסטער פון די ביידע. אין דיווען לאַנד זיינען מיר אזוי צוגעוועהנט צו אַ צוויי־פארטיי סיסטעם, אז דאָס ערשיינען פון אַן אונדאַבענגיגען קאנדידאט פון אַ דריטער פארטיי, מיט גוטע אויסזיכטען אויף ערפאָלג איז אַן אונדאַ

פאר אלע מינים געזעץ־ברעכער. דער רעזולטאט טאט איז געווען דער, וואָס ניט קוקענדיג אייף דעם פאקט, וואָס דזשעראָם האָט אונטער זיך ניט געהאט קיין איינציגע אָרגאניזאציע, א חוץ וואָס אין די לעצטע עטליכע טעג פון קאמפּיין האָבען איהם די רעפּובליקאנער אינדאָסטרי, און ניט קוקענדיג דארויף, וואָס ער איז געווען פון ביידע זייטען שטאַרק אַטאַקירט, איז ער מיט גרויס טריאומף ערוועהלט געוואָרען בערייט טענדיג א גרויסע ניעדערלאַגע פאר טעמעני און פאר הויסט'ס קאנדידאט. נאָך מעהר בע־דייטונגספּאַל איז דאָס: דער אַנאַליז פון די אָבענגעבענע שטימען האָט געצייגט, אז פיר דזשעראָמען האָט געשטימט א פיעל גרעסערע פּראָפּאָרציע פון הויסט'ס שטימען ווי פון דעם גענערל'ס. די ערקלעהרונג דאצו איז גאנץ דיטליך. דער קאמפּיין איז ניט געווען אויס־געקעמפט אויף פּאָליטישע אישוס, ווי דזע ווערטער ווערען געוועהנליך פערשטאַנען, זאגט דערן אויף דער אישו פון „עהרליכקייט“, און די יעניגע, וועלכע האָבען געוואָלט „עהרליכקייט“, האָבען געשטימט פאר הויסט'ס און דזשעראָמען, ניט קוקענדיג אויף זייערע פערשידענע פּאָליטישע אַנשיאונגען.

זאָל אָבער דער אונשולדיגער לעזער זיך ניט איינרידען, אז הונדערטער־טויזענדער שטימען, וואָס זיינען געווען געגעבען פאר הויסט'ס, זיינען געווען דער רעזולטאט פון אונזערע בירגערס גרויסע בענקעניש נאָך אבי־סטראַקטע עהרליכקייט. גראדע פערקעהרט, מיט דער אויסנאָהמע פון נאָך איינצע אמעריקאנער שמערט, איז כמעט אין דער גאנצער וועלט ניטאָ א שטאַרט, וואו די בירגער זיינען אזוי איינגעוואָוהנט צו פּאָליטישע קאָרופּציען, ווי דאָ. די פערבראָנענע אורזאכע פיר דער הויסט בעוועגונג איז, נאטירליך, די אלגעמיינע אונזעפריעדענהייט, פון וועלכע דער שרייבער פון דעם נאָרעס אַמעריקען רעווייו רעדט. די הויסט פּראָפּאגאנדע האָט געצייגט, אז דער וואַרצל פון אלע שלעכטיגקייטען, וועלכע פער־אורזאכען דיזע אונזעפריעדענהייט, ליגט אין דעם פארטנערשע צווישען „אונעהרליכע־בע־אמטע און „רובערישען“ קאפיטאַל; — און פון דעם איז אויס דער קאמפּיין פאר „עהרליכ־קייט“. א בעזאָנדערער ביישפיעל פון דיזעז אלגעמיינער אונזעפריעדענהייט איז געווען דער צאָרן פון די „געהאַלט־פערדינענדע און פּראָפּע־סיאָנעלע קלאַסען“, ווי דער דערמאָנטער שרייב־בער האָט עס אָנגעצייגט; און הויסט האָט גאנץ געשיידט זיך געמאכט פאר'ן ספּעציעלען פּאַרקעמפּפער פון דער יעניגער אפּטיילונג פון די געהאַלט־קלאַסען, וואָס שפּיעלען די וויכ־טיגסטע ראָלע אין די ניו־יאָרקער וואהלען — די אָנגעשטעלטע פון דער שטאַט: די לעהרער, פּאָליסייטע, פייערלייטע, סטריק־לעגערס, זיי זיינען א גרויסע מאַכט אין ניו־יאָקער וואהל־

פּאָליטיקע און צו זיין רעפּוטאציע אַלס דער „קעמפּפער פאר'ן פּאָלק“. דער רעזולטאט פון דעם אלעם איז געווען אַן אלגעמיינער געשריי געגען די „אונטערדריקער פון פּאָלק“. דער גע־שריי „ניעדער מיט די שופטען און באַסעס“ איז געוואָרען דאָס שלאָגוואָרט פון דעם קאמפּיין. דאָס איז ניט געווען קיין קאמפּיין פיר א בע־זאָנדערע אידעע, מיוניסיפאַל אָוינערשיפ אָדער עטוואָס אנדערש, זאָנדערן א קאמפּיין פון די אונזעפריעדענע געגען די יעניגע אין דער מאַכט צו יענער צייט, וועלכע האָבען אַוועקגע־גנב'עט דעם פּאָלק'ס רייכטום. די פּלאַטפאָרמע פון די מיוניסיפאַל אָוינערשיפ ליגע האָט טאקע ריכטיג געזאָגט, אז די בעוועגונג, וועלכע האָט הויסט'ס געשאפּען אזא גרויסען צאָהל שטי־מען, איז געווען ניט מעהר און ניט ווייניגער ווי א קאמפּע פאר „עהרליכקייט“ אָהנע אלע „אימווסען“ אָדער עטוואָס אנדערש.

צוויי כאַראַקטעריסטישע פּונקטן קאמפּיין בע־שטעטיגען דאָס: דער ערשטער פאקט איז דאָס, וואָס די פּלאַטפאָרמע פון טאַמאָנ־האַל, אויף וועלכער מעיאָר מעקלעלאַן, הויסט'ס וויכטיגסטער געגנער איז געשטאַנען, האָט זיך גאנץ דיטליך ערקלערט פאר מיוניסיפּעל־אָוינערשיפ, אזוי אז עס האָט קיין שום פּאָליטישע אישיו דערפון ניט געקענט געמאכט ווערען און עס איז קיין אורזאכע ניט געווען פיר בעזאָגן דערען ענטהוואָס אָדער ענטמוטהונג אין די־זע אַנגעלעגענהייט. גוטע מיוניסיפאַל אָוינערשיפ אנהענגער האָבען גאנץ גוט געמענט שטימען פאר מעקלעלאַן, אויב זיי האָבען נור געגלייבט, אז ער איז זיין פארטיי וועלען זיין „עהרליך“ אין זייערע פערשפּרעכונגען. און אַט טאקע נאָך דאָ איז געלענען דער הונד בעגראָ — מענשען האָבען געוואָלט אַן „עהרליכען“ מאַן, וועלכער וועט זיך „ניט פערקויפּען“ צו די פּאַרשטעהער פון דעם „רובערישען קאפיטאַל־טאַל“. דער צווייטער צוג איז געווען די מערק־ווירדיגע קאנדידאטור און עלעקשען פון וו. ט. דזשעראָם פאר דעם אַמט פון דיסטריקט אטויר־ני פון ניו יאָרק קאָנטעי. דזשעראָם איז געווען א „קאָנסערוואטיווער“ דעמאָקראַט פון'ן רייני־סטען סאָרט; און נאָך דערצו א פערזענליכער שונא פון הויסט'ס. הויסט האָט נאָמינירט פיר דיזען אַמט איינעם פון זיינע געטרייע לוי־טענאַנטען, וועלכער איז געשטאַנען פאר הויסט'ס טען אַלס זיין אַדוואָקאט אין אלע זיינע קעמפּפּע אין די געריכטען פאר'ן „פּאָלק“ און געגען די „טראַנסס“. אָבער דזשעראָם איז שוין גע־ווען אַויסערוועהלט פיר דעם אַמט נאָך מיט פיער יאָהר פריהער און האָט זיך בעליעבט גע־מאַכט מיט דעם, וואָס איהם איז געלונגען זיך פאַרצושטעלען פאר דעם פּאָלק אַלס דער אינ־קאָרומפּירטער שונא פון באַסעס און אַלס אַן „עהרליכער“ קעמפּפער פאר'ן פּראָסטען עולם געגען זייערע אונטערדריקער, און אַלס א שרעק

ליטישע באַסעס און דער „רויבערישער קאפּי-טאַל“ וועלען זיך קענען פאַרטזעצן זייער עקזיסטענץ.

אין דער טעמעני אַרגאניזאציע אין דער ווייל געוואקסען די אונצופרידענהייט מיט שטאַרלעכ פ. מוירפּ, איהר פיהרער און הויסט'ס ביטערסטען שונא. די פּראָפּעסיאָנעלע פּאַליטישענס אין דיווען לאַנד זיינען גאַנץ ביזנעס-מעסיגע חברה'לייט. א פיהרער מוז וויסען ווי אזוי צו געווינען די וואהלען. עס איז קיינעם ביזנעס נישט אויף וואָס פאר אן אופן ער געווינט, אָבער געווינען מוז ער. מוירפּ האָט שוין געהאַלטען נאָהענט פון פערלירען דעם עלעקשאַן פון 1905, דערמיט וואָס ער האָט זיך ענטזאָגט צו נאָמינירען הויסטען אַלס דעם רע-געלען טעמעני קאנדידאט, אָבוואַהל זיינע ליוב-טענאַנטען האָבען עס איהם איינגע מאַל גע-ראטען. אין 1906 האָבען זיי שוין מורא גע-האַט צו ריוויקירען. אין יענעם יאָהר האָט גע-מוזט ערוועהלט ווערען, אז הויז דעם גאָווערנאָר און אנדערע שטאַטס-בעאַמטע, פיעלע ריכטער און אנדערע לאַקאַלע בעאַמטע, אין וועמעס וואהל זיי זיינען געווען שטאַרק פּעראַנימטער-סירט. געבענדיג הויסטען די נאָמינאַציע פאר גאָווערנאָר, וואָלטען זיי שוין געקענט ביי איהם פּויל'ן, אז די „רעגעלע“ אַרגאניזאציע זאָל מעגען נאָמינירען איהרע אייגענע מענער פיר די אלע איבריגע שטאַט און לאַקאַלע עמטער.

אין דיווער בעציהונג מוז מען גערענקען צוויי פונקטען. ערשטענס, די רעלאטיווע מאַכט פון דער רעפובליקאנער און פון דער דעמאָקראַטישער פארטיי איז אויף, אז די שטאַט ניו יאָרק איז אונגעהויער דעמאָקראטיש און די קאנטרי דיסטריקטען זיינען אונגעהויער רעפובליקאניש, און דער גאַנצער שטאַט צוזאַמען איז רעפובליקאניש מיט א קליינער מינאָריטעט, און אין צייט וואָס די רעפובליקאנער פארטיי איז זינט דעם 1894טען יאָהר אַלץ זיענדיק אין איהר שטאַטס-עלעקשאַן, איז זי פון דעסטוועגען זעהר אָפט אין געפאָהר צו פערלירען דעם עלעקשאַן. אין איין פאל האָבען די רעפובליקאנער אויסערוועהלט זייער גאָווערנאָר מיט א פלוראליטי פון בלויז 1 פּראָצענט, און איין מאַל האָבען די דעמאָקראַטען אויסערוועהלט זייער אטוירני דזשענעראַל נור דערפאר, ווייל זיי האָבען געקראָגען די אינדאָרסמענט פון די פּראָהיבישען פארטיי. צווייטענס: עס איז געווען זעהר וויכטיג פיר די „רעגעלע“ דעמאָקראטישע אַרגאניזאציע, און דער קאנדידאט, וואָס קען נישט געווינען, זאָל שמעהען אויפ'ן צווייטען פלאַן אין די עלעקשאַן. דאָס ערקלעהרט זיך דערמיט, וואָס אונזער וואהל געזעצע זיינען געמאַכט געוואָרען פאר דעם נוצען פון די צוויי אַלטע פארטייען; די עלעקשאַן מאַשין איז דאָרום אריינגעגעבען

לען, ספּעציעל די פּאַליסלייט, און זיי זיינען טאָקע אלע געווען פאר הויסטען.

און דאָך וואָלט הויסט נישט געקענט ציהען אזוי פיעל שטימען, ווען ער וואָלט נישט גע-שטיצט געוואָרען פון דעם שונא'ס לאַגער. לאַנג צוריק, נאָך איידער דער קאמפּיין האָט זיך גע-עפּענט, איז איהם געלונגען אוועקצורייסען פון דער טעמעני אַרגאניזאציע פיעלע פון איהרע רעגעלע „ארבייטער“. אייניגע זיינען געווען אונצופרידען מיט די פיהרער פון זייער אַרגאניזאציע; אייניגע האָבען געפיהלט, אז זייער ארבייט איז נישט בעלוינט מיט קיין ריכטיגען עפענטליכען אַמט; אנדערע ווידער זיינען גע-ווען צוגעצויגען צו הויסטען דורך זיינע מיליאָ-נען, און די „פּוטיקא“ וואָס מען קען מאַכען אין זיין קאמפּיין. אויף דיווען אופן איז הויסטען געלונגען אריינצוקריגען פיר דיווען קאמפּיין פאר „ערהרליכקייט“ די דיענסטע פון גוטע צוזאַמען מיט די דיענסטע פון די ערגסטע עלעמענטען פון ביידע אַלטע פארטייען. איי-ניגע פּראָפּעסיאָנעלע פּאַליטישענס פון דעם ערגסטען סאָרט זיינען געווען צווישען זיינע טהעטיגע ארבייטער, און זיי זיינען זאָגאַר אויסערוועהלט געוואָרען, אין דיווען קאמפּיין פאר „ערהרליכקייט“ און געגען „באַסיזמוס“. אַלס די רעפובליקאנער פון דאָס אַלעס האָט מען אונס נישט לאַנג צוריק מכבד געווען מיט דעם מערקווירדיגען ספּעקטאַקל צו זעהען, ווי אַלע מיינסיפּאַל-אוינערשיפּ-אָלדערמען זיינען בע-שולדיגט אין פּראָסט נעמען לאַפּקע.

ווען די וואהלען פון 1906 זיינען אָנגע-קומען איז די פּאַליטישע לאַגע אין ניו-יאָרק געווען זאָגערבאר אין פיעלע הינזיכטען:

אין די וואהלען פון 1905 האָט זיך הויסט געהאַט ארויסגעצייגט פאר א גרויסע מאַכט נישט נור ביים פּאַלק, נור אויך ביי די פּאַליטישענס און „הילערס“. ער האָט זיך ארויסגעצייגט צו זיין פונקט דער סאָרט פּאַליטישער, וועלכער וועט צוקלאַפּען אלע פיהרער פון די אַלטע אָר-גאניזאציען. איהם איז געלונגען צו צוריי-סען די פארטיי ליניען, און דער גלויבען, אז נור א „רעגעלע“ קאנדידאט פון איינע פון די אַלטע פארטייען קען געווינען, איז צושטערט געוואָרען. נאָך דעם, וואָס הויסט האָט ארויסגעצייגט אזא גרויסע מאַכט, איז זיין ער-פּאַלי אין דיווען לאַנד, וואו „קיין זאך איז נישט אזוי ערפאָלגרייך, ווי ערפאָלג“, שוין כמעט פערזיכערט געווען ביים צווייטען קאמפּיין. צו זיין גרויסער פאָפּולאַריטעט איז נאָך צוגעקו-מען דעם מאַטריערל'ס קרוין, ווייל פיעלע האָ-בען גלויבט, אז ער האָט אין אַמט'ן געוואונען, נור אז טעמעני האָל האָט איהם בעטראָגען. צו דעם פּאַלק'ס אונצופרידענהייט מיט די עק-זיסטירענדע צושטענדע איז נאָך צוגעקומען דער געפיהל פון אונרעכט, וואָס זיין ווילען איז ביים שטימקאסטען בעקעמפּט געוואָרען און די פא-

וועמען ער האָט פון הויסטען אוועקגע'גנב'עט דעם עלעקשאַן פון 1905.

גענענדיגט האָט זיך עס דערמיט, וואָס טעמעני האָלל, אונטער דער פיהרערשאפט פון טשאַרלס פ. מוירפּי, האָט נאָמינירט הויסטען פאר גאָווערנאָר — די זעלבע טעמעני און דער זעלבער מוירפּי, וועמען הויסט האָט אזוי ביי טער בעקעמפּט אין 1905. טעמעני האָל און די איבריגע דעמאָקראטען פון ניו יאָרק-שטאַט האָבען ניט געקענט ארונטער שליינגען הויסטען, שאַנדע, וואָס ער האָט אויף זיי געבראכט דער-מיט, וואָס ער האָט געקראָגען די רעפּוטאַציע פון א „ראַדיקאַל“ בשעת ער האָט זיי בע-קעמפּט. האָבען זיי דאָרום בעשלאָסען אָנצור-נעהמען זייער אייגענע פלאַטפאָרמע, אין וועל-כער עס איז אין יינע דבורים אויסגעגאָסען געוואָרען זייער גאָנצער האַס און עקעל צו דעם סאָציאַליזמוס און צו אלעם דעם, וואָס איז האַטש אַ מייל ווייט פון סאָציאַליזמוס. און אויב הויסטען שמעקט דאָס, מעג ער זיך נע-מען די נאָמינאַציען.

און הויסט האָט אָנגע-נומען די נאָמינאַציען אויף דיזער פּלאַטפאָרמע. טעמעני האָלל האָט אויסערוועהלט איהר לאָקאַלען טיקעט, און די דעמאָקראטישע פארטיי האָט אויסערוועהלט איהר שטאַט טיקעט. אַללע האָבען געוואונען אַחוץ הויסט. אַן ערד פון 60,000 דעמאָקראטען האָבען ליע-בערשט געשטימט פאר דעם רעפּובליקאנער קאנדידאט איידער פאר הויסטען, אָבוואָהל ער איז געשטאַנען אויף יענער שענדליכער דעמאָ-קראטישער פלאַטפאָרמע.

אונטער דיווע צושטענדע איז נאטירליך שווער צו זאָגען, וואָס די דעמאָקראטישע פארטיי וועט ווייטער טאָן. אָבער איין זאך איז זיכער: ניט די דעמאָקראטישע פארטיי פון דער נאציאָן, וועלכע איז בעהערשט פון דער סויטה, און ניט די דעמאָקראטישע פארטיי פון ניו יאָרק שטאַט, וועלכע איז בעהערשט פון טעמעני האָלל — ניט די ביידע זיינען אין גע-פאהר צו ווערען אַ סאָציאַליסטישע פארטיי אָדער אפילו נור אַן ארבייטער פארטיי, און אויב די יעצטיגע אויסזיכטען טוישען אונז ניט, (און וואָרום זאָלען אונז טוישען?) וועט די דעמאָ-קראטישע פארטיי זיין נאָך די לעצטע אויסצו-געפינען דעם פאקט, אז עס איז דא אַן ארביי-טער-קלאַס אין די פעראייניגטע שטאַטען, וועל-כער האָט זיינע אייגענע געוויסע פאָדערונגען און אינטערעסען; און ווען זי וועט דאָס שוין יא אויסגעפינען, וועט זי אָנשמעלען אלע איהרע קאנאָנען אויף דיווען קלאַס.

געוואָרען אין די הענד פון באַאָרדס, וואָס בע-שמעהען פון די פאָרשטעהער פון ביידע פאר-טייען, וועמעס לעצטער עלעקשאַן פאר גאָווער-נאָר האָט געצויגען דעם גרעסטען צאָהל שטי-מען. די עלעקשאַן מאשין איז אַ קוואַל פון גרויסע מאַכט פיר די „רענעלע“ אָרגאַניזאַציען, דערמיט, וואָס זי פערזאָגט די „הילערס“ מיט שמעלען, און ערלויבט זיי צו לעגען אַ האַנד אויף די עלעקשאַנס פון די אונאַבעהנגיגע קאנ-דידאטען. עס ווערט איבעראַל געגלויבט, אז מען האָט הויסט'ס עלעקשאַן פון 1906 ביי איהם ארויסגעשווינדעלט, ווייל די עלעקשאַן מאשין איז געווען אין די הענד פון טעמעני האָלל. נאָך עטוואָס. אונזערע געזעצע פאָדע-רען, אז נאָך אנדערע וויכטיגע עפענטליכע קערפערשאפטען זאָלען זיין געפיהרט אויף דעם „צוויי-פארטייען-פלאַן“. ד. ה., זיי זאָלען זיין צוזאַמענגעשטעלט פון די רעפרעזענטאַנטען פון דער פארטיי אין מאַכט, און פון רעפרעזענטאַנ-טען פון דער נעקסטער שטאַרקסטער פארטיי, האַלטענדיג זיך אויף אזא'ן אופן גינסטיג צו אַ „צווייטע גרויסע פארטיי“. דאָרום איז די גע-שיכטע געשטאַנען אזוי: אויב די דעמאָקראטי-שע פארטיי זאָל נאָמינירען הויסטען, האָט זי אַ שאַנס אין דיווען שטאַרקען אויפֿרודער פון די געפיהלען, צו עלעקטען זייער קאנדידאט דאָס ערשטע מאל נאָכ'ן יאָהר 1894. אָבער אויב אפילו זי זאָל ניט עלעקטען דעם גאָווערנאָר, וועט טעמעני פאָרט איינהאַלטען איהר שטאַנד פון די „צווייטע גרעסטע פארטיי“ און טעמעני האָלל וועט זיכער עלעקטען איהרע ריכטער און נאָך אנדערע לאָקאַלע בעאַמטע. און ווידער, אויב די דעמאָקראטישע פארטיי זאָל נאָמינירען אַן אנדער מאַן, וואָלט דאָן הויסט „געלאָפּען“ אינדעפּענדענט, און וואָלט וואַהרשיינליך גע-צויגען די צווייטע גרעסטע צאָהל שטימען און זיך אויף אזא'ן אופן געמאַכט פאר דער „צוויי-טער גרעסטער פארטיי“, געווינענדיג דאכיי אלע נוצען פון דער לאַגע, און צוקלאַפּענדיג אויף אזא אופן די דעמאָקראטישע שטאַטס-אָר-גאַניזאַציען. אַ חוץ דעם וואָלט הויסט געוויס נאָמינירט אַן אונאַבעהנגיגען טיקעט פאר ריב-טער און אנדערע לאָקאַלע בעאַמטע, און וואָלט אָדער עלעקטעט זיינע אייגענע מענער אָדער געהאָלפּען דעם רעפּובליקאנער לאָקאַלען טי-קעט. די דעמאָקראטישע פארטיי, און בעזאָג-דעם טעמעני האָל האָט דאָס ניט געקענט דער-לאָזען און טעמעני האָט בעהערשט די שטאַט אָרגאַניזאַציען.

נאָך אלס צוגאבע צו דעם אלעמען, איז טשאַרלס פ. מוירפּי געוואָרען זייט די לעצטע וואַלען אַ שונא פון מעיאָר מעקלעלאַן, פאר

דער פוקס אויף צרות

אן אלטע אָבער אימער-נייע קאמפּיין-פּאַבעל.

פון מ. ווינטשעווסקי.

אין פלוג
איז גאר ניט אזוי זיכער
— מאלע וואָס איהר לייענט אין די ביכער! —
אז דער פוקס איז קלוג. —
איך רעד שוין ניט דערפון וואָס ברעחם,
א טייטש; וואָס ווייס געוועהנליך וואָס ער רעט,
האלט אז ר' שועל האָט זיין שם,
דעם נאָמען פאר אַ שאַרפע קאַפּ געקראָגען
דורך די איינבילדונג פון ערגיץ אַ פאַעט,
א וועבער פון געדיכטע, —
חויז דעם וועט איהר דאָס אליין שוין זאָגען,
לעזענדיג די פּאָלגענדע געשיכטע,
וועלכע איך האָב אינגעלווייז ערהאלטען
במתנה פון דעם גרעק, דעם אלטען
בעל-משלים, עזאָפּ אַבצוגעבען אייך.
א פוקס, דערצעהלט ער, האָט אַ מאל אַ טייך
געדארפט אריבערשווימען אין אַ ווינד.
דער שטראָם
איז אין אַ שטורם אַ בייזער כעסן אימער. —
דאָס ווייס יעדער קינד —
און שלעפט אַראָב אין טיעפען תהום
דעם שטאַרקסטען שווימער,
ווען ניט פערטראָגט ער איהם
אין האַצע-פלאַצע, אויב ער וויל.
א וויילע איז דער פוקס געשטאַנען שטיל,
זיך מיט דער דעה שלאָגענדיג,
און דאָן האָט ער געזאָגט: איך שוויים!
און דיעזעס זאָגענדיג,
האָט ער ראַש געמאַך, אין טייך אַ שפרונג —
אַ כוואַטסקער יונג!
זיין חוצפה האָט דעם שטראָם פערדראָסען:
און דיעזער האָט אזוי שטאַרק זיך צוגאַסען,
אזוי צוכושעוועט, צוכורעט און צופרעגעלט,
אז מיין פיקסעל האָט זאָגאר געשוואומען,
אַבער ניט צום ברעג איז ער געקומען,
נור שטראָם-אַראָב, פונקט ווי אַ שיף וואָס זעגעלט
אָהן אַ שיפער, אָהן מאַטראָזען.

און אס ענדע קומט אן דארט
 וואוהין זי ווערט געבלאזען.
 אָנגעקומען איז ר' שועל אין אן אָרט
 אין טייך, פול מיט געהילץ פערטראָגען,
 אין א' ענגען גארגעל — וואָלט איך זאָגען —
 וואו ער איז געווען צונויפגעדריקט
 צונויפגעקוועטשט, כמעט דערשטיקט,
 ניט קענענדיג זיך ריהרען און בעוועגען;
 עפעס ווי אין האַלז אַ ביין,
 וואָס קען ארוף ניט, ניט אַרונטערגעהן,
 איז דארטען דער אונגליקליכער געלעגען.
 איצטער ווייסט איהר דאָך מסתמא,
 אז ווען איינעם קריעכען די געדערים
 פון'ם לייב, זויגט מען נאָך דערצו זיין בלוט,
 ווי אויף דעם וואָס ליעגט אין דער אדמה
 פאלען אָן די ווערים. —
 קורץ און גוט,
 אַט דאָס האָט מיט דעם פוקס פאסירט:
 ווייל קוים איז איהם געוואָרען ענג און שמאַל,
 האָט ער אויף זיך דערשפירט
 פיעל בלוט-זויגער, אַהן צאָהל,
 געוויסע פיאַווקעלעך, אזעלכע,
 וועלכע
 זיינען אימער בריות און חכמים
 ביי געפאלענע צו צאָפען דמים.
 דיעזע האָבען אונזער פוקס געזויגען
 טראָפענווייז און אַהן רחמנות,
 ביז איהם איז אין די אויגען
 שוואַרץ געוואָרען און זיין לעבען
 איז געשטאַנען אין סכנות.
 דאָכט זיך, וואָס? אַ פיאַווקעלע אַ פליגעל,
 און וויפיעל ווייטאָג דאָס קען געבען!
 ווייטאָג? צייטענווייז זאָגאר דעם טויט!
 דאָך זיינען גוטע הערצער דאָ: אַ אויגעל,
 זעהענדיג ר' שועל'ס גרויסע ליידען,
 האָט געיאָוועט זיך אלס העלפער-אין-אָנייט...
 „ברודער, זאָגט דער יאָזשיק, הער! מיר דאָכט,
 דו קענסט דאָס בלוט-צאָפען פערמיידען;
 ליידער האָב איך ניט די מאַכט
 דיך גאָר אין גאַנצען צו בעפרייען,
 אָבער מיינע קרעפטען וועלען סטאַיען
 דיעזע פיאַווקעס צו פעריאָגען פון דיין גוף,
 לאַז, אַט טו איך זיי אַ טרייב.“
 גערעט, געטאָן. — „הער אויף!“
 שרייט יענער מיט אַ ווילדען קרעכין,
 „דו לאַז זיי בלייבען אויף מיין לייב,
 די פלוטעס,

מחמת אויב דו זאלסט זיי איצט פערזאגן,
וועסטו טאן מיר פיעל מעהר שלעכטס
דערמיט ווי גוטעס.
דעם גרונד דערפון וועל איך דיר זאגן:
אמת, איך בין אויסגעזויגט און מאט
און פון זיי צו ווערען פטור וואלט געוועזן גוט,
דאך דיעזע זיינען ווייניגסטענס שוין זאט
און דארפען ניט אזוי פיעל בלוט
ווי די וואס וועלען, גלייך
ווי זיי פערשווינדען, קומען צו פערקאפען
זייער ארט.
זיי ווארטען שוין אויף דעם אין טייך,
און אויב זיי זיינען פון אן אנדער סארט,
בלוט מוזען אלע פיאזוקעס צאפען,
מעהר נישט יענע וועלען קומען הונגעריגעהויט
און וועלען מיר דערזויגען ביז'ן טויט."

* * *

נו, מיינט איהר דאך אז דאס איז קלוג?
איך ניט.
מיר זעהען דיעזען שכל אפט גענוג
— און זיינען שוין געוואוינט דערמיט —
פון ארכייטסלייט אמעריקאנער,
וועלכע, ווען זיי ווערן אויסגעזויגען,
א שטייגער פון רעפובליקאנער,
האבען, ווען זיי דענקען איבערהויפט,
נור ר' שועל'ס פארטעל פאר די אויגען:
אבגענארט צו ווערען און בערויכט
לכל הפחות פון דעם זאמען,
אנשטאט פון הונגעריגע דעמאקראטען,
און פערקעהרט.
וואלטען זיי געווען אין אמת'ן פערנינפטויג,
און די לאגע גוט בעקלערט,
דאן וואלטען זיי זיך ווי איין מאן ערהויבען
געגען אלע פיאזוקעס, אום אז קינפטויג
זאל זיי קיינער ניט בערויכען,
ווייל דער בלוט-זויגער, דער לומפ
האט שליטה נור אויף ברואים אין א זומפ.

די לופט-שיף אין די צוקונפט

פון אינזשינער ב. האָפּען

אין יאָהר 1783 איז אין פראנקרייך ער-פונדען געוואָרען דער ערשטער לופט-באלאָן. דאָס איז געווען אַ באלאָן פון אַ געדיכטע זיי-דענע מאַטעריע געפילט מיט אַ גאָז, וואָס איז לייכטער פון לופט. קיין אייגענע בעוועגונג האָט ער נישט געהאט, ער איז אין גאנצען געווען אַבהענגיג פון דעם קאפּריז פון ווינד. וואוהין דער ווינד האָט איהם געטראָגען, האָט ער גע-מוזט פליהען. דעם מענשענס ווילען האָט נור געשפּיעלט אַ ראָלע, ווען ער האָט געוואָלט, אז דער באלאָן זאָל העכער פליהען, אָדער ער זאָל זיך אַראָבלאָזען אויף דער ערד. כדי דער באלאָן זאָל זיך העכער אויפהויבען אין דער לופט, האָט מען איהם געמוזט גרינגער מאַכען, דורכדעם, וואָס מען האָט אַרויסגעוואָרפּען פון איהם אַ טהייל פון דער משא, וועלכע מען האָט אָנפאַנגס צוליב דעם ציעל מיטגענומען. האָט מען גע-וואָלט דעם באלאָן אַראָבלאָזען אויף דער ערד, האָט מען געמוזט אַרויסלאָזען פון איהם אַ טהייל גאָז, מיט וועלכען ער איז געווען געפילט, און צוליב וועלכען ער איז געווען לייכטער פאר די לופט. קירעווען אזא באלאָן נאָך רעכטס אָדער לינקס, פאָרווערטס אָדער ריקווערטס, האָט מען נישט געקענט.

אזעלכע לופט-באלאָנס עקזיסטירן נאָך היינט. זיי ווערען הויפטזעכליך בענוצט אין די מיליטער-פערוואלטונגען צו מלחמה-צוועקען, אויף אויסצופאַרשען דעם לאַגער פון שונא. אזעלכע לופט-באלאָנס האָבען אויך אַ געוויסע בעדייטונג פאר די וויסענשאַפט, הויפטזעכליך אויסצופאַרשען די לופט אין דער הויך. צו דעם צוועק ווערען אָנגעבראכט אויף די לופט-באלאָן נען אזעלכע אפּאראטען, וואָס אַרבייטען אויטאָ-מאטיש און פערצייכענען אויף פאפיער דעם ציר-שטאנד פון דער לופט.

עס פערשטעהט זיך, אז אַ לופט-באלאָן, וואָס איז נור אַבהענגיג פון דעם קאפּריז פון ווינד און ווערט פון איהם געטראָגען, קען נישט דיענען אלס אַ פערקעהרס-מיטעל פאר'ן מענ-שען. מיט אזא באלאָן קען מען אפילו גאנץ ווייט פאָהרען, און ביי אַ שטארקען ווינד נאָך אַ ביסלע צו ווייט... אָבער נישט אַהין, וואוהין מען וויל. דאָס הויפט-שטרעבען פון יעדען ער-פינדער איז געווען צו געפינען אזא באלאָן, וואָס מען זאָל איהם קענען קירעווען, אָדער אָננע-מענדיג דעם דייטשען אויסדרוק: געפינען אַ לענק באַרען לופט-באלאָן, אזעלכען, וואָס

עס גרויסען ערפאַלג, וואָס דער גרויסער דייטשער לופט-שיפער, גראַף צעפעלין, האָט געהאט מיט זיין ריעזיגען לופט-שיף; די שרעקליכע קאטאסטראָפּע, וואָס האָט געטראָפּען זיין שיף אויף דעם שוועל פון איהר גרוי-סען זיעג; די לעצטע פראָבעס פון דעם פראנצויז-זישען ערפינדער פאַרמאַן מיט זיין פליה-מאשינע אין אמעריקא; דעם גרויסען ערפאַלג, וואָס עס האָבען געהאט די אמעריקאנער ברידער ראַיט ביי זייערע פליה-פראָבעס אין פראנקרייך מיט זייער פליה-אפּאראט — דאָס אלעס צוזאמענגע-נומען האָט אויף דער טאַגס-אָרדנונג וויעדער געשטעלט די אַלט-נייע פראגע וועגען דער מעג-ליכקייט פון דעם מענשען צו בעהערשען די לופט, אזוי ווי ער האָט בעהערשט די אַלע אַנדערע נאטורליכע קראַפֿטען. און אויב פריהער האָט דאָס פליה-פראָבלעם נור אינטערעסירט אַ היי-פעלע ערפינדער, פיזיקער און טעכניקער, איז היינט דאָס דאָזיגע פראָבלעם געוואָרען אַ טעג-ליכער געשפּרעך, מיט וועלכען עס אינטערעסירט זיך יעדער פיעל אָדער וועניג ציוויליזירטער מענש. היינט שטעהט מעהר נישט די פראגע, אויב דער מענש האָט די מעגליכקייט צו פלי-הען אין דער לופט. דיעזע פראגע איז שוין געלעזט. די פראגע איז נור איצט, אויף ווי-פיעל דער מענש קען אויסנוצען די ערפונדענע פליה-אפּאראטען אלס פערקעהרס-מיטעל, ווי ער בענוצט די אייזענבאָהנען און די דאַמפּף-שי-פּען, און וועלכער פליה-אפּאראט איז אימ-שטאַנדע צו ווערען דאָס געווינשטע פערקעהרס-מיטעל.

לאַנגזאַם, פיעל לאַנגזאַמער אלס אַנדערע ערפינדונגען האָבען זיך די לופט-פליהענדע אפּאראטען ענטוויקעלט. געניאלע ערפינדער האָבען געאַפּערט זייער גאנצע לעבענס-אַרבייט אויף דאָס פליה-פראָבלעם. הונדערטע יאָהרען האָט דער שטרעבונגס-מענשליכער גייסט אָהן אַברוה געזוכט די פראגע צו לעזען, און נאָך היינט זיינען מיר נאָך צום געווינשטען ציעל נישט געקומען.

עס זיינען איצט פאַראן דריי סיסטעמען פון לופט-פליהענדע אפּאראטען:

1. דער לופט-באלאָן;
2. די לופט-שיף, אָדער מאָטאָר-באלאָן,

און

3. די פליה-מאשינע.

שווייגקייט, וועלכע איז צעהנדליגע יאָהרען גע-
שטאנען ווי א שטיין אין וועג ביי אלע ערפינדער
פון לענקבארע לופט-שיפען.

די איצטיגע לופט-שיפ, ווי די ערשטע
לופט-באלאָנען, זיינען געבויט נאָך דעם פרינ-
ציפ, אז זיי דארפען זיין לייכטער פאר די לופט.
די גרויס פון דער לופט-שיפ דאָרף אזוי בערע-
כענט ווערען, אז זי זאָל קענען אריינעהמען אין
זיך אזוי פיעל גאז, דאָס זי זאָל מיט די מא-
שינען, וואָס זיינען נויטיג צו בעוועגען די רודער
און דעם שטייער, דאָס הייץ-מאטעריאַל, וואָס
איז נויטיג די מאשינען צו בעטרייבען, די מענ-
שען וואָס מאכען די לופט-טרייע מיט זייערע
נויטיגע פעקלעך — אלץ צוזאמענגענומען זאָל
זיין לייכטער פאר די לופט. עס איז זעלבסט-
פערשטענדליך, אז דאָ האָט יעדעס פונט משה
זעהר א גרויסען ווערט, און דאָ איז טאקע גע-
ווען די גרויסע צרה מיט די מאשינען. נאָך גאָר
ניט לאנג פלעגט מען רעכענען דאָס געוויכט פון
א מאשין ביז 100 קילאָגראם (200 פונט) אויף
1 פערד-קראפט. למשל, ווען א מאשין האָט
געלייטעט אַרבייט, וואָס אזעלכע צו פערריכ-
טען האָט מען נויטיג די קראפט פון 10 פערד,
איז דאָס געוויכט פון דער מאשין געווען אן ערך
טויזענד קילאָגראם. שפעטער האָט מען שוין
אפילו אָנגעפאנגען בויען לייכטערע מאשינען,
אַבער אלץ ווייניגער ווי אויף 50 קילאָגראם
אויף 1 פערד-קראפט איז מען ניט געקומען.
שמעלט אייך איצט פאָר, ווען גראף צעפעלין
וואָלט געדארפט שמעלען אויף זיין לופט-שיפ,
וואָס איז מיט אייניגע וואָכען צוריק פערברענט
געוואָרען, אזעלכע שווערע מאשינען! אויף צע-
פעלין'ס לופט-שיפ האָבען זיך געפונען צוויי מא-
שינען, וואָס האָבען צוזאמען געלייטעט אן
אַרבייט פון 220 פערד, ווען די מאשינען וואָל-
טען געבויט געוואָרען מיט דער שווערטיק פון
50 קילאָגראם אויף א פערד-קראפט, וואָלט
דאָס געוויכט פון די מאשינען געווען ניט וועני-
גער ווי 11 טויזענד קילאָגראם! מיט אזא משה
וואָלט זיך אפילו צעפעלינס ריעזיג גרויסע
לופט-שיפ פון אַרט ניט געקענט הויבען.

ערנסטע פראָבעס מיט דער לענקבארער
לופט-שיפ האָט מען איצט געקענט אָנפאנגען
מאכען, ווען די טעכניק האָט זיך אזוי ווייט ענט-
וויקעלט, דאָס מען האָט געקענט בויען גאנץ
לייכטע מאָטאָרען. איצט ווערען מאָטאָרען גע-
בויט מיט דעם געוויכט פון אַנדערטהאָלבען קי-
לאָגראם אויף א פערד-קראפט. עס ווערען גע-
בויט מאָטאָרען מיט א קראפט פון 100 פערד,
און זייער גאנצעס געוויכט איז ניט מעהר ווי
150 קילאָגראם! אזעלכע לייכטע מאשינען זיי-
נען פאר לופט-שיפען ווי געוואונשען.

נאָך מיט דער לייכטקייט פון די מאָטאָ-
רען איז די פראגע פון דער לענקבארער לופט-
שיפ נאָך ניט געלעזט געוואָרען. איינע פון די
גרעסטע שווייגקייטען אויף דעם וועג פון ער-

איז ניט אָפהענגיג פון דעם קאפריז פון ווינד,
נאָך פון מענשליכען ווילען.

טויזענדער פון ערפינדער האָבען איבער
דיעז פראגע געאַרבייט. פערשיעדענע מיטעל
זיינען אויסגעפרובט געוואָרען דעם לופט-באלאָן
לענקבאר צו מאכען, לעבערליכע מיטעל און
אויך געניאלע זיינען בענוצט געוואָרען, אָבער
אַלץ איז געווען אומזיסט, ביז עס איז געקומען
ווידער א פראנצויזישער ערפינדער, דער בע-
ריהמטער אינזשינער הענרי זשיפארד, און האָט
אין יאָהר 1852 דעם ערשטען לענקבארען לופט-
באלאָן געבויט.

ווי לאנג דער לופט-באלאָן האָט נור גע-
קענט פליהען אין איין ריכטונג, ד.ה., ווי לאנג
ער האָט ניט געקענט ווערען געקירעוועט און
האָט נור געקענט פליהען ארויף און אראָב, איז
די בעסטע פאָרם פאר'ן באלאָן געווען א רונדע,
דאָס רוב די פאָרם פון א באָרע. ווען אָבער
זשיפארד האָט ערפונדען, אז מען קען דעם
לופט-באלאָן געבען פערשיעדענע ריכטונגען,
האָט מען שוין איהם אויך געמוזט אָנעבען אן
אַנדער פאָרם, כדי דער לופט-וויידערשטאַנד זאָל
זיין ניט אזוי גרויס, ווי ביי זיין רונדע פאָרם.
זשיפארד האָט זיין באלאָן טאקע געבויט ניט
נאָך דער אלטער רונדער פאָרם, נאָר אין דער
פאָרם פון א ציגאַר. די אלע נייע לענקבארע
לופט-באלאָנען ווערען געבויט נור אין דער
לענגליכער פאָרם פון א ציגאַר, און זיי האָבען
זיך דעריבער אויך געגעבען דעם נאָמען: „לופט-
שיפען“, ווייל אוועקוואַרפענדיג די רונדע פאָרם,
זיינען זיי מעהר קיין באלאָנען ניט.

אז די לופט-שיפ זאָל קענען געקירעוועט
ווערען אין אלע זייטען און ניט זיין אָפהענגיג
פון דער לופט-בעוועגונג, ד.ה., פון ווינד, מוז
זי האָבען אן אייגענע בעוועגונגס-פעהיגקייט.
כדי צו האָבען אן אייגענע בעוועגונגס-פעהיג-
קייט, מוז זיין א קראפט, וואָס זאָל דיעזע בע-
וועגונג בעוויקען. א שיפעל, ווען מען לאָזט
עס אליין אויפ'ן וואסער, וועט עס שווימען
מיט'ן שטראָם. אז דאָס שיפעל זאָל קענען
שווימען געגען שטראָם, אָדער קווער דעם
שטראָם, מוז עס האָבען בעוועגליכע רודער,
וועלכע גיבען דעם שיפעל אן אייגענע בעווע-
גונגס-פעהיגקייט. די רודער מוז בעוועגט ווע-
רען פון א געוויסע קראפט, צי דורך א מענשען,
צי דורך א מאשין. דאָס זעלכע איז אויך מיט
דער לופט-שיפ. לאַמיר אָננעהמען, אז מען האָט
ערפונדען אזעלכע רודער, מיט וועלכע מען קען
געבען דער לופט-שיפ פערשיעדענע ריכטונגען,
אזוי ווי דאָס איז ביי א וואסער-שיפ, נור מיט
וועלכע קראפט זאָלען די רודער בעוועגט ווערען?

עס פערשטעהט זיך, אז די מענשליכע
קראפט איז א ביסעל צו שוואַך פאר אזא אר-
בייט. איינשפאנען פערד, איז א ביסעל אונ-
בעקוועם... מען האָט געמוזט אָנקומען צו דער
מאשין. נור דאָ הויכט זיך איצט אָן די הויפט

מיט א דרוק פון 160 קילאָגראַם אויף אַ קוואַדראַט־מעטער, און ביי די איינציג טיגע מעכאנישע בעדינגונגען איז איינפאַך אונמעגליך צו בויען אַ לופט־שיף, וואָס זאָל קענען ביישטעלן אזא ווידערשטאַנד. דערצו איז טאַקע אויך ניט נויטיג אזא אייגענע געשווינד־קייט פאַר אַ לופט־שיף, ווייל אַ ווינד פון 40 מעטער אין דער סעקונדע קומט פאַר העכסטענס איין מאָל אַ יאָהר, און דאָס אויך נור פאַר אַ קורצע צייט. דערפאַר אָבער איז אַ ווינד פון 10 אָדער 15 מעטער אין דער סעקונדע אַ געוויינליכע ערשיינונג, און אין דער הויך פון 400—500 מעטער, וואו עס פליהען געוועהנליך לופט־שיפֿען, איז אין געוויסע יאָהרעס־צייטן אַזעלכע ווינדען אַ גאַנץ רעגלמעסיגע ערשיינונג. כדי די לופט־שיף זאָל זיך קענען אויף אזא אופן בעוועגן מיט איהר אייגענע קראַפט אין יעדער ריכטונג, מוז איהר אייגענע געשווינד־קייט וועניגסטענס גרעסער זיין אלס 15 מעטער אין דער סעקונדע. ד. ה., מעהר אלס 54 קילאָמעטער אין אַ שעה.

ווי שטעהט זיך עס אָבער אין דער ווירק־ליכקייט מיט די געשווינד־קייטען פון די לופט־שיפֿען, וועלכע זיינען ביז איצט נעכט געוואָרען? די אלע לופט־שיפֿען, וועלכע זיינען געבויט געוואָרען פון די פראַנצויזישע ערפינדער, האָבען דערגרייכט די העכסטע געשווינד־קייט פון 12 מעטער אין דער סעקונדע, אָדער 43 קילאָמעטער אין אַ שעה. ערשט דער ליכטשער ערפינדער, גראַף צעפּעלי, האָט מיט זיין ריעווי גען לופט־שיף דערגרייכט אַ געשווינד־קייט פון 15 מעטער אין דער סעקונדע. ווי עס איז צו זעהען, איז מען נאָך מיט דער אייגענע געשווינד־קייט פון די לופט־שיפֿען ניט זעהר ווייט געקומען.

נור פון וואָס הענגט אָב די אייגענע געשווינד־קייט פון דער לופט־שיף? פאַר וואָס זאָל מען עס ניט קענען עררייכען קיין גרעסערע געשווינד־קייטען, וועלכע זיינען נויטיג? די אייגענע געשווינד־קייט פון דער לופט־שיף איז אַבער הענגיג פון צוויי הויפט־פאַקטאָרען: פון דער גרויס פון דער לופט־שיף און פון דער קראַפט פון די מאָטאָרען, וועלכע בעוועגען די לופט־שיף. בעטראַכטען מיר צוערשט די בעדינגונגען פון וועלכע עס איז אַבהענגיג די גרויס פון דער לופט־שיף: אַ לופט־באַלאָן, וואָס איז געפילט מיט וואַסער־שטאָף־גאַז, אָדער מיט ליכט־גאַז, מוז האָבען אַן אינהאַלט פון וועניגסטענס 100 קוביקמעטער, כדי ער זאָל קענען אויפהויערן בען דאָס געוויכט פון איין מענשען. דערפון קען מען זיך מאַכען אַ פאַרשטעלונג, ווי גרויס עס מוזען זיין די לופט־שיפֿען, וואָס דאַרפֿען אויפֿהויבען אַ חוץ עטליכע מענשען, נאָך די מאַשינען, וועלכע בעוועגען די שיף, און ווי גרויס עס דאַרפֿען זיין יעדע לופט־שיפֿען, וואָס ווערען געבויט צוליב קריעגס־צוועקען. עס וועט גענוג

פינדער איז געווען די אייגענע געשווינד־קייט פון דער לופט־שיף. די ערשטע לענקבארע לופט־שיף פון הענרי זשיפּארד האָט געהאַט אַן אייגענע געשווינד־קייט פון 3 מעטער (*). אין דער סעקונדע, אָן ער 11 קילאָמעטער (**). אין שעה, ד. ה., ווען דאָס וועטער איז געווען גאַנץ רוחיג, אָהן אַ ברעקעל ווינטעלע, האָט זשיפּארד'ס לופט־שיף געקענט פליהען אין יעדע ריכטונג מיט דער געשווינד־קייט פון 11 קילאָמעטער אין אַ שעה. שוין ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס ביי אזא קליינע געשווינד־קייט פערלירט די לופט־שיף איהר ווערט אלס פערקעהרס־מיטעל, איז זי נאָך דערצו ווי דער אלטער לופט־באַלאָן כמעט אין גאַנצען אַבהענגיג פון ווינד. ווי געזאָגט, האָט זשיפּארד'ס לופט־שיף זיך געקענט בעוועגען מיט אַ געשווינד־קייט פון 3 מעטער אין אַ סעקונדע ביי גאַנץ שטילען וועטער. ווי איז אָבער, אז דאָס וועטער איז ניט גאַנץ שטיל? אַ גאַנץ שטילען וועטער, אָהן אַ שום ווינטעלע, האָט מען זעהר, זעהר זעלמען. נעהמען מיר אָן, אז עס איז אַ קליין ווינטעלע, וואָס האָט אַ געשווינד־קייט פון 2 מעטער אין דער סעקונדע, און זשיפּארד'ס לופט־שיף קומט אויס צו פאַהרען געגען ווינד, דאן וועט זי שוין ניט פאַהרען מיט אַ געשווינד־קייט פון 3 מעטער אין דער סעקונדע, נור 1 מעטער, אין אַ שעה נור 3 אַ האַלב קילאָמעטער. ווען די געשווינד־קייט פון ווינד איז אָבער 4 מעטער אין דער סעקונדע, דאן איז זשיפּארד'ס לופט־שיף אין גאַנצען שוין אַבהענגיג פון ווינד, זי וועט געטראָגען ווערען וואוהין דער ווינד בלאָזט, ווייל די געשווינד־קייט פון ווינד איז מיט 1 מעטער אין דער סעקונדע גרעסער ווי די אייגענע געשווינד־קייט פון דער לופט־שיף.

ווי עס איז צו זעהען איז פאַר די לענקבאַרקייט פון דער לופט־שיף ניט נור וויכטיג די ערפינדונג פון אַ גוטען פאַסענדען מעכאַניזם, נור איינע פון די הויפט־בעדינגונגען איז אויך די אייגענע געשווינד־קייט פון דער שיף. אין אונזערע געגענדען האָט מען פאַרלויפֿיג ניט געפירט קיין גרעסערע לופט־בעוועגונג, ווי 40 מעטער אין דער סעקונדע, אַ לופט־בעוועגונג, וואָס האָט די געשווינד־קייט פון 30 מעטער אין אַ סעקונדע, רופֿען מיר שוין שטורם־ווינד. עס פערשטעהט זיך, אז קיינער וועט ניט בויען אַ לופט־שיף, וואָס זאָל האָבען אזא גרויסע אייגענע געשווינד־קייט, דאָס זי זאָל קענען פליהען געגען אזא שטורם־ווינד. 40 מעטער אין דער סעקונדע איז אַ ווידערשטאַנד פון 144 קילאָמעטער אין אַ שעה, אזא ווינד ווירקט

(*) אַ מעטער איז אַן ערד אַ יארד מיט אַ צעהנטעל.

(**) אַ קילאָמעטער איז אַן ערד צוויי דריטעל ענגלישע מילען. אַן ענגלישער מיל איז עטוואָס וועניגער פון אַנדערשטאַלבען רוסישע וויערסט.

אויסהאלטען דעם דרוק פון דער לופט. די איצ-טיג לופט-שיף מוז שטארקער געבויט ווערען. די פראנצויזישע אינזשינערען האָבען צום טייל דעם גאז-באלאָן בעפעסטיגט מיט שטאַלענע רייפּען, און צעפעלין האָט דעם באלאָן געבויט אין גאָר צען פון אלומיניום. עס איז לייכט צו פער-שטעהן, אז דאָס געוויכט פון דער לופט-שיף ווערט דורכדעם פיעל שווערער, און עס הויבט זיך אָן די פריהערדיגע אַלטע מעשה פון שיט מעהל און גיס וואסער.

איצט שטעלט זיך די פראגע: וועלכע אויסזיכטען זיינען פאַראַן אין דער צוקונפט ווע-גען דעם אויסבעסערען פון די איצטיגע לופט-שיפּען, אז זיי זאָלען באמת קענען דיענען אַלס א פערקעהרס-מיטל פאַר'ן מענשען?

די לעצטע פראָבעס, וואָס צעפעלין האָט געמאַכט מיט זיין לופט-שיף, זיין רייזע פון קאָנסטאַנז קיין מאַינץ, האָבען בעוויזען, אז די לופט-שיף איז שוין לייכט, ביי דעם צושטאַנד פון דער איצטיגער טעכניק, ביז צו א הויכען גראַד א גוטעס פערקעהרס-מיטל. עס איז אויך קיין וואונדער ניט, אז נאָך דער ערשטער געלונגענער פראָבע פון צעפעלין'ס לופט-שיף, האָט זיך גלייך אין דייטשלאַנד געבילדעט אן אקציע-געזעלשאַפט און בויען לופט-שיפּען אַלס פערקעהרס-מיטל פאַר פאַסאזשירען. די קא-טאסטראָפּע אָבער, וואָס האָט געטראָפּען מיט צעפעלין'ס לופט-שיף, ווי דער ווינד האָט איהר אָבגעריסען פון איהר פעראנקערונג און געמאַכט פון איהר א חורבן, בעווייזט פון דער אנדערער זייט, אז פאַרלויפּיג קען מען זיך נישט זעהר פיל פערלאָזען אויף די לופט-שיפּען, וואָס זיינען געבויט נאָך דעם פרינציפּ צו זיין לייכטער פון דער לופט. צעפעלין'ס לופט-שיף האָט שוין געהאט אַלע מעלות: זי איז געווען ריעזע-גרויס און דערמיט איז איהר טראַגיקראַפט געווען גרויס; ניט קוקענדיג אויף איהר גרויס, האָט צעפעלין'ס שיף אויך געהאט א גרויסע אייגענע געשווינדיקייט; די לענקבארקייט פון צעפּע-לין'ס שיף איז געווען אן אויסגעצייכענטע, מען האָט זי געקענט קירעווען ווי מען האָט נור גע-וואָלט. אָבער נאָך אַלעמען האָט אויך צעפּע-לין'ס שיף געדאַרפּט מורא האָבען פאַר'ן ווינד, און זי איז אויך פון איהם אומגעקומען.

פון צעפעלין'ן לופט-שיף האָט מען אויך גע-קענט זעהן, אז פאַרלויפּיג האָט מען נאָך זעהר גרויסע צרות פון די מאַטאָרען, וועלכע בעטריי-בען די לופט-שיף. אויף יעדע פראָבע-רייזע האָט צעפעלין כסדר געהאט צו טאן מיט די מו-טאָרען, וועלכע פלעגען אַלע וויילע קליט ווע-רען, און ער פלעגט זיך מווען אראַבלאָזען מיט זיין לופט-שיף אויף דער ערד, כדי זיי צו ברענ-גען אין דער אַרדנונג. און אויך אין די קא-טאסטראָפּע, וואָס האָט צום סוף געטראָפּען דער שיף, זיינען געווען שולדיג די מאַטאָרען, וועלכע זיינען קאָלע געוואָרען.

זיין צו בריינגען צוויי ביישפיעלען: די פראנ-צויזישע שיף „לא פאטריע“ האָט געהאט די לענג פון 62 מעטער, די ברייט 10 מעטער און דעם אינהאַלט פון — 3 טויזענד 6 הונדערט 50 קו-ביקעמטער. די לעצטע צעפעלין'ס שיף האָט געהאט די לענג 144 מעטער, די ברייט פון 16 מעטער און דעם קוביקאנהאַלט פון — 13 טוי-זענד קוביקעמטער!

כדי אזא גרויסער קערפער זאָל קענען אי-בערווינדען ביי זיין בעוועגונג דעם ווידערשטאַנד פון דער לופט, מוז ער האָבען זעהר א גרויסע קראַפט, און פאר יעדעס מעטער גרעסערע גע-שווינדיקייט, מוז די קראַפט פון די מאַשינען בעדייטענד פערגרעסערט ווערען, דען די קראַפט וואַקסט מיט דער דריטער פאָטענץ פון דער גע-שווינדיקייט. א קליינער ביישפיעל וועט דעם ענין קלערער מאַכען. זאָגען מיר, אז מיר האָבען א לופט-שיף, וואָס ווערט בעטריבען פון א 16 פערדיגען מאַטאָר, און זי האָט די גע-שווינדיקייט פון 8 מעטער אין דער סעקונדע. ווען מיר ווילען, אז זי זעלבליגע שיף זאָל האָבען א געשווינדיקייט, וואָס איז דאָפּעל אזוי גרויס, ד.ה., 16 מעטער אין דער סעקונדע, דאן דאר-פּען מיר האָבען שוין א מאַטאָר מיט א קראַפט פון 8 מאָל 16, דאָס איז 128 פערדערקעמטען! אזא גרויסער מאַטאָר אָבער איז פיעל שווערער אין געוויכט אַלס א מאַטאָר פון 16 פערדע-קערפּטען. די לופט-שיף אונזערע וועט איהם ניט קענען אויפהויבען, זי מוז א סך גרעסער געמאַכט ווערען, כדי זי זאָל קענען אריינגעהע-מען מערער גאז, דאָס איהר הויב-קראַפט זאָל גרע-סער ווערען. ווערט אָבער די לופט-שיף גרע-סער, איז שוין דער מאַטאָר פון 128 פערדע-קערפּטען ווידער צו שוואַך אזא גרויסע שיף צו בעוועגען מיט דער געשווינדיקייט פון 16 מע-טער אין דער סעקונדע. דער מאַטאָר מוז שוין האָבען מעהר ווי 128 פערדע-קערפּטען. אָבער ווען דער מאַטאָר האָט מעהר קראַפט, מוז ער אויך שווערער זיין, איז אָבער דער מאַטאָר שווערער, מוז די לופט-שיף גרעסער געמאַכט ווערען. א. ז. וו., א. ז. וו. גאנץ די אַלטע מעשה פון שיט מעהל און גיס וואסער... דערפון איז צו זעהען, אז מיט דער געשווינדיקייט פון די לופט-שיפּען איז מען זעהר שטאַרק געבונדען אין גאנץ ענגע גרענצען. די געשווינדיקייט פון די לופט-שיפּען קען מען נור דאן נאָך מעהר פערגרע-סערען, ווען מען וועט געפינען נאָך לייכטערע מאַטאָרען, ווי מען האָט עס איצט.

דערצו קומט נאָך עטוואָס. ווי עס איז שוין פריהער דערמאָנט געוואָרען, איז דער לופט-דרוק פער קוואדראט-מעטער ביי גרעסערע גע-שווינדיקייט זעהר גרויס. צוליבע דעם קען מען ביי די לופט-שיפּען מיט גרויסע געשווינדיקיי-טען ניט מאַכען די גאז-הילע פון דינע געדיכטע זייד, ווי מען פלעגט עס מאַכען ביי די לופט-באלאָנען. אזא זייד-מאַטעל וועט ניט קענען

שטענדיג אבהענגיג פון דעם ווילען פון דעם מענשען, וואָס פליהט אויף איהר.

נור אויב די צוקונפט געהער אפילו דער פליה-מאשין, איז דער „היינט“ לחלוטין נים איהר רער. פארלויפניג זיינען די פליה-פראָבעס, וואָס מען האָט געמאכט מיט די פליה-מאשיןען, געווען גאנץ קורצע. די לענגסטע צייט האָט זיך ראַיט געהאַלטען אין דער לופט מיט זיין מאשין, ער איז געפליגען אן ערך פון 95 קילאָמעטער אין אַנדערהאַלבען שעה. פאר דעם ערפינדער ראַיט איז דאָס געווען אַ לאַנגע צייט און אַ ווייטער מהלך, אָבער פאר אונז איז דאָס אַ ביסעל אַ צו קורצע צייט, אז מיר זאָלען קענען רעכנען זיין פליה מאשין אלס אַ פערקעהרס-מיטעל. פאַרלויפניג גע-הערט דער „היינט“ די לופט-שיפּען, וואָס זיי נען לייכטער פאר די לופט, ד. ה., די מאָטאָר באַלאַנגען. און אויב זיי טוינען אויך נים צו דעם צוועק פון פערקעהר, קען מען זיי אָבער זעהר גוט געברויכען צו קריענס-צוועקען, צו-ליעב וואָס זיי ווערען אויך הויפט-זעכליך איצט געבויט.

די פראנצויזישע לופט-שיף, „פאטריע“, וואָס איז נים אריבער גרויס, קען אויפהויבען און טראָגען אין דער לופטען אַ משה פון טויזענד און צוויי הונדערט קילאָגראם. עס קענען אַלזאָ פאַהרען מיט איהר אין דער לופטען אן ערך 8 מענשען און קענען מיטגעהומען מיט זיך ביו 6 הונדערט קילאָגראם באַמבעס און גראַנאַטען, וועלכע מען קען וואַרפען פון אויבען אויפ'ן שונא און אָנמאכען אַ חורבן אין זיין לאַגער.

צעפעלין'ן לופט שיף, עליה השלום, האָט געקעט טראָגען אין דער לופטען אַ משה פון 4 טויזענד קילאָגראם. זי האָט אַלזאָ געקאָנט מיטגעהומען נאָך מעהר באַמבעס, ווי די פראנצויז-זישע „פאטריע“. עס איז אויך טאָקע נים קיין וואונדער, וואָס פערפלאַמטע דייטשע שאָויר-ניסטען האָבען אָנגעפאנגען צו פאנטאזירען ווע-גען איינגעהומען ענגלאַנד דורך לופט-שיפּען, וואָס צעפעלין וועט בויען.

די איצטיגע לופט-שיף, אפילו ביי איהר איצטיגע אונפאַלקאָמענהייט, קען זיין זעהר אַ שרעקליכער וואפען אין דער צייט פון אַ קריגע. נור אַ שטעקען האָט צוויי עקען. דורכדעם, וואָס די לופט-שיף, און שפעטער, די פליה-מאשיןען, קען זיין זעהר אַ געפעהרליכע וואפען אין קריגע, וואָס קען פיהרען צו אַ פאַלשטענדיגע פערניכ-טונג פון ביידע צדדים, וועט דער קריגע איבער-הויפט אונגעליך ווערען. און אזוי ווי די איי-טיגע קאפיטאליטישע אָרדנונג שאַרפט אַליין מיט איהרע אייגענע הענד איהר מלאך המות, אזוי שאַפט די לופט-שיף, וואָס איז הויפט-זעכליך נור געבויט געוואָרען צו קריענס-צוועקען, די אונגעליכקייט אַ קריגע צו פיהרען.

אַלץ וואָס אין דער קאפיטאליטישער גע-זעלשאַפט ווערט געשאַפּען, מוז אין זיך ענט-

עס איז די מיינונג פון פיעלע, אז די צו-קונפט געהערט נים דער לופט-שיף, ד. ה., דעם מאָטאָר-באַלאַנג, נאָר דער פליה-מאשיןע, וועלכע שטעהט איצט אין דער ערשטער שטאַדיע פון איהר ענטוויקלונג. די פליה-מאשיןע, סאי פון דעם פראנצויזישען פארמאן, סאי פון די אמע-ריקאַנער ברידער ראַיט, זיינען שווערער פון דער לופט. כדי צו פליהען אין דער לופט דאַרף מען נים זיין לייכטער פאר די לופט, אזוי ווי מען דאַרף נים זיין לייכטער פון וואסער, כדי צו קענען שווימען אויפ'ן וואסער. די פויגלען זיי-נען אַ סך שווערער פון דער לופט, און דאָך פלי-הען זיי. די גאַנצע קונסט פון פליהען אין דער לופט בעשטעהט אין דעם מאכען מיט די פליג-לען, וואָס די פויגלען דארפן עס נים לערנען. אָבער פאר וואָס זאָל דער מענש זיך נים לערנען פון די פויגלען? פאר וואָס זאָל דער מענש נים קענען בויען אזא מאשיןע מיט פליגלען, וואָס זאָלען פונקט אזוי שניידען די לופט, ווי דאָס טהוען די פויגלען?

די ערשטע פראָבעס, וואָס דער מענש האָט געמאכט צו פליהען אין דער לופט, האָט ער טאָקע נאָכגעטהאָן די פויגלען. די ערשטע לופט-פליהער האָבען זיך אויך געמאכט אזעלכע פלי-געל און פרובירט מיט זיי פליהען. אמת, די פראָבעס זיינען געווען נים גאָר געלונגענע. די קראפט פון מענשען'ס קערפער איז נים גענוג גרויס, אז ער זאָל זיך קענען טראָגען מיט פליג-לען אין דער לופטען. אָבער אויב דער מענש האָט אַליין צו ווייניג קראַכט, פערשטעהט ער צו בויען מאשיןען פון אַ גרויסע קראַכט. דער מענש האָט אויך אָנגעפאנגען אזעלכע מאשיןען צו בויען, און טריט פאר טריט קומט ער אַלץ נעהנטער צו זיין ציעל.

די פליה-מאשיןע איז, ווי שוין געזאָגט, שווערער פאר דער לופט, און דאָס איז איהר גרעסטע מעלה. שוין אַ הויז דעם, וואָס מען האָט צו איהר נים נויטיג קיין וואסערשטאָף-גאָז, וואָס איז בכלל זעהר טייער, איז די פליה-מאשיןע אין גאַנצען אונאבהענגיג פון די קאפריען פון ווינד, אזוי ווי עס איז אונאבהענגיג פון ווינד די פויגלען, וואָס פליהט אין דער לופטען. די געלונגענע פראָבעס, וואָס די ברידער ראַיט פון אמעריקא האָבען איצט געמאכט מיט זייער פליה-מאשין אין פראנקרייך, בעווייזען, אז עס איז נים ווייט דער טאָג, ווען די פליה-מאשיןען וועלען ווערען אַ געוועהנליכער פערקעהרס-מיטעל פאר'ן מענשען. ראַיט איז געפליגען מיט זיין מאשין מיט אַ געשווינדיגקייט פון 18 מעטער אין אַ סעקונדע, וואָס דאָס איז מעהר אלס 60 קילאָמעטער אין אַ שעה. דערצו האָט ער זיין פליה-מאשיןע אויסגעצייכענט גוט געקירעוועט, וואָס דאָס בעווייזט, אז די מאשיןע איז פאַל-

לופטען, אז ער זאל קאנטראלירען די לופט-שיי-
פען... מיט דער ענטוויקלונג פון די לופט-שיפען
צו פערקעהרס-מיטעל מיזען געשאפען ווערען
פיעל נעהנטערע און פריינדליכערע בעציהונגען
צווישען די פעלקער. די לופט-שיי, וואָס איז
געבויט צו טראָגען טויט און פערניכטונג פאר
די מענשהייט, וועט ברענגען פרידען און פער-
ברידערונג פאר די מענשען. די לופט-שיי, וואָס
איז געבויט צו פערשטארקען די איצטיגע קאפיר
טאליסטישע אָרדנונג, וועט מיט איהרע פליגלען
העלפען ברענגען אַנייגעזעלשאפטליכע אָרדנונג,
אַן אָרדנונג פון אמת'ע גלייכהייט און ברידער-
ליכקייט, יענע אָרדנונג, וואָס מיר רופען סאָ-
ציאַליזם...

האַלטען אַ שאַרפען ווידערשפרוך. די לופט-שיי
איז געבויט צו דעם צוועק קריעג צו פיהרען,
דערווייטערען איין נאַציאָן פון דער אנדערע און
זיי פיינדליכער צו מאַכען, אין רעזולטאַט אָבער
מוז די לופט-שיי דערנעהנטערען די נאַציאָנען
איינע צו דער אנדערער. ביי דער ענטוויקלונג
פון די לופט-שיפען וועלען די איצטיגע גרענעצען
צווישען איין לאַנד און דאָס אנדערע ניט קענען
מעהר עקזיסטירען. מאַכען אַ גרענעץ אין דער
לופט, וועט אפילו דער רוסישער און פרייסישער
זשאַנדאַרם ניט קענען... די גרענעץ-אַבצאהלונג
גען אויף אַריינגעפיהרטע פרעמדע סחורה וועלען
במילא מוזען בטל ווערען. מען וועט דאָך ניט
קענען אויפהענגען אַ צאָלבעאמטען אין דער

א, זאַמעלט צונויף מיר די ליליען...

פון י. אַדלער

א, זאַמעלט צונויף מיר די שנעע-ווייסע ליליען,
די ריינסטע צווישען די בלומען;
עס שמייכלט דער זומער, עס שמאַרמט אָב דער זומער —
עס איז שוין דער אָסיען געקומען...

עס שמאַרמט די טרוימען, די גאַלדענע טרוימען,
— אויף אייביג ווערט קיין זאך געבאַרען —
עס וועט אויף דער ליליע אַ וואָרעם זיך ווייזען
און געהן וועט איהר אונשולד פערלאָרען...

ווי גוט און ווי זיס איז צו טרוימען, צו ליעבען,
און שפּאַמען פון יעדען געלעכטער;
פערשפּאַמען דעם היינט און דעם דונקעלען מאָרגען,
דעם שיקזאַלס בעשמענדיגע וועכטער...

א, זאַמעלט צונויף מיר די ליליען, די צארטע,
א, ברענגט מיר פון פעלד די נחמה,
אויסקושען וויל איך די הימלישע אונשולד
נאָך פאר דער יציאת נשמה...

דער זיעג

(א בילד)

פון מ. בן-אליעזר

מיידען, נאָר די איינע מעג זיך אונז אָבשטע-
לען... נו, זאָג אליין, צי זאָל איך זאָרגען, וואָס
באלד-באלד קומט אָן דער ווינטער און מען
דארף זיך צוגרייטען, צי זאָל מיר וועה טאָן דער
קאָפּ, וואָס נחמיה האָט דיר ניט נוהג כבוד
געווען? ... די מאַנסבילען...

ישראל האָט איהר אונגעדולדיג איבערגע-
שלאָגען:

— רייד מיט אַ אידינע! ... דו פערשטעהסט
נאָר ניט... זאָג מיר בעסער, ווען וועט פארטיג
ווערען די וועטשערע?

— ס'וועט נאָך דויערן אַ האַלב שעה... ניט
לאַנג צוגעשטעלט קאָכען. אפשר אַ שעה האָב
איך געווינעט דאָס קינד ביז עס איז איינגע-
שלאָפען...

— אויב אזוי, וועל איך אריין אַ וויילע צו
יונה'ן.
— זאָס זיך נאָר ניט.

ישראל איז ארויס, און איז אריין צו אַ
שכן, אויסריידען דאָס הארץ פאר אַ „מאַנסביל“.

ישראל דער שוסטער איז ניט קיין היגער.
ער איז אָנגעקומען אין שטערטעל פאַר אַן איי-
דעם צו אימשע דעם בעקער. נאָר ער האָט
גלייך געקראָגען אַ נאָמען אין גאַנץ שטערטעל.
„אַ מאָדנער מענש, אַ שוסטער, און האַלט
זיך און פיהרט זיך ווי אַ בעליהבת'ישער יונגער-
מאן.“

פון ערשטען טאָג אָן, האָט ער זיך דערוויי-
טערט פון די בעלימלאכות. ער האָט ניט גע-
דאווענט ביי זיי אין קלייזעל, ער איז קיינמאָל
ניט אריין, להבדיל, אין שענק און שטענדיג זיך
געריבען צווישען בעלי-בתים.

ווען מען האָט איהם פאַרגעשלאָגען איינצו-
שרייבען זיך אין חברה „חיי-אָדם“, האָט ער
מיט אַ שטאַלצען שמייכל געענטפערט:

— איך וועל זיך בעסער איינשרייבען אין
חברה ש"ס.

דערפאר האָט ער בעקומען שונאים צוויי-
שען בעלימלאכות, וועלכע פלעגען מאַכען פון
איהם חזק און רייצען זיך מיט איהם.

— קוקט נאָר, ווי ער געהט אזוי פער-
טראַכט.

— ס'זאָג שטערען! ווי אַ קאָקשען-כרעט.

— אַ גאַנצער רב.

ישראל דער שוסטער איז געקומען אַהיים
נאָך מעריב פון בית-מדרש פעראומערט
מיט אַ פערוואָלקענט פנים. ער האָט
אונטער'ן נאָז אָבגעזאָגט דעם „גוטען-
אָבענד“ און האָט זיך געשטעלט קוקען
אין פענסטער.

זיין ווייב דבורה איז געווען שטאַרק
פערנומען מיט קאָכען וועטשערע און האָט דע-
ריבער אָנפאַנגס ניט בעמערקט די וואָלקענס.
נאָר ווען ישראל האָט ארויסגעלאָזען אַ טיעפען
זיפּן, האָט זיך דבורה האַסטיג אַ קעהר געטאָן
און געוואָרפען אַ בליק אויף איהר מאַן'ס פנים,
וועלכען זי שטודירט שוין זייט היבשע עטליכע
יאָהר.

— וואָס איז שוין ווייטער?
ישראל האָט ניט אזוי גיך געענטפערט.
נאָר ווען דבורה איז געבליבען שטעהן אנטקעגען
איהם, ווארטענדיג אויף אַ תשובה, האָט ער, ווי
ניט ווילענדיג, אַ זאָג געטאָן:
— די יחסנים... זיי מיינען, אז די גאַנצע
וועלט איז זייערע... אפילו אויף גאָט'ס תורה
האָבען זיי אויך אַ חזקת.

— וועגען וואָס רעדסטו?
ישראל איז געוואָרען אַ ביסעל רוהיגער און
האָט געענטפערט געלאָענער:

— הערסט אַ מעשה. בין-מנחה-למעריב
זאָגט נחמיה איטעם „דעם בלאַט“ אין אַלטען
בית-מדרש. קאָנסטו דאָך נחמיה'ס ריידען:
ער פעראיקעט זיך און זאָגט האַלבע ווערטער.
האָט מען היינט געהאַלטען עפעס אַ שווערע
סוגיא. מענסטו מיר גלייכען, אז קיינער האָט
ניט פערשטאַנען וואָס דאָרטען טהוט זיך. נאָר
אַלע זיצען און הערען און שאַקלען מיט די קעפּ,
ווי זיי פערשטעהען. איך אָבער לאָז זיך ניט
נאַרען. פרעג איך איינמאָל, אַ צווייטען, אַ
דריטען. אז ער, נחמיה, ווערט דאָס אין כעס
און נעמט זיך קאָכען: „ווי קומט פאַר אייך
ש"ס? ...! לערנט בעסער חיי-אָדם... אַ פראָם
טער מענש דארף וויסען זיין אָרט“... און די
אַלע „פאָמפעס“ זיצען און שמייכלען... די אָק-
סענע קעפּ!

דבורה האָט אויסגעהערט די גאַנצע טירא-
דע ביו'ן סוף און האָט גוטמוטיג געענטפערט:

— הערסטו, מיין מאַן, עס געהט אויף
אונז אַ נייער יאָהר, זאָלען אַלע אונזערע דאגות

פלעגט יונה אָפט אַריינוואַרפֿען ווערטלעך און בעמערקונגען, וועלכע זיינען געווען פֿאַר ישראל'ן צום האַרצען.

ישראל פלעגט זיך בעקלאַגען אויף די יחסנים, וואָס זיי בלאָזען פֿון זיך און מיינען, אז אַ שוסטער איז גאָר קיין מענש נישט (דאָבוי פלעגט ער שטענדיג דערצעהלען פֿון ר' יוחנן הסנדלר — אויך אַ שוסטער און אַ תנא פֿון דעסטוועגען).

און יונה פלעגט אַ זאָג טאָן: — פֿאַרבעס! דאָס קענען זיי מעהר נישט דיר אָבנארען מיט זייער יחוס. איך קאָן זיי אָבער אַלעמען. ווי לאַנג איז דאָס ליפֿע געוואָרן רען אַ מענש? פֿון ווען אָן איז דאָס אַפרים גע- וואָרען אַ צדיק? וואָס איז דער יחוס מיט לייעב אימשעס, מיט זיין טאטען, דעם פֿערד- גנב? דו פרעג מיר, וועל איך דערצעהלען אַלע- מענס יחוס.

ישראל'ן פלעגען אזוינע ווערטער פֿערשאַ- פען אַמטל'ע פֿערגעניגען. ער פלעגט זיי אויס- הערען מיט אַ צופֿריעדענעם שמייעל און דער- ביי ווי פֿיעשטשען זיך פֿאַר דעם אַלמען יונה:

— זיי ווייזען אַ קונץ, אז זיי קענען לערנען! אַ דאַנק קומט זיי! געלערענט אין תּרדים, ביז דער חתונה געזעסען אין בית-מדרש. אָבער איך? אפילו אין תלמוד תורה האָב איך נישט געלערענט לאַנג. מײַן מאַמע איז געווען אַן אַלמנה, האָט זי געוואָלט איך זאָל זיין אַ פֿער- דיענער. צו צעהן יאָהר בין איך שוין אָנגעקור- מען פֿאַר אַ בעל-מלאכה. נאָר איך האָב לייעב געהאַט לערנען. פלעג איך פֿאַלגען אַ גאַנג די פֿרושים אין בית-מדרש, אָדער אזוי איינבעטען זיך ביי אַ בחור, פלעגט מען מיט מיר אַ ביסעל לערנען. און פֿון דעסטוועגען וועל איך זיך נאָך פֿערהערען מיט זיי אין אַלץ, אפילו אין גמרא. ווער רעדט תנ"ך — קאָנען זיי דאָך קיינער נישט. איך קאָן דדוק אויך.

יונה פלעגט צושאָקלען מיט'ן קאָפּ, ווי איי- נער וואָס טראַכט: וואָס איז דאָ די רייד? גער- וויס קומען זיי נישט צו דיין פֿאדעשווע.

און ישראל פלעגט פֿון איהם אוועקגעהן אַ רוהיגער. אַ שווערע לאַסט פלעגט איהם אַראָב פֿון האַרצען. יונה איז ביי איהם געוואָרען דער איינציגער מענש אין דער שטעטלעך, וואָס האָט גאָט אין האַרצען, דאָס הייסט אַ אידיש האַרץ...

זינט ישראל איז אזוי שטאַרק בעלידיגט געוואָרען דורך נחמיה אימסעס, האָט ער איהם נישט געקאָנט קוקען גלייך אין די אייגען. ווי אויף להכעיס, האָבען זיי געוואָהנט אין שכנות, און ישראל פלעגט מוזען אויסמירען צו בענע- גענען זיך מיט איהם.

איז אָבער אָנגעקומען דער „סוכות" און דער בעל-הבית פֿון שטוב, וואו ישראל וואָהנט, מאַכט אַ גרויסע סוכה פֿאַר אַלע שכנים. ישראל איז געוואָרען פֿערזאָרגט. ער וועט מוזען זיצען

— ער נעהט שטיוועל פֿונקט ווי אַ רב.

— וואו ער וועט זיין רב, וועט דאָס שטער- טעל ברענען.

ישראל געהט פֿערביי, און הערענדיג די אַלע בעמערקונגען, גיט ער זאָג:

— „אַל תען כסיל" — און גיט צו: — אַ קרייניק פֿערשטעהט איהר דעם טייטש.

ער ווענדעט אָן פֿיעל מיה צו מאַכען בע- קאַנטשאַפט מיט די למדנים פֿון שטעטלעך. אין זיין ריידען וואַרפט ער מיט פֿסוקים, מישט אַריין אַ גמרא-ווערטלעך און ווייס. צו דערצעהלען פֿיעל זאכען פֿון הייליגע ספרים. נאָר דאָס העלפט איהם נישט. וואָלט ער געווען אַ זייגער-מאַכער, האָטש אַ סטאַליער, וואָלט זיך איהם אפֿשר איינגעגעד- בען צו ווערען אַ מחותן מיט בעל-יביתים. אָבער אַ שוסטער...

און ישראל האָט דערפֿון געליטען אָהן אַ שיעור. ביסלעכווייז האָט ער גענומען פֿיהלען די עלענדקייט און די איינזאַמקייט. גאַנץ אָפט האָט ער געהאַט אויסצושטעהן בעלידיגונגען סיי פֿון די בעל-מלאכות, וועלכע האָבען געוואָלט זיך אָברעכענען מיט איהם פֿאַר זיין גאווה, סיי פֿון די בעל-יביתים, וועלכע האָבען נישט געקענט לידען, וואָס אַ שוסטער קרייבט אויבען-אָן. דער איינציגער גוטער פֿריינד, פֿאַר וועמען ישראל האָט געקענט אויסריידען זיין פֿערביי טערטע האַרץ, איז געווען זיין ווייב. דבורה. ער האָט געלעבט מיט איהר גוט, טהיילווייז ווייל זי האָט עס פֿערדיענט, און טהיילווייז דערפֿאַר, וואָס אַ תלמיד-חכם מוז עהרליך האַלטען זיין ווייב — ישראל דאָך דאָס.

נאָר אומשטיינס געזאָגט, וואָס פֿערשטעהט אַ אידענע? זי פלעגט איהם אויסהערען, כער- היגען איהם, מאַכען פֿון אַלץ נאָר נישט, אָבער דאָס איז איהם געווען ווייניג.

ביז וואַנען גאָט האָט איהם צוגעשיקט פֿאַר אַ שכן דעם אַלמען יונה'ן, אַ געוועזענעם שניידער, וועלכער האָט אַלע קינדער אין אַמער ריקא און רוהט זיך אָב אויף די עלטערע יאָהר רען. די קינדער שיקען איהם אויף חיונה. דער אַלטער יונה פלעגט לייעב האָבען צו הערען שעהנע מעשיות פֿון די תנאים מיט די צדיקים און קלוגע רייד פֿון די אַמאָלגיע חכמים. און ישראל האָט געקענט אזוי גוט דערצעהלען. אין די זומערדיגע אָבענדען אויפֿ'ן באַנק אין דרויסען און אין די ווינטערנעכט אויף דער וואַרעמער ליזשאַנקע, פלעגען ביידע שכנים זי- צען. דער אַלטער אַראָבעלאָזען דעם קאָפּ אין שוויגענד און דער יונגער אַלע וויילע אויפֿגע- לעבט מיט בלישצענדיגע אויגען פלעגט ארויס- זאָגען: „איהר פֿערשטעהט?"

נאָר שווייגען פלעגט דער אַלטער נאָר דאן, ווען ישראל האָט גערעדט פֿון ספרים. איז אָבער געווען דער שמועס וועגען לעבענס-זאכען,

מען האָט באַלד געבראַכט אַ תנ"ך. לאַנג
לאַנג האָט נחמיה געמישט די בלעטער, געזוכט,
געזוכט און געפונען טאַקס... אין י ש ע י ה.
נחמיה האָט געקוועטשט מיט די פלייצעס,
ווי איהם איז געווען אַ גרויסער וואונדער אויף
י ר מ י ה'ן, וואָס ער האָט נישט געקענט זאָגען
אַזאָ קלוגען פסוק.

ישראל האָט געפיהלט, אז ער האָט גע-
זיענט, ער האָט זיך נישט געקענט דערווארטען
ביז נאָכ'ן בענשען. ער איז ארויסגעלאָפֿען פון
סוכה דער ערשטער, און אריינגעהענדג איז
שטוב, האָט זיין פנים געשיינט פאר שמחה. ער
איז צוגעגאנגען צו זיין ווייב און פרעהליך אויס-
געשריען:

— נאָך אַ מאָל, גוט-יום-טוב, דבורה מיין
לעבען! וואָס פעהלט צו זיין אַ איד?

דאָס ווייב האָט איהם אָנגעקוקט און האָט
נישט פערשטאַנען, וואָס איז איהר מאן אזוי
פרייליך.

— זאָג מיר, דבורה'לע, ווי מיינסטו, ביי
יונה'ן שלאָפט מען שוין?

— געוויס. עלטערע מענשען.
ישראל האָט געפיהלט אַ בעדירפנים צו
טהיילען זיך מיט אימיצען מיט זיין פרייד.

דאָס ווייב וועט גאָר נישט פערשעטן.
לאַנג, לאַנג האָט ישראל יענע נאכט נישט
געקענט איינשלאָפען. ער איז געלאָגען און זיין
פאנטאַזיע האָט איהם געמאַלען בילדער פון
מאָרגענדיגען טאָג, ווען אין שטערטעל וועט מען
זיך דערוויסען פון זיין גרויסען זיעג.

און ווען ער איז איינגעשלאָפען, איז אויף
זיין פנים געווען אויסגעגאָסען אַזאָ גליקזעליג-
קייט, וועלכע אַ מענש געניסט אין לעבען זעהר
זעלטען.

ווער ווייס, פיללייכט איז דאָס געווען די
גליקליכסטע נאכט אין ישראל'ס אָרעמען
לעבען?

צוזאַמען אין איין סוכה מיט איהם, מיט
נחמיה'ן.

ער האָט אפילו געטראכט צו מאַכען אַ
סוכה פאר זיך, נאָר דאָס איז איהם געווען
שווער אויסצופיהרען, און נישט ווילענדיג האָט
ער געמוזט זיצען אין דער אַלגעמיינער סוכה.
די ערשטע נאכט פון יום טוב האָט נישט גע-
רעגענט און אידען זיינען געזעסען צופריעדען
אין סוכה מיט אַ יום טוב'דיגען געמיטה און
זיך געפיהלט ווי געסט אין אַ בכבוד'יגען אָרט.
ישראל איז געזעסען ביים ברעג טיש גע-
בען טיהר און האָט געהאַלטען דעם קאָפּ אַרייַן
געטאָן אין אַ ספר, כדי נישט צו קוקען אויף זיין
געגנער.

אויבען אָן איז געזעסען נחמיה; נעבען
איהם דער ווירטה פון הויז; ווייטער אַ ביסעל
— אידעמס מיט זיהן — אַ היבשער עולם.
ווארטענדיג אויף אַ געריכט, האָט מען
דערווייל געשמעקט וועגען וועלטליכע זאַכען.
איינער האָט עפעס דערזעהלט, "פון בלאַט", אז
ערגעץ אין אַ שטאָדט האָט אַ איד גע'מסר'ט
פאַמיליעס, וועלכע פאַליציי האָט צוגענומען.
נחמיה האָט אַ פרומען זיפּ געטאָן אין
ארויסגעזאָגט:

— דער נביא ירמיה קלאַנגט שוין לאַנג
אויף דעם: „מַהְרִיבִּיךָ וּמַחְרִיבִּיךָ מִמֶּךָ יֵצְאוּ” —
אַלע צורה אויף זיך געהמען אידען אַליין...
ישראל האָט האַסטיג אַ הויב געטאָן דעם
קאָפּ און אַ זאָג געטאָן:

— דאָס איז גאָר אַ פסוק אין י ש ע י ה.
אַלע האָבען אָנגעשטעלט די אויגען אויף
ישראל'ן, און נחמיה האָט געשמייכלט: אין
כעס זיין איז נישט כדי.

— אפשר ווילסטו זיך וועטען מיט מיר?
— דריי רובעל אויפ'ן בית-מדרש גיב איד, אויב
דער פסוק געפינט זיך אין ירמיה'ן.

הארץ-וועה

פון יהואש.

1.

פערקלונגען איז יוגענד'ס אַרקעסטער,
די כשוף-קאפעליע איז שמוס.
פערלאשען די צויבער-בעלייכטונג
און וויסט איז און פינסטער אַרום...

בלויז איינער אַ נגון פער'יתומ'ט
דעם מויטען אַרקעסטער קלינגט אָפּ,
קרימט איבער אליין אין דער פינסטער
דעם ליכטיגען מענער-גאלאָפּ...

אזוי ווי אַ פליגעל וואָס זשומעט
אַרום אַ געשטאַרבנעם'ס בעט —
ווער ווייס צי עס זשומעט אבילות,
צי ס'מאַכט פון דעם מויטען געשפּעט.

2.

געפּוילט אין הערצען האַבען
דער יוגענד'ס מויטע קוויטען
און פּוילענדיג דאָרט פלעגען
אַ גיפּט-גערוך פערשפּרייטען...

דאָך בלומענקערנער זיינען
געווען דאָרט טיעף בעגראַבען,
און נייע שטענגלעך איצטער,
גענומען שפּראַצען האַבען...

ווי גיב איך זיי אַ נאָמען,
די שפּעטע ווינטער-זאָנגען ?
זיי רייצען ס'אויג, דאָך וועקען
אין ברוסט ניט קיין פערלאַנגען...

ווי רוף איך אָן די בלומען,
וואָס האַבען ניט קיין ריחות ?
דאָך שפּרייט פון זיי זיך עפעס,
וואָס וואונדער מילד און ווייך איז...

3.

אַ, שוואַרצער שיקאַל גיפּטיג איז
דיין שפּאַסען און דיין יעקען,
געצוואונגען האַסטו מיינע פיס
אין לעהם און קויט צו שטעקען.

פער'תפיסה'ט האַסטו מיר דעם גוף,
אין דיקען זומפּ פון לעבען,
דאן האַסטו פליגלען לופטיגע,
מיר ביי דער זייט געגעבען.

וואָס מייגען פליגלען הימעלשע,
ווען כ'קען קיין גליעד ניט ריהרען ?
ווען כ'דארף זיך היטען כ'זאל דיין גאָב
מיט בלאַטע ניט בעשמירען ?

וואס טויג די קראפט צו פליהען מיר,
ווען כ'בין אן אנגעפעכטער? —
א שיקזאל בימער איז דיין שפאס,
און גיפטיג דיין געלעכטער...

4.

אפט פרעג איך: אין דער תפיסה וואו איך שמאכט —
און ציטער דאך צו ווערען פריי געמאכט —
ווי פיעל נאך וועלען זיין ווי איך פעשפארט,
ווי פיעל שוין האבען איידער מיר פערבראכט...

און זוכענדיג געפינט מיין אויג ארום,
סמנים אויפגעקריצטע אויף די ווענד,
א שורה דא און דארט, א ווארט, א שמריך —
ירושות נאכגעלאזט פון טויטע הענד...

און כ'קלער ווי לאנג, ווי שווער האט אימליכער,
געמיהט זיך איבער יעדען קליינעם שמריך,
אום אויף דעם קאלטען שטיין א זכר, מיר
און אנדערע צו לאזען הינטער זיך...

און איך אליין? — איך קרייז מיין נאמען אויך,
מיט פינגער פון מיין אייג'נעם בלוט פערטריפט,
און נארר און טרייסט זיך טאמער איינעם אויג
וועט ווערס'איז פאלען אויף מיין אונטער שריפט...

5.

ווערטער קלייבען, ליעדער שרייבען —
לאנג שוין האט עס מיר דערעסען
פון די וואונדען אין מיין הארצען,
ליריש-זיסען וויין צו פרעסען...

כ'האב געמאכט פון מיינע צרות
א מוזעאום פאר די בליקען,
אום ציקאווע לעזער זאלען
מיט דעם דיכטער'ס פיין זיך קוויקען...

כ'וויל קיין פערזען מעהר ניט פלעכטען,
כ'וויל קיין גראמען מעהר ניט שפינען,
כ'וויל מיין ליידען מעהר ניט לאזען
אין א פוסטען דאמפף ענטרינען.

כ'וויל קיין איינציג ליעד ניט זינגען,
כ'וויל קיין איינציג ווארט ניט זאגען,
לאז דער וועהטאג זיין פערבארגען,
און פערשטיקט דאס הערץ צונאגען.

אדער אפשר וועט דער שמערץ גאר,
איינגעקייט אין שטייג פון ווילען,
אין א כח זיך פערוואנדלען,
און מיט נייעם מוט מ'ך פילען? —

אפשר וועט מ'ך רייכער מאכען
יעדעס ליעדעל ניט געזונגען? —
אפשר וועט מ'ך שטארקער מאכען
יעדע מהרער וואס כ'האב פערשלונגען? —

דאס פאלק און די קונסט

פון צביון.

עקזיסטירען אויף דער זינדיגער ערד. אויף דער קינסטלער איז נור א פראדוקט פון זיין צייט און דאס געזעלשאפטליכע זיין בעשטימט זיין בעוואוסטזיין, און מיר קענען דעם קינסטלער זאגען גאנץ דרייסט: „ווי גלויבסט צו שיעבען, און דו ביזט געשאבען!“

עס פערשטעהט זיך, אז דאס דארפען מיר בעווייזען, גלויבען אויפ'ן ווארט, אויפ'ן הן צדק איז אפשר א גוטע מדה, קיין שכל איז עס אָבער געוויס ניט...

איך וועל אָנפאנגען מיט שעהנער ליטעראַטור. וואָס איז געווען דאָס מאַטעריאַל, פון וועלכען די קלאַסיקער פון פערשיעדענע נאַציאָנען, האָבען געשאַפֿען זייערע קונסט־ווערק? ווער זיינען געווען די העלדען אין די ראָמאַנען, אין די דראַמאַס, אין די טראַגעדיעס, וועלכע זיינען געשאַפֿען געוואָרען אין די צייטען פון דער פּעאַדאַלער הערשאַפֿט? וועמענס טרויער, וועמענס פריידען, וועמענס געפיהלען האָבען די דיכטער בעזונגען אין זייערע ליעדער אין יענע אַלט צייטען?

דער ראָמאַניסט, דער דראַמאַטורג, דער דיכטער האָט זיין מאַטעריאַל געזוכט און געפונען אין קעניגליכע הויפּען און אין די ריטערליכע שלעסער. דער הערשענדער קלאַס און געווען דער אַדל, די געזעלשאַפֿט איז געווען אַ פּעאַ־דאַלע, און דער קינסטלער האָט פון דיזער אוי־סערליכער מאַטעריעלער סביבה געמוזט בעאיינ־פלוסט ווערען. שוין אַ הויז דעם, וואָס כמעט דער איינציגער קויפּער פון ליטעראַרישע ווערק איז געווען דער אַדל און דער קינסטלער איז געווען דירעקט עקאָנאָמיש אַבהענגיג פון איהם, האָט אויך טאַקע דאָן קיין אַנדער געזעלשאַפֿטלי־כער קלאַס ניט געקענט וועקען די אויפּמערקזאַמ־קייט פון ליטעראַט צו זיך. אין יענער צייט האָט די איינציגע געזעלשאַפֿטליכע ראָלע גע־שפּילט דער קעניגליכער הויף און דער אַדל. און ווייטער קיינער אין ניט.

אין דער דייטשער ליטעראַטור קען מען רעכענען לעסינג'ן פאַר'ן ערשטען גרויסען שריפטשטעלער פון דער בורזשואַזיע. לעסינג איז געווען דער ערשטער אין דייטשלאַנד, וואָס האָט דאָס דייטשע בירגערטהום געבראַכט אויף די ברעטער פון דער טהעאַטער־סצענע. ביז לעסינגען האָט די טעאַטער־סצענע געוואוסט נור פון ריטער־געשטאַלמען און ריטער־קליידער, פאַר'ן איינפאַכען בירגער־ראַקס איז די ביהנע

עקאָנאָמישע בעדינגונגען אין וועלכע מיר לעבען, די פאַרם פון דער פראָדוקצאַן, די פראָדוק־טיווע קרעפטען דורך וועלכע די מענשליכע געזעלשאַפֿט פיהרט אָן דעם קאַמפּף פאַר איהר עקזיסטענץ, רופט אַרויס אין אונז געוויסע אידעען, געדאַנקען און איבערציי־גונגען. מיט דער ענדערונג פון די עקאָנאָמישע בעדינגונגען און די פאַרמען פון דער פראָדוקצאַן ענדערן זיך אויך אונזערע אידעען, אַנזיכטען און איבערצייגונגען. דער מענשליכער אינטעלעקט ככלל איז ניט מעהר און ניט וועניגער, ווי אַ פראָ־דוקט פון דער אויסערליכער מאַטעריעלער סביבה, אין וועלכער ער געפינט זיך. אונז דוכט זיך, אז מיר שאַפען די היסטאָריע, באַמט אבער ווערען מיר געשאַפֿען פון דער היסטאָריע. מיר גלויבען, אז מיר שיעבען, און באַמט ווערען מיר געשאַבען. שוין האָט ברוך שפינאָזאָ בעמערקט, אז ווען דער שטיין וואָס ווערט געוואָרפֿען דורך אַ מענשליכע האַנד, וואָלט געקענט טראַכטען, וואָלט ער געוויס בעהויפטעט, אז ער פליהט אין דער לופט ניט דורך דעם, וואָס מען האָט איהם אַ וואָרף געטאָן, נור ווייל ער וויל פליהען, אז זיין ווילען האָט ער צו דאַנקען, וואָס ער פליהט. קאַרל מאַרקס האָט געזאָגט: עס איז ניט דאָס בעוואוסטזיין פון מענשען, וועלכע בעשטימט דאָס געזעלשאַפֿטליכע זיין, נור אומגעקעהרט. דאָס געזעלשאַפֿטליכע זיין בעשטימט דאָס בע־וואוסטזיין פון מענשען.

נור נעהמען מיר אָן, אז דאָס איז אַלץ ריכ־טיג, ערוועקט זיך ביי אונז די פראגע: און ווי איז עס אייגענטליך מיט דער קונסט? איז אויך די „הימעלשע טאַכטע“ — די קונסט נור אַ פראָדוקט פון דעם עקאָנאָמישען פאַקטאָר און פון די פראָדוקצאַנס־פאַרמען? איז אויך דער קינסטלער, דער פאַקט, דער מוזיקער, דער מאַהלער, דער סקולפּטאָר בעאיינפלוסט אין זיין קינסטלעריש שאַפען פון די עקאָנאָמישע בעדי־נגונגען, אין וועלכע די מענשהייט לעבט? ווערט אויך דאָס בעוואוסטזיין פון דעם קינסטלער בע־שטימט פון דעם געזעלשאַפֿטליכען זיין?

אַלס מאַרקסיסטען מוזען מיר גענטפערן אויף די אַלע געשטעלטע פראגען מיט „יא“. דער קינסטלער איז אויך נור אַ מענש, וואָס לעבט אויף דער ערד, און אויב אזוי מוז ער זיין אונז טערוואָרפען דיזעלביגע נאַטור־געזעצען, וועלכע

פון דער צוקונפט. א לאנגע צייט האָט דער אַרבייטער־קלאַס קיין אָרט אין דער ליטעראַטור ניט געפונען. דער ראָמאַניסט, דער דראַמאַטורג און דער פּאָעט זיינען פאַרבייגעגאַנגען דעם אַרבייטער און האָבען איהם ניט בעמערקט. נור דאָס איז געווען אזוי לאַנג, ווי לאַנג דער אַרבייטער־קלאַס האָט ניט געשפּיעלט קיין וויכטיגע עקאָנאָמישע און פּאָליטישע ראָלע אַלס געזעל־שאַפטליכע קראַפט. דער אַרבייטער־קלאַס איז אַבער אַלץ שטאַרקער און גרעסער געוואָרען. דורך זיין האַרטגעקעגן, אונאַנטערבראַכענען קאַמפּף האָט ער אַלץ אַ גרעסערע עקאָנאָמישע און פּאָליטישע מאַכט געוואונען, און — דער „פּרייער“, „אינדיווידועלער“ קינסטלער האָט איהם בעמערקט און איהם אָנגעפאַנגען געברוי־כען אַלס מאַטעריאַל פון זיין קינסטלעריש שאַפּען. עס האָט זיך געענדערט דאָס פּערזענלעכע נים פון די געזעלשאַפטליכע קרעפטען צו איינ־אַנדער, און מיט איהם האָט זיך אויך דאָס בעוואוסטזיין פון דעם קינסטלער געענדערט.

די „וועבער“ פון געהאַרד הויפטמאַן האָט דעם אַרבייטער געבראַכט אויף דער סצענע אין טעאַטער, און „זשערמינאַל“ פון עמיל זאָלאַ האָט דעם אַרבייטער אין דער ראָמאַנעל־ליטעראַטור אריינגעפיהרט. צוויי גרויסע קינסטלער פון צוויי גרויסע נאַציאָנען האָבען זייערע בעסטע ווערק געוויימעט דעם אַרבייטער־קלאַס, דער נייער געזעלשאַפטליכער מאַכט, וואָס איז אויפ־געשטאַנען צו בעהערשן די וועלט. ס׳איז הויפּט מאַן אין זיינע „וועבער“, ס׳איז עמיל זאָלאַ אין זיין „זשערמינאַל“ פיהרען אַרויס אויף די סצענע ניט קיין איינציגען צופעליגען אַרבייטער, נור די גאַנצע אַרבייטער־שאַפט, דעם אַרבייטער־קלאַס מיט זיין לעבען און שטערבען. ביידע קינסטלער האָבען זיך אָנגעשטעלט אויף דעם ערשטען מאָמענט פון דעם אַרבייטערס ערוואַכען ווען דער אַרבייטער־קלאַס דערפיהלט זיין קראַפט און ווייס גאָך ניט וואָס צו טהון. ער בענוצט זיין קראַפט אין ברעכען מאַשינען, און פער־דאַרבען די שאַכטען און פערניכטען דאָס האָב און גוטס, וועלכע זיינע בלוטזויגער האָבען אָנגעלעבט פון זיין שוויים און בלוט. ביידע קינסטלער אָבער האָבען פערשטאַנען דעם אַרבייטער, זיי האָבען דערפיהלט זיין אנשטורמדיגע מאַכט, וואָס וועט אַראָבוישען די אַלטע פערפּוילטע געזעלשאַפטליכע אָרדנונג פון דעם אָנגעזיכט פון דער ערד.

מיט דעם וואוסס פון דעם אַרבייטער־קלאַס איז אויך געוואַקסען זיין קאָנומיס־פּעהיגקייט. דער אַרבייטער איז געוואָרען אַ וויכטיגער קאָנ־זומענט אויף דעם ביכער־מאַרק און אַן אָפּטער בעזוכער פון טעאַטער. דער ליטעראַט איז ביז צו אַ געוויסען גראַד געוואָרען עקאָנאָמיש אָב־הענגיג אויך פון אַרבייטער־קלאַס, און זיין קינסטלעריש שאַפּען האָט גאַנץ אינבעוואוסט פאַר איהם אָנגענומען אַ נייע ווענדונג. ער האָט

געווען געשלאָסען. ווען לעסינג האָט אָנגעפאַנגען נעמען אַלס מאַטעריאַל פאַר זיינע דראַמען דאָס בירגער־לעבען, האָט זיך קיינער ניט געקענט פאַרשטעלען, וואָס פאַר אַ פנים אַזעלכע פאַר־שטעלונגען וועלען האָבען אויף דער סצענע. די הערלישע געשטאַלטען פון די ריטער, זייערע קליידער, זייערע מאַניערען זיינען עפעס געווען ווי צונויפגעוואַקסען מיט דער טעאַטער־ביהנע, און דאָ קומט לעסינג און וויל פערשוועכען דעם „טעמפלעל פון קונסט“ מיט זיינע קרעמער, סוחרים, שענקער מיט זייערע איינפאַכע בירגערליכע קליידער, מיט זייער וואַכעדיגען לעבען, מיט זייערע גראַבע מאַניערען און קליינליכע חשבונות! מיט עטליכע צעהנדליג יאהר פריהער וואָלט לעסינג ניט געשרייען קיין דראַמעס פון בירגערליכען לעבען, און ווען ער וואָלט זיי אפילו געשרייען, וואָלטען זיי קיין שום ערפאלג ניט געהאַט. לעסינג'ס ווערק האָבען נור געקענט זיין אַ פראָדוקט פון דער צייט, אין וועלכער ער האָט געלעבט. דאָס געזעלשאַפטליכע זיין האָט בעשטימט זיין בעוואוסטזיין. אין לעסינג'ס צייטען האָט דאָס בירגערטום אין דייטשלאַנד אָנגעפאַנגען שפּיעלען אַ וויכטיגע ראָלע. די בורזשואַזיע האָט אָנגעפאַנגען אריינצונעמען אין איהרע הענד די פּאָליטישע און די עקאָנאָמישע מאַכט, זי האָט אָנגעפאַנגען ווערען דער הערשענדער קלאַס אין דער געזעלשאַפט; די בורזשואַזיע איז געוואָרען אַ וויכטיגער קאָנזאָר מענט פון קונסט־ווערק אויף דעם ביכער־מאַרק און אַ גרויסע שטיצע פון טעאַטער און אנדערע קונסט־אָנשטאַלטען. די געזעלשאַפט האָט זיך אַלואַ געענדערט, און מיט איהר האָט זיך אויך געמוזט ענדערן דער קינסטלער. די אויסערליכע מאַטעריעלע סביבה האָט אויך אויף איהם גע־וויקט ניט ווייניגער, ווי אויף אַן אנדער בשר־וודם. די בורזשואַזיע האָט אַרויסגעשטויסען דעם אַדעל־קלאַס פון דער ליטעראַטור און פון טעאַטער און האָט דאָרטען זיין אָרט פערנומען, אזוי ווי זי האָט עס געטאָן אין עקאָנאָמישען און פּאָליטישען לעבען.

איך האָב גענומען דייטשלאַנד אַלס אַ ביי־שפּיעל, וויל דאָרטען איז די גרענעץ־ליניע צווישן דעם צוויי דערמאָהנטע ליטעראַרישע עפאַכען פיעל שאַרפּער אויסגעדרוקט אַלס אין אנדערע ליטעראַטורען. בכלל אָבער בעמערקט מען די־ועלביגע ערשיינונג אין אַלע אנדערע ליטעראַטור־רען: איבעראַל האָט ערשטענס דער אַדעל־קלאַס פערנומען דעם ערשטען אָרט אין דער ליטעראַטור און אין דער קונסט, און שפעטער, ווי די עקאָנאָמישע און פּאָליטישע מאַכט איז איבער־געגאַנגען צו דער בורזשואַזיע, האָט זי אויך עראַבערט פאַר זיך דעם ערשטען אָרט אין דער ליטעראַטור און אין דער קונסט.

מיט דער געבורט פון דער בורזשואַזיע געזעלשאַפט איז אויך געבאָרען געוואָרען איהר מלאַך־המות — דער פּראָלעטאַריאַט. דער קלאַס

ער האָט געפרובט נעהמען מאַטעריאַל פון דער אידישער אַרימקייט, אבער נור פון דער אידישער אַרימקייט, און ניט פון דעם אידישען אַרימאָן. מענדעלי מוכר ספרים האָט בעשריעכען ניט דאָס לעבען פון אידישען דלפּן, נור דעם אידישען דלפּן. ניט דער טרעגער פון די טאַרבע איז אַ מאַטעריאַל פאַר מענדעלי'ן, נור די טאַרבע גופא. די תקיפות פון דעם אידישען „שעהנעם בעל־הבית“ איז מיט דעם אויסוואַקסען פון דעם אידישען מיטעלקלאָס אַלץ מעהר געפאַלען. דער אידישער מיטעלקלאָס, די זאָגענאָממע קליין־בורשוואַזיע איז אויך געוואָרען די הויפּט־שטיצע פון דער אידישער ליטעראַטור און דער הויפּט־קאָנומענט אויפ'ן אידישען ביכער־מאַרק. דער „שעהנער“ בעל־הבית, אויב ער האָט זיך ניט אָנגעטאָן אין אַ פראַק און אין אַ צילינדער, האָט נאָך ווען עס־איז געליענט אַ אידיש וואָרט, דער וואָס איז אַבער אַריינגעקראַכען אין די עכט־אייראָפּעאישע ציוויליזירטע בנדים און איז געוואָרען אַ „שעהנער בעל־הבית“ אויפ'ן נייעם שניט, האָט שוין מעהר אפילו אַ אידישען אות ניט געוואָלט אָנקוקען. די אידישע שרייבער זיינען געוואָרען, קען מען זאָגען, דירעקט עקאָ־נאָמיש אַבסענענדיג פון דעם אידישען מיטעלקלאָס, זיי האָבען פאַר איהם געמוזט שרייבען, און דער מיטעלקלאָס האָט אויך טאַקע פערנומען דעם אויבען־אָן אין דער ליטעראַטור.

שלוים עליכם און ספעקטאָר זיינען די ליטעראַטור פון דעם אידישען מיטעלקלאָס. ביידע שרייבער טרעמען אַרויס אין דער איד־שער ליטעראַטור כמעט אין דערוועלבער צייט, און ביידע בעשרייבען, יעדער אויף זיין שטייגער, דאָס לעבען פון דעם אידישען קליינעם און מיטעלען בעל־הבית.

אַ לענגערע צייט פערנעהמט דער מיטעל־קלאָס כמעט דעם גאַנצען פלאץ אין דער אידישער ליטעראַטור. ער איז דאָס איינציגע מאַטעריאַל פאַר דעם אידישען ליטעראַט צו שאַפען זיינע ווערק, ביז עס טרעט אַרויס דער אידישער פראַק־געטאָראַט אויף דער סצענע און ווערט אַ געזעלשאַפּטליכע מאַכט אין דער אידישער וועלטלעך.

צו די ערשטע אידישע סאָציאַליסטישע דיכטער מאָרים ווינטשעווסקי, עדעלשטאַט, מאָרים ראָזענפעלד קומען צו אַ גאַנצע רייע נייע. עס טרעמען אַרויס אַ גאַנצע רייע ליטעראַטען, ווי י. ל. פריץ, דוד פינסקי, אברהם רייזען און שפעטער פיעלע אַנדערע, וועלכע ווידמען דעם גרעסטען און בעסטען טייל פון זייערע ווערק דעם לעבען פון דער אידישער מאַסע און פון אידישען אַרבייטער. דאָס הויפּט־מאַטעריאַל פאַר דעם ליטעראַט איז ניט מעהר דער אידישער מיטעלער, אָדער קליינער בעל־הבית, נור די אידישע מאַסע און דער אידישער אַרבייטער. און וואָס מעהר עס וואַקסט די מאַכט פון אידישען אַרבייטער אין דער געזעלשאַפּט, אַלץ אַ גרעסער

אָנגעפאַנגען נעהמען דאָס מאַטעריאַל צו זיינע ווערק פון אַרבייטער־לעבען, פון דעם נייעם קלאָס, פון דעם נייעם קויפער אויפ'ן ביכער־מאַרק.

דאָס, וואָס מיר האָבען בעמערקט אין דער דייטשער און אין דער פראַנצויזישער ליטעראַטור, בעמערקען מיר אויך אין אַלע אַנדערע ליטעראַטורען. די רוסישע ליטעראַטור איז אין דעם פראַק דאָס בעסטע ביישפּיעל. איבעראַל זעהען מיר, אַז דאָס געזעלשאַפּטליכע זיין בע־שטימט אויך דאָס בעוואוסטזיין פון דעם קונסט־לער, און אַז די קונסט ענדערט זיך צוגלייך מיט די ענדערונגען אין דער געזעלשאַפּט.

אינטערעסאַנט וועט דאָך זיין זיך אַ ביסעל אַבזושטעלען אויף די אידישע ליטעראַטור. אונזער אידישע ליטעראַטור איז נאָך זעהר יונג און קליין, דאָך קענען מיר אין איהר אויך בע־מערקען דיזעלביגע ערשיינונג, וואָס מיר האָבען בעמערקט אין די גרעסערע און עלטערע ליטעראַטורען. אַ פּעאָדאלען קלאָס, אַריסטאָקראַטען, ריטער האָבען מיר ניט קיין אידישע און מיר האָבען זיי אויך ניט אין דער אידישער ליטעראַטור. טור. אַ נאָנטאָס די פּעאָדאלע אַריסטאָקראַטיע האָבען מיר אידען דעם „שעהנעם“ אידישען בעל־הבית, פריהער אין אַ שטריימעל מיט אַן אַטלע־סענע קאָפּאָטע, און איצטער אין אַ צילינדער־הוט מיט אַ שוואַרצען ראָק. דאָס לעבען פון דעם אידישען „שעהנעם“ בעל־הבית, זיין וועלטלעך אין דער היים, אין בית המדרש, אין באָד, אין גאַס, זיין קאָמפּאָ מיט דעם יונגען דור ביי זיך אין דער היים אין דער פאַמיליע און זיין קאָמפּאָ מיט איהם דרויסען, זיין צער און נחמה, האָט פערנומען אין דער אידישער ליטעראַטור דעם ערשטען אָרט אין יענער צייט, ווען דער „שעהנער“ בעל־הבית איז געווען דער איינציגער הערשער אין דער אידישער וועלטלעך־גאַנץ גלייך, אויב דער שרייבער האָט סימפּאָטיזירט מיט דעם „שעהנעם“ בעל־הבית, צי ער האָט איהם פּערהאַסט, דעם אויבען־אָן האָט ער איהם דאָך אָבגעגעבען. דער אידישער בעל־מלאכה, דער משרת פון קראָס, דער קאַראַבעלניק זיינען קיינמאָל ניט געווען די הויפּט־פּערזאָנען פון די ערשטע אידישע ראָמאַנען אָדער ערצעהונגען. די „העלדען“ זיינען אַלע מאָל געווען אָדער דער „שעהנער“ בעל־הבית אָדער זיינע קינדער, און אַלס נעבען־פּערזאָנען אַ אידישער בעל־מלאכה, אַ בעל־גנלה, אַ מלמד, אַ משרת, אַ קעכין וכדומה. איינזיק מאיר דיק אין זיינע מוסר־דיגע און אויפֿפֿאַרענדע ערצעהונגען, שמו"ר און בלאָשטיין אין זייערע נאָרישע ראָמאַנען, יעקב דיענזאָהן אין זיין ריהרענדען „שוואַרצער יונגער־מאַנטשיק“, אַלע זיינען געאַנגען אין איין וועג און אַלע האָבען גענומען אַלס מאַטעריאַל דעם „שעהנעם“ אידישען בעל־הבית מיט זיין פאַמיר־ליע. נור מענדעלי מוכר־ספרים מיט זיין אַריגינעלען טאַלענט איז פון דעם וועג אָבגעטרעטען.

האלט פון דעם קינסטלערס שאפען, ווי לאנג די בורשוואזיע איז נאך ניט געקומען צו דער מאכט אין דער געזעלשאפט. מיט דעם אויפטרעטען פון דער בורשוואזיע אלס געזעלשאפטליכע מאכט, פאנגט זיך אן אויך ענדערן דער אינהאלט פון דעם קינסטלערס קונסטווערק. די בורשוואזיע ווערט א זעהר פעהיגער קאנומענט אויף דעם קונסט-מארק, דער קינסטלער ווערט וואס ווייטער אלץ מעהר עקאנאמיש אבהענגיג פון דער בורשוואזיע, און ער גיט איהר אב דעם אויבער-אן און זיין קינסטלעריש שאפען.

א לאנגע צייט איז דער „פרייער“ שאפונגס-גייסט פון קינסטלער פריי געווען פון דער פראג-לעטארישער וועלט. קונסט און פראקטאריאט זיינען עפעס געווען אעלכע צוויי בעגריפען. וואס זיינען זיך סותר איינער דעם אנדערען. די סתירה האט אבער אנגעפאנגען רעכט צו ווערען, ווען דער ארבייטער-קלאס איז שטארק און מעכטיג געווארען. מיט דעם אויסוואקסען פון דעם ארבייטער-קלאס צו א שטארקע געזעלשאפטליכע מאכט, האט אויך די קונסט איהם מעהר ניט געקענט אינגארירען. וואס ווייטער איז אלץ געווארען די ברייטע פאלקסמאסע מעהר אביעקט פאר דעם קינסטלער און אלץ אפטער האט ער זי גענומען אלס מאטעריאל פאר זיינע קונסטווערק. אין די בילדער-גאלעריען, אין די מוזעאומס קען מען איצט אויף יעדען שריט און טריט בעגעגענען קונסטווערק, וואס זייער אינהאלט איז גענומען פון ארבייטער-לעבען, פון פראקטאריאט.

עס איז אינטערעסאנט צו בעמערקען נאך איין פאקט. געוועהנליך פלעגען אמאל די קונסט-מאחלער פארשטעלען אויף זייערע בילדער די נביאים און די הייליגע אפאסטעלן אין זעהר רייכע קליידער און מיט ערעלע פערזענלעכע געזיכטער. די קינסטלער, וועלכע האבען געלעבט אין דער סביבה פון אריסטאקראטען, און וועלכע האבען געמאחלען זייערע בילדער פאר קעניגע און פאר דעם הויכען אדעל, האבען זיך די נביאים און די אפאסטעלן געקענט פארשטעלען נור אין דער געשטאלט פון אדעלעגע און רייכע. א גרויסער מענטש, א פיהרער פון פאלק, א נביא, א געמליכער מענטש האט זיך ביים קינסטלער געקענט פארשטעלען נור אין די געשטאלטען פון יענעם געזעלשאפטליכען קלאס, וועלכער האט אין זיין האנד די מאכט און וועלכער שטעלט ארויס פון זיך הערשער און פיהרער פאלק. און שטעלט אויך פאר וואס פאר א פנים וואלט יענער קינסטלער געהאט, ווען ער וואלט אין דער צייט פון דער פאראדלער הערשאפט געמאלט יעזוס קריסטוס און זיינע אפאסטעלן אין דער געשטאלט פון ארימע ארבייטער? וואס וואלט דערויפ געזאגט די קירך און די אריסטאקראטיע. מען וואלט געוויס דעם קינסטלער אנגענומען פאר א גאטלעכסטערער, פאר א מחלל הקודש.

די איצטיגע קינסטלער מאחלען ניט נור די

רען ארט ווערט איהם אבגעגעבען אין דער אידישער ליטעראטור. דער אידישער ארבייטער ווערט אויך איינער פון די הויפט-זייעלן, אויף וועלכע עס שטיצט זיך די אידישע ליטעראטור. ער ווערט א וויכטיגער קאנומענט אויף דעם ביכער-מארק און אן אפטער בעזוכער פון טעאטער. עס מוז פאר איהם אויך פריי געמאכט ווערען די טעאטער-סצענע, און דער אידישער דראמאטורג, צי ער שרייבט גוטע טעאטער-שטיקער, צי שלעכטע, מוז דעם ארבייטער אב געבען א בכבוד'יגען ארט, ווי עס פאסט פאר זיין געזעלשאפטליכע מאכט, וועלכע ער האט זיך ערקעמפט.

עס איז כאראקטעריסטיש צו בעמערקען, דאס אין דער העברעאישער ליטעראטור האט מען דעם אידישען ארבייטער כמעט אין גאנצען פערגעסען. און דאס שטימט טאקע אויך דער מיט, וואס מיר בעהויפטען, אז דער עקאנאמישער פאקטאר האט אויף דעם קינסטלער דעמאלטען איינפלוס און בעשטימט זיין בעוואוסטזיין, ווי ביי יעדען אנדערען פשוט'ען בשר ודם. די העברעאישע ליטעראטור שטיצט זיך היינט נור אויף דעם אידישען מיטעלקלאס; דער אידישער ארבייטער ליענט קיין העברעאיש ניט און קויפט קיין העברעאישע ביכער. דער העברעאישער שריפטשטעלער איז עקאנאמיש אבהענגיג נור פון דעם אידישען מיטעלקלאס, און דעריבער איז טאקע דאס הויפט-מאטעריאל פאר דער העברעאישער ליטעראטור דער אידישער מיטעלקלאס.

* * *

זייעלכע ערשיינונג, וואס מיר האבען בע-מערקט אין דער ליטעראטור, קענען מיר אויך בעמערקען אין דער מאהליקונסט און סקולפטור. אויך דא זעהען מיר וואס פאר א ווירקונג עס האט אויף דעם קינסטלער די אויסערע מאטעריעלע סביבה און דאס פעהעלעכע פון די געזעל-שאפטליכע קרעפטען צו איינאנדער.

אין די אלטע פינסטערע צייטען האט די מאהליקונסט און סקולפטור עקזיסטירט נור פאר דער קירך, פאר די קעניגליכע הויפטען און פאר די ריטערליכע שלעסער. דער קינסטלער איז געווען עקאנאמיש פאלשטענדיג אבהענגיג פון דער קירך, פון די געקרוינטע קעפ און פון די ריטער. דאס פאלק אין גרויסען און גאנצען האט זיך מיט דער קונסט דאן ניט אינטערעסירט און האט זיך אויך ניט געקענט אינטערעסירען. די איינציגע קאנומענטען פון קינסטלעריש פראדוקטען זיינען געווען די קירכען, די קעניגע און די אריסטאקראטיע, און די קינסטלער האבען דעריבער הויפטזעכליך געמאחלען הייליגע בילדער פאר די קירכען, בילדער פון מלחמות און גבורות אויף די וועג פון די קעניגליכע פאלאצען און ריטער-ליכע שלעסער און פארטרעטען פון געקרוינטע קעפ און פאדאלען.

די קירך און דאס לעבען פון דער אריסטאקראטיע האט אזוי לאנג אויסגעפילט דעם אינ-

האָט זיך געמוזט אויסמאַהלען דאָס אַרבייטער-פּאַלקס...

און גאנץ דאָסזעלבע, וואָס מיר האָבען בע-
מערקט אין דער ליטעראַטור און אין דער מאהל-
קונסט, בעמערקען מיר אויך אין דער מוזיק, הגם
דאָרטען געהט עס אביסעלע לאַנגזאַמער צו.
אויך אין דער מוזיק, אין דער אָפּעראַ הייסט עס,
קומט פאָר דער זעלבער קלאַסענקאַמפּאָזיציע
פערנעהמען דעם אויבען-אָן. דאָס מאַטעריאַל
פון די ערשטע אָפּעראַס זיינען געווען קעניגע,
פרינצען, ריטער און זייער גלייכען. אז די בור-
זישוואַזיע האָט אָנגעפאַנגען צו הערשען, האָט זי
אויך פערנומען דעם אָרט, וואָס איהר געהערט אין
דער אָפּעראַ. איצט איז געקומען דער אַרבייטער
און פאָרדערט זיין טהייל. די אָפּעראַ „לואיז“
פון שאַרפּענטיע איז שוין פון אַרבייטער-לעבען.
נור וועגען דעם פרט האָט שוין גען. וו. ערלין
געשריעבן אַן אינטערעסאַנטען אַרטיקעל „דער
אַרבייטער אין דער מוזיק“ אין „צוקונפט“ יולי-
העפט.

מיר זעהען, אז איז אלע געביעטען פון דער
קונסט, סאי אין דער שעהנער ליטעראַטור, סאי
אין דער מאהלעריי און סקולפּטור, סאי אין דער
מוזיק, קומט פאָר דערזעלבער קלאַסענקאַמפּאָזיציע,
וואָס אין געוועהנליכען לעבען. די ווערטער פון
קארל מאַרקס: דאָס געזעלשאַפּטליכע זיין
בעשטימט דאָס בעוואוסטזיין פון דעם מענשען
איז אויך מקוים געוואָרען אין דער קונסט און
האָט זיך אַרויסגעוויזען פאַר ריכטיג.

אַפּאָסטעלן אין די קליידונג און מיט געזיכטער
פון איינפאַכען פּאַלקס, נור אפילו יעזוס קריסטוס
אליין. האָט דאָך מיט עטליכע יאהר צוריק די
מינכנער בילדער-גאַלעריע אָנגעקויפט אַ בילד
פון אַ דייטשען קינסטלער, וואו ער שטעלט פאָר
די הייליגע אַפּאָסטעלן, ווי גאנץ פשוט'ע אַרביי-
טער. און גאנץ ריכטיג האָט זיך געערגערט אַ
דעפּוטאַט פון דער צענטרוםס-פּאַרטיי אין
באיערישען לאַנדטאָג, ווען ער איז אַרויסגעטרע-
טען געגען דער רעגירונג פאַר וואָס זי האָט
געקויפט דאָס אויבערדערמאָנטע בילד פאַר דער
מינכנער גאַלעריע. — די הייליגע אַפּאָסטעלן
אויף דעם בילד זעהען דאָך אויס ווי פערדאָממע
סאַציאַלדעמאָקראַטען — האָט דער צענטרוםס-
מאַן געשריען.

דאָס געזעלשאַפּטליכע זיין בעשטימט דאָס
בעוואוסטזיין פון דעם מענשען, און דער קינסט-
לער איז אויך ניט מעהר און ניט וועניגער, ווי אַ
מענש. דער מאָדערנער קינסטלער, ווען ער איז
צוגערעטען צו מאהלען אַ בילד פון די
אַפּאָסטעלן האָט ער ניט געקענט נעהמען קיין
טיפען אַלס פאָרבילד פון דער אָבעלעכטער
אריסמאָקראַטיע און ניט פון דער איצטיגער צו-
פריעדענער בורזשואַזיע. די צורה פון וועלכען
עס-איז אָנגעלעבטען גראַף אָדער פון אַ גוט
אָנגעגעסענעם באַנקיער פאַסט געוויס ניט פאַר-
אָן אַפּאָסטעל. דער קינסטלער האָט זיך פאָר-
געשטעלט די אַפּאָסטעלן אַלס באַהן-ברעכער,
אַלס טרעגער פון נייע אידעען, אַלס קעמפּפער
פאַר אַ ליכטיגע צוקונפט, און פאַר זיינע אויגען

הערבסט-בלעטער

פון ה. רויזענבלאַט.

אַ הערבסט-ווינד אַ ביזער,
עס מבול'ט אַ רעגען,
ווי שרעקיג אין גאס זיך
די בוימער בעוועגען.

„אַרונטער איהר געלע,
צומרוקענטע בלעטער:
צו וואָס נוצט זיך ראַנגלען
און וואַרטען אויף שפעטער?“

„אַרונטער, אַרונטער!
רוישט ביז און משונה:
„אַרונטער איהר בלעטער
אין רינע, אין רינע!“

אַ הערבסט-ווינד אַ פוילער,
עס קאַפּעט אַ רעגען,
ווי לאַנגזאַם אין גאס זיך
די בוימער בעוועגען.

אַ שאַד זיי די געלע
משאַכאַטעמטשנע בלעטער,
אַט זאָל נאָך געווערען, —
אביסעלע שפעטער...

עס איז דאָך ניט אַלעס
שוין מאַקע פערפאַלען,
די זון וועט נאָך שענקען
פיעל וואַרעמע שטראַהלען.

בלעטער אויס דער געשיכטע פון דער ארבייטער בעוועגונג

פון קונטרס

II.

גרויסע פארדרענגען צו די עקזיסטירענדע ארבייטער צייטונגען.

דער דריטער, "פלעק אויף דער זון" האט זיך שוין ארויסגעוויזן אין 1890. די זעצער האבען דאן ערקלערט א סטרויק אין דער "ארבייטער צייטונג", ווייל די רעדאקציע האט אב-געדרוקט אן ארטיקל, וואס די זעצער האבען ניט געקענט ליידען, און צוליב א דיספוט וועגן אן ארבייטער, וואס די "ארבייטער צייטונג" האט ניט געקענט בעשעפטיגען. (*) אין דיווען סטרויק האט די דאמאלס נור וואס געגרינדעטע "פערסייניגטע אידישע געווערקשאפטען" גוט געהייסן די האנדלונג פון די "ארבייטער צייטונג", כאטש די שריפטזעצער יוניאן האט בע-לאנגט צו דיווער קערפערשאפט. די צייטונג איז דאן געזעצט געווארען פון די רעדאקטערע און די מיטארבייטער. אויף די ערקלערונג פון די יוניאן אין א צירקולאר, אז די זעצער פון די "ארבייטער צייטונג" זיינען סקעבס (**), האט די געווערקשאפטען געענטפערט, אז דאס איז ניט אמת. (***)

(*) דאס איז א פאקט, איך האב ליידער ניט געקענט געפינען די ליטעראטור פון יענער צייט; אבער איך האב דיווער אינפארמאציען געקראגען מינד-ליך פון פערטרויענסווערטהע פערזאנען.

(**) "זוי (די פער. איד. געו.) ווילען אוינרעדען; דעם עולם, אז די, וואס ארבייטען איצט אין דער צייטונג, זיינען גענאסען, וועהרענד אלע, וואס קע-נען דיווער זעצער, ווייסען, אז זיי זיינען אלטע אויסגעדיענטע סקעבס." — פון א צירקולאר, איז ברעגדדוקט אין די, "פרייע ארבייטער שטיממע" פון 18טן סעפט., 1891.

"רעזאָלוציען פון די געווערקשאפטען: (***) "אין אַנבשראָבט אַ די פּיננע און געגנער פון דער "אַרבייטער צייטונג" קלינגען איבער'ן שטאַרט, אַז זי בעשעפטיגט סקעבס, האַלטען מיר פאר נויטיג צו ערקלערען, אז די "פער. איד. געו." האַבען נאָך לאַנגע דעבאַטען איבער אונזער מחלוקה, מאַנשאַג, דעם 21טן אפריל, אויסשטימיג בעשלאָסען, אז די "סקעבס", וועלכע ארבייטען איצט בוי די צייטונג, זיינען קיינע סקעבס!" — ענטנומען פון דעם זעלבען פלאַטש.

אלס איינע פון די ערשטע יוניאנס צווישען אידען אין אמעריקא, איז עס פערשטענדליך, אז די שריפטזעצער האבען געקראגען די הילפע פון אלע אידישע ראדיקאלען. אבער דאס, וואס זי איז געווארען אזוי שטארק, איז ניט געווען צו-ליעב די הילפע פון די אידישע ראדיקאלען אליין; עס זיינען אויך געווען אנדערע וויכטיגע אור-זאכען: ערשטענס, איז דער שריפטזעצער-פאך איבער'ן גאנצען לאנד געווען גוט ארגאניזירט אין דער קערפערשאפט פון די "אינטערנאציאנאל טיפאגראפיקאל ווארקערס"; און אזוי ווי די אידישע שריפטזעצער יוניאן איז געווען דער "ברענטש 83" פון דיווער קערפערשאפט, האט זי געקראגען די הילפע פון דער גאנצער נאציאנאל-לער ארגאניזאציע, ווען זי האט עס געדארפט. צווייטענס, איז עס נויטווענדיג, אום צו זיין א זעצער, צו קענען לעזען און שרייבען. דארום איז די זעצער-יוניאן בעשטאנען פון ניט דער ערך אינטעליגענטערע און ענטוויקלטערע מענ-שען (אין דורכשניט). ווי אלע אנדערע אידישע יוניאנס, וואו לעזען און שרייבען איז ניט קיין פארדרענג. פערשטעט זיך, אז אן ארגאניזא-ציע פון אינטעליגענטע מענשען קען זיך ענט-וויקלען אין פעסטקייט און ווירקונג פיעל שנע-לער, ווי אן ארגאניזאציע, וועלכע בעשטעט מיסטענס פון בעזגראמאטע. צוליב דיווער אויסגערעכענטע אורזאכען האט די דערמאנטע יוניאן זיך אָנגעפאַנגען שנעל צו ענטוויקלען אין א פעסטע און שטארקע ארבייטער ארגאניזא-ציע.

"אבער אפילו די זונן איז ניט אָהן פלע-קען"; און דער אמת פון דיווער שפריכווארט האט זיך ארויסגעוויזן אויך אין בעצוג אויף דער שריפטזעצער יוניאן אין עטליכע הינזיכ-טען: ערשטענס, האט זיך די יוניאן אָנגעשטעלט מיסטענס אויף ארגאניזירען די אידישע צייטונג-געו, זיך וועניג אָדער נאָך ניט קימערנדיג וועגען ארגאניזירען די זעצער פון די דזשאב-דרוקע-רייען; צווייטענס, האבען די מיטגלידער אָנגעהויבען מורא צו האבען פאר קאנקורענץ און האבען דארום געשטעלט פיעלע שטערונגען אין וועג פון ארייננעהמען נייע מיטגלידער; דריי-טענס האבען זיי אָנגעהויבען צו שטעלען צו

די שטערונגען, וועלכע ווערען געמאכט ביים אריינגעהען מיטגלידער, זיינען איינפאך אונטערגלייך איבערצוקומען פאר די געניטסטע זעצער. (**)

די זעצער יוניאן האט דארויף געענטפערט מיט אן ערקלערונג, אז דא האנדעלט זיך וועגען א פראגע פון העכערע וויידזשעס. די געווערע שטעמען האט דיזע ערקלערונג פון די שריפט זעצער אונטערשטיצט, צו דערזעלבער צייט מאכענדיג בעשולדיגונגען געגען די אנארכיסטען אין פערזאנעל צו דער ארבייטער בעוועגונג.

„עס איז געקומען אזוי ווייט, אז ער האט אלליין געקויפט שריפט, אהנע דעם מעגנדישער צו פרעגן און נאכהער, אז מען פלעגט איהם געבען וויידזשעס, פלעגט ער אברעכענען פאר די שריפט און מאהנען נאך א מאל וויידזשעס און מאכען סטרייקס דערפאר.

„עס איז שוין געקומען אזוי ווייט, אז ער האט ארויסגענומען ארטיקלען נישט נור אהן דעם רעדאקטאר'ס וויסען, זאגנדיג ווען דער רעדאקטאר האט געשריען און פראטעסטירט דאגעגען. עס איז געקומען די וואסער איבער דאס מויל: מיר זיינען געגאנגען צום יוניאן; מיר האבען אנגעקלאגט דעם טויפלע בוי זיין שוויגער-מוטער, און אזוי האט עס טאק געהאלטן: א מאל האט מען פערשלאגען צו שיקען א קאמיטע צו אונטערזוכען; אן אנדערס מאל האט מען דאס אויך נישט געטהאן. עס האט גאר נישט געהאלפן. אס ענדע, ווען מיר האבען דער-זעהן, אז די צייטונג מיט — — וועט נישט עקזיסטירען, ווייל ער ווארפט ארויס און דרויסען ארבייטער'ס געלד יעדע וואך ביז 30 דאלאר, האבען מיר בעשלאסען צו ערקלערען די יוניאן, אז — — קען בוי אונז נישט ארבייטען. דא האט זיך דער פייער אנגעצונדען: זיי האבען גוט גע-וואוסט, אז עס זיינען אימער געווען ריינע נשמות, וואס האבען פערוויגט די אנארכיסטען אלס יוניאן ברעכער, ארבייטער-פיינד און האבען זיך פערלאזט זען אויף דיזע תקיפות, אז די אנארכיסטען וועלען מורא האבען ארויסצומרעסען אפן געגען זיי. דא-רויף געשטיצט, האבען זיי אונז ערקלערט א סטרייק. — „פרייע ארבייטער שטיממע“, 18טען אויגוסט, 1891.

(**) היער זיינען די פאקטען: ביי אונז אר-בייט איצט אן אכגעווייזענער פון דער יוניאן; ער האט נישט אויסגעהאלטען דעם עקזאמען. ער ארבייט שנעלער און בעסער, ווי דער בעסטער ארבייטער, וואס איז געווען ביי אונז די בעסטע צייט נאך א בעווייז ליגט אין אונזערע הענד: איין יוניאן-מאן פון פילאד. שרייבט צום פיהרער פון יוניאן, נעמ-ליך, צו אונזער פארמאן: „אזוי ווי א זעצער איז געפאָהרען קיין ניו יארק האלטען עקזאמען, מו זעה, „ברודער“, פיקס איהם, אז ער זאל נישט אויסהאלטען די פרוי. מיר דארפען אויסראמען די דערנער פון אונזער וועג.“ — פון דעם זעלבען נומער „פרייע ארבייטער שטיממע“.

דיזער סטרייק האט אבער לאנג נישט אָנגעהאלטען. די זעצער האבען זיך ענדליך אַרומ-געזעהן, אז זיי האבען בעגאנגען א פעהלער, און דער סטרייק איז געענדיגט געוואָרען.

גאנץ אנדערש איז געווען מיט דעם דער-מאָנטען שריפטזעצער סטרייק אין די „פרייע ארבייטער שטימע“. דער קאמפא איז געווען א ביטערער און א לאנגער. די אַרבייטער פון די „פרייע ארבייטער שטימע“ האבען דאן אַר-גאניירט אן אַפאָזיציאָנס-יוניאָן — „די פרא-גרעסיווע שריפטזעצער יוניאן“ — די ערשטע אַפאָזיציאָנס-יוניאָן אין אירישען קווארטאל. דער ברודער-קאמפא האט אריינגעזייען אלע אידישע ראדיקאלען, וועלכע האבען דארויף פער-ווענדעט זייער גאנצע צייט און מיה, בשעת מעשה פערנומענדיג, אז עס איז פאראן אן אל-געמיינער שונא, וועלכער מוז בעקעמפסט ווערען. ווער איז געווען שולדיג אין דעם אונגלייכ-קען סטרייק? אונטערווענדיג די ליטעראטור איבער דיזער פראגע, מוז מען קומען צום שלום, אז די שריפטזעצער יוניאן איז געווען פערזאנל-וואָרטליך פאר דיזער פאסירונג.

אין די ערקלערונג פון די „פרייע ארביי-טער שטימע“ ווערט קלאָר געמאכט פאָלגנדע פונקטען, אויף וועלכע די זעצער האבען גאר נישט געענטפערט: (1) אז די אַרואַבע פון סטרייק איז געווען, וואָס דער פאַרמאן, וועלכער האט איינפאך געזוכט צו רואינירען די צייטונג, איז אַכגעזאָגט געוואָרען פון די אַרבייטער און די יוניאן איז בעשטאָנען דארויף, אז דיזער זעצער מוז דאָק ארבייטען אין דער צייטונג; (*) (2) אז

(*) עס האנדעלט זיך איינפאך אום א פערזאן, וועלכער האט זיך פאָרגענומען צו רואינירען אונ-זער צייטונג, און מיר האבען פעסט בעשלאסען איין מאל פאר אלע מאל איהם אין דער רעדאקציע מעהר נישט צו האבען...

„פון דעם ערשטען נומער און האבען מיר דורך איהם זעהר פיעל געליטען. ער, אַלס ערשטער זע-צער, פאַרמאן און וואָך-ארבייטער, איז נאָך קיין מאל נישט געקומען צו דער ארבייט אין דער צייט. עס איז נישט פערביי א וואָך, וואָס ער זאל נישט האבען געמאכט עפעס א צרה, א חורבן אין דער רע-דאקציע. אין מיטען טאָג פלעגט ער אוועקגעהן, וואוהיין ער ווייט, און ביי דער נאַכט ארבייטען און רעכענען דאָפּעלט, 40 סענט א שטונדע, פון יענע בלוטיגע סענטען, וועלכע ארבייטער, וואָס ארבייטען פאַר אַכט סענט א שטונדע, האבען געמוזט צאָהלען; ער האט געהאלטען די רעדאקציען ערגער ווי א סמייבלע: שריפט האט זיך געוואלדערט אויף דער ער און ער פלעגט עס מרעסען מיט די פיס. אויף אלע פראגען, שרייען, בימער און בעסען האט ער געהאט נור איין ענטפער: „קענט איהר זיך העל-פען, טאָ העלפט זיך; איהר קענט אבער נישט: איך בין די יוניאן, איך בין דער באָס! און וואָס איך וויל, וועל איך טהאן.“

דאמט די האנדלונג פון די „פ. א. ש.“*) די בעהופטונג, אז די געווערקשאפטען האט צוויי מאָל אויפגעפארדערט די „פ. א. ש.“ דעם סטריק צו ענדיגען, ווערט אין דער ערקלערונג אין גאנצען אָנגעליקענט,*) וואָס דאָס ווערט אויך געטאָן מיט דער ערקלערונג פון דעם רע-דאקטאָר פון די „ארבייטער צייטונג“, אז די „פרייע ארבייטער שטימע“ וויל, דאָס די זעצער זאָלען ארבייטען, „לשם שמים.“***)

*) עס איז נאָטירליך אונמעגליך און אוננו-טיג צו ציטירען די גאנצע ארטיקלען, וואָס זיינען צו יענער צייט ערשינענען איבער דיעזער פראגע אין ביידע דערמאנטע צייטונגען. דער גרעסטער מהייל פלעגט בעשטעהן פון הויס-בלומיגע זידלעך און אומזיסטע בעשולדיגונגען איינער אויף דעם אנדער-רען. עס איז דארום נויטיג צו ציטירען יענע שטעלען אין די ארטיקלען, וואָס האָבען דירעקט צו טהאָן מיט דעם דיספוט. דאָס טהו איך, ווי ווייט מעגליך.

פאָלגענדע ציטאטע ברענגט די „פ. א. ש.“ (18טען סעפט., 1891) פון נומער 7 „ארבייטער צייטונג“:

„די יוניאָן האָט אונז געגעבען איין שוואַכען, דריטען ארבייטער, אַן אָנפאַנגער, צוליב וועלכען מיר האָבען געהאַט פיעל נאַכט ארבייט און טראַבעל, וואָרען אימער און היללענעש ביז 12 דאָל. אַ וואָך איבעריגע עקספענסעס געהאַט. מיר האָבען גער-בעמען אַ בעסערען ארבייטער, אָבער אונזער ביטע איז ענטזאגט געוואָרען. אַם ענדע איז אויף דער ריזע פון דער יוניאָן געווען אַ גוטער שריפטזע-צער, גענ. — — — וועלכער האָט דעם יוניאָן עקזא-מען אויסגעהאַלטען און וואר שוין אלס מיטגלידע אָבערקענט „אָוואַלען פון האָט געמוזט ווארטען ביז נעכסטען מוטינג פאַרמעל איינגעפיהרט צו ווערען, און וועלכען עס וואר אויסדריקליך ערלויבט צו פער-נעמען דעם ערשטען פּלאַן. דוקא האָט דער פאָר-מאַן געבראכט אַן אנדער ארבייטער, וועלכער איז אויף דער ריזע נים געשטאַנען.“

*) „אונז בלייבט איבער יעצט איבערגעבען דעם פאקט, אז דער פער. ראטה דער „פ. א. ש.“ האָט קיין קאָמיטע אין די אויגען נים געזעהן, און מען האָט בעשלאָסען צו באַקאָמירען די „פרייע ארב. שטימע“, בעפאָר עס איז געווען די מעגליכקייט פאַר אונז צו מיטען. — „פרייע ארב. שטימע“, 18טען סעפט., 1891.

**) „דער פוערטעל יעהרליכער רעפאָרט, וועל-כען דער מענדעזשער האָט אָנגעגעבען, וועט צייגען יעדען, וואָס האָט נור אָפּענע אויגען, אז די דריי זעצער מיט'ן אויסהעלפער, וואָס האָבען פאַר אונז געארבייט, האָבען פאַר דער צייט בעקומען אין קעש (ניט אין לשם שמים'דיגע עולם הבא) \$505.00, אָדער \$42.16 סענט פער וואָך; פון דיעזע סומע האָט — — — דער אַרימער — — — וואָס „האָט נעכער אויך אַ מאָנע“, אליין בעקומען \$173.30, אָדער דורכשניטליך פער וואָך קעש \$13.27. — „פרייע ארבייטער שטימע“, 18טען סעפט., 1891.

און אַרױפֿלעגענדיג אַ באַיקאַט אויף דער צײַטונג. מען האָט אָבער גאָר נײַט געענטפּערט אויף די צװײ פונקטען פון די פרייע ארבייטער שטימע. *)

די „פרייע ארבייטער שטימע“ האָט געענט-פערט אויף דיעזע בעשולדיגונגען מיט נאָך אַן ערקלערונג, וועלענדיג אויפֿווייזען, אז די אור-זאכע פון איהר אייגענעם סטריק איז דיעלעכע, ווי די, צוליעב וועלכער עס איז ערקלערט גע-וואָרען דער סטריק אין דער ארבייטער צייטונג, און דארום האנדעלט די געווערקשאפטען נים לאָגיש דערמיט, וואָס זי האָט גוטגעהייסען די האנדלונג פון די „ארבייטער צייטונג“ און פער-

*) „ברידער! מיר, דעלעגאטען פון 31 אי-דישע ארבייטער אָרגאניזאציאָנען, וועלכע זיינען פערטרעטען אין די פעראייניגטע אידישע געווערק-שאפטען, האָבען געפונען פאַר נויטיג פאָלגענדע ער-קלערונג צו געבען:

„די פעראייניגטע אידישע געווערקשאפטען, אלס אַ טרייד יוניאָנסטישער צענטראל פערבאנד, האָט באַיקאטירט די „פ. א. ש.“ נים דערפאַר, ווייל זי רופט זיך אַנאַרכיסטישער אָרגאַן, נור ווייל זי האָט אויסגעשלאָסען איהרע יוניאָן זעצער, האָט אָנגע-שמעלט סקעביזעצער, און דיעזע סקעבס האָט זי אַר-גאַנזירט, אלס אַ „פראַגרעסיווע יוניאָן“ און איז נים געקומען סעטלען דעם סטריק, אָבגלייך מיר האָבען איהר צוויי מאָל אויפגעפאָדערט צו געבען אַן ערקלערונג.

„מיר זאָגען איצט אָפּען, אז אלס פערטרעטער פון טרייד יוניאָנס, וואָלטען מיר עס געמאָגט געגען די „ארבייטער צייטונג“ פובלישינג אסס“), ווען זי וואָלט אזוי אונגעהרליך געהאַנדעלט געגען די שריפטזעצער יוניאָן, ווי די ארויסגעבער פון די „פ. א. ש.“ — פון אַן „אָפּענעם ברעף“ פון די געווערקשאפטען, געדרוקט אין „ארב. צייט.“ פון 11טען סעפט., 1891.

„ווען איין ארבייטער בלאָט איז נים אין שטאַנד צו צאָלען טרייד יוניאָן פרייזען, דאן קען די אָרגאניזאציאָנען, וואָס האָלטען איהר עקזיסטענץ פאַר נויטיג, אונטערשטענען איהר פון זייער קאַסע, און די שריפטזעצער קענען אויך עטוואָס געבען פון זייער קאַסע, אויב זיי ווילען; אָבער פערלאנגען פון זיי, אז זיי זאָלען ארבייטען לשם שמים, איז איינ-פאַר לעכערליך. זיי האָבען אויך מאָגענס און פאַ-מיליעס, און דער, וואָס וואונדערט זיך, אָדער מאַכט געוואלדען, ווי אזוי זעצערס מאַכען עפעס אַ סטריק אין אַן ארבייטער בלאָט, דער פערשטעהט נים, וואָס הייסט טרייד יוניאָניזמוס און ווי טיעף אין אַלגע-מיין איז דער היינטיגער קאַמפּף צווישען קאַפיטאַל און ארבייט.“ — פון דעם רעדאקטאָר'ס בעמערקונג צו דער ערקלערונג, געדרוקט אין דעם זעלבען נומער „ארבייטער צייטונג“.

ראדיקאלען לאגער, וואָס האָט זיך אויסגעדרוקט אויף פערזאמלונגען און אין ביידע צייטונגען.

אונגעפער אין יענער צייט האָט אויסגעבראָכן דער שרעקליכער קריזיס פון 1892-93, וועלכער איז נאָך געבליבען אין דעם געדעכט־ניס פון פיעלע, פיעלע מענשען ביז היינטיגען טאָג.

די פאָלגען פון דיזען קריזיס זיינען געווען, אז אין די ביטערסטע קעלטען זיינען הונדערטע פאמיליען געלעגען אויפ'ן גאס מיט זייערע בעבעכעס, אויסגעהענדיג פון הונגער; קליינע קינדער האָבען זיך, פערפאָרענע, געוואלגערט אויפ'ן גאס, באַרועסערהייט. אלע רעדער פון אלע, אלע מאַשען, זיינען געווען שטיל, אלעס און יעדעס איז געווען טויט, אָבערשטאַרבען און האָט געמאַכט א טרויעריגען, שרעקליכן איינ־דרוק.

די שמערץ־און וועהרגעשרייען האָבען העכער, ווי איבעראַל, געקלונגען צווישען די רוסיש־אידישע אימיגראַנטען אין אמעריקא: די אונגליקליכע אידען זיינען אַנטלאָפֿען פון פינ־סטערען רוסלאַנד זוכענדיג א רוהיגען לעבען און האָבען געפונען א הונגער־טויט.

די סאָציאַלדעמאָקראַטען און די אַנאַר־כיסטען האָבען ניט געקענט בלייבען גלייכגילטיג דערצו. די פראגע האָט זיי יעדען פערזענליך און אלעמען צוזאַמען שטאַרק אָנגעריהרט און האָט געפאָרדערט פראַקטישע טהעטיגקייט.

אבער אפילו דיזע טרויעריגע לאַגע צווישן שוין די אידישע אַרבייטער האָט ניט געקענט ברענגען דערצו, אז ביידע פאַרטייען אין דער אידישער ראדיקאַלער בעוועגונג זאָלען אַרביי־טען צוזאַמען, אדרבה: עס האָט נאָך פער־שאַרפט זייערע צווייטגיגקייטען, ווייל דאָ איז אַס שטאַרקסטען אויסגעדרוקט געוואָרען דער אונטערשייד צווישען דיזע פאַרטייען וועגען „וואָס בעסער איז בעסער“ און „וואָס ערגער איז בעסער“.

די אַנאַרכיסטען האָבען ערקלערט, אז זיי האָבען נור געוואַרט אויף דיזען מאַמענט. איצט איז די בעסטע צייט צו מאַכען די רעוואָלוציאָן. זיי האָבען גע'מ'ענה'ט: די מאַסע איז אונזער פרייערע — דאָס איז, וואָס מיר דאַרפֿען. ענט־וויקעלט דיזע אונזערעדיענהייט ביז'ן העכ־סטען גראַד און — די רעוואָלוציאָן איז פערטיג! דיזעס האָבען די סאָציאַלדעמאָקראַטען ערקלערט פאַר אַן אונזין. זיי האָבען געזאָגט, אז איצט, ווען די מאַסע איז אונזערענדיג, ניט פאַרבעריי־טעט, אונאַרגאַניזירט, איז די רייד וועגען רע־וואָלוציאָן איינפאַך לעכערליך. איצט מוז מען די מאַסען געבען מאַמענטאַנע הילפע און ענט־וויקלען זייער אָרגאַניזאַציאָנס־פּערהיגקייט, דורך וואָס עס וועט געוואונען ווערען די סימפּאַטיהע

דער חורבן, וואָס דיזער ברודערקאַמפּף האָט אָנגעמאַכט אין דער בעוועגונג, איז איינ־פאַך אונבעשרייבליך: חוץ דעם, וואָס די קרי־געריי איז געווען איבער אַלע גרענעצען און גראַדען, פלעגט עס צייטענווייז קומען צו פיר־זישע אַרגומענטען. די געגענזייטיגע פיינד־שאַפט צווישען די אַנאַרכיסטען און די סאָציאַל־דעמאָקראַטען האָט זיך אויף אזוי ווייט פער־גרעסערט, אז די אַנאַרכיסטען זיינען געבליבען פאַלשטענדיג גלייכגילטיג צו דער גאַנצער פרי־הער געשילדערטער געשיכטע מיט דעם אָנפיהרער פון קלאָקמאַכער סטרייק בלוז דערפאַר, וואָס די סאָציאַל־דעמאָקראַטען האָבען גענומען א שטאַרקע, ענערגישע שטעלונג געגען איהם.

אויף דיזען אופן האָבען זיך די צוויי פאַר־טייען אין דער אידישער ראדיקאַלער בעוועגונג אין דיזען לאַנד אַלץ מעהר פערפרעמדעט און פערפיינדעט מיט דעם גאַנג פון דער צייט. יעדען אַנאַרכיסטישען פערלוסט האָבען די סאָציאַלדעמאָקראַטען גערעכענט אַלס זייער גע־ווינס, און פערקעהרט. עס איז דאָרום פער־שטענדליך, אז ווען די אַנאַרכיסטען האָבען פער־לאָרען ר. לואיס (דעם ערשטען דראַקמאַר פון די „פ. א. ש.“ און אַן אַנאַרכיסט 9 יאהר לאַנג) אַלס זייער לעהרער און פיהרער, האָבען די סאָציאַלדעמאָקראַטען איהם אויפגעכאַפט, ווי אַן אבן טוב און איהם געטראָגען אין דער לופ־טען אוי שטעל, ווי ער האָט זיך ערקלערט אַלס סאָציאַלדעמאָקראַט. *)

צו יענער צייט איז געשטאַרבען דער אונ־גליקליכער יונגער פּאַעט דוד ערעלשטאַרט פון דער אַרבייטער קראַנקהייט — שווינדורכט, אין עלטער פון 28 יאהר. דעם קוואַל און מאַרטער, וואָס דיזער מענש מיט די גרויסע, פיהלענדע האַרץ און דעם דעקענדען קאַפּ האָט דורכגעמאַכט אין פערלויף פון זיין שרעקליכער קראַנקהייט, האָט אַרויסגערופֿען דעם מיטגליד און די סימפּאַטיהע פון אַלע ראדיקאַלען — פריינדע אזוי גוט, ווי גענגער. דער געגענ־זייטיגער האַס צווישען די סאָציאַלדעמאָקראַטען און אַנאַרכיסטען איז דאָדורף געוואָרען אַביסעל פאַסיווער. ווען דער טויט האָט ענדליך בע־פרייט דעם אונגליקליכן יונגען פּאַעט פון זיינע ליידען און פורעניות, אין מיטען 1892, האָט געהערשט אַן אַלגעמיינער טרויער אין

*) די אַנאַרכיסטען האָבען דאָן ערקלערט, אז דער איבערגאַנג פון ר. לואיס אין די סאָציאַל־דע־מאָקראַטישע רייהען איז געקומען דערפון, וואָס ער האָט אין גאַנצען געענדערט זיין בליק אויף דער גע־זעלשאַפט. און זיי (די אַנאַרכיסטען) זיינען וואהר־שוינדליך געווען גערעכט מיט זייער ערקלעהרונג: אַ קורצע צייט שפעטער איז ר. לואיס געוואָרען אויס סאָ־ציאַל־דעמאָקראַט און האָט אין גאַנצען פערשטעהען די אַרבייטער־בעוועגונג.

און אזוי ווי זיי האָבען גערעדט פערשיע-
דען, האָבען זיי אויך געהאנדעלט פערשידענע:
די אנארכיסטען האָבען אַראָנזשירט פערזאָם-
לונגען, אום צו ענטוויקלען די ערוועקטע אונזער-
פריעדענהייט, אלס פאָרדרייטונג צו דער ענד-
ליכער רעוואָלוציאָן; די סאָציאלדעמאָקראַטען
האָבען אָרגאַניזירט הילפֿס־קאָמיטעס פאר די
פערזאָנליכקייטען און פערזאָרעמטע און האָבען
אַראָנזשירט פערזאָמלונגען, אויפפאָרערנדיג די
ארבייטער זיך צו האַלטען אין אָרדנונג און ניט
מאָכען קיין ראַיאָטס. „פאָליטישען! קאַלט
רפואות! איהר האַלט אַב די רעוואָלוציאָן!“
— האָבען געדונערט די אנארכיסטען. „איהר
זיט פראַזיאָרען און פאַנטאַזיאָרען“ — האָבען
דאָרויף געגענטפערט די סאָציאלדעמאָקראַטען.
די „פראָפאַגאַנדאַ דער טהאַט“־פראַגע האָט
אין יענער צייט פערגרעסערט די געגענזייטיגע
פיינדשאַפט און פערשאַרפט דעם קאַמפּף צוויי-
שען די סאָציאלדעמאָקראַטען און די אנאָר-
כיסטען. דאָס איז אפילו געווען אַן אַלטער
דיסקוסיאָנס־פונקט צווישען זיי, אָבער ביז דאָ
איז ער געווען פון קליינער בעדייטונג. וויכטיג
איז דיעזע „פראָפאַגאַנדאַ דער טהאַט“־פראַגע
געוואָרען, ווען עס האָט פאַסירט די בעריהמטע
ראַוואַשאַל געשיכטע אין פראַנקרייך. און אין
די רייזען פון די אידישע ראַדיקאַלען אין
אַמעריקא איז די פראַגע געוואָרען ברענענדיג, ווען
עס האָט אויסגעבראָכען דער האָמסטעד סטרייק
און אַ בעוואוסטער אידישער אנארכיסט האָט
געשאָסען אין דעם בלוטיגען שונא פון די אַר-
בייטער, דעם אָנפיהרער פון די באָסעס אַסאַסי-
איישען (דיזע געשיכטע האָט זיך, ווי בעוואוסט,
געענדיגט מיט דער פערזאָרטיילונג פון דעם
בעטרעפּענדען אנארכיסט צו 22 יאהר געפּענג-
ניס).

דאָס איז געווען דער בעקאַנטער רעוואָלוציאָר-
ציאָנער אַלעקסאַנדער בערקמאַן.
די סאָציאלדעמאָקראַטען האָבען ערקלערט,
אז אין ניט דעספּאָטישע, קאָנסטיטוציאָנעלע
לענדער, טאָר דער אַקטיווער טערראָר ניט בע-
נוצט ווערען, נור מען דאַרף צווישען פאָלק
פריעדליך אָנטייען. די אנארכיסטען האָבען,
דאָגעגען, געזאָגט, אז יעדע אויטאָריטעט איז
פאַר זיי גלייך טיראַניש, סיי אַן אויטאָקראַטישע,
קאָנסטיטוציאָנעלע, אָדער רעפּובליקאַנישע.

אזוי האָט דער קאַמפּף צווישען ביידע פּאַר-
טייען דערגרייכט אזא מדרגה, וואו מען האָט
זיך ניט אָבגעשטעלט פאַר קיינע מיטלען, אַבי
איהם (דעם קאַמפּף) צו געווינען. און וואָס
ביטערער די פיינדשאַפט איז געוואָרען, אַלץ
מעהר האָט זיך אַרויסגעוויזען די שוואַכקייט פון
די אנארכיסטען. דיזע האָבען ביסלעכווייז
אָנגעוואָרען זייער גאַנצען איינפלוס צוליב
זייער שטענדיגען פאַנטאַזירען און קנאַפע טהע-
טיקייט. דורך זייער פראַקטישע טהעטיגקייט,
האָבען די סאָציאלדעמאָקראַטען, וואָס ווייטער,

פון די מאַסען צו די סאָציאַליסטישע לעהרען. (*
(*) דיעזע מיינונגס פערשידענהייט קען אַס
בעסטען אילוסטרירט ווערען דורך פאָלגענדע ציטאַט-
טען פון אַרטיקלען איבער דעם הונגעריאויפּשאַנד,
וואָס איז פאַרגעקומען אין דייטשלאַנד צו יענער
צייט:

... „ליידער אָבער איז דאָס נאָך נישט די רעוואָ-
לוציאָן; ליידער זיינען נאָך די פעלקער צו בלינד
צו דערקענען זייער גוטס אין די הענד פון די רוי-
כער און זיך צו שטעלען אין מעכטיגע מחנות אויף
אַ זיכערען זיגע. ליידער איז דאָס אי אין שפּאַניען
און אי אין בערלין געווען נישט מעהר, ווי אַ קליינער
פלאַקערעל, וועלכען דער שונא האָט לויכט פערלאָ-
שען מיט די בלוט פון עטליכע קרבנות, און הגם
אזעלכע אויפּשטאַנדען זיינען אַ פרויליכער קול מבשר
וועגען די רעוואָלוציאָנערע צונעמער, וואָס קלייבט זיך
אין די הערצער פון די פערשקלאַפטע, דאָך מוז יעדער
דער סאָציאַליסט, אין דעם נאָמען פון דעם ערוואָר-
טעטען גרויסען נצחון, מוט אַלע קרעפטען ווירקען,
אז אזעלכע פריהצייטיגע פויערלעך זאָלען אומזיסט
די צינד־מאַטעריאַל נישט פערזעהרען, אז אומזיסטע
בלוט זאָל נישט פערגאַסען ווערען.

... „אונזער קאַמפּף איז צו וויכטיג, אז מיר
זאָלען פערלירען אונזער קאַלטען שכל אין דעם רע-
וואָלוציאָנערען פויער, וואָס פלאַקערט אין אונזערע
הערצער; און דיעזער קאַלטער שכל שרייט פאָרלויר-
פּיג צו אונז: „עס איז נישט צייט, עס איז נאָך נישט
צייט!“ — „אַר. צייט.“ 14טען מערץ, 1892.

... „יאַהרען לאַנג האָט איהר געלאַכט פון די
אַנאַרכיסטען, אַז אַ רעוואָלוציאָן קען מען נישט מאַכ-
ען און האָט „וויסענשאַפטליך“ בעוויזען, אז אַ רע-
וואָלוציאָן איז אַ נויטווענדיגע פאַלגע פון געוויסע
סאָציאַלע פערהעלטניסע; און איצט, ווען דיעזע
פערהעלטניסע זיינען געקומען אין געשטאַלט פון
אַרבייטסלאָזיקייט, הונגעריגקייט און הונגעריגפּעסט
און טויזענדער הונגעריגע פאַנגען אַן צו פראַטעסטיר-
ען, צו רעבעלירען, שטעלט איהר זיך אַנידער, ווי
אַרמזעליגע הינד בולען אויף דער לבנה, זי זאָל נישט
שיינען, ווייל דאָס טויג נישט צו אויער בודעליכער
מעל, ווייל דאָס קען אונטערגראַבען אויער פאָפּולאַרי-
טעט אין דער פאָליטישער בודעל־קאַמעדיע....

... „לאַז דער ארבייטער ווייניגסטענס זעהען,
אַז איהר, „וויסענשאַפטלער“, ווילט שפּוילען די-
זעלבע ראָלע, ווי די בורזשואזיע ביי די פראַנצויז-
זישע רעוואָלוציאָן און ער וועט זיך מעהר אויף קיין
נעם נישט פערלאָזען, נור אליין וועט ער זיך העלפען
אין זיין גויסה, ער, דער הונגעריגער ארבייטער
אַליין, מוז גרייפּען צו די וואַפּען און נעהמען
ברויט, וואו ער געפּינט, נעהמען קליידער, וואו עס
איז דאָ, און ווער עס שטעלט זיך איהם אין וועג:
אַ מיראן, אַ פאָליציסט, אַ סאָציאַלדעמאָקראַט, אַ
פּאַפּע, — זיי עס, ווער עס וויל, — וועט ער איהם
צושטעמערען און פערניכטען.“ — „פרייע ארביי-
טער שטימע“, 11טען מערץ, 1892.

ערשטע צייט פון די בילדונג און אויפקלערונג פון די אידישע מאסען אין וועלטליכע און ווירטועלע פאמיליעס, פון וואס די אידישע סאציאלדעמאקראטען און צייט פון קריזיס האט פערגרעסערט זייער ווירקונג אויף די ארגאניזירטע אידישע ארבייטער-מאסען, און די האנדלונג פון די אנטארכיסטען אין דער זעלבער פער-ריאדע האט כמעט אין גאנצען געטוישט דעם איינפלוס פון די אידישע אנטארכיסטען. דער ארגאן פון די אנטארכיסטען, די „פרייע ארבייטער שטימע“, האט אנגעפאנגען צו ערשיינען אלץ זעלטענער. אויפדער פיר הילפע האבען זיך אין די שפאלטען פון דיווער צייטונג אנגעהויבען צו בעווייזען אלץ אפמער. די ענטפערס אויף דיווע אויפדערפער — די סומען אריינגעשיקטע געלדער — זיינען געווארען אלץ מאגערער. ענדליך, אנפאנג 1894, האבען די אנטארכיסטען אין גאנצען אויפגעגעבען די עקזיסטענץ פון זייער ארגאן.

דערמיט איז אָנגעשטארבען די ארגאניזירטע אנטארכיסטישע טעטיגקייט ביז 1898-99 (אבער דאן הייבט זיך עס ווידער אן אין א גאנץ אנדער פארמע. דאס גאנצע פערל פיר ארגאניזירטע שריפטליכע פראפאגאנדא איז איבערגעלאזען געווארען צו די סאציאלדעמאקראטישע וועכענטליכע „ארבייט צייטונג“ און די מאנאט-ליכע „צוקונפט“ (וועלכע איז געגרינדעט געווארן רען אין 1891, אבער האט אנגעהויבען צו ערשיינען רעגעלמעסיג אין 1892) און די מינדליכע אגיסאציען — צו די אידישע סעקציאנען פון דער 5. פ. (*).

אזוי האט זיך געענדיגט די צווייטע פער-ריאדע אין דער אידישער ארבייטער בעוועגונג. מיט דיווער פערריאדע ענדיגט זיך אויך די

דערמיט איז אָנגעשטארבען די ארגאניזירטע אנטארכיסטישע טעטיגקייט ביז 1898-99 (אבער דאן הייבט זיך עס ווידער אן אין א גאנץ אנדער פארמע. דאס גאנצע פערל פיר ארגאניזירטע שריפטליכע פראפאגאנדא איז איבערגעלאזען געווארען צו די סאציאלדעמאקראטישע וועכענטליכע „ארבייט צייטונג“ און די מאנאט-ליכע „צוקונפט“ (וועלכע איז געגרינדעט געווארן רען אין 1891, אבער האט אנגעהויבען צו ערשיינען רעגעלמעסיג אין 1892) און די מינדליכע אגיסאציען — צו די אידישע סעקציאנען פון דער 5. פ. (*).

אזוי האט זיך געענדיגט די צווייטע פער-ריאדע אין דער אידישער ארבייטער בעוועגונג. מיט דיווער פערריאדע ענדיגט זיך אויך די

... „דער געזונדער עלעמענט, וועלכער לעבט נאך אין פאלק, מוז ערוועקט ווערען צו הייליגער טהעטיגקייט! דער אונטערבראכענער בויטש פון שניידענדער קריטיק, פון פלאמענדער סאטירע, מוז צוברעכען די בלעכענע געטשקעס, צו וועלכע עס בוקט זיך יעצט די אונטערבראכענע מאסע! דער בא-דען פון דער אידישער ליטעראטור מוז גערייניגט ווערען, די גיפטיגע גראדען מוזען אויסגערייסען ווערען און מאכען פלאמץ פאר אינדעלע, הייליגע בלומען און פלאנצונגען, וועלכע זאלען ערוועקען און ערהויבען דעם גייסט פון דעם יונגען אידישען דור!“ — פון דוד ערלשטאדט'ס ארטיקל, „בעט-טעלט: „די פרינציפעלע ארגאניזאציע פון דער זשארגא-נישער ליטעראטור אין אמעריקא“, אין די „פרייע ארבייטער שטימע“ פון 10טען אקטאבער, 1890.

(*) אמת: די אנטארכיסטען האבען פון צייט צו צייט אראנזשירט פערזאמלונגען און האבען אויך, ווען ניט ווען, ארויסגעגעבען בראשורען; אבער דאס קען ניט אנגערופען ווערען ארגאניזירטע טהעטיגקייט. אלס אזעלכע האט אזא טהעטיגקייט דאס מאלס ניט עקזיסטירט.

עראינערונגען

פון מאָררים ווינטשעווסקי

צווייטער טהייל.

7.

א אידישער דור הפלגה, — איך אלס ליטערארישער בעזיס, — נאך א שוואַם אַ מגיד, — צו וואָס א פערלאָרענער מיקעט קען ברענגען. — אַ שמד מעקלער. — מיין ערסטער רעדע.

פון מינסקער. אין לאַנדאָן, דאָגעגען, איז געווען פון אומעטום צירביסעלע — אַן עטנאָגראַפישער תיקון שבוועת.

און קאַמיש — ד. ה., נאַטירליך טראַגט קאַמיש — איז דערביי געווען דאָס, וואָס אידיש שפּרעכענדע האַללענדער אידען האָבען מיט פער אכטונג אַרונטערגעבליקט אויף די פּוילישע, דיזע וויעדער האָבען זיך געהאַלטען גרויס געגען די ליטווישע אידען. דאָס האָט אָפּט געפיהרט דערצו אז פּוילישע עלטערן, למשל, האָבען בעי טראַכט פאַר אַן אונגליק ווען אַ טאַכטער זייערע האָט זיך פערליעבט אין אַ „לעטוואַק, אַ צלם קאַפּ“, אָדער ווען אַ קינד פון אַ „דאָטש-פּאַלאַק“ האָט זיך מתחתן געווען מיט אַ סובאַלקער אידישען „שוואַרץ-יאָהר“. דער הויפּט-שפּאַס איז בעשטאַנען דערין, וואָס די „לעטוואַקס“ האָבען טאַקע אַליין אויך געהאַלטען די פּוילישע פאַר פיינערע לייט און אַ ווילנער, אָדער אַ קאָוונער האָט זעהר אָפּט פרובירט רעדען ווי די מענשען פון די „העכערע ראַסע“. אויסדריקע ווי „אינ'ס מאַן“ אנשטאַט אייער מאַן און פער היריק'טע מלאַפּוס'ם און צוטומעלטע אַנדערע נקודות, האָבען זיך געהערט פון ליטווישע מיינער אויף שריט און טריט.

* * *

אויף דער דאָזיגער חתונה האָב איך צום ערסטען מאָל אין מיין לעבען געהערט „ספיר טשעס“ ווי ביי אַ באַנקעט. מיר איז אויס-געקומען צו זאָגען עטליכע ווערטער און זיי זיינען ביי מיר אַרויסגעקומען בעסער ווי מען וואָלט געקענט ערוואַרטען נאָך מיין (בעשריעבער נעם) פאַרזעצטע דעכט און לגבי מיין ווייהנאכט רעדע, וועלכע וועט שפּעטער בעריהרט ווערען. פאַר מיין טעקסט האָב איך גענומען אַ פּאָעטישע שטעלע פון בערנע מכה דעם, אז וואו מען טאַנצט טאַנצט מען אויף קברים און די דרשה האָט גע-האַט אַ סאַציאַליסטישען קאָלאָריס.

עטוואָס שפּעטער האָט גערעדט, ד. ה. „געשפּראַכען“ דער „רעוו.“ כהן-צדק און עס האָט זיך גלייך געקראַכט אַ קאַשע, וועלכע איז געבליעבען דעם עולם אין מאַגען אַ לאַנגע צייט. מיט אַ לייכטען טריט איז ער מיר, נעמליך,

די לעזער ווייסען שוין בין איך צוריקגעקומען קיין ענגלאַנד אייגענטליך נור צוליב הירש-ביינ'ס חתונה און דערביי איז דער מאַן מיר ניט געווען ניט קיין קרוב און ניט קיין גוואל, אפילו ניט קיין גוטער פריינד. ער איז, ווי געזאָגט, מיר געווען סימפּאַטיש און צו אַ געוויסען גראַד אויך זיין כלל און דאָס בירושה פון איהר פאָטער, דעם בעקאַנטען מגיד דינאָו.

דיזען מאַן האָבען נעמליך פערפאַלגט די פינסטערלינגע, דעם רבונן של עולם'ס שוואַרצע מאה פון דער ליטא, די גאַנצע לעצטע צעהן-פונפצעהן יאהר פון זיין לעבען. דאָס אַליין וואָלט גענוג געווען מיר צו געבען אַ געוויסע פער-עהרונג פאַר זיין אַנדענקען, הגם עס איז זעהר לייכט מעגליך, אז ווען איך וואָלט איהם אין יענער צייט געקענט פערזענליך — אלס קינד האָב איך איהם אַמאָל אין קאָוונער „נייעס“ בית מדרש געהערט דרשנ'דיג און האָב דערפון געהאַט גרויס התפעלות — וואָלט מיר מיט איהם פאַסירט דאָסזעלבע, וואָס עס פאַסירט אונזער איינעם מיט אַ בוך, וועלכען מיר האָבען אַמאָל געלעזען אלס אַ פערבאַטענע זאַך און לעזען עס מיט יאהרען שפּעטער אין פרייע מדינות אָהן די ספּעציעלע זיסקייט פון „מים גנובים“, אָהן די פורכט פאַר'ן זשאַנדאַרמסקי פּאָליקאָנוס.

אויף הירשביינ'ס חתונה, וועלכע איז געווען אין אַ האַללע, האָב איך צום ערשטען מאָל געזעהן אַ אידישען ערבריר מיט אלע מעגליכע אַפּענעמען און דיאַלעקטען אין דעם אידישען לשון, — אַ מין מישמאַש ווי מען האָט דאָן וואַהרשיינליך נור געקענט זעהן ענטוועדער אין לאַנדאָן, אָדער אין ניו יאָרק. נאַטירליך זיינען דאָ פינסקער אין ווילנא, און ווילנער אין פינסק, וועהרענד אין די גרעסערע אידישע שטעט ווי למשל בערדי-טשעוו, ווילנא אָדער וואַרשוי זיינען פיעל צו-ניפּענפאַהרענע פון אַלערליי מקומות אפילו דענסטמאָל שוין געווען. אבער דאָרטען איז די הויפּט-בעפּלעקערונג פון ווילנא בעשטאַנען פון ווילנער, די מינסקער הויפּט-בעפּלעקערונג —

טע פון בעל-גאווה'שע טראמפלע-פנים — דאָס דארף זיין ווערליג נאָך מיינע כחות נאָך.
„עס לעבע דער בעזים!“

„איך האָב זיך דערצו גענומען און מיט'ן בעזים אין דער האַנד שטעה איך אויף מיין פאָסטען און קעהר... פון יענעם טאָג אָן — קעהר איך אלץ וואָס איז שמוציג און עקעליג אין דעם גרויסען אלטען בנין און אַרום איהם.
„איך קעהר.“

דער קלוגער לעזער — און וועלכער לעזער איז ניט קלוג? הגם ניט זעהר קלוג, מחמת דעם אמת-קלוגער לעזער לעזט גאָר ניט, אבער דער קלוגער — וועט פערשטעהן, אז דיוע רעדע מיינע איז דאָ, שרייבענדיג, אַ שעה-ריסעל אויסגע-פוצט און אַרומגעשליפען געוואָרען. דאָס האָט פערלאַנגט דער ליטעראַרישער „פיניש“. אָבער אונגעפעהר אזוי איז געווען דער אינהאַלט פון מיין ענטפער און דער פועל יוצא — אַ פער-דאָפּלעטער גרימציגן פון דעם סאַיווי שוין שווערגעקערנטען אלטען מחבר-גרינד.

אין דריי וואָכען אַרום איז ערשינען אַ גאַנצער בוך דער עיקר געגען ראָדקינזאָהן, אבער אויך געגען מיין אַרימע פערזאָן, וואו עס איז אויף אונז אויסגעגאָסען געוואָרען אַ מכול פון שוועבעל און פּעך.

איך האָב דאָרויף געענטפערט אינ'ם „הקול“ מיט צוויי אַרטיקלען: „ר' יאָסלע מגיד וספּרוי“ און מיין קורס (אין מיינע אויגען) איז אויף דער לאַנדאָנער ווייטשעפּלעך ליטעראַרישער בערזע, געשטייגען וועניגסטענס צעהן פּראָצענט. יוסף כהן-צדק'ס נייער בוך האָט זיך גע-רופען „שפת אמת“.

* * *

צווישען די געסט אויף דער חתונה זיינען געווען פיעלע אינטערעסאַנטע טיפּען, אבער איך וועל זיך דאָ אויף זיי ניט אָבשטעלען. מיט אַ וואָרט וועל איך דערמאָנען איינעם פון זיי.

ער איז געווען אַ שוחט ווי נפתלי הלוי און האָט געהאַט די אַמביציע צו זיין אַ מגיד. ער פלעגט קוילענען בהמות גסות און עס האָט אויס-געזעהן עפעס אזוי ווי די נשמות זייערע וואָל-טען אלע אַרין אין איהם נאָך דער שחיטה. ער איז געווען אַ בהמה גסה מיט אַ גס רוח אויף צוויי פיס, אבער וועניגער עהרליך. פון דעסט וועגען האָט ער אייגענטליך קיינעם קיין עולות ניט געטאָן. זיין אונעהרליכקייט איז נור בעי-שטאַנען אין זאָגען ליגען און — די ליגענס זיינען אלע געווען ניט כדי צו בעטריגען, נור אום זיך צו בעריהמען — וואָס מען רופט אונז שולדיגע ליגענס; וועניגסטענס רופען זיי אזוי די אונשולדיגע ליגענס. ווען ער האָט אימיצען געליהען אַ שילינג איז דאָס געווען ווייל ער האָט געהאַט צוגעזאָגט צו ענטליהען 10 און בעריהמט האָט ער זיך אז ער האָט געגעבען (ניט נור געלי-הען) 50 אפּשר 100, „אבער... למען השם...“

דאָרפּעטרעטען אויף אַ נאָנגאַטקע, עפעס אזוי ווי פאַרבייגעהענדיג ענטפערנדיג אויף מיין דער-מאָנטע קריטיק אינ'ם „הקול“. מיך האָט דאָס אויפגעבראַכט, אבער, ניט וועלענדיג מאַכען קיין סקאַנדאַל, האָב איך בעשלאַסען צו לאָזען מיינע איבערגעהן. אלעס וואָלט זיך געענדיגט בכי טוב ווען די לאַנדאָנער ליטעראַטען וואָלט ניט גע-וואָלט אויסנוצען מיין „פריעדליכקייט“ צו פּרואווען שטיפטען פריערען. און אָט וואָס האָט פאַסירט:

אינ'ם פערלויף פונ'ם אַווענד האָט מען אונז צונויפגעבראַכט ביי איין טיש און ביסלעכווייז האָבען מיר כמעט אָנגעהויבען צו רעדען. כהן-צדק האָט זיך אָבער ניט איינגעהאַלטען און האָט פערפיהרט אַ געשפרעך וועגען שרייבעריי בכלל און קריטיק בפרט. ער האָט געגעבען אָנזעהערע-ניס, אז מענשען וואָס האָבען ניט קיין מח און קיין טאַלענט אליין עפעס צו שרייבען, כאַפּען זיך קריטיזירען אַנדערע, גרעסערע, עלטערע, מענשען מיט אַ נאָמען וואָס הערט זיך ווייט און ברייט.

„דאָס פעטשט מי!“ — ווי האַנס ברייט-מאַן וואָלט געזאָגט. אזוי גוט ווי עס האָט זיך געלאָזען האָב איך דעם עולם דערצעהלט די פאַלגענדע קליינע מעשה'לע:

„בשעת איך בין שטילערהייט, מיט גרויס אימה אין האַרצען, מיט דער היטעל אין דער האַנד, אויף די ציפּקעס און דורך אַ הינטער-טהיר אריינגעקומען אין דעם גרויסען אלטען בנין וואָס רופט זיך אידישע ליטעראַטור, האָב איך גענומען קלערען וואָס קען איך מיט מיין שוואַכען טאַלענטלעך דאָרטען טאָן. מען דאַרף מיך ניט צום געוויסן אין דער הויך, ניט ביי די בילדער אויף די ווענד, ניט ביי דער מוזיק אינ'ם אַרקעסטער, ניט אויף דער בימה, ווען מען רעדט, ניט ביים טיש אלס אַ תכשיט. איך וואָלט מיט אַ טרומייט אין די ליפּען, מיט אַ פידעל אין דער האַנד, מיט געציג צו שאַפּען, כלי זין צו שיצען דאָ גאָר ניט געטויגט. וואָס וואָלט איך קענען טאָן. מיין בליק האָט, דערשראָקען, בעשעמט, גע-וואַנדערט אַרום און אַרום אינ'ם זאַל און האָט גאָר ניט געפונען.

„איך האָב געהאַלטען ביין אַרויס'גאנגענען זיך אַ פערצווייפּלעטער, אַ זיך-אַליין-אַרויסגע-וואָרפענער פונ'ם בנין, ווען ביין טהיר, אין אַ פערשטעלטען, דונקעלן ווינקעלעך, האָב איך מיט אַמאָל דערזעהן אַ בעזים.

„אהא! איך האָב מיין פונקציאָן! עס לעבע דער בעזים!!“ האָב איך זיך גראטולירט. „זינגען קען איך ניט, בויען קען איך ניט, מאַלען קען איך ניט, שרייבען קען איך ניט, קלע-טערן קען איך ניט — אמת, אמת! אבער קעהרען דאָרף איך קענען; קעהרען שמוץ, ליטעראַרישען שמוץ, קעהרען שפינוועבס, רעלי-גיעזען שפינוועבס, קעהרען אָנגעטראָגענע בלאָ-

זאָלט געבען אַ פערזענליכע רעקאָמנדאציע צו טורגעניעוויץ, וועלכער איז געווען גוט בעקאנט מיט דעם פאריווער באַראָן גינזבוג, וועלכער האָט געוואוסט פון שלמה פיינבערג און וואָלט מיר זיכער געגעבען אַרבייט. מאַלע וואָס! די אויסזיכטען זיינען געווען גרויסע און גלענצענדע, מען דאַרף נור צוריקהערען אין פאַרזי און מיט אַ ביסעלע מעהר התמדה אַ קוועטש טאָן דעם בענקעל לערנענדיג פראַנצויזיש.

ווי נויטיג מעהר קענטנים פון דער דיפּלאָ- מאַטען־שפראַך איז פאַר מיר געווען, האָב איך ערפאָהרען אזוי גיך ווי איך בין געקומען צום וואַנזאָל — צו קענאָן סטויט סטויטען. איך האָב געמילך געהאט פאַלש געלעזען מיין „רעטירן“ — טיקעט און אין 14 טעג פון דעם טאָג וואָס איך בין אַרויסגעפאָהרען האָב איך געדאַרפט זיין צוריק אין פאַרזי און נים (ווי איך האָב געלעזען) אַרויספאָהרען פון לאַנדאָן. דער טיקעט איז איצט געווען אַ שטיקעל האַרטע פאַפּיער, אזוי ווערטהלפּאָ ווי אַן אַלמער לוח.

אָהן אַ טיקעט, אָהן געלד און צו שטאַלץ צו נעהמען אָדער צו באַרגען נאָך אַמאָל אויף ריווער קאָסטען, בין איך געבליעבען אין לאַנדאָן, אין אַנהויב אויף עטליכע טעג, דאָן אויף עטליכע חדשים, און דאָן מיט אַלעמען, אויף 15 לאַנגע יאהר.

און וואָס פאַר אַן אונבערדייטענדער צופאַל קען האָבען פאַר פאָלגען אין אַ מענשליכען לעבען! ווען נים דער בטל־געוואָרענער בילעט וואָלט איך זיכער געבליעבען אין פראַנקרייך, וואָלט אין לעבען נים געוואָרען קיין אידישער שרייבער און דיווע עראַניערונגען וואָלטען גע- בליעבען תחת צל כנפי השכינה, ווי אַלע אונז געבאַרענע נשמות און מעהר ווי איין גענעץ וואָלט היינט די לופט נים טרעוואָזשעט.

און שווערע צייטען זיינען איצט געקומען. גוטע פריינד זיינען געווען אַ שעהן ביסעל, אבער ביי איינעם האָב איך נים געוואָלט עסען, ווייל מען האָט געדאַרפט צובעקעווען, ד. ה., זיך וואַשען און בענשען; ביי אַנאָנדערען, ווייל זיין ווייב האָט אויף אונזער איינעם געקוקט קרום; ביי אַ דריטען, ווייל ער וואָלט זיך דערמיט בעד ריהמט — ווי יענער שוחט; ביי אַ פערטען, מחמת ער האָט אַליין נים געהאט. בינערליכניג איז געווען זעהר נים גוט און דער הונגער, פון וועלכען איך האָב פריהער געהאט אַ ריינ־טהעאָ- רעטישען בעגריף, האָט איצט ביי מיר אָנגענו- מען אַ פראַקטישען כאַראַקטער, און אין מיין קאלענדער האָבען זיך גענומען בעווייזען נייע, שפּאַגעל־נייע תעניתים מיט וועגניג פראַוויאָנט סאַ פאַר'ן ערפאָסטען, סאַ פאַר'ן אַפּבאַסטען... ווימשי חשד — מאַכט דער טייטש, מען האָט געקענט די פינסטערניש אָנטאָפּען מיט די הענד, אזוי חשד'דיג איז עס געוואָרען.

* * *

פאַר מיין אוועקפאָהרען פון פאַרזי און זיך

צווישען אונז וואָל דאָס בלייבען“, וואָס דאָס האָט געהאט צו בעטייטען: פויקט עס, זייט מוחל, פאַנאָדער אזוי הויך און אזוי ווייט ווי איהר קענט.

פון דעסטוועגען וואָלט איך איהם, נים אַכטענדיג אויף זיי רעספּעקטאַבלע פיגור, מיט זיין קיינישע פאַטעלניצע, וועלכע האָט אָהן ווערטער עדות געזאָגט אויף זיין האַלז, אז זי האָט שוין פערשלאָנגען אַ שעהן ביסעל העלזעלעך חוץ קישקעלעך, מיט לאַנג־און־לעבערלעך כמנהג שוחטים, — איך וואָלט איהם, זאָג איך, נים אַכטענדיג אויף דאָס אַלעס, שוין לאַנג פערגעסען ווען נים דער פאָלגענדער כאַראַקטעריסטישער אַנעקדאָט:

איינמאָל, אזוי האָט מען מיר דערצעהלט, האָט ער אָנגעהויבען אַ פייערדיגע דרשה מיט די ווערטער:

„רבתי! ישעיה הנביא האָט זיך אַ שטעל געטאָן אויפ'ן באַרג סני און האָט אויסגעשריען: היתקע שופר בעיר — צי וועט געבלאָזען ווערען: אַ שופר אין אַ שטאָט — ועס לאַ יחרד! — און דאָס פאָלק זאָל נים ציטערען!“

דאָס וואָלט געווען זעהר שעהן, אבער צום אונגליק, איז דער זאָגער נים געשטאַנען אויף דעם באַרג סני, איז געווען נים ישעיה, זאָנדערן עמוס און אַנשטאט היתקע האָט ער געזאָגט אַם יתקע.

עס איז נים נויטיג צוצולעגען אז אזא שטי- קעל עס־ארצות, וועלכע וואָלט נים געווען דענק- באַר נים אין גירטעגאַלע און נים אין בייסע- גאַלע, שוין גאָר נים רעדענדיג פון באַטראַמאַנץ, איז געווען אַ גאַנץ נאטירליכע זאך אין דער אידישע קהלה פון לאַנדאָן אין יענע צייטען: בימים ההם ובזמן הזה.

יעדער היימישער בעל־עגלה וואָס איז גע- ווען געוואוינט צו טרייבען פערד, איז אין לאַנד דאָן געוואָרען אַ פיהרער פון מענשען, אַ מלמד פון קינדער אָדער אַ שוחט פון בהמות — צייטגענוויז די אַלע דריי זאכען אין איינעם. וואַרשיינליך איז דאָס דאָ אין אמעריקא ערטער ווייז אויך נים פיעל בעסער געווען. אפשר פאַ- סירט דאָס נאָך היינט, ווער ווייס...

* * *

ווען איך בין געווען אַבגעווען אין לאַנדאָן אַ וואָך צוויי, האָב איך איינגעפאַקט מיינע עטליכע מטלטים און בין געגאַנגען צום וואַנזאָל אום צוריקצופאָהרען קיין פאַרזי. אין קעשענע איז געווען פוסט ווי אין אַ חורבה, אבער איך האָב געהאט אַ טיקעט און אין פאַרזי איז מען מיר שולדיג געווען געלד, גרויסע געלד, גאָר אין די צעהנלינגע פראַנקען אַריין... און דאָן האָט מיר דער אַלמער לאַווראָו געגעבען זיינע אַ בראַשורע איבער די פאַריווער קאָמונע צו איבערזעצען אויף טייטש, קלערענדיג, אז דאָס דאַרף מיר עטוואָס — נים פיעל, נאטירליך — איינברענגען. חוץ דעם האָט פּעטער לאַווראָוויטש מיר גע-

א יונגער מאן פון רייכע עלטערן אנטלויפט פון דער היים און קומט קיין לאַנדאָן. ער ווערט בעקאנט מיט דעם „דאָזיגען“. דער דאָזיגער רעט איהם צו צו געהן צו די מיסיאָנערען, גע-וועהליך איהם איינערעדנדיג אז מען קען זיי לייכט אָבנאררען. דער יונגער מאן פאלט אַרײַן אין אַ פאסטקע און דער דאָזיגער, אלס מעקלער, קריעגט אַ געוויסע סומע חבאָר. אויף מאַכט ער דעם עסק ווייט און ברייט בעקאנט און דער צוריקגעהן ווערט פאר דעם קאנדידאט כמעט אונמעגליך. דאן הויבט ער אָן צו „אַרבייטען“ „דעם בחור ארויסצוראטעווען פון שמד“. ער קלייבט געלד, ער שרייבט נאָך געלד צו דעם יונגערן מאַן'ס עלטערן און לעקט פון דאָס נייע אָב אַ ביינרעל צו ער „ראטעוועט“ צו ניט. די ענגלישע מיסיאָן „צו די אידען“ איז זעהר רייך און שפעטער, אין 1884, איז בעקאנט געוואָרען, אז יעדער געשמר'טער קאסט די מיסיאָן 15,000 דאָלאַר, — אַלזאָ אַ שמאלצגורב, אַרום וועלכער דעם קהל'שען קאָכלעפעל לוינט זיך צו שאַרען.

אונטער אזעלכע אומשטענדען איז ווירקליך געווען ניט גאנץ זיכער צו איבערזעצן אויף אַרײַן אַ בוך וואָס פאנגט זיך אָן מיט די ווער-טער: „אין דעם נאָמען פון דעם פאָטער, דעם זוהן און דעם הייליגען גייסט“, הגם דאָס בוך האָט אַ סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערען אינהאַלט און איז דערביי זעהר ווייט פון דער קריסטליכער קירכע.

מיט יאָהרען שפעטער האָט אַ שוועסטער מייענע איבערזעצט עטליכע קאפיטלען פון לאַ-מענעיי פאר'ן „אַרבייטער־פריינד“. געדארפט אָבער, וואָלט לאַמענעיי, דער נביא, זיין איבער-זעצט אויף דעם לשון פון די נביאים.

* * *

גלייך ווי איך בין אָנגעקומען אין לאַנדאָן (צום צווייטען מאָל) בין איך מיט לייב און לע-בען צוגעשטאנען צו דער אַרטיגער בעוועגונג. איך רעד דאָ, נאטירליך, פון די דייטשע, ווייל, ווי איך האָב, דאכט זיך, שוין געזאָגט, איז אין דעם יאָהר 1879 נאָך קיין ענגלישע סאָציאַליס-טישע בעוועגונג אפילו אין געדאנקען ניט געווען. די מישאַרטיסטען פון די פערציגער יאָהרען זיי-נע דאן שוין אלע געווען אינסעשטאַרבן און די סאָציאַליסטען פון די אכטציגער יאָהרען זיי-נע נאָך ניט געווען געבאָרען.

די טייטשען אָבער האָבען שוין געהאַט אַן אָרגאַניזאַציע: דעם „קאָמוניסטישען אַרביי-טער־בילדונגס־פעראין“ מיט אַ ברענטש אין דעם אידיש־דייטשען קווארטאַל. (די אידען האָבען, משמעות, זיך אימער בעזעצט אַרום די דייטשע קאָלאָניען אומעטום און דער שכן האָט אָפט אַרויסגעשטופט דעם בעל־הבית).

צו ווייזנאכטען (קריסמעס) האָט מען גע-האַט אַראָנזשירט אַ ליטעראַריש־מוזיקאַלישען

פיהלענדיג אים שטאַנד (מיט מאַטערגנים) צו לעזן אַ בוך אין פראנצויזיש, האָב איך אויס-געגעבען עטליכע סענט אויף אַ ביליגע אויסגאַבע פון „די ווערטער פון אַ גלויביגען“, פון דעם בעריהמטען פריעסטער־רעוואָלוציאָנער לאַמענעיי. בעקאנט געוואָרען בין איך מיט דיווען שרייבער דורך לודוויג בערנע וועלכער האָט דעם בוך איבערזעצט אין דייטש דעם יאָהר, דאכט זיך, וואָס ער איז געשטאַרבן (אין 1837), אָדער אַ יאהר פריער.

ביי מיר האָט זיך אויפגעלעגט אַ פלאַן „די ווערטער פון דעם מאַמין“ צו איבערזעצן אויף העברעאיש איבערהויפט ווייל דער גאַנצער ספר איז געשריבען אין אַ מין ביבלישען נוסח און וואָלט — אזוי האָב איך געקלערט — געקלונגען בעסער אין העברעאיש ווי אין פראנצויזיש.

איך האָב זיך גענומען צו דער אַרבייט מיט אַזאַ גרויסען ענטהוואַזמוס, אז איך האָב פערגע-סען צו טראכטען אַרום אַן אַרויסגעבער.

ווען דער ערסטער קאפיטל איז געווען אי-בערזעצט האָב איך וועגען דעם עסק זיך דורכגע-רעדט מיט איינעם פון מייענע נייע פריינט.

דער מאן האָט אויף מיר אויסגעשטעלט אַ פאַר אויגען.

„וואָס! גאָט איז מיט אייך, איהר וועט איבערזעצן אַ קריסטליכען בוך, אַ בוך פון אַ פריעסטער? סמייטש, גזלן, מען וועט דאָך תוך־כדידבור דאָס פערטייטשען אַז איהר געהט זיך שמד'ען!“

מיר איז דאָס אין דעם ערסטען אויגענבליק פאַרגעקומען אַ ביסעלע ווילד, איבערטריבען. איך האָב זיך אָבער באַלד איבערצייגט, אז אין דער אידישער קהילה אין לאַנדאָן איז דאָס אַ גאנץ נאטירליכע זאך פאר יעדען איינציגען.

דאן, דאָרף מען וויסען, האָט ביי אונז גע-כליהט דער שמד־ביזנעס. פיעלע יונגע לייט, וועלכע האָבען ניט געהאַט וואָס צו עסען, פלעגען זיך אַוועקלאָזען צו די מיסיאָנערען אין פעלעס־טיין־פלייס. דאָרטען האָט מען אַ טוה־קאנדידאט געהאַלטען אַ חרשים דריי־פיער איידער ער איז געווען „פאַרבערייטעט גענוג“ אום צו ווערען אַ קריסט. דאָס וויסענדיג, זיינען פיעלע געזאגט געוואָרן מיט דער אידעע צו נאָרען די קריס-טען־מאכערס, זיינען אָבער דערווייט קאָמפּראַך מיטירט געוואָרען און זיינען שוין דאָרטען גע-בלעבען. מאַנכע זיינען אַרויסגעקומען אויף. אין אַזעלכע פעלע איז אימער געווען ערגעץ אַ שחל'ן, וואָס האָט דעם בעל דבר אַרויסגעראַטע-וועט, אָפט מאַכענדיג דערביי אַ שעהנעם גראַשען.

צו יענער צייט איז אין לאַנדאָן געווען אַ איד אַ משכיל, מיט אַ נאָמען וואָס געפינט זיך אין ביבליאָטעקען — פאר מיר דאָ איז ניט וויכטיג איהם ביין נאָמען אָנצורופען — וועל-כער האָט געהאַט אַזאַ מין געשעפט:

רעדע און איך ווייס אויסוועניג ניט א וואָרט, ניט א זילבע!

אַט בין איך ענדליך אין זאָל. עס שפּיעלט שוין די מוזיק. דער עולם איז יום־טוב־דיג. פרויען, קינדער, בלומען, פּרעהליכקייט, הערצליכער געלעכטער — אַרום און אַרום. מיך קען כמעט קיינער ניט און נור דריי־פּיער פּערזאָנען בעגריסען מיך. די לופט איז דורכגעוויקט מיט באַייערישע ביער און מיט טאַבאַק־רויך וועלכער אונטערדריקט כמעט אין גאַנצען דעם בלומען־דופט.

און אַט שטעה איך שוין אויף דער בימה מיט אכט ענגיגע־שריעבענע זייטלעך פאַפּיער אין דער האַנד.

לעז איך? אפשר יא אפשר ניט — אויף קלאָר ווייס איך ניט. איך ווייס ניט צו דער עולם קוקט אויף מיך, צו ניט. משמעות הערט מען זיך דאָך צו מיר צו, מחמת אין זאָל איז שטיל. מעהר ווי מיין קול הערט זיך ניט.

איך בין ווי אין אַ חלום. איך לעז אָהן בעוואוסטזיין, אַ שטייגער ווי אַ סאָמנאַכור ליסט געהט אַרום אין שלאָף. און אזוי ווי ער געהט איבער שפּינד־דעכער און פאַלט ניט אַראָב, אזוי שיינט עס, געהען מיינע ליפּען און מיין צונג איבער די שורות אויפּען פאַפּיער — זיכער אָבער בעוואוסטלאָז... אַט עפעס ווי אַ פּאַנאַ־גראַף וואָס זינגט ונתנה תּקוּה.

און די לעצטע שורה איז ענדליך געזאָגט און מיר וועקט אויף פון מיין צויבער־שלאָף אַ הערצליכער אפּלויז פון הונדערטער הענד. איך קוק זיך אַרום און זעה אז מיין רעדע איז צורענד. דער עולם רעט און לאַכט פון דאָס ניי. אַ צערטליכע פרויענהאַנד גיט מיר אַ וואַרעמען האַנד־דרוק. איך ווייס ניט ווי אזוי איך האָב עס געלעבנעט, אָבער מיר איז דער יי־שריכות אנגענעהם.

איינער אַ דייטשער גענאָסע (בירגער בלע"ז) זאָגט, אז מיין רעדע דאַרף זיין אין דער „פּרייהייט“, אַנאָנדערער באַמקעט אונטער. מיר דאַכט אז זיי רעדען נאַרדרישקייט. אָדער מאַ־כען זיי חזק?

„אונזין!“ זאָג איך.

— ניין, ניין, דורכאויס ניכט!“ ווידער־שפּרעכט מיר פּריינדליך די פּרוי. און עס ענט־וויקעלט זיך אַ קורצע אונטערהאַלטונג וועגען מיין „מיידען־ספּיטש“, פון וועלכען איך אַליין האָב כמעט ניט געהערט אַ וואָרט.

איבערגעקומען! און פון יענעם אָווענד אָן זיינען מיר זעהר גוטע פּריינט, הגם אַ טייטשקע איז פאַר מיר, מיט מיין רוסיש־אידיש־עוואָל־ציאָנערען טעמפּעראַמענט, מעהר זי ווי פּרויענ־צימער.

געוועזען איז דאָס קלאַראַ מאַסט.

אָבענד, וועלכער האָט געזאָלט טראָגען אַ פּריי־דענקערישען באַראַקטער, אַלס פּראָטעסט געגען די ענגלישע פּאַנאַמיקער, געגען די „מוקער“.

איך געדענק שוין ניט ווי אזוי דאָס איז געקומען, אָבער מיך האָט מען איינגעלאָדען צו האַלטען די פּעסטערדע און דוקא אין דעם וועכט־ענד, וואו איך בין וואַהרשיינליך געווען דער איינציגער איד אין דער פּערזאָנלונג יענעם אָווענד.

דאָס האָט געדאַרפט זיין מיין ערסטער רעדע. איך האָב אָבער קיינמאָל פּריהער ניט געהאַט גערעדט אין דער עפענטליכקייט, יעדענפאַלס ניט פאַר אַ גרויסען עולם. וואָס־זשע טוט מען? איך האָב זיך אַנידערגעזעצט ביי אַ קליי־נעם טישלע, אין אַ שלעכטגעהייצטען צימער, אויף אַ ניכטערען מאָגען (ער פלעגט כמעט איר מער בלייבען ניכטער אַ האַלבען, אַ מאָל אַ גאַנצן טאָג) און האָב אָנגעהויבען צו פיהרען די פּעדער אויפּען פאַפּיער.

דערצו האָב איך ניט געהאַט קיין ביכער, אפילו ניט מיינע אייגענע, ווייל זיי זיינען גע־בלייבען אין פאַרזי און איך האָב זיי צוריקבע־קומען ערסט צוויי־דריי חדשים שפּעטער, און איך האָב קיינמאָל ניט געקענט אויסוועניג צו־טירען דעם קלענסטען פּסוק פון ערגעץ אַ שריפט.

אכט גאַנצע טעג האָב איך... געשוויצט? ניין, דערצו איז געווען צו קאַלט אין שטוב, אָבער שווער געאַרבעט. ענדליך איז דער פאַרטראַג געווען פאַרטיג — אַ פּעסטערדע, אין גאָר־ניט שלעכטע דייטש, מיט מעהר „פּאַעזיע“ ווי תורה אין איהר, אַרויסברענגענדיג דעם געדאַנק, אז מיר סאָציאַליסטען פּייערען ניט די געבורט פון דעם גאָט־מענטש קריסטוס, זאָגנדיק מיר ניצען אַויס די געלעבנעניש צו לאָזען אונזערע קינדער זיך משמח זיין מיט אַלע אַנדערע קינדער אַרום זיי אין דעם אינטערנאַציאָנאַלען קינדער־פּיערטאָג.

איצט האָט מען אָבער די רעדע געדאַרפט האַלטען, דאָס הייסט, אַרויסגעבען; לאָזען די שוואַרצע פינטלעך זיך פּערוואַנדלען אין טע־נער און מינדליכע ווערטער; בעלעבען די טויטע טינט דורף אַ מענשליכען אַטהעם; געבען הונדערטער פאַר אויערן בענעהמען דאָס וואָס ביז דאָן האָבען נור געקענט קריגען עטליכע פאַר אויגען, — בקיצור, מיין האָט געמוזט רעדען און איך שטעה, ווי משה פאַר פּרעה מלך מצרים, אַ כב־דפה, אָהן אַ ברודער אהרן אפילו.

דערווייל האָט זיך אונטערגערוקט דער פאַ־טאַלער אָווענד. עס בויגען זיך די קניע, אפילו אויף דעם וועג צום האָל. אַ גאַנצען טאָג האָב איך געהאַט געהורט און איבערגעהורט מיין

מיט'ן וואנדער שטעקען

(עטוד.)

פון מרדכי דאנציס.

ווענדען צו די איבעריגע, וועלכע זיינען גערשטאנען מיט איהם און אויסגעהערט שבת אברהם'ס — טפוי! און ער פלעגט געבען א שפיי — ניט געדאכט זאל זי ווערען אמעריקא... זאלען אנדערע פאָהרען און ער וועט בלייבען דא... און ער פיהלט עפעס א שנאה צו דער אמעריקא, ער קען גלייכגילטיג דאָס וואָרט ניט הערען... א דם שונא איז ער די אלע, וועלכע פאָהרען אהין; קבצנים פאָהרען זוכען גליקען... גלייך ווי דער רבונג של עולם איז ניט אומער טום... „טאָס דאָברע גרע נאָס נימא“, פלעגט ער זיך ווערטלען סארקאסטיש.

ווען ניט זיין דבורה, וואָלט ער אפילו דאָס וואָרט אמעריקא ניט געוואָלט הערען, נור דבורה האָלט איהם אין איין פיקען און בויערען דעם קאָפּ: אמעריקע... און אמעריקע...

„א מענש ביוטו“, טענה'ט זי צו איהם, „אויף מיר א מענש... א קאץ דעם עק צוצוכינ' דען האָסטו דאָך קיין שכל ניט... ווייסט נור צו זיין א שעהנער איד און קאמען זיך די באָרד... נעמען אין דער פריה דעם טלית און תפילין און אוועק אויף א גאנצען טאָג אין בית המדרש, און ווייב און קינדער מעגען שטארבען פון הונגער אין דער היים... לייט פאָהרען קיין אמעריקא און שלאָגען זיך צו עפעס צו, און ער האָט מורא איבערצולאָזען נאָוואָסעליץ מיט די בלאָטעס... פריידעל אין שוין צייט, אז זי זאל קומען צו לייט און ער...“

די לעצטע ווערטער האָט שוין דבורה אויסגעלאָזען מיט א געוויין. און שלמה האָט זיך פערטראכט.

אמת, שלמה בערישעס איז טאקע א בעל הבית... און כאָטש אן אראָפּגעקומענער, א יורד, אָבער דאָך א בעל הבית... מיט א נחלה, מיט א ירושה-שטאָרט אין גרויסען בית-המדרש... אין יעדער אין שטאָרט ווייס ווער שלמה בערישעס איז... א קינד אין וויעג ווייס אויך, אז ער איז ברוך דעם פאסעסאָר'ס א זון, און ר' ברוך „דעם גרויסען'ס“ אן אייניקעל... און ווער ברוך דער פאָסעסאָר, און ר' בעריש זיינען געווען, דאָרף מען אויך קיינעם ניט דערצעהלען... אי ער איז אן אָרעמאן, אן עני ואביון און האָט ניט מיט וואָס א טאָג איבערצוקומען, אין שטוב זי צען אכט „פיפּקעס“ און מאַנען עסען... פריידעל איז שוין אין די יאָהרען און עס איז שוין לאַנג

אָנג, לאַנג האָט זיך שלמה בערישעס געקווינקעלט ביז ער האָט בעשלאַסען צו פאָהרען מיט זיינע בני בית קיין אמעריקא. זעהר פיעל האָט ער זיך אין זיין לעבען אָנגעהערט פון דער אמעריקא, און פון דור אָרעני שטיין'ס, דעם גביר'ס איידעם. וועלכער האָט איינער אין שטער

טעל געקראָגען „גאנצעמען“ און אלעס פון זיי געוואוסט, פלעגט ער ניט איינמאָל הערען אין בית המדרש, אז ניו יאָרק, וואו שלמה בערישעס האָט קרובים, איז א שטאָרט, וואו מיליאָנען, „מיליאסען“ מענשען וואָוינען קאָפּ אויף קאָפּ, און ס'איז א געוואלד, א געפילדער, אן אייביגער יריד; דאָ קלינגט, דאָרט קלאַפט, און ברואים אזוינע משונה-דיג-מאָדנע, אייביג פערטאָראַ-ראמט, הו... הא... טאָג ווי נאכט... אן עולם התהו און שוין — פלעגט ער ענדיגען זיינע ווערטער.

און פאָרגערשטעלט האָט זיך פאר שלמה בערישעס אויגען א מורא-דיג-גרויסע, אומגע'לומפערטע שטאָרט, פול מיט מאָדנע משונה-דיג גע ברואים, מען ווייסט קיין מאָל ניט פון קיין רוח... איינער ווייסט ניט פון'ס צווייטען... א מין דור הפלגה, ווי אין דער תורה איז בערישענען.

און ליעבער פלעגט ווערען ביי אזוינע מחשבות דאָס קליינע, היימישע שטערטעלע; און נעהענטער, זיסער דאָס שטילע, רוהיגע היימישע לעבען.

ווער מיר קרובים, וואָס מיר קרובים? דאָרטען ווייס יעדער נור פאר זיך — פלעגט דערצעהלען שבת אברהם'ס, וועמענס קינדער זיינען שוין עפליכע יאָהר אין אמעריקא און שיקען א מאָל א בריוועל, „א לעטער“, ווי זיי רופען עס דאָרט אויף זייער לשון, מיט א פאָר דאָלאַר — מען ווייסט ניט פון קיין שבת אין קיין יום טוב... נור מען ארבייט און מען מאכט א לעבען...

וואָס ביי זיי הייסט „מאכען א לעבען“, אויב מען האָלט אין איין ארבייטען, און מען ווייסט ניט פון קיין שבת און יום טוב, פער'שטעהט ער ניט. אויך מיר א לעבען... וואָס זאָגט איהר צו אזא לעבען — פלעגט ער זיך

שלמה... אין מיין ערד האָב איך בעהאַלטען דיין זיידען בעריש, דיין טאטען ברוך מיט דער מאמע דבורה'לע... דעם פעטער איציק מיט דער מוחמע רייזעלע... און פון דיינעט וועגען האָב איך אויך אָנגעגרייט א גוט שטיקעל פלאץ צוויי שטען זיי... פאָהר נישט, שלמה... ווער ווייסט, דאָרט אין דער פרעמד, אונטער וואָס פאַר אַ פאַרקען און לעבען וועמען דיינע ביינער וועלען ליגען." און טרערען שטיקען איהם, — נישט געדאכט זאָל זי ווערען, אַמעריקא — זאָגט ער מיט כעס און געהט האַסטויג אין בית המדרש.

* * *

פרעהליך טרעשטשען די שפּענדלעך און מורמעלט דאָס פייעריל אין דער הרובע פון דעם גרויסען בית מדרש. פון יענער זייט וואַנד ליגט אַ פרעמדע, קאלטע, אין שטענע-פּערהילטע, אונט היימליכע וועלט; דער קליינער, נאָך מעריב-איי בערגעבליבענער עולם פיהלט דאָס און מען האַלט זיך אין איינעם... מען האָט זיך צוזאמען געטוליעט אין אַן ענגען רעדעל, נור פון אַ וויי-קעל, ווי פון ערגעץ ווייט, ווייט, טראָגט זיך אַן איינזאמער, בענקענדר גמרא-נגון, פאַר אַ שטענער, דער, איבער אַן אָפּענער גמרא האָט זיך גע-שאַקעלט אימיצענס הויכע, אויסגעבויגענע פיי-גור און געוויינט, געבעטען און געקלאָגט זיך פאַר אימיצען אין דער ארומיגער האַלב-פינס-טערנים.

— ביטערע צייטען! שוין נישט צום אויס-האַלטען! — רופט זיך אָב מיט אַ זיפּץ אימי-צער פון עולם.

— אַ שטאַרט מיט מתים, און שוין... כאַטש געה אויס אין גאס! נישטאָ צו וואָס צו נעהמען זיך... — קלאָגט אַ צווייטער.

— היינט פאָנגאָמען... גזירות... דער מסחר געשלאָגען... יא, אַ שווער שטיקעל צייט-זיפּעט אַרויס נאָך אַ מאָל דער ערשטער — די איינ-ציגע ישועה איז אמעריקע, נישטאָ זיך דאָ ביי וואָס צו האַלטען...

— יא, דאָרט קען מען זיך פאָרט צו עפעס צושלאָגען — בעשטעטיגט אימיצער.

— אמעריקא, אמעריקא, וואָס איז, דאָרט איז אַן אנדער רבנו של עולם? — כאַפט זיך אַרויס מיט אַ כעס שלמה בערישעס, וועלכער איז געשטאַנען די גאַנצע צייט און האָט גע-שוויגען.

— וואָס-זשע, געפּעלט אייך נישט אַמעריקע? איהר שטאַרט דאָ וועניג פאַר הונגער? די גוטע פרנסות דאָ? אַט שרייבען מינע קינדער... ווי עס איז, אויפּען שטיקעל ברויט פערדיענט מען... און דאָ, וואָס? כאַטש געה און שטרעק זיך אויס אין גאס — ענטפערט איהם. שבת אברהם'ס. — און איך פאָהר טאַקי נאָך פסח, מען שיקט מיר אַ שיפּס-קאַרטע — ענדיגט ער מיט עקשנות, ווי ער וואָלט שלמה'ן דערמיט צו להכעיס געטאָן.

צייט פון איהר נחת צו זעהען... און די פיער ווענד פון דער נחלה קען מען נישט גריזשען, נור דאָך פאָרט צווישען אייגענע... יעדער ווייסט און קען און גאָט לאָזט נישט פאַלען... און אַרויס-געהענדיג אין גאס, פיהלט מען פאָרט, אז דאָס געהט שלמה בערישעס, און נישט אבי ווער... דער גיט איהם, „אַ גוט מאָרגען, ר' שלמה", דער: „גאָט העלף, ר' שלמה", און יעדער מיט אַ פריינדליכען שמייכלעך און מיט כבוד...

און שלמה קוקט אַרויס דורך דער פער-שטויבטער, האַלב-בלינדער שויב אויף דער גאס. און דאָס גאַנצע שטעטלעך, מיט די קרר-מע שמאַלע געסלאך, מיט די איינגעהויקערטע עלענדע הייזלאך, די שוהל מיט דעם שוואַרצען, לעכערדיגען דאך, וועלכער שטאַרצט אַרויס ווי אַ גרויסע, שוואַרצע מצבה אויף אַן אַלטען פער-לאָזענעם בית עולם, די בתי מדרשים, און וויי-טער אַביסעל, באַרג אַראָב, להבדיל, דאָס מרחץ, אלעס, אלעס ליגט אויסגעשפּרייט, צוואוואָרפּען פאַר זיינע אויגען, און שווער... שווער... ווערט איהם אויפּען האַרצען, דער מיט קנייטשען דורכגערוצנעלטער שטערען פערקנייטשט זיך נאָך מעהר און טעפער.

ווי לעבט און ווי נאָהענט איז איהם דאָס אלעס... וויטעל לעבע, טהייערע זכרונות זיי-נען פערקניפט מיט דעם אלעמען... דאָ האָט ער אלע יאָהרען פערבראכט, געלערענט אין חדר, בר מצוה געוואָרען... נאכהער אין בית המדרש... דאָ אויך חתונה געהאַט, און דאָ וואָלט ער גע-וואָלט שטאַרבען... יא, דאָ וואָלט געווען גרינגער צו שטאַרבען...

ער קוקט אריבער דער גאס, אַהין צום באַרג, דאָרט אויפּען באַרג, אונטער דער שטאַרט, וואו הימעל און ערד קושען זיך, ליגט צוואוואָרפּען דער בית עולם.

די אַלטע, ווי אונטער אַ שווערע לאַסט, איינגעבויגענע מצבות, קוקען יאָושי'דיג פון דאָרט, און ווי שטומע, פון אַ כשוף-האנד אַוועקגע-שטעלטע עדות, עדות פון אַן אנדער לעבען, און אַן אנדער וועלט, אַ וועלט אַ פרעמדע און נע-בעלהאפטע פאַר אונז, שטעהען זיי... די שאַק-ענדע ווערענס מיט די נאָקעטע צייטערנדע צווייגען, וועלכע שטעהען ווי אַן אייביגע וואָך אַרום די שטומע, גרויע קברים, קוקען אריבער פריינדליך-טרויעריג צו איהם, און שעפטשען עפעס פאַר זיך מיט עטליכע געלכע פערטריקענ-טע בעלטלאַך.

שלמה קוקט זיך איין אין בית עולם, ווישט אויס מיט אַן אַרבעל די פערשטויבטע שויב, זיינע בליקען בלאָנזשען איבער די קברים ווי זוכענדיג דאָרט עפעס... נור פאַר די אויגען שווינדעלט, שווינדעלט, עפעס קלעמט און פרעסט... אַ מאָדנער ציטער צוקט דורך זיין פנים, און איהם דאַכט זיך, אז דער בית עולם קוקט אויף איהם לעבעליך-טרויעריג און רעדט צו איהם רחמנות'דיג שמייל: „פאָהר נישט,

ס'איז דאָך דאָ עפעס פאָרט ניט אין דער פרעמד... אלעס ארום היימיש... נאָהענט... מען שלאָגט זיך דורך ווי עס איז... צווישען אייגענע... איבערלאָזען אלעס און אוועק... ווי קען מען דאָס?... און דער הויכער, ברייטער, בעל הבית'ישער שטערען קנייטשט זיך אלץ מעהר, קארבט זיך אלץ טיפער... און ווי אונטער א שווערע משא געבויגען שלעפט זיך שלמה בע-רישעס פון בית המדרש אהיים. און שווער איז צו טראָגען די משא... און א קרעכצענדיגער „אוי, רבוננו של עולם, ביז וואנען?“ פערלירט זיך אין דער ארומיגער פינסטערניס.

דזשין... דזשין... רייסט זיך פון דער הויכער, שווארצער נאכט-טיעפיקייט א קר-פערנער ציטער. דזשין... און שלמה בערישעס צוקט דורך א שוידער ווי פון א בייזע בשורה, ווי פון א בייזער שרעקענדער אנהיימליכער וועלט... „ביז וואנען, רבוננו של עולם, ביז ווא-נען?“

ער-עפענט שנעל די טהיר פון זיין הויז-און זיין אויסגעבויגענע, ווי א בוים פון א ביי-זען אָסיענדיגען שטורם-ווינט, פיגור ווערט פערשלאנגען אין דער שווארצער מויל פון א נאסען, שווארצען קבר.

אלע בעטראכטען שבתי אברהם'ס מיט קנאה: יא, אייך איז גוט, איהר האָט דאָרט קינדער... אָבער מיר... זיפצען עטליכע פון'ם עולם.

די טויטע, קאלטע ווינטער-נאכט בליקט אריין אנהיימליך און הילט אלעס איין אין א מאַנטעל פון זאָרג, פון ביטערע מחשבות... וואָס טהוט מען? ווי שלאָגט מען זיך דורך אין דעם שווע-רען פינסטערען לעבען, וואָס רינגעלט ארום? ווי דערהאלט מען די נשמות פון דער הונגער-ווייב און קינדערלעך?

און שלמה בערישעס פיהלט, אז שבתי אברהם'ס האָט רעכט... און די איבעריגע האָבען רעכט... יא, שוין לאַנג אזוינע שווערע צייטען ניט געווען... בלוט... הריגות... הונגער... ווי די בייזע תוכחה מיט אלע איהרע שרעקליכע קללות און פורעניות האָט דער רבוננו של עולם ארויפגעשלידערט אויף די אידישע קעפּ... אָבער ווער ווייסט, וואָס דאָרטען איז? ווער איז זי, די פרעמדע, ווייטע וועלט? א קללה, אן אָנשי-קעניש... אומעטום אמעריקא און אמעריקא... א גלות בתוך גלות... און ווי פערלאָזט מען אלעס פּלוצלונג?... ווי קען מען דאָס? אוועק-פאָהרען? אלעס איבערגעלאָזט, און גאָר ניט...

ל. ע. מילער אלס רעטער פון סאציאליזמוס

(פאלקס-שטימוע)

איינציגער, אונגעשטרערער הערשער. קוים איז עפעס געמאן געווארען ניט אזוי ווי ער וויל, האט ער תיכף מיט דיזעלבע ענערגיע צושטערט דאס, וואס פיעלע האבען פאר יאָהרען געבויט. אזוי, דאָס מר. מיללער האט אין זיין לעבען גאָר בלי ספּ פיעל מעהר צושטערט, ווי געבויט. ער האט זיינע דעמאָגאָגישע שטרעבונגען אזוי ווייט געטרעבען, ביז ער איז איין שענהעם פריהמאָרגען געבליעבען אויסערהאַלב דער בעוועגונג. ער האט געשוואָרען ראַכע און נור געוואַרט אויף אַ געלעגעהייט.

לואי ע. מיללער האט אָנגעהויבען אַרויס-צוגעבען אַ פריוואַט צייטונג, פאַר פערזענליכע אינטערעסען, אַ צייטונג, וועלכע איז די מערק-ווירדיגע רעפּרעזענטאַטיון פון כל המינים „איסטען“, און הויפטזעכליך איסטען, וועלכע זיינען פריהער פון איהם אס מייסטען פער-האַסט געווען. ווי גרויס זיין האַס איז ניט געווען געגען די פאַרטיי, אין וועלכע עס האט זיך איהם שטאַרק געוואָלט זיין אַ באַס, האָט ער דאָך ביז די לעצטע צייט זיך בלויז בענוגענט דער-מיט, וואָס פון צייט צו צייט האָט ער כלומרשט „קריטיזירט“ די „אונגערעכטע“ האַנדלונגען פון דער פאַרטיי, ער איז אבער אָפּען ניט אַרויס-געטרעטען געגען איהר ביז בעפאָר די וואַהלען. זעהענדיג, אז די פערהאַסטע פון איהם פאַרטיי קען אפשר האָבען אַן ערפאַלג, אז זי קען אפשר שיקען עטליכע רעפּרעזענטאַנטען אין די געזעצגעבענדע קערפּערשאַפטען, האָט אונזער „אמת'ער“ סאָציאַליסט לואי ע. מיללער, וועלכער איז קיין מאָל ניט געווען זעהר וועהלעריש אין די מיטעל געגען זיינע שונאים, אָנגעהויבען אָנצואווענדען די ערגסטע מיטעל, ער האָט אַנ-געהויבען צו פערשפּרייטען בלבלוכים, כדי צו שעדיגען די ס. פ., כדי אַריינצוברענגען אַ מיט-מאַש אין די קעפּ פון די וועהלער. ער איז געגאנגען אזוי ווייט, אַז אום אָבצוציהען שטימען פון אונזערע קאָנדידאַטען, וועלכע האָבען אפשר אַ טשאַנס עלעקטער צו ווערען, האָט ער געשלאָ-סען חבֿר'שאַפט מיט איינעם פון זיינע ערגסטע שונאים, מיט אַ פערזאָן פאַר וועלכע דער גאַנ-צער ווערטערבוך האָט ניט ענטהאַלטען גענוג שימפּפּווערטער, ער האָט געשלאָסען חבֿר'שאַפט מיט דעניעל דעלאַן! ! ער, מר. מיללער, זיך אַרויסגעבענדיג פאַר אַן אינטערנאַציאָנאַלען סאָציאַליסט, האָט מיט אַמאָל אַרויפגעצויגען אויף זיך די יאַרמולקע פון אַ כשר'ן אידען און האָט אָנגעהויבען צו טראָמפּייטען אין זיין ציי-טונג: „געוואַלט, אידען, אַ גוי וויל מען שיקען

יעדע פאַרטיי האָט און מוז האָבען שונאים, מוז האָבען גענער. זיינען די שונאים אנשטענד-דיגע, ערגסטע מענשען, דאן אטאקירען זיי די ווירקליכע פעהלערן, וועלכע די פאַרטיי האָט, אדער זיי אטאקירען דאָס, וואָס נאָך זייער אַנ-זיכט נאָך, שיינען צו זיין פעהלערן. זיינען אבער די געגנער קליינליכע מענשעלעך, אייגענ-נוציגע ברואים, דאן ווענדען זיי אָן כל'ע מיטעל, אום פון אַ מילב צו מאַכען אַן עלעפאַנט; זיי גיבען זייערע אייגענע פשט'לעך צו אידען, וועלכע פערדרעהען אין גאַנצען דעם זין פון די אידען, זיי שטעלען זיך ניט אַב אויסצומראַכ-טען בלבלוכים ניט געשטויגען און ניט געפּלויגענע פערברעכענס, וועלכע ווערן כלומרשט בעגאנגען פון דער פאַרטיי. אַט די אטאקעס פון די געגנער הויפטזעכליך פון די צווייטע — זיינען נאַטירליך שעדליך, זעהר אָפט אבער זיינען זיי נאָר ניצליך און זיינען יעדענפאַלס אַ כבֿוד פאַר וועמען זיי אטאקירען.

עס איז פאַראַן נאָך אַ דריטער זאָרט שונאים, וועלכע גיבען זיך אַרויס פאַר כלומרשט'דיגע אָנהענגער, פאַר כלומרשט'דיגע פריינד פון דער פאַרטיי, און צו דערזעלבער צייט ווענדען זיי אָן די ערגסטע מיטעל, אום זי צו רואינירען. אַט די זיינען דאָס די געפעהרליכ-סטע, די ערגסטע שונאים פון אַ פאַרטיי, דען אַרויסגעבענדיג זיך פאַר פריינד, האָבען זיי אַנ-הענגער, האָבען זיי אַ געוויסען איינפלוס אין דער פאַרטיי און דורך זייערע אטאקעס, דורך זייער פערדרעהען און מיסרעפּרעזענטירען פון פאַקטען, ברענגען זיי אַריין אַ מיט-מאַש אין די קעפּ פון דאָס רוב מיטגלידער, זיי ברענגען אַריין רייסערייען, ספּליטס און זעהר אָפט דעם רואין פון אַ פאַרטיי. אַט די שונאים איז פיעל שווערער צו בעקעמפּפּען ווי די אָפּענע געגנער, דען זיי זיינען דאָך, אַז צו זאָגען, „אייגענע מענשען“. זיי האַלטען תמיד אין איין שרייען, אז זיי מיינען נור צום וואָהל און בעסטען פון דער פאַרטיי, אז זיי זיינען די אמת'ע פריינד פון דער פאַרטיי און וועלען דאמיט רעטען די פאַרטיי פון אונטערגאַנג.

אַט אזא מיין רעטער האָט איצט די ס. פ. אין דער פערזאָן פון דעם האָכגעשעצטען, פון אלעמען בעליעבטען הערן לואי ע. מיללער. לואי ע. מיללער האָט פאַר אַ לאַנגע צייט גענומען אַ טהעטיגען אַנטהייל אין די סאָציאַ-ליסטישע און געווערקשאַפטליכע בעוועגונג. זיין טהעטיגקייט האָט אָבער תמיד אָנגעהאַלטען אזוי לאַנג, ווי ער האָט געקענט זיין דער פולער,

„צוקונפט“, אז הילקווים האָט קיין מאָל נישט גערעדט און האָט קיין מאָל נישט געדאַכט צו רעדען געגען די אימיגראַציע פון אידען אין אמעריקא. און די און אנדערע בלבוים ווערען געפרעדיגט אים נאמען פון סאַציאַליזם מוס! פאַר לואי ע. מילער איז הילקווים נישט איד גענוג; פאַר לואי ע. מילער איז די ס. פ. נישט סאַציאַליסטיש גענוג! דער אשמדאי, די מלאכי חבלה פון גיהנם און מילער אליין מוזען דאָך צופלאצט ווערען פון געלעכטער דאָס הערענדיג. און אונזערע גענאָסען שטעהען זיך קאלטבלוטיג, קוקען צו און שווייגען!! צו דעמאָראַליזירט מוז זיין אונזער בעוועגונג... דר. איזאק אַרשטמאַן.

מיר מאַכען אַן אויסנאָמע פאַר דיעזע פאַלקס-שטימע — אוינע פון פיעלע, וועלכע מיר האָבען ערהאַלטען — צוליב דעם קאמפּיין און כדי אַז מען זאָל נישט מיינען אַז דער רעדאקטאָר איז נישט פנים אַ געגנער פון אונזער פארטיי. דער אמת פער-לאנגט אָבער אַז מיר זאָלען בעמערקען, אַז מילער איז שוין פון יאָהרען אַ געגנער פון דער פאַרטיי טאַקטיק און אַז ער האָט די גאַנצע צוויי יאָהר גע-קעמפּט געגען איהר. ער איז, אַלזא, אויף קיין פאַל נישט קיין „בלומרשטײַנגער פּריוויד“ — איבער-טריבענע אנגריפּע קומען צוגיין נור דעם געגנער. (די רעד.)

אייד צו רעפּרעזענטירען אין אַסעמבלי; אידען, קבצנים, פאַר אַ גוי און דערצו נאָך אַז עושר ווילט איהר וואָרטען? קוקט, אַט האָבען די דעמאָקראַטען אַרויסגעשטעלט אַ אידען און דערצו נאָך איינעם, וואָס האָט קיינע שיק נישט. דאַרפט איהר נאָך דענקען, פאַר וועמען אייער שטימע צו געבען? אידען, ווייסט, אַז האָנטער איז אַן אַנטיסעמיט, סטאַקס אַ קונילעמעל, אַ מיליאָנער, הילקווים האָט זיך פערקויפט צו די רעפּובליקאַנער פאַר 90 דאָלאַר. א, ז. וו., א. ז. וו. נור די אַלע פערליימדונגען זיינען אַ קינדערשפּיעל אין פערגלייך מיט דעם בלבו, וועלכען הערר מילער זוכט צו פערברייטען גע-גען. הילקווים, אַז ער, הילקווים, איז געגען די אימיגראַציע פון אידען אין אמעריקא. וויסענדיג דעם סענטימענט פון פאַלק, אַז ווען דאָס זאָל אויסגעפיהרט ווערען, וואָלט דאָס געווען דער גרעסטער חורבן פאַר אידען, וויסענ-דיג אויך, אַז דאָס רוב לעזער דאַרפען קיינע בעווייזע, נור גלויבען אויפ'ן וואָרט, ווענדעט ער אָן כלי'ע מיטעל, אום צו פערברייטען אַט דעם בלבו.

דאָ איז נישט דער פלאַץ צו בעווייזען, אַז דאָס איז נישט מעהר ווי פערלוימדונג, איין זאך קענען מיר אָבער פערזיכערען די לעזער פון דער

אַ ס י ע ן

פון יואל סלאנים

דער נאַרד-ווינד כּרומט, ער קומט, ער קומט מיט מאַרד-לומט און רציחה, פּרעסט אויס פון בלוט די זאַפט און קראַפט, בויט אויף אַ מאַרד-מלוכה...

די בוימעלעך זיי בייגען זיך און נורען זיך צוזאַמען, ווי שעפּעלעך אין ווילדען פעלד פערלאָזען פון דער מאַמען...

די בוימעלעך, זיי נורען זיך, און שוואַרצע וואַלקענס שוועבען... אוי-וועה! אוי-וועה! צו טראָגען זיי אַוועק מיין יונגעס לעבען? ...!

אוי-וועה! אוי-וועה! איך פיהל פון שנעע די קאַלטקייט פון דער ווייטען...

דער ליעבער זומער פליהט אַוועק, דער ווינטער קומט צורייטען...

עס רוישט און קרעכצט דער יונגער וואַלד, עס בייטען זיך די צייטען, דער ליעבער זומער רייזט אַוועק, דער ווינטער קומט צורייטען...

די בלעטער וועלען געל און רויט און פאַלען פון די בוימער, די בוימער שטעהען אַלט און מאַט ווי האַפּנונגסלאָזע טרוימער...

די שוואַרצע קראַהע קוועלט און לאַכט... עס וואַקסען בייזע אימות... די גראַזען זאָגען ודי שטיל... עס וויאָנען די חלומות...

רעדאקציאָנעלע נאָטיצען

ניקאָלאַי טשאַיקאָווסקי איז אין דעם
טשאַיקאָווסקי אויגעבליק, ווען מיר שריי-
און יאן פֿורען בען, נאָך אין דער לאַפּע פֿונ'ם
רוסישען טיראָן אין פעטערס-
בורג, פונקט ווי יאן פֿורען איז דערווייל נאָך אין
דערזעלבער בלוט-בעפֿעקטער לאַפּע דאָ אין
אמעריקאָ.

מיר האָפּען, אז איידער דיזער נומער „צו-
קונפט“ וועט ערשיינען, וועט זיין בעפֿרייט סאי
דער גרייזגרויער רעוואָלוציאָנער פֿון די יאהרען
1872—1873, סאי דער יונגער פֿרייהייטס-
קעמפּפּער פֿון 1904—1905.

די בעפֿרייאונג פֿון טשאַיקאָווסקי (זיין
ארויסקומען אויף בייל) האָט צו בעטייטען די
רעטונג פֿון אַ טייערן מענשענלעכען; די בע-
פֿרייאונג פֿון פֿורען, ניט האָבענדיג אזא גרויסען
פֿערזענליכען ווערט פֿאַר אונז, איז אָבער ניט
וועניגער וויכטיג מחמת אין דעם פֿאַל, ווען עס
זאָל געלינגען דעם געקרוינטען מלֶאך המות פֿון
די רוסישע פֿרייהייט אַריבערצוברענגען זיין קרבן
קיין רוסלאַנד, דאן איז פֿורען ניט מעהר דער
איינציגער, וואָס וואָלט געווען אונזיכער מיט
זיין לעבען אין דעם לאַנד פֿון אברהם לינקאָלן.

עס איז איכריג צו בעמערקען, אז הילף און
שווערע אַרבייט איז נויטיג אין ביידע פעלע;
אז עס טאָר ניט זיין קיין רוה און קיין ראַסט
כל זמן עס שוועבט די קלענסטע געפֿאָהר אַרום
די צוויי טייערע קעפּ.

אין דעם פרט פֿון טשאַיקאָווסקי'ס פֿאַנד,
דאָרפֿ מען ניט פֿערנעסען אז אפֿילו ער זאָל שוין
בעפֿרייט זיין בשעת דיזע ציילען ווערען געלעזען,
וועט נאָך אויך נויטיג זיין שטיצע מחמת די
טויזענד דאָלאַר וועלכע זיינען פֿון דאָנען גאָראַני
טירט געוואָרען, מוזען נאָך ערסט ציוניפּגעקליבען
ווערען.

איינער פֿון די מיטלען צו העלפּען שאַפּען
געלד, איז אָנצופֿילען ווי ווייט עס לאָזט זיך
דאָנערסטאָג, דעם 10טען נאָוועמבער קעסלער'ס
טהעאָטער (טהאַליאָ), וואו עס וועט געשפּיעלט
ווערען גאָרק'ס „מעשטשאַנע“ אין גאָרדי'ס
איבערזעצונג, מיט קעסלער אין דער הויפּטראָלע.

נאָך דעם ווי דיזע ציילען זיינען שוין
געווען אויסגעזעצט איז אָנגעקומען די גוטע
בשורה אז טשאַיקאָווסקי איז אַרויסגעלאָזען אויף
בייל. דאָס ענדערט, נאָטירליך, ניט וואָס מיר
האָבען געשרייען. מיר קענען נור זיך גראַטיר-
לירען מיט דעם אויגענבליקליכען זיגע. דער
10טער נאָוועמבער מוז ווערען אַ גרויסען מול-
טוב — „ערסט רעכט“.

ווייטלינג — אונזערע לעזער קריעגען דעם
אָהנדרערט מאָנאט אַ בילד אויף די ערסטע
פֿיירזש, וועלכעס דאָרף זיי זיין
יובילעאום ספּעציעל אָנגענעהם. דאָס בילד
שטעלט פֿאַר ווילהעלם ווייטלינג,
וועלכער איז געבאָרען געוואָרען מיט אָהנדרערט
יאהר צוריק (דעם 9טען אָקטאָבער 1808) אין
מאָנדעבורג, דייטשלאַנד, און איז געשטאָרבן
דעם 25טען יאָנואר אין 1870 היער אין ניו יאָרק.

מיר זאָגען: דאָס בילד דאָרף אונזערע לעזער
זיין ספּעציעל אָנגענעהם, ווייל ווייטלינג איז
געווען ניט נור איינער פֿון די ערסטע סאָציאַל-
ליסטען אין דייטשלאַנד, ניט נור איינער פֿון די
בעדייטענדסטע אין זיין צייט, ניט נור איינער
פֿון די ערסטע אַרבייטער וועלכע זיינען אַרויס-
געקומען פֿון דעם אַרבייטער-קלאַס, ניט נור אַ
מאָס וואָס האָט געענדיגט זיין וואונדערבארען
פֿרוכטפֿאַלען לעבען דאָ אין אַמעריקא, זאָנדרער,ו,
חוץ דאָס אלעס, נאָך דערצו אַן אַרבייטער ווי
דער גרעסטער טהייל פֿון אידישער אַרבייטער —
אַ שניידער, ריכטיגער אַ שניידער-געזעל, אַ
„האַנד“ ביי אַ שניידער-מייסטער.

ארויסגענומען האָבען מיר זיין בילד פֿון אַ
נייע אויסגאַבע פֿון זיין הויפּטווערק („גאָראַני-
טייען דער האַרמאָניע אונד פֿרייהייט“), וועלכע
די דייטשע סאָציאַלדעמאָקראַטיע האָט אַקאַרשט
פּובליצירט אונטער דער רעדאקציאָן פֿון פֿראַנץ
מעהרינג.

עס וואָלט געווען אַ בעליידיגונג פֿאַר ווייט-
לינג'ס אנדענקען צו פרובירען געבען זיין
לעבענסגעשיכטע, זיינע טהאָטען און ליידען אין
אַ קורצע נאָטיץ. מיר האָפּען צו האָבען אין
גיכען אַ בעדייטענדען אַרטיקל וועגען דיזען
זשעניאַלען שניידער-געזעל. דאָ וועט גענוג זיין
צו זאָגען, אז די גרויסע רייכע געשיכטע פֿון די
דייטשע סאָציאַליסטישע בעוועגונג, גרויס און
רייך ווי זי איז, האָט ניט אויף איהרע בלעטער
אַ מעהר געאַכטעטען נאָמען ווי ווילהעלם
ווייטלינג.

בעמערקט מוז דאָ נאָך ווערען, אז דער מאָס
איז כמעט ביז'ן סוף געבליבען אַן אומאָפּיסט,
אָבער זיין ביישפּיעל דאָרף זיין גענוג צו ווייזען
דעם יונגען אידישען שניידער-אַרבייטער, אז אַ
האַנד וואָס פּיהרט אַ נאָדעל, אַ שעער און אַ
פֿרעס-אייזען, קען אויך פּיהרען אַ מעכטיגער
פּעדער.

און איצט איז אויס ליזיע מארקאוויטש!
לאנגזאם איז זי ארויסגעגאנגען פון דער וועלט,
שטארבענדיג עטליכע יאהר נאכאנאנד.
אָט טאקע ביסלעכווייז.

צווערסט איז איהר הארץ געבראכען געוואָר-
רען, דאן איז איהר מה מטושטש געוואָרען, דאן
איז אויסגעגאנגען דאָס ליכט אין איהרע עהרליכע
אויגען און איצט איז זי אין גאנצען מעהר ניטאָ.
אין געדאנקען, קינדער, נעהמט אַראָב די
היטעל ווען איהר זעהט פאר די אויגען פאַרביי-
געהענדיג די שטילע לוייה פון אַ שטילגעענדיג-
טען טייערן פראָלעאריער-לעבען.

וויינט ניט, ווייל דער טויט איז איהר געווען
וויילקאמען, אבער האלט אין עהרען איהר נאָמען,
— ליזיע מארקאוויטש'ס טייערן נאָמען.

וועגען די ארטיקלען פון קונטרס דרוקען
קונטרס'עס מיר אלס מאטעריאל פאר די גע-
ארטיקלען שיכטע פון דער אידישער אַרביי-
טער בעוועגונג אין אמעריקא. —

אונז דאכט זיך אז די פאקטען זיינען עהרליך
איבערגעגעבען און אזוי ווייט ווי מעגליך אונז
פארטייאיש. אָבער אַ מענש איז ניט מעהר ווי
אַ מענש און יעדער פון אונז קען ווערען בעאיינ-
פלוסט פון זיינע געפיהלען און פון זיין פארטיי-
שטאנדפונקט. ער קען זיך אַלואָ איררען, און
אזוי ווי אונז איז וויכטיג צו זאמלען מאטעריאל,
וועלכע זאָל קענען בענוצט ווערען פאר די קינפ-
טיגע געשיכטע, וועלען מיר גערן אָנגעהמען
קאָרעקציען פון יעדער קוועלע — און פון
אלע פארטייען.

איין קאָרעקציען אַזעלכע האָט אונז געזאָלט
געבען יצחק אייזיק וועגען דעם אוועקפאָהרען
קיין קענעדע פון אַ געוויסען אַרבייטער-פיהרער.
אונזער פריינד איז אָבער געווען צו פערטאָן מיט
דעם פורען פאַל און זיין ארטיקעל וועט ערשיינען
נעכסטען מאָנאַט.

אַ טרער פאַר אונבעמערקט געקומען, אונבע-
אָן עדלעך מערקט געלעבט, אונבעמערקט
פרויען-נשמה פערשוואונדען! דאָס איז דער
אינהאלט פון כמעט יעדע,
פראָלעאריער-לעבען, און ווייל ער איז דאָס, דער-
פאַר שפיעלט ניט קיין מוזיק ביי זייער ערשיינען
אין דער וועלט, קלינגען ניט קיינע גלאָקען ביי
זייער פערשווינדען פון איהר; דערפאַר קומען
זיי — געהען זיי ווי די שאַטענס, בעגלייטענדיג
די אמת-לעבעדיגע געשטאלטען. אָרעמע קינדער
פון דעם אַרבייטער-פאַלק!

אַמאָל אָבער ווערט אויסגעמעקט פונ'ם ספר
החיים אַ נאָמען, וועלכער איז געווען בעקאַנט
צווישען די פאַלקס-קינדער — בעקאַנט און
ערטערווייז זאָגאר געאכטעט און געליעבט, און
דאן מאכט אויף אַ רגע דער דאָזיגער טויט אַן
איינדרוק... טאקע נור אויף אַ וויילע, אויף אַ
קורצען מאָמענט, ווי עס וואָלט מאכען אַ קליינדי-
קער שטיינדעלע, אַריינפאַלענדיג אין דעם גרוי-
סען ים-הנשיה, דורך דעם פאַר איין אויגענבליק
אויפריהרענדיג דאָס גלייכגילטיגע וואסער.

און דאָס איז דיזע טעג געווען דער פאַל
מיט אונזער אָרעמע, עדלע ליזיע מארקאוויטש,
וועלכע איז, מיט קנאפע דריי צעהנדליג יאהר
אויף זיך, מיט טויזענדער וואונדען אין הארצען,
שטיל ארויסגעגאנגען פון דער וועלט.

אין איהר קליינעם קרייז האָבען זי פיעלע
געקענט. מאנכע האָבען געוואוסט איהר גאנצען
קערפערליכען און גייסטיגען מארטירערטהום.
אַלע האָבען געדענקט איהר ערגעבענהייט, איהר
אויפאַפּערונג, איהר טרייהייט צו דער זאך, פאַר
וועלכע מיר אַלע לעבען און קעמפּפּען מיט אַ
זיכערע האָפּנונג אויף אַ נאָהענטען זיענ. מיר,
וואָס שטעהען נעהנטער ווי אנדערע צו דער
„צוקונפט“, וועלען קינמאָל ניט פערגעסען איהר
אונערמיידעליכע טהעטיגקייט פאַר דעם זשורנאַל
אין די צייטען ווען אונזער אַלטער נעמער איז
נאָך געשטאַנען ביין רודער.

קאמפיין נאטיצען

זיינע מאיעסטעט, דאס פאלק

לעת נעילת-שער

נו, דער וואהלקאמפף איז צורענד. ווי אין דער קלאסישער דראמא ווערען איצט ענטשוויגען די כארען פון ביידע, פון אלע זייטען, און אויף דער ביהנע ערשיינען די אמת'ע דראמאטישע פערזאנען, וועלכע דארפן "עקטען" די פאליטישע פיעסע. דיזע ערשיינען אלע צונויפגעגאסען אין דער געשמאלט פון "זיינע מאיעסטעט דעמאס", דעם פאלק פון די פערזאנליכע שטאטמען, מיט א באלאט אנשטאט א שרייבט הוהב אין דער האנד.

עס הויבט זיך אן די "האנדלונג" אויף דער דאזיגער פאליטישער סצענע; דער גרויסער דעמאס האלט איבער זיך אליין א יום הדין, גיט זיך אליין די חתימה, נאך דער כתיבה פון דער רעגיסטרירונג, און אזוי ווי זיין הויפט-ברירה איז צווישען טעפט-און רויב אויף דער פלאכער זייט פון זיין רעכטע האנד און בראיען-און-בעטרוג אויף דער לינקער (ווייל דעבס-און-גלייכהייט האבען נאך נישט אין גאנצען דערגרייכט צו איהם, כדי אז ער זאל איהם ערנסט אבוועגען געגען די אנדערע צוויי) — אלזא, אזוי ווי די ברירה זיינע איז צווישען יענע ביידע, וועט קעניג דעמאס, המכונה פאלק, זיך וועדער ארויסווייזן א "מלך טיפשי", ווי אחשוורש פארצייען, און וועט אייגענהענדיג זיך אליין דערלאנגען א שווארצע חתימה דעם דריטען נאוועמבער, סאי די רעכטע האנד, סאי די לינקע האנד וועט וועגען!

איין זאך קען שוין אבער מעהר נישט זיין ווי פריהער. אויף דער ביהנע, בעת ער האלט איבער זיך דעם יום הדין, ארומגערינגעלט מיט שרים בצורת מלאכים, וועלכע מענשען רירען פאליטישענס, וועט זיך דיעסמאל בער ווייזען אין דער געשמאלט פון יודישן ווייך טאר דעבס א העראלד, אנגעמעלדען דורך א נייעם זאט חצוצרות וקול שופר, וועלכער וועט זיך בעווייזען אויסגעוואקסען הויך גענוג, שטארק גענוג כדי צו צווינגען קעניג דעמאס איהם צו בעמערקען.

און וועהרענד דער זעגער צווישען טעפט און בראיען וועט גלייך נאך דעם זעג זיך נעהמען רוקען צום פאלק'ס קעשענעס, וועט דעבס קומען א שריט נעהנטער צו זיין בזוים.

צורענד, אדער אזוי גוט ווי צו ענד איז דער הא-יאהריגער וואהלקאמפף, — א קאמפיין, וועלכער האט נישט געהאט זיין גלייכען אין די לעצטע צוואנציג יאהר נישט ביי די אלטע פארטייען אין דעם פרט פון לאנג-ווייליגקייט און אפאטיע, נישט ביי אונזער פארטיי אין דעם פרט פון ווארעמקייט און ענטהוואזמוס.

יעדע היינטיגע רעדע פון וויליאם דזשענינגס בראיען קומט פאר ווי א גענעץ לגבי דעמועלינגען בראיען'ס דרשות פון 1896, וועהרענד טאפט'ס "פעלדצוג" איז עהנליך צו דעם מארש פון א בלייענעם פאלקאוויק מיט אן ארמיי הינטער זיך פון בלייענע סאלדאטעלעך, ווען מען דערמאנט בלייענע סאלדאטעלעך, ווען מען דערמאנט יאהרען.

דאגעגען זעהט אויס דער הא-יאהריגער וואהלקאמפף פון די סאציאליסטישע פארטיי פערגליכען מיט די קאמפיין פון פערגאנד גענע יאהרען, ווי אן אויסגעוואקסענער, שטארקגעווארענער מענש לגבי דעם שוואכליכען, יונגיקען בחור'ל — כמעט א קינד — פון זיינע אייגענע אינגערע יאהרען.

געוויס, מיר זיינען אין פיעלע פרטים נאך עד היום ווייט, ווייט הינטער דייטש-לאנד, אבער קיין וואהלקאמפף אין יענעם מוסטערלאנד פונ'ם סאציאליזמוס האט קיינמאל נישט געוויזען מעהר ענטהוואזמוס, מעהר ליעבע צום סאציאליזמוס, א העכערן גראד פון רעדנער-קונסט ביי די אגיטאטא-טארס, א העכערע מדרגה פון זעלבסט-אויפאפפערונג ביי די פארטיי-גענאסען און מעהר נייגירעך, א גרעסערען וואונש צו לערנען און צו וויסען ביי די ברייטע פאלקס-מאסען ווי דא איצט.

און וואס איז שייך צו דעם טריאומפצוג דורך די גאנצע, אונגעהויער גרויסע מדינה פון ים צו ים, וועלכען אונזער באנערטרעגער דעבס, מיט זיינע און אונזערע חברים, האלט איצט אין ברענגען צו אן ענד, איז געוויס קיין פראגע נישט, אז אפילו פערדי-נאנד לאסאל'ס היסטארישע אגיטאציאנס-רייזע אין דייטשלאנד מיט 45 יאהר צוריק איז געווען אזוי ווי א קינדערשפיעל דא-געגען.

דער קאמפיין אין ניו יארק.

ווי מיר קומען אן.

ענטהוויאזמוס אין אונזער אידישען קווארטאל איז נים קיין נייע און נים קיין זעלטענע זאך.

יא, די סאציאליסטישע פארטיי און איהר באהענטערענער דעם קומען היינט אביסעלע אנדערש צום קאמפיין ווי מיט פיער יאהר צוריק.

דער אידישער קווארטאל בלייבט אייביג פריש, אייביג יונג, אייביג גרין, — גרין אין דעם בעסטען און דעם ערגסטען זין פון דעם ווארט. ווי א טיך, וועלכער האלט אין איין צוקריגען פרישע לעבענסזאפט פון זיין קוואל, זיין אורשפּונג, ווערענד ער גיסט זיינע אלטע וואסערן, צוזאמען מיט די אנגעטראגענע שפענער, באלקענס, שמוץ און קויט אין דעם ים אריין, צו וועלכען ער פליסט נאכאנאנד, אזוי קריעגט די אידישע העכעסטע פון ניו יארק אבער און ווידער צו נייע, גרינע, זאפטע לעמענטען פון זיין אורקוואל, פון רוסלאנד, ווערענד ער גיסט אב די אויסגעגרינטע, „ציוויליזירטע“ אפט שוין נאטוראליזירטע און דארום וואהל-פעהיגע לעמענטען אין יענעם ים אויף דער יבשה, וועלכער הייסט די „קאנארי“ און ער בלייבט אויף דעם אופן אייביג גרין, יונג און פריש.

און נעהמענדיג אין אנבעטראכט אז דער מענש איז אלץ ענטהוויאסטישער וואס גרינער, און אינגער און פרישער ער איז ;

אבער נעהמענדיג, פון דער אנדערער זייט, אין אנבעטראכט, אז וואס פרישער און אינגער און גרינער און איינגעוואנדערטער איד איז דא אלץ וועיניגער איז ער א סימזען און א שטיק-אבעכער, דערפאר —

איז עס אויף קיין פאל קיין פארדאקס נים צו זאגען, אז ביי אונז אין דעם אידישען קווארטאל אין ניו יארק איז אלץ דא וועניגער אויסזיכט אויף א גרויסען וואוט וואס גרעסער און העכער און ליארעמדיגער עס ווייזט זיך דער ענטהוויאזמוס.

און דערפאר איז עס א גוטער סמן, וואס דער אמאליגער ליארעם מיט ווינאצן-סקווער פארדאקס, מיט טראנספארמאצן, ווייזט געטראגען, יענע אנגעפילט מיט גרינע אידען, וועלכע פערמאגען אלץ חוץ געלד און א וואוט, — אז דאס אלעס פערנעהמט א הינטערסטען פלאץ און אין פראנט קומט ארגאניזאציע, בירגער-מיטינגס, הויזצור-הויז פראפאגאנדא נים ביי אידען בכלל, נור ביי רעגיסטרירטע אידישע ווארטערס.

דערפאר איז אויך האציאהר, אויב איהר ווילט, פיעללייכט דא וועיניגער ענטהוויאזמוס פון דעם אלטען סארט, אבער מעהר שטילע, רוהיגע ערגעבענהייט, מעהר זעלבסטאויפאפערונג, בקיצור, דער מארט ענטהוויאזמוס וואס שרייט אלץ וועיניגער וואס אינטענסיווער ער איז, וואס מעפער

זעקס און פערציג טויזענד מענער און פרויען, אלע גוטשטענענדע מיטגלידער, ארגאניזירט אין טויזענדער גרופען איבער דער גאנצער מדינה, אריינגעהענדיג אלע ראסען און נאציאנאליטעטען אין די יונייטעד סטייטס, אלע פול מיט בענייטערונג, מיט האפנונג און מיט פרייהייטסליעבע, — דיווע שטעהען אין געשלאסענע רייען געגען גאט מאמא'ס חילום.

און א הייליגער פייער ברענט אין זיי, א פייער, וועלכען די אלטע, קאלטע, האלב-טויטע פארטייען קענען נים אנצינדען מיט די גאנצע מיליאנען פעסער קעראסין פון די סטענדערד איל קאמפאניע ; קענען נים אויפהאלטען מיט אל' די קוילענגריבער פון דעם קוילענ-טראסט ; קענען נים מאכען אויפצושטייגען אזוי העל, אזוי רויט, אזוי פלאמענרייך צום הימעל, בעלייכטענדיג דעם גאנצען האריוואנט, צווינגענדיג אלע פער-מאכטע אויגען זיך צו עפענען — זיי קענען דאס נים טאן מיט אלע זייערע מכשפים און פאליטישע שווארץ-קינסטלער פון וואשינגטאן און וואו זיי זאלען זיך נים געפינען.

און צו דיווע 46 טויזענד ארגאניזירטע מענער און פרויען וועלען דעם יאהר צו שטעהן זיכער א האלבע מיליאן, אפשר א גאנצע, אפשר נאך מעהר און אבגעבענדיג זייער שטימע פאר דעם און הענפארד, וועלען זיי אהן ווערטער זאגען :

„מיר האבען אין אונזער באלאט אריינגעגעבען נים א שטימע, וועלכע קען יענע צוויי מענער ערוועהלען — מיר ווייסען, אז זיי וועלען נים, אז זיי קענען נים געוועהלט ווערען היינטיגען יאהר — מיר האבען גערמאכט אן „איקס איבער“ סאציאליסטישען קאלום, וועלכע דריקט אויס אונזער הייליגע שבועה, אז מיר וועלען קעמפפן פאר פרייהייט און גלייכהייט אונטער דער פיהרערשאפט פון די סאציאליסטישע פארטיי ביז דער זיגע פון דער מענשהייט איבער די שד'הייט וועט ענדליך זיין עררונגען.

אט אזוי קומען מיר צום יום הדין פון קעניג דעמאס איבער זיך אליין. אזוי קומט איצט ארויף אויף דער ביהנע אונזער העראלד דעם — די פאהנע הויך, די ברוסט פול, דער מוט געהויבען.

די דעוויזע איז :

„די גלאררייכע צוקונפט געהערט צו אונז!“

אונזערע אסעמבלי קאנדידאטען פונ'ם קווארטאל

מאקס פיין
פיערטער דיסטריקט

וויליאם מילר
צווייטער דיסטריקט

פאעלפס סאקס
אכטער דיסטריקט

ראבערט האַנטער
זעקסטער דיסטריקט

זאלען עס דערלעבען — דער איינציגער אויסגעוועהלטער, איז גלייכער אז דאס איז ער און ניט אנאנדערער.

ער זיצט, וואס מעהר ער ווערט געפיטערט פון א קלארע איבערצייגונג, אנשטאט פון א בלינדען אידעאליזמוס.

מאָררים הילקוויט

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז דער הויפטקאמפף איז קאנצענטרירט געגען די קאנדידאטור פון מאָררים הילקוויט אין דעם ניינמען קאנגרעס דיסטריקט.

און דא, צו זיין עהרליך מיט די לעזער, מוז געמאכט ווערען א פערזענליכע בעמערקונג.

דער וואס שרייבט דיווע ציילען האט אין אנהייב (כיו"ז 28טען סעפטעמבער ווען ער איז דיווען יאהר צום ערסטען מאל צו נויפגעקומען מיט הילקוויט אויף סטאָקס ראטיפיקאציע-מיטינג) געווען קאלט צו הילקוויט'ס קעמפיין.

דאס איז געווען הויפטזעכליך דערפאר, ווייל דעליאן'ס געגענקאנדידאטור האט די לאגע אזוי געענדערט, אז עס איז אויסגעקוקט מען ענטוועדער צו שטעהען פון ווייטען, אדער וויעדער אפאל אנצוגורטען די לענדען און פון דאס ניי צו קעמפפן געגען דעם אלטען פאסטור פון א צוטרעכענע סטאדע, וועלכען מען האט געהאט אנגעהויבען צו בעטראכטען מעהר מיט א געפיהל פון רחמנות ווי עסוואס אנדערעס.

אונזערע קאנדידאטען

געארבעט ווערט מיט אלע קרעפטען אין דעם צווייטען און דעם פערטען אסעמבלי דיסטריקט, וואו וויליאם מיילי (דער איצטיגער מענעדזשינג עדיטאר פונ'ם „קאל") און מאַקס פיין, היינט שוין כמעט א סטאראזשיל אין דער בעוועגונג, — דאָר-טען אלזאָ ניט וועניגער ווי אין דעם זעקסטען און אכטען דיסטריקט, וואו ראַבערט האַנטער און פעלפס סטאָקס קאנדידירען.

די גרעסטע אויסזיכט אויף ערפאלג איז אין דעם אכטען, הגם טעמעני האל אַרבעט מיט אלע קרעפטען — מיט „פלאַטערס און רעפיעטערס" פון וועלכע מיר האָבען זיכערע בעווייזע — און אויך ניט אכטענדיג אויף דעם וואס ראַבערט האַנטער'ס פערזענליכער קאמפיין איז איינפאך וואונדערבאר.

סטאָקס, אַבער, איז אין זיין דיסטריקט זעהר פאָפולער און חוץ דעם איז דער אכטער דער שטארקסטער אין דעם קווארטאל. אויב סטאָקס וועט ניט געוועהלט ווערען וועט דאס הויפטזעכליך האָבען צו בעטייטען, אז מען האט זיין וואָרט דערטרונקען אין א פלוס פון „בעטרוג און געוואלט", ווי עס דריקט זיך אויס שטארקלעך עדוואַרד ראַסעל, א גרוי-סער אמעריקאנער שריפטשטעלער וועלכער איז נאָר וואָס צוגעשטאַנען צו דער פארטיי. און סטאָקס וואָלט געווען די ריכטיגע פערזאָן אונז צו פערטרעטען אין אַלבעני.

ער איז, דאס איז אמת, ניט קיין גרוי-סער פראָענקאָקער, ניט קיין וויצענמאכער און ניט קיין פאָעט. ער איז אַבער א מענטש מיט קוראזש, מיט א לשון ווי געמאכט פאר א לעגיסלאטיווע פערזאנלונג, וואו מען דארף ניט פייערדיגע, זאנדערן לאַגיש-רוהיגע ספיטשעס, וואו מען דארף מעהר קוקען די בודלעך אויף די פינגער איידער שרייען ובא לציון גואל.

געוויס, האַנטער, דער שרייבער, מיילי, דער פעהיגער אַגיטאטאָר, וועלכער האט געמאכט זיין עקזאמען אין א קוילען-גרוב אין אַלאבאמא און מאַקס פיין, וועלכער איז קלאַר אין דער איסט-סייד מיט אלע קליפער-לעך און איז עלטער פון זיי אלעמען אלס סאַציאַליסט — געוויס, זאָגען מיר, זיי דריי וואַלטען אין אַלבעני סטאָקס'ען פיעל גע-האַלפען, אַבער עס קען קיין ספק ניט זיין אז אויב סטאָקס זאל בלייבען — ווען מיר

און עפעס אזוי ווי קלאר צו מאכען, גאנץ קלאר צו מאכען, אז ער איז נאך אימער דער אלטער, אלטער דעליאן, אונז פערענדערט, אונפערבעסערט, אונפערזיסט, טהוט ער אב אין זיין „דיילי פיפל“ פונ'ם 29טן אקטאבער 1908 — אט נאך וואס! — אזא מין שפיעל.

„די.ס.ל. פ. וואטשערס — שרייבט ער עדימאריעל — זאלען זיין בעזאנדערס אויפֿ מערקזאם ביי דער שטימענצעהלונג די נאכט פון דער וואהל. גנב'ענען ס.ל. פ. — שטימען (מ'שטיינס געזאגט וואס דארטען איז דא צו גנב'ענען! — רעד. „צוקונפט“) וועלען ניט רע־פובליקאנישע און דעמאקראטישע היעלערס אליין, די ס.ל. פ. היעלערס (!) זיינען די גרעסטע גנבים פון אלע. זיי נוצען אויס די אונוויסענהייט פון די רעפובליקאנישע און דעמאקראטישע אינ־ספעקטארען און פארדערען פאר זיך (קליימען) ס.ל. פ. וואטס. אין איין איינציגען עלעקשאן־דיסטריקט האבען זיי פאר־איגהארען (די סאָ־ציאליסטישע פארטיי) גע'גנב'עט 15 ס.ל. פ. וואטס. — פאסט אויף אויף דיזע לאנגע פינגער חברה!“

עד כאן לשונו. א פירוש דארויף וואלט געווען א בעלידיגונג פאר די אינטעליגענץ פון איזערע לעזער.

און איצט נאך א ווארט, אום מסיים צו זיין בכי טוב.

הילקוויט'ס קאמפיין ווי ער זאל זיך ניט ענדיגען וועט איבערלאזען א גרויסען רושם אויפ'ן אידישען קווארטאל. קיינמאל איז ניט געפרעדיגט געווארען דער סאציאליזמוס אזוי ריין פון דעמאגאגיע, פון הבטחות וועלכע קענען ניט געהאלטען ווערען ווי אין דייטשן וואהלקאמפן. הילקוויט'ס רעדען זיינען אלע געווען לעקטשורס איבער סאציאל־ליזמוס און ווען די פראגע מכח דעם וואס ער וועט טאן ווען ער וועט ערוועהלט ווערען איז איבערהויפט אויפגעהויבען געווארען פון דעם רעדנער, האט אונזער קאנדידאט הויפט־זעכליך אין אזוי קלאר ווי מעגליך אבער־און־וועדער אויסגעטייטשט וואס די וועהלער קענען פון איהם ניט ערווארטען. בקיצור, דער שטרענגסטער קריטיקער וואלט ניט געקענט אויפווייזען דאס מינדעסטע וואס האט ערגעץ עהנליכקייט צו „שטימענ־פאנגעריי“.

איינע פון די אינטערעסאנטעסטע ער־שיינגונגען פון אונזער האַי־אגהריגען וואהל־קאמפף איז בעשטאנען אין דעם וואס רעד־נער זיינען צו אונז געקומען וועלכע מיר וואלטען קיינמאל ניט ערווארטעט צו זעהן אויף דער איסט סאיד.

דא אבער האט זיך ארויסגעוויצען אז אויב מיר האבען זיך געענדערט, האט זיך דעליאן ניט געענדערט. דער אלטער מאן, די אלטע מעטאדען, דער אלטער ניגון מיט די אלטע מראפ.

האבענדיג פערבראכט פינף לאנגע יאהר אין א בימערען, כמעט אויף־מעסער־קאמפף געגען די ס.ל. פ. האט זיך ניט געוואלט אזא קאמפף פון דאס ניי האבען. האט אבער דעליאן און זיין היינטיגער הויפט־שטיצער, דער אמאליגער קאמפף־גענאסע און וואפענברודער פון דעם שריי־בער טאקע אין דער בעקעמפפונג פון דעם זעלביגען דעליאן, אנגעפאנגען אזא מין קאמפיין געגען מאררים הילקוויט, אז מען האט געדארפט זיין א פיגלינג צו בלייבען שטעהן גלייכגילטיג — פון ווייטען.

„נעסעסיטי מייקס סטרענדזש בעד־פעללאוס“ — זאגט דער ענגלענדער. מיין אלטער פריינד און מיין אלטער שונא זיינען געווארען מיטגליעדער פון איין גענעראל־שטאב געגען דעם שונא הילקוויט. דער גיפטיגסטער האס געגען יאזעף באראנדעס פון איינעם און די אינטימסטע פריינדשאפט פון דעם אנדערען האבען זיך ארומגענומען אין א זיווג געגען דעם פינד הילקוויט. און אלע מיטעל זיינען געווארען כשר און צוויי טעגליכע ארגאנען אין איין קול האבען גענומען בעווייזען אז הילקוויט האט בדעה ניט אריינצולאזען די רוישיגע אידען, די קרבנות פון די היינטיגע רעאקציע ווי די אמאליגע נרדפים נאך שלאכטערייען פון קיינעווען, אדעס, ביאליסטאק און סיעדליץ.

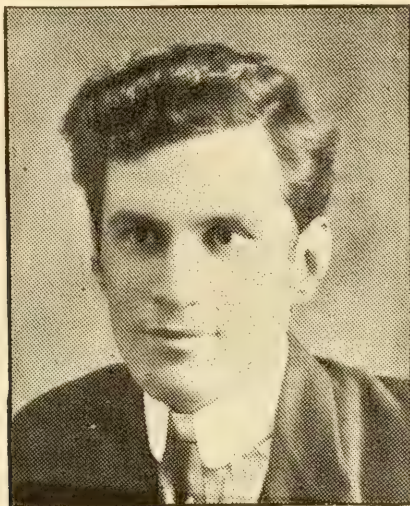
מען האט זיך ניט בענוגענט מיט א קריטיק פון אונזער פארטיי אין דער אימיר־גראציאנס־פראגע, ווי דאס האט געטאן די „צוקונפט“ אליין, גענ. בודין אין די אינ־טערניישאנאל רעוויי, אייניגע גענאסען אין דעם „ווארקער“ און אנדערע.

מען האט פערגעסען אז הילקוויט האט אין שמוטגארט אויסדריקליך געדערט נור וועגען כינעזישע איינוואנדערונג (זעה דעם דייטשען פראטאקאל, פיידזש 62 און פיידזש 114), הגם זיין האלטונג האט צו געלאזען קריטיק.

מען איז, ווי געזאגט, געגאנגען אזוי ווייט איהם צו מאכען פאר א באברארישען אנטמישונג וויל וועלכער וויל פערשליסען די טויערן פון אמעריקא פאר די ארימע פער־פאלגטע אידען. הערר דעליאן האט הילקוויטען זאגאר איינגעשפאנט אין זיין קאמפיין וואגען צוזאמען מיט פאליציי־קאמיסאר בינגהעם.

צווישען די אמעריקאנער און זיי הערען זיי אויס, און זיי גלויבען זיי, פיהלענדיג אז וואס מען זאגט זיי איז דער אמת. צווישען די מיכטיגסטע ארבייטער אין דיזען קאמפיין איז געווען דזשייקאב פענקין

וועהרענד אין די גומע אלטע צייטען פלעגט מען ברענגען אידישע רעדנער צו רעדען צו אירישמען, ברענגט מען היינט אירישע רעדנער צו רעדען צו אידען. און ווי ענטהוואסטיש זיי ווערען

דזשייקאב פענקין

וועלכער איז היינטיגען יאהר, אונזער קאנדידאט פאר סטייט סענאט אין דעם עלפטען סענאטאר דיסטריקט. ער האט געארבעט פאר פיער. א גלאררייכער קעמפיין!

עמפאנגען! ניט אכטעטידיג אויף אלע אתה בחרתנו - ספיטשעס פון די געגנער; ניט אכטענדיג אויף די היינטיגע פאראלע: „דער איד פריהער פאר אלץ און א כפרה דער מענש!“ — ווילען די אידישע וועהלער גערן אויסהערען זייערע אמת'ע פריינד

דער „ארבייטער רינג“

ארבייטער אינשורענס

צווישן דער רייכער קאפיטאליסטישער קלאס, האט די אידעע פון אינשורענס עררייכט די שטופע, אז פיעלע בעטראכטען דאס פאר א מאראלע פליכט צו זיין אינשורט, וויפיעל נויט ווענדיגער איז דאס פאר אן ארבייטער, ביי וועמען דער קלענסטער צופאל פון קראנקהייט אדער עקסידענט מיינט באדריגע צרות און הונגער. ווען א רייכער אינשורט זיך, פיהלט ער נישט אז ער האט אויף דאס מינדעסטע גע-אפפערט זיין זעלבסטשטענדיגקייט. עס איז דארום ניטא קיין אורזאכע ווארום אן ארבייטער זאל דאס פיהלען ווען ער אינשורט זיך.

די גרויסע פונדאדערשפרייטונג פון אינשורענס פאר די לעצטע עטליכע יאהר, קומט דורך די פערבעסערונגען און די מעטאדען וואס זיינען אָנגענומען געוואָרען. דער וואָס אינשורט זיך ווייס, אז נישט נור איז די אינשורענס זיכער, נאך ער קריגעט אויך דעם ווערט פון די געלד, וואָס איהם קאָסט.

די בעוועגונג פאר ארבייטער-אינשורענס איז צו בעשאפען און ענטוויקלען אינסטיטוטן שאַנס צוגעפאַסט צו די ספעציעלע בעדינגונגען פון דער ארבייטערקלאס, דורך וועלכע זיי זאָלען זיין פערזיכערט פיר צייטען אין וועלכע זיי נויטיגע זיך.

אין אינשורענס אַליין איז ניטאָ קיין אָפּפער אין דעם פרינציפ פון זעלבסטהילפע, פערקעהרט, דאָס איז אַ מיטעל דעם געפיהל פון זעלבסט-הילפע צו פערשטארקערען.

עס איז וויכטיג צו בעמערקען, דעם פונדא-מענטאלען אנטערשייד צווישן דער איצטיגער בעוועגונג פון אינשורענס און אלע פריהעריגע מיטלען צו העלפען דעם ארבייטער ווען ער איז געוואָרען אונפעהיג צו ארבייטען.

די איצטיגע בעוועגונג פון אינשורענס שטרעבט צו פערנעמען דעם פלאץ פון די אלטע הילפס-פאָנדען, וועלכע זיינען געבויט אויף א באַדען פון צדקה, דאָס זיינען אינסטיטוטשאַנס געבויט אויף וויסענשאַפטליכע פרינציפען. יעדער ארבייטער פערזאָרגט זיך דורך רעגעלע צאהלונג נען פיר הילפע אין וועלכע ער וועט זיך פילייכט נויטיגען. דעם אונטערשייד קען מען מען זעהן אין די ווערטער אַליין. „אינשורענס“ פערזיכער רונג, אַנשטאָט „רעליעף“, הילפע. די געשיכטע פון די אינשורענס-בעוועגונג איז אין פיעלע פעלע עהנליך צו דעם זיעג פון אָרגאַניזירטע טיטאריטי

ווען מען רעדט וועגען ארבייטער-אינשורענס נעהמט מען אין אנבעטראכט בלויז פיער אבי-טהיילונגען פון אינשורענס. אינשורענס אין פאל פון עקסידענטען ביי דער ארבייט. אינ-שורענס פאר דער צייט פון קראנקהייט. טויטען-בענעפיט און אַלד אידיזש פענסיאָן און אינשור-רענס פאר דער צייט פון ארבייטסלאָזיגקייט.

די לעצטע — אינשורענס פאר דער צייט פון ארבייטסלאָזיגקייט איז בלויז פאר דער לעצ-טער צייט געוואָרען פאָפולער אין מאַנכע אייראָ-פעאישע לענדער. אבער אינשורענס פיר ארבייטסלאָזיגקייט ענטהאַלט אַ ספעציעלען כאַראַקטער, און האָט נאָר נישט צו טהון, האָט נישט קיינע פערבינדונג, מיט אלע אנדערע סאָר-טען פון אינשורענס. מיר וועלען זיך דאָרום אבי-שטעלען ביי די ערשטע דריי סאָרטען פון אר-בייטער אינשורענס.

פריהער פאר אַליין דאָרף ווערען קלאָר און בעשטימט אויב אינשורענס, אירגענד וועלכער סאָרט, איז אַן אינסטיטוטשען וואָס איז ווינשענס-ווערט צו ענטוויקלען.

נויטיג איז צו בעמערקען, אז נישט וועניגער מיספערשטענדיכע עקזיסטירט וועגען דעם אמת'ן כאַראַקטער פון אינשורענס. אינשורענס איז נישט אַ ציעל אָן און פיר זיך. עס איז אַ מיטעל צו אַ ציעל. דאָס איז בלויז אַ פלאַן, אַ מאַשין וואָס ווערט בעשעפטיגט פאר דעם צוועק צו דינען און פערפערטיגען אַ געוויסען ציעל, דאָס איז אַ מין שפאַראַקסע דורך וועלכע מענ-שען ווערען געהאָלפען צו פערזאָרגען זיך אין אַ צופאַל, דורך אַ פלאַן און וועלכען מענשען זיינען איינפערשטאָנען צו טהיילען זיך מיט דעם שאַדען פון אַ פערלוסט פון אַ בעשטימטען צופאַל, אונטער וועלכען אלע זיינען אונטער-וואָרפען.

די בעשולדיגונג איז אויפגעהויבען גע-וואָרען געגען ארבייטער-אינשורענס, אז דאָס ציעל צו פערקלענערען די פערזענליכע אינדיווידועלע פערזאָנטוואָרטליכקייט פון איינ-צלענס, אז פערזענליכע שפאַראַזאָמקייט ווערט פערנומען פון הילפע, וואָס קומט פון אויסער-ליכע קוועלען. וואָס אנבעלאָנגט די גערעכטיג-קייט פון דינע קריטיק ווענדעט זיך פיעל אָן די אלעמיינע מעטאָדען פון אינשורענס, אין דער אידעע פון אינשורענס זעלבסט איז ניטאָ קיין פלאַץ פאר דינער קריטיק.

רען וועגנסטענס דעם פינאנציעלען אונגליק, איז די אויפגאבע פון אינשורענס.

צולעב פיעלע אורזאכען איז אין די לעצטע יאהרען געווארען גרויס דער פערלאנג פון עקסידענט-אינשורענס פאר ארבייטער.

די ערשטע אורזאכע און וויכטיגקייט, איז די פערגרעסערונג פון דעם פראדוקציע-סיסטעם, דער ארבייטער ביי מאשינערי.

די צווייטע וויכטיגע אורזאכע איז די ענדערונג אין דער מיינונג אויף וועמען עס זאל פאלען די פערזאנלעכקייט פון אן עקסידענט מיט אן ארבייטער ביי דער ארבייט.

די געזעצ וועגן דעם, ווער עס איז פער-אנטווארטליך פאר דעם עקסידענט מיט אן ארבייטער אין אייראפא און יוניטעד סטייטס איז געווען אין קורצען אז דער ארבייטסגעבער איז געווען פערזאנלעכקייט פאר דעם עקסידענט וועלכער איז געקומען דורך זיין שולד אדער דורך די שולד פון זיין פערטרעטער. דאס מיינט אז דער ארבייטסגעבער האט געדארפט צאָהלען בלויז שאדענערזאץ נור פאר די עקסידענטען וואָס האָבען פאַסירט דורך זיין שולד, און דער ארבייטער האָט געליטען דעם שאדען ניט נור פון אן עקסידענט וואָס איז געקומען דורך זיין שולד, נור אויך דורך די שולד פון אַ צווייטען ארבייטער, און אויך ווען ער האָט נישט געקענט איבערצייגען אז די שולד איז דעם ארבייטגעבערס.

דויער געזעץ האָט אבער פערלאָרען אין גאנצען זיין ווערדע אין איצטיגע צייט, אונטער די יעצטיגע אומשטענדען פון ארבייט.

צו דער צייט, ווען דויער געזעץ איז אָנגענומען געוואָרען, איז דער ארבייטער געווען גוט בעקאנט מיט דעם ארבייטסגעבער, און ווען אן עקסידענט האָט פאַסירט איז עס געווען נישט שווער אויסצוגעפינען וועמען שולד עס איז געווען. אבער די ענטוויקלונג פון די פראָדוקציע-אויף א גרויסען פאַרמאָט, האָט דויער געזעץ אין גאנצען פערניכטעט זיין שטיקעל ווערט.

אונטער די יעצטיגע אומשטענדען פון ארבייט איז אן ארבייטער אין א פעטאָרי איר נער פון טויזענד. די ארבייט איז אזוי קאָמפליצירט, אז עס איז אונמעגליך צו געפינען ווער עס איז שולדיג.

אונטער דויער אומשטענדען ליידעט דער ארבייטער אַליין פון יעדען עקסידענט וואָס פאַסירט מיט אים.

צו די צוויי קלאַסען פון עקסידענטען, נעמ'ליך, צו די עקסידענטען וואָס קומען דורך די שולד פון ארבייטסגעבער און צו די עקסידענטען וואָס קומען פון ארבייטער אַליין. אָדער זייערע מיטאָרבייטער, קומט צו א דריטע קלאַס עקסידענטען, וואָס קומט פון דער אינדוסטריע, ווי עס הייסט פראָפּעסיאָנס-ריזיקע.

פון סטאַטיסטיקס וואָס מען האָט אָנגעפאַנגען צו קלייבען וועגען דער פראָפּעסיאָנס-ריזיקע,

איבער נדבה-קלייבעריי, ארומגען איבער די הייזער.

די סיסטעמע פון אינשורענס איז געגאנגען א טריט ווייטער. די אויפגאבע פון אינשורענס איז צו פערבייטען די סיסטעם „הילפּע“, אויף א סיסטעם, דורך וועלכער יעדער בעזוצט זיך מיט א פאָג, וואָס ער אַליין האָט געהאַלפּען בע-שאַפּען.

* * *

די דריי סאַרטען פון אינשורענס וועלכע מיר האָבען פריהער דערמאָהנט, זיינען יעדער פאַר זיך אַ בעזונדער פראָבלעמע, טראָץ דעם וואָס אַלגעמיין זיינען זיי העלפּליך איינער צום אנדערען. יעדער פאַר זיך איז באַזירט אויף אַ בעזונדער גרונד, זייענדיג איינפערשטאנען מיט איין פאַרם, מיינט נישט אז מען דאַרף אויך זיין איינפערשטאנען מיט די אנדערע פאַרמס. יעדער פאַרמע פון אינשורענס דאַרף בעזונדער בעטראַכט ווערען, די אייגענע הימליכקייטען פון יעדען סאַרט, דער באַזיס אויף וועלכע ער רוחט, די מעטהאָדען און סיסטעמען דאַרף בע-זונדער גענומען ווערען אין אַנבעטראַכט.

און דער נויטווענדיגקייט פון יעדער סאַרט אינשורענס, איז די, וואָס פערזאָרגט הילפּע אין פאַל פון אן עקסידענט, שטעהט אויף דעם שטאַרסטען פונדאמענט.

דער וואָס איז נישט בעקאנט מיט די ציי-שטענדע אונטער וועלכע ביי גרויסע אינדוסטריעס ווערט געאַרבייט, אָדער מיט סטאַטיסטיקס פון דער ארבייט, קען נישט וויסען פון די אָפטע און פיעלע עקסידענטען מיט די ארבייטער. ביי אַזעלכע אינדוסטריעס, ווי ביי ריילראָדס, אין די קוילען און מעטאַל-גריבער, אייזען-פעקטאָריס, ביי די בילדינג טריידס, א. ז. וו.

דער אינטערעסטייט האַנדעלס קאָמיסיאָן רעפּאָרטעט אז אין דורכשניט ווערט יעדען יאהר איינער פון יעדער 31 ארבייטער געראַניעט און איינער פון יעדער 318 ארבייטער ווערט גע-הרג'עט' ביי דער ארבייט. געוועהנליך איז די ריזיקע פון ארבייט ביי יעדער טרייד אַ בעזונדערע. ביי מאַנכע טריידס איז די ריזיקע אַ גרעסערע און ביי מאַנכע איז די ריזיקע פון גע-ראַניעט און גע'הרג'עט ווערען אַ קלענערע. מיר קוקען אבער פון אן אַלגעמינעם שטאַנדפונקט.

די רעזולטאַטען פון אן עקסידענט ענדיגט זיך נישט מיט די שמערצען פון דעם אַליין, מיט וועמען דער עקסידענט האָט פאַסירט. די צרות טראָגען זיך באַלד איבער אויף זיין פאַמיליע, אַלס רעזולטאַט וואָס דער שפּייזער פון דער פאַמיליע קען נישט ארבייטען.

ניין יעדע צעהן קייסעס אין אייראָפּא און אונגעפער דויעלכע צאָהל אין יונייטעד סטייטס אן ערנסטער עקסידענט מיט אן ארביי-טער, מיינט אַ באַלדיגע פאָרדערונג פאַר טשאַר-טי שטיצע אין דער אָדער אן אנדער פאַרמע. צו העלפּען דויען צושטאַנד, צו פערקלענע-

שאדען, ווייל דער עקסידענט איז געווען אַ די-
רעקטער רעזולטאַט פון דער אַרבייט.

קראַנקהייט איז אָבער נישט אַ דירעקטער
רעזולטאַט פון דער אַרבייט, און אינשורענס גע-
נען קראַנקהייט קען נישט ווערען פערלאָנגט בע-
גרינדעט אויף רעכטע.

אבער די נויטווענדיגקייט פון דיזען סאָרט
אינשורענס איז אזוי וויכטיג ווי עקסידענט-
אינשורענס. קראַנקהייטען ביי אַן אַרבייטער
ברענגען נישט וועניגער צרות ווי אַן עקסידענט
ביי דער אַרבייט, און אינשורענס גענען קראַנק-
הייטען איז דער מיטעל דורך וועלכען אַן אַרביי-
טער קען זיך פערזאָרגען פאר דער צייט, ווען צו-
ליעב קראַנקהייט איז ער נישט אימסטאנדע צו
אַרבייטען.

די איצטיגע בעוועגונג פון אינשורענס גע-
נען קראַנקהייטען, אזוי ווי אינשורענס גענען
עקסידענטען האָט אַ לאַנגע און רייכע געשיכטע
אין די פערשידענע געגענווייטניגע אונטערשט-
צונגס-פעראיינען.

דיזע אונטערשטיצונגס-סאָסייעטיס דארפן
ווערען רעפארמירט, אום זיי זאָלען זיין מעהר
זיכער און וואָס מעהר דערגרייכען די ברייטע
מאסען אַרבייטער.

אויב קראַנקהייט איז אַ צופאל וואָס קען
פאסירען יעדען, איז אַלטקייט און דאָרדף אונ-
פעהיגקייט צו דער אַרבייט נישט קיין צופאל וואָס
קען, נור אַ זאך וואָס מוז פאסירען ווען מען
ערייכט אַ געוויסען עלטער.

די שמערצליכע פאקטען, אונטער די איצ-
טיגע אַרבייטס-בעדינגונגען — איז צו זעהן ווי
מענשען וואָס ווילען און קענען אַרבייטען, און
האָבען אבער נישט וואו צו אַרבייטען. צו זעהן
ווי אַן אַלטער אַרבייטער נאך יאהרען האַרעווא-
ניע וואָלט ווייטער וועלען אַרבייטען, נור ער קען
שוין נישט.

קיין זאך צייגט נישט אזוי בולט די אמת'ע
עקאָנאָמישע הילפלאָזיגקייט פון דער אַרבייטער-
קלאַס, ווי אַרבייטסלאָזיגקייט און אַלטקייט.

טראָץ דעם, וואָס יעדער אַרבייטער ווייס
פאַראויס, אז ער מוז אמאָל ווערען אַלט, און
אונפעהיג צו דער אַרבייט; טראָץ דעם וואָס ער
ווייס וואָס איהם קען רעוואַרטען און דיזע
עלטערע יאהרען, אבער זעהר וועניג אַרבייטער
קענען זיך ווירעס-איז אַליין פערזאָרגען פאר די
עלטערע יאהרען.

אינשורענס אנערקענט דאָס, און זוכט
פאַרצולעגען אַ מיטעל דורך וועלכען דיזער צו-
שטאנד זאָל אויף וויפיעל עס איז געהיילט
ווערען דורך „קאַז אינדיזש אינשורענס“.

אין פיעלע הינזיכטען איז אַלד אינדיזש אינ-
שורענס עהנליכע צו קראַנקען-אינשורענס. דער
אונטערשיד ליגעט אין דעם פאקט, וואָס די
אַרבייטער האָבען גענצליך פערפעהלט צו ענט-
וויקלען אינסטיטושאָנס, עהנליך צו די קראַנקען-

צייגט, אז 50 פראָצ. פון עקסידענטען זיינען די
שולד פון דער פראָפעסיאָן זעלבסט. און פאר
דיזע עקסידענטען איז נישט געווען פערזאָנלעכע
ליך דער אַרבייטסגעבער.

און עס שמעלט זיך נאטירליך די פראגע:
ווארום זאָל דער אַרבייטער אַליין ליידען פון
דיזען עקסידענט. עס איז דאָך די שולד פון
דער אינדוסטריע וואָס האָט פערזאָרזאכט דעם
עקסידענט, דאָרום דארף די אינדוסטריע ליידען
די פאַלגען פון דעם עקסידענט, אָדער, אין אַנ-
דערע ווערטער, וואָרום זאָלען די קאָסטען נישט
פאַלען אלס אַ טהייל פון די אויסגאבען פון דער
פראָדוקציאָן זעלבסט, און דער אַרבייטסגעבער
זאָל עס אויסשטעהן, אזוי ווי דער אַרבייטס-
געבער שטעהט אויס די שאדענס וואָס קומען פון
אַ פייער אָדער עס ווערט צובראָכען אַ מאַשין
און אזוי ווייטער.

ווייטער ווי דאָס קען אונטער די איצטיגע
אומשטענדען דער פרינציפ פון אַרבייטסגעבער
פערזאָנלעכע אַרבייטקייט נישט געהן. אבער דיזע
געזעצליכע גאראנטיע פון אַרבייט בלייבט נור
אַ טהעאָרעטישע. פראקטיש בלייבען די אַר-
בייטער אַליין אויף וועמען עס פאַלט די שווערע
לאַסט וואָס קומט דורך די גרויסע צאָהל עקסי-
דענטען. די געזעצליכע פראגע איז געלייזט,
אבער די געזעלשאַפטליכע פראגע בלייבט ווי
געווען, ווייל דער אַרבייטער קען נור דאָן קריגען
שאַדענזאָט פון אַן עקסידענט ווען ער פאנגט
אָן אַ פראָצעס געגען אַרבייטסגעבער, און די
רעזולטאַט פון די פראָצעסען זיינען אַרבעט-
גען, עקספענסעס, וועלכע ער איז נישט אימ-
שטאנדע דאָס אויסצומאָרגען.

* * *

ביי דיזע אומשטענדען איז דער פלאן פון
אינשורענס דאָס איינציגע וואָס קען פערהיטען
די שלעכטע פאַלגען פון אַן עקסידענט. פון אַ
געזעצליכע פראגע איז די פראגע פון עקסידענט-
טען ביי אַ נאטירליכען פראָצעס פון ענטוויקלונג
געוואָרען אַ געזעלשאַפטליכע אינשורענס-פראגע.
אין אייראָפּא איז נישטאָ קיין לאַנד אין וועל-
כער עס זאָל נישט געמאכט ווערען אַ פראָגע צו
לעזען די פראגע, דורך אַן ענדערונג פון די
געזעצליכע פערזאָנלעכע אַרבייטקייט פון עקסידענט-
טען, און אנשטאט דעם איינפיהרען אַרבייטער-
אינשורענס אין פאָל פון אַן עקסידענט.

איבערגעהענדיג צו אינשורענס געגען קראַנק-
הייטען געפינען מיר אז די אורזאכען און נויט-
ווענדיגקייט פון דיזען סאָרט אינשורענס איז
גאנץ אנדערש ווי די אורזאכען פון עקסידענט
אינשורענס.

אם ערשטען איז אַרבייטער-אינשורענס גע-
גען קראַנקהייטען נישט בעגרינדעט אויף דעם
גערעכטען קליינס ווי עקסידענט אינשורענס.

אין פאָל פון עקסידענטען קען מען דער
אינדוסטריע מאַכען ליידען די עקספענסעס פון

ניט געזאגט ווערען וועגען עקסידענט און אַלד איידזש אינשורענס, די נויטווענדיגקייט פון אזא רעפאָרם אין די פּעראַייניגטע שטאַטען איז פיעל גרעסער ווי אין אייראָפּא, ספּעציעל אין אַ נאַציאָנאַלע סיסטעם פון עקסידענט אינשורענס.

וועהרענד דיזע בעוועגונג געהט אָן שטאַרק אין אייראָפּא, איז אין די פּעראַייניגטע שטאַט טען גאנץ שטיל וועגען דעם. אַן אָנפאַנג איז אבער געמאַכט געוואָרען צו ענדערן די אַלטע אונגערעכטע געזעצע וועגען דעם, ווער עס איז פּעראַנטוואָרטליך פאַר אַן עקסידענט.

עס איז אבער זעהר שווער צו ערוואַרטען איצט, אז דער געזעץ וואָל מאַכען דעם אַרבייטס־געבער פּעראַנטוואָרטליך פאַר אַלע עקסידענטען, אזוי לאַנג ווי דאָס פּאָלק וועט ניט איינזעהן די אונגערעכטיגקייט.

עס איז דאָרום די אויפגאַבע פון אַרבייטער רינג צו צייגען און צו לערנען די אַרבייטער די אונגערעכטיגקייטען וואָס ליגעט אין די געזעצע צווישען אַרבייט און קאַפיטאַל.

י. וו.

פאָנדען. אום צו קענען צאָהלען פּענסיאָן אין די עלטערע יאהרען.

פּראָבען זיינען געמאַכט געוואָרען. אבער דער לאַסט צו צאָהלען פּענסיאָן צו אַלטע אַרבייטער איז געווען צו שווער צו טראָגען פאַר זייערע קרעפטען, ווייל קראַנקהייט קען פאַסירען און אַלטקייט מוז פאַסירען. די צאָהלונגען זיינען פיעל גרעסער, ווי מיר וועלען עס זעהן אין אַ ווייטערדיגען אַרטיקעל, און דאָדורף איז די געשיכטע פון אַלט איידזש אינשורענס אַ געדשיכטע פון שטאַט אינשורענס, בלויז אַ מדינה קען איינפיהרען אזא סאָרט אינשורענס, ווי די נאַציאָנאַלע אַלד איידזש אינשורענס ביינק אין פּראַנקרייך און בעלגיען, און די אַלד איידזש אינשורענס סיסטעם אין ענגלאַנד.

* * *

וואָס אנבעלאַנגט די פראגע וועגען אַ נאָציאָנאַלע סיסטעם פון קראַנקען אינשורענס פאַר דער אַרבייטער קלאַסע, איז עס ניט אזא נויט ווענדיגקייט איינצופיהרען אין די פּעראַייניגטע שטאַטען, ווי עס איז איינגעפיהרט אין מאַנכע אייראָפּעאישע לענדער. דאָסזעלבע קען אבער

איז דאס ניט א שאנדע ?

מיר ווענדען זיך מיט דיעזער פראגע צו אייך, גענאָסען.

די „צוקונפט“, אייער זשורנאל, אין אַ משך פון 13 יאהר אייער שטאַלץ און אייער הויזפריינד, קומט דאָ ניט לאַנג צו אייך און ערקלערט אייך אז זי ווערט אויפגעגעסען, — ניט דערשיקט, ווייל קיינער קען זי ניט דערשיקן אבער אויפגעגעסען — פון חובות און איהר שווייגט אזוי ווי דאָס וואָלט געווען ניט אייער עסק.

די „צוקונפט“, אייער אייגענטום, וועלכע איהר וואָלט קיין פרוואַטמאַן ניט אוועקגעגעבן, וועלכע קען ניט האָבען קיין אַנדער בעל הבית ווי אייך, דאָס פאַלק, אייך, די אידישע אַרבייטער, אייך איהרע גרינדער און איהרע לעזער, — אַלזאָ דיעזע „צוקונפט“ קומט צו אייך און דערצעהלט אייך, אז הַגַּם אִיהֶר עַקְזִיסטֵעַנִין איז קיינמאל ניט געווען אַזוי זיכער ווי היינטיגען טאָג, איז זי אבער אין אזא לאַגע, אז זי קען ניט מעהר צאָהלען שרייבער פאַר אַרטיקלען, אפילו ניט פאַר אַזעלכע אַרטיקלען, וואָס זיינען שוין לאַנג געווען געדרוקט און צווישען זיי פיעלע פון וועלכע איהר האָט הנאה געהאַט, די „צוקונפט“ דערצעהלט דאָס אייך מיט אַ פנים וואָס שעהמט זיך פאַר די ליכטיגע זון, און אייך ריהרט דאָס גאַר ניט.

די „צוקונפט“, די איינציגע שטיקעל פראַפערטי אייערע, וועלכע האָט אימער כמעט אַלעמען פון אייך בעפריעדיגט, ווי צומיילט און צובראָכען איהר און אייערע אַרגאַניזאַציען זיינען ניט געווען, — דיעזע „צוקונפט“ אייערע קומט צו אייך און זאָגט: „גענאָסען! איך בין קיינמאל ניט געווען דאָס וואָס אייך האָב געקענט און האָב געוואָלט זיין און וועל דאָס וואַהרשיינליך קיינמאל ניט ווערען, ווייל פאַלקאַמענִי הייט איז איבערהויפּט ניט מעגליך, אָבער עס איז קיינמאל ניט געווען אזא געלעגענהייט צו וואַקסען אין דער הויך און אין דער ברייט, ד. ה. אין לעזע־שטאַף און אין לעזער־צאָהל, ווי היינט; גיט מיר נור אַ האַנד, אַ הילפֿרייכע האַנד, אַ גענאָסענשאַפֿט־ליך־ברידערליכע האַנד, בעפרייט מיך נור פון דעם שווערען מילשטיין אַרום מיין האַלז און אייך קען, אייך וועל געהן אַהן אייך; דאָס זאָגט צו אייך אייער אייגענער זשורנאל און איהר מאַכט זיך ניט הערענדיג.

גענאָסען, איז דאָס ניט אַ שאַנדע? שעהמט איהר זיך דאָס גאַר ניט צו קוקען זיך אַליין גלייך אין פנים? ווערט איהר ניט רוים פאַר בזיון ווען איהר לייענט אין אייער „צוקונפט“, ווי דאָס איז געווען דער פאַל מיט אַ קורצע צייט צוריק, אז דער יאהרגאַנג, וועלכער ענדיגט זיך מיט דיזען נומער איז אָנגעפילט געוואָרען צו אַ גרויסען טהייל מיט גע'גול'טע, מיט גע'גנב'טע, מיט אַרויסגענאַרטע אַרטיקלען? פיהלט איהר ניט די שמאַץ פון אייער רעדאַקטאָר, אַן אַלטער חבר און מיטקעמפּפער, וועלכען איהר האָט געמאַכט פאַר אַ לומפֿ אין די אויגען פון אַ טוין שרייבער אין איראָפּאָ און אַמעריקאָ, ביי וועלכען איהר האָט גערויבט, אַליין דאָס ניט מערקענדיג, זיין עהרליכען נאָמען?

זאגט, גענאָסען, איז דאָס נים אַ שאַנדע ווען אַ זשורנאַל מיט נאָהנט פון צעהן טויזענד אַבאָנענטען דאַרף געבויגען ווערען צו דער ערד, צו דער בלאַטע אויף דער ערד, אונטער אַן אונטערטעגליכע לאַסט פון חובות און דערביי וואָלט די גאַנצע שולד אין איין מאָנאַט מערשווינדען ווען יעדער פון די לעזער וואָלט דער „צוקונפט“ צו וואַרפען דורכשניטליך אַ פערטעל דאָלאַר, איין איינציגען קוואַטער, בלויז 25 לומפּיגע מענטען?

און, גענאָסען, זאָגט נים, אַז די צייטען זיינען שלעכט. אויב עס זיינען דאָ לעזער וואָס קענען נים געבען אַ קוואַטער, זיינען דערפאַר דאָ אזעלכע, וואָס קענען געבען, און דאָס גאַר נים פיהלען אפילו, 25 דאָלאַר. לאַז נור יעדער טאָן זיין פּפליכט, איינער קלייבענדיג, דער אַנדערער געבענדיג.

איהר געפינט — און דאָס איז געוויס רעכט — אַ קוואַטער יעדען מאָנאַט פאַר די פאַרטיי און קענט נים געפינען אַ קוואַטער איינמאַל אין אַ יובל פאַר די „צוקונפט“, וועלכע מאַכט מיטגליעדער פאַר די פאַרטיי. איהר געפינט מעהר געלד — און דאָס איז אויך נים מעהר ווי רעכט — פאַר אַן ענגלישע צייטונג ווען זי אַפּעלירט צו אייך, פאַר אַלע מעגליכע זאַכען, פאַר אַלערליי פערזאָנען, קראַנקע און געזונטע, אויב זיי נויטיגען זיך אין אייער הילף — און אייער „צוקונפט“ רופט און איהר רופט זיך נים אַב, שטעלט אויס אַ האַנד און איהר מאַכט זיך נים זעהענדיג, הונגערט צוליעב מאָנגעל אין גייסטיגע שפּייז און איהר ווייסט עס נים, ווייל איהר ווילט עס נים וויסען.

און דערביי ווייסט איהר אַז די „צוקונפט“ קען נים, וועט נים און טאָר נים אונטערנעמען. איהר ווייסט, אַז די פראַגע איז נור צי וועט די „צוקונפט“ לעבען אַ פולע, געזונטען, פרוכטפאַלען, ניצליכען לעבען, אָדער זי וועט ווערען פון יאָהר צו יאָהר עלטער, אַבער זי וועט זיך עלטערן מיט אַ געבויגענעם רוקען, מיט דער אויס-צעהרונג אין דער ברוסט, מיט אַ געשענדעטען נאָמען!

דאָס ווייסט איהר, גענאָסען, אַזוי גוט ווי מיר, און איהר שטעהט פון ווייטען, איבערלאָזענדיג די לאַסט און די שמאַץ צו עמליכע טוין מענשען, וועלכע זיינען נים רייכער פאַר אייך און נים פעהיגער דעם יאָך צו טראָגען ווי איהר זייט.

דאָס טרויעריגסטע פון דער גאַנצער געשיכטע איז אַט וואָס:

מיר זיינען געצוואונגען נאָכאַנאַנד צו מאַכען אויפּרופּע. דיעזע אויפּרופּע שאַדען אונז פּאַזיטיוו פיעל מעהר ווי זיי נוצען. אַחינו בני ישראל זיינען געוועהנט צו לעזען צווישען די ציילען און וויפיעל און ווי היליג איהר זאָלט נים פערזיכערן, אַז דאָ איז נים און קען בישום אופן נים זיין די פראַגע וועגען לאָזען די „צוקונפט“ אונטערגעהן, קענען זיי דאָס נים גלויבען. דער פועל יוצא דערפון איז, אַז מענשען, קלערענדיג אַז די „צוקונפט“, אַ שטייגער, געהט דאָך סאַ ווי סאַ אונטער, האַבען מורא אַריינצושיקען אַ יעהרליכען סובסקריפּשאַן און אויף דעם אופן פערליערען מיר מעהר ווי מיר געווינען פון די אַפּטע אַפּיעלעס.

אַה, ניין, גענאָסען! מאַטערן זיך, קוועלען זיך וועט פיעללייכט אייער זשורנאַל דעם קומענדיגען יאָהר, אַבער נים אונטערגעהן.

די „צוקונפט“ קען אפשר קריעגען נאָך אַן ערגערן נאָמען ווי זי האָט שוין; זי וועט אפשר נים זיין דאָס וואָס זי האָט געדאַרפט זיין, וואָס זי וואָלט געקענט זיין, אַבער עקזיסטירען וועט זי.

מיר האַבען געטאָן אונזער פּפליכט. מיר וועלען איצט אַבוואַרטען און זעהן צי וועט איהר, גענאָסען, טאָן אייער פּפליכט.

וועט אייער געוויסען אייך זאָגען, אַז איהר מוזט אונז העלפען פטור ווערען פון דעם ערדריקענדען חוב, און דאָס אַזוי גיך ווי נור מעגליך, דאָן וועלען מיר געכסען יאָהר האַבען אַ זשורנאַל ווי מיר האַבען קיינמאַל פרייהער נים געהאַט און נים געקענט האַבען. צום ערסטען מאל זינט די „צוקונפט“ עקזיסטירט וועלען מיר האַבען אַן אַרגאַניזירטע רעדאַקציע, דאָס הייסט, שטענדיגע „אינסאַדיגע“ מיטאַרבייטער וועלען אַרבייטען האַרמאָניש מיט דעם ביזאָהערענען רעדאַקטאָר, און אַ פריינדליכער פערזאָנלעכע אַדמאַניסטראַטע וועט העלפען דער רעדאַקציע פון איין זייט — זעהן אַז שרייבער זאָלען ווערען פינקטליך בעזאָהלט — און דעם מענעדזשמענט פון דער אַנדערער זייט.

גענאָסען, אונזער לאַגע און אייער פּפליכט דאַרף אייך איצט זיין קלאַר.

די רעדאַקציע אָן.

שלום עליכם

(צו זיין יובילעאום)

פון נסאר-אזל

וועלמענער די סאטמירער. עס קען זיין, אז טהייל-ווייז איז עס דערפאר, ווייל דער הומאָר איז אַן ערלערע און פיינערע ליטעראַטישע פאָרם, וועלכע פאָסט זיך מעהר צו אונזער דור ווי די אַמאָר-ליגע ניט-געשניצטע סאטמירער. נור די ריכטיגע אורזאכע דערפון דארפן דארפן מיר זוכען אין דעם, וואָס דער היינטיגער הומאָריסט שפּיעלט ניט די ראָלע פון אַ לעהרער און וועגווייזער.

דער סאטמיריק שטעלט זיך אייך פאָר אַלס אַ מענש מיט בעשטימטע מאָראַלישע אַנשויו-אונגען, מיט געוויסע פאָרדערונגען פון דער מענשהייט, מיט אידעאָלען אין לעבען, וועלכע ער וואָלט וועלען זעהן פּערזאָנליכט. און ווען ער זעהט ווי זיינע מיטמענשען זיינען ווייט פון זיין אידעאָלער וועלט, דאָן ווערט ער גיפטיג-בייז און מיט זיין פּעדער שטעכט ער זיינע לעזער, עס זאָל וועה טהון, זיי זאָלען פֿיהלען...!

דער הומאָריסט שיינט צו זיין ניט קיין פּרעדיגער מיט אַ קלאָרע פאָרשטעלונג וועגען אַ בעסערע און גלייכליכערע וועלט, צו וועלכער ער אַליין שטרעבט און וויל פיהרען אנדערע אַהין. אַלעס וואָס ער ווייט איז, דאָס מענשען פיהרען אַ לעבען, וועלכעס איז ניט שעהן, ניט קלוג און ניט גוט.

טרעפט אַז דער שרייבער, וועלכער זעהט, ווי די מענשען שיינען צו זיין נאָנץ צופריעדען און זיינען זיכער אַז „די וועלט איז די בעסטע פון אַלע וועלטען“, דאָן מאַהלט ער קאָמישע בילד-דער, וועלכע דארפן ווייזען: קוקט אין שפּיעגעל און זעהט מיט וואָס איהר נעהמט זיך איבער... דאָס איז וואָס מיר רופען „דער בייסענדער הומאָר“.

אַן אנדערער וויעדער פיהלט, אַז די מענשען זיינען גאָר ניט צופריעדען מיט זייער לעבען, נור זיי זיינען שוואַך אדער פּויל זיך בעסער צו מאַכען. איהם טרום וועה דאָס האַרץ פאר זיינע מיט-מענשען, און צו דערוועלכער צייט פּערדריסט איהם, וואָרם בלייבען זיי אַזוי אינערטמע. ער לאַכט אָב פון דיזער שוואַכקייט, אבער ער פיהלט, ווי ער לייט דערביי. מיר רופען עס: „גלעכטער דורך טרעהרען“.

אַ „גוטמוטיגער הומאָריסט“ איז אזוינער וואָס האָט אָפּענע אויגען צו זעהן אין לעבען די קאָמישע זייט. ער לאַכט, ווייל די סצענעס וואָס ער זעהט זיינען לעכערליך. ער לאַכט, ווייל אַנ-דערש קען ער ניט. ער לאַכט ניט אָב, נור ער לאַכט.

אַלטער איד האָט מיר אַמאָל גע-זאָגט: אונז אידען איז גוט וואָס מיר האָבען אַ גרויסע תורה, אין וועלכע אַלעס גע-פינט זיך. אַט, למשל, ווען דער קאָפּ איז מיר קלאָר, לערן איך אַ בלאַט גמרא; קומען אַרויף אויפ'ן געדאַנק זינדיגע מחשבות, נעהם איך אין האַנד אַ מוסרספּר; און אז עס איז אויפ'ן האַרצען אומעטיג און עס ווילט זיך וויינען — איז פאַרהאַן אַ תהלים.

שטעלט אַוועק אויף דעם אָרט פון „תורה“ דאָס וואָרט „ליטעראַטור“, דאָן האָט איהר אַ ריכטיגע אָבשעצונג פון גייסטיגע שאַפונגען. יענער פשוט'ער איד מיט זיין גלייכען שכל פּער-שטעהט, אז יעדער ספּר האָט זיך זיין אָרט אין זיין ווערט, און עס וואָלט געווען זעהר ניט גוט, ווען מיר זאָלען האָבען נור מוסרספּרים אַליין אדער אפילו גמרא אַליין.

דיזער בליק איז נאָך ריכטיגער בנוגע צו אַ מאָדערנעם מענשען, ביי וועלכען עס בייטען זיך די שטימונגען זעהר אָפט, און ער מוז האָבען פּערשיעדענע אינדריקע צו בעפריעדיגען זיין גייסטיגען מאָגען.

דעריבער ווערען אַלץ מעהר די ליטעראַ-רישע פאָרמען, וועלכע האָבען דעם צוועק „צו-צוטראַפּען“ דעם לעזער און „אָנכאַפּען“ איהם ביי דער נשמה.

אונז איז דערפאר ניט וויכטיג אַריינצולאָזען זיך אין טיפּע חקירות: וועלכע פאָרם פון דער ליטעראַטור איז וויכטיגער, צי די וואָס וועקט אין מענשען זיין פאַנטאַזיע, צי די וואָס לערנט איהם צו פּערשטעהען דאָס לעבען, צי די וואָס פּערשאַפט איהם אַן עסטעטישען פּערגניגען. פאַר אונז זיינען אַלע וויכטיג, ווייל אַהן וועלכע-ניט-איז פון זיי וואָלט אונז עפּעס געפעהלט אין אונזער גייסטיגען לעבען. דער עיקר איז, ווען אַ ליטעראַריש ווערק, וואָס פאַר אַ פאָרם עס זאָל ניט האָבען, ערפילט זיין מיט אַן אַה, ווען עס גיט איבער דעם לעזער, לפחות, אַ טהייל פון די געדאַנקען און געפיהלען, וועלכע זיינען אַריי-געלעגט אין דיזען ווערק.

שלום עליכם איז אַ הומאָריסט. נור דיזע דעפיניציען זאָגט וועניג, ווייל אין הומאָר גיבט עס פּערשיעדענע אופנים און פיעלע אבטיילונגען. אין דער נייער ליטעראַטור אומעטום בע-געגענען מיר זעהר אָפט דעם הומאָר און אַליין

פיעל וויכטיגער איז א צווייטער פראגע: צי איז שלום עליכם אים שטאנד צו שאפען א שולע אין דער אידישער ליטעראטור ווי פריץ, צום ביישפיעל?

אויף ווי ווייט מיר בעטראכטען שלום עליכם'ס ווערק, איז דער ענטפער אויף דיזער פראגע: ניין.

א ליטערארישע שולע לערנט אויסער די פארמען אויף דעם אינהאלט פון שרייבען. די אידעען פון א גרויסען לעהרער ווערען ענטפערט וויקעלט דורך זיינע תלמידים. די לעצטע פער-טיעפען זיי אפט, מאכען זיי קלערער אָדער ברייטער.

שלום עליכם'ס גרויסקייט איז נור אין דער פארם פון זיין שרייבען, אין דעם קוואל פון גוטמוטשיגען הומאָר, וועלכער שטראָמט פון זיין נשמה. דאָס קען מען זיך ניט אויסלערנען. אלע געקניסטעלטע נאכאחמונגען נאָך שלום עליכם ווערען גיך לאנגווייליג.

נור אויב שלום עליכם האָט ניט בעשאפען קיין שולע, האָט ער אבער געשאפען א לעזענדען פובליקום צווישען פערשידענע קלאסען פון פאָלק. עס לעזט איהם דער אַרימער, פערזאָרגטער איד, וועלכער פערגעסט דורך איהם זיינע שטענדיגע דאנות און ווערט פרעהליכער און אויפגעלעגטער.

שלום עליכם איז א געוויינטער גאסט ביי א אידישען בעל הבית, וועלכער האלט וועניג פון ביכער, ווייל דער קאפ איז איהם פערטראָגען אין "געשעפט". נור ער הערט גערן ווי מען לעזט איהם פאר שלום עליכם'ן.

אויך דער אידישער אינטעליגענט, וועלכער איז ערצויגען אויף א פרעמדע קולטור, און בער פריעדיגט זיין דורשט נאָך גייסטיגען פערגניגן גען אין דער ניטאידישער ליטעראטור, ער ווייס אויך פון שלום עליכם'ן. דורך איהם ווערט ער ניט אָבגעריסען אין גאנצען פון דער אידישער גאס, פון וועלכער ער איז דערווייטערט.

דעריבער איז שלום עליכם'ס יובילעאום ניט א יום טוב פון אן ענגען קרייז פערעהרער און פריינד, ווי דער מנהג איז געוועהנליך ביי א יובילעאום פון א אידישען שרייבער, נור א פאָלקס-יום טוב, כמעט דער ערשטער וואָס די אידישע ליטעראטור קען בעווייזען.

אזא הומאָריסט איז שלום עליכם אין אונזער אידישער ליטעראטור.

שלום עליכם איז ניט אין כעס אויף זיינע העלדען. מ'שטיינט געזאָגט: וואָס קען דען אנדערש טהון מנהג מענדעל פון מאזעפעווקע אז ניט האַנדלען מיט "ווינד און יקנה"?" און פון וואָנען זאָל טוביה דער מילכיגער נעהמען ברייטערע בעגריפען ווי ער האָט? און וואָס העכערעס קען מען ערוואַרטען פון דעם אידישען גלות, אויסער "די קליינע מענשעלעך מיט די קליינע השגות"?

שלום עליכם צייגט ניט אַרויס קיין רחמנות צו זיינע העלדען. דער געפיהל פון רחמנות, וואָס דריקט זיך אויס אין בעדויערן יענעם לאַגע, בעגעגענט זיך אָפטער ביי די מענשען וואָס קוקען פון אויבען אַראָב. דער נגיד האָט רחמנות אויפ'ן אַרעמאָן, דער אינטעליגענט האָט מיטלייד מיט'ן המון, דער שטארקער ערבארמט זיך אויפ'ן שוואַכען. שלום עליכם איז צו נאָהט צו זיינע העלדען. אום צו בעליידיגען זיי מיט זיין רחמנות...

שלום עליכם האָט ליעב זיינע העלדען. איהר פיהלט עס לעזענדיג זיינע ערצעהלונגען. ער קאן זעהר גוט דעם אידעאליזם פון זיינע פערזאָנען. ווען איהר זעהט ווי דאָן-סיקאָט שלאָגט זיך מיט דער ווינדמיהל, מוזט איהר לאַכען, אבער דער ריינער אידעאליזם, וועלכער לעבט טיעף אין זיין נשמה איז אויך אָהן א ספק סימפאטיש.

און דעריבער קען זיין האָט איהם דאָס פאָלק אזוי ליעב, פיהלענדיג אז דאָס איז "אן אייגענער מענטש". יעדער איד פערשטעהט שלום עליכם'ן. דער נאָמען אַליין איז אזוי אידיש, אזוי היימיש, אזוי פריינדליך.

ווען איהר רעדט וועגען א שרייבער און זיין אָרט אין דער ליטעראטור, שטעלט איהר געוועהנליך א פראגע: אין וועלכער ליטערארי-שער שולע האָט ער געלערנט?

אין דער אידישער ליטעראטור, וועלכע איז נאָך דערווייל אַרעם אום צו קענען אַליין ערציר הען א טאַלענט, איז נאָך פריה צו שטעלען אזא פראגע. דאָס רוב פון אונזערע גרויסע שרייבער זיינען ערצויגען אויף פרעמדע ליטעראטורען און האָבען פאר זיך ניטאידישע קלאַסיקער.

די פאליטישע לאגע אין דייטשלאנד

פון צביון.

האלב בלינד געווארען פון דעם שטארקען גלאניז פון זיין „מאיעסטעט“, האָבען אָנגעפאנגען זעהן, אז אין לאַנד דענעמארק איז עטוואָס פיל. דאָך האָבען די קאָנזערוואַטיווע פּאַרטייען פון אלע מאָל געהאַלטען פאַר אַ חלול קודש צו קריטיקירען די פּערזאָן פון קייזער. אדרכא, די קאָנזערוואַטיווע אָרגאַנען פלעגען אלע מאָל, דאָס רוב מיט אַ וועהטאָג אין האַר צען, שפּרינגען קדוש אויף יעדע דומהייט, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען פון דעם דייטשישן געקרוינט טען מטורח'ס מויל. און ווען דאָס מאָל האָבען זיך אפילו די קאָנזערוואַטיווע אָרגאַנען ניט געקענט מעהר צוריק האַלטען און האָבען וויל-העלם'ס אינטערוויו געקרוינט מיט דעם נאָמען „טעאטראַלישער פּאָליטיק“, דאָרף מען זיך פיעל ניט וואונדערען, ווען שרייבערס מיט אַ ביסעל אַ רייכערע פאַנטאַזיע האָבען געווארט אויף גרויסע איבערקעהרענישען אין דייטשלאַנד.

ווי מען זעהט, זיינען פאַרלוּפּיג קיין גרויסע איבערקעהרענישען אין דייטשלאַנד ניט פאַרגעקומען, און מען קען מיט זיכערהייט זאָגען, אז זיי וועלען אויך אזוי גיך ניט פאַרקומען. דער גרויסער באַרג האָט געבאַרען אַ קליין מיר זעל, און דאָס אויך אַ טייטע. פון אלע געשריייען, פון דעם גאַנצען טומעל אין לאַנד, אין רייכסטאג און אין דער פרעסע איז אפילו ניט דאָס מינדעסטע אין לאַנד געענדערט געוואָרען. ווילהעלם האָט אפילו פערשפּראַכען, אז ער וועט מעהר קיין נאָרישקייטען ניט רעדען, אָבער וועל-כע גאָראַנטירען האָט בעקומען דאָס פאַלק, אז ווילהעלם וועט האַלטען זיין פערשפּרעכען?

אַ בלויווע פערשפּרעכונג אָהן גאָראַנטיעס האָט בכלל קיין ווערט ניט, בפרט נאָך אַ פערשפּרעכונג פון אַ געקרוינטע קאָפּ, און נאָך אזעלכער ווי ווילהעלם דער צווייטער. און ווען אפילו ווילהעלם זאָל שוין יא האַלטען זיין פערשפּרעכען, ווען ער זאָל אפילו שוין יא האַלטען די צונג צווישען די זעהנער און ניט פלאַפּלען ביי יעדער גינסטיגער געלעגענהייט, וואָס וועט דערפון אַרויסקומען? מיט וואָס וועט זיך ער דערען דערמיט די פּאָליטישע לאַגע אין דייטשלאַנד? די הויפּט-פּראַגע איז דאָך דאָ ניט אין ווילהעלם'ס נאָרישע פלאַפּלערייען, נאָר אין דער פּראַגמאַטישער אַקט פון דער רעגירונג פאַר'ן פאַלק און פאַר זיינע פערטרעטער. און דאָ איז די פּראַגע: וועלכע ענהערונג איז אין דעם פרט פאַרגעקומען?

ער גרויסער וואָלקען, וואָס האָט זיך צוליעב דער בעריהמטער אינטערוויו פון קייזער וויל-העלם דעם צווייטען, פערצויר גען אויף דעם דייטשישן פאַל-טישען הימעל, האָט זיך אָנגעפאנגען צו צושטרייען. דאָס רוב האָט מען תמיד פון גרויסע וואָלקענעס. ווייניג רעגען, נאָר דאָס מאָל וועט מען, ווי עס שיינט, אפילו אַ טראָפען רעגען ניט האָבען. מען וועט אָבקומען מיט אַ טור-קענעס געוויטער, מיט די דונערען און בליצען אין די רעדען פון די פאַלקס-פערטרעטער אין דעם רייכסטאג און אין די אַרטיקלען פון די שרייבער אין די טעגליכע צייטונגען.

דער רעש און דער ליאָרס, וואָס ווילהעלם'ס אינטערוויו האָט אָנגעמאַכט אין דייטשלאַנד און אין אויסלאַנד, איז געווען אזוי גרויס, דאָס פיעלע האָבען באַמט זיך געקענט אָבנאָרען און מיינען, אז אין דייטשלאַנד וועלען פאַרקומען וויכטיגע פּאָליטישע פערענדערונגען. ס'איז געווען אַ גרויסע איבערטרייבונג פון יענע, וואָס האָבען געוואָלט זעהן אין די לעצטע פאַר-סירונגען אין דייטשלאַנד אַ מין רעוואָלוציע. מיט דעם וואָרט „רעוואָלוציע“ דאָרף מען בכלל זיך ניט אזוי לייכטזיניג בענוצען, און נאָך מעהר בנוגע צו דייטשלאַנד. עס זיינען אָבער דאָך פערשטענדליך די אורזאַכען, וועלכע האָבען געקענט בריינגען צו איבערטרייבונגען.

עס איז דאָס ערשטע מאָל, ווען אלע פאַרטייען אין דייטשלאַנד, אָנהויבענדיג פון די סאָציאַל-דעמאָקראַטען און ענדיגענדיג מיט די קאָנזערוואַטיווע ווינקער, זאָלען אזוי סאָלידאריש פעראורטיילען די האַנדלונגען פון דעם דייטשישן קייזער. עס איז ניט קיין נייעס, אז וויל-העלם זאָל רידען נאָרישקייטען און עס איז אויך קיין נייעס ניט, וואָס דער דייטשישער קייזער זאָל איבערטערעטען די רעכטען, וואָס די דייטשישע קאָנסטיטוציע האָט איהם געגעבען. דאָס פער-זענליכע רעגירונג פון ווילהעלמען איז אַן אַלטע קללע, וואָס רוהט אויף די דייטשישע פאַל-טיק. ווילהעלם'ס אַבסאָלוטיזם אין דער אינער-רעך און נאָך מעהר אין דער אויסערער פאַל-טיק פון דייטשלאַנד, האָט אויף אזוי פיעל ער-נידערט דעם פרעסטיזש פון דייטשלאַנד, דאָס אפילו יענע דייטשישע מיכעלס, וואָס זיינען שוין

ניט טראכטען. א חוץ אלע אנדערע אורזאכען, האט אויך די סאציאל־דעמאָקראַטיע, די איינציגע רעפּובליקאנישע פארטיי אין לאַנד, וועגט געזאָרגט דערפאר, אז דער רעפּובליקאנישער פרינציפ זאָל מעהר פאָפּולער ווערען אין לאַנד. ס'פערשטעמט זיך, אז די סאציאל־דעמאָקראַטיע אין דייטשלאַנד האָט זיך איהרע ארגומענטען פאר וואָס זי גיט זיך אזוי וועגט אָב מיט דער פראָפאגאנדא פון דעם רעפּובליקאנישען פרינציפ אין לאַנד, אָבער דאָ רעדט זיך ניט וועגען דער טאקטיק פון דער דייטשער סאציאל־דעמאָקראַטיע, נאָר וועגען דעם פאקט, אז דער רעפּובליקאנישער פרינציפ איז זעהר וועגט פאָפּולער אין דייטשלאַנד. און דאָס איז א פאקט, וועלכען מען דארף לייזער קאנסטאנטירען.

ערנסטער האָט מען געקענט טראכטען וועגן א פערזאנלעכען מיניסטעריום אין דער נאָהענטער צוקונפט. אָבער די איצטיגע קאָנזערוואטיווע ראקאציאָנערע רעגירונג אין דייטשלאַנד פילט זיך נאָך אזוי שטארק, דאָס זי וויל ניט אפילו אַבטרעטען פון די פאליטישע רעכטען, וואָס זי האָט אין איהר האנד.

ווען מען וואָלט אין די דייטשע רעגירונגס־קרייזען געטראכט וועגען א פערזאנלעכען מיניסטעריום, וואָלט דער ערשטער שריט גע־דארפט זיין בילאָוו'ס דימיסיען. אלע פארטייען אין רייכסטאג האָבען איינשטימיג געטאָדעלט די האַנדלונגען פון קייזער ווילהעלם, פאר וועלכע בילאָוו איז פערזאנלעכע, און אויב בילאָוו מיט זיין רעגירונג וואָלטען געהאט בדעה אנצווערענען דאָס פרינציפ פון א פערזאנלעכע מיניסטעריום פאר'ן רייכסטאג, וואָלט ער אליין מיט זיין אייגענע פערזאנלעכע האט ער בעסטע געלעגענהייט עס איצט אויסצופיהרען — ער האָט געדארפט זיך אָנזאָגען פון זיין אמט.

בילאָוו האָט זיך פון זיין שטעלע ניט אָבגעזאָגט, ער איז געבליבען קאנצלער, ווי געווען. און בילאָוו האָט גאנץ גוט געוואוסט, אז ער קען בלייבען אויף זיין שטעלע. ער האָט ריכטיג אָנגעשטאצט די קרעפטען אין לאַנד אין דעם איצטיגען מאָמענט. ווען בילאָוו וואָלט אָנגעגעבען אין דימיסיען, וואָלט עס געווען פון זיין זייט א געוויסע צושטימונג צו דער פאָדערונג פון א פערזאנלעכען מיניסטעריום, וואָס באמת איז ער אליין, אלס עכטער יונקער, געגען דעם.

בילאָוו מיט זיין רעגירונג ווילען אָבער ניט קיין פערזאנלעכע מיניסטעריום, און ער האָט אויך די מאכט אין האנד עס ניט צו וועלען. א פערזאנלעכע מיניסטעריום הייסט בייטער מאכט פון רעכטען פון פאָלק און בעשרענקען די רעכטען פון איינזעלע הערשענדיגע פערזאנען, און ווי לאנג עס ליגט די פאָליטישע מאכט אין די הענד פון די קאָנזערוואטיווע יונקער, וועלען זיי דערצו ניט דערלאָזען,

און דער ענטפער איז א קורצער: ס'איז קיין ענדערונג ניט פאָרגעקומען, ס'איז געבליבען אלץ נאָך דעם אלטען.

פאר די האַנדלונגען פון דעם דייטשען קייזער איז פערזאנלעכע אין פארלאמענט דער רייכסטאג. פאר זיינע אייגענע האַנדלונגען אָבער איז דער רייכסטאגלעך פערזאנלעכע אין פאר'ן פארלאמענט, נאָר פאר'ן קייזער. פירסט בילאָוו, דער איצטיגער רייכסטאגלעך, האָט געדארפט געבען אן ענטפער אין רייכסטאג איבער די נאָרישע אינטערוויו פון דעם נאָרישען דייטשען קייזער, אָבער דער רייכסטאג קען פון איהם ניט פאָדערען קיין פערזאנלעכע מיניסטעריום, וואָס ער האָט געלאָזט דעם ענגלישער פרעסע, ווייל פאר זיינע האַנדלונגען איז בילאָוו פערזאנלעכע אין נור פאר וויל־העלם'ען. און אזוי דרעהט זיך עס הין און צוריק. בילאָוו און וויל־העלם און וויל־העלם אין בילאָוו. דער רייכסטאג אָבער, דאָס פאָלק האָט נור דאָס רעכט צו שרייען און זיך צו ביזערען. אז מען וויל ענטפערט מען איהם, און אז מען וויל ענטפערט מען איהם גאָר ניט. אזוי איז פריהער געוועזען און אזוי איז עס אויך איצט געבליבען.

אז דער סקאנדאל מיט וויל־העלם'ס אינטערוויו האָט זיך אָנגעפאנגען און ער איז זיך אלץ מעהר פונדאנדערוואקסען, האָבען פיעלע אין דייטשלאַנד אָנגעהויבען גלויבען, אז עס איז שוין געקומען די צייט, ווען אין דייטשלאַנד וועט איינגעפיהרט ווערען א פערזאנלעכע מיניסטעריום. דער קאנצלער און די מיניסטערען וועלען ניט זיין מעהר פערזאנלעכע אין פאר'ן קייזער, נאָר פאר'ן רייכסטאג, ווי אין אלע פארלאמענטארישע לענדער. אין אויסלאַנד האָבען זיך אויך געפונען אזעלכע פאָליטיקאנערען, וואָס האָבען געוואָלט זעהן אין דעם איצטיגען וויל־העלם'ס סקאנדאל אן אָנפאנג פון א רעפּובליק אין דייטשלאַנד.

אז דייטשלאַנד איז ווייט פון א רעפּובליק, איז איבעריג צו ריידען. ניט קוקענדיג אויף דער שטארקייט און ברייטקייט פון דער סאציאל־דעמאָקראטישער פארטיי אין דייטשלאַנד, איז נאָך אין קיין לאַנד די מאָנארכיע און דער מאָנארכישער פרינציפ ניט אזוי שטארק איינגעוואָרצלעט ווי אין דייטשלאַנד. די פאָרדערענדע קעניגלעך, הערצאגען און פירסטען, וועלכע הערשען אין די פערזאנלעכע דייטשע מדינה'לעך, די הונדערטע און טויזענדע געהיימראטען, געהיימע האַפראטען, סתם האַפראטען און הונדערטע טויזענדע אנדערע פון הויף בעמיטעלטע מאַינטענענט־לעקער, זיינען פאָלשטענדיג גענוג אויפצוהאלטען דעם מאָנארכישען פרינציפ אין לאַנד און איהם צו שטיצען.

וועגען א רעפּובליק אין דייטשלאַנד אין דער נאָהענטער צוקונפט קען מען אפילו ערנסט

די הענד, וועלען די פאליטישע רעכטע פון פאָלק ניט אויף איין האָר ברייטער געמאכט ווערען.

עס איז דערביי ניט צו פערגעסען, אז אין דייטשלאנד עקזיסטירט א חוץ דעם רייכסטאג אויף א בונדעס־ראט, וואָס בעשטעהט פון מיט־גליעדער, וועלכע זיינען ניט קיין פערטרעטער פון פאָלק, נאָר זיי ווערען בעשטימט דורך די הערשער פון די פערזאנליכע מלוכות אין דייטשלאנד. דער בונדעס־ראט שפיעלט די ראָלע פון א סענאט, וואָס אָהן זיין צושטימונג קען קיין געזעץ ניט אריין אין קראפט. און ווען מען זאָל אפילו אָננעהמען דעם פאָל, אז דער רייכסטאג זאָל זיך ארויסזאָגען פאר א פער־אנטוואָרטליכען מיניסטעריום, וועט עס נאָך ווייט דער בונדעס־ראט ניט בעשטעטיגען.

די מיטגליעדער פון בונדעס־ראט קענען אפילו זיין ניט איבריגס איינשטימיג מיט וויל־העלם'ס „טעאטראלישע פאליטיק“, די קליינע הערשער פון די פערזאנליכע מלוכות מעגען זיין אונצופרידען מיט דעם, וואָס וויל־העלם האָט אריינגענומען אין זיינע הענד די גאנצע דעה איבער די אויסערע פאליטיק פון דייטשלאנד, אָבער א פעראנטוואָרטליכע מיניסטעריום, וואָס דורך איהם ווערט פערברייטערט די רעכטען פון פאָלק, ווילען זיי אויף ניט. די הערשער פון די פערזאנליכע מלוכות אין דייטשלאנד וועלען אפשר צווינגען ווילהעלמען, אז ער זאָל האלטען זיין פלאַפערליגע צונג צווישן די צעהנער, אָבער זיי וועלען ניט דערלאָזן, ווי לאנג זיי וועלען נור קענען, אז עס זאָל איינגעפיהרט ווערען א פעראנטוואָרטליכע מיניסטעריום.

אָט אזוי שטעהט איצט די פאליטישע לאגע אין דייטשלאנד, וועלכע דערלאָזט פאָרלויפונג ניט זיך צו מאכען צו פרייהגע אילוזיעס.

דער קאמפף צו פערברייטערען די רעכטען פון פאָלק און צו בעשרענקען די רעכטען פון קייזער מיט זיין הויף־קליקע איז זעהר א שווערער. שווער איז דער קאמפף, ווייל נור איין פארטיי, די סאציאל־דעמאקראטישע, שטעהט אין קאמפפס־פֿעלד. שטיצע פון אנדערע פארטייען, א חוץ פון דעם הייפעלע דעמאקראטען, וואָס שפיעלען כמעט קיין שום פאליטישע ראָלע ניט אין לאַנד, האָט די סאציאל־דעמאקראטיע פון קיינעם ניט צו ערווארטען. און וואָס שטאַרקער עס ווערט די סאציאל־דעמאקראטישע פארטיי אין לאַנד, אלץ מעהר שאנסען בעקומט דאָס פאָלק, אז זיינע פאליטישע רעכטען זאָלען ברייטער ווערען. און דאָס דייטשע פאָלק פערשטעהט עס, און די וואָס פערשטעהען עס נאָך היינט ניט, וועלען מוזען אָנפאסען פערשטעהן, די רעכטען קען מען געווינען נור אין קאמפף, און די איינציגע פארטיי אין דייטשלאנד, וואָס איז פעהיג צום קאמפף, איז די סאציאל־דע־מאקראטיע.

ווייל וואָס וועניגער רעכטען עס האָט דאָס פאָלק און וואָס מעהר רעכטען עס האָבען איינצעלנע הערשענדע פערזאנען, אלץ בעסער איז פאר'ן יונקער. און אזוי דום זיינען גאָר ניט די דייטשע באַראָגען און גראפען, אז זיי זאָלען זייערע אייגענע אינטערעסען ניט פערשטעהן.

די דייטשע בורזשואזיע, וועלכע רעדט יא א מאָל וועגען דער בעשרענקונג פון די קייזער־ליכע רעכטען און וועגען ברייטער מאכען די רעכטען פון רייכסטאג, איז שוין לאַנג ניט ערנסט מיט איהרע ליבעראלע פאָדערונגען. דאָס רויטע געשפענסט פון דער סאציאל־דעמאקראטיע, וועלכע געווינט אלץ מעהר פערטרויען אין די ברייטע מאסען פון דייטשען פאָלק, שטעהט תמיד פאר די אויגען פון דער דייטשער בורזשואזיע און שרעקט איהר. די ברייטע רעכטען פון דעם דייטשען קייזער איז אָפט זעהר אינגעקוועט פאר דער דייטשער בורזשואזיע. די ברייטע רעכטען פון מאָנארכיען בריינגט דער צו, אז דער גרעסטער טייל פון דער פאליטישער מאכט אין לאַנד געפינט זיך אין די הענד פון די יונקער און ניט אין די הענד פון דער בורזשואזיע. עס פערשטעהט זיך, אז דאָס דאָרף דער דייטשער אלמעכטיגער בורזשואזיע ניט גאָר גוט שמעקען. אָבער אויף די דייטשע בורזשואזיע ווייס פון דעם כלל, אז פון צוויי צורה איז פאר איהר בעסער אויסצוקלייבען די קלענערע. ביי דעם איצטיגען צושטאנד אין לאַנד געפינט די בורזשואזיע פאר זיך בעסער, אז דאָס פאָלק זאָל האָבען וואָס וועניגער רעכטען און אז ווילהעלם זאָל האָבען מעהר רעכטען, ווייל פאר'ן פאָלק האָט די בורזשואזיע גענוג גרונד זיך צו שרעקען.

ווען דאָס בעשרענקען די רעכטען פון קייזער וואָלט ניט זיין פערבונדען מיט דעם פער־ברייטערען די רעכטען פון פאָלק, וואָלט די דייטשע בורזשואזיע געוויס ארויס מיט אן ענערגישען קאמפף — אויף וויפֿעל די בורזשואזיע איז איבערהויפט פעהיג צו אן ענער־גישען — פאר א פעראנטוואָרטליכען מיניסטעריום. אָבער אזוי ווי א פעראנטוואָרטליכע מיניסטעריום מוז מיט דער בעשרענקונג פון דער קייזערליכער מאכט אויף פערברייטערען די רעכטען פון פאָלק, איז אויף דער בורזשואזיע געוויס ניט פאָראן וואָס צו האָפען, דען, ווי שוין געזאָגט, האָט די בורזשואזיע אין דער אונטערשטער שורה פאר די פאָלקס־מאכט דאָך מעהר מורא, ווי פאר די קייזערליכע מאכט.

א. פעראנטוואָרטליכע מיניסטעריום אין דייטשלאנד איז א מאכט־פראגע, און די איינציגע רעגירונג מיט איהר ווילהעלמען ווייסען גאנץ גוט ווי אַבזושטאצען די מאכט, וואָס ליגט אין זייערע הענד. פאליטישע רעכטע שטענקט מען ניט, אזעלכעס מוז גענומען ווערען. און ווי לאַנג ווילהעלם מיט זיין רעגירונג וועלען האָבען גענוג מאכט צו האלטען די לייצעס אין

דער תלמוד

פון דר. א. גינזבורג

8.

זי, "תורה שעל פה" ווערט א תורה שכתב.

האָבען באַלד איינגעזעהען, אז דאָס אידישע פאָלק וויל ניט פערקויפֿען זיין בכורה פאַר אַ טאָפּ ליניען; אז עס האָט גאָר ניט ברעה זיך צו לאָזען איינשלינגען פון די רוימער אפילו אויף אַ „גוטען" וועג; אז עס איז געבליעבען דער זעלבער „קשי עורף", דער זעלבער האַרטנעקיגער, ווי פאַר דעם חורבן.

אין פערלויף פון דער קורצער צייט נאָך דעם חורבן (קנאַפּע פּופּציג יאָהר) האָבען די אידען אָנגעווענדעט אַלע זייערע כחות צו פערזיכערען זייער נאַציאָנאַלען קיום. און אויף דעם האָבען זיי זיך בענוצט מיט דעם לאַנגאַרישע פּערזיכערטען מיטלען, זיי זיינען געגאַנגען אויף דעם אַלטען לאַנגאַרישע טראַדיציעס וועג — זיך וואָס מעהר און מעהר אָפּצונוערערען פון די אַרומיגע פּעלקער און זיך איינשליסען אין זיך גופא. זיי האָבען נאָך מעהר פערשטאַרקט און פערפּעסטיגט דעם דיקען מויער, וועלכער האָט זיי אָנגעצאָמט פון זייערע שכנים. די אידישע געלעהרטע, די תלמידי חכמים האָבען אוועקגעגעבען זייער גאַנצע לעבען, אוועקגעלעגט זייער גאַנצע צייט אום צוזאַמנעצוקלייבען און אויפצוהיטען די אַלע אַלטע קולטורעלע אוצרות פון דעם פאָלק. די ישיבות האָבען זיך פערמעהרט, דער לערנען פון דער תורה איז נאָך קיין מאָל ניט אַזוי פערשפּרייט געוואָרען.

אבער דאָס איז נאָך געווען וועניג. דאָ אין דאָרטען האָבען אין די ברייטע קרייזען פון דעם פאָלק און טהיילווייז אויף צווישען די געלעהרטע גענומען אַרויסשפּראַצען פון דאָס ניי רעבעלי רענדע גייסטער, ווירדיגע נאכפאלגער פון די קנאים (צעאָלאַטען), וועלכע האָבען וויעדער אָנגעפאַנגען טראַכטען וועגען אַ זעלבסטשטענדיגען פאָליטישען לעבען פאַר דעם אידישען פאָלק, און האָבען זיך אַרומגעטראָגען מיט פלענער ווי אַזוי אַראָפּצוואַרפּען פון זיך דעם רוימישען יאָך.

דיזע רעבעלירענדע שטימונג האָט זיך ענטפּ וויקעלט און איז פון אָנפאַנג געווען אַם שטאַרקסטען ניט אין די אַמאַליגע אַרץ ישראל; זאָנדרן אין די רוימישע פּראָווינצען אין סיריע און געפּטען. נאָך לאַנג פאַר'ן חורבן האָבען זיך דאָרטען געפונען גרויסע, בליעהנדע אידישע קאָלאָניען, וועמעס האַרץ עס האָט געקלאַפט מיט דעם האַרצען פון דער גאַנצער אומה אין אַרץ ישראל. נאָכ'ן חורבן זיינען צו זיי צוגעקומען

ערסטע פאַר צעהנדליג יאָהרען נאָכ'ן חורבן האָבען זיך די רוימישע פערזענלעכע מעהר אָדער וועניגער פריינדליך צו די אידען, אַזוי פריינדליך ווי אַזענדיקעס פאָלק האָט אין יענע ברעטלעכע צייטען געקענט זיין געגען אַ בעזענעטען שונא.

די רוימער האָבען זיך גאַנץ וועניג אַריינגעמישט אין די רעליגיעזע אַנגעלעגעהייטען פון דעם אידישען פאָלק, האָבען איהם געלאָזט לעבען אויף זיין אייגענעם דרך, לויט זיינע נאַציאָנאַלע מנהגים און טראַדיציעס, כל זמן דיזע מנהגים און טראַדיציעס האָבען ניט געשטערט דעם שטאַטס־לעבען. די רוימער האָבען געהאַפט אויף אַזאַ אַרט צו געווינען דעם גלויבען און צוטרוען פון דעם אידישען פאָלק. פאַר די רוימער האָט זיך ניט געלוינט צו האָבען שונאים, און נאָך אַזעלכע ערכטערטע און פערצווייפלטע שונאים ווי די אידען זיינען דאמאלס געווען, אין זייערע אַזאַטישע פּראָווינצען אין אַ צייט, ווען פערשיעדענע אַנדערע געפאַהרען האָבען זיך גענומען אַרויסצייגען אין אַנדערע געגענדען פון דער גרויסער רוימישער אימפעריע.

די רוימישע פאָליטיק איז בעשטאַנען אין דעם, צו זעהען אַז די אידען זאָלען זיך אַסימילירען, זאָלען זיך אַויסמישען מיט די איבריגע טהיילען פון דער בעפעלקערונג און בילדען מיט זיך איין סאָלידע מאַסע פון טרייע רוימישע אונטערטאָנען, אין וועלכע די אימפעריע האָט זיך אַזוי גענויטיגט. אַט איז ווי ר' עקיבא, איינער פון די הויפט־אָנפיהרער פון דער נייער רעוואָלוציאָנער אונטער „בר כוכבא", דרייט זיך אויס וועגען דעם, אַריינלעגענדיג אין די מוילער פון זי רוימער די פאָלגענדע ווערטער: „מה דודך מודד שכך אתם מתים עליו וכן אתם נהרגים עליו, הרי אתם נאים, הרי אתם גבורים, בואי והתערבו עמנו" — וואָס איז דער יחוס מיט אייער גאַט, וואָס איהר טרידעט זיך און ווערט ער־מאָרדעט צוליב זיינעטוועגען? איהר זייט דאָך שעהן, איהר זייט דאָך שטאַרק, קומט מיט זיך דורך מיט אונז."

די רוימער האָבען אָבער באַלד געקראָגען די געלעגענהייט איינצוזעהען, אז מיט זייער כלמרשט „פריינדליכע" פאָליטיק געגענאָיבער די אידען קענען זיי גאַנץ וועניג אַויספיהרען; זיי

וואנען ער האט איהם בעוועגט, אבער ער האט איהם דאך בעוועגט.

דער „חורבן ביתר“, ווי ריזער אויפשטאנד איז בעקאנט אין תלמוד, איז געווען פיעל שוין דערליכער, פיעל גרויזאמער ווי דער חורבן פון ירושלים, און זיינע פאלגען זיינען אויך געווען פיעל שרעקליכער. דער אויפגאבן ציטער רוימער שער אדלער האט בעשלאסען איינמאל פאר אלע מאל אויסצוראטען און צו פערניכטען דעם אידן שטען פאלק, דינען אונרוהיגען, רעבעלירנדען פאלק. אום דיונע ציעל צו ערליכען, האבען די רוימער געטאן צוויי זאכן: זיי האבען, ערשטענס, געזעהן, אז דאס אידן שטען פאלק זאל נישט בלייבען אויף זיין לאנד און, צווייטענס, אז ער זאל זיך נישט האלטען אן זיין קולטור, אן זיין רעליגיע.

אבער ווערענד די ערסטע גזרה האט זיך די רוימער איינגעגעבען, די אידען זיינען פער-וואגעלט געווארען פון זייער לאנד אויף אלע מאל און זיינען אויף אימער געבליעבען א פאלק און א הויז, האט זיך זיי אבער די צווייטע גזרה גאר נישט איינגעגעבען. דאס הארטנעקיגע פאלק איז געבליעבען ביי זיין תורה טראץ די אלע פערפאלגונגען, טראץ די אלע גזרות און שמדות, טראץ די שוידערליכסטע יסורים וואס עס האט געהאט אויסצושטעהען. מיט אייזערנע צוואנגען האט מען געריסען די פלייש פון א רבי עקיבא פאר וואס ער האט געלערנט די תורה, אבער דאס האט נישט געהאלפן, ער האט אויסגעהויכט זיין לעצטען אמהעכונג מיט דעם אלטען אויסרוף: „שמע ישראל“. די רוימער האבען פערבאטען צו געבען „סמיכה“. וועלענדיג איבעררייסען די אידישע טראדיציען, האבען זיי גוזר געווען „אז דער וואס גיט און נעהמט „סמיכה“ זאל גע-טויט ווערען, און די שטאדט וואו מען גיט די „סמיכה“, זאל מען חרוב מאכען“ (סנהדרין י"ג). עס איז פערבאטען געווארען אונטער דער שטראף פון טויט צו לערנען די תורה. האט זיך אבער געפונען א ר' יהודא בן בבא, וועלכער איז אנט-לאפען מיט פינג פון זיינע תלמידים צווישען די בערג, וואו ער האט זיין געלערנט די תורה און זיי געגעבען סמיכה. ווען די רוימישע סאלדאטען האבען זיך דערפון דערוואוסט און זיי זיינען געגאנגען טויטען די „פערברעכער“, האט דער אלטער און שוואכער ר' יהודא בן בבא געהייסען זיינע תלמידים אנטלויפען. „רבי“, האבען איהם די תלמידים געפרעגט „און וואס וועט זיין מיט דיר?“ „איך“, האט ער געענטפערט, „וועל בלייבען דא ווי א שטיין וואס מען קען פון ארט נישט ריהען.“ „די רוימישע סאלדאטען“, דער צעהלט דער תלמוד ווייטער, „זיינען פון דאָרט טען נישט אוועק ביז וואנען זיי האבען נישט דורכ-געלעכערט זיין קערפער מיט דריי הונדערט שפיוען“ (עבודה זרה, ח').

און ר' עקיבא מיט ר' יהודא בן בבא זיינען נישט געווען די איינציגע. די רוימישע פערפאל- פיעלע פון די אנטלאפענע קריגעריי, פערביטערט און ענטטוישט און אין דער זעלבער צייט מיט טיפען גלויבען, אז גאט וועט נאך נעהמען ראכע פון „אדם“. (די רוימער). דינען אידען האבען זיך נאך נישט געהאט צוגעוועהנט צום גלות-לעבען, צו א לעבען פון שאנדע, זיי האבען נישט געקענט פערטראגען דעם שפאט פון די זיענליכע רוימער און פון זייערע אלטע שונאים, די גריעכען. דאס איז וואהרשיינליך געווען די אורזאכע, וואס זיי זיינען בעפאלען אויף די גריעכען און די רוימער, ערמארדענדיג פון זיי פיעלע טויזענדער.

ווערענד די רוימישע לעגיאנען זיינען גע-ווען בעשעפטיגט מיט דער אונטערדריקונג פון דינע אויפשטענדע, האט מען די אידען אין ארץ ישראל גופא געלאזען צורוח. די רוימער האבען הפנים געוואלט אויסמיינען לעת עתה אן אלגע-מיינעם אויפשטאנד, וועלכען עס וואלט געווען פיעל שווערער צו בעקעמפן. אבער אזוי שנעל ווי זיי זיינען פארטיג געווארען מיט יענע „בונ-טאוושיציקעס“, האבען זיי זיך גענומען צו די אידען פון ארץ ישראל. די ערסטע זאך וואס זיי האבען געטאן איז געווען צוריקצוהינען די ער-לויבנים צו בויען פון דאס ניי דעם בית המקדש, וואס די ברידער לוליינוס און פפוס האבען געהאט ארויסגעקראגען. די צוויי שתדלנים גופא זיינען ערמארדעט געווארען און דער „הר הבית“ איז געאקערט געווארען, כדי צו בעווייזען, אז דארטען וועט שוין קיינמאל קיין בנין נישט שטעהן. עס פערשטעהט זיך, אז דאס האט דעם עולם זעהר שטארק אויפגעבראכט און עס האט געהאלטען, אז עס זאל באלד אויס-ברעכען א רעוואלוציע, ווען ר' יהושע וואלט זיך נישט אריינגעמישט און אָנגעהאלטען פון אזא איבערגעאייילטען שריט. עס איז אבער די מיינונג פון מאנכע היסטאריקער (פראַפ, דארנבערג, מיט ארץ ישראל, חלק ב'), אז דאס איז געווען די ריכטיגע אורזאכע צו דער גרויסער רעוואלוציע אונטער דער פיהרונג פון בר כוכבא.

דא איז נישט דער פלאץ צו געבען א בע-שרייבונג פון יענע וואונדערבארע מלחמה, וואס בר כוכבא האט געפיהרט געגען רויס. דאס איז געווען די לעצטע גרויסע שלאכט, די לעצטע איבערלעבליכע אנשטרענגונג פון דעם אידן שטען פאלק פאר זיין פאליטישער זעלבסטשטענ-דיגקייט, פאר זיין פרייהייט. א קורצע צייט האט עס אויסגעוויזען, אז דאס אונמעגליכע וועט שטעהן, אז דער וואונדער פון די העלדישע מאקאבער וועט זיך ווידערהאלטען נאך א מאל אין דער פערזאן פון דעם העלדישען בר כוכבא, אבער דאס איז נור געווען דער לעצטער אויפ-פלאמען פון אן אויסגעהערטער ליכט, דער לעצ-טער ליכטיגער קוק פון א גוסס. צוויי און האלב יאהר האט געדויערט דינע מלחמה, צוויי און א האלב יאהר האט דער רוימישער ריז געדארפט קעמפפן געגען דעם אידישען קארליק ביז

ניט אָנגעגעבען דער נאָמען, איז עס ר' מאיר'ס. די משנה איז איינגעטיילט אין זעקס „סדרים“. יעדער סדר איז דאן איינגעטיילט אין מסכתות, וועלכע זיינען ווידער איינגע-טיילט אין „פרקים“.

דער ערסטער סדר איז „זרעים“. דאָ זיינען אריינגעקומען אלע הלכות, וואָס האָבען צו טהון מיט אַגריקולטור, מיט לאַנד-אַרבייט, ווי צום ביישפּיעל די פראגען וועגען מעשרות, תרומה, פאה א. ד. גל. אויך קומען דאָ אַרײַן די הלכות וועגען תפלה און ברכות. די צוזאַמענשטעלער פון די משנה האָבען געגלויבט, אַז דאָס לאַנד בעלאַנגט צו גאָט און אַלעס וואָס וואַקסט אויף דעם איז אַ מתנה פון גאָט צו די מענשען, פאַר וועלכע די מענשען דאַרפֿען איהם דאַנקען און לויבען. זיי האָבען דאָרום אריינגעשטעלט די מסכת „ברכות“ אין דעם סדר „זרעים“.

דער צווייטער סדר הייסט „מועד“. דאָ קומען אַרײַן אלע הלכות, וואָס האָבען צו טהון מיט שבת און יום טוב. די ערסטע מסכת איז „שבת“, וואו עס קומען אַרײַן אַלע דינים וועגען שבת; דאן קומט עירובין, וואו די פראגען פון טראָגען אום שבת און מאַכען אַן עירוב ווערען בעהאַנדעלט. דאן קומען די הלכות פון פסח, ראש השנה, יום כפור, סוכות און אויז ווייטער. דער דריטער סדר הייסט „נשים“. דאָרטען ווערען בעהאַנדעלט אַלע פראגען וואָס זיינען נוגע דעם פאַמיליען-לעבען ווי די פראגען פון יבום און חליצה, פון גט'ן זיך, פון קידושין, פון כתובות א. ד. ג.

דער פערטער סדר הייסט „ניזקין“. דאָס איז אַ זאַמלונג פון געזעצע וועלכע האָבען צו טהון מיט פראגען פון מין און דיין, מיט פראגען פון אייגענטום, פראגען פון אַרבייטסגעבער און אַרבייטער א. ד. גל. אויך קומען אַהין אַרײַן די אַלטע אידישע געזעצע וועגען פערברע-כער וואָס דאַרפֿען בעשטראַפֿט ווערען מיט'ן טויט (דיני נפשות). אין דיווען סדר זיינען שפּעטער צוגעקומען אַזעלכע קליינע מסכתות, וואָס בעלאַנגען גאָר ניט אַהער לויט זייער כאַראַקטער נאָך, ווי צום ביישפּיעל „אבות“, „אבות דרבי נתן“, מסכת סופרים א. ד. גל.

דער זעקסטער סדר הייסט „קדשים“, דיווער סדר גיט זיך אָפּ מיט די אַלע הלכות וואָס זיינען נוגע געווען די קרבנות. אויך קומען דאָרטען אַרײַן די אַלע פראגען פון כשר און טרפה און פון שחיטה.

דער זעקסטער סדר הייסט „טהרות“. דאָס איז אַ זאַמלונג פון געזעצע, וועלכע האָבען צו טהון מיט די פראגען פון ריין און אונריין. ווי אַ פרוי דאַרף זיך נוהג זיין ביי איהר „וכסת“, ווי זי דאַרף זיך רייניגען. ווי מען זאָל זיך נוהג זיין מיט קרעציגע אום אויסצוהיטען זיך פון אנשטעקונג; ווי מען זאָל זיך נוהג זיין מיט דער הויז וואו איינער איז געשטאַרבֿען און מיט די בגדים און חפצים מיט וועלכע ער איז געקומען

נגעגען האָבען נור געפיהרט דערצו, וואָס עס איז געבאָרען געוואָרען אַ דור פון מאַטריער, אַ דור פון גרויסע נשמות, דער דור פון די „הרוגי מלכות“, וועלכע האָבען זיך מוסר נפש געווען פאַר זייערע איבערצייגונגען, פאַר זייערע אמת'ן. די רוימער איז עבען אַזוי וועניג, נין, נאָך פיעל וועניגער, געלונגען צו „רומזירען“ די אידען דורך בלוט און אייזען ווי פריהער מיט זייער בלוטשט פריינדליכע פאָליטיק.

די אַלע רוימישע גזרות און אויסנאָהם-געזעצע געגען די אידען זיינען מיט דער צייט עטוואָס שוואַכער געוואָרען, אבער אבענשאַפט געוואָרען זיינען זיי ניט. זיי זיינען געבליעבען אַ געפעהרליכע וואַפע אין די הענד פון די רוימי-שע „טיינאָווינקעס“, וועלכע האָבען זיי אויפֿ-געלעבט ווען זיי האָבען עס געפונען פאַר נויטיג. אַזוי, צום ביישפּיעל, זיינען די זעלבע גזרות ווידער איינגעפיהרט געוואָרען אין די צייטען פון רבן שמעון בן גמליאל, דער פאַטער פון ר' יהודה הנשיא. דאָס אַלעס האָט געבראַכט דערצו, וואָס די אידישע חכמים האָבען זיך אַרומ-געזעהן, אַז אום כדי די תורה שבעל פה זאָל ניט פערגעסען ווערען אין אַזעלכע ביטערע צייטען איז נויטיג, אַז מען זאָל איהר פער-שרייבען, טראָץ דעם כּלל וואָס זיי האָבען געהאַט, אַז די טראַדיציאָנעלע געזעצע דאַרפֿען ניט פערשריעבען ווערען.

דיווע גרויסע אַרבייט איז דורכגעפיהרט געוואָרען דורך ר' יהודה הנשיא, אָדער ווי ער איז בעסער בעקאַנט אונטער די נעמען „רבי“ אָדער „רבני הקדוש“. אונטער זיין רעדאָקציע און אויפזיכט איז צוזאַמענגעשטעלט געוואָרען די „משנה“, אין וועלכער עס זיינען אריינגענומען געוואָרען אַלע מעגליכע הלכות, ניט נור אַזעלכע וואָס האָבען געהאַט אַ צייטליכען ווערט, אָנ-דערן אויף די וועלכע האָבען מעהר קיין פראַק-טישע בעדייטונג ניט געהאַט, וועלכע האָבען געקענט פערוויקליכט ווערען נור אין ארץ ישראל. דאָס איז געווען אַ מין גרויסע ענציקלאָ-פּעדיע פאַר אַלטע און נייע געזעצע.

* * *

ביין צוזאַמענשטעלען די משנה האָט זיך „רבי“ בעזונט מיט די מאַטעריאַל וואָס עס איז געבליעבען פון די פערשידענע תלמידים פון רבי עקיבא, הויפטזעכליך אבער מיט דער זאַמ-לונג וואָס ר' מאיר האָט צוזאַמענגעשטעלט. דיווע ר' מאיר איז געווען איינער פון די וויכטיגסטע תלמידים פון ר' עקיבא, און האָט שפּעטער אַליין געהאַט אַ גרויסע ישיבה אין אושא. אין דיווע ישיבה האָט אויך געלערנט „רבי“ ר' מאיר'ס זאַמלונג פון די הלכות האָט זיך אויס-געצייכענט מיט דער קורצקייט און דער קלאָר-קייט פון דער שפראַך, און מיט דער אויסמיידונג פון פּאַפּול. עס איז דאָרום געבליעבען דער כּלל, אַז „סתם משנה — ר' מאיר“ — וואו עס ווערט געבראַכט אַן הלכה אין דער משנה און עס ווערט

ניט געווען צו שאפען א געזעצ־בוך וואָס זאָל דיענען אַלס אזעלכער, זאָנדרערן, אז ער האָט פיעל מעהר בעזועקט צו מאַכען אַ זאַמלונג פון פערשיעדענע געזעצע און מיינונגען, לויט וועלכע די צוקינפטיגע תלמידי חכמים זאָלען זיך קענען ריכטען (א. ה. ווייס). פון דעם וועג ווי אזוי רבי האָט צוזאַמענגעשטעלט די משנה, דערפון וואָס ער האָט פיעלע הלכות און מיינונגען אַרויס־געוואָרפֿען איז אבער צו זעהען, אז ער האָט טאָקע באַמט בעזועקט צו מאַכען אַ געזעצ־בוך. ער האָט נור דאָן אַריינגעשטעלט די מיינונג פון דעם יהיד אויך, ווען ער גופא איז געווען אין צווייפֿעל וועגען דער הלכה. אזוי האָבען אויך פערשטאַנען די ערסטע „אמוראים“, וועלכע האָבען דאָרום בעהויפטט „הלכה כסתם משנה“, וואו די משנה פסק'ענט אן הלכה און ברענגט ניט קיינע מיינונגס־פערשידענעייטען, בלייבט אזוי דער דין.

ווי עס ווייזט אויס, זיינען ניט אַלע געלעהר־טע פון יענער צייט געווען צופריעדען מיט רבי'ס רעדאָקציאָן. דאָס קען מען זעהען דערפון, וואָס מאַכט פון זיי האָבען זיך געהאַט זייער אייגענע „משנה“, אזוי, צום ביישפּיעל, איז בעקאַנט „משנת ר' חייא“ — ר' חייא'ס משנה.

די אורזאָכען וואָס האָבען אַרויסגערופֿען דיזע אונצופריעדענהייט זיינען געווען פערשידענע. מאַכען איז אויסגעקומען, אז רבי איז ניט געווען אונפאַרטייאַש גענוג, ניט אין דעם אויסוואַהל פון די חכמים אין וועמעס נאָמען די הלכות זיינען געזאָגט געוואָרען און ניט אין פסק'ענען די הלכות. פיעלע הלכות האָט רבי, אַלס רעדאָקטאָר, אין גאַנצען אַרויסגעלאָזען פון זיין זאַמלונג.

דיזע אויסגעלאָזענע הלכות זיינען בעקאַנט אונטער דעם נאָמען „בריות“, אָדער „משניות הצוניות“. א „משנה חצונה“ אויף העברעאיש אָדער „בריתא“ אויף אַראַמיש הייסט אַן אַרויסגעלאָזענע „משנה“, אזעלכע וואָס רבי האָט ניט אַריינגענומען אין זיין זאַמלונג. שפעטער זיינע דיזע בריות צוזאַמענגעקליבען געוואָרען און האָבען געקראָנען דעם נאָמען „תוספתות“ אָדער „תוספאות“ — הוספות, ביי־לאָגען. דער גרעסטער טהייל פון זיי געפינען זיך צואוואָרפֿען איבער'ן גאַנצען תלמוד, צווישען די פּאָלויס פון די „אמוראים“.

דיזע אונצופריעדענהייט איז אבער באַלד נאָכ'ן ערסטען דור כמעט אין גאַנצען פערשוואונדן דען. עס זינט, אמת, ווי מיר האָבען שוין פריהער בעמערקט, געמאַכט געוואָרען לייזע זאַמלונגען פון די אַרויסגעלאָזענע הלכות, אבער רבי'ס משנה איז געבליבען דער גרעסטער, אויב ניט דער איינציגער, אויטאָריטעט אין אַלע ענינים וואָס זיינען נאָע צום געזעץ. איבעראַל, אין אַלע ישיבות, אין ארץ ישראל ווי אין בבֿל, איז רבי'ס משנה געוואָרען דער איינציגער טעקסט־בוך וועלכען אַלע תלמידי חכמים האָבען געברויכט

אין בעריהרונג א. ד. גל. קורץ, די אַלע געזעצע, וועלכע האָבען צו טהון מיט דיזאָינפֿעקציאָן, מיט דעם פערטרייבען דעם רוח הטומאה, ווי זיי האָבען עס דאָמאָלס פערשטאַנען.

דיזע איינטהיילונג פון דער משנה איז ניט געמאַכט געוואָרען פון „רבי“. זי איז שוין געווען בעקאַנט פריהער, ווי מען קען עס אַרויסזעהן פון פיעלע שטעלען אין דעם תלמוד. דער חלוק איז נור, וואָס פריהער זיינען געווען איינצעלנע זאָמלונגען, קונטרסים, פון הלכות, וועלכע האָבען בעהאַנדעלט פערשיעדענע געגענטשטענדע; איצט טער זיינען דיזע אַלע זאַמלונגען צוזאַמענגעקליי־בען געוואָרען, און עס איז פון זיי געמאַכט געוואָרען איין גאַנצעס ווערק.

די הויפט־אַרבייט פון רבי איז אַלזאָ בע־שטאַנען אין דעם צוזאַמענקלייבען פון דיזע אַלע זאַמלונגען פון הלכות, וועלכע האָבען זיך געפונען אין די פערשיעדענע ישיבות, פערגלייכען זיי איינע מיט די אנדערע, אויסבעסערן זייער שפּראַך און זיי ברענגען אין אַ געוויסער אָרדנונג. דאָס לעצטע איז איהם נור טהיילווייז געלונגען. ניט אין דעם סדר ווי די מסכתות וועלכע איינע נאָך דער אנדערער און ניט אין דעם סדר פון די פרקים קען מען געפינען אירגענד וועלכען לאָגיק שטען צוזאַמענהאַנג. דאָס האָבען שוין די שפּע־טערע תלמודיסטען, די „אמוראים“, אָנגעמערקט און זיי האָבען דאָרום געמאַכט די בעהויפטונג, אז „סדר למשנה“ — די צוזאַמענשטעלונג פון דער משנה איז ניט געמאַכט געוואָרען נאָך אַ בעשטימטען פלאַן און אָרדנונג. אבער אַב־געזעהען פון דיזע און מאַנכע אנדערע קלענערע פעהלערן, וועלכע זיינען אונפערמיידליך אין אזא ריעזיג־אונטערנעהמונג, בלייבט נאָך אַלץ דער „משנה“ איינע פון די גרעסטע ווערק, וואָס דער געניוס פון דעם אידישען פאָלק האָט אַרויס־געגעבען.

די שפּראַך פון דער משנה איז די ניי־העברעאישע. זי צייכענט זיך אויס מיט איהר קלאַרקייט און טרוקענקייט. די ענינים פון געזעץ זיינען צו פּראָזאאיש, אז מען זאָל קענען דערצו געברויכען די בילדעררייכע ביבלישע שפּראַך. דאָגעגען זיינען די וועניגע „אגדות“ וואָס געפירן נען זיך אין דער משנה (לויט אייזיק הירש ווייס כליוז פינה און זעכציג) געשריבען אין אַ וואַרעמע, הערצליכע שפּראַך. דער כאַראַקטער פון די „אגדות“ איז אויך ניט דערזעלבער ווי אין די „אגדות“ פון דער גמרא: זיי זיינען מייסטער־טהיילס קורצע, עפּיגראַמאַטישע מאַראַל־שפּריכע (משלי מוסר).

אין איין וויכטיגען פונקט צייכענט זיך די משנה אויס פון אַלע אנדערע געזעצ־ביכער. וואָס זיינען ווען געשריבען געוואָרען, און דאָס בעשטעהט אין דעם, וואָס די מיינונג פון דעם יחיד ווערט אויך געבראַכט, אָבּוואָהל דער דין בלייבט ניט ווי ער. דערפון ווילען מאַנכע פאָרשער אַרויסדרינגען, אז רבי'ס כונה איז

אידען אין זייערע גלות-פלעצער, האָבען גע-
צוואנגען רבי'ן צו פערשרייבען דאָס, וואָס
דאָרף ניט פערשרייעבן ווערען, צו מאַכען פון
דער „תורה שבעל פה“ אַ תורה שכתב.

די געפאָהר, וואָס די אַלטע אידישע חכמים
האָבען פאַראויסגעזעהען, איז פערווירקליכט
געוואָרען. די „תורה שבעל פה“ איז פּעראייביגט
געוואָרען. די משנה איז געוואָרען פאַר די
שפּעטערע „אמוראים“ דאָס וואָס די געשריבענע
תורה איז געווען פאַר די ערסטע אידישע חכמים,
די „זקנים“ און די „פרושים“, אַ הייליגטום
וועלכען מען טאָר ניט בעריהרען, אַן אייביגער
געזעץ, וועלכער קען קיינמאָל ניט געענדערט
ווערען. די בעוועגליכע, אימער זיך-
בייטענדע, תורה שבעל פה איז פערשטיינערט
געוואָרען, צו געברויכען דעם אויסדרוק פון
„אחד העם“.

און פונקט ווי די ערסטע תלמידי חכמים
האָבען זיך געגריבעלט און גע'פּשט'עלט אין די
ווערטער פון דער תורה און האָבען אָנגעהאנגען
בערג איבער בערג פון נייע הלכות אויף יעדען
בוכשטאָב, אויף יעדער פינטעלע אין דער תורה,
אזוי האָבען די שפּעטערע תלמידי חכמים זיך
געגריבעלט און גע'פּשט'עלט אין דעם טעקסט פון
דער „משנה“, אויסצוגעפינען נייע הלכות, נייע
המצאות און נייע איינפּעלע. דער סך הכל פון
דיזע אַלע דריידלעך און פּאָפּוליס, פון דיזער
ווירקליך וואונדערבאַרע שכל-גימנאַסטיק, שטעלט
מיט זיך פאַר יענעם טהייל פון תלמוד, וועלכער
איז בעקאַנט אונטער דעם נאָמען „גמרא“; דער
טהייל, וועלכער איז אין דער ווירקליכקייט נור
אַ פירוש אויף דער משנה.

אין דעם שטודיום פון דער הלכה. די „בריות“
האָבען נור גענוצט צו ערגענצען און ערקלערען
די כונה פון דער משנה. די שפּעטערע אמוראים
ביי וועמען עס איז געווען פעררעכענט אַלס
הייליג אַלץ וואָס יעדער „קדמון“ האָט געזאָגט,
אויך די „בריות“, האָבען אוועקגעלעגט פיעל
צייט און ענערגיע, אום צו פערענטפערן און
אויסצוגלייכען די פערשיעדענע סתירות צווישען
דער משנה און די בריות.

* * *

די „תורה שבעל פה“ איז געוואָרען פער-
שריבען; זי האָט געמוזט פערשרייעבן ווערען,
כדי זי זאָל אין גאַנצען ניט פערלאָרען געהן. אַ
לאנגע, לאנגע צייט האָבען די אידישע חכמים
געטאָן אַלעס וואָס זיי האָבען געקענט, אום זיי
זאָלען איהר ניט דארפן פערשרייבען. זיי
האָבען מורא געהאַט, אז דורך דעם וואָס די
„תורה שבעל פה“ וועט ווערען פערשריבען,
וועט זי מיט דער צייט פערליערען איהר אָריגי-
נעלען כאַראַקטער, דעם כאַראַקטער פון צייט-
ליכע געזעצע, וועלכע קענען, דארפן און
מוזען געענדערט ווערען לויט די נייע אומשטענ-
דען פון די זיך-בייטענדע צייטען; זיי האָבען
זיך געשראָקען, אז דורך דעם וואָס די „תורה
שבעל פה“ וועט פערשרייעבן ווערען, וועט זי
פּעראייביגט ווערען, און זיי האָבען דאָרום גע-
זאָגט, אז „דברים שבעל פה אי אתם רשאים
לאומרם בכתב“ — מען טאָר די מינדליכע
געזעצע ניט פערשרייבען. פון איין זייט די
שרעקליכע פערפאַלגונגען וואָס די אידען האָבען
געהאַט אויסצושטעהן פון די רוימער; פון
אַנדערען זייט די אַבוועזענהייט פון אַ צענטראַלע
אויטאָריטעט, וואָס זאָל זיין גילטיג פאַר אַלע

דער ריזיקאנט

(ערצעהלונג)

פון ידידיה מרגלית

הערט זיך צו צו די ווערטער, וויל פון זיי ארויס-
קריגען דעם מיין פון זיין אויפשטעהן, פון זיין
פערזאנלעכע געזיכט, נור אונפערשטענדליך
זיינען פאר איהר די ווערטער פון דעם הייליגן
ספר, כאטש זי האט זי אזוי פיעל מאָל געהערט,
אז זי וואָלט זיי שוין דערקענט צווישען אנדערע
ווערטער פון א פרעמדער שפראך. וואָלט זי
זיך גאָר געריכט, אז נאָטקע דער ריזיקאנט וועט
ווערען איהר מאַן! זי איז נאָך דאָן געווען
אזא יונגפֿרוי, זי האָט נאָך פון דער וועלט גאָר
ניט געוואוסט, זי האָט כמעט ניט אריבערגעטרע-
טען איהר טאטענס, האט דעם שמש'ס, שוועל;
מעהרסטענסט היילט אן אָבערדיסענע, א באַרפּוסע,
אין א דינעם, אלטמאָדישען שאַלעכעל פלעגט זי
אריבערלויפֿען אין קרעמל איינקויפֿען פאַר א
קאָפּיקע הערינג, א פונט ברויט, ליכט אויף שבת.
ליעבע זיסעל, די קרעמעריין, פלעגט אויף איהר
קוקען, קנייטשען דעם שטערן, שאַקלען מיט'ן
קאָפּ: „קין עין הרע א מויד, צייט צו מאַכען
איהר מיט לייטען גלייך, און אין אזא חילוק, —
אז אָך און וועה איז צום אָרימאָן!“ און היענקע
א שטילע, וועניג ריידעוודיגע, פלעגט ווערען
רויט און וואָס גיכער אנטלויפֿען אין שטוב אריין,
דאָרט וועט זי זיין אליין, אליין מיט היימעלעך,
דעם קלייניקען ברודער'ל, זי וועט אַרומגען
פון איין ווינקעל צום צווייטען און בעטראַכטען
צי שטעט אַלעס אויף אן אָרט, צי איז ניט
געפאלען א שפּרינקעלע אויף עפעס, דאָן וועט
זי זיך קוקען אין שפּיגעלע, שטונדען נאָכאנאנד
פלעגט זי שטעהן ביים שפּיעגלע, קוקען אויף
זיך און קלערען וועגען אן אוצר, א נייע פאַר
שיך און א שעהנעם בחור.

וועגען נאָטקע'ן האָט זי געהערט, אז ער
איז א ריזיקאנט, ער פיהרט אריבער אויסלענד-
שע סחורה און ער געהט אין גאָלד. מען האָט
געזאָגט אויף איהם, אז ער איז א גרויסער ריזער,
און זי האָט עס אליין אויף איינגעזעהען פון זיינע
ברייטע פלייצעס, פעסטער פיגור, טונקעלען,
פערזאנלעכע געזיכט און זיינע שוואַרצע אוי-
גען אונטער די געריכטע ברעמען. מען האָט
דערזעהלט אויף איהם, אז ער קען אוועקלעגען
א פערד מיט א פאטש פון זיין האַנד. ער האָט
געהאט א נאָמען פאַר א שווייגער, א פערביסע-
נעם יונג, — נור איהר איז ער געפאלען געווען
פאַר זיין שעהנעם גאנג, דערפאַר, וואָס ער איז
תמיד אויפגעראַמט ביי זיך, פערקעמט און אָב-

ס איז נאָך געווען פארטאָג און
היענקע, נאָטקע דעם ריזיקאנט
ווייב, האָט דערשפּירט דורך
דעם טיעפען דרימלע און די צו-
געשלאָסענע אויגען, אז אין
שטוב איז עמיץ וואָך, אז עפעס
רודערט זיך אַרום איהר און עס
ברענט א ליכט, זי פיהלט דעם
רויטען פייער אויף די ברעמען פון איהרע אויגען,
נור די קאַלטע, פריהמאָרגענדיגע לופט שמירט
איהר צו צום וואַרעמען בעט... דאָס איין-
יאָהריגע עופ'לעך אין דעם וועגעלעך ערוואַכט
מיט מסוכנ'ע קולות; היענקע רייסט אויף מיט
געוואָלט איהרע אויגען און זי דערזעהט נאָטקע'ן
אין די אונטערוועט, איינגעוויקעלט אין שוואַר-
צען, גרויסען פלעץ, אין האַדאָקעס אויף די פיס,
ער האַלט א ליכט אין דער רעכטער האַנד און
מיט דער צווייטער וועגט ער איין וויילע דאָס
וועגעלעך, און באַלד גלעט ער דאָס עופ'לעך,
וועלענדיג עס איינשטילען. דאָס קינד שרייט
זיך נאָך מעהר פונאַנדער. א שאָטען געהט
אריבער נאָטקע'ס גלייכען שטערן, זיין טונקעלען
קילעכדיגען געזיכט און זיין שוואַרצע באַרד און
ער רעדט אַרויס מיט זיין גראַבע שטימע: שלאָף,
קינד, וועק ניט אויף דיין מאַמען!

עס הייבט איהר פון אָרט, נור זי מאַכט זיך
שלאָפענדיג, זי וויל איהם זעהן אָהן א סוף אַזעל-
כען, זי איז שוין מיט איהם צוזאמען צוויי יאהר,
און זי קען איהם נאָך אַלץ ניט.

דאָס קינד וויינט נאָך אַלץ, און ער וועגט.
עס, וועגט עס. עס ווערט אנטשוויגען און ער
געהט אריין אין שטוב, שטעלט אריין דאָס ליכט
אין א ליכטער, וועגט זיך אוועק זעכען טיש
איבער א ספּר, וועלכע ווייסט זי ניט, כסחמא
א תהלים, און ער זאָגט, און זי זעהט, אז איצט
איז שוין נאָטקע ניט דער, וואָס האָט פריהער
ארויסגערעדט מיט זיין גראַבער שטימע: שלאָף,
קינד, וועק ניט אויף דיין מאַמען! ער איז
איצט גאָר אַנאָנדערער, ער איז פערזאָרגט, ער
איז איינגעבויען איבער'ן ספּר, זיינע פינגער
זיינען איינגעגראַבען אין די האַר, מיט ביידע
הענד פרעסט ער צוזאמען זיין קאָפּ, זיין שטערן
איז צוקנייטשט און זיינע אויגען קוקען אריין
אין ספּר. ער זאָגט דעם תהלים מיט זיין גראַבער,
קלאָרער שטימע, נור שטיל איז זי. היענקע

דעם גרויסען מיט זיין שטארקען קארק, ברייטע פלייצעס און מעכטיגער האַרדיגער ברוסט. היענקע האָט גוט געוואוסט אין וועלכע סכנות נפשות עס שטעלט זיך איין איהר מאַן, און ווען ער פלעגט אָפּפּאַהרען פלעגט זי דורך טעג און נעכט פערברענגען די צייט אין זאָרגען, אין לאַנגע מחשבות וועגען איהם, וואָס פאַר אַ מענש ער איז. עס האָט איהר גע'הידוש'ט, וואָרום רופען איהם אלע נאָטקע, אזא גרויסען אידען רופט מען גאָר נאָטקע. מיט איין פּוּיסט וואָלט ער דאָך צומאָהלען פופצען דערוואַקסענע אידען, פון זיין איין בליק ווערט זי אַ פערציטערטע. עס האָבען איהר אָפּגענומען הענד און פיס, עס איז איהר פערבראָנגען אין קאָפּ און אין ביידע זייטען ווען ער האָט איינמאָל אויף איהר בלוז אַ געשריי געטאָן: „היענקע!“ דאָן האָט זי צום ערשטען מאל געהאַט די העזע צוצושטען צו איהם ער זאָל ניט פאַהרען, ווייל עס האָבען זיך איהר אין שלאַף געפלאָנטערט שלעכטע חלומות. און ווען דאָס ערשטע קינד איז ביי זיי געבאָרען געוואָרען, איז זי שוין מיט אלעמען פערבליבען אַ צוגעשמיערטע צו דער שטוב. די שכנים האָבען שוין אָנגעהויבען רעדען, אז עס וועט ווערען אַ תל פון היענקע'ן ביים ריצאר אין שטוב. וואַיא האָט ער איהר אָנגעזאָגט זי זאָל צו קינדעס ניט פערשמעקען, טאָמער וועט זי זיך אויסרעדען אַ וואָרט וועגען זיין טרפּה'נעס מסחר. און פונקט ווי מיידעלווייז, האָט מען אויך איצט געזעהן זי נור אַריבערלויפּענדיג אין אַ קרעמעל עטוואָס איינקויפּען, מעהר האָט מען זי ניט געזעהען. אָדער זי פלעגט זיצען איבער דעם קינד'ס וויינעל, אָדער זי פלעגט ווי אַ פער-בלאָנזעטע טויב אַרומפליהען איבער'ן שטוב פון איין וואַנד צו דער צווייטער, אָדער זי פלעגט זיך זעצן אין פענסטער און קוקען אין גאָס אַריין, צום גרויסען „שלאַך“, שטונדען-לאַנג, אָהן אַ סוף.

פון איהר איינזאמקייט אין אַ שטילער, פערוואָרפענער גאָס, אָפּגעזונדערט פון די שכנים, תמיד פערזאָרגט צי גליקט איהר נאָטקע'ן די ריזע, אין שטענדיגער מורא טאָמער פערליערט זי איהם, איהם, וועמען זי האָט נאָך אזוי וועניג אָנגעקוקט — איז ער געוואָרען אַ טהייל פון איהר האַרץ, איהר איינציגער געדאַנק ווי ביי טאָג, ווי ביינאַכט, און דערפאַר האָט זי מיט איהם אזוי וועניג גערעדט, איהר האַרץ איז געווען אזוי איבערפילט, אזוי פיעל, אזוי פיעל האָט זי איהם געהאַט צו זאָגען, אז ווערטער האָבען געפערלט, אז זי האָט ניט געוואוסט ווי און פון וואָנען אָנצוהייבען...

* * *

היענקע איז געלעבען שוין אין גאנצען אויפגעוואַכט, מיט פערמאכטע אויגען, און זי האָט שוין דייטליך געהערט, ווי ער געהט איבערן שטוב, אויף און אָב, די כאַדאַקעס קלאַפּען נאָך זיינע טריט, ניט גוטעס האָבען איהר אָנגעזאָגט

געבארשט. נור ווי אזוי וועט קומען די קאָן איבער'ן וואַסער?

ער איז געווען עלטער פאַר איהר מיט צעהן יאהר, און זי איז געווען אַ סמאַנגלע, אַ בלייכע, אַ מיטעלגעוויקסיגע, אַ חנ'עווידיגע און איבער-געשראָקענע, אלעס איז געווען אין איהר — ניט ריהר מיך אָן. פון יעדענס בליק, צי פון אַ מאַן, צי פון אַ פרוי, פלעגט זי ווערען רויט און אַרונטערלאָזען די אויגען, תמיד פלעגט זי געהן מיט שטילע טריט, און געהאַלטען זיך גלייך, איידעל, מעשה גביר'יש קינד, און ער האָט איהר בעמערקט. ער האָט צו חנא דעם שמש געשיקט אַ שרוב, חנא האָט זיך געקווינקעלט, ער דאַרף זיך נאָך מישב זיין, ער וועט זיך נאָכפּרעגען אויף איהם ביי לייטען, נור ער האָט פון שידוך ניט אָפּגעלאָזען, און היענקע פלעגט זיך פעררוקען אין איהר קליין חדר'ל, אַרומשטעלען אַרום זיך איהרע בעסטע פריינד: דעם שפּיעגעלע, דעם פּורעלע פון ויף און נאָך אזעלכע קלייניגקייטען און וויינען שטיל, שטיל. אייגענטליך האָט זי אליין ניט געוואוסט וואָרום זי וויינט, עס האָט איהר געטאָן באַנג אויף איהר טאַטענס הויז, אויף די חפצים וואָס האָבען איהם אָנגעפילט און מיט וועלכע זי האָט זיך אזוי איינגעלעבט. עס איז איהר געווען שווער צו שידען זיך מיט דער קאָמאָד, מיט דעם קופערט, מיט די געפעס און די בילדער אויף די ווענד, וועגען וועלכע זי האָט זיך אזוי פיעל געזאָרגט. ער האָט איהר געשראָקען; ער, מיט זיין שטאַרקער פיגור, דער ריצאר, וואָס שטעלט איין זיין לעבען אין סכנה, דער שווייגער, האָט אויף איהר אַרויפגעוואָרפען אַ קעלט. אויך נאָך די תנאים פלעגט ער מיט איהר וועניג רעדען. נור באלד נאָך דער חתונה האָט זיך אלעס געענדערט... שטיל און רוהיג זיינען געווען זיינע בליקען אויף איהר. ווי מיט אַ אינגערער, שוואַכערער שוועסטער האָט ער זיך מיט איהר בעאנגען. עס איז געווען צווישען זיי די ערשטע צייט נאָך דער חתונה אַ שווייגער ניש, און אין די שטילע אָפּגענדען און די פריהר מאָרגענס פאַר זיין אוועקפאַהרען ערגעץ-וואו, האָט זי כננכה אָנגעפאַנגען צוצוקוקען זיך צו איהם, צו איהם דעם גרויסען, שטאַרקען נאָטקע'ן מיט זיין שטאַרקער שטימע, מיט וועלכער ער האָט געקענט אָדער שרייען און בייזערען זיך, אָדער רעדען שטיל, גראַב און שטיל... דאָן איז עס ביי זיי ביסלעכווייז אַריבערגעגאַנגען צו דער ערסטער ליעבע, דער ערסטער ליעבע פון מאַן און ווייב, וואָס זיינען געווען פרעמד איינער דעם אַנדערען ביז דער חתונה און ערשט אין אַ האַלב יאהר אַרום זיך פערליעבט איינער אין דעם אַנדערען. און אויך דאָן איז זייער ליעבע געווען, ווי די ליעבע פון אַ וואַלדיגער צו אַ קליינער דרייצעהנהיגער דאָרפֿ-מיידעלע. אָבּוואונדערען האָט זי זיך ניט געקענט פון זיינע שטאַרקע הענד, מיט דער פרייד פון אַ קליינעם, פלאַפּלענדיגען קינד האָט זי אָנגעקוקט איהם,

נאָמקע'ס געמאָסטענע, שווערע טריט הין און צוריק. זי האָט עטוואָס פונאַנדרערגעפענט די אויגען און האָט געזעהן, אז ער האלט זיין קאָפּ אָנגערוקט, און זיין מויל איז אזוי צוגעשלאָסען, אז ער וואַנסען פערשטעלען און גאַנצעלע זיינע פלוצען. פלוצען האָט ער זיך אָבעשטעלעט ביים פענסטער געקוקט, געקוקט אין איהם, גלייך אין דער גלאַנציגער שוואַרצקייט פון די שויבען, דאָן אויפגעהויבען זיין קאָפּ, עפעס זוכענדיג אין דער הויך, אפשר דעם מאָרגען-שטערן, צי מעג מען שוין דאווענען שחרית. דאָן האָט ער זיך מיט אַ שטארקע בלוועענג פון דער האַנד אָב-געריסען פון אָרט, אויפגעזוכט דעם טאָלית-זעקעל, די תפילין, אָבערדאווענט שנעל, אָהן געדולד, אַב אָבער-פּטור'ט, דאָן האָט ער אַ בליק געגעבען צו איהר, זי האָט פערשטאַנען זיין בליק, דער בליק האָט געזאָגט: „וואַנעק, שטעה איהר, גיב אָבעסען, און לאָז מיך זעהן שנעלער אָב, איהר דאַרף אזוי פאַהרען און צו וואָס שטעה איהר דאָ; מיר איז עס אזוי נאָס געוואָרען!“ געשווינד טהוט זי זיך אָן, ניט רעדענדיג קיין וואָרט גיט זי איהם עפען, אַט האָט ער שוין אָבעגעסען, אַרויס אין הויף, איינגעשפּאַנט דעם פערד, און היליכעגן קנאַס געמאָן מיט דעם בייטש, און ווייט האָט געעקלונגען אין דער פריהמאָרגענ-דיגער שטילקייט דער קלאָפּ פון דעם בייטש מיט דעם טראָסט הענטעל. גיך איז ער אַריין אין הויז, אָנגעמאָן זיין גרויסען ווינטער-פּעלץ, נאָך איין מינוט און ער זאָגט זיין קורצען „ע, גוטע טאָג“, מיט פערמאַכט זיך די טהור און ער זיצט שוין אויפ'ן שליסען. אַ צווייטער קנאַס פון בייטש וועט זיך לאָזען הערען, און באַלד פער-שווינדעט ער אין ווייטען שליאָף. נור נאָמקע האָט זיך פלוצים אָבעשטעלעט — ווי פאַהרט ער דאָס אַוועק אין אַ ווייטער ריזעע און אין אַזאַ פּערהעליכער ריזעע, ניט זענענדיג זיך מיט היענקעל'ן און מיט'ן קינד. עס שטעהט איצט פאַר די גרעסטע געפאַהר. אייגענטליך האָט ער נאָר ניט געדאַרפט פאַהרען, מען האָט איהם שוין צופיעל נאָכגעקוקט די לעצטע פאַר וואַכען, און ער האָט געהערט, אז דער בעוואוסטער „אַביע-שעיק“ גרישעקין האָט זיך אונטערגענומען איהם צו כאַפּען. ער פאַהרט פון עקשנות, ווייל אויב ער וועט דעם מאָל ניט פאַהרען, וועט ער אויך דעם צווייטען מאָל ניט פאַהרען, און אפשר שוין מעהר קיינמאָל ניט, הייסט עס, זיך איבער-געשראַקען, בלייבען זיצען און שטוב און מעהר זיך ניט לאָזען אין די ווינטערדיגע נעכט און די זומערדיגע פאַרטאָגען איבער וועלדער, איבער-פּעלדער, קיינמאָל ניט פאַהרענדיג אויפ'ן אויס-עטראָטענעם וועג, אָפּטמאָל איבער תבואה און „ווי האָנען“ מיט הויכען הוי. עס איז איבער-זיינע כחות גאָנץ אַכצוואַגען פון דעם לעבען!

איך קיין אנדער זאך ניט צו טהון, ווי צו ווערען א גזלן. א גנב קען איך ניט זיין! תכלית שנהא האב איך פיינט די אלע אידישע פרנסות, די שמעלקעלעך מיט די מעקלערלעך... איך וואלט זיי אלע אויסגעקוילעט, כאטש איך בין א איד!

די קאנטראבאנדע איז עפעס אנדערס. איך פאָהר אַרויס אין אַ ווינטער-נאַכט, עס איז קאַלט, עס איז שטיל, און דאָס פּערדלי לויפט, און אין פּאַלקוישאַק ליגעט בעהאַלטען אַ האַק, שאַרף ווי אַ חלף, הויַלע שטאַהל, עס פּערקאַפט דעם אַטמאָספּעראַ. איך האָב אַזוינע אייזערנע הענער, איך מוז מיט זיי ברעכען, שטעכען, עפעס טהון... היענקע בעגרייפט ניט זיינע רייד. עס קלינגען איהר נור אין די אויערן-אַבעריסענע ווערטער: קאנטראבאנדע, האק, ברעכען, שטעך... און זי גיט אויף איהם א קוק: איז ער טאקע ניט א גזלן, ווי מען האט אויף איהם געזאגט? נור זיין פנים איז ניט פון א גזלן, זיין שטימע איז שטיל און ווייך, ער זיצט אַזוי נאָהענט פון איהר, אז זי פיהלט זיין אַטמאָספּעראַ, און זי פּרעגט איהם:

— וועסטו פאָהרען?

— יא. איך מוז פאָהרען.

זי שווייגט אַ וויילע, דאן פּרעגט זי:

— און אז מען כאַפט וואָס איז?

— זי ווייסט ניט מיט וואָס דאָס שמעקט, — לויפט איהם דורך אַ געדאַנק, און ער איז צופריעדען, וואָס ער האָט אַ געלעגנהייט איהר צו פעררעדען די ציין.

— כ'ווייס, דעם ערשטען מאָל קען מען קריגען אפּשט אַ יאהר טורמע.

איהר לעגט זיך דאָס ניט אויפ'ן געדאַנק: אזא קליינע שטראָף פאַר קאָנטראַבאַנדע! און דאָך גלויבט זי.

— און אז מען וועט זיך אַריינזעצען אין טורמע אויף אַ יאהר, איז וועניג? — וואָס וועל איך טהון מיט'ן קינד?

— נאָרדער, מיינסט איך וועל שווייגען — נאָרט ער איהר ווייטער — איך וועל נעהמען אַן אַדוואָקאַט.

— מען וועט זיך אַוועקשיקען אין אַ וויי-טער שטאָרט.

— וואו האָסטו געהערט מען זאָל אַריינ-זעצען אַן איינוואוינער פון דער שטאָרט, אין אַ צווייטער? — שפּאַסט ער פון איהר — וואָס וועט דיר האַרען? — טרייסט ער איהר — וועסטו צו מיר קומען דריי מאָל אַ טאָג, וועסטו מיר ברענגען עסען, געלד פעהלט מיר ניט, וועסטו מיטנעהמען יאָסלע'ן, מען וועט מיר אַמאָל אויך לאָזען זיך אָבכאַפּען צו אונז אין שטוב — מיט דער מטבע מאַכט מען אַלעס...

זי שפּאַרט זיך אַן אויף זיין אַקסעל. אין אַנאָדער צייט וואָלט זי דאָס ניט געטאָן, נור איצט האָט ער איהר צוגעצויגען מיט זיינע ליכעב רייד. ער כאַפט אַרום איהר קאָפּ, קוישט

— וואָס האָסטו געוואָלט רעדען מיט מיר? נאָטקע פערשטעהט ווי נאָריש עס איז, וואָס ער וועט איהר אָנשרעקען, און דאָך וועט ער פאָהרען. ער האָט איהר גאָר ניט בעדארפט זאָגען, אַוועקפאָהרען ווי אַלע מאָל — אַ מת אָדער אַ נס. אבער וואָלט ער אַרויס בשלום, וואָלט קיין גליקליכער פאַר איהם ניט געווען אויף דער וועלט. אויף די הענד וואָלט ער איהר געכאַפט און געלאָפּען מיט איהר ווי מיט אַ קליין קינד איבער'ן שטוב, און אז ניט... וואָס טויגען די רייד? דאָך קען ער זיך ניט איבערשטאַר-קען און ער ענטפערט איהר:

— מען האָט געוואָרפּען אויף מיר אַן אויג.

— פון וואָנען ווייסטו?

— איינער, אַ סיטראַזשניק, אַ בלאַטער, האָט מיר מתנה געווען איך זאָל מעהר ניט פאָהרען, ווייל גרישענקאָ האָט זיך געלאָזען מיך כאַפּען...

היענקע לאָזט אַראָב דעם קאָפּ. ער זעצט זיך צו איהר צו.

— שוין ווייטער? וויינסט שוין?

— ניין, ניין, ניין! — רופט זי אויס מיט אַ ציטערנדער שטימע. — איך ווילן ניט! ווער וויינט?

— זיי ווערען ביידע אַנטשוויגען.

— וועסטו פאָהרען אַ צווייטען מאָל —

רופט זי זיך אָב.

— אויב היינט ניט, וועל איך שוין קיינ-מאָל ניט פאָהרען.

— איז ניט.

— וואָס וועל איך אנדערעס טהון?

— מאלע פון וואָס אידען לעבען... —

פרובט זי זיך שוין איהם איינרעדען. — דו איינער דארפסט זיך איינשטעלען דעם לעבען... קארג אידען האָבען פרנסה, און זיי לעבען ניט אין שטענדיגער שרעק, ווי מיר. איך האָב דיר ביז אַהער גאָר ניט געזאָגט, אז דו האָסט געשווי-גען. איך האָב פאַר זיך קיין ליכטיגע שעה — רעדט זי זיך פונאָדער — נתן, האָב רחמנות אויף מיר און יאָסלע'ן! און אויף זיך און וואָרף אַוועק דיין קאָנטרעבאַנדע! שלמ'קע איז אויך געווען אזא און איצט ווייסט מען ניט פון זיין געביין!

— שלמ'קע... — זאגט נאָטקע, און ווערט אַנטשוויגען. דאן ענטפערט ער איהר.

— נאָרעלע, וואָס זאָל איך אנדערס טהון?

זאָל איך אַרומפאָהרען אויפּקויפּען אייער און חזיר'שע האָר ביי די גוים? איך קען דאָס ניט... איך האָב קיין סכלנות ניט, איך קען ניט פערשווייגען. אַ סוחר קען איך ניט זיין: מיין טאטע האָט מיר ניט געלערנט שרייבען. און די קבצנות איז מיר טריף ווי חזיר! איך דאַרף תמיד האָבען געלד מעהר ווי אַלע, זיין פערזיכערט ניט נור אויף מאָרגען, נור אויף אַ גאַנצען יאהר. איך האָב קיין בטחון ניט. אז איך זאָל אַוועקוואַרפּען די קאָנטראַבאַנדע, האָב

ביי דער עראינערונג, און ער סטארעט זיך צו דערמאָהנען ר' אליה'ס פנים, די נעמען פון די תלמידים.... פלוצים האָבען זיך געלאָזט הערען טריט, טויבע, שווערע טריט אין דעם ווייכע שנע, דער שווערער אַטהעם פון א פערד און דאָס קלאַפּען פון א זאָטעל, און איידער נאָטקע האָט נאָך צייט געהאַט צו דערמאָהנען זיך וואו ער איז אין דער וועלט, האָבען אָנגעהויבען צו זעצען העפטיגע קלעפּ אין טהיר, און א שטימע: **עפען!** מעכאניש איז ער אַראָפּגעשפרונגען פון געלעגער, אַרױפּגעצויגען די הויזען און די שט"ו וועל, צוגעלאָפּען צום טהיר (לכתחילה האָט איהם דאָס האַרץ געקלאַפּט):

— קטאָ טאָס? — האָט ער געפרעגט.

— א דורכפאָהרער! — האָט דער פרעמד

דער געענטפערט, און דאן מיט אונגעדולד א ברום געטאָן: **עפען!**

נאָטקע האָט געעפענט, און פאר דעם שיין פון דער לכנה האָט ער דערוועגן א הויכען גוי, מעשה פריץ אָדער שליאָכצין, מיט ברייטע פלייצעס, אָנגעשוכט אין א פאָר גלאַנציגע שטיר וועל מיט הויכע כאָלעוועס, געקנייטשט אין א רייע רינגען, פון אונטער זיין פעלצערנעם היטעל האָבען זיך אַרױסגעזעהען צואוואָרפענע גערייזעלעטע האָר, א געזונד רויט געזיכט, מיט א פאָר שוואַרצע, געדיכטע וואָנסען.

— לאָמיר אַריינגען! — האָט דער גוי געזאָגט.

— גרישענקאָ! — האָט ביי זיך נאָטקע געטראַכט, און ער איז געווען רוהיג ביז אין די טיעפעניסען פון זיין זעלע.

— צינד אָן פייער! — האָט דער גוי בעפּוילען.

— נאָטקע האָט אָנגעצונדען פייער.

— ווער ביזטו? דער בעל הבית? —

האָט גרישענקאָ געפרעגט. און דערביי גע- טראַכט: ער איז ניט פאָכאָזשע אויף א שענקער.

— ניין. — האָט נאָטקע געענטפערט.

— ווער דען?

— א דורכפאָהרער.

— ווי איז דיין נאָמען?

— וואָס דארפט איהר וויסען?

— איך וועל דיר שפעטער זאָגען.

— מיין נאָמען איז נתן כהן.

— נאָטקע? — האָט גרישענקאָ געפרעגט.

נאָטקע האָט א וויילע געקלערט, און דאן געענטפערט:

— יא. און ווער זיינט איהר?

— גרישענקאָ.

א וויילע האָבען זיי זיך ביידע בעטראַכט. נאָטקע האָט געקוקט אויף גרישענקאָ'ס ריעזיגער פיגור, זיין רויטען האַלז און דער דאָפּעלטער גאָמבע, און אויף זיינע געדיכטע בלאַנדע קוטשמעס, פון וועלכע עס איז אַרױסגענומען געוואָרען דאָס היטעל, און גרישענקאָ האָט ניט געקענט אַראָפּנעהמען די אויגען פון נאָטקע'ן.

איהר און זאָגט: זיי געזונד, מיין טהייערע, זיי געזונד! ער קושט דאָס קינד און לויפט אַרױס פון הויז. דער לאַנגער בייטש גיט א קנאל אין דער פראַכטיגער לופט און דער שליסען פער- שווינדט מיט נאָטקע'ן אין ווייטען שליאָך.

2.

אין א טהאָל צווישען הויכע בערג שטעהט א קרעטשמע, א נייערדיג הויז פון קיילעכדיגען געהילץ, מיט א שטרויענעם דאָך, דערביי א שיינער, א שטאַל, א ברונען מיט א "באכע" און א בייזעל איבער א קעלער; אין דער דאָזיגער קרעטשמע האָט געוואָהנט ר' נח, אן עלטערער איד, דער שיינקער, א בן בנו פון ישוב'ניקעס, א שווערער איד מיט א גראַבער שטימע, און אויף א שטיקעל מחותן מיט דער קאָנטראַבאָנדע. א בת יחידה האָט ער געהאַט, געהייסען האָט זי חיה אָדער חייקע, ווי די ערליים און איהר אַלטע מאַמע פלעגען איהר רופען; גוי'איש האָט זי גערעדט בעסער ווי איריש, און ווען עס פלעגט קומען צו זיי א איד, פלעגט זי זיך בעהאַלטען.

אין דער דאָזיגער קרעטשמע איז נאָטקע פערפאָהרען פארנאכט, זיין שליסען מיט דער קאָנטראַבאָנדע אין שיינער אַריינגעשטעלט, און דעם פערד אין שטאַל פערטריעבען און אַליין איז ער פערבליעבען געכטיגען אין קרעטשמע. עס איז געווען א ליכטיגע ווינטער-נאכט, א שטילע, עס האָט זיך געשפירט יענע רוהיגע קעלט, וועלכע קרעפטיגט, די לכנה האָט אַריי- געשיינט אין אלע שטיבען פון דער איינגעדער- מעלטער, איינגעהייצטער שטוב. נאָטקע'ן האָט קיין שלאָף ניט גענומען. ער האָט זיך געדערהט אויף זיין געלעגער פון איין זייט אויף דער אנדערער, און איינשלאָפען האָט ער ניט געקענט. ניט ער איז געווען פערזאָרגט, ניט ער האָט גע- קלערט וועגען היענקע'ן מיט'ן קינד, ער האָט דאן פון גאָר ניט געקלערט, נור דאָך האָבען זיינע ברעמען זיך ניט געקלעבט און א קלאָרער געדאַנק האָט אָנגעפילט זיין בעוואוסטזיין, אז אַט אַט קומט דאָס, וואָס ער האָט שוין אזוי לאַנג ער- ווארט, זיין האַרץ האָט זיך ניט געשראָקען, נור עס האָט זיך צונויפגעדרוקט פון עלנער, פון פיהלען זיך איינער אַליין אין דער פערוואָרפענער קרעטיטע צווישען בערג, אין נאָהענטער שכנות מיט א גרויסען וואַלד, איינער אַליין. גראד ווען "דאָס" דארף אָנקומען. יעדע מינוט האָט זיך איהם געצויגען, ווי א שטונדע. ער האָט זיך דערמאָנט א געשיכטע פון חדר, פון די קינדער יאהרען, ווען ער האָט געלערנט ביי רב אליה'ן, רב אליה פלעגט טראָגען טופליעס, און אין די הייסע זומערדיגע טעג פלעגט ער זיי אויסטאָן. איינמאָל האָט די רבי'צין אָפּגעקאַכט הייסע קארטאָפליעס, האָט ער צוגע'גנב'עט א פאָר און זיי אַריינגעלעגט פלינק אין רבי'נס טופליעס, און דער רבי האָט זיך אָפּגעבריהט די פיס. עס איז געווען א רעש, גאנץ שטעטלעך האָט זיך צונויפגעלאָפּען. נאָטקע שמייכעלט אין געדאַנק

עם האָט נאָטקע'ן אַ בריה געטאָן גרישענ' קאָס בעריהמעריי. אַ צאָרנדיגען בליק האָט ער געוואָרפֿען אויף גרישענאָ'ן און זיך איינגע' האַלטען.

— ביי אונז געהען ניט אָן קיינע המצאות!
— האָט גרישענאָ זיך ווייטער בעריהמט.
נאָטקע האָט געקלעמט די ציין הינטער די צו' געשלאָסענע ליפֿען, אבער ער האָט זיך ניט אַרויסגעגעבען.

גרישענאָ האָט זיך געלעצט ביים טיש און אַ זאָג געטאָן קורץ צו רב נח'ן:

— טהעע.
רב נח האָט אַ פרעג געטאָן דער אַלטער מיט האַסט: פֿאַראַן טהעע?

די אַלטע האָט זיך ניט געריהרט פֿון אָרט און געשריען אין שלאָפֿצימער אַרײַן:

— חייקע, שמעה אויף און מאַך טהעע פֿאַר'ן פֿריי.

— ניטאָ קיין וואַסער! — הערט זיך חייקע'ס שטימע פֿון חדר.

— האַסט ניט פֿערגרייט פֿאַר'ן שלאָף?
— ניין!

— טו געה און שעפֿ אָן וואַסער פֿון ברונען.
— באַלד געה אײַך.

— גרישענאָ איז געוואָרען אונרוהיג פֿון דער מיידעלשער שטימע, וואָס האָט אַרויסגע' שריען פֿון שלאָפֿצימער. נאָטקע איז געשטאַנען און געבראַכען דעם קאַפֿ, ווי אזוי ער זאָל אַרויס' קריכען פֿון דער צרה, נור צייטענווייז פֿלעגט אין איהם אַ זיד טהון אַ פֿערביסענער צאָרן.

— פֿאַפֿיאָסען האַסטו? — האָט גרישענ' קאָ געפרעגט.

— אוראי, פֿריי, באַלד! — האָט ר' נח זיך אָנגערופֿען און זיך געוואָרפֿען צום אַלמער'ס, וואו ער האָט געהאַלטען די טיטן און פֿאַפֿיראָ' סען. גרישענאָ איז אַליין צוגעגאַנגען אויס' קלייבען אַ פעקעל פֿאַפֿיראַסען. אין דעם מאָ' מענט איז חייקע אַרויס פֿון דער טהור, וואָס האָט געפֿיהרט אין די „ספֿאַלניעס" און אין קיך, זי האָט געהאַלטען אַן עמער אין האַנד. גרישענאָ האָט אויף איהר אַ קוק געגעבען, זי איז צוטומעלט געוואָרען פֿון זיין בליק און אָב' געלאָזען פֿון דער לינקער האַנד די פֿאַטשילע, איהר בוים האָט זיך אָנגעדעקט.

— צאָפֿ! — האָט גרישענאָ אויסגעשריען און אָנגעכאַפֿט חייקע'ן פֿאַר'ן לייב.

חייקע איז מיט אַ קוויטש אַנטלאָפֿען אין קיך. נאָטקע איז אָנגעצונדען געוואָרען.

— היי, דו! — האָט ער אויסגעשריען און אַ רײַס געגעבען זיך צו גרישענאָ'ן.

גרישענאָ האָט אַ קוק געגעבען אויף נאָט' קע'ן וועלכער איז געשטאַנען מיט פֿערקלעמטע פֿויסטען. דאָס בלוט איז גרישענאָ'ן אַרײַן אין פֿנים.

— וואָס שרייטו, דו זשידאָוסקי מאָרדע?
ווי סמייעסטו, הינטישע ביין זיך מישען צו מיר!

מיט די ברייטע פֿלייצעס, פֿון זיין טונקעלען, קאַלטען און אונבעוועגליכען געזיכט מיט די שוואַרצע, אנהיימליכע 'אויגען' אונטער דעם גלייכען שטערן.

— אָט, אַ סחור'לע! — האָט גרישענאָ אויסגערופֿען, גוט בעטראַכטענדיג נאָטקע'ן. ער האָט זיך פֿיעלעס אָנגעהערט וועגען נאָטקע'ן און נאָטקע'ס אויסזעהן האָט ניט גענאָרט זיינע ערוואַרטונגען. מיט אַ קאַפֿ ניערדיגער ווי גרי' שענאָ, און קוקענדיג פֿון אונטער דעם שטערן, איז ער אויסגעקומען ווי אַ טיגער, אַ שווייגענ' דיגער, אבער אַ געפֿעהרליכער.

רב נח מיט'ן ווייב האָבען ערוואַכט צוליב דעם טומעל און האַלב נאָקעמט זיינען זיי אַרײַן געלאָפֿען אין פֿאַרדערהויז. זיי האָבען גלייך פֿערשטאַנען מיט וואָס דאָס שמעקט, און שטיל, ניט רעדענדיג אַ וואָרט האָבען זיי זיך געשטעלט אין דער זייט און צוגעקוקט וואָס עס וועט אַרויסקומען.

— קום, טייבעלע, לאָמיר געהן אַ קוק טהון וואָס דו פֿיהרסט מיט זיך — האָט גרישענאָ גערופֿען נאָטקע'ן.

— פֿערשפּאַרסט געהן קוקען.
— וואָרום?

— אײַך וועל' דיר אַליין זאָגען.
— קאָנטראַבאַנדע?

— קאָנטראַבאַנדע.
— דאָן אַרעסטיר אײַך דײַך!

נאָטקע האָט אַ וויילע געשוויגען. מען דאַרף זיך פֿרובֿען צו איהם מיט גוטען, האָט ער ביי זיך געקלערט.

פֿאַן גרישענאָ, אויב איהר ווילט מיך אַרעסטירען, אַרעסטירט מיך. עס איז ביי אײַך אין האַנד, טהוט מיט מיר וואָס איהר ווילט... נור, מיר זיינען דאָך מענשען, איהר האָט אַ ווייב מיט קינדער, און אײַך האָב אַ ווייב מיט קינדער. אַז איהר וועט מיך אַרעסטירען, וועלען מיין ווייב מיט די קינדער שטאַרבֿען פֿון הונגער, און איהר וועט דערפֿון גאָר ניט האָבען. אַלע דאַרפֿען לעבען אויף דער וועלט, יעדער איינער זוכט דעם שטיקעל ברויט. לאָמיר זיך צוטהיילען מיט דער סחורה, וואָס אײַך פֿיהר און לאָזט מיך אָב. אײַך האָב דאָך קיין מענשען ניט גע'הרג'עט.

— עה! דו ווילסט מיך אונטערקויפֿען, — האָט גרישענאָ געזאָגט, נור קיין כעס האָט זיך ניט געפֿיהלט אין זיינע ווערטער — מיר וועלען נאָך זעהען! — האָט ער צוגעגעבען, און ניט ער און ניט נאָטקע האָבען געוואוסט מיט וואָס דאָס וועט זיך אויסלאָזען.

— דו ביזט ניט קיין גולן — האָט גרישענ' קאָ ווייטער גערעדט — אָבער מיין פֿליכט איז דײַך צו אַרעסטירען. וואָרט, נור, דערווייל וועל' אײַך מיט דיר איבערנעכטיגען. מיר האָבען שוין ניט איינמאָל געפֿיהרט געשעפטען מיט אייערע זשידקעס, פֿון אונזערע הענד איז קיינער פֿון זיי ניט אַרויס גאַנץ!

שנעלער ווי א פינטעל מיט'ן אויג. עפעס שווארצעס האָט זיך אַ וואָרף געטאָן פון בוימעל צו גרישענקאָן, און ער איז געלעגען אויף דער ערד.

— איך וועל דיר ווייזן, דו קודלאַטער הונד! — האָט נאָטקע געשיפעט און געשלעפט איהם צום בערעזענעם בוימעל, — וועכט מיר אונטערשיסען שליאַמקעס, צורייבען הייטשקעס. נאָ דיר גרייזעלעך, דו פייע בריה!

מיט איין האַנד האָט איהם נאָטקע אָנגענומען פאר'ן האַלז און מיט דער אנדערער אַראָבעכויגען דאָס בערעזענע בוימעל, דאָן זיך אַרױפגעזעצט גרישענקאָן אויף דער ברוסט מיט די קניע, און שנעל, ווי אַ משוגענער, איינגעפלאַכטען, איינגעפלאַכטען די גרויסע קומטשמעס אין די דינע געדיכטע צווייגעלעך, פעסט זיי איינגעדורכט...

— אויס! ניטאָ מעהר שעהנע גרייזעלעך, העלד מיינער. דו האָסט שלמ'קען דערשאַסען, און איך וועל דיר די הויט פון קאָפּ אַרונטערשינדען, קודלאַטער הונד!

נאָטקע האָט אַרױסגעכאַפט זיין קליין מעסער'ל פון קעשענע, איינגעשניטען אַ רינג אַרום גרישענקאָס קאָפּ און אָבעגלאָזען דאָס בוימעל.

אַ רויטער שאַרבען האָט זיך געווינגט איבער דעם ווייסען שנעע אונטער דעם זילבערנעם שיין פון דער לבנה.

— איצט געה און בעריהם זיך פאַר דייענע גוים! — האָט נאָטקע איהם צוגעשריען.

נאָטקע האָט זיך געזעצט אויפ'ן פערד און איז פערשוואונדען.

3.

היענקע איז געווען אַ גליקליכע, זי איז געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל; נאָטקעס לאַסד קעס פאר'ן אַוועקפאַהר האָבען אַריינגעבראַכט אין איהר האַרץ אַ זומער, אַ שאַלענדען זומער; זי איז צו זיי ניט געוועהנט געווען, און זיינע הייסע קושען און ליכעב רייד האָבען איהר בעד רוישט, און אַ פרעהליכע און אַ בליהענדע איז זי אַרומגעגאַנגען איבער'ן שטוב מיט'ן קינד אויף די הענד און גערעדט צו זיך אליין און צו דעם קינד: דער טאטע איז אַוועקגעפאַהרען, מאָרגען וועט ער קומען צו אונז. אוי, מיין קינד, מיין לעבען! זי האָט זיך גאָר פערגעסען וואוהין נאָטקע איז אַוועקגעפאַהרען, און וואָס פאַר אַ שווערע ריזע ער דאַרף דורכמאַכען. עס איז איהם דען דעם ערשטען מאָל צו פאַהרען? פונקט ווי אלע מאָל וועט ער אויך היינט קומען בשלום, היינט אורא, אַ ניי לעבען וועט זיך אָנהייבען ביי זיי אין הויז, ער וועט שוין מעהר ניט שווייגען, ער וועט מעהר ניט אַרומנעמען שטומער, אַ פערזאָנלעכער און אַן אָנגעלאָרענער איבער'ן שטוב און אָנוואַרפען אַן אַנעמט אויף איהר און אויפ'ן קינד! אזוי וועניג האָט מען געלאַכט ביי זיי אין שטוב! איצט וועט זיך

וואַרט, איך וועל דיך אָנלערנען, דו פייע בריה... דיר געפעלט ניט, וואָס איך טשעפע איהר, ע, דו, טייוועל, איך האָב שוין ניט איין הייטשקע צו ריבען מיט מיינע הענד!

און ווען גרישענקאָ האָט געזאָגט: „הייטשקע“, האָט נאָטקע זיך פאַרגעשטעלט היענקע'ן.

— שווייג — האָט ער אַ געשריי געטאָן — איך וועל זיך נאָך מיט דיר זעהן! — האָט ער געסטראַשעט און געלאָזט זיך צו דער טהיר.

— שטעה! — האָט גרישענקאָ אויסגערשריען און אַ וואָרף געטאָן זיך אויף נאָטקע'ן. מיט איין בעוועגונג פון זיין קערפער האָט נאָטקע אַרונטערגעוואָרפען פון זיך גרישענקאָן, אַרויסגעלאָפּען פון הויז, צוגעלאָפּען צו גרישענקאָס פערד און מיט אַ שלייע האַלץ איהם געגעבען איבער'ן קאָפּ, ער האָט זיך געלאָזען צום שטאַל וואו זיין פערד איז געשטאַנען, נור דער שטאַל איז געווען פערשלאָסען. דאָן האָט ער אָנגעהויבען צו לויפען גלייך אין וואַלד אַריין. אַ ווילדער צאָרן האָט אין איהם געקאָכט. אַ מייַל נאָכאַנאַנד איז ער אָנגעלאָפּען, געבראַכען די בוימלעך און קומטעס וואָס ער האָט געטראָפּען אין וועג, און זיין כעס האָט זיך אַלץ ניט געשטילט. ווען ער איז געקומען אין וואַלד, האָט איהם פערשלאָגען דער אַטהעם און ער האָט זיך אונטער אַ בערעזענעם בוימעל געזעצט אַברוהען, ווען ער האָט דערזעהען, ווי אַ רייטער יאָגט זיך צו איהם. ער האָט געוואוסט, אַז דאָס איז גריי שענקאָ, נור ער האָט זיך ניט געריהרט פון אַרט, זיינע פיס האָבען זיך שוין אָבערזאָגט צו לויפען מעהר. די נאכט איז געווען אַ ליכטיגע, די בוימער זיינען געווען שיטער, ווייט איינע פון די אנדערע. בעהאַלטען זיך איז ניט געווען וואו. — איך וועל וואַרטען אויף איהם, — האָט נאָטקע געקלערט. — פערפאַלען! — און ער האָט זיך אָנגעלעהנט און דעם בערעזענעם בוימעל און געוואַרט.

— ער וועט מיך נאָך דערשיסען, ווי מען האָט דערשאַסען שלמ'קען! — און אין נאָטקע'ס בעוואוסטזיין האָבען זיך געטראָגען: גאָט דער בעשיצער, די הויכע, דינע סאָסנען, וועלכע זיינען געווען צווייטע אויף דעם ברעג פון וואַלד און געוואָרפען זייערע לאַנגע שאַטענס אויפ'ן ווייַר סען שנעע, די פולע זילבערנע לבנה, און גרישענ-קאָ מיט זיין געגרייזעלטען קאָפּ אויפ'ן פערד.

— פון מיר וועסטו ניט אַנטלויפען. שטעה אויפ'ן אַרט, אַז ניט וועל איך דיך דערשיסען ווי ינעם מאַכען! — האָט גרישענקאָ צו געשריען נאָטקע'ן.

— שלמ'קע איז געפאַלען פון זיין האַנד! — האָט נאָטקע'ן דורכגעבליצט אין געדאַנק, און איידער גרישענקאָ האָט אוספּייעט אָנצומאַפען זיין רעוואָלוער און אַרויסרעדען אַ צווייטען וואָרט, האָט איהם נאָטקע אַרונטערגעשליעפט פון פערד פאַר די האָר. דאָס איז פאַרגעקומען

פיהרען אזא לעבען, גענוג! די נאכט האָט שוין פערפילט די מאָס, איך האָב זיך שוין אָנגעגעסען מיט דער קאָנטראַכטאָנדע, און איצט וויל איך אַנטלויפֿען אין עק וועלט. היינטיגע נאכט האָב איך געהאַט שרעק, די צווייטע וועל איך זיין רוהיגער — אַ רגילות וועט עס ביי מיר ווערען. און אַ גולן וויל איך ניט זיין אפילו אויף גוים. — האָסט אימיצען גע'הרג'עט? — האָט היענקע געפרעגט, און אָנגעהויבען בעטראַכטען זיינע קלוידער און די הענד, צי זיינען ניטאָ אויף זיי צייכענט פון בלוט. און זי האָט געפֿיהלט אז אַ ווינטער ציהט זיך אַריין אין איהר האַרץ און נאָטקע ווערט איהר פרעמד, און זי רוקט זיך אָב פון איהם. ער ווערט נאָך בלייכער, שטאַרקט זיך און שרייט אויס:

— היענקע, איך שווער פאַר דיר מיט גאָט'ס נאָמען, אז איך האָב קיין מענשען ניט גע'הרג'עט. וואָס רוקסטו זיך אָב פון מיר?

— איך גלויב דיר, איך גלויב דיר. מיין נתן איז ניט קיין גולן חס וחלילה — און זי נעהמט איהם אָן פאַר דער האַנד. זיי זיינען ביידע צוזאַמען, און ער האָט געדערט שטיל און ווייך:

— נאָרעלע, וואָס האָסטו געמיינט? איך האָב נאָך גאָט אין האַרצען! אין פריידען וועל איך דיר דערצעהלען וואָס מיט מיר האָט גע'טראָפֿען אין דער נאכט. איצט בין איך צורורערט, און עס איז ניטאָ קיין צייט צו רעדען. אַנטלויפֿען דארפֿען מיר פון דאָנען, אַנטלויפֿען און צוריק זיך ניט אומקוקען, ווי פון סדום. אין אַ ווייטער געגענד וועלען מיר אַוועקפֿאַהרען, וואו מען קען אונז ניט, מיר וועלען זיך דאָרט בעד זעצען, פרנסה וועט גאָט צושיקען, כּרֹךּ השֵׁם איך האָב אַ פֿאַר געזונדע הענד, איך וועל קויפֿען אַ האַק, געהן איבער די הויפֿען און האַקען האַלץ, פֿאַרנאָכט וועל איך דיר ברענגען דאָס געלד. בייטאָג וועל איך אַרבייטען און די נאכט וועל איך זיין מיט דיר... עס האָט מיך געצויגען די קאָנטראַכטאָנדע, דאָס איז געווען אָנגעמאַסטען פאַר מיר. נור גענוג. דאָס שרעקליכסטע איז געשעהן און ווייטער וויל איך ניט געהן. איך האָב זיך דערמאַנט אָן גאָט.

— איך בין גליקליך! איך בין גליקליך! — האָט זי גערעדט צו זיך ווי דורך אַ חלום.

אָנהייבען אַ פרעהליכער לעבען, אַ יום־טובּ... מיט אַ גרינגען האַרצען האָט זי זיך געלעגט שלאָפֿען, רוהיג איבערגעשלאָפֿען די נאכט. ערשט אין דער פריה האָט זי דערזעהן ווי אַ רייטער דערנעהנטערט זיך צו זייער הויז. ווען ער האָט זיך געפונען אַ פופֿצען טריט ווייט, האָט זי דערקענט נאָטקע'ן. זי איז געלאָפֿען איהם מקבֿל פנים זיין... האָט זי דען געהאַט צייט צו שטעלען זיך די פראַגע: וואָס איז ער עפעס געקומען רייטענדיג? און וואו איז דער גע'שפּאַן? נור ווען זי איז אַריבערגעטרעטען די שוועל פון פֿאַרהויז און דערזעהען נאָטקע'ן אַ בלייכען, אָהן פעלץ, האָט זי פערשטאַנען, אז עפעס איז געשעהן.

— וואָס האָט מיט דיר געטראָפֿען? — האָט זי אויסגערופֿען.

— אין שטוב וועל איך דיר אַלעס דערצעהלען, האָט ער געזאָגט.

זי איז אַריין אין הויז אַ בלייכע, מיט פערבראָכענע הענד. ער האָט אַריינגעפֿיהרט דאָס פערד אין שטאַל, געעפענט די טהיר פון שטוב, און דערזעהענדיג היענקע'ן מיט פערבראָכענע הענד, האָט ער אַ זאָג געטאָן:

— הער אויף, איך דאַרף עפעס טהון, טו מאַך ניט קיין ווייבערשע שטיק, היענקע. מיר מוזען היינט אָבענד אַוועקפֿאַהרען פון דאָנען, אַנטלויפֿען... וואָס פריהער איז בעסער. אויף וועמען וועלען מיר איבערלאָזען די שטוב... מיט דער שטאַרט זיך אפילו ניט זעגענען? — טענהט זי. ער ווערט אין כּעס.

— וואָס איז מיר די שטאַרט? אַ סך האָב איך מיט זיי עסקים געהאַט זייענדיג דאָ? די כלבים דארפֿען נאָר ניט וויסען, די שטוב מוזען מיר מפֿקיר זיין, ניין, מיט'ן רויך וועל איך זי אַוועקלאָזען!

— וואָס רעדסטו? וועסט נאָך אומגליקליך מאַכען די שטאַרט!

— איז ניט. זאָל עס נעהמען ווער עס וויל! זאָלען זיי זיך שלאָגען און צושפּאַלטען איינע די אנדערע די קעפֿ צוליב דער ירושה... — אוי, ווי דו רעדסט! ביזט איצט נאָר אַן אנדערער!

— איך בין ניט קיין אנדערער. דו קענסט ניט נאָטקע'ן! נור מעהר קען איך שוין ניט

עראינערונגען

פון מאַרריס ווינטשעווסקי

צווייטער טהייל.

8.

ערסטע אידישע פראָלעטאַריער — דער ליודענשאַפּטליכער געבער — מוין בראַשורע „יהי-אור!“ — איך אלס צענוואָר — מאַסמ'ס פאַמיליענלעבען — דער רעזולטאַט.

אידישער אַרבייטער!

ניט אַ היימישער פאָד-מאַסטערע, ניט אַן אַמאָליגער אונטערשניידער ביי אַן אוי-בערשניידער, וועלכער טראָגט ביי איהם פאַמאָניצעס, וואָל-גערט אַ בלאַט לאַקשען, פאַסט אויף אויף די קינדער, העלפט דער בעל'הבית'טע קעהרען שפינוועבס, ברענגט וואַסער פון ברונעם, האַקט האָלץ, מאַכט אַ פייער און — ווען ער האָט שוין גאָר קיין אַנדער וואָך ניט צו טאָן — זעצט זיך אוועק און שטשאַבעט אַביסעל, שטשאַבעט פיעל-לייכט עטליכע, שעהנע עטליכע שעה, שטשאַבעט ביז עס קומט די צייט צו געהן אָבערהעמן משה'לען פון חדר, שטשאַבעט אזוי מעג און וואַכען, און חדשים און יאהרען, ביז דער מזווג וווגים שיקט איהם צו זיין בעשערטע, און ער ווערט אַליין אַ שניידער, צי ער קען זיין מלאכה צי ניט, ווערט אַ בעל מלאכה פאַר זיך, פשוט דערפאַר, וואָס ער איז אַ בעווייכטער, און דערצו נאָך אזעלכער וואָס עסט ניט קיין קעסט, און מוז, הייסט עס, אָנפאַנגען צו זאָרגען פאַר זיין אייגענע געגענווארט און צוקונפט.

ניט אזא אַרבייטער סאי אין דעם שניידער-פאַך סאי ביי ערגעץ אַנאָנדער מלאכה, אין וועלכע דער אידישער לוי-אַרבייטער, אָפט אָהן לוי, האָט אַמאָל געלעבט אין אונזערע מקומות אין דערהיים, איז געווען דער אַרבייטער, וועלכען איך האָב פאַר זיך דערזעהן אין לאַנדאָן. דאָס איז שוין געווען אַ מאָדערנער פראָלעטאַריער, אַ פאַבריק-אַרבייטער אָדער אזוי גלאַט „אַ האַנד“, דאָס וואָס אונזער קליינער קרייז פון פראָפּאָנאַט-דיסטען האָט פריהער געזעהען כמעט נור אין דער ליטעראַטור, איז איצט געשטאַנען פאַר די אויגען. דער אַרבייטער, וועלכען מיר האָבען אין העברעאישע פערזען בעקאָנט און בעוונגען אין די פריהערדיגע דרייפער יאהר איז איצט אין לאַנדאָן פאַר אונז ערשינען פערזאָנלעכט אין פלייש און בלוט — אַ פאַלקאָמענער לוי-שקלאַף, וואָס אַרבעט צווישען צעהנליגע, צווישען הונדערטער פון אַנדערע ביי שניידעריי, ביי טישלע-ריי, אין דעם רענעמאַנטעל-פאַך, אלס טישלע-זעצער, אלס שטאַקמאַכער, אלס אוהרמאַכער

(הגם אין דיווען פאַך נאָך מייסטענס אויף דעם היימישען שטייגער) און ביי מאַנכע אַנדערע מלאכות, איבערהויפט אלס שוסטער און טאַבאַק-אַרבייטער.

איך האָב שוין אין לאַנדאָן געפונען ניט נור אזא מין אַרבייטס-פערטהיילונג ווי, למשל, קנאַפלאַך-אַרבייט אין דער שניידעריי, וואָס דאָס וואָלט מען זיך אין דער לימאָ דאָן ניט געקענט פאַרשטעלען, נור אויך דעם „היזר-מאַרק“ און דעם „סוועטער“, אַרום וועלכע עס וואָלט זיך לוינען צו רעדען זאָגאַר אויספיהרליך, אָבער דערווייל מוז מען עס אָבלעגען אויף לכשירחיב.

* * *

צווישען די טיפּען פון די ערסטע אידישע פראָלעטאַרישע סאָציאַליסטען, גאַנצע, האַלבע און גאָר-וואָס-פערכאַפטע, זעה איך אין דיווען אויגענבליק פאַר זיך אַ שעהן ביסעל.

אָט מאַרשירען פאַרביי פאַרווייז: די זעצער-אַרבייטער פישער און קולאַ, די טישלער וויינער און שאָול (לעווי), די שניידערהענד ראָזענטהאַל און סטאַון.

אייניגווייז זעה איך פאַר זיך דעם זעצער גרינבערג, אַרום וועלכען עס וועט באלד גערעדט ווערען, דעם וואָטער-פרוה-אַרבייטער נתן בערלין, נאָך אַ פאַר מוושט-שטעג-עוואָרענע געשטאַלטען, וועלכע איך זעה ווי דורכ'ן חלום, צווישען זיי אייניגע סטאַליאַרעס, וואָס האָבען געאַרבעט אין אַ גרויסען מעבעל-געשעפט, אין וועלכען וויינער איז שפעטער געווען דער פאַרמאַן.

דאָ האָב איך דאָרטען געפונען אַן אינטער-רעסאַנטען ניט-אַרבייטער, וועלכען איך וועל דאָ גלייך פאַרשטעלען פאַר די לעזער, מחמת איך האָב מוראַ אז ווען איך טהו דאָס ניט גלייך, וועל איך פערנעסען און דער בעל דבר האָט געשפיעלט אַ שטיקעלע ראָלע (אַ קאָמישע) אין די יונגע יאהרען פון מיינ לעבען.

זיין נאָמען איז גלייכער צו פערשווייגען, אָבער בעשרייבען מעג מען איהם.

ער איז געווען אַ יונגער מאַן, אַ יאהר עט-ליכע און צוואַנציג אַלט, ניט הויך דערפאַר אָבער ברייטלעך געוואַקסען, מיט שעהנע בלאַנדע האָר און אַ בערדעל פון דעמועלכען סאָרט. זיינע אויגען זיינען געווען קלייניקע מיט אַ

גנב'ענען אום צו געבען, קיינמאל ניט פאר זיך! ווי קלאסיפיצירען, ווער ווייס, די קרימי-נאָלאָגען אזא מיין טיפ? *

לאָמיק זיך צוריקסעהרען צו די אויבען-דערמאָנטע ערסטע אידישע סאָציאליסטען-ארבייטער.

איך געברויך דאָ דעם וואָרט „ארבייטער“ אלס געגענוואָר צו „משכילים“, אָדער, ווי מיר זאָגען היינט, אינטעליגענטען, פון דעסטוועגען איז דאָס ניט אין גאנצען ריכטיג. די מייסטע פון די אויסגערעכענטע פערזאָנען זיינען געווען מענשען מיט פערטענזאָגען אויף בילדונג.

נתן בערלין האָט געשריבען גאָר ניט שלעכט העברעאיש, וויינער איז געווען אַ מאָל אַ שילער פון די ווילנער ראבינער-שול, וועהרענר פישער איז שפעטער געוואָרען אַ שותלון פאר זינדיגע מענשען ביין קריסטליכען רבונן של עולם, וואָס דערפון קען מען פערשטעהען, אז ער האָט געמוזט שוין צו מיין צייט זיין אַ שטיקעל אינטעליגענט, אפילו בעת ער איז נאָך געשטאנען ביין קאסטען, זעענדיג אידישע שריפט און אלליין נאָך אַ איד.

וועגען די אנדערע וועט מיר אויסקומען צו רעדען שפעטער, בעת עס האָט זיך אָנגעהויבען די ריכטיגע אידישע ארבייטער-בעוועגונג אין ענגלאַנד. דאָ וועל איך זיך אָבשטעלען אויף צוויי פערזאָנען: פישער'ס פריינד קולא און דעם זעצער גרינבערג.

זיי ביידע, ווי די מייסטע פון די אנדערע, זיינען געווען מתלמידי ליבערמאָן. זיי האָט ער „פאנאנערפאפאנאנאדירט“ אין דעם יאָר 77—1876 ווען ער איז געווען דעם ערסטען מאָל אין לאָנדאָן איידער דער „האמת“ איז געגרינדעט געוואָרען.

קולא איז געווען אַ קרענקליכער מענש, אַן ארבייטער מיט אַ לונגענפעהלער, וועלכער האָט זיך ארויסגעוויזען אויף זיין פנים דורך יענע פערדעכטיגע רויטקייט אויף די באַקען, וואָס פערמאָסקירט די בלאַסקייט פון די שרעקליכע פראָלעטאריע-קראַנקהייט, פונקט ווי אַנאָדער מיין „פערדעכטיגע רויטקייט“ פערמאָסקירט די פרינציפענלאָזיקייט ביי געוויסע סאָציאליסטען...

דער מאַן איז מיר אימער געווען זעהר סימפאטיש, אבער ער איז לאַנג ביי אונז ניט געבליבען. ער איז אַוועקגעפאָהרען קיין אויסטראַליע און איז, דאכט זיך, געבליבען לעבען.

אָבער ער און וויינער און די האַלבע טויז אנדערע האָבען מיר אָהן ווערטער געגעבען קלאַר צו פערשטעהען, אז מען דאַרף צום אידישען ארבייטער רעדען אויף זיין אייגענעם לשון, ווי לעב אונז זאָל ניט זיין די אַלטע העברעאישע שפראַך.

איך האָב בעשלאָסען צו שרייבען אַ בראָך

שעמעדיגען בליק אין זיי. קיין בייכעל האָט ער נאָך ניט געהאַט, אָבער דייטליכע סמנים דאָרויף זיינען שוין געווען, און הגם איך האָב איהם די גאנצע 29 יאָר, פון יעמאָלט אָן, ניט געזעהן, וואָלט איך שווערען, אז ער מוז היינט זיין אזוי ברייט ווי ער איז לאַנג.

דער בחור האָט גערעדט עטליכע לשונות, זיי אָנטוענדיג גרויסע יסורים און פיהרענדיג אַ שטענדיגע מלחמה מיט זייערע גראַמאטיקעס, הגם ער איז אין לאָנדאָן אָנגעקומען אַלס אַ גער-וועזענער גימנאָזיסט. דערפאר אָבער האָט ער געהאַט וואָס מען רופט אויף אונזער קאָפיטאָר-ליסטשיט-מאָדערנעם לשון אַ „גילדערענע“ האַרץ.

ניט אַכטענדיג אויף זיינע פולע בעקלעך, זיין בעליידיגישען בערדעלע און זיין קינפטיגען בייכעל, איז ער געווען, ווי מיר אַלע, אַ קבצן. ער איז דערביי געווען, ווי געזאָגט, אַ נישט-אַרבייטער, אַלזאָ אַ מענש אָהן יעדע אנדערע הכנסה חוץ פיעלייכט די עטליכע רובעל, וועלכע ער פלעגט קריגען פון דערהיים.

און דאָך איז ער געווען אַ געבער. ער האָט פשוט געהאַט אַ מאַניע צו געבען מתנות, איבער-הויפט מענשען, וועלכע זיינען איהם געווען צום האַרצען — סאי זכרים סאי נקבות. אַ טאָג פערבראכט ניט שענקענדיג אימיצען עפעס וואָס — אַ מעסער'ל, אַ טינטער, אַ פערדערהאַלטער און דערגלייכען — איז פאַר איהם געווען אַ וויסטער, אינהאַלטסלאָזער, אומזיסטגעלעבטער טאָג. און ער האָט כסדר געשענקט מתנות.

נאטירליך האָט ער אויך געבאָרגט ביי אַלע מען געלד אזוי ווייט ווי עס האָט זיך אין אונז זערע קרייזען געלאָזען, און זעהר ווייט האָט זיך ניט געלאָזען. ביי מיר, למשל, איז גאָר ניט געווען וואָס צו נעהמען; האָט ער מיר איין טאָג געמאַכט אַ פאַרשלאָג, אז איך זאָל איהם מיינע יום-טוב'דיגע בגדים באָרגען צום פערזעצען. זיין גוטע, גילדערענע האַרץ האָט אויף מיר אימער געהאַט אַ שטאַרקען איינפלוס און אזוי ווי מיינע גוטע קעניגסבערגער בגדים זיינען ווירקליך עפעס ניט געווען צום רומעל ביי מיין דלות פון יענער צייט, האָב איך איהם געמאַכט אַ פּעקעל או ער האָט דאָרויף געקראָגען אַ שעהענע מטבעה: אַ שילינג פינף—זעקס.

פון יענעם טאָג אָן פלעגט ער מיר אָפט ברענגען מתנות. איך האָב מאָל פאַר מאָל פראָ-טעסטירט דאָגעגען, אבער עס האָט ניט געהאַל-פען. דער געבען איז פאַר איהם געווען אזא נויטווענדיגקייט, ווי פאַר אייך די לופט, וואָס איהר אטהעמט איין.

פּרופּאָגאנדא איז ער פערשוואַנדען געוואָרען. עס האָט זיך דאָן אַרויסגעשטעלט, אז די אַלע טינטערס, מיט די מעסערלעך, מיט די רעמעלעך, מיט די פאָדניצקעס, מיט די אַלע אנדערע זאַכען, וועלכע ער האָט געשענקט איין יעדער חוץ, וואו ער איז געווען אַן איינגעהער, פלעגט ער גנב'ענען.

אבער (א ביסעל צולעב מיר) האָט דער אירי־שער עלעמענט אינ'ם פּעראיין אָנגעהויבען צו וואַקסען. ביסלעכווייז בין איך דאָרטען געוואָרען אַ גאנצער מאַכער און מיט דער צייט זאָגאַר אַ רעדנער.

מאָסט'ס פיהרונג פון די „פרייהייט" האָט דערווייל וואָס אַ טאָג לענגער אַלץ מעהר „סקאַנ" דאָליזירט" די פיהרער פון די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. די „פרייהייט" איז פאַר זיי געווען צו רעוואָלוציאָנער, ווי פאַר מאַנכע פון אונז — עסטעטיקער — צו גראַב, צו אונגעהיר־בעלט, צו ביטער אין איהר שפראך. זאָגאַר אין דעם „איננערן צירקעל" פון דעם פּעראיין האָט זיך געהאַט געבילדעט אַן אָפּאָזיציע געגען מאָסט'ס עהרליך־רעוואָלוציאָנערע, אבער גראַב־גיפטיגע אַגריפע אויף געגנער.

עס איז בעשלאָסען געוואָרען איינצוזעצן אַ פרעס־קאָמיסאָן, וועלכע זאָל האָבען די עוברא צו קאָנטראָלירען די רעדאקציע פון דער „פריי־הייט". אין דזער קאָמיסאָן בין איך געווען איינער פון פינף מיטגלידער און, אויב איהר ווילט, טאקע אַ פינפטער ראָד צום וואָגען. דער אמת איז, אַז איך האָב אין גרונד האַרצען מיט דעם „טאָללען האַנס" (דעם משוגענעם מאָסט, ווי מען פלעגט איהם רופען אין דייטשע פאַרטיי־קרייזען) סימפּאַטיזירט, און חוץ דעם האָט מיר די ראָלע פון אַ מיטגליד אין אַ „צענוורעם קאָמיטעט" ניט זעהר שטאַרק געשמעקט.

אויף דעם אופן האָבען פאַסירט צוויי זאַכען: ערסטענס בין איך געוואָרען זעהר בע־פריינדעט מיט מאָסט און זיין פרוי און, צוויי־טענס, האָב איך, בלייבענדיג אינ'ם „פרעס־קאָמיטעט, אנשטאט צו צענוורירען מאָסט'ס לייטאַרטיקלעך, זיך גענומען צום שרייבען אַרעסען פאַר די פרייהייט־עקספּעדיציע — אַלע פרייטאג, און ווען־ניט־ווען אַן ארטיקלעל פאַר די רעדאקציע.

מיין פריינדשאפט מיט די מאָסט'ס האָט מיט זיך געבראַכט אַ סך זאַכען. קלאַראַ איז מעהר ווי איין מאָל געווען אויף מייע ווייטשע־פעלער פאַרטעג, וועהרענד מאָסט אַליין האָט זיך אָנגענומען צו זיין דער פאַרויצערנער אויף מיין ערסטען ניט־אויפגעשריבענעם רעפּעראַט איבער רוסלאַנד, וועלכער האָט דאָס מיך איי־גענטליך געמאַכט פאַר אַ שטיקעלע יאָ־טעבע־דאָס צווישען די טייטשען אפילו אין ווייט־שעפּעל.

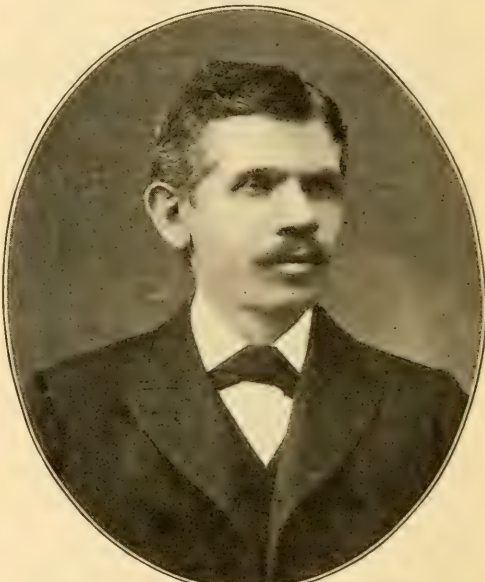
איך בין געוואָרען אַן אָפטער איינגעהער ביי די מאָסט'ס, וועלכע האָבען געוואוינט אין די זעלביגע הויז (22 פּערסי סטריט) וואו עס האָט זיך איינגעפונען די רעדאקציע.

איין טאָג איז צו אונז פון דער שווייץ־גע־קומען אַ יונגער מאַן מיט'ן נאָמען ווענטקער. ער האָט געהאַלטען אַ פאַרטראַג איבער רעוואָלוציאָ־נערע דייטער — פרייליגראַטה און הערונגע — און האָט דערמיט געמאַכט אזא גרויסען רושם,

שורע וועגען סאָציאַליזמוס. דער בעשלוס איז גיך אויסגעפיהרט געוואָרען.

איין פריהמאָרגען בין איך געזעסען צוזאַמען מיט נתן בערלי, מיט גרינבערג און איך געדענק שוין ניט צו מיט קולאַץ דערביי אָדער ניט און האָב זיי פאַרגעלעזען מיין בראָשורע „יהי אור" אָדער „די פּערקעהרטע וועלט". דאָס איז געווען צום ענד פונ'ם יאהר 1879.

מען האָט איהר געדאַרפט דרוקען.

גרינבערג, וועלכער לעבט נאָך און געפינט זיך היינט אין ניו יאָרק, האָט דאמאלס געאַרבעט ביי אַ געוויסען וואַלענשטיין, אַן אַנגלאַ־אירישען דרוקער, וועלכער פלעגט אַרויסגעבען העברעא־ישע זאַכען ווי, למשל, ווערטערביכער, שפראַכ־מעטאָדען און אזוי ווייטער פאַר ענגלישע יהודים. גרינבערג האָט זיך גענומען צו דער מצוה צו געפינען אַ דרוקער פאַר'ן „יהי אור". ער האָט געפונען פאַר פיער פונט שטערלינג (20 דאָלאַר) האָט מען, לויט זיין רעפּאָרט, גע־קענט קריעגען אָבגעדרוקט די בראָשורע. עס איז אָבער געווען עטוואָס, וואָס ניט ער און ניט קיין שום אַנדערער צווישען אונז האָט ניט געקענט געפינען: די פיער פונט שטערלינג, און די בראָשורע איז געבליעבען ניט געדרוקט ביז'ן יאהר 1884.

אַז די וועלט האָט דורך די פּערשפּעטיגונג אין די 5 יאהר ניט פיעל פערלאָרען, איז גאנץ זיכער.

* * *

ארום יענע צייט איז אין ווייטשעפּעל גע־גרינדעט געוואָרען אַן אָסט־ענד (איסט סא־יד) בראַנטיש פון דעם קאָמוניסטישען אַרבייטער־בילדונגס־פּעראיין. דאמאלס האָבען נאָך אין יענעם טייל פון לאַנדאָן געלעבט אַ סך דייטשען,

דיוע צוויי עפיוואָדען וועלען ערקלערען אַ דריטען, אַ פּיעל וויכטיגערען. אַט איז ער. איין שבתצונאכט איז מאַסט געקומען, ווי געוועהנליך זעהר שפעט אַהיים.

„קלאַראַ!“ האָט ער אויסגערופען. קיינער האָט נישט געענטפערט. וואָהרשיינליך, שלאָפּט זי שוין, האָט ער ביי זיך געטראַכט.

ער האָט אָנגעצונדען דעם לאַמפּ אויף דעם עס־צימער מיט און האָט דערזעהן אַ צעטעלע.

אין דיוען צעטעלע, וועלכער האָט זיך אָנגעהויבען מיט די ווערטער: „לעבער האַנט!“ האָט זיין פרוי איהם געזאָגט, אז ער וועט געפינען זיין זונטאָדזש דאָרטען און דאָרטען, די קליינע דער אין שראַנק, פריהשטיק אָנגעגרייט אויף דעם נעכסטען מאָרגען, — אלץ חוץ קאפּע, און די שליסלען. „מעהר וועסטו מיך נישט זעהן“ — האָט זי געענדיגט.

מעהר האָט ער זי נישט געזעהן, ווענטמער אויך נישט.

* * *

און דאָ לאָזט מיר אויף אַן אויגענבליק אַרויסגעהן פון דער כראָנאָלאָגישער אָרדנונג פון דיוע עראַניערונגען אום מיט נאָך עטליכע ווערטער צו ענדיגען דיוען פאַל.

מאָסט איז די נעכסטע עטליכע טעג געווען ווי פון אַ דונער געטראָפּען. ער האָט, ווי עס שיינט, ערוואַרטעט אלץ אין דער וועלט, נור נישט אזא „ראַזוויזאָקאַ“. ער האָט דעם דונערשלאָג קיינמאָל אין גאנצען נישט אַריבערגעטראָגען. קינדער האָט ער מיט קלאָרען נישט געהאט, אָבער דאָס האָט פּיעלייכט דעם קלאָפּ געמאַכט נאָך שמערצליכער, ווייל ווען זי איז פון איהם אַוועק געגאַנגען איז איהם אין זיין פּרויזאטלעכען גאָרנישט געבליעבען, אַבסאָלוט גאָרנישט.

ער האָט אָנגעהויבען צו טרינקען, דאָס הייסט, מעהר צו טרינקען. ער האָט אָנגעהויבן צו בושעווען אין דער „פּרייהייט“, דאָס הייסט, מעהר צו בושעווען. ער האָט זיך דערבושעוועט ביז ער איז אין מערץ 1881 אריין אויף אַנדער־האַלבען יאהר אין אַן ענגלישער תּפּיסה פאַר זיין אַרטיקל „ענדליך!“ נאָך דעם טויט פון אלעקסאַנדער דעם צווייטען.

און ער האָט דעם שריט געטאָן מיט אָפּגען אויגען. דעם שבת נאָך דעם ערשיינען פון דעם דאָזיגען נומער „פּרייהייט“ האָט ער צו מיר געזאָגט, מיך טרעפּענדיג אויף מאַטענהעם קאָרט ראָד אַינ'ם לאַנדאָנער וועסט־ענד, אז ער וועט נישט זיין איבערראַשט אויב מען וועט איהם פאַר זיין אַרטיקל פּערהאַפּטען.

„זיי, קענען מיר פינף יאהר דערפאַר געבען“, האָט ער מיט אַ ביטערען שמיכלע פּראָפּעצייט. ער האָט, ווי געזאָגט, געקראָגען נור אַנדער־האַלבען, און ווען ער איז אַינ'ם הערבסט פון 1882 לען יאהר אַרויסגעקומען, איז ער שוין געווען אַן אַנאַרכיסט.

אז מאָסט האָט דעם פּאָרטראַג געדרוקט אין דער „פּרייהייט“.

דיוען יונגען מאַן האָב איך אָפּט געטראָפּען ביי די מאָסט'ס און בין מיט איהם באַלד גיט גענוג בעקאַנט געוואָרען צו באָרגען פון איהם אַ בוך, וועלכעס איך האָב נאָך ער היום אויף מיין געוויסען און אין מיין ביכערשאַנק. ווי מען וועט באַלד זעהען איז דאָס נישט געווען אין גאַנצען מיין שולד.

ווענטמער און קלאַראַ מאָסט זיינען געוואָרען אלץ בעסערע און אינטימערע פּריינדער, האַנט, דאָגענען, איז אלץ ווייטער און פרעמדער געוואָרען צו זיין ווייב, וואָס מעהר ער איז פּער־וויקעלט געוואָרען אין מחלוקות מיט די פיהרער פון די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, שוין גאָר נישט רעדענדיג דערפון, וואָס די געשעפטען פון דער „פּרייהייט“ זיינען נישט געווען גלענצענדע נישט דאָ, נישט פריהער, נישט שפעטער.

צוויי קלייניגקייטען האָבען זיך שאַרף איינגעקריצט אין מיין געדעכטניס. איך וועל זיי פּרויברען דאָ איבערגעבען אין עטליכע קורצע ווערטער:

„ווייט איהר“, רופט זיך איין נאָכמיטאָג אָב צו מיר פרוי מאָסט, זיצענדיג ביים פענסטער געגען מיר און עפעס אויסגעהענדיג, „האַנט און איך. זיינען איצט פּערהייראַטעט אַכט יאהר. פון דיוע אַכט יאהר איז ער פיער געזעסען אין טור־מעס און די אַנדערע פיער יאהר האָב איך איהם אויך וועניג וואָס געזעהען...“

איך געדענק נישט וואָס איך האָב איהר דאָרויף געענטפערט, נור איך זעה איהר קלאָר פאַר מיינע אויגען, זעה ווי איהר שעהנער פנים נעהמט אָן, איינע נאָך די אַנדערע, אלע פאַרבען פונ'ם געגענבליגען און איך פּערשטעה, אז אין דער ברוסט ביי איהר ברויזט אַ שטורעם און ערגעץ אַ לעבעס־שיף ווערט דאָרטען געשטראַנדעט... אין אַ צוזאַמענשטויס מיט אַן אַנדער שיף.

עס פּערגעהען אַ פּאָאר וואָכען און איך קרייג בייצואוואָהנען אַנאַנדער קליינעם, אַבער בעדייטונגספּאַלען עפיוואָד.

איך קום אַ פּרייטאָ פאַר האַלבען טאָג צו מאָסט'ס וואוינונג. קלאַראַ שטעהט ביין טהיר מיט אַ קערבלע אין דער לינקער האַנד, מיט אַ שליסעל אין דער רעכטער און שיינט צו וועלען אויפּשליסען די טהיר. זי זעהט אָבער אויס ווי פּערשלאָפּען, קענטיג נישט וויסענדיג וואָס זי וויל דאָ טאָן.

איך ווינש איהר גוט מאָרגען, זי ענטפערט פריינדליך, אַבער ריין מעכאַניש, אויף קלאָר נישט וויסענדיג נישט ווער איך בין, נישט וואָס איך טהו דאָרטען. עס פּערגעהט אַ מינוט.

„אָ, יא!“ רופט זי אויס און, ווערענדיג רויט איבער די אויערן, עפענט זי די טהיר און מיר געהען ביידע אַריין.

וויקלונג געווען אנאנדערע, יעדענפאלס א לאנג-
זאמערע.

און זי? פרעגט איהר. זי איז מיט א
יאהר שפעטער געשטארבען. איהר גליק האט
לאנג ניט אָנגעהאלטען.

זי ער וואָלט זיך אזוי אויך ענטוויקעלט צום
„אנארכיזמוס“ (וועגען זיין אנארכיזמוס איז דאָ
פיעל צו רעדען, אבער ניט דאָ איז דער אָרט
דערצו) דאָס ווייס איך ניט. עס איז אָבער קיין
צווייפֿעל ניטאָ, אז ווען קלאַרע וואָלט פון איהם
ניט אוועקגעגאנגען, וואָלט זיין גייסטיגע ענט-

נעכט אין דער שטאדט

פון י.ה.ו.א.ש.

עס גלאַצען זיך די מויערען,
אין שטומען היהנער-פלעט,
נאָר ערגעץ אויף אַ פינפטען שטאָק
אַ פייערעל זיך זעהט...
דאָרט אַרבייט פלויסיג אימיצער,
אויף ציפערען פערטראַכט,
און ווייס ניט אז די נאכט געהערט
צו איהם — צו איהם וואָס וואַכט...

3.
ווי טויט, ווי שטיל דער סאָמע פלאַץ
פון טומעלדיגען קאָך,
איך געה אללין גאס-אויף גאס-אויס,
מיין שאַטען בלויז געהט נאָך...

דאָ איז דער אָרט פון געלד-געיעג,
דאָ איז דאָס פעלד פון שלאַכט.
וואו זיינען אלע קעמפער איצט —
זאָג שטומע שימער נאכט?

דער טיעפער בלויזער הימעל שוויגט,
און כ'ווייס שוין וואָס ער דענקט:
„דאָס קליינצינקע מוראזשקע-פאלק
ווער פרעגט נאָך זי, ווער בענגט? ...“

1.
עס רוהט דער ווילדער טאָג-גרויז,
די גאָסען זיינען וויסט,
אַ בלייך-ווייסע לבנה-נאכט,
די שטומע שטאדט פערגיסט...

די הויכע הייזער שמרעקען זיך,
פערלאַשען, טויט און שטאַר,
עס הילכט צוריק דעם געהערס טריט,
דער פוסטער טראַטוואַר...

פערשוואונדען איז דער לעבענס-פולס,
דאָך קלאַפט ער ערגעץ-וואו,
צי האַסטיג ווילד אין נעסט פון פרייד,
צי זאָנפט אין שלומער רוה...

אין פלוצלונג האָרד... אַן אַמבולאַנס,
די ווייסע נאכט צוריהרט,
האַט עמיצער דערשאַסען זיך? —
ווער ווייס וואָס דאָרט פאַסירט...

2.
דער ליכטיגער לבנה-שיין
אויף גאס און הייזער פאלט,
עס שימערט ווי מיט שנעע בעדעקט
דער לעדיגער אַספּאלט...

די ציוניסטען-סאציאליסטען און דער אינטערנאציאנאל^(*)

צולאזונג זיי צום שטומגארטער קאנגרעס. נאך דעם קאנגרעס זיינען די צ.ס., נאך זיין מיינונג, ווידער געבליבען אויסען דעם אינטערנאציאנאל. די זעלבע מיינונג האט געהאט דער ח' לענין און מעהרערע חברים אין בונד. דער סעקרעטאריאט פון אינט. ביורא האט אבער, ווי עס ווייזט אויס, ניט געוואלט נעהמען אויף זיך די פראגמאנטארישע ליכטיגקייט פאר אזא אויסטייטשען די שטומגארטער רעזאלוציע און האט ווידער אוועקגעשטעלט די פראגע וועגען די צ.ס. אין טאגס-אָרדנאָנג פון דער זיצונג פון דעם 11טען אָקטאָבער.

אויף דעם מאָל זיינען די מיטגלידער פון אינט. ב. זיך צונויפגעפאָהרען מיט א בעשטימטער מיינונג וועגען די צ.ס.; מיט דער מיינונג פון בונד האָבען זיי געקענט רעכטצייטיג בע-קאנט ווערען פון די ארטיקלען אין בערלינער „נייע צייט“ (1908, אָקטאָבער נומ.) און אין בערלינער „פאָרווערטס“ (נומ. 236, 8. אָקט., 1908). און ווי מיר וועלען זעהן, האָט קיינער אין אינט. ביורא קיין איינציגען גוטען וואָרט ניט געפונען צו גונסטען די צ.ס.

די פראגע וועגען די צ.ס. איז געשטאנען אויפ'ן זיעבעטען אָרט אין טאגס-אָרדנאָנג פון דער זיצונג, און ווען מען איז צו איהר געקומען 6 אין אבענד, איז מען שוין געווען מיעד פון א גאנצען טאָג ארבייט, און די דיסקוסיע איז ווידער געוועזען א היילעדיגע. פון די צ.ס. איז קיין דעלעגאט צו דער זיצונג ניט געקומען. אין די דעבאטען האָט זיך בעמערקבאר גע-מאכט דריי ריכטונגען:

11) די ח.ת. רובאנאָוויץ (ס.ר.) און זשיטלאָווסקי (סערפ) האָבען פאָר געלייגט, מען זאָל אַבלייגען די פראגע ביז דער נעכסטער זיצונג, ווען עס וועט אפשר קומען א דעלעגאט פון די צ.ס. ביידע האָבען זיי די צ.ס. ניט פערטיידיגט. זשיטלאָווסקי האָט געזאָגט, אז אויף דער לעצטער קאָנפערענץ פון די סימפאָזיעס האָט מען אָנגעוויזען די זעלבע טאטאם פון די צ.ס. וועלכע עס האָט דאָ אָנגעוויזען דער דעלעגאט פון בונד. זיי רעכע-נען אָבער, אז די צ.ס. פארטיי לעבט איצט אי-בער א קריזיס, זיי ביט איהר געשטאַלט; מען דארף דעריבער אַבווארטען און אויסהערען זיי. רובאנאָוויץ — אים געגענטליי צו זשיט-לאָווסקי — איז אויך דער מיינונג, אז אויפ'ן גרונד פון דער שטומגארטער רעזאלוציע האָבען

אָך דעם קאָנגרעס אין שטומגארט אין די דער ליטעראטור פון בונד געווע-זען אָנגעוויזען, אין וואָס פאר א היילענעם עס איז אָנגענומען געוואָ-רען די רעזאלוציע וועגען צולאָזען די ציוניסטען סאציאליסטען מיט א בע-ראטונגס-שטימע אין דער סעקציאָן פון רוסלאַנד. דאָס אינט. סאָצ. ביורא האָט געהאט אין שטומגארט פיעל ארבייט און די צייט איז געוועזען קורץ; די יום-טוב'דיגע שמי-מונג אין דער צייט פון קאָנגרעס האָט ניט ער-לויבט מען זאָל זיך צו שטריינג בעגעהן מיט אן אָרגאניזאציע, וועלכע בעט זיך אין אינטערנא-ציאנאל; די מיטגלידער פון א.ס. ביורא זיי-נען ניט געוועזען בעקאנט מיט דער פראגע, די ס.ר. האָבען זיך דאָן שטאַרק אָנגענומען פאר די צ.ס. — דאָס אלץ האָט געבראַכט דערצי, אז א קליינע מעהרהייט פון ביורא האָט אין א זעהר פאָרויסגינגער פאָרם, ניט אָנטרויענדיג די צ.ס. א בעשלוס-שטימע, זיי צוגעלאָזען צום קאָנגרעס.

גלייך נאָך דעם קאָנגרעס האָט זיך דער אויסלענדישער קאָמיטעט פון בונד געווענדעט צו אלע, וועלכע זיינען געווען אויף די זיצונגען פון אינט. סאָצ. ביורא אין שטומגארט און האָט זיי געפרעגט, פאר וואָס האָבען זיי געשטימט פאר אָדער געגען די צ.ס. עס האָט זיך ארויס-געוויזען, אז א סך זיינען זיך אָפּען מודה, אז זיי איז דער ענין נאָך בעקאנט, און די, וואָס האָבען געשטימט געגען, האָבען זיך ארויסגע-זאָגט זעהר שאַרף געגען די צ.ס. עס איז קלאָר געוועזען, אז אויב מען וועט איבערקוקען די פראגע אין א רוחיגער צייט, ווען די מיטגליע-דער פון דער ביורא וועלען א ביסעל בעקאנט ווערען מיט דער זאך, דאָן קען דאָס ביורא אַנ-נעהמען אן אונערווארטעטען פאר די צ.ס. נייען בעשלוס.

נאָך פאר דער לעצטער זיצונג פון ביורא האָט גענ. הילקוויט (אמעריקא) אין זיין בריעף צום אויסלענדישען קאָמיטעט פון בונד און שפעטער אין זיין בריעף צום אינט. ס. ביורא זיך ארויסגעזאָגט, אז די שטומגארטער רעזאלוציע וועגען די צ.ס. האָט געהאט אין זינען מעהר ניט, ווי די

(*) לויט די פּערהאַנדלונגען פון דעם אינטער-נאַציאָנאַלען סאציאליסטישען ביורא אין בריסעל, בעלגיע, דעם 11-טען אָקטאָבער, 1908.

ציאליסטען מיט א בעראמונגס-שטימע איז גע-
ווען בעשלאסען נאך פאר דעם שטוטגארטער
קאנגרעס, אז איצט געהערען ניט די צ.ס. צו
דעם אינטערנ. סאצ. ביורא, און געהט איבער
צו דער טאגער-אָרדנונג.

(3) דער ח' לענין (ר.ס.ד.א.פ.) און
די ח' בארסקי און נעלין (דעלענאטען
פון בונד) האבען ניט געפאָדערט,
אז די פראגע זאָל זיך בעטראכטען אָהן דעם רי-
לעגאט פון די צ.ס., נאָר ווי באלד עס האָט זיך
שוין געאָנעהויבען אַ דיסקוסיע, האָבען זיי זיך
ניט געקענט בענוגענען מיט אַ ריין פאָרמלעכע
בעטראכטונג פון דער זאך און האָבען בעגריי-
דעט די נויטיגקייט אויסצושליסען די צ.ס. פון
אינטערנאציאנאל אויף פרינציפיעל. דער נ.
לענין האָט ענערגיש פראָטעסטירט געגען דער
מיינונג פון רובאָנאָוויץ און זשיטלאָווסקי, אז
דאָס אינט. ב. קען צווינגען די ס.ד.שע אונט-
טערסעקציע פון רוסלאַנד צו נעמען צו זיך די
צ.ס., וועלכע זי אנערקענט פאר אַ שעדליכע.
ער ווייזט אָן, אז דער צ.ק. פון דער ר.ס.ד.א.
פ. האָט אָנגענומען אַ פרינציפיעלע רעזאָלוציע
וועגען די צ.ס. און ער ענטזאָנט זיך ניט פון
דער רעזאָלוציע ביז היינטיגן טאָג.

דער ח. בארסקי האָט אין אָנפאנג פון
די דעבאטען ערקלערט: „איידער דאָס אינט.
ביורא וועט בעשטימען, צו מען זאָל בעטראכ-
טען די פראגע וועגען די צ.ס. אָהן זייער דעלע-
גאט, בעטען מיר, אז דאָס אינט. ב. זאָל קלאָר
מאכען, וועגען וואָס פאר אַ פראגע האַנדעלט זיך
דאָ. אויב מען רעכענט נאָר איבער/חור'ן די
שטוטגארטער רעזאָלוציע, איז דאָס אין גאנצען
איבעריג, ווייל די לאַגע וועט זיך ניט אומביי-
טען: צו די ס.ר. וועלען זיי, ווי עס ווייזט
אויס, ניט געהן, און די ס.ר. וועלען זיי צו זיך
ניט צונעהמען. מען קען אָבער שטעלען די
פראגע וועגען אין גאנצען ביי אַ מאַכען די שטוט-
גארטער רעזאָלוציע, אָדער ערקלערען, אז מיט
דער רעזאָלוציע האָט מען געמיינט נור דעם שטוט-
גארטער קאנגרעס. אין ביידע לעצטע פאַלען
וועט אונז אויסקומען צו בעטראכטען די פראגע
וועגען ארייננעמען די צ.ס. אין אינטערנאציא-
נאל אויף דאָס ניו."

די ווייטערדיגע דעבאטען האָבען בעוויזען,
אז עס האַנדעלט זיך וועגען דעם, צו מען זאָל
בעטראכטען די צ.ס. אלס מיטגלידער פון אינ-
טערנאציאנאל, אָדער ניט, און דאן האָט דער
דעלעגאט פון בונד געגעבען אַ קורצע חאַראַק-
טעריסטיק פון די ציוניסטען-איאליסטען.
דער רעדנער בערויערט, וואָס עס קומט
איהם אויס צו רעדען אין דער אַבוועזענהייט
פון דעם געגנער, נאָר ער מוז דאָס טאן, ווייל
אנדערע האָבען שוין אָנגעריהרט די פראגע
פרינציפיעל. דער הויפט-פונקט, אין וועלכען
דער בונד געהט זיך פאַנאָנדער מיט די ס.ד.,
איז דער טעריטאָריאַליזם. ערקלערענדיג

דאָרף דעריבער אַבוואַרטען און אויסהערען זיי.
רוב אַנאָוימטש — אים געגענטהייל צו
זשיטלאָווסקי'ן איז אויך דער מיינונג, אז אויפ'ן
גרונד פון דער שטוטגארטער רעזאָלוציע האָבען
די צ.ס. געקאָנט נאָר בלייבען אויפ'ן שטוט-
גארטער קאנגרעס און ווייטער האָבען זיי קיין
שייכות ניט צום אינטערנאציאנאל, אָבגלייך די
ס.ד.פארטיי רעכענט, אז זיי האָבען דאָס רעכט
צו זיין אין אינטערנאציאנאל.

(2) די ח.ת.א.ד.ל.ער (עסטרייך), די א-
מאנט (פ.פ.) פון עסטרייך, ברוקער
(בעלגיע) און רוססעל (פראנקרייך) — דע-
לעגאטע פון די געדיסטען) האָבען געפאָדערט,
אז די פראגע וועגען די צ.ס. זאָל ענדגילטיג
בעשלאָסען ווערען אויף דער איצטיגער זיצונג.
לויט דער מיינונג פון גענ. א.ד.ל.ער, האָט דאָס
אינט. ב. אין שטוטגארט, אָנגעמערדיג די בע-
קאנטע רעזאָלוציע וועגען די צ.ס., געהאַנדעלט
ניט ווי דער שכל פאָדערט, נאָר ווי דער געפיהל
האָט דיקטירט. צום גליק, זאָגט ער, איז דאָס
אינט. ב. געוועזען גענוג פאָרויכטיג, און האָט
געגעבען די צ.ס. נאָר אַ בעראמונגס-שטימע.
אלע, ווער עס זיינען געוועזען אין שטוטגארט,
האָבען געטראָטען די שטוטגארטער רעזא-
לוציע אין דעם זין, אז זי האָט אַ בעדייטונג נאָר
פאר שטוטגארט און פערלירט איהר בעדייטונג
נאכ'ן קאנגרעס. דאָס אינט. ביורא דארף איצט
נאָר קלאָר מאכען דעם ריכטיגען זין פון דער
שטוטגארטער רעזאָלוציע און פעסטשטעלען, אז
איצט געהערען ניט די ס.צ. צום אינט. ביורא.
מען זאָגט, אז מען דארף זיין אָרדענטליך און
ווארטען ביז עס וועט קומען אַ דעלעגאט פון די
צ.ס.; זאָלען אָבער די צ.ס. אויך זיין אָרדענט-
ליך און שיקען זייער דעלעגאט, ווען זיי ווייסען,
אז די פראגע איז אוועקגעשטעלט אויפ'ן טא-
גער-אָרדנונג. דאָס ניט קומען אין בריסעל אַ-
פּשער פון זייער זייט ניט קיין נאָרישער פער-
טיידיגונגס-מיטעל, ווייל אזוי קען מען פער-
שלעפען די פראגע יאָהרען-לאַנג. דאָס אָבליי-
גען די פראגע וועט צו קיין זאך ניט בריינגען,
ווייל קיין נייעס וועט זיך קיין ניט דערווייטען,
און אין דער סעקציע פון רוסלאַנד וועט פאר זיי
אויך דאן קיין אָרט ניט זיין. אין עסטרייך,
וואו עס אַרבייטען די פועלי ציוניסטען, ווארט
מען אויך, אז דאָס אינט. ביורא זאָל זיך ארויס-
זאָגען וועגען די צ.ס.

די גענאָסין רוססעל ווייזט אָן, אז זי
האָט געהאַט די מעגליכקייט אין רוסלאַנד בע-
קאנט צו ווערען מיט דער לעהרע פון די צ.ס.
און זי איז איינשטימיג מיט די ס.ד. פארטייען
פון רוסלאַנד, אז די צ.ס. דארף מען ניט צוהאַ-
זען צום אינטערנאציאנאל.

ג. א.ד.ל.ר ליגט פאָר אָנצונעמען פאַל-
גענדרע רעזאָלוציע:

„דאָס אינטערנאצי. סאצ. ביורא קאנסטא-
טירט, אז די צוואָזונג פון די ציוניסטען-סא-

און מען בויט פלענער וועגען אלגעמיין נאציאָנאַלע אָרגאַניזאַציעס און אַנדערע אַזעלכע אונטערנעמען גלייך מיט אלע בורזשואזע ציוניסטען. אין דעם פאָליטישען קאַמפּף זיי נען די צ.ס. אַפּשער זעהר רעוואָלוציאָנער, אָבער זיי בלייבען ניט מעהר ווי איינפאַכע דעמאָ-קראַטען, ווייל צו דעם ציעל, וועלכען עס שטעלט זיך דער סאָציאַליסטישער פּראָלעטאַריאַט — פּערבאַפּען אין זיינע הענד די פאָליטישע מאַכט, מוזען די צ.ס. בלייבען גלייכגילטיג, ווייל זיי רופען דעם אידישען פּראָלעטאַריאַט צו פּערלאַזען די לענדער, וואו זיי וואָהנען איצט. דעם אינטערנאַציאָנאַל קען עס ברענגען אַ גרויסען שאַדען, ווייל אַרייננעמענדיג די צ.ס. שטיצט ער און דערהויבט זיי אין די אויגען פון די אידישע אַרבייטער.

די אבשטימונג.

צווערשט שטימט מען רובאַנאָוויץ'ס פאָר-שלאָג אָנצולייגען די פראגע ביז דער קומענדר זיצונג. פאַר שטימען דריי: רובאַנאָוויץ, בראַנטו (שוועדען) און וואַלאַן (פראנקרייך). אַלע אַיבאַריגע זיינען געגען. נאכהער שטימט מען די אויבערדערמאָנטע אַדלער'ס רעוואָלוציע. זי ווערט אָנגע-נומען אַינשטימיג, נאָר רובאַ-נאָוויץ און וואַלאַן האַלטען זיך אָב פון שטי-מען. וואַלאַן ערקלערט, אז די פראגע איז איהם ניט קלאָר.

צולעצט שטימט מען אַ נייען פאַרשלאָג, רובאַנאָוויץ'ס, וועלכער לייגט פאַר, מען זאָל צו אַדלער'ס רעוואָלוציע צוגעבען די ווערטער, אז די רעוואָלוציע, ערקלערענדיג, דאָס איצט זיינען די צ.ס. ניט מעהר אין אינטערנאַציאָנאַל, בעד-שליסט זי דערמיט ניט די פראגע אויף שטענדיג. אַדלער שרייט דערביי אויס: „עס איז אונזעגלייך צו פערמאכען די טיר און אין דער זעלבער צייט עפענען זי צוריק.“ געגען; דעם פאַרשלאָג זיינען שטימט ניט. אויסער רובאַנאָוויץ. וואַלאַן שטימט אַ די לעצטע אבשטימונג האָט נאָך אַפּשער אַ גרעסערע בעדייטונג, ווי דאָס אָננעמען פון אַדלער'ס רעוואָלוציע. זי בעווייזט מיט אַ מערק-ווירדירער קלאַרהייט, אז דאָס אינט. ביראָ האָט געוואָלט איינמאַל פאַר אַלע מאָל אויסשלי-סען די צ.ס. פון אינטערנאַציאָנאַל, און אז די וועגען צום אינטערנאַציאָנאַל זיינען איצט פאַר די צ.ס. פערשפּאַרט.

אייניגע ווערטער, אין וואָס עס בעשטעהט דער ציוניסטיש-סאָציאַליסטישער טעריטאָריאַליזם, ווייזט דער רעדנער אָן, אז די צ.ס. בעגרינדען זייער טעריטאָריאַליזם מיט דעם, וואָס זיי ענט-וויקלען אַ טעהאַרע, אז דער אידישער אַרביי-טער קען זיך אין גלות ניט פּראָלעטאַריזירען און מוז זיך אין געזעלשאַפּטליכען לעבען אַראָב-לאָזען אַלץ אויף אַ נידעריגער שטופּע.

פּערשפּרייטענדיג די טעהאַרע צווישען די אידישע אַרבייטער, דערשטיקען די צ.ס. דעם גלייכען פון דעם אידישען פּראָלעטאַריאַט אין זיינע אייגענע קרעפטען, און וואַרצלען אין איהם איין די איבערצייגונג, אז איצט איז ער קיין קלאָס ניט און קען ניט דורכפיהרען קיין ריכטיגען קלאָסען-קאַמפּף און קלאָסען-פּאָלי-טיק. ווען נאָך דעם רעדען די צ.ס. וועגען דעם ריינעם קלאָסען-דראַקטער פון זייער בע-וועגונג, וועגען דעם אונטערשיעד צווישען זייער פאָליטיק און דער פאָליטיק פון דער אידישער בורזשואזיע, איז דאָס נאָר פראזען, וועלכע נע-פינען זיך אין אַ שרעקליכען ווידערשפּרוך מיט זייער אייגענער טעהאַרע.

לויט דער טעהאַרע פון ניט-פּראָלעטאַרי-זירונג, מוז צווישען דעם אידישען פּראָלע-טאַריאַט און דעם פּראָלעטאַריאַט פון אַנדערע נאַציאָנען בעשאַפּען ווערען אַ טיעפער אָבגורנד, ווייל דער אידישער אַרבייטער פאַלט אַלץ יעדער רייער און די אַרבייטער פון אַנדערע נאַציאָנען שטייגען אַלץ העכער אין דעם עקאָנאָמישען לע-בען, און דיעזע פערשיעדענע לאָגען דארפּען בע-שאַפּען פערשיעדענע ציעלען, פערשיעדענע קאַמפּפּס-מיטלען. אויסער דעם מוזען די צ.ס. שטענדיג אונטערשטרייכען, אז די אַרבייטער פון אַנדערע נאַציאָנען, ווי בעוואַוסטזייג זיי זאָלען ניט זיין, שטופּען אַרויס דעם אידישען אַרבייטער פון די העכערע פּראָדוקציאָנס-בראַנזשען און דערמיט זייען זיי נידעוואַלענדיג אַ פיינדישאַפּט צווישען די אידישע און די איבריגע אַרבייטער. די לעהרע פון די צ.ס. פערדונקעלט דעם קלאָסענבעוואַוסטזייג פון די אידישע אַרבייטער, פערטעמפּט דעם שאַרפּען אונטערשיעד צווישען דעם אידישען פּראָלע-טאַריאַט און דער אידישער בורזשואזיע, ענט-וויקעלט ביי דעם אידישער אַרבייטער אַ מיס-טרויען צו דער סאָציאַליסטישער בעוועגונג און צו זיין קלאָסענקאַמפּף. ווי עס קומט נאָר צום דורכפיהרען אין לעבען דעם טעריטאָריאַליזם, דאָן טרעט אָב דער פּראָלעטאַריאַט אין אַ זייט

דער וואהלקאמפף אין דעם ניינטען קאנגרעס-דיסטריקט

פון דר. נ. סירקין.

פאלען באראקסער, וועט מען ניט לייקענען. די סאציאלדעמאקראטיע אין רוסלאנד הויבט זיך אן מיט דער אידישער סאציאלדעמאקראטישער ארבייטער-באוועגונג אין ווילנא, און עס איז גע- ווען א צייט, ווען דער „בונד“ איז באמת געווען די גרעסטע ארגאניזירטע רעוואלוציאנערע בע- וועגונג אין רוסלאנד. אבער אין דער רעווא- לוציאן האט זיך ניט נאך ארויסגעוויזען זיין רעוואלוציאנערע שוואכקייט, נאך אויך זיין אינוועניגע אונבעהאלפענהייט און אנוויכער- הייט. די קאנדידאטען פון אלע אידישע סא- ציאליסטישע פארטייען אין די צווייטע דומע האבען ניט געהאט פאר זיך ניט שטימען און ניט סימפאטיען. און בשעת גראד די ניט-אי- דיטשע גובערניעס האבען געשיקט אין די צווייטע דומא סאציאליסטישע דעפוטאטען אין א צאָהל, וועלכע קיין פארלאמענט אין דער וועלט האט נאך ניט דערגרייכט, האט די אידישע בעפעל- קערונג ניט געוועהלט לינקער, אידער די מיטעל- מעסיגע קאָדעטען. אין דעם פרייען אמעריקא שפיעלט זיך אָב דוועלכע ערשיינונג, ווי אין דעם דעספאטישען רוסלאנד. עס איז געווען א צייט, ווען די איסטסייד אין ווירקליך געווען דער צענטר פון דעם אמעריקאנישען סאציא- ליזם, און אויך יעצט איז ניטאָ קיין פלאץ אויף דער וועלט, וואו עס ווערט געפיהרט אזא סאציאליסטישע אנימאציען שריפטליך און מינדליך, ווי אין דער איסטסייד פון ניו יארק. קיין דיסטריקט אין דער וועלט האט ניט אזוי פיעל צייטונגען, צייטשריפטען, לעקטשורס, אונטערנעהמונגען א. ז. ו. מיט א סאציאליסטי- שער אנימאציען און פראוועלאַגע, ווי די איסטסייד. און דאָ איז ניט נאך די גע- ווערקשאפטליכע אידישע באוועגונג געבליבען א פערארימטע און פער'תום'טע, אין פערנלייך מיט דער אמעריקאנער, נאך אויך די פאליטישע באוועגונג געהט גיכער צוריק, אידער פאר- ווערט. דער אידישער סאציאליזם נעמט זיך פון שכל מעהר, אידער פון הארץ, און פון הארץ מעהר אידער פון לעבען. אבער דאס איז די צרה, דאס די בורזשואזע און רעאק- ציאנערע אידעען נעמען זיך פון שכל ניט ווייני- גער, ווי די סאציאליסטישע, און עס איז פונקט אזוי שכל'דיג פאר א איד צו וואוסען פאר דעם רעפובליקאנער אָדער דעם דעמאקראט, ווי

אכדעם ווי די עלעקשענס האבען זיך געענדיגט און די פארטייען און פאליטישע ליידענשאפטען האבען זיך מעהר-אָדער וועניגער איינגע- שטילט, קען מען יעצט אייגענט- ליך פערשטעהען דעם באראקסער פון דעם וואהלקאמפף און אָבשע- צען זיינע רעזולטאטען. ווען פאר דעם עלעק- שען וואלט יעדע מיינונג געקלונגען און אויך געווירקט, ווי אנימאציען, און דערפאר אליין שוין ניט געקענט אויפגענומען ווערען מיט אָביעקטיווער רוהיגקייט, פערלירט נאטירליך נאך דער עלעקשען אויך די קריטישסטע מיי- נונג איהר פאליטישע שארפקייט און קען מעהר ניט האבען ווי אן אויפקלעהרענדע בעדיימונג.

דער קאנדידאט פון די ס. פ. אין דעם כמעט ריין אידישען ניינטען דיסטריקט האט געהאט א שווערע נידערלאגע. ער האט געצוי- גען א וואָוט, וועלכער איז מיט 1000 שטימען געווען נאך נידריגער, ווי אין דער פריהערדיגער עלעקשען. ריזע נידערלאגע איז אָדער א ציי- כען פון דעם נידערגאנג פון דעם סאציאליזם אין דער אידישער איסטסייד בכלל, אָדער זי קען ערקלערט ווערען דורך די בעזאנערע אומ- שטענדען פון דעם וואהלקאמפף אין דעם ניי- טען דיסטריקט, און אפשר האבען די ביידע סבות געווירקט צוזאמען.

די אידישע סאציאליסמען פון אלע פאר- טייטאטירונגען מוזען זיך קלאָר מאכען איינ- מאַל פאר אלע מאַל, דאס דער סאציאליזם האט אין דעם גהעטטאָ ניט קיין ממשות'דיגען ער- פאלג. אין דעם גהעטטאָ, אָדער ווי מיר קרי- טיקער פון „אידישקייט“ זאָגען — אין גלות, וואקסען לייכט ארויס די ערשטע שפראך- צונגען פון סאציאליזם, אָבער זיי פערדארען און פערטריקענען דאָרט נאך אידער זיי לאָ- זען זיך פאנאנדער. דעם גרונד פון דייעזען מערקווירדיגען פאקט איז ניט דאָ דער אָרט אויפצודעקען. דאס וועט אפשר זיין א קאפי- טעל פון יענעם גרויסען בוך פון דער צוקונפט, וועלכעס וועט ווארפען א וויסענשאפטליכע ליכט אויף דאס פער'כשוף'טע אידישע פרא- בלעם בכלל. די טהאטמאכע אָבער, דאס דער אידישער סאציאליזם האט א ווידערשפרוכס-

עקאנאָמיע, וועלכע האָט זיך בעשעפטיגט מיט די פּראָדוקטען, וועלכע די מענשען שאַפּען, ניט אָבער מיט די ארבייטענדע מענשען גופא, ווייס גאָר נישט צו זאָגען מכּה דער וואַנדערונגס-פּראָגע. ערשט פאַר דעם סאָציאַליזם, וועלכער נעהמט פאַראַנדער רעם קאפיטאַליסטישען פּראָ-דוקציאָנס-פּראָצעס פון דעם געזיכטספּונקט פון קלאַסענקאַמפּף, טרעטען אַרויס אַנדערע פּראָגען, ווי, למשל, די פּראָגען מכּה די געווערקשאַפּטען, די קאָאָפּעראַציאָנען, די קאָלעאַניאַל-פּאַליטיק, די איינוואַנדערונג און אויסוואַנדערונג א. ז. ו. פאַר דעם פּראָלעטאַריאַט בעשטעהט די וואַנדערונגס-פּראָגע דערפאַר, ווייל יעדע ווירט-שאַפּט, ווי יעדער קלאַסענקאַמפּף, שפּיעלען זיך אָב אין נאַציאָנאַלע גרענצען. פון דעם וויי-טען היסטאָרישען געזיכטספּונקט בעטראַכטעט, איז דער פּראָלעטאַריאַט פון אַלע לענדער און פּעלקער סאָלידאַריש און אינטערנאַציאָנאַל פּערבונדען, אין דער האַרטער מעגליכער ווירק-ליכקייט אָבער זיינען זיינע אינטערעסען פּער-שיעדען אונטער די פּערשיעדענע בעדינגונגען פון זיין סאָציאַל-עקאָנאָמישען לעבען. די פּערשיעדענע טיילען פון דעם אינטערנאַציאָנאַל-ען פּראָלעטאַריאַט פיהרען דעם קלאַסענקאַמפּף אונטער גאַנץ פּערשיעדענע סאָציאַל-עקאָנאָמי-שע, פּאָליטישע און קולטורעלע בעדינגונגען. דער פּראָלעטאַריאַט אין די פּערשיעדענע לענדער האָט גאָר א פּערשיעדענע קולטורעלע פיר-זיאַנאָמיע, פּערשיעדענע בעדירפניסען און טראַ-דיציאָנען. כל זמן די פּערשיעדענע לענדער מיט זייערע פּערשיעדענע פּאַרמען פון קלאַסענ-קאַמפּף זיינען יאָזאָלירט און אָפּגעוואַנדערט פון איינאַנדער, וואַסען פון דיווער אונגלייכהייט ניט אַרויס קיינע שטערונגען פאַר די איינצעלנע טיילען פון דעם פּראָלעטאַריאַט. גענען די פּרעמ-דע ביליגע ארבייטס-פּראָדוקטען קען זיך יעדעס אַנדער שיצען דורך צאָהל-פּאַליטיק, און דאָס טהוט קודם כל דער קאפיטאַליזם זעלבסט. דורך די פּראָלעטאַרישע וואַנדערונגען אָבער שטויסען זיך צוזאַמען די פּערשיעדענע בעזיצער פון דער סחורה ארבייט, די ארבייטער גופא, אויף דעם מאַרקט, און דאָס פיהרט צו טיפּעפּע שטערונגען פאַר די ארבייטער-בעוועגונג אין די רייכערע און פרייערע לענדער, צוליב די אוי-בענדערמאָנטע פּערשיעדענהייטען פון דעם פּראָ-לעטאַריאַט זעלבסט.

די רעכטליכע גלייכהייט פון אַלע ארביי-טער און די מעהר אָדער ווייניגער גלייכע קול-טורעלע בעשאַפּענהייט איז די ערשטע גרונדבע-דינגונג פאַר די פּרוכטבאַרע ענטוויקלונג פון דער ארבייטער-בעוועגונג. זאָלאַנג אין די פּער-אייניגטע שטאַטען פון נאָרד-אַמעריקא האָט געהערשט די שקלאַפּעריי, האָט זיך די ארביי-טער-בעוועגונג דאָרט ניט געקענט ענטוויקלען, ווייל אין איין און דעם זעלבען מלוכה-אָרגאַ-ניזם זיינען בעשטאַנען די ענטגעגענעזעצטע

פאַר דעם סאָציאַליזם. נאָר דאָס איז א ביסעל פון אַן אַנדער שטח...

די אַלגעמיינע אונפּרוכטבאַרקייט פון דעם אידישען סאָציאַליזם איז אָבער דורכאויס ניט די איינציגע ערקלערונג פון דער נידערלאַגע פון די ס. פ. אין ניינטען דיסטריקט. דאָ האָבען נאָך מיטגעווירקט די בעזאָנדערע אומשטענדען, אין וועלכע דער היינטיגער קאמפּיין האָט זיך אָבערשפּיעלעט, און דאָס איז די שטעלונג פון דעם קאנדידאַט צו דער איינוואַנדערונגס-פּראָגע. ווי ווידערשפּרוכספּאַל דער אידישער סאָציאַ-ליזם זאָל גיט זיין נאָך זיין אינווענדיגען כאַ-ראַקטער, איז ער דאָך יעדענפאַלס א שטאַרקע אידעאָלאָגיע אין פּראָלעטאַריאַט און אין דער אינטעליגענץ און האָט זיך געדאַרפּט אויסדריי-קען אין בעסערע רעזולטאַטען. ווען אין דעם קוואַרטאַל געפינען זיך אפּשר מעהר מענשען, וועלכע זיינען געזעסען אין געפּענגניס פאַר די רעוואָלוציאָן, איידער סאָציאַליסטישע וואָר-טערס ביי די עלעקשאָנס, איז דאָס א סימן, דאָס דער קאמפּיין איז געפיהרט געוואָרען נאָך אונטער בעזאָנדערס אונגינסטיגע אומשטענדען פאַר דעם סאָציאַליסטישען ערפּאָל.

די נידערלאַגע פון מאָררים היקוויט אין ניינטען דיסטריקט מוז דאָרום אָהן א ספּע-ער-קלערט ווערען דורך זיין שטעלונג צו דער פרייער איינוואַנדערונג. אין דער היץ פון דעם וואהל-קאַמפּף איז די שטעלונג פון דעם ס. פ. קאנדי-דאַט צו דער פרייער איינוואַנדערונג פון ביידע זייטען, פון די אנהענגער ווי פון די געגנער, מיטערפּרעזענטירט געוואָרען. די געגנער פון היקוויט האָבען איהם ניט זעלטען פאַרגע-שטעלט אַלס דעם דירעקטען שונא פון דער אי-מיגראַציאָן, וועלכער וועט אין דעם קאָנגרעס פאַרדערען די בעשרעקונג פון דער אידישער איינוואַנדערונג, און די אנהענגער האָבען אַרויס-געשטעלט די גאַנצע זאַך מכּה פרייע איינוואַנ-דערונג אַלס א בלאָף, אַלס אַן אַגיטאַציאָנס-שווינדעל פאַר עלעקשאָנען, אַלס א דעמאַגאָגישען שטריף. מיר מוזען זעהען, וויפיעל אמת בלייבט אין דעם קערן פון דער זאַך, ווען מיר וועלען פון איהם אַראָבּוואַרפען די האַרטע שאַלעכצען, מיט וועלכע די אַגיטאַטאָרען פון די טראַקס האָר-בען פּערדערקט איהם אין דעם ליידענשאַפּטלי-כען וואהל-קאַמפּף.

דאָס פּראָבלעם מכּה די פּראָלעטאַרישע וואַנדערונגען האָט ערשט אין די לעצטע יאָהרען אָנגעהויבען אינטערעסירען דאָס סאָציאַליסטי-שע נעקען און די סאָציאַליסטישע פּראַקטיק. די גרויסע איינוואַנדערונג אין נאָרד-אַמעריקא, אויסטראַליען, אַרענטיניען, און די שווייצי-טען, וועלכע וואַסען אַרויס דערפון פאַר די ארבייטער-בעוועגונג און די געווערקשאַפּטען, האָבען געמאַכט פון דער פּראָלעטאַרישער וואַנ-דערונג א פּראָבלעם פאַר דעם אינטערנאַציאָנאַל-ען סאָציאַליזם. די בורשוואַזע נאַציאָנאַל-

אליין, נאך פון אלע קאלאניאלע לענדער. אויסטראליען און די זידאפריקאנישע מלוכות האבען זיך שוין לאנג אָנגעצויגט פון דער איינ-וואנדערונג פון אזיאטען און נעגער. די פער-אייניגטע שטאטטען האבען נאך די נעגער-בע-פעלקערונג, וועלכע איז געשטיגען פון 5 מיליאן אויף 9 מיליאן אין די לעצטע דרייסיג יאָר; זיי קענען צוליעב דער ראסע-דיינהייט דעם פרייען צושטראם פון כינעזער און יאפאנער פון אזיען ניט פערטראָגען. א גאנצע צאָהל פון קול-טורעלע, פסיכאָלאָגישע, פיזיאָלאָגישע סבות טרייבט די פעראייניגטע שטאטטען אויף דעם וועג פון בעגרענונג פון דער אזיאטישער איינ-וואנדערונג. אויך דער פראָלעטארישער קאמפף גענען די פרייע איינוואנדערונג אין דערפאר געריכטעט קודם כל גענען די אזיאטען.

די אנט-אימיגריישען-פאליטיק קען אָבער ניט שטעהן בלייבען ביי דער בעשרענקונג פון דער אזיאטישער איינוואנדערונג, כל זמן די פרייע איינוואנדערונג איז א שטערונג פאר די ארבייטער-בעוועגונג. די בעשרענקונג מוז פא-לען נאך אויף אנדערע אייראָפעיִשע עלעמענט-טען. און דאָ קומט אין סכנה די אידישע איינ-וואנדערונג, וואָרס זי איז ווייניגער ווי יעדע אנדערע פעהיג און אסמילאציען און ווערט ניט בעשיצט פון וועלכע עס איז מלוכה. א גאנ-צער בינטעל פון עקאָנאָמישע און קולטורעלע סבות, פאָראַרטיילען און היסטאָרישע אורזא-כען שאפען די געגנערישע אטמאָספערע גענען אידען בכלל, אין וועלכער די שטימונג פאר די בעשרענקונג פון דער אידישער איינוואנדערונג ענטוויקעלט זיך מיט גרויסער לייכטיגקייט. די עליען-ביל אין ענגלאַנד, למשל, האָט אייגענט-ליך די אידישע איינוואנדערונג אין זינען. מיט אייניגער צייט צוריק האָט דאָס סאָציאלדעמאָ-קראטישע דייטשע פילאדעלפֿיא טאגעבלאט גע-שריעבען (ציטירט נאך דעם בערלינער "פאָר-ווערט" פון 12טען אפריל, 1905): "קען די אמעריקאנישע ארבייטערשאפט פערטראָגען אַזעלכע ריעזיגע איינוואנדערונג פון אַזעלכע קוואליטעט, ווי עס איז דער גרעסטער טייל פון דער איצטיגער עמיגראציע? איז זי מחויב צו-ליעב א פרינציפ זיך לאָזען דריקען ביז צו דער ערד?..." "דאָס פילאדעלפֿיע - טאגעבלאט" ווייזט אויף די מאסע פון רוסישע אידען, איבער 100,000 א יאָהר, אלס אויף דעם ערגסטען בע-פעלקערונגס-ציוואקס, און ערקלערט, דאָס די מזרח-און זידאיראָפעיִשע איינוואנדערונג שליסט אויס די נאָרדאיראָפעיִשע. נאך דער בעשרענקונג פון דער אזיאטישער איינוואנדער-ונג שטעהט אויף דער טאגס-אָרדנונג פאק-טיש די אידישע.

אויב אָבער די בעשרענקונג פון דער איינ-וואנדערונג ליגט אין די אינטערעסען פון דעם פראָלעטאריאט פון די איינוואנדערונגס-לענדער, האָט אָבער דיעזע פאליטיק נאך ניט איהר בע-

ארבייטס-בעדינגונגען און רעכטס-פאָרמען. מאַרקס זאָגט אין איין אָרט: "אין די פעראיי-ניגטע שטאטטען פון אמעריקא איז יעדע זעלבסטשטענדיגע ארבייטער-בעוועגונג געבלי-בען געלעהמט, זאָלאַנג די שקלאפעררי האָט פעראנשטאָלעט א טייל פון דער רעפובליק. די ארבייט אין וויסער הויט קען זיך ניט דאָרט עמאָציפירען, ווי זי ווערט געבראנדמאָרט אין שווארצע הויט. אָבער פון דעם טויט פון דער שקלאפעררי האָט ארויסגעשפראָצט א נייעס לע-בען". דורך די פראָלעטארישע וואנדערונג וואקסט ארויס פאר דעם רייכערען און פרייערען פראָלעטאריאט אן אונגיסטטיגע קאָרפּורעניז דורך דעם פראָלעטאריאט פון די אַרימע אָבער שטאנענע לענדער.

אין די רייכע און דעמאָקראטישע קא-לאָניאל-לענדער האָט זיך דאָרום שוין לאנג אויפגעהויבען צווישען דעם פראָלעטאריאט זעלבסט א שטימונג גענען די פרייע איינוואנ-דערונג. אין אויסטראליען, די פעראייניגטע שטאטטען, קאנאדא, זידאפריקא זיינען שוין מיט יאָהרען צוריק געמאכט געוואָרען בעשרענ-קונגען גענען די אזיאטישע איינוואנדערונג, נאטירליך מיט דער צושטימונג פון די ארביי-טער-פאָרמייען. אין די לעצטע יאָהרען איז די איינוואנדערונגס-פראגע געוואָרען א וויכטיגעס פראָבלעם אין די פעראייניגטע שטאטטען, ווא-רום, ערשטענס, האָט די איינוואנדערונג אין נאָרדאמריקא אָנגעהויבען צו איבערשטייגען די ציפער פון א מיליאן א יאָהר, און, צווייטענס, האָט זיך דער איינוואנדערונגס-שטראם אָנגע-הויבען ציהען פון נאך מעהר אָנגעשטאנענע לענדער, פון מזרח-און זידאיראָפא. אין די געווערקשאפטען אזוי ווי אין דער סאָציאליסטי-שער פארטיי האָט זיך אויפגעהויבען א טענדענץ פאר די בעשרענקונג פון דער פרייער איינוואנ-דערונג. וועלכע פרעמדע עלעמענטען ווערן אין וועלכע גראד זיי זאָלען בעשרענקט ווערען אין זייער איינוואנדערונג, אין דעם איז דער אַמע-ריקאנער פראָלעטאריאט נאך ניט פאָל-שטענדיג קלאָר, דאָס איז נאך אן אָפּענעם פראָבלעם פון דער פראָלעטארישער סאָציאל-פאליטיק.

איינס איז אָבער קלאָר, דאָס דער פראָלע-טארישער קאמפף גענען די פרייע איינוואנדער-ונג מוז געהען אין די ליניע פון דעם קלענסטען ווידערשטאַנד. ד. ה., ער מוז זיך קודם כל ווענ-דען גענען די פרעמדע עלעמענטען, גענען וועל-כע דאָס לאַנד און דאָס פאָלק ווילען זיך אָבצוי-מען נאך פון אנדערע סבות וועגען. דער קאמפף גענען די פרייע איינוואנדערונג ווערט קודם כל א קאמפף גענען די פרייע איינוואנדערונג פון די פרעמדע אָבערשטאנענע ראסען. ניט אלע פרעמדע ראסען קענען זיך אסמילירען אין דעם אמעריקאנישען שמעלע-טאָפּ, און די ראסען-ריינהייט איז אן אלטע זאָג ניט פון אמעריקא

פרייע איינוואנדערונג אין דעם מיטעלפונקט. דער קאנדידאט פון די ס. פ. האָט זיך ווירקליך אָנגעשטויסען אויף לעבעדיגע אינסטיטוטען און שטימונגען, וועלכע זיינען געווען גענען איהם. שטעהענדיג אויף דעם ענגען שטאנדפונקט פון די אינטערעסען פון דעם פרוויליגירטען פראָג לעמאריאט, קען מען ניט מיט ערפאלג קאנדידירען אין א דיסטריקט פון אַן איינגעוואנדערטער בעפעלקערונג. ביי די עלעקשען פון 8טען נאָוועמבער האָט זיך אויסגעדיקט דיווערס קלאָרער און עלעמענטארער אמת מיט זיין גאנצער שטארקייט.

אין אָבער הילקוויט'ס נידערלאגע געווען מעהר ניט ווי דער פסיכאלאגישער רעזולטאט פון דעם ווידערשפּור, אין וועלכען ער האָט זיך אליין אריינגעשטעלט קאנדידירענדיג אין דעם ניינטען דיסטריקט, אָדער איז דאָס אויך געווען א קלוגער פאָליטישער שריט פון די סיטועציע פון ניינטען דיסטריקט? יעדער סאָציאליסט וועט אויפריכטיג בעדייערען הילקוויט'ס נידערלאגע, וואָרעם הילקוויט'ס נידערלאגע איז געוואָרען דער נצחון פון טאמאני האָל. צוריק אָבער וואָלט הילקוויט'ס אנוועזענהייט אין קאנגרעס, כל זמן ער האָט ניט געדערט אבסאָלוט זיין שטעלונג צו דער אימיגראַציע־פראגע, פערשארפט די פראגע. די פאָליטיק איז דער סכום פון פערשידענע קליינע פאקטאָרען, וואָס אָפטמאל קען מען זיי גאָר ניט אמבעסטען איינצעלהען. די איינוואנדער־רונגס־פראגע ווערט שטענדיג ווידער ארויפגעבראכט אין קאנגרעס. דאָס דער ראדיקאל־סטער און פאָרגעשריטענסטער קאנדידאט פון קאנגרעס איז אויך אין פרינציפ א גענער פרייער איינוואנדערונג, אפילו נאָר פון אזיאַטען, איז א שטארקע וואפע אין די הענד פון די אנהענגער פון רעסטרקשען. ווער עס זאָגט, "א", מוז לאָגיש זאָגען אויך, "ת", און זאָגט ער עס אליין ניט, קען עס דער צווייטער פאר איהם זאָגען. עס איז געווען לעכערליך צו זאָגען, דאָס מאָררים הילקוויט וואָלט זיין א דירעקטע געפאָהר פאר די אידישע איינוואנדערונג, אָבער עס איז געווען געווען ניט קיין איבערלעגטער שריט פון די ס. פ., ווען זי האָט זיך אויך טער אַזעלכע אומשטענדען אָבעגעשטעלט אויף הילקוויט, אלס דעם קאנדידאט. ווי שוואַך עס איז ניט דער סאָציאליזם אין דעם אידישען קווארטאל, האָט דער סאָציאליסטישער קאנדידאט דאָך געדארפט ציהען א שטארקערע צאָהל שטימען. און ווען דאָס איז ניט געווען דער פאל, איז עס ווייל דעם 8טען נאָוועמבער האָט זיך אָבערופען דער געזונדער גרופאָווער אינסטיטוט פון דער אידישער בעפעלקערונג.

רעכטיגונג פאר דעם כסא־המשפט פון דעם איגטערנאציאנאלען סאָציאליזם, פאר וועלכען עס איז ניטאָ קיין פרוויליגירטער און אָבעגעשטאנער נער פראָלעמאריאט, וועלכער עס מיינט, דאָס די פראָלעמאריער פון אלע לענדער זיינען פער־אייניגט ניט נאָר אין קאמפא און נצחון, נאָר אויך אין ליידען. פאר דעם וואנדערענדען פראָלעמאריאט זעלבסט קלינגען נאטירליך די טענות פון דעם פרוויליגירטען פראָלעמאריאט לעכערליך און גרויזאם. ער זוכט זיין פלאץ ביי דעם טיש פון דער נאטור גלייך מיט זיינע פריי וויליגירטע ברידער, און ווען ער לעבט אין קלאָסענאמפער מיט דער בורשוואַיע, האָט ער געווייט ניט קיין סימפאטיע פאר דעם בעשרענקטען ענאאליזם פון זיינע רייכערע קלאסען־גענאסען. דער וואנדערענער פראָלעמאריאט האָט זיין ווייטערע און ברייטערע סאָציאלע מאָראל אין היפף צו דער בעשרענקסטער מאָראל פון דעם שטארקערען און רייכערען פראָלעמאריאט.

דער קאנדידאט פאר דעם ניינטען דיסטריקט, מאָררים הילקוויט, האָט זיך אלס אַן אקטיווער סאָציאליסט אין דער אמעריקאנער ארבייטער בעוועגונג, געשטעלט אויף דעם שטאנדפונקט פון די אינטערעסען פון די אמעריקאנער ארבייטער, אין געגענוואָר צו די אינטערעסען פון די אייגנע וואנדערענדע ארבייטער. ער האָט זיך ניט געשטעלט איבער דער פארטיי, נאָר איז געגאנגען אין דיווערס פראגע הינטער און נאָך דער פארטיי. אין דער סאָציאליסטישער ליטעראטור, אזוי ווי אויף דעם אינטערנאציאנאלען סאָציאליסטען־קאנגרעס אין שטוטגארט אין יאָהר 1907, איז ער געווען דער פערטיידיגער פון דער בעשרענקונג פון דער פרייער איינוואנדער־רונג אין פרינציפ. אמת, ער האָט זיך אונטער געגעבען אונטער דעם בעשלוס פון דער מאַיאָריטעט פון דעם קאנגרעס, וועלכע האָט ערקלערט אין פרינציפ די פרייע איינוואנדערונג, אָבער די אמעריקאנער ס. פ., וואָס מאָררים הילקוויט איז איינער פון איהרע פיהרער, האָט די פראגע ניט אראָבעגענומען פון דער טאָגס־אָרדנונג און זי מוז נאָך ענטשיידען ווערען. מאָררים הילקוויט האָט זיך בעקאנט געמאכט אלס א סאָציאליסט, וועלכער לאָזט צו אין פרינציפ די מעגליכקייט פון דעם בעשרענקונג פון דער איינוואנדערונג. ער איז דאָרום מעהר ווי נאטירליך, דאָס דיווערס קאנדידאט האָט אין דער אידישער איסט־סייד, וועלכע בעשטעהט פון אַן איינגעוואנדערטער עלעמענט, ניט געקענט ציהען א גרויסע שטימען־צאָהל. אין דעם ענגען און שטאַלען קרייז פון סאָציאל־פאָליטישע אידעען, וועלכען די אידישע איסט־סייד האָט נאָך, נעמט די

דער „גראף“ אין די „גראפינע“

(א בילד.)

פון מ. בן-אליעזר.

די גאנצע צייט האָט מען אין שטעדטל
קיין אנדער זאך ניט געהערט ווי נור „פרייז“,
„גראף“, „גרעפין“. עס האָבען זיך געפונען
מענשען וואָס האָבען דערצעהלט מעשות וועגען
יונגען גראף, ווען ער איז נאָך געווען א קינד
און ער פלעגט אלע שבת קומען אין שטעדטל.
„איהם האָט געצויגען צו אידען“. אנדערע
וועלכע מענשען האָבען איבערגעגעבען געניי
דעם סאָרט לעבען וואָס א גראף פיהרט אין
אויסלאַנד, ווי ער פערברענגט דעם טאָג, וואָס
ער עסט צו אָנבייסען, מיט וויפילע פערד ער
פאָהרט אַרום שפאצירען.

— גוט צו זיין א גראף!

— עולם-הזה!

— איך וואָלט זיך ווינשען צו פערמענען
וואָס זיין נסיעה אהער וועט קאָסטען.

א גאנץ יאָהר איז דאָס שטעדטל פּעראו-
מערט. יעדער בעזונדער געהט אַרום פער-
זאָרגט און פערטיעפט אין זיין אייגען וועלט-
לע. זעלטען ווען עס מאַכט זיך אן ענין, וואָס
זאָל בעלאנגען צו אלעמען, וואָס זאָל אויפרודע-
רען דאָס שטעדטל. דאָס טרעפט נאָר איין
מאָל אין א יובל, ווען מען דארף אויסקלייבען א
נייעם חזן. דאָן איז אין שטעדטל לעבעדיג.
עהנליך צו אזא פאסירונג איז איצט דעם
פרייז'ס קומען.

דער טאָג, אויף וועלכען אלע האָבען גע-
ווארט, איז ענדליך געקומען.

נאָך אין דער פריה איז ארומגעגאנגען דער
אוריאדניק איבער'ן שטעדטל און האָט געגע-
בען א „פריקאז“ צו קעהרען די גאסען. אידע-
נעס מיט בעזימער און אידען מיט רידלען האָ-
בען זיך ארויסקלאָזען מלחמה צו האַלטען מיט
די בערגלאַז מיטס וואָס האָבען זיך גאנץ
ברייטלאַך צולייגט פארביי יעדער הויז און ניט
געוואַלט אָבטרעטען. ווען די מלחמה איז גע-
וואָרען היציגער, האָבען זיך צום הימעל געהוי-
בען גאנצע וואַלקענס שטויב. אָבער די קעמ-
פּפער האָבען זיך ניט אָנגעשראָקען און וואָס
שטארקער און מוטיגער עקעהרט און גע-
גראָבען.

— זאָל דער פרייז ניט האָבען צו ריידען
שלעכטס חלילה אויף אידען.

אויפ'ן שוהלהויף שטעהט א געזעמעל פון
אידען, שעהע בעליבתיים אָנגעטהאָן יום טוב'-
דיג. דאָרט געפינט זיך אויך דער רב מיט'ן

וין עטליכע וואָכען ווי דאָס
שטעדטל האַלט אין ריי-
דען וועגען די וויכטיגע פא-
סירונג, וועלכע האָט א
גרויסע בעדייטונג פאר
אלעמען. דער „פרייז“ פון
דעם נאָהענטען גוט, דער
אַלטער גראף פשעוויצקי, איז געשטאָרבען און
האָט געלאָזען א רייכע ירושה פאר זיין ברייח, וועלכע וואָהנט שטענדיג אין אויסלאַנד.
אין שטעדטל האָט מען גענומען ריידען,
אז דער יונגער גראף דארף באלד קומען איבער-
נעמען דעם טאָטענס רייכקייט. אזוי האָט
דערצעהלט יעדער דער מעהלער, וועלכער איז
אן אָפטער איינגעהער אין „הויף“ און איז א
תקיה ביים „פיליפאטאנט“.

האָט מען אָנגעפאנגען צו מאַכען פאַרבע-
רייטונגען צו בעגעגענען דעם נייעם פרייז מיט
פראַכט. כדי איהם זאָל געפֿעלען ווערען דאָס
שטעדטל, דאָן וועט ער זיך לאָזען „דערקענען“.
די רעדע-פיהרער, די גבאים, האָבען שוין
ביי זיך אָנגעמאַכט צו בעטען ביים גראף ער זאָל
געבען א נדבה געהילף פון זיינע וועלדער צו
פערריכטען דעם אַלטען בית-מדרש, וואָס האַלט
ביין איינפאַלען. אנדערע וויעדער האָבען גע-
ראטהען בעסער צו בעטען ציענעל פון זיין צי-
געלע צו בויען א נייע באָד. די אַלטע האָט
פאראינאָהרען אָנגעברענגט און שטעדטל האָט
ניט מיט וואָס אָנצובויען א נייע.

פיעלע בעליבתיים, וועלכע האָבען אין
ארענדע פון פרייז קראָמען, פאכטען, סעדער,
קלייבען זיך צו בעטען ביי איהם ער זאָל עפעס
„אראַבלאָזען“, ווייל די צייטען זיינען שווערע
און פרנסה איז געשלאָגען.

נאָר אויסער די פּעראינטערעסירטע אין
זיין קומען, האָבען אויף איהם אלע געווארט
מיט אונגעדולד אויס נייעגריגקייט. מען האָט
געזאָגט, אז ער איז א גרויסער קאָפּמענש און
אן „אויפגעקעהרטער“.

נאָך מעהר זיינען געווען אונגעדולדיג די
ווייבער, בעזונדערס די יונגע. מען האָט דער-
צעהלט, אז דער יונגער פרייז האָט ניט לאַנג
חתונה געהאט. ער האָט גענומען א ווייב פון
גרויסען יחוס און דערצו צוויי מיליאָן מיט א
האַלב נדן (אין שטעדטל ווייס מען אַלעס
גענוי). וואָס איז דער וואונדער, אז ס'וויילט
זיך אָנקוקען אזוינע?

— קליינעקעס?
 — ניין.
 — וואָס דען?
 — טרעף!
 — א נביא בין איך?
 — „פוסטע פיש“ (*).
 — אי, דאָס, אי, גוט!
 נאָך אַ ווילע שוויגען, זאָגט דער מאַן:
 — ווייסטו, אסתר, ביי מיר איז רעכט
 באַלד צו שפּאַנען דעם פּערד און פּאַהרען.
 — אַלע בעלי־עגלות וואַרטען ביז'ן נאָכ'ן
 „פּאַראַד“, וואָס זאָלסטו זיך איילען?
 — נאָרשיקייט, וואָס איז דאָ צו זעהן?
 — זאָג דאָס ניט. ווען מאַכט זיך דאָס
 אזא פּאַראַד?
 — איך ווייס ניט, וואָס געהט מען דאָ קור
 קען. דער גראַף האָט דען צוויי נעווער אָדער
 פיער אויגען?
 — דו ביזט קליינער פון אַלעמען.
 — שאַ, טאָמער ווילסטו, געה דו.
 — אויף וועמען וועל איך לאָזען דאָס
 קינד?
 — איך וועל זיצען אין שטוב.
 — טאָמער כאַפט זי זיך אויף, מען דאַרף
 איהר געבען זויגען.
 דאָ געפינט שוין דער יונגער מאַן קיין עצה
 ניט. דאָס איז פאַר איהם אונמעגליך.
 — ווייסטו וואָס? — זאָגט דאָס ווייב —
 געה דו, וועסטו מיר דערנאָך אַלעס דערצעהלען.
 אז דו וועסט קומען צוריק, וועט שוין דער
 וואַרעמעס זיין פאַרטיג.

ברוך איז געגאנגען צום מאַרק־פּלאַץ, וואו
 דער גאנצער עולם איז געשטאַנען. אויפ'ן וועג
 האָט ער אָנגערטראָפּען זיינעם אַ שכן, זעליג
 דעם שוסטער, וואָס איז אויך געגאנגען צום
 פאַראַד.
 — גוט מאָרגען, זעליג! וואָס זעהסטו מיר
 עפעס אויס ווי אַ האָהן פאַר כּפרות?
 — גאָר ניט.
 — וואָס הייסט, איך האָב קיין אויגען ניט?
 זעליג האָט אָהן איבעריגען חשק גע-
 ענטפּערט:
 — עס, געהאַט נאָר וואָס אַ „רייסעניס“
 מיט מיין בילדעס... נישקשה, זי האָט געקראָגען
 פון מיר אַ פּאַרציע, אז זי וועט האָבען צו גע-
 דענקען.
 ברוך האָט אויף איהם אויסגעשטעלט די
 אויגען און מיט אַ טאָן פון אַן עלטערן האָט
 ער איהם גענומען מוסר'ן:
 — שעמען מענסטו זיך אין דיין ווייטען
 האַלז... ווי שלאַנט מען דאָס אַ ווייב? וואָס
 ביסטו, אַ שכורער פּויער? נאָך ווייניג פאַר

אפטייקער (וואָס קען ריידען פּויליש). דאָס
 וואַרט מען מקבֿל פנים צו זיין דעם גראַף מיט אַ
 ספּר־תורה אונטער אַ חופּה, ווי דער מנהג איז
 ביי אירען.
 נעבען קאַנצלאַריע שטעהט דער „סטאַ-
 ראָסטאַ“ צווישען אַ קאָמפּאַניע פּויערים אין
 נייע סערמיאנעס. די פּויערים שיינען צו זיין
 ניט צופרידען, וואָס זיי מוזען דאָ שטעהן און
 צושלאָגען אַ טאָג אַרבייט. אויך דאָ איז פאַראַן
 אַ זילבערנער טאַץ מיט ברויט און זאַלץ אונטער-
 צוטראָגען דעם פּריץ, ווי דער מנהג איז ביי
 גוים.
 נאָר דאָס גאַנץ שטערטעל, יונג און אלט,
 שטעהט אויפ'ן מאַרק־פּלאַץ, וואו ביים ענדע
 געפינט זיך דער קלויסטער און אהין, דענקט
 מען, וועט דער גראַף צופאַהרען.
 שטעהען קופּעלעך אירען און שמועסען.
 אין מיטען שטעהט אַן אַלץ־ווייסער און ענט-
 פּערט אויף אַלע פּראַגען מיט אַ מין זיכער-
 הייט, וואָס לאָזט ניט צווייפלען אין זיינע ווער-
 טער. דערפאַר, קען זיין, גלויבען אַלע אין דאָס,
 וואָס ער זאָגט.
 יום־טוב אין שטערטעל. בעלי־מלאכות אר-
 בייטען ניט, קינדער זיינען פריי פון „חדר“,
 דער „פרוש“ און בית־מדרש האָט פערמאכט די
 גמרא, און קרעמער שטעהען אין דרויסען, אַלע
 פיהלען זיך יום־טובֿ־דיג.
 יעדער האָט אויף אַ ווילע פּערגעסען
 זיינע דאגות, און די פּערזאָנלעכע, די פּער-
 חושד'טע פנים'ער האָבען זיך אַ ביסעל אויס-
 געלייטערט.
 — זעהט ס'אַראַ טאָג היינט איז, ווי ליכ-
 טיג, ווי וואַרעם, אַ מחיה!
 — וואָס דען? אויפ'ן הימעל האָט מען
 אויך דרך ארץ פאַר אַ פּריץ — וויצעלט זיך
 איינער.
 — גוט צו זיין אַ גראַף!
 אין אַ שמאַלען הויף נעבען אַן אָפּענעם
 שטאַל שטעהט ברוך, אַ יונגער בעלי־עגלה, און
 פאַקט זיין וואָגען מיט „סחורה“ וואָס ער
 פיהרט אין „שטאָדט“ צו פּערקויפּען. ער שו-
 רעוועט אין די קאָשיקעס מיט די עופות, בינדט
 צו קעסטלעך מיט פּעסלעך, אין וועלכע ער דאַרף
 בריינגען „סחורה“ פאַר די קרעמעס, מאַכט צו-
 רעכט אַן אָרט פאַר'ן פּאַסאַזשיר, וואָס ער האָט.
 געענדיגט די אַרבייט, געהט ער צו צום
 פּערד, וואָס שטעהט אין אַ ווינקעל און קייט
 היי, גיט איהם אַ גלעס, רוקט איהם אונטער נאָך
 אַ ביסעל היי, פּערשליסט דעם הויף און געהט
 אַרויס.
 אריינגעהענדיג אין שטוב, געפינט ער זיין
 ווייב ביים אויווען קאָכענדיג וואַרמעס.
 — טרעף, וואָס איך קאָך היינט.
 — אוראי בעבלאך.
 — ניין.

(* אַ ליטווישער מאַכל, אין וועלכעס עס גע-
 פינט זיך קאָרטאָפּעל, נאָר ניט קיין פיש.

זיך און שטילערהייט האָט זי זיך געבייזערט אויף די משוגע, וואָס האָט איהם אָנגעכאַפּט. — אסתר — מיין לעבען — האָט זיך ברוך ניט איינגעהאַלטען — ווי איך בין א איד, מיר איז בעסער פאַר'ן גראַף... בין איך קיין איד ניט, אויב איך וואָלט זיך בייטען מיט איהם... פון שלאָפצימער האָט זיך דערהערט א גע-ווין פון א קינד. די מוטער איז געשווינד אריין אהין, און לויפּענדיג געמאַכט פאַר-ווירע:

— אַט האָסטו דיר! מיט דינע קולות... באַלד איז זי ארויס, האַלטענדיג אויף די הענד א קליין מיידלעך, וועלכע האָט געריבען די פערשלאָפּענע אויגלאך. ברוך האָט זיך דערפיהלט פריי און האָט גענומען ריידען אויפ'ן קול:

— וואָלסטו זעהן, מיר שטעהען אזוי... אַלע ווארטען... קוים דערלעבט, די קארעמע פאַהרט... איז געוואָרען א שפּאַרענעס... איך בין געשטאַנען הארט נעבען די קארעמע... די פערד האָבען זיך אָנגעשטעלט ביים קלויסטער... וואָלסטו זעהן פערד, אוראי טויענדרובעלדי-גע... איך זעה, פון קארעמע שפּרינגט ארויס דער יונגער גראַף... א העלד א בחור, א קראַי סאוועזי... דערנאָך האָט ער געהאַלפּען ארויס-קריכען פון קארעמע די גראַפינע... זי איז ארויס, בין איך נשתומם געוואָרען... הויך און דאַר, ווי א פאַר-אייגהענדיגער לילב... א פנים פון א ברמינן... אויגעלעך קליינינקע ווי ביי א מיזעל... עס האָט זיך מיר געוואָלט א שפּיי טהאַן...

— דו ביסט א „מבין“! וואָס דיר קען אויסקומען מיאוס...

ברוך האָט איהר ניט געלאָזט ענדיגען:
— לאָז צורח, אויף שעה זיינען אַלע מבנים... וועסט זאָגען זי איז קלוג, געלעהרענט, רייך, דאָס יע... אָבער שעה — מעג זי ביי דיר די שיד פּוצען, ווי איך בין א איד...

ער האָט נאָך א מאָל ארומגענומען זיין פרוי מיט'ן קינד און זיך געדערהט ארום שטוב, צו-זינגענדיג: „מיין גראַפינע! מיין גראַפינע!“
— איך קען דאָס ניט פערשטעהן — האָט ברוך'ן דאָס הארץ ניט געשטילט — מילא, אז אן אַרימאן נעהמט א מיאוסע פאר א ווייב, קוואַפּעט ער זיך אויף נדן... אָבער א גראַף, א פירשט, וואָס טויג איהם דאָס געלד, אז דער „קרו“ איז ניט ווערטה א גראַשען... וואָס פאר א פערגעניגען האָט ער אין זיינע פאַלאַצען, לע-בענדיג צוזאַמען מיט אזא „יפּהיח“...

— הער אויף — האָט שוין אסתר ניט גע-קענט פערטראָגען. איהר האָט זיך געדוכט, אז איהר מאן בענעהט א פערברעכען, טאָדענדיג מענשען וואָס שטעהען אזוי הויך.

— זאָל זיין אזוי, אָבער אסור אויב איך בין איהם מקנא... דו, אסתר, מיין גאָלד, דיר

איהר, וואָס זי האָרעוועט אין שטוב און ווערט אויסגעריסען פון די קינדער, קומסטו נאָך...

— אבער דו זאָלסט וויסען — האָט איהם זעליג איבערגעהאַקט — וואָס איך לייד בין איהר! — אייזערנע כוחות דאַרף מען האָבען... אַט פערוועלט זיך איהר, אז איך זאָל זיצען אין שטוב און וויעגען דאָס קינד, און זי וועט געהן זעהן דעם גראַף. ווי געפעלט דיר אזא זאך?

— איז וואָס? ווי איך בין א איד, איך האָב אַליין דאָס פאַרגעשלאָגען מיין ווייב. וואָס פאר א ווערדע האָט עס ביי מיר, און ביי א איר דענע איז דאָס א גאנצע מציאה...

זעליג האָט אויף איהם קרום א קוק גע-טהאַן און געלאָסען, ציהענדיג די ווערטער, האָט ער געענטפערט:

— וואָס גלייכסטו זיך צו מיר? ערשטענס, בין איך א מענש און דו ביסט א באַביצע... ביי דיר איז רעכט אַנצולעגען מיט'ן קאַפּ, אבי צו ברענגען דיין ווייב מיט א רובעל מעהר... מען קען דיר! צווייטענס, איז דיין אסתר א מלאך און מיין ביללעך א מכשפה... ביי דיר איז שטוב איז א ג'עדן און ביי מיר א גיהנם... און, דיר טענס... געה אין אַל'דע שווארץ יאָהר! מען פרעגט ביי דיר קיין עצות ניט. ווי געפעלט איך מיין מוסר-זאָגער?

זעליג האָט אויף איהם געוואָרפּען א פער-עכטליכען בליק, ווי איהם וואָלט פערדראָסען, וואָס ער האָט פערפיהרט דעם שמועס. דערנאָך האָט ער א שפּיי געטאָן, זיך אויסגעדערהט און אַוועק.

ברוך האָט איהם נאָכגעקוקט און ווי צו זיך גערעדט:

— „א שוסטער בלייבט א שוסטער“.

דער פאַראד האָט זיך שוין געענדיגט. דער גראַף איז אוועקגעפאַהרען אין „הויף“, און די אידען זיינען נאָך פערבליבען אויפ'ן מאַרק-פלאַץ, שטעהענדיג קופּעסווייז און טהיילענדיג די זיך מיט די נאָר וואָס איבערגעלעבטע איינ-דריקע.

ברוך האָט זיך געאילט אהיים. ער האָט אויסגעזעהן צו זיין זעהר אויפגערגענט. זיינע אויגען האָבען אויסגעדריקט אן אינערליכען עקסטאַז, וואָס האָט זיך געריסען ארויס. ער האָט אן עפען געטאָן די טיר פון זיין הויז, איז איהם דאָס ווייב אָנגעקומען אנטקע-גען:

— שששש... דאָס קינד שלאַפּט, קוים פער-וויענט...

נאָר ברוך איז געווען אזוי איבערפילט מיט זיינע אייננדיקע, דאָס ער האָט עס געמוזט מיט עפעס ארויסצייגען. ווען דאָס ריידען הויך איז איהם פערבאָטען געוואָרען, איז ער צוגעגאַנגען און האָט איינגעשלאָסען זיין פרוי און זיינע ארעמס, צווריקענדיג איהר צו זיך.

יענע האָט זיך געמאַטערט ארויסצורייסען

פאסט צו זיין א גראפינע... היינט, אויב אזוי, אָנגעביסען. געה זיך וואשען, דער ווארעמעס איז
בין איך דאך א גראף...

אסתר האָט זיך פונאָנדערגעלאכט.
— הער נאָר, מיין גראף, דיר ווילט זיך „גראפינע“ געזעסען ביים טיש און געגעסען די
נאָר ניט עסען? האָסט דאך נאָך היינט נישט „פוסטע פיש“...

זייט שטיל...

פון י. אַדלער

זאָלען שטורעמס קדיש זאָגען
און די בלעטער אייך בעקלאָגען —
שווייגט!
אַט די בייזע ווינדען וועבען
בשורות פון אַ נייַעם לעבען...

אין די קברים פון בית עולם
ליעגט בעהאַלטען יענער פאָדים,
וואָס וועבט און שאַפט
מיט אונגעוואוסטער קראַפט
נייע דורות, נייַעם לעבען...

זייט שטיל, אונרוהיגע בויער, זייט שטיל...
בעוויינט ניט, בעקלאָגט ניט די בלעטער.
די צייט איז געוועזען פון שטאַרבען!
ניט וויינט...

פאַר אייך קומט אַ גאַלדענער שפּעטער:
אַ פרייהלינג מיט בלעטער און פאַרבען,
אַ זומער מיט גאַלדענע גאַרבען; —
זייט שטיל, אונרוהיגע בויער, זייט שטיל...
ניט קלאָגט!

* * *

אין דעם שטראָם פון צייט און יאהרען
וועט איהר קיינמאָל געהן פערלאָרען —
אייביג און אונענדליך וועבען
וועט פון קבר זיך דאָס לעבען
פון דעם פאָדים, וואָס ער ציהט זיך
פון דעם ארון צו דעם וויגלעל,
און פון וויגלעל צו דעם ארון.

אום צו קענען וויעדער שטאַרבען,
וועט איהר ווערען נייַ געבאַרען...

גערעכטיגקייט צו באראנדעס'ן

פון יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי.

באראנדעסס'עם בריעה וועגען יענער געשיכטע, האט קונטרס ארויסגעלאזען מיין נאָמען אויף. אבער איך האָב זיך ניט וואָס צו שעמען, און איך וויל דאָ איבערגעבען די מעשה, ווי זי איז געווען.

די יאהרען ווען באראנדעס איז געווען דער פיהרער פון דער קלאָקמאכער יוניאָן איז די יוניאָן געווען שטארק. די מעמבערס זיינען געווען צו איהם פערזענליך צוגעטאן, ניט איבער טריבען, ווי די נאפאלעאנישע גרענאדירערן צו זייער קייזער, און די באָסעס האָבען געציטערט פאר דער יוניאָן. איהר קאמפף האָט זי גע- פיהרט א שטייגער אזוי ווי, מיט צעהן יאהר שפעטער, דער בונד אין ליטא און אין פוילען. אז מען האָט געסעטעלט א סטריק, האָט דער באָס געמוזט צאָהלען דער יוניאָן סטריק געלדער פאר די אָנגעוואָרענע צייט. ווען עס איז ניט געגאנגען מיט גוטען, האָט מען געברויכט עקאָנאָמישען טערראָריזם. אזוי פיהרט זיך אין יעדער יונגער טריידייניאָניסטישער בע- וועגונג. די אידישע יוניאָנס זיינען גאָר קיין אויסנאָם ניט. די געשיכטע פון די מיינערס יוניאָנס אין אמעריקא איז א בעקאנטער ביי- שפיעל.

די מעניפּעקטשורערס האָבען געזוכט מיט לען ווי פטור צו ווערען פון באראנדעס'ן. ביי א סטריק, וואו ער האָט פערלאנגט אין נאָמען פון דער יוניאָן און געקראָגען בעצאָהט סטריק געלד, איז ער אנגעקלאָגט געוואָרען אז ער האָט אויסגעפרעסט געלד פון דעם באָס. ער איז געשטעלט געוואָרען אונטער בייל. זיין לאַגע דעמאָלט האָט ער בעשריעבען אין דעם בריעה וואָס קונטרס ציטירט. דורך די פערפאלגונגען געגען די יוניאָן און די פערשידענע טרייעלס איז די קאסע פון דער יוניאָן אויסגעלדיגט געוואָרען; פון קריגען אַרבייט איז קיין רייד ניט געווען; באראנדעס מיט זיין ווייב און קליינע קינדער האָבען פשוט ניט געהאט קיין ברויט אויף. וואָס איז איהם געבליעבען צו טהון? אונגעפאָהרען און זוכען אַרבייט ערגעץ וואו אַנדערס.

איך געדענק איין אָבענד בין איך געזעסען אין גאָלדשטיין'ס קאפּע-הויז, אויף ברום סטריט, צוזאמען מיט דאָקטאר קאפּלאַן (דעמאָלט איז ער נאָך געווען א סטודענט), איך בין נאָך געווען גאָר א גרינער, קוים א יאהר נאָך מיין אַנטלויפען פון רוסלאַנד. ווי מיר זיינען אזוי געזעסען, איז אַריין באראנדעס. איך האָב שוין פון איהם פריהער געהערט, געזעהן אָבער האָב איך איהם

יך האָב געלעזען דעם ערסטען אַרטיקל פון קונטרס'ן וועגען די ערסטע שריט פון דער היגער אידישער אַרבייטער בעוועגונג. עס איז ווירקליך א וואונדער, ווי לאַנג עס קען זיך טלעיען דער פייער פון פאַרטיי-האַס! כמעט אַ גאַנצער דור איז שוין אוועק זינט יענע צייטען, די אַלטע ס. ל. פ., צו וועלכער דער שרייבער האָט דעמאָלט בעלאנגט, מיט איהר קיטאָיאָווי- שען נייט, איז צובראָכען געוואָרען אין פיך ברעקלעך. די רעוואָלטע פון דעם „פאַרווערטס“ — ניט פון דעם „פאַרווערטס“ וואָס האָט די גרעסטע סירקולאציע, נור פון יענעם, וואָס איז געווען דער קאמפפסאָרגאן פאר דעם פרייען גע- דאַנקען געגען אַלע סאָרטען פון פאַליטישע ציביליזאַטאָרן, — דיזע רעוואָלטע האָט אויף אַ צייט צומהיילט אין פינדליכע לאַגערן די פריהערע חסידים פון דער ס. ל. פ. שפעטער, אז מען האָט זיך שוין איינער דעם אַנדערן גוט צומישט מיט בלאָטע, איז מען ווידער געוואָרען גוטע גענאָסען. איצטער נאָך דער לאַנגער סעריע ברוגוטאָנצען און כשרטאָנצען, קומט אַ מת פון יענער וועלט און הויבט אָן די מעשה פון דאָס ניי, מיט דעם אַלטען ניגון, אזוי ווי די גאַנצע וועלט וואָלט צוזאמען מיט איהם די זיעבען יאהר גערוהט אויפ'ן בית עולם.

עס האַנדעלט זיך אין דעם אַרטיקל וועגען דעם ערסטען גרויסען קלאָקמאכער-סטריק, און דעם פיהרער פון יענעם סטריק, וואָס דער שרייבער וויל איהם אפילו מיט'ן נאָמען ניט דערמאָנען. וואָס שעמט איהר זיך, פריינד? דאָס איז יוסף באראנדעס, דער מאַן וועלכען מען האָט געהעצט מיט אַלע הינד, ווי דער טייטש זאָגט, ביז מען האָט ענדליך איהם פערטריעבען און פערצווייפלטען פון דער אַרבייטער-בעוועגונג.

קליינע נשמות וועלען זיך פּרעהען דער- מיט: ברוך שפּטערני! איצטער קען מען אין גאַנצען אַבלייקענען אז ער האָט גאָר ווען עפעס געמיינט, און ווען אַ מענטש מיט אַ פערוואונדעט האַרץ רעדט זיך אויס פון כעס אַ נאַריש וואָרט, האָט מען אַ געלעגענהייט צו טראַומפירען: אַט, זעהט איהר, מיר זיינען געווען גערעכט מיט אונזער האַנדלען געגען איהם.

איך טאָג די פערזאָנוואָרטיגקייט אי אַ פאַר זיין „אַנטלויפען“ קיין קענעדיק, אי פאַר זיין צוריקגעהרען אין די רייהען פון דער סאַציאַלדעמאָקראַטישער פאַרטיי. ציטירענדיג

ניט געקלערט צו בעהאלטען זיך פון טרייעל, אבער די שרייבער פון דער „ארבייטער-צייטונג“ האבען פון איהם געמאכט חוק. עס איז זיי גאָר ניט געפאלען אין זינען, אז אויב זיי וואָלט ווירקליך געוואָלט בלייבען אין קענעדע, וואָלטען קיינע דעטעקטיווס איהם ניט געקענט צווינגען צו קומען צוריק, און קענעדע וואָלט קיינמאָל ניט אויסגעלייפערט אָן אַנטלאָפענעם סטרייק-פיהרער, וואָס ווערט בעשולדיגט וועגען אַ סטרייק.

מיאָל, דעמאָלט האָט מען אויף באַראַנדעס'ן געגאָסען פּעך און שוועבעל כדי צו דיסקרעדיטירן רען איהם ביי דער אַרבייטערמאַסע אַלס פיהרער. וואָס פאַר אַ צוועק אָבער דיענט דאָס היינט, ווען דער מאַן שטעהט גאָנץ פון ווייטען פון דער אַרבייטער-בעוועגונג?

וועגען דעם אויסגאנג פון באַראַנדעס טרייעל דערצעהלט קונטרס אזוי:

„די ענדע פון דער גאנצער געשיכטע איז געווען נאָך טרויעריגער און קלעגליכער: ווען דער טרייעל איז ענדליך פאַרגעקומען אין אַלבאני האָט זיך אַרויסגעוועזען, אַז דרעזעלבער אָנ-פיהרער האָט געשיקט אַן ענטשולדיגונגס-בריעף צו דעם גאָווערנאָר פון סטייט. דאָרדף האָט זיך דער פּראָצעס געענדיגט דערמיט, וואָס דער גאָווערנאָר האָט דעם אָנפיהרער בענאָדיגט.“ די גאנצע מעשה איז אַ פּלאַנטער פון „וואַרהייט און דיכטונג“. ווי דער שרייבער דערצעהלט, האָט זיך באַראַנדעס גענומען און אַריינגעשרייעבען אַ בריוועל צום גאָווערנאָר. דער בריוועל האָט דעם גאָווערנאָר פּערזאָנלעך פאַר'ן האַרצען, און ער האָט בענאָדיגט באַראַנ-דעס'ן. דער שרייבער האָט פּערזענלעך עטליכע זעהר וויכטיגע מאָמענטען. ערסטענס, ווען באַראַנדעס איז פּערשפּעט געוואָרען פאַר ער-פּרעסונג, האָט ער אַפּעלירט צו דער סופּרים קאָרט, און די סופּרים קאָרט האָט מבטל געווען די סענטענס, ווייל זי האָט געפונען, אז ווען אַ בעאמטער פון אַ יוניאָן פאַרדערט געלד אין נאָמען פון דער יוניאָן אַלס אַ קאָנדישאַן אויף וועלכע דער סטרייק ווערט געשטעלט, און דאָס געלד געהט ניט אין זיין אייגענעם פאַקט, נור אין די קאַסע פון דער יוניאָן, איז דאָס ניט קיין ערפּרעסונג. דער דיסטריקט אַטאָרני אָבער האָט אַפּעלירט העכער אין אַלבאני, און דאָרטען האָט די קאָרט אַזוי אַפילו אומגעשטויסען די ענטשיידונג פון דער סופּרים קאָרט און ווידער געזעצט אין קראַפט די סענטענס פון די ערסטע קאָרט. באַראַנדעס איז געגאנגען אין דזשייל, וואו ער האָט געהאַט צו זיצען אַנדערטהאַלבען יאהר. דאָ אָבער האָט די סענטראַל לייבאָר יוניאָן, (ניט חלילה די פּעראַייניגטע אידישע געווערקשאַפּטען) אָנגעהויבען אַ בעוועגונג צו בעפרייען באַראַנדעס'ן. די סענטראַל לייבאָר יוניאָן האָט זיך געזעהען מיט'ן גאָווערנאָר, און אַלס רעזולטאַט דערפון האָט דער לאַיער פון דער

דעם ערסטען מאָל. ער איז פאַר מיר געווען דאָפּעלט אינטערעסאַנט. ערסטענס, אַלס דער פיהרער פון דעם ערסטען גרויסען סטרייק פון אידישע אַרבייטער, וועלכער האָט געדויערט עטליכע מאָנאַטען און האָט געצוואונגען די גאַנצע פרעסע צו רעדען מיט סימפּאַטיע און רעספּעקט וועגען די אידישע אַרבייטער און, צווייטענס, ווייל די חברה פון דער „אַרבייטער-צייטונג“ האָבען איהם דעמאָלט פּערזאָנלעך און פּערשפּאַטעט, ווי עס איז אימער דערפון מנהג געווען אין דער ס. ל. פ. געגען אַרבייטער-פיהרער, וואָס האָבען ניט געקושט די פאַרטיי-טשופּלינקע. באַראַנדעס האָט זיך צוגעזעצט צו אונז און האָט אונז דערצעהלט ווי ער האָט זיך געמאַטערט. איך האָב געזאָגט, אז עס וואָלט געווען אַ יושר ווען מען וואָלט געקענט צוזאַמען מאַכען צווישען די חברים גענוג געלד ער זאָל קענען אַוועקפאָהרען פון אַמעריקא.

מיט עטליכע טעג שפּעטער האָט די „אַרבייטער-צייטונג“ געמאַכט אַ געוואָלט, אז באַראַנדעס „האָט געלאָזען פאַלען די ביייל“ און איז אַנטלאָפּען קיין קענעדע. עס איז זעהר וואַהרשיינליך, אז אַט דורף די העצערין, וואָס איהר איינציגער צוועק איז געווען צו דער-טרינקען אַ געגנער, האָט זיך דער באַנדסמאַן דערשראָקען, און האָט געשיקט נאָך באַראַנדעס'ן דעטעקטיווס קיין קענעדע. אין דער אַמת'ן איז דאָס געווען אַ פּאַלשער געשריי פון פשוט'ע עם האַרצים: ווען מען שטעלט אַ מענשען אונטער ביייל דאָ אין אַמעריקא, איז ער נור מחויב צו קומען צום טרייעל; ביז דעם טרייעל מעג ער פאָהרען ניט נור קיין מאָנטרעאַל, נור אפילו צום נאָרדפאָל, ווען ער ווינטשט. אַלזאָ איז דער שפּיצנאָמען „קענעדע וואַ יוורא ק“ געווען ניט מעהר ווי אַ בבל'ל. עס איז גאָנץ מעגליך, אז די שרייבער פון דער „אַרבייטער-צייטונג“ האָבען עס אַליין ניט געוואוסט. אין יענער צייט איז געווען אין גאנץ אַמעריקא נור איין-איינציגער רוסיש-אידישער לאַיער, און ער האָט קיין שייכות ניט געהאַט מיט דער אַרבייטער-בעוועגונג. די שרייבער פון דער „אַרבייטער-צייטונג“ האָבען נאָך געדענקט פין רוסלאַנד, אז ווען מען לאָזט איינעם אַרויס אויף פאַרמיטלעכסטע, טו מוז ער געבען אַ פאַדפיקע אז ער וועט זיך ניט אטלוטשאַיען פון זיין מייסטאָזשיטעלסטע, און עס האָט זיך זיי אָבערדוכט, אז אין אַמעריקא איז אויך אזוי. מיאָל, וואָס זיי האָבען עס ניט געוואוסט מיט אַכצעהן יאהר צוריק, קען מען זיי מוחל זיין, אבער ברודער קונטרס האָט, כ'לעבען, געמעגט אָנפרעגען זיך ביי ערגעץ אַ גענאָסע אַ לאַיער, איידער ער האָט איצטער ווידער אויפ-געווארעמט די אַלטע משיחות.

ווען מען האָט דאָ אָנגעמאַכט דעם ליאָרס, איז באַראַנדעס פרייוויליג געקומען צוריק. אין זיין בריעף האָט ער געזאָגט, אז ער האָט גאָר

די מאסען? איך וועל אויך אויסזאגן דעם סוד: קיין סיסטעמאטישע בילדונג האָט ער נישט בעקומען, אבער ער בעזיצט איין זאך וועלכע פעהלט דאָס רוב פון די פאָלקספיהרער, — מענשליכע האַרץ.

דער עווערעדזש סאָציאליסטישער פיהרער איז אזוי אָנגעפילט מיט ליבערע צו דער גאנצער מענשהייט, אז עס בלייבט ביי איהם גאָר קיין פלאץ נישט פאר מענשען-געפיהל צו דעם יחיד. באראנדעס איז איינפאך א גוטער מענש, א גוטער ברודער, וואָס קען נישט פארבייגעהן מיט א פלאָזאָפישער גלייכגילטיגקייט נעבען מענש-ליכע צורות. דאָס האָט זיך אויסגעדריקט אין זיין טהעטיגקייט אין דער אַרבייטער-עוועגונג.

איך געדענק, מיט א יאהר צעהן צוריק זיינען מיר געזעסען נאָך א מיטינג פון אונזער ברענטש פון דער סאָשעלדעמאקראטי אין א קאפערסאלון. עס איז שוין געווען זעהר שפעט און מיר האָבען זיך געקליבען אַהיים. מיט א מאָל קומט אריין א קאָמיטע פון ניוארקער בעקער-אַרבייטער, וואָס זיינען געווען אין סטריק, און פערלאנגען פון איהם ער זאָל מיט זיי תיכף, אין מיטען נאכט, פאָהרען קיין ניו-ארק, וואָרום די סטרייקערס זיינען דאָרטען צור זאמענגעקליבען און זיי ווארטען אויף איהם. איך האָב פראָטעסטירט דאָנענען: וואָס איז דאָס פאר א צייט פאר א פערזאָנלונג? זאָלען זיי ווארטען ביז איך דער פריי; ווען א מענש איז שוין א סאָציאליסט, טו מאַר ער זיך גאָר נישט אויסשלאָפן ביינאכט? אבער די קאָמיטע האָט פערזיכערט אז ווארטען קען מען נישט, ווייל אויב מען וועט ווארטען ביז איך דער פריי, וועט דער סטרייק פערלאָרען ווערען, (איך געדענק שוין נישט פארוואָס). בקיצור, באראנדעס האָט זיך אביסלע געאמפערט, אבער סוף כל סוף איז ער מיט זיי געפאָהרען קיין ניוארק. מיט אַזעלכע פאקטען, נישט מיט שעהנע ווערטער וועגען סאָלי-דאריטעט, האָט ער זיך געמאכט בעליעכט ביי די אַרבייטער.

וואָס ער איז אַוועק פון דער אַרבייטער-עוועגונג, ווען מען האָט איהם בעוואָרפען מיט שמוץ אין דער צייטונג וואָס ער האָט געהאלפֿען אויפצובויען, און וואָס די יוניאָנס וועלכע ער האָט אָרגאניזירט און פאר וועלכע ער האָט גע-קעמפֿט האָבען אויס שרעק פאר דער מאַשין איהם געלאָזען אַליין, — איז א טרויעריגע ערשיינונג, וואָס ליידער איז זי גאָר נישט זעלטען. איך האָב אַליין צוגעזעהען אן עהנליכע געשיכטע צווישען די פאָליטישע פערשיקטע אין סיביר, וואו אן אַרבייטער וואָס האָט פערלאָרען זיין גלויבען די עהרליכקייט פון זיינע חברים האָט זיך גענומען דעם לעבען. ווען איהר ווילט זיך אריינלאָזען אין דער וועלט-ליטעראַטור, טו האָט איהר די געשיכטע פון אכילעס'ן, וועלכער

יוניאָן אָנגעשריעבען א פעטישאן צום גאָווער-נאָך, וועלכע באראנדעס האָט אונטערשריעבען. פרעגט ביי וועלכען לאַינער איהר ווילט, וועט ער איך זאָגען, אז געוועהנליך ווייסען די קליענטען קוים א וואָרט פון די פייפערס, וואָס דער לאַינער גיט זיי אונטערשרייבען אין א טרייעל, אפילו ווען זיי זיינען געבאָרענע אמעריקאנער, כפרט נאָך א גרינער. בעגאָרדיגט איז ער געוואָרען נישט דערפאר וואָס ער האָט געזאָגט אַשמני, נור צוליב דעם וואָס מען האָט געוואָלט פערצוקערן די פיל פאר דער אַרבייטער-עוועגונג. עס איז געווען וויכטיג פאר די רעזיערענדע קלאַסע, וואָס די העכסטע קאָרט האָט אנערקענט זיין האַנדלען פאר פערברעכעריש; אבער דער פראָסטער שכל זאָגט, אז ווען די סופרים קאָרט איז געווען דער מיינונג אז ער האָט קיין פער-ברעכען נישט בעגאָנגען, טו ווי אזוי האָט דער גאָווערנאָר געקענט אָבזאָגען די פעטישאן פון די יוניאָנס פאר זיין בעפרייאונג? די מעשה האָט זיך אָבער געצויגען כמעט אַ האַלב יאהר, און דויע צייט האָט באראנדעס פערבראָט אין געפענגניס. דאָס האָט קונטרס פערגעסען צו דערזעהלען.

א לעזער וואָס איז נישט בעקאנט מיט דער געשיכטע פון דער היגער אידישער אַרבייטער-עוועגונג, איבערלעזענדיג קונטרס'עס אַרטיקלען, וואָלט געקענט מיינען אז די „דריי פאסיקלעך“ איז א פערזאָן וואָס איז באלד נאָך יענער געשיכטע נעלם געוואָרען פון דער עוועגונג, ווייל אלע האָבען אין איהם פערלאָרען דעם צוטרויען. דער אמת אבער איז, אז וויבאלד די אַרטאָדאָקסיע פון דער ס. ל. פ. האָט זיך אָנגעהויבען צו שאַקלען, איז באראנדעס ווידער אריין אין דער סאָציאליסטישער בעוועגונג און כמעט צעהן יאהר איז ער אנערקענט געוואָרען פאר א פיהרער. איך בין געווען דער יעניגער וואָס האָט געצוואונגען די „אָפאָזיציאָניסטען“ פון 1897 אנצוערקענען באראנדעס'ן פאר א גענאָסען, ווען זיי האָבען נאָך געציטערט זיי זאָלען זיך חלילה נישט טרפה מאכען מיט דעבס'ן, און אסור מיר אויב איך האָב חרטה דערפון.

קונטרס ציטירט פון אן אַרטיקל אין דער „אַרבייטער-צייטונג“ די מיינונג פון דעם רעדאקטאָר, אז באראנדעס איז נישט מעהר ווי דורך א צופאל געוואָרען אן אַרבייטער-פיהרער, ער וויל ביי איהם נישט אנערקענען גאָר קיין פעהיגקייטען פאר אזא ראלע. דאָס איז אימער געווען די מיינונג וועגען איהם צווישען די גדולים און די כלי קודש פון דער סאָציאליסטי-שער בעוועגונג. איך וויל דאָ נישט איבערטרייבען די מעלות פון באראנדעס'ן, און איך קען אויך זיינע שוואַכע זייטען. אבער ווען מען וויל זיין גערעכט, מוז מען זיך דאָך שטעלען די פראגע: ווי אזוי קומט דאָס, אז יאהרענלאנג איז ער פאָרט געווען דער בעליעכטעסטער פיהרער פון

ווען ער זעהט זיך ארום אז עס איז ניטאָ קיין
יושר אפילו צווישען יענע וואָס שטרעבען
כלומרשט איינצופיהרען יושר אין דער וועלט,
אזא מענש פערליערט דעם גרונד אונטער זיינע
פיס. אויב דער סאָציאליזמוס איז אן אידעאל
און אויב ער דאַרף מקוים ווערען דורך די
מעשים טובים פון די סאָציאליסטען, טו ווען
מען פערליערט דעם גלויבען אין די סאָציאלי-
סטען מוז מען צו גלייכער צייט פערליערען
דעם גלויבען אין דעם סאָציאליזמוס.

אָט דאָס איז די דראַמאטישע געשיכטע פון
באַראַנדעס'ן.

פערלאָזט דאָס שלאַכטפֿעלד ווען די פיהרער
האַבען בעגאַנגען אן אונרעכט געגען איהם.

מען מוז זיך אויסלערנען צו בעטראַכטען
די גאַנצע מענשהייט ווי אַ גרויסע סטאַדע חיות,
פון וועלכער מען דאַרף ניט ערוואַרטען קיין
עדעלע געפיהלען, מען מוז בעטראַכטען דעם
גאַנצען מענשליכען פראָגרעס ווי אַ מעכאַנישען
פראָצעס, וואָס צווינגט די צוויי-פּיסיגע
ברואים פאַמעלעך אויסצומענשלען זיך, — כדי
מען זאָל ניט פערפאַלען אין פערצווייפלונג. אַ
מענש אָבער וואָס איז אַ געפיהלס־סאָציאליסט, אַ
סאָציאליסט מיט'ן האַרצען, ניט מיט'ן קאָפּ,

זומער נעכט

פון י. י. שווארץ

אין די דאזיגע נעכט פלעגט א גלוטהענדער חשך
אזוי ווי א פייער א שווארצער צעגיסען
זיך איבער דער קאכיגער שטאדט.
די נאכט פלעגט אזוי ווי א ווילדע וואקסאנקע
פון וויין און פון לוסט-מענץ פער'שכור'ט
אין ווילדע יסורים פון תאוה זיך קארטשען
און צאפלען און קלאפען זיך מיעד און ענטבלויזט
אן דער דורשטיגער ערד.
דורך די אפענע פענסטער אין פינסטערען צימער
פלעגט כוואליעסווייז שטראמען די זודיגע לאווע
און אנצינדען גליהענד די לופט.
פון ערגעץ-וואו פלעגט אן אקארד פון א פיאנע
זיך ברויזענדיג רוישענדיג טראגען
און עפעס גע'סוד'עט מיט גלוטה אויף מיין אויער.
און ס'האבען אין טאנץ אין א ווילדען פאר ד'אויגען
רויט-פלאמענדע רעדער געשווינדעלט.
און עפעס וואס האט אין מיין הארצען געהאמערט
און די נאכט מיט איהר גיהנמ'שען גלוטה האט געצויגען
צו זיך און גערופען...

לוסט-דורשטיגע ווילדע וואקסאנקע,
כ'בין אין גאנצען געווען אין דיין מאכט!
ס'האט א פייער געברענט אין מיין הארצען
און מיין מח געברענט האט אין פלאמען
ס'האט דיין קראפט מיך געשלעפט און געשטויסען
אהין אין די פינסטערע גאסען...
כ'האב מיט אויגען, בייד-גליהענדע אויגען
די מויערען און ווענט דורכגעבויערט;
און געוועכט האט מיין מח דמיונות,
בלוט-רויטע דמיונות.
און געדאכט האט מיר: כ'הער א פערשטיקטען
זיס-פינדליכען קרעכצען...
ס'האט געדאכט מיר: איך זעה ווי עס צאפלען
זיך קערפער אין הייסע קאנוואולסיען
און פלעכטען זיך איינער אין צווייטען... —
כ'פיהל דעם זיסען בעטרינקענדען ריח
פון א פרוי'ס ווייכען ווארעמען קערפער... —
און איך בין געווען אזוי עלענד!...

לוסט־דורשטיגע ווילדע וואַקסאַנקע
 כ'האַב געפּלוקט און געבענשט דיר צוזאַמען!
 ס'האַט מיין מח מיר בילדער געמאַלען
 פון אַלטען פּערגעסענעם עבר:
 עס בעדעקט קוים אַ דורכזיכטיגער שליער
 דעם ראָזען און ליכטיגען קערפּער
 פון קאַכיגער יונגער געטעראַ.
 די לאַקען ווי שלאַנגען ווי שוואַרצע,
 מיט בלומען־גירלאַנדען געפלאַכטען,
 אויף די מיידעלשע ברוסטען צעשאַטען.
 אין די אויגען ברענט העליש אַ פייער
 און די ליפּען זיי גליהען ווי פּורפור
 ס'גליהט אַ בעכער מיט וויין אין איין האַנד איהר
 און אין צווייטער די קלינגענדע טאַצען.
 זי שוועבט אין איהר טייוועלשען טאַנצען
 פערליערענד דעם שליער דעם לעצטען
 פערטרונקען אין תּאוה־עקסטאַז.
 זי פאַלט צו דער ערד אַ פערטויבטע
 מיט האַלב שוין געשלאַסענע אויגען
 וואָס ווינקען מיט לייעכע און גליק... —
 און אַרום הענגט אַ נאַכט אַ פערטראַכטע
 מיט זיידענע העל־בלויע הימלען
 און ס'שטראַמען אַריין דורך די פענסטער
 די ריחות פון מירטען און מאַנדלען.
 איך הער אין פער'שכור'טען חלום:
 עס עפענען אויף זיך די קנאַספּען
 פון רויטע, בלומ־גליהענדע ראָזען... —

און דערנאָך האַב איך לייעכע געבעטעלמ
 און מיט גראַשענס פאַר שאַנדע געצאָהלט...
 פערשוואַנדען פלעגט ווערען דער כּשוף
 און שמום אַלע סודות און וואַנדער.
 געשטאַנען פאַר מיר זיינען מחנות
 פון ריעזיגע שטומע געביידען
 און קרום מיך בעקוקט און פעראַכטליך...
 און איך פלעג פערשעהמט און בעליידיגט
 זיך גנב'ן אליין דורך די גאַסען
 און אין האַרצען האַט עפּעס געוויינט...

די ארבייטער און די ארבייטער-פראגע אין דער אלטער אידישער געשיכטע

פון דר. שמואל א. אייזענשטאט

א.

מיט דעם ארבייטער פון וועלכען עס שיידען איהר אב באלד צוויי טויזענד יאהר און וועלכע האט, ווי זי היינט, געטראגען דעם סאציאלען יאך אלס א אידישע ארבייטער-מאכע.

ב.

א קלארען בעגריף וועגען דעם וואס איז אזוינס ארבייט בעקומען די אידען ערשט בשעת זיי בעזעצען זיך פעסט אין זייער לאנד (עלף-הונדערט יאהר פאר קריסטוס געבורט). ביז דאן זיינען זיי געווען לוסטיגע פאסטוכער, וועלכע האבען אומגעוואנדערט פון ארט צו ארט מיט זייערע סטאדעס און די נאטור האט זיי אהן איבריגע מיה פעהאקלעפן מיט אליין וואס זיי האבען געהאט נויטיג פאר זייער קיום. זייענדיג נאך א פאסטוכער פאלק האבען זיי אין זיך געטראגען לייעבע צו דער ערד-ארבייט, און ווי נור זיי האבען געהאט די מעגליכקייט צו בעזעצען זיך פעסט אין לאנד, האבען זיי זיך צו דער ארבייט גענומען. דאס איז געווען און דאס איז ביז היינטיגען טאג איינע פון די גרעסטע, שווערסטע און ניצליכסטע ארבייטען פון דער מענשליכער געזעלשאפט. דאס גאנצע פאלק איז דאן געווען ערד-ארבייטער, יעדער אויף זיין גלייכען חלק, וועלכען ער האט בעקומען, יעדער האט פון דער ערד בעקומען זיינע בעדירפניסע, פערקויפענדיג זיין ארבייטסקראפט צו דער גרויסער מוטער — נאטור פאר'ן ברויט. דאס איז געווען דער אלטער נאטירליכער קאמוניזמוס אין דער אידישער געשיכטע. יעדער האט געארבייט, יעדער האט געצויגען זיין חיונה. ווי ביי אלע ערד-ארבייטער פעלקער, איז ביי די אידען צו יענער צייט פעסטגעשטעלט געווארען דער בעגריף וועגען די נויטיגקייט פון ארבייט. דיווער בעגריף איז געלעגען אין דעם יסוד פון דער ערד-ארבייט אליין און די נאטור מיט איהר קראפט האט דאס יעדען טאג בעוויזען. דא איז שוין די זאטקייט און די צופרידענדיג הייט ניט געווען אבהענגיג פון צופעליגע סבות, ווי ביי דעם פאסטוכער-לעבען, וואו עס איז גענוג אז די סטאדע זאל קומען אין א ווילדער פעטער לאנקע, אין א געגענד וואו עס זיינען דא ווילדע פייגעלעך — און דער מענש און זיין פיה זיינען שוין בעזארגט מיט זייער שפיין און פיה לען זיך פריי אין שוים פון דער פרייער נאטור.

און זיינען דא א סך געלעהרטע, וואס האלטען זיך ביי דער מיינונג, אז די אלטע צייט פון דער מענשליכער געשיכטע האט לחלוטין ניט געהאט קיין בעגריף פון דער היינטיגער סאציאלער אָרדנונג, פון די ווירטשאפטליכע פארמען פון אינזער צייט.

דאס איז אבער א גרויסער טעות, וועלכען די היסטארישע פארשונג האט בעוויזען מיט פאסטען אין די הענט. ווי עס שטעלט זיך ארויס פון די אלטע היסטארישע ווערק, האט מען שוין אין יענער צייט געוואוסט אי פון האנדלע צווישען פערשידענע פעלקער, ים און יבשה-האנדלע, פון געלד, פון גרויסען אייגענע טהום, פון געדונגענע פרייע ארבייטער, צום גרעסטען טהייל זאגאר א מאסע, וואס שטעהט זעהר נאָהענט צום היינטיגען פראלעטאריאט.

פון כלל ווערט ניט אויסגעשלאסען אויך די אידישע געשיכטע. יעדע היסטארישע ער-צעהלונג רעדט מיט קלארע ווערטער פון דעם ווירטשאפטליכען צושטאנד פון יענער צייט, עס וויקעלט זיך פאר אונזערע אויגען פונאנדער א בילד פון ברייטען סאציאלען לעבען, אין וועלכען עס איז פארגעקומען א אינוועניגטע מלחמה פון פערשידענע קלאסען, די סאציאלע אונגלייכ-הייט און דער שטרעבען צו בערייכערונג אויף דעם חשבון פון אנדערע; די אלטע אידישע געשיכטע ווייס פון פערשקלאפונג, זי ווייס שוין אויך פון מרירות, פון אויפשטענדען. דאס זיינען ניט קיין פאליטישע אונרוהען פון אונזער צייט, אין וועלכע היינטער דער אונזעפרידענדיג הייט שטעהט א קלארער בילד פון אן אנדער בעסערן סיסטעם, דאס איז אן אונקלארע אונ-צופרידענהייט, וועלכע האט ניט קיין אויסגאנג פון דער שקלאפערריי אין אלע איהרע פארמען.

און האבענדיג ברעה דא צו געבען אן איבער-זיכט איבער דער לאגע פון די ארבייטער אין דער אלטער אידישער צייט, מוז איך פריהער מתרה זיין אז איך זיך אין מיין בעשרייבונג קיינע פניות, וועלכע זאלען מיר צווינגען צו פער-פעלשען געוויסע היסטארישע אמת'ן. איך וויל נור די אידישע ארבייטער-מאסע בעקאנט מאכען

ליכען לעבען, וואו עס האָט זיך געמראָגען זייער גייסט.

דאָן האָט אין פּאָלק אויסגעבראָכען דער ערשטער שטורם פון אונצופריעדענהייט געגען די כהנים און עס האָט פערלאנגט א קרעפטיגען, קלאנגען פאַרשטעהער פון זיין אייגענער סביבה; צי דורך א פּאָלקס־פּערזאָנלונג אָדער דורך א גורל האָט דאָס פּאָלק סוף כל סוף אויסגעוועהלט פאַר א פּאָליטישען פאַרשטעהער אן ערד־ארבייטער, וועלכער איז געווען א קרעפטיקער פּראַקטישער מאַן, פשוט אין זיין לעבענס־אַרט, אָהן איבריגע גאווה און טריי און איבערגעבען דעם פּאָלק, — דאָס איז געווען אן אויסגעוועהלטער, א לעבעליג פּאָלק.

צווישען דער גרויסער צאָהל גלייכע ערד־ארבייטער וואַקסט אויס דער ערשטער אונגלייכער, וועלכען דאָס פּאָלק אליין טהיילט אויס פון זיך, שטעלט איבער זיך כדי צו מאַכען דאָס לעבען זיכערער, כדי צו געפינען א פּעסען בעשיצער אין דער צייט פון געפאָהר.

ווי עס קומט פאַר אלע מאָל אין פּאָלקס־לעבען אין אזא פאל ווערט דער פּאָלקס־העלד גיף א פּאָלקס־הערשער און דער תּהום צווישען איהם און דעם פּאָלק ווערט גרעסער מיט יעדען טאָג; דערצו פיהרען געוויסע בעדינגונגען פון געוועלשאַפּטליכען לעבען, געוויסע אייגענשאַפֿטן טען פון דעם מענטשליכער נאטור בשעת מען גיט איהר איבער די ברייטע און אונבעגרענצטע שליטה איבער לעבען און טויט.

כדי צו ערפילען די אויפגאבע וועלכע עס האָבען אויף זיי ארויפגעלעגט די פּאָלקס־מאַסען האָבען די ערשטע אידישע הערשער זיך צוערשט בעשעפטיגט מיט דער גרינדונג פון א שטאַרקען חיל, פריהער, אין דער צייט פון שאול, א פוס־געהענדיק; שפעטער, ווען פון מצרים האָט מען אָנגעהויבען איינצופיהרען גרויסע מחנות פערד, — אויף א חיל פון רייטער. דאָס זיינען שוין ניט געווען די ערד־ארבייטער, די רוהיגע דאָרפֿס־לייט, וואָס זיינען ארויסגעגאנגען פון דאָרה מיט זייערע העק און סערפּע אונטער דער אָנפיהרונג פון זייערע שופטים, וועלכע זיינען אליין געווען ערד־ארבייטער, — דאָס זיינען געווען מענשען פון דער יוגענד־אַבגעריסענע פון יעדער אַנדער בעשעפטיגונג, געלערנטע גוט־בעוואַפּענטע קרייגער, אין פאַנצערן, מיט שווערד און שפיז.

די מלחמות האָט שוין זעלטען געפיהרט דאָס פּאָלק אין גרויסע און גאַנצען. עס האָט זיי דאָס רוב געפיהרט דער הערשער מיט זיינע קריגער, שטעהענדיג אליין דער ערשטער, אין די פאַרדערסטע רייען אויפ'ן בלוטיגען שלאַכט־פּעלד. די רוהיגע בעשעפטיגונג מיט דער ערד־ארבייט האָט געקענט אויף אזא אופן געפיהרט ווערען אָהן איבריגע שטערונגען, באַרג און טהאַל האָבען זיך געוויקעלט אין גרייס, דאָס פּאָלק איז געווען צופריעדען, זיין ווילען האָט זיך ערפילט.

די ערד פערלאנגט אָבער אַרבייט, אַרבייט דויערנדע און שווערע, און לאָזט ניט אָהן מיה א קיילעכדיגען יאהר ארויסקומען עפעס פון איהרע רייכע אוצרות. אזוי שטעלט זיך די ערד־ארבייט ארויס פאַר דער עלטערער ערצייהערין צו אַרבייט בכלל, אזוי שאַפט זי די השגות וועגען דעם ווערט און די ניצליכקייט פון דער אַרבייט, דעם האַס, די פעראַכטונג צו יעדען, וואָס וויל מיט'ן אַרבייטענדען פּאָלק ניט נעהמען אן אַנד טהייל אין זיין וויכטיגער מלאכה, וואָס ווילען לעבען ווירעס־איז אויפ'ן חשבון פון אַנדערע.

בשעת אַנדערע מדינות פון דער אַלטער צייט האָבען זיך פון אָנהייב אָן געבויט אויף דעם יסוד פון שקלאַפּעריי און אַריינגעטראָגען אין זייער סביבה גלייך די סאָציאַלע אונגלייכ־הייט, איז ביי די אידען אויף אזא אופן דער יסוד געווען די גלייכהייט און פרייהייט, די גלייכע אייגנטיילונג פון דער ערד די פרייע ערד־אַרבייטער.

בשעת דאָס אַלטע אינדישע פּאָלק האָט שוין געוואוסט פון א קלאַסע־נטהיילונג אויף גייסט־ליכע, קריגער, אַרבייטער און שקלאַפּען האָט דאָס אידישע פּאָלק געקענט נור דעם קלאַס פון ערד־אַרבייטער, וועלכער איז געווען אין דער זעלבער צייט אויף דער קריעגער און זיינע גייסט־ליכע, די כהנים, האָבען א לאַנגע צייט גלייך מיט אַלעמען אויפ'ן פּעלד ביים אָקער געוועבט זייערע געטליכע אידעאַלען, און שטעהענדיג גלייך מיט'ן פּאָלק זיינען זיי געווען זיינע אייגענטליכע לעהרער און פיהרער.

נור ניט לאַנג האָט געקענט בעשטעהן אזא אידעאַלער צושטאַנד אין פּאָלק, די פּאָליטישע לאַגע איז לאַנד איז נאָך געווען ניט איבריג זיכער, שכן'ישע פעלקער האָבען זיך מיט יעדען טאָג אַריינגעריסען אין די גרענצען און אין לאַנד גופא האָבען נאָך פון דער אַלטער צייט געלעבט קליינע פעלקער, וואָס האָבען ביי יעדער געלעגענהייט הייט הוב געמאַכט דאָס לאַנד. עס האָט זיך ארויסגעוויזען אין פּאָלק די נויטיגקייט אין א פּעכטער מלוכה־אָרדנונג, ביי וועלכער דער ערד־אַרבייטער זאָל קענען רוהיג לעבען אין זיין נחלה און זאָל ניט דאַרפֿען פּלוצלונג, ניט צוגעברייט, אוועקוואַרפֿען דעם אָקער און זיין פריעדליכען, שטיילען לעבען און נעהמען זיך פאַר'ן שווערד. די כהנים, וועלכע האָבען פריהער אין איין קול גע'טענה'ט, אז אזא מלוכה־אָרדנונג איז שוין פּעסטגעשטעלט פון גאָט, אז אונטער זיין ממשלה שטעהט דער קריגע און פריעדען, האָבען דעם פּאָלק ניט איבערצייגט; די כהנים, וועלכע האָבען גערעדט וועגען דער בעשטעהענדער אָרדנונג, זיינען שוין צו יענער צייט צו ווייט אוועק געגאנגען פון לעבען מיט זיינע אַלטעגלייכע פאַר־דערונגען, בעטראַכטענדיג זיי אַלס קליינע, שפּיל'ע אין פערגלייך מיט דער גרויסער, אייביג גער און ליכטיגער וועלט אויס'ן תּהום פון מענש־

מלוכה. דאָס זיינען נאָך ניט געווען קיין פּראָג לעטאָריע אין היינטיגען זין פון וואָרט, אַלענאָר פאַלס אין די צייטען פון שלמה, ווייל זיי זיינען ניט געווען בעשעפטיגט מיט דער אַרבייט אַ גאנצן יאהר, נור יעדע דריי חדשים פלעגט זיך דער סדר בייטען אויף אזא אופן, אז יעדען פלעגט אויסקומען אַרבייטען נור דריי חדשים אין יאהר, ווערענדיג די איבריגע צייט פלעגט ער פערברענגען ביי זיין פאַמיליע, וואו ער פלעגט לעבען אויף דעם חשבון פון דער מלוכה אָדער פון דעם קליינעם חלק ערד, וועלכע ער האָט נאָך אפּשער געהאַט; קיין אַרבייטס־לויין האָט ער ניט בעקומען, ווייל די אַרבייטס־קראַפּט פון דער גרויסער מאַסע איז בעטראַכט געוואָרען פון דער מלוכה אַלס אַ צינו און פערשפּאַרענדיג דעם פּאָלק אַריינטראָגען מזומן זייערע אַבזאַהלונגען האָט די מלוכה אויף זיי אַרויפגעלעגט די בעזאָרגונג פון די אַרבייטער.

אין אזא לאַגע האָט זיך געפונען דער אַרבייטער אין דער צייט פון די ערשטע מלכים. קיין פּרווואַטע אונטערנעמונגען זיינען דאָן אין אַ גרוסע צאָהל נאָך נישט, ווייל אַ גרויסער אייגענטום איז אויסגעוואַקסען נור ביי דער מלוכה, וועלכע האָט פון לבנון געבראַכט גרויסע טראַנספּאָרטען פון צעדער־האַלץ, פון אופיר — גאָלד, זילבער, שטיינער, אייזען, און האָבענדיג גרויסע אוצרות פון רויע שטאַפּען האָט זי אָנגעהויבן טרייבען אַ גרויסע אינדוסטריע אין פאַבריקאַציע. אין לבנון האָט זי געעפּענט גרויסע „בתי היער“, האָלץ־הייזער, האָלץ־פאַבריקען אויף אויסצואַרבייטען פערשידענע געהילץ; אין ירושלים האָט זי געעפּענט דאָס גרויסע „בית הנשק“, די פאַבריק פון בלייזין; אין כרמל, אין שרון און אין דרום־זייט ביים געזאַלצענעם ים האָט געהאַט די קעניגליכע פאַמיליע איהרע שעהנע גערטנער און פעלדער, און אַ גרויסע צאָהל אַרבייטס־הענדל זיינען געווען אין די אלע אונטערנעמונגען בעשעפטיגט פריהער ווי נישט עכט פּראָלעטאַריע, שפּעטער ווי פּראָלעטאַריע אין היינטיגען זין פון וואָרט.

די וועניגע פּרווואַטע אונטערנעמונגען פון יענער ערשטער מלכים־צייט זיינען געווען אין די הענד פון פערשידענע מיוחסים, וועלכע זיינען געווען נאָהענט צו דער קעניגליכער פאַרמיליע און אין די הענד פון פערשידענע גבורים, וועלכע און מלוכה האָט פאַר זייער גבורה צויען טהיילט גרויסע ערד־האַלצות. נור אזוי ווי אין די סך מלחמות וועלכע זיינען געווען אין דער צייט פון דוד, זיינען אויך געפאַנגענע געמאַכט געוואָרען פאַר שקלאַפּען, האָט מען זיך ניט גע־נויטיגט אין די פּרווואַטע אונטערנעמונגען און דער אַרבייטס־קראַפּט פון די פרייע אַרבייטער, ווייל די אידישע אַרבייטער האָבען שוין נאָך די בעשטימונגען פון דער ביבעל געדאַרפט בעסער בעהאַנדעלט ווערען און ווייל די געפאַנגענע זיינען צו די מיוחסים אָדער העלדען דאָס רוב

די סאַציאַלע אונגליכקייט און לאַסט הייבט זיך אָבער באַלד אָן פיהלען מיט יעדען טאָג אלץ שטאַרקער, אלץ קלאָרער. דער טהייל פון פּאָלק וואָס איז געווען ניט פּראָדוקטירט, וואָס האָט ניט גענומען קיין אַנטהייל אין דער ערד־אַרבייט, האָט געלעבט אויפ'ן חשבון פון פּאָלק, וועלכער האָט געמיינט זיי פערשטאַפּען אי שפּיץ, אי געוועהר, אי הייזער צום לעבען און שיקען דערצו נאָך אין מלחמה די בליהענדע דאָרף־יוגענד, וואָס איז געוואַקסען אויף די פרייע פעלדער פון לאַנד. און ניט קוקענדיג אויף די גרויסע, איבער די כחות שווערע קרבנות, וועלכע דאָס פּאָלק האָט דאָ געבראַכט, האָט זיין ווילען געשפּילעלט מיט יעדען טאָג אלץ אַ קלענערע ראַלע, די נישט־פּראָדוקטיווע, פון איהם אויסגעהאַלטענע טהיילען פון פּאָלק מיט'ן הער־שער אין דער שפּיץ האָבען זיך געפיהלט ווי פּאָלקס־פּערזאָנען, וועלכע שטעהען העכער פאַר די אַרבייטענדע מאַסען פון פּאָלק.

די שווערע קרבנות און תבואות און פון מענדישען, האָבען אַריינגעטראָגען אין דאָרף די אַרעמקייט; די אפּטרופּות פון דעם הערשער — די אונזעפריעדענהייט, און אזוי האָט זיך אָנגעפאַנגען די פערעלענדונג פון אידישען דאָרף, דער אונטערגאנג פון דעם אלטען נאַטירליכען קאָמינוזם.

בעזאָנדערס איז די פערעלענדונג אויסגעוואַקסען אין דער צייט פון שלמה, ווען עס איז פערגרעסערט געוואָרען די אַרמיי, אויפגעבויט געוואָרען גרויסע שטערט און געביידען, דער בית־המקדש און דער קעניגליכע פאַלאַץ, ווען עס איז איינגעפיהרט געוואָרען דער הויפּישער לוקסוס אויפ'ן שטייגער פון אַנדערע מורדר־קענדער.

אין יענער צייט האָט דער עלענד אין דאָרף אַרויסגעטרופּען צום לעבען די ערשטע מחנות פּראָלעטאַריע, וועלכע האָבען זיך געצויגען פון דאָרף אין שטאָרט, פערלירענדיג זייער אייגענע טהום.

דער אויפּוואַקסען פון שטאָרט, דער אויפ־בליהען פון אינדוסטריע און האַנדעל, דער בנין פון פעסטונגען און געוועלשאַפטליכע געביידען, די האַנדעלס־עקספּעדיציעס אין דער רייכער לאַנד אויף, האָבען געפאַרדערט אַ גרויסע צאָהל אַרבייטס־הענדל און דאָס האָט געשאפּען מיט זיך די גרויסע פערבלענדעטע מאַסע, זי האָט איהר אַרבייטס־קראַפּט אַריינגעלעגט אין די מלוכה אונטערנעמונגען, וועלכע זיינען טהיילווייז געווען פאַר'ן געוועלשאַפטליכען נוצען, טהיילווייז פאַר'ן נוצען פון די הערשער גופא.

נאָך די ערצעהלונגען פון דער ביבעל האָט די צאָהל פון די אַרבייטער בעטראָפּען 150 טויזענד, פון זיי 70 טויזענד בערג־אַרבייטער און 80 טויזענד משא־טריגער, וועלכע האָבען זיך געפונען אונטער דער אויפזיכט פון 3300 אויפ־זעהער, וועלכע עס האָט אויפגעשטעלט די

ווען יעדער האָט געהאט גענוג ערד. די גרויסע ערד-בעלי בתים האָבען דערצו ניט מסכים געווען, דאָס פאָלק האָט זיך געשטעלט דאגעגען און ווייל די מאכט איז אין יענע צייט געווען ביי ד' כהנים, וועלכע האָבען אונטערשטיצט דעם גע' רעכטען ווילען פון פאָלק, האָט זיך דאָס פאָלק צו דאָס זייניגע דערשלאָגען.

אויסשטעהענדיג דעם נסיון אין דער מלוכה צייט האָט דאָס פאָלק ניט פערטרויט די הער-שאפט'מענשען מיט אַ קרעפטיגען ווילען האָט געלאָזט בעשטעהען די פאָרשטעהער פון די כהנים און האָט זיך פערטרויט דעם געריכט פון געלעהרטע און כהנים אנשטאט דעם וואָס פרי-הער האָט איהם, דעם פאָלק, גע'משפט דער מלך.

נור פון דער ערשטער מינוט איז די געזעל-שאפטליכע אָרדנונג געשטערט געוואָרען און די נייע פערטהיילונג פון דער ערד האָט ניט געקענט ערפילען די אויפגאבע צו פערטהאלען דעם פער-עלענדונגס-פראָצעס אין די דאָרפישע מאַסען.

עס האָבען פון דער ערשטער מינוט אָן אויסגעבראָכען רעליגיעזע מחלוקות מיט די שומרונים, דאָן שפעטער צווישען די כהנים פאמיליען וונגען דער הערשאפט און שפעטער אין דער צייט פון די חשמונאים מחלוקות און מלחמות צווישען די אָנהענגער פון די כהנים און די אָנהענגער פון דער אדומי'שער הערשער פאמיליע, וואָס האט געוואָלט צוריק אוועק-שטעלען אין לאַנד דעם סדר פון דעם מלכים צייט.

און מיט יעדער נייער מחלוקת און מלחמה פלעגט די פערזישע און שפעטער די גריעכישע מלוכה ארויפגען אלץ אַ גרעסערע צינז אויף די אידען און מיט'ן וואַקסען פון צינז איז דאָס פאָלק געוואָרען אַרימער און שוואַכער. מיט זיין פאָליטישער שוואַכקייט האָבען זיך בענוצט אלע שכל'ישע פעלקער און אַ גאנצע רייע מלחמות האָט ווייטער צושטערט דעם פריעדליכען יסוד, דעם ווירטשאפטליכען בנין פון לאַנד. אין דער צייט וואַקסט אויס אַ גרויסע מאַסע אָהן ערד-אוייגענטהום, רייכער אין צאָהל ווי אין די צייטען פון שלמה, זי הייבט אָן אין גרעסטען טהייל איהרען צו וואַנדערן אין מצרים און בכל, בילדעט אויס אים ביידע לענדער גרויסע ישובים און שמעען, וועלכע שטעהען אין בעציהונג צו דעם אידישען לאַנד ווי קאָלאָניען.

דער קלענערער טהייל פון די באַדענלאָזע מאַסען בעזעצט זיך אין שטאדט און בילדעט פון זיך אויס די גרויסע מאַסע שטאדטיגע האַנד-ווערקער און אַרבייטער. מיט יעדען טאָג וואַקסט אין שטאדט די אַרבייטער-מאַסע, דער האַנדווערק און מלאכות הייבען אָן קומען און בליהען, דער אַרבייטער ווערט אַן שטאדט א בעדייטענדער טהייל פון ישוב. די העכסטע שטופע פון איהר בליהען דערגרייכט די אַרביי-טערמאָסע אין דער צייט פון הורדוס און זיינע

אומזיסט געשענקט געוואָרען פון דער מלוכה. ערשט שפעטער, ווען די מלחמות מיט די אַרומיגע פעלקער זיינען געוואָרען עלטמענער און זייער אויסלאָז ניט אזוי גלענצענד פאר די אידען, האָט זיך די צאָהל פון די שקלאַפּען פערקלענערט, דערצו נאָך זיינען זיי געווען אונטערדריקט און ניט קענענדיג אַרויסרופען אַ מאַסע-אויפּשטאנד פלעגען זיי איינציגווייז לויפּען פון אידישען לאַנד אין מצרים. דאָן האָט זיך די אַרבייטס-קראַפט פון די פרייע אַרבייטער אָנגעהויבען צו בענוצען אויך ביי פריוואַטע אונטערנעמונגען. דערפון איז זייער צאָהל מיט יעדען טאָג געוואָ-רען גרעסער, אין אזעלכע אונטערנעמונגען, איז אַבער מיט דער צושפאַלונג פון דער אידישער מלוכה געקומען אין שוואַכען די מלוכה-אונטערנעמונג ווייל די קאָנפליקטען און מלחמות צווישען ביידע אידישע מלוכה-טהיילען האָבען אַרויסגערופען אַ דויערנדען קריזיס אין דער אינדוסטריע און האַנדעל, וועלכער איז געווען אַט שטארקער אַט שוואַכער, האָט אַבער געדויערט ביז דער אונטערדריקונג פון פאָלק דורך מלכות בכל (586 פאר קריסטוס געבורט).

פאר דער צייט איז געווען איין גרויסער אויפּשטאנד, וועלכער איז געווען אַרויסגערופען פון פאָלק געגען דאָס איינגהערציגע און בלוט-דורשטיגע מלכים-הויז פון אחאָב, וועלכע האָט אָנגעפילט דאָס לאַנד מיט אונרעכט און האָט צושטערט דעם רוחיגען גאנג פון לעבען. אונטער יהוא בן נמשי, דעם פאָלקס-העלד פון יענער אל-טער צייט האָט זיך אויפּגעזאמלט אַ גרויסע מאַסע פון פערבלענדעטע דאָרפס-לייט, פון די אַרמעע שטאָדטישע שיכטען און ווי עס ווייזט אויס אויך פון אַרבייטער. אויפּגערעגטער הייט האָט די פאָלקס-מאַסע אויסגע'הרג'עט די גאנצע מלוכה-פאמיליע און, ווי אין דער אַלטער צייט האָט זי וויעדער אין אויבען-אָן פון דער מלוכה אָרדנונג געשטעלט אַ פערטרויטען מענשען פון איהר אייגענער סביבה.

די קרויסען זיינען דערמיט אַבער ניט אַב-געשאפט געוואָרען; דער געוואלטג אַויסגע-וואַקסענער פאָליטישער בנין, וואָס האָט געהאט נויטיג אַ סך געלד און מענשען, האָט זיך ניט געקענט האַלטען אויפ'ן שוואַכען יסוד, אויף דעם פעראַרעמטען ערד-אַרבייטער קלאַס און דער שוואַכקייט, וועלכער האָט געהערשט אין לאַנד, האָט זיך געמוזט ענדיגען מיט דער בעהערשוונג פון דער פאָליטישער פרייהייט.

ג.

בשעת די ביבלישע מאכט איז געווען אונ'טערדריקט דורך די פערזער (538 פאר קר. געב.) און די פאליטישע פרייהייט פון דעם אידישען לאַנד אין אַ געוויסען מאַס פעסטגעשטעלט גע'וואָרען צוריק, האָט זיך דאָס פעראַרעמטע פאָלק אַרויסגעזאָגט פאר דער אַבשאַפונג פון גרויסען אייגענטהום און האָט פערלאנגט, אז עס זאָל צוריקגעבראַכט ווערען די אַלטע שעהנע צייט,

רען, אז יעדע ערשיינונג מוז בעטראכט ווערען פון דער שטאנדפונקט פון איהר צייט און דער פאר איז ניטא וואס צו וואונדערן זיך, וואס אין דער ארבייטער-געזעצבונג ווערען בעהאנדעלט נור פראגען פון ריין עקאנאמישער נאטור.

דאס מאכט אבער אויף א האר ניט שוואכער דעם אינטערעס צו דער ארבייטער-געזעצבונג אין יענער צייט, וועלכע שטעלט אויף אויפ'ן געזעצליכען אופן די אָרדנונג פון דער ארבייט, די בעציהונגען צווישען ארבייטס-געבער און ארבייטס-נעמער, דעם ארבייטס-לויז, די גרויס פון ארבייטס-טאָג, די פעלע ביי וועלכע דער ארבייטער קען זיך אַבזאָגען פון דער ארבייט אין די, ביי וועלכע דער בעל הבית קען איהם אַב-זאָגען; דאָס זיינען די ערשטע סאָציאַלע, גע-שיכטליכע ווערק פון דעם אַלט-יונגען ארבייטער-קלאס אויפ'ן פריהמאָרגען פון זיין געשיכטע, די קינסטלעריש-אויסגעבילדעטע ווערק פון דעם ניין-אויפגעטרעטענעם קלאס אין אידישען פאָלק, וועלכער איז אין 100 יאהר ארום נאָך אזא אויפ-טרעטען אונטערגעגאנגען אונטער דער רוימישער מאכט, נאָך דעם ווי ער האָט געקעמפט אין די טעג פון דער ברייכונג-שער מרידה צו ערהאַל-טען דעם יסוד פון ווירטשאַפטליכען בנין, וועל-כער האָט אויפגעבליהט פון זיין שווייס און פון זיין ארבייטס-קראַפט.

די ארבייטער געזעצגעבונג.

1. די וויכטיגסטע פונקטען וועגען ארבייטס-לויז.

1. ארבייטער וואָס האָבען זיך פערדונג-גען אויף מעהר ווי אַ וואָך, בעקומען זייערע שכירות אויך פאר די שבתים.

2. דער בעל הבית איז מחויב דעם אר-בייטער זיין געצאָהלט געבען אין מזומן; דער ארבייטער קען אָבער נעהמען מיט'ן אייגענעם ווילען לעבענס-מיטעל אויפ'ן חשבון פון זיין ארבייטס-לויז.

3. אין דעם פאל, ווען עס איז פריהער כעשטימט געוואָרען די צייט וויפיעל די ארבייט דארף דויערן, דארפן די שכירות געצאָהלט ווערען ווי די צייט ווערט פערענדיגט.

4. ווען אבער עס איז קיין צייט ניט בע-שטימט געוואָרען, בעקומען די וואָכיגע ארביי-טער זייערע שכירות יעדע וואָך, די חודש'דיגע—יעדען חודש.

5. ווען דער בעל הבית און דער ארביי-טער האָבען פערגעסען אָבצורעדען מכה דער גרויס פון מקה, דארף פאר דער ארבייט געצאָהלט ווערען נאָך די מיטעלע פרייזען, וועלכע ווערען געצאָהלט אויפ'ן אָרט.

6. דעם זיינען אריבער 12 שעה'פון דער צייט, ווען די שכירות האָבען געדארפט איינ-געצאָהלט ווערען, און זיי זיינען ניט איינגע-צאָהלט געוואָרען, קען זיך דער ארבייטער בע-קלאָגען ביים ריכטער.

נאכפאלגער. די צאָהל פון די אויסוואַנדערער ווערט צו יענער צייט זעהר קליין, נייע שטערט און פעסטונגען, פרעכטיגע געביידען און טהעאַ-טערס בויען זיך אין אלע עקען פון לאַנד, די ארבייטס-קראַפט פון דעם פרייען אידישען ארבייטער בעהערשט די גאנצע לאַנד, ער הייבט זיך אין שטארט אָן פיהלען אלס דער חשוב'ער טהייל, עס וואַקסען פון זיין סביבה אויס גע-לעהרטע און דענקער, זיינע בעסטע מענער געהען אריין אין דער פערזאָנלונג פון געלעהרטע, וועלכע שאַפען די געזעצען דעם פאָלק און באַלד הייבט זיך אָן אונטער זייער ווירקונג אויסבילדען די ארבייטס-געזעצגעבונג, וועלכע פערנעהמט זיך מיט אלע פרטים פון דער ארבייט.

דער ערשטער נשיא, דער וויכטיגסטער געלעהרטער און דעהוואָנער אין געזעצן איז גע-ווען הלל, אַ האַלצהעקער; יהושע, איז געווען אַ שמייער; יוחנן, אַ שוסטער און צעהנדליגע אנדערע.

צוערשט זיינען אין יענער צייט בערגינדעט געוואָרען פון די געלעהרטע די השגות פון אר-בייט, וועלכע האָבען ביז דאָן געלעבט בלינד אין פאָלק און געבליעבען דורות-לאַנג פערבאָרגען אין דער דעמאָקראַטישער נשמה פון דער אידישער מאַסע. די וויכטיגסטע השגות איבער דער ארבייט זיינען אויסגעדריקט געוואָרען אין פאָל-געברע ווערטער:

1. האָב ליעב די ארבייט און האָט דעם לעדיגגעהן.

2. די וועלט איז געבויט אויף לעהרע, ארבייט און שטיצען איינער דעם צווייטען.

3. יעדע לעהרע, וואָס שטעהט ניט אין צוזאָמענהאַנג מיט ארבייט, האָט ניט קיין קיוב.

4. ווער עס לערנט ניט זיין קינד אַן ארבייט, איז גלייך ווי ער לערנט איהם רויבעריי.

5. שינד אַ נבלה אין דער אָפּענער גאס און דו זאָלסט ניט זאָגען איהן בין אַ גרויסער מענש, און דו זאָלסט ניט אָנקומען צו לייטען.

6. יעדער וואָס לעבט פון זיין האַנד ארבייט שטעהט העכער פאר יעדען גאָטספיר-טיגען.

אויף אזא אופן הייבט די ארבייט אָן בע-טראכט ווערען ווי די איידעלסטע, ניצליכסטע און נויטיגסטע מלאכה ווי אין דער ערשטער צייט, נור די ערד-ארבייט; און מיט דערמיט אַליין פערשטעהט זיך שוין, אז דער סאָציאַלער אנזעהען פון דעם ארבייטער האָט געמוזט ווערען גרויס ביי דער הערשאַפט פון אזעלכע בעגריפען און זיין לאַגע בעסער פון טאָג צו טאָג.

און דאָס איז געשעהן דורך דער ארבייט-געזעצגעבונג, וועלכע האָט זיך אויסגעבילדעט אין מיט פון דער צייט פון איינציגע געזעצען און וועלכע די אויבען-אויסגערעכענטע זאכען האָבען געהאַט אַ קענטיגע ווירקונג.

איידער איך וועל ברענגען די וויכטיגסטע פונקטען פון דער געזעצגעבונג מוז איך ערקלע-

מיטען חרטה אָדער וויל משנה זיין די תנאים פון דער ארבייט, ווערט ערגער בעהאנדעלט.

2. דער ארבייטער קען די ארבייט וואָר-פען אין מיטען טאָג, (*) דער בעליהבית אבער מוז איהם קינדונגען מיט דרייסיג טעג פריהער.

3. פון אָנהייב פון דער ארבייט קען דער בעל הבית אָבער חרטה האָבען אזוי ווי דער ארבייטער.

4. דער ארבייטער וועלכער האָט חרטה פון דער ארבייט, קען מאַהנען זיינע שכירות. ווען ער האָט אבער דורך דעם וואָרפען די ארבייט אָנגעטאָן דעם בעל הבית א היזק, וואָס קען נישט אומגעקעהרט ווערען, קען דער בעל הבית דינגען אנדערע ארבייטער אויף א העכערן מקח און די מותרות פעהראלטען פון דעם ערשטען ארבייטער'ס שכירות.

4. פערזאנלעכע ארבייטער.

1. די ארבייטער זיינען פערזאנלעכע ארבייטער פאר יעדען היזק, וועלכען זיי האָבען בעוואוסט זינג נישט פעהריט; זיי דארפען בעזאָהלען אַלע און גלייכע חלקים.

2. יעדער אונגליק, וואָס האָט געטראָפּען צופעליג ביי דער ארבייט און וועלכען דער בעל הבית האָט פריהער נישט געקענט פעהריטען — פאלט נישט אויף איהם.

3. יעדער היזק אָדער פעהלער, וועלכען דער ארבייטער האָט בעקומען ביי דער ארבייט צוליב דעם, וואָס דער בעל הבית האָט נישט אָנגענומען די נויטיגע מיטלען איהם צו פעהריטען — פאלט אויף איהם.

4. דער ארבייטער, וועלכער נעהמט זיך פאר אן ארבייט, וועלכע ער קען נישט, איז פער-אנטוואָרטליך פאר אַלע חזקות וועלכע ער מאַכט אָן.

5. פערשידענעס.

1. ווען ווערעס-אייז האָט געדונגען אן ארבייטער אויף א טאָג און ער האָט צו פריה זיין ארבייט פערענדיגט, קען ער איהם געבען אַזי דערע ארבייט, וועלכע איז גלייך שווער אָדער לייכט ווי די ערשטע. ווען ער קען איהם קיין אנדער ארבייט פאר דער איבריגער צייט געבען, מוז ער אָבער צאָהלען די גאנצע שכירות פאר'ן טאָג.

2. ביי יעדער ארבייט מוזען פעסטגע-שטעלט ווערען איהרע תנאים; דאָס הייסט, דער ארבייט-אָרט, דער טאָג אין וועלכען זי דארף זיך אָנהייבען, און דער ארבייטס-לויז.

7. ווען עס פאלט א ספק וועגען די שכירות: דער בעליהבית זאָגט, אז ער האָט אָנגעזאָהלט און דער ארבייטער טענה'ט, אז ער האָט נישט בעקומען, און זיי האָבען ביידע נישט קיין עדות, האָט מעהר נאמנות דער ארבייטער: ער דארף שווערען און בעקומט זיין געלד.

8. ווען עס איז ביים ארבייטער געשטאָר-בען א נאָהענטער קרוב, אָדער עס האָט איהם אָנגעכאַפט א הייזקראנקהייט, רעכנען זיך איהם זיינע שכירות.

9. ווער עס האָט געדונגען ארבייטער און געשיקט זיי אין פעלד און זיי האָבען דאָס פעלד געפונען פייכט (נישט מאַסל צו ארבייט) דארף ער זיי בעזאָהלען זייערע שכירות.

10. אז עס איז צום אָנהייב פון דער אַר-בייט געווען ביליג דער ארבייטס-לויז און ער איז דערנאָך מהייערער געוואָרען, קענען זיי נישט פאָרערן קיין הוספה.

11. אין די ערטער וואו עס איז איינגע-פיהרט, אז חוץ די שכירות דארף דער בעליהבית געבען די ארבייטער עסען, מוז ער זיי געבען.

2. וועגען דער ארבייטס-צייט.

1. די גרויס פון ארבייטס-טאָג דארף בע-שטימט ווערען נאָך די אָרטיגע זימען און בעדינגונגען.

2. דער ארבייטער קען מיט'ן בעליהבית נישט מאַכען קיין תנאי צו ארבייטען מעהר ווי עס איז דער מנהג; ווען ער מאַכט אזא תנאי — איז דער אָכמאָך בטל.

3. דער ארבייטער קען אזא תנאי נישט מאַכען אפילו אויף דעם אופן, אז עס זאָל איהם פאר אן אייבערשטונדען בעזונדער געזאָהלט ווערען.

4. אויף דעם גאנצן צום ארבייטס-אָרט קען דער ארבייטער דעם בעליהבית'ס צייט פער-ווענדען; אויף דעם גאנצן צוריק — נור זיין אייגענע.

5. דער ארבייטער דארף זיך נישט פער-דינגען אין איין צייט צו צוויי ארבייטען.

6. אויסער דער צייט פון עסען און טריי-נען דארף זיך דער ארבייטער פערנעהמען מיט זיין ארבייט, פאר וועלכער ער האָט זיך פער-דונגען.

7. דעם שבת'דיגען טאָג קען קיינער נישט פערלאנגען קיין ארבייט פון אידישען אָדער נישט-אידישען ארבייטער.

3. וועגען חרטה.

1. ביי יעדען ספק אין די ארבייטס-תנאים, ווערט אַלץ בעשטימט צו דעם ארבייט-טער'ס טובה. דער אבער פון זיי ביידען (דער בעל הבית אָדער דער ארבייטער), וואָס האָט אין

(*) דערביי ווערט אין תלמוד אויסדרוקליך רעגלאמענטירט די אינדיווידועלע פרייהייט פון יעדן לויז-ארבייטער.

רעדאקציאנעלע נאטיצען

טאָ, אָדער ווי מיר קריטיקער פון „איריש-קייט“ זאָגען — אין גלות, וואָסען לייכט ארויס די ערשטע שפּראַצונגען פון סאַציאַליזם, אָבער זיי פערדארען און פערטריקענען דאָרט נאָך איידער זיי לאָזען זיך פאַנאָדער. דעם גרונד פון דיעזען מערקווירדיגען פאַסט איז נישט דאָ דער אָרט אויפצודעקען. דאָס וועט אפּשר זיין אַ קאפּיטעל פון יענעם גרוי-סען בוך פון דער צוקונפּט, וועלכעס וועט ווארפען אַ וויסענשאפטליכעס ליכט אויף דאָס פער'כשוּפּטע אירישע פראָבלעם בכלל. די טהאטזאכע אָבער, דאָס דער אירישער סאַציאַליזם האָט אַ ווידערשפּרוכספּאַלען כאַ-ראַקטער, וועט מען נישט לייקענען.

עס טוט אונז לייד צו מוזען זאָגען, אז מיר לייקענען אָב די טהאטזאכע. עס איז דאָרום פאַר אונז נישט נויטיג צו ווארטען אויף אַן אויפ-קלערונג ביז יענער גרויסער צוקונפּטס-בוך וועט ערשיינען, ווי אינטערעסאַנט זיין אינהאַלט זאָל נישט זיין אין אנדערע הינזיכטען.

און דער פאַרווארף פאַר דעם אירישען קווארטאַל איז נישט קיין נייער. כמעט נאָך יעדער וואהל, ווען די איבערטריבענע האַפנונגען פון די גענאָסען בלייבען אונערפילט, הערט מען פון אלע זייטען אויסדריקע פון אונצופרידענ-הייט, פון ענטטוישונג, עפעס אזוי ווי די אידען האָבען דעם עולם אָבענאַרט. אַט, אַט — האָט זיך אָבענדאכט — קומט די גאולה קיין ניו יאָרק, און דורך ניו יאָרק צו די יונאייטעד סטייטס; קומט זי אָן צו אונז פון גרענד סטריט, דורך קלינטאָן סטריט, ארונטער איסט-בראָדוויי, אריינמאַרשירענדיג דורך אלע זיעבען קאָרנערס פון טשעטהעם סקווער אין אמעריקא און..... גאָרנישט, איבער'ן באָרד גערונען, אין מויל נישט אריינגעקומען!

ווי געזאָגט, אונז קומט אים צו הערן דיעזע בעשולדיגונגען כמעט יעדען יאָהר. עס איז אָבער וואָס די טייטשען רופען די „איראַניע דעם שיקאָגאָ'ס“ צו הערן אזעלכע קריוורעס גע-גען אונז פון אזא מאַן ווי דר. סירקין, וועלכען קיינער וועט נישט הוישד זיין אין וועלען מבטל זיין דעם אידען און זיין טהעטיגקייט, אפילו נישט דעם גלות-אידען און זיין גלות-טהעטיגקייט. וואָס איז דער אמת? אַט וועלען מיר פרובירען זעהן.

דער אייביגער פריהער פאַר אלץ פערגעסען צופלוס און אלע קריטיקער פון אונזער אַכפלוס לאַקאַלע איריש-אמעריקאַנישע טהעטיגקייט, אז די לאַגע איז אַ גאַנץ אויסערגעווענהליכע.

וועגען דר. סירקין'ס דיעזען נומער דריקט אויס אַרטיקל אַ מיינונג איבער דעם רע-זולטאַט פון דעם וואהל-קאמפּא אינ'ם ניינטען קאָנגרעס דיסטריקט, מיט וועלכער מיר זיינען אין עטליכע פרטים נישט איינפערשטאַנדען.

און טאָקע דערפאַר וואָס דער שרייבער טרעט אויף אלס געגנער איז ער אונז ווילקאָמען; דערפאַר איז ער אייגענטליך צו שרייבען איינ-געלאָדען געוואָרען. דער 3 טער נאָוועמבער האָט די איממיגראַציאָנס-פראַגע אויף קיין פאַל נישט געסעטעלט און די „צוקונפּט“ וועט אימער געפינען פלאַץ פאַר אַן עהרליכע געגנערישע מיינונג.

פון דעסטוועגען דאָרף מען ענטפערן. דער ענטפער איז אַ דרייפאַכער.

ערסטענס בנוגע צו דער פראַגע: צי האָט דער סאַציאַליזמוס אין דעם געטאָ אַן ערפאַלג; צווייטענס, צי בעווייזט דעם „בונד'ס“ ערפאַלגלעזיגקייט ביי די וואהלען צו דער צוויי-טער דומא, אז „אין גלות וואָסען לייכט ארויס די ערשטע שפּראַצונגען פון סאַציאַליזם, אָבער זיי פערדארען און פערטריקענען נאָך איידער זיי לאָזען זיך פאַנאָדער“ און

דריטענס, מכוּח דעם וואָס דר. סירקין זאָגט — און דאָס איז דער עיקר פון זיין אַר-טיקל — וועגען די איממיגראַציאָנס-פראַגע און די שטעלונג פון די ס. פ. צו איהר. אָנהויבענדיג פון די לעצטע, פון דער אימ-מיגראַציאָנס-פראַגע, וועלען מיר נור זאָגען, אז די זאך איז צו וויכטיג אָבערפטר'ט צו ווערן אין אַ נאָטיץ און מיר וועלען זעהן צו האָבען נעקסט טען מאַנאט אַן ענטפער פון אַ קאָמפּעטענטען שרייבער.

וועגען דעם „בונד“ און זיין וואהל-קאמפּא אין דער צייט פון די צווייטע דומא וועלען די לעזער געפינען אַ קורצע ערקלערונג אין דיעזען נומער.

דאָ גלייך וועלען מיר פרובירען ענטפערן דר. סירקין אויף די פראַגע צי האָט דער סאַ-ציאַליזמוס אין דעם געטאָ אַן ערפאַלג.

* * *

דער איד דר. סירקין אין זיין ארטי-דאָרף ברענגען קעל גיט אָב די פאַלגענדע ערקלערונג, ער זאָגט:

„די אירישע סאַציאַלי-סטען פון אלע פאַרטייטאטירונגען מוזען זיך קלאָר מאַכען איינמאַל פאַר אלע מאָל, דאָס דער סאַציאַליזם האָט אין דעם געטאָ נישט קיין ממשות'דיגען ערפאַלג. אין דעם געטא-

זען גומע פריינט פון ווייטען, און דאָ קומט אַ פאָליטישען מיט אַ „פול“ זעהר אָפּט צווייגן.

בקיזור, גאָלדפאָגעל'ס וואָטערס זיינען מייסטענס די זעלביגע דורך יאָהרען, וועהרענד הילקוויט'ס ענטהוואַסטען קומען און געהען, קומען און געהען און נור אַ קליינער טהייל בלייבט. דער טהייל שטימט טאָקע אימער פאר אונזער פארטיי.

און איידער מיר געהן פון דיעזען פונקט אוועק לאָמיר נאָך בעמערקען, אז דער ביזנעס-עלעמענט פון דעם קווארטאל איז געראדע אזוי אינטערעסירט אין רעפובליקאנישע רעגירער פאר די גאנצע מדינה, ווי ער בעדארף דע-מאָקראטישע אין דער שטאָט ניו יאָרק. פאר איהם איז כמעט נאטירליך צו שטימען פאר מע-קלעלאַן אלס מייאָר פון ניו יאָרק און פאר רוט-וועלט פאר פרעזידענט.

די אידישע אָבער דאָס איז נאָך נישט שטימען און אַלעס.

זייער די טענה פון אַלע אונז פראָצענט-חלק זערע קריטיקער, נישט דוקא פון אונזער פריינד דר.

סירקין, אז מען זעהט נישט קיין רעוולטאַ-טען אין די רייהען פון די היגע אידישע סאָציאליסטען, וואָלט געהאט אַ בערעכטיר גונג, ווען דער ניינטער קאָנגרעס דיסטריקט וואָלט זיך איינגעפונען אין בערלין אָדער אין האַמבורג. ווען דער אידישער קווארטאל, זייענדיג אַ דורמגערינגעלט מיט דיסטריקטען, וועלכע ערוועהלען דאָ אַ זינגער מיט 82 טויז-זענד, דארטען אַ בעכעל (און זיינע צוויי חברים) מיט 113 טויזענד שטימען, וואָלט אַליין געהאט אַ צרה'דיגען וואָט, וועלכער ערוועהלט קיינמאל קיינעם נישט.

דאָס איז אָבער ליידער נישט דער פאל דאָ ביי אונז. אמת, מיר זיינען אין די לעצטע צוועלף יאָהר וועניג געוואקסען. נעמענדיג אונזערע שטימען אין די קאָנגרעס-וואהלען אין דעם ניינטען, געפינען מיר אז זיי זיינען געווען צווישען יעדע 1000 (פון אַלע שטימען פאר אַלע פארטייען צוזאמען) אין דעם יאָהר:

184	1896
(פאר דעליאָן)	
117	1898
(" סעניאל)	
96	1902
(" ")	
210	1904
(באַראַנדעס)	
264	1906
(" הילקוויט)	
224	1908
(" ")	

אָדער — אין פראָצענט אויסגעדרוקט — פון צעהן ביז 26; אָדער, ווען מיר לאָזען אויס די יאָהרען 1898 און 1902 צולעב דעם גרויסען „ספליט“ אין דער פארטיי און זיינע פאָלגען, וואָס דערפאר האָבען מיר אויסגעלאָזען דעם יאָהר 1900, דאן האָט אונזער וואָט בעטראַפֿען צווישען 18 און 26 פון יעדען הונדערט.

אויף דער טעריטאָריע, למשל, פון דעם ניינטען קאָנגרעס-דיסטריקט איז די ארבייטער-בעפעלקערונג אזעלכע וואָס ביים זיך כסדר, צו זעהר אַ גרויסען טהייל. יעדע שירף וואָס קומט אַהער פון דער אלטער וועלט לאָזט אַראָב אויף דער איסט-סייד אַ פּאָלק „גרינע“, וועלכע קענען אַלע צוזאמען, מיט זייער גאנצען, פון דער רע-וואָלוציאָן אין דערהיים געבאָרענעם און אויפגע-האָדעוועטען ענטהוואַזומס נישט מאַכען איין איינציגען צעל'על אויף אַ שטימעצעטעל.

די טעריטאָריע אונזערע ציעהט זיך אָבער נישט פאַנאָנדער, ווי אמאָל די כותלי בית המקדש פאר די עולירגל, און פיעל העכער אין דער הויך קען זי שוין אויף נישט וואַקסען. דער קווארטאל-מייל, פון וועלכען מיר רעדען איז היינט, נישט מעהר בעפעלקערט ווי מיט צוועלף יאָהר צוריק.

וואָס-זשע. האָט דאָ אַזוינס פאָסירט? איינפאָך דאָס, אז וועהרענד די שיפען האָבען אריינגעבראכט די גרינע, האָבען די „מאָוויני-ווענס“ ארויסגעפיהרט די רויטע. די ארביי-טער, וועלכע האָבען זיך ביסלעכווייז, אויסגע-גרינט, זיינען געוואָרען סאָציאליסטען דורך אונז זער שטענדיגע מינדליכע און שריפטליכע פראָ-פאָגאנדא און האָבען ענדליך ארויסגענומען „סי-טווען-פייפערס“, — דיעזע זיינען פון אונז אוועקגעגאנגען און איהר געפינט זי איצט איר בער אַלע סטייטס פון דער מדינה, שוין גאָרניט רעדענדיג פון האַרלעם, בראַנקס, ברוקלין און בראַנזוויל, וואָס דאָס איז אין דעם פרט פון שטימען פאר הילקוויט פונקט אזא מחלף ווי הורד פון כוש.

און ווען מיר זאָגען די רויטע מאַווען ארויס איז דאָס אַבזיכטליך. טאָקע די רויטע (ד.ה. בדרך כלל) און נישט די געלע, יעדענפאלס די ארבייטער און נישט די נישט-ארבייטער.

דורך דעם גאנצען קווארטאל געפינט איהר קרעמער און קרעמערלעך, סוחרים מיט זייערע מעקלער און די וואָס לעבען „פון זיי“, וואָס זייערע נעמען האָט איהר געזעהן אויף די שילדען און אין די אַדווערטייזמענטס און צייטונגען פאר די לעצטע צוואַנציג יאָהר. זייער געשעפט צווינגט זיי, וועניגסטענס, דעם גרעסטען טהייל פון זיי, צו בלייבען בעזעצט אויף דער איסט-סייד.

זיי אָבער זיינען געראדע די „סימיוזענס“, וועלכע נישטיגען זיך אין אַ רעגירונג וואָס רע-גירט נישט, און אין פאָליטישענס, וואָס זיינען נישט מקפיד, למשל, אויף חלוצ'זונטאג, אויף הלכות משקה אין אייער-בעכערלעך, אויף אַז דערע דיניעכונג, ווי, למשל, די „הייליגע קאָנ-צערטען“ א. א. וו. — אפילו דער פושקארט-מאָן ווערט וואָס פון יאָהר מעהר און מעהר טע-מענייהאָלירט, ווייל ער איז נעכעך א מענטש וואָס מוז זיין מיט דעם שטרענגען שטאָדט-גע-

ווערן אויספיהרליכער און מיט קלאָרערע סטא-
טיסטיקס.

מיר וועלען זיך איצט אין ווייטערע דרכים
ניט אריינלאָזען. דאָס דאַרף זיין גענוג צו בע-
ווייזען אלע קריטיקער, אז ישראָליס. האָט זיך
דאָ אין אמעריקא גאָר ניט וואָס צו שעמען גע-
נען די אומות העולם; אז דער סאָציאליזמוס
האָט, פערקעהרט, זיך מעהר רעאליזירט, האָט
געטראָגען בעסערע פרוכט, האָט געגעבען קלאָ-
רערע רעזולטאטען אויף „דער אידישער גאָס“
ווי אין אלע אנדערע גאסען און געסלעך אין דער
מדינה.

וואָלטען אלע „קווארטאלען“ אין אמעריקא
געגעבען דעמאָלטען וואָס פאר דעבס'ען ווי
דער אידישער אין ניו יאָרק און בראָנוויל, דאָן
וואָלטען מיר געצויגען וועניגסטענס צוויי
מיליאָן שטימען און ניט א האַלבע,
— אויב מיר האָבען געצויגען זאָגאר אזוי פיעל.
געוויס, מיר אידען האָבען דער וועלט גע-
געבען צוויי אמונות, דעם מאָדערנעם (וויסענ-
שאפטליכען) סאָציאליזמוס און וואָס? ניט?
אָבער אונז צו האַלטען פעראנטוואָרטליך פאר די
פאָליטישע ריקשטענדיגקייט פון אמעריקא איז
עפעס צו האמעטענע. דאָס דאַרף יעדער איינ-
זעהן.

און איצט מ'כח וואָס אין שייך צום „בונד“
דעם בונד'ס גיט אונז גענ. צביון פאַר
מיסערפאַלג לויפניג פאַלגענדעס:

עס איז פאקטיש ניט ריכ-
טיג, אז דער „בונד“ האָט קיין שטימען ניט בע-
קומען צו די וואהלען אין דער רוישער דומע.
איבעראל, וואו דער „בונד“ האָט ארויסגע-
שטעלט זיינע קאנדידאטען, האָבען זיי אויך בע-
קומען א גרויסע צאָהל שטימען, און ווען די
רוסישע רעגירונג וואָלט נור דערלאָזען, וואָל-
טען אויך אנדערע געוועהלט געוואָרען אלס דע-
פוטאטען. אין גראַדנאָ איז גענ. ל' נ' געווען א
זיכערער קאנדידאט, אין דווינסק האָט גענ.
אבראמאָוויטש געהאט גרויסע שאַנסען ער-
וועהלט צו ווערען, אין קורלאַנד האָבען אלע איר-
דען געשטימט פאר דעם בונדיסטישען קאנדי-
דאט, וועלכער איז געווען אבסאָלויט זיכער גע-
וועהלט צו ווערען, און אין ריגא האָט דער
גרעסטער טייל אידען געשטימט פאר בונדיסטי-
שע וואהל-מענער, וועלכע זיינען אויך געוועהלט
געוואָרען.

ווען די רוסישע רעגירונג האָט געלאָזען
ארעסטירען אין ליביו דעם בונדיסטישען קאנ-
דידאט אויף א דעפוטאט אין דומע ערב די
וואהלען, ווען די גראַדנער פאָליציי האָט מיט א
טאָג פאר די וואהלען אויסגעשטריכען גענ. ל' נ'
פון די וואהל-ליסטען, וואָס זי האָט אויך געטאָן
מיט גענ. אבראמאָוויטש פריהער אין קאָוונא
און נאכהער אין דווינסק, איז דאָ דער „בונד“

אזא הויכען פראָצענטזאץ געפינט איהר ניט
אין ערגיץ אין אמעריקא, חוץ אפשר אין מיל-
וואקי, און דאָרטען האָט מען דערוויל נאָך אויך
קיין קאָנגרעסמאן ניט ערוועהלט.
מיר האָבען גענומען דעם פראָצענטזאץ
און ניט די שטימען גופא, ווייל דער דיסטריקט
איז אין דער צייט צושינטען געוואָרען. האָר
יאָהר איז א טהייל ממש אָבעגעשניטען געוואָרען
צוליב דעם נייעם בריק.

איז די אַרבייט ווירקליך אומזיסט?
ציפערן זאָגען:

ניין!
מען קען זאָגען, אז
ווען דעליאָן אין 1896
האָט געקראָגען איבער 18 פראָצענט און היל-
קוויט אין 1906 איבער 26 פון אלע אָבעגענע-
בענע שטימען איז דער וואָס ניט געווען אין
גאנצען אַ פרינציפיעלער, ריין סאָציאליסטישער,
ווייל פיעל האָבען געשטימט פאר דעם קאנדי-
דאט פערזענליך און ניט פאר זיין פארטיי.
אמת. און ווען מיר געהמען דעם „פרינ-
ציפיעלען“ וואָס, דעם וואָס פאר פערזידענט
אין 1896 אָדער פאר גאָווערנאָר אין 1906, גע-
פינט מיר אין די אידישע דיסטריקטען (אָסעמ-
בלי, ווייל מיט דעם קאָנגרעס דיסטריקט לאָזט
זיך ניט פערגלייכען, אָבער דער חשבון איז דער-
זעלביגער) טאָה א קלענערן פראָצענטזאץ. אין
1896 איז דער דוכשניט 12 פון הונדערט, אין
1906 עטוואָס וועניגער און האַיאָהר פיעל מעהר.
גענוי וועלען מיר דאָס וויסען אין א וואָך צוויי
ארום.

און וועהרענד דער וואָס אין דעם אידי-
שען קווארטאל איז געווען פאר קאָנגרעס שוין
אזוי הויך ווי 26 פראָצענט, פאר פערזידענט 12
און מעהר איז אין דער גאנצער שטאָרט אין די
זעלביגע יאָהרען פאר אונזער פארטיי קיינמאָל
ניט געפאלען שטימען מעהר ווי דריי-מיטל-
פערטעל פראָצענט אין 1896 און פיער-מיטל-
האלב אין 1904, וועהרענד אין דעם גאנצען
שטאָט איז דער פראָצענטזאץ געווען אין
1896 איינ-מיטל-פערטעל און אין 1904, אינ-
זער בעסטען יאָהר, צוויי-מיטל-פערטעל.

מיט אנדערע ווערטער הייסט דאָס אז דער
אידישער קווארטאל האָט אָבעגעגעבן פאר פער-
זידענט פינדרמאָל אזוי פיעל שטימען ווי אין
דעם שטאָט ניו יאָרק און כמעט פיער מאל אזוי
פיעל ווי אין דער שטאָרט, שוין גאָר ניט רעדענ-
דיג דערפון וואָס אידישע וואָטס זיינען אָבער
געבען געוואָרען אין קריסטליכע דיסטריקטען
אויך, און וואָס דער אידישער קווארטאל מיט
זיין וואָט איז דאָך אויך א טהייל פון דעם סך-
הכל אין דער שטאָרט און אין דעם שטאָט, מיט
וועלכען מיר פערגלייכען איהם.

אפשר וועט דער ענין אמאָל בעשפראַכען

אמעריקא און וואונדערבארע גבורה אין דעם פרט פון זיך אליין איינרעדען פייגעלעך אין בוים, חוץ דעם וואָס מיר זיינען גרעסערע גמיון לטובה/ניקעס ווי דער אלטער נחום איש גמיון אליין ביי א דורכפאל.

דאָס איז אפשר ערטער ווייז און צייטענ ווייז א מעלה. עס קען זיין אז מיט אזא טעם פערזאנענע האָט מען מעהר ענטהוואָזמוס פאר די וואַהלען. אָבער שוין ניט רעדענדיג דערפון וואָס דיעזער בלינדער ענטהוואָזמוס איז אָפט שערליכער ווי ניצליך, ווייל ער בעשאַפט ער-וואַרטונגען און האָפנונגען, וועלכע קענען ניט ערפילט ווערן, איז דער דאָזיגער טעמפערע-מענט פאָזיטיוו שערליך אין אנאָדער פרט.

אזוי ווי ער טראָגט אין זיך דעם אייביגען גמיון-לטובה/זימוס איז מען צופרידען אפילו מיט אַ מבלה אויף דעם סמך, וואָס זי וואָלט געקענט נאָך ערגער זיין ווי זי איז געוועזן; אונטערזוכט מען דאָ ניט די אורזאָכען פון אַ ניעדערלאַגע ווי אַ „גאָטספאָרבייגער“ איר קלערט ניט איבער אין דעם פאל ווען דער מלאך-המות קומט מיט אַן אונטערוואַרטעמען ווייט, ווייל, וואָס איז דאָ צו רעדן? מן הסתם איז דאָך שוין אזוי בעשערט... אויף איהם, כביכול, פרעגט מען קיין קשיות ניט... און אזוי ווייטער.

פון דער אנדערער זייט ווערט מען דאָ לייכט נתפעל פון יעדען „זיעג“ און מען וויל ניט אַ קלער טאָן צו איז איבערהויפט דער זיעג אַ זיעג; צי האָט ער עַל פי יושר ניט געדארפט זיין אַ האָרעלע גרעסער; צי וועט דער דאָזיגער זיעג האָבען אויף לאַנג אַ קיום; צי איז ניט געווען צו גרויס דער פרייז וואָס פאר איהם איז בעצאָהלט געוואָרען.

חוץ דעם בעדענקט מען ניט אז אין פיעלע ערטער וואו מען קריענט צו שטימען זיינען דאָס ניט נייע פון געוואָרענע, זאָנדרען אלטע פון איי-מער-געוועזענע סאָציאליסטען, מעהר נישט פרייז הער האָבען זיי געשטימט פאר די ס. ל. פ. און היינט שטימען זיי פאר אונזער פארטיי. דאָס איז, למשל, געווען דיעזען יאָהר דער פאל אין ניו דזשיורסי, וואו מיר האָבען געוואונען אַן ערך פון 700 שטימען (וועניג גענוג!) אָבער די ס. ל. פ. האָט פערלאָרען אַ סך מעהר. דאָס זעלבע איז אנדערע שטאָטען. אַלזאָ, די שמחה מיט דעם „זיעג“ איז ווירקליך אַ קנאָפּע ווען מען בעטראַכט זי מיט אָפּענע אויגען.

וועגען דעם סך-הכל פון די וואַהלען וועלען מיר נאָך רעדען נעכסטען מאָנאט. היינט ווע-לען מיר נור בעטראַכטען דעם וואַהל-רעזולטאַט אויף דער איסט-סייד בכלל און אין דעם ניין-טען קאָנגרעס-דיסטריקט בפרט.

לחלוטין ניט שולדיג, וואָס זיינע פאַרשטעהער זיינען ניט געוועהלט געוואָרען.

דערביי איז נאָך וואָס צו בעמערקען. זיי-ענדיג די גאָנצע צייט אַן אונטעראַרדירישע אָר-גאָניזאציע, האָט דער „בונד“ ניט געקענט ארויסשטעלען קיין קאָנדידאטען, וואָס האָבען זיך ערוואָרבען אַ ברייטען נאָמען אין דער איד-שער גאס. די פאָסטענדע קאָנדידאטען האָבען צום גרעסטען טייל קיין וואַהל-רעכט ניט גע-האָט, ווייל זיי האָבען די גאָנצע צייט געלעבט ניט לעגאל און האָבען אפילו דעם קלענסטען וואַהל-צענז, אַ דירה אויף דעם אייגענעם נאָמען, ניט געהאָט. און די עטליכע, וואָס האָבען זיך שוין יא פערשאַפט דאָס וואַהל-רעכט דורך פער-שיעדענע וועגען, האָט זיי דאָס פאָלק ניט גע-קענט אונטער זייערע ריכטיגע נעמען. אברא-מאָוויטש, ליבער, ל. נ. און נאָך אנדערע בונד-דיסטען זיינען געווען אפילו גענוג פאָפולער אין דער אידישער גאס, אָבער זייער ריכטיגען נאָ-מען, מיט וועלכען זיי זיינען געווען פערשריבען אין די וואַהל-ליסטען, האָט קיינער ניט גע-וואוסט. און אז ביי וואַהלען שפיעלט אויף אַ גרויסע ראָלע די פערזענליכקייט, דער נאָ-מען, וועגען דעם איז דאָך איבריג צו ריידען.

עס איז אינטערעסאַנט, אז אין קורלאַנד האָבען די אידען געשטימט פאר אַ בונדיסטישען קאָנדידאט, וועלכען זיי האָבען אפילו ניט גע-קענט און ניט געוואוסט. מען האָט איינפאך געשטימט פאר'ן „בונד“. דאָס בעווייזט דאָך בעזאָנדערס קלאָר, אז דער „בונד“ האָט געקענט ציהען שטימען אפילו ביי אזעלכע אונגאַרמאַלע אומשטענדען, היינט ווי גרויס וואָלט געווען די צאָהל שטימען פון „בונד“, ווען די וואַהלען וואָלטען געווען מעהר נאָרמאַל און ווען דער „בונד“ וואָלט געהאָט ארויסגעשטעלט פאָפולע-רע פערזאָנען פאר קאָנדידאטען.

רעזולטאַט פון די וואַהלען
דער רעזולטאַט פון די וואַהלען איז אין גאָנצען נאָך עד היום ניט בעקאַנט. אויף קלאָר ווייסען מיר אָבער שוין איצט, אז געגען

פאר פיער יאָהרען איז נור אין אייניגע שטאָט-טען, דאָרונטער פענסילווייניא און אָקלאַהאמאַ, געווען אַ בעדייטענדער צוואַוואַקס; אין אַנד-ערע שטאָטען ווי למשל ניריאָק, מאַסאַטשוסעטס און וויסקאָנסין, איז געבליבען כמעט ווי געווען; וועהרענד אין עטליכע אנדערע שטאָט-טען — צווישען זיי אילינאָי, נעבראַסקאַ און קאַנזאַס — האָבען מיר בעדייטענד פערלאָרען שטימען.

מען רעט נאָך אימער פון 600 טויזענד שטימען איבער דער גאָנצער מדינה פאר דעם, אָבער פון וואַנען זיי וועלען זיך געהמען איז זעהר שווער צו זאָגען. מיר האָבען דאָ אין

קריעג, און אין א מלחמה זיינען ערלויבט — און דאס לכל הדעות — אזעלכע קאמפאָזיטען דען און קאמפאָזיטעל, וועלכע זיינען ניט ער-לויבט אין צייטען פון פריערען צווישען מענ-שען וואָס האָבען צווישען זיך א סכסוך, אָדער א מחלוקה.

דער באַייקאָט אלזאָ איז בערעכטיגט גע-גען א צייטונג, אלס א געשעפט, ווען די צייטונג טוט עטוואָס אזוינס געגען איהרע בעשעפ-טיגטע ארבייטער, וואָס וואָלט זיי געבען דאָס רעכט געגען איהר, דער צייטונג, ארויסצורופען א סטרייק. מען קען אויף איהר ארויפגעגען א חרם ווען זי זינדיגט געגען יוניאָן-דולס ווען זי אונטערדריקט איהרע ארבייטער.

מען מעג זי אלזאָ באַייקאָטירען פאר דאָס וואָס זי טוט, אָבער ניט פאר דאָס וואָס זי זאָגט; פאר א האנדלונג, ניט פאר א מיי-נונג—ווי אונזערליך די מיינונג זאָל אין אייערע אויגען ניט זיין, ווי שלעכט די מאַטיווען זאָלען ניט זיין, וועלכע איהר זעהט הינטער דער מיינונג.

מיר משפט'ן ניט מאַטיווען. דער רוסישער און יעדער אנדער טיראן זאָגט ניט, אז ער איז געגען עהרליכע מיינונגען, ער זאָגט אז ער איז געגען די שלעכטע, שעדליכע מאַטיווען וואָס ער זעהט הינטער דיעזע מיי-נונגען.

און דאן, וואו ציעהט מען די ליניע? אויב מען האלט שוין אזוי ווייט אז מען בעשטרעפט א מעמבער מיט אזוי פיעל און אזוי פיעל געלד פארן לעזען א צייטונג, ווארום ניט אריינ-לייגען אין חרם די סטענדקיפערס, וואָס האלטען די צייטונג, די קינדער וואָס פערלען מיט איהר, די שרייבער וואָס שרייבען פאר איהר, די אָפּי-ענשען, וואָס ארבייטען ביי איהר מענעדזשי-מענט, די אדווערטייזער, די אגענטען, די יוניאָן-לייט אינ'ם פרעסרום, אין דער „זעצארניע" און וואו נאך זיי מעגען זיך געפינען וואו שטעלט מען זיך אָב?

דאָס איז די פראגע. און איצט נאך א וואָרט.

א נים-ערפילטע פליכט אין דער זאך
טירטע צייטונג געגען די פארטיי. בעהויפטענדיג, צום ביישפיעל, אז די ס. פ. איז

געגען אידישע איממיגראציאָן — א בעהויפטונג, וועלכע מיר האָבען שוין באראקטעריזירט אין דער „צוקונפט" — און מאכענדיג אנדערע בען-שולדיגונגען געגען די פארטיי און איהרע קאנ-דידאטען אין דעם אידישען קווארטאל.

אויב א חרם איז אין אזא פאל דענקבאר, וואָלט ער געדארפט געמאכט ווערן פון דער פארטיי און ניט פון ערגיז אנאנדער אָר-גאניזאציאָן. די ברענטשעס פונ'ם ארבייטער רינג האָבען געדארפט זיין די לעצטע זיך

דער באַייקאָט וואָס זאָגט מען צו דעם באַיי-פון דער קאָט פון דער „וואַהרהייט"? קליגער, געזינטער, גלייכער וואָלט פיעללייכט געווען נאָך

נישט צו זאָגען, הויפטזעכליך ווען מען געפינט זיך אין אזא לאגע, אז מען קען ניט פערטהיידן גען דעם באַייקאָט, און מען קען ניט זאָגען, אז דער באַייקאָטירטער איז אן אונשולדיג אָנגע-גריפענער צד; ווען מען האלט, אז די „וואַר-הייט" האָט געהאנדעלט געגען די פארטיי אויף אזא'ן אופן, אז זי האָט געמוזט אויפגעגען יעדען איינציגען, וועלכער האָט עהרליך און ערנסט געארבעט אין א שווערען קאמפאָ פאר א גרויסע זאך, און, פון דער אנדערער זייט, פיהלט מען, אז א חרם, אזעלכען ווי פיעלע ברענטשעס פון דעם „ארבייטער-רינג" האָבען געלעגט אויף די „וואַהרהייט" איז א דירעקטער שלאָג אין גע-זיכט אריין פאר די געדאנקענפרייהייט, פאר די פרעספרייהייט, פאר די געוויסענספרייהייט, פאר וועלכע די פראַגרעסיווע מענשען פון אלע צייטען האָבען געקעמפט און געבליטעט.

אלזאָ, האָבענדיג צו ארטיילען איבער א פערדיענטען קלאפ, געגעבען אין א מיטעלאר-טערליכע פאָרמע, וואו מען מוז פערדאמען אי דעם קלאפער אין דעם געקלאפטען, אי דעם זינ-דער, אי דעם שטייטער, וואָלט אפשר געווען, ווי געזאָגט, גלייכער, געזינטער, קליגער צו שווייגען. דאָס וואָלט אָבער ניט געווען עהרליך. דאָס וואָלט געהייסען ענטלויפען פון אן אונגעקוועמע אויפגאבע. ווען אָבער מען רעט דאָס ארויס, דאן איז אייגענטליך אין די עטליכע שורות, וועלכע מען האָט דאָ נאָרוואָס געלעזען שוין אלץ געזאָגט געוואָרען וואָס עס איז געווען צו זאָגען און מען האָט דאָס געקענט רעזיורמירען אין די פאָלגענדע קורצע עטליכע ווערטער:

די האנדלונגסווייזע פון די באַייקאָטירטע צייטונג איז געווען אזעלכע, אז זי האָט גע-מוזט אויפגעגען יעדען איינציגען ערנסטען גענאָסען אין דער בעוועגונג.

די האנדלונגסווייזע פון די באַייקאָטירטע דע אָרגאניזאציאָנען איז געווען אזעלכע, אז קיין פרייהייטס-לעבענדער מענש — און וועניגער פאר אלעמען א סאציאליסט — האָט זי געקענט רעכטפערטיגען.

דערמיט וואָלט דער עסק זיין געפטר'ט, אָבער דאָ איז פאראן א פונקט, וועלכען מען דארף קלאָר מאכען פאר אונזערע לעזער.

די פרינציפיעלע פרינציפיעלע די מעשה אזוי: דער באַייקאָט, וועלכער איז „אן און פיר זיך" א בארארישער קאמפאָזיטעל, איז דאָס קלאָר סעקאמפאָ פון די פראַלעטאריע געגען זייערע עקספּליאטאטאָרס אָנגענומען געוואָרען פאר כשר, ווייל דער דאָזיגער קלאָסעקאמפאָ איז א

דערביי, זאגנערן דיעזע, "קינדער" וועלען איי-גענטליך דאן ערסט ארויסקומען פאר'ן גרויסען עולם.

און דאס איז ניט אונזאטירליך: דאס וועלען זיין גייסטיגע קינדער ביי א הזכרת נשמות פון איינעם, וואס איז שוין זעכצעהן יאהר א שוכן-עפר, אבער נאך אימער ניט טויט. מיר רעדען דא וועגען דעם מיטינג, ביי וועלכען עס וועט געפייערט ווערן דער אָנדרעני צייט. די ארויסגאבע פון זיינע געזאמעלטע שריפטען, וועלכע וועלען אין קורצען ארויס-קומען.

און דיעזער מיטינג דארף ווערן א פאלקס-יום-טוב, א יום הזכרון פון דעם אידישען פראָ-לעטאריאט, דעם גאנצען אידישען ארבייטער-פאלק אונגעטהיילט אין פארטייען אָדער גרופען. דער אידישער ארבייטער, וועלכער האָט אזוי אָפט דערוואַרעמט זיין האַרץ מיט עדעל-שטאַדט'ס געדיכטע, וועלכער האָט אזוי אָפט פון זיי געשעפט מוטה אין קאמפף, טרויסט אין ניעדעראַגען און פערדאָפּעלטע האָפנונג נאך יעדען זיעג, — ער, דער אידישער ארבייטער, דארף דעם 4טן דעצעמבער זיין דערביי ווען עס וועלען ערשיינען די לאנגגעבאָרענע קינדער פון אן אונפערנעסליכען, טויטען אָבער ניט גע-שטאָרבענעם דיכטער.

"מאָריטורי טע סאַלוטאַנט", (די וואָס געהען צום טויט בעגריסען דיר), פלענען פאר-צייטען זאָגען די גלאדיאטאָרען פארבייגעהענ-דיג די לאָזשע פון דעם קיסר. מיר, אין געדאנקען מאַרשירענדיג פארביי ערעלשטאדט'ס קבר, רופען אויס: "די וואָס געהען צום קאמפף בעגריסען דיר!"

אריינצומישען און זיך אַנצונעהמען די קרווידע פון דער פארטיי — איידער די פארטיי אַליין האָט געפאַסט אזא בעשלוס און האָט אזא חרם פערלאנגט.

דאָס האָט דעם אויפגערגעטען עולם — אין מיר ווידערהוילען: דער עולם האָט געהאַט גע-נוג גרונד צו זיין אויפגערגעט — געמעגט אויס-טייטשען און קלאָר מאַכען די רעדאקציאָן פונ'ם "פאָרווערטס" גלייך אין אָנהויב, הויפטזעכליך ווייל גענימע זשורנאַליסטען ווייסען, אז באַי-קאָטירען א צייטונג הייסט זי אַדווערטייזען און איהר געבען צוויי מאָל אזוי פיעל סירקוליישען וויפיעל מען נעהמט פון איהר. ווען ניט דער פרינציפ, האָט די ניצליכקייט דאָ געדארפט דיקטירען אַנאָדער האַלטונג.

ביי אונז איז זיכער, אז אויב די "וואַר-הייט" האָט דעם חרם פערדיענט, האָט איהם ניט פערדיענט דער ארבייטער רינג. איהם שאַ-דעט ער מעהר ווי דער צייטונג, הגם מיר פער-געסען דערביי ניט אז די "וואַרהייט" האָט דעם "ארבייטער-רינג" מיט א יאהר אָדער צוויי צו-ריק אָנגעגריפען אַליין ניט וועניגער גיפטיג אין אונגערעכט ווי איצט די פארטיי.

מיר פאַרטגעשריטענע מענשען טוען ניט דאָס וואָס דער געגנער פערדיענט, נור וואָס אונזער פרינציפ ערלויבט אונז.

צום אַנדענקען פון דוד עדעלשטאָדט

רייזען פון פאַרטגעשריטענע מענשען. דאָס וועט זיין א "יזכור", ביי וועלכען די קינדער פון דעם געשטאָרבענעם וועלען ניט נור מעגען זיין

132622

NOT FOR
HOME CIRCULATION

